

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB EVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

IUSTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALIQUIS MOMENTIS SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PICIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIIVM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS. A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TÆXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PARTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA. SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS ILLIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAR FORMASQUE PERTINENTIBUS. COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA. AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLEX EDITIO TYPE MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO NEMPE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE NEMPE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTRIQUE VERO, UT PRETIUM HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPITOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OPTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERI, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSE QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPE MANDANDI NOBIS NON DEFUEBIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS C.

S. NICEPHORUS CP., S. METHODIUS CP., S. GREGORIUS DECAPOLITA, CHRISTOPHORUS
ALEXANDRINUS, GEORGIUS NICOMEDIENSIS. ALII.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

AVIS IMPORTANT.

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rarement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins fortes et nombreuses. Les *Ateliers Catholiques* ne pouvaient guère échapper à ce cachet divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence ou leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 21 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en plus graves et soignées : aussi paraît-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait prévoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la *Bibliothèque du Clergé* sera terminée en ses 2,000 volumes in-4°. Le passé paraît un sûr garant de l'avenir, pour ce qu'il y a à espérer ou à craindre. Cependant, parmi les calomnies auxquelles ils se sont trouvés en butte, il en est deux qui ont été continuellement répétées, parce qu'étant plus capitales, leur effet entraînait plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou leurs voyageurs, à répéter partout que nos Editions étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elle a de plus sérieux, la correction et l'impression; en effet, les chefs-d'œuvre même n'auraient qu'une demi-valeur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai que, dans le principe, un succès inouï dans les fastes de la Typographie ayant forcé l'Editeur de recourir aux mécaniques, afin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à moindre prix, quatre volumes du double *Cours d'Ecriture sainte et de Théologie* furent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'édite; il est vrai aussi qu'un certain nombre d'autres volumes, appartenant à diverses Publications, furent imprimés ou trop noir ou trop blanc. Mais, depuis ces temps éloignés, les mécaniques ont cédé le travail aux presses à bras, et l'impression qui en sort, sans être du luxe, attendu que le luxe jurerait dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée si loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine. Et comment en serait-il autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes? L'habitude, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en conférer une troisième avec la seconde, sans avoir préparé en rien le manuscrit de l'auteur.

Dans les *Ateliers Catholiques* la différence est presque incommensurable. Au moyen de correcteurs blanchis sous le harnais et dont le coup d'œil typographique est sans pitié pour les fautes, on commence par préparer la copie d'un bout à l'autre sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, en collationnant avec la seconde. On agit de même en quarte, en collationnant avec la tierce. On renouvelle la même opération en quinte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnements ont pour but de voir si aucune des fautes signalées au bureau par MM. les correcteurs, sur la marge des épreuves, n'a échappé à MM. les correcteurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, et en dehors de la préparation ci-dessus mentionnée, vient une révision, et souvent il en vient deux ou trois; puis l'on clique. Le clichage opéré, par conséquent la pureté du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Aussi y a-t-il à Montrouge des correcteurs de toutes les nations et en plus grand nombre que dans vingt-cinq imprimeries de Paris réunies! Aussi encore, la correction y coûte-t-elle autant que la composition, tandis qu'ailleurs elle ne coûte que le dixième! Aussi enfin, bien que l'assertion puisse paraître téméraire, l'exactitude obtenue par tant de frais et de soins, fait-elle que la plupart des Editions des *Ateliers Catholiques* laissent bien loin derrière elles celles même des célèbres Bénédictins Mabillon et Montfaucon et des célèbres Jésuites Petau et Sirmond. Que l'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en grec comme en latin, on se convaincra que l'in vraisemblable est une réalité.

D'ailleurs, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession, laissaient, non ce que portaient les épreuves, mais ce qui devait s'y trouver, leur haute intelligence suppléant aux fautes de l'édition. De plus les Bénédictins, comme les Jésuites, opéraient presque toujours sur des manuscrits, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pendant que les *Ateliers Catholiques*, dont le propre est surtout de ressusciter la Tradition, n'opèrent le plus souvent que sur des imprimés.

Le R. P. De Buch, Jésuite Bollandiste de Bruxelles, nous écrivait, il y a quelque temps, n'avoir pu trouver en dix-huit mois d'étude, une seule faute dans notre *Patrologie latine*. M. Denzinger, professeur de Théologie à l'Université de Wurzburg, et M. Reissmann, Vicaire Général de la même ville, nous mandaient, à la date du 19 juillet, n'avoir pu également surprendre une seule faute, soit dans le latin soit dans le grec de notre double *Patrologie*. Enfin, le savant P. Pitra, Bénédictin de Solesmes, et M. Bonetty, directeur des *Annales de philosophie chrétienne*, mis au défi de nous convaincre d'une seule erreur typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avions pas trop présumé de notre parfaite correction. Dans le Clergé se trouvent de bons latinistes et de bons hellénistes, et, ce qui est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques, eh bien! nous leur promettons une prime de 25 centimes par chaque faute qu'ils découvriront dans n'importe lequel de nos volumes, surtout dans les grecs.

Malgré ce qui précède, l'Editeur des *Cours complets*, sentant de plus en plus l'importance et même la nécessité d'une correction parfaite pour qu'un ouvrage soit véritablement utile et estimable, se livre depuis plus d'un an, et est résolu de se livrer jusqu'à la fin à une opération longue, pénible et coûteuse, savoir, la révision entière et universelle de ses innombrables clichés. Ainsi chacun de ses volumes, au fur et à mesure qu'il les remet sous presse, est corrigé mot pour mot d'un bout à l'autre. Quarante hommes y sont ou y seront occupés pendant 10 ans, et une somme qui ne saurait être moindre d'un demi-million de francs est consacrée à cet important contrôle. De cette manière, les Publications des *Ateliers Catholiques*, qui déjà se distinguaient entre toutes par la supériorité de leur correction, n'auront de rivaux, sous ce rapport, dans aucun temps ni dans aucun pays; car quel est l'éditeur qui pourrait et voudrait se livrer APRES COUP à des travaux si gigantesques et d'un prix si exorbitant? Il faut certes être bien pénétré d'une vocation divine à cet effet, pour ne reculer ni devant la peine ni devant la dépense, surtout lorsque l'Europe savante proclame que jamais volumes n'ont été édités avec tant d'exactitude que ceux de la *Bibliothèque universelle du Clergé*. Le présent volume est du nombre de ceux révisés, et tous ceux qui le seront à l'avenir porteront cette note. En conséquence, pour juger les productions des *Ateliers Catholiques* sous le rapport de la correction, il ne faudra prendre que ceux qui porteront en tête l'avis ici tracé. Nous ne reconnaissons que cette édition et celles qui suivront sur nos planches de métal ainsi corrigées. On croyait autrefois que la stéréotypie immobilisait les fautes, attendu qu'un cliché de métal n'est point élastique; pas du tout, il introduit la perfection, car on a trouvé le moyen de le corriger jusqu'à extinction de fautes. L'Hébreu a été revu par M. Drach, le Grec par des Grecs, le Latin et le Français par les premiers correcteurs de la capitale en ces langues.

Nous avons la consolation de pouvoir finir cet avis par les réflexions suivantes : Enfin, notre exemple a fini par ébranler les grandes publications en Italie, en Allemagne, en Belgique et en France, par les *Canons grecs de Rome*, le *Gerdil* de Naples, le *Saint Thomas* de Parme, l'*Encyclopédie religieuse* de Munich, le recueil des *déclarations des rites* de Bruxelles, les *Bollandistes*, le *Suarez* et le *Spicilege* de Paris. Jusqu'ici, on n'avait su réimprimer que des ouvrages de courte haleine. Les in-4°, où s'engloutissent les in-folio, faisaient peur, et on n'osait y toucher, par crainte de se noyer dans ces abîmes sans fond et sans rives; mais on a fini par se risquer à nous imiter. Bien plus, sous notre impulsion, d'autres Editeurs se préparent au *Bullaire universel*, aux *Décisions* de toutes les Congrégations, à une *Biographie* et à une *Histoire générale*, etc., etc. Malheureusement, la plupart des éditions déjà faites ou qui se font, sont sans autorité, parce qu'elles sont sans exactitude; la correction semble en avoir été faite par des aveugles, soit qu'on n'en ait pas senti la gravité, soit qu'on ait reculé devant les frais; mais patience! une reproduction correcte surgira bientôt, ne fût-ce qu'à la lumière des écoles qui se sont faites ou qui se feront encore.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM IX, ANNUS 828.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. NICEPHORI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA,

POLEMICA, APOLOGETICA, HISTORICA,
POST ANG. MAI, DIONYSII PETAVII, JOAN. DOMINICI MANSI, ETC., ETC.
CURAS

RECENSITA ET NUNC PRIMUM IN UNUM COLLECTA.

ACCEDUNT

S. METHODII CP. PATRIARCHÆ, S. GREGORII DECAPOLITÆ, CHRISTOPHORI
ALEXANDRINI PATRIARCHÆ, GEORGII NICOMEDIENSIS METROPOLITÆ,
STEPHANI DIACONI CP., PROCOPII DIACONI

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS UNICUS.

VENIT 11 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM
IN VIA DICTA THIBAUT, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTHOUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

1863

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM IX, ANNUS 828.

BR
60
1161

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO 6 CONTINENTUR.

S. NICEPHORUS CP. PATRIARCHA.

PROLEGOMENA.

Nomina ex Bibliotheca Græca Fabricii, cum S. Nicephori operum Conspectu olim ab Auselmo Bandurio evulgato.	col. 9
Vita S. Nicephori ex Actis Sanctorum Bollandianis	38
Oratio de exilio S. Nicephori et translatione reliquiarum ejus.	163

SCRIPTA S. NICEPHORI.

Epistola ad Leonem III papam, ex Conciliis.	170
Antirrhetici tres adversus Constantinum Copronymum, ex editione card. Ang. Mai.	206
Apologeticus duplex pro sacris imaginibus, ex eodem.	534
Demonstratio altera de sacris imaginibus.	850
Canones, ex Conciliis.	851
Breviarium historicum de rebus gestis post Mauricii imperium, ex editione Dionysii Petaxii ab Immanuele Dekkero recognita	863
Chronographia brevis, ab Adamo ad Michaelis et Theophili tempora, ab Augusto Carolo Credner Gissæ anno 1832 auctor edita.	995
Epistola ad Theodosium monachum et inclusum continens quarundam quæstionum solutionem, ex Seunclavii <i>Serie Græco-Romano</i> .	1061
Epistola ad eundem de ligandi solvendique potestate.	1065

STEPHANUS DIACONUS CP.

Vita S. Stephani junioris, monachi et martyris, ex Bernardi de Montefalconis et Jacobi Lopini, Benedictinorum monachorum, <i>Analectis Græcis</i> .	1067
---	------

PROCOPIUS DIACONUS CP. ET CHARTOPHYLAX.

Encomium in S. Marcum Evangelistam, ex Actis SS. Bolland.	1187
---	------

S. GREGORIUS DECAPOLITA

Sermo historicus « de visione quam cum habuisset Saracenus quidam, credidit, et propter Jesum Christum martyrio affectus fuit. »	1201
--	------

CHRISTOPHORUS ALEXANDRINUS PATRIARCHA.

Parænesis in usus animarum, « demonstrans cuiusmodi similis sit vita hæc hominum et in quem finem desinat. »	1215
Epistola ad Theophilum imp. (memoratur tantum ut jam edita inter opera S. Joan. Damasceni, tom. XCV).	

S. METHIDIUS CP. PATRIARCHA.

Notitia auctore Leone Allatio in Diatriba de Methodiis. — Notitia altera ex Fabricio. — Vita S. Methodii auctore cœvo, interprete Leone Allatio, ex Actis SS. Bolland.	1231-1243
Homilia de cruce et passione Christi. (<i>Est Methodii martyris, et edita exstat inter ejus opera, tom. XVIII.</i>)	
Oratio in sanctam Agatham, ex Bibliotheca concionatoria Combefisii.	1271
Martyrium B. Dionysii Areopagitæ. (<i>Exstat inter Areopagitæ opera, hujus Patrologiæ tom. IV.</i>)	
Epistola ad patriarcham Hierosolymitanum de depositione apostatarum sacerdotum, ex Ang. Mai <i>Bibliotheca nova Patrum</i> .	1291
Epistola contra Studitas ex ejusdem Spicilegio, sed addita interpretatione nostra.	1293
De unitate Ecclesiæ et obedientia pastoribus debita.	1395
De iis qui abnegarunt secundum diversas personas et ætates et ad orthodoxam veramque fidem revertuntur, ex Goari Rituali Græcorum.	1299

GEORGIUS NICOMEDIENSIS METROPOLITA.

Orationes.	1333
Idiomela.	1527

S. NICEPHORUS

CONSTANTINOPOLITANUS PATRIARCHA.

NOTITIA.

(FABRIC. *Biblioth. Græc.* edit. HARL. t. VII, p. 603.)

Nicephorus, CP. patriarcha (a), in locum Tarasii an. C. 806 (b) 12 April. die Paschatis creatus et an. 815, ob propugnatum imaginum cultum depositus, atque inde homologeta, sive confessor, Græcis dictus, in monasterio ann. 828 decessit. De quo Menæa 2 Junii, Ignatius, diaconus CPol., in Vita (quam, ab Allatio acceptam, Combefisius communicavit Henschenio, a quo edita Græce et Lat. in *Actis SS.* 13 Mart.) tom. II, Latine, pag. 294; et Græce, pag. 704; et Martinus Hanckius, *De Byz. rerum scriptoribus*, lib. 1, cap. 12. Dissertationem de ejus scriptis cum catalogo mss. bibl. Regiæ Parisiis editurum se recepit Jo. Boivinius, thesauri illius, vere regii, custos dignissimus. Novam etiam Operum Nicephori hujus editionem expectabamus ab Anselmo Bandurio, Ragusino, presbytero ac monacho ord. S. Benedicti e congregatione Melitensi. Confer, quem infra cum lectore communicabo, *Conspectum Operum S. Nicephori, patriarchæ CPol. quæ propediem duobus tomis edenda sunt, et quorum pauca hactenus edita fuerunt, cum interpretatione Latina, notis ac octo dissertationibus criticis, dogmaticis et historicis.* Paris. 1705, 12, et Memor. Trevoltinæ illius anni mense Augusto p. 1461. Editorum ejus scriptorum recensio, quæ occurrit apud præstantissimum Caveum [*Hist. litter. SS. EE.* vol. II, p. 4 seqq.] pauca hæc habeo quæ addam:

1. *Breviarium historicum*, a Maurilio nece anno Christi 602, ad annum Christi 770, sive Leonis IV et Irenæ nuptias, legit laudatque Photius cod. 66, idem nec plenius evolvisse se innuens, quam a Petavio Paris. 1616, 8, cum versione et notis editum et deinde inter Byzantinæ scriptores Historiæ 1648, fol. [et Venet. 1729 fol.] fuit recusum et Theophylacto Simocattæ solet subjici. Adjunxit Petavii Nicephori Gregoræ Fragmenta pag. 240-257, in antiquioribus editis. omissa. Gregorii præterea cognomento Figuli, Taurominitani in Sicilia episcopi, homiliam in indictionis sive anni principium, pag. 258-285. Sequitur Epitome temporum ab Adamo ad Alexium Comnenum ex Eusebii Pamphili libro qui inscriptus est Βασιλικός, et aliis junioris ætatis monumentis pag. 286-509. Indiculus metropolitanarum sedium (c), CPolitano patriarchæ subjectarum, pag. 510-598. Georgii Pachymeri Fragmenta Græce, quæ in Augustano codice ms. deesse Hieron. Wolfius in Synopsi libri V monuerat, pag. 515-407. Libellus Hippocratis Περί τῶν φαρμάκων καὶ αἰσθημάτων primum editus ex codice Cujaciano, Græce pag. 308-410. Ac denique Nicephori, patriarchæ CPol., *Fragmentum de Constantini Copronymi vita et exitu*, ex Theophanis Chronographia depromptum Græce et Lat. post Petavii notas, pag. 206-218. FABRIC. Gallice versum est Breviar. a Monterolio. Paris. 1618, 8, et a Moreto (Moret, *Contrôleur en la Généralité de Montauban*), cum notis historicis. Paris. 1634, 12.—*Breviar. histor.* exstat in cod. Augustano Vindel. (Reiser. Cat. codd. p. 80);—in bibl. Wratislan. Rhediger. (Kranz. Memor. illius bibl. p. 86).—Chronographia, sub nomine quidem Eusebii. Syriace, in Bibl. Bodlei. cod. 5131, et inter codd. Th. Hyde n. 6401.—Ex Chronicis Niceph. excerpta subinde aliqua adjunguntur Damasceni orthodoxæ fidei Expositioni in cod. Veneto Marciano 400 (Cat. codd. gr. p. 263). HARL.

2. *Chronologia* compendiaria ab Adamo ad auctoris ætatem. Latine ex Anastasii Bibliothecarii versione legitur in Bibliothecis Patrum, Paris. 1575, vol. II; 1589, vol. VII; 1644 et 1654, tomo septimo; Basil. 1564, Colon. 1618, tomo nono, et Lugd. 1677, tomo XIV, pag. 72, cum commentario Antonii

(a) Conf. præter ea supra, cap. 4, § 39, Cas. Oudin. Comm. de SS. EE. tom. II, p. 2, seqq.; Ceillier *Hist. gén. des AA. EE.* tom. XVIII, p. 467; Hamberger *z. N.* tom. III, p. 561 seqq.; Saxii *Onom.* II, p. 400 et 545. Vita Niceph. CPolitani, a Theodoro Grapto composita, est in Bibl. Paris. teste Montfaucon. *Palæogr. Gr.* 72. De Theodoro Grapto conf. paulo post in Indice scriptor. in Nic. Gregoræ

Hist. Byz. V. Graptus. HARL.

(b) V. Anselm. Bandur. in *Imper. orient.* II, p. 907, ed. Paris. aut p. 630, ed. Venetæ, et paulo post in Indice scriptorum in Nic. Gregoræ *Hist. Byz.* voc. *Nicephorus Gregoras*. HARL.

(c) Confer indicem similem in *Jure Græco Rom.* Freheri, pag. 244 seq.

Contii, primum edito Paris. 1573. 4, (a) quem LXX Interpretibus (b) nimum tribuere, in expurgatorio Indice notat Jo. Maria Brasichellanus. Latine itidem, interprete Joach. Camerario, una cum ejus commentariis et diss. de synodo Nicæna, Basil. 1561, fol.; Lips. 1573. 4., apud Vœgelin. et apud Jo. Steinmannum 1585. 4. Camerarii narratio de synodo Nicæna prodierat Lipsiæ ex officina Jac. Berwald 1543, 8; rec. ibidem 1546, 1552, 1560, 8, ex offic. Valentini Papæ. Versio sine commentariis Basil. 1569, 8, ante historiam quam vulgo vocant Miscellam. Græce in Thesaurio temporum Josephi Scaligeri. Lugd. Bat. 1606, p. 303, et 1658, p. 301, fol. Græce et Latine, cum Jac. Goari notis, ad calcem Georgii Syncelli. Paris. 1652, fol. [et Venet. tom. V. a 1729.] inter scriptores hist. Byz. Imperatorum et patriarcharum quorundam postremorum nomina a scriptore juniore adjecta esse, tum in Nicephori Græcis, tum in Latinis Anastasii codicibus docet Seldenus II, 4, *De synedr. iis*, pag. 106 sq., et Hæckius *De scriptoribus Byz.*, pag. 245. Valentini quoque genealogiam in codicibus quibusdam desiderari, notat Jo. Pearsonius in *Vindictis epistolarum S. Ignatii*. Vicissim in aliis mss. diversæ continuationes reperiuntur jam ad Constantinum Ducam, qui a. C. 1067 obiit, jam ulterius etiam, usque ad a. C. 1180. Conf. notam f.]

3. Ex Nicephori CPol., *Antirrheticis tribus adversus Mamonom et Iconomachos* opuscula quatuor Latine ex Turriani versione vulgavit H. Canisius tom. IV *Antiq. lect.* (d); sed passim infelicitè, cum non conjungenda hinc inde connectat. Recusa sunt tom. XIV *Bibl. Patrum*, edit. Lugd. pag. 89-98, Colon. 1618, tom. IX, et parte altera tom. IV, Paris. [1624] 1654. Ex libro II et III duo Fragmenta ejus quibus Asterii Amaseni dicta vindicantur, Græce et Lat. dedit Combefisius, *Auctar. novo Bibl. Patrum*, tom. I, p. 267-280, Paris. 1648. Integrum opus, *nec levi damno Christianæ rei ac literariæ* (judice Combefisio) *delitescens* habetur Græce in Bibl. regis Galliæ sub nomine Theodori Grapti, quo titulo deceptus Nicephorus Gregoras cum aliis Graptum pro auctore libri habuit. [V. confectorem Cat. codd. Parisin. II, p. 176.] Sed in bibl. Colbertina ejusdem antiquitatis codex, teste Boivinio, recte id tribuit Nicephoro CPolitano. Vide Jo. Boivinum ad Gregoram pag. 783 seq. *Δόγμ. γ'* caput 51, laudat Allatius, p. 159, contra Hottinger. Ex libro II, Fragmentum *de sex synodis* Græce et Lat. edidit Combefisius, tom. II *Auctar. novi Bibl. Patrum*, Paris. 1648, p. 603-610, recensum Latine in *Bibl. Patrum* Lugd. tom. XIV, p. 97. *Hæro*, inquit in *Bibl. concionatoria*, an. 1662 idem Combefisius, *quæ justum volumen impleant, nec tamen integra, dilapsis quandoque foliis*: — *expleat forte Petri Sequierii, Franciæ cancellarii, spissus satis charta bombycina codex. Alia offerebat Allatius*, etc. Confer Combefisii *Origines CPolitanas*, pag. 184, qui pag. 159 seqq. Græce et Latine ex Vita Nicephori a Theodoro Grapto scripta edidit ipsius *Disputationem de imaginibus cum Leone Armeno imp.* Paris. 1664, 4. Fabr. In bibl. Paris. quondam Regia sunt secundum Catal. codd. 2 *Antirrhetica adversus Mamonom* (e) et *Eusebium atque Epiphaniem* in tribus codd. 909-911 in quorum ultimo est quoque Nic. testimoniorum antirrheticis subjunctorum Proœmium, et Censura sive Explicatio testimoniorum, adversus sacras imagines parum perite allatorum. Insuper in tribus illis codd. sunt Niceph. pro irreprehensibili et pura Christianorum fide capp. octoginta tria. — In Bibl. Coisliniana, cod. 93 continet Nicephori libros pro fide orthodoxa adversus Iconomachorum falsas criminationes et perversa dogmata. Horum librorum ineditorum conspectum vulgavit Ans. Bandurius. Quare Montfaucon. in *B. Coisl.* p. 143 seq. librorum tantum nomina et initia, uti in illo codice jacent, repræsentavit, idemque animadvertit, quædam, interdum abscisas aut transpositis foliis, mutila esse et perplexa, sed restitui posse ex uno codice Regio; et vicissim quædam in Regio manca ex Coisliniano posse resarciri. — In cod. 115, 120 et 259, fol. 57, sunt in Anastasii Quæstionibus et Responsionibus, etc., tum in cod. 122 in Niconis Collectaneis, in cod. 193, fol. 40 verso ex Nicephoro quoque loca desumpta (Montfaucon. p. 188, 193, 197 seq., p. 245 et 305). — In Bibl. Bodleiana, in cod. 2877, n. 37, Niceph. *Disput. cum Leone imper., de venerandis imaginibus*. — Dublini in bibl. collegii S. Trinit. in cod. 277, n. 33 (ut verbis utar auctoris Cat. codd. Angl. et Hibern. vol. II, part. II, p. 24), Nicephori CP. vel potius Fragm. hæres. p. 6, *Εἰς νομᾶς*, etc. nondum edit. — Magnus Crusius promiserat edition. Epitomes librorum *Antirrheticorum* Nicephori CPolitani adversus Iconomachos; sed a promissis non stetit. V. quæ scripsi in Introd. in *Hist. L. Gr. II*, 1, pag. 454 seq. HARL.

4. *Stichometriam librorum sacrorum*, chronographiæ subjici solitam, Græce una cum versione Latina Anastasii habes in operibus posthumis Petri Pithœi, Paris. 1609, 4, pag. 14 seq. Inde eam recudi curavit in Criticis sacris Anglis (apud Batavos et Francofurti recensitis) Joannes Pearsonus. Emendatiorem e codice ms. Bibl. Coislinianæ Montfauconus, p. 204. Nicephori esse negat idem vir doctissimus in *Vindictis Ignatii*, part. I, pag. 33 seq., et sane videtur Nicephoro antiquior esse: libros enim recenset eodem ordine, quo in calce Synopsæ Athanasianæ leguntur, etsi ibi in editis *στίχων* enumeratio est omissa. *Chronographiæ Nicephori* ms. codex Græcus cum subjecta stichometria, sed quam Camerarius omisit, exstat Ienæ, ut alias bibliothecæ Galliæ, Angliæ, Italiæ præteream (f). Alias *στυχομετρίαις* et indiculos librorum sacrorum et n. ss. codicibus vulgare Cotelerius, Carus, Jo. Morinus, Rich. Simon, Laurentius Zaccagnius et

(a) Tum in Bibl. P. P. maxima Lugd., tom. XIV, p. 72, et in Ant. Contii opp. Neapoli 1735, fol., pag. 72. HARL.

(b) Confer Rich. Simonis Bibliothecam, tom. II, pag. 470. Errores quosdam Nicephori chronologicos notat Jo. Garnerius, præf. ad Liberatum.

(d) R. c. cura et cum animadverss. Basnage, vol. II,

part. II, Amstel. 1725. fol. Conf. Baumgarten, *Nachricht: von e. Hall. Biblioth.*, tom. VI, p. 261. HARL.

(e) Sic appellatus est Constantinus Copronymus, quod Iconomachi studerent ei magis quam Deo placere, atque ita se Dei quasi rivalem constitueret, ut ait confector catal. codd. Paris. II, p. 176. HARL.

(f) In cod. Reg. Matrit. 121, est Niceph. Chro-

Humfredus Hody, ut dictum a me est lib. IV, cap. 5, pag. 223. De codice illo lenensi, quo olim usus Camerarius, vide Jo. Andreæ Bosii ad Reinesium epistolas pag. 361, 362.

5. *Confessio fidei ad Leonem III papam*, Latine ex veteri interpretatione, quæ Anastasii Bibliothecarii esse putatur, vulgata a Baronio in *Annal.* ad an. C. 811, n. 20-43. Sed versio in edit. Græco-Latina Commeliniana inter Acta synodi Ephesinæ est Theodori Peltani S. J. Heidelberg. 1591, fol. pag. 342; Lat. et Græc. p. 303, ibid. 1604, fol. Cum eadem Peltani versione legitur post Jo. Zonare Commentar. in canones concilior. Paris. 1618, fol. pag. 760: et in Collectione concilior. Labbeana, tom. VII, pag. 1203. Fabr. et Harduini tom. IV, p. 978, Græcis utrobique ex præclaro cod. Seguieriano castigatis. Veterem Lat. versionem ad Baronium misit Fronto Ducaeus, descriptam ex magno codice conciliorum mss. bibl. canonicorum Ecclesiæ Virdunensis in Lotharingia, eamque dedit Baronius in *Annal.* l. c.

6. Νικηφόρου ὁμολογητοῦ *Canones ecclesiastici XVII* in libro secundo Juris Orientalis ab Enimundo Bonafilio Paris. 1585, 8, editi, pag. 18, Græc. et Lat., p. 103. Atque in Græco-Latina Marq. Freheri editione Francof. 1596, fol. p. 195 seq. tum tom. VII Concilior. Labbei p. 1297 et Latine in Appendice ad *Bibl. Patrum* Paris. 1579; et tomo VI edit. Paris. 1654. [Add. Cat. B. Leid. p. 59; exstat quoque in concil. ed. Reg. tom. XX, Labbei tom. VII, et Harduini tom. IV. V. infra lib. VI, p. 519, vol. XI, ed. vet. ubi quoque de concil. CPol. a Nic. CPol. congregato et synodo CPol. in qua Nicephor. est depositus. —] Cæterum apud Zonaram, ubi illos exstare scribit Caveus, et qui Catalogum bibl. Barberinæ concinnavit, reperire hand potui. Ex his 2, 3, 4, 9, 12 et 16, non comparent inter canones illos 37 quos Græce et Latine edidit Cotelierius, tom. III *Monument. Eccles. Græca*, pag. 445 seq.; a quo pag. 451 seq. alius adhuc novem διατάξεις ἐκκλησιαστικὰς publicatas habes ex collectione, quæ complectebatur canones 76. Nam et Michael Glycas, pag. 294, quinquagesimum primum laudat, et Cotelierio, p. 632, observante, ab aliis plures, ab aliis pauciores clari illius patriarchæ ac confessoris, quo ipsis visum fuit, ordine ac modo colligi canones contigit. Eidem etiam Cotelierio debemus p. 453-465: Epistolam Nicephori, *Responsiones ad 17 capita*, ab Hilario et Eustratio proposita, complexam. *Expositionem fidei* ms. memorat Labbeus *Bibl. nov. mss.* pag. 88. Fabr. — *Expositio fidei* est in cod. 887, n. 6. bibl. publ. Paris. — Nic. Epistola ad Leonem papam Rom. in cod. 32 Coislin. atque Montfaucon. in *Bibl. Coisl.*, p. 85, adnotat, postremo illam ex hoc codice emendatam esse et illustratam in Collectione conciliorum, monente Labbeo, tom. VII, p. 1205. — In cod. Coislin. 36. fol. ult. est canon Niceph. *De jejunio monachorum*. — In cod. 211 fol. 312 seq. Niceph. 'Εκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῦ συντάξεων καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἁγίων Πατέρων, XVI absolvitur articulis. — Ejusdem Σύμβολον πίστεως διὰ κεφαλαίων ιβ'. — Ejusdem Differentia inter imaginem et crucem Christi, syllogismis decem. — Ex epistola Niceph. ad Leonem papam Rom. — In cod. 363. qui continet Collectionem conciliorum brevissimam, sub finem fragmenta ex Nicephoro patriarcha, teste Montfaucon. l. c. pag. 103, 269 et 563. — In cod. 32 synod. Mosquens. n. 53, Niceph. canones 'Εκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτου συντάξεων καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἁγίων Πατέρων περὶ διαφόρων κεφαλαίων et n. 56, ex aliis ejusdem canonibus, 'Ητοι εἰς τὰς ἐπιγραφόμενας διατάξεις; τῶν ἁγίων ἀποστόλων teste cel. Mathæi in Notitia codd. mss. Gr. biblioth. Mosquens. S. synodi, p. 54. — In codd. bibl. publ. Paris. sunt *Canones Niceph.* in cod. 1151. n. 2; 1259, n. 11; canon. Eccles. triginta septem. — In cod. 1337, Nic. confessoris canones 27. — In cod. 1339, n. 3, can. 36. — In cod. 1542, n. 4, canones ex illius Constitutionibus excerpti; — in cod. 1574, n. 4, canones, et in cod. sequenti n. 8, canones 53. — In cod. 163 Bibl. elect. Bavar. Niceph. canones sec. Catal. codd. Gr. P. 65. — In cod. Cæsar. Vindob. 283, n. 5, excerpta ex Nicephori et Patrum cum ipso congregatorum Constitutionibus ecclesiast. (Lambec. Comm. vol. V, p. 475). — In cod. 45, n. 66, canon quintus de hebdomade quinquagesima. (Lambec. VIII, p. 948.) — In cod. 51, n. 13, canones 56 et 18, Niceph. Observat. et Constitutiones canonicæ de variis argumentis. (Lamb. ibid. col. 989 et 993). — In cod. 52, n. 5, et cod. 53, n. 5, canones eccl. 56 (Lambec. ibid. col. 1001 et 1006). — In primis laudandus est cod. Vindobon. 45, in quo sunt Nic. Canones eccl. sex et sexaginta, et quem late diligenterque describit Kollarus in Supplem. I ad Lambecii Comm. pag. 321 seqq. Ille de Nicephoro patriarcha

nographia compendiarie ab orbe condito, eaque, sive verba, sive numerorum notas, sive etiam rerum ordinem species, ab editis est alicubi discrepans, et plurimis locis multo plenior ac locupletior; accedit, quod maxima eorum pars, quæ ex Anastasio supplet P. Goar, ex Græco hujus codicis contextu pariter restituitur. Chronographia desinit in Basilio Macedone. Constantinus autem Lascaris attexit Basilii successorum seriem ad Constantinum usque III, cum brevi expugnationis urbis suæque ipsius captivitatis narratione. Ultimum locum occupat Constantini fratrum eorumque sobolis notitia, quam Iriarte in Cat. codd. Gr. Matrit. p. 481, Græce evulgavit, aliaque bene notavit, et reliquos in illo codice complures catalogos recenset chronologicos. Pag. 47, sequitur narratio. 'Ὅσα: εἰσι θεῖα: Γραφαὶ ἐκκλησιαζόμεναι καὶ κεχαρονισμένα: καὶ ἡ τούτων στιχομετρία. At, num ipsius S. Nicephori

sit hujusmodi opusculum, incertum quoque videtur Iriarte p. 483, atque monet in Nesselhaun bibl. Vindobon. Catal. part. 1, pag. 230, cod. 153, n. 11, occurrere quoque similem anonymi στιχομετρίαν. Singula uberius explicat idem, et, quæ differant ab editione regia Paris. adnotat. Add. de Nicephori aliorumque stichometriis Nathan. Lardner in: *The credibility of the Gospel Historie*, etc. vol. XI, Londin. 1754, n. 8; aut secundum versionem Dan. Bruhn Germ. *Die Glaubwürdigkeiten der evangelischen Geschichte*, etc. vol. XI, c. p. 147, p. 255-261. Coll. Baumgart. *Nachricht. von merkwürdig. Buchern*, tom. X, p. 335. De stichometria s. mensura versuum universorum operum V. ac N. T. var a eorum distinctione, et in metiendis versibus discordia in veteribus libris, docte agit Salmasius in Prolegomenis in Solinum seu Pinianas Exercitula. stell. 4, plag. 4 avers., et stell. 5. HAREL.

consulero jubet, præter nostrum Fabricii locum, Mansium in Supplementis ad concilia a Labbeo et Cossartio edita, tom. I, p. 775 et 806, necnon in novissima amplissimaque conciliorum editione Veneta tom. XIV, p. 119 seqq. et, « ab iis eruditissimis, ait, dumviris, discimus, hos, de quibus nunc ago, canones nusquam adhuc a quoquam ea serie atque ita plene, ut in hoc nostro codice habentur, in lucem esse protractos. » Tum animadvertit, in cod. 283 Vind. antea jam memorato, exstare ex Nicephori canonibus excerptos canones quadraginta multo utique plures, quam ex Cotelero eiderit Mansius conciliorum edit. noviss. Venetæ tom. XIV, p. 129; codd. autem 51, 52, 53, Vindob. citatos conservare eosdem ipsos septemdecim canones, quos ex Jure Græco-Romano reliquis præposuit Mansius, laudatæ Conciliorum editionis tom. XIV, p. 119: atque quatuor illos codd. Cæsar. futuro Nicephori canonum editori in primis commendat. Novam vero editionem canonum cum neque sua serie neque justo numero circumferantur, necessariam esse judicat. Denique observat, Mansium ex diversis operibus depromptos protulisse 69 cann.; sed, si semel atque iterum repetiti demantur, legitimum cum hoc codice Vindob. numerum convenire. — Eodem Kollario pag. 770 l. c. prodente, in cod. 137, n. 5 et 6, sunt tria Nicephori Vaticinia. — Niceph. canones Eccles. citantur in cod. Laur. Medic. 4, in Expositione sacrar. præceptor. et in cod. 25, plut. 9, sive *Theos. orthod. fidei*. V. — Bandin. Catal. codd. Gr. vol. I, pag. 99 et 434. — Κυριακοδρόμιον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νικηφόρου. Mosquæ ex offic. Ridigeri et Claudii. 1796, 2, vol. 4. — Niceph. *De fide Christiana* et alia Opp. in variis bibl. obvia, quæ Montf. in *Bibl. biblioth. mss.* indicavit, ea in Indic. v. *Nicephor. P. CPol.* quæras velim. — Fabric. infra in vol. XI, libr. vi, cap. 3, pag. 166 seqq. reddidit Gr. ac Lat. ex Nicephori CPolit. epistola synodica ad Leonem III papam, partem eam, in qua septem synodi breviter describuntur et probantur. — Nicephoro, patriarchæ CPolit. in cod. bibl. publ. Paris. 1375, n. 8, tribuitur *Carmen de jejuniis Græcorum* ad Meletium monachum, et confector Catal. II, p. 310, ineditum ait, ut opinor: incipit: Πρώτος Σεπτέμβριος ἀρχὴ τυγχάνει τοῦ Ἰωδίκτου. — Eidem in cod. Veneto Marc. 498, ascribitur opus. In *Herodidem et reliquas improbas mulieres*, forsitan ex alio opere excerptum. HARL.

Idem quoque fuerit cum nostro Nicephorus, chartophylax Magnæ ecclesiæ CPol., si verum est quod notatur in Orthodoxographis, a chartophylacis munere pervenisse ad episcopatum ecclesiæ CPolitane. At circa a. C. 560 vixisse tunc non potest: nullus enim illis temporibus episcopus sive patriarcha CPol. Nicephori nomine. Verum pulchre cum illa sententia congruit, quod Caveo Nicephorus chartophylax videtur claruisse circa a. C. 801. Patriarcham enim creatum a. C. 806, jam a me adnotatum est. Sed vicissim exstant ad Nicephorum chartophylacem interrogationes mss. Maximi monachi. Vide Lambec. lib. vi, p. 56. Qui Maximus, si idem sit cum confessore a. C. 672 defuncto, etiam Nicephorum hunc ad sæculum septimum referri atque a patriarcha distingui oportet. Ut ut sit, Nicephori Chartophylacis *Fragmentum ex epistola ad Theodosium*, monachum Corinthium, *De ligandi solvendique potestate*, Latine legitur in Orthodoxographis a. 1555, p. 936; et a. 1569, pag. 74; et ad calcem Philastrii. Basil. 1559, 8, pag. 404 seq.: atque in quibusdam Bibl. Patrum edit., ut Lugd. tom. XII, pag. 547; et Colon. tom. VII, et Paris. 1583, 1654, tom. III (g). Epistolæ hæc ad eundem Theodosium de quæstionibus quibusdam, Græce et Latine exstant in *Jure Græco Romano* Freheri tom. I, pag. 341-344, et in editione Bonessidiana Græc. p. 197, et Lat. p. 233. Occurrit etiam Latine in Appendice ad *Bibl. Patrum Bigneana*, a. 1579, et in cæteris, quas jam memoravi, Bibliothecæ Patrum editionibus, ut Lugd. tom. XII, p. 546 seq. FABR. Maximi monachi *Quæstiones sacræ Miscell. ad Nicephor. chartoph.* sunt in cod. Vindob. 17, 3. V. Lambec. Comm. VI, part. 1, p. 125. In cod. Bibl. Vindob. 12, n. 17 et 18, sunt duæ illæ epistolæ Niceph. chartophyl. ad Theodosium monachum, canonicæ; atque Kollar. in Supplem. ad Lamb. Comment. col. 117 seq. non solum suspicatur, Nicephorum chartophylacem floruisse ineunte sæculo nono; sed etiam adnotat, cod. Cæsar. et aliquanto copiosiorum esse exemplo Freheriano, et adeo differre ab eo, ut ad eam diversitatem commonstrandam nova illius editione opus sit. In altera quoque, cum priore continuo scripta, epistola locus de Joannis Nestentæ libello Pœnitentia, ut suspicatur Kollarius, et alia quamplurima emendatius et plenius in cod. Vindob. scripta sunt, quam a Frehero fuerunt typis edita. — Ex epistolis Niceph. chartophyl. ad Theodosium, monachum Corinthium, continentibus solutionem quarundam quæstionum, excerpta sunt in cod. Laur. Medic. II, n. 82, plut. 5, et Bandin. in Cat. codd. Gr. II, pag. 9, plura hic esse excerpta, quam in Lennclavii *Jure Gr. Rom.* lib. v, p. 34, observat. — In *Decreto*, edito circa unionem synodi cum Leone Chalcedonensi et circa piam sententiam de adoratione imaginum, ab imperatore Alexio Comneno (quod decretum Montfauc. in *Biblioth. Coisl.* p. 103 seqq. ex cod. Coisl. 36, Græce cum Lat. versione vulgavit), inter congregatos occurrunt Nicephorus, Gangræ episcopus, et Nicephorus diaconus, olim chartophylax. — In cod. Coisl. (V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 325), Epistola ad Methodium, mon. responsiones ad 17 interrogata comprehendens, tribuitur Theodoro, quam sub Niceph. CPol. nomine Gr. et Lat. vulgavit Cotel. tom. II *Monumentor. Ecclesiæ Gr.* p. 453. HARL.

Vita Dionysii Areopagitæ, quæ Nicephoro CPolitano tribuitur in Catalogo Barberinæ bibl. et exstat in edit. Dionysii Corderiana tom. II, pag. 204, petita est ex libro II Nicephori Callisti *Hist. eccles.* cap. 20. Quemadmodum Scholia in Synesium, eidem Nicephoro CPolitano ascripta in eodem Catalogo, com- t

(g) Alias edd. v. in Catal. bibl. Leidensis, p. 58. data p. 52), est Ἐπιστολὴ Νικηφόρου χαρτοφύλακος; — in cod. 52, n. 9 (teste Matthæi in Notitia lau- Τὸ λύνει καὶ δεσμεῖν τοῖς ἀρχιερεῦσι. HARL.

esse Nicephori Gregoræ, Fabr. Vitam Joannis Cappadocis scripsit Nic. CPol. in cod. Paris. 276. V. infra, lib. v, c. 40, vol. X, p. 164 vet. ed. HARL.

Hic, quoniam, quantum scio, Bandurii edit. non vidit lucem, subjungam statim *Bandurii conspectum*, quem Fabric. in vet. edit. demum in § 25, p. 624 seqq. typis repetendum curarat, et ad quem plures provocare solent. Equidem Græca omisi, nomina tantum auctorum posui aut contraxi, præcipue lineolas, ut chartæ parcerem. HARL.

ANSELMI BANDURI CONSPECTUS OPERUM S. NICEPHORI, PATRIARCHÆ CPOL., QUORUM PAUCA HACTENUS EDITA FUERUNT, EDENDORUM PROPEDIEM DUOBUS TOMIS IN-FOL. CUM INTERPRETATIONE LATINA, NOTIS ATQUE VIII DISSERTATIONIBUS CRITICIS, DOGMATICIS ET HISTORICIS.

Erudito Lectori.

Inter Constantinopolitanos præsules, nullus ab ævo Chrysostomi fuit tot doctrinæ pietatisque dotibus exornatus, quot Nicephorus ille, qui octavo sæculo omnes Iconoclastarum impetus exceptit, scripta et molimina egregie repulit. Ejus opera a multis tentata, hactenusque tamen in variis bibliothecis latentia, cum in lucem edere animus sit, doctorum opem et consilium expetere cogor; tum, ut, si quid in bibliothecis exisset, hoc in Catalogo non expressum, ea de re me commonefacere non dedignerent; tum, ut, si uspiciam pauca illa, quæ temporum injuria in manuscriptis nostris exciderunt, quæque suo loco notavimus, reperiantur, ea nobis ad publicum usum commodare ne graventur.

Quanti vero æstimanda sint isthæc opera, etsi res ipsa per se loquatur, paucis tamen recensere ne pigeat. Hic Iconomachorum omnes sententiæ, impia dicta, et molitiones aperiuntur, et incredibili diligentia confutantur; qua in re nihil perfectius lucusque in lucem prolatus est. Hic bene multa, ad historiam pertinentia, et ab historicis intacta, narrantur; ac ubique absoluta et varia in rebus, cum ecclesiasticis, tum profanis, Nicephori eruditioprehenditur. Constantini Copronymi, quem Mamoniam ubique nuncupat, ausus in temeranda religione varii, doli, fraudesque, furor in Christianos, machinationes contra piam fidem, admistis subinde rerum gestarum monumentis recensentur, ejusdemque impia doctrina pro virili refellitur. Hic Eusebii Cæsariensis dogmata, ut impia et a Christianæ fidei sinceritate aliena, confutantur: nam inter Græcorum præstantissimos Eusebius, ut Arianus et hæreticus (nec fortasse injuria) semper habitus est: in his vero quæ Eusebium spectant, multa habentur hactenus inedita et ignota, quæ ad illorum temporum historiam apprime conducunt. *Epiphaniidis* item ejusdani, cujus nec ætas nec nomen ita comperta sunt, sententia affertur, ac utpote impia et lethifera profligatur. Quodque, meo quidem judicio, præstantissimum est, multa nova et inobservata de synodo secunda Nicæana profert; iis longe sinceriora, quæ jam in Collectione synodorum comparant; utpote quæ ab oculato teste, qui rebus intime interfuerit, tradantur. Multa item sanctorum Patrum vel fragmenta, vel etiam opuscula, pene integra nondum edita, hic passim inserta nec sine voluptate reperias; in his Macarii Magnæ, vix noti scriptoris, qui, teste Nicephoro, primis Ecclesiæ sæculis floruit, pretiosa ἀποστολικά quædam quamprimum, quibus alia ejusdem scriptoris fragmenta, ad doctrinam ecclesiasticam perquam utilia, a doctissimo et humanissimo Joanne Boivino accepta, adjunximus. Nec sine examine ille et perquisitione, Patrum opera in medium affert, sed sicubi opus περὶ γνησιότητος vel νοθείας accurate et sagaciter edidisset. Non immerito igitur vir tantus passim a scriptoribus cum æqualibus, tum subsequentibus ævi, a doctrina, a religione, a disciplinarum omnium scientia, laudatur: in his primas tenent Ignatius, ejus Vitæ scriptor, Theodorus Studita, Photius in *Bibliotheca* et alii, quorum testimonia initio operum ejusdem Nicephori afferemus. Etsi vero nunc primum Nicephori opera isthæc in lucem prodeant, non defuerunt, qui antehac ea publicare voluerint. Inter eos Combelsius, vir de re litteraria optime meritus, ut videre est in Præfatione ad Vitam Nicephori. At sive aliis distentus negotiis, sive morte præoccupatus, aliis rem dimisit; cujus promissa si expleamus, nos pergratum litteratis omnibus facturos confidimus. His dissertationes criticas, dogmaticas, historicas ad operis elucidationem, ut in laterculo videre licet, adjiciemus.

Prodeunt autem isthæc ex codicibus regis 1826, 1989, 2578, exque Colbertino 364 (h-i). Hisce porro ineditis operibus, alia omnia subjungemus, quæ publici juris sunt, quæque ordine digesta in fine sequentis laterculi reperies. Hæc omnia vero duobus in folio tomis complectemur: nisi fortasse ampliorem segetem ex Vaticana bibliotheca eruere liceat, ubi jam omnia studiosis patent beneficio summi Pontificis Clementis XI, qui ad bonum reipublicæ cum ecclesiasticæ tum litterariæ natus, et ad fastigii culmen evectus est, litteris et ipse Græcis omnique doctrinæ genere apprime excultus. Neque silentio mittere licet, cui hoc otium et hanc litterarum colendarum facultatem debeamus. Is est, Cosmus III, Magnus Etruriæ dux. — Hujus magnificentiæ, si quid ad studiosorum usum opportune dabitur, totum sive a nobis sive ab iis, quibus ex tenuitate nostra quidpiam utilitatis et fructus obvenerit, acceptum referatur. Hujus item beneficio alia nos litterarum monumenta in lucem emittere per otium paramus: in quibus Theodori Mopsuesteni Commentaria in duodecim prophetas; Philonis Carpathii in Cantica genuina commentaria; Hesychii in psalmos: quæ omnia ex Bibliothecis eruimus; et alia quoque, si votis nostris favorit Deus. Nos item multum debere prostemur Clementi, bibliothecæ Regiæ custodi, qui nobis hujusce vere regis suppellectilis ad nutum copiam fecit: nec minus Cl. Boivino alteri custodi, qui Catalogum operum sancti Nicephori, a se accuratissime concinnatum, nobis perhumaniter obtulit, unde prospectum nostrum, et ex ipsis codicibus, adornavimus. Neque tacendus Michael Lequien, ex familia Dominicanorum, vir eruditus et officio plenus, cujus item opera et consilio frequenter usi sumus. Sed nihil pro meritis unquam dicere possum de doctissimo viro nobisque summa necessitudine conjuncto R. P. D. Bernardo de Montfaucon, cujus opera, consilio, exemplo ad hæc ac pleraque alia capessenda animum appulimus, cujus consilio Gallicum iter suscepimus et Græcarum musarum, quas a puero colueramus, studio, nos totos addiximus. Hi nobis aggrediendi operis auctores fuere. Jam vero superest ut eruditiorum consilium judiciumque exspectemus. Parisiis in monasterio Sancti Germani a Pratis, iv Kal. Junii MDCCV.

ELENCHUS OPERUM S. NICEPHORI PATRIARCHÆ CPOL.

TOMUS I.

Præliminaria Interpretis.

Praefatio generalis. — Praefatio de iis quæ hoc volumine continentur. — Dissertatio de Nicephoris, (h-i) Addendus codex bibl. Constantinæ, de quo Montfauconus, p. 143.

eorumque scriptis. — Vita (j) sancti Nicephori, patriarchæ Constantinopolitani, descripta ab Ignatio diacono, ejus discipulo. — Oratio Theophanis presbyteri, habita in translatione ejus reliquiarum. — Chronica synopsis sancti Nicephori, patriarchæ CP., acta ac scripta ordine annorum digerens; ex ejusdem Nicephori vita, ex epistolis sancti Theodori Studitæ, aliorumque auctorum monumentis. — Veturum testimonia de sancto Nicephoro, patriarcha CP.

Sancti Nicephori, patriarchæ Constantinopolitani, pro irreprehensibili et pura Christianorum fide capitula LXXXIII.

Hæc capitulum distinctio sumpta est ex codice Colbertino antiquissimo: capitulum autem argumenta toto opere perlecto restituta sunt.

I. Proœmium. Suum esse cuilibet rei tempus, juxta Salomonem; fidei autem defendendæ tempus nunc adesse. II. Melius facturos homines, si, omissis inutilibus questionibus, futurum judicium vitamque æternam meditentur. III. De fidei progressu a prima usque origine: ut varie pro variis temporibus divina Providentia hominum saluti consuluerit: de lege veteri: de salute humani generis per Christum reparata. Theologiam a sanctis doctoribus abunde esse hæcenus explicatam. IV. De perversis Iconomachorum opinionibus: eas a synodis jam pridem esse damnatas: easdem nunc in perniciem Ecclesiæ reviviscere. V. Iconomachorum vitia: eos gula præsertim ac ventri deditos esse. VI. Continuatio invectivæ in Iconomachos: eorum plerosque concilio Nicæno subscripsisse, deinde mutavisse sententiam; mox depositos, ac sacerdotio privatos turbas movisse. VII. Ut Iconomachi lingua et manu in Ecclesiam ac res sacras grassati sunt. Pathetica ac vehemens declamatio. VIII. Iconomachi cum Judæis collati. Christum per illos secundo ac tertio passum esse; ejus nempe imaginibus violatis ac deformatis. IX. Item collati cum ædificatoribus turris Sennaar, item cum Janne et Mambre, cum Alexandro et Hymenæ, cum filiis Core ac denique cum senioribus Babyloniis, qui Susannam calumniati sunt: adjunxisse sibi Iconomachos colluviem hominum villissimorum. Quam ob causam permiserit Deus Ecclesiam turbari et orthodoxos vexari. Invectiva in corruptissimos sacerdotum mores. X. Duplex Iconomachorum blasphemia: prima, idololatriæ esse eos; qui imagines colunt: altera, corpus Christi incircumscriptum esse: primum errorem conari eos testimoniis sanctorum Patrum confirmare; XI. alterum, Arianorum ac Manichæorum testimoniis astruere. XII. De Eusèbio Cæsariensi, deque Ariana hæresi. XIII. Testimonia sanctorum Patrum male intellecta, ac trunca ab Iconomachis usurpata. XIV. Invectiva in eos a quibus schisma denuo excitatum. XV. De persecutione ab iisdem suscitata. XVI. De his qui, metu amittendi bona vel dignitates, hæresim amplexi sunt. Iconomachorum mores. Christi, apostolorum, ac prophetarum dicta, adversus eos prolata. XVII. Crimina orthodoxis objecta ab Iconomachis. De synodo seu pseudo-synodo Coprynymiana. XVIII. Expositio fidei orthodoxæ. — De Deo uno ac trino. XIX. De Christo. XX. De Christo seu de incarnati Verbi mysterio fusus. XXI. De duabus in Christo naturis, ac de unione hypostatica. XXII. Duas esse in Christo voluntates, et operationes duas diversas. XXIII. De adoratione duplici: de imaginum cultu; de objecto idololatriæ crimine. XXIV. Quinam sint idololatræ. Iconomachos Dei hostes esse. Dicta prophetarum contra Dei hostes prolata. XXV. Episcoporum ac sacerdotum impietas per prosopopœiam amplificata. De secunda Nicæna synodo. XXVI. Argumentum contra Iconomachos petiitum ex his verbis, quæ in Liturgia recitantur. Ἀποστατήρας ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων, etc., id est, *Cum nos ab errore idolorum revocasset*, etc. XXVII. In illa Iconomachorum verba, nisi nos Constantinus (Copronymus scilicet) ab idolorum insano cultu liberasset, Christus nullo modo salutem nobis afferre potuisset. Iconomachos in ipsa sacrorum mysteriorum celebratione pugnantia et dicere et facere. De religionis Christianæ progressu ab ipsa usque origine. XXVIII. Si Christus Ecclesiam suam ab idolorum cultu liberare non valuit, quæ sequantur inde absurda? XXIX. Argumentatio in sacerdotes Iconomachos, dicentes se idololatræ fuisse. XXX. Duo esse idololatrarum genera: item diversum esse idolorum et imaginum cultum. XXXI. Multos colli ab idololatræ deos, habitu ac figura varios; unum a Christianis. Sacrificiorum diversitas. XXXII. Alia argumentatio ironica contra Iconomachos, dicentes servivisse se idolis. XXXIII. Duplex criminatio ab Iconomachis excogitata; prima in ipsam Christi imaginem; altera in Christianos: Judæis ac Græcis pejores esse Iconomachos.

Pars altera hujus Apologetici, in qua probatur ex sacris Scripturis, omnes gentes ab idolorum cultu virtute Christi liberatas esse, et Ecclesiam universam errare non posse.

XXXIV. An ea, quæ Iconomachi docent, congruant cum sacris Scripturis, dictisque prophetis. Sequuntur prophetarum dicta, ordine chronologico. XXXV. Davidis verba, et ad ea observationes sancti CP. patriarchæ. XXXVI. Verba Michææ, Osee et Habacuc, cum explicatione, et observationibus. XXXVII. Verba Soplionæ et Zachariæ cum explicatione, et observationibus. XXXVIII. Christianos ab idolorum cultu longissime abesse: quæ fuerit martyrum, quæ ascetarum et anachoretarum fides. XXXIX. De diis gentium ac fabulosa theologia. Superstitiosum idolorum cultum abolitum esse, ex quo Christus in mundum venit. XL. Colli ab orthodoxis Christum: colli item ejus imaginem: scilicet corpus Christi pingi potuisse, circumscriptumque et passibile fuisse. XLI. Verba Malachie et Isaïæ, cum explicationibus et observationibus. XLII. Observationes ad verba Isaïæ. XLIII. Isaïæ verba, cum explicatione et observationibus. XLIV. Alia Isaïæ verba, cum observationibus et explicatione. XLV. Verborum Isaïæ explicatio. Alia ejusdem prophetæ verba. Apostolorum Pauli, Joannis et Petri dicta, cum prophetis congruentia. XLVI. Isaïæ verba cum explicatione et observationibus. XLVII. Isaïæ et Pauli apostoli verba de purificata ac sanctificata a Christo Ecclesia, et ejus cum Christo unione. XLVIII. Excursio in Iconomachos. Verba prophetica, Isaïæ scilicet. XLIX. Falsum est, quod Iconomachi dicebant, aversum esse ac alienatum a Deo populum ejus. Refutatio per dilemma. I. Id agere Iconomachos, ut Christum sua et dignitate et virtute spoliarent. Iconomachorum verba cum evangelicis collata. LI. Eisdem et Patri injuriam facere et Spiritui sancto. Jeremiæ verba cum explicatione et observationibus. LII. Alia Jeremiæ verba cum explicatione et observationibus. LIII. Quam dulcia sint Dei eloquia ac promissa. LIV. Ezechielis verba. LV. Explicatio prophetiæ præcedentis, et ad eam observata. Alia ejusdem prophetæ verba cum explicatione et observationibus. LVI. Alia Ezechielis verba cum explicat. et observat. LVII. Alia Ezechielis verba cum explicationibus et observationibus.

(j) Exstat Græce in *Actis sanctorum*, tom. II Martii, p. 704, et Latine, p. 294.

Numeri sequentes a Cl. Boivino restituti sunt. Nam codex Colbertinus, ex quo distinctio capitum sumpta est, mutilus est hoc loco.

LVIII. De Daniele propheta : ejus verba, cum explicatione et observationibus. LIX. Epilogus, seu conclusio prophetico-rum testimoni-um supra allatorum. Excursio in Iconomachos. LX. Ut ab Iconomachis templa ipsa profanata sint ac deformata : item sacra vestimenta ac vasa. LXI. Ne ipsis quidem libris evangelicis eos pepercisse : quid distent picturæ a scripturis, sive historie pietæ ab iis quæ scriptæ sunt. De præstantia et utilitate picturæ. LXII. Iconomachos Evangelii contemptores esse ac violatores. LXIII. Eos et Christo et sanctis bellum indixisse. Prosopopœia. Judæis pejores esse Iconomachos. LXIV. Iconomachi imaginem Christi oderunt, ut panthera hominis effigiem. Querimonia seu lamentatio ob profanationem templorum.

Apologetici tertia pars.

LXV. Quas rationes habuisse se dicant Iconomachi destruendarum imaginum : eæ rationes refelluntur. LXVI. Utilitas imaginum. De lege Mosæica. De gratia, quæ Christo auctore legi successit. LXVII. Lex et gratia inter se collatæ. Non posse simul stare idololatriam et gratiam. LXVIII. Quantum gratia et veritas legi et figuris præstent. De sacerdotio Christi. De sacrificiis ab eo institutis. De tabernaculo ac caremoniis. LXIX. Tabernaculum vetus cum novo collatum. De mediatore seu ministro. De pontifice, de candelabro, de mensa. De pane, de sacrificio, de arca ac propitiatorio. — Proœmium fusioris disputationis de Cherubinis. LXX. De Cherubinis aureis, ipsius Dei jussu fabricatis, et arcae impositis : veneranda fuisse simulacra illa, multis de causis. LXXI. Pretiosa esse ac veneranda ea quæ ad Deum peculiari aliqua ratione referuntur, et ad ejus gloriam pertinent. Imagines Cherubino-rum cum imaginibus Christi collatæ; imaginum usum antiquissimum esse, et ipsi Ecclesiæ coævum. Quantum præstent sacra novæ legis, veteris testamenti sacris. LXXII. De templo Salomonico. De templo post transmigrationem Babylonicam ædificato. Quanta utriusque gloria fuerit. LXXIII. Illam templi ac veterum sacrorum gloriam evanuisse, ex quo veritas nimbæ successit. Christianorum templa cum Judæorum templis collata. LXXIV. Quantum nova sacra veteribus præstent. Judæis, templi instaurationem negligentibus, indignatum esse Deum; quanto magis Iconomachis, templa evertentibus. LXXV. Si Christus carne assumpta homines nihil jovit, necesse esse ut vel nesciverit, vel noluerit, vel non potuerit. LXXVI. Absurdum esse primum. LXXVII. Item secundum, ac tertium. LXXVIII. Christum et scivisse, et voluisse, et potuisse salvos nos facere. LXXIX. De fide et incredulitate. Fidem Christiano-rum esse irreprehensibilem. LXXX. Quænam vere impura et immunda sint. Non esse repudiandas imagines ob incredulitatem ac dementiam Iconomachorum. LXXXI. De Iconomachorum pertinacia ac duritie. Octingentos annos præterisse, ex quo imaginum cultus in Ecclesia vigeat. LXXXII. Qui per omne illud tempus vixerunt, an idololatræ fuerint? quam absurdum sit id dicere. LXXXIII. Invectiva in Iconomachos. Operis totius epilogus.

Præliminaria interpretis.

Appendix ad librum superiorem, sive selectæ sententiæ ac fidei regulæ, ex sacris Scripturis et ex libris sanctorum Patrum excerptæ. — Præfixum est proœmium, in quo de Iconomachorum temeritate circa ea quæ sunt fidei; de fugiendis vasis questionibus; de fidei præstantia, etc. — Testimonia Scripturarum Joannis, Pauli, Isaïæ, ac sanctorum Patrum, Jo. Chrysostomi, Cyrilli Alexandrini, Basilii, Gregorii Nyssensis, Dionysii Atheniensis. et Athanasii.

DISSERTATIO DE CONSTANTINI COPRONYMI, QUI A NICEPHORO MAMONAS EST APPELLATUS, VITA, MORIBUS, DOCTRINA, AC SCRIPTIS.

Antirrheticus liber, seu refutatio ineptiarum quas irreligiosus Mamonas contra salutarem Dei Verbi incarnationem indocte et impie effutivit, capitibus L. I. Proœmium. Duplex crimen orthodoxis objectum esse ab Iconomachis; primum, quod idolis servirent : alterum, quod Christi corpus, tanquam circumscriptum, pingerent. De primo actum supra : de secundo, actum iri in hoc et sequentibus Antirrheticis. II. Invectiva in Iconomachos. III. Eos idem cum Manete sentire. IV. Item cum Ario. V. Renovari ab iis varias hæreses. VI. Generalia concilia nihili ab iisdem facta. VII. Argumenta eorum futilia esse, ac vix refutatione digna, confundi autem ab iis illas voces, ἄπαρτον et ἀνεπιγάρτων. VIII. De libro dogmatico, cujus auctor Mamonas, quo ordine, qua methodo sit scriptus. IX. Proœmium illius libri, ut Mamonas simulata pietate benevolentiam capteret. X. Ad illa Mamonæ verba : *Sancta Dei et catholica nostra Ecclesia*; eandem Ecclesiam ab illo et catholicam vocari, et idolicam, seu idolis addictam. De Mamonæ impietate et sævitia. XI. Ad illa Mamonæ verba : *Ita traditum confitetur*; traditionem ecclesiasticam ab eo agnosci simul et repudiari. XII. Ad illa ejusdem verba : *Non mutata divinitate in carnem*, etc., incipere inde Mamonam seipsum prodere, de incarnatione Verbi male sentientem. XIII. Ad illa ejusdem verba : *Etsi omnis imago derivata a prototypo aliquo nascatur* : non, coherere hæc cum superioribus. De malignitate Mamonæ, virus suum evomere præfestinantis. XIV. Mamonas orthodoxus se initio mentitus : deinde, profita erroris sui turpitudine agnitus, cum graculo Æsopico, furtivis plumis nudato, comparatur. XV. Ad illa Mamonæ verba : *Quamvis item ejusdem cum effigiato naturæ*, etc. Non magis hæc ad rem esse, quam superiora. Confundi a Mamona imaginem arte factam cum imagine naturali. XVI. Si imago ejusdem sit essentiæ seu naturæ cum re effigiata, quot inde sequantur absurda? XVII. Ad illa Mamonæ verba : *Ut totum servetur*, etc. Non esse imaginem id quod prototypo per omnia simile sit, ac nihilo ab eo differat. XVIII. Ne logicæ quidem artis cognitionem ullam Mamonæ esse. Eum per ignorantiam imaginis notionem penitus evertere. XIX. Ad illa Mamonæ verba : *Querimus a vobis quomodo fieri possit ut Dominus noster Jesus Christus (qui ex duabus naturis, corporea et incorporea, per unionem inconfusam persona una est), depingatur, hoc est, effigietur*. Solutio illius questionis. XX. Mamonam naturas in Christo confundere, licet inconfusas dicat : Christum, cum Deus simul et homo sit, simul esse et γάρτων et ἄπαρτων. XXI. Ad illa Mamonæ verba : *Quoniam et alteram naturam, incorpoream, carni unitam, habet*, etc. Ex eo, quod naturæ in Christo unitæ sint, non sequi carnem esse incircumscriptam; inconfusam enim esse unionem. XXII. Si propter unionem hypostaticam duarum naturarum in Christo, caro incircumscripta est, sicut ipsa divinitas : pariter propter unionem naturalem trium personarum in Deo, Pater et Spiritus sanctus

erent geniti, sicut Filius. XXIII. Ad illa Mamonz verba: *Quoniam post unionem illam inseparabilis res est, etc.*, eum, qui solius carnis imaginem pingit, non asingere carni propriam personam, nec quartam addere Trinitati. XXIV. Mamonz verba: *Id est personam characterizans, ac statuens: Christum creaturam esse duntaxat, nec divinam naturam ei inesse.* Refutatio verborum. Christum ipsum sudario divina vultus sui lineamenta impressisse. Iconomachos Judæorum æmulatores esse. XXV. De mysterio incarnationis doctrina orthodoxa. Contra eos qui dicunt beatæ Virginis corpus incircumscriptum fuisse circa illud tempus quo Christus conceptus est. Dilemma. XXVI. Aphthartodocetarum opinio, assumptam a Christo carnem incorruptibilem dicentium. Si Christi corpus incircumscriptum fuit, an illud a beatâ Virgine habuerit, an beatæ Virgini communicaverit. XXVII. Qui Christum circumscripserunt negat, is et hominem esse eum negat: qui hominis corpus pingit, is corpus ab anima non dividit. De Copronymi imaginibus sculptis pictisque. Invectiva in eundem. Eum effigiem suam adorari voluisse. Definitio archetypi. Definitio imaginis. XXIX. Definitio idoli. XXX. Imago relationem habet ad archetypum, et ab eo differt essentia. Qui imagini illudit, eum et archetypo illudere. XXXI. Etymologia vocis εἰκών, quæ imaginem significat. Imaginem Christi aliud esse a Christo. Item differre hæc, simile esse et idem esse: item aliud esse, et aliud esse. XXXII. Ad illa verba Mamonz: *Ab unito divino Verbo separatur, etc.* Qui Christum effigiat, is naturas dividit, mente duntaxat, non actu, sive reipsa. XXXIII. Ad illa Mamonz verba: *Quod si non separatur, simul utique circumscribitur.* Verbum divinum, cum natura sua sit incircumscriptum, non posse carne circumscripta simul circumscribi. De archetypo et imagine. XXXIV. De Christolytis. Si pictorum ars divinitatem Christi a carne separat, ipsa morte potentior sit necesse est. Excursio in Copronymum. XXXV. Verbum divinum nec violata carne injuriam passum esse, nec effigiata, circumscriptionem. XXXVI. Quibus verbis pictor Iconomachum allocuturus sit. XXXVII. Verbum divinum circumscripta carne non circumscribi, probatur per exempla solaris radii; item orbis solaris descripti; item ferri candentis, a qua tincti. XXXVIII. Ad illa Mamonz verba: *Impossibile enim est, imaginem esse, quæ non declarat formam sive characterem prototypæ personæ, etc.* Mamona Christum personæ, formæ et characteris expertem statuit. Duæ sunt in Christo formæ. Testimonia sanctorum Pauli et Petri. De Eusebio prava sentiente. XXXIX. Ad illa Mamonz verba: *Fieri enim non potest, ut in eo qui ex duabus naturis in una persona constat, etc.* Si duæ sunt in Christo naturæ, utraque natura suas habet proprietates: si itaque divinitas incircumscripta, humanitas circumscripta. XL. Mamona, ut Apollinarius, videtur unam in Christo naturam agnoscere. XLI. Ad illa Mamonz verba: *Sed aut divinitas simul circumscribitur in imagine, quatenus Christus ex duabus naturis persona una est, aut, etc.* Verbum divinum non modo carne circumscripta, non circumscribitur; sed ne quidem, cum in carne esset, circumscriberetur. Testimonia ex sacris Scripturis. In Deo substantia nihil differt ab operatione. XLII. Si Christus compositus, necesse est etiam ut sit circumscriptus. Verbum divinum, carne circumscripta, non circumscribitur: probatur per exempla sigilli aurei, et rotarum ignearum, quæ cum Cherubinis pinguntur. XLIII. Ad illa Mamonz verba: *Dicit autem is, qui fecit illam imaginem, eam Christi imaginem esse, etc.* Qui imaginem facit, eamque Christi esse dicit, is Christi nomine diversa significari scit, ac, cum duo sint significata, altero duntaxat utitur. XLIV. Cum ait Paulus: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum.* non dicit, neque opinatur crucifixum esse ipsum Verbum. Alia testimonia, ex quibus patet nomen Christi ac una sæpe natura accipi. XLV. Ad illa Mamonz verba: *Et quomodo Dei et hominis nomen, divinam naturam significans et humanam, etc.* Quæ dicuntur de Christo, ea non necesse est de utraque natura accipi. In Evangelio Christus modo homo, modo Deus vel Filius Dei vocatur. XLVI. Non esse meris verbis immorandum. Sæpe enim fieri vocum enallagen seu permutationem; ut eum dicitur. *Si videritis Filium hominis ascendentem illum, ubi erat prius.* XLVII. Per ἀντίδοσεως et οὐκ αὐτῶσεως modum fieri, ut utraque in Christo natura proprietates suas alteri communicet, ac ut Verbum adoptet ea quæ sunt carnis propria. — Testimonia sanctorum Petri, Pauli, Cyrilli, Amphilochoi, Gregorii Nysseni. — Item de Christi imaginibus. XLVIII. Si de Christi incarnatione recte sentirent Iconomachi, non confunderent in Christo naturas, naturarumque proprietates et operationes. XLIX. De divinis operationibus; non differre eas ab essentia. De operatione Christi, scilicet humana; eam esse finitam et circumscriptam. De duplici Christi facultate, divina et humana: duplicem item esse ejus voluntatem, nec tamen humanam divinæ contrariam esse. — L. Duplex in Christo cognitio: ut Deus, novit omnia, etiam antequam homo natus esset: ut homo, quædam ignoravit. Testimonia ex Evangelio. Cætera quoque in Christo duplicia sunt, propter duas naturas. Proinde nihil obstat, quominus in eadem persona circumscriptus sit et incircumscriptus.

Brevis præfatio interpretis in secundum Antirrheticum.

ANTIRRHETICUS II, CAPITIBUS XX.

Proœmium. — I. Ad illa Mamonz verba: *Constituimus autem et de alio capite interrogare vos, etc.* — Invectiva in Mamona. Eum et Ecclesiæ doctoribus et iis principibus qui ante illum juste ac pie imperarunt, sapientiorem se facere. II. Ad illa Mamonz verba: *Unus ille ex duobus in unam personam reductus, etc.* Eo ipso, quod unam ex naturis non circumscripserat statuit, alteram imprudens ac nolens circumscripserat fatetur. III. Ad illa Mamonz verba: *Per divinitatem suam eum præcivisset, etc.* Mamona ita stupidum esse, ut non intelligat imaginem Christi monumentum esse incarnationis (k). Refutatio eorum, quæ Mamona docuit de corpore Christi in sacramento Eucharistiæ. De apologia qua utitur pro se Mamona. IV. Ad illa Mamonz verba: *Quoniam si de uno hoc simulacro persunserimus vobis recte nos dicere, etc.* Quænam ea sint, quæ de sanctorum ac beatæ Virginis imaginibus dicturum se ille profitetur. Nolle eum beatam Virginem vocari Θεοτόκον, id est Dei Matrem, ejusque intercessionem ab eo repudiari. V. De veneratione sanctorum. Excursio in Mamonz impietatem. VI. De profanatis ab eo templis ac sacris reliquiis. VII. De Angelis (l), eos incircumscriptos esse, sed non per omnia; eosdem pingi ac effigiari fas piisque esse. VIII. De Cherubinis (m), quos Deus ipse jussit effigiari. IX. De angelorum apparitionibus, aliisque ejusmodi vi-

(k) Insignis locus de Eucharistia, cujus mentionem facit Harduinus in tractatu de sacramento altaris. Partem autem interpretatus est Joannes Baptista Roussel. Editus a Combefisio in *Manipulo Orig. rerumque Constantinopolit.* p. 221.

(l) Fragmentum de Angelis et Cherubinis, edi-

tum a Combefisio, et assutum disputationi Nicephori cum Leone Arm. in *Manipulo Originum rerumque CP.* pag. 178.

(m) Locus diversus ab eo quem Canisius edidit, tom. II, edit. novæ Basnagianæ, parte II, p. 15.

sionibus; angeli quamquam formæ ac figuræ expertes, non semel patriarchis ac prophetis visi sunt. X. De angelis, qui mulieribus circa sepulcrum Christi apparuerunt; eos, quales visi sunt, tales depictos esse. De honore angelis debito. Per eos preces nostras Deo offerri. XI. Ignorare Iconomachos, quid sit pictura, quid circumscriptio, quid $\gamma\alpha\pi\tau\acute{o}\varsigma$, quid $\pi\epsilon\pi\gamma\gamma\alpha\pi\tau\acute{o}\varsigma$; hæc autem non confundenda. XII. Quid sit $\gamma\rho\alpha\zeta\eta$ seu pictura (n), quid $\pi\epsilon\pi\gamma\gamma\alpha\zeta\eta$, seu circumscriptio. XIII. Christum tribus modis circumscribi: non eadem esse $\gamma\alpha\pi\tau\acute{\alpha}$ et $\pi\epsilon\pi\gamma\gamma\alpha\pi\tau\acute{\alpha}$. XIV. Enumeratio variarum rerum quæ, etsi circumscriptæ sunt, pingi tamen non possunt. XV. Qui virtutes pingunt, ii non pingunt proprie, sed fingunt. Iconomachorum stupor, idem esse statuentium $\gamma\rho\alpha\zeta\eta$ ac $\pi\epsilon\pi\gamma\gamma\alpha\zeta\eta$, aliter sentire ipsum illum, ejus auctoritate utuntur, et quem verum esse Asterium contendunt. XVI. Veri Asterii testimonium. Nupiam sancti Patres pro $\gamma\rho\alpha\zeta\eta$ dixere $\pi\epsilon\pi\gamma\gamma\alpha\zeta\eta$, nec $\pi\epsilon\pi\gamma\gamma\alpha\zeta\eta$, aut $\pi\epsilon\pi\gamma\gamma\alpha\zeta\eta$, aut $\zeta\omega\pi\epsilon\pi\gamma\gamma\alpha\zeta\eta$, pro $\gamma\rho\alpha\zeta\eta$, seu $\zeta\omega\gamma\rho\alpha\zeta\eta$. XVII. Christus corpus habuit circumscriptum, quandiu vixit: item cum ascendit in cælos: cum ejusmodi corpore rursus venturus est judicatum vivos et mortuos. XVIII. Christus cum viveret non ad-rat corpore in duobus simul locis: neque etiam nunc, cum in cælo sit, eum nobis corporaliter adesse. Si fuit $\epsilon\upsilon\sigma\omega\mu\alpha\tau\acute{o}\varsigma$, id est, incarnatus, fuit etiam in loco et circumscriptus. XIX. Qui Christum negant circumscriptum fuisse, ii Docetarum errore implicantur. Docetarum opinio de Christo crucifixo. Christus cum effligatur, non circumscribitur, sed pingitur, idque non quatenus Deus, sed quatenus homo. Si incarnatus fuit, fuit etiam circumscriptus. XX. Si propter hypostasim, quæ in Christo una est, corpus Christi esset incircumscriptum, esset eam eandem rationem et invisibile, et incomprehensibile, idemque nec tangi posset, nec manducari. De corpore Christi in sacramento Eucharistiæ; verum illud corpus esse, non imaginem.

Præfatio interpretis in tertium Antirrheticum.

ANTIRRHETICUS III. CAPITA CONTINET LXXXIV.

Antirrheticus non eodem tempore editus, quo reliqui; multa enim continet, in superioribus jam exposita.

Proœmium. Stulte Iconomachos querere unde traditum sit colendas esse imagines. I. Quemadmodum Iconomachi, traditioni inhærentes, evangelicos libros et crucem adorant, sic orthodoxi, traditionem secuti, imagines venerantur. In iis quæ ad Deum pertinent, non argumentandum, sed credendum. II. De fide et incredulitate. Orthodoxi fidem colunt. III. Usus pingendi ipsi Evangelii prædicationi corvum esse: picturam esse genus quoddam scripture, erudiendis simplicibus idiotisque necessarium. IV. Picturæ utilitas, per quam eorum quæ Christus sive fecit, sive passus est, memoria renovatur. Evangelicæ scripture cum historicis rerum evangelicarum picturis collatæ. V. Sermones ipsi nihil aliud sunt nisi rerum imagines: sermonibus lucem vimque addunt picturæ. De veteribus libris, in quibus adjunctæ erant sermonibus imagines. Historicæ picturæ idem valent ac historici sermones; major oculorum quam aurium fides. Evangelica historia, imaginibus expressa, nihil aliud est, quam ipsum Evangelium. VI (o). De statua ærea, quam Christo posuit mulier sanguinis fluxu liberata. Quid de ea re dicat Asterius, in illius mulieris Encomio. Iconomachos non Christianis, sed Judæis annumerandos. VII. De traditione non scripta. Christus suas leges non scripsit, sed animis insculptas esse voluit. Testimonium Lucæ evangelistæ. Multa in Ecclesiis observantur quæ usu ac traditione, non scriptura, nituntur. Enumeratio variarum traditionum. VIII. De lege et consuetudine. Traditio, id est usus, ipsis grammaticis venerabilis est. De traditione varia testimonia, ex Evangelio, ex Epistolis Pauli, ex Chrysostomo, ex Basilio Magno, ex Epiphani scripto $\Pi\epsilon\pi\tau\acute{o}\varsigma\ \tau\omega\upsilon\ \pi\alpha\tau\epsilon\pi\alpha\sigma\tau\acute{o}\varsigma\ \epsilon\pi\iota\ \tau\omega\upsilon\ \kappa\epsilon\chi\alpha\iota\tau\eta\mu\acute{\epsilon}\nu\omega\upsilon$. — Idem valere legem et consuetudinem. IX. Contra eos qui dicunt: *Quænam lex jubet imaginem Christi adorare?* X. (p) De varia adoratione. XI. De Cæsaris imagine. XII. De eo quod imperatorum ipsæ imagines venerabiles sint. XIII. Ipsi Judæis dementiores esse impios Iconomachos, qui imperium Christi excusserint. XIV. Eisdem Persis amentiores esse, et Herode contumaciores. XV. Exemplum de adorantibus et conspuentibus imaginem Christi. XVI. Historia de sancta Maria Ægyptia. XVII. Historia de imagine Polemonis. XVIII. Verba sancti Basilii. XIX. Filius, seu Verbum, imago Patris dicitur secundum hypostasim minime dissimilem. XX. Etiam imago sensibilis, similitudinem cum forma Christi retinet. XXI. Quid sit imago, et secunda quid $\epsilon\iota\kappa\omega\upsilon$ dicta sit? Divisio. XXII. Artificialem imaginem, ratione speciei et formæ, cognominem esse prototypo. XXIII. De imagine, verba sancti Gregorii Theologi. XXIV. Verba sancti Cyrilli. XXV. Verba sancti Dionysii. XXVI. Verba Clementis Alexandrini, e tractatu De Pascha. XXVII. Etiam Samuelem prophetam Christi imaginem fuisse. XXVIII. De Græcorum detestandis superstitionibus. XXIX. Ipsa simplicia et compositione carentia mystice effingi: proinde Christum, cum sit persona composita, compositæ ac materialiter effingi posse. XXX. Sancti Patres et sacræ synodi, imaginibus ornari templa dictis factisque curaverunt. XXXI. Filium dici imaginem Patris, cum hypostasim habeat, natura nil discrepantem. Nos autem filios Dei dici adoptione et gratia, eam similitudinem habentes cum eo qui natura et potestate Filius est, quam habent imagines cum prototypis. XXXII. Seipsos fraudant impii Iconomachi adoptione, qua per sacrum baptismum contigit eos adoptari. XXXIII. Tollentes Christi passionem, crucem ipsam simul tollunt. XXXIV. Quomodo sanctificantis Christi figuram impii respuunt, sanctificate autem crucis figuram colunt. XXXV. (q) Syllogismi decem; quanto pretiosior Christus propria cruce, tanto imaginem Christi pretiosorem esse imagine ipsius crucis. XXXVI. Pretiosa ipsa ligna conculcari ab iis, contrungi-que ex auro et argento efflcta phylacteria. XXXVII. Contra eos qui velant sacris vestibus intexti imagines. XXXVIII. Contra eos qui dicunt, Christum post resurrectionem non circumscribi. XXXIX. Contra eos qui dicunt: *Si id quod mortale ac corruptibile erat, mutatum est, quidni et illud quod erat circumscriptum?* XL. Quid significet illud, *Non facies similitudinem ullius rei*, etc. XLI. Contra eos qui dicunt: *Quanam lege jubetur similitudinem Dei fieri?* XLII. De Abgaro et imagine Christi cum manufacta. XLIII. De Persarum rege, qui, misso pictore, Christi, in urbe Bethleem nati, et sanctæ Virginis Matris imaginem videre voluit. XLIV. A Manichæis et ab Arianis imagines aboleri. XLV. De iis qui avium et bestiarum imagines sacris vestibus intextas imaginibus Christi ac sanctorum æquiparant. XLVI. De iis qui demonstrationem pe-

(n) Totum hoc caput Latine edidit Canisius *Antiq. lect.* tom. IV, pag. 277, edit. primæ. In nova autem exstat tom. II, part. II, p. 15.

(o) Editum a Combelisio in *Auct. novo Bibliotheca PP. Græc.*, tom. I, pag. 278.

(p) Editum *Bibl. PP. Græco-Lat.*, tom. I, part. II, pag. 729.

(q) Canisius, *Antiq. Lect.* tom. IV, pag. 259; tom. II edit. novæ, parte II, p. 7.

tunt, qua confirmetur, imagines adorandas esse. Exemplum solis; item maris ac fluvii. XLVII. Demonstratio qua ostenditur Christianos speciem et appellationem Christi retinere, per derivationem, id est a Christo, tanquam a fonte, derivatam. XLVIII. Exemplum: duo filii unius patris. XLIX. Quid possint dicere adversarii de sanctissima Virgine, Dei Matre, ac de sanctis? Nunquid etiam hi ex divinitate et humanitate constant? L. Et olim in corporibus, et nunc in imaginibus cum Christo persecutionem pati ac decertare sanctos martyres. LI. De certaminibus sanctorum martyrum. LII. Eos, et cum viverent, martyres fuisse, et imaginibus martyres etiamnum esse. LIII. Iconomachi sanctorum intercessionem spernunt, et veneranda eorum templa evertunt. LIV. Tempia et imagines sanctorum idem cum illis nomen et gratiam aque habere. LV. Qui hæc faciunt, eos Marcionis ac Manetis impietate laborare. LVI. Renuntiassse prorsus Christianæ fidei, et ab ea alienatos esse impios iconomachos. LVII. Imaginibus res veras indicari, itaque iconomachos Christi ac sanctorum memoriam abolere. LVIII. Quod sit illud: *Faciamus hominem ad similitudinem nostram*. LIX. Nostri sacerdotes cælestium ordinum et hierarchiarum similitudinem expriment. LX. Quare Filius, idemque Verbum tanquam imago Patris honoratur, Fili autem imago propter Filium labirio habetur. LXI. Christi ac sanctorum insignia prorsus ab iconomachis contempta esse. LXII. Quia non sint et cuius disciplinæ impii iconomachi. LXIII. Quia sint, quorum Deus venter est. LXIV. De illis qui beatum prædicant impium Mamonom Constantinum. LXV. De calamitatibus et mortiferis cladibus, quæ illius tempore infinitæ acciderunt. LXVI. Cæli astra, non ferentia injuriam Christo factam, decidisse e cælo, sicut passionis tempore. LXVII. De fame, de rebellionibus contra Mamonom; de gentium incursionibus ac prædationibus. LXVIII. Piæ imperatricis Irenes opera compressam esse hæresim. LXX. Errores illos vagos, quærentes sibi religionem, invenisse Manichæorum superstitionem. LXX. (r) De illis qui dicunt, longævum ideo fuisse Mamonom, quod in Deum contumeliosus fuisset. LXXI. Mamonom, cum moreretur, gehennæ designatæ limina agnovisse. LXXII. De bellicis ejus expeditionibus. LXXIII. Impios et atheos imperatores, longævos ac fortunatos vixisse. LXXIV. De regibus Israel ac Julia. LXXV. De crudelitate Mamone. LXXVI. Quomodo passionem Christi et sanctorum certamina cavillabatur. LXXVII. Quomodo venerandum et apostolicum habitum exuere cogebat monachos, eosque ἀνυπόστατους vocabat. LXXVIII. De fidelium imperatorum præclare gestis ac moderatione. LXXIX. Narratio de imperatore Theodosio Magno et de monacho, qui baculo et sudario cervice sua detracto, miraculum patravit. LXXX. Monachos a Mamona mulieribus copulatos esse. LXXXI. De piis imperatoribus, quorum vita et prospera fuit et longa. LXXXII. Inde ab ipsa Christi reate Ecclesiam instituta ac dogmata sua illæsa retinuisse, usque ad tempora Mamone, apostatæ. LXXXIII. Non esse imperatorium, sed Judaicum scelus, hæresim iconomachorum. LXXXIV. Ortam ex Judæis ac Saracenis hanc impietatem Leoni et Constantino, irreligiosis principibus, adhæsisse.

Appendix ad libros superiores, seu LXXV testimonia sanctorum Patrum circa quæstionem, utrum Christus circumscriptus fuerit, necne. Præfixum est Proœmium, testimonia videlicet.

Χρήσεις αὐ περιγραπτὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον κηρύσσουσαι τὸν Χριστόν.

Cyrelli Alex., Athanasii ep. Alexandr., Gregorii Theologi, Maximi, Gregorii Nysseni, Amphiloohii ep. Iconii, Methodii, Hippolyti, Leontii, Theodoti Ancyran, Sophronii episcopi Hierosol., Anastasii Antioch., Clementis Alex. et Polychronii Apam.

Χρήσεις αὐ τέλειον ἀνθρώπων ὁσπερ καὶ τέλειον Θεὸν κηρύσσουσαι τὸν Χριστόν.

Synodi Chalced., Athanasii, Basilii, Gregorii Theologi, Dionysii, Chrysostomi, Ignatii, Epiphani, Procli Hierosol., Ambrosii, Amphiloohii, Iustini martyris, Cyriaci, Gelasii, Flaviani Antioch., Juli, Leontii, Theodoti, Ephraim Syri, Isidori Pelus. et Cyrelli.

Χρήσεις αὐ περὶ τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ.

Gregorii Theol., Cyrelli, Gregorii Nyss., Anastasii, Iustini martyris, et Theodoti Ancyran.

Αἱ λοιπαὶ ὑποταταγμέναι χρήσεις εἰσὶν αἱ τῷ εὐαγγελικῷ λόγῳ συναρτῶσαι: ὡς ἐξηλαρήθη ἡ θεία πλεωρεὰ καὶ τῶν ἡλίων αἱ διατρήσεις, παρὰ τοῦ ἁγίου Θωμᾶ τοῦ ἀποστόλου.

Athanasii, Jo. Chrysostomi, Cyrelli, Gregorii Nysseni, Procli. ep. CPolit. et Ephraim Syri.

Antirrheticus, seu confutatio eorum quæ Eusebius et Epiphanius contra Christi, Salvatoris nostri, incarnationem inepte disseruerunt. — Hujus Antirrhetici duæ sunt partes: prima contra (s) Eusebium, secunda contra Epiphaniem.

De vita, moribus, doctrina ac scriptis Eusebii, Disquisitio.

ANTIRRHETICUS CONTRA IMPIUM EUSEBIUM, CAPITIBUS LXXVI

Proœmium. I. Mamonom librorum adulteratorum ac spuriorum testimonia observasse. II. Mamonom apostolicorum evangelicorumque dictorum oppugnatorem fuisse, et Christianorum spe excidisse. III. Ab scelesto et impostore Hebræo hæreticam rabiem ad Leonem et Constantinum Isauros manavisse. IV. Mamonom sacrorum templorum ac donariorum ornatum penitus delevisse. V. Item multis contumeliis affectos monachos et culeis insutos in profundum mare demersos esse. VI. Mamonas falso sanctos Patres hæreseos suæ testes producit. VII. Magistros sibi propositi Eusebium Arianum, et Epiphaniem Docetam hæreticum. VIII. Eusebius Filium creaturam et ministrum Patris vocat. IX. Refutatio epistolæ Eusebii ad imperatricem Constantiam. X. Confundi ab eo substantiales Christi formas, et earum proprietates. XI. Unam formam veram agnoscens, alteram monstruosam ac falsam statuit. XII. Ariani dicunt, formam in Christo humanam non esse proprie naturam, sed figuram simplicem, absque hypostasi. XIII. Quid sit forma, et quare dicatur forma, et quot modis dicatur. XIV. Quomodo expressa formæ imago secundum humanas proprietates effingatur. XV. Eadem sensisse Eusebium, quæ impii hæretici, Valentinus, Marcio, Manes et Arius. XVI. Quid sit, in similitudinem carnis peccati Christum natum esse. XVII. Eusebius imperatrici innuit, non potuisse Christum liberare nos ab idolis. XVIII. Eusebius commisionem et alterationem formarum statuit. XIX. Ariani substantiam et hypostasim idem esse statuunt. XX. Christum in

(r) Editum a Petavio cum *Breviario historico* ejusdem Nicephori.

(s) Latine in Canisii *Antiquis Lect.*, tom. II, edit. novæ Basagiæ, part. II, p. 4 seq.

transfiguratione deificatum esse dicit Eusebius. XXI. Eadem sentire Eusebiam, quæ Manes, Marcio, Marcianus, et Massaliani. XXII. Mutatam et confusam esse humanam Christi naturam cum divina substantia, opinatur Eusebius. XXIII. Argumentum ex eo petitum, quod imperatores et martyres jampridem per imaginem formæ cogniti sint. XXIV. Christum per speciem nostræ similem exprimi. XXV. De baptismo, et quo modo vetus noster homo crucifixus sit. XXVI. Transformatum Christi corpus, jam et immortale evasisse dicit Eusebius. XXVII. Argumenta de mutatione et conversione. XXVIII. Quid sit in Christo substantia, et εὐνοῦστατον. XXIX. Non circumscripta humana forma, necesse esse, passiones divinitati tribuere. XXX. De Arianorum opinione. XXXI. De Docetarum errore. XXXII. Deum Verbum ex sancta Virgine cum assumpto corpore humano prodixisse. XXXIII. Contraria sectæ hæreticos opinari, deificatum esse in Jordane Christum, ac Filium vocatum fuisse. XXXIV. Christum post resurrectionem visum esse hominibus non immutatum. XXXV. Naturalia et essentialia non mutari. De prodigiis per Moysen editis. XXXVI. De divina incarnatione. XXXVII. Quid sit naturæ novatio in divina incarnatione. XXXVIII. Ad primigeniam pulchritudinem rediisse humanam naturam. XXXIX. Negari prorsus ab Eusebio Christi incarnationem. XL. Aliam in Deo rationem spectari, aliam in incarnatione. XLI. Etiam nostræ corpora post resurrectionem non immutari. XLII. Contra opinionem Manetis. XLIII. Quomodo formam Eusebius substantiam vocet intellectualem, qualis est angelorum. XLIV. Eusebius et Ariani inanimatam Christi carnem dicunt, eamque, utpote intellectualem, non effigiari. XLV. An sacerdos Eusebius nominandus sit Christi hostis? XLVI. Contra eos, qui, divina Christi mysteria in sacramento Eucharistiæ imaginem esse corporis, dicunt. XLVII. Contra eos, qui veros Christianos idololatrias vocant. XLVIII. Quid sit idolum, et quatenus idolum dicatur, et quot modis dicatur. XLIX. Contra eos, qui mutationem et alterationem factam in Christo statuunt. L. Exemplum solis, de unione inconfusa duarum Christi naturarum. LI. Quid sit: *Ne facias similitudinem eorum quæcunque in cælo supra*, etc. LII. Nos Christianos vivificæ Trinitati ac Deo cæli servire. LIII. Deum jussisse etiam incorporeorum Cherubinorum imagines fieri. LIV. Jesum, Nave filium, lapides, ex Jordane eductos, factis columnis consecrasset. LV. Isaias columnam, id est, statuum futuram Domino in templo ejus prædicit. LVI. Jacobus patriarcha columnam in modum statuæ erexit. LVII. Ab ipsis apostolis transmissum esse usum effigendæ Christi imaginis. LVIII. Eusebium ipsum narrare historiam de statu Domini et mulieris. LIX. Quid sit illud: *Si enim cognovimus*, inquit, *secundum carnem Christum, at nunc non cognoscimus*. LX. Testatur Eusebius, imaginem Manetis a Manichæis in conto, sive hasta, circumlatam fuisse, ut imperatorum imagines in militaribus signis. LXI. Eusebii argumentatio ex illis verbis: *Beati mundi corde*, et ad eam responsio. LXII. De divina natura: eam incomprehensibilem esse. LXIII. De testimoniis quæ Mamonas pro se ex Gregorio Nysseno protulit, ubi is ait, *et Ario dico, et Aetio*. LXIV. Contra Apollinarium. LXV. Testimonia SS. Patrum de inconfusa unione et individua hypostasi. LXVI. Contra Eusebium, qui mutatum et alteratum Christum statuit. LXVII. Ambrosii Mediolanensis verba de anacrafi, seu commistione, quid ea sit. LXVIII. De perfectis Christi naturis. LXIX. Definitio dogmatica formæ et personæ. LXX. De statu, et herba adnata. LXXI. De apostolis et Jacobo Dei fratre, cujus imagines Hierosolymis, primis statim temporibus ab ejus discipulis celebratæ sunt. LXXII. De Asterio. LXXIII. De statu Christi, quam foratus esse Maximinus, Julianus autem Apostata abolevit. LXXIV. De Jacobo patriarcha. LXXV. Sancti Gregorii Armeniæ verba. LXXVI. Sectatores Eusebii dicunt eum penituisse et ad orthodoxam fidem conversum esse, quod est falsum.

Index χρήσεων quæ contra Eusebium et Mamonam proferuntur, videlicet ex eorundem, qui antea citabantur, libris.

De Pseudonymi Epiphaniæ doctrina, dissertatio.

Contra Epiphaniem, capita XXX.

I. Fuisse Epiphaniem Docetarum hæresi et Manichæorum impietati addictum. II. Magnum Epiphanium, Cypri episcopum, de omnibus hæresibus, scripto contra eas libro, triumphasse. III. Sanctum, Sidæ metropolitam, testari supposititiam esse eam epistolam, quæ Epiphanio tribuitur. IV. Contra Epiphaniæ testamentum. V. Definitio seu expositio dogmatis Epiphaniæ. VI. Contra eos, qui dicunt non faciendam esse imaginem Christi, nec sanctæ Dei Matris. VII. In illud: *Cum manifestatus fuerit, similes ei futuri sumus*. VIII. Sancti Epiphaniæ verba contra Collyritas, et de mulieribus quæ erant in Arabia. IX. Quomodo elliugantur angeli, testimonia prophetarum. X. De Acateptetarum et Aperigraptetarum opinione. XI. Contra eos, qui dicunt: *Ubinam jussit Dominus fieri imaginem et adorari?* XII. De Abgaro, et imagine non manufacta, apud Edessenos et Romanos. XIII. Contra eos, qui dicunt: *Institutum illud esse a maligno spiritu*. XIV. Contra eos, qui dicunt idololatriam in mundum rursus a diabolo esse invecam. XV. Ex sua genealogia Epiphaniensis mendax arguitur. XVI. Epiphaniem eadem cum Valente sensisse. XVII. Contra eos, qui dicunt homines a diabolo rursus ad idololatriam esse pertractos. XVIII. Contra eos, qui dicunt: *Quisnam veterum Christi imaginem depinxit?* XIX. Contra eos, qui dicunt senes pingi apostolos, comatum autem Christum. XX. Contra eosdem dicentes: Si comam habuit Christus, quare Judæi ad illum prodendum triginta denariis Judam attraxerunt? XXI. Epiphaniem Marcionis Manetisque sectatorem fuisse. XXII. De velis, quæ præcepit dari ad sepulturam pauperum. XXIII. Contra eos, qui dicunt oportere jejunare in Sabbato, et sanctam Dei Matrem gladio interfectam esse impie affirmant. XXIV. Sanctus Epiphanius omnes hæreses proscripsit. XXV. De epistola Nili. XXVI. De imagine sanctæ protomartyris Theclæ. XXVII. De Leontio hæretico. XXVIII. De Leontio Cyprio, orthodoxo. XXIX. Multis argumentis probari pseudonymum Epiphanium diversum esse a Magno Epiphanio. XXX. Opinio Ariariorum, Manetis, Apollinaris, Dioscori, et Acephalorum.

Index χρήσεων αἰρετικῶν quæ Antirrhético contra Epiphaniem subjunctæ sunt.

Eudoxii CPolit. Ariani, Lucii episc. Alex. Ariani, Manetis, Apollinaris, Dioscuri, Timothei presbyteri.

TOMUS II.

Preliminaria interpretis.

Prefatio de iis, quæ in hoc volumine continentur. — Dissertatio de synodo Nicæna secunda, ac in eandem observationes varæ. — Recensio critica quamplurimum operum variorum SS. Patrum, ex quibus

fragmenta contra imagines protulerunt Iconomachi. — Præfatio ad Macarii Magnetis opera. — De Macario Magne testinonia recentiorum scriptorum.

De Macario Magne veterum testimonia, seu de verbis Macarii Magnetis, quæ Iconomachi contra imagines sacras impie usurpaverant, antistitum orthodoxorum iudicium.

Proœmium. Non esse temere cuilibet doctrinæ credendum, sed ei tantum, quæ cum sacris Scripturis congruens sit. — De mala fide Iconomachorum qui testimonia trunca ac mutila, vix indicatis auctoribus examinanda (sancto Nicephoro) miserant. — De testimonio ex apocriticis Macarii sumpto. — De manuscripto codice vetustissimo in quo continebantur apocritica Macarii. — De Macario ipso, cujus fuerit, et quo tempore vixerit. — Excerpta ex apocriticis Macarii, sive ex ejus dialogis cum Græco sive ethnico. — Ostendit sanctus Nicephorus, quæcunque Macarius in iis libris de imaginibus disputavit, non pertinere ad imagines Christi vel sanctorum, sed ad profanas gentilium deorum imagines. — Brevis præfatio interpretis.

Sancti Nicephori Antirrheticus liber. Contra eos, qui divinam imaginem idolum nominare impie ausi sunt.

Item, quid sit ὑπαπόδειγμα καὶ περιγραφή? Et quomodo intelligendum illud: Non facies ullam imaginem, etc.

Item observanda esse ea, quæ a Patribus tradita sunt: denique testimoniorum, quæ ab Ecclesiæ hostibus impie usurpata sunt, confutatio.

Proœmium. Propositum sibi esse veram doctrinam confirmare, adversariorum autem errores refellere. Servanda esse ea, quæ a majoribus tradita et longo usu confirmata sunt. — Orthodoxos stabili fundamento niti; hæreticos autem non ita. De Ecclesia. — Orthodoxorum et hæreticorum viæ quam diverse sunt. Iconomachorum mores. Incarnationis mysterium ab Iconomachis aboleri. Eorum sævitia. — Cap. I. De crimine idololatriæ orthodoxis objecto. — Persecutio contra orthodoxos excitata quem exitum habuerit. — Cap. II. Iconomachos, postquam idololatriæ arguere orthodoxos frustra conati sunt, alia via aggredi, et mota de circumscripto controversia, incarnationis mysterium oppugnare, ac Valentini et aliorum errores amplecti. — Cap. III. Iconomachos obicere orthodoxis illa verba legis Mosæ: *Non facies omnem similitudinem*, etc. Illius objectionis solutio. — Legem illam, *Non facies similitudinem*, etc., datam esse Judæis post exitum ex Ægypto, ne Ægyptiorum idololatriam imitarentur. Quæ in lege scripta sunt, ea ad Judæos pertinent, non ad Christianos. Lex imagines coli vetat, quadrupedum scilicet, ac cæterarum creaturarum, non autem Christi. — Iconomachi non statuunt ullum discrimen inter imaginem Christi et imaginem creaturæ, ac proinde nec inter Christum et creaturam. — Cap. IV. Quam procul absit ab orthodoxis idololatriæ crimen. Non licuisse Judæis Deum effingere, quod eum non vidissent; Christianis autem licere, quia viderint. — Cap. V. Lege vetitum esse, ne ficerent simulacra τῶν περὶ τοὺς οὐρανοὺς, non autem τῶν ὑπερσφαιῶν. De tabernaculo, propitiatorio, et Cherubinis. Imagines Judaicæ, cum iis, quas Christiani venerantur, collatæ. Ipsi Iconomachi crucem adorant, quæ nil aliud est quam imago passionis Christi. — Cap. VI. Iconomachos traditionis et longi usus nullam habere rationem. Imaginum cultum antiquissimum esse. Melius facturos fuisse Iconomachos, si scripta Christianorum ac SS. Patrum legissent, a quibus eæ quæstiones jam examinatæ essent. — Cap. VII. Iconomachorum dicta adeo futilia esse, ut ne refelli quidem digna sint. Imaginum cultum, Christi et apostolorum totusque Ecclesiæ auctoritate constitutum, traditione ac longo usu confirmatum, ipsi denique rationi consentaneum esse. De sancto sudario. De Iconomachorum incredulitate. — Cap. VIII. Imaginum cultum non ideo esse rejiciendum, quod lege non sit constitutus. — Cap. IX. De testimoniis quibus utuntur Iconomachi ad errores suos astruendos. Eos noctu pugnantibus similes esse. — Cap. X. Testimonium sancti Joannis Chrysostomi ab Iconomachis contra imagines productum, ex Commentariis ejus in Evangelium Matthæi. Videtur autem eo loco sanctus Chrysostomus damnare picturam, et artem παραστάτην. — Mens Chrysostomi declarata ex aliis ejusdem scriptis. Nicephori observationes. Verba prophetica cum sancti Chrysostomi verbis congruentia. — Verba Basilii Magni eodem pertinentia. — Ex libro Exodi verba, quibus commendantur variæ artes, veluti textorum, sculptorum, etc. — Artes illas, de quibus actum supra, non esse per se malas, sed abusu tantum, neque id ignoravisse sanctum Chrysostomum. — Quatenus eæ artes utiles sint, quatenus inutiles ac perniciosæ. — Sanctum Chrysostomum non fuisse ab imaginum cultu aversum. — Sancti Chrysostomi tempore ornata fuisse picturis texturisque variis templa et ipsa altaria. — De aurificum arte; eam laudabilem esse, si templis, non mulierculis ornandis serviat. — Testimonium sancti Nili ex ejus epistola ad Olympiodorum de picturis, quatenus ornandis templis utiles sunt, vel non utiles. — De pravis vanisque artibus. — Iconomachorum crudelitas, luxus, fastusque. Iconomachos picturæ infensus esse, quatenus templis decorandis servit: non autem quatenus eorum luxui ac fastui blanditur, contra quam sanctis Patribus visum est. — Sanctum Chrysostomum suam de supradictis artibus, pictoria nempe et statuaria, opinionem tum alibi clarius indicasse, tum in vicesima, seu, ut alii numerant, duodecima oratione Εἰς τοὺς ἀνδράγας. Item in decima et sexta decima. Verba sancti Chrysostomi. — Cap. XI. Testimonium Methodii Myrorum, vel Patarum Lyciæ episcopi, ab Iconomachis contra imagines productum, ex oratione Περὶ ἀναστάσεως. — Diversam esse rationem profanarum sacrarumque picturarum; utrasque autem ab Iconomachis confundi. — Iconomachorum impietas in imaginibus. Non intelligi ab iis Methodii sententiam. Eum loqui de pictoribus qui ad voluptatem et ambitiosum ornatum pingunt. — Non ideo contemnendam pictorum artem, quod colores facile deleantur: nec corruptis imaginibus ipsa quoque archetypa corrumpi. — De varia significatione vocis εἰδώλον. — Quæ Methodius contra sophistas dixerit in oratione supra memorata, ea in Iconomachos aptissime cadere. — De aliis locis, in quibus Methodius mentem suam apertius indicavit. — Eadem ab iisdem scriptoribus et laudari et vituperari, prout exigit propositi argumenti ratio, ac pro variis circumstantiis. — Methodii verba ex eadem oratione ad statuariaurum laudem pertinentia. — Iconomachi peiores quam idololatræ. Nam hi sanctorum numinum profana simulacra coluerunt. Iconomachi autem sanctas ac venerandas imagines ludibrio habuerunt. — Methodii verba de pictura et coloribus. Ejusdem verba ad sculpturam pertinentia. Alia ejusdem verba de imaginibus.

Dissertatio, cujus duæ partes. Prima de pseudosynodo Copronymiana. Altera de conciliis generatibus, et ad quem spectet congregare concilium: ac quodnam universale et œcumenicum dicatur.

Liber antirrheticus, cujus duæ partes. Prima. Refutatio et eversio decreti illegitimi et pseudonymi,

quod promulgatum est ab iis, qui catholicam et apostolicam Ecclesiam deseruerunt, et alienæ sententiæ se accommodarunt ad evertendam divini Verbi incarnationem. — Proœmium (1). In religione nihil innovare tutissimum esse ac saluberrimum: quanta fuerit pax ac tranquillitas, quam florens Ecclesiæ status, quandiu nihil innovatum sit. — *Post autem hæc verba*, καὶ χροσῶ καὶ λίθοις τοῖς Ἰουδαίοις, λαμπρὸν ἀπαστρέπτουσιν. Εὐθύτῃ δὲ δογματῶν, ἢ τῷ ἀλουργῷ ἐκἀλλωπιζόντο χρώματι, καὶ ὁσον... *desideratur solum unum vel plura; resumitur vero ab his verbis*: Τρόπια στήσωσι, διὰ τοῦ τοῦτο κατὰ τοῦ ὁσίου ὁδού ἀπηναισχύνθησαν, καὶ ἦσαν κατὰ τῶν ἁγίων κερ., etc. — De Leonis Armeni morte. — Quibus artibus Leo Armenus pacem Ecclesiæ turbare cœperit. — De synodo, quam idem contra imagines coegit. — Eam synodum non fuisse canonicè habitam. — De auctoritate pontificis Romani neglecta: de exclusis communione iis qui Ecclesiæ præerant. — De illius pseudosynodi decisione, quam Nicephorus vocat ὁρον δόριστον. — De refutatione quidem digna esse Iconomachorum scripta, utpote lutilia ac deliræ. — De imperatoribus Leone Isauro et Constantino Copronymo, hæreseos auctoribus. — Cap. I. Initium decisionis, seu decreti, quo confirmatur Copronymiana synodus. — Refutatio. Falsum esse, quod dicunt Iconomachi, convocatam esse illam synodum a Leone et Constantino, imperatoribus: convocatam enim esse a Copronymo post mortem Leonis. — Quenam a Leone Isauro gesta sint, ut patriarcham deposuerit, et alium in ejus locum intruserit. — De Constantino Copronymo, ut pseudosynodum suam coegerit. Invectiva in eam synodum. — Cap. II. Verba Iconomachorum sumpta ex supradicta decisione, concilii Copronymiani confirmatrice. — Refutatio eorum verborum, quatenus negant, traditione nisi Christi pingendi usum. — De imagine Christi Edessena, ejus reliquæ cernebantur adhuc Nicephori temporibus. — Non esse inutilem imaginum cultum. — Iconomachi fatentur se imagines coluisse, ac idololatriæ sacerdotes fuisse. — De concilio Copronymiano: vere illud acephalum fuisse; habitum enim esse, Constantinopolitana sede vacante, nec creatum esse novum patriarcham, nisi sub finem concilii. — Imaginum cultum ab Iconomachi damnari ea mente, ut incarnationis memoria deleatur. — Imagines Christi ad hoc pingi, ut ejus memoria conservetur ac renovetur. — Alia argumenta, quibus probatur non esse inutilem pingendarum imaginum usum. — Cap. III. Verba Iconomachorum ex eadem decisione. — Refutatio. Negat Nicephorus Christianos imaginibus tanquam idolis serviisse. — Non ideo malam esse rem aliquam, quia possit aliquis ea re abuti. — Cap. IV. Verba Iconomachorum, indidem sumpta. — Refutatio. Non congruere, quæ Iconomachi statuunt cum sex synodis œcumenicis, præsertim cum sexta. — Non ideo negligendum esse imaginum cultum, quod illi præferendus sit, is qui in spiritu et veritate exhibetur. — Vera causa, cur Iconomachi imaginibus bellum indixerint. — Invectiva in Iconomachos. — Pios imperatores multos fuisse, nullum tamen contra imagines seviisse. — Qui imagines colunt, iidem Deum in spiritu et veritate colunt. — De vera adoratione. — Christi corpus nostro prorsus simile, idque vere ac reipsa, non δοκῇται καὶ φαντασίᾳ; itaque et circumscriptum fuisse, et pingi potuisse. — De cultu imaginis Christi; quis sit illius finis, et quantas utilitates habeat. — *Post hæc autem verba*: Διὰ μέγιστον τοῦτων ἐπὶ τὰ ὧν εἰσι σύμβολα, τοὺς μεμυσταγωγημένους ἀνάγειν. Ἐντεῦθεν καὶ ἐρμηνευτικὰ εὐαγγελίου ὑπάρχει... *desideratur solum unum; forte, plura: resumitur vero ab his verbis*, ἀρούρας εἰδώλους ὡς θεοῦ; προσκεχυντότων. Ἡ γοῦν ἐπὶ καβαίρεσει τοῦτων ἀποσηναμένας, etc. — Synodum Copronymianam conciliorum sex œcumenicorum æmulatoricè falso dici. — De synodo Nicæna, de Constantinopolitana utraque, de Ephesina, de Chalcedonensi. — De sexta synodo œcumenica. — Veterum canonum, quos sancti Patres constituerunt apostolicæ doctrinæ consentaneos, collatio cum canonibus concilii Copronymiani. — Canon de sacris symbolis salutaris Christi incarnationis. — Cap. V. Verba Iconomachorum ex decisione. — Refutatio. Iconomachos sancti Gregorii Nysseni testimonio abuti contra imagines. — Cap. VI. Verba Iconomachorum indidem sumpta et ad testimonium Gregorii Nysseni supra memoratum pertinentia. — Invectiva in Iconomachos. — Iconomachi testimoniis hæreticorum, veluti Eusebii Ariani, utuntur: negligunt autem sacras Scripturas. — Ne ipse quidem Christus Cæsar, hominis idololatræ et ethnicæ, imaginem contempsit. — Iconomachorum opinionem de imaginibus longe diversam esse a SS. Patrum doctrina. — Invectiva. — Cap. VII. Verba Iconomachorum ex decisione. — Refutatio. Falsissimum esse, quod Iconomachi afferunt, Ecclesiam tranquillam fuisse, ex quo Copronymus synodum suam habuerit. — De persecutione atrocissima, quæ Copronymianam synodum consecuta est. — Quæ inde clades, Deo irato, consecutæ sint. — Terræ motus, glacies, pestis, ætheris terrores. — Cap. VIII. Verba Iconomachorum. — Invectiva in illos, quos Iconomachi viros vocant; laus mulieris Irenes imperatricis, quam indem despicunt. — Quantum illa mulieris simplicitas salutaris omnibus fuerit. — Narratio historica eorum, quæ synodum Nicænam secundam antecesserunt, eique convocandæ occasionem dederunt. — De secessione Pauli, patriarchæ. — De Tarasio, patriarcha. — De synodo Nicæna secunda. — Collatio hujus synodi cum Copronymiana. — Cap. IX et X. Verba Iconomachorum. — Qui illi synodo interfuerunt, in horum magistris fuerunt, et hos, a quibus despiciuntur, unxerunt. — Invectivæ in episcopos Iconomachos. — Laus episcoporum qui Nicæno secundo concilio interfuerunt. — Laus imperatricis, Irenes. — *Post hæc verba*: Ἄλλοι τῶν προφητῶν ἐπικαλεῖται, καὶ δὴ καὶ ἕτεροι ταλανίζων ἐπιβήρηνται. Ἐγὼ ἐφύτευσα σε, *desideratur solum unum vel aliud forte, resumitur vero ab his verbis*: Ἐξείνων μεγαλοφυΐαν ἔχοντες, ὥσπερ χύτρα εὐθρυστός τῇ στερεότητι τῶν γενναίων οἶον λέβητι προσκροτούμενοι, τὸ σύντριμμα ἐφ' ἑαυτοῖς, etc. — Cap. XI. Verba Iconomachorum. — Refutatio. Iconomachi idem cum Manichæis et Ariant sentiunt. De cultu imaginum. — Cap. XII. Verba Iconomachorum. — Apologia pro imaginibus. — Cap. XIII. Verba Iconomachorum. — Refutatio. Quidni imaginibus tribuatur is honor, quem Copronymus equis et equitibus exhibuerit? Quanta fuerit Copronymi insania circa equestres pompas. Copronymus equos unguentis delibatos publice prosecutus est, præferentibus facies et sacra vasa clericis. — Cap. XIV. Verba Iconomachorum. — Refutatio. Nec Deus circumscripto corpore circumscribitur, nec divinitas a carne separatur. — Exempla. Solare corpus, et solis radius. — Cap. XV. Alia Iconomachorum verba. — Refutatio. De differentia γραφῆς καὶ περιγραφῆς. Hæc eadem alibi fusius disputata sunt ab eodem Nicephoro in prioribus Antirrheticis. — Quosnam auctores Iconomachi sequantur. Valentinus, Marcionis, Marciani, Manetis, Eusebii, et Epiphaniæ opiniones. — Testimonia viginti, quibus vera de circumscripto doctrina constituitur. — Cap. XVI. Verba Iconomachorum. — Refutatio. Iconomachos Epiphaniæ, Manichæo ac Docetarum erroribus obnoxios, assentiri. — Imaginem Christi non esse pseudonymam, sed veram: omnem imaginem esse archetypo similem, et ad eum relationem inanere. Etymologia vocis εἰκών. — Cap. XVII. Verba Iconomachorum. Refutatio. Se ipsos damnant Iconomachi,

(1) Examinatur in hoc libro ὁρος sive decisio abrogabatur Nicænum concilium secundum, confirmabatur autem synodus Copronymiana.

cum synedum secundam Nicenam damnant. — Cap. XVIII. Verba Iconomachorum. — Refutatio. Cultus non imaginibus ipsis, sed archetypis per imagines exhibetur. — Cap. XIX. Verba Iconomachorum. — Refutatio. De synodo Copronymiana. — Quinam sint, quorum auctoritate ac testimoniis utantur Iconomachi. — Testimonia Patrum corrumpunt ac trunca proferunt. — Sacras Scripturas, in quibus de Cherubinis agitur, irrident ac nihili faciunt. — Conciliorum (u) sex œcumenicorum præcipuæ decisiones. — *Post hæc autem verba*: Τὰ τοῦτοις ἐπόμενα, ὅταν αὐτοῖς ἀναπλάττει τὴν παρατείλαν, καὶ οἷος ἐναντί.... *desunt folia duo, in quibus Iconomachorum decisiones conferebantur cum decisionibus supra- dictarum synodorum*: resumitur vero ab his verbis: ... λεθρον ἢ δόξαν συστήσαι βουλόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπεράγχσαν καὶ τὸν, etc. — Exemplum pantheræ, quæ hominis imaginem ipsam odit. Habes illud exemplum integrum in alio Antirrhético. — De mysterio Eucharistiæ, an sit imago corporis Christi. — De concilio Nicæno secundo. Quæ in eo concilio constituta sunt. Ea cum decisionibus conciliorum cæterorum congruere. — Cap. XX. Verba Iconomachorum. — Refutatio. Non consentire Iconomachos cum suis magistris, Copronymo et aliis. imo nec ipsos secum. — Cap. XXI. Verba Iconomachorum. — Refutatio. Si imagines mala sunt, cur idola non vocantur? — Nihil in Ecclesia receptum esse, quod esset malum. — Iconomachos non esse Christianos, cum ab Ecclesia defecerint. — De testimoniis quibus ii utuntur ad errores suos defendendos. Ut corrumpant Scripturas ac testimonia Patrum, variis technis ac dolis. — Admonitio interpretis ad lectorem.

Pars altera Antirrhétici.

Refutatio testimoniorum quæ Iconomachi contra imagines protulerunt. — I. Testimonium sumptum ex Constitutionibus apostolorum. — Refutatio, in qua testimonium Evagrii pro imaginibus. — II. Testimonium Asterii, Amasæe episcopi, contra imagines. Ex oratione De divite et Lazaro (v). — Refutatio, in qua testimonium ex eadem oratione pro imaginibus. Item Encomium mulieris, quæ sanguinis fluxu liberata statum Christo crexit, eodem Asterio auctore. — Testimonium Antipatri Bostrensis de eadem muliere. — Testimonium Eusebii Cæsariensis de eadem re. — III. Testimonium Leontii contra imagines. — Refutatio, in qua veri Leontii, Neapoleos in Cypro episcopi, testimonium pro imaginibus, sumptum ex apologetico Christianorum contra Iudeos (c). — IV. Testimonium Theodori Galatæ contra imagines. — Refutatio, in qua testimonium ejusdem pro imaginibus, ex oratione in laudem Virginis Dei Matris. — Testimonia varia pro imaginibus, contra falsi Theodoti testimonium. — Testimonium Asterii pro imaginibus, ex ejus oratione in laudem Euphemie, seu potius Ephrasi tabellæ, in qua depicta erat Euphemia (y). — V. Alia falsi Theodoti verba contra imagines. — Refutatio, in qua testimonium sancti Basilii pro imaginibus. — VI. Alia Pseudonymi Theodoti verba. — Refutatio, in qua testimonium Gregorii (Nazianzeni) de imagine Polemonis philosophi. — Testimonium Gregorii Nysseni pro imaginibus. — Item Basilii Magni. — Item Joannis Chrysostomi. — VII. Alia verba Pseudonymi Theodoti. — VIII. Testimonium Pseudonymi Basilii Seleuciensis contra imagines. — Refutatio, in qua testimonium veri Basilii Seleuciensis, pro imaginibus, ex epistola ad imperatorem Leonem. — IX. Testimonium Amphilochoi Iconiensis contra imagines, ex Encomio Basilii Magni. — Refutatio, in qua ejusdem Amphilochoi verba ex eodem Encomio proferuntur. — Testimonium sancti Chrysostomi, ad illustrandam Amphilochoi sententiam. — X. Continuatio testimonii Amphilochoi. — Nicephori observationes ad Amphilochoi testimonium. — De præstantia picturæ. — XI. Testimonium Basilii Magni contra imagines, ex oratione de hominis creatione. — Refutatio, in qua testimonium ejusdem Basilii Magni pro imaginibus, ex ejus epistola ad Amphilochoium, Iconii pontificem. — XII. Testimonium Gregorii Nysseni contra imagines. — Refutatio, in qua testimonia Patrum Gregorii Nazianzeni, Gregorii Nysseni, Epiphani, sancti Joannis Chrysostomi pro imaginibus. — XIII. Testimonium Gregorii Nazianzeni contra imagines ex ejus poemate quodam. — Refutatio, vel potius explicatio illius testimonii. — XIV. Testimonium sancti Chrysostomi, ex Encomio Romani martyris, contra imagines. — Explicatio illius testimonii. — XV. Ejusdem testimonium ex oratione in laudem Abrahami, itidem contra imagines. — Explicatio illius testimonii. — XVI. Ejusdem aliud testimonium, ex oratione in custodem carceris. — Explicatio illius testimonii. — XVII. Testimonium Epiphani contra imagines, ex ejus testamento. — Refutatio illius testimonii. — XVIII. Ejusdem testimonium contra imagines, ex oratione quæ inscribitur, contra eos qui imagines idolico ritu facere student in similitudinem Christi, et Virginis Dei Matris, item martyrum, angelorum ac prophetarum. — Refutatio. — XIX. Ejusdem testimonium ex epistola ad Theodosium, contra imagines. — Refutatio. — XX. Ejusdem testimonium, ex epistola ad Joannem, Abbe episcopum, contra imagines. — Refutatio. — Argumenta duodecim, quibus probatur non esse veri Epiphani ea testimonia, quæ ab Iconomachis allata sunt.

Opera S. Nicephori, patriarchæ CPol. antichæ edita.

Præfatio generalis interpretis. — Synodus Constantinopolitana sub Nicephoro, in quo Josephum, quem defunctus Tarasius, propter conciliatas incestas nuptias Constantini imp. filii Irenes, deposuerat, in presbyterum recepit. — Concilium Constantinopolitanum habitum contra Antonium, Sabei metropolitam, a sancto Nicephoro, patriarcha CP. et episcopis cclxx. — Sancti Nicephori CP. canones xxxv ex ecclesiasticis constitutionibus ipsis et SS. Patrum, cum eo congregatorum, collecti. — Ex canonibus Nicephori, sanctissimi patriarchæ CP., œcumenici, ex ipsius ecclesiasticis constitutionibus canones xvii. — Sancti Patris nostri Nicephori, patriarchæ CP. et confessoris, epistola canonica. — Epistola Nicephori, qua prolixè confessionem fidei suæ anno 802 Leoni Papæ declarat; cujus titulus: Leoni Papæ, antiquæ Romæ fratri et comministro per omnia sanctissimo beatissimoque, Nicephorus, Dei misericordia episcopus CP., in Domino salutem. — Chronologia tripartita secundum rationem Græcorum, olim Latine versa ab Anastasio Bibliothecario; explicata a Joachimo Camerario. Eadem emendata et notis illustrata per Antonium Continum. Ac demum sub titulo brevis chronographiæ ad varias editiones recensita, tabulisque chronologicis et adnotationibus ditata prodit Parisi anno 1652 cura et studio R. P. Jacobi Goar, ordinis Prædicatorum. — Sancti Nicephori, patriarchæ CP., Breviarium historicum, de rebus gestis ab obitu Mauricii ad Constantinum usque Copronymum, primum in lucem editum ac Latine versum opera et

(u) Editæ a Combefisio in *Auct. Bibl. PP. Gr.* tom. II, pag. 603.

(v) Tota orat. De divite et Lazaro edita est a Combefisio in *Auct. primo Biblioth. SS. PP.*

Gr. pag. 2.

(x) editum in concilio Nicæno II, act. 4, p. 255.

(y) Editum in concilio Nicæno II, act. 4, p. 207.

studio Dionysii Petavii e societate Jesu, cum ejusdem actis chronologicis. Parisiæ 1616; et ex typographia regia 1648.

Opera dubia S. Nicephori patriarchæ Cp.

Interpretamenta somniorum secundum ordinem alphabeti, versibus iambicis. Edita a Nicolao Rigaultio post Oneirocriticon Astrampsychi, eodem quo Oneirocriticon Artemidori volumine. In quarto Lutetiæ, ex officina Claudii Morelli, 1603.

Macarius Magnes, seu de Macario Magnete, auctore vetustissimo, veterum ac recentiorum testimonia. Item fragmenta ex ejusdem libris excerpta, pleraque nunc primum e manuscriptis codicibus deprompta.

Index eorum, quæ hoc libello continentur.

I. Præfatio Joannis Boivinii, de Macario Magnete et de ejus operibus. — II. Testimonium Photii de Macario, Magnetum episcopo. — III. De verbis Macarii Magnetis, quæ leonemachi contra imagines sacras protulerant. Antistitum orthodoxorum disputatio, qua continentur multa ex ejusdem libris apocriticis excerpta. IV. Testimonia recentiorum. Item Fragmenta apocriticorum, a Turriano et aliis quibusdam recentioribus edita. V. Fragmenta commentarii ejusdem Macarii Magnetis in Genesim, ex ms. codice eminentissimi cardinalis Ottoboni desumpta.

Hactenus conspectus operum S. Nicephori CPol. ab Anselmo Bandurio junctim edendorum.

S. NICEPHORI CP. PATRIARCHÆ VITA.

(Acta Sanctorum Bolland., Martii tom. II, die 13, p. 294 et 704.)

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

1. Celebris est hic dies veneratione sancti Nicephori patriarchæ Constantinopolitani apud Latinos et Græcos: de quo Tabulæ Martyrologii Romani ista habent: « Constantinopoli, Sancti Nicephori episcopi, qui, paternarum traditionum propugnator acerrimus, Leoni Armeno imperatori Iconoclastæ pro cultu sanctarum imaginum se constanter opposuit, a quo multatus exsilio, ibidem quatuordecim annis longum ducens martyrium, migravit ad Dominum. » Agunt de eodem Molanus, Felicius, Canisius, Ghinius aliique. Est autem hic dies, ut infra in Actis posterioribus legitur, « duplici re memorabilis, quod tunc in exsilium ejectus fuerit, at potissimum, quod sacrum ejus corpus Constantinopolim relatum, manibus sancti Methodii, in celeberrimo Apostolorum templo, in sepulcro recens extructo hoc tertio Idus Martii compositum fuerit. » Græci in suis Menæis excusis ac manu exaratis celebrant hoc die eandem corporis translationem, encomio ex eisdem Actis desumpto. At primaria ejus solemnitas peragitur die secundo Junii, quo exsul hac mortali vita exutus, ad immortalem æternamque beatitudinem gloriosus migravit. Quæ tum Græci longo et illustri Encomio proferunt, ac variis odis et hymnis decantant, in prioribus Actis continentur. Græcorum exemplo ad eundem diem refertur a Molano in Auctario Usuardi et Ferrario in Catalogo generali.

2. Acta, ut diximus, duplicia damus, priora hæcenus inedita scripsit Ignatius, teste Suida, diaconus et vasorum custos Magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ, dein factus Nicænæ metropolitæ Grammaticus. Ille, addit idem Suidas, « scripsit Vitas Tarasii et Nicephori, sanctorum et beatorum patriarcharum, » et alia plura, ut diximus 25

A Februarii ad Vitam sancti Tarasii, in qua asserit se hujus discipulum fuisse in arte poetica et carminibus pangendis exercitatum, sacras ejus conciones celeri calamo excerptas in codicem retulisse, ac demum morienti astitisse. Successit sancto Tarasio Nicephorus, quem patrem suum appellat Ignatius, seque ejus filium agnoscit sub initium Vitæ, et iterum sub finem ex singulari veneratione omnes interioris animi sensus effundit, et quod aliquando in hæreseos errorem attractus fuerit, deplorat, ejusque patrocinio atque exemplo se ad viam veritatis reductum indicat. Nonnulla de eo in epistola interpretis mox danda continentur. Cæterum eadem Acta damus more nostro in capita et numeros distincta, et uberioribus notationibus ex antiquis scriptoribus illustramus. Posteriora Acta conscripsit Theophanes presbyter et præpositus, in quibus paucis perstringuntur ea quæ ad vitam et exsilium spectant, quod ea essent a dicto Ignatio accurate narrata: at quæ postmodum in solemnî translatione corporis peracta sunt, tradit auctor coævus, uti ex epilogo colligimus, ubi ad arcam translati corporis cum desiderio accedit, et opem ejusdem invocat, ut Ecclesia sancta in tranquillitate, quam tunc sub sancto Methodio nacta erat, possit perseverare. Dedimus 12 Martii Acta sancti Theophanis, presbyteri etiam et præpositi, imo et illustris scriptoris, sed quem circa annum 720, quo tempore Nicephorus in exsilio superat, vita functum fuisse diximus. Alius ergo hic noster Theophanes est et aliquanto junior: cujus elucubrationem Græcam de sancto Nicephoro reperit in bibliotheca Veneta Aloysius Lipomanus, atque a Petro Francisco Zino Latine redditam edidit VII tomo

Vitarum sanctorum Patrum ad hunc 15 Martii; et A ex eo Surius, quam nos novo labore exornamus.

3. Natus est sanctus Nicephorus post concilium Copronymi circa annum 758, ordinatus patriarcha 12 Aprilis, ipso die Paschalis anno 806; præfuit Ecclesiæ suæ annos novem, dempto unico mense, in exilium ablegatus anno 815 die 15 Martii: in exilio vixit annis tredecim, decimo quarto exilii sancte mortuus die secundo Junii anni 828: ejus corpus ab exilio relatum est anno 846. Quæ omnia infra ex ipsis Actis constant. Libros ab eo conscriptos post alios enarrat Philippus Labbe in Dissertatione de scriptoribus ecclesiasticis, quem curiosus lector consulat: plurima ex Confessione fidei ad Leonem papam missa, uti et ex opusculis ejus adversus Iconomachos, infra in Actis referuntur. B Familiaris sancto Nicephoro fuit magnus Theodorus Studita, ejus epistolam huic in exilio missam hic damus: et est ejusmodi:

4. « Cum sæpenumero ad sacrum beatitudinis tuæ verticem scribere instituissem, destiti ab incepto, partim indignitatis meæ consideratione, partim ex infirmitate ex ærumnis nata præpeditus. Nunc vero, utrumque parvipendens, et Trinitate fretus, miser hæc dico: Gaude, vere victor impietatis qui virtutum quadrigis fidei cursum consummas. Salve, magne sol doctrinæ orthodoxæ, ejus confessionis radiis universus orbis illustratur. Salve, propugnator veritatis, veterum sanctorum instar virtutis pulchritudine collucens. Reliquisti excelsum thronum ejus causa, qui semetipsum humiliavit usque ad mortem, mortem autem crucis. Reliquisti ministeria et oblectamenta archiepiscopalia, et variis incommodis confessorum more exerceri maluisti, quam temporariis frui deliciis peccati. Ac certe quoniam non ex illis, etsi in illis vivebas, membra per vitam in Christo actam mortificans, sanctæ matris privationem pertulisti, charus fratribus omnibus, simul omnibus spoliatus. Necdum opprobria tua Christi opprobriis similia commemoro, immissas ab imperatoribus oppugnationes, vexationes, angustias ac veluti suffocationes. Noctu cum Christo abductus es: etenim proditus etiam ipse relegatus es, in collis continuum redactus es, martyr Christi. Sed enge, quam in bonum tibi omnia! Attolle in orbem oculos ex specula mentis, et aspice filios tuos, seu navis, oves, pastor bone, quamvis corpore dispersas, animo tamen conjunctas, totam pene Ecclesiam tuam variis locis occupantes, et confessionis tuæ fulgore, stellarum instar, iis qui in nocturnis hæreseos tenebris versantur, orthodoxæ fidei lumen ostendentes: alias quidem Deo immolatas per athleticam consummationem; alias decertantes sine ullo præsentium rerum metu, sed Deum flectentibus precibus tuis corroboratas. Hæc est gloria Ecclesiæ tuæ: hoc insigne ac symbolum martyrii, quod sequens ætas excipiens, Deum in te, uti nunc, glorificabit. Multa tibi pro Christi imagine pugnanti encomia dicentur. Sed ignosce mihi, Dei imitator,

quia hæc ex amore ausus sum, quæ dixi, sacras preces tuas impertiens: ut minimus filius tuus esse non desinam, qui omnium maxime inutilis sum propter peccata. » Hæc ad Nicephorum sanctus Theodorus Studita. Hanc ad Acta sancti Nicephori progressuri præponimus epistolam reverendi Patris Francisci Combefisii, Ordinis Fratrum Prædicatorum Parisiis ad sanctæ Mariæ Annuntiæ nobis missam.

5. Provocavit vestris laboribus productus, mihi- que aspectus triplici grandi volumine Februarius, ut et expectato Martio aliquid adjutricis operæ conferre studerem; ac si quid mihi e sanctorum Actis, quæ vos deficerent, repositum esset, id in rei Christianæ commodum, Christique ac sanctorum gloriam evulgandum, propensiore animo subministrarem. Occurrit autem cum primis sanctissimi confessoris, Constantinopolitanæ urbis archiepiscopi ac patriarchæ Nicephori vita atque certamen, Ignatio Ecclesiæ majoris diacono ac vasorum custode, eidemque Nicephoro æquali, non inculto aut minus accurato auctore: munus scilicet Leonis Allatii, viri doctissimi ac amicissimi, Romanis ex codicibus, dum is meditantem operæ aliquid in Nicephoro, ejusque luce clarioribus monumentis, vicem aliquam acceptorum a me inelyti nihilominus confessoris Georgii Metochitæ librorum quinque, quibus totum alterum Græciæ suæ orthodoxæ Regiis ex codicibus præclare ditaret, rependit. Græca Ignatii quam licuit clare, fidaque interpretis opera reddidi. Haud obscure ipse se aliquando vim passum et hæreticis imaginum effractoribus communicasse prodit, tametsi a fidei veritate sanoque Ecclesiæ sensu de earum nunquam animo recesserit. Tanta Leonis subindeque Theophili vis fuit exagitandis piis fidelibus, ut vel ipsos, qui columnæ videri poterant, pene prostraverit: nec ita multi fuerunt quæ se Romani per Orientem imperii majestas proferebat ac ditio, quos illa immanis ruina non involverit. Quanti res negotii fuerit, piæ Theodoræ viro male pio eoque impio extincto, ἡ τῶν εὐχέλων ἀναστή- λωσις, delarant Acta ad Dominicam τῆς ὁρθοδοξίας, Græcorum ecclesiasticis libris inserta, mihi quæ pridem ex iisdem producta; tum cum et sanctissimus confessor Methodius, nova affulgente luce depulsa- que terra hæresis caligine, in Constantinopolitana sede dignus pastor et Nicephori successor, abactis ab ea lupis ac incubatoribus, collocatus est: quo etiam tempore Ignatius pœnitentia ductus, præclarum hoc Nicephoro, velut στηλῆ- τευτικὸν monumentum reposuit. Laudo judicium ejus de Nicephori operibus quorum luce ominatur depulsum iri illam erroris caliginem. Nec dubium quin multum contulerint eidem depellendæ, postquam faciltas ea legendi Augustorum clementia ac pietate veritatis amantibus fuit indulta: neque nunc minus utilia futura reor diffandis nebulis, quas novi tenebriones eadem in causa ex orco revocarunt, si quando Dei clementissimi in fideles suos ac Ecclesiam mu-

nere, qua scripta sunt luce, auctoritatum pondere, A quod a Maximo forsitan dato lisdem auspiciis potest rationum vi, stylique nitore in publicum prodeant : præstandum expectari. »

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΒΙΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΥΠΟ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΚΑΙ ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ

ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ, ΑΥΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ.

S. P. N. NICEPHORI

CONSTANTINOPOLITANI ARCHIEPISCOPI

VITA

SCRIPTA AB IGNATIO DIACONO ET CIMELIARCHA

SANCTISSIMÆ ET MAGNÆ ECCLESIAE SANCTÆ SOPHIAE, EJUS DISCIPULO.

(Ex mss. Vaticanis excerpta a Leone Allatio, et a Godefrido Henschenio recusa in *Act. Sanctorum Martii* tom. II, p. 294, Græc. p. 704.)

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

B

PROLOGUS AUCTORIS.

α'. Εἰ μὲν, ὦ ἄνδρες, μὴ δακρύων πρὸς συντριμ-
μὸν καρδίας ἐκάλει καιρὸς, καὶ λύπης ὥδης τὰ τῆς
ψυχῆς κατέτρυχεν αἰσθητήρια· τάχα διὰ λείας ὁδοῦ
καὶ κατὰ ῥοὴν ὁ λόγος φερόμενος, τὸ ἑαυτοῦ καὶ εἰ
κατόπιν τοῦ προκειμένου, ὅση δύναμις, ἀπεπλήρωσε
πρόθυμον. Νυνὶ δὲ ὑπὸ τοιούτοις ἀπαραίτητα τυραν-
νούμενος πάθεισιν, οἷα ναρκήσας εἰς εὐφημίαν τὴν
γλῶτταν καθεῖναι, τὴν μονωδίαν προεῖλετο, καὶ πρὸς
τὴν τῶν ἐπαίνων ἀπαγορεύσας ἐπίδοσιν ὅλος τῆς
κατῆφειας ἐγένετο. Καὶ τίς ἄρα, ὦ φιλότης, ὑπ-
έκρουσε; τίς ἡ τὴν κατῆφειαν μαγευσσαμένη ὑπόθεσις,
καὶ τὸν σάλον καὶ σκότον τοῖς λογισμοῖς ἐνειστη-
ρίνασα· πρόφασις; Θεοφύρου Πατρὸς, ὃ τὰν, ἀποδη-
μία καὶ στέρησις, ἡ τοῦ παμπαυῆς καὶ φωσφόρου
τῆς Ἐκκλησίας ἀπόσβεσις, ἡ τοῦ κήρυκος τῆς μόνης
πρὸς Θεὸν λατρείας ἀπότρεξις, ἡ τῆς μεγαλοψύχου
πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν διεγειροῦσης σάλπιγξ· σιγή,
ἡ τοῦ πολυτίμου θησαυροῦ τῆς ἀθλοῦ διδασκαλίας ἀπο-
κρυφή, ἡ τῶν ὑποπτέρων χειλέων πρὸς θῆραν τῆς κω-
φώδους καὶ ἀνεμιαίας ἀπιστίας κατάπαυσις, ὁ τῆς
νίκης ὄντως (εἰ καὶ τῷ θανάτῳ, ἅτε ἀνθρώπος, ἡττήθη)
φεράννυμος. Τοῦτο τὴν γλῶσσαν ναρκῆν πρὸς εὐφη-

1. Nisi, auditores, lacrymarum tempus ad con-
tritionem cordis vocaret, tristitiæque parturitio
animi sensus supprimeret; plano fortassis itinere
ac secundo flumine decurrens oratio, quod illi pro-
pensum est, etsi non satis pro argumenti dignitate,
pro virili tamen sua impleret. Nunc autem tantis
malorum affectuumque ineluctabiliter obsepta in-
cursibus, quasi iners ad linguam festæ laudationi
laxandam, nœniam prætulit; pangendisque defecta
laudibus prorsus mœstitiæ concessit. Quis vero, so-
des, interpellavit? quæ causa mœstitiæ æstumque
ejusmodi incussit, ac animo tenebras offudit?
Nempe divini Deoque pleni Patris migratio, ac quod
ille nobis ereptus sit, lucidissimi sideris ac Ecclesiæ
Luciferi extinctio: ejus, qui Dei solummodo cultum
præco sonaret, amissio: clarissimæ tubæ, ad ve-
ram excitantis fidem, vocis destitutio: pretiosissimi
spiritualis doctrinæ thesauri occultatio: labiorum,
quorum mira pernecitas ad stolidæ vanissimæque
incredulitatis prædam, intermortuorum cessatio;
ille, inquam, vere a victoria nomen sortitus, tametsi
pro humana conditione morte victus est, iners-

• forte ἐνειστήσατα, involvens.

PATROL. GR. C.

tem ad laudationem linguam effecit. Ea res est, quæ orationis vim mutam reddidit : ea ad næniæ planctum absonum, animum devocavit. Idcirco, nisi me ingratus indolis crimen deterreret, ea scilicet ratione, quod defuncto patre filius silentium amplectatur, magnumque adeo miraculum, quod nullo oblivionis modio obtegi possit, neglectum prætereat ; hoc utique mihi ipse consulto imperaturns eram, ut quem ignorantie nubes contegat longiusque velut antiquum illum populum peccati procella arceat, ad viri virtutem haudquaquam accederem, ejusve aliquid contingerem : ne, qui indigno conatu bestiam audacia præferrem, lapidibus jaculisque confoderer ac obruerer. Semel tamen animi exilitate detecta, intusque flagrante animi desiderio, cum Deo acceptum sciam, quod e virili sit, me ipse, quoad licuit, in celebratissimi Patris laudes, velut in profundum demisi gurgitem. Faxit vero vestris ad ipsum supplicationibus divinum numen, ut in eo latentem margaritam capere, animoque sospite emergere liceat, ac nobis desiderantibus incorruptas divitias commutare. Mihi ipse iniquus fuerim, nisi ab eo assumpto dicendi argumento, eam, quæ dicendi arte constat, vicem ei rependerim.

2. Eia igitur, omisso tantisper luctu næniæque, ad orationem accedamus, divinique viri gesta per vitam, velut communem quamdam virtutis tabellam, æqui honestique studiosis proponamus. Cunctis enim cum voluptati tum commodo futura sunt, quibus boni amor cumprimis cura est, ac sinceræ fidei doctrina arridet : quia scilicet veritatis vim ac robur palam prætendunt ; iisque, qui minus recte ad eam collineant, nervos excindunt. Complectentur enim ac collectis undique monumentis referet, non tantum quanta is præclaris moribus vitæque rite instituta peregerit, sed etiam quantum tuendæ veritatis causa ad sanguinem usque desudarit. Velim autem, summeque gratum habeam, ut orthodoxæ fidei alumnos omnes auditores habeam, quotquot suo Ecclesiæ ubere, potiorum, inquam, doctrina exercitatos, spiritali ac solido cibo, ad boni malique discretionem implevit. Illos vero procul abigo ac submoveo, quotquot sinistræ opinioni addicti, aliter, ac Pater, senserunt ; velut nimirum qui Ecclesiæ basim frustra conentur concutere, summeque ipsorum spem, ut verbis prophetæ loquar¹, vendiderint mendacio : neque enim qui male in virum affecti sint, inque illum quidvis sinistrum meditentur, ejus libenter laudes audient, eisve præstabunt assensum. Exsecratio enim peccatoribus, ut Salomoni placet² ac veritati videtur, cultura

¹ Isai. xxviii, 15. ² Eccli. i, 32.

³ ms. ἐδαίδαλν.

(1) MS. Ἀμύγισθη μνησεται. Allatius explicationis causa in margine scripserat, Καθαρός, ἀδόλως λόγους μνησθήσεται : ut forte legendum sit ἀμύγιστ, subintellige λόγοις, oratione sincera et non fucata. Ex mente tamen interpretis ἀμύγιστη correxi.

μίαν ἡχόνησε, τοῦτο τῷ λόγῳ τὴν ἀφασίαν ἐκίνησε, τοῦτο πρὸς τὸ τῆς μονωδίας ἀτόπημα τὸν λογισμὸν ἐξέκλυσσε. Διὰ τοῦτο (εἰ μὴ τῶν ἀγνωμόνων ἐδεδείκναι τὸ ἐγκλημα, Πατὴρ ἀποιχομένου παιῶν σιγᾶν προαιρούμενον, καὶ παραπέμπειν οὕτω μέγα θαῦμα, μηδὲ μὴ τῷ μοδίῳ τῆς λήθης κρυθῆναι δυνάμενον) ἐπεισα ἂν ἑμαυτὸν τῷ τῆς ἀμαθίας νέφει ἐγκαλυπτόμενον, καὶ τῇ οὐέλῃ τῆς ἀμαρτίας, ὡς ὁ παλαιὸς ἐκείνος λαὸς ἀνειργόμενον, μὴ προσθῆναι τῷ ὄρει τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρός, μηδὲ θίγειν τι αὐτοῦ τῷ ἀναξίῳ τοῦ ἐγγχειρήματος, θηριώδης τῇ τόλμῃ δεικνύμενος, καὶ λίθοις ἢ βολαῖς καταλευστούμενος ἢ βαλλόμενος. Ὅμως δ' οὖν τὸ τῆς προαιρέσεως εὐτελὲς ἐνδεικνύμενος, καὶ τὴν καρδίαν ἐντὸς ὑπὸ τοῦ πόθου φλεγόμενος, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν φίλον ὃν Θεὸν παιδεύόμενος, ἑαυτὸν, ὡς οἶόν τε, ὡς τὸν τῶν ἐγκωμίων βυθὸν τοῦ πανευφύμου καθῆκα Πατρός. Ἀλλὰ μοι εἴη, διὰ τῶν ὑμετέρων πρὸς τὸ κρεῖττον ἐντεύξεων, τὴν κεκοιμημένον ἐν αὐτῷ μαργαρίτην ἔλκιν, καὶ ἀκινδύνῳ νεὶ ἀναθήξασθαι καὶ πλοῦτον τοῖς ποθοῦσιν ἡμῖν ἀπεμπολῆσαι ἀκέραιον. Ἀδικοῖν γὰρ ἑαυτὸν, εἰ παρ' αὐτοῦ τὴν ἀφορμὴν τοῦ λέγειν δρεψάμενος, μὴ τὴν ἐκ λόγιον ἀντιδοῦσιν εἰσενέγκοιμι.

β'. Δεῦρο δὴ οὖν, τὴν θρησκὴν ἀφέντες τῷ λόγῳ προσωμεν, καὶ τὰ τῷ θεοφύῳ βεβιωμένα, ὥσπερ τινὰ κοινὸν ἀρετῆς πίνακα, τοῖς φιλοκάλους προστήσωμεν. Πᾶσι γὰρ ἔσται πρὸς ἡδονῆς καὶ ὠφελείας, οἷς ἐν ἔρωτι τὸ ἀγαθὸν διεσπούδασται καὶ τὰ τῆς ἀκραίφονος πίστεως στέργεται δόγματα, τὸ ἰσχυρὸν τῆς ἀληθείας καταφανὲς πηροδενκνύντα, καὶ τὰ νεύρα τῶν οὐκ ὀρθῶς πρὸς ταύτην ὀρώντων ἐκκόποντα. Περιέξει γὰρ καὶ (1) ἀμύγιστη μνησεται, οὐ μόνον ὅσα ἐν ἡθεσι καὶ τρόποις αὐτῷ σεμνοτέροις κατῶρθωται, ἀλλὰ καὶ ὅσα ὑπὲρ αὐτῆς ἀληθείας μέχρις αἵματος κατηγώνισται. Πάντας δὲ τοὺς τῆς ὀρθοδοξίας τροφίμους εἰς ἀκρόασιν ἔχειν ἐθέλω καὶ ἡδομαι οὗς ἡ Ἐκκλησία, τὴν ἐκ τῆς θρησκείας, τὴν διδασκαλίαν, φημι, τῶν χρησιμῶν (2) γυνώσασα, τῆς πνευματικῆς καὶ τελείας τροφῆς πρὸς διάκρισιν τοῦ καλοῦ τε καὶ χείρονος ἐνεφόρησεν. Ἐκείνους δὲ διωδοῦμαι καὶ ἀποπέμπωμαι, ὅσοι δόξῃ μοχθηρᾷ προκατειλημμένοι, ἀπεναντίας τῷ Πατρὶ παρεφρόνησαν, ὥσπερ ἀμέλει τὸν θεμίλιον τῆς Ἐκκλησίας ἄλλως παρασαλεύειν πειρώμενοι, καὶ προφητικῶς εἰπεῖν, τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα τῷ ψεύδει πιστεύσαντες : οὐδὲ γὰρ περὶ αὐτὸν πονηρῶς διακείμενοι, καὶ πᾶν ὃ τι οὖν κατ' αὐτοῦ δεινὸν μελετήσαντες, τοῖς εἰς αὐτὸν ἐπαίνους ἡσθαίησαν ἂν, ἢ συγκατάθινον πώποτε. Βδελύγμα γὰρ ἀμαρτωλοῖς, ὡς Σολομῶντι καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, θεοσέβεια. Ταῖς γὰρ ἀρκεσι τῶν ἀφύ-

(2) Videtur interpres pro γυνώσασα legisse γυνάσασα, sed retenta originali seripitione hic sensus est : quos ecclesia, sua eis denudans ubera, doctrinam, inquam, saniozem, etc.

κτων λόγων αὐτοῦ ἀεὶ πιεζόμενοι, καὶ τῷ λαβυρίνθῳ τῶν ἐλέγχων ἀδιεξίτητα περιθέοντες, ὑπ' ἀπορίας ὄθουμένοι, πρὸς κακουρίας ἐτρέποντο, καὶ κυνῶν ἐνεῶν δίκην τοῦ ἁγίου καθυλακτεῖν οὐχ ὕφινται. Ἀτεγχετον γάρ καὶ ἀνένδοτον αἰρετικῇ μοχθηρίᾳ, καὶ μυριάκις τοῖς ἐλέγχοις καταποθῆ, τοσαυτάκις ἀναισχυντεῖ.

γ'. Τοιγαροῦν τούτων ὁ λόγος ἐκκλίνων τὸ δύσαντες τῆς εὐθείας ἔχεται τρίδου, φέρων εἰς μέσον τὸν εὐφρομούμενον. Τὸ μὲν δὴ γένος, καὶ περιφάνειαν βίου, πατρίδα τε καὶ παρουσίαν, καὶ οἷς οἱ τῶν (δ) Ἐξωθεν νόμοι ποιεῖσθαι τοὺς λόγους ὀρίζουσι, θαυμάζειν τε καὶ καθιστορεῖν τοῦ μηδεμίαν περὶ ταῦτα σχολὴν ἔχειν οὐκ ἔχοντος, μόνοις δὲ τοῖς τῆς εὐσεβείας σεμνολογήμασιν ἑαυτὸν, ὡς τὸ εἰκὸς, ὠραῖσαντος, οὐκ εὐαγὲς, οὐδὲ ὁσιον οἶμαι τοῖς ἀρετῇ ἐπαινεῖν ἡρημένοις ἐπιεικῶς καταφαίνεται. Σοφιστικῇ γάρ ἐρεσχελίᾳ κανόνισιν οὐχ ἔπεται ὁ δὲ τῶν ἔργων κανὼν καὶ γνώμων τῶν ἀρετῶν γνωρίζουσι, ἀπαρέγκλητος. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τὸ εἰδέναι τοῦτο τοῦ ἐπιγεῖν πατρίδος τὴν εὐκλείαν, τῶν τε φουσάντων τὴν κατὰ Θεὸν εὐδοκίμῃν, ὁδὸς εἰς θυμῆδιαν κατέστηκε φέρουσα, καὶ τὸ τῆς ὑποθέσεως πρόσωπον τίθησι τηλαυγές, καὶ πού τις τῶν λυρικῶν διηγόρευσε· φέρε τῆς ἐκ τοῦ γένους τοῦ ἀνδρὸς σκιαγραφίας, καὶ τῶν τῆς ὕλης τοῦ βίου προχαραγμάτων, ὅλον ὕμιν τὸν ἀνδριάντα οὐράνιον καὶ πνευματικὸν διαγράφωμεν.

A Dei. Inextricabili enim illius sermonum cassibus pressi, argumentorumque labyrintho atque anfractibus, ut nullus usquam evadendi locus suppeteret, circumdati, consilii inopes ad maleficia convertebantur, stultorumque canum more incitati, nullum sancto oblatrandi finem faciebant. Dura enim res, ac cedere nescia hæretica pravitas; vel si millies convicta absorptaque sit, toties impudens emergit.

B 3. De his itaque sermo instituendus, circumductæ per multa orationis molestiam declinans, recto insistet calli; ita scilicet ut virum, hodierno conventu laudationis argumentum sese offerentem, in medium producat. Porro genus, usuque sæculi mundanam claritatem, patriamque ac facultates, ea denique omnia, quibus externæ leges quæ ornatui serviunt laudatorias orationes definiunt mirari accuratiusque describere in eo, cui constitutum fuit, ut in eis nihil unquam operæ poneret, solisque pietatis ornamentis, ut par est, cultum sibi adhiberet, haud puto pium sanctumque ducant, quibus virtutem laudare propositum sit. Non enim sophistica garrulitatis regulas sequitur, qui rebus ipsis ac operibus inculpatus, virtutum canon indexque dignoscitur. Quia tamen ipsa quoque terrenæ patriæ cognita claritas parentumque Christiana pietate spectata virtus via est jucunditatem concilians, lucidamque, ut quodam loco lyricorum quispiam effatus est, argumenti faciem reddit; age ex rudi generis delineatione, primæque vitæ, velut materiæ, C informatione totam nobis cœlestem ac spiritualem statuum effingamus.

CAPUT I.

Sancti Nicephori parentes eximia pietate, et exilio pro fide subito clari. Ipsius in aula imperatorum dignitas.

δ'. Τοῦτον μὲν οὖν ἡ πρώτη καὶ βασιλεὺς τῶν πόλεων πόλις ἠνέγκαστο, ὑπὸ θεοσεβείᾳ δυντῶς γεννητορσιν, ὡς τινα ζωτικὴν σπινθῆρα ἐξ αὐτῶν σπαργάων τὸν κόσμον πυρσεύοντα· καὶ τῆς ὅσον οὐπω διαρθείσης αἰρετικῆς φλογὸς τὴν δυσσεβείαν σβέσσοντα· γεννήτορσιν, οἷς καὶ ἡ κλήσις τὸ φερωνύμοις εἶναι μαρτύρεται. Θεοδώρῳ γάρ Εὐδοκίᾳ πρὸς γαμικὴν συνάφειαν ἐμίλησασα, τὴν ἀληθῶς εὐδόκιμον καὶ θεοδώρητον Νικηφόρον ἐδέσπησε, καὶ ὡς οὐράμιον τοῦτον φυτὸν διεδένδρωσεν· ὣν ὁ μὲν τοσοῦτον ἐν εὐσεβείᾳ τὸ ἐπίσημον ἔσχε καὶ γνώριμον, ὡς ὑπὲρ ἀληθείας· ἐλέσθαι κινδύνους, καὶ ὑπερορίας, καὶ μάστιγας. Οἶμαι δὲ, προφρητεία τις ἦν τῆς εἰς τὸν παῖδα μελλούσης ἐκδόσεως, καὶ οἷον προχαρακτήρ καὶ εἰκόνισμα ἐφ' ὁμοίῳ μὲν, οὐ κατὰ ταυτὸν δὲ, παῖδά τε καὶ γενέτην διακινδυνεύειν φρονήματι.

ε'. Ἐλας γὰρ αὐτὸν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, Κωνσταν-

D 4. Hunc itaque urbs princeps Augusta tulit, piis vere ac religiosis parentibus: ejusmodi scilicet, ut ex ipsis cunabulis in vitalis scintille modum, ac velut prælata face mundum illustraturus, et vix dum natæ hæreticæ pravitate impios vortices flammamque extincturus cognosceretur. Porro parentes, e rei ratione nomen sortitos, plane testis est nomenclatio ipsa: Eudocia enim ad nuptiarum copulam Theodoro conjuncta, probatum vere, ac Dei concessum munere Nicephorum partu effudit, ac velut cœlestem plantam, provexit in arborem: quorum adeo illustris notaque pietas fuit, ut tuendæ causa veritatis pericula, exsiliaque ac verbera ambierint adierintque. Id vero, ut mea fert sententia, vaticinium quoddam erat futuri in filio eventus, velutque figura ac imago prætendens fore ut pari causa atque animo, tametsi non eodem tempore, filius parensque periculis defungerentur.

5. Contigit enim per id tempus ut (a), Constan-

(3) Earum scilicet scientiarum, quas ab externis, id est gentilibus, Christiani acceperunt.

(a) Is est Constantinus Copronymus, Leoni Isau-

rico 18 Junii anni Christi 841, indictione 9, mortuo successit, hæretico patre deterior filius.

uno ad imperii gubernacula assumpto, scribæ seu notarii partes impleret regisque secretis ministraret Theodorus : qui dum purissima rectæ in Deum confessionis atque fidei luce, haud secus ac alter Abraham prænitet, gravi apud ejus sævissimum hostem pulsatus est calumnia, eo scilicet nomine, quod Christum in imagine internatamque parentem ac sanctos omnes venerationi haberet. Tyrannus itaque, ut qui veritatem odio habens, audire talia non sustinebat, intumuit iracundia, et virum adesso quantocius jussit, et eorum nomine quæ fama vulgaverat causam dicere. Ille velut ad epulas vocatus, non ut causam obnoxius diceret, ostendit palam sic se rem habere, atque is inaudierat. Re in hunc modum certo deprehensa, imperator cum viri obfirmata constantia, velut fomentum, nequitiam animi ejus succenderet, minis insolitis tentatum Theodorum verberibus quoque ceu reum addidit : quibus nihil emollium hominem advertens, penulam ac dignitatis insignia adimit, gravique prorsus exsilio multat.

6. Postmodum, aliquanto temporis emenso spatio, e Pemolina (hoc enim illi castrum addictum exsilio) reduci virum, inque regia rursum versari præcepit : sperans, ut pmo, dira attritum vexatione, didicisse quod ille ipse operæ pretium esse existimabat. Revera tamen adamante fortius resistentem, minisque ac audacia in eum sua superiorem, atque ad alia quæcunque duriora animi sui inventa, si res ferret, sustinenda paratum invenit. Hæc namque incitato animo persequabatur, ac Christi exornari plagis potius ducebat, quam ut ab ecclesiastica lege apostolicaque ac Patrum traditione, congrue admodum riteque sanciente, Christum verum Deum nostrum ea ratione, qua homo est, pietis expressum coloribus adorandum esse, quidquam aberraret. Ubi autem vir sanctus ore ad salutem confessus esset, seque tyranno adversanti parti studere abunde declarasset, ad alia vocatus est tormentorum genera : quibus animi maximo robore perfunctus, Nicæam in Bithynia extorris ejicitur. Quo in loco, quod erat reliquum vitæ tempus, religiose versatus, ac fortis animi in tuenda vera fide norma effectus universis, ad beatam illam requiem commigravit, vitamque in longa sæcula productam, laborum præmia tum recepturus, cum per vitæ compendium gesta judicabuntur.

7. Quæ autem ex divinæ legis præscripto illi conflux adhaeserat, ut quæ religiosa, Deique ac viri amans existeret in cunctis, maritum secuta est in periculis, in exsiliis, in ærumnis, in justitiæ (ut Apostolus loquitur *) dextris atque sinistris ; scilicet in tristibus æque ac, in latis. Cum enim par quoddam essent ad potiora atque ad virtutis agones sese incitantium, non minus spiritu quam corpo-

Α τίνω τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς ἐπειλημμένω τοῖς οὐκαρῶς, τὴν τοῦ ὑπογραφείως ἀποπληροῦν χρεῖαν, καὶ τοῖς βασιλείοις μυστηρίοις ὑπηρετεῖσθαι, δὲ δὴ τῷ ἀκραίφνεστάτῳ φωτὶ τῆς παρὰ Θεὸν ὁρθῆς ὁμολογίας καὶ πίστεως, ὡς ἄλλος Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης, κοσμούμενος, πρὸς τὴν ταύτην τυραννοῦντα πικρῶς διαβάλλεται, ὡς Χριστὸν ἐν εἰκόνι· καὶ τὴν αὐτοῦ Μητέρα τὴν ὄχραντον, καὶ πάντας τοὺς ἁγίους σεβάσεται. Ὁ δὲ οὐα τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς τῷ παραλόγῳ τῆς ἀκοῆς ἐξογκουθεὶς τὴν διάνοιαν παρέσεσθαι τοῦτον ὡς αὐτὸν [κελεύει] καὶ περὶ τῶν ἰκκουσμένων ὡς τάχιστα διευθύνεσθαι. Ὅς καὶ παρῆν, ὡς εἰς εὐωχίαν οὐ δίκην καλούμενος, καὶ τὴν ἀκοὴν ἐδείκνυε ἐξ ἀπαντος ἀληθεύουσαν. Καὶ ἐπειδὴ βασιλεὶ τὰ περὶ αὐτὸν κατὰφωρα γέγονε, καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀνένδοτος ἐνστασις τὴν ἐκείνου ὑποσημύχουσα ἐξῆπτε κακόνειον, ἀπειλαῖς· ἀδοκήτοις καὶ μάστιγι· ὡς κατὰκριτος ὑπεβάλλετο· ὡς δὲ μὴ καταμαλακισθέντα ταῖς αἰκίαις ὁ δικάζων ὑπέβλεπε, καθήρει τῆς περικειμένης χλαίνης καὶ ἀξίας, καὶ ὑπερορίᾳ ἐπεικῶς χαλεπῇ κατεδίκασεν.

ζ'. Καὶ εἴτα χρόνου τινὸς διηπεύσαντος ἐκ (4) Πημολίνης μετὰπεμπτὸν ἀγεί (τοῦτο γὰρ ἦν κατακριθεὶς πρὸς φυγάδειαν τὸ φροῦριον), καὶ τῶν βασιλείων εἰςω γενέσθαι προσέταττε τεθαρρήκως, ὡς ἐγῶμαι, τῇ τῆς κακώσεως αὐστηρίᾳ μεταμαθεῖν, ὡς ἐκείνος τὸ ἀγαθὸν ὑπετόπασεν. Ἐνέτυχε δὲ ὄντως ἀδάμακτος πρὸς ἀντιτυπίαν στερέωτερον, καὶ τῶν ἀπειλῶν ἐαυτοῦ καὶ τοῦ θράσους ἀνώτερον, καὶ πρὸς ἐτέρας, εἰ τύχοι, δεινότερας ἐπινοίας ἐτοιμότερον. Τὰυτὰ γὰρ προτροπᾷ ἐδίωκεν, καὶ διὰ τῶν σιγμάτων Χριστοῦ ἐαυτὸν καλλωπίζειν ἐβούλετο, ἢ τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεσμοθεσίας διαμαρτήσεσθαι, τῆς Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν ἀποστολικῶ καὶ πατρικῶ ἐθεὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἀναστηλοῦσθαι καὶ πρόσκυνεῖσθαι δικαιοσύνη, εὐκαιρότατα. Ὡς δὲ στόματι τὴν σωτηρίαν ὁ ἅγιος ὡμολόγησε, καὶ εἰς ἀντίπαλον μοῖραν ἐαυτὸν τοῦ τυραννοῦντος ἀπέκρινε· πρὸς ἐτέρας ἐκίνει τοῦτον βασάνων ἰδέας, ὃν τὴν πληγὴν ὑποστὰς ὡς μάλιστα καρτερώτατα, κατὰ τὴν Βιθυνίδα ὑπ' αὐτοῦ ἐξοστρακίζεται Νίκαιαν, ἐν ᾗ τὸ τοῦ βίου ἐπιλοιπὸν θεοσεβῶς ἐμπολιτευσάμενος, καὶ πᾶσι τύπον δοὺς τῆς περὶ τὴν ἀληθὴ πίστεν ἐνστάσεως, πρὸς τὴν ἐκείσε ᾗξιν καὶ μακραίωνα μετετάξατο βίωσιν, τὰ γέρα τῶν πονηθέντων ἐν τῇ D τῶν βεδωμένων διαγνώσει ληψόμενος.

ζ'. Ἡ δὲ νόμῳ θεῷ τούτῳ προσομιλήσασα σύνευνος, ὅτε φιλόθεος ἀποδεχθεῖσα καὶ φιλάνδρος, ἐν πᾶσι τῷ συζύγῳ συνέπετο, ἐν κινδύνοις, ἐν ὑπερορίαις, ἐν θλίψεσιν, ἐν τοῖς τῆς δικαιοσύνης, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, δεξιόις καὶ ἀριστεροῖς, λυπηροῖς τε, φημί, καὶ τοῖς ἡδέσιν. Συνωρὶς γὰρ ὄντες πρὸς τὰ κρείττω ἐαυτοὺς παραθήγοντες, οὐχ ἥττον τῷ πνεύματι συνεκράθησαν, ἢ τὰ σώματα. Αὕτη μετὰ

* II Cor. vi, 7.

(4) Videtur hic designari Πημολίσα, castellum Capradocæ juxta Halym fluvium apud Cedrenum;

Stephano et Straboni Πημολίσα, et regio circumjacens Πημολισγη.

τὴν τοῦ συνοίκου μακαρίαν τελείωσιν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τῷ παιδί συμβιώσασα, ἔρτι τότε τῆς ἐγκυκλίου παιδείας ἐφαπτομένη, καὶ τὴν διὰ χειρῶν καὶ μέλανος τέχνην πονομένη. Ἠρέθη γὰρ ὑπογραφεὺς τοῖς τῶν κρατούντων μυστηρίοις ὑπηρετούμενος, οὕτω γὰρ παρὰ τῇ Αὔσονιδι διαλέκτῳ τὸ Ἀσκηρῆτις (5) ὄνομα, ὃ ἐπὶ τῶν μυστηρίων μεθερμηνεύεσθαι βούλεται. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῇ τῆς ἀρχιερωσύνης λυχνίᾳ τὸν ἑαυτῆς δαδοῦχον φωστῆρα ἐπιτεθέντα, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις ἡμῶν ἀειφανὲς ἀναλάμψαντα τιθέεται, καὶ τῆς γονεῦσιν ὀφειλομένης παρ' αὐτοῦ μετὰ Θεδν τιμῆς ἕως γῆρας καὶ πρεσβείου, ὡς τὸ εἰκός, ἐναπέλαυσεν. Ἦτις τὸ μὴ βέβαιον τοῦ βίου ὡς ἀρχινῶν νημάτων ἡγησαμένη μηρύματα, ἐπὶ τὸ τῆς ἀσκητικῆς παλαιστρας ἑαυτὴν ἐκδέδωκε στάδιον, κατὰ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ κονισαμένη, καὶ τοῦτον ἡττήσασα, καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος τὸν δρόμον ἀξίως τελέσασα, τὸν τῆς ἀθανασίας διὰ θανάτου ἀνεδήσατο στέφανον· ἐκεῖ μετὰ τῶν ἐν τῷ νυμφῶνι παρθένων χορεύουσα καὶ τὴν ἑαυτῆς λαμπάδα τηροῦσα τῷ ἐλαίῳ τῆς εὐποιίας ἀκοίμητον. Ὡ παιδὸς τοιαύτης πατέρων εὐτυχήσαντος εὐσεβοῦς ἀναβρόχσεως! Ὡ πατέρων τοσούτου παιδὸς εὐμοιρησάντων εἰς ἀρετὴν ἐπιτεύξεως!

η'. Ἀλλ' ὡς περὶ μὲν τῶν φυσάντων [ὁ λόγος] κατὰ πολὺ τῆς ἐκείνων ἀξίας ἡττώμενος ἐνταῦθα μεινάτω. Αὐτὸς δ' ὅπως ἐπὶ τῷ τῆς ἀρετῆς θεμελίῳ ἑαυτὴν ἐπιρροδοίμῃ, καὶ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ, προφητικῶς εἰπεῖν, διέθετο, ὑπολείπεται λέγειν, εἰ καὶ ὁ λόγος ἱλιγγιᾷ τὸ πρὶ ἀξίαν εἰπεῖν ὑφ' ὧν ὁ κατὰ ἀξίαν ὁ γε δίκαιος ἀκροατὴς ἀπαιτεῖν οὐ βουλόμενος. Οὐκοῦν διὰ μικρᾶς τιнос καὶ λεπτῆς ἑδοῦ τὸ τῆς ἀπορίας θαυσιλὲς ἐπαγόμενος, πειράσσομαι πρὸς ἐν τι τῶν οὕτω κατωρθωμένων διαβλέψαι, καὶ ἐκ μέρους ὅλον ὁμῖν γνωρίσαι, ὡς ἐξ ὀνύχων τὸν λίοντα.

θ'. Εἶχε μὲν οὖν αὐτὸν βασιλεὺς τε καὶ ἡ τῶν βασιλείων αὐλή, οἷά τινα θείαν περιστολὴν καὶ κλέος, λόγον ἐπίσημον, ἢ τὸν Παιανίαν (6) ῥήτορα Φίλιππος. Οὐ γὰρ στωμύλος τις ἦν τὸν θῶπα λόγον ὑποκρινόμενος, ὡς ἂν τὸ πρὸς χάριν λέγων θηρῶτο τὸν ἔπαινον· λόγῳ δὲ κατὰ λόγον κινουμένην τὸν λόγον προῦβάλλετο, οὐκ ἐν κομφεῖᾳ λέξεων τὸν ἀκροατὴν ἐξηδύνοντα· τῷ ἀφελεῖ δὲ καὶ ἀνειμένῳ ἐπινοοῦντα τρανῶς τὴν ὠφέλειαν. Οὗτος ἐπειδὴ τι μέρος τῶν περὶ τὴν ὑγιᾶ πῆστιν ναυαγίων περιπεσόντων ἐκ τῶν κατ' ἐκείνου καιρῶν τὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς οἰκιστῶν βασιλεία, ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ τὴν ζάλην ἔστησε. Τὴν γὰρ ἀνέκαθεν ἐξ ἀποστολικῆς καὶ Πατρικῆς

* Psal. LXXXIII, 6.

(5) Alias Ἀσκηρῆτης, unde qui est in ordine secretariorum primus πρωτασκηρῆτης. Auctores Suidam aliosque vide apud Meursium in Glossario; Carolus Magnus etiam Leontium a secretam Latine scripsit, *De cultu imag.* lib. iv, cap. 9.

(6) Pandionidarum tribus altera Athenis, teste apud Suidam Diodoro, nomen a Pæone habet, et qui ad eam pertinent Παιανίαις dicuntur. Quæ vox

rum mistione concreverant. Hæc, viro beata sorte defuncto, annos non paucos egit cum filio; cum is recens liberalium artium studia capessivisset, manuque ac atramento scriptor non ignobilis evassisset. Electus namque scriba est, qui imperatoribus, ut Latina lingua vocant, a secretis ministrasset. Quin et jam felix mater hunc ex se natum summi sacerdotii candelabro velut lucidissimam lucernam impositum, semperque clarum lumen semitis nostris præferentem conspexit, ac debitum secundum Deum parentibus honorem cultumque ad senium usque ex ipso recepit. Interim vero sæculi res fluxas velut aranearum stamina pio consilio fortis femina reputans, monasticæ se exercitationis studio dedidit, strenueque in eo desudans, victo adversario, ac professionis cursu digne consummato, morte functa immortalitatis coronam suscepit. Illic cum virginibus in thalamum assumpta læta choros agit, lampademque bonorum operum oleo semper accensam atque lucentem custodit. O natum, cui ex tanta parentum pietate commendatio fausta accessit! O parentes, quibus tantæ virtutis ac laudis natum, adeoque spectabilem nancisci obtigit!

8. Cæterum, hic de justis parentibus sermo, inferior longe quam ut eorum exæquet merita, hactenus deductus sufficiat: nunc ut ipse supra virtutis fundamentum semet ædificaverit, atque in corde suo, ut verbis Prophetæ loquar*, ascensiones disposuerit, superest dicendum. Quamquam trepidat oratio, verita ne minus pro dignitate partibus suis defungatur: tametsi ne id quidem quod ex dignitate sit atque merito, æquus auditor exegerit. Itaque exigua quidam subtilique via atque methodo abundantiam contrahens, ut quæ consilii indigum inopemque faciat, unum quid ex plurimis illius recte factis conator dispicere, atque ex parte totum, ceu leonem ex ungue, vobis declarare.

9. Eum itaque imperator aulæque habebat cen divinum quendam ornatum ac decus, sermone clarum atque illustrem, supra quam Philippus rex, Atheniensium facundissimum oratorem (b), Non enim blatero quidam erat ac locutuleius, qui ad adulationis modos verba sermonemque componeret, loquendoque ad gratiam laudem quæreret: sed orationem ex ratione componens sic depromebat sermonem, ut non tam dictionis elegantia atque verborum ornatu auditorem mulceret, quam salubris negligentis remissoque, quod operæ pretium utileque esset, palam ediceret atque suaderet. Itaque cum eorum pars aliqua, qui per hoc tempus Romani

an strictim hic accipiendi sit, ut vere Demosthenes ad eam tribum spectet, quemadmodum accepit Stephanus in Appendice ad Thesaurum linguae Græcæ; an generice ponatur pro Atheniensi, ut interpret censuit, non definio, quando paternam Demosthenis tribum nullus veterum nominavit, quod sciam.

(b) Demosthenem indicat.

imperiū sceptrā moderatī erant, circa sanam fidem essent naufragatī; excitatam ab iis, quoad licuit, tempestatem sedavit. Olim namque apostolica Patrumque sanctione in inculcata Ecclesia vigentem traditionem, sacras nimirum pingendi atque colendi imagines, superba molitione abrogare conat (velut quos metus incessisset, ne Christum corporalium proprietatum notis insignitum conspicerent sibi similem), adversus ejus decorem uno agmine atque impetu processerunt. Dei enim virilem figuram omnem ejusque imaginem, qui per carnem nostras portavit imbecillitates, Christus verus Deus noster, immaculatissimæque ejus Parentis, necnon sanctorum, qui a sæculo claruerunt, corporalia monumenta fœdantes atque oblinentes, localem seorsim conventum atque, ut vere loquar, concilium (c) Pharisæicum in urbe Augusta cogendum putaverunt. Pharisæorum namque conventiculum, incitatum furore contra Christum, parricidii reportavit crimen: hi autem adversus ejus corporalem figuram perverso contuentes aspectu, Christi hostium nomen atque titulum compararunt. Ita nimirum acta res, ut ex sacræ Scripturæ contextu nihil inconsequenti ratione evincendæ sententiæ suæ promerent: ex Patrum vero tractatibus adversus idola gentiumque simulacra editis, sententias dictaque stulte decerperent, velutque in nubilo, id quod quærebant videre se existimantes, præcoci definitione damnarent, et, ut verbis Scripturæ loquar¹, transferentes Patrum terminos, suæ dementiæ sensum in æternis tabulis exararent.

10. Quia tamen supernæ opis ultio malis infesta, tum eos omnes, qui adversus Ecclesiam bacchati erant, tum illos maxime, qui adversus venerandam Christianæ fidei confessionem nequitiam struxerant, vita pariter ac dignitate privarat (d); ea, cui a pace nuncupatio fuit, una cum filio Constantino cum paternam hæreditatem imperii sceptrā Dei nutu obtinuit: Irene (e) videlicet, femina illa robusti animi Deique amans; si modo feminam appellare licet, quæ viros quoque pio superavit sensu. Cujus opera Deus cuncta, quæ prior discordia, instar serpentis lubricissimæ Ecclesiæ irrepens, distraxerat, in rectæ fidei unam confessionem clementissima benignitate adduxit. Hæc itaque cum ex orbis universi finibus sacrorum virorum synodum ad Nicæam Bithyniæ metropolim (f), pestifero huic morbo abolendo, cogendam sanxisset, Deo deinceps opitulante rem ex voto confecit. Præsidebat synodo Tarasius (g), urbis Augustæ sacratissimus antistes: aderant vero (h) Adriani senioris Romæ, Politiani Alexandriæ (i), Theodoretī Antiochiæ, Eliæ urbis Eliæ san-

ctæ thesμοθεσίας τῇ ἀμωμότητι Ἐκκλησίᾳ παραδοσιν, ζημίᾳ δὲ τῶν ἱερῶν εἰκόνων τύπωσιν καὶ προσκύνησιν, περιελεῖν βρονθούμενοι, καὶ ὥσπερ ἀμέλει δεδοικότες βλέπειν Χριστὸν σωματικοῖς χαρακτηρίζεσθαι ἰδιώμασι, συὼν δίκην ὁμῶς κατὰ τῆς αὐτῆς εὐπρεπείας ἐχώρησαν. Πᾶσαν θεανδρικήν ἀναστήλῃσιν τοῦ τὰς ἀθθενείας ἡμῶν διὰ σαρκὸς ἀνατλάντος Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τῆς τε παναμώμου αὐτοῦ Μητρὸς καὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος αὐτῷ εὐαρεστησάντων ἁγίων σωματικὰ ἀπομνήματα χρᾶνάντες, τοπικὴν ἐπισκόπων ἀποσπάδα, τάλιθες φάναι, Φαρισαϊκὸν συνέδριον ἐν τῇ τῶν πόλεων βασιλίδι συλλέξαι ψήθησαν. Ἐκεῖνο γὰρ κατὰ Χριστοῦ μανὲν θεοκτονίας ἡνέγκατο ἔγκλημα· οὗτοι δὲ κατὰ τοῦ σωματικοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ ὀφθαλμῷ διαστρόφῳ προσβλέψαντες Χριστομαχίας ἀξίωμα προσεκτήσαντο· μηδὲν ἐξ ἀκολούθου τοῦ τῆς θείας Γραφῆς προγράμματος συνεληφότες δικαίωμα, Πατρικῶν δὲ λογίων τῶν κατὰ τῶν εἰδώλων ἀγορευόντων ἀποκνήσαντες ἀνοήτως ῥησιδίᾳ, καὶ τὸ ζητούμενον αὐτοῖς ὑποβλέψαντες ὀρισμῷ ἀτελεῖ καὶ τὰ τῶν Πατέρων Γραφικῶς μεταίροντες ὅρια, τῆς ἐκυτῶν βδελυρίας τὸ φρόνημα διεχάραξαν.

Patrum vero tractatibus adversus idola gentiumque simulacra editis, sententias dictaque stulte decerperent, velutque in nubilo, id quod quærebant videre se existimantes, præcoci definitione damnarent, et, ut verbis Scripturæ loquar¹, transferentes Patrum terminos, suæ dementiæ sensum in æternis tabulis exararent.

1. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τῆς ἀνω βροτῆς μισοπρόνηρος δίκη τοὺς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας λυττήσαντας, μείλιν δὲ κατὰ τῆς σεπτῆς ὁμολογίας ἡμῶν πονηρίαν κατέπυσαντας, καὶ τοῦ βίου πέπαυκε καὶ τῆς ὁξείας· καὶ ἡ τῆς εἰρήνης ἐπώνυμος ἅμα τῷ υἱεὶ Κωνσταντίνῳ, ἅτε κληρὸν πατρῶον, τὸ τῆς βασιλείας ἐκ Θεοῦ σκήπτρον κομίζεσθαι· Εἰρήνη, τὸ κραταιόφρων ἐκεῖνο καὶ φιλόθεον γύναιον· εἴπερ γυναῖκα θέμις καλεῖν, τὴν καὶ ἀνδρῶν τῷ εὐσεβεὶ διενεγκοῦσαν φρονήματι, δι' ἧς Θεὸς τὴν τότε τῇ Ἐκκλησίᾳ παρερπύσσαν ὄφρως δίκην σχολιωτάτην διχόνοιαν, πρὸς ὀρθοτομίαν οἰκτῶν φιλανθρωπίας συνήλασεν. Αὕτη τοιγαροῦν ὁμήγυριν ἱερῶν ἀνδρῶν ἐκ τῶν τῆς οἰκουμένης τερμάτων συναγυγέθαι ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας μητροπόλει, ἐπ' ἀναίρεσει τῆς λοιμώδους ταύτης νόσου θεοπίστασα, Θεοῦ λοιπὸν ἐπαμύνοντος, ἐτέλει τὸ βούλημα. Ἦς ἤγειτο μὲν Ταράσιος ὁ τῆς βασιλείας ἱερώτατος πρόεδρος, Ἀδριανοῦ τε τοῦ τῆς πρεσβυτέρως Ρώμης, καὶ Πολιτιανοῦ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας, Θεοδορήτου Ἀντιοχείας, καὶ Ἠλία τοῦ τῆς Αἰλίας ὑπὲρχον τοποτηρητὰ ὁσιώτατοι. Τοῦτοις δὲ

¹ Prov. xxii, 28.

(c) Conciliabulum illud habitum anno 751, indicit. 7, post quod S. Nicephorus circa annum 758 natus est.

(d) Mortui sunt Copronymus anno 775 die 14 Septemb.; et Leo filius et impietatis hæres, anno 780 die 8 Septemb.

(e) S. Irene dicti Leonis vidua, mater Constantini, colitur a Græcis 13 Augusti: cujus nomen iisdem significat pacem.

(f) Fuerunt in ea synodo anno 787 habita Patres 350.

(g) Acta S. Tarasii dedimus 23 Februarii.

(h) Sedit Adrianus papa ab an. 772 ad an. 793. Erant ab eo missi Petrus archipresbyter, aliis primus presbyter et vicelominus, et Petrus monachus prefectus sive prappositus monasterii Romani S. Sabæ.

(i) Fuerunt missi ab his patriarchis Thomas monachus et presbyter, dein archiepiscopus Thessalonicensis, et Joannes syncellus patriarchæ Antiocheni. De his actum pluribus ad vitam S. Tarasii c. 5.

τοῖς προκρίτοις ἐξάρχουσιν καὶ Νικηφόρος ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας συνοδοιοποιεῖν προτετμήτο, τὸ κατὰ τὴν ἱερὰν ἐκείνην σύνοδον ἐγχειρισθεὶς βασιλικὸν ἐπιφώνημα, δι' οὗ τὸ ἐλικρινὲς τῆς πίστεως πᾶσιν ἐπικηρυκευσάμενος, καὶ ὡς ἐξ ἀπόπτου περιωπῆς τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἐπιθοήσας καὶ τρανώσας ἀρχαῖκην ἱερογραφίαν τε καὶ προσκύνησιν, συγχάθεδρος τῷ ἱερῷ συλλόγῳ καὶ πρὸς τῆς ἱερᾶς ἀμπεσχύνης γεγένηται. Οὗτος ὁ περὶ τὴν εἰς Θεὸν εὐσέθειαν ἀγών τῷ μακαρίῳ διήνυσται· τοῦτο πρῶτον ἄθλον καὶ στέφος αὐτῷ ἀναφαίρετον, πολλῶ τῶν ἐξ ἑρίου, καὶ κοτίνου, καὶ σελίνου, καὶ οἷς γεραίρειν οἱ παλαιοὶ τοὺς ἐκπαλίωντας ὄντο, τιμαλφέστερον.

1α'. Καὶ ἐπεὶ δὲ τὸ πατρικὸν ἐκεῖνο καὶ θεόλεκτον σύστημα, ταῖς τοῦ θείου Πνεύματος ἐμπνευσθὲν αἰσῶσαι, ἐπὶ λιμένα ὀρθοδοξίας τὸ τῆς ὁμολογίας δι-
 εσώσατο σκάφος, καὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῖς ταῖς ἱερουργίαις χιτῶν ἐποικίλλετο, καὶ ἡ τῆς αἰρέσεως ὡδὶς νεκρὰν ἐξέρρηξε τὴν ἀπότεξιν, τότε δὴ καὶ ὁ μέγας Νικηφόρος, τὰ νίκης ἐπιφερόμενος σήμαντρα, κατὰ τῶν τῆς πίστεως ἀντιπάλων τορὸν τι καὶ ἐνούλιον ἀνεκρούστο μέλος, Χριστὸν εἶναι πιστούμενος ἀπερίγραπτον μὲν κατὰ τὸ τῆς θεότητος ἀπλοῦν καὶ ἀνέπαφον, περιγραπτὸν δὲ καὶ γρηπτόν κατὰ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἀπτόν τε καὶ σύνθετον, οἷς τὸ εἰκονίζεσθαι ἀραρίτως ἐπακολουθήσοι, ὡς ἂν τῆς φαντασιώδους τῶν τὰ Μάνεντος πρεσθευόντων ἀποπηδῆσαι μὲν οὐκ ἐνδεδυγμένος, Ταῦτα λέγων καὶ οὕτω φρονῶν διετέλει, ἐν τῇ μυστικῇ τῶν κρατούντων, ὡς εἴρηται, ὑπηρεσίᾳ στρεφόμενος, καὶ τοῖς δημοσίοις ἐπι-
 ζυγούμενος πράγμασιν.

clissimi vicarii. Porro etiam Nicephorus (j), præ multis æqualibus, procerum huic choro comes delectus est, eique in sacra illa synodo, regia acclamatione concedita, atque ejus tenore sinceram omnibus fidem prædicans, et velut e sublimi specula venerabilium imaginum antiquam religionem ac adorationem inclamans atque dilucide explicans, consessor sacro consessui etiam ante sacras infulas effectus est. Hoc primum beato viro pietatis in Deum peractum certamen : hæc prima ei palma coronaque obtigit nullo auferenda casu, iisque longe pretiosior, quæ lana, oleastro, apio plexæ victorum olim pugilum frontes solebant exornare.

11. Quia vero ille Patrum a Deo electus cœtus, divini Spiritus aura afflante, in rectæ fidei portu confessionis ratem incolumem deduxerat, ac rursus Ecclesiæ tunica varium ex sacris picturis recipiebat ornatum, præmortuo quem hæresis parturiebat informi fetu ; magnus hic Nicephorus nominis sui ferens insignia, clarum quoddam bellicumque adversus fidei hostes pepigit melos ; Christum ca quidem ratione, qua deitate simplex est ac intangibilis, omni circumscriptione vacare et nullis efformandum docens colorum pigmentis ; qua verò per humanitatem tangibilis est atque compositus, circumscriptum esse et qui pingi possit : quibus plane consentaneus sit usus imaginum, quo a Manetis sectatorum figmentis resiliamus atque somniis. Hæc loquebatur, inque hunc modum sentiebat, cum imperatoribus, ut dictum est, a secretis navaret operam, ac publicæ rei curis addictus esset.

CAPUT II.

Monasterium a sancto Nicephoro exstructum. Ejus ibidem conversatio, scientiæ variæ et virtutes.

1β'. Ἄλλ' ἐπειδὴ μυστικωτέραν τὴν, ἑαυτῷ προσέχειν καὶ μόνῳ Θεῷ προσανέχειν, καλεούσαν ἐντολὴν ἐξεπίστατο (οὕτω γὰρ τῶν ὑλικῶν ἔστι χωρίζεσθαι καὶ πρὸς Θεὸν ἡδὴ φέρεσθαι), ἐπὶ τὸ τῆς ἐρωμένης ἡσυχίας μονότροπον ὑποκλέπτειν ἑαυτὸν διεσπούδαζεν, ἀντιβολῶν καὶ πάντα τρόπον ἱκεσίας ἐπινοῶν, ὡς ἂν τοὺς πρὸς τὴν περιφορὰν τοῦ βίου ἀνθέλκοντας πείσεις ἐν ἀνείναι τοῦ βουλῆματος ἔχασθαι. Καὶ μέντοι καὶ ἐπισπεν, καὶ ὅσον οὐκ ἀποτετέλεστο τῶν βεβουλημένων ἀπάνωτα. Ὅθεν τῆς ὀχληρᾶς ἀγορᾶς καὶ τὴν ἐν μέσῳ στρεβούντων θορυβῶν μικρὰ φροντίδας, τὴν τε τοῦ ἀζιώματος ὀδὴν ἐρίῳ στέψας καὶ χαίρειν πᾶσιν ὑπειπὼν, ὅσα πρὸς βλακείαν καὶ θούψιν ἐκκαλεῖται καὶ σωματικὴν ἡδονάθειαν, ἐπὶ τινι λοφίαν ἀντικρὺ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου μεταναστεύει, οὐδὲν πλεόν τῆς Ἡλίου μελωτῆς, τῆς ἀκτῆσις, φημί, πρὸς τὸν ὁμοίον ἐπιφερόμενος Κάρμηλον ἀκτῆσιαν, τὴν ὄντως τὸ πρῶτον τεκταινομένην εἰς

12. Quia vere secretius sacratiusque præceptum noverat, quod sibi ipsum attendere, ac Deo soli vacare juberet (sic enim a terrenis abstrahi, jamque in Deum ferri licent), ad desideratam vitæ monasticæ quietem omni se studio tentabat subducere, obsecrans omnemque supplicationis modum adhibens, quo eos, qui ad sæculi negotia turbasque ex adverso trahebant, eo adduceret, ut se voti compotem fieri non vetarent. Ac vero etiam impulit, brevique quod impendio desiderabat, obtinuit. Itaque fori molestias ac rerum turbas spernens, lanæque dignitatis suæ coronans insignia et cuncta quæ ad mollietiem atque delicias corporisque voluptatem provocant valere jubens, in specum quandam e regione Bosphori Thracii commigrat, præter Eliæ meloten, paupertatem scilicet, ad similem Carmelum nihil inferens : paupertatem, inquam, quæ primum ad virtutem domicilium exstruit ; quam qui

(j) Dicitur etiam in eadem Vita S. Tarasii inter Patres fuisse sanctum Nicephorum, et qui erat a secretis imperatoris : qui cum vixisset in sanctitate, et esset ornatus divinis virtutibus, et doctrina ac

dicendi scientia, Byzantii sedis patriarchalis suscepit honorem post Tarasii sanctam consummationem.

possiblet, incorruptione donatur atque angelicam A vivendi rationem amplectitur. Hanc igitur comitem sociamque magnarum ille rerum negotiator nactus, jamque olim supra quam alii lapillos Ophir Serumque fila pluris faciens, ad novum, uti dictum est, Carmelum secedit : ejusmodi scilicet, qui situ ipso locique difficultate deforme quid præferret, inaccessoque et arduo montis occlivis vertice vix frugibus ullis esset propter sterilitatem idoneus, summaque siccitate ac penuria aquarum laboraret, quas convelli eo oporteret ; cum ipso quod ex nubibus est irrigationis commodo careret ob loci declivitatem.

13. Verum quid attinet soli duritiem situsque B incommoda proferri pluribus, cum possit, si quis eo accesserit, loci indolem clarius cognoscere et supra omnem orationis vim ipsis oculis æstimare atque conjicere, qualis ex quali ab eo tempore mutatus sit. Etenim velut exesam pannosamque vestem, illum soli horrorem incultamque speciem exuens, et fertilitate glebæ sterilitatis appellationem deponens ; qui ante erat aridus, cœlesti imbre per terræ hiatus venasque sese invicem subitus excipientes irrigari cœpit, et alternante ubertate pinguis effectus, Alcinoi aulam aureamque Xerxis platanum delectabili aspectu tantum superavit, quantum veritas fabulosus commentis speciosior, majorisque quam illa honestatis existit. Martyrum porro sacratum delubris, in quibus sæva illorum certamina vario artis ornatu luculenter exprimuntur, paradisum Dei, ut cum Scriptura loquar, perpulchre imitatur. Ejus enim ad vitæ commentum sufficientiam, aptamque C domicilio compositionem, quis etiam antequam expertus fuerit non miretur ? Sacrorum itaque virorum monasterium (k) esse decrevit, qui assiduus Deum laudibus colerent, quibus et ipse jugi junctis collegio, diu noctuque precibus ac sacris canticis vacans, optimæque abstinentiæ modo sese oblectans, divinis lectionibus ac disciplinis animum adhibebat. Mensam vero Syracusanam ac dapibus lautiorem ne quæ vitæ utcumque sustentandæ essent, parcius utens.

14. Postquam vero sacrarum disciplinarum mentio incidit, haud ingratum aut ab instituto alienum putem quanta viri in eis diligentia esset atque præstantia meminisse. Ad divinarum enim Scripturarum meditationem sæcularis litteraturæ compendia adjunxit, tum ut facilius posset docendo persuadere, tum ut ad errores coarguendos evaderet expeditior. Quemadmodum enim ea legis virtus est, ut justique iniqui comprehensionem certamque scientiam profiteatur, quo dignam, ut quisque alterum sectatus fuerit, retributionem aequaliter rependat ; ita etiam disciplinarum perfectio utriusque cognitionem peritiamque requirit. Non ita tamen ut æqua velut lance, quod absit, componamus utramque : non enim pari cum domina honore ancilla certaverit : nec vero filius ancillæ cum filio liberæ, ut

ἀρετὴν καταγώγιον, ἣν ὁ κτησάμενος ἀφθαρτίζεται. καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ἀσπάζεταιται δίαίταν. Ταύτην οὖν συνέμπορον ὁ μεγάλεμπορος οὗτος κτησάμενος, καὶ στέργων ἐκ πολλῶν, [πλέον ἤ] τῶν ἐκ Σουφάρ λίθων καὶ Σηρῶν νημάτων ἑτεροί, ἐπὶ τὸν, ὡς εἰρηγεται, νέον Κάρμηλον ἔστο· τραχύτητι μὲν καὶ δυσχωρίᾳ τὸ ἀκαλλῆς ἐνδεικνύμενον, τῷ ἀνάντει δὲ τῆς ἀκρωρείας πολλὴν πρὸς καρπογονίαν ὑποφαίνοντα στείρωσιν, πολυδιψίῳ τε καὶ ἀτεγκτον καὶ εἰ μὴ φορητὸν, αὐτῆς τῆς ἐκ νεφῶν ἐπιβρότης διὰ τὸ πρᾶνές στερισχόμενον.

γ'. Καὶ τί δεῖ τὸ ἀντιτυπὲς τοῦ χώρου καὶ πρὸς θέσεως εὐμοιρίαν ἀσύμφορον ἐπιπολὺ τῷ λόγῳ ἐνδρα- φιλεύεσθαι, ἐνὸν ἔκειτε γενόμενον τὸν βουλόμενον πρὸ τοῦ λόγου τὰ τοῦ τόπου γνωρίσαι, καὶ τεκμή- ρασθαι οἷος ἦν καὶ οἷος ἐκ τούτου γεγένηται ; Ὡς γὰρ διεσθորὸς καὶ βραχῶδες ἱμάτιον ἀπεκδυσάμενος τὸ ἀγροικικὸν καὶ ἀνήμερον, καὶ τὸ γόνιμον χρημα- τίζεται τῇ ἀκαρπον διωσάμενος, τό τε διψαλέον τῇ ἀνω- θεν ἐπομβρίᾳ, διὰ σιράγγων ὑποτρεχόντων δεξαμε- νὰς ἐκ δεξιμένων ἀλληλοῦχῃ δαφιλείᾳ πιαίνόμενος, τῆς Ἀλκινόου αὐλῆς καὶ τῆς χρυσεῆς Ξέρξου πλατάνου τὸ τερπνὸν ὑπερήλατο, ὅπως μυθικῶν πλασματῶν σεμνότερον ἐστὶν ἀλήθεια. Σηκοῖς τε μαρτύρων καθ- αγιασθεῖς, τοῖς τοῦτων ἱεροῖς ἐντελῶς διαποικιλιθεῖσιν ἀθλήμασιν τὸν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ λόγιον, ἐκμιμεῖται παράδεισον. Τὸ γὰρ τῆς διαίτης διαρκὲς καὶ πρὸς οἴκησιν ἀμφιδέξιον τίς οὐκ ἂν καὶ πρὸ τῆς πείρας ἀγάταιτο ; Τεῖγαροῦν σεμνεῖον ἱερῶν ἀνδρῶν τὸν χώρον διόρισε, πρὸς ἄληκτον ὑμνολογίαν τοῦ Κρείτ- τονος. μεθ' ὧν καὶ αὐτὸς ἀδιαστάτως νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ταῖς εὐκταῖς ; ἱερολογίαις ἐγκαρτερῶν, καὶ τῷ ἀρίστῳ μέτρῳ τῆς ἐγκρατείας κατεντροφυῶν, τῇ ἀναγνώσει τῶν θείων προσείχε καὶ τοῖς μαθήμασι, τράπεζαν μὲν Συρακοῦσιαν καὶ μέχρις αὐτῆς ἀκοῆς εἰσδέξασθαι παρατιούμενος, τῇ δὲ συγκρατούσῃ πρὸς ζωὴν αὐταρχείᾳ τρεφόμενος.

verbo quidem audire sustinebat ; iis alimentis,

ιδ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ μαθημάτων ἐμνήσθην, οὐκ ἀχαρ- οῦτε μὴν παρέλκον ἡγοῦμαι καὶ τῆς περὶ ταῦτα τοῦ ἀνδρὸς ἐπιμνησθῆναι ἀκριβοῦς τε καὶ ἀκρότητος. Πρὸς γὰρ τῇ τῶν θείων λογίων μελέτῃ καὶ τῆς θύρα- θεν [παιδείας] εἰσποίησατο μέθεξιν· τῇ μὲν τὸ ἐν διδασκαίᾳ καταπλουτίσαι ὁρίων πειθύνειν, τῇ δὲ τὸ τῆς πλάνης διελέγειν ἀπίθανον. Ὡς γὰρ ἀρετῇ νόμου, δικαίου τε καὶ ἀδίκου κατάληψιν ἐπαγγέλλε- ται, ἵνα τὴν ἀξίαν ἀντίδοσιν τοῖς ἐπαύουσιν ὁπότερον ταλαντεύσειεν, οὕτω καὶ τὸ τῆς παιδείας ἐντελές, ἐκατέρας πρὸς διδασκαλίαν προσήκει φέρειν τὴν ἐφ- δησιν. Οὐχ ὅτι παράλληλα τίθεμεν ἄμφω, μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ ἐφ' ἁμίλλῃς θεσποίηθαι θεράπαινα, οὐδὲ μὴ κλη- ρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδείας ; μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθερίας, ἵνα καὶ τῶν πρὸς Ἀβραάμ λεγθέντων μνησθῶ. Ὅσος γὰρ περὶ τε γραμματικὴν ἦν, καὶ

(k) In eo monasterio exsul vixit, mortuus et sepultus est, ut in altera Vita dicitur.

τὰ μέρη ταύτης καὶ ὄργανα, ὅφ' ὧν τὸ τῆς συγγραφῆς ὄρθον, καὶ μὴ, διακρίνεται, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εὐθύνεται, καὶ ἡ τῶν μέτρων βάσις ρυθμίζεται, καὶ αὐτοῖς γοῦν τοῖς καὶ μετρίως τῆς τέχνης ἐπισταμένοις καθέστηκε γινώριμον. Ὅσος τε περὶ τὴν τῶν ῥητόρων ἐφάνη πολὺφθογγον φόρμιγγα ἡδυσπῆς καὶ μειλίχιος, οὐ χαλεπὸν συνιδεῖν· τὸ γὰρ κατεγλωττισμένον ταύτης καὶ λάλον, καὶ ὅσον σοφιστικὴν ἀπονεύει εἰκαιομυθίαν τε καὶ φληναφίαν παρωσάμενος, δι' εὐκρινείας τε καὶ καθαρότητος τὸ τῆς συνθήκης ἡδὺ καὶ χαρίεν ἐπετῆδευσεν.

ιε'. Περὶ τε τὴν τῆς μαθηματικῆς τετρακτύος ἀνάληψιν, ἥτις ἐκ πεπερασμένων συνεχῶν καὶ πεπερασμένων διωρισμένων τῶν σύστασιν ἐληφεν (ἡ γὰρ κινεῖται καὶ ποιεῖ τὴν ἀστρονομίαν· ἡ ἀκίνητος ἔστι, καὶ ποιεῖ τὴν γεωμετρίαν· ἡ πάλιν ἐν σχέσει τυγχάνει, καὶ ποιεῖ τὴν μουσικὴν· ἡ ἀσχετός ἐστι, καὶ ποιεῖ τὴν ἀριθμητικὴν), ἐπὶ τοσούτου οὗτος δι' ἐπιμελείας ἀφίκετο, ὡς ἀντὶ πάντων ἐν, καὶ ἀντὶ ἐνὸς ἅπαντα ἐξασχέσας, ἐν πᾶσι τὸ πριωτεῖον πορίσασθαι. Μουσικὴν δὲ ἡρμόσατο λύραν οὐχ οἷαν Πυθαγόρας ὁ Σάμιος, οὐχ οἷαν ὁ ἀπατηλὸς Ἀριστόξενος, μᾶλλον δὲ τὴν ἑκατὸν καὶ πεντηκοντάχορδον· καὶ ταύτην κρούων ἀεὶ, τῶν ὑπηκόων ποτὲ Σαοῦλ τὴν νόσον ἀπέλασε, καὶ τὸν ὠμότατον τύραννον, τῷ τῆς κακοδοξίας καταγχομένον πνεύματι, καὶ ἀμεταμέλητα κατὰ τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας ἐμπαροινήσαντα, ψ-
C
κειώσατο μὲν, τῆς δὲ τοῦτου λύμης τὸ πόλινιον διεσώσατο.

ις'. Ταῦταις ταῖς τέσσαρσι θεραπευνίαις τῆς δυνως ἐπιστήμης προσημιχίας σφρέστατα, ἐπὶ τὴν τοῦτων δέσποιναν, τὴν φιλοσοφίαν ζημὴ, καὶ τὰ ταύτης ἐξ εἰσίου ἐβάδισεν ἀπλάνως θεωρήματα. Τίνες γὰρ ὅροι ταύτης καὶ πόσοι, ἐπεικίως ἡκριώσατο, καὶ τίς ἰδιότης αὐτῶν, ποῖος ὑπόκειται, καὶ τί τὸ κατηγορούμενον, καὶ τοῦτο ἄρα κατὰ παντός, ἡ οὐδενός, ἡ ἐν ὅλῳ, καὶ τὰ ὅμοια. Τί ποτε δὲ τὰ στοιχεῖα θέλει δεῖξαι παρ' αὐτοῖς, καὶ εἰ τῶν φυσικῶν γεωμετρικῶν ταῦτα μόνον ὁμώνυμα· προτάσεις δὲ πόσαι, καὶ πῶς ἀντιστρέφουσι· τίς ἀντιφάσις δυνάμεις· τὰ πρὸς κατηγορούμενα δὲ ποῖα, προσδιορισμοὶ δὲ τίνες, καὶ τίσιν ἀναλογεῖ τὸ κατ' ἐκείνους ἀρίστην, τρόποι δὲ πόσοι τῶν συλλογισμῶν· ὅποια καὶ πόσα τὰ σχήματα· ποῖος ὑποθετικὸς, ποῖος δὲ κατηγορικὸς, καὶ τί διαφέρουσι· καὶ εἰ πάντας ἡ εἰς ἀδόνατον ἀπαγωγὴ βεβαίη· ὅπως δὲ καὶ ποσάκις ταῦτα κεράννυνται, πῶς συμπεραίνεται καὶ ἀναλύεται· τίς παραλογισμοῦ σύνθεσις, τίς σοφιστικὴ καὶ πῶς ψευδὴς τε ἅμα καὶ πιθανός· καὶ οἷος ὁ μονολήμματος· ὁ λεκτικὸς δὲ ὅπως ἐνδεχόμενος συνάγει τὰ ἐνδοξα, καὶ τίς ἡ τούτων ἐπαγωγὴ· ποῖαν ἀνάγκην ἔχει ὁ ἀποδεικτικὸς, ἐκ τῶν χειρόνων θηρεύειν ἀλήθειαν· τὰ προβλήματα δὲ τούτων ὅποια, τὰ ὁρίσματα, τὰ ὡς ἐν ἀξιωμασιν·

A Abrahæ dicta commemorem, hæres exstiterit.
Quantus porro in grammatica ejusque partibus et adimniculis esset, quibus recta, ab ea quæ vitio laborat, scribendi ratio discernitur, linguaque Græca corrigitur, ac carminum basis regulatur, iis perspicue notum sit, qui vel modicum eam artem calluerint. Quam etiam multisonam rhetorum clitharam tangens, suavis verbis esset ac dulcis eloquio, facile quivis perspiciat : superfluum namque garrulitatem ac verborum jactantiam et quidquid denique ad sophistarum ineptas fictiones ac nugas vergit, procul ab oratione eliminans, ex distinctione ac puritate compositionis dulcedinem gratiamque captabat.

B 15. Quod autem ad quadruplicis mathematicæ perceptionem attinet, quæ ex terminis continuis discretisque constat (aut enim movetur res mathematica, facitque astronomiam : aut est immobilis, ac geometriam constituit : aut iterum in proportionem certa que comparatione existit, ac musicam facit : aut denique proportionem ejusmodi soluta est atque libera, atque arithmetica efficit), adeo hic graviter in ea fuit exercitatus, ut unum velut omnia colens, omniaque ut unum, in universis primas ferret. Musicam vero lyram aptavit, non qualem Pythagoras Samius nec quasi seductor Aristoxenus ; sed nobiliorem illam centum ac quinquaginta chordarum, semperque eum pulsans morbum, quo Saul quondam laboraverat, a subditiis depulit ; ipsumque crudelissimum tyrannum erroris spiritui mancipatum atque adversus Christi incarnati mysterium obstinatissime insanientem, delinivit, et ab ejus lue incolumem conservavit gregem.

D 16. His autem quatuor veræ scientiæ ancillis cum operam diligentissimam dedisset, ad ipsam deinceps dominam, philosophiam nempe, ejusque præcepta ac speculationes, facili certoque processit itinere. Quinam enim ac quanti ejus termini sint, accurate rimatus, quænam sit illorum proprietates ; quis subji-
C
ciatur, quidve sit prædicatum, ut vocant, atque id an de omni aut de nullo, vel in totum, et similia. Quid vero in his sibi velint elementa ; ac num sola nominis communionem cum iis consentiant, quæ Physica vocant ac Geometrica : quot propositiones, quæve ratione convertantur ; quæ vis sit negationis ; quæ verba substantiva ; quæ circumstantiæ, ac quibus certa quadam ratione proportionemque respondeant quod in illis indefinitum est ; quot modi syllogismorum ; quæ ac quantæ figuræ : quis hypotheticus, quis syncategoricus sive simplex sit, et quomodo alter ab altero distinguatur ; num item omnes reductione, quam vocant, ad impossibile probari possint : quomodo, ac quot modis hæc misceantur ; quomodo concludantur ac resolvantur ; quæ fallaciæ compositio, quis syllogismus sophisticus, quæve ratione fallax simul atque probabilis sit ; qualis una constet assumptione, quomodo acceptus diale-

eticus syllogismus ea quæ videntur verique speciem habent concludat, et quænam horum sit reductio; quam necessitatem demonstratio habeat, ut a deterioribus capiet veritatem; quæ horum problemata, quæ axiomata, quæ axiomatis similia; quænam materiam, mistiones ac complexiones recipiant; quænam prima physicorum principia sic ut demonstrari non possint: quæ quies sit; quot modis dicatur idem ac diversum; ubi, ad quid, quomodo, quando, continuusve principiorum processus, an vero non terminetur ad continuum; quis motor, quæ vis organica, quæ vis genitilis; quid prævium, quid id quod eductum est, et quo medio; quo quid vergat, sponte an violentia? quid qualitates continueat, ex quibus hinc esse privatione dicantur, et an ex nihilo prorsus nihil fiat; quæ et quomodo ex contrariis ortum habeant ac essentiam; et quomodo iterum contrariis destruantur pariterque intereant.

17. Hæc atque ejus generis alia, sagaci mente summaque vigilantia, quoad licuit, rimatus, extremisque labris eorum utilitate gustata, laudatissimum colebat silentium, inque cælum subvehentem sensus modestiam, id est, humilitatem exhibebat. Viri enim perfecta scientia est, ut grati animi sensu perfectam cognitionem Deo ascribat, sciatque se minime res comprehendisse, ut illæ sunt secundum essentiam. Sic indolis vi animique propensione ac divinæ ope gratiæ disciplinarum scientiam adeptus, nihil minus ad veras virtutes gradum facere contendebat. Haud enim suam in illis probatam operam, sibi ad virtutem incommodo fore existimavit; quin apta via serieque usus, magno sese ad utraque extendebat profectu, in utrisque perfectionem summam adeptus.

18. Abstinentiæ et ciborum parvitate castitatem naturæ contrariam socians, effrenium libidinum ingruentem ventris umbilico tumorem collidebat. Omnis ab ira sedatum animum iuncta obtinens lenitate, cunctis se blandum atque suavem exhibebat, vultus iracundi specie profligata. Non enim illi furor secundum similitudinem serpentis; in draconem tantum, qui solus nobis ruinæ auctor exstitit, totus ferebatur. Pecuniarum contemptum, quo ad vitæ spiritualis compendia homines præparantur, non more Cynici illius philosophi recondebat in dolio; sed jugi in pauperes erogatione, monstrabat animo latiori se pecunias spernere, et eam qua illæ parantur viam declinare. Opportune enim eam virtutis adeptus summam, ut ostentationis gratia nihil faceret, eaque parte conscientia imperturbata polens, non modo dexteram ad eleemosynæ opera instruebat, sed etiam sinistræ ejus notitiam fidenter concedebat: quippe qui eo se provexisset, ut insatiabilis hujus ægritudinis affectio nulla titillaret animum.

19. Quamobrem secundum violentam imperatorum jussionem maximi regia in urbe hospitalis curatorem agere eum divina gratia voluit, ut ea re ac functione ipsum præpararet; cui, ut verbo dicam, peculiari quadam administratione catholicæ Ecclesiæ gubernationem erat concediturus. Verum hæc,

ἂλὴν δὲ τίνα λαμβάνουσι, μίξεις τε καὶ συμπλοκάς· τίνες τε πρῶται τῶν φυσικῶν ἀρχαὶ καὶ πῶς ἀναπύδονται· τίς ἡ στάσις, ἡ ταυτοῦς δὲ ποσυχῶς, ἐτερότης δὲ ποῦ, καὶ πρὸς τί καὶ πῶς, καὶ πότε· συνελχὶ δὲ ἄρα τῶν ἀρχῶν ἡ πρόοδος, καὶ πρὸς τὸ συνελχὲς οὐχ ὀρίζεται· τίς δὲ κινήσας, ποῖον ὀργανικόν, τί τὸ γόνιμον· τὸ προοδεύσαν, καὶ ποῖον ἐκφυρηνησθῆν, καὶ διὰ τίνος, καὶ περὶ τί συννεύει κατὰ ἀφρσιν, κατὰ βίαν δὲ ἄρα· τί τὸ συγκρατοῦν τῆς ποιότητος· ἐκ ποίας δὲ ταῦτ᾽ ἀφασιν ἐκαίνοι στερήσεως, καὶ ἡ ἐκ τοῦ μηδ᾽ αὐτῆς μηδ᾽ αὐτῶς· καὶ ὅπως εἰς γένεσιν καὶ οὐσίωσιν ἐξ ἐναντιῶν ἐλκύνεται, ὅπως δὲ πάλιν τοῖς ἐναντίοις ἀφανίζεται καὶ συμφυεῖται.

quænam hæc esse privatione dicantur, et an ex nihilo prorsus nihil fiat; quæ et quomodo ex contrariis ortum habeant ac essentiam; et quomodo iterum contrariis destruantur pariterque intereant.

17'. Ταῦτα καὶ τοιαῦτα πρῶτοισι νοῶς καὶ νήφει τελείᾳ κατὰ τὸ δυνατόν ἐξετάσας, καὶ τῆς τούτων ὠφελείας ἄκρῃ δακτύλῳ γευσάμενος ἐφιλοσόφει, σιγῇ τε πολυθυμητῶν, καὶ πρὸς οὐρανὸν ὑψούσαν ταπεινώσιν ἐπισδεικνύτο. Τελείᾳ γὰρ γῶσις ἀνδρὲς, τὴν τελείαν κατάληψιν εὐχαρίστως ἀποδοιδῶναι τῷ Κρείττονι, καὶ γινώσκειν, ὅτι τὰ μὴ ὄντα, ὡς αὐτὰ κατ' οὐσίαν ἐστὶ, κατελίφθεν. Οὕτω φύσεως δυνάμει καὶ γνώμῃς βουλήσται, καὶ χάριτος ἐπινεύσει θείας ἐν περιλήψει τῶν μαθημάτων γενόμενος, πρὸς ἐπίδασιν τῶν θείων ἀρετῶν οὐχ ἤττον ὑπῆγετο. Οὐ γὰρ ἔκρινε τὸ ἐν ἐκείνοις εὐδόκιμον, πρὸς ἀρετὴν αὐτῷ γενέσθαι ἐμπόδιον· ἀλλ' ἰδὼν καταλλήλῃ καὶ τίθει χρησάμενος, ταῖς ἐπ' αὐτῷ προκοπαῖς ἐπεκτείνετο, καὶ πρὸς τὴν ἑκατέρως ἐφθασε τελειότητα.

18'. Σωφροσύνην μὲν τὴν τῆς φύσεως ἀντίφυτον δι' ὀλιγαρχείας καὶ συγκρατείας σύννοικον ποιησάμενος, καὶ τὰ τῶν ἐπ' ὀμφαλοῦ γαστρὸς ἐπιτιθεμένων ἀκαθέκτων παθῶν ἀπολεπτύων οἰδήματα, ἀργησίαν δὲ τῇ ἐμψύχῳ πραότητι προσκτησάμενος, καὶ ὅλον ἑαυτὸν ἐμπιπύον τοῖς πᾶσι μειλίχων, τὸ τῆς ὀργῆς εἰδεχθὲς ἀπεβλάπτει πρόσωπον. Ὁ γὰρ θυμὸς οὐ κατὰ τὴν τοῦ ὄψεως ὁμοίητητα προσῆν αὐτῷ, κατὰ μόνου δὲ τὴν πτωσιν ἡμῖν προξενίσαντος ὀρθόκοντος ἐπετείνετο. Ἀφιλαργυρίαν δὲ, τὴν πρὸς ἀδύλιν τὸν ἀνθρώπον ἐπαλείφουσαν, οὐκ ἐν πείθῃ κατὰ τὸν Κυνικὸν ἐκαίνοι φιλόδοφον ἐθησαύριζεν· τῇ δὲ πρὸς τοῦς πένητας ἀενάῳ χορηγίᾳ διαπαντὶς πλάτυνόμενος, χρημάτων κατεφρόνει, καὶ τὴν πρὸς αὐτὰ φέρουσαν ὀδὸν ἐξετρέπεται. Τὸ γὰρ μή τι ποιεῖν κατ' ἐπίδειξιν εὐκαίρως φιλοσοφῆσας καὶ τὸ συνεῖδὲς ἀθῶλων ἐν τούτῳ κτησάμενος, οὐ μόνον τὴν δεξιάν πρὸς ἐλεημοσύνην καθώπλιζεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ταύτης γνῶσιν τῇ ἀριστερᾷ προσεθάρρηνεν, ὡς εἰς παντελὴ ἀπάθειαν τοῦ ἀχορέστου τοῦδε φθάσαι νοσήματος.

19'. Ὅθεν καὶ τοῦ μεγίστου πτωχεύου τῶν κατὰ τὴν βασιλίδᾳ ἐπιτροπεύειν προτροπῇ βία τῶν κρατούντων ἡ χάρις ἐξέλασε, προευνεπίζουσα τούτῳ, καὶ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐγχειρίζουσα τῇ μερικῇ διεξαγωγῇ τὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας κυβέρνησιν. Ἀλλὰ μὲν ταῦτα καὶ περὶ τούτων καθιστορούντων

ἔτεροι, οἷς ἐν ἔρωτι καὶ πόθῳ τὰ ἐκείνου, μελέτης δίκην, ὡς ἐκ πολυανθοῦς ῥοδωνιδᾶς ἐρανίζεσθαι προτερήματα, καὶ πρὸς κηρίου γλυκύτητα, ζήλου φημί θείου, τὴν τούτων λογικῶς ἀποθησαυρίζειν ποιότητα. Οἷμαι γὰρ ὡς οὐκ ἀπορήσει τις τῶν εἰς τοῦτο φέρόντων, πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων, καὶ μὴ ἐόντων ἕτερον ἑτέρου προληφθῆναι, διὰ τὸ πάντα εἰσφέρεισθαι τὸ ἀκρότατον. Ἡμεῖς δὲ τὸ τοῦ λόγου προσκορὲς οἷα δὴ τὴν ἀκρατὴν πρὸς ἀηδὶαν ἔλκον ἀφιέμενοι, πρὸς τὰ ἐξῆς, ἣν διδῶ Θεὸς, βαδίζομεθα.

A deque his scriptores alii, qui amore ac desiderio, velut ex roseto floridissimo, apum instar ejus excellentias colligant, atque ad favi, id est, divinæ æmulationis delicias illarum qualitatem vi orationis repouant : fore enim existimo ut eorum, quæ huc spectant, copia nunquam deficiat ; cum plura sint et magna, atque ejusmodi ut alterum sibi alterum præferri non sinat quod universa ad summum evaserint. Nos autem caventes prolixitatem tædio futuram auditori, ad sequentia, Deo bene propitio atque favente, gradum faciamus.

CAPUT III.

Sancti Nicephori electio et ordinatio in patriarcham Constantinopolitanum.

κ'. Ἄρτι μὲν Ταράσιος ὁ τῆς Ἐκκλησίας φωσφόρος ἀκολυπητός, ὁ τὴν ἐλκάδα καλῶς πεδαλιουχῆσας τῆς πίστεως, καὶ ὑπερτέραν δέξας τοῦ τῆς αἰρέσεως κλύδωνος, καὶ τοῖς τῆς ὀρθοδοξίας ἀγωγίμοις βριθομένην ἑλλιμενίσας ὡς ἀριστα, ἐκ τῶν ἐπικλήρων πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν ἀπάρας, προσετέθη τοῖς Πατράσιν ὁ Πατήρ, τοῖς πατριάρχαις ὁ ὑπὲρ ἀληθείας τὴν πατριαρχίαν δεξάμενος, τοῖς ὁσίοις ὁ τὸ ὅσιον διὰ βίου ὁσίως δεξιωσάμενος, τοῖς ἀληθέσι ποιήμασιν ὁ τὸν ἀρχιποιήματα Χριστὸν μιμησάμενος, καὶ κατ' ὄνομα καλῶν καὶ γινώσκων τὰ πρόβατα, καὶ τῇ τῶν λόγων βακτηρίᾳ τοὺς λύκους ἀποσοδῶν, καὶ πρὸς τὰς ἐπαύλεις τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας εἰσελαύνων καὶ πίστεως. Οὗτος οὖν ἐκείνος ὁ αἰθέριος ἀνθρώπος, ὁ ἐν γῇ βιοῦς καὶ ἀγγέλων ἀμιλληθεὶς ὅση δυνάμις, σὺν τῇ ἀληπτῷ ψυχῇ καὶ τὰς τῆς ἱερατείας ἡνίας χειρὶ Θεοῦ παραθέμενος, ἐλιπαρεῖ διὰ καθαρὰς, ὡς ἐγῶμαι, τὸ θεῖον ἐντεύξεως, τὴν ἄξιον τῆς ἀρχιερωσύνης ἡγήσασθαι, καὶ τῆς πλησίον Χριστοῦ Ἐκκλησίας περιλάλητον ἀναδειχθῆσθαι κήρυκα. Πόνοις γὰρ πολλοῖς καὶ ἰδρώσι τὴν ἐν αὐτῇ φῦεσαν τῆς αἰρέσεως ἄκανθαν προθέλυμον ἐκτεμεῖν, καὶ τὰ ἐν μέσῳ σκῦλα καὶ σκάνδαλα τῇ χειρὶ ἀγωγίᾳ τοῦ Πνεύματος ὑφέλδμενος, καὶ τῷ λογικῷ ἀρίτρῳ νεώτας τὴν τῆς πίστεως ἀρουραν, καὶ σπείρας οὐκ ἐφ' ὁδοῦ καὶ πέτρας καὶ ἀκανθῶν τὰ τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας θεοπαράδοτα σύμβολα, ἀλλ' ἐπὶ γῇν ἀγαθὴν τε καὶ γόνιμον, καὶ, ὅταν τὰ λόγια φασιν, ἑκατοστεύουσιν τὸν ἀντιληφόμενον τῇ αὐτοῦ γεωργίᾳ καὶ μετὰ τελευτὴν ἰδεῖν ἐπόθει καὶ ἑστεργεν. Καὶ οὐκ ἐψεύσθη γε τῆς αἰτήσεως· ὁ γὰρ τοῖς ζητοῦσιν αἰετὸς εὐρισκόμενος, καὶ τοῖς κρούουσι θύραν ἀνοίγων, καὶ τὰς ἀληθεῖς αἰτήσεις ἐπιπεραλῶν δακτύλων θεῶν καὶ Πνεύματι τὸν τῆς ἱερᾶς χρίσεως (7), ἄξιον Νικηφόρον τραυὸς ἐπεδείκνυε, καὶ τῷ τότε κρατοῦντι ὁμωνύμῳ βασιλεῖ, τὰ περὶ τὴν ἀληθῆ πίστιν τελείῃ τυγχάνοντι λευκότερον ὑπεμήνυν.

κα'. Οὗ (καὶ γὰρ ἦν ἀγγινούστατος εἰ καὶ τις

20. Nuper quidem Tarasius (I), Ecclesiæ illæ Lucifer occasum nesciens, qui fidei ratem præclare gubernans, hæresis furenti procella superiorem effecerat, rectæque opinionis mercibus onustam felicissime in portum eduxerat, e mortali ad meliorem commigrans sortem, appositus fuerat Pater Patribus, patriarcha patriarchis, quia tuendæ veritatis causa patriarchalem sedem gradumque inierat ; sanctus sanctis, quia quod sanctum est, quoad vita superstes fuit, sancte obierat ; veris pastoribus verus pastor, quia pastorum principem Christum imitatus, atque nominatim vocans ac cognoscens oves, sermonumque baculo lupos submovens, ad rectæ confessionis fideique caulam impellebat. Hic igitur ille vir cælestis, qui in terris, quoad licuit, vitam angelis parem duxerat, cum sacerdotii habenas in Dei manus deposuisset unaque animam ; ut dignus pontifex crearetur, atque Ecclesiæ Christo conjunctæ inclutus præco initeret, pura, arbitror, supplicatione rogabat Deum. Quia enim multis laboribus ac sudore in ea enatas hæreseon sentes atque spinas radicitus exciderat, deque medio, Spiritu duco, scandala sustulerat, atque rationali aratro fidei arvum innovans, non in via supra petram aut vel in spinis, sed in bona ac fertili terra, qualem Scriptura centuplicis fructus feracem vocat, Dominicæ dispensationis symbola divinitus tradita seminaverat : ideo etiam post mortem jam vita functus videre cupiebat ac satagebat virum qui agriculturam suam foveret. Nec vero voto frustratus est : Deus enim, qui quærentibus semper invenitur, ac pulsantibus januam aperit, verasque preces semper divino digito ac spiritu perficit, sacra dignum unctione Nicephorum ostendit ei, qui tum temporis imperii Romani sceptrum moderabatur ejusdem ac ipse nominis (m).

21. Solertia nempe inferior, nemini hoc sollicite

(7) Mutatis perperam ab amanuensi interpunctionibus verbisque transpositis, geminus auctoritis et interpretis sensus obscuratus est, qui erat hoc modo reddendus : « Deus qui . . . veras preces semper perficit, » id est, « æquas postulationes semper adimplet ; divino spiritu digitoque ostendit ei Nicephorum sacra dignum unctione. »

(I) S. Tarasius mortuus est indictione 15. feri quarta primæ jejuniorum hebdomadæ, sive die Cinerum, 25 Februarii anno 806.

(m) Nicephorus, ejecta Irene, a quo filius Constantinus fuerat excæcatus, imperium arripuit anno 802.

agebat, ut Ecclesiæ viduæ sponsum ejusmodi præficeret qui docendo fidelem sermonem tenere idoneus esset, et ejus, qui nuper pastōris munus sapientissime obierat, vestigiis insistere. Quamobrem etiam ad universos cum sacerdotes tum monachos, quosque senatorum primores ac reliquis præstantiores noverat, rem deferēbat : ut justissimæ plurium electioni, quam divini Spiritus ratam haberet assensus, suo quoque ipse suffragio accederet. Ast illi (nec enim homines cum essent, prorsus cavere poterant ne quid ad gratiam agerent) mutuam concordiam dissensione solventes, alium sibi quisque designabat atque trahebat : non quem divini nutus præscientia designaverat ; sed quem cujusque voluntas informabat ac præhabendum suadebat. Imperatori autem acre mentis qua pollebat judicium, Nicephorum gregis principem suggerebat : in quem ut omnes conjicerent oculos compellebat ipse, præclaras viri dotes in memoriam revocans ; eloquentiæ scilicet tum sacræ tum profanæ vim maximam, morum modestiam ac lenitatem, conscientiæ ad omnes integritatem ab omni offensione remotissimam. Denique velut nimbo, continuis illis regii oris eloquiis, universorum aures concludens, nulli vim faciens, velut in sagenam, in unam omnes sententiam adiecit : exinde enim omnium labiis oreque Nicephorus patriarcha acclamatur.

22. Mittit itaque imperator, qui denuntient jubebantque, ut semota omni cunctatione ac sine mora sistat se Augustæ urbi. Is vero, qui laudabilem obedientiam vituperandæ inobedientiæ potiorē habere, quamquam renitens, viros ductores itineris acutum secutus est. Ubi autem imperator, id quod satagebat, effecit, ac coram presentem eum, cujus desiderio tenebatur, conspexit ; in hæc verba, ut aiunt, ad eum locutus est : Mihi quidem, vir Deo acceptissime, siquidem fas esset Dei mandata in minimis habere eorumque opere neglecto publicam rem administrare, in promptu erat quædam seductrix ac lata via, qua obvium quempiam, nullo anteriori merito ut pontifex fieret commendabilem, sed qui solummodo vellet, urbi Augustæ præficerem. Quia vero divinis Scripturæ documentis eruditus scio, qualem esse oporteat futurum sacerdotem et imprimis eum, cujus sit ad gradum ejusmodi provehere alios ; nimirum sublimem virtute ac labiis intactum, qui scientiam custodiat, atque exquisitam legem in ore ferens, Domini omnipotentis angelus audiat ; vereor ne sacra illa admonitione sprete, negligentia dein pœnas, inque meum caput diras intentatas arcessam. Nunc igitur cum Deus sacerdotii arcem, cœlestisque hujus stadii vobis habenas concedat, ne, quæso, vocatorem respiciatis : sed divinum subeuntes certamen, in id potius respicite, quod e communi salute sit. Scimus enim vos juxta tuum ac communem præ-

ἄλλος) δι' ἐρευνῆς εἶχε πολλῆς ἐγκαθιδροῦσαι τῇ ἀνάνδρῳ νυμφίον τε καὶ προμνήστορα, ἱκανῶς ἔχοντα τοῦ κατὰ τὴν διδασχὴν πιστοῦ λόγου ἀνθέξασθαι καὶ βαδίζειν κατ' ἔχνοσ τοῦ προπομιμάναντος λογικώτατα. Διδὼ καὶ πᾶσιν ἀνεκοινοῦτο ἱερεῦσιν τε καὶ μονάζουσιν, καὶ τῆς συγκαλήτου βουλῆς ὅσον ἔγκριτον καὶ προῦχον ἡπίστατο, ὥς ἂν τῇ τῶν πλείονων ἐκλογῇ διακαιοτάτῃ οὕτῃ, καὶ τῇ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐπινεύσει τὸ βέβαιον λαμβανούσῃ, καὶ ἡ αὐτοῦ ἐφέβοιτο βούλησις. Οἱ δὲ (καὶ γὰρ ἀνθρώπους ὄντας διαδραῖναι τὸ πρὸς χάριν ἀδύνατον) τῇ ἀπ' ἀλλήλων διαστάσει τὸ ὁμόγνωμον διαλύσαντες, ἄλλος ἄλλον ἐψηφολόγει καὶ εἶλκεν· οὐχ ὃν ἡ τῆς ἀνω ῥοπῆς ὑπέγραφε πρόγνωσις, τὸ ἐκάστου δὲ θέλειν ἀνετυπούτο καὶ ἐπειθεν. Τῷ δὲ βασιλεῖ τὸ τοῦ νοῦ δραστήριον ὑπεζωγράφει πομπιάρχον Νικηφόρον, καὶ πρὸς ἐκείνον ὁρᾶν πάντας συνήλανεν, ὑπομιμνήσκων τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνδρός τὰ αὐχήματα· τὸ ἐν λόγοις, τοῖς τε πνευματικοῖς καὶ τοῖς θύραθεν, καίριον τὸ ἐν ἡβῇ ταπεινὸν καὶ μειλίχιον· τὸ ἐν συνειδῆσει πρὸς πάντας· εἰλικρινές καὶ ἀπρόσκοπον. Καὶ ἀπαξᾶπλῶς, οἷα νιφάδι τῷ συν᾿ εχει τῶν βασιλικῶν ἐκείνων λογίων τὰς πάντων ἀκοὰς κατακλείσας, μηδεμίαν ὑπόουτης βίας, εἰς μίαν ψήφον ὥς εἰς σαγήνην τοὺς πάντας ἐζώγρησεν· ἐξ ἐκείνου τε γὰρ ἐν παντὶ χεῖλει καὶ γλώσσῃ πάσῃ Νικηφόρος πατριάρχης ἀνηγορεύετο.

κβ'. Στέλλει γοῦν βασιλεὺς πρὸς αὐτὸν ἄνδρας ἀπαγγελοῦντας, παντὸς ἡκνου καὶ πάσης ἀτερ ἀναβολῆς τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν τῇ βασιλίδι χαρίσασθαι. Ὁ δὲ τὴν ἐπαινουμένην ὑπακοὴν μᾶλλον τῆς ἐπιφύγου παρακοῆς ἀνθελόμενος, καὶ οὐχ ἔκων τοῖς ἄγειν ἐθέλουσιν εἶπετο. Καὶ ἐπεὶ τῷ αὐτοκράτορι τὸ ζητούμενον ἤνυστο, καὶ κατ' ὅσιν εἶχεν ὁρᾶν τὸ ποθοῦμενον, ταῦτα πρὸς αὐτὸν διειλέχθαι λέγεται· Ἐμοὶ μὲν, ὦ ἄνερ Θεῷ μεμελετημένε, εἴπερ ἦν τῶν θείων κατολιγωρεῖν προστάξεων, καὶ ἀμελεῖν τῆς τούτων ἐργασίας· ἐπιμελεῖσθαι, ἦν ἄρα τις πλάνης τε καὶ πλατεῖα ὁδός, δι' ἧς καὶ τὸν τυχόντα, καὶ ἄξιον μὴδὲν προεῖσενεγχόντα τοῦ βήματος πλὴν τοῦ βούλεσθαι, ἀρχιερέα τῇ βασιλίδι προστήσασθαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ τῆς θείας Γραφῆς νενουθέτημαι, οἷον εἶναι δεῖ τὸν ἱερᾶσθαι μέλλοντα καὶ ἄλλους εἰς τοῦτο προάγειν ὀφείλοντα, οἷον ὑψηλὸν ἀρετῇ καὶ ἀνέπαφον χεῖλεσι, γυνῶσιν· φυλάσσοντα καὶ νόμον ἐκζητούμενον ἐν στόματι φέροντα, καὶ διὰ τοῦτο χρηματίζοντα Κυρίου παντοκράτορος ἄγγελον· διδὼ μὴ τὴν ἱερὴν ἐκεῖνο παραβλέψας νουθέτημα, ἀμελείας ὑπόψω δίκην, καὶ τὴν ἀπειλουμένην ἀρὰν εἰς ἑμαυτὸν ἐκκαλέσομαι. Νῦν οὖν Θεοῦ τὴν ἱερωσύνην καὶ τὰς ἰνίας τοῦ οὐρανοῦ τούτου διαύλου ὑμῖν ἐγγχεῖρίζοντος, μὴ ἀπαναίνεσθαι τὴν κλῆσιν, ἀλλ' ὑποδύντα τὸν θεὸν ἀγῶνα, πρὸς τὸ κοινῇ λυσιτελοῦν ἀφορᾶν. Ἵσμεν γὰρ ὡς, κατὰ τὸν σὺν καὶ κοινὸν καθηγμένον Παῦλον, μὴ πρὸς ἄερα τὴν πυκτικὴν ἐπιδείξασθαι, μηδὲ δραμεῖσθαι ὑμᾶς ἀκατάληπτα· τεθαρρόκαμεν δὲ τῆς

προανυσθείσης δουλαγωγίας τοῦ σώματος πρὸς τὸ A
 τῆς· ἄλλοι· κηρύξαι, καὶ τὸ ὑμέτερον δόκιμον ὑπὲρ
 χρυσίον ἐκλάμψειεν. Μὴ δὴ μόνον σωθῆναι τὴν ἰκε-
 σίαν πρὸς τὸ Θεῖον ποιεῖσθαι βιάζεσθε, μηδὲ τῷ μο-
 ναστηρίῳ τοῦ βίου τοῦ καθ' ἑαυτοῦς ζητεῖν, ἀλλὰ τὸ
 πάντα· τῆς σωτηρίας τυχεῖν ἐπισπεύδοιτε. Νύμφην
 ὡραιότητην τὴν Ἐκκλησίαν ἡγεῖσθαι, ἀρμόδιον, τῷ
 μαργαρίτῃ μὲν τῶν ὀρθῶν καὶ ἀβολῶτων δογμάτων
 τὸ εὐήκιστον οὕς περισφίγγουσιν, τῷ στεφάνῳ δὲ τῶν
 χαρίτων ὡς ὑπερτίμοις λίθοις τοῖς Πατρικοῖς λογίοις
 καταυγαζομένῳ τὴν κορυφὴν περιστέλλουσιν, κόσμον
 δὲ τὸν ἐν στέρνοις ἅτε μηνίσκῳ παγγύρῳ τῷ ἐπ-
 αρίθμῳ τῶν θεοπνεύστων συνόδων ὄρω τῷ ἑαυτῆς αὐ-
 χένι μυστικῶς ἀναρτήσασαν, ἔσωθέν τε τὴν δόξαν
 πᾶσαν περιβεβλημένην καὶ εὐαγγελικῶς πεποικιλ-
 μένην τοῖς ἱεροῖς καὶ σεμνοῖς ἐκτυπώμασι. Μὴ πορ-
 νικός τις τὸν τρόπον ταύτην μνηστεύσεται, αἰρετι-
 κῆς ἐν αὐτῇ γονῆς ἐπισπειρῶν ζιζάνια, καὶ τὸ κάλλος
 τῶν αὐτῆς γυναικῶν καὶ τέκνων νοθεύσειεν· μηδὲ τῷ
 ἡμέρῳ κωδῆψιν τὴν ὑγιὰ πίστιν ὑποκρινόμενος, τὸν
 ἐνδοθεν λύκον τῆς ἀπιστίας γυμνώσειεν καὶ πρὸς
 ὄρθρ καὶ τόπους, οὓς οὐκ ἐπισκοπεῖ Κύριος, τὴν ποί-
 μνην ἐξώσειεν. Ἐγὼν οὖν τὸν τοῦ Θεοῦ ἄμυνον Χρι-
 στὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν πρὸς ποιμαντικὴν ἐπι-
 στήμην συνέριθον, καὶ βακτηρίαν τὸν αὐτοῦ σταυρὸν
 πρὸς ὀρθοτομίαν τὴν ποίμνην ἐρεῖδουσιν, μὴ ἀπο-
 τρέπου τὴν κλῆσιν, μηδὲ τὸν ἰκέσιον ἡμῶν λόγον
 ἐλγῆξῃς, μή σοι πρὸς Θεὸν μήνυμα γέννηται.
 cūas gregem, ut recto fidei tramite incedat; ne vocationem respuas, neve supplicem nostram oratio-
 nem spernens, Dei in te iram provocare præsumas.

χγ'. Ὁ δὲ ταῖς τοῦ βασιλέως ὑποθήκαις, οἷα βολίσιν C
 ἐκ καρδίας πεμφθεῖσαι τυπεῖς τὴν διάνοιαν, ἐφη·
 'Ἄλλ' ἐμοί, φησὶν, ὦ βασιλεῦ, ποίμνης ἐπιστατεῖν
 λογικῆς ἐκεῖνος ἄξιος καταφαίνεται, ὃς μὴδὲν τῇ γῇ
 καὶ αὐτῷ προσώκειωται, αὐτῶν δὲ τῶν οὐρανίων
 ἀψίδων μηδεμιᾶς κατασπώσης σαρκικῆς ὕλης πόθος
 ἀκλάνης ἐντέτεκεν ἐπιλήψεσθαι, ὃς μὴ ταῖς προφητι-
 κῶς ἀπειλούμεναι· ἀραῖς κατὰ τῶν ποιμένων ἐδείχθη
 ὑπεύθυνος· ὃς τῇ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ μόνου Ἀρ-
 χιερέως Χριστοῦ μιμηθεῖ ὑπὲρ τῆς ποίμνης τὴν
 ἐκτουτο ψυχὴν προήσασθαι πρόθυμος· ὃς μὴ πρὸς τὸ
 θῆναι καὶ ἀπολλύειν κλοπιμαίοις διδασκαλίαις διὰ
 τῆς παραθύρου τῇ μάνδρᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἐπέρχε-
 ται, πρὸς τὸ ζωοποιεῖν δὲ καὶ σώζειν καὶ ἐν τοῖς τῆς
 πίστεως σηκοῖς ἐγκισσᾶν τὰ θρέμματα μεμελέτηκεν,
 ὃς πρὸς πᾶν ἡθὺς τε καὶ βῆμα καὶ βλέμμα καὶ ἐπι-
 τέδευμα τῶν ποιμαινομένων μερίζεται καὶ πρὸς τὴν
 ἐκάστου θεραπείαν ποιμαντικῆς φροντίσεως ποικίλλε-
 ται, τῇ μὲν βακτηρίᾳ τὸ πλεῖον διδοὺς ἐπαναγούσῃ
 καὶ ὑπερεϊδούσῃ τοῦ πτώματος, ὀλίγα δὲ τῇ ῥάβδῳ
 προεισχωρῶν ἀπλήγως πληττούσῃ καὶ πάσης ἀν-
 τιπαθείας τηρούσῃ τὸν νοῦν ἀπαράτρωτον. Πρὸς τοῦ-
 τον ἀπαράσκευος τυγχάνων ἐγὼ τὸν πόλεμον, ἐμψυ-
 γὸν καθεῖναι οὐ βούλομαι πρὸς ἀοράτους καὶ ἀδιὰ-
 λικτους καὶ ἀδιαλείπτους παρατεταγμένους ὀπλίτας.

A ceptorem Paulum ' non decertasse adversus aerem,
 eum verberando; nec ita cursu defunctos ut non
 comprehenderetis: sed potius ad eorum evasissae
 perfectionem, quorum anteacta corporis castiga-
 tione probata virtus super aurum enituit. Nolite
 vero vestrae duntaxat salutis causa Deo supplicare;
 nec vitae monasticæ compendio, quod est vestrum
 æmulemini, sed ut omnes salutem consequantur
 satagite. Sponsam formosissimam Ecclesiam exi-
 stimate, cujus obsequentem aurem, rectorum ac pu-
 rissimorum decretorum margaritarum astringat;
 caput gratiarum corona, Patrum eloquiis seu pre-
 tiosissimis capillis mirifice effulgens, præclara
 cingat; pectus septena divinarum synodorum defi-
 nitio atque regula, velut aureus torques, mystice o
 collo pendens, magnifice exornet: quæ denique
 omni ab intus gloria circumdata sit, sacrarumque ac
 venerabilium imaginum vario amictu evangelica o
 ratione honesta ita splendeat. Cavendum est no-
 his ne quis mœchus moribus hanc sibi eam despon-
 deat, qui hæreticæ in ea sobolis zizania serens,
 verorum filiorum ejus pulchritudinem adulteret:
 ac blando ovīs vellere sanam mentiens fidem, incre-
 dulitatis atque diffidentiae lupum intus animo de-
 legat, inque asperos montes ac loca, quæ non visitat
 Dominus, gregem expellat. Cum igitur agnum Dei
 Christum, verum Deum nostrum, pastoralis peritiae
 adiutorem habeas, pedumque ejus crucem, qua ful-

23. Ille imperatoris monitis ac documentis, velut
 jaculis ex corde profectis, animo saucius: At mihi,
 inquit, imperator, is demum dignus videtur, qui
 gregi rationali præficiatur, cui cum terrenis neces-
 situdo nulla intercedit; et cui cœlestes axes con-
 sequendi nullo carnali affectu retrahente, certus
 amor animo fixus est: qui diris illis prophetico
 ore¹ adversus pastores intentatis, haudquaquam
 obnoxius deprehensus est: qui Christi pastorum
 principis soliusque pontificis exemplo animam suam
 pro grege tradere paratus est²: qui non ad niactan-
 dum atque perdendum per furtivas doctrinas,
 aliunde quam per ostium ingreditur in Ecclesiæ
 ovile: qui unum hoc spectet, ut det vitam, servet-
 que gregem incolumem, et in fidei caulis oves
 faciat fecundare: qui ad omnem indolem moresque,
 gressum, aspectum, studium subditorum semetipso
 dividat, atque ad singulorum curam pastoralī solli-
 citudine variis suique dissimilis fiat: cujus pedi-
 potior usus sit ut emendet, atque a lapsu benigne
 fulciat: rarius autem eo utatur ad vulnerandum,
 quamvis innoxie pro anima conservanda: qui de-
 nique nullis diffidentiae contrariorumque affectuum
 vulneribus pateat. Ad hoc itaque bellum cum rudis
 sim et imparatus, nolo ipse me in invisibiles, jugi-

¹ I Cor. ix, 26. ² Jer. xlii, 1. ³ Joan. x, 11.

que lacescentes pugna atque implacabiles acies ex adverso instructas immittere. Quippe caro cum sim, haud sum idoneus ut arma spiritalia moveam adversus eos, quorum insultum atque impressionem nemo, licet quoad facultas est undique caveat, satis nosse possit.

24. Tum vicissim imperator : Nulla tibi contradictionis ratio aut prætextus relinquitur, ut sacrum Christi jugum detractes : ipse enim, uti modo dicebam, qui Verbum est, pastoralis munere adjutor accedet, addeique animos, quæ hactenus difficilia videntur, plana omnino et expedita faciens. Ergo Nicephorus, qui divinis monitis omnibus semper morem gesserat, obtemperat tantis rationum momentum suadenti Augusto, eumque rogat, ut laicalem habitum monastici habitus angelica institutione ac disciplina mutare sibi liceat; adjuncturo videlicet vitæ hactenus accuratæ accuratiorem vitam, et laboribus, quibus jam præclare functus erat, laborum absolutionem majorem. Annuit imperator, sacrique capitis detonsos crines, filii sui dominatrice manu (n), tanquam ejus qua fulgebat purpuræ insignem ornatum, suscipi voluit ambizioso famularum : decebat namque ut ex summitate divinarum virtutum adulta coma, primis dignitatum supremarum verticibus stiparetur; atque ita illius gloria, qui ad summi sacerdotii apicem ascensus erat, eminentis obsequio gloriæ inclaresceret. Divina itaque monachatus initiatione præeunte (juxta quod sacrorum ille antistes sapiensque Dionysius tradit), adhibitaque ex sacrorum præscriptio canonum, per graduum quorundam seriem, consummatione sacerdotali, pontificalis demum consecrationis secutus est ornatus : quando autem ac quomodo, dicturus accedo.

25. Interim namque imperator, et qui ei pro majestate aderat senatus, in maxima constitutus æde ad tremendam Resurrectionis (o) celebranda solemniam, dum sacrum illum chorum aureo fulgore rutilantia lumina abunde aspergerent, luceque nivea immortalis illius claritatis splendor prædicarent, et omnis Ecclesiæ turba candido amictu micans, confluisset; Nicephorus, divinum illum fidei tomum (p), abs se olim scriptum, cordisque ac oris confessione probatum, et clero illi suo solemnem acclamationem oblatum, præ manibus habens, ad divinam manuum impositionem accessit; in corruptum eum testem invocans edicensque, velle se, si quid eorum, quæ in illo scripta essent, unquam violasset, cum vera hac atque sincera professione cultuque astare in adventu magni Dei ac Salvatoris nostri : ipsumque post celebrata super eo divina mysteria, pone sacram mensam velut consecrandum, roburque et auctoritatem a Deo ex ipsa loci religione consecuturum, reposuit. Sacramentorum autem celebratione divino affatu ac nutu completa, vociferans populus : Dignus super digno, trina accla-

καὶ ἄρα γὰρ ὑπάρχων, ὅπλα πνευματικὰ κινεῖν οὐχ ἱκνούμαι, ὦν, εἰ καὶ πάντοθεν αὐτόν τις ὄση δύναμις ἀσφαλίσαιτο, τὴν ἐφοδὸν μαθεῖν οὐ εὐνήσεται.

κδ'. Ὁ δὲ δὴ βασιλεὺς πρὸς αὐτὸν ὑποβλήθην ἤμειβετο· Μηδεὶς σοι πρὸς ἀφηνιασμὸν τῆς ἱερᾶς Χριστοῦ ζεύγλης ἀντιλογίας ἔστω λόγος ἢ πρόσφασις· αὐτὴ γὰρ, ὡς ἐφθην εἰπὼν, ὁ Λόγος ἐπαμύνων, συμποικιμανεῖ καὶ συμπροθυμηθήσεται, καὶ πᾶσαν ὑμῖν πρὸς τὰ ὀδοῦντα τέως δυσχερῆ περᾶξει εὐμάρειαν. Πείθεται τοῖς τοῖς πᾶσιν αἰ τοῖς θεοῖς περὶ ἀρχῆς οὐχ ἥχιστα, καὶ τὸ μὲν σχῆμα τοῦ λαϊκοῦ πρὸς τὴν τοῦ μονήρους μεταμειψαί ἀγγελουσιδῆ πολιτείαν τὸν βασιλεία εὐθὺς παρηγήσας, τῇ ἀκριβείᾳ τὴν ἀκριβείαν, καὶ τοῖς καλῶς προδιανυσθεῖσι πόνοις ἐπιπυνωτέραν προστιθεὶς τελειότητα. Ὁ δὲ καὶ κατένευσε, καὶ τὰ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης κεφαλῆς ἀποκάρματα ταῖς τοῦ υἱοῦ καὶ συμβασιλεύς χειρὶν, ὡς τῆς περιχειμένης αὐτοῖς ἀλουργίδος σεμνολογήματα, ὑποδεχθῆναι σοφῶς ἐδικαίωσεν· ἔδει γὰρ τὴν ἐξ ἀκρότης τῶν θείων ἀρετῶν τραφεῖσαν κόμην ταῖς πρώταις τῶν ἀξίων δορυφορεῖσθαι ἀκρότησι, καὶ τῷ πρὸς ἀρχιερατικὴν ἐπανίεναι μέλλοντι δόξαν τῇ ὑπερανεστηκυῖα δόξῃ λαμπρύνεσθαι. Τῆς οὖν θέας ἐπ' αὐτῷ τελετῆς τοῦ μοναχοῦ προβάσας κατὰ τὸν ἱεροτελεστικὸν καὶ σοφὸν Διονύσιον, καὶ τῆς ἱερατικῆς κατὰ βαθμὸν καὶ τάξιν προελθούσης κατὰ τὸν ἱερὸν θεσμὸν τελειώσεως, τοῦτοις ἦδη καὶ ἡ τῆς ἀρχιερατικῆς ἀγιασθείας ἐπ' ἐκλογῆς διακόσμησις· πηνίκα δὲ καὶ πῶς, λέξων ἔρχομαι.

κε'. Ἦνίκα γὰρ βασιλεὺς τε καὶ ἡ περὶ τὰ βασιλεία σύγκλητος ἐν τῷ μεγίστῳ νεῷ παρῆν, τὰ τῆς φρικτῆς Ἀναστάσεως ἐπιτελέσοντες ἔργια, ἦνίκα τὸν ἱερὸν χώρον ἐκείνον ἡ χρυσήλιος φωτοχρῶσα δαψύλως σελαγίζουσα τῆς ἐλπιζομένης ἀδιαδόχου λαμπρότης τὰς μαρμαρυγὰς ὑπεκέρρυττεν, ἦνίκα πᾶς ὁ τῆς Ἐκκλησίας λευχειμονῶν συνῆρρεν ὁμίλος· τότε δὴ, τότε τὸν τῆς πίστεως ὑπ' αὐτοῦ προταγέντα καὶ διομολογηθέντα καρδίᾳ καὶ στόματι, εἴτα τε καὶ τῷ κατ' αὐτὸν κλήριον προσφωνηθέντα, θεῖον τόπον χειρὶν ἐπιλημμένος, ἐπὶ τὴν θέαν χειροθεσίαν ἔστο· τοῦτον ἀπαρέγγραπτον ἐπιδοῶμενος μάρτυρα, εἰ παρατρῶσαι τε τῶν ἐν αὐτῷ σεσημασμένων, ἀλλὰ μετὰ ταύτης τῆς ἀληθινῆς καὶ εὐκρινούς λατρείας ἐν τῇ φοβερᾷ καὶ ἐνδόξῳ ἐλεύσει τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν παραστῆναι· ὃν καὶ μετὰ τὴν τελεσιουργὸν ἐπ' αὐτῷ μυσταγωγίαν ἐνερθε τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἀπεθυσάμενος καθαγιασθὸς μόνον. καὶ παρὰ Θεοῦ τὸ βέβαιον εἰς ἀποδοχὴν κληρωσόμενον. Τῆς οὖν ἱερᾶς τελετῆς ἐπιπνοία οἶα τὴν περαιώσιν εὐληφείας, ὁ λαὸς τὴν, Ἄξιός ἐστι τῷ ἀξίῳ, κατ' ἀξίαν φωνὴν τρισσῶς ὑπεκρίνατο. Ἐνθεν

(n) Stanracius a patre particeps Augustæ majestatis factus anno 803 mense Decembri.

(o) Die 12 Aprilis, cyclo solis III, lunæ IX, littera

Dominicali D Pascha celebratum est.

(p) Antirrheticum ejus, de quo supra actum, videtur auctor intelligere.

ἐπὶ τὴν ἱερὰν τοῦ θρόνου περιωπῆς, ὡς ἐπὶ τινα. Ασκοπιὰν ὑπερτάτην, ἦν καὶ θείαν φυλακὴν ὁ θαυμασιος Ἀδθακούμ νοερώς ὑπεμήνουεν, ἀναβῆς, καὶ τῷ λαῷ παντὶ τὸ τῆς εἰρήνης ἐπιφθεγξάμενος ἀγαθὸν καὶ ἀντιλαβὼν, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τῆς θείας ἱεροουσίας αὐτουργὸς αὐτὸς ἀπεδείκνυτο.

matione respondit. Exinde sacræ sedis apicem conscendens, velut sublimem speculam, quam divinæ custodiæ nomine admirandus Ihabacuc spiritualiter designavit¹⁹, cunctæque plebi pacis bonum iulcians, et vicissim pacis vota excipiens, quod erat reliquum dignæ rei peragendæ, ipse ille operans, prosecutus est.

CAPUT IV.

Hæreses a sancto Nicephoro oppugnata; disciplina monastica emendata; epistola synodica ad Leonem III. papam.

κς'. Οὕτω θεός, ὁ τοῖς ταπεινοῖς ἐπιμετρῶν χάριν, ὡς ἔραστῇ καὶ αὐτῷ πνευματικῆς ἀναβάσεως τῶν τῆς Ἐκκλησίας ὑψέων ἐπιλαβέσθαι οὐχ ἥμισυ κέκρικεν, ὣν κρατήσας καὶ ἀξίως Εὐαγγελίου ἐποικοδομεῖν αὐτοῖς ἐναρξάμενος, τῇ τῆς πίστεως κρηπίδι τὸ ἀσφαλές διετήρησεν. Ἐν ἀστασιάζῳ γάρ τὴν Ἐκκλησίαν εὐρὺν καταστήματι, ἐκ τοῦ προκαταλεσθῆναι τὰ τῆς αἰρέσεως σκώμματα, ὑπὸ τῆς, ὡς εἴρηται, πατρικῆς ὁμηγύρεως, ἐν ἀποιμάντῳ λοιπὸν γαλήνῃ καὶ αὐτὸς τὸ τῆς Ἐκκλησίας διέφερεν πέλαγος, μηδεμίαν κατ' αὐτῆς αἰρετικὴν ἀντίπνοιαν ὑφορώμενος. Ὅθεν ἐφ' ἐτέραν ὁδὸν αὐτὸν ὁ ζῆλος ἐκίνοι κατὰ τῶν ἀπίστων τραπέσθαι καὶ ἀλλοκώτων αἱρέσεων, ἅρτι τότε τῆς αὐτῶν ἐμβροντησίας ἀκηροῦσθαι τὰ πλήρη μύσους ἐπιτελούντων μυστήρια, Ἰουδαίους τέ φημι, καὶ Φρύγας, καὶ τοὺς ἐκ τῆς τοῦ Μάνεντος τερβρίας τὸν τῆς ἀπιστίας κυκλώνα προπίνοντας. Διεξοδικώτερον τοιγαροῦν τὰ τῆς αὐτῶν ἀτόπου θρησκείας δι' ἐγγράφου τόμου τῷ βασιλεῖ γνῶριμα καταστήσας, καὶ ὡς τῷ κοινῷ παντὶ γαγγραινῆς δίκην λύσθην παρέξοντα (εἰ ἐπιπλεῖον συγχωρηθεῖεν πράττειν, ἀ βούλονται) δι' ἐντεύξεως ἐνδείξάμενος, βάλλει μὲν τὴν Ἰουδαϊκὴν Κυριοκτονίαν, βάλλει δὲ καὶ τὴν τῶν Φρυγῶν τερατώδη ἐρεσχέλιαν, τιτρώσκει δὲ τὴν Μανιχαϊκὴν ὀνειρώξιν, ὡς μηδὲ χειλέων ἐκτὸς τὰ ἑαυτῶν ἀγῇ προέρχασθαι, ἐν ἀπορόρῳ δὲ καὶ παραθύστῳ τὰ τῆς ἀπάτης αὐτῶν ὑπολαβεῖσθαι ληρήματα. Τὸ γὰρ παρ' ὁρῆσαι ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ἀφηρημένοι, εἰς τὸ μηδὲ λαθραίως τι ποιεῖν οἱ δυσθεεῖς περιέστησαν.

κς'. Οὕτω τῶν ἀθέσμων αἱρέσεων κατὰ μικρὸν ὑπεχώρει κλυδώνιον, καὶ ἡ ὀρθοτομία τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας ἡμῶν εὐκρινῶς αἰθριάζουσα, σαθρατισμὸν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ὑπέγραψεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ τῶν ἔξω καλῶς εἶχεν αὐτῷ, ἐπὶ τὰ ἔνδον, λέγω δὴ τὰ τῆς μοναχικῆς ἀκριβείας, τὸν νοῦν μετατίθουσιν. Ἀνδρες γὰρ τὸν οὐρανομήκη βίον τοῦτον ἐλδ-

26. Sic Deus, qui humilibus admittitur gratiam, illum quoque, cum spiritalis ascensus amore tenebatur, supremam Ecclesiæ dignitatem capessere decrevit. Hanc autem adeptus, ac digne Evangelio ædificare incipiens, fidei crepidinem tutam asseruit. Tranquillo namque statu nactus Ecclesiam, quod jam ante, uti dictum est, synodali Patrum diligentia deleta essent ac expurgata hæresis scandala, quæta deinceps et ipse serenitate Ecclesiæ pelagus tolerabat, nullum adversus eam hæresis flatum contrarium timens. Quapropter etiam zelo impulsus, aliam inivit viam adversus incredulorum absonas hæreses, quorum tum recens suscitata demencia omni digna execratione mysteria impudenter præsumebat celebrare; adversus Judæos Phrygasque (q) videlicet, et eos qui Manetis deliria sectantes turbidum incredulitatis calicem insipientibus propinabant. Fusiori itaque stylo librum conscribens, absonam eorum religionem ac superstitionem imperatori declaravit, ut quæ universum reipublicæ corpus gangrænx instar lædere atque inficere posset, arrepta semel agendi quod luberet licentia: eoque libello suppliciter oblato, decidas Judæos, et Phrygum portentosas nugas, Manichæorumque (r) somnia ita perculit, ut nec labiis nefanda proferre auderent, sed in abdito atque angulis erroris sui mussarent deliria. Ablata est enim regio edicto atque censura palam loquendi agendique fiducia, eoque impii adducti sunt, ut ne occulte quidem quidpiam agerent.

27. Sic paulatim scelestorum hæreticorum subsidente procella, recta veræ confessionis nostræ fides clare lucens, sabbatismum Dei Ecclesiæ præstabat. Quia vero, quæ foris sunt recte illi composita erant, ad ea quæ intus erant commode advertit animum, ad monastici scilicet instituti accuratam disciplinam. Viri quidam cœlestis illud vitæ genus

¹⁹ Habac. II, 11.

(q) Phryges seu Cataphryges, κατὰ Φρύγας, sic dicti Montanistæ hæretici, quia Montanus vico Phrygiæ Ardubai natus. Hic se Paracletum dicebat, secundas nuptias damnabat, Priscillæ et Maximillæ scripta libros propheticos appellabat. De ejus eroribus late egimus 7 Februarii ad Vitam S. Claudii Apollinaris episcopi Hierapolitani in Phrygia.

(r) Theophaues ad an. 9 Nicephori imp. asserit eum Manichæorum, quos Paulicianos dicebant, et Athinganorum, ex Phrygia et Lycæonia juxta

patriam suam erumpentium, amicum totum eorum cupidine flagrantem extitisse, eorum vaticiniis et superstitionibus omnino deditum... istos ut sibi devinceret, pontificem vero Nicephorum reliquosque ad Dei placitum vitam suam conformantes affligeret, studuisse! In eosdem Manichæos hortatus, S. Nicephori capitis pœnam a Michaeli Cæsarapala imp. pronuntiatam fuisse, sed impeditam ait idem Theophaues.

amplexi vel amplexuri, sacrarum virginum (s) adibus vicina monasteria exstruenda sibi putaverant, quodam vel affinitatis intuitu vel alterius cuiusdam necessitudinis respectu adducti. Et hi quidem manifestum cum eisdem contubernium haud difficile cavere, suspicionem tamen effugere cogitationis occultæ omnino vitare non poterant. Erant enim illis omnia communia, tum prædia, tum facultates, secus plane ac de fidelibus quondam usurpatum fuerat. Illi namque præclara rerum abdicatione id præoptabant, quod commune erat: hic vero mala omnium communione fiebat ne ista rite abdicarentur; eratque præcelsi instituti confusio quædam, usque adeo ut quæ virginitatem professa esset, cunctis stupri suspecta haberetur. Hæc itaque mens il'a purissima secum considerans, nulla interposita mora providit, ne omnino casum aliquem induceret malum periculosum, inque turpem libidinem affectus erumperet. Itaque apostolica auctoritate utens, addictos illi episcopos, et qui Phinees emulationem animo infixam haberent, sibi delegit præcones: qui subinde missi quo opus erat canonico pugione morbi nefas compungerent, atque admonitoria lenitudine sisterent contagionem. Hi ergo quaquaversum profecti, ubi is morbus increverat, ac salubribus opportune usi remediis, obscenum vulnus ut obduceretur, studio effecerunt: procul a viris segregantes seminarum contubernio addictas ædiculas, et eas rerum necessariorum copia abunde instrumentes, ne illarum penuria occasio

28. Quin etiam quibuscunque in urbibus vigentem eam luem invenit Nicephorus, calamo atque atramento medicans, curationem illi impendebat sollicitam. Huius generis quidpiam in Tauri montis (i) climate quodam ac satrapia noscitur præstitisse. Præerat tum illi genti dux usque eo pessimo huic implicitus vitio, ut scortum quoddam introducturus a legitima conjuge divortium medietaretur. Quem Nicephorus ut a foedissima lue mundalet scripto admonens, scelus illi objecit in faciem, adjectique minas, quibus, nisi se continere vellet, merito obnoxium fore statuit. Atque hæc quidem ad eum fere se modum habebant.

(s) Annotarat Combefis. videri hæc duplicia utrinque sexus cœnobია fuisse, qualia sunt a S. Brigitta instituta.

μενοι, ἡ καὶ ἐλίσθαι εὐξάμενοι, προῤῥατεῖς δὴθεν ἀγχιστείας ἡ καὶ τῆς ἄλλης τῶν ὀνομάτων εὐνοίας, ἀγχι πῇ τῶν παρθενῶν τὰ ἑαυτῶν καταπηγνύναι δεῖν φήθησαν ἀσκητήρια, τὴν μὲν πρόδηλον συνοίκησιν φεύγοντες, τὴν ἐκ τῶν λογισμῶν δὲ συγκατάθεσιν διαδρᾶναι παντελῶς οὐ δυνάμενοι. Ἦν γὰρ αὐτοῖς πάντα κοινὰ καὶ κτήματα καὶ ὑπάρξεις, ἐναντίας ἡ τὸ περὶ τῶν πιστευόντων πάλαι λεγόμενον. Ἐκείνοις μὲν γὰρ ἐν τῷ καλῶς ἀποκταῖσθαι τὰ ὄντα τὸ κοινὸν προὔτετλμητο, ἐνταῦθα δὲ τῷ τὰ πάντα κακῶς κοινοῦσθαι τὸ μὴ ἀποκταῖσθαι καλῶς ἐπεπραγμάτευστο· καὶ ἦν σύγχυσις τις τοῦ ὑψηλοτάτου βίου, καὶ πᾶς ὅστις ἐν ὑποβία πορνείας τὸ τῆς παρθενίας εἶχεν ἐπάγγελμα. Τοῦτο σκοπῶν ἐκεῖνος ὁ καθαρῶτατος νοῦς, οὐδεμίαν παράτασιν χρονικὴν ὑπέμεινεν, ἡ τῷ πτώματι ἐνέδωκε παντελεῖ περιπαρῆναι κηλῖδα καὶ ἐξοκεῖλαι πρὸς ἡδυπαθείας ἐμπάθειαν. Ἀλλὰ τῇ ἀποστολικῇ αὐθεντίᾳ χρησάμενος, τοὺς ἐπὶ φυλακῇ ταύτης ὄρῳνας καὶ τὸν Φινεὺς ζῆλον ἐγκάρδιον ἔχοντας ἀρχιερεῖς ἀπολεξάμενος, ὡς ἐπὶ δευτέρον ἐξαπέστειλε κήρυγμα, τὸ τοῦ πάθους ἐκκεντῆσαι μύσος τῷ κακονικῷ σειρομάσῃ, καὶ στήσαι τὴν θραῦσιν διὰ τῆς παραινετικῆς ἐξιλάσεως. Οἱ δὲ κατὰ πάσης τῆς οὕτω νοσοῦσης οἰκουμένης γενόμενοι, καὶ τοῖς σωτηριοῖς φαρμάκοις εὐκαίρως χρησάμενοι, τὸ τοῦ μῶλωπος δύσαντες εἰς συνοῦλῳσιν συνελάσαι κατέσπευσαν· πόρῳ μὲν ἀνδρῶν τὴν γυναικωνίτιν διαίταν ἀφορίσαντες, καὶ ἀφρονία τῶν ἐπιτηδεῶν ἐπιτειγίσαντες, ὡς ἂν μὴ τῇ τοῦτῳ ἐνδείᾳ πιέζοιτο, καὶ ἀκολασίας ὑπόμνημα δέχοιτο, καὶ γένοιτο τὰ ἔσχατα χεῖρα τῆς πρώτης αὐτῶν συναλίσσεως. Πρὸς δὲ τὰ ἑαυτῶν ἦθη τε καὶ ἀσκητήρια, μᾶλλον δὲ πρὸς τὰ τῆς ἐκάστου ψυχῆς αἰσθητήρια, τοὺς ἀνδρας ἀπέκριναν, καὶ προτροπὰν φεύγειν ὡς ἐκ δόξῃς ὄρεω; τὴν τῶν γυναικῶν κατέπεισαν συνδιαίτησιν, μήπως διὰ τῆς τῶν λογισμῶν θυρίδος ἡ τῶν ἡδονῶν συγκατάθεσις παραχύψασα, βέλος ἐπαφήσοι καὶ τρῶσιν ψυχικὴν ἐνεργάσοιτο. Οὕτω τῆς ἱερᾶς τῶν μονοτρόπων ἀγέλης οἱ τῆς σωφροσύνης κτεῖλοι ἐμμελῶς ἡγησάμενοι, τὰ ψυχοκερδῆ τῆς ἐργασίας αὐτῶν ἐμπορεύματα σὺν ἐπαينوμένῳ τόκῳ πρὸς τὸν Ἀρχιποίμενα διεσώσαντο.

κη'. Ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς πᾶσαν ἦντινα οὖν καὶ πόλιν καὶ χώραν, εἰ ταυτηνὶ τὴν νόσον ἀκμάζουσιν εὕρισκον καλὰ μὲν καὶ μέλανι τὴν θεραπείαν αὐτῆς κεραυνῶς ἐπραγματεύετο. Ὅποιόν τι καὶ καθ' ἐν τῷ Ταυρικῶν κλιμάτων πεπραχῶς ἀναφαίνεται· ὁ γὰρ τὴν τότε τοῦ γένους ἡγεμονίαν ἐπανηρημένος, τῷ αἰσχει τούτῳ καταποθεῖς, ἐπ' εἰσαγωγῇ τινος ἐταίρας τῆς ἑαυτοῦ συζύγου διάστασιν ἐμελέτησεν· ὃν ἀποσμήξαι τοῦ ἐπιφύγου μολύσματος ἔργον θέμενος, Γραφικαῖς ὑποθήκαις τε καὶ ἀπειλαῖς κατὰ πρόσωπον αὐτῷ τὴν ἀμαρτίαν παρέστησεν, καὶ ὡς εἰ μὴ βούλοιο ταύτης ἀποσχέσθαι ἐκείναις ὑπόδικος ἐνδίκως γενήσοιτο. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω πῇ ἔσχεν.

(i) Taurus notissimus Asiæ mons, ad patriarchatum Antiochenum late extensus. Forsan partes Pamphyliae aut huic vicinae hic indicantur.

κθ'. Ἐπειδὴ δὲ τὸ εὐλαχινὲς τῆς αὐτοῦ ὁρθο-
μου πίστεως, τὰς τῶν Πατέρων ὁροί, ἀκριβοῦς κατε-
παίετο, τῷ τε κανονικῷ καὶ ἀρχαϊκῷ ἔθει ἀκο-
λούθως ἐπόμενος, τῷ τοῖς ἀποστολικοῖς ὁρόνοις τὰ
περὶ τὴν πίστιν ἀνακοινοῦσθαι καλεῶντι, ταύτην
συνοδικῶς ἐνηγημένης καὶ πιστωσάμενος γράμ-
μασι, πρὸς τὸν τηλικαῦτα τῶν Ῥωμαίων πάπαν
ἐκπέμπομεν Λέοντα, στηλίτευμα μὲν τῶν ἑτεροδόξων
οὖσαν αἰρέσεων, στήλην δὲ τῆς ὁρθοδόξου ὑπάρχουσαν
πίστεως. Καὶ εἰ τῷ φίλῳ τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως
τοῦ ἀνδρὸς πεῖραν λαβεῖν, ἐντενάζσθω ταύτης, καὶ
εἴσεται τὸ περὶ τῆς θεῆς δόγματα τούτου θαυμάσιον τε
καὶ καίριον. Ταῦτα καὶ ὁ ἱερὸς ἐκείνος ἡγάτατο
Λέων, καὶ ἀσμένεστάτα δεξιόμενος, καὶ προσπυξάμε-
νος ἐν τοῖς κόρυφαῖσις ἡτέρου δόγμασιν ἀνεκήρυξε
τρανύματα. Τὸ γὰρ τῆς ὁμοουσίου Τριάδος συμφυεῖς
καὶ ὁμότιμον οὕτως ἂν εἴπα λευκάτατα, ὡς τῇ τῶν
ἐν θεολογίᾳ τῇ κράτος ἔχοντων ἀκριβεῖς μηδὲν ἀπο-
λείπεισθαι. Τῇ τε τοῦ ἐνός τῆς ἁγίας Τριάδος ἐπ'
ἐσχάτων τῶν χρόνων φανέρωσιν ἐκ τῆς πανάγνου
καὶ ἀμώμου Παρθένου καὶ Θεοτόκου Χριστοῦ τοῦ
ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν οὕτω διεσάφησε τε καὶ ἀνεκή-
ρυξε ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις ἐπόμενος, ὡς μη-
δὲν τῶν εἰς λατρείας ἡκόντων σεβασμιότητα ὑπάρ-
χειν ἀνέχρον. Τὰς τε πρὸς Θεὸν ἐντεύξεις καὶ πρε-
σβείας τῆς τε σεμνῆς Θεομότητος, τῶν τε οὐρανίων
δυνάμεων, ἀποστόλων, προφητῶν, κλεινῶν τε μαρ-
τύρων καὶ πάντων ὁσίων καὶ δικαίων καὶ τὰ τούτων
προσκυνητὰ λείψανα, τοὺς τε ἱερεῖς αὐτῶν χαρα-
κτῆρας ἐπὶ τοσοῦτῃ τιμῇ ἀξιόως ἀπέφηνεν, ὅσῳ δι-
καιοὶ ἦν τοὺς οὕτω βιώσαντας καὶ οὕτω παῶς Θεῷ
θυμωστωθέντας καὶ τιμᾶσθαι καὶ μεγαλύνεσθαι.
Οὕτω τὸ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ μόνῃ λατρεύειν
ἑαυτῷ τῷ ἀληθινῷ προσκυνητῇ ἀραρότως κατὼρθωτο·
οὕτω τὸ περὶ τὴν ὑγιᾶ ὁρθοκρίαν αὐτῷ διεδιδότατον
πᾶμα κεκέρσθη, οὐ κατὰ τιτι κεραποικιλλόμενον,
ταῖς δὲ θεοπαράδοτοις ὑποτυπώσεται κεραυνώμενον,
καὶ πᾶσαν ἀνατροπὴν αἰρέσεως θολερᾶς τῷ πλησίον
βλαστάνουσαν ἐξώμενον. Ἀρ' οὖν ὁμολογῶν ῥόνῃν
ψαλὴ τῇ τῆς ἀληθοῦς πίστει, ὁ μέγας οὗτος διετρά-
νου κεφάλαιον; οὐχὶ δὲ καὶ ζῆλος τῇ ὁμολογίᾳ προσ-

20. Quia vero recte fidei suae sinceram prof-
essionem Patrum decretis diligenter componere stu-
debat, consequenti ratione morem gerens canonicae
atque veteri consuetudini, qua cavetur ut aposto-
licis sedibus communicentur quae sunt fidei, syno-
dicis eam litteris exarans atque consignans, ad
Romanae tum Ecclesiae praesidem atque antisti-
tem (u) Leonem Papam (v) misit ea verborum
efficacia expressum, ut haereson quidem tractatione
ac sigillatio luculenta, orthodoxae autem fidei illu-
strissimus titulus habeatur. Si cui porro lubet vim
sermonis quanta vir iste polleteret ipso rei nosse
experimento (x), monumentum illud legat, et in-
teliget ubi eam illius in divinis doctrinis fuisse venam.
Hanc et sacer ille Leo admiratus est, ampheten-
que doctrinam, Petri apostolorum principis decretis
clarissime consentire promulgavit. Consubstantialis
namque Trinitatis eandem naturam, pariterque
dignitatem ita ditulidè explicavit, ut nihil ipsum ab
eorum, qui primas in theologia tulerunt, accurata
doctrina deficiat. Unius quoque e sancta Trinitate
personae postremis temporibus ex eastissima ac
intererata Virgine Dei Genitrice, Christi, inquam,
veri Dei nostri apparitionem sic explicavit et con-
sentance œcumenicis synodis palam est professus,
ut quod ad honestatem cultus spectaret, nihil sup-
pressum sit. Porro supplicationes ad Deum, vene-
randaeque Dei parentis intercessionem, cœlestiumque
Virtutum, apostolorum, prophetarum, inelytorum
maritarum, atque omnium sanctorum, iustorumque,
necnon eorum adorandas reliquias, sacras iteip
illorum imagines tanto digna honore promittit, ut
quantum erit par consequi eos, qui sic vitam in-
stituissent, atque apud Deum praelare factis eni-
tuissent. Itaque congruo apteque evicit, ut solus Deus
adorandus in spiritu et veritate ostenderetur: ita
ejus opera atque industria contemperatus est lim-
pidissimus potus sanæ religionis; non ut quadam
feculentia varietate mistus, sed ut divinis infor-
mationibus compositus planeque ejusmodi, ut omnem
turbidæ hæreseos corruptelam in proximos aliunde

(u) Leo III papa successit Adriano anno 795, mortuus 12 Junii anni 816. Huius et S. Nicephori tempore Nicephorus imperator a Bulgariis circumventus cum suis occisus 26 Iulii anno 811, cui Stauracius filius superfuit usque ad 11 Januarii, interea 2 Octobris imperator acclamatus est Michael Curopalates.

(v) Theophanes ad an. 4 dicti Michaelis Imp. « Nicephorus sanctissimus patriarcha ad Leonem sanctissimum Romae papam synodicas litteras misit: ad hoc enim usque tempus » Nicephoro imperatore prohibitus fuerat, quo minus id præstaret: » quod statim ab olivæ ejus præstitit adhuc anno 811.

(z) Hanc epistolam luci publicæ primo prœstiterant duo e Societate nostra viri eruditissimi: Theodoros Pelanus e codice ms. Græco Latine redditam, edidit post Ephesium Concilium typis Ingolstadianis anno 1576 excusum; at Fronto Ducens e codice ms. Vindobonensi Latinum exemplar olim, et forsitan ab Anastasio Bibliothecario versum eruit, quod cum Græco collatum obtulit Baronio, ab eoque editum est ad dictum annum 811 a num. 20, cum ante utriusque exemplaris meminisset. In ea

epistola boni præsentis forma præscribitur, et cur ipse patriarchatum refugerit: tum preces Pontificis expetit, et quæ sibi impetranda exoptet, indicat, et post Romanæ Ecclesiae præconia indicata, professionem fidei suæ late deducit: sub finem Michaelis imperatorem laudat, et legatum suum Michaelis episcopum Synodorum (pro quo corrupte Synaculorum legitur) enixe commendat. Est is dein illustris confessor factus et ad xxiii Maii fastis sacris ascriptus. Denique mittit in signum dilectionis encolpion aureum, cuius una facies crystallum infusum, altera picta nigello est, et intus habet alteram encolpion, in quo sunt partes honorandæ ligni in figura crucis positi: tum tunicam castidam, et penulam castaneam inconsutilem, stola et simichenium auro variata, quæ in linteamine ingeniose involuta, præceperat plumbeo signaculo obsignari. Per encolpion Baronius crucem pectoralem ad pectus appendi solitam, intelligit: et pro sturichenio in margine nota Græce legi ἐγχεῖριον quod manuale mappulam, sive ut in sacris nominatur, manipulum possit significare.

derivatam amolitur ac sanet. Quid autem? an sola vocis confessione veræ fidei Caput vir hic magnus explanavit? neque zeli vis ardentior confessioni comes fuit? An id quidem minime ambiguum est; ita tamen fidem Nicephorus tenuit, ut nulla adierit ejus causa pericula? aut ad ea quidem ipse instar adamantis obdura, sed in dicendo timidior Deo se probatum exhibere neglexerit? Minime gentium: sed ad confessionem accessit zelus, zelum probare pericula, et inter hæc sermo illi acer gladio- que acutior animis impendebat eorum, qui divina eorum dogmata radicitus excindens.

CAPUT V.

Imperium Leonis Armeni. Contra vocationem imaginum et sanctum Nicephorum cœpta persecutio.

30. Hæc adversarius ille considerans, qui bonis semper invidet, qui stantibus decumanos fluctus adhibet, qui tranquillæ ac firmæ paci implacabile odium admittitur, qui fidei tunicæ nullam admittenti scissuram putridos hæresum pannos perperam asenit, haud passus est, ut Ecclesiæ imperiique status diutius tranquillo ordine regi conspiceretur: sed turbas audaciæ suæ pares excogitans, implacabile adversus utrumque bellum excitavit: non tela acuta gladiosque confians, prout illis comparatum est, qui bello corpora fatigant: sed linguas maligna meditari doctas nequitix suæ cote acuens, ad animarum pericula aciem instruit, inducitque superbum recens arrepta tyrannide imperatorem, Leonem nomine: Lebnein, inquam, virum ejusmodi ut varia impietate multiformem chamæleontem (y) præferens veluti si ipsum illud, quo imperator acclamatus est, præconium omnem sanum sensum ei absulisset, sic continuo satagit, ut quotquot saniores erant, in impietatis suæ communionem traduceret: qui quidem quantum ad genus ac prosapiam attinet, antiquum Israellem, Moyse duce, afflixerat, et nunc novo Israeli præ Amalecitis diriora ostendit: Sennacheribo crudelior, Rapsace detestabilior: ventrisque mancipio Nabuzardano turpior.

31. Hic adversus imperatorem de se optime meritum (quippe a quo honore auctus et primæ cohortis dux et ordinum seu Thematum (a), ut vocant, constitutus erat antesignanus) in tyrannidis barathrum præceps actus est; nihili tum honorem acceptum ducens, tum eum qui contulerat. Etenim adversus Hunnos (a) Thraciam infestantes, multamque ejus urbibus vastitatem inferentes, suscepta expeditione, primus in ea cladis auctor Leo universo exercitui fugæ arripiendæ (b) causam dedit. Tenebat

(y) Chamæleontem a S. Nicephoro appellatum Leonem Armenum tradit Auctor incertus Appendicis ad Theophanem.

(a) Theophanes: « Michael imperator exercitum ex Thematibus cunctis collectum (Græce ex πάντων τῶν θεμάτων στρατολογήσας) in Thraciam jussit trajicere: quod cuncti moleste ferebant, maxime Cappadoces atque Armeniaci, et dein Leo Orientalium dux et patricius petit Thematum regendum sibi potestatem relinquere, ἑάσας αὐτὸν προτάσθαι: τῶν θεμάτων. » Dicebantur autem Themata legiones certis provinciis impositæ. Ipse etiam pro-

32. ἦν; "Η τοῦτο μὲν ἀναμφιβέκτον, κινδύνων δὲ ταύτην χωρὶς διεσώσαστο; ἡ τούτοις ὡς ἀδάμας ἐστόμωτο. ὑποστολῇ δὲ τοῦ λέγειν τὸ μὴ εὐδοκεῖσθαι: παρὰ θεοῦ προτετίμηκεν; Οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ σὺν ὁμολογίᾳ καὶ ζήλῳ καὶ κινδύνοις: λόγος αὐτῷ βιωφελῆς; μαχαίρας τομώτερος ταῖς φρεσὶν ἀπηρώρητο, τῶν τὰ θεῖα τυραννῶν ἡρημένων ἐκκόπτων ἐπεικῶς τὰ φρονήματα.

sed ad confessionem accessit zelus, zelum probare pericula, et inter hæc sermo illi acer gladio oppugnare vique deficere statuissent, perversa

λ'. Ταῦτα σκοπῶν ὁ τοῖς καλοῖ; ἀεὶ βασκαίνων ἀντίπαλος, ὁ τοῖς καθεστῶσι ζάλην ἐπινοῶν πολυκλύδων, ὁ τῇ γαλήνῃ καὶ τῇ τῆς εἰρήνης εὐσταθείᾳ ἐχθρὰν ἐπιμετρῶν ἀκατάλλακτον, ὁ τῷ τῆς πίστεως ἀρραγέῃ χιτῶνι: παρυσφαίνων τὰ τῶν αἰρέσεων ὑπόσταθρα ῥάκια, οὐκ ἐδουλήθη τὸ ἡρεμαῖον τῆς Ἐκκλησίας καὶ βασιλείας ἐν ἀταραξίᾳ καθορᾶν ἰθὺνόμενον, ἀλλ' ἀταξίαν ἐπινοήσας τῷ ἑαυτοῦ θράσει ἀντίρροπον, ἀκήρυκτον κατ' ἄμφω κεκίνηκε πόλεμον: οὐ βῆλη χαλκείσας ἡχονημένα, καὶ φάσγανα, ὡς τοῖς ἀντικατατομένοισι ἔθος πρὸς σώματα, γλώσσαι; δὲ πονηρὰ μελετᾶν εἰδυίας τῇ τῆς αὐτοῦ κακίας ἀκόνῃ παραθήξας; πρὸς ψυχικῶν κινδύνων παράταξιν διανίστησι, βασιλεῖα μὲν ἄρτι τῇ τυραννίδι γαυροῦμενον εἰσποιησάμενος Λέοντα· Λέοντα τὸν τῇ ποικιλίᾳ τῆς ἀσεβείας φανέντα πολυεἰδῆ χαμαιλέοντα, τὸν ἐξ αὐτῆς ἀναρρήσεως ἀποβαλόντα τὸν λογισμὸν, τὸν τοὺς βελτίονας πρὸς τὸ τῆς δυσσεβείας φρόνημα μεταταξάμενον, τὸν ὅσον ἐπὶ τῷ γένει τὸν παλαιὸν Ἰσραὴλ ἐπὶ Μωϋσέως ἐκθλίψαντα νυνὶ δὲ Ἀμαλῆκιδῶν δεινότερα τῷ νέῳ Ἰσραὴλ ἐνδειξάμενον, τὸν τοῦ Σενναχηρίμ ὠμότερον καὶ Παμφάχου βδελυρώτερον καὶ Ναβουζαρδάν τοῦ γαστριδούλου αἰσχυρότερον.

λα'. Ὅς κατὰ τοῦ τετιμηκότος αὐτοκράτορος (καὶ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ δημαγωγὸς τοῦ πρώτου καταλόγου τῆς στρατιωτικῆς τῶν λεγομένων θεμάτων καθίστατο φάλαγγος), εἰς οὐδὲν τὴν τιμὴν καὶ τὸν τιμῆσαντα θέμενος, πρὸς τυραννίδος ἐξέπεσεν ἑλισθόν. Πρὸς γὰρ τοὺς ἐπὶ Θράκην Οὐννους, πολλῇ τὰ ἐκείνης πολιέματα τὴν βλάβην εἰσφέροντας, πόλεμος τῷ βασιλεὶ συγκεκρότητο, ἐν ᾧ τῆς ἡττης Λέων πρωτεργάτης γενόμενος παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τὴν μετ' αἰσχύνῃς φυγὴν ἐμαίευστο. Ὅθεν τὸν

vincix legiones in se habentes cœptæ sunt Themata appellari.

(a) In vita S. Nicolai Studitæ 4 Febr. cap. 3 dicuntur Hunni ad Liba regiones vastasse, quæ scilicet in Thracia prope Constantinopolim erant. Alii pro Hunnis Bulgarios vocant, eorumque princeps erat Crummus.

(b) Leo corruptis quibus præerat legionibus, et una cum ipsis relicto ordine, absque ulla causa fugæ se commisit: quod reliquis exercitus conspicatus, percussus est, ita ut virtus ejus langueretur, et Bulgari, qui jam terga versuri expecta-

μὲν βασιλεὺς ἡ πόλις εἶχε, μὴδὲν τῶν ἐκ τῆς νίκης ἀλλῶν ἀπονέμενον· αὐτὸς δὲ λόγοις ἀνταρσίας τὸν λαὸν ὑποφθείρας, καὶ κεναῖς ἐλπίσιν ὑποσύλψας καὶ ὑπελκύμενος, διὰ τυραννίδος ὑπέδου τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα. Μεθ' οὗ τάχει πολλῇ τὴν βασιλίδα καταλαβὼν, καὶ εἰσω τειχῶν (ὡς μὴ ὤφελεν!) ὁ πάλας γενόμενος, ταῖς ἐξ ἔθους τιμαῖς διὰ τῆς λεωφύρου πρὸς τὴν βασιλείον αὐτὴν προσιπέμπετο, καὶ πρὸν μὲν πρὸ αὐτοῦ τῆς ἀξίας ἀπέπαιυσεν ἄνδρα, τῷ ἀπλοῖκῳ τῆς ἀκακίας ὑπὲρ τὴν πορφυρίδα κοσμούμενον· ὃς ἡνίκα τὸν ἀγνώμονα Λέοντα ἐπωρυόμενον ἦσθετο καὶ κατὰ τῆς ἀρχῆς λεόντειον βρέμοντα, τὴν τῆς βασιλείας ἐσθῆτα περιβρῆξάμενος καὶ τὴν κόμην ἀποθριξάμενος, μελανειμὼν ἀντὶ χρυσαίμενος γίνεται, καὶ τῷ ἱερῷ περιδύων σὺν γυναίκῃ καὶ τέκνοις φέρων ἑαυτὸν ἐγκαθερίγγυσσι. Τοῦτο τὸν Λέοντα ὥς καὶ μόλις ἐπέκλινε, τοῦ μὴ κατ' αὐτὸν χωρῆσαι ὠμότητα· ὑπερορῆξ δὲ θέττον ἡ λόγος παραπεψάμενος, αὐτὸς διὰ σπουδῆς εἶχεν τῇ κεφαλῇ τὸ βασιλεῖον περιθεῖναι διάδημα.

λβ'. Ταύτης οὖν τῆς συμφορᾶς ὁ θεοφόρος Νικηφόρος αἰσθόμενος, καὶ τὸ πολύγνημον καὶ πολυχλινὲς τοῦ ἀνδρὸς ἐννοήσας, ταῖς ἐξ ἔθους ἐγγράφοις τῆς πίστεως ἐπαγαγεῖν αὐτὸν ὁμολογίας ἐσκόπει· καὶ δὴ τόμον συντάξας, τὸ τῆς ἀμωμότητος λατρείας ἡμῶν περιέχοντα σύμβολον, ὑποσημήνασθαι χερσὶν οἰκείαις διὰ τινῶν ἀρχιερέων τὸν βασιλεῖα προέτρπευεν. Ὅτε μάλιστα μὲν τοῖς λεγομένοις κατένευεν, ὑπερετίθετο δὲ τοῦτο ποιεῖν, μέχρις ἂν ἡ τοῦ διαδήματος ἐπ' αὐτὸν ἀναβαῖν τιμῇ, ἐπ' αὐτὸν δὲ τυχὸν ταύτης, τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ζυγοῖς ἑαυτὸν ὑποκλίνεσθαι ἔτοιμον εἶναι. Ὁ δὲ γε τῷ τῆς συνειδήσεως κέντρῳ καὶ ζόφῳ νυττόμενος, καὶ τούτοις οἷα μέλανι καὶ καλᾷμυ κακῶς ἀποχρώμενος, εἰ τῷ τῆς αἰρέσεως καὶ πρὸ τοῦ διαδήματος καθυπέγραψε πύνακι, ὅλον ἑαυτὸν ἐμπαρέχων τοῖς ἄγουσι δαίμοσιν, ἢ τοῖς πρὸς σωτηρίαν ὀδεγεῖν ἐσπουδαχόσι Πατράσι περὶόμενος.

λγ'. Ἦκεν οὖν ἐπὶ τὸ τῆς Σοφίας ἱερὸν ἀναληψόμενος τὸ διάδημα. Τότε δὴ, τότε αὐτοεργῶ τῆς ἀναβρῆσεως τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ τυγχάνειν μέλλοντι, ὡς ἐμπροσθεν ποιῶν βλέπειν ἀκοίμητο; ὀφθαλμοῖς, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν τῷ δικαίῳ τεκμήρασθαι καλῶς ἐδικαίωσεν. Ἐδόκει γὰρ ὁ ἅγιος μετὰ τὴν τῆς εὐχῆς

bantur, recepto animo, clamore Romanos invaderent, et ita victoriam, quam amiserant, recuperarent. Ita Cedrenius et Cyropalates. In appendice Theophanis dicitur omnium prima legio Orientalium fugisse. Dissimulat Theophanes, qui cum hoc facto historiam finit, ut a Leone tyrannidem amolitur, ita hic ad Vitam adnotarat Combefis. Forsan ea sub anem a tantoribus adjecta sunt.

(c) In Vita S. Nicolai Studitæ : « Cum merentes sub ipso turmas, donorum multa largitione stultus homo decepsisset, veniens ad partes Thraciæ extra urbem, impie scelestus adversus pios Christianos, imperator renuntiatur; regiamque iconoclasta palam audiens, ingreditur. » In Theophanis Appendice : « Interim Orientalium (qui primi fugerunt e bello) legio, cui Barda Armenii filius præerat, tumultuabatur, et ipsum Leonem, imperatorem faustis vocibus prosequabatur. Tum nullo se opponente in urbem

tunc imperator urbem, victoria commodisque exinde speratis frustratus; sed Leo verbis ad defectio-nem (c) spectantibus subornans populum, inaniquæ spe mulcens ac decipiens, tyrannica vi rerum summam invasit. Qua potius, mira celeritate ad urbem Augustam advolvavit, mœniisque (quod utinam non fuisset unquam) miser exceptus, consuela satellitii pompa in aulam deductus est, decessore dignitatis moturus, virum innocentia simplici quam purpura clariorem. Is porro, ubi Leonem rugientem et belluina feritate adversus principatum frementem persequens, scissa qua Augustus fulgebat veste comaque defensa, aureum habitum pullo commutat; seque cum uxore liberisque sacris septis inclusit. Ea res vix tandem Leonis inflexit animum, ne in eum crudelius statueret: dictoque citius exsilio relegans, in hoc unum intentus erat, ut regium diadema imponeret capiti.

32. Hanc itaque calamitatem divinus Nicephorus sentiens, virique versatilem animum ac levem intelligens, attrahere cogitabat, ut ex more (d) fidem scripto profiteretur. Itaque prolato codice, inculpatæ fidei nostræ scriptum symbolum continente, illum per episcopos quosdam obtulit imperatori, hortans ut sua ipse manu subscriberet. Simulabat ille omnibus quæ dicerentur se propensissime annuere; præstare tamen indicabat, dum diadematis (e) honorem consecutus esset, rem eam differre; eo facto se omnino paratum ecclesiastico jugo collum submittere. Interim vero conscientiam quo pungebatur aculeo et mentem obscurante caligine, cen calamo et atramento perperam usus, ante etiam quam diadema solemneque susciperet inaugurationem, hæresis libello subscripsit: totum nempe se dæmonibus trahentibus dedens, atque iis, quam Patribus ad salutem ducere studentibus, magis obediens.

33. Ad magnum igitur, quod a Sapientia nomen habet templum solemniter inaugurandum venit (f): et continuo Deus, cui futura prospicere insoparabilis oculus tribuit, magno antistiti, viro utique justo, coronandi ritum peracturo concessit, ut quod ille futurus erat certo conjiceret. Videbatur enim

conferta multitudo induxerunt. Audiens autem hæc Michael imperator profugus in ecclesiam, fide accepta monachus factus comam deposuit. »

(d) Ita apud Theophanem cum decessor acciperet imperium, « Nicephorus patriarcha cautionem propria manu scriptam a Michaele exegit, quod ipse rectam fidem defensurus, manusque a Christianorum effundendo sanguine alienas servaturus esset, hominesque ex sacro clericorum ordine vel monachos, ceterosque omnes in ecclesiasticum catalogum relatos, verberibus, et injuriis minime læsurus. »

(e) Hinc corrigendus Leo Grammaticus, asserens Leonem Armenum a Nicephoro patriarcha, quem de fidei suæ sinceritate, dato scripto, fecerat certiorum, coronatum impetrasse.

(f) Feria 2 hebdomadis, indict. 6, Julii die xi. Ita Theophanes, ergo anno 813 litt. Dominicali

sibi vir sanctus, dum post fusas solemnī invocatione preces sumptamque in manus coronam ejus, qui initiabatur, caput tacturus esset, quasi in spinas et tribulos manum injicere, sicut coronam imponere; ideoque palam profitebatur ingenti se doloris sensu affectum esse. Nempe erupturam mox in Ecclesiæ damnum nequissimam ejus asperitatem præsignabat viro sancto, illud spinarum more hispidum pungensque caput attingenti.

34. Cæterum abiit ille regio diademate redimitus caput, in quo supremam jure plagam, qui jus omne fusque sprevisset, acceperat: altero autem ab assumpta purpura die, iterum vir divinus, recens creatum inauguratumque imperatorem ut rectæ fidei subscriberet, urgebat. Is se facturum fortiter pernegat: mendacio namque purpuram inficiens et primo experimento Proteum exhibens, alium se atque alium adveniens præbebat. O animum superstitiosum, quo fidei crepido nutat! O effrenem illarum mentium errorem, per quas rectæ confessionis sensus depravatus est! O mendacii multifidam pleuram, cujus nexu omnis expert variationis rectorum decretorum veritas compeditur! Non enim adversus reipublicæ hostes, qui sub illo tempore civitatem bello cinxerant, primum desudat certamen; sed adversus eum ipsum, qui (quibus novit iudiciis) potestatis habenas conceliderat, aciem instruit. Hostes enim, uti modo dicebam, nihil parumve curans, quippe qui signa conferre ac ne contueri quidem, ob acceptæ ab eis superioris cladis artificiosum commentum, idoneus esset (g), adversus universorum Regem bellaturus processit; nullamque non movit lapidem, quo ejus ab Ecclesiâ (h) simulacrum prosciberet. Cum enim rem veneratione dignam revereri; cum antiquæ traditionis religionem conservare; cum divini itineris, quo præcessissent sanctorum vestigia, tutum callem tenere; cum sanctissimi pastores atque antistites admirari constantiam debuisset: ille econtra insanie furorisque serpentem fulcire, et sensu doloso mentem infectus tenacius proposito inhaerere perseveravit. Scilicet degeneris illius Roboami more, seniorum monita prudentumque consilia, quæ ex prima statim congressione utilitatem præferrent a se repellens atque ad juniorum nullius ponderis verba anilesque eorum fabulas, qui non de cælo sed de terra loquebantur, convertens animam, longa sibi tempora ac victorias promittebat, si modo veteri rerum statui impietatem vomitu impuro aspersisset.

(g) IncurSIONES Crummi et vastationes immensæ ad portas usque Constantinopolitanas late describuntur in Appendice Theophanis, quibus relatis dicitur: « Hæc dum gererentur, urbe non egressus est Leo, sed imperium tyrannice gerebat. » Et dein: « Ut opem ferret non advertit, neque urbe egressus est, nec alios quosvis in auxilium submisit. »

(h) In Appendice Theophanis narrata morte Crummi principis Bulgaria, e vomitu sanguinis exstincti, ad illur et clatum Leonem, quasi in se eum

ἐπίκλησιν, καὶ τὴν τοῦ στεφάνου ἀνάληψιν, ἡνίκα φαίνει τῆς κορυφῆς τοῦ τελομένου καιρὸς ἦν, ὥς εἰς ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐρεῖσαι τὴν χεῖρα καὶ οὕτως τὸν στέφανον ἐπαφείναι, ὥστε καὶ ὁδύνης ἐπαίσθανεσθαι δωμολόγῃ τ'ρανότατα. Τὴν γὰρ, ὅσον οὐκ ἤδη, ἄνεμον αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τραχύτητα προσρήγνυσθαι μέλλουσιν ἡ ἀκανθοπλήξ ἐκείνη κορυφῇ τῇ τοῦ ἁγίου ἀπαφῇ προμαντεύεται,

λδ'. Ἀλλ' ὄρατο τὴν χάραν τῷ βασιλεὶ στέφανον δεσμούμενος, ἐν ᾗ καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπέδω ἐνδίκως πληγὴν, ἐπὶ τῶν ἐνδίκων ὑπερόπτης γεγένητο. Δευτέρᾳ τοίνυν τῆς βασιλείας ἡμέρᾳ καὶ αὐτοῖς ὁ θεοφόρος τῷ τῆς ὀρθοδοξίας τόμῳ τὴν ἀρτίφαντ βασιλέα κατήπειγεν ἐνσημῆνασθαι, ὁ δὲ κραταιῶς ἀπηνεῖτο. Τῷ γὰρ ψεύδει τὴν πορφύριδα χρώσας καὶ τὴν Πρωτέω; πρωτόπειραν ἐμαζάμενος, ἄλλοπρόσ- αλλος τοῖς ἐντετοχόμενοις ἐφαίνετο. Ὡς τῆς δευτε- ραίας ἐκείνης ψυχῆς, δι' ἧς ἡ τῆς πίστεως δυνεῖται, χρητὴς! Ὡς τῆς ἀκαθέκτου περιπλάνησεως τῶν ἐκείνου φρενῶν, ὅφ' ὧν τὸ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας παραλελογίσται φρόνημα! Ὡς τῆς τοῦ ψεύδους πολυσχιδοῦς ἐμπλοκῆς, δι' ἧς τὸ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἀποκικλὸν συμποδίζεται! Οὐ γὰρ πρὸς ἀντιπάλους, οὐ πρὸς ἐχθρούς τινεκάδῃ τῇ πᾶσι περιέντας χαράκιμα ὁ πρῶτος ἄγων αὐτῷ γίνεται, κατ' αὐτοῦ δὲ τοῦ τὰς ἡνίκα τῆς ἐξουσίας (οἷς οἷδε κρίμασι) δόντος, τὴν παράταξιν ἐγχειρίζεται. Τῶν γὰρ ἐχθρῶν, ὡς φθάσας εἶπον, οὐδὲν ἢ ὀλίγα φροντίσας, ὡς οὐ συμμίζαι ἢ ἀντιπῆσαι πρὸς τοὺς ἐκείνου- μενος, διὰ τὴν προσθέτους ἡττης αὐτοῦρηθεῖσαν παρ' αὐτοῦ μηχανορράφον ἐπίνοιαν, κατὰ τοῦ Παμ- βασιλέως ἐχώρει τῶν ὧν, πάντα κάλων καὶ κύβων ἐπανατείνων περιαιρεθῆναι τὸ αὐτοῦ τῆς Ἐκκλησίας εἰκόνισμα. Δέον γὰρ τὸ αἰδέσιμον εὐλαβεθῆναι τοῦ πράγματος, δέον τὸ τῆς παραδόσεως Ὁγύγιον ἐν- στερνύσθαι σέβας, δέον τῆς οὕτω θεοσιδοῦς ὁδοῦ ὅφ' ἧς τὰ τῶν ἁγίων ἔχνη προώδευσαν ἐπιμετρησάσθαι τὸ βέβαιον, δέον ἐκπλαγῆναι τοῦ θεοφόρου ποιμένος τὴν ἐνστασιν· ὁ δὲ τῆς μανίας τὸν ὄφιν ὑπῆρειδεν, καὶ κατωθεὶς τὴν φρένα τῷ δολίῳ φρονήματι, εἴχετο τοῦ βουλήματος. Πάντα μὲν λόγον παλαιῶν, ὡς ὁδοῦ- λος ἐκείνος Ἱεροδοῶμ (9), καὶ βουλῶν συνετῶν ἐξ αὐτῆς ἐνταύθως τὸ χρησίμον φέρουσιν ἀπωσάμενος, ἐπὶ δὲ νεωτέρων λογιδία καὶ γραίδων μυθάρια, οὐκ ἀνωθεν, ἀπὸ γῆς δὲ φθειρομένων, ἐτράπετο, ἐπιμε-τροῦντα χρόνων μήκη καὶ νίκας, εἰ τῇ ἀρχαίᾳ κατ-στάσει τὴν ἀσέθειαν ἐξεμέσειεν.

telo confodisset... postmodum occasione capta Ecclesiam depopulari cœpisse: » quæ anno Christi 814 gesta sunt.

(9) Roboamum legit interpretes: et vero hic notatur in Scripturis quod seniorum consilia spernens, juniorum sententiæ adhaeserit: verum epithetum serri Jeroboamum indigitat, quicquid, antiquum Dei cultum delira superstitione commutante, haud minus proprie comparatur Leo, quam cum Roboamo.

λε'. Ἀγεται τοίνυν ἐφ' ἑαυτῷ μέρος ὅσον ὑποπτεύει κανονικῇ τῇ; ἱερᾶς λειτουργίας ἀνείργετο, ὅσον καὶ μὴ βουλόμενον ταῖς ὑπαγωγαῖς τῆς βίας ἐκάμπτετο, οἷς καὶ τόπον εἰσω τῶν βασιλείων ἀποκληρώσας, καὶ τὸ πρὸς τρυφὴν συνῶν δίκην ἀποτάξας αὐτοῖς σιτηρέσιον, νέαν πίστιν συντάττειν ὁ νεόφρων ἀποστατῆς ἐκέλευσεν. Οἱ δὲ τῷ βασιλεὶ ὁράσει, ὡς ὁ μυθικὸς ἐκεῖνος Αἰγαίων, γαυρούμενοι, σχεδὸν κατὰ πάσης Ἑκκλησίας ὠμότατα θέοντες, βίβλους ἀνηρεύνων· καὶ τὰς μὲν κατ' εἰδῶλων ἔστεργον, ὡς συνηγορούσας αὐτῶν τῷ φρονήματι, τὰς δὲ ὑπὲρ εἰκόνων ἐπίμπρων, ὡς ἐλεγχούσας αὐτῶν τὰ μυθεύματα.

λς'. Εἰσκαλεῖται δὲ καὶ τῶν ἐπισκόπων τοὺς πλείονας, τῷ νεωτεροποιῷ τούτῳ συνηγορήσοντας σκέμματα· οἷτινες ἤνικα τοῖς ἀντιπῆρα; ἐπινείους τοῦ Βυζαντείου προσήγγιζον οὐχ (10) ἔκουσιν ὁτι, κατὰ τὸ κρατῆσαν ἔθος πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον στέλλοντες· ὁ πρὸς αὐτὸν διεπορθμεύοντο· τὴν βασιλικὴν δὲ ῥοπὴν ἀντιστατοῦσαν ὑπαντιάζοντες καὶ βίᾳ δεσμούμενοι, πρὸς τὰς Ἐχέτου καὶ Φαλάριδος ποινὰς παρεπέμποντο· καὶ εἰ μὲν τὸ δοκοῦν ἐκείνοις ἐτίθεντο, λύσεις τῶν δεινῶν ἐπηκολούθει καὶ ἀνεσις· εἰ δὲ τις τῷ τῆς ἀληθείας κέντρῳ νυττόμενος πρὸς τὴν ἀσέβειαν ποσῶς ἀπεμάχετο, εἰρκταῖς καὶ λιμοῖς καὶ χθονίοις κατεκρίνετο δειμασιν, οὐδὲν τῶν τῆς Ἐμπούσης ἀνεκτότερον φαντασμάτων ὑπάρχοντα. Οὕτω δὲ τοῦ δευτέρου Καϊάφα συνίστατο βουλευτήριον, οὕτω τῆς Ἰαννοῦ καὶ Ἰαμβροῦ μεγαλοῤῃμοσύνης κατὰ τοῦ νέου Μωϋσέως ἐπετετέθειτο τὸ ἀγώνισμα, οὕτως ὁ τῆς ἱερωσύνης ἀστήρ καὶ τῆς οἰκουμένης Νικηφόρος Πατὴρ ὑπὸ τῶν τοῦ σκότους εὐρετῶν καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου προσστατῶν καὶ προδρόμων ἤθεττο. Τῷ γὰρ διδασκάλῳ σιγὴν ἀπειλήσαντες, τοῖς μὴδὲ μαθητῶν βαθμὸν εἰληχόσι τὸ διδάσκειν ἐπ' ἐκκλησιαῖς προτρέπουσι· καὶ τὸν τοῦ λόγου χρυσόρεθρον ποταμὸν κατὰ λόγον κωλύουσι φέρεσθαι, τοῖς δὲ βῆθρον ἑαυτοῖς ἀπωλείας ὀρύξασι, καὶ ὕδωρ σοφίας οὐκ ἔχουσιν ἐπιστημονικῶς τὴν Ἑκκλησίαν ἀγειν οὐ φρίττουσι· τὴν ἀρχιερεῖα τῆς ἱερᾶς ἔχουσιν τραπέζης ἀπεργουσι, καὶ οἷς μὴδὲ εἰς οἶκον Θεοῦ εἰσεῖναι θεμιτὸν τὰ τῶν Ἀγίων ἐγχειρίζουσιν ἄδύτα· τοὺς δὲ Ἑκκλησίας στυλοὺς ἢ δοκοῦσι σαλευοῦσι, καὶ ἀντεριδεῖν τοῖς ἀναιματοῖς καὶ ἀστάτοις αὐτῶν ταύτην ἀβλοῦσι ληρήμασι.

ἃ ms. ὡς.

(10) Excidit e Latina versione negatio; et interpunctione non recta distortus mire sensus, videtur clarus futurus hoc modo: « Qui postquam ei quæ ex adverso Byzantii est navium stationi non sponte appropinquassent, mittentes (nuntium scilicet de adventu suo, vel litteras) juxta receptum morem archiepiscopi suo, ad ipsum trajiciebant: sed, etc. »

(i) Hunc gigantem fabulantur poetæ centum manibus totidem scopulis simul in Jovem intorsisse.

(j) « Contendebant in veritatem a Pentecostie, qui Joannem Hylliam sequebantur concervare libros,

35. Unum igitur in cœtum ii omnes coguntur, quos canonica regula ac districtio sacris altaribus arcebat; ii etiam omnes, quos invito fraudi vi commista inflectebat; quibus et locus intra palatii septa statuitur, et annona, qua porcorum instar ventrem distenderent, copiosa decernitur, ab antiqui dogmatis desertore novam fidem condere gestiente. Illi regia illa temeritate, haud secus ac fabulosus ille Ægeon (i), superbia elati, in omnes (j) ecclesias crudelissime grassari, librosque exquirere atque auferre; et si quidem ejusmodi erant, qui adversus idola edijii essent, velut ipsorum causæ sententiæque faventes amplexari; si vindicandis imaginibus acscripti, tanquam illorum arguentes commenta flammis absumere plerosque.

B

36. Episcopus item accessit imperator, tyrannico ac seditioso conventui patrocinio futuros. Ii porro, ubi e regione Byzantii navium stationem propius assecuti essent, uti moris erat, ad pastorum principem summumque antistitem sponte profecti, ad eum transmittabant; sed in regium ex adverso discrimen incurrentes, ad Echeti Phalaridisque poenas victi trahabantur: et siquidem ex eorum fidei ratione se sentire profitebantur, præsto erat malorum solutio atque remissio; sin autem aliquis veritatis compungente stimulo tantisper impietati adversabatur, carcere, fame, terrenis damna batur terroribus, quibus ad Empusæ spectra nihil molestiæ deesset. In hunc modum secundi Caiaphæ coaluerat concilium; sic Jannes et Mambres grandiloquentiæ certamen adversus novum Moysen instruxerant; sic sacerdotii sidus, orbisque Patrem Nicephorum tenebrarum inventores atque Antichristi præcursores et patroni reprobant. Silentium namque, minis additis, magistro indicentes, eos, qui nec discipulorum ordinem acceperant, in ecclesiis docere imperant; sermonisque ac doctrinæ aureum flumen secundum rationem ferri prohibentes, eos, qui seipsos perditionis lacus foderant, ac quibus sapientiæ aqua deerat, Ecclesiæ moderandæ præficere non exhorrescunt. Venerandum autem antistitem sacris arcent, et quos nefas erat in Dei domum vel intrare, iis Sanctorum penetralia credunt: Ecclesiæ columnas qua libet amoveant ac concutiant, et vanis atque instabilibus deliriis suis eam se suffulturos gloriantur.

D

Julio vero mense socium adjunxerunt Antonium, et deinceps ad Decembrem oculum gerebant dolum. Ita in Appendice Theophanis: in qua dicitur Joannes etiam Grammaticus, Præcursor et Adjutor diaboli appellatus, Pancratii Sciasæ filius, cui patriarchatum Leo addicebat, Antonius vero, ex Indimagistro ob crimina objecta monachus factus, deus præpositus monasterii metropolitani, tandem episcopus Sylæ. Omitto alios ibi relatos. Consulenda etiam Acta S. N. et e Confessoris 3 Aprilis.

CAPUT VI.

Preces a sancto Nicephoro indictæ; animati subditi. Accessus ejus ad Imperatorem.

37. Hæc Dei famulus Nicephorus cum adverte-
ret, nullum non supplicationis genus adhibebat
quo Deus exoraretur; obsecrans atque adiutorem
invocans, ut Ecclesiam a labe puram servaret, nec
sincerum grægem scelestæ hæreticorum consuetudine
et societate sineret inquinari. Quamobrem omnes
ad se trahebat, admonere, obsecrabat, hortabatur
non commisceri hæreticorum fermento; monebat
extraneæ doctrinæ abortivam sobolem seu vene-
natas viperarum proles fugere: non enim corpo-
rale vulnus ab his infligi, quod medicorum remediis
queat cedere, sed periculum ejusmodi esse, quod
animi sinus atque recessus pervadens respuat cata-
plasma quod superficie tennis adhibetur. Non igitur
temporis cedendum articulo, neque violentiæ
potestatis: quanquam enim tum imperatorem tum
confertam errantium turbam illi comitem hæresis
trahat atque abducat, in nihilum tamen illis cessu-
ram potestatem, nec contra Dei Ecclesiam ejus
habendam rationem. Neque enim in multitudine
Deo beneplacitum esse, sed respicere in unum ti-
mentem trementemque sermones ejus, id est, in
totam Ecclesiam, quæ velut vir unus esse palam os-
tenditur. Propitiandam precibus Dei clementiam;
pervigili noctis statione orando, ipsius iram miti-
gandam; flagitandum denique ne contingant mala,
quanta molitur persecutorum sævitia. Dixerat,
noctem concelebrant (k),

38. Imperator ubi deprehendit quam illi nocu-
luncadiam agebant, timor cum gelidusque pavor
invasit, ne reverentia antistitis ducti, seditionem
ordirentur, pro singulari quo eum prosequerentur
affectu. Mox itaque ad galli cantum in templum
mittit indignabundus, ac pastorum principem
velut barbarum auctorem accessens erimipis: Haud
enim, inquit, par erat, imperatore cuncta ad pacem
cogente, dissensionem vos et discordiam moliri,
parique obirectare. Quia igitur deprehensum est
agere vos contra imperatoris sententiam, ubi dies
illuxerit, in palatium pergite, ut et ille clarius de
his cognoscat. Advertit statim universus cœlus,
quid ista nuntii verba indicarent, et majorem quam
pro rei auditione alacritatem ostendit. Cuncti igitur
supplices lacrymas libare ex oculis, judicemque
omnium inspectorem intentius perrexerunt orare,
ut catholicæ fidei jura diserneret atque servaret.
Absolutis autem precibus, vir sacratissimus, stans
eorum medius, conventum Ecclesiæ, in hæc verba
affatur:

39. Decebat quidem, a divinis ordinationibus
electe cœtus, ne hi somnis quidam videre eo in

λζ'. Ταῦτα ο τοῦ Θεοῦ θεράπων Νικηφόρος θεώ-
μενος, πᾶσαν ἱκετηρίας ἰδέαν πρὸς Θεὸν ἐπενόει,
ἀντιβολῶν καὶ πρὸς συμμαχίαν χιλιῶν τῇ μὲν Ἐκ-
κλησίᾳ διασώσασθαι τὸ ἀμώμητον, καὶ τὸ τοῦ ποι-
μνίου ἀκίδδηλον μὴ χρανθῆναι τοῖς τῆς ἑτεροδοξίας
μιαροῖς ἀλιτήμασιν. Διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸν πάντας
ἐδίκεν, ἐνουθέτει, παρεκάλει τῇ ζύμῃ μὴ συμφύ-
ρεσθαι τῶν αἵρεσιζόντων· ἀπέτρπεσεν, ὡς ἰὼν καὶ ὡς
κύημα ἐχιδνῶν τὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἀλλόφυλα
προφύγειν ἀμβλώματα. Οὐ γὰρ, ἔλεγεν, σωματικὸν
ἐπάγουσι μῶλωπα, φαρμάκοις ἱατρικοῖς ὑπάρκειν δυ-
νάμενον· τοῖς τῆς ψυχῆς δὲ μυχοῖς ἐνιέσει τὸν κίν-
δυνον, τὴν ἐξ ἐπιπολῆς ἀναινόμενα μότωσιν. Μὴ
τοίνυν ἐνδύμεν τῇ τοῦ καίρου βροτῇ, μηδὲ τῇ τοῦ
κράτους φορᾷ· εἰ γὰρ βασιλεία καὶ πολὺ σμῆνος σὺν
αὐτῷ κακοφρόνων ἢ αἵρεσις· ἐπισύρεται, ἀλλ' εἰς
οὐδὲν αὐτοῖς· ἢ ἰσχυρὸς ἀποθῆσεται, οὐδὲ εἰς Ἐκκλη-
σίαν Θεοῦ λογισθήσεται. Οὐ γὰρ ἐπὶ πλήθει Θεὸς
εὐδοκεῖ, ἀλλ' ἐφ' ἐνὶ φοβουμένῳ καὶ τρέμοντι
τοὺς λόγους αὐτοῦ ὑποσχομένῳ, καὶ ὅλην Ἐκκλησίαν
τὸν ἕνα σαφῶς ἀποδείκνυσαι. Ταύτου διὰ προσευχῆς
ἠλωσώμεθα τὴν εὐμένειαν· τοῦτον παννύχῳ στάσει
δυσωπήσαντες ἐκμελιζώμεθα· τοῦτον αἰτήσωμεν
μὴ παθεῖν ἡμᾶς ὅσα σπεύδουσι καθ' ἡμᾶς οἱ διώ-
κοντες. Ταῦτα ἔλεγε, καὶ πάντας εἶχε τὸ ἱερὸν τὴν
πάννυχον ἐπιτελέσαντας σύναξιν.

omnesque in templo unanimis totam insomnes

λη'. Καὶ ἐπεὶ βασιλεὶ κατάφωρα τὰ τῆς ὁμνυρίας
ἐγένετο, θεὸς αὐτὸν καὶ δειλία συνέλεξε, μὴ τι ἄρα
καὶ νεωτερισθεῖν κατ' αὐτοῦ, αἰδοῖ τῇ πρὸς τὸν ἀρ-
χιερέα καὶ σχέσει κινούμενον. Περὶ οὖν ψόδα· ἀλε-
κτρούων. ἀτέλλει· πρὸς τὸ ἱερὸν δυσπαθῶν καὶ ἀγα-
ναχτῶν, ἐπὶ κλῆμα περὶ τοῦτον φέρων τῷ ἀρχιεποί-
μει ὡς ταραχῇ αἰτίῳ τυγχάνοντι. Οὐ γὰρ ἔδει,
φασί, βασιλεὺς πρὸς εἰρήνην τὸ πᾶν συναυόνοντος,
διάτασιν μελετᾶν καὶ διχόνοιαν καὶ τῆς εἰρήνης
κατεύχεσθαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ παρὰ γνῶμην τῷ
βασιλεὶ πράσσοντες πρὸς ἡμᾶς, ἐπιλαβοῦσιν λοιπὸν
ἡμέρας τὴν πρὸς τὰ βασιλεία ποιεῖσθαι πορείαν, ὡς
ἂν καὶ αὐτὸς τὰ περὶ τούτων διαγνοίῃ σαφέστερον.
Ἐπειδὴ δὲ τὸ πλήθος τῆς ἀγγελίας ἐπήλθοιτο, προ-
θυμίαν ἀκοῆς ἐπεδείξαντο κρείσσονα. Οὐ γὰρ ἦν
οὐδεὶς, ὃς οὐ δάκρυον ἐκ καρδίας ἐξεκλείτο ἱερίστον.
καὶ τὸν φόρον τῶν πάντων χριστὴν ἐδιόξετο διαιτήσαι
καὶ τηρεῖν τῇ καθολικῇ πίστει τὸ δίκαιον. Τέλος
τοῦν τῆς εὐχῆς λαβοῦσας, ἐκκλησιάσας τὸν ἱερὸν ὁ
πανίερος σύλλογον καὶ καταστὰς εἰς μέσους, ἔλεξεν
ὥδε·

λθ'. Ἐδεῖ μὲν, ὡ θεόλεκτον ἄθροισμα, μηδὲ ἐν
θεράτων ὕψει τὴν Ἐκκλησίαν ὄρεῖν, ἐν οἷς ἐστι

(k) In Appendice Theophanis: « Orthodoxi cuncti
clerici, monachi et laici, vigiliis per totam noctem
habuerunt, ut Deus eorum consilia dissiparet,
deprecantes. Hæc ita geri a patriarcha discens in-
felix imperator, significat pontifici: Ut quid hæc

agis? Respondet ille, Nihil mali fecimus, Deum
tantum rogavimus, ut Ecclesiam suam, modo illi
placeat, imperturbatam conservet. » Eodem cum
sancto Nicephoro in magna ecclesia per totam no-
ctem orasse tradit Theodoretus in Vita S. Niceph.

σήμερον, καὶ οἷα τὰ κατ' αὐτῆς δεινὰ μελετώμενα. Ἄσται Ecclesiam, quo nunc conspicimus, ac qualia in eam mala eundunt: quomodo nempe pro lætitia mœstitiam induat, atque ex alta pace in discordiam tendat; quæ omnes spontaneos perfecte pascens, violentam ovium suarum rapinam patitur, et ad concordiam universos hortans in diversas scinditur opinionones. Ea, inquam, Ecclesia, quam Christus acquisivit sanguine proprio; quam omnis labis et criminis puram servavit; quam apostolis, prophetis, martyribus, cunctisque justorum spiritibus vallans, velut paradisum muris clausum ostendit. Nunc vero eam pati videmus eorum molitione, qui specie quidem nostri sunt, re autem ipsa valde alieni ea designant, quæ ab hostibus quoque pati deprecamur. Modo namque eo adducta res est, ut cum imagine atque figura exemplar quoque afficiatur probro: si quidem honor imaginis ad exemplar ascendit. Hodie, quæ jam inde a primis temporibus verbo ac scripto fuerat conservata Ecclesiæ traditio, excinditur atque aboletur (quod scilicet ad veritatis inimicos attinet), inauditaque hæcenus traditione imbuuntur fideles. Ne autem, quæso, depondecatis animum illorum minis terrefacti, neque aliquid de vestra alacritate remittatis; quin potius excitamini eo, quo non carebit hoc bellum, auxilio. Haud enim aliter agitur cum hostibus veritatis quam cum his, qui contra rapidissimum fluminum cursum natare tentant: nam ut illi dum progressi sursum enituntur, inviti etiam ipso aquarum impetu rapiuntur deorsum; sic hi sexcentas adversus veritatem nugas commenti, ad ejus concordiam vel inviti trahuntur. Veritas enim res est inexpugnabilis, quæque ad omnia valeat, et maximum in utramque partem momentum afferat. Novit, cum honoratur, coronare; novit expugnare, cum bello petitur. Hac comite vincat is etiam, qui nullis armis instructus est; sin autem hæc deficiat, etiam cataphractus miles facile poterit expugnari. Testes dictorum ii ipsi, in quos oratio nostra collineat: nullam enim veritatis rationem habentes, ipsi quòque tirunculis atque elementa discentibus facti sunt ridiculi: dum nempe sibi ipsis ad contradictionem satis sunt, suisque se carnibus more insanorum ingurgitant (l).

μ'. Τοιαῦτα τοίνυν ὑποτροχάδην ἀγορεύσας, καὶ τὸ ἱερὸν ῥάκος ἐπὶ τῶν ὤμων περιβαλὼν, τὴν βασιλέως αὐτὴν σὺν παντὶ τῷ τῆς Ἐκκλησίας καταλαμβάνει πληρώματι· ὃν οὐχ ὡς εἰσὶν χειρὶ καὶ ἀσπασμῷ βασιλεὺς προσεδέχετο, τεκμηρίους οὖσιν εὐχρινούς διαθέσσεως, ἀλλὰ διάστροφόν τι καὶ μανικὸν

(l) In dicta Appendice: « S. Nicephorus ad omnes istum sermonem dirigit: Num habetis aliquid, quod verbis istis exprimat, fratres? Exclamavere omnes: Novimus, et certi sumus veram esse fidem nostram, in hac morimur omnes. Ad illos patriarcha: Superest, fratres, ut concordēs perseveremus, et animis conjuncti hac in confessione absque dissensu remaneamus: ut adversæ partis homines nullum reperiant, quem separent a vobis, nec id exsequi valeant. Gratia enim Christi plures illis sumus. Illi rursus cum clamore firmaverunt ad mortem usque obstituros et pro Ecclesia dimicatur-

ros, appositisque crucibus ad subscriptiones, scriptis sibi invicem fidem fecere nunquam ab invicem se separandos. »
(m) Isidoro ἀγίῳ ῥάκῳ. Sarcus forte aut insigne patriarchale, quo augustior Dei causam coram hæretico imperatore ageret. Ita hic Conbels: nos pallium vertimus, ex Latine Ecclesiæ usu: cui respondet similis formæ pannus, sed multo quam Latinis latior et pene ad pedes defluens, in Græcis patriarchalium imaginum forinis conspiciendus.

40. Hæc concita oratione locutus sacrum humeris imposuit pallium (m), universoque stipante Ecclesiæ cœtu, aulam petiit imperatoris. Ille non pro eo, ut moris erat, oblata manu atque osculo, certis nimirum veræ amicitie indiciis, virum excipit; sed torvum quid atque furorem oculis præten-

dens, gradu præit, regiumque solum arripit, viro-
que justo secundi ab eo concessus locum cedit.
Quæ autem tunc solus soli imperatori collocutus
sit (n), ac quibus eum ex divinis Scripturis eloqui-
um veluti nimbis obruerit, vocante tempore
modo dicturi sumus. Rebatur enim homo vilissimus
et impietatis mancipium fieri posse, ut sanctum
expugnaret, modo solus cum solo congrediretur,
quem omne auxilium armaque deficerent. Oditur
ergo succensus iracundia talia, velut ex altissimo
gurgite, ira animum succendente, eructare dicendo :
Quænam hæc a vobis fabricata discordia, et adver-
sus imperii sacratissimum culmen ac majestatem
plena temeritatis conjuratio atque coitio? nam qui
inconsulta majestate nostra conventus agere,
aliterque quam sentimus nos docere, atque in
causa religionis, quibus obloquatur, adinvenire præ-
sumit, manifestum est quod contra communem
agat salutem. Si foret majestati nostræ constitutum
ad abolenda recta decreta quidpiam moliri, eorum-
que, ut dicitis, antiquitatem convellere, non dees-
set forsitan alicui tempus ac locus nos vituperandi,
et tetrum hæresis crimen nobis impingendi : nunc
vero cum rectitudinis amore ducti omnem cupiamus
vitare discordiam, et cunctos unum quid in fide
sentire peroptemus; cur videmur hac parte inju-
riam facere, Ecclesiæ paci studendo? Nescisne tur-
bam plurimam tumultuari atque ab Ecclesia dissi-
dere eo nomine, quod imagines pingantur et eri-
gantur; collatisque etiam libellis loca præferre
Scripturarum, quibus probeat quod interdictum
sit earum religione? horum autem objecta si negli-
gantur ind' scussa, nihil vetat quin fidei consens-
us discordia solvatur, nec deinceps ad recte coalitionis
unionem respiciat. Quamobrem his qui, ita animis
fluctuant, omni mora postposita, loqui vos atque
cum eis jubemus disputare; quatenus vel eos in
sententiam vestram adducatis, vel iis dicentibus ipsi
auscultetis; ut nos quoque quid rectius dicatur
cognoscentes, ab ejus stemus partibus, cujus justior
et æquior causa fuerit, eique ad victoriam nostræ
renutis, in tenendo de his silentio pertinaces,

41. Suscipiens autem lucifer veritatis Nicepho-
rus in hunc modum respondit : Ne, quæso, sacratis-
sima majestas, eorum nos artifices putaveris, quibus
discordia ac seditio conflatur. Neque vero adversus
imperium tuum armorum loco præces nostras movi-
mus, qui orare pro regibus, non illis mala procurare
Scripturæ documentis¹⁰⁰ monemur. At neque ad præ-
væ doctrinæ hæresisque morbum, sanum fidei ser-
moneum atque doctrinam traducimus : nam qui ea
tenentur iis vel Ave dicere a veritatis præceptore
vetamur¹⁰¹. Hoc vero scimus, vobisque nihilominus
rem scientibus fidenter edicimus, cunctis mor-

¹⁰⁰ 1 Tim. II, 1, 2. ¹⁰¹ Joan. 10.

(n) Theocristus in Vita S. Nicetæ : « Jussit au-
tem et patriarcham solum imprimis ad se introire,
ignorans quænam inter ipsos seorsim dicta fuerant. »

Α ὑπεβλήσας προηγήτο, καὶ τῆς βασιλείου καθέδρας
ἐπέβητο, τῷ δὲ δικαίῳ τόπον ἐδίδου τὰ δευτερεῖα
τῆς καθέδρας ἐπέχοντα. Ἡ δὲ βασιλεὶ μόνος τότε
μόνῳ διείλεκται, καὶ ταῖς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν
νιφάσι κατέκλυσε, καιροῦ καλοῦντος ἤδη λελέγεται.
Καὶ γὰρ αἰρήσειν τὸν ἅγιον ᾤετο, τὸ πεπολιορκη-
μένον ἐκεῖνο ὑπὸ ἀσέβειαν ἀνδράριον, εἰ μόνῳ προσ-
βάλοι, συμμαχίας καὶ ὁπλῶν ἐσπερημένῳ. Ἀρχεται
τοῖνον, ὡς ἐκ κατωτάτου βυθοῦ τοῦ θυμοῦ τὸν νοῦν
ὑπεκκαλόντος, λέγειν τοιοῦτο· Τίς, ὦ υἱοῦ, ἡ παρ'
ὁμῶν τεκταινομένη διχόνοια, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς
βασιλείας νεανική ἐπισύστασις; ὁ γὰρ τοῦ ἡμετέρου
κράτους ἐκτός συνάγειν καὶ ἐτεροδοξάζειν καὶ
κατεντεύξει πρὸς τὸ χρεῖττον ἐπινοεῖν παρώμενος,
οὐδὲν ἢ κατὰ τῆς κοινῆς σωτηρίας ἐαυτὸν ἐπαφί-
σιν. Εἰ μὲν γὰρ ἐπ' ἀναίρεσει τῶν ὁρθῶν δογμάτων
τὸ ἡμέτερον κράτος ποιεῖν τι προηρήτο καὶ τὴν
τούτων διασφαλῆσαι ἐπειράτο, ὡς ὑμεῖς φατε, πα-
λαιότητα, εἶχεν ἂν τις καὶ καιρὸν καὶ τρόπον μομ-
φαῖς ἡμᾶς περιαντλεῖν, καὶ ἐτεροδοξίας εἰσφέρειν
ἐπὶ κίχημα· ἐπεὶ δὲ τῆς τούτων ὁρθοτομίας ἐρώμεν,
καὶ πᾶσαν διχόνοιαν ἐκτρέπεσθαι προαιρούμεθα,
καὶ ὁμογνωμονεῖν ἐπὶ τῇ πίστει πάντας βουλόμεθα,
τί ἀδικεῖν ἐν τούτῳ φαινοίμεθα, τὸ εἰρηναῖον τῇ
Ἐκκλησίᾳ πρωτανεῖν ἐθέλοντες; Οὐκ οἶσθα, ὡς
οὐκ εὐαρίθμητον μέρος διανοχλεῖ, καὶ τῆς Ἐκκλη-
σίας διίσταται, τῆς τῶν εἰκόνων ἕνεκεν γραφῆς τε
καὶ στάσεως, ῥήσεων Γραφικῶν περὶ τῆς τούτων
ἀποτροπῆς ἐπικυμίζοντων διατάγματα; ὧν ἀδισρε-
νητα εἰ πάροφθινη τὰ προτεινόμενα, οὐδὲν καλύει
μὴ τὸ τῆς πίστεως σύμφωνον εἰς διαιρέσεις λυθῆναι,
καὶ μὴ πρὸς ἑνωσιν ὁρθοδόμου τὸ λοιπὸν ἰδεῖν συν-
σουλώσεως. Τοῖς οὖν περὶ τούτων διαμριβάλλουσι
πάσης ἀτερ ἀναβολῆς ὑμᾶς διαλεχθῆναι προτρέπο-
μέν, καὶ πείσειν ἢ πεισθῆναι κεκρίκαμεν, ὡς ἂν καὶ
ἡμεῖς τὰ δικαίως ἐγνωκότες λεγόμενα, μετὰ τοῦ
δικαίου γενοίμεθα, καὶ τούτῳ τὴν ῥοπὴν χαρίζα-
μεθα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιεῖν κατανεύσετε, τῇ δὲ σιγῇ
τὸ δίκαιον ἐαυτοῖς θηράσθαι θελήτοιτε (11-12), οὐκ
ἄδηλον ὅποι τετάσσεται τὸ ἡμέτερον.

auctoritatis momentum conferamus. Id si præstare
haud obscurum est quo vestræ redigendæ res sint.

μα'. Ὑπολαβὼν δὲ ὁ τῆς ἀληθείας φωστῆρος Νι-
κηφόρος ἀντέστη· Οὐ τέκτονες ἡμεῖς, ὦ βασιλεῦ,
τῶν πρὸς διχόνοιαν καὶ στάσιν ὁρώντων ὑπάρχομεν,
οὐδὲ κατὰ τῆς σῆς ἀρχῆς ὅπλα τὴν ἡμετέραν εὐχὴν
κεκινήκαμεν· εἰς τοῦτο γὰρ ὑπὲρ βασιλέων, οὐ κατ'
εὐχῆσθαι παρὰ τῆς Γραφῆς νοουθετούμεθα. Οὐδέ γε
πρὸς ἐτεροδοξαστικῆς νόστον τὸν ὑγιᾶ λόγον τῆς
πίστεως παρακκλίνομεν τοῖς τοιοῦτοις δὲ καὶ χαίρειν
ἐκ τοῦ τῆς ἀληθείας καθηγεμένους ἐντεταλμένου
ἡμῖν, εἰπεῖν παραιτούμεθα. Τοῦτο δὲ ἴσμεν καὶ ὑμῖν
εἰδῶσι ἐπιδοσόμεθα, ὥς πρῶτον ἀγαθὸν τὴν εἰρήνην
εἶναι ὁμολογεῖται παρὰ πάντων ἀνθρώπων, οἷς τι

(11-12) Auctoris mentem sic Latine exprimes :
« Id si renutis, silendo autem etiam jus et æquali-
tem causæ velitis vindicare. »

καὶ κατὰ βραχὺ λογισμοῦ πάρεστιν, ὥστε εἰ τις διαλυτὴς ταύτης γένοιτο, τῶν κακῶν αἰτιώτατος ἂν, οὐ τῶν πέλας μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁμογενεῖσι τοῖς αὐτοῦ εἴη. Βασιλεὺς οὖν ἄριστος οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν, ὃς ἦδη ἐκ πολέμου εἰρήνην διατίθεσθαι ἱκανὸς πέφυκεν· οὐ γὰρ, τῶν πραγμάτων εὖ καθεστῶτων ταῖς Ἐκκλησίαις, πόλεμον ἐπάγειν ἡμῖν αἰτίαν οὐκ ἔχοντα ἔγνωκας· καὶ τῷ ὁρθῶν δογμάτων, ἐν οἷς ὁ τοῦ Χριστοῦ κηρύσσεται σταυρὸς, διαλαμπόντων (καὶ γὰρ οὐχ' Ἑβραῖοι, οὐχ' Ἑσπεῖρα, οὐ Βορρῆες, οὐ θάλασσα τῆς τοῦτον τηλαυγίας ἐξω καθέστηκεν) ἀμυδρὰν τινα φθοροποιῶν ἀνδρῶν διδασκαλίαν ἀντεγείρειν οὐκ ἔχιστα κέκρικας. Τίς γὰρ ὑμῖν Ῥώμη, τὴ πρωτόδλητῶν πῶν ἀποστόλων ἔδος, ἐπ' ἀθετήσει τῆς Χριστοῦ σεπτῆς εἰκόνης; συνέπνευσεν; ἡμῖν δὲ ἐπὶ τῇ ταύτης τιμῇ συμπονεῖ καὶ συνήδεται. Τίς Ἀλεξάνδρεια, τὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου σεβάσμιον τέμενος, τὴν τῆς Θεομήτορος σαρκικὴν δι' ὕλης ἐμφερειαν ἀναστηλοῦθαί ποτε συναπείπατο; ἐν τούτῳ δὲ ἡμῖν συνεργεῖ καὶ συμφέρεται. Τίς Ἀντιόχεια, ὁ τοῦ κορυφαίου Πέτρου μεγαλύνυμος θάκος, ἐφ' ὅβρει τῆς τῶν ἁγίων συνόδου ἐκτυπώσεως; ἡμῖν δὲ τὸ τούτων ἀρχαῖκὴν συνεργάζεται γέρας. Τίς Ἱεροσόλυμα, τὸ τοῦ ἀδελφοθέου κλεινὴν ἐνδιαίτημα, ἐπ' ἀναίρεσει τῶν Πατρικῶν συμπεφρόνηκε παραδόσεων; Τίς ὑμῖν τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ὑμῶν τελούντων ἐξουσιαζόμενος ἱερεὺς, ἀλλ' οὐχὶ βίαν ἀποστάς, ἀκούσιον συνέπειται καὶ συντίθεται; Ποία δὲ τῶν καθολικῶν συνόδων, ὅφ' ὧν τὸ τῆς πίστεως εἰλικρινὲς Πνεῦματι θεῷ τετράνωται σύμβολον, ἐπὶ τούτοις ὑμῖν συνεβέβηκατο; ὁ γὰρ τῆς τοῦτον γυμνασιῶν συνεύσεως; τῇ Ἐκκλησίᾳ δογμάτων ὑφαίνειν περιστολὴν οὐ δύνασται. Ἀλλὰ, βασιλεῦ, μὴ δὲ ὅς τῇ αἰρέσει χεῖρα κάτω κειμένη, μὴδὲ τῇ εὐλόγῳ σιγῇ καταδικασθῇ σὺν τῇ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐμπνεύσεως διὰ φωνῆς. Αὐτὴ μετὰ τῶν αὐτῆς εὐρετῶν ἀπερρίφθω ἐς μακρὴν, οἰχέσθω ἐς κόρακας, ἀποπεμπέσθω ἐς Κυνόσαρκας, ἢ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀσύγκριτος αἰεμέντω μεγαλοπρέπεια. Οὐδὲν μέρος τῆς ὅφ' ἡλίψ, ὡς φθάσα; τῷ ὑμετέρῳ εἰρηκα κράτει, ἕκασι τῶν ἱερῶν εἰκόνων ταύτην παραλίπειν προτεθύμηται, οὐδὲν κατὰ τῆς νομίμου αὐτῆς εὐταξίας ἀταξίαν ποτὲ μεμελέτηκεν· πάντοθεν γὰρ τὸ ἱερεμαῖον καὶ στάσιμον ἔχουσα, καταγιγῶν καὶ σάλων καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ ἁδου πυλῶν κατισχύουσα φαίνεται. Μὴ τὰς νεωτεροποιούς διδασκαλίας κατὰ τῆς προεδητικῆς ἡμῶν ἐπαρήσητε παραδόσεως· αὐταὶ γὰρ πρὸς χάριν, οὐ τὸ τοῦ Κυρίου λαλεῖν μεμαθήκασιν, αὐταὶ τῶν ἀπὸ κοιλίας φωνούντων εἶναι ἐξαμβλώματα. Εἰ δὲ τις τῶν ἐτεροδόξων τὴν ὑμετέραν ὁρθὴν παρεσάλευσε νῆψιν (ἴσμεν γὰρ σε καὶ πρὸ τοῦ στέφους τῇ ἀνωμήτῳ πίστει προσκείμενον), καὶ λόγος, χραίνειν ἀκοῆς δυνάμενός τὸ ὑμῆτερον οὐς διελάσας περῆσεις, καὶ σκυλῶν ὁρμὴν ἀπεγένησεν, εὐρέσθαι δὲ τὴν τοῦτου λύσιν εἰ ἐμείρεσθε, ταύτην ἐπιφύσει Θεοῦ παρῆξειν ὑμῖν βεβαιούμεθα. Χρῆς; ἡμῖν τοῦτο, καὶ χρῶν ἀπάντων ἀναγκαῖόν ἐστιν, τοῦ τὸ σκάνδαλον ὑμῖν ἐπαφέντος, Θεοῦ διδόντος, ἀναστῆναι προβέλουμενα. Διὰ δὲ τὸ ἴδιον, καὶ τὸ τοῦ Πνεύματος μετὰ τῶν ἐξω

Alalibus, quibus rationis vel mica insit, certum atque exploratum haberi, pacem primum bonum esse : quapropter quisquis ejus solvendæ auctor fuerit, is malorum opifex non tantum vicinis, sed et generis necessitudine conjunctis exstiterit. Is itaque optimus sit imperator, qui ex bello pacem componere possit : tu autem Ecclesiæ rebus rite congrueque dispositis, ultro bellum inducere cogitasti ; rectisque decretis, quibus Christi crux prædicatur, late fulgentibus (nam neque oriens, neque occidens, non aquilo, non mare ejus splendoris ac lucis expertia sunt) obscuram ex adverso perditissimorum hominum doctrinam excitare statuisti. Non enim Roma, primitiva apostolorum sedes, ut veneranda Christi imago aboleretur, vobiscum conspiravit : nobiscum vero eam impense honorat, et ejusmodi cultu delectatur. Non Alexandria, Marci evangelistæ venerandum sacrarium, Deiparæ Genitricis materiæ tam effigiem revereri nunquam simili vobiscum ausu vetuit : nobis illa pii operis comes est nobisque consensit. Non Antiochia, Petri apostolorum principis ipsa quoque celeberrima sedes, ut sanctorum effigies contumelia afficeretur permisit ; sed antiquam earum venerationem sanctam nobiscum probatamque custodit. Non Hierosolyma, Dei fratris inclita mansio, ut Patrum traditiones eliminarentur, assensum præbuit. Quis Romanæ ditionis sacerdos absque vi melique in vestram sponte concessit sententiam ? Quænam catholicarum synodorum quibus verum fidei symbolum divino Spiritu explanatum est, eadem vobiscum sanxit ? Maronem autem suffragio destitutus nemo Ecclesiæ dogmata definire eaque in arctum cogere præsumperit. At, o imperator, ne stratiæ huic hæresis manum porrexeris ; neve convenienti damnatæ silentio vocem adversus Ecclesiam inspiraveris. Procul abscedat cum suis inventoribus, in malam rem abeat, ad Cynosargos facessat ; Ecclesiæ autem omni semper majori comparatione magnificentia maneat. Nulla Ecclesiæ universalis pars, ut modo regiæ majestati lux verbis est insinuatum, a sacris imaginibus ipsam arcere studuit : nulla adversus ejus legitimam compositionem ecclesiasticæ ordinis decorem turbas nunquam concevit : ubique enim pacis ac constantiæ tenax, adversus procellas fluctusque et ipsas inferni portas noscitur prævalere. Ne ergo doctrinas ad novitates turbasque spectantes immitatis adversus antiquam traditionem nostram : isti namque qui assentandi studio, non quæ Domini sunt, loqui didicerunt, ex homicidarum utero abortivi fetus prodierunt. Quod si hæreticæ suasionis alumnus aliquis rectam vestram subvertit sobrietatem (non enim latet ante etiam assumptum imperium inculpatæ te fidei adhæsisse), et ejusmodi quispiam aures inficiendo pervadens in consensum traxit, ac scandalum genuit ejus solutionem animus sit nancisci ; hanc nos divina affulgente luce certo pollicemur. Hoc enim debitum, eoque omnium maxime necessario obstricti sumus, ut Deo opitū-

φύσιν ὁ θάνατος. Τί δὴ; ἄχρι τούτου τὸ Θεῖον ἔστησαν, ἢ καὶ εἰς ἄλογα ζῶα καὶ ἄλόγων εἶδη τὸ θεῖον εἶδος ἐετύπωτο αὐτοῖς καὶ μεμόρφωτο; καὶ προσεκύουν μὲν ὡς Θεὸν τὸν κύνα, ὕμνεῖτο μέσχος ὁ Ἄπις, τράγος ὁ Ἑρμῆς, καὶ ἰχθύς ἡ Ἀθηνᾶ, καὶ γινώμην ἄλόγῳ τὰ ἄλογα θεοὺς ἀνηγόρευον· ἦδη δὲ αὐτὰ καὶ ἐν ἀλλήλοις συνθίντες, πολυμόρφους τινὰς καὶ πολυεῖδεῖς θεοὺς ἀνεπλάτταντο· τὸν μὲν τραγύπουν δημιουργοῦντες· ὁ Πᾶν οὗτος ἦν· τῷ δὲ πρόσωπον κυνὸς περιάπτοντες· Ἄνουβις, οἶμαι, ἐλέγετο, μήτε ἀνὴρ εἶναι ὀλόκληρος μήτε κύων ἐντελής συγχωρούμενος. Πότερον ψεύδομαι ταῦτα διεξιὼν, ἢ ὡς ἀληθεῖς συντίθεσαι; Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ἀληθεύεις. Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος ὁ νομοθέτης τὸν παραδεδομένον αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαὸν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐξάγων, τὰς ἐνταχείας ἐκείθεν ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς δευσοποιούς κηλίδας ἀποσμήχων τε καὶ ἀποκαθαίρειν βουλούμενος, ἵνα μὴ ἀνθρώποισι καὶ ἀνδρείκελον ἡγῶνται τὸ Θεῖον, ἢ ἐτέρας ζώων ἰδέας· παραινεῖ ὡσαύτως καὶ νομοθετεῖ τῷ λόγῳ τοιαύτα· Μὴ κατὰ τὸν ἐν Αἰγύπτῳ πολιτεύεσθε τρόπον, ὡς ἄνθρωποι, μηδὲ ἐξ ἐκείνων ἀτόπους μαλόντες Θεοῦ εἰκὼν ἐν ὑμῖν τελεῖτω, ἢ ἐκ τῶν ἐν ἀέρι διπταμένων, ἢ ἐν γῇ κινουμένων, ἢ ἐν νηχομένων τοῖς ὕδασι· οὐ γὰρ ταῦτα Θεός, καὶ εἰ τοῖς Αἰγυπτίοις δοκεῖ, οὐδὲ ἐν εἰκόνι γραπτέον, τὴ μὴ θεωρηθῆναι δυνάμενον. Ἀνείδον γὰρ τὸ Θεῖον καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ἀόρατον, καὶ τῶν φαινόμενων καὶ ὁφθαλμοῖς ἀνθρώπων ἔγνωσμένων οὐδέν· ἀλλὰ νῦν μόνῳ θεωρητῶν, εἰ ποῦ τις καὶ τοῦτο δυνήσαιο. Εἰ γὰρ Δημιουργὸς τῶν πάντων, οὐκ ἂν ἐν αὐτῷ εἴη τῶν πάντων· καὶ εἰ διὰ πάντων διήκει, οὐκ ἂν ἐν ἐνὶ προβλεῖτο. Ὁ οὖν νομοθέτης ἐπὶ μόνου Θεοῦ δημιουργεῖν εἰκόνας ἐκώλυσε. Καὶ οἱ τοῦτο σαφές, πρῶτον αὐτὸς τοῦτο δηλώσει τοῖς ἐπαλεῖν ὀρθῶς τῶν γεγραμμένων ἐθέλουσιν· ὡς γὰρ περὶ Θεοῦ τὸν λόγον προφέρων, καὶ πρὸς μόνον αὐτὸν ἀναφέρων τὸ ἔπος, ἐπάγει πού λέγων· Οὐ γὰρ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λυτρεύσεις αὐτοῖς· ἐγὼ γὰρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, Θεὸς ἱερωτής. Ἡ μὲν γὰρ ἀσεβεία τε προπέτεια καὶ ἀτοπος ἔννοια, ἥτις ἄρα ποτὲ τὸν πάσης ἐπέκεινα φύσεως καὶ οὐσίας καὶ γνώσεως, ὃν οὐδεὶς ἑώρακεν, οὕτε μήποτε θεάσασθαι δύναται, τοῦτου μορφὴν καὶ τύπον ἐκ τῶν φαινόμενων τὰς ἐννοίας λαθὼν, ἑαυτῷ τολμῆρως ἀναπλάσσει· οἷα παρ' Ἑλλήσιν ἀσεβῶς ἐτολμήθη, καὶ Θεὸν ζητοῦντες οὐκ ἄνω τὸ ἕμμα τῆς ψυχῆς ἔτειναν, οὐδὲ ὑπὲρ αἰθέρα καὶ οὐρανὸν τῷ νῦν κουφισθέντες, ἐκεῖ διηγευσήσαντο τὸ ποθοῦμενον· ἀλλ' εἰς γῆν καὶ ὕλην κατενεχθέντες, καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν σοφίαν κάτω κενώσαντες, τὰ φανέντα Θεὸν ἀνηγόρευσαν. Εἰ δέ τις ἀνὴρ, ἢ βασιλεὺς τιμῶν, ἢ στρατηγὸν ὕμνων, ἢ ὀριστεὶα θαυμάζων, εἰκόνας αὐτῶν ἀπεργάζεται, ἀδικῆσαι οἶμαι οὐδὲν, εἰ, ὃν ἐπαινεῖ τῇ ψυχῇ καὶ οἶδεν ὁφθαλμοῖς, παραστήσει τοῖς χρώμασι· μόνον μὴ τιμάσθω, κατὰ τοὺς ἐκείνων φληνάφους καὶ ἄφρους, ὡς Θεὸς ποτὲ τὸ γινόμενον· τοῦτο γὰρ ἦδη

aliis suscepta; expertem denique divinitatis naturam mors obita manifestissime comprobat? Quin etiam usque adeo abjectam æstimavere Deitatem, ut brutorum quoque animantium habitu formaque naturam Dei signarent atque exprimerent. Nempe tanquam Deum adorabant canem; laudabatur vitulus, apis; hædus, Mercurius; piscis, Minerva; quique bruta ducerentur affectione, brutas animantes in deos consecrabant. Quin et secum hæc inutuo componentes, multiformes quosdam diversaque concretos natura deos confluebant: alium scilicet hædinis pedibus fabricantes (Pan hic erat), alii canis faciem adhibentes (Anubim puto vocabant), quem neque toto corpore virum, nec vero perfectum canem esse admittebant. Mentior hæc narrans, an ceu veris astipularis? IMPER. Verrum loqueris. PATR. Quid igitur legislator Moyses? Cum sibi traditum a Deo populum ex Ægypto reducere, quas illi Ægyptiaca consuetudine fœdas animi sordes contraxerant, detergere cuperet, ne Deum humana virilique specie præditum putarent neve ei alias animalium figuras tribuerent, hortatus eos taliter sacro sermone sancivit: Nolite secundum priorem vestram in Ægypto consuetudinem, quemadmodum ab Ægyptiis estis edocti, Dei imaginem in vobis fingere ex iis animantibus, quæ vel æra pervolant vel moventur in terra vel in aquis natant. Non illa Deus sunt, quidquid Ægyptii existiment, neque pictis imaginibus reddendum est, quod spectari non potest. Omni figura formaque caret, atque invisibilis est Deus: nihil eorum est quæ humanis oculis subjecta sunt, sed ejusmodi ut sola mente contuendus sit, si cui etiam aliquando id contigerit. Sane cum Deus universorum sit conditor, haudquaquam ex omnibus unum aliquid ipse existit, cumque omnia permeet, in uno minime potest representari. Itaque legislator Dei solummodo ratione, atque ita ut ipsemet pingi credatur, imaginum fabricam interdixit; nec aliam fuisse mentem suam, primus ipse ostendit, si modo quis ea quæ ab ipso scripta sunt recte inspexerit: nam quasi de Deo loquens inque eum duntaxat sermonem referens, ita quodam loco subiungit: Non adorabis ea, et non servies eis: ego enim sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator¹¹. Impia namque temeritas ac plane absona cogitatio est, si quis unquam Deum omni superiore natura atque essentia notitiaeque, quem nemo vidit neque poterit videre, sibi ipsi audacter confinxerit, accepta ejus figura formaque ex rebus, quæ in oculis incurrunt: ut facere impie præsumpserunt, qui gentilium errore tenebantur: et Deum quærentes non intenderunt sursum animi aciem, neque super æthera cœlumque mente erecti illic desideratum investigarunt; sed ad terram resque materia concretas depressi, et omnem sapientiam suam humi effundentes, res sub obtutum cadentes Dei nomine

¹¹ Deut. v, 9.

indigitarunt. Sin autem quispiam ea ratione, quod vel imperatorem honore prosequatur, vel ducem celebret, aut etiam virum fortem admirationi habeat, illorum simulacra conficiat; nihil injuriæ facturum puto, aut peccatum, si quem laudat animo, videlicet oculis, penicillo ac coloribus representet; eo modo duntaxat, ut quod talis picturæ arte efficitur, nunquam ut Deus colatur juxta gentilium nugæ atque deliria. Id enimvero olim etiam Moyses vetuit, et nunc odit lex Christiana, Deus autem fieri indigne ferens: *Gloriam meam*, inquit¹¹, *alteri non dabø*. Qui sic legislatoris dicta intelligit, purum et serenum animi oculum servat, ipsumque qui omnem mutationis aleam fugit immutabiliter considerans, ita de eo cogitat, ut nulla eum figura nullusque color afficiat; non locus aut tempus vel si qua ejusmodi corporum propria oculorum ministerio usuque alliciant animum: sed illi inhærens, qui omni vacat corpore, immobilis ac quietus circa bonum consistit; quodque operatur imperturbatum purumque custodit. Qui vero hæc alia ratione audit, atque ad Dei naturam figura omni ac intelligentia superiorem præ animi imbecillitate exerrans a Dei excidit intellectu, instabilis pervagatur oblivionis campum, ita ut circa corpora humumque velut ceno mersus, attollere sese ad veram divinitatis cognitionem non possit.

44. Quid autem si ipsos quoque sanctos viros, qui ex Moysis institutis vixerunt, eam non servasse legem ostendero, nec ab eorum simulacris cavisse, quæ in cælo sunt inque terra ac mari, ut quidem juxta quod ipse indefinite intelligis, sermo accipiantur, legisque sententia? IMPER. Quomodo, quave ratione? PATR. Nunquid te fugit, o imperator, quomodo Salomon templum extruens, mare æneum intra templi septa fabricatus sit, in quo sacerdotes victimarum sanguine sædatis manus proluerent? Qua igitur basi illud tantum opus suspendit? nonne bobus duodecim ære fusis, iisque suppositis, super illos mare explicavit? Qua igitur ratione legem observat, bovis similitudinem faciens, in iis quæ consecravii? His puto ille indicavit, paris numeri chorum Apostolorum, qui velut bovini operis ad serendum verbum sapientes magistri, mundum hunc, id est, mare, pietatis cultura sublevant, inque altum tollentes, pollutas victimarum sanguine sacerdotum manus mundant, deterguntque limpidissimis doctrinæ laticibus, ut ab illis abducti incruentam domini hostiam offerant. Quid vero, diversas longeque pretiosas sedes struens, nonne leonum in eis figuras collocabat; ita scilicet, ut alios quidem superne, ubi cubitorum flexura erat, iugeret, alios in imo per gradus apte disponeret? Porro leonum materia ebur erat.

45. At quid est cur de aliis ista disseram, cum ipsum legislatorem, tuo illo sensu, suas ipsum minime secutum leges ostendere liceat? An enim nescis fabricatum esse propitiatorium ex auro puro, illudque arcæ, quæ ex auro quoque conflata erat, imposuisse? At is, ut Pauli sententia est, in

Α ἐστίν, ὃ καὶ Μωϋσῆς ἀπέργει, καὶ ὁ χριστιανὸς νόμος μισεῖ, καὶ Θεὸς γενέσθαι οὐ βούλεται. Τὴν γὰρ ἐμὴν, φησὶ, δόξαν ἐτέρῳ σὺ δώσω. Ὅς μὲν οὕτως ἐπαλεῖ τῶν τοῦ νομοθέτου λογίων, ἀκραίφνης μὲν αὐτῷ τηρεῖται τῆς διανοίας τὸ δῆμα, ἀτρέπτως δὲ τὸ ἀτρεπτον καθορῶν, οὐ τύπον, οὐ χρώμα περιεῖναι ἐννοεῖ, οὐ τόπον ἢ χρόνον, ἢ ὅσα τοιαῦτα σωμάτων ἴδια, πρὸς ἑαυτὰ τὸν νοῦν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπισπώμενα· ἀλλ' αὐτοῦ που περὶ τὸ ἀσώματον ἑαυτὸν ἐρείδων, ἀκίνητός τε καὶ ἀτρεμῆς περὶ τὸ ἀγαθὸν ἔστηκεν, ἀθόλωτόν τε καὶ ἀπαθὴ τὴν ἑαυτοῦ φυλάττων ἐνέργειαν. Ὁ δὲ ἄλλως αὐτῶν ἀκροώμενος, καὶ πρὸς τὸ ἀειδέξ τε καὶ νοερὸν ἰλιγγιάσας ἀτονίῃ ψυχῆς, τῆς περὶ Θεοῦ ἀπολιθῆσας ἐννοίας; ἀστατος λήθης πεδίον ἀλλτται, περὶ σώματα καὶ γῆν Β εἰλυσπώμενος.

μδ'. Τί οὖν, εἰ καὶ αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς κατὰ Μωϋσέως πολιτευσαμένους ἄνδρας ὁσίους, μὴ πεφυλαχότας τόνδε ἐπεδείξω τὸν νόμον, μηδὲ πεφευγότας τῶν οὐρανοῦ καὶ ἐπὶ γῆς, ἢ τῶν ἐν θαλάσῃ ποιεῖν τὰ ἰνδάλματα, εἰ κατὰ τὰς σὰς ἀορίστους ἐννοίας νοεῖτο ὁ λόγος; Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Μὴν οὐκ ἀκήκοας, ὦ βασιλεῦ, ὡς οἰκοδομῶν τὸν νεὼν Σολομῶν, τὴν χαλκὴν ἐκείνην τοῦ ἱεροῦ περιδύλων ἐντὸς ἐτεκτῆνατο θάλασσαν, ἐν ἣ τὰς χεῖρας οἱ ἱερεῖς αἵματι καὶ λύθρῳ πεπαιλαγμένους ἐκάθαιρον; Ἐπὶ τίνων οὖν ταύτην ἀπὴρώρησεν; Οὐχὶ δυοκαίδεκα βόας χαλκεύσας καὶ τοῦτους ὑποθείς, ἐπ' αὐτῶν τὴν θάλασσαν ἤπλωσεν; Πῶς οὖν φυλάττει τὸν νόμον, ὁμοίωμα βοῶν ἐν τοῖς τελουμένοις αὐτῷ ποιησάμενος; Δι' ὧν, οἶμαι, ὑπέγραψεν, ὡς τῶν ἀποστόλων ἰσάριθμος χορὸς, οἱ σοφοὶ τοῦ λόγου βουεργάται, τόνδε τὸν κόσμον, τὴν θάλασσαν, εἰς ὕψος ἀφροντες τῇ γεηπονίᾳ τῆς εὐσεβείας, μεμολυσμένας αἵμασι θυσιῶν τῶν ἱερῶν τὰς χεῖρας ἐκάθαιρόν τε καὶ ἐσημῶν τῆς διδασκαλίας τοῖς νόμοις, ἵνα ἐκείνων ἀπαλλαγέντες ἀναίμακτον θυσίαν τῷ Δεσπότην προσφέρωσιν. Τί δὲ, ποικίλους καὶ πολυτελεῖς κατασκευάσας θάκους, οὐ λεόντων ἐν αὐτοῖς ἐτίθει μορφάς, τοὺς μὲν ἄνωθεν ἐπὶ τοὺς ἀγκῶνας ἐρείσας, τοὺς δὲ ἐνερθεν ἀνὰ τοὺς βαθμοὺς ἀρμολύμενος; ἐλέφας δὲ ἦν τῶν λεόντων ἡ ὕλη.

με'. Καὶ τί ἂν ταῦτα περὶ ἐτέρων σοι φαίην, ἐξῆν καὶ αὐτὸν ἐπιδεικνύναι τὸν νομοθέτην, εἰ οὕτω νοεῖτο, τοῖς οἰκείοις θεσμοῖς οὐχ ἐπόμενον; Οὐκ οἶσθα γὰρ ὡς ἱλαστήριον ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ κατασκευάσεν, καὶ τοῦτο ἄνωθεν τῆς χρυσοῦς ἐπέθηκε κιβωτοῦ, καὶ, ὡς ὁ Παῦλος, εἰς τὸν Σιωτήρα καὶ Κύριον

¹¹ Isai. xlii, 8.

ἡμῶν τὸ ἱλαστήριον ἐλήφεν; Τί δέ; οὐχ ὑπερθε τοῦ ἱλαστηρίου δύο Χερουβιμ κατεσκευάσεν, ἃ διέεντα τὰς πτέρυγας ἐπισκιάζουσι τε αὐτὸ καὶ συγκαλύπτουσι, καὶ ἀφθέγκτω βοῇ σωπῶντα κηρύττουσι τὴν κρυφίαν καὶ ἀγνωστον τοῦ ἐπὶ γῆς φανέντος θεότητα; Νοεράς δὲ εἶναι ταύτας οὐ συντίθη δυνάμεις, ἀνὰ τὰς οὐρανίους σελασφόρους πτυχὰς περιπολοῦντα περὶ Θεὸν καὶ χορευόντα, τῇ οἰκείᾳ γανουμένην; γαλήνη καὶ τῷ πλήθει τῆς γνώσεως, ἣν ἀμφὶ τὸ ποθοῦμενον ἔχουσι; Πῶς οὖν εἰκόνας τούτων ὁ νομοθέτης, ὁ τὰς εἰκόνας, ὡς ἔφη, ἀπαγορεύων, εἰργάσατο; Ἦδη δὲ ἄρα, καὶ πίπτοντά ποτε τὸν Ἰσραηλίτην λεῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ θεώμενος (τὸ δὲ πάθος ἦν ἐξ ἀφανῶν χωρίων ὅφεις ἔρποντες, καὶ ἑαυτοὺς βέλη θανάσιμα τοῖς ἔδοιποροῦσιν ἐπίχοντες), τὸν χαλκοῦν ἐκείνον ἐδημιούργησεν ὥφιν, ἐπὶ σημειῶν τε αὐτὸν ἐπῆρώρησεν, εἰς δὲ ἀφορῶντας, αἱ ἐναντία δυνάμεις οἱ ὅφεις, οἱ μὲν ἐνεκρύνοντο, οἱ δὲ ἀφανῶς τιτρωσκόμενοι ἀθρόον τῶν πληγῶν ἠλευθεροῦντο. Τοῦτο δὲ ἄρα ἐκεῖνον τὸν ἔρπον Ἰησοῦν ἐδήλου, φασίν, καὶ ἐσημεινεν, ὃν ἐπὶ ξύλου κατιδοῦσαι τοῦ σταυροῦ αἰωρούμενον, αὐτίκα νενέκρωντο, καὶ ἄπνοι γεγόνασι, καὶ τὸν κατὰ ἀνθρώπων αὐτοῖς σέσωρευμένον τῆς κακίας ἰδὼν κενὸν ἔμοῦσι καὶ ἀποπτύουσιν· οἱ δὲ εἰς αὐτὸν ἡμεῖς ἀποθιέποντες, τὰς ἐξ αὐτῶν φερομένας πυρφόρους ἀκίδας, οἱ μὲν παντελῶς οὐ δεχόμεθα, οἱ δὲ καὶ βληθέντες σωζόμεθα. Ὁ δὲ τῶν ὄψεων προστάτης δράκων, τοῦ κρεμασθέντος ἐπὶ ξύλου τὴν ἰσχὺν ἐννοῶν, καὶ τῶν ἐκείθεν ἀφθέντων αὐτῷ μεμνημένος, βελῶν, ἀφορῶν οἴχεται, φόβῳ πληγῆς παλαιᾶς νέαν αἰε συμφορὰν ὁδύρομενος. Ὅρξ, ὡς οὐκ ἀσφαλές, οὕτως εἰκὴ τε καὶ ἀορίστως νοεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ νομοθέτου λεγόμενα;

μς'. Εἴση δὲ κάκιστο, ὦ βασιλεῦ, εἰ γὰρ που μέμνησαι, ὅτου χάριν ποτὲ πρὸς τὸν Ἰσραηλίτην ὁ νομοθέτης λεῶν ἐχαλέπηεν; Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Οἶδα ὡς πολλάκις, ὅτου δὲ νῦν ἐμήθοις οὐκ οἶδα. Ο ΠΑΤΡΙ-ΑΡΧΗΣ. Ὅτε τὴν χρυσὴν τοῦ μόσχου κεφαλὴν ἐσχέδισεν, ὡς ὀρθότατα αὐταῖς ἐχαλέπηεν. Ἐπιλαθόμενοι γὰρ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ θαυματοποιίαν, τὴν ἐν θαλάσσῃ μεσοπορείαν, τὴν πρωτοτόκων ἀθρόαν τελευτήν, τὴν τῶν στοιχείων μεταβολήν, ὡς ὁ νομοθέτης ἐπατρόπευε, τοῦ μόσχου τὴν κάρα Θεὸν ἀνηγόρευσαν. Μή τι οὖν τοῦτό σοι πλημμελεῖν δοκοῦσιν, ἢ ὁ νομοθέτης αὐτοῖς ἐγκαλεῖ, ὅτι μόσχον εἰκὴ καὶ ἀπλῶς ἀνετυπώσαντο; Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Διὰ τί; Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Ὅτι εἴπαρ ἐκείνοις κατὰ τοῦτο μεμψώμεθα, καὶ Σολομῶντος κατηγορήσομεν, ὡς βόας καὶ αὐτοῦ πλάστουργήσαντος. Οὐκοῦν κατ' ἐκεῖνο καὶ ἡμεῖς τοῖς ἀνδράσι μεμψόμεθα, καὶ ὁ νομοθέτης ἐγκέκληκεν· ἀλλ' ὅτι τὸν βούν Θεὸν ἀνηγόρευσαν, καὶ τὴν ἐπ' Αἰγύπτου σωτηρίαν εἰς αὐτὸν ἀσεβῶς ἀνέτιθεσαν. Οὐχ ὁμοίωμα γοῦν ποιεῖν ἀπλῶς δεξιόλυσεν, ἀλλὰ Θεοῦ ποιεῖν ὁμοίωμα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Λόγος γέγραπεν, ὡς τὰ χρυσᾶ τῶν γυναικῶν ἀφελόν-

A Salvatoris ac Domini nostri typum accepit propitiatorium ¹³. Nonne deinde sub propitiatorio duo Cherubim expansis alis ipsum obumbrantia ac te-
gentia, mutoque clamoris silentio abditam atque ignotam ejus, qui in terris videndus esset, Divinitatem prædicantia feci? Hæc autem nunquid admittis esse illas intellectus facultate præditas potestates, quæ circa lucidos cæli axes coram Deo choros ducunt, propria tranquillitate ac scientiæ copia, qua circa desideratum bonum versantur, lætantes? Quæ igitur ratione legislator, qui, ut vis, simulacra vetuit, horum simulacra fecit? Ad hæc etiam cum aliquando Israeliticum populum interire in deserto videret, serpentum videlicet plaga sæ-
B viente, qui e latebris obrepentes, haud secus ac tela mortifera magno impetu in iter agentes se jactabant; æneum serpentem fabricatus, in signum extulit, in quem aspicientes contrariæ virtutes ipsæ interirent, et quos illæ ex insidiis vulneraverant, a venenato morsu repente incolumes fierent. Id vero, aiunt, mei Jesu symbolum ac figura erat; quem virtutes ejusmodi, in crucis ligno contuentes, confestim velut emortuæ deficiunt spiritu, frustra quo collectum adversus humanum genus nequitæ copiosæ venenum evomunt despuuntque: nos autem in eum respicientes, quas illæ indignant ignitis plagas aut non recipimus omnino, aut etiam iis acceptis sospitati reddimur. Enimvero serpentum præses draco, serpentis in ligno suspensi fortitudinem
C cogitans, memorque quanta inde jacta exceperit jacula, retro fugit, veterisque plagæ metu novam semper calamitatem luet. Vides non vacare periculo, quod a legislatore dicta sic temere atque indefinite intelligantur?

46. Sed et illud, o imperator, an intelligis quam-
obrem Moses legislator adversus populum Israeli-
ticum indignaretur? IMPER. Novi sæpius indignatum fuisse; cujusnam autem causæ modo memineris, haud scio. PATR. Tunc quando aureum vituli caput conflaverunt, rectissime illis indignatus est. Obliti enim quæ in Ægypto fuerant patris miracula, apertum inter medios gurgites iter, datos subite neci primogenitos, mutataque elementa; interim
D dum legislator eorum commodis in monte studeat, vituli caput Deum proclamavit. Num igitur hæc tibi peccare videntur, vel hoc illis legislator dat crimini, quod temere ac simpliciter vituli simulacrum efflaxissent? IMPER. Quorsum id? PATR. Quia nimirum si illos eo nomine criminis insinualaverimus, necesse erit ut et Salomonem pariter ejusdem arcesamus, cum etiam ipse boves euderit. Ergo illos tum ipsi eo nomine accusamus, tum legislator in crimen vocavit, quod bovem Deum proclamavit, partemque in Ægypto salutem impie ipsi acceptam retulerint. Non igitur simulacrum quovis modo facere interdictum; sed Dei facere

¹³ Hebr. ix, 5.

simulacrum (o-p). Idcirco etiam ait Scriptura, detractis mulierum inauribus aureis, illud vituli caput fuisse conflatum; obscure significans innuensque, ut puto, quod istius populi aures, quæ sincerum de Deo sermonem doctrinamque susceperant, in alias postmodum opiniones prolapsæ ornatum amiserint et ejectum ex auribus abdicaverint. Quin ipse quoque legislator, ut hæc eadem Scriptura commemorat, comminuto vitulo, missisque in aquam cineribus, ea populum potavit. Quid eo ritu significans? nempe, ut mea quidem sententia est, cum videret ignorare illos suæ idololatriæ errorem, nec illius damnum quantum esset cogitare; subtilius atque minutius illius rationes explicans, faciensque ut in animo eas complecti possent, has edocum populum potavit quodammodo institutione salubri, illam eis intra pectus recondens, ne qua

Α τες ἐλλόδια τὴν χρυσὴν ἐκείνην εἰργάσαντο κεφαλὴν τοῦ μόσχου· ὑποδελῶν, ὡς οἶμαι, καὶ αἰνιττάμενος, ὡς ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἀκοὴ παραλαβούσα τοὺς περὶ Θεοῦ ἀπιδοήλους λόγους, εἶτα εἰς ἐτέρας ἐκπεσοῦσα δόξας, ἀπεκόσμησε καὶ ἐγυμνώθη, καὶ τὴν ἐκβληθέντα τοῖς αὐτῶν ὡσεὶ κόσμον ἀφῆρηται. Ἀλλὰ καὶ ὁ νομοθέτης, ὡς αὐτὸς φησιν ὁ Λόγος, καταλεάνας τὸν μόσχον καὶ ἐπισπείρας τῷ ὕδατι, ἐπότισεν αὐτὸν τὴν λεῶν. Τί τοῦτο δηλῶν; Ἰδὼν, ὡς οἶμαι, τοῦτον τὴν περὶ εἰδώλων ἀγνοοῦντα πλάνην, καὶ μὴ νενοηκότα τὴ μέγεθος ὅσον ὑπάρχει τῆς βλάβης, τοὺς περὶ αὐτῆς λόγους λεπτύνας καὶ περιζύσας καὶ καταληπτὸς ποιησάμενος, εἰδίδας αὐτοὺς, καὶ τὸν λεῶν ἐπότισε, καὶ ταῖς καρδίαις γε ἔνδον ἐνέβαλεν, ἵνα μὴ ἀγνοία τις ἀσεβείας ῥαδίως αὐτοῖς περιπίπτει.

Β αὐτοῖς περιπίπτει. similis impietatis ignorantia illis deinceps accideret atque obreperet.

CAPUT VIII.

Ultior imaginum defensio a sancto Nicephoro facta, maxime Christi, angelorum et sanctorum. Horum apud Deum intercessio.

47. Nunc porro querenti mihi etiam illud responde. IMPER. Quidnam illud? PATR. Nonne res omnium gentium moribus recepta est imagines fingere, ac sapienter leones terribiles, et truci aspectu fabricamus, sive apros horrente juba, aut quasi in campo vel montibus composito gradu discurrerent equos; aut avium genera, quæ mulcere quodammodo aera suavi cantu garrituque videantur, sic ut ipsi quandoque homines aures, velut vocem audiri, accommodent? Et hæc alii quidem parietibus appingunt, alii peplis intextunt, quin etiam nonnulli ænea vel aurea eudunt, ut inde animus delectetur, eaque ad ornatum conciliandum vel in domibus erigunt vel dedicant in foro. Hæcne igitur homines sive humanam vitam perdiderunt, quando ea (quod Græcorum plena impietatis dementia fecit) sic cusa atque fabricata Deum non appellaverunt? Sin autem aliquis insipiens dæmonum errori obsecutus, horum quilibet Deum putaverit, comburemus, aut cruditoris bestiarum faucibus

48. Plana itaque via est, o imperator, dum probe statuamus intelligamusque ac noverimus, hoc solimmodo legislatorem prohibuisse, ne Dei simulacrum aliquod et imagines ederentur. Atque adeo, (modo sic loquamur) neque eos qui ex legis ratione vixerunt, vituperabimus, neque nos Christiani peccabimus, qui martyrum sanctorumque hominum imagines effingimus, et figura oculis conspicua, quæ in illis obscura sunt, designamus. At si mihi pius aliquis fidem habeat, ita hic distinguendus sermo ac dividendus est, ut tanquam dux quædam regulæ statuatur ac definitiones, quas nemo evertere ac confundere possit. IMPER. Quo id modo ac qua

μζ'. Ἀλλὰ γὰρ ἐρομένη μοι κάκεινο λέγειν. Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ποῶν δὲ; Ὁ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Οὐκ ἀνθρώποις ἔθος καὶ δημιουργοῦσι πολλάκις λέοντας βλοσυροὺς δεινὸν ὑποβλέποντας, ἢ σὺς ἀγρίους τὴν χαλτὴν ἐπιφρίσσοντας, ἢ ὡς ἐν πεδίῳ καὶ ὄρεσιν ἵππους ἐμπρεπῶς διαθέοντας, ἢ ὄρνέων εἶδη κελαθεῖν δοκοῦντων, ὡς τὴν ἀκοὴν ὑποσχέιν πολλάκις ἵνα τῆς φωνῆς ἐπαχροάσταιν; Καὶ ταῦτα ἀνθρώποι· οἱ μὲν τοίχοις ἐγγράφουσιν, οἱ δὲ πέπλοις ὑφαίνουσιν, ἤδη δὲ ἔνιοι καὶ χαλκοῦς καὶ χρυσοῦς πλαστουργήσαντες θυμηδίας καὶ ὥρας χάριν, ἢ ἐν οἴκοις ἱστῶσιν, ἢ ἐν ἀγοραῖς ἀνατίθενται. Τί οὖν; Ταῦτα ἀνθρώπους ἢ τῶν ἀνθρώπων ἐλυμψάντο βίον, εἰ μὴ κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀσεβῆ τερρορεῖαν, τὰ πεποιημένα Θεὸν ὀνομάσωσιν; Εἰ δὲ τις ἄφρων ἀνὴρ, δαιμόνων πλάνῃ πειθόμενος, Θεόν τι τούτων ἡγήσεται, οὐκ ἂν αὐτίκα ἢ λίθοις βαλοῦμεθα, ἢ πυρὶ καταφλέεσθαι, ἢ θηρίων στόμασιν ὡμοδόροις παρέξομεν; nonne statim aut lapidibus obruemus, aut igni objiciemus?

μη'. Λεῖα. οὖν ἐστὶν ὁδὸς, ὦ βασιλεῦ, τοῦ καλῶς βουλευέσθαι εἶδέναι τε καὶ ἐπιστάσθαι, ὡς ἐπὶ μόνου Θεοῦ τὰς εἰκόνας τελεῖν ὁ νομοθέτης εἰρξέ τε ἡμᾶς καὶ ἐκώλυσεν. Καὶ, εἰ τοῦτο φάμεν, οὔτε τοῖς πάλαι κατὰ τὸν νόμον πολιτευσαμένοις μεμψόμεθα, οὔτε Χριστιανοὶ πλημμελοῦμεν, μαρτύρων ἢ ἄλλως ἀνθρώπων ὁσίων τελούντες εἰκόνας, καὶ τῷ φαινομένῳ δηλοῦντες αὐτῶν τὰ μὴ φαινόμενα. Καὶ, εἰ μοι πείθεται πᾶς εὐσεβεὶς βουλόμενος, οὕτω διακριτέον καὶ διοριστέον τόνδε τὸν λόγον, καὶ ὡς ὅσοι τινὰς ὅρους θετέον, οὓς ἀνατρέπειν τε καὶ συγγεῖν οὐχ ὁδὸν τε. Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Πῶς καὶ τίνα τρέπον; Ὁ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Ὡς Θεοῦ εἰκόνας οὐ ποιητέον,

(o-p) Annotarat Combefis. mutatum hæc S. Nicephorum ex Maximo ejusmodi sensibus mysticis exiitio vereque maximo. Cujus Maximi opera omnia

ejusdem Combefisii diligentia eruta et Latine reddita, eruditisque observat onibus illustrata publica luci brevi danda exspectamus.

ἀλλὰ καὶ εἰ τις ἐγγχειροί τι τῶν τοιούτων, ὡς τῶν Ἑλληνικῶν κοινωνὸν δογμάτων ποιναῖς ὑποβάλλειν ἐσχάται· ἀνθρώπους δὲ ὁσίους γραπτέον, τῇ πρὸς Θεὸν παρρησίᾳ καὶ τῷ καθαρῷ τῆς ζωῆς ἐναθρονομένους, καὶ μέσους πῶς ἡμῖν καὶ πορθμέας πρὸς αὐτὸν ἐσόμενους, καὶ ἀνάγοντας μὲν τῷ Θεῷ τὰ αἰτούμενα, κατὰγοντας δὲ ἡμῖν ἐπὶ Θεοῦ τὰ διδόμενα. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἐστιν εἷς, ὃ βασιλεῦ, τῷ Θεῷ προσιόντων, ἢ ἀπὸ Θεοῦ τιμωμένων ὁ τρόπος· ἀλλ' ἡ παρρησία συμμετρεῖται τῷ βίῳ, καὶ τῇ πολιτείᾳ κατὰλληλός ἡ ἀντίδοσις ἔπεται. Θεὸς μὲν γάρ ὢν αἰ, γένεσιν τε οὐκ ἔχων· τὸ δὲ οὐκ ὦν αἰ, γένόμενον δὲ ὕστερον, τὴν γένεσιν ἐκ τοῦ ὄντος ἐδέξατο. Καὶ κατὰ τόνδε μὲν τὸν λόγον, δοῦλον ἂν καλοῖτο Θεοῦ πᾶν τὸ αἰετὶ γινόμενον· τὸ γὰρ γεγονός, δοῦλον ἂν δικαίως τοῦ πεποιηκότος νομίζοιτο. Τῇ δὲ πρὸς Θεὸν οἰκειώσει, καὶ τῇ διαφορᾷ τῆς ἐκείθεν αἰγλή, διάφορός τε καθ' ἑτερον τρόπον προσηγορία καὶ κλήσις τοῖς προσερχομένοις ἐντίθεται. Ὅσοι μὲν γὰρ φόβῳ κολάσῃ τῶν πλημμελημάτων ἀπέχονται, οὗτοι θεράποντες ἂν λέγοντο Θεοῦ, μαστιγῆσαι τινας ἀληθῶς καὶ δοῦλοι, πηλῶν καὶ εἰρκτῆς καὶ τῶν ἐπ' αὐταῖς ἀπειλῶν, ἵνα μὴ ἀμάρτωσι, χρήζοντες· οἱ δὲ μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδι πρὸς τὸ ἀγαθὸν νεύσαντες, οἰκέται μὲν οὐκ ἂν ὀνομάζοντο, μισθωτοὶ δ' ἄνεσιν, ὡς ἂν τις φαίη, Θεοῦ κέρδους ἐνεκά τε καὶ μισθοῦ τὰ δέοντα πράσσοντος. Ὅσοι δ' αὖ τοῦτοῖς ὑπεραναβεβηκότες, καὶ πρὸς τὸ καλὸν ἀκραίῳ φανέντες, οὐ περσοδοκίμην φόβῳ κολάσεως, οὐ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδι πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἄττουσιν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν τὸ καλὸν καταργάζονται, οὗτοι τῶν ἀκηράτων τῆς σοφίας θησαυρὸν ἐμπλησθέντες, υἱοὶ Θεοῦ καλοῦντ' ἂν δικαίως, Θεοῦ κληρονόμοι καὶ συγχληρονόμοι. Χριστοῦ χρηματίζοντες· οἱ καὶ ἄνθρωποι πεφυκότες ὑπὲρ ἀνθρώπων Θεὸν τῶν ἀπάντων πλέον ἱκετεύοντες πέψουσιν, καὶ τόνδε μὲν εἰ πολοῦντες τὸν ἀλγίμονα καὶ ἄτακτον χῶρον, μάλαστα δὲ τότε γυμνωθέντες ῥακίων, καὶ τὴν ὁστέην καὶ βριθούσαν ἀποτιναξάμενοι κόνιν, τῇ ὕλῃ τὴν ὕλην προσρίψαντες, πρὸς τὸν Ἰεωὶν τε καὶ ἀγαθὸν Δεσπότην καθαρὸς καθαρὸς ἀναδράμωσιν.

veniunt chorum; tum vero maxime, postquam pannos mortalitatis exuti, ac gravi excusso pulvere, ei humum humo reddentes, ad clementissimum benignissimumque Dominum puri pure cucurrerunt.

μθ'. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Τί οὖν; τῶν Ἑλληνικῶν οὐ κοινωνοῦσι δογμάτων οἱ τῶν ὁσίων, ὡς ἔφης, ἀνθρώπων δημιουργοῦντες εἰκόνας; Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Οὐκ οὕτως· ἀπλῶς κατηγορητέον αὐτῶν, ἀλλὰ σκοπητέον καὶ διερευνητέον. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Πῶς Χριστιανοὶ τὰς τοιαύτας δημιουργοῦσιν εἰκόνας; πῶς γράφουσιν; Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Μὴ, βασιλεῦ, τῆς ἀρρόητου καὶ ὑπερουσίας μεταδιδάσαι τοῖς γραφομένοις οὐσίαις; Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Οὐ δῆτα. Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Θνητοὺς δὲ αὐτοὺς φρονοῦσιν ἀνθρώπους; Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ναί. Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Τίς οὖν ἡ μέμφις, εἰ ὡς ἀνθρώπους εἰδότες, ὡς ἀνθρώπους γραφῇ παραδίδομεν; καὶ τὴν Θεοῦ προσηγορίαν, ἐξαιρετον οὔσαν καὶ τοῖς γεγονόσιν ἐπιτεθῆναι κυρίως φύσιν οὐκ ἔχουσαν, ἐπὶ τῆς πάντων ἐξηρημένης ἐώντες οὐσίας, ὡς αὐτῷ μόνῳ μόνῳ ἀρμόζουσιν, ἐκείνῃ

A ratione? PATR. Nimirum, nullas Dei imagines seu simulacra esse facienda: sed et, si quis ejusmodi aliquid præsumat, ut qui erroris gentilium socius sit, extremis mancipandum suppliciis. Pingendos vero esse, qui sanctitate claruerunt, quippe qui fiducia ad Deum ac vitæ munditia magnifice polleant, medique quodammodo ac velut portitores nobis ad illum exsistant: qui scilicet nostras Deo advehant orationes, Deique ad nos dona deferant. Non enim omnino, o imperator, unus modus est eorum, qui ad Deum accedunt, quique a Deo honorem consequuntur: sed fiducia pro vitæ ratione modum obtinet, congruaque merces conversationem sequitur. Nam Deus quidem cum semper sit, ortum non habet: quod autem non semper, sed postea factum est, ex nihilo accepit ut esset. Atque adeo hac ratione, quod fit semper atque oritur, dici potest famulari Deo: quod enim factum est atque editum, ejus quod fecit atque edidit servituti subjectum merito æstimatur. Sin autem quæ ad Deum est necessitudo diversaque inde luminis perceptio specietur, diversa quoque nomenclatura accidentibus competit. Cuncti enim qui se supplicii metu a peccatis abstinere, Dei famuli appellantur; et hi flagriones vereque servi exsistunt, quod nimirum verberibus et carcere eorumque minis egeant, ut revocentur a peccato: qui vero spe illecti futurorum honorum, animum conferunt ad virtutem, mancipia haud rite appellarentur, sed mercenarii; quippe qui lucri atque mercedis causa quod est officii sui faciant. Si qui autem his superiores, id ipsum quod honestum est sincere attendentes, non exterriti metu supplicii, nec eorum bonorum quæ in futurum reposita sunt spe illecti, in id quod bonum est feruntur, et boni ipsius gratia bonum operantur; hi immortalibus sapientiæ thesauris repleti, Dei merito filii appellantur, Dei scilicet hæredes et Christi cohæredes effecti. Hi etsi sunt homines, pro hominibus tamen supplicatione ad universorum Deum defungentes, magis inflectunt atque exorant, cum etiamnum hunc erraticum atque incompositum pannos mortalitatis exuti, ac gravi excusso pulvere,

49. IMPER. Quid ergo? nunquid non, ut ais, erroris gentilium socii sunt, qui eorum hominum, quos sanctitas commendat, simulacra atque imagines faciunt? PATR. Non sic temere ac simpliciter condemnandi sunt; sed consideratione utendum atque examine. IMPER. Qua ratione Christiani simulacra ejusmodi ac imagines faciunt? quonam modo pingunt? PATR. Num, quæso, imperator, eos, quos coloribus delineant ac pingunt, arcana illa vimque omnem sermonis ac rationis superante impertiant essentia? IMPER. Haud sane. PATR. Nonne eos homines mortales existimant? IMPER. Maxime. PATR. Quid igitur criminis est, si, cum homines sciamus, seu homines penicillo coloribusque exprimimus? Dei autem singulare atque eximium nomen, quod creatis proprie adhiberi est impossibile, in es-

sentia omnium suprema (quod solum soli congruit) relinquentes, illam quidem nullis figuris lineamentisque depingimus, (quomodo enim pingamus, quod nec oculis novimus?) Martyrum vero, seu alioquin virorum sanctitate illustrium simulacris atque imaginibus utimur; non ita ut deos reputemus, (absit enim ut ita animis atque sensibus deprimamur!) sed Dei probatissimos famulos; ut et fortitudinis illis rependamus vicem, et quæ ipsi peccatis obnoxii a summo Rege impetrare non valemus, illorum, tanquam regis satellitum eique assistentium ministrorum, intercedente pro nobis suffragio reportemus?

50. Quin et si libet, etiam ab humana consuetudine atque usu petitis exemplis sermo expendatur. Nonne fateris ipse atque admittis, Deum, qui rem hanc universitatem condidit, et bonus cum sit atque in hujus vitæ pelago navigantium tranquillitati studeat, ne illi ratis instar, saburræ pondere destitutæ variis agitati factionibus, sæculi fluctibus obruendi jactentur, imperatorem seu regem, velut sui simulacrum vivisque coloribus expressum characterem, in terris statuisset? IMPER. Ita sane. PATR. Is porro, qui Deus quidem minime est, Deum tamen, quoad homini concessum, refert quodammodo et imitatur; idemque licet certo definitus loco et simpliciter homo existat, præfectis tamen aliis atque magistratibus a se institutis, universam ditionem ita sui præsentia implet, ut et absens cunctis adsit, longeque distans præsentem subditis timorem injiciat. Hic, inquam, feretne unquam ut quos ille præfectos constituit, ac magistratu fungi jussit, imperatores appellemus, regiumque illis nomen atque insignia tribuamus? IMPER. Minime gentium. PATR. Num vero accusabit, si quos ille creavit ut hæc negotia gerant, sicut illi visum fuerit, audierimus oisque supplicemus, et quas ipsi met regis majestati petitiones offerre non possumus, per eos offeramus? IMPER. Nequaquam. PATR. Sic ergo, imperator, nobis quoque existimandum, Deum scilicet indigne ferre, si ejus incommunicabilis nominis gloriam alteri tribuamus; laudare vero probareque et gratiam habere, si ejus famulos honoribus prosequendos esse in animum nostrum sapienter induxerimus.

51. Quin et sapientissimus Paulus huic affinis sententiæ noscetur, dum ad Romanos scribens, non omnino atque simpliciter imagines reprobatur aut vituperat iis utentes, sed quia commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis¹⁴. Revera enim temerarii atque insulsi homines, cum Dei figuram et formam neque viderint, neque cogitatu assequi quiverint (terrigene enim cum essent temereque sati, ac sensum servi et carnes, ut sic loquar, anima ac motu carentes, deficiebat eos id omne, quo immaterialem immateriali ratione attingerent, rerum oculis aspectabilium naturam transcendendo), externis duntaxat sensibus objectas res ut Deum coluerunt. Ubi etiam sapiens plane Apostoli sensus atque consilium admirationem ingerit: illud namque commutaverunt perinde significare existimo, ac si dicat:

¹⁴ Rom. 1, 23.

Α μὲν οὐ τύποις καὶ χαρακτηρσι συγγράφομεν; Πῶς γὰρ γράφομεν ὁ τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐ γινώσκουμεν; Μαρτύρων δὲ τῶν ἁλίων ἀνδρῶν ὁσίων ταῖς εἰκόσι χρῶμεθα, οὐ θεοὺς φρονοῦντες (μὴ οὕτω τῶν δεινῶν ἐκπέσοιμεν), ἀλλὰ Θεοῦ οἰκίτας, εὐγνώμονας, ἵνα καὶ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦς ἀμειψώμεθα, καὶ ὅσα δεῖσθαι τοῦ βασιλέως ἀδυνατοῦμεν ὑπὸ πλημμελημάτων ἀγόμενοι, ὡς δορυφόροι τοῦ βασιλέως ὑπὲρ ἡμῶν ἐνπροσώπως ἀνάγκωσιν.

ν. Εἰ δὲ σοι δοκεῖ, καὶ ἐξ ἀνθρωπίνων ἐξεταζέσθω παραδειγμάτων ὁ λόγος. Ἄρα οὐχ ὁμολογεῖσθαι φῆς, ὡς ὁ τόδε τὸ πᾶν τεκτονάμενος, κυβερνήτης ὢν ἀγαθός καὶ τῆς τῶν ἐν αὐτῷ πλεόντων προνοῶν γαλήνης, ἵνα μὴ ἀνεματίσθαι δίκην ὀλιχίδος ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὀδυρόμενοι ἐν τοῖς τοῦ βίου πλέξουσιντο κύμασιν, ὥσπερ εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ τύπον ἐπὶ γῆς βασιλεῖα ἐστήσεν; ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Ναί. Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Ὁ δὲ (θεὸς μὲν οὐκ ὢν, μιεῖσθαι δὲ θεόν, ὡς δυνατόν ἀνθρώπῳ, βουλόμενος, ἐπειδὴ περιγραφτός τέ ἐστι καὶ ἀπλῶς ἀνθρώπος) χειροτονίας ἀρχόντων ἐτέρων τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας τὴν πολιτείαν ἐμπίπλησιν, ἵνα καὶ αὐτῶν πᾶσι παρῇ, καὶ πόρῳ διεστῶς παρόντα ἐπάγει τοῖς ἀρχομένοις τὴν φρόν. Τί οὖν; ἀνέξεται πώποτε, εἰ τοὺς ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀρχεῖν ἀρχθέντας βασιλεῖας προσετοιμεῖν, ἢ τῆς προσηγορίας αὐτοῦ μεταδοίημεν; Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Οὐ δῆτα. Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Μέρψεται δὲ ἡμῖν, εἰ τοῖς ἐξ αὐτοῦ χειροτονηθεῖσι, καὶ, ὡς αὐτῷ δοκεῖ, τὰ πράγματα ἄγουσι πρόσιμεν καὶ ἱκετεύομεν, καὶ ὅσα αὐτῷ προσάγειν οὐχ οἱοί τε ἔσμεν, αἰτήσεις δι' ἐκείνων αὐτῷ προσάγομεν; Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Οὐδαμῶς. Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ. Οὕτως οὖν, βασιλεῦ, καὶ θεὸν νοητέον, χαλεπαίνοντα μὲν εἰ ἐτέρῳ τῆς Θεοῦ τιμῆς μεταδοίημεν ἐπαινοῦντα δὲ καὶ ἡδόμενον, εἰ τοὺς αὐτοῦ οἰκίας τιμῇ προελοιμέθα.

να'. Ἀλλὰ γὰρ ταύτης τῆς δόξης συγγενέσθαι, καὶ ὁ σωφώτατος φανέται σοι Παῦλος, ἐν οἷς πρὸς Ῥωμαίους ἐπέστελλεν, οὐχ ἀπλῶς εἰκόνας κατατινόμενος, οὐδὲ τοῖς εἰκόσι κεχηρμένοις μεμφόμενος, ἀλλ' ὅτι ἠλλάξαντο τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιωματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου. Τῷ δυντι γὰρ οὗτοι τολμητέοι τέ εἰσι καὶ ἀνήτοιοι, οἱ Θεοῦ μὲν τύπον ἢ μορφήν καὶ εἶδος οὔτε εἶδον οὔτε ἐννοεῖν ἠδυνήθησαν (γῆγενεῖς γὰρ δυντε; καὶ σπαρτοί; καὶ ἀννήτοιοι, καὶ αἰσθησῶς δοῦλοι, καὶ σάρκες, ὡς εἰπεῖν, ἀψυχοί τινες, καὶ ἀκίνητοι, ἀποροῦντα, ὅπως ἀδύως τῷ ἀδύῳ προσβάλωσι, καὶ μὴ δυνήθέντες τῶν ὀρωμένων ὑπερβῆναι τὴν φύσιν), ἅπερ εἶδον μόνον ὡς Θεὸν τετιμῆκασιν. Ἐνθα καὶ θαυμάσαι; ὅντως τοῦ Ἀποστόλου εὖ μάλα τὸ βούλημα· τὸ γὰρ ἠύλαξαν, ἴσον ἐκείνῳ, οἶμαι, ὅλοι καὶ παρίσθησιν, ὡς αἱ περὶ Θεοῦ ἐνοσπρεῖσαι ταῖς ψυχαῖς ἐννοεῖται, ἐξ ἀρχῆς τε

καὶ ἀνῶθεν παραδόσεις τῶν πρώτων ἀνθρώπων, ἵνα Ἀ
Θεὸν ἀληθῆ μόνον ἐγίνωσκον· οἱ δὲ τῆς χθονίας ἐρα-
σταὶ σοφίας, ἀφιλοσόφῃ σοφίᾳ καὶ λόγῳ ἀλόγῳ, τῆς
εὐσεβείας τὰς ρίζας τολμηρῶς ἀνασπᾶσαντες, ἡλ-
λαζάν τε αὐτὰς καὶ ἐτέραν ἐτράποντο, καὶ πολυθεΐας
ἐμβεδληκότες ψυτὰ, προῦδωκαν, ἣν εἶχον ἀλήθειαν,
ἀνθρώπου ὁμοίωμα καὶ πετεινῶν καὶ ἐξῆς τῷ Θεῷ
παρασχόμενοι. Ἐναλλάττει γὰρ ὁ πρότερον εἶχεν,
ἀντὶ τοῦ ὄντος τὸ μὴ παρὸν αὐτῷ προαιρούμενος·
ὁ δὲ μὴ εἶχεν, οὐκ ἂν ἐναλλάττειν πώποτε ἔλοιτο.
runt, ut hominis similitudinem volucrumque ac
enim id quod ante habebat is, qui ei quod adest
non habet, nemo in animum inducat suum.

νβ'. Ο ΒΑΣ. Ἄρα οὐ τοῦτο ἐστὶν ὁ διεξήεις, ὡς ἐπὶ μόνου Θεοῦ παραδεκτέον τὸν τοῦ νομοθέτου
λόγον, καὶ ὡς ἐπὶ τούτου τὰς εἰκόνας γράφειν
ἐκώλυσεν; Ο ΠΑΤΡ. Τοῦτο γε ἔφη, καὶ λέγειν
οὐδέποτε παύσομαι. Ο ΒΑΣ. Τί δὴ; οὐ Θεὸν ἀληθῆ
τὸν Χριστὸν κηρύττει; Ο ΠΑΤΡ. Ἐγώ γε. Ο ΒΑΣ.
Χριστοῦ δὲ εἰκόνας οὐ γράφεις; Ο ΠΑΤΡ. Πάνυ γε.
Ο ΒΑΣ. Πῶς οὖν Θεὸν ἀληθῆ τὸν Χριστὸν κηρύττεις,
Χριστοῦ δὲ γράφεις εἰκόνας, εἰ Θεοῦ γράφειν εἰκόνας
ὁ νομοθέτης ἐκώλυσεν; Ο ΠΑΤΡ. Εὐ σοι γένοιτο, ὦ
βασιλεῦ· τὸ γὰρ παρὰ σοῦ κινήθην παραστήσει τὸ
ῥόγμα λαμπρότερον. Εἰπέ γάρ, οὐ Θεὸν ἀληθῆ, καὶ
ἄνθρωπον ἀληθῆ τὸν Χριστὸν κηρύττει; Ο ΒΑΣ.
Οὕτως; ἔγω. Ο ΠΑΤΡ. Ἀνθρώπος γεγινώς ὁ Χρι-
στὸς, οὐ τελειὸς ἐστὶν ὡσαύτως τοῦτο κακί-
ω, καὶ οὐτε τὴν οἰκειαν φύσιν ἐμείωσεν, οὐτε
ὁ προσέλαβεν εἰς θεότητος φύσιν μετέβαλεν; Ο
ΒΑΣ. Καὶ μάλα. Ο ΠΑΤΡ. Οὐ συνομολογεῖς δὲ
καὶ φῆς, ὡς ἄλλον μὲν καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν
οὐκ ἂν ποτε φαίμεν· τὸν αὐτὸν δὲ ἅμα κατ'
ἄλλο καὶ ἄλλο, καὶ ἀπαθῆ καὶ παθητὸν λέγομεν·
καθ' ὃ μὲν Θεός, τοῦτο, καθ' ὃ δὲ ἄνθρωπος ὁ αὐτός,
ἔκεινο; Τί δὴ; οὐ καθὼ μὲν Θεός, ἀόρατός τέ ἐστι
καὶ ἀναφῆς καὶ νοούμενος· καθ' ὃ δὲ ἄνθρωπος, καὶ
ὁρατός καὶ ἀπτός καὶ φαινόμενος; Οὐχὶ οὖν καὶ
Θεὸν ἴσμεν ἀληθῆ τὸν γραφόμενον; Θεός γάρ ἀληθὺς,
καὶ σαρκωθείς ὁ Χριστός. Ἄλλ' οὐ καθ' ὃ Θεός τὸν
Χριστὸν γράφομεν, οὐδὲ κατὰ τοῦτο τὰς εἰκόνας
αὐτῷ ἀνατίθεμεν· καθὼ δὲ ἄνθρωπος ἦν ὁ αὐτός καὶ
ἐπὶ γῆς ἐφάνη, ταῖς εἰκόσι κεκρήμεθα. Καὶ οὐτε τὸ
ὁρατὸν καὶ περιγράφον τοῖς τῆς ἀορασίας καὶ ἀπε-
ριγραφίης ἀνακομιζόμεν μέτροις, ὡς ἂν μὴ τὴν
σωτηρίαν διαψεύσειμεν, οὐτε δ' αὖ τὸ ἀναφῆς αὐτοῦ
καὶ ἀόρατον καὶ ἀπερίγραφτον, τοῖς τῆς ἐπαφῆς καὶ
περιγραφῆς καὶ ὁράσεως κατακομιζόντες λόγους
μανιῶδως διαμορφοῦν ἐπιχειροῦμεν· μάλλον δὲ εἰδόν-
τες, ὅτι τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ πρόσσεστι τό τε ὁρατὸν
καὶ ἀόρατον, περιγράφον καὶ ἀπερίγραφτον ἀδιαι-
ρέτως τε καὶ ἀσυγχύτως κατὰ γε τὰ τῶν, ἐξ ὧν ἐστι,
φύσεων ἴδια, ἐκάστῳ κατὰ τὰ προαποδομένα τὸ
οἰκεῖον ἀπονέμειν μεμαθήκαμεν. Καὶ τοῦτο δείξει
τῶν γραφομένων εἰκόνων ὁ τρόπος· ἡ γὰρ ἐν φάτῃ
κείμενον γράφουσιν, ἡ ὑπὸ τῆς Μητρὸς Θεοτόκου
τρέφόμενον, ἡ ὁμιλοῦντα τοῖς μαθηταῖς, ἡ παρ-
εστῶτα Πιλάτῳ, ἡ ἐπὶ ξύλῳ κρεμάμενον, ἡ ὅσα ἄλλα
τοιαῦτα τὴν ἐπὶ γῆ; αὐτοῦ παρουσίαν δεικνυσιν· ὧν

PATROL. GR. C.

Insitæ hominum mentibus de Deo cogitationes, quæ-
que ipso ab initio jam olim viguerunt primorum
hominum traditiones, unum duntaxat verum Deum
cognoscendum dabant : terrenæ vero sapientiæ
amatores, insulsa nibilique ratione ducti, evulsis
temerario ausu pietatis radicibus, ejusmodi cogita-
tiones naturæ insitas verissimasque traditiones
commutaverunt everteruntque et plurium numinum
impietatem velut noxias plantas inseverunt animis,
ipsamque, qua erant instructi, veritatem prodide-
rerum deinceps aliarum Deo tribuerent. Commutat
id quod non adest præfert : commutare enim quod

52. IMPER. Hoccine est quod sermone contendis,
de solo Deo accipiendum verbum, ejusque duntaxat
pingendis imaginibus ac simulacris ducendis inter-
dictum esse? PATR. Hoc plane dico, nec unquam
cessaturus sum dicere. IMPER. Quid vero? Nonne
Christum verum Deum profliteris? PATR. Maxime.
IMPER. Nonne vero Christi imagines ac simulacra
pingis? PATR. Ita plane. IMPER. Quomodo igitur, qui
verum Deum Christum profliteris, Christi imagines
pingis, cum legislator Dei imagines pingendas ve-
tuerit? PATR. Bene tibi sit, o imperator, quanti
enim quæstionem movisti, doctrinam clarius confir-
mabit. Nam, amabo, nonne Christum verum Deum
verumque hominem profliteris? IMPER. Ita sane.
PATR. Christus homo factus, nonne perinde Deus
atque homo perfectus existit, quando neque suani
ipse naturam minuit, nec quam assumpsit in deitatis
naturam convertit? IMPER. Plane. PATR. Nonne
pariter confiteris aisque nunquam nos alium atque
alium Christum dixisse; sed unum eundemque se-
cundum aliud atque aliud tum passibilem tum nulli
obnoxium passioni dicere; alterum scilicet qua
ratione est Deus, alterum qua homo est? Quid igitur?
qua ratione Deus est, nonne inaspectabilis, intrac-
tabilis, solaque mente intelligibilis est? qua autem
homo, nonne ejusmodi, qui oculis videri, tangique
manibus possit, ac sensu conspicuus existat? Nonne
igitur etiam eum qui pingitur, verum Deum nos-
cimus? Vere enim Christus Deus est, quanvis et
carne præditus sit. Haud tamen Christum ea ratione
pingimus, qua Deus est, vel ei imagines et simu-
lakra appendimus : sed duntaxat, qua erat idem
homo atque in terris est visus, utimur imaginibus
ejus : et neque quod aspectabile ac definitum est,
commensuramus ei quod inaspectabile ac incircum-
scriptum existit, ne in salutis negotio erremus :
nec rursus, quod illi intractabile, inaspectabile, ac
incircumscripsum existit, ad contactus aspectus-
que ac circumscriptionis rationes deprimentes, su-
rentium more coloribus atque pigmentis effingere
nitimur. Quin potius minime ignorantes unius Christi
esse, quod aspectabilis sit et non aspectabilis, quod
circumscripsum et incircumscripsum, idque citra
confusionem, juxta naturarum, quæ in ipso sunt,
proprietas; prout jam explicatum est, (quod suum
est) cuique tribuere novimus. Id quod earum ipsa-

4

rum, quæ pinguntur atque ponuntur imaginum modus ostendet : aut enim illæ in præsepi jacentem repræsentant, aut Deiparæ parentis sugentem ubera, aut discipulos alloquentem, vel astantem Pilato, aut in ligno pendentem, aut si qua ejusmodi alia ejus in terras adventum declarant : quorum nihil est ea ratione qua Deus est, sed qua idem unusque ipse homo exsistebat. Nisi enim quandoque homo factus esset, hominisque figuram ac formam in terra assumpsisset, nunquam hæc picturæ arte efficta essent, nec locus fuisset ut in eo talia fierent. Cum autem Verbum caro factum sit, ac in terra apparuerit, humanaque forma, qui olim Deus incorporatus et carnis expers erat, visus sit, nihil ad injuriam fecisse videri possumus, si ea quæ oculis vidimus, coloribus quoque ac penicillo reddere statuamus.

53. IMPER. At quid de angelorum pictis imaginibus, eorumque dices simulacris? Nec enim, puto, dicturus es, etiam angelorum figuras pictoribus exploratas esse, sicque illos pingere, velut in propria forma conspiciuntur. PATR. Ego sane illos angelorum nec formam nosse, nec figuram, libens admitam : atque adeo nec sic pingere tanquam sciant, pingere tamen, puto, humana forma, ut Scripturæ sacræ morem gerant. IMPER. Unde hæc ais? PATR. Nescis quomodo de angelis, qui Abrahæ ad quercum apparuerunt, quodam loco dicat Scriptura, respicientem tres viros vidisse oculis sibi astantes? Quid vero? Nonne Lot virili specie apparentes angelos in Sodomis domo sua excepit? Non ergo pictores figmento ludunt, nec alieni a ratione conatus proles est, quod ita pingunt : sed quales angeli apparuerunt, tales etiam pictis coloribus eos exhibent ac repræsentant. IMPER. Unde vero etiam alarum illis additamentum accessit? PATR. Omnino existimo, ad discretionem, ne penitus homines putarentur, alas addidisse. Quin ne id quidem opinor, minus congrue extraque rationem illos invenisse ; sed ut vim illam, qua aera pervolant, eorumque in cœlis divinum convictum subnotarent : ut innuerent, quod inde ad nos jugiter descendant rursumque veloces ascendant in cœlum, sic instructos alis pingendos statuisset. Quin etiam cum Moses quoque alata Cherubim (quæ ipsa angeli sunt, cum cœlestes omnes atque intelligentes Virtutes, Dionysio auctore, vocentur angeli) non absone puto, affine exemplum usurpasse pictores. Nunc itaque, imperator, horum meminisse oportet, atque animo firmiter retinere, nobis qui angelorum imagines pingimus, creaturam esse quod coloribus atque penicillo effingimus, et sic ipsos adire me, non tanquam supremam primamque essentiam suo jure obtineant (absit enim ut eo dementia ferar, et quod creatum est, Deum censeam) sed velut qui conservi magna apud communem Dominum virtutis abundantia et suffragii polleant potestate.

(15) Succinctæ brevitatis energiam, ut apte expressam Latine habeas, sic plenius redde : « Adeo-

οὐδὲν ἦν, καθὼς Θεὸς ἦν, καθὼς δὲ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἦν. Εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἐγενόνη ποτὲ, οὐδὲ ἀνθρώπου μορφὴν ἢ εἶδος ἐπὶ γῆς ἐκουσίως ἀνέλαβεν, οὐκ ἂν ταῦτα ἐγράφετο, οὐδὲ ἐπ' αὐτοῦ χώραν γενέσθαι ἐδέχετο· εἰ δὲ σὰρξ ὁ Λόγος ἐγένετο, καὶ ἐπὶ γῆς ἐφάνη, καὶ ὥφθη ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπος, ὁ πρῶτον ἄσαρκος Θεὸς καὶ ἀσώματος· οὐκ ἂν ἀδικούμεν, ὡς οἶμαι, ἃ ἐωράκαμεν τῇ γραφῇ σημαίνειν ἐθέλοντες.

γ. Ο ΒΑΣ. Τί δὲ βούλει περὶ τῶν ἀγγέλων εἰκονογραφίας λέγειν; οὐδὲ γάρ, οἶμαι, ἔρεῖς, ὡς καὶ τὰς ἀγγέλων οἱ ζωγράφοι γινώσκουσι μορφάς, καὶ πρὸς εἶδος ἐκείνας ἀποβλέποντες γράφουσιν. Ο ΠΑΤΡ. Εἶδος μὲν ἔγωγε ἢ μορφὴν ἀγγέλων οὐκ ἂν εἶδέναι φαίην αὐτοὺς, οὔτε ὡς εἰδότητας ποιεῖν τὰ γραφόμενα (15)· ἀνθρώπων δὲ αὐτοῖς περιτιθέασιν εἶδος, τῇ Γραφῇ, ὡς οἶμαι, πειθόμενοι. Ο ΒΑΣ. Πόθεν τοῦτο φῆς; Ο ΠΑΤΡ. Οὐκ οἶσθα, ὡς περὶ τῶν τῷ Ἀβραάμ παρὰ τὴν δρυὸν ὀφθέντων ἀγγέλων Γραφὴ ποῦ φησιν, ὡς ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς Ἀβραάμ, τρεῖς ἄνδρας αὐτῷ παρεστῶτας εἶδεν; Τί δὴ; οὐ τοὺς ἐν Σοδόμοις ἀγγέλους, ὡς ἄνδρας φαινόμενους εἰσήγαγεν; Οὐκοῦν οὐκ αὐτοὶ πλάττονται, οὐδὲ ἀλόγου τόλμης ἔργον αὐτοῖς τὰ γραφόμενα, ἀλλ' οἱ οὐ ὥφθησαν, τοιοῦτους ταῖς εἰκόσιν ἐγγράφουσιν. Ο ΒΑΣ. Καὶ πόθεν αὐτοῖς ἡ τῶν πτερῶν προσθήκη ἐφεύρηται; Ο ΠΑΤΡ. Οἶμαι ὅλως, ἵνα μὴ ἄνθρωποι τελείως νοοῖντο, τῇ προσθήκῃ τὸ διαλλάττον ἐδήλωσαν. Οὐ δὲ γε αὐτὴν, ὡς δοκῶ, τὴν προσθήκην ἀλόγῳ θεωρήσαντες γνώμη, ἀλλὰ τὸ ἀερόπορον αὐτῶν αἰνιττόμενοι, καὶ τὴν κατ' οὐρανὸν ἐν Θεῷ διαίταν, καὶ τὰς ἐκεῖθεν δι' ἡμᾶς συντόνους καθόδους, καὶ τὰς εἰς οὐρανὸν ἐξ ἡμῶν ἐτόλμους ἀνόδους, ἐπτερωμένους αὐτοὺς ὑπογράφουσιν. Ἦδη δὲ καὶ Μωυσέως πτέρυγας ἔχοντα τυπωσομένου τὰ Χερουβὶμ (ἀγγελοι δὲ καὶ ταῦτα· καὶ γὰρ ἀπλῶς τὰς οὐρανίους τε καὶ νοεράς δυνάμεις ἀγγέλους καλοῦσιν, ὡς Διονυσίῳ δοκεῖ), οὐκ ἀπεικότως ἡγοῦμαι τῷ παραπλησίῳ τῶν παραδειγμάτων ἐχρήσαντο. Καὶ νυνὶ, ὦ βασιλεῦ, μνημονεύτεον ἐκείνων καὶ ἀπρίξ τῇ ψυχῇ φυλακτέον, ὡς εἰ καὶ ἀγγέλων εἰκόνας γράφομεν, κτίσμα πάλιν ἡμῖν τὸ γραφόμενον, καὶ πρόσκειμι αὐτοῖς, οὐχ ὡς τὴν ἀνωτάτω καὶ πρώτην κληρωσαμένους οὐσίαν (μὴ οὕτω μανείην, ὡς Θεὸν νοεῖν τὸ κτιζόμενον), ἀλλ' ὡς συνδούλους, πολλὴν πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην παρῆρσιν κεκτημένους διὰ τὸ πλούσιον τῆς ἀρετῆς.

que nec pingere, velut qui talem formam habere ipsos sciant. »

*Sancti Nicephori et aliorum episcoporum et monachorum cum imperatore de imaginibus colloquium.
Horum exsiliū.*

νδ'. Καὶ ὁ βασιλεὺς, τῇ πρὸς ἀπόκρισιν ἀφασίῃ A
πεισθεὶς, μόλις νεκρὸν τι καὶ ἀπηχὲς ἐφθέγγετο. Ἀλλὰ καὶ Πατρικῶν χρήσεων ἔσμουν οἱ τάναντία φρονούντες ἡμῖν ἐπιφέρουσιν· ὥς μὴ ὑποστείλῃσθε κατὰ πρόσωπον αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν τὴν λύσιν ποιήσασθαι. Καὶ ὁ θεσπέσιος Πατὴρ ἀπεκρίνατο· Ἐλρηταὶ ἡμῖν, ὦ βασιλεῦ, καὶ πάλιν εἰρήσεται, ὥς τοῦ ὑμετέρου προμηθοῦμενοι κράτους, καὶ Γραφικῶν καὶ Πατρικῶν ῥήσεων τὰς λύσεις, Θεοῦ διδόντος, παρέξομεν· τοῖς δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἑαυτοὺς ἐξουθήσασιν, καὶ τῷ ἀναθέματι ἑαυτοὺς παραπέμψασιν εἰς ὁμιλίαν οὐχ ἥξομεν· οὐδὲ γὰρ ἐπισυλῆν ἢ ἀποκινεῖν τι τῶν συνοδικῶν ὄρων ἢ σφραγίδων βουλοίμεθα. Εἰ δέ γε σαφῶς διαγινῶναι θελήσεις, ὥς οὐ πρόπαλαι μόνον ταῦτα πεφρονήχαμεν, οὐδὲ μὴ νυνὶ μόνον λαλεῖν ἐπιγόμεθα, πολὺ δὲ σὺν ἡμῖν ἐπισκόπων τε καὶ μοναζόντων πλῆθος οὐκ ἄσημον ἐπὶ τῇ ὀρθῇ ταύτης ὁμολογίας ὁδῷ τὸν πόδα ἐρεΐδουσιν, ἰδοὺ οὗτοι ἐπὶ τῶν πυλῶν τῆς ὑμετέρας αὐλῆς ἑστᾶσιν, ὅς εἰ παρέσσεσθαι κατανεύοιτε, εἴσεσθε καὶ δι' αὐτῶν, μηδεμίαν πρὸς τὸ ἡμῶν διάστασιν ἔχοντας φρόνημα.

νε'. Κατανεύει οὖν τοῦτοῖς τὴν εἴσοδον· συνεισιέναι δὲ αὐτοῖς τῶν ἐν τέλει κελεύει τοὺς προὔχοντας ἀπηρωτημένα τοῖς μηροῖς, ὥς ἕκαστος εἶχε τάξεως, τὰ ξίφη καθελόντας, οἰόμενος ἐκφοβεῖν τῇ στρατιωτικῇ χειρὶ τοὺς ἀποτόητους· ὁ δὲ λαῖος. Εἰσελαύνει οὖν ὁ ἱερὸς ἐκεῖνος ὁμιλος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰ χρυσόφρα ἀνάκτορα, πολλῇ καὶ ἀρρήτῃ τῇ προθυμίᾳ γαυρούμενος, καὶ οἶονεὶ θελῆναι κέντρῳ τῇ παρῳήσῃ νυσσόμενος· καὶ ἐπεὶ, ἔνθα θαάσσω (15*)· ἔτι ὁ τύραννος, ἡγγιζόν, ὁρῶσι τὸν ἀρχιποίμενα γεγωνότερόν πως ἀντιφεγγόμενον, καὶ συλλογισμῷ τὸν βασιλέα

(15*) Ms. θαάσσοντες, cui marginalis quædam nota adjuncta significat idem valere quod σπεύδοντες· quod licet non esset omni auctoritate destitutum, non tamen ad commodum sensum habendum proliceret : Itaque duas voces in unam non sine mendo coaluisse suspicatus, distraxi θαάσσω ἔτι, et sensum, etiam in Latina versione turbatum, puto sic integre reddi posse : « Et cum illuc appropinquarent ubi adhuc tyrannus considerabat, vident archipræsulem elatiori voce contradicentem, jamque syllogismo ferientem ipsius imperatoris velut recens nati pueruli infantiam : unde etiam ipsi ad loquendum confirmati sunt, omnemque, » etc.

(q) Græci in Menæis ad 8 Martii, uti ad eum diem diximus, colunt S. Theophylactum episcopum Nicomediensem, et ista de hoc cœtu habent : « S. Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus locutissimum quemque episcopum ad se evocavit, Æmilianum Cyzicensem, Euthymium Sardium, Josephum Thessalonicensem, Michaelē Synadensem, Eudoxium Amoriensem, et Theophylactum Nicomediensem, aliosque multos, qui omnes imperatorem convenerunt, et multa illi ex oraculis sacrarum Litterarum salutaria propinarunt. » De sancto Euthymio egimus xi Martii, ac tum quæ ille, uti die 8 quæ sanctus Theophylactus præclare perorarunt, retulimus. Coluntur ex aliis Æmilianus 8 Augusti, Josephus 15 Julii, Michael 23 Martii. In Vita sancti Nicephori

54. Tum imperator, respondendi inopia pene elinguis, vix languidum quid ac stridulum effatus : Atqui, inquit, plurimas Patrum auctoritates nobis offerunt, qui adversæ sententiæ sunt : placetque actutum ac sine mora, ut eas coram illis nobisque dissolvatis. Ad hæc divinus Pater : Diximus jam, sacratissima majestas, iterumque dicimus, nos, quibus curæ sit vestra salus, tum Scripturæ, tum Patrum loca, Deo auspice atque adjutore soluturos ; laud tamen commissuros, ut cum illis conferamus sermonem, qui ab Ecclesia sese ejicientes, diro anathemati fecerunt obnoxios. Nec enim ita comparati sumus, ut demi aliquid aut moveri ex iis, quæ canonice decreta atque sancita sunt, permittamus. Sin autem perspicue libet cognoscere, non olim tantum nos eum in modum sensisse, nec solos jam in sermonis arenam procurrere, sed copiosam atque præstantem episcoporum (q) ac monachorum catervam nobiscum in rectæ confessionis via firmo gradu consistere ; en astant hi ad aulæ fores : quos si adesse annueritis, ex ipsorum quoque ore intelligetis nihil eos nostro distare sensu.

55. Annuit itaque ut ingrederentur, unaque nobilium ac procerum turbam (r), strictis quibus accincti erant gladiis, ut cujusque ferebat ordo, adesse jubet : ratus scilicet miser futurum, ut impertitum cuneum manu militari everteret. Subit ergo sacer Ecclesiæ cœtus (s) aureis laquearibus fulta palatia, tanta gestiens alacritate, quantum nemo verbis explicare sat possit : oblataque fandi libertate, tanquam divino aculeo incitatus festine locum tenuit, quo tyrannus consederat : utque pastorum principem (t) clarius quodammodo respondentem

onissis Josepho et Eudoxio, referuntur Petrus episcopus Nicænus, et sanctus Theodorus præpositus Studitarum. Colitur hic 12 Novembris.

(r) In Vita sancti Nicetæ : « Aderant et imperatores, optimates et totus senatus. » In Vita sancti Nicolai Studitæ, dicitur circumquaque stipante milite imperatorem congregasse turbam sacerdotum et monachorum.

(s) In eadem Vita sancti Nicetæ : « Itaque ante illum imperatorem stetit Patrum caterva, lectissimorum hominum ac sanctorum, qui angelis similes erant ac divini. »

(t) In eadem Vita : « Sanctissimus Nicephorus eos, qui gradus dignitate præstantes erant, affatus : Agite, inquit, dicite mihi, potestne id cadere, quod non est ? At illi cum ad ejus interrogationis obscuritatem ambigerent, ac nihil responderent, sed se vicissim intuerentur, rursus patriarcha ab eis quæsit, num Leonis et Constantini Isaurorum tempore sanctæ imagines cecidissent. Illi vero cum capita deorsum inclinassent, et nutu verum esse quod patriarcha quæsierat, significassent, quod satis erat ad eorum, quæ private dixerant, propositum confirmandum, tunc patriarcha : Quomodo, inquit, quod non stat, potest cadere ? Ad hæc nihil respondit imperator, sed ad Patres conversus ait : Scitote, Patres, me idem sentire, quod vos : simulque effigiem quamdam, quam in sinu gestabat,

audiret ac syllogismo ceu inimaturioris ætatis puerum, tyrannum verberaret, assumpto etiam ipsi ad loquendum robore, omnem a se terrorem atque ignaviam abjecerunt.

56. Ad quos torvo aspectu (u), vir scilicet leonini furoris : Neque vos, inquit, neque ullos alios, ut videtis, latet, a Deo nos constitutos, ut in celeberrimo hoc atque rationali grege sequestri ac mediatorialis fungamur partibus, qui nimirum omni studio propensioribusque animis satagimus, ut omnis in eo nata offensio auferatur. Quia ergo etiamnum non desunt, qui de imaginum veritate deque earum adoratione disputant, ac Scripturæ locos plurimos his adversantes producunt, necesse omnino est ut illi solvantur : ut nempe id, quod impense satagimus (satagimus autem, ut probe nostis, ut pax inter omnes et unius sensus concordia coalescat) optato exitu compleatur. His ergo, quorum animos dubitatio pulsant, ob quam propositiones contrarias inducunt, necesse est ut conclusionem vestram probetis, eorumque objectiones dissolvatis. De his namque etiam ante cum præsule hic præsentem sermonem contulimus ; et nunc nobis pariter in unum coactis, necesse est ut quæ sunt proposita citius solvatis : ne forte cunctatio vobis in silentii crimen vertatur, et jussioni nostræ morem non gerere male ædat. Tum vero optimi pastorum principis assecræ ac compastores boni adversus Leonem, serino dignum nomine et lupino sensu instructum, divinatorum eloquiorum pharetram depromentes, inque ea reposita coargutionum tela succedaneis vicibus effundentes, unam toti corpori plagam intulerunt. Ac ne singulis per id tempus dicta minutius referentes (v), tædio simus, unam ex omnibus universim componemus vocem, ejusmodi fere tenore.

57. Quod quidem, imperator, quibus judiciis nescimus, constituti sitis ut in Christi maximo grege sequestri partes ac mediatoris agatis, neque nos neque alios latet ullos, uti ipse loqueris. Quod vero stateram, qua sequestrum agis, in adversam ipso statim initio partem propendentem instruxeris, nemo nescit qui recte judicare norit. Ille namque sequester (x) est ac mediator, non qui hac, illacve perperam trahit, atque ad gratiam parti alteri momentum tribuit, sed qui ex æquo utrisque consulit. Si ergo ita animo affectus es, ut orta in Ecclesia

ἄς γεογόνον παιδάριον ἤδη παύοντα· ἔνθεν καὶ πρὸς τὸ λέγειν ἐπεβρώσθησαν, καὶ πᾶσαν ἐξ αὐτῶν δειμαίνουσαν δειλίαν ἀπώσαντο.

νς'. Πρὸς οὓς, ὑπόδρα • ἰδὼν ὁ θυμολέων φησὶν· Καὶ ὑμῖν, ὡς ὁρᾶτε, καὶ πᾶσιν ἀλάθητόν ἐστιν, ὡς ὑπὸ Θεοῦ μεσιτεύειν ἐπὶ ταυτηνὴν τὴν μεγάλωνυμον καὶ λογικὴν ποίμνην ἐτάχθημεν, πᾶν σκῶλον ἐν αὐτῇ φυόμενον δμαλλίζειν καὶ λύειν διὰ σπουδῆς καὶ προθυμίας τιθέμενοι. Ἐπεὶ οὖν τινες περὶ τῆς τῶν εἰκότων καὶ νυνὶ συζητοῦσιν ὑπάρξεως τε καὶ προσκυνήσεως, χρήσεις Γραφικᾶς ἀντιλεγούσας τοῖς προφέροντες, πᾶσα λοιπὸν ἀνάγκη τὴν τούτων λύσιν ποιήσασθαι· ὡς ἂν τὸ ἡμῖν σπουδαζόμενον (σπουδάζεται δὲ, ὡς ἴστε, πάντως ἡμῖν τὸ τῆς εἰρήνης ἐπὶ πάντας ὁμόγνωνμον), περαιώσιν δέξηται. Τοῖς οὖν διαποροῦσι καὶ τὰς προτάσεις ἐπάγουσι τὸ συμπέρασμα προτείνειν ἐπ' ἀναγκῆς· περὶ γὰρ τούτων καὶ τῷ ἀρχιερεὶ προανεκοινωσάμεθα, νυνὶ δὲ καὶ συμπαρουσιάζουσι ὑμῖν ἐντελλόμεθα, τῶν κεκρυμένων ταχέαν δοῦναι λύσιν· μήπως ἡ βραδυτῆς σιγῆς ὑμῖν παραιτία γένοιτο, καὶ οὐκ εἰς καλὸν ὡς ἀπειθοῦσιν ὑμῖν ἀποθῆσεται. Οἱ δὲ τοῦ καλοῦ ἀρχιποίμενος ὁπαδοὶ καὶ συμποίμενες, κατὰ τοῦ θηριωνύμου καὶ λυκόφρονος Λέοντος τὴν τῶν θείων λογίων φάρτρην ἐλκύσαντες, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῶν ἐλέγχων βέλη ἀμοιβαδὸν ἐκκενώσαντες, ὁλοσώματον αὐτῷ πληγὴν ἀπειργάσαντο. Καὶ ἵνα μὴ τὰ ὑφ' ἐκάστου τότε λεγόμενα κατὰ λεπτόν διεξίωμεν, μίαν ἐκ πάντων, ὡς ἐν περιλήψει, φωνὴν ἐκθησαίμεθα, ἔχουσαν ὡδε·

Ac ne singulis per id tempus dicta minutius referentes (v), tædio simus, unam ex omnibus universim componemus vocem, ejusmodi fere tenore.

νς'. Ὅτι μὲν, ὦ βασιλεῦ, κρίμασιν οἷς ἀγνοοῦμεν, ἐπὶ τὴν μεγίστην Χριστοῦ ποίμνην μεσιτεύειν ἐτάχθητε, καὶ ἡμῖν καὶ πᾶσιν, ὡς ἔφης, ἀλάθητόν ἐστιν. Ὅτι δὲ τὰ ζυγὰ τῆς μεσιτείας ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς ὑμῖν ἑτεροβόρητῃ διεσχεύασται, ἥκιστα τοῖς κρίνειν ὁρθῶς ἐπισταμένοις ἠγνόηται. Μεσίτης γὰρ ἐκεῖνος, οὐχ ὁ τῆδε ἢ τῆδε παρέλκων, καὶ τὴν αὐτοῦ θατέρω ῥοπὴν χαρίζομενος· ἀλλ' ὁ τὸ ἴσον τοῖς ἐφ' ἐκάτερα προμηθεύμενος. Εἰ οὖν διαιτῆσαι καὶ λύσαι τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ σκάνδαλα προτεθύμῃσαι, τί μὴ πρὸς πάντας ἀκλινῇ τὴν ῥοπὴν ἐπιδέδειξαι; Ὅρᾳ γὰρ πᾶς ὁ

VARIAE LECTIONES.

• ms. πρὸς ὑπόδρα.

NOTÆ.

extulit, et per simulationem illam adorans : « Sentio, inquit, quod vos, ut videtis, neque a vobis dissideo. » Sed hæc in colloquio ante Nativitatem Christi, videlicet anno 814 exeunte peracta leguntur in Appendice Theophanis quando et in Natalitiis ecclesiam ingressus, coram altari ex imperatorum consuetudine stetit et corporale sacra Domini nostri Jesu Christi nativitate in eo depicta insigne adoravit et osculatus est. Verum luminum festo ingressus non adoravit : primumque illud simulanter, haud vere, exhibitum cognoverunt : peractisque proinde Festorum solemnibus, cæpit aggredi velut

Pharao Israelem » etc. Annus tunc cœperat 815. (u) In Vita sancti Nicolai Studitæ : « Arroganti ac fremebundo sensu, quod per errorem in venerabilium imaginum restitutionem consensissent, adversus magnam pontificem sociosque velut pro concione orabat. »

(v) Singulorum sententiæ proferuntur in Vita sancti Nicetæ ; aliqua attinguntur a Leone grammatico.

(x) Annotat hic Combefis, sequestri nomen male usurpatum a Leone, qui recti dogmatis sit persecutor.

βουλόμενος, τοὺς μὲν τὸν ὀρθὸν λόγον πρεσβεύοντας ἀπεληλαμένους, καὶ τοὺς κακούργοῦσιν ἔξισον τὴν κίνδυνον ὑπομένοντας· τοὺς δὲ τάναντία θρησκείον-
τας ὑμῖν στεργομένους, καὶ πάσης τημελείας φαί-
δρας ἀπολαύοντας. Ἡ οὐχ οὗτοι μὲν ἐν χρυσοφόροις
αὐλλίζονται δώμασιν, ἡμᾶς δὲ καθεργνύντα στενο-
χωρεῖ τὰ δεσμωτήρια; Οὐ τὰ ἐδώδιμα τοῦτοις τῆς
ἀνακτορικῆς θαφιλίας ἀποκεκλήρωται, ἡμᾶς δὲ λι-
μὸς πιέζει καὶ κόρος ἐνδείας ἐμπύπλησιν; Οὐχὶ
πᾶσα βίβλος τοῦτοις ἀνείται πρὸς ἔρευναν, δίκη δὲ
τοὺς ἐπιγορηγεῖν ταύτας ἡμῖν ἐπικρέματα; Τί γινώ-
ρίζεται μεσιτείας ἐν τοῦτοις ἐμπύρρεμα; Τίς ἰσονο-
μίας ἐμπολιτεύεται τοῦτοις ἀρρέπεια; Τίς ἀτρεψία
νόος ἰσορρόπως τοῦτοις ἐπιστατῇ καὶ τηρεῖ τὸ συνεί-
δης ἀπαρέγκλιτον; Ταῦτα τοῖνυν ὁρῶντες, καὶ τὸ
πολυκλινὲς τῆς ὑμετέρας νεύσεως ἐννοούμενοι, καὶ
ὡς ἐκ πρώτης ἤδη ἐπιβολῆς ἐρήμην καταδιαιτη-
θείμεν (16), τὸ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας σιγῇ τι-
μῶμεν αἰδέσιμον· ὡς ἂν μὴ τῷ βορβόρῳ τῆς βλασ-
φημίας ἀλῶναι, καὶ χρανθῆναι λόγοις ἀκόρεστα
κατὰ τῆς οἰκονομίας Χριστοῦ ἀσελγάνουσιν. Ἐπὶ
αὐτῇ οἰκουμένηκῃ καταστροφῇ τίς ὑμῖν σώφρωνος
λογισμοῦ συνέψεται κύριος; Ἀφ' ἡλίου γὰρ ἐκβολών,
καὶ μέχρι Γαδεῖρων καὶ Ἡρακλείων σπηλῶν, ἡ τῶν
ιερῶν εἰκόνων σεβάζεται πόλις, ἣν οὐ χθιζή τις
ἐπίνοια, ἡ Χριστοῦ δὲ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημία τὸ
εἶναι σαφὺς ἐπιφέρεται. Ἐπὶ τοῦτῳ τοῖνυν τῷ θε-
μελίῳ προφήτας, ἀποστόλους καὶ διδασκάλους ἐποι-
κοδομεῖν δεδιδάγμεθα· βασιλεῖς δὲ ὑπείκειν μὲν καὶ
στέργειν τοὺς παρ' αὐτῶν κεκριμένους ἐπ' ἐγνώμεν,
νομοθετεῖν δὲ καὶ ὄρους τῇ Ἐκκλησίᾳ σεσυλημένους
πηγνύναι πάμπαν οὐκ ἔγνωμεν. Καὶ ὅτι μὲν ἀληθῆ
ταῦτα, τῷ συνεῖδόντι τῶν ἀκραστῶν ἀφίεμεν τὸ τοιοῦ-
τον κριτήριον. Ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ γὰρ ἐκείνου καὶ
ἀπαρалоγίστου δικαστηρίου τοὺς ἑαυτῆς ἐπαινέτας
ἡ ἀλήθεια στεφανώσει, τοὺς ἀντιπάλους δὲ τῶν εὐ-
σεβῶν δογμάτων εἰς τὴν τοῦ ψεύδους αἰσχύνην ἀπο-
κρίνει καὶ προκρούσεται.

trudere, vimque illis ac robur violenter præstare. Hæc quæ dicimus vera esse, penes auditorum con-
scientiam iudicium esto. In tremendo namque ac

coronatura, eos, qui nunc piæ doctrinæ adversantur, in mendacii probrum rejiciet atque repellet.
νη'. Τοῦτοις οὖν καὶ πλείστοις ὅσοις καταβροντη-
θεὶς τὴν διάνοιαν, καὶ ὥσπερ ἐκκεχωφωμένος τὰ ὦτα
ὑπὸ τῆς τῶν θεσπεσιῶν ἐκείνων φανερῆς ἀπηχίσεως,
ὡς εἰς αὐτὸν ἤδη προσκεκρουχότας ὑποτοπήσας
ἀσύγγνωστα (17) καὶ καθάπερ συκοφαντίαν προφα-
νεστάτην βραψυδῆθαι, οὕτω φυχὰς ἀνάνδρως τοῦ ἰδίου
λόγου γαινάμενος, καθαρὰν τὴν ἤτταν καθωμολόγη-
σεν· οὐ γὰρ εἶχεν ὀρέξαι χεῖρα τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ, οὐδὲ
μὴν ἀντιδλέψαι τολμᾶν πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἀν-
τιβόρῃσιν. Καὶ μάλα εἰκότως· ἡ γὰρ ἀλαζονία, καὶ
βραχεία· ἐξουσίας ἐπαιλημμένη, τελῶς ἐμπληκτον
ποιεῖ τὸν ἀλόντα, καὶ ἐξίστησι τοῦ φρονεῖν. Ἀμα δὲ

(16) Id est *indicta causa*, seu *negato loco defen-*
sionis: itaque hac voce Demosthenes, Eustathius,
et alii optimi auctores utuntur; ut exitum sit quo-
modo Ἑλληνικῶτάτῳ interpreti exciderit ἐρήμην
καταδιαιτηθῆμεν, reddere, *exilio damnemur*.

(17) Sequentia sic latius redderem: « Et veluti

scandala velis solvere atque extinguere, cur non
etiam in omnes pariter acclinem lanceam ostendisti?
Cunctis namque palam conspicuum est, eos quidem
qui recto dogmati student persecutionem pati, pa-
rique nefariis viris atque patibulariis alexæ subji-
ci; eos vero, qui secus sentiunt, vobis in deliciis esse,
omnique cura ac benignitate foveri. Nunquid non
hi quidem instructas auratis laquearibus domos ha-
bitant; nos autem carcerum angustiae in arctum
cogunt? Nonne his regie munificentiae addicta fer-
cula; nos autem fames premit impletque satietas
egestatis? nonne his concessum ut quos libuerit
scrutentur libros; in jus autem ac crimen vocatur,
quisquis librorum nobis copiam fecerit? Quanam
rebus ita constitutis mediationis aut conciliationis
species agnoscitur? Quænam viget æquitas, in neu-
tram inflexa partem? Quæ mentis constantia, æquali
utrosque lance librans, neutris male faventem con-
scientiam servans? Hæc itaque cum videmus,
quamque propenso in adversarios animo eorum re-
bus studeatis ipsi nobiscum reputantes, certique
futurum ut a primo congressu statim damnemur
exilio, venerandam Ecclesiæ catholicæ fidem silen-
tio colimus, ne blasphemiae cœno irretiamur, neve
sermonibus, insatiabili petulantia Christi dispensa-
tionem ejusque in carne mysterium exagitantibus,
polluamur. Nam; quæso, quis sanæ mentis vobis in
orbis universi subversione socium te præbet? Ab
ortu enim solis ad Gades usque et Herculeas co-
lumnas obtinet sacrarum imaginum veneratio at-
que religio, quam non nova quædam uniusque diei,
ut aiunt, inventum, sed Christi ad homines adventu
noscitur invexisse. Super hoc itaque fundamentum
prophetas, apostolos atque doctores novimus super-
edificare; imperatores vero ac reges his cedere de-
bere, et quæ illorum fuerint firmata iudicio, am-
plecti atque indubitata habere; non vero sancire
leges Ecclesiæ nedum subreptitia decreta eidem ob-
nuino incorrupto iudicio veritas suos laudatores

58. Illis itaque aliisque plurimis in quemdam
animi stuporem actus Leo, velut surdus auribus ad-
mirabilium procerum voce insonante effectus, ut læsæ
majestatis suæ citra spem veniæ reos habuit, et
velut manifestissimæ calumniæ contra se instructæ
convictos; sui autem factus deservit sermonis, victo-
ria cecidisse se liquido est professus. Non enim
erat unus ex omnibus, qui manum illi victus por-
rigeret: ipso autem nec respicere in eos audebat,
neque hiscere, ut quæ dicta fuerant, confutaret.
Idque jure maximo; arrogantia enim si vel modicū
quid potestatis nacta quemcunque occupave-

qui manifestissimam calumniam struxerat, sic im-
belliter profugus a suo sermone liquido se victum
fessus est: non enim facultas suppetebat resumendæ
orationis, ac ne fiducia quidem respiciendi ad re-
futationem eorum quæ dicta fuerant.

rit, furiosum omnino ac dementem reddit. Ad hæc causa in examen vocata, illa se penitus casurum noverat : jam enim ipse quoque invictam veritatem, ac plane insuperabilem esse vel invitus compere- rat. Quamobrem nugæ quasdam, quæ nihil e re essent, præclaris illis æmulatoribus in ruinam impellendis congerens, ubi suam ipse cladem resar- cire nequivit, minis incussis, eos una cum sacrorum antistite, palam ab aula expulit. O viri in deterius propensum animum ! o casum horribilem ab eo quod præstantius erat (y) ! Ex eo namque vulpina posita, leoninam, ut est in proverbio, induit ad- versus Ecclesiam, palamque instructa acie illius impugnatoribus socius accessit : in primis autem fortissimos pugiles exsilio non invitos relegans, alios aliis locis addixit procul ab Ecclesiæ atris se- motos : fore enim arbitrabatur, ut post hæc verbo uno dejectum patriarcham, hæreticæ pravitatis cassibus caperet ; sin autem, ut se ille sponte sacer- dotii præfectura abdicaret, cui e sacro illo choro nemo adjutor suppeteret. Solus itaque temporis labores ferens, in supernum auxilium animo erat intentus, orabatque ut desolato sibi et consilii inopi pia benignitate opitularetur Deus.

καὶ ἠπίστατο ἑαυτὸν ἀλώσιμον τῇ τοῦ λόγου συνε-
τάσει· ἄληπτον γὰρ ᾗδαι κάκεινος οὖσαν καὶ ἀήτη-
τον τὴν ἀλήθειαν. Ὅθεν φλυαρίας μὲν ἐξαγωνίους
πρὸς ὑπόπτωσιν τῶν ζηλωτῶν ἐκείνων συμφορήσας,
οὐ δυνηθεὶς δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἤτταν ἀνακαλέσασθαι,
τηνικαῦτα τούτους ἀπειλαῖς σὺν τῷ μυσταγωγῷ
τῶν βασιλείων ἐξώθησεν. Ὡς τῆς πρὸς τὸ χεῖρον τοῦ
ἀνδρὸς ἀπονεύσεως ! ὦ τῆς τοῦ βελτίονος ἀποπτῶ-
σεως ! Ἐξ ἐκείνου γὰρ, ὡς ἴ φησιν ἡ Παροιμία,
τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐνδύεται λεοντὴν, καὶ
φανερῶς τοῖς κατ' αὐτῆς ὀπλιζομένοις συμφράτ-
τεται· αὐτίκα γὰρ τοὺς, ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, ἀθλη-
τὰς ἐθελοντάς ὑπερορῶν παρέπεμπε, ἄλλον ἄλλοσε
καταμερίσας, καὶ πόρρω που τῶν τῆς Ἐκκλησίας
ἀποξενώσας ἐπαύλεων· ἐπειθε γὰρ αὐτὸν αὐτοδοεῖν
τὸν ἀρχιερεᾶ τοῖς τῆς αἵρέσεως βρόχοις ἐλεῖν, καὶ εἰ
μὴ τοῦτο γε γνώμης, ἐκουσιότητι τὴν τῆς ἱερατείας
καταλιπεῖν προστασίαν, ἔχοντα μηδένα τοῦ ἱεροῦ
καταλόγου συνέριθον. Μόνος οὖν λοιπὸν τὸ τοῦ και-
ροῦ διαφέρων ἐπίπνον, πρὸς τὴν ἄνω συμμαχίαν
ἀπέβλεπεν, ταύτην αὐτῷ μονωθέντι συνάρασθαι καὶ
ἠπορημένῃ συλλαβέσθαι ὡς μάλιστα.

CAPUT X.

*Sancti Nicephori in captivitate et morbo constantia : Epistolæ scriptæ : rejectæ conciliabulî minæ : ana-
thema illis illatum, et in eum rejectum.*

59. Videns autem sacratissimus antistes, Leonem vere fide ejurata, in Deum jam pervicaci esse animo, illius uxori scribit, deque recta Christianorum reli- gione ac fide admonens hortatur ut imperatori viroque suadeat, ut se a nequissima illa aggres- sione absteineat. Scribit et ærarii publici tum tem- poris præfecto, quo familiariter utebatur imperator propter dicendi libertatem, et quod in eadem sen- tentia esset ; ne quid adversus Ecclesiam molliatur, neve illam jam, in pace ac rerum tranquillo statu agentem, nova turbatione commoveat : sed potius flammam sopiat, quam succenderunt æterno digni supplicio homines, et feros imperatoris mores deli- nuiat. Illi denique qui primi a secretis imperatoris munere fungens, Eutychianus nomine, hæretico- rum fovebat partes, et rectæ fidei eloquia deprava- bat, diserte scripsit quod nisi vias Domini rectas cessaret pervertere, Elymæ magi¹⁸ vestigia terens, inspectore Deo atque ultore daturus esset pœnas, qui- bus eum amara vitæ necessitas dire cruciaret. Hic vero monentem visus spernere, minarum recepit

νθ'. Ὅρων δὲ τὸν ἄνδρα τὰ πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν
ἐξομνύμενον, καὶ ἀπειθῆ τὰ πρὸς Θεὸν ἡδὲ δεικνύ-
μενον, γράφει τῇ ἐκείνου συνεύνῃ, ἅτε γυναικί, περὶ
τῆς ὀρθῆς ὑπομιμνήσκων αὐτὴν τῶν Χριστιανῶν
θρησκείας καὶ πίστεως, καὶ ὡς ἂν πείσοι τὸν βασι-
λέα καὶ σύνευνον ἀποσχέσθαι τῆς τοιαύτης δεινῆς
ἐγγχειρήσεως. Γράφει δὲ καὶ πρὸς τὸν τηνικαῦτα τῶν
δημοσίων χρημάτων ταμίαν, οἰκειωμένον παρ' αὐτῷ
τῇ τε παρῥησίᾳ καὶ τῷ φρονήματι, μὴ κατὰ τῆς
Ἐκκλησίας, ἡδὲ τὸ ἐρηνοῖον ἐχούσης καὶ ἀσασίας-
στον, ἐπινεοῖν ἢ κινεῖν τινα σάλον, μᾶλλον μὲν οὖν
καὶ τὴν ἐξαφθεῖσαν αὐτῇ παρὰ τῶν τοῦ αἰωνίου πυ-
ρὸς ἀξίων φλόγα καταπαύειν, καὶ τὴν βασιλείῃς
καθημεροῦν ἀγριότητα. Γράφει δὲ καὶ τῷ πρώτῳ
τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων τότε τυγχάνοντι (Εὐτυ-
χιανὸς οὗτος ἦν), συναιρομένη τοῖς αἵρετίζουσι, καὶ
τὰ τῆς ὀρθοδόμου πίστεως παραναγινώσκοντι λόγια,
ὡς εἰ μὲν οὐ παύσεται διαστρέφων τὰς ὁδοὺς Κυρίου
τὰς εὐθείας, ἀλλ' Ἐλύμα τῷ μάγῳ συμπροαιρεῖ-
ται πορεύεσθαι, παρὰ τῆς ἐφόρου δίκης πείσεσθαι
λῶδην, τὰς πρὸς τὸ ᾗν ἀφορμὰς δεινῶς ἐπαλγύ-

¹⁸ Act. xiii, 8-11.

VARIE LECTIONES.

¹ Ms. ἥ.

NOTÆ.

(y) In Vita sancti Nicetæ : « Tunc imperator fu-
rore admodum exardescens, et quod recte dictum
fuerat, velut injuriosum quiddam accipiens, omnes
ejecit. » In Vita sancti Nicolai Studitæ : « Tunc
videns, ut ii Spiritus gladio nugarum ejus garruli-

tatem varie mediam secarent, ea re miser in fu-
rorem actus, omnes ad unum, multa ira exæstians,
regia expellit, ac quamprimum singulis locum exsi-
lii sancit. »

νουσαν· ὧ καὶ ἀνουθετήτω φανέντι τὰ τῆς ἀπειλῆς καταλάμβανεν. Πᾶσα γὰρ ἡ ἐξ ἐκείνου τῷ τάλανι ἐπιμετρουθεῖσα ζωῇ, συνεχεῖς ἀλγηδόνας ἐπάγουσα, νεκρὸν ἐμπνουν πρὸς τὰ τοῦ θανάτου καθ' ἡμέραν παρίστη προπύλαια. Οὕτω θεραπεύειν οἶδε Θεὸς τοὺς ἀβρώστιαν τῇ Ἐκκλησίᾳ δυσίατον ὑπογράφοντας.

ξ'. Τούτοις οὖν τοῖς βιωφελέσι τοῦ διδασκάλου καὶ σοφοῖς νουθετήμασι μὴ βελτιωθείς ὁ βασιλεὺς, τὴν διάνοιαν πρὸς τὸ τοῦτο μόνον ἐώρα, τοῦ καὶ αὐτὸν ἐξῶσαι, καὶ τῇ νύμφῃ Χριστοῦ ταλασιουργῆσαι χιτῶνα χηρεύσεως· ἐγχειρίζει γοῦν τὰ τοῦ λόγου τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἀναθήματα ἀνδρὶ τὴν τοῦ Πατρικίου ἀξίαν διέποντι, καὶ πάσης τῆς περὶ ταῦτα τὸν ἀρχιερέα δεικνύει φροντίδος ἀλλότριον· οὐ γὰρ ἐνεδίδου, πάντα λίθον, τὸ τοῦ λόγου, κινῶν, ὡς ἂν τὸ τῆς Ἐκκλησίας διαταλεύσειεν ἔρεισμα. Ὡς πῶς ἐπὶ τὰ ἐξῆς ὁ λόγος, οὐκ ἔχων ὅποι προδίδεται, σιγῆς καταστορέσαι κλίνην προεiletο, καὶ πρηνὴ τὰ τῆς νόσου διαγγιῆλαι τοῦ μακαρίου, αὐτὸν νοσηλευόμενον δείκνυσιν! Εἴχεν οὖν αὐτὸν ὁ σκίμπος· ἀσθμαίνοντα ἐκ τινος ὑποσκηψάσης ἐπιρροίας τῷ σώματι, καὶ πρὸς τὸ τῆς νόσου δυσάλθεξ ἐκπαλαίοντα. Ἀλλ' οὐδὲν οὕτω τὸν δίκαιον ἤλεγεν, ὡς ἡ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπινοουμένη παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπισύστασις· ἐκείνην γὰρ μόνος αὐτὸς τὴν διαμάχην ὑφίστατο, ταύτῃ δὲ καὶ τὸ τοῦ κοινοῦ παντὸς ἐκινδύνευε πλῆρωμα.

ξα'. Ὀφρυᾶτο οὖν τὸ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας συνέδριον, καὶ τῇ τοῦ ψεύδους ἀεὶ πιμελῇ λιπαινόμενον ἐξήτει τὴν ἐκρηξιν. Ὅθεν πείθουσιν αὐδὺς τὸν παντὶ ἀνέμῳ κακοδοξίας βασιλέα φερόμενον, πρὸς διάλεξιν κατασπεῦσαι συναλθεῖν τὸν διδάσκαλον· ὃς ἐπὶ τούτῳ στέλλει Θεοφάνην, τὸν τῆς βασιλείσης ὁμαίμονα, ὧ καὶ τὸ βασιλικὸν περιέκειτο ξίφος, ὡς ἂν τὸν ἀρχιερέα πρὸς τὸ τῆς συνομωσίας ἐκείνης μαιφόνον ἐλύσεις σύνταγμα. Πρὸς δὲ τοῖς προλαβοῦσιν εἰς ἀπολογίαν χρησάμενος, ἦδη ἐκ καὶ τὴν νόσον ἔχων συνήγορον, τοῦ πρὸς διάλεξιν συναλθεῖν τοῖς ἀνιέροις ἀπέπατο. Οὐ γὰρ, φησὶ, ποιμὴν προβάτων ἔρημος πρὸς λύκους ὀπλίζεται, οὐδὲ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας μόνον προμνόμενος θηριομαχεῖν κατεπείγεται· ἀλλ' ἢ πρὸς μάνδραν ἀσφαλῇ τὸ ποίμνιον σφραγισάμενος, καὶ φόβον οὗ ἐστὶ φόβος μακρὰν ἀπώσάμενος; οὕτω πρὸς τὰ τῶν λύκων συμφράττεται θήρατρα. Πῶς οὖν ἐμὲ τῶν ἐμῶν θερμεμάτων χηρώσαντες, καὶ ταῦτα βίᾳ τῆς ἀληθοῦς νομῆς ἀπλάσαντες, πρὸς θήρας μόνον ἡμᾶς προκαλεῖσθε δεινοὺς ἀπομάχεσθαι; Οὐ κλέος τοῦτο ποιμαντικῆς κατασχέσεως· ἀλλ' εἰ βούλησθε τῶν πλάσμάτων ὑμῶν ἐπιτεύξεσθαι (πλάσμα γὰρ τὰ ὑφ' ὑμῶν πρὸς ἡμᾶς ἀεὶ προτεινόμενα, καὶ οὐδεμιᾶς ἀληθείας ἐχόμενον), δότε τῇ ἐκάστου ροπή τὸ ἐκούσιον, γενέσθω πᾶς τῆς αὐτοῦ βουλῆσεως κύριος, λελύσθω τὰ δεσμωτήρια, ἀντι-

(2) Appendix Theophanis : « Hæc dum gererentur in infirmitatem decidit patriarcha, adeo ut diebus paucis salus ejus a medicis desperaretur : cujus

vicem : quidquid enim exinde misero vitæ reliquum fuit, continuos ei dolores ingerens, spirans cadaver ad mortis quotidie sistebat atria. Ita nempe Deus eos curare novit, qui pro amanuensibus ac scribe munere falsa subscribentes, insanabilem pene ægitudinem inducunt Ecclesiæ.

60. Hisce igitur utilibus ac sapientibus sancti doctoris monitis increpationibusque nihil factus melior imperator, in id unum tota incumbbat mente, ut expelleret eum et sponsæ Christi Ecclesiæ saccum texeret viduitatis. Siquidem prædicandi in Ecclesia munus et sacrorum vasorum donaria, viro cuidam patricio committit, cura eorum omni antistitem excludens : nihil enim contentione factus remissior, omnem, quod aiunt, movebat lapidem, ut illud Ecclesiæ sustentaculum convelleret. Quam libens hic lassata oratio, quo ulterius, procedere possit non inveniens silentii cubile sibi sterneret, et beati viri morbum relatura, ipsa suam prius ægitudinem proferret. Lectulo igitur decumbebat difficulter respirans, et cum humoris influxus quidam corpus incesceret deplorato fere morbo conflictabatur (2). Nihil tamen æque virum justum exercebat, quam quod inimici adversus Ecclesiam conspirationem conflaverant. Nam illam quidem adversæ valetudinis pugnam solus ipse sustinebat : hac autem ipse universus Ecclesiæ cœtus in periculum longe maximum erat adductus.

61. Tumebat autem Ecclesiæ adversans infernumque concilium, et mendacii pinguedine benefatum, in publicam lucem quærebat erumpere. Iterum ergo auctores sunt imperatori, levi scilicet homini quique omni pravæ doctrinæ ferretur ventio, ut doctorem in disputationis arenam cogat. Mittit itaque Theophanem Augustæ fratrem, eundemque regii ensis portitorem, ut in conjuratorum cædem spirantium conventum pertraheret præselem. Ad quem antistes, iisdem ipsis, quæ superius sunt delibata, excusando se usus ; ad quæ nunc etiam morbus accedebat, negavit affuturum se ut cum profanis disputatione congrediatur : non enim, inquit, pastor ovibus destitutus adversus lupos dimicat, nec suam duntaxat salutem quærens, cum bestiis depugnare festinat : sed ubi tuto loco extraque periculi aleam in caula gregem suum conclusit, et timorem ubi est timor longe depulit, ad luporum se venationem accingit. Qua igitur ratione, cum meas mihi oves abstuleritis, et procul a veris pascuis abegeritis, nunc provocatis, ut adversus vos tanquam diras bestias pugnam ineam ? non hoc muneri congruit pastoralis ; sed si vultis periculum facere vestrorum fimentorum (revera enim fimenta sunt, quæcunque in nos semper objecta intorquetis, et plane ejusmodi ut

imperator certior factus de vi facta nonnihil remisit : eo mortuo cuncta pro voluntate facilius exsecuturum cogitans. »

nulla veritate nitantur) permittite ut quisque ex animi sui sententia feratur, suæque sit voluntatis arbitrer. Pateant carceres; postliminio redeant, qui gravi macerantur exsilio; aperiantur alta defossa humo vestro illa barathra, ac producantur viri fame confecti, factique sitis ludibria, viri scilicet quorum nox quotidie illuminatio in deliciis eorum, ut cecinit beatus Psaltes ¹⁶: cessent (a) verbera, quibus Deo afflatorum hominum corpora vapulant. Atque adeo dum hæc flant, cunctisque liberum permittatis suffragium, neque violentiæ concedatis, ut suas partes agat, tunc palam proditis Ecclesiæ hostibus ejectisque, qui nullum vel exile sacerdotii vestigium afferunt, ac proinde ecclesiasticis disputationibus interesse non possunt, cum cæteris (si quis, quod absit, reliquus erit) conferendi sermonis causa convenire non detrectabimus. Neque enim fas est, ut cum profanis communem ad sacra disquirenda conventum ineamus. Dicant enim, qui olim silentio damnata atque suppressa Constantini decreta sectantur, quis sacram illis dignitatem imposuerit? ostendant cujus ordinationis vi, quam quidem agnoscant leges ecclesiasticæ, in sacerdotum gradum ascenderint. Cum itaque ecclesiasticus ordo indignos eos esse testetur, quis eos in ecclesia loci sustineat? Hæc iis, qui miserunt, renuntia: qui si nostris sermonibus obsequi videantur, en tempus ac locum disputationi congrua præstitui-mus: et quidem par edendæ confessionis habendique colloqui tempus erit, ubi Deo bene propitio tantisper morbus interquieverit, vitæque illius munere superstes fuerit: locus vero vrbis divini, famosa ac celeberrima basilica; in qua præsidens Deus, quæque decernet, et quam justissime explanabit.

62. Porro ubi nuntius verba hæc, ejus, qui ipsum miserat, auribus insonuit, et is cuncta ad illos retulit qui contrariæ erant opinionis, multos omnino et voce destitutos reddidit; gravique cordis dolore affecit, ut qui prorsus impossibilia ipsis proponeret et quæ præstare nullatus valerent. Quam-obrem ipsi coacto inter se concilio, adversus Ecclesiæ firmissimum murum coram imperatore hæc verba despuunt. Haudquaquam fieri potest, dum res ita transigatur, ut quæ majestati tuæ visa sunt, ac præsentī decreta synodo, prosperum exitum obtineant. Si enim unicuique tempus detur pro animi sententia se vertendi quo velit, et iis, qui exsilio damnati sunt, obtingat revertendi facultas, et propriæ voluntatis, nulla vi subeunte, arbitrer quivis fiat, nudi forsitan ac soli relinquemur: futurum est enim ut omnes illum sponte sua propense sequantur, et res nostræ omni destitutæ ope jaceant; ideo quod cum proceribus nostris in disputationis

A ζευζάτωσαν οἱ ἐν ἐξορίᾳ πικρὰ πιεζόμενοι, ἀνακαλυφθῆτω ὁμῶν τὰ ὑπόγεια βάραθρα, καὶ ἀναδοθῆτωσαν οἱ λιμοῦ τραυματαῖαι καὶ δίψης γενόμενοι παλγνια, καὶ νύκτα φωτισμὸν, κατὰ τὸ φθόμενον, ἐν τῇ τρυφῇ ἑαυτῶν ἐντροφῶντες ὁσημέραι· λαβέτω παύλαν ἡ μάστιξ, τὰ τῶν θεοφρόνων ἐπιξαίνουσα σώματα. Ὡς εἰ ταῦτα γένοιτο, καὶ τῷ παντὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐγγράφοιτε, καὶ τῇ βίᾳ μὴ δώτε τὰ ἑαυτῆς διαπράττεσθαι, τότε τῶν τῆς Ἐκκλησίας προδῆλων ἐχθρῶν, καὶ τῶν μηδὲν ἱερωσύνης ἐπιφερομένων λείψανον, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ ζητήμασιν ἐκκλησιαστικοῖς ἐγκρίνεσθαι μὴ θυναμένων, ἀπεληλαμένων, τοῖς λοιποῖς (εἰ καὶ τις, ὅπερ ἀπέστω, λελειψεται) εἰς λόγους ἐλθεῖν ἡμᾶς ἑαυτοὺς πείσσωμεν. Οὐ γὰρ ἀνέροις θέμις πρὸς ἔρευναν ἱερῶν καταλέγεσθαι. Εἰπάτωσαν γὰρ οἱ τὰ Κωνσταντίνου πάλαι σσειγηκότα καὶ κατὰ δόξαν περιέποντες δόγματα, τίς αὐτοῖς ἀξίαν ἐπιτεθεῖκεν ἱεράν; ἐκ τίνος ἱεροφαντικῆς χειροτονίας γνωρίζομένης τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς νόμοις κατατετάχθαι φασὶν εἰς βαθμὸν τῶν ἱερουργούντων; Εἰ οὖν τάξεις αὐτοῖς ἐκκλησιαστικῇ τῷ ἀναξίῳ εἶναι μαρτύρεται, τίς αὐτοὺς ἐπ' ἐκκλησίας λέγειν ἀνέξεται; Ταῦτα τοῖς στελλασιν ὁμᾶς γνωρισθῆτω, καὶ εἰ τοῖς ἡμετέροις καταπισθέντες ὀφθεῖν λόγοις, ἰδοὺ καιρὸν καὶ τόπον τοῖς, πρὸς οἷς εὐκαιρὸν ἐστὶ, διαλεχθῆναι ὀρίζομεν· καὶ καιρὸς, ἡνίκα ἂν Θεῷ φίλον, τὰ τῆς νόσου ἡμῖν ἐπιλωφῆσαι, καὶ ὑπολειφθῆναι τοῖς ζῶσι δὴ Θεὸς, συνομολογεῖν καὶ συμφυγγεσθαι· τόπος δὲ τὸ τοῦ θεοῦ λόγου διώνυμον τέμενος, ἐν ᾧ Θεὸς κάθηται, τὰ τῇ καθολικῇ πίστει ἀνήκοντα διεσμιλευμένας δαιτιῶν καὶ τρανῶν δικαιοτάτα.

C spectant ad fidem catholicam distincte subtiliter-

ξβ'. Ταῦτα τοῦ ἀγγελιαφόρου τοῖς ὡς τοῦ πέμψαντος ἐνηχῆσαντος, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῖς τάναντία συμφρονοῦσι κατὰ μηδὲν ἀποκρύφαντος, πρὸς πᾶσαν αὐτῶν ἀφασίαν τὴν γλῶτταν διήγειρεν, καὶ τὴν καρδίαν ἐπάλγωσεν, ὡς περὶ ἀδυνάτων καὶ μὴ τελεσθῆναι ἱκανῶς ἐχόντων ὑπάρχοντα. Ὅθεν πρὸς βουλὴν ἑαυτοὺς συναθροίσαντες, τοιαῦτα τῷ βασιλεῖ, κατὰ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας προδόλου λέγοντες, ἀπέπτυσον ῥήματα. Οὐκ ἐστὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον τὰ τῷ κράτει σου δεδογμένα καὶ τῇ ἐνδημούσῃ συνόδῳ κεκριμένα πέρας λαθεῖν ἀμφιδέειν· εἰ γὰρ εὖροι D καιρὸν ἡ ἐκάστου ροπή, ὅποι τρέπεσθαι βούλοιο, καὶ οἱ τῇ ἐξορίᾳ κατακριθέντες ἀναχομιδῆς ἐπιτεύξαιτο, καὶ πᾶς τις τῆς οἰκείας αἰρέσεως, μηδεμιᾶς ὑπόουσης βίας, γένοιτο κύριος· τάχα γυμνοὶ καὶ μόνοι περιλειφθῆμεν. Ἐκεῖν γὰρ πᾶσα γνώμη ἐκουσιαζομένη ὡς τάχος συνέσεται, καὶ μάλιστα τὴν πρὸς τοὺς προκρίτους ἀναινομένην διὰ λέξιν,

¹⁶ Psal. cxxxviii, fl.

⁶ Ms. καθέεται.

VARIAE LECTIONES.

NOTÆ.

(a) De cruciatibus et verberibus in carcere inflictis agitur in Vita S. Nicolai Studitæ, cap. 4, ubi varia ex Vita S. Theodori Studitæ adnotavimus.

τοῦτο γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν ἀνατροπὴν ἡμῖν προξενήσειεν. Ἄλις οὖν τῆς προκλήσεως· ἥδη γὰρ τρίτην ταυτηνὶ προτροπὴν πεποιήμεθα πρὸς αὐτὸν, καὶ αὐθαδεῖα πειθόμενος οὐκ ἀπήντηχεν. Ἀλλ', εἰ δοκεῖ, συνδοκῇ αὐθεντεῖα χρησάμενοι, τὰ τοῖς ἀπειθοῦσι δῆλα διὰ γράμματος αὐτῷ καταστήσασθαι, ἀπαντήσασθαι καὶ ἀπολελογῆσθαι, ὑπὲρ ὧν ἡ σύνοδος κατ' αὐτοῦ ἐγκέκληται. Γράφουσιν οὖν τινα ταπεινὸν καὶ χαλεπὸν τὸμον πρὸς τὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχηγόν, τοῖς ἀχειροτονήτοις παρεστάναι κελεύοντα, καὶ περὶ τῶν βεβουλημένων αὐτοῖς διευθύνεσθαι. Ὅν ἐπιφορτίσαντες ἐπισκόποις τισὶ καὶ κληρικοῖς, χειροτονίας ἄτερ τυγχάνουσι, πρὸς τὸν λαμπτήρα τῆς ὁρθοδοξίας ἐκπέμπουσι, συζεύξαντες αὐτοῖς ὄχλον ἀγρυπνῶν καὶ ἀγοράων καὶ τῆς αὐτῶν βδελυρίας ἐπάξιον. Ὡς δὲ πρὸ πυλῶν τοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης σκηνώματος ἔστησαν, ἀνηνέχθη τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεὶ τὸ τῆς παρουςίας αὐτῶν φορτικώτατον μήνυμα. Ὁ δὲ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν τῶν κακοφρόνων θεὸν ἀχθόμενος (τοιοῦτο γὰρ αἱ καθαρὰ φύσεις, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἄλλοτρίως τῆς ἀληθείας ἔχον ἀηδίζόμεναι), οὐκ εἶχε γνώμης αὐτοῖς εἰς ὁμιλίαν ἔλθειν. Ἀκουσὼν δὲ βίανυσσόμενος ὑπὸ τοῦ πεπιστευμένου τὴν αὐτοῦ φρουρὰν πατριχίον, μὴ ἀποπέμψειν τοῦτους εἰς τοῦπίσω ἀπράκτους καταίνοντος, ὅψε καὶ μόλις αὐτοῖς ἐπαφῆκε τὴν εἰσοδον.

Ξγ'. Εἰσω δὲ γενομένους, οὐδὲ τὸ τῆς νόσου τοὺς δειλοὺς κατῆρει δυσάλθης, ἀλλὰ τῇ συντροφῇ ἀναιδεῖα χρησάμενοι, τὰ τῷ ἀτόμῳ ἐκείνῳ τόμῳ κεχαργμένα τραγικῶς εἰπεῖν ὑπεκρίναντο. Κατὰ σοῦ, φησὶν, λιδέλλους ἡ σύνοδος δεξαμένη, πρὸς λύσιν τούτων, πάσης ἐκτὸς ἀμφιλογίας, παρέσσεσθαι καὶ ἀπολογεῖσθαι τρανῶς ἐδικαίωσεν. Πρινὴ οὖν ἡ τῆς ἀποφάσεως αὐστηρία διαβῆσα καθαιρέσεως ἐγκλήμασιν υποβάλοιτε, πρὸς τὸ τῇ συνόδῳ καὶ τῷ βασιλεὶ δοκοῦν μετατίθεσο φρόνημα, συμφθεγξάμενος ἡμῖν καὶ ὁμογνωμονήσας περὶ τῆς τῶν εἰκόνων ἀποτροπῆς τε καὶ ἀπαρνήσεως· οὕτω γὰρ ἔσται τὸν τῶν λιδέλλων ἀποδιαπομπεῖσθαι μῶμον· ἢ ἐς πλείστον ἀπαναίνόμενον καὶ ἑτεροφρονούντα, τῆς τῶν ἐγκαλούντων ἐνοχον εἶναι σαφῶς ἐπικλήσεως, ἣν οὐκ ἄλλως ἀποτρέψασθαι δυνατόν, μὴ οὐχὶ κατὰ πρόσωπον στήναι, καὶ περὶ ᾧ οἱ ἐλεγχοὶ διευθύνεσθαι. Ταῦτα οἱ ἀντὶ ποιμένων λύχοι τῷ ἀρχιεπομένῳ τὰ παλῆμψιμα παραφθεγξάμενοι, καὶ ὑπ' ὁδόντα πῶς διαφύθουσαντες παλίνια (οὐ γὰρ ἔσθονον ἐκείνῳ τῷ καθαρῶτάτῳ νοῦ μετὰ παρρησίας ἀντωπεῖν ἢ προσφθέγγεσθαι), σιγῇ τὸ τῆς ἐντροπῆς ἐγκαλύψαντες αἴσχος, τὴν βεβυσμένην ἔστησαν αὐτῶν ἀκοήν, ἱμαίρομενοι, καὶ εἰ δυσμενεῖς τυγχάνοιεν, εἰσδέξασθαι τὸ παρὰ τῆς ἐκείνου γλώττης ἡδυνεπὲς ἐπιφώνημα.

Ξδ'. Ὁ δὲ, καίτοι τῇ νόσῳ τρυχόμενος, πρὸς αὐτοὺς ὑποφάσας, ἔλεξεν ὧδε· Τίς οὗτος ὁ λιδέλλους ἡμῖν ἐπισταὶν καὶ τὰς καθ' ἡμῶν ἐναγωγὰς, εἰσδεχόμενος; Ποίας πατριαρχικῆς καθέδρας εὐχεται εἶναι πρόεδρος; Ποίας ποιμαντικῆς φροντίδος ἐπειλημμένος κανονικαῖς ἐνοχαῖς ἡμεῖς ὑποβέβληκεν; Εἰ

arenam descendere renuat, quod quo facilius gravi nos damno afficiat. Satis ergo quod hucusque observavimus : jam enim tertio eum hortati sumus, nec ille temeritati suæ obsecutus, ut sibi suaderi sinneret, induxit in animum. Quare synodali, si placet, auctoritate usi, quæ pervicacibus denuntiari solent, hæc ei scripto nota faciamus ; ut compareat nempe, et de quibus adversus eum synodus querelam movet, satisfaciat. Scribunt ego vilem ac claudicantem tomum ad Ecclesiæ præsulem, eoque jubent ut illis se sistat, qui ordinibus initiati non erant, et eorum, quæ ipsi voluerunt, reddat rationem. Hunc libellum quibusdam episcopis, clericisque, qui vere nullo clericali characterē, aut episcopali infula donati essent, committentes, destinant ad rectæ fidei lucidissimam faciem, cum tumultuariæ ac circumforanæ multitudinis turba, quæ ipsorum dementiæ particeps se eis adjunxerat. Ubi autem pro episcopalis tabernaculi foribus astiterunt, et adventus illorum durissimus nuntius magni pontificis aures pulsavit, cum etiam ipsum male sentientium aspectum ægre ferret (ejusmodi enim sunt puræ mentes, ut quidquid alienum a veritate est, id plane molestum sit ac insuave), decreverat animo prorsus eos non alloqui. Cogente tamen patrio, cui custodia ejus commissa erat, ne sic missi re infecta reverterentur, sero et vix tandem ingredi illos permisit.

63. Ingressis autem, ne morbi quidem molestia miseris homunculis pudorem injecti; quin inolita improbitate usi, quæ infami illo tomo exarata erant, eum quadam commiserationis specie loqui se fingerent, Accepitis, aiunt, adversus te libellis, synodus, ut objecta dissolvas, omni tergiversatione semota adesce te et clare respondere jubet. Quapropter priusquam condemnationis districtio depositionis te pœnæ subiciat, tuam e synodi, atque imperatoris sententia sententiam muta, ut idem nobiscum sentias atque doceas; evertendas nimirum esse imagines et simulacra, earumque usum abolendum : sic namque impositum per libellos crimen licebit depellere. Sin autem contentiosius renuis contraria sentiens, accusantium appellationi palam eris obnoxius, quam fieri nequit ut amoliaris, nisi te coram sis, ac de objectis judicaris. Hæc lupi pastorum habitu, pastorum principi inconcinne locuti, et ludicra quædam dentibus susurrantes (non enim poterant purissimæ illi menti ex adverso liberis oculis obniti, aut ei palam loqui) silentio obtegebant suæ confusionis probum, et obturatas continebant aures; etsi alioqui insensissimos illos mellifluæ linguæ illius responsa audiendi cupido incessisset.

64. At sanctus, quanquam ægritudinis vi attritus, objecta occupavit et in hunc fere modum arguit : Quisnam vero est qui nobis libellos intendens actoris in nos partes suscipit? Cujusnam Ecclesiæ, quæ patriarchali dignitate fulgeat, præsulem se esse gloriatur? Qua suscepta pastoralis

cura, canonicis nos pœnis subjicit? Si is appellei, A qui senioris Romæ gubernacula sancte moderatur, præsto sum; si Alexandrinus antistes Marci evangelistæ successor accuset, quin prompte sequar, nihil detrecto; si Antiochenus sacer pastor in judicium trahit, vadimonium non desero; si denique, qui Hierosolymorum sedem administrat, ad jus dicendum adesse præcipit, causæ meæ deesse non videbor. Sin autem lupi immanes, quorum animis constitutum sit turbare gregem sub ovina pelle et suo insultare pastori, quis in conspectum etiam illorum venire sustineat? quibus etiam divinus Apostolus grave judicii pondus portandum indixit. Cæterum fugite me, juxta ea quæ nugamini in illoque sensu deblateratis in imperatoris vestramque sententiam manibus pedibusque concedere: quæ ratio est, qua objectorum nobis libellorum crimen depulsurum sumus? quis nobis gradus decernetur, qui vestra sententia rei atque obnoxii existimus? Quis enim, quis ille est potestatis tantæ, ut intra diei unius angustias depositum ac ne in infimo quidem gradu valentem consistere, extollat in supremum? Num rudes adeo nos atque Imperitos existimatis, ut divina jura non simus scrutati? Eam sane notam nefas est iis ascribere, qui sacerdotii infulis fulgent. Nempe ad spernenda jura proclivis semper impietas est, inque unam comparata transgressionem, qua sibi obsequentes in inferni laqueum et barathrum pertrahat. Discedite ergo a nobis, operarii iniquitatis; ad proprium redite vomitum, latrocinii vestri specus lustraue repetite. Nec enim futurum est, ut eos expugnetis, qui in rectæ confessionis petra animum firmaverunt, aut ut eos prosternatis, qui in celsa synodali definitionum specula tuto constiterunt; sed in vobis ipsis tumentes hæresis fluctus

65. Hæc vir beatus ad homines omni sano destitutos sensu et proceres dementia plenos prolocutus, sequentia quoque adjungit prioribus: Tametsi, inquit, nostra hæc sedes pastore viduata sic esset, ut nullus ei curam impenderet, tamen ne sic quidem ulli liceret docere fallaciam specie quadam vana placentem, sive conventum contra canonum præscripta cogere atque ex aliena provincia venientem nihil ad se spectantes terminos juris dicendi causa invadere. Cum vero pastoris sui adhuc præsentia gloriatur, nec desit, qui utiliter illi legitimeque præsideat; quæ vos ratio a canonicæ districtioris severitate eximat, qui super aurum et argentum, superque lapides pretiosos, super fundamentum, inquam, apostolorum Patrumque eloquiis varie exornatum, lignum, fenum, stipulam perversæ fidei superexstruere tentatis: ut vel ideo solum par videatur juxta sacros canones violati ipsorum juris reos vos peragi qui contra adeo claras ac manifestas pugnat et insanitis leges, congrue

(20) Respicitur ad illud II Petr. 11, 3: quibus judicium jam olim non cessat.

(21) Ms. τὸ μὴ· quod nescio quem sensum facere possit: suppleo igitur quod excidisse librario vide-

ὁ τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης πηδαιουχῶν ὁρίως τοὺς οἰακας ἐπικαλεῖ, παρέσσομαι· εἰ δὲ τῆς Ἀλεξανδρῶν ἱεροκλήρου ἐπατιτῆται, οὐκ ἀπειθήσας ἐφέψομαι· εἰ δὲ τῆς Ἀντιόχου ἱεροποίμην ἔλκει πρὸς κρίσιν, οὐκ ἀπολειφθήσομαι· εἰ δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα διέπων εἰς εὐθύνην ἡμᾶς καταστήναι προσέκλῃται, οὐκ ἀπολείψομαι. Εἰ δὲ γε λύκοι βαρεῖς τὴν ποιμνὴν ταράξαι προθέμενοι προβάτων ὁρᾶν ὑποκρίνονται, καὶ κατὰ τοῦ Ποιμένου ὑβρίζουσι, τίς αὐτοῖς καὶ μόνον εἰς θέαν ἐλθεῖν κατανεύσειεν, οἷς καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος τὸ τοῦ κρίματος ἐπεφόρτισεν ἄχθος (20); Ἀλλ' εἰ καὶ, κατὰ τὸν ὑμέτερον φήναρον, τῷ τῶν κρατούντων καὶ ὑμῶν προστεθείμεν δόγματι, τὸν τῶν καθ' ἡμῶν λιθέλλων μῶμον ἀποτριφαίμεθα· καὶ ποῖα τάξις ἡμῖν ἀπονεμηθήσεται, ὅπου θύνοισιν οὖσιν, ὡς φατε, καὶ κανονικοῖς ἐλκωκόσιν ἐγκλήμασι; Τίς οὖν ὁ αὐθιμερὸν καθαιρῶν καὶ ἀνάγων εἰς ὕψος τὸν οὐδὲ κάτω στήναι δυνάμενον; Ἡ ἀμυήτους καὶ ἀνεπιστήμονας περὶ τὴν τῶν θείων ἐρευναν ἡμᾶς ὑπειλήφατε; Τόλμημα (21) ἐν τοῖς ἱερωμένοις οἷον ἐστὶ κρίμα λογίζεσθαι· Ἀλλ' ὄντως πρὸς τὴν τοῦτων παρόρασιν, καὶ πρὸς μόνην παράδασιν ἐτοιμον ἢ ἀσέβεια, τοὺς αὐτῇ πειθομένους εἰς ἄδου καθέλκουσα πέταυρον. Ἀποχωρεῖτε οὖν ἀφ' ἡμῶν, ἐργάται τῆς ἀνομίας· πρὸς τὸν ἴδιον ὑμῶν ἔμετον ἀποστράφητε, πρὸς τὰ τῆς ληστείας ὑμῶν ἀναστράφητε σπήλαια. Οὐ γὰρ αἰρήσετε τοὺς ἐπὶ τῇ πέτρᾳ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας τὸν νοῦν ἀπερείσαντας, οὐ καταβαλεῖτε τοὺς ἐν τῷ ὕψει τῶν συνοδικῶν ὅρων ἑαυτοὺς ἐπιστήσαντας· ἀλλ' ἐν ὑμῖν αὐτοῖς συντριβήσεται τὰ τῆς αἰρέσεως κύματα, μηδεμίαν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ

κλυσιν προσπελάσαντα.

ἔσ'. Ταῦτα πρὸς τοὺς κενούς μὲν φρενῶν, πλήρεις δὲ ἀφροσύνης δυνάμενους, διεξεληθὼν ὁ μακάριος, προσετιθεὶ καὶ αὐτά· Εἰ μὲν ἐρημίζῃ ποιμένος ἀπρομνήστευτος ὁ θρόνος οὕτως καταλείπτο, οὐδενὶ τῶν πάντων ἐξῆν εὐπρόσωπον σόφισμα παραδιδάσκειν, ἢ παρασυνάγειν, καὶ ἐξ ἄλλοδαπῆς ἐπὶ τὰ μὴ προσήκοντα αὐτῷ μετέρχεσθαι ὄρια· ἐπειδὴ δὲ καὶ παρουσίᾳ ποιμένος μεγαλυνεῖ, καὶ τοῦ προστατοῦντος αἰσίως οὐ διαμαρτάνει, τίς ὑμᾶς τῆς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίας ἐξαίρησεται λόγος, ἐπὶ κεχρυσωμένῳ καὶ ἡργυρωμένῳ καὶ τιμίοις λίθοις, ἀποστολικοῖς καὶ Πατρικοῖς, φημί, λόγοις, θεμελίῳ πεποικιλμένῳ, φυλῶδι καὶ χορτῶδι καὶ καλαμίνην ἐποικοδομεῖν κακοπιστίαν ἐθέλοντας; Ὡστε δίκαιον ἂν εἴη καὶ αὐτῆς τῆς τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκριβείας ὑποδίκους ὑμᾶς ἀποφῆναι, οὕτω πρὸς τὰ ἐναργῆ καὶ δῆλα μαχομένοις καὶ ἀνοηταίνουσι, καὶ δεσμοῖς ἀδίοις ὑποβαλεῖν εὐκαίρῳτατα. Τὸν οὖν κανόνα τούτοις ὑπαγαγόνους, καὶ καθαιρέσεως κατακρίσει περιδεμήσας, ἔξω τοῦ θείου περιβάλλου γενέσθαι προσ-

tur, et τόλμημα ἐν legens hunc sensum reddo: « Audax adversus Deo sacratos facinus, qualiter potest judicium dici? »

έταπτεν. Οἱ δὲ ὡς ὑπὸ μάστιγος ἐλαυνόμενοι, λύπη καὶ μανίᾳ γενόμενοι κάτχοι, σὺν τοῖς ἐπομένοις αὐτοῖς κωμολόγοις καὶ ἀγύρταις, αὐτὸν τε καὶ Ταράσιον, τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἐδραιωτάτους στύλους, τοῖς ἀναθέμασιν ἐβάλλον· οὕτω τε λοιπὸν διὰ τῆς λεωφόρου ἐνασχημονοῦντες οἱ μιαιώτατοι; καὶ πρὸς τὰ βασίλεια σὺν τοῖς κατὰ τῶν ἁγίων σχώμασιν ἤδη φερόμενοι, ἤπειλουν ἐνώπιον τοῦ τε βασιλέως καὶ τοῦ τῆς αἰρέσεως φοροτοῦ, ὅσα ἤκουσαν καὶ ὅσα ἐποίησαν.

clos compleverant, et coram ipso vulgique hæretici impura turba minas crepando, referunt omnia quæ audiverant fecerantque.

CAPUT XI.

Periculum necis sancto Nicephoro inferendæ. Ultima in templo valedictio. Exsilium.

Ξς'. Ὡς οὖν τῆς ἐαυτῶν καταδίκης ἐκ τῆς κα-
νονικῆς ἀκριβείας ἐπήσθοντο, καὶ τὸ ἀπότομον τῆς
Ιερᾶς ἐκείνης ψυχῆς ἀπὸ τῶν οικείων ψευδαγγέλων
ἀνέγνωσαν, ὕψηκαν τοῦ θράσους, καὶ τῆς πρὸς αὐ-
τὸν ὀμιλίας ἐθελοσυίως ἀπέπαιναν· ἐφ' ἐτέραν δὲ
ἀνοδίαν τραπόμενοι, βίᾳ καθελεῖν ἐθρύλλουν τὸν
ἄγιον, ἡ λαθραίῃ ὑπεξαγαγεῖν θανάτῳ μελέτην ἐτί-
θεντο. Καὶ εἰ μὴ τις τῶν τῇ ὀρθῇ δόξῃ προσκειμέ-
νων, καὶ τῷ κλήρῳ κατειλεγμένων, τὰ τῆς ἐπιβουλῆς
ἐκ τῶν τῆς ἀληθείας πεπισμύμενος σαφῶς, ἀπεγύ-
μνωσεν, καὶ τὰ τῆς ἀσφαλείας προειδέσθαι κατ-
έσπευσεν, τάχα μετὰ τραγῳδίας ἐχαρτυπῆθη καὶ
νῦν ὀλοφύρματα. Ὡς δὲ καὶ περὶ ταύτην οἱ φονῶντες
τὴν δραματουργίαν ἐσφάλισαν (ἡ γὰρ ἄνω θεία
ῥοπή τὸν ἐαυτῆς ἐφρουρεῖ θεράποντα), τὴν περὶ γε
τοῦ θρόνου βίᾳ καθελεῖν σπουδὴν ὕψιεντο, θάνα-
τον ἀπειλοῦντες κακὸν τῇ τῶν πρὸς τὴν ἀσθένειαν
συνοισόντων ἀναιρέσει· καὶ τ' οὐκ ἐνδόσιμον ἦν, στε-
ρίσκοντες αὐτὸν τῆς ἐκ τῶν ἐξωθεν τημελείας, τῆς
τε ἐν ταῖς συνάξεσι νενομισμένης (22-23) μνήμης.
Οὕτω γὰρ τὸ μορμολυκεῖον ἐκεῖνο (ἐκκοπτέσθω γὰρ
τὸ βασίλειά καλεῖν αὐτὸν) Ἰουδαϊκῶς τοῖς Ιερᾶσθαι
λαχοῦσιν ἐπηπείλησεν, ὡς ἂν τις αὐτὸν ἀρχιερεᾶ
τρανῶς ὀνομάσειεν, ἀποσυνάγωγος γένηται.

percitus, iis, qui sacerdotali dignitate fulgebant, episcopum palam vocaret, extra synagogam fieret.

Ξς'. Μόνος οὖν λοιπὸν ἐπ' ἐλπίδι κατοικισθεὶς, καὶ
ταῖς θλίψεσιν ὑπὸ Θεοῦ πλατυνθεὶς, ὡς Δαβὶδ ὁ
θειότατος, ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ φέρειν οὐκ ἔσθενεν,
ἐν τῷ τὴν ποίμνην ὁρᾶν ἡθετηχῆσαν τὸν ἀρχιποίμνην,
καὶ τοῖς λύκοις γενομένην ὑπόφορον. Τί οὖν ἔδει
ποιεῖν [Ὡ (24) τᾶν] πρὸς τῆς ὑμῶν αὐτῶν σωτηρίας;

17 Psal. iv, 2,

(b) In Appendice Theophanis additur: « S. Germanus patriarcha, qui Leoni Isaurico resisterat. » Colitur 12 Maii.

(22-23) Ms. θάνατον ἀπειλοῦντες κάκωσιν τῶν πρὸς τὴν ἀσθένειαν συνοισόντων ἀναιρέσιν, ἀλλ' οὐκ ἐνδόσιμος ἦν, στερίσκοντες αὐτὸν τῆς ἐκ τῶν ἐξωθεν τημελείας, τῆς ἐν ταῖς συνάξεσι νενομισμένης μνήμης. Ex quibus longe intricatissimis, sed modica emendatione in textu correctis, hic nunc demum sensus Latinus existet: « Malam comminantes mor-

omnino æternis vinculis subjiciendi. Prælecto igitur iis canone, ac depositionis promulgata sententia, jubet eos septo divino excedere. Illi porro tanquam flagro abacti, atroque mœrore ac furore perciti, adjuncta sibi petulantium hominum et circumforaneorum caterva, ipsum pariter ac Tarasium (b), firmissimas Ecclesiæ columnas, anathemate feriunt: atque ita impurissimi homines, publice turpitudinem jactantes suam, redire festinant ad imperatorem cum iis conviciis, quibus san-

66. Ex canonica igitur districtione sese damnatos sentientes, et sacri illius animi inflexibili constantia ex falsis nuntiis suis liquido cognita, audaciam tantisper remiserunt; ultroque ne cum illo in colloquium venirent decernentes, ad aliud divium converterunt se, et sanctum vi deponendum susurrabant, vel etiam ex insidiis occulte tollendum. Ac forte, nisi e clero aliquis rectæ fidei addictior, quas vera auditione deprehenderat structas ei insidias palam detexisset, et securitati ejus festinasset prospicere, tragicæ lamentationes de eo in charta modo exarata exstarent. Ubi autem ne hæc quidem strophæ ex voto cesserat homicidis (divina enim protectio ac cura Dei famulo præsidio erat), contenderunt illata vi sede sua dejicere et deponere sanctum, omni contentione contra eum certas, comminantes necem et verbera, et quidquid durum est, si quis subministraret aliquid, quod ejus levandæ imbecillitati conferret; eum denique, quamvis nullam ipsis occasionem daret, externo omni privantes ornatu, etiam memoriæ in conventibus sacris per leges faciendæ honore spoliarent. Sic namque larva illa (absit enim ut imperatoris regisque nomen obtineat) furore Judaico comminatus erat, ut si quis eum pontificem aut

67. In sola igitur spe deinceps fundatus, et sicut divinissimus David in tribulationibus dilatatus 17, unum hoc ut ferret adduci non poterat, quod Christi gregem, summo pastore abjecto, lupis expositum prædamque factam videret. Quid ergo per vestram ipsorum salutem agendum, quid præ-

tem earum ablatione rerum quæ infirmitati levandæ conducere; et (quamvis nulla adesset causâ) privantes ipsum tam externo ornatu quam legitima in sacris commemoratione. » Deinde istud τοῖς Ιερᾶσθαι λαχοῦσι, simplicius reddes, quibus sacra facere obligisset.

(24) Ms. ᾧ, quo per conjecturam mutato, cætera sic interpreto: « Quid igitur faciendum ei, charissimi, pro vestra salute, quid præstandum erat? » Ac deinde in fine periodi: « Ut quantum in ipso erat in peccatum non laberentur; » et paulo post,

standum erat? Quandiu multitudini periculorum innatandum sic ut non mergeretur, non cederet nequitiae temporis, non peiori potestati, eamque sequentibus locum daret? Quomodo cavere poterat ut non laherentur in peccatum, quod adversus ipsum patrabant? Nam ne eos quidem a sua abdicabat cura, qui lacescebant injuriis eumque persequabantur, pietate Christi discipulum imitans. Non sic autem illi, quorum unum hoc studium erat atque opera, ut beneficiis solis certare studentem insidiis appeterent. Nec enim inania in eum meditari, mortesque intentare desierunt prius quam extra portam (Ecclesiam scilicet) ejectum occiderent, juxta Domini parabolam illam unanimiter dicentes: *Venite occidamus eum, et possideamus hæreditatem ejus*¹⁸. Cum itaque illuminatissimæ mentis radio, cui prophetici aliquid afflatus inesset ad anteriora prospicienda, illorum ad scelus exæcatum atque in cædem incitatum deprehenderet animum, in hæc verba imperatori scribit:

68. Exposcit tempus, ut humilitas nostra, quæ in hanc necessitatem atque invaletudinem devenit, ad justî tenacem majestatem vestram hæc referat. Hactenus pro virili nostra facultate tuendæ veritatis ac pietatis causa decertavimus, neque eorum quæ nostri muneris erant quidquam videmur subtraxisse, procurantes ut neque petentibus defuerit sermonis conferendi facultas, neque doctrina recipientibus. Postquam vero eo nomine tribulationem omnem et angustiam afflictionemque, infamiam, carceres, proscriptiones, famulantium etiam jacturam pertulimus, eo tandem proruperunt quidam, qui se episcopos dicunt, ut majorem prioribus contumeliam nobis probraque irrogarent, cum vulgi circumforanei turba gladiisque ac lignis instructa offerentes se nobis. Atque illi quidem, cujusvis generis convicia injuriasque impudenter inverecondeque in nos jactaverunt; neque Dei timorem concipientes animo, nec ulla ducti reverentia erga suum quondam præsuleni, eumque extrema decumbentem valetudine, ac solo languente spiritu superstitem; turba vero, quæ illos comitabatur, tum me tum necessorem antistitem diris devovit: quod ambobus gloriosum est et decus maximum. Super hæc autem omnia mala certa cognovi relatione veritatis hostes adversus nos insidias struere: idque illis constitutum esse, ut vel deponant vel neci tradant violentiæ. Ne ergo scelus tantum fiat, inque majestatem vestram crimen recidat, cum major nulla in nos persecutio excogitari possit, necesse omnino est ut inviti atque nolentes, velut ab insensibilibus hostibus persecutionem passi, nostra migremus sede, divinis circa nos resque nostras judiciis et dispositioni acquiescentes, ejusque benignitati agentes gratias.

¹⁸ Matth. xxi, 48.

• Christum magistrum in hoc imitatus: • Pro quo nescio quomodo exciderit, • pietate Christi discipu-

τι διαπράττεσθαι; Μέχρι τίνος τῇ δαφιλείᾳ τῶν δυσχερῶν ἐπινήχεσθαι, καὶ οὐκ ἐνδιδόναι, οὐ τῷ πονηρῷ καιρῷ παραχωρῆσαι, οὐ τῇ πονηροτέρᾳ ἐξουσίᾳ, καὶ τοῖς ταύτην ἀγουσί δοῦναι τόπον, ὡς μή, τότε εἰς αὐτὸν ἔλθον, ἁμαρτία περιπεσεῖν; Καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ἐφρόντιζε, τὴν διδάσκαλον Χριστὸν ἐν τούτῳ μιμούμενος. Ἄλλ' οὐκ ἐκείνοι τοιοῦτοί ποθεν, οἷγε κατὰ τοῦ εὐεργετεῖν πειρωμένοι ἐπιτιθέμενοι σπουδὴν ἀπειδείκνυντο. Οὐ γὰρ καθυφῆκαν κατ' αὐτοῦ κενὰ μελετᾶν, καὶ θανάτους ἐπαπειλεῖν, ἔσθ' ὅτε τῆς πύλης ἔξω (τῆς Ἐκκλησίας φημί) ἐξῶσαι καὶ ἀποκτινύναι ὁμοθυμαδὸν, κατ' ἐκείνην καὶ αὐτοὶ τὴν Κυριακὴν παραβολὴν λέγοντες, Δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ κατὰσχώμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Ὅθεν τῷ ἀθολώτῳ νοί προφητικὸς τις ὢν καὶ βλέπων τὰ ἐμπροσθεν, τὴν πεπωρωμένην αὐτῶν καρδίαν ὁρῶν πρὸς αἵματα λοιπὸν ἀποβλέπουσαν, ἐπιστέλλει τῷ κρατούντι διὰ λέξεως ὧδε:

ξη'. Καίρὸς ἀπαιτεῖ τὴν ἡμετέραν ταπεινώσιν, εἰς τὴν περίστασιν ταύτην καὶ τὴν σωματικὴν ἀσθένειαν ἐλθόντας, ταῦτα πρὸς τὸ φιλοδίκαιον ὑμῶν κράτος ἀναγαγεῖν. Ἔως τοῦ νῦν ἠγωνισάμεθα κατὰ τὴν δύναμιν ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς εὐσεβείας: καὶ, ὡς δοκοῦμεν, οὐδὲν παρελίπομεν τῶν κεχρεωστημένων ἡμῖν, μήτε πρὸς διάλεξιν τῶν αἰτούντων, μήτε πρὸς διδασκαλίαν τῶν δεχομένων καθυστερήσαντες. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦτο πᾶσαν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν καὶ κάκωσιν ὑπεμείναμεν, ἀτιμίας, φυλακὰς, δημεύσεις, τῶν ὑπηρετούντων ἡμῖν τὴν βλάβην: τὸ τελευταῖον ἦλον, τινὲς δοκοῦντες εἶναι ἐπίσκοποι, καὶ πλείονα τῶν προλαβόντων τὴν ἀτιμίαν ἡμῖν προσήγαγον, ἐπιφερόμενοι ὄχλον ἀγρωτῶδη καὶ δημοτικὸν μετὰ μαχαίρῶν καὶ ξύλων, ἐπιστήσαντες ἡμῖν αὐτούς. Καὶ αὐτοὶ μὲν πᾶσαν ὕβριν ἀναίσχύντως καὶ ἀναιδῶς προσήνεγκαν, μήτε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἐν νῷ λαβόντες, μήτε ὡς ἀρχιερεῖα αὐτῶν ποτε γεγονότα εὐλαβηθέντες, καὶ ταῦτα ἐν ἐσχάτῃ ἀσθενείᾳ κείμενον, καὶ τὴν πνοὴν μόνον ἔχοντα: οἱ δὲ ὄχλοι ἐμέ τε καὶ τὸν προλαβόντα ἀρχιερεῖα τοῖς ἀναθέμασιν ἔβαλλον, ὅπερ ἡμῖν γέγονεν εὐφημία καὶ ἐγκώμιον μέγιστον. Μετὰ ταῦτα πάντα τὰ κακὰ ἡκούσαμεν, ὅτι οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ ἐνεδρα καθ' ἡμῶν συσκευάζουσι, βουλόμενοι ἐπιθεσθαι ἡμῖν, καὶ ἡ ἀναίρεσιν ἢ κατένεξιν βίαν καὶ θανατικὴν ποιήσασθαι εἰς ἡμᾶς. Ἴν' οὖν ἄτοπον μὴ γένηται, μηδὲ ἁμαρτία ἀνδράφημ εἰς τὸ κράτος ὑμῶν (ἐπειδὴ πλείονα διωγμὸν ἐπινοηθῆναι καθ' ἡμῶν οὐκ ἔστιν), ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι, καὶ διωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπηρεαζόντων, ἀνάγκη πᾶσα μεταστῆναι ἡμᾶς τοῦ θρόνου ἡμῶν: καὶ ὡς ὁ Θεὸς κρινεῖ καὶ οἰκονομήσει τὰ καθ' ἡμᾶς, στέργομεν καὶ εὐχαριστοῦμεν τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ.

lum imitari. • Quod esset ad sanctum Stephanum, de quo nullus hic sermo, referendum.

ξθ'. Ταύτην ὡς πληγὴν ὑστάτην ὁ κοπρόνους τὴν Α
ἐπιστολὴν δεξάμενος, καὶ μανικόν τι καὶ σαρδόνειον
περιμεριδιάσας, ἐπὶ τῇ προδεικνυμένη βίᾳ προστί-
θησι βιαίτερα. Τῷ γὰρ φρουράρχῃ πατρικίῳ τοῦ
θεοφόρου Πατρὸς στρατιωτικὴν ἐγχειρήσας ἀπόμοι-
ραν, μεσοῦσης ἤδη νυκτὸς, τὸν τοῦ φωτὸς Κυρίου
[λαμπτήρα] ἐξοστρακίζειν ἐκέλευσεν. Τί τοῦτο; Οὐ
τῆς κατὰ Χριστὸν ἐπισυστάσεως διαλλάττει τὸ δῶμα
καὶ σύνταγμα· οὐδὲ γὰρ ἔξω νυκτὸς ἐκείνοι τὰς
κατὰ Χριστοῦ βολὰς ἢ ἐπιβουλὰς διετίθεσαν, καὶ
οὗτοι νύκτα συνήγορον ἔχοντες ἐπ' ἰσὴν προδοσίᾳ τοῦ
καλοῦ Ποιμένος ἐλεγχόμενοι. Ὁ δὲ τὴν ὥραν ἐλθλυ-
θὺναι, καὶ τὴν σπείραν ἐπ' αὐτὸν ἐμπέδων δίκην καὶ
παρνόπων ἀιτόντων θεώμενος, αἰτήσας φῶτα καὶ
τῆς κλίνης διαναστάς, ὑπερείδειν αὐτὸν ἐν τῶν
ειωθότων προσέταττεν (ἔτι γὰρ τὸ τῆς νόσου ἥγμα-
ζεν ἀλγῆμα, καὶ ἡ διοικοῦσα τὸ σῶμα ὑπέλυεν δύ-
ναμις)· καὶ τῇ μὲν λαϊκῇ τὰ τῆς ἀσθενείας, ὡς ἔφην,
ὑπερείδεν, τῇ δεξιᾷ δὲ τοῦ θεοῦ ἐπειλημμένος πυ-
ρεῖον, τὰς τῶν ἱερῶν ἐκείνων ταμειῶν εὐωδίαζε
δῶματα. Φθάσας οὖν εἰς τὸν τοῦ μεγίστου νεῶ πε-
ρίπυστον (25) κατηχοῦμενον, ἐν ᾧ πολλάκις παννύ-
χοις ἐλιπαρεῖ τὸ θεῖον ἐντεῦξαι, δοῖν λαμπάδοιν
ὕψιπτε κηρῶν, εἰτα τὰ ἐν χερσὶ μεθεῖς, ἀνωτέρω
τε τῶν ὁρωμένων γενόμενος, τὸ μὲν σῶμα πρηγὲς
εἰς γῆν καταβαλὼν, ὄρθιον δὲ τὴν ψυχὴν ἀνατείνας
εἰς οὐρανόν·
cunctis quæ sub aspectum cadunt effectus superior,
cælum animum dirigens, ait :

σ'. Καὶ σὺ, φησιν, ὁ ὑπερμεγέθης καὶ ὑπερφύς, ὁ C
τῶν θαυμασιωτάτων κτισμάτων Κύριος, καὶ τῆς ἀν-
εξερευνήτου σοφίας, ἥς βραχὺ μόλις ἐκ τούτων ὑπο-
φαίνεις ἔχνος, ῥόνος εὐρέτης, ἐπιφάνησι φιλανθρώπων
κηδεμονίᾳ ἐπὶ τὴν μεγάλην καὶ ὕψιππην τοῦ ναοῦ σου
θαυματοποιεῖν, ἐν ᾧ τῶν ἀχράντων καὶ ἀκηράτων

(25) Alias et frequentius pluraliter τὰ κατηχοῦ-
μενα quandoque et κατηχοῦμενοι, quod Latinus
servat interpres : auctores vide apud Meursium in
Glossario : usum Simeon Thessalon. lib. *De Sa-
cram.*, describit his verbis : « Catechumena, id est
catechumenorum domus, propterea excogitata sunt
ut etiam hi auditu visuque solo divinorum partici-
pes fierent, et labiis linguaque fidem profiterentur. »
Erant autem porticus vel atrium templo ipsi præ-
tensum, vel ipsius templi pars anterior, in quo non
baptizatis licebat consistere usque dum sacra mys-
teria inferrentur ad altare. »

(c) In Appendice Theophanis hæc de ejus exsilio
narrantur : « Cæterum Dei manu miraculorum
effectrice nonnihil sublevatus est patriarcha : quod
cum rescisset Chamæleon, quorundam ope milites in
patriarchium clam penetrare jussit et silentes abdu-
cere : erat porro jejuniarum initium. Conferta
itaque multitudine coacti, velut Judæi in Christum
insulientes, cum gladiis et lignis ecclesiæ atrium
repleverunt, clamantes et tumultuose vociferantes :
coeperuntque execrari et diris devovere sancta
in memoria defunctos Germanum et Tarasium,
imo et Nicephorum. Quæ quidem audiens patriar-
cha, Deo cum lacrymis gratias egit, quod pietatis
defendendæ causa hæc audire mereretur. Confe-
sum conspiranti impetu populus insiluit, ut in pa-
triarchium ingrederetur. Mox Thomas quidam pa-
tricius, his exconsilii, qui tunc velut imperatoris jussu

69. Hac epistola ceu novissima plaga accepta in-
quatinissimus ille animus, furiosumque aliquid ac
sardonium sabridendo immurmurans, illi, quam
lactenus ostenderat, violentiæ violentiora adjungit.
Patricio namque, illius carceris quo divinus Pater te-
nebatur præfecto (c), contradita militari manu, media
nocte Dominicæ lucis præcepit, ut virum sanctum
in exsilium deportaret. Cur vero istud? Nempe ut
fabula et machinatio præsens ab ea quæ in Christo
anteceperat conjuratione non dissideret : nam et
illi noctis beneficio usi suas in Christum machinas
atque insidias instruxerunt; et hi simili noctis
favente silentio, parem boni pastoris prodicionem
perpetrasse noscuntur. Ipse porro horam venisse
videns, et cohortem culicum instar ac locustarum
salientium sibi ingruentem contuens, lumen inferri
jussit, ac se lectulo erigens, unum e domesticis
fulciendo sibi operam commodare jubet : vigeat
enim adhuc ægritudinis dolor, ac qua regitur
corpus, fatiscebat facultas. Itaque sinistra quidem,
uti dicebam, imbecillitatem sustentans, dextera
thuribulum accepit, et sacrarum illarum ædium
lecta suavi extravavit incenso; veniensque in tem-
pli maximi exaudibile catechumenium, ubi non raro
supplicationibus in totas productis noctes Deum
ohsecrare consueverat, duos accendit cereos (d),
dimittensque ea omnia, quæ in manibus erant, et
prorum in terram corpus stravit, rectumque in

70. Et tu omnem magnitudinem ac naturam
superans, summe mirabilium rerum Dominus, im-
pervestigabilisque sapientiæ, cujus vix tenue quod-
dam ex his vestigium subobscurè ostendis, inventor
solus, benignissima dignatione tua ac cura appare
super magna ac sublimi mirabilis templi tui stru-

Ecclesiam tutandam susceperat, portis patriarchii
occlusis, eos removit, velut inscio imperatore istius-
modi facinora molitos. Protinus ad Chamæ-
leonem præfatus vir profectus, inordinatum po-
puli motum deuntiavit. Ille pro solito mendax,
nec quidquam scire, nec quemquam a se missum
negare. Verum, inquit, necessitate compulsus, et
animi micore tactus populus, in hujusmodi factum
prorupit. Subinfert Thomas : Si eum jusseris ex-
pelli, domine, non opus multis. Tantum homines
duos mitte, aliosque qui efferant : non enim ingra-
vescente valetudine, a se potest procedere : atque
ita discedet. Id ita fecit, submissis nocte, qui pa-
triarcham ejicerent Ecclesia. » Incidebat porro
Dominica Sexagesimæ, Græcis Orientalis Ecclesiæ,
post quam jejuniarum auspicabatur anno 815 in xi
Februarii, cyclo lunæ 18, solis 12, littera Dominicali
G. Interim Theophanes infra in alia Vita num 17
scribit in Idus Martii « in exsilium ejectum fuisse ; »
quod intelligi potest de ejectione quo ipse Con-
stantinopoli discesserat, ut paulo post dicitur.

(d) Vita S. Nicetæ : « Tunc imperator misit unum
ex optimatibus, qui tyrannico more ipsum deposuit,
ille vero cum in magnam ecclesiam descendisset,
et cereas faces accendisset, thuraque et preces
adhibuisset, cum populus ipse illius peregrinationem
lamentaretur, hanc habuit orationem : Filii, Chri-
stiane vos inveni, Christianos vos relinquo. »

tura, in quo intemeratorum ac immortalium mysteriorum holocausta suscipiens, peccatorum remissionem his, qui digne illis impartendi astiterint, conferre statuisti. Hoc namque omni sorde labeque purissimum tua potentissima dextera nunc quoque protegendum commendo; quod ego munere tuo mihi conceditum, pro virili mea sancte conservans, in veræ philosophiæ petra firmum custodivi; templum scilicet, quod ceu locus ac tabernaculum gloriæ tuæ, pulcherrimum decorem suum servavit; filios tibi atque hæredes venerabilis lavacri secunda prole plurimos edidit, innumerosque Jugi pœnitentia misericordissimæ tuæ clementiæ reconciliavit. Tibi, Salvator, quanquam indignis manibus, depositum trado: judiciorum tuorum abisso, quo malueris modo disponenda concedo. Rugit Leo adversus ædem sanctam, quærens ut rapiat, suisque catulis accommodam faciat habitationem. Non dormitet adversus effrenem illius audaciam lucidissimus ac insuperabilis oculus tuus. Noscatur quem offenderit, et in quem cæstro impotenti bacchatus sit. Pastores luporum immanitatem convertit. Ovium faciles animos, ut iis obsequantur qui bene regunt ac præsumunt, ac in inobedientiæ feritatem compulsi. Ab ejus errore gregem libera, qui se illi necdum adjunxit, remissionem a malis obtineat, eruatur a periculis. Dexteræ tuæ possessio est; ne iis, quæso, cedat in prædani qui ipsam quærunt devorare. Nus autem qui in tua nos judicia projecimus, manu ducas ac dirigas quo gubernatrici tuæ providentiæ visum fuerit. Vides, Domine, quanta nobis violentia incumbat: ne, obseero, a retributione, quæ ex illa est, nos excludas. Ne velut imperitos minusque solertes pastores arguas: unus enim solusque es, cui ut sapienter omnique prudentiæ laude regat ac pascat, concessum est. Ne pigritiæ damnemur, tanquam illi dediti utilia doctrinæ primitivæ prodiderimus; quantum enim per facultatem licuit collata opera, hæc quoque tibi, primogenito omnis creaturæ, servavimus illæsa.

71. Vale mihi, Sophia, Verbi divini durum fir-
mumque perspicue delubrum; rectæ fidei tibi
claustra impono, quæ nullis unquam hæreticorum
vectibus infrangantur. Tibi sinceræ confessionis
sigillo munitæ, Patrum decreta ut concederem,
operæ pretium duxi, quæ nullæ unquam violave-
rint hæreticorum technæ. Vale, mihi dilecta cathe-
dra, quam nisi vi adactus conscendi, a qua
nunc cedo vi majori depulsus. Valet, martyr
divinam virtutem spirantes tumuli, ædesque sacræ,
evangelicis figuris et certaminum, quibus sunt
defunctis, historiis exornatæ, in quas insani ho-
mines profanas quidem manus injiciunt; haud
tamen impendentem sibi ab invicta Dei manu sub-
terfugient ultionem. Vale et tu, Dei magna civitas,
ac quotquot in te sanæ orthodoxorum Patrum

Α μυστηρίων τὰς δολοκαρπώσεις δεχόμενος, ἁμαρτη-
μάτων ἀπαλλαγὴν τοῖς ἀξίως μετειληχέναι παραστή-
σασιν ἑαυτοῖς χορηγεῖν ἐδικαίωσας. Τοῦτον γὰρ,
παντὸς σπίλου καὶ μώμου πόρρω τυγχάνοντα, τῇ
παγκρατεῖ καὶ νῦν χειρὶ σου παρατιθῆμι, ὡς παρ'
αὐτῆς καὶ πιστευθεὶς τοῦτον καὶ διατηρήσας ὁσίως
εἰς δύναν, ἐπὶ τῇ πέτρᾳ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας
ἐρηρεισμένον ἐφύλαξα· ὡς τόπος καὶ σκήνωμα τῆς
σῆς δόξης· τὴν ἑαυτοῦ παγκάλην εὐπρέπειαν διεσώ-
σατο, υἱοὺς σοὶ καὶ κληρονόμους διὰ τῆς σεπτῆς
κολυμβήθρας πολλοὺς ὑπηγάγετο, διὰ μετανοίας
ἀνεκδότου τῇ εὐσπλαγγχνῇ εὐμενεῖα σου κρεῖττους
ἀριθμοὺ προσωκείωσεν. Σοὶ, Σῶτερ, τὴν παρακα-
ταθήκην, εἰ καὶ ἀναξίαις χερσίν, ἐπιδίδωμι, παρα-
χωρῶ τῇ σῇ τῶν κριμάτων ἀδύσσω τὰ κατ' αὐτὸν,
ὡς εὐδοκεῖς διατίθεσθαι. Λέων κατ' αὐτῆς ἐπωρύεται,
ζητῶν ἀρπάσαι, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ σκύμνοις ἐτοιμάσαι
δαψιλὲς οἰκητήριον· μὴ ἐπισυσταξάτω κατὰ τῆς αὐ-
τοῦ τολμηρίας ὁ παμφαῆς σου καὶ ἀκοίμητος ὀφθαλ-
μὸς· γνώτω, τίνοι προσκέχρυνεν, καὶ πρὸς θν ἀκρα-
τῶς πεπαρώνηκεν. Εἰς λύκων θηριωδίαν τοὺς ποι-
μένας μετήμειψεν, τὴν πρὸς τοὺς καλῶς ἄγοντας
τῶν προβάτων εὐπειθειαν πρὸς ἀπειθείας ἤλυσεν
ἀχρεϊότητα· ἄρπασον τῆς αὐτοῦ πλάνης, τὸ μὴ προσ-
τεθὲν αὐτῷ ποίμνιον· ἀνεθήτω τῶν δεινῶν, ἀπαλ-
λαγήτω τῶν δυσχερῶν. Τῆς σῆς χειρὸς ἐστὶ κτήμα·
μὴ τοῖς καταπιεῖν ζητοῦσι γένοιτο θήραμα. Ἡμᾶς
δὲ τοῖς σοῖς ἑαυτοὺς ἐπιβρίψαντας κρίμασι, χειρ-
αγωγοῖς καὶ ὁδηγοῖς ὅποιον φίλον τῇ σῇ κυβερνήσει
παρίσταται. Τὴν βίαν ὀρεῖ, ὁσην, Κύριε· μὴ τῆς ἐξ
αὐτῆς ἐγγινομένης ἀντιδόσεως ἡμᾶς ἀποκλείσεις,
μὴ ὡς ἀπείρους καὶ ἀσκεύους ποιμένας ἐλέγξεις·
σοὶ γὰρ μόνῳ τὸ ἐπιστημονικῶς ἄγειν καὶ ποιμαίνειν
κεκλήρωται. Μὴ ῥαθυρίαν κατακριθεῖμεν, ὡς ταύτῃ
προδόντες τὰ τῆς διδασκαλίας βωφελεῖ πρωτοτο-
κεῖα· τῇ γὰρ κατὰ δύναμιν συνεισφορᾷ καὶ ταῦτά
σοι, τῷ πρωτοτόκῳ πάσης τῆς κτίσεως, ἀλώμεθα
τετηρήκαμεν.

οα'. Χαῖρέ μοι, Σοφία, τὸ τοῦ θεοῦ λόγου σαφῶς
ἀμείλικτον τέμενος, σοὶ τὰ τῆς ὀρθοδοξίας ἐπιτιθῆμι
κλειθρα, μοχλοῖς αἵρετιζόντων οὐδαμῶς συντριβό-
μενα. Σοὶ, τῇ σφραγίδι τῆς εὐκρινούς ὁμολογίας,
τὰ τῶν Πατέρων ἀσφαλισάμενος δόγματα, καταπι-
στεῦσαι καλῶς προτεθῆναι, μηδαμῶς ταῖς αἵρε-
τικαῖς ἀντιστροφαῖς συληθῆναι δυνάμενα. Χαῖρέ μοι,
καθέδρα, ἐφ' ἣν οὐκ ἀβιάστως ἐπέβην, καὶ ἡς νῦν
ὀποχωρῶ βιαίτερον. Χαίρετε, σῆκοι μαρτύρων θεό-
ληπτοι, τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ ἀθλητικοῖς χαρακτῆρ-
σιν ἐγκαλυνόμενοι, ἐφ' οἷς οἱ ἀφραίνοντες ἐπιβαλοῦσι
μὲν βεβήλους χεῖρας, οὐχ ὑφελούσι δὲ τὴν ἐκ τῆς
ἀηττήτου χεῖρὸς αὐτοῖς ἐπηρητημένην ἀντίδοσιν.
Χαῖρε καὶ σύ, Θεοῦ μεγαλόπολι, καὶ ὅσοι τοῖς
ὕγιεσιν ἐν σοὶ καὶ Πατρικοῖς ἐπερείδονται δόγμα-
σιν, οὗς τοῖς Θεοῦ καὶ σοῖς ὑποβέβληκα πέτρυν,

Α An ἐγκαλυνόμενοι vel ἐγκαλυπτόμενοι.

μή τι κακίας πτερόν ἀπαγάγοι τῆς σῆς περιθάλ-
ψεως.

οβ'. Οὕτω τὰ τῆς εὐκτικῆς ἱερολογίας ἀνενέγκας
καρπώματα, τῷ φορεῖν αὐτὸν ἀποδίδωσιν, καὶ τὴν
ἐν οἷς ἄγειν ἐβούλοντο πορεῖαν οἱ βιασταὶ, καὶ ἄκων,
ἐστέλλετο. Θάλασσα δὲ τὰ νῦτα αὐτῆς ὑφαπλώσασα,
ἀκατίῳ τὸν δίκαιον ὑπεδέχετο, καὶ πρὸς τὴν ὑπ'
αὐτοῦ δομηθεῖσαν μονὴν τοῦ Ἀγαθοῦ παρεπέμ-
πετο. Ἐν ἣ μικρόν τινα προσδιατρίψαι χρόνον συγ-
χωρηθεῖς, αὐθις ὑπὸ τῶν τῆς βίας εὐρετῶν ἐπὶ
τὴν πορρωτέρω κεῖμένην καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν
ιεράν μονὴν τοῦ μεγάλου μάρτυρος Θεοδώρου μεθ-
ίσταται· οὐ γὰρ ἔφερον ἄγχι πη καθορᾶν τῆς αὐτῶν
βδελυρίας κατωκημένον τὸν δίκαιον. Στέλλεται γοῦν
ἐπὶ τούτῳ Βάρδας, ὁ τοῦ Λέοντος ἀναψίδος οἰκειότα-
τος· ὃς ἐπὶ τοῦ τόπου γενόμενος, καὶ τῆς νηὸς ἐπι-
θὰς, καὶ καθέδρᾳ ἐφιδρυθεῖς, τὸν μέγαν ἱεράρχην
πρὸς αὐτὸν ἐξεκαλεῖτο, καὶ εἶτα τῶν δορυφόρων
ἐπ' ἔφεσιν αὐτοῦ ἐστάναι τοῦτον ἀμυλλωμένων, οὐδὲν
αὐτὸς πρὸς τὸ ἐράσμιον τῆς ἱερᾶς παρουσίας ἐκείνης
εὐλαθείας διέδειξε πρόσχημα, οὐδὲ, εἰ μή τι ἄλλο,
τὴν παροιμιακὴν ἐδυσωπῆθη παραίνεσιν, τὴν, «Ἐκ
προσώπου πολλοῦ ἔξαναστήσῃ,» σοφῶς διαγγέλλουσαν·
ἀπρίξ δὲ εἶχετο τῆς καθέδρας. Ὁ δὲ τὰς τοῦ νεανίου
φρένας ἐωρημένας κατὰ τὴν ποίησιν ὑπιδῶν, ἄλλο
μὲν οὐδὲν, τοῦτο δὲ πρὸς αὐτὸν ἐπαφώνησεν· Ὡ
καλὲ Βάρδα, γνῶθι ταῖς ἁλλοτρίαις συμφοραῖς τὰς
ἐαυτοῦ καλῶς διατίθεσθαι· καὶ ταῦτα εἰπὼν τῇ
βουλῇ τῶν ἀγόντων αὐτὸν ἐπιδίδωσιν. Ὡ τῆς διορα-
τικῆς τοῦ παναγίου ἀνδρὸς καθαρότητος, τὰ πόρρω
βλεπούσης ἐγγίζοντα, καὶ συναγούσης τοῖς ἐνεστώσι
τὰ μέλλοντα! Οὐ γὰρ ἀγρίπους ἡ δίκη τῷ νέῳ συν-
εἶπετο, χρόνων δὲ τετρακτὺς μικροῦ παριππεύσασα
αὐτῷ τὴν συμφορὰν ἀπαγένησεν· καὶ εἰ τῷ φίλον
τὰ περὶ τούτου τελῶς πιστώσασθαι, ἐντευξάσθω
τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τὸ πονηρὸν τῶν ὤψεων ἐποψόμενος,
νωθῆζεται. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἄλλος.

A doctrinæ inhærent, Dei tuisque pennis subjectos,
custodi ne qua nequitia inolet, eosque a tua fo-
ventis cura abducat.

72. Hunc in modum sacræ precatōis holocaus-
tomate oblato, sese lecticæ efferendum tradit (e);
quo violenti sævique ductores voluerint trahere,
eo, invitus quamvis, profecturus. Mare vero dorsa
explicans in lintre excepit justum, ad monasterium,
quod ipse extruxerat Boni nomine, ablegatum.
Illic breves moras permissus agere, ab illius vio-
lentia auctoribus, in monasterium longius dissitum
et ipsius quoque exstructum opera, magni mar-
tyris Theodori, transportari iubetur. Haud enim
ferendum putabant ut vicina ipsorum dementia
loca justus habitare conspiceretur. Bardan itaque
Leonis consobrinum et familiarissimum ad Nice-
phorum destinant, qui consensa nave ad locum
deductus, cum sedisset in cathedra, et magnum
B antistitem coram eo sui stetit satellites, ne mi-
nima quidem reverentiæ signa ad amabilem viri
sacri ostendit adventum; sed proverbialis illius ad-
monitionis oblitus rationem, qua sapienter jube-
mur ad cani capitis conspectum assurgere, velut
sedi suæ fixus hærebat. Is porro elatos juvenis ani-
mos intuens, nihil aliud nisi unum hoc illi acclama-
vit: O bone Barda ex alienis calamitatibus, tuas
ipse pro eo ac decet, ferre noveris; eoque dicto se
trahentibus, quo vellent, ducere permisit. O per-
spicacissimam sanctissimæ mentis munditiem? quæ
longo essent prope admoventem, ac futura præsen-
tibus connectentem. Haud enim actutum juvenem
ultio attingit, sed quadriennii (f-g) fere spatio subse-
cuta calamitatem invexit; quam si quis explore
nosse cupiat, virum adeat; videusque laborantes
oculos, tristem, quo exceptus est, casum palamque
deplorandum perspiciet. Verum hæc satis.

τὴν ἐπ' αὐτῷ συμβῆσαν τραγῳδίαν οὐχ ἥκιστα τρα-

CAPUT XII.

Sub pseudopatriarcha conciliabulum impium. Persecutio gravis. Imagines erasæ.

ογ'. Λέων δὲ πρὸς ἔρευναν λύκου μᾶλλον ἢ ποι-
μένος αὐτὸν διανίστησι, καὶ τοῦτον οὐ πολλὰ καμῶν
εἰσοικίζεται, ἄνδρα βιωτικῆς μερίμνης ἀπόζοντα,

73. Leo porro potius ad quærendum lupum quam
pastorem inveniendum adhibens animum (h) facili-
eum negotio reperit: virum scilicet vitæ sæcularis

(e) Appendix Theophanis: « Qui missi fuerant,
lectica patriarcham abducentes, medio Milii foro
steterunt, ut eum militum quidam occiderent. Erat
porro profunda nox, somnoque cunctis depressis
nullus seipsum movit. Post mediam horam in
nullo, quorum erat molimen, proficientes, tulerunt
eum inde et in arcem abduxerunt lintreque im-
positum trans fretum ad Chrysopolim projicere. » In
Vita S. Nicetæ: « Cumque ad Acropolim descen-
disset, navigium conscendit, et venit in eum locum,
in quem exsul ducebatur. »

(f-g) Bardæ hujus morbum et interitum describit
Michael in Vita sancti Theodori Studitæ apud Ba-
ronium ad an. 820, num 5 et seqq.

(h) In appendice Theophanis hæc dein ab impe-
ratore gesta referuntur: « Mane comitiis habitis,
filius perditionis ad populum sermonem habuit:
D Videtis, fratres, ut patriarcha ecclesia derelicta
discesserit, quod cum eo de imaginibus fuerimus
collocuti, et exposuerimus propter eas a Gentibus
nos affligi. Is vero responsi congrui penitus ignarus.
ita præceps et nobis neglectis, abiit. Alium igitur
patriarcham institui necesse est. Ita mentitus per-
suasit populo abdicasse se dignitate. Joannem quippe
Paneratii filium, quod sibi adhæsisset, ad istius-
modi dignitatem promovere studebat, sed a patriciis
prohibitus est, » uti ibidem pluribus agitur. De
Joanne, Ilylila seu Grammatico dicto, supra actum.

curas redolentem (i) et securi militari boum voratori Herculi comparabilem, soli ventri saginando intentum et eduliorum delicias consecrantem; regendi autem peritia omni destitutum, nec nisi solæcæ ac barbaræ dictionis gnarum artificem. Hunc, ut quæ sunt media missa faciam, unius lucis labore expoliens erudiensque, sacerdotalis tremendæque sedis constituit præsidem; suæque ipsius supinæ animæ (non enim Christi ovium) barbarus proclamavit pastorem. Inde ex episcopis, qui sive pœnis adacti sive etiam sponte in ejus concesserant vota, atque ex novatoribus profanisque magistris graculorum tumultuario conventu adunato, Ecclesiæ adversum in Ecclesia concilium cogit (j): in quo quidquid olim insano studio annuotatum congestumque fuerant, meditati, evomerent et consarcinatum prius in Blachernis (k) Constantini synodum, subsidio assumentes, hanc illius confirmationem appellarunt, atque id perquam merito: cum enim eam ex Patrum suffragio omne robur deficeret, neque, ut lex ecclesiastica cavet, apostolicarum sedium antistites ullos consentientes haberet, ex sui similibus sua confirmabat, ac mendacio conabatur veritati imponere. His prima pestilentis suæ sessionis die sancitis, conventus solutus est. Sequenti autem in unum confluentes, ocepserunt falsa dogmata suæ exponere, quæ etiam palam prodiderunt sævitiam præfractæ suæ malitiæ. Quæso autem, crudelitatis eorum enormitatem attendite.

74. Cum rectæ confessionis episcopos quosdam delegissent, quos a prima statim congressione subactum iri existimabant, sacris illorum vestibus in minutos pannos conscissis, eos pro majoris ecclesiæ foribus tentos, velut vinctos stare præcipiunt, multaque ad eos imperite loquentes, ac rana- rum more nihil cohærentia atque distincta tumultuarie effutientes, per medium eos consessum trahi jubent. His vero ad nequitiae præsidēs propius accedentibus clamore sublato imperant gradum sistere, perspectaque in iis obfirmati animi constantia, quam nulla injuriarum vis posset convellere (duris enim petris, altaque radice fixis quercubus

A καὶ στρατιωτικῶν πέλυκι τῷ Βουθολίνῃ (27) παραβαλ-
λόμενον, πρὸς μόνην τὴν γαστέρα βλέποντα καὶ τὰ
τῶν ζωμαρίων ἐπεικῶς καρυκεύματα, πάσης ἐπι-
στημονικῆς ἐμπειρίας ἀλλότριον, τῆς δὲ σολοίκου
καὶ βαρβάρου λέξεως καὶ λαν ἐμπειράμον. Τοῦτον,
ἵνα τὰ ἐν μέτῳ παρὶς [σιγῇ], αὐτήμερον πλύνας
καὶ σοφίσας, ἐπὶ τὸν ἱερατικὸν καὶ φρικτὸν θρόνον
ἐφίστησι, καὶ ποιμένα τῆς ἐκτοῦ λυκώδους ψυχῆς
(οὐ γὰρ τῶν Χριστοῦ θρεμμάτων) ὁ βάρβαρος ἀν-
ηγόρευσεν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐκ τε τῶν πεισθέντων
ἐπισκόπων ἐξ αἰκισμῶν ἢ καὶ ἐκουσιότητος, ἐκ τε
τῶν νεωτεριζόντων καὶ ἀνιέρων διδασκάλων συμφο-
ρήσας κολουῶδη (28) λέσχην, τὸ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας
ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνίστησι βουλευτήριον· ἐν ἧ πά-
σας τὰς προμελετηθείσας ἀνοήτως παραγραφὰς καὶ
B περικοπὰς προσεμείσαντες, καὶ τὴν προκαττυθεῖσαν
ἐν Βλαχέρναις Κωνσταντίνου σύνοδον ἐπικουρον
ἔχοντες, ἐπικυρωτικὴν ταύτην ἐκείνης ὠνόμασαν,
καὶ λίαν εἰκότως. Ἐκ γὰρ Πατρικῆς συνηγορίας τὸ
κύρος οὐκ ἔχουσιν, οὔτε ἐξ ἀποστολικῶν θρόνων
συνέδρους, ὡς νόμος ἐστὶν ἐκκλησιαστικὸς, εὐπορή-
σασαν, ἐκ δὲ τῶν ὁμοίων αὐτῇ τὰ αὐτῆς ἐπικυροῖ.
καὶ τῷ ψεύδει πειράται παραλογίζεσθαι τὴν ἀλή-
θειαν. Ταῦτα τῇ πρώτῃ τῆς λυμῶδους αὐτῶν καθ-
έδρας ἡμέρᾳ θεσπίσαντες διελύοντο· τῇ δὲ μετὰ
ταύτην ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέβηον, καὶ τῶν τοῦ ψεύδους
δογμάτων ἀπήρχοντο, ἐν ἧ καὶ τὸ ἀπηνὲς τῆς αὐτῶν
ἀτεράμονος κακότητος διεδείκνυντο.

C οδ'. Καὶ ὅρᾳτε τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὠμότητος. Ἀπο-
λεξάμενοι τῶν τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας ἐπισκόπων τι-
νὰς, οὓς ἐτίπαζον ὑπὸ χεῖρας σφῶν ἐκ πρώτης
ἐπιβολῆς ἀγειν, εἶτα τὰς ἱεράς ἀμπεχόνας αὐτῶν
εἰς ῥάκια μικρὰ περιῤῥήξαντες, πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ
μεγίστου νεῷ κατεχομένους ὡς δεσμώτας ἐτάναί
προσέταττον, καὶ δὴ πολλὰ κατ' αὐτῶν βατταρίσαν-
τες, καὶ βατράχων δίκην ἀσύμματα καὶ ἀναρβα-
θορυθήσαντες, διὰ μέσης τῆς αὐτῶν καθέδρας προσ-
τάττουσιν ἔλκεσθαι. Ἐν ᾧ δὲ τοῖς τῆς κακίας ἐξάρ-
χοις προσήγγιζον, στήναι διὰ βοῆς ἐπεκέλευον. Ὡς
δὲ τὸ ἔδρατον αὐτῶν πρὸς τὰς ἐπηρείας ἀτίνακτον
ἔβλεπον (πέτραις γὰρ στερεαῖς ἢ δρυσὶ βαθυῤῥίζοις

(i) Theodotum Cassiteram Leoni Grammatico, ast auctori Appendicis: « filium Michaelis patricii Melissini, Constantini imperatoris Caballini ob tertiam ejus uxorem leviri. Istum Theodotum Spatharo candidatum, opinatis ejus consentientem, maritali nuptiarum corona notatum, tonderi jussit et patriarcham consecrari. Celebrata est ordinatio ejus Paschalis festo (ergo ipsi Kalendis Aprilis) hominis, inquam, qui nihil spirituale calleret, nulla Scripturæ parte foret eruditus, nisi forte levissima: qui nullam erga Deum pietatem ostentaret, tantum quod mansuetudine præstaret et bonus hominibus appareret commendabatur. Hic cum patriarchalem dignitatem subiisset, opipara meridiana serotinaque carnibus appositis cœpit agitare convivia, clericosque ac monachos nec non episcopos, juvenili ætate carni esu abstinentes, continentiam abrumperet, et ad ingluviem comedere compulsi: et ubi primum pietas plurima, honestas, continentia et virtus uni-

D tebat, ibi risus, lusus, luctæ, turpiloquia haberi absque disciplinæ cuiuscunque jugo vidisses. » Similia leguntur in Vita S. Niceetæ.

(j) Est hoc conciliabulum tonis Conciliorum insertum, sed ad annum 814, cum habitum sit anno 815, mense Aprili.

(k) In eadem Appendice « Legerunt totum editum a defensoribus pseudosynodi, et decretum vii synodi ad Blachernas vocaverunt. » S. Theodorus Studita lib. II, ep. 15 ad Patriarcham Antiochenum: « Synodus, inquit, facta est, veterem illam impiam confirmandam, et orthodoxam, Nicænam scilicet, anathemate damnans. »

(27) Βουθολίνας seu Βουθολίνης Græcis dictus est Hercules quod boves, integros uno epulo absumpisse fingeretur.

(28) Videtur ad etymon nominis κολουός, *graculus*, alludi, quod a κολουέν τινι μιμουμένω ductum censuit: Carlus Rhodiginus, lib. XIII, sap. 4.

ἐψέσσαν) τοιαῦτα πρὸς αὐτοὺς ἀπεδούπουεν νηπιό-
λεκτα καὶ ὑπόσαθρα ῥήματα· Ἔως τίνος ἀπειθεῖα
ἐαυτοὺς ἐπεριδόντες πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας καλὸν
διαβλέψαι ἀπείπασθε, καὶ τὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου με-
ταμαθεῖν σεβάσιμον ἀπαναίνεσθε; Νῦν οὖν, εἰ τι
λεῖψανον σκληροκαρδίας πρόσεστιν ὑμῖν, ἀπορρίψαν-
τες, πρόσιτε ἡμῖν καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ συνόδῳ·
καὶ τῆς καθέδρας καὶ ἀξίας ὑμῶν μὴ πρόδοτε δι'
ἐλαφρίαν καὶ ἔριν τὸ δίκαιον.

οε'. Οἱ δὲ κατακρίτων τόπον ἐπέχοντες, καὶ ὑπὸ
τῆς πάντων γλώττης βλασφημίας βαλλόμενοι, ὅμως
δ' οὖν πᾶσαν ὑπεριδόντες αἰκίαν καὶ κάκωσιν, ὡδὲ
πως πρὸς αὐτοὺς ἀπεφθέγγοντο· Τὸ μὲν εἰς ὑμᾶς
ἡμῶν ἀπειθεῖς πολλὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀποσώζει
εὐπειθειαν· τὸ γὰρ ὑμῖν πεῖθεσθαι, τῆς ἀληθείας
ἡμᾶς πόρῳ καθίστησι, καὶ ἄλλοτριῶι τῆς πρὸς Θεὸν
οἰκειώσεως. Τὸ δὲ γε καὶ τῇ καθ' ὑμᾶς συνόδῳ τί-
θεσθαι, ἀσυνθέτῳ μενοῦσῃ περὶ τὴν τῶν ἀγίων συν-
όδῳ ἀκρίθειαν, καὶ τὴν ἁγίαν εἰκόνα Χριστοῦ καὶ
τῶν ἁγίων αὐτοῦ καθυβρίζουσῃ, καὶ τῷ ἀναθέματι
τοῖς ποσῶς προσανέχουσιν αὐτῇ παραπεμπούσῃ,
ἀπειρήται ἡμῖν καὶ τοῖς ὅσοι τὰ καθ' ἡμᾶς φρονου-
σιν ἢ πεφρονήκασιν. Ἡμεῖς γὰρ τοῖς ἀμεταθέτοις
καὶ ἀσύλοις ὄροις τῶν καθολικῶν συνόδων ἐπακο-
λουθοῦντες, καὶ ταῖς ἱσραῖς τῶν θεοφόρων Πατέρων
προτάσεις τε καὶ συμπεράσμασι βεβαιούμενοι, τὰς
σεπτὰς εἰκόνας ἀποδοχόμεθα καὶ ἀσπαζόμεθα, καὶ
αὐτοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας τοῖς ἀναθέμασι βάλλομεν·
τούς δὲ τῆς ὑμετέρας συμμορίας ὄρους τε καὶ προ-
τάσεις, καὶ γεωμετρικῆς ἀνάγκης ἐμβριθέστερα
συμπεράσματα, καὶ τὴν ὑπεράνω τῶν χροτάφων
τεταμένην ὑμῶν διδασκαλίαν, ὧς ἐκκλησιαστικῆς
ἀσכולουθίας ἄλλοτρια παρητήμεθα. Ἐχει γὰρ ὄρους
μὲν τὰς ὕβρεις, προτάσεις δὲ τὴν ποιὰν τούτων σύν-
θεσιν, συμπεράσματα δὲ τὰς ἀπειλάς· ἅπερ εἰ λη-
φθεῖη εἰς ἐτέρου συλλογισμοῦ λήμματα, οὐχ ἔτι ἔξει
τὴν ἐπιφορὰν ἀπειλάς, ἀλλ' ἐπιδουλάς, καὶ τὰ ταύ-
ταις ἐκόμενα. Πρὸ γὰρ συντριβῆς ἡγείται ὕδρις·
ἦν ἡμῖν μετὰ συντριβῆς ἐπιθέντες, καὶ τὰ λειπό-
μενα, Θεοῦ συναπαμύνοντος, ζητεῖν προσηρήμεθα.

οζ'. Οὕτως οὗτοι, τὸ τοῦ ὄψεως ἐνστερνισάμενοι
φρόνιμον, ἐν μέσῳ τῶν ἀφρόνων τρανῶς ἀποφῆ-
σαντες ἔστησαν· οἱ δὲ, ὡς ἐπὶ Στεφάνῳ τῷ πρω-
τότῳ τὸ συνέδριον, συσχόντες τὰ ὥτα, πρὶν εἰς τοὺς
ἁγίους ριπτεῖσθαι καὶ συμπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν τυ-
χόντων κατὰ τῶν αὐθένων προσέτατον. Παῖξαντες
δὲ καὶ τοῦτο τὸ δρᾶμα, ὡς ἐπὶ σκηνῆς οἱ σκηνικοὶ
καὶ ἐμβρόντητοι, ἐξαναστῆναι τούτους καὶ παλίν-

A similes enitebant), hujuscemodi puerilibus et futili-
bus verbis eos aggrediuntur : Quandiu vos inobe-
dientia nitentes, veritatis bonum renuitis cernere,
rectique sermonis honestatem recusatis nosse? Nunc ergo, abjecta duritia cordis, ad nos sanctam-
que nostram synodum propensi accedite, nec vestrae
sedis ac dignitatis jus animi levitate et contentionis
studio prodite,

75. Ast illi, quanquam reorum loco habebantur
omniumque in se oblatrantium impetebantur ma-
lelicis, omni tamen vexatione injuriaque sprete,
ita propemodum responderunt : In eo quod vobis
inobedientes simus, propensum animum nostrum
luculenter monstramus ad obediendum veritati;
B vobis enim obsequi idem est quod longe a veritate
abduci, atque ab omni cum Deo conjunctione alie-
nos effici. Vestrae autem synodo assensum prae-
bere, quandiu illa a sacrarum synodorum forma
et perfectione destituta permanet, et sacram
Christi ac sanctorum ejus imaginem probris afficit,
omnesque eidem quaecunque ratione haerentes ana-
themati addicit, interdictum est nobis et cunctis
eamdem nobiscum fidem tenentibus. Quotquot
enim catholicarum synodorum regulas ac decreta,
quae mutari non possunt nec violari, sequimur,
sacrisque divinatorum Patrum propositionibus ac
conclusionibus firmiter nitimur, venerabiles imagi-
nes recipimus et amplexamur; et devotem aliter
sentientes : vesanae autem coitionis vestrae termi-
nos propositionesque, et quas velut geometrica
C evidentia clariores jactatis conclusiones, magno
supercilio efferentes doctrinam a traditione eccle-
siastica alienam, confutamus. Habet namque illa
terminorum loco, injurias; propositionum, quam-
dam eandem constructionem; conclusionum,
minas. Quae si in novi syllogismi assumptiones
vertantur, jam non minas inferent, sed insidias,
atque hisce conaectanea. Contritioni enim praest
injuriis, quam ubi cum contritione intuleritis, etiam
quae sunt reliqua Deo optulante quaerere consti-
tuimus.

76. Sic isti serpentina prudentia instructi, in in-
sipientium choro medio diserte pronuntiantes sto-
terunt; illi vero haud secus ac malignantium contra
D Stephanum protomartyrem coactum concilium,
continuerunt aures suas, et antequam in sanctos
irruerent, ab ipsa vulgi face eorum cervices calcari
jubent (1). Hanc itaque, velut in scena, scenici at-
que fanatici homines cum lusissent fabulam, hu-

(1) In Vita S. Nicetae : « Judaicum quoddam concilium iidem in Magna ecclesia coegerunt, et sub anathemate sanctos Patres ejecerunt... episcopos vero, qui ab ipso dissentiebant, partim in terram dejectos pedibus conculcarunt, partim per posticum ejiciendos e concessu curarunt. » In appendice Theophanis : « Orthodoxos patriarchas nostros hi anathematis haereditas anathemate percusserunt, et more tyrannico metropolitae et episcopos ortho-
doxos per vim tractos, et in medium praedatoriae

mi siratos jubent surgere, et qua venerant postliminio redire, ut porcorum instar abigi viderentur pugnis in genas incussis toloque corpore calcibus conquassati. Hac perturbata profanaque sævitia in sanctos debacchati cum essent et eos jam hora ad mensam vocaret, floridi eloquii clericus, sodalium nomine imperatorem allocutus, laudavit. Itaque rectæ fidei præsidibus, anathemate ut quidem videbatur, ad extremum devotis, solverunt conventum.

77. Quia vero insanum furorem suum in Ecclesiam expleverant, regulam componunt ac definitionem a veritatis terminis longe remotissimam : cui ut subscriberet imperator, pium esse monebant. Is porro (erat enim, si quis alius in causa religionis versatilis animi) morem iis gesturus indici rursus conventum jubet : in quo cum sedem, velut in quadam anibone sublimi locatam consedisset, et mendacii patroni suas quoque occupassent sedes, omnium auribus intimata est falsissima regula : quæ cum plerisque astantium, etsi non omnibus, placuisset ; rogabant ut quisque eam manus suæ subscriptione firmaret. His autem sic peractis, cum nomina sua atque fortunas atramento commaculassent, solitis erga imperatores acclamationibus et adversus Ecclesiæ lumina anathematis defuncti (præloquente scilicet eo, quem dicebam clerico) dispersi sunt.

78. Scelerum porro ultrix Dei justitia, sic illos sanctos pro sua longanimitate haud diu dissimulatura, celerem haud sine miraculo vindictam intulit : brevi namque tempore interfecto prælocutorem clericum pœna corripuit, obmutesciente lingua, ac fatiscētibz vocalibus organis. Advertite autem qualis ac quanta : si quis enim Psalmorum oracula viro suggereret, lingua soluta erat ad verba ministranda : sin sermonis aliquid cum aliquo conferret, undique dissoluta ac impedita perinanens, maleque articulata incerta ac sublæsa obganniens, sonitum nullo constantem sensu in auditoris aures trans mittebat. Eum in modum castigatur lingua in eos procacissima, qui ore sapientiam loquebantur, ac cordis meditatione eructabant prudentiam. Adeoque opportune divini illud eloquii dicatur : *Mors et vita in manu linguæ ; qui autem continent eam, comedent fructus ejus* 19.

79. Verum hæc missa facio, utique suffectura ut et illorum malignus arguatur animus, et sanctorum cum Deo conjunctio ostendatur. Itaque finis hic esto eorum quæ ad synodum spectant narrandorum ; utpote quæ molestum auribus lædium ingerant. Quæ autem exinde noctis atræ caligo incubuit Ec-

A orson την πορείαν ποιεῖσθαι, πύξ κατὰ κόρρης πλητομένους καὶ σιάλοις κατὰ πιντὸς ὑομένους τοῦ σώματος, ἀπελαύνεσθαι. Οὕτως ἀτάκτως καὶ ἀνάγκως ἐν τοῖς Ἀγίοις κατὰ τῶν ἁγίων ἐμπαροινήσαντες, ἤδη τῆς ὥρας καλούσης πρὸς τράπεζαν, δι' ἐνὸς ἀνθηροφώνου κληρικοῦ προλογίζοντος, τοὺς κρατούντας (29) ἐπευφημήσαντες, τοὺς τε τῆς ὀρθοτόμου πίστεως ἀρχηγούς τοῖς ἀναθέμασιν. ὡς ζῶντο, παραπέμφαντες διελύοντο.

οὗ'. Ἀλλ' ἐπεὶ τὸ τῆς ἀνοίας αὐτῶν θυμικὸν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐξέπλησαν, ὅρον συντάττουσι, πόρρω τῶν τῆς ἀληθείας ὁρίων ἱστάμενον, ἐν ᾧ καθυπογράφειν εὐαγὲς εἶναι τὸν κρατοῦντὰ παρήνουν. Ὁ δὲ καὶ (ἦν γὰρ τὰ πρὸς Θεὸν ἄλλοπρόσαλλος, εἰ καὶ τῆς ἄλλος) πείθεται τοῦτοις, καὶ συνελεύσεως ; ἐς αὐθις κηρυχθείσης, ὡς ἐπὶ τινος ἔκριθαντος, τὸν θρόνον αὐτοῦ μετεωρίσας, ἀνέτρειχεν ὅτι τοῦ ψεύδους ὑπασπισταὶ τὰς ἐαυτῶν καθέδρας σπουδῇ κατελάμβανον· τοῦ δὲ πολυσφαλοῦς ταῖς ἀπάντων ἀνκαῖς ἐνηχηθέντος ὁροῦ, καὶ τοῖς παρούσιν, εἰ καὶ μὴ πᾶσιν, ἀρέσαντος, συγκαταίνειν ἕκαστον οἰκεῖν χεὶρὶ τὰ ἐν αὐτῷ σεσημασμένα προέτρεπον. Τόλουν καὶ τοῦτο τελέσαντες, καὶ τὰς ἐαυτῶν προσηγορίας τε καὶ τύχας τῷ μέλανι συμμολύναντες, ταῖς εἰωθυῖαις εὐρημαῖς πρὸς τοὺς κρατοῦντας, τοῖς τε ἀναθεματισμοῖς πρὸς τοὺς τῆς Ἐκκλησίας λαμπτήρας χρητάμενοι, δηλαδὴ τοῦ αὐτοῦ κληρικοῦ προλογίζοντος, ἐσχεδάννυντο.

C οἱ'. Ἐφ' ᾧ οὐκ ἔμελλε τῆς μακροθυμίας τοῖς τῶν ἁγίων τωθασμοῖς ἐπιμῦσαι ἢ μισοπένηρος δίχη, ἐπιταχῦναι δὲ καὶ τὴν ἐκδίχσιν διὰ θαυματουργίας ἐνδείξεσθαι· μικρὸν γὰρ ἐν μέσῳ, καὶ τὸν προλογιστὴν ἐκείνον· κληρικὸν ἐπὶ τῇ γλώσσης κατελάμβανε κόλασις, ἀργία καὶ νάρκωσις τῶν φωνητικῶν ὀργάνων αὐτῷ ἐπισκήψασα. Καὶ ὁρᾶτε ὡς χαλεπὴ· ἦν γὰρ αὐτῷ τὰ ψαλμικά τις ὑπεμνήνησκε λόγια, τὴν γλῶτταν εἶχεν ἀνειμένην καὶ διακονοῦσαν τοῖς ῥήμασιν· εἰ δὲ τι πρὸς τινα κοινολογεῖσθαι συνέβαινε, παρεῖτο πάντοθεν αὐτὴ καὶ πεπεδῆτο, καὶ ἀναθρόα πως καὶ ἄσημα καὶ ὑπότρυζα μινυρίζουσα, ἀδιάνθητον πρὸς τὸν ἀκούοντα τὸν φθόγγον παρέπεμπεν. Οὕτως ἡ κατὰ τῶν λαλούντων σοφίαν τῷ στόματι, καὶ τῇ μελέτῃ τῆς D καρδίας σύνεσιν ἐρευγομένων προαλεστάτη γλῶσσα παιδεύεται. Ὅθεν ἐπὶ καιροῦ τὸ θεῖον ἐρεῖν ἐστὶ λόγιον, ὅτι *Θάνατος καὶ ζωὴ ἐν χεὶρὶ γλώσσης, οἱ δὲ κρατοῦντες αὐτῆς ἔδονται τοὺς καρπούς αὐτῆς*.

οὐ'. Ἀλλ' ἀπόρη ταῦτα καὶ τὴν ἐκείνων ἐλέγξει κακόνοϊαν, καὶ τὴν τῶν ἁγίων διαδείξει πρὸς Θεὸν οἰκειότητα. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῆς συνόδου, καὶ τῶν δσα περὶ αὐτὴν, ὡς κόρον ἀγένη ταῖς ἀκοαῖς ἐπειτάρχοντα, πεπαύσθω. Τὴν ἐξ ἐκείνου δὲ ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπισπολάσασαν ζοφώδη σκοτόμαιναν εὖ χρεῶν

19 Prov. xviii, 21.

(29) Pluralis numerus et oppositio ad orthodoxos, in sequenti periodi hujus membro nominatos, facit ut τοὺς κρατοῦντας hic et infra non tantum impe-

ratorum sed et pseudopatriarcham et alios conciliabuli præsidēs existimem dici : nam his quoque acclamari in synodis solebat.

βυθῷ διαβρῦναι σιγῇ; Πᾶσαν γὰρ εὐαγγελικὴν ἁ καὶ μαρτυρικὴν ἀνέκαθεν ἱστορουμένην εὐπρέπειαν κατορύξαντες, τιτάνῳ διαθρόχῳ καταλαβαίνειν οὐκ ἔδεισαν. Τῷ δὲ τρόπῳ πειρατέον εἰπεῖν τῆς ἐπινοουμένης ἰδέας; τῇ αἰρέσει κακῶς ὑποκύψαι, τὸν ὕγιᾶ δὲ λόγον ἀπαράτρωτον ἐν τῷ τῆς συνειδήσεως κριτηρίῳ συνέχουσι, τοῦτο δὲ κακοτρόπως ἐγχειρίζουσι τὸ ἀτόπημα; Οἱ δὲ καὶ δάκρυον πολλάκις τῷ ἐκ τιτάνου μίγματι συγκατέρβαναν, τὸ τοῦ μύσους οὐ φέροντες ἄλγημα. Παντὶ γὰρ βουλομένῳ τὸ κατὰ τῶν ἱερῶν ἐκτυπωμάτων ἀνεῖτο θράσος· οἱ μὲν γὰρ τὰ τῶν κειμηλίων συνέκλυνον σεβάσματα, οἱ δὲ τῶν ἱερῶν ἐσθημάτων τὰ τίμιζα εἰς βράχεια λεπτὰ καταβρῆγνύοντες, τῷ ἑδάξει προσεβρίπιον· ἕτεροι τὰς ἐν πίναξι γραφὰς πελέκετι διαθρύπτοντες, κατὰ μέσης ἀγορᾶς ἐπιμκρων ὠμότατα· ἄλλοι βαλδύτοις καὶ ἀλοιφῇ καὶ ὀδμαῖς ἀηδεύουσιν ἀντὶ τῶν πρόσθε θυμιαμάτων κατέχραινον. Καὶ ἦν ἰδεῖν, ὥς ἐν ἀπαγωγῇ, συμπατούμενα τὰ τῶν θείων νεῶν ἀναθήματα· ἦν ἰδεῖν τὰ πολλοῖς ἄφυστα καὶ ἀθέατα, χερσὶ βεβήλοισι ἐλκόμενα, καὶ παντὶ προκείμενα θεάτρον· ποιμένας τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξωθουμένους, καὶ λύκους πιστευομένους τὸ ποίμνιον, τοὺς τὸν ὀρθὸν λόγον πρεσβεύοντας ἀπειληαμένους, καὶ τοὺς τὸν ὅσιον λόγον βδελυσσομένους, τοὺς ἀνευθύνους ὡς ἐνόχους εὐθυνομένους, καὶ τοὺς μαστιγίας ἐπὶ θρόνων ἀντικαθεζομένους, κληρικούς ἐμπαυγμῶν καὶ μαστίγων πείρην λαμβάνοντας, καὶ εἰρκταῖς ἀδιεξόδοις ἐμμένοντας, τοὺς κατ' ἡμᾶς Ναζηραίους αἰκίαις καὶ λιμῷ καὶ δίψει καὶ μακραις φρουραῖς καὶ πόνδις πιεζομένους, καὶ μέχρις ἐσχάτων κινδύνων ἐγκαρτεροῦντας τοῖς πάθεσιν, τοὺς μὲν τὸ ζῆν διὰ ξίφους ζημιουμένους, τοὺς δὲ σάκκοις ἐνδεσμουμένους καὶ δίκην λίθων καταδουμένους τοῖς ὕδασι, γυναικας ἐπ' ὕψει γυμνομένας ὀρέωναν, καὶ καταδίκους ἰσαπεινομένας, καὶ μαστιζομένας, καὶ πάντα διὰ Χριστοῦ φερούσας ἠνδρεωμένῳ φρονήματι.

clesiis, nonne eam magis convenit silentii profundo occultare? Etenim omnem ex picta Evangelii historia, martyrumque certaminibus abolentes decorem, eum calce subacta oblinere haud sunt veriti. Quo autem modo eos affectos fuisse dicam, qui hæreseos invento succumbentes sanam nihilominus rationem in conscientiae iudicio invulneratam servantes, rem absurdam maligne jubentibus addixerunt operam. Hi sane non raro aqua mistam calcem perfuderunt lacrymis, quia præ sceleris immanitate dolorem non poterant dissimulare. Cuique enim quidvis audendi in sacras imagines (m) libera erat potestas; cum alii pretiosa ac veneranda cimelia confringerent, alii sacras magni pretii vestes in minutas lacinias pannosque dissecarent et humi projicerent; alii pictas tabellas securibus excidentes medio in foro crudelissime incenderent; alii stercore, uncturisque ac tetris odoribus priorum sullituum loco oblinirent ac fæde deturparent. Vidisses velut in captivitate hostili sacrarum ædium conculcari donaria, et quæ vulgo intacta fuerant atque inaspecta, profanis trahi manibus, ac promiscuæ plebis exponi spectaculo: ab Ecclesiis expelli pastores, et lupos gregibus præfici: fugari qui rectam doctrinam profitebantur, quibus vero execrationi illa erat, eos in domesticos et necessarios recipi (n). Viros innoxios ceu reos tribunalibus sisti, vicissimque flagriones præsidere iudiciis; clericos ludibria atque verbera expertos, firmissimis undequaque ergastulis detineri; Nazarcos nostros verberibus, fame, siti, diuturnis carceribus ac laboribus maceratos, ad extrema usque pericula inter cruciatus perseverare: et horum quidem alios gladio vitam amittere; alios culeis inclusos, victosque saxorum more alto pelago demergi. Feminas vero viris spectantibus denudari, ac velut reas equuleo distendi ac cædi, omnia virili sensu Christi causa perferentes.

CAPUT XIII.

Impietas et cordes Leonis Armeni. Successio Michaelis Balbi etiam Leonoclastæ; ad eum epistola sancti Nicephori.

π'. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τὰ θεῖα, καὶ τοὺς διὰ τιμῆς ἀγόντας ταῦτα, ὁ μισαλήθης ἐπεδείκνυτο Λέων· τὰς δὲ φιλοτησίας; ἦτοι σπονδὰς, ὧς πρὸς τοὺς ἀγγιστέρμους Οὐννοῦς ἐπέλειπτο οὕτως αἰσχυρῶς καὶ ἀδόσμῳ ἀποπερανθείσας, τίς οὐκ ἂν ἐπιτακρῦσοι θερ-

80. Et hæc quidem circa divina, ac eos qui pia religione illis se impenderent a Leone veritatis osore patrata facinora sunt. Quis autem amicitias D osore fœdera turpiter ac indecore cum vicinis Hunnis ab illo inita, fervidissimis lacrymis non de-

(m) In eadem appendice: « Imagines per Ecclesias ubivis erectas deposuit et combussit, sacræque vasa cœlestis imaginibus insignia contrivit. » Leo Grammaticus: « Primum sacram omnem ex ecclesiis deponit figuram; exinde Christi vel sancti aliquis imagines habere repertos, duris suppliciis et morte damnabat; ita ut nobiles plurimos et illustres viros interfecerit. »

(n) In dicta appendice: « Obmutire ausis linguas abscondit, istos contudit verberibus, alios delatoribus et impiis hominibus institutis, ubicunque alios sibi non communicantes reperirent, accusari permisit. Repertos autem verberibus intolerandis subiciebat, facultates publico addicebat, et in exsilium

pellebat, non viros solum, sed et mulieres... In alienas regiones missos a locorum dominis, gentilitate detentis, comprehendi novus Antichristus factus curabat: ex quo episcopos et monachos plures occidit, et exilio multatos episcopos maris insulis inclusit, monachos revocavit. » Quibus verbis ea Appendix finitur ab auctore synchrono scripta. Inter monachos fuit sanctus Nicetas, in cuius Vita legitur: « Talibus eos tormentis affecisse, quibus nec gentiles martyres ipsos affligerant... quibus singulis per foramen quoddam angustissimum panis ejusque putidi unciam, velut canibus, projiciebant... et paululum putidæ aquæ dabatur. »

plore? Nempe illorum superstitiones Leo, ipsi illi nostra usurpantes legitima, mutuo firmaverunt pacta : et videre erat imperatorem Romanum libare aquam e calice in terram equorumque clitellas versare manibus, dein terna lora tangere, senumque in altum attollere et se omni hac cæremonia rituque devovere ; gentes vero divina nostra symbola scelestis contractare manibus, ac per illorum virtutem sacrilego se obstringere sacramento. Nonne hæc crudelitatis fuere germina? Nonne apertius in Christum furor et exsecratio? Nonne ejusmodi ut Dei ultionem indicant? Fidem sane abunde faciunt ejus temporis portentosa eventa, videlicet concussionis ac terræmotus, cor secundum prophetam ²⁰ confringentes, urbesque populosas exitio obrutas : adhæc annonæ penuria famem super faciem terræ seminans, dum agricolæ spicas non falcibus, sed manibus et sacculis colligunt. Adde aerem similes virgis igniculos emittentem et terrores videntibus inferentem : adde infecundum mare, salumque ac fluctus obsoniorum loco visum efundere : adde cognationis ac necessitudinis oblivionem apud omnes pervagatam, tumultusque ac bella intestina in omnibus provinciis atque oppidis progignentem. Exinde enim hactenusque contigit, ut civilium armorum morbus ubique obtineret.

81. At ne sic quidem viri pravitas ac malitia ulas sibi inducias interquiescens indixit : tumens enim ac gliscens animus et eorum quæ parturiebat malorum eruptionem minitans, conjurationis gladium strinxit adversum se, non media in acie, non in aliena atque barbarica pugnantem ditione (nam et hæc frigida quædam laudis fuisset occasio, unde misero gratuleremur velut pro patria periclitato), sed domi desidem et suis, ut putabat, rebus optime consulentem. Eum quippe, qui negotii totius ac molitionis auctor erat (o), in custodia ac vinculis tenebat, exspectaturum donec, quod præ foribus aderat ipsaque sua religione pulsabat, Dominici Natalis (p) certamen perageretur, et quid facto opus solertia diligentiore disquireretur. Tunc enimvero caput illud adversus Ecclesiam diademate cinctum, manumque ad evertenda recta decreta extentam, satellitum (q) propriorum ac legentium latera militum gladiis in media ipsius templi area secunda præbens, efflavit animam miser, plurium sanctorum violata religione exsecrabilem. Verum, si libet, pauca velut commentando addamus, non tanquam casu gaudeamus, sed ut calamitatem tristes animo recolamus. Quid hoc, o sublimis atque superbe, ipso oris flatu contra nos procillas excitans, ac draconis more in Ecclesiam spirans? quo evolavit spiritus ille, fulmina

μότατα ; ὡς αὐτὸν μὲν τοῖς ἐκείνων, ἐκείνους δὲ τοῖς ἡμετέροις νομίμοις προσχρήσασθαι, καὶ οὕτω τὰς πρὸς ἀλλήλους συμβάσεις πιστώσασθαι· ἐν αἷς ἦν ἑρᾶν τὸν βασιλέα Ῥωμαίων χερσὶν ἐκ κύλικος ὕδωρ κατὰ γῆς ἐπιλείθοντα, ἐπιστάγματα ἱππῶν αὐτοῦργῶς ἀναστρέφοντα, ἱμάντων ἐνερτίων ἀπτόμενον, καὶ χόρτονα εἰς ὕψος αἴροντα, καὶ διὰ πάντων τούτων ἑαυτὸν ἐπαρώμενον· ἔθνη δὲ τῶν ἡμετέρων θείων συμβόλων ἀθεμίτοις χερσὶν ἐπιψαύοντα, καὶ κατὰ τῆς αὐτῶν δυνάμεως ἐπομνύοντα. Ταῦτα οὐκ ὠμότητος ἔγγονα; Οὐχὶ σαφὲς κατὰ Χριστοῦ μανία καὶ πῆρωσις; Οὐκ ἐπαγωγὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαίας ἐπιτιμῆσεως; Καὶ μαρτυρεῖ τοῦ τότε καιροῦ τὰ τερατώδη καὶ ἐξαισία δείγματα, γῆς ἐντιναγμοὶ καὶ ἀνατιναγμοὶ, καρδίαν προφητικῶς καταθραύοντες, καὶ αὐτάνδρους πόλεις βυθίζοντες, λιμοὶ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς πᾶσαν ἀπορίαν ἐνσπεύροντες, γεωργοὶ τοὺς στάχυν οὐ δρεπάνας, ἀλλὰ χερσὶ μαρσίπποις συλλέγοντες, ἀέρος φλογώσεις τοικυίας ῥάβδοις ἀφιέντος καὶ πᾶσαν τοῖς ὀρώσιν ἐκπληξίν φέροντος· θαλάσσης ἀκάρπου μενούσης καὶ πηγαζούσης σάλον ἀντ' ὀψωνίων καὶ κλύδωνας, λήθης περὶ τὸ συγγενὲς καὶ οἰκεῖον πανταχῶς διαθεούσης, καὶ στάσεις ἐμφυλίου ἀντ' πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν ἀποτικτούσης. Ἐξ ἐκείνου γὰρ καὶ μέχρι νῦν, τὸ δεινὸν τῆς ἐμφυλίου συμφορᾶς ἐπικρατῆσαι συμβέβηκε νόσημα.

πα'. Ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἡ τοῦ ἀνδρὸς κακία ὑπελώρα καὶ ἑλληγεν· ὀργῶσα δὲ καὶ σφαδάζουσα, καὶ οἷα ῥῆξιν τῶν θρωμένων ἀνταρῶν ἐπαπειλοῦσα, τὴν τῆς ἀνταρσίας ῥομφαίαν αὐτῷ ἐπεστῆλδωσεν, οὐκ ἐν μέσῃ παρατάξει, οὐκ ἐν ἀλλοδαπῇ, οὐκ ἐν πολέμῳ γῆ. (ὑπῆρξε γὰρ, ὡς ὑπὲρ πατρίων ἡγωνισμένῳ, ψυχρὰ τις ἐπάλυν ἀφορμὴ τῷ τάλανι συνεισφέρεισθαι), ἀλλ' οἷον τε καὶ ἰδίᾳ, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν εἰς διατιθέντο, ὡς ᾤετο. Καὶ γὰρ τὸν, δι' οὗ τὰ τῆς ἀνταρσίας ὠδίνετο, εἰρκτῇ καὶ πέδαις εἶχε τηρούμενον, μενοῦντα ἕως ὃ ἐν ποσὶν ἀγῶν τῆς γενεθλίου τοῦ Σωτῆρος ἡμέρας διανυσθεῖν, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν εἰς τὸ ἀκριδὲς διασκέψαιτο. Τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας στεφανωθεῖσαν κορυφαίον, καὶ τὴν ἐπ' ἀναίρεσει τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἐκταθεῖσαν χεῖρα τῷ τῶν ὑπασπιστῶν καὶ δορυφόρων ξίφει ἐνδίκως χειρουργηθεῖς μέσον τοῦ θαίου νεῶ, τὴν πολλοῦς ἀγίων ἀτιμάσασαν ψυχὴν ὁ δελταῖος ἀπεκάπυσεν. Ἀλλ', εἰ δοκεῖ, μικρὰ τῷ καίμην προσέπωμεν, μὴ τοῦ πτώματος ἐφ' ἡρόμενοι, ἀλλὰ τῆς συμφορᾶς ἀलगνόμενοι. Τί ποῦτο, ὦ λίαν ὑψηλὴ καὶ μεταίωρε, καὶ ἀναπνέων ἡμῖν καταγίδας, καὶ φουσὼν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας δρᾶκόντιον; Πῶς ἔπειτ τὸ πνεῦμα τὸ λαλιπας διωγμοῦ τεκταίνον, καὶ βροντῶν κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων, ὡς ἐκ Κύρης Σαλμωνεύς μανικώτατα; Ποῦ τὰ τῆς μηχανεύσεως ἀπέβη, οἷς ἐτελέσθης ἡ συνετελέσθης,

²⁰ Isa. xxxviii, 2.

(o) Erat is Michael Balbus, tunc princeps cohortis exhibitorum.

(p) Occidendus erat noctu Natalis Domini, nisi imperator a propria uxore prohibitus et festi reverentia motus distulisset necem. Ita Leo Grammaticus et alii.

cus et alii.

(q) Ab his sacerdotales vestes indutis comprehensus, membratim et in frusta sectus est anno 820. Deterritum ante Leonem a sancto Tarasio scribit Ignatius in hujus Vita.

καὶ χρόνους βασιλείας ἐγκυμονῆσαι ζητῶν, ὠκυμόρου ζωῆς ἀπέτεκες ἀμβλωθρίδια ; Πῶς οἱ ἀπὸ κοιλάδας φωνοῦντες γραμματικοί, μισθοῦ τὴν βασιλείαν ὑμῖν καθορίζοντες, καὶ μακρὰν εὐετηρίαν ὑμῖν ἐρευγόμενοι, τὴν κατὰ σοῦ τοῦ ξίφους βολὴν μαντικῶς οὐ προέδλεψαν ; Πῶς οἱ πεκταὶ καὶ ἀμαξασπαὶ (30) τὰ τῆς σῆς ἀπειλῆς ἀκροθίνια, τὴν ὀρωμένην ἀσχήμονα θέαν, καὶ τῶν ὑφαίμων ἀτίμων τὰ ἀσχηπαρέδλεψαν ; Ποῦ τὸ τῆς ἀλουργίδος διάδημα, ὃ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας λαβὼν τὸ ταύτης στέφος ἀπέκειρας ; Πῶς σήμερον νεκρὸς, ὁ χθὲς σοδαρὸς ; Πῶς πληγαῖς κατὰστικτος, ὁ πάλα κατὰ τῶν ἀγίων ἀκάθεκτος ; Ποῦ τὰ κατὰ τοῦ μεγάλου ποιμένου τυρεῦματα καὶ ὄνειρώδεις καὶ ἀνυπαρχτοὶ ἔρευναι, ἃς ἐξέλπιτες ἐξερευνῶν ἀκπάλυπτα ; Οὐ γὰρ ἐξίσχυσεν ἡ ζητητικὴ σου ἐπίνοια, πολλὰ χαμοῦσα καὶ πολλὰ μελετήσασα, ἐφικέσθαι πρὸς μόνην ἀκοὴν φέρουσαν κατ' αὐτοῦ μολύσματος αἰτίον ἄξιον. Ἐπειδὴ δὲ ἀμοιροῖται τοῦ πρὸς ἀπόκρισιν λόγου, τοῦτον ἀφάντες ἀπνουν, τῷ ἑαυτοῦ συμμολυνόμενον πτώματι, τῇ τοῦ αἵματος ραθάμιγγι βάλλεσθαι, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου προτῶμεν.

his crimen inferres. Verum quia facultas sermonis sua commaculatus ruina in proprio volutatur cruore,

πβ'. Ἐπικοσμεῖται τοίνυν τῷ τῆς βασιλείας ὁ δεσμότης μετ' αὐτὸν διαδήματι, ὃς ἐν ἐλπίσιν ὢν σὺν τῇ τῆς ζώης ἀποβολῇ καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς ὑπομεῖναι τὴν στέρησιν, ὡς ἐκ βυθοῦ τῶν δεσμῶν ἀνανηγόμενος, στεφηφόρος ἀντὶ δεσμοφόρου καθίσταται, καὶ ἑτεραλχέα τὴν νίκην ποιήσας, τοῦ κρατεῖν ἐλπίσαντος ἐπικρατέστερος γίνεται καὶ τὴν βασιλείαν ἐφ' ἑαυτὸν μεταστήσας, καὶ μικρὸν τι τῆς προκατασχύσεως κακίας ὑπενδούς, ὅσον τοὺς ἐν εἰρηταῖς καὶ πόνοις ἐλευθερίαν ὀνειρώδη φαντάζεσθαι, τὸ τοῦ θανάτου ὑπέβαλλε φρόνημα, καὶ τῷ ἀμφιβλήστῳ περιπαρεῖς τῆς αἰρέσεως, ἰχθύος δίκτυν τοῖς τῶν δογμάτων σαθροῖς ἐναπέθανεν.

πγ'. Ταῦτα ὁ διαγνωστικώτατος νοῦς τοῦ μεγάλου Νικηφόρου διαγνούς, καὶ ὡς οὐ τῷ ὀλίγῳ τοῦ ὄψεως συννεκρωθῆναι τὸ τῆς αἰρέσεως οὐρατον, σκαίρει δὲ καὶ νεκρὰν ὥσπερ τὴν ζῶν ὑποκρίνεται τῇ τοῦ πνεύματος γραφίδι τὰ τῆς ὀρθοδοξίας ἐνσημνήμενος δόγματα, πρὸς τὴν νεοσπεφῇ βασιλείᾳ στείλαι προέβητο, ἐπ' ὀφθαλμοῖς ἄγων αὐτῷ τὰ δεσμὰ καὶ τὸν σώσαντα, καὶ τὴν τοῦ τυράννου διακενῆς ἀνομήσαντος ἀσχύνην τε καὶ καθάρσει, καὶ τὴν ἐν οἷς ἐξημαρτε τόποις κατάλυσιν· σκιαγραφῶν αὐτῷ τὴν ἀληθῆ καὶ πατροπαράδοτον τῶν ἱερῶν μορφωμάτων ἐκτύπωσιν, ὡς οὐ χθιζῇ τι καὶ νεωτέρᾳ ἐφευρέσει τὸ βέβαιον ἐπιφέρεται, ἐξ οὗ δὲ τὸ τοῦ κηρύ-

A persecutionis fabricans, atque adversus pios, velut aliter ex Cyrse Salmoneus (r), furiosissime tonans? Quo praeſtigiae abierunt, quibus initiatus ac consummatus, longos imperii annos quærens parere, vitæ brevioris aborsum edidisti? Quinam id factum, ut qui ex utero vocem dabant grammatici, mercedis loco imperium tibi defluentes, vitæque longioris annos beatos eructantes, gladii, quo impetendus eras, ictum nunquam divinaverint, vaticinioque provide-
B rint? Quomodo compti illi fatusque elati, excidii tui primitias, expositumque oculis infame spectaculum, et agnatorum honoribus spoliatorum probra oblique aspicientes, in iis hallucinati sunt? Ubi purpureum diadema, quod ab Ecclesia nactus, ipsius coronam detondisti? Quomodo hodie mortuus, qui heri arrogans atque superbus? Quomodo qui impotenti in sanctos cestro ferebaris, nunc plagis compunctus? Ubi illæ adversus magnum pastorem insidiæ insomnisque similes ac vanæ indagines, quas defecisti non comprehendenda scrutatus? Non enim potuit subtilis inquisition tua, multo etiam labore ac meditatione usa, vel auditu solo assequi, quod illi lapsus deficit, illo sine spiritu vitæque relicto, dum ad ea quæ sermonis sunt reliqua procedamus.

82. Ornatur itaque, qui in vinculis erat, illius successor, diademate regio : qui zona posita, vitæ quoque jacturam certo exspectabat, imo veluti gurgite carceris emergens vincula in sceptrum commutat, alternanteque victoria, superior evadit hoste jam secro et adversarii jugulum premente. Ille in modum adeptus imperium, remisit tantisper inveteratam militiam, quoad ii qui in vinculis ac laboribus vitam agebant, inani libertatis specie, velut objecta in somnis imagine ac spectro, luderentur : quamvis interim defuncti sensum subocculte foveret, hæresisque transfixus hamo, velut piscis, putridæ doctrinæ cœno immoreretur.

83. His itaque magnus Nicephorus perspicacissima mentis acie dispectis, ratusque haud una cum serpentis tractu hæresis extinctam caudam, sed eam hactenus palpitare, vitamque dissimulare velut emortuam ; divini spiritus stylo rectæ fidei doctrinam consignans, ad imperatorem recens purpura auctum ac coronatum scribere destinat : ita scilicet ut ei ob oculos vincula sua ponens et qui ipsum ex his eruerat Deum, repræsentaret etiam tyranni frustra malignantis probrum pariter atque ruinam, quodque iis in locis, in quibus deliquerat, ultore Deo peremptus sit : tum veram illi atque a Patribus traditam sacrarum imaginum religionem delineabat

(30) Alibi necdum mihi reperta nomina, *comptos fastique elatos* vertit interpretes, ex nonnulla ut videtur etymologica ratione : cum πίκω peeto, ἀμαξ currum significet. Verum si quid hic divino, significetur vel arioli ex strigilum equinorum plaustrorumque tractatione superstitionis sortes assueti capere ; vel simpliciter ipsa equitum regionum mancipia ab eis pectendis tractandisque plaustris (maxime si ἀμαξάπται legantur) nomen vulgo adeptis : inter quæ, variis etiam superstitionibus

circa equos utentia, familiaris forte versabatur Leo, sicut de Constantino Copronymo legimus.

(r) Rex Elidis impiissimus, satis ex Virgilio notus ; non item Cyrse : quam puta concamerationem, testudinem seu pontem illum significare unde ipse Jovis fulmina tonitruaque supra civitatem imitabatur : κυρτός enim convexus est, unde κυρτῶν in *convexum erigo* et, *κύρτωμα*, in *fortis* : notum est autem quod apud Græcos τ et σ pro varia dialecto alternent, ut sit κύρση pro κυρτή.

ac describebat esse ejusmodi, ut non nudius tertius, A ματος μέγαλειον τῇ ἀποστολικῇ ἀλμπιγγί: τὴν οἰκουμένην τρανώως περιήχησεν; τῷ σεβασμίῳ τετμηται:

84. Is porro solertem viri animum admiratus, doctrinæque et eloquii vim maximam reputans, etsi italium omnium maxime rudis erat, imperitiam ex paterna inscitia velut sufficientem adeptus subetantiam, in hunc fere modum nuntiis, qui epistolam afferebant, fertur respondiisse: Qui nobis priores ecclesiastica dogmata scrutari instituerunt, num bene an secus sanxerunt, rationem Deo judici reidituri sunt. Nos autem in quo incedentem Ecclesiam invenimus, in eo quoque conservare decrevimus. Quid porro hic animi sit, clarius explicantes edicimus, ne quis deinceps aut adversus imagines, aut pro iis tutandis aperte linguam movere præsumat: sed facessant eliminanturque tam Tarasii synodus, quam quæ pridem sub Constantino, nuperque sub Leone Augusto coactæ sunt; profundoque silentio sepulchrum maucat totum, quo imaginum memoria, invidiosum utique negotium, ventilatur. Is autem qui, ut hæc loqueretur ac perscriberet, sui muneris esse putavit, siquidem hanc tenens opinionem Ecclesiæ præesse velit, de imaginum veritate adorationeque nullum deinceps collaturus sermonem, omniaque silentio pressurus, adveniat (s).

85. Has absontæ orationis imperatorias nugas ubi auribus accepit beatus Pater, foccificans dicta eaque ad animum subire non patiens, priori veritatis solidissimæ confessioni inbæsit. Dialecticis C deinde argumentis ac demonstrationibus adversariorum fabellas confutans, demonstravit unicam, eamque inter œcumenicas septimam synodum, esse tenendam, ad quam sub Tarasio inclyto pastore celeberrimi Patres convenerunt: scelestasque et inanes ostendens esse opiniones Constantini adversus imagines sacras, dementiamque qua Leo eas confirmare nisus est, ipsumque pariter triumphatum traduxit coram universis, quibus inculpati cultus atque fidei ctira adhuc aliqua suppetebat.

CAPUT XIV.

Comparatio sancti Nicephori cum sanctis variis. Ejus obitus. Scriptoris peroratio.

86. Ea fide, sicque docens, ac strenuam divinæ D doctrinæ operam ponens, mundi universum ambitum sincerâ de Deo opinione implevit, eximios quosque Veteris ac Novi Testamenti viros, quoad assequi poterat, vestigio præmens. Neque Abrahæ æmulus fidei, eaque incensus animum, sicut ille, vernaculos suos doctrinæ vi armans, insanientibus adversus Ecclesiam regibus detraxit spolia, eosdem

πδ'. "Ὁν τῆς νουνεχίας θαυμάτας, καὶ τῆς τῶν λόγων ἀκριθείας ὑπεραγάμενος, εἰ καὶ τῶν ἀμυήτων περὶ τὰ τοιαῦτα πρῶτος ἐτύγχανεν, ἀμαθίαν ἐκ πατρῴας ἀπαιδευσίας ὡς περιουσίαν ἱκανὴν κληροσάμενος, οὕτωςί πως πρὸς τοὺς τὸ γράμμα διακομισαμένους λέγεται φάναι. "Ὅσοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πρὸ ἡμῶν ἐν ἐρευνῇ δογμάτων γενόμενοι, αὐτοὶ τὸν περὶ αὐτῶν λόγον παρὰ Θεοῦ εἰσπραχθήσονται, εἰ εὖ ἢ καὶ ἐτέρως ἐθέσπισαν· ἡμεῖς δὲ ἐν ᾧ τὴν Ἐκκλησίαν βαδίζουσιν εὖρομεν, ἐν τούτῳ καὶ διαφυλάττεν προκρίνομεν. Τοῦτο δὲ ἐπακριβοῦντες διαθεσαιοῦμεν, ὡς μὴ θαρρῆναι τινα κατ' εἰκόνην ἢ ὑπὲρ εἰκόνην παρόρησι τὴν γλῶτταν κινεῖν· ἀλλ' ἐκπολῶν ἔστω καὶ οἰχέσθω καὶ ἡ Ταρασίου σύνοδος καὶ ἡ Κωνσταντίνου τοῦ πάλαι καὶ ἡ νυνὶ ἐπὶ Λέοντος κροτηθεῖσα, καὶ σιγῇ βαθείᾳ τῆς τῶν εἰκόνων μνήμης ἔνεκεν ἐμπολιτευέσθω τὸ σύνολον. Αὐτὸς δὲ ὁ ταῦτα λέγειν καὶ γράφειν σπουδὴν τιθέμενος, εἰ ἐπὶ δόξῃ ταύτῃ τῆς Ἐκκλησίας καθηγείσθαι βούλοιο, πᾶσαν περὶ τῆς τῶν εἰκόνων ὑπάρξεως τε καὶ προσκυνήσεως ἐπισιῶπῃσιν τὸ λοιπὸν ἐνδεικνύμενος, πάρεστο.

πε'. Ἐπεὶ οὖν ὁ τῶν βασιλικῶν ἀποτημάτων ἀπόλογος καὶ μέχρις ὧτων τοῦ μακαρίου διέβη Πατρός, εἰς οὐδὲν τοῦτον θέμενος, οὐδὲ ἐπὶ νοῦν βαλέσθαι C προθέμενος, τῆς προτέρας ἀσφαλοῦς ἀκριθείας ἀντειχετο, λογικαῖς μεθόδοις καὶ ἀποδείξεσι τὰ τῶν ἀντιπάλων ἀνασκευάζων λογύδρια (31), μίαν καὶ ἐβδόμην συνιστῶν τῶν οἰκουμηνικῶν σύνοδον, τὴν ἐπὶ Ταρασίου τοῦ αἰδίδμου τῶν πανευσήμεων Πατέρων συνέλευσιν, τὰς τε παλιμνήμους δόξας τὰς κατὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων Κωνσταντίνου φροῦδους ἀποδεικνύς τὰς τε Λέοντος ἐπικυρωτικὰς, καὶ αὐτὸν πᾶσι θρίαμβον προτιθεὶς, πάσης ἐπίπροσθεν ἄγων αἰρέσεως τὴν τῶν Χριστιανοκατηγόρων ἀπόνοιαν, οἷς τι μέλον περὶ τῆς ἀμωμήτου λατρείας καὶ πίστεως.

(31) Quia vocem λογύδριον nusquam legisse meminera, mendum ratus alibi λογίδριον substitui, quod ex omnium consensu *fabellam* significat: nunc ea crebrius recurrente, suspicio oritur ejusdem significationis vocem esse, sed novæ et sæculo illo usitatae compositionis, ex λόγος et ὕδριον· quasi diminutivum ex λογύδριος serpentinus sermo, sive qui instar aquæ instabilis sit.

(s) Baronius ad an. 821, num. 36, arbitratur patriarcham non rediisse Constantinopolim, eo quod adhuc hæreticus intrusus pseudopatriarcha sederet. Et σφάλμα est auctoris Vitæ sancti Nicolai Studitæ, dum num. 26 scribit, una cum eo et sancto Theodoro Studita aliisque adiis imperatori rem.

νέντας βασιλεὺς λαφυραγωγῆσας τραυὺς χειριρώσατο, A καὶ ταύτην, ὡς ἔτερον Λὼτ, τῆς εἰς αἵρεσιν ἀπαγωγῆς ἐλυτρώσατο. Ἰσαὰκ δὲ τὴν μέγιστον αἵματος ὑπακοὴν πρὸς τὸν τῶν ὅλων Πατέρα Θεὸν προσκτεσάμενος, καὶ τυθεὶς μὲν πλήθει πειρασμῶν, οὐ πειρασθεὶς δὲ τῆς δι' αἵματος ὀλοκαυτώσεως· ἀλλ' ἱερεὺς καὶ θύτης τῆς ἀληθινῆς καὶ ἀναίμου θυσίας γενόμενος, υἱοὺς Θεοῦ καὶ κληρονόμους ἐκ τῆς ἀρμοσθείσης αὐτῷ πνευματικῆς, ὡς ἐξ ἄλλης 'Ρεβέκκας, τῆς 'Εκκλησίας σαφῶς (52) ἀπεγέννησεν. Ἰακώβ τὸ ἐν ποιμέσιν εὐδόκιμον ἐμμεξάμενος, οὐκ ἐξ ἀσημῶν, ἀλλ' ἐπιστήμων καὶ λογικῶν θρεμμάτων τὴν ποιμήνην ἐπλήθυνεν, ἣν καὶ ἐπευλογεῖσθαι ἐπὶ τῷ αὐτοῦ ποδὶ παρὰ Κυρίου κεκαύχηται. Ἰωσήφ δὲ οὐκ ἐπὶ σωφροσύνῃ μόνον ἐχαρακτήρισεν, ἀλλ' ἦδη σὺν τῷ ψυχικῷ καὶ τῷ τοῦ σώματος κάλλει παρήμειψεν, B ὡς ἐρασθεῖσαν αὐτοῦ τὴν νυνὶ Αἰγυπτίαν, φημί δὲ τὴν κακέμμετον αἵρεσιν, καὶ ἐπὶ κοινωνίᾳ τῶν ἀθεμίτων δογμάτων ἀνθέλκουσαν, συναποθύσασθαι μὴ τὸ ἱμάτιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱερὰν ἀμπεχόνην ἡρέτισεν. Ἰὼβ δὲ τὸ τληπαθὲς καὶ πρὸς τὸν ἀνταγωνιστὴν καρτερικῶν ἐπεδείχτο, φιλοσοφῶν ἐν τοῖς δυσχερεσι, καὶ ξέων οὐκ ὀστράκῳ τὰ τῆς ἐπηρείας ἔλκη, τὰ δὲ τῶν ἀντιπάλων ἐξοστρακίζων πρὸς ἀφροσύνην ἐφέλκοντα ῥήματα.

πζ'. Μωϋσέως τῷ δημαγωγικῷ κανόνι ἐπηκολούθησεν, λαὸν ἐξ Αἰγυπτιακοῦ σκότους τῆς αἰρετικῆς κρυφωμένης, σκόρδοις καὶ κρομμύσι, τοῖς ὁδωδόσι, φημί, διδάγμασι, τοὺς πειθόμενους αὐτῇ τρεφούσῃ, ἐξάγων, καὶ δι' ἄλλης 'Ερυθρᾶς, στουρούσης, λέγω, C διδασκαλίας, ἀποκλυσάμενος αὐτῶν τὸ ἀηδὲς καὶ πολυθροῦνον ἄχθος, πρὸς δὲ γῆν βρούσαν γάλα καὶ μέλι, τὴν λευκὴν καὶ ὁδὸν καὶ ἡρόνης πλήρη μετοχέτουςα; τῶν θείων δογμάτων γλυκύτητα. Ἀαρὼν τὸ ἐν ἱερεῦσι σεβάσμιον ἐκληρώσατο, οὐ Μωϋσὴν τινα τὰ πρὸς Θεὸν ἐξηγούμενον ἔχων, ἐνώπιος δὲ ἐνωπίῳ ταῖς εὐκτατικαῖς ἱερολογίαις ἀεὶ συγγινόμενος, οὐδὲ κιδάρει καὶ ἐπωμίει καὶ κώδωσιν ἐνιαύσια φθιγγόμενοις εἰς τὰ ἄδυστα εἰσιὼν, τῇ δὲ τῶν ἀποστόλων δωδεκαχόρῳ λῦρα πληττόμενος, εἰς τὰ τῶν ἀγίων Ἅγια θαμινώτερον εἰσδυόμενος, τὴν τῶν θείων λογίων δῆλωσιν πᾶσιν ἀνέπτυσσεν εὐσημότητα. Ἰησοῦ τὸ στρατηγικὸν καὶ πρὸς πολέμιας ἐμβολὴς ἀπαράτρεπτον ἀνεμάξατο, οὐ φωστῆρας πεδίσας πρὸς τὴν τῶν ἀντιπάλων ἄμυναν, ἐν D ἡμέρῃ δὲ καὶ νυκτὶ τὰς πρὸς Θεὸν ἐντεύξεις ὡς παρατάξεις ποιούμενος, ἕως τοὺς τῆς ἀληθείας ἐχθροὺς τοῖς ἑαυτῶν λελουμένους κατόφκειρεν αἵμασι. Μετὰ Φινεὲς ἐπὶ πορνοκτονίᾳ ἀνακηρυχθήσεται· καὶ οὗτος γὰρ τοὺς ἀπὸ δπισθεν Κυρίου, κατὰ τὸ προφητικῶς ἀπειλούμενον, ἐκπορεύσαντας, καὶ σπέρμα Χαλδαίων ἐν τοῖς τῆς 'Εκκλησίας ἀποστολικοῖς νεώμασιν ἐγκρύψαι θελήσαντας, τοῖς τῶν δικαίων λογικοῖς βουκέντροις ὡς σιρομίστῃ χρητάμενος, ἐξεκέντησεν. Δαυὶδ τὸ πρὸ

plane profligans, ipsam velut alterum Lot ab hæreseos captivitate redemit. Isaaci autem obedientiam universorum Patri Deo ad sanguinem usque præstandam assecutus, et multiplici tentatione mactatus, quanquam holocausti consummationem cruore fuso non promeruit; sacerdos tamen et immolator veri et incruenti sacrificii factus, Dei filios atque hæredes ex spiritali sua sponsa Ecclesia, ceu alia Rebecca, sapienter suscepit. Jacobi pastorem solertiam referens, non ex obscuris, sed præclaris rationalibusque omnibus auxit gregem, cui etiam Deum benedixisse ad pedem suum gloriatur. Josephum non solum prudentia expressit, sed etiam representavit tam animæ quam corporis pulchritudine; quippe qui amore ipsius captam eam, quæ nunc est, Ægyptiam, nefandam, inquam, hæresim, inque execrandæ doctrinæ societatem trahere nitentem repulit, non tantum vestem vulgarem, sed et stolam sacram dimittere præoptans. Jobi autem patientiam ac tolerantiam erga adversarium ostendit animam, egregium virtutis specimen rebus tristibus atque molestis edens, neque testa abradens illata per injuriam ulcera, sed adversariorum ad stultitiam trahentia verba ostracismo damnans atque relegans.

87. Mosis populum regentis normam assectatus est, educens ipsum ex Ægyptiacis tenebris hæreticæ vanitatis, fetentibus decretis ceu aliis cepisque sibi credentes pascentis et maris Rubri salsedine, id est, doctrina astringente ac subamara, insuave et multiplex illorum onus submergens; transferensque ad terram manantem lacte ac melle, candida nimirum et sine dolo dulcissima divinæ doctrinæ suavitatem. Aaronis sacerdotio venerabilis hereditatem adeptus est, non Moysen quemdam in his, quæ ad Deum sunt, ducem habens, sed ipse facie ad faciem, coramque saeris precum orationibus jugiter illi consuescens; neque cidari aut superhumerali ac tintinnabulis quotannis strepantibus adyta penetrans, sed apostolicam chordarum duodecim lyram tangens, in Sancta sanctorum subibat crebrius, et divinorum scilorum claram eunetis rationem distinctissime promebat. Jesu militarem scientiam animumque nullis hostium aggressionibus superbilem expressit²¹, non mundi luminaria ulciscendis hostibus vinciens, sed diurnas nocturnasque ad Deum preces velut aciem instruens; donec is veritatis hostes miseretur suis ipsorum ablutos sanguinibus. Cum Phinees de scorto occiso præclari laudem præconii habet²²: nam hic quoque de post dominum exfornicatos, ut prophetica fert comminatio²³, quibus constitutum esse Chaldæorum semen in apostolica Ecclesiæ novalia condere, rationalibus sanctorum Patrum stimulis, ceu pugione usus pupigit atque confodit. Davidis necdum per

²¹ Jos. I et II. ²² Num. XXV, 5-8. ²³ Osee 1, 2.

(52) Id est, Evidenter, patam. Interpret videtur σοφῶς legisse.

unctionem consecrati juvenile robur atque audaciam adjungens¹¹, ovibus ratione utentibus præsedit, et leonum atque ursorum molas confregit; linguas scilicet hæreticorum adversus Christi gregem rugientium omnique frementium insolentia. Solitudinis ac monasticæ vitæ amorem, quibus Elias et Joannes celebrantur, tum ante tum post sacram ostensionem suam amplexus est, et perparum versatus in urbibus, temporis partem plurimam monasticæ exercitationi impendebat. Quippe quem non lateret eo cultu purgari animum atque ab omni terreno cogitatu liberari: unde etiam arguendi vim liberam atque expeditam nactus est, ut loqueretur in conspectu regum, neque per verecundiam agens

88. Quis vero donis gratiæ magnificè auctus enituit, ejus ille virtutem imitando, vestigia non prescribit? nempe apostolorum in Ecclesia præsidis Petri magnitudinem animi, fervoremque ostendit fidei; necnon illam Pauli universorum sollicitudinem, quotidianæque instantiæ labores; solatium omne suum postponens iis afflictionibus atque ærumnis, quæ pie vitam instituentes ut excipiant proclive est, molesta omnia ac tristia libentissime excepit. Carceris abundantia etiam Paulo superior fuit; quando huic et aliis alia mutanti loca, vinique totam Evangelii explicanti crebra carceris quadam successione mutatio obtingit: ipsum autem unus idemque carcer habuit, ex quo throno suo coactus est cedere, usque dum suprema dies gloriæ clausit captivitatem. Reliquorum Verbi discipulorum in apostolatu diligentiam in se confirmavit, clare patefaciens universis arcanioris sacratorisque eorum doctrinæ vivifica ac divinitus tradita oracula. Ea periculorum mole, quæ veritatis causa sustinuit, martiribus confessionis socius accessit; omnem infamiam ferre potius eligens, quam ut aliquid, quod e veritatis rationibus haud satis esse videretur, admitteret. Patribus, qui probatas synodos ætate præcesserunt, et qui intermedio illarum tempore enituerunt, præclari in omnibus, quibus Ecclesia magnifica de Deo opinione dives præfulsit, nullis partibus inferior omnes in omnibus, quoad ejus licuit, divina quadam et congrua sacro gradui ratione est imitatus; sollicitis precibus jugique et contentæ meditationi insistens: nihiloque minus impolluta sacerdotii luce illustratum habens intellectum, curabat enixe, ut primo illi magnoque pontifici suam ipse propense animam applicaret.

89. Verum quia homo cum esset, indeprecabili naturæ debito ut satisfaceret omnino necesse fuerat, suam a corpore resolutionem fecit per mortem; quanquam ea non vulgaris mors dicenda sit, sed transitus ad meliorem vitam beatamque illam

¹¹ I Reg. xvii, 54.

(33) Si scriptio sincera est, novæ formationis i.æ vox sit oportet, oblatum per ignem sacrificium significans, ex calō uro et ierāw sacerdotio fun-

A τῆς χρίσεως νεανικὸν πρὸς ποιμαντικὴν ἐξίχνασεν, προβάτων λογικῶν ἐπιστατῶν, καὶ λεόντων καὶ ἄρκτων μύλας συνθλῶν, τῶν κατὰ τῆς Χριστοῦ ποίμνης ὠρυομένων καὶ φρουατομένων αἱρετικῶν γλωσσῶν ἀταμειυτά. Ἡλίου καὶ Ἰωάννου τὸ φιλέρημον καὶ ἡσύχιον, καὶ πρὸ τῆς ἀναδείξεως καὶ μετὰ τὴν ἱερὰν ἀνάδειξιν κατησπάτατο, καὶ μικρὰ ταῖς πόλεσιν ὁμιλῶν, τοῖσι τὸ πλεῖον ἐνεμεν, καθαρτικὴν ψυχῆς τὴν κατὰ Θεὸν μόνωτιν εἰδῶς, καὶ παντὸς ἀπαλλάττουσαν περιγεῖου φρονήματος, ὅθεν καὶ τὸ πρὸς ἐλεγχον καλῶς ἐξήσκησεν ἑτοιμον, λαλῶν ἐναντίον βασιλέων, καὶ μὴ δι' αἰσχύνῃν τι ποιῶν, ἢ πρὸς χάριν ἐγκαλυπτόμενος.

B πῇ. Τίνα δὲ τῶν ἐν χάριτι μεγαλυνθέντων οὐκ ἐπ' ἀρετῇ μιμητικῶς ἰχνηλάτησεν; Πέτρου τοῦ τῶν ἀποστόλων καὶ τῆς Ἑκκλησίας προδόλου τὸ μεγαλοφυῆς καὶ θερμὸν περὶ τὴν πίστιν ἐπιδειξάμενος, Παύλου τὸ ὑπὲρ πάντων μεριμνητικὸν, καὶ τῶν καθ' ἡμέραν ἐπισυστάσεων τὸ ἐπίπονον λογιζόμενος, πᾶσαν ἀνέσιν κατόπιν ἐτίθει τῶν κατὰ Θεὸν ἐπερχομένων κακώσεων, πάντα εὐδοκῶν ὅσα θλίψιν ἐντίκτειν οἶδεν ὡς μάλιστα. Τὸ δὲ ἐν φυλακῇ θαυσιλὲς καὶ πλεῖον ἔσχε Παύλου· ὅσῳ Παύλῳ μὲν, τόπον ἐκ τόπου ἀμείβοντι, καὶ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου πᾶσαν ἀποκαλύπτουσι δύναμιν, ἐκ διαδοχῆς φρουρεῖσθαι συνέβαινεν, τοῦτω δὲ μία καὶ ἀδιάδοχος εἰρκτή, ἐξ οὗ τὸν θρόνον αὐτῷ παρακχεωρῆναι συνηνέχθη, μέχρις ἢ τελευταία ταύτην εὐκλεῶς διεδέξατο. Τῶν λοιπῶν τοῦ Λόγου μαθητῶν, τὸ πρὸς ἀποστολικὴν [κηνόεσαν] ἀκριβὲς ἐν ἑαυτῷ ἐθεθαίωσεν, πᾶσι τρανὴς ἀποκαλύπτων τὰ τῆς αὐτῶν κρυφιοῦς διδασκαλίας ζωαρχικὰ καὶ θεοπαράδοτα λόγια. Τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας κινδύνους ἀνατῆσαι συνωμολόγησεν μάρτυσι, πάντα πρότερον ἐνεγκεῖν τὰ εἰς ἀτιμίαν ἐλόμενος, ὑπὲρ τοῦ μὴ τι παθεῖν τῆς ἀληθείας ἀνάξιον. Τοῖς πρὸ τῶν ἐγκρίτων συνδῶν, καὶ τοῖς ἐν αὐταῖς καὶ μετὰ ταύτας διαφανέσι Πατράσι, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐφ' οἷς ἡ Ἑκκλησία τὴν εὐκλεᾶ περὶ τὸ Θεῖον ὁζᾶν ἐπλούτησε διαλάμψασι, κατ' οὐδὲν ὑπελείπετο· πάντας ἐν πᾶσι, καθ' ὅσον οἶδν τε θείως καὶ ἱεροπρεπῶς μιμησάμενος, δι' ἐμμελοῦς προσευχῆς καὶ συντόνου τῶν θείων μελέτης, τῇ τε ἀκηλιδῶτι τῆς ἱερωσύνης αἰγλή φωταγωγηθεὶς τὴν διάνοιαν, τῷ πρώτῳ καὶ μεγάλῳ ἀρχιερεὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀνέθηκε καιέρισμα (33).

πθ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ τῷ τῆς φύσεως ἀπαράτητῳ ἀνθρώπῳ ὅντα λειτουργῆσαι χρεῶν, οἰκείαν Θεῷ τὴν ἐκ τοῦ σώματος διὰ θανάτου ποιεῖται ἀνάλυσιν, τὴν οὐ θάνατον, ἀλλὰ πρὸς χρεῖται ζωὴν διάδασιν ὑποληπτέον καὶ λῆξιν, ἐν ᾗ τῶν πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς

gor: ex quo tamen ἱέρημα potius quam ἱέρημα formaretur.

ἀπογεγραμμένων ἡ Ἐκκλησία μετ' ἤχου χορεύουσα πανηγυρίζει ἑορτὴν τὴν μακραίωνα, μεθ' ὧν χοροστατῶν, καὶ τὸ τῆς ἁγιαστέας ἀγγελοπρεπῶς ὑποκρινόμενος ἄγιον, τῆς ἰσῆς αὐτοῖς τῶν ἐπαγγελιῶν κληρουργίας εὐμολήσεν. Ἐνάτω δὲ οὖν ἐνδὸς μηνὸς δέοντι χρόνῳ τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ καὶ ἀλήπτου πατριαρχίας, τὴν ὑστάτην ὑπεβῶν ἀβρώσιαν, ἐπιστάντα τὸν ὄρον τοῦ τέλους οὐδαμῶς ἡγνόνησεν, ἀλλ' ὃν ἔδε-
 δίδει πάλαι, διὰ τὸ φοβερὸν τῆς ἀπροόπτου καὶ ὠκυ-
 τάτης ἐλεύσεως, τότε περιχαρῶς προσεδέχετο, χάριν
 εἰδῶς τῷ δήσαντι καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν ἀνιερῶν διὰ
 λύσεως προξενήσαντι, καὶ αὐθις συνδήσονται, κρίμα-
 σιν οἷς ἔδικαίωσαν, ὑψηλότερον. Ἐν γοῦν ταῖς
 βωστικαῖς καὶ ἀνόσοις ἐκείναις τῆς αὐτοῦ κατακλί-
 σεως ἡμέραις, οὐκ ἐνεδίδου πάντα τρόπον διδασκα-
 λίας τοῖς προσιοῦσιν ἐπινοῶν, ἀπέχεσθαι μὲν τῆς
 αἵρετικῆς ἀναχύσεως, προφητικῶς ξηραίνουσης ὅσα
 ψυχῆς καὶ ὀλλουσύης ἐλπίζα τῶν προσετηχότων
 αὐτῇ· ἀντέχεσθαι δὲ τῆς μόνης διδασκαλίας καὶ
 πίστεως, τῆς ὑπὸ τῶν ἐπὶ τὰ σεβασμίων καὶ οἰκου-
 μενικῶν συνόδων τρανωθείσης καὶ κυρωθείσης, ἣν
 καὶ ἡ καθόλου Ἐκκλησία σεβαστικῶς περιπτύσσεται,
 καὶ πᾶσαν ἐλπίζα τῶν πεσίων πρὸς Θεὸν διαπορ-
 θεμεύει, καὶ τοῦ ἐφετοῦ ποιεῖ περιδράττεσθαι. Ἡ
 γὰρ εὐσεβὴς τῶν Πατέρων πίστις, ὡς ἴστε, κενοτο-
 μίαις οὐδαμῶς ἀμβλύνεσθαι καταδέχεται, κρατύνε-
 σθαι δὲ μᾶλλον ὀρθοτομαίαις εἰσθεν ἀποστολικαῖς.
 Patrum fides, vanis adversariorum conatibus obscurari non potest; sed rectis apostolicis sensibus,
 atque doctrina ipsa per se firmatur roboraturque.

Ἡ. Οὕτω ταῦτα, καὶ πολλῷ πλεῖω τούτων, ἐκ τοῦ
 θησαυροῦ τῆς ἁυτοῦ θεοκλούτου σοφίας βιωφελῇ
 ἐπιφωγξάμενος λόγια, καὶ στηρίξας ὡς ἐξ ἄρτου
 πνευματικοῦ τὰς τῶν πιστῶν ἐπαλόντων καρδίας,
 καὶ τὸ, Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς
 θῆραν τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν, ἀλλὰ ρυσάμενος ἡμᾶς τὴν
 παγίδα συνέντριψεν, εἰς ἐπήκοον τῶν συνειλεγμένων
 εἰπῶν, χερσὶν ἀνεπαφίος Θεοῦ τὴν ὁρίαν καὶ ἱερὰν
 ψυχὴν ἐναπέθετο. Ὅποιον ἀνίας καὶ κατηφείας ἄλ-
 γημα λελοιπῶς τοῖς θεόφοροισιν, οὐδεὶς παραστήσαι
 λόγος δύνησεται· ὅσην δὲ θυμῆδίας καὶ παρρησίας
 ἀφορμὴν δεδωκώς τοῖς καχόφοροισιν, ἐκ τῶν ὀρωμέ-
 νων εὐπετὲς συνιδεῖν. Ἄτε γὰρ θῶς καὶ καρδάλαι,
 καὶ εἰ τι ζῶον ἐπὶ δειλῇ περιβλεπτοῦ, τὰ τῶν λεόν-
 των οὐχ ὑφίστανται προσδλέπειν σκιρτήματα, ἀγα-
 πῶσι δὲ λίαν μηδὲ τὸς πόρρωθεν αὐτῶν ἐρευγῆς
 ἐκαιοθέσθαι τὸ σύνολον, ἥκιστα συντελοῦσης εἰς
 θάρσος καὶ γενναϊότητα· οὕτως οἱ τῆς αἰρέσεως
 πτωχεῖς, τὸ λεόντειον καὶ πεποιθὸς τῆς τοῦ ἁγίου
 γλώττης ἐτι περιούσης αἰδοῦμενοι, καὶ τῶν τῆς καρ-
 δίας αὐτοῦ θείων ἐρευγμάτων πτωσοῦμενοι τὸ βλοσυ-
 ρὸν καὶ θαύματος ἄξιον, ὅποσιν τε πολλῇ πιεζό-
 μενοι, ὧν τε εἰς αὐτὸν ἔδρασαν, ὧν τε πρὸς τῆς ἀλη-
 θείας αὐτῆς ἀπηλέγχθησαν, οὐδὲ προβαίνειν βλάβης
 εἶχον ἐκ τῶν τῆς κακίας ἑαυτῶν καταδύσεων. Ἐξ
 οὗ δὲ τὸ ὀρεὸν ἐκείνο σκῆνος πρὸς τὴν ἀμείνονα δίκ

A requiem, in qua primitivorum in cœlis descriptio-
 rum Ecclesia ¹¹ cum sono choro ducit, festum diem
 feliciter agitans; cum quibus pariter et ipse præsul-
 tans atque sanctitatis castimoniam angelica puritate
 repræsentans, parem illis beatæ repromissionis
 hæreditatem consecutus est. Anno itaque nono (1),
 uno minus mense, ex quo sancte atque inculcate
 tenuerat patriarchatus clavum, in supremam inci-
 dens ægritudinem, nequaquam ignoravit exitus sui
 finem: sed quem formidabat olim ratione terroris,
 improviso ac celeri ipsius adventu, incutiendi, in-
 genti tunc gaudio exspectabat, gratias illi agens,
 qui quod vixerat resolvendo liberationem ipsi a
 malis adferret; solutæ iterum revincturus esset
 nobiliori quadam ratione. Diebus ergo iis, quibus
 B lecto decumbens tantisper levata ægritudine leva-
 batur, et remissione morbo utebatur, non cessabat
 omnem doctrinæ modum ad se adeuntibus inculcare,
 commonens ut ab hæretica dissolutione sese absti-
 nerent, ut quæ animi exsiccet ossa et adhærentium
 sibi spes secundum prophetam perire faciat: solam
 autem doctrinam ac finem tenerent, quam venera-
 bilium et œcumenicarum septem synodorum studio
 declaratam Patrumque suffragio confirmatam, uni-
 versalis Ecclesia devote amplectitur, quæ fidelium
 spem omnem in Deum transferens, facit ut deside-
 rata consequantur: Pia enim, aiebat, ut nostis,
 rata consequantur: Pia enim, aiebat, ut nostis,

C 90. Hæc et his plura ex opulento divinæ suæ sa-
 pientiæ thesauro depromens sermone salutari, cum
 spiritualis quodammodo panis annæa audientium
 animos confirmasset in fide, eorum, qui collecti
 erant, obaudiente cœtu illa pronuntiavit verba:
 Benedictus Deus, qui non dedit nos in captionem
 dentibus eorum, sed liberatis nobis, laqueum con-
 trivit. Itaque in Dei manibus sanctam ac sacram
 animam suam deposuit. Quem is excessu illo suo
 mœroris ac tristitiæ sensum divina sapientibus reli-
 querit, nemo, quantacunque vi dicendi polleat,
 repræsentare possit: quantam vero lætitiæ ac petu-
 lantiæ occasionem ab ejus morte acceperint: male
 sentientes, ex iis quæ visu ipso satis superque sunt
 explorata, facile unusquisque perspexerit. Etenim
 D ut cervarii lupi vulpesque, ac si qua sunt alia ejus-
 modi animalia timiditatis majoris, si jubeas leones
 quatiant lustrisque exsiliant, ne oculis quidem ferro
 sustinent; sed gratissimum habent, si ne procul
 quidem illos audiant rugientes, quanquam nihil inde
 audaciæ iis ac generositatis accedat: sic hæretici
 lepores, cum leoninam viri fortitudinem, ejusque
 adhuc superstitis in loquendi fiduciam formidini
 haberent, et divinarum ipsius animi eructationum
 gravitate ac vi stupenda percellerentur, multaque
 eos suspicio angeret, cum eorum nomine, quæ

¹¹ Hebr. xii, 23.

(1) Sunt anni ante exsilium administratæ in Con-
 stantinopolitana sede dignitatis patriarchalis,

ab 12 die Aprilis anni 806, quo consecratus est,
 usque ad 13 Martii, quo in exsilium est deportatus.

grandi scelere in eum perpetrarant, tum quod sæpius ipsa vindice veritate, rationum ejus vi fuerant confutati; ne hoc quidem sibi facile indulgebant ut ex nequitiae suæ latebris prodirent. Ex quo autem divinum illud tabernaculum tumulto conditum est, ad melioris sortis sedem anima commigrante, et silentium sacræ illius linguæ eloquia divina tenuere, emersere tenebriones illi velut ad lætum quoddam spectaculum: et quidquid simulationis erat, caliginosa detergentes cæcitate, nudo, ut aiunt, capite dubito lucidissimis scriptorum beati viri splendoribus

91. Equidem quod victus atque certamini causæque impar exstiterim, invicto illi inter perorandum, ascribam, si quomodo paternorum viscerum amorem inlectam ad miserendum, sollicitamque intercessionem tuam mihi apud Deum mediatricem obtineam. Tu vero, divini inspector tabernaculi, doctorque ac mysta disertissime, qui in supernis sacrorum principatum atriis ambulas, ac corruptionis nesciam sortem, sedesque immortales propius adire meruisti, bona illis parata adeptus, qui actione exculti contemplationeque virtutis fastigium consecuti sunt, plena eorum satietate replevis; abjectum atque incultum crassumque vitæ nostræ solum nec nisi fenum proferens, diligentissima tua ad solum illum animorum cultorem intercessione, frugum ferax effcito, et quidquid illi difficilium spinarum bonæque adversum habitudini inest imis a radicibus evelle. His qui seducti, et execrata communionis polluti, conscientiae tamen iudicium non æque sædaverunt indulge, ut veræ poenitentiae lacrymis labem detergant, iterumque viam teneant veritatis, quibus conversio sola sufficit, doctrinæ nullatenus indigis: subtilis enim doctrinæ tuæ ineluctabilibus documentis ac informationibus firmiter in apostolicarum paternarumque sanctionum crepidine defixio animo, inconcussam, velut sub Deo teste, servaturi sumus fidei sinceritatem, quam instar seminis cujusdam in cordibus servatam foveamus. Neque vero defensionis ipsa exilitas, assentatio quædam frigidaque nugarum ventilatio videatur vobis, plurimum apud Deum valentibus: sed cordis reipsa dolentis germina, ac afflictiones animi contriti. Inveniam locum modumque reliquum apud vos expiandæ hæreseos, ne omnino succumbam oppressus, ne irremediabili desperatione conficiar, ac velut is qui exiguae voluptatis pretio primitiva vendit, eo quod congruas paternæ mensæ victimas non obtulerit, abijciar. Certus enim sum fore ut propter hunc lapsum non minima patiar; sed vapulem multis: quippe qui Domini voluntatem sciens, eam non fecerim, adeoque formido ne æterno planetu lugeam; quærens sed non inveniens poenitentiae locum. Nunc ergo adjutricem manum porrige, ac quem incredulitatis fluctus involverat, extrahe. Non me demergat tempestas aquarum pravitatis hæreticæ, neque absorbeat me alieni a veritate sensus profundum, neque urgeat super me os suum puteus, turbidam atque lethalem eversio-

A ταφῆς καταλέλυκε σκῆνωσιν, καὶ σιγῇ τὰ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης γλώττης διεδέξατο λόγια, ὡς ἐπὶ τι χαρᾶς ἀνέδραμον σκοπευτήριον, καὶ πᾶσαν ὑπόκρισιν διὰ ζοφώδους ἀχλὺς ἀπονεψάμενοι, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, τὸ δὴ λεγόμενον, τὰ τῆς τερθρείας αὐτῶν ἀνακαλύπτουσι ραψωδήματα, ἅπερ ταῖς πολυφώτοις τηλεαυγαῖς τῶν λόγων (εὐ οἶδα) τοῦ Πατρὸς σχεδασθῆσεται, καὶ εἰς ἀνυπαρξίαν χωρήσει καὶ περιστῇσεται.

præstigiarum suarum nugas prolucent, quas nihil dissipandas redigendasque in nihilum.

14'. Ἐγὼ δὲ λοιπὸν τὸν τῆς ἡμῶν ἡττης καὶ πτώσεως διὰ τοῦ ἐπιλόγου ἀνοίωσιν πρὸς σὲ τὸν ἀήττητον, εἰπὼς τῶν πατρικῶν σου σπλάγγνων τὴν στοργὴν κινήσω πρὸς βλεόν, καὶ τὴν εἰς Θεὸν μεσιτεύουσάν ὑμῶν κηδεμονικὴν πρεσβείαν ἐλκυσάμι. Σὺ δὲ, ὡς τῆς θείας σκηνῆς ἐπόπτα καὶ μυσταγωγὴ καὶ μύστα τρανότης, ὃ ταῖς ἁνω ἱεραρχικαῖς αὐλαῖς συμπεριπολῶν, καὶ τῇ ἀνωλήθρῳ λήξει καὶ ταῖς ἀκηράτοις μοναῖς προσπελάσαι ἀξιωθείς, καὶ τῶν ἡτοιμασμένων ἐμπορούμενος ἀγαθῶν, τοῖς διὰ πράξιν τε καὶ θεωρίας τὸ τῆς ἀρετῆς κεφάλαιον εὐπορήσασιν· τὸ τοῦ βίου χαμερπὲς ἡμῶν καὶ κεχερσωμένον καὶ ἐνυλον, τῇ πρὸς τὸν μόνον γεωργὸν τῶν ψυχῶν ἐμμελεστάτῃ πρεσβεῖᾳ σου σιτοφόρον ἀντὶ σχοινοφόρου δειξόν, πᾶσαν μοχθηρὰν καὶ πρὸς εὐεξίαν ἀντιτύπῳ ἔχουσαν προθέλουν ὑφελόμενος ἀκάνθαν, καὶ χειρὶ κλαπέντα καὶ κοινωνίᾳ χρανθέντα, ἀλλ' οὐ τὸ τῆς συνειδήσεως· συμμολυνθέντα χριτήριον, τοῖς διὰ μετανοίας καὶ μικρᾶς ἐπιτιμίας ἀπονήψασθαι κατὰνευσον δάκρυσι, τῶν μὲν τε καὶ αὐθι; τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν καταξίζουσιν, μόνης ἐπιστροφῆς, ἀλλ' οὐ διδαχῆς δεομένους τὸ σύνολον. Ταῖς γὰρ ἀναντιρρήτοις ὑποθήκαις καὶ ὑποτυπώσεσι τῶν ὑμετέρων εὐήχων λόγων τὴν φρένα παγίως ἐπὶ τῇ κρηπιδί τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν θεσπισμάτων ἐρείσαντες ἀκλόνητον, ὡς ἐπὶ μάρτυρι Θεῷ, τετηρήκαμεν τὸ τοῦ δόγματος εἰλικρινὲς, οἷά τι σπέρμα τοῖς τῆς καρδίας αἰσθητηρίοις τρανῶς διασώσαντες. Καὶ μὴ τὸ τῆς ἀπολογίας ἀνάξιν, ὁμολοῖα τις καὶ ὑπόψυχρος φλυαρία, αἰτία φανεῖται τοῖς πλείστοις παρὰ Θεῷ δυναμένοις ὑμῖν· ἀλλ' ὡς καρδίας ὀδυνωμένης γεννήματα, καὶ ψυχῆς ἀλγυνομένης συντρίμματα. Τόπον καὶ τρόπον ὑπολελειμμένον παρ' ὑμῖν ἀφ' ἑσέως εὐροῖμεν, ὡς ἂν μὴ παντελεῖ πιεζόμενος ὑποπτώσει ἀνιπαρεύτω βληθείην ὑπογνώσει, καὶ ἀπορρίψειν ὡς ὁ πάλαι μικρᾶς ἡδονῆς ἀντιδρῶν τὰ ἐαυτοῦ πρωτοτόκια, ἐπεὶ μὴ πατρικῇ τραπέζῃ ἀνάλογα προσαγῆτο θυμῶν. Πέπεισμαι γὰρ ὡς οὐκ ἐλάχιστα τοῦ τοιοῦτος χάριν πτώματος πείσσομαι, ἀλλὰ πολλά; ὡς ἐπεγνωκὼς τὸ τοῦ Δεσπότην θέλημα καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσομαι καὶ ἀπέραντα μετακλαύσομαι, ὡς οὐχ εὐρηκὼς καίπερ ζητήσας μετάμελον. Νῦν οὖν χεῖρά μοι βοηθείας ἐπέρεξον, καὶ τῷ κλύδωνι καταβαπτισθέντα τῆς ἀπιστίας ἀνέλκυσσον· μὴ με καταποντισάτω καταιγὶς ὑδάτων αἰρετικῶν, μηδὲ καταπίετω με βυθὸς ἀχανῆς ἀλλοτρίου τῆς ἀληθείας φρονήματος, μηδὲ συσχετῶ ἐπ' ἐμὲ φρέαρ τὸ στόμα, πηγάζον ἀνατροπὴν ὁλερὰν καὶ

θανάσιμον· ἀλλ' ἐλθεσά μοι τὸν κριτὴν, τὸν ἐφ' ἐνὶ κατακρίτῳ μετανοοῦντι μᾶλλον, ἢ πολλαπλασίοις δικαίοις ταῖς ἀνωτάτω δυνάμει· συνηδόμενον. Ἐγ-
 γνητὴς γενοῦ τῆς ἐμῆς φρενὸς πρὸς τὸν Κύριον, καὶ διασάφῃσόν τῷ πάντα εἶδότε· καὶ πρὸ γενέσεως, ὡς οὐχ ἔκουσίσθητι γνώμης τῷ τῆς αἰρέσεως Ἰτα-
 θυρίῳ προσέδραμον, ἢ ταῖς ἐν αὐτῷ παγίσιν ἑάλων καὶ δυσδιεξέδοις θηράμασιν, ἀλλὰ δριμύτως εἰ καὶ ὑποτάθροισ (34) ἀπειλαῖς, καὶ πᾶσαν ἀτραπιδόν μοι φυγῆς προκαταλαβοῦσαις εἰρχθεῖς, τοῖς λίνοις τῶν ψυχῆς ἡγρευνέων κακοτρόπως ἐζώγρημαι. Ὅθεν τὸ τοῦ μώλωπος τῆς εὐχῆς αὐστηρὸν περιστάλῃ ποιεῖ με καὶ πολυώδυνον, καὶ ἐν μοίρᾳ τῶν κατακρίτων συνίστησιν· ἀλλὰ τῇ ὑγιαζούσῃ τῆς προσευχῆς ὑμῶν μοτώσει τὸ δυσάλθε· καὶ δυσανάγωγον πρὸς τὴν εὐκλειᾶ καὶ λείαν τῆς πίστεως τρίβον συνούλωτον, ὡς ἂν μὴ τῇ μακρᾷ παροράσει τῆς θεραπευτικῆς ὑμῶν ἐπισκοπῆς τὸ φλεγμαῖνον τῆς πληγῆς ἐντρε-
 φόμενον, δυσίατον ἢ καὶ παντελῶς διαφανεῖν ἀνία-
 τόν. Μὴ τοίνυν τῆς σωστικῆς ἐπισκουρίας ὑμῶν πύργῳ που στάσιν, μηδὲ τῆς σεπτῆς ὁμολογίας ὑμῶν κριθεῖν ἀμέτοχος, μηδὲ βληθεῖν ἐξω τῆς ὑμετέρας ψυχοτρόφου διδασχῆς, πεσθῆθαι χεῖρας καὶ πόδας, ὡς ἐκεῖνος ὁ πρὸς γαιμικὴν εὐωχίαν ἐνδε-
 μένος ἀνάξια· μηδὲ λιμῶ πιεζόμενος, οὐκ ἐξ ἄρτου μοι γεωργηθὲν καὶ ὕδατος, ἀλλὰ τοῦ ἀκούσαι λόγον ὁρθοτόμου τῆς Ἐκκλησίας προσρήματος, παρ-
 οφθεῖν ὡς ἡ μακρᾷ νόσῳ Χανααῖα συγκύπτουσα, καὶ δεσθεῖν ὡς ἐκεῖνη ἠπισθεν ἀπρακτα κράζουσα τῆς τῶν ἐφεπομένων Χριστῷ παρακλήσεως. Ἀλλὰ τοῖς τῆς ἱερᾶς ὑμῶν τοῦ λόγου τραπέζης λειψάνοις ὡς τι λιμῶττον διάθρεψόν με κυνάριον, καὶ τοῦ δεσμοῦ τῆς εἰς ἀπιστίαν διάλυσον κατανεύσεως· εἰπὼς ὁρθὰ βλέπειν δυνήσομαι, καὶ τὸ, Ἡ πίστις σου σέσωκέν σε πρὸς Θεόν, καὶ τῆς ὑμετέρας ἀκούσομαι· μελιχίας καὶ εὐκαλίας ἐμοὶ προρρήσεως. Ἰδοὺ γὰρ τὸ Χανααῖος εἶναι κατήρηκτα, καὶ ὅσα Χανα-
 νιῖδοις φρενὸς ἀποθέδρακα δόγματα, τιθέμενος καὶ στοχῶν τοῖς ὑμετέροις βιωφελέσι διδάγμασιν, ἀπο-
 στρυγῶν δὲ καὶ ἀποτρεπόμενος ἅπαν ξένον καὶ ὀνειδῶν καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ διεστραγμένου ἐναυλισματος παθρὸν ἐπινόημα. Τὸ γὰρ ὑμῖν συμφρονεῖν, φρο-
 νεῖν ἐστὶν εἰς τὸ σωφρονεῖν· καὶ τὸ σὺν ὑμῖν τετά-
 χθαι, πολλὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς Θεὸν ἀποφέρειται. Ταῦτα τῆς σῆς ἀλήπτου βιοτῆς ὡς ἐν ἐπιδρομῇ τὰ γνωρίσματα, ταῦτα τῆς μέχρις αἵματος ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας ὑμῶν ἀγωνίσματα, ταῦτα τῆς πρὸς Θεὸν διὰ τοῦτο παρρησίας ὑμῶν τὰ αὐχμήματα. Σὺ δὲ ἡμῖν, ὦ τιμία ψυχὴ καὶ ἱσαγγελε, τῆς μὲν προθυμίας ἀπόδεξαι, διὰ τὴν τῆς σῆς διδασκαλίαν πεποιθῆσιν τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐγχειρήσαντας, τῇ δὲ ἰδιωτεῖᾳ τοῦ λόγου συγγνώμην πάρασχε καὶ συμπά-

nem scaturiens : sed enitere precibus ut propitius mihi reddatur iudex, magis gaudens super uno peccatore poenitentiam agente quam super multo plures justos, supernas nempe cœlorum virtutes. Esto animi mei sponsor apud Dominum, eique qui scit omnia, etiam antequam fiant, aperi, me non spontanea mente ad hæreseos labyrium accur-
 risse (u), inque eo positis laqueis captum et inevi-
 tabiliter implicatum fuisse : sed duris, quanquam putidis ac simulatis, minis omnemque evadendi præcludentibus aditum in angustum coactum in retia venantium animas cecidisse, eisque prædam effectum esse : quamobrem difficilis quidem deprecatio plagæ commeritæ tristem efficit atque afflictum, et in reorum sortem adducit. Tu tamen, salubri pre-
 cum tuarum linamento, id quod remedium fere respuens quodammodo deploratum est, ad rectam sanamque fidei rationem compone : ne longius dilata inspectione vestra, plagæ tumor augescens, ad curam difficilis, imo penitus immedicabilis evadat. Ne igitur a salutari auxilio vestro procul con-
 sistam, nec venerandæ vestræ confessionis exorsam, et ejiciat extra aliam doctrinam vestram manus pedesque ligatus, velut ille qui indecore indutus, nuptiali convivio importunus irruerat ; ne pressus fame, quam non panis et aquæ penuria facit, sed audiendi verbum rectæ in Ecclesia professionis, velut Chananæa despiciat ex longa incurva agri-
 tudine, oremque ut illa frustra clamans post vestigia sequentium Christum et intercessores fatigans ; sed sacræ sermonis vestri mensæ reliquiis ceu fame tabescentem catellum pasce, atque absolve a vinculo vergentis ad incredulitatem animi ; si quo modo recte videre queam, audiamque a Deo ac vestra mansuetudine optabilem illam sententiam : Fides tua te salvum fecit. Ecce enim Chananæus esse desi-
 i, et quæcunque sunt sensus Chananæi decreta abjeci, assensum nulli vestræ doctrinæ accommodans : quam secutus, quidquid putidæ inventionis extra-
 neum atque peregrinum est ab ecclesiastica caula aversor et odi. Una enim vobiscum sapere, est sa-
 pere ad sobrietatem ; vobisq; conjunctum esse, multam apud Deum conciliat gratiam. Hæc sunt inculpatæ vitæ tuæ veluti cursim delibata insignia ; hæc vestra ad sanguinem usque veræ confessionis ergo exhausta certamina ; hæc est vestræ fiduciæ in Deum ex iis gloriatio. Tu vero, o chara nobis anima atque angelis comparanda, hanc erga te propensam voluntatem meam acceptam habe, qui videlicet tuæ fiducia doctrinæ viribus majora conati sumus, et rusticitati sermonis veniam præbe mihique com-
 tere : intelligens quod uti scopum assecutus,

(34) Addebatur in ms. ἡ σκῆψις *factio, simulatio*, unde in Latino *simulatae mentis* leguntur : sed non video quomodo hoc substantivum servire hic possit simili aut alteri alicui sano sensui, nisi repositis, quæ forte exciderunt, nonnullis : quare ipsum, hic ut superfluum, omisi.

(u) Ortelius in Thesauro montem Thabor, Christi transfiguratione nobilem, Latinis ait *labyrium* dici : apud Josephum et Hegesippum *Atabyrios* est : sed cur hic pro throno hæreseos ponatur non capimus.

inexpectatam habet laudem; sic ab eo aberrans A veniam pro animi candore mereatur.

ἠθισιν· γινώσκων ὅτι τὸ μὲν ἐπιτυχεῖν ἀπροσδόκην ἔχει τὸν ἐπινοῶν, τὸ δὲ σφάλλεσθαι συγγνώμην εὐγνώμονα.

ORATIO

DE EXSILIO SANCTI NICEPHORI, ET TRANSLATIONE RELIQUIARUM,

Auctore Theophane presbytero et præposito.

CAPUT I.

Sancti Nicephori patriarchatus, exsilium, obitus.

1. Plurima profecto diversis occasionibus atque temporibus, in gentibus et civitatibus præclara facinora, ad eximias Dei maximarumque rerum demonstrationes facta sunt, quibus vera ipsius cognitio perspicue fuit confirmata: quemadmodum in Psalmis canitur: *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam*¹⁶. Quibus verbis etsi perpetua illa Dei virtus, rerum omnium atque universi orbis conservatrix ac moderatrix indicatur, non minus tamen, imo vero magis etiam significantur ea, quæ nostris temporibus in primis excellentia atque admirabilia gesta sunt ab eadem ipsa divina virtute, quæ eximia potentia sua cuncta gubernat ac regit. Siquidem non in una parte, neque in gente minima aut contemnenda ejusmodi bonorum munera viguerunt: sed publice et passim, et in proprio atque electo Christi clero, qui apostoli Petri verbis merito vocatur regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis¹⁷. Verum quoniam rerum maximarum argumenta præstantissimos requirunt enarratores, qui dicendi vi eas valeant explicare, ne inornata orationis tenuitate earum amplitudo imminuatur; ego, qui orationis laboro paupertate, vehementer a scribendo detërrebar: sed tamen assiduus me ad munus hoc suscipiendum adhortantium precibus non potui non obtemperare. Dei igitur, qui dicendi facultatem elargitur, benignitate confisus, ad scribendum accedo, adjuvante me precibus suis orationemque moderante divino Patre Nicephoro, qui se nobis maximum ad dicendum argumentum præbuit.

2. Cum præclare res nostræ sese haberent, et ex utilitate ac dignitate gererentur, tunc nimirum, cum unus in Ecclesia sensus vigeat, et impia cuncta ac peregrina dogmata, tanquam scelera atque piacula detestanda rejiciens, omnes hæreticorum nugas ad nihilum redigebat; Nicephorus im-

perii sceptra (v) moderabatur, et Nicephorus sacram excelsæ atque urbium reginæ civitatis sedem obtinebat, qui luminis instar perpetuo fulgentis, universum orbem terrarum virtutum radiis illuminabat. Jam et in principe ac beata Trinitate una et eadem essentia, et in una Dei Verbi carnem induti persona duæ naturæ, et duæ voluntates clarissime fuerant opportunis conciliis constitutæ et declaratæ, contrariis opinionibus rejectis atque improbatis, et utilis sacrarum imaginum usus jam inde ab initio institutus et per manus traditus, in omnibus Ecclesiis ornate decoreque demonstrabatur: quemadmodum proximis temporibus, sanctorum Patrum concilium celebrantium suffragiis (x) divinitus fuerat comprobatus.

3. Verum posteaquam Nicephorus (y) imperator una cum filio hujus vitæ finem sortitus est, et ad Michaelē (z) ejus generum imperii gubernatio pervenit, sub leonino nomine crudeliter frendens, invasit hunc valde sævus immanisque Leo, ex Armenia genus ducens: qui et defectionem a Deo, et adversus imperatorem, apud quem in honore erat, minime obscuram aut tectam tyrannidem machinabatur. Quod quidem illi e sententia successit: nam per vim sibi imperium vindicavit (a). Cæterum laud aliter duxit potentiam suam fore diuturnam, nisi contra nos audacter bellum susciperet, et venerabilium imaginum interitum omni studio atque arte moliretur. Ad hunc enim furorem atque dementiam a dæmonibus, a quibus instruebatur, et falsis vatū mendacium somniis et incertis temporum promissis misere compulsus erat.

4. Impium autem atque audax facinus ad optatos exitus se perducturum non speravit, nisi præclarum Ecclesiæ ducem, et ab omni reprehensione remotum, rectæ doctrinæ regulam, Nicephorum e sacra sede exturbaret, ut propriæ malitiæ propugnaculum Ecclesiam constitueret, et nemine conatibus suis repugnante, omnia ex sententia sua et eorum, qui sibi favebant, tuto moderaretur. Primum

¹⁶ Psal. xviii, 3. ¹⁷ I Petr. ii, 9.

(v) Nicephorus factus est imperator anno 802.

(x) Nicænum ii habitum anno 787, cui intererunt Patres 350.

(y) Nicephorus occisus 26 Julii anni 811, superavit Stauracius filius usque ad 11 Januarii proximi.

(z) Michael Curopalates acclamatus imperator

2 octob. anni 811.

(a) Leo coronatur 11 Julii anni 813: correximus autem quod interpres hic *Leontii* nomen pro leonino nomine scripserat in amphibolia vocis λεόντας hallucinatus.

igitur tempus observabat, ut enim artibus ac dolis in sententiam suam adduceret, fingens sese in recta dogmatum exercitatione versari. Verum cum vir ille divinarum rerum peritissimus et prudentissimus, tum multis sermonibus, tum Scripturarum testimoniis, tum longissimi temporis consuetudine comprobatum imaginum usum demonstraret nec tamen insolentem hominem a proposito posset dimovere, tunc dolus, qui antea latuerat, in apertum erupit: mores enim ferinos nomini congruentes gerebat. Itaque tanquam perniciosus quidam aper, aut sævisissimus leo, immanisque fera, salutaribus Magistri documentis sic aures occludens, ut aspis incantationibus, nihil movebatur, sed obstinatius insaniebat.

5. Statim igitur et pietatis zelo et præstantiori auxilio confirmatus vir, cui a victoria nomen erat, et propterea Nicephorus vocabatur, strenue adversus impietatem et tyrannum impietatis defensorem instituit, coactisque primariis sacerdotibus, viris tum vita tum doctrina probatis, qui simul pro pietate pugnare parati erant, de communi sententia inique se gerentem imperatorem, licet frustra, coarctaverunt, et tanquam contumeliosum Dei rerumque divinarum hostem judicarunt. Quamobrem arrogans et superbus ille confestim et simulationem quam occultabat, aperire, et reconditam malitiæ rationem, tanquam redundantem quandam corruptorum humorum ex cruditate copiam, evomere, aut deformes et imperfectos ex abortu fetus in lucem edere coactus est. Tyrannica igitur audacia celeberrimum patriarcham, e sede sua depulsum in exilio vivere compulsi (b): ne illud quidem veritus, si nihil aliud, quod impositione et obsignatione manuum ipsius (quod fieri non debuit) imperii coronam acceperat. Verum ut verisimile est, defectionis et tyrannidis lubrico lapsus, simul cum pietate prudentiam et rationem ac mentem amiserat. Itaque nefanda impietatis atque audaciæ facinora aggrediebatur.

6. Patriarcha vero, ut pacifici magistri discipulus, ab Ecclesia discessit tristis et lacrymabundus, ut qui sponsam immaculatam, sibi a Deo traditam, discessu suo moerentem ingemiscenstemque relinqueret. Populum autem et gregem suum opportunis sermonibus instruebat et cohortabatur, ut integram in vinculo pacis fidem observaret. At ille insaniens et furore percitus, pietatem pro viribus pergebat insectari: nec contentus iis, quæ in patriarcham divinum commiserat, adhuc malitiæ suæ spectacula, lamentationibus et gemitibus digna, in plurcs edebat. Omnes, qui recta veritatis dogmata complexi cum magistro consenserant, primario sacerdotes, monachosque et præstantes in populo, tum viros tum etiam feminas, non ferendis pœnis at-

que suppliciis afficiebat. Alii enim ipsorum plagis ac tormentis crudelibus excruciabantur: alii fame et siti in carcere diu premebantur: multi sine ulla veniæ spe mittebantur in exilium: non pauci spoliabantur fortunis ob id solum, quod erant pietatis studiosi: quidam etiam, ut fama est, clam necabantur. Nonnulli igitur magistratus et in dignitates constituti, et sacerdotes, et monachi, et ex reliqua multitudine, partim impetrantis vi pertracti, illi adhærebant; partim metu, partim ignavia, partim gloriæ cupiditate corrumpebantur: sed maxima pars stabiles et constantes in fide animos conservabat.

7. Tunc sacra in regiæ civitatis sede tres veri pastoris adversarii, ordine unus post alium, impie consederunt, Theodotus (c), Antonius, et Joannes: qui tanquam graves quidam lupi, passim Ecclesiam laceraverunt ac devorant. Et aliis in locis et civitatibus, ejusdem opinionis sacerdotes ac duces imperiti, et nullius pretii homines Ecclesiis præfecti sunt: qui execrabile ac detestandum sectæ suæ decretum impie et stulte confirmantes, variis modis ita conati sunt imaginum usum abrogare, ut, quantum in ipsis fuit, nullum earum vestigium relinqueretur, quod vel Dei Verbi carnem induti, vel sanctissimæ Dei Genitricis, vel cœlestium angelorum, aut totius reliqui sanctorum atque iustorum ordinis speciem præ se ferret. Erat autem admodum absurdum et grave, videre passim sacrosancta templa ab obscuris et execrandis hominibus, pulchritudine sua et veteribus ornamentis spoliari.

8. Atque ista quidem mali dominatio gravissimas calamitates invexit, et cuncta permiscuit ac perturbavit, non exiguo aut brevi temporis intervallo imperatoris robore munita, sed triginta (d) prope annorum spatio. Quorum cum quatuordecim (e) in exilio divus Pater Nicephorus transegisset, ab hac mortali vitâ migravit ad immortalē: et sepultus est juxta templum sancti martyris Theodori, in monasterio quod ipse a fundamenti construxerat. In hoc enim, cum esset multatus exilio, piam et sacram vitam traduxit, et virtutum studio mentem suam diligenter excoluit atque expurgavit, seque purum Dei rerumque divinarum templum exhibuit, cum similis esset angelorum, et simul tum monasticæ tum pontificæ vitæ dignitatem virtutibus suis exornavit.

9. Hactenus commemoravimus, quemadmodum beatissimus Nicephorus, ut optimus gubernator, munus ecclesiasticum sapienter administravit: et tam vitæ honestate quam cognitionis excellentia et sensus omnes et animum recte ad pietatem instituerit: et quod ad fidem pertinet, tranquille semper cursum tenuerit et legitimas vitæ civilis institutiones observavit: et quemadmodum invidia, qua

(b) Ejectus est 14 Februarii anni 815.

(c) Theodotus Cassiteras, Antonius ex Sylæo, et Joannes sive Jannes Synceillus anno 842 depositus.

(d) Ab anno 815, ad annum 842.

(e) Imo cum 14 exilii annum ageret, scilicet a 13 Martii an. 815 usque ad an. 828, et diem 2 Jun.

recte facta carpere consuevit, livore commota, cum Christi gregem optimis quibusque auctum atque ornatum institutis intueri non posset, Leonem imperatorem, perniciosum animæ propriæ inimicum, impulerit, ut novarum rerum in religione studio adversus Deum insurgeret, et pro viribus res sanctas atque divinas contumeliis afficeret et contaminaret, et ad extremum e sacra sede divinum hunc virum exturbaret atque in exilium ejiceret: ubi virtutibus et contemplationibus animum excolens et cum Deo versans, bene beateque vitam traduxit. Nunc autem tempus est ut, cum providentia Dei qui mortis umbram in matutinum splendorem et tenebras in lucem convertit, mœrorem atque tristitiam in gaudium lætitiâque commutavit, in reliqua orationis parte breviter demonstremus, quemadmodum sacrum illius corpus in regiam urbem translatum sit: hoc enim nobis potissimum proposueramus; licet in aliis rebus recensendis sinus immorati.

CAPUT II.

Corpus sancti Nicephori magna solemnitate Constantinopolim translatum.

10. Posteaquam enim, defuncto Theophilo (f), imperium ad ejus uxorem Theodoram (g), et filium eorum Michaellem admodum adolescentem delatum est, in pietatis studium curamque maxime incubuit femina; vere Dei munere (ut nomen ejus indicat) data, ex omnibus præclaris et magnis facinoribus, quibus principes probari solent, nullum præstantius existimans, quo tutius sibi imperium confirmaret, aut virilem in feminea persona fortitudinem exerceret, quam si pietatis et religionis cultu Deum sibi propitium redderet. Id autem nullo pacto facilius aut commodius posse contingere, quam si perturbationem in Ecclesia jamdiu excitatam sedaret, et partem in illa morbo laborantem reduceret ad sanitatem: ut, qui inter se animis essent abalienati, conciliarentur atque idem omnino sentirent: sic enim fore, ut cum una esset omnium sententia atque idem sensus, vera sinceraque fides, apostolorum Patrumque institutis tanquam solidis fundamentis inhærens, firma atque immobilis conservaretur: et sibi deinceps imperii gubernatio facilis ac tolerabilis permanere.

11. Hæc igitur cum illa vere animo excellens, ac mente fortis Regina ingenio suo excogitasset, et prudentia considerasset; re cum illis, qui erant in magistratu et dignitate constituti, communicata, accersit cum ipsis eos qui inter monachos præstant, et de imaginum instauratione questionem

A proponit. Cumque idem omnes sentientes comperisset, diurnoque ejus rei desiderio teneri, atque animo excruciari propter religionis in ea re mutationem; postulavit, ut se Patrum etiam auctoritatibus ad veritatem confirmarent, quas variis in libris invenissent: mandavitque quo in loco palatii præfinitus cœtus ecclesiasticus universus cogeretur, et ad populum ea de re quam apertissime verba faceret. Tanta autem multitudo confluxit, ut numero comprehendi non posset. Convenerunt enim non solum illi, qui mentem sanam impietatis temporibus conservant, verum etiam complures ex iis, qui cum pietatis hostibus consenserant, quique sacerdotibus et Ecclesiis regendis ab ipsis electi fuerant: e vestigioque mutata sententia, eos, qui sanctas imagines oppugnant, anathemati subjecerunt.

12. Qua quidem celeri et insperata rerum commutatione, Joannes, qui tunc impie munus pontificium administrabat, stupore et mentis caligine captus, parum absuit, quin sibi ipse manus afferret, mortemque conscisceret. Hic enim sceleris caput et summa fuerat: qui cum impie sentiret, et apud imperatorem auctoritate posset antea plurimum, cum mendaciis et dolis impudenter inconsiderateque confectis, in impietatis barathrum impellebat. Eo igitur propter flagitia, quæ in Deum amiserat, uno omnium consensu et cunctis tum magnorum imperatorum, tum universi cœtus ecclesiastici suffragiis, a sacra sede cum ignominia ejecto, C Methodius (h) vir et vita et doctrina valde probatus, et qui pro veritate et religione permulta certamina et longum exilium pertulerat, atque inde plagis et carcere diu cruciatus redierat, omnibus in dignitate constitutis approbantibus, electus est, qui sacram reginæ urbium civitatis sedem obtineret.

13. Tunc Nicææ secundum divinitus electum sanctum œcumenicum concilium, quod Irenæ (i) imperatricis, verum ab ipsa pace nomen habentis, et Tarasii maximi beatissimique patriarchæ studio celebratum est, merito firmam obtinuit auctoritatem ac robur; cum omnes, quæ, Deo aspirante, in ipso decreta fuerant, comprobarent. Tunc omnes Ecclesiæ suum ubique decus receperunt, et venerabilem imaginum splendore fuerunt illustratæ: ejectisque illis, qui eas nefarie insectabantur, sacerdotes in eis ac duces, recti dogmatis studiosi, sunt constituti. D

14. Quadriennio igitur post sacratissimus Methodius, divino plane spiritu impulsus, opportune sapienterque divinam imperatricem Theodoram

(f) Post Leonem Armenum et Michaellem Balbum, sub quo Nicephorus vita functus est, regnarat Theophilus Balbi filius, extinctus sub finem anni 841 aut initium sequentis.

(g) S. Theodoræ imperatricis vitam dedimus xi Februarii: in qua sequentia late explicantur, uti

et scelera Jaunis seu Joannis patriarchæ.

(h) Sanctus Methodius colitur 14 Junii, creatus patriarcha anno 842.

(i) Coluntur sancta Irene imperatrix 13 Augusti, et sanctus Tarasius 25 Februarii.

admonuit, non esse ex imperii et reipubl. dignitate, quod venerandus et inter patriarchas illustris Nicephorus, qui pro gloriosæ sinceræque fidei defensione a sacra sede depulsus, in longissimo exsilio defunctus erat, negligeretur : sed omni studio curandum esse, ut divinum corpus ipsius in civitatem reportaretur. Alioquin ingrati animi vitium, inquit, non evitabimus, si post mortem etiam ipsum in exsilio, tanquam jure damnatum, reliquerimus : præsertim cum non ignoremus eos qui ex genere erant Joseph, in benedictionis parte posuisse, ut patris ossa post quadringentos fere annos ex Ægypto in Chananitidem exportarent. Quod cum ita sit, nos, qui sumus pietatis filii, diutius privari patiemur Patris illius præsentia, a quo divinis documentis enutriti sumus? Hæc quidem omnium, quas intuetur sol, urbium præstantissima et regia civitas, sacri ducis atque pastoris sui reliquias sanctas desiderat, quas pie conservet et colat. Sponsi sui præsentia fruatur rursus Ecclesia ipsius amantissima, et quo vivo injustissima imperatoris manu spoliata fuit, mortui corpus, annuente studiosa pastoris imperatrice, complectatur. Cernis quemadmodum hic populus, qui per te securus in vera religione conquiescit, incredibili studio post mortem etiam vocem ejus audire in spiritu concupiscit? Quod si tabernaculum ejus tantum ad se relatum aspexerit, se illum ipsum recepisse spirantem existimabit, et tanquam thesaurum aliquem pretiosissimum recondet et observabit. His precibus et cohortationibus celerrime ac libentissime inclita annuit Imperatrix : Perspicuum est enim, inquit, hoc apud omnes posteros et mihi et liberis meis honori futurum.

15. Tunc sacer civitatis antistes, cum sacerdotibus et monachis universoque populo, ad Sancti Theodori templum accedit, in quo gratia plenæ reliquæ jacebant, easque cum veneratione et lacrymis complectens, tanquam sanctum ipsum viventem sic allocutus est : O vir beatissime, qui eisdem laboribus et ærumnis, quibus sanctus Joannes Chrysostomus, affectus es, sicut eodem religionis studio et dicendi libertate præstabas; quique pariter et sede privatus, et multatus exsilio, et idem triginta trium annorum spatium extorris tum vivus tum mortuus transegisti : nunc te nobis tui amantissimis restitue, atque hinc discedens, ad propria redi, ut te nunc, ut ipsum olim, populus tui studiosissimus cum gaudio suscipiat. Tibi alienus a Deo imperator viventi adversatus est et te inconsiderate ab Ecclesia depulit : sed dignas furore suo poenas dedit, miserandoque exitu imperio simul et vita privatus est, audaciæque suæ debita præmia tulit. Hodie imperatores, Deo propter morum pietatem charissimi, mortuo Ecclesiam reddunt, quam, ut filii per Evangelium effecti, me-

A cum constituunt non habentem maculam neque rugam, qualem tuis ornatam et confirmatam institutis reliquisti. Aspice et vide congregatos filios, qui ex propinquo venerunt, cum reliqui procul tuum ad se reditum expectent : quos tu, velut orphanos, noli tua mœrentes absentia relinquere. Habeat civitas tua loco muneris pretiosissimi tui beatissimum tabernaculum, quo magis quam imperii amplitudine ornata gloriatur et gaudeat.

16. Hæc voce flebili supplicans sacratissimus patriarcha Methodius, nocturnum psalmodiarum cantum et mysticum sacrificium cum populo fidei perficiens, præclarum e tumulo corpus relexit, quod undeviginti annorum spatio integrum omnino purumque manserat : et in arca ab ipso compositum et sacerdotum manibus sublatum, cum luminibus et frequenti psalmodiarum cantu in navim ad hoc paratam illatum est. Sed cum fretum trajecisset, et ad urbis litus appropinquasset, Michael juvenis Dei cura imperator, et amplissimis dignitatibus præstantes viri, et patricii, et reliqui cives, læt facesque manibus tenentes, obviam processerunt, et arcam illam pretiosam cum fide ac veneratione humeris suis subeuntes, ad Magnam usque gestarunt ecclesiam, ex qua (j), pontificia dignitate spoliatus, ejectus fuerat.

17. Inde rursus, assiduus item diurnis nocturnisque psalmodiarum cantibus vicissim utentes, et cum omni luminum genere per mediam urbem ipsum gestantes, in Sanctorum Apostolorum templo collocarunt. Tanta autem erat concurrentis populi virorum et feminarum atque ætatum omnium multitudo, ut numerari non posset. In viis enim et porticibus premebantur, et ubique per vim sibi exitum parabant : adeo ut, quamvis multæ propter imperatores et sacerdotes variis temporibus celebritates exstiterint, nulla tamen cum hac conferri queat. Nonnulli etiam in via spiritibus immundis vexati, dum ab aliis comprimerentur, miserandas atque maledicas voces emittebant : quorum e numero quidam ab ipso curati sunt. Populi igitur impetu vix evitato, sanctum eximii patriarchæ corpus in celeberrimo Apostolorum templo, sacris mysteriis Deo peractis, in sepulcro recens constructo manibus ipsius Methodii compositum est, tertio Idus Martii (k), quo quidem die in exsiliū etiam ejectus fuerat, ut utraque re sit memorabilis.

18. Nos autem, o Patrum sanctissime, o sacrorum præconum decus, qui digni facti sumus, ut te et terrestrem haberemus civem et cœlestem apud Deum intercessorem, ad arcam tuam cum desiderio accedimus, eamque cum omni veneratione complectentes, has tibi voces effundimus : O sublimium et arcanorum mysteriorum ins-

(j) In Menæis Græcis additur, *S. Sophiæ*.

(k) Additur in eisdem Menæis : « ubi anniversaria ejus memoria peragitur. »

pector et contemplator; o divini aspectus atque splendoris gloria abunde propter mentis puritatem illustrate; o patriarcharum atque pontificum societatis particeps, qui et nomine et re simul cum illis victoriæ præconia et præmia, ærunnis et periculis superatis, percepisti: suscipe benigne sinceri cordis erga te fidem et affectionem, vicissimque tuas pro nobis ad Deum puras castasque preces exhibe: ut Ecclesia sancta in tranquillitate versetur, et fides integra custodiatur. In perpetuum nobis Deum propitium redde, et nos, qui jucundissima tua monumenta, qui pulcherrima ad salu-

tem instituta, variis in libris a te relictis perlegimus, in recta dogmatum doctrina firmos immobilisque conserva et in omni temporum varietate constantes: ut omnem reliquam vitam exemplo tuo sancte transigamus, ut Deo chari simus, et quæ justis promissa sunt, bona consequamur, illius misericordia ac munere, qui propter nos homo fieri, et carne indutus videri non est dedignatus, Christus Deus noster: qui colendus et adorandus est cum Patre, qui est ante principium, et divino Spiritu, qui est ejusdem cum illis essentiæ, auctorque vitæ in sæcula sæculorum, Amen.

EPISTOLA NICEPHORI CONSTANTINOPOLITANI

AD LEONEM PONTIFICEM MAXIMUM,

Theodoro Peltano societatis Jesu. theologo interprete.

* **ARGUMENTUM.** — Propter diaboli insidias, crebros humanæ vitæ lapsus, caninos malevolorum morsus, muneris gravitatem, aliaque id genus non pauca, episcopale munus cum dignitate publicaue utilitate obire arduum esse docet, seseque proinde, quod suam ipse vitam recte instituire vix queat, ad eam functionem assumi non debuisse; subjungit, quod vitæ genus, antequam episcopus crearetur, sectatus fuerit, tum qua ratione et occasione ad patriarchatum Constantinopolitanum pervenerit; Romani pontificis opem ejusdemque fidem et apud Deum deprecationem implorat; fidem Romanorum ab Apostolo laudatam, ipse quoque laudat: addit nihilominus fidei gratiam non solum veteris, sed novæ quoque Romæ, imo omnium gentium et nationum esse, quod apostolicus sermo per omnem mundi plagam pervasisset. Subnectit his suam suæque Ecclesiæ confessionem, qua prolixè et eleganter declarat se ab omnibus iis erroribus, et hæresibus alienum esse, quæ vel Constantinopoli, vel alibi usquam contra Christum ejusque Ecclesiam exstiterunt aliquando, atque ita in omnibus et per omnia sese complecti Romanæ Ecclesiæ, ut quæ reliquarum mater sit, fidem, omnia rursus concilia ejusdem Ecclesiæ auctoritate celebrata, cætera denique omnia, quæ quovis modo ad fidei unitatem pertinent; quare epistola hæc inter alias, quæ ad Ecclesiarum unionem pertinent, merito reponenda fuit. Excusat se postremo quod tardius justq ad Romanum pontificem scripserit, suæque fidei rationem reddiderit. Cæterum Leonem ad quem epistola hæc perscribitur, secundum, vel tertium ejus nominis pontificem fuisse ex eo manifestum fit, quod secundam synodum Nicænam, quam sub Adriani primi pontificatu celebratam fuisse constat, sua ætate celebratam fuisse asserat. Adriano autem successit Leo tertius.

Ἡ τῶν πάντων ἀγωνία, καὶ μακαριότητα ἀδελφῶν A καὶ συλλειτουργῶν κυρίῳ Διόντι πάπα τῆς πρεσβυτέρας. Ὁ ῥώμης Νικηφόρος ἐλέω Θεοῦ ἐπίσκοπος ἑκωνταίνου- πόλεως, χαίρειν.

Μέγας μὲν ὡς ἀληθῶς, καὶ ἀξιάστος, καὶ πάσης εὐφημίας ἐπάξιος, ὅστις ποιεῖ ὁ πιστὸς ἐκεῖνος [καὶ φρόνιμος] οἰκέτης, ὅποιος δὴ ἐν παραβολαῖς τῶν ἱερῶν ἐκεῖνων, καὶ εὐαγγελικῶν ἀναγέγραπται κηρυγμάτων. Ὑπὸ τοῦ κυρίου καθιστάμενος ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ οἰκονομῶν ἐν κρίσει τῶν ἐπιτετραμμένων τὸν λόγον, καὶ δαπανῶν οὐ περιττῶς καὶ ἀσώτως, ἀλλ' εἰς θεόν τοῖς πιστευθεῖσι, καὶ καλῶς ἀποχρώμενος, διδοὺς εὐκαιρῶς τοῖς συνδούλοις τὸ σιτομέτριον, καὶ χορηγῶν ἑκάστοις καὶ διανέμων ἀναλόγως τὸ πρόσφορον, χάριν τε καὶ εὐμένειαν διὰ ταῦτα ὅλην τὴν τοῦ δεσπότου χάριν τε καὶ εὐμένειαν ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπώμενος, καὶ τὸ λακάριον παρ' αὐτοῦ ἀποφερόμενος, καὶ ἐν ᾧ πᾶσιν, ὧν ἂν αὐτὸν ἐπιτροπεύειν χειροτονήσῃς κατασταθῆσθαι τὸ ἐπάγγελμα κατακτώμενος, δεξιὸς τε γὰρ ὑπάρχων εὖ μάλα καὶ ἄριστος, πιστὴν ὁμοῦ καὶ φρόνησιν ἐμμελεστάτην ἐκείρατό τε καὶ παρεστήσατο· πῇ μὲν τὸ εὐνοητικόν τε καὶ εὐγνωμον πρὸς τὸν δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ ἐπιδεικνύμενος, καὶ ἡκιστα τε τῶν πιστευθέντων ἀποποιούμενος, πῇ δὲ λογισμῶ τῷ καθήκοντι, καὶ διανοίας νήψει, καὶ προσοχῇ, καὶ ἀνεκραιότητι πρὸς τὸ ἐλευθέριον διαπορθεύμενος οἷς προσήκει τὰ ἀναλούμενα, ἀφ' ὧν ἤδη τῆς προστασίας οἶα τῆς δεσποτικῆς ἀξιούμενος, καὶ τὸ, εὐδούλε ἀγαθὴ καὶ πιστὴ, κατακύσσεται, ἐπὶ ὀλίγα ἧς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, καὶ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου αὐτοῦ ἐνδικῶς εἰσελθεῖν προσταχθήσῃς. Ὁ τοιαῦτα δὲ ἐκεῖνος τοῦ οἰκέτου, καὶ τὰ γέρα καὶ τὰ ἔργα.

* Summarium hujus epistolæ accuratissimum exhibet Ignatius Nicephori discipulus in ejus Vita die 13 Martii apud Henschen., cap. 4. HARDUINUS.

Ἡ Græcum textum contulimus cum ms. cod. optimæ notæ bibliothecæ Seguerianæ, in plerisque correximus et illustravimus.

PATROL. GR. C.

* Leoni papæ antiquæ Romæ fratri et comministro per omnia sanctissimo beatissimoque Nicephorus Dei misericordia episcopus Constantinopolitanus in Domino salutem.

Magnus revera omnique laude et admiratione dignus est, quicumque ejusmodi fidelis et prudens servus est, cujusmodi in sacris Evangelii parabolis describitur: talis enim a Domino super familia ejus constitutus, gregi sibi commisso, sermonem non supervacue, non prodige, non imprudenter, sed cum judicio ac pro egentium necessitate et utilitate dispensans, suisque conservis tritici mensuram opportuno tempore dispertiens, et singulis tandem commodè certa cum proportionè necessaria distribuens, non vulgarem apud dominum suum gratiam

B ac benevolentiam promeretur, promissæque beatitudinis bravium certe consequitur; enimvero in omnibus quorum procurator institutus est proficiens, promissisque obtinendis sedulo incumbens, ac fidem cum prudentia et dexteritate, nec non debitam curam sollicitudinemque ubique adhibens, suam erga dominum benevolentiam gratumque animum egregie declarat. Quare cum neminem ex iis qui fidei suæ concrediti fuerunt deperdat, verum convenienti prudentia, sensumque sobrietate et diligentia, et sinceritate salutem, libertatemque uniuscujusque impigre promoveat, et ad eam impe- trandam necessaria præsidia subministret, sit ut Dominico favore dignatus adventuque ejusdem ele- menter visitatus, tandem lætum illud evangelium audiat: *Euge, serve bone et fidelis, quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini (Math. xxv, 23).* Hæc itaque fidelis illius servi et opera et præmia sunt.

* Exstat apud Baronium, an. 811, vetus ejusdem epistolæ interpretatio, et quam ex codice ms. Vir- dunensi descriptam misit ad eum R. P. Fronto Du- cæus S. J., qui etiam primus Græcum textum ab Hier. Commelino excusum versioni Peltanicæ e- regione adjunxit.

At vero ego non is sum qui isthæc rite moderari A dispensareque valeam, sed qui aliorum moderamine atque directione plane indigeam; sum enim admodum exiguus, vere omnium infimus, et hac tam præclara sorte tantaque functione penitus indignus, et proinde Ecclesia, quæ domus Dei ab Apostolo definitur, homini naturæ usque adeo infirmæ ac imbecillis, divinarumque purgationum beneficio majorem in partem adhuc destituto (ne quid aliud gravius dicam) nulla ratione committi debuerat; sed nec ego quoque, cum memetipsum regere apteque componere necdum satis didicerim, neque vilia illa et terrena satis adhuc despexerim, animarum curam gubernationemque suscipere ullatenus debueram, cum illi quoque, qui amplioribus et animi et corporis bonis cumulati sunt, administrationis hujus finem ægre admodum consequi valeant. At posteaquam semel ad munus hoc, quo semper indignum me judicavi et etiamnum judico, evectus sum, utinam, si illud beatitudinis elogium non omnino promerear, eo saltem calamitatum miseriarumque non deveniam, ut perverso obstinatoque animi sensu a rectitudine abstractus, oppositam sortem, hoc est maligni illius servi cladem fortunamque experiar (hic enim cum ignaviæ intemperantiæque plurimum indulgens domini adventum negligeret, et gravem præterea intolerabilemque suis sese conservis exhiberet, et cum ebriosis commercium societatemque haberet, repentinò domini sui adventu divisus, eandemque cum hypocritis partem in sulphureo stagno sortitus legitur), aut certe illius, qui cum talentum acceptum defodisset, et sub terra oculuisset, acerbè graviterque accusatus, non solum tenus, et illud multiplicatum postulatur, verum ipso quoque capitali despoliatus, in tenebras exteriores abijcitur (*Matth.* xxv). Utinam in horum numero non inveniar, neque in exemplum derisionemque et capitis motionem omnibus intuentibus propositus, ab eoque qui omnia nostra novit et scrutatur redargutus et condemnatus, meritis iniquarum actionum penas olim exsolvere compellar, ita ut ii qui in similes forte noxas lapsuri erant, meo exemplo supplicioque admoniti a scelere se contineant, vitamque corrigant.

Quoniam ergo Deo permittente et connivente ju- D gum istud subii, præsensque ministerium et famulatum invite ac tantum non per vim suscepi, qualis mihi annis retro actis functio vitæque ratio exstiterit, quemadmodum omnibus propemodum comper- tum est, breviter expediam. Itaque aliis aliud est studium opusque majus vel minus, prout unuscujusque fert libido, et quisvis quod profuturum sperat, suapte arbitrato sibi eligit. Quemadmodum enim, variae hominum sunt sententiæ, variaque consilia, diversæ ad hæc consuetudines et mores, ita etiam electiones ritusque vivendi variis modis inter se se- cernuntur, et quodammodo ad infinitatem quamdam

Ἐγὼ δὲ οὐ τῶν οἰκονομεῖν καὶ ἰθύνειν ταῦτα διδυν- μένων, τῶν δὲ οἰκονομεῖσθαι καὶ ἄγεσθαι διδασκόμενων, μεμοιραμένος· ἐπειδὴ σμικρὸς ἄγαν, καὶ τῶν πάντων ἐλάχιστος, καὶ τηλικαύτης εὐμοιρίας πάμπαν καὶ εὐ- κληρίας ἀπολειπόμενος, καὶ διὰ ταῦτα οὐδὲ Ἐκκλησίαν πιστεῦσθαι, ἥτις ἐστὶν ἀποστολικῶς οἶκος Θεοῦ, βε- βουλημένος, τῷ ἀνισχύρῳ καὶ νοθεστέρῳ [νοθεστέρῳ] τῆς φύσεως, καὶ τῷ ἐνδόντῃ τῆς τῶν θειοτέρων μετ- σεως, ἥπερ εἰπεῖν ἀναγκαιότερον [ἢς περ εἰπεῖν οἰκει- ότερον]· ὅτι μὴ τὰ ἑαυτοῦ εὐ θέμενος, μηδὲ τῶν ταπει- νῶν καὶ χαμαιζήλων ὑπεγκρύψας, οὐδὲ ψυχῶν προστα- σίαν καὶ ἐπιμελείαν εἰλόμην ἂν ἐγχειρίζεσθαι πάποτε· ὡς γὰρ τῆς τῶν οἰκείων σπουδῆς οὐ μεθίσταται βελ- τιώσεως, σχολῇ γ' ἂν οὗτοι τὰ τῶν πείλας εὐ διαθέσθαι ἱκανώθησονται. Καὶ ἅμα τῆς δωρεᾶς ἐκείνης καὶ χάριτος ἀνάξιον ἑαυτὸν κρίνων καὶ λογιζόμενος, καὶ ὀφελὸν γε ὡς οὐ τοῦ μακαρισμοῦ ἐκείνου ἄξιος, μηδὲ τοῦ ἁλίου εἶναι καὶ ταλανίζεσθαι δίκαιος, μηδὲ τῆς ἀντιθέτου μοί- ρας, καὶ τοῦ ὑπεναντίου φρονήματος ἐκείνου τοῦ πονηροῦ καὶ κακούργου δούλου, ἐς διὰ πολλὴν ῥαθυμίαν τε καὶ ἀκρασίαν τὴν τοῦ δεσπότου ὑπερτίθεται ἔφοδον, καὶ βαρὺς τοῖς συνδούλοις καὶ δυσφόρτος γίνεται, καὶ κοι- νωνεῖ μεθύουσιν· ἐφ' ὧν ἐπιστάς οὐ προσδοκώμενος ὁ κύριος καὶ διχρῇ διελὼν τοῖς ὑπακριταῖς συναριθμήσεται, μηδὲ τοῦ πιστευθέντος τὸ τάλαντον καὶ ὑπὸ γῆν θεμένου καὶ κατακρύψαντος· καὶ διὰ τοῦτο πικρῶς ἐγκαλουμένου, καὶ οὐ τὸν τόκον μόνον καὶ τὸ πολυπλάσιον εἰσπραττε- μένου, ἀλλὰ ζημιουμένου καὶ τὸ κεφάλαιον, καὶ σκότῳ παραπεπομένου τῷ ἑωτέρῳ. Εἴθε μὴ ἐν τοῦτοις ἀλούς, παράδειγμα τοῖς πολλοῖς προτεθεῖν, καὶ εἰς κίνησιν κεφαλῆς τοῖς καθωρῶσι λογιθεῖν ἐλεγχθεῖς ποτε καὶ κατακρυθεῖς ὑπὸ τοῦ πάγκα ἐιδότος καὶ ἐξετάζοντος τὰ ἡμέτερα, καὶ ἄχθεις ὑπὸ μάστιγας πράξεων οὐχ ὁσίων δίκας ἱκανῶς εἰσπραχθήσομαι, ἵνα οἱ ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις ὑπόδικοι φωραθίντες τῇ ἀπ' ἐμοῦ πάθει σωφρονί- ζονται, καὶ τὴν διόρθωσιν ἐπιδίδωχοντο.

Ἐπεὶ τοίνυν συγχωρήσειτε καὶ παροράσει Θεοῦ ὑπὸ τὸν αὐτοῦ εἰσθήσαν ζυγόν, καὶ ταύτην τὴν ὑπηρεσίαν καὶ διακονίαν οὐκ ἐθελοντῆς ἀναδέεσθαι, ὅτι τρόπον βιαζόμενος, ὃά μοι τὰ πρὶ τούτῃ, καὶ εἰς οἶον πεχω- ρήκασιν καταστάσεις, ὥς πάντες σχεδὸν οἱ ἰνταῦθα ἴσασιν ἔρῳν ἔρχομαι. Ἄλλῳ μὲν οὖν ἄλλο τι ἐπιτιθιδυμά τε καὶ τέχνημα, ἢ μικρὸν ἢ μέζον, ὡς ἂν αὐτὸς ἕκαστος τῷ αὐτεξουσίῳ ὀρμώμενος, καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν πρα- κτέων ἐφ' αὐτῷ φέρων προβλοῖτο. Ἐπειδὴ γὰρ, κα- θάπερ πολυειδεῖς τῶν ἀνθρώπων αἱ γνῶμαι, καὶ τὰ διαβούλια, διάφορα τε τὰ ἄθῃ καὶ ὁ τρόπος παμ- ποικίλος, οὕτω δὲ καὶ αἱ κατὰ τὸν βίον αἱρέσεις διατίμνονται πολυτρόπως καὶ διασχίζονται, καὶ εἰς

• Ex codice Siguieriano supplevimus quæ decant.

ἄπειρον ποικιλίας τε καὶ πληθύνει ἐπιδιδόασιν. Ἔνιοι A
μὲν, τῶν βαναύσων τοσοῦτον δὴ τὸν οἰκτρὸν καὶ
πεπλανημένον ἀνελίσθαι προεκκρίνασι βίον· ἄλλοι τῆς
γεωργίας τὸ πονεῖον ἐξεπιτηδεύσαντες φαίνονται· τινὲς
τῆς ἐμπορίας διακληροῦνται τὸ φιλοκερδὲς καὶ φιλό-
πλουτον, ἢ τῆς ναυτιλίας τὸ φιλαπόδημόν τε καὶ φι-
λοκίνδυνον, καὶ ἄλλοι δὲ ἄλλης τῆς τῶν χειροτέχνων
ἐργασίας, ἵνα μὴ καθέκαστον λέγωμεν, προΐασιν, ἕτεροι
δὲ καὶ ὀλογοστοὶ πως εἰσὶ καὶ ἔκκριτοι, οἱ τὸν ἀσκητικόν
τε καὶ φιλόσοφον ἀσπασάμενοι τρόπον, ψυχὰς ὁμοῦ
καὶ σώματα διεκάθραν, καὶ ταύτη Θεῷ πλησιάζει·
ἡξίωται, καὶ εἰς τὴν ἄνω λῆξιν καὶ μακαρίαν ἐπείγονται.
Ἡ λογιότης ἐκλογικῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν κατα-
κοσμοῦμενοι, καὶ ἔθιστε χρυστοῖς σεμνυνόμενοι τὰς ἑαυ-
τῶν ψυχὰς ἐμουσοῦργησαν, καὶ ὡς ἐκάστῳ λοιπὸν
ἡδὺ καὶ φίλον ἰδοῦμαι, καὶ τῷ ἐπιβόλῳ [ἐπιβούλῳ] τῆς
φύσεως ἐξεγίνετο.

Ἔμοι δὲ οὕτω τὰ τῆς παρούσης βιοτῆς περίστηκεν.
Ἐνῖκα τοίνυν εἰς ἄνδρας ἰδέσθων, τὸ νέον τῆς ἡλικίας
παραμετράμενος, ἥδη περὶ τὰς βασιλείους ἐπιχωριάδων
αὐλὰς, στρατείας τινὸς ἐπεκύρῃσα, καὶ ταύτης οὐκ
ἀεργοῦς καὶ ἀνειμνῆς, ἀλλὰ τῆς διὰ χειρῶν καὶ καλὰ-
μῶν ἐκπονουμένης· καὶ γὰρ τῶν βασιλικῶν ὑπογραφῆς
ἐτύγχανον ὧν, ἀσκητῆς δὲ τούτους καλεῖν εἰωθῆναι
τῆς Λατινίδος γλώττης ἴσμεν ἐκφώνημα. Ἐν ταύτῃ ἐπὶ
τοιαῖς χρόνους ἐπιζυγούμενος, καὶ ἀνθρωπίνους περι-
δεσμούμενος πράγμασιν, εἰς συνκρίσθησιν τῶν ἐν τῷδε
τῷ βίῳ βένυστῶν διδόν, βούς [νοῦν] ἀνελίττον, καὶ
λογισμῶς ἀνεκίνοιν, ὡς ἄρα χαλεπὸν καὶ δυσκατόρ-
θωτον, τοὺς τῇ δε ἐνησχολημένους τῶν ὑψηλοτέρων
ψαύειν, μάλιστα τις ἐπιτυχῶν τις κρείττους ἐλπίδος,
οὐκ ἂν θαυμάζοιεν· τὰ μὲν γὰρ παιζόντων, τὰ δὲ
σπουδαζόντων εἶναι ἐνόμιζον, ἐκείνοις τε χαίρειν ἔφραζον
καὶ τούτων περίεχσθαι ὅση δύναμις, καὶ βέλτιον ἐν
τούτοις εἰσορᾶν ἑμαυτὸν διεσκοπούμενην παρενδοκίμου-
μενον, ἥπερ ἐκείνοις φανῆναι τὸ λοιπὸν καθωραϊζόμενον,
καὶ με, ὡς ἔχουν ἑμαυτῷ νημοθετῶ, καὶ προφητῶν ὁ
ἄριστος ἐξεπαίδευε, καὶ πάντα ματαιότης ματαιότητων
τὰ τῆδε, καὶ τίς περισσεία τῷ ἀνθρώπῳ ἐν πάντῃ μόχθῳ
αὐτοῦ, ᾧ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἄλλος σοφὸς παρηγ-
γύησι, παράγειν τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, τὸ
σκεῦος τὸ θεόλεκτον ἀνεκέρυττε, καὶ ἄλλων δὲ Γραφῶν
ἱερῶν τούτοις παραγγελλουσῶν κατακουτιζόμενος [κατα-
κουτιζόμενος] παρακλήσια, καὶ ἅμα ἐν νῷ ἔχων, ὅπερ
παρὰ τινι τῶν θύραθεν ἐπὶ σοφίᾳ διαθεσθεμένων ἑδό-
μενον ἔγνων, « χρῆσιν ἰδιωτικῆς, ἢ μεγίστην ἔχον
ἐξουσίαν, μηδὲν ἄξιον ἐπιτελεῖν μέλλοντα » καθάπερ σφα-
γὴν τὴν παρούσαν ὡς ἀπαλούσαν δόξαν ἐπεκερτό-
μῃσα.

καὶ πρὸς τὴν ἑμαυτοῦ ἐπίσχεψιν ἥδη τρίπομαι αὐ-
τικά. Δύπειρα δὲ εὖ παρατγῶν οἷα Θεοῦ συλλαμβανό-

perveniunt. Quidam namque mechanicæ vitæ exerci-
tationem quantumlibet vilem, miserabilem, incertam-
que tolerare decreverunt; alios agriculturæ laboribus
molestiisque addictos videas; nonnulli mercaturæ
quæstu opumque congerendarum studio ducuntur;
nec desunt qui, peregrinorum locorum lustrandorum
desiderio acti, navigationis periculis sese exponant;
et ne singulis recensendis immerer, alii alias ope-
rosas artes consecantur, pauci selectiores scilicet
illam philosophicamque vivendi rationem complexi,
animos simul et corpora exercent ac purgant, Deo-
que hac ratione appropinquare, et ad cœlestem illam
beatamque vitam pertingere contingunt. Quosdam
præterea comperias, qui eloquentiæ logicarumque
scientiarum ac disciplinarum exercitationi dediti,
honestisque moribus exculiti mentes suas musarum
officinas constituent: denique, ut unicuique gratum
amicumque fuerit, suæque naturæ propensio tulerit,
ita aliud atque aliud vitæ genus complectitur.

At vero meæ vitæ ratio ejusmodi exstitit. Simul
atque virilem togam sumpsissem, mox in principum
aulas abreptus, munus adeptus sum minime vile aut
ignavum, sed expeditum et ingenuum, quippe quod
manuum calamarumque industria majorem in par-
tem perficeretur; creatus sum cūim regius notarius,
cujusmodi a secretis Latini appellant. Porro huic
ministerio aliquandiu obstrictus, humanisque ne-
gotiis implicatus, vitæ præsentis instabilitatem serio
mecum pertractare cœpi; cumque post crebros var-
iosque cogitationum fluctus comperissem, difficile
peneque impossibile esse, qui hujusmodi negotiis
mundanis distinerentur, illos ad sublimiora divi-
nioraque aliquando pertingere posse; cogitareque
nihilò secius hæc omnia ludicra caducaque; illa
vero seria æternaque existere, decrevi certoque apud
me constitui, his quidem primo quoque tempore
nuntium remittere, illis vero manibus pedibusque
deinceps incumbere; in mentem namque veniebat
satiùs esse si vel mediocriter in sublimioribus illis
excellerem, probatusque viderer, quam si infimis il-
lis comptissimus splendidissimusque haberer, multo
rursus præstabilius si me ipsum possiderem mihi-
que quodammodo lex essem, quam si aliena curarem:
hæc itaque etiam atque etiam expendens, omnique,
juxta præcellentissimi prophetæ vocem, vanitati
subjecta esse, nihilque homini de universo labore
quo laborat sub sole superesse (Eccle. iii, 6), juxta
sapientis doctrinam, et mun-^{di} hujus figuram præ-
terire (I Cor. vii, 31), juxta Vasis electionis sen-
tentiam, in animo habens, multas præterea alias
Scripturas in eundem sensum disserentes sedulo
expendens, et celeberrimi cujusdam philosophi dic-
tum tacitus mecum revolvens: « Præstat, inquit
ille, privatum agere, quam maximam obtinere pote-
statem, si nihil egregium sis designaturus; » omnem
gloriam in præsentiarum blandientem veluti fabulam
arbitratus sum.

Mox ergo ad mei ipsius considerationem animum
vertens, certumque Dei auxiliū mihi spondens,

omnem honorem omnemque auctoritatem abdicō, et ad aula regia civilibusque tumultibus me avellens, recessum quemdam rupemque asperam et pene inaccessibleam occupatus, stadiis non paucis circa Propontidis regionem a regia civitate discedo, ibique ætatem agere vitæque solitariæ (cujus incredibili quodam desiderio jamdudum ante tenebar) periculum facere, neque alibi quam illo in loco extremum vitæ spiritum edere, firmiter apud me constituo. Sed quoniam fieri nequit ut omnia omnibus ex animi sententia succedant (in multis namque quasi fatalis quædam necessitas dominatur, humanique conatus exitum, non qualem homo, sed qualem Deus vult, non raro sortiuntur), accedit hoc ipsum, nempe ut animi propositique mei spe frustrarer, et mihi quoque. Etenim a grata illa amicaque solitudine, nescio quo judicio (Deus, qui permisit, aut ita etiam ordinavit, novit), ad regium palatium abstractus, certe illorum voluntate qui per id tempus regni solia obtinebant, communique totius cleri ac senatus, inexcusabile quoddam et inevitabile facinus machinantium, suffragio (quod regiæ civitatis præsul vita excessisset, et ut homo debitum exsolvisset) ad hanc episcopalem sedem invitus, multumque reclamans (testis est mihi Deus) proventus, et tyrannide potius quam consulto, aut ulla omnino persuasione, aliis gubernandis præfectus sum.

Quia ergo, licet invitus, colla jugo submittere, animarumque curam neque digne, neque charitati quoque satis consentaneæ suscipere coactus fui, varia apprimeque perplexa totius malitiæ auctoris machinamenta ac laqueos, malignorumque ac inaspectabilem spirituum insultus, innatamque eorumdem sævitiam non parum metuo, ne videlicet incoGITANTem omnibusque virtutum ornamentis præsidisque destitutum repente invadant (norunt enim me in spiritualibus divinisque exercitationibus necdum satis institutum, sed neque ignorant quoque artis pugnandi adversus ipsos hactenus me minime peritum esse), nec non peccatorum jaculis convulserent, eaque ratione ecclesiasticum gregem dissipent, ac aciem bene ordinatam conturbent, et ruinæ tandem indocte imperiteque prælium dirigentis petulantius insultent. Ad hæc cum videam dominatum omnem invidiæ plerumque obrectationumque telis obnoxium esse, invidentium dolos eorumdemque pravitatem non mediocriter suspectam habeo, ut qui ros nostras sive bene, sive secus habentes, curiosissime observare solent. Nam dum trabes in oculis suis non animadvertunt, neque lippitudinem suis luminibus adimere satagunt, aliorum festucas curiose inquirunt, rerumque admodum tenuium vitiumque et nullius pene momenti causa linguas suas contra primates impie virulenterque exerunt, et utrinque amarulenter scelerateque jaculantur.

Verum certamine hoc cum his tantæ potentie hostibus suscepto, cujus alterius opem ac patrocinium implorem commodius, quam illius qui hæc

μένουν μοι, τοῦτε ἀξιώματος ὑπερόπτης καθίστημαι, καὶ τῆς βασιλείου αὐτῆς καὶ τῶν ἀστικῶν θορύβων πόρρω ποῦ ἀπαγόμενος διεσκήνυμαι, ἐσχατιῶν γούν τινα καταλαμβάνων καὶ ἀκρόωρεται, τραχεῖαν τε οὖσαν καὶ δυσπρόσοδον σταδίοις οὗτος ὀλίγοις περὶ τὴν Προπόντιον χώραν, τοῦ βασιλείου διειργόμην [διειργεμένην] ἄστειος, κἀνταῦθα τὰς διατριβὰς ποιῆσθαι ἐσπούδαζον, ὡς ἄρα εἰ δυναίμην, τοῦ μονήρους βίου ἐραπτόμενος, καὶ τοῦτο γὰρ ἡπειρόμην ἐκ πλείονος, καὶ τίς ἔρως εἶχε τῆς ἐρημίας καὶ ἡσυχίας δεινότητος, μήτε ἀλλαχόθι ποι τὸ τέρμα τῆς ζωῆς, ἢ ἐνταῦθα ἀπολήψεσθαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ γὰρ οὐ πᾶσιν ἅπαντα κατὰ γνώμην ἐκβαίνειν οἶδόν τε, ἀλλ' ἐστὶν ἐρ' οἷς καὶ τὸ χρεῖον ἐπρωτάνευσε καὶ ὡς ἂν βούλοιο Θεός, τὸ πέρας τῶν ἐγχειρήσεων ἐπιτεθῆσι· συμβέβηκε τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπ' ἐμοί. Καὶ τῶν κατὰ νόον διημάρτηκα, καὶ οὐκ οἶδα οἷς κρίμασιν ὁ ταῦτα συγχωρήσας, καὶ παριδὼν Θεὸς ἐξεπίσταται, ἀπεσπάρσθην τῆς φίλης ἐρημίας, καὶ ἐπὶ τὴν βασιλεῖον [πάλιν] ἤχθην, ὡς ὑπὸ Θεῷ μάρτυρι, ψήφῳ καὶ κρίσει τῶν τηλικαῦτα ἐν τοῖς βασιλείοις ἐνδρυμένων θώκοις, τοῦ τε κοινού τῆς Ἐκκλησίας ἱεροῦ συστήματος καὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς, συμβραβευόντων ἀπαραίτητα τε καὶ ἀσυγχώρητα, ἐπεὶ περ ἤδη τῆς βασιλίδος ὁ πρόεδρος τὸν βίον μετήλλαξεν, οἷά περ ἄνθρωπος τὸν ἀνθρώπινον, οἷγε καίτοι πολλὰ ὑπερτείμενον καὶ ἀπανθραδειαζόμενον ἐπὶ τὸν ἱερατικὸν τουτονὶ θρόνον προήγαγον, τυραννίδος μᾶλλον ἢ πειθοῦς ἔργον γινόμενον.

Ἐπεὶ οὖν καὶ μὴ βουλόμενος τὸν ζυγὸν τόνδε ὑπέδραμον, καὶ τὰς φροντίδας ἀναδεῖγμαι οὐκ ἀξίως, οὐδὲ ὡς προσήνε τῇ χάριτι, δέδοικα μὲν πρῶτον τὰς ποικίλλας καὶ πολυπλόκους μηχανουργίας τοῦ σοφιστοῦ τῆς κακίας, καὶ τῶν πονηρῶν καὶ ἀοράτων πνευμάτων τὴν ἐπανάστασιν, μήποτε γυμνὴν καὶ ἀοπλον τῶν ἐκ τῆς ἀρετῆς κατορθωμάτων ἐπιλημμένα. Οὕτω γὰρ με τοῖς πνευματικοῖς καὶ θείοις παιδοτριβοῦμενον ἔγνωσαν, ἢ τῇ κατ' αὐτῶν ἡγεγυμνασμένον ἢ διαγωνισάμενον πάλῃ προσέβλεψαν, τοῖς τῆς ἁμαρτίας τιτρώσκοντες βέλεισι τὸ Ἐκκλησίας θελεκτὸν ὑποβρίξωσι σι. φος, καὶ τὴν εὐτακτον ταύτης παράστασιν διαλυμένων τῶ τοῦ ἀβούλου καὶ ἀμαθῶς ταξιδιάρχοντος ἐπικαγχάσαντες πτώματι. Ἐπειτα δὲ ἰδὼν καὶ τῆς ἀρχῆς τὸ ἐπίστακτον καὶ ἐπίφθονον τῶν βυσακινόντων ὑπείδομαι τὸ δολερόν καὶ κακὸν ὅτι πάντῃ ἐπιτηρεῖν σπουδάζουσι τὰ ἡμέτερα εὐ τε καὶ ὡς ἐτέρως ἔχοντα. Τὰς μὲν δοκοῦς τοῖς ἐκυτῶν ἐπικειμένας οὐ βλέποντες ὁμμασιν, οὐδὲ τὴν λήμνην ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν προκαθαίρειν αἰρούμενοι, ἀλλότρια δὲ κάρφῃ περιμεγάζόμενοι, καὶ σμικρῶν ἄγαν καὶ εὐτελῶν ἐνεκιν, καὶ τοῦ μηδενος λόγου ἀξίων τὰς γλώσσας τὰς ἑαυτῶν κατὰ τῶν προεχόντων ἀνοσίως ὀπλίζουσι, καὶ ἀμφοτέρωθεν πικρῶς καὶ ἀδικώτατα βάλλουσι.

Ἄλλὰ τουτονὶ ἀναδεῖγμενος τὸν ἄγωνα, τίς λοιπὸν ἀρωγὴ καὶ συλλήπτρις χρήσομαι, ἢ τῷ ταῦτα παραχωροῦντι Θεῷ; Παρ' οὗ ἐξαιτῶ βοήθειαν,

εὐσπλῆχνω καὶ εὐμενῇ ὁμῳ ἐπὶ τὴν ἐμὴν ἐπιβλέψαι αὐτὴν μετρίότητα, κρατῆσαι τε τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς, καὶ ὑπαγεῖν πρὸς τὸ αὐτοῦ θέλημα καὶ τῶν ἐγχειρισθέντων πρὸς σωτηρίαν κυβέρνησιν. Ὅς γε καὶ ἀναβάλλεται ἐπὶ τοῖς δυσχερεῖσι τούτοις καὶ ἀνωσιν· ἡ δὲ τῶν ἡμετέρων κακίαν καὶ βελτίωσιν ἐπανάγων ἡμᾶς, ἡ πρὸς τὸ ἐκείνων εἰς ἡμᾶς παραγυμνοῦσθαι τὴν κακοῦργον καὶ δύστροπον, ὡς ἂν μὴ λανθάνῃ πικρία ὑποουλός, ἐν ψυχῇ δολερῶς ἐμφωλεύουσα, ἀλλ' εἰς προὔπτου ἐκείνου καὶ ἐμᾶν τὸ κρυπτόμενον.

Εἰ δὲ ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ἰχυρὰ, καὶ μεμοχλευμένον βασιλεῖον, κατὰ τὸν Σολομώντειον, ἡμᾶς νενοθητῆτε, δέομαι μὲν καὶ ἄλλων πλείονων εὐχῶν εἰς βοήθειαν, μάλιστα δὲ πάντων τῆς ὑμῶν ἐν πνεύματι ποθεινοτάτης καὶ ἱερᾶς ἀδελφότητος ἱεραῖς εὐχαῖς καὶ πρὸς Θεὸν μεσιτείαις κεχρήσομαι, ὡς μεγίστην ἡμῖν φερουσάις ὕψιν τε καὶ ἐπισύρῃσιν, οἷα Θεῷ πλησιαζούσαις, καὶ πρὸς τὸ ἄνω καὶ νοερὸν ἀναφερομέναις θυσιαστήριον, καθαρῶς προσομιλούντων ὑμῶν καὶ ἀκρωμένων, σιγῶντων τε καὶ ἐπιβουμένων, καθάπερ οἱ περὶ Μωυσία καὶ Γαμουήλ ἠκούοντο, καὶ εἰ τις ἄλλος κατ' αὐτοὺς περὶ τῷ πνεύματι. Διὰ τοῦτο συλλαμβάνουσί μου τῇ ἀσθενείᾳ, καὶ χεῖρας ὅσας εἰς ὕψος διάκρατε. Πειπνισμεθα γὰρ ὑπὲρ τῆς παρρησίας τὴν δύναμιν, ἄνωθεν ἡμῖν τὸν ἔλεον ἔλκοντες, καὶ ἰδὼν τὸν Θεὸν ἡμῖν ἐργαζόμενοι, δυναμώσαι καὶ ἐπιβρῶσαι τὸ ἀσθενὲς τε καὶ ἄγονον, καὶ τὸν θώρακα ἡμφισμένοιο τῆς πίστεως καὶ τὴν περικεφαλαιῶν περιβαλλόμενον, στῆναι γενναίως πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, πρὸς ἃς ἡμῖν ἡ πόλις καθίστηται, ἰδραῖον τε καὶ ἀκατάβλητον τῆς ψυχῆς φυλαχθῆναι [διαφυλαχθῆναι] τὸ σύντονον, ἔτι καὶ πρὸς ἀπειθοῦντας καὶ ἀντιτεινοντας, αἰσίως καὶ δεξιῶς φέρεσθαι, καὶ ὡς τέκνα τούτους τῆς Ἐκκλησίας νιοποιεῖσθαι, καὶ πρόβατα λογικῆς [λογικῆ] τῆς ἐκλεκτῆς τοῦ Χριστοῦ ποιμνῆς καταρτίζοντες, καὶ τῇ θεῇ μάνδρᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἐνφυλιζέσθαι παρασκευάζοντες, ἀνάλωτα τοῖς ἀνηλεῶς σπαράσσουσι λύκοις γίνεσθαι τοῖς ὁμονοῖας καὶ συμπονοῖας σημάντροις ἐσφραγισμένους, ἀνεπιβουλεύτους καὶ ἀπρώτους ἐπάρχοντας [διαμένοντας], ἵνα τῇ πάντων ἡμῶν κεφαλῇ Χριστῷ τῷ ἀρχιποίμει ὑποτάσσονται καὶ εὐήνιον αὐτῷ τὸν αὐχένα ὑποφέρουν.

Καθαρθῆναι δὲ ἡμᾶς καὶ λαμπρυνθῆναι, καὶ γενέσθαι τέλεια τελείου φωτός γεννήματα, ὥστε δύνασθαι καὶ ἄλλοις μεταδιδόναι λαμπρότητος καὶ καθάρσεως, δοθῆναι δὲ ἡμῖν λόγον ἐν ἀνοιξίᾳ τοῦ στόματος εἰς τὸ πληροῦν τοὺς ἀκρωμένους πνεύματος, καὶ κηρύσσειν ἀόκως καὶ συντονιστάως τῶν καθ' ἡμᾶς μυστηρίων τὴν δύναμιν, χάριτι τοῦ τρανούτου γλῶσσαν μογγιλῶν [μογγιλῶν], καὶ πόδας ὁρθῶν δυναμένους χωρῆντας, καὶ τρέχοντες

A permisit, hoc est Dei? Ejus proinde virtutem auxiliiumque jugiter invoco, eundemque, ut benevolō misericordie oculo ad meam tenuitatem respiciat, dextraque manu me fulciat, et ad suam voluntatem salutaremque subditorum gubernationem semper dirigat, etiam atque etiam rogo. Qui quidem si in presentibus difficultatibus ac molestis opem suam obscurius declarat, id propter nostram accedit malignitatem quo nimirum hac nos ratione ad vitæ emendationem alliciat; vel ideo sane, quo illorum in nos malignitatem ac perversitatem palam faciat, ne subdolorum virulentia callide in animo occulta, maneat incognita, sed quodcunque occultum abditumque in illorum animis delitescit, id totum in lucem proferatur.

B Quia ergo frater a fratre adjutus, est veluti civitas munita, palatiumque repagulis obfirmatum, quemadmodum Salomon alicubi testatur (*Prov. xviii*), plurimum quidem orationis imploro, sicut plurimum quoque praesidii indigeo: at omnium vero maximo sanctas sanctæ et in spiritu desideratissimæ fraternitatis vestrae preces et ad Deum intercessionem in praesentia exopto, easdemque summopere desidero; cum enim tuæ preces haud secus atque Moysis et Samuelis, aut si quispiam alius unquam his similis extitit, ob sui puritatem maxime Deo appropinquant, rectaque ad coeleste illud et spirituale altare ferantur, non dubitamus quin maximam illæ nobis opem utilitatemque allaturæ sint. Opem proinde meæ ferte infirmitati, sanctasque vestras manus in altum sustollite. Confidimus enim efficaciam vestrae fiduciae non defuturam, sed Dei misericordiam benignitatemque, per hanc provocatam, repente nobis adfuturam, nostramque infirmitatem, ac debilitatem confirmaturam corroboraturamque, quo fidei lorica induiti, et spei galea circumtecti (*Ephes. vi*; *I Thess. v*) intrepide potestatibus, principibus, et tenebrarum sæculi hujus potentatibus, spiritui quoque malignitæ, quibuscum perpetua nobis lucta intercedit, obsistamus, et stabilem inconcussamque animi constantiam retineamus; rebelles præterea hucusque adversantes, dextre debenterque Christo lucrificamus, et veluti adoptionis filios sanctæ Dei Ecclesiæ restituamus, oves ad hæc rationalis electique gregis Christo perficiamus, et in sacras Ecclesiæ caulas, ne a lupis immaniter dilacerare solitis capiantur, inducamus, quo omnes tandem consensionis concordiaeque signaculis muniti, nullis deinceps insidiis, nullis discerpantur morsibus, sed Christo omnium nostrum capiti subijciantur, eidemque prona et obedientia colla submittant.

Orate, obsecro, instantemque rogate, ut idem ipse nos illuminare ac emundare dignetur, quo filii perfectæ lucis effecti, alios quoque illuminare et emundare valeamus; sermonem nihilominus in apertione oris subministret, quo auditores nostros spiritu adimpleamus, et mysteriorum nostrorum virtutem impigre magnaue cum contentione deprædicemus illius semper gratia sibi, qui talibus

tientium linguas facit disertas, et claudicantium pedes, ut ad Evangelii prædicationem alacriter currant, confirmat consolidatque; talentum præterea concreditum multiplicet, ut tempore opportuno, id quod patrifamilias debetur, non absque senore restitui contingat; neque id solum nobis impertiatur, ut in fertili illa vinea operemur, sed laborum gravitate molestiaque æquo animo toleratis, æstuque diei exantlato, operationis quoque præmium referamus, et his qui citra pactionem sub undecimam introierant, in mercede consequenda æquemur (*Matth. xx*); denique mentis nostræ oculum illustret, ut spiritali luce illustrati, sublatoque et eluto quod animæ aciem conturbabat et intellectum nostrum obfuscabat, propheticarum vocum sensum liquidius hauriamus, divinorumque præceptorum ministeria alacrius obeamus, et ne ab adversariorum jaculis impetamur, studiosius caveamus, nosque custodiamus et iræ divinæ gladium peccatoribus imminentem cautius prævideamus, ut si quidem fieri potest, periculo intellecto, numineque placato, tam ipsi quam reliqui quorum duces constituti sumus, venturam iram effugiamus: quod si utrumque consequi nequeamus, saltem animam meam, juxta justii illius Lot exemplum, qui animam suam ab incendio liberare satagebat (*Gen. xix, 22*), salvam faciam. Vestræ itaque preces, spiritualisque præsidii conatus huc tendant. At quia occasio ita tulit, lubet hoc loco magnam illam sonoramque buccinam, disertissimumque Evangelii præconem, apostolum Paulum audire. Hic itaque de veterum Romanorum fervore, eorumdemque in fide et religione constantia majorem in modum in spiritu exsultans, adeoque in Epistola quam ad ipsos scribit, non absque sancta quadam gloriatione, illorumque pietatem et fidem toto terrarum orbe divulgari et celebrari jactans, publiceque contestans inter cætera ita scribit: *Gratias ago Deo meo, per Jesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo (Rom. i, 8)*. Sed nunquid pura illa sinceraque Evangelii nostri fides, extra quam alia nulla est, inter Romanorum tantum fines conclusa tenetur? Nequaquam. Nulla enim illa certi cujuscumque loci terminis circumscribitur, verum tam late diffunditur, diffusaque propagatur, ut prophetice apostolicæque voces erumpentes, in omnem terram divinæ prædicationis sonum exivisse, et in fines orbis terræ cælestium præconum verba personuisse (*Rom. x; Psal. xviii*), affirmare non dubitent. Imo vero, ut amplius quiddam dicam, illa ne ab ipsis quidem cælis, supremisque et intellectualibus virtutibus secluditur; nam etsi superior illa Ecclesia primogenitorum in cælis justificata, civitas eorum qui per fidem justificati sunt (*Rom. v*), cælestis Hierusalem, cujus conditor et opifex est Deus, qui terrena cælestibus conciliavit, et maceriem sepiis diruit, et ovem perditam in humero sublatam per admirabilem descensum inexplicabilemque demissionem salvat, et illis qui perstiterant inseruit, aliisque id genus nominibus appellatur, est tamen non alia,

A καλῶς πρὸς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἰτοιμασίαν κρατυνέτος καὶ στηρίζοντος· πολλαπλασιάσαι δὲ τὸ συγχωρηθὲν τάλαντον καὶ ἐν καιρῷ ἀποδοῦναι σὺν τόκῳ τῷ δεσπότῃ τὸ ὑφελόμενον· ἐργάζεσθαι δὲ εἰς τὸν καλὸν ἀμπελώνα, καὶ τὸ δόκιμον τῆς ἐργασίας ἀπενέγκασθαι, δυνεγκόντας μὲν τῶν πόνων μεγαλοψύχως τὸ βαρὺ τε καὶ δυσασχίστατον καὶ βαστάσαντας γενναίως τῆς ἡμέρας τὸν καύσωνα, καὶ τοῖς περὶ τὴν ἐνδεκάτην εἰσεύδουσιν ἀσυμφώνους ἐν τῇ διανομῇ τῆς μισθοποδοσίας συγκαταλεχθῆσαι· αὐγασθῆναι δὲ ἡμῶν τῆς δικαιοῦς τὸ ὀπτικόν, καὶ τῇ διόπτρᾳ ἐνατενίζοντας τῇ τοῦ πνεύματος, ὥστε προφητικῶν φωνῶν ἀκροατὰς γίνεσθαι, θείων τε προσταγμάτων προθύμους ὑπηρετάς καὶ τούτου ὑποδεγμένους τὴν δωρεάν, τὸ θολοῦν τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν καὶ τὸ ἐν ἡμῖν νοερὸν ἐπισκιάζον ἐκκαθαίρεσθαι καὶ ἀπονίπτεσθαι, πανταχόθεν μὲν ἑαυτοὺς περιφρουρεῖν, καὶ συντηρεῖν ταῖς τῶν ἐναντίων βολίσι μένειν ἀπροσβλήτους· προβλέπειν δὲ τὴν ρομφαίαν, ἥνικα ἐπὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι θεήλατος παραγίνεται, ἵνα εἰ μὲν οἷον τε παράσχω ὁ θεός, ὅτε, σημαίνων τὴν ἔφθοδον τὸ θεῖον ἐξελιδύμενος, αὐτοῖς τε καὶ οἱ καρυσσόμενοι ἐκ τῆς ὀργῆς διαφύγοιεν· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, τὴν γοῦν ἑαυτοῦ διασώσωμαι ψυχὴν· κατὰ τὸν Ἀὐτὸν ἐκείνον, τὸν δίκαιον, ὃς σῶσαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τοῦ ἐμπρησμοῦ διεπραγματεύσατο. Καὶ τὰ μὲν τῆς ὑμετέρας εὐχῆς τε καὶ πνευματικῆς συμμαχίας ἐνταῦθα κείσθω. Καίρις δὲ λοιπὸν πάριστε τὴν μεγάλην τῆς ἀληθείας σάλπιγγα, τὸν μεγαλοφρονότατον τοῦ Εὐαγγελίου κήρυκα, Παῦλον καταβῆσαι τὸν αἰδιδίμον ἐπὶ τοῖς πάλαι πιστοῖς Ῥωμαίοις ἄγαν παρακαλούμενον, καὶ οἷον σκυρτώντα τῷ πνεύματι, καὶ πρὸς τὸ τῆς πίστεως αὐτῶν σπουδαῖον καὶ θερμὸν, μαγαρρουνότα καὶ φιλοτιμούμενον, καὶ μαρτυροῦντα, ἐφ' ὧς τε τοῦ κόσμου τοῖς πέραςι περιερχοῦμενον καὶ διαγγελλόμενον, καὶ μεγαλαυχοῦντα λέγειν· δι' ὧν αὐτοῖς ἐπιστέλλον φαίνεται· «Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου [διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ πάντων ὑμῶν], ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.» καὶ ἐπειδὴ ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Εὐαγγελίου καθαρὰ καὶ ἀκίβδηλος πίστις, καὶ ὑπὲρ ἧν οὐκ ἔστιν ἑτέρα, οὔτε Ῥωμαίοις ὁροῖς συσταλλομένη περιγράφεται, οὔτε πέραςι περικοσμίους ὀρίζεται, ἐπὶ τοσούτον δὲ μᾶλλον ὑπερήπλωται καὶ ὑπερέκχεται, καὶ προφητικαῖς καὶ ἀποστολικαῖς φωναῖς πορορμώμενος φάνα· «Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ὁ τοῦ θεοῦ κηρύγματος φθόγγος ἐξεληλύθε καὶ εἰς τὰ πέρι τῆς οἰκουμένης τῶν χρηυσόντων τὰ ῥήματα.» Εἰ δὲ δεῖ καὶ τούτων εἰπεῖν ὑψηλότερον, αὕτη καὶ ἐν οὐρανῷ ταῖς ἀνωτάτω καὶ νοεραῖς δυνάμεισι παρρησιάζεται, εἰ γὰρ καὶ μία Ἐκκλησία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, καὶ Ἐκκλησίαν πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς δεδικαιωμένην ἐκείθεν ἀκούομεν, καὶ πόλις τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων ἡ ἁγία Ἰερουσαλὴμ ἥς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός, ὃς καὶ κατήλλαξε τὰ ἰουδαῖα τοῖς ἐπιγενοῖς καὶ τὸ μεσότημον τοῦ πραγμοῦ λέναι, καὶ τὸ ἀπολωλὸς ἐπὶ τῶν ὤμων ἀράμενος δι' ἀπράστου συγκαταβάσεως τοῖς σωζομένοις καὶ μένουσιν ἐγκατέμει· ταῦτ' ἐγὼ καὶ μάλα δικαίως τὸ ἐναῖον καὶ ἀδιάστατον ἔρχομαι· Ἡνῖκα σύνεσιν καὶ σύμπνοαν ἢ κρίσις τῇ πίστει συνοίσεν [σύνεισιν], οὐ γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ μόνον γνωστὰς ὁ θεός.

Καὶ οἱ τὸ νόον τῶν Ῥωμαίων, δυνάμει κληρονομήσαντες, ἃ
 τε δὴ ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ θεμελίου ὠκυδομημένοι
 τῆς πίστεως, φαμέν δὴ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν
 πανσόφων τεχνιτευμάτων, τεθέντος ἀκρογωνιαίου λίθου
 τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, κατ'
 οὐδὲν ἐν πίστει τὰ δευτέρα τῶν περὶ αὐτῶν ἀπο-
 φερόμεθα. Ἐν γὰρ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι τὸ
 προαρθρούμενον, καθάπερ οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, οὐχ
 Ἕλλην, οὐ βάρβαρος [οὐ Σκύθης], οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλευ-
 θερὸς, ἀλλὰ πάντες ἐν Χριστῷ ἐν ἑσμέν. Τοιγάρτοι καὶ
 ἐν ἡμῖν ὁ θεὸς Παῦλος κομπαζέται καὶ αὐχέεται μέγα,
 καὶ σεμνυνέσθω συνάπτων τοῖς παλαιῶς τὰ νῖα, καὶ συγ-
 κρίνων ἐν τε δόγμασι καὶ κηρύγμασιν. Οὐ καὶ ἡμεῖς
 ταῖς διδασκαλίαις καὶ υποθήκαις ἐπόμενοι ἐφ' αἷς
 ἐρξείζόμεθα κραταυρούμενοι τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως
 ἡμῶν, ἐν ᾗ ἐστήκαμεν καὶ καυχώμεθα, καὶ τὰς ἡμε-
 τέρας ὑπολήψεις, αἱ τινὲς ποτὲ εἰσι περὶ τὴν οὕτως
 εὐκλεᾶ καὶ ἀμώμητον ἡμῖν θρησκίαν ἀνακαλυμμένῃ
 προσώπῳ διαπρυσιῶς κηρύσσομεν, μεθ' ἧς τῷ Θεῷ
 λατρεύομεν, καὶ ἦν ὡσαπνὲν διακοντοί, ἡ [Hard. forte,
 ᾗ] τὸν αἶρα, ἀκλιτῶς ἔχομεν· ἡ καὶ συναπέρχεσθαι
 τῆς ἐνθὺνδε ζωῆς κατισχυρίζομεθα, τῇ ἄνωθεν χάριτι
 δυναμούμενοι καὶ φρουρούμενοι, ὥς οὐκ ἔστιν ἄλλη
 ὁδὸς εἰς τὴν ἐπιδοῦναι ἢ ἐπιδόξαι ἢ τὰ τῆς παρουσίας ζωῆς εὖ θέσθαι
 ἢ τῶν ἐν τῇ μελλούσῃ ἀποκειμένων τοῖς ἑξῆς ἀγαθῶν
 ἐπιτεύξασθαι.

Ὁμολογῶ τοίνυν πιστεύειν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παν-
 τοκράτορα, τὸν πάντων ποιητὴν καὶ δεσπότην καὶ κύ-
 ρειν· καὶ εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ τὸν κύριον
 ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀληθινόν Θεόν, τὸν πρωτογέ-
 νον Λόγον, τὸν ἀνάρχον καὶ ἀφράστως ἐξ αὐτοῦ γεν-
 νηθέντα, ἀλήπως καὶ ἀπερινοήτως πάσῃ νοητῇ καὶ
 αἰσθητῇ κτίσει· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ
 ζωαρχικὸν καὶ πανάγιον· Τριάδα ὁμοούσιον, ὑπερούσιον,
 ἀόρατον, ἀκατάληπτον, ἀχώριστον, ἀαλλώλων, ἀπλὴν
 καὶ ἀμερτὴ καὶ ἀτίμητον, ἀδιάστατον, αἰδιον, ἀσώμα-
 τον, ἄπικτον, ἄποσον, ἐμόνιμον, ὁμόδοξον καὶ ὁμόθεον·
 ἀναφῶ τε καὶ ἀψήλαπτον, καὶ ἀσχημάτιστον, ἀπειρά-
 γηστον, φῶς ἀειλαμπές, τριλαμπές, ὑπέρφωτον, ἀπὶ
 ὧσαύτως καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχουσιν· πάντων ἐκο-
 πτικὴν καὶ τελειωτικὴν δύναμιν, πᾶσι τοῖς λογικοῖς τε
 καὶ νοετοῖς, νοερώς καὶ ἀμερῶς τῇ προνοίᾳ [προχύσει]
 τοῦ θείου φωτός ἐπιδάμπουσιν ἀναλόγως ταῖς τῶν
 φωτιζομένων παραδοχαῖς, καὶ πρὸς τὸ εἶναι [καὶ εὖ
 εἶναι] διατηροῦσιν ἐν ὑπεστώσει πράγμασι καὶ οὐ ψι-
 λαῖς ὀνόμασι γνωρίζομένην, μετ' ὁσιότητι, καὶ ἐξουσίᾳ,
 καὶ βασιλείᾳ δοξαζομένην, καὶ προσκυνουμένην ὑπὸ πά-
 σης ὁρωμένης καὶ ἀοράτου κτίσεως.

A et alia, sed una eademque cœli terræque Ecclesia ;
 quare nec immerito unam ubique eamque indivul-
 sam per fidei concordiam societatem oblinemus ;
 neque enim in Judæa tantum notus est Deus, sed
 omni in loco, quocunque mens sensusve attingere
 potest.

Unde et nos quoque, qui novæ Romæ nomen
 sortiti sumus, tanquam super uno eodemque fidei
 fundamento, apostolorum nimirum et prophetarum,
 sapientissimorum utique architectorum, Christo in-
 terim et Deo, omnium nostrum Salvatore pro an-
 gulari lapide et fundamento substrato, ædificati,
 quod quidem ad fidei integritatem attinet, veteribus
 Romanis nequaquam cedimus. Nam in sanctis Dei
 Ecclesiis non est prioris aut posterioris ratio, sicut
 neque Judæi quoque et Græci, servi et liberi, et
 barbari et Scythæ, sed omnes unum in Christo su-
 mus (Coloss. iii). Quapropter et de nobis quoque
 divus Paulus gloriatur, magnificeque sentiat, et novæ
 antiquis conjungens, dogmaque dogmati, et prædi-
 cationem prædicationi committens, ex æquo de
 utrisque gestat. Siquidem nos æque ac illi, illius
 doctrinam et institutionem assecuti sumus, in illis-
 que consistimus radicati, et in fidei nostræ con-
 fessione confirmati : in qua etiam stamus et gloriamur
 nostramque quam de religione usque adeo gloriosa
 et inculpata habemus sententiam aperta revelataque
 facie prædicamus ; in qua et Deo quoque servimus,
 et dum spirabimus indefense perseverare, cœlesti
 gratia corroborati constabilitique, ex hac vita disce-
 dere peroptamus ; nec enim alia est via, ut præsen-
 tem hanc vitam recte sancteque instituamus, bona-
 que quæ dignis in futuro sæculo reposita sunt, certo
 consequamur.

Fateor proinde me credere in unum Deum Patrem
 omnipotentem, omnium factorem, omnium herum
 et dominum ; et in Filium ejus unigenitum Dominum
 nostrum Jesum Christum, verum Deum, Verbum
 æternum, ab æterno ineffabiliter, incomprehensibi-
 liter, modoque quem nulla, neque spiritualis, neque
 sensibilis creatura assequi potest, ex Patre natum ;
 et in Spiritum sanctum vivificum ac sanctissimum.
 Credo in homousiam Trinitatem, supersubstantia-
 lem, inaspectabilem, incomprehensibilem, impar-
 tibilem, inalterabilem, æternam, indivisam, simplicem,
 omnis partis, omnis compositionis, omnis corporis,
 omnis quantitatis et qualitatibus expertem, eodem
 honore, eadem gloria, eadem deitate pollentem,
 nulli neque tactui, neque contactui obviā, omnis
 figuræ exsortem, infinite bonam, lumen defectionis
 nesciam, trilucentem, supersplendidam, semper pari
 similique modo affectam, virtutem omnia intuentem,
 et proinde per divinæ lucis radium præsentem, illu-
 minata et existentia omnia, tam in esse quam in
 bene esse convenienter, prout cujusque natura ferit,
 conservantem ; in rebus subsistentibus, et non in
 solis nudisque nominibus cognitam ; una divinitate,

pari potentia, æquali regni majestate glorificatam; Ab omnibus aspectabilibus inaspectabilibusque creaturis cultam et adoratam.

Trium autem hypostaseon quas in Trinitate consideramus, alia est Pater, principio carens, nullam suæ existentiae causam habens, neque enim aliunde est, sed a seipso, et in seipso habet esse. Alia rursus est Filius, qui principii expers non est, ex Patre enim est: Pater namque Filii principium et origo existit; quod si temporis initium spectes, æque Filius principio caret ac Pater: est enim temporum conditor, non subjectus tempori; inseparabili autem æternaque generatione ex Patre elucet, tanquam gloriæ illius splendor paternæque substantiæ character. Alia tandem est Spiritus sanctus, ex Patre non nativitate, sed processione substantiam habens, eandemque cum Patre et Filio æternitatem sortitus; æternus quidem, non tamen absque principio, ut qui a Patre procedat: est enim Pater ratione originis et illius quoque principium: verum ad tempus quod attinet, et ipse quoque principii expers est.

Unus igitur est Deus Pater ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus per quem omnia, et unus Spiritus sanctus in quem omnia. Ex his tribus perfectis una perfectissima, imò secundum se absolutissima constat deitas; proprietatibus sane distinctivis ac personalibus hypostases inter se sunt distinctæ (quælibet namque personarum, etiam si propter essentiali conjunctionem ab altera discerni non queat, proprietate tamen personali mentisque conceptu ab altera distinguitur, Deusque perfectus, hoc est omnibus deitatis proprietatibus ornata esse noscitur et creditur), at unum interim divinitate sunt omnes. Rursus licet simul conjunctæ tres sint, unus nihilominus adoratur Deus: obtinet hic enim trinitas secundum substantiam, unitas etiam secundum essentialitatem; atque ita contra insanam inordinatamque paganæ vanitatis confusionisque seditionem non polyarchia a nobis colitur, sed monarchia; monarchia autem non unius personæ circumscriptio, ne Judaicæ tenuitatis infantiaque imperfectionem ruditemque inducamus, sed quam naturæ æqualitas, sententiæ concordia, motionis identitas, idemque singulorum nutus ad unum declarat. Hoc autem, secundum summum illum theologum Gregorium, in generabili natura locum habere non potest: unitas enim et cognatio deitatis in trinitate consideratæ nequaquam distrahitur, aut in partes secatur, ut fit in rebus creatis, dum supposita multiplicantur. Procul enim insana et furiosa Arii opinio et rabies a nobis facessat: est enim Trinitas secundum gloriam et æternitatem modis omnibus indivisa, nulla ex parte abs sese alienata; neque ob id tamen divinæ personæ se mutuo permeant, hoc est, in se invicem transmutantur, sed harum quælibet indemutabilis manet et inconfusa et æterna; longe enim amandetur pellaturque insani stolidique Sabellii deceptoris confusio.

Veneror quoque et adoro incarnationis mysterium,

Τῶν ἐν Τριάδι θεωρουμένων, τὸ μὲν Πατὴρ ἀναρχος καὶ ἀκαινὸς ὑπάρχων· οὐ γὰρ ἐκ τίνος, ἐν ἑαυτῷ γὰρ τὸ εἶναι ἔχων. Τὸ δὲ Υἱὸς καὶ οὐκ ἀναρχος, ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ, ἀρχὴ γὰρ Υἱοῦ Πατὴρ, ὡς αἰτῶν· εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου λαμβάνοις ἀρχὴν, καὶ ἀναρχος· ποιητὴς γὰρ χρόνων, οὐχ ὑπὸ χρόνον· γεννητὸς μὲν, αἰδιὼς δὲ καὶ ἀδιαστάτως ἐκλάμψας τῷ Πατρὶ, ὡς ἀπαύγασμα [ἀπαύγασμα] τῆς δόξης καὶ τῆς πατρικῆς χαρακτὴρ ὑποστάσεως. Τὸ δὲ Πνεῦμα ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν ὑπαρξίν ἔχον, οὐ γεννητὸς μὲν, ἀλλ' ἐκπορευτὸς, αἰδιὼς Πατρὶ καὶ Υἱῷ συνθιωρούμενον, οὐκ ἀναρχον μὲν διὰ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσιν· ἀρχὴ γὰρ καὶ αὐτοῦ ὁ Πατὴρ κατὰ τὸν τοῦ αἰτείου λόγον, ἀναρχον δὲ καὶ αὐτὸ κατὰ χρόνον.

Εἰς οὖν Θεὸς ὁ Πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν Πνεύμα ἁγίῳ ἐν ᾧ τὰ πάντα. Ἐκ τῶν τριῶν τελειῶν ἐν ὑπερτελῆς καὶ προτέλειον ἡ θεότης· τοῖς μὲν ἀφοριστικοῖς καὶ προσωπικοῖς ἰδιώμασι καὶ ἀλήλοις διαφέροντα· ἕκαστον γὰρ τούτων, τῶν φύσει ἀχωρίστων διὰ τὸ συναφὲς τῆς οὐσίας, ἡνίκα ταῖς τοῦ νοῦ ἐπιβολαῖς μερίζεται, Θεὸς ὁμολογεῖται παρ' ἡμῶν, καὶ πιστεύεται, πάντων πληρέστατον ὑπάρχον τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων. Καὶ τὰ τρία ἀλλήλοις συναπτόμενα, εἰς Θεὸς παρ' ἡμῖν προσκυνεῖται, τριαδικῶς μὲν κατὰ τὴν ὑπόστασιν, μοναδικῶς δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ μοναρχία παρ' ἡμῖν τὸ τιμώμενον, οὐ πολυαρχία διὰ τὸ ἄτακτον καὶ στασιῶδες τῆς Ἑλληνικῆς ἐμβρονησίας καὶ συγχύσεως· μοναρχία δὲ, οὐχ ἡ ἐνὸς προσώπου περιγραφὴ [ἦν ἐν προσώπων περιγραφῇ], διὰ τὸ ἀτελές· καὶ στοιχειῶδες τῆς Ἰουδαϊκῆς πηνίας καὶ νηπιότητος, ἀλλ' ἡ φύσεως ὁμοτιμία, καὶ γνώμης σύμπνοια, καὶ ταυτοῦς κινήσεως δείκνυσιν, καὶ πρὸς τὸ ἐν ἡ τῶν ἐξ αὐτοῦ σύννευσις, ὅπερ ἐπὶ τῆς γεννητῆς φύσεως ἀμήχανον, ἢ φησιν ὁ μέγας ἐν θεολόγοις Γρηγόριος, καὶ οὐδὲν τὸ συνημμένον καὶ συμφυὲς τῆς ἐν τριάδι θεωρουμένης θεότητος διατίμνεται. Ἀλλοτριούσθω γὰρ ἡμῶν, καὶ ἀποτεμνίσθω ἡ τοῦ μανιώδους Ἀρείου κακοδοξία καὶ λύσσα· ἀδιαίρετος γὰρ ἡ αὕτη Τριάς, δόξη καὶ αἰδιότητι μὴ μεριζομένη μηδὲ ἀπαλλοτριουμένη, οὕτε τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων μεταπιπτουσῶν καὶ περιχωρουσῶν εἰς ἀλλήλας, ἀλλ' ἐφ' ἐκάστης τούτων ἀμεταπτώτου καὶ ἀσυγχύτου φυλαττομένης τῆς αἰδιότητος, πόρρω γὰρ ἀποπεμπέσθω καὶ ἀπελευνέσθω ἡ τοῦ ματαιόφρονος Σαβελλίου ἀπαταινική σύγχυσις.

Σίβω δὲ καὶ προσκυνῶ τὸ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων

ὑπισμένον μυστήριον, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν χρόνων ἀποκαλυφθέν ἐπὶ σωτηρίᾳ παντὸς τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ ἐπιτελεσθὲν διὰ τῆς μεγάλης συγκαταβάσεως, καὶ ἀρρήτου οἰκονομίας τοῦ ἐνὸς τῆς ἀγίας, καὶ ζωοποιοῦ Τριάδος Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ἵνα ὅθεν ἡμῖν τὸ εἶναι ὑπῆρξε διὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ ἀγαθότητα, ἐντεῦθεν καὶ τὸ εἶναι ἡμῖν χαρισθῆι. Ὁμολογῶ οὖν καὶ πιστεύω, αὐτὸν τὸν ἑνα τῆς ζωαρχικῆς καὶ μακαρίας Τριάδος τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν καὶ Λόγον τὸν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀδίδως συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, ὡς ὁμοούσιον καὶ σύνηνον ἀπείρω φιλανθρωπικῇ κενούμενον πρὸς οἶκτον τοῦ οἰκείου πλάσματος, εὐδοκίᾳ πατρικῇ καὶ οἰκτιρμοῖς, χάριτι τε καὶ συνεργίᾳ τοῦ παναγίου Πνεύματος, κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφῆναι, ἵνα τοὺς κατακριθέντας ἡμᾶς πάλαι τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῆς γρυφῆς ἐκπεπτωκῆτας παραδείσου, καὶ τῇ φθορᾷ ὑπεννησμένους χάριτι ἀνασώσῃται, καὶ θείας κοινωνοὺς ἀπεργάσῃται φύσεως. Ἐνοικήσας γὰρ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου, καὶ κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκου καὶ ψυχῇ καὶ σάρκα προκαθαρθείσης τῷ Πνεύματι, καὶ ὅλον εἰς ἑαυτὸν ἀνελήφως ἐξ αὐτῆς τὸ ἡμέτερον, ὥσπερ ἐν ἀρχῇ ζωοπλαστήτας τὴν ἄνθρωπον, προήλθε Θεὸς σεσαρκωμένος, μείνας τοῦτο ὅπερ ἦν Θεός.

Παρθένον καὶ μετὰ τόκον τὴν ὑπερφυῶς καὶ ἀρρήτως τεκούσαν συντηρήσας, μηδამῶς τῆς κατὰ φύσιν παρθενίας τρεπίσης εἰς ἐνδειξὴν ἀληθείας κατὰ τὴν πρόοδον αὐτοῦ τῆς γεννήσεως ἀτρεφίας καὶ ἀναλλοιώτου διαμονῆς. Ὁ τῷ Πατρὶ γὰρ συμφυῆς, ὁ ὁμοούσιος ἡμῖν καὶ πάντεσσι, χωρὶς ἁμαρτίας γινόμενος, σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται, παραπλησίως ἡμῖν κεκοινωνηκῶς αἵματος καὶ σαρκός· σάρκα ἐψυχωμένην ἀνέληψε ψυχῇ λογικῇ καὶ νοεῇ οὐδαμῶς προὑποστάσαν τῆς ἄκρας ἐνώσεως, ἀλλὰ μία σὰρξ ἑμφυχος λογικῇ ἐπὶ τῆς κατὰ Χριστὸν συμφυίας πιστεύεται, οὐ κατὰ χάριν σκηνώσας ἐν ἡμῖν, ἀλλ' ὅλος ὅλη τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει συμπλαθεὶς· ἀσυγχύτως, καὶ ἀδιαίρετως, καὶ ὑπερβυῶς τὴν ἔνωσιν ἐργασάμενος, ἵνα αἱ συνελθούσαι οὐσίαι θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν ιδιότητι τῇ κατὰ φύσιν διαμείνωσι, καὶ οὐδαμῶς εἰς ἀλλήλας μεταβῶσιν· εἰ καὶ ἂ κατανέμῃς τῷ λόγῳ τῆς συμφυίας παραχωρεῖν εὐσεβὲς νοοῦμεν διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων ἐπιζευξίν, ἐπὶ τοῖς γὰρ μόνῃ καὶ οὐ πράγματι διίστασθαι δοξάζομεν, διὰ τὴν ὑπερφυᾶ τῶν συνελθόντων ἔνωσιν.

Τὸ μοναδικὸν δὲ καὶ καίον τῆς ὑποστάσεως, φυλάττεσθαι πιστεύομεν ἄμικτον καὶ ἀρράγῃς διαμνον· καταβαλίσθω γὰρ ἡ φαντασιώδης τοῦ ἀπατεῶνος Εὐ-

• Verius, κατὰ κλήσεις..... περί χωρεῖν : ut sit sententia; secundum appellationes, ratione naturalis

A ante omnia sæcula prædefinitum, in novissimis vero temporibus ad totius humani generis salutem patefactum, et per magnum illum admirabilemque unius, sanctæ vivificæque Trinitatis personæ, Christi nimirum veri Dei nostri, descensum, ineffabilemque ejusdem dispensationem consummatum; ut unde per inexplicabilem ipsius bonitatem esse eramus sortiti, inde etiam ipsum bene esse acciperemus. Confiteor itaque et credo unicum opulentissimæ beatissimæque Trinitatis suppositum, ipsum videlicet Dei Filium et Verbum, quod cum Deo Patre et Spiritu sancto in omne ævum simul adoratur et conglorificatur, ut pote iisdem coessentiale et coæquale existens, infinita benignitate et misericordia erga proprium plasma motum, accedente huc paterna voluntate et miseratione, et sancti quoque Spiritus gratia, ejusdemque cooperatione de cælo descendisse, et cum hominibus conversatum esse, quo nos dudum propter peccatum damnatos, et e paradisi deliciis expulsos, corruptionique obnoxios, per gratiam salvaret, et divinæ naturæ participes efficeret. In utero enim Virginis vere propriæque Deiparæ inhabitans, et per Spiritum sanctum animam et carnem sibi adaptans, totamque nostram naturam, quemadmodum hominem in principio finxerat, sibi asciscens, prodiit Deus incarnatus.

Virginem quoque, quæ supernaturaliter et ineffabiliter pepererat, post partum virginem conservavit, virginitate illius secundum naturam nulla ex parte demutata aut labefactata, ad designandum per secundæ nativitatis processum, nullam prorsus naturam illius accessisse mutationem, aut alterationem. Qui ergo ejusdem est cum Patre naturæ, nobis per omnia, peccato tantum secluso, factus est coessentialis; etenim semine Abraham suscepto, carnis et sanguinis, perinde ac unus ex nobis, factus est particeps, carnemque anima intelligente vivificatam assumpsit, nullo quidem pacto ante summam illam unionem præexistentem, sed simul carnem, simul anima rationis compote animatam, simul Verbo unitam; nec rursum secundum solam gratiam in nostra natura habitavit, sed totus toti humanæ naturæ conjunctus, inconfusus, indivulsam, supernaturalemque unionem operatus est: divina enim et humana natura inter se coeuntes in naturali sua proprietate indemutatae persistunt perseverantque, nec ulla ex parte in se mutuo transformantur. Verumtamen propter naturalem illam coitionem et copulam, nominum quoque communicationem mutuamque reciprocationem pie concedendam existimamus, quandoquidem propter physicam illam admirandamque coeuntium naturarum inter se unionem, non re, sed sola imaginatione, unius ejusdemque quamdam hanc distinctionem statuimus.

Porro autem, quod cum naturarum distinctione personæ singularitas ejusdemque unitas indivulsa ininterruptaque semper consistat permaneatque (nam conjunctionis, eas in se invicem existere pie intelligamus. HARDCINUS.

monstrosam impostoris Eutychetis, et Dioscori confusionem concretionemve procul hinc ablegamus), sit ut unum eundemque confiteamur creatum et increatum, æternum et temporaneum, cœlestem et terrenum, circumscriptum et incircumscriptum, patibilem et impatibilem, sine matre et sine patre : alterum quidem propter ineffabilem, æternam, et omne sæculum antecedentem ex Patre nativitatem, alterum vero propter arcanam incomprehensibilemque cum nostra natura unionem; duas enim ipsius natiuitates, omnem sensum omnemque intellectum excedentes agnoscimus : unigenitus enim Filius, cum in forma Dei ac in sinu, hoc est, usia Patris esset, et ab æterno ex ipso eluceret, sub sæculorum finem semetipsum exinanivit, servilemque formam, hoc est, nostram substantiam suscepit.

Unio itaque in Christo secundum hypostasim aliud ad aliud adjungit, puta visibile ad invisibile, patibile ad impatibile, cæteraque ex quibus Salvator constituitur, non tamen alium et alium constituit, absit. Unum namque eundemque Deum perfectum et hominem itidem perfectum confitemur. Nam etsi naturarum differentiam Christo tribuimus, unum tamen eundemque etiam post incarnationem agnoscimus, et quo stolidus Nestorius a divinis seplis facessat, propter naturarum ad hypostaticam unionem cocuntium diversitatem, non duos filios, aut dualitatem filiorum inducimus, omnes autem Christi actiones, quæ utique theandricæ, hoc est, Dei simul et hominis, erant, uni tribuimus. Nam ut Deus erat, edebat opera divina, signa nimirum et miracula : ut autem homo idem ipse sponte subibat passiones, sustinebatque probra et contumelias. Unde cum duabus naturis consentanee, imo necessario, juxta pias divinasque divinorum patrum nostrorum traditiones, duas quoque naturales operationes illius glorifico, ipsarum quodammodo naturarum et substantiarum indices atque constitutrices. Pari modo et duas quoque naturales unius ejusdemque Dei et Domini nostri Jesu Christi voluntates veneror. Nam juxta utramque naturam, ex quibus et in quibus existit et intelligitur, voluntatis facultatem ei tribuimus : ut enim operatur salutarique passioni ultro sese exponit, ita et vult quoque.

Credo rursum illum ipsum crucifixum esse, non quidem in ea natura in qua cum Patre lucet et requal (etsi gloriæ Dominus propter idiomatum communicationem crucifixus dicatur), sed in natura, hoc est, terrena, secundum quam terrestrem nostram massam suscepit, et factus est maledictum propter peccata nostra, quo suæ nos benedictionis faceret esse participes; et carnis mortem ab improbis illatam patienter sustinuit, quo mortis stimulum, id est peccatum in carne sua condemnaret, et destrueret eum qui mortis habebat imperium, hoc est diabolum. Credo corpus suum sepulturæ contradictum, incorruptum conservasse, nullo quidem modo ab arcana illa inexplicabilique unione divulsam, etsi illud tridui illo intervallo anima fuerit spoliatum;

A τυχίου [Εὐτυχίου] καὶ Διοσκόρου σύγχυσις τε καὶ συνουσίαις· ἐντεῦθεν τὸν αὐτὸν κτιστὸν καὶ ἄκτιστον ὁμολογοῦμεν, προαιώνιον τε καὶ ὑπάρχον, οὐράνιον τε καὶ ἐπίγειον, περιέγραπτον τε καὶ ἀπερίγραπτον, παθητὸν τε καὶ ἀπαθὴν, ἀμήτορα καὶ ἀπάτορα, τὸ μὲν διὰ τὴν ἁρρήτην, καὶ ἄναρχον, καὶ προαιώνιον ἐκ Πατρὸς γίννησιν, τὸ δὲ διὰ τὴν καθ' ἡμᾶς κρυφίαν τε καὶ ἀπερινόητον ἔνωσιν, καὶ δύο αὐτοῦ τὰς γεννήσεις κηρύσσομεν, ἀκαταλήπτους, καὶ ὑπὲρ λόγον τυγχανούσας· ὁ γὰρ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, τουτέστιν ὁ ἐν οὐσίᾳ τοῦ Πατρὸς προαιώνιος· ἐξ αὐτοῦ ἐκλάμψας, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἑαυτὸν κενώσας, καὶ τὴν τοῦ θούλου μορφήν ἀνέλαβεν, ὁ ἐστὶ τὴν ἡμετέραν οὐσίαν.

B

Ἢ ἐν Χριστῷ οὖν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις, ἄλλο μὲν πρὸς ἄλλο τὰ ἐξ ὧν ὁ Σωτὴρ, συνάγει· οἷον δὲ τὸ ἄορατον καὶ ὁρώμενον, παθητὸν καὶ ἀκήρατον, οὐκ ἄλλον δὲ καὶ ἄλλον, μὴ γένοιτο. Θεὸν τὸν αὐτὸν τέλειον ἀληθῆ καὶ ἄνθρωπον τέλειον ὁμολογοῦμεν· τὸ διάφορον τῶν φύσεων προσνέμοντες, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν γινώσκοντες, καὶ μετὰ τὴν σάρκασιν, οὐκ εἰς δυνάδα νῶν μερίζοντες, διὰ τὸ ἑτεροῖον τῶν συνδραμουσῶν ἐπὶ τῇ καθ' ὑπόστασιν ἑνώσει φύσεων, ἵνα ἐξωσθῇ τῆς θείας αὐλῆς ὁ παράφρων Νεστόριος, πάντα δὲ τὰ τῆς θεανδρικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας ἐπιτελέσαστα. Ὡς γὰρ Θεὸς ἐνέργει τὰ θεῖα, δι' αὐτῶν τὰς θεοσημείας καὶ τὰ θαύματα ἐργαζόμενος, ὡς ἄνθρωπος δὲ, ὁ αὐτὸς τὰ πάθη καὶ τὰς ὕβρεις ἐκουσίως κατεδέξατο. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν δύο φύσεων ἀπολούθως καὶ ἀναγκαιώς, ἰσαριθμῶν καὶ τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας δοξάζω, ὡς δηλωτικὰς καὶ συστατικὰς αὐτῶν τῶν οὐσιῶν ἡγρυν φύσεων, κατὰ τὰς θεοσεβεῖς καὶ θεοπρεπεῖς τῶν θεοσόφων ἡμῶν πατέρων παραδόσεις. Ὡσαύτως καὶ δύο θελήσεις ἔχουν θελήματα φυσικὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνὸς Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρεσβεύω. Θελητικὸν γὰρ αὐτὸν γενώσκει καθ' ἑτέραν τῶν φύσεων, ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς ὑπάρχει καὶ νοεῖται· ὥσπερ ἐνεργούσα οὗτα καὶ θέλοντα· ἐπὶ τὸ πάθος δὲ τὸ σωτήριον ἐκουσίως ἔλθοντα.

D Πιστεύω αὐτὸν σταυρωθῆναι οὐκ ἐν ᾧ διαλαμβάνει σὺν τῷ Πατρὶ οὐσίᾳ· εἰ καὶ τὸν Κύριον τῆς δόξης ἑσταυρωσθαι λέγεται [γέγραπται] τῷ λόγῳ τῆς ἀντιδόσεως· ἀλλὰ τῇ καθ' ἡμᾶς γερᾷ [γεγραῖ] φύσει, καθ' ἣν τὸ χοικὶν ἡμῶν ἀνέλαβε φύραμα, καὶ κατὰρα ὑπὲρ ἡμῶν γέγονεν, ἵνα τῆς παρ' ἑαυτοῦ εὐλογίας κοινωνοὺς ἡμᾶς ἀναδείξῃ, καὶ τὸν τῶν κακοῦργων κατὰ τὴν σάρκα ἡνέσχετο ὑπομείναι θάνατον, ἵνα τὸ τοῦ θανάτου κέντρον, τὴν ἁμαρτίαν κατακρίνῃ ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, καὶ καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὴν διάβολον. Ταρῇ δὲ παραδοθὲν αὐτοῦ τὸ σῶμα ἁγίον διατηρησάντα μηδαμῶς τῆς ἀπορρόπτου καὶ ἀνεκφράστου διακρίθῃς ἐνώσεως· εἰ καὶ τῆς λογικῆς αὐτοῦ καὶ νοερᾶς ψυχῆς ἐχωρίσθη ἐν τῷ τριήμερῳ διαστήματι μεθ' ἧς αὐτὸς καὶ εἰς ἔθου κατέβηκε, καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ

πνεύμασιν, ὡς ὁ κορυφαῖος καὶ θεῖος ἔφησε Πέτρος, ἅπαντες ἐκάρησαν τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀπολύτρωσιν ἐχαρίσατο, ἀφθαρσίας δὲ ἡμῖν ἀπαρχὴν ἔργου· ἐν ᾧ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέδιωσεν. Διότι γὰρ ὡς Θεὸς, πατήσας τὸν θάνατον, προδεδωκένον πᾶσιν σαρκὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ συνέστησεν ἡμᾶς, τοὺς πεσόντας τῷ τῆς ἁμαρτίας πτώματι.

Ἐπιστάμεθα δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ταῖς γυναῖξιν, καὶ τὴν χαρὰν αὐταῖς προαγγιλλάντα, καὶ τὴν ἐκ τοῦ θήλειος ἡμῖν ἐνοικήσαντος λύπην ἔξαφανίσαντα, ὁρβέντα δὲ καὶ τοῖς θεοπεσιόεις αὐτοῦ μαθηταῖς τὸ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ πιστούμενον μυστήριον· καὶ δεικνύντα, [ὡς] εἰς αὐτὸς ἦν καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως διὰ τῆς βρώσεως, καὶ τῆς τοῦ σοφοῦ Θωμᾶ κατὰ τὴν θείαν πλεῦραν ἐπαφῆς, ἀναληφθέντα τε εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθισθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός μετὰ τοῦ προσώματος, μεθ' οὗ αὐτὸς ἐλευσεται ἐν δόξῃ θεοκρεπείᾳ καὶ ἐξουσίᾳ τῇ κατὰ πάσης κτίσεως, καὶ κριτὴς καθισθῆσεται ἐκαστῷ κατὰ τὸ βιβιωμένον ἀποδοῦνός· πάντας γὰρ ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ.

Μετὰ ταῦτα πιστεύω καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν, ἥλικα ἡ τοῦ κόσμου μεταστοιχείωσις γένηται, ἵνα τὸ θνητὸν ἡμῶν ἐνδύσῃται ἀθανασία, καὶ τὸ φθαρτὸν ἀφθαρσίαν περιβάλῃται. Ὁμολογῶ καὶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν, τὸ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα τελούμενον κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν καὶ θείαν παράδοσιν. Ταῦτα τῆς ὁρθοδόξου καὶ ἱερᾶς ἡμῶν λατρείας σεβάσμιμα δόγματα καὶ μυστήρια κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ τῶν θείων μυσταγωγῶν ὑψηλὴν τε καὶ ἀκραινεστάτην θεολογίαν, καὶ τὴν σωτήριον περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ λόγου οἰκονομίαν, καὶ ὅσα τούτοις συμβαίνοντα, ἐράμιλλα κηρύγματα μετὰ πάσης ἀποδοχῆς καὶ πίστεως συντηρῶ τε καὶ ἀσπάζομαι.

Ἀποδέχομαι δὲ καὶ ἐξαίτω τὰς τε προσεχίας καὶ πρὸς Θεὸν ἐντεύξεις· πρῶτον μὲν καὶ ἐξαιρέτων, τῆς πανάγνου καὶ παναμώμου καὶ ἀειπαρθένου δισκοίνης ἡμῶν Θεομήτορος· ἔπειτα τῶν θείων καὶ οὐρανίων δυνάμεων, τῶν ἁγίων καὶ πανευφύμων ἀποστόλων, τῶν μακαρίων προφητῶν, καὶ ἐνδόξων καὶ καλλενίκων μαρτύρων, καὶ Θεοφόρων Πατέρων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων τῷ Κυρίῳ· οἱ ζῶσι διαπαντός ἐν αὐτῷ· ψυχὰί γὰρ δικαίω ἐν χειρὶ Κυρίου· ὡς μεγίστην σωτηρίαν ἐντεῦθεν ψυχῆς καὶ σώματος ἀποκούμενος.

Προσπυνῶ δὲ καὶ περιπτύσσομαι τὰ σεβάσματα αὐτῶν λείψανα, ὡς λατρεῖον ψυχικῶν τε καὶ σωματικῶν παθημάτων τυγχάνοντα. Ἀνυμνῶ οὖν αὐτῶν τὴν σεμνὴν καὶ εὐθεὴν πολιτείαν καὶ τοὺς ἀοιδίμους αὐτῶν ἀγῶνας καὶ ἀθλους, γεραίρω τὰς θήκας, καὶ ταῖς ἀνωτάτω

A cum qua anima et ipse quoque ad inferos descendit, iisque, qui in carne erant spiritibus (quemadmodum apostolorum coryphæus divinus Petrus exponit), resurrectionem prædicavit, libertatemque et redemptionem impertivit, et nobis quoque, ut pote primogenitus mortuorum, per resurrectionem ali-quod incorruptionis principium exstitit : surrexit enim ut Deus, mortem pessumdans, universæque carni ad resurrectionem viam patefaciens ; nos, qui peccati casu in mortem concideramus, una secum quodammodo suscitans.

B Credo mulieribus post resurrectionem suam attitisse, tristitiaque quæ ex muliere ad nos devenerat abolita, gaudium lætitiæque illis annuntiassæ. Credo divinis discipulis vivum sese exhibuisse, suæ resurrectionis mysterium confirmasse, ac quomodo idem ipse foret, qui ante resurrectionem, per manducationem sacri que lateris, quod sapiens Thomas contractavit, exhibitionem, demonstrasse. Credo denique assumptum esse in cœlos, et ad dexteram Dei Patris consedisse, et cum assumpto corpore non absque gloria, divinaque majestate olim denuo venturum esse, judicem sessurum, et unicuique juxta vitæ suæ rationes redditurum : omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi.

Credo postquam mundus hic fuerit innovatus, et quodammodo transelementatus, et carnis quoque resurrectionem futuram, quo nimirum nostrum hoc mortale induat immortalitatem et corruptibile incorruptionem (1 Cor. xv). Confiteor etiam unum baptismum in remissionem peccatorum, quod secundum evangelicam apostolicamque traditionem perficitur in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Hæc veneranda orthodoxi sacri que cultus nostri dogmata divinaque mysteria, quæ juxta sublimem sincerissimamque theologiam divini sacri que doctores nobis tradiderunt, tum salutare quoque divini verbi erga nos dispensationem, tum cæteras omnes hisce similes et consentaneas doctrinas prædicationesque cum omni acceptatione et fide amplector et servo.

D Exosculor nihilominus et expeto sanctorum apud Deum patrocinia et intercessionem : primo quidem præcipueque sanctissimæ et immaculatissimæ semper virginis ac dominæ nostræ Dei matris, mox vero divinarum cœlestiumque virtutum, sanctorum laudatissimorumque apostolorum, beatorum prophetarum, gloriosissimorum invictissimorumque martyrum, divinorum Patrum, ac omnium denique sanctorum, qui ab initio mundi Domino placuerunt, et absque ullo omnino fine in ipso et per ipsum vivunt (animæ enim justorum in manu Dei sunt [Sap. iii, 4]), ut qui maximam hinc animæ corporisque salutem consequar.

Adoro item et exosculor venerandas illorum reliquias, quippe quæ certam animorum corporumque morbis salutem, medicinamque conferant. Suseipio præterea ac laudo venerandam divinamque illorum conversationem, celeberrimasque eorumdem agones

et pugnās, honoro quoque et veneror sacrosanctas illorum tumbas et sepulturas; dignos denique illos ipsos censeo, qui summis honoribus decorentur, maximisque laudibus evehantur, quoniam pro gloria Dei omnium nostrum Salvatoris sanguinem suum profuderunt, et hanc fluxam præsentemque vitam, ob suam in Deum charitatem animose spreverunt, vivificasque ac salutare illius perpeffiones imitati sunt. Complector itidem suscipioque non solum venerandas Christi omnium Salvatoris nostri iconas, et venerabiles sanctissimæ Dei matris imagines, verum sacras quoque sanctorum omnium effigies eamque venerationem illis exhibeo, quam honor eorum merito postulat.

Amanter præterea reverenterque veneror, et amplector septem sacras et œcumenicas synodos, omniaque supernaturalia, et salutaria dogmata, et decreta, quæ a sanctis et divinis Patribus nostris, quosolim Spiritus sanctus ad Ecclesiam suam regendam pascendamque instituit, in illis exstant sancita et determinata.

In primis quidem sacram 318 celeberrimorum Patrum synodum, qui quondam apud Nicæam civitatem contra impium et furiosum Arium convenerunt, quæ et impietatis auctorem ab Ecclesia expulit, et fidem veram rectamque per sacrum illud et divinum symbolum nobis exposuit, et Deum Verbum, Deique Filium non creaturam, ut ille, sed Patri homousion et certum verumque Deum, et rerum omnium creatorem esse orthodoxe determinavit.

Deinde vero 150 sanctorum divinissimorumque Patrum synodum, quæ post Nicæam in hac regia civitate coacta Macedonium impiissimum Spiritus sancti impugnatores exauctoravit, ostendens illum non esse quid creatum, sed verum Deum Patri et Filio per omnia homousion, eadem sacram symbolum Spiritus sancti verbis fusius explicavit, quin et Apollinarium quoque hominem vere stolidum et insanum ab Ecclesia pepulit.

Post hanc autem suscipio sacram 200 sanctorum Patrum doctorumque hominum synodum, quæ contra vesanum Nestorium blasphemiasque ejusdem voces Ephesi coit, eundemque gradu et loco movit, et unam esse Christi et Dei nostri personam, duas vero ejusdem naturas sine ulla confusione ac divisione inter se unitas determinans, unum rursus eundemque Deum et hominem simul esse declarans, ac sacram tandem virginem Mariam vere proprièque deiparam esse pronuntians.

Complector quarto sacram 650 divinatorum Deoque afflatorum Patrum Chalcedone coactorum synodum, quæ impiissimos Eutychem et Dioscorum, obscuramque ac tenebrosam eorumdem confusionem condemnavit. His anathemate jugulatis, unum eundemque Christum Deum ac Dominum nostrum et hominem perfectum, et Deum rursus perfectum esse in duabus quidem naturis, in una vero persona inconfuse indivulsetque existentem pie deprædicavit.

Tum quintam rursus sacram 165 sanctorum Pa-

τριμαίς στεφανῶν αὐτοῦς, ὅτι ὑπὲρ τῆς δοξῆς τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Θεοῦ τὸ αἷμα ἐξέχεαν, καὶ τῆς προσκαίρου ζωῆς διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην κατεφρόνησαν, μνηταὶ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ σωτηρίου πάθους αὐτοῦ γενόμενοι, ἀσπαζόμενοις ἅμα τῇ τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ σεβασμῷ εἰκόνι τῆς τε πανάγνου καὶ Θεομήτορος καὶ τοῦς σεπτοῦς καὶ ἁγίους αὐτῶν χαρακτῆρας, προσνέμων αὐτοῖς τὴν κατὰ τιμὴν προσκύνησιν.

Πρὸς τοῦτοις ἀσπασίως ἀποδέχομαι καὶ τιμῶ τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἐπτὰ συνόδους καὶ τὰ ἐν αὐταῖς δογματισθέντα καὶ κηρυχθέντα θεῷ τε καὶ ὑπερφυσῇ καὶ σωτήρια δόγματα παρὰ τῶν ὁσίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν, οὓς κατὰ καιρὸν ἔθετο τὸ Πνῦμα τὸ ἅγιον ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ καὶ διέπει.

Πρῶτα μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσαν τῶν τσ' αἰδίων Πατέρων ἡμῶν σύνοδον, κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς καὶ μαριώδους Ἀρείου· ὃν τῆς Ἐκκλησίας ἐξώσασα, πίστιν ἡμῖν ἀληθῆ καὶ εὐθυτάτην διὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ θείου συμβόλου ἐξέφώνησε· τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ τοῦ Θεοῦ Υἱόν, οὐ κτίσμα κατ' αὐτὸν, ὁμοούσιον δὲ τῷ Πατρὶ καὶ συνάναρχον, ὡς Θεὸν ἀληθινόν καὶ κτίστην τῶν ἀπάντων ὀρθοδόξως ἰδομάτισεν.

Εἶτα τὴν μετ' αὐτὴν ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων συναθροισθεῖσαν τῶν ρν' θεοπνευστῶν Πατέρων τὸν ἀνόσιον πνευματομάχον καθελούσαν Μακεδόνιον καὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ συμβόλου ἔννοιαν ἐξαπλώσασαν, καὶ τοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγους ἐπιτρανώσασαν, Θεὸν ἀληθινόν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ οὐ κτίσμα αὐτὸν βεβαιώσασαν, καὶ Ἀπολινάριον τὸν Λαοδικεῖα, τὸν ὄντως ἄφρονα καὶ ἀνόητον τῆς Ἐκκλησίας ἀποκηρύξασαν.

Μεθ' ἧν τὴν ἐν Ἐφέσῃ τὸ πρότερον συναγχευμένην, τῶν ἱερῶν διακοσίων διδασκάλων ἁγίαν σύνοδον κατὰ Νεστορίου τοῦ ματαιόφρονος καὶ τῶν ἐκείνου βλασημικῶν, ὃν καθελούσα, μίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν καθ' ἑνωσιν ὑπόστασιν, καὶ δύο φύσεις ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως σφωῶς ἰδομάτισε, τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον ἀποφύνασα, καὶ τὴν ἁγίαν Μαρίαν, κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον ὁμολογήσασα.

Μετὰ ταῦτα τῶν ἐν Καλχηδὸνι συνδραμόντων ἑξακοσίων τριάκοντα ἑθίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων, ἧτις τοὺς δυσσεβεῖς, Εὐτυχία καὶ Δίσσκορον, καὶ τὴν ζοφώδη καὶ ἐσκοτισμένην αὐτῶν σύγχυσιν κατεδίκασε, καὶ τούτους ἀναθεματίσασα, τέλειον αὐτὸν Θεὸν, καὶ τέλειον ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐν δύο φύσεσι καὶ ὑποστάσει μὴ ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως εὐσεβῶς ἀνεκήρυξεν.

Ἔτι μὲν καὶ τὴν αὖτις κατ' αὐτὴν τὴν Θεοφρούρητον

πάλιν συγκροτηθεῖσαι ἁγίαν πέμπτην σύνοδον τῶν ῥ' ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, ἥτις τὰ Θεοδώρου καὶ Νεστορίου, πρὸς δὲ καὶ Ὀριγίνους, Διδύμου τε καὶ Εὐαγρίου, καὶ τῶν ἀμφοτέρους κακοδόξων ἀσεβῶν δόγματα, τέως μὲν παρὰ τοῖς πολλοῖς κρυπτόμενα, τινικαῦτα δὲ πικρῶς ἀνεκφυέντα καὶ ἀναβλαστήσαντα ἐξέτιμε· δι' ὧν γὰρ αὐτοὶ ἰληρώδους μυθολογημάτων, Ἰουδαϊκῇ τε καὶ Ἑλληνικῇ μάλλον, ἢ Χριστιανικῇ δόξῃ ἐπακολούθησαν.

Ἐξῆς τὴν ἑκτην τῶν ῥ' ἁγίων ἀνδρῶν οἰκουμένην σύνοδον καὶ αὐτὴν κατὰ τοῦτο τὸ βασιλεῖον ἄστυ συνηγμένην, καὶ τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων τὰς τε ιδιότητας καὶ φυσικὰς ἐνέργειας καὶ θελήσεις κηρύξαντες, ἀναθεματίσασαν δὲ Θεόδωρον τὸν τῆς Φαράν ἐπίσκοπον, καὶ Ὀνώριον, Εὐρόν τε καὶ Σέργιον, Πύρρον, Παῦλον καὶ Πέτρον, τοὺς συγχωρήσει Θεοῦ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἐν τῇ ἱερῶσύνῃ εἰσφθαρέντας· ἐτι καὶ Μακάριον τὸν Ἀντιοχείας ὀνομασθέντα πρόεδρον, καὶ Στέφανον τὸν τοῦτου μαθητὴν· πρὸς δὲ καὶ Πολυχρόνιον, τὸν νεκροφρόνα γέροντα· οἱ ἐν θλίμμα, καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἰδοῦσας.

Ἐπὶ ταύτης δὲ πάλιν καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον συνελθοῦσαν τῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ῥ' Πατέρων ἐβδόμῃ καὶ ἱερᾷ σύνοδῳ, ἥτις πάσας τὰς προλαβοῦσας ἁγίας συνόδους ἐπισφράγισε, καὶ τὰ τούτων δόγματα, τῶν σεπτῶν καὶ ἱερῶν εἰκόνων τὴν ἀρχὴν παραδειδομένην τῇ Ἐκκλησίᾳ προσκύνειν ἀνεδέχτο, δρίσασα παραπλήσιος αὐτὰς τῷ τύπῳ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ προσκυνεῖσθαι. Ἀπεβάλλοιεν τῆς Ἐκκλησίας τοὺς ἐφ' ὕβρει καὶ καταστροφῇ τούτων κενολογήσαντας, καὶ τῶν Χριστιανῶν κατηγορήσαντας, ὅτι ὡς θεοὶς αὐτοῖς προσεκύνησαν· τουτέστι Θεοδόσιον, Βασίλειον, Σισίνιον, τοὺς παροράσει Θεοῦ ἱερατικῶν θρόνων ὄρξαντας.

Καὶ ταύτας τὰς εἰρημένας ἁγίας οἰκουμένικας συνόδους ἀποδέχομαι, καὶ πάντων τῶν ἐκρήτων καὶ μακαρίων Πατέρων τὰ τε δόγματα καὶ πονήματα ἀσπάζομαι, ὡς διδασκαλίαν ἀνεπίληπτον καὶ σωτηρίας θεμέλιον, καὶ οὗς ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία προσίσταται ἀποδέχομαι, καὶ οὓς ἀποτρέπεται ἀποστρέφομαι. Ἀποβάλλομαι δὲ καὶ παντελῶς ἀποτρέπομαι τοὺς ἀπὸ Σίμωνος τοῦ Μάγου, καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο τῆς εὐσεβείας παντάπασιν ἀποπεπρωκότας, καὶ δόξαις πονηρῶν δογμάτων καὶ φθοροποιῶν ἐμφυρέντας, καὶ τὴν τῶν ἁγίων παράδοσιν ἀθετήσαντας, καὶ τὸν πικρὸν τῶν ζιζανίων σπόρον συναμῖξαι τῇ τῆς ὀρθοδόξιας ἀρούρᾳ τομήσαντας αὐτοὺς τε ἀναθεματίζω, καὶ πάντας τοὺς ἐπομένους αὐτοῖς, καὶ ὡς λύμην τῆς κατὰ Χριστὸν Ἐκκλησίας διαπτύω καὶ τῷ ἀνθέματι καθυποβάλλω. Ἡμεῖς μὲν οὖν τὸ ἡμέτερον φρόνημα τοῖς μακαριωτάτοις ὑμῖν καὶ Θεοδιδάκτοις κατὰ ταῦτα διδηλωμένων προσπιφωνήκαμεν τῷ ἁγίῳ καὶ κραταιῷ ἐκκλησιαστικῷ θεσμῷ ἐπόμενοι, εἰς τὴν ἐμφύχῃ κάρυκι, τῷ δὲ ἡμῶν προσχρησάμενοι τῷ γράμματι, τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης καὶ πρὸς ἀλλήλους συμπνοίας καὶ ὁμονοίας τὰς ἐγγύας ἐπαγομένῃ. Ἡ δὲ ὑμετέρα ποθεινότερα ἐν Κυρίῳ ἀδελφότης ἀμεί-

A trum synodum, quæ in hac iterum divina Deoque addicta civitate coacta, impia Theodori, Nestorii, Origenis, Didymi, Evagrii, reliquorumque hæreticorum prædicta sectantium dogmata, dudum quidem ante apud plerosque occulta, per id vero tempus acerbos denuo ramos surculosque proferentia, juste excidit : quæ enim ipsi mente delira et fabulose profitebantur, ea Judæorum et paganorum imaginationi verius, quam Christianorum fidei consentanea erant.

Post hanc et sextam quoque sanctam et œcumenicam 170 sanctorum virorum synodum, iterum in regia hac urbe congregatam veneror, quæ pro naturarum Christi ratione, ejusdem quoque proprietates naturalesque operationes, et voluntates distinxit ac prædicavit, et Theodorum episcopum Pharan, Honorium, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum, qui permissu Dei per corruptionem et fraudem in Ecclesiæ sacerdotium irrepserant, Macarium Antiochiæ antistitem, et Stephanum Macarii discipulum, et Polychronium puerilem insanumque senem anathemati subiecit : unam enim hi duntaxat voluntatem, unamque operationem Christo Servatori nostro tribuendam esse docebant.

Recipio tandem septimam sacram 150 sanctorum Patrum synodum nostro hoc ævo in civitate Nicæa denuo celebratam, quæ omnes præcedentes sacras synodos earumque dogmata ac decreta confirmavit et quodammodo obsignavit, sacrarumque ac venerabilium imaginum cultum adorationemque jam inde ab initio Ecclesiis traditam suscepit definivitque non secus venerandas esse atque vivificæ crucis effigiem. Eos proinde ex Ecclesiis ejicimus, qui in harum contumeliam et eversionem futili garrulitate Christianis insultant, quasi eorum loco hactenus illas habeant venerenturque, quales sunt Theodosius, Basilii, et Sisinnius, qui Dei permissione episcopalibus sedibus præfuerunt.

Has itaque prædictas sacras et œcumenicas synodos suscipio, et omnium electorum beatorumque Patrum dogmata et opuscula, ut quæ ab omni reprehensione alienam doctrinam salutisque fundamentum contineant, ex animo complector, demum quoscunque Ecclesia catholica recipit, illos ego quoque recipio, et quoscunque ista aversatur, illos ipsos et ego itidem aversor. Exsecror etiam modisque omnibus detestor, qui a Simone Mago appellationem sortiti et ab omni prorsus pietate exuti, ad præsentem usque diem pravorum exitialiumque dogmatum opinionibus sanctorum traditionem infirmare virulentumque zizaniorum semen orthodoxæ fidei agro immiscere non cessant ; hos, inquam, omnesque eorumdem sequaces exsecror, et veluti Ecclesiarum Christi pestes respuo et anathematizo. Nos proinde Ecclesiarum sanctionem, quæ jam inde ab initio obtinuit, secuti, hisce nostris litteris veluti animato quodam præcone, et charitatis in Christo mutuaque inter nos concordie et amicitie vadibus usi, vos salutandos nostramque sententiam vobis beatissimis Deoque edoctis hunc in modum faciendam putavi-

mus. Vestra autem desideratissima in Domino fraternitas, vicem nobis reddens precibus ad Dominum fuis, opportunisque sermonibus, et ipsis quoque rebus, nos confirmet informetque, quo vestris legibus vestraque suffulti doctrina in hac fide stabiles, simplices, et ab omni defectu immunes persistamus, omniaque mysteria quæ in ipsa vel de ipsa ab initio sunt tradita, inconcussa retineamus, et universum denique rationalem nostrum gregem, summi pastoris nomine et unctione insignitum, intraque ecclesiasticæ causæ septa constitutum, manifesta divinæ illius et apostolicæ spiritualis doctrinæ fistulæ ebuccinatione, vocibusque divinitus inspiratis in unum congregemus et ab insidiantium ferarum moribus illæsum conservemus.

Si qua autem a nobis sunt prætermissa, ea amico paternoque affectu per vos inceptis explete, quo nimirum vestra abundantia nostram suppleat inopiam; quodcunque, inquam, vel in verbis, vel etiam in rebus nobis deest, id venerabili sacerdoteque digna auctoritate vitæ nostræ adjicite et superædificate: charisma enim vobis communicatum, nullum hac ratione capiet detrimentum, siquidem liberalis communicatio adeo honorum diminutionem nullam adfert, ut suo quoque tempore multiplices gloriososque fructus refundat. Vestra proinde divina virtute nos veluti infirmiores fulcite, pedesque nostros ad currendam Evangelii semitam perficite, neque ulla omnino, quæ salutaria aut utilia videbuntur, suggerere prætermittite, ut quemadmodum in fide et confessione unitatem concordiamque conservamus, ita charitatis quoque vinculo aptati colligatque, indivulsum pacis donum, quod Ecclesiarum concordiam unitatemque conciliat, conservatque in concredito nobis ministerio inter nos usque retineamus: quo magni regis civitas hinc munita et circumvallata, omnibus fraudibus inaspectabiliumque hostium insultibus, qui avide expectantes ut aliquem in ipsa descriptum Spirituque signatum devorent, nunquam non in circuitu obambulant, maueat impervia: contra quos sane inaspectabiles hostes non carnalia, sed spiritualia objicimus arma, scutum videlicet fidei, sermonisque gladium, quod est verbum Dei, ut peccati munitiones et machinas spiritus funda demolientes insectantesque, crudelem illorum audaciam procul pellamus frangamusque, quo hac tandem ratione divina custodia auxilioque potiti, vitæ nostræ conversatio quieti pacataque consistat, et in regeneratione, cum novissima tuba personabit, digni censeamur, qui citra condemnationem vitæ nostræ duci in Patris gloria cum sanctis angelis suis venturo occurramus, unaque ad sponsi thalamum, cum prudentibus virginibus, spiritali angelicoque convivio perpetuo fruituri ingrediamur, eorumque bonorum hæredes efficiamur, quæ in Christo vero Deo reposta sunt non indignis, idque immaculatæ inculpataque matris illius et omnium sanctorum intercessione. Amen.

Quod autem isto serius per ea quæ hactenus expo-

θεοῦ ἡμᾶς· πρῶτα μὲν εὐχαῖς ταῖς πρὸς Κύριον, ἔπειτα δὲ καὶ λόγοις τοῖς καθηκούσι καὶ πράγμασιν ἐπιστηρίζουσι καὶ συντηρίζουσιν, ἵνα ταῖς ὑμετέρας νομοθεσίαις καὶ διδασκαλίαις στήκωμεν ἐδραῖοι ἐν τῇ τοιαύτῃ πίστει ἀνελλιπῶς καὶ ἀκέραιοι· πάντα τὰ ἐν αὐτῇ μυστήρια, ἄνωθεν παραδεδωμένα ἀπαράτρωτα φυλάττοντες, καὶ εἴσω τῶν ὁρών τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐλῆς ἱστάμενα, τῇ θείᾳ σύρειγι, τῇ τῆς ἀποστολικῆς καὶ πνευματικῆς διδασκαλίας εὐσήμεν περιβομβήσῃ, καὶ θεοπνεύστοις ἡγήμασι πάντα τὰ λογικὰ τῆς ἱερᾶς ποιμνῆς ὁράμματα περιβαλοῦντες, καὶ τηροῦντες παρὰ τῶν ἐπιβουλεύοντων θηρέων ἀλώδην ἐνσεσημασμένα τῷ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ Χριστοῦ χρίσματι καὶ ὄνματι.

Καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἀπολειπούμενα δι' ἐαυτῶν ἀποπληροῦτε, ὡς φιλάδελφοι καὶ φιλόστοργοι, ἵνα τὸ ὑμῶν περίσσευμα, εἰς τὸ ἡμέτερον χρησιμεύσῃ ὑστέρημα, καὶ τὸ ἐν λόγοις καὶ πράγμασιν ἡμῖν ἐνδύον, τῷ κατὰ τὸν βίον ὑμῶν ἱεροπρεπεῖ καὶ σεμνῷ παραστήματι ἐποικοδομήσῃτε καὶ ἐπαυξήσῃτε [ἐποικοδομησῇτε καὶ ἐπαυξήσῃται], μηδὲν μικρολογούμενοι περὶ τοῦ δοθέν ὑμῖν [ἡμῖν] χάρισμα, οὐ γὰρ ἐλάττωσιν φέροι τοῖς ἀφθόως παρέχουσιν, ἀλλ' εἰς τὸ πολλαπλασίον εὐκαιρῶς εὐκλείς τοὺς κάρπους· τοὺς προαιρουμένους ἀποδίδωσιν. Ὑπερίδουσιν ἡμᾶς ὡς ἀσθενεστέρους τῇ παρ' ἐαυτῶν θεοδότη ὑνάμει, καὶ καταρτίζουσι τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου τρίβον καὶ συμβουλεύειν τὰ ὀνησιφέρα καὶ σωτηρίας ἐχόμενα μὴ διαλείποιτε, ἵνα ὥσπερ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τὸ ἐνίαῖον καὶ ἀδιάφορον ἔχομεν, οὕτω καὶ ἐν τῷ συνδίσμῳ τῆς ἀγάπης συναρμολογούμενοι καὶ συνδιόμενοι ἀναπόσπαστον τῆς εἰρήνης τὸ δῶρον ἐν τῇ πεπιστευμένῃ ἡμῖν διακονίᾳ ἐφ' ἡμῶν αὐτοῖς κατὰσχόμεν, ἣ τὸ ἀδιάτμητον καὶ σύμφωνον τῇ Ἐκκλησίᾳ περιποιεῖται, ὅπως ἐντεῦθεν ἡ νικητὴ πόλις τοῦ βασιλείως τοῦ μεγάλου τειχιζομένη καὶ περιφρουρουμένη ἀκατάβλητος καὶ ἀπόρρητος διαμένῃ ἐκ πάσης προσβολῆς τε καὶ τέχνης τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν, καὶ τῶν κύκλῳ περιθεόντων, καὶ ζητούντων καταπαεῖν τενα τῶν ἐν αὐτῇ ἀπογεγραμμένων, καὶ σημειωθέντων ἐν Πνεύματι· καθ' ὧν προβλήμεθα οὐ σαρκικὰ ὅπλα, ἀλλὰ πνευματικὰ, τὴν τε ἀσπίδα τῆς πίστεως καὶ τὴν τοῦ λόγου μάχαιραν, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ τοῦ καθελεῖν τῆς ἁμαρτίας τὰς ἐλεπολεις καὶ μηχανὰς τῇ σφενδόνῃ τοῦ πνεύματος πόρρω που τὸ ἄγριον θράσος αὐτῶν ἀποσοδοῦντες καὶ ἐκδιώκοντες, ὡς τῆς θείας φυλακῆς τε καὶ ῥοπῆς ἀξιούμενοι, ἣ καὶ ἡρεμαῖον καὶ εἰρηναῖον ἡμῶν καθίσταται τὸ πολίτευμα, ἵνα καὶ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι ἀξιώθωμεν τῇ ἀρχηγῇ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀκατακρίτως ὑπαντῆσαι ἐρχομένῳ μετὰ δόξης τῆς πατρικῆς σὺν τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ νυμφῶνι ταῖς φρονίμοις συνεισέλθωμεν παρθένοις, καὶ τῆς ἀγγελικῆς ἀπολαύσωμεν πανδασίας· κληρονόμοι γενόμενοι τῶν ἀποκειμένων τοῖς ἀξίοις ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ πρεσβείας ἀχράντου καὶ ἀμώμητου αὐτοῦ πατρὸς καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

Εἰ δὲ τοσούτων ὀψὲ τοῦ καιροῦ ἐν τοῖς τοῖς δὲ ταῖς

προσραθεισῶ ἀπαντήκαμεν θαυμάζω μὴδεῖς, μὴδὲ Α
κατηγορεῖται τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως, ἀλλὰ γνω-
σκῶμεν μὲν ἡ Θεοφιλὴς ὑμῶν ἀδελφότης, ὡς ἐξουσίας
γνώμη σκληρά τε καὶ ἀμελιχτος ἱερυτάνουσε καλύειν
ἡμᾶς τοῖς δεδομένοις χρῆσθαι δυναμένη, οὐχ ἱερατικὸν
εὖος παρῶπται καὶ διαπέπτωκεν, οὐδὲ ἐκ ῥαθυμίας
τινὸς, τῶν δεινῶν καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἀνδράσιν ἀνη-
κόντων ὑπερέπται γιγνώμεν. Καὶ συγγνωσκῶμεν ἡ ἱερά
ὑμῶν ψυχῇ, εἴ τί μοι μέλλει τῆς βραδυτῆτος μέμ-
φισθαι, ἐν πείρᾳ καθεστῶσα καὶ αὐτῇ, ὡς οὐκ εὐδοῶς
ἔστι πρὸς δυναστείας ἀντιφέρεισθαι, ἰδιοῖς ὑπεναντιωμένοις
θελήμασι καὶ πάντα πληροῦν σπουδάζοντας τὰ κατα-
θύμια. Ἐδοκεῖ γὰρ τῷ εἰργοντι καὶ ἀφορμῇ εὐπρόσωπον
προβάλλεσθαι ἐν ἡμῖν τῶν ἐπιτελεσθέντων τοῦ χρίσματος
ἵκεν, καὶ ὡς ὑμεῖς τῆς Ἐκκλησίας ἑαυτοὺς ἀπερ-
ρήκατε, διεθρύλλει καὶ ἐχάλιπαινε. Διὸ καὶ ὑμεῖς ἀφ' ὧν
ἐν τοῖς τοῖς τῷ ἡμεγαλακμένον πεπόνθατε, δύνασθε συγ-
γνώμονες εἶσθαι τοῖς ὁμοίοις περιπίπτουσιν ἀβου-
λήτως. Καὶ διὰ ταῦτα, οἴμαι, οὐδὲ δεήσει πλείονων τῶν
περὶ τῆς ἀλογίας [ἀπαλογίας] λόγων, ἀλλ' ἐνταῦθα σοι
εὐκαίρως παραγραφῆσθαι, καὶ μαρτυρεῖ γὰρ τὰ νῦν
πραττόμενα καὶ τελούμενα. Ἐπειδὴ ἡ κλειὺς περιθραύ-
σθαι, καὶ ἡ πύλη ἀναπέπται [ἀναπέπταιται], καὶ οἱ λίθοι
τοῦ προσκόμματος τῆς ὁδοῦ διαρρήσαντες, καὶ πᾶσα λεία
καὶ ἀποστειλὴς ἐξωμάλισται, καὶ ὅχιται λοιπὸν τὰ λυ-
πηρά, ἐκπαδὸν γέγονε τὰ σκάνδαλα, φροῦδα τὰ τῆς
ἐκκλησίας νῦν καθίσταται, τὰ ἐκτείνον σκῶλα λελυνται,
καὶ φῶς ἐλευθέριον τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπέλαμψε. Διὰ τοῦτο
χάριον ἔσχε τὰ τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς κρατούσης ἱερα-
τικῆς συνθέας ἀνύσθαι καὶ περισσεύειν.

Ἄλλ' εἰσὶν οἷς τὰ ἔτι οὐκ ἐμελῆσαν, οἰκείας δὲ δόξης
χάριν, ἐσπουδάσαν κατόψεσθαι οἷα αὐτοῖς τὰ ἐκ τοῦ
θείου ἀπαντήσεται δικαστήρια. Ὡς γὰρ φίλον αὐτοῖς
πρὸς τὴν παρούσαν κεχρησὶ δόξαν καὶ περιφάνειαν, τὰ
πρὸς ἀλλήλους εἶναι, ἡμεῖς δὲ τῆς περὶ Θεὸν δόξης,
καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τιμῆς, καὶ ὁμονοίας, καὶ τῶν
ἱερῶν θεσμῶν τηρήσει τιθέντες τὸ σπουδασμα, τῶν
ἡμετέρων ἐχόμεθα, καὶ ὑπὲρ τοῦ νῦν ἀναδειχθέντος εὐ-
σεβοῦς καὶ κραταιοτάτου ἡμῶν βασιλέως, καὶ τέκνου
γενήσιον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡθεσι θεαρίστοις καὶ τρόποις
ἀγαθοουργίας προλάμποντος, εὐχὰς καὶ δεήσεις συντόνους
πρὸς τὸν στέφανον καὶ συμβουλευόντα [συμβουλευόντα]
αὐτῷ Θεὸν ἀναπέμπομεν, ὅπως αὐτῷ εἰρηνικὴν τὴν
ζωὴν, καὶ τὸ βασιλεῖον χαρίσθαι ἐπὶ μήκιστον διαφυ-
λάττων χρόνον, τοῖς κατὰ βαρβάρων τροπαιοῖς κοσμῶν
αὐτὸν, καὶ τὸ Χριστιανικὸν διακυβερνῶντα αἰσίως πολί-
τευμα, πρὸς ἑλὸν ὀρθοδοξίας καταρτιζόμενος, καὶ τῶν
θειῶν ἐντολῶν τήρησιν, καὶ τέκνοις τὸ εὐδόκιμον ἐν τῇ τῆς
ἐξουσίας διαμονῇ κτῶμενον.

suimus, occurrinus, id nemo miretur, neque no-
stram ob id existimationem in accusationem addu-
cat, quin potius Deo dilecta vestra fraternitas certo
sibi persuasum habeat sacerdotalem consuetudinem
nequaquam hic exolevisse, aut per contemptum, vel
ignaviam quidpiam eorum quæ ecclesiasticis viris
conveniunt neglectu habuisse, verum duram impla-
cabilemque præpotentis potestatis sententiam, quo-
minus decretis uteremur, obstitisse. Ignoscat pro-
inde beata vestra anima, si quam noxam cuncta-
tione mea promerui, cogitetque haudquaquam facilo
esse potentibus propria voluntate elatis, et quod-
cunque animo libitum fuerit adimplere satagentibus
sese opponere. Etenim tati causam admodum plau-
sibilem, qua nos jam tum sacerdotio initiatos ab
B officio præpedirent, sese nactos, stomachose nobis
objectabant, passimque invulgabant vos a Constan-
tinopolitana Ecclesia alienos esse, temereque ab ea
vos devulsisse. Cum ergo hæc, sive vis, sive injuria
ad vos quoque attinuerit, venia eos dignabimini, qui
præter voluntatem pari necessitate constricti fue-
runt. At cum præsentem Ecclesiæ locicie hujus sta-
tum jam non ad sanctitatem tuam perscripserimus,
et suo deinceps opportuno tempore quæ hic fient
perscribere certo decreverimus, non erit opus pro-
lixiore ut arbitror nunc purgatione. Siquidem repa-
gulum quod impediēbat, jam est perruptum, apertum
est ostium, lapides offensionis e medio sublatis, via
lata, plana, scrupulisque libera et exæquata teritur,
C tristia procul ab oculis evanuerunt, scandala sedi-
tionesque conquieverunt, omnia denique impediēta
amota, luminaque pristina Ecclesiæ restituta sunt.
Quare quæ charitatis sacerdotalisque consuetudinis
propria sunt, locum suum denuo adepta nullo im-
posterum negotio perfici observarique poterunt.

At sunt interim nonnulli adhuc qui divina flocci fa-
ciunt, propriæque existimationis causa quidvis mo-
liuntur, neque quale ex Deo iudicium sibi imminet
quidquam pensi habent. Verum enimvero ut illis
usitatum gratumque est præsentī gloriæ splendo-
rique inhiare, eaque de causa inter sese conspirare,
ita plane consentaneum est, ut nos divinæ gloriæ
ecclesiasticoque decoro, et concordie, sacrarumque
D canonum observationi modis omnibus operam na-
vemus, nostrisque muniis die noctuque incumba-
mus, et pro imperatore nostro piissimo, potentissi-
moque jam declarato, sincero germanoque Ecclesiæ
filio, ac moribus Deo gratis honestæque vitæ con-
versatione egregie ornato, Deo qui illum coronat
regnumque una cum illo administrat, continuas pre-
ces obsecrationesque offeramus, quo vitam pacificam
imperiumque quam maxime diuturnum illi largiatur,
barbaricis triumphis exornet, felicem Christiani or-
bis moderationem concedat, ad orthodoxæ fidei zo-
lum incitet, in divinum tandem præceptorum ob-
servatione ita perficiat, ut liberis suis cum regni
potentiæque diuturnitate honorem et gloriam relin-
quat non vulgarem.

Cæterum nostras hasce synodicas litteras Michaeli A sanctissimo Christoque dilecto Philadelphicæ civitatis metropolitano, ad dilectam desideratamque fraternitatem vestram deferendas tradidimus. Et quamvis ex sermone et colloquio quod cum eo miscuimus, conjecturam facientes, non dubitemus quin omni cum humanitate cum suscepturi lætisque oculis aspecturi sitis, rogamus nihilominus propter nostram parvitatem, ut germane, familiariter honorificeque a vobis excipiatur reficiaturque. Is enim est qui sincero fervidoque affectu vestram dilectionem complectitur, magnumque in rebus ecclesiasticis studium promptitudinemque declarat, et in sermone, vitæque integritate, et virtute admodum excellere videtur, qui etiam Deo illum dirigente, animumque vestrum permovente ad majorem nostram lætitiâ spiritualem perfectioremque nostræ in Domino dilectionis affectionem, dilectionis concordicæque symbola, hoc est, venerandas vestras litteras hisce præsentibus respondentem ad nos est relaturus. Universam quæ vobiscum agit fraternitatem plurimum salutamus in Christo. Vale in Domino. Ora pro nobis, sanctissime et beatissime frater, mediatorem et synergum apud Deum communem patronum fautoremque nostrum, magnum illum principemque apostolum adeptus, cui pro nobis indignis illius servis intercessionem offerre ne graveris. In signum autem charitatis quæ inter nos in Domino intercedit, misimus fraternæ vestræ beatitudini encolpium aureum, cujus alterum latus crystallo est inclusum, alterum opere fusili effigiatum; C habet id intra se alterum encolpium, cui pretiosorum lignorum particula cælatæ insertæ sunt; accessit his candidum sticharium, et castanei coloris contextum phenolium, tum epitachelium quoque et enchirium auro variegata et ornata. Isthæc mnemosyni loco ad misericordem illum apostolatatum Deo duce transferenda submissequè offerenda sindoni eleganter involvi plumbeoque sigillo obsignari curavimus.

« Hic desinit codex Siguierianus postremo folio abscisso.

Μιχαὴλ δὲ τῷ ὁσιωτάτῳ μητροπολίτῃ τῆς ᾠφελιδίου [συναδελφίου] φιλοχρίστου πόλεως τὰ παρόντα ἡμῶν συνοδικὰ γράμματα πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀγαπῆν καὶ ποθεῖν ἀδελφότητα ἐνεχειρίσαμεν. Καὶ πεποισμεθα μὲν ἐκ τῆς ἡδὴ προλαβούσης αὐτοῦ ἐντελεύσεως τε καὶ ὁμιλίας, ὡς φιλοφρόνως παρ' ἡμῶν ὁραθῆσεται καὶ δεχθήσεται, παρακαλοῦμεν δὲ καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν μετριότητα, γνησιώτερα καὶ οἰκειότερα τὰ τῆς ἀποδοχῆς καὶ τιμῆς καὶ ἀναπαύσεως αὐτῷ παρ' ἡμῶν γενέσθαι. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀγάπην, πάντῃ τὸ θερμὸν καὶ ᾠήσιον κέκτηται, καὶ ἐν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας πράγμασι, τὸ σπουδαῖον καὶ πρόθυμον ἐπιδείκνυται, ὥσπερ καὶ ἐν λόγῳ καὶ βίῳ καὶ ἀρετῇ τὸ προὔχον ἀποφέρεται, ὅς καὶ μέλλει Θεοῦ εὐδοῦντος τούτῳ καὶ ἡμᾶς κινούντος, τὰ τῆς ἀγάπης καὶ ὁμονοίας σύμβολα, B τούτιστα τὰς τιμὰς ἡμῶν κεραίας τῶν ἐν χερσὶ συλλαβῶν ἀντίγραφα πρὸς ἡμᾶς κομίζειν, εἰς πλείονα εὐφροσύνην ἡμῶν πνευματικὴν, καὶ καταρτισμὸν τῆς ἐν Κυρίῳ φιλικῆς ἡμῶν διαθέσεως. Πᾶσαν τὴν σὺν ὑμῖν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα πλείστα προσαγορεύομεν. Ἐρρωμένους ἐν Κυρίῳ ὑπερέχου ἡμῶν, ἀγιώτατε καὶ μακαριώτατε ἀδελφε, μεσίτην καὶ συνεργὸν πρὸς Θεὸν τὸν κοινὸν προστάτην καὶ ἀντιλήπτορα ἡμῶν, τὸν μέγαν καὶ κορυφαῖον ἀπόστολον κεκτημένους, ὧς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀναξίων δούλων αὐτοῦ ἐντελεύσεις, προσάγειν μὴ κατοκνήσης. Εἰς σύμβολον δὲ τῆς μεσιτευούσης ἐν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ ἀγάπης, ἀπεστείλαμεν τῇ ἀδελφικῇ ὑμῶν μακαριότητι, ἐγκόλπιον χρυσοῦν, οὗ ἡ μία ὄψις χρυστάλλου ἐγκατακεκλεισμένη, ἡ δὲ ἑτέρα εἰκονισμένη δι' ἐγκαύσεως, καὶ ἐντὸς ἔχον ἕτερον ἐγκόλπιον, ἐν ᾧ εἰσι μερίδες τῶν τιμῶν ξύλων ἐντετυπωμέναι· στιχάριον λευκὸν καὶ φανόλιον κάστανον ἄρραφα, ἐπιτραχήλιον καὶ ἐγχείριον, πεποικιλμένα χρυσῷ. Καὶ ταῦτα δεχομένη Θεοῦ εὐδοῦντος καὶ διασώζοντος μετριάσει πρὸς τὴν οἰκτρὰν ταύτην ὑπομνήσεως χάριν, ἀποστολὴν, ταῦτα ἐν ὁδῷ εὐφρῶς διατυλιχθέντα διετάξαμεν μολιβδίνῃ σφραγίδι ἐνσημανθῆναι.

ANG. MAI PRÆFATIO

In S. Nicephori Constantinopolitani scripta adversus Iconomachos ab ipso edita.

(*Bibliotheca Nova*, t. V, p. v.)

I. Sarcum Nicephorum doctrinæ pietatisque dotibus cunctos Byzantinæ Ecclesiæ post Chrysostomum præsules superasse, vere mihi dixisse videtur Anselmus Bandurius, qui illius opera ex mss. colligere, et duobus comprehensa voluminibus edere constituerat; quamquam ejus consilium, non insolito humanarum rerum casu, postea evanuit. Mihi in Vaticana bibliotheca duo præ cæteris observati fuerunt in editorum Nicephori scriptorum codices: unus in-fol. pulcherrimus vetus, cujus primam paginam habes in hoc nostro volumine ære excusam; isque continet: 1. Apologeticum pro sacris imaginibus (quem dico majorem, ut a minore alio distinguiam, de quo mox); 2. Tres adversus Constantinum Copronymum, Iconomachum dirum, Antirrheticos. Alter autem (quem paulo serius cœpta jam editione reperi), prisca æque codex, subjunctam Nicæno II concilio præbuit mihi ejusdem Nicephori orationem seu libellum pro sacris item imaginibus, quem *Apologeticum minorem* inscripsi. Porro hunc minorem a Nicephoro fuisse compositionem sub Leone Armenio, pariter Iconomacho, anno 813; majorem autem, regnante eodem, an. 817, demonstravi in parte voluminis Latina p. 11 et 174. Editionis autem hunc ordinem tenui, ut primo tres *Antirrheticos* ponerem, quorum jucundiorum lectionem fore existimavi: deinde *Majorem Apologeticum*, cujus prolixitas et alta theologiæ strues multo majus studiosorum otium requirit: postea collocavi *Apologeticum minorem* cum adjuncta interpretatione: denique trium *Antirrheticorum* et *Apologetici majoris* Latinam item interpretationem, cum brevi materiarum indice.

II. Bellum apud Græcos Iconoclasticum cum multi jam scripserint, ego hanc quidem crambem non re-coquam: sed quia Nicephorus in *Minoris Apologetici* titulo ait se causa novi schismatis scribere, hoc unum dicam, demortuis sanctarum imaginum hostibus Leone Isaurico et Copronymo, eaque hæresi in Nicæno II concilio an. 787, damnata, rursus sub Leone Armenio, quem factus jam patriarcha Nicephorus, an. 813, coronaverat, e cineribus suis renatum erroris hydruum, novo in Ecclesia schismati, de quo Nicephorus loquitur, occasionem obtulisse; quo tempore brevem primo *Apologeticum*, quasi quamdam velitationem, edidit: in quo rerum gestarum jam inde ab initio erroris compendium adumbrans; invenitur postea in apostatas præsertim episcopos, qui a fidei in Nicæno concilio jurata rursus discesserant: cui concilio, quamquam sacris nondum infulis præditus, Nicephorus ipse interfuerat, ibique pro orthodoxa doctrina peroraverat, ut ejus biographus Ignatius diaconus narrat, et synodales actus testantur. Scripto, ut dixi, anno 813 *Minore Apologetico*, secutus est calamitosissimus annus 815, quo Nicephorus a Leone Armenio Iconomacho dejectus sede pulsusque in exilium fuit, post annum patriarchatus nonum, quem anno scilicet 806 susceperat. In exilio igitur cætera conscripsit opera, nempe *Majorem Apologeticum* anno 817, et deinde *Antirrheticos*, ut ipse initio primi nos docet; donec anno 828, septuagenarius obiit, vel in cælum potius fortissimus orthodoxiæ pugil evolavit.

III. Jam quod attinet ad *Antirrheticos*, etsi Copronymus multos ante annos vita excesserat, nihilominus prudenter Nicephorus totam suam contra Iconomachos invectionem in Copronymi diserte nomen contulit, tum ut liberius de mortuo loqueretur; tum quia mutato nomine, ut ait poeta, de Leone Armenio vivente, et religiosum bellum instaurante, fabula tota narrabat. Nihil enim erat evidenti, quam, quoties Copronymus feriebat, toties jacula ad Leonem parisi meriti hominem penetrare. Pars in his *Antirrheticis* inexpectata et curiosa est, tot illa segmenta quæ recitantur a Nicephoro libri hactenus incogniti Iconomachorum, Copronymi regio nomine et auctoritate scripti, quem Nicephorus particulatim irridet atque refutat. Ibi enimvero subtiles hæreticorum technæ, simulata pietas, argumentorum fallaciæ, cæteræque ejusmodi fraudes apparent: quæ omnia Nicephorus sublimi ingenio, gravi doctrinæ ecclesiasticæ pondere, exactis logicæ artis regulis invicte prosternit. Et in primo quidem diu et acute de natura imaginis, de prototypo seu archetypo, de pictura, de descriptione, de hypostasi, de enhypostato, et de circumscripto potissimum et incircumscripto. In secundo autem breviori, inter cætera de angelis, de manufactis Cherubinis, et quid sint *ὑπαρξεν* et *περιὑπαρξεν* cum derivatis, et multa hujusmodi edisserit. Tertius denique seu postremus *Antirrheticus*, valde prolixus et varius, historiam partim et honorandi sacras imagines rationes potissimas exponit: quarum præcipua est usus prisca et constans, id est traditio, Ecclesiæ catholicæ, quæ iconi et cruci Dominicæ martyrumque et sanctorum virorum reliquiis et imaginibus nullo tempore honorem non tribuit. Itaque Iconomachos, qui catholicis idololatriæ cultus crimen impingebant, novo hæreseos titulo nuncupat *Χριστιανοπατριάρχους*. Præter hos tres a nobis editos *Antirrheticos*, Bandurius alios quoque Nicephori *Antirrheticos* in codicibus vidit, nempe 1. Adversus Eusebium sectæ Iconoclasticæ principem. 2. Adversus Epiphaniem consecranem. 3. Adversus eos qui Salvatoris imaginem idolum esse dicebant. Verumtamen hi tres postremi in Vaticanis mihi codicibus non occurrerant (a). Jam Theodorum quoque Studitam, Nicephori contemporaneum ac familiarem, tres contra Icono-

(a) Nicephorum pro sacris imaginibus vidi citatum etiam a Georgio Hamartolo in Chronico ms. Vat. p. 153, 189, 192, 196.

machos scripsisse Antirrheticos, nemo post Sirmondianam ipsorum editionem nescit: verumtamen hi nihil nostris, præter titulum et argumentum, simile habent.

IV. Cæterum ante *Antirrheticos*, *Apologeticum* majorem scripserat in exilii pariter quiete Nicephorus, opus grande ac spissum, eruditione plurima, declamatione, invectione, egressionibus etiam variis et episodiis figuratum atque redundans. Stylus auctoris acer, tum hic tum in *Antirrheticis*, adversariorum latera et præsertim Copronymi alte confodiens, quorum nullum vitium non acerbo conviciorum sale perfundit. Contendit enim eos, præter morum turpitudinem graphice descriptam, modo esse Phantasiastas aut Monophysitas et Acephalos, modo Arianos aut Manichæos vel Judæos, Christi ac B. Mariæ infensissimos hostes, ethnicos, Antichristos, diaboli filios: passim denique stolidos, ebriosos, ac belluas appellat. Quanquam reapse ad Copronymum quod attinet nihil par fœditati, sævitiae, impietati que ejus dici potuit. Hæc narro; non quia id tam vehemens et præfractum invectionum genus indoli meæ placeat; sed ut rem prout se habet exponam: nam nec sancti Hieronymi ardentiores invectiones imitari vulgo solemus. Cæteroque zelus, honor Christi aut virtutis offensus, solemnissima scandala, impiorum triumphus, honorum oppressiones, religionis ruina, sic interdum sanctorum animos inflammant, ut ii præsertim qui eloquentiæ impetu valent, querelis et vituperationibus sine modo frena relaxent. Jam hic *Apologeticus* in prioris sui parte, fidei orthodoxæ descriptionem continet, et quantopere Christiani ab idololatriæ crimine absint demonstrat. Deinde in media quodammodo parte complura recitat sacrorum Bibliorum testimonia, ut ostendat idololatriam a Christo prorsus fuisse destructam, ita ut illius Ecclesia morbo hoc laborare non possit, secus ac Χριστιανοι κατ' ἔργοις: hæretici calumniabantur. Tum et alia scribuntur plurima, quæ ferme a capitulo 65 ordiuntur, de ritibus variis, figuris, tabernaculo, arca, præcipueque de Cherubinorum positis in ea formis, et de Salomonis templo ejusque sacris emblematis aut ornamentis dicitur: quæ omnia sacri cultus genera, ad sacrarum imaginum suadendam venerationem auctor trahit. Tum multis hujusmodi disputatis, præscriptionem denique octingentorum annorum arripit, ab Ecclesiæ primordiis usque ad ætatem suam; ut hinc concludat, honorem sacris imaginibus absque sacræ antiquitatis accusatione negari non posse. Jam vero cum a Nicephori temporibus usque ad nostra plus quam mille anni decurrerint, perseverante interim apud Catholicos sacrarum imaginum veneratione, sequitur ut præscriptio multo adhuc longævior nobis faveat adversus hodiernos occidentalium regionum Iconomachos, qui a damnato illo errore nondum discedunt. Atque hi utinam, præter Nicephorum, legant docili animo magni Augustini locos classicos circa honorem SS. martyrum *De C. D.* lib. xix, cap. ult., necnon eundem *Contra Faustum Manich.* lib. xx, 21!

V. Age vero, quoniam meus in hoc edendo Nicephoro labor fuerit, ii facile æstimabunt, qui plures eruditos saxum id versare molitos sciunt, sed defatigatione aut impensis deterritos abstulisse. Nam præter Bandurium, Turrianus etiam, Crusius, Combefisius, atque, ut audio, Allatius, de editione hac cogitarunt; et Petavius ipse non nisi breve fragmentum protulit. Certe ad Latinam translationem quod attinet, quam diversis temporibus inter varias occupationes, et modo in urbe, modo peregrinans, scriptitavi, res quidem per se molesta et proluxa tedium ingerebat: perstiti tamen, quanquam multis locis propter theologicam Græcæ scholæ locutionem, aliasque salebras, non raro æstuabam, neque me semper rem feliciter gessisse autumo. Sane Nicephori stilum Photius, cod. 65, in primis laudat: Καλλιλεξία τε καὶ συνθήκη λόγου κεχρημένος, οἷα ἀν' χρήσασθαι ὁ ῥητορικὸς ὡς ἀληθῶς καὶ τέλειος ἀνὴρ: *Ea verborum tenuitate et orationis compositione utitur, qualem adhiberet perfectus omnino orator.* Profecto purus est hellenismus Nicephori, artificiosa et ornata elucutio, non tamen Attici generis sed Asiani; imo non semel ut mihi quidem videtur tautologia peccans vel saltem perissologia: nam sententiam semel dictam, alia mox ratione replicat, multimodis commutat et versat: et quod alii uno commate clauderent, is integro interdum periodi ambitu expandit; quodque antea dixerat, multis deinde interpositis in scenam denuo relicit. Aliquando etiam vel nimia ingenii ubertate, vel anagogico mysticove sensu abreptus, ita per sacra Biblia vagatur, ut pene devius extra suum propositum decerrare videatur. Cæterum Nicephori dictio nobilis est, ut dixi, suavis, rotunda, et quasi pompatica, cujusmodi decebat hominem, omni, ut ait Ignatius biographus, disciplinarum genere a pueritia excultum, scribendis plurimis diu exercitum, otio etiam abundantem, et librorum optimorum suppellectile laute instructum. Postremo non meum sed Bandurii judicium ponam, in conspectu cogitatae suæ editionis ita loquens. Quanti æstimanda sint isthæc opera, etsi res ipsa per se loquatur, paucis tamen recensere ne pigeat... (b)

VI. Jam (c) horum Nicephori operum fructus paulo adhuc numerosius recenseri queunt. Nam primo insunt testimonia dogmatica de fidei indubie necessitate, de sacratissima Eucharistia, de auctoritate peremptoria concilii œcumenici, de Romanæ Ecclesiæ primatu, de virginitatis honore, de angelis multa, et de aliis (d); ne quid dicam de invocatione sanctorum, quæ toto operis argumento commendatur. Sunt etiam

(b) Quæ hic resecavimus lege supra ccl. 17. Edit.

(c) Inter S. Nicephori laudatores excellit Theodorus Studita, quem nos feliciter hoc eodem volumine simul edimus. Fuit enim æqualis ejus ac familiaris, et ærumnarum pro orthodoxia exantillarum socius, et biennio ante illum demortuus. Legantur apud Sirmondem epistolæ Studitæ ad Ni-

cephorum, atque alia de eodem Nicephoro dicta honorifica.

(d) Sic ex. gr. in *Apol. majore* cap. 26, innuit Nicephorus pictorum antimensionum usum (qui adhuc in Græca Ecclesia perseverat) quorum unum enim ego aspexerim, ejus descriptionem hic non subtraham: c. Limetolm in cujus medio crux, su-

in biblicis testimoniis pulchræ codicum varietates. Sunt nova Græcæ linguae non pauca vocabula lexicis inferenda. Sunt theologici sermonis formulæ. Est multiplex hæreseon notitia. Et salsa deorum ethnico- rum per singulos decurrens irrisio. Est Clementis Alexandrini breve ex deperdito Pascali opere lemma. Sunt duo majora Cyrilli pariter Alexandrini segmenta antehac incognita Commentarii in Epist. ad Rom. 1, 4; x, 6, quorum primum in calcem tomi nostri secundi *Anecdotorum* Cyrilli intulimus, alterum in Lat. part. p. 27. Asseruntur etiam a Nicephoro homiliæ aliquot Basilio et Chrysostomo, quas eis critici eripiebant. Epiphani, ut volebant, celebre de imaginibus dictum satis nunc exsumatur. Denique ne quid horæ frugis nobis forte oblatum præteriremus, multas in adnotationibus nostris Macarii Chrysocephali partes scripsimus, nonnullas etiam chronographorum duorum G. Hamartoli, et P. Siculi, necnon Math. Cantacuzeni, ex Vaticanis codicibus sumptas; et argumentum Nicephori, substratis scholiis declaravimus. Sed hæc hactenus.

præque eam æternus Pater cum Spiritu sancto. Sub cruce sedens Maria Virgo cum Jesu in genubus mortuo, angelis interim in aere lugentibus: tum astantes mulieres item plorantes, cum Josepho ab Arimathæa, Joanne, alioque discipulo. In angulis interioribus angelorum aligerorum capita: in angulis vero exterioribus evangelistæ quatuor. Circumambiunt sacræ passionis instrumenta. Est etiam inscriptio: 'Ο εὐσχήμων Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼν τὸ ἄχραντόν σου σώμα, σινδόνι καθαρᾷ εἰλησας καὶ ἀρώμασιν, ἐν μνήματι καινῷ κηδεύσας ἀπέθετο: *Nobilis Joseph de ligno deponens immacula-*

tum corpus tuum, præque syndone involvens cum aromatibus in monumento novo funerans posuit. » (Ex Marc. xv, 43.) In antimensiis autem Melchitarum, hæc eadem Arabice scribuntur. Est id ergo antimensii genus *εἰλητόν*, ut appellant Græci, ut ab illo perfectiore et sacris reliquiis prædito distinguant, quod proprie antimensium dicunt. De antimensiis responsum Emmanuelis patriarchæ Constantinopolitani memoratur a Latino Latinio in lucubrat. et Epist. ed. Rom. an. 1659, p. 370. Item de antimensiis accurate agit Joannes episcopus Citri apud Leunclavium, *Jur. Gr. Rom.* p. 330.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ (1) Γ'ΕΝΟΜΕΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΡΟΠΗ

ΤΩΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΔΥΣΣΕΒΟΥΣ ΜΑΜΩΝΑ

ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ

ΑΜΑΘΩΣ ΚΑΙ ΑΘΩΩΣ ΚΕΝΟΛΟΓΗΘΕΝΤΩΝ ΛΗΡΗΜΑΤΩΝ.

S. P. N. NICEPHORI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

REFUTATIO ET EVERSIO DELIRAMENTORUM

INSCITE ET IMPIE AB IRRELIGIOSI MAMONÆ (2) VANILOQUENTIA DICTORUM

ADVERSUS SALUTAREM DEI VERBI INCARNATIONEM.

(Ang. Mai *Biblioth. Nov.* t. V, p. 1.)

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ ΠΡΩΤΗ.

ANTIRRHETICUS PRIMUS.

Οὕτως μὲν δὴ τῶν προτέρων ἡμῶν λόγων ἐκπεπόνηται τὸ ἀγώνισμα καὶ ἐξήνυσται. Καὶ γὰρ τὴν

1-15 Ita quidem prioris disputationis (3) peractum fuit a nobis certamen atque absolutum. Nam

(1) Ita cod. et sic plerumque in antiquis codicibus appellantur majorum sedium pastores; rarius *patriarchæ*, quod sit in Apologetico minore.

(2) Mamona appellat Constantinum Copronymum, utpote Deo contrarium, juxta illud: *Non potestis Deo servire et mamona.*

(3) Dicit Apologeticum majorem, qui reapse præcedit in codice; quamquam nos maluimus tres adversus Copronymum Antirrheticos præponere, quia hos jucundiores lectoribus fore speravimus, quam prolixum illum spissaque materia redundantem majoris molis apologeticum.

Christianorum religionem impietatis idolice puram, sacris litteris recitatis, præcedens sermo monstravit; illos vero qui iniquitatem in excelsum locuti sunt¹ ac meditati, ceu dementes traducens abegit. Nunc autem accincti denuo alterum adversus impietatem ingredimur stadium. Quoniam, sicut jam antea diximus, duplex a veritatis hostibus contra orthodoxiam prælium committitur, nos quoque, haud secus quam zelotes Phinees, telo armati spiritus, et auxiliari ipsa veritate utentes, pro qua pugnantes armorum societatem inivimus, et cujus causa hoc item nobis obortum est bellum, Madianiticam impietatem cum incredulitate judaica, id est manichæam rabiem cum ariana vesania, perimendam curabimus.

1. Si quis itaque eos interroget, ubinam aliquando Christianos idolica scandala, tanquam deos deprehenderint adorantes, quid respondeant non habent, valde autem vertigine laborant, ab ipsa veritate ad iactas redacti, et lingua impediti, et anima tenebris occupata. Alioqui etiam sentiunt se magnopere adversus Deum peccare, dum in re sacra præteritis labuntur: cumque iis sit exploratum, quantopere injurii sint, tunc ad incircumscripti vocabulum confugiunt. Sperantes enim se injuriæ excessum vitare, honestam excogitarunt induere sibi personam, nempe incircumscripti appellationem quam Christo attribuunt: hanc sibi veluti cautelam circumponentes, ut, dum aiunt non oportere facere imagines, videantur tamen vesaniæ adversus res sanctas crimen vitare. Atqui in hoc major ipsorum protervia comperitur. Malitiose quippe conantur Deum latere in his quæ adversus eum peccant¹⁶ stolidi. Porro cum ipsi sibi met fucum faciant, hoc demum insipientium atque in errore versantium iudicium est.

2. Rursus itaque in hac quoque impietatis parte consentanei sibi sunt. Neque enim veritatem invenire student, sed Mamona errorem, ceu regulam et exactam dogmatum rationem hi miseri adoptant. Quippe ita ab æquo ratiocinio recesserunt, et turpitudini suffragium suum contulerunt; unde ipsi vana hæc doctrina insipienter conflata est. Vere de ita sentientibus nunc quoque dicetur, ex vite Sodomorum, esse vitem eorum; palmitem eorum ex Gomorrha, et uvam eorum uvam fellis, racemum eorum amaritudinem². Namque impietatis illinc meracam veluti haurientes amaritudinem, et elaboratis a Mamona falsis fabulis ebriatam mentem gerentes, ad prodigiosas et irrationabiles prorsus garrulitates linguam absurdissime commoveant. Multo itaque se labore atterentes, multosque libros corrumpentes atque adulterantes, plurimasque inclytorum Patrum sententias, necnon et aliorum ab Ecclesiæ cœtu expulsorum scrutantes, hasque perturbare et fucare conantes, nihilo magis profecerunt.

¹ Psal. LXXII, 8. ² Dent. XXXII, 32.

Ἀ Χριστιανῶν θεοσεβείαν, δυσσεβείας εἰδωλικῆς διὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ὁ λόγος προλαβὼν, καθαρῶς ἀποδέδειξε, τοὺς δὲ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλήσαντάς τε καὶ μελετήσαντας, στήλιν τεύσας ὡς παράφρονας ἀπερῥάπισε. Νῦν δὲ αὖθις ἐπὶ τὸ ἕτερον τῆς ἀσεβείας ἀποδυσάμενοι μέτιμεν στάδιον. Ἐπείπερ, καθὰ δὴ καὶ πρότερον ἡμῖν ἐρρήθη, διττὸς παρὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ὁ κατὰ τῆς εὐσεβείας συνέστηκεν ἀγὼν, κατὰ τὸν ζηλωτὴν Φινεὲς· τῷ σειρομάτῃ καθοπλισθέντες τοῦ πνεύματος, καὶ αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ συνεργῶ χρώμενοι, ὑπὲρ τῆς μαχόμενοι συμμαχοῦμεθα, καὶ ὁ παρὼν ἡμῖν ἐπισυνέστηκε πόλεμος, τὴν Μανιχαϊτὴν ἀθεΐαν τῇ Ἰουδαϊκῇ ἀπιστίᾳ, τὴν Μανιχαϊκὴν φημι λύτταν τῇ Ἀρειανικῇ μανίᾳ συνεκκεντήσαντες.

Β α'. Ἐπεὶ οὖν εἴ τις αὐτῶν διαπύθοιτο, ποῦ ποτε ἄρα Χριστιανὸς εἰδωλικῶς προσοχθίσμασιν ὡς θεοῖς ἐφύρασαν ὑποκύψαντας, οὐκ ἔχουσι ὅ τι καὶ ἀντιφθέγγοντο, ἰλιγγίῳσι δὲ μάλιστα ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας στρεβλοῦμενοι, καὶ τὴν γλῶσσαν δεσμούμενοι, καὶ τὴν ψυχὴν σκότους πληρούμενοι. Καὶ ἄλλως συναισθόμενοι ὡς λίαν ἀσεβοῦσι τὰ πρὸς Θεὸν τοῖς ἱεροῖς· ἀθέμως προσπταίνοντες, ἐγνωσμένον αὐτοῖς ὅποι τὰ τῆς ὕβρεως ἀναφέρεται, τὴν καὶ αὐτὰ χωροῦσιν ἐπὶ τὸ ἀπερίγραπτον. Οἰδόμεναι γὰρ διαδρᾶναι τὸ τῆς ὕβρεως ὑπέρογκον, κομίζον ἐπανάστησιν ὅπερ ὑπέδυσαν προσωπεῖον, τοῦ ἀπεριγράφτου τὸ πρόσημα, ὃ δὴ τῷ Χριστῷ ἐπιγράφουσι· ταύτῃ δὴθεν κατασκευάζοντες τὸ ἀπρίσκαπον, ὡς ἂν τῷ μὴ δεῖν εἰκονίζεσθαι, τὰ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν ἁγίων ἄτοπα διαπεφευγῆναι δόξαιεν. Ὁ μείζων αὐτοῖς εἰς ἀτοπίαν ἐξεύρηται. Σοφίζονται γὰρ λανθάνειν Θεόν, ἐφ' οἷς εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσιν οἱ ἀσύνετοι· λεληθασί δὲ τῷ ὄντι σφᾶς αὐτοὺς οἱ πλανώμενοι, ὡς τό γε ἑαυτοὺς παραλογίζεσθαι, τῶν ἀνοήτων πάνυ καὶ σφαλερῶν ὑπάρχει τεκμήριον.

β'. Πάλιν οὖν κἀν τούτῳ τῷ μέρει τῆς ἀσεβείας ἑαυτοῖς ἀκολουθοῦντες· οὐ γὰρ δὴ τὴν τῆς ἀληθείας διασκοποῦσιν εὗρεσιν, τὴν τοῦ Μαμωνᾶ πλάνην, κανόνα καὶ δογμάτων ἀκρίθειαν οἱ δειλαιοὶ ἐξεδείξαντο. Οὕτω γὰρ τοῦ δέοντος παρεχομίσθησαν λογισμοῦ, καὶ τοῖς αἰσχίῳσι τὴν ψῆφον ἤνεγκαν, ὅθεν αὐτοῖς τὸ πᾶν τῆς εἰκαίας ταύτης διδασκαλίας ἀνοήτως συνέστηκεν. Ὅντως ἀληθὲς περὶ τῶν ὧδε φρονούντων, φάναι καὶ νῦν, ὡς εἴη ἐξ ἀμπέλου Σιδομέων ἡ ἀμπελοῦς αὐτῶν, ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας· ἡ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῶν. Τὸν γὰρ τῆς ἀσεβείας ἐκείθεν πικρὸν ὥσπερ ἐχχεάμενοι ἄκρατον, καὶ τοῖς ἐκπεπονημένοις αὐτῷ ψευδομυθήμασιν ἐκμεμεθυμένοι τὸν νοῦν, πρὸς ἄλλοκότους καὶ ἀλογίστους φλυαρίας τὴν γλῶσσαν ἀτοπώτατα παραφέρονται. Πολλὰ δὴ οὖν καμύοντες, καὶ πολλὰς βίβλους διαφθείραντες καὶ νοθεύσαντες, πλείους τε δόξας τῶν τε αἰοιδίμων Πατέρων ἡμῶν, πρὸς δὲ καὶ αὐτὸν ἐκτὸς καὶ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας· ἀπειληγμένων χοροῦ ἐξερευνήσαντες, καὶ ταύτας πα-

ρακινεῖν καὶ δολοῦν πειραθέντες· ἤνυσαν πλέον μὲν οὐδέν τι· ἐκείνων δὲ ταῖς ἰσοθεοίαις καθ' Ἑλληνας γεραίρουσι τιμαῖς, τῇ τε δόξῃ τῇ αὐτοῦ καὶ τῷ φρονήματι προστρέχοντες ἀφρονέστατα, ὡς οἰκεῖον περιπτύσσονται καὶ ἀσπάζονται. Καὶ τούτων μάλιστα οἱ ἀνοήτως τῆς ἐκείνων ἀποστασίας· προεστηκότες, ἐκ τῆς τοιαύτης αἰσχύνῃς τὸ περιφανὲς κατακτάσθαι οἰόμενοι, καὶ τούτοις ἐρεῦνης καὶ ἐξετάσεως ἀνευ συντίθενται· ἐπειδὴ πρόχειρον ἡ κακία, καὶ πολὺς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁ δρόμος, καὶ τὸ πρὸς τὰ περικύσμια τῶν φιλοσάρκων ἐπιρρέπει. Ἰψ' ὧν ἐναυξηθέντος αὐτοῖς τοῦ κακοῦ, τὰ τῆς οἰκείας ἀσφαλείας προῦδωκαν, ὥσπερ λοιμικοῦ τινος ἐφερπύσαντος καὶ ψυχοφθόρου πάθους. Ἐντεῦθεν τῇ τοῦ ἀπεριγράπτου συνίστανται ψωφῇ, δι' ἧς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θείαν οἰκονομίαν πανούργως καὶ κακοῦθως ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦσι, καὶ ταύτην κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων προχειρίζομενοι, καὶ ὥσπερ δυσκαταγώνιστον ἐπιτείχισμα κατεξανιστάντες αὐτοῖς, αἰρήσειν οἴονται· ὥς εἰ μὴ ἐξέλκυντο, διαιρήσειν τὴν κατὰ Χριστὸν μίαν ὑπόστασιν ἐκδιασθήσοιντο. Ἀλλ' ἐπειδὴ ποικίλον καὶ πολυτείδες τὸ τοῦ ψεύδους τέχνασμα, ὑποπλάττονται μὲν ταύτην δέχσασθαι, μέχρι ψιλῶν ῥημάτων μόνων περιεστάντες, τὸ ἑτερόδοξον αἰσχυρόμενοι, ἔργῳ δὲ οὐ μὴ ἀπαναίνονται μόνον, ὀρῶντες, πικρῶς ἀπελαύνουσι μὴδὲ μιᾶς ἀξιούντες φειδοῦς.

γ'. Τί δὴ οὖν λοιπὸν τὸ ἐντεῦθεν σκοπεῖν ἐξεστὶ; Τί δὲ ἄλλο ἢ τοῦτο γε ἀληθὲς ἐννοεῖν καὶ φράζειν, οἷον δὴ πάλιν ἡ τοῦ Μένεντος Χάρυβδις πλατὺ χάνασα τοῖς ἐν τῇ ἀπλότῃ τοῦ βίου τὸν πλοῦν ἐξανύουσι, στόλους ὅλους ψυχῶν ἀναρπάζουσα, καὶ βρυχίους τῷ βυθῷ τῆς ἀπωλείας ὑπάγουσα, παραδίδωσι;

δ'. Πάλιν τῆς Ἀρειανικῆς φλογὸς ἡ χίμαιρα, τῷ ψυχοφθόρῳ πυρὶ τῶν τῆς ἀθεότητος διδαγμάτων, τῶν ἀπροόπτως πως καὶ ἀφυλάκτως παρατυγχανόντων τὸν νοῦν, παραναλίσκει διαφλέγουσα.

ε'. Πάλιν ἡ πολυκέφαλος ὕδρα τῶν Ἀκεφαλῶν καὶ τῆς συγγυτικῆς τῶν Εὐτυχιτῶν, μᾶλλον δὲ Δοκητῶν συμπορίας, ἐπὶ διαιρέσει καὶ λύμῃ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας καλῶς ἡνωμένου σώματος, πολυσχιδεῖς τὰς παραφύδας τῶν πικρῶν γεννημάτων ἐβλάττει. Καὶ ὡς ἂν συλλαβὴν τις εἰποι, ἐκ τῆς Μανιχαϊκῆς ἐχθρῆς, καὶ τῆς Ἀρειανικῆς ἀσπίδος, ἑτερός τις ἐκ συμπλοκῆς τούτων ὅσον ἐρπυστὴς ἀμφικέφαλος ἐξέρπυ· ὅπου δὴ καὶ τὴν τῶν Ὑψιστάρων κίδηλον καὶ βδελυρὰν θρησκείαν ἀκούομεν, ἐξ Ἑλληνικῆς τεραθρείας καὶ νομικῆς τερατείας συνισταμένην· καὶ δεινὸν κατὰ τῶν τῆς θείας ἐντολῆς ὑπερρωπῶντων ῥέφας, ὧν καὶ πτέρναν τηρεῖν ἤδη προστέτακται, πικρὸν τὸν ἰδὸν καὶ ὀλέθριον ταῖς ψυχαῖς τῶν εὐπαρακόμιστον εἰς τοῦτο τὴν ἔκκοῃν ἐχόντων ἐνέχεεν. Ὅτι μὲν γὰρ Ἀρειανὸν Μανιχαῖος συμφορῶνται, ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα σαφῶς παραστήσομεν.

ς'. Δῆλον δὲ δῆπου παντὶ, ὡς βούλεται αὐτοῖς ἡ σπουδὴ, τὰς πολυανθρώπους ἐκείνας καὶ θεολέκτους

Mamonam vero paribus ac ethnici honoribus maculant, in ejusque sectam atque sententiam pedibus euntes imprudentissime, tanquam propriam asciscunt ac diligunt. Atque in his præcipue, qui stolidè in illius apostasia antesignani sunt, ex hac ignominia claram famam adipisci putantes, hisce dogmatibus inexplorate ac sine ullo examine suffragantur. Etenim præceps est malitia, vehemensque ad pejora cursus, et hominum voluptariorum ad res mundanas multa proclivitas. Ex quibus aucto ipsis malo, propriam salutem prodiderunt, peste veluti quadam et exitioso animi morbo ipsis obrepente. Hinc incircumscripti vocabulo patrocinantur, quo Servatoris nostri divinam incarnationem callide malitioseque evertere funditus moliantur. Idque vocabulum orthodoxis opposites, et tanquam inexpugnabile munimen contra eos struentes, superiores se fore sperant; quasi, nisi nostri id admittant, unicam Christi personam adigantur dividere. Sed quoniam versipelle variumque mendacii artificium est, simulant se incarnationem recipere, verbotenus subsistentes, quia heterodoxos videri verentur; re tamen vera non repudiant tantum, sed et illos qui admittunt, hostium loco habentes, acerbè reprobant, nullaue venia dignantur.

ἤδη δὲ καὶ τοὺς προσιεμένους ὡς δυσμενεῖς

3. Quid ergo hic animadvertendum superest? Quid, inquam, aliud nisi hoc vere et cogitare et dicere, quod denuo Manetis Charybdis late hians adversus eos, qui in insania hujus mundi navigant, classes integras animarum rapit, mersasque in perditionis barathrum trahit!

4. Arianæ item flammæ chimæra, noxio suo animabus igne doctrinarum irreligiosarum, mentem illorum qui improviso et incaute incidunt ambrens, pessumdat.

5. Multorum pariter capitum hydra Acephalorum et confusanæ Eutychianorum vel potius Phantasiastarum conspirationis, ad discidium atque perniciem pulchre compacti Ecclesiæ corporis, multiplicem acerborum genitum sobolem pullulavit. Atque ut breviter dictum sit, ex manichæa vipera, et Ariana aspide, alius quidam ex harum copula natus est biceps serpens; qualem etiam Hypsistariorum (4) spuriam abominandamque sectam audimus, ex ethnica fallacia et prodigioso Judæorum mendacio concretam; qui serpens terribilior ad hos divini præcepti contemptores repens, quorum etiam calcaneum jamdiu observare jussus fuit, amarum exitiosumque venenum animarum eorum, qui facilem huic hæresi aurem præbent, affundit. Nam quod Ariani cum Manichæis conspirent, in sequentibus perspicuum faciemus.

6. Est autem cuique exploratum, studia istorum eo tendere, ut numerosas illas et a Deo congregatas

(4) Hæreticorum secta, qui Deum *altissimum* ita colebant, ut antitrinitarios se esse demonstrarent.

De his satis Suicerus in *Thes. eccl.*, citatis Mesychio, Suida, Nysseno ac Nazianzeno.

inclytorum Patrum nostrorum synodos penitus aboleant, a quibus per operantem loquentemque in eis Spiritum, pervenisse ad nos divini mysterii veritatem manifestius ac dilucidius, firmiter credimus, duas videlicet in religiosa urbe Nicæa Bithynorum metropoli, necnon illam qua Chalcedon urbs maxime gloriatur: denique et illam qua Byzantium illustratur, pleno episcoporum numero insignem (5), ob magis magisque coarguendam, sternendam, proterrendamque impietatem: denique conditos in ea a divis Patribus superno afflatu instinctis canones atque regulas, quibus deflinitur sapientissime atque justissime, Domini ac Dei nostri Jesu Christi venerandam in humana forma imaginem deinceps esse publice proponendam (6), quod jamdiu tamen factum constabat; coætanea enim Servatoris nostri apparitioni hujusmodi imaginis factura fuit (7): agnum autem, qui ut typus assumptus fuerat, ipsa jam splendente veritate, diutius non esse figurandum: oportere enim veteres typos umbratiles, seu veritatis symbola et præfigurationes, abquam olim in pretio habitos et cultos, nunc aboleri, gratiam autem præ illis ac veritatem honorari. Ante has autem synodos imo et præ ipsis, illam qua Ephesus valde superbit (8), penitus expungere volunt, quæ circumscriptum plane Christum Deum nostrum, quod attinet ad humanitatem, magna voce prædicavit: et eos qui id vocabulum non admittunt anathematibus horrendis supposuit. Sed cur opus est dicere, synodos ab his subverti? Qui enim toti Servatoris nostri incarnati mysterio contumeliam faciunt, iidem nostros quoque mores, canones, resque sacras contemnunt.

λέγειν συνόδους ἀνατετράφθαι παρ' αὐτῶν; Τὸ πᾶν τοῦ μυστηρίου τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας περι-

7. Quoniam itaque adversus Christi Ecclesiam divinaque nostra dogmata impudenter agere aggressi sunt, sacram omnem rejicientes traditionem, et contra Unigeniti majestatem vana vocabula ab incredulitatis vel potius apostasiæ parente, ut magis proprie loquamur, sumpta ad suæ stultitiæ confirmationem objiciunt, hæc oporteret quidem seu nugatoria et trivialia, et insuavitatis garrulitatisque plena, ut rudia, inquam, ac fatua et falsitate scæntia, nec sibiimet coherentia, et veritati secumque repugnantia, atque ex omni errore concreta, talia demum ut ipsorum nequitiam nulla oratio adæquare queat, atque, ut summatim dicam, ex finni colluvie et quisquiliis inerudite ignoranterque collecta, hæc, inquam, prorsus exterminare atque exsummare oporteret. Adeo quippe isti inornate, temere atque indecore contra **18** res evidentes, et

τῶν ἀοιδίμων Πατέρων ἡμῶν ὁμηγύρεις τέλεον ἡθετήσθαι· ὅφ' ὧν διὰ τοῦ ἐνεργοῦντος καὶ λαλοῦντος ἐν αὐτοῖς θεοῦ Πνεύματος, πεφοιτηκέναι εἰς ἡμᾶς τὴν τοῦ θεοῦ μυστηρίου ἀληθότητα ἐκφανέστερον καὶ τρανότερον ἀσφαλῶς πεπεισμέθα, τὰς τε κατὰ Νίκαιαν τὸ φιλόθεον ἄστυ συγκεκροτημένας φημί, δ τῶν ἐν Βιθυνοῖς καθ' ὧν τὸ κράτος ἐσχέ πόλεων, τὸ πρεσβεῖα οἷα δὴ μητρόπολις φέρεται, καὶ ἣν τὸ Χαλκηδονίων αὐχεῖ μάλιστα πόλισμα, καὶ μὲν δὴ καὶ αὐτὴν ἥπερ ἡ Βύζαντος ἐγκαλλωπίζεται πόλις, ἐπὶ τῷ τελείῳ τῶν ἀριθμῶν ἐνσεμνυνομένη, τῷ εἰς πλείονα τῆς ἀσθελας ἐνδείξιν διεβρίφθαι καὶ ἐκκεκρίσθαι, καὶ οὗς οἱ κατ' αὐτὴν θεσπέσιοι Πατέρες θεσμούς καὶ νόμους τῇ ἐπινοίᾳ τῇ ἀνωθεν ποδηγούμενοι ἐκπεφωνήκασιν· ὅφ' ὧν καθορίζεται θεοσόφως μάλιστα καὶ ἐνδικώτατα, τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ σεβασμῶν εἰκόνα κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα, τὴ ἐξ ἐκείνου ἀναστηλοῦσθαι· ὅπερ ἡδὴ καὶ πάλαι μὲν γεγονὸς διεφαίνετο· καὶ γὰρ ἡλικιωτὶς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας, ἡ θεία αὕτη γραφή, ὅσον δὲ τὸν ἄμυνον δς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος ἐπιλαμπρῆς αὐτῆς μὴ προϊέναι περαιτέρω εἰκονιζόμενον. Δέον γὰρ εἶναι τοὺς παλαιοὺς μὲν τύπους καὶ τὰς σκιὰς ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα τιμωμένους, σεπτοὺς τε καὶ αὐτοὺς ἡδὴ τυγχάνοντας, περιγεγράφθαι, τὴν χάριν δὲ προτετιμῆσθαι εἰκότως καὶ τὴν ἀλήθειαν. Πρὸ τούτων δὲ καὶ ὑπὲρ ταύτας, τὴν ἐφ' ἣ ἡ Ἐφεσίῳ μέγα φρονεῖ, τέλεον ἀποσκευάσασθαι, ἀντικρὺς περιγραπτὸν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, μεγαλοφύων· κηρύξασαν, καὶ τοὺς μὴ ταύτην δεχομένους τὴν φωνήν, φρικτοῖς ἀναθέμασι περιδεσμήσασαν. Καὶ τὴ χρῆ τοῦ μυστηρίου τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας περι-

ζ'. Ἐπεὶ οὖν κατὰ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν θεῶν ἡμῶν δογμάτων ἀπηναισχύντησαν, πᾶσαν ἱερὰν παράδοσιν διωσάμενοι, καὶ τὰς κατὰ τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς ἀπιστίας, μᾶλλον δὲ ἀποστασίας εἰπεῖν οἰκειότερον, κενολογηθείσας φωνὰς εἰς βεβαίωσιν τῆς ἐαυτῶν προχειρίζονται ματαιότητος, ἔδει μὲν ταύτας ὡς φληνάφους, ὡς ἀγυρτώδεις, ὡς ἀηδίας καὶ λέσχης πεπληρωμένας, ὡς ἀπαιδεύτους καὶ ἀσυνέτους καὶ ψεύδους ἐμπλέους, ὡς ἐαυτῷ ἀνακολούθους, ὡς τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἐαυτὰς μαχομένας, καὶ πλάνης ἀπάτης μεμεστωμένας, καὶ ὡς οὐκ ἂν λόγος πρὸς τὴν αὐτῶν κακίαν ἀφίκοιτο, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ὡς ἐκ πολλῆς κοπρίας καὶ φορυτοῦ ἀπαιδεύτως καὶ ἀμαθῶς συναγχευμένας, τέλεον ἀπωθεῖσθαι καὶ διακρούεσθαι. Οὕτω γὰρ ἀκόσμως καὶ αὐθαδῶς καὶ ἀσεμνῶς, κατὰ τῶν φαινομένων καὶ ὑπ' ὅψιν πάντων ἡγμένων καὶ

(5) Recole Apologeticum minorem cap. 10.

(6) Intelligit canonem Trullanum 82.

(7) Nempe missa ad Abgarum regulum Christi Domini imago, et illa a femina hæmorrhœissa posita eidem Christo statua.

(8) Nolebant Iconomachi fieri Christi imagines, propterea quod Deus est incircumscriptus, Chri-

stus autem Dens. Jam cum Ephesina synodus defini-verit contra Nestorium unum esse Filium Dei, Deum pariter et hominem (quo fit ut una adoratione colendus sit), sequitur ut Christi imago, hominis Dei sit imago; cujus tamen veneratio proprie vereque in ipsum Christum Deum tendit ac desinit.

ταῖς ἀπάντων ὁμολογουμένων ὁψεσιν προΐκιν, ὡς Α
εἰς γέλωτα μᾶλλον ἢ ὄνησιν τοῖς σώφροσι ταῖς
ἀληθείαις προκείμεθαι. Πῶς γάρ οὐκ ἄξιον γέλωτος,
τὸ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων αὐτῇ, καὶ τοῖς ἐκ
κλεινῶν χρόνων καὶ γενεῶν πολλῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ
γνωρίμων καὶ μεμαρτυρημένων, τὸ πιστὸν
καὶ τὴν ἰσχὺν, ἀπομάχεσθαι, καὶ αὐτόθεν τὸ ἀσφα-
λές, τῷ παρακεχωρηκῶτι πάντων τῆς ἐννοίας, πρὸς
λόγου πληροφορίαν εἰς ἀπόδειξιν καὶ βεβαίωσιν πα-
ραλαμβάνεσθαι;

Ὡς γοῦν ἦδη τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα ἔγνωσται,
μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἀντιλέγειν ἐχρήν· ἵνα μὴ ταῦτ' ὅν
ἐκείνοις πεπονθέναι ὀφείλμεν, καὶ ἀδελτερίας καὶ
ἀπαίδευσις ὀφλήσαντες γέλωτα, τὴν ἰσὺν ἀνεγκοί-
μεθα γράφην, τοῖς μερακιώδεσιν ἐπιβάλλοντες λό-
γους. Ξεῖκε γάρ ὁ ταῦτα ἀνατρέπειν πειρώμενος, τὰς
κατὰ παιδιὰν ἐκ ψάμμου παιδῶν ἀθύρμασι κατ-
εσκευασμένας περιτρέπτειν μᾶλλον οἰκοδομίας, ἢ τοῖς
παρὰ πᾶσι τοῖς συνιούσιν ὡς ἀληθῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν
τετιμηκόσιν ἐπεγνωσμένοις, συναγορεύειν. Ἄλλ'
ἐπειδὴ ὡς περ ἐξ ἐπιτάγματος σοφοὶ εἶναι βούλονται,
μὴ ὅτι τῆς ἀληθείας ἀντέχεσθαι σπουδὴν ποιοῦμε-
νοι, τοῦ ψεύδους τε ὡς οἱόι τε εἶσι μεταποιούμενοι,
ἔρεσχέλιφα πολλῇ καὶ φλυαρίᾳ καὶ βατταρισμοῖς χρώ-
μενοι, ἐπὶ τῇ τῶν πολλῶν λύμῃ, συναρπάξουσι δι'
αὐτῶν τοὺς ἀκεριοτέρους, ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀποπλη-
ξίας καὶ δυσθουρίας αἰχμαλωτίζοντες, εἰς τὸ οἰκτεῖον
πτῶμα τοὺς πολλοὺς ἔλξιν. Οἷς ἦδη καὶ τῶν λογικωτέ-
ρων δοκοῦντες καὶ περιφανεστέρων τινὲς, σκανδαλι-
ζονται, ἐπειδὴ ἄπεται ὡς τὰ πολλὰ καὶ τῶν ἀρίστων
ὁ μῶμος· καθάπερ γὰρ φθοροποιῶ νοσήματος πᾶσιν,
ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς ἑαυτῶν μεταδιδόσιν λώδης.
Τῷ φαινομένῳ γάρ καὶ κεχωρυσμένῳ τῶν τὴν ἀκοὴν
περιστοιχούντων λόγων περιθελγόμενοι, τὸν δὲ κατ-
ορωρυσμένον καὶ κεχωρυσμένον βόθρον διὰ τὸ ἀνεπι-
στάτητον οὐ προορώμενοι, ταῖς πάγαις ἐξ ἀπρο-
εξίας τῆς ἀπιστίας ἀκλεῶς περιπίπτουσιν. Ἐν προ-
σχῆματι γάρ Χριστιανισμοῦ τὸ Χριστιανίζον ἅπαν
εὐσεβῶς ὁ ταῦτα συγγεγραφεκῶς δυσμενῶς ἐξεπόρ-
θησεν. Ταύτῃ τοι καὶ οὐκ ἀδόξως τι δόξαντες δρᾶν,
εἰς τήνδε τῶν λόγων τὴν ἐξέτασιν καθήκαμεν ἑαυ-
τούς. Καὶ οὐκ ἂν ἀποκνήσαιμεν σαθρὰ καὶ κατερ-
βυηκτά καὶ ἀρχινῶν ἀσθενέστερα τὰ τοῦτων ἀπο-
φαῖναι προβλήματα, τοὺς τῆς ἀληθείας ἐλέγχους
ἐσάτοχως ἐπάγοντες, ὡς ἂν δήλῃς ἅπασιν τῆς ἐν
αὐτοῖς ἀτοκίας καθισταμένης, ἐπιγνοῖεν οἱ συνετοὶ
τὸ ἀπατηλὸν αὐτῶν καὶ κατεπαιγμένον, καὶ τῆς
ἑαυτῶν ἀσφαλείας προνοήσαιεν. Ὅτι μὲν οὖν ὡς ἐν
ἅπασιν ἀσυνετοῦντες καὶ ἀμαθαίνοντες, κἂν ταύταις
ἀποσφάλλονται ταῖς φωναῖς, τῷ ἀγράφῳ φημι καὶ
ἀπεριγράπτῳ, ὡς οἶμαι, παντὶ τῷ σαφές· εἰς ταῦ-
τ' ὅν ἀμφοτέρωθεν συνενεγκόντες, τὰ ἐν πολλοῖς διαφέ-
ροντα, περὶ ὧν εἰς ὕστερον διεκλήψομεθα, τὴν τε
διαφορὰν καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν σημαινόμενὴν δύνα-
μιν ἐπισκεπτόμενοι. Ἐν τῷ παρόντι δὲ, τῇ τοῦτων
ἀπαίδευσί καὶ ἀμευσί συγκληιστάμενοι, πρὸς τὰς
τοῦ διδασκάλου αὐτῶν προβεβλημένας φωνάς, οἰκτιρῶς

quæ omnium aspectui prostant, atque apud omnes
in confesso sunt, procedant, ut risui potiusquam ulli
usui apud eos qui vere sapiunt, expositi sint. Cur
enim risu non sit dignum, ipsi actarum rerum na-
turæ et opinionibus quæ a multorum annorum, imo
ætatum orthodoxia illustrium ac probatarum de-
cursu, fidem roburque habent, adversari? quæ ni-
mirum opiniones vim suam indidem obtinuerunt,
nempe ab omnium mentium concessione; ita ut
in ambiguis etiam et ope aliqua ad persuasionem
egentibus, ex prædictis adminiculis demonstra-
tionem confirmationemque recipiant.

Quæ cum ita se habere jam sit exploratum, ne
refutationem quidem suscipere opus erat, ne forte
idem atque illi peccare videamur, levitatisque et
B inscitie causa risum commoventes, parum illis re-
prehensionem incurramus, qui puerilibus tricarum
sermonibus. Nam qui hujusmodi argumenta ad-
versariorum evertere nititur, is domunculas po-
tius lusu puerili fabricatas videtur prosternere,
quam rebus apud omnes vere sapientes veritatis-
que cultores certissimis patrocinari. Sed quia
tanquam arbitratu suo sapientes esse volunt, tan-
tumque a veritatis studio absunt ut mendacium
toto affectu amplectantur, cavillatione multa et
stultiloquio ac veluti balbutie utentes, ideo non
sine multorum detrimento hæc blaterando simpli-
C ciores decipiunt, gravi horum stupore et inconsi-
derantia ad irretiendum abutentes, donec multos
secum præcipites trahant. Quibus ex rebus jam-
diu nonnulli quoque ex iis qui videntur sapientes
et illustriores, scandalum patiuntur: quandoqui-
dem attingit sæpe optimos etiam laves, quæ pestilen-
tis instar morbi, cunctis, ut verbo dicam, exitium
suum communicat. Etenim specie ac fūco sermonum
auribus blandientium deliniti, neque ob suam insci-
tiam effossam latentemque foveam prævidentes, in
incredulitatis laqueos inconsiderate turpiterque
labuntur. Nam sub Christianismi simulata specie,
hic qui talia scripsit, orthodoxam totam Christiani-
tatem hostiliter depopulatus est. Sic itaque, nihil
indecorum agere existimantes, in hoc doctrinæ
examen nosmet conjecimus. Neque recusabimus, pu-
trida ac dilabantia et araneorum contextu debiliora
D horum argumenta exponere, ut iis, veritatis ore,
refutationes apte opponamus; atque ita manifestata
omnibus ipsorum absurditate, agnoscant cordati
homines fraudem illorum ac villitatem, et propriæ
tutelæ consulant. Quod igitur stolidi ac rudes in
his quoque errant vocabulis, indescripti, inquam,
et incircumscripti, cuique exploratum puto; dum
ad unam notionem utrumque conferunt, quæ tamen
valde differunt; de quibus postea tractabimus, cum
ipsorum differentiam et significativam vim considera-
bimus. In præsentem autem contra istorum ignoran-
tiam imperitiamque accincti, ad ea quæ ipsorum
magister vocabula objicit peculiare studium nostrum
convertemus. Porro conspicuum erit, quod si ejus,
qui auctor mali fuit, machinas disjecerimus, illorum

inelytorum Patrum nostrorum synodos penitus abolēant, a quibus per operantem loquentemque in eis Spiritum, pervenisse ad nos divini mysterii veritatem manifestius ac dilucidius, firmiter credimus, duas videlicet in religiosa urbe Nicæa Bithynorum metropoli, necnon illam qua Chalcedon urbs maxime gloriatur: denique et illam qua Byzantium illustratur, pleno episcoporum numero insignem (5), ob magis magisque coarguendam, sternendam, proterrendamque impietatem: denique conditis in ea a divis Patribus superius afflatu instinctis canones atque regulas, quibus definitur sapientissime atque justissime, Domini ac Dei nostri Jesu Christi venerandam in humana forma imaginem deinceps esse publice proponendam (6), quod jamdiu tamen factum constabat; coætanea enim Servatoris nostri apparitioni hujusmodi imaginis factura fuit (7): agnium autem, qui ut typus assumptus fuerat, ipsa jam splendente veritate, diutius non esse figurandum: oportere enim veteres typos umbratiles, seu veritatis symbola et præfigurationes, quanquam olim in pretio habitos et cultos, nunc aboleri, gratiam autem præ illis ac veritatem honorari. Ante has autem synodos imo et præ ipsis, illam qua Ephesus valde superbit (8), penitus expungere volunt, quæ circumscriptum plane Christum Deum nostrum, quod attinet ad humanitatem, magna voce prædicavit: et eos qui id vocabulum non admittunt anathematibus horrendis supposit. Sed cur opus est dicere, synodos ab his subverti? Qui enim toti Servatoris nostri incarnati mysterio contumeliam faciunt, iidem nostros quoque mores, canones, resque sacras contemnunt.

λέγειν συνόδους ἀνατεράσθαι παρ' αὐτῶν; Τὸ πᾶν τοῦ ὁρίζοντες, ἐκφαυλίζουσιν ἔθνη τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ

7. Quoniam itaque adversus Christi Ecclesiam divinaque nostra dogmata impudenter agere aggressi sunt, sacram omnem rejicientes traditionem, et contra Unigeniti majestatem vana vocabula ab incredulitatis vel potius apostasiæ parente, ut magis proprie loquamur, sumpta ad suæ stultitiæ confirmationem obijciunt, hæc oporteret quidem seu nugatoria et trivialia, et insuavitatis garrulitatisque plena, ut rudia, inquam, ac fatua et falsitate scæcentia, nec sibiimet cohærentia, et veritati secumque repugnantia, atque ex omni errore concreta, talia demum ut ipsorum nequitiam nulla oratio adæquare queat, atque, ut summatim dicam, ex sinu colluvie et quisquiliis inerudite ignoranterque collecta, hæc, inquam, prorsus exterminare atque exsufflare oporteret. Aden quippe isti inornate, temere atque indecore contra **18** res evidentes, et

τῶν ἀοιδίμων Πατέρων ἡμῶν ὁμηγύρεις τέλειον ἡθετησθαι· ὅφ' ὧν διὰ τοῦ ἐνεργοῦντος καὶ λαλοῦντος ἐν αὐτοῖς θεοῦ Πνεύματος, πεφοίτηκέναι εἰς ἡμᾶς τὴν τοῦ θεοῦ μυστηρίου ἀληθότητα ἐκφανέσθαι καὶ τρανότερον ἀσφαλῶς πεπεισόμεθα, τὰς τε κατὰ Νίκαιαν τὸ φιλόθεον ἄστυ συγκεκροτημένας φημί, δ τῶν ἐν Βιθυνοῖς καθ' ὧν τὸ κράτος ἔσχε πόλεων, τὸ πρεσβεῖα οἷα δὴ μητρόπολις φέρεται, καὶ ἦν τὸ Χαλκηδονίων αὐχεῖ μάλιστα πόλισμα, καὶ μὲν δὴ καὶ αὐτὴν ἥπερ ἡ Βύζαντος ἐγκαλλωπίζεται πόλις, ἐπὶ τῷ τελείῳ τῶν ἀριθμῶν ἐνεμνηνομένη, τῷ εἰς πλείονα τῆς ἀσεβείας ἐνδείξειν διεβρίφθαι καὶ ἐκκεκρίσθαι, καὶ οὗς οἱ κατ' αὐτὴν θεσπέσιοι Πατέρες θεσμούς καὶ νόμους τῇ ἐπινοίᾳ τῇ ἀνωθεν ποθηγούμενοι ἐκπεφωνήκασιν· ὅφ' ὧν καθορίζεται θεοσόφως μάλιστα καὶ ἐνδικώτατα, τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ σεβασμίαν εἰκόνα κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα, τὴ ἐξ ἐκείνου ἀναστῆλθαι· ὅπερ ἤδη καὶ πάλαι μὲν γεγόνος διεφαίνετο· καὶ γὰρ ἡλικιωτὶς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας, ἡ θεία αὕτη γραφή, ὅσον δὲ τὸν ἄμυνον δὲ εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος ἐπιλαμπάσης αὐτῆς μὴ προϊέναι περαιτέρω εἰκονιζόμενον. Δέον γὰρ εἶναι τοὺς παλαιοὺς μὲν τύπους καὶ τὰς σκιὰς ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολα τε καὶ προχαράγματα τιμωμένους, σεπτοὺς τε καὶ αὐτοὺς ἤδη τυγχάνοντας, περιγεγράφθαι, τὴν χάριν δὲ προτετιμῆσθαι εἰκότως καὶ τὴν ἀλήθειαν. Πρὸ τούτων δὲ καὶ ὑπὲρ ταύτας, τὴν ἐφ' ἣ ἡ Ἐφεσίῳ μέγα φρονεῖ, τέλειον ἀποσκευάσθαι, ἀντικρυς περιγραφτὸν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, μεγαλοφώνως κηρύξασαν, καὶ τοὺς μὴ ταύτην δεχομένους τὴν φωνὴν, φρικτοὺς ἀναθέμασι περιδεσμήσασαν. Καὶ τί χρὴ τοῦ μυστηρίου τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας περιθεσμούς καὶ σεβάσματα.

ζ'. Ἐπεὶ οὖν κατὰ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν θείων ἡμῶν δογμάτων ἀπηναισχύντησαν, πᾶσαν ἱερὰν παράδοσιν διωσάμενοι, καὶ τὰς κατὰ τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς ἀπιστίας, μᾶλλον δὲ ἀποστασίας εἰπεῖν οἰκειότερον, κενολογηθείσας φωνὰς εἰς βεβαίωσιν τῆς ἑαυτῶν προχειρίζοντα ματαιότητος, ἔδει μὲν ταύτας ὡς φληνάφους, ὡς ἀγυρτώδεις, ὡς ἀηδίας καὶ λείας πεπληρωμένας, ὡς ἀπαιδεύτους καὶ ἀσυνέτους καὶ ψεύδους ἐμπλέους, ὡς ἑαυτῷ ἀνακολούθους, ὡς τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἑαυταῖς μαχομένας, καὶ πλάνης ἀπάτης μαμεστωμένας, καὶ ὡς οὐκ ἂν λόγος πρὸς τὴν αὐτῶν κακίαν ἀφίκοιτο, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ὡς ἐκ πολλῆς κοπρίας καὶ φορτοῦ ἀπαιδεύτως καὶ ἀμαθῶς συναγχερμέναις, τέλειον ἀπωθεῖσθαι καὶ διακρούεσθαι. Οὕτω γὰρ ἀκόσμως καὶ αὐθαδῶς καὶ ἀσέμνως, κατὰ τῶν φαινομένων καὶ ὑπ' ὧν πάντων ἡγμένων

(5) Recole Apologeticum minorem cap. 10.

(6) Intelligit canonem Trullanum 82.

(7) Nempe missa ad Abgarum regulum Christi Domini imago, et illa a femina hæmorrhœissa posita eidem Christo statua.

(8) Nolebant Iconomachi fieri Christi imagines, propterea quod Deus est incircumscriptus, Chri-

stus autem Dens. Jam contra Nestorem verit contra Nestorem Deum pariter et ratione colendus, et imaginis Dei simpliciter proprie vereque desinit.

quoque, qui indidem institutionem suam acceperunt, opera simul destruentur.

8. Communis autem a nobis sermo fiet tum contra inventorem ac parentem scenici hujus dogmatis, tum contra satellites ejus novosque scurrilis hujusce erroneæque sententiæ dogmatistas. Agesis igitur, mora omissa, objecta ab illis expendamus; hisque in medium adductis, quotquot absurde dicunt, et ob decipiendum fallendumque vulgus instruunt, quidquid blasphemiae in his inest, facili negotio coarguamus. Sed enim multas illorum pugnas, et insitam garrulitatem, qua **19** vanum verborum cumulum audientibus ingerunt, declinantes, ipsa quæ illorum stultitiæ capitalia existimantur, cominus aggrediamur. Neque secius animadvertendum est, qua ratione ad illos, qui tunc sacerdotali dignitate exornati erant, sermonem suum intendat. Etenim interrogativa forma sermocinans, ita simul praeputia dubiorum exquirere; etsi aliqui præpotentia multa et omni audacia propriæque sententiæ tenacitate utens, placita sua jamdum exsequitur. Sic igitur objectiones se habent (9).

9. « Sancta Dei catholica omnium, qui Christiani sumus, Ecclesia traditione didicit ita confiteri Filium ac Verbum Dei : natura videlicet simplicem, incarnatum autem in sanctissima immaculatâ Domina nostra Deipara semper virgine Maria ; non mutata in carnem divinitate, neque carne incrementum afferente divinitati; sed duobus naturis inconfusam unam coeuntibus unionem divinitatis atque humanitatis; ideoque unum eundemque esse secundum unicam hypostasim, duplicem videlicet in una personâ : etiamsi omnis imago de prototypo aliquo derivata cognoscitur. »

Hæc in præmio sunt. Quid ergo nos ad hæc dicimus? Nempe quia statim quidem primoque motu, quoniam ad Christianos verba facit, scenicam Christiani hominis personam sibi induit, dolum atque fallaciam intra proprium animum, tanquam in arca, interim celans. Jactat autem se Ecclesiæ conservare traditionem, Verbiq; Dei humanati mysterium magnificare videtur; simulque honorare simulat sanctissimam Virginem Dei matrem; quam alibi multimodis debonestatam traducere moliebatur, necnon ejusdem apud Deum intercessionem negare, a qua Christianis omnibus cœlestis salutis conciliatrice, spe immobili fretis, salvar-

(9) Sequentes sub asteriscis vel potius obelis locitantur refutationis gratia a Nicephoro, ex deperdito Coprenymii scripto pro heresi Iconoclastarum; sive id edictum fuerit, sive tractatus sub ejus nomine scriptus. Edictum quidem nemorat Snidas voc. Κωνσταντῖνος, necnon Codrenus ed. Paris. t. II, p. 1 : Ὁς καὶ θεσµὸν ἐπὶ λαοῦ καθολικὸν ἐχθρόσθαι, μὴ λέγεσθαι τινα τῶν θεραπόντων Κε-

ἀρµοσόμεθα. Φανερόν δ' ἂν ἐνοίτο, ὡς εἰ τὰ τοῦ µυσταγωγῆσαντος τὴν κακίαν καταβληθεὶς μηχανήµατι. καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἐξηρητηµένων τὴν μύθῳ, συγκαθαίρεθείη τὰ ἐγχειρήµατα.

ἡ'. Κοινὸς δὲ ἔσται ἡµῖν ὁ λόγος, πρὸς τε τὸν εὐρετὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ δραματουργηθέντος δόγµατος, καὶ τοὺς ὑπαπιστάς καὶ κενούς δογματιστάς τῆς βωμολόχου ταύτης καὶ ἀπατηλῆς δόξης. Καίρως λοιπὸν ἤδη ἐπ' αὐτὴν τῶν προβληµάτων αὐτῶν ἵναί τι τὴν ἔρευναν· καὶ ταῦτα εἰς μέσους ἀγαγόντας ὅσα παράλογα ἐν αὐτοῖς, καὶ πρὸς ὑπαγωγὴν καὶ ἀπάτην τῶν πολλῶν σκευωρούµενα, καὶ εἰ τι βλαστηµίας ἐμπλεῶν διαφανείη, διελέγξαι βῆδως· ἀλλὰ τὸν πολλὸν ὕβλον καὶ τὴν ἐγχειµένην φλυαρίαν, καὶ ἄλλως· ῥημάτων ὄχλον τοῖς ἀκροαταῖς ἐμποιούσαν περισταῖµενοι, ἐπ' αὐτὰ τὰ δοκοῦντα καίρια εἶναι τῆς ματαιότητος αὐτῶν ὁµόσε χωρῶµεν. Οὐδὲν δὲ χεῖρον ἐπιµνησθῆναι καὶ ᾧ τρόπῳ τοῖς τὸ τηνικαῦδε τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐσχηµατισµένους ἀξίωµα τῷ λόγῳ προσάγεται. Ἐν σχήματι γὰρ ἐρωτήσεως, προάγων τὸν λόγον, ἐκεῖθεν ὁποπλάττεται τὰς λύσεις τῶν ἡσυχασµένων ἐπιζητεῖν, καὶ τοι κατὰ πολλὰν ἐξουσίαν, αὐθαδεῖα πάσῃ καὶ φιλαυτίᾳ κεχρηµένος, τὰ αὐτῷ κεχαρισµένα προδιηνοκῶς ἤδη. Ἐχει δὲ ὧδε τὰ προτεινόμενα.

Θ'. « Ἡ ἅγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ ἡµῶν πάντων τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησία, παρέλαθεν οὕτως ὁµολογεῖν τὸν Ὑῖόν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ φύσει ἀπλοῦν ὑπάρχοντα, σαρκωθέντα δὲ ἐκ τῆς παναγίας ἀχράντου Θεοτοκῆς ἡµῶν Θεοτόκου δει πρὸς τοῦ Μαρίας, µὴ τρέψαντα τὴν θεότητα εἰς σάρκα, µῆτε τὴν σάρκα εἰς τὴν θεότητα αὐξῶς ἐμποιησαµένην, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων συνεκθουσῶν εἰς ἑνωσιν ἀτύγχουτον µίαν, τὴν τε τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἑνατὸν αὐτὸν καὶ ὑπόστασιν µίαν ὑπάρχειν· τοῦτο ἐστὶ διπλοῦν ἐν ἑνὶ προσώπῳ ὂντα, καὶ πᾶσι εἰκῶν παράγωγος (10) πρωτοτύπου τινὸς γνωρίζεται. »

Τὰ μὲν δὴ τῶν προειµίων τοιούτα. Τί οὖν πρὸς ταῦτά φαµεν ἡμεῖς; Ὅτι εὐθύς μὲν καὶ ἐκ πρώτης ἐπιχειρήσεως, ἐπειδὴ πρὸς Χριστιανοὺς ἦν αὐτῷ ὁ λόγος, Χριστιανῶν πρόσωπον ὑποδύεται, τὸ ὑποῦλον καὶ δολερὸν ὥσπερ ἐν ταµείῳ τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ τέως ἀποκρυψάµενο; καταλαζωνέσθαι δὲ τὴν τῆς Ἐκκλησίας φυλάττειν παράδοσιν, καὶ ἀποσεµνύνειν δοκεῖ τὸ τῆς οἰκονοµίας τοῦ Θεοῦ Λόγου µυστήριον· γεραίρειν γε µὴ κατασχηµατίζεται τὴν παναγίαν Παρθένον, τοῦ Θεοῦ μητέρα, ἣν ἐν ἑτέροις πολυτρόποις ἡττωµένην δεικνύειν ἐβούλετο, καὶ αὐτὰς τὰς πρὸς Θεὸν παρ' αὐτῆς πρεσβείας, δι' ὧν πᾶσι Χριστιανοῖς ὡς σωτηρίας προξένων ἐλπίσιν ἀκλονήτοις

ρίου τὸ παράπαν ἄγιον, ἀλλὰ καὶ τὰ λείψανα τούτων εὐριτκόμενα διαπτύεσθαι, καὶ µηδὲ πρεσβεῖαν αὐτῶν ἐξαιτεῖν· οὐδὲν γὰρ ἱσχύουσιν : *Ut legem quoque universalem populo proposuerit, ne quisquam omnino servorum Dei, sanctus diceretur; sed eorum eorum reliquie reperta despuerentur, neve intercessio ipsorum peteretur, cum qui nihil jure queant.*

(10) Εὐδ. παράγωγος.

ἐρηρεισμένοις τὸ σῶζεσθαι περιγίγνεται, ἀπαννιδόμενοι. Καταγορτεύει δὲ τοῖς ἐπιπλάστοις ῥήμασι τοῦτοις τῶν ἀκρωμένων τὰ ῥήθη, ὡς ἀν' αὐτοὺς διὰ τούτων ἐπαγαγέσθαι δυνήσονται. Ἐντεῦθεν ἀστειῶς τις μάλα καὶ ἐμμελέστατα ἀποφανέεται πληροῦσθαι ἐπ' αὐτῷ ἐκεῖνα ὅθι τὰ ἱερὰ λόγια φάσκοντα· *Βολὴς τιτρώσκουσα ἢ γλῶσσα αὐτῶν· τὰφος ἀνεφωγμένοις ὁ λάρυγξ αὐτῶν· ταῖς γλῶσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν*. Π:θανεῖονται μὲν γὰρ τῷ λείῳ καὶ περιχαρεῖ τῶν λόγων μεμορφωμένοι, τὴν ἀκοὴν καταθέλλοντες· τιτρώσκουσι δὲ ὅμως, ὡς ἐν βολίσιν ὀξεῖται, τὰς τῶν ἀμαθεστέρων ψυχὰς, ποικίλοις καὶ ἀνιάτοις τραύμασι κατὰ βάλους περιπαύσσοντας. Ἡνίκα γὰρ δυστρέπως καὶ κακοήθως κατὰ τῆς ἀληθείας προσφέρεται, εὐθύς οὐ παρῶσιάζεται τὴν ἀσθεσίαν· εὐγνωμόνως δὲ περὶ τὸν ὑγιᾶ διατίθει λόγον, ἀπὸ τοῦ δόξει ὀρθῶς καὶ ἀμέμπτως δοξάζειν, θηράσθαι τῶν πλειόνων τὴν ἔννοιαν μηχανώμενος, ἵνα ἐν ᾧ μέλλοι τὰ τῆς οἰκείας ἐξερεύγεσθαι πονηρίας, πιθανὸς ὀφθαλμοῖς, ῥαδίως ἔλοι τοὺς πειθόμενους αὐτοῦ τοῖς πλάσμασιν. Ἀλλὰ γὰρ οὐ ῥῆ προσεπιδέπειν τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ προσέχει τοῖς ἔγχει-
 ρήμασι. Ταῖς ἀληθείαις γὰρ αἰρεται αὐτῷ κατὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς· οἰκονομίας ὁ πᾶσι μορφή. Ἐντεῦθεν ὁ Τυφῶς τῆς ἀσθεσίας διαίρεται καὶ πολλὸς ἐπιφύεται, κατὰ τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων τὴν ἑαυτοῦ ἀντεξάνιστάς κακοδοξίαν· καὶ οἷς οὐκ ἐξῆν αὐτῷ ἔγχει-
 ρεῖν ἢ προσδέπειν, τῶν τοῖς παρὰ πάντα τὸν τοῦ δικαίου λόγον καὶ τὴν ἱερὰν ἡμῶν θεομορθεσίαν ἀντι-
 καθίσταται, ἐμμελίστατά τε καὶ δυσμενέστατα ἐαυτὸν ἐπιβρίβας τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐπεὶ περ δῆλοι πᾶσι καθίστανται ὡς ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἑαυτοῦ Ἐκκλησίᾳ ἔθετο, τῇ τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου μυσταγωγίᾳ ἡμῖν φανερούμενοι· παρὼν γὰρ τοῖς δημοσίοις καὶ βασιλικαῖς ἐνασχολεῖσθαι πράγμασιν, ἐπειδὴ τῆς υἱείας δόξης τὴν οἰκείαν φιλοσαρκίαν καὶ ἐμπάθειαν προτετίμηκε, ταῖς τῶν ἀγόντων ὑπαγόμενος εἰσ-
 τηγήσει, δεινὸν πνεύμας, κατὰ τοῦ εὐσεβοῦντος μέρους τὴν χεῖρα καθώπλιτε, καὶ τὴν γλῶσσαν κατὰ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμίας ἡμῶν παρέθηκε πίστει. Εἰ τις οὖν τὸν νοῦν προσέξει καὶ ἀκριθέστερόν ἀληθεῖα προσκρούοντα, ἀλλ' ἤδη καὶ ἑαυτῷ ἀγενοῦς·
 ὡς· Ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ, φησὶ, καὶ καθολικὴ ἡμῶν πάντων τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησία. Ποῖαν ἐνταῦθα φησὶ Ἐκκλησίαν; ἤρατο ἂν τις αὐτόν. Εἰ μὲν ἐτέραν τινὰ καὶ οἰκείαν ἀποτεμόμενος, ἐν τῇ ματαιότητι τῶν λογισμῶν φαντασιούμενος ἀνετυπώσω, σὸν ἂν εἴη τὸ τεχνούργημα. Εἰ δὲ δὴ ταύτην τὴν καθ' ἡμᾶς εἴποις, πῶς ἀγία ἐνταῦθα καλεῖς, ἣν ἐναγῇ καὶ ἀκάθαρτον ἐν ἐτέροις διὰ πλείστον ὄσων ἐπινειῶν καὶ κακουργημάτων, καὶ λᾶτρν δαιμονίων ἀποφῆναι ἐμπούδας, καὶ ξηνοῖς ἀνοσίτοις προσκυνήσασιν, καὶ

A contingit (11). Fictis autem huiusmodi verbis mores auditorum fascinat, ut sic eos transversos agere possit. Hinc beate admodum atque accurate compleri in hoc homine illud apparet, quod sacra oracula dicunt: *Sagitta vulnerans, lingua eorum: sepulcrum patens, guttur eorum: linguis suis dolose agebant*. Suadeant enim, lepore ac lenitate sermonis senet figurates, auresque mulcentes; vulnerantque simul, seu sagittis acutis, indoctorum animos, variis et insanibilibus plagis alte transfigunt. Cum enim oblique hic homo malitioseque adversum veritatem invehitur, non continuo impietatem ostentat; benigne vero sincereque doctrinam sanam exponit, ut videatur recte et irreprehensibiliter sentire; atque ita complurimum benevolentiam venari molitur, ut cum postea propriam evomet malitiam, dignius fide habitus, facilius eos capiat qui ipsius fictas fabulas persuaderi sibi siverint. Atqui haud oportet verbis attendere, **20** sed facta considerare. Re enim vera commovetur ab eo bellum adversus Unigeniti incarnationem. Hinc Typhon impietatis attollitur plurimumque grandescit, sacris nostris dogmatibus perveram suam opinionem opponens: quasque res ei ec attingere nec spectare liceret, eas praeter omne fas praeterque nostram legislationem (12) pugnat, summo cum impetu et odio in Ecclesiae corpus insiliens. Certe omnibus notum est, quos homines in Ecclesia sua Deus ponerit, nempe eos nos magni Apostoli doctrina nobis demonstrat. Minime cum hic (Mamonas) deberet publicis salibusque negotiis vacare, postquam divinae gloriacumque suam atque libidinem anteposuit, durum suorum impulsus suasionibus, horribilitate contra piorum partes manuum armavit, litamque adversus rectam et inculpabilem fidem usque exacuit. Si quis ergo mentem adverterit, accuratius rem dispexerit, facillime illum cognovi, non adversus veritatem tantum impingere, verum etiam sibi met ipsum deformiter contradicere.

ἐπιστήσεις, ῥᾶστα ἂν αὐτὸν ἐπιγῇ, οὐ μόνον τῇ περιπίπτοντα.

10. « Sancta Dei, inquit, et caetera omnium, qui Christiani sumus, ecclesia. Quamnam hic tu dicis ecclesiam? rogabit eum quis. Si aliam quamdam peculiarem secernens, et phantasiae tuae vanitati indulges, procudisti, huiusque proprium erit opificium tuum. Sin vero te dicis, quae apud nos est, quomodo tu sanctam te appellas, quam execrandam impuramque afflictionibus tuis plurimis atque malitia, et daemonum cultu, statuasque sacrilegas venerantem monstrare

Psalm. xiii, 5. * Act. xx, 28.

(11) Vides haud esse neotericam neque nostrorum tantummodo asceticorum, hanc opinionem, quod beata Virgo salutem aeternam (intercedendo scilicet) nobis conciliet; neque id cum aliqua Christi redemptoris ac mediatoris contumelia catholicis dici, prout heterodoxi quidam dictitant. Profecto

hanc sententiam confirmare multis aliorum auctoritatibus, non foret difficile.

(12) Nempe contra canonicam regulam, quae laicis hominibus disputare de divinis dogmatibus interdictum erat.

conatus es? idque jamdiu ab antiquis temporibus A
facilitantem affirmas? Hæ sunt enim mentis tuæ
despumationes, Deoque hostilis linguæ ausus. Ne-
que verbis tantum, sed jam etiam scripturis, ubi-
que blasphemix vestigia relinquis, quæ tuam ad-
versus Deum et homines impietatem conruguunt.
Cur ergo Ecclesiam, dum tuis quidem eam velles
patrocinari opinionibus, catholicam et sanctam ap-
pellare jactas; cum autem divina nostra vs dog-
mata oppugnare, perinde habens Deum ac divinos
idololatra es? Atque ut secretiora omittam, i
mundo deditus, et mundana gloria elatus, tu car-
nis et voluptatis mancipium. hoc temporalis vitæ
spatio et præsentibus bonis felicitatem omnem
dimittens, nihilque præter æterna animo agitans,
haud vero spe in Deum et divinorum mandatorum
observatione gloriari volens, tu his, inquam, mate-
rialibus adhaerens, variisque cupiditatibus abreptus,
hæreditate cælestis regni æcidisti, et ad destina-
tum tibi gehennæ locum divinis judiciis amanda-
beris. Propterea Christianorum religionem accusas,
et omnipotentis Dei viis suffragio tuo infirmas
esse definis, quasi is ne potuerit ab idolorum er-
rore humanum genus liberare; idque agis, ut mi-
seriam et odium dogmæ tui prævertens effugias,
tuamque malitiose ignominiam celes. Idcirco Christi
vitem, quam ex intellectu Ægypto transtulit,
et latericio peccatorum luto, atque invisibilibus
operum præfectis libavit (13), seu aper de silva
vastasti, atque ut civilis ferus depastus es: i
nihillo furens minus iam ille adversus Jacobi po-
pulum corde obdurus et acerbis laborum im-
perator Ægyptius, ille tetricus tyrannicusque
dynasta Babylonici 21 Sic enim tu in Christi
hæreditatem irruens partem ejus electam et præ-
ceteris ferventior intolerandis plurimisque in-
juriis persequens, que ad necem excruciaſti. Hoc
edidisti primum panis tuæ documentum.

ταύτης μάλιστα θερμότερῳ μέρει, καὶ ὕβρεσιν ἀνυποστοίς
αἰχίας ἐπήγαγε, ἥν ἤρχθη δὴ τοῦτο τῆς σῆς ἀπονοίας τεκμήριον.

11. « Tradidit didicit confiteri. « Hoc loco,
vel quod sit intellexit iste, qui omnium sa-
pientissimum arbitratum, vel data opera potius
mult aliquos fuisse; atque haud scio utrum insa-
niæ potius a palliditatis insimulandus sit. Audiet
enim a nobis: Adhuc tu traditionem memoras?
Quidni vero antea priscam atque ab initio
a sanctis apostolis inclytisque Patribus nostris
traditam a dominantem in catholica vere et
apostolica ecclesia consuetudinem admittis, sive
quæ litteris sive quæ voce tantum tradita fuit?
Sic enim inquit divus Apostolus ad quosdam scri-
bens, et finete traditiones, quas didicistis, sive per
sermonem sive per epistolam nostram. Æque
enim utique vis et probatio confit. Nonne ergo

τοῦτο ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων κατεθιθεμένην εἰσάγα-
γες; Ταῦτα γὰρ τῆς σῆς διανοίας τὰ ἀποδράσματα, καὶ
τῆς θεομάχου γλώσσης τολμήματα. Οὐ λόγοις μόνον,
ἤδη δὲ καὶ ἀνάγραφτον εἰς ἑλεγχον τῆς εἰργασμένης
σοι πρὸς Θεὸν καὶ ἀνθρώπους παρανομίας, παντα-
χοῦ τὴν βλασφημίαν ἀπολιπὼν. Πῶς οὖν αὐτὴν,
ὅποτε μὲν ταῖς οἰκείαις συναγορεύειν βούλοιο
δόξαις, καθολικὴν καὶ ἁγίαν ὀνομάζων κατακομ-
ψεῖ; Ἦνίκα δὲ τῶν θείων ἡμῶν κατεξανίστασθαι
δογμάτων, εἰ; ταῦτῃν ἄγων Θεὸν καὶ δαίμονας.
εἰδωλικὴν καταγγέλλεις; Πῶς δὲ οὐχὶ σὺ μᾶλλον
εἰδωκολάτρης; Καὶ ἵνα τῶν ἀπορρήτοτέρων ἀφ-
έσωμαι, ὃ τῷ κόσμῳ προστετηκώς καὶ δόξῃ τῇ κο-
σμικῇ ὑπεραιρόμενος, ὃ τῇ σαρκὶ καὶ ταῖς φιλ-
δονίαις κατηνδραποδισμένος, χρόνοις τε καὶ ταῖς
Προύσαις εὐημερίαις τὴν εὐδαιμονίαν πᾶσαν
μετῶν, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὰ γήϊνα φανταζόμενος,
ἀλλ' οὐχὶ τῇ εἰς Θεὸν ἐλπίδι καὶ τηρήσει τῶν θείων
ἐντολῶν δοξάζεσθαι προαιρούμενος, ἐφ' οἷς ὡς πρόσ-
υλος καὶ περιπαθὴς ἀποδουκολούμενος, κληρονο-
μίας τῆς οὐρανῶν βασιλείας ἐκπέπτωκας, τῷ δὲ
ἀποτεταγμένῳ σοι τῆς γεέννης τόπῳ τοῖς θείοις
δικαιωτηρίοις ἀποπεμφθήσῃ. Διὰ δὴ τοῦτο τῆς
θρησκείας τῶν Χριστιανῶν καταγορεύεις, καὶ
ἀσθένειαν τῆς πανθενούς τοῦ Θεοῦ καταψηφίξῃ
δυνάμει, ὡς ἂν οὐκ ἔχουσάντος εἰδῶλων πλάνης;
τὸ γένος ἐξελεῖσθαι τὸ ἀνθρώπειον, ἵνα τὸ δύστηνον
καὶ ἀπηχθημένον τοῦ σοῦ φρονήματος ὑποφθὰς
προεκφεύξῃ, καὶ τὴν οἰκίαν ἰακούργως ἐπικρύψῃ
αἰσχύνῃ. Διὰ τοῦτο τὴν ἁμπελον τοῦ Χριστοῦ, ἣν
τῆς νοητῆς Αἰγύπτου μετήγαγε, καὶ τοῦ πηλοῦ τῆς
πλινθείας τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν ἀοράτων
ἐργοδικτῶν ἡλευθέρωσεν, ὡς ὅς ἐκ δρυμοῦ ἐλυ-
μήνω, καὶ ὡς μονίης ἀγριος κατενεμήσω· οὐδὲν
ἤττον μανὲς κατ' αὐτῆς, ἣ πάλαι κατὰ τῶν ἐκ
φυλῆς Ἰακώβ, ὁ βαρυσκαρδῖος καὶ πικρὸς ἐργεπεί-
κτης Αἰγύπτιος, καὶ ὁ τύραννος καὶ σοδαρὸς δυνά-
στης ὁ Βαβυλωνίος. Καὶ γὰρ οὕτω τῇ Χριστοῦ κλη-
ρονομίᾳ ἐπιθέμενος, τῇ μερίδι τῇ ἐκλεκτῇ, καὶ
ἀνυποστοίς ὡς πλείσταις ἐπιών, τὰς μέχρι θανάτου

ια. Εἶτα· « Παρέλαθεν οὕτως ὁμολογεῖν. » Ἐν
τούτοις ἣ οὐ συνῆκεν ὅ τι καὶ λέγει ὁ πάντων
σοφώτατος εἶναι οἰόμενος, ἣ ἐκὼν πάλιν τινὰς πα-
ρακρούεται· καὶ οὐκ οἶδα πότερον παρανομίας ἢ παν-
ουργίας αὐτὸν τις γράψαιτο. Ἀκούσεται γὰρ· Πάλιν
αὐτὸς παράδοσιν εἰσάγει; Τί δὴ ποτε; μὴ πρότε-
ρον τὴν ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς παρὰ τῶν ἱερῶν
ἀποστόλων καὶ τῶν ἀοιδίμων ἡμῶν Πατέρων παρα-
δοσμένην καὶ κεκρατηκυῖαν ἐπὶ τῇ ὄντως καθολικῇ
καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, συνήθειαν παραδέχῃ,
ὅση τε ἐν γράμμασι καὶ ὅση ἐν λόγοις παραδέδοται;
Στήκετε γὰρ, φησὶν ὁ θεὸς· Ἀπόστολό; τισιν ἐπι-
στέλλων, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ὡς ἐδι-
δάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν.
Ἐπίσης γὰρ ἐν ἑκατέρῳ τούτων μέρει ἣ τε ἰσχύς

καὶ ἡ ἀπόδειξις πρόσκειται. Ἄρ' οὐ παράφρωνος καὶ παραπλήγος οἱ λόγοι, πῇ μὲν δέχεσθαι περὶ ἐν καὶ τὸ αὐτοῦ πρᾶγμα τὴν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, πῇ δὲ ἀποτρέπεσθαι; Ταῦτα δογματίζειν βουλόμενος ὁ συνετώτατος, πῶς οὐκ ἐννεονόηκεν, ὅτι γε δὴ τοῦ Χριστοῦ ἡ Ἐκκλησία μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἱερῶν σεβασμάτων, καὶ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἱστορίαν τε καὶ προσκύνησιν τὴν προσήκουσαν, ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο παραλαβοῦσα διασώζει; Ἀλλ' εἰσικεν ἡ ὀησις, πάθος οὐσα χαλεπὸν τι καὶ εὐπερίστατον, ἐν τοῖς καιριωτάτοις αὐτοῖς ἀποσφάλλεσθαι. Κάνταῦθα γὰρ ἐκυτὸν παραλογίζεται, ἡ οὖς πείθειν ὑπολαμβάνει. Οὐ τοῖς λόγοις οὖν οἷς χρῆται πρὸς ἐξαπάτην τῶν πολλῶν προσεκτέον, τῷ τρόπῳ δὲ καὶ τοῖς ἔργοις, ἃ δὴ κατὰ τῶν ἀγίων ἐβουλεύσατό τε καὶ ἔδρασεν, αὐτὸν κρί-
τείν.

ιβ'. Εἴτα ἐπάγει· « Μὴ τρέψαντα τὴν θεότητα εἰς σάρκα, μήτε τὴν σάρκα εἰς θεότητα αὔξος ἐμποησαμένην. » Ἐντεῦθεν δὴλον αὐτὸν πεποίηκε, περὶ τὴν τοῦ Λόγου σάρκωσιν ἀποσφαλλόμενον· καὶ κατ' ἀρχαίαι λοιπὸν κατὰ μικρὸν τὰ τῆς πονηρίας παραγυμνοῦν. Οὐ γὰρ ὡσπερ τῷ Λόγῳ τὸ ἀτρεπτον ἐνεμειν, οὕτω δὲ καὶ τῇ σαρκὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο ἀποδέδωκε, καὶ πείθειν τινὰς ἐνόμιζεν, ὡς τὴν σάρκα ἀποδέχεται. Τί γὰρ ἔδει αὔξος τοῦ ἀτρέπτου ἀντιπαραλαμβάνεσθαι; Τὰ γοῦν ἰδιώματα αὐτῆς τέλεον ἀποσκευαζόμενος, τὴν οἰκίαν κακοδοξίαν προανακρούεται. « Ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων συνελθουσῶν εἰς ἓνωσιν ἀσυγχυτον, τὴν τε τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἓνα τὸν αὐτὸν καθ' ὑπόστασιν ὑπάρχειν, διπλοῦν ἐν ἐνὶ προσώπῳ. » Παραλογίζεται αὐτὸν κάνταῦθα, οὐ γὰρ τῶν ἀκρουμένων τοὺς συνετοὺς καὶ νοῦν ἔχοντας. Εἰ γὰρ ὀρθῶς προσέφερε, τί δὴ ποτε μὴ καὶ ὀρθῶς διείκεν, εἰ ἀσυγχύτους μεμενηκέναι τὰς κατὰ Χριστὸν συνελθούσας φύσεις διωμολόγει, καὶ ἀτρέπτους ἂν πάντως ταύτας παρεδέχετο; Ἐπεὶ τίνι τρόπῳ θατέρας μὲν τὰ ἰδιώματα, τούτεστι τῆς τοῦ Λόγου φύσεως διὰ τοῦ ἀτρέπτου διασώζόμενα, εἰσφέρειν προσποιεῖται· θατέρας δὲ, τούτεστι τῆς σαρκὸς, ὡσπερ παρηρημένα, ἀπαναίνεται; Οὐκ ἔστιν οὖν τοῦτο ἀτρέπτους καὶ ἀσυγχύτους τὰς φύσεις δοξάζοντος. Εἰ γὰρ τὸ μὲν πεπονθέναι περὶ τὰς ἰδιότητας ἀξιοῖ, ἀνάγκη καὶ τὸ λοιπὸν πεπονθὸς συνωμολογήσειν. Ὡσπερ γὰρ Θεὸς τέλειος πρὸς ἡμῶν πάντων ὡμολόγηται ὁ Χριστὸς ἐν μορφῇ Θεοῦ, ἡγουν ἐν οὐσίᾳ Θεοῦ ὑπάρχων, οὕτω καὶ μορφήν δούλου λαβὼν τὴν καθ' ἡμᾶς, τέλειος ἂν πιστεύοιτο ἄνθρωπος, ἐν μηδὲν λειπόμενος. Καὶ γὰρ οὖν καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησία, κατὰ τὰ θειωδῶς ἡμῖν παραδεδομένα ἐκ τε ἀποστολικῶν κηρυγμάτων καὶ πατρικῶν διδασκάλων, ἀτρέπτους καὶ ἀσυγχύτους τὰς φύσεις ὁμολογοῦσα, καὶ τὰ ἑκατέρως τούτων ἰδιώματα, τοῦθ' ὅπερ ἔστιν ἐκάτερον διαβρῆδην προανακέκραγε. Μάτην οὖν τῇ δόξῃ τῆς

insipientis attonitique hæc tua verba sunt? modo scilicet in uno eodemque negotio traditionem Ecclesiæ admittere, modo recusare? Hæc dogmatizare volens hic solertissimus, quomodo non reputavit, Christi Ecclesiam, cum cæteris omnibus sacris rebus, venerabilium quoque imaginum studium et convenientem adorationem ab initio usque ad hodiernum diem, prout accepit, conservare? Sed enim videtur ob arrogantiam, quæ passio dira simul est et facile incidens (13-14), in ipsa rei summa aberrare. Namque et hic semet fallit Mamonas, vel certe alios quibus rem persuadere se putat. Non est ergo verbis, quibus ad multorum deceptionem utitur, attendendum, sed ex modo ac facinoribus, quæ adversus sanctos machinatus est ac patravit, de eo iudicandum est.

12. Deinde addit : « Non mutata in carnem divinitate, neque carne incrementum afferente divinitati. » Hic se manifeste demonstrat circa Domini incarnationem errare, suamque paulatim jam incipit improbitatem nudare. Non enim sicut Verbo inconvertibilitatem attribuit, ita etiam carni idem attributum assignavit; etiamsi aliquibus persuadere se putat carnem a se admitti. Cur enim oportuit incrementum, inconvertibilitatis loco dicere? Ergo carnis proprietates prorsus negans, pravam suam sententiam denuntiat. « Sed duabus naturis in inconfusam unam coeuntibus unionem divinitatis et humanitatis, unum eundemque esse secundum unicam (15) hypostasim, duplicem in una persona. » Hic quoque se ipsum fallit, minime vero auditores sagaces atque cordatos. Nam si recte proposuit, cur recte quoque non distinxit? Si inconfusas mansisse coeuntē in Christo naturas fassus est, ulique debuit has item prorsus inconvertibiles esse non dubitare. Deinde quomodo proprietates quidem alterius, id est naturæ Verbi, propter inconvertibilitatem conservatas proponere simulat; alterius autem, id est carnis, tanquam sublata negat? Non est hoc officium hominis, qui naturas existimet inconvertibiles et inconfusas. Nam si quis unum iudicari passum esse aliquid in proprietatibus, necesse est alterum quoque passum æque confiteatur. Sicut enim perfectum Deum cuncti nos confitemur Christum in forma Dei, id est in substantia Dei, existentem; ita et cum servi, id est nostra, suscepta forma, perfectus credendus est sine ullo defectu homo. Itaque et nostra Ecclesia, juxta quod nobis divinitus traditum 22 est ab apostolicis prædicationibus et Patrum magisteriis, inconvertibiles atque inconfusas naturas confitens, harum etiam utriusque proprietates, prout quæque se habet, diserte proclamavit. Frustra hic igitur ecclesiastica sententia so

(13-14) Respiciat Nicephorus ad Hebr. xii, 1 : Τὴν εὐπερίστατον ἀμαρτίαν.

(15) Deest hoc loco in codice μ.α., unicam, aliter ac p. 19 (col. 216 C 4).

inmixtum putabat : nam contra ipsam potius sentire hic quoque vincitur, magistros suos Acephalos sequens (16), quorum nonnulli naturas videntur admittere (17), cuncti tamen illarum funditus proprietates de medio tollunt et abolent. Exin mentis suæ flammam, latensque in animi penetralibus odium adversus figurantes nobisque exhibentes Servatoris nostri Christi humanam formam, extra ordinem abrupteque ostentans demonstrat.

13. Ait enim : « Etiam si omnis imago de prototypo aliquo derivata cognoscitur. » Cuiam hæc comparanda rei sunt? nisi illud dicendum est, quod velut ænea fistula, incluso ac violento spiritu viscera distentis fuerit, æque ac ille loquax Buzites cum ad magnum Ausitem increpatoria verba intendebat. Non enim potuit Mamonas malitiam diutius intra se celare. Nunc quem diu parturiebat acervum impietatis abortum effudit, et quam antea sub simulationis peripetasmate velare videbatur in probitatem, demum excrevit. Atque his, quamvis orationis sequela minime postularet, incongrue dictis satis ostendit nonnisi vi intra se continuisse ea etiam quæ antea simulabat. Et quidem venter ejus dirumpendus erat, nisi hanc vocem etiam extra ordinem exprompsisset extraque harmoniam et dispositi sermonis seriem. Brevi enim in scena jocus, et ejus quod agebat dramatis consumptoris, ad suum rursus ingenium se recepit.

14. Famigeratum illum vetus mythographia corvum narrat alienis pennis ornatum aliquando atque gloriantem, in quem aereus spirans ventus commentitium dispersit formositatem, remque alienam recit evanidam; ex quo illius deformitas deinde apparuit. Simile quid Mamonas etiam passus mihi videtur. Postquam enim alienis paulisper se venustavit velut rectæ fidei dictionibus, flante mox adversaria vi, non diu post sententiæ suæ turpitudinem patefactam exhibuit. Nonne enim omnibus patet, ab eo Christi gloriam oppugnari, dum innatur ac fremit adversus Verbi incarnationem? quandoquidem nondum incepto de imaginibus sermone, per ea quæ in medium verba jecit, ante etiam præclaram illam orationis structuram, sententiam suam innuit. Quippe hic animadvertite quamnam sensus cohererentiam cum præcedentibus hæc verba retineant : nam de naturis antea hypostasique locutus, mox propria audacia animique impetu instinctus, ad imagines inordinate transiit et prototypa : ita ut aperte demonstret, totum

Ἐκκλησίας ἐπερείδασθαι ὥστε ἀπεναντίας γὰρ ταύτῃ κἀν τοῖς δοξάζουσιν ἐλέγχεται, τοῖς διδασκαλοῖς αὐτοῦ τοῖς Ἀκεφάλοις ἐπόμενος, ὧν τινες τῆς φύσεως δοκοῦσι δέχεσθαι, πάντες δὲ τὰ ἰδιώματα αὐτῶν πάντα ἀναίρουσι καὶ παραγράφονται. Ἐντεῦθεν τὸ φλεγμαῖνον τῆς γνώμης, καὶ τὴν ὑποκουργοῦσαν ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς, κατὰ τῶν χαρακτηριζόντων καὶ ἐμφανιζόντων ἡμῖν τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ἀνθρώπειν εἶδος δυσμένειαν, ἀτάκτως πως καὶ ἀσυναρτήτως ἐκπομπεύων παραδείκνυσιν.

Ἰγ'. Φησὶ γάρ· « Κἀν πᾶσα εἰκὼν παρίγωγος πρωτοτύπου τινὸς γνωρίζεται. » Τίνι ταῦτα παραβλητέον; ἢ ἐκεῖνο ῥητέον, ὅτι χαλκῶς ἐν ἱσθ' φυσήτῃ ὑπὸ τοῦ ἐμφυλωθέντος καὶ ὀλέκοντος πνεύματος τὰ σπλάγγνα περιτεινόμενος, κατ' ἐκείνον δὴ τὸν Βουζίτην τὸν δάλον, ἡνίκα τῷ Αὐσίτῃ τῷ μεγάλῳ ἐπιπληκτικώτερον πως προσδιελέγτο. Οὐ γὰρ ἔσθενεν ἔτι κρύπτειν ἐντὸς τὴν κακοήθειαν. Νῦν ὅπερ πάλαι ὥδινε πικρὸν τῆς ἀσεθείας; ἐξέμβλωσε κύημα, καὶ ἦν πρὶν ὑπὸ παραπτεῖσθαι· τῷ πλάσματι κατασκιάζειν ἐδόκει· πονηρὴν ἐκρήγνυσι· καὶ ταῦτα μὴδὲ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου φερούσης, ἀκαταλήλως ἐκτιθέμενος· δεικνὺς καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι βίβ' κατεῖχεν ἐν ἐαυτῷ, καὶ ἃ προλεχόμενα αὐτῷ παραπλάσσειτο. Καὶ δὴ ἂν περιεῖρῃ αὐτοῦ ἡ γαστήρ, εἰ μὴ ταύτην ἐῤῥῃζε τὴν σωνὴν, καὶ παρὰ τὴν τάξιν, καὶ παρὰ τὴν ἀρμονίαν, καὶ παρὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς τοῦ λόγου ἐκθέσεως. Μικρὰ γὰρ τῇ σκηνῇ προσπαίξας, καὶ τὸ δῶμα ὅπερ ὑπεκρίνατο μενουσὶ διαγελάσας, πρὸς τὴν οἰκίαν ῥοπήν ἐπανιών, ἐφ' ἐαυτὸν γίνεται.

ιδ'. Τὸν μυθολογούμενον κολοῖον ἐκείνον ἢ παλαιὰ εἰσφέρει μυθοπλαστία, ὅθεν οἷός πετεροῖς ἐγκαλλισπυζόμενόν πως καὶ ἐπαγαλλόμενον· ἐφ' ὃν ἀέριόν ποτε προσρῆξαν πνεῦμα, σχεδάννυσιν μὲν τὴν ἐπέσαστον εὐμορφίαν, καὶ φροῦδον ποιεῖ τὸ ἀλλότριον, ἐκείθεν δὲ αὐτῷ τὸ θυσεῖδὲς λοιπὸν ἐξελέγχεται. Τάχα τι παραπλήσιον καὶ αὐτός μοι πεπνυθῆναι δοκεῖ. Ἄλλοις γὰρ ὥσπερ τῆς εὐσεθείας ἐν βραχέσιν ἑαυτὸν περιμυρῶσας λόγοις, ὑπὸ τῆς ἐμπνεύσεως αὐτῷ ἐναντίας δυνάμει, οὐκ εἰς μακρὰν τῷ αἴσχος τῆς αὐτοῦ δόξης ἐκδηλὸν παρεστήσατο. Ἄρα γὰρ οὐ πᾶσιν ἐστὶ καταφανὴς, τῇ τοῦ Χριστοῦ δόξῃ μαχαρημένος, ἀπειλῶν καὶ βρέμων κατὰ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως; ὅτι δὴ πρὶν ἢ κατάρξαι τοῦ περὶ εἰκόνων λόγου, δι' ὧν ἀπεῤῥιψεν ἐν μέσῳ ῥημάτων, τὴν οἰκίαν καὶ πρὸ τῆς ἀρίστης ἐκείνης τοῦ λόγου κατασκευῆς, ὑπανίσταται γνώμην. Σκοπεῖτε γὰρ ἐν ταῦθα, ποίας ἀκολουθίας ἐνοίαν διασώζει ταῦτα παρὸς τὰ προηγούμενα· ἐν γὰρ τοῖς προλαβοῦσι περὶ τε φύσεων καὶ ὑποστάσεως διαλεγόμενος, ἀθρόον ὑπ' αὐθαθείας καὶ ἐμπαθείας ἐκδιαζόμενος, ἐπὶ

* Job. xxxii, 2. * γρ. περιπ.

(16) Acephalos Monophysitas Syros a Coprony-mo Byzantium translatus quinto sui regni anno narratu Chronico Theophanes.

(17) De inconstantia loquendi Acephalorum Monophysitarum circa Christi naturas, diu Eustathius monachus a me editus Script. vet. t. VII.

εικόνας ἀκόσμως ἀφάλλεται καὶ πρωτότυπα· ἵνα αὐτῶν σαφῶς ὡς πᾶς ὁ κεκινημένος αὐτῷ λόγος, πρότερός τε καὶ ὑστερός, τοῖς ἱεροῖς τῆς πίστεως ἡμῶν συμβόλοις τὴν ὅλην τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ συγκαθυδρίσαι οἰκονομίαν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν Χριστὸν ἀθετήσιν ἐξῆρμητο. Ἀπαξ οὖν τοιοῦτου σκοποῦ ἀπρὸς ἡμᾶς, ἐμφιλοχευεῖ λοιπὸν, δεινῶς ἄγαν καὶ δριμύτως τὰ τῆς διασκευῆς τοῦ λόγου διεργαζόμενος. Τῷ καθολικῷ δὲ προσδιορισμῷ κέχρηται, ἀπὸ τοῦ δοκεῖν περὶ πάσης εἰκόνας τὸν λόγον ποιεῖσθαι, ἀνύποπτος τοῖς πολλοῖς ἵσασθαι, λέγεσθαι δὲ περὶ οὗτου αὐτῷ τὰ τῆς σκέψεως πρόκειται.

14. Εἰσάγει γοῦν εὐθύς· «Καὶ εἰ καλῶς ἐμοῦσιον αὐτὴν εἶναι τοῦ εἰκονιζομένου. » Οὐκοῦν τὸ ἀπλῶς εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστὸν οὐ κωλύεις, διὰ δὲ τὸ ἐτεροσύσιον τοῦ εἰκονίσματος. Ἐτερον γὰρ ὁ Χριστὸς, καὶ ἕτερον τὸ τῆς ὕλης ἐξ ἧς ἀπεικονίσται. Ταῦτα δὲ εὐθύνειν ἄρα οὐ καταγέλαστον; Ἀ γὰρ οὐδ' ἂν τῶν ἀπὸ τῆς σκηπῆς; τις ἡ τῶν ἐκ τριόδου, οὗς ἐπὶ κέρβης οἱ πολλοὶ ἐπιτωθάζοντες παῖδους παρεθέγγετο, οὗτος τῇ μέθῃ τῆς ἀπιστίας ἐκδακχυθεῖς, καὶ τῷ κράτει τῆς ἀσεθείας ἐξοστρηθεῖς, παραπειφώνηκε· τερβρεῖα γὰρ ἦδη ταυτὶ, καὶ τὴν ἄλλως ἐκπεπονημένα αὐτῷ. Ἀλλ' εἰσὶ τινες ἐπὶ τοσοῦτον ἀμαθίας καὶ ἀλογίας ἦκοντες, ὥς οἰεσθαι αὐτοὺς; ἐνωρεῖσθαι λόγου τι ἄξιον. Διὰ ἀναγκαίαν ποιούμεθα οὐκ ἐπ' ἀναγκαίους τὴν ἐξέτασιν. Τί γὰρ τῶν εἰρημένων ἀλογώτερον, ἢ ἀδιανοητότερον; Οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη ταῦτα τῶν σωζόντων τὸ ἐν διανοαῖς ἀκόλουθον. Εἰ μὲν γὰρ περὶ φυσικῆς εἰκόνας, ἥπερ δὴ τῇ τεχνῇ ἀντιδιαστέλλεται, προῦκειτο αὐτῷ ὁ σκοπός, ὅποιαν εἶναι τοῦ Πατρὸς λέγομεν τὸν Υἱόν, εὐδῶτο ἂν αὐτῷ πως ἴσως ὁ λόγος· διέπιπτε δὲ τὸ ἐν τούτοις ἀνοήτως παραλαμβάνεσθαι τὸ ἀπεικασμα· οὐδὲν γὰρ δεήσει ἀπεικασμάτων ἐνταῦθα καὶ στοχασμάτων. Οὐκ ἔστιν οὖν ἐπὶ τούτων ἀπεικασματα λέγειν· ἀσυνετώτερον γὰρ καὶ ἀσεδέστερον τοῦτο μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο. Καὶ ὅθλον ποιεῖ ἑαυτὸν ἐξ ἄλλοκώτων καὶ ἀσυμβάτων τὸν λόγον προάγων.

15. Νῦν δὲ ἐπειδὴ περὶ ἀπεικασμάτων καὶ τεχνῶν εἰκόνων ὁ λόγος αὐτῷ κεκίνηται, ἅπερ ἐξ ὅλης ὑποκειμένης τέχνης τε καὶ τῆς τοῦ μετιόντος ταύτην εὐφυίας ἀποτελεῖται, τίς τῶν εὐ φρονούντων ἀκούειν ἀνέξεται λέγοντος ὁμοούσιον ἀπεικασμα καὶ εἰκόνα τοῦ πρωτοτύπου γίνεσθαι; Πρῶτον μὲν γὰρ διασφάλλεται, εἰς ταῦτὸν ἄγαν οὐσίαν τε καὶ τέχνην, ἅπερ ἀλλήλων παραπολὺ διενήνοχε. Τὴν μὲν γὰρ φύσιν ὁ Δημιουργὸς καὶ τεχνίτης τῶν ὄλων ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε Θεός. Ἡ δὲ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν, οὐκ αὐτὴ ἐκείνη γε οὐσα, ἀλλὰ τὸ φυσικὸν εἶδος ὡς παράδειγμα καὶ πρωτότυπον παραλαβοῦσα, ὁμοῦς τι καὶ ὅμοιον ἀπετέλεσεν, ὡς ἔστιν ἐπὶ πλείονων τοῦτο ἰδεῖν τεχνιτῶν. Ἐπειτα δὲ τοῦ εἰκότος καὶ νῦν παρενήνεται λογισμοῦ, κατ' οὐδὲν διαφέρειν τοῦ ἀψύχου τὸ ἐμψυχον καθορίζμενος, ἀλλ' εἶναι ἄμφω ὁμοούσια· ἐπειδὴ ὡς φέρει εἰπεῖν ὁ ἀνθρωπος ἐμψυχον, δεῖ καὶ τὴν τούτου εἰκόνα ἐμψυχον εἶναι, καὶ τὸ ἀπεικασμα, καὶ ἀπρ-

ab eo commotum sermonem, a summo ad imum, una cum sacris fidei nostrae symbolis universae Servatoris nostri Christi æconomiae contumeliam facere, imo ad ipsius Christi exterminium contendere. Semel itaque propositum hoc ingressus, perstat deinceps, et violenter admodum ac truculenter sermonis sui compositionem exsequitur. Generali autem definitione nititur, ut cum de imagine qualibet verba facere videatur, multis non sit suspectus; neque serius tamen de re illa dicat, quam sibi tractandam proposuit.

23 15. Statim ergo prosequitur : « Et si bene se habet, ipsam esse consubstantialiam ei rei quæ figuratur. » Ergo simpliciter figurari Christum non impedis sed ideo tantum quia ille diversa substantia est ab imagine figurata. Aliud enim est Christus, aliud materia ex qua is figuratur. Hæc vero a nobis redargui, nonne summe ridiculum sit? Nam quæ ne minus quidem quispiam dixisset, aut de trivio aliquis illorum quas in vexillas multi ludibundi verberant, hic incredulitatis crapula bagchans, et impietatis præpotentia in furorem actus, alta voce proclamavit. Atqui nuge hæc sunt, vanique labores ejus. Sed sunt nonnulli in tantum inscitiae atque incogitantie proveci, ut se putent aliquid in his frugi cernere. Ideo nos necessariam institui-mus in re minime necessaria questionem. Quid enim his dictis absurdius aut incogitantius? Certe haud hominum hæc verba sunt, qui cogitatum suorum nexum retineant. Nam si de naturali imagine, quatenus artificiali opponitur, verba facit, qualem Patris imaginem esse Filium dicimus, fortasse sermo ejus recte se habebit. Errat autem dum inepte in his simulacri nomen usurpat; nihil enim hic opus est simulacris aut argumentationibus. Frustra igitur hoc loco simulacrorum mentio fit : namque hoc præ illo stultius et irreligiosius est. Et omnino palam facit se ex absurdis et incongruentibus sermonem contexere.

16. Nunc quoniam de simulacris atque artificialibus imaginibus sermo ab illo commotus fuit, quæ ex subiecta materia atque arte, et ejus qui hanc proficitur ingenio sunt, quis cordatus patietur dicentem, statuam vel imaginem consubstantialiam esse prototypo? Primo enim errat, dum perinde habet substantiam atque artem, quæ invicem magnopere differunt. Nam creator omniumque opifex Deus naturam ex non exstante ad existendum produxit. Ars vero naturam imitatur, non autem ipsa natura est, sed naturalem speciem, tanquam exemplar prototypumque assumens, par quiddam ac simile facit, quod in pluribus opificiis videre est. Dein nunc quoque Mamonas procul a quo ratiocinio vagatur, dum nil differre inanime ab animato, sed ambio esse consubstantialia, definit; quoniam, verbi gratia, si homo animatus est, hujus quoque imaginem animatam esse oportet, itemque simulacrum; ita ut colores et reliqua materia inanitis,

ex quibus imago constat, ab hominis natura non differant. Oporteret autem, secundum idem rationem, ut res utraque eandem haberet definitionem, atque eandem sequeretur consubstantialium conditionem: nempe ut homo relative ad alium hominem sub eadem cadit definitionem, ita et figura. Et quoniam homo est animal rationale, mortale, mentis et scientiæ capax, imaginem pariter opus foret rationale animal esse, mortale, mentis scientiæque capax, nullaque re differens. Atqui fieri non posse ut illa similitudo totam adamussim exæquet veritatem, ipsa veritas affirmat cum summatis theologis (18). Imo etiam vere dicitur homo ipse a semet differre, ex diversis naturis constans, anima, inquam, et corpore; etiamsi unum quid ex his existit homo: utraque enim res propriam habet definitionem; namque alia est animæ ratio, alia corporis, cum differentiis pluribus atque accidentibus. Sumus quippe nos compositi, imo et oppositi tum nobis ipsis tum aliis invicem hominibus. Mamonas autem ne simulacra quidem ab iis re ulla, quorum sunt simulacra, differre putabat, sed eandem atque **24** illa, quæ representant, retinere naturam atque substantiam. Attamen qui fieri potest ut imago dicatur vel simulacrum, nisi diversam habeat a prototypo suo naturam? Ab omni, igitur veritate sejungitur hic sapientissimus, atque a rerum intelligentia longissime abest. En aliud insuper quod a nobis huic dici æquum est: nempe nescis, o columen philosophorum, te tuismet argumentis irritari: quia enim, ut tu ais, consubstantialiam imaginem esse prototypo oportet, imaginem autem circumscriptam esse tu quoque concedes (neque quicquam adeo insaniet, ut hoc neget), sequitur ut prototypum quoque, utpote consubstantialia, circumscriptum sit. Nam consubstantialia differre inter se, quod ad substantiam attinet, prorsus est impossibile: quandoquidem tu quoque circumscriptum et incircumscriptum in substantiæ ratione comprehendis. Si ergo apud te dogma steterit, machina tua disjicitur, et argumenta sternuntur veritatis funda, armisque aliis valide expugnata. Reapse talium magistrorum similes esse oportuit exortos nunc discipulos! Taliū sunt, inquam, arvorum fructus, ex malis pessimi, ex turpibus turpissimi.

17. Adhuc in eadem mente, vel, ut verius dicam, amentia perseverans dicit: « Ut totum servetur; alioqui ne imago quidem. » Id quoque ab insania ejus est atque stupiditate. Nam qui sanam et integram mentem habent, et loquendi rectitudinem retinent, contrarium potius dicent, quod si totum nempe servatur, haud jam imago est, sed illud ipsum quod figuratur: namque hæc specie tantum una eademque res videntur, non subiecto: Mamonas autem credit, nisi imago animata sit et proprio

αλλὰ κτω; ἔχειν τὰ τε χρώματα καὶ τὴν ἄλλην ὕλην τὴν ἄψυχον ἐξ ὧν ἡ εἰκὼν συνέστηκε, πρὸς τὴν ἀνθρώπου φύσιν. Ἐχρῆν δὲ, κατὰ τὴν τοιοῦτον λόγον, καὶ ἐπικοινωνεῖν τῷ ὁρισμῷ ἀμφοτέρω, καὶ τὸν αὐτὸν ἀποσώζειν λόγον τῶν ὁμοουσίων· ὅσον ὥσπερ ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον τῷ αὐτῷ ὄρει ὑποπέπτωκεν, οὕτω καὶ τὸ ἀπεικασμα· καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος ζῶον λογικὸν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, καὶ τὴν εἰκόνα ζῶον λογικόν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν ὡσαύτως εἶναι, μηδὲν παραλλάσσουσιν. Ἄλλ' οὐχ οἷόν τε τῶν εἰκαζόμενων οὐδὲν πρὸς πᾶσαν ἐξικνεῖσθαι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀλήθεια βεβαιοῖ, καὶ τῶν θεολόγων οἱ ἔκκριτοι. Καὶ ὁ μὲν ἀληθὴς λόγος καὶ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ἑαυτοῦ διαφέρειν οἶδεν, ἐξ ἑτεροφύων συνεστῶτα, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, εἰ καὶ ἐν τι ἐκ τούτων ὁ ἄνθρωπος· ἐκάτερον γὰρ τὸν οἰκεῖον ὅρον ἀποφέρειται· ἄλλος γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς λόγος, καὶ ὁ τοῦ σώματος ἕτερος, διαφοραῖς δὲ καὶ σύμβεδικόσι πλείοσι. Σύνθετοι γὰρ ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀντίθετοι καὶ ἐκτεῖς καὶ ἀλλήλοι. Ὁ δὲ οὐδὲ τὰ ἀπεικασματα κατὰ τι γούν τῶν ὧν εἰσιν ἀπεικασματα παραλλάσσειν ἡγεῖτο, ἀλλ' ἀκραιφνῶς ἀποσώζειν πρὸς τὰ ἀπεικαζόμενα τὸ ὁμοφυὲς καὶ ὁμοούσιον· πῶς δ' ἂν ἐτι εἰκὼν καὶ ἀπεικασμα λεχθεῖ, εἰ μὴ τὸ ἀπεικὸς ἔχει τῷ ἑτεροφύ τῶν φύσεων; Ἀπερρύχεται οὖν πάντῃ τῆς ἀληθείας ὁ σοφώτατος, καὶ πόρρω που τῆς τῶν πραγμάτων καταλήψεως ἀποπέπτωκεν. Ἄξιον δὲ καὶ τοῦτο πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν· ὅτι Δέληθας σεαυτὸν κἀναυῖθα, ὦ φιλοσοφώτατε, τοῖς οἰκειοῖς περιπίπτων ἐπιχειρήμασιν· ἐπειδὴ γὰρ, κατὰ τὸν σὸν λόγον, ὁμοούσιον εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα τῷ πρωτοτύπῳ, ἡ δὲ εἰκὼν ὅτι περιγραφτὴ συμφήσεις πάντως καὶ αὐτὸς, οὐ γὰρ ἂν οὕτω μανεῖη τις μὴ οὐχὶ οὕτως· ἔχειν ταῦτα φάναι, ἔσται καὶ τὸ πρωτότυπον περιγραφτὸν ὡς ὁμοούσιον. Τὰ γὰρ ὁμοούσια διαφέρειν ἀλλήλων, ὅσον κατὰ τὴν τῆς οὐσίας λόγον, οὐδαμῶς οἷόν τε ἐστίν· ἡνίκα καὶ αὐτὸς τὸ περιγραφτὸν καὶ ἀπερίγραφτον εἰς τὸν τῆς οὐσίας παραλαμβάνεις λόγον. Εἰ σοι οὖν τὰ τοῦ δόγματος στήσεται, κατέστραπται σου ἡ μηχανή, καὶ καταλέλνται τὰ ἐγχειρήματα τῇ σφενδόνη τῆς ἀληθείας καὶ τοῖς ὀπλοῖς κραταιῶς ἐκπορθούμενα. Ὅντως ἔδει τοιοῦτων διδασκάλων τοιούτους εἶναι καὶ τοὺς νῦν ἀνακλύφοντας φοιτητάς, καὶ τοιούτων ἐξ ὧν ὅμοια τὰ γεώργια, κακῶν κάκιστα καὶ αἰσχυρῶν αἰσχίστα

18. Ἐτι τῆς αὐτῆς ἐννοίας, ἡ ἀνοίας εἰπεῖν διακαίτερον, ἐχόμενός φησιν· « Ἴνα τὸ ὅλον σωθῇ, ἐπεὶ οὐδὲ εἰκὼν. » Τῇ· ἐκείνου ταῦτα παρανοίας καὶ τῆς παχύτητος. Οἱ γὰρ ὕγιαι τὴν φρένα κεκτημένοι, καὶ ἄρτιον καὶ τὸ ἐν λόγοις καίριον διασώζοντες, ἐκ τοῦ ἐναντίου φήσουσι μάλλον, ὅτι εἰ τὸ ὅλον διασώζεται, οὐδὲ εἰκὼν, ἀλλ' αὐτὸ ἐκεῖν ὅστις τὸ εἰκονιζόμενον, οἷς τὸ ταῦτον εἶδει μόνον, ἀλλ' οὐ τῷ ὑποκειμένῳ ἐμφαίνεται. Τῷ δὲ ὑπελίνηκται ὡς εἰ μὴ καὶ ἐμψυχον εἴη καὶ αὐτοκίνητον, καὶ ὅσα τοῦ ἀρχετύπου

(18) Intelligit Nicephorus Nazianzenum oral, 27, 11: Μηδεμία εἰκὼν φθάνει πρὸς τὴν ἀλήθειαν, nulla imago veritatem assequitur.

εὐδὲ εἰκόν. Εἰ δὲ ταῦτα οὐκ εἰκόνας, ἀνήρηται αὐτῷ ὁ τῆς εἰκόνης λόγος παντάπασι. Τί οὖν ἐντεῦθεν; τὸ ἐν καὶ ταῦτόν, κατὰ ταῦτόν καὶ ἐν εἶναι καὶ δύο συμβήσεται· ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων εἰκόνας γνωρίζεσθαι καὶ ἀρχέτυπα, καὶ ὅμοιον ἐκεῖνο τούτῳ, καὶ ἔμπαλιν τοῦτο ἐκεῖνῳ. Οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τοῖς ἀνθρώπου, φέρε εἰπεῖν, ὁμοία μὲν αὐτῷ λέγεται ἡ ἐκεῖνου εἰκὼν, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος ὁμοῖος αὐτῇ. Καὶ δὴ καὶ ἀντιτρέφουσιν τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτοῖς σχέσιν, ἐπίσης καὶ ἀπαράλλακτως ἔχειν, καὶ ἀνθρώπον εἰκόνας, μὴ ὅτι μόνον ἀνθρώπου εἰκόνα εἰρησθαι· ἐπὶ τοῖς ἡδὴ καὶ διαπορεῖσθαι, ὁπότερον θατέρου αἵτιον εἶναι καὶ πρότερον. Ταῦτα δὲ τὴν ἐκεῖνου σαφῶς παρίστησι σύνεσις. Ἄρα γὰρ οὐ κιθόηλου καὶ παρενηνεγμένης φρενὸς, τὰ τοιαῦτα εὐρήματα; Τοσοῦτον ἀνεπίσχετος τῆς τῶν ὄντων φύσεως, καὶ τῶν ἀληθῶν μακρὰν διψικισμένος κινδυνεύσειε, ταῦτα οὐδὲν ἀμεινὸν εἶναι τῶν ἐν τοῖς γυναικωνίτισι παρὰ τοῖς κωθωνιζομένοις γραβίοις κατὰ τὰς μακρὰς ὁμιλίας ἡδομένων μυθολογήματα.

ιη'. Ὡς οὖν ἥκιστα αὐτῷ εὐσεβείας προσῆν ἑναυσμα πώποτε, οὐδὲ λογικῆς ἐπιστήμης καὶ βραχὺ γούν τι περιέργον. Πῶθεν γὰρ αὐτῷ αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ ἡ τῆς τοῦ ὁμοίου παραθέσεως ὁ λόγος διασωθήσεται, ἡ τὸ μετέχον καὶ μετεχόμενον, ἐτερότης τε καὶ διαφορὰ ἐπικριθήσεται; ἄπερ ἐπὶ τε τοῦ ἀρχέτυπου καὶ τῆς εἰκόνης φυσικῶς ἐνθωρεῖται, τὰ μὲν τὴν σχέσιν καὶ τὴν ποιότητα τὴν ἐν αὐτοῖς, τὰ δὲ τὸ ἑτεροῖον τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν ὑπογράφοντα. Οὗτος δὲ τὸ ταῦτόν καὶ ἀπαράλλακτον ἐπ' ἀμφοῖν τιθέμενος, ἀγνοίᾳ τῆς τῶν ὄντων ἐπισκέψεως, τὸν τῆς εἰκόνης λόγον ὀλοτρόπως ἀνείλεν, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις αὐτῷ παρακχεράσσεται. Ἀλλ' εἰκοι τῇ αὐτῇ ἐκεῖνῳ ἀπαιδευσίᾳ συμπερινηγεμένος, τὸν εἰς μνήμην τοῦτον οὐκ ἀφιγμένον πώποτε καταιτιώμενος. Δόξαιμι γὰρ ἂν ταῦτόν τι ποιῇ, ὥς εἰ τις τὸν γεωργὸν ἢ τὸν βάνουσον, τῷ θεωρητικῷ διεσθύνειν ἐπιχειροῇ. Τί γὰρ δεῖ τὸν ἀνδροφόνον καὶ ἀμουσὸν λογικαῖς ἐφ' ὁδοῖς μετέρχεσθαι, τὸν αἵμασιν ἀνθρωπείοις καὶ ταῦτα Χριστιανῶν χαίροντα, κυσὶ τε καὶ σὺσιν ἐπαγαλλόμενον, οἷς τὸ πλεόν τῆς ζωῆς χαρίζομενος ἐνεῖμεν; ὅθεν αὐτῷ ἡ μελέτη τῶν δογμάτων ἐξήρηται, καὶ τῆς πολλῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς τῶν τοιοῦτων ἀσχέσεως συναγῆγεται ἡ κατάληψις. Ἐῷμεν τὰλλα τοῦ βίου λέγειν τὰ νῦν, καὶ λέγειν αἰσχρὰ καὶ ἀκούειν λεγόντων αἰσχρότερόν τε καὶ βλαβερώτερον. Τίς γὰρ ἂν εἴοι ἀνθρώπον κυνηλατοῦντα καὶ σὺν καὶ ἐλάφῳ ἐχθρὸν κυσὶ καὶ θηρσὶν ὡσαύτως περιαθροῦντα, καὶ τῆς φύλης ἐπιλείας ὥς ἡδίστης περιαληλιμμένον καὶ δεδευμένον, καὶ ὥς εὐώδους μύρου ἀντειλημμένον, τοῖς ὑψηλοῖς τῆς εὐσεβείας ἀσφαλῶς καὶ ὑγιῶς προσβαίνοντα δόγμασι; Πῶς γὰρ ἂν τις ἀκούων ὀφείειν, ἐν κόπῃ τὴν κεραμείαν ἢ γεωργίαν, ἀλλὰ μὴ τὴν ναυτιλίαν τινὰ ἐκπαιδεύεσθαι, καὶ θωρακοφοροῦντα θαλαττεύειν μάλλον οὐχ ὀπλιτεύειν, ἢ τὸν ἐν κοπρίᾳ καὶ αἰσχροῦσιν ἀρρήτοις ἐμμολυνόμενον, καὶ χερσὶ καθημαγμέναις, καὶ ἀκολάστῳ γλώσσῃ,

A motu prædita, et omnia archetypi attributa habent; ne imaginem quidem posse dici. Quod si hæc non sunt imaginis propria, omnis ratio imaginis illi perit. Quid ergo hinc sequitur? nempe ut una eademque res, et una simul sit et duæ: imo ut mutuo imagines sint et archetypa; et hoc illi, illud huic vicissim simile sit. Aliter, exempli causâ, æque in homine usuenit, cui imago dicitur similis, non homo imaginî. Alioqui convertibilem haberent denominationem suam; ita ut æque indifferenterque homo etiam imaginis, et non tantum imago hominis diceretur: atque ita dubitaretur utrum utriusque origo esset et antecedens. Hæc scilicet Mamonæ acumen declarant. Nonne enim futilis et alienata mentis hæc commenta sunt? Adeone hic iscius naturæ rerum est, et a veritate procul semotus? Periculum est, ut hæc nihilo meliora sint, quam quæ in gynæceis a bibacibus vetulis inter longas confabulationes sævitiæ canuntur.

18. Nullus itaque huic inest rectæ religionis igniculus, neque logicæ scientiæ vel tantillum. Unde enim ei causa et causatum, vel similitum mutua comparatio constabit? vel participans et participatum, vel diversitas et differentia dijudicabitur? quæ quidem in archetypo et imagine naturaliter conspiciuntur, partim relationem illorum et qualitatem, partim subjecti diversitatem nobis describentia? Hæc autem idem atque indifferens in utroque ponens (quippe res considerandi ignarus) totam imaginis rationem sustulit, quod prorsus fieri nequit. Sic enim rerum quoque natura ab eo aboleretur. Sed jam mihi videor in eadem ac ipse inscitia versari, dum eum reprehendo qui nullam unquam rerum harum notitiam habuit. Credar enim idem facere, ac si quis agricolam aut bajulum speculativa disciplinam velit informare. Quidenim mamonæ cruento rudi-que homini cum logicis facultatibus negotii sit? ei nempe qui humano, et quidem Christianorum, sanguine 25 gaudet, canibus aprisque delectatur, quibus plurimam vitæ suæ partem impendit; unde is videlicet meditationem dogmatum didicit, multæque scientiæ ab huiusmodi exercitiis summam collegit. Mittamus nunc reliquam vitam dicere, quam narrare turpe est, audire autem narratam turpius ac perniciosius. Nam quis unquam vidit hominem venatorem, aprorum cervorumque vestigia, ceu canes feræque solent, persequentem, dilecto agitantorum equorum studio deditum et devinctum, idque suavissimi unguenti loco habentem, sublimibus pariter religionis dogmatibus tuto ac salubriter se immiscentem? Facilius quispiam credet, ab eo qui remum tenet filginam aut agriculturam pro re nautica doceri, vel loricatum hominem navigationis loco militiæ addici; quam hominem stercore nefandisque turpitudinibus sordidatum, manibus sanguinolentis, lingua intemperante, marcidaque mente, divina dogmata attingere, Deique mysteria eloqui, quæ mamonæ

de corde. Deoque propinquare dignis, a superna A
revelatur gratia (19).

19. sed hæc, prout ea se habent, missa faciamus. Nos autem intermedia quædam propter injucunditatis garrulatisque molestiam prætereuntes, ad ea quæ ipsis gravioris momenti videntur, orationem transferamus. « Querimus, ait, a vobis quomodo fieri possâ, ut Dominus noster Jesus Christus, qui ex duarum naturarum immaterialis et materialis inconcussa unione, una persona est, pingatur aut figuretur? » Qui quidquid ei libitum fuit, Deo permitte-
nte, antea patravit, nunc interrogativa forma sacerdos alloquitur, quos vinculis et carceribus, minis, aliisque cruciatibus plurimis antea perter-
rites in suam sententiam perpulerat. Querit itaque an Christus, duabus naturis immateriali et materiali constans, pingi possit? Atqui hinc apparet sermonem ejus vitiositas et inconvenientia, et quomodo suis ipsis propositionibus contraria concludat. Opor-
tebat enim, si ei sacerorum dogmatum nostrorum veritas cordi erat, regia via directam incedere, et accuratius mysterii nostri examen instituire. Quia igitur de immateriali ac materiali natura dicere or-
sus est, rebus invicem omnino contrariis, opus erat utrique parti oppositæ, ea quæ naturas comitari-
cervuntur, recte proprieque assignare. Nam si im-
materialis rei proprium est delineari non posse, prout et ipse in sequentibus dicet, ceu quæ forma
figuraque, et omni quolibet hujusmodi accidente ca-
rei; prorsus necesse est materiali rei simul, utpote
quæ immateriali omnino opponitur, contraria attri-
buita assignare, id est eam delineari posse, formari,
figurari, et his similia, ut oppositionis sequela bene
congruenterque habeatur. Atque ita cognovisset
26 possibile esse, imo verum ac pium, Christum
figurari (20). Sed nihil horum in mentem ei venit,

(19) De turpibus Copronymi moribus sæpe Nicephorus in his scriptis, et præsertim sub finem tertii Antirrhelici. Tum etiam Macarius Chryscephalus, de quo mox dicemus, ita scribit contra impurum Copronymum qui sanctos appellari vetuerat, ut nos jam diximus cum Cedreno p. 49, n. 4, necnon contra synodum Iconoclasticam ab eo congregatam. Σὺ τῆς ἀγιότητος ἀπογυμνώσας, κλήσκει ψιλῇ προσ-
αγορεύεσθαι πανταχόῃ νενομοθέτηκας, καὶ ὡς τοὺς
εὐτελεστάτους τῶν ἐν βίῳ ὀνόμασιν οἰκείοις παρα-
δελούσθαι, τὴν δειδωρημένην χάριν αὐτῶν τῆς
ἀγιότητος; εἰς τοῦτο ἀπεθῆσαι τετόλμηκας, ὁ σάρκινος
καὶ ἀλαζών; ὦ παράνομον συνέδριον! ὦ συναγωγὴ
πονερὰ! κ. τ. λ. τίνι λόγῳ θαρρόν, ὦ μάταις, τῆς
ἀγίαςτικῆς φωνῆς τοῦ; ἡγιασμένους ἀποστερεῖς Θεοῦ,
καὶ ταῦτα τοὺς ἁγίους ὀνομάζοντος; κ. τ. λ. Tu
sanctitate hos denudans, simplici denominatione ubi-
que terrarum appellari edixisti, ac veluti mortalium
vilissimos propriis tantum nominibus denotari, dona-
tam illis sanctitatis gratiam delens? Tam impie agere
ausus es, o carnalis atque superbe? O iniquum syne-
dium! o congregatio prava! etc. Quia fiducia, o
stulte, sanctitatis vocabulo spoliis sanctificatos a
Deo, præsertim cum ab hoc ipso sancti appel-
lentur? etc. Sane nostris quoque temporibus hetero-
doxi aliqui solverentur dicere v. gr. sanctum

καὶ νοδὶ σαθρότετι, θεῶν δογμάτων ἐφάπτεσθαι,
καὶ λαλεῖν Θεοῦ μυστήρια, ἀ τοῖς καθαρῶς τὴν καρ-
δίαν, καὶ Θεῷ πλησιάζειν ἡσιωμένοι; παρὰ τῆς
ἀνωθεν ἀποκαλύπτεται χάριτος.

10'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως εἰχέσθωνται ἔχοντα.
Ἡμεῖς δὲ τινα τῶν ἐν μέσῳ διὰ τὴν ἀγῆδαν καὶ ὀχλη-
ρὸν τῆς λέσχης παραδραμόντες, ἐπὶ τὰ δοκοῦντα
αὐτοῖς σπουδαίστερα τῷ λόγῳ μέτιμεν. « Ζητοῦ-
μεν, φησὶ, παρ' ὑμῶν, πῶς δυνατόν ἐστι τὸν Κύριον
ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἐκ δύο φύσεων ἄλλου τε
καὶ ἐνύλου ἐνώσει ἀσυγχύτῳ ἐν πρόσωπον ὄντα, γρά-
φασθαι, τουτέστιν εἰκονίζεσθαι; » Ὁ πάντα τὰ δε-
δογμένα προκατασκευάσας κατὰ ἰδίαν ἦν συνεχώ-
ρησε Θεὸς; ἐξουσίαν, ἐν προσηχηματικῇ ἐρωτήσεως τοῖς
ἱεροῦσι προσάγειται, εὖς δεσμοῖς τε καὶ εἰρκταῖς,
ἀπειλαῖς τε καὶ ἄλλοις δεινοῖς προσκδειματώτας ὡς
πλείστοις, εἰς τὸ ἑαυτοῦ ὑπηγάγετο βούλημα· πυν-
θάνεται οὖν, εἰ τὸν Χριστὸν ἐκ δύο φύσεων ὄντα,
ἄλλου καὶ ἐνύλου, δυνατόν γράφασθαι; Δείκνυνται δὲ
καὶ ἐν ταῦτα τὸ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ σαθρὸν καὶ
ἀνάρμοστον, καὶ ὡς ἐναντία ταῖς οἰκείαις συμπε-
ραίνει θέσεις. Ἐχρῆν γὰρ, εἴπερ αὐτῷ τῆς ἀλη-
θοῦτης τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων ἐμέλησε, κατε-
υθῆ τῆς βασιλικῆς; ἵνα τριβίου, καὶ τοῦ καθ'
ἡμᾶς μυστήριου ἀκριβῇ ποιείσθαι τὴν ἔρευναν.
Ἐπεὶ οὖν περὶ ἄλλου καὶ ἐνύλου φύσεως λέγειν
ὀρμητο, πραγμάτων πάντῃ ἀλλήλοις ἀντικειμένων,
ἔδει τὰ ἐκατέρω μέρει τῆς ἀντιθέσεως τῶν ἐν ταῖς
φύσεσι θεωρουμένων ἐπόμενα ὀγιῶς καὶ οἰκείως
ἀποδιδόναι. Εἰ γὰρ τῷ ἄλλῳ ἔπεται τὸ μὴ γράφε-
σθαι, ὡς καὶ αὐτὸς προῖων ἔρει, καθάπερ ἤδη καὶ
τὸ ἀνελθεὶν καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ εἰ τι τοῦτοις πα-
ραπλήσιον καὶ ἀνάλογον, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τῷ
ἐνύλῳ ὡς πάντῃ ἀντικειμένῳ τῷ ἄλλῳ, τὰ τοῦτοις
ἀντιδιατελλόμενα ἀκολουθεῖν, λέγω δὴ τὸ γράφε-
σθαι, τὸ τε εἰδοποιούμενον, καὶ ἐσχηματισμένον,
καὶ τὰ τοῦτοις ὁμοία, ἵνα ἡ τίς ἀντιθέσεως ἀκο-
λουθῆσιν ἀμέμπτως καὶ ἀναλόγως παρίστανται. Καὶ

Franciscum, sanctum Dominicum, maluntque tan-
tummodo pronuntiare *Franciscum*, etc.

(20) Existat in Vaticanis codicibus oratio inedita
Macarii Chryscephali archiepiscopi in Lydia Phil-
adelpheis Eius τὴν παγκόσμιον ἐορτὴν τῇ ὀρθο-
δοξίᾳ. De universalis orthodoxie solemnitate, quo
titulo auctor denotat festum œcumenicum ob re-
stitutum sacramum imaginum honorem post damnatam
profligatamque Iconoclastarum hæresim. Ex hac
nos præclara oratione locos identidem recitabimus,
prout Nicephori textus ansam dabit. Et hunc qui-
dem sequentem tractum, Χρωματούρου τοῦ μὲν τὴν
ὀράεισαν τοῦ θεανθρώπου μορφῇ, καὶ διατυπούμεν
τὴν ἐνυλον τοῦ δεσπότου εὐσίαν, καὶ προσκυνούμεν
τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους αὐτοῦ τὴν ἐμφέρεσαν, ἐξ ἧς
καὶ εἰς τὸ πρωτότυπον κάλλος τὸν νοῦν ἀναφέρομεν,
καὶ δι' ἧς τὴν προσκύνῃσιν εἰς τὸν δι' ἡμᾶς σαρκω-
θέντα ἀναπέμπομεν. Οὐ γράφομεν θεότητος φύσιν,
οὐ σχηματίζομεν τὴν ἀσχημάτιστον εὐσίαν· μὴ
πρόσωπον ἴσοι Θεοῦ ὁ τοῦτο ἡμᾶς συκταντῶν· ἀλλ'
ὁ ἐωράκαμεν, μαρτυροῦμεν· καὶ ὁ ἐθεασάμεθα τοῖς
ὀφθαλμοῖς; ἡμῶν καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐξηλάφησαν,
τοῦτο καὶ ἐν εἰκόσι προσκυνούμεν· καὶ ζωνταῖον
τῆς ἀνθρωπότητος τὸ ὁρώμενον, καὶ βλέπομεν
τὸν χαρακτῆρα τῆς προσληφθείσης τῷ Θεῷ Λογῷ
σαρκός, καὶ προσκυνούμεν τῆς θεανδρικῆς μορφῆς

οὕτως ἂν ἐπέγνων ὅτι δυνατόν τὸν Χριστὸν, μᾶλλον δὲ ἀληθὲς καὶ εὐσεβὲς, εἰκονίζεσθαι. Ἄλλ' οὐδὲν αὐτῷ τούτων διὰ φροντίδος ἐγένετο· οὐδὲ λογισμῷ τῷ εἰκότι τὰ λεγόμενα ἔκρινεν, ἐξουσία δὲ μᾶλλον τῇ τῶν ἀγόντων ἐξαπάτῃ διαπραττόμενος. Ἡ γὰρ ἂν τὸ ἔνυλον γραφόμενον καὶ εἰκονιζόμενον εἴρηκεν. Ἄλλ' ὡσπερ τῷ κρατοῦντι ἀρότρου, παρὰ τῷ σοφῷ προστέρεται· τὸ ἀσάφιστον, οὐδὲν ἦτορ καὶ τῷ αἰτουργοῦντι τὸ ἀρρήτουργημα, τὸ ἀσύζηλον καὶ ἀσύνετον νεμηθήσεται· ἐναντίος οὖν ἑαυτῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ καθέστηκε, μήτε ἂ λέγει, μήτε περὶ τίνων διαδεδαιούται νοῦν, ἐξ ἀμαθίας τε ἅμα καὶ μοχθηρίας τὰ τοιαῦτα κατασκευάζων.

κ'. Εἴτα τὴν ἑνωσιν τοῦ κατὰ Χριστὸν προσώπου δοκεῖ πρεσβεῦειν ἀσύγχυτον, ὅπερ ἐξ ἐναντίων σύγκειται φύσεων, καθὰ καὶ τῶν Πατέρων ἐκδιδάσκει τὰ δόγματα· « Προσλθὼν γὰρ Θεός, » φασὶν οἱ θεολόγοι, « μετὰ τῆς προσλήψεως, ἐν ἐκ δύο τῶν ἐναντίων. » Πῶς οὖν αὐτῷ σωθήσεται τὸ ἀσύγχυτον, ἐπεὶ περ τὰ τῇ ἐτέρᾳ τῶν φύσεων οὐσιωδῶς ἐφαρμόζοντα ἀμφοτέραις δίδωσι; Τοῦτο δὲ ἀδύνατον. Οὐ γὰρ ἐγχαρεῖ τὰ τῇ θεῇ καὶ ὑπεράτῃ φύσει προσόντα, ἐπὶ τὴν κατ' ἡμᾶς γεώδη ταύτην οὐσίαν φυσικῶς μεταπεφοικημένοι· οὐδὲ ἡ ἄλλος τῇ ἐνύλῳ ταῖς ἰδιότητι ταυτίζονται, πάντῃ ἀλλήλων ἀποτετελισμένοις. Ὁ δὲ τοῦτο ἐκκλίνων, οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἢ τὰ ἀντικείμενα καὶ πολλῶ ἀλλήλων διεστηκότα εἰς ταυτὸν τῇ φύσει συνέρχεσθαι καὶ συμφύρεσθαι, συγχέμενα καὶ εἰς ἄλληλα περιτρεπόμενα· ὡς εἶναι τὰς φύσεις διὰ τὴν εἰς μίαν ὑπόστασιν ἑνωσιν, ἢ ἄμφω ἀγράπτους διὰ τὸν Λόγον, ἢ ἄμφω γραπτὰς διὰ τὴν σάρκα, ἢ ὅπερ ἀληθέστερον εἰπεῖν, οὐδ' ὁπότερον τούτων, ἀλλ' ἕτερον τι ἀποτελεσθῆναι οὐσίας εἶδος, ὅπερ ἡ σύγχυσις ἀπειργάσατο, καὶ ἡ ἐκείνου εὐχέρεια ἀνεπλάσατο. Τοιοῦτον γὰρ ἡ σύγχυσις, τὰ συνερχόμενα ἐξαφανίζουσα, καὶ μηδὲν τούτων καθαρῶς διασώζουσα, ὡς μήτε θεότητα κατ' αὐτόν γε μεμενηκέναι, μήτε μὴν ἀνθρωπότητα. Οὐκ ἔστιν

A neque justo ratiocinio de prædictis iudicavit, sed præpotenter potius ductorum suorum errori favit. Secus enim rem materialem pingi figurarique posse non negasset. Sed sicuti ei qui tenet aratrum, a sapiente imputatur insipientia; ita ei qui per se facit infandum opus, ignominia et imprudentia imputabitur: nam contrarius sibi est ac veritati; neque quæ affirmat reputans, et inscite simul ac nequiter agens.

καθέστηκε, μήτε ἂ λέγει, μήτε περὶ τίνων τὰ τοιαῦτα κατασκευάζων.

20. Deinde inconfusam unionem videtur asserere in Christi persona, quæ ex oppositis naturis componitur, sicut Patrum placita docent. « Processit enim Deus, » ut aiunt theologi, « in humanitatis assumptione, unum quid ex contrariis duobus. » Quomodo igitur conservabitur inconfusio, si Manonas quæ alteri tantum naturæ substantialiter congruunt, utrique attribuit? Hoc enimvero est impossibile. Neque enim possunt ea, quæ divinæ supremæque naturæ insunt, ad nostram hanc terrenam substantiam naturaliter transgredi: neque immaterialis res easdem, ac materialis, habere potest proprietates quæ sunt invicem prorsus separatæ. 27 Is autem hæc declinans, nihil aliud ait, nisi quod opposita multumque inter se dissidentia in unum idemque coeunt atque commiscentur, confusa et invicem perinulata; ita ut naturæ, ob suam in unica persona unionem, vel ambæ sint incircumscriptæ propter Verbum, vel contra ambæ circumscriptæ propter carnem; vel quod verius dicatur, neutrum horum, sed aliud quoddam consurxerit substantiæ genus, quod confusio effecerit, et auctoris nostri levitas fabricaverit. Ea quippe confusio dicitur, quæ coeuntia destruit, id est nihil horum purum conservat; ita ut neque deitas in eo

quod vidimus, testamur; quod oculis nostris spectamus, et manus nostræ contrectaverunt, hoc etiam in imaginibus adoramus; et humanam partem quæ visa fuit depingimus; effigiem aspicimus assumptæ a Deo Verbo carnis, veneramus theandricæ formæ imaginem. Non adoramus creaturam præ Creatore, sed honorem tribuimus Creatori qui factus est propter nos creatura, atque ad creaturæ statum sine sui diminutione aut destructione descendit, ut nostram honoraret naturam, divinæque participes naturæ homines faceret. Adoro una cum rege Deoque corporis purpuram quam gestavit; honoro carnis decorem quo semet induit; non tamen ceu vestem, neque item ceu quartam Trinitatis sanctæ personam, sed tanquam Dei participem, et unum quid cum ungentē immutabiliter effectam. Non enim deitas conversa est in carnis naturam; sed sicut Verbum caro invertibiliter factum est, sed tamen quod erat permanens; sic etiam caro Verbum facta est, quin tamen id quod erat amitteret; sed unum potius cum Verbo facta secundum hypostasim. Confidenter itaque figuro eum qui antea erat invisibilis; non, inquam, figuro prout est invisibilis, sed quatenus factus est visibilis propter nos per carnis et sanguinis participationem. Non figuro, inquam, deitatem, sed eam quæ visibilis fuit carnem depingo. Nam si animam figurare nequeo, quanto minus illum qui animam fecit materiæ expartem?

τὸ ἐκτύπωμα. Οὐ προσκυνοῦμεν τῇ κτίσει παρὰ τὴν Κτίσαντα, ἀλλὰ προσκυνοῦμεν τὸν Κτίστην κτισθέντα τὸ καθ' ἡμᾶς, καὶ εἰς κτίσιν ἀταπεινώτως καὶ ἀκαθαίρετως· κατεπληθύντα ἵνα τῇ μῶν δοξάζῃ φύσιν, καὶ θείας κοινωνοὺς ἀπεργάσθαι τοὺς ἀνθρώπους φύσεως. Συμπροσκυνῶ τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ τὴν ἀλουργίδα τοῦ σώματος, ἣν ἐφόρησε· τιμῶ τὴν εὐπρέπειαν τῆς σαρκὸς, ἣν ἐνεδύσατο· οὐχ ὡς ἱεράτιον, οὐδ' ὡς τέταρτον τῆς ἁγίας Τριάδος πρόσωπον, ἀλλ' ὡς ὁμοθεον χρηματίσαν, καὶ γενόμενον ὅπερ τὸ χρίσιν ἀμεταβλήτως. Οὐ γὰρ θεότης ἡ φύσις γέγονε τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ὡσπερ ὁ Λόγος σὰρξ ἀτρέπτως γέγονε, μείνεις ὅπερ ἦν, οὕτω καὶ ἡ σὰρξ Λόγος γέγονεν, οὐκ ἀπολέσασα τοῦ ὅπερ ἐστὶ, ταυτίζομένη δὲ μᾶλλον πρὸς τὸν Λόγον καθ' ὑπόστασιν. Διὸ θαρρῶν εἰκονίζω τὸν πρὶν ἀόρατον, οὐχ ὡς ἀόρατον, ἀλλ' ὡς ὁρατὸν γενόμενον δι' ἡμᾶς· μεθέξει σαρκὸς τε καὶ αἵματος· οὐ τὴν ἀόρατον εἰκονίζω θεότητα, ἀλλὰ τὴν ὁραθεῖσαν ζωγραφῶ σάρκα· εἰ γὰρ ψυχὴν εἰκονίσαι ἀμήχανον, πόσω μᾶλλον Θεὸν τὸν καὶ τῇ ψυχῇ δόντα τὸ ἅγιον; Coloribus exprimiimus illam quæ visibilis fuit Dei hominis formam: effigiamus materialem Domini substantiam, veneramus humani ejus aspectus similitudinem, unde etiam ad originalem pulchritudinem mentem attollimus, atque ita adorationem ad incarnatum nostri causa transmittimus. Non depingimus divinitatis naturam, non figuramus incapacem figuræ substantiam. Nec specialiter se speret faciem Dei is qui nobis hanc calumniam imponit; sed

subjecto maneat neque humanitas. Non itaque inconfusum ille tuetur, nisi utrique naturæ, quod eam proprium substantialiter habent, distinctum attribuat. Quomodo itaque concedemus, id quod ex aliquot diversis componitur, unica appellatione ex partibus denominata denotari atque intelligi? quando scilicet proposito dogmate, proprie exacteque loqui necesse est, ita ut vel totum incircumscriptum, vel circumscriptum totum appellemus. Sic nimirum neque sola anima homo appellabitur aut hominis natura, neque item corpus solum; sed hoc totum ex ambobus, homo est. Sic ne domus quidem proprie ac per se vocabitur lapis aut lignum aut aliud quodlibet eorum unde componitur. Nunc enim seponenda sunt quæ per antidoseos figuram efferuntur, vel persynecdochen, vel per alium tropum dicuntur, utpote quæ hand secundum proprium singulorum vocabulorum significatum usurpantur. Hæc itaque in Christo quoque observabuntur. Sicut enim Deum solum non dicimus, nec hominem solum, propterea quod utrumque est; ita neque incircumscriptum tantummodo propter Verbum, non enim est tantummodo Verbum; neque circumscriptum tantummodo propter humanitatem, non enim est tantummodo homo; sed utrumque proprie de eo pronuntiabitur. Nam sicut idem Deus simul est et homo, ita idem delineari potest, et secus. Ille verum esse ex contrariis quoque demonstratur. Non enim eadem prædicata differentes naturæ unquam admittent: namque immortale et invisibile nemo de anima simul et corpore prædicaverit: sic continget in oppositis; etenim mortale ac visibile nemo de utroque prædicabit. Eodem modo neque quod non possint delineari, de ambabus simul Christum pariter rudisque convincitur is qui hæc sentit

Deinde sic dicit: « Quandoquidem alteram quoque immaterialem naturam carni copulatam habet, et tamen eam duabus illis naturis unus est, personaque ejus, sive hypostasis, indivisibilis in utraque natura est; non existimamus posse eum circumscribi; quia et qui figuratur, una persona est; et ille qui personam illam circumscribit, constat divinam quoque naturam circumscribere, quæ tamen circumscribi nequit (21). » Pervenit hic egregius ad orationis suæ caput præcipuum, in quo ceu inevitabili et inexpugnabili valde se jactat ac superbit. Sane hæc propositio apud insipientes ac stultos vim roburque obtinet, et ubique decantatur, quasi aliquid facilius possit per aerem sublimis volare, quam ex hujus argumenti laqueo semet expedire: putant enim invictam habere vim et irrefutabilem; **28** idque velut terribilementum præ se ferentes, pavorem eis injiciunt, qui inconsiderate et absque examine aures præbent, eosque

A οὖν ταῦτα τὸ ἀσύγχυτον ἐσφύροντος, εἰ μὴ ἐκατέρᾳ τῶν φύσεων τὸ ἴδιον ὁ κέχεται οὐσιωδῶς ἐκνεμηθεῖν ἀφορίζμενον. Πῶς δ' ἂν καὶ δοίμεν τὸ ἐκ διαφόρων τινῶν συγχείμενον, μὴ κλήσει τῇ ἐκ τῶν μερῶν ὀνομασίᾳ προσαγορεύεσθαι ἢ γνωρίζεσθαι; ἡνίκα δόγματο; προκειμένου καὶ κυριωλεκεῖν ἀνέγκη, ἵνα ἡ ὅλον ἄγραπτον, ἢ ὅλον γραπτὸν ὀνομάσωμεν. Ταῦτη γοῦν οὐδὲ ψυχὴ μόνον ὁ ἀνθρώπος καλοῖτο ἂν ἢ φύσις ἀνθρώπου, οὐδὲ σῶμα μόνον, ἀλλὰ τὸ ὅλον τοῦτο ἐξ ἀμφοῖν ἀνθρώπος. Οὕτω γοῦν οὐδὲ οἰκία, λίθος ἢ ξύλον ἢ τι ἄλλο τῶν ἐξ ὧν συνέστηκεν ἰδικῶς καθ' ἑαυτὸ κληθεῖν ἂν. Παραιτητέον γὰρ νῦν τὰ κατὰ τὴν τῆς ἀντιδόσεως λόγον εἰρημένα, ἥτοι κατὰ συνεκδοχὴν, ἢ καθ' ἕτερον τρόπον λεγόμενα, ὡς οὐ ταῖς κυρίαις τῶν λέξεων σηματοῖς προαγόμενα. Ταῦτ' οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ θεωρηθῆσεται. Ὡς γὰρ οὐ θεὸν μόνον λέγομεν, οὐδὲ ἀνθρώπον μόνον, διὰ τὸ συναμφότερον· οὕτως οὐδὲ ἄγραπτον μόνον διὰ τὸν λόγον· οὐδὲ γὰρ μόνον λόγος· οὐδὲ γραπτὸν μόνον διὰ τὸ ἀνθρώπινον· οὐδὲ γὰρ μόνον ἀνθρώπος· ἀλλ' ἀμφοτέρω κυρίως ἐπ' αὐτοῦ λεχθήσεται. Ὡς γὰρ ὁ αὐτὸς ὁμοῦ θεὸς καὶ ἀνθρώπος, οὕτως ὁ αὐτὸς γραπτὸς ὁμοῦ καὶ ἄγραπτος. Τοῦτο δ' οὖν ἀληθὲς δείκνυται καὶ τοῦ ἐναντίου λαμβάνουσιν. Οὐδὲ γὰρ τὰ αὐτὰ κατηγορήματα αἱ διάφοροι φύσεις διέξιναν ἂν ποτε· τὸ γὰρ ἀθάνατον ἢ ἀόρατον οὐκ ἂν τις ἐπὶ ψυχῆς ὁμοῦ καὶ σώματος κατηγορήσειεν· οὕτω δ' ἔσται ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων ἐχόντων· τὸ θνητὸν γὰρ ἢ τὸ ὁρατὸν, οὐκ ἂν ἐπ' ἀμφοῖν κατηγορηθῆσεται. Τῷ αὐτῷ τρόπῳ οὐδὲ τὸ ἄγραπτον ἐπὶ τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων ὁμοῦ λεχθήν ἂν εὐσεβῶς. Ἐὰν ἐλέγχεται· ἀσεβῶν ὁμοῦ καὶ ἀμαθίων, τοιαῦτα καὶ φρονῶν καὶ δοξάζων.

Christi naturis religiose dicetur. Propterea irreligi- atque opinatur.

Εἶτα ἐξῆς φησιν· « Ἐπειδὴ καὶ ἑτέραν δῶλον φύσιν συννηωμένην τῇ σαρκὶ ἔχει, καὶ μετὰ τῶν δύο φύσεων ἐκείνων εἰς ὑπάρχει, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἡγοῦν ἡ ὑπόστασις αὐτοῦ, ἀχώριστον τῶν δύο φύσεων ἐστίν, οὐκ ὑπολαμβάνομεν ὅτι δυνατῶς ἔχει περιγράφεσθαι, ἐπειδὴ καὶ τὸ χαρακτῆριζόμενον ἐν πρόσωπῳ ἐστίν, καὶ ὁ περιγράφων τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο, δηλονότι καὶ θέλων φύσιν περιεγράφειν, ἥτις ἐστὶν ἀπερίγραπτος. » Ἦκεν ὁ γεννάδας ἐπὶ τὸ καιριώτατον τῶν λόγων· ἐφ' οἷς ὡς τὸ ἀπαραίτητον καὶ ἀπρόσδεκτον ἔχουσι, μέγα κατακομψεύεται καὶ βρενθύεται· καὶ αὕτῃ ἡ πρότασις παρὰ τοῖς ἀσφόροις καὶ ἀνοήτοις, τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἀντίλεπτον κέχεται, καὶ πανταχοῦ διαθρυλεῖται· ὡς βῆλον δι' ἄερος ἐνεχθῆναι μετάρσιον, ἢ τὰς ἀρκυς τοῦτων διαδρᾶναι τῶν λόγων· οἴονται γὰρ ἀπροσμάχῃτον αὐτῶν ἔχειν τὴν δεινωσὶν καὶ ἀναντίρρητον, καὶ οἷον μορμολύκειον προϊσχύμενοι, καταπτοεῖν τοὺς ἀνεπισχέπτως καὶ ἐξετάσεως ἀνευ προσέχοντας, δεσμοῖς ἀφύκτοις αὐ-

(21) Contra Mamonom Macarius: Ἡμεῖς εἰ μὲν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ἐπινοοῦμεν, καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀβίου ἐν ὁμοιωματι φθαρτοῦ διατυπώντες προσεκυνοῦμεν ὀνθρώπου, ὁπῶς ἂν παρὰ φρονεῖν ἰδοιοῦμεν: Siquidem nos imaginem invi-

sibilis Dei, et majestatem ejus, qui est incorruptibilis et immaterialis, ad similitudinem corruptibilis hominis effigiantes adoraremus, revera insanire videremur.

τοὺς περιβάλλοντες· ὡς δὴ καὶ, εἰ μὴ βούλοιντο, ἂν ἐν δοκούσῃ ἐν αὐτοῖς πιθανότῃ ὑποσυρόμενοι, συγκατάθοιντο. "Ὅντως θολερὰν ἀνατροπὴν τὸν πλησίον ποτίζουσι, τὰ ἀπὸ καρδίας λαλοῦντες, καὶ οὐκ ἀπὸ στήματος Κυρίου φεγγόμενοι. Ἀλώσονται δὲ κἀνταῦθα τοῖς ἑαυτὸν δικτύοις, ἐκ περιτροπῆς τοῦς ἐλέγχους ὑποδεχόμενοι. Ὑπεράγασθαι δὲ αὐτῶν ἄξιον τῆς ἀπαιδευσίας καὶ ἀνοίας τὸ ἀδρανὲς καὶ κατεβριμμένον· οἷοις ὡς ἰσχυροῖς καὶ εὐσθενέσιν ἐπιθρασύνονται. Ἐπιτηρητέον δὲ αὐτῶν πρότερον τὸ ἀσύνητον, ὅπως παρασυγχέουσι τὰς φωνὰς, τοῦ γραπτοῦ λέγω καὶ περιγγραπτοῦ· ὅπερ γὰρ ἐν τοῖς ἀνόπιν γράφεσθαι ὁ ἀμαχος οὗτος καὶ δεινὸς λογογράφος εἰρηκεν, ἐνταῦθα περιγράφεσθαι ἐφησε· μηδεμίαν ἐν αὐτοῖς μήτε εἰδῶς μήτε διδοῦς διαφορὰν, καθὰ καὶ πρόσθεν εἰρηται. Καὶ θαυμαστόν γε οὐδὲν, εἰ καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἡγνῆται καὶ διαμαρτάνεται. Τοῖς οὖν σοφῶς ἄγαν καὶ εὐτέχνως εἰρημένοις, οὕτως ἡμεῖς ἀπαντησόμεθα. Ἀλλὰ περὶ μὲν τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἣν καὶ αὐτοὶ ὁμολογεῖν δοκοῦσιν, ὡς οἷον ὑποβάθραν θέμενοι τοῦ δόγματος τοῦ ἑαυτῶν, καὶ ὥσπερ ἐπ' ἀκλονήτῃ ἐδράσματι ἐπιστηριζόμενοι, ἐφ' ἣ τὸ θαρσαλέον ἔχοντες, ἐπὶ τὸ δογματίζειν ὡς προθυμότατα ἵενται, σύμφωνοι καὶ ὁμογνώμονες ἡμῖν εἰσι. Περὶ δὲ τῶν φύσεων ἔστω ἡ διαμφισθέτησις, ἧς δὴ λόγῳ μὲν τίθενται, ἀναιρουσί· δὲ ταῖς ἀληθείαις σαφῶς καὶ τοῖς πράγμασι. Τὰ γὰρ προσόντα αὐταῖς φύσι· καὶ ἰδιώματα, καὶ τὰς διαφορὰς καθ' ἧς αὐταὶ γαρυκτηρίζονται καὶ γνωρίζονται, εἰπερ τῆς ἀνθρώπου σαρκὸς καὶ φύσεως τὸ περιγγραπτὸν τῶν ἄλλων ἀπάντων οικειότερον ἰδιῶμα ἀφαιροῦντες, καὶ αὐτὰς ἤδη πῶς συνεξαφανίζουσιν.

Ὡν παρακεκινημένων, σκοπεῖν ἔξεστι λοιπὸν, εἰ καὶ ἡ ὑπόστασις αὕτῃ ὑγιῶς νοουμένη προεστεινέκεται. Φαμὲν τοίνυν, ὅτι· εἰ μὲν ἀπλοῦν τι χρῆμα ἦν καὶ ἀσύνητον ἡ κατὰ Χριστὸν ὑπόστασις, ὡς παντάπασιν ἀπρηνήσθαι τὴν σύνθεσιν, ἐξῆν ἂν ὁμῶν τὸ ἀπερίγραπτον ἐπιφημίσειν. αὐτῷ· τοιαύτῃ γὰρ τῶν ἀπλῶν ἡ φύσις· συνηνέσαμεν δ' ἂν καὶ ἡμεῖς, καὶ φροῦδον ἐδείκνυτο τὸ ἀμφήριστον. Εἰ δὲ διπλοῦν καὶ σύνθετόν ἐστιν, ἐξ ἑτεροφῶν τὴν συνδρομὴν κεκτημένον, ὡς καὶ αὐτῷ εἰρηται· τί ἐροῦμεν πρὸς τοὺς ἀντιδιατιθεμένους τῇ ἀληθείᾳ; Ἔτι· εἰ κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον, τῆς ἑτέρας τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων ἀπεριγράπτου ὁμολογουμένης, τῆς θείας, φημί· ἀνάγκη διὰ τὸ ἐν πρόσωπον καὶ τὴν εἰς μίαν ὑπόστασιν τῶν φύσεων ἔνυσιν, καὶ τὴν ἑτέραν τούτων, ἡγουν τὴν καθ' ἡμᾶς, εἶναι ἀπερίγραπτον· οὐ γὰρ οὕτω μανεῖτε, δι' ἑαυτὴν ἔχειν τὸ ἀπερίγραπτον λέγειν· τί τὸ ἐμποδὼν στήσεται, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῷ ὁμῶν τῶν λόγων ὁμῶν σχήματι προαγόμενοι, ὑγιῶς τῇ τούτων ἀντιστροφῇ χρῆσώμεθα, ἀνθυπενεγκεῖν τε καὶ φάναι, ὅτι· ἐπειδὴ θεάτερα τούτων δὴ

vinculis implicant insolubilibus, ita ut vel nolentes, persuasione ut ipsimet putant abrepti, assentiantur. At cuim vere turbidam subversionem proximo suo propinant¹⁰, dum ex cordis sui sensu blaterant, non autem ex ore Domini loquuntur¹¹. Sed nunc etiam reibus suis capientur, ex retorto argumento refutationem experientes. Mirari autem par est ruditalis illorum ac stultitiæ imbecillitatem et abjectionem, qui his dictionibus tanquam validis ac bene firmis se jactant. Atque in primis observanda est eorumidem stupiditas, quomodo vocabula confundant, indescriptum dico et circumscriptum. Nam quod retro invictus hic et formidabilis auctor describi aiebat, nunc dicit circumscribi, nullam horum verborum neque agnoscens neque tradens differentiam, sicut jam antea dictum est. Nec mirum ipsos in hoc quoque videri ignaros atque peccare. Jam vero his adeo sapienter ingenioseque dictis, ita nos occurremus. Atque ad personam quidem quod attinet et hypostasim, quam ipsi consiliter videntur, quia veluti basim hanc ponunt dogmatis sui, eoque immoto velut fundamento innitentur, unde audaciam sumentes, ad dogmatizandum promptissime excurrunt, consoni nobis concordantesque sunt. In naturis itaque vertitur controversia, quas ipsi verbo quidem affirmant, revera autem manifeste factisque ipsis de medio tollunt. Etenim dum hærentes illis naturales proprietates differentiasque quibus distinguuntur atque agnoscuntur, dum, inquam, humanæ carni atque naturæ circumscriptionem, proprietatem præ cæteris intimam, eripiunt, naturas quoque pariter extinguunt.

Jam vero his amotis, videndum superest, num et ipsa hypostasis sano sensu intellecta ab his producat. Dicimus ergo, quod si res simplex et incomposita esset Christi hypostasis, ita ut compositio prorsus negaretur, liceret vobis incircumscriptionem de Christo prædicare: hujusmodi enim esse simplicium naturam, nos quoque assentimur, vanaque est de hac re dubitatio. Sin vero res duplex et composita Christus est (22), ex heterogeneis concurrens, ut Mamonas quoque affirmat, quid dicemus his qui veritati adversantur? Præterea si, juxta sermonem vestrum, unam ex Christi naturis incircumscriptionem esse in confesso est, divinam dico, et necesse est propter unicam personam, et propter naturarum in una hypostasi unionem, alteram quoque naturarum harum, eam scilicet quæ nostræ est similis, esse incircumscriptionem (neque enim ita insanietis, ut hanc per se ipsam potiri incircumscriptione dicatis): quid porro obstabit, quominus nos quoque simili vestrorum sermonum tenore utentes, recto sensu antistrophem usurpemus, vicissimque dica-

¹⁰ Habac. II, 15. ¹¹ Jerem. XIII, 16.

(22) Compositam esse Christi personam, dicit cum cæteris theologis etiam sanctus Augustinus epist. 137, p. 11, ad Volusianum: « Persona homi-

nis mixtura est animæ et corporis; persona autem Christi mixtura est Dei et hominis. »

mus, quia altera naturarum harum, humana nimirum, circumscribitur (quod quidem a quovis sensato conceditur, quoniam et nos ipsi circumscripti sumus, et nostra omnia, peccato excepto, Christus habet), opus esse alteram quoque, divinam scilicet ineffabilemque naturam, ob eandem causam, id est ob unionem hypostaticam, circumscribi; ita ut totum hoc ex deitate et humanitate compositum, circumscriptum sit? Æque enim divinam atque humanam Christus naturam participat, Deique et hominum mediator factus est. Jam quod aliquibus intermedium est, utrumque, **29** cui interjacet, terminum necessario similiter participabit, neque aliquid plus vel minus ex hoc vel illo, aut habebit aut desiderabit, prout scriptum est: *Quia pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem* ¹³. Valde igitur constat, circumscribi a vobis immaterialem et indefinitam naturam; quod tamen ne materiali quidem et incarnatæ largiri volebatis. Illic enim sermonum vestrorum exitus est, ut quod nobis objiciebatis, id ipsum in vos retortum sentiat.

Quomodo igitur in divino Verbo immutabilitas servata fuit, vel in nostra natura invertibilitas retenta? quas tamen Evangelia prædicant, et sacrorum antistites Patres docent: quorum doctrinam deque his rebus sententiâ exponendam postea curabimus. Quomodo autem etiam inconfusio, quam affirmare simuletis, in Christis hypostasi conservabitur? Sed et hoc consideremus: quoniam assumpta a Verbo natura creata est, itemque corruptibilis, passibilis, eaque cæditur, dolet, aliaque patiturque naturaliter pati sortita est; numproinde ob hypostaticam cum divina natura unionem, Verbum fit creatum, passibile, corruptibile, et cætera quæ servi forma servilisque natura habet? Atque ut paucis totam illorum blasphemiam orationis nostræ series exponat, secundum ipsorum propositionem, Verbum quoque corporatum, de quo hæc considerantur, corpus potius confiteri cogentur. Sed dicent: Carnem contemplamur Verbo unitam. At audient: *Et Verbum caro factum est* atque crassatum; et intangibile tactum fuit: neque tamen propterea a suis divinis prærogativis Verbum discessit; neque caro hærentes sibi ab initio proprietates immutavit, neque a propria conditione depulsa est (25). Nam de his, quæ post divinam resurrectionem nova acciderunt, impuitrabilitatem dico et immortalitatem, si quis repugnat, in sequentibus disseretur. Corpus quidem, quod nostro simile Dominus assumpsit, prout sunt cætera corpora, circumscriptum omnino fuit. Quandonam enim ex

A τῶν φύσεων ἡ ἀνθρωπίνη περιγράφεται, ὁ παρὰ πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὠμολόγηται, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ περιγραφτοὶ τυγχάνομεν, καὶ πάντα ὅσα ἡμεῖς πλὴν ἁμαρτίας ὁ Χριστὸς γέγονεν, ἀνάγκη καὶ θατέραν ἡγούν τὴν θεῖαν καὶ ἀπόρρητον φύσιν, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἥτοι τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, συμπεριγράφεσθαι· ὥς εἶναι τὸ ὅλον τοῦτο τὸ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος συντεθὲν περιγραφτόν; Ἐπίσης γὰρ θείας καὶ ἀνθρωπίνης ὁ Χριστὸς κεκοινωνήκε φύσεως, καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐγένετο. Τὸ δὲ ἐν τισι μεσιτεῦον, ἐκατέρου τῶν μεσιτευομένων ἄκρων ἐξ ἀνάγκης ὁμοίως μεθέξει, καὶ οὐδὲν τι μᾶλλον τοῦδε ἢ τοῦδε, ἢ ἀπολίποιτο, ἢ τὸ πλεόν σχοίη· καθὼς εἴρηται, ὅτι *Ἐπεὶ τὰ παῖδια κεκοινωνήκεν αἱματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν*. Ὡς τε περιγράφεται ὁ μὲν ἡ δούλος καὶ ἄγραφος φύσις, ἐκδηλότερον. Ὁ δὲ ἐπὶ τῆς ἐνύλου καὶ ἐνσάρχου δοῦναι οὐκ ἐβούλεσθε· τοῦτο γὰρ διὰ τῶν λόγων ὑμῶν κατασκευάζεται, ἵνα ὅπερ καθ' ἡμῶν προχειρίζεσθε, τοῦτο ἐφ' ὁμῶν αὐτοῖς ἀντιπεριστάμενον σχοίητε.

B Πῶς οὖν ἐπὶ τοῦ θεοῦ Λόγου τὸ ἀναλλοίωτον διασώσεται, ἢ ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως τὸ ἀτρέπτον διατετήρηται, ἀ' δὴ κηρύσσει τὰ Εὐαγγέλιζ, οἱ τε ἱεροφάνται Πατέρες διδάσκουσιν; ὣν τὴν τε διδασκαλίαν καὶ ὅποιον περὶ γε τοῦτου φρόνημα κέκτηνται, εἰς ὑστέρων παραθέσθαι σπουδάζομεν. Πῶς δὲ καὶ τὸ ἀσύγχυτον, ὁ προσθεύειν ὑποκρίνεσθε, ἐν τῇ κατὰ **C** Χριστὸν ὑποστάσει συμφυλαχθήσεται; Σκοπῶμεν δὲ καὶ οὕτως, ὅτι ἐπειδὴ γεννητὴ ἡ φύσις, ἣν ὁ Λόγος ἀνείληψε, καὶ μέντοι φαρτὴ καὶ παθητὴ, τέμνεται τε καὶ ὀδυνᾶται, καὶ τᾶλλα ὑπομένει ὅσα πάσχειν πέφυκε, πρὸς οὗτο τε διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ὑποστατικὴν ἔνωσιν; μὴ καὶ γεννητὸς ὁ Λόγος εἴη, παθητὸς τε αὐτὸ καὶ φαρτὸς, καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα τῆς τοῦ δούλου μορφῆς καὶ τῆς δούλης φύσεως; Καὶ ἵνα ἐν βραχείᾳ τὸ πᾶν τῆς βλασφημίας αὐτῶν ἡ τοῦ λόγου παραστήση ἀκολουθία, διὰ τὸ πρὸς αὐτῶν, καὶ σῶμα τὸν Λόγον σωματωθέντα, περὶ ὃ ταῦτα θεωρεῖται, οἰκειότερον ὁμολογεῖσθαι ἐκκλίσθησονται. Ἀλλὰ φησουσιν, Ἡ σὰρξ τεθῆναι ἐνωθεῖσα τῷ Λόγῳ. Ἀλλ' ἀκούσονται, ὅτι *Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο*, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ὁ ἀναφῆς ἐψηλαφῆθη, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο οὕτως ὁ Λόγος τῶν θεῶν ἐξέστηκε πλεονεκτημάτων, οὕτως ἡ σὰρξ τῶν ἐξ ἀρχῆς συνυφεστώτων μεταβέβηται ἰδιωμάτων, οὐδὲ τοῦ κατ' αὐτὴν οἰκείου λόγου ἐξήκται. Περὶ γὰρ τῶν μετὰ τὴν θεῖαν ἀνάστασιν καινοποιηθέντων, τοῦ ἀφθάρτου, φθμῆ, καὶ ἀθανάτου, εἴ τι; ἐνίσταται, ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα εἰρησεται. Σῶμα γὰρ, ὃ καθ' ἡμᾶς ἀνέλαθεν ὁ Κύριος, καθ' ὁμοιότητα τῶν ἡμετέρων σωμάτων, περιγρα-

¹³ Hebr. ii, 14.

(25) Egregie Macarius: Διὰ τῆς εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως, τὸν ἀπερίγραφτον φύσει τῇ θεϊκῇ, περιγραφόμενον ὁρῶμεν τῇ προσήψει τοῦ ἡμετέρου συρτάματος, καὶ τὰ ἰδιώματα τῆς φύσεως, ἣν προσείληψεν οἰκετούμενον· *Intra vica figura eum, qui suapte*

natura divina incircumscribitus est, circumscriptum videmus propter nostri plasmatis assumptionem; nec non intumescit natura, quam adscirit, sibi propria facientem.

πάντων ἐστὶ. Ποῦ γὰρ ἡκουσται ἐκ τοῦ παντός αἰώνος σῶμα ἀπεριγράπτον; ἄλλως τε καὶ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἢ περιγραφῆς. Ὡς γὰρ οὐκ ἐστὶ σῶμα ἄνευ τόπου ἢ χρόνου, οὕτως οὐδὲ περιγραφῆς δίχα. « Καὶ γὰρ ὁ τόπος περιγράφει καὶ περιέχει τὸ σῶμα, εἴπερ τόπος ἐστὶ πέρας τοῦ περιέχοντος ἐν ᾧ περιέχει τὸ περιεχόμενον. » Τὸ οὖν λέγειν μὴ περιγράφεσθαι τὸ σῶμα, ταυτὸν ἐστὶ λέγειν μὴ εἶναι ἐν τόπῳ. Τὸ δὲ μὴ ἐν ἐν τόπῳ, οὐδὲ σῶμα. Τί δ' οὖν ἐκ τούτων συνάγεται, ἢ τὸ σῶμα μὴ εἶναι σῶμα; τοῦτο δὲ τί ἄλλο, ἢ πάσης ἡλιθιότητος καὶ φρενοδιαθείας ἐπέκεινα τυγχάνει; Ἐάλωκεν οὖν ὁ τῶν τοιούτων δογμάτων πατήρ τοῖς οἰκείοις περὶ τοῖς, καὶ περιτέτραπται αὐτῷ εἰς τὸναντίον τὰ τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ἐκδέθηκε τὰ τῶν σοδαῶν καὶ δεινῶν προβλημάτων, ἀπερ ἦτο ἀνιεξιζήτων καὶ ἀναπόδραστων ἔχειν τὴν ἐφοδον, παιδικῶν ψελλισμάτων εἰς μηδὲν διαφέροντα. Νηπιῶδους γὰρ ὄντως ταῦτα φρενός, καὶ βρεφοπεποῦς διαθέσεως οὐδὲν βέλτιον διακείμενα.

Ὡς ἂν δὲ ἴδωμεν εἰς ὃ τι αὐτοῖς τὸ περὶ τὴν σοφίας ἐκδέχεται, κάκεινο τοῖς εἰρημένοις προσθεῖμεν. Πρὸς πάντων τῶν νοῦν ἐχόντων ὠμολόγηται, ὅτι πᾶν πάθος προσομιλῆσαν ἡμῶν ἤδη τῷ σώματι, παρ' οὗτου ὅτινι προσγιγνόμενον, οἷον τὸ μαστίζεσθαι, τὸ τιτρώσκεισθαι, τὸ τέμνεσθαι, τὸ καλεσθαι, καὶ εἴ τι τοιούτων ἕτερον, ἀλυμαίνεται καὶ φθείρει τὸ σῶμα, ὥσπερ προσφυόμενον, ἐπ' αὐτὸν διαβαίνει τὴν πάσχοντα, καὶ ὡς ἂν τις εἴποι οἰκεῖον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ γίνεσθαι. Ἡ δὲ ἦν φατέ περιγραφῆν, ἥτοι τὸ εἰκονίζεσθαι, οὐδὲν τούτων ὑποπέπτωκεν, ἅτε περὶ τὰ ἐκτὸς οὕσα καὶ ἥκιστα ἀποκείμενη τοῦ σώματος· ὅτι μὴ τῷ εἶδει μόνον κοινοῦσθαι τοῦ γραφομένου, καὶ τῷ σχήματι. Ὅσῳ οὖν ἐγγυτέρω τὸ πάσχειν τοῦ εἰκονίζεσθαι καὶ περιγράφεσθαι, τῶν περὶ τὰ ἐκτὸς ὄντων καὶ οὐδὲν τι πρὸς πάθους γινομένων τοῦ σώματος, ἔδει, κατὰ τὴν ὑμέτερον λόγον, τὸν Χριστὸν σαρκὶ πάσχοντα καὶ πάθος ὑπὲρ ἡμῶν φέροντα, μὴ συμπεριγράφεσθαι μόνον τῇ σαρκί, ἀλλὰ δὴ καὶ συμπάσχειν αὐτῇ τῇ κατ' αὐτὸν θεότητι. Τῷ γὰρ οἰκιστοῦ μᾶλλον καὶ ἐγγυτέρω δικαιοτέρον, ἢ τῷ μὴ οὕτως ἔχοντι, συμβαίνειν τε καὶ προστιθεσθαι. Τί οὖν σάρκα ἀκούοντες τὸν Κύριον, καὶ ὕδιν ἀνθρώπου, καὶ εἰδὸτα φέρειν μαλακίαν, καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἐπειδὴ ἀχώριστον τῶν δύο φύσεων τὸ ἐν πρόσωπῳ ἐστὶ, μὴ συνταπεινοῦτε μᾶλλον τούτοις, ὅσον κατὰ τὰς ὑμέτερας ὑπολήψεις, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν θεότητα; Ἐπὶ πλεον γὰρ ὁ ταῦτα λέγων συγκατασπικρύνει τὴν πάντων βασιλίδι φύσιν, ἢ ὁ περιγράφων κατὰ τὴν σάρκα. Καὶ εἰ βούλεσθε γε οὕτως, καὶ συμπεριμνηθῆσθαι τῇ σαρκί, καὶ συλλιθασθῆσθαι, ὑπομεῖναι δ' ἂν καὶ σταυρὸν, καὶ συνεκρωθῆσθαι, καὶ πᾶσι πεῖσεται, ὅσα κάκεινῃ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθέναι πιστεύεται. Ἀλλὰ τίς οὕτως ἐξέστηκε; τίς οὕτως ἄρρων καὶ παραπληξίας εἰς ἄκρον ἐκδεχῶς, ὅς τῶν ταῖς ὑμέτεραις ὑποθέσεων ἐπο-

A omni ævo auditum est corpus incircumscriptum? Alioquin de rerum necessariorum numero circumscriptio est. Sicut enim non est corpus absque loco aut tempore, ita neque sine circumscriptione. « Nam locus circumscribit continetque corpus; siquidem locus terminus est continentis, quatenus continet ea quæ continentur (24). » Itaque dicere corpus non circumscribi, idem est ac dicere non esse in loco: quod autem non in loco, ne corpus quidem est. Quid ergo ex his concluditur? Nam corpus non esse corpus? Hoc demum quid aliud est, quam omnes stoliditatis atque amentię fines prætervehi? Captus est igitur horum dogmatum parens suis met pinnis, versique contra ipsum sunt proprii conatus; exciderunt superba et terribilia argumenta, quorum ipse impetum inevitabilem intolerandumque putabat, visaque sunt a parvulorum balbutiē non differre. Reapse hæc puerilis mentis sunt propria, neque infantili conditione melius se habent.

Ut autem palam fiat, quoniam ipsis sapientiæ suæ copia evadat, illud etiam prædictis addamus. Sensati cuncti fatentur, passionem omnem corpori nostro a qualibet occasione accidentem, seu est verberari, feriri, cædi, uri, et quidvis aliud 30 eorum quæ corpus labefactant aut corrumpunt, veluti adnatam transire in patientem hominem, ejusque, ut ita dicam, propriam atque intimam fieri. Illa tamen quæ a vobis dicitur circumscriptio, id est figuratio, nihil prædictorum habet, quia tota exterior est, neque ullatenus corpus attingit, nisi quatenus speciei tantum et forme figurati communicat. Quia igitur passio magis propria est, quam figuratio et circumscriptio, quæ exteriores sunt, neque corpus afficiunt, plane oporteret, juxta vestrum ratiocinium, Christum carne passum cruciatusque propter nos perferentem, non modo carne circumscribi, sed etiam una cum divinitate, easdem participare passiones. Nam quod magis proprium est et propinquius, id accidere et fieri, quam quod aliter se habet, æquius est. Cur ergo cum carnem factum Dominum auditis, et Filium hominis, et languores expertum, et si quid his simile in divinis Scripturis de eo dicitur, cur, inquam, quoniam inseparabilis est duarum naturarum unica persona, non simul deprimitis, secundum vestras certe opiniones, ipsius quoque divinitatem? Magis enim qui hæc dicit, naturam (divinam) universi reginam imminuit, quam qui in carne eam circumscribit. Sic itaque, si vobis placet, divinitas simul cum carne circumcidetur, simul lapidabitur, crucem quoque pariter sustinebit, commoriētur, aliaque perpetuiter quotquot caro pro nobis passa creditur. Verumtamen quis tantopere delirat? Quis ita demens tamque alte in insanie foveam prolapsus, ut absurdos Deoque hostiles sermones, qui ex vestris propositionibus consequuntur, toleret? Quis tan-

(24) Brevem hanc sententiam excerptit ex ms. Nicephoro Fr. Turrianus apud Canisium, *Antiq. lect.* ed. B. s. n. t. II, part. II, p. 11.

tam adversus Verbum injuriam æquo animo ferat, nempe ut in sententia vestra dicatur mortuum, circumscriptum, ad temporales magistratus pertractum, divinis proprietatibus spoliatum, paterna substantia et gloria alienatum atque divisum? Quid enim vos aliud quam recentem Deum nobis obtulistis, qui novam fidem nunc repente procuditis? Quis feret propriam salutem in hoc proditam, et in rei summa quæ nostrum apprimè interest, detrimentum pati? Si ergo ita naturaliter comparatæ sunt concurrentes in Christum substantiæ, ut proprietates suas invicem permiscuentes retorqueant, quoniam Deo Patri ac Spiritui consubstantiale Verbum est, utique simul passus fuerit Pater itemque Spiritus, simul partu editus (25), simul circumciscus, et reliqua omnia, quæ Verbum passum est, expertus dicitur. Atqui hæc blasphemia in illorum caput recidat qui impietatis hujus semina jecerunt!

Sed aliud quoque libenter admodum hic dicemus. Unde vobis, quæso, potestas hæc, ut alias quidem corporis proprietates missas faciatis, circumscriptionem tantum tyrannice auferentes detrahatis? nempe figuratorem, dimensionem triplicem, tangibilitatem, organorum dispositionem, atque alia ex quibus circumscriptio conficitur; ita ut si quis aliquid horum subtrahat corpori, corpus quoque ipsum de medio tollat. Negabitur enim in loco aliquo esse vel limitari, quod idem est ac circumscribi. Id autem dictu etiam ridiculum est. Cur ergo hoc tantum de corpore perire dicitis, cæteras interim proprietates silentio transitis? Atqui apparet vos hoc uno vocabulo cætera quoque negare: nam si quid eorum desit quæ naturam denotant, imperfecta hæc videbitur. Quippe si homini desit rationalitas, homo non erit; similiter si mortalitas, erectus incessus, mobilitas, animatio, aut aliud **31** quodlibet desideretur hominis naturam constituens ac ejusdem definitionem, homo non erit. Item si equo hinnienti, si cani latrandi facultas detrahatur, jam neque equus neque canis erit. Sic itaque Christi humanitas, si forte aliqua de suis proprietatibus careat, manca natura erit, neque perfectus homo Christus; imo ne Christus quidem erit; sed totum hoc evanescit, nisi circumscribatur ac figuretur. Hoc vero quid aliud est, nisi quod magistri vestri Ariani volunt, carnem tantummodo absque anima a Domino assumptam (26), atque in hac ne-

Α μένων ἀτόπων καὶ θεομάχων λόγων ἀνέξεται; Τίς ἐνέγκει τοσαύτην τοῦ Λόγου ὕβριν, θνητὸν καθ' ὑμᾶς αὐτὸν ἀκούειν, καὶ περιγραφτὸν, καὶ χρονικαῖς ὑπαγόμενον, καὶ τῶν θείων ἰδιωμάτων ἀποστερούμενον, καὶ τῆς πατρικῆς οὐσίας καὶ δόξης ἀλλοτριούμενον καὶ σχιζόμενον; Καὶ τί γὰρ ἄλλο, ἢ ὀνειδίζον Θεὸν ἡμῖν ἐπαισάγετε, εἰ καινὴν πίστιν νῦν αὐτοσχεδιάζοντες; Τίς οἶσει τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἐντεῦθεν προδιδοῦς, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον, ὃ πάντων ἡμῖν ἐστὶ τὸ καιριώτατον, ζημιούμενος; Εἴπερ οὖν οὕτως εἶχον φύσεως αἱ κατὰ Χριστὸν συνελθούσαι οὐσίαι, ἀλλήλαις τοῖς ἰδιώμασιν ἀντιπεριστάσθαι συμφυρόμεναι, ἐπειδὴ ὁ Λόγος ὁμοούσιος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, συμπάθοι ἂν καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ συντεθῇσεται γὰρ, καὶ συντμηθῇσεται, καὶ τὰλλα ὅσα πέπονθεν ὁ Λόγος, ἐπιγραφῇσεται. Καὶ τὸ βλάσφημον ἀπερβρίψω εἰς κεφαλὰς τῶν παρασχόντων τῆς ἀσεβείας τὰ σπέρματα.

Ἐροίμην δ' ἂν κάχεϊνο αὐτοὺς καὶ μάλα προθύμως. Πόθεν ὑμῖν, ὦ οὔτοι, ἡ ἐξουσία αὕτη, τὰ μὲν ἄλλα τοῦ σώματος παρορῶν ἰδιώματα, τὸ περιγραφτὸν δὲ μόνον τυραννικῶς ὑποσπάσαντας ἀποστερεῖν; οἷον τὸ ἐσχηματισμένον, τὸ τριχῇ διαστατὸν, τὸ ἀπτόν, τὸ διωργανωμένον, τὰ τε ἄλλα ἐξ ὧν τὸ περιγραφτὸν εἶναι συνάγεται· ὥς εἰ τις τούτων τι τοῦ σώματος ὑποτέμνοιτο, ἀφρηκῶς ἂν εἴη καὶ τὸ εἶναι σῶμα. Τὸ γὰρ ἐν τόπῳ τι εἶναι καὶ περιεῖρθαι, ἀνέλοιτο ἂν εἰς ταυτὸν ἐρχόμενον τῇ περιγραφῇ· ὃ καὶ λέγειν γελοῖον. Πῶς οὖν τοῦτο μόνον παραπόλλυσθαι τοῦ σώματος φατε, τῶν δὲ λοιπῶν τέως ἐνεκεν ἰδιωμάτων σιωπάτε; Ἀλλὰ δῆλοί ἐστε διὰ τῆς μιᾶς ταύτης φωνῆς καὶ τὰλλα ἀπαναινόμενοι· καὶ γὰρ ἐν τι λίποι τῶν γνωρισμάτων τῆς φύσεως, ἀτελὲς ὀφθήσεται. Καὶ γὰρ εἰ μὴ διασώζοιτο τῷ ἀνθρώπῳ τὸ λογικόν, οὐδὲ ἀνθρωπος· ὡσαύτως δὲ τὸ θνητόν, ἢ τὸ ὀρθοπεριπατητικόν, ἢ τὸ κινεῖσθαι, ἢ τὸ ἐμφυχόν εἶναι, ἢ τι ἄλλο τῶν συντρεχόντων εἰς τὴν ἀνθρώπου φύσιν καὶ τὸν κατ' αὐτὸν ὄρισμόν, εἰ ἐπιλίποι, οὐκ ἂν εἴη ἀνθρωπος. Καὶ τοῦ ἵππου εἰ τις ἀφέλοιτο τὸ χρεμετιστικόν, ἢ τοῦ κυνὸς τὸ ὕλακτικόν, οὔτε ἵππος οὔτε κύων ἔσονται. Οὐκοῦν καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότης, εἰ τινος τῶν ἰδιωμάτων ἀμοιρῇσεται, ἐλλιπὴς φύσις ἐστὶ, καὶ οὐ τέλειος ἀνθρωπος ὁ Χριστός· μάλλον δὲ οὐδὲ Χριστός, ἀλλὰ τὸ πᾶν οἷσεται, εἰ μὴ περιγράφοιτο καὶ εἰκονίζοιτο. Τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἐστίν, ἢ ὅπεροί καθ' ὑμᾶς διδάσκονται Ἀρειανοὶ βούλονται, σάρκα μόνον ψυχῆς ἀνευ

(25) Cod. συντεθῇσεται. Sed corrigo συνεχθῇσεται.

(26) Hæresum adversus theologiam et œconomiam concinnum breviarium scribit iia Macarius: Καὶ τοὺς μὲν μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν τῆς θεότητος ὡφρόνως λέγειν ἐπλάνησεν ὁ διάβολος· τοὺς δὲ, τρεῖς ὑποστάσεις καὶ φύσεις τοσαύτας διαγορεύειν ἐνόθευσε· καὶ τίσι μὲν μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν ἐπὶ Χριστοῦ, τίσι δὲ δύο φύσεις, καὶ δύο ὑποστάσεις ἐξορίζειν ὑπέβαλε· καὶ διὰ τοῦτο ἡ πολυσχιδὴς τῶν ἀνθρώπων διαίρεσις. Καὶ Ἰουδαῖσμός μὲν Ἑλλήνισμός

διαμάχεται· Ἀρειανισμός δὲ Σαβελιτισμῷ καὶ Νεστωρίῳ ἀντιφέρεται Διοσκόρῳ· καὶ Ἀπολινάριος Εὐνομίῳ· ὃ μὲν γὰρ ἀνουν τινὰ καὶ λόγου παντὸς ἐστερημένον ἀνελιγμένον λέγει ψυχὴν τὸν Θεὸν Λόγον· Εὐνόμιος δὲ καὶ Ἀρειος· πάλιν σῶμα μόνον τὸ προσληφθὲν δογματίζουσι· καὶ οἱ μὲν περὶ Μαρκιανῶνα καὶ Βασιλείδην καὶ Μάνενα τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ ἀντικρυς ἠρνήθησαν· οἱ δὲ περὶ Παῦλον τὸν Σαμοσατά, καὶ Μάρκελλον, καὶ τὸν τοῦ σκότους υἱὸν Φωτεινὸν εἰς τὴν ἐναντίαν ἐκ διαμέτρου βλασφημίαν κατέπεσαν, ἀνθρώπον μόνον κηρύττοντας τὸν Χρι-

εληφέναι τὸν Κύριον, καὶ ταύτῃ μὴδὲ γεγράφθαι, ἅ
 συνουσιῶσθαι δοκοῦν αὐτοῖς; Οὐκοῦν οὐδὲ σέσωσται
 τὸ καθ' ἡμᾶς ὅλον φύραμα. Καὶ πῶς ἄρα ὑμῶν οἱ
 θεολόγοι ἀνέξονται τῶν ληρημάτων, μέγα διακεκρα-
 γότες· Εἰ ἡμισυς ἐπταισεν ὁ Ἀδάμ, ἡμισυ καὶ τὸ
 προσελημμένον καὶ τὸ σωζόμενον· εἰ δὲ ὅλος ἦνται
 τῷ Θεῷ, ὅλος καὶ σώζεται;

Καὶ ὁρᾶτε οἱ πρόεισιν ὑμῖν ἀτοπίας ὁ λόγος.
 Εἴπερ γὰρ ἴδαι, καθ' ὑμᾶς, ἰδιωμάτων ἀνευ φύσιν
 ὑπάρχει, τὸ παραδοξότατον, μὴδ' ὅποτερὰ τῶν κατὰ
 Χριστὸν φύσεων ἰδιώμα διδόναι. Τίνι γὰρ τρόπῳ τῇ
 σαρκὶ μίνῃ, τῷ ἡδομένῳ τῆς ψυχῆς, τοῦτο φιλοτι-
 μεῖσθε, ἀλλὰ μὴ καὶ τῇ ἐτέρᾳ φύσει ἐπιδαψιλεύεσθε;
 ἵνα πλέον ὑμῖν δεικνύται ἢ πρὸς τὴν μίαν ὑπόστα-
 σιν εὐγνωμοσύνη, ὥς ἐπινόησιν μόνῃ ψιλῇ κατὰ πολ-
 λὴν ἐξουσίαν καὶ εὐκολίαν τὰ ἐξ ὧν αἱ φύσεις γνωρί-
 ζονται καὶ συνίστανται νομοθετοῦσι, καὶ σύγχυσιν
 καὶ φουρνὸν, κατὰ τοὺς διδασκάλους ὑμῶν τῆς πα-
 λαιότητος, ἐπινοοῦσι τῶν φύσεων, καὶ σκιαγραφοῦσι
 τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὥς ἂν καταφανέστερον καὶ
 σαφέστερον ἢ ἀναπλασθεῖσα ὑμῖν τραγέλαφος ὑπό-
 στασις συσταῖ. Οὐχ ὁρῶ δὲ τίς ἢ ἀποκλήρωσις, τὸ
 ἀπεριγγραπτον τοῦ Λόγου μόνον, ὥς σεμνόν τι καὶ
 εὐσημιον, τῇ σαρκὶ χαρίζεσθαι· καὶ τοῦτω τιμᾶν
 οἶεσθαι ὃ μὴδὲ τιμιμῆσθαι ἀνεκτόν, τῶν δ' ἄλλων
 θεῶν πλεονεκτημάτων φθονήσαντας ζημιοῦν, καὶ
 οἷόνπερ ἡμίμητον καὶ ἀτελὲ καταλιμπάνειν· ὥς
 μὴδὲ τὸ τῆς τιμῆς ἀκέραιον διασώζεσθαι, ἐπεὶ οὐ
 τοσοῦτον τιμᾶται τῷ χεχαρισμένῳ, ὅσον ἀτιμάζεται
 τοῖς ἀπεστερημένοις. Οὐ γὰρ ὁ περὶ τὸ ἐν φιλότιμος,
 οὗτος εὐνοος, ἀλλ' ὁ περὶ τὰ πολλὰ μικρολογούμενος,
 οὗτος δυσγνώμων,

Τάχα δ' ἂν ἀπέχρησέ πως καὶ τοῦτο προσριφὼν
 αὐτῇ μόνον πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου παράστασιν
 συναιρόμενον, ἵνα τέλεον καὶ τοῦ εἶναι σὰρξ παρ'
 ὑμῖν ἐκσταῖ. Συναναίρειν γὰρ διὰ τούτου ψήθητε
 καὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας τὸν τρόπον, ὥσπερ ὅλον
 ἐκπεπωκότες τῆς φαντασίας τὸν χεῖμαρον. Τίνοι γὰρ
 χάριν διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον ἔγνωσαν, μὴ καὶ τὸ
 ἀπαθὲς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀφθαρτον ἐνέικατε τῇ σαρκὶ,
 εἰ καὶ τὸ ἄχρονον, καὶ ἀναρχον, καὶ ἀόρατον, ἀναφείς

quæ circumscriptum neque substantialiter ei uni-
 tum fuisse? Ergo neque nostri plasmatis integritas
 incolumis fuit. Quomodo vero deliramenta vestra
 theologi ferent, qui alte clamitant: Si dimidius
 peccavit Adamus, dimidium est tum assumptum
 tum salvatum; sin totus Deo unitus est, totus et
 salvatur.

Ac jam cernite quousque absurditatis sermo
 vester proceat. Nam si oporteret, juxta opinionem
 vestram, sine proprietatibus esse naturam, quod
 est apprimè incredibile, ne alterutri quidem Christi
 naturæ proprietates danda foret. Cur enim carni
 soli, pro animi vestri libito, proprietatem donatis,
 non autem alteri quoque naturæ largimini? ut
 magis videlicet demonstraretis vestram erga uni-
 cam hypostasim sinceritatem, quod nempe simplici
 tantum cogitatione (27), pro vestro arbitrio ac
 facilitate, res ex quibus naturæ constant atque
 agnoscuntur, statutis; confusionemque et cinnum,
 æque ac veteres magistri vestri, imaginamini,
 Christique mysterium umbraliter pingitis, ut evi-
 dentius scilicet atque apertius conficta a vobis
 quasi hireocervi persona consurgat. Neque video
 quodnam hoc sit distributionis genus, Verbi tan-
 tum incircumscriptionem, ut nobile aliquid et au-
 gustum, cerni largiri; atque hac dote honorare
 eam arbitrari, quæ se honorari ferendum ei non
 sit; cæteris autem prerogativis cœu per invidiam
 spoliare, et quasi dimidiatam imperfectamque
 relinquere; ita ut ne honor quidem incolumis
 maneat, quia non tam honoratur re datâ, quam
 cæteris dehonèstatur ablatis. Nam nec qui una
 aliqua re liberalis est, is est benevolus; et qui in
 multis parce agit, malignus est.

32 Utique vel hæc dos sola (incircumscription)
 carni adjecta sufficit ad quæstionis statum demon-
 strandum, nempe quod omnino ne carnem quidem
 esse, apud vos jam constet. Destruere enim hoc
 pacto arbitramini universæ quoque incarnationis
 rationem, quandoquidem totam Phantasiastarum
 sentinam exhaustis (28). Cur enim propter ejus
 cum Verbo unionem, carni non attribuitis etiam
 impassibilitatem, atque ut sit intemporalis, et sine

σὸν, καὶ τὴν πρὸ αἰώνων ὑπάρχουσαν ἀνούμενοι
 θεότητα· Εἰ alios quidem *sefellit diabolus*, ut unam
 naturam unamque personam divinitatis insipienter
 dicerent; alios ut tres personas totidemque naturas
 prædicarent decepti. Aliis unam naturam personam-
 que unam Christi, aliis vero duas naturas duasque
 personas putare suavit. Hinc hominum in multas
 sectas distractio. Et Judaismus quidem cum pagani-
 tate pugnat, Arianismus cum Sabellianismo; Nestorius
 adversatur Dioscoro, Apollinaris Eunomio, quorum
 ille animam absque mente et ratione omni carentem
 a Deo Verbum assumptam censet; Eunomius autem
 atque Arius versa vice solum corpus ab eo assump-
 tum dogmatizant. Et Marcion quidem, Basilides,
 a quo Manes Christi humanitatem diseret negarunt;
 Paulus vero Samosatensis, et Marcellus, et tenebra-
 rum filius Photinus (Lucidus) in contrariam pro-
 priam blasphemiam inciderunt, hominem tantummodo

Christum prædicantes, et existentem ante sæcula
 deitatem negantes.

(27) Ἐν γνώσει, ut loquuntur Jacobitæ in collo-
 quio cum Theoriano a me edito. Quippe hi hæretici
 catholicorum argumentis pressi, eo demum confu-
 giebant, ut duas naturas in Christo mentis suæ
 phantasia contemplerentur, ἐν γνώσει, re tamen
 ipsa subsistere plane negarent.

(28) Contra leonemachos, qui viam sternebant
 phantasiastis, ita Macarius: Τί θύραν τοῖς δοκισταῖς
 ὑπνοίγεις, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας ἀνατρέψεις μυσ-
 τήριον; τί καινὴν καὶ πονηρὰν νομοθεσίαν, ὃ τῆς
 χάριτος ἀνάστις, τὸ πονηρὸν τῆς Μανι-
 χαϊκῆς αἰρέσεως ἀποκρύπτει; Cur fores phantasiastis
 patefacis, et incarnationis mysterium subruis? Cur
 novam pravamque regulam invenis, o homo gratia
 indigne, o infelix Manichææ hæreseos partus?

initio, et invisibilis, intangibilis, absque ulla figura, A et quæcunque alia in Verbo contemplamur? præsertim quia hæc invicem subsequuntur: nam quod est incircumscriptionem, idem est invisibile; quod invisibile, idem infinitum; hoc autem incomprehensibile etiam est. Tum quod est impassibile, idem incorruptibile; quod incorruptibile, idem immortale; quod immortale, sempiternum quoque est, ideoque sine carens. Sic itaque se habebit etiam caro, ut tanquam congenita Verbo et substantialiter compacta, atque omnes proprietates adeptæ, ex quibus Verbi substantia dignoscitur, etiam consubstantialis illi evadat. Immo, si nos oportet rationabilius, vobiscum congregantes, dicere, quoniam caro, ex sententia vestra, consubstantialis Verbo data est, Verbum autem Patri est consubstantialia, sequitur, juxta ratiocinium vestrum, ut caro Patri quoque sit consubstantialis, itemque Spiritui. In tantam vos impietatis barathrum speciosa hæc et præclara incircumscriptione projecit! Sed et illud addam, aliter etiam Mamone nostrum sermonem in extremam desinere impietatem: certe in quantam irreligionem abripiat, hinc noscimus. Namque hi sicut circa incarnationem in ipsa rei summa aberrant, ita etiam in doctrina de ipso Deo offendentes, capitalis criminis rei suismet capituli laqueis incautissime deprehenduntur. Et enim talione quodammodo relationes alternare in utraque re cernuntur.

21. Nam sicut in incarnatione copulantur naturæ ad hypostasim, ita discernuntur in Trinitate hypostases propter personales proprietates. Vicissim copulantur in Trinitate hypostases, ob eandem in his naturam; discernuntur autem naturæ in incarnatione, propter substantiæ differentiam, factæ individuae. Sicut ergo hi non assignant peculiare naturarum in incarnatione proprietates, quæ illas ab heterogeneis secernant, ita ne in Trinitate quidem distinctas omnino exhibebunt hypostaseon notas, quæ ipsas hypostases in una eademque substantia spectatas inter se distinguunt. Atque ut illic de hypostasi, ita hic de natura rixabuntur: siquidem proprietatum apud ipsos non videtur fieri distinctio. Quid ergo ad hæc dicimus? Nempe quod si juxta illorum propositiones, propter unumquemque cum Verbo, oportet carnem esse incircumscriptionem; necesse est e contrario, quoniam oppositam rationem res incarnationis habent, idem consequi flagitium, sicut sermo noster decurrens demonstrabit. Nam si Pater est ingenuus, Filius autem genitus; erit propter unam eandemque naturam, secundum quam indifferentia et æqualitas in ambobus spectatur, erit, inquam, Pater quoque genitus, vel alioqui Filius ingenuus; idemque sermo de Spiritu etiam sancto valebit. Hoc autem quid dici potest scelestius et irreligiosius? Sed jam adeo absurdus omissis, ad reliquas sermonis partes pergamus.

22. Prosequitur ergo Mamona: « Quoniam κα'. Ἡ μὲν γὰρ ἐνοῦνται ἐπὶ τῆς οἰκονομίας αἱ φύσεις πρὸς τὴν ὑπόστασιν, ταύτη διακρίνεται ἐπὶ τῆς θεολογίας αἱ ὑποστάσεις, διὰ τὰς προσωπικὰς ἰδιότητας· ἥ δὲ ἦν αὐτὴ ἐπὶ τῆς θεολογίας αἱ ὑποστάσεις διὰ τὴν φυσικὴν ταυτότητα, ταύτη διακρίνεται ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, κατὰ τὰς φύσεις διὰ τὰς οὐσιώδεις διαφορὰς ἰδιούμεναι. Ὡς περ οὖν οὐ διδάσκειν ἐκεῖσε τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν φύσεων ἰδιώματα, ἀπερ αὐτὰς τῶν ἑτεροφυῶν διίστησιν, οὐδὲ ἐν ταῦθα πάντως τὰ ἀποριστικὰ τῶν ὑποστάσεων παρέξουσιν γνωρίσματα, ἀπερ αὐτὰς περὶ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν οὐσίαν θεωρουμένας, ἀπ' ἀλλήλων διακρίνουσι. Καὶ ὅσα λοιπὸν περὶ τὴν ὑπόστασιν ἐκεῖ, τοσαῦτα καὶ διὰ τὴν φύσιν ἐν ταῦθα ζυγομαχῆσουσιν, εἴπερ ἰδιότητος περ' αὐτοῖς οὐχ ὁράται διαστολή. Πρὸς οὖν τί ταῦτά φημι; Ὅτι εἰ κατὰ τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον ἔνωσιν, ἀπερίγραπτον εἶναι τὴν σάρκα δεῖ, ἀνάγκη ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐπειδὴ ἔμπαλιν ἐν ταῦθα ἡ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἔχει, τὰ αὐτὰ περαινέσθαι ἀδυσχέως, ὡς ὁ λόγος ἐφοδεύων παραστήσειεν. Εἰ γὰρ ὁ Πατὴρ ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱὸς γεννητός, ἔστω διὰ τὴν μίαν καὶ ταυτὴν φύσιν, καθ' ἣν τὸ ταυτὸν καὶ ἀπαράλλακτον ἐπ' ἀμφοῖν θεωρεῖται, καὶ ὁ Πατὴρ γεννητός, ἡ δὲ Υἱὸς ἀγέννητος· ὁ αὐτός δὲ λόγος κρατῆσει καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Τούτων δὲ τί ἂν γένοιτο ἀσθεστερον ἢ ἀθεώτερον; Ἀλλὰ τῶν οὕτως ἀτόπων ἀφεμένοι, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου ἔωμεν.

33 22. Prosequitur ergo Mamona: « Quoniam

κα'. Ἐπάγει γοῦν· « Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἔνωσιν

ἐκείνην ἀχώριστος ἡ πραγματεία, ὡς ὁμολογοῦμεν ἂν τῷ δόγματι· εἰ δὲ καὶ τῆς σαρκὸς μόνης εἰκόνα ποιεῖ, λοιπὸν καὶ πρόσσωπον ἐπὶ τῇ σαρκὶ ἴδιον δίδωσι· καὶ γίνεται τοῦτο τῇ ὅλῃ θεότητι τέρας, τοῦτο ἐστὶ τρία πρόσωπα ἐπὶ τῆς θεότητος, καὶ ἐν τῷ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐστὶ κακῶς τοῦτο. » Ἄνω καὶ κίττω τὴν ἔνωσιν διαθρῦλεῖ, ἣν ἀχώριστόν φησὶν ὁ σοφός· ἵνα δι' αὐτῆς δόξῃ κρατύνειν τὸ δόγμα τὸ ἑαυτοῦ, καὶ τὴν κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότητα συσκιάσῃ. Διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι εἰ τῆς σαρκὸς μόνον εἰκόνα ποιεῖ. Καὶ ἐνταῦθα τὸ σοφὸν ἐκεῖνο ὑπειπεῖν λόγιον, ὅτι *Σοφία ἀρεξέλεγκτος πλάγεται, καὶ σοφία μωροῦ ἀδιδέξίτητος λόγοι· καὶ, οὐαὶ οἱ σοφοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες! ὅτι ἐμωράνθη ἡ ἀσύνητος αὐτῶν ψυχὴ, καὶ ἐπαρώθη αὐτῶν τὰ διανοήματα*. Πρὸς γὰρ τὴν ἀληθότητα τῶν ὁρθῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων τέλεον ἀποσφάλλονται· οὔτε τὰ ἐκ τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν ἀναφαινομένας ἀτοπίας προεισδόμενοι, εἰς ὅσον αὐτοὺς ἀπάγουσι κρημνόν· καὶ οὐδὲν αὐτοῖς οὕτως εἰς περιουσίαν φιλοτιμίας, ὡς τῆς ἀμαθίας ἡ μάθησις· τῇ γὰρ ἰδίᾳ αἰσχύνῃ ἐγκαλλωπίζονται· ὧν ὡς ἀληθῶς ἡ δόξα ἐν τῇ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ. Ἀλλὰ φαλὴν ἂν ἔγωγε πρὸς τὸν ὧδε διειληφότα, καὶ ὅστις ταῦτα φρονεῖν προήρητο· Σὺ οὖν δύο φύσεις ἐν τοῖς σοῖς λόγοις ὑποτιθέμενος, ποῖαν τούτων ὁμολογεῖς ἐπὶ τῆς κατὰ Χριστὸν μορφῆς, καὶ τοῦ προσώπου τοῦ ὁραθέντος καὶ φανέντος; Εἰ μὲν τὴν θεῖαν εἰποῖς, ἐνταῦθα ὁρατὴν ἀπέφηνας τὴν ἀληπτον καὶ ἀόρατον τοῦ Λόγου θεότητα· οὐδὲν δὲ δίδοις εἰπεῖν, καὶ περιγρηπτήν. Πᾶν γὰρ τὸ ὁρώμενον, περιγρηπτόν καὶ ὁριστόν, ὡς τῇ αἰσθήσει ὑποπεπτωκός· καὶ ὅπερ δοῦναι τῇ σαρκὶ οὐκ ἠνέσχου, τοῦτο τῇ θεῇ φύσει προσέβριψας. Καὶ οὐκ ἐκφεύξῃ τὸ βλάσφημον, οὐδὲ παρανοίας ἐγκλημάτων ἀπέλθοις ἀνευθύνο· ὅτι δὴ διὰ πλείστης δόξης σπουδῆς, τὸ ὁρατὸν ἀόρατον, καὶ τὸ περιγρηπτόν ἀπερίγρηπτον παραστήσαι βουληθεὶς, τῇ ματαιότητι τῶν σῶν ἐννοιῶν ἀποβουκολούμενος, εἰς τὸ ἐμπαλὴν σοὶ τὰ τοῦ Λόγου περιήγαγες. Τὸ γὰρ ἀόρατον, ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁρατὸν, καὶ τὸ ἀπερίγρηπτον περιγρηπτόν οὕτως ἂν εἰσήγαγες.

Ἄλλ' εἰ μὴ τοῦτο εἰπεῖν κατατολήσεις, τὴν ἀνθρωπίνην ἔρα μόνην τὴν ὁρωμένην ἐξ ἀνάγκης δώσεις. Καὶ ἵνα τὴν ὁμοίαν τῷ σὺ λόγῳ ἀπάντησιν ποιησώμεθα, μεμέρισται σοὶ ἡ ὑπόστασις, καὶ ψιλὸν ἀνθρωπὸν τὸν Χριστὸν ἔδογματίσας, καὶ ἀπῆρτισται σοὶ τρανέστερον καὶ περιφανέστερον ἡ τετράς. Ἴδιον γὰρ πρόσσωπον τῇ σαρκὶ ἐνεῖμας, καὶ πεποίηκας τὸν Χριστὸν κτίσμα μόνον, ὡς τὴν θεότητα μὴ εἶναι εἰς αὐτόν· καὶ περιέγραψας τελώτερον καὶ ἀσφαλέστερον, καὶ τοῦτο λίαν κακῶς καὶ ἐπισφαλῶς. Ἐάλως οὖν τοῖς οικείοις κἀνταῦθα περιπεσὼν μηχανήμασι. Πῶς γὰρ λοιπὸν τῆς Νεστορίου φρενο-

A post illam unionem indivisa est actio, sicut in dogmate confitemur; et quamquam solius carnis imaginem facit (artifex), attamen etiam personam carni propriam dat. Fitque hoc in tota divinitate monstrum, id est tres in divinitate personæ, et una humanitatis: quod profecto perversum est (29). » Susdeque unionem decantat, quam inseparabilem hic sapiens dicit, ut per illam videatur dogma suum roborare, atque ita humanitatem Chr. sti obumbrare. Idcirco ait: Etiam si solius carnis imaginem facit. Atque hoc loco sapiens illud oraculum recitandum est: « *Sapientia carens increpatione, errat; et sapientia insensata, inexplicabilia verba* »¹³⁻¹⁷. Et: *Væ iis qui apud se ipsos sapientes sunt, et iudicio proprio prudentes! Quia insatiata est insipiens ipsorum anima, et excæcata mentis consilia* »¹⁸. Namque a veritate rectorum Ecclesiæ dogmatum denique excidunt; neque emicantes ex suis propositionibus absurditates prævident, in quale videlicet eos pertrahant præcipitium: nihilque ipsi magis student, quam ignorantiam condiscere; et quidem suo ipsorum opprobrio gloriantur; quorum revera gloria est in eorumdem ignominia »¹⁹. Atqui ego huic ita contendenti, et cuilibet paria opinari volenti sic occurram: Tu ergo, quandoquidem duas naturas esse definis, utram harum confiteris in Christi forma, et in persona quæ cernitur atque apparet? Si divinam dixeris, tunc visibilem esse affirmas Verbi alioqui incomprehensibilem atque invisibilem deitatem; quod perinde est ac si dicas circumscriptam. Namque omne quod cernitur, circumscriptum est ac definitum, quia videlicet sub sensu cadit: quodque attribuere carni noluisti, id in divinam naturam projicis. Neque sane vitabis blasphemiam, neque de crimine dementiae reus non eris; quia post hoc eximium studium tuum, dum visibile esse invisibile, circumscriptum esse incircumscriptum demonstrare vis, cogitationum tuarum vanitate deceptus, in contrarium sensum verba tua convertisti. Nam quod est invisibile, contra fit visibile; et incircumscriptum, te dicente, fit circumscriptum.

At si forte dicere id non audeas, humanam tantummodo visibilem naturam Christo attribues. B Atque ut similem orationi tuæ contradictionem faciamus, hypostasim tu divisisti, simplicemque hominem Christum esse definisti, magisque perspicue atque evidenter quaternitatem effecisti. Propriam enim personam carni attribuisti, nihilque aliud quam creaturam Christum fecisti, ita ut deitas in eo non sit, perfectiusque et firmitus circumscripsisti; idque prave admodum et fallaciter. Captus itaque es tuismet implicitis artificiis. Nam quo pacto deinceps Nestorianæ insanix divisionisque

¹³⁻¹⁷ Prov. x, 17. ¹⁸ Eccli. xxi, 21. ¹⁹ Philip. iii, 19.

(29) Recole dictum a Macario, p. 26, not. 19.

absurditatem vitabis? manifeste enim in hanc incidisti. Siquidem Nestorius hanc ob causam hypostaticam unionem confiteri in Christo recusat, sed benevolentia potius et relatione hanc confici blaterat, ceu si divina natura non admittat aliam unionis personam, propter incircumscriptionem. Quo fit, ut nec proprie Deiparam sanctam Virginem, sed hominiparam exstitisse futiliter dicat. Deinde Christi miraculis simul et cruciatibus tibi objectis, quid ais? Quoniam incircumscriptum est Verbum, pariterque incircumscriptam carnem ais, utrique omnino ambo attribues, miracula atque cruciatus, Verbo utique et carni; non autem singillatim ac particulatim, quia non alternant proprietatem Verbum et caro, quod attinet **34** ad incircumscriptionem. Id vero non impium tantummodo, sed stolidum quicque erit: nemo enim cordatus pronuntiabit, vel Verbum cruciatus pati, vel carnis esse miracula existimabit (30). Quippe hæc, haud carnis virtus efficit, sed uniti Verbi omnipotens atque efficax patrat per carnem operatio. Vel certe apud te cruciatus æque ac miracula evanescent. Nam si carnem incircumscriptam esse concedamus, ea cruciatus subire non poterit. Quomodo igitur blasphemiam vitabis? Undique te circumambit ampla et hians impietatis fovea. Profecto justum congruumque est, ut is qui miracula Verbo assignat, idque incircumscriptum constitetur, idem si convenienti analogia carni pariter cruciatus attribuit, hanc circumscriptam esse existimet. Sic enim oportet naturæ utrique quod proprium ac peculiare est ascribere.

23. Deinde ait: « Quia carni, et quidem soli, propriam circumscribit personam simplicis hominis. » Quod si forte non circumscribat, quid tibi eveniet? Ut eadem tecum loquendi formula utar, sic propriam personam assignabit seorsum nudi ac solius Verbi, divisam ac separatam a Christi humanitate, quæ vere est circumscripta, ut cunctis recte sentientibus constat, et copiose antea demonstratum fuit. Et ecce tibi hinc denno consurgit quaternitas, quia separata est a Verbo juxta tuum ratiocinium humanitas, nihiloque minus ab in partes Christus, additurque a te persona vivificæ venerandæque Trinitati. Scilicet ita effrenem adversus Christi œconomiam hic ejus hostis vihrans linguam repugnantem sermones effudit; et novis plurimisque argumentis semet ipse decipiens, totum mendacii errorem complexus, abhinc fabulis componendis indulget, præstigias comminiscitur, easque vana garrulitate contextit, suamque animam phantasmatibus replet; ut sic blasphemia impietatem, præstigiarum vesaniam scribentia, nec non

βλαθείας καὶ διαιρέσεως τὴν ἀτοπίαν διαφεύξῃ; καὶ γὰρ ταύτῃ σαφῶς περιπέπτωκας. Ἐπεὶ οἱ περὶ Νεστόριον τοῦτου γε εἵνεκεν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν ὁμολογεῖν ἐπὶ Χριστοῦ παρήττηται, εὐδοκίῃ δὲ μᾶλλον καὶ σχέσει ταύτην ὑπάρχει κενοφωνοῦσιν, ὥς δὴ τῆς θείας φύσεως μὴ ἐπιδεχομένης ἑτέρων πρόσωπων ἐνώσεως, διὰ τὸ ἀπερίγραφτον. Ἐξ εὐμὴδὰ κυρίως Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Πάρθενον, ἀλλ' ἀνθρωποτόκον γεγενῆσθαι εἰκαιολογοῦσιν. Εἴτα θαυμάτων ὁμοῦ καὶ παθμάτων περὶ τὸν Χριστόν σοι προκειμένων, καὶ τούτων παραπολὺ διεστηκότων ἀλλήλων καὶ διαφερόντων, τί φῃς; Ἐπειδὴ ἀπερίγραφτος ὁ Λόγος, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ σὰρξ. Ἐκατέρῃ ἀμφοτέρω πάντως τῷ τε Λόγῳ καὶ τῇ σαρκὶ ἀναθήσεις· οὐ γὰρ ἴδια καὶ ἀνὰ μέρος, τῷ μὴ παραλλήλῳ, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδιότητα, τὸν τε Λόγον καὶ τὴν σάρκα, κατὰ τὸ ἀπερίγραφτον. Ταῦτα δὲ, τῶν τῷ ἀπερὶ καὶ τὸ ἀνόητον. Ἐξεῖ· οὐδεὶς γὰρ τῶν νοῦν ἔχόντων ἀποφανέται, οὔτε τὸν Λόγον παθήματα φέρειν, οὔτε τῆς σαρκὸς τὰ θαύματα ὑπολήψεται. Οὐ γὰρ τῇ δυνάμει τῆς σαρκὸς ταῦτα δέκνυνται, ἀλλ' ἡ τοῦ συνημμένου Λόγου πανσθενὴς καὶ θρασυήτης ἀποτελεῖ δι' αὐτῆς ἐνέργεια· ἣ οἰχέσεται σοι μετὰ τῶν θαυμάτων καὶ τὰ πάθη. Ἀπερίγραφτος γὰρ εἰ δοθῇ ἡ σὰρξ, οὐκ ἔστιν ὁ τοῦ πάθους ὑποκείμετος. Πόθεν οὖν σοι διαδρᾶναι τὸ βλάσφημον περιγενήσεται; Ὡς πανταχόθεν γε μέγα περικέχτηνεν ὁ τῆς ἀσεθείας περὶ σὲ βόθρος· καὶ δίκαιον γὰρ καὶ πρέπον, τὰ θαύματα τῷ Λόγῳ ἀνάπτοντα, καὶ ἀπερίγραφτον ὁμολογούντα ἀναλόγως καὶ ἁρμοδίως, καὶ τὰ παθήματα τῇ σαρκὶ διδόντα, περιγραπτὴν εἶναι δοξάζειν. Οὕτω γὰρ ἀποδιδόναι χρὴ ἑκατέρῃ τῶν φύσεων τὰ οἰκτεῖα καὶ ἴδια.

κγ'. Εἰτά φησιν· « Ὅτι ἐπὶ τῆς σαρκὸς καὶ μόνης ἴδιον πρόσωπον περιγράφει ψιλὸν ἀνθρώπου. » Εἰ δὲ οὐ περιγράφει, τί σοι συμβήσεται; Ἵνα τῷ αὐτῷ σοι κανόνι τοῦ λόγου χρῆσθαι, καὶ οὕτως ἴδιον πρόσωπον δώσει ἰδικῶς γυμνοῦ μόνου τοῦ Λόγου χωρισμένον, καὶ διηρημένον τῆς κατ' αὐτὸν ἀνθρωπότητος, ἥτις ἐστὶ περιγραπτὴ, ὡς τῇ ἀληθείᾳ καὶ πᾶσι τοῖς ὁρθῶς φρονεῖν εἰδούσι δοκεῖ, καὶ διὰ πλείονων προαποδέδεικται. Καὶ ἤδη σοι καὶ πάλιν ἐντεῦθεν ἡ τετραῖς περιίσταται· ἐπειδὴ χωρίζεται τοῦ Λόγου κατὰ τὸν σὸν λόγον τὸ ἀνθρώπινον, καὶ μεμέριστα σοι οὐδὲν ἦττον ὁ Χριστὸς, καὶ προστίθεται σοι πρόσωπον ἐπὶ τῆς ζωαρχικῆς καὶ σεβασμίας Τριάδος. Ἄλλ' οὕτως ἀχάλινον ἐπὶ κατὰ τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας ὁ Χριστομάχος διαφείας τὴν γλῶσσαν, παλιμνήμους ἀπορρίπτει τοὺς λόγους, καινοῖς ἐγγειρήμασιν ἑαυτὸν ὡς πλείστοις παρακρούμενος, ὅλην τοῦ ψεύδους τὴν ἐξαπάτην εἰσδεγμένος, ἐντεῦθεν λοιπὸν τῆς μυθοπλαστίας καταρχεται, καὶ συμπλάσσει τὴν τερατείαν, βαττολογίαις ταύτην ἐξυφαίνων, καὶ φασμάτων πλήρη τὴν ἑαυτοῦ

(30) Macarius: Ὁρῶμεν τὰ θαύματα, καὶ νοοῦμεν τὴν θεότητα· βλέπομεν τὰ παθήματα, καὶ πιστεύομεν τὴν ἀνθρωπότητα: Spectamus miracula, et in-

telligimus deitatem. Cernimus cruciatus, et credimus humanitatem.

φυχήν ἀπαργαζόμενος· ἵνα ἡ μὲν βλασφημία τὴν ἀσέβειαν, ἡ τερατολογία δὲ τὴν παράνοιαν τοῦ τε λογογραφοῦντος, τῶν τε τὸν λόγον ἐκείνου παραδεγμένων, σαφῶς ἀπασιν ἐμφανίζοιεν.

Τί γάρ, φησὶν, ἐν τοῖς ἐξῆς κατὰ τὸ συνεχὲς τοῦ λόγου; «Τοῦτέστι χαρακτηρίζων πρόσωπον, καὶ ποιῶν τὸν Χριστὸν κρίσιμα καὶ μόνον, καὶ τὴν θεῖαν φύσιν μὴ εἶναι εἰς αὐτόν.» Ταῦτα τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς παχύτητος, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων φεῖσα καὶ συγκροτηθεῖσα ἡ ἀσέβεια, κατὰ τῆς ἀνωμότητος ἡμῶν νεανιεύεται πίστει, καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων καταγωνίζεται. Ἀλλὰ πρὸς τοὺς τοιοῦτους ἐμῆτους, ἵνα Πατικοῖς λόγοις ἐγκαλλωπίσωμαι στηλιτεύουσι τοῦ σοφοῦ τὴν ἀπόνοιαν, πῶς οὐκ ἄμεινον ἢ σιωπῇ; *Μὴ ἀποκρίναι γὰρ ἄρρονι κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ, γέγραπται.* Ἀλλ' ἵνα μὴ δοκοῖεν οἱ δοκησισοφοὶ καὶ τῆς ἀποστασίας ὑπασισταί, ἐρήμην τῶν εὐσεβοῦντων καταθεῖν ὥσπερ τοῦ λόγου, ἀκαταγώνιστον τὸν ἐκ ψευδομουθίας καὶ εἰκασιότητος αὐτοῖς ἐπικουρούμενον λόγον εἶναι οἰόμενοι, ταῦτα τοι, εἰ καὶ αἰσχρὸν καὶ ἀκαλλῆς τοῖς οὕτω σαθροῖς καὶ εὐχειρώτοις ἀντιφέρεσθαι, ὅμως ταῖς κοιναῖς ἀπάντων ὑπολήψεσι χρώμενοι, τὰς κατὰ τῆς ἀληθείας αὐτοῖς ἐξυρημένους μηχανὰς καὶ δόλους, οἷς ἀνοήτως καὶ ἀβούλως αὐτῇ ἀντιπαπατάττονται, μάλα εὐσθανῶς ἐκπολιορκήσωμεν. Ἐπ' ἀλογίστους γάρ καὶ ἀτόπους ἐννοίας ἔνται, ἐφ' ἃ μὴ προσήκει περιελκόμενοι, καὶ εἰκῇ φουσιούμενοι ὑπὸ τοῦ νοῦς τῆς σαρκὸς αὐτῶν, καὶ ἃ μηδεὶς οἶδε τῶν εὐ φρονούντων, μηδὲ ἡ φύσις αὐτῇ τῶν πραγμάτων ἐπίσταται, διορίζονται. Πρὸς γάρ τῃ ἀσεβείᾳ, καὶ τὸ ἀπίθανον κέκτηνται· πρὸς ἐν δὲ καὶ μόνον βλέποντες, πᾶσάν τε σπουδὴν τιθέμενοι, καὶ πάντα κάλων, τὸ δὴ λεγόμενον, σφίοντες, ἀνατρέπουν, ὡς οἰόνται, τὸ τῆς Χριστοῦ οικονομίας μυστήριον, ὡς ταύτῃ τῷ τοῦ ἀπειργάπτου προβλήματι, τὸ ἀφομοίωμα τοῦ σεβασμοῦ χαρακτηρὸς αὐτοῦ ἐξαφανίζοιτο· οὐδὲν δὲ ἄτοπον εἰπεῖν, καὶ ἡ αὐτοῦ Χριστοῦ μνήμη συνοικήσοιτο. Ἀλλ' εἰκότως φθέγγεται πρὸς αὐτοὺς ἡ σοφὴ Παροιμία· *Ὅς ἐρείδεται ψεύδῳ, οὗτος ποιμαίνει ἀνέμους· ὁ δὲ αὐτὸς διώσεται ὄνεια πετόμενα· συνάγει δὲ χερσὶν ἀκαρπίας.* Συμπλάσσονται γὰρ ἐνείροπολύντες τὰ ψεῦδη, ἅπερ αὐτοῖς ἡ σκαιότης τῶν λογισμῶν, καὶ τὰ τῆς βεβήλου ψυχῆς ἔωλα καὶ ἀπατηλὰ ὑποτίθεται φάσματα. Οὗτοι μὲν γάρ τὸν νοῦν περιαλῶμενοι, ἀδόκιμον οἶάπερ αὐτὸν ἔχοντες, πόρρω που τῆς ἀληθείας καὶ τῆς εὐθὺ ἀγοῦσης ὁδοῦ καὶ τοὺς φληνάφους ἐκείνους μυθουργοῦντες· πᾶς τις, οἶμαι, τῶν εὐσεβοῦντων καὶ λογισμοῦ κύριος συνθήσεται.

Ἀλλὰ λεγόντων, πόθεν ὁ μέγας αὐτῶν διδάσκαλος ταῦτα λαβὼν ἔχει; Εἰ μὲν παρὰ τῶν θεοπαράδοτων λογίων τοῦ Πνεύματος, ἢ τῆς τῶν θεοσόφων Πατέρων ἡμῶν διδασκαλίας, δεικνύτωσαν ποῦ, καὶ ἡμεῖς γε σιγήσομεν· εἰ δὲ ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ἀφ' ὧν καὶ τὸ ψεῦδος ἐξήρτηται, τῶν αὐτῷ προσέξει ἀνόητα φράζοντι; Τίς γάρ οὕτω νοῦ καὶ φρενῶν ἐστέρηται, ὥστε συμφῆσαι ὅτι δὴ ὁ χαρακτηρίζων

A illorum qui sermonem ejus recipiunt, manifestam omnibus faciant.

Quid enim ait in subsequentibus sermonem continuans? « Nempe personam efformans (imaginiū artifex), Christum faciens simplicem creaturam, et ut divina natura in eo non sit. » Verba sunt ista præpotentiæ ac ruditatis, ex quarum utraque genita et conflata impietas contra irreprehensibilem nostram juvenatur fidem, et recta dogmata oppugnat. Atqui adversus hos ructus, ut Patrum verbis utar qui in hujus sapientis invehuntur inscitiam, nonne silere satius sit? *Ne respondens enim stulto secundam stultitiam suam* ²⁰ scriptum est. Attamen ne hi falso crediti sapientes apostasiæque defensores causam piorum patrocinio destitutam videantur invadere, invictam suam mendacii vanitatisque doctrinam putantes; propterea, etsi turpe est atque indecorum cum adeo debili ac superabili hoste configere, nihilominus communi hominum sensu utentes, excogitatas ab istis adversus veritatem machinas atque fraudes, quas stulte contra ipsam et inconsiderate in aciem educunt, naviter admodum oppugnabimus. Quippe in stolidissima et absurda consilia abeunt, eo quo non decet proveci; et carnis suæ mentem vane inflatam gerentes, ea quæ nemo cordatus scivit, neque ipsa rerum natura agnoscit, discernunt. Nam præter impietatem, incredulitatem quoque comitem habent: unum scopum spectantes, omne studium adhibentes, omnem lapidem (Gr. rudentem) ut ita dicam moventes, ut nimirum subruant, prout sperant, Christi œconomix mysterium, **35** atque hoc incircumscriptionis prætextu, venerandæ ejus formæ imaginem aboleant. Sed merito diceret contra eos divinum Proverbium: *Qui innititur mendaciis, hic ventos pascit; idemque persequitur aves volantes, et congregat manibus sterilitatem* ²¹. Compingunt enim somniantium Instar falsitates, quas ipsis ratioe inferiorum pravitas, et vana atque fallacia impuræ animæ spectra suggerunt. Nam quod mente decerrantes, quam reprobam gerunt, longe a veritate rectaque via recedant, neque a præstigiis cessent, neque vanitates illas conflare omittant, nemo credo religiosus et suæ mentis compos non assentiatur.

ἀπονοσφίζονται· οὐ γὰρ ἀπολήγουσι τερατευόμενοι
D τις, οἶμαι, τῶν εὐσεβοῦντων καὶ λογισμοῦ κύριος
Sed age dicant, undenam magnus ipsorum magister hæc accepta habeat? Nam si quidem a divinitus datis Spiritus oraculis, vel a divina scientia instructorum Patrum nostrorum magisterio, demonstrant ubinam, et nos alio silebitimus. Sin potius Mamonas ex suo cerebro loquitur, unde etiam rei falsitas pendet, quis ei auscultabit stulta dicenti? Quis adeo mente præcordiisque destituitur,

²⁰ Prov. xxvi, 4. ²¹ Prov. i, 4.

ut concedat, eum qui Christum figurat, efficere hunc simplicem creaturam, vel a divina separare naturam? Ubinam telluris marisque auditus est aliquis aut prisci aut nostri temporis homo, cui vel in mentem hac venerint, vel compositum a Mamona portentum hoc (quod fabulis novis delirans farsit) persuaderi potuerit? Nam quæ oratio talia admittere coget? quænam syllogismorum vis, vel fraudulentorum verborum suasiones? Nam si oportet, istorum hominum dolo discusso, veritatem ipsam attingere, dicimus eum qui figurat, unire potius, dum creaturam visibilem corpusque per omnia nobis simile effigiat; neque aliquid diminuire vel distrahere a Christo, sed ei potius admove-re tum ratiocinio suo tum relatione; et sive naturas quis dicat, sive aliud, ea res certe unionem constringit. Non enim humana tantummodo Christi species, tum ob refricatam memoriam, tum propter archetypi assimilationem, visibilis exhibetur: sed et ipsum Verbum, quanquam neque circumscribitur neque figuratur, quia suapte natura invisibile est et omnino incomprehensibile, nihilominus quia unum hypostaticè est atque individuum, idcirco in memoriam nostram simul revocatur. Atqui hoc ipsum pergrave est istis et injucundissimum, quia ægre ferunt Christum in imagine etiam spectatum (31). Sic itaque et Mamona animo exasperatus ad Christi mentionem, totam suam ferocitatem rabiæque contra memorialem iconem effundit. Licet ergo his ita animo affectis, tum etiam cum sacerdotum Evangeliorum oracula audiunt, quæ nexu quodam cum prædictis sociantur (32), quia parem significationis vim habent (in utrisque enī, iconē scilicet ac lectionē, idem argumentum versatur, eademque historia a primordiis usque spectatur), licet his, inquam, si quid ea humanum circa Christi œconomiam docent, paria cogitare, atque ita intelligere ceu si veluti creaturam nobis Christum objicerent; et quasi eum a Verbo sejungerent, idcirco Evangelia proscribere atque abolere; dicente præsertim Judæorum turbis Domino: *Cur me interficere queritis, hominem qui veritatem vobis locutus sum* ³³. Item: *Filius hominis traditur ad crucifigendum* ³⁴? His quippe locutionibus humilis ejus et pauper status representatur. Quidquid denique passionem et crucem nobis commemorat, deridere licebit atque contemnere. At enim nemo cordatus ita cogitabit aut dicet. Ergo et contemptus imaginum eadem absurditate laborat.

36 Quid ergo dicimus? Nempe ut ubique inutilis hic theologus a veritate declinat, ita hic quoque manifeste labitur. Agesis hoc etiam animadvertit: sicut hic in superioribus mendacio implicitus, et contra se ipsum sapiens aiebat, ut bene res se ha-

A Χριστόν, κτίσμα αὐτὸν μόνον ποιεῖ, ἢ τῆς θείας διαιρεῖ φύσεως; Ποῦ γῆς ἢ θαλάσσης ἤκουσται τις τῶν πάλαι ἢ τῶν καθ' ἡμᾶς, ὃς κιν γοῦν εἰς νοῦν τὰ τοιαῦτα ἐδάλετο πώποτε, ἢ τὴν πεπλαστούργη- μένην αὐτῶν ταυτηνὶ τερατεῖαν, ἣν καίνοις ἀναπλα- σμοῖς ματαιούμενος συνεθέεικεν, ὑποδέξαίτο: Ποῖος γὰρ λόγος ταῦτα συναναγκάσει; Ποῖα συλλογισμῶν ἰσχύς, καὶ λόγων ἀπατηλῶν πιθανότητες; Εἰ γὰρ δεῖ τὴν ἐκείνων διωσαμένους πλάνην τῆς ἀληθείας ἐφάσθαι, φαμέν ὅτι μᾶλλον ὁ χαρακτηρίζων ἐνοῖ, ὥς μὲν κτίσμα τὸ ὀρώμενον καὶ κατὰ πάντα ὁμοιο- παθὲς ἡμῖν σῶμα ἐξεικονίζων· οὐ ψιλῶν οὐδὲ δι- ιστῶν ἐκ τούτου, συνάγων δὲ τῷ τε λόγῳ καὶ τῇ σῴζει, εἴτε φύσεις τις εἴποι, εἴτε ἄλλο, καὶ ἐπισφίγ- γει τὴν ἔνωσιν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τὸ κατὰ Χριστόν ὀρώμενον ἀνθρώπειον εἶδος εἰσάγεται, διὰ τὴς μνήμης καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιώσεως· ἥδη δὲ καὶ ὁ Λόγος, εἰ καὶ μὴ συμπεριγράφεται μηδὲ εἰκονίζεται, ὅσον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ φύσει, ἀόρατός γε ὢν καὶ πάντῃ ἀλητός, ἀλλ' οὗν γε ἐπειδὴ εἷς ἐστι τὴν ὑπόστασιν καὶ ἀμέριστος, διὰ τοῦτο καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ συνεισέρχεται. Ἀλλὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐστὶ τὸ φορητικὸν καὶ δυσαχθέστατον· ἐπειδὴ γὰρ βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι μόνον βλεπό- μενος. Οὕτω γὰρ κἀκεῖνος τὴν ψυχὴν ἐξοιδάων ἐπὶ τῇ μνήμῃ αὐτοῦ, τὸ πᾶν θράσος καὶ τὴν μῆνιν κατὰ τῆς ταύτης φεροῦσης εἰκόνης ἐξέχεεν. Ἐξεστὶν οὕτω περὶ τούτων διακειμένοις, καὶ αὐτὰ τὰ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἀκούουσι λόγια, ἀφ' ὧν δὴ καὶ ταῦτα ἤρτηνται, τὴν ἴσην ἐκείνοις δύναμιν ἔχοντα (εἰς ταυτὸν γὰρ ἐν ἀμφοτέροις τὰ τῆς ὑποθέσεως ἔρχεται, καὶ ἡ αὐτὴ ἱστορία ἀνέκαθεν ὁράται), τοιοῦ- του γὰρ λόγου ἔχονται, εἰ που ταπεινόν τι καὶ ἀν- θρώπινον περὶ τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρα οἰκονομίας ἡμᾶς ἐκδιδάσκειν, τὰ ἴσα λογίζεσθαι, καὶ ὡς κτίσμα αὐτὸν εἰσφέροντα δέχεσθαι· ἢ τοῦ Λόγου δια- ροῦντα ὡσαύτως διαγράφεσθαι, καὶ δεῖ καθαιρῆσιν τὰ Εὐαγγέλια· αὐτοῦ μάλιστα τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν τῶν Ἰουδαίων δῆμον λέγοντος· *Τί με ζητεῖτε ἀπο- κτεῖναι, ἀνθρώπων ὃς τὴν ἀλήθειαν ὁμῖν λαλά- ληκα*; καὶ, *Ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι*· διὰ τούτων γὰρ τὸ ταπεινὸν καὶ πτωχὸν αὐτοῦ καταφαίνεται παράστημα· καὶ ὅσα τῇ πάθῃ καὶ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἡμῖν εισηγούται, διαγελᾷ τε καὶ διαπτύειν· ἀλλὰ μὴν ταῦτά γε οὐ- δεις τῶν σωφρονούντων οὐδὲ ὑπολήφεται, οὐδὲ δια- λέγεται, οὐδὲ ἐκείνο ἄρα τῆς ἴσης καὶ τῆς αὐτῆς ἀτοπίας ἐχόμενον.

Τί οὖν φαμέν; Ὅτι ὡς πανταχοῦ τῶν ἀληθῶν ὁ κενός· οὕτως ἐπὶ θεολόγος ἀπονένευκεν, οὕτω δὴ κἀν- ταῦθα ἐμφανῶς ἀποπέπτωκε. Προσεκτέον γὰρ ὅτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἄνω τῷ ψεύδει συγχλωθόμενος, καὶ καθ' αὐτοῦ σφοδρόμενος ἐφασκεν, ὅτι εἰ καλῶς,

³³ Joan. viii, 40. ³⁴ Matth. xxvi, 2.

(31) Dictum hoc contra Iconoclastas non semel innotuit Nicephorus.

(32) Legesis de hac re Adriani I papæ epi-

stolam, de qua mox loquimur, tom. cit. col. 941. Item col. 953.

δμοούτων εἶναι· δε? τοῦ εἰκαζομένου τὸ ἀπεικόνισμα· μὴ εἰδῶς τὴν ἐν αὐτοῖς ἢ διδοῦς διαφορὰν, ὥσπερ οὐδὲ ἐμφύχου καὶ ἀψύχου, ἢ λογικοῦ καὶ ἀλόγου, ἢ τῶν οὕτως ἀντιδιασσελλομένων πρὸς ἀλλήλα τὸ διάφορον ἐπιστάμενος, ἐξ οὗ δεικνύται τὸ κατὰ τὴν γνῶμην ἀνίδρυτον καὶ ἀστεύμητον [ἀστάθμητον]· οὕτω δὴ καὶ τούτοις τῇ αὐτῇ διανοίᾳ χρώμενος, τῇ κατ' αὐτὴν θεολογίᾳ τὴν μυθολογίαν ἐκ πολλῆς ἀγαν ἀγχινόας καὶ νοδὸς νήψας· εἰς ἄκρον συνειθεῖς, εἰς ταυτὴν ἀγει πρωτότυπον καὶ παράγωγον. Καὶ ὡς ἀνὰ μέσον ἀγίου καὶ βεθλήου διαστεῖλαι οὐ πρεῖλετο, οὐδὲ τούτων ἀνὰ μέσον διακρίναι ἠνέσχετο, οὐδ' ὅσον ἐπ' ἄκρα γλώσση τοῦ περὶ αὐτῶν λόγου ἐφάσθαι. Ὁ γὰρ διὰ τῆς εἰκόνος μερίζεσθαι τὸν Χριστὸν οἰόμενος, οὐδὲν ἕτερον δοξάζει ἢ ὅτι οὐδὲν δινοῖσι· Χριστὸς τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνος, ἀλλὰ ταυτὴν εἶναι ἀμφοτέρω. Ὡς εἰ γε τὴν τούτων κρίσιν διέγω, οὐκ ἂν τῶν ἱερῶν καὶ σεβασμῶ ἀξίω κατέγω. Τῇ γὰρ κενῇ δόξῃ καὶ ματαιότητι τοῦ κόσμου ἡττώμενος, καὶ φιλαυτία καὶ ἐμπαιδεία καταδραπέζόμενος, ἐσκοτίσθη τὴν ψυχὴν, καὶ τοῦ τῆς ἀληθείας ἐστέρηται φωτός, οὐδὲν πλέον τῶν ὁρωμένων εἰδῶς ἢ φανταζόμενος. Γεώδης γὰρ ὢν καὶ κάτω νενευκώς, τὴν ἐγκεχυρμένην τοῖς ἱεροῖς χάριν καὶ ἐναποκειμένην οὐ κατενόησεν, οἷάπερ μέχρι τῆς ὕλης καὶ τῶν κτισμάτων τὸν νοῦν συνιστάμενος.

Ἀλλὰ δὴ ὁ γε ἐλόμενος, οἷα ὁ σφώτατος καὶ θεωρητικώτατος οὗτος, φρονεῖν τε καὶ προχειρίζεσθαι, ἐρομένους ἡμῖν ἀποκρινέσθω, καὶ συνδιασκεπτεσθω, ὡς ἂν γνοίῃ ὅποι τὰ τῶν προβλημάτων αὐτῷ ἔξοι. Λεγέτω γὰρ ἡμῖν πρότερον, εἰ παρ' οὐτοῦν Χριστιανῶν οὕτω δόξης ἐπύθετο ἔχοντας. Ἀλλ' οὐκ ἂν εἰπεῖν ἰσχύσεις, οὐκ ἂν ἔχοι δεῖξαι· τέχνασμα γὰρ καὶ κακούργημα οἰκεῖον προφανῶς αὐτῷ ἤδη προδέδωκεται. Ὅμως δ' οὖν ποῖα δυνάμει καὶ ὅτῳ τρόπῳ συμβαίνει ταῦτα βούλεται ὁ τῶν καινῶν τούτων δογμάτων εὐρετής; Εἰ γὰρ κτίσμα μόνον ὁ Χριστὸς χαρακτηριζόμενος ἀπολείπεται, τῆς θείας ἀμοιροῦν φύσεως τῷ ταύτην ὑπάρχον ἀπερίγραπτον, πολλῷ δὴ πᾶσι σαρκούμενον, τοῦτο πρότερον πεπονθέναι δεῖ· καθόσον καὶ ἡ ἀνελημμένη τῷ Λόγῳ σὰρξ, οἰκιοτέρα αὐτῷ τῆς κατ' αὐτὴν εἰκόνος ὡς ἀρχέτυπον. Ἐπειδὴ οὐδαμῶς γε ἢ διὰ τοῦ χαρακτηρίζεσθαι μίμησις καλῶς τηρηθῆσεται, εἰ μὴ τοῖς προηγούμενοις ὡς οἶόν τε ἐξομοιωθῇ. Πῶς γὰρ τὸ ἐν μιμῆσει τινὸς καὶ ὁμοιώσει γινόμενον, δρᾶται τι δυνήσεται ἢ πάθει, εἰ μὴ πρότερον τὸ οὗ ἐστιν ὁμοίωμα, οὕτω πέφυκεν εἶναι; Εἰ δὲ τὰ ταῦτα λέγειν, ἐσχάτης παραφροσύνης καὶ δυσσεβείας ἐστὶ, πῶς οὐχὶ κάκεινα μανίας τῆς ἀνοητάς; Εἰ γάρ τις φαίη ἀληθῆ ἐκείνα εἶναι, πάντως πού κατὰ τὸ ἀκόλουθον τοῦ λόγου, ἐπειδὴ ἀληθῶς ὠράθη ἀνθρώποις πεφηνῶς καθ' ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, οὐ πέφυκε δὲ ἡ θεία φύσις ὁρᾶσθαι, πολλὸ μᾶλλον παρὰ τὸ μὴ ὁρᾶσθαι αὐτὴν, κτίσμα μόνον τὸ θεοῦ ὑπολειπεσθαι συμβήσεται, τῆς θείας μὴ οὐσης ἐν αὐτῷ φύσεως, καὶ τοσοῦτον ὅσον καὶ πρώτως ἀνθρώποις ὠράθη, οὕτω τε χαρακτηρισθῆναι ἐδέχτην· εἰ μὴ γὰρ ἐθεάτατο τις, οὐδὲ ἐχαρακτήρισέ πού πάντως.

A beat, opus esse figuram consubstantialiam esse figurato, nesciens vel non concedens differentiam in ipsis, velut neque animati et inanimati, neque rationalis et irrationalis, vel aliarum rerum plane inter se distinctarum diversitatem agnoscens; ex quo sententiam ejus apparet infirmam esse et instabilem: sic in his etiam, eadem mente utens, theologiae suae mythologiam multo enimvero acumine ac mentis sobrietate exquisitè admiscens, perinde habet prototypum et ejus simulantium. Ac sicuti inter sanctum et pollutum non vult distinguere; ne inter hæc quidem discernere patitur, et ne summis quidem labris doctrinam hanc delibare. Nam qui ob factam imaginem dividi Christum putat, nihil aliud arbitratur, nisi Christum ab imagine sua non differre, sed ambo esse unum. B Secus, si hæc novisset discernere, res sacras et cultu dignas non damnasset. At enim vana gloria, et mundi stultitia victus, nimis sui amans et cupiditatibus mersus, animam gerit obtenebratam, veritatisque lumine caret, nihil præter visibilia sciens atque imaginans. Nam terrenus totus, et humi pronus, abditam reconditamque in sacris rebus gratiam non agnoscit, utpote qui intra materiam tantum et creaturas mentem continet.

Age vero si quis, æque ac iste sapientissimus atque acutissimus, ita cogitare et profiteri decrevit, interrogantibus nobis respondeat, ac porro det operam ut agnoscat quousque propositiones illius evadant. Dicat enim nobis primum, num ab aliquo Christiano ita opinante didicerit? Profecto nec affirmare id poterit, nec demonstrare: suum enim ipsius et artificium et maleficium sine dubio jamdiu præ se fert. Verumtamen, qua vi, quove modo, hæc inter se componere vult hic dogmatum novorum inventor? Si enim Christus figuratus creatura tantum remanet, divinæque expers naturæ quia hæc incircumscripta est, multo id prius pati debuit, cum est incarnatus; quatenus assumpta a Verbo caro, magis propria ejus est, quam imago archetypi: quandoquidem ea quæ figurando fit imitatio non bene servabitur, nisi exemplari quoad fieri potest assimiletur. Quomodo enim quod ad alicujus imitationem similitudinemque fit, agere aliquid aut pati poterit, nisi antea id ejus est imitatio, ita se habeat? Quod si hæc dicere, summa dementia impietasque est, quidni et illa in vesania summa versentur? Nam si quis illa vera esse dicat, prorsus sermonis necessarius nexu, quoniam vere hominibus visibilis fuit cum inter nos apparuit Christus (quanquam fieri nequit ut divina natura conspiciatur), sequitur, inquam, ut quia divina natura non est conspicua, id quod cernitur, creatura potiore jure tantummodo sit, divina ibi non existente natura. Jam vero quatenus primitus ab hominibus conspectus fuit, eatenus etiam figurari debuit; nam nisi quis viderit, ne figuram quidem efficiet. Quod si criminantur ob dictas causas pic-

lorem, quidni multo magis eum qui conspectus est? siquidem ob id potissimum unica Christi se subduxit persona, nihilque aliud quam creatura superfluit.

24. Quod si a credente quodam exoratus Christus (33), divinum vultum suum in linteo expressum misit, cur aliis eundem figurantibus dica temere scribitur? 37 Deinde et hoc sciscitari æquum est: Itane natura comparatus Christus ut hæc pati posset, passus est, necne? Si suapte natura hæc pati non poterat, plane errat et insanit, qui ea criminatur, summaque pravitate et vesania labor ejus redundat. Nam contra rerum naturam contendere eum apparet, et ei rationi ipsi qua res quæque existit obluctari. Nam quod existere nequit, is discernit necessario existere: et quod fieri naturaliter nequit, consentaneum esse ut fiat affirmat. Si ergo ita natura comparatus est Christus, temere reprehenditur pictor aut spectator: neque enim quia pictor pingit, et quia videns videt, prædicta contigerunt, sed propter visum atque depictum, id est propter eum cui talia naturaliter inerant. Itaque ipse potius qui visus fuit et pictus, quique abundantia suæ erga homines benignitatis, semet humiliavit, visibilemque et delineatum nobis semet in sua exinanitione obtulit, ipse, inquam, et divisionis suæ, et ad simplicis creaturæ conditionem demissionis, causa potissima existisset. Ex quo videtur novum quoddam accusationis genus Christo confari; ita ut quas ob causas cen benefactor honorandus esset atque adorandus, indidem potius vituperatio illi et contumelia contingeret. Gratia autem incarnationis in dedecoris atque ignominie materiam cederet. Quod hæc igitur magis quam ipsa crucis passio, secundum adversariorum argumenta, inhonesta essent et irreligiosa, jam in superioribus satis dictum est.

Atqui etiamsi in his adversarii victi discederent, in promptu est illis ad blasphemiam fulciendam

(33) Eusebius, *Hist. eccl.* lib. 1, 13, inscriptas nominibus Christi domini et Abgari reguli Edesseni multas epistolas recitat; missæ tamen iconis non meminit; quod tamen diserte facit antiquissimus auctor Moyses Chorenensis *Hist. Arm.* lib. II, 32. Item ejus iconis meminit Adrianus I. PP. cum suo decessore Stephano, in celebri ad Carolum magnum epistola pro secunda Nicæna synodo adversus Carolinos libros (quibus inanes suppetias tulerunt conventus Parisiensis episcopi Concil. Gall. Supplem. t. I), citata etiam trium patriarcharum Alexandriæ, Antiochiæ, et Hierosolymorum synodica (Labbe. *Concil.* ed. vet. t. VII, col. 923). Accedunt autem testes Evagrius, Joan. Damascenus, Syncellus, Cedrenus.—Sed etiamsi nos prætermittimus de epistolis illis et de icone Edessena, criticam disquisitionem; sunt ea certe luculentissima quæ pro sacrarum imaginum perpetuo apud Ecclesiam Romanam cultu scribit Adrianus in dicta epistola, p. 944, ubi de conciliis Romanis pro eo dogmate celebratis; præsertim vero col. 955-958, ubi Romanos pontifices episcopo enumerat, qui Christi et sanctorum imaginibus tum pictis tum etiam musivo opere ac pretioso metallo expressis urbanas basi-

El δὲ ἐγκλημα διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας τῷ γεγρα-
φότι, πόσω μάλιστα τῷ θεαθέντι; ὅτι διὰ τοῦτο
μάλιστα ἢ μία κατὰ Χριστὸν διέσθηκεν ὑπόστασις,
καὶ κτίσμα μόνον αὐτῇ καταλέλειπται.

κδ'. Εἰ δὲ παρὰ τινι τῶν πιστῶν αἰτηθεὶς ὁ Χρι-
στὸς, τὸν ἑαυτοῦ θεῖον χαρακτῆρα ὁδόνῃ ἐναπεμά-
ξατο καὶ ἐξέπεμψε, τί μάτην ἄλλοι χαρακτηρίζοντες
αὐτὸν ἐγκαλοῦνται; Εἴτα ζητεῖν καὶ τοῦτο ἄξιον·
Πεφυκὼς ταῦτα πάσχειν ὁ Χριστὸς, πέπονθεν, ἢ
οὐ; Εἰ μὲν γὰρ οὐ πέφυκε πάσχειν, πλάνης πλήρης
καὶ ματαιότητος γέμων ὁ ταῦτα ἐγκαλῶν, καὶ εἰς
ἄκρον σκαιότητος καὶ ἀπονοίας ἐκδέδωκεν ὁ πόνος
αὐτοῦ. Καὶ γὰρ οὖν καὶ τῇ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ
φύσει ἀπεναντίας ἐρχόμενος γνωρισθήσεται, καὶ
τοῖς τρόποις αὐτοῖς καθ' οὓς τοῖς οὖσιν ἐνυπάρχου-
σιν. Ὅπερ γὰρ οὐκ ἐνδέχεται γενέσθαι, ἐξ ἀνάγκης
αὐτὸς διορίζεται γίνεσθαι· καὶ δὲ οὐ πέφυκε γίνεσθαι,
ἐξ ἀκολουθίας τινὸς ὑπάρχειν τινὶ βούλεται. Εἰ δὲ
οὕτως εἶχε φύσεως ὁ Χριστὸς, μάτην ἐγκαλεῖται ὁ
γράφων ἢ ὁ θεαμένος· οὐ γὰρ παρὰ τὸ γράφειν ἢ
ὁρᾶν, τὸν γράφοντα ἢ τὸν ὁρῶντα, ἐκεῖνα συμβέδη-
κεν, ἀλλὰ παρὰ τὸν ὁρῶμενον καὶ γραφόμενον, καὶ
ὧ ταῦτα πέφυκεν. Οὐκοῦν αὐτὸς ἑαυτῷ μᾶλλον ὁ
ὁραθεὶς καὶ γραφεὶς, ὃς περισσὴ φιλανθρωπίας
συγκαταβάς, καὶ ὁρῶμενον καὶ γραφόμενον ἡμῖν
ἑαυτὸν κενώσας εἰσήγαγε· τῆς τε διαστάσεως καὶ
τοῦ κτίσμα καταλελειφθαι· ὅπῃρξεν ὁ αἰτιώτατος.
Ἐξ οὗ δοκεῖ καὶ κατηγορεῖται τις ξένη τῷ Χριστῷ
ἐπιπλέκεσθαι· ἴνα ἀφ' ὧν εὐεργετῶν ἔδει τιμᾶσθαι
καὶ προσκυνεῖσθαι, ἀπὸ τούτων μᾶλλον μῶμος αὐτῷ
καὶ ὕβρις ἀντεισάχθῃ. Καὶ γίνεται ἡ τῆς οἰκονο-
μίας χάρις, ἀδοξίας καὶ ἀτιμίας ὑπόθεσις. Ὡς γὰρ
ταῦτα πλέον ἢ ἐπὶ τοῦ διὰ σταυροῦ πάθους συμβέ-
δωκε κατὰ τὰς ἐναντίων ἐπιχειρήσεις, ἀτιμότερα
καὶ ἀθεώτερα, ἤδη πρόσθεν ἀρχοῦντως εἴρηται.

Ἀλλὰ κἄν περὶ ταῦτα ἀποκάμωμεν, πρόχειρον αὐ-
τοῖς εἰς βλασφημίαν τὸ ἔτερον, συμπεριγεγράφθαι

licas oppleverunt (quem Adriani locum utinam
sacri antiquarii non negligant, heterodoxi vero Ico-
nomachi cum fructu aliquo legant!). Porro inter
pontifices, utroque epistolæ loco, prope eminet Gre-
gorius junior sive secundus, cujus egregiam de
sacrarum imaginum honesto ac moderato honore
doctrinam feliciter nos protulimus ex ineditis Albini
collectaneis in *Spicilegio Rom.* t. VI, Præf. p. xv.
Idem hoc dogma tanta firmitate tenebat, ut scribens
ad Leonem et Constantinum imp. hæreticos dica-
t: « Pro sacris imaginibus omnia et ipsa nostra
tradimus, si contigerit, corpora. » Denique cur
præcipue Romani pontifices hunc quoque religio-
sum articulum defenderint, causam affert ex quarta
synodo Adrianus, quod nempe: « Fidem nos a
nostris majoribus traditam debemus cum omni
competenti devotione defendere, et dignitatem pro-
priae venerationis beato apostolo Petro innumera-
tam et in nostris temporibus conservare: qua-
tenus beatissimus Romanæ civitatis episcopus, cui
principatum super omnes antiquitas contulit, locum
habeat ac facultatem de fide et sacerdotibus judi-
care. »

τῇ σαρκὶ ἐξ ἀνάγκης τὸν Λόγον· ὁ πανταχοῦ περιβορδοῦντες, ἐπόμενον εἰς κακίαν τοῖς προτέροις ἔχουσιν. Ἀλλὰ φατέον καὶ πρὸς ταῦτα· Πότερον κατὰ τὴν οἰκείαν καὶ ἀπόρρητον φύσιν περιεγράφη σωματούμενος, ἢ οὐ; Εἰ μὲν περιεγράφη, δεδοσθαί καὶ παρὰ τὸ χαρακτηρίζεσθαι· εἰ δὲ μὴ, εἰς ὁ ἐκχιαζόμενος; λόγος, χαρακτηριζόμενον αὐτὸν σαρκὶ συμπεριγεγράφθαι; Ὁ γὰρ μὴ πέπονθε, προσειληγὼς τὴν περιγραφομένην σάρκα, πῶς τῆς σαρκὸς γραφομένης πέσεται; Καίπερ οὕτως στηλιτευόμενοι, ὡς ἀδιανόητα καὶ δύσφημα κατὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν ὁμολογίας μελετώντες, πλὴν ἐκ μιᾶς τῶν ἀτόπων ἐπιχειρήσεων, τὰ τοῦ εἰκαίου δόγματος κατηρτίσθαι ἔδοξαν· ἵνα ἅπαν σχοίεν λοιπὸν τὸ ζητούμενον, καὶ ψευδηγορίας ἐμπλέουσιν ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἐξελέγξαι τὸν τε εἰρηκότα, ὅτι· Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, τὸν τε γεγραφότα, ὅτι· Ἐπεὶ τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. Καὶ τᾶλλα ὅσα ἡμῖν παρὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος παραδέδοται. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ἀτοπα καὶ παράλογα, ἐκ τῶν ἀτόπων τοῦ γεγραφότος ὑπολήψεων περαινόμενα, τῆς ἐκείνου ὡς ἀληθῶς καὶ τῶν ἐκείνῳ πειδομένων παραπληγίας ἀξία.

Ῥητέον δὲ κακείνῳ, ὡς ὅτι ἡ ἱερὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰκὼν, κατὰ τὰ ἑναγχος εἰρημένα, τῶν τοῦ ἀρχετύπου μεταλαμβάνει, καὶ δι' ὧν αὐτοὶ ὀρώσι, σαφῶς ἐκφαίνεται. Ὡς περ γὰρ ἂ νῦν παρὰ τῶν Χριστομαχοῦντων πάσχει ὑβρίζομένη τε καὶ καταβαλλομένη, δι' αὐτὸ γὰρ τὸ ἀρχέτυπον πάσχει· διὰ γὰρ τὴν εἰς Χριστὸν ὕβριν καὶ οὕτοι ταῦτα ποιοῦσιν· οὕτως ἀναλόγως ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ, ὡς ἔστι συλλογισάμενον· βῆδῳ συνιδεῖν, παρὰ τοῦ ἀρχετύπου χάριτός τινος καὶ δυνάμεως κατὰ ἀντιπερίστασιν εἰκότως μεθέξει. Οὕτως οὖν βάρύς ἐστιν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος. Ὅν περ γὰρ τρόπον τοῖς πάλαι Ἰουδαίοις βαρὺς ἦν ὁ Χριστὸς ἐν σαρκὶ ὀρώμενος, ὡς ἀχθομένοις ἐπὶ τὸν δίκαιον, ποτὲ μὲν λέγειν αὐτῷ· Ἔως ποτε αἵρεις τὴν ψυχὴν ἡμῶν; ποτὲ δὲ μυρίαις περιβάλλειν συκοφαντίαις, εἴτα τὸ τελευταῖον θανάτῳ αἰσχίστῳ παραδεδώκασιν, τὴν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῖς νῦν Ἰουδαίοις, διὰ τοῦ σεβασμίου αὐτοῦ ἐκτυπώματος, ὡς δυσφορώτατος δεικνύται· ὡς γὰρ τὴν Ἰουδαίων εἰκόνα καὶ τὴν μέμψιν φέροντες, ἐπὶ τῇ εἰκόνι Χριστοῦ δυσχεραίνουσι· καὶ ὡσαύτως ἐκείνοις μυρίαις ὕβρεσι καὶ βλοσυροῖς βάλλουσι, καὶ τὸ τελευταῖον καθαιρεῖσι· πικρῶς οἱ Ἰουδαῖοι φρονεῖς καὶ παράνομοι.

κα'. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου σαρκώσεως ἡμῖν ὁ λόγος, οὐκ ἄκαιρον ἡγησάμεθα καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσεπενεγκεῖν, πρῶτον μὲν τὸν δοκοῦντα ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ λόγον ἐκτιθέμενοι, ἔπειτα δὲ τὸν τῶν ἐναντίων, ὡς ἔχει εὐθύτητος ἡ

A argumentum aliud, nempe quod Verbum una cum carne in imagine circumscribi necesse sit: quod ubique buccinantes, malam prioribus appendicem subtexunt. Atqui ad hæc quoque dicendum est: Num in propria ineffabili natura circumscriptum fuit Verbum, cum corpus assumpsit, an secus? Si circumscriptum fuit, concedatur id fieri tunc etiam cum figuratur. Sin minus, quæ ratio cogit dicere, Verbum figuratum prout est in carne, circumscribi? Quod enim non est passum, dum circumscriptam sumeret carnem, quomodo dum ejus caro pingitur, illud patietur? Attamen etiamsi ita publice coarguti, quod insana et contumeliosa adversus sanctam nostram commentati sint confessionem, nihilominus hoc uno ex absurdis B argumentis suis vanitatem proprii dogmatis se confirmare putabant; ut 38 deinde universam contrariam sic obtinerent, planeque fallacem eum ostenderent qui dixit: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*²⁴, item eum qui scripsit: *Quia pueri communicaverunt sanguini et carni, et ipse similiter eisdem participavit*²⁵. Nec non quotquot alia nobis ab evangelica prædicatione tradita sunt. Sed enim absurda hæc et irrationabilia ex absurditate scribentis profecta, ipsius vere aliorumque eidem aures præbentium insaniz conveniunt.

Illud quoque dicendum est, sacram nempe Servatoris imaginem, prout hactenus disputata docent, res archetypi participare; quod ex ipsis istorum operibus manifestum sit. Sicut enim quidquid a Christi hostibus patitur ejus imago injuriis appetita et dejecta, propter ipsum reapse archetypum patitur; quia hi ut Christum offendant, id agunt; ita analogice et consentanee, ut facili ratiocinio quisque agnosceret, gratiam merito quamdam atque virtutem vicissim ex archetypo imago participat (34). Quippe molestus est ipsis Christus in imagine etiam spectatus. Sicut enim Judæis prisca gravis erat Christus in carne conspectus, ita ut justum hunc non ferentes, modo dixerint: Quousque animam nostram suspendis²⁶? modo plurimis calumniis circumvenerint, deinde ad extremum turpissima nece affecerint; sic hodiernis etiam Judæis, in veneranda effigie sua intolerabilis Christus videtur, qui in se ipsis Judæorum imaginem atque imitationem gerentes, Christi imagini irascuntur; et æque ac illi injuriis plurimis conviciisque appetunt, postremoque violenter destruunt, Judæorum scilicet consecrati et scelesti.

25. Quoniam vero de Domini incarnatione nobis sermo est, haud intempestivum putamus hoc etiam prædictis adjungere; et primo qui lem probitam nobis imo ipsi veritati doctrinam exponere, deinde etiam adversariorum sententiam quatenus

²⁴ Joan. 1, 14. ²⁵ Hebr. 11, 14. ²⁶ Joan. x, 24.

(31) Mirois hac super re locos veterum Patrum recitat Adrianus ep. cit. p. 942, 943.

recta vel distorta sit, considerare (55). Nos enim sicut a divinitus loquentibus **39** instituti fuimus, unum eundemque Christum ac Deum, duplicem

(35) Egregiam Christi Domini œconomix descriptionem habet in prædicta oratione Macarius, cujus verba hic ponere nos non piget: Τὴν μονογενῆ Λόγον δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαι κηρύττομεν, καὶ τὴν ἡμῶν ἀνάπασιν ἀπεργάσασθαι· καὶ προαιώνιον αὐτὸν εἶδότες κατὰ τὴν θεότητα, ἔγγρνον κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα γινώσκομεν· δύο φέροντα φύσεις ἐν μιᾷ τῇ ὑποστάσει· ὅλον τὸν αὐτὸν Θεόν, καὶ ὅλον ἀνθρώπον, Θεὸν σεσαρκωμένον ἐν αἰῶνι· οὐ κατὰ φαντασίαν ἢ δόκησιν, ἀλλ' ἀληθεῖα καὶ πράγματι· οὐ τραπέζαν τὴν θεότητα, ἀλλὰ προσλαμβάνοντα τὴν ἀνθρωπότητα, σάρκα δηλαδὴ ἐψυχυμένην ψυχῇ λογικῇ καὶ νοεῖ· οὐ γὰρ μόνην ἡμᾶς σάρκα ψυχῇ ἐρήμην τῆς λογικῆς, ἀλλὰ γεγέννηται κατὰ ἀλήθειαν ἐκ γυναικὸς, μορφήν δούλου λαβὼν· καὶ ἔστιν ὡς περ ἐν θεότητι τέλειος, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος· οὐκ ἐκ μόνης θεότητος καὶ σαρκὸς εἰς ἓνα Χριστὸν καὶ Κύριον καὶ Ὑἱὸν συγχεόμενος, ἀλλ' ἐκ δυοῖν τελείων, ἀνθρωπότητος δὴ λέγω καὶ θεότητος, εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν παραδόξως συνδεόμενος· οὐ σύγχυσιν διὰ τὴν ἑνωσιν οὐδὲ φυρμὸν ὑπομένειν, οὐ διαίρειν διὰ τὸ ἀφύρτον οὐδὲ χωρισμὸν εἰσδεχόμενος, ἀλλὰ καὶ τὴν σύνθεσιν διὰ λέγω τὴν καθ' ὑπόστασιν τῶν δύο τελείων φύσεων ἀτρέπτων καὶ ἀσύγχυτον καὶ ἀναλλοκίωτον καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάσπαστον ἑνωσιν. Οὐ γὰρ μίαν σύνθετον φύσιν φρονούμεν, ἀλλὰ μίαν σύνθετον ὑπόστασιν ὁμολογούμεν, καὶ ἀχώριστον κεκτημένην τὴν τῶν φύσεων συνδρομήν, καὶ ἀσύγχυτα τούτων φυλάττουσαν τὰ ἰδιώματα. Οὕτε γὰρ ὡς ἀφύρτον ἔχοντα τὰ συνελθόντα τὴν ἑνωσιν, καὶ χωριστὰ λοιπὸν ἀπ' ἀλλήλων πέφυκεν· οὕτε ὡς ἀδιαίρετον κεκτημένα τὴν σύνθεσιν καὶ σύγχυσιν τινα τοπαράπαν ὑφίσταται· ἀλλ' ἔμεινε μὲν καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν ἀραιφνῇ καθ' ἑαυτὰ τῆς φύσεως ἐκατέρας τὰ ἴδια, αἱ θελήσεις δηλαδὴ, αἱ ἐνέργειαι, τὸ παθητὸν τῆς σαρκὸς, τὸ ἀπαθεῖς τῆς θεότητος. Διεφυλάχθη δὲ καὶ τὸ ἀδιαίρετον ἀλλήλων καὶ εἰς αἰῶνας ἀχώριστον τῆς τε κτιστῆς καὶ τῆς ἀκτιστοῦ οὐσίας, τῆς περιγραπτῆς καὶ τῆς ἀπεριγραπτῆς φύσεως. Εἰ γὰρ καὶ πέπονθεν ὁ Μονογενὴς ἐξ ἀθνεϊας σαρκὸς, ἀλλ' ἔμεινε ἀπαθὴς ἐκ δυνάμεως θεότητος. Εἰ καὶ ἤλγησεν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ ἐν σταυρῷ προσηλώσει καὶ διατάσει καὶ οὕτως ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐβελούσιον ἦν αὐτῷ καὶ τὸ πάθος καὶ τὸ ἄλγος καὶ τὸ ἀποθάνειν. Ἐπάσχειν ἡ σὰρξ, ἡλαίει φυσικῶς ἡ ψυχὴ διὰ τὴν συναφείαν· ἐξ αὐτῆς γὰρ ἡ ἀθνησις τῆς σαρκὸς· καὶ ἡ θεότης ἐν ἀμφοτέροις οὐκ ἐπάσχειν οὐδὲ ἡλαίει, ἐπεὶ τῶν τοιούτων ὑπέρτερον τὸ Θεῖον. Ἡ ψυχὴ δὴρητο τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ἡ θεότης ἐξ ἀμφοῖν ἀδιαίρετος ἦν· ταύτη τοι καὶ παθὼν καὶ ἀποθάνων καὶ ταφείς ὁ Δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀπεινάζετο τὴν φθορὰν καὶ τὰ τῆς φθορᾶς· καὶ μετασκευάσας αὐτοῦ τὸ σῶμα πρὸς ἀφθαρσίαν, καὶ τὴν οὐκείαν ψυχὴν κατ' ἐξουσίαν ὡς Θεὸς προσλαβόμενος, ἀνέστη τριήμερος· καὶ μένει Θεὸς μετὰ σαρκὸς καὶ ψυχῆς εἰς αἰῶνας ἀχώριστος, οὐκέτι παθητὸν ἔχων τὸ πρόσλημμα. « Εἰ γὰρ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, φησὶν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. » Τὸ γὰρ ἐξ αὐτῆς ἐνώσεως τὴν θείαν δεξιάνομεν τοῦ Σωτῆρος ἀνθρώπινον, τὸ παθητὸν εὐθύς οὐκ ἀπεβάλετο διὰ τὴν τῆς οἰκονομίας ἐκπλήρωσιν· ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει, καὶ τοῦτο γε ἀπεκδυσάμενον, ἀνεγείρεται καὶ ἀπαθεῖ· καὶ αὐάναντον ἀποκατέστη· οὐ μέντοι καὶ ἀκτιστον, οὐδ' ἀόρατον, οὐδ' ἀπερίγραπτον· ταῦτα γὰρ μόνῃς ἰδίᾳ θεότητος. Κάνει οὖν γούνη καὶ τὸ διάφορον τῶν φύσεων τοῦ θεανθρώπου Δεσπότηου, καὶ τὸ μοναδικόν τοῦ προσώπου εἰς αἰῶνας γινώσκεται. Οὐδὲν γὰρ ὧν προσείληψε τῶν ἡμετέρων, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀπέθετο, οὐ τὸ σῶμα, οὐ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ σῶμα περιγραπτὸν ἔχων, καὶ ψυχὴν λογικὴν τε καὶ νοεραν, θελητικὴν τε καὶ ἐνεργητικὴν κεκτημένος, εἰς οὐρανόν

ἀνέφοιττε· καὶ οὕτως ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς κάθηται, θέλων θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, καὶ ἐνεργῶν καθ' ἑκάτερα· θεϊκῶς μὲν τοὺς ἐκλεκτοὺς ὡς πλάσματα οἰκείουμένου, ἀνθρωπίνως δὲ τοὺς ὡς ἀδελφοὺς προσδεχόμενος. « Ὅσοι γοῦν τὸ ἀναβῆναι ἐκ γῆς εἰς οὐρανόν, καὶ καταβῆναι πάλιν, ἐνέργειαι εἰσι περιγραφόμενου σώματος, οὕτω καὶ τὸ ὁραθῆναι τῆς κτιστῆς ἐστὶ φύσεως, κ. τ. λ. Θεομοῦς γὰρ Ἐκκλησίας πατριχοῦς διαφυλάττοντες καὶ παραδόσεις ἀποστολικὰς κρατύνοντες, τὴν τοῦ Λόγου σάρκωσιν ἀνακηρύττομεν, καὶ τὴν ὁρόδοξον ἔργους καὶ λόγους βεβαιοῦμεν πίστιν: *Unigenitum Filium Verbum propter nos factum hominem, nostrumque sibi plasma assumptissae, prædicamus: cumque eum ante sæcula divinitate esse sciamus, temporalem humanitate agnoscimus; duns habentem naturas in una persona, eundem totum Deum, eundemque hominem totum; Deum omnino incarnatum, non phantasticè aut apparenter, sed ipso facto ac veritate; non immutabilia divinitate, sed assumpta humanitate, carne videlicet animata, id est animæ rationalis et intellectualis compote: non enim carnem tantummodo sibi induit, quæ rationali animæ careret, sed revera genitus fuit ex muliere, servi formam asciscens: atque ut divinitate perfectus est, ita etiam humanitate perfectus; haud ex sola divinitate et carne in unum Christum et Dominum ac Filium concretus, sed ex duabus perfectis naturis, humanitate videlicet et divinitate in unum idemque mirabiliter copulatus: non confusionem passus propter unionem, neque mixturam, neque divisionem aut separationem propter distinctas naturas experiens: sed conjunctionem inconfusam, et unionem inseparabilem retinens. Conjunctionem vero dicimus illam, quæ sit duarum perfectarum naturarum in una persona; inconvertibilem, inconfusam, immutabilem, indivisibilem, inseparabilem, inquam, unionem. Non enim unicam compositam naturam credimus, sed unicam compositam personam confitemur, quæ inseparabile retinet naturarum vinculum, et inconfusas harum conservat proprietates. Nec quia partes concurrentes inconfuse ununtur, idcirco invicem separari deinceps queunt: nec quia inseparabilem conjunctionem habent, idcirco ullatenus confusio confit: sed manent etiam post unionem inviolatæ sigillatim naturæ utriusque proprietates, voluntates nimirum et operationes; carnis passibilibus, deitatis impassibilitatis. Incolulus item est inmutua inseparabilitas ac sempiterna indivisibilitas, creatæ scilicet et increatæ substantiæ, circumscriptæ et incircumscriptæ naturæ. Etiam si enim passus est Unigenitus ob carnis infirmitatem, idem mansit impassibilis divinitatis virtute. Quod si doluit pro nobis in cruce ob clavorum fixuram et spasmodum utque illa obiit, attamen voluntarii ei fuerunt dolor ac passio et ipsa mors. Patiebatur caro, dolebat naturaliter anima propter conjunctionem; illic enim sit sensus carni: attamen in utraque impassibilis erat et absque dolore deitas; quia Dei natura his excelsior est. Separata est a carne anima, sed deitas in utraque indivisibiliter mansit. Propterea patiens moriensque et sepultus Dominus noster Jesus Christus, corruptionem corruptionisque effectum vitavit; inoque ad imputribilitatem corpore transformato, animam item pro sua divina potestate resurgens, tertia ab obitu die resurrexit: manensque cum carne et anima Deus per sæcula indivisibilis; assumptam partem haud ulterius habens passibilem. « Esi enim cognovimus secundum carnem Christum, inquit Apostolus (II Cor. V, 16), sed nunc jam non novimus. » Olim certe Servatoris humanitas, quæ ob unionem fuit deificata, non continuo passibilitatem abiecit, æconomix autem pendens causa: ut*

λήψαμεν, τὸ μὲν ὡς Θεὸν ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως; καὶ ἀσωμάτως ὑπάρχοντα διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα συμφύτην, τὸ δὲ ἐν χρόνῳ καὶ σωματικῶς ὡς ἄνθρωπον τέλειον πεφηνότα διὰ τὴν πρὸς τὴν τεκοῦσαν σωματικῶς τε καὶ ὑπερφῶς συγγένειαν. Ἐπεὶ οὖν ἀπερίγραπτος ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, καὶ ὁ Χριστὸς καθὼς Θεὸς καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ, καὶ ἀπερίγραπτος ὁμολογείται· ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ περιγραπτὴ, ἄνθρωπος γὰρ καὶ αὕτη καθ' ἡμᾶς, καὶ ὁ Χριστὸς ἄρα καθὼς ἄνθρωπος καὶ ὁμοφύης αὐτῇ, περιγραπτὸς ὁμολογηθήσεται. Οὕτω γὰρ τὸ διπλοῦν τῶν φύσεων τῶν ἐν τῇ κατ' αὐτὸν μιᾷ ὑπόστασει ἀληθῶς διαφαίνεται, καὶ ἡ τοῦ λόγου ἀκολουθία τῇ ἀληθείᾳ συναρτωμένη ἀναγκαίως καὶ ἀμέμπτως διασωθήσεται. Μεσίτης γὰρ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὁ Χριστὸς γενόμενος· καὶ προσελθὼν Θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἐν ἐκ δύο τῶν ἐναντίων, ὡς τὰ τῆς θεολογίας μυσταγωγῇ, ἐπίσης καὶ ὁμοτιμῶς ἑκατέρας τῶν, ὧν συντίθεται, μετέσχηκε φύσεων τε καὶ ἰδιότητων· καὶ διὰ τὴν πρὸς ἑκατέραν κοινωνίαν τε καὶ σχέσιν, εἰς ἐξ ἀμφοῖν ἀποτελούμενος, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπόστασιν ἐνιζόμενος· καὶ ἐν τούτοις μὲν ὁ τῆς εὐσεβείας ὅρος ἵσταται.

Εἰ δὲ τις δοίη τὸν Χριστὸν, καὶ καθὼς ἄνθρωπος, ἀπερίγραπτον εἶναι, ἀποσχίσει τε τῆς κατὰ τὴν τεκοῦσαν φυσικῆς συγγένειας, εἰς ταῦτόν δὲ φύσιν θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην συνενέγκοι, ἀδιάφορον δὲ τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν ἄκρων ἐναντίωσιν ἀποφήγγει [malum, ἀποφήνεια], καὶ οὐδαμοῦ τὸ διηλλαγμένον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἴδοι, ἀλλ' εἰσαγάγοι ταῦτα ὁμοούσια. Καὶ τίς οἶσει τῆς τοσαύτης βλασφημίας τὸ ὑπέρογκον; Ζητοῦμεν λοιπὸν, εἰ κατὰ τὸ πρόβλημα αὐτῶν ἀπερίγραπτον ὑπάρξει τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα ἢ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις παραίτιον γέγονε, πόθεν τοῦτο, καὶ πῶς ἡμῖν φανέται διάδηλον. Πότεραν γὰρ, ἐπεὶ περ τὴν καθ' ἡμᾶς ὁ Λόγος ὑπέδω φύσιν, ἀπεριγράπτῳ σώματι τῆς Παρθένου προσομιλήσας; προήλθεν ἐξ αὐτῆς καὶ κατὰ σάρκα ἀπερίγραπτος; Καὶ τάχα οἰήσονται τοῦτο αὐτῇ τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος δωρήσασθαι ἐπιφοίτησιν, καὶ μεταστοιχειῶσαι, ἵνα ἅπαξ ἐκστᾶσα τῆς φυσικῆς καὶ ἀνθρωπίνης ἰδιότητος, ἐπιτρεδείστερόν πως καὶ οἰκειότερον ἀπεριγράπτως τὸν ἀπερίγραπτον ὑποδέξηται Λόγον; Ἡ τῆς Παρθένου ἐν τοῖς ὅροις μεινάσης τῆς φύσεως, ἅμα δὲ τῶν παρθενικῶν ὁ Λόγος ἐφῆπται σπλάγχων, καὶ ὁ προσελήφεν εἰς τὸ ἀπερίγραπτον με-

²⁷ 1 Tim. II, 5.

enim in resurrectione, hac item qualitate deposita, impassibilis, immortalis extraque omnem necessitatem facta est; non tamen increata, nec invisibilis, nec incircumscripta: hic sunt enim unius divinitatis proprietates. Hinc ergo differentia quoque naturarum Theanthropi Domini, simulque personæ unitas, in æternum duratura agnoscuntur. Nihil enim nostrarum rerum ab eo assumptarum, post resurrectionem deposuit, non corpus, non animam; sed corpus circumscriptum habens, animamque rationalem et intellectivalem, voluntativam et operativam retinens, in cælum projectus est; atque ita ad Patris dexte-

A confiteri didicimus; nempe et Deum sine initio, intemporalem, et absque corpore, propter suam cum Deo Patre consubstantiali naturam; itemque in tempore et corporaliter hominem ⁴⁰ perfectum manifestatum, propter suam cum Patre corporaliter et supernaturaliter cognationem. Quia itaque incircumscriptus est Deus Pater, Christus quoque, quatenus Deus est atque illi consubstantialis, incircumscriptus idem affirmatur. Sed quia mater est circumscripta; homo enim illa est sicuti nos; Christum quoque, quatenus homo est et illi connaturalis, circumscriptum confitebimur. Nam sic duplicitas naturarum, quæ in unica ejus persona est, vere apparet; sermonisque sequela, veritati adhærens, necessario et sine exceptione servabitur. B Mediator enim Dei et hominum Christus factus est, procedensque Deus cum humanitatis assumptione, unus ex duobus dissidentibus, ut theologicum magisterium docet, æqualiter parique honore ambas ex quibus constat naturas ac proprietates participat: et ob communionem relationemque cum utraque, unus ex ambohus factus, propriæ hypostasi unitur. Ac rectæ quidem religionis doctrina ita se habet.

Verumenimvero si quis annuat Christum, etiam quatenus homo est, incircumscriptum esse, is a physica illum cum matre cognatione separabit, cinnum faciet ex divina humanaque natura, indifferentem dicet terminorum inter se oppositionem, nullamque inter Deum et homines discrepantiam agnoscat, sed hæc consubstantialia esse docebit. Quis autem talem tantamque æquo animo blasphemiam feret? Insuper querimus, si juxta illorum propositionem, ut incircumscripta sit Domini caro, causa est hypostatica unio, undenam hoc et quomodo nobis fieri conspicuum. Utrum enim, quoniam Verbum sibi nostram induit carnem, utrum, inquam, in Virginis incircumscripto corpore versatus prodiit etiam ex ipsa secundum carnem incircumscriptus Christus? An existimabunt hoc Virgini a sanctissimi Spiritus adventu donatum, ejusque elementa sic mutata, ut a naturali humanaque proprietate recedens, opportunius et convenientius incircumscripto modo reciperet incircumscriptum Verbum? Vel potius manente in suis finibus natura Virginis, statim ac virginea viscera Verbum attigit, illud etiam quod suscepit (nempe humanitatem) in-

ram sedet, volens divinitus simul atque humanitus nostram salutem, et utroque modo operans; divinitus quidem electos suos uti creaturas sibi approprians, humanitus autem ceu fratres amplectens. Sicut ergo ascensio de terra in cælum, atque illius descensio, circumscripti corporis operationes sunt; ita visibilitas ejus creaturæ naturæ propria est, etc. Sic nos videlicet avitas Ecclesiæ regulas observantes, traditionesque apostolicas retinentes, Verbi incarnationem prædicamus, et orthodoxam operibus sermonibusque fidem stabilimus.

circumscriptum fecisse credent; genituræ elementis, virginis, inquam, sanguinibus, illico præsentia ac virtute Verbi in incircumscriptum mutatis? ea videlicet ratione, qua corruptæ Incorrupticolarum menti videtur Dominus incorruptibilem carnem sumpsisse (36). Nam de incircumscripto paria discernunt Agraptodocetæ (indescriptionis auctores phantastici). Qui enim sic eos appellet, nihil faciet inconueniens.

26. Si ergo priori sententiæ adhæreant, nullam nos ex Verbi incarnatione utilitatem percepimus. Non enim nostram suscepit naturam, mutata jam Virginis natura, ac nullatenus naturaliter communicante nobiscum circumscriptis. Sed præter impietatem, incredibilis quoque hic sermo erit. Nam quomodo possit incircumscriptum in incircumscripto habitare passibiliter et corporaliter? Neque enim naturaliter corpus incircumscriptum est, et sensui impervium. Insuper eripiet, quod est omnium sceleratissimum, sanctissimæ Virgini partum. Si enim impossibile est corpus esse aliquod incircumscriptum, feminam etiam incircumscriptam secundum certe humanam naturam parere, impossibile. Non enim ultra veri rectique fines Virginem honorare consentaneum est; quia non differt a dedecore laus exuberans. **¶** Nam si illud verum esset, incorruptibilitas quoque et immortalitas et impassibilitas eidem attribueretur: ita ut quæ habet suapte natura Verbum, id Matri ex adoptione inesset. Quibus num quid absurdius dici potest? Quomodo enim ab hominibus Deus differret? Quod si alteram sententiam sequantur, cur non incorruptibilitas quoque et immortalitas et impassibilitas, illico sub unionis initio, statim ac maternum uterum Verbum attigit, naturæ ejusdem data fuit? Quod si ita se haberet, supervacaneus fuisset Dominicæ nobiscum habitationis, atque inter homines incolatus, labor: neque opus Domino fuisset quæ egit agere, cruciatus pati, postremumque malorum perferre crucis necem miserrimam, unde libertas nobis salusque obvenirent.

Sed isti fortasse dicent Verbum ita se gessisse, quia aliter facere vel non potuit vel nescivit. At quomodo Deus est, si hæc est passus? vel quomodo post unum factum alia non effecit? Cur cum alia sustinuerit quæcunque humanæ naturæ sunt ac similitudinis, circumscriptionem solam recusavit? quæ tamen apprimè corporis propria est, et maxime intima, et sine qua corpus non subsisteret; ita ut si quis hæc qualitate corpus spoliaret, ne existere quidem corpus lassurus sit. Necesse est igitur ab eis dici Deum aliam molitum quodammodo creationem, aliudque naturæ initium fecisse, et corpus minime nobis conveniens assumpsisse, quod videlicet novum et a nostra substantia alienum sibi peculiariter composuerit: unde nobis, qui circum-

εσκευάσατο, τῶν πρώτων ἀρχῶν, τῶν παρθενικῶν αἱμάτων φημί, εὐθὺς τῇ παρουσίᾳ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ Λόγου ἐκ τῶ[εἰς τὸ] ἀπερίγραφτον μεταποιηθέντων; ὅποια δὴ καὶ τοῖς κατεφθαρμένοις τὴν γνώμην Ἀφθαρτοδοκῆταις, περὶ τοῦ ἀφθαρτον ἀνειληφέναι τὸν Κύριον σάρκα δοκεῖ. Τούτοις γὰρ τοῖς Ἀγραπτοδοκῆταις περὶ τοῦ ἀγράφτου νῦν παραπλήσια δογματίζεται. Οὕτω γὰρ ἂν τις καλέσας αὐτοὺς, οὐκ ἂν διαμάρτοι τοῦ πρέποντος.

κς'. Εἰ μὲν οὖν τῇ προτέρᾳ συντίθοντο δόξῃ, ἥμιστά ἂν ἡμεῖς ἐκ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως ἀπώμαθα. Οὐδαμῶς γὰρ τὰ τῆς ἡμετέρας προσειληγέ φύσεως, ἐκστάσης τῆς γεννησαμένης τῆς φύσεως, καὶ οὐδενὶ τρόπῳ τοῖς περιγραφτοῖς ἡμῖν ἐπικοινωνούσης τὴν φύσιν. Ἀλλὰ πρὸς τῷ ἀσεδεῖ καὶ τὸ ἀπίθανον ὁ λόγος ἔξει. Πῶς γὰρ ἐνὸν, ἀπερίγραφτον ἀπεριγράπτῳ αἰσθητῶς τε καὶ σωματικῶς ἐνοικῆσαι; Οὐδὲ γὰρ τὸ σῶμα πέφυκεν ἀπερίγραφτον εἶναι, καὶ αἰσθησεως ἀνευ. Ἀποστερήσουσι δὲ, ὃ πάντων ἐστὶ δυσσεβέστερον, καὶ αὐτοῦ τοῦ τίκτειν τὴν παναγίαν Παρθένον. Εἰ γὰρ ἀδύνατον, ἀπερίγραφτον εἶναι σῶμα, καὶ ἀπερίγραφτον τίκτειν κατὰ γε τὴν ἀνθρωπίαν φύσιν ἀδυνατώτερον. Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ γεραίρουν πλέον ἢ καλῶς ἔχει τὴν Παρθένον ἀποσεμνύνοντας, οὐκ εὐλογον· ἀτιμίας γὰρ οὐδὲν ἀπέοικε τιμῇ υπερβάλλουσα. Εἰ γὰρ τοῦτο, καὶ τὸ ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ ἀπαθὲς αὐτῇ δοθείη ἵνα ὅπερ φύσει τῷ Λόγῳ, τοῦτο θέσει τῇ τεκούσῃ ὑπάρξειεν. Ὅν τι ἀτοπώτερον; Τί γὰρ διοίσει Θεὸς ἀνθρώπων; Εἰ δὲ τῇ δευτέρᾳ πρόσθοντο, ὅτου δὴ χάριν μὴ πάλιν καὶ τὸ ἀφθαρτον καὶ ἀνώλεθρον καὶ ἀπαθὲς, εὐθὺς ἐκ πρώτης ἐνώσεως, καὶ ἅμα τῇ μητρὶα προσφῶσαι νηδὺ τὸν Λόγον τῇ φύσει καχάρισται; Ὡς εἰ γε τοῦτο ὑπῆρξε, περιττὸς ἦν ὁ τῆς συμπολυτέσεως ἡμῖν, καὶ τῆς μετὰ ἀνθρώπων ἀναστροφῆς τοῦ Κυρίου τρόπος· οὐδ' ἂν ἐδέξησεν αὐτῷ τοσοῦτων πραγμάτων, ὥστε καὶ πάθῃ ἐνέγκαι, καὶ τὸ πάντων ἔσχατον, τὸν διὰ σταυροῦ οἰκτιστον ὑπομείναι θάνατον, δι' ὃν ἡμῖν τὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας πέπρακται.

Ἀλλ' ἴσως φαίεν ὡς δι' ἄγνοιαν ἢ τὸ ἀδύνατον· καὶ πῶς Θεός, εἰ τοιαῦτα πέπονθεν; Ἡ πῶς ὁ ἐν ὀράσας, μὴ καὶ τὰ ἄλλα εἰργάσατο; Τίνος οὖν ἔνεκεν τῶν ἄλλων ἀνασχόμενος, ὅσα τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπείου συγκρίματος, τὸ περιγραφτὸν μόνον ἀπῆρνηται; ὁ μάλιστα οἰκεῖον καὶ πρῶτως ὑπάρχει τῷ σώματι, καὶ τὸ ἰδιαίτατον, καὶ οὐδὲν σῶμα οὐκ ἂν ὑποσταίῃ· ὡς εἰ γέ τις τοῦτου ἀποστερήσει τὸ σῶμα, οὐδὲ εἶναι τὸ παράπαν σῶμα ὁμολογήσειεν. Ἀνάγκη οὖν λέγειν αὐτοὺς, ὡς ἐφ' ἑτέραν δημιουργίαν ἐληλυθέναι, καὶ ἄλλην ἀρχὴν ὑποστήσασθαι φύσεως, καὶ σῶμα οὐδὲν ἡμῖν προσῆκον· ὃ δὴ καὶ νῦν ὑπάρχον καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας ἐξηλλαγμένον, ἀποτεμνόμενος ἑαυτῷ περιέπλασας· ἐξ οὗ περιγραπτοῖς οὖσιν ἡμῖν, οὐδαμῶς τὰ τῆς σωτηρίας περι-

(36) Ilac super re utiliter legentur Severi Antiocheni adversus Julianum Halicarnassensem tractatus, a nobis partim editi in *Spicilegio Rom.* t. X.

έσται, τὸ προσεικὸς ἐκαίην οὐκ ἔχουσι. Τίνι δὲ λόγῳ ὁ καινοποιήσας διὰ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ Λόγος τὴν καθ' ἡμᾶς φύσιν, τὰ μέγιστα δεδωρημένος, τὴν τε ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν λέγω, καὶ ἄλλα ὅσα ἡ τῶν μελλόντων ἐλπίς ἡμῖν ὑποτίθεται, τούτου μόνου φθονήσας ἡμᾶς ἀπεστέρησεν; Οὐδαμῶς γὰρ ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις τὸ ἀπερίγραπτον μεμυσταγωγικῶς καθυπέσχετο. Οὕτε παρ' ἄλλῃ Γραφῇ, ἢ τῇ τῶν ἱερομυστῶν διδασκαλίῳ, εἰσηγούμενον φαίνεται. Δεῖ μὲν οὖν τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, φησὶ που ὁ θεὸς Ἀπόστολος, καὶ ὁ εἰ σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ. Τὸ περιγραφτὸν δὲ τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀπεριγραφίαν, οὐδέπω καὶ σήμερον, οὔτε παρὰ Παύλου, οὔτε παρ' ἐτέρου τῶν τῆς Ἐκκλησίας μυσταγωγῶν τις ἀκήκοε. Τὴν δὲ πολλὴν λέσχην περιστάμενοι, ἐν τοῦτο φήσομεν· αὐτὸ τὸ ἐνοικῆσαι [ἐνοικῆσαι] ἐν τῇ παρθενικῇ μήτρᾳ τὸν Χριστὸν, εἰ μὴ περιγεγράφθαι σωματικῶς ἐν αὐτῇ θέξαιτο ὡς τὸ τῆς ἀληθείας ἐναστράπτει φῶς, τὴν ἄν ἔσπερον εἴποιεν, ἢ τὸ ἐν περιγραφῇ τὸν ἀπερίγραφτον οἶσθαι Λόγον; Τοῦτο δὲ πόλας δυσσεβείας καὶ ἀθεΐας ὑπερβολὴν καταλείπει; Ἀνάγκη γὰρ δυοῖν θάτερον, ἢ μετεσχηκεῖν παρὰ τῆς ἁγίας Παρθένου περιγράφτου σώματος, ἢ πάντως γε κατὰ τοὺς πάντη διεστραμμένους, ἀντιστραφεῖς τῆς τῶν πραγμάτων σχέσεως, ἀντιδιδόναι τὸ ἀπερίγραφτον αὐτῇ· ἐν γὰρ τι τούτων ἡ ἔνωσις καὶ ἡ κατ' αὐτὴν τοῦ Λόγου ἐνοικήσις ἀπειράσαστο. Ἀλλὰ μὴν περιγραφτὴ ἡ Παρθένος, καὶ τὸ τοῦ Κυρίου ἄρα σῶμα περιγραφτὸν, ὡς ἐκ περιγραφτοῦ προελθὼν σώματος.

Εἰ γὰρ οὐδὲν τούτων δοίεν, ἐκφύοιεν δὲ τὰ ἄτοπα, λειψέσθαι αὐτοὺς ἀτοπωτέρῳ περιπεσεῖν πτώματι. Τοῖς διδασκάλοις γὰρ τῆς παλαιωθείσης φαντασίας κἀναυθὰ ἐπόμενοι, ὥσπερ διὰ σωλῆνος τῆς Παρθένου ἄνωθεν σαρκοφοροῦντα διέχθαι τὸν Λόγον, ἵνα μὴ δ' ὀπότερον θατέρου μετάσχοι, δογματίσουσι. Δικαιότερον δ' ἂν τοῖς κατακρίτοις συναριθμηθεῖεν, τοῖς πρὸ τῶν ἁγίων φρικτοῖς ἀναθέμασι καθυποβαλλόμενοι. Ταῦτα μὲν ἐκδοσανίζων ὥσπερ ὁ λόγος οὕτω διέξεισιν. Ὁ γάρτοι θεολογικώτατος καὶ δογματικώτατος οὐδαμῇ σαφῶς διευκρινήσαστο· πηνίκα καὶ πότε χαρίζεται τῇ σαρκὶ τὸ ἀπερίγραφτον, πρὸ τῆς ἐνώσεως ἄρα τῆς πρὸς τὸν Λόγον, ἢ μετὰ τὴν ἔνωσιν; Ἀλλὰ πρὸ μὲν τῆς ἐνώσεως, οὐκ ἂν εἰς τοσοῦτον, οἶμαι, παρανοίας ἐξολισθῆσας ἔφησεν· ἢ γὰρ ἂν οὐδ' ἀνείληφθαι τὸ παράπαν ὠμολόγησε· τὸ γὰρ ἀπερίγραφτον, οὐδὲ ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεός. Οὐδ' ἄγγελος τάχα εἴποι τις τῷ γε κατελιγῆσθαι. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἀγγέλων οὐκ ἀνείληψε φύσιν, ὁ Παῦλος αὐτῷ ἐκδοάτω μεγαλοφώνως λέγων· Οὐ γὰρ δὴ ποὺ ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται. Ἀπερίγραφτον δὲ λέγειν τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, τῆς ἐκείνου σοφίας εἰπεῖν· οὐδεὶς γὰρ οὕτω κτηνώδης καὶ ἀνούστατος, ὅστις αὐτῷ τῷ λόγῳ

A scripti sumus, nulla salus eveniet, quia naturam ei conformem non habemus. Cur vero Verbum renovata per suam incarnationem nostra natura, maximis donis impertitis, immortalitate videlicet et incorruptione, et aliis quotquot nobis futurarum rerum spes proponit, hanc unam rem tantummodo nobis invidit? Nunquam enim inter promissa sua, dum doceret, incircumscriptionem spopondit. Nec in aliis Scripturæ locis vel quavis magistrorum sacrorum lucubratione dictum hoc apparet. Ergo oportet quidem corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem, ait alicubi divus Paulus ²⁸; et: *Seminatur in ignobilitate, surgit in gloria* ²⁹. Sed tamen circumscriptionem hoc induere incircumscriptionem, nondum neque nunc, B neque a Paulo, neque ab alio ex Ecclesiæ magistris quisquam audivit. Jam vero prolixam loquacitatem caventes, unum hoc dicemus: ipsam nempe Christi in virginali utero habitationem, nisi eum corporaliter circumscriptionem isti concedant, ceu reapse veritatis lumen splendide ostendit, quid aliud esse dicent, nisi Verbum incircumscriptionem circumscriptionem in loco ut putant fuisse contentum? Id autem qui fieri potest ut a summa impietate atque atheismo absit? Nam de duobus alterutrum necesse est: vel nempe Verbum a sancta Virgine circumscriptionem corpus accepisse; vel omnino secundum hos per-versissimos, conversa rerum relatione, incircumscriptionem Virgini attribuire. Horum enim alterutrum unio effecit et Verbi in Virgine habitatio. C Sed revera circumscriptionem Virgo fuit, et Domini simul corpus circumscriptionem, quippe quod de circumscriptionem corpore processit.

Nam si neutrum horum concesserint, simulque absurda vitare velint, superest ut ipsi pejore lapsu ruant. Etenim vietæ phantasie magistros nunc etiam sectantes, per Virginem, quæ fistulæ instar fuerit, Verbum de cælo carnem suam detulisse dogmatizabunt; ita ut alter alterius (nempe filius matris) non sit particeps. ⁴² Atqui æquius est maledictis hos connumerari cum iis, quos sancti viri horrendis anathematibus supposuerunt. Porro nostra oratio hos veluti fidiculis urgens, ita dicere pergit. Nempe summus hic theologus ac dogmatista nusquam clare discernit, quandonam carni largiatur incircumscriptionem; num ante ejus cum Verbo unionem, an postea. Sed ante quidem unionem, neminem adeo stolidum fore puto qui dicat: secus ne assumpsisse quidem carnem profitebitur: nam res incircumscriptionem homo non est, sed Deus. Neque angelicam fortasse formam assumptam fuisse quisquam dicet. Nam quod Verbum angelorum naturam hand sibi asciverit, Paulus magna voce clamans dicit: *Non enim angelos apprehendit, sed Abrahamæ semen apprehendit* ³⁰. Dicere autem incircumscriptionem Abrahamæ semen. Mammonæ sapientis officium est: nemo tamen adeo belluinus amensque

²⁸ I Cor. xv, 53. ²⁹ ibid. 43. ³⁰ Hebr. ii, 16.

erit, ut eum proprio suffragio juvet. Necesse est itaque ut Mamonas, tunc cum Verbum caro factum est et habitavit in nobis, sive post unionem perfectam, incircumscriptionem carni ascribat. Sic autem et impassibilitatem, et intangibilitatem, et invisibilitatem, et si quid aliud hujusmodi est, unionis Verbique causa, carni attribuat : quæ illico post unionem negabit se passibilem, visibilem, tangibilem, et cætera quibus carnis natura agnoscitur : eritque, de nostri auctoris sententia, idem circumscriptum et incircumscriptionem, passibile et impassibile, tangibile et intangibile, et cætera quælibet inter se opposita. Atque alia quidem attributa per se ipsa subsistent etiam ante unionem, alia vero per aliud etiam post unionem : idemque simul erit, et tamen simul etiam contrarium. Neque jam corpus superesse constabit : discedet enim a se ipso, suamque definitionem amittet atque rationem. Qua

Unde enim sacræ œconomix, Christique cum hominibus conversantis, res constabunt? Unde, quod esuriverit et sitiverit, apparebit? Unde, itinerum labor, sudor, pavor, aliæque quæcunque corpori nostro accidunt passionēs? quod sane non caret figura, soliditate, triplici dimensione, colore, statura, et pondere, præterea tangibilitate, et alia re quælibet, quotquot corporis propriæ sunt et dicuntur. Quomodo igitur quod est tangibile, non sit circumscriptum? ut ex una proprietate reliquæ intelligantur, quotquot in Christo propter assumptam humanitatem spectantur. Quibus nisi Mamonas assentiatur, Christum corporatum negari ab eo diserte necesse est. Ergo ne passum quidem confitebitur, et redemptio nostra evanescet, atque ab idolis recessus, quod ille apprime voluit : vana spes nostra est, et quæcunque nobis a Servatoris passione obvenerunt : Evangelia item nihil verum continebunt, et doctrina omnis nostraque fides vana huic videbitur.

Hæc contra istum dicta sunt, qui incircumscriptionem stulte vociferatur. Non ita tamen se habet veritatis ratio; sed sicut Verbum carni unitum perfectas integrasque naturas conservavit, nec a physicis discessit proprietatibus, et quatenus Verbum est, diversa a corpore mansit substantia; sic etiam corpus diversum a Verbo est, quod attinet, inquam, ad proprietatem : non enim a propriis secessit notionibus. Et sicut factum Dei corpus non desinit esse corpus, etsi ad meliorem omnino conditionem virtute Verbi translatus, ita ne physicis quidem proprietatibus spoliatus fuit. Alioqui quomodo sarta tecta esset integritas, quam tamen de Christo ecclesiasticum magisterium tradit, sicut in deitate ita etiam in humanitate? **43** Certe si quid ad humanitatem pertinens subtraheretur, nedum rei integritas, sed ne res quidem omnino reliqua foret. Quomodo ergo semen Abrahæ apprehendit, si hoc ipsum in Christo non circumscribitur? Quomodo debuit per omnia fratribus assimilari, is qui in mul-

συνθήσοιτο. Ἀνάγκη οὖν αὐτῷ, ὅτε ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἥτοι μετὰ τὴν ἔνωσιν, τὸ ἀπερίγραπτον τῇ σαρκὶ ἐπιγράφειν. Οὕτω δὲ καὶ τὸ ἀπαθὲς, ἀναφές τε καὶ ἀόρατον, καὶ εἰ τι τοιοῦτον, διὰ τὴν ἔνωσιν καὶ τὸν αὐτὸν Λόγον, προσέειμεν ἂν πάντως αὐτῇ ἡρνημένῃ εὐθὺς μετὰ τὴν ἔνωσιν τὸ παθητὸν καὶ ὁρατὸν καὶ ἀπτὸν καὶ τὰ λοιπὰ, οἷς τὸ εἶναι σὰρξ γνωρίζεται. Καὶ ἔσται κατ' αὐτὸν τὸ αὐτὸ καὶ περιγραφτὸν καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ παθητὸν καὶ ἀπαθὲς, ἀπτὸν τε καὶ ἀναφές, καὶ τὰλλα ὁπόσα ἂν ἡ ἀντικείμενα. Καὶ τὰ μὲν δι' ἑαυτὰ, καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως· τὰ δὲ δι' ἕτερα, καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν· τὸ αὐτὸ δὲ εἶναι κατὰ ταῦτόν, καὶ ὑπάρχειν τὰ ἀντικείμενα. Οὐδὲ μένειν ἐτι σῶμα ὁμολογηθήσεται· ἐκσταίη γὰρ ἂν ἑαυτοῦ, καὶ τὸν ἴδιον παραιτήσεται ὅρον τῆς καὶ λόγον· οὐ τί ἂν γένοιτο ἀλογώτερον ἢ ἀφρονέστερον;

quidem re nihil esse potest irrationalius vel insa-

Ἐν τίνι γὰρ τὰ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἐμπολιτεύσεως τοῦ Χριστοῦ φανήσεται; Ἐν τίνι τὸ πεινῆν καὶ διψῆν θεωρηθήσεται; Πόθεν ὁ τῆς ὁδοπορίας κόπος, τὸ ἰδρῶν τε καὶ δειλῆν, καὶ τὰλλα πάσχειν ὅσα τοῦ ἡμετέρου ἐστὶ σώματος; ὦ τό τε σχῆμα καὶ ἡ ἀντιτυπία καὶ ἡ τρισὴ διάστασις, καὶ τὸ χρῶμα καὶ ἡ πηλικότης καὶ τὸ βάρος, πρὸς δὲ καὶ τὸ ἀπτὸν εἶναι, καὶ ὅσα ἄλλα ἴδια τοῦ σώματος ἐστί τε καὶ λέγεται. Πῶς οὖν τὸ ἀπτὸν οὐ περιγραφτὸν; ἵνα ἐξ ἐνός γε καὶ τὰλλα συμπεριληφθῇ, ὅσα διὰ τοῦ προσλήμματος ἐν Χριστῷ θεωοῦνται. Ὡς εἰ μὴ τοῦτοις ἔθετο, καὶ τὸ σεσωματώσθαι αὐτὸν τὸν Κύριον ἀπηρνήθη ἂν τελειώτερον. Οὐκοῦν οὐδὲ πεπονημένοι διωμολόγησε· καὶ οἰχῆσεται τὰ τῆς ἐλευθερίας ἡμῖν, καὶ τὸ ἀπηλλάχθαι εἰδῶλων, ὅπερ ἐκείνος ἐσπούδακε· κενὰ τὰ τῆς ἐλπίδος, καὶ ὅσα διὰ τοῦ σωτηρίου ἡμῖν προσέγεγονε πάθους· τὰ γούν Εὐαγγέλια, ἥκιστα δὲ τὸ ἀληθεύειν διακεκτῆσται, καὶ δὴ καὶ ὁφθῇ αὐτῷ μάταιον τὸ κήρυγμα καὶ ἡ πίστις ἡμῶν.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω πρὸς αὐτόν, τὸ ἀπερίγραπτον ἀλόγως κομπάζοντα. Οὐχ ὥδε δὲ ὁ τῆς ἀληθείας ἔχει λόγος, ἀλλὰ καθάπερ ὁ Λόγος, ἐνωθεὶς τῇ σαρκὶ, τὰς φύσεις τελείας καὶ ἀνελλειπῆς διετήρησε, καὶ τῶν φυσικῶν οὐκ ἐξέστηκεν ἰδιωμάτων, μεμένηκε δὲ κατὰ γε τὸν τοῦ εἶναι λόγον, ἑτεροίως ἔχων πρὸς τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὸ σῶμα ἐναντίως ἔχει πρὸς τὸν Λόγον, κατὰ γέ φημι τὴν ἰδιότητα· οὐδαμῶς γὰρ τῶν ἰδίων ἀποπεφύλκετο γνωρισμάτων. Καὶ ὥς γενόμενον Θεοῦ σῶμα, οὐκ ἀφῆρηται τὸ εἶναι σῶμα, εἰ καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ὅλον τῇ δυνάμει τοῦ Λόγου μεταστοιχείωται, οὕτως οὐδὲ τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων ἐστέρηται. Ἐπεὶ πρῶ σωθήσεται τὸ τέλειον, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν ἐπὶ Χριστοῦ, ὥσπερ ἐν θεότητι οὕτω δὴ καὶ ἐν ἀνθρωπότητι; Εἰ γὰρ τι τῶν εἰς τὴν τελειότητα ἡκόντων ἀφαιρεθῇ, οὐ μόνον οὐ τέλειον, ἀλλ' οὐδὲ ὑπάρξειεν ὅλως. Πῶς οὖν σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται, εἰ κατ' αὐτὸ γε τοῦτο οὐ περιγράφεται; Πόθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀεὶ

φοῖς ἰμοιωθῆναι ὁ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς πρωτότοκος, ὁ πεπειραμένος κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα τὴν ἡμετέραν; Πῶς υἱὸς τοῦ Δαβὶδ χρηματίσει, καὶ υἱὸς τῆς παναγίας Παρθένου, ἥ τῆς γενεαλογίας ἐκ τοῦ Δαυϊτικοῦ κάτεισι φύλου; Εἰ μὴ που καὶ αὐτῇ τὸ ἀπερίγραπτον ἐπεφήμισε, ὥσπερ διὰ σωλῆ-
νο; διαδεδυκέναι τὸν Ἀδὸν δι' αὐτῆς; ἵνα ὅλον τὸν τῆς φαντασίας καὶ δοκίσεως ἄκρατον, κατὰ τοὺς ἑαυτοῦ διδασκάλους, ἐγγένηται.

Ποῦ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων σωθήσεται ἡ ἀλήθεια; τοῦ μὲν τῶν εὐαγγελισαμένων τὸ Χριστοῦ μυστήριον λέγοιτος· *Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ*· τοῦ δὲ, ὅτι *Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν*. Οὐδὲ αὐτὸν Χριστὸν τοῖς λιθάζουσιν ὁ συλλιθάζων ἐδέξατο ἂν λέγοντα· *Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἀνθρώπων* ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; Ποῦ τῶν ιεροφαντῶν καὶ θεολόγων Πατέρων ἡμῶν ἡ διδασκαλία; οἱ γεγόνασι τῶν Χριστοῦ μυστηρίων ταμίαι καὶ κάτοχοι τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τέλειον ἡμῖν τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι, διαβρήδην ἐκδιδάσκουσιν, ὁμοούσιον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, περιγραπτὸν τὸν αὐτὸν καὶ ἀπερίγραπτον. Τί δὲ ὅλως ἡμᾶς ὤνησε Χριστὸς περιγραφτοὺς γε ὄντας, εἰ μὴ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀνεκἀθηρέ τε καὶ ἐξιάστω· εἰ μὴ τὸ πᾶν ὅπερ ἐσμὲν πλὴν ἁμαρτίας προσεβλήθη; Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, φασί, ἀθεράπευτον. Ἐν οἷς γὰρ ἡ φύσις ἐδεῖτο τῆς ἀναπλάσεως, ἀνάγκη κατὰ πάντα ὅμοιον τῇ φύσει γενέσθαι. Ἀλλὰ μὴ ποτε οἱ νῦν τῆς πλάνης καὶ τῶν ἐκείνου δογμάτων προασπίζοντες εἴποιεν, ὅτι οὐκ ἤκουσαμεν· *Μὲν οὖν γε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρας τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν*. Οὕτω δὲ ἀπετυφλώθησαν τῇ ἑαυτῶν ἀπονοίᾳ, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ πρὸς πᾶν ὅτι οὖν εἰς εὐσέβειαν ἤκον, πεπηρωμένον τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας κτησάμενοι· οὐκ ἀναυγάζονται τῷ τῆς εὐσεβείας φωτὶ, πρὸς τὰς εὐαγγελικὰς καὶ πατρικὰς φωνὰς ἀπαναισχυνησάντες, καὶ ἀνευθριάστως ἀντικαθιστάμενοι. Διὸ οὐδὲ ἀπολογίας αὐτοῖς παρὰ τῷ δικαίῳ κριτῇ τρόπος ὑπολειφθήσεται.

κ'. Εἰ δὲ διαιρεῖσθαι ἐδόκει ἀπὸ τοῦ γεγράφθαι τὸν Χριστὸν, καὶ κτίσμα μόνον καταλιμπάνεσθαι, ὁρᾶν ἔξεστι μὴ ποτε οὐδὲ ἐμψυχον κτίσμα κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον τὸν Χριστὸν καταλέλοιπεν. Εἰ γὰρ μὴ τέλειον ἐν αὐτῷ σωζομένης τὰς κατὰ τὸν ἀνθρώπον, ὃν ἀνέλαβε, φυσικὰς διαφορὰς ἐδόξαζεν, οὐδὲ τὸ εἶναι ἀνθρώπον συγκεχώρηκεν. Ἐπεὶ πόθεν αἱ φύσεις συσταῖεν αὐτῷ; Ὡσπερ γὰρ παροῦσαι αἱ φυσικαὶ ὥσους διὰ διαφορὰς, οὕτω καὶ ἀποῦσαι φθείρουσιν. Ὡς εἰ τις τούτων ἀφέλοιτό τι τὸν Κύριον, οὐ μόνον ψιλὸν ἀνθρώπον εἴποι, ἀλλ' οὐδὲ ἐμψυχον, καὶ ἀνευέργητον αὐτὸν καὶ ἀνδριάντα μόνον ἀποσχεδιάσας

lis fratribus est primogenitus ²¹, is qui per omnia ad similitudinem nostram fuit tentatus ²²? Quomodo filius sit Davidis, et filius sanctissimæ Virginis, cujus genealogia de Davidica tribu deducitur? Nisi forte et ipsi Virgini incircumscriptionem Mamonæ adjudicavit, ita ut Verbum per eam (ut dictum est) ceu per fistulam pertransierit: atque is ita toto Phantasiastarum et Docetarum calice, more suorum magistrorum, se proluit.

Quomodo item evangelicorum prædicatorum sit incolumis veritas? quorum alius Christi mysterium evangelizans ait: *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham* ²³. Alius autem: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* ²⁴. Sed noster auctor ne ipsi quidem acquiescit Christo lapidantibus se dicenti: *Cur me queritis interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum* ²⁵? Ubina hierophantarum et theologorum Patrum nostrorum magisterium? qui mysterii Christi sacre custodes, sancto Spiritu afflati, Christumque perfectum in deitate, perfectum item in humanitate, disertis verbis nos docuerunt, consubstantiali Deo Patri divinitate, nobis autem humanitate, circumscriptum eundem et incircumscriptum? Quid vero nobis omnino profuit Christus, qui sumus circumscripti, nisi is re simili similem purgavit atque sanavit; nisi totum quod nos sumus, dempto peccato, assumpsit? Nam quod sumi non potest, ne sanari quidem posse aiunt. Etenim in quibus natura egibat reformatione, oportuit eum prorsus similem fieri nostræ naturæ. Neque jam dicant hodierni patroni erroris dogmatumque Mamonæ, nos prædicationem non audivisse: *Profecto in omnem terram exiit sonus eorum, et usque ad terminos mundi verba eorum* ²⁶. In tantum excæcavit eos stultitia sua adeoque oculis cæcutierunt, et auribus graviter audierunt, et contra orthodoxiam quaqueversus irruerunt! Mentis oculum excæcatum gerentes, non illustrantur rectæ religionis lumine, Patrum evangelicis vocibus impudenter resistunt, et absque ulla reverentia contradicunt. Quamobrem nullum defensionis genus apud justum judicem eis supererit.

27. Quod si Mamonæ videtur dividi Christus dum depingitur, et res creata tantummodo remanere, superest videndum an forte ne animatam quidem creaturam, sermonis sui tenore, Christum esse patiat. Nisi enim plane incolumes hominis quem Verbum assumpsit physicas qualitates hic existimat, ne hominem quidem esse concedit. Nam quomodo naturæ ei constabunt? Sicut enim physicæ differentię naturam præsentem conservant, ita absentes eandem perimunt. Quare si quis has Domino eripuerit, non tam merum hominem ipsum dicet, quam etiam inanimatum et inactuosum; denique

²¹ Rom. viii, 29. ²² Hebr. iv, 15. ²³ Matth. i, 1. ²⁴ Joan. i, 14. ²⁵ Joan. viii, 10. ²⁶ Psal. xliii, 5.

nil deinceps, præter statum, reliquum faciet. Vere sunt ista impietatis commenta, non Christianorum dogmata, absit! sed Mamoniæ cogitatus et conceptiones. Quid porro dicet si comparatio instituitur cum homine, cum una sit uniuscujusque hominis persona, qui ex duabus constat naturis, quarum altera conspicua est et circumscripta et figuram præ se ferens, altera vero menti tantum occurrit, nec delineatur? Si quis, inquam, hominem depinxerit, num ei videbitur visibile cum invisibili configurare? vel animam a corpore 44 separare, quod nihil aliud quam mors est? Quid enim est mors, nisi animæ a corpore separatio?

Et jam aliquis merito admodum sic Mamoniæ alloqueretur: Tu ergo multi auri ebriatus crapula, et pecuniæ cupiditate victus, eique haud secus delictus, quam ille veteris historie Midas, quique in compluribus ex auro vasis aut etiam coloris tabulis, per diversa loca imaginem tuam charaxandam curas, tuane dogmata agnoscis? circumscribisne una cum his animam tuam? vel hæc a corpore tuo separatur? quod idem est ac dicere: Morerisne dum hæc agis, an secus? Utinam vero statim dirumpere, ne talia adversus Christianos patrares! Qualem porro animam habeas, utrum caninam an suillam, an alicujus silvestris feræ, ipse videas: cæteroqui, quod dum ita loqueris, irrationalibus animantibus absurdior sis, ferisque acerbior, propterea quod abjecto omni Dei timore universam Christianorum religionem oppugnas, equidem vehementer affirmo. Nonne oportebat te consentanea factis tuis et opinari et dicere? non autem tibimet ac veritati contrarium, aliud quidem agere, aliud dogmatizare? Si ergo ipse hanc tibi rem non persuades, multo minus aliis persuaseris. Quin etiam in pretio haberi atque honorari imagines tuas jussisti, quæ te mandante sunt factæ, nec leve pœnæ periculum illi impendebat qui jussis tuis morem non gereret. Prorsus ut ille superbus ac barbarus Babylonius, cujus etiam vere mores iracundiamque æmularis, qui celebre illud simulacrum fabricavit, erectumque adorari mandavit, morte acerbissima iis decreta qui edicto non obediissent. Propterea tu qui Christi iconem dejecisti, tuamque substituisisti, nihil aliud quam Antichristus jure meritoque reputandus es. Quot mortes pati deberes, dum in tuis nummis figuraris atque excuderis! Sed enim tu ob impietatem tuam atque dementiam semel animo mortuus, innumerabilium illarum mortuorum sensu caruisti. Hæc adversus istum ista opinantem agentemque, apte et pro merito, ut arbitror, dicta sint. Sed jam tempus est transeundi ad propositarum questionum distinctionem et expositionem, ne diutius sermo de his differatur.

28. Perspicuum (37) est igitur iis, qui sobria

λοιπόν ἀπολλίτοι. Ὅντως δυσσεβείας ταυτὶ τὰ διανοήματα, οὐ Χριστιανῶν δόγματα, ἀπαγε, ἐκείνου δὲ φρονήματα καὶ κυήματα. Τί δ' ἂν εἴπε περὶ τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον συγκρίματος, μιᾶς ὑποστάσεως ὄντος τοῦ κατ' ἑκάστον ἀνθρώπου, ἐκ φύσεων δὲ δύο συνυστελλότος, καὶ τῆς μὲν φαινομένης καὶ περιγραφόμενης, προσέτι δὲ καὶ εἰκονιζομένης, τῆς δὲ νοουμένης καὶ οὐ γραφομένης; Εἰ τις ἄνθρωπον εἰκονίσσειεν, ἄρα ἐδόκει αὐτῷ συνεικονίζειν τῷ ὁρατῷ τὸ ἀόρατον; ἢ διαιρεῖν κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ σῶμα, ὅπερ οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ θάνατος; Τί γὰρ ἄλλο θάνατος, ἢ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος;

Εἶπεν ἂν τις πρὸς αὐτὸν καὶ ἅλαν εἰκότως· Σὺ οὖν τὴν πολύχρυσον ἐκπιὼν μέθην, καὶ τῷ χρυσῷ ἡττηθεὶς, καὶ ὑποκύψας κατὰ τὸν Μίδαν ἐκείνον τὸν πάλαι ἱστορούμενον, καὶ ἐν πλείοσι χρυσώμασιν ἐτι δὲ καὶ χρώμασι κατὰ διαφόρους τόπους τὴν σεαυτοῦ ἐγγράφας εἰκόνα, ἥθου τῶν παρὰ σοῦ δογματιζομένων; συμπεριέγραψας τοῦτοις καὶ τὴν σὴν ψυχὴν, ἢ κεχώρισται τοῦ σοῦ σώματος; ταῦτόν δὲ εἰπεῖν τέθνηκας ταῦτα πράσων, ἢ οὐ; Ὡς ὁφελόν γε ἀπεβράχης αὐτίκα, ὥς ἂν μὴ τοσαῦτα κατὰ Χριστιανῶν δράσειας. Ὅποیان μὲν οὖν εἶχες ψυχὴν, εἴτε κυνεῖαν, εἴτε χοιρεῖαν, ἢ θηρίων τινῶν ἀγρίων, αὐτὸς ἂν εἰδείης· ὅτι δὲ ἐν ᾧ ταῦτα ἐλεγες, τῶν ἀλόγων ἤς ἀλογώτερος, καὶ τῶν θηρίων πικρότερος, τὸν λείον ὀλοτρόπως διωσάμενος φόβον, καὶ τὴν Χριστιανῶν ἅπασαν ἐκπολιορκῶν θεοσεβείαν, καὶ σφόδρα ἂν ἰσχυροσαίμην. Οὐκ ἔδει σε οἷς ἐπραττες ἀκόλουθα φρονεῖν τε καὶ λέγειν; καὶ μὴ σαυτῷ τε καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐναντιούμενον, ἑτέρα μὲν δρᾶν, ἑτέρα δὲ δογματίζειν; Εἰ οὖν σαυτῷ οὐκ ἐπέθου, σχολῇ γε ἂν ἑτέροις ἐπέπεισο· ἀλλὰ καὶ θαυμάζεσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι τεθέσπικας ἃ κατεσκεύασας, καὶ κίνδυνος ἦν οὐ μικρὸς ἢ ζημία, ᾧ τὸ θεοσιθὲν οὐκ ἐπράττετο, κατ' ἐκείνον τὸν Βαβυλώνιον, τὸν ἀλαζόνα καὶ βάρβαρον, οὗ καὶ τὸν τρόπον ὡς ἀληθῶς καὶ τὴν δυσμηνείαν ἐξήλωσας, ὃς τὴν πολυθρύλητον εἰκόνα ἐκείνην τεκτονιζόμενος καὶ ἀναστήσας, προσκυνεῖσθαι διεκελεύετο, καὶ θάνατος ἦν πικρότατος τοῖς ἀπειθοῦσι τοῖς νενομισμένοις ἢ δίκη. Διὸ δὴ καὶ εἰκότως ὁ τὴν Χριστοῦ εἰκόνα καταβαλὼν, τὴν δὲ οἰκείαν καὶ ἀντίθετον ἀντιπραττειθεὶς, οὐκ ἄλλο τι 45 ἢ Ἀντίχριστος δικαίως ἂν νομισθεῖη. Πόσους ἂν θανάτους ὑπέστης, ἐπὶ τοῦ σοῦ νομίσματος χαρᾷ κτηρῶν καὶ τυποῦμενος; ἀλλ' ἅπαξ ὑπὸ τῆς ἀσεβείας καὶ παρανομίας ψυχῇ τεθνηκώς, τῶν ἀπειρῶν ἐκείνων θανάτων οὐκ εἰληφας αἰσθησιν. Τοιαῦτα μὲν οὖν τῷ οὕτω διανοησαμένῳ καὶ δράσαντι, εἰς ἔξον ἂν καὶ εὐστόχως, ὥς οἶμαι, λεχθεῖη. Ἡμῖν δὲ καίριος ἐπὶ τὴν τῶν ζητουμένων διαφορὰν μεταθεῖσθαι, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν διάσχεψιν ποιήσασθαι, ὥς μὴ ἐπὶ πλείον ὁ περὶ αὐτῶν παραδράμοι λόγος. καὶ. Φανερὸν οὖν τοῖς νήφεσιν [νήφουσιν], ὥς ἐπὶ

(37) Ex hoc vocabula usque ad verba simul inhonoratur (cap. 50), excerptum ex ms. Nicephoro episcopo Latine Fr. Torriano auctore, apud Canisium

Antiq. lect. ed. Basnag. t. II, part. II, p. 15, quem interpretem, paucis mutatis, libenter sequor.

τοῖς νῦν προκεχειρισμένοις ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ἀρχέ-
τυπὸν ἔστιν ἀρχὴ καὶ παράδειγμα ὑφεστηχὸς τοῦ
ἀπ' αὐτοῦ χαρακτριζομένου εἶδους, καὶ τῆς παρ-
αγωγῆς τοῦ προσεικότος αἰτιον. Τῆς δ' αὖ εἰκόνης
ὁρισμὸς τοιοῦτος, ὡς ἐπὶ τῶν τεχνητῶν τούτων τις
εἴποι· εἰκὼν ἔστιν ὁμοίωμα ἀρχετύπου, ὅλον ἐν
ἑαυτῇ τοῦ ἐντυπουμένου τὸ εἶδος διὰ τῆς ἐμφερείας
ἐναποματτομένη, τῷ διαφῶφ τῆς οὐσίας, κατὰ τὴν
ἕλην καὶ μόνον παραλλάσσουσα· ἢ μίμησις ἀρχε-
τύπου καὶ ἀπεικασμα, τῇ οὐσίᾳ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ
διαφέρουσα, ἢ τέχνης ἀποτέλεσμα κατὰ μίμησιν
τοῦ ἀρχετύπου εἰδοποιουμένη, οὐσία δὲ καὶ τῷ ὑπο-
κειμένῳ διαφέρουσα. Εἰ γὰρ μὴ διαφέρει ἐν τινι,
οὐκ εἰκὼν, οὐδὲ ἄλλο τι παρὰ τὸ ἀρχέτυπὸν ἔστιν.
Οὕτω μὲν οὖν ἡ εἰκὼν, ὁμοίωμα καὶ ἐκτύπωμα
ῥητων καὶ ὑφεστηχότων ἐστί.

κθ'. Τὸ δὲ εἶδωλον ἀνυπάρκτων τινῶν καὶ ἀν-
υποστάτων ἀνάπλασμα, ὅποιας δὴ τινὰς Ἑλλήνες ὑπ'-
ἀσυνεσία· καὶ ἀθείας, Τριτώνων τινῶν καὶ Κενταύ-
ρων καὶ ἄλλων φασμάτων οὐχ ὑφεστώτων, μορφὰς
ἀναπλάττουσι. Καὶ ταύτῃ ἄλλῃλων εἰκὼν τε καὶ εἶ-
δωλον ἀποδιαστέλλονται, ὥστε οἱ μὴ δεχόμενοι τού-
των διαφορὰν, δικαίως ἀν εἰδωλολάτραι κληθεῖεν. Καὶ
αἱ μὲν εἰκόνες, καὶ ἀγαθῶν καὶ φαύλων εἰσὶν εἰκό-
νες, ὧν καὶ ἡ δόξα διάφορος. Τῶν μὲν γὰρ ἀγαθῶν
τιμητέαι, τῶν φαύλων δὲ ἀποπεμπτέαι, καὶ ἐν ἱσθ
εἰδώλοις φευκτέαι· κακέιναι μάλιστα, ὅσαις καὶ
εἰδώλων σέβας τῶν παλαιῶν τινες, κακῶς καὶ ἀθέως
ἀνέθεσαν, τὸν τῶν ὄλων Θεὸν καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν
ἀγνοήσαντες. Ὅπερ ἢ τε πρὸς τοὺς οἰκεῖους τῶν
ἐμπαιθῶν καὶ ὑλικωτέρων ἀπειργάσατο περιπάθεια,
ἢ τε τυραννίς, τῆς προσηκούσης δόξης τοὺς θεσμοὺς
καὶ ὅρους πλεονεκτήσασα. Διὸ εἰδωλον ἐπὶ τινος τῶν
ἀγαθῶν οὐκ ἂν λέγοιτο, τῷ προειληφθαι μάλιστα
τὴν φωνὴν ἐπὶ τῶν ἔθνικων σεβασμάτων, ἀ τοὺς
δαίμοσι διὰ τῶν θυσιῶν προσφέρεται, κατὰ τὴν
ἀποστολικὴν ῥῆσιν.

λ'. Οὐκ ἄκαιρον δὲ οἶμαι ἐν τῷ παρόντι, καὶ τοῦτο
προσθεῖναι τῷ λόγῳ, ὅτι ἡ εἰκὼν σχέσιν ἔχει πρὸς
τὸ ἀρχέτυπον, καὶ αἰτίου ἔστιν αἰτιατόν· ἀνάγκη
οὖν διὰ τοῦτο καὶ τῶν πρὸς τι εἶναι τε ταύτην καὶ
λέγεσθαι. Τὰ δὲ πρὸς τι, αὐτὰ ἄπερ ἔστιν, ἐτέρων
εἶναι λέγεται, καὶ ἀντιστρέφει τῇ σχέσει πρὸς
ἄλληλα· ὥσπερ ὁ πατήρ υἱὸς πατὴρ, καὶ ἐμπαλιν
ὁ υἱὸς πατὴρ· λέγεται υἱὸς, ὡσαύτως καὶ φίλος
φίλου, καὶ δεξιὸς ἀριστεροῦ, καὶ ἐμπαλιν ἀριστερὸς
δεξιοῦ· ὁμοίως καὶ δεσπότης δούλου δεσπότης, καὶ
ἐμπαλιν, καὶ εἰ τι τούτοις προσόμοιον. Οὕτως οὖν
καὶ ἀρχέτυπον, εἰκόνης ἀρχέτυπον· καὶ εἰκὼν,
ἀρχετύπου εἰκὼν· καὶ οὐκ ἂν τις ἄσχετον εἰκόνα
τοῦ τινος εἰκόνα φαίη. Ἄμα γὰρ συνειστάγεται καὶ
συνεπιθεωρεῖται θατέρῳ τὸ ἕτερον· καὶν που οἴχοιτο
τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλ' ἢ γε σχέσις οὗ συναπολήγει· οὗ

mente sunt, ut in præsenti tractatione dici potest,
archetypum esse principium et exemplar, quod per
se existit, ejus formæ quæ ab ipso exprimitur, et
derivationis, quæ ei assimilata est, causam. Definitio
autem imaginis hæc erit, ut de iis quæ arte sunt,
dici potest : imago, inquam, est similitudo archety-
pi, quæ in se totam speciem sive formam figurati
per assimilationem exprimit, sola diversitate sub-
stantiæ secundum materiam ab eo differente : aut
imitatio archetypi et assimilatio, substantia ac sub-
jecto differens : aut artis effectus secundum imita-
tionem archetypi formatus, substantia tamen et
subjecto differens. Nisi enim aliqua in re differret,
non imago nec aliud quid, præter quam archety-
pum, esset. Sic igitur imago, similitudo et forma
est ab iis, quæ per se sunt, expressa.

29. Idolum vero fictio eorum quæ non existunt
neque per se sunt (38) : cujusmodi 45 sunt formæ
quædam quas ethnici fatue atque irreligiose con-
fingunt, ut Tritonum, Centaurorum, aliorumque
phantasmatum quæ non subsistunt. Sic imago et
idolum invicem distinguuntur. Quare qui horum
differentiam non approbant, merito idololatræ vocari
possunt. Ac imagines quidem, bonorum æque ac
malorum imagines sunt, de quibus tamen dissimi-
liter existimandum est. Nam bonorum quidem ima-
gines honorandæ sunt ; malorum vero repudiandæ,
et æque ac idola fugiendæ, illæ potissimum, quibus
aliqui ex priscis venerationem idolorum prave irre-
ligioseque adhibuerunt, universalem Deum primam-
que causam ignorantes. Quod quidem fecit tum ho-
minum cupiditatibus et terrenis rebus servientium
affectio, tum etiam tyrannica potestas, fines ac jura
justi honoris prætergressa. Ideo nunquam in bona
aliqua re dicitur idolum, quoniam id vocabulum
præcipue usurpatum fuit in cultu ethnico, qui dæ-
monibus exhibetur, sicut Apostolus ait.

30. Arbitror non esse nunc inopportunist nostrum
sermoni addere hoc, habere scilicet imaginem a l
archetypum relationem causæ et effectus : quare
necesse est, et esse et dici eorum, quæ sunt ad
aliquid. Quæ autem sunt ad aliquid, ipsa illa quæ
quidem sunt, aliorum esse dicuntur, et reciproca-
tur ipsorum inter se relatio, ut pater filii pater, et
D rursus filius patris filius dicitur. Similiter amicus
amici, et dextrum sinistri, et reciproce sinistrum
dextri : item dominus servi, et similiter in aliis ejus-
modi. Sic igitur prototypum, imaginis prototypum ;
et imago, prototypi imago ; nec ullus imaginem re-
latione solutam, alicujus imaginem dicet. Simul
enim alterum cum utroque introducit et cogita-
tur : et licet archetypum alio abierit, relatio tamen
non simul esse desit ; non enim ratio simul inter-

(38) Sic etiam Macarius : Εἶδωλον ἀνυποστάτου
πράγματό· ἐστὶ διατύπωσις : Idolum rei insubsistenti-
is figuratio est. Τὸ μὲν εἶδωλον οὐδεμίαν ὑπόστασιν
ἔχει· nullam habet subsistentiam idolum. Et mox :
Ἐπειδὴ Ἑλλήνες ἀναπλάττουσι τὰς οὐχ ὑφεστώσας
μορφὰς, Σφίγγας τινὰς καὶ Τρίτωνας· Αἰγύπτιοι δὲ
κυνοπροσώπους καὶ βοουκεφάλους λέγουσιν, εἰδὼλα

καλεῖ τὰ τῶν οὐχ ὑφεστώτων ὁ νομοθέτης εἰκάζματα.
Quoniam Græci carentes subsistentia formas confin-
gunt, Sphinges quasdam atque Tritones ; Egyptii
autem cynocephalos et bucephalos, idcirco legislator
(Moyses) idola appellat has rerum non subsistentium
imagines. Hinc divus quoque Paulus I Cor. viii, 4 :
Nihil est idolum in mundo.

mundi, in omnia quæ ejusmodi sunt manat : si quidem aliquando relationes incolumes remanent rebus orbatæ et nudæ, ut in patre et filio et simili-
bus evenit. Eum enim, qui recessit, tanquam præ-
sentem, dum per similitudinem et memoriam forma
et imago ostendit, relationem cum tempore conti-
nuatam servat : id est, similitudo relatio quædam
media extremis interjecta est, formæ scilicet assi-
milatæ, et cui assimilata est, copulans eam cum ima-
gine, licet natura differat. Etsi enim utrumque aliud
et aliud natura est, non tamen aliud et aliud, sed
ipse ille cujus imago est : per figuram enim formæ,
quæ a principio existit, cognitio illius formæ effi-
citur, et in ipsa figura ille ipse qui pictus est, con-
spicitur ; quod quidem in alio eorum, quæ hujus-
modi sunt, non cernitur, ut in patre, aut filio, aut
amico. Hæc enim contra ac illa se habent :
unumquodque enim horum non aliud et aliud est,
siquidem eandem substantiam participant : alius
vero et alius sunt diversitate hypostaseon. Quod si
in his etiam in diversas hypostases partis relatio
non perit, multo magis in illis conservabitur. Hoc
vero amplius fit, quod similitudo communitatem
nominis largitur ; una enim est in ambobus appel-
latio. Rex enim dicitur etiam imago regis ; quæ
quidem dicere posset : Ego et rex unum sumus,
scilicet præter substantiæ differentiam. Hæc autem
diximus ut ostenderemus quomodo imago ad
archetypum, cum imago consideratur, relationem
habeat ; nec idem sit cum eo secundum substan-
tiam ; 46 nec enim quæcunque de archetypo, prout
est archetypum, dicuntur, necessario de ejus pari-
ter imagine dicuntur. Illud enim fortassis est ani-
matum, hæc vero inanimata : aut illud est ratio-
nis particeps et movetur, hæc vero sine ratione ac
sine motu. Non igitur ambo idem : quin potius par-
tim similitudinem imaginis inter se habent, par-
tim dissimilitudinem substantiæ. Quia igitur imago
de genere eorum est, quæ mutuam relationem ha-
bent, idcirco honorato prototypo, simul honoratur
imago ejus : et rursus inhonorato, simul inhono-
ratur. Ergo cum sit agnita in his differentia tum ra-
tione tum definitione ; cumque pictura sit de ge-
nere externorum nihilque commune habentium cum
substantiæ definitione ; cur incassum adversarii
trepidant, dividi hic naturaliter unita putantes ?
Solidi igitur attonitque merito reputabuntur.

31. Jam si oportet dicere etiam unde icon no-
men provenerit formatumque sit, etymologiæ ra-
tionem sequentes dicimus esse a verbo εἶκω, quod
quidem et alias aliquot habet significationes, sed
proprie significat : Similis sum. Ex hoc itaque verbo
εἶκω, assumpta littera ν, fit εἰκών, quæ significat
similitudinem. Idcirco autem icon injuriam patitur
ab hostibus veritatis, quæ Christo assimilatur (39).
Porro ex dicto verbo, seu principio quodam et ra-
dice, verbum quoque εἰκοιζε formatur, quod ipsum

A γὰρ ἐπὶ πάντων τῶν τοιοῦτων ὁ τοῦ συναναίρεσθαι
διήκει λόγος· ἔσθ' ὅτε γὰρ καὶ αἱ σχέσεις καταλι-
πανόμεναι διασώζονται, τῶν πραγμάτων ἀπορρα-
νίζεσθαι καὶ στερόμεναι· ὡς ἐπὶ τῇ πατρὶς καὶ υἱοῦ
καὶ τῶν ὁμοίων ἔχει. Ὡς παρόντα γὰρ καὶ τὸν ἀποι-
χόμενον διὰ τῆς ἐμφερείας καὶ μνήμης ἡ μορφῆς
ἐμφανίζουσα, συμπαρακτετινομένην τῷ χρόνῳ διασώ-
ζει τὴν σχέσιν· ἡ γοῦν ὁμοίωσις σχέσεις τις μέτρη τυ-
χάνουσα, μεσιτεύει τοῖς ἀκροῖς, τῷ ὁμοιουμένῳ φημι
καὶ τῷ ὁμοιούντι, ἐνοῦσα τῷ εἶδει καὶ συνάπτουσα.
καὶ τῇ φύσει διήνεγκεν. Εἰ γὰρ ἄλλο καὶ ἄλλο τῇ φύσει
ἐκάτερον, ἀλλ' οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος· ἄλλος δὲ αὐτὸς
ἐκεῖνος· διὰ τοῦ τύπου γὰρ τοῦ ἐξ ἀρχῆς εἶδους ἡ
γνώσις ἐγγίνεται, καὶ ἐν αὐτῷ τοῦ γεγραμμένου ἡ
ὑπόστασις καθορᾶται· ὅπερ οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλου τῶν
τοιούτων καθιδέν ἐνεστιν, ὅσον ἐπὶ πατρὶς, ἢ υἱοῦ, ἢ
φθιού. Ἐναντίας γὰρ ἡ ταῦτα ἔχει· οὐκ ἄλλο γὰρ
καὶ ἄλλο τούτων ἕκαστον, ἐπεὶ οὐσίας τῆς αὐτῆς
κεκοινώνηκεν, ἄλλος δὲ καὶ ἄλλος, τῷ ἐτεροίῳ δι-
ενηγοχότες τῶν ὑποστάσεων. Καὶ εἴπερ ἐπὶ τούτοις ἡ
σχέσις καὶ μεριζομένοις οὐ διόλλυται [διόλλυται],
πολλῷ μᾶλλον ἐπ' ἐκείνοις συμφυλαχθήσεται. Ἐκ
περιορισίας δὲ καὶ τὴν ὁμωνυμίαν χαρίζεται ἡ ὁμοίω-
σις· μία γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ἡ προσηγορία· βασιλεὺς
γὰρ καὶ ἡ βασιλείας εἰκὼν λέγεται· εἴποι δ' ἂν,
Ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν ἑσμεν, ὅτλον δὲ ὅτι παρὰ τὸ
τῆς οὐσίας διάφορον. Ταῦτα δὲ ἡμῖν εἴρηται, ὥστε
παραδεῖξαι τὸν τῆς εἰκόνος τρόπον· καθ' ὃν πρὸς τὸ
ἀρχέτυπον θεωρουμένη, τὴν σχέσιν ἔχει· οὐ κατ'
οὐσίαν τὸ ταῦτ' ἐκκετμήνη, οὐδὲ γὰρ ὅσα κατὰ τοῦ
ἀρχέτυπου ὡς ἀρχέτυπον κατηγορεῖται, καὶ τῆς ἀπ'
αὐτοῦ εἰκόνος κατηγορηθήσεται πάντως. Τὸ μὲν γὰρ εἰ
τύχοι, ἐμψυχον· ἡ δὲ, ἀψυχον· ἡ λογικὸν καὶ κινού-
μενον, ἡ δὲ ἀλογος καὶ ἀκίνητος· οὐκοῦν οὐ ταῦτ' ἐν
ἀμφοτέροις, ἀλλὰ πῇ μὲν εἰκοιεν ἀλλήλοις τῷ εἶδει, πῇ δὲ
ἀπέοικε τῇ οὐσίᾳ. Ἐπεὶ οὖν τῶν ἐν σχέσει ἡ εἰκὼν,
διὰ τοῦτο καὶ συνδοξάζεται τῷ πρωτοτύπῳ δοξάζο-
μένη, καὶ ἐμπάλιν ἡτιμωμένη συναιτιοῦται. Τῆς
διαφορᾶς οὖν ἐν τούτοις γνωρίζομένης ἐκ τῆς τοῦ
λόγου, καὶ τοῦ ὀρισμοῦ, τῆς δὲ γραφῆς τῶν ἐξυθεν
οὔσης, καὶ οὐδὲν ἐπικοινωνούσης τῷ ὀρισμῷ τῆς
οὐσίας, τί μάλιστα οἱ δι' ἐναντίας πατάσσονται, διαι-
ρεῖσθαι ἐντεῦθεν τὰ φυσικῶς ἡνωμένα δοξάζοντες ;
Ἐμβρόντητοι οὖν καὶ παραπλήγες εἰκότως νομι-
σθήσονται.

λα'. Εἰ δὲ χρὴ καὶ ὅθεν παρῆχται καὶ ἐσηματί-
σται τοῖνομα εἰπεῖν, κατὰ τὸν τῆς ἐτυμολογίας
τρόπον, φημὲν ὅτι ἀπὸ τοῦ εἰκω ῥήματος, ὃ δὴ καὶ
ἕτερα μὲν τινα σημαίνει, ἰδιοτρόπως δὲ δηλοῖ τὸ,
ὁμοῖω. Ἐκ τούτου οὖν τοῦ εἰκω προσλήψει τοῦ ν
στοιχείου, γέγονεν ἡ εἰκὼν, ἡ σημαίνει τὸ ὁμοίωμα.
Διὸ καὶ ὑβρίζεται παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας.
ἥτις τῷ Χριστῷ ἐστὶν ἐμφερής. Ἐκ δὲ τοῦ εἰρη-
μένου ῥήματος, ὡς περ τινὸς ἀρχῆς καὶ βίης, καὶ
τὸ εἰκοιζε ῥῆμα ἐσηματίζεται, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ τὸ

(39) Respicit ad Christi Domini dictum *Ego sum veritas*, Joan. xiv, 6, et alibi.

ἐμοιοῦν δηλοῖ. Τούτων οὕτως ἐχόντων, τίνι τῶν εὐ
 A εἰδόντων οὐκ ἔγνωσται, ὅτι ἑτερόν τι ἐστὶν ἢ τοῦ
 Χριστοῦ εἰκὼν παρ' αὐτόν; Μόνος δὲ ὁ σοφώτατος
 ἀγνοήσας τὰ πᾶσιν ἔγνωσμένα, ταῖς οἰκειαῖς ὁρμαῖς
 καὶ τοῖς ἀγούσιν ἔπεται, ὃν ἔδει, εἰ γε μικρὸν εἰς
 συναίσθησιν τοῦ συμφέροντος ἔκτετο, καὶ γοῦν διὰ
 τὴν σχέσιν, εἰ μὴ τι ἄλλο, ἣν ἔχει πρὸς τὸ ἀρχέτυ-
 πον ἢ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν, σέβειν ταύτην καὶ κατ-
 ασπάζεσθαι. Δῆλον οὖν ὡς ἔοικεν ἡ ἀσέβεια καὶ
 ἀμαθία τὰ τοιαῦτα ἀποπα καὶ πάσχειν καὶ ἀποφαί-
 νεσθαι. Δέον γάρ τὴν τοῦ ὁμοίου καὶ ἀνομολοῦ με-
 ταχειρίζεσθαι φωνήν, ἃ τοῖς εἰρημένοις ἐνυπάρχει,
 καὶ πρὸς τὸ ποιεῖν ἀνάγεται, ὡς ἂν οἱ περὶ ταῦτα
 ἐσχολαχότες εἴποιεν, ὅθεν ἦν αὐτῷ ποσῶς καὶ κατὰ
 βραχὺ τοῦ περὶ τούτων ἐφικέσθαι λόγου, τὸ ταῦτον
 ἐνταῦθα προάγει, ᾧ σύζυγον τὸ ἕτερον, καὶ περὶ τὴν
 οὐσίαν θεωρεῖται. Ὅν οὐδὲ μία πρὸς τὰ προκείμενα
 χρεῖα. Τὸναὐτὸν δὲ μοι δοκεῖ, μηδὲ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο,
 B δ' φύσεις ἀφορίζει, παρητηθεῖαι λέγειν ἐπὶ τῶν τοιού-
 των, τὸ δὲ ἄλλος καὶ ἄλλος εἰσάγειν· ἐπεὶ τὰς ὑπο-
 στάσεις χαρακτηρίζει, αἷ περ ἕλλον ἐξ ἄλλου ποιοῦσι,
 καὶ πολλὰς ἐξ ἀνάγκης ὑποστάσεις διδόναι, καὶ τοσού-
 τους Χριστοὺς, ὅσαι περ καὶ εἰκόνες γίγνοιντο. Καὶ
 οὕτως ἔσονται υἱοὶ πλείους, ἵνα λοιπὸν καὶ τὸ Μορ-
 φῆς ὄνομα ἐκποδῶν γένοιτο. Τούτους δὲ πότερον
 τῆς ἀσεβείας, τίς διαμαμῆταιτο, ἢ τῆς ἀνοίας διαγε-
 λάσειε, καὶ ὁπόσον οὐδὲ παραστήσει καὶ εἰπεῖν
 ἔστιν; Ἄλλ' ὁ μὲν περὶ τούτων λόγος ἐνταῦθα ὀριζέ-
 σθω· οἱ δὲ ὁ θεὸς καὶ ὑπερούσιος Λόγος οὐ πέφυκε
 γράφεσθαι, ἢ περιγράφεσθαι, οὔτε μὴν καθ' ἡμᾶς
 C γεγωνὶς ταῦτα πέπονθε (τίς γὰρ οὕτω κτηνῶδης καὶ
 ἀνόητος καὶ τὴν ψυχὴν ἐσκοτισμένος, ὃς τὸ ἀμφιβολοῦν
 σχολῇ; οὐδὲ γὰρ τῆς φυσικῆς ἐξέστηκεν ἰδιότητος), διὰ
 δὲ τὸν αὐτὸν λόγον, οὐδὲ ἡ σὰρξ ἐνωθεῖσα τῷ Λόγῳ
 ἀπερίγραπτος γέγονεν, ἐδείχθη, ὡς οἶμαι, ἱκανῶς διὰ
 πλείονων, καὶ ὡς τὰ ἀναφανέντα ἐκ τῶν λόγων τῶν δι'
 ἐναντίας, διὰ τῶν οἰκείων ἐγχειρημάτων τὴν περι-
 τροπὴν καὶ τοὺς ἐλέγχους, τῆς ἀληθείας συναρμο-
 μένης, ἐδέξαντο.

λβ'. Ἀσέπεται λοιπὸν περὶ τῆς διαιρέσεως, ἣς
 ἀφρόνως καὶ ἀνοήτως παρεπλάσαντο, καὶ τοῦ ταύ-
 της τρόπου διαλαβεῖν. Ἀλλὰ πρότερον ἐκεῖνο δι-
 απορεῖν ἄξιον, ποίῳ δὴ τρόπῳ ὁ τὴν σάρκα περι-
 γράφων ἦτοί εἰκονίζων (συγχεχωρήσθω γὰρ τὰ νῦν
 D τὸ ἀδιάφορον· ταῦτον γὰρ παρ' ἐκείνῳ ἀμφοτέρα

(40) Macarius. "Ὁν σεβόμεθα Θεάνθρωπον Σωτῆρα,
 τοῦτου καὶ τὴν εἰκόνα διακραυῶντες ἐπαγαλλιόμεθα,
 κ. τ. λ. Χαρά τις ἀνεκλάλητος, καὶ στηριγμα πῆ-
 στω, καὶ βίον κατόρθωσις ἡμῖν γίνεται ἐκ τοῦ τὰς
 ἱεροτύπου; τῶν εἰκονισμάτων μορφώσεως καὶ προσ-
 κυνεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι· τῶν τε γὰρ πιστῶν ἐστὶν
 ἀγαλλίασις ὁ χαρακτήρ τοῦ Δεσπότητος βλεπόμενος,
 καὶ τῶν ἀληθείας δογμάτων ἐρεῖσμα γίνεται τὰ τῆς
 οἰκονομίας καθορώμενα· καὶ πρὸς ἀρετὴν δὲ προ-
 τρέπει μάλιστα τῶν ἐκλεκτῶν ἀριστεύματα καθύπε-
 ρούμενα. Αὐτῇ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἡ θεολογία·
 τοῦτο τῶν θεῶν δογμάτων τὸ κεφάλαιον· οὗτος ὁ
 τῆς ἐκκλησιαστικῆς· εἰκονογραφίας λόγος. Quem
 colimus theandricum Scriptorem, huius imaginem

pariter significat esse simile. Quæ cum ita se ha-
 beant, cuinam recte intelligenti non sit exploratum,
 aliud esse Christi imaginem, aliud Christum? So-
 lus hic sapientissimus nota omnibus nesciens, im-
 petum suum suosque ductores sequitur; quem po-
 tius oporteret, si quem rei convenientis sensum
 haberet, saltem propter relationem, si nihil aliud,
 quam ad archetypum seu Christum icon habet,
 hanc venerari et amore prosequi (40). Constat
 igitur, nonnisi impietatem atque insecitiam hæc pati
 ac pronuntiare. Nam cum ille debuisset vocabula
 similis et dissimilis usurpare, quod utrumque præ-
 dictis rebus inest, atque ad certam quamdam qua-
 litatem refertur, ut harum disciplinarum gnari di-
 cent, unde ei licuisset aliquantulum ac pedetentim
 B ad hanc loquendi peritiam devenire; ipse contra
 unam eandemque rem esse asserit, cui potius di-
 versa alia associata est, et circa substantialium spec-
 tatur. Sed neutra re huic proposito opus est.
 Æque autem mihi videtur Mamonas ne postu-
 lare (41) quidem ut in his dicatur aliud et aliud,
 quod naturas distinguit, sed alius et alius inducere,
 quoniam personas figurat, quæ alium ex alio fa-
 ciunt, multasque personas invehere, totique Chri-
 stos quot sunt icones. 47 Atque ita sicut filii plu-
 res, ut proinde Unigeniti etiam nomen de medio
 tollatur. Jam horum ita sententium, utrum impie-
 tas vituperanda sit, an stultitia potius irridenda, id
 rem adæquantibus verbis haud exprimere possumus.
 C Sed de his rebus oratio hic concludatur. Nam quod
 divinum et supersubstantiale Verbum nec pingi
 possit nec circumscribi, quodque ne apud nos qui-
 dem versans id pati potuerit (quis enim ita bellui-
 nus stolidusque sit ac tantopere animo obtenebra-
 tus, qui de hoc dubitet? quandoquidem a sua
 naturali proprietate nunquam discessit); quodque
 ipsius Verbi causa, caro illi unita haud evaserit
 incircumscripita, satis ut puto diuque ostensum fuit;
 quodque item adversariis demonstrationes
 ipsis illorum argumentis eversæ fuerint, veritate
 auxiliante, ac refutata.

32. Superest jam, ut de separatione, quam
 stultæ et inconsiderate conflaxerunt, ejusque modo,
 verba faciamus. Sed in primis addubitare æquum
 D est, quoniam modo is qui carnem circumscribit seu
 figurat (concedatur enim interim nihil hæc differre,
 quandoquidem ambo a Mamona irrationabiliter

quoque retinere gestimus, etc. Gaudium quoddam
 ineffabile, fideique robur, et rectum vitæ genus nobis
 contingit ex sacrarum imaginum veneratione ac stu-
 dio. Certe fidelibus lætitiarum conciliat spectata Do-
 mini figura, et verorum dogmatum firmamenta fiunt
 res incarnationis corporaliter observatæ. Tum etiam
 electorum præclara gesta picturis descripta, ad vir-
 tutem maxime adhortantur. Hæc est orthodoxæ fidei
 theologia, hoc divinorum dogmatum caput, hæc ec-
 clesiasticæ iconographiæ ratio.

(41) Quoniam præcedit μή, videtur hic, nisi fallor,
 ita significare παρητηθεῖν, ut salva sit theologia.
 Et quidem pro simplici petere, apud auctores hoc
 verbum aliquando ponitur.

unum reputantur) « ab unito divino Verbo separet, ac tantummodo creaturam faciat Christum, ita ut divina natura in eo non sit; » num mente tantum ac verbotenus separat, an sensibiliter etiam ipsoque opere? Etenim in his grandis differentia spectatur. Nam cum separationis mentionem faciat, modum quo hæc separari iudicat, minime ostendit. Et siquidem mente tantum fieri separationem diceret, nos quoque assentiremur; id enim in nostra quoque doctrina est, excepta circumscriptione. « Nam cum naturæ animo et cogitatione distinguuntur, nomina quoque simul dividuntur, ait theologus (42). Audi Paulum dicentem: *Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ* ³⁷; Christi quidem Deus, Pater autem gloriæ. Quamvis enim utrumque unum est, non tamen natura, sed conjunctione. » Valde utique laudandus Mamonas erat, si hac in parte substitisset, etenim nulla nobis hac super rem jam verba effluerent; neque ipse linguam contra nos vibrasset, cum pari honore ac Verbum picturam fore diceret. Sed in præsentī hoc non dicit; nunquam enim theologorum dogmatibus aurem præbuit, quia inter horum magisteria versari ei non placuit, propterea quod carnis tantum stimulis et cupiditatibus victum se tradidit.

Ad alterum itaque dictionis significatum stulte impieque converti eum necesse est, atque hoc pro dogmate habere, quod nempe sensibiliter ipsoque facto, ea quæ inseparabiliter sunt unita separentur. Narrare autem nobis debuisset hic sapientissimus, quali vi atque efficacia supernaturalem illam miramque unionem, quæ omnem loquelam mentemque superat, eam scilicet qua Verbum substantialiter habitans in sanctissima Deipara Virgine totum hominem toti sibi hypostatica unione copulavit, quam solus Deus efficere poterat; quomodo, inquam, circumscribens aut effligians separet, Deumque seorsum, itemque hominem seorsum secernat; et num fieri possit, ut eam rem Verbum patiat, atque a semel unita sibi carne separetur, an hoc potius nunquam usuvenire queat. Nam si primum concedatur, passio utique Verbo accidet. Quod si patiat, etiam circumscribetur. Num vero id ante unionem passum est? Atqui hoc impossibile; non enim patitur, cum sit naturaliter impassibile. **48** Ergo ne ab unita quidem sibi carne separari naturaliter poterit. Quod si postea id est effectum, ubinam id usuvenit? Quænam oratio, rem quæ supra omnem orationem est attingens, et de incomprehensibilibus mente ac lingua ineffabilibus disserens, inseparabilem illam inconvertibilemque naturalem conjunctionem laxare poterit?

« Sed etiamsi non separetur, certe circumscribetur; » ideoque metuit circumscriptam dicere carnem, quasi reapse circumscriptionis passionem

ἀλόγως λελογίσται) « τοῦ ἡνωμένου θεοῦ Λόγου διίστηται, καὶ κτίσμα μόνον ποιεῖ τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν θείαν φύσιν μὴ εἶναι εἰς αὐτόν, » Ἐπινοία τοῦτο καὶ λόγῳ μόνον διαίρει, ἢ αἰσθήσει καὶ ἐνεργείᾳ; Ἐν οἷς πολὺ τὸ διάφορον δείκνυται. Τὸν γὰρ τῆς διαιρέσεως λόγον εἰσαγαγὼν, τὸν τρόπον καὶ ὃν διαίρεσθαι ταῦτα διαρρίξεται, ἥκιστα παρεστήσεται. Εἰ μὲν οὖν ἐπινοία μόνον ἔλεγε, καὶ αὐτοὶ συμφήσομεν, τοῦτο γὰρ καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς λόγος ἔχει, πλὴν γε τοῦ περιγράφεσθαι. « Ἡνίκα γὰρ αἱ φύσεις διίστανται ταῖς ἐπινοίαις, ὁ θεολόγος φησὶ, συνδιαίρεται τὰ ὀνόματα. Παύλου λέγοντος ἀκούσον· *Ἰνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης*, Χριστοῦ μὲν Θεός, τῆς δὲ δόξης Πατὴρ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφοτέρον ἔν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ. » Πολλοὺ γὰρ ἂν ἄξιος ἐφάνη, εἴπερ ἐπὶ τοῦδε τοῦ μέρους ἔστηκε, καὶ οὐδεὶς ἦν ἡμῖν ὁ περὶ οὗτου λόγος· οὐδὲ αὐτὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τῆς γραφῆς ἔξει. Ἀλλὰ τοῦτο νῦν οὐκ ἔφη· οὐδαμῶ γὰρ τοῖς τῶν θεολόγων δόγμασι τὸ οὗς παρατεθείκεν, ἐντραπῆναι τοῖς αὐτῶν διδάγμασιν οὐκ ἀνασχόμενος, τοῖς δὲ τῆς σαρκὸς μόνον ὀρμήμασι καὶ θελήμασιν ἐξανδραποδιζόμενος.

Ἐπὶ τὸ ἕτερον οὖν τοῦ λόγου σημαίνοντον ἀνάγκη ἀλόγως καὶ δυσσεβῶς αὐτὸν ἀποκομίζεσθαι, καὶ τοῦτο δογματίζειν, ὅτι δὴ ἐνεργείᾳ καὶ αἰσθήσει τὰ ἀχωρίστως ἡνωμένα διαίρεται. Διασαφῆναι δὲ ἡμῖν δεῖ τὸν σοφώτατον, πολὺ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τὴν ὑπερφύσιν καὶ θαυμασίαν ἐκείνην ἔνωσιν, καὶ λόγῳ παντὸς καὶ νοῦ ὑπερέκεινα, καθ' ἣν ὁ Λόγος οὐσιωδῶς ἐνοικήσας ἐν τῇ πανάγῳ καὶ Θεοτόκῳ Παρθένῳ ὅλον ἄνθρωπον ὅλην ἑαυτῷ συνῆψεν ἐνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν, ἣν Θεοῦ μόνου ἦν ἐργάσασθαι, διαίρει ὁ περιγράφων καὶ εἰκονίζων, καὶ διίστησι Θεὸν ἰδικῶς, καὶ ἄνθρωπον ἰδικῶς· ὡς πεφυκὸς ἄρα τοῦ Λόγου τοῦτο πάσχειν, καὶ διίστασθαι τῆς ἀπαξ ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκὸς, ἢ οὐδαμῶς πεφυκὸς ταῦτα; Εἰ μὲν γὰρ τὸ πρῶτον δοθείη, καὶ πάθος ἂν προσριφεῖται τῷ Λόγῳ. Εἰ δὲ πάθοι, καὶ περιγραφῆσεται δόλου, πέπονθε δ' ἂν τοῦτο καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως. Ἀλλὰ μὴν τοῦτο γε ἀδύνατον· οὐ γὰρ ἂν πάθοι, ἀπαθὴς γε ὡς φύσει· οὐκοῦν οὐδὲ διαστήσεσθαι τῆς συντημένης αὐτῷ σαρκὸς, φύσιν ἔξει. Εἰ δὲ τὸ δεύτερον, καὶ οὐ πέφυκε τοῦτο; Τίς ὁ λόγος ὁ τῶν ὑπὲρ λόγον ἀπτόμενος, καὶ ἃ μῆτε νῦν ληπτὰ, μῆτε λόγῳ ῥητὰ ἐπιών, ὅς τὴν ἀδιάσπαστον ἐκείνην καὶ ἀτρέπτον καὶ φυσικὴν συνάφειαν λυμῆνασθαι δύνησεται;

« Ἀλλ' εἰ οὐ χωρίζεται, συμπεριγραφῆσεται πάντως. » Καὶ διὰ τοῦτο δέδοικε περιγραφτὴν λέγειν τὴν σάρκα, ἀγνοῶν ὅτι τῷ ἐντι πάθος περιγρα-

³⁷ Ephes. i, 17.

(42) S. Gregorius Nazianzenus orat. 30, n. 8, in editione PP. Maurinorum.

ἡς τῷ Λόγῳ ἐπεισάγει. Τί γὰρ ἄλλο τοῦτο ἢ πάθος; Α καὶ περιπέπτωκεν ἐξ οὗ ψεύγειν ἔδοξεν, ὡς εἴ γε τοῦτο ἦν, περιεγέγραπτο ἂν ὁ Λόγος, οὕτω πάσχειν πεφυκώς καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως πρὸς τὸ σῶμα, οὐ δι' αὐτὴν γε τὴν ἔνωσιν. Εἰ δὲ φύσει ἀπερίγραπτος, καὶ ἐν σώματι συναπτόμενος διατηροῖται ἂν τὸν ἑαυτοῦ λόγον ὡς θεὸς τῆς φυσικῆς ἀοριστίας, καὶ ἀπερίγραψίας πάμπαν ἀπαράτρωτον καὶ ἀμείωτον. Οὐδὲ γὰρ τὰ οἰκεῖα τῷ σώματι πάσχοντι συμπάθει ἂν ὁ Λόγος οὐσιωδῶς ποθεν, ὡς οὐδὲ ἐκ τοῦ ἀπαθοῦς καὶ ἀναλλοιώτου εἰς τὸ παθητὸν καὶ ἀλλοιωτὸν περιτραπείη ποτ' ἂν· οὐ τοίνυν οὐδὲ τοῦ κατ' αὐτὸν σώματος περιγραφομένου συμπεριγραφῆσθαι. Ἄτοπον οὖν καὶ ἀνόητόν ἐστι καὶ ἀσεβές, τὸ ἀποφαίνεσθαι διαιρεῖσθαι ἐκ τοῦ εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστὸν, ἢ συμπεριγράφεσθαι. Τῷ δὲ οὐ περὶ τούτων προηγουμένως ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπινενόηται αὐτῷ τὸ ἀπερίγραπτον, ὅσον ὄργανόν τι ἐπιτήδειον ὕπηρετόν τῷ δυσσεβεῖ θελήματι· ὃ προσχρησάμενος, χρησιμεύον πρὸς καθάρσεις τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐρεν οἰκονομίας.

λγ'. Θαυμάσαι δ' ἂν τις αὐτοῦ τῆς σοφίας τὸ μεγαλοφυὲς, πῶς ἐκεῖνο πέπονθε λαθῶν, ἡνίκα αὐτῷ λεπτῶς καὶ ἀπεξεσμένως τὰ τοῦ λόγου ἐξήτασται καὶ διερευνῆται· τῷ γὰρ ἀπεριγράπτῳ τιμήσας Χριστὸν, καὶ τῷ κευρώσθαι τῆς σαρκὸς εἰ περιγράφοιτο, τὸν περὶ τῆς παναγίας αὐτοῦ ψυχῆς λόγον ὑπερθέμενος, ἀγέρας τὴν ταύτην ἐν τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασι καταλέλοιπε. Τί οὖν; Ἐδέκει χωρίζειν τὴν ψυχὴν τὴν περιγράφοντα Χριστὸν ἐκ τοῦ σώματος, ἵνα μετὰ τοῦ λόγου, καὶ τὴν ψυχὴν προσαφηρηκῶς εἴη· ὅποτε γραφομένου τοῦ σώματος ἀφίστασθαι ἔμελλε, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεός, Λόγος· ἐπεὶ περ οὐδὲ αὐτὴ φύσιν ἔχει τοῦ γράφεσθαι. Πάλιν γὰρ φιλοπευστοῦσι καὶ λίαν ἀποροῦσιν ἡμῖν, οἱ τοῦ σοφοῦ λόγοι καὶ οἱ ἐκεῖθεν νῦν σοφιστεύοντες, ἢ ἄλλῃ θέστερον εἰπεῖν ἀνοηταίνοντες διεκρινεῖν τωσαν (ἐτι γὰρ καὶ τοῦτο τῶν ἀτόπων αὐτοῖς ὑπολείπεται)· ἔμφυχος ἄρα ἡ κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ χαρακτηριζομένη τοῦ προσειληφότος θείου Λόγου, ἢ ἄψυχος ἀπονοστήζεται; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔμφυχος, νεκέρωται πάλιν τὸ κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπειον, καὶ πάλιν ἐν νεκροῖς ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, καὶ πάλιν ἀνασταυροῦται καὶ παραδειγματίζεται, καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῆς, ἀλλὰ καὶ πολλακίς καὶ ἀεὶ, ὅσον καὶ εἰκονίζεσθαι συμβῆσθαι. Τὸ δὲ ἄψυχον φῆσαι τις μὴδὲ μετοίχεσθαι ποι, ἀκίνητόν γε ὂν, καὶ μεταβαίνειν οὐχ ὁδόν τι. Πρὸς δὲ, καὶ δῶλον ὅπου ἡ ψυχὴ μεταστέλλεται. Εἰ γὰρ τὸν Λόγον ἀναπληροῦν τὴν τῆς ψυχῆς τόπον ὥσπουσι, σαφῶς τῆς Ἀρειανικῆς μανίας τὸ δόγμα ὑπολείπεται. Εἰ δὲ ἔμφυχος ἀπρόβηγνται, ποῦ ποτε ἄρα ἀποχωρήσει, τῆς ἐκείνων μανίας εἰπεῖν ἀκόλουθον. Ὡς ἄρα ἔθθα τὸ πάντων οἰκεῖστατον καὶ ἐγγύτατον ἐναύλισμα παρ' αὐτοῖς νομιζόμενον τυγχάνει.

Τί δὲ τοῦτο ἐστίν; Ἐπειδὴ βούλονται τῷ ἀρχετύπῳ ταύτῃ εἶναι μάλιστα τὸ ἐξεικόνισμα, καὶ ἀμφοτέρω ὑπάρχειν ὁμοούσια, καὶ οὐδὲν τὴν διαφορὰν κεκτῆ-

Verbo inferat. Quid enim hoc aliud est quam passio? Et en illuc incurrit, unde fugere sibi videbatur. Nam si hoc ita se haberet, profecto circumscriptum fuisset Verbum, quoniam ita natura comparatum fuisset etiam ante unionem cum corpore, non autem propter ipsam unionem. Quod si natura est incircumscriptum, corpori quoque conjunctum, utique semet conservaverit, utpote Deus, in physica infinitate et incircumscriptione prorsus illaesus ac nullatenus imminutum. Neque enim quæ sibi propria patitur corpus, eadem unquam comparitur in propria substantia Verbum, quod ex impassibili et immutabili in passibile atque mutabile converti nunquam potest. Non ergo, etiamsi corpus ejus sit circumscriptum, Verbum circumscribetur. Absurdum itaque, insanum atque impium est dicere dividi Christum, dum figuratur, aut simul circumscribi. Verumtamen Mamona non hic est principalis dicendi scopus, sed incircumscriptum excogitavit tanquam instrumentum improbæ suæ voluntati apte deserviens; cujus usum Servatoris nostri œconomia evitendæ idoneum comperit.

33. Mirari autem licet ingenitam huic homini sapientiæ magnitudinem, quomodo illud non senserit, dum subtiliter et accurate res verbi scrutaretur atque disquireret: nempe quod dum Christum incircumscriptione honorat, eumque separari a carne asserit si circumscribatur, de sanctissima ejusdem carne simul dicere omittens, inhonoram hanc in dogmatibus suis reliquit. Quid ergo? Videtur is, qui Christum circumscriberet, animam quoque ejusdem a corpore separare, et una cum Verbo animam quoque illi eripere; siquidem illa a picto corpore, haud secus quam divinum Verbum abfutura est; nam nec ipsa pingi suapte natura potest. Rursus enim sciscitantibus nobis ac dubitantibus, istius sapientis sermones, necnon illorum qui exinde nunc arguantur, vel ut verius dicatur insaniant, quæso explicant (hoc enim adhuc illorum absurditati superest); dicant isti, inquam: Animatane Christi humana forma, dum figuratur, an inanimata, ab assumente divino Verbo discedit? Nam si inanimata, moritur iterum Christi humanitas, rursusque fit inter mortuos qui inter illos liber erat, rursus crucifigitur, et spectaculo proponitur; neque hoc semel, sed sæpe ac semper, quotiescunque figurari contigerit. Porro inanimatum, dicet aliquis, nec aliquoversus pergere propter suam immobilitatem potest, neque transilire. Insuper inexploratum est, quoniam se anima transferet. Nam si forte velint Verbum animæ loco esse, manifeste hinc Arianæ hæreseos dogma existit. Sin animata humana Christi forma separatur, quoniam denique ista abeat, istorum insanix consentaneum erit dicere. Scilicet hic maxime proprius et obviis, in quo hi versentur reputatur locus.

Quis hic, inquam, locus? Volunt scilicet idem omnino atque archetypum esse simulacrum, et utrumque esse consubstantiale, nihilque invicem

differre putant; ita 49 ut ipsa icon quæ divinum illum sacrumque characterem repræsentat et exprimit, similis cum simili concurret, fiatque propria et connaturalis, utpote consubstantialis. Quæ si ita se habent, oportebit ne motu quidem sensuque iconem carere, sed vim de loco in locum transitive habere, ut istorum error est; atque omnino et agere et pati quæcunque animatæ rei propria sunt et dignoscuntur; neque jam iconem, sed animatum ac rationale animal esse, ab his credi oportebit; quodque necessario consequitur, divinum quoque Verbum corpore suo spoliari. Quomodo autem hæc in Christum conferentur? Vel quibus viribus pictor propositum suum exsequetur? Haud aliter certe quam pingendi artificio. Ergo opus erit, ut plus quam divinum atque admirabilem pictoriam artem existimemus, vimque attrahendi efficiendique magnetæ potioem in tabulis habere: jamque dogmatis instar erit, pictorum artem validiore quam Verbum potentia præditum esse: quatenus hæc quidem carnem ei unitam abstulit, ipsum autem Verbum spoliatum fuit, et Christi hypostasis dissoluta. Nonne hinc videtur passio omnium inlirmissima Verbo attribui?

34. Cur hoc illorum, qui Christolyti dicuntur, abominandæ hæreseos absurditati cedat? Unde igitur invictus hic et insuperabilis inimicus Christianique oppugnator, hic parvus simul violentusque tyrannus, pictorum, inquam, atque sculptorum ars? Quæ tanta inest huic vis atque efficacia, ut Deum valeat dotibus suis, haud sane accidentibus et exterioribus, sed insitis et hypostatice copulatis, spoliare ac depopulari, ipsamque hypostasim dissociare? Ergone quod Verbum volens assumpsit, id invitatus deposuit? Hæc demum quodnam impietatis cultum non superant? Sic enim ars morte ipsa validior comperitur: nam quod mors, quo tempore cruce erecta Christum interfecerunt, non potuit, hoc ars egregie strenueque patravit. Nulatenus enim Verbum a sanctissima vivificaque carne sua separatum fuit, ne momentaneo quidem illo perbrevis tempore, quo pro nobis mortem Christus pertulit, cum ob clementi-simam benignamque naturam suam ad inferos quoque perrexit, ut illic carcere clausis spiritibus libertatem nuntiaret ac largiretur, vinculisque quibus tenebantur resolveret. Quomodo ergo quod mortis viribus non est effectum id pictor pareat? et ille qui fortem alligavit 50, ab infirma adeo vilique arte vicissim fuit alligatus? Profecto sic videbitur ars pictoria atque sculptoria majore quam mors cædendi ac separandi facultate pollere: atque ita nihil omis-

Sed quid opus est tam vitanda atque abominanda

50 Matth. xii, 29.

* Περὶ Χριστολυτῶν τῶν λεγόντων τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, τὸ ἐμψυχὸν σῶμα αὐτοῦ καὶ τὸ καταλελοιπέναι, καὶ γυμνῇ τῇ θεότητι ἀνελθῆναι εἰς οὐρανοῦς. *De hæreticis Christolytis, qui dicunt Christum in resurrectione corpus suum animatum deseruisse, nudaque cum deitate in cælum relictæ.*

σθαι δοξάζουσιν, ἢ αὐτὴ ἡ εἰκὼν ἡ ἀφομοιούμενη καὶ ἐναποματτομένη τὸν θεὸν ἐκείνον καὶ ἱερὸν χαρακτῆρα, ὡς τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοιον προσδραμεῖσθαι, καὶ οἰκειωθῆσεσθαι καὶ συμψυθῆσεσθαι γε ὡς ὁμοούσιον. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτως, ἔδει κινήσεως καὶ αἰσθήσεως μὴ ἀμοιρεῖν τὴν εἰκὼνα, καὶ τὴν ἐκ τόπου εἰς τόπον μεταθετικὴν ἔχειν δύναμιν κατὰ τὴν ἐκείνων πλάνην, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν ἐνεργεῖν τε καὶ πάσχειν, ὅσα τοῦ ἐμψύχου ἐστὶ καὶ γνωρίζεται, καὶ μηκέτι εἰκὼνα, ἀλλ' ἐμψυχὸν ζῶον λογικὸν αὐτοῖς δι-ομολογεῖσθαι. κατὰ δὲ τὸ ἐξ ἀνάγκης ἐπόμενον, καὶ τὸν θεὸν Λόγον τοῦ ἑαυτοῦ ἑσπερησθαι σώματος. Πῶς δὲ Χριστῷ ταῦτα συνεχρήσεται; Ἡ διὰ τίνος ἐνεργήσει ὁ γράφων, καὶ ὅπως ἐξανύσει τὸ βεβουλευμένον; Οὐκ ἄλλως, ἢ ἐκ τῆς τῶν ζωγράφων φιλοτεχνίας. Εὐ-καιρον δ' ἂν εἴη θειοτέραν τινὰ καὶ θαυμασιωτέραν τὴν ζωγραφικὴν εὐτεχνίαν ὑπολαμβάνειν, καὶ μαγνή-τιδος πλῆθος τὸ ἐλκτικὸν καὶ δραστήριον πρὸς τὸ γρα-φόμενον ἔχουσαν. καὶ δὴ δογματισθῆσεται τῶν ζωγρά-φων ἡ τέχνη, τῆς τοῦ Λόγου ἀλκιμωτέρα δυνάμειος· καθὼς ἡ μὲν ἀφελετο τὴν σάρκα ἡνωμένην αὐτῷ, ὁ δὲ ἀφῆρθη καὶ λέλυται ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ. Οὐ δοκεῖ ἐντεῦθεν τῷ Λόγῳ πάθος προστερίβεσθαι πάν-των παθῶν ἐμπαθέστερον;

35. Τί τοῦτο τῶν λεγομένων Χριστολυτῶν καὶ τῆς ἐκείνων βδελυρίας αἰρέσεως, πρὸς ἀτοπίαν καταδεί-σασθαι; πῶς οὖν ὁ δυσάντητος καὶ δυσμενὴς ἐχθρὸς καὶ Χριστοῦ πολέμιος, ὁ μικρὸς οὗτος καὶ βίαιος τύ-ραννος, ἡ τέχνη; Ποία ἄρα ἡ ἐν αὐτῇ δύναμις καὶ ἐνέργεια, ὥστε κατισχύσαι θεὸν τῶν οἰκείων ἀποστε-ρεῖν καὶ διαρπαγεῖν; καὶ ταῦτα οὐ τῶν περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ τῶν κατ' αὐτῶν, καὶ τῶν καθ' ὑπόστασιν ἡνω-μένων, οὐ τῶν ἐξουθεν τινων, καὶ αὐτὴν μάλλον λε-λῦσθαι τὴν ὑπόστασιν; Καὶ ὁ ἐκὼν ὁ Λόγος προσ-έλαβεν, ἄκων ἀπέβαλε; Ταῦτα δὲ ποίαν ἀσεβείας ὑπερβολὴν οὐχ ὑπερβαίνει; Εὐρεθίζεται δὲ οὕτω γε ἡ τέχνη, καὶ θανάτου ἐπικρατεστέρα· ὅπερ γὰρ τῷ θανάτῳ, ἡνίκα τὸν σταυρὸν πηξάμενοι τὸν Χρι-στὸν ἀπεκτόνασιν οὐκ ἐξεγένετο, τοῦτο τῇ τέχνῃ εὐπρεπῶς μάλα κατώρθωται. Κατ' οὐδένα γὰρ τρό-πον ὁ Λόγος τῆς παναγίας καὶ ζωοποιου αὐτοῦ σαρκὸς καὶ ψυχῆς κεχώριται, οὐδὲ κατ' αὐτὸ τὸ ἀκαριαῖον τοῦ χρόνου καὶ βραχύτατον, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἴλετο θάνατον· ὡς φύσει ὑπεράγαθος καὶ φιλόανθρωπος, καὶ εἰς ἔξου πορευθεὶς, τοῖς ἐν φυλα-κῇ πνεύμασι τὴν ἐλευθερίαν κηρύξας ἐχαρίσατο, καὶ τῶν δεσμῶν ἀνῆκεν οἷς ἐκεκράτητο. Πῶς οὖν ἂν τῷ θανάτῳ κατ' ἰσχὺν οὐ περιγέγονε, τὴν ζωγράφῳ διήνυσται; καὶ ὁ δῆσας τὸν ἰσχυρὸν, ὑπὸ τῆς τέχνης ἀσθενοῦς οὕτω καὶ εὐτελοῦς ἀντιδίδεται; Δέδοκτο ἂν αὐτὸ τομώτερόν τε καὶ διαιρετικώτερον τοῦ θανάτου, τὸ εἰκονίζειν καὶ γράφειν, ἵνα μὴ ζῆν εἰς ἀσεβείας ἀφορμὴν ἀπολίποιτο.

* Ἀλλὰ τί δεῖ πλειόνων τῶν οὕτω φευκτῶν καὶ

ἀπὸ πηγῶν, πρὸς τὸν γεννητόρα τούτων εἰπεῖν, ὅτι Σε τοιαύταις χάρισι τὰ σά στεφανοὶ νοήματα · τοιαύταις ἀμοιβαῖς σε κατακροτοῦσι τὰ τῶν σῶν λόγων τῶν σοφῶν καὶ ἐντέχνων προβλήματα · οὕτως σοι τῶν σῶν δογμάτων τὸ ἐν θεωρίᾳ ἐπιρρέμενον καὶ ὑψηλὸν, εἰς φιλοτιμίαν μέγιστον; Ἄρα οὐ μεθύοντων ἐκφρονέστερα ταυτὶ τὰ ληρήματα; Ἄρα τῶν μελαγχολούντων ἢ βακχευόντων οὐκ ἀλογώτερα; Τοιαῦτα τῶν κατὰ τὴν λαιμὸν καὶ τὴν γαστέρα μαργαρινόντων τὰ ἀπὸ πηγῶν · τοιαῦτα τῆς φίλης καὶ ἡδίστης κοπρίας αὐτῷ τὰ γεώργια · τοιαῦτα τῶν ἀμέτρων ἐμέτρων καὶ τῆς κυνώδους ἐκείνης καὶ χοιρείας ζωῆς καὶ τοῦ θηριώδους τρόπου, τὰ δόγματα · τοιαῦτα τῶν ἀλόγων ζώων ἰχθυηλατούντων τὰς δι-εξόδους · τοιαῦτα τῶν τοῖς αἵμασι τῶν Χριστιανῶν βαπτίζοντων τὰς χεῖρας, καὶ τῶν κατὰ Χριστοῦ δεξιᾶν ὀπισθάντων · τοιαῦτα τῶν καταξινόντων τὰς ἀνθρωπείας σάρκας τὰ εὐρήματα. Ἄλλ' ἀρμόσει γε τοῖς οὕτω φρονεῖν ἐλομένοις τὸ ἱερὸν ἐξεῖναι λόγιον, ὅτι Ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσεις, καὶ ἡ καρδίᾳ αὐτοῦ μάταια νοήσει, τοῦ λαλεῖν πρὸς Κύριον πλάνησιν. Τὸ γὰρ οὕτω νοεῖν ποῖας νοδὸς ἀκραιότητος; οὐδ' ἂν οἱ τὸν νοῦν παρενηνεγμένοι οὕτω ποτὲ ἐννοήσειαν ἢ λέξειαν.

λε'. Ὁ Σωτὴρ ὑπερβλῶσει φιλανθρωπίας φέρων, ὑδριζόμενος, λιθαρίζμενος, τῶν κακῶν τὴν κορωνίδα τὸν ὑψίστου ἀνταλᾶς, οὐ πέπονθε ταῦτα · εἰκονιζόμενος; πάθοι ἂν ποτε; Ὡς γὰρ ἐκεῖ οὐδὲν πέπονθεν, ὅσον ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ὁ Λόγος οὐ κερχωρίσμενος τῆς σαρκὸς, ἠνωμένους δὲ καὶ ἀδιαστάτως συνυπάρχων αὐτῇ καὶ πασχούσῃ, οὐδὲ ἐνταῦθα δὴ ποὺ τούτων πάθοι τι εἰκονιζόμενος. Πανταχοῦ γὰρ ἐπίσης ἡμῖν ὁ αὐτός; Λόγος τὸ ἀληθὲς ἔχων συμφυλαχθῆσεται · εἰποὶ δ' ἂν πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ φορέσας τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ, καὶ χοῦκὸν φύραμα, ὡς Οὐκ εἰμὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο ἀπεριγραπτός, ἀλλὰ περιγραπτός. Ὡς οὖν ἐδέξατο τὸ κτίσμα τὰς ὕδρεις καὶ τὰς αἰκίας, οὕτως δέξαιτ' ἂν καὶ τὴν ἐν τόπῳ περιγραφὴν, καὶ τὴν γραφὴν, καὶ τὸ εἰκονίζεσθαι, μηδαμῶς τοῦ συννηωμένου καὶ συνυπάρχοντος Λόγου χωριζόμενον.

λς'. Ἄλλ' εἰ τούτων ὁ τρόπος καὶ ὁ τοῦ μυστηρίου σκοπὸς οὐκ ἔγνωσται αὐτῷ, ἐξὸν ἦν πυθέσθαι τοῦ γράζοντος, καὶ ἤκουσεν ἂν παρ' αὐτοῦ, ἂν περ τὸν νοῦν ἑρρωμένον ἔσχε καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς μὴ παρενήνεκτο, καὶ ἔμαθε λέγοντος ὅτι ἄπερ παρὰ τῶν ἱερῶν παρσιλήψαμεν Εὐαγγελίων, τῇ ἀρχαίᾳ καὶ πατρικῇ παραδόσει ἐπόμεινοι, παῖδες παρὰ πατέρων διαδεξάμενοι, ταῦτα καὶ γράφομεν καὶ ἱστοροῦμεν, καὶ οὐδὲν πλέον τῶν θεολέκτων λογίων ἔχομεν. Καὶ εἰ ἐκεῖνα τίμια, καὶ αὐτὰ ἦτω ἢ συμφυλαττόμενα, ἢ συγκαθαιρούμενα, ὡς ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου ἐχόμενα. Ἐπεὶ περ παρ' αὐτῶν ἐμυθήθη-

pluribus persequi, cum satis sit parenti horum dicere, quod Te donis huiusmodi tua commenta coronant; tali te retributione ornant sermonum tuorum tam sapientium et elaboratorum argumenta; adeo tibi dogmatum tuorum speculativa sublimitas et elatio, maximi ad gloriam momenti est! Nonne hæc potius dementiora ebriosis deliramenta sunt? nonne furiosis et bacchantibus insaniora? Illi sunt videlicet ingluvie et ventre intemperantium hominum crepitus; hæc sunt chari hinc et gratissimi sibi stercorationes; hi immensi vomitus, caninaeque illius ac suillæ vitæ et ferini moris dogmata: hæc sunt facinora venatorum hominum qui brutorum animalium indagant vestigia: hi mores sunt cruentas Christianorum sanguine manus gerentium: hæc denique humanas carnes laniantium commenta sunt. Atqui his ita opinari volentibus sacrum illud quadrabit oraculum: *Stultus stulla loquetur, et cor ejus futura 50 cogitabit, ut adversus Dominum fraudulentius loquatur* 50. Reapere quænam sana mens ita cogitet? Profecto ne rationis quidem usu dejecti, sic unquam vel cogitabunt vel loquentur.

55. Servator equidem, ob nimiam suam erga homines benignitatem, acerba passus, contumellis affectus, lapidibus appetitus, malorumque coronidi neci traditus, talia tamen non est olim perpessus; num ergo nunc figuratus hæc patietur? Immo vero, sicut illic nihil est passum Verbum in propria natura, neque a carne separatum fuit, sed illi adhæsit, cum patiente existens inseparabiliter, ita nunc quidem huiusmodi aliquid propter figuram experietur. Ubique enim nobis æqualiterque idem Verbum (45) veram status sui rationem conservabit; dicetque Mamona Christus in terrena etiam icone ac plasmate: Non sum in his incircumscriptus, imo potius circumscriptus. Sicut ergo creatum corpus injurias excepit atque cruciatus, ita etiam se patietur loco circumscribi et pingi ac figurari, quin tamen ab unito et coexistente Verbo discedat.

56. Sed si nec harum rerum ratio, nec mysterii sensus huic homini exploratus est, poterat saltem interrogare pictorem, a quo audisset, si certe mentem firmam haberet, animæque sensibus non esset alienatus, eaque dicente didicisset: Nos quæ a sacris Evangelii didicimus, antiquam Patrum traditionem secuti, quam filii a Patribus ex ordine accepimus, nos, inquam, hæc pingimus et delineamus, nihilque præter divinorum oracula librorum facimus. Quod si illi honorandi sunt, nostra quoque vel simul conserventur vel destruantur, utpote quæ pari jure ac ratione sunt. Etenim a sacris

50 Isa. xxxii, 6.

(45) Vel idem sermo verus nobis constabit. Est enim ambiguitas in vocabulo λόγος, quod modo est Verbum divinum, modo humanus sermo.

Libris docemur, hominem nobis similem factum esse Verbum Dei hypostaticum, et cum hominibus conversatum, idemque nobiscum participasse carnem et sanguinem, et visum invisibile, cruciatus propter nos passum quod erat impassibile, ob suam erga homines charitatem (44). His quamvis tantummodo auditis haud secius quam visis credimus, ut beatitudinem illam consequamur, de qua dictum fuit: *Beati qui non viderunt, et nihilominus crediderunt* 45. Quod ergo fidei tantum oculis vidimus et contrectavimus, hoc etiam pingimus et figuramus (45); haud equidem dividentes aut separantes unitam semel deitatem carnem; nam hoc vel dictu absurdum est, nec cogitari sine summa insania potest; sed et illa facimus, et hæc conservari confitemur, juxta eam, quæ jam inde ab initio perseverat, divinam ac legitimam consuetudinem.

51 37. Quod si tu Evangeliorum veritati minime credis, nos quidem a patrocinando demonstrandoque cessabimus. Vel itaque et icones recipe, vel simul Evangelia quoque dele (46). Apud nos certe haud minus firma sunt ea quæ per fidem nobis insident, quam illa quæ præ manibus sunt, vel ob oculos versantur: tu vero ne his quidem commoveris, ut illorum ab his veritatem haurias; quia totus carnalis es, humique incumbens, et nihil altum de mysteriis nostris intelligis. Num tu solarem radium videns arbori vel alii materię incidentem, mox cæsa arbore existimabis radium simul concisum, quod tamen radii natura pati nequit (47)? Forte etiam si quis solis corpus depingat, revellere se ac separare a luce solem judicabit? Item si candens ferrum cernas a quopiam aqua perfundi, putabisne extinguui et destrui una cum igne etiam ferrum, quod cæteroqui natura non est comparatum ut a frigido et humido detrimentum patiatur, imo potius acui atque obdurari solet? Sed hunc hominem opus esset in hujusmodi rebus paulo sapientius prudentiusque versari, deque illarum natura, veritate duce, existimare: deinde tanquam ex his temibus demonstrationibus atque exemplis, de nostra quoque proposita re cogitare,

45 Joan. xi, 29.

(44) Christi pingendi convenientiam, eumque in imagine venerandi, ita vivide exponit etiam Macarius. Πιστεύεις εἰς Χριστόν; προσκύνησον αὐτόν ἐν εἰκόνι. Τιμᾶς αὐτοῦ τὰ διὰ σὲ πάθη, καὶ ἀναζωγραφεῖς ἀοράτως ἐν διανοίᾳ; ἴδε αὐτὰ καὶ διὰ τῶν ὁμμάτων, ἵν' ἐκατέρωθεν ἁγιασθῇς, κ. τ. λ. Τὸν σταυρὸν ἐνθυμήθητι, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὴν μασσὴν τὴν πλευράν, ἐξ ἧς τὸ αἷμα καὶ ὕδωρ ἡ τοῦ κόσμου ἀνάπλasis· κήρυξον τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἐξ ὧν καὶ δι' ὧν ἡ οἰκονομία πάσα μαρτυρεῖται, καὶ ἡ παγκόσμιος σωτηρία συνίσταται. *Credis in Christum? adora eum in imagine. Honoras eum ob ea quæ tui gratia passus est, atque in mente tua invisibiliter depingis? Spectas eadem etiam oculis, ut utrinque sanctificeris, etc. Cogita crucem, clavos, lanceum, honora latus, ex quo sanguis et aqua, mundi videlicet reformatio: prædica sepulturam et*

μεν, ὅτι ἄνθρωπος καὶ ἡμᾶς· γέγονεν ὁ τοῦ Θεοῦ ἐνυπόστατος Λόγος, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, καὶ μετέσχεν ἡμῖν παραπλησίως αἵματος καὶ σαρκός, καὶ κτίσμα γέγονεν ὁ ἄκτιστος, καὶ ὁ Λόγος ἐπαχύνθη καὶ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὥραθη ὁ ἀόρατος, καὶ πάθη δι' ἡμᾶς ὁ ἀπαθής· κατεδέξατο ὡς φιλόανθρωπος. Ταῦτα πιστεύομεν ὡς περ ἑωρακότες εἰ ἀκούσαντες· ἵνα καὶ τοῦ μακαρισμοῦ τύχωμεν. Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες. Ὁ οὖν ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν διὰ πίστεως, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, τοῦτο καὶ γράφομεν καὶ εἰκονίζομεν· οὐ διαίρουντες οὐδὲ ἀποδιστάντες ἰδικῶς καὶ ἀναμέρος τὴν ἀπαξ ἐνωθεῖσαν σάρκα τῇ Θεότητι· τοῦτο γὰρ καὶ λέγειν ἀποπον, καὶ ἐννοεῖν τῆς ἀνωτάτης παραπληξίας· ἀλλὰ κἀκεῖνα πρᾶσσομεν, καὶ ταῦτα ὁμολογοῦμεν φυλάττεσθαι, κατὰ τὴν ἀνωθεν κεκρατηκυῖαν ἐνθεον καὶ ἐνθεσμον συνήθειαν.

λζ'. Εἰ δέ σοι τὰ τῶν Εὐαγγελίων ἀπίστα, πεπαύμεθα τῆς συνηγορίας καὶ ἀποδείξεως. Ἡ κἀκεῖνα γοῦν δέξαι, ἥ καὶ ταῦτα διάγραψον. Ἦμῖν μὲν οὖν τῶν ἐν χερσὶ καὶ ὑπ' ὀψιν ἡγμένων, οὐδὲν ἤττον βέβαια τὰ κατὰ πίστιν παραδεδομένα ἐγκαθιδρύτα· οὐ δὲ οὐδὲ τούτων ἐπαίσθησιν, ἵνα σοι τὴν περὶ ἐκείνων πιστώσεται ἀλήθειαν, ὅψω σαρκικῶ γε ὄντι καὶ κάτω βριθοντι καὶ οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς μυστηρίων ὑπολαμβάνοντι. Ἡ γὰρ ἰδὼν ἡλιακὴν ἀκτίνα δένδρῳ τυχὸν ἢ ἐτέρᾳ ὕλῃ προσβαλοῦσαν, εἴτα τμηθέντι τῷ δένδρῳ, δόξεις πάντως συναποτεμῆσθαι καὶ τὴν ἀκτίνα, ὅπερ πάσχειν ἢ ἀκτίς· οὐ κέφυκεν, οἴησιν; τάχα δὲ, καὶ εἰ τις τὸ τοῦ ἡλίου σῶμα διαγράφοι, ἀποσχίζειν καὶ διαιρεῖν τοῦ φωτὸς τὸν ἥλιον; ἢ πεπυρακτωμένον σιδήρον ὀρών, ἂν πέρ τις καταχέοι ὕδατι, ὑπολήψῃ συναπασθῆσθαι καὶ συνεφθάρθαι τῷ πυρὶ καὶ τὸν σιδήρον, ὃς οὐδαμῶς φύσιν ἔλαχεν ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ ὕγρου παραβλάπτεσθαι, τοῦναντίον δὲ μάλλον στομοῦσθαι καὶ ῥῶνυσθαι; Ἀλλ' ἐχρῆν οἱ, καὶ τούτοις ἐπιστημονικῶς καὶ ἐμφρόνως ἐπιβάλλειν, καὶ ὡς ἔχουσι φύσεως ταῖς ἀληθείαις ἐπόμενον δοξάζειν, εἴτα ὡς ἐξ ἀμυδρῶν ἐμφάσεων τῶν παραδειγμάτων τούτων, καὶ περὶ τῶν προκειμένων ἐννοεῖν, ὅτι οὔτε συμπεριγραφῆσεται ὁ Λόγος τῇ σαρκί, οὔτε γραφομένης ὁ

D resurrectionem, quæ universam œconomiam rationem testantur, et mundi salutem continent.

(45) Apie Macarius: Ἡ οὐκ οἶδας ὅτι πρὸς εὐσέβειαν μάλλον χειραγωγεῖ δι' ὁράσεως τὰ βλεπόμενα, ἢ δι' ἀκοῆς τὰ λεγόμενα; Καὶ πάντες μὲν ποδηγούνται διὰ τῶν ἐν ζωγραφίαις ὁρωμένων, ὀλίγων δὲ ἐστὶ τὸ συνιέναι τὰ ἐν βιβλίοις γραφόμενα. *Nescis magis ad pietatem deducere quæ visu spectantur, quam quæ sando audiuntur? Etenim omnes a rebus in pictura conspectis erudiuntur, pauci vero librorum scripturas intelligunt.*

(46) Hoc dicit, non quia pictura pari sit auctoritate atque Evangelia, sed quia sacram historiam utrinque pariter cognoscimus.

(47) Hæc similitudo sumitur ex S. Silvestri I. PP. disputatione cum Judæis.

πάντα πληρῶν διαιρεθήσεται. Φανερόν οὖν ἐκ πλεί-
στων, ὡς τὰ παρ' αὐτῷ δογματιζόμενα, ληρήματα
μᾶλλον ἢ δόγματα φαίνεται. Κολοιῶν γὰρ καὶ βα-
τράχων ἀσημότερα ψέγγεται, καὶ ἰχθύων ἀφωνία
καὶ δρυῶν ἀναισθησίᾳ παραπλήσια τοιαῦτα καὶ τοσα-
ῦτα δευσιπραγμικῶς κατὰ Χριστοῦ τε καὶ τῆς καθ'
ἡμᾶς πίστεως ἐπιφέρει.

λη'. « Ἀδύνατον γὰρ ἔστιν εἰκόνα εἶναι τὴν μὴ
δηλοῦσαν τὴν μορφήν χαρακτήρος τοῦ πρωτοτύπου
αὐτῆς προσώπου ὁποῦν ἔστιν. « Οὐκοῦν εἰ μὲν ἔχοι
μορφήν ὁ Χριστὸς καὶ χαρακτήρα, εὐλόγως δὴ μάλα
καὶ εὐσεβῶς χαρακτηρίσει αὐτὸν ἡ ἰδία εἰκών· εἰ δὲ
οὐ χαρακτηρίσει, ἄμορφος καὶ ἀχαρακτήριστος καὶ
ἀπρόσωπος· ταῦτ' οὖν δὲ εἰπεῖν, καὶ ἀνυπόστατος ὁ
Χριστός. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ ὁ λόγος συνάγειν βούλε-
ται· ἐξ οὖν τῶν λόγων αὐτοῦ δικαιωθήσεται, καὶ
ἐξ τῶν λόγων αὐτοῦ κατακριθήσεται. Εἰ γὰρ ἀδύ-
νατον καὶ εἰκόνα εἶναι τὴν μὴ δηλοῦσαν τὴν μορφήν
καὶ χαρακτήρα τοῦ πρωτοτύπου αὐτῆς προσώπου, ἡ
τὸν Χριστὸν ἡμῖν ἐμφανίζουσα εἰκών καθ' ὁμοίωσιν
αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ παρὰ Χριστιανοῖς
γεγεννημένη, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ κατασφραγίζει τὴν
ἀληθειαν ἐξ ἁπαντός, τὴν μορφήν καὶ τὸ πρόσωπον
αὐτοῦ ὡς πρωτοτύπου, πρὸς αὐτὸ γὰρ τεύχεται,
ἡμῖν δηλοῦσα. Ἡδὲ καὶ ἡ περὶ αὐτὰ θεωρουμένη
σχέσις, κρατύνει τοῦ λόγου τὸ ἀληθές. Καὶ εἰ μὴ τὸν
Χριστὸν ἡ εἰκὼν αὐτοῦ χαρακτηρίσει, οὐδὲ ἄλλου
μορφήν δηλώσει, πολλοὺ γὰρ δεῖ. Πῶς γὰρ ἂν τὸν, οὐ-
περ οὐκ ἔστιν εἰκὼν, χαρακτηρίσειεν; Οὐδὲ γὰρ
ἄλλου εἰκὼν ἄλλῳ ἀφομοιωθήσεται· ὡς οὐδὲ ἡ ἐν τῷ
κηρῷ σφραγὶς ἄλλοτρίᾳ γλυφῇ ἐναρμοσθήσεται.
Οὗτος τοίνυν, ἡνίκα περιεῖλε τὴν Χριστοῦ εἰκόνα,
πάντως δὴ που ὡς οὐκ ἔχουσαν ὁ παραστήσει καὶ
δηλώσει πρόσωπον, οὐδὲ πρωτότυπον ὁ χαρακτηρί-
σει, τοῦτ' ἔδρασεν. Ἀνάγκη οὖν καὶ μὴ βουχόμενον
ὁμολογεῖν ἐκ τῶν οἰκείων ὁρμώμενον λόγων, ἀπρό-
σωπον καὶ ἄμορφον καὶ ἀχαρακτήριστον εἶναι τὸν
Χριστόν. Οὕτω δὲ καὶ ἀνυπόστατον· διὸ καὶ τὸν
γράφοντα ἐν αἰτίαις ποιῶν κατηκρίετο, ὡς οὐ
προκειμένην μορφήν, οὐδὲ ὑποστάν πρόσωπον εἰ-
κονίζοντα. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ εἰδῶλου προστιγο-
ρίαν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Χριστοῦ ὁμοιώμασιν ἀπονεύ-
μαι τετόλμηκεν ἀνοσιώτατα, ταύτη τὸ ἀπρό-
σωπον, μᾶλλον δὲ τὸ ἀνυπόστατον αὐτοῦ καθορίζο-
μενος. Εἰ γὰρ εἰδῶλόν φασι εἶναι, τῶν μηδαμῶς
προῤφεστῶτων ἀνάπλασμα οὐκ ὁμολωμα, οὐ γὰρ ἔχει
σχέσιν πρὸς ὁ ἀφομοιωθεῖν, πλάσμα δὲ φασματώδες
καθὰ δοκεῖ τῷ πλαστογραφοῦντι διαμορφούμενον
ἀλογώτατα.

Ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα δόγματα τῆς ἐκείνου ἡρτή-
σθω φρενός, ὅς οὐδ' ὅπως οὖν ἐνταῦθα ἐπὶ Χριστοῦ
διδόναι μορμὴν ἔδοξεν. Ὁ δὲ γὰρ θεοπέσιος Ἀπόστο-
λος τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον διασαφῶν, πρὸς τῇ

nempe quod neque cum carne Verbum circumscri-
betur, neque hac deposita illud quod omnia implet
secabitur. Constat ergo ex plurimis, Mamonæ
dicta non tam esse dogmata quam deliria. Corvis
et ranis deformius loquitur, pisciumque infantia
et quereuum insensibilitati similia adversus Chri-
stum fidemque nostram blasphemant.

38. « Etenim fieri nequit ut illa sit icon, quæ
prototypæ personæ suæ, qualis ea est, impressam
formam non gerat. » Igitur si formam et caracte-
rem Christus habeat, probe admodum ac religiose
charaxabit illum imago sua. Sin minime charaxa-
bit, sequitur ut Christus forma, caractere, vultu-
que careat; quod perinde est ac si hypostasi
Christum dicas carere. Id enim ex Mamonæ ser-
mone concluditur. Ex verbis itaque suis justificabitur,
et ex verbis vicissim suis condemnabitur. Etsi enim
impossibile est iconem esse, quæ formam et caracte-
rem prototypæ personæ suæ non demon-
strat, nihilominus icon illa quæ Christum
nobis repræsentat, id est quæ ad similitudinem
ipsius, ejusdemque nomine prædita a Christianis
sit, addita etiam inscriptione (48), ea veritatem
undique asserit, nempe illius formam ac vultum
nobis demonstrat tanquam prototypi, quandoqui-
dem ad ejus normam seu prototypum figuratur.
Rerum præterea relatio, sermonis nostri veritatem
confirmat. Nam si forte Christum icon ejus non
charaxet, longe certe aberit ut alterius ejuslibet
formam denotet. Quomodo enim eum, cujus non
est icon, describet? Namque unius hominis imago
alteri non erit similis; sicut ne sigillum quidem
ceræ impressum alii impressioni accommodabitur.
Cum ergo hic Christi iconem deposuit, id videlicet
egit, quia ea non habebat quam exhiberet repræ-
senteretque personam, neque prototypum quod
describeret. Necesse est itaque ut vel invitatus con-
fiteatur, sermonibus suis consentaneus, sine persona,
sine forma et sine caractere Christum esse, nec-
non absque hypostasi. Idcirco etiam reum agens
pictorem 52 excruciat (49), ceu qui neque exte-
riorem formam, neque subjectam personam figu-
rasset. Propterea etiam idoli appellationem sacris
Christi imaginibus irreligiosissime affingere ausus
est: nimirum carere Christum persona, imo etiam
hypostasi, sic definiens. Siquidem idolum esse
aiunt rei insubstantis fictionem et similitudinem:
non enim ad id relationem habet cui assimilatur,
sed phantastica conflictio est, per summam stulti-
tiam prout videtur artificii efformata (50).

Sed enim hujusmodi dogmata ingenio ejus tota
dependant, cui nullo modo formam Christo tribuere
placet. Divus tamen Paulus Christi mysterium
exponens, præter unam, id est divinam, aliam

(48) Revera in priscorum codicum iconibus, nec-
non in visivis operibus, Græcis præsertim, Christi
Domini imaginibus nomen quoque *Jesus* vel *Christus*
æpiissime adjungitur.

(49) Horrendam Copronymi adversus sacramum

imaginum pios cultores sævitiam, cum aliis locis
tum præsertim ad annum ejus imperantis vicesi-
mum septimum, narrat Theophanes in Chronico.

(50) Confer Macarii locum citatum, p. 44, n. 2.

quoque id est servi formam nobis exhibuit, et in similitudinem hominum Christum factum, et habitu inventum ut hominem ⁴¹. Quapropter qui Paulo credimus, duasque Christi confitemur formas, quibus ejusdem Christi naturæ demonstrantur, passibilem æque ac nos hominem, et similiter figuratum circumscriptione scimus. At vero Mamonom neque humanus habitus ad circumscriptionis ideam adduxit, neque divo Petro attendit dicenti ⁴²: *Quod Deus puerum Jesum glorificaverit* ⁴³: pronuntiavitque hunc puerum sine foris esse ac sine persona. Cur autem ei reputatum est dorsum atque genæ, illud quidem ad verbera, hæ ad colaphos, et perfoctum divinum latus, clavorumque fixuræ? Sed hæc Mamonæ ludibrio sunt, frustra que dicuntur. Fortasse enim in hoc etiam magistrum habuit Eusebium, qui vane dictitavit totam omnino immutatam fuisse humanam Christi formam, neque ullatenus in sua mansisse proprietate (51). Postquam vero cognovit Mamonas neminem orthodoxam vana ejus toleraturum deliria, onissis verbis ad acta proruit, publicum se Christi hostem constituens: ex quo tempore omnem machinam et conatum exprompsit, ut ipsum archetypum cum icona contumelia afficeret, simulque destrueret ac memoria eraderet: quandoquidem molestus illi Christus erat in imagine etiam spectatus. Deinde veluti resipiscens, quod absque persona et hypostasi Christum dicat, eorum instar qui ex phrenesi se recipiunt aut ex insania pausant, in se revertitur, atque ad proprium vomitum redit, denuoque personam memorans, ait:

59. « Impossibile enim est, ejus qui ex duabus naturis in una persona subsistit, in una quidem natura figurare personam, in altera vero eundem esse sine persona. » Adhuc in suis perseverat dogmatibus, non tamen priore modo. Hic enim exiit interrogativam figuram, ac veluti sui oblitus, superiora signenta abjicit, et sententiam suam denique revelat; haud logica procedens methodo, neque ex Scripturarum aut Patrum argumentis orationem contexens, sed quicquid ei sua potestas concedit, et putredo mentis, ventrisque adeps, et vomitus immunditia, et aspersio stercoris, et mundanarum humique repentium cupiditatum immo-

Α μιὰ τουτέστι τῇ θεΐᾳ καὶ ἐτέραν μορφήν τὴν τοῦ δούλου ἡμῶν εἰσκατέμικε, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου τὸν Χριστὸν γενόμενον, καὶ σχήματι εὐρισκόμενον ὡς ἄνθρωπον. Διόπερ οἱ παιθόμενοι Παύλῳ, καὶ ὁμολογούντες δύο μορφάς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, δι' ὧν αἱ κατ' αὐτὸν φύσεις δηλοῦνται, καὶ τὸν ὁμοιοπαθῆ ἡμῶν ἄνθρωπον καὶ ὡσαύτως ἐσχηματισμένον, περιγραπτὸν ἐπιστάμεθα. Τὸν δὲ, οὐδὲ τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπειον εἰς περιγραφῆς ἔννοιαν ἤγαγεν, οὐδὲ τῷ θεῷ Πέτρῳ προσέειπε λέγοντι· « Ὅτι ὁ θεὸς τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν ἐδόξασεν· καὶ δεδογματίσται αὐτῷ καὶ παῖς ἄμορφος καὶ ἀπρόσωπος. Τί δὲ αὐτῷ ὁ νῶτος; αἱ τε σιαγόνες ἐνομήσθησαν, ὁ μὲν εἰς μάστιγας, αἱ δὲ διδόμεναι εἰς ῥαπίσματα, ἥ τε διαιρέθεισα θεΐα πλευρὰ, καὶ τῶν ἡλῶν αἱ διατρήσεις; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν λῆρος αὐτῷ καὶ μάτην εἰρημένα. Τάχα γὰρ καὶ τοῦτοις τὸν αὐτοῦ Εὐσέβιον ἔσχε διδάσκαλον, κενολογούντα ὅλην διόλου μεταβεβληθῆσαι τὴν κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπείαν μορφήν, καὶ μηδαμῶς ἐν τῇ καθ' ἑαυτὴν μένουσαν ἰδιότητι. Ἐπεὶ δὲ ἔγνω ὡς οὐδεὶς τῶν εὐσεβοῦντων τῶν εἰκῶν αὐτοῦ ἀνέξεται ληρημάτων, τοῖς λόγοις χαίρειν φράσας, ἐπὶ τὸ ἔργον ἐχώρει, φανερὸν ἑαυτὸν καταστήσας τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀνελέμενον μάχην, ἐξ οὗ διὰ πάσης μηχανῆς καὶ πείρας ἤχηθ, καὶ αὐτὸ τὸ ἀρχέτυπον τῇ εἰκόνι συνεξυθρίσειν τε ἅμα καὶ συγκαθαίρησιν, καὶ τὴν μνήμην περιαιρήσειν· ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ ἦν ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος. Εἶτα ὡς περ συναισθόμενος ἑαυτοῦ, ὡς ἀπρόσωπον καὶ ἀνυπόστατον ἀποφαίνει τὸν Χριστὸν, οἷα οἱ ἐκ φρενίτιδος ἀνεγέγκαντες, καὶ οἱ ἐκ μανίας καταστάντες, εἰς ἑαυτὸν ἐπάνεισι, καὶ ἐπὶ τὸν ἴδιον ἑμπετον ἐπ' ἀνέρχεται, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ πρόσωπον χωρεῖ καὶ φησιν·

λθ'. « Οὐ δυνατόν γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐκ δύο φύσεων ἐν ἐνὶ προσώπῳ ὄντος, ἐπὶ τῆς μιᾶς φύσεως πρόσωπον εἰκονίζεσθαι, καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς ἀπρόσωπον τυγχάνειν. » Ἔτι τοῖς ἑαυτοῦ συνίσταται δόγμασιν, οὐκέτι κατὰ τὸν προλαβόντα τρόπον· ἐντεῦθεν γὰρ ἀποδύεται τὸ τῆς πύσεως σχῆμα, καὶ ὡς περ ἐπιλαθόμενος ἑαυτοῦ, τῶν μὲν προτέρων ὑπερορᾷ πλάσματων, ἀποφαίνεται δὲ λοιπὸν τὰ δοκοῦντα· οὐ κατὰ λογικὴν μέθοδον προσερχόμενος, οὐ κατὰ γραφικὴν ἢ πατρικὴν ἀπόδειξιν τὸν λόγον ποιοῦμενος, ἀλλ' ἅπερ αὐτῷ ἡ ἐξουσία ἐπέτρεπε, καὶ ἡ τοῦ νοδὸς σαθρότης, καὶ τῆς γαστροδὸς ἡ παχύτης, καὶ τῶν ἐμέτων ἡ ἀκαθαρσία, καὶ τῆς κοπρίας ἡ υπάλειψις, ἔτι καὶ τῶν ἔγκοσμων καὶ χαμαὶ ἐρχομένων ἡ ἀμετρος προσπάθεια, ἐφ' οἷς δοξάζεσθαι καὶ ἐντυφᾶν ᾔρετο, θαρρόντως δογματίζει. Ὡς μὲν οὖν εἰκαλούς καὶ λέσχης ἐμπλέους ἡμῶν ἐπαντλεῖ λόγους, παντὶ που δῆλον. Ὅμως οὐκ ἀποκνητέον τῇ τούτων ἀπαίδευσί, εὐκαίρως καὶ ἀκαίρως ἀντικαθίστασθαι. Οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ νῦν ἐκ τῆς τῶν λόγων αὐτοῦ ὑποθέσεως ὠρμημένους, πάλιν εἰς ἀντίφασιν αὐτὸν περιτάγειν, καὶ ἑαυτῷ προφανῶς ἀντικαθιστάμενον δεῖξει. Πῦρτεον γὰρ, ὅτι ἐπειδὴ

⁴¹ Philipp. II, 7. ⁴² Act. IV, 27; III, 15.

(51) Animadvertite gravissimam Nicephori adversus Eusebium criminationem.

προσώπου ἐνὸς ὄντος, ἐφηρξεν ἀδύνατον εἶναι εἰκο-
νίζεσθαι τὸν Χριστὸν, κατὰ τὴν ἐτέραν τῶν φύσεων,
καὶ β-βαίῃ τοῦτο φάσκειν μετὰ βραχεία· « Ὅτι ἡ
εἰκὼν, προσώπον ἐστὶν εἰκὼν, καὶ ταύτῃ τὴν θεῖαν
φύσιν ἀπρόσωπον ὡς ἀπερίγραπτον τυγχάνειν, »
πάντως· ἵνα ἡ ἀκόλουθος τῷ λόγῳ ἀντιθετοὺς φυλαχθῇ,
καὶ ἐκ τοῦ ἀνεκόνιστονδοξάζειν τὸν Χριστὸν, ἀπρό-
σωπον ὡσαύτως ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν φύσεων αὐτὸν
εἰσαγάγοι. Καὶ τοῦτο ἐστὶ πάλιν ἀδύνατον. Ἐλεξε
γὰρ ἂν βιασθεὶς χάνταυθα, ὅτι οὐ δυνατόν ἐπὶ τοῦ ἐκ
δύο φύσεων ἐν ἑνὶ προσώπῳ ὄντος, ἐπὶ τῆς μιᾶς
φύσεως πρόσωπον ἀνεκόνιστον εἶναι, καὶ ἐπὶ τῆς
μιᾶς ἀπρόσωπον τυγχάνειν, καὶ ψιλὸν μόνον θεὸν
νοεῖσθαι τὸν Χριστὸν, καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ
μόνης πρόσωπον διδόναι, καὶ μὴ εἰκονίζεσθαι αὐτόν·
καθὸ τὸ ἀνεκόνιστον, προσώπου ἐστὶν ἀνεκόνιστον·
καὶ ἡ σάρξ ἐστὶ περιγραπτὴ. Οὕτως οὖν ἐπὶ τοῖς
πρωτεριμμένοις αὐτῷ ἀτόποις, ὁμοίως καὶ τὰ νῦν
ἀναφανίσμενα ἄτοπα. Καὶ γὰρ τὸ ἀμφίκρινον οὐκ
ἐξέκλινε, ταῖς τῶν οἰκείων λόγων συνδυόμενος ἄρκυ-
σιν· ἐπεὶ ἐδέχθη γέ καὶ μὴ βουλομένῳ αὐτῷ, καί-
τοι πολλὰ περὶ τοῦ ἀπεριγράπτου καμύνει, καὶ κε-
νολογήσαντι πλείονα, περιγραπτὸν ὁμολογῆσαι τὸν
Λόγον, ἵνα μὴ πρόσωπον ἰδικῶς ἐπὶ τῆς θεότητος
αὐτοῦ εἰσάγοι μόνης, καὶ ἡ σὰρξ καταλειφθῇ ἀπρό-
σωπος. Ἡ πάντως γέ λελεῖσθαι ὁράτον αὐτὸν
οἰεσθαι καὶ ἀναγῆ καὶ ἀπαθῆ, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν μη-
δὲ σάρκα ἀνελιγμένην. Καὶ πῶς ἐκφεύζεται τὸ τῆς
δοκῆσεως καὶ φαντασίας βλάβη; Τοῦτο δὲ τὸ
πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόστασιν ἀπλῆν μὲν τῶς οὐ
λέγει εἶναι· ἡ γὰρ ἂν τὸ πᾶν τῆς οἰκονομίας ἀνεῖ-
λεν, ὅπερ νῦν ἀντικρὺς εἰπεῖν δέδοικεν, ὡς ἂν ἐκφα-
νείη πάντα κυκλῶν καὶ κατασείων τὰ καθ' ἡμᾶς μυ-
στήρια. Τὸ γὰρ φύσει ἀπλοῦν, οὔτε ὁρᾶσθαι, οὔτε
εἰδοποιεῖσθαι, οὔτε πάσχειν τι καθ' ὄντιναοῦν τρό-
πον πέφυκεν· ἀπαθὲς γὰρ καὶ ἀφθαρτον καὶ πάντῃ
ἄληπτον καὶ ἀπερινόητον. Τοῦτο δὲ - ἂν εἴη ἄλλο ἢ
θεός; Τοῦτο οὖν οὐ λέγει, σύνθετον δὲ καὶ αὐτὸς
αὐτῆς ὁμολόγησεν, εἰπὼν ἃ δύο φύσεων γεγενῆ-
σθαι, καὶ ταμειῦνται νῦν ὃν δοκεῖ τρόπον συνθέ-
σεως. Τεχνάζεται γὰρ διὰ τῆς μιᾶς τοῦ ἀπεριγρά-
πτου φωνῆς, καὶ τὰλλα πάντα ἀνελεῖν ἰδιώματα.
nunc quem dicat modum compositionis. Molitur
abolere proprietates.

Σύνθετον δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων αὐτὴν φάμεν ἡμεῖς,
καθὰ δὲ οἱ θεολόγοι διδάσκουσι φάσκοντες· « Προελ-
θὼν δὲ θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἐν ἐκ δύο τῶν
ἐναντίων, σαρκὸς τέ φημι καὶ πνεύματος. » Ἀδύνατον
γὰρ δύο φύσεις εἰς ἐνὸς τινος ὑπαρξιν συναρκομένης,
μὴ εἶναι ἐναντίας καὶ διαφόρους, ὧν τὸ διάφορον,
καὶ ὁ ἀριθμὸς παρίστανται· οἷς γὰρ συντεθεῖσιν ὁ
ἀριθμὸς ἐπιφημισθεῖν, τὸ ἐτεροφυὲς τῶν ἡριθμημέ-
ων εἰσάγαγεν. Εἰ γὰρ ταῦτ' εἴεν, οὐ δύο ἂν εἴεν,
ἀλλὰ μία. Πῶς γὰρ ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς
γυνθασιν γενέσθαι δυνατόν; Ἡ γὰρ σύνθεσις, τὸ
διαφορον τῶν συντρεχόντων, ἃ δὲ καὶ ἐτεροουσία
εἶναι δηλοῖ. Καὶ περὶ τῶν ταῦτα ὁ λέγων· « Οὐπω ἦν

stremus. Dicendum est igitur, quod quandoquidem,
una existente Christi persona, impossibile ait
Christum figurare in altera ex ejus naturis, idque
paulo post confirmat dicens : « Quia icon est per-
sonæ icon, ideoque personam divina natura non
habet, quia incircumscripita est, » dicendum est,
inquam, ut consentanea sermoni servetur antithe-
sis, ob id etiam quod Christus figurari posse non
credatur, eum fore similiter in altera naturarum
suarum absque persona. Porro hoc vicissim est
impossibile. Nam et hoc loco coactus diceret im-
possibile esse eum, qui ex duabus naturis in una
persona existat, una quidem in natura esse infigu-
rabilem, in altera autem esse impersonalem, sim-
plicemque et tantummodo Deum intelligi Christum;
atque ejus soli deitati personam concedendam, non
tamen eundem figurandum; quatenus quod infigu-
rabile est, hujus persona est infigurabilis; caro
autem circumscripita est. Sic ergo præter supra-
dicta ejus absurda, præsentia quoque haud minore
absurditate laborant. Nam duplex præcipitium non
vitavit, suorum implicitus verborum retibus :
quoniam illi necesse fuit etiam invito, etsi multum
pro incircumscripto laboraverat, multaque vana
dixerat, circumscriptum Verbum confiteri, ne per-
sonam seorsum in ejus tantum deitate statueret,
caro autem impersonalis maneret. Vel secus super-
erit ei, ut existimet Verbum esse invisibile, intan-
gibile, impassibile, in summa ne carnem quidem
assumpsisse. Quomodo autem vitabit Docetarum et
Phantasiastarum blasphemiam? Hanc vero perso-
nam et hypostasim nequaquam simplicem interim
dicit; alioqui totum œconomiae negotium sustulis-
set, quod nunc liquido affirmare veretur; ita ut
euncta permiscere et pessumdare mysteria nostra
videatur. Nam quod naturaliter simplex est, neque
cerni, neque representari, neque aliquid pati ullo
modo potest : est enim impassibile, incorruptibile,
prorsus incomprehensibile et non intelligibile. Hoc
vero quid est aliud, nisi Deus? Compositam autem
ipse quoque eandem (personam) confessus est cum
dixit eam ex duabus naturis confieri; etiamsi celat
enim uno incircumscripti vocabulo cæteras omnes

Age vero Christi personam ex duobus contrariis
compositam dicimus nos, prout theologi his verbis
docent (52) : « Procedens Deus cum assumpta hu-
manitate, unum ex duobus dissidentibus, carne,
inquam, et spiritu. » Impossibile est enim naturas
duas in unam subsistentiam concurrentes haud esse
oppositas ac differentes; quarum diversitatem vel
ipse numerus indicat : de quibus enim compositis
numerus prædicatur, eorum quoque diversa natura
apparet. Nam si idem essent, jam non duæ naturæ
essent, sed una. Nam quæ fieri potest compositio
unius ejusdemque naturæ? Quippe compositio diffe-
rentiam concurrentium denotat, quæ hæc insuper

(52) Sic fere loqui solet haud semel Gregorius Theologus.

heterogenea esse significat. Satis hoc nobis persuadeat is qui dicit : « Nondum erat concretio, neque mistio oppositorum, » de humano composito (53) disserens et hominis creatione, quem ex invisibili visibilique natura formatum, contrariis juxta collocatis, scimus. Cur ergo cum dicat compositam hypostasim, convenientes quoque naturis agnitis qualitates libenter apteque non attribuit? Nam si **54** visibile contrarium est invisibili, et tangibile intangibili, et corruptibile incorruptibili, et si qua alia pariter invicem sunt opposita, eaque in una eademque Christi persona spectantur, quidni altera quoque antithesis in eodem Christo spectabitur, circumscriptum dico et incircumscriptum? Nam qui carnem incircumscriptam esse docet, nihil aliud ait, nisi nihil divinam naturam ab humana differre, sive rem increatam a creata : huc enim utrumque recidit ; frustra quoque jam ille et intempestive duarum naturarum mentionem facit. Nisi enim utrique naturæ qualitates propriæ, ex quibus constant attribuantur, ita ut in suis quæque proprietatibus agnoscerentur, undenam nobis jam apparebunt naturales oppositæ differentiæ, et substantiales qualitates? Comperientur itaque unum quid esse quæ sunt opposita ; quod est impossibile.

40. Arianorum sunt hæc nec non Apollinaris et Eutychetis, et confusaneorum acephalarumque partium spectra et sophismata, quorum aliquot comparata, utrum ab illis Mamonæ differant, palam facient. Sic enim hic noster : « Ita ut carnem dicentes, quæ non propriam sed Dei habet personam, Deum in divina majestate prædicemus. » Et rursus : « Si enim qui est ex Virgine, unus Dominus appellatus est, et ipse est per quem omnia facta sunt, una utique natura est, quoniam una persona non patitur in duo divisionem : quandoquidem neque propria natura corporis, et propria natura deitas secundum carnem : sed ut homo una natura, sic etiam in similitudinem hominum factus Christus. » Quoniam hic igitur æque ac illi loquitur, consentaneum ei erat, ut et unam naturam in Christo diceret ex ambabus compositam, ne minus quam illi peccare videretur : quorum hic reapse impietate ac blasphemia laborans, magnam illam et numerosissimam abolere satagit sacram synodum (54), quæ doctrinam de Christi hypostasi, deque ejus naturis, divino Spiritu permota edisseruit, divinæ œconomiae mysterium manifestius nobis et clarius prædicans.

Etenim primo animadvertendum est Mamonam hic ex duabus esse Christum naturis definire ; nescio hercle quo jure, qui ne unam quidem ei formam paulo ante concedebat, Attamen in duabus esse naturis nondum Christum dici ab eo patet (55)

(53) In codice est συγχρίματος. Sed ego malim συγχράματος.

(54) Intellige synodum Chalcedonensem. Vel certe recole cap. 6, p. 17.

Α κρῆμα ἐξ ἀμφοτέρων, οὐδὲ τις μίξις τῶν ἐναντίων, περὶ τοῦ ἀνθρωπείου φιλοσοφῶν συγχρίματος, καὶ τῆς κατὰ τὸν ἀνθρώπον δημιουργίας, ἐξ ἀοράτου καὶ ὁρατῆς φύσεως διαπλασθέντα, τῶν ἐναντίων ἀλλήλοις κειμένων προδήλως. Τί δὴ οὖν σύνθετον λέγων τὴν ὑπόστασιν, μὴ καὶ τὰ πρόσφορα τῶν ἐν αὐτῇ θεωρουμένων, εὐγνωμόνως καὶ οἰκείως ἀποδεδώκεν ; Εἰ γὰρ ἐναντίον τὸ ὁρατὸν τῷ ἀοράτῳ, καὶ τὸ ἀπὸ τῷ ἀναφεῖ, καὶ τὸ φθαρτὸν τῷ ἀφθάρτῳ, καὶ τὸ παθὸν τῷ ἀπαθεῖ, καὶ εἰ τι τοῖς τοῖς ἀλλήλοις ἀντίκειται, καὶ περὶ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ θεωροῦνται, οὗτος δὴ χάριν μὴ καὶ ἡ ἑτέρα ἀτίθεται ἐπ' αὐτῷ θεωρηθῆσεται· τὸ περιγραφτὸν λέγω καὶ ἀπερίγραφτον ; Ἀπερίγραφτον γὰρ εἰσφέρων τὴν σάρκα, οὐδὲν ἕτερον λέγει ἢ ὅτι οὐδὲν διόσει ἡ θεία φύσις τῆς ἀνθρωπίνης, ἡ τὸ ἄκτιστον τοῦ κτιστοῦ· εἰς ταῦτον γὰρ φέρεται ἀμφοτέρα, καὶ περισσὸν αὐτῷ καὶ ἀκαιρον τῶν δύο φύσεων τὸν λόγον προχειρίζεσθαι. Εἰ μὴ γὰρ ἑκατέρω τῶν φύσεων τὰ οἰκεῖα καὶ ὁ πέφυκεν αὐτῇ, ἀποδοθεῖ γνωριζομένη ταῖς ιδιότησι, ποῦ ἡμῖν φανήσονται αἱ ἐναντίαι καὶ φυσικαὶ διαφοραὶ καὶ οὐσιώδεις ποιότητες ; Καὶ εὐρεθῆσεται ἐν καὶ ταῦτον τὰ ἐναντία, ὅπερ ἀδύνατον.

μ'. Ἀρειανῶν ταῦτα καὶ Ἀπολιναρίου καὶ Εὐτυχοῦς, καὶ τῆς συγχυτικῆς καὶ ἀκεφάλου μοίρας τὰ φάσματα καὶ σοφίσματα, ὧν τινὰ παρατεθέντα, ὅσον διόσει τῶν ἐκείνου, ἐμφανιεῖ. Ὡς γὰρ ἔχει· **C** « Ὡστε σάρκα λέγοντες, οὐ τὸ οἰκεῖον ἔχουσαν πρόσωπον ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ, Θεὸν ἐν τῇ θεϊκῇ δόξῃ κηρύσσομεν. » Καὶ αὖθις· « Εἰ γὰρ ὁ ἐκ τῆς Παρθένου εἰς Κύριος ὠνόμασται, καὶ αὐτός ἐστι δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, μία φύσις ἐστίν, ἐπειδὴ πρόσωπον ἐν οὐκ ἔχον εἰς δύο διαίρεσιν· ἐπεὶ μὴ δὲ ἰδίᾳ φύσις σώματος, καὶ ἰδίᾳ φύσις ἡ θεότης κατὰ τὴν σάρκα· ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος μία φύσις, οὕτως καὶ ὁ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος Χριστός. » Ἐπεὶ οὖν τοῖς τοῖς συμφέγγεται, ἀκόλουθον ἦν αὐτῷ καὶ μίαν φύσιν λέγειν συγκατεμένην ἐξ ἀμφοῖν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα συνεξαμαρτάνων αὐτοῖς τῇ ἀσεδείᾳ μὴ καθυψῇ· τούτων γὰρ τὸ θεῶν ὄντως καὶ βλάσφημον νοσῶν, τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ πολυάνθρωπον ἱερὰν σύνοδον ἀθετῆσαι ἐσπούδασεν, ἥτις τὴν περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποστάσεως καὶ τῶν κατ' αὐτὸν φύσεων λόγον, θεῖον Πνεῦματι χειρηνημένη διετράνωσε, σαφέστερον καὶ ἐκδηλότερον τὸ τῆς θείας οἰκονομίας μυστηρίου ἡμῖν διακηρύξασθαι.

Προσεκτέον γὰρ πρότερον, ὅτι ἐκ δύο μὲν φύσεων ἐνταῦθα δογματίζει τὸν Χριστόν· οὐκ οἷδ' ὅπως, ἢ μηδεμίαν αὐτῷ μορφήν πρὸ μικροῦ συγχωρῶν. Ἐν δυοῖ δὲ αὐτὸν φύσεσιν, οὐδαμῶς τέως εἰπὼν φαίνεται. Μὴ ποτ' οὖν κἀνταῦθα κατὰ τοὺς διδασκά-

(55) Notissimum est Monophysitas orthodoxorum argumentis convictos, adhuc refugium illud quæsisse ut dicerent Christum unum ex duabus naturis, non tamen in duabus. Id autem tum sæpe alibi,

λους αὐτοῦ, διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, καὶ τὰς φύσεις; συγγεῖ; τὸ γὰρ περιγραφτὸν περιελών, δηλοῦται καὶ τὰς λοιπὰς τῆς σαρκὸς ἀπαναινόμενος διαφορὰς. Ὁ δὲ τοῦτο λέγων, οὐδὲ τὰς τῆς θείας φύσεως φυλάξει ἰδιότητας, καὶ οὔτε περιγραφτὴν οὔτε ἀπερίγραφτον τὴν τοῦ Κυρίου ὑπόστασιν δέξεται· τοιοῦτος γὰρ ὁ τῆς συγχύσεως τρόπος· οὐδ' ὁπότερόν τι τῶν ἡνωμένων δείκνυσιν εἰλικρινῶς ὄν, ἕτερον δὲ τι ἀποτελών ὡς τὰ συνεφθαρμένα· καθὰ τοῦτο ἴδοι τις καὶ ἐπὶ τῆς τῶν τηκτῶν λεγομένων συγχύσεως, καὶ τῆς τῶν μεταλλικῶν ἐνώσεως· οὐχ ἥττον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ἱατρικὴν συντιθεμένων φαρμάκων, ἔτι καὶ ἐπὶ τῆς τῶν στοιχείων κατὰ τὰ σώματα συνδρομῆς· ὡς οὐδὲν καθαρῶς ἐστίν, οὔτε γὰρ μόνον πῦρ ἐστίν, οὔτε γῆ, οὔτε τι τῶν ἄλλων. Τὰ παραπλήσια δὲ καὶ περὶ τῶν διπλῶν ἐνεργειῶν τῶν κατὰ Χριστὸν θεωρουμένων πεφρόνηκέ που πάντως. Διὰ τὴν μίαν γὰρ ὑπόστασιν, καὶ μίαν ἐνεργεῖαν ἐδίδου ἄν· δειχθεῖν δὲ καὶ οὕτως τοῖς τῆς συγχύσεως καὶ δοκῆσεως καθηγησαμένοις ἐπόμενος διδασκάλοις. Καθ' ἅπερ γὰρ ἐκεῖνοι τῆς τοῦ ἀριθμοῦ δυάδος δυσσεβῶς καὶ κακοήθως ἐπιδραξάμενοι, ὃν οἱ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ὁρθοῦ προσετηκότες λόγου, ἐπὶ τῶν δύο φύσεων εὐσεβῶς ἐπρέσθευον, καὶ εἶτα ὡς αἴτιον διαιρέσεως τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποστάσεως προάγοντες, ὡς ἡ δύο πρόσωπα διὰ τὰς φύσεις εἰσάγεσθαι, ἡ δὲ τὸ ἐν πρόσωπον, μίαν ἐξ ἀνάγκης φύσιν εἶδωσθαι, οὕτω καὶ οὗτος τῇ τοῦ ἀπεριγράπτου προσπλεχόμενος; λέξει, δοκεῖ βαθείως καὶ ἄγαν κατασκευάζειν, ὡς ἡ διαιρεῖσθαι διὰ ταύτην καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ ὑπόστασιν, ἡ καὶ τὸν λόγον τῆς σαρκὶ συμπεριγράφεσθαι. Ἐχει γὰρ τὰ ἐπαγόμενα οὕτως·

μα'. « Ἄλλ' ἡ καὶ τὸ θεῖον συμπεριγράφεσθαι ἔχει ἐν τῇ εἰκόνι ἐκεῖνη, καθὼς ἐστίν ὁ Χριστὸς ἐκ διπλότητος, ἡ ψιλὸν μόνον ἀνθρώπον νοεῖσθαι τὸν Χριστὸν, καὶ εἰκονίζεῖν αὐτὸν οὕτως, καθὼς ἡ εἰκὼν προσώπου ἐστίν εἰκὼν, καὶ τὸ θεῖον ἐστίν ἀπερίγραφον. » Πῶς τοῦτο λέγει, κἀν ἔχῃ φύσεως; οὕτω τὸ πρᾶγμα, κἀν μὴ; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὡς δοκεῖ τῇ ματαιότητι, τυραννικῶς ἀποφαίνεται, οὐδὲν λόγῳ τῆς ἀληθείας συνηγῶρ χρώμενος. Ἡμῖν δὲ καὶ μικρῶ πρόσθεν περὶ τοῦτου σὺν ἀληθείᾳ εἴρηται ἤδη, ὡς ὁ θεὸς Λόγος μηδὲν πεφυκὼς πάσχειν, καὶ ἐν σώματι γενόμενος, ἀπαθὴς γε οὐδὲν ἥττον μεμένηκε, καὶ τῶν εἰκῇ πεφлуαρημένων ὀλοτρόπως ἀπείρατος. Καὶ νῦν δὲ διὰ βραχείων εἰρήσεται. Λεκτέον γὰρ, ὅτι οὐ μόνον περιγραφομένη τῷ σώματι ὁ Λόγος οὐ συμπεριγράφεται, ἀλλ' οὐδὲ ἐν αὐτῷ τῷ σώματι γεγονὼς περιγράφεται, καίτοι οὕτω δῶς, καὶ ἀδιαστάτως αὐτῷ συνημμένῳ. Καὶ τοῦτο οἶμαι μηδὲν ἡγνοῆσθαι, εἰ τι πειστέον τοῖς εὐαγγελισμένοις ἡμῖν τὰ ἐπὶ τῇ θεῇ πεπραγμένα συγκαταβάσει. Πῶς γὰρ ἀληθεύσει ὁ μέγας Ἰωάννης τῇ ἀληθείᾳ μαρτυρῶν καὶ λέγων· *Μέσος ὡμῶν ἔστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἰδατε*, τὸν οὕτω παρόντα

A Num ergo hic quoque, juxta magistros suos, propter unam hypostasim naturas pariter confundit? Dum enim circumscriptionem aufert, constat eum cæteras quoque carnis differentias negare. Porro qui sic loquitur, is ne divinæ quidem naturæ proprietates servabit, et neque circumscriptam, neque incircumscriptam Domini hypostasim admittet; ita enim fert confusionis ratio; neque utrumlibet unitorum absolute per se existens demonstrat; sed aliud nescio quid exhibet, ut sit in corruptionibus; veluti cernere licet in liquidorum confusione, ac metallorum compage, itemque in medicinalium compositione, et denique in elementorum ad corpora conficienda concursu; in quibus nil purum est, non ignis, non terra, non aliud quodlibet. Paria omnino hic noster de duabus quoque operationibus, quæ in Christo spectantur, opinabatur. Etenim cum una hypostasi, unam pariter operationem **55** attribuebat: atque ita confusancorum et docetarum tramitem, magistrorum suorum, rectari eum apparet. Sicut enim illi dualitatem numeri irreligiose malitioseque arripiunt, quam veræ religionis rectæque doctrinæ defensores de duabus naturis pie affirmant; atque hanc deinde dualitatem ceu dividendæ Christi hypostaseos causam producunt, ut vel duas personas ob naturas invehant, vel ob unam personam unicam necessario naturam statuunt; ita etiam hic noster incircumscripti adhærens vocabulo, videtur graviter vehementerque conari, ut vel per hoc Christi hypostasim dividat, vel etiam Verbum cum carne circumscribat. Nam quæ addit, ita se habent:

41. « Sed vel deitatem pariter circumscribi convenit in illa iconē, quatenus Christus ex duplici ate existit; vel simplicem tantummodo hominem Christum intelligi, atque ita eum figurari; quatenus icon est personæ icon; et deitas est incircumscripta. » Quomodo hoc dicit? sive id negotium naturaliter ita se habeat, sive secus. Sed enim hæc, prout suæ libet stultitiæ, tyrannice pronuntiat, nullo argumento veritati favente utens. A nobis autem paulo etiam retro de hac re vere dictum fuit, nempe quod Verbum divinum natura sua impassibile, etiam corpore assumpto, nihilominus impassibile mansit, et horum quæ frustra dictantur, prorsus experts. Quod nunc quoque breviter repetemus. Dicendum est enim non modo cum circumscripto corpore Verbum haud circumscribi, sed neque in ipso corpore existens esse circumscriptum, etiamsi corpus substantialiter et inseparabiliter eidem copulatum est. Atque hoc nemini ignotum arbitror, si certe credendum est iis qui negotium nos docuerunt divinæ condescensionis. Quomodo enim verax fuisset magnus Joannes, qui veritati testimonium præbuit dicens:

tum in editis a me adversus Monophysitas variis veterum auctorum scriptis ventilatum satis refutatumque comperies.

Medius vestrum stetit, quem vos nescitis ⁴³? Num is corporaliter nondum esse præsentem Christum innuebat? Sane et ipsa Veritas Servator: *Prius quam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu vidi te* ⁴⁴. Nathanaeli dicebat. Tum etiam cum discipulis procul Bethania corporaliter versans, Lazari obitum palam nuntiabat ⁴⁵. Et denique se cum illis futurum post resurrectionem usque ad consummationem sæculi promittebat ⁴⁶.

Plura enumerare quid interest? Ubi fuerint duo vel tres in nomine ejus congregati, illic se fore in medio illorum spondet ⁴⁷. Ubique autem Christiani congregantur; ergo ubique ille aderit; nempe ut cuique exploratum est, secundum suam ineffabilem arcanamque naturam, cum qua ubique et super ista esse intelligitur. Nam et divina oracula alicubi aiunt: *Nonne cælum terramque ego impleo, dicit Dominus* ⁴⁸? Itemque: *Deus propinquus ego sum, dicit Dominus, et non remotus* ⁴⁹. Et: *Quo ibo procul Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam* ⁵⁰? Atque ipse quidem rebus omnibus adest, haud tamen res omnes ei adsunt (56), aiunt theologi. Unde apparet eum omnibus divinitus esse præsentem, non tamen corporaliter cum iis congregatis ubique fuisse. Etenim nec tum aderat, quoniam discipuli aiebant: *In nomine tuo etiam demonia nobis subjiciuntur* ⁵¹. Alibi quippe tunc ejus corpus conspiciebatur. Patet ergo circumscriptum fuisse Christum in corpore, sed nominis potentissima invictaque vi prodigia ubique patravisse. Neque vero prophetica prævisione **56** et gratia (alsit!) hæc et faciebat et discipulis prænuntiabat, eum futura cernens; sed utique tanquam Deus cunctis præsens. Neque item sola vi activa, juxta priscos aliquot qui ita nugati sunt, nempe eum vacuos reliquisse cælos sua hypostasi per divinæ incarnationis tempus, et substantialiter versatum esse nobiscum; activa autem vi tantummodo et majestate apud Deum Patrem exstitisse; quoniam aliud esse substantiam, aliud vim activam, sicut in corporibus visibilibus, ita etiam in divino Verbo censebant, quam rem orthodoxi negant: namque in simplicibus et incorporeis nihil prædicta differre norunt; quæ revera non sunt invicem determinanda, ne forte imaginemur esse compositum, id quod quamlibet potius simplicitatem superat: nam nec unquam divina substantia sine actione erit, neque absque substantia fiet actio. *Pater meus, inquit, usque modo operatur, et ego operor* ⁵². Substantia enim demonstrat illum supersubstantialiter se habere, semperque sibi esse æqualem, et indeclinabiliter in sua stabilitate atque immobilitate perstare. Actio autem providentiam circa res et arcanam administrationem denotat; quibus, etsi simplicitatem suam minime deserit, agit tamen, et

σωματικῶς αἰνιττόμενος; Αὐτός τε ὁ Σωτὴρ ἡ Ἀληθεῖα· *Πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι, ὄντα ὑπὸ τὴν συκὴν εἶδόν σε*, τῷ Ναθαναὴλ προσφθεγγόμενος, καὶ τοῖς μαθηταῖς πῶρῳ τῆς Βηθανίας σωματικῶς συναυλιζόμενος τόν γε Λαζάρου θάνατον ἀνακοινοῦμενος· συνεῖναι τε αὐτοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ἐπαγγελ-λόμενος.

Τί χρὴ ἀπαρ.θμεῖσθαι τὰ πλεονα; Ὅπου εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ἐκεῖ εἶναι ἐν μέσῳ αὐτῶν καθυπισχνεῖται. Πανταχοῦ δὲ οἱ συνηγμένοι, πανταχοῦ ἄρα καὶ αὐτός ἔσται· καὶ ὅπως εἰς προῦπτον ἅπασιν πρόκειται, ὡς κατὰ τὴν ἀνεκφραστον καὶ ἀπόρρητον θεῖαν φύσιν, καθ' ἣν πανταχοῦ καὶ ὑπὲρ ταῦτα νοεῖται. Καὶ γάρ που διαγορεύει τὰ λόγια· *Μὴ οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος*; Καὶ αὖθις· *Θεὸς ἐγγύς ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος, καὶ οὐχὶ Θεὸς πῶρῳθεν*· καὶ· *Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκονομένην*· καὶ· *Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω*; Καὶ αὐτὸς μὲν πᾶσι πάρεστιν, οὐ πάντα δὲ αὐτῷ πάρεστιν, οἱ θεολόγοι φασίν. Ἐξ ὧν ἀπάντων δηλοῦται τὸ θεϊκῶς πᾶσι παρεῖναι· οὐ γὰρ δὴ σωματικῶς πανταχοῦ παρὴν συνηγμένοις αὐτοῖς· οὐδὲ ἐν ᾧ ἔφασκον οἱ μαθηταί· *Ἐν τῷ ὀνόματι σου τὰ δαιμόνια ἡμῖν ὑποτάσσεται*. Ἐτέρωθι γὰρ ἐν τινι τόπῳ τὸ σῶμα φαίνεται. Σαφὲς οὖν ὅτι οὐ περιγέγραπτο ἐν τῷ σῶματι, ἡ δὲ τοῦ ὀνόματος παναλικῆς καὶ ἀκατάληπτος δύναμις ἐνήργει πανταχοῦ τὰ τεράστια. Οὐ προφητικῇ δὲ προγνώσει καὶ χάριτι (ἄπαγε) τοιαῦτα τε ἐπραττε καὶ τοῖς μαθηταῖς προύλεγεν· ὥσπερ βλέπων τὰ ἐμπροσθεν, ὡς Θεὸς δὲ παρὼν ἅπασιν, οὐδὲ ἐνεργεῖα ψυχῇ, κατὰ τινὰς τῶν πάλαι τὰ τοιαῦτα ληρωθῆσάντων, κενῶσαι μὲν τοὺς οὐρανούς· τῆς ἑαυτοῦ ὑπαστάσεως κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς θείας σαρκώσεως, εἶναι τε οὐσιωδῶς σὺν ἡμῖν, ἐνεργεῖα δὲ καὶ ἀξία μόνῃ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα· ἐπεὶ ἕτερον οὐσίαν καὶ ἄλλο ἐνεργεῖαν ὥσπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ Λόγου ἐτίθεντο· ὅπερ τοῖς εὐσεβέσιν ἀπερίηται· ἐπὶ γὰρ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀσωμάτων ἐν οὐδενὶ διαφέρειν ἴσασιν· οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπλότητα νοοῖτο· οὕτε γὰρ ἡ θεία οὐσία ἀνενέργητος εἴη ἂν ποτε, οὔτε ἀνούσιος ἡ ἐνέργεια· Ὁ πατήρ μου γάρ, φησὶν, ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι. Ἡ μὲν γάρ, τὸ ὑπερουσίως εἶναι αὐτὸν καὶ αἰεὶ ὡσαύτως εἶναι, καὶ ἀπαρεγκλίτως ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ μονιμότητος καὶ ἰδρύσεως ἴστασθαι, δηλοῖ. Ἡ δὲ, τὰ ἐν τοῖς οὐσι προνοητικὰς προόδους καὶ ἀρρήτους οἰκονομίας παραστήσει, καθ' ἃς ἀνεκφοιτήτως τῆς οἰκείας ἀπλότητος προϊόν, πρακτικεῦται, τὴν τῶν ὅλων ἐργαζό-

⁴³ Joan. i, 26. ⁴⁴ ibid. i, 48. ⁴⁵ Joan. xi, 14. ⁴⁶ Matth. xxviii, 20. ⁴⁷ Matth. xviii, 20. ⁴⁸ Jerem. xxiii, 24. ⁴⁹ ibid. 25. ⁵⁰ Psal. cxxxviii, 7. ⁵¹ Luc. x, 17. ⁵² Joan. v, 17.

(56) Nempe Deus res nostras omnes scit ac videt; non ita nos res Dei.

μενος πρόνοιαν. Ἄλλ' εἰ καὶ μετὰ ἀνθρώπων κεχρη-
μάτικεν ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος, τῶν πατρικῶν οὐκ
ἀπελείπετο κόλπων, καὶ ὁ Πατὴρ ἦν ἐν αὐτῷ, καὶ
αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ.

Εἰ τοίνυν, καθάπερ ὁ τῆς ἀληθείας ἐφοδεύων συμ-
περαίνει λόγος, ἐν τῷ ἰδίῳ οὐ περιγράφεται σώ-
ματι, ποίας ἀνοίας καὶ ἀλογίας ἐστὶ καὶ δυσσεβείας
οὐχ ὑπερβαίνει μέτρον, τὸ λέγειν συμπεριγράφεσθαι
περιγραφόμενῳ τὸν Λόγον τῷ σώματι, ἀπεριγρά-
πτου δὲ τοῦ θεοῦ ὄντος Λόγου; Συμπαρηφθῆναι
γὰρ δεῖ καὶ τῶν ζητουμένων τὸ σύστοιχον· καὶ ἐν
ἅπασιν παρόντος, τῆς μείζονος· ἂν εἴη μανίας καὶ τῆς
ἐσχάτης παραφροσύνης τὸ φράζειν, χωρίζεσθαι τὸν
Λόγον τοῦ σώματος, ἥνικα περιγραφπτὸν ὠμολόγηται.
Εἰ γὰρ οὐδενὸς ἄπεισι, καὶ οὐδαμῶθεν ἀπολιμπάνε-
ται, πόσῳ λέγειν ἀληθέστερον, ὅτι ἐν τῷ σώματι τῷ
οἰκείῳ καὶ καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ ἡνωμένῳ, καὶ πε-
ριγραφτῷ γε ὄντι, ἀεὶ πάρεστιν, ἵν' ἅμα καὶ κατὰ
ταῦτόν ἢ ἐπ' ἀμφοῖν τῶν ἀσεδῶν ἄτοπος καὶ παρά-
λογος διελέγχηται φιλονεικία; Εἰ μὲν γὰρ ἡ κτίσις
ἢ σύμπασα ἢ πάρεστιν ὡς Θεὸς ἀπεριγράπτως, ἦν
ἀπερίγραπτος, ἐξήνυσεν ἂν τι ἴσως ὁ λόγος αὐτῷ.
Εἰ δὲ πάντα περιγραφτὰ ἐστί, τίνος ἔνεκεν ἡ ἀνού-
στατος αὕτη καὶ ψυχρὰ ἔνστασις, τοῦ οἰκείου μόνον
ὑπερβιβασθαι τὸν Λόγον σώματος; Ὅντως ἰσθὺν
ἀράχνης ὑφαίνουσιν οἱ ταῦτα φρονούντες καὶ λέ-
γοντες.

μβ'. Τούτων δὲ οὕτως εἰρημένων, ἐπὶ τὰ λοιπὰ
τοῦ λόγου τρεψώμεθα. Εἰ ἐκ διπλότητος πρεσβεύει
εἶναι τὸν Χριστόν, εἰ ἐδόυλετο σεσῶσθαι αὐτῷ δ
περιθρῦλλεῖ εὐφημον καὶ κομψὸν τῆς διπλότητος
ὄνομα, περιγραφτὸν κατὰ τὴν ἐτέραν τῶν φύσεων
ὁμολογεῖν τὸν Χριστόν ἔδει. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐ
δίδωσιν, ἐξηπλωταὶ αὐτῷ τὸ συνεπτυγμένον καὶ θαυ-
μαστὸν τῆς διπλότητος· καὶ γεγύμνεται τῆς διπλό-
τητος τοῦ τρόπου καὶ τῶν πανούργων αὐτοῦ σοφι-
σμάτων. Τοιαύτη δὲ ἡ ἀλαζονεία καὶ φιλαυτία, τὰ
πέρα τοῦ μέτρου κενεμβάτοῦσα περιθραῖν· ὧν δὲ
ἐφέτται διατεκμαίρεσθαι καὶ διασκοπεῖσθαι, διαμαρ-
τάνειν περιφανῶς. Ἐχρῆν γὰρ ἐξ ὧν αὐτὸς προῆγε
λόγων, προαιεθῆσθαι γε καὶ συνιέναι, ὅτι αὐτῷ ἐκεί-
θεν ἐκδήσεται. Ἐκ διπλότητος δοξάζει τὸν Χριστόν;
Ταύτη γοῦν καὶ σύνθετος ἐστὶ πάντως. Εἰ γὰρ τὸ
ἀπλοῦν ἀσύνητον, τὸ ἐκ διπλότητος σύνθετον. Τί
οὖν τὸ περιστάμενον; Εἰ ἀπερίγραφτον τὸ Θεῖον,
διδότι ἀπλοῦν καὶ ἀσύνητον, τὸ ἐκ διπλότητος καὶ
σύνητον, τί ἐστὶ; Ἐφῆσεν ἂν πάντως καὶ μὴ βου-
λόμενος περιγραφτὸν· ἄλλως τε δὲ αὕτη ἡ τῆς συν-
θέσεως ἔννοια, τὴν περιγραφὴν ἡμῖν ἐκ παντὸς ὑπο-
τίθεται. Οὕτως πανταχοῦ καὶ τῷ ὀρθῷ λόγῳ καὶ
ἐαυτῷ ἀπομαχόμενος δεικνύται. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς
τοὺς ἐκείνου λόγους λελέχθω. Δοκεῖ γὰρ κατελιγ-
φέναι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, μὴδὲ τὰ ἐν ποσὶν
εἰδῶς ἢ βλέπων. Καθάπαξ γὰρ τῆς εὐθείας καὶ βα-
σιλικῆς ἀπονενευκῶς τρίβου, ἐπὶ τοὺς ἐφ' ἐκάτερά
πως ἀποκεκλικότας κρημνοὺς ἵεται.

^α Joan. x, 38.

(57) De circumscripto et incircumscripto diu loquitur etiam Theodorus Studita in pari opere edito.

A curam omnium gerit. Verum etiamsi cum hominibus
ceu verus homo versabatur, paternum non desere-
bat sinum; Paterque erat in ipso, et Ipse in Patre ^α.

Si ergo, ut veritatis decurrens sermo concludit,
in proprio non circumscribitur corpore, quidni
omnem stultitiæ, dementiæ impietatisque mensuram
excedet, si quis dicat circumscribi cum circum-
scripto corpore Verbum, cum reapse incircum-
scriptum Verbum sit? Nam simul sumpta fuisse
oportet etiam conjugata eorum quæ sunt in quæ-
stione. Cumque omnibus rebus sit præsens, maioris
dementiæ fuerit extremique delirii dicere, separari
a corpore Verbum, si circumscriptum (corpus) esse
affirmetur. Nam si a nulla re abest, et nusquam
B deest, quidni verius dicatur, illud in corpore pro-
prio hypostatice sibi unito et circumscripto semper
adesse? ut simul, et secundum idem, impiorum
utrobique absurda et insana coarguatur pertinacia.
Nam si universa creatura, cui præsens est incir-
cumscripte Deus, incircumscripita esset, valeret ei
fortasse aliquid argumentatio sua. Sin contra omnia
circumscripita sunt, cur hæc insulsissima et frigida
contentio sit, quæ a proprio tantum corpore Ver-
bum exterminat? Vere telam aranei contexunt qui
ista sapiunt et dicunt!

42. His ita disputatis, reliquas sermonis nostri
partes persequamur. Quoniam ex duplicitate con-
flatum Mamonas Christum affirmat, si certe ei con-
servare vult quam buccinat inclytam et egregiam
duplicitalis appellationem, circumscriptum in
alterutra ex his naturis constiteri Christum deberet.
Quia vero id non concedit, dissolvitur ei compa-
cium hoc et mirificum duplicitalis vocabulum,
ipsoque duplicitalis artificio callidisque suis so-
phismatibus denudatur. Est autem superbi hominis
sibi que nimis placentis officium, res ultra æquos
fines positas aereo veluti cursu pervestigare; ab
iis autem quas ei dispicere ac speculati liceret,
manifeste aberrare. Oportebat enim ex iis quæ
antea dixit, præsentire atque intelligere, quid sibi
indidem foret obventurum. Ex duplicitate constare
Christum censet? Propterea igitur et compositus
D omnino erit. Nam si res simplex est incompota;
quod ex duplicitate consurgit, compositum est.
Quid ergo sequitur? Si incircumscripita est deitas,
quia simplex et incompota; quod ex duplicitate
compositum est, quid demum 57 erit? Dicit
omnino vel invitatus, id esse circumscriptum. Alio-
quin ipsa etiam compositionis notio circumscrip-
tionem nobis prorsus repræsentat. Sic usquequa-
que et rectæ doctrinæ et ipsi sibi repugnare cogno-
scitur. Atque hæc adversus ipsius sermones dicta
sunt (57). Videtur enim is Christi mysterium
assequi mente sperasse, qui ne illa quidem quæ

ante pedes sunt novit aut videt. Semel quippe a recta regiaque via devius, ad declivia utrimque præcipitia defertur.

Vult ergo auditores suos orationis vi compulsos, A ex duabus unam præoptare sententiam. Aut enim Christum pingentes, in duplex ut videtur peccatum necessario incurrunt; nempe vel simul cum imagine deitatem circumscribent, propter unicam personam quæ ex duplicitate fit, ut ait: vel simplicem tantummodo hominem Christum reputabunt, et sic Nestoril vesaniæ consentient. Aut si hæc vitare studeant, omnino Christum pingere caveant; atque ita in pravum Mamoniæ dogma incurrant, id est in contrariam phantasiastarum sectam, qui funditus veritate exciderunt; cui tamen ipse sectæ non sine ardente studio adhæret; siquidem ex duplicitate quidem affirmat, in duplicitate tamen, id est in dualibus naturis, Christum existere prorsus negat (58). Atque ita uno saltem modo divinæ incarnationis doctrina corrumpitur. Quorum hominum fugiens absurditates Ecclesia, et in alterutram partem claudicare divinitus vitans, mediamque et rectam viam tenens, uni adhæret veritati, orthodoxe religioeque Christi œconomiam confitens atque amplectens. Jam vero qui illa dogmatizat, idem evidenter facit, ac si quis ex aureo, verbi gratia, sigillo plures in cera impressiones effectas videns, mox contenderet, vel aurum ceræ concretum esse et commistum, dum charagmata exprimeret; vel omnino incusam in sigillo scripturam ab illo dividi ac dispertiri. Vel si quis ignem figuratum aspiciens, cujusmodi sæpe videmus rotas quasdam igneas ardentesque flammæ una cum cherubinis pictas, qua forma theologi angelorum apparitiones viderunt; is, inquam, igneum quoque calorem ibi prorsus cum materia circumscripsum existimaret, aut separari ignem a sua propria substantialique qualitate propter figurationem. Sicut ergo ita opinari ac dicere, stultum est atque impossibile, ita illud stultius et impossibilius. Sunt enim hæc fatui attonitique ingenii despumationes. Nam si prædicta nihil in sua natura patiuntur, quomodo supernaturale et impassibile Verbum aut circumscribetur cum propria carne, aut si hæc pingatur, ipsum ab ea dividetur, aut aliud huiusmodi perpetietur? quandoquidem ne in sanctissima quidem carne sua, cui substantialiter unitum est, circumscriptum fuit (59). Atqui hunc sapientem scire oportebat et credere, Christianorum dogmatibus obsequentem, divinum Verbum cum genus nostrum redimere per suum salutarem adventum voluit, cum hypostasi sua arcane et ineffabiliter totam toti sibi hanc circumscriptionem linealemque nostram ac figuratam naturam adunavisse, quæ etiam post assumptionem circumscripta et linealis perpetuo conservatur. Nam nisi hoc circumscriptum corpus assumptum fuisset, non esset sal-

adversus Iconomachos. Nos vero lætamur, quod huius quoque sapientissimi piique auctoris nova aliquot scripta in his nostris voluminibus prolaturi sumus.

Βούλεται οὖν τοὺς ἀκρωμένους ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν λόγων ἡγμένους, δοῦν ἐλῆσθαι τὸ ἕτερον. Ἡ γὰρ γράζοντας τὸν Χριστὸν, ἀναγκασθῆναι διπλῶ τῷ δοκοῦντι περιπεσεῖν ἀμαρτήματι· ἥτοι συμπεριγράψαι τὸ Θεῖον τῇ εἰκόνι, διὰ τὸ ἐν πρόσωπον, ὅπερ ἐκ διπλότητος, ὡς φησιν, ἐστίν· ἥτοι ψιλὸν μόνον ἄνθρωπον νοεῖσθαι τὸν Χριστὸν, καὶ τῇ Νεστορίου συμφέρεσθαι φρενοβλαβεῖα. Ἡ ταῦτα διαφυγεῖν αἰρουμένους, μὴ γράφειν αὐτόν, ἵνα τῇ ἐκείνου κακοδοσίᾳ περιπέσοιεν· ταῦτόν δὲ εἰπεῖν, τῇ φαντασιώδει καὶ ἀντιπάλῳ μοίρᾳ, τῶν ἐκ διαμέτρου λέγω τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντων, ἥς ὅλος θερμῶς περιεχόμενος γίνεται, τὸ μὲν ἐκ διπλότητος λέγων, τὸ δὲ ἐν διπλότητι, ἡγουν ἐν δυοῖ φύσει τὸν Χριστὸν εἶναι, πανταχοῦ παραιτούμενος. Καὶ οὕτως ἐξ ἐνός γε τοῦ τρόπου ὁ τῆς θείας σαρκώσεως παραδίδασκετο λόγος. Ὅνπερ ἡ Ἐκκλησία διαφυγοῦσα τὰ ἄτοπα, καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα θεοπροπῶς κατατροπὴν ἐκκλίνας, καὶ τὴν μέσσην ὥσπερ καὶ κατ' εὐθύ τοῦσα ὁδὸν, μόνῃς ἔχεται τῆς ἀληθείας, ὁρθοδόξως καὶ εὐσεβῶς τὴν κατὰ Χριστὸν οἰκονομίαν ὁμολογοῦσα τε καὶ περιέπουσα. Ἀλλὰ ταῦτα δογματίζων δηλὸς ἐστὶν ὁμοίον τι ποιῶν, ὡς εἰ τις ἰδὼν δακτυλῷ χρυσῷ, φέρε εἰπεῖν, ἐκσφραγίσματα πλείονα ἐν κηρῷ ἀποτυπούμενα, ἐνίστατο λέγων, ἢ τὸν χρυσὸν τῷ κηρῷ συνανακεκρᾶσθαι καὶ συναναμείχθαι ἐναποματτούμενον τὰ χαράγματα, ἢ πάντως γε τὴν ἐκχεαραγμένην ἐν τῷ δακτυλῷ γραφὴν δίστασθαι ἀπ' αὐτοῦ καὶ μερίζεσθαι. Ἡ ὡς ἂν τις τὸ πῦρ εἰκονιζόμενον θεάσοιτο, καθὰ πολλὰκις ὀρώμεν τροχοῦς τινας πυρώδεις, καὶ φλόγας πυρὸς ἀναπτομένας, καὶ τοῖς χερουδίμ συνδιαγραφομένας· καθ' ἃς οἱ θεολόγοι ἀγγελολοφανείας εἶδον, πάντως καὶ τὴν ἐμπύριον συμπεριγεγράφθαι τῇ ὕλῃ δόξει θερμότητα, ἢ κεχωρίσθαι τὸ πῦρ τῆς οἰκείας καὶ οὐσιωδούς ποιότητος εἰκονιζόμενον. Ὡς οὖν ταῦτα φρονεῖν καὶ λέγειν ἀνόητον καὶ ἀδύνατον, ἀνοητότερον ἐκείνο καὶ ἀδυνατώτερον· ἀσυνέτου γὰρ ταυτὶ καὶ ἐξεστηχυίας φρενὸς ἀποδόξματα. Εἰ γὰρ οὐδὲν τὰ εἰρημένα εἰς τὴν ἐαυτῶν φύσιν πάθοιεν, πῶς ὁ γε ὑπερφυῆς καὶ ἀπαθὴς Λόγος, ἢ συμπεριγραφῆσεται τῇ ἰδίᾳ σαρκί, ἢ γραφομένης διαστήσεται, ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον πείσεται, εἴπερ οὐδὲ ἐν τῇ παναγῇ αὐτοῦ σαρκὶ ἢ, οὐσιωδῶς ἦνται, περιγέγραπται; Ἐχρῆν δὲ συνιδεῖν καὶ πεπεισθαι τὸν σοφὸν τοῖς Χριστιανῶν ἐπόμενον δόγμασιν, ὅτι περ ὁ θεὸς Λόγος σῶσαι τὸ καθ' ἡμᾶς γένος διὰ τῆς σωτηρίου αὐτοῦ ἐπιφανείας βουλόμενος, ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὑποστάσει ἀρρήτως καὶ ὑπὲρ λόγον, ὅλην ὅλην αὐτῷ τὴν περιγραφτὴν δὴ ταύτην καὶ γραπτὴν ἡμῶν φύσιν καὶ εἰκονιζομένην προσειληφῶς ἦνωσεν, ἥτις καὶ μετὰ τὴν πρόσληψιν περιγραφομένη καὶ γραφομένη εἰς ἀεὶ διασώζεται. Εἰ γὰρ τὸ περιγραφτὸν τοῦτο σῶμα οὐ προσεῖληπται,

(58) Recole dicta a nobis p. 54, adn. 55.

(59) Confer Eusebium Cæsariensem in opere nuper detecto *De theophania*, lib. iii, 39.

οὐδὲ σίσωται. Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον, ἄκατον οἱ θεολόγοι. Εἴτα ἐπιφέρει τοιαῦτα.

μγ'. « Ἀέγει δὲ ὁ ποιήσας τὴν εἰκόνα ἐκείνην, ὅτι εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ ἐστίν. Καὶ τὸ Χριστὸς ὁνομαζίνωσκειται, ὅτι οὐ μόνον ἀνθρώπων δηλοῖ, ἀλλὰ καὶ θεόν. » Ἔδει αὐτὸν καὶ γοῦν τοὺς οἰκείους δυσωπηθέντα λόγους, συναισθῆσθαι τῆς ἀτοπίας τῶν παρ' αὐτοῦ προαγομένων. Ἀλλ' εἰκεν ἡ πλάνη καὶ τὸ ψεῦδος καὶ ἑαυτῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀντίστασθαι. Εἰ μὲν γὰρ ἔν ἦν τὸ ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλούμενον, τὰς περὶ τὸ ἐν ζυγομαχοῦσας τῶν ἐναντίων ὁδῶν, ὁ βραβεύων τὸ ἀσφαλὲς ἐπιὼν λόγος, καὶ γνωμῶν ταλαντεύων τὸ ἀμφίρροπον, δέδωκεν ἂν τὴν νικῶσαν τῷ κρείττονι· ἢ τέλεον περιγραφτὸν ἀποφαίνων τὸ ἐν, ἢ τέλεον ἀπερίγραπτον. Ἐπεὶ δὲ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχει παραστατικὸν, καθὰ καὶ αὐτὸς ἐφησε, τίς ὁ κωλύων λόγος, μὴ ἐκείνῃ τούτων τὰ οἰκεία καὶ προσήκοντα ἀποδίδωσθαι; ὥστε καὶ ἠνῶσθαι ἀλλήλαις, καὶ μηδετέραν ἐξεστηκέναι τῶν οὐσιωδῶς ἐν αὐταῖς θεωρουμένων, καὶ ἀτρέπτως ἐνυπαρχουσῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων, μηδ' αὖ διαιρεῖσθαι τῷ εἰς ἀλλήλας ἀσυγχύτως περιχωρεῖν. Εἰ γὰρ περὶ ταυτὸν ἀμφω, ἀλλ' οὐκ ἀμφω ταῦτα, ὥσπερ οὐδὲ ψυχὴ καὶ σῶμα. Οὐ γὰρ εἰ τις δοίη τὸν αὐτὸν χρυσοχόον εἶναι καὶ λιθοξόον, ἥδη τὴν χρυσοχοίῃν εἰς τὴν λιθοχοίῃν περιαγάγοι. Ἀλλὰ τὸν ἀριθμὸν τῆς δυάδος, εἰς μέθοδον τῆς ἑαυτοῦ δυστροπίας προχειρίζεται, καὶ κακουργεῖ περὶ τὰς φύσεις· ἵνα καὶ τὸ ἀπ' αὐτῶν συντεθὲν πρόσωπον, τέλεον παραγράφηται, καὶ ἦν περὶ αὐτὸ δόξαν ἔσχεν ἀποπλήρη βλάβως. Ὁ οὖν ποιῶν τὴν εἰκόνα ἐκείνην, καὶ λέγων ὅτι Χριστοῦ ἐστίν, οἶδε μὲν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος δηλούμενα· οἶδε δὲ καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ προσώπου γνωριζόμενα· οὐκ ἀγνοεῖ δὲ, ὅτι καὶ ἐναντία ἀλλήλοις τὰ συναλθόντα, ὡν μία ἡ ἐπιστήμη, καθὰ λέγεται. Εἰδὼς τοίνυν ὅτι τὴ μὲν τούτων ἄροατον καὶ πάντη ἀληπτον, καὶ διὰ τοῦτο ἄγραπτον καὶ ἀπερίγραπτον, εἴσεται καὶ θάτερον ὅτι ὁρατὸν καὶ καταληπτὸν· ὥστε καὶ περιγραφτὸν ἐξ ἀνάγκης καὶ γραπτὸν, διὰ τὴν τῶν ἐναντίων ἀντίθεσιν. Οὐ πρὸς τὸ ὅλον οὖν ἐν ὧς ὅλον ἀποδλέπων, τὸ ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν συγχείμενον· ἢ γὰρ ἂν ἴσως καὶ τινα ἀφορμὴν εἶχεν ὁ λόγος, ἀλλὰ τὸ ὁρώμενον μόνον ἀναθεωρῶν, ταύτη ποιεῖ. Ἐπίσταται δὲ ὅτι ἐκ τοῦ γράφειν, οὔτε συμπεριγραφῆσθαι καὶ θάτερον ἐξ ἀνάγκης, οὔτε αὖ τὸ ἐν ὅλον μερισθῆσθαι. Οὐδεὶς γὰρ λόγος ὁ δρᾶσαι τοῦτο δυνάμενος. Ὡς γὰρ οὐ παρὰ τὴ εἰδέναι τὸν γράφοντα, τὰ δηλούμενα διαστήσεται, οὕτως οὐδὲ παρὰ τὸ γράφειν τὸ ἕτερον, καὶ θάτερον συγγράφεται. Ἦδη τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀνθρώπων παραδείγματος εἰρηται· τὸ τοιοῦτο δ' ἂν καὶ ἐν ἄλλοις βλάβως εὔροι τις ἂν. Εἰ γὰρ τις οἶδε πρίγματός τινος διάφορα τὰ δηλούμενα, ἔλοιτο δὲ

Α vatum. Siquidem quod nequit assumi, insanabile est, ut aiunt theologi. Deinde Mamonas hæc subiecit.

58 43. « Qui fecit iconem illam, dicit iconem esse Christi. Atqui nomen Christi scimus non hominem tantum denotare, sed etiam Deum. » Oportuerat hunc, si suorum certe sermonum respectum aliquem habuisset, animadvertere illorum quæ antea dixerat absurditatem. Sed mos est erroris atque mendacii, ut sibi pariter ac veritati contradicat. Nam si unum id esset quod ex nomine denotatur, contumaces quidem adversariorum de uno opiniones, veritatis assertor sermo noster lustrans, et sententiarum ambiguitatem librans, victoriam potiorum decerneret; nempe vel omnino circumscriptum unum diceret, vel item omnino incircumscriptum. Sed quia Christus duas præ se fert naturas, sicut etiam Mamonas ait, quis prohibet quominus harum utrique propria et convenientia attributa assignentur? ut et mutuo adunatæ sint, et tamen neutra discesserit a substantialibus suis prærogativis; ut inconvertibiliter manentibus physicis proprietatibus, non tamen naturæ separentur, quoniam inconfusæ invicem circuminsident (60). Quanquam enim in uno Christo duæ res sunt, haud hinc tamen subjecti dualitas confit, sicut ne animæ quidem et corpori usuvenit. Neque si quis annuat eundem hominem simul esse aurificem et statuarium, idcirco ex auraria et statuaria unam artem efficiet. Mamonas tamen dualitatis numerum ceu malitiæ suæ instrumentum objectat, et in naturis perperam cavillatur, ut compositam quoque ex his personam demum destruat, suamque de hac re sententiam facilius consummet. Ergo qui illam facit imaginem, Christi-que esse dicit, probe scit ea etiam quæ hoc nomino significantur, quæque item a persona denotantur: neque item nescit hæc invicem esse opposita quæ coadunantur, quorum est una (id est simultanea) cognitio, ut loquimur. Sciens igitur horum unum esse invisibile et incomprehensibile, ideoque indelineabile et incircumscriptum, cognoscet pariter etiam alterum, nempe quod sit visibile et comprehensibile; ita ut necessario et circumscriptum sit et delineabile, propter contrariorum antithesim. Non ergo ad totum unum, tanquam totum, respiciens quod ex duabus partibus componitur; alioqui fortasse vim aliquam argumentum haberet; sed visibile tantum spectans, ita se gerit. Scit autem quod picturæ causa, haud necessario alterum simul circumscribetur, neque item unum totum illud dividitur. Nullatenus enim id fieri potest. Nam sicut, quia tu pingentem videas, haud propterea res visa in partes ibit; ita ne ob delineatum quidem unum, alterum simul circumscribetur. Jamque hoc ab hominis etiam exemplo demonstravimus et aliis quo-

(60) De vocabulis περιχωρεῖν et περιχώρησις in usu loquendi theologico, diu ac sapienter Petavius disserit, *De Trinit.* lib. iv, 16, quem si Græci lexi-

cographi consulissent, meliora et abundantiora tradere poterant.

que in rebus idem facile comperietur. Nam si quis duabus differentibus monstratis rebus, alteram harum eligat, num et altera simul utetur? Exempli causa : ignem scimus duplicem habere ex se procedentem vim, alteram illuminandi, urendi alteram. Si quis ergo luce ex igne indigeat, num idem vel invitatus coegetur combustionem quoque indidem experiri? Vel si quis ad sordium purgationem aqua calida utatur, num inde etiam refrigerabitur, quoniam aqua simul habet purgandi ac refrigerandi facultatem? Nemo certe sanus his assentietur. Sic itaque Mamonas veluti unum quid, totum hoc, id est Christum, contemplans, vellet illa etiam unde idem constat, tanquam in totius mentione simul adunare, nihilque horum per se ipsum spectare : ita ut quæ uni accidunt, prorsus et alii evenire necesse sit.

59 44. Age vero si quando a Paulo audierit : *Nos autem predicamus Christum crucifixum*⁵¹; quid ei tunc menti occurrit? Quoniam commune est ambabus coadunatis naturis nomen Christi, sane vel invitatus coactus fuerit secundum suas propositiones, quoniam Deus quoque hoc nomine denotatur, ne quod est unum dividat, ipsum Verbum in propria vere natura crucifixum dicere, divinamque arcanam substantiam cum humana esse compassam. Et si quis ei venerandum quoque et vivificum sepulcrum ostenderit (ut jam circumcisionem et passiones alias omittamus), profecto dixerit mortuum esse Verbum, divinamque et immortalem naturam cum humana ac mortali consepultam. Hæc enim apud eum fiunt, ut quominus dividantur naturæ, si quid alterutra patiatur, in idem pariter incommodum etiam alteram pertrahat. Quid porro ei demonstrant verba : *Nobis quidem unus Deus et Pater, ex quo omnia, et nos in ipso; et Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum*⁵²? Certe e contrario paria illi obvenient absurda. Nam quia in unum conferuntur omnia, videbitur concreatrix cum Verbo nostra quoque natura in rerum omnium productione, eritque homo sui ipsius creator. Itemque dicente divo Petro : *Tu es Christus Dei Filius*⁵³, secundum ejusmodi propositionem, caro etiam comperietur, propter Filii relationem, Deitatis naturaliter habere dignitatem. Hæc et plura similia, delibans quilibet divinas Scripturas, inveniet quæ istius blasphemiam absurditatemque objurgabunt. Talia quippe Mamonom cogitare et opinari, sermonum ejus proœmia, vanæ fallacesque quæstiones, nobis demonstrant. Et hæc quidem ille inartificialiter simpliciterque dogmata tradit, non autem modo aliquo appropriationis aut permutationis (61), prout mos est magisterii catholici; qua de re paulo post dicetur.

τούτων τὸ ἕτερον, ἄρα καὶ τῶ λοιπῷ συγχρήσεται; Οἶον τί λέγω· Ἔσμεν ὡς τὸ πῦρ διττὴν ἔχει τὴν ἀπ' αὐτοῦ προϊούσαν ἐνέργειαν, τὴν μὲν φωτιστικὴν, τὴν δὲ καυστικὴν. Ἐπερ οὖν τις τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἀπὸ τοῦ πυρὸς προσδέοιτο, βιασθῆσεται ἄρα, καὶ οὐχ ἐκὼν, καὶ τῆς ἐκείθεν φλογώσεως εἰς πείραν ἵεναι. Ἡ ἐὰν τις πρὸς κάθαρσιν ῥύπου, ὕδατι θερμῷ προσχρήσεται, καὶ ψυχθῆσεται πάντως ἀπ' αὐτοῦ, διότι ῥυπτικὴν καὶ ψυχτικὴν χέκτηται τὴν ἐνέργειαν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἂν τῶν νοῦν ἔχόντων ταῦτα συμψήσειεν. Ἐπεὶ οὖν πρὸς ἕν ἐκείνους τὸ ὅλον τοῦτο τὸν Χριστὸν διασκοπῶν, ἐβούλετο καὶ τὰ ἐξ ὧν αὐτὸς, ὡς ἐν τῇ τοῦ ὁλοῦ μνήμῃ, συνεισάγεσθαι ὁμοῦ, καὶ μηδὲν τούτων καθ' ἑαυτὸ θεωρεῖσθαι· ὡς τὰ ἐτέρῳ συμβαλόντα, πάντως καὶ θατέρῳ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρξει.

μδ'. Εἰ ποτε Παύλου ἀκήκοεν· Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, τί αὐτῷ ἐνεῦθεν ἀπήντα : Ἐπειδὴ κοινὸν ἀμφοῖν τῶν συνδραμουσῶν φύσεων ὄνομα Χριστός· ἐδιάσθη ἂν καὶ οὐκ ἐθέλων κατὰ τὰ ἴδια προβλήματα, ἐπειδὴ καὶ Θεὸς δηλοῦται διὰ τοῦ ὀνόματος, ὡς ἂν μὴ διέλοιτο ἕν, καὶ τὸν Λόγον αὐτὸν φύσει συνεσταυρωθῆναι ταῖς ἀληθείαις λέγειν, καὶ τὴν θεῖαν καὶ ἀπόρρητον οὐσίαν τῇ ἀνθρωπίνῃ συμπεπονθέναι. Καὶ εἰ τις αὐτῷ καὶ τὸν θεῖον καὶ ζωοποιὸν τάφον ὑπέδειξεν, ἵνα τὴν περιτομὴν καὶ τὰ ἄλλα πάθη νῦν παρήσωμεν, εἶπεν ἂν τεθνηχέναι τὸν Λόγον, καὶ τὴν θεῖαν καὶ ἀθάνατον φύσιν τῇ ἀνθρωπίνῃ καὶ θνητῇ πάντως συγκατορωρύχθαι. Ταῦτα γὰρ αὐτῷ βούλεται, ὡς ἂν μὴ διαιρεθεῖεν αἱ φύσεις, τῷ τὴν μίαν τούτων, εἰς τὰ ἐν οἷς πάθοι, καὶ τὴν ἑτέραν δηλαδὴ συνεπάγεσθαι πάσχουσαν. Τί δὲ αὐτῷ ἐδήλου τό· Ἡμῖν δὲ εἰς Θεός, ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ; Ἐκ γὰρ τοῦ ἐναντίου τὰ ὅμοια αὐτῷ ἀπαντῆσεται ἄτοπα. Ἐπειδὴ πρὸς τῷ ἐνὶ ἐστὶ τὰ δηλούμενα, φαίνεται αὐτῷ ἄρα συνδημιουργὸς τῷ Λόγῳ, καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς φύσις ἐπὶ τῇ τῶν ὁλῶν παραγωγῇ, καὶ ἔσται ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἑαυτοῦ δημιουργός. Καὶ πάλιν τοῦ θεοῦ Πέτρου λέγοντος· Σὺ εἰ ὁ Χριστός ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ αὐτὸ πρόβλημα εὐρεθήσεται καὶ ἡ σὰρξ τὸ τῆς θεότητος διὰ τῆς υἱότητος σχέσεως, φύσει φερόμενῃ ἀξίωμα. Οἷς παραπλήσια καὶ ἕτερα πλείονα ἀναλεγόμενός τις παρὰ τῶν θεῶν Γραφῶν εὑροί, ὅν, ἃ τὴν βλασφημίαν τὴν ἐκείνου ἐξελέγξει καὶ ἄτοπιαν. Τοιαῦτα δὲ καὶ νοεῖν αὐτὸν καὶ φρονεῖν, αἱ τῶν οἰκείων λόγων ἀρχαί, καὶ περιεργοὶ καὶ σφαλεραί ζητήσεις, ἡμῖν ὑποτίθενται. Καὶ ταῦτα ἀτέλως καὶ ἀπλῶς, οὐ τρόπῳ τινὶ οἰκειώσεως ἢ ἀντιδόσεως δογματίζοντα, κατὰ τὸν διδασκαλικὸν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας λόγον, περὶ ὧν μετὰ μικρὸν εἰρήσεται.

⁵¹ I Cor. i, 23. ⁵² I Cor. viii, 6. ⁵³ Matth. xvi, 16.

(61) Hanc theologi nostri dicunt idiomatum communicationem.

με'. Ἐπεὶ δὲ ἀδολεσχούντι καὶ ταυτοποιούντι, Α συναδολεσχέιν προϋθέμεθα τοῖς ἐπιφερομένοις αὐτῷ, καὶ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν διεξίνοντι, οὕτω πάλιν προσπαντήσωμεν· ἔχει γὰρ ὧδε· « Καὶ πῶς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ὄνομα, τὴν θείαν φύσιν σημαῖνον καὶ ἀνθρωπίνην, ἐπὶ τῇ εἰκόνι ἔκεινθ' ἔχομεν καλέσαι, τῇ δυνατῶς ἔχουσῃ ἀνθρώπου μόνου φύσιν χαρακτηρίζειν, καὶ τὴν θείαν καὶ ἀκατάληπτον φύσιν μὴ; » Τὸ πῶς, ἵνα ὡς παρόντι διαλεχθῶ, εἰ σοὶ τὰ τῆς ψυχῆς ὧτα μὴ κεκώφωτο, εἰ σοὶ τὰ νοητὰ ὁρμητὰ μὴ ἐπεπῆρωτο, εἰ σοὶ τὰ τῶν φρενῶν μὴ ἡλλοίωτο, καὶ τὰ τῶν λογισμῶν μὴ παρετέτραπτο, εἰ σοὶ τῆς θεοσεβείας οἱ ὅροι ἀτρωτοὶ διεφυλάσσοντο, καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· ἡ παράδοσις συνετετήρητο ἀλώθητος, εἰ σπινθῆρα γοῦν τινα πίστεως ἐν τῇ σεαυτοῦ συνέσχῃ καρδίᾳ, ἀλλὰ μὴ ἐλύττας Β κατὰ τῆς ἀνωμότητος καὶ ἀπλανοῦς ἡμῶν ὁμολογίας, τοῖς ἀγροῦσι σε ἐπὶ τὸν κρημνὸν τῆς ἀπιστίας καὶ ἀπωλείας· πειθόμενος, ἐδείχθην ἂν σοὶ καὶ ἐκδηλότατα τὸ ζητούμενον, εἴπερ ζητούμενον ἦν, ἀλλὰ μὴ ὥσπερ ἐνέδρα τις ἢ πανουργία, ταμειυόμενον.

Καὶ ἵνα τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἀναλαβόντες εἴπωμεν, ὥσπερ ἡ σταυρώσις καὶ τὰ πάθη, Χριστοῦ λέγεται, ὡς ὁ τάφος, καὶ τὰ λοιπὰ, ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον ἀεὶ λέγωμεν, τοῦ μέτριον ὑπερτρέχοντες, καὶ τῶν προσεχόντων τὰς ἀκοὰς ἀποκναίωμεν, καὶ οὐ δὴ ποῦ φαμεν κατὰ σὲ, διὰ τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ τῆς δαδὸς τῶν φύσεων δῆλωσιν, τὰ τῇ C μὲν προσηγορευόμενα, καὶ τῇ ἐτέρᾳ πάντως ἀπαντήσεσθαι. Ὁ σταυρὸς γὰρ δυνατῶς ἔχει τὴν ἀνθρώπου φύσιν μόνην κολάζειν, ἀλλὰ Χριστοῦ σταυρὸς λέγεται. Καὶ πειθέτω σε ὁ λέγων· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ περιτομή τὴν ἀνθρώπου σάρκα διαιρεῖν δύναται· καὶ ὁ τάφος ταύτην ἐμπεριγράφειν καὶ περικλείειν καὶ ἀποκρύπτειν οἶδεν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα, Χριστοῦ μὴν λέγεται· οὐ μὴν δὲ τούτων τι καὶ κατὰ τῆς θείας καὶ ἀνεκφράστου φύσεως, κυρίως καὶ οὐσιωδῶς εἰρήσεται, ἀκηράτου γε οὐσης καὶ ἀπαθοῦς, καὶ τῆς κατὰ τι γοῦν τοιαύτης ἐννοίας, ἀππληγμαμένης παντάπασιν. Εἰ γάρ που τοιοῦτόν τι ὀφθεῖν λεγόμενον, τῷ τῆς ἀντιδόσεως ἢ οικειώσεως τρόπῳ λέγεται, ὅπερ σοὶ νῦν οὐ δέδοται, ὁλοτρόπως ἡγνοημένον. Πεπονθέναι δὲ Χριστὸς λέγεται, οὐχ ἡ Θεός, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπος· καίτοι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὑπάρχων, ἡνωμένος καθ' ὑπόστασιν. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ σῶμα, ὅπερ ἐξ ἡμῶν ἀνελήφε, Χριστοῦ σῶμα λέγεται, ἐν ᾧ καὶ πάντα πεπονθέναι πιστεύεται, τοῦτο δὲ τὸ σῶμα πάντῃ καὶ πάντως χαρακτηρὰ εἶχεν, οὐ γὰρ ἦν ἀχαρακτήριστον, ἐπεὶ οὐδὲ σῶμα, ἀνάγκη καὶ τὸν τοῦ σώματος χαρακτηρὰ καὶ τὴν ὁμοίωσιν, Χριστοῦ λέγεσθαι. Ὡς γὰρ ἔκεινο οἰκεῖον Χριστοῦ, οὕτως καὶ τοῦτο οὐ πρὸς τὴν τοῦ Λόγου φύσιν τὴν σχέσιν ἔχον,

45. Sed quia hoc nugante et tautologo, nugari simul constituimus cum dictis ejus; huic, eadem licet dicenti de iisdem rebus, rursus occurramus. Ita vero is habet: « Et quomodo Dei et hominis nomen (Christus) divinam naturam denotans atque humanam, de illa icone pronuntiari a nobis potest, quæ humanæ tantummodo naturæ repræsentandæ vim habet, divinæ vero incomprehensibilis haudquaquam? » Hoc verbum *quomodo*, ut quasi præsentem te alloquar, si tibi animæ aures non obsurduissent, si tibi intellectus oculi non essent excæcati, si tibi mens non esset alienata et ratiocinii usus subversus, si tibi religionis termini immoti manerent, et catholicæ Ecclesiæ traditio conservata esset incolumis, si aliquam saltem fidei scintillam corde tuo retineres, neque furiis adversus irreprehensibilem infallibilemque confessionem nostram agitare, ducibus qui te ad infidelitatis perditionis præcipitium trahunt; hoc, inquam, *quomodo* a te quæsitum, evidentissime patens fuisset; si reapse quæsitum, et non potius cen decipula quædam et callida improbitas, apud te repositum erat.

Atque ut eadem de iisdem rebus resumentes dicamus, sicut crucifixio et passio Christi dicitur, itemque sepultura et reliqua, ne prolixius verba faciamus, modulum excedentes, et audientium auribus molestiam creantes, neque jam diutius æque ac tu fabulemur; quia Christi nomen naturarum dualitatem complectitur, ea quæ uni tribuuntur, alteri quoque accedent. Certe crux nonnisi hominis naturam 60 cruciari potest, nihilominus Christi crux dicitur. Fidem tibi faciat qui ait: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* 61. Circumcisio hominis carnem abscindere potest, et sepulcrum hanc intra se circumscribere, concludere ac celare valet. Hæc tamen omnia Christi dicuntur: quanquam nihil horum de divina ineffabili natura proprie ac substantialiter dicitur, quia est hæc inviolabilis et impassibilis, et ab omni ejus generis re, quæ cogitari possit, prorsus aliena. Nam si quid hujusmodi dictum videatur, id permutationis et appropriationis modo dicitur, quod tu in præsentem non facis, quia funditus id ignoras. Passus autem Christus dicitur non qua Deus, sed qua homo, etsi unus idemque est hypostatice adunatus. Quia igitur et corpus quod a nobis sumpsit, Christi corpus dicitur, in quo etiam omnia passus creditur, hoc autem corpus omnino characterem habuit; si enim hoc caruisset, ne corpus quidem fuisset; necesse est etiam corporis characterem ac speciem, Christi dici. Nam sicut corpus proprium Christi est, sic et character haud referendus ad naturam Verbi est quod forma caret, et indefinitum est, nullaque figura præditum; sed ad Verbi corpus humanamque naturam pertinet ejusque formam, ex quibus Chri-

61 Galat. vi, 14.

ius conficitur : ideoque et homonymiam cum illo habet, quia speciem ejus præ se fert (62-63). ἀνθρωπεῖαν φύσιν καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ, ἐξ ὧν ὁ Χριστός· διὸ καὶ ἡμῶν ὡς αὐτῷ προσπαροῦσθαι, κατὰ τὴν ὁμοίωσιν αὐτοῦ ἐμφανίζομενον.

Sed te quidem assumptum Christi nomen, quod duarum naturarum demonstrativum est, dogmatibus tuis gloriari magnopere et inflari impulit, atque existimare neutrum horum isto nomine denotatum, sine altero, quolibet in negotio aut dogmate nominari solere, nec quomodolibet usurpari, quin si ab altero dissocietur, procul omnino distrahatur. Nos vero quid ad hæc dicimus? Sane tibi aliquando occurrit, hominem tantummodo Christum aut filium hominis dici, atque ita nuda nominatione appellari. Et si alii nemini, Christo certe credere voles turhis Judæorum dicenti : *Cur me interficere queritis, hominem qui veritatem vobis locutus sum* ⁶²? Et : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis* ⁶³. Et : *Clarificatus est Filius hominis* ⁶⁴. Et : *Filius hominis tradendus est* ⁶⁵. Et : *Venit Filius hominis ad salvandum quod perierat* ⁶⁶. Et : *Davidis Filium nominabant* ⁶⁷. Multaque his similia in Evangeliiis comperientur, nisi forte lusus nugæque evangelica a te creduntur oracula. Quoniam itaque quod nuda nominatione appellatione significatur, unum est, non duo, sicut in Christi nomine usuvenit ; namque unam nobis humanam naturam vocabulum denotat ; quid tibi eveniet, et quid tibi adjicietur, veluti novum quid et magnum et plane mirificum? Licet enim tibi, qui Christo potius quam nomini ejus adversaris, merum hominem et de nostro numero unum prædicare Dominum, id quod tu et olim et nunc etiam improbe studuisti ; atque hunc reum, et prænæ subditum, et digna maleficis patientem, violentæque neci addictum. Alia consulto prætereo, blasphemiae metu. Fortasse dices, hominem hunc Deum quoque esse. Quætionem solvisti ; nam et Deus hic homo est. Sed e contrario, cum Deum tantummodo nominari audis : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* ⁶⁸. Et *vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre* ⁶⁹. Et : *Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificavit* ⁷⁰. Et : *Pater, clarifica Filium tuum, ut et Filius clarificet te* ⁷¹. Et : *Ego* **61** *et Pater unum sumus* ⁷². Et cæco nato dicitur : *Tu credis in Filium Dei* ⁷³? et quæcunque his similia ; num, inquam, cum hæc audis, Deum tantummodo existimas, substantia nostra spoliatum? Ita prorsus cum corpore exueres, et quidquid humanum est detraheres ; adeo ut jam deinde posses universam œconomiam aperte destruere.

καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γεγενημένης οὐσίας, πάντως που καὶ σώματος αὐτὴν ἀπαλλάξαι ; καὶ πάντα ἀφέλαιο τὰ ἀνθρώπου· ὡς ἐξεῖναι σοι λοιπὸν καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν σαφῶς ἀποσκευάζεσθαι.

⁶² Joan. viii, 40. ⁶³ Joan. vi, 54. ⁶⁴ Joan. xiii, 31. ⁶⁵ Matth. xvii, 21. ⁶⁶ Matth. xviii, 11. ⁶⁷ Matth. ix, 27, et alibi. ⁶⁸ Joan. i, 1. ⁶⁹ ibid. 14. ⁷⁰ Joan. v, 21. ⁷¹ Joan. xvii, 1. ⁷² Joan. x, 30. ⁷³ Joan. ix, 35.

(62-63) Ille et deinceps admirentur theologi persubtilem æque atque rectissimam Nicephori de Christi idiomatibus doctrinam.

Ἰσμεν γὰρ αὐτὸν ἀνείδεον καὶ ἀσχετον καὶ ἀσημάτιστον, ἀλλὰ πρὸς τὸ τοῦ Λόγου σῶμα καὶ τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ, ἐξ ὧν ὁ Χριστός· διὸ καὶ ἡμῶν ὡς αὐτῷ προσπαροῦσθαι, κατὰ τὴν ὁμοίωσιν αὐτοῦ ἐμφανίζομενον.

Ἀλλὰ σὲ μὲν τὸ παραληφθὲν ὄνομα, δύο ὑπάρχον δηλωτικὴν φύσεων, ἐπὶ τοῖς σοῖς παρώτρυνε δόγμασι μέγα φρονεῖν καὶ βρενθῆσθαι, οἶσεσθαι τε μὴδ' ἕτερον τῶν κατὰ τοῦνομα θεωρουμένων, θατέρου ἀνευ προσπαροῦσθαι, ἐν τινὶ πράγματι ἢ διγμᾶτι, ἢ ὅπως οὖν παραλαμβάνεσθαι, ἢ πάντως γε μονούμενον τοῦ ἑτέρου, διαστῆσεσθαι μακρῶ. Ἡμεῖς δὲ τί πρὸς ταῦτά φαμεν ; Ὅτινίκα ἂν σοι προταθῇ, ἀνθρώπων μόνον τὴν Χριστὴν, ἢ υἱὸν ἀνθρώπου λέγεσθαι, καὶ τοῦτο ψιλῇ τῇ κλήσει προσπαροῦσθαι. Καὶ εἰ μὴ τινι ἄλλῳ, αὐτῷ γε τῷ Χριστῷ, εἴπερ βούλοιο, πεισθῇ, πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἰουδαίων λέγοντι· *Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἀνθρώπον* ⁷⁴ *ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν ἐλάλησα ; καὶ Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· καὶ Νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· καὶ Μὲλλει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πυραδιδεσθαι· καὶ Ἡλθε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός· καὶ Υἱὸν Δαβὶδ ὀνόμαζον.* Καὶ πολλὰ τοῦτοις εὐρεθῆσεται ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τὰ παρὰ πλῆθυσιν, εἴπερ σοι μὴ παιδὶς καὶ λήρος τὰ εὐαγγελικὰ νενόμισται λόγια. Ἐπεὶ οὖν τὸ δειλούμενον ἐκ τῆς ψιλῆς τοῦ ἀνθρώπου προσπαροῦσθαι, ἐν ἑστίν, οὐ δύο, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματος, μίαν γὰρ ἡμῖν φύσιν ἢ φωνὴν τὴν ἀνθρωπίνην χαρακτηρίζει, τί σοι συμβῇσεται καὶ τί προστεθῇσεται, ὡς καινόν τι καὶ μέγα καὶ θαυμάσιον οἶον ; Ἐξεστὶ γὰρ σοι χριστομαχοῦντι μᾶλλον ἢ ὀνοματομαχοῦντι, ψιλὸν ἀνθρώπον καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἕνα κηρύσσειν τὸν Κύριον, ὃ σοι καὶ πάλα καὶ νῦν κακῶς διεσπούδασται, καὶ τοῦτον κατάκριτον, καὶ ὑπὸ δίκην ἀγόμενον, καὶ τὰ τῶν κακούργων οἶσοντα, καὶ βιαίῳ θανάτῳ καταδικαζόμενον. Καὶ τᾶλλα ἐκὼν παραλείπει μὲ δέει τῆς βλασφημίας. Ἰσως εἴποις ὅτι ὁ ἀνθρώπος οὗτος καὶ Θεός ἐστιν. Ἐλυσας τὸ ζητούμενον, καὶ ὁ Θεὸς γὰρ οὗτος ἀνθρωπὸς ἐστιν. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅταν Θεὸν μόνον ἀκούεις· — *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Πατρὸς γενεοῦς παρὰ Πατρός· καὶ ὡςπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκρούς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ· καὶ Πάτερ, δόξασον σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱὸς σου δοξάσῃ σε· καὶ Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν.* Καὶ πρὸς τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν λέγεται· *Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ; καὶ ὅσα τοῦτοις ὅμοια· — Θεὸν μόνον ὑπολαμβάνεις*

μς'. Τί λέγεις; Προσέχεις ταῖς ἰδιαζούσαις τῶν A φύσεων φωναῖς, καὶ ταῖς μὲν ταπειναῖς συνταπεινῶς Χριστὸν, ἀποστερῶν τῶν θείων καὶ ὑψηλῶν, καὶ συμφθιγγῇ τοῖς σοῖς διδασκάλοις, τὴν Ἀρειανικὴν μανίαν νοσήσας. Ταῖς ὑψηλαῖς δὲ ἐξαίρεις τῶν ταπεινῶν, καὶ νέμεις μόνα τὰ ὑψηλὰ, καὶ συνάδεις τοῖς σοῖς ὑποφῆταις, τὴν τῶν βδελυρῶν Εὐτυχιτῶν, ἢ οἰκειότερον εἰπεῖν, Μανιχαίων ληρώδη καὶ φασματώδη μυθοπλαστίαν ζηλώσας. Ἀλλὰ σοὶ μὲν βῆθιον, ἅπαξ πρὸς ὕβριν καὶ καθάρσεις τῆς σωτηρίου οἰκονομίας καταντήσαντι, τοῖς τοιοῦτοις ἐντροπῶν ἀποπήμασιν. Ἐπειδὴν δὲ ἀντιπεπονηθῶς ἐν τοῖς θεωρεῖται, οἷον ἡ μὲν προσηγορία, οἰκεία καὶ ἰδικὴ τῇ καθ' ἡμᾶς οὐσίᾳ· τὰ δὲ περὶ αὐτὴν ἐκφρινόμενα, τῇ ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρμόδια, τί ὑπολήψοιο; Οὐ γὰρ δὴ ὥσπερ τὸ Χριστὸς ὄνομα κοινὸν καὶ δηλωτικὸν τῶν δύο φύσεων ἔστιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδιαζούσης καὶ φυσικῆς ὀνομασίας, καὶ τὰ τῆς συνυφεστάσης συνεισφέρεται οὐσίας πλεονεκτήματα, διὰ τὴν περὶ ταῦτὸν ἐπαλλαγὴν, τῶν ἰδιωμάτων κίρναμένον ἀλλήλοισι, ὥσπερ δὴ καὶ τῶν φύσεων, κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν πρόνημα. Τί γὰρ φῆσεις πρὸς τό· Ἐὰν ἴδῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον· καὶ· Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· καὶ· Εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων οἵτινες οὐ μὴ γέυσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ· καὶ· Μᾶλλοι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἀγίων.

Ἄρα οὖν προσέχεις ψιλοῖς τοῖς ὀνόμασι, καὶ νοεῖς C βσιλείαν ἀνθρώπου αἰώνιον καὶ ἀκατάλυτον; καὶ ἀνθρώπον εἰς τὸν οὐρανὸν προϋπάρχοντα; καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατιόντα καὶ πάλιν εἰς οὐρανὸν ἀνιόντα; καὶ ἀνθρώπου ὀνομαζομένου πατέρα εἶναι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα; Ἡ ἀποσκοπεῖς πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀποσεμνύνεις ἐκπληττόμενος τὸ μέγα τῆς οἰκονομίας μυστήριον, καὶ τὰ περὶ αὐτῆς λεγόμενά τε καὶ νοούμενα κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐκδέχῃ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, οὐ προσέχων φιλαῖς ταῖς φωναῖς καὶ τοῖς ὀνόμασιν, ἵνα μὴ καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς ἀποτεύξῃ· ἀλλὰ τοῖς τοῖς ἐβρώσθαι φράσας, τοῖς χρησιμοποιοῦσι δὲ καὶ ἔγουν οὐκ ἐπὶ τὸ καταγορεύειν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας ἀνοήτως καὶ δυσσεβῶς προσελήλυθας; Ἡμεῖς δὲ τοὺς ὀνοματομάχους ἐπὶ τῆς τῶν ὀνομάτων ψιλῆς ἵστασθαι ἀπαγγέλλας καταλιπόντες, καὶ προσπαλαλεῖν ταῖς συλλαβαῖς καὶ τῷ γράμματι ὑπενδόντες, ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν δύναμιν ἀπευθυνόμεθα καὶ ἀνανεύομεν, ὡς ἐν βραχεὶ τὰ τοιαῦτα διεξερχόμενοι.

μς'. Λεκτέον τοίνυν ὡς τὸ Χριστὸς ὄνομα, ὁμολογούμενως μὲν τὴν δυάδα τῶν φύσεων ἡμῖν παρίστησιν ἐν τῇ μιᾷ ὑποστάσει, ὡς πολλάκις ἐν τοῖς προλαβοῦσι πλατύτερον εἴρηται· ἡ δὲ θεόπνευστος

46. Quid ais? Mordicus inhæres propriis natura- rum vocabulis, et his quæ sunt humilia Christum deprimis, divinis et excelsis dotibus spolians, tuis nimirum magistris consonans, et Ariana insania laborans. Excelsis autem vocabulis humilia aboles, solaque sublimia tribuis, concinisque inspiratori- bus tuis, abominandorum Eutyichianorum vel potius Manichæorum (64) deliras phantasticasque fabulas æmulans. Sed tibi quidem facile est, ex quo ad conculcandam destruendamque œconomiam incum- bis, hisce absurditatibus oblectari. Sed cum ver- sam vicem in his spectaverimus, nempe cum appel- latio quidem propria est et peculiaris substantiæ nostræ; attamen quæ de ea prædicantur, natura supra nostram sunt convenientia, quid putabis? Non enim sicuti Christus commune nomen dua- rumque naturarum demonstrativum est, ita et hic usuvenit, sed cum peculiari et physica denomi- natione sublimes quoque prærogativæ alterius coexi- stentis substantiæ connectuntur, propter vicissitu- dinem, in eodem subjecto communicatis mutuo idiomatibus æque ac naturis, prout ecclesiastica sen- tentia est. Nam quid ad hos locos dices? Si videris Filium hominis illuc ascendentem ubi prius erat⁷⁰. Et: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis⁷¹. Et: Sunt quidam de hic astantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regnum suum⁷². Et: Venturus est Filius hominis non sine gloria Patris sui cum angelis sanctis⁷³.

Num tu igitur nudis adhæres nominibus, cogitas- que regnum hominis æternum et indissolubile? et hominem in cælo præexistentem? et de cælo descen- dentem rursusque illuc revertentem? et appella- i hominis genitorem Deum Patrem esse? Quin tu po- tius ad rerum gestarum naturam ipsamque verita- tem respice; et cum stupore admirare magnum œconomix mysterium, quæque de ea dicuntur atque creduntur juxta catholicæ Ecclesiæ magisterium admitte, haud jam nullis attendens vocabulis ac nominibus, ne salutem tuam abjicias. Sed hem tu hisce omnibus valedicens, vatibus tuis ducibusque obsequens, ad calumniandam veritatem Christique œconomiam stulte impieque procedis. Nos autem istos homines, qui de nominibus pugnant, in nuda vocabulorum perstare prædicatione sinentes, atque ut in syllabis litteraque digladiantur concedentes, ad veritatis rerumque ipsarum vim conversi specte- nus, breviterque hanc explanemus.

47. Dicendum est itaque Christi nomen sine dubio naturarum dualitatem nobis significare in una hypostasi, prout sæpe in superioribus latius dictum fuit. Inspirata autem divinitus Scriptura, et Patrum

⁷⁰ Joan. vi, 63. ⁷¹ Joan. iii, 13. ⁷² Matth. xvi, 28. ⁷³ ibid. 27.

(64) Recole dicta de variis hæreticorum sectis, p. 31, adn. 26.

annuntiat (65), nominis dignitatem magni facientes, multimodis significationes ejus acceperunt, et permutationis atque appropriationis modo in ejusdem exercitio usi sunt. Cum enim Christi naturas per 62 se scorsum spectant, id est deitatem et humanitatem (hæ sunt enim substantiarum denominationes), tunc quæ sunt propria et naturaliter inhærentia, utrique sigillatim naturæ tribuunt; neque dicta de una ex his natura, de altera quoque prædicant: nam neque deitatem creatam passibilemve dicerent; neque vicissim humanitatem increatam aut incorruptibilem aut impassibilem appellarent, multoque minus eas invicem compati dicerent, sicut hodierni dogmatistæ existimant. Cum autem compositam ex his hypostasim, seu unum quid accipiunt, Christum quidem ex utraque appellant; concurrentium autem naturarum idiomata, una cum ipsa hypostasi prædicant; quoniam et Deus simul et homo Christus est, et Deus incarnatus, et Christus creatus pariter et increatus, impassibilis et passibilis idem. Interdum vero ex divinis solis excelsisque attributis Deum et Dei Filium nominant. Interdum denique ex humanis tantum atque humilibus, hominem hominisque filium vocant.

Aliquando etiam ea quæ de utraque parte dicuntur idiomata, de alterutro simul subsistente et coexistente vicissim prædicant, propter mutuum partium circuminsessionem (66). Sic videlicet Deus passibilis dicitur, et gloriæ Dominus crucifixus, non qua Deus, sed qua homo. Et vice versa, homo absque initio, impassibilis, increatus, cælestis, puer ante sæcula, non qua homo, sed qua Deus. Nam propter summam naturarum unionem, et hypostaseos unitatem, et quia eadem persona est, unus est, et idem pariter ambo est, partim quidem sine initio a Patre, partim vero ita factus ob suam erga homines benignitatem. Atque hac ratione utraque natura idiomata sua alteri communicat, propter ejusdem hypostaseos unitatem; quin tamen pars alterutra deserat alterum in eodem subjecto attributum: sicuti etiam sibi proprias fecisse dicitur Verbum carnis suæ secundum œconomiam passionum. Nam etsi nihil in propria natura reapse sit passum, nihilominus perpassum dicitur, ut unus omnium Servator credatur: atque ut nostræ existentie conservationisque causa asseritur, sic etiam nostra felicitas accepta eidem referatur.

Atque hoc nos docet theologorum apex divus Petrus (67) dicens: *Christus semel propter peccata*

Α Γραφή, καὶ τῶν Πατέρων οἱ ἔκκριτοι, τὰ ἐπὶ τῷ ὀνόματι μεγαλοφυῶς θεωροῦντες, διαφόρως τὰ δηλούμενα ἐξεληλύθασιν, τῷ τε τῆς ἀντιδόσεως τρόπῳ καὶ οἰκειούσεως, εἰς τὰ περὶ αὐτοῦ συγχρησάμενοι. Ὅτε μὲν γὰρ τὰς κατὰ Χριστὸν φύσεις καθ' ἑαυτὰς θεωροῦσιν, ἥτοι θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ταῦτα γὰρ τῶν οὐσιῶν ἐστὶ δηλωτικὰ, τὰ εἰκεία καὶ προσόντα φυσικῶς ἐκατέρᾳ, κυριολεκτοῦντες ἐκνέμουσιν· οὐ μὴν ἄπερ καθ' ἑτέρας λέγεται φύσεως, καὶ θατέρας ἀντικατηγοροῦσιν. Οὕτε γὰρ θεότητα κτιστὴν ἢ παθητὴν εἴποιεν· οὐδ' αὖ πάλιν ἀνθρωπότητα ἀκτιστον, ἢ ἀφθαρτον, ἢ ἀπαθὴν φήσαιεν, συμπάσχειν τε ἀλλήλαις ὡς ἥκιστα, ὥσπερ τοῖς νῦν δογματισταῖς ὑπεβλήπεται. Ὅταν δὲ τὴν ἐκ τούτων συνθεθεμένην ὑπόστασιν ὡς ἐν τι λαμβάνωσι, Χριστὸν μὲν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου προσαγορεύουσι· τὰ παρ' αὐτῶν δὲ τῶν συνδραμόντων ιδιώματα, ἅμα αὐτῆς κατηγοροῦσιν· ἐπειδὴ καὶ Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος ὁ Χριστὸς, καὶ Θεὸς σεσαρκωμένος, κτιστὸς τε ὡσαύτως καὶ ἀκτιστος, καὶ ἀπαθὴς καὶ παθητὸς ὁ αὐτός. Ὅποτε γὰρ ἐκ τῶν συνελθόντων αὐτῇ μερῶν ἐπισκέπτωνται, ἔσθ' ὅτε μὲν ἐκ μόνων τῶν θεῶν καὶ ὑψηλῶν, Θεὸν καὶ Θεοῦ Υἱὸν ὀνομάζουσιν. Ἔστι δ' ὅτε ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων μόνων καὶ ταπεινῶν, ἀνθρώπον καὶ υἱὸν ἀνθρώπου καλοῦσι.

Τηνικαῦτα δὲ καὶ τὰ ἐφ' ἑκατέρου τῶν μερῶν λεγόμενα ιδιώματα, καὶ θατέρου τοῦ συνυφεστῶτος καὶ συνυπάρχοντος ἀντικατηγοροῦσι, διὰ τὴν εἰς ἄλλα τῶν μερῶν περιχώρησιν. Οὕτω γὰρ Θεὸς παθητὸς λέγεται, καὶ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωμένος, οὐχ ἢ Θεός, ἀλλ' ἢ ἀνθρώπος. Καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἀνθρώπος ἀναρχος καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀκτιστος καὶ οὐράνιος καὶ παιδίων προαιώνιον, οὐχ ἢ ἀνθρώπος, ἀλλ' ἢ Θεός. Διὰ γὰρ τὴν ἄκραν τῶν φύσεων ἔνωσιν, καὶ τὸ ἐνιαῖον τῆς ὑποστάσεως, καὶ τοῦ προσώπου τὴν ταυτότητα, εἰς ὑπάρχει, καὶ ὁ αὐτός ὁμοίως ἐστὶν ἄμφοτερα, τὸ μὲν ὡν ἀναιτίως ἐκ τοῦ Πατρὸς· τὸ δὲ ὕστερον διὰ φιλανθρωπίαν γενόμενος. Καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ ἑκατέρα τῶν φύσεων, τὰ παρ' ἑαυτῆς ιδιώματα τῇ ἐτέρᾳ ἀντιδίδωσι, διὰ τὸ μοναδικὸν καὶ ταῦτόν τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐξισταμένου τοῦ οἰκείου λόγου τῆς περὶ ταῦτόν θατέρας ιδιότητος· καθὼ καὶ οἰκειοῦσθαι λέγεται τὸν Λόγον τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς οἰκονομικῶς πάθη. Καίτοι γὰρ οὐδ' ἐν πάσχω ὅσον ἦκεν εἰς ἰδίαν φύσιν, ὅμως αὐτὸς πεπονθέναι λέγεται, ἵνα καὶ Σωτὴρ πάντων μόνος πιστεύηται· καὶ ὥσπερ τοῦ εἶναι καὶ ὑπάρχει ἡμᾶς αἰτίος ὡμολογῆται, οὕτω καὶ τὸ εἶναι ἡμᾶς, ἐπ' αὐτὸν ἀναφέρεται.

Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἐκπαιδεύει τῶν θεολόγων ἡ ἀκρίβεια, ὁ θεὸς Πέτρος λέγων ὅτι, *Χριστὸς ἁπαλὲς περὶ*

(65) Intellige præsertim Gregorios duos, Nyssenum et Nazianzenum, nec non Cyrillum, et ex Latinis Leonem PP., qui copiosissime ac splendidiissime de his disserunt.

(66) Dixi de vocabulo περιχώρησις, p. 58, adn. 60.

(67) Cui theologorum apex Petrus potius quam Paulus aut Joannes? Nempe ad Petri apostolicum

primatum Nicephorus respicit. Jam vero qui Carolinos libros, ut hoc obiter dicam, adeo magnificant, quia ss. imaginum cultum improbant, cur non æque laudant primi libri capitulum sextum, ubi Petri sedes, Romana Ecclesia, cæteris cunctis præfertur, et in fidei quæstionibus omnino consulenda dicitur?

τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν ἀπέθανε, δίκαιος ὅπερ ἀδίκων· Ἰνυ ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι. Καὶ πάλιν· Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, καὶ ἡμεῖς τὴν αὐτὴν ἐννοίαν ἐπὶ ἡμῶν ἐκφράσασθε. Συνυπηγήσει τούτοις καὶ ὁ τῶν ἀπορρήτων μυσταγωγὸς Χριστὸν ἐσταυρωμένον κηρύσσων· Καὶ τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταυρωθῆναι. Ταύτῃ θεοκτόνους καὶ κυριοκτόνους ἀποκαλοῦσι τοὺς Ἰουδαίους αὐτοὶ τε καὶ οἱ θεοπέσιτοι Πατέρες ἡμῶν, οἱ περὶ τοῦ τρόπου τῆς οἰκειώσεως, τοιάδε διεξέλασιν. Ὁ μὲν θεὸς Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον τρίτῃ ἐπιστολῇ· « Καὶ ἦν ἐν τῷ σταυρωθέντι σώματι, τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς οἰκειούμενος πάθη. » Ἐν δὲ τῇ πρὸς τοὺς ἀνατολικούς οὕτως· « Ἀπαθῆ δὲ πρὸς ταῦτα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ὁμολογοῦμεν ἅπαντες, καὶ εἰ πανσόφως αὐτὸς οἰκονομῶν τὸ μυστήριον, ἐαυτῷ προσένεμων ὁρῶντο, τὰ τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ συμβεβηκότα πάθη. » Ταύτητοι καὶ ὁ πάνσοφος Πέτρος· Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· καὶ οὐχὶ τῇ φύσει ἀρρήτως θεότητος· ἵνα γὰρ αὐτὸς τῶν ὧν Σωτὴρ εἶναι πιστεύεται, κατ' οἰκειώσιν οἰκονομικῇ εἰς ἐαυτὸν, ὡς ἔφην, τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς ἀναφέρει πάθη. Ὁ δὲ γε ἱερὸς Ἀμφιλόχιος· πρὸς Σέλευκον γράφων, οὕτω φησὶν· « Ἡ ληφθεῖσα πάσχει φύσις, ἥ δὲ λαβοῦσα ἀπαθὴς μένει· οἰκειοῦται δὲ ὁ Θεὸς τὰ τοῦ ἰδίου ναοῦ ἀνθρώπων· πάθη, σταυρόν φημι καὶ θάνατον, καὶ ἄλλα ὅσα περὶ αὐτὸν οἰκονομικῶς θεωρεῖται· οἰκειοῦται δὲ αὐτὸς πάσων οὐδέν. » Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Γρηγόριος ὁ Νύσσης· κατὰ Ἀπολιναρίου γράφων· « Ἐπειδὴ τοίνυν ἄλλο τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, καὶ ἄλλο τὸ θεῖον, φθέγγεται μὲν ὡς ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως πρόσφορον, ὃ τὰ ἡμέτερα πάθη οἰκειωτάμενος. Ἡδὲ δὲ καὶ παράδοξον, οὐ μόνον τὰ τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει οὐσιωδῶς τε καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐνυπάρχοντα πάθη, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων ἀπηχέστερα· κατὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ κατηγορούμενα ταῖς ἱεραῖς Γραφαῖς εὐρίσκειται· καὶ οἰκειοῦσθαι ταῦτα λέγεται, ὅποῖόν τί ἐστι τὸ κατὰραν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ μέντοι καὶ ἀμαρτίαν αὐτὸν γεγενῆσθαι· κατὰ τὸ· Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμνόμενος ἐπὶ ξύλου. Καὶ τὸ· Ὅν κ' εἰδότα ἀμαρτίαν, ὑπὲρ ὧν ἡμῶν ἁμαρτίας ἐποίησε. Τό τε ἡμέτερον στασιῶδες ἀνείληφέναι καὶ ἀνυπότακτον. Οὕτω γὰρ οἰκειοῦται τὰ τοῦ προσλήμματος, ἵνα ἐν ἐαυτῷ δαπανήσῃ τὸ χεῖρον, ὡς κήρὸν πῦρ, καὶ ὡς ἀτιμία γῆς ἥλιος, καὶ ἡμεῖς μεταλάβωμεν τῶν ἐκείνου διὰ τὴν σύγκρασιν· ὁ μέγας φησὶ Γρηγόριος.

A nostra mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo; mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu ⁷⁴. Et rursus: Christo passo pro nobis carne, et vos eadem cogitatione armamini ⁷⁵. Consonabit his etiam mysteriorum initiator, Christum crucifixum prædicans, et Dominum gloriæ in cruce suspensum ⁷⁶. Ideo deicidas et dominicidas vocant Judæos tum isti, tum divi Patres nostri, qui de ratione appropriationis idiomatum ita disserunt. Divus quidem Cyrillus in tertia ad Nestorium epistola (68): « Eratque in crucifixo corpore, carnis suæ sibi approprians passiones. » In illa vero ad Orientales sic (69): « Impassibile præterea Dei Verbum confitemur omnes, etiamsi sapientissime mysterii œconomiam gerens, sibi attribuere videbatur eas quæ carni suæ accidebant passiones. Propterea et sapientissimus Petrus: Christo igitur pro nobis carne **63** passo; carne, inquam, non ineffabilis deitatis natura. Ut enim ipse omnium Servator esse crederetur, œconomica appropriatione in se, ut dixi, carnis suæ passiones transtulit. » Sacer vero Amphilochius ad Selenicum scribens sic ait (70): « Assumpta patitur natura, sed ea quæ assumpsit, manet impassibilis. Appropriat autem sibi Deus proprii templi humanas passiones, crucem et mortem, et alia quotquot in ipso secundum œconomiam spectantur. Appropriat sibi, inquam, nihil ipse patiens. » Sic et divus Gregorius Nyssenus adversus Apollinarem scribens (71): « Quoniam itaque alia est humana voluntas, alia divina, loquitur quidem, tanquam ex humanitate, ea quæ sunt infirmitati naturæ congrua, is qui nostras passiones sibi appropriavit. Insuper, quod mirabile est, non solum eas quæ nostræ naturæ substantialiter et a primordiis insunt passiones, sed etiam deteriores, de communi nostro Salvatore Christo prædicatas in sacris Scripturis comperimus, easque appropriatas dici, veluti quod maledictio pro nobis, imo et peccatum, factus fuerit; juxta illud: *Maledictus omnis qui pendet in ligno* ⁷⁷. Et illud: *Nescientem peccatum, fecit esse peccatum* ⁷⁸. Tum quia rebellem nostram contumacemque naturam suscepit. Sic enim sibi appropriat assumpta, ut in se deteriora consumat, veluti ceram ignis, terræ vaporem sol: nosque propria ipsius participemus propter adunationem. » Ita magnus Gregorius.

⁷⁴ I Petr. III, 18. ⁷⁵ I Petr. IV, 1. ⁷⁶ I Cor. I, 23. ⁷⁷ Galat. III, 13. ⁷⁸ II Cor. V, 21.

(68) Ed. Auberti t. V, part. II, p. 72.

(69) Confer Cyrilli Opera, t. VI, p. 198.

(70) Apud Combefissium in Amphilochii Reliquiarum editione, p. 142, cum aliqua varietate.

(71) In editione Parisiaca t. II, p. 696. Reliqua per otium sunt quaerenda; namque et alterum Nysseni prolixum contra Apollinarem scriptum protulit L. Zacagnius. Cæteroque absurdus mihi videtur Carolinorum librorum auctor lib. II, cap. 47, qui ad Nicænae synodi testimonia ex Nysseno, nihil aliud respondet, nisi hujus Patris vitam et doctri-

nam sibi esse ignotam, ideoque testimonia ex ejus opusculis prolata ad res dubias confirmandas, minus cerni idonea. Rursus lib. III, cap. 5, perperam auctor reprehendit Tarasium, quod in fidei professione dixerit Spiritum sanctum *contribulem* (σύμφυλον) Patri et Filio; quod vocabulum detestari se ait, et inutili eruditione castigat. Ecce enim apud Nyssenum, *Contra Apollinarem*, ed. Zacagn. p. 166, vocabulum *σύμφυλος* de Filio dictum, explicatur *συμφύτης* καὶ ὁμοούσιος, id est *connaturalis et consubstantialis*.

Verumtamen haud hos duces sequuntur veritatis adversarii; æque enim irreligiosi ac stulti, carnisque cupiditatibus dediti, contraria plane dogmata tenent. Nos vero ab Ecclesiæ magistris edocti, intra terminos orthodoxiæ consistimus, haud equidem Verbi naturam ad carnis trahentes passiones, sed has illud sibi appropriando, secundum œconomiam rationem, pas-um dicimus, nullatenus in his a recto ratiocinio excidentes, quoniam unus idemque est qui et gloriam participat et ignominias. Sicut ergo corporis passiones secundum œconomiam sibi appropriavit, et sicut corpus Dei Verbi dicitur, ita etiam icon sanctissimi ipsius corporis ac similitudo, seu propria ad illum refertur: atque ita appropriata, et communi naturarum nomine utens, homonyma archetypo appellatur. Vos autem Unigeniti œconomiae hostes (vos enim nomination compello), quid ad hæc dicitis? Quid vobis videtur ad Christi ignominiam contulisse orthodoxorum circa divinum mysterium immota fides ardensque amor? Qui beneficia inde secuta fatentes, res pro nostra liberatione magnifice gestas describunt atque depingunt, ut tanquam præ oculis eas habentes, recentem semper et vividam continuamque memoriam, prout Christi Ecclesiæ antiquitus traditum fuit, in animis suis gerant. Indolis quippe nostræ tarditas et segnitie quasi quodam stimulo indiget compungente et ad rerum utilium studium excitante. Quod Christus factus fuerit maledictio et peccatum, quod **64** crucifixus et mortuus, quodque malefactorum poeniam sit passus, et quæcunque alia pro salute nostra sponte sustinuit, nonne hæc vobis credenda sunt? Quod si hæc nostri causa pro summa sua bonitate pertulit, quanto magis illa a nobis excipiet, fidem videlicet gratumque animum studiosorum sui æquo pondere aestimans?

πόσω μᾶλλον ἐκεῖνα δέξεται παρ' ἡμῶν, ὡς ὑπεράγαθος, τὴν πίστιν καὶ εὐγνωμοσύνην τῶν σπουδαζόντων μετρῶν;

48. Sed vos in peccatis excusationes excusatis ⁷⁹ (72), circumscripta et incircumscrip- ta irreligiose simul et insipienter intemperante lingua blaterantes, vestramque ignominiam, non autem gloriam, commendare volentes, resistitis Dei longanimitati et patientiæ, salutaremque œconomiam improbandam calumniamini, funditus eam abolere conantes. Nam nisi ejusmodi essent consilia vestra et

'Αλλ' οὐ τούτοις ἔπονται οἱ τῆς ἀληθείας ἀντίπαλοι· ἀσεβοῦντες γὰρ ὁμοῦ καὶ ἀνοηταίνοντες, καὶ τοῖς τῆς σαρκὸς αἰχμαλωτίζόμενοι θελήμασι, τάναντία σαφῶς δογματίζουσιν. Ἡμεῖς δὲ τὰ παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας παιδευόμενοι, ἐν τῶν ὁρῶν τῆς εὐσεβείας ἱστάμεθα, οὐ τὴν τοῦ Λόγου φύσιν εἰς τὰ τῆς σαρκὸς συγκαθέλκοντες πάθη, οἰκειούμενον δὲ ταῦτα οἰκονομικῶς αὐτὸν πεπονή- ναι λέγομεν· κατὰ μὲν ἐν τούτοις τοῦ ὁρθοῦ λόγου παρρησιάζοντες, ἐπεὶ περ εἰς ἔστι καὶ ὁ αὐτοῦ δόξης κοκοῖν ὡς καὶ τῶν ὑβρῶν. Ὡς οὖν τὰ τοῦ σώματος πάθη οἰκονομικῶς ὑπεκρίνατο, καὶ ὥς περ τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ Λόγου λέγεται, οὕτω δὴ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ παναγίου σώματος αὐτοῦ καὶ τὸ ἀρρομάλωτον, ὡς οἰκεῖον ἐπ' αὐτὸν ἀναφέρεται· καὶ οὕτως οἰκειωθείτα καὶ τῷ κοινῷ τῶν φύσεων ὁνόματι προσχωρήσαντες, ὁμωμένως τῷ ἀρχετύπῳ προσ- αγορεύεται. Οἱ δὲ τῇ τοῦ Μονογενοῦς οἰκονομίᾳ μα- μαχημένοι, εἰποὶμι ἂν πρὸς ὑμᾶς, Τί πρὸς ταῦτα φατε; Τί πρὸς ὑδριν ὑμῖν τοῦ Χριστοῦ περὶ εἶναι δοκεῖ ἢ περὶ τὸ θεῖον μυστήριον, τῶν ὁρθοδοξούντων ἀκλήνης πίστεως καὶ ὁ διάπυρος πόθος; Οὐ τὴν ἐντεῦ-θεν προσγινομένην εὐεργεσίαν ὁμολογοῦντες, τὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν τελεσιουργηθέντα μεγαλο-υργήματα ἀνιστοροῦσι καὶ ἀναγράφουσιν· ἵνα ὡς ὑπὸ ὕψιν ἔχοντες, ἀεὶ νεάζουσιν καὶ ἀκμάζουσιν καὶ διηνεκῇ τὴν τοῦτων μνήμην, καθὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ τὸ ἀνέκαθεν παραδέδοται, ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς φέρωσι. Δεῖται γὰρ τὸ βραδὺ καὶ νωθρὸν τῆς φύσεως, ὥς περ κέντρον τινὸς ὑπενύσσοντος καὶ διεγείροντος πρὸς τὴν τῶν λυσιτελούντων σπουδὴν. Ἡ δὲ κατάραν γεγενῆσθαι καὶ ἀμαρτίαν αὐτῶν, καὶ ἐσταυρωθῆναι καὶ τεθνάναι, καὶ τὰ τῶν κακούρ-γων ὑπομείναι, καὶ ὅσα παθεῖν ἔχων ὑπὲρ τῆς σω-τηρίας κατεδέξατο τῆς ἡμετέρας, οὐ πιστευτά ὑμῖν; Εἰ δὲ ταῦτα ἠνεγκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὡς φιλόφρων, πῶς οὐκ αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν ἀμαρτίαν προ- φασίζεσθε, περιγραφτὰ καὶ ἀπερίγραπτα δυσσεβῶς ἅμα καὶ ἀμαθῶς οἱ τῇ γλώσσει ἀκολασταίνοντες, προ- ἱσχυόμενοι, καὶ τὴν ἰδίαν αἰσχύνῃ· οὐ γὰρ τὴν δόξαν συνιστάνειν βουλόμενοι, κατεξάνιστασθε τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας καὶ ἀνοχῆς, καὶ ἀθετοῦντες τὴν σωτήριον οἰκονομίαν συκοφαντεῖτε, τέλειον αὐτὴν ἀποσβέσαι πειρώμενοι. Εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἦτε παρασκευῆς τε καὶ

μη'. 'Αλλ' ὑμεῖς γε προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις προ- φασίζεσθε, περιγραφτὰ καὶ ἀπερίγραπτα δυσσεβῶς ἅμα καὶ ἀμαθῶς οἱ τῇ γλώσσει ἀκολασταίνοντες, προ- ἱσχυόμενοι, καὶ τὴν ἰδίαν αἰσχύνῃ· οὐ γὰρ τὴν δόξαν συνιστάνειν βουλόμενοι, κατεξάνιστασθε τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας καὶ ἀνοχῆς, καὶ ἀθετοῦντες τὴν σωτήριον οἰκονομίαν συκοφαντεῖτε, τέλειον αὐτὴν ἀποσβέσαι πειρώμενοι. Εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἦτε παρασκευῆς τε καὶ

⁷⁹ Psal. cxi, 4.

(72) Citat hæc sacra verba etiam Macarius, φιλο- θέως ita προελκούς: Ἐγὼ Θεοῦ εἰδὸς ἐώρακα τὸ ἀνθρώπινον· καὶ χρωματουργήσας δὲ ἐώρακα προσ- κυνῶν, καὶ νοερώς τὴν προσκύνῃν ἀναφύου πρὸς τὸ πρωτότυπον· μνήμης ἐμπύρευμα καὶ πόθος ζήοντος παραμύθιον, τοῦ σαρκὶ φανέντος ἔχων τὸ ὁμοίωμα. Οὐ γράφω πρόσωπον Θεοῦ, ὅπερ οὐκ οἶδε Μωϋσῆς ἐν Χωρὴβ καὶ Σινᾷ· ἀλλ' ὅπερ ἐν Θαβωρίῳ ἐθεάσατο, τοῦτο καθιστορῶν προσκυνῶ. Οὐ χρωμα- τουργῶ τὴν πρὸς Ἠλίαν ἐν αὐρᾷ λεπτῇ τοῦ Ὑψί- στου ἐπιδημίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνδοξὸν ἐν Θαβωρίῳ δια- χαράττω τοῦ Θεοῦ θεωρίαν τε καὶ προσκύνῃν. Τί συκοφαντεῖς, ἀνόητε, τὰ πάσης διαβολῆς ἀνώτερα;

Τί προφασίῃ προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις; *Ego Dei faciem vidi humanam: et quod vidi, pingens veneror, et intellectualiter cultum ad prototypum refero. Mentis meae igniculum, et desiderii ardentis solamen, hanc imaginem habeo. Non illam pingo Dei faciem, quam non vidit Moyses in Horeb ac Sinai; sed illam quam in Thabore idem spectavit, hanc depingens veneror. Non illam coloribus exprimo Altissimi ad Eliam in aura tenui apparitionem; sed illam charazo adorabilem visionem, quæ Thesbitæ eidem in Thabore oblata fuit. Cur ea criminari, o insane, quæ supra omnem calumniam sunt? Cur excusas excusationes in peccatis?*

οκίψως, παρὴν δὲ σκιά γούν φιλοθεας ὑμῖν, οὐδὲν ἂν νῦν ἐδέησε τῶν κενῶν τούτων καὶ νεωτέρων δογμάτων, τῆς Χριστοῦ Ἑκκλησίας ἀπεναντίας ἰοῦσιν. Εἴπερ γάρ ματῆν ὑμῖν εὐσεβείας φροντίς, ὀρθὴν τε καὶ ἀδιάδλητον τὴν ἐπὶ τῇ οἰκονομίᾳ Χριστοῦ διεσώζετε δόξαν, μὴ κατεσχηματομένην ἡμῖν καὶ πεπλασμένην τὴν κατὰ Χριστὸν διὰ τῶν φύσεων προχειρίζομενοι, δικαίως ἂν μάλα καὶ τὰ ἐπὶ γε ταύτης οἰκεία καὶ ἀρμόδια ἀπεδίδετε· καὶ διπλᾶς τὰς ἐπὶ Χριστοῦ γεννήσεις ὁμολογοῦντες, τὴν τε προαιώνιον καὶ ἀναρχὸν ἀνώματόν τε καὶ αἰδίου, ἐκ τοῦ ἀνάρχου καὶ αἰδίου Πατρὸς, καὶ τὴν πρὸς ταῖς δυσμαίεσι τῶν καιρῶν ἐκ τῆς παναρχάντου Θεοτόκου, τῆς σωτηρίας τοῦ γένους· ἐνεκα τοῦ ἡμετέρου ὑπὸ χρόνον γεγεννημένην, ἐνείματε ἂν ἑκατέρω τὰ δι' ὧν τὸ ἑτεροφύες αὐτῶν χαρακτηρίζεται, καὶ τὸ ἀσύγχυτον καὶ ἀσύμφορτον αὐτῶν γνωρίζεται, καὶ τὰς προσφυσίς ἐνεργείας τε καὶ θελήματα, τὰ θεῖα φημι καὶ ἀνθρώπινα. Ὡς γὰρ αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων δὴ που καὶ αἱ ἐνέργειαι· ὥσπερ καὶ ὧν αἱ ἐνέργειαι αἱ αὐταί, τούτων ἦδη καὶ αἱ φύσεις ὁμοίτιμοι, διὰ τὴν τῶν συναλθόντων ἐναντίωσιν κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δόγμα καὶ φρόνημα. Οὕτως γὰρ εὐσεβῶς νοηθεῖη ἡ μὲν θεία ἐνέργεια αἰδίου, μᾶλλον δὲ αὐτὴ ἐνέργεια, τῇ μὴ διωρίσθαι τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχασθαι, διὰ τὴν τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδιότητα, καὶ ταύτην δὲ ἐν παντὶ διαφόρως προϊούσα, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ἀπειριγράπτως. Οὐ γὰρ δυνάμει πρότερον οὖσα, ὕστερον εἰς τὸ ἐνεργεῖν ἐκ τοῦ δυνάμει κατέστη.

μ᾿. Οἶόν τι εἰρηται ὑπὸ τοῦ Κυρίου· Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι· οὐ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τῶν ὄντων πάροδος μόνον, ἦδη δὲ καὶ τὴν περὶ αὐτὰ συντήρησιν τε καὶ πρόνοιαν, ὡς τὸ, ποιεῖν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα· καὶ, ἐκτείνειν τὸν οὐρανὸν ὥστε ἐξέρβιν· καὶ, στεγάζειν ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ· καὶ, θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς· ἅπερ ἅπαξ ὑποστάντα, καὶ τὸ συνεχὲς τῆς διαμονῆς ἐνεργοῦμενον κέκτηται. Ἡ δὲ ἀνθρώπιος οὐκ αἰδίου, ἀλλὰ πεπερασμένη, καὶ οἰκειότερον εἰπεῖν περιγεγραμμένη. Διέκοψε γὰρ ἡ σιωπὴ τὸν διαλεγόμενον, καὶ ὁ ὀπνῶσας, οὐχὶ καὶ ἐγρήγορε; Καὶ ἡμεῖς τὴν κίνησιν περιέγραψε. Καὶ ἀπλῶς ὁ τί ποτε δρῶν οὐ δὴ που καὶ ἕτερον ἐν ταύτῃ δράσειεν. Ὡσαύτως καὶ ἡ δύναμις διττὴ· ἡ μὲν γὰρ θεία, αἰδίου καὶ αὐτοδύναμις καὶ ἀπειροδύναμις κατὰ τὸ ὑπεραίρον τῆς μεγαλειότητος καὶ δυνάμεως· Ἡ τε γὰρ αἰδίου αὐτοῦ δύναμις, φησὶ, καὶ θεϊότης. Ἡ δὲ ἀνθρώπιος, εὐόριστος καὶ ἀσθενής. Ἡ γὰρ σὰρξ ἀσθενής, καὶ τὸ πνεῦμα, φησὶ, πρόθυμον. Καὶ· Ἀνθρώπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ εἰδὼς φέρειν μὴ λακλαρ. Καὶ· Εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως. Οὕτω καὶ τὰ θελήματα, τὸ μὲν θεῖον, καὶ

A molimina, et si umbra saltem pietatis vobis superesset, nihil nunc opus foret vanis neotericisque dogmatibus Ecclesiam Christi oppugnare. Profecto si vobis orthodoxia curæ esset, rectamque et irreprehensibilem circa Christi æcononiam sententiam retineretis, nec malitiose figuratam vestroque arbitrio confictam in Christo personarum dualitatem nobis objiceretis, recte oppido illa etiam quæ huic sunt congrua ac propria traderetis: duplicem scilicet Christi nativitatem confitentes, unam ante sæcula et sine initio incorpoream, sempiternam, ex sempiterno ac sine principio Patre; alteram extremis temporibus ex immaculata Deipara, salutis nostræ causa in tempore factam; utrique ea tribueretis quibus illarum diversa natura distinguitur, et inconfusæ impermixtæque dignoscuntur; nec non connaturales operationes ac voluntates, divinam scilicet et humanam. Quorum enim sunt diversæ naturæ, eorum æque sunt etiam operationes: sicuti quorum sunt eædem operationes, horum etiam pari sunt honore naturæ, propter concurrentium oppositionem, prout ecclesiasticum dogma et sententia est. Sic enim religiose intelligitur divina quidem operatio sempiterna, vel potius substantialis operatio; quia non distinguitur a substantia operatio, sed sub eadem definitionem cadit, propter simplicis incorporeæque naturæ proprietatem; Itemque in omni re differenter procedens, atque ut ita dicam incircumscripse. Non enim cum antea vis esset, postea in operationem ex vi transit.

C 49. Simile (75) quid a Domino dictum fuit: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*⁸⁰, non solum illam ab initio ex non exstantibus ad existendum productionem rerum, sed etiam earundem conservationem et curam; veluti facere angelos suos spiritus⁸¹; et, extendere cælum sicut pellem⁸²; et, tegere aquis superiora ejus⁸³; et, fundare terram super stabilitatem suam⁸⁴: quæ semel constituta, perpetuitatem quoque durationis retinent. At humana operatio haud æterna est, sed finita, atque ut magis proprie dicam circumscripse. Nam silentium interrumpit 65 loquentem. Et qui dormiit, nonne postea evigilat? Et quies motum circumscribit. Atque omnino qui aliquid agit, haud simul et aliud eodem tempore faciet. Similiter et virtus duplex est; divina quidem, sempiterna, substantialis virtus, immensa suapteque vi virtus, summo in gradu magnitudinis atque potentia. *Et sempiterna ejus virtus ac divinitas*⁸⁵. Humana vero, satis limitata atque infirma. *Caro enim infirma*, etiamsi spiritus, inquit, promptus⁸⁶. Et: *Homo in plaga positus, et sciens ferre infirmitatem*⁸⁷. Et quamvis crucifixus fuit ex infirmitate, tamen ex virtute⁸⁸. Semper enim Deus bene nobis esse vult,

⁸⁰ Joan. v, 17. ⁸¹ Psal. ciii, 4. ⁸² ibid. 2. ⁸³ ibid. 3. ⁸⁴ ibid. 5. ⁸⁵ Rom. i, 20. ⁸⁶ Matth. xxvi, 41. ⁸⁷ Isa. liii, 5. ⁸⁸ II Cor. xiii, 4.

ac salvos fieri, et conversionem peccatoris excipit atque poenitentiam. Nostrum autem ingenium volubile est ac limitatum: non enim idem semper volumus, sed modo sic, modo aliter; modo ambulare volumus, modo quiescere; modo contemplari et speculari, modo secus; modo operari, modo otiosi. Et humilitatis, quæ in Christo erat, voluntas haud divinæ contraria erat, quia tota dedicata. Secus autem res naturæ nostræ volubilis atque fluxæ, aliter atque aliter variant ac pervertuntur, firmitatem nullam ac stabilitatem habentes.

50. Quid? Nonne et scientia duplex in Christo erat? Etenim utpote Deus omnia noverat ante etiam quam fierent. Sic procul habitans, amici mortem discipulis tanquam Deus præmonstrabat⁹⁹: præsens autem propinquansque sepulcro interrogat: *Ubinam posuistis eum*¹⁰⁰? naturæ nostræ modulum ita significans. Item: *Jesus noverat cogitationes eorum*¹⁰¹, quod essent se interrogaturi. Nam etiam quatenus homo, omnium rerum potiebatur notitia, utpote Deo hypostatice unitus, non secus atque aliis præditus erat prærogativis. Item speciem præbebat nesciendi diem et horam¹⁰², qua huic universo finis aderit; ita scilicet assumptæ naturæ quod ejus proprium erat tribuens. Quibus omnibus in opere incarnationis assumptis, perfectus omnino homo itemque perfectus Deus existens, a nobis honoratur et proclamatur. Eodem modo et creatum et increatum eundem confitemur, et mortalem atque immortalem, et quæcunque alia in uno eodemque subjecto contraria cernuntur propter naturarum dupliciter. His ita declaratis, quis prohibet pii dogmatis assecclas, quominus reliquam rerum dualitatem, pari modo in personæ quoque attributis usurpent? quod isti Christomachi impie negant: et quatenus quidem Christus ad Verbum refertur, dicant incircumscriptionem; quatenus vero ad servi formam pertinet, circumscriptionem ei assignent. Quis adeo brutus stolidoque animo atque excors sit, ut cætera quidem omnia duplicia in duplici nativitate aut natura confitens, in hoc tantum circumscriptionis negotio rixetur? Certe qui primarias et intimas naturarum notiones auferat, ne naturam quidem reliquam faciet. Quid enim hic formidolosum est aut magnopere noxium? Sicut enim operari ei velle, nescire etiam atque pati humanitas Dominum, nullo modo ejusdem deitatis rationem læsit, neque divisionem ullam in unam eandemque hypostasim intulit; ita ne in carne quidem eum pingi, qualiter inter homines visus est et conversatus, ullam ei ignominiam asperget; neque in unica hypostasi distractio ulla apparebit. Facebant igitur qui vana nugantur, qui divinæ æconomiae rationi invident, seque a sancta fide nostra abalienant.

Α ἀγαθόν· ἀεὶ γὰρ ὁ Θεὸς θέλει ἡμᾶς καὶ εὖ εἶναι καὶ σώζεσθαι, καὶ τοῦ ἀμαρτωλοῦ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκδέχεται καὶ τὴν μετάνοιαν. Τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς, τρεπτόν καὶ πεπερασμένον· οὐ γὰρ ἀεὶ ταῦτόν θέλομεν, ἀλλὰ νῦν μὲν οὕτως, νῦν δὲ ἐτέρως· ποτὲ μὲν βαδίζουσιν, ποτὲ δὲ ἡρεμεῖν· καὶ ποτὲ μὲν θεωρεῖν καὶ σκέπτεσθαι, ποτὲ δὲ οὐ· καὶ ποτὲ μὲν ἐνεργεῖν, ποτὲ δὲ σχολάζειν. Καὶ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοουμένου ἀνθρώπου τὸ θέλημα οὐκ ἦν τῷ θεῷ ὑπεναντίον θελήματι, θεωθὲν ὅλον. Οἷα δὲ τὰ τῆς τρεπτικῆς καὶ ἀλλοιωτικῆς καὶ ρευστικῆς φύσεως, ἄλλοτε ἄλλως μεταβαλλόμενα καὶ μεταπίπτοντα, καὶ τὸ σταθερὸν καὶ ἑδραῖον οὐκ ἔχοντα.

Β. Τί δέ; Οὐχὶ καὶ ἡ γνώσις διττὴ ἐπὶ Χριστῷ; Ὡς μὲν γὰρ Θεὸς πάντα οἶδε καὶ πρὸ γενέσεως, οὕτω πόρρω που διεσκηγμένως τὴν τοῦ φίλου τοῖς μαθηταῖς ὡς Θεὸς προεδήλου κοίμησιν· παρὼν δὲ καὶ πελάζων τῷ τάφῳ πυθνάνεται· *Ποῦ τέλει κατεαὐτόν*; τὰ τῆς φύσεως ἡμῶν ἐνδεικνύμενος μέτρα. Καί· Ὁ Ἰησοῦς ἤδει τὰς διανοίας αὐτῶν, ὅτι ἐμελλον αὐτὸν ἐρωτᾶν. Ἐπεὶ καθὼς ἄνθρωπος, πάντων εἶχε τὴν γνώσιν, τῷ ἡνῶσθαι τῷ Λόγῳ καθ' ὑπόστασιν, ὥσπερ καὶ τῶν λοιπῶν πεπλουτηκῶς καλῶν. Καὶ πάλιν προσποιεῖτο ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν, καθ' ἣν τοῦδε τοῦ παντὸς ἤξει τὸ πέρας, τὸ οἰκεῖον τῷ προσλήματι νέμων. Ἀπερ' ἅπαντα διὰ τὴν οἰκονομίαν εἰς ἑαυτὸν ἀναλαβὼν, τέλειος ἄνθρωπος κατὰ πάντα ὥσπερ καὶ Θεὸς τέλειος χρηματίζων παρ' ἡμῶν δοξάζεται καὶ κηρύσσεται. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ κτιστὸς καὶ ἄκτιστος ὁ αὐτὸς ὁμολογεῖται, καὶ θνητὸς καὶ ἀθάνατος, καὶ τὰ ἅλλα ὅσα περὶ τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀντικειμένως θεωρεῖται διὰ τὴν διπλόην τῶν φύσεων. Ἀλλὰ τούτων οὕτως κηρυττομένων, τίς ὁ καλύψων λόγος εὐσεβῶς δογματίζοντας, μὴ καὶ τὴν λοιπὴν συζυγίαν ὁμοιότητος τῷ αὐτῷ νέμειν προσωπῶν, ὃ δὲ τοῖς Χριστομάχοις ἀπερίρηται δυσσεβὴς; καὶ ὅσον μὲν εἰς τὴν τοῦ Λόγου φύσιν ἀνήκειν, ἀποδιδόναι τὸ ἀπερίγραπτον· ὅσον δὲ εἰς τὴν τοῦ δούλου μορφήν, τὸ περιγραπτὸν ἀνατίθεσθαι. Τίς οὕτως κτηνώδης καὶ ἀλογος τὴν ψυχὴν, καὶ φρενῶν ἔξω καθεστῶς, τὰ μὲν ἄλλα πάντα, διττὰ ἐπὶ διτταῖς ταῖς γεννήσεσιν ὁμολογεῖν ἢ φύσεσιν, περὶ δὲ τὸ ἓν μόνον ζυγομαχεῖν; Εἰ γὰρ τις τὰ οἰκειότατα καὶ ἀκριβῆ τῶν φύσεων ἀφ' ἑλπίων γνωρίσματα, μὴδὲ φύσιν εἶναι ἀπολίπειτο ἄν. Τί γὰρ ἐντεῦθεν τὸ ὑποπτον ἢ βλαβερώτατον; Ὡς γὰρ τὸ ἐνεργεῖν καὶ θέλειν, καὶ ἀγνοεῖν ἔτι καὶ πάσχειν ἀνθρώπινος τὸν Κύριον, κατ' οὐδένα τρόπον τὸν τῆς κατ' αὐτὸν θεότητος ἐλωθήσαντο λόγον, οὐδὲ διαίρεσιν κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὑπόστασιν συνείσηνέγκαντο, οὕτως οὐδὲ τὸ σαρκὶ αὐτὸν γράφεσθαι, καθὼς τοῖς ἀνθρώποις ὤφθη καὶ συναναστρέφειν, κατ' ὁνείνου τὸν τρόπον ὑβριν προσερίψαιτο, ἢ περὶ τὴν μίαν ὑπόστασιν κατὰ τι γοῦν διάστασις ὁφθῆσεται. Ἐρρέτωσαν οὖν εἰκὴ φλυαροῦντες, οἱ τῷ λόγῳ τῆς θείας οἰκονομίας βασκαίνοντες, καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς εὐαγχοῦς ἀλλοτρίοι μὲν οἰστέω;

⁹⁹ Joan. xi, 14. ¹⁰⁰ ibid. 34. ¹⁰¹ Matth. ix, 4. ¹⁰² Matth. xxiv, 36.

ANTIPPΗΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

APXH THΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΜΑΜΟΝΑ.

ANTIRRHETICUS SECUNDUS.

INCIPIT SECUNDA MAMONÆ INTERROGATIO.

α'. Ἀπαρτίσας ὁ Μαμωνᾶς ὅπως αὐτῷ ἐδόκει τὰ τῆς προτέρας πείσεως, μᾶλλον δὲ προστάξεως, καθ' ἣν τὰ ἐπ' ἐξουσίας ὄντως ἀπεφαίνετο, ἐφ' ἑτέραν πείσιν μετάρχει τὸν λόγον. Ὡσαύτως δὲ τοῖς προλαβοῦσι βατταρίζων καὶ παρατρύζων καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀδολεσχῶν ματαιοπονεῖ, ὧν τινα εἰς μέσους ἀγαγεῖν δίκαιον εἶναι φήθημεν, ὥστε ἐμφανῆ καὶ ἐν τούτοις γενέσθαι τὴν ἀλαζόνα καὶ ὑπερῆφανον αὐτοῦ διάνοιαν· φάσκει δὲ ὧδε· « Ὑπελάθμεν δὲ, καὶ ἕτερον κεφάλαιον ἐρωτῆσαι ὑμᾶς, ἐννοησάμενοι ὅτι ὁ ποιήσας τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ταύτην, περὶ ἧς τὸν λόγον ἐκινήσαμεν, μὴ εἰσελθὼν εἰς τὸ βάθος τοῦ δόγματος τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ. » Ταῦτα ποίας ἀλαζονείας καὶ φουσίσεως, μᾶλλον δὲ ποίας ἀνοίας καὶ ἐμπληξίας ὑπερβολῇ καταλείπει; Ἐκ πολλῆς γὰρ ἀπονοίας οἰεταὶ αὐτός γε μόνος, μὴ ὅτι εἰς τρίτον οὐρανὸν, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς τέταρτον ἀνερπάσθαι, καὶ ἀπορρήτοτέρων ἢ Παῦλος ἀκηκοῖναι ῥημάτων, καὶ ἐν περινοίᾳ Θεοῦ γενέσθαι, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν κατόπιν διαφείς μνηθῆναι ἢ μὴδεὶς μεμάθηκε πώποτε. Τίς οὐ θαυμάζεται τῆς τοσαύτης ἀναισχυντίας τὸ ὑπέρογκον; Ἀποστόλων νῦν καὶ τῶν ἄλλων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων οὐ λέγω, οὐς πολλὰς ὕβρεσι βάλλων, καὶ τὰ τούτων δόγματα πλύνων καὶ διαγραφόμενος διέτελει, οὐδ' ἐκ τῶν περὶ τὸ σῶμα συμβεδηκότων, οὐδ' ἐκ τῶν νοσερῶν διαθέσεων, ἀποσκόπτων καὶ διαλοιδορούμενος. Τῶν εἰς τὸν βασιλεῖον θρόνον ἐμπρεψάντων, καὶ ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ κεκοσμημένων πῶς οὐ δεδυσώπηται τὸν τρόπον, καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδὴν; Καὶ γὰρ ἀναθήμασι καὶ ἱεροῖς περιθόλοις γεραίροντες τὸ θεῖον ἐθεράπευον, οἱ μόνον οὐ καθεῖλον τῆς ἱερογραφίας τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ ὑποδόμησαν καὶ ἐφιλοτεχνήσαντο τὰ ἱερὰ ταῦτα ἀναθήματα φιλοτίμως, ἐν τε ναοῖς θεοῖς, ἐν τε ἱεροῖς σκεύεσι καὶ ὑφάσμασι, κατ' ἴχνος βαλόντες τῆς ἀποστολικῆς καὶ Πατρικῆς παραδόσεως, ὧν ἡ ἀπειρος πληθὺς μέχρι καὶ σήμερον ἐν ταῖς ἀπάντων ὕψει πρόκειται, ἐκεῖνοις μὲν εὐσεβείας μαρτύριον, εἰσχυρὸς δὲ καὶ θρίαμβος τούτῳ τῆς ἀδουλίας καὶ δυσσεβείας. Ὡν γὰρ ἔδει ζηλῶσαι τὸν τρόπον καὶ

66 1. Postquam Mamonas absolvit, ut ipsi videbatur, primam interrogationem, vel mandatum potius, quo propriam revera præpotentiam ostendit, mox sermonem suum ad alteram transfert interrogationem. Æque igitur ac in præcedentibus balbutiens et obstrepens, atque in eodem argumento nugans, insanè laborat; cujus nonnulla verba in medium proferre æquum judicavimus; ut hinc quoque arrogans ejus superbumque ingenium patescat. Sic ergo loquitur: « Volumus autem et aliud capitulum a vobis sciscitari; quia existimamus, eum qui hanc Christi imaginem fecit, de qua sermonem commovimus, haud penetrasse in altitudinem dogmatis inconfusæ duarum Christi naturarum unionis. » Cujusnam hæc arrogantiae jactantiæve, imo vero insanæ atque stuporis sine non superant? Namque ob multam stultitiam suam solus ipse opinatur, non in tertium tantummodo, verum etiam in quartum cælum se raptum, et ineffabilia quam Paulum verba audivisse, et mentem Dei attigisse, atque omnem creaturam prætervectum, iis rebus fuisse initiatum, quas nemo unquam didicit. Quis tantæ impudentiæ cumulum non mirabitur? Sileo nunc de apostolis aliisque Ecclesiæ magistris, quos hinc conviciis multis appetit, eorumque dogmata proscindere ac delere non desinit, partim ob corporum quæ passi sunt detrimenta, partim etiam ob infirmitates deridens ac maledicens. At illorum saltem qui in regali throno fulserunt, et pietate ac justitia ornati fuerunt, quomodo mores non reveretur divinarumque rerum studium? Namque hi donariis sacrisque delubris Deum honorabant, et nedum sacrarum inscriptionum ornatum auferrent, sed struebant etiam, et accurato sumptuosoque artificio fieri curabant donaria hujusmodi in augustis templis sacrisque vasis atque texturis (74), apostolorum Patrumque traditionem presse sequentes; quarum rerum infinita multitudo ad hunc usque diem omnium oculis est exposita; illis quidem pietatis testimonium, huic autem vituperatio et publica temo-

(74) Puta Constantinæ Magni tot sacra ædificia ac donaria innumera quæ copiose scribit auctor Vitarum Pontificum Rom.; ne tot sequentium Occidentis Orientisque Cæsarum Christianorum mentio fiat;

PATROL. GR. C.

11

quos inter tamen reticere nequit Justinianus, qui Sanctæ Sophiæ templum totius Orientis maximum ædificavit vel potius instauravit, et sacris imaginibus musivo opere totum convestivit.

ritatis atque impietatis infamia. Quorum enim mores et puram fidem atque pietatem imitari debuerat, his omnibus sapientiore se magisque perspicacem esse gloriatus est, suis semper obsequens cupiditatibus. Ergone illi in dogmatis altitudinem non penetrarunt, qui omni actu suo Ecclesiæ magistros, tum antiquiores tum etiam contemporales sectabantur, hunc autem solum suæ purissimum sanctumque vitæ genus ad pene trale Inscrutabilem Dei mysteriorum accedere fecit? Imo vero is se ipsum hic quoque prodit, tum illis tum veritati manifeste in cunctis adversari.

2. Sed qui in infinitum se jactat et humanos vult excedere terminos, tum loquendi tum etiam sciendi, idem in iis quæ omnibus evidentia sunt, addubitat dicens: **67** « Nam ille unus qui ex duobus in unam concurrit personam, quomodo figurari potest, quoniam altera ex ejus naturis non est circumscripta? » Ergo, inquam, una ex his circumscribitur. Ille enim illum sermonis sui curiositas provexit, ut invitum etiam præter suam sententiam loqui adigeret. Sic veritate prælocatus, aliquid rectæ rei mutire et crepitare coactus est, quod hactenus nunquam dixisse visus erat. Deficit itaque in re principali, ejusque dogma dilabitur. Nam cum duas naturas jam pronuntiaverit, atque ex his unam aperte dixerit incircumscripam, sequitur ut alteram, etiamsi nolle, circumscriptam prædicaverit. Nam qui sensit, si dixerit ex duobus hominibus unum esse ignotum, non simul prorsus fatetur alterum esse cognitum? Risui sunt ergo pueriles ejus cogitatus et gloriationes. At enim hanc reliquam partem reticuit, quam tamen addere debuisset. Sed non aude, ne cogitatio sua vel potius incogitantia coarguatur. Stravit etiam iis, qui naturarum differentiam non agnoscunt, viam inferendi naturam alteram esse circumscriptam; et quod sæpe vitaverat, nunc involuntariam subiudicat ejus rei confessionem. O stultitiam atque dementiam! Quomodo grandis illa sapientia decidit in inscitiam, et hic a suorum sermonum malitia circumventus publice apparuit? ut sic nimirum pravæ ejus sententiæ falsitas facile deprehendatur, et veritatis lux reveletur. Cur in sua dubitatione non addidit: Quomodo Christus pati potuit, cum in una ex ejus naturis non sit passibilis? vel quomodo mortuus est? quomodo in sepulcro positus, cum una ex his naturis non sit mortalis neque circumscripta?

Verum ille, his omissis, ad aliam orationis partem pergit, producitque in medium panem ac vinum, quæ divinis adhibentur mysteriis, atque: « Christus divinitatis suæ vi mortem propriam prævidens ac resurrectionem et in cælos reditum, atque ut memoriale incarnationis suæ diu noctuque haberemus qui in eum credidimus. » Nonne vero hæc prioribus sunt insipientiora? siquidem non tam illius impietatem pervulgant, quam vesaniam atque dementiam: nam nec quæ dicit, nec de quibus

A την εὐαγγέλιον τε καὶ εὐλάβειαν, πάντων σφώτερρον καὶ συνετώτερον ἑαυτὸν ἀνεκέρυξε, τοῖς ἑαυτοῦ πανταχοῦ ἐξακολουθῶν πάθεσιν. Ἐκεῖνοι οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ βάθος τοῦ δόγματος, οἱ κατὰ πάντα τοῖς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας ἐπόμενοι, τοῖς τε πρὸ αὐτῶν, τοῖς τε κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς περὶ αὐτοὺς συναχμάσαι, τοῦτον δὲ μόνον ὁ καθαρώτατος καὶ ἡγνισμένος βίος εἰς τὰ βάθη τῶν ἀνεξιχνιάστων τοῦ Θεοῦ μυστηρίων ἐξικέσθαι παρεσκεύασεν; Ἀλλὰ φανερὸν ἑαυτὸν καὶ ἐνταῦθα κατέστησεν, ὡς διὰ πάντων καὶ αὐτοῖς καὶ τῇ ἀληθείᾳ σαφῶς ἀντικαθίσταται.

B β'. Ἀλλ' ὁ ἐγκαυχώμενος εἰς τὰ ἄμετρα, καὶ τῶν ἀνθρώπων ὑπερπῆξ τὸ μέτρον καὶ λόγων καὶ γνώσεων, περὶ τὰ πᾶσιν ἐνδὴλα διαπορεῖ, λέγων, ὅτι: « Ὁ εἰς ἐκεῖνος ὁ ἐξ ἀμφοῖν εἰς ἓν πρόσωπον λήξας, πῶς ἔχει εἰκονισθῆναι, τῆς μιᾶς φύσεως μὴ περιγραφομένης; » Οὐκοῦν ἡ ἑτέρα περιγράφεται. Εἰς τοῦτο γὰρ αὐτὸν ἡ πολυπραγμοσύνη τοῦ λόγου περιεργαζοῦσα, καὶ μὴ βουλόμενον τὰ παρὰ γνώμην φθέγγασθαι κατηνάγκασεν. Οὕτως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἀγχόμενος, μικρόν τι τῶν δεόντων γρύζει καὶ ἀπηχῆσαι κατεδιδόθη, ὅπερ ἕως τοῦ νῦν, οὐδαμοῦ φθεγγάμενος ὤφθη. Ἀποσφάλλεται γοῦν εἰς τὰ καίρια, καὶ διαπέπτωκεν αὐτοῦ τὸ δόγμα. Δύο γὰρ αὐτῷ φύσεων προκειμένων τῷ λόγῳ, τούτων δὲ τὴν μίαν ἀπεφάνητο σαφῶς μὴ περιγραφομένην· λείπεται ἄρα τὴν ἑτέραν περιγραφομένην καὶ οὐκ ἐθέλων διακηρύξει. Τίς γὰρ τῶν σωφρονούντων δοῖν ἀνθρώποις τὸν ἑτερον ἀγνώστα εἶπεν, μὴ θάτερον εὐθύς ἐγνωσμένον ἐκ παντὸς ὀνομάσει; Γέλῃται οὖν αὐτοῦ τὰ μετράκιωδῃ νοήματα καὶ κομπάσματα. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀπεισιώπησεν· ἔδει γὰρ αὐτὸν προσθεῖναι καὶ τὸ λειπόμενον. Ἀλλ' οὐ τολμᾷ, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ αὐτοῦ ἡ ἐπίνοια, μᾶλλον δὲ ἡ παράνοια. Δέδωκε καὶ τοῖς μὴ εἰδῶσι τὴν διαφορὰν τῶν φύσεων, πάροδον ὥστε τὴν ἑτέραν περιγραφομένην εἰσαγεῖν· καὶ ὁ πολλάκις διέφυγεν, ἀκούσιον ἐνταῦθα τούτου τὴν ὁμολογίαν ὑπὴρξεν. « Ὡς τῆς ματαιοφροσύνης καὶ παρανοίας! Πῶς περιτρέπαται τὰ τῆς πολλῆς σοφίας εἰς τὸ ἡλίθιον, καὶ ἐν τῇ πανουργίᾳ τῶν οἰκείων λόγων συμπεριελήφθη παραδειγματιζόμενος; ἵνα τὸ ψεῦδος εὐφώρατον γένηται τῆς ἐκείνου κακοδοξίας, καὶ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐκκαλυφθῇ. Τί δὴ ποτε δὲ μὴ προστέθεικε διαπορῶν, ὅτι πῶς παθεῖν ἄπερ ἔπαθεν ἡμελλε, τῆς [μιᾶς] φύσεως μὴ οὐσης παθητῆς; ἢ ὅτι πῶς τέθηκε, πῶς ἐν μνημείῳ περιεῖρκεται, τῆς μιᾶς φύσεως μίττε θνησκούσης μήτε περιεργομένης;

D Πλὴν ταῦτα λιπὼν ἐντεῦθεν, ἐφ' ἑτερον μετέρχεται λόγον, καὶ ἄγει εἰς μέσον τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, ἄπερ εἰς τὰ θεῖα παραλαμβάνεται μυστήρια, καὶ ὡφείκει, ὅτι: « Κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ, προγνοὺς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν, καὶ ἵνα τὸ μνημόσυνον τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διηλεκτικῶς ἔχωμεν οἱ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, νύκτα καὶ ἡμέραν. » Ἀρα ταῦτα οὐχὶ τῶν πρώην ἀσυνετώτερων; οὐ γὰρ δὴ τοσοῦτον τὴν ἀσέβειαν στῆλιτεύει τὴν ἐκείνου, ὅσον τὴν

παραπληξίαν καὶ ἄνοιαν· οὐτε γὰρ ἂ λέγει, οὐτε Ἀ περὶ ὧν διωδεδαιούται ἐπιστάται. Τί οὖν εἰπεῖν ἔστιν; Ἡ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν, τινὸς μνημόσυνον φέρει, ἢ οὐχί; Σαφῶς εἰδὼς ὅτι τοῦτον ἡμῖν ἐμφανίζει, μέμνηε κατ' αὐτῆς, καὶ κατὰ Χριστοῦ καὶ τῆς Χριστοῦ κληρονομίας ἐπιλελύττηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ βαρὺς αὐτῷ ἦν καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος, οὐκ ἐνήγγεν αὐτὸν εἰς ὑπόμνησιν τοῦ Χριστοῦ ἢ τοῦ ὀνόματος ἐπιγραφῇ. Τίνι γὰρ τρόπῳ ὠργίζετο καὶ ἡμύνετο; Ἡ ὅτι Χριστὸς ὄνομα ταύτῃ ἐπιτίθεται; Οὐχὶ τὴν σάρκασιν αὐτοῦ καὶ τὰ πάθη, ἅπερ ὡς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο, αἱ ἱερογραφαὶ αὐταὶ ἐπαγορεύουσιν; Οὐ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν; οὐ τὰ θαύματα καὶ τὰ τεράστια, ἅπερ ὡς Θεὸς ἔδρασαν, ἡμῖν διασημαίνουσιν; Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα καὶ ἀντιλέγειν εἰκαζόν, καὶ σιωπᾶν διὰ τοὺς ἀνοήτους οὐκ εὐκαταφρόνητον. Ἐφεξῆς δὲ ἐπάγει·

« Ἐκέλευσε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις παραδοῦναι δι' οὗ ἡράσθη πράγματος, τύπον εἰς σῶμα αὐτοῦ· ἵνα διὰ τῆς ἱερατικῆς ἀναγωγῆς, κἔν εἰ ἐκ μετοχῆς καὶ θέσει γίνηται, λάθωμεν αὐτὸ ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα αὐτοῦ. » Ὅπως μὲν περὶ τοῦ Κυριακοῦ ἐδόξαζε σῶματος, αὐτός τ' ἂν εἰδείη καὶ οἱ ἐκεῖνῳ μαθητευθέντες. Ὅμως δ' οὖν πρὸς τὰ λεγόμενα οὕτω ἡμεῖς ἀπαντησόμεθα· Ἐπειδὴ τοῦτο δ' ἔφη ἐκ μετοχῆς καὶ θέσει τελοῦμενον, διὰ τῆς ἱερατικῆς ἀναγωγῆς κυρίως καὶ ἀληθῶς τοῦ Χριστοῦ σῶμα γίνεται, αὐτῷ τῷ Λόγῳ οἰκισούμενον, πάντως που διωμολόγει ταυτὸν ἐκεῖνῳ ἀποτελεῖσθαι τῷ σώματι, ὅπερ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου πεφόρεκε. Τί ποτ' οὖν ἔστι τοῦτο τὸ σῶμα μετὰ τὴν τελείωσιν καὶ τὸν ἁγιασμόν γινόμενον, ζητεῖν ἐπάναγκας. Περιγραπτὸν ἄρα ἔστιν, ἢ ἀπερίγραπτον; Ἀπερίγραπτον μὲν οὖν οὐδεὶς οὕτω φρενῶν ἔξω καὶ ἀνούστατος, ὃς ὀνομάσαι θαρρήσειεν· οἶμαι δὲ μὴδ' αὐτὸν ἐκεῖνόν ποτε φάναι. Πῶς γὰρ τό γε κατ' ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων αἰσθητῶς προσιθέμενον, καὶ χερσὶν ἀνθρώπων περισχόμενον, καὶ ὀδόντων ἔξω κατακλειόμενον, ἰδεστόν τε γινόμενον; Ταῦτα γὰρ τί ἄλλο, ἢ περιγραπτὸν αὐτὸ ἐκ παντὸς εἶναι βεβαίον καὶ παρίστησιν; Εἰ τοίνυν περιγραπτὸν· τοῦτό ἐστι, ταυτὸν δὲ ἐκεῖνῳ τῷ σώματι γίνεται, δὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν σαρκούμενος ὁ Λόγος· προσελήφεν, ἐπαι καὶ ἐπ' αὐτὸ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, περιγραπτὸν ἄρα καθεῖναι καὶ ἀλλίσκεται κατὰ πάντα ἑαυτῷ ἐναντιούμενος. Ἡ γὰρ καὶ τοῦτο ἀπερίγραπτον δοῖται εἶναι, ἵνα μὴ μόνον τὰ τῆς ἀπιστίας καὶ ἀθείας αὐτοῦ τέλειον δεικνύηται, ἀλλὰ καὶ γέλως καὶ λῆρος τὰ ἐκεῖνου πᾶσι νομισθεῖν φρονήματα, ἢ καθεῖναι πάντως περιγραπτόν.

γ'. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω δεδειχθῶ. Τί δὲ αὐτῷ καὶ ἕτερον τῶν ἀτόπων ἐντεῦθεν ἐπὶ ἤντα. Βεβιασται ὅσον ἐκ τῶν οἰκειῶν λόγων, ἢ συμπεριγράφεσθαι τὸν θεῖον Λόγον τούτῳ τῷ ἐκ μετοχῆς γινόμενῳ σώματι λέγειν, ἢ διηρησθαι ἀπ' αὐτοῦ διὰ τὴν μίαν ὁπόσταςιν· ὥστε ταῖς ἀληθείαις μὴδ' ὀπωσοῦν αὐτῷ ἐκείθεν ἁγιασμοῦ μετεῖναι καὶ χάριτος. Τί δὲ αὐτῷ

affirmat, scit. Quid ergo dicendum est? Christi icon, inquam, alicujusne memoriale est, an secus? Utiq̃ue hic probe sciens Christum nobis ab icone demonstrari, insanit in illam, et adversus Christum ejusque hæreditatem furit. Quia enim gravis est illi etiam in imagine spectatus Christus, non excitat ei Christi memoriam nominis epigraphe. Nam cur irascitur et resistit? Num quia Christi nomen iconi superponitur? Nonne incarnationem ejus et cruciatus, quos uti homo nostri gratia pertulit, sacræ hæ inscriptiones enarrant? Nonne crucem, necem, resurrectionem? nonne miracula et prodigia, quæ utpote Deus fecit, nobis significant? Verum hæc refutare futile est; ei tamen reticere, propter stultos nullius momenti non est. Deinde addit :

« Præcepit sanctis discipulis suis atque apostolis, ut de opere præcipuo amoris sui, typum in suo corpore traderent, ut per sacerdotale ministerium, etiamsi participatione et adoptione sit, suscipiamus ipsum tanquam proprie vereque corpus ejus. » Quid de Dominico quidem corpore existimet, ipse videat et ejus discipuli. Attamen dictis nos ita occurremus. Quandoquidem hoc quod ait participatione et adoptione perfici, *per sacerdotale ministerium vere absoluteque Christi corpus efficitur*, ipsius Verbi proprium; omnino confessus est ipsum illud **68** perfici corpus quod ex sancta Virgine sumpsit. Quid ergo sit corpus hoc post sacrum ministerium et sanctificationem effectum, querere necesse est, circumscriptumne sit an incircumscriptum? Incircumscriptum quidem nemo ita mente defectus attonitusque erit, qui nominare ausit; nec ipsum quidem Mamona id unquam dicturum puto. Qui enim tale esse potest, quod oculis hominum sensibilibiter objectum, et humanis manibus porrectum, et intra dentes conclusum, et edule factum est? Hæc, inquam, quid aliud quam ipsum esse circumscriptum omnino affirmant atque ostendunt? Si ergo hoc circumscriptum est, idemque est ad illud quod initio incarnatum Verbum assumpsit, quoniam et ad illud refertur, utique illud quoque circumscriptum fuit; et usquequaque sibi contrarius Mamona deprehenditur. Vel hoc item incircumscriptum reputandum est; et tum Mamona non solum incredulitas atque irreligiositas apprimè apparebit, verum etiam risui ac ludibrio cunctis erunt ejus opiniones: vel certe illud æque circumscriptum fuit.

3. Atque hæc ita demonstrata sunt. Sed et aliud absurdum hinc ei obvenit. Cogitur nimirum, quantum ejus verba valent, aut simul circumscriptum dicere divinum Verbum cum hoc ex participatione facto corpore, vel ab illo propter unam hypotaxim dividere; ita ut reapse nihil prorsus hoc participet sanctificationis et gratiæ. Quid porro ei acci-

det, nisi ut panis communis tantum vinique sit particeps, quæ nihil ab humanis edulibus differant? « Et quamvis uti imaginem corporis Christi reputare voluerimus, veluti ex illo deductum, habemus ipsum ad figuram corporis ejus. » Sicut in superioribus aiebat hic erroneus sapiens, iconem ac prototypum nihil inter se differre, ita etiam hic in eadem versari opinione cognoscitur. Mirari autem in his licet levitatem et mentis inconstantiam, quia id quod nuper vereque Christi corpus affirmabat se credere, nunc idem esse scribit corporis Christi imaginem. Porro quid magis ridiculum rationive repugnantius fieri potest, quam idem dicere proprie vereque corpus esse, simulque ejusdem imaginem? Hoc autem quomodo? Nempe prout nobis libuerit, cuncta scilicet voluntati stultæque lubentiae concedens. Ubi enim fides divinusque timor radices non egerunt, ibi voluntatis libido dominatur (75). Atque hoc habemus, inquit, ad figuram ejus (76), non propter veritatem, sed prout ipse definire voluerit, sive ita res se habeat, sive secus. At enim nos neque imaginem neque figuram corporis ejus hæc dicimus, etiamsi symbolicis signis peraguntur, sed ipsum Christi corpus deificatum. Ejus enim verba sunt⁹²: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Idem hoc etiam discipulis tradebat dicens: Accipite, manducate corpus meum, non imaginem corporis mei. Sicut enim ex sancta Virgine carnem, Spiritu sancto operante, sibi confecit; et si oportet etiam ex rebus nostris id demonstrare, sicut panis atque vinum et aqua, physice in corpus sanguinemque edentis atque bibentis convertuntur, quin tamen dicamus diversum fieri corpus nostrum ac tante erat; ita etiam hæc supernaturaliter **69** sacerdotis invocatione, et sancti Spiritus interventu, in Christi corpus et sanguinem convertuntur. Sic enim sacerdotis quoque petitio loquitur. Neque vero hæc duo esse cogitamus, sed unum idemque credimus fieri: Quod si anitypa forte dicuntur, ea quidem haud post sanctificationem sunt ejusmodi; sed antequam sanctificarentur, ita erant appellata. Quoniam itaque dixit Mamonas: Si circumscripteris, Christum dividis; aut etiam Verbum simul circumscribis; consentaneum esset, ut ei diceretur: Si sacrificas, Christum dividis; etenim corpus sacrificas, non deitatis naturam. Nam pontifex noster magnus, hostia, et agnus, et victima, quatenus homo, et est et dicitur. Aut itaque tu sacrificas Verbum quoque, prout sermo tuus fert, propter unam hypostasim; aut dum sacrificas, humanita-

⁹² Joan. vi, 54.

(75) Id nostra etiam ætate multis hominibus usuvenire videmus, ut amisso fidei gubernaculo, et divini timoris, ut ita dicam, magnete, gravissima religionis dogmata contrariis opinionum ventis in ipsorum fluctuantis animi pelago agitentur.

(76) Vides Irenæum hoc quoque gravissimo

α συμβαίνειν, ἢ μόνον ἄρτου κοινου καὶ οἴνου μετέχειν, ἐν μηδενὶ τῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐσθιομένων διαφερόντων; « Καὶ καὶ ὡς εἰκόνα τοῦ σώματος αὐτοῦ θελήσωμεν λογίσασθαι ὡς ἐξ ἐκείνου παραχθέν, ἔχομεν αὐτὸ εἰς μόρφωσιν τοῦ σώματος αὐτοῦ. » Ὡς περ ἁνωτέρω. Ἐλεγεν ἀπατόμενος· ὁ σοφὸς, εἰκόνα καὶ πρωτότυπον εἰς μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν· οὕτω δὴ κἀνταῦθα περὶ αὐτῶν ἀποφαίνεται. Καταπλαγεῖν δ' ἂν τις αὐτοῦ καὶ ἐν τούτοις τὸ ἀπαγὲς τοῦ νοῦ καὶ ἀστάλῃρον· ὅτι γε ὅπερ πρὸ μικροῦ κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα Χριστοῦ διςχυρίζετο λαμβάνειν, τὸ αὐτὸ νῦν εἰκόνα τοῦ σώματος αὐτοῦ καταγράφει. Τοῦ δὲ λέγειν τὸ αὐτὸ κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα εἶναι, καὶ εἰκόνα αὐτοῦ εἶναι, τί ἂν εἴη καταγελαστότερον καὶ ἀνοητότερον; Καὶ τοῦτο πῶς; ὅ τι ἂν θελήσωμεν· πάν· α τῇ θελήσει καὶ τῇ βολῇ τῆς ματαιότητος παραχωρῶν. Ἐνθα γὰρ πίστις ἡ θεῖος φόβος οὐκ ἐνίδρυσται, ἐκεῖ τὸ ἐμπαιθεῖ· πρὸς τανύει τοῦ θελήματος. Καὶ τοῦτο μὲν ἔχομεν, φησὶν, εἰς μόρφωσιν αὐτοῦ, οὐ διὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὡς ἂν ἐθέλοι νομοθετῶν καὶ δογματίζων, καὶ ἐκ τῆ φύσεως οὕτω τὸ πρᾶγμα, καὶ μὴ· Ἡμεῖς γὰρ οὔτε εἰκόνα οὔτε τύπον τοῦ σώματος ἐκείνου ταῦτα λέγομεν, εἰ καὶ συμβολικῶς ἐπιτελεῖται, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τεθεωμέρον. Αὐτοῦ γὰρ ἐστὶν ἡ φωνὴ λέγοντος, ὅτι Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Τοῦτο καὶ τοῖς μαθηταῖς παρεδίδου· Ἀδελφε, φάγετε τὸ σῶμά μου, λέγων, οὐχί, τὴν εἰκόνα τοῦ σώματός μου. Ὡς γὰρ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου τὴν σάρκα διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγίου ἑαυτῇ ὑπεστήσατο· εἰ χρὴ δὲ καὶ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τοῦτο δηλώσαι, ὥς περ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ, φυσικῶς εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίουτος καὶ πίνοντος μεταβάλλεται, καὶ οὐκ ἂν εἴποιμεν ἕτερον σῶμα γίνεσθαι παρὰ τὸ πρότερον· οὕτω δὴ καὶ ταῦτα ὑπερφυσικῶς ἐπικλήσει τοῦ ἱερέως, ἐπιφοιτήσει τε τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μεταβάλλεται. Τοῦτο γὰρ καὶ ἡ τοῦ ἱερέως αἵτησις ἔχει. Καὶ οὐ δύο ταῦτα νοοῦμεν, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πιστευόμενον γίνεσθαι· Ἀρτίτυπα δὲ εἰ πον λεχθεῖν, οὐ μετὰ τὸν ἁγιασμόν τοῦτο, ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι ἐκλήθησαν. Ἐπεὶ οὖν ἔλεγεν ὅτι

D ἂν περιγράφης, μερίζεις τὸν Χριστόν ἢ καὶ τὸν Λόγον συμπεριγράφεις· ἀκόλουθον ἦν λέγειν αὐτῷ, ὅτι εἰ θύεις, μερίζεις τὸν Χριστόν· τὸ γὰρ σῶμα ἱερεῖς, οὐ φύσιν θεότητος. Ἀρχιερεὺς γὰρ ἡμῶν ὁ μέγας, ἱερεῖόν τε καὶ ἀμνὸς καὶ θῦμα, καθὼς ἀνθρωπὸς ἐστὶ καὶ λέγεται. Ἡ τοίνυν σὺ σφαγιάσεις καὶ τὸν Λόγον, κατὰ τὸν σὸν λόγον, διὰ τὴν μίαν ὑπόστα-

errore, nempe de Eucharistia figurativa, fortassis laboravisse; quem quidem denuo a nonnullis suscitatum, valida refutatione prostravit ill. et rev. episcopus N. c. Wisemannus in egregio opusculo quod inscripsit *Horæ Syriacæ*.

σιν, ἢ χωρίσεις θύων τὸ ἀνθρωπινον. Εἰ δὲ πειθῇ τῷ Ἀ
σὺ διδασχάλῳ Εὐσεβίῳ λέγοντι ὅτι ὅλη διόλου με-
τεβλήθη ἡ σὰρξ, μὴ μέλαινα τοῦθ' ὅπερ ἦν σὰρξ εἰς
τὴν τῆς θεότητος ἦν οἶδε φύσιν, μάτην θύων ἄλσκη.
Τίνος δὲ ὅλως μεταλήφεται ἀνθρωπος; Ἡ οὐχὶ
σαρκὸς Θεοῦ, ἀλλὰ φύσεως θεότητος δόξει μεταλαγ-
χάνειν; Μανιχαϊκῆς ταῦτα φαντασίας. Τὸ πᾶν δὲ
τῆς μήνιδος κατὰ τοῦ Κυριακοῦ σώματος ἔχων, τέως
περὶ γε τοῦτου τοῦ κατὰ μετοχὴν, οὐδὲν λέγειν
βλάσφημον παρρησιάζεται· ἐπάγει δὲ τοιαῦτα·

« Τί γάρ; Καὶ εἰκὼν ἐστὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ
ὁ ἄρτος ὃν λαμβάνομεν, μορφάζων τὴν σάρκα αὐτοῦ,
ὡς εἰς τύπον τοῦ σώματος ἐκείνου γινόμενος. Ἡ
Παραίνιτται ἡμῖν διὰ τοῦ καὶ συνδέσμου, ὡς καὶ
ἄλλη εἰκὼν ἐστὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ Β
ἄρτου δίχα. Μετριάζει δὲ ἐνταῦθα τὴν ἀσέβειαν·
εἰ [ἐν] πλείστοις γὰρ ἐτέροις θεομαχῶν, εἰδῶλον
ταύτην καλεῖν οὐ καταπέφρικεν, οὐ διατρανοῖ δὲ
πότερον τούτων ἐκτυπώτερον, ἢ τὸ πλέον εἰς τὴν
ὁμοίωσιν τοῦ πρωτοτύπου φέρει, δείκνυται δὲ αὐτῷ
κάνταῦθα τὸ ἀλλόκοτον· ποτὲ μὲν γὰρ σῶμα τοῦτο
κυρίως καὶ ἀληθῶς καλεῖ, ποτὲ δὲ εἰκόνα σώματος,
ταύτην ὑπομένων τὴν πλάνησιν ἀπὸ τοῦ σπεύδειν
αὐτὸν ἐκ μέσου ποιῆσαι τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν
τε καὶ ὑφήγησιν. Ἀλλ' εἰρητὸν ἂν καὶ τοῦτο αὐτῷ,
ὅτι Κατὰ τὰς σὰς ὑπολήψεις, οὐδὲ σῶμα ἐστὶ Χρι-
στοῦ, οὐδὲ εἰκὼν τοῦ σώματος αὐτοῦ. Εἰ μὲν γὰρ
περιγεγράφθαι εἴποις, ἐπειδὴ χεῖλεσι καὶ ὁδοῦσιν
ἐμπεριεργάζεται, οὐ Χριστοῦ σῶμα, οὐδὲ ἦνται τῷ
Λόγῳ. Προδιωρίσω γὰρ πολλάκις, ὅτι ἀπερίγραπτον
τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον ἔνωσιν.
Εἰ δὲ εἰκόνα σώματος φῆσεις, οὐ μόνον ὡς εἰκὼν
ἀπελήφεται, ἀλλὰ καὶ ὡς διαιρούσα τὸ φύσει σῶμα
ἐκ τῆς κατὰ τὸν Λόγον ἐνώσεως. Οὕτως οὐχ ἔστι-
γεν ἐφ' ἐκταῆς ἡ πλάνη καὶ ἡ δυσσέβεια. Ἡ τοίνυν
καὶ τοῦτον τὸν ἄρτον ἀπερίγραπτον ἀπόφηναι, ἵνα
σοι πλέον τὰ τῆς μυθοπλαστίας ἀπρητισμένα ἦ· οὐκ
ἐστὶ γὰρ φύσιν ἔχον τοῦτό γε· ἢ εὐρεθῇσεται
μάτην σοι ὁ πᾶς τοῦ ἀπεριγράπτου ἐκπονηθεὶς
λόγος.

Εἴτα μετὰ ταῦτα φησιν· « Οὐ πᾶς ἄρτος σῶμα αὐτοῦ,
ὥσπερ οὐδὲ γὰρ πᾶς οἶνος αἷμα αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ διὰ τῆς
ιερατικῆς τελετῆς ἀναφερόμενος ἐκ τοῦ χειροποιήτου
πρὸς τὸ ἀχειροποιήτου. » Τίνος διαποροῦντος ἢ ἀμφι-
βύλλοντος, οὕτω δριμύτως καὶ θαρραλέως ἀποφαίνεται,
ὅτι οὐ πᾶς ἄρτος σῶμα αὐτοῦ, οὐδὲ πᾶς οἶνος αἷμα
αὐτοῦ, μηδὲ ἀποδείξας τῆς περὶ τούτων, ὁπωσούν

(77) Hactenus, capto initio ab iis verbis, *at enim nos neque imaginem* (duodeviginti scilicet versus) locum ex ms. Nicephoro excerptum dederat Combefisius in *Manipulo rerum Constantinop.* p. 221. De hoc eodem Nicephori tractu loquitur Harduinus *De sacramento altaris*, cap. 5, quem auctorem videsis etiam p. 262 (edit. Amstelod.) in adn. 8. Jam pro hoc nobilissimo et pretiosissimo catholice Ecclesie dogmate quid ego jam dicam post prædictum Harduini tractatum, post grandia Arnaldi et Renaudotii volumina, post testium nubem ab Ignatio et deinceps apud Combefisium in *Biblioth. PP. concion.* inductam, post alia innumeras hac super

tem separas (77). Quod si credis magistro tuo Eusebio dicenti totam omnino mutata esse carnem (quæ haud maneat prout antea erat caro) in divinitatis prout ipse scit naturam, jam tu frustra sacrificare convinceris (78). Quid enim demum participabit homo? Num carnem Dei nequaquam, sed divinam naturam videbitur participare? Phantasia hæc Manichæa est. Cæteroqui quanquam iratum prorsus animum contra Dominicum corpus gerit, interim quod attinet ad ejus participationem, nihil blasphemum dicere audeat. Subdit vero hæc :

« Quid enim? Imago est corporis Christi etiam panis, quem sumimus, figurans carnem ejus, utpote qui ceu typus corporis Christi sit. » Innuit nobis per conjunctivam particulam *etiam* aliam quoque esse imaginem corporis Christi, præter panem. Atque hic certe impietati suæ moderatur; nam plurimis aliis in locis cum Deo belligerans, idolum hanc imaginem appellare non exhorruit. Non tamen diserte declarat ultra ex his prototypum magis exprimat, vel similitudinem melius cum eo tueatur. Jam vero hinc quoque absurditas ejus clarescit : modo enim hoc proprie vereque corpus appellat, modo corporis imaginem : quem ipse errorem patitur, propterea quod dat operam, ut evangelicam de medio tollat historiam ac narrationem. Sed jam ei dictum fuit, nempe ; quod secundum opiniones tuas, neque corpus Christi est, neque ejusdem corporis imago. Nam si circumscribi dicas, quoniam intra labia et dentes concluditur, non est Christi corpus, neque Verbo unitur. Sæpe enim jam destitisti incircumscriptionem esse Christi corpus propter suam cum Verbo unionem. Quod si imaginem corporis dicas, non modo quia imago est, rejicitur ; sed quia etiam physicum corpus ab unionem cum Verbo distraheret. Adeo sibi non constant nec error nec irreligiositas. Vel igitur hunc quoque panem incircumscriptionem dic, ut tua omnis subula perficiatur ; neque enim hoc possibile est ; vel tota tua de incircumscriptione oratio in cassum elaborata comperietur.

70 Post hæc mox ait : « Non quilibet panis, corpus ejus ; nec vinum quodlibet, sanguis ejus ; sed illud tantum quod per sacerdotalem consecrationem offertur, ex manufacto ad non manufactum. » Quoniam, oro, dubitante aut ambigente, adeo severe et fiducialiter affirmat, non quemlibet panem esse Christi corpus, nec vinum quodvis esse ejus-

re catholicorum, theologorum lucubrationes ? Eucerte et alium propugnatores dogmatis patriarcham Nicephorum, qui totius Græcæ Ecclesiæ personam gerit. Cyrilli etiam magni, Sophronii Hierosolymitani, Eutychii Constantinopolitani (ubi de antitypis etiam diximus), Theodosii Alexandrini, et Luculentii Latini, nova testimonia alibi nos ipsi vulgavimus.

(78) Cernis Nicephorum de missa liturgica tanquam de sacrificio constanter loquentem ; quod est novum argumentum contra illos heterodoxos, qui cœnam tantummodo appellare volunt.

dem sanguinem? Quod cum nulla demonstratione
egcat, sapientia ejus ita loqui dignum fuit. Nos
autem hæc ceu deliramenta ac verba in aerem te-
mere jactata omittentes, ita potius dicimus: Si hæc
quæ sacrificantur, circumscripta sunt, panis in-
quam et vinum, profecto corpus illud a Deo Verbo
gestatum nunquam ex Mamona sententia sacrifi-
catum fuit, qui idcirco illud incircumscriptum di-
cit. Unde vero et quomodo hostia illa magna et im-
maculata et veneranda, expiatoria, inquam, illa victi-
tima, et universo orbi salutaris dignoscetur? Si
ergo Mamonas credidisset ipsum pro omnium sa-
lute immolatum, hoc saltem, si nihil aliud, eum
pudore affecisset, quod et ipsum circumscriptum
sit: et si minus naturaliter, quod dicere stolidum
est, certe consecratione, ut ex istius sententia lo-
quamur, circumscriptum esse oporteret. Est igitur
circumscriptum Christi corpus, etiamsi hoc sibi
persuadere non vult Mamonas. Adhuc itaque hæc
super re diu blaterans nugansque, quas nos ceu
rabidorum aut furentium vel bacchantium sine si-
gnificatu et inarticulatas voces, non sine contemptu
aversamur, utpote quæ piorum ac sobriorum aures
sordidant, et pronuntiantium linguam commacul-
ant, turpitudine ineptisque scatentes; sub lucubra-
tionis suæ sine sermonem concludens, in hunc mo-
dum disserit. Primo quidem diris se devovens affir-
mat, neminem illorum de quibus verba facit, nun-
quam esse suspicatum se a Christi fide defecisse,
ideoque adversus ejus imaginem debacchari. Quo
loco defensionis ergo causam indicat, unde hæc
ipsi criminatio adhæserit. Ait enim, ex quo affines
domesticique sui rebus novis studentes rebellave-
runt (79), hanc etiam de se diffamationem in vul-
gus manavisse, quasi a Deo aversus fuisset, atque
ita a multis de se judicatum. Deinde pluribus hor-
rendisque juramentis, ut solet, contra evangelicum
mandatum, persuadere conatur, vel potius falso
jurejurando illudit, se neque verbis neque opere
talem fuisse: suamque de hoc dogmate opinionem
atque judicium præsentibus episcopis exponens,
paratum se ait illorum placita admittere. Sed mox
paulo infra, pro more suo, ex simulatis sermonibus
ad se revertens, iudicis instar ac dictatoris de-
cernit.

4. « Quod si de hac una (Christi) imagine vobis
persuadebimus nos recte locutos, postea de aliis
quoque imaginibus vobiscum agere meditamur, ut
et de his judicetis. Nam iudicio vestro sumus acquie-
turi, quod nempe cum aliis episcopis concordare
voletis, justisque momentis impulsu suffragia vestra
præbere. » Hæc ille, etenim nonnulla ad litteram
exscripsimus, ut ipsius a Deo apostasia palam fie-
ret, et juramentorum violatorum mendacium coar-
gueretur, necnon hypocrisis atque dolus, et erga

(79) Intellige Artabasdu, qui Copronymi soro-
rem in matrimonio habebat. Ille videlicet adversus
hunc rebellavit, et sacras imagines publice resti-
tuit, Copronymumque hæreticum patriarchæ voce

δηθείς, τῆς ἐκείνου σοφίας ἀξίον λέγειν. Ἄπερ ὡς
λῆρον καὶ μάτην εἰς ἀέρα χέμενα καταλιπόντες,
ἐκεῖνα λέγομεν. Εἰ περιγέγραπται τὰ ἱερουόμενα
ταῦτα, ὁ ἄρτος, φημί, καὶ ὁ οἶνος, ἅρα ἐκεῖνο τὸ
σῶμα, ὅπερ πεφόρεκεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐδεμοῦ
ἱερῶθη παρ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπερίγραπτον
λέγει· καὶ πῶς καὶ πόθεν τὸ ἱερῶν ἐκεῖνο, τὸ μέγα
καὶ ἁμωμον καὶ σεβάσιμον, τὸ καθάρσιον θῦμα καὶ
παντὸς τοῦ κόσμου σωτήριον ἐπιγνωσθήσεται; Εἰ
οὖν ἐπίστευεν ὑπὲρ τῆς πάντων αὐτὸ τυθῆναι σωτη-
ρίας, κἂν γοῦν τοῦτο αὐτὸν κατήδεσεν, εἰ μὴ τι
ἄλλο, ὡς καὶ αὐτὸ περιγραφτόν ἐστι· καὶ εἰ μὴ
φύσει, ὅπερ λέγειν ἀνόητον, τῇ γοῦν τελετῇ, ὡς
κατὰ τὴν ἐκείνου δόξαν εἰπεῖν, περιγεγράφθαι
ἐχρῆν. Περιγραφτόν οὖν τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, κἂν
μὴ λογίζεσθαι τοῦτο ἐθέλοι ὁ Μάμωνας. Ἐτι οὖν
περὶ τῶν αὐτῶν πολλὰ βατταρίσας καὶ φλυαρήσας,
ἅπερ ὡς λυσώντων καὶ μαινομένων καὶ βακχευόντων
ἀσκήτους καὶ ἀνάρθρους φωνὰς περιιδόντες μυσσε-
τόμεθα, ἐπεὶ τῶν εὐσεβοῦντων καὶ σωφρονοῦντων
τὰς ἀκοὰς κατακραίνουσι, καὶ τῶν λεγόντων τὴν
γλῶσσαν καταμολύνουσιν, αἰσχροτότος καὶ ὕβλου
καταγέμουσαι, πρὸς τὸ τέλος τοῦ συντάγματος συμ-
περαίνων τὸν λόγον, τοιάδε τινα διέξεισι. Πρῶτον
μὲν κατακρίσει περιδεσμών, μηδένα ὧν νῦν ὁ λόγος
αὐτῷ γεγένηται, ὑπόληψιν ἐσχηκέναι ὡς ἡλλοτρίω-
ται τοῦ Χριστοῦ. Κἀκεῖθεν μαινέσθαι κατὰ τῆς εἰκό-
νος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἀπολογίαν προτείνει, ὅθεν αὐτῷ
τοῦτο προστέτριπται. Λέγει γάρ ὅτι ἐξ οὗ αὐτῷ οἱ
πρὸς γένους καὶ οἰκεῖοι ἐπαναστάντες ἐνεωτέρισαν,
καὶ μὴν καὶ πρὸ τοῦδε, ὁ μῦθος οὗτος περὶ αὐτοῦ
εἰς τοὺς πολλοὺς διαπεφοίτηκεν· ὃς ἐδήλου αὐτοῦ
τὴν ἐκ Θεοῦ ἡλλοτρίωσιν, καὶ οὕτως αὐτὸν παρὰ
τοῖς πλείοσι κρίνεσθαι. Εἶτα ὅρασις ὡς φοβεροῖς καὶ
πλείστοις, ὡς εἰώθει ἀπεναντίας τῶν εὐαγγελικῶν
ἐρχεσθαι προσταγμάτων, πείθειν ἐσπούδαζεν, ἢ
ἀληθέστερον εἰπεῖν, καταχλευάζειν τῇ ὀρκαπᾶτῃ,
μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν πράξει γενέσθαι τοιοῦτον, καὶ
τὴν περὶ τοῦ δόγματος αὐτοῦ ψῆφον καὶ κρίσιν τοῖς
παροῦσιν ἐπισκόποις ἀναθεῖναι, ὡς δέξεται τὰ παρ'
αὐτοῖς δεδογμένα, μικρὸν ὑποβάς, καὶ πάλιν συν-
ήθως ἐκ τῶν πεπρασμένων λόγων εἰς ἑαυτὸν ἐπανελ-
θὼν, οἷα κριτὴς ὁ αὐτὸς καὶ διδάσκαλος ἀποφαί-
νεται.

D

δ'. « Ὡς ἐάν εἰς τοῦτο τὸ ἐν εἰκόνισμα πληροφο-
ρήσωμεν ὑμᾶς ὅτι καλῶς λέγομεν, τότε καὶ περὶ τῶν
ἄλλων εἰκόνων σκοποὺς προαγαγεῖν ἔχομεν ἐνώπιον
ὑμῶν, καὶ ὡς κρίνετε καὶ περὶ ἐκείνων. Τῇ γάρ
κρίσει ὑμῶν ἔχομεν ἀσμενίσαι, ὅτε μέλλετε καὶ
μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων συμφωνεῖν, καὶ ἐξ εὐλό-
γων προφάσεων μαρτυρίας παριστᾶν. » Τοιαῦτα μὲν
τὰ ἐκείνου, ὧν τινα καὶ αὐταῖς λέξεσι παρεθέμεθα,
ἵνα καὶ ἡ ἐκ Θεοῦ ἡλλοτρίωσις αὐτοῦ δευχθῇ, καὶ
τῶν ὁμωμοσμένων καὶ παραβεβασμένων [παραβεβα-

deklarandum curavit. Sed Artabasdu demum bello
oppressus fuit. Theophan. Chron. ed. Paris. p. 349,
et 352.

σμένων] τὸ ψευδὸς ἐλεγχεῖ, ἥ τε ὑπόκρισις, καὶ ὁ ἄλλος, καὶ ὁ πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας φαίνακτις, κατὰδὲ ἄλλος γένηται. Τί δὲ δὴ τοῦτο ἐστίν, ὅτι καὶ λέγειν περὶ γε τῶν ἄλλων εἰκότων βούλοιο; καὶ ὅποιοι δὲ, οὓς προάγειν ἐθέλοι σκοποῦς; "Ὅτι μὲν εἶναι πολλὴν τερατολογίαν καὶ φλυαρίαν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως ἐξυφάνας, ἐπὶ τὴν παροινίαν τὴν εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἱερὰ ὑπομήματα παρώρμηται δυσσεβῶς, παντὶ τῷ σαφές· καὶ πρὸ τούτων γε, ἐπὶ τὰ τῆς πρωτίστης τῶν ἁγίων, καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ κτίσει τελούντων ὑπερτάτης τῆς παναγίας Θεοποιῆς ἡμῶν Θεομήτορος, ἵνα καὶ αὐτὴν τῷ τεχνέντι συγκαθυδρίσῃ.

Τίνας δὲ οἱ σκοποὶ τῆς θεοσυτοῦς καὶ ἀθέου ψυχῆς ἐκείνης, εἰδέναι καλόν· μὴ γὰρ δὴ κἀνταῦθα τὸ ἀγραπτον καὶ ἀπερίγραπτον προάγεσθαι ἔδοξεν, ἢ τὸ διπλοῦν τοὺς ἁγίους, ἐκ θεότητος ὑποστάν καὶ ἀνθρωπότητος; "Ἡ τάχα που ἐνεννόηκεν, ὅπερ οἱ χρώντες καὶ ἀγοντες ἐμπνεύσειαν, ὡς δὴ καὶ τῶν ἁγίων ἐκάστου διπλὴ τις ἡ ὑπόστασις, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος οὓσα ἐτύγχανε; καὶ εἴποτε γραφῆσονται, καὶ ἡ ψυχὴ συγγραφῆσεται καὶ συνεικονισθῆσεται ἐξ ἀνάγκης· ἢ διαστήξει τοῦ σώματος ἡ πάλας ἀπὸ πλάσμεν τῶν ἁγίων. Καὶ οἷς ληρωδύμασι καὶ πλάσμασι περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποστάσεως ἐχρήσατο, καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων κενολογῆσει. "Ἄλλ' ὅσον ἐξ ὧν ἐλεξέ τε καὶ ἔδρασεν ἐπαισθέσθαι, τοὺς σκοποὺς ἐκείνους διαγινώσκεισθαι οὐ δυσχερές. "Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἐστὶ φαῦλον καὶ δυσσεβές ὃ μὴ κατὰ τῆς θείας δόξης καὶ τῶν ἁγίων μεμελέτηκε, καὶ οὐδὲν ἀνοσιουργὴν καὶ ἀτοπώτατον ὃ μὴ ἐν τούτοις κατεπράξατο, οὐδὲν ἀκαταίτητον καὶ ἀδιὰδλητον ἐπὶ τῶν τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀπλανοῦς καταλέλοιπε, διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν ἀποκηρύξαι τολμᾷ τὴν Θεοτόκον φωνὴν καὶ πᾶμπαν ἐκ τῆς τῶν Χριστιανῶν γλώσσης περιελεῖν. Καὶ γὰρ ἤχθετο λῆαν καὶ ἡγανάκτει ἐπὶ τῇ τοῦ ὀνόματος ἐπικλήσει, ὅπερ ἦν Χριστιανοῖς σύνθετος, ἐφ' ᾧ καὶ Ἰουδαίους ὀρώμεν αἰεὶ δυσχερύνοντας. "Ἐπειτα παραχαράσσει καὶ παραιοῖται ὅσα ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτῆς ἐπεκέκλητο, καὶ ἐν λιταῖς πρὸς τὸν τεχνέντα ἐξ αὐτῆς καὶ δεήσεσιν ἐν ἡστυαῖς αἰεὶ ἀναφώνουν ὑπὲρ τῆς τοῦ κοινοῦ παντὸς σωτηρίας οἱ δέομενοι. "Ἐπεὶ ὁμολογοῦμέν τε καὶ κηρύττομεν, μεσιτέλαν αὐτὴν καὶ προστασίαν ἀσφαλῆ πρὸς αὐτὸν κσετήσθαι, δι' ἣν μητρικὴν πατρῴαν ἔχει. Καὶ τέλειον τὰς πρεσβείας αὐτῆς ἀπαναίνεται, ἐξ ὧν τοῖς δεχομένοις αἰκία οὐ μικρὰ ἢ δίκη ἐπήρτητο. Καὶ τί χρὴ τὰ καθέκακτον λέγειν, μὴδὲ μνήμην ὀπωσοῦν τοῦ ὀνόματος ἐγγίνεσθαι πώποτε; Περὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἁγίων τί δεῖ μακρότερον διεξίεναι τὰ νῦν; Οὐ γὰρ λόγοις ἀνιέροις ἐκφαυλίζειν καὶ ἀποσώπτειν ὡς ἀσχεῖστα ἀποχρῆν ἡγήσατο μόνον, αὐτὰ δὲ τὰ ἱερὰ καὶ σεβάσματα τούτων λείψανα, πυρὸς δαπάνην πεποίηκε καὶ ἀνάλωμα.

ε'. "Ἐπεὶ δὲ ἀπαξ Χριστῷ καὶ Χριστιανοῖς ἀπασί

ignaros illius innotesceret. Quid autem est quod de cæteris imaginibus dicere vellet? quasve mente molitur machinationes? Nimirum postquam portenta multa ineptiasque adversus Dei Verbi incarnationem contexuerit, ad vesaniam suam contra sanctorum etiam monumenta impie expromendam decursurum, **71** cunctis est exploratum: atque in primis adversus sanctorum præcipuam et creaturarum omnium sublimissimam Dominam nostram sanctissimam Dei Matrem (80), ut et ipsam cum Filio suo contumeliis exagitet.

Quænam vero Deo odibilis atheæque illius animæ consilia sint, operæ pretium est cognoscere: num scilicet hic quoque indescriptum et incircumscriptum oggerere velit; vel sanctorum duplicitatem, ex deitate nimirum et humanitate? Vel fortasse mente revolvat, quod ejus familiares ac duces ei affiant, nempe sanctorum quoque duplicem esse substantiam, ex anima et corpore; quo fit, ut si hi pingantur, anima quoque cum iis necessario pingenda sit et figuranda, vel certe illa a corpore sit abfutura quæ jamdiu ex eodem excessit. Atque ita quibus ineptis fabulisque circa Christi hypostasim abusus est, easdem circa sanctos quoque vane effutiet. Sed quantum ex iis quæ dixit egitque portenditur, molitiones ejus cognoscere non est arduum. Nam quia nihil est pravum ac implum, quod adversus divinam majestatem sanctosque non sit machinatus; nihil scelestum et indignum quod hoc in negotio non perpetraverit; cumque nihil sine vituperio ac reprehensione in sincera nostra fide reliquerit, idcirco primum quidem abdicare audet vocabulum *Deipara*, atque omnino ex Christianorum linguis excutere. Nam valde irascitur ac stomachatur ad hujus nominis invocationem, quod tamen Christianis est familiare, et de quo Judæos indignantes videmus. Deinde delet et abolet quæcunque in nomine ejus implorantur, quæque in litiis ad ejus Filium, precibusque et canticis assidue clamant pro communi salute ii qui orant. Quandoquidem profitemur et prædicamus mediatricem eam esse validamque apud Filium patronam, ob suam materni meriti fiduciam (81). Denique preces ad eam prorsus fieri vetat, quas si qui nihilominus faciunt, non mediocris poena atque ultio impendebit. Sed quid opus est singula persequi, cum ne nomen quidem illius memorari usquam velit? Jam et de cæteris sanctis cur in præsentī loquendum sit? Non enim eos sacrilegis tantummodo verbis spernere et irridere turpissime contentus fuit, sed ipsas sacras venerandasque illorum reliquias in ignem conjectas consumpsit.

5. Postquam vero semel Christo et Christianis

(80) De vocabulis Θεοτόκος et Θεομήτωρ vide, si varat, quæ in alio volumine nos adiutavimus ad sancti Cyrilli tractatum de Deipara p. 100.

(81) Recole a nobis dicta in adnot. ad Antirrheticum I, (col. 217, not. 11).

omnibus hostis exstitit, divinarumque legum contemptor, et sacrorum canonum adversarius, quotquot ab apostolis sanctisque Patribus editi fuerunt, decreto cavit ne res hujusmodi in basibus divinarum mensarum venerandi altaris pro Christianorum ritu apponerentur. Et quidem colentes ac visitantes, prout Dei et martyrum amatores decebat, capite periclitabantur: ita ut per illud tempus ædificata templa, absque sacrīs reliquiis sint dedicata: quorum loco ponebant perfectorum a se mysteriorum reliquias; digna vere suis dogmatibus cærimonis facientes; neque enim per apostolicam traditionem id licet (82). Nam quomodo sanctorum reliquias honoraret Mamonas, qui et dedicatas ipsorum nominibus sacras ædes, pro sua impudentia et audacia, impie subruit et evertit, quas tamen fide et religione permoti superiores Christiani erexerant? Atque eas præcipue diruit, ubi sacræ venerandæque sanctorum res descriptæ erant, et **72** pretiosæ reliquiæ repositæ. Omnino is totis viribus contendebat, ut nulla illorum nominis memoria inter homines superesset.

6. Porro æquum est et utile, dignitatisque sanctorum conveniens, in præsentī dicere, quod nempe hi ceu Dei famuli, et in hac vita crucem amplexi, Christum secuti fuerint, cum eoque crucifixi, et salutaris ejus passionis imitatores et assecræ exstiterint; quamobrem et in æternum cum illo regnaturi sunt (85). Atqui nunc etiam post illorum a nobis discessum, cum Christo persecutionem experiuntur et compatiuntur. Nam quod antea archetypis eveniebat, id nunc etiam ipsorum simulacris accidit, atque ob duplicata certamina duplicatasque insectationes atque contumelias a coronæ datore Christo ornantur: vivuntque Deo in sempiternum, atque in pace versantur, etiamsi mori visi sunt hujus stolidi oculis. At impius abiit vacuus, dignos laborum suorum referens fructus, gehennæ paratique ipsi ignis, ducibusque suis, hæres factus. Hic videlicet apostata post apostatas, et post persecutores acerbus persecutor et sævissimus, non satis habuit adversus adhuc viventes, et secundum Deum vivere volentes, indignationem odiumque exprimere, et injustissimis pœnis eos afficere; sed jam præmortuis, multisque strennitatibus atque agonibus claros, finemque vitæ martyrio indeptos, igno-

A πολέμιος γέγονε, τῶν τε θείων νόμων ὑπερόπτης καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων ἀντίθετος, ὅσοι τε ἀποστόλοις καὶ ὁσίοις Πατράσιν ἐκτίθενται, τεθέσπισκε μὴ δεῖν κατὰ τὰς ἐδραιώσεις τῶν θείων τραπεζῶν τοῦ σεβασμίου θυσιαστηρίου, ταῦτα κατὰ τὸ νενομισμένον Χριστιανοῖς ἐναποτίθεσθαι. Καὶ γὰρ τοῖς σέβουσι καὶ περιέπουσιν, ὡς ἐξῆν, φιλοθείας καὶ φιλομάρτυσι, περὶ τῶν ἐσχάτων ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος· ὥστε καὶ οἱ κατὰ τὸν χρόνον τὸν ἐκείνου δομούμενοι ναοὶ, λειψάνων ἄνευ ἁγίων καθιερούσθαι ἔδοξαν· ἀντετίθεσαν γὰρ τῶν παρ' αὐτῶν τελουμένων μυστηρίων λείψανα, ἄξια ὡς ἀληθῶς τὸν οἰκεῖον δογματικὸν καὶ τελετικὸν πράσσοντες· οὐ γὰρ θεμιτὸν τῇ ἀποστολικῇ παραδόσει τοῦτο. Πῶς γὰρ τιμᾶν ἐμελλεν, ὅς γε καὶ τοὺς ἐκωνόμους αὐτῶν ἱεροὺς οἴκους, αὐθαδεῖα καὶ θρασυτητι-χρῶμενος, ἀθεοὶ διώρυξέ τε καὶ περιέτρεψεν, οὓς πίστει καὶ σεβάσματι, τὸ ἀνέκαθεν Χριστιανοὶ ἀνέστησαντο; Καὶ τούτους μάλιστα ἐνθα τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐντετύπωτο ἀποσεβάσματα, καὶ τὰ σεβάσματα ἐναπέκατο λείψανα. Καὶ ἔργον ἦν αὐτῷ καὶ ἀγώνισμα, μὴδὲ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν μνήμην εἰς τὸ ἐξῆς τοῖς ἀνθρώποις ὑπολείφθαι.

ζ'. Ἀλλ' ἄξιον καὶ πρόσφορον ἐν τῷ παρόντι εἰπεῖν, καὶ οἰκεῖον τῆς τῶν ἁγίων τελειότητος, ὅτι ὡς Θεοῦ θεράποντες, καὶ κατὰ τὸν τῆδε βίον τὴν σταυρὸν ἀράμενοι, Χριστῷ ἠκολούθησαν καὶ συνεσταυρώθησαν, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ πάθους καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου, μιμηταὶ καὶ ὁπαδοὶ γέγοναν· διὸ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα συμβασιλεύουσιν αὐτῷ· οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ μετὰ τὴν ἐνθνήδε ἀπαλλαγὴν, Χριστῷ συνδιώκονται καὶ συμπάσχουσιν. Ὅπερ γὰρ πρότερον τοῖς ἀρχετύποις συνέβαινε, τοῦτο καὶ νῦν ἀσάφτως περὶ τὰ ἱερὰ ὁμοιώματα διαδελνυται, καὶ διπλοῖς τοῖς ἄθλοις ἐπὶ διπλοῖς τοῖς διωγμοῖς καὶ ταῖς ὕβρεσι παρὰ τοῦ στεφοδότου Χριστοῦ καταστέφονται· καὶ ζῶσι τῷ Θεῷ πάντοτε καὶ εἰσὶν ἐν εἰρήνῃ, κἂν ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς θεθνᾶναι τοῦ ἄφρονος. Ὅδε γὰρ ἀνομήσας ἀπῆλθε διακενῆς, ἀξίους τῶν πόνων τρυγῶν τοὺς καρπούς, γένναν καὶ τὴ ἡτοιμασμένον αὐτῷ πῦρ, τοῖς ἀγροσιν ἅμα, κληρονομίαν ἀπενεγκάμενος. Ὁ μετὰ τοὺς ἀποστάτας ἀποστάτης, καὶ μετὰ τοὺς διώκτας πικρὸς διώκτης καὶ χαλεπώτατος, ὃ οὐκ ἐξήρκεσε κατὰ τῶν ἐν τῷ βίῳ ἐτι περιόντων καὶ κατὰ Θεὸν ζῆν εὐσεβῶς αἰρουμένων **D** ἐπαφεῖναι τοὺς θυμὸς καὶ τὰς μὲνιδας, καὶ τιμωρεῖσθαι ὡς ἀδικήματα· ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν προωδευ-

(82) In Photii Syntagmate (*Spicil. Rom.* t. VII, p. 105 et 106) habes canonem Carthaginensem 85, et Nicenæ synodi II canonem 7, de non dedicandis sacrīs ædibus sine sanctorum martyrum reliquiis.

(85) Causam piam cur sanctorum imagines honoremque tradit inter cæteros etiam Macarius orat. cii.: Οὕτω δὲ καὶ οἱ ἅγιοι τὸν Χριστὸν ἠγάπησαν, ὥστε δι' αὐτὸν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ μιμήσασθαι θάνατον, καὶ τὸ ποτήριον ἀσμένως πιεῖν ἐκείνου, καὶ τὸ βάπτισμα βαπτισθῆναι. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία συνδοξάζουσα τῷ βασιλεῖ τοὺς στρατιώτας, αὐτοῦ τε Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ φίλων τὰς στηλογραφίας τιμᾷ. Καὶ καθορῶμεν αὐτὴν, παγκύσμιον ὄντως καὶ σείσθησιν παράδεισον, καὶ τοῦ ἐν Ἑδῇ πολλῶν τιμωτέρον· ὡς φωτὸς διαφόροις τοῖς σκοποῖς τῶν

ἁγίων μορφώμασι καλλωπιζομένην· καὶ μέσον ἔγουναν τὸ ζωῆς ξύλον, τὴν ἀχραντὸν τοῦ Σωτῆρος εἰκόνα, καὶ τῆς αὐτῆς ἀπειράνδρους τεκούσης ὑπεράγνου Θεομήτορος· *Sancti tantopere Christum dilexerunt, ut aditam ab eo nostri causa mortem imitari voluerint, ejusque calicem libenter bibere, et ejusdem baptismo baptizari. Quam ob rem Ecclesia milites una cum rege glorificat, Christique ipsius necnon ejusdem amicorum imagines publice propositas honorat. Itaque Ecclesiam videmus instar ornatissimi ac florantissimi horti, atque illo Edenico multo pulchrioris: quæ videlicet cœu arboribus variis ornatur sanctorum venerandis iconibus; medium habens vitæ lignum, intemeratam Servatoris imaginem, et ejus qui hunc incolumi virginitate peperit purissimæ Mariis Dei.*

κώτων, καὶ πολλοῖς ἀνδραγαθήμασι καὶ ἀγωνίσμασιν ἔμπρεψάντων, καὶ τῷ μαρτυρικῷ τέλει τὴν ζωὴν παραμειψάντων, ὡς οἷόν τε ἦν αὐτῷ, τὸ δυσκλεὲς καταχέειν καὶ δοῶν. Τοιαῦτα ἦν αὐτῷ τὰ κατὰ τῶν ἀγίων νεανειύματα, τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τῶν ὁσίων ἀνοσιουργήματα, ταύτην τῆς εἰς τὸν βίον εὐημερίας τὴν εἰς Θεὸν καὶ τοὺς ἀγίους ὕδριν, ἀντίδοσιν ἡγησαμένῳ. Παρίημι λέγειν τὰ νῦν ὅσα καὶ ὅλα τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος κατεφλυάρησε, καὶ πᾶσαν εὐαγγελικὴν πολιτείαν διέπτυσσε, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔμπαθές καὶ μοχθηρὸν θέλημα τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον μεταρρύθμιζεν ἐσπούδαζε· τοιοῦτοί εἰσιν οἱ σκοποὶ, ὡς ἐν βραχεὶ παραστήσαι, οὓς προόγειν ὑπέσχετο, τὰ τε διανοήματα καὶ βουλευόμενα, καὶ κατὰ τῆς ἀπλανοῦς ἡμῶν πίστεως καὶ ἀγγελολομῆτου τῶν Χριστιανῶν πολιτείας Χριστομαχῶν ἐτέκτανεν. Ἄλλ' ὁ μὲν κατὰ τῶν ἀγίων πόλεμος τῶν ἐπὶ γῆς ἀπ' αἰῶνος δοξαζόντων τὸν Κύριον, ἐνταῦθα καταλυέσθω, καὶ οἱ σκοποὶ οὓς προαγαγεῖν ἀσκόπως καὶ ἀθέως ἔδοξε, παρατηρήσεως τῆς ὁπωσοῦν ἀνευ, καὶ τοὺς θεοῦ; αὐτῶν ὁκούς, καὶ τὰς ἱερὰς αὐτῶν μνήμας καθυθρίσας, τέλος ἐγέτωσαν. Οὗτος δὲ ὡς μικρὰ κατορθωκῶς τῶν σκοποῦμένων, καὶ πλεονάζοντα ζημιωσόμενος, εἰ μέχρι τούτου σταίη, ἐγαλέπαινε, εὖ οἶδα, εἰ μὴ καὶ τοῖς λειπομένοις ἐπέλθοι.

ζ'. Τί γὰρ ἔφησε περὶ τῶν κατ' οὐρανούς ἀγίων καὶ ὑπερκοσμίων δυνάμεων; Τίνες καὶ ὅποιοι αὐτῷ οἱ σκοποὶ οὓς προάγειν ἐβούλετο, δι' ὧν καὶ τὴν τοῦτοῖς ἐξεργάσασθαι παρανομίαν; ποίους φληνάφους καὶ τερατολογίας ἐξευρεῖν πρὸς δυσφημίαν αὐτῶν ἐκμηχανώμενος; Ἐπεὶ αὐτῷ καιρὸς ἀνεῖτο διασκήπτειν καὶ περαινέειν, τὸ ἀπεριγράπτον ἐπιγράφαι τοῖς ἀγγέλοις προήγαγε· δῆλον παντὶ ὃ δὴ φίλον αὐτῷ καὶ σύνηδες, καὶ τῇ δόξῃ τῇ δυσσεβεῖ συναιρόμενον. Ἀπεριγράπτους γὰρ ἂν τις αὐτοὺς φαίη, ἀλλ' οὐ πάντη· τῷ ἡρῆσθαι γὰρ περιγράφονται, ἐπεὶ περ καὶ αὐτοὶ τοῦ εἶναι ἤρξαντο. Ὁ δὲ τοῦ εἶναι ὁπωσοῦν ἤρξατο, περιγραφῆς οὐ πάμπαν ἐλεύθερον· καὶ κτισμάτα γε ὄντες, ὑπὸ τοῦ Κτίσαντος ὀρίζονται. Ἀλλὰ μὴν καὶ καταλήψει περιγράφονται. Καθὼ γὰρ νόες εἰσὶ, κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις περὶ τὰ νοήματα, καὶ τὴν φύσιν ἐπὶ ποσὸν ἀλλήλων ἴσασιν· ἐν γὰρ εἶδος περιγραφῆς καὶ ἡ κατάληψις. Νόες δὲ ὄντες, καὶ ἐν τόποις νοητοῖς εἰσιν· οὐ μὴν γε σωματικῶς ἢ αἰσθητικῶς ὀρίζονται. Σώματος γὰρ οὐκ ὄντος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ σχήματος οὐδὲ ὅγκου οὔτε τύπου σωματικοῦ, εἰκότως οὐδὲ ἐν τόπῳ αἰσθητῷ περισχευθήσονται. Ἄλλ' οὐ περὶ τούτου νῦν ἡμῖν τὸ προκεῖμενον. Οὐ γὰρ εἰ περιγράφονται, ἢ μὴ, τὸ σκοπούμενον, ἀλλ' εἰ γράφονται καὶ εἰκονίζονται. Δὲν γὰρ ἐνταῦθα τὰς κυρίας τούτων τῶν φωνῶν μεταχειρίσασθαι· ὅπως γὰρ διαφέρει τῆς ἐτέρας ἐκατέρα, βραχεὶ ὕστερον εἰρήσεται.

η'. Καὶ τούτῳ μὲν ὁ λόγος ἐν σχήματι καὶ ὑποκρίσει προήγετο, πλαττομένῳ ὡς ἂν δόξεις τοῖς

(84) Hæc super re elegantes aliquot meditationes Procli lycii memini me proferre olim ex codice

minia, quantum in ipso fuit, et infamia obruit. Hæ fuerunt juveniles ejus adversus sanctos petulantia, hæc impia adversus justos facinora, hanc judicavit facere remunerationem, pro sua hujus vitæ felicitate, in Deum scilicet et sanctos injuriam. Mitto nunc dicere quot quantaque contra evangelicam doctrinam insaniverit, ut evangelicam totam vitam despuerit, atque ad suam carnalem improbamque voluntatem mores hominum pertrahere conatus sit. Hæc sunt molimina, ut breviter dicam, quæ deprompturum se promittebat; hæc sunt mentis conceptiones ac deliberationes, quas adversus infallibilem nostram fidem, et angelorum imitatricem Christianorum vitam hic Christi hostis moliebatur. Sed jam belli contra sanctos, qui Dominum a sæculo in terra glorificaverunt, hic finis sit; ejusque consilia quæ inconsulto et irreligiose producere volebat, sine ullo respectu, venerandas sanctorum sacræque memorias contumeliose tractando, demum desinant. Ille autem pauca e multis quæ animo destinaverat exsecutus, magnaque insuper si diutius stetisset detrimenta illaturus, sine dubio ægre ferret si viveret, nisi et reliqua consummasset.

7. Quid enim de cælestibus dixisset sanctis ac supramundanis potentiis? Quod genus fuissent deliberationes ejus, quas erat prolaturus, ut illis etiam negotium inique faceretur? quales nugas atque præstigias adinvenire ob infaniam illis aspergendam. 73 curasset? Quoniam ei occasio favebat jocandi et propositum suum consummandi, incircumscriptionem angelis quoque attribuire aggressus fuisset; quod nemo non videt gratum ipsi futurum fuisse et consuetum impiæque suæ sententiæ subserviens. Namque angelos incircumscriptionis dicet quidem aliquis, sed non omnino; etenim origine certe circumscribuntur, quia et ipsi cœperunt existere. Quod autem quomodocunque esse cœpit, non omnino circumscriptione caret; cumque sint creaturæ, a Creatore limitantur. Imo etiam intellectuali comprehensione finiuntur. Quatenus enim mentes sunt, communicant inter se cogitationes suas, mutuaque naturam aliquatenus noscunt (84); porro quoddam circumscriptionis genus, est etiam comprehensio. Cumque sint mentes, in intellectualibus locis sunt, haud vero corporaliter aut sensibilibiter limitantur. Sine corpore autem, ideoque sine figura, sine mole, sine forma corporea, merito ne loco quidem sensibili continentur. Sed hæc extra propositum nostrum sunt. Non enim utrum circumscribantur, an secus, nunc curamus, sed an pingi ac figurari queant. Oportuit autem hoc loco principalia rerum harum usurpare vocabula; quæ quatenus inter se differant, paulo post dicetur.

8. Et Mamonas quidem sermones suos cum simulatione hypocrisisque efferebat. dans callide Vaticano in adn. ad Cic. De rep. AA. class. t. I, p. 366-368.

operam ut frugi aliquid videretur multitudini in proposito suo meditari. Re tamen vera præpotenter vim adhibebat, qua cuncta sibi placita exsequebatur. Sed enim nos qui veritatis doctrinam defendimus, deque hac verba facimus, quod angeli pingantur ac figurentur, breviter omnia complectentes docebimus. Namque in primis id facta testantur, quæ objectis visui nostro spectaculis tuto confirmantur. Ubique enim terrarum per sacra templa historiales picturæ abundant sacris incorpor earum potentiarum figuris, id quod a catholicæ Ecclesiæ antiquitus accepta traditione vim tenet: cujus rei demonstrationem exquirere, omnem superat stoliditatem atque stultitiam. Deinde etiam a divinorum oraculorum magisterio idem docemur. Atque ut a principali Deoque proximo primitus:ue illinc effulgente ordine (85) exordiamur, videamus quid de ornamentis arcæ in legali tabernaculo positæ Paulus dicat: *Superque eam Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium* ¹¹. Cherubini autem gloriæ, glorificati, et gloriosi, et infra Deum, jure meritoque ab Ecclesiæ magistris creduntur. Porro significari hoc nomine copiam scientiæ atque effusionem sapientiæ, Hebræorum lingua novit. Quinam vero hi sunt? Si Mamonas aures auditu præditas haberet, audisset utique manifesteque cognovisset, non illos augustissimos Cherubinos his verbis designari, qui sunt incorporei, sine forma atque figura, intellectuales ac rationales; sed sacras potius illorum imagines, ex purissima splendidissimæque materia compositas, aureis laminis aureaque cælatura ab humanis manibus Deo jubente fabricatas, inanimas, sine motu ac sensu, eodem ac illi nomine appellatas, appellationis simul participes et gloriæ gratiæque compotes.

Quid ergo fieri oportebat? Credere his? an Paulum hæc dicentem rejicere? Jucundum hoc gratumque Mamone fuisset, procul nempe ab apostolica doctrina **74** discedere, atque Christianum esse desinere: quin adeo ne Moysi quidem credere, qui hos construere jussus fuit; neque Hebræum se profiteri, et si quid his enormius dicendum est, neque Deo acquiescere qui hos fieri mandavit. Quid enim dixit in oraculo Deus proprio famulo? *Videsis, omnia facies juxta tibi ostensum exemplar; atque illinc tibi innotescam* ¹², ex Cherubinis scilicet. Anne igitur honorabiles non videntur ac venerandi illi, unde Deus hominibus innotescit? Nemo divinarum rerum reverens non assentietur. Qui vero his contumeliam facit, quam sorte donabitur, vel quibusnam accensetur? Facile id quisque volet, intelliget: nempe cum ethnicorum atheismo, et cum Manichæorum impietate ponetur; quorum

¹¹ Hebr. ix, 5. ¹² Exod. xxv, 22.

(85) In Græco codice vocabulum τάξεως jacet in margine a secunda manu scriptum sine iudicio

A πολλοῖς ἀξιολογόν τι περὶ τῶν προκείμενων αὐτῷ θεωρεῖν. Ταῖς ἀληθείαις δὲ τῇ ἐξουσίᾳ καταχρώμενος ἐπέτρεπε, δι' ἧς τὸ πᾶν τῶν δοκούντων κατῴρρωτο. Ἡμῖν δὲ τοῖς τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας προσηκόντι, καὶ τὸν περὶ τούτων λόγον ποιούμενοις, ὅτι καὶ γράφονται καὶ εἰκονίζονται οἱ ἄγιοι ἄγγελοι, ὡς ἐν βραχεὶ τὸ πᾶν εἰσνεγθήσεται. Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα, ἅπερ διὰ τῶν ὁρωμένων ἡμῖν καὶ ὑπ' ὧν κειμένων ἀσφαλῶς βεβαιούται. Πανταχοῦ γὰρ γῆς κατὰ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς αἱ ἱστορίαι πλήθουσι τὰ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων ἱερὰ ἀπεικασματα, καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, δι' ἧς τὸ κρότος ἀρχῆθεν κέκτηται ἡ παράδοσις. ὧν ἀπόδειξιν ζητεῖν, πάσης ἐπέκεινα ἡλιθιότητος καὶ ματαιότητος. Ἐπειτα δὲ καὶ ἡ τῶν θεοπαράδοτων B λογίων σαφῶς ἡμᾶς ἐκπαιδεύει διδασκαλία. Καὶ ἵνα ἀπ' αὐτῆς τῆς πρωτίστης καὶ ὡς ἐγγυτάτω Θεοῦ καὶ τὰ πρῶτα ἐκείθεν ἐλλαμπομένης ἀρξώμεθα, ἴδωμεν τί τῶν περὶ τὴν κιβωτὸν ἐνεκεν τάξεως, τῆς ἐν νόμῳ σκηνης, φησὶ Παῦλος· Ὑπεράνω δὲ αὐτῆς Χερουδὶμ δόξης κατασκηιάζοντα τὸ Ἰαστήριον. Χερουδὶμ δὲ δόξης, τὰ δεδοξασμένα, τὰ ἐνδοξα καὶ ὑποκάτω τοῦ Θεοῦ, ὡς ἄριστα τοῖς μυσταγωγοῖς τῆς Ἐκκλησίας δοκεῖ· σημαίνειν δὲ τοῦνομα, πλήθος γινώσεως; καὶ χύσιν σοφίας ἢ Ἑβραίων οἶδε φωνή. Τίνα δὲ ταῦτα, εἰ ὧτα εἶχε τοῦ ἀκούειν, ἤκουσεν ἂν καὶ ἐπέγνω σαφῶς, ὅτι οὐκ αὐτοὺς τοὺς θειοτάτους καὶ ὑπερτάτους Χερουδὶμ ὁ λόγος παρίστησιν, οἷ γε ἀσώματοι τέ εἰσι καὶ ἀνείδεοι καὶ ἀσχημάτιστοι, νεοροὶ τε καὶ λογικοὶ τυγχάνουσιν· ἀλλὰ κατ' αὐτοὺς ἱερὰ ἀπεικονίσματα, ἅπερ ἐξ ὕλης τῆς καθαρωτάτης καὶ λαμπρωτάτης διεσκεύαστο, τὰ χρυσήλατα, τὰ χρυσοτόρευτα, τὰ χερσὶν ἀνθρωπείαις Θεοῦ προστάττοντος διηρακμένα, τὰ ἄψυχα, τὰ ἀκίνητα, τὰ ἀναλίσθητα, ὁμωνύμως ἐκείνοις προσαγορευόμενα, τῆς τε προσηγορίας μετασχόντα, καὶ δόξης ἡξιωμένα καὶ χάριτος.

Τί οὖν ἐκρῆν; Πείθεσθαι τοῦτοις, ἢ διαγράφειν Παῦλον ταῦτα διαλεγόμενον; Ἡδὴ τοῦτο αὐτῷ καὶ χάριν μακρὰν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἀπολχέσθαι, καὶ ταύτη' γοῦν οὐ κἂν Χριστιανὸν χρηματίζει· εἰ δὲ οὐδὲ Μωϋσῆ ἐπεισθαι τῷ ταῦτα κελευσθέντι τεκτῆνασθαι, οὐδὲ Ἑβραῖον ὑπάρχειν, καὶ εἰ δεῖ τὸ τούτων εἰπεῖν ἀπηχέστερον, οὐδὲ αὐτὸν δέξασθαι θεὸν ταῦτα προστάξαντα. Τί γάρ φησιν ὁ χρηματίζων θεὸς τῷ οικείῳ θεράποντι· Ὅρα ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι· καὶ ἐκείθεν γνωσθήσομαι σοι, τῶν Χερουδὶμ λέγων. Ἄρα οὖν οὐ τίμια δοκεῖ καὶ σεβάσματα εἶναι, ὅθεν θεὸς ἀνθρώποις γινώσκεται; πᾶς τις τῶν τὰ θεῖα σεβόντων συμφήσειεν. Ὁ τούτων δ' ὑβριστῆς ποῦ ποτε κληρωθήσεται, καὶ τίσι συντετάξεται, ῥάδιον συνιδεῖν τῷ βουλομένῳ παντὶ, μετὰ τῆς Ἑλλήνων ἀθεότητος, μετὰ τῆς Μανιχαίων ἀνοσιότητος· ὧν τὴν δόξαν καὶ τὴν διδασκαλίαν ἐζηλωκώς,

propriæ sedis, quam nunc iudico esse post ἄλλσμομένης.

ἐπὶ τοσοῦτον μανίας καὶ ἀθείας ἐξώλισθεν, ὥς ἄρα
ἐξεῖναι αὐτῷ καὶ ἕτερα πολλὰ τῆς θεοπνεύστου Γρα-
φῆς ὡσαύτως ἐκείνοις· καὶ κακίζειν καὶ διαγράφειν,
ἀλογώτατά τε καὶ δυσσεβέστατα· ἐπεὶ οὖν τὰς τοῦ
Πνεύματος φωνὰς ἐξομνύμενος, ὥς πορρωτάτῳ τῆς
Χριστιανῶν αὐλῆς διεσχένηται, φέρε τὰς ἡμετέρας
ὑπολήψεις, ἃς δὴ περὶ αὐτῶν οἱ περιεβόλων εἰσω τῆς
εὐσεβείας ἰστάμενοι ἔχομεν, καθὼς οἱ τοῦ Πνεύματος
ὑποφῆται πάντες ἐμυσταγωγῆσαν, καὶ ὁ τῆς καθ-
ολικῆς Ἐκκλησίας οἶδε σκοπός, ὥς ἐν ὀλίγῳ εἰπεῖν
παραστήσωμεν.

Θ. Φαμέν τοίνυν, ὥς αἱ πανάγαι αὗται δυνάμεις,
ὅπως μὲν ἔχουσι φύσεως καὶ ὑπάρξεως, παρ' ἡμῖν
ἡγνοημένον πῶς ἐστὶ καὶ δυσεπιχείρητον· καὶ εἰρη-
ταί γε ἡμῖν ἐν ἑτέροις πλατύτερον, τοῖς τῶν ἱερῶν
διδασκάλων ἐπομείνοις διδάγμασιν. Ἀπλάι τε γὰρ
οἶσαι παντελῶς καὶ ἀσύνθετοι, καὶ ἀπερίγραπτοι
τόπῳ διὰ τὸ ἀσώματον, ὅμως γράφονται καὶ εἰκονί-
ζονται. Καὶ προηγουμένως γε τοῦτο ἴσμεν, διὰ τῶν
τοῦ Πνεύματος· λογίων, ἅπερ ὁ ἱεροφάντης ἡμῖν
Μωϋσῆς τῆς τῶν Χερουβὶ μ. π. λέξεως ἔνεκεν παρα-
δέδωκεν. Ἐπειτα ἐπειδὴ λειτουργικὰ πνεύματά
εἰσιν, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοῦς
μέλλοντας· κληρονομεῖν σωτηρίαν, εὐδόκησεν ὁ
πάντων κηδεμὼν καὶ Δεσπότης Θεός, ὁ πάντα φι-
λανθρώπων· οἰκίσει καὶ πρυτανεύει τὰ ἡμέτερα,
ἀναλόγως τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ, διὰ τῆς συντρόφου
καὶ συνήθους αἰσθήσεως, τὰς τῶν μακαρίων δυνά-
μεων ἐπιστάσεις γίνεσθαι· ἐξ ὧν ἡμῖν, τὸ κοινωνικὸν
ἔχουσαι, τὰ θεῖα δῶρα καὶ τὰς εὐεργεσίας τῶν οἰκο-
νομυμένων καὶ προμηθευμένων διαπορθεύουσι.
Πολλὰ γοῦν τοῖς τοῦ Θεοῦ θεράπουσιν ἀγγελοφά-
νται γεγονάσιν· οὐ τῆς φύσεως αὐτῶν ἐμφανίζο-
μένης, ἀλλ' εἰς ὅσον ἀγιστείας καὶ καθαρότητος
ἦεν ὁ πρὸς τὴν τοιαύτην θέαν κεκλημένος, ἥ τε τῶν
διακονυμένων πραγμάτων ἐκάλει χρεῖα καὶ ὁ και-
ρὸς, οὕτως εἰ μορφαί καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀμορφώ-
των καὶ ἀτυπῶτων, τοῖς τῆς θεᾶς ἡξιωμένοις καθα-
ροῖς νοῶς δμμασι, διευτυποῦτέ τε διαφόρως καὶ δι-
εφαίνετο. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὸν πατριάρχην Ἀβραάμ
τελούμενα, κρείττω ἢ κατὰ ἀγγέλους ἦν· καὶ ὁ τῆς
καινῆς ἐκείνης καὶ θαυμαστῆς δεξιώσεως τρόπος,
καθ' ἣν τὸ φιλόθεον ὁμοῦ καὶ φιλόφρονον τοῦ ἐξενικό-
τος ἀνυμνεῖται τε καὶ θαυμάζεται, Θεοῦ μᾶλλον ἢ
ἀγγέλων παρουσίαν διαδεικνύει. Τὸν δὲ τοῦτου ἔχον-
τον Ἰακώβ, ἠνίκα τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸς ἀνθρώ-
πους μυσθεῖν συγκατάδεσιν ἐμελλεν, ἀγγέλους
ἑωρακέναι σαφῶς ἀναγράφεται, καὶ κλίμακα δὴ
τινα πρὸς οὐρανὸν αὐτὸν ἐκ γῆς ἀφικνουμένην καὶ
ἀνατείνουσαν, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἐστηριγμένον
τῶν ὅλων Κύριον, καὶ τὴν ἐκείθεν τῶν ἀνιόντων καὶ
κατιόντων πύλωνα, δι' ὧν ἡ κατὰφοίτησις τοῦ πάν-
των ἡμῶν Σωτῆρος Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, μυστικῶς
προεπετύπωτο· ὁ δὲ καὶ εἰκόνα Χριστοῦ οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἡγεμόνες προδιαγράφθαι κηρύσσουσι σα-
φέστατα.

A sententiam doctrinamque Mamonas æmulans, in
tantam rabiem et irreligiositatem illapsus est, ut
sibi licere putet, alios quoque multos divinitus
inspiratæ Scripturæ locos similiter vituperare ac
delere stultissime et scelestissime. Quia igitur
ejuratis Spiritus sancti dictis, longissime a Chri-
stianorum aula habitat, agesis sententiam nostram,
cujusmodi omnes intra orthodoxiæ septa stantes
gerimus, prout Spiritus interpretes cuncti docue-
runt, et catholicæ Ecclesiæ mens tenet, breviter
exponamus.

9. Dicimus ergo, sanctissimæ hæ potentiz, cu-
jusmodi naturas habeant atque substantias, nos
ferme ignorare, aut ægre admodum posse explicare;
deque hac re alibi latius diximus (86), sacrorum
magistrorum doctrinis obsequentes. Nam simplices
cum sint et incoñpositæ, locoque propter incor-
poralitatem incircumscriptæ, nihilominus pinguntur
ac figurantur. Atque id potissime scimus per ora-
cula Spiritus, quæ hierophanta Moyses causa suæ
Cherubinatorum facturæ nobis patefecit. Deinde quia
administratorii spiritus sunt, in ministerium missi
propter eos, qui hæreditatem capient salutis⁸⁶, pla-
cuit omnium curatori ac Domino Deo, qui benigne
cuncta gubernat, rebusque nostris moderatur, prout
postulat humana infirmitas, per comitantem fami-
liaremque sensum, beatarum potentiarum adesse
custodiam; unde nobiscum communicantes, divina
dona ac beneficia gerendarum rerum ac providen-
darum deferrent. Multæ itaque Dei famulis ange-
lorum apparitiones sese obtulerunt, non manifestata
ipsorum natura, sed prout erat illius sanctimonia
et puritas qui ad hanc visionem vocabatur, vel
eorum quæ erant in manibus negotiorum usus tem-
pusque requirebat, ita formæ ac figuræ angelorum,
qui hisce per se carent, dignis eo visu puris mentis
oculis, multifariam conformabantur atque appare-
bant. Et res quidem cum patriarcha Abrahamo
gesta⁸⁷, sublimior quam angelica fuit; et illius
novæ admirandæque salutationis modus, quo reli-
giositas et hospitalitas recipientis celebratur ac
suspicitur, Dei potius quam angelorum præsentiam
ostendit. Atque hujus nepotem Jacobum, quo
tempore Dei Verbi ad hominem condensationis
notitiam accepturus erat, vidisse manifeste angelos
scriptum est⁸⁸; et quasdam scalas usque ad ipsum
cælum de terra porrectas ac pertinentes, atque
in harum culmine constitutum universalem Domi-
num, et illuc ascendentium ac descendentium discurs-
um; qua visione communis Servatoris Dei ad nos
adventus mystice figurabatur; eaque etiam Christi
imaginem nobis in antecessum depictam Ecclesiæ
præsules manifestissime prædicant.

⁸⁶ Hebr. i, 14. ⁸⁷ Gen. xviii, 1. ⁸⁸ Gen. xxviii, 12.

(86) Nempé in Apologetico majore, cap. 70 et seqq.

75 10. Mittamus loqui de sermone post illa per angelos habito, et si quid aliud his simile actum est. Sic Navi filio in procinctu stanti ⁹⁹, acie jam contra hostes educta, visus est humana forma divinus angelus, armato similis, manu gladium districtum tenens. Quem cum Josua quasi militem spectaret, visuque insolito attonitus, quisnam esset ambigeret, et utrum de populo suo aliquis, an de hostibus, sciscitaretur: ille se militiæ Domini ducem esse declaravit. Tum et divorum prophetarum quidam videri se Dominum gloriæ ait ¹, Seraphinorum corona circumdatum. Etenim cum ad contumacem illum durique cordis populum mittendus esset, arcana illa gloria illustratur, labiaque ejus carbone mundantur, ut pure ad purum accederet; divini sermonis factus minister, atque hoc viso gloriæ roboratus, cui rem nullam comparare poterat, humanis cunctis contemptis, confidentius ad auditorum oraculorum promulgationem procederet. Alius ² autem mentis oculis purificatis, cum impendentem peccatoribus divinam cerneret punitionem, p̄fatos huic rei ministros vidit, bipennes manu gestantes; quo ii spectro mortiferam et exitiosam vim, cædendæ sontium multitudini intentam, repræsentabant. Sicut etiam viderat ³ podere indutum, media urbe discurrere jussum, signumque imprimere in frontibus virorum gementium, et ob omnia quæ inter eos fiebant peccata mœrentium, divina interim justitia reos ab innoxiiis separante. Tum et alteri propheta ⁴ eques quidam se dat conspiciendum, equo rufo insidens, ut volucritatem fortasse celeremque gerendarum rerum cursum demonstraret. Faciei vero color, quo iracundus et eruentus rubensque et igneus pugnantium aspectus denotatur, iram (Dei) adversus aliquot hostiles gentes innuit. Rursusque idem propheta ⁵ bona verba et consolatorios sermones audit, divinam placiditatem benevolentiamque nuntiantes, quam erga Jerusalem exproptius erat universalis Deus, populum jure belli captivum ad priorem prosperitatem beatitudinemque reducendo; et quod urbs iterum ædificanda esset, et bene se habitura, et opibus abundatura. Et quotquot alia visiones illæ cernenti repræsentabant. Atque alius aliter, prout varia dignitas postulabat, gerendarum quoque rerum figuras symbolicas informatas videbat; prout denique Deus arbitratus suo res his typis expressas geri curabat. Quid autem dicendum est de illis quoque venerandis sanctisque feminis, unguenta, inquam, ferentibus? Nonne angelorum visum viderunt ⁶, atque hos albis indutos stolaque splendida, dum ad divinum sepulcrum ipsæ accederent, uli vivificum summi Dei corpus erat repositum? quorum candidæ vestes atque fulgentes, quia communem humani generis lætitiā et liberationem symbolicè designabant, pene autē quam ipsi angeli, vocem hanc emittebant: Qui sepultus erat, resur-

1. Ἐὼμεν λέγειν τὸν δι' ἀγγέλων λόγον μετ' ἐκεῖνα λαλοῦμενον, καὶ εἰ τι τούτοις ψυχονόμηται παραπλήσιον. Οὕτως τῷ τοῦ Ναυῆ παιδί, ἐπεὶ πολέμιον ἔμελεν αὐτῷ, καὶ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἦν ἡ κατὰ τὴν μάχην παράταξις, ὁ ὀφθαλμὸς θεοῦ ἀγγέλου, ἐν ἀνθρωπείῳ τῷ σχήματι ἐπεφαίνετο, οἰκτικῶς ὀπλιτεύοντι, καὶ τὴν χεῖρα παραδεικνύς καθωπλισμένην τὴν μάχαιραν. Διὸ καὶ ὡς ὀπλίτην ὁρῶν, καὶ πρὸς τὸ τῆς θεᾶς ἐξηλλαγμένον ἀμυχανῶν, ὅστις ποτὲ εἶη, πότερον τῶν φυλετῶν ἢ τῶν πολεμίων διεπυνθάνετο· ὁ δὲ εἶναι τῆς δυνάμεως Κυρίου ἐαυτὸν στρατιάρχην ἀπεφαίνετο. Καὶ τῶν θεῶν προφητῶν ὁ μὲν τις καὶ αὐτὸν τῆς δόξης τιθεῖσθαι Κύριον φησι, καὶ τὰ Σεραφίμ κύκλῳ περιεσπόμενα. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε πρὸς τὸν ἀπειθῆ ἐκεῖνον λαὸν καὶ σκληροκάριον ἀποστέλλεσθαι, τὴν ἀπὸρρήτον ἐκείνην δόξαν περιαιρᾷ, καὶ τῷ ἀνθρακί τὰ χεῖλη καθαίρειται· ἵνα καθαρῶς τῷ καθαρῷ προσομιλήσῃ· καὶ θεῶν λόγων ὑπηρέτης γενόμενος, καὶ τῆς τοιαύτης θεᾶς καὶ δόξης ἐπιρωννύμενος, καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν ἄλλων ταύτην παραμετρεῖν δυνάμενος, πάντων τῶν ἀνθρωπείων καταγνοῦς, θαρραλεώτερον πρὸς τὴν τῶν χρησιμωδουμένων διακονίαν προάγειτο. Ὁ δὲ τοὺς τῆς διανοίας κκαθαυμένους ὀφθαλμοὺς, ἐπειδὴ τὴν κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων θεόκριτον προσηνεγμένην ἑώρα τιμωρίαν, τοὺς ἐπὶ ταύτῃ τεταγμένους καὶ ὑπηρετοῦμένους, πελέκεις τεθέεται χερσὶ φέροντας, τὸ ἀναιρετικὸν καὶ ὀλοθρευτικὸν καὶ τομὴν τῆς τῶν ὑπευθύνων πληθύος διαγράφοντας. Ὅσπερ δὴ καὶ ἐωράκει ποδὴν ἐνδεδυκότα, προστατόμενόν τε διελθεῖν μέσσην τὴν πόλιν, καὶ διδόναι τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καταστεναζόντων καὶ κατοδυνωμένων ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀνοίαις ταῖς γινομέναις ἐν μέσῳ αὐτῶν, τῆς θεᾶς δικαιοκρασίας διεργούσης τοὺς ἀνευθύνους τῶν ὑποδίκων. Καὶ ἄλλῳ ἱππεύς τις ἐμφανίζεται, ἱππῳ πυρρῷ ἐποχούμενος· τάχα τὸ ἐξυβρίστον καὶ ταχυπόρον καὶ ἐνεργουμένον ὡς ἱππότης παραδεικνύς. Τὸ δὲ τοῦ χρωτὸς εἶδος, ᾧ τὸ θυμικὸν ὡς αἰμόχρουν καὶ ὑπερῷον καὶ πυρίπουν τῶν μαχομένων τεκμηριοῦται, τὴν κατὰ τινων πολεμίων ἐθνῶν ὀργὴν ὑπαινίσσεται. Καὶ αὐθις ῥήματα καλὰ καὶ λόγους παρακλητικούς ἤκουε, τὴν θεῖαν εὐμένειαν καὶ φιλανθρωπίαν προαγορεύοντας, αἷς περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ χρῆσεται ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἐπὶ τὴν προτέραν εὐδαιμονίαν τε καὶ εὐπάθειαν τοὺς ἡνδραποδισμένους καὶ δοριλήπτους ἐπανάγων, καὶ τὰ κατὰ τὴν πόλιν ὅπως ἔξει οἰκήσεως τε καὶ εὐετηρίας, ὅτι κατακάρπως οἰκισθήσεται. Καὶ ἄλλα ὅσα αἱ ὕψεις ἐκεῖναι διετύπον τῷ βλέποντι. Καὶ ἄλλος ἄλλως, καθὸ τὸ μέτρον τῆς ἀξίας ἐπέβαλλε, καὶ τῶν πραχθησομένων οἱ τύποι συμβολικῶς διεσκευάζοντο, καὶ ψυχονόμει Θεὸς καὶ ἔκρινε τὰ ἐν τούτοις ἐκκαλυπτόμενα. Τί δ' ἂν εἴποι τις περὶ γε τῶν σεμνῶν ἐκεῖνων γυναικῶν καὶ ἁγίων, τῶν μυροφόρων λέγω; Οὐχὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἐωράκασαν, καὶ τούτους λευχειμονοῦντας καὶ τῇ στολῇ ἐναστράπτοντας, ἡνίκα κατὰ τὸν θεῖον τάρον

⁹⁹ Josue v, 15. ¹ Isa. vi, 1. ² Ezech. ix, 2. ³ ibid. 4. ⁴ Zach. i, 8. ⁵ ibid. 17. ⁶ Luc. xxiv, 4.

προσφθερευον, ἐν ᾧ τὸ ζωαρχικὸν τῆς θραρυίας σῶμα ἔτεθησαύριστο; ὣν τὸ φαίδρον τῆς στολῆς καὶ κατηγλασμένον, ἐπεὶ περ σύμβολον ἦν τῆς κοινῆς τοῦ γένους εὐφροσύνης τε καὶ ἀπολυτρώσεως, πρὸ αὐτῶν μονονουχί φωνῇ ἡφίει· ὅτι περ ὁ ταφεὶς ἐξεγγηρται, συνανιστῶν τοὺς πάλαι ταῖς τοῦ θανάτου σειραῖς ἐνισχημένους. Θάνατος γὰρ καταλέλνται, καὶ τὰ δεσμά τοῦ ἔδου διέρρηχται, καὶ νενέκρωται διάβολος, καὶ ἀμαρτία κατήργηται. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ εὐαγγελιζόμενον τῶν κηρυτσομένων παραδόξων τὰ μεγαλεῖα.

ια'. Ἐπεὶ οὖν ὀφθαλμοὶ σαρκίνοις ἀθέατοί εἰσιν οἱ ἄγιοι ἄγγελοι, ὠρῆσαν δὲ διαφόρως κατὰ τὰ σύμβολα τῶν ἐγγειριμένων αὐτοῖς διακονιῶν σχηματιζόμενοι, οὕτω καὶ εἰκοίσθησαν [εἰκονίσθησαν] καὶ ἐγράψαν, μέχρι γούν τῆς σήμερον παρὰ Χριστιανοῖς. Κατὰ ταῦτα καὶ πράσσεται καὶ κηρύσσεται. Καὶ ἐπειδὴ ἄγιοι καὶ θεοειδεῖς εἰσι, καὶ λειτουργοὶ τῆς θείας μεγαλειότητος, καὶ φῶτα δεύτερα τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπαυγάσματα, καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας διάκονοι, δι' ἃ δὴ καὶ τὰ τούτων ἀφομοιώματα τίμια καὶ ἀγία ἔστι, τὴν προσήκουσαν τιμὴν προσφέρομεν αὐτοῖς, καὶ τὰς ἱεράς πρεσβείας αὐτῶν ἐξαιτούμεν· διότι γινώσκουμεν καὶ πιστεύομεν, τὰς τε δοξολογίας ἡμῶν, καὶ τὰς πρὸς Θεὸν εὐχαριστίας τε καὶ δεήσεις καὶ παρακλήσεις δι' αὐτῶν προσάγεσθαι· ἔλπερ ἐστὶν ἀληθὲς τὸ ἐν Εὐαγγελίῳ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένον· Ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Τί πράσσοντες ἢ τί ἐργαζόμενοι, ἢ πάντως γε τὰς αἰτήσεις ἡμῶν εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαώθ ἄγοντες, καὶ ἔλυν ἡμῖν αὐτὸν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις παρασκευάζοντες, καὶ ἃ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ἔστι μεσιτεύοντες; Ἐνταῦθα οὖν ὁ περὶ τούτων λόγος ὠρίσθω, καὶ ὁ τῆς τοῦ δυσσεβοῦς ματαιότητος λῆρος ἀνείσθω. Ἐπὶ δὲ τὰ πρῶτην ὑπεσχημένα, τῆς τοῦ γραπτῶν καὶ ἀπεριγράπτου φωνῆς ἕνεκεν, ὣν τὸ διάφορον ἐξ ἀπαιδευσίας καὶ ἀμαθίας ἡγνοηκότα κατὰ τοὺς ἄν τες, καθάπερ δὴ καὶ τοὺς ἐκείνου φοιτητάς, καὶ τῆς πλάνης ἀκροατάς, τοὺς νῦν ἀσεβεῖς καὶ ἀπαιδεύτους δογματιστάς, ἥδη τῷ λόγῳ τρεψόμεθα, τὰ παρ' αὐτῶν ἐπισκεπτόμενοι ληρωδέματα· ἀλλ' ἐπειδὴ ὥσπερ φύσεων καὶ ἰδιωμάτων διαφορὰν οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ ἀναμέσον ἀγίου καὶ βεβήλου διαστεῖλαι ἀνοηταίνοντες διέγνωσαν, οὕτως οὐδὲ ὅτι ποτὲ ἔστι γραφή καὶ περιγραφή, ἢ γραπτὸν καὶ περιγραφτὸν, ἐπέγνωσαν· πάντα γὰρ συγχέοντες καὶ συμφύροντες καὶ ἀδιάκριτα λογισάμενοι, εἰς ταυτὸν ἄγουσιν, ἃ παλὺ ἀλλήλων διέστηκε, τὴν ὁπωσοῦν ἐν αὐτοῖς οὕτε εἰδότες οὕτε διδόντες διάκρισιν. Ὡν τῇ ἀνοίᾳ συγκαταστάντες ἐν τοῖς ἀνόπιν εἰρημένοις, ὡς ἂν τοῦ λόγου τὸ συνεχὲς μὴ διακόπτοιο, ὡς ἔτυχε ταῖς φωναῖς καὶ αὐτοὶ κατεχρησάμεθα· ἔνθα μὲν κυρίως, καὶ τὸ ἰδιοναῆς λίσσεως τηρήσαντες σημαινόμενον, ἔνθα δὲ πρὸς τὸ ἀδιάφο-

A rexit, una secum suscitatis iis qui mortis catenis tenebantur. Mors quippe destructa est, orci vincula dirupta, exstinctus diabolus, peccatum evacuatum. Hic enim erat nuntius laetissimus, prodigiorum videlicet prædicatorum magnitudo.

11. Quia igitur carnis oculis invisibiles sunt sancti angeli, apparuerunt autem multimodis figurati; prout symbola demandatorum ministeriorum ferebant, ita etiam figurati fuerunt et picti ad hunc usque diem apud Christianos. Sic, inquam, agitur, sic prædicatur. Et quia sancti sunt, divinæque maiestatis ministri, et secunda lumina a prima luce effulgentia, nostræque salutis adiutores, ideo et ipsorum imagines venerandæ sanctæque sunt, iisque honorem congruum deferimus, 76 sacrasque illorum intercessionēs exposcimus, quia nempe scimus et credimus (87), laudationes nostras, et gratiarum actiones, et preces, ac supplicationes ab his Deo offerri; si certe verum est, quod in Evangeliiis a Salvatore nostro dictum fuit: *Quia angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei qui in cælis est*. Quid revera aliud curant aut faciunt, nisi preces nostras ad aures Domini Sabaoth deferunt, nobisque ac rebus nostris propitium conciliant, et pro salute nostra intercedunt? Hic itaque de hoc argumento oratio finem habeat, et irreligiøsæ stultitiæ delirium jam onittatur. Ob superius autem promissa, propter vocabula indescripti et incircumscripsi (88), quorum differentiam ex ruditate et inscitia Mamouæ ignorare constat, sicut etiam ejus assecas et erroris discipulos, impios videlicet hujus ætatis et ignaros dogmatistas, huc, inquam, sermonem convertamus, ut ipsorum nugas dispiciamus: quia sicut naturarum ac proprietatum differentiam ignorant, neque inter sanctum et pollutum distinguere hi stulti valent; ita neque quid sit pictura et circumscriptio, neque quid pictum et circumscriptum sciunt, quæ valde invicem differunt, nullam in his neque agnoscentes neque interponentes discretionem. Quorum stultitiæ parumper indulgentes in superius dictis, ne orationis cursus abrumperetur, nos quoque his vocabulis prout res ferebat abusi sumus; alicubi proprie loquentes et secundum principalem vocabuli significatum; alicubi vero indifferentiam quamdam in dicendo servavimus: promisimus tamen fore ut horum vocabulorum enucleatam notionem distinctionemque exhiberemus, et in quo invicem differant, ut evidentior illorum interpretatiō sensusque ignar-

7 Matth. xviii, 10.

(87) Animadvertite dogma catholicum de invocatione et communione sanctorum; contra illos hæreticos qui nihil hujusmodi credere volunt.

(88) Hoc loco codex (f. 219) Τοῦ γραπτῶν καὶ ἀπεριγράπτου· superius autem Antirrh. I, 7,

(f. 152.) Τῷ ἀγράφῳ καὶ ἀπεριγράφῳ. Attamen hic Nicephorus ad illum priorem locum provocat, quo fit ut lectio γραπτός, vel ἄγραφτος, eadem esse debeat utrobique. Elegant ergo philologi.

fieret; simulque ridicula et stultitiæ plena horum oratio demonstraretur. Propterea breviter nunc de his disserere tempestivum judicavimus.

ὡς ἂν εὐχάτοπος αὐτῶν ἡ ἐρμηνεία καὶ διασάφῃσι; οὐκ εἰδῶσι γένηται, καταγέλαστος δὲ καὶ ἀπαιδεύσας πλήρης, τῶν ἀσφύτων ὁ λόγος ἐκδειχθῇ. Ταύτη τοι ὡς ἐν βραχεὶ νῦν περὶ αὐτῶν διαλαλεῖν. εὐχαιρον ὑπεκίψαμεν.

12. Quis enim (89), qui aliquantulum rationis sit particeps, non intelligat aliud esse picturam, aliud circumscriptionem? Pictura enim, ut a simplicioribus incipiamus, dupliciter dicitur; altera enim characteribus horum elementorum serie et ordine signata, et syllabarum procedens, a scriptoribus exprimitur; altera vero per similitudines ad imitationem exemplaris formatur ac figuratur, ut in ea pictura sit, quæ nunc in quaestione posita est. B Atque illa quidam per voces, quæ proferuntur, patet ea quæ sermones contexti nuntiant: hæc vero personarum sibi ad exemplar propositarum imitationem per representantes colores exhibet. Cæteroqui haud opus est nunc considerare, an aliquando imago quarundam formarum et rerum expressivè afferat. Pictores autem utrique, qui hæc faciunt, consuetudine sic loquendi vocantur (90), qui scilicet sermonem describit, et qui scientiam pingendi consecutus 77 est. Quod enim veteres γράφει dicebant, pro eo quod est scalpere (91), non longe abest a significatione horum (i. e. scribendi et pingendi). Circumscriptio autem, aiunt, his efficitur; etenim circumscriptum, aut loco circumscribitur, aut tempore, aut inchoatione, aut comprehensione: loco quidem, ut corpora; loco enim continentur, siquidem locus est terminus contenti, quatenus contentum continet: tempore autem et inchoatione illud circumscriptionem est, quod a tempore esse cœpit, sicut angeli et animæ circumscribi dicuntur: corporaliter enim non continentur loco angeli, quia forma figuraque carent, operantur autem in loco secundum naturam suam, quia adsunt ibi spiritaliter, utpote spirituales, et non sunt alibi, sed illic ut mentes circumscribuntur. Potest etiam dici eos a creatore esse circumscriptos. Tempore etiam circumscripta sunt non solum quæ esse cœperunt, sed quæ finem habent et extremum, cuiusmodi est vita nostra, quæ imo circumscripta magis opere est et terminata: unusquisque enim morte finem vitæ accipit; et huius mundi finis consummatio est, qua mundus videlicet in aliam formam mutabitur. Circumscriptum autem comprehensione est, quod mente et notione comprehenditur: nam circumscriptionis genus dicitur etiam com-

ρον ἰδόντες, τὸν λόγον ποιησάμενοι· ἐπηγγέμεθα δὲ τὴν τούτων παραστῆσαι καὶ διαρθρῶσαι γνώσιν τε καὶ διάκρισιν, καὶ ὅπως πρὸς ἅλληλα διαφέρουσιν, ἰβ'. Τίς γὰρ τῶν κατὰ βραχὺ λόγου μετασχόντων οὐκ ἐννοήσειεν, ὅτι ἄλλο μὲν ἐστὶ γραφή, ἕτερον δὲ περιγραφή; Γραφή μὲν γὰρ, ἵνα ἐκ τῶν ἀπλουστέρων ἀρξώμεθα, διττῶς λέγεται· ἡ μὲν γὰρ τοῖς χαρακτῆρσιν τούτων τῶν στοιχείων ἐν εἰρμῷ καὶ τάξει χαρασσόμενη, καὶ συλλαδικῶς προτοῦσα διὰ τῶν λογογραφουμένων ἐκφέρεται· ἡ δὲ διὰ τῶν ὁμοιωμάτων μιμήσει τῇ πρὸς τὸ παράδειγμα εἰδοποιουμένη καὶ τυπουμένη, ὡς ἐπὶ τῆς ἡμῖν εἰς ζήτησιν προκειμένης δεικνύται. Καὶ ἡ μὲν τῶν συνειρομένων λόγων τὸ ἀπαγγελετικὸν διὰ τῶν ἐκφωνομένων παρίστησιν· ἡ δὲ τῶν παραδεικνυμένων προσώπων τὸ μιμητικὸν, διὰ τῶν ἐμφαινομένων ὑποδεικνύσιν. Ἄλλως δὲ, εἴπερ εἰδῶν τινων ἐστ' ὅτε καὶ πραγμάτων ἔμφασιν εἰσφέρει, οὐκ ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι διασχοπεῖσθαι. Γραφεῖς δὲ καὶ ἀμφοτέροι οἱ ταῦτα μετιόντες τε καὶ ἀποτελοῦντες, κατὰ τὴν ὥδε καλοῦνται συνθήειαν, ὅτε τὸν λόγον ὑπογράφων, καὶ ὁ τῆς ζωγραφικῆς ἐπιστήμης εἰδὴμων. Τὸ γὰρ ἐπὶ τοῦ ξύσαι παρὰ τοῖς παλαιοῖς λεγόμενον γράψαι, οὐ πόρρω τῆς τούτων ἐννοίας διψύχισται. Περιγραφή δὲ, φασί, τοῦτοις ἀποτελεῖται· ἡ γὰρ τόπῳ περιγράφεται τὸ περιγραφόμενον, ἡ χρόνῳ καὶ τῷ ἤρχθαι, ἡ καταλήψει· τόπῳ μὲν, ὡς τὰ σώματα· τόπῳ γὰρ περιέργεται, εἰ γε τόπος ἐστὶ πέρας τοῦ περιεχομένου, καθὼς περιέχει τὸ περιεχόμενον· χρόνῳ δὲ καὶ τῷ ἤρχθαι περιγραφπτὸν ἐστὶν ὃ μὴ πρότερον ὄν, ἀπὸ χρόνου καὶ τοῦ εἶναι ἡρξάτο· καθ' ὃ καὶ ἀγγέλου καὶ ψυχᾶς περιγράφεσθαι λέγεται· σωματικῶς μὲν γὰρ ἀγγελοι ἐν τόπῳ οὐ περιέχονται, τῷ μὴ τυποῦσθαι καὶ σχηματίζεσθαι· ἐνεργούσι δὲ ἐν τόπῳ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, τῷ παρῆναι νοητῶς νοεροὶ γε ὄντες, καὶ μὴ εἶναι ἐτέρωθι, ἀλλ' ἐκεῖσε νοητῶς περιγράφεσθαι. Εἴποι δ' ἂν τις καὶ ὑπὸ τοῦ Κτίσαντος αὐτοὺς περιορίζεσθαι. Ἐτι δὲ καὶ τὰ χρόνῳ οὐκ ἡργμένα μόνον, ἀλλὰ καὶ παρούμενα καὶ ὀριζόμενα· ὧν ἐστὶν ἡ καθ' ἡμᾶς παρούσα ζωὴ, μᾶλλον δὲ εὐπερίγραπτος καὶ πεπρασμένη· θανάτῳ γὰρ ἔκαστος ἡμῶν τὸ τέρμα τοῦ βίου δέχεται, καὶ τοῦδε τοῦ παντὸς τὸ πέρας καὶ ἡ συντέλεια, καθ' ἣν μεταστοιχειούμενον διαμειβθήσεται. Καὶ καταλήψει δὲ περιγραφπτὸν ἐστὶν, ὃ διανοίᾳ καὶ γνώσει καταλαμβάνεται· ἐν γὰρ περιγραφῇ εἶδος λέγεται, καὶ ἡ κατάληψις, καθ' ἣν καὶ

(89) Sequentia duo capitula 12 et partim 13 excerptis olim cum aliqua varietate ex ms. Nicephoro Turrianus, exstantque Latine apud Canisium ed. et tom. cit. p. 16 et 17. Cæteroquin, ut ex precedentibus cognoscere non semel licuit, res perversa in his Turriani excerptis, dum a Canisio ederentur, accidit. Nam cum Turrianus schedas suas dissolutas, ideoque facile confundendas, reliquisset, Canisius eas passim perturbavit, nulloque cum ordine, nedum nexu, nobis obtulit; quæ nunc

demum in integra editione nostra sedem suam recuperant.

(90) Hoc valet in lingua Græca ubi γραφεὺς et pictor est et scriptor.

(91) Scholiastes ins. ad Juvenal. vi, 204, voc. scripto auro, ut retuli in Glossario meo, sic ait: Scribere et sculper apud Græcos per unum verbum resolvantur, id est γράφω· unde poetæ unum pro altero ponere solent. Sunt autem scalpere et sculper interdum prope synonyma.

ἄγγελοι ἀλλήλων ποσῶς τὴν φύσιν ἴσασιν· ὥστε εἶναι Ἀ τὴν περιγραφὴν, περισχεῖν καὶ ὅρον τοῦ ἐμπεριεχομένου καὶ ὀρίζομένου, ἢ ἀποπεράτωσιν τοῦ ἡργμένου καὶ κινουμένου, ἢ κατάληψιν τοῦ νοουμένου καὶ ρινωσχομένου. Ὁ δὲ μηδενὶ τούτων περιέχεται, ἀπερίγραπτόν ἐστιν. Ὁ Χριστὸς τοίνυν τοῖς εἰρημένοις τούτοις ἀνθρωπίνως περιγράφεται τρόποις· ἐπειδὴ γὰρ σῶμα πεφόρεκεν ἀληθῶς τὸ καθ' ἡμᾶς, οὐ κατὰ φαντασίαν, ὁ ἀσώματος ἐν τόπῳ περιγράφεται· καὶ ἀρχὴν χρονικὴν εἰληφώς ὁ ἀναρχος, χρόνῳ περιγράφεται· καὶ τοῖς ἀνθρώποις σωματικῶς προσομιλήσας, κατελήφθη ὁ ἀκατάληπτος.

ιγ'. Τοσαυταχῶς οὖν λεγομένης τῆς περιγραφῆς, πολλὴν ἔστιν εὐρεῖν ἐν τούτοις τὴν διαφοράν· οὐδὲ γὰρ ὁ γράφων ἡγῶν εἰκονίζων ἀνθρώπον, ὡς ἐφ' B οὐ νῦν πρόκειται λέγειν, τὸν αὐτὸν ἅμα καὶ κατὰ ταυτὶν περιγράφει. Ὡς οὐδ' εἰ τις περιορίζοι τινὰ, καθ' ὃν ἂν περισχεθῇ τόπον ἐγκαθεύρυνουσι, καὶ τὸν μὴ παρόντα γε μάλιστα· καὶ γὰρ ἐν μὲν τῇ περιγραφῇ ἐξ ἀνάγκης πάρεστιν· ἐν δὲ τῷ γράφεσθαι οὐ πάντως πάρεστιν· ἀλλ' οὐδὲ περιγράφει προηγούμενως, κἂν τις οἴηται τοῦτο δρᾶν. Ὅλως γὰρ τὰ σωματικῶς περιγραφόμενα, τόπος ἐστὶν ὁ προσεχῶς περιγράφων· καὶ τί ποτὲ ἐστι τόπος, εἰρηται. Οὐδ' αὖ πάλιν εἰ τις σωματικῶς περιγράφει, ἵνα καὶ τούτῳ συγχρησώμεθα τῷ λόγῳ, τινὰ, τὸν αὐτὸν πάντως καὶ γράφει, ἥτοι εἰκονίζει· οὐδεὶς γὰρ ὁ συναναγκάζων λόγος, ἐπεὶ οὐδὲ ἀλλήλοις ταῦτα ἔπεται, ὡς εἰρήσεται καὶ αὐθις. Ἐν τῷδε μὲν γὰρ τῷ τόπῳ, οἷον ἐν τοίχῳ τινὶ ἢ πίνακι, φαμέν γράφεισθαι ἀνθρώπον· ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τόπῳ οὐδεὶς τῶν νηφόντων καὶ λελογισμένων εἶποι ἂν αὐτὸν περιγράφεισθαι ἥτοι περιορίζεσθαι. Ἀνθρώπος γὰρ ἐν τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι γράφεται μὲν, οὐ περιγράφεται δὲ ἐν αὐτῇ, εἰ μὴ ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς περιγραφῆς τόπῳ. Καὶ ὁ τρόπος δὲ τούτων παρὰ πολὺ διήνεγκε· γράφεται μὲν γὰρ ἀνθρώπος διὰ χρωμάτων καὶ ψιφιδίων, ἂν οὕτω συνενεχθεῖν, καὶ ταῦτα ποικίλως καὶ πολυειδῶς σχηματιζόμενος, καὶ διελλαγμένοις τοῖς ἀνέσειν· οὐδαμῶς δὲ ἐνευτε διὰ τούτων αὐτὸν περιγράφεσθαι, ἐπεὶ ἐτέρως· ἔχειν τὸ περιγράφεσθαι εἰρηται.

Ἐτι ἡ γραφὴ τὸ σωματικὸν εἶδος τοῦ γραφομένου παρίστανει, σχῆμά τε καὶ μορφήν αὐτοῦ ἐντυπούμενη καὶ τὴν ἐμφέρειαν. Ἡ δὲ περιγραφὴ, ἐν οὐδενὶ τούτων ἐπικοινωνοῦσα τοῖς εἰρημένοις τριεὶ τρόποις, τὰ ἐμπεριελημμένα ὀρίζει· καὶ ἡ μὲν ἐν τῷ ὁμοίῳ τὴν σχέσιν ἔχουσα πρὸς τῷ ἀρχετύπῳ ἐστὶ, καὶ ἀρχετύπου γραφὴ ἐστὶ τε καὶ λέγεται, κεχώρισται τε αὐτοῦ, καὶ ἰδίᾳ ὑφέστηκε, καὶ ποτε ἐστὶν· ἡ δὲ, οὔτε ὁμοιον, οὔτε ἀνόμοιον γίνεται, οὔτε εἰδοποιεῖται, οὐδὲ ἀρχετύπου περιγραφὴ λέγεται, οὐδὲ πρὸς τὸ ἀρχετύπον φέρεται· ἀχωρίστως δὲ καὶ αὐτόθεν, οἷς συμπεριελήφθη συνυφίσταται, καὶ ἀεὶ αὐτοῖς πρόσκειται. Ἀεὶ γὰρ ἐν τόπῳ ὁ ἀνθρώπος, καὶ ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν καταλήψει ἐστὶ, καὶ περιγραπτῇ γε οὕσῃ τῇ φύσει, ἐξ ἀνάγκης ἔπεται, οὐδενὶ κενῷ διεργομένη· ὡς ἴδοι τις ἐπὶ τῆς τοπικῆς περιγραφῆς, τὸ συνάπτειν

prehensio, qua angeli naturam suam inter se aliquantum cognoscunt : ita ut circumscriptio sit comprehensio, et limes comprehensi ac limitati, vel terminatio cœpti et moti, vel comprehensio intellecti et cogniti. Quod autem nullo ex his modis continetur, incircumscriptum est. Christus igitur huiusmodi jam dictis modis humanitus circumscriptus est. Nam quia corpus vere, sicut nos, non flecte gestavit, ille qui erat incorporeus loco circumscribitur : et cum temporale initium ceperit, qui erat intemporalis, tempore circumscribitur : et cum hominibus corporaliter versatus, comprehensus est qui erat incomprehensus.

13. Cum tot ergo modis dicatur circumscriptio, magna tamen in his differentia reperitur : nec enim qui pingit, id est imaginem hominis facit, de quo nunc propositum est dicere, eundem simul pingendo circumscribet. Neque si quis aliquem circumlimitaverit, idcirco eum in loco quo continetur concludet, præsertim vero non præsentem : in circumscriptioe enim necessario adest ille ; cum depingitur autem, haud omnino necessario adest : imo absolute neque circumscribet, quamvis aliquis existimet se hoc facere : prorsus enim in iis quæ corporaliter circumscribuntur, locus est qui ea proxime circumscribit : quid autem sit locus, jam dictum est. Neque rursus, si quis aliquem corporaliter circumscribat, eundem depingit, id est ejus imaginem facit ; nulla enim ratio cogit hoc dicere, quia nec habent hæc (pingere scilicet et circumscribere) inter se consecutionem, ut postea dicetur. Namque in hoc loco, in aliquo scilicet pariete aut tabula, dicimus quidem pingi hominem, sed in illo ipso loco nemo prudens et cordatus dicit circumscribi, id est desiniri. Illo enim in imagine sua pingitur quidem, non tamen in ipsa circumscribitur, sed in loco suæ propriæ circumscriptiois. Et modus horum multipliciter differt : pingitur enim homo coloribus et lapillis (i. e. opere musivo) si ita fieri contingat, et quidem varie ac multimodis figuratus, diversisque coloribus ; nequaquam tamen potest his ipsis circumscribi, quia circumscriptioem aliter se habere diximus.

78 Præterea pictura speciem corpoream picti repræsentat, et figuram ac formam ejus exprimit ac similitudinem. Circumscriptio vero nihil horum commune habens, tribus modis ea quæ continet, terminat ; et imago quidem ad simile relata, juxta archetypum est, archetypique imago est et dicitur, et ab eo separata est, ac seorsum aliquando est et existit : circumscriptio vero neque similis neque dissimilis fit, neque fit species neque forma ; neque dicitur circumscriptio archetypī, nec ad archetypum refertur, et inseparabiliter ac suapte natura cum iis simul existit, quæ continet, semperque illis adest. Semper enim in loco est homo, et in tempore, et in comprehensione, et naturam circumscriptam necessario sequitur, nullo vacuo diremptam, sicut quisvis potest cernere in circum-

scriptione, quam facit locus, quæ terminos utriusque corporis (scilicet continentis et contenti) ad superficiem amborum adiungit: ubi enim est moles et magnitudo, necesse est cogitetur simul locus. Pictura autem longe dissidet. Nam pictura quidem quamquam diversis in locis, nihilominus definite effingitur. Circumscriptio vero, simpliciter et infinite definiens, cum iis omnibus, quæcumque circumscribi natura sua possunt, circumfertur. Non enim in hoc quidem circumscribit, in illo autem secus. Atque imago quidem in sensu et ostensione tota consistit, circumscriptio vero magna ex parte in notione: fortasse enim solum locum circumscribentem sentimus. Et ut summam dicam, nec pictura circumscribit hominem, licet sit circumscriptus; neque circumscriptio pingit, etiamsi ille pingi potest, utrumque enim rationem suam habebit. Præterea pictura continetur a circumscriptione, circumscriptio autem non continetur a pictura, sed continet eam; ideo nec fit reciprocatio. Latius namque patet circumscriptio: nam si quid est pictum, id est figuratum, homo, inquam, et ipsa pictura, seu effigiatu character, hæc, inquam, dici poterunt etiam circumscripta, de quibus nunc sermo nobis est, quod ubique notare oportet, non enim de alio modo agimus. Non tamen remeat, ut si quid est circumscriptum, idem etiam sit pictum (sive imago).

Exemplo quodam utar. Annuus qui dicitur cyclos, ut aequæ sermo etiam noster procedat, mensuris aliquot, id est intervallis chronicis quatuor, circumvolvitur: ideo et circumscribi dicitur, quamquam neque pingitur, neque figuratur. Quomodo enim figuraretur quod specie formaque caret, ideoque neque sub visum cadit neque subsistit? Nam continuus cum sit, terminos cum principiis semper connectit. Quia ergo ab eodem ad idem signum circumvolutus sol transfertur, quodammodo circumscribi dicitur. Atque principia et termini mutuas successiones uno momento punctoque temporis ac pene insensibiliter absolunt. Ne enim fluens tempus humanam vitam cæco in cursu retineret, nostrisque rebus et actibus confusio et perturbatio atque anomalia dominaretur, nullo chronico signo iis interposito, tempus hoc, inquam, diebus, horis, hebdomadis, mensibus, annisque, metimur: et olim quidem olympiadibus et consulatibus aliisque dimensionibus decore distinguebatur, ut perspicua et accurata rerum gestarum memoria conservaretur, et vitæ actus recte disponderentur. Sic ergo etiam Moyses lex usque ad evangelicam salutarem prædicationem producta, tempore constitit et circumscripta fuit. Idololatria vero, apparente Salvatore nostro Deo, æque cessavit circumscripta, neque ulterius progrediens, neque diutius suos actus exserens. Sed neque lex quamvis circumscripta, **79** figuram habuit, cum per se nihil sit nisi nomen, quamquam ejus mandata syllabatim scribuntur, et in sacris Libris perpetuo manent. Neque item idololatria pingitur, cum circa res insubstantes vane laboret, et absque specie ulla figurave sit.

ἁμοῖν πρὸς τῇ ἐπιφανείᾳ ἀλλήλων τὰ πέρατ· ἐνθα γὰρ ὄγκος καὶ μέγεθος, ἐξ ἀνάγκης καὶ τόπος συνεπινοήσεται. Ἡ γραφὴ δὲ ἐκκεχώρηκε πολλῶ· καὶ ἡ γραφὴ μὲν, εἰ καὶ διαφόροις τόποις, ὁμῶς ὠρισμένως τυποῦται. Ἡ περιγραφὴ δὲ ὀρίζουσα, ἀπλῶς καὶ ἀορίστως πᾶσιν ἃ πέφυκε περιγράφεσθαι συμπεριήκται. Οὐ γὰρ ἐν τῷδε μὲν περιγράφει, ἐν τῷδε δὲ οὐ. Καὶ ἡ μὲν ἐν αἰσθήσει καὶ δειξεί τὸ πᾶν ἔχει, ἡ δὲ τὸ πλεόν ἐννοήσει· τάχα γὰρ τὸν περιγράφοντα τόπον τις αἰσθοίτο μόνον. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὕτε ἡ γραφὴ περιγράφει τὸν ἄνθρωπον κἔν περιγραπτὸς ἐστίν, οὕτε ἡ περιγραφὴ γράφει κἔν γραπτὸς ἐστίν· ἐκάτερον γὰρ τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἔξει. Καὶ ἔτι ἡ μὲν γραφὴ περιέχεται ὑπὸ τῆς περιγραφῆς, ἡ δὲ περιγραφὴ οὐ περιέχεται ὑπ' αὐτῆς, ἀλλὰ περιέχει αὐτὴν· διὸ οὐδὲ ἀντιστρέφει. Ἐπὶ πλεόν γὰρ ἡ περιγραφὴ· εἰ τι μὲν γὰρ γραπτὸν, ἥτοι τὸ εἰκονιζόμενον, ὁ ἄνθρωπος λέγω, καὶ αὐτὴ ἡ γραφὴ, ἥγουν ὁ τετυπωμένος χαρακτήρ, φήσκειν ἂν τις τάχα που καὶ περιγραπτὸν, περὶ οὗ νῦν ἡμῖν λέγειν ἄρεστιν, ὁ πανταχοῦ ἐπισημαίνεσθαι χρή. Οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἐτέρου τρόπου διεξιμεν· οὐ μὴν ἐμπαλιν εἰ τι περιγραπτὸν, τοῦτο καὶ γραπτὸν.

Οἶόν τί φημι· Ὁ ἐνιαύσιος καλούμενος κύκλος, ἵνα καὶ οὕτως ὁ λόγος ἡμῖν· λοι, μέτροις τίσι καὶ διαστήμασι χρονικοῖς τέτρασι περιστρέφεται· διόπερ δὴ καὶ περιγράφεσθαι λέγεται, οὐ γράφεται δὲ, ἥτοι εἰκονίζεται. Πῶς γὰρ ἂν καὶ εἰκονισθεῖ ὁ γε μήτε εἰδοποιούμενος, μήτε σχηματιζόμενος, καὶ διὰ τοῦτο μὴδ' ὑπ' ὕψιν ἐρχόμενος, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ μένων; Συνεχῆς γὰρ ὢν, τὰ οἰκεῖα πέρατ' αὐτοῦ τοῦ ἐφεξῆς ἀρχὰς αἰε ποιοῦμενος ἐπισυνάπτει. Ἀπλῶς γοῦν τῷ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον κυκλικῶς περιδινούμενον τὸν ἥλιον ἀποκαθίστασθαι, ὅπως οὖν περιγράφεσθαι λέγεται. Καὶ οὕτως ἀλλήλων τὰς διαδοχὰς, ὥσπερ ἐν ἀτόμῳ καὶ ἀκαρεῖ καὶ σχεδὸν ἀνεπαίσθητως διανύουσιν. Ἴνα γὰρ μὴ ῥέων ὁ χρόνος ἐπ' ἀδήλῳ τὰ τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπίνης περιστήσσει, σύγχυσίς τε τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων καὶ ἀταξία καὶ ἀνωμαλία ἐπικρατοίη, μηδενὸς χρονικοῦ σημείου τούτοις ἐμφαινόμενου, ἡμέραις καὶ ὥραις καὶ ἐβδομάσι καὶ μηνὶ καὶ ἐνιαυτοῖς μετρεῖται, δλυμπίαις τε τὸ παλαιὸν καὶ ὑπαταίαις, καὶ ἐτέροις μέτροις κοσμούμενος, ἵνα σαφῆς καὶ τετρανωμένη τῶν πραττομένων ἡ μνήμη διασωζήται, καὶ τὰ ἐν τῷ βίῳ διευθετῆται πράγματα. Οὕτως οὖν καὶ ὁ κατὰ Μωσέα νόμος μέχρι τοῦ εὐαγγελικοῦ καὶ σωτηρίου χρηρῆματος προῶν, χρόνῳ ἔσται καὶ περιεγράφῃ. Καὶ ἡ εἰδωλολατρία, ἐπιφανέντος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὡσαύτως κατήργηται καὶ περιγέγραπται, εἰς τὸ λοιπὸν μήτε προοῖσα μήτε ἐνεργοῦσα πώποτε. Ἀλλ' οὕτε ὁ νόμος καίτοι περιγραπτὸς ὢν, εἰκονίζεται, αὐτὸ γε καθ' αὐτὸ τοῦνομα ψιλόν, εἰ καὶ τὰ νομιζόμενα συλλαβικῶς γράφεται, καὶ ἐν βίβλοις ἱεραῖς αἰε διαφέρεται. Οὕτε ἡ εἰδωλολατρία γράφεται, πρᾶγμα περὶ ἀνυπόστατα ματαιοπονούμενον, ἀνεῖδόν τε ὄν καὶ ἀσχημάτιστον.

18'. Ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι τῶν Ἀ
 ἑθνῶν, περιγεγραμμέναι εἰσὶ τε καὶ λέγονται, ὅροις
 τισὶ καὶ πέρας διειλημμένοι. Ἐν τόποις γὰρ ἀφ-
 ωρισμένοις ἐκάστῳ ἔθνεϊ τὰ τῆς οἰκείας ἀρχῆς καὶ
 ἐξουσίας παρὰ Θεοῦ ἐκνεμένηται, κατὰ τὸ εἰρημέ-
 νον· Ἐστησεν ἑθρία ἑθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων
 Θεοῦ. Οὐ μὴν αὐτὸ γε τὸννομα τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς
 ἐξουσίας εἰκονισθῆσεται· πρᾶγμα γὰρ καὶ σύμβολον
 ἀνθρώπου ὃν τυγχάνει. Ὁμοίως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη
 ζωὴ, καίτοι περιγεγραμμένη οὖσα, καὶ ὑπὸ τοῦ
 δημιουργοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ καθοριζομένη, ὅμως οὐ
 γράφεται. Καὶ τὰ συμπύκνυνται ἐν ἡμῖν νοσήματα
 περιγραφὰ ἐστὶ· χρόνῳ γὰρ περιγράφεται· καὶ
 μάλιστα πυρετοὶ ἐφήμεροι· ἀχρὶ γὰρ μιᾶς ἡμέρας
 ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιγράφονται, ἱατρῶν παῖδες
 φασιν, ἀλλ' οὐδεὶς γὰρ ποτε πυρετὸν γραφόμενον ἢ
 εἰκονιζόμενον τεύεται. Ἡδὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων αἱ
 ποιότητες, αἱ τοῖς ὑποκειμένοις ἐνυπάρχουσι σώμα-
 σιν εὐωδιάζουσαι, ἐν τῷδε τῷ τόπῳ τυχόν πεφυτε-
 μένοις ἢ ἐναποτεθειμένοις, καὶ τὸ εὐώδες ἀποπέμπου-
 σαι, ἀχρὶ τοῦδε περιγραφῆσθαι. Καθ' ἐκαστὸν δὲ
 ὅτι μὴ ὑφίστανται, οὐ γράφονται, ὅτι μὴδὲ εἰδο-
 ποιοῦνται τὸ σύνολον. Τί δὲ ἢ ἐπ' Αἴγυπτον τοῦ Ἰα-
 κώβ καὶ τῶν ἐξ Ἰακώβ κάθοδος, ὑπὲρ τὰ τέτρα-
 κόσια διαρκέστατα ἔτη; ἢ τε εἰς Βαβυλῶνα τῶν ἐκεί-
 θεον Ἰουδαίων ὑπὸ Χαλδαίων αἰχμαλωσία, ἐν ἑβδο-
 μήκοντα ὅλοις ἔτεσι καθωρισμένη παρὰ τοῦ τῶν
 ὅλων Θεοῦ, ἣν ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς οἱ δοριάλωτοι, πρὶς
 παθεῖαν τῶν πεπληγμελημένων, διατελέσαι· κατ-
 εδικάσθησαν; Οὐχὶ περιγράφεται ὑπὸ Γρηγόριος;
 Πρᾶγμα δὲ ἐστὶν ἡ μὲν κάθοδος τῶν μετοικησάντων
 ἢ μετανάστασις· ἡ αἰχμαλωσία δὲ τῶν μὲν ἐλόντων,
 πλεονεξίας ἀπόδειξις καὶ γνώμη τυραννικῇ, τῶν δὲ
 ἐλόντων ἐλευθερίας ἀφαίρεσις, ἀνδραποδισμὸς τε καὶ
 ἀκούσιος ἀπαγωγὴ. Ἀλλ' οὐκ ἂν τις κάθον ἢ
 αἰχμαλωσίαν αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα γράψειεν·
 οὐ γὰρ τοὺς κατιόντας αὐτοὺς ἢ τοὺς ἡχμαλωτισμέ-
 νους εἰρησθαι νῦν οἰητέον· ἕτερον γὰρ ἐκείνων
 ταῦτα· ὥσπερ δὴ τῶν σωμάτων, τὰ πράγματα.
 Φῆσαι δ' ἂν τις περιγραφόμενον καὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ
 τὸ ἀέριον, ἅτε δὴ ἐν τῷδε μὲν τῷ χωρίῳ πνέον, ἐν
 τῷδε δὲ ἀπολειπόμενον, οὐ γραφόμενον δὲ, ἐπεὶ οὐ
 διήρθρωται οὐδὲ εἰδοποιεῖται.

19'. Καὶ ὁ λόγος δὲ εὐπερίγραφτος μὲν λέγεται,
 οὐδαμῶς δὲ εἰκονίζεται· οὐ γὰρ σῶμα οὐδὲ εἶδος
 αὐτῷ ἢ σχῆμα περιέστι· πῶς γὰρ ὁ γε κατὰ τὴν
 προφορὰν χεόμενος καὶ λυόμενος; Εἴρηται δὲ ἐφ' οὗ
 τὸ γράφεται ἐπὶ πάντων τούτων ἐκληπτέον. Κατὰ
 γὰρ τὸν ἕτερον τῶν σημαινομένων τρόπον, ἦγουν
 συλλαβικῶς, πάντα γραφῆσεται· καὶ πολλὰ ἂν τις
 ἀνερευνῶν εὗροι, ἐφ' ὧν ἡ διαφορὰ τούτων τῶν
 λέξεων διαφαίνεται. Οὐδὲν οὖν τῶν εἰρημένων γρά-
 φεται, εἰ μὴ καθάπερ ἔνοιαι τὰς ἀρετὰς σχηματι-
 ζόντες καὶ διαπλάσσοντες, ὅσον δικαιοσύνην καὶ

* Deut. xxxii. 8.

14. Principatus item gentium ac dominatus cir-
 cumscripti sunt atque dicuntur, finibus quibusdam
 terminisque distincti. Etenim separatis in locis
 unicuique genti peculiaris principatus atque impe-
 rium attributum est, juxta illud dictum : *Statuit
 terminos gentium, juxta numerum angelorum Dei* *. Neque certe principatus et imperii nomen figurabi-
 tur; est enim res ac symbolum dignitatis. Humana
 pariter vita, etsi circumscripta est, et ab universali
 creatore Deo limitata, nihilominus haud delineatur.
 Morbi etiam, qui nobis accidunt, circumscripti sunt;
 etenim tempore definitiuntur. Sunt apprimē febres
 ephemeræ, quæ una die plerumque circumscribun-
 tur, ut aiunt medici; nemo tamen febrem pictam
 figuratamve vidit. Insuper florum etiam qualitates,
 quæ odorem spirantes, subjectis corporibus insunt
 tali in loco plantatis aut repositis, suavitatem suam
 emittunt, atque hactenus circumscribuntur. Sed
 quia hæc qualitates per se non subsistunt, non pin-
 guntur neque ullo modo formam ab arte accipiunt.
 Quid Jacobi ejusque progeniei in Ægyptum descen-
 sus, qui ad quadringentos annos perduravit? nec-
 non Judæorum sub Chaldæis apud Babylonem
 captivitas, totis septuaginta annis ab universali
 Deo præfinita, ad quam in alieno solo hi bello capti,
 ut sua peccata expiarent, perpetiendam damnati
 sunt? Nonne hæc omnia circumscripta fuerunt, et
 reditu demum finita, ut divus Gregorius ait (92)?
 Sane res quedam sunt abductio deportatorum ac
 reditus: servitus autem captivitatem quidem, præ-
 potentiam, voluntatemque tyrannicam demonstra-
 bat; captivorum vero res erat, libertatis privatio,
 servitium, et violenta abductio. Sed tamen nemo
 deportationem et captivitatem, quatenus quidem
 res quedam sunt, pinget: non enim deportatos
 ipsos vel captivos nunc dici putandum est; nam
 res ab ipsis hominibus diversa est, sicuti differunt
 actus a corporibus. Aereum quoque flatum dicere
 licet circumscriptum, quippe qui uno in loco spirat,
 in alio deficit; non tamen pingi potest, quoniam
 artubus non est præditus neque ullam speciem præ
 se fert.

15. Age vero humanus quoque sermo circum-
 scriptus dicitur, neque tamen figuratur, nec corpus
 illi, nec species, neque ulla forma inest. Nam qui id
 fieri posset, siquidem pronuntiando funditur ac di-
 labitur? Porro jam dictum a nobis fuit, quo sensu
 vocabulum γράφεται (i. e. pingitur aut describitur)
 in his omnibus accipiendum sit. Nam secundum al-
 terum ex his significatibus, id est syllabatim, om-
 nia delineabuntur: et multa quisque scrutando
 reperiet, in quibus harum dictionum differentia
 patet. Nulla ergo prædictarum rerum pingitur; nisi

(92) Orat. 41, sive de Pentecoste, circa finem: Αἰχμαλωσία μὲν γὰρ εἰς Αἴγυπτον καὶ Βαβυλῶνα περιγραφέντες τε ἦν, καὶ πάλαι τῇ ἐπανόδῳ λέλυτο.

forte quatenus nonnulli figurantes et conformantes, veluti justitiam, fortitudinem, aliasque virtutes, corporant, ut alicubi videmus; quæ haud proprie figurari dicuntur neque pingi, quia carent archetypo, neque ulli rei subsistenti similes sunt. Etenim imagines ad archetypa pingendo exiguntur, et charaxantur, suntque ex iis quæ ad aliquid referuntur (93), ut antea diximus. Hæc vero segmenta sunt, pro ingenio ac potestate artificis **80** conformata. Nullius igitur rei præexistentis constat ab his præse ferri speciem, formam, aut figuram. Ergo neque proprie neque vere effigiabuntur. Et omnino quæ loco concluduntur, et sensus nostros afficiunt, et quibus corpus, species, atque figura circumponitur, hæc ut plurimum effigiantur: quæ autem aliam habent rationem, ea vel nunquam, vel abusive, vel alio aliquo modo, raro pingentur. Tali itaque demonstrata in his differentia, tum ex definitione tum ex reliqua ipsorum ratione, nihilominus hi earuales et stolidi, intra præsentis vitæ terminos spem suam concludentes (ut hoc etiam illis præter cætera occinamus), neque utatenus futuram, propter animi sui molliam atque ad materiam proclivitatem, spectantes, indomitæ atque arbitrariis exstimulati cupiditatibus, tanquam pro auctoritate dogmata sua inconsiderate nimisque imprudenter constituunt, quæ ne rerum quidem natura patitur. Nam cum dicendum foret pingere et figurare, ipsi circumscribere dicunt, neque ecclesiasticæ doctrinæ, neque rerum quidem convenientiæ attendentes. Neque ea quæ sunt in hac communi ac populari consuetudine persuaserunt eis, ut horum differentiam agnoscerent, veluti sunt ea quæ dicuntur in privatis patris circumscriptæ syngraphæ, diversæ ab iis quæ de perpetuis contractibus lege sancitis denominantur.

16. Sed quod istorum omnium summo opere pulefacit insaniam, non intelligunt miseri. Semper enim in ore habent citantque magistrum Asterium jubentem: « Christum ne pingas (94). » Atqui is non præcipit: Ne circumscribas. Sic enim et noster Asterius in dictione de martyre Euphemia (95): « Vidi, inquit, picturam quamdam » sacram videlicet divæ martyris, hoc dicto nobis innuens historiam. Non tamen dixit circumscriptionem; pictam, inquam, non circumscriptam, appellavit. Vidit artem, et pictorum optimos obstupescere, et plurimi ab eis fieri, admirantibus egregiorum artificum tabulas. Quid de aliis porro sacris Patribus nostris dicendum? quorum alius charaxantes in tabulis pictores exhibet; alius autem ait: An vobis homi-

A ἄνδρας καὶ τὰς λοιπὰς σωματοποιοῦσιν, ὡς ἐν τισιν εἶδομεν, ἀ οὐ κυρίως εἰκονίζεσθαι λέγεται οὐδὲ γράφεσθαι, ὡς ἀρχετύπων ἡμιουργήματα, καὶ μηδαμῶς τισιν ὑποστάσιν ὅμοια. Αἱ γὰρ εἰκόνες πρὸς ἀρχετύπα διαγράφονται καὶ χαράσσονται καὶ τῶν πρὸς τί εἰσι, καθὰ δὴ καὶ πρῶτον ἡμῖν εἴρηται. Ταῦτα δὲ πλάσματα ἐστίν, ἐξ ἐπινοίας καὶ κατ' ἐξουσίαν τοῦ τυποῦντος ἀναπλασόμενα. Οὐδενὸς οὖν προὔφεστώτος ταῦτα φέροντα δεικνύται, οὔτε εἶδος, οὔτε σχῆμα, οὔτε μορφήν· οὐκοῦν οὐ κυρίως οὐδὲ ἀληθῶς εἰκονισθήσεται. Καὶ ὅλως τὰ ἐν τότῳ περιειργόμενα, καὶ πρὸς τὴν αἰσθησὶν τὴν ἡμετέραν ἐρχόμενα, οἷς σῶμα τε καὶ εἶδος καὶ σχῆμα περιτίθεται, ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰκονίζεται· τὰ δὲ καθ' ἕτερον τρόπον γινόμενα, ἢ οὐδ' ὅλως, ἢ ἐν καταχρήσει, ἢ ὅτῳ τρόπῳ ἑτέρῳ, σπανιάκις γραφῆσεται. Τοσαύτης οὖν ἐμφαινομένης ἐν τούτοις τῆς διαφορᾶς, ἐκ τε τοῦ ὁρίσμου καὶ τοῦ λοιποῦ περὶ αὐτῶν λόγου, πλὴν οἷ γε ἐμπαθεῖς καὶ ἀνόητοι, μέχρι τῆς ζωῆς τῆς παρούσης τὴν ἐλπίδα περιγράφοντες, ἵνα καὶ τοῦτο αὐτοῖς προστεθείη, καὶ οὐδὲ μὴ πρὸς τὸν μέλλοντα διὰ τὸ ἐμπαθεῖς τῆς ψυχῆς καὶ πρὸς τὴν διττὴν ἐπιβρότεον βλέποντες, ὁρμαῖς δὲ ἀπαιδεύτοις καὶ αὐθαγέτοις κινούμενοι, ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος τὰ δεδογμένα νομοθετοῦσιν ἀπερισκέπτως καὶ λίαν ἀφρονέστατα, ἀ μὴδὲ αὐτῇ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις ἐπίσταται. Δέον γὰρ λέγειν, γράφειν καὶ εἰκονίζειν, περιγράφειν φασί, μῆτε τῇ ἐκκλησιαστικῇ δόδασκαλῇ, μῆτε μὴν τῇ τῶν πραγμάτων ἀκολουθίᾳ προσανέχοντες. Οὐδὲ τὰ ἐν τῇ κοινῇ ταύτῃ δὴ καὶ δημῶδει χρήσει, ἐπιγινώσκαι αὐτοῖς τὴν τούτων διαφορὰν πέπεικεν, οἷα εἰσι τὰ λεγόμενα ἐν τοῖς συμβολαίοις γραμματεῖα ἐμπερίγραφα, ἀντιδιασταλμένως τοῖς ἐπὶ τοῖς διηγεῖσιν συναλλάγμασι νεομισμένοις ὀνομαζόμενα.

C **17.** Ὁ δὲ πάντων αὐτῶν μάλιστα κατασχύνει τὴν ἄνοιαν, οὐ συνήχαν οἱ δέλιαιοι. Πανταχοῦ γὰρ αὐτοὶ ἀνὰ στόμα ἔχοντες, προ[σ]φέρουσι τὸν διδασκαλον Ἀστέριον προστάσσοντα, τί· « Μὴ γράψῃς τὸν Χριστόν· » οὐ μὴν, Μὴ περιγράψῃς, διακλεισμένον. Οὕτω δὲ καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς Ἀστέριος ἐν τῇ κατὰ τὴν ἀγίαν μάρτυρα Εὐφημίαν ἐκφράσει (α)· « Εἶδον ἐκεῖ γραφὴν τινα, » τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς θεομάρτυρος ἡμῖν ὑποδεικνύς· οὐ περιγράφῃν, εἴρηκε· καὶ γραφικὴν, οὐ περιγραφικὴν κατωνομασμένην. Οἶδε τὴν τέχνην, καὶ τῶν ζωγράφων τοῦ ἀρίστου ὑπεράγασθαι, καὶ εἰς μέγα ἡρθαί παρ' αὐτοῖς, καὶ ἅμα θαυμάζεσθαι τῶν φιλοτεχνουμένων τοὺς πίνακας. Τί χρὴ λέγειν περὶ γε τῶν διλων ἱερῶν Πατέρων ἡμῶν; ὧν ὁ μὲν τοῖς πίναξιν ἐγχαράσσοντας τοὺς ζωγράφους παραιθε-

(93) Gellius lib. xi, 5. « Omnes omnino res quæ sensus omnium movent, τῶν πρὸς τι esse dicunt. Id verbum significat nihil esse quidquam quod ex se constet, nec quod habeat vim propriam et naturam, sed omnia prorsum ad aliquid referri; taliaque videri, qualis sit eorum species dum videntur, qualiaque apud sensus nostros, quo pervenerunt, creantur; non apud sese, unde profecta sunt. »

(94) Apud Combefisium Auct. B. PP. t. I, p. 267. Et quidem tam hoc quam sequente loco dicitur

Asterius Amasæ episcopus. Cateroquin alius etiam antiquior Asterius Arianus exstitit, ejus explanationem in quartum psalmum edidit Montfauconius cum Eusebio, quamque in codice etiam Vaticano ipsemet observavi.

(95) Apud Combefisium, op. cit. p. 207.

(α) Confer Combefisium Auct. Bibl. PP. t. I, p. 207 et p. 267, qui utitur Nicephoro nostro ms. ubi S. Asterii fragmenta colligit.

ται· ὁ δὲ, ὅτι Ἄρα μετρίως ὑμῖν τὴν ἀνδρὰ ὁ λόγος Ἀ
ἔγραψε· φάσκων. Καὶ πάλιν· Ἄρα οὐ σαφῶς ὑμῖν
τὸν ὁμώνυμον ἔμοι καὶ ὁμόφυχον ὁ ζωγράφος λόγος
ἀνετυπώσατο· Οὐδείς δὲ πω, *περιέγραψεν*, εἰρηξεν.
Οἱ δὲ οὐδὲ τοῦνομα αὐτῆ, ὃ τοῖς πεπειραμένοις τὴν
τέχνην ταύτην ἐπικέκληται, ἐπῆσθοντο. Τοσοῦτον
κατεφθαρμένοι τὸν λογισμὸν καὶ τὸ ἀσύνητον νενο-
σῆκασιν! Ζωγράφοι γὰρ, οὐ ζωοπεριγράφοι κικλή-
σκονται. Καὶ ἵνα μὴ λόγων λαβύρινθον διεξίλοιμεν,
καὶ ἀλλῶς ῥημάτων ὄχλον ἀδιεξίτητον ἐπισκρίνω-
μεν, εὐπερίγραπτον τὴν περὶ τοῦ γραπτοῦ καὶ περι-
γραπτοῦ γραφὴν ἐνταυθοῖ περιγρίψωμεν.

17. Πῶς οὖν οὐκ ἐγκαλύπτονται οἱ Χριστομάχοι
καὶ καταδύονται, τὰ ἀσώματα καὶ ἀσχημάτιστα οἷον
ἄγγελον καὶ ψυχὴν, ὅσον κατὰ τὸν ἴδιον λόγον,
ἀκούοντες περιγράφειν, Χριστὸν δὲ σεσωματω-
μένον, καὶ ἐν οὐσίᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς πεφηνότα, καὶ ἐν-
υπόστατον ἦντα, καὶ εἶδος καὶ σχῆμα καὶ μορφήν
ἀνθρωπείαν ἀνελήφота, καὶ διασώζοντα ἐν παντί τὸ
ἐν ἀνθρώποις τέλειον, μὴ δοξάζειν περιγράφεσθαι
καὶ γράφεσθαι, ἥτοι εἰκονίζεσθαι· Ἀμφότερα γὰρ ἐπ'
αὐτοῦ δείκνυνται· ἐπεὶ καὶ ἐφ' ἡμῶν ταῦτα καθ' οὓς
γέγονεν, οὐδενὸς τῶν καθ' ἡμᾶς πλὴν ἁμαρτίας ἀπο-
λειπόμενος. Ὅλον γὰρ τὸν παλαῖον Ἀδὰμ ὁ νέος Ἀδὰμ
ἔφερεν, ἵνα πεσόντα ὑπὲρ τὴν ἁμαρτίαν διὰ τὴν τῆς
θείας ἐντολῆς παράδασιν, ἀναστήσῃ ἐν ἑαυτῷ ὡς
ἀναμάρτητος· χάριτι. Ἡ καὶ ἑαυτοῦς τοῦ αὐτοῦ γε-
νέας φύραματος, περιγεγράφθαι ἀπιστήσουσιν, ἵνα
καὶ τὸ εἶναι ἀνθρώποι προσπολιέωσιν· Ἡμεῖς
γὰρ πεπιστεύκαμεν καὶ διαγγέλλομεν, ὡς διὰ περιου-
σίαν φιλάνθρωπίας, τὸ ἴδιον πλάσμα ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν
εὐγένειαν ὁ θεὸς Λόγος ἀνακαλούμενος, πρῶτον
μὲν ἐν τῇ νηδύνι τῆς παναγίας Μητρὸς καὶ ἀληθῶς
θεοτόκου οἰκήσας, σάρκα ἀψευδῶς τὴν ἡμετέραν ἐκ
παρθενικῶν αἱμάτων προσέληφεν. Ἐπεὶ καὶ αὕτη,
ἀνθρωπος καὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀπαρallάκτως
οὐσα ἐτύγχανεν, ἀγιστὴν δὲ καὶ χαλαρότητι μόνον
πάντων ὑπερέχουσα, καὶ ἀνθρωπος τέλειος, οὐ κατὰ
φαντασίαν, οὐ κατὰ δόκησιν χρηματίσας ἑαυτὸν
κατὰ τὸ ἀνθρώπινον περιέγραψεν. Ἐκ τοῦδε γὰρ
ταῖς κυρίαις καὶ ἰδικαῖς σημασίαις τῶν φωνῶν
τούτων χρηστέον. Καίτοι ὡς Λόγος μὲν ὢν ἀεὶ, τοῦθ'
ὅπερ ἔστιν, ἀπαθὴς, καὶ ἀπεριγραψίαις καὶ ἀορι-
στίας ἀπάσης περιγραφῇ καὶ ὁρος ὢν, ἔπειτα δὲ προ-
ελθὼν ἐκείθεν ὡς εὐδόκησεν, ἐν σπλάγι καὶ φάνη
κατακλιθεὶς, καὶ σπαργάνοις ἐνελιθεὶς, περιεγράφῃ
καὶ περιωρισθῇ σαρκί. Ἐφ' οἷς καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ περι-
γραπτοῦ σώματος, περιεμήθη, ἐδαπτίσθη, περι-
εγράφῃ σωματικῶς ἐν τοῖς ὕδασι, καὶ ὑπὸ δούλου
χειροθετούμενος, ὑψώθη ἐν σταυρῷ, ἐτρήθη τὴν
πλευρὰν, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέκλη θάνατον, τέθαπται
ἐν μνημεῖον ἐν ᾧ περιεγράφῃ σωματικῶς. Ἐξτα ἀν-
οδῶ τρίτημος, ὡς θεὸς πατήσας τὸν θάνατον, καὶ
νεκροὺς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ζωὴν χαρίσάμενος.

Τί οὖν φατε ὑμεῖς οἱ τὸ ἀπερίγραπτον προσθεύον.

(96) Ludit in vocabulis Nicephorus.

nem mediocriter sermo depinxit? Et rursus :
Nonne evidenter vobis homonymum mihi et unani-
mum pictor sermo effligavit? Porro nemo circum-
scripsit ait. Isti autem ne ipsum quidem vocabu-
lum, quod hujus artis periti usurpant, noverunt.
Adeo corrupta infirmaque mente sunt! Nam pic-
tores non circumscriptores vocitantur. Sed ne in
sermonum labyrintho vagemur, infinitæque verbo-
rum turbæ nosmet committamus, recte demum
circumscripam de picto et circumscripto scriptio-
nem hoc loco circumscribamus (96).

17. Cur ergo ad tenebras latebrasque non con-
fugiunt Christomachi, cum res incorporeas omni-
que forma carentes, ceu angelum atque animam,
suo quodam proprio modo circumscribi audiunt?
Christum autem incorporatum, et in substantia nostra
visum, eidemque enhypostatum, qui speciem et
figuram formæque humanam **81** assumpsit, et
humanitatem in cunctis perfectam retinuit, credere
nolunt circumscribi id est pingi posse ac figurari?
Sane utrumque in eo apparuit; quandoquidem no-
bis quoque hæc usuveniunt, quorum similis is esse
voluit, nihil præter peccatum omittens. Totum
quippe veterem Adamum novus gestabat, ut in
culpam lapsam propter divini præcepti transgres-
sionem, is qui sine peccato est ad gratiam secum
relevaret. Num denique se ipsos quoque, ceu ejus-
dem plasmatis partes, circumscriptos esse non cre-
dent, ut sic humanam etiam naturam amittant?
Nos certe credimus et prædicamus, propter sum-
mam quæ in eo est erga homines charitatem, divi-
num Verbum, ut creaturam suam in antiquam in-
genuitatem reponeret, primo quidem in sanctissimæ
Matris vereque Deiparæ utero habitans, carnem
sine dubio nostram ex virginis sanguinibus sump-
sisse. Nam et ipsa Virgo homo erat, a natura nostra
nullatenus differens, sanctitate tantum ac puritate
cunctos excedens. Christus autem homo perfe-
ctus, non phantastice neque apparenter existens,
ipse se in humanitate sua circumscripsit. Abhinc
enim principalibus propriisque verborum significa-
tibus utendum erit. Et quamvis Christus, uti Ver-
bum, idem qui semper esset impassibilis, et incir-
cumscriptionis atque omnis infinitatis circumscriptio
ac terminus; deinde tamen, ut voluit, illinc pro-
diens, in spelunca et præsepi reclinatus, fasciis in-
volutus, circumscriptus carne fuit et limitatus. Ex
quo cætera quoque ejus corpori circumscripto ac-
ciderunt; circumcisis fuit, baptizatus, corporaliter
circumscriptus (i. e. obrutus) in aquis, et a servo
traditus in crucem est sublatus, perfossus in latere,
necem pro nobis pertulit, sepultus in monumento,
ubi etiam corporaliter fuit circumscriptus. Deinde
tertia die resurrexit, calcata utpote Deus morte,
mortuisque libertatem ac vitam largitus est.

Quid ergo vos dictis, qui incircumscriptionem

clamitatis, et opinionis inopinabilis hæresim sectamini? Qui fasciis involvitur, in præsepi reclinatur, et intra specum continetur, hic, inquam, circumscriptur, necne? Quid porro? baptizatus, crucifixus, ad extremum monumento conclusus, defunctus his atque continetur, necne? Nam quod non est circumscriptum, ne in loco quidem est: quod si non est in loco, ne corpus quidem: quod si non est corpus, multo minus homo est. Ergo neque humanatus est, neque lapsam naturam assumpsit, neque more nostri huius corporis, talia pati soliti, iisdem subjacuit passionibus. Quod si cum ruditate ac impudentia vestra parumper jocari licet, qui circumscriptur estne, inquam, circumscriptus necne? Nam hoc denique a stupiditate vestra et vesania dici dignum est. Attamen ne huic quidem propositioni fortasse assentiimini. At vero hæc apud Christianos neque non credentur neque ludibrio erunt. Siquidem etiam post divinam resurrectionem, eodem cum corpore, quamquam incorruptibilitatem jam adepto, januis clausis introiit, et discipulis palandum se obtulit, divinique lateris cicatrices necnon clavorum in manibus quibus fuerat perforatus, ostendit. Neque attenditis: *Qui cum illo manducavimus et bibimus*⁹. Quodque his adhuc mirabilius est, corporatus in cælos conscendit, corpusque secum gerere conspectus est. Idque etiam constat ex angelorum comitantium dicto discipulis exaudito: *Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum, sic veniet*¹⁰. Nempe qui ad **S2** dexteram Dei sedet, venturus denuo est paterna gloria stipatus, eodem cum corpore, ut etiam a transfixoribus conspiciatur, et ab incredulis credatur. Prorsus, ut verba ad compendium conferam, ascensio ejus nonnisi corporis propria est, nimirum de loco in locum transitio. Sunt ergo hæc circumscripti corporis officia, corporis, inquam, nobis similis, quamquam nobis superioris, etiamsi hi scelesti nolit. *Etsi jam diutius Christum in carne non cognoscimus*¹¹. Quibus verbis significatur, laboribus cum jam exemptum, fame, siti, et quibuslibet carnis infirmitatibus, excepto semper peccato, passionibus nostris. Non enim ulterius in easdem passiones incidet, postquam sibi induit incorruptibilitatem.

18. Certe in terra degens, et ab hominibus conspectus, cum iisque conversans, quo tempore intra templum corporaliter existens debebat, certe tunc, inquam, circumscribatur. Jam dum ibi esset, nequaquam eodem tempore in Galilæa quoque corporaliter erat; quamquam simul omnia complebat, et ubique et super omnia Deus existens, atque, ut hic licet dicere, incircumscriptus. Peinde quomodo et unde in Bethaniam transit, qui dixit discipulis: *Caveo propter vos ut credatis, quoniam ibi non eram*¹². Qui magnum illud patra-

A τες, καὶ τῆς δοχίσεως δοξάζοντες τὸ ἀδόκιμον; Ὁ ἐν σπαργάνοις ἐνελούμενος, ἢ ἐν φάντῃ κατακλινόμενος, καὶ εἰσω σπηλαίου γινόμενος περιγράφεται, ἢ οὐ; Τί δέ; ὁ περιτενόμενος, καὶ βαπτιζόμενος, καὶ σταυρούμενος, καὶ τὸ πάντων ἔσχατον ἐν μνημείῳ κατακλειόμενος, περιορίζεται ἐν τούτοις καὶ περιέχεται, ἢ οὐ; Τὸ γὰρ μὴ περιγραφόμενον, οὐδὲ ἐν τόπῳ ἐστίν· εἰ δὲ οὐκ ἐν τόπῳ, οὐδὲ σῶμα· εἰ δὲ οὐ σῶμα, πολλῶν πρότερον οὐδὲ ἀνθρώπος. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐνηνθρώπησεν, οὐδὲ ἀνείληφε τὴν πεσοῦσαν φύσιν, καὶ οἷον τὸ καθ' ἡμᾶς σῶμα, ὃ ταῦτα πάσχειν πέφυκε, καὶ τοῖς τοιούτοις ὑποπέπτωκε πάθεσιν. Εἰ δὲ χρὴ πρὸς τὴν ὑμῶν ἀπαιδευσίαν καὶ ἀναίσχυντιαν μικρόν τι προσπαίξαντα εἰπεῖν, περιγράφεται ὁ περιγραφόμενος, ἢ οὐ; Τοῦτο τῆς ὑμετέρας ἑθρονότησας καὶ φρενοβλαβείας εἰπεῖν ἄξιον. Ἰσως γὰρ οὐδὲ τούτῳ συνήθησθε. Οὐ γὰρ παρὰ Χριστιανοῖς ταῦτα ἀπιστηθήσεται ἢ παιχθήσεται. Ὅπου γε καὶ μετὰ τὴν θείαν ἀνάστασιν, τῷ αὐτῷ σώματι, καίτοι τὴν ἀφθάρσιν καταπεπλουτηκότι, θυρῶν κεκληισμένων εἰσω γίνεται, καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐμφανίζεται ψηλαφώμενος, καὶ τὰς ὤτειλάς τῆς θείας πλευρᾶς καὶ τῶν ἡλίων τῶν ἐν χερσίν, οἷς διαπεπερόντηται, παραδείκνυσιν· οὐδὲ προσέειπεν τοῖς λέγουσιν, «Ὀλίτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ. Καὶ τὸ ἐτι τούτων παραδοξότερον, καὶ εἰς οὐρανούς σεσωματωμένος ἄνεισι, καὶ ὡς σῶμα φέρων ὁρώμενος. Καὶ δηλοῦσι τὰ τοῖς παραπέμπουσιν ἀγγέλοις λεγόμενα, καὶ παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἀκούόμενα, ὅτι *Ὁρ τρέπον ἐθεάσασθε αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἔλεύσεται*· καὶ, *Ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθεζόμενον, καὶ πάλιν ἔξοντα μετὰ τῆς πατρικῆς δόξης δορυφορούμενον τῷ αὐτῷ κεχρημένον σώματι, ἵνα καὶ ὁφθῇ ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων, καὶ πιστευθῇ ὑπὸ τῶν ἀπειθησάντων. Καὶ ὅλως ἵνα συνοπτικώτερον εἴπωμεν, τὸ ἀναβεβηκέναι αὐτόν, τί ἄλλο ἢ σώματος ἴδιον, καὶ τόπου ἐξ οὗ καὶ εἰς ὃν μεταβίβηκε; Σώματος οὖν ταῦτα περιγραφτοῦ, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ μὴ βούλοιντο οἱ παράνομοι. Εἰ καὶ μηκέτι Χριστὸν κατὰ σάρκα γινώσκομεν. Ὁ δηλοῦται κόπων αὐτὸν ἀπηλλάχθαι, καὶ πείνης καὶ δίψης, καὶ ὅσα σαρκὸς· πάθη καὶ ἀσθενείας, καὶ πλὴν ἁμαρτίας, ἡμέτερα. Οὐ γὰρ ἐτι τοῖς αὐτοῖς περιπεσέεται πάθεσι, τὴν ἀφθαρσίαν ἀπᾶς ἐνδεδουκώς.*

ἢ. Ἀμέλει ἐπὶ τῆς γῆς ὢν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὀπτανόμενος καὶ συναναστρεφόμενος, ἥνικα ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ σωματικῶς ὑπάρχων ἐδίδασκε, περιεγέγραπτο. Ἐνταῦθα δὲ παρών, οὐκ ἦν κατὰ ταυτὸν καὶ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ σωματικῶς· καίτοι πάντα πληρῶν, καὶ πανταχοῦ, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ὡς Θεὸς ὢν, καὶ ὡς ἐξὸν ὤδε εἰπεῖν ἀπερίγραπτος. Ἐπεὶ πῶς καὶ πόθεν ἐπὶ τὴν Βηθανίαν μεταγεται, ὁ λέγων τοῖς μαθηταῖς, *Χαίρω δι' ὑμῶς ἵνα πιστεύσητε, ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ*; τὸ μέγα ἐπιτελέσων ἐκεῖνο μυστήριον, τὰ τῆς κοινῆς καὶ καθολικῆς ἀναστάσεως προ-

⁹ Act. x, 41. ¹⁰ Act. i, 41. ¹¹ II Cor. v, 16. ¹² Joan. xi, 15.

τέλεια, σαφῶς ὥδς πιστούμενος· ὁδωδῶτα τὸν τε-
τραήμερον ἐκ τῶν μυχαιτάτων καὶ ἀφανῶν τοῦ
ἕδου χωρίων ὡς ζῶντα προκαλούμενος, καὶ τοῖς
ζῶσι τὸν ἥδη πρὸς φθορὰν ἐπειγόμενον καὶ λυόμε-
νον ἐγκαταριθμῶν, ἐναργῶς τὸ θαύματος τὴν δύ-
ναμιν τοῦ ζωοποιούντος τοὺς νεκροὺς διαδεικνύντος.
Ἄλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα ὦν, ἥδη καὶ ἐν Καπερναοῦμ ἡ
ἐν ἑτέρῳ τόπῳ κατὰ ταυτὸν σωματικῶς ἐφαίνετο·
καὶ ὅλως ἐν τῷδε ὦν τῷ χωρίῳ, οὐκ ἦν καὶ ἀλλα-
χθῆ· τὸν γοῦν εἰς οὐρανοὺς ἀνιόντα οὐκ εἶδα εἴ τις
φαῖη, καὶ νῦν ἐτι σωματικῶς ἀνθρώποις προσμι-
λοῦντα συναναστρέφεται, εἰ καὶ ἄλλως σὺν ἡμῖν
ὡς πιστοῖς καὶ οἰκείοις διακονίζων ἐστὶ, κατὰ τὸ
ἐπάγγελμα· εἰ μὴ μέλλοιεν καὶ πρὸς ταῦτα περι-
τραχύνεσθαι οἱ ἄλλότριοι. Καὶ ἵνα μὴ τὰ πολλὰ διεξ-
ύοντες μακρὸν ἀποτεινόμεν λόγον, εἴπερ ἐνσώμα-
τος ἦν, ἐν τόπῳ ἦν καὶ περιεγέγραπτο. Τόπος γάρ
πέρας ἐστὶ τοῦ περιέχοντος, καθὼς περιέχει τὸ πε-
ριεχόμενον, καὶ πέρασι διελίγεται καὶ ὡς ὀρίζεται
[ὀρίζεται] σχέσεις.

10'. Δῆλον οὖν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς, σῶμα ἀληθινόν,
καὶ οὐ κατὰ δόξαν, φερὼν τὴ ἡμέτερον, ἐν τινι
τόπῳ ὦν, οὐκ ἦν σωματικῶς πανταχοῦ· ἐξ ὧν
πάντων φανερὸν, ὅτι περιεγέγραπτο. Καὶ εἰ μὴ
τοῦτο ὁμολογῆσαιεν, τὸν ἕτερον τρόπον δώσουσι, τῇ
κακοδαίμονι τῶν Δοκητῶν πλάνῃ μαίνόμενοι συμ-
περιενεχθέντες, ἐν φαντασίᾳ τῇ τοῦ Κυρίου σάρ-
κωσιν τε καὶ σταυρῶσιν ὑνερῶσαντες. Μετὰ γὰρ
εἶναι Χριστὸν τὸν σταυρούμενον ἐφαντάζοντο, ἀλλ'
αὐτὸν μὲν ἐπὶ τοῦ ὕρου καθέζεσθαι, διαγγέλλει δὲ
Ἰουδαίους ὡς Σίμωνα σταυροῦντας, δόξαν Χριστὸν
ἐσταυρῶσθαι. Οὐκ ἐξ ἡμῶν οὖν ἔσχε Χριστὸς τὴ
περιγράφειν, οὐδὲ παρὰ τὸ εἰκονίζειν ἡμᾶς αὐτὸν,
περιγραφτός ἐστι. Μακρὰ οὖν ληροῦσιν οἱ ἀνόητοι,
καὶ ἀπαίδευτοι, καὶ πάσης ἡμοιορηχότης συνέσεως,
καὶ οὐδὲν τῶν μεμνημένων βέλτιον ἔχοντες. Οὐκοῦν
οὐ περιγράφωμεν αὐτὸν ἡμεῖς· πῶς γὰρ τὸν γε
σωματικῶς μὴ παρόντα; ἀλλὰ γράφομεν, οὐ καθὼς
περιγράφεται, ἀλλὰ καθὼς γράφεται· πῶς σωμα-
τικῶς, ἵν' ἐκδηλότερον φανῇ τὸ τῶν φωνῶν σημει-
νόμενον. Οὕτως καὶ αἱ εἰκόνες, οὐ καθὼς περιγραφτός,
ἀλλὰ καθὼς γραπτός, γνωρίζουσι πᾶσιν αὐτόν. Καὶ
γε καὶ ἡμεῖς εἰκονίζομεν, οὐχ ἡ Λόγος καὶ Θεὸς
(ἀόρατος γὰρ καὶ ἀναφῆς καὶ ἀσχημάτιστος, ἅπαγε·
παρρησιόνης γὰρ τοῦτό γε, καὶ τῆς ἀπασῶν ἐσχά-
της ἀπονοίας ἀνάμεστος), ἀλλ' ἡ ἄνθρωπος κατὰ
πάντα πεφανέρωται. Οὐχ ὥσπερ τῷ Ἀδραμ ὥφθη
καὶ τοῖς προφήταις ἐν εἰδῇ ἀνθρώπου, ἀλλ', ὅτι Ὁ
Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.
Καὶ, «Ὁ Λόγος παχύνεται, ὅ ἐστι, τὴν καὶ
ἡμᾶς σάρκα πεφόρεκε· καὶ, «Ὁ ἀναρχὸς ἀρχεται»

turus erat mysterium, nunc jam communis et uni-
versalis resurrectionis praeludia ostendit. Fetentem
quatruiduanum ex abditiis obscurisque inferni locis
vivam revocat; et viventibus eum, qui in putredine
jam resolutus abibat, adnumerat; vim ejus
mortuos vivificandi miraculo hoc evidenter mon-
strante. Sed enim dum hic esset, jam non Caphar-
naumi aliove in loco, eodem tempore corporaliter
viselatur. Prorsus dum in hoc loco esset, alibi in-
terim non erat. Eum igitur qui in caelos conscen-
dit, haud scio an quisquam dicet corporaliter adhuc
inter homines versari. Quamquam alio modo nobis-
cum ceu fidelibus ac familiaribus perpetuo est,
secundum promissionem; nisi forte in hoc etiam
stomachari volent hi a fide nostra alieni. Et ne
multa persequendo longius sermonem protraham; si
Christus corporatus erat, utique in loco erat et
circumscriptus. Nam locus terminus est continentis,
quatenus continet, et terminis continetur, secun-
dum eas quibus praefinitur relationes.

19. Patet igitur, Christum quoque vere et non
apparenter corpus nostrum gestantem, aliquo in
loco existentem, non fuisse ubique corporaliter:
quibus ex omnibus constat eum fuisse circum-
scriptum. Quod si nolint confiteri, alium modum
narrabunt, infelici Docetarum errore furialiter
abrepti, phantasia tantum contigisse Domini incar-
nationem et crucifixionem somniantes. Nam Chri-
stum haud fuisse crucifixum imaginati sunt; sed
ipsum quidem in monte sedentem Judaeos deri-
sisse, ceu qui Simonem (Cyrenaeum) crucifigentes,
putarent Christum crucifixisse (97-98). Non igitur
habet Christus a nobis circumscriptionem; nec
quia a nobis imago ejus pingitur sive sculpi-
tur, idcirco is est circumscribitus. Valde itaque nuga-
tur hi stolidi **63** et ignari, omnique intellectu-
cassi, neque furentibus saniores. Non ergo nos,
inquam, Christum circumscribimus: quomodo enim
id fieret, eo corporaliter non praesente? Sed eum
delineamus, non quatenus sit circumscribitus, sed
quatenus natura sua ita comparatus est ut possit
delineari. Sic enim jam vocabulorum sensus clarius
patescet. Ita etiam icones eum, non quatenus cir-
cumscribitum, sed quatenus delineari potest, cunctis
notificant. Nosque adeo illum figuramus, non qua
Verbum est et Deus; hac etenim ratione invisibilis,
intangibilis, et absque forma est (absit hoc, in-
sanum quippe esset, et summa dementia plenum);
sed quatenus homo factus, ubique fuit conspicuus.
Non sicut Abrahamo visus est atque prophetis in
hominis specie, sed quia *Verbum caro factum est*,

(97-98) Animadvertite insigniter impiam Docetarum
sive Phantasiastarum fabulam, haud scio an alibi
memorata. Revera Phantasiastae humanam Christi
naturam negantes, ejus quoque passionem ac necem
consequenter rejiciebant: atque ita ludibundi prope-
modum ac male feriati hanc quoque Cyrenaei sup-
positionem excogitaverunt; nisi forte ipsam a
Manichaeis quasi heredes acceperant. Phantasia-
stas Severus patriarcha Antiochenus libris contra

Julianum Illic. pulsaverat, et cum Manichaeis
conspirare demonstraverat; quos libros nos partim
edidimus *Spicil. Rom. t. X.* Mem fecerat etiam
Theodosius patriarcha Alexandrinus, ejus scripta
in Arabicis codicibus partim novimus. Cumque
hi haeretici Armeniam quoque contaminassent, refo-
tati sunt saeculo octavo a patriarcha Joanne Ozniensi
ea praeclara oratione, quae typis PP. Mechitarista-
rum Venetiis ante hos annos prodiiit.

et habitavit in nobis. Et « Verbum crassescit (99) » A id est nostram carnem gestat. Et « Qui est sine initio, incipit. » Et, « Qui intangibilis est, tangitur : » et quæcunque huiusmodi a Spiritu edocti fuimus et credimus. Quamobrem circumscriptio haud opera nostra est, sed ejus qui condescendere voluit, et humanatione sua tenuitatem nostram sibi induit. Effigies autem a nobis sit, credentibus videlicet, approbantibus, ac diligentibus, collatumque nobis hinc beneficium diserte prædicantibus, denique divino amore Spirituque impulsis, et rerum dispensative pro nobis gestarum memoriam reculentibus.

Perquam itaque stolidum est, verum quidem corpus affirmare, non tamen circumscriptum neque figuræ capax, quale Christi corpus hi stultitia sua confingentes, reapse crassatum Verbum incarnationique pernegant. Jamque his superest, ut impostorem quoque Christum appellent, prout ipsis consentanei Judæi solent, et si quid adhuc iniquius est; quia quod sibi non aderat, tanquam reapse adesset, affirmaverit atque ostentarit. Calumniantur deinceps etiam resurrectionem, et quotquot alia humanationis pro nobis gesta sunt mysteria : cuncta hæc apparenter facta imaginentur. Quid inde vero concluditur? Nempe ut vel isti Verbum non esse incarnatum putare debeant; vel quod est incarnatum, circumscriptum non fuisse: ut priore modo incredulitas ipsorum pateat, posteriore autem deliramentum cum incredulitate conjunctum. Quid enim stultius aut magis belluinum, quam dicere incarnatum quidem Verbum, non tamen esse circumscriptum aut figuræ præditum? At isti ad impii sui dogmatis demonstrationem, hypostaticam unionem prætendunt : **84** sed enim alius omnino propositus ipsis scopus est. Etenim odio archetypi hæc agnuit; ut sublata imagine, simul pereat memoria archetypi. Quippe ipsis gravis revera Christus est in imagine etiam spectatus.

Æquum existimo hoc quoque ab iis sciscitari, qui sacerdotali sunt dignitate exornati: nempe quod si ob unicam hypostasim, incircumscriptam dicitis illam quam Christus assumpsit carnem; in-

καί, « Ὁ ἀναγής ψηλαφᾶται » καὶ ὅσα τοιαῦτα ἡμῖν παρὰ τοῦ Πνεύματος παραδέδοται καὶ πιστεύεται. Ὡστε τὸ μὲν, περιγραφῆσθαι, οὐχ ἡμῶν ἔνεκεν, ἀλλὰ τοῦ συγκατελθόντος, καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν ἡμετέραν πτωχείαν ἐνδύντος, τὸ δὲ εἰκονίζεσθαι, ἐξ ἡμῶν τῶν ταύτῃ πεπιστευκότων, καὶ δεχομένων καὶ ἀσπασσάμενων, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἡμῖν γεγενημένην εὐεργεσίαν καὶ σωτηρίαν διαβρότην κηρυσσόντων, καὶ θεῶν πόθῳ καὶ Πνεύματι ἀγομένων, καὶ εἰς τὴν τῶν οἰκονομηθέντων ὑπὲρ ἡμῶν μνήμην ἐρχομένων.

Ἀπόπληκτον οὖν κομιδῇ ἀληθῶς σῶμα μὲν λέγειν, οὐ περιγραφόμενον δὲ, οὐδὲ εἰκονιζόμενον, οἷον τὸ Χριστοῦ σῶμα πλαστογραφούντες ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀβουλαῖς, ὡς ἂν τὸ πεπαχύνθαι καὶ σεσαρκῶσθαι τὸν Λόγον ἀναιρεθῇ. Εὐχαιρον δὲ αὐτοῖς καὶ πλάνον ἀποκαλεῖν, κατὰ τοὺς ὁμῶφρονας αὐτῶν Ἰουδαίους, καὶ εἴ τι τούτου ἀνοσιώτερον, ὅτι ὅπερ οὐχ ὑπῆρχεν αὐτῷ, ὡς ὑπάρχον παρεδείκνυ καὶ μετέδιδου. Συκοφαντεῖτωσαν λοιπὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τῆς οἰκονομίας ὑπὲρ ἡμῶν ἐξεργάσθη μυστήρια, πάντα ἐν δοκίμῃ πεπράχθαι φαντασιούμενοι. Ἐκ δὲ τούτων τί συμβαίνει; Ὅτι ἔδει αὐτοὺς [μὴ] σεσαρκῶσθαι τὸν Λόγον δοξάζειν, ἢ σαρκωθέντα μὴ περιγεγράφθαι· ἵνα ἐν ἐκείνῳ τὰ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν δεικνύηται, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ τὰ τῆς ἀνοίας μετὰ τῆς ἀπιστίας. Τί γὰρ ἀνοσιώτερον ἢ κτηνοπρεπέστερον τοῦ λέγειν, σεσαρκῶσθαι μὲν τὸν Λόγον, μὴ περιγεγράφθαι δὲ ἢ εἰκονίζεσθαι; Αὐτοὶ δὲ πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν προχειρίζονται· πρὸς ἑτέρον δὲ τὸ πᾶν τοῦ σκοπομένου αὐτοῖς ἀφορᾷ. Μίσει γὰρ τῷ εἰς τὸ ἀρχέτυπον τὰ τοιαῦτα δρῶσιν· ὡς ἂν ἀναιρουμένης τῆς εἰκόνης, συναπόλοιτο κακέινου ἢ μνήμῃ· ἐπειδὴ τῷ ὄντι βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος.

Δίκαιον δὲ, ὡς εἶμαι, κακέينو ἂν ἔρεσθαι τοὺς τὸ ἱερατικὸν κατεσχηματισμένους ἀξίωμα, ὅτι εἰ διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν ἀπερίγραπτον φασὶν εἶναι προσέλαβεν ὁ Χριστὸς σάρκα, τὸ δὲ ἀπερίγραπτον, ὡς

(99) Sunt hæc et sequentia Greg. Nazianzeni verba in oratione 58, 2, quæ est de Natali Domini: « Ὁ Λόγος παχύνεται, ὁ ἀόρατος ὁράται, ὁ ἀναγής ψηλαφᾶται, ὁ ἀναρχος ἀρχεται (sic bene apud Nicephorum ἀναρχος, sed deterius in editione Nazianzeni ἀρχνος, quod vocabulum non satis opponitur vocabulo ἀρχεται)· ὁ ὕψος τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀνθρώπου γίνεται· Verbum crassescit, invisibilis ceruitur, intangibilis tangitur, qui est sine initio incipit, Filius Dei fit hominis filius. Hinc etiam in Ecclesiæ Armeniæ hymnario inedito, hymn. de SS. Patribus Nicænis legitur: Verbum condensatur in carnem, quæ ipsa Nazianzeni dictio est nuper recitata. Ceteroqui Nerses Claiensis, Armeniorum patriarcha, in epistolis, quarum nos excerpta dedimus Script. vet. t. VI, ait p. 425: Verbum crassatum est; non tamen per mutationem, sed per unionem. Quam doctrinam Armeniis tradiderat etiam Proclus Constantinopolitanus in epistola ad

ipsos scripta, ubi ait verba Joannis ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο (Verbum caro factum est) significare τὸ ἀδιαίρετον τῆς ἀκρᾶς ἐνώσεως, inseparabilem unitamque unionem. Atque ita refutabatur Orientalium nonnullorum crassus error, qui ut narrat Nerses loc. cit. p. 420, pessime aiebant Verbi divinam essentiam concretam in sinu Virginis fuisse, instar aquæ cum gelu astringitur, non autem humanam naturam fuisse assumptam. Sed adversus hos etiam Athanasius in sermone majori de fide: Οὐκ εἰς σάρκα ἀναλυθεῖς, ἀλλὰ σάρκα φορέσας· Verbum haud in carnem resolutum, sed carnem gestans. Tum Cyrillus in fragmentis, quæ nos edidimus, prosphonetici αἱ Alexandrinos: Οὐ κεκραμένος, οὐκ ἀσσεσαρκωμένος· Verbum non concretum neque in carnem conversum. Denique noster Leo in epistola ad conc. Ephes. cap. 2: Nec Verbum aut in carnem aut in animam aliqua sui parte conversum est.

πάντες οἷς τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς ἑρρώται συμ-
φωνοῦσι, καὶ ἀόρατόν ἐστι· τὸ δὲ ἀόρατον, καὶ ἀνα-
φές καὶ ἀπερίληπτον, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ἀσώματος·
τί δὴ ποτέ ἐστιν ὁπερ ἐπὶ τῶν τελετῶν τῶν παρ' ἡμῖν
μυστηρίων ἱερουργεῖτε, οἱ ποσὶν ἀνίπτοις, ὃ δὴ
λέγεται, τοῖς ἱεροῖς ἐπιβαίνοντες; Εἰ γὰρ οὐχ ἄπτον,
πῶς σφαγιάζεται; καὶ τί θύεται; ὃ γὰρ μὴ ἐστιν
ὁρατὸν, οὐδὲ πέφυκε θύεσθαι, οὐδὲ σφαγιάζεσθαι.
Καὶ τίνος ἄπτεσθε ἀναφοῦς, καὶ ὁποίου σώματος;
Ποῦ δὲ χωρήσει ὑμῖν τὸ μετὰ χειρὸς φερόμενον, καὶ
χειλέων εἴσω κατακλειόμενον καὶ περιγραφόμενον·
ὃ καὶ ὁδοῦσι λεπτύνεται, καὶ ἐδεστὸν γίνεται, εἰ γε
ἄψαυστον ὃν οὐδὲ τέθυται; οὐ γὰρ τὸν Λόγον αὐτὸν
καθ' αὐτὸν ἐδεστὸν εἶναι εἰποιτε.

edule est? Res profecto intangibilis non immolatur: nam certe Verbum, qua Verbum est, haud edule

dicetis.
Πῶς δὲ καὶ τὸν θάνατον Χριστοῦ καταγγέλλετε, ἢ
τὴν ἀνάστασιν ὁμολογεῖτε, καὶ τὰ παραδεδομένα
τοῖς μύσταις τοῦ λόγου κατὰ τὴν ἱερὰν ἐκείνην
νύκτα, καθ' ἣν κεκοινωνήκεν αὐτοῖς τῶν τοιούτων
μυστηρίων; Ἐξ ὧν δεικνυσθε ὡς παράφρονες, λέ-
γοντες ὅτι οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἀληθῶς ἑαυτὸν τέθυκε,
σώματος περιγραπτοῦ μὴ ὑπάρχοντος· οὐκοῦν ἐκυ-
τοῦς πλανῶντες παραλογίζεσθε, θύειν ὑπολαμβάνον-
τες; ἃ μὴ λέγετε θύεσθαι. Πῶς γὰρ ἂν τυθεῖται τὸ
ἀπερίγραπτον, καὶ ἄπτον ἔσται ἢ ἐδεσθῆσεται; Ἐξ
οὗ δὴλον ὅτι καὶ τὰ ἐπὶ τῶν μυστηρίων τούτων ἐν
τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις παραδεδομένα, καὶ τᾶλλα
πάντα διαγράφετε καὶ ἀθετεῖτε, οἱ εἰς τὸ σῶμα
Χριστοῦ ἀνέβην προσκόπτοντες· εἰ γε οὐδὲ σῶμα
κυρίως, ἀλλ' εἰκόνα σώματος κατὰ τὸν διδάσκαλον
ὑμῶν δογματίζετε. Διὸ κατὰ τὸν τῆς εἰκόνης λόγον
ὃν αὐτοὶ εἰσηγήσασθε, ἐξ ἀνάγκης ἢ συγκαταθέ-
σ'αι τὸν Λόγον ὁμολογήσετε διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν,
ἢ διὰ τὸ ἀπερίγραπτον εἶναι, κεχωρίσθαι τοῦ σώμα-
τος, καὶ οὐδὲν πλέον ἄρτου κοινοῦ καὶ οἴνου ἱερουργή-
σετε ἢ μεταλήψεσθε· σωτηρίας δὲ ἢ ἁγιασμοῦ
μετέχειν, οὐδὲ ὑπονοεῖν ἄξιον· ὃ δὲ πιστὸς οὐκ ἀπο-
πλανᾷται· Πιστεύει γὰρ ὅτι σῶμα Χριστοῦ ἐστὶ
τὸ παρὰ τοῖς ἀέλοις ἱερουργούμενον· καὶ ἐν χειρὶ
συνέχων περιγεγραμμένον οἶδεν, ἐδοξῶς τε ἀγιά-
ζεται, καὶ ἁμαρτιῶν καθαίρεται, καὶ βασιλείας οὐ-
ρανῶν ἐπιτεύξεσθαι διὰ τούτων ἀσφαλῆ τὴν ἐλπίδα
κέκτηται.

¹¹ Luc. 1, 2.

(1) Nempe hoc notissimum proverbium est.

(2) *De missæ sacrificio* p. 69, adn. 2.

(3) Sensus dictionis est, quod illi indigni haud credebant mysterio Eucharistico, adeoque nec rite, sive ex authentica ac necessaria liturgiæ formula, consecravisse videntur. Et vide simul novum de

A circumscriptum autem, ut omnes quibus sani sunt animæ sensus concedunt, invisibile simul est; quod vero invisibile, intangibile quoque est et incomprehensibile, atque, ut uno verbo dicam, incorporeum; quid, oro, vos in nostrorum mysteriorum liturgia sacrificatis, vos, inquam, qui illotis pedibus (1), ut proverbium est, ad sacra acceditis? Nam si illud corpus non est tangibile, quomodo immolatur? quidve demum sacrificatur? res enim invisibilis neque sacrificari neque immolari potest (2). Quodnam, quaeso, intangibile quodve demum corpus vos tangitis? Quonam vobis abibit, quod præ manibus habetis, quod intra labia concluditis et circumscribitis, quod dentibus comminuitur, quod

B Quomodo item Christi quoque mortem annuntiat, aut resurrectionem confitemini, et tradita sermonis ministris ¹² in sacra illa nocte, qua illos horum mysteriorum fecit participes? Quamobrem insanire vos constat, dicentes ne Christum quidem semet vere immolasse, cum corpus non sit circumscriptum. Ergo vosmet ipsos errore decipitis, sacrificare existimantes, quæ reapse sacrificari negatis. Nam quomodo sacrificetur incircumscriptum, vel idem tangibile erit, aut manducabitur? Ex quibus apparet, vos illa etiam quæ de his mysteriis in sacris Evangeliiis sunt tradita, cum reliquiis omnibus delere atque abolere, qui circa Christi corpus omnino erratis, quoniam haud vere corpus esse, sed corporis imaginem, juxta vestrum magistrum, dogmatizatis. Itaque secundum illam imaginis rationem quam docetis, necessario vos aut simul cum corpore immolari Verbum, propter unicam hypostasim, confitebimini; aut quia Verbum incircumscriptum est, id esse a corpore separatum: et jam nihil ultra communem panem ac vinum immolabitis aut participabitis. Denique salutem aut sanctificationem vos istinc participare, id ne cogitare quidem licet. Homo contra fidelis non errat; *credit enim corpus esse Christi, quod apud dignos* (3) *sacrificatur, et quando manibus tenet, scit esse circumscriptum, et comedens sanctificatur, peccatisque mundatur, et cælorum regno propter hæc se potiturum tuto confidit* (4).

D Christi corpore in sancta Eucharistia præsentē testimonium.

(4) Respicit ad Christi verba Joan. vi, 55: *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.*

ANTIPPHEΣΙΣ ΤΡΙΤΗ.

ANTIRRHETICUS TERTIUS.

85 Sed enim incredulitatis defensores, qui rerum A etiam cunctis perspicuarum et pervulgatarum accuratas demonstrationes requirunt, qui negotium impietatis suæ faciunt, rectorum Ecclesiæ dogmatum subversionem; atque ita ceu eloquentium validorumque dogmatistarum gloriam apud eos, quos decipiunt, venantes, statim ac ab ipsa veritate coarguuntur atque premuntur, ad inordinatas disceptationes et intempestiva argumenta vertuntur, profanasque vocabulorum novitates concinnant, stultasque et ineptas hostili adversus Christum lingua quæstiones commovent, circa fidem a se abiectam naufragantes ¹⁴, nihil scientes sed languentes, ut sacræ Litteræ ahunt ¹⁵, circa quæstiones et pugnæ verborum. Quamobrem nobis se addubitan- B tes exhibent; atque unde nobis imaginum ratio capta fuerit interrogant, et unde ipsarum veneratio tradita? sperantes scilicet nobis ad incitas redactis fiduciam defuturam.

1. Age, vero, huiusmodi quæstioni, consentaneo nos quoque sermone respondemus. Undenam vobis evangelicorum librorum inventio, et illa quam his adhibetis veneratio demonstrata fuit, itemque crux et quæcunque alia in Christianorum Ecclesia obsequio cultuque gaudent? Quæ cum audiunt, exasperantur plurimum, et cum ira definiunt non esse de his sciscitandum, metuentes scilicet ne in eandem nobiscum controversiam incidant. Deinde quasi aliunde non possint evadere (nam quid aliud dicere queant?) ad traditionem confugiunt; prout homines solent carcere emissi qui ad spatiosa et libera loca decurrunt, atque Ecclesiam jam inde a primordiis suscepisse scriptam in illis libris ac manifestatam gratiam, respondent. Porro si quis istorum incredulitatem atque insipientiam spectet, sane dicet opus esse ipsis scriptura alia, aliaque utcumque demonstratione, quæ consignatam Evangelii veritatem attestetur atque confirmet: rursusque huic secundæ scripturæ opus esse alia, atque ita in infinitum procedere.

Sed hoc sane ipsorum ineptiis concedamus. Traditionem prætendunt, quam in rebus sibi jucundis vim habere volunt, in molestis autem repudiare arant. Atqui in cunctis idem subjectum est, par temporis cursus, auctoritas eadem. Sed quid quispiam dicat hominibus, qui neque factis neque verbis credunt, nec quid loquantur vel quid audiant

Ἄλλ' οἱ τῆς ἀπιστίας προαπιστάται, καὶ τῶν παρὰ πᾶσι κατεληγμένων καὶ δεδημοσιευμένων ἀκριβεῖς ἀπαιτοῦντες τὰς ἀποδείξεις. ἐπειδὴ μελέτην τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ποιοῦνται, τὰ ὁρθὰ τῆς Ἐκκλησίας παρευθύνειν δόγματα, τὴν ἐκ τοῦ δόξαι δεινούς τινας καὶ δορυμῆς εἶναι δογματιστὰς παρὰ τῶν ἐξαπατωμένων δόξαν θηρώμενοι, ὅταν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐλέγχωνται καὶ πιέζωνται, πρὸς ἐρεῦνας ἀτάκτους καὶ ἀποδείξεις ἀκαίρους περιτρέπονται, βεβήλους τε κενοφρονίας συντιθέσιν, καὶ πρὸς ζητήσεις μωρὰς καὶ ἀπειθεύτους τὴν Χριστομάχον γλῶσσαν προΐενται, περὶ τὴν πίστιν ἀπωσμένην αὐτοῖς ναυαγήσαντες, μηδὲν ἐπιστάμενοι, νοσοῦντες δὲ, κατὰ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, περιζητήσεις [περὶ ζητήσεις] καὶ λογομαχίας. Ἐξ ὧν διαποροῦσιν ἡμῖν, Πόθεν ὑμῖν ἀνιστορεῖσθαι τὰς εἰκόνας παρείληπται, καὶ ἡ τοῦτων προσκύνῃσι παραδίδεται; ἐλπιδι τοῦ, πρὸς τὸ ἀμήχανον ἐντεῦθεν περιωσμένων ἡμῶν, τὴν παρέρχουσαν περιαιρήσιν.

α'. Ἐξ οὗν τῆς ἐπαπορήσεως τοῦ λόγου τὸ ἀχόλουθον ἡμῖν ἐνδιδόντος ἀνθυποφέρομεν. Πόθεν ὑμῖν τῶν εὐαγγελικῶν βιβλίων ἡ ἐφεύρεσις, καὶ ἡ περὶ ταύτας ἦν ποιείσθαι προσκύνῃσι παραδίδειται, ὅτε σταυρὸς, καὶ τᾶλλα ὅποσα ἐν τῇ τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησίᾳ τὸ σέβας καὶ τὴν προσκύνῃσιν ἀποφέρεται; Ἐφ' οἷς ὡς πλείστα τραχυνόμενοι τε καὶ χαλεπαίνοντες νομοθετοῦσιν, ὡς οὐκ ἐξ ἑνὸς τούτων πυνθάνεσθαι ἐνεκεν, μὴ τοῖς αὐτοῖς ἡμῖν περιπέσοιεν λόγοις εὐλαθεύμενοι. Εἶτα ὡς οὐκ ἐνὸν αὐτοῖς ἐτέρωτι πρὶ προΐέναι, (τί γὰρ ἂν καὶ εἴποιεν ἕτερον;) ἐπὶ τὴν παράδοσιν αὐτομολοῦσι· καθάπερ οἱ τῶν δεσμῶν ἀφιέμενοι, ἐπὶ τὸ ἀνεμείνον ἐπείγονται καὶ ἐλεύθερον, καὶ τὸ ἀπ' ἀρχῆς δεδέχθαι τὴν Ἐκκλησίαν τὴν γεγραμμένην ἐν αὐτοῖς καὶ δηλουμένην χάριν, προτίζονται. Εἶπεν ἂν τις πρὸς τὸ ἀπίστον καὶ ἀσύνητον αὐτῶν ἰδὼν, ὡς ἄλλης αὐτοῖς δεήσει συγγραφῆς, ἢ ὁπωσοῦν ἐτέρας ἀποδείξεως, τὸ ἐν ἐκείνοις ἀληθὲς προσμαρτυρούσης καὶ βεβαιούσης, καὶ ταύτῃ ἐτέρας, καὶ λέναι ἐπὶ τὸ ἀπειρον.

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ταῖς ἐκείνων ἀδελτηρίαις παρήγομεν. Παράδοσιν προχειρίζονται, ἦν ἐφ' οἷς μὲν ἤδονται κρατύνειν ἐθέλουσιν, ἐφ' οἷς δὲ ἀχθόνται, ἀπαγορεύειν σπουδάζουσι. Καίτοι ἐν ᾧ πᾶσιν ἡ ὑπόθεσις ἡ αὐτὴ, καὶ ὁ χρόνος σύνδρομος, καὶ τὸ γέρας ὁμότιμον. Ἀλλὰ τί ἂν τις εἴποι πρὸς ἀνθρώπους, μήτε ἔργῳ μήτε λόγῳ πεποιημένους, μήτε ἀ λέγουσι,

¹⁴ 1 Tim. i, 19. ¹⁵ 1 Tim. vi, 4.

μήτε ἀ ἀκούουσι συνέντας, τῆς δὲ ἐαυτῶν ἀπεργνω-
κότας σωτηρίας; Ὅμως δ' οὖν ὁ τῆς ἀληθείας παρ-
ρησιασάται λόγος. Πρῶτον δὲ ἐκεῖνο εἰπεῖν ἄξιον,
ὅτι μάλιστα ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λεγομένοις τε καὶ
ἀκουομένοις, μετ' εὐλαβείας τῆς προσήκουσας προσ-
ιέναι χρῆ, φόβῳ θείῳ κατηρτισμένους· εἴτα πίστιν
ἐν τοῦτοις ἡγεῖσθαι, καὶ πίστιν τιμᾶσθαι, καὶ ταῖς
ψυχαῖς προενιδρύσθαι, καὶ ἐν εὐθύτητι καρδίας τοὺς
περὶ τηλικούτων λόγους ὑποδέχεσθαι, κενῶν δὲ καὶ
ματαίων ἐρωτήσεων ἀπέχεσθαι, τοὺς τε γραῶδεις
μύθους καὶ τὰς βεβήλους κενοφωνίας εἰς τὸ παντελὲς
ἀποτρέπεσθαι, οὐ προσέχειν δὲ γενεαλογίαις ἀπε-
ράντοις, καθὰ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν δεδίδαχεν, αἱ ζη-
τήσεις παρέχουσι μᾶλλον, ἢ οἰκονομίαν Θεοῦ τὴν
ἐν πίστει, μηδὲ ζητεῖν τὴν διὰ τῶν σημείων καὶ
παραδόξων ἔργων πίστωσιν καὶ ἀποδείξιν, ἢ γοῦν
ἀμφίβολον τὴν γνώμην ἔχειν περὶ τὰ καίρια. Ἰου-
δαϊκὸν τοῦτο τὸ ἐπιχειρήμα, ἀπίστων ἐστὶ τὸ κα-
κούργημα. Τίσιν ἔφη ὁ Κύριος, Ὁ γενεὰ ἀπιστος,
σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ,
ἀλλ' ἡ τὸ σημεῖον Ἰωῆ τοῦ προφήτου; οὐχὶ
τοῖς ἀπειθεῦσιν Ἰουδαίοις, καὶ αἰεὶ τῷ ἁγίῳ διαμα-
χομένοις Πνεύματι; Μηδ' αὖ πρὸς περιέργους καὶ
ἀπαιδεύτους ἐρεῦνας ἀτάχεσθαι, αἱ λοῖμαχίας καὶ
λέσχην γενῶσι μᾶλλον, ἢ λόγον εὐχρηστον καὶ ὠφέ-
λιμον· μήτε μὴν πρὸς ἀποδεικτικὰς ἀνάγκας λογι-
καῖς μεθόδοις προαγομένους διὰ τῶν ἐντέχνων καὶ
σεσφισμένων λόγων, ἐπὶ τὰς τοῦτων καταφεύγειν
πιθανότητας, βιαίως πρὸς συγκατάθεσιν τοὺς ἀκρω-
μένους ἐπαγομένους· Ἑλληνικὸν τοῦτο καὶ ἀπίστων
παντάσας τὸ ἐφεύρεμα. Καὶ γὰρ ὥσπερ Ἰουδαῖοι
σημεῖον αἰτοῦσιν, οὕτω καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζη-
τοῦσιν.

β'. Ἄλλ' ἡμῖν γε, οἷς πίστις τὸ τιμώμενον, πίστις
ἀρχὴ καὶ ὑποβάθρα τῆς σωτηρίας ἡμῶν τιθέσθω.
ὅθεν ἐπὶ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ τέλος τῶν ἐλπιζομένων
ἐπειγόμεθα. Ἐπεὶ δὲ ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, πιστεύσαι
δεῖ πρῶτον τὴν προτερχόμενον ὅτι ἔστι Θεός, καὶ
τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδόσης γίνεσθαι· πι-
στεύσαι, οὐ ζυγομαχεῖσθαι, ἀλλὰ πιστεῖν προσιέναι,
τὸν τῆς εὐπειθείας μισθὸν ἀπεκδεχόμενον. Πίστις
γάρ ἐστιν ἀπλή λογισμῶν καὶ ἀπερίεργος συγκατά-
θεσις· διὸ πίστει πρόσκειμεν τῇ χάριτι, τῇ ἐκ τοῦ
θείου Πνεύματος ἐπιτιμολογούμενῃ ταῖς τῶν πι-
στῶν ψυχαῖς· πάσης ἀπιστίας ἐλευθέραν τὴν γνώ-
μην κατεκτημένοι, καὶ ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ ἀπλῶς
καὶ ἀδασανίστως τὰ τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ παρα-
δοθέντα ὡς ἐκ θείας ἐπιλάμποντα χάριτος δεχό-
μεθα, πάσης τῆς ἐξ ἀμφιβολίας κηλίδος καὶ ῥύπου
καθαρεύοντες. Νόσημα γὰρ ψυχῆς κακῶν κακιστον
ἀπιστία, καὶ ἀσυνεσίας ἀρχὴ καὶ ἀπωλείας παραί-
των. Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, φησὶν, οὐδὲ μὴ
συνῆτε. Ἡ τε γὰρ ἀπειθεῖα πρὸς ὅτιον οὐ συγ-

A sciunt, et de sua salute desperant? Nihilominus
veritatis sermo fiducia non caret. Primo itaque
monere dignum est, nempe ad ea maxime quæ de
Deo dicuntur et audiuntur, debita cum reverentia
esse accedendum, divinoque timore instructos.
Deinde oportere in his uti duce fide, honorem
fidei habere, eamque animis inserere, et cum
rectitudine cordis doctrinam circa has res excipere,
futilibus ineptisque quæstionibus abstinere, aniles
fabulas profanaque et vana vocabula omnino repu-
diare, neque genealogiis interminatis attendere,
prout sacræ Litteræ docent¹⁶, quæ quæstiones
præstant magis, quam Dei œconomiam (5) quæ est
in fide: neque item **86** postulare ut per miracula
et prodigiosa opera confirmatio fiat ac demonstra-
tio: vel denique minimè habere mutantem circa
res principales sententiam. Judaicum hoc argumen-
tum est, et incredulorum malitia. Quibusnam dicit
Dominus: *O generatio incredula! signum quærit, et
signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ propheta*¹⁷?
nonne contumacibus Judæis et sancto semper
resistentes Spiritui? Neque item curiosis et indice-
tis inquisitionibus oportet nos abripi, quæ verbo-
rum contentiones et garrulitatem potius generant
quam proficuum utilemque doctrinam: neque dia-
lecticis methodis ad demonstrativas conclusiones
pergendo per artificiosos captiososque sermones,
ad hoc genus persuasionum confugere, quæ ad
consensum audientes violenter adigunt. Prorsus
hoc ethnicorum est atque infidelium inventum.
Etenim sicut Judæi signum petunt, ita ethnici sa-
pientiam quærent¹⁸.

2. Nobis vero, quibus fides in honore est, fides
ipsa initium ac fundamentum salutis nostræ con-
stituatur, unde ad scopum finemque speratarum
rerum contendimus. Quoniam vero fides ex auditu
est, credere oportet primo accedentem quod Deus
sit, et quod inquirantibus se remunerator sit¹⁹;
credere, inquam, oportet, non resistere, sed cum
fide accedere, et docilitatis fructum percipere. Fides
enim est liber a ratiocinationibus et incuriosus
assensus. Ideo fide ad gratiam accedimus, quæ di-
vino afflante Spiritu in animabus fidelium gignitur:
cum liberam omni incredulitate mentem gerimus,
et in simplicitate cordis sincere ac sine ulla inqui-
sitione traditas catholicæ Ecclesiæ doctrinas tan-
quam divina fulgentes gratia suscipimus omnem
dubitationis nævum maculamque abstergentes.
Morbus enim omnium pessimus incredulitas, insi-
pientiæ initium, et perditionis causa. Si enim *non
credideritis*, inquit Scriptura²⁰, *ne intelligetis* qui-
dem. Etenim incredulitas nullam patitur veræ reli-

¹⁶ I Tim. i, 4. ¹⁷ Matth. xvi, 4. ¹⁸ I Cor. i, 22.

¹⁹ Hebr. xi, 6. ²⁰ Isa. vii, 9.

(5) Græcus Nicephori codex reapse habet non οἰκοδομίαν vel οἰκοδομίαν, sed οἰκονομίαν, ut alii
nulli codices nonnullique Patres veteresque trans-
lationes; quauquam et illa prior permultos habet

astipulatores. Vide Rosenmüllerum ad dictum
Pauli locum, qui merito Vulgatam nostram, id
est priorem, præfert.

gionis doctrinam purè excipere: dubitatio autem splendorem veritatis obscurans, ceu nebula quædam soli intercurrentes, non sinit pure intellectum eorum, qui egent, illuminari. Est igitur exploratum, nihil esse firmitus ac tutius quam initium a fide ducere. Quærere autem initii initium, et demonstrationis demonstrationem, quid aliud est quam fidei fidem quærere? qua quidem re nihil insanius est magisve ridiculum. Nunquam enim habebit homo ubi consistat suumque ratiocinium defigat, si quod inventum est, ad aliam cogatur inquisitionem. Itaque postea quam quantum quisque volet exquirendo se attriverit, ad fidem demum ceu ad tutum principium confugiet. Namque incredulis in infinitum stultitia procedet, et nusquam consistent, sed in semetipsis conterentur atque peribunt propter suam infidelitatem et durum cor (6).

3. Deinceps jam dicimus pingendi Christi ac figurandi morem haud a nobis initium cepisse, neque ætate nostra susceptum, neque neotericum esse inventum. Temporis auctoritatem habet pictura, antiquitate commendatur, evangelicæ prædicationi cœtanea est; idcirco venerabilis est ac religiosa. Atque ut brevius asseverantiusque dicam: quia symbola fidei nostræ sunt hæc visibiles imagines, cæque una cum fide jam inde a primordiis constant, simulque creverunt; sequitur ut apostolicum **87** hoc opus sit, et Patrum sigillo confirmatum. Sicut enim illi divinam religionem scripto nobis obtulerunt, ita vicissim a pictura modus quo Servator in terra conversatus est, non minus quam ab evangelica Scriptura, conspicuus manifestusque sit. A quibus idem actum est, quod multi egerunt qui res olim præclare gestas descripserunt, non libris solum commendantes, verum etiam in tabulis exponentes. Huiusmodi effatum quoddam ab uno etiam magistrorum Ecclesiæ audimus, quod nempe res belli fortiter gestas, et historici sæpe et pictores repræsentant, illi quidem oratione exornantes, hi vero in tabulis exprimentes. Quamobrem qui scriptum admittit, is necessario repræsentationem quoque admittet: nam si unum non recipit, ne alterum quidem. Jam quia quidquid est actum, exinaniti Verbi vita gesta fuit, placuitque ei hoc quoque modo divinam œconomiam benevole demonstrare; idcirco hoc etiam descriptionis genere opus fuit, crassiore quidem sed tamen manifestiore, simpliciorum rudiorumque hominum causa; ut ii etiam qui litteras nescirent, quod per litteraturam non poterant, id visui oblatum reciperent, et compendiarium magis atque evidentiorem rerum notitiam haurirent. Quod enim sæpenumero mens a sermonum auditu non percipit, visus veracius excipiens, clarius sibi interpretatur. Sic ejusmodi homines facilius recordantur ea quæ Christus egit

χωρεῖ καθαρῶς τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας παραδέχου-
σθαι· ἥ τε ἀμφιβολία τὴν ἀγλὴν τῆς ἀληθείας ἐπι-
σκιάζουσα, καθάπερ τι νέφος ὑποτρέχον τὸν ἥλιον,
οὐκ ἐφίησιν εἰλικρινῶς τὴν σύνεσιν τῶν θεόντων
αὐγάζεσθαι. Δῆλον οὖν ὡς οὐδὲν τῆς διὰ πίστεως
ἀρχῆς βεβαιότερον ἢ ἀσφαλέςτερον. Τὸ δὲ ζητεῖν
ἀρχῆς ἀρχὴν, καὶ ἀπὸδείξιν ἀποδείξεως, τί ἕτερον
ἐστὶν ἢ πίστιν ἐπιζητεῖν πίστει; τούτου δὲ τί
ἀνοητότερον ἢ καταγελαστότερον; Οὐ γὰρ ἔξει ποτὲ
οὗ στήσεται καὶ ἀπερείσει τὸν λογισμὸν, ἀλλ' τοῦ
ἐφευρισχομένου ἐφ' ἑτέραν ζήτησιν ἐπαιγομένου·
ὥστε ὅσα ἂν κάμοι τις ζητῶν, ἐπὶ τὴν πίστιν ὡς
εἰς ἀρχὴν ἀσφαλῆ καταφεύζεται. Τοῖς γὰρ ἀπίστοις
εἰς ἀπέραντον ἤξει τὸ μάταιον, καὶ οὐδαμοῦ στή-
σονται, ἀλλ' εἰς ἑαυτοὺς συντριβήσονται καὶ ἀπο-
λοῦνται, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληρο-
καρδίαν.

γ'. Ἐξῆς δὲ ταῦτα λέγομεν, ὅτι τὸ γράψιν ἦτοι
εἰκονίζει τὸν Χριστὸν, οὐκ ἐξ ἡμῶν τὴν ἀρχὴν εἰλη-
φεν, οὐδὲ ἐν τῇ καὶ ἡμᾶς ἤρκαται γενεᾷ, οὐδὲ νεαρὸν
τὸ ἐφεύρημα· χρόνῳ τετίμηται ἡ γραφή, ἀρχαιότητι
διαπρέπει, ἡλικιωτὶς ἐστὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγμα-
τος· διὸ καὶ αἰδέσμιος καὶ σεβασμῆα. Καὶ ἵνα συν-
τομώτερον καὶ βεβαιότερον εἴπω, ἐπειδὴ σύμβολα
τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀμωμήτου τὰ ἱερὰ ταῦτα
θεάματα, πάσαι τῇ πίστει καὶ ἐξ ἀρχῆς συνυφέστηκε
καὶ συνήχμασεν· ἀποστόλων ἐστὶ τὸ ἐγγείρημα,
Πατέρων τὸ ἐπισφράγισμα. Ὡς γὰρ αὐτοὶ τὸν τῆς
θεοσεβείας ἡμῖν εἰσηγήσαντο λόγον, οὕτω καὶ ἐν τῷ
μέρει τούτῳ, τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τῆς
γῆς ἀνεστράφη πολιτευόμενος, καθὰ καὶ διὰ τῆς
εὐαγγελικῆς συγγραφῆς ἐμφανὴ καὶ δῆλα καθίστα-
ται, ταυτὴν τάχα ποιοῦντες, ὅπερ πολλοὶ τῶν πάλαι
τὰς ἀριστείας ἀναγράφοντας ἵποκρίσαντο, οὐ μόνον
ἐν βίβλοις ἀναταξάμενοι, ἥδη δὲ καὶ ἐν πίναξιν ἀν-
ιστορήσαντες. Οἷόν τι καὶ παρὰ τινι τῶν διδασκάλων
τῆς Ἐκκλησίας ἀκούομεν, ὅτι καὶ πολέμων ἀν-
δραγαθήματα καὶ λογογράφου πολλάκις καὶ ζωγρά-
φου διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ
δὲ τοῖς πίναξιν ἐχχαράττοντες. Ὡς τε ὁ τὴν συγ-
γραφὴν δεχόμενος, ἀναγκαίως δέξεται καὶ τὴν ἱστο-
ρίαν· εἰ γὰρ τὸ ἕτερον οὐ δέξεται, οὐδὲ ἕατερον δῆ-
που. Καὶ ἐπειδὴ τὸ πᾶν τῆς τοῦ Λόγου κενώσεως
οἰκονομία ἦν ἡδη πραττόμενον, εὐδόκησε καὶ τούτῳ
δὴ τῷ τρόπῳ φιλανθρωπῶς τὰ τῆς οἰκονομίας ἐπι-
δείξασθαι· διὸ καὶ ἐδίησε ταύτης τῆς παχυτέρας
γραφῆς, σαφεστέρας δὲ ὅμως, τῶν ἀπλουστείων τε
καὶ ἀγροικωτέρων ἕνεκεν· ἵνα καὶ οἱ μὴ εἰδότες
γράμματα, ὅπερ διὰ τοῦ λόγου καθυστερίζονται, διὰ
τῆς ὁφείας ἀντεισπραγόμενον ἔλαιντο, συντομωτέραν
τε καὶ ἐκδηλοτέραν τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῶν
ἀλήθειαν κατανοῶσιν. Ὅπερ γὰρ πολλάκις ὁ νοῦς
οὐχ εἴλε διὰ τῆς τῶν λόγων ἀκοῆς, ἡ ὁφείας ἀπλυνῶς
παρалаβοῦσα, σαφέστερον ἐφηρμήνευσεν. Εἰς ἀνά-
μνησιν λοιπὸν ὧν δι' ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ἔδρασε τε καὶ

(6) Vides pulchram genuinæ Christianorum fidei descriptionem, nostris quoque temporibus maxime idoneam. Legatur autem divi quoque Cyrilli insi-
guis hac super re locus, nobis ab ipso Nicephoro

suppeditatus in Apologetico majore, pag. Gr. 137, quem nos propriam quoque in sedem transtulimus, nempe in explanationem Cyrilli in Epist. ad Rom. pag. Lat. 27, cum aliis.

ἐπαθε ῥιθίως προάγονται, καὶ θάττον ἢ διὰ τῆς τῶν λόγων ὑφηγήσεως, ὅσῳ καὶ ὅσῳ ἀκοῆς θάττον εἰς γῶσιν καὶ πρὸς πίστιν ἐτοιμοτέρα. Οὕτως οὖν κατήχθη ἄχρι καὶ ἡμῶν ἴσον τὸ σέβασμα, τῷ προδιηγουμένῳ μὲν ἀπέριφ χρόνῳ βεβαιούμενον, τῇ δὲ τῶν πιστῶν Χριστιανῶν ἀξιοπιστία καὶ μαρτυρούμενον καὶ παρattόμενον.

Εἴ. Τί δὴ οὖν τὸ λυποῦν ἐστὶ, τῆς μνήμης τοῦ Χριστοῦ συνεχέστερον ἐντεῦθεν προσγινομένης, καὶ τῶν εὐεργεσιῶν καὶ μεγαλουργιῶν τῶν εἰς ἡμᾶς πεπραγμένων ὁμολογουμένων; Ἀλλ' οἱ τῶν κακῶν τέκτονες βροχαίνουσιν ἀνθρώποις τῆς σωτηρίας, οὐχ ἑαυτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν βασιλείαν κατὰ τοὺς Φαρισαίους ἐκείνους σαφῶς ἀποκλείοντες, ὧν καὶ τὸν τρόπον καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐξήκωσαν. Ἀπαντα μὲν οὖν προσκυνητὰ καὶ σεβάσματα, ὅσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ παραδέδοται, ἐν γραμμασί τε καὶ ἀγράφως κείμενα, καὶ ἀγιάζει ψυχὰς καὶ σώματα, καὶ οὐδεμία τοῖς πιστοῖς περὶ ταῦτα ἀμυβολία. Εἰ δέ τις ἰσχυρομυθῶν λεπτότερον περὶ αὐτῶν διεξίτοι, τοιαύδε φήσει· ὡς ἡ μὲν εὐαγγελικὴ συγγραφή λόγῳ παραδέδοται πρὸς τοὺς ἐξ ἀρχῆς αὐτόπταις καὶ ὑπηρέταις τοῦ λόγου, τῶν θείων ἐκείνων καὶ ὑπερφῶν λόγων τε καὶ ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων, ἃ μόνου ἦν καὶ δρᾶσαι καὶ διδάξαι τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, καὶ πρὸς τοῖς πιστοῖς πιστῶς δεχθῆναι, οὐ λόγῳ ψιλῷ καὶ εἰς ἀέρα προχοομένη, καὶ μικρὰ τὴν ἀκοὴν περιηχοῦντι, ὡς παροῦσι δὲ συγγίνεσθαι πράγμασιν, ἐξ οὗ τὸ μακάριον ἀποφύρονται. Ἡ δὲ τῶν ἱεροτυπιῶν τούτων ἱστορία ἐκείθεν μὲν ἤρτηται, καὶ ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς συνυφεστήκασι, πραγμάτων δὲ τῶν αὐτῶν μίμησις οὕσα τυγχάνει, ὅπ' ὅσιν ἄγουσα τῶν πεπραγμένων τὴν δῆλωσιν, καθὰ καὶ ἐν ἑτέροις διεξοδικώτερον ἡμῖν εἴρηται, καὶ τὸ ἀπαράγραπτον τῆς γραφῆς σαφῶς περίσσειαν.

Εἴ. Ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι αὐτοὶ εἰκόνες εἰσὶ τῶν πραγμάτων, καὶ ἔπονται αὐτοῖς ὡς αἰτίαι. Καὶ πρῶτος μὲν τὴν ἀκοὴν εἰσδύονται· πρότερον γὰρ τὰ ἀπλήρηματα τῶν λεγομένων τοῖς ἐνηχοῦμένοις προσπίπτουσι· δευτέρως δὲ δι' ἀναλογισμοῦ ἐπὶ τὴν τῶν δηλουμένων πραγμάτων κατανόησιν ὁ ἡκουτισμένος ἔρχεται. Ἡ δὲ πρῶτως καὶ ἀμέσως ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα, ὡς παρόντα ἤδη, τὸν νοῦν τῶν ἐνορώντων προσάγει, καὶ ἐκ πρώτης θεᾶς καὶ ἐντεύξεως τρανήν καὶ ἀπεξεσμένην τὴν γνῶσιν τούτων παρέχειται. Καὶ ἵνα Πατρικῇ φωνῇ προσχρήσωμαι, « Ἀπερ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας ὑπέγραψε, ταῦτα γραφῇ σιωπῶσα διὰ μίμησιν δεικνύσι. » Καθόσον οὖν ἔργον λόγου διενήνοχε, κατὰ τοσοῦτον ἡ τοῦ ἔργου μίμησις καὶ ὁμοιωσις τῆς τῶν λόγων ἀπληχῆσεως πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων διόψει ἐμφάνειαν. Ὡστε ἐμφαντικώτερος τοὺς λόγους καὶ σαφεστέρος πολλάκις διὰ

passusque est; et quidem celerius quam sermone narrante sit, quanto visus auditu celerior est ad comprehendendam notitiam, et præbendæ fidei paratior. Sic igitur ad nos quoque pervenit æqualiter hæc veneratio, immensi temporis lapsu stabilita, et a fidelium Christianorum justa credulitate testimonium proximique sortita.

4. Cur ergo his molestum est, quod sæpius Christi memoria hinc refricetur, quodque beneficia ac magnalia ab eo erga nos patrata affirmantur? Verum hi malorum artifices, salutem hominibus invident; nec sibi tantum, verum etiam cæteris, more illorum Pharisæorum regnum manifeste præcludentes, quorum mores atque superbiam æmulantur. Cuncta igitur venerationis religionisque instrumenta, quotquot in Ecclesia Dei traditione tenentur, sive picta sive secus, et animas nostras ac corpora sanctificant; et nulla est fidelibus circa hæc dubitatio. Quod si quis subtilius minutiusque de his disserere velit, ita eloquatur. Nempe evangelica scriptura oretenus tradita fuit iis qui ab initio viderunt et ministri fuere sermonis, verborum, inquam, divinorum, ac supernaturalium illorum operum atque prodigiorum, quæ solum facere poterat et docere humanatum Verbum; quæ fideles fideliter excipere, non ex nudo sermone et in aerem effuso, brevique circumsonante, potuerunt; sed etiam coram rebus gestis interesse, ex quo beati prædicantur¹¹. Jam vero sacrarum harum historia imaginum illinc pendet, et ex uno eodemque principio utraque res consurgit: ars autem, factorum ipsorum imitatio est, oculis exhibens gestarum rerum repræsentationem; sicut etiam alibi a nobis prolixius dictum fuit; et quod pictura inculpabilis sit, demonstratum.

5. Imo (7) et ipsi sermones imagines rerum sunt, easque tanquam causas subsequuntur. Et primo quidem auditum subeunt. Namque antea scilicet verborum, **88** in eos qui illis pulsantur incurrunt; postea per ratiocinium ad rerum significatarum intelligentiam is qui audit devenit. At pictura statim sine ullo intermedio ad res ipsas, ut jam præsentem, mentem spectantium admovent, et primo intuitu occursuque perspicuam perfectamque rerum cognitionem præbet. Atque ut Patris cuiusdam dictione utar « quæ historica oratio narrat, ea silenter pictura imitando ostendit. » Quanto itaque opus oratione præstantius est, tanto operis imitatio et similitudo, orationis sonitus, quod attinet ad rerum demonstrationem, præstabit. Quare manifestior oratio atque evidentior sæpe per has picturas evadit. Multoties enim ex sermone dubia

¹¹ Matth. xiii, 16.

(7) Abhinc per versus septemdecim usque ad verba quæ fiebat litteris, Latine fragmentum dedit Turrianus apud Canisium, tom. cit. p. 17; quem fere, immutatis tamen sæpe verbis, sequor, præterquam

in extrema periodo, in qua Turrianus legens mendose συμβόλων pro συλλαβῶν, totam sententiam subvertit.

quædam et ambiguitates pariuntur, diversique sensus in animis effici solent : quo fit ut multi et secum ipsi et adversus alios dissentiant, verbisque pugnent, de dictis ambigentes : verumtamen ea, quam res visibiles faciunt, fides procul omni dubitatione est. Tanta vero est utriusque communio, ut in uno eodemque libro, sicut sæpe in antiquissimis chartis videre est, alternatim res delineetur, hinc quidem per syllabicam orationem, illinc vero per hasce imagines eadem narratio exhibeatur, quæ fiebat litteris. Sicut ergo Evangelii scriptura inde obtinet apud Christianos fidem, quin alia scriptura aut oratione indigeat, quæ de ea testetur eidemque patrocinetur, ut veneranda et honorabilis habeatur : sic etiam divinarum imaginum delineatio, cum sit eadem atque evangelica scriptio, per se fidem facit, neque extrinseco argumento eget, ut Evangelii res representet, et eundem ac illud honorem impetret. Quod si extrinsecum testimonium imago requireret, quomodo aliter ei patrocinari possemus, quam invocata ab evangelico scripto confirmatione? Si ergo Evangelium credentium auribus assonans, tantopere est honorabile (nam fides nostra ex auliti) pictura quæ ipsi visui sensibusque incidens, eandem instructionem nobis exhibet, hæc, inquam, vel prævertet celeritate instructionem, quoniam visus aptior est persuadendo quam auditus, vel certe secundum gradum non tenebit. Atque ita Evangelii instar erit (8).

δοκιμήσει τῇ; διδασκαλίᾳ τῷ τάχει, διότι καὶ ὁψι; ἀκοῆς μᾶλλον τὸ ἐπαγωγὴν πρὸς πίστιωσιν κέκτηται, ἢ πάντως οὐκ ἐν δευτέροις τετάσσεται. Καὶ οὕτως ἔσται Εὐαγγέλιον.

6. Asterius autem, namque et hic dignus est qui nunc commemoretur, sive is est quem isti magistrum inducunt, sive alius quilibet (9); Asterius, inquam, nihilominus in hæmorrhœissæ laudatione (10), studium voluntatemque mulieris, quam credendo in benefactorem suum ostendit, magnopere admirans, ait constitutam ab ipsa æneam Christi imaginem, evangelicæ prædicationi opem tulisse; ita ut hanc irridentes Judæi simul et ethnici convincerentur tamen ac pudefierent, quia veram esse doctrinam illam manifestius patebat. Quam convictionem non ferentes impii quidam ac Dei hostes, rerum subinde summa potiti, divinam statuum, ita Deo tunc permittente, dejicere moliti sunt (11) : quod sane nostris quoque temporibus ob peccata nostra perpetratum videmus. Cum in utrisque, tum pictura scilicet tum scriptura, unum idemque argumentum exsistat, resque ab illis significatæ per omnia
89 similes sint, quis sana mente præditus aut so-

τῆς τοιαύτης ἱστορίας γίνεσθαι. Πολλάκις γὰρ διὰ τῶν λόγων καὶ ἀπορίαι τινὲς καὶ διαμφισθετήσεις τίκονται, καὶ φρονήματα διάφορα ταῖς ψυχαῖς, ὡς τὸ εἶδος, φύονται· πολλοὶ γοῦν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἑτέρους διαπτασιάζονται καὶ λογομαχοῦσι, περὶ τῶν λεγομένων ἀμφιγνοοῦντες· ἡ δὲ διὰ τῶν ὁρατῶν πίστιωσις, ἀναμφίλεκτων πανταχόθεν κέκτηται. Ἐπὶ τοσούτον δὲ ἐν ἀμφοτέροις ἡ κοινωνία, ὡς ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ βίβλῳ, καθὰ πολλῶν ἐν ἀρχαιοτάταις ἰδεῖν ἔστι δέλοισι, παρὰ μέρος γεγράφῃαι, ἐντεῦθεν μὲν τὸν διὰ τῶν συλλαβῶν λόγον, ἐντεῦθεν δὲ τὸν διὰ τῆς ἱστορίας ταύτης, καὶ τὴν αὐτὴν προδείκνυσθαι ὑφήγησιν τῇ ἐν γράμματι. Ὡς οὖν τοῦ Εὐαγγελίου ἡ συγγραφή αὐτόθεν ἔχει παρὰ Χριστιανοῖς τὸ ἀξιόπιστον, οὐ προσδεομένη ἑτέρας συγγραφῆς ἢ λόγου τοῦ συνηγορήσαντος ἢ προσμαρτυρήσαντος, πρὸς τὸ εἶναι αὐτὴν σεβασμίαν καὶ ἐνδοξὴν· οὕτω καὶ ἡ τῶν θεῶν ἀπεικασμάτων γράφη, ἡ αὐτὴ τῇ εὐαγγελικῇ συγγράμῳ, οἰκοθεν τὸ πιστὸν ἐπάγεται, καὶ οὐκ ἂν δεηθεῖ τῆς τῶν ἔξωθεν ἀποδείξεως, σηµᾶναι τε τὰ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τιμὴν ἀπενέγκασθαι. Εἰ γοῦν δεῖτο μαρτυρίας τῆς τῶν ἐκτὸς, τί ἂν ἄλλο τις προεστέτατο, ἢ πάντως τὸν τοῦ Εὐαγγελίου λόγον βεβαιοῦντα εἰσέγαγεν· Εἰ τοίνυν τὸ Εὐαγγέλιον ταῖς ἀκοαῖς τῶν πιστῶν ἐνηχοῦμενον, τοσούτου τιμᾶσθαι ἄξιον (καὶ γὰρ ἡ πίστις ἡµῶν ἐξ ἀκοῆς), τὰ τῇ θεῷ αὐτῇ προσπίπτοντα, καὶ δι' αὐτῆς τῆς αἰσθησεως, τὸ ταυτὸν τῆς διδασκαλίας ἡµῖν παριστῶντα, ἢ παρευ-

ς'. Ἀστέριος δὲ (μνήμης γὰρ καὶ τοῦτον ἀξιοῦν τὴν νῦν δίκαιον [h], εἴτε ὃν αὐτοὶ διδάσκαλον ἐπάγονται, ἢ ὅστις οὖν ἕτερος, Ἀστέριος δ' οὖν ὅμως, ἐν τῷ εἰς τὴν αἰµόρρουν ἐγκωμίῳ, τὴν τε σπουδὴν καὶ προαίρεσιν τοῦ γυναιός, ἣν περὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὸν εὐεργέτην ἐπεδείξατο, ὑπεραγάμενός φησιν, ὅτι γε δὴ ὁ παρ' αὐτῆς εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ χαλκουργηθεὶς ἀνδριάς, εἰς συνηγορίαν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἔστηκεν, ὥστε τοὺς τοῦτο κωμωδοῦντας καὶ καταχλευάζοντας Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας, δι' αὐτοῦ ἀληθῶς τῶν κηρυττομένων ἐκδηλότερον ἐκφαίνονμένων, ἠττάσθαι καὶ καταισχύνεσθαι. Οὗ τὸν ἔλεγχον οὐ φέροντες, τῶν κατὰ καιροῦς κρατούντων ἀσεβῶν τε καὶ θεομάρχων τινὲς, πρὸς καθάρσεις τοῦ θεοῦ ἀγάλλματος, οὕτω τῆνικαῦτα θεοῦ συγχωρήσαντος, ἐπεχείρησαν· ὅπερ δὴ καὶ ἐφ' ἡµῶν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡµῶν ἐρῶμεν γινώμενον. Ἐπ' ἀμφοῖν οὖν τῶν γραφῶν μιᾷ καὶ τῆς αὐτῆς ὑπαρχούσης ὑποθέσεως, καὶ τῶν ἀπ' αὐτῶν σηµαι-

adhuc reposito, sed tamen invento.

(11) Hanc Christi Domini statuum, de qua Eusebius, *Hist. eccl.* VII, 18, alii eversam fuisse a Maximino aiunt, alii a Juliano.

(b) Combefisius qui breve hinc excerptum, ex Photio sumptum, edidit, in *Auct. Bibl. PP.* t. I, p. 255, ponit : Ἀξιοῦνται τὸν δίκαιον· ridicule, contra textum scripti veritatem; absurde autem, contra mentem auctoris, qui Asterium, nesciam quid, sed dubiæ fidei existimat.

(8) Nempe ad demonstrationem quod attinet, non ad auctoritatem. Recole p. 51, adn. 26.

(9) Recole p. 80, cum adnot. 94. Namque et illic duo distincti Asterii subinducantur. Sed tamen de his prolixius dici a nobis non est opus, quandoquidem exstat Photii Ampliobochiana questio *quot fuerint Asterii*, apud Combefisium, tom. cit. p. 280.

(10) Quindecim fere qui sequuntur versus, misit ex ms. Nicephoro Allatus ad Combefisium, qui edidit tom. cit. p. 277. Ibidem igitur Combefisius gratulatur de Nicephori opere tanquam thesauro

νομένων πραγμάτων ἐκτέρωθεν τὸ ἀπαράλλακτον Α κατηκτιμένων, τίς τῶν νῦν ἐχόντων καὶ σωφρονούντων, ἐν οἷς τὸ ἀδιόφορον ἐνυπάρχει, τὸ μὲν προσκυνεῖσθαι ἂν ἀξιώσῃ, τὸ δὲ καταπίμπρασθαι; Ε! γὰρ τὸ ἕτερον τιμιον, καὶ θάτερον ἐξ ἀνάγκης· εἰ δὲ οὐ τοῦτο, οὐδὲ ἐκείνο τιμιον· καὶ ἐπειδὴ κατ' οὐδὲν διαφέρουσιν, ὁ τὸ ἕτερον καθαιρῶν, τὸ πᾶν Εὐαγγελίου καθηρηκῶς εἴη. Ὡς τῆς μανίας! Ὡς τῆς ἀπονοίας! Χριστοῦ μνήμη καὶ ὄνομα πρόκειται· τίνες οἱ καταστρέφοντες; ἄρα Χριστιανούς ὀνομαστέον; Οὐ μὲν οὖν· Ἰουδαῖοι τοῦτο τολμῶσι καὶ Ἑλλήνες καὶ βάρβαροι, ἐχθροὶ γὰρ ὄντες, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς θρησκείας ἀλλότριοι, οἷς καὶ οὗτοι ἀτεχνῶς ὡς Χριστομάχοι συντετάσσονται· ὡς Ἰουδαῖοι σκανδαλιζέσθωσαν, ὡς Ἕλληνες μωραίνεσθωσαν· ἐπειδὴ περ ἐσταυρωμένος ὁ Χριστὸς κηρυσσόμενος, ταυτὲν δὲ φάναι καὶ εἰκονίζεμενος, Ἰουδαίους μὲν ἐστὶ σκάνδαλον, Ἑλλήσι δὲ μωρία. Ὡς περ οὖν ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν τοῦ σταυρωθέντος ὑπομνημάτων, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζόμενοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ταῦτα γὰρ ὅρα ὡσαύτως τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ πάθος ἡμῖν διαγράφουσιν· εἰ δὲ τάληθότερον εἰπεῖν ἐκ περιουσίας, καὶ τὰς θεοσημίας καὶ θαυματουργίας, ἅς περ τερατουργῶν ἐδείκνυτο· καὶ ἐν ἐπ' ἀμφοτέροις ἐστὶ τὸ τῆς τιμῆς αἴτιον, ἢ τοῦ Χριστοῦ κένωσις.

Ζ. Οἱ δὲ γε φαῦλοι καὶ τῶν φαύλων ἐργάται, ὅπ' ἀνασχύντου γνώμης καταιτιῶνται ἡμᾶς, τῇ ἀπλῇ πίστει καὶ τῇ παραδόσει τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, τῇ ἀγράφῳ ἐπιστηριζομένους· ἀλλὰ ῥητέον αὐτοῖς, ὅτι μάλιστα μὲν ἡ ἀγραφὸς παράδοσις τὸ ἰσχυρότατον πάντων κέκτηται, καὶ οἷον κρηπίς τις καὶ ἔδρα τῶν ἐν τῇ χρήσει τοῦ βίου ἐστίν, ἥτις ἐπὶ πλείστον διακρίσασα πεποιτωμένον ἔθος καθίσταται· τὸ δὲ ἔθος χρόνῳ μακρῷ βεβαιωθὲν, φύσεως ἰσχυρὴ λαμβάνει· φύσει δὲ τί ἂν εἴη ἰσχυρότερον; Εἰ δὲ δεῖ περιεργότερον τοῦτου διαλαβεῖν εἵνεκεν, ὁρῶμεν ὅτι καὶ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ ἀγράφως τὸ ἐξ ἀρχῆς παραδέδοται. Ὁ γὰρ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τὸ σωτήριον προελθὼν κήρυγμα, οὐκ ἐν γράμμασι τοῦς θεοῦ ἐκείνους καὶ θαυμαστοὺς νόμους ἐξέθετο, ὡς ἴσμεν ἅπαντες, οὐδὲ ἐν χάριτι καὶ μέλει τὴν ὕλην οὕτω καὶ σωτήριον διδασκαλίαν ἐνέγραψεν, οὐ πλάσι λιθίναις ἐτύπωσε, καθάπερ τὸ παλαιὸν ὁ κατὰ Μωσέα νόμος διεκεχάρακτο, ἀλλὰ ψυχαῖς ταῦτα ἐναπέθετο, ἐν πνεύματι κεχαραγμένα καὶ σεσημασμένα, οὐ γράμματι. Τοῦτο καὶ διὰ προφητῶν ἁγίων πάλαι προαναπεφώνητο· Διδοὺς γὰρ, φησὶ, νόμους μου εἰς διάνους αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. Ἄ δὲ ὅπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας Χριστοῦ περαινόμενα ἐγνωμεν, χρόνοις δὲ τισιν ὑστερον καὶ γραφῇ χαραττόμενα· μάρτυς ὁ θεὸς Λουκάς· ἀπαράγραπτος, ἂν ἄρα δέχωνται τὴν πα-

brius, in quibus nihil discriminis est, dignum unum, quod honoretur; alterum quod comburatur, putaverit? Nam si unum honorabile est, necesse est esse et alterum : sin hoc minime est, ne illud quidem. Et quoniam hæc nihil differunt, si quis alterum destruat, totam Evangelii summam destruxerit. O vesaniam atque dementiam! Christi mentio nomenque illic prostant; quinam hi sunt qui destruunt? Num Christiani appellandi? Nego enimvero. Judæi hoc audent facinus, pagani et barbari, cum sint hostes nostroque sacro cultu alieni; quibus hi etiam sine ulla dubitatione, utpote Christi hostes, annumerabuntur. Tanquam Judæi scandalizentur, tanquam ethnici infatuentur; quandoquidem Christus qui prædicatur crucifixus, quod idem est ac si figuratus dicatur, Judæis quidem scandalum est, ethnicis autem stultitia. Sicut ergo sermo de cruce et de rebus crucifixi memorabilibus, perditis hominibus stultitia est; nobis autem salvatis, virtus Dei est; hæc item Christi crucem passionemque nobis æque describunt; imo majore, ut verius dicam, vi; necnon divina prodigia, quæ is mirabiliter operatus est. Unaque est utriusque rei honorandæ causa, nempe Christi exinanitio.

7. Hi autem improbi et improbitatis auctores, impudente animo nos accusant, qui in fide simplici, et catholice Ecclesiæ traditione non scripta, firmiter perstamus. Sed respondendum est istis, traditionem potissime non scriptam præ omnibus esse validissimam, et columnæ basisque vice in vitæ humanæ usibus fungi; quæ diutissime durans, receptam consuetudinem constituit: consuetudo autem longo tempore firmata, naturæ vim sumit. Quid porro est natura validius? Quod si hujusce rei causa exquisitius aliquid dicendum est, videmus ipsum Evangelium primitus absque scriptura fuisse traditum. Nam Dominus ac Deus noster cum ad salutarem accessit prædicationem, non litteris divinas illas mirabilesque leges exposuit, ut omnes scimus, neque charta et atramento tam salubrem doctrinam scripsit, non lapideis tabulis insculpsit, sicut antiquitus Mosaica lex charaxata fuit; sed eam in animabus Deus inseruit, spiritu efformatam et consignatam, non littera (12). Hoc a sanctis quoque prophetis olim prædictum fuit: Dans enim, inquit, leges meas in mentibus eorum, et in cordibus ipsorum scribam eas²². Quod sane ab ipsa veritate Christo peractum scimus; post aliquot autem annos scripto etiam expressum. Testis ineluctabilis Lucas (si tamen hunc isti admittunt) qui traditionem Evangelio suo fundamentum præ-

²² Jerem. xxxi, 33.

(12) Videtur Nicephorus sumere hanc sententiam ex Eusebii Theophania lib. iii, 40, cujus vide Græca Fragmenta a nobis nuper edita.

jacit, dum ait : *Quoniam multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum ; sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis* ²³.

Ita quidem evangelista. Videre autem est in sacris etiam Synaxibus, cum peragitur divina liturgia, et aliis temporibus alia fiunt, non paucæ nobis sine scripto tradita et stabilita, et ipsorum divinorum plurima canticorum. Etenim unde nobis sacrarum rerum ipsiusque vivifici ligni veneratio? Item Servatoris Pascha quomodo concorditer eadem die a Christianis omnibus celebratur, quanquam antiquiore tempore non ita fiebat? Sacrum fidei Symbolum una voce confiteri quotidie, quænam scriptura tradidit, cum antea potius introductum fuerit? Quid vero dicendum de **90** expiationibus et jejuniis, de vigilis atque octavis, et quæ in ipsis fiunt solemnitatibus, deque divinorum mysteriorum modo, atque horum susceptione, de salutari baptismate, et nonnullis aliis quæcunque sacræ disciplinæ ordo postulat? Mittamus nunc dicere de litanis, et supplicationibus ad definita loca deductis (13), vel quomodolibet actis; quæ omnia ex non scripta et antiquitus ad nos delata consuetudinis accepimus traditione, quæque nihilominus in honore habemus et colimus, veneramur, ac retinemus, haud secus quam illa scriptis sancita; quia tanta utrorumque ratio ab apostolico nobis magisterio manavit.

8. Quin (14) adeo leges quoque scripto editas, nihilo tamen minus neglectas videmus, propterea quod traditio et consuetudo diversa vigeat. Omnia enim consuetudo confirmat, quia opus potentius sermone est. Quid aliud enim est lex, nisi scripta consuetudo? sicuti vicissim consuetudo, est lex non scripta. Hoc facile extra res sacras quoque videre est. Namque et grammatici, si quando accidit ut a dominante regula vocabulum aliquod in libro deviet, et aliter secundum prævalentem consuetudinem scribatur, traditionem excusant tanquam regulam regulæ. Quid ergo obijcient dicenti : *Ego accepi a Domino quod et tradidi vobis* ²⁴? Cur non continent, ad Evangelii alumnos, id est Corinthios, scribentem : *Laudo vos, fratres, quia cuncta mea recordamini ; et sicut tradidi vobis, traditiones retinetis* ²⁵. Ad Thessalonicenses autem : *Itaque, fratres, state, et retinete traditiones, quas edocti fuistis sive per sermonem sive per epistolam nostram* ²⁶. Explicabit autem hæc lucidius, regis urbis pontifex mundique luminare splendentissimum, magnus Joannes dicens : Cur? quia non

ράδοσιν οἱ θεμέλιον τοῦ κατ' αὐτὸν ἱεροῦ εὐαγγελίου προκαταβαλόμενος, δι' ὧν συγγράφων φάσκει· Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχειρήσαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπὲρταί γεγόμενοι τοῦ λόγου.

Ταῦτα μὲν ὁ εὐαγγελιστὴς· ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ ταῖς ἱεραῖς συνάξεσι, κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, ἥ καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς ἐπιτελούμενα ; οὐκ ὀλίγα ἡμῖν ἀγράφως παραδεδομένα καὶ κρατούμενα, καὶ αὐτῶν τῶν θείων φασμάτων τὰ πλείστα. Ἐπεὶ πόθεν τῶν ἱερῶν ἡ προσκύνησις, αὐτῶν τε τῶν ζωοποιῶν ξύλων ; τὸ σωτήριον Πάσχα πόθεν συμφώνως κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν αὐτὴν παρὰ παντί Χριστιανοῖς ἐορτάζεται, καίτοι ἐν τοῖς χρόνοις τῶν ἀρχαιοτέρων οὐχ ὡσαύτως τελούμενον ; Τὸ ἱερὸν τῆς πίστεως σύμβολον ὁμοφώνως ὁμολογεῖσθαι ἐκάστοτε, ποῖα γραφὴ παραδίδωκεν, εἰ μὴ ἀγράφως προενηνέκται ; Τί δ' ἂν εἴποι τις περὶ ἀγνισμῶν καὶ νηστειῶν, καὶ ὅσα προσέρτια καὶ μεθέορτα, καὶ ἐν αὐταῖς δεικνύμενα πνευγύρεισι, τοῦ τε τρόπου τῶν θείων μυστηρίων, καὶ τούτων τῆς μεταλήψεως, καὶ σωτηρίου βαπτίσματος, καὶ τινων ἄλλων ὅσα ὁ τῆς ἱερᾶς εὐταξίας ἐκδεικνύει διάκσμος ; Ἐῴμεν λέγειν τὰ νῦν περὶ τε λιτῶν καὶ προσόδων ἐν τε καθωρισμένοις τόποις, ἥ καὶ ἄλλως γινομένων, & δὴ ἐκ τῆς ἀγράφου καὶ ἀνωθεν μέχρις ἡμῶν κατιόντα συνήθους παρελήφμεν παραδόσεως, καὶ πάντα τιμῶμεν καὶ περιέπομεν, καὶ ἀσπαζόμεθα καὶ κατέχομεν οὐδὲν ἐλαττον, ἥ τὰ ἐν γραφαῖς ἡμῖν νομοθετούμενα, ὧν ἀμφοτέρων τὸ ἀσφαλὲς παρὰ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἡμῖν περιέγονεν.

ἦ· Ὅρῳμεν δὲ καὶ ἐν γράμμασι νόμους κειμένους, παρορωμένους δὲ τῷ τὴν παράδοσιν καὶ τὰ ἐθὴ ἐτέρως ἔχοντα ἐπικρατεῖν. Πάντα γὰρ εἶδος ἐστὶ τὸ βεβαιοῦν, ἐπεὶ καὶ τὸ ἔργον λόγου ἐπικρατέστερον. Τί γάρ ἐστι νόμος, ἢ ἔγγραφον ἔθος ; ὥς αὖ πάλιν ἔθος ἀγραφος νόμος (c)· τοῦτο δ' ἂν βραδίως τις καὶ ἐπὶ τῶν θύραθεν ἰδοι· καὶ γὰρ καὶ γραμματικῶν παλῶς, εἰ που συμβαίῃ τοῦ κατάρχοντος κανόνος λέξιν τινὰ κατὰ γραφὴν παρατραπήναι, ἐτέρως δὲ τῷ ἔθει κατακρατήσαντα γράφεσθαι, τὴν παράδοσιν ἂν αἰτιάσονται, οἷα κανόνα κανόνος παράγοντες. Τί οὖν ἀποφασίζονται πρὸς τὸν εἰρηκότα, ὅτι Ἐγὼ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν ; Πῶς δὲ οὐκ ἂν διαπτύσειαν, τῶν μαθητευομένων εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῖς μὲν γράφοντα, Κορίνθιοι δὲ οὗτοι, Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι πάντα μου μέμνησθε· καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε· Θεσσαλονικεῦσι δὲ, Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγον, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. Ἀναπτύξαι δ' ἂν ταῦτα διαφανέστερον, ὃ τῆς

²³ Luc. 1, 1. ²⁴ I Cor. xi, 23. ²⁵ ibid. 22. ²⁶ II Thess. ii, 14.

(13) Hæc quoque animadvertant illi, qui pias huiusmodi Catholicorum praxes pedibus trahunt.

(14) Sequentes versus septem editi exstant Latine ex Turrisiano apud Canisium tom. cit. p. 18.

(c) Sententiæ huic, quod consuetudines instar legum sint, disertis verbis astipulatur Proclus Lycius in suis ad Platonis *Ramp.* Commentariis, apud nos in *Spicilegio Romano*, t. VIII, p. 673.

βασιλίδος ἱερομύστης, καὶ τῆς οἰκουμένης φωστὴρ Ἀ
 φαινό-ατος, Ἰωάννης δ' οὗτος ἐστὶν ὁ μέγας· τί λέ-
 γων; Ὅτι οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς παρεδίδοσαν οἱ
 ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ ἀγράφως ὁμοίως δὲ χάκεινα
 καὶ ταῦτά ἐστιν ἀξιόπιστα· ὥστε καὶ τὴν παράδοσιν,
 φησὶ, τῆς Ἐκκλησίας ἀξιόπιστον ἡγοῦμεθα. Παρά-
 δοσίς ἐστι; μὴδὲν πλέον ζῆτει. Τούτοις ὁμοῖα καὶ ὁ
 θεῖος Βασίλειος τῷ ἱερῷ Ἀμφιλόχιῳ ἐπιστέλλει, ἐν
 οἷς φησι· « Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων
 δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου
 διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων
 παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδε-
 ξάμεθα· ἅπερ ἀμφοτέρω τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς
 τὴν εὐσέβειαν· καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, οὐκ οὖν
 ὅστις κἂν γούν μικρὸν θεσμῶν Ἐκκλησίας πεπι-
 ραται· εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ ἀγραφα τῶν ἑθῶν, B
 ὡς μὴ μεγάλην ἔχοντα τὴν δύναμιν, παραιτεῖσθαι,
 λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ καίρια ζημιοῦντες τὸ Εὐ-
 αγγέλιον· μᾶλλον δὲ εἰς ὄνομα ψιλὸν περιστάντες
 τὸ κήρυγμα, καὶ ὅποια ταῦτα ὁ ἐντυγχάνων σαφῶς
 εἴσεται. Ὡσαύτως καὶ ὁ θεῖος Ἐπιφάνιος, ἐν οἷς
 περὶ τῶν προσφερομένων ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων
 διαλέγεται, φησὶν, ὅτι « Ἀναγκαίως ἡ Ἐκκλησία
 τοῦτο ἐπιτελεῖ, παράδοσιν λαβοῦσα παρὰ πατέρων·
 τίς δὲ δυνήσεται θεσμὸν μητρὸς καταλύειν, ἢ νόμον
 πατρὸς; ὡς τὰ παρὰ τῷ Σολομῶντι εἰρημένα·
 Ἄκουε, υἱέ, λόγους πατρὸς σου, καὶ μὴ ἀπόση
 θεσμοὺς μητρὸς σου· δείξας ὅτι ἐγγράφως τε καὶ
 ἀγράφως ἐδίδασκεν ὁ Πατὴρ, τουτέστιν ὁ θεός, ὁ
 Μονογενής, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἡ δὲ μήτηρ τῶν
 δυναμένων καταλυθῆναι· »

Θ'. Ταῦτα δὴ τῶν ἱερῶν διδασκάλων τὰ λόγια ὦν C
 τί ἂν εἴη σαφέστερον, ἢ πρὸς εὐσέβειαν εὐπειθέστε-
 ρον; Ἀρ' οὖν οὐκ ἔδει τοῖς ἀποστολικοῖς καὶ Πατρι-
 κοῖς εἶξαι προστάγμασιν; οὐκ ἔδει ταῦτα εἰ μὴ τι
 ἄλλο ἐπασχυνθῆναι, ὡς ἐκ πνευματικῆς προσερχό-
 μενα χάριτος; οὐκ ἔδει τὴν λιθίνην αὐτῶν καταμα-
 λάξαι καρδίαν, καὶ πᾶσαν ἀπιστίας ἀφορμὴν καὶ κα-
 κοῦθειαν ψυχῆς ἀπελάσαι; Ἀλλ' οἷ γε ἀλαζονεία καὶ
 ἀπειθεία συζῶντες, τοὺς τοῦ δικαίου ὁροὺς παραχα-
 ράττουσι, καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας παρα-
 βραβεύουσι, καὶ ἐν ἐφθαλμοῖς αὐτῶν ἡτιμωμένα τὰ
 ἅγια. Ἡδὲν οὖν, φασὶ, καὶ ποῖος νόμος ἡμῖν εἰκόνι
 Χριστοῦ προσκυνεῖν ἐγκελεύεται; Ὅτι μὲν οὖν παρ-
 ὄσαντο ἱρηνίμε·οι τὰ Χριστιανῶν, τοιαῦτα ἐξερευ-
 νήσαντες, ἐμφανές· διὸ οὐδὲ ἔδει τοῦ πρὸς αὐτοὺς λό-
 γου· τῆς δὲ τῶν εὐγνωμονεστέρων καὶ εὐπειθείας D
 ἐγγὺς ἡκόντων ὠφελείας τε καὶ οἰκοδομῆς ἔνεκεν,
 τοιαῦτα πρὸς αὐτοὺς πάλιν λέγομεν· ὅτι γε πρῶτον

²⁷ Prov. 1, 8.

(15) Protulit hunc Chrysostomi locum Nicephorus etiam in Apol. majore circa finem in testimonio.

(16) Nempe cap. 27, libri *De Spiritu sancto*, quem Basilus scripsit ad Amphilochoium.

(17) Exstat hic locus in hæresi Arianorum, id est 55, cap. 8. Sed valde miror in editione Lipsiensi, ex Petaviana, t. I, p. 912, ita interpungi in Græcis: Ἐδίδασκεν ὁ Πατὴρ, τουτέστιν ὁ θεός ὁ μονογενής, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα; consequenterque La-

omnia per epistolam tradiderunt apostoli, sed quædam etiam sine scripto. Sed et hæc et illa parem fidem merentur. Quamobrem Ecclesiæ quoque traditionem, inquit, fide dignam judicamus. Traditio est? Nihil amplius quæras (15). His similia divus quoque Basilus sacro Amphilochio scribit, ubi ait (16): « Dogmatum in Ecclesia custodiorum ac doctrinarum, partem quidem a scripto magisterio habemus, partem vero ex apostolorum traditione ad nos transmissa in mysterio excepiimus. Quæ utraque eandem vim in religione habent. Atque his nemo contradicet; non, inquam, etiamsi Ecclesiæ leges tantum a limine salutaverit. Nam si forte ausimus non scriptas consuetudines seu levem vim obtinentes recusare, imprudentes Evangelii ipsius summam pessumdabimus; imo vero ad nudum nomen universam doctrinam redigemus. Et cujusmodi hæc sint, qui experietur, aperte cognosceat. » Similiter divus quoque Epiphanius de oblatione pro mortuis disserens, ait: « Necessario Ecclesia hoc facit, traditione a Patribus accepta. Quis autem poterit matris constitutum abolere, aut patris legem? ut apud Salomonem dicitur: *Audi, fili, verba patris tui, et ne repellas mandata matris tuæ* ²⁷. Ubi demonstrat scilicet, tum scripto tum sine scripto, docuisse Patrem id est Deum, et Unigenitum et sanctum Spiritum; matrem vero nostram Ecclesiam habere in se reconditas leges, quas violare nefas (17). »

ἡ Ἐκκλησία ἔχει θεσμοὺς ἐν ἑαυτῇ καίμενους· μὴ
 91 9. Hæc sunt quidem sacrorum magistrorum oracula; quibus sane quidnam aliud clarius est, atque erga religionem obsequentius ac tutius? Nonne ergo oportuit apostolorum ac Patrum mandatis morem gerere? Nonne hæc decuit, si nihil aliud, certe revereri seu de spiritali gratia manantia? Nonne hæc oportuit adversariorum lapideum cor molliare, atque omnem incredulitatis occasionem pravitique habitum ex animis pellere? At isti superbia et contumacia innutriti, recti terminos convellunt, et Ecclesiæ constituta prætergrediuntur, resque sanctas despectui habent. Quamobrem aiunt: Quænam nos lex ad Christi imaginem adorandam adigit? Quod itaque rem Christianam abnegant ita interrogantes, exploratum est; unde nec eis respondendum foret. Verumtamen ob illorum qui meliore mente sunt, et ad obedientiam propius accedunt, utilitatem et ædificationem, insuper dicimus: nempe

tine ibidem dici: *Pater, hoc est unigenitus Deus, cum Spiritu sancto*. Quis unquam theologus dixit Patrem unigenitum Deum? Nonne Patēr toutēstin ὁ θεός, est consuetum illud in Græcis scriptis ὁ Πατὴρ καὶ θεός, *Pater videlicet Deus*, id est *Deus Pater*? Μονογενής certe est *Filius*, post quem Spiritu sancto addito, tota Trinitas ab Epiphanio, ut par est, nominatur.

primum, quod lex jubens divinis Evangelii cruci- A que obsequium exhibere, rebusque aliis quæ in nostra Ecclesia honorantur et glorificantur, eadem Christi quoque imaginem venerari admonet.

10. Quænam vero hujus legis natura est? Fides nimirum, et credentium interior ac spontanea ad res divinas proclivitas, et circa ipsas pia et rectissima cura ac studium, necnon tradita Ecclesiæ diuturnoque tempore stabilita et permanens consuetudo, prout paulo ante dictum est. Deinde naturalis quoque nobis insita lex est (præter quam quod lex quoque scripta id jubet) ut præstantibus rebus congruus exhibeatur honor et veneratio. Atque hoc ex differentia quoque adorationum cognoscere licet. Namque eximia et omnium maxima adoratio, uni universali Deo rerumque omnium Domino debetur ac redditur (18), veluti illa quæ reputatur fieri latreutico cultu ac spiritu. Reliquarum vero adorationum, alia sit ob excelsum gradum ac dignitatem, veluti illa quæ regibus aliisque principibus a subditis exhibetur. Sic enim ex omni antiquitate lex obtinuit. Alia tyrannica est, et coacta, nempe quæ iracundis ac præpotentibus a timore et trepidatione vim patientium invite deferatur. Alia cum honorandi proposito amanter et cum fide a credentibus, propter ipsorum sanctorum Deum, tribuitur sanctis ceu per eos ad Deum relata, necnon divis angelis, et sacris hominibus, et augustis templis vasisque. Alia denique relativa et salutatoria, ex amico benignoque animo, familiaritatem ac benevolentiam caris hominibus significans. Verum utcumque se habet adorationis ratio, ut magis generaliter loquamur, ad hæc tria genera adoratio redigitur; nam vel amore vel metu vel lege fieri conspicitur. Quamobrem rebus, quas nostra hæcenus adoratio attigit, ceu dignitate majore præditis, et venerationem propter ea quæ nobis commemorant 92 merentibus, recte nos amore stimulat honorariam adorationem tribuimus; non illam hercle latræ, absit; ut isti adversus Christianos indigno Christianorum more nugantur (19).

11. Jam si leges quoque recitare opus est, en Paulum jubentem: *Reddite omnibus debita, alii metum, alii honorem* 28 et quotquot alia cum his enumerat. Quod si Paulo non obediunt, ne Christo quidem morem gerent, qui Cæsaris imaginem honorari mandavit. Etenim nummo a tentatoribus ei oblato, non ait: Despuite, aut conculcate, aut

²⁸ Rom. XIII, 7.

(18) Rectissime Nicephorus cum septimæ synodi definitione act. 7, ubi honorandæ quidem dicuntur imagines Christi, Deiparæ, et sanctorum *non tamen vera latræ, quæ secundum fidem est, quæque solam divinam naturam decet*. Οὐ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν λατρείαν, ἣ πρόπει μόνη τῇ θεῷ φύσει. Hæc evidentissime patet error (vel potius calumnia) secundi canonis Francofordiensis, ab heterodoxis toties catholicis objecti, in quo contra rei ipsius veritatem hæc scribitur: *Allata est in medium quæstio de nova Græcorum synodo, quam de*

μὲν ὁ νόμος ὁ καλεῖται τὰ τε θεῖα Εὐαγγέλια καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τὰλλα ὅποσα ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίᾳ τιμᾶται καὶ δοξάζεται, ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ ταύτην προσκυνεῖν παρεγγυᾷ.

1. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ἡ πίστις, καὶ τῶν πιστῶν ἡ οἰκοθὲν καὶ αὐτεπάγγελτος περὶ τὰ θεῖα ὁρμή, καὶ ἡ περὶ αὐτὰ εὐλαβὴς καὶ εὐθυτάτη προαίρεσις καὶ σπουδὴ, καὶ ἡ παραδεδομένη τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ βεβαιωθεῖσα καὶ κρατούσα συνήθεια, καθὰ δὴ καὶ μικρῷ πρόσθεν εἰρηται· ἔπειτα δὲ ὅτι καὶ φυσικὸς νόμος ἡμῖν ἐνυπάρχει, καὶ μὲν δὴ καὶ ὁ ἐν γράμμασι κείμενος ἐγκελεύεται, τοῖς τὸ κρεῖττον ἐνεγκαμένοις τὴν πρέπουσαν νέμειν τιμὴν καὶ προσκύνειν· καὶ τοῦτο μάθοι τις ἂν ἐκ τῆς τῶν προσκυνήσεων διαφορᾶς. Ἡ μὲν γὰρ ἐξηρημένη καὶ πάντων ἐπέκεινα προσκύνησις, μόνῃ τῷ τῶν ὧν θεῷ καὶ πάντων κατεξουσιάζοντι ἐποφείλεται καὶ προσάγεται, οἷα ἡ ἐν λατρείᾳ θεωρουμένη καὶ πνεύματι· τῶν δ' ἄλλων ἡ μὲν καθ' ὑπεροχὴν καὶ τὸ ἀξίωμα, ὡς ἡ τοῖς βασιλεῦσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀρχουσι παρὰ τῶν ὑπηκόων προσφερομένη· οὕτω γὰρ νόμος κεκράτηκεν ἄνωθεν· ἡ δὲ τυραννικὴ καὶ βίαιο, ἡ τοῖς δυσμενεῖσι καὶ τυραννοῦσι δέει καὶ ἀγωνίᾳ παρὰ τῶν κατηναγκασμένων ἀκουσίως· προταγομένη ἡ δὲ κατὰ τιμὴν καὶ προαίρεσιν ἐκ πόθου καὶ πίστεως παρὰ τῶν πιστῶν τοῖς ἀγίοις διὰ τὸν τῶν ἁγίων θεὸν νεμεσημένη, ὡς δι' ἐκείνων ἐπ' αὐτὸν ἀναγομένη, ἀγγέλοις τε θεοῖς, καὶ ἀνδράσιν ἱεροῖς, καὶ ναοῖς τιμίοις καὶ σκεύεσιν· ἡ δὲ σχετικὴ καὶ ἀσπαστικὴ, ἐκ φιλικῆς διαθέσεως καὶ εὐγνώμονος, οἰκείωσιν καὶ εὐνοίαν τοῖς ἡγαπημένοις ἐπαγγελλομένη. Καὶ ὅπως ἂν ὁ τῆς προσκυνήσεως ἔχοι λόγος, καὶ ὡς ἂν τις γενικώτερον εἴποι, τρισὶ τοῦτοις ἡ προσκύνησις χαρακτηρίζεσθαι πέφυκεν· ἡ γὰρ πόθῳ, ἡ φόβῳ, ἡ νόμῳ γινομένη ὁράται· διὰ καὶ τοῖς προκειμένοις ἡμῖν τῷ λόγῳ εἰς ἐπίσκεψιν, οἷα δόξης λαχοῦσι τῆς κρεῖττονος, καὶ τὸ σεβάσμιον ὧν εἵνεκεν μνήμην φέρουσι κεκτημένοι, εἰκότως ἐκ πόθου τὴν κατὰ τιμὴν προσκύνησιν νέμομεν, οὐ τὴν κατὰ λατρείαν, ἀπαγε, ὡς οἱ Χριστιανῶν οὐ κατὰ Χριστιανούς κατεφύλαρσαν.

2. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τοὺς νόμους εἰπεῖν, νομοθετεῖτω Παῦλος, Ἀπόδοτε πᾶσι, λέγων, τὰς ὀφειλάς, τῷ μὲν τὸν φόβον, τῷ δὲ τὴν τιμὴν, καὶ ὅσα τοῖς συγκατηρήθηται. Εἰ δὲ Παῦλος οὐ πείθονται, τάχα οὐδὲ Χριστῷ πεισθήσονται, τὴν Καίσαρος εἰκόνα τιμᾶν παρεγγυήσαντι· τοῦ γὰρ νομίσματος παρὰ τῶν πειραζόντων ὑποδειχθέντος, οὐκ εἶπε, Καταπαύσατε,

adorandis imaginibus Constantinopoli (imo Nicææ) fecerunt, in qua scriptum habebatur, ut qui imaginibus sanctorum, ita ut deificæ Trinitatī, servitium aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur.

(19) Ut olim nugabantur Iconomachi, ita etiam concessis temporibus usque ad nos, irridentur immerito ab heterodoxis catholici quasi latræ cultum, non autem honorariam (ut res est) venerationem sacris imaginibus exhibeant.

ἡ καταπατήσατε, ἡ ἀτιμῶν τι καὶ αἰσχρὸν ἐργά-
σασθε, καίτοι Θεὸς ὢν καὶ κατὰ πάντων ἀνημμένος
τὸ κράτος, ἀλλ', Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι,
καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἐστίν, ἡ
τιμὴς ὑπερβαλλούσης ἐνδειξις; Ἐπίση; γὰρ ἐφ' ἑκα-
τέρου τὸν λόγον ὥσπερ τινὰ νόμον προαγαγὼν, ἀνα-
λόγως τὰ τῷ Θεῷ πρέποντα καὶ τὰ Καίσαρι, ἀποδι-
δόναι προστέταχε, καὶ ταῦτα εἰδωλολάτρῃ καὶ Ἑλ-
ληνι· ἀλλ' ὡ τῆς δυσσεβείας καὶ ἀπονοίας τῶν
Χριστομάχων! ὁ Χριστὸς τὴν εἰκόνα Καίσαρος οὐκ
ἡτίμασεν, οἱ δὲ λεγόμενοι Χριστιανοὶ τὴν εἰκόνα τοῦ
Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ αὐτὸν Χριστὸν μυρίας ὕβρεσι
βάλλουσι· καὶ ἅπιν πονηρὸν καὶ ἄτοπον καταπράτ-
τονται, καὶ οὕτε εὐαγγελικῆς, οὕτε ἀποστολικῆς, λό-
γος, ἡ πράξις καὶ παραίνεσις, εὖ ποιεῖν αὐτοῦς,
πίπτεικεν.

ιβ'. Αὐξεται δὲ αὐτῶν καὶ ἐντεθεῖον τὸ δυσσεβεῖς
μάλιστα· εἰ που γάρ τις τῶν εὐσεβούντων, ὡς ἐν
τύπῳ προάγοι παραδείγματος, οὗ καθάπερ ἔθος κε-
κράτηκεν ἀνωθεν, τὰς βασιλέων εἰκόνας προσκυ-
νεῖσθαι παρὰ τῶν ὑπηρέτων, ᾧ δὴ καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς
ἐρομύσται καὶ διδάσκαλοι, πολλάκις ἐν τοῖς ἐκτεῶν
λόγοις συνεχρήσαντο, ἥδη δὲ καὶ ἡ νοινὴ ταύτῃ καὶ
δημῳδῇ οἷδε συνήθεια, οὕτω δὴ καὶ τὴν τοῦ βασι-
λέως τῶν βασιλευόντων καὶ Θεοῦ τῶν ὄλων εἰκόνα
τιμᾶσθαι χρὴ, καὶ πολλῶν πλεον εὐγνωμονέστερόν τε
καὶ σπουδαϊότερον, οὐκ ἀνέχονται ἀκούειν οἱ δελταῖοι,
ἀλλὰ περιτραχύνονται πρὸς ταῦτα καὶ ἀντεπεξάγου-
σιν, οὗτι «Βασιλεῦσι μὲν ἀνθρώποις τοῖς καθ' ἡμᾶς
καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἄρχειν λαχοῦσι, τοῦτο προσήκει,
Χριστῷ δὲ ὄλος οὐκ ἐφαρμοστέον.» Ἀξιούμεν δὲ
τίνι τρόπῳ εἰπεῖν· εἰ μὲν ὡς τυραννικὸν ἀπανα-
νόνται, παυέσθωσαν τῆς τυραννίδος· οἱ βασιλεῖς, καὶ
ἡμεῖς γε στέργομεν, τὴν τιμὴν τῷ Χριστῷ καὶ διὰ
τῶν ἱεροτυπιῶν προσφέροντες ἐκούσιον καὶ εὐγνώ-
μονα, ἀτυράννητόν τε καὶ ἀνεπηρέαστον, τὴν πίστιν
αὐτὸν εἰς αὐτὸν ἐπιδεικνύμενοι· εἰ δὲ ἔθ', ὡς οὐδὲν
αὐτῶν ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ γῆς μετεῖναι δεδομένον,
αὐτὸν, ὃ καὶ μᾶλλον τῆς σφῶν αὐτῶν ἀποπληξίας
ἰδίον, ἀποπέμπουσιν, τί φάμεν ἡμεῖς; Ἀπελάττισαν
τῆς Χριστοῦ βασιλείας καθάπερ πάσαι ὁ ἡγαπημένος
Ἰσραὴλ, διέβριξαν τὸν δεσμὸν, ἀπέβριξαν τὸν ζυγόν,
τὴν ὑποταγὴν ἀπεσεύσαντο, τῆς κατὰ Χριστὸν πί-
στεως ἀνέστη ἐξάλλονται, ἀπήρηγνται τὴν Χριστοῦ
βασιλείαν ὁμοῦ καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον,
ταῖς Ἰουδαίων ἀθυροστομίαις κατὰ τοῦ Σωτῆρος
μαρτυρομένων, ἐφάμιλλον καὶ φιληγητὴν γλώσσαν διαγυ-
φνάζαντες, ὡς περὶ ὡς ὁμογενέσιν μονονουχὶ συνφθᾶ
ἐπὶ λέγονται· Ὁὐκ ἔρχομεν βασιλεῖα εἰ μὴ Καίσαρος·
ἐπὶ τοῦτοις καὶ οὗτοι ἐπιτραχύνονται, ἐφ' οἷς κἀ-
κεῖνοι τὸ πρὶν ἐχαλέπαινον· οὕτω γὰρ Χριστῷ βα-
σκαίνοντες, ἐπειδὴ ἐώρων τὰ τελεσουργούμενα
μεγὰ καὶ ὑπερφυῖ καὶ θεῖα τεράστια, καὶ βασι-
λέα καὶ Θεὸν ὁμοῦ τῶν ὄλων αὐτὸν ἀποφαίνοντα, καὶ
κηρύσσοντα, τί ἔλεγον; Πᾶς ὁ ποιῶν ἑαυτὸν βασι-
λέα, ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι.

ιγ'. Τολμήσαι· ανίσωσι πάντα τολμηροὶ καὶ ἀναι-

A inhonestum qui libet indecorumve facite, quan-
quam ipse Deus erat et universali potestate præ-
ditus; sed *Reddite*, inquit, *quæ sunt Cæsaris*,
*Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo*²⁰. Hoc autem quid
aliud est, nisi honoris eximii demonstratio? Æque
enim de utroque loquitur, ceu legem quamdam
ferens, dum quæ Deo decant, analogice Cæsari
quoque reddi mandavit, et quidam idolorum cul-
tori et ethnico. Sed hem Christi hostium impieta-
tem simul atque stultitiam! Christus Cæsaris ima-
ginem non dehonestavit; hi autem Christiani dicti
imaginem Christi, imo Christum ipsum, innumeris
injuris pulsant, nihilque pravi et absurdum non
committunt; et neque sermo evangelicus, neque
praxis, neque adhortatio, ut bene agant his per-
B suadent.

12. Alio quoque ex capite ipsorum impietas
maxime cumulabitur. Si quis enim pius, exempli
veluti gratia dicat, quod sicuti mos jam inde ab
antiquo obtinuit, ut regum imagines subditi vene-
rentur, quo videlicet exemplo sacerdotes nostri ac
magistri sæpe in sermonibus suis usi sunt, quod-
que communis et popularis consuetudo novit; ita
prorsus Regis quoque regum universalisque Dei
imaginem honorare oportet, multoque benevolen-
tius atque studiosius; audire nos haud patiuntur
hi miseri, sed exasperantur ad hæc atque respon-
dent: «Hominibus quidem regibus conditione nostra
præditis, et terricularum dominationem sortitis id
convenire, sed idem Christo accommodari ne-
quire.» At enim id cur ita se habeat, dici nobis
rogamus. Si ipsi hoc, tanquam tyrannicum sit,
recusant, ergo etiam reges a tyrannide cessent; et
nos quoque acquiescimus, qui honorem Christo in
sacris etiam figuris deferimus voluntarium atque
benevolum, sine ulla coactione et offensa fidem no-
stram erga eum demonstrantes. Quod si forte, quasi
Christus nihil rerum terrenarum curet, ipsum
aversantur, quod illorum vesantiæ magis proprium
est, quid tum nos dicimus? Nempe quod adversus
Christi regnum recalcitraverunt, velut olim ille
dilectus Israel, diruperunt vincula, jugum abjece-
runt, obedientiam recusarunt, a Christi fide impu-
denter profugerunt, Christi regnum abnegaverunt,
D simulque incarnationis mysterium, Judæorum
incoptanti ori contra Servatorem sævientium pa-
rem consuetudine linguam exercentes, quibus
utpote unanimis consona fere dicunt: *Non habemus
regem nisi Cæsarem*²⁰. Eandem ob causam hi exas-
perantur, atque illi quondam moleste ferebant. Sic
enim Christo invidentes, postquam peracta viderant
magna et supernaturalia divinaque prodigia, quæ
eum regem Deumque simul universalem ostende-
bant ac prædicabant, quid tum alebant? *Omnia qui
se facit regem, Cæsari contradicit*²¹.

93 13. Audebant fortasse hi per omnia temera-

²⁰ Matth. xii, 21. ²¹ Joan. xix, 15. ²² ibid. 12.

καὶ τὸ νοούμενον· τοῦ παμβασιλείου καὶ τῶν ὧν Θεοῦ Υἱὸς ὑπάρχει, καὶ γνησιώτατον γέννημα καὶ ἀπαύγασμα, τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ καὶ δόξαν καὶ τιμὴν ἀποφέρουμαι· δόξης γάρ εἰμι πατρικῆς κληρονόμος· καὶ ὁμόθρονος ὧν τῷ Πατρὶ, συμπάρεδρον ἔχω τῇ ἐκείνου δόξῃ, τῆς βασιλείας τὸ γέρας· ἐκεῖθ' ἐν μοι τὸ βασιλεύειν καὶ κρατεῖν πάντων περιεγέγονεν· οὐκ ἔστιν οὖν ἐντεῦθεν, οὐδὲ ὡσαύτως τοῖς ἐνταῦθα τὸ ἐμὸν ἔχει κράτος· οὐ περιγεγραμμένην τὴν ἐξουσίαν κέκτημαι· οὐ τοῦδε τοῦ ἔθνους, καὶ τῶνδε τῶν χωρῶν, καὶ τῆσδε τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων καὶ πάντων ὁμοῦ οὐρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων ἐν μὲν Δεσπότης καὶ Κύριος· « Καὶ ἐμοὶ κάμπει πᾶν γόνυ » καὶ πάντα ὑπὸ πόδας καίεται· τοὺς ἐμοὺς, καὶ οὐκ ἔστιν ὃ τὴν ἐμὴν διαφεύξει· χεῖρα· τῆς γὰρ ἐμῆς βασιλείας οὐκ ἔσται οὔτε ὄρος οὔτε τέλος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως καὶ οὐχ ἑτέρως ἔχειν, παρὰ πᾶσι πιστοῖς καὶ πιστευτάται καὶ κηρύσσεται· ἐν τίνι γὰρ τὰ τῆς Προνοίας τῶν ἐπὶ γῆς κείσεται, καὶ ὅπως τὰ ἡμέτερα καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ζωῆς κυβερνηθῆσεται διεξαγόμενα, εἰ μὴ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς; οὐκ ὡς Θεοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπ' ἀνθρώπου τοῦ αὐτοῦ, ἐξουσιαζόμενα καὶ διοικούμενα, καθὼς εἴρηται· Ἀώσω σοι ἔθρη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς· καὶ, Ἔσται Κύριος εἰς βασιλεία ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· καὶ, Ἰδοὺ ὁ Βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι πρῶτος, τῇ Ἱερουσαλὴμ εἴρηται, καὶ δίκαιος καὶ σώζων· καὶ, Βασιλεύσει Κύριος ἐν μέσῳ σου· καὶ, Βασιλεύσει Κύριος ἐν δρεὶ Σιών ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα.

ιδ'. Τίδ' ἀνεποίεν πρὸς τὸ εἰρημένον, ὅτι Βασιλέα μετὰ δικαιοσύνης ὄψεσθε; Ἀλλ' οἳ γε καὶ Ἰουδαῖων ἀπειθέστεροι, οὐκ ἠδουλήθησαν συνίναί ταῦτα, οἱ τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἐκτὸς ἐαυτοῦς καθορίζοντες· οὐδὲ Περσῶν ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ πίστις ἐαυτοῦς κατήδεσεν, ἥνικα βασιλέα τὸν τεχθέντα Χριστὸν περιεζήτουν· καὶ τὰ ἐπαγόμενα δῶρα ὅστις ποτὲ ᾔην ἐδύλου, καὶ· οὐ ἐνεκεν ὁδοιπορίαν τοσαύτην καὶ ἐκδημίαν ἐστελλαντο· οἷδε γὰρ καὶ Περσῶν τὸν τρόπον βαρβαρικώτεροι καὶ ἀγνωμονέστεροι. Ἡέρσαι τὴν πατρίαν δεισιδαίμονιαν καταλιπόντες, ἐπὶ τὸν πάντων Βασιλέα καὶ Κύριον ἀπηνυτόμολησαν, καὶ Θεὸν τῶν ὧν καὶ ἐπύγνωσαν καὶ ἐκήρυξαν, ἀστέρι ὁδηγῶ καὶ διδασκάλῳ χρώμενοι· οὗτοι ἀποστόλων καὶ Πατέρων ἐκ τοῦ ἀπείρου χρόνου κηρυγμένην καὶ παραδεδομένην πίστιν ὁρθὴν καὶ ἀμώμητον ἠθέτησαν, τῇ καινοτομίᾳ τῇ κατὰ τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίου προσθέμενοι· οὐδὲ Ἡρώδης αὐτοὺς πέπεικε, τὴν νεολαίαν ἐκείνην πρόωρον ἀποκείρων τῶν νεογνῶν παιδίων· τίνα ζητῶν, ἢ τίνοι βασιλευσάντων, ἢ οὐχὶ τὸν ὑπὸ τῶν Μάγων βασιλέα κηρυσσόμενον, ὥστε ἐν τῇ κλήθει τῶν ἀναιρουμένων καὶ τὸν ζη-

94 ac ille gloriam honoremque possideo : sum enim paternæ gloriæ hæres ; cumque in eodem throno Patri assideam, parcm ejusdem gloriæ habeo regni majestatem. Inde mihi regnare atque omnibus dominari contingit. Non est hic itaque, neque similis his humanis rebus potentia mea est : limitatam potestatem non habeo. Non hujus gentis, neque harum regionum, neque hujus urbis, sed angelorum et hominum omniumque simul terrestrium et infernorum princeps sum ac dominus, mihi quo flectitur omne genu, atque omnia pedibus meis subsunt, neque est qui meam manum effugiat. Nam regni mei neque limes erit neque finis. Atqui hæc ita, et non aliter se habere, a fidelibus omnibus creditur et prædicatur. Quomodo enim Providentia erga res hujus mundi sit, et quomodo nostræ vitæ negotia administrarentur, nisi in manu ejus sint omnes fines terræ³²? neque ut Deus tantummodo, sed etiam quatenus homo est, dominetur illis et moderetur, sicuti dictum est : Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ³³. Et : Erit Dominus rex universæ terre³⁴. Et : Ecce rex tibi venit tuus mansuetus, urbi Jerusalem dictum est, et justus et salvans³⁵. Et : Regnabit Dominus in medio tui³⁶. Et : Regnabit Dominus in monte Sion ex nunc et usque in sæcula³⁷.

14. Quid porro dicent ad illa verba : Regem cum justitia (21) videbitis³⁸? Sed isti, Judæis contumaciores, noluerunt hoc intelligere, qui nempe a Dei regno semet sequestrarunt. Neque Persarum (magorum) probus animus ac fides his pudorem incutit, quando hi ceu regem requirebant natum Christum; et adducta dona quisnam ille esset demonstrabant, cujus causa tam longum iter et peregrinationem susceperant. Hi vero Persis sunt barbariores et duriores. Persæ, patria superstitione ommissa, ad omnium Regem ac Dominum sponte confugerunt, Deumque universalem agnovērunt et confessi sunt, stella duce ac magistra usi. Hi apostolorum ac Patrum ex infinito tempore prædicatam traditionemque rectam et inculpabilem fidem aboleverunt, novæ contrā salutarem incarnationem doctrinæ adhærentes. Neque Herodes eos a sua sententia removit, qui novum illum immaturumque nuper natorum populū succidit; quemnam quærens, aut cuiusnam invidens? nonne regem a Magis prædicatum? sperans scilicet in occisorum numero illum quoque a se quæsitum comprehensum iri. Cur plura opus

tionem versatur.

(21) In Græco quidem Nicephori μετὰ δικαιοσύνης, at in sacris Bibliis μετὰ δόξης· cui consonat Vulgatus, in decore suo.

³² Psal. xciv, 4. ³³ Psal. ii, 8. ³⁴ Psal. xlvii, 8. ³⁵ Matth. xxi, 5, ex Zach. ix, 9. ³⁶ Soph. iii, 15. ³⁷ Mich. iv, 7. ³⁸ Isa. xxxiii, 17.

cum unus sit, omnia potest, sic etiam sanctus Spiritus qui unus omnino est, cuncta potest. Denique etiam Sapientia hujus cum una solaque sit, absque initio Pitius, omnia potest; utpote qui in unica substantia est, et in una eademque virtute et opera-

est dicere, quibus universalis rex in sacris Evangeliiis prædicatur Christus, et a nobis creditur? Magi autem, quolibet rege omisso, Christum et prædicarunt et suffragio suo delegerunt. Hos itaque cur Christianos appelles? Quisquis hæc audierit, iudicet. Christi nomine audito dæmones diffugiunt; isti autem in imagine pictum, o audaciam ac scelus! non modo non reverentur, sicut impuri dæmones, sed indignissima etiam perpetrant. Et prisce quidem vere Christiani, religionem præ cunctis colentes, umbras ipsas apostolorum multa veneratione prosequabantur, quas transitorias licet, magni beneficii loco, et salutis argumentum censebant. Illi vero appellatione nuda Christianorum præditi, domini ac magistri apostolorum indigne imaginem deficiunt. Quantum vero imago ab umbra, a discipulo magister, a servis dominus distat, tantum peccatis cæteris hæc illorum impietatis comparata differt. Ut autem ipsorum malitia lateat, neque impietas manifestior fiat, neminem pium interrogare audient, quorsum ejus veneratio tendat, **95** quia Christi honorem audire non sustinent. Frustra igitur Christianorum nomen jam usurpare merito aestimantur, qui vim ejus et praxim omnimodis negant. τοῦ τιμωμένου τὸ εἶδωσιν, τὴν εἰς Χριστὸν τιμὴν προστιγορίας ἀντειλημμένοι, ἐνδίκως νομισθήσονται, τὴν δύναμιν καὶ τὴν πρᾶξιν ὁλοτρόπως αὐτῆς ἔρνη- μένοι.

15. Revera si quis videret ex Judæis aliquem aut ex ethnicis aut ex quolibet cultu hominem, Christi imaginem aut sanctorum, vel crucem aut Evangelia aut aliquid eorum quæ apud nos in honore sunt, adorantem, nonne diceret hunc ad fidem nostram accessisse, cumque deinceps Christianum appellaret? Quis ita belluinus est et insanus, ut hoc ultro non fateatur? Secus vero, si quem horum, qui dicuntur Christiani, videat homini prosternentem Christi simulacrum, aut quamlibet ex dictis rebus, quo nomine hunc appellabit? Sicut ergo priorem illum, veritati obsequens, dicet fidem nostram amplexum, ita alterum negasse. Fando autem audivimus, inultos usque in hodiernum diem, ex his pictis historiis salutis suæ occasionem nactos. Namque hinc res divinæ incarnationis discentes, receptioque Evangelii lumine, ad inculpabilem nostram fidem deducuntur. Alios autem ex turpi vita ad modestos Deoque gratos mores transisse scimus.

16. Tale quid contigisse novimus etiam sanctæ illi mulieri, cui nomen Maria, ut unum saltem, ex tot, exemplum ponamus non inconcinnum. Namque antea diaboli laqueis irretita, cupiditatum omnium facta erat habitaculum. At cum sacræ oculis ejus occurrissent pictura, divinæ illinc gratiæ lumine illustrata, visa est non passionibus tantum, verum etiam ipsi naturæ superior. Id quod angelicæ vitæ ejus historia demonstrat supra humanam conditionem peractæ (22).

(22) Intelligit Nicephorus prolixam sanctæ Mariæ Ægyptiacæ vitam a sancto Sophronio Græce scri-

τούμενον συλλαβεῖν φανταζόμενος; τί δὲ τᾶλλα λέγειν, δι' ὧν βασιλεὺς τῶν ὄλων ἐν τοῖς ἱεροῖς; Εὐαγγελίοις κηρύσσεται Χριστὸς, καὶ παρ' ἡμῶν πιστεύεται; Οὗτοι δὲ πάντα παρωσάμενοι βασιλέα τὸν Χριστὸν καὶ ἀπεκήρυξαν καὶ ἀπεψηφίσαντο· τούτους τί χρὴ καλεῖν Χριστιανούς; πᾶς τις οὖν ἀκούων κρινάτω· τὸ Χριστοῦ ὄνομα δαίμονες ἀκούοντες ὁραπετεύουσιν· οὗτοι καὶ ἐν εἰκότι γεγραμμένον, ὡς τῆς τόλμης [ita cod.] καὶ ἀνοσιουργίας, οὐ μόνον οὐκ εὐλαβοῦνται κατὰ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, ἀλλὰ καὶ τὰ παναίτιχιστα δρῶσι· καὶ οἱ μὲν πάλαι τῷ ὄντι Χριστιανοί, ἀντὶ παντός ποιοῦμενοι τὴν εὐσεβείαν, καὶ τὰς σικίας αὐτὰς τῶν ἀποστόλων πολλοῦ ἡξίου σέβασματος, ὅς οἱ καὶ ὑποδραμεῖσθαι, μέγα εἰς εὐεργέτημα καὶ σωτηρίας ἐτίθεντο πρόξενον· οἱ δὲ γε ψιλῆ· μετασχρότες τῆς κλήσεως, τοῦ Κυρίου καὶ διδασκάλου τῶν ἀποστόλων ἀκλεῶ; τὸ ἀπεικόνισμα καταβάλλουσιν· ὅσην δὲ σικιά; εἰκῶν, καὶ μαθητοῦ διδασκαλῆς, καὶ δοῦλων ὁ Κύριος διήνεγκε, τοσοῦτη αὐτοῖς; τὸ ἀνόμημα τοῖς ἄλλοις τῶν ἀμαρτημάτων παρεξηταζόμενον διενήνοχεν· ὡς δ' ἂν ὑποκλέπτοιο αὐτῶν τὸ κακούργημα, καὶ μὴ τὸ δυσσεβὲς περιφανέστερον γίγνοιτο, οὐ τί που τῶν εὐσεβούντων θαρβήσειαν τινα ἐρεσθαι, ὅσην αὐτῷ ἀνάπτοιτο

ιε'. Εἰ τις ἴδοι πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ἐξ Ἰουδαίων τινὰ ἢ Ἑλλήνων ἢ ἑτέρας τινοςοῦν ὀρησχείας, εἰκῶν Χριστοῦ ἢ τῶν ἁγίων, σταυρῷ τε ἢ Εὐαγγελίῳ ἢ ἑτέρῳ τῶν καθ' ἡμᾶς τιμίων, προσκυνοῦντα καὶ ἀσπαζόμενον, ἄρα οὐκ ἂν εἴποι ὡς τῇ ἡμετέρᾳ πίστει προσέθετο, καὶ Χριστιανὸν λοιπὸν ἀποκαλέσει; τίς γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον κτηνωδίας καὶ ἀπονολίας προελήλυθεν, ὅς μὴ τοῦτο διομολογήσειε; τῶν νομιζομένων δὲ Χριστιανῶν εἰ θεάσοιτό τινα τὸ ἐκμαχεῖον Χριστοῦ ἢ τι τῶν εἰρημένων ἕτερον καταβάλλοντα, τί ἂν ὀνομάσῃ; ὡς οὖν ἔχεινον εἴποι ταῖς ἀληθείαις ἐπόμενος, ὅτι τὴν πίστιν ἡμῶν ἡρέτισεν. οὕτω καὶ τοῦτον, ὅτι τὴν πίστιν ἡμῶν ἡθέτησεν. Ἰσμεν γοῦν ἀκοῇ πολλοὺς μέχρι καὶ σήμερον τὰς ἱστορίας ταύτας, ἀφορμὰς εὐρηκότας τῆς σωτηρίας· τὰ γὰρ τῆς οἰκονομίας τῆς θείας ἐντεῦθεν ἀναμνησάνοντες, καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου εἰσδεχόμενοι, ἐπὶ τὴν πίστιν ἡμῶν ποδηγούνηται τὴν ἀμώμητον· καὶ ἄλλους ἐκ βίου αἰσχροῦ ἐπὶ τὸ σωφρον καὶ θεῷ φίλον μεταταξαμένους.

ις'. Τοιοῦτον ἔγνωμεν καὶ τὸ κατὰ τὴν ὁρίαν ἐκείνην γυναῖκα (Μαρία δὲ αὐτῇ τοῦτομα), ὡς ἐνός τούτων χάριν μικρὰ προσθεῖναι οὐκ ἄκαμψον. Πρῶτον γὰρ ταῖς ἄρξουσὶ τοῦ πονηροῦ ζωγρηθεῖσα, πάντων παθῶν γέγονε καταχώγων. Ἰεραις δὲ ἱστορίαις ἐντυχοῦσα, καὶ θεῷ ἐκείθεν ἠλλαμψεῖσα χάριτι ὠφθη, οὐ παθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς φύσεως ἀνωτέρα. Δηλώσει δὲ ὁ κατ' αὐτὴν ἱστοροῦμενος ἀγγελικὸς βίος, κρείττον ἢ κατὰ ἀνθρώπων πολιτευσαμένην.

ptam, quæ exstat etiam Latine apud Surium mense April.

ιζ'. Ταῦτα καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν εὐροῖ τις-άν, ὡς ἡ κατὰ Πολέμωνα ἱστορία διασημαίνει, ἥς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ἔπεσι καὶ ὁ μέγας ἐμνήσθη Γρηγόριος. Ἐξ ἀκολάστου γὰρ εἰς τὸ σωφρονεῖν μεταθέμενος, τοσοῦτον ἐδείχθη τῶν παθῶν ἐπικρατέστερος, ὡς ὅη καὶ θαύματα περὶ αὐτὸν ἄδεσθαι· ὧν ἐν τι ὁ ἐπὶ τῇ ἐταιρίᾳ τελούμενον λέγεται. Τί' οὖν φησιν; Οὐδὲ εἰκὼν, ἀλλὰ Πολέμων ἐν εἰκόνι ὑπερχύπτων ἐσωφρόνισε τὴν ἀκολάστον· ἀλλὰ καὶ σεβασμία, φησίν. Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ, πάντες ἄγγελοι, καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ θεοὶ καὶ τὰ θεοῦ ἐνθῶς καὶ εὐσεβῶς τιμῶντες αἰεὶ καὶ δοξάζοντες, ἔκστητε καὶ θαυμάσατε μέγα τι καὶ ἐξάλτιστον, ἐπὶ τῇ τῶν ἀνόμων ἀναισχυντίᾳ καὶ ἀθεΐᾳ. Τοῦ Πολέμωνος ἡ εἰκὼν σεβασμία, καὶ ταῦτα παρὰ τῶν καθ' ἡμᾶς θεολόγων ἡμῖν ὑποδεδειγμένη, ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν τί; πάσης ἀτιμίας καὶ ὕβρεως ἐμπλεως. Ὡν τί δυσσεβέστερον ἢ ἀνοσιώτερον; Ἀλλὰ, φασίν, Ἕλληνας καὶ παρ' Ἕλλησι. Καὶ πῶς οὐ λῆαν ἄτοπον, εἰ μὴ καὶ ἡ Χριστοῦ, παρὰ Χριστιανοῖς, εἴπερ Χριστιανοί; Ἐπειτα πάλιν ἡνίκα προταθεῖη αὐτοῖς παρὰ τῶν ὀρθοδοξούντων εἰς συνηγορίαν τῆς ἀληθείας λόγος, ὅπ' ἀναιδείας οἱ δειλαῖοι στρεβλοῦσι κατὰ τὸ δοκοῦν τὰς τε τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, τὰς τε τῶν μυσταγωγῶν τῆς Ἐκκλησίας ῥήσεις, οἰόμενοι τὴν ἑαυτῶν κακοδοξίαν ἐξ ἀθλίων καὶ ψευδῶν σκευμάτων ἐπικουρεῖσθαι. Τούτων γὰρ τὰ μὲν ἀκρωτηριάζουσι, τὰ δὲ περιζέουσι καὶ ὑποτέμνονται, καθάπερ αἱ τοὺς νόθους τῶν στήλων ὀβελίζοντες, ἢ τὰ περιττὰ τῶν λίθων καὶ ξύλων οἱ τέκτονες.

ιη'. Τίνα οὖν ἐστὶ τὰ προτεινόμενα; Ὅτι ἡ γυνῶς τοῦ ἀρχετύπου διὰ τῆς εἰκόνος ἡμῖν ἐγγίνεται. Ἐτι μὴν καὶ ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει· ὅποῖόν τι τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐβρῶμένοις τὴν φρένα συνωμολόγηται· καὶ οὐδεὶς πω τῶν σωφρονούντων, ὁρασέως ἄγαν καὶ ἀμαθῶς πρὸς τὴν οὕτω λαμπρὰν ἀλήθειαν ἀντεπῆσαι ἀπηναισχύντησεν, ἕως ἂν τὸ θεὸν τοῦτο καὶ μιὰν δόγμα καθάπερ τι λοιμικὸν νόσημα, ταῖς ἀνθρωπείαις ψυχαῖς κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ εἰσπράξη. Ἐχει δὲ τὸ τοῦ Πατρὸς ἐν οἷς πρὸς Ἀμφιλόχιον τὸν τοῦ Ἰκονίου ἐπίσκοπον γράφει, ἐπὶ λέξεως ὥδε· Ἦ θεὸς ἐκ Θεοῦ προσκυνούμενος, τὸ ἰδιάζων τῶν ὑποστάσεων ὁμολογούμενος, καὶ μένομεν ἐπὶ τῆς μονοθεΐας, εἰς πληθος ἀπασχισμένον τὴν θεολογίαν μὴ σκεδανύνοντες· διὰ τὸ μίαν ἐν Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ Θεῷ μονογενεὶ τὴν οἰοεὶ μορφὴν θεωρεῖν, τῷ ἀπαρallάκτῃ τῆς θεότητος ἐνιζομένην· Ὡς γὰρ ἐν Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν Υἱῷ· ἐπειδὴ καὶ οὗτος τοιοῦτος; οἷος ἔχεινος, κἀκεῖνος ὅπερ οὗτος· καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἐν. Ὡστε κατὰ μὲν τὴν ἰδιότητα τῶν προσώπων, εἰς καὶ εἰς· κατὰ δὲ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως, ἐν οἱ ἀμφοτέροι. Πῶς οὖν εἴπερ εἰς καὶ

(23) Carm. X, seu *De virtute*, v. 793 seqq. De hoc Polemonis exemplo in syn. Nicæna citato, et a Francofordiensibus improbato, loquitur Adrianus I papa in celebri ad Carolum Magnum epistola,

17. Idem extra nostram quoque religionem comperire possumus, ut Polemonis historia comprobat, ejus in suis carminibus magnus meminit Gregorius (23). Namque ex intemperante ad modestiam translatus, adeo cupiditatum victor evasit, ut miræ etiam de eo canantur; quorum unum illud est, quod ei cum meretrice accidisse dicitur. Quid ergo ait adversarius? Non imago, inquit, sed Polemon ex sua imagine spectans, modestiam impudicæ femine imperavit; et quidem venerabilis illa erat, addit (24). Audi, cælum; aures præhe, terra; angeli omnes et vos homines quotquot Deum et res divinas egregie pieque colitis semper et honoratis, obstupescite et admiramini portentum magnum in horum impiorum impudentia atque irreligiositate. Polemonis imago venerabilis est, et quidem de theologorum nostrorum sententia; Christi autem imago, quid? dedecore omni contumeliaque redundat. Quo quid irreligiosius aut scelestius dici potest? Sed ethnici, aiunt, hominis et apud ethnicos. Quidni verò sit absurdissimum, si Christi quoque imago apud Christianos æque non fuerit venerabilis? Deinde adhuc cum illis opponitur ab orthodoxis contextus, aliquis veritatis patronus, impudenter hi miseri ad suam sententiam vi detorquent tum inspiratæ Scripturæ, tum magistrorum Ecclesiæ verba, existimantes pravam suam opinionem infelicitibus mendacibusque commentis tueri. Ergo illos contextus partim mutilant, partim eradunt et succidunt; sicut illi qui spurios versus obelo configunt, aut sicut superfluitates lapidum vel lignorum edificatores fabri abradunt.

96 18. Quamnam ergo a nobis argumenta opponuntur? nempe quod archetypi notitia per imaginem in nobis gignitur. Insuper quod imaginis honor ad prototypum transit; quemadmodum magno Basilio et ipsi veritati videtur, et omnes qui sana mente sunt confitentur: nemoque sobrius adversus tam splendidam veritatem tam audacter et inscite oculos attollere ausus erat, donec impium hoc et abominabile dogma, ceu pestis quedam humanas animas per Ecclesiam Dei corripuit. Patris autem testimonium in iis quæ ad Amphiloichium Iconii episcopum scribit, ita ad verbum se habet (25): Deum ex Deo adorantes, proprietatem personarum confitemur, simulque in uno principatu manemus, dum in multitudinem scissam haud disperdimus theologiam; quia unam in Deo Patre et Deo Unigenito veluti formam spectamus, paritate divinitatis unitam. Nam Filius in Patre est, et Pater in Filio; quandoquidem et hic talis est, qualis ille. Atque ita unum sunt. Quomobrem singularitate personarum sunt unus et unus; communione autem naturæ, unum sunt ambo. Quomodo ergo unus et unus, non sunt duo dii? quia rex dicitur etiam quam vide.

(24) Sic nempe ait Gregorius v. 803: Ταύτην ἰδοῦ· καὶ γὰρ ἦν σεβασμία.

(25) Lib. *De Spiritu sancto*, cap. 18.

regis imago, non autem duo reges; nam neque potentia scinditur, neque majestas dividitur. Sicut enim quæ nobis imperat dominatio et potestas, una est; sic etiam nostra laudatio, una est, non plures; nam delatus imagini honor, ad prototypum transit (26). Quod igitur est hic apud nos imitatione imago, ita illic natura Filius. Et sicut in opificiis similitudo habetur in forma, ita in divina incompositaque natura ex divinitatis communionem unitas consurgit (27). » 97 Patris quidem Basilii hæc sunt, et quidem ita perspicua, ut ne rusticorum quidem aliquem, aut de hajulorum genere, latere queant. Jam quænam contra ab his dicuntur? Nihil hæc Basilium dixisse de Trinitate loquentem, nihilque hinc nobis emolumenti ad quæsitam rem confieri: namque imago Patris dicitur esse Filius apud sacram Scripturam. Sed illico respondendum quod, etiamsi hæc nihil pertinent ad Verbi incarnationem, cur nihilominus repudiantur? Nostis enim rem non jam ad materiam tantummodo et quod oculis spectatur, tendere; nam nequaquam honor propter intermedium materiam remque visam præbentur. Alioquin oporteret cunctam materiam ab aliis quidem honorari, ab aliis autem contumelia affici; atque ita quamlibet imaginem ludibrio haberetis. Sed plane constat vos hic etiam, eodem modo in proposita re vos gerere. Nisi enim seiretis Christum ab imagine significari; et qui præbentur honores, ad eum referri; haud profecto tot contumeliis sæviretis. Gravis quippe vobis etiam in imagine spectatus Christus est.

19. Quid ergo hinc colligitur? Nempe, quia qui honorant, confitentur se prototypo deferre honorem; necesse est eos etiam, qui imagines abolent, conse-

(26) Adrianus PP. in prædicta epistola, Carolinorum librorum sententiam quæ ait: *Contra eos qui dicunt quod imaginis honor in primam formam (prototypum) transit, ita refutat: Qui huic contradicere voluerit, sancti Basilii contradicet expositioni, quem nullum ex fidelibus credimus adversus ejus orthodoxam fidem expugnare.*

(27) Quanquam hic nonnisi de duabus sanctissimæ Trinitatis personis sermo est, altamen intempestivum laud arbitror doctrinam pulcherrimam ascribere de toto eo mysterio ex Macarii Chrysocephali jam sæpe a nobis laudato sermone in festo Orthodoxiæ id est de sanctarum imaginum veneratione: «*Ὁ δὲ γε ἀληθεὶς ἕνα Θεὸν ὁμολογεῖν διδάσκει, μίαν φύσιν ἀναρχὸν καὶ αἰδίων, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι γνωριζομένην. Πατὴρ γὰρ ἔστιν Υἱὸν γεννῶν ἀγέννητος, ὡς οὐκ ἔκ τινος· Υἱὸς, τοῦ Πατρὸς γέννημα, ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος· Πνεῦμα ἄγιον, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον· τριὰς πρόσωπα· Θεὸς ἕκαστον τέλειος καὶ ἀληθινός· εἰς τὰ τρία Θεὸς, ὅτι μία θεότης, μία δύναμις, μία οὐσία, μία βουλῆσις, μία ἐνέργεια· ἀμείριστος ἐν μεμερισμέναις; ταῖς ὑποστάσεσι, καὶ ταῖς διαφοραῖς τῶν ὑπάρχοντων ἰδιότησι· μόνῳ γὰρ τῷ Πατρὶ, τὸ ἀγέννητον· μόνῳ τῷ Υἱῷ, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀνάρχως καὶ ἀρχόνως καὶ αἰδώς καὶ συνἀρχως γεγεννηθῆαι· μόνῳ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τὸ ἀρχόνως καὶ αἰδώς καὶ συνἀρχως ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευέσθαι· Τριὰς ἀπλή καὶ ἀσύνθετος· οὐσία ὑπερούσιος· φύσις ἀπερίγραπτος· δόξα ὑπεράπειρος· δύναμις ἀπεριόριτος· ἀκατάληπτος φῶς· ἀνεξίχνιστος ἀγαθότης.*

Α εἰς, οὐχὶ δύο Θεοί; ὅτι βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλείως εἰκὼν, καὶ οὐ δύο βασιλεῖς; οὕτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται, οὐτε ἡ δόξα μερίζεται. Ὡς γὰρ ἡ κρατοῦσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ ἐξουσία μία, οὕτως καὶ ἡ παρ' ἡμῶν δοξολογία, μία, καὶ οὐ πολλαί, διότι ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. Ὁ οὖν ἔστιν ἐνταῦθα μιμητικὸς ἡ εἰκὼν, τοῦτο ἐκείνῳ φυσικῶς ὁ Υἱός. Καὶ ὡς περ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, κατὰ τὴν μορφήν ἡ ὁμοίωσις, οὕτως ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου φύσεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς θεότητος ἔστιν ἡ ἔνωσις. » Καὶ τὰ μὲν τοῦ Πατρὸς τοιαῦτα· καὶ οὕτω πᾶσιν ἐνδόξα, ὡς μηδὲ τῶν ἀγροικότερων ἡ τῶν βαναύσων τινὰς, οἶμαι, διαλανθάνειν. Τὰ δὲ τῶν ἀναντιῶν ὁποῖα; Φασὶ τὸν οὖν, ὅτι πρὸς θεολογίαν εἰρηται ταῦτα τῷ Πατρὶ, καὶ οὐδὲν ἡμῖν ἐξῆ παρακερδαίνειν ἐντεῦθεν πρὸς τὸ ζητούμενον· εἰκὼν γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱὸς παρὰ τῇ Γραφῇ λέγεται. Ἀλλ' ἀποκριτέον εὐθὺς, ὅτι εἰ οὐδὲν ἀνέχεται ταῦτα πρὸς τὴν τοῦ Λόγου σάρκωσιν, τίνας ἔνεκεν καθαιρεῖται; Οἴδατε γὰρ σαφῶς ὅτι οὐ μέχρι τῆς θείας μόνης καὶ τῆς ὕλης ἵσταται τὸ γινόμενον· οὐδὲ γὰρ ἡ τιμὴ διὰ τὴν ὕλην καὶ τὴν θῆαν προσάγεται. Ἐπεὶ ἔδει πᾶσαν ὕλην, παρὰ μὲν τῶν τιμᾶσθαι, παρὰ δὲ τῶν ὑβρίζεσθαι, καὶ οὕτως ἂν ἡτιμώσατε πᾶσαν εἰκόνα. Ἀλλὰ δῆλον ὅτι καὶ ἐνταῦθα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκδέχεσθε τὸ προκαίμενον. Εἰ γὰρ μὴ ᾔδειτε ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τῆς εἰκόνος δηλοῦται, καὶ τὰ γινόμενα εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται, οὐκ ἂν τοσαύταις ἐβάλλατε ὕδρεσιν. Ἐπειδὴ βαρὺς ὑμῖν ἐστι καὶ ἐν εἰκόνι βλαπόμενος.

ιβ'. Τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν συναγόμενον; Ὅτι ἐπειδὴ οἱ τιμῶντες ὁμολογοῦσι ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναφέρειν τὴν τιμὴν, ἀνάγκη καὶ τοὺς καθαιροῦντας, ἐκ

κράτος ἀνυπερέβλητον· κάλλος ἀπερινήγτον· βασιλεία ἀπέραντος· εἰς καὶ μόνος Θεός, ἐν τρισὶν τελείαις ταῖς ὑποστάσεσι λατρευόμενος, καὶ τρισὶν ἁγιασμοῖς ἐν μιᾷ κυριότητι ἀμερίστος καὶ ἀσυγχύτως δοξολογούμενος· Docet nos veritas ipsum confiteri Deum, unam sine initio ac sempiternam naturam, in tribus personis Patre, Filio et sancto Spiritu agnitam. Pater enim est Filii genitor ingenuus, quippe qui ex nullo est. Filius, Patris geniura, utpote ex ipso genitus. Spiritus sanctus ex Patre procedens; tres personæ, unaquæque Deus perfectus ac verus. Hæc tres unus Deus, quia una deitas, una virtus, una substantia, una voluntas, una operatio, indivisa in distinctis personis. Et differentibus substantiarum proprietatibus. Solius enim est Patris innativitas. Solius Filii, ex Patre sine initio, intemporalis, sempiterna, pari cum dignitate, generatio. Solius Spiritus sancti, intemporalis, sempiterna, pari item cum dignitate, ex Patre processio. Trinitas simplex et incomposita, substantia supersubstantialis, natura incircumscripta, majestas plusquam infinita, vis us illimitata, incomprehensibilis lux, inscrutabilis bonitas, potentia insuperabilis, pulchritudo inintelligibilis, regnum sine termino, unus solusque Deus, in tribus perfectis personis adoratus, trisagique in una dominatione indivise, inconfuseque collaudatus. (De Spiritus sancti processione etiam a Filio, testimonia Græcorum antiquorum certissima et nova habes in nostra disputatione pro dogmatica particula ἘΚ retinenda in sermone tertio sancti Gregorii Nysseni de Oratione Dominica.)

τοῦ ἀκολουθεῖν κατὰ τὸ ἀπαράτητον λέγειν, ὅτι τὴν Ἀ
 εἰμίαν ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναφέρομεν. Ἐκεῖνα δὲ
 λέγουσιν οὐ τῇ θεολογίᾳ συνιστάμενοι, (πῶς γὰρ,
 ὡς γε μακρὰν τὸ τῆς θεολογίας μυστήριον;) ἀλλ' ἵνα
 καὶ αὐτὸ τῆς εἰκόνης τὸ ὄνομα ἐκ μέσου ποιήσωσιν·
 ὡς μηδὲ εἰς μνήμην ὀλως παρὰ τὸν βίον τοῖ· καὶ
 τοῦτο μάλιστα ἐπὶ πάσης τῆς τὸ ἀνθρώπειον εἶδος
 φερούσης· διὲ καὶ ψευδωνύμους τὰς εἰκόνας τῶν
 ἁγίων καλεῖν ἐπεχείρησαν. Τὰ γοῦν ἐν παραδείγματι
 εἰρημένα τῷ θεοφύῳ, κακὸς γὰρ καὶ ἀνοήτως
 ἀποκρύπτειν μηχανῶνται (τίνα λαμβάνειν ἢ παρα-
 λογιζέσθαι βουλόμενοι;) ὡς τῷ ἀθέῳ αὐτῶν ἀντιτε-
 ρόμενα δόγματι. Ἀλλ' ὅτι μὲν θεολογοῦντι τῷ
 Πατρὶ ἐκεῖνα παρελίσσεται, καὶ αὐτοὶ συμφέρομεν·
 ἐκείθεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐφανερώμενοι τοιαῦτα λέγειν πρὸς
 αὐτοὺς ἔχομεν, ὅτι περὶ ὁ Υἱός, καίτοι ἐν πολλοῖς
 ἑτέροις τῆς θεότητος διατρέπων αὐχμήμασι καὶ δο-
 ξαζόμενος, ὁμοῦς ὡς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς,
 πολλῶ πλεον τῶν ἄλλων, καὶ οικειοῦται τῷ Πατρὶ,
 καὶ κατ' οὐσίαν ἐνίσχεται· καὶ διὰ τοῦτο ἰσοκλεῖ καὶ
 ὁμοτίμον, καὶ τὴν αὐτὴν τῷ Πατρὶ δόξαν καὶ προσκύ-
 νησιν παρὰ πάντων ἀποφέρειται. Καὶ γὰρ ἡ εἰς τὸν
 Υἱὸν τιμὴ, ἡγγοῦν ἡ εἰς τὴν εἰκόνα, ἐπὶ τὸν Πατέρα
 ὡς εἰς ἀρχέτυπον ἀναφοιτᾷ. Οὕτω γὰρ ποῦ φησιν
 αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα· Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς
 γῆς. Καὶ πάλιν· Ἐφανερώσά σου τὸ ὄνομα τοῖς
 ἀνθρώποις. Καὶ· Νῦν ἐδόξασθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
 που, καὶ ὁ Θεὸς ἐδόξασθη ἐν αὐτῷ. Καὶ· Πάτερ,
 δόξασόν σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱός σου δο-
 ξάσῃ σε. Ὅτι δὲ καὶ διὰ τῆς εἰκόνης γινώσκειται τὸ
 ἀρχέτυπον, αὐτὸς ποῦ πάλιν πρὸς τοὺς μαθητὰς· ὁ
 Σωτὴρ ἔφη· Εἰ ἐγνώκετέ με, καὶ τὸν Πατέρα μου
 ἐγνώκετε ἄρ, καὶ ἀπάρτι γινώσκετε αὐτόν. Καὶ·
 Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ· Ἐγὼ
 ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν.

κ'. Ἐπεὶ οὖν αὐτὰ οὕτως ἔχει, τί δὴ ποτε καὶ τὸ
 ἱερὸν τοῦτο ἐκμαίγῃ, ὡς εἰκὼν τοῦ ἐνανθρωπή-
 σαντος Υἱοῦ, τὴν τε γνῶσιν καὶ τὴν μνήμην αὐτοῦ
 ἡμῖν ἐμφανίζον, μὴ κατὰ τὴν οἰκίαν ἀναλογίαν καὶ
 τὸ ἰδιάζον τοῦ Λόγου (οὐ γὰρ ὡς ταῦτ' ἐν τῇ οὐσίᾳ τῷ
 Υἱῷ, ἀλλ' ὡς τὸ ἐμπερὲς τοῦ εἶδους αὐτοῦ διασῶζον)
 τιμηθῆσεται καὶ προσκυνηθῆσεται; ἐν ὅν αὐτὸ καὶ
 τὸ τιμωτάτον τῶν εἰς δόξαν καὶ φανέρωσιν τῆς οἰ-
 κονομίας αὐτοῦ ἱερῶν συμβόλων· ἵνα καὶ δι' αὐτοῦ
 διαβαίνει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἡ δόξα. Εἰ μὴ ποῦ διὰ
 τὴν τῆς εἰκόνης κλήσιν οἱ ὀνοματομάχοι καὶ τὸν
 Υἱὸν τῆς Πατρικῆς οὐσίας καὶ δόξης ἄλλοτριώσαιεν·
 καὶ τὴν λατρίαν καὶ τὴν προσκύνησιν διέλοιοντο,
 μηδεμίαν κοινωνίαν ταῖς εἰκόσι πρὸς τὰ πρωτό-
 τυπα διδόντες. Συνηγορίαν οὖν ὁ λόγος, οὐκ ἀνάρεσιν
 τῶν προκειμένων ἔχει.

κκ'. Ἐκεῖνο δὲ ἡ οὐ συνήξαν οἱ ἀνέητοι, ἡ ἐκόν-
 τας ἀπέκρυψαν, ὡς τὸ τῆς εἰκόνης ὄνομα, οὐ τῶν
 ἐπὶ τῶν θεωρουμένων ἐστίν, ἀλλ' ὁμώνυμος φωνὴ
 καὶ τῶν πολλὰς λέγομένων· ἥς περὶ τῆς διατρέ-
 σεως, λεπτιῶς αὐτὸς οὕτως ὁ Πατὴρ ἐν ἑτέροις δια-

quenter atque inevitabiliter dicere, se contumeliam
 in ipsum prototypum conferre. Sed revera haud
 illud dicunt, quia theologia sint freti; (qui enim il-
 laret, a quibus totum theologia mysterium abest?)
 sed ut ipsum imaginis nomen de medio tollant,
 adeo ut ne memoretur quidem in omni vita; atque
 illarum præcipue imaginum quæ humanam formam
 præ se ferunt; quare et pseudonymas imagines san-
 ctiorum appellare ausi sunt. Quod igitur sanctus vir
 exempli causa dixit, malitiose et insipienter celara
 nituntur (quasi vero aliquem latere possint aut fal-
 lere) tanquam impio dogmati suo contraria. Ve-
 rumtamen quod de Deo verba faciens, dictum illud
 adhibeat Pater, nos quoque assentimur; et nihilo-
 minus nos quoque illinc occasionem capientes, ita
 cum istis loquimur; nempe quod Filius, etsi aliis
 multis divinitatis ornamentis fulget et clarificatur,
 attamen quatenus Dei Patris imago est, multo ma-
 gis quam aliis dotibus et cum Patre sociatur, et
 substantialiter unitur; ideoque parem et æque au-
 gustam prorsusque eandem ac Pater gloriam ac
 venerationem ab omnibus consequitur. Nam qui
 deferitur Filio honor, tanquam imagini, is ad Pa-
 trem rem ad archetypum transgreditur. Sic ergo et
 ipse aliquando Patri aiebat: *Ego te clarificavi in*
*terra*⁴⁰. Et rursus: *Nunc clarificatus est Filius*
*hominis, et Deus clarificatus est in illo*⁴¹. Et: *Pa-*
ter, clarifica Filium tuum, ut et Filius clarificet
*te*⁴². Quod vero ex imagine quoque cognoscatur
 prototypum, ipse item discipulis Servator dixit:
Si cognovissetis me, utique et Patrem meum cogno-
*vissetis, et amodo cognoscitis illum*⁴³. Et: *Qui vi-*
*dei me, v' dei Patrem*⁴⁴. Et: *Ego in Patre, et Pater*
*in me est*⁴⁵.

20. Quæ cum ita se habeant, quidni hoc quoque
 sacrum simulacrum, tanquam imago humanati
 Filii, ejusque notitiam ac memoriam nobis inge-
 rens, quidni, inquam, secundum naturalem pro-
 priamque rationis analogiam, haud profecto quasi
 ejusdem ac Filius substantiæ, sed ut similitudinem
 formæ ejus servans, honorabitur atque adorabitur?
 Cum et hoc ipsum sit unum et honorandissimum
 sacrorum symbolorum, quæ gloriam œconomix ejus
 notificent; ut sic per simulacrum hoc ad arche-
 typum transeat gloria. Nisi forte propter imaginis
 appellationem, hi qui de nominibus cavillantur,
 Filium a paterna quoque substantia et gloria alien-
 nant; et 98 cultum adorationemque dividunt, nul-
 lam imaginibus ad prototypa relationem conceden-
 tes. Ergo Basilii dictum proposito nostro prodest,
 nihil obest.

21. Illud vero non intelligunt stulti hi, vel data
 opera dissimulant, imaginis vocabulum non esse de
 simpliciter quid significantium numero; sed homo-
 nymum, et multiplicis significationis; de qua dis-
 tinctione subtiliter alibi hic Pater disserit. Et

⁴⁰ Joan. xvii, 4. ⁴¹ Joan. xiii, 31. ⁴² Joan. xvii, 1. ⁴³ Joan. xiv, 7. ⁴⁴ Joan. xiv, 9. ⁴⁵ Ibid. 10.

juxta quidem priorem enuntiationem in naturalem et artificialem dividi : juxta autem alteram enuntiationem sive subdivisionem, imaginem artificialem formæ esse, inquit, et habitus, et speciei, atque coloris. Dicant ergo nobis, quæ ratio cogat, ut alterum quidem significatum admittamus, quatenus naturaliter consideratur, et necessitudinem ac relationem accurate servare putemus ; reliquam vero partem, quæ artificialem sensum spectat, repudiemus ? Quid ? Nonne et hæc relationem ac necessitudinem, pro sua ratione, incolumem retinebunt ? Siquidem imaginis ratio, seu imaginis simpliciter, utroque sensu pariter eodemque gradu a cordatis intelligitur, etiamsi ad varios potest sensus adhiberi. Namque ut in rebus naturalibus pure significat simile et nihil differens ; sic etiam in rebus artificialibus, secundum speciem ac formam ; etiamsi ad naturam quod attinet, differentiam in ipsis denotat : quo fit ut unam eandemque appellationem participant, seu sint homonyma. Sed quia hoc vocabulum de Verbi incorporatione proprie sumitur, dissimulare id et subvertere nituntur insani. Quandiu enim id eis manifeste non adversatur, tanquam pro ipsis staret, et potentialiter id vocabulum posuisset, sectarii magistrum simulant. Verum ubi repugnantem senserint, semper recusant.

Sed tempus est, ut ad ejus dicti considerationem accedamus. Doctori igitur de Dei natura tractanti, scientique Filium connaturalem esse Patri atque ejusdem substantiæ, et hypostaseos, id est personæ proprietate tantummodo differentem defluenti, quia multi tunc quoque Dei hostes hæretici adversus Unigeniti majestatem exortii erant, ipsi, inquam, opus fuit argumentum suum exemplo exponere ac demonstrare. Solemus enim ex nostris rebus superiores res conjectare ; id quod apud inspiratam quoque Scripturam videre est, neque secius apud Ecclesiæ item doctores. Nam cum dixisset : Quomodo, si unus et unus sunt, Pater Deus, et Filius Dei, quomodo, inquam, non sunt duo dii ? quasi ad dialogi morem verba conformans ; quia, inquit, rex dicitur etiam regis imago ; neque tamen reges duo sunt ; nam neque potentia scinditur, neque majestas in partes diducitur. Deinde quasi aliquis ambigeret, quomodo hæc ita se habere constaret, tanquam confirmans exempli illius argumentum, communibus notionibus, quæ apud omnes in confesso sunt, utens, ait : Quia imaginis honor ad prototypum transit. Namque id de imagine nemo non confitetur ; cunctisque ratione præditis non ex doctrina tantummodo, verum etiam a natura hujus rei notio impressa est. Sic absolutò exempli argumento, revocat deinde sermonem unde discesserat, atque : Quod itaque hic assimilantur imago (hic vero ubi, nisi videlicet in imagine quæ artificialiter imitationem præ se fert ?), id illic naturaliter efficit Filius. Deinde probe sciens sanctus Pater artificialium imaginum ab archetypis differentiam, si-

λαμβάνει. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν πρώτην ἐπιβολήν, εἰς φυσικὴν καὶ τεχνητὴν διαιρεῖσθαι· κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν, ἥτοι ὑποδιαίρεσιν, τὴν τεχνητὴν εἰκόνα μορφῆς εἶναι, φησὶ, καὶ σχήματος· ἡ εἶδους καὶ χρώματος. Λεγέτωσαν οὖν ἡμῖν τίς ὁ ἀνιχνύων τρόπος, τὸ μὲν ἕτερον τούτων δέχεσθαι, ὃ ἐπὶ τῶν φυσικῶν ἐληγεται, καὶ τὴν τε οἰκειότητα καὶ σχέσιν ἀκριβῶς διασώζεσθαι ὑπολαμβάνειν, τὸ δ' αὖ ἕτερον μέρος ὃ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν εἴρηται, ἀποπέμπεσθαι ; τί ; μὴ καὶ ταῦτα τὴν σχέσιν καὶ οἰκειότητα κατὰ τὸν Ἰδίου λόγον ἀπαράρρωτον κακῆσθαι ; καί περ ὁ τῆς εἰκόνης λόγος, ὡς εἰκόνης ἀπλῶς ἐπ' ἀμφοῖν ἴσως καὶ ὁμοτίμως παραλαμβάνεται παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσι, εἰ καὶ περὶ διάφορα τὰ σημαινόμενα καταγίνεται.

Ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν φυσικῶν εἰλικρινῶς τὸ εἰκὼς καὶ ἀπαράλλακτον ἔχει· οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν· εἰ καὶ τῇ φύσει τὸ διάφορον ἐν ἑαυταῖς ἐνδείκνυνται· ὅθεν καὶ τῇ προστητορίᾳ μὴ καὶ τῇ αὐτῇ, ὁμωνύμως κοινωνώ- νηκασιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο πρὸς τὴν ἐνωμίωσιν τοῦ Λόγου οἰκείως λαμβάνεται, καταπαύειν καὶ ἀνατρέπειν πειρῶνται· οἱ ἄφρονες. Ἐνθα μὲν γὰρ κατὰ τὸ προφανές οὐδὲν αὐτοῖς ἐστὶ τὸ προσεπτάμενον, ὥστε ἐπ' αὐτοῖς τυγχάνοντος καὶ ἐπ' ἐξουσίας κειμένου, ἔπρεσθαι προσποιῦνται τὸ διδασκάλῳ· ἐνθα δὲ τῷ ἀντιπίπτουσι περιτύχον, αἰετὶ διακρούονται.

Ἄλλ' ὥρα ἡμῖν ἐπὶ τὴν τοῦ ῥήτου χωρεῖν ἥδη ἐπίσκεψιν. Θεολογοῦντι δ' οὖν τῷ διδασκάλῳ, καὶ τὸν Ἰῆν συμφυᾶ τῷ Πατρὶ καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶδῃ, ἰδιότητι δὲ μόνῃ τῇ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, εἴπουν πρόσωπον, διακρίνεσθαι δογματίζοντι, ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ τῶν τηλικαύδε θεομαχοῦντων αἰρετικῶν κατὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης ἐπεφύοντο, ἐδέχτη ταῦτα διὰ παραδείγματος παραστήσαι τε καὶ δηλώσαι· καὶ γὰρ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς τεκμαιρόμεθα, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἰδεῖν ἐστιν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας. Εἰρηκῶς γὰρ, Πῶς εἶπερ εἰς καὶ εἰς ὁ Πατὴρ καὶ Θεός, καὶ ὁ Ἰῆς καὶ Θεός, οὐχὶ δύο θεοί ; οἷον ἐν διαλόγῳ τὸν λόγον ποιούμενος, Ὅτι τοι, φησὶ, βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλείως εἰκὼν· καὶ οὐ δύο βασιλεῖς· οὕτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται, οὕτε ἡ δόξα μερίζεται. Εἴτα ὡσεὶ τινος διαπορῶντος, πῶθεν ταῦτα οὕτως ἔχειν δῆλον. ὥστε κατασπυδαῶν τὸν τοῦ παραδείγματος λόγον, διὰ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν προερχόμενος καὶ ἅπασι συνομολογουμένων, ἐπάγει· Διότι ἡ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαδίδειν. Τοῦτο γὰρ ἐπὶ πάσης εἰκόνης ὁμολογῆται, καὶ πᾶσι λογικοῖς οὐκ ἐκ διδασκαλίας μόνον, ἥδη δὲ καὶ φυσικῶς, ἡ τούτου γνώσις ἐμπεφυκεν· οὕτως ἀπαρτίσας τὰ τοῦ παραδείγματος, μετάγει λοιπὸν τὸν λόγον ἐφ' ὃ παρῆκται καὶ φησιν· Ὁ οὖν ἐνταῦθα μιμητικῶς ἡ εἰκὼν, ἐνταῦθα ποῦ, ἡ δῆλον ὡς ἐν τῇ ἐκ τέχνης τὴν μίμησιν ἐνδείκνυμένη εἰκὼν ; τοῦτο ἐκείνῳ φυσικῶς ὁ Ἰῆς. Ἐπειτα τῶν τεχνητῶν εἰκόνων τὴν πρὸς τὰ ἀρχέτυπα διαφορὰν καὶ οἰκείωσιν εἶδῳ ; ὁ Πατὴρ, πάλιν παραδείγματι ἀναλόγως ἔχοντι πρὸς τὴν φυσικὴν εἰκόνα

τούτω χρώμενος ἐπιφέρει· Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, κατὰ τὴν μορφήν ἢ ὁμοίωσιν, οὕτως ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου φύσεως, ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς θεότητός ἐστιν ἡ ἔνωσις. Σημειωτέον δὲ ὅπως ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, οὐ τῆσδε ἢ τῆσδε εἴρηκε, τὴν κατὰ τὴν μορφήν τοῦ πρωτοτύπου ὁμοίωσιν προσδιωρισμένοις, ἀλλὰ διὰ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ, ἐπὶ πασῶν ἀπλῶς τὸν αὐτὸν εἰσάγαγε λόγον· ὥς εἴπερ μὴ ἀπόσχοιντο τῆς ἀτόπου φιλονεικίας οἱ ἀναισχυντοῦντες, ἐκδιασθήσονται μὴ ἓνα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς υἱοὺς ἀθέως ἀναπλάττειν καὶ ἀνοήτως.

κβ'. Τὸ τοίνυν λεγόμενον, ὅτι ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τῷ πρωτότυπον διαβαίνει, οἷα δὲ προσεχέστερον τῷ ἐπὶ τῆς βασιλείας εἰκόνος παραδείγματι καίμενον, προηγούμενος ἐπὶ τῶν τεχνητῶν εἰκόνων ἐφθρμοσται, καὶ οὕτως ἐπὶ τὴν φυσικὴν εἰκόνα ἐκείθεν μετέρχεται, καὶ πρὸς τὴν θεολογίαν παραδειγματικῶς ἀνάγεται· τοιαύτης δὲ μεταλαχρεῖν τὴν τεχνητὴν εἰκόνα τῆς πρὸς τὸ πρωτότυπον κατὰ τὴν μορφήν κοινωνίας καὶ σχέσεως, οὐδὲν ἦτον ἢ κατὰ τὴν ὁμωμίαν ἐνέφηνεν. Ὡς γὰρ οὐ δύο, ἀλλ' ἓνα λέγεσθαι βασιλεῖα συνήνκεται (τὸ γὰρ ἐν ἐπ' ἀμφοῖν διαφαίνεται), οὕτω δὲ, καὶ ὁ θαυμαστότερον καὶ οἰκειότερον, μὴδὲ τὸ κράτος σχίζεσθαι, μὴδὲ τὴν δόξαν μερίζεσθαι, διέδηλον ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἢ κατ' οὐσίαν ἔνωσις εἰκόνος. Ἡὼς οὖν ἄνθρωποι καὶ ἀπηγορευμένοι πρὸς ἐξάπλωσιν καὶ σαφένειαν τηλικούτου πράγματος, τῆς θεολογίας λαμβανόμενοι· Ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος διδάσκαλος, καὶ ἐν τοῖς κατὰ Σαβελλίου λόγοις, τὴν περὶ τῶν εἰρημῶν διάνοιαν λευκότερον ἐξάπλωσιν· «Οὐδὲ γὰρ ὁ κατὰ τὴν ἀγορὰν τῇ βασιλικῇ εἰκόνι ἐνατενίζων, καὶ βασιλεῖα λέγων τὸν ἐν τῷ πίνακι. δύο βασιλεῖας ὁμολογεῖ, τὴν τε εἰκόνα καὶ τὸν οὗ ἐστιν ἡ εἰκὼν· οὕτε ἐὰν δεῖξας τὸν ἐν τῷ πίνακι γεγραμμένον εἴπῃ, οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς, ἀπεστέρησε τὸν πρωτότυπον τῆς τοῦ βασιλέως προσηγορίας, μᾶλλον μὲν οὖν ἐκείνῳ τὴν τιμὴν ἐκβαλεῖν διὰ τῆς τούτου ὁμολογίας· εἰ γὰρ ἡ εἰκὼν βασιλεὺς, πολλὴ δὲ που εἰκὼς βασιλεῖα εἶναι καὶ τὸν τῇ εἰκόνι παρασχόμενον τὴν αἰτίαν· ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ξύλα καὶ ζωγράφου τέχνη τὴν εἰκόνα ποιεῖ φθαρτὴν φθαρτοῦ μίμημα καὶ τεχνητὴν τοῦ ποιηθέντος, ἐκεῖ δὲ ὅταν ἀκούσῃς εἰκόνα, ἀπαύγασμα νόει τῆς δόξης· τί δὲ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τίς ἡ δόξα, αὐτὸς εὐθὺς ἡρμήνευσεν ὁ Ἀπόστολος ἐπαγαγὼν, καὶ χαρακτηρ τῆς ὑποστάσεως.» Τοιαύτης δὲ διὰ πάντων τῆς κατὰ τὰς εἰκόνας θεωρίας παραδειγμαμένης, ὡς τὸ εἰκοῖς ἐν ἅπασιν κατὰ τὸν ἴδιον ὅρον καὶ λόγον ἐχούσας· τί τὸ ἄπασιν τὰ τῆς τάξεως ἀντιστρέψαντας εἰπεῖν, ὅτι «Ὡσπερ ἡ παρὰ τῶν ἀσεβοῦντων εἰς τὸν ὕψιν ὕβρις πρὸς τὸν Πατέρα οὐ· εἰς ἀρχέτυπον ἀντικρὺς ἀναβαίνει· οὕτω καὶ ἡ εἰς τὴν τεχνητὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα παρ' αὐτῶν προσφερομένη ἀτιμία, φανερώς ὡς ἐπ' ἀρχέτυπον τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἀναφέρεται· Τί τούτων σαφέστερον ἢ ἐκδο-

A mulque cum iis convenientiam, rursus hoc exemplo ad physicam imaginem analogiam habente, utens addit : Et sicuti in artificialibus similitudo in forma fit, sic in divina incompōsitaeque natura, in communionē divinitatis fit unitas. Animadvertendum autem, quod non in hac vel **99** illa artificiali delineite dixerit exsistere prototypi similitudinem, sed plurali numero, de cunctis simpliciter eodem modo locutus sit. Quamobrem nisi impudentes isti ab absurda sua contentione abstant, cogentur jam non unum tantummodo, verum etiam plures filios impie stultique confingere.

22. Quod ergo dictum est, nempe delatum imagini honorem ad prototypum transire, id ceu accommodatius regiae imaginis exemplo quadrans, artificialibus apprime imaginibus congruit ; atque ita ad naturalem imaginem illinc transilit, et ad sermonem de Deo exempli more traducitur. Hanc autem ab artificiali imagine haberi communionem cum prototypo ac relationem, haud minus quam per homonymiam, ipse ostendit. Sicut enim non duo, sed unum esse regem concluditur (namque unum quid ex amobus apparet) ; ita, quod etiam est mirabilius et intimius, neque potentiam scindi, neque majestatem in partes abire patet ; quod demonstrabat in naturali imagine substantiae unitas. Cur ergo inhonorae sint et rejiciendae imagines, quae ad expositionem declarationemque tantae rei, qualis est de Dei natura tractatus, assumptae fuerunt ? Item hic doctor in sermone contra Sabel-
C jium (28) mentem suam de re praedicta lucidius evoluit : « Neque enim qui in foro regalem imaginem intuetur, regemque dicit eum qui in tabula est, duos confitetur reges, imaginem videlicet, et illam ejus est imago. Neque si demonstrans eum qui in tabula pictus est, dicit : Ille est rex, ideo prototypum appellatione regis spoliatur ; imo potius honorem ei hac confessione confirmat. Nam si imago rex est, multo magis regem esse oportet eum qui imagini faciendae causam dedit. Verum hic quidem ligna et ars pictoris imaginem facit corruptibilem, artificialem hominis corruptibilis imitationem ; illic autem cum imaginem audieris, splendorem gloriae cogita. Quis autem sit splendor, quaeve gloria, ipse recte exponit Apostolus qui addit : *Et character substantiae ejus* ³⁴. » Hac undequaque de imaginibus exposita consideratione, quae similitudinem in omnibus pro sua quaeque definitione ac ratione habent ; cur sit absurdum ordine inverso dicere, quod sicuti impiorum adversus Filium injuria ad Patrem utpote archetypum recta transit, sic adversus artificialem Christi imaginem ab istis illatum dedecus, aperte ceu ad archetypum Christum refertur ? Quid his manifestius aut evidentius ad veritatis tutelam et affirmationem, veraeque doctrinae et

³⁴ Hebr. i, 3.

ecclesiasticæ piæ traditionis? Quis, etiam si apprimè hebes ac stultus, non intelligit theophorum Basilium artificialem imaginem, de qua principaliter quæstio, ut nuper diximus, erat, ad declarationem et explanationem naturalis in divinitate imaginis, seu proprium et perspicuum et idoneum exemplum protulisse? Certe qui hæc ita se habere, ut modo observantur et tradita fuerunt, non putat, procul admo lum a sancti Patris mente scopoque abest, et a veritate dictorum illius dementer prorsus aberrat. Πατρικῆς διαβολας καὶ τοῦ σκοποῦ ἀφέστηκε, καὶ τηκεν.

23. Sedenim Christi hostes hæc dissimulantes, et simplicioribus fucum facere volentes, latere nos ipsorum acerbitem et adversus veritatem pugnam existimant. Adeo illorum animæ sunt obscuratæ, ut etiam manifeste dicta, et vulgi notitiam non fugientia, ipsi in arca veluti abscondant; ex quo fit ut ipsorum malitia magis divulgetur. Deinde a nobis alius invocetur, sacro huic Patri moribus 100 sententiaque similis, in theologicis aulis sermonibus, magnus Gregorius (29) qui eodem modo de re eadem loquitur. « Est autem imago, quatenus consubstantialis; et quia ex illo Filius est, non ex hoc Pater. Hæc est enim imaginis natura, ut sit imitatio archetypi, cuius imago dicitur. Sed tamen hic amplius est: illic enim immobilis (30) imago hominis mobilis; hic imago viventis et vivens (31), magisque similis, quam Adamo Sethus, et gignentis cui libet quod genitum est. Hæc est enim simplicium natura, ut non partim sint similia, partim autem dissimilia, sed tota totius typus sint, atque idem potius quam simile. » Ita prædictus Pater. Quod autem in eadem mente sit, ita cognoscemus. Nam cum dicat talem esse imaginis naturam, ut sit archetypi imitatio, patet eum de omni imagine simpliciter verba facere, ut ita rem quæsitam obtineat. Etenim ex generalibus partialia demonstrantur; atque hic est optimus et præcipuus demonstrandi modus. Quæ vero illic sequuntur verba, denotant ipsum spectare potissime hanc sensibilem et artificialem imaginem. Nam cum addat, « Sed tamen

λότερον πρὸς συνηγορίαν καὶ πίστωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ ὁρθοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ εὐσεβοῦς παραδόσεως; Τίς τῶν ἀγαν ἀσυνέτων καὶ ἀνοήτων οὐ συνήσει, ὅτι τὴν τεχνητὴν εἰκόνα, ἐφ' ἧς καὶ τὸ ζητούμενον πρῶτως ὡς ἐναγχοῦς δέδεικται ἀποδίδεται, πρὸς σαφήνειαν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς κατὰ τὴν θεολογίαν φυσικῆς εἰκόνης, ὡς οἰκεῖον καὶ ἐμφανέστατον καὶ πρόσφορον ὁ θεοφόρος παράδειγµα προηγάγετο; Ὁ γὰρ μὴ οὕτω ταῦτα ὡς νῦν τετήρηται καὶ ἀποδίδεται ἔχειν οἰόμενος, πῶρῳ που τῆς τῶν ἀληθῶν αὐτῶν ἀνοηταίων ὁλοτρόπως διηµάρτηκεν.

κγ'. Ἀλλ' οἱ Χριστοµάχοι ταῦτα ἀποκρυψάμενοι, καὶ τοὺς ἀπλουστεροὺς παραλογίζεσθαι βουλόμενοι, λανθάνειν τὴν ἑαυτῶν πικρίαν καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας μάχην ὑποτοπάζουσι· τοσοῦτον ἐσκοτίσθησαν τὰς ψυχὰς, ὡς τὰ σαφῶς διηγορευµένα, καὶ τὴν τῶν πολλῶν γνῶσιν μὴ διαφεύγοντα ταµιεύσασθαι· ὅφ' ὧν δὴ τὸ κακοῦργον αὐτῶν πλέον δηµοσιεύεται. Ἐξῆς δὲ ἡµῖν ὁ τῷ ἱερῷ τούτῳ Πατρὶ ὁµότροπος καὶ ὁµόγνωμος καλεῖσθαι, ἐν ταῖς ἑαυτοῦ θεολογίαις ὁ μέγας Γρηγόριος, τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν διεξερχόμενος· « Εἰκόνη δὲ, ὡς ὁμοούσιον· καὶ ὅτι τοῦτο καλεῖθαι, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦτου Πατὴρ· αὕτη γὰρ εἰκόνης φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, καὶ οὐ λέγεται· πλὴν ὅτι καὶ πλέον ἐνταῦθα· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀκινήτως κινουμένου, ἐνταῦθα δὲ ζῶντος καὶ ζῶσα, καὶ πλέον ἔχουσα τὸ ἀπαράλλακτον, ἢ τοῦ Ἀδὰμ ὁ Σὴθ, καὶ τοῦ γεννῶντος παντὸς τὸ γεννώμενον· τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν ἀπλῶν φύσις, μὴ τὸ μὲν εἰσικεῖναι, τὸ δὲ ἀπερικεῖναι, ἀλλ' ὅλον ὅλον τύπον εἶναι, καὶ ταύτην μάλλον ἢ ἀφομοίωµα. » Ὅδε μὲν ἔχει τὰ τοῦ Πατρὸς. « Ὅτι δὲ τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἔσται, οὕτως εἰσάγεθα· εἰπὼν γὰρ ὅτι τοιαύτη ἡ τῆς εἰκόνης φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, φαίνεται πάσης εἰκόνης ἀπλῶς τὸν λόγον εἰσάγειν, ἵνα διὰ τούτου σχῇ τὸ ζητούμενον· καὶ γὰρ ἐκ τῶν καθολικωτέρων τὰ μερικώτερα δεικνύται· καὶ οὗτος τῆς ἀρίστης καὶ κυριωτέρας ἀποδείξεως ὁ τρόπος· τὰ δὲ ἐπόμενα, δεικνύσι μάλλον αὐτὸν πρὸς τὴν αἰσθητὴν ταύτην εἰκόνα καὶ τεχνητὴν ἀποσκοπεῖν· ἐπαγαγὼν γὰρ τὸ, « Πλὴν ὅτι καὶ πλέον ἐνταῦθα, »

(29) Orat. 4, cap. 20, de Filio; seu 50 ed. Maur. p. 554.

(30) Textus noster hic ἀκινήτως, sed infra ἀκλινήτως. Mirumque est quod prior lectio apud Maurinam editionem eodem loco variat, ἀκλινήτος et ἀκλινήτως.

(31) Quomodo Verbum seu Filius sit imago Patris, belle declarari videtur etiam ex iis quæ Matth. Cantacuzenus ingeniose dicit in op. cit. ms. f. 44, ad Sap. vii, 26, de Spiritu sancto, quæ vox, ut nos scripsimus retro p. 93, ad Filium transfert: Τὸ δὲ εἰκόνα εἶναι τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, τὸ ἀπαράλλακτον καὶ ταῦτ' αὐτῆς οὐσίας ἀντίκειται· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ δυνατὸν εἰκόνα χαρακτῆρος λαβεῖν ἐπὶ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀσχηµατίστου καὶ ἀκαταλήπτου Θεοῦ· ἀλλ' αὕτη τὴν κατ' οὐσίαν ἔχειν μορφήν, ἥτις ποτὲ αὕτη ἐστὶ· καὶ ὥσπερ τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ λέγοντες νοοῦµεν καὶ τὸ ἐν οὐσίᾳ Θεοῦ, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐν εἰκόνι· ἐλ δὲ καὶ τὸν ἀνθρώπον ἐν εἰκόνι φάµεν δεδηµιουργῆσθαι Θεοῦ, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ὁ θεολόγος τοῦτό φησιν· ἐπάγει γάρ· Καὶ ἀρχέτυπαι τῶν θηρίων τῆς

γῆς, καὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πτερυγίων τοῦ οὐρανοῦ· ὡς ἐντεῦθεν δοκεῖν μηδὲν ἄλλο τὴ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τυγχάνειν ἐν ἡµῖν, ἢ τὸ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἄρχειν· χρηστὸν τε εἶναι καὶ ὡς ἐφικτὴν ἀνθρώπῳ ἐξοµοιοῦσθαι Θεῷ. Jam dictio, quod nempe sit imago bonitatis ejus, ea videlicet unitatem substantiæ innuit. Neque enim imago aliqua characteris intelligi potest de invisibili, absque figura, et incircumscripto Deo; sed figuræ vocabulo intelligenda est ipsa substantia, quæcumque ea demum est. Et sicut cum dicimus (ut est apud Paulum) in forma Dei, intelligimus in substantia Dei; sic etiam cum dicimus ad imaginem. Quod si hominem quoque ad imaginem Dei creatum dicimus, haud tamen hoc simpliciter a theologo (Moysæ) affirmatur; addit enim: Et dominentur bestiis terræ, et maris piscibus, et cæli avibus; ita ut hinc videatur, nil aliud esse nostra ad imaginem Dei creatio, quam jus imperandi animalibus terræ; bonumque et exoptabile esse homini ut Deo assimiletur.

τὴν ὑπεροχὴν τῶν προκειμένων αὐτῷ ἐπὶ τῇ θεολογίᾳ, διὰ τῆς συγκριτικῆς φωνῆς ἐσήμανε, διακρίνεις ἐκάτερον τοῦ ἐτέρου; προσεπενέγκας δὲ τὸ, « Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀκίνητος κινουμένου, ἐνταῦθα δὲ ζῶντος καὶ ζῶσα, » τὴν πρὸς ἀλλήλας παρέστησαν ἣν ἔχουσι διαφορὰν· ὡς εἰ εἶλεν ὅτι ἰδιον τῆς μὲν τεχνικῆς εἰκόνης, τὸ ἀκίνητον κινουμένου· οἰκείον δὲ τῆς φυσικῆς τὸ ζῶντος καὶ ζῶσα· μετὰ ταῦτα καὶ αὐτῶν τῶν φυσικῶν σύγκρισιν ποιεῖται ἐπὶ τῶν ἀσυγκρίτων, τὸν τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Σῆθ παρενείρας λόγον, καὶ ὅσα περὶ τῆς τῶν ἀπλῶν διειλεχται φύσεως· προσεκτέον δὲ κἀνταῦθα, ὡς ὁ θεηγόρος οὗτος τὰ τῆς θεολογίας ἐξαίρων τῷ εἶναι πάντων ἐξηρημένην, διὰ τῆς τῶν πάντων ἀφαιρέσεως, καὶ ταῦτα δὴ τὰ χειρόκμητα οὐ μόνον οὐκ ἀποπέμπεται, ἀλλὰ καὶ ὥσπερ ἀγάμενος ἀποδέχεται.

κδ'. Ὁ θεοφόρος Κύριλλος, ὁ τῆς μεγάλης τῆς Ἀλεξάνδρου πρόεδρος, καὶ μέγας διδάσκαλος, τοῖς πλοῦτοι συνειστέλλεται καὶ συμφραγέσθω· τοιάδε τινὰ περὶ τῶν προκειμένων φάσκων· « Ὡσπερ ἂν εἰ τις εἰκόνα διαγεγραμμένην ἀριστα βλέποι, καὶ ἀποθαυμάζῃ μὲν τὸ τοῦ βασιλέως σχῆμα, καὶ ὅσα περ ἐν ἐκείνῳ φαίνεται, ταῦτα καὶ ἐν τῇ Γραφῇ βυνάμενός τε καὶ ἔχων ὄρεν, εἰς ἐπιθυμίαν ἔλθοι τοῦ καὶ αὐτὸν ἰδεῖν τὸν βασιλέα, εἴποι δ' ἂν εἰκότως πρὸς αὐτὸν ἡ γραφή, Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν βασιλέα· καὶ πάλιν· Ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν ἔσμεν, ὅσον εἰς ὁμοίτητα καὶ ἀκριβεστάτην ἐμφέρειαν· καὶ πάλιν· Ἐγὼ ἐν τῷ βασιλεῖ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν ἐμοὶ κατὰ τὸ τῆς μορφῆς σχῆμα· τὸ γὰρ εἶδος τὸ ἐκείνου πάντως φορεῖ ἡ γραφή, καὶ τὸ τῆς γραφῆς εἶδος ἐν ἐκείνῳ σώζεται· οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ Υἱὸς λέγων· Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. Ἀρ' οὖν ἔπονται τοῖς σοφοῖς τούτοις λόγοις, ἡ ἐνθα μὲν, ἐνθα δὲ οὐ, καὶ ὡς ἡ τοῦ ἐνεργούντος ὑποβάλοι πονηρὰ γνῶμη; Εἰ μὲν οὖν βούλοιντο πείθειν ἡμᾶς, ὡς κατὰ τὰ εἰρημένα τῷ διδασκάλῳ, ὁμοούσιον τῷ φύσαντι τὸν Υἱὸν δοξάζουσιν, οἷα εἰκόνα ἦντα Πατρός, καὶ βασιλέα μετὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἣν ὑπέδω μορφὴν, ὁμολογούντες τιμῶσι κατὰ τὸ προκειμένον ἱδὴ περᾶδειγμα· προσκυνεῖτωσαν σὺν ἡμῖν τὴν προσκυνητὴν αὐτοῦ εἰκόνα, μονονοῦχὶ καὶ αὐτὴν λέγουσαν· Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πάντων Βασιλέα καὶ Κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ Θεόν· εἰ δὲ οὐ τοῦτο δέχονται, οὐδὲ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ δοξάζουσι, καὶ τῆς βασιλείας ἀποψηφιοῦνται, καὶ ἄλλοτρίους ταύτης τε καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ἑαυτοὺς σαφῶς ἀποδείξουσιν.

κε'. Τούτοις τοῖς θεοσόφοις Πατράσι καὶ ὁ πολὺς τὰ θεῖα καὶ θεοφανέτωρ Διονύσιος συννοῶν φραζέτω· « Ὅτι καθάπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν εἰκόνων, εἰ πρὸς ἐν ἄρχέτυπον εἶδος ἀκλινῶς ὁ γραφεὺς εἰσπορᾷ, πρὸς

A hic amplius est, » sublimitatem argumenti sui circa Dei naturam versantis, comparativa dictione significavit, alterum ab altero discriminans. Tum addens, « Illic immobilis imago hominis mobilis; hic imago viventis et vivens, » quam habent hæc inter se differentiam exhibuit, quasi dixisset: Proprium quidem artificialis imaginis est, ut sit immobile mobilis; proprium autem naturalis ut sit vivens vivens. Post hæc et ipsorum physicorum comparisonem facit cum dissimilibus, de Adamo ac Setho adnectens sermonem, et quæcunque de simplicium natura dicuntur. Animadvertendum denique hic est sacrum hunc doctorem, etiamsi a doctrina de Deo omnia submoveat, propterea quod nihil ad eam pertineant, quia ipse ab omnibus sejuncta est; at tamen hæc manufacta adeo non rejicere, ut etiam perlibenter admittat.

24. Divus Cyrillus, magnæ Alexandriæ præsul, magnusque magister, supradictis accedat et consonet, de proposito argumento ut sequitur loquens (32). « Velut enim si quis imaginem egregie pictam aspiciat, mireturque exteriorem regis cultum, quum quidquid ad ejus ornatum pertinet, in tabula potest aspicere, cupidus 101 siet ipsum quoque regem videndi; dicetque illi quodammodo pictura: Qui me vidit et regem vidit. Et rursus: Ego et rex unum sumus, quod attinet ad similitudinem et accuratam summamque paritatem. Et adhuc: Ego in rege, et rex in me est, quantum pertinet ad formæ habitum. Namque illius speciem prorsus gerit pictura, et picturæ species in illo vicissim servatur. Sic est et Filius dicens: Qui vidit me, vidit et Patrem meum⁴⁷. Et: Ego et Pater unum sumus⁴⁸. Num igitur obsequuntur sapientibus his dictionibus, an aliquando quidem utique, aliquando secus, prout operantis in eis dæmonis mala mens suggesserit? Si ergo voluerint nobis persuadere se juxta magistri dictum, consubstantiali Genitori Filium existimare, ceu Patris imaginem; regemque cum cum assumpta nostra forma consistentes honorant; sequitur ut juxta propositum exemplum venerentur nobiscum ejus quoque adorabilem imaginem, quæ et ipsa propemodum ait: Qui vidit me, vidit omnium Regem ac Dominum Jesum Christum Deum. Quod si hunc cultum non admittunt, ne Filium quidem Patri consubstantiali existimant, eique regnum potius abjudicant, seque alienos ab hac nostra fide aperte demonstrant.

25. His theosophis Patribus, ille etiam in divina plurimus scientia et divinarum rerum revelator Dionysius consona dicat (33): « Si veluti in materialibus imaginibus sit, ad archetypam speciem pictor

⁴⁷ Joan. xiv, 9. ⁴⁸ Joan. x, 30

(32) Exstat hic adamussum Cyrilli locus in *The-sauro* ejus, t. V, part. 1, p. 114.

(33) Dionysius, *De eccl. hier.* cap. 4, p. 9

tamen apud Nicephorum nostrum lectione, quam

indeclinabiliter aspiat, nulla re alia sensibili abstractus, partimve abductus, ipsum illum quemcunque pingit, si licet dicere, duplicabit, ostendetque veritatem in similitudine, archetypum in imagine, utrumque in utroque, excepta substantiæ diversitate; ita studiosa mente pictoribus præditis, continua et indeclinata suaveolentis quodammodo et reconditæ pulchritudinis contemplatio, indubium efficiet et Deo simillimum simulacrum. » Num his dictis obediunt inobedientiæ filii, et reverentur theologos, et materiales patiuntur fieri imagines; fatenturque circumscriptum id quod sæpe duplicatur? adorantque id, quod alterum ex altero demonstrat, id est figuratum et figurans, sicuti nunc a nobis Christus Christique imago venerabilis honoratur? An potius alterum ex altero spernunt, dehonestantque Christum per ejus imaginem? simulque contemnant hierophantam quoque doctorem; nobisque confirmant, se nullatenus reconditam participare pulchritudinem, sed turpes esse et impuros, et ejuslibet divinæ formæ expertes?

26. Ita res se habere videtur etiam Alexandrino Clementi, in suo *De legali Paschate* tractatu (34): « Veluti si alicujus imago, hand præsentē archetypo, parem ac illud honorem referat: præsentē autem veritate, imago ab hac illustratur, similitudine illa manente, propterea quod veritatem significat. » Et sanctorum quidem Patrum dicta sunt hæc. Observandum autem est, eos non limitate neque singulariter de tali imagine, vel de tali forma tantummodo, sed de omni absolute imagine eundem significatum virtutemque statuere, servatamque ad prototypum relationem et convenientiam, concorditer affirmare; id quod manifestius ostendunt divi Dionysii verba; etiamsi nonnulli Patres, propter tunc dominantem consuetudinem **102** regum imagines in publico proponendi et venerandi, regis exemplo usi sunt (35), tanquam præ cæteris proximiorē Regi regum et Domino universali, quoniam omnibus in terra dignitatibus regia major excellentiorque est. Sic enim et orationis series postulat, namque ex mundanis supramundana, ex humilibus excelsiora quantum licet revelantur. Quod autem quæ sunt erga imagines ad prototypum transiliant, ex sacris quoque Litteris facile comperitur.

27. Namque et beati Samuelis historia hujusmodi aliquid denotare vult. Ille enim etiam ante conceptionem, Deo a religiosa parente promissus, statim in fasciis consecratus fuit. Deinde fungi sacerdotio coram Deo sortitus, etiam quatenus sacerdos imago Dei erat. Idque nobis suadet quod in Psal-

μηδὲν ἄλλο τῶν ὁρατῶν ἀνθελκόμενος ἢ καταμερίζόμενος, αὐτὸν ἐκείνον, ὅστις ἐστὶ, τὸν γραφόμενον, εἰ θέμις εἰπεῖν, διπλασιάσαι, καὶ δεῖξαι τὸ ἀληθὲς ἐν τῷ ὁμοιώματι, τὸ ἀρχέτυπον ἐν τῇ εἰκόνι, τὸν ἐκότερον ἐν ἐκατέρῳ παρὰ τὸ τῆς οὐσίας διάφορον· οὕτως τοῖς φιλοκάλοις ἐν νῷ γραφεῦσιν ἡ πρὸς τὸ εὐῶδες καὶ κρύφιον κάλλος ἀνεῆλθ' ἀπαρέγκλιτος θεωρία, τὸ ἀπλανὲς δωρήσεται καὶ θεοειδέστατον ἰνδαλμα. » Παίθονται τοῦτοις οἱ τῆς ἀπειθείας υἱοί, καὶ τιμῶσι τοὺς θεολόγους; καὶ δέχονται εἶναι καὶ αἰσθητὰς εἰκόνας; καὶ ὁμολογοῦσι περιγραφτὴν τὸν πολλαπλασιαζόμενον; καὶ προσκυνοῦσι τὸν δι' ἐκατέρου ἐκότερον δεικνύμενον; ὃ ἐστὶν ὁ εἰκονιζόμενος καὶ τὸ εἰκονίζον, ὡς νῦν παρ' ἡμῶν δοξάζεται ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Χριστοῦ σεβασμία-εἰκὼν; Ἡ ἐκότερον δι' ἐκατέρου ἐξουθενοῦσι, καὶ ἀτιμάζουσι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ; συνατιμάζουσι δὲ καὶ τὸν ἱεροφάντην διδάσκαλον; καὶ ταύτῃ ἡμᾶς βεβαιώσονται, ὡς οὐδὲν τρόπον τοῦ κρυφίου μετέσχον κάλλους, αἰσχροὶ δὲ εἶσι καὶ ἀκάθαρτοι, καὶ πάσης θεοειδοῦς ἐμφάσεως ἀμέθεκτοι;

κς'. Ὡσαύτως δὲ ἔχειν καὶ τῷ Κλήμεντι ἐκεῖνον τῷ Ἀλεξανδριανῶν δοκεῖ, ἐν οἷς *Περὶ τοῦ νομικοῦ Πάσχα* διαλαμβάνων φησὶν· « Ὡς εἰ τις εἰκὼν, μὴ παρόντος μὲν τοῦ ἀρχέτυπου, τὴν ἴσην ἐκεῖνον δόξαν ἀποφέρειται, καὶ παρούσης τῆς ἀληθείας, καταλάμπεται ἡ εἰκὼν πρὸς αὐτῆς, τῆς ὁμοιώσεως ἐκεῖνης ἀποδεκτῆς μενούσης, διὰ τὸ σημαίνειν τὴν ἀλήθειαν. » Καὶ τὰ μὲν τῶν θεοφύλων τοιαῦτα. Ἐπιτηρητέον δὲ, ὅτι οὐ διωρισμένως οὐδὲ ἰδικῶς περὶ τῆς τοιαύτης εἰκόνος, ἢ τοῦδε τοῦ εἶδους μόνου, ἐπὶ πάσης δὲ ἀπλῶς εἰκόνος τὴν αὐτὴν ἔνοιαν καὶ δύναμιν παριστάνουσι, καὶ τὴν εἰς τὸ πρωτότυπον σχεδὶν τε καὶ οἰκειότῃ διασώζουσιν, συμφώνως διαγορεύουσιν· ὅπερ ἐμφανέστερον δηλοῖ τὰ τῷ Θεῷ εἰρημένα Διονυσίῳ· εἰ καὶ τινες τῶν Πατέρων διὰ τὴν οὕτω τηνικαυτὰ ἐπικρατήσαντα συνήθειαν, τὰς βασιλέων εἰκόνας δημοσιεύσθαι τε καὶ προσκυνεῖσθαι, τῷ κατὰ τὸν βασιλεῖα συνεχρήσαντο παραδείγματι, ὡς τῶν ἄλλων ἐγγυτέρῳ τῷ Βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων καὶ Κυρίῳ τῶν ὅλων, ἐπεὶ τῶν ἐπὶ γῆς μετῴν πάντων καὶ ὑπερτερόν ἀξίωμα· οὕτω καὶ τοῦ εἰρμοῦ τοῦ λόγου φέροντος· ἐκ γὰρ τῶν ἐγκοσμίων τὰ ὑπερκόσμια, καὶ τῶν ταπεινότερων τὰ ὑψηλότερα καθόσον ἐφικτὸν ἐκκαλύπτεται· ὅτι δὲ τὰ δρώμενα ἐν ταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναφέρεται, καὶ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων συνιδεῖν ἔστι.

κς'. Καὶ γὰρ ἡ κατὰ τὸν μακάριον Σαμουὴλ ἱστορία τοιοῦτόν τι παραδηλοῦν βούλεται· οὗτος γὰρ καὶ πρὸ ὧδ' ὧδ' τῷ Θεῷ παρὰ τῇ φιλοθείᾳ ὑποσχεθεὶς μητρὶ, εὐθύς ἐκ σπαργάνων αὐτῶν ἀνιέρωτο· εἶτα ἱερατεύειν λαγὼν τῷ Θεῷ, εἰκὼν ἦν Θεοῦ καὶ καθ' ἱερῆς· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἐμπέδοι τὸ ἐν Ψαλμοῖς

(34) Est ex deperditis hic Clementis Alex. tractatus, quo fit pretiosius hoc a Nicephoro nunc exhibitum nobis fragmentum, ab iis duobus diversum, quæ sunt in anonymi episcopo quodam apud Petavium in *Uranologio*, p. 399. De hoc opere testis erat Eusebius, *Hist. eccl.* lib. vi, 13, ubi inter alia

Clementis scripta numerat, τὸ περὶ τοῦ Πάσχα σύγγραμμα, *De paschate opusculum*.

(35) Videsis saltem Cyrillum Comment. in *Joan.* opp. t. IV, p. 228. D; et Nazianzenum, *orat.* 4, 80, qui disertius de hoc ritu circa imagines Cæsarium dicit.

ῥέδμενον· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν ἐξίτην
Μελχισεδέκ· καὶ μὲν δὴ καὶ ἡ τοῦ πανσόφου Παύ-
 λου δ·δάσκει· φωνή, ὅτι Ἀφωμωμέντος τῷ Υἱῷ τοῦ
 Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. Οὗτος οὖν ἱε-
 ρεῦν, εἰκόνιζε Θεόν· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ κα-
 ταγχεράσκοντα ἰώρων, ἐναίτιας τε μεγάλας ἐποιούντο
 τοῦς παῖδας τοῦς αὐτοῦ, ἤκον πρὸς αὐτὸν ἄνδρες, καὶ
 ἡ καὶ ἦσαν βασιλέα καταστήσειν αὐτοῖς, καθὰ δὴ
 κὰν τοῖς ἄλλοις καταθεῶντο γινόμενον ἔθνεσι. Τί
 οὖν φησιν ἡ Γραφή; Πονηρὸν μὲν ἦδη καὶ αὐτῷ τῷ
 προφήτῃ καὶ λίαν ἐνδίκως τὸ αἰτούμενον καταφαί-
 νετο· τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ χρησμοῦ τίνα καὶ ὅποια;
 Ἀκούσον, φησὶν ὁ τῶν ὄλων Θεός, οἷα δὴ χα-
 λεπαίων καὶ ὀργιζόμενος, τῆς φωνῆς τοῦ λαοῦ
 καθὰ ἂν λαλῶσι πρὸς σέ, ὅτι οὐ σέ ἐξουθενή-
 κασιν, ἀλλ' ἡ ἐμέ. Φανερώτατα οὖν καὶ ἐντεῦθεν
 δείκνυται, ὡς ἡ εἰς τὸν προφήτην ἐξουθένησις, ἅτε
 Θεῶν ἀνάθημα καὶ τὰ θεῖα ἐξεικονίζοντα, ὡς ἐξ
 εἰκόνης ἐπὶ τὸν Θεὸν ὡς ἐκ ἀρχέτυπον διαβέβηκεν·
 οὕτως γε μὴν καὶ ἐπὶ τῶν εὐ γινόμενων γινώσκωμεν·
 ἀκούομεν γὰρ ἐν Εὐαγγελίοις τὸν Σωτῆρα Θεὸν πρὸς
 τοῦς θεσπεσίους ἀποφαινόμενον μαθητάς· Ὁ δεχό-
 μενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· κατὰ ταῦτα δὴ οὖν, τὰ
 εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἀδίκηματα, τῶν τε
 ἱεροτυπιῶν χάριν, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀνατεθειμένων
 καὶ ἱερωμένων αὐτῷ σωματίων, εἰς αὐτὸν τὸν Χρι-
 στὸν μετενήνεται. Τί οὖν; οὐ χαλεπαίνει καὶ ἀγα-
 νακτεῖ ἐν τούτοις Θεός; Πάνυ μὲν οὖν· ἀναβάλλεται
 δὲ τὴν ὀργήν, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς πάλαι, οὕτω δὴ καὶ
 ἐπὶ τοῖς νῦν ὀβρισητάς, καὶ αὐτοὶ τῆς ἀφάτου μακρο-
 θυμίας καταφρονῶσι καὶ ἀγαθότητος· ἐκεῖνο δὲ πῶς
 οὐ συνίσθιν οἱ ἄνθρωποι, ὅπερ εἰς ἐλεγχον τῆς πρᾶ-
 νοίας αὐτῶν πρόκειται; ἔχρη γὰρ αὐτοὺς ἐκείθεν
 χειραγωγείσθαι ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν.

κη'. Τί δ' οὖν ἐστὶν ῥητέον; Εἰ μὴ ἦσαν ταῦτα
 οὕτως ἔχειν Χριστιανοὶ, πῶς τὸ ἀνέκαθεν τὰ παρ'
 Ἑλλήσι πρὸς σεβασμὸν καὶ θρησκείαν γνωριζόμενά
 τε καὶ τεκταινόμενα, βδελυκτὰ ἡγούντο καὶ κατὰ-
 πτυστα; ζήληφ δὲ Θεῷ, καὶ σπουδῇ πάσῃ χρώμενοι,
 καθήκονον τε εὐσεβειῶν, ἐκ βάρβαρον αὐτῶν καὶ δι-
 ἐφθέρων, πυρὶ τε παραδίδωσαν, καὶ ἄλλως τὸν βλεθρὸν
 αὐτῶν ἐργαζόμενα ἦσαν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα
 ἐπραττον; ἢ οὐχὶ μίσει καὶ ἀπεχθείᾳ τῶν δι' οὓς
 ἐκεῖνα γεγονάσι; Καὶ γὰρ Ἑλληνες καὶ ἀνθρώπων
 τινῶν εἰκόνας διατυποῦν δόξαντας, καθύβρυσαν ἀνοη-
 τότατα θεοστυγῶν τινῶν καὶ μιᾶν καὶ ἐπ' αἰσχρό-
 τητι βεβοημένων, ἢ καὶ ἄλλως γενναῖον τι καὶ εὐ-
 σθενές κατὰ τὸν βίον διηφυκῶν· ἔστι δὲ ὧν καὶ
 ἐξιμίων τινῶν παρ' αὐτοῖς θεραπευσμένων, ἃ δὴ
 καὶ εἰδῶλα καὶ φασματώδη πλάσματα καλεῖν θεμιτὸν,
 καὶ πλάνη; ἀνάμυστα. Εἰ οὖν οὕτω ταῦτα ἔχει, πῶς
 εὐ δέχαιον τὰ καθ' ἡμᾶς ἅγια διὰ τιμῆς ἀπάσης

mis canitur: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec*⁴⁰; nec non sapientissimi Pauli vox: *Assimilatus Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum*⁴¹. Samuel itaque sacerdotio fungens, Dei imaginem prae se ferebat. Sed cum Israelitae hunc senio pressum viderent, gravibus autem querelis adversus ejus liberos expostularent, venerunt ad eum majores natu, petentes ut regem ipsis constitueret, sicut aliis in gentibus usuvenire cernebant. Quid ergo ait Scriptura? Improbum hoc ipsi prophetae jure meritoque postulatum visum est. Oraculum vero Dei quale? Audi, inquit universalis Deus aegre ferens atque iratus, *vocem populi hujus secundum quod tibi loquuntur; quia non te speraverunt, sed me*⁴². Apertissime igitur et hinc demonstratur, prophetae, ceu rei Deo oblatae, ac deitatem repraesentantis, tanquam ex imagine ad Deum archetypum transisse contemptum. Hoc etiam in bene factis agnoscimus. Audimus enim in Evangeliiis Servatorem Deum venerandis discipulis denuntiantem: *Qui recipit vos, me recipit*⁴³. Pari modo, quae adversus Dei Ecclesiam peccantur, propter sacras imagines, et propter oblata Deo et consecrata corpora, ad ipsum Christum deveniunt. Quid ergo? Non exasperatur indignaturque ad haec Deus? Et vehementer quidem; sed iram differt, velut erga veteres, ita etiam erga hodiernos offensores; quamvis hi ineffabilem illius longanimitatem contemnunt ac bonitatem. Illud autem quomodo non intelligunt hi amentes, quod ad reprehensionem vesaniae ipsorum supra dictum fuit? Oporteret enim ipsos monito hoc deduci ad veritatis comprehensionem.

28. Quid igitur dicendum est? Nisi scivissent haec ita se habere Christiani, cur antiquitus ab ethnicis fabricata et cultui ac venerationi proposita simulacra, abominanda judicabant et despueda? Certe divino zelo omnique conatu utentes, convellebant ea fortiter a fundamentis et corrumpabant, igni tradabant aliisque modis exitium illorum perpetrabant (36). Cur ergo haec agebant? nonne odio et detestatione deorum quorum causa simulacra erant effecta? Namque ethnici, dum hominum quorumque nonnullorum imagines figurare vellent, dedicaverunt eas sub-
 tissime detestandis quibusdam et abominandis ac turpitudine vitae famosis, vel iis certe qui generosum aliquod ac forte facinus, vita cognite, edidis-
 sent. Erant aliqua etiam **108** simulacra daemonum quorumdam ab ethnicis cultorum quae idola et phantastica segmenta dicere licet, fraudisque plenissima (37). Quae cum ita sint, quidni justum sit

⁴⁰ Psal. cix, 4. ⁴¹ Hebr. vii, 5. ⁴² I Reg. viii, 7.

⁴³ Math. x, 40.

(36) Id etiam a Libanio narratur in fragmento insigni, quod nos edidimus, orationis ab eo scriptae pro templis ethnicis; quam in editis libris mutilam feliciter ante hos annos supplēvimus ex quinque codicibus Vaticanis, unoque insuper Barberino, et altero Chistiano, quibus in omnibus, id est septem,

integrum illibatūque Libanii id scriptum deprehendimus.

(37) Cantacuzenus ad Sap. xiv, 15. Ὅτι μὲν οὖν ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἡ τῶν εἰδῶν θρησκεία, τοῖς τὰς ἱστορίας διούσιν, ὅθεν ἡ εὐρεσις αὐτῶν ἤρξατο, διδρῶται· ἐπὶ δὲ οὐκ ἔστα· εἰς τὸν αἰῶνα, προφητι-

sacra nostra omni honore prosequi, ob fidem nimirum ac religionem erga prototypa, si certe hæc saltem digna cultu fatemur? *Nam quid Dominio corpore honorabilius ac venerabilius? quod participatum, eos qui cum fide suscipiunt, sanctificat* (38); in imagine autem representatum, devotionis gratia replet. Sunt itaque hæc veneranda et honorabilia apud Christianos cum rebus aliis sanctis. Sed enim impii adversus hæc tam invicta, illico occurrunt: « Nemp̄ quod ethnici digna ethnicis opinantur; ab ipsis enim hæc adinventio processit; Christianis vero ita agere non licere. » Neque intelligunt hoc ipsis potius adversari, nobis autem plurimum patrocinari. Cur enim etiam Christiani res Christianorum non honorabunt? Et quidem falsæ errorisque plenæ erant res ethnicorum, nostras autem veras esse vereque actas scimus credimusque. Et quanto veritas falsitate potior est, tanto oporteret sacrorum nostrorum curam diligentem esse ac serventorem. Tantopere igitur materialium imaginum ratio fide digna est, vel potius fidem sui facit, ut ad demonstrationem etiam atque evidentem probationem aliarum rerum, et quidem divinarum ac supernaturalium, et ipsius altissimæ ac supremæ naturæ, ab inspiratis Patribus assumatur. Ergo non in re theologica tantum imaginis honor ad prototypum transit, sed in quibuscumque etiam quæ figurantur, uti demonstratum est. Quod si ita est, sane convenientissimum erit Christianis, imo debitum, Christi et sanctorum imaginibus cultum, ceu reapse colendis, exhibere.

29. Age vero si simplicibus quoque et incompōitis rebus figurandi consuetudo adhibita est; tantumque est imaginis momentum ac dignitas, ut in divina quoque et ineffabili natura cernatur; Filii-que filialem ac physicam relationem, qua Patrem substantialiter representans (39), sit eidem intimus et copulatus, exprimere ac demonstrare queat; cur, oro, ad hæc quoque composita non potissimum assumatur, ad compositam, inquam, Christi hypostasim? Qua ex re notiores nobis magisque familiares fient res salutaris ipsius ad homines adventus, qui compositi sumus et materiales et crassiores, ideoque egemus materialibus congruenter sensibilibusque instrumentis, ceu nobismet consuetis et maxime propriis, ad manifestiorem doctrinam, et ad res quæ supra nos sunt extensivam manuactionem. Quod si hoc minime liceret, neque decorum existimassent inclityi Ecclesiæ duces, jamdiu id

πῶς εἶρηκε· προφθαί γὰρ ὅτι τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανέντος Χριστοῦ, καὶ τὴν ἡμετέραν φορέσαντος φύσιν, σύμπασα τῶν εἰδώλων καὶ ἐξ ἀπανταχοῦ γῆς καταργηθήσεται λαοῖς. *Quod ab initio idolorum cultus non exstiterit, legentibus historiis quibus eorum origines memorantur, exploratum fit. Quod autem haud perperua futura sit idololatria, propheticè dixit. Novcrat enim fore ut Servatore Christo apparente, nostrumque naturam gerente, totus in universo orbe idolorum cultus exstingueretur.* Atque hoc sæpe stomachatur Nicephorus, quod Iconomachi nedum exstinctam

ἤχθαι, πίστει τῇ εἰς τὰ πρωτότυπα καὶ σεβασμότητι, εἴπερ ὁμολογοῦμεν αὐτὰ σεβασμοῦ ἄξια; Τί γὰρ τοῦ Κυριακοῦ σώματος τιμώτερον ἢ σεβασμώτερον, ὃ καὶ μετεχόμενον τοῖς πίστει δεχομένοις καθαριάζει, καὶ εἰκονιζόμενον ἀποπληροῦ χάριτος; διὸ προσκυνητὰ καὶ τίμια παρὰ Χριστιανοῖς μετὰ τῶν ἄλλων ἁγίων· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὰ οὕτως ἀναντιβλεπτα, εὐθὺς ἀνθυποφέρουσιν· « Ὅτι Ἕλληνες μὲν τὰ Ἑλλήνων δοξάζουσι· παρ' ἐκείνων γὰρ τὸ τοιοῦτον ἐφεύρεμα· Χριστιανοῖς δὲ οὐκ ἐξὸν τοῦτο ποιεῖν, » Καὶ οὐ συνῆκαν ὅτι τοῦτο αὐτοῖς μᾶλλον ἀντιτετάχεται, συναγορεύσει δὲ ἡμῖν εἰς τὰ μάλιστα· τί δὴ ποτε γὰρ μὴ καὶ Χριστιανοὶ τὰ Χριστιανῶν τιμήσουσι; καίτοι ψευδῇ μὲν τὰ Ἑλλήνων καὶ ἀπάτης ἐμπλεα, τὰ δὲ ἡμέτερα ἀληθῆ καὶ ἀληθῶς πεπραγμένα ἐπιγινώσκουμεν καὶ πιστεύουμεν· καὶ ὅσα τὸ ἀληθὲς τοῦ ψεύδους αἰρετώτερον, τοσούτῳ ἔδει τὴν τῶν καθ' ἡμᾶς δόξαν σπουδαιοτέραν εἶναι καὶ θερμότεραν. Τοσούτον οὖν τῶν αἰσθητῶν εἰκόνων ὁ λόγος τὸ ἀξιώπιστον ἢ αὐτόπιστον κέκτηται, ὥστε καὶ εἰς παράστασιν καὶ πίστωσιν ἐτέρων σαφῆ, καὶ ταῦτα θεῶν καὶ ὑπερφῶν, καὶ τῆς ἀνωτάτω καὶ πάντων ἐπέκεινα φύσεως, παρὰ τῶν θεολήπτων παραλαμβάνεσθαι. Οὐκοῦν οὐκ ἐπὶ τῆς θεολογίας μόνον ἢ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων ἀπλῶς τῶν εἰκονιζομένων ὡς δέκνυνται· καὶ εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, ἀξιολογώτατον ἂν εἴη Χριστιανοῖς μάλιστα καὶ ἐποφειλόμενον, ταῖς Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἰκόσι τὸ σεβάσιμον ὡς σεβασμίαις νέμειν.

χθ'. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀσυνθέτων τὸ εἰκονίζεσθαι εἰσένηκεται, καὶ τοσούτον τὸ τῆς εἰκόνος χρῆμά τε καὶ ἀξίωμα, ὥς καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀπορόρητου φύσεως συνεμφανίσθαι, καὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν υἱικὴν καὶ φυσικὴν σχέσιν καθ' ἣν πρὸς τὸν Πατέρα οὐσιωδῶς εἰκονίζων οἰκειοῦται τε καὶ συνάπτεται, παριστᾶν καὶ δηλοῦν δύνασθαι, τί ποτε ἄρα μὴ καὶ ἐπὶ τῶν συνθέτων τοῦτων μάλιστα παραληφθῇσεται, τῆς κατὰ Χριστὸν, φημί, συνθέτου ὑποστάσεως; ἐξ οὗ δὴ γνωριμώτερον ἡμῖν καὶ οἰκειώτερον τὰ τῆς σωτηρίου αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιφανείας κατασταθήσεται, συνθέτοις γε οὖσι καὶ ὀλικοῖς καὶ παχυτέροις, καὶ διὰ τοῦτο δεομένοις τῶν ὀλικῶν ἀναλόγως καὶ αἰσθητῶν, ὡς συνήθων καὶ οἰκειοτάτων ἡμῖν, πρὸς ἐκδηλοτέραν διδασκαλίαν, καὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀνατακτικῆν χειραγωγίαν. Εἰ δὲ οὐκ ἐξῆν τοῦτο, οὐδὲ πρέπον ᾤκησαν οἱ κλεινοὶ τῆς Ἐκκλησίας καθηγεμόνες, προσδιέστειλαν ἂν καὶ

idololatriam, sed revocatam vel auctam ab orthodoxis sacrarium imaginum cultoribus calumniarentur. Porro quod nec semper nec ubique idola fuerint, testantur etiam aliquot nuper Iustratæ oceani Australis insulæ, ubi nullæ idolorum figuræ apud incolæ reperitæ sunt.

(38) En novum de Christi corpore in Eucharisticis speciebus præsentē testimonium.

(39) Recole Cantacuzeni locum paulo ante a nobis relatum, p. 100, adn. 31.

προσδιώρισαντο, τούτων μόνων ὑφελόμενοι τὴν προσκύνησιν· καὶ τί δεῖ λέγειν προσκύνησιν; μὴδὲ τυποῦσθαι τὸ παράπαν πάντῃ καὶ πάντως ἐθέσπισαν μίμημα.

λ'. Ἀλλ' αὐτῶν γε ἐνιοὶ καὶ οἰκοῦς· ἱεροὺς ἐδείμαντο, καὶ ἱερὰ κειμήλια ἐτεκτήναντο, ἐν οἷς ταῦτα ἐντυποῦντες καὶ διαγράφοντες φαίνονται· ἐν καὶ θνύων καὶ γινομένων, τὸν τῆς ζωῆς βιούντες διετέλουν ἅπαντα χρόνον· ἥδη δὲ καὶ θροῖς καὶ κανόσι θεοῖς ἀναστηλοῦσθαι τὰ Χριστοῦ ἐτύπωσαν, καὶ μᾶλλον τῷ ἀνθρώπῳ εἶδει, ὅσῳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ προσφαιλωται, ἢ τῷ τῷ ἄμνῳ, οἱ ἀρχαῖοι, οἱ τὴν ἱερὰν καὶ ἁγίαν ἐκτὴν συγκεκροτηκότες σύνοδον θεόσοφοι πατέρες διδάσκέτωσαν· οὐς πάντας παρορῶντες οἱ ἀνόσιοι, ἐπὶ τὸν κορυφαῖον τῆς ἀθείας τὸν δυσσεβῆ Εὐσεβίον ἀποτρέχουσι καὶ οὐς παρεπλάσαντο **Β** Πατέρας, ταῖς οἰκείαις ὀρέξεσι τῆς ἀσεβείας ἐκκαύμενοι, ἐκ τῆς Μανιχαίων καὶ Ἀρειανῶν λύμης ἐρανισάμενοι φάσματα, καὶ τούτων μέρη τινὰ καὶ τμήματα πάσης βδελυρίας καὶ ἀκαθαρσίας ἀνάμεστα, πόρρω που τοῦ τῆς Ἐκκλησίας χοροῦ καὶ τῆς θείας ἐκ πλειόνων χρόνων ἀπεληλαμένους δόξης, οὐς καὶ τὸ ἀπεριγραπτὸν ἐπὶ Χριστοῦ, ὥσπερ καὶ τὸ ἄλλοτριον καὶ ἑτεροοῦσιον τῆς τοῦ γεγεννηκότος οὐσίας φρονοῦνται, αἱ ἱερὰς σύνοδοι ἀπεκήρυξαν, φρικτοῖς ἀναθέμασι κατακεῖραντες. Ἐτι δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, τὸν ἱεροφάντην Κύριλλον τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου καὶ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχον προστησάμενοι, ἰδόμεν πού ποτε ἄρα ὁ τῆς εἰκόνος αὐτοῖς λόγος ἐκδόσεται· θαυμάζω γὰρ εἰ μὴ ἀποστασίῳ γραφῇ ἀπενέγκοιτο· ὧδε γὰρ φησι, τὴν πρὸς **Γ** Ῥωμαίους τοῦ θεοῦ Ἀποστόλου ὑπομνηματίζων Ἐπιστολὴν· « Τόν γε μὴν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γεγονότα, κατὰ τὴν σάρκα ὥρισθαι φησὶν εἰ; Υἱὸν Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ Πνεῦμα ἁγίουσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· ὥρισμεθα μὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰς υἱοὺς, ἀλλ' οὐκ ἐν δυνάμει μᾶλλον, ἀλλ' ὡς ἐν χάριτος μοίρᾳ, τῆς κλήσεως ἀξιούμενοι· καὶ ὡς ἐν μόνῃ θελήσει τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· τὸ χρῆμα κερδαίνοντες· ὁ δὲ γε Ἐμμανουὴλ οὐκ ἂν ὧδε ἔχοι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλ' εἰ καὶ γέγονεν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ κατὰ σάρκα, καὶ ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν εἰς Υἱὸν λογίζεται Θεοῦ διὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλ' οὖν ἐν δυνάμει καὶ ἀληθείᾳ κατὰ φύσιν Υἱός ἐστι, δι' οὗ καὶ ἡμεῖς υἱοποιούμεθα· εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς τὸ αὐτοῦ Πνεῦμα πεπλουνηκότες διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τότε δὴ, τότε καὶ ἀνεπιπλήκτως φαμέν, **Δ** Ἀββὰ ὁ Πατὴρ. Οὐκοῦν ὡς εἰκόνες πρὸς ἀρχέτυπον, οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ κατὰ θέσιν υἱοί, πρὸς τὸν φύσει τε καὶ δυνάμει καὶ ἀληθῶς ἐκ Πατρὸς μαμαρτυρημένον εἰς τοῦτο. »

λα'. Ἐπιστάτεον οὖν ἀκριβῶς, ὅτι γε τὸ τῆς εἰκόνος παράδειγμα, οὐχ ὥσπερ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἔπας ἔχει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτω κἀνταῦθα παρενήνεκται, ἀλλ' ὅπως ἡμεῖς οἱ θέσει καὶ χάριτι

(40) De hoc diximus superius, p. 12, in adn.

(41) Gratulatur hoc novum sancti Cyrilli fragmentum ex ejus Commentario in Epist. ad Romanos, cujus sedes propria est post primum a nobis

A constituissem ac definissem, atque his venerationem abrogassent. Quid dico venerationem? Nec figurandum quidem ullo modo simulacrum decrevissem.

104 30. Atqui secus, horum aliqui sacras quoque aedes struxerunt, et sacra cimelia elaborarunt, in quibus has imagines ab eis impressas vel pictas constat. Quae dum exstarent et in dies fierent, ipsi totum absolverunt vitae cursum. Jamque etiam definitionibus divinisque canonibus proponi Christi imaginem typicam consueverunt; et humana quidem potius forma, ceu veritati congruentiore, quam agni, fieri, prisci illi qui sacram sanctaeque synodum sextam celebrarunt a Deo inspirati Patres, nos docebunt (40). Quos cunctos irreligiosi hi neglectui habentes, ad coryphaeum irreligiositatis impium Eusebium confugiunt, et alios quos sibi confinxerunt patres, sceleris sui cupidinibus inflammati, sumptis etiam a Manichaeorum atque Arianorum peste figmentis, eorumque particulis aliquot atque reliquiis, saepe omni atque impuritate scatentibus; quos procul ab Ecclesiae coetu submotos, et a divina gloria multo tempore ante exclusos, Christum simul incircumscriptionem, et alienum diversumque a paterna substantia censentes, sacrae synodi excommunicarunt, tremendis subjectos anathematibus. Sed nos, praeter dicta, hierophantam Cyrillum, sermonis nostri veritatisque patronum producentes, videamus quoniam haec de imaginibus controversia istis demum evadet. Miror enim, nisi huic ipsi **Γ** sancto viro repudii libellum dent. Quippe is sic ait divi Apostoli ad Romanos Epistolam commentario explanans (41). « De semine Davidis natum secundum carnem, praedestinatum ait Filium Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum. Etenim praedestinamur etiam nos filii, sed tamen non ex virtute, sed tanquam ex gratia, hac appellatione digni habiti; et tanquam sola Dei Patris voluntate, hanc rem sortiti. Verum enimvero Emmanuel multum abest ut ita se habeat. Etiam si enim de Davidis semine exstitit secundum carnem, attamen virtute ac veritate naturalis Filius est, per quem nos quoque filii effici-mur. Siquidem vere dicitur, quod ejus ditati Spiritu per sanctum baptismum, tunc demum citra reprehensionem dicimus: Abba Pater. Igitur sicut **Δ** imagines sunt erga archetypa, ita et nos per adoptionem filii, erga eum sumus qui suapte natura ac virtute vereque Patris testimonio talis est declaratus (42). »

31. Porro accurate animadvertendum est imaginis exemplum, non ut in superioribus quomodo Filius se habet ad Patrem, ita hic etiam proferri, sed quomodo nos adoptione et gratia filii, ad eum

in nostra editione impressum, nempe cap. 1, 4.

(42) Sancti Cyrilli insigne et rarum de sacris imaginibus exstat testimonium in ejus Commentario a nobis edito ad psalmum cxiii, 16.

qui natura ac virtute Filius est, nosmet habemus : A atque ut demonstretur, quo nos modo digni facti fuerimus adoptione; nempe sicut imagines ad prototypa simpliciter et indeterminate se habent; non autem tanquam huius vel illius personæ imagines, vel talis dignitatis puta regalis, sicut in præcedentibus. Quomodo autem se habeant imagines ad prototypa, communes notiones communisque intelligentia docent, atque apud omnes sana mente instructos in confesso est atque indubitatum; quippe qui, natura magistra, hanc habent notionem. Sic ergo nos adoptione filii, ad eum qui natura veritate ac virtute Filius est, sumus. Namque omne exemplum, seu res communiter confessa, assumitur, ut ex notioribus atque clarioribus ambigua et obscura fidem atque confirmationem **105** accipiant. Duplex igitur a Patre hic proponitur adoptionis modus. Alius enim naturalis verusque dicitur, qui Deo Verbo congruit; quique imò ne adoptio quidem, sed filiatio magis proprie dicendus est. Alter est modus, per adoptionem atque gratiam, qui nobis credentibus merito congruit. Quomodo igitur se habet posterior modus ad priorem? ut imagines, inquit, ad archetypum. *Nam sicut imaginem terreni tulimus*, inquit apostolicum oraculum, *sic etiam imaginem cælestis feramus*⁵³. Id quod et ipse beatus hic Cyrillus alibi manifeste ita disserens dicit (43). « Cum animalis homo ad improbitatem declinaret, et adoptivi peccati propter omnimodum carnis affectum morbo laboraret; suam ad divinam imaginem conformationem, insertumque sibi instar sigilli Spiritum depulit; atque ita corruptibilis ac deformis apparuit. Postquam vero omnium Creator restituere voluit in integritatem ac pulchritudinem veterem id quod olim exciderat, immisit iterum ei illum qui olim recesserat divinum sanctumque Spiritum, præclare sic in supranundanam imaginem hominem commutans, atque ita eum comparans, ut possit per illum ad suam nos reformare similitudinem. » Quod autem omnium validius est, rursus idem magister ait in forma Dei esse Filium. Eundemque imaginem et characterem sacræ Litteræ dicunt Patris sui. Imagines autem ut archetypa sunt. Quid ad hæc respondebunt? Nonne hinc discedent coarguti et pudefacti? Quantum enim pertinet ad theologiæ rationem, eam tradidit dicens imaginem esse Genitoris Filium, juxta effatum. Quantum vero attinet ad communem rationem, omnemque imaginum modum, id verborum additamento denotat, plurali utens numero dicensque, Imagines autem ut archetypa. Num et hoc vocabulum ad divinæ naturæ descriptionem assumunt hi dementes, ut plures jam filios patresque inducant, et polytheismum profiteantur? Non enim imago, dicit, sed

υἱός, πρὸς τὸν φύσει καὶ δυνάμει Υἱὸν ἔχοντες, καὶ ἐν ἀποδείξει τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἡξιώμεθα τῆς υἱοθεσίας· ὅτι ὡς αἱ εἰκόνες πρὸς τὰ πρωτότυπα ἀπλῶς καὶ ἀδιορίστως οὐ τοῦδε τοῦ προσώπου εἰκὼν ἢ τῆσδε τῆς ἀξίας, οἷον βασιλικῆς κατὰ τὰ προηγούμενα· τὸ δὲ ὅπως ἔχουσιν αἱ εἰκόνες πρὸς τὰ πρωτότυπα, αἱ κοινὰ ὑπολήψεις καὶ ἐννοιαὶ παραίστωσι, καὶ πᾶσι τοῖς σωφρονοῦσι συμπεφύνηται καὶ διωμολόγηται, οἷον ἐν τε καὶ αὐτοδιδάκτον τὴν περὶ τούτων γνώσιν κεκτημένοις. Οὕτως οὖν ἡμεῖς οἱ κατὰ θέσιν υἱοί, πρὸς τὸν φύσει καὶ ἀληθεῖς καὶ δυνάμει· πᾶν γὰρ παράδειγμα ὡς πάντως ὁμολογούμενον παραλαμβάνεται, ἵνα ἐκ τῶν γνωριμωτέρων καὶ σιφιστέρων τὰ διαμφιβαλλόμενα καὶ ἀσφῆ τὴν πίστῳσιν καὶ πληροφορίαν δέξεται· διττὸς οὖν ἐν ταῦθα ὁ τῆς υἱοθεσίας πρόκειται τῷ Πατρὶ τρόπος· καὶ γὰρ ὁ μὲν φύσει καὶ ἀληθεῖς ἐστὶ τε καὶ λέγεται, ὁ δὲ τῷ Θεῷ καὶ Λόγῳ προσφκείται, ἢ τάχα οὐδὲ υἱοθεσία, ἀλλ' υἱότης τοῦτο κυριώτερον ἂν λεχθεῖη· ὁ δὲ θέσει καὶ χάριτι, ἥτις ἐφ' ἡμῶν τῶν πιστευούτων εἰκότως ἐφ' ἡμῶν ἐστὶν. Πῶς οὖν ἔχει ὁ δεῦτερος πρὸς τὸν πρότερον; Ὡς αἱ εἰκόνες, φησὶ, πρὸς τὸ ἀρχέτυπον. Καὶ γὰρ καθὼς τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦ τοῦ ἐφορέσαμεν, φησὶ τὸ ἀποστολικὸν λόγιον, οὕτω καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου φορέσωμεν. Ὁ δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν ἑτέροις σαφῶς οὕτως διαγορεύων φησὶ· « Διανενουκὸς τοῦ ζῶου πρὸς τὸ πλημμελές, καὶ τὴν εἰσποίητον ἀμαρτίαν ἐκ τῆς εἰσάπαν φιλοσαρκίας ἡρρώσθη· τὸ πρὸς θέσαν εἰκόνα διαμορφῶν αὐτὸν, καὶ σημάτων δίκην ἀπορρήτως ἐντεθειμένον ἀνενοσφίξετο πνεῦμα, φθορὰν τε οὕτω καὶ ἀκαλλῆς ἀναπέφανται· ἐπειδὴ δὲ ὁ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς ἀναχομίζειν ἤθελεν εἰς ἐδραϊότητά τε καὶ εὐκοσμίαν τὴν ἐν ἀρχαῖς τὸ διολισθῆσαν, ἐνῆκεν αὐτῷ τὸ ἀποφαιτῆσάν ποτε θεῖόν τε καὶ ἅγιον Πνεῦμα, μεταστοιχείου ἐν μάλα πρὸς τὴν ὑπερκόσμιον εἰκόνα, καὶ πεφυκὸς καὶ δυνάμενον δι' αὐτοῦ πρὸς ἰδίαν ἡμᾶς μεταρρυθμίζειν ἐμφέρειαν. » Ὁ δὲ τούτων πάντων ἰσχυρότερον, πάλιν αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἐφησεν, ὅτι ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχει ὁ Υἱός. Εἰκόνα τε αὐτὸν καὶ χαρακτῆρα, φησὶν ὁ ἱερὸς λόγος, τοῦ γεγεννηκότος. Αἱ δὲ εἰκόνες ὡς τὰ ἀρχέτυπα. Τί πρὸς ταῦτα εἰποῖεν; ἄρα οὐκ ἂν ἀπέλθοιεν ἐντεῦθεν ἐληλεγμένοι καὶ ἡσυχυμένοι; Ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς τὸν τῆς θεολογίας λόγον ἀποδέδωκε, φήσας εἰκόνα εἶναι τοῦ γεγεννηκότος τὸν Υἱόν, κατὰ τὸ λόγιον· ὅσον δὲ εἰς τὸ κοινὸν καὶ καθόλου τοῦ τῶν εἰκόνων τρόπου, τῇ ἐπαγωγῇ ὑποδείκνυσι, τῷ πληθυντικῷ ἀριθμῷ χρησάμενος καὶ εἰπὼν, Αἱ δὲ εἰκόνες ὡς τὰ ἀρχέτυπα. Ἄρα καὶ ταύτην τὴν φωνὴν ἐπὶ τῆς θεολογίας ἐκλήφοντα οἱ ἀνόητοι, ἵνα καὶ υἱοὺς πολλοὺς, ἤδη δὲ καὶ πατέρας εἰσαγάγῃσι, καὶ πολυθεῖαν πρεσβεύσωσιν; Οὐ γὰρ ἡ εἰκὼν, φησὶν, ἀλλ' αἱ εἰκόνες ὡς τὰ ἀρχέτυπα, δει-

⁵³ 1 Cor. xv. 49.

(43) Quærendum erit per otium de hoc Cyrilli tractu; nam certe apud nos in Commentariis ejusdem ad dictum Pauli locum non occurrit.

κνὸς ἐν τούτῳ τὴν τε ὁμοιότητα καὶ τὴν οἰκειό- A
τητα.

λβ'. Τί τούτων σαφέστερον ἢ ἐκδηλότερον πρὸς τὰ
εἰς ζήτησιν ἡμῖν προκειμένα; εἰ μὴ τοσούτων πε-
πρωται τὸν νοῦν, καὶ τὸ τῆς διανοίας αὐτοῖς ἐσκό-
τισταί· ὅμμα. Τί οὖν φαῖεν πρὸς ταῦτα οἱ τῆς υἱοθε-
σίας ἀλλότριοι; ἄρα ἀντιβλέψαι δυνήσονται πρὸς
τὴν οὐτω λαμπρὰν καὶ διαφανῆ τῆς ἀληθείας αὐγὴν;
ἄρα ἀνθυπενέγκοιεν τὰ ἐκ τῆς βδελυρᾶς καὶ θεοστυ-
γοῦς αὐτῶν καρδίας ἐξερευγόμενοι εἰκαῖα καὶ μυ-
σαρὰ ληρωδήματα; δέχονται τούτους τοὺς θεηγόρους
λόγους, ἢ παραγράφονται τὸν διδάσκαλον; εἰ μὲν
οὐ δέχονται, αὐτόθεν αὐτοῖς τὸ τῆς Χριστοῦ ποιμνῆς
ἡλωτριῶσθαι ὑπάρξειεν· εἰ δὲ δέχονται, δυοῖν ἀνάγκη
βιάσθαι· ἢ τὸν τῶν εἰκόνων λόγον ὡς ἔχουσι πρὸς τὰ
ἀρχέτυπα, ὡσαύτως ἡμῖν συμφέσαιεν, καὶ διὰ τοῦτο B
καὶ τὴν τοῦ Κυρίου εἰκόνα καὶ τῶν ἁγίων μεθ'
ἡμῶν προσκυνῆσαι καταδέξονται· ἢ τῆς υἱοθεσίας
περιφανῶς ἐκδηληθῇσονται, ἢν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος ἐν τῷ θείῳ λουτρῷ πεπλουτήκαμεν, καὶ μετὰ
Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων τετάξονται, εἴπερ ἢν ἔχουσι
πρὸς ἄλληλα κοινωνίαν τε καὶ σχέσιν οὐ διδάσιν·
ἔχεται γὰρ αὐτοῖς τὸ θεῖον βάπτισμα, ἀνήρηται τὸ
κατ' εἰκόνα εἶναι τοῦ Κτίσαντος, ἐκπιῶται καὶ ἀπ-
ωσμένοι τῆς ἱερᾶς τῶν Χριστοῦ τέκνων ἀγέλης, τὸ
λοιπὸν χρηματιοῦσι· τοσούτων ἀπώναντο τῆς κατὰ
τὰς ἱερὰς εἰκόνας ὕδρεως οἱ ταλαίπωροι· ὑπερβαυ-
μάσαιοτο δ' ἂν τις αὐτοὺς καὶ ἐντεῦθεν εἰκότως εἰς
ὅσον ἡλιθιότητος καὶ ἀσυνεσίας ἐξέπεσον, ἀκολου-
θοῦν ταῖς ἀνοσιουργοῖς πράξεσι, καὶ τὸ φρόνημα
σχόντες.

λγ'. Προσποιοῦνται μὲν γὰρ καὶ κατασχηματίζον-
ται τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον τιμᾶν· τὸ δὲ πρᾶγμα αὐτὸ,
ὅπερ ἐστὶ τὸ σωτήριον τοῦ Χριστοῦ πάθος, ταῖς
ἀληθείαις ἀναιροῦσι. Πῶς γὰρ πείσεται ἢ σταυρω-
θῇσεται, κατὰ τὴν ἐκείνων παράνοιαν, ἀπερίγρα-
πτον ἀνείληφώς σῶμα; τί γὰρ ἂν εἴη τὸ ἐν τῷ
σταυρῷ καθ' ἑαυτὸν, ἢ τοῖς ἡλίοις διαπειρόμενον;
καὶ ποῖ τῆς αἰχμῆς οἱ ὀγκοὶ εἰσδύσειαν, εἰ μὴ πε-
ριγράφοντο; ἢ κἀνταῦθα τὸ τῆς δοκῆσεως τοῖς ἀδο-
κίμοις ἐπαχλύσειε σκότος; πῶς γὰρ οὐκ ἀδόκιμοι
τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν ἐσκοτισμένοι, λαλοῦντες
δυσεστραμμένα; ἀγαθὰ γὰρ λαλεῖν οὐκ ἔστι,
πονηροὶ γὰρ ὄντες, καὶ ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς
καρδίας τὰ πονηρότερα προφερόμενοι· ἄρ' οὖν οὐ
πεφώραται τὰ τῆς ἀσθελείας αὐτῶν, ὅπως οἱ ἐγθροὶ
τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, τὰ μὲν τοῦ σταυροῦ
πρεσβεύειν ὑποκρίνονται, αὐτὸν δὲ τὸν τύπον τοῦ
σταυροῦ τοῖς ἱεροῖς χαρακτῆρσι συνανορύττουσι καὶ
συγκαταλύουσι;

λδ'. Τί οὖν φαῖεν, οἱ ῥήματα δόλια καὶ διεστραμ-
μένα προβαλλόμενοι; «Τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ προσ-
κυνοῦμεν, διὰ τὸν ἐκταθέντα ἐν αὐτῷ.» Δῆλ' ἡ δὲ τού-
των ἢ τε παραφροσύνη καὶ ἡ σκαιότης καθέστηκεν,
ὡς τὸν μὲν τοῦ ἁγιάζοντος τύπον βδελύσσονται ἥδη

imagines sunt ut archetypa; sic similitudinem simul
convenientiamque demonstrant.

32. Quid hoc manifestius aut evidentius ad pro-
positam nobis quæstionem? Nisi forte illis excæcata
prorsus mens est, mentisque oculus obtenebratus.
Quid ergo ad hæc dicent isti ab adoptione divina
alieni? Num oculos contra tam clarum lucentemque
veritatis splendorem poterunt obfirmare? An op-
ponent vana et abominanda ex impuro suo Deoque
odibili eructata corde deliramenta? Admittuntne
divinitus prolata verba, an magistrum recusant?
Si non admittunt, jam hiis conficitur a Christi
ovili alienatio. Sin admittunt, alterutrum de duobus
necesse est; nempe vel imaginum rationem, prout
se habent ad archetypa, nobiscum consiteantur, at-
que ob id Domini quoque imaginem atque sancto-
rum nobiscum venerari patiantur; vel adoptione
divina manifeste expellentur, quam per sanctum
Spiritus in divino lavacro adepti fuimus, et cum
Judæis atque ethnicis collocabuntur; siquidem quam
habent invicem prædictæ imagines communionem
relationemque non concedunt. Perit enim ipsis bap-
tismus, desinunt esse juxta Creatoris imaginem;
decidui et ejecti sacro Christi filiorum grege in
posterum erunt. Hoc sibi emolumentum ex injuria
adversus sacras imagines curarunt miseri. Sum-
mopere autem demirari hos merito hinc possumus,
in quantum stultiæ amentięque venerint, consen-
taneam improbis factis suis mentis quoque senten-
tiam habentes.

106 33. Simulant quidem falsoque ostentant
crucis typum a se honorari; sed factum ipsum, id
est salutarem Christi passionem, revera abolent.
Quomodo enim passus foret aut crucifixus, juxta
istorum dementia, si incircumscriptionem corpus
assumpsisset? Quid enim in cruce fuisset confixum,
aut clavis perforatum? Quomam lanceæ cuspidēs
penetrassent, nisi corpus fuisset circumscriptionem?
Num hinc etiam his inopinabilis impietatis alumnis,
opinionis phantasticæ (44) offundentur tenebræ?
Quidni enim sint reprobi, qui mentem habent ani-
mamque obtenebratam, loquentes perversa? bona
enim loqui nesciunt, mali cum sint, ex pravo cor-
dis thesauro praviora depromentes. Nonne itaque
deprehensa est istorum impietas, quomodo videlicet
inimici crucis Christi, crucem quidem venerari si-
mulant, ipsum vero crucis typum (45) cum sacris
characteribus sabruunt destruantque?

34. Quid ergo hi aiunt, verba dolosa et obliqua
effutientes? «Typum crucis adoramus, propter illum
qui in ea fuit extensus.» Explorata autem est horum
amentia et improbitas, quod nempe sanctificantis
typum abominantur ac despuunt, sanctificatum

(44) Ludit Nicephorus in vocabulis ἀδόκιμος et
δόκησις, quod æque fieri Latine non potest.

(45) Nempe Christi imaginem, ex qua derivata
videtur crucis figura.

autem honorare videntur (46). Atqui quomodo sanctificatus typus, id est crux, fuit, ut ipsi volunt, si Christus vere in corpore non est passus? Huic ergo amentiae atque insaniae ne respondere quidem oporteret: respondere enim stulto juxta stultitiam suam vetamur⁵⁵. Sed enim propter hujus sermonis veritatem asserendam, seriemque tenendam, atque ut pientioribus persuadcamus, ita dicimus: primo quidem cuncta quae in Ecclesia Dei sunt, sacra esse ac sancta, nos scire et confiteri; ideoque veneranda et religiosa pariter haberi a nobis atque honoranda; nihilque esse in iis inglorium aut ignobile, ut jam alibi diximus. Neque licet nobis fidelibus, neque traditiones illorum, qui doctrinae nostrae antesignani fuerunt, monent ut distinctiones ullas et disquisitiones faciamus, quid sit primum vel secundum, quid plus vel minus honorabile. Namque id omne ab infidelium et impiorum malitia est: puta, si hoc adoravero vel secus, salvaborne an secus? meliusne hoc, an illud? Quod sane summæ stultitiae ac ruditatis horum, qui nunc talia quaerunt, indicium est. Quid enim respondebunt dicenti: « Si legem universam aliquis servaverit, in uno autem mandato offendat, factus est omnium reus⁵⁶? » Atque haec de legalibus actibus, vel etiam de irreprehensibili et integerrima fide nostra. Non est ergo a nobis circa haec rixandum, quoniam pari gradu honoranda esse sancta, sacrorum Patrum canones divinitus editi præcipiunt.

35. Verumtamen propter stultorum contumaciam atque impudentiam, paulo curiosius de hac re disserendum putamus; neutri quidem rei (cruci et imagini) honorem negantes, sed quatenus ex disquisitionis consequentia provenit, præstantiam quamdam inter has ipsas, brevi sermone statuantes; dicimus itaque, ut a simili initium capiamus: I) Quoniam et ipsa imago ejusmodi est; imago Christi similitudo ejus est, et corpori ejus similis est, figuramque corporis ejus nobis describit et delineat, ac speciem denuntiat, et modum actionis vel doctrinae vel passionis ut plurimum imitando significat. Figura vero crucis nulla parte similis est corpori ejus, nihilque eorum quæ dixi ostendit. Quod autem simile est alicui, magis propinquum **107** et cognatum est ei, quam quod non est simile, notiusque illud propter similitudinem efficit: ac proinde honoratior est imago Christi, utpote magis illi finitima et notior. Cum igitur figura crucis apud nos sit in honore et veneratione, erit honoratior et venerabilior Christi imago. II) Præterea imago Christi primum et sine medio statim et primo congressu speciem ejus nobis indicat et memoriam affert, siquidem eum, qui effigiat est, in ipsa effigie tanquam in speculo spectamus. Crux

καὶ διαπύουσι, τὸν δὲ τοῦ ἁγιαζομένου τιμῇ ἔδοξαν· καίτοι πῶς ἡγιάσται κατ' αὐτοὺς, μὴ πεπονθὸς τοῦ Χριστοῦ σώματι κατὰ ἀλήθειαν; πρὸς μὲν οὖν τὴν τοιαύτην παράνοιαν καὶ φρενοδάρβειαν, οὐδὲ ἀποκρίνεσθαι χρεών· « Μὴ ἀποκρίνου γὰρ ἄφρονι κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ, » διδασκόμεθα. Δι' αὐτὸ δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀληθὲς καὶ ἀκόλουθον, καὶ τὴν τῶν ἐπιεικεστέρων εὐπειθειαν, ταῦτα φάμεν· ὅτι πρῶτον μὲν πάντα τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἱερὰ τε καὶ ἅγια καὶ ἱσμεν καὶ ὁμολογοῦμεν· καὶ διὰ τοῦτο, προσκυνητὰ καὶ σεβάσματα ὁμοίως παρ' ἡμῖν εἰσι καὶ τίμια, καὶ οὐδὲν ἄδοξον, οὐδὲν ἀτιμον, ὥσπερ δὴ καὶ ἐτέρωθι ἡμῖν ἐλέχεται· καὶ οὐκ ἔξδιν ἡμῖν τοῖς πιστοῖς· οὐδὲ τὰ παραδεδομένα παρὰ τῶν προσεστώτων τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου ἐπαγγέλλεται διακρίσεις τινὰς καὶ ἐξετάσεις ποιεῖσθαι, ὁποῖον δὴ πρότερον ἡ δευτέρα, καὶ ὅτι τιμιώτερον ἢ ἀτιμότερον· ἀπίστων τούτου καὶ ἀνοσίτων τὸ κακούργημα· ὥς· Εἰ τόδε μὲν προσκυνήσω, τόδε δὲ οὐ, σώσομαι ἢ οὐ σώσομαι; κρεῖττον τούτο μᾶλλον ἢ ἐκαίνο; ὃ δὴ καὶ αὐτὸ τῆς ἄκρας ἀμαθίας καὶ ἀσυνεσίας τῶν νῦν τὰ τοιαῦτα ἐκζητούντων τεκμήριον· τί γὰρ φήσουσι πρὸς τὸν εἰρηχότα, ὅτι· « Ἐάν τὸν νόμον ὅλον φυλάξῃ τις, πταισῇ δὲ ἐν ἑνί, γέγονε πάντων ἐνοχος; » καὶ ταῦτα περὶ πράξεων νομικῶν, ἥπου γε τῆς ἀμωμῆτου καὶ ἀκιδόηλου ἡμῶν πίστεως· οὐκ ἔστιν οὖν ἡμῖν περὶ τούτων ζυγομαχεῖν, ὅποτε παραπλησίως ἀλλήλοις τιμᾶσθαι τὰ ἅγια, καὶ Πατέρων ἱερῶν θεσμοὶ θεοπετῶς ἐκπεφυνημένοι διαγορεύουσι.

λε'. Διὰ δὲ φιλόνοιον καὶ ἀναίσχυντον τῶν ἀνοήτων, περιεργότερον τούτων ἔνεκεν διαλήψεσθαι δεῖν ῥηθῆμεν· οὐδενὶ μὲν τὸ ἄδοξον περιτιθέντες, ὅσον δὲ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἀκολούθου ἀνήκει, τὸ ὑπερφυῖς κατὰ τι γοῦν ἐν αὐτοῖς, ὡς ἐν βροχεῖ τῷ λόγῳ παριστῶντες· λέγομεν τοίνυν ἵνα ἐκ τοῦ ὁμοίου τὴν ἀρχὴν ποιησώμεθα, ἐπειδὴ τούτου καὶ εἰκῶν· Α') Ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, ὁμοίωμα αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ τῷ σώματι αὐτοῦ προσείκει, καὶ τὸν τύπον τοῦ σώματος αὐτοῦ ἡμῖν ὑπογράφει, καὶ τὸ εἶδος κατεπαγγέλλεται, καὶ τρόπον πράξεως ἢ διδασκαλίας ἢ πάθους ὡς τὰ πολλὰ ἀπομιμουμένη διασημαίνει· ὃ δὲ τοῦ σταυροῦ τύπος, οὕτε προσείκειν αὐτοῦ τῷ σώματι, οὕτε οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἡμῖν ὑποδείκνυσσι· τὸ δὲ τινι ὁμοιον, τοῦ μὴ ὁμοίου ἐγγύτερόν ἐστι καὶ οἰκειότερον, ὡς διὰ τῆς ὁμοιότητος γνωριμώτερον ἐκαίνο ποιοῦν καὶ διὰ τοῦτο καὶ τιμιώτερον· ἡ εἰκὼν ἄρα τοῦ Χριστοῦ, ὡς οἰκειότερα καὶ γνωριμωτέρα, τιμίου καὶ σεπτοῦ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ παρ' ἡμῖν τυγχάνοντος, τιμιωτέρα ἂν εἴη καὶ σεβασμιωτέρα. Β') Ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, πρῶτως καὶ ἀμέσως εὐθύς τε καὶ ἐκ πρώτης ἐντεύξεως, τὸ εἶδος αὐτοῦ παρ' ἡμῖν ἐμφανίζει, καὶ τὴν μνήμην ἐντιθίσιν· αὐτὸν γὰρ τὸν εἰκονιζόμενον ἐν αὐτῇ κατοπεριζόμεθα· ὃ δὲ σταυρὸς οὐχ οὕτως·

⁵⁵ Prov. xxvi, 4. ⁵⁶ Jac. ii, 10.

(46) Hoc dicit quia Iconomachi imaginem Christi avversabantur, crucem non item, ut mox patebit.

σταυρὸν γὰρ ἐνορῶντες, πρῶτον μὲν πρὸς τὸ φα-
νόμενον τὸν νοῦν ἀπεριδόμεν· ἔπειτα δὲ, τί ἐστίν,
ἐννοοῦμεν, καὶ πῶς ἡγιάσται ἀναθεωροῦμεν, καὶ
παρὰ τίνος, καὶ οὕτω κατὰ δεῦτερον λόγον, ἐπὶ τὸν
σταυρωθέντα καὶ ἀγιάσαντα αὐτὸν μέτιμεν· τὸ τοί-
νυν πρῶτως ἐπὶ τι μεταβαῖνον, καὶ πρῶτως αὐτὸ
γνώριμον ποιοῦν, τοῦ δευτέρως ταῦτα ποιοῦντος τι-
μιώτερον· ἢ εἰκὼν ἄρα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυροῦ
τιμίου ὄντως τιμιώτερα ὑπάρχει.

Εἴτα Γ') παρὰ πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὁμολόγηται,
εἶτι τὸ ἀγιάζον τοῦ ἀγιαζομένου· κρεῖττον ἐστὶ· καὶ
γὰρ, *Χωρὶς πάσης ἀντιλογίας*, ψησὶ τὸ ἀποστολι-
κὸν λόγιον, τὸ *ἐλαττον ὑπὸ τοῦ κρεῖττονος εὐλογεῖ-
ται*· εἰ τοίνυν τὸ σῶμα Χριστοῦ τὸν σταυρὸν ἡγίασε
προπομιλῆσαν αὐτῷ προσηλούμενον, καὶ ἡμῖν δι'
αὐτοῦ τὸν ἀγιασμὸν ἐνῆκεν, ὃ δὲ σταυρὸς δι' αὐτοῦ
ἡγιάσται· ὣν δὲ τὰ πρωτότυπα τιμιώτερα, καὶ αὐτὰ
τιμιώτερα· ἐπειδὴ δὲ ἄμφω τύποι, καὶ ὁ τύπος τοῦ
ἀγιασθέντος σταυροῦ τίμιος, ὁ τύπος ἄρα τοῦ ἀγιά-
σαντος σώματος, μᾶλλον τιμιώτερος. Δ') Ἐτι ὁ τύπος
τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ σχήμα-
τος σεπτὸς ἐστίν· ὅσῳ δὲ διαφέρει σῶμα σχήματος, το-
σούτῳ καὶ τὰ ἀπ' αὐτῶν διοίσει· ὣν γὰρ τὰ ἀρχέτυπα
τιμιώτερα, καὶ αὐτὰ τιμιώτερα· καὶ γὰρ τὸ σχῆμα
διὰ τὸ σῶμα, καὶ ἡ ἐκτασις· οὐ μὴν ἔμπαλιν τὸ
σῶμα διὰ τὸ σχῆμα· καὶ τὸ μὲν σῶμα, οὐσία καὶ
ὑποκείμενον ἐστὶ· τὸ δὲ σχῆμα συμβεβηκὸς καὶ παρ-
ακαλούθημα· ὅσῳ οὖν οὐσία συμβεβηκὸς κρεῖτ-
των, τοσούτῳ καὶ σῶμα σχήματος, ἢ ὅσον ψυχὴ ἐπι-
στήμης· καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐσχηματισμένον ἐστὶ τε
καὶ λέγεται· σχῆμα δὲ σεσωματωμένον, οὐδεὶς τῶν
σωφρονούντων ἔρει· οὕτω γὰρ καὶ τὸ σῶμα κεχωρ-
σμένον λεχθεῖν ἂν, οὐκέτι δὲ χρώματος σῶμα, οὐδὲ
χρῶμα σεσωματωμένον· κρεῖττονα οὖν τὰ τοῦ σώ-
ματος ἢ περὶ τὰ τοῦ σχήματος· καὶ εἰ τοῦτο, ἄρα ὁ
τύπος τοῦ σώματος, τοῦ τύπου τοῦ σχήματος τι-
μιώτερος (d).

Ἐτι Ε') ὁ σταυρὸς ἀπλοῦν πῶς καὶ ἀποκίλον
ἡμῖν εἰσφέρει τὸ Χριστοῦ πάθος· τοῖς δὲ ἀγροικότε-
ροις μάλιστα ἂν καὶ πάθος σύμβολον νοηθεῖ· τὰ δὲ
ιερά μορφώματα, οὐ τὸ πάθος μόνον ποικίλλουσι καὶ
λεπτότερον διαγράφουσιν, ἀλλ' ἡδὴ καὶ τὰ θαύματα
καὶ τὰ τεράστια, ἅπερ ὁ Χριστὸς ἐξεῖργασατο,
πλάτυτερον καὶ σαφέστερον ἡμῖν διασημαίνουσι·
τὰ τοίνυν τρανότερον καὶ ἐκδηλότερον ἡμῖν ταῦτα
ὑποφαίνοντα, τῶν ἀμυδρότερον πῶς τὰ τοιαῦτα
δηλοῦντων, τιμιώτερα καὶ εὐσημότερα. Ζ') Ἐτι
ὁ σταυρὸς πάθος σύμβολόν ἐστι, καὶ τὸν τρό-
πον καθ' ὃν ὁ πεπονθὼς τὸ πάθος διήνεγκεν
ὑπαίνισσεται· τί γὰρ ἕτερον βούλεται τὸ, *Ἄρον τὸν*

A autem non hoc facit; cum enim crucem videmus,
primum quidem mentem ad id quod apparet inten-
dimus, deinde cogitamus quid sit, et quomodo
sanctificata fuerit, et a quo, contemplamur; atque
ita secundo loco ad crucifixum, et ad eum qui cru-
cem sanctificavit, transimus. Quocirca quod pri-
mum transit ad aliquid, et illud in primis mani-
festum efficit, honoratius eo est quod idem secundo
loco facit: ergo Christi imago honoratior cruce
Christi, quæ aliqui honorabilis est.

Deinde III) certum est apud omnes qui mentis
sunt compotes, id quod sanctificat, sanctificato esse
melius: *Sine contradictione* enim, inquit Aposto-
lus⁵⁶, *quod minus est, a meliore benedicitur*: quam-
obrem corpus Christi crucem sanctificavit cum eam
tetigit et in ea confixum fuit, et benedictionem no-
bis per hanc immisit; crux vero per ipsum sanctifi-
cata est: quorum autem prototypa honoratiora
sunt, et ipsa sunt magis honorata: quandoquidem
vero utraque figura est, et figura crucis sanctifi-
catæ honorata est; figura igitur corporis quod cru-
cem sanctificavit, magis honorata est. Rursus IV)
typus extensionis manuum figuræque Christi vene-
rables sunt: quantum autem differt a figura cor-
pus, tantum different quæ ab eis proficiuntur: quorum
enim archetypa in majore honore sunt, eo
majore in honore ipsa erunt, siquidem figura pro-
pter corpus est, et extensio; non autem, e contrario,
corpus propter figuram: æ corpus quidem sub-
stantia et subjectum est, figura vero accedens sub-
sequensque: quanto igitur substantia præstantior
est accidente, aut quanto anima præstantior est
scientia, tanto corpus præstat figuræ. Ac figura
quidem est et dicitur quod figuratum est: figuram
vero factum esse corpus, nemo sanæ mentis di-
cturus est; sic enim et corpus colore præditum dici
potest, non autem corpus color, neque color cor-
pus; præstantiora igitur quæ corporis, quam quæ
sunt figuræ. Quod si ita est, typus corporis hono-
rator est typo figuræ.

Crux insuper V) simplicem quodammodo et sine
varietate nobis passionem repræsentat; a rusticis
vero et agrestibus vix intelligitur esse symbolum
passionis: sacræ vero imagines non solum passio-
nem variant et subtilius describunt, sed etiam mi-
racula et prodigia, quæ Christus fecit, latius et
clarius nobis exprimunt. Quæ igitur explanatius et
dilucidius hæc nobis ostendunt, honoratiora et si-
gnificantiore sunt, quam quæ obscurius hæc decla-
rant. Præterea VI) crux passionis symbolum est,
et modum quo, qui passus est, passionem sustinuit,
æmigmatè significat. Quid enim aliud vult signifi-
care illud: *Tolle crucem tuam et sequere me*⁵⁷,

⁵⁶ Hebr. vii, 7. ⁵⁷ Matth. xvi, 24.

(d) Decem hæc Nicephori breviter capitula ex alio
codice nos jam protulimus in *Spicil. Rom.* t. X.
Cæteroque hoc præcipue quartum capitulum, fuisse
a breviori seu librario in codice illo socorditer

vitiatum, patet ex ipsa Fr. Turriani Latina inter-
pretatione, qui eodem ms. usus fuerat. Sunt enim
in Latino exemplari eadem quæ in illo Græco mu-
tationes.

quam illum qui confixus est timore Domini, et vanitatibus mundi nuntium remisit, paratum esse ad omnia propter amorem ejus sustinenda? Sic qui in carne sua stigmata Christi ferebat, et in passione gloriabatur inquitens: *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* ⁸⁸, crucifixionem nobis, id est passionem Christi, his verbis depingebat. Imago autem est ipsius, qui passus est, expressa similitudo; quæ proprie magis digniusque ipsum nobis repræsentat, quam ea figura, **108** quæ exteriora et quæ Christum circumstant designat. Imago igitur quæ ipsum Christum nobis designat, dignior est honorari, quam crux quæ passionis modum nobis demonstrat.

Christi nomen VII) tanquam homonymum de Christi imagine prædicatur: Christus enim vocatur ipsa imago, sicut rex vocatur ipsa imago regis: de cruce autem prædicari non potest, nemo enim cordatus crucem ullo modo appellabit Christum: quare quod participat ipsum nomen, sicut participat figuram corporis, magis honoratum est, illo quod nihil horum participat: imago igitur honoratior est, quam figura crucis. VIII) Causa antecedit effectum, præcipueque causa efficiens: quod autem antecedit, magis honoratum est, quam id cui antecedit. Quia igitur causa figuræ crucis est passio corporis Christi, et corpus est principalis causa figuræ crucis, sequitur ut imago corporis Christi, tanquam causa efficiens figuræ crucis, honoratior habeatur. IX) Item quod alicujus causa factum est, inferius est eo, propter quod factum est. Si igitur crux propter corpus Domini facta est, necesse est ut etiam in horum figuris inferiores partes ferat figura crucis. Nam quorum antecedentia minora sunt, ipsa quoque minora sunt. Demonstratum igitur est pluribus rationibus, quod, etiamsi crux vivifica in honore alioqui habeatur, imago tamen Christi, ut superioribus argumentis confectum est, honoratior est: quare qui crucem honorare proficitur, Domini quoque imaginem honorabit: sin vero hanc non honorat, multo minus illum honorabit.

Postremo, X) videmus multis in locis crucifixionem Christi in imagine pictam, et ut convenientia rei poscit, quæ illo scilicet modo acta fuit: videmus Christum pendere, manusque extensas ac clavis confixas, quibus salutaris passio Christi omnibus miraculis admirabilior, et cæteris, quibus salvi facti sumus, principalior nobis depingitur. Quid igitur inimici crucis Christi hic facient? Necesse est alterum ex duobus facere: aut adorantes crucem, imaginem quoque adorare, nisi nialint frustrari professionem suam: aut demolientes imaginem, simul crucem demoliri. Qui autem se-

A σταυρόν σου, καὶ ἀκολουθεῖ μοι, ἢ τὸν καθ' ἡλ-
 μένον τῷ φόβῳ Κυρίου, καὶ τοῖς τοῦ κόσμου μα-
 ταίοις ἀποταξάμενον, εὐτρεπῆ εἶναι πᾶν ὁτιοῦν
 ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ὑπομένειν ἀγάπης; οὕτω δὲ
 καὶ ὁ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκὶ φέρων,
 καὶ μέγα ἐπὶ τῷ πάθει αὐτοῦ φρονῶν, ἐφιλοτιμεῖτο
 λέγων· Ἐγὼ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν
 τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὴν
 σταύρωσιν ἡμῶν διὰ τούτων ὑπογράφων, ἥτοι τὸ
 Χριστοῦ πάθος· ἡ δὲ εἰκὼν αὐτοῦ τοῦ πάσχοντος
 ἐκασφράγισμα καὶ ὁμολογία ἐστίν, οἰκειότερον δὲ καὶ
 ἀξιολογώτερον, τὸ αὐτὸν τινα διαγράφον, ἢ τὸ τὰ ἐκτὸς
 καὶ περὶ αὐτὸν ὑποφαίνον· ἀξιολογώτερον ἄρα ἡ εἰ-
 κὼν, ὡς τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἡμῶν ἐμφανίζουσα, τοῦ
 σταυροῦ τὸν τρόπον τοῦ πάθους ἡμῶν παραδει-
 B κνύντος.

Τὸ Χριστὸς ὄνομα Ζ') ὁμωνύμως καὶ κατὰ τῆς
 εἰκόνος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ κατηγορεῖται· Χριστὸς
 γὰρ καὶ αὕτῃ λέγεται· ὥσπερ καὶ βασιλεὺς, ἡ τοῦ
 βασιλῆως εἰκὼν· κατὰ τοῦ σταυροῦ δὲ κατηγορεῖ-
 σθαι τοῦτο ἀδύνατον· οὐδεὶς γὰρ ἂν φαίη τῶν σω-
 φρονούντων, Χριστὸν τὸν σταυρὸν οὐδενὶ τρόπῳ· ὁ
 τοῖνον ἐν μεθέξει· καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος γέγονε,
 καθάπερ ἦδη καὶ τῷ τοῦ σώματος τύπῳ κοινώ-
 νηκε, τοῦ μετὰ τούτων μετασχόντος τιμιώτερον· ἡ
 εἰκὼν ἄρα τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ τιμιωτέρα. Η')
 Τὸ αἷτιον τοῦ αἰτιατοῦ προηγείται· καὶ μᾶλλον τὸ
 ποιητικὸν αἷτιον· τὸ δὲ προηγούμενον τινος, τιμιώ-
 τερον οὐ προηγείται· ἐπεὶ οὖν αἷτιον τοῦ τύπου τοῦ
 σταυροῦ, τὸ πάθος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ
 C προκαταρχικὸν τὸ σῶμα τοῦ τύπου, καὶ ἡ εἰκὼν
 ἄρα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὡς ποιητικὸν αἷτιον,
 τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ τιμιωτέρα. Θ') Ἐτι ὁ τινος
 ἔνεκεν γέγονεν, ἐλαττόν ἐστιν ἐκείνου τοῦ δι' ὃ γέ-
 γονεν· εἰ τοῖνον ὁ σταυρὸς τοῦ Κυριακοῦ σώματος
 ἔνεκεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τοῖς τούτων τύποις, τὸ ἐλατ-
 τὸν τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἀποφέρεισθαι· ὣν γὰρ τὰ
 προηγούμενα ἐλάττωνα, καὶ αὐτὰ ἐλάττωνα· δέδει-
 κται οὖν διὰ πλείων, ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦ τύπου τοῦ
 ζωοποιῶν σταυροῦ τιμίου ὄντος παρ' ἡμῶν, ἡ εἰκὼν
 τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν τῶν ἀποδοδεμένων λόγων
 ἀκολουθίαν τε καὶ ἐξέτασιν, τιμιωτέρα ὑπάρχει·
 ὁ τοῖνον τὸν σταυρὸν τιμῶν ἐπαγγελλόμενος, τιμήσει
 ἄρα καὶ τοὺν ἐκείνον· εἰ δὲ ταύτην οὐ
 τιμᾷ, οὐδὲ ἐκείνον πολλοῦ ἔχει καὶ δεῖ.

D Εἴτα Ι') ὁρῶμεν ἐν ἡλεοσι τόποις τὴν τοῦ Κυρίου
 σταύρωσιν ἐν εἰκόνι διαγεγραμμένην, καὶ ὡς τὸ
 εἰκὼς ἔχει, ἀνάλογον τῷ τοῦ πράγματος καθ' ὃν πέ-
 πρακται τρόπῳ, ἐκκρεμές τε τὸ σῶμα, καὶ τὰς χει-
 ρας διαπλουμένας, καὶ τοῖς ἥλοις διαπεπερονημένας·
 ὅν' ὡν τὸ πάντων θαυμασίων θαυμασιώτερον, καὶ
 τῶν δι' ὧν σεσώσμεθα τὸ καιριώτατον, πάθος ἡμῶν
 τοῦ Χριστοῦ τὸ σωτήριον ὑπογράφεται· τί οὖν πρὸς
 οὗτο οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ δράσειαν,
 ἀνάγκη δυοῖν τὸ ἔτερον· ἢ προσκυνοῦντας τὸν σταυ-
 ρόν, καὶ τὴν εἰκὼν συμπροσκυνῆσαι, εἴπερ μὴ
 μέλλοι τὰ τῆς ἐπαγγελίας αὐτῶν διαπεσεῖσθαι· ἢ

⁸⁸ Galat. vi, 14.

καθαίρουντες τὴν εἰκόνα, συγκαταβάλλειν καὶ τὸν σταυρὸν (e)· οἱ δὲ γε τὸ δεύτερον ἐλόμενοι, τέλειον καὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸν καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν Χριστοῦ οἰκονομίαν ὡς ἀνοικονόμητοι παραγράφονται, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τὸ ψεῦδος δημοσιεύουσιν· εἰ γὰρ μετὴν αὐτοῖς ὁπωσοῦν ἀληθείας, ἔδει προηγουμένως τὴν εἰκόνα τιμᾶν ὡς ποιητικὸν αἷτιον, καὶ προαγωγικὸν τοῦ σταυροῦ· πᾶν γὰρ ὃ τιнос ἐνεκεν εἰρηται, ἔλαττον ἐκείνου τοῦ δι' ὃ γέγονε· καὶ εἰ ὁ σταυρὸς τιμητέος, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, μᾶλλον ἢ τὸν τοῦ αἵτιος τούτου λόγον ἐπέχουσα εἰκὼν τιμητέα· καὶ γὰρ ὁ σταυρὸς διὰ τὴν εἰκόνα γέγονεν, οὐκ ἔμπαιλιν ἡ εἰκὼν διὰ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ· ταύτης γὰρ προηγουμένως διαγραφομένης καὶ τυπουμένης, συνδεγράφῃ καὶ αὐτὸς, τῇ τε στάσει τοῦ ὁρθίου σώματος, καὶ τῇ ἐφ' ἑκάτερα τῶν χειρῶν ἐκτάσει συναποτυπούμενος· ἐξ ἀνάγκης τε καὶ ἀκολούθως τῷ σχηματισμῷ τοῦ σώματος ὡς παρακολούθημα συναφανόμενος· καὶ οὐκ ἂν τις ἀποσφαλῇ τάληθους λέγων, ὡς ὁ γε τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου τῷ τοιῷδε τρόπῳ διαχαράσων, καὶ εἰ μὴ βούλοιο, καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ συνδιαχαράξει· πῶς οὖν οὐκ ἐκδηλὸς διὰ πάντων, τῶν Χριστομάχων ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ δυσέθεια; τὸν μὲν γὰρ ὡς τίμιον σέβειν ὑποκρίνονται, τὸ δὲ μᾶλλον τίμιον τέλεον διαπτύουσιν· ἀλλ' οὐ τῷ σταυρῷ τὸ τίμιον νέμοντες, τοῦτο ποιοῦσι· πῶς γὰρ οἱ γε συγκαταβάλλοντες ἐν πολλοῖς, καὶ καταφλέγοντες καὶ συμπατοῦντες ποσὶ βεβήλοις καὶ ἀκαθάρτοις; ἀλλ' ἵνα μὴ δοκοῖεν πάντα ἐκ πυθμένου παρακινεῖν τὰ τῆς Ἐκκλησίας σεβάσματα, τὸν θεὸν τοῦ Χριστοῦ τύπον εὐκαίρως ἀκαίρως ἐκποδῶν ποιεῖσθαι προελόμενοι, ἐπεὶ δὲ βαρὺς ἔστιν αὐτοῖς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· ὡς γὰρ εἰ τις τὸ φυσικὸν αἶσχος βουλόμενος ἀποτρίψεσθαι, κομμητικοῖς καλλωπίσματιν ἐπιμορφίζοιτο, τὸν τοῦ σταυροῦ λόγον ὡς σκῆψιν εὐπρεπεστάτην αὐτοὶ προχειρίζονται.

Λς'. Τί δὲ δεῖ περὶ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ λέγειν; αὐτὰ τὰ πρωτότυπα, ὡς ἂν τις φαῖη, τοῦ σταυροῦ, τὰ σεβάσματα καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς πιστοῖς πιστῶς προσκυνούμενα, τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα, καθυβρίζουσι καὶ ἀτιμάζουσιν αἰσχροῦς· τὰ γὰρ ἀρχῇθεν καὶ παρὰ Χριστιανῶν ἐν τε χρυσώμασι καὶ ἀργυρώμασι κατεσκευασμένα, καὶ καλούμενα φυλακτήρια, ἃ δὲ καὶ κατ' αὐχένος ἐκκρεμαννύμενα, καὶ πρὸς τὸ στέρνον καθιέμενα φέρομεν Χριστιανοὶ πρὸς φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς ἡμῶν, καὶ σωτηρίαν τῶν ψυχῶν τε καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν· ἐντεῦθεν γὰρ αὐτοῖς καὶ τοῦνομα ἐπικέκληται, πρὸς ἰατρείαν τε παθῶν καὶ ἀποτροπὴν τῆς τῶν ἀκαθάρτων δαιμονίων προσβολῆς, ταῦτα κεκτῆσθαι πιστεύοντες, ἐν οἷς δὴ καὶ τὰ πᾶσι Χριστοῦ καὶ τὰ θαύματα, καὶ ἡ ζωοποιὸς ἀνάστασις ὡς τὰ πολλὰ εἰκονιζόμενα δεικνύται, καὶ ιούτων πλῆθος ἀπειρον παρὰ Χριστιανοῖς εὐρίσκεται, τί ταῦτα παρὰ τοῖς ἀνοστοῖς λελογίσται; βέλυντὰ

cundum eligunt, ad extremum crucem ipsam, et universam simul Christi œconomiam, utpote hujus adversarii, delent; et sponsoniam suæ falsitatem palam faciunt. Si enim vel tantillum veritatis apud eos resideret, oporteret in primis imaginem venerari uti causam efficientem et auctricem crucis. Quidquid enim ab aliquo esse dicitur, minus est illo a quo efficitur. Et si crux veneranda est, magis honoranda est ea, quæ causæ rationem habet, imago. Nam crux propter imaginem exstitit, non versa vice imago propter crucis typum. Imagine enim antea descripta et figurata, crux simul descripta est, corporis erecto statui, et utriusque manus extensioni, conformata; necessario scilicet et consentaneæ corporis habitui ceu sequelam semet ostendens. Nec quisquam a vero aberrabit, dicens: quod Domini imaginem hoc modo charaxans, etiamsi nolit, typum crucis una charaxaverit. Quidni igitur quaquaversus constet Christi hostium insania et impietas? Nam crucem ut venerandam se colere simulant; quod autem magis est venerabile, prorsus despuunt. Sed non quia crucem honorent, id agunt; quis enim id credat? siquidem hanc sæpe dejecerunt, combusserunt, profanis pedibus atque illotis conculcaverunt; sed ne videantur cunctas funditus commovere Ecclesiæ religiones, divinum interim Christi typum (imaginem) opportune importune de medio tollere student; 109 quoniam gravis est ipsis etiam in imagine spectatus Christus. Veluti si quis naturalem seditatem volens extenuare, ornamentorum lenocinio semet venustaret; ita hi crucis negotium, ut honestissimum prætextum, nobis objiciunt.

56. Quid porro de crucis typo dicendum superest? Ipsa crucis prototypa, ut appellare licet, veneranda et a nobis fidelibus fideliter adoranda, pretiosa et vivifica ligna, dehonestant turpibusque contumeliis afficiunt. Namque hæc a Christianis antiquitus aureis vel argenteis thecis reposita, quæ phylacteria vocantur, quæque collo suspensa, et in pectus demissa gestamus Christiani (47), ob custodiam tutelamque vitæ nostræ, salutemque animarum et corporum; hinc enim et nomen ipsis conficitur; et ob cupiditatum medellam, et impiorum incurrentium dæmonum averruncationem, hæc apud nos habere credentes; in quibus Christi quoque passio et miracula et vivifica resurrectio inserta sunt; hæc, inquam, ligna innumera apud Christianos comperiuntur. Quid vero impii de his judicant? abominanda putant, quæ sunt conservanda; fugienda, quæ sunt potius appetenda. Hæc itaque

(e) Hactenus pertinebat memoratum in præcedente adnotatione excerptum.

(47) De hac pia consuetudine legantur capitula, t. I, lib. I, p. 78; et lib. II, p. 27, magni operis de cruce, auctore P. Gretsero S. J., quo sane ex opere immeritam omni sæculo Christianorum tam Orien-

tialium quam Occidentalium religionem erga hoc salutis nostræ symbolum cognoscere licet. Tot monumentis de cruce a Gretsero, t. II, editis, alia, ut auguror, a me ex mss. codicibus proferenda deinceps sunt.

pretiosa ligna igni admovent ceu materiem inutilem atque vilem; nulloque respectu dignam, fusione facta demonstrant. Adeo insatiati sunt et obtenebrati, ut quæ ad custodiam tutelamque vitæ suæ deberent amplecti, hæc abjiciant et destruant. Consimile quid facientes ei, qui murum tutissimum, et munimentum firmissimum haberet; moxque suæ custodiæ salutisque incuriosus, id inconsiderate ac stultissime demolens, pervium se aggressoribus suis exhiberet. Quid ergo hinc sequitur? Nempe quod dum sancta hæc ligna simul cum thecis destruunt, par utriusque rei honor agnoscitur. Cur ergo, si sacra hæc vitanda erant, venerandis lignis antiquitus Christiani annexerunt simulque elaborarunt? Æquum omnino semperque est, dici a nobis his crucis Christi hostibus, gravem ipsis esse Christum in imagine etiam spectatum, ejusque memoriam æque molestam atque Judæis et ethnicis, quibus commode adnumerabuntur.

μνήμη δυσαχθεστέρα καὶ βαρυτέρα παρὰ τοσοῦτον, συγκαταριθμηθῆσονται.

37. « Atqui cum imaginibus Christi, aiunt, quædam item alia de abominandorum ac vitandorum numero depinguntur, veluti in imagine resurrectionis infernus conculcatus, et diabolus infirmatus ac pulsus, et si quid est hujusmodi; atque ita hæc simul tacite adorantur. Quamobrem ne Christi quidem imagines adorare licet. » Capiuntur hic quoque rebus propriis stulti. Quod enim vobis improperant, idem et ipsi se opinari demonstrant. Confidentur enim inviti, imaginum honorem ad prototypa transire. Nam si propterea hæc rejiciuntur, multo magis divina sunt honoranda, ut honor ad prototypum transgrediatur. Ex his facillime quisque conficiet, eos suam adversus Christi crucem obliquam subratamque mentem, quam hactenus multos celarunt, paulatim aperire, et iis quidem qui paulo sunt acutiores revelare. Nam si propositum suum servaverint, Deo dissimulante ac permittente, deinceps ut par consentaneumque huic opinioni est, ne Christum quidem crucifixum adoratos se denuntiabunt, quoniam latrones quoque malefici ac scelesti homines una crucifixi sunt. Sed enim nos quidem Christiani sobrii **110** sumus, neque in belluas ut isti transformati. Quid enim adoremus, scimus. Nam sacra colimus utpote sancta, turpia autem illa, ut morticina et conculcanda spectamus et judicamus. Non enim ut honorem his circumponerent, una pinxerunt religiosi artifices, sed ut miseram et immensam eorundem cladem denotarent; quod et nos contemplantes, Dominum debellatorem collaudamus; proptereaque magis augustam illius imaginem veneramur, collatorum nobis ab eo insignium beneficiorum, communisque humano generi date salutis memores; miramurque ipsius magnalia, et clementem laudamus condescensionem. Dicet fortasse aliquis, ex re præsentis futuram quoque conjectans, deventuros eos tandem ad sacram Evangeliorum Scripturam accusandam,

A τὰ φυλακτὰ, καὶ φευκτὰ τὰ αἰρετὰ ἡγήσαντο· αὐτοῖς οὖν τοῖς τιμίοις ξύλοις, ἃ δὴ παρὰ πυρὶ διαφέροντες, ὕλην ἀργὴν καὶ ἄσημον καὶ μηδενὸς ἐχομένην λόγου, διὰ τῆς χωνείας ἀποφαίνουσι· τοσοῦτον ἐμωράνθησαν καὶ ἐσκοτίσθησαν, ὅτι ἅπερ εἰς φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς αὐτῶν ἔδει συνέχειν καὶ περιέπειν, ταῦτα προδωκάν τε καὶ καταλελύκασι· προσομοίον τι ποιοῦντες, ὡς εἰ τις τεῖχλον ἐκέκτητο ἀσφαλές· τόν, καὶ φρούριον ἐρυμνότατον, εἶτα τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἀλογήσας καὶ σωτηρίας, ἀνοήτως ἀφρονέστατα καθελών, εὐάλωτον τοῖς ἐπιδουλοῦσιν ἑαυτὸν παρεστήσατο· τί οὖν ἐντεῦθεν δεικνύται; ὅτι τῷ συγκαταριθεῖσθαι τὰ ἅγια ταῦτα ἀλλήλοις, τὸ ἐν αὐτοῖς ὁμότιμον διαφανῶς γινώσκεται· πῶς οὖν εἰ φευκτὰ ἦν τὰ ἱερὰ ταῦτα, τοῖς τιμίοις στελέχεσι συνεφήρμοσαν οἱ Χριστιανοὶ τὸ ἀνέκαθεν, καὶ συγκατεσκεύασαν; ἄξιον δὲ πανταχοῦ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ἐπιλέγεσθαι, ὅτι βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλέπομενος, καὶ ἡ παρ' ὅσον Ἰουδαίους καὶ Ἕλλησιν, οἷς εὐκαίρως αὐτοῖς

λγ'. « Ἀλλὰ ταῖς εἰκόσι Χριστοῦ, φασί, καὶ ἑτερά τινα τῶν βδελυκτῶν καὶ ἀπηγορευμένων συνδιαγράφεται, οἷον ὡς ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως ὁ ῥόδης πατούμενος, καὶ διάβολος καταργούμενος καὶ καταβαλλόμενος, καὶ εἰ τι τούτοις προσέεικε· λανθανόντως δὲ καὶ ταῦτα συμπροσκυνεῖται· ὅθεν οὐκ ἐξὸν οὐδὲ ταῖς Χριστοῦ προσκυνεῖσθαι εἰκόσιν. » Ἀλίσκονται δὲ καὶ ἐνταῦθα τοῖς οἰκεῖοις δικτύοις οἱ ἀνόητοι· ὁ γὰρ ἡμῖν ἐγκαλοῦσι, τοῦτο καὶ αὐτοὶ δοξάζοντες δεικνύται· ὁμολογοῦσι γὰρ καὶ ἄκοντες, ὅτι ἡ τῶν εἰκόνων τιμὴ, ἐπὶ τὰ πρωτότυπα διαβαίνει· εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπηγόρευται, πολλῶ μᾶλλον τὰ ἑῖα τιμητέα, ἵνα ἡ τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀνέλθοι· ἐκ τούτου οὖν τις καὶ λίαν ἐμμελῶς τεκμήραιτο, ὅτι ὁ περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ἔχουσι σχολίον καὶ ὑπουργον φρόνημα, καὶ τέως τοῖς πολλοῖς ἀποκρυπτόμενον, ἡρέμα πως παραδηλοῦσι, καὶ τοῖς συνετωτέροις διὰ τούτων ἐκκαλύπτουσι· τὰ γὰρ ἐν χερσὶν ἑξάνοντες, Θεοῦ παρορῶντος καὶ συγχωροῦντος, ἐν τοῖς ἑξῆς, ὡς τὸ εἰκὸς, καὶ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐννοίας ἔχει, ὅτι οὐδὲ Χριστὸν ἐσταυρωμένον προσκυνήσουσιν, ἀποφانوῦνται, ἐπειδὴ καὶ ληστὰ συνεσταύρυνται κακοῦργοι, καὶ ἄνδρες ἀνόσιοι· ἀλλ' ἡμεῖς γε νήφομεν οἱ Χριστιανοί, καὶ οὐκ ἀπεκτηνώθημεν κατ' αὐτούς· ὁ γὰρ προσκυνούμεν, οἶδαμεν· τὰ γὰρ ἱερὰ σέβομεν ὡς ἅγια, τὰ δὲ αἰσχρὰ ἐκείνα, ὡς νεκρούμενα καὶ πατούμενα καὶ βλέπομεν καὶ λογιζόμεθα· οὐ γὰρ τιμὴν αὐτοῖς περιτιθέντες, συμπαρέγραψαν οἱ φιλόθεοι, ἀλλὰ τὸ ἀδρανὲς καὶ τὸ ἐξάίσιον αὐτῶν πῶμα παριστάνοντες· ὁ καὶ ἡμεῖς ἀναθεωροῦντες, τὴν καταργήσαντα Κύριον δοξάζομεν, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτοῦ προσκυνούμεν τὸ σεβάσμιον ἐκτύπωμα, τῶν δι' αὐτοῦ γεγεννημένων ἡμῖν ἀξιαγάτων εὐεργεσιῶν, καὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας τοῦ γένους ἡμῶν, εἰς μνήμην ἐρχόμενοι· θαυμάζομεν τε αὐτοῦ τὰ μεγαλεῖα, καὶ τὴν φιλάνθρωπον ἀνυμνοῦμεν συγκατάθεσιν· εἴποι δ' ἂν τις ἐκ τοῦ παρόντος, ἥδη καὶ τοῦ μέλλοντος καταπτοχαζόμενος, ὡς ἤξουσιν ποτε καὶ

ἐπὶ τὴν ἱερὰν τῶν Εὐαγγελίων συγγραφὴν, ὡς δαιμόνων δὴ τινῶν καὶ ἄλλων πονηρῶν μνήμην εἰσφέρουσιν αἰτιασόμενοι· ἀλλ' οὐ δι' ἐκείνα ταῦτα, διὰ δὲ τὸν θαυματουργήσαντα καὶ ἀπελάσαντα δαίμονας, καὶ νόσους καθάραντα προδήλως· συνενήνεκται. Οὐδὲ τῷ Εὐαγγελίῳ συμπροσχυνθήσεται· καὶ γὰρ ἡ παρ' ἡμῶν προσκύνσις, εἰ καὶ αἰσθητῶς γίνεται πρὸς αἰσθητὰ γε ὄντα τὰ ἅγια, ἀλλ' οὖν γε ἐντεῦθεν ταῖς νοεραῖς ἐνεργείαις, ἐπὶ τὸν τοῦτων αἷτιον τὸ σέβας ἀνάπτομεν, καὶ συμβολικῶς ταῦτα ἐπιτελεῖται· ἐπεὶ περ ἡ γε προσκύνσις ἡμῶν καὶ ἡ λατρεία ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος λόγον, κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐστίν· ἡμεῖς γὰρ ὁ προσκυνούμεν, ὁφθαλμοῖς αὐτοῖς δὲ ὁ προσκυνούμεν, οὐκ ἴσασιν, τῷ μὴ εἰδέναι αὐτοὺς τῆς θείας οἰκονομίας τὸ μέγα μυστήριον.

λγ'. Ἐτι φασίν, ὅτι « Πρὸ μὲν τοῦ πάθους Χριστοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, Χριστὸν περιγράφεις· τί δ' ἂν εἴποις μετὰ τὴν ἀνάστασιν; ἐπειδὴ οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς τὰ πράγματα· ἀφάρτον γὰρ λοιπὸν τὸ σῶμα Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀθανάσιαν κληρωσάμενον· τοῦ οὖν σοι τὰ τῆς περιγραφῆς χωρήσεις; καὶ πῶς περιγραφῆσεται τὸ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰσὶν, καὶ μηδὲν κωλύματι περιεργόμενον; » Ταῖς τολμηραῖς γὰρ τῶν δοκητῶν ἀναισχύντως ἐπόμενοι, μηδὲ ἐφάσασθαι χερσὶ τὸν μαθητὴν τῆς θείας πλεωρᾶς κενολογοῦσι· κελευσθέντα δὲ μόνον παρὰ τοῦ Σωτῆρος μὴ μέντοι καὶ τὸ προσταχθέν εἰς ἔργον ἐξετέλεξαν· καὶ διὰ ταῦτα μήτε ὀφθῆναι σῶματι, μήτε εἶναι σῶμα τὸ παράπαν τὸ σῶμα. Οὕτως αὐτοῖς τὰ τῶν Εὐαγγελίων ἄπιστα! Ἀλλὰ τοῦτο πρῶτον ἀκούσεται ὁ περὶ ταῦτα διαπορῶν, ὅτι Ἐλισσῶν, φήσας, τὸ ἀπορούμενον ἔλυσας· ὅπως γὰρ τὸ εἰσελθεῖν, καὶ ἐξελθεῖν, ἢ μεταβαίνειν ἐντεῦθεν ἐκεῖσε, οὐδὲν ἕτερον ἢ περιγραφῆς ἐστὶν ἴδιον· τὸ γὰρ ἐντὸς θυρῶν γεγόνος, οὐκέτι δὲ καὶ ἐκτὸς ὑπάρχον, περιγραφῶν πάντως ἐστίν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Σωτηρίου ἀναστάσεως κατέβη τις ἄν, τοῦ λίθου τῷ τάφῳ ἐπικειμένον, ἐφ' ᾧ τὰ σήμαντρα προσετέτυπτο· ἀναστὰν γὰρ τὸ σῶμα, οὐκ ἦν καὶ ἐν τῷ τάφῳ· ἐξ οὗ τὸ περιγραφῆν εἶναι, ἀκολουθεῖν ἐπάναγκες· τὸ δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι, καὶ πῶς κεκλεισμένων εἴσω γενέσθαι, καὶ εἰ τι τούτοις ἐτελείτο παραπλήσιον, οὐ σῶματος πρόβεισι νόμῳ, οὐδὲ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐνύλου καὶ βευστῆς φύσεως· ἐπεὶ καὶ πρὸ τοῦ πάθους, κατὰ κυμάτων ὁ Σωτὴρ περὶ τῶν θεάταται, ἀφ' ἧ χειρὸς νεκροὺς ἀνίστησι, καὶ ἅλλα ἄπερ ἑθαυματούργει διὰ τοῦ σώματος· καὶ οὐ δὴ πού ταῦτα φάμεν ἴδια σώματος, οὐδὲ ἀσώματος· τῆς γὰρ δραστηρίου καὶ ἀμάχου δυνάμεως ἦν, ἣ πάντα εἴκει· καὶ θαύματος λόγῳ, οὐκ ἰδιότῃ ἐπράττετο σῶματι· ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ κάλλει τῆς ἀφθαρσίας λελαμπρυσμένον μετὰ τὴν ἀνάστασιν γέγονε, καὶ ἀκήρατον, καὶ πάντῃ καθαρεῦον φθορᾶς καὶ ταχύτητος, τῇ συνημμένῃ ἅμα ὑποστατικῶς καὶ ἀδιαστάτῳ φύσει, ἐξ ἧς τῶν ὑπὲρ φύσιν μετέσχε, τὰ ὑπὲρ σῶμα ἔνιργει, καὶ οἷα εἰκὸς οὐκ ἀπλῶς σῶματος, ἀλλὰ θεοῦ καὶ ἀφθάρτου σώματος.

A cū quæ dæmonum nonnullorum aliorumque improborum faciat mentionem. Atqui non propter dæmones, sed propter miracula patrantem Christum dæmonesque expellentem, et morbos sanantem, sine dubio scriptura illa exarata fuit. Neque reapse Evangelium una adorabitur: etenim nostra adoratio, etiamsi sensibilibiter erga sensibilia sit, attamen hinc intellectuali vi ad harum rerum auctorem cultum deferimus, nec nisi symbolice hæc sunt. Quippe nostra adoratio et latria in spiritu ac veritate, secundum Servatoris verba, principaliter vereque sit. Nos enim quid adoremus, scimus. Isti vero quod nos adoramus, nesciunt, quia magnum divinæ œconomix mysterium ignorant.

B

58. Insuper aiunt: « Ante Christi quidem passionem et resurrectionem Christum circumscribis; quid vero dices post resurrectionem? etenim res non eodem sunt statu; quippe incorruptibile deinceps Christi corpus est et immortalitatem adeptum. Quonam itaque tua circumscriptio evadet? vel quomodo circumscribetur, quod clausis januis ad discipulos introiit nullo obstaculo impeditum? » Scilicet, hi audaciam phantasiastarum sequentes, ne tactum quidem manibus a discipulo divinum latus blaterant; sed jussum id tantummodo a Servatore, non tamen in operam rem mandatam contulisse. Proptereaquo neque visum in corpore, neque illud corpus ullatenus fuisse corpus. Adeo isti Evangeliiis discredunt! Atqui hoc primum audiet, qui de his ambigit; nempe cum dixeris, introiit, dubium solvisti. Prorsus enim introire et exire, vel hinc illuc transire, non nisi circumscriptionis proprium est. Nam quod intra januas est, neque jam extra consistit, circumscriptum omnino est. Sic etiam in Servatoris resurrectione videre est, cum lapis sepulcro fuisset impositus, et sigilla apposita. Nam resuscitatum corpus, jam non erat pariter in sepulcro; unde id fuisse circumscriptum, necessario concluditur. Porro a mortuis resurgere, et clausis januis introire, et quidquid hujusmodi peractum fuit, haud lege corporis processit, neque nostræ materialis labilisque naturæ. Quia et ante passionem, in fluctibus ambulare conspectus est Servator, manus tactu mortuos suscitare, et quæcunque alia per corpus suum mirabilia patravit. Neque ideo hæc dicimus corporis propria, neque ipsum sine corpore. Erant quippe hæc efficacia invictæque virtutis officia, cui omnia cedunt; æque miraculi rationem habebant, non autem proprietate insita corpori fiebant. Sed ubi incorruptibilitatis formositate corpus illud post resurrectionem exornatum evasit, et inviolabile, omnique corruptela et crassitie immune, cum copulata sibi hypostatice inseparabili natura, ex qua supernaturales dotes participabat; tunc superiora corporis conditioni agebat, atque, ut par erat, propria non simpliciter corporis, sed divini et incorruptibilis corporis.

III Cernebatur igitur ita naturaliter comparatus Servator, non tamen sicut antea cum omnibus versabatur; sed huiusmodi visione dignis semet revelans, crucis indicia ostendebat. Atque hoc nobis affirmat (quod libenter fideliterque admittimus) divinum latus Thomas contingens, elataque et clara voce exclamans: *Dominus meus et Deus meus* ⁵⁰! necnon sanctæ mulieres purissimis pedibus pariter tactis: sed et illi demum itineris comites, et cor ardens experti, retentis nihilominus inter colloquendum ipsorum oculis ne agnoscerent; quod mox impedimentum in fractione panis sublatum fuit. Ipse autem cibo potuque utebatur, etiamsi jam incorruptibile corpus erat: quæ quidem non indigentia aliqua, sed condescensionis ratione, et per æconomiam faciebat, ut idem ipse crederetur, verumque ac minime phantasticum resurrectionis mysterium existimaretur. Quomodo autem vidissent divi discipuli de medio ipsorum sublatum, et in cælos sublimiter volantem, et paternæ gloriæ factum consessorem, rursusque pariter venturum, juxta comitantium supramundanarum virtutum vocem, nisi corpus circumscriptum fuisset? Vel quid omnino magnus Stephanus, martyr primus ac fortissimus, in medio certaminis sui stadio, haud multo post Servatoris in cælum reditum, quid, inquam, vidit, prout videre oportebat eum qui tanta plenus erat gratia, et quatenus supernaturaliter contingere poterat homini nato? Nonne in ea specie, quam antea apud nos præ se tulerat, in dextera paternæ gloriæ stantem spectavit? Secus enim qui dicere potuisset: *Video cælos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei* ⁵¹? Hæc a divorum quoque Patrum manifeste docemur sententiis, quas postea recitabimus; etiamsi veritatis Evangelicæ conviciatores discredent, et Christum ipsum propemodum expellent, carnem et ossa discipulis ostentantem, propterea quod illi videbantur sibi spiritum cernere; et hæc omnia extra corpus facta esse putabunt. Sed nos, rerum harum veritatem prædicantes, dicimus, Christum qua ratione condescensionis, humanationem peregit, eadem pariter circumscribi, ut ex visu etiam veritas nobis innotesceret.

39. Quomodo ergo alia quidem mutata sunt, nam mortale factum est immortale, corruptibile apparuit incorruptibile, passibile ad impassibilitatem transit, circumscriptum vero (ut aiunt) non est factum incircumscriptum? Dicimus itaque Creatorem ab initio res humanæ naturæ simul condidisse et composuisse, veluti intellectualem vim, rationalem, sensualem, concupiscibilem, et quod præstantius dicitur liberum arbitrium, et si quid aliud est huiusmodi. Et homo de terra sumptus corporaliter formatus est, fuitque corpus necessario visibile omnino et tangibile et circumscriptum; nemoque sine mente instructus, dicit corpus esse incircum-

A 'Εωράτο δ' οὖν ὁμοῦ τοῦτο πεφυκώς ὁ Σωτὴρ, οὐ μέντοι καθ' ἓν τρόπον ἐπιχωριάζον τὸ πρότερον ἅπασιν τοῖς γούν ἀξίοις τῆς τοιαύτης θέας ἐμφανιζόμενος, τὰ τε σημεῖα τοῦ σταυροῦ παρεδείκνυ· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ μαθητὴς ἐμπεδοῖ, καὶ εὐγνωμόνως γε καὶ πιστῶς δεχόμεθα, τὴν θεῖαν πλευρὰν ἐπαφόμενος, μέγα τε κεκραγὼς καὶ λαμπρόν· Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου· καὶ τὰ σεμνὰ γύναια ἀχράντων ποδῶν ἐφαπτόμενα· πρὸς δὲ καὶ οἱ συμπαρομαρτοῦντες, καὶ τὴν καρδίαν ἐκκαίόμενοι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐν ταῖς ὁμιλήσεσι κεκρατημένοι περὶ τὴν ἐπίγνωσιν, ὃ δὴ μετὰ τὴν κλάσιν τοῦ ἄρτου λέλυται, βρώσεώς τε καὶ πόσεως ἠνείχετο, καὶ ἀφθαρτον ἦν τὸ σῶμα· ἅπερ οὐ τῷ δεῖσθαι τούτων, ἀλλὰ συγκαταβάσεως τρόπῳ καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν ἐπράττετο· **B** ἵνα ὁ αὐτὸς ἐκείνος ὢν πιστευθῇ, ἀληθὲς τε καὶ μὴ φαντασία νομισθῇ τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον· τί δὲ καὶ εἰρῶν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, ἐκ μέσου αὐτῶν αἰρόμενον, καὶ πρὸς οὐρανοὺς μετάρσιον ἀνιπτάμενον, ὃ συμπαρόδρον δόξης τῆς πατρικῆς ἐγένετο, καὶ πάλιν ὡσαύτως ἐλευσόμενον, κατὰ τὴν τῶν προσημνοῦσων ὑπερκοσμίων δυνάμεων φωνήν, εἰ μὴ σῶμα περιγραπτόν ἦν; ἢ τί ποτε ὅλως ὁ μέγας Στέφανος, ὁ ἐν μάρτυσι πρωτίστός τε καὶ κράτιστος, ἐν μέσῳ τῶν τῆς ἀθλήσεως ἀγώνων ὢν, οὐ πολλῷ ὕστερον τῆς εἰς οὐρανοὺς τοῦ Σωτῆρος ἀνόδου, ἐωράκει καθὼς ἰδεῖν ἔδει τὸν τῆς τηλικαύτης πεπληρωμένον χάριτος, καὶ χωρητὸν ὑπερφυῶς ἦν τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπεῖα; ἢ οὐχὶ ἐν εἶδει τῷ ὀφθέντι ἐπὶ γῆς καθ' ἡμᾶς, τὸν ἐκ δεξιῶν τῆς πατρικῆς δόξης ἐστῶτα θεώμενος; πῶς **C** γὰρ αὐτῷ ἐξῆν λέγειν· Ὁ Θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ Θεοῦ; Ταῦτα καὶ τῶν θεῶν Πατέρων σαφῶς ἐκδιδάσκει τὰ δόγματα, ἅπερ εἰς ὕστερον παραθησόμεθα· καὶ οἱ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ Εὐαγγελίου διαπιστώσων ὑβρισταί, καὶ πού καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἀποδιώσκονταί, σάρκα καὶ ὁστέα τοῖς μαθηταῖς δεικνύοντα; ἐπεὶ πνεῦμα παρ' αὐτοῖς θεωρεῖσθαι ἐδέδοκτο, καὶ ταῦτα ἐκτὸς εἶναι οἰήσονται σώματος· ἀλλ' ἡμεῖς γε τὸ ἀψεῦδες τούτων κηρύσσοντες λέγομεν, ὅτι ὁ τρόπῳ συγκαταβάσεως ὥκονόμηται, τούτῳ καὶ περιγράφεται· ὡς ἂν καὶ δι' ὀφews ἡμῖν τὰ τῆς ἀληθείας γνωρίζηται.

D λθ'. Πῶς οὖν τὰ μὲν ἄλλα μεταβέβηται, τὸ θνητὸν γὰρ ἀθάνατον γέγονε, καὶ τὸ φαρτὸν ἀφθαρτὸν ἄφθονον, καὶ ἀπαθὲς τὸ παθητὸν, τὸ δὲ περιγραπτόν οὐχ ὑπῆρξε καὶ ἀπερίγραπτον; Φαμὲν τοίνυν, ὅτι τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπεῖα τὰ μὲν ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ συνέχεται, καὶ συγκαταβέβηται, οἷον τὸ νοερὸν, τὸ λογικόν, αἰσθητικόν τε αὐ καὶ ὁρεκτικόν, καὶ ὃ χρῆζτον εἰπεῖν αὐτεξούσιον, καὶ εἰ τι τούτοις προσόμοιον· καὶ ὁ ἀνθρώπος ἀπὸ γῆς ληφθεὶς σωματικῶς διαπέπλασται, καὶ σῶμα γέγονεν ὅπερ ἐξ ἀνάγκης ὁρατὸν τε ὑπῆρχε πάντως καὶ ἀπτόν καὶ περιγραπτόν· καὶ οὐδαίς τῶν λόγου μετεσχηκότων, σῶμα εἶναι γήτειον ἀπερίγραπτον· τὰ δὲ ἐξουθεν

⁵⁰ Joan. xx, 28. ⁵¹ Act. vii, 55.

καὶ μετὰ τὴν κτίσιν ἐπισυμβέβηκε, καὶ ὅλον ἐπιγε-
νηματικά τυγχάνει, ἃ διὰ τὴν ἀθέτησιν τῆς τοῦ
Κτίσαντος ἐντολῆς ἐπεισενήνκεται· ἐπειδὴ γὰρ τῷ
ἐξ ἀρχῆς πεπλασμένῳ, τοῖς κατὰ γνώμην παρὰ τοῦ
πλάσαντος, τὰ τῆς ζωῆς ἀπεκρίτο, ἐν δὲ νόμῳ τὸ
αἰρετὸν αὐτῷ κατ' ἐξουσίαν προὔκειτο, ἢ τηρήσαντα
τοῦτον τὴν ἀνωτάτω καὶ ἀγγέλοις ἐφάμιλλον δια-
κληρώσασθαι μακαριότητα, ἢ ἀλογήσαντα τῆς χει-
ρίσσης καὶ ἀθλιωτάτης μοίρας ἀποταχθῆσεσθαι· ἦν
δὲ τῇ ἐξαπάτῃ τοῦ ὧσεως προελόμενος, τὴν φθορὰν
εὐθὺς καὶ τὴν θνητότητα φυσικῶς ὑποδύεται, καὶ ὁ
λοιπὸς τῶν μυρίων παθῶν ἐσθλὸς ἐπεισκρίνεται· οὐ
γὰρ συνέκτισται τῷ πρωτοπλάστῳ ἢ φθορὰ καὶ ὁ
θάνατος, ἐπεὶ οὐκ ἂν τοῦ τῆς ζωῆς ξύλου ἐδέξησεν,
ὅπερ ἐν μέσῳ τῷ παραδείσῳ τέθηλεν. Ὁ τοίνυν τοῦ
πλάσματος τοῦ ἑαυτοῦ Κύριος, φιλανθρωπίας πε-
ριουσία, δι' οἶκτον ἄφατον τὴν τῷ θανάτῳ ὑπενε-
γμένην φύσιν, φθορὰς ἀπαλλάξαι βουλόμενος, καὶ
εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς τῆς εὐμοιρίας ἐπανασιῶσασθαι, σῶμα
τοιούτου ἀνείληφέναι οὐκ ἀπηξίωσεν, ὅποιον δὲ ὁ
κατάκριτος ἔχων ἐφάνη, ἡμεῖς τε πάντες οἱ τῷ αὐτῷ
κεκοινωνηκότες συγκρίματι, διὸ θνητὸν καὶ φαρτὸν
ἐστι· σῶμα δὲ ὄν, οὐκ ἂν εἴη περιγραφῆς ἐλεῦθερον,
ὥς ἂν ἡ σῶμα· εἴτα θανάτῳ σωματικῷ προσομι-
λήσας, ὥπερ οὐχ ὑπέρχε κατάχρεως, ἀλλὰ τὸ ὑπὲρ
ἡμῶν ἀπετίννυε χρέος· ἵνα τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν,
ἐν ἑαυτῷ ἐξιάσθῃ, καὶ τὴν ἥτις ἀνακαλούμενος
τῆς φύσεως, ἀναστήσῃ τὸν κείμενον· ἐπειδὴ
« Ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ
σώματι αὐτοῦ »· καθήρτηκε μὲν τὸν θάνατον, καθ-
εῖλε δὲ τὴν φθορὰν, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἀλη-
θῶς καὶ ἀθανασίας πηγὴ, κρείττων θανάτου καὶ
φθορᾶς ὁφθαλμοῖς· ἡ γὰρ σὰρξ αὐτοῦ οὐκ εἶδε διαφθορὰν,
καταποθείσαν εἰς νίκης καὶ ἀφανισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ
τὸν κόσμον νικήσαντος, τῇ κρείττονι καὶ πανσθενεῖ
τοῦ λόγου δυνάμει συντηρουμένη, καὶ ἦν πεφυκυῖα
τοῦ φθεῖρεσθαι· εἴτα ἀνέστη τρίτημερος, καὶ πάντα
τὰ ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐγκατασκήψαντα τῇ φύσει αἰ-
τιάματα καὶ προστρίμματα δι' ἑαυτοῦ ἐκκαθάρας
ἀπέσπασεν, ὥσπερ ἀπαρχὴ καὶ ἀρράβων τοῦ καθ'
ἡμᾶς χρηματίσας φυλάματος, λαμπρόν τε οὕτω καὶ
μῶμου παντός ἀνευ, τὸ ἴδιον ἀποφάνας ποίημα, καὶ
τὰ ἐκ τῆς οικείας δόξης αὐχρήματα δωρησάμενος·
οὕτω γὰρ καὶ βαπτιζόμενος, τὴν ἡμετέραν ἐνέργησιν
κάθαρσιν, ὁ πάσης ἐπέκεινα καθαρότητος· τοῦτο δὲ
καὶ πάλαι ἀν' ἐκπελοῦσθαι, εἴπερ τὸ ἀπαρχῆς κτισθεὶς
ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐντολὴν τητρήκει τοῦ Κτίσαντος·
καὶ γὰρ ἐπ' ἀθανασίᾳ πρὸς τοῦ Δημιουργήσαντος,
καὶ τῇ πρὸς τὸ κρείττον ἀναδρομῇ παρενήνκεται.

Καὶ ταῦτα ἡμᾶς οἱ ἡμέτεροι διδάσκαλοι ἐκπι-
δεύουσιν· εἴρηκε γὰρ πού ὁ θεὸς Ἀπόστολος· Διὰ
τοῦτο, ὥσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς
τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θά-
νατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνα-
τος.

⁶¹ Isa. LIII, 9; I Petr. II, 22. ⁶² Rom. V, 12.

(18) Hoc dicitur adversus heresim Eucharisticarum.

scriptum. Exteriora autem post creationem super-
venerunt, et quasi adnata sunt, quæ scilicet post
violatum Creatoris præceptum invecta fuerunt. Quia
enim condito primum homini, si modo ex Crea-
toris sententia vixisset, vita erat adjudicata, ita tamen
ut lege lata, liberum nihilominus esset eligendi
arbitrium, nempe ut vel hac observata altissimam
et angelis parem nancisceretur homo beatitudinem;
vel ea neglecta, pessimam et infelicissimam sortem
incurreret; quam postremam fraude serpentis cum
elegisset, corruptelæ illico et naturali mortalitati
factus est obnoxius, et reliqua innumerabilium
cupiditatum colluvies in eum incubuit. Non enim
una cum protoplasto corruptela et mors creata
fuit; alioqui ligno vitæ non eguisset, **112** quod in
medio paradiso vigeat. Igitur creaturæ propriæ
Hominis, benignitatis abundantia, misericordia
ineffabili, subditam mortem naturam corruptela li-
berare volens, et in veterem felicitatem vindicare,
corpus hoc suscipere non recusavit, quale et homi-
nem damnatum habere constabat, nosque omnes
qui eandem damnationem participavimus, quod
sine dubio mortale et corruptibile est. Jam cum sit
corpus, certe circumscriptione non caret, quantum
corpus erit. Deinde corporalem expertus est mor-
tem, cui cæteroqui non erat obnoxius, sed debitum
pro nobis solvit; ut factam in Adamo transgressio-
nem, in se ipso sanaret; et naturæ damnum repa-
rans, lapsus hominem relevarer; quoniam ipse
*Peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore
ejus* ⁶¹; mortem destruxit, corruptelam abstulit,
cum ipse sit naturaliter vereque vita, et immortali-
tatis scatebra, superior morti et corruptioni visus.
Nam caro ejus non vidit corruptionem, quæ videlicet
absorpta fuit in victoriam, et a mundi victore de-
bellata; caro autem a superiore atque omnipotente
Verbi virtute conservata est, quanquam suapte
natura corruptioni esset obnoxia (48). Deinde post
triduum resurrexit; et omnes qui ex peccato in
naturam incubuerant reatus atque detrimenta, per
se purgans abstersit, inchoatio veluti et arrha no-
stri factus plasmatis; splendidam ita atque omni
criminatione liberam creaturam suam efficiens,
eique gloriæ suæ decora largiens. Sic enim et
baptizatus, nostram peregit purgationem, cum ipse
supra omnem munditiam esset. Id autem olim quo-
que non defuisset, si creatus ab initio homo præ-
ceptum Creatoris observasset. Nam usque ad im-
mortalitatem transitumque ad meliora, a Creatore
profectus fuisset.

Hæc nos magistri nostri docent. Dixit enim ali-
quando divus Apostolus: *Propterea sicut per unum
hominem peccatum in mundum introiit, et per pec-
catum mors, atque in omnes homines mors pertrans-
iit* ⁶². Hæc antiquorum etiam nonnullorum sapien-

ibus effatis continentur, in quibus scribitur : quod A Deus mortem non fecerit, sed ad subsistendum cuncta creaverit; et, quod salutare sint mundi origines, neque eis mortis pharmacum insit ⁴³ : et, quod Deus hominem condiderit ad incorruptibilitatem, invidia autem diaboli mors in mundum intraverit ⁴⁴. His consona Patrum quoque religionis nostræ magistrorum voces prædicant. Quod ergo majore confirmatione indigebat, id reapse ea potitum est. Non enim corpus oportebat fieri incorporeum, ut esset etiam incircumscriptionum, quandoquidem non absque corpore homo creatus fuit : neque serius propter peccatum corpus ei accessit (49) : alioqui neque homo exstitisset neque transgressio. In quo enim demum peccatum patratum fuit, nisi in corporis affectionibus, quæ jam in ipsum propter inolitum peccatum introierant? Igitur renovatur in Christo natura et salvatur. Et quod corpus Deus assumpsit, deificatur totum, in melius transmutatum, et ineffabilibus ornamentis corogatum; ac spiritale deinceps erat, atque omnem exsuperans materialem terrenamque crassitiam. Neque idcirco corpus esse desiit, sed corpus esse perseveravit, cuicunque demum id est, et certe circumscriptionum. Non enim exterius provenit neque ex peccato circumscriptionum, quomodo corruptela et aliæ passionibus subintrarunt, sed ea corporis est indigena, atque, ut ita dicam, hæc est corporis circumstantia, et ipsius terminus atque ratio. Nam **113** si quis definiat corpus triplici qualitate constare, vel physicum, organicum, intima virtute vivens; vel figuratum et terminis comprehensum, quæ omnia nostri corporis propria sunt, nihil aliud quam illud esse circumscriptionum significabit.

Post resurrectionem igitur a mortuis, Christi corpus, quanquam deificato simile totum apparuit, nihilo tamen minus corpus remansit : non enim ad deitatis substantiam est transformatum. Nam quod Christus secundum carnem jam non agnoscitur ⁴⁵, laud nobis significat corporis cessationem aut depositionem, sunt enim hæc Manichæorum hallucinationes, sed quod corporalibus necessitatibus sit exemptus, et ex carnalibus affectionibus nostraque infirmitate excesserit, puta labore ex itinere, siti, fame, pavore, et si quid aliud est hujusmodi. « Non enim jam caro est, neque tamen est incorporeus, sed eo, quem ipse scit, deificati corporis modo, » ut magnus prædicat Gregorius (50). Deinde : « quod hoc corruptibile indui debeat incorruptibilitate, et mortale fieri immortale » magnus docet Apostolus ⁴⁶. Sed corpus incorporeum sibi induere, vel creatum fieri increatum, vel circumscriptionum ad incircumscriptionem transmutari, nondum ad

τὸς διήλθε· ταῦτα καὶ ἀρχαίων τινῶν σοφαὶ περιέχουσι· ῥήσεις, καθ' ἃς γέγραπται, ὅτι· Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐκτίσεν εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα· καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς φάρμακον ὀλέθρου· » καὶ, ὅτι· Ὁ Θεὸς ἐκτίσεν τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ, καὶ φθόνῳ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε· » τοῦτοις συνῶδ' καὶ τῶν ἱερομυστῶν Πατέρων αἱ φωναὶ διαγορεύουσιν· ὅπερ οὖν ἐδεῖτο βοηθείας τῆς κρείττονος, τοῦτο καὶ τυγχάνει· οὐ γὰρ τὸ σῶμα ἔδει γενέσθαι ἀσώματος, ἵνα ἢ καὶ ἀπεριγραφτὸν, ἐπεὶ περ οὐκ ἄνευ σώματος ὁ ἄνθρωπος δεδημιούργηται, οὐδὲ εἰς ὑστερον διὰ τὴν ἁμαρτίαν αὐτῷ τὸ σῶμα προσγένονεν· ἢ γὰρ ἂν οὐδὲ ἄνθρωπος, οὐδὲ παράδεισος· ἐν τίνι γὰρ ὅλως τὰ τῆς ἁμαρτίας ἐπέπρακτο, ἀλλὰ τὰ περὶ τὸ σῶμα, B ὅπερ ἦδη διὰ τὴν εἰσπολίτην αὐτῷ ἁμαρτίαν εἰσέφρησεν; οὐκοῦν καὶνίσκεται μὲν ἡ φύσις ἐν Χριστῷ καὶ ἀνασώζεται· καὶ ὁ προσεῖληπται τῷ Θεῷ σῶμα, τεθέωται μὲν ὅλον, ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταστοιχειούμενον, καὶ ταῖς ἀρρήτοις εὐκλείαις καταστεφόμενον, πνευματικόν τε ἦν λοιπὸν, καὶ πᾶσαν ὑπερβαῖνον ὕλην καὶ γεώδη παχύτητα· τὸ δὲ εἶναι σῶμα οὐ παρήτῃται, σῶμα δὲ μεμενηκὸς κἂν ὁποιοῦν καὶ ὅπως ἔχον, καὶ περιγράφεται πέφυκεν· οὐ γὰρ ἐξῆθεν καὶ ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἡ περιγραφή, ὥστερ ἡ φθορὰ καὶ τὰλλα πά' ἡ ἐπεισῆχται, ἀλλ' αὐτόθεν· καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ἡ τοῦ σώματος περίστασις καὶ ὁ κατ' αὐτὸ ὅρος τε καὶ λόγος· εἰ γὰρ τις ὀρίσαιο τὸ σῶμα εἶναι τριχῇ διαστατὸν, ἢ φυσικὸν, ὀργανικὸν, δυνάμει ζωὴν ἔχον, ἢ τὸ σχηματισμένον καὶ πέρασι C διελημμένον, ἅπερ οἰκείως ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς λαμβάνεται σώματος, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ περιγραφτὸν αὐτὸ εἶναι κατασημῆναι.

Μετὰ γοῦν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, καίτοι θεοειδέστατον ὅλον πεφηνός, μεμένηκεν ὅμως σῶμα· οὐ γὰρ εἰς τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν μετακινήθηκε· τὸ γὰρ μηκέτι Χριστὸν κατὰ σάρκα γινώσκεισθαι, οὐ τοῦ σώματος ἡμῖν ὑπαγορεύει τὴν παραίτησιν ἢ τὴν ἀπόθεσιν, Μανιχαῖκόν τοῦτο τὸ σκότος, ἀλλ' ὅτι τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ἐξήρηται, καὶ τῶν σαρκικῶν παθῶν καὶ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας ἐκδέδῃκεν, οἷον τοῦ ἐκ τῆς ὀδοπορίας κόπου δίψης τε καὶ πείνης καὶ δειλίας, καὶ εἰ τι τοῦτοις παραπλήσιον. « Οὐκέτι μὲν γὰρ σάρκα, οὐκ ἀσώματος δὲ, ἀλλ' οἷς οἶδε λόγοις θεοειδέστερου σώματος, » καὶ ὁ μέγας κηρύσσει Γρηγόριος. Εἰτα « Ὅτι τὸ μὲν φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι δεῖ ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν, » ὁ μέγας μυσταγωγεῖ Ἀπόστολος· τὸ δὲ σῶμα ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι, ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἀκτιστον, ἢ τὸ περιγραφτὸν εἰς ἀπεριγραφίαν μετατεθῆσθαι, οὕτω μέχρι καὶ σήμερον ἡκούσται· τούτων δὲ τίνα καὶ ἀσώματων

⁴³ Sap. i, 13, 14. ⁴⁴ Sap. ii, 24. ⁴⁵ II Cor. v, 16. ⁴⁶ I Cor. xv, 55.

(49) Animas ob priora peccata, in corpora immitti et quodammodo relegari, vana quorundam philosophorum opinio fuit.

(50) Greg. Nazianz. orat. 40, n. 45. Vide etiam orat. 7, n. 21.

Ἰδία, ἐπεὶ καὶ ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῷ ἤρχειν αὐτὸ περιγράφεται.

Ῥητέον τοίνυν ὡς ἡ Χριστιανῶν ὁμολογεῖ θεοσέβεια, ἥτοι τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐκδιδάσκει τὸ κήρυγμα, ὅτι δὴ ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καθέδραν καὶ ἰδρυσιν, τὴν προσληφθεῖσαν τετήρηκε φύσιν ἀμείωτον, καὶ οὐδὲν τῶν ἐξ ὧν αὕτη χαρακτηριζομένη συνέστηκε μερῶν ἀποδεδίληκεν· αὐτὸ τε γὰρ τὸ σῶμα ἐν αὐτῷ διασώζεται, ἥ τε ψυχὴ, ἥ ἐψύχωτο, λογικὴ καὶ νοερὰ, θελητικὴ τε καὶ ἐνεργητικὴ, καθ' ἣν θέλει καὶ ἐνεργεῖ τὴν τῶν ἔλων πρόνοιαν καὶ συντήρησιν, ὡς περ θεϊκῶς, οὕτω δὴ καὶ ἀνθρωπικῶς· παρὰ κλητὸς ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Πατέρα γινόμενος, καὶ τὴν ἡμετέραν οἰκονομίαν σωτηρίαν, καὶ τὴν τῶν συμφερόντων ἡμῶν περιποίησιν· μνημὴν τε αὐτῇ παναγίᾳ ἐκεῖνη καὶ θεῖα ψυχὴ τετήρηται, τῶν ὅσα ἐπὶ γῆς ἀναστραφεῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἀνθρώποις προσομιλήσας ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἔδρασε τε καὶ ἔπαθε· καὶ γινώσκει, ὅτι καθ' ὑπόστασιν ἡνωται τῷ θεῷ Λόγῳ, καὶ ὅρᾳ ὡς συνδοξάζεται καὶ συμπροσκυνεῖται αὐτῷ ὡς Θεοῦ ψυχῇ, καὶ οὐχ ἀπλῶς ψυχῇ, ὑπὸ πάσης λογικῆς τε καὶ νοερᾶς κτίσεως· ἔτι τε, ὅτι ἐκ γῆς πρὸς οὐρανοὺς ἀνελήλυθε, καὶ πάλιν μετὰ τῆς πατρικῆς δόξης ἐλεύσεται· ἐδ οὖν ἀνέναι εἰς οὐρανοὺς, καὶ πάλιν ἵνα, ὅ δὴ τὴν τοπικὴν ἐκ παντὸς ὑπογράφει μετὰ στατιν, καὶ τὴν πορευτικὴν παρίστησι κίνησιν, σώματος ἐνέργειαι περιγραφόμενου γνωρίζονται· τὸ δὲ καθέζεσθαι αὐτὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μετὰ τοῦ σώματος, οὐ τὴν ἐν τόπῳ δεξιάν ὑποληπτέον· οὐδὲ γὰρ ἂν σχολίη τὸ ἀπερίγραπτον πῶποτε δεξιᾶς ἢ ἀριστερᾶς ἔμψασιν· ἀλλὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν ὁμολογοῦμεν, καθ' ἣν ὁ Λόγος ὡς περ Ὑἱὸς Θεοῦ καὶ Θεὸς προαιώνιος καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, οὕτω καὶ μετὰ σαρκὸς τιμάται καὶ συνδοξάζεται, καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ σώματος παρὰ πάντων προσκύνησιν δέχεται, ἐπεὶ καὶ μία ἡ ὑπόστασις. Τεφρούσθωσαν λοιπὸν τῶν Χριστομάχων αἱ γλώσσαι, καὶ ξηραίνεσθωσαν αὐτῶν αἱ καρδίαι καὶ ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα λαλοῦν κατὰ τῆς ἀληθείας πᾶσι διαφανῶς προκειμένης ἀδικία!

μ'. Ἐτι τοῖς εἰρημένοις προστιθέασι, ὅτι Γέγραπται· Ὁὐ ποιήσεις παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι· ὑποκάτω τῆς γῆς. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐξὼν εἰκονίζειν τὸν Χριστόν. Ὁ τούτων δὲ τῶν ῥητῶν τὰ προσηγοῦμενα καὶ ἐπόμενα· τὸ, *Οὐκ ἔσονται τοὶ θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ*· καὶ, *Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλόν*· καὶ τὸ, *Μὴ προσκυνήσῃς αὐτοῖς*· οὐδὲ *μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς*, οὐκ οἶδα ὅπως παρακρατοῦντες, ἐχόντες ἢ ἀκόντες ἀποκρύπτουσιν, ἴσως τοὺς ἐλέγχους τῆς βλασφημίας διαδιδράσκοντες· οὐδὲν δὲ ἦτον τῇ ἰσῇ βλασφημίᾳ καὶ οὕτως ἀλίσκονται· ἐπεὶ γὰρ ἐξήρτα ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος· ἐξ

hanc usque diem auditum est. Hæc partim attributa, incorporeorum quoque sunt propria, quia et angeli creatura Dei sunt, et quatenus initium habuere, tempore sunt circumscripti.

Dicendum est ergo, prout Christianorum profitetur religio, sive catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ tradit doctrina, Christum Deum nostrum post reditum in cælum, et suam ad dexteram Dei Patris sessionem et collocationem, susceptam conservavisse haud inmutatam naturam, nullamque ex integrorum numero partem abjecisse: idein enim corpus in eo conservatur, necnon anima qua animatur, rationalis et intellectualis, voluntativa et activa, qua vult et gerit rerum omnium providentiam et conservationem, ut divinitus ita etiam humanitus; advocatus est pro nobis apud Patrem factus, nostramque administrans salutem, et utilium nobis rerum exhibitionem. Insuper memoriam retinet sanctissima illa et divina anima omnium quæ Christus cum hominibus in terra versans pro nostra salute egit passusque est: cognoscitque se hypostatice divino Verbo unitam, videtque se coadorari cum eo tanquam Dei animam, et non simpliciter animam, ab omni rationali et intelligente creatura. Novit item se de terra in cælum conscendisse, rursusque cum Patris majestate venturam. Ergo in cælum abire, et vicissim redire, quod localem prorsus describit translationem, et ambulatorium exhibet motum, hæc, inquam, circumscripti corporis operationes esse noscuntur. Sedere autem Christum ad dexteram Dei Patris cum corpore cum dicimus, haud cogitamus de dextera loci parte: neque enim incircumscriptus Pater habebit unquam dexterae aut sinistrae speciem; sed gloriam honoremque fate-mur, qua Verbum, utpote Dei Filius ac Deus ante sæcula, et Patri consubstantialis, ita etiam cum carne honoratur et glorificatur, unamque et eandem cum corpore ab omnibus recipit adorationem, quandoquidem una est hypostasis. Cinis itaque fiant Christi hostium linguæ, et ipsorum cora exarescant! atque os loquens iniqua adversus veritatem cunctis palam expositam, oppiletur!

114 40. Adhuc prædictis addunt: « Scriptum est: *Non facies ullius rei simulacrum, sive eorum quæ sunt in cælo desuper, sive quæ in terra deorsum, sive eorum quæ sunt in aquis sub terra* ». Ideoque figurare Christum non licet. His præcedunt ac subsequuntur alia effata: *Non erunt tibi dii alii præter me* 40. Et: *Non facies tibi idolum* 41. Et: *Non adorabis deos alios, neque ipsis cultum deferes* 42. Nescio, inquam, quomodo semet cohibuerint ut volentes nolentes hæc dissimularint, fortasse blasphemix criminationem vitantes. Nihil tamen minus parvis sic etiam blasphemix rei sunt. Nam quia Dei timorem præ oculis habere desi-

47 Exod. xx, 4. 48 Ibid. 3. 49 Ibid. 5. 50 Exod. xxiii, 24.

verunt, reverentiamque et obsequium erga sanctam et immaculatam nostram fidem abjecerunt, non verentur cœlestium, terrestrium ac marinarum rerum simulacris, Christi comparative adnumerare simulacrum, nullam inter imaginem Domini ac Creatoris, et creaturarum ac famulorum differentiam statuantes. Sed enim ipsi prout voluerunt rixentur. Nos autem tam impiis hostibus respondemus, nempe hæc Judæis prisce fuisse imperata. (Sic enim et cum novis Judæis disserere expedit.) Et quidem Ægyptiacam nuper impietatem, divino nutu nec sine inauditis prodigiis Israelitæ effugerant. Porro omnium gentium superstitionem superabat falsus cultus Ægyptiorum (51); quorum Hebræi innutriti moribus, prolixum illud servitutis tempus exegerunt.

Jam vero curæ Deo erat migrantis populi libertas atque salus, propter factas patribus illorum promissiones. Quamobrem ratione Deo digna ab illa irreligiositate ac profanitate abducens, atque ad sui notitiam cultumque convertens, mandata illa edidit ut se solum agnoscerent omnium Deum ac Dominum, congruentemque cultum præberent, neque consuetudinum memores, ad deditam idolis regionem reverti vellent. At hi ob suam vesaniam mirabilium illorum ac maximorum quæ viderant, paulo post quam illinc discesserant, prodigiorum negligentes, vitulum sibi in deserto conflaverunt. Vetabat itaque eis lex, ullius interdicitæ rei simulacrum facere, cœlestium nimirum, solis ac lunæ et reliqui astrorum numeri; terrestrium **115** autem, jumentorum, ferarum, serpentium, volatiliū, atque monstrorum, quotquot in aquis, mari, fluminibus, innatantia vivunt; quæ omnia in barbarica regione degentes culta atque adorata sciebant. Namque eum qui vere est universalis Deus, ignorantes homines, fraude maligni dæmonis decepti, creature pro Creatore irreligiose serviebant: cujus criminis reos, multos quoque post annos objurgabat eos Deus per

ἄφθάλμων αὐτῶν, καὶ ἡ πρὸς τὴν εὐαγγὴ καὶ ἀμώμητον ἡμῶν ὀρθοκείαν αἰδῶς καὶ εὐλάβεια, οὐ δέδισαι τοῖς τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ γῆ καὶ ὑδασιν ὁμοιώματι τὸ τοῦ Χριστοῦ παρεξετάζοντες συγκαταριθμεῖσθαι ὁμοίωμα, οὐδὲν τῶν ὁμοιωμάτων Δεσπότης καὶ Κτίστου πρὸς ὁμοίωμα κτισμάτων καὶ δοῦλων διάκρισιν διδόντες· ἀλλ' ἑκείνοις μὲν αἰρετὴν καὶ πρόχειρον τὸ φιλόνεικον· ἡμεῖς δὲ τοῖς οὕτω δυσσεβῶς προτεινομένοις ἀνθυπενέγκωμεν, ὅτι πρότερον ἤδη πρὸς τοὺς πάσαις Ἰουδαίους ταῦτα νενομοθέτῃται· οὕτω γὰρ δὴ πρὸς τοὺς ἀρτίφανεῖς Ἰουδαίους τὴν λόγον ποιήσασθαι εὐλογον· ἐπὶ γὰρ τῇ νικαῦτα τὴν Αἰγυπτιακὴν μοχθηρίαν θεοῖς νεύμασι καὶ παραδόξοις θαύμασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἀπεδίδρασκον, Αἰγυπτίων δὲ ἡ πλάνη ἐθνῶν ἀπάντων κακοδαίμονίαν ὑπερέσχευ· ὧν ἐντραφέντες τοῖς ἔθεσι, τὸν μακρὸν ἔκεινον χρόνον τῆς δουλείας διήνυσον.

Ἐμελε δὲ ἄρα Θεῷ τῆς τῶν μετανισταμένων ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας, διὰ τὰς πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας· ταύτῃ τοι θεοπροπῶς τῆς ἀθείας ἐκείνης καὶ βδελυρίας ἀπάγων, καὶ πρὸς τὴν ἐαυτοῦ γυνῶσιν ἐπανάγων καὶ τὸ σέβας, ἐκείνα νομοθετεῖ, ἵνα μόνον αὐτὸν γινώσκωσι τῶν ἀπάντων Θεὸν καὶ Κύριον, καὶ τὴν πρέπουσαν λατρείαν ἀνάπτωσι, καὶ μὴ τῶν κατειθισμένων μνησθῆναι ἐπὶ τὴν εἰδωλομανοῦσαν γῆν παλινδρομήσειν ἔλονται· οἳ γὰρ ὑπ' ἀνοίας, τῶν ἀσχημάτων ἐκείνων τερατουργιῶν καὶ ἐξαισιῶν ὧν εἶδον θαυμάτων, ἐκείθεν ἐξάιροντες οὐκ εἰς μακρὰν ἀλογήσαντες, μοσχοποιοῦσι κατὰ τὴν ἔρημον· ἀπείργει οὖν αὐτοὺς ὁ νόμος, μηδένος που ποιῆσθαι τῶν ἀπειρημένων ὁμοίωμα, καὶ τῶν μὲν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἡλίου τε καὶ σελήνης· καὶ τῆς ἄλλης σὺν αὐτοῖς ἀστρώας χορείας, τῶν δὲ ἐπὶ γῆς κτηνῶν καὶ θηρίων καὶ ἐρπετῶν καὶ πετεινῶν καὶ κνωσάων, τῶν ἐν τοῖς ὕδασι δὲ ὅσα ἐν θαλάσῃ καὶ ποταμοῖς διανηγόμενα τὴν διαίταν ἔλαχεν, ἅπερ ἅπαντα κατὰ τὴν βάρβαρον ὄντες, σεβόμενά τε καὶ προσκυνούμενα ἤδεσαν· τὸν γὰρ ὄντως ὄντα καὶ τῶν ὄλων Θεὸν ἡγνοῦντες· ἄνθρωποι, ἀπάτῃ δὲ τοῦ Πονηροῦ δελεαζόμενοι, τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα ἀνοσίως

(51) Cantacuzenus ad Sap. xv, 18: Οὐ γὰρ μόνον οἱ Αἰγύπτιοι πάντα τὰ εἰδωλα τῶν ἐθνῶν ἐλογίζαντο θεοὺς, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα τὰ ἐχθιστα ἐσέβοντο· πῶς δὲ ἐχθιστα ταῦτά ἐστιν, αὐτὸς δεῖκνυσιν· ἀνοίει γὰρ συγχρινόμενα, τῶν ἄλλων ἐστὶ χείρωνα· πᾶν γὰρ ῥηογῆμένον ζῶον, καὶ ἀνουν ἐστὶ· συγχρινόμενα δὲ τὰ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων σεβόμενα, οὕτως εὐτελεῖ τυγχάνοντα, ἐνίκων κατὰ ἀγνωσίαν καὶ ἀναισθησίαν τὰ ἄλλα τῶν ζῶων· μᾶλλον δὲ χείρωνα εὐρίσκονται τῶν ἄλλων κατὰ ἀνοιαν συγχρινόμενα· καὶ οὐχ οὕτω μόνον χείρωνα, ἀλλ' οὐδὲ ἀξία ἐστὶν ἐπιποθέσεως ὅσον ἐν ζῶων ὄφει· πολλὰ γὰρ τῶν ζῶων, εἰ καὶ εὐτελεῖ τυγχάνει, ἀλλ' οὖν ἡδύνουσι τὴν ὄψιν, εὐχρόα τινα καὶ ποικίλα ὑπάρχοντα, καὶ καλὰ πρὸς τὸ θεαθῆναι· τὰ δὲ οὐ τοιαῦτα, δεῖσειδῃ τινα, ὡς ἔοικεν, ὄντα καὶ παντελῶς τὴν ὄψιν ἀλγύνοντα, κ. τ. λ. Διὰ τοῦτα ταῦτα σεβόμενοι οἱ Αἰγύπτιοι, δι' ὁμοίαν, φησὶν, ἐκολάσθησαν ἀξίως, μυῶν καὶ βατράχων ἀνάπλευς γεγεννημένη γῆ, καὶ διὰ πλήθους κνωδάλων καὶ εὐτελῶν φάναι ζῶων ἐβασανίσθησαν· Non enim Ægyptii eihnicorum idola loco deorum habebant, sed animalia detestabilia adorabant. Quomodo hæc autem detestabilia essent, demonstrat ipse dicens:

Insensata enim comparata his, sunt cæteris deteriora. Namque omne insensatum animal mente simul caret. Porro quæ Ægyptii colebant, adeo vilia erant, ut inscitia et stupiditate reliqua animalia superarent. Pejora certe cæteris comperiuntur, si illorum dementia spectemus; neque pejora tantum, sed ne digna quidem ullo affectu, quatenus animalium figuram gerunt. Multa quippe animalia etsi per se vilia, visa tamen delectant colore suo ac varietate, pulchramque sui speciem exhibent. At in Ægypto cultæ belluæ, turpi genere sunt, et omnino spectatores contristant, etc. Propterea, inquit, cultores harum Ægyptii, paribus monstris merito puniti fuere, muscisque et ranis terra scaluit, et a serpentium multitudine tetrarumque visu animalium grave supplicium pertulerunt. Stultum hunc Ægyptiorum cultum modo sæpe irridens modo detestantur Juvenalis, Theophrastus, Lactantius, Hieronymus, Cyrillus, alique passim auctores; quod merito ab iis fieri, papyrorum picturæ demonstrant, quas ego cum spectro (etenim his prope quisquiliis jam Europa ad nauseam abundat) nobilem illam et tot sonitibus celebratam Ægyptiorum sapientiam valde requiro.

ἐλάτρευον· ἐφ' οἷς κατεγνωσμένους, καὶ πολλοὺς Ἀ
 ὑστερον ἔτεσι κατονειδίζε· Θεὸς διὰ προφητικῆς
 φωνῆς, Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς σου, λέγων, ὁ
 στερεῶν οὐρανὸν καὶ κτίων γῆν, οὗ αἱ χεῖρες
 ἐκτίσαν πᾶσαν τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ· καὶ
 οὐ παρέδειξά σοι τοῦ πορευέσθαι ἐπίσω αὐτῶν.
 Ἐγὼ ἀνήγγιζόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ θεὸν
 πλὴν ἐμοῦ οὐ γνώσῃ, καὶ ὁ σώζων οὐκ ἔστι πα-
 ρεῖς ἐμοῦ. Διὰ τούτων γὰρ αὐτοὺς εἰς μνήμην ἐν-
 ἄγει τῶν ἀνωθεν νομοισμένων αὐτοῖς· ἀπαγορεύει
 οὖν τέως τὴν τῶν φαινομένων καὶ βλεπομένων ἐν τε
 οὐρανῷ, καὶ γῇ, καὶ τοῖς ὕδασι, ποιεῖσθαι ὁμοίωσιν,
 σαντος, ἐκαίνοις νέμωσι τὴν προσκύνησιν.

Τὸ οὖν προσταττόμενον, ὅτι Τόδε οὐ ποιήσεις,
 δυνάμει πως καὶ κατὰ τὸ σιωπώμενον, ποιήσεις,
 ἐστὶ, καὶ προαγγελτικόν ἐστι τῶν μελλόντων ποιεί-
 σθαι· προστατάσεσθαι· τοιοῦτον γὰρ τι ἡμῖν ὁ λόγος
 ὑπαινίσσεται· ὁ γὰρ λέγων, ὅτι Τούτων οὐ ποιήσεις
 ὁμοίωμα, ἐτέρων τινῶν ποιήσιν τῷ λόγῳ προανα-
 κρούεται· καὶ βεβαίον τοῦτο τὰ ὅσον οὕτως προστα-
 χυθόμενα, μονονουχί τοιαῦτα ἐπισκῆπτων, ὅτι Μη-
 θεὸς ὢν ἐγὼ οὐ προσταξὼ ποιήσης ὁμοίωμα, ἀλλὰ
 τῶν ἀλλοτριῶν ἀποστάντες σεβασμάτων, οἷς ἐγὼ
 ἀπεχθάνομαι καὶ ἀποστρέφομαι, τοῖς παρ' ἐμοῦ
 συνταχθισμένοις προσέχετε, οἷς χαίρω καὶ δοξάζο-
 μαι· πρότερον γὰρ ἀπείρξας αὐτοὺς τῶν ἀπηγορευ-
 μένων διὰ τῶν νομοθετουμένων, ὑστερον τὰ κατὰ
 τὴν ποιήσιν τῆς σκηνῆς ἐπήγαγεν· ὥσπερ γὰρ εἴ τις
 ἐθέλοι τῶν ἑαυτοῦ οἰκετῶν εἰς τὸ μέλλον τινὲ τῶν
 δοκούντων ἐπιτρέπειν ἢ ἐγχειρεῖν, τί παρεγγυᾷ;
 Σήμερον τόδε μὴ πράξειν, μηδὲ ἀπαίρειν πώποτε,
 ὅσον εἰς ἀγρὸν μὴ ἀπελθεῖν, μηδὲ εἰς ἀγορὰν παρ-
 εμβалеῖν· βούλεται γὰρ αὐτὸν εὐσταλῇ τε καὶ
 εὐτρεπῇ τοῖς ἐπιταχθισμένοις ὑπάρχειν, ἐπειδὴ
 μέλλει κατὰ τὴν ὑστεραίαν εἰς τήνδε τὴν πόλιν τυ-
 χόν ἢ τήνδε τὴν χώραν ἐκπέμπειν· τοιοῦτόν τι ὑπο-
 τίθεται ἡμῖν καὶ ὅδε ὁ λόγος ἐννοεῖν, ὅτι Οὐ ποιήσεις
 τι ἄνευ τῆς ἐμῆς προσταξέως, ἵνα ἅπερ αὐτὸς
 ἐντέλλομαι, ταῦτα ποιῇς καὶ περιέποι· προσταττει
 γοῦν μετὰ ταῦτα τῷ ἱεροφάντῃ Θεὸς τὴν τε τῆς
 σκηνῆς ποιήσιν, καὶ ὅσα τὰ περὶ αὐτήν· ἢ δὲ ἦν
 τῶν παραπέτασμάτων ἢ διασκευῇ, Χερουβὶμ ἐργα-
 σία ποικίλως ἐξυφασμένων, Τὰ δὲ ὑπὲρ τὴν ἐν-
 ταῦθα κιβωτὸν, τίνα ποιήσεις; φησί, Χερουβὶμ
 χρυσᾷ τορευτά. Καὶ οὐδὲ εἰκόνα· Χερουβὶμ προ-
 αγορεύει, ἀλλὰ Χερουβὶμ ὁμωμύως ταῖς θειοτάταις
 καὶ ὑπερκosμίοις οὐσίαις· καὶ ὁ δὲ ἡ θαυμαστότερον,
 ὅτι Ἐκείθεν, φησί, γνωσθήσομαι σοι. Τί δὲ ἐνδοξό-
 τερον ἢ τιμώτερον, ὅθεν θεία ἐπιφάνεια γίνεται;
 δεδοξασμένα δὲ καὶ ἦν καὶ ἐλέγετο μετὰ τῶν ἄλλων
 τῶν ἐν τῇ σκηνῇ τοσούτων, ὅτι οὐ παρὰ Μωσέϊ μόνον
 καὶ Ἰουδαίοις τηνικαῦτα δεδόξασται, ἀλλὰ καὶ Παῦλῳ
 αὐτῷ τῷ τῆς χάριτος κήρυκι· καί γε καὶ σεμνότερόν
 πως καλεῖ Χερουβὶμ δόξης κατασκηιάζοντα τὸ ἱε-
 ρατεῖον· περὶ ὧν ἐν ἐτέροις πλατύτερον εἰρηται.
 Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένοις, καὶ ἀλλαχόθεν κατὰ τοὺς

propheticam vocem : *Ego sum Dominus Deus tuus*,
 dicens, *cæli firmator, terræ fundator, cujus manus*
universum cæli exercitum creaverunt : neque ego te
*docui ut alienos deos sequereris*⁷¹. *Ego eduxi te de*
terra Egypti, tu vero Deum præter me neminem
*agnosces; nemoque, præter me, est qui salvet*⁷².
 His verbis revocat eis in memoriam mandata ipsis
 antiquitus imposita. Ergo velat interim rerum ap-
 parentium et conspicuarum in cælo, terra et aquis,
 facere simulacra; ne forte, ignorance rei melioris,
 vel repudiato Creatore, cultum illis adhiberent.

ἵνα μὴ ἀγνοίῃ τοῦ κρείττονος, ἢ ἀθετῇ τοῦ Κτί-

Qui ergo sic præcipit : cave hoc nominatim fa-
 cias; potentialiter quodammodo et per præteritio-
 nem, *facies*, inquit, prædicite quod in posterum
 fieri præcipietur. Etenim hujusmodi aliquid hæc
 nobis verba innuunt. Nam qui dicit, talium nomina-
 tim rerum non facies simulacrum, aliarum aliquot
 facturam auspicatur; approbatque illa quorum
 præcipiendorum nondum tempus advenerat, ita
 propemodum jubens, nempe rei nullius quam ego
 non mandavero, simulacrum facies; sed alieno abs-
 tinentes cultu, quem ego odi et aversor, iis quæ ego
 aliquando præcipiam curam impenditis, quibus
 videlicet ego gaudeo et glorificor. Primo enim eos
 retrahens a prohibitis per legem, deinde taberna-
 culi ædificationem introducit. *Ilud secus, quam*
si quis alicui e servis suis officium aliquod imperare
volens aut committere, quid monet? Nempe ne
hodie hoc agat, neque aliquo abeat, puta ad agrum
non exeat, neque in foro consistat. Vult enim ser-
vum illum vacuum paratumque esse ad ea quæ
postea præcipienda sunt : quoniam futurum est, ut
crastina die in hanc urbem vel in hanc regionem
cum mittat. Hujusmodi aliquid suggerit nobis præ-
sens quoque sermo ut cogitemus; nempe, Sine jussu
meo nihil facies, ut quæ demum ego præcipiam,
agas et observes. Mandat post hæc reapse hiero-
phantæ Deus tabernaculi ædificationem, et quæ-
cunque ad eam attinent. Parapetasmatum nempe
facturam, quæ Cherubinos opere phrygio intextos
habebant. Jam et arcæ superponendum, quid facies?
*inquit; Cherubinos scilicet aureos tornatiles*⁷³. Et
 ne imaginis quidem nomine appellat Cherubinos,
 sed simpliciter Cherubinos, eodem prorsus vocabulo
 quo augustæ illæ ac supramundanæ substantiæ de-
 notantur. Quid autem gloriosius aut venerabilius
 cherubinis est, unde divina apparitio fiebat? Certe
 illi adeo gloriosi erant et dicebantur, cum aliis in
 tabernaculo positis, ut non a Moyse tantummodo et
 illorum temporum Judæis in honore habiti sint,
 verum etiam ab ipso Paulo evangelicæ gratiæ præ-
 cone⁷⁴. Etenim religiose nominat Cherubinos
 gloriæ altare obumbrantes; de quibus nos alio loco
 latius locuti sumus (52). Præter hactenus dicta,

⁷¹ Isa. xlv, 12. ⁷² Exod. xx, 2. ⁷³ Exod. xxv, 18. ⁷⁴ Hebr. ix, 5.

(52) In Apologetico majore cap. 70 et seq.

alibi quoque in sacra vetere lege, pari scopo modoque tradita alia, hi qui curiosius scrutari volent, comperient; nempe ubi idolorum et exitioso demoni donariorum, Israelitis factura interdicitur, quia hæc vitanda erant et abominanda. Secus autem quidquid oblationum Deo foret **116** offerendum, id omne imperatur. Sic enim in Levitico scriptum est: *Non facietis vobis manufacta, neque sculptilia, neque titulum erigitis, neque lapideam speculam statuētis in regione vestra, ut ea adoretis. Ego enim sum Dominus Deus vester* ⁷⁵. Hæc autem, quin sint conformia verbis illis, Non facies ullum simulacrum rerum tibi vetitarum, quæ in recitatis retro legibus dicta sunt, quibus deterrebatur institutus noviter ad pietatem populus, quis ita hebes est ut dubitare queat?

In Deuteronomio autem, de rebus Deo consecrandis hæc mandantur: *Qua die trans Jordanem in regionem veneritis, quam Dominus Deus tibi concedit, statues ibi duos lapides grandes, eosque dealbabis, scribesque super his lapidibus verba omnia legis hujus* ⁷⁶. Deinde paulo post: *Et ædificabis ibi altare lapideis. Non tanges eos ferro, lapidibus integris ædificabis altare Domino Deo tuo, elevabisque illuc holocausta Domino Deo tuo, et ad altare Domini Dei tui sacrificabis* ⁷⁶. Et adhuc postea: *Inscribesque lapidibus istis universam hanc legem patentissime* ⁷⁷. Hæc perinde esse atque illud, Facies tabernaculum et tabernaculi supellectilem, neminem sobrium contradicendum arbitror. Alibi quoque de rebus ethnicorum religionis, ita rursus constitutum fuit: *Cave ne unquam fœdus ineas cum ejus regionis incolis, ad quam tu ingredieris, ne scandalum tibi fiant. Aras eorum everletis, cippos eorum conterletis, lucus eorum succidetis, et deorum indigenarum sculptilia igne comburetis. Non enim Deo alieno servietis* ⁷⁸. Atqui post hæc jussa, nihilominus Josue Navi filius pares numero tribuum Israelis lapides, post Jordanis transmissionem, Dei nutu tolli a singulis tribubus imperavit, haud ignobiles neque contemnendos, sed insignes futuros atque conspicuos ⁷⁹; ut sint vobis, inquit, loco signi positi, nuntiique sint posteris ætatibus, prodigiorum hoc loco divinitus vestri causa editorum magnitudinem notificantes, eorumque memoriam per sæcula conservantes. Sed et ipsi Moysi lapideas tabulas polire, legem Domini recepturas, mandatum fuit ⁸⁰; quæ quantopere fuerint honorabiles, quantaque gloria exornatæ, quid opus est dicere? Quo etiam Dominus descendisse dicitur, utcumque demum intelligenda est Domini descensio. Unde etiam Moysis illustrabatur facies, adeo ut ne adibilis quidem jam spectantibus fieret. Nempe ibi excudi opus erat quæ in prioribus tabulis scripta fuerant, qualiter ex existerant quas in monte digitus Dei scripserat; quarum

ἱεροῦς καὶ παλαιούς νόμους, τῷ ὁμοίῳ σκοπῷ καὶ τρέπῃ ἐκφερόμενα τοῖς ἐπιμελέστερον διερευνημένοις ἐξευρεῖν ἔστιν, ἐν οἷς τῶν μὲν ἄλλοτρίων καὶ τῷ ἀλιτρίῳ ἀνακειμένων δαίμονι, τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἡ ποίησις ἀπηγόρευται, ἐπεὶ φευκτὰ τε ἦν καὶ βδελυρώτατα· τῶν δὲ ὅσα εἰς ἀνάθημα Θεῷ ἐμελλεν ἔσεσθαι, ὅτι τε αἱρετὰ εἰς μνήμην αὐτῷ καὶ τιμὴν ὑπάρξει, ταῦτα συντέτακται· ὥδὲ γὰρ ἐν τῷ Λευιτικῷ γέγραπται· Οὐ ποιήσετε ὑμῖν ἑαυτοῖς χειροποιήματα, οὐδὲ γλυπτὰ, οὐδὲ στήλην ἀναστήσετε, οὐδὲ λίθον σκοπὸν στήσετε ἐν τῇ γῇ ἱμῶν, προσκυνῆσαι αὐτῷ. Ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν· ταῦτα δὲ ὡς ἀνάλογόν ἐστι τῷ, Οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα τῶν ἀπηγορευμένων τοῖς ἀνόπιν εἰρηγμένοις νόμοις, ἐξ ὧν δὴ καὶ ἀπείρχει τὸν νέον πρὸς εὐσέθειαν ποδηγούμενον λαὸν, τί; οὕτως ἀνούστατος δὲ διαμφισβητεῖν ἐπιχειρήσοι;

Ἐν δὲ τῷ Δευτερονόμιῳ, τοιαύτε περι τῶ Θεῷ ἀνιερῶσθαι χρὴ προστέτακται· Ἥ ἄρ ἡμέρᾳ διαβήτε τὸν Ἰορδάνην εἰς τὴν γῆν, ἣν Κύριος ὁ Θεὸς δίδωσί σοι, καὶ στήσεις σεαυτῷ δύο λίθους μεγάλους, καὶ κοτιάσεις αὐτοὺς κορία, καὶ γράψεις ἐπὶ τῶν λίθων πάντας τοὺς λόγους τοῦ νόμου τούτου. Εἴτα βραχὺ ὕστερον· Καὶ οἰκοδομήσετε ἐκεῖ θυσιαστήριον ἐκ λίθων· οὐκ ἐπιθαλεῖς αὐτοῖς σιδηρον, λίθους ὀλοκλήροις οἰκοδομήσεις τὸ θυσιαστήριον Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, καὶ ἀνολσεις ἐπ' αὐτὰ τὰ ὀλοκαυτώματα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, καὶ θήσεις ἐκεῖ θυσιαστήριον Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου. Καὶ μετὰ ταῦτα ἔτι· Καὶ γράψεις ἐπὶ τῶν λίθων τούτων πάντα τὸν νόμον τούτου σαφῶς σφόδρα. Ταῦτα ὡς τῷ, Ποιήσεις τὴν σκηνὴν καὶ τὰ κατὰ τὴν σκηνὴν, ἀκόλουθα, οὐδένα ἂν τῶν σωφρονούντων ἀντερεῖν οἶμαι. Καὶ ἄλλοθι γοῦν περὶ γε τῶν ἐν ἔθνεσι σεβασμάτων, οὕτω πάλιν νενόμισται· Πρόσεχε σεαυτῷ, μή ποτε διαβῇ διαθήκη τοῖς ἐγκαθημένοις ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς ἣν σὺ εἰσπορεύῃ εἰς αὐτήν, μή ποτε γένηται πρόσκομμα ἐν ὑμῖν· τοὺς βωμοὺς αὐτῶν καθελεῖτε, καὶ τὰς στήλας αὐτῶν συντρίψετε, καὶ τὰ ἄλση αὐτῶν ἐκκόψετε, καὶ τὰ γλυπτὰ τῶν θεῶν αὐτῶν κατακαύσετε πυρὶ· οὐ γὰρ μὴ προσκυνήσετε Θεῷ ἑτέρῳ. Ἀλλὰ τούτων οὕτως ἀπειρημένων ὁ Ναυίδης Ἰησοῦς, Ἰσραηλίτους τῶν φυλῶν Ἰσραὴλ λίθους, περαιούμενος τὸν Ἰορδάνην, αἶρειν τοὺς ἀνειλημμένους ἀπ' ἐκάστης φυλῆς, παρὰ Θεοῦ κελεύεταί, οὐκ ἀσήμενος οὐδὲ ἀποπτύσους, ἐπιστήμους δὲ ἐσομένους καὶ περιόπτους· Ἵνα ὑπάρχωσιν ὑμῖν, φησὶν, εἰς σημεῖον κείμενοι· καὶ οἷον ἄγγελοι ταῖς μετέπειτα εἰεν γενεαῖς, τῶν τῆδε γεγεννημένων ἄνθεν, αὐτοῖς τεραστίων διασημαίνοντες τὸ μεγαλεῖον, καὶ τὴν μνήμην δι' αἰῶνος φυλάσσοντες· ἀλλὰ καὶ Μωσῆς αὐτὸς λιθῖνας πλάκας λαβεῖν, νόμον Θεοῦ δεξιόμενος, προστάσσεται· ὡς δ' οὐν τίμαι καὶ μεθ' οἷας δόξης, τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἐνθα καὶ καταδεσθῆναι τὸν Κύριον, ἥτις ποτὲ ἐστὶ Θεοῦ κατάβασις λέγεται· ἐξ ὧν καὶ

⁷⁵ Levit. xxvi, 1. ⁷⁶ Deut. xxvii, 2. ⁷⁷ ibid. 5, 7. ⁷⁸ ibid. 8. ⁷⁹ Exod. xxiii, 32; Deut. vii, 2. ⁸⁰ Josue iv, 20. ⁸¹ Exod. xxxiv, 1.

erigens, oleum ejus vertici infudit. Num ergo hæc recusat Deus, ut his nefandis videtur? Nequaquam, imo et perlibenter admittit; quod ex oraculo posthinc Jacobo edito constat: *Vidi enim, inquit, quanta Laban tibi fecerit. Ego sum Dominus Deus tuus, qui tibi sum visus in loco Dei, ubi tu mihi lapidem unxisti, et mihi votum novisti*⁸³. Ad hæc quid magnus noster sacerdos ait Gregorius (56)? « Jacobus scalam quamdam phantasia vidit, atque angelorum ascensum, et lapidem unxit mystice; fortasse ut lapidem nostri causa unctum (57) denotaret; et *Dei visionem* appellavit eum locum, in ejus qui apparuerat honorem. » Et alia quæ ibi Gregorius encomia prosequitur. Hæc cuinam non perspicuum faciunt, eandem lapidum materiam, pro oraculorum diversitate, modo Deo gratam et honorabilem esse, modo contrariis adhibitam, vitandam esse et detestabilem?

Quales vero quantasque Salomonis sapientia et opulentia fecerit, quas famosum illud continebat templum, incorporeorum figuras, volentibus studiose scrutari permittimus, quoniam et alibi nos de his subtilius tractavimus (58). Insuper et quæcunque divo Ezechiel⁸⁴ visa sunt et revelata, ac divino oraculo manifesta. Etenim circa parietes delineati ostensique templi, necnon circa vestibula, Cherubini erant sculpti et palmæ, quæ res secundum veraces illas visiones figuratæ erant coramque depictæ: inter quas etiam Sancta sanctorum, plenumque gloria Domini ædificium videbat; unde et pronus ibi humi procubuit: auditque contra exasperantem **118** domum Israelis, graviter inclamari, ut a suis iniquitatibus sine mora desinerent, et omni actu quo Domini legem violantes, sacra ejus profanabant; sicuti nunc etiam videmus ab his impie fieri qui acerbius adhuc peccant, et sanctis illis sanctiora lædunt. Atque ex his omnibus concluditur, neque omnia quæ de his legalibus scripta feruntur, rejicienda esse absolute, neque omnia vicissim admittenda. Nam neque omnia profana sunt et despicabilia, neque omnia rursus sancta et venerabilia; sed quæ sint, et quam ob causam, manifestius docebit oraculum Gedeoni superne editum judicii Israelis electo⁸⁵. Mandatum quippe illi fuit ut patrum Baalis altare ejusque lucum destrueret, aliquidque ædificaret Deo, et sacrificia illuc extolleret vitulorum, succisi luci lignis utendo. Eodem modo nos quoque, diviniore ac religiosiore lege recepta, si quem alienum a nostra sententia deprehenderimus religiosum ritum, hunc velut Judaicum aut Barbaricum, seu abominandum detestandumque, omni prorsus sedulitate utentes, destruere, seu alienum, necesse est. Quæ vero ad Dei gloriam favent, et salutaris

στήλην τὸν λίθον στήσάμενος, ἔλαιον κατὰ τοῦ ἄκρου ἐπιχέει. Ἄρ' οὖν ἀποπέμπεται ταῦτα θεός, ὡς τοῖς ἑξαγίστοις δοκεῖ; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ λίαν προσέεται· καὶ ὄχλον ἐξ ὧν αὐτῷ κεχηρμάτικε μετὰ ταῦτα· Ἐώρακα γάρ, φησὶν, ὅσα σοι ἄδωρ ποιεῖ. Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, δόξθεις σοὶ ἐν τόπῳ Θεοῦ, αὐτῷ ἡλειψάς μοι ἐκεῖ στήλην, καὶ ἠδξω μοι εὐχὴν. Πρὸς ταῦτα τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερομυστῶν ὁ μέγας τί φησι Γρηγόριος; « Ἰακῶβ δὲ κλίμακα μὲν ἐφαντάσθη τινὰ, καὶ ἀγγέλων ἀνοδόν; καὶ στήλην ἀλείφει· μυστικῶς· ἴσως ἵνα τὸν ὑπὲρ ἡμῶν λίθον παραδελώσῃ, καὶ εἶδος Θεοῦ τόπῳ τινὶ προσηγορίαν δίδωσιν, εἰς τιμὴν τοῦ ὑφ' ὧντος. » Καὶ ἄλλα ὅσα ἐγκώμια ἐνταῦθα διέξειαι· ταῦτα τίς οὐκ ἐναργῆ καθίσταται, ὡς περὶ τὴν αὐτὴν ὕλην, τῶν λίθων, φημι, τῶν θεσπιζομένων τὸ διάφορον ἐκδιδάσκει, ὡς τὰ μὲν τῷ Θεῷ οἰκεῖα καὶ τίμια, τὰ δὲ τοῖς ἐναντίοις ἀνημμένα, φευκτὰ καὶ ἀπόπτυστα;

Ὅποια δὲ καὶ ὅσα ἡ Σολομώντος σοφία καὶ δυναστεία ἐξείργασται, καὶ ἅπερ ὁ περιώνυμος ἐκεῖνος εἶχε ναὸς τῶν ἀσωμάτων μορφώματα, τοῖς βουλομένοις φιλοπόνως ἐξερευνᾶν παρήσομεν, ἐπεὶ καὶ ἡμῖν λεπτότερον ἐν ἐτέροις περὶ τούτων διελέγεται· προσέτι γε μὴν καὶ οἷα τῷ θεσπεσίῳ Ἱεζεκιήλ ὤπται καὶ κεχηρμάτιται, τὰ θεοπαράδοτα διαισαφεί λόγια· κατὰ τε γὰρ τοὺς τοίχους κύκλῳ τοῦ διαγραφόμενου καὶ παραδεικνυμένου νεῶ, καὶ τὰ θρωύματα Χερουβὶμ ἦν τὰ γεγλυμμένα, καὶ φοίνικες, ἃ δὴ κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ἐκείνας ὕψεις, ἐτετύπωτό τε καὶ προίστορητο· ἐν οἷς καὶ Ἁγία ἁγίων, καὶ πλήρη δόξης Κυρίου τὸν οἶκον θεόεσται, ὅτε καὶ πρηνῆ; ἐκεῖθεν κατέπιπεν· ἤκουέ τε πρὸς τὴν παραπικραίνοντα οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, ἐμβριθέστερον ἀποφαίνεσθαι, ἀπολήγειν εὐθύς τῶν ἀνομῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ὅσα τὴν διαθήκην Κυρίου παραβαλόντες ἐδεβήλουν τὰ ἅγια· καθάπερ δὴ καὶ νῦν ὁρώμεν παρὰ τῶν ἀνομούντων πικρότερον, καὶ βεβηλούντων τὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων ἁγιώτερα ἀθέως τελοῦμενα. Ἐκ τούτων δὲ πάντων συνάγεται, ὡς οὔτε πάντα τὰ γεγραμμένα περὶ τῶν οὕτω νομοθετουμένων ἀποπεμπτόν ἀπ' αὐτοῦ, οὔτε πάντα προσδεκτόν· οὔτε γὰρ πάντα ἐναργῆ καὶ ἀπόπτυστα, οὔτε πάντα ἅγια καὶ σεβάσμια· ἀλλὰ δὴλα ὅτινα καὶ ὧν ἐνεκεν ὡς σαφέστερον ἐκδιδάξει, ἃ τῷ Γεδεὼν τῷ εἰς χρετὴν ἐπὶ τὴν Ἰσραὴλ χειροτονημένῳ κεχηρμάτῃται ἀνωθεν· καθαιρῆσει μὲν γὰρ τὸ πατρῶον τοῦ Βάαλ θυσιαστήριον καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ ἄλσος, ἔτερον δὲ δειμασθαι τῷ Θεῷ, καὶ ἀνοίσειν θυσίας μόσχων ἐκ τοῦ διακοπέντος ἄλσους τῶν ξύλων ἐπετρέπετο· κατὰ ταῦτα δὲ καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς τὴν ὁσιωτέραν καὶ σεβασμιωτέραν νομοθεσίαν δεδεγμένοις, εἰ μὲν που ἀλλότριον τῆς καθ' ἡμᾶς δόξης φωραθείη σέβασμα, οἷα τὰ παρὰ Ἰουδαίους, εἰ τύχοι, καὶ βαρβάρους; ὡς ἐδελυγμένα καὶ συγγετὰ, πάντως ἂν σπουδῇ πάτῃ

⁸³ Gen. xxxi, 42. ⁸⁴ Ezech. xli, 48. ⁸⁵ Judic. vi, 25.

(56) Scilicet in oratione 28, n. 18.

(57) Nempe ἀλείφοντα, ut ait Gregorius, quod vocabulum tamen mendose deest in Vaticano Nice-

phori codice p. 265. b.

(58) In Apologetico majore, cap. 69.

χρωμένοις, καθαιρείν ὡς ἀλλότρια ἐπάναγκας· ἃ δὲ ἄ
 εἰς δόξαν ἀνήκει Θεοῦ, καὶ δῆλωσιν τῆς σωτηρίου
 οἰκονομίας πρόκειται, ἐπεὶ ἡμῖν διαφέρουσι, σεβά-
 σματος καὶ τιμῆς ἀξία κρίνειν, οὐχ ὥσπερ παρὰ
 τῶν ἐναγῶν τὰ ἅγια δαπτύεται ἀθέως καὶ καθυβρί-
 ζεται· οἱ δὲ πάντα συγχέοντες καὶ συμφύροντες,
 τοῦ καθαροῦ τὸ ἀκάθαρτον, καὶ τοῦ ἁγίου τὸ βέβη-
 λον διορίζειν οὐ βούλονται· *Εἰς γὰρ κακότεχνον*
ψυχὴν, σοφία Θεοῦ οὐκ εἰσελεύσεται. Ἀνάγκη
 γὰρ αὐτοῖς ἢ πάντα διὰ τὸ, *Οὐ ποίησεις πᾶν*
ὁμολωμα, τὰ τῷ Θεῷ φίλα καὶ οἰκεῖα ἀποπέμπεσθαι,
 ἢ διὰ τὸ *ποιήσεις*, τὰ νομοθετούμενα πάντα, καὶ
 τὰ τῶν ἀθίων καὶ ἀπίστων ἐθεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι,
 οὐδεμιὰς αὐτοῖς ὑπολήψεως ὑγιούς ὑπόουσης καὶ
 κρίσεως· ἢ ὅπερ αὐτοῖς, οἰκεῖον καὶ ἐραστὸν,
 πᾶσαν παλαιὰν καὶ νέαν νομοθεσίαν, κατὰ τοὺς B
 ἑαυτῶν διδασκάλους, ἀθετεῖν.

μα'. « Εἰτα ἔστω μὲν ταῦτα οὕτως ἔχειν, φασί,
 ποῦ δὲ σοι ἐνταῦθα νομοθετῆται ποιεῖν Θεοῦ
 ὁμολωμα; » Πρὸς οὖν τὸ σκαιὸν καὶ ἀπόπληκτον τῆς
 ἐρωτήσεως, τοιαῦτά φαμεν· πρῶτον μὲν, ὅτι Ἑοίκατε
 ταῦτα πυθνανόμενοι, προκάλυμμα τῆς ἑαυτῶν ἀπι-
 στίας καὶ δυσσεβείας προήγαγεσθαι· οὐχ ὅπως τι ἀξιόλο-
 γον περὶ Θεοῦ λέγειν δόξητε, ἀλλ' ἵνα τὴν θείαν τοῦ
 Σωτῆρος οἰκονομίαν συκοφαντήσητε· οὐδεὶς γὰρ
 ὑμῖν ἐνταῦθα σαρκώσεως λόγος παρεῖληπται· ἔπειτα
 δὲ, ὅτι τὸ ἀλλόκοτον καὶ παραφροσύνης ἐπίμεστον
 ὑμῶν, ἐν τούτοις τεκμηριούται· μάτην γὰρ Χρι-
 στιανοὺς διαλοιδορεῖσθε, καὶ ἃ μῆτε αὐτοὶ ἐδόξασαν,
 μῆτε ὑμεῖς ἀκηκόατε· πῶποτε καταπτύοντες, ἐπί-
 κλημα προσηπάγετε, ὥσπερ καὶ Θεὸν ψιλὸν σαρκὸς C
 γεγυμνωμένον εἰκονίζειν ἐπαγγελλομένους· τίνοι γὰρ
 τῶν λογικῆς μετεχόντων φύσεως οὐ διωμολόγηται
 σαφῶς, ὅτι Θεοῦ ποιεῖν ὁμολωμα ἢ Θεὸς, ἀδύνατον
 ὡς ἀληθῶς καὶ ἀνεπιχείρητον; ἐπεὶ οὐδὲ ὁρατὸν τὸ
 θεῖον οὐδὲ ληπτόν· Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώ-
 ποτε. Οὐκοῦν οὐδὲ Μωσῆς αὐτὸς; ὁ τοῖς θεοῖς νόμοις
 ὑπηρετούμενος, καίτοι κάτοχος τῆς τῆς θείας ἐπιφα-
 νείας γενόμενος ἔρωτι τεθέσθαι, ὅτι μὴ μόνον δόξαν
 Θεοῦ, ἥτις αὐτῷ παραδίδεται ἡνίκα τὸ δεδοξα-
 σμένον πρότερον παρελήλυθε, καὶ ταῦτα τῇ πέτρᾳ
 καλυπτόμενος, καὶ μόλις καθορᾷ Θεοῦ τὰ ὀπίσθια·
 τάχα τῶν μελλόντων τῆς ἐν σαρκὶ θεοφανείας τοὺς
 τύπους μυσταγωγούμενος· τί γὰρ φησιν ὁ χρημα-
 τίζων Θεός; *Οὐ μὴ ἴδῃ τὸ πρόσωπόν μου ἄνθρω- D*
πος, καὶ ζήσεται. Ἡ οὐχὶ καὶ τισι τῶν πάλαι,
 καθάπερ ἀνέγνωμεν, τὸ τοῦ πάντων κατεξουσιάζον-
 τος Θεοῦ ἀκοινωνήτων ὄνομα τοῖς παρ' αὐτῶν σεβο-
 μένοις ξοάνοις ἐπιγράφασιν, καὶ τὴν προσήκουσαν
 αὐτῷ μόνῳ ἀναθεῖσι λατρείαν, διὰ φωνῆς τοῦ μεγά-
 λου Ἡσαίου ἐπιπλήττει Θεός, *Τὴν ὁμοιώσατε τὸν*
Κύριον, λέγων, καὶ τίνι ὁμοιώματι ὁμοιώσατε
αὐτόν; μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκτων; ἢ χρυσοχόος
χωρεύσας χρυσὸν περιεχύρυσσεν αὐτό; Καὶ
 σφόδρα γε δικαίως ἀπειλεῖ τὰ ἀνόσια δρᾶν τετολημ-
 κόσιν· οὐ γὰρ θεμιτὸν οἶσθαι τι τῶν ἐν κτίσμασι
 τελούτων, ὧς κατὰ φύσιν ἢ δόξαν ἢ ἀκλὴν ἢ κατὰ τι

οἰκονομίας indicium faciunt, quia nobis prosunt,
 hæc honore cultuque digna judicamus, secus ac
 hi faciunt impuri qui sancta impie despuunt et
 contumeliis afficiunt: qui quidem omnia confun-
 dentes permiscentesque, mundum ab immundo,
 sanctum a profano discriminare nolunt. Namque
*in malitiosam animam non introibit Dei sapientia*⁸⁶.
 Necesse quippe est, ut vel hi, propter illud nega-
 tivum, *non facies simulacrum*, cuncta Deo chara et
 propria rejiciant; vel propter affirmativum *facies*,
 consueta omnia atheis et infidelibus adorent et
 amplectantur; sine ulla videlicet opinionum judi-
 ciique sanitate. Vel denique, quod ipsis et proprium
 et jucundum est, totam veterem novamque legem,
 suis magistris obsequentes, delegant.

41. « Age, sint ista, aiunt; ubinam vero tibi legi
 constitutum fuit, ut Dei simulacrum faceres? »
 Improbo huic stolidoque quæsito ita occurrimus:
 primo quidem, videri vos hanc quæstionem, ob
 velandam incredulitatem impietatemque vestram
 commovere: neque ut aliquid frugi de Deo loqui
 existimemini, sed ut divinam Servatoris œconomiam
 calumniemini; nullam enim hic vos incarnationis
 rationem habetis. Deinde absurditas vestra et
 dementia omnimoda ex his coarguitur. Frustra
 enim Christianis conviciamini, et rei, quam nec
 ipsi cogitarunt, nec vos unquam audistis, asper-
 nantur titulum imponitis, quasi simplicem Deum,
 carne nudatum, figurare se dicant. Quis enim
 rationalis naturæ particeps non manifeste profitetur,
 Dei facere imaginem, qua Deus est, vere esse im-
 possibile vanique negotium moliminis? quoniam
 neque visibilis est Divinitas neque comprehensi-
 bilis: *Deum enim nemo vidit unquam*⁸⁷. Nam Moyses
 ipse, qui divinarum legum minister fuit, quanquam
 divinæ præsentis ardente desiderio correpius,
 gloriam Dei tantummodo vidit quæ ei ostensa fuit
 cuius gloriosus Deus præterit, et quidem ipso intra
 petram incluso, qui nonnisi posteriora Dei vidit, s'c
 fortasse futuræ in carne apparitionis figuras edo-
 ctus. Quid enim ait Dei oraculum? *Non videbit*
*faciem meam homo, et vivet*⁸⁸. Nonne et priscus
 aliquot, sicuti legimus, qui omnipotentis Dei in-
 communicabile nomen cultis a se statuis inscri-
 pserant, quibus et cultum soli Deo debitum exhibebant,
 per Isaïæ magni vocem objurgat Deus, *Cuinam*
assimilastis Deum, dicens, *et cuinam*
simulacro similem effecistis? Num imaginem ejus
faciet artifex, aut faber aurarius fuso auro illum
*inaurabit*⁸⁹? » Et justissime 119 quidem minatur
 illicita audentibus. Non enim licet existimare quid-
 quam esse in creatis, cui Deus sive natura sive
 gloria sive viribus sive re alia quavis assimilari
 queat. Nam *gloriam meam*, inquit, *alteri non dabo*,
*neque virtutes meas sculptilibus*⁹⁰. Quibus enim

⁸⁶ Sap. 1, 4. ⁸⁷ Joan. 1, 18. ⁸⁸ Exod. xxxiii, 20.

⁸⁹ Is. xlv, 5. ⁹⁰ Isa. xlii, 8.

similis esse queat is qui omnibus est invisibilis, supraque omnem mentem et comprehensionem? Quibusnam simulacris manufactis, humano ingenio artificioque elaboratis comparabitur?

Τίσιν ὁμοιώμασι χειροτεύτοις, ἀνθρωπίνους σοφίσμασι καὶ φιλοτεχνήμασιν ἐκμεμηχανημένοις, παρβληθήσεται;

Christianos itaque hæc scientes, et in divinis rebus bene eruditos, sanamque notionem arcanæ ineffabilisque naturæ habentes, nemo nisi furiosus existimare poterit divinæ naturæ imaginem velle figurare. Vobis igitur incredulitatis novique Judaismi defensoribus, verba *Deum quidem nemo vidit unquam* semper in ore promptique sunt. Verba tamen *vidimus Dominum*; et, cum illo *manducavimus ac bibimus*⁹¹, et quæcunque alia summæ condensationis propria nobis sunt prædicata, cum vobis recitantur, audire eisque credere nullo modo patimini, sed uti peregrinam absonamque vocem repellitis. Sed si licet interrogare, responsum, quæso, reddite. Ubinam vobis constitutum fuit, sive a legibus præceptis, sive a doctrina evangelica, vel apostolico magisterio, incircumscriptionum confiteri Christum, quatenus apparuit apud nos homo? neque porro facere imaginem ejus neque venerari, sicuti nunc dogmatizatis? Profecto id affirmare non poteritis, neque ullo argumento demonstrare; ita ut quæ vos premit argumentorum penuria, in victoriæ nostræ abundantiam cedat. Etiam si ergo vobis non constaret catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ antiquitas et ab initio constans traditio, quod est omnium validissimum argumentum atque tutissimum, nec non apostolicæ et Patrum voces, quæ retinere traditiones jubent, sive scriptas sive secus, quia par in utroque genere traditionum vis spectatur, attamen de duobus ambiguis illud omnino prævalere deberet quod religiosius est, et fidei atque amoris erga Christum propinquius, quodque optimus zelus, fervensque affectus inspirat. Quod si utrimque præstaktior meliorque ratio pro Christi Ecclesia stat, nos atque longo intervallo victoriam referemus. Quoniam itaque impossibile est supraque vires, Deum mente comprehendere; certe figurare, supra omnem artem est atque adeo impossibilius, quia naturam assimilare Dei præter naturam est, cum species formaque nulla subsit. Etenim ad quodnam exemplar spectans artifex imaginem faceret? Nunc vero quia Deum proprie vereque corporatum novimus, prostat pie volentibus ad faciendam imaginem ea species, ad quam Deus, servi forma assumpta, semet figuravit. Nam si quod est invisibile et vere sine forma, utpote incomprehensibile, nulli rei est simile pingique nequit; necessario quidquid est conformatum et visibile, utpote comprehensibile, fateri oportet delineari posse et assimilari; quod ut figuremus, non est nobis opus mandato. Non enim est hoc in more fidelium, ut nihil nisi imperatum faciant. Solent potius nonnulla sponte ipsi conferre,

Α γοῦν ἀπεικασθήσεται· Τὴν γὰρ δόξαι μου, φησὶν, ἐτέρῳ οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετὰς μου τοῖς γλυπτοῖς. Τίνι γὰρ προσεικώς εἴη ὁ πᾶσιν ἀθάτος, παντός τε νοῦ καὶ πάσης ὑπερέκεινα καταλήψεως;

Χριστιανούς γοῦν ταῦτα εἰδότες, ἐρρωμένους τε περὶ τὰ θεῖα, καὶ ὑγιᾶ τὴν διάληψιν περὶ τὴν ἀπόρρητον καὶ ἀνέκφραστον φύσιν κεκτημένους, μαινομένων ἐστὶν εἰκόνισμα θείας φύσεως γράφασθαι· ὁμὴν μὲν οὖν τοῖς τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ νέου Ἰουδαϊσμοῦ ὑπασισταῖς τὸ μὲν, Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, διὰ γλώσσης καὶ προχειρότατον· τὸ δὲ, *Ἐώρακαμεν τὸν Κύριον*, καὶ *ὅτι συνεγράφομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ*, καὶ τὰλλα ὅσα τῆς ἀκρας συγκαταβάσεως ἡμῶν κεκτῆρυνται, λεγόντων ἀκούειν ἢ πιστεύειν, οὐδ' ὅπως οὖν ἀνέχεσθε, ὡς ἄλλοτρίαν δὲ καὶ ἀπηχεστάτην ὁμὴν τὴν φωνὴν ἀπαναλίνεσθε· ἀλλ' εἰ ἔξεστι πυθέσθαι καὶ ἡμᾶς, ἀποκρίνασθε· ποῦ ὁμὴν καὶ πόθεν νενομοθέτηται, ἐκ τε νομικῶν θεσπισμάτων, εὐαγγελικῶν τε κηρυγμάτων, ἢ ἀποστολικῶν διδαγμάτων, ἀπερίγραπτον ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν, καθὼς πεφανέρωται καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος; μήτε ποιεῖν, μήτε μὴν γινομένην εἰκόνα αὐτοῦ προσκυνεῖν, καθάπερ νῦν δογματίζετε; ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοιτε· οὐδαμῶς γὰρ ὁμὴν ἐνταῦθα δειχθήσεται· ὥστε τὴν περιστοιχίζουσαν ὑμᾶς ἀπορίαν, τῆς ἡμετέρας νίκης γίνεσθαι περιουσίαν· εἰ μὲν οὖν μὴ προὔκειτο ὁμὴν ἢ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· ἀνῶθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς κεκρατηκυῖα παράδοσις, ὃ πάντων ἐστὶ τὸ ἰσχυρότατον καὶ ἀσφαλέςτατον, αἱ τε ἀποστολικαὶ καὶ Πατρικαὶ φωναί, αἱ δὴ κρατεῖν ἡμᾶς τὰς παραδόσεις, ὅσαι τε ἔγγραφοι ὅσαι τε ἄγραφοι διακελεύονται, οἷα ἐπ' ἀμφοτέρας τὴν αὐτὴν θεωρεῖσθαι δύναμιν. Τὸ γοῦν εὐσεβέστερον τῶν ἐν ἀμφιδόλοις κειμένων κρατῆσει πάντως, καὶ τὸ διαφερόντως· εἰς πίστιν καὶ ἀγάπην τὴν εἰς Χριστὸν, ἣν ζῆλος ἐνθὺς καὶ πόθος θερμὸς παρίστησι, τὴν οἰκωσιν ἐνδοικνύμενον· εἰ δὲ κατ' ἄμῳ τὸ κράτος τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ καὶ τὸ εὐδόκιμον πάρεστιν, ἡμῶν ἄρα τὴν νικῶσαν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἀπολέσθαι περιέστηκεν· ἐπεὶ οὖν νοῆσαι μὲν Θεὸν πάντῃ ἀδύνατον καὶ ἀνεγχώρητον, εἰκονίσαι δὲ ἀμήχανον ἔτι καὶ ἀδυνατώτερον, ὅπως οὐδὲ φύσιν Θεοῦ ὁμοιοῦν, φύσιν ἔχον ἐστὶν, εἰδούς τε καὶ μορφῆς ὑπόουσης ὡς ἥκιστα· πρὸς δὲ τι γὰρ τις καὶ ἀποβλέψας παράδειγμα ὁμοιώσει; νῦν δὲ Θεὸν σωματωθέντα κυρίως καὶ ἀληθῶς ἔγνωμεν, πρόκειται τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσι μορφῇ εἰς ὁμοίωσιν, ἣν προσεῖληθεν ὁ τὴν τοῦ δούλου εἰκόνα μορφοῦμενος· εἰ γὰρ τὸ ἀθάτον καὶ ἀμορφον τῷ ὄντι, ὡς ἀληπτον ἀνόμοιον τε καὶ ἄγραπτον, ἀνάγκη τὸ μορφοθῆναι τε καὶ θεαθῆναι, ὡς καταληφθῆναι ὁμολογεῖσθαι γραπτὸν καὶ ὁμοιοῦμενον, ὃ εἰκονίζειν οὐκ ἀναμένον· μὲν πρόσταξιν· οὐ γὰρ ἐστὶ τοῦτο τοῖς πιστοῖς ἴδιον, πάντα ἐκ προστάγματος πράττειν· ἔστι γὰρ καὶ παρ' ἐντοῖς συνεσφέρειν, ὅσα τοῖς θερμο-

⁹¹ Joan. x, 18; Act. x, 41.

τέροις προσήκει μάλιστα καὶ σπουδαιότεροις εἰς Α φιλοθεῖαν τε καὶ εὐσέβειαν· ἐπεὶ πῶθεν τὸ πιστὸν ἐν αὐτοῖς ὀφθήσεται;

μβ'. Εἰ δὲ καὶ νόμον τις ἐπιζητοῖ, τοῦ λόγῳ προτάξαι, τὸ ἔργῳ κατάρξαι, πρὸς ἀξιοπιστίαν ἀσφαλέστερον· καὶ τοῖς εὐλαβῶς περὶ τὰ θεῖα διακειμένοις οὐκ ἀπιστηθήσεται τὸ λεγόμενον· ἰσθόρηται γὰρ ὡς Αὐγαρὸς ὁ τῶν Ἑδεσηνῶν βασιλεὺς, τὰ παρὰ Χριστοῦ γινόμενα θαυματουργήματα ἐκπλητόμενος, πόθῳ τε πολλῷ καθελκόμενος, καὶ ἐν εἰκόνι αὐτὸν μόνον θεάσασθαι, ἀποστέλλει τινὰ ζωγράφον, ὥστε τὸ εἶδος ἐκεῖνο τὸ θεῖον διαχαράξαντα, παρ' αὐτὸν κομίζειν ὡς τάχιστα· τοῦ δὲ διαμαρτόντος τοῦ σκοποῦ, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ προσώπου χάριν τε καὶ λαμπρότητα, αὐτὸς τῷ οἰκίῳ προσώπῳ ὁδόνην ἐπιθεῖς, ἐναπομάττει τὸ ἑαυτοῦ ὁμοίωμα, καὶ ἀποστέλλει τῷ ἔρῳντι τὸ ποθοῦμενον.

μγ'. Ἰσθόρηται δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, ἐν Βηθλεὲμ τεχθέντος, ὁ τοῦ Περσῶν ἔθνους τηνικαῦτα ἡγεμονεύων, εὐφυῆ τινα ζωγράφον ἐκέισε ἐξέπεμψεν, ὅστις τὴν τε τοῦ τεχθέντος καὶ τῆς τεκούσης εἰκόνα διαγράψας, ὡς αὐτὸν ἤγαγεν. Εἰδέτω καρδία ἀπιστος! Οὐδὲ Πέρσας παραδέχεται τοσαύτην σταλαμένους ὁδὸν, δῶρα τῷ τεχθέντι βασιλεῖ οἷα προσήκε κομίσοντας, ὑπὸ ἀστέρος τε ὁδηγούμενους, καὶ ὅπερ τῷ ὄντι περιδεῆς καὶ εἰς προὔπτον ἐμβάλλον κίνδυνον, βασιλεῖα κηρύσσειν λαμπρῶς τὸν γεννηθέντα, ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς γενομένους· εἰ δὲ οὐ πάντα ἀναγέγραπται κατὰ τὴν Ε εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, οὐ πάντα παρὰ τοῦτο ἀπιστα· οὐδὲ γὰρ τὰ ἄλλα σημεῖα ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἀθετητέον, πολλὰ γε ὄντα, ὡς μὴδὲ χωρεῖν τὸν κόσμον καθὲν γραφόμενα, ἐπειδὴ οὐκ ἀναγέγραπται, φησὶν ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· περὶ μὲν οὖν τῆς ἀοράτου καὶ ὑπερουσίου καὶ ἀλήτου φύσεως, καὶ ἣν ὁμοιοῦν ἀδύνατον λέγεται, ὅτι *Οὕτως φωνήν αὐτοῦ ἀκηκόατε, οὕτως εἶδος αὐτοῦ ἐωράκατε*· καὶ, *Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὕτως τις ἀνθρώπων εἶδεν, οὕτως ἰδεῖν δύναται*· διὰ τὸ οὕτως ἔχειν αὐτὴν, καὶ μὴ ὁρᾶσθαι μὴδὲ ἀκούεσθαι, ἀλλ' ἐξηρησθαι ταύτην καὶ εἶδους παντὸς καὶ φθόγγων· καὶ μὲν γε καὶ ὅτι οὐ πεινάσει οὐδὲ κοπιάσει· *Οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ*. Περὶ δὲ τῆς ἐν σαρκὶ θεοφανείας τοῦ Λόγου, ὅτι *Εἰ μὴ ἤλθοι καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον*· καὶ ὅτι *Ἐωράκασι καὶ μεμίσθηκασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν πέμψαντά με, τί δὲ οἱ θεοπέσιτοι μαθηταί, φασὶν; Ὅτι Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἐωράκαμεν καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς*. Καὶ ὅτι *Ἐωράκαμεν τὸν Κύριον, οἵτινες συνεγράφομεν καὶ συνεπίλομεν αὐτῷ, ὃ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν γέγονεν*· ἀλλὰ καὶ ἐκοπίασε καὶ

quæ nimirum maxime decent ferventiores et studiosiores divini amoris atque pietatis. Secus enim quomodo ipsorum fidelitas appareret?

42. Quod si quis etiam legem demonstrari sibi postulet, certe opere efficere, validius ad fidem faciendam est, quam verbis præcipere. Jam vero iis, qui pie ad res divinas incumbunt, id quod dicturi sumus non erit incredibile. Narratur enim Abgarum Edessenorum regem, edita a Christo prodigia admiratum, multo amore 120 impulsus, ut saltem in imagine eum spectaret, pictorem misisse qui vultum illum divinum pingeret, atque ad se citissime afferret. Cumque pictor scopo suo non esset potius, propter eximiam vultus venustatem atque splendorem, aiunt Christum faciei suæ linteo applicito, imaginem propriam deprompsisse, remque optatam ad amatorem regem transmississe (59).

43. Narratur insuper, universali nostro Salvatore Christo Bethleemi nato, illum qui gentis Persicæ tunc sceptrâ tenebat, egregium illuc amandassee pictorem, qui nati pueri ac matris imaginem describeret, atque ad se adduceret. Agnoscat hoc corda incredula! Ne Persas quidem sibi persuadebunt tantum iter suscepisse, dona nato regi prout parerat laturos, stella ducente; quodque revera formidolosum erat, et in manifestum conjiciebat discrimen, regem palam prædicare natum in terra sibi peregrina. Quod si non omnia in evangelica historia sunt scripta, non ideo omnia sunt incredibilia. Nam neque alia prodigia, quæ Jesus edidit, sunt neganda, cum tot fuerint, ut ne mundus quidem ea caperet, quanquam non sunt scripta, ut magnus ait evangelista Joannes²². De invisibili ergo et supersubstantiali et incomprehensibili natura, et cujus imaginem facere impossibile est, dicitur: *Neque vocem ejus audistis, neque speciem ejus vidistis*²³; et: *Deum nemo vidit unquam, neque ullus hominum scivit aut scire potest*²⁴ quia nempe Deitas ita se habet, ut neque audiat, sed omni conspectu ac sono eximatur; neque item esuriet unquam neque sitiet: *Nec est investigatio sapientiæ ejus*²⁵. De Verbi autem in carne apparitione: *Nisi venissem, et eos allocutus essem, peccatum non haberent. Et viderunt, et oderunt me, simulque illum qui misit me*²⁶. Quid autem divi discipuli aiunt? *Quod fuit ab initio, quod vidimus, et manus nostræ contrectaverunt, de Verbo vitæ*²⁷. Et *Vidimus Dominum, qui una manducavimus et bibimus*²⁸, quod post illius a mortuis resurrectionem contigit. Sed et laboravit, ex lege corporis, et esuriit, et sitivit. Et: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere*²⁹. Et Deus apparuit in carne, et passus est in ea assum-

²² Joan. xxi, 25. ²³ Joan. v, 37. ²⁴ I Tim. vi, 16. ²⁵ Isa. xl, 28. ²⁶ Joan. xv, 22, 24. ²⁷ I Joan. i, 1. ²⁸ Act. x, 41. ²⁹ Gal. iv, 4.

(59) De Christi imagine ad Abgarum missa diximus ad Antirr. I, 36, p. 36, 37, in adn. Legatur insuper Baronius ad Ch. an. 51, n. 61.

pta, resurrexitque veterascentem peccato naturam A
renovans.

γυναικός· καὶ θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, καὶ
τὴν παλαιωθείσαν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας φύσιν.

44. Sic ergo et nos eundem nobis assimilatum
per omnia absque peccato, juxta vivificam et san-
ctissimam ejus speciem, assimilamus et figuramus
adoramusque fideliter ac veluti Deum decet, ut
magna voce clamat Dei Ecclesiæ tradita ab antiquo
divinitus consuetudo. Quidni igitur adorandæ
sunt et honorandæ hujusmodi assimilationes? Tem-
poris causa, dicunt; quia haud antiquitus hujusmodi
veneratio tradita est. Atqui si temporis causa haud
venerandas imagines dicitis, nos contra propter
hoc maxime venerandas contendimus. Namque has
ab initio fieri videntes Manichæi atque Ariani (60),
qui fuerunt horum neotericorum antesignani, eas-
dem abolere studebant, adorantesque, id est reli-
giosos homines, vituperabant, et horum damnationi
subscribebant. Testes libri sunt, quos præ mani-
chæorum horum sacerdotes habent. Quod si neque suis
ipsis magistris, neque nostris veritatis prædicato-
ribus cedunt, neque quæ propriis oculis vident,
admittunt, quibusnam deinceps 121 annuerandi
sint, patet. Sed etiamsi his auditis ora sua occludunt
hi profani, attamen impudentem sententiam non
omittunt; sed alia magis adhuc irrationabilia et
insana his superaddunt.

45. Nam cum aliquis orthodoxus eos alloquens C
æquum esse ut divina symbola honorentur, dicit,
quandoquidem in sacris ædibus collocata, sacra sunt;
pariterque illa quæ in divina mensa vel alibi forte
proposita sunt, vel in linteis vel in aliis materiis
picta, cum sancta et coadoranda, a Christianis jam
inde ab initio confecta fuerunt; quid aliud illi, qui
sanctum a polluto distinguere noluunt? « Ferarum
ac jumentorum et avium et aliorum animalium ima-
gines in his picturis spectamus; et sacra quidem,
quatenus sacra colimus, sed non illa propter hæc.
Ita et cum Christi imaginem videmus, rem sacram
non imaginem veneramus; ideoque ne extra hæc
quidem veneranda est imago. » Sed licet dicere
non eandem in omnibus cerni rationem. Nam cæ-
terorum animalium formæ haud principaliter altari
adhibetæ sunt, neque ideo ut adorentur, sed ornatus
causa et decoramenti linteorum quibus intextæ
sunt. Dein sic accidit, religiosa impellente vi, et
piorum erga divinas ædes studio, ut hæc tanquam
sacrum donarium oblata sint. Attamen cum aliquis
rem sacram colit, haud de jumento vel de fera co-
gitans id agit; scit enim nihil inde emolumenti
fore; sed rei sacræ honorandæ intentus, nihil præ-
ter visionem formis illis ferinis impertit. Sed enim
sacrorum simulacrorum ratio non ita se habet.
Cur? quia cum per se sancta sint, et memoriam

(60) Ad Arianos quod attinet, instar omnium
est Eusebii sententia a Nicephoro in hoc opere non
semel memorata. De Manichæis, nil mirum; nam

ἐπέλασε καὶ ἐδίψησε νόμῳ σώματος, καὶ ὅτι 'ΕΞ-
ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ
πέπονθε τῷ προσλήμματι, καὶ ἀνέστη καινοποιήσας

μδ'. Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς ὁμοιωθέντα ἡμῖν τὸν
αὐτὸν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, κατὰ τὸ φανὲν
ζωοποιὸν καὶ πανάγιον εἶδος, ἀφομοιοῦμεν καὶ
εἰκονίζομεν καὶ προσκυνοῦμεν πιστῶς καὶ θεοπρε-
πῶς, ὡς μέγα βοᾷ ἡ ἀνωθεν ἡμῖν ἐν τῇ 'Εκκλησίᾳ
ἐνθεος παραδεδομένη συνήθεια· πῶς οὖν οὐ προσ-
κυνητέα καὶ τιμητέα ταῦτα τὰ ὁμοιώματα; Διὰ τὸν
χρόνον, φασίν, ὅτι οὐκ ἀρχήθεν ἡ τούτων προσκύνη-
σις παραδίδεσκειται· ἀλλ' εἰ γε διὰ τὸν χρόνον οὐ
προσκυνητέα, διὰ τοῦτο μᾶλλον προσκυνητέα· τοῦτο
γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐνορῶντες γινόμενον Μανιχαῖοι τε καὶ
'Αρειανοί, οἱ τῶν νῦν δογματιζομένων ἐξαρχοί, καὶ
περιελθὲν σπουδάζοντες, τῶν προσκυνούντων ἅτε εὐ-
σεβούντων κατεψήφίζοντο, καὶ τὴν τούτων χειρο-
γράφου καθάρισαν· καὶ μαρτυροῦσιν αἱ βιβλίοι, ὅς
μετὰ χεῖρας οἱ τούτων μύσται φέρουσιν· εἰ δὲ οὐτε
τοῖς λαυτῶν διδασκάλοις, οὐτε τοῖς ἡμετέροις τῆς
ἀληθείας πελθόνται κήρυξιν, οὐτε ἅπερ οἰκείοις
ὀφθαλμοῖς καθορώσι παραδέχονται, τίσι λοιπὸν
συγκαταριθμηθεῖεν, οὐκ ἄδελον· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις
ἀπορρήπτόμενοι τὰ στόματα οἱ ἄνθρωποι, τῆς ἀναι-
σχύντου γνώμης οὐ καθυψίσκουν· ἕτερα δὲ ἀλογώτερα
καὶ ἀνοητότερα τούτων ἐπάγουσιν.

με'. Ἦνίκα γὰρ τῶν εὐσεβούντων τις αὐτοῖς, δια-
λεγόμενος· φήσει, ὅτι ἄξιον τιμᾶσθαι τὰ θεῖα σύμ-
βολα, ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς οἴκοις ἀνακαίμενα
ιερά εἰσιν, ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὴν θείαν
τράπεζαν καὶ ἐτέρωθεν τοῦ τοῦ ἱεροῦ ὑπαπλούμενα,
κατὰ τε τὴν ἐσθῆτα καὶ ἐν ἐτέρᾳ ὕλη συνδιαγραφόμε-
να, ὡς ἅγια καὶ συμπροσκυνούμενα αὐτοῖς, παρὰ
Χριστιανοῖς τὸ ἐξ ἀρχῆς συνεξεργάσθησαν· τί φα-
σιν οἱ ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου διασπεῖλαι οὐ
βουλόμενοι; « Ὅτι καὶ θηρίων καὶ κτηνῶν καὶ
ὀρνέων καὶ ἐτέρων ζώων εἰκόνας ἐν αὐτοῖς θεώμεθα·
καὶ τὰ μὲν ἱερὰ ὡς ἱερὰ προσκυνοῦμεν, ἀλλ' οὐχὶ
καὶ ταῦτά γε δι' ἑκείνα· οὕτω κἀν εἰκόνα Χριστοῦ
ὀρώμεν, τὸ ἱερὸν, οὐ τὴν εἰκόνα προσκυνοῦμεν, καὶ
διὰ ταῦτα οὐδὲ ἐκτὸς τούτων προσκυνητέα ἡ εἰκὼν. »
Εἰποι δ' ἄν τις ὅτι οὐχ ὁ αὐτὸς λόγος ἐν ἱππασί
θεωρεῖται· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ζώων αἱ μορφæ, οὐ
προηγούμενως πρὸς τὸ εἰς θυσιαστήριον ἀναχθῆναι
καὶ προσκυνεῖσθαι γεγόνασιν, εἰς κόσμον δὲ καὶ
εὐπρέπειαν τῶν ἐν οἷς συνεξεργάσθησαν ὑψασμά-
των· εἰτα οὕτω συμβὰν τῷ ῥηθῇ θεοφιλεῖ, καὶ σπουδῇ
τῇ περὶ τοὺς θεοὺς οἴκους τῶν εὐσεβούντων, ἀνά-
θημα ἱερὸν προσηνέχθησαν· εἰ γὰρ προσκυνεῖ τις
τὸ ἱερὸν, οὐ πρὸς τὸ κτήνος ἢ τὸ θηρίον προσέχων
τοῦτο δρᾷ· οἷδε γὰρ οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν δόξασθαι·
πρὸς δὲ τοῦ ἱεροῦ τὴν τιμὴν ἀφορῶν, οὐδὲν πλεον
τῆς ὕψους ἐκείνους νέμων· ὁ δὲ τῶν σεπτῶν μορ-

sectæ quo peiores sunt, eo vehementius ab omni
pia veræ Ecclesiæ consuetudine abhorrent.

ρωμάτων σκοπὸς οὐχ οὕτως ἔχει· πόθεν; ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ ἄγχι εἶναι, καὶ εἰς μνήμην τῶν ἀρχετύπων προΐεναι ἁγίων, ὡς ἱερὰ τοῖς ἱεροῖς συμπροσκυνῶνται, καὶ οὐ σὺν αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν ἁγίων οἰκῶν τιμηθῆσονται· σὺ δὲ τοῦ μὲν θου καὶ τοῦ κυνὸς καὶ τοῦ χοίρου ἐν τῷ ἱερῷ προσκυνῶν τὰς εἰκόνας, οὐ δυσχεραίνεις, τὴν δὲ Χριστοῦ εἰκόνα αὐτῷ ἱερῷ καταπιμπρῶν γέγηθας; καὶ οὐ φρίττεις τοιαῦτα τολμῶν, δεικνὺς μάτην σεαυτῷ τὸ Χριστιανὸς ἐπιγράφων δνομα; τί οὖν εἴποιεν οἱ τὴν διάνοιαν λελωθήμενοι, καὶ τὴν νοεράν ἐνέργειαν πεπρωμένοι, περὶ τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς κιγκλίσι καὶ ταῖς καλουμέναις σωλαῖς, τῶν τε ἐν τοῖς κίοσι καὶ πυλῶσιν αὐτοῖς, τῶν τε πρὸ τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου ἱδρυμένων; ἄρα κόσμου καὶ εὐπρεπείας χάριν ταῦτα οἱ Χριστιανοὶ ἐτεκτήναντο, ἢ τὰ οἰκεία τοῖς οἰκείοις ἐφαρμόζοντες; εἰδότες ὅτι οἱ τόποι οὗτοι προσκυνήσεώς εἰσι τόποι, καὶ τοῦ προσκυνεῖσθαι ἐνεχεν τοῖς ἐνετυπώσαντο;

μς'. Ἀλλὰ καὶ δικαίως μάλα ὁ προφητικὸς λόγος τὴν τούτων παραφροσύνην καὶ τὴν παράνοιαν προλαβὼν ἐστηλτευσεν, ὅτι *"Εδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεός, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκοῦειν, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ συνῶσι. Καὶ Ἐπαχύνθη αὐτῶν ἡ διάνοια, καὶ ἐσκοτίσθησαν καὶ ἐμωράνθησαν τοῖς διαλογισμοῖς.*" Ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσεις, ὧν οὔτε ἔρευνα οὔτε ἀμφιβολία παρὰ Χριστιανοῖς γέγυκε πώποτε· καὶ οὕτως ἐναργεῶς ὑπαρχούσης καὶ δεδομοσιευμένης τῆς ἀληθείας πάσῃ τῇ ὑφ' ἡλίῳ, τοῖς οἰκείοις ὀφθαλμοῖς καὶ τῇ ἐναργεῖ αὐτῇ ἀπομάχονται οἱ ἀνόητοι, καὶ ἀποδείξεις τῶν βλεπομένων παρ' αὐτοῖς καὶ ὑπ' ὧν ἡγμένων ἐπιζητοῦσι· ταυτὸν τι ποιοῦντες, ὥσπερ εἰ τὸν ἥλιον καθορῶν τις ἔρτι τῶν ἐῶν τερμάτων ἀναθρόσκοντα, καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων πανταχοῦ τὰς βολὰς κατασπείραντα, διαποροῇ ὡς ἄρα ἡμέρα ἐνισταίτο· ἢ θάλασσάν τις ναυτιλλόμενος, ἢ ποταμὸν περαιούμενος, κατὰ τοὺς διάπλους ἀπόδειξιν ἐπιζητοῇ, καὶ διαμφισθητοῖ· εἰ ἄρα ἐστὶν ὕδωρ ἐν θαλάσῃ καὶ ποταμῷ· καὶ ἂ οὐδ' ἂν οἱ τοῦ φωτὸς τούτου πάμπαν ἄπειροι διαμφιβάλλοιεν, οὐδὲ οἱ ἄγαν ἐκ κραιπάλης καρηθαρῶντες καὶ κατενηνεγμένοι πάθοιεν· πολλάκις καὶ τὰ ἐστῶτα καὶ μηδαμῶς κινούμενα ἐν κύκλῳ περιδινεῖσθαι οἴμενοι· οὗτοι ἐκμεθευσμένοι τῷ οἴνῳ τῆς ἀπιστίας, καὶ κεχαρωμένοι τὴν ψυχὴν τοῖς ὕλικόις οἷα κατασυρέντες πάθεισι, καὶ ταῖς περικοσμίαις αἰχμαλωτιζόμενοι, τὰ πάντων πεπόνθασιν ἀβλιώτερα καὶ χαλεπώτερα.

μς'. Ἐτι μικρὸν τοῖς εἰρημένοις προσθέντες εἰς τὴν τοῦ λόγου ἐξέτασιν, γνοίημεν εἰ γε ἄρα προσηκόντως αὐτοῖς τὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπιφημιζέται δνομα· ἴσμεν γὰρ ἅπαντες ὅτι ὥσπερ ἡ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν ἐκ παραγωγῆς, τοῦ Χριστοῦ τὸ τε εἶδος κέκτηται, καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτὴν ἐπιφέρειται, οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστιανὸς, ὡς ἐκ πρωτοτύπου ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, τὴν τε κλήσιν ἔλαχε καὶ τὸν

A archetyporum sanctorum refricent, ceu sacra una cum sacris adorantur; neque cum ipsis tantummodo, verum etiam extra sanctas aedes in honore erunt. Tu vero asini et canis et suis in templo adorans imagines, non stomacharis; Christi autem imaginem una cum templo comburere gestis? neque hanc audaciam perhorrescis, qua demonstras te nomen tibi Christiani frustra imponere? Quid ergo dicent hi mente capti, et intellectuali facultate orbati, de sacris celaturis in cancellis, et iis quae vocatur soleæ (61), et in columnis ac foribus ipsis, et denique ante divinum altare positis? Num hæc ornatus et pompæ causa Christiani fabricaverunt, an potius propria propriis aptantes? gnari scilicet loca hæc esse adorationis, ideoque ut adorarentur B hæc ibi configurarunt?

46. Pol rectissime propheticus sermo horum delirium atque insaniam jamdiu vituperavit. *Dedit eis Deus oculos ad non videndum, et aures ad non audiendum; ut videntes non videant, et audientes non intelligant* ¹. Et: *Incrassata est illorum mens, obscurati sunt et insatuati in cogitationibus suis* ². Disquirentes disquirunt ea, quorum neque quæstio neque ambiguitas apud Christianos unquam fuit. Cum adeo sit perspicua et universo orbe pervulgata veritas, stulti hi propriis oculis ipsique evidentiae repugnant, demonstrationesque rerum ipsis conspiciarum et ob oculos positarum quærunt. Idem agentes ac si quis solem videns eoīs recentior sinibus exorientem, et solarium radiorum quaquaversus jactus spargentem, dubitaret adhuc num dies adesset. Aut mare quispiam navigans, vel flumen tranans, demonstrari sibi transmissionem suam postulat, dubitaretque num aqua in mari ac flumine esset. Et cum ne homines quidem pro suis lucis expertes de his **122** ambigant, neque crapula obruti et abrepti hanc insaniam patiantur, qui tamen sæpe res stantes et immobiles, circumagi putant, hi vino incredulitatis ebrii, animamque gravati, materialibus veluti devincti cupiditatibus mundanoque et fallaci gloriolæ fuco et carnalibus voluptatibus captivati, pessima quæque et calamitosa experiuntur.

καὶ ἀπατηλαῖς δόξαις καὶ σαρκικαῖς ἡδοναθεταῖς.

D 47. Si pauca adhuc ad hujus sermonis disquisitionem addemus, satis utique cognoscemus an his convenienter Christianorum appellatio attribuat. Quippe omnes scimus, quod sicuti Christi imago per derivationem, tum Christi speciem tenet, tum et ipsam appellationem gerit, sic etiam Christianus, tanquam ex prototypo Christi nomine, et appellationem sortitur et mores, qui eum distinguere seu

¹ Isa. vi, 9, 10. ² Rom. i, 21.

(61) De solea veteris Ecclesiæ exstat eruditum Leonis Allatii opusculum.

definire, per imitationem vitæque genus, quatenus fieri potest, debent. Ex uno itaque seu principio ac radice, Christo scilicet, procedentes, communionem relationemque mutuam conservant : et quanquam substantia modoque existendi differre inter se noscuntur, nihilominus eodem nomine utuntur, et communis in utraque re prædicatur Christi denominatio. Si ergo talis communio, idemque nexus ab his retinetur erga homogeneum, atque ad homonymum par honor redundat, sane his attribuat Christiani nomen. Sin his prorsus contraria faciunt, atque omni dedecore et ignominia obruunt Christo æque ac sibi commune nomen et mutuam relationem, cur hi Christianorum appellationem participabunt?

• 48. Quod autem hujus rei causa archetypi quæ destructio ab ipsis fiat, ratiocinii sequela et rerum quæ cernuntur intentio faciunt intelligere. Distrabit enim illorum conjunctionem, nominisque communionem, homogenei et homonymi abnegatio et abjectio. Simile quid patiuntur, ac si de duobus pueris disquireretur, utrum ex eodem essent patre progeniti; quorum ille qui incolumia retineret paternam lineamenta, et indelebilem gereret cum gignente similitudinem, merito sane reputaretur germanissimus : alter vero nihil horum retinens, probabiliter nothus judicaretur et extraneus. Nothi ergo et hi Christiani jure credentur, et Christi hæreditate atque ovili expulsi. Frustra enim sibi arrogant nullo modo ad ipsos pertinens nomen : sed ad æconomiam Christi destructionem, vel potius ad suarum animarum exitium, speciosum incircumscripsi obijciunt vocabulum.

49. Quid ergo dicent de aliis sacrisfigurationibus, nempe et ipsius sanctissimæ Virginis Dei Matris, et cæterorum sanctorum, qui omni ævo Deo placuerunt? Num etiam hi incircumscriptione ipsorum obstabit? vel ex deitate et humanitate constantes ipsos definient? Non licet hic profecto dicere deitatem una circumscribi, vel carnem distrabi, et unicam dividi personam; et conjuncta, pingendo aut circumscribendo dissolvi. Ad alias igitur ad inventiones et prodigiosas ludificationes commiscendas loquaces hi peccatores convertentur. Nihil enim his magis gratum est et in more positum, quam ut ad absurdos cogitatus impiosque declinent; et quidquid improbabile est ac Deo invisum, sectentur.

50. Quænam autem est istorum hac in re opinio? Quia nullatenus quod utile est cognoscere valent, neque ullam rationem excogitare, quæ suæ improbitati ac maleficio patrocinetur, ad arbitrium suum atque ad propriæ vesaniæ ingenium confugiunt, dicuntque : « Quoniam Christi cultus exsufflatus est

τρόπον, καθ' ὃν δὴ χαρακτηρίζειν αὐτὸν διὰ μιμνήσεως καὶ πολιτείας ὡς οἶόν τέ ἐστιν ἐνδείκνυται· ὡς ἐκ μιᾶς οὖν ἀρχῆς ἀμφοτέρα ὁρμώμενα, καὶ οἶον ῥίζης τῆς αὐτῆς προϊόντα τοῦ Χριστοῦ, κοινωνίαν τε καὶ σχέσιν τὴν πρὸς ἄλληλα διασώζουσι· καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ὑπάρξεως, τὸ διάφορον ἐν αὐτοῖς ἐμφαίνεται, ὅμως δ' οὖν τοῦ αὐτοῦ μετέσχον ὀνόματος, καὶ ὁμωνύμως ἐπ' ἀμφοῖν ἡ τοῦ Χριστοῦ κατηγορεῖται προσηγορία· εἰ τοίνυν ἡ τοιαύτη κοινωνία καὶ ὁ αὐτὸς εἰρμὸς παρὰ τοῦτοις πεφύλακται πρὸς τὸ ὁμόστοιχον, καὶ ἡ πρὸς τὸ ὁμώνυμον τιμὴ ἐκνενέμηται, κατακληρούσθω καὶ ἐπ' αὐτοῖς τὸ Χριστιανοῦ ὄνομα· εἰ δὲ ἀπεναντίας τούτων πάντα πράττουσι, καὶ πάσης ἀτιμίας καὶ ἀδοξίας ἀποπληροῦσι τὰ τε Χριστοῦ καὶ ἑαυτοῖς

Β ὁμώνυμά τε καὶ ἐν σχέσει τῇ αὐτῇ θεωρούμενα, πῶς ἂν αὐτοὶ τῆς Χριστιανῶν μεθέξουσιν κλήσεως;

μη'. Ὅτι δὲ διὰ τοῦτο καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον αὐτοῖς ἀθέτησις γίνεται, τὸ τοῦ λόγου ἀκόλουθον καὶ ὁ τῶν φαινομένων σκοπὸς ἐννοεῖν δίδωσι· διίσταται γὰρ αὐτῶν τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς αὐτὸ καὶ τὴν τῆς κλήσεως κοινωνίαν, ἡ τοῦ συστοίχου καὶ ὁμωνύμου παραίτησις καὶ ἐξουδένωσις· παραπλήσιον γὰρ τι πεπόνθασιν, ὡς εἰ καὶ δύο τινὲς παῖδες ἐξετάζοντο, εἰ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προστετυχῆσιν· ὣν ὁ μὲν ἕτερος ἀσινεῖ τοὺς πατέρας διασώζων χαρακτηρῶν, καὶ ἀπαρχάρακτον φέρων τοῦ φύσαντος τὴν ἐμφέριαν, εἰκότως ἂν νομισθεῖν ὁ γνησιώτατος· ὁ δ' αὖ ἕτερος μηδὲν τούτων ἐπιγόμενος, εὐλόγως ἂν νόθος κριθεῖν καὶ ἔκφυλος· νόθῳ οὖν καὶ αὐτοὶ Χριστιανοὶ ἐν δίκῃ νομισθήσονται, καὶ τῆς Χριστοῦ κληρονομίας καὶ ποιμνῆς ἐκκλήρυκτοι· μάτην γὰρ μεταποιῶνται, οὐδὲν αὐτοῖς προσήκον ἥδη, τοῦ ὀνόματος· ἀλλ' εἰς μὲν ἀθέτησιν τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας, μᾶλλον δὲ εἰς ὀλεθρον τῶν ψυχῶν αὐτῶν, σκῆψις ἡ τοῦ ἀπεριγράπτου πρόκειται φωνή.

μθ'. Τί οὖν ἀποφανοῦνται περὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν ἐκτυπωμάτων, αὐτῆς τε τῆς πανάγνου Παρθένου καὶ Θεομήτορος, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος τῷ Θεῷ εὐαρεστησάντων; μήτι γε ἄρα καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀπερίγραπτον αὐτῶν προσήσεται; ἡ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ὑποστάντας αὐτοὺς νομοθετήσουσιν; οὐκ ἐστὶν ὧδε εἰπεῖν συμπεριγράφεσθαι τὴν θεότητα, ἡ τὴν σάρκα διίστασθαι, καὶ τὴν μίαν διηρῆσθαι ὑπόστασιν, καὶ τὰ ἡνωμένα ἐκ τῆς γραφῆς ἡ περιγραφῆς διαλύεσθαι. Ἐφ' ἑτέρας εὐρεσιλογίας καὶ ἀλλοκότους ἐρεσέλλας οἱ ἁμαρτοσπεῖν εἰδότες, ἐκπεπορισμένας αὐτοῖς τετράψονται· οὐδὲν γὰρ οὕτω φίλον αὐτοῖς καὶ προχειρότατον, ὡς εἰς ἐκτόπους ἐννοίας καὶ ἀθεμίτους ἀποίχεσθαι, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀδοκίμων καὶ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων ἐκφέρεσθαι.

ν'. Ὅποια δὲ ἡ περὶ τούτων παρ' αὐτοῖς διάληψις; Ἐπειδὴ οὐδαμῶθεν τὸ λυσιστελοῦν συνιδεῖν δεδύνηται, ἡ ὀντισαοῦν λόγον ἐκμηχανήσασθαι, τῆς οικείας μοχθηρίας καὶ κακουργίας συνήγορον ἐπὶ τὸ αὐτόνομον, καὶ τῆς ἀλογίας αὐτῶν χωροῦσι τὸ ἰδιαιτάτον, καὶ φασιν ὅτι « Ἐπειδὴ τὰ τοῦ Χριστοῦ

διέρριπται καὶ διαπίπτωκεν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἅ
ταῦτα δὴ τὰ τῶν ἁγίων συνοχήσεσθαι, καὶ μὴ δὲ
μνήμης τὸ λοιπὸν ἡξίωσθαι πώποτε. » Καὶ ῥὺς νῦν
εἰπεῖν· « Εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἀπεκά-
λεσαν, πόσω μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ; »
Τοιαῦτα γὰρ οἱ θῦν Ἰουδαῖοι τοῖς πάλοι τὰς γλώσ-
σας δανεῖσαντες ἀποφαινοῦνται· εἰ γὰρ τὰ Χριστοῦ
οὕτω διέθηκαν, τί οὐκ ἂν κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ
πονηρὸν δράσειν ἐμελλον; Ἄξιον μὲν ὡς ἀληθῶς
τῆς ἐκεῖνων παρανομίας, καὶ τῆς εἰς τοὺς ἁγίους
τόλμης τε καὶ θρασυτητος· αὐτῶν δὲ τῶν ἁγίων τῆς
εἰς Χριστὸν ἀπάτης ἀγάπης τεκμήριον ἰκανώτατον,
καθ' ἣν αὐτῶ ἀνεκράθησαν, οὐποτε χωριζόμενοι·
καὶ γὰρ οὖν καὶ κατὰ τὴν ἐνθάδε βίωσιν περιόντες,
μάρτυρες τῶν παθημάτων, καὶ κοινωνοὶ τοῦ ζωοποι-
οῦ αὐτοῦ θανάτου γεγόνασι, μέχρις αἵματος ἀντικατα-
στάντες πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ νῦν δὲ τῶν τῆδε
ἀπαλλαγέντες, μέτοχοι ὤφθησαν τοῦ ἐφεστηκότος
ἔργου κατὰ Χριστοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς ὕδρευς· ἥδη
γὰρ καὶ τὴν καὶ αὐτὰ σώμασιν αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ πα-
θόντος δι' ἡμᾶς σώματι, διηγωνίσαντο καὶ ἠνδρι-
σαντο· ὃν ὑπὲρ τῆς κοινῆς πάντων ἡμῶν σωτηρίας
ἀνέτηλθ' ὁ θάνατος μισητάμενοι. Καὶ αὖθις ὁμοία ἐφ'
ὁμοίοις πάσχουσιν· ἀνάλογον γὰρ τοῖς ἀρχετύποις
τὰ ἐκμαγεῖα, τὰ τῆς κοινῆς ἀτιμίας καὶ παροινίας
συνδιαφέρουσι· καὶ πάλιν συμπάσχουσιν, ἵνα καὶ
συνδοξασθῶσιν αὖθις· καὶ πάλιν τιμῶνται τῇ κοι-
νωνίᾳ τῆς ἀτιμίας. Καὶ ἵνα τῇ μνήμῃ τῶν μαρτύρων
συνησθέντες οἱ φιλομάρτυρες ἐγκαλλωπισώμεθα,
βραχύ τι περὶ τὸν λόγον προσδιατρίψωμεν· καθάπερ
οἱ φιλοθεάμονες τε καὶ φιλακροάμονες τε ἐπὶ τῶν
τερπνῶν καὶ ἡδίστων αὐτοῖς θαμάτων καὶ ἀκου-
σμάτων, ὧν οὐκ ἂν ῥᾳδίως ἀπόσχονται, ἐσθ' ὅτε καὶ
τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν καταφρονήσαντες· φιλοῦσι
ῥῶντων αἰσθήσεις ἐφέλκεσθαι, δυσἀπόσπαστον τὴν

να'. Οὗτοι τοίνυν οἱ ἅγιοι Χριστοῦ μιμηταὶ γενό-
μενοι, καὶ τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ τὴν ψυχὴν τετρω-
μένοι, καὶ κατ' ἔχνος αὐτοῦ ὅσον ἐφικτὸν ἀνθρώποις,
ἰέναι προθυμούμενοι, πίστει τε ἐρηρεισμένοι καὶ
τὴν ἐλπίδα κεκτημένοι ἀπλάνητον, καὶ τῶν μελλόντων
ὡς παρόντων ἥδη ἀντειλημμένοι, τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων
ὡς ἐπικλήρων καὶ φαρτῶν κατεφρόνησαν· χρημάτων
τε αὖ καὶ σωμάτων αὐτῶν ὑπερόπται γεγόνασι· τῶν
ἐπουρανίων γὰρ καὶ ὑψηλοτέρων ἐγλίχοντο, πολι-
τεῖαν οὐράνιον ἀσπασάμενοι· διὰ πάντα σκύδαλα διὰ
τὴν εἰς τὸν Κτίσαντα ἀγάπην, κατὰ τὸν μαρτύρων
ἔξαρχον ἡγῆνται· οὕτω τὸν σταυρὸν ἀράμενοι, καὶ
τὴν πανοπλίαν ἀναλαβόντες τοῦ πνεύματος, τῷ θῷ
ρακί τε τῆς πίστεως φραζάμενοι, καὶ τοῦ θυρεοῦ
τῆς ἐλπίδος δραζάμενοι, καὶ τὴν περικεφαλαιαν τοῦ
σωτηρίου περιβαλόμενοι· ὡς δὴ τὴν ἐξ ὕψους δύνα-

A et excidit, consentaneum est, venerationem quoque
sanctorum simul desinere, neque jam deinceps
mentionem dignam putari. » Atqui nunc tempus est
dicendi : « Si patrem familias **123** Beelzebul voca-
verunt, quanto magis domesticos ejus (62)? Hæc
enim hodierni Judæi, linguas suas a priscis mutuan-
tes dicunt. Nam si res Christi ita tractaverunt,
quid malitiæ adversus sanctos ejus non exproment?
Vere hoc dignum est illorum iniquitate, et in san-
ctos audacia ac protervitate : simul tamen est chari-
tatis summæ sanctorum erga Christum indicium
opportunitissimum, qua scilicet ei sunt devincti,
nunquam divisi. Etenim dum in hac vita degerent,
testes passionum Christi, sociique vivificæ ejus ne-
cis fuerunt, peccato usque ad mortem resistentes.
B Et nunc etiam terrenis rebus exempli, participes
visi sunt concitatæ nuper adversus Christum perse-
cutionis et contumeliæ. Ecce enim et tunc corpori-
bus suis, pro eo qui in corpore passus est, decerta-
runt fortiterque se gesserunt; et nunc rursus paria
pari de causa patientur (63). Namque imagines
parem ac archetypa ignominiam perferunt, rursus-
que compatiuntur, ut denuo conglorificentur; atque
iterum honorantur ignominie communionem. Atque
ut martyrum memoria exhilarati nos philomartyres
glorietur, aliquantulum in hoc sermone demorari
libet : veluti homines spectandi et audiendi studiosi,
cum jucundis gratissimisque oblectantur spectaculis
aut musicis sonis, hæd ab iis facile discesserint,
C etiamsi interdum necessaria negotia omittenda sint.
Solent enim ea quæ visui audituique pabulum præ-
bent, amatorum sensus attrahere, ægreque separa-
bilem usum sui efficere.

γὰρ πως τὰ τὴν ὕψιν καὶ ἀκοὴν ἐστῶντα, τὰς τῶν
περὶ αὐτὰ ὁμιλίαν ἐργαζόμενα.

51. Hi ergo sancti Christi facti imitatores, et erga
Christum charitate penitus vulnerati, et vestigia
ejus quatenus homini possibile est, persequi ge-
sientes, fide nixi, et firmam spem retinentes, ac
futura tanquam præsentia captantes, terrena omnia
ceu caduca et corruptibilia contempserunt; divitia-
rum quoque et ipsorum corporum negligentes fue-
runt, quia res cælestes ac sublimiores appetebant,
D conversationem in cælis agendam optantes. Ideo
cuncta ceu stercora præ Creatoris amore, juxta
martyrum summam, arbitrabantur ¹. Sic sibi
crucem tollentes, et armaturam fidei capientes, et
fidei lorica muniti, scutumque fidei arripientes, ga-
leam quoque salutarem sibi circumponentes, tan-
quam ex alto vires suscipientes, Christi passionem
amulantes, fortiter decertantes, invicti milites

¹ Philip. iii, 8.

(62) Incipit hinc apud Nicephorum laudatio mar-
tyrum, quæ utiliter conferretur cum illa Constani-
tini diaconi a nobis edita in *Spicil. Rom.* t. X,
quamque præ oculis habuisse videtur Nicephorus,
præsertim quia in Nicæna synodo, cui Nicepho-

rus quoque interfuit, sermo ille Constantini citatur.
(63) Parem sententiam de martyrum reliquiis,
quas Saraceni Thessalonice violaverant, scribit
Nicolaus patriarcha in sermone suo apud nos *Spicil.*
t. X, Præf. p. 27.

magni regis semet ostenderunt et athletæ generosis-
simi. Sic adversus errorem tropæa erexerunt,
omnemque inachinam inimici expugnarunt, cunctas
ejus vires dissolverunt, omnia ejusdem ignea
extinxerunt, et dominatum valide destruxerunt:
cunctas ministrorum diaboli molitiones ac minas
despuerunt, quamlibet ipsorum sævitiam atque
fraudem aspernati sunt, fortiter viriliterque admo-
dum illorum artificiis obstiterunt. Verè firmam et
indeclinatam erga Deum voluntatem gerebant, et
inflictos cruciatus velut in alienis corporibus perse-
rentes, ac naturæ quodammodo obliti, labores
tolerabant; pietatis stadium contra polytheismi erro-
rem decurrentes, in ignem veluti rorem insilientes,
horrendissimarum ferarum dentes et rabiem haud
metuentes, ferri aciem, et ungularum acumina,
carnium concisiones aut lacerationes, animis haud
concidebant, supplicii instrumentis sponte ut deli-
ciis occurrebant, cuncta **124** sustinentes, omnia
tolerantes, unum spectantes, atque ad bravium
supernæ vocationis festinantes, haud condignas
passiones hujus temporis ad futuram quæ revelabi-
tur gloriam existimantes. Sed his omnibus resisten-
tes, et morte superata, pro fide pugnantes, tyran-
norum minis superiores visi sunt; quia nomine
Domini roborabantur, quod coram gentibus regi-
busque portabant.

καὶ θανάτου κρείττους γενόμενοι, ὑπεραθλοῦντες τῆς
ὠφθῆσαν· ἐπεὶ ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ὀνόματι ἐκρατύνοντο,

Ita cruciatus fortiter tolerantes, majores vires
sumebant; ita persecutionibus ac periculis corro-
borabatur. Hinc tentationibus ac tribulationibus
magis vigeabant, nullatenus minis intentatisque
terroribus terrefacti; persecutorum rabiem egregie
retundebant, capita impiorum concidebant, super-
cilium atheorum deprimebant, furibundorum tor-
menta cœu thesauros pretiosos admittentes, deli-
ciarum potius quam pœnæ loco habentes. Sic
erroris destructores evaserunt, angustamque et
molestam viam terentes, multitudini inviam et
desertam, ad spatiosam ac beatissimam, quæ ipsis
erat assignata, requiei sedem pervenerunt. Hi
victoriosi martyres, in cruciatuum camino excocti,
atque ut aurum probatum comperti ac splendificati,
sole sunt clariores, et sidera fulgore superant. Hi
ob Christi confessionem consummati, rationales
perfectasque victimas ei semet præbuerunt, et sa-
crificium Deo gratissimum ac jucundissimum, et
acceptabilem perlitationem beneque olentem odore
spiritus, in holocaustum obtulerunt. Horum alacri-
tate ipsi angeli obstupuerunt; horum certamina su-
permundiales virtutes admiratæ summopere sunt;
quia mortali in corpore invisibiles hostes debella-
runt, et de adversariis suis victoriam retulerunt,
invisibilibus prodigatis agminibus, tropæa splen-
dida contra repugnantes statuerunt. His gaudet
Deus et glorificatur; angeli quoque in cœlis gratu-
lantur unaque lætantur; contra diabolus nec non

Α μιν δεξιμένοι, καὶ τὰ πάθη Χριστοῦ ζηλώσαντες,
εὐθενῶς ἀριστεύοντες, ἀήτητοι στρατιῶται τοῦ
μεγάλου βασιλέως ἀνεδείχθησαν, καὶ ἀθληταὶ γεν-
ναιοτάτοι· οὕτω κατὰ τῆς πλάνης ἔσθησαν τρόπαια,
καὶ πᾶσαν μὲν μηχανὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐξεπόρθησαν,
πᾶσαν δὲ αὐτοῦ τὴν δύναμιν καταελύκσαν, πάντα
τὰ πεπυρωμένα βέλη αὐτοῦ κατέσβεσαν, καὶ τὸ
κράτος καθέλιον νεανικῶς· πάσας δὲ τῶν ὑπηρετῶν
τοῦ πονηροῦ τὰς ἐπινοίας καὶ ἀπειλὰς διέπτυσαν·
πάσης αὐτῶν ὠμότητός τε καὶ ἐπιρρείας κατεφρό-
νησαν, γενναίως καὶ ἀνδρικῶς ἀγαν πρὸς πάσας τὰς
μεθοδείας αὐτῶν ἀντικαθιστάμενοι· ἑδραῖον εἶχον
ὄντως πρὸς Θεὸν καὶ ἀκλίνας τὸ φρόνημα, καὶ τὰς
ἐπαγομένους αἰκίας ὡς ἐπ' ἄλλοις σώμασι διαγω-
νιζόμενοι, καὶ ὥσπερ τῆς φύσεως ἐκλαθόμενοι, τοὺς
B πόνους διήνεγκαν· τὸ στάδιον τῆς εὐσεβείας κατὰ
τῆς πολυθέου πλάνης ἐξανύοντες, πρὸς τὸ πῦρ ὥσπερ
εἰς δρόσον ἐναλλόμενοι, θηρῶν φοδερωτάτων μύλας
καὶ θυμοὺς οὐ δειμαίνοντες, ἀκμὴν σιδήρου καὶ ὀνό-
χων ὀξύτητας, σαρκῶν τεμνομένων καὶ ξεομένων
ἡφειδῆχότες, οὐκ ἐτεθήπεσαν, ἐπὶ τὰ ὄργανα δὲ τῆς
τιμωρίας αὐθαίρετοι ὥσπερ ἐπὶ τρυφῇ ἤσαν,
πάντα στέγοντες, πάντα φέροντες, πρὸς ἓν ἀποσκο-
ποῦντες, καὶ πρὸς τὸ βραδεῖον τῆς ἀνω κλήσεως
ἐπειγόμενοι, οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ παρόντος
καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλύπτεσθαι δόξαν
ἡγούμενοι· ἀλλὰ τούτων ἀπάντων κατατολμήσαντες,
πίστεως, τῶν ἀπειλῶν τῶν τυράννων καθυπέρτεροι
ὥσπερ ἐνώπιον ἑθνῶν καὶ βασιλέων ἐδάστασαν.

C Οὕτω ταῖς βασάνοις ἐγκατεργαζόμενοι, ἐπὶ τὸ ῥωμα-
λεώτερον μετεβάρυνοντο· οὕτω τοῖς διωγμοῖς καὶ
κινδύνοις ἐβρόννουντο· ἐντεῦθεν ἐνεδυναμοῦντο τοῖς
πειρασμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσιν, οὐδὲν τῶν ἀπειλου-
μένων ἢ προσαγομένων δεινῶν κατεπιτηχότες, ἐξ-
ήλεξαν τὴν τῶν διωκόντων μακρίαν εὐτολμότητα, καὶ
κεφαλὰς ἀνόμων διέκοψαν, καὶ τὴν ὀφρὺν τῶν ἀθέων
κατέσπασαν, τοὺς τῶν δυσμενῶν αἰκισμοὺς ὡς θησαυ-
ροὺς πολυτίμους δεχόμενοι, τρυφῇ μᾶλλον ἢ κόλασιν
τούτους λογιζόμενοι. Οὕτω τῆς πλάνης καθαιρέται γε-
γόνاسιν, καὶ τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην τρίβον ἐλά-
σαντες, τὴν πολλοῖς ἀσπίδι καὶ ἀνέμεβατον, πρὸς τὴν
εὐρύχωρον καὶ πανολβίαν, ἣ αὐτοῖς ἀπεκεκλήρωτο, κα-
ταλύουσι λῆξιν. Οὗτοι οἱ καλλίνικοι μάρτυρες ἐν τῇ τῶν
D βασάνων πυρωθέντες καμίνῳ, καὶ ὡς χρυσοῖον δόκιμον
εὐρεθέντες καὶ λαμπρυνθέντες, ὑπὲρ ἥλιον λάμπου-
σιν, ὑπὲρ ἀστέρων ἀγάζουσιν· οὗτοι τῇ κατὰ Χρι-
στὸν ὁμολογίᾳ τελειούμενοι, θύματα λογικὰ καὶ
τέλεια αὐτῷ ἀνεδείχθησαν, καὶ θυσία τῷ Θεῷ φιλαι-
τάτη καὶ εὐάρεστος, καὶ δεκτὸν καλλιέρημα εὐ-
ωδιάζον τὴν ὁσμὴν τοῦ πνεύματος, εἰς ὀλοκάρπωσιν
προσηνέχθησαν· τούτων τὴν παρῆρσιν καὶ ἀγγελ-
οὶ κατεπλάγησαν· τούτων τοὺς ἄθλους αἱ ὑπερκό-
σμοι δυνάμεις ὑπεργάστησαν· ὅτι γε ἐν σώματι
θνητῷ τοὺς ἀοράτους δυσμενεῖς ἐτροπώσαντο, καὶ
τὴν κατ' ἐχθρῶν νίκην ἤσαντο, τὰς παρατάξεις καθ-
ελόντες τὰς ἀοράτους, καὶ τρόπαια λαμπρὰ κατὰ
τῶν ἀντιπάλων στήσαντες· ἐν τούτοις Θεὸς μὲν
εὐφραίνεται καὶ δοξάζεται, ἄγγελοι δὲ ἐν οὐρανοῖς

συγχάριρουν καὶ συνήδονται· διάβολος δὲ ταῖς ἀποστατικαῖς ὁμοῦ δυνάμεσι τραυματίζομενος κατασχύνεται, τὸ πνῦμα καὶ ἡττημα ἑαυτῶν ἀποδεδυμένοι.

Οὗτοι δὲ οἱ σοφοὶ καὶ πανεὐφύμοι μάρτυρες, τροπαιοφόροι κατὰ τῆς πλάνης ἀναδειχθέντες, πύργοι τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ὥφθησαν ἀκατάβητοι, στῦλοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐδραῖωμα, κρηπὶς τῆς εὐσεβείας· καὶ θεμέλιος ἀκαθάρτος, κλέος μέγα ἡμῶν τῶν πιστῶν καὶ ἐγκαλλώπισμα, ὡς φωστῆρες λαμπροὶ καὶ νοεροὶ, φωτίζουσι τὰ πέρατα· ταῖς ἀκτίσι τῶν ἀγῶνων καὶ τῆς πίστεως ἐναπαστρέπτοντες. Ὡς πίστεως ἀκλινοῦς καὶ ἀγάπης ἀνεκκράστου, καὶ ἐλπίδος ἀνενδυσάστου! Ὡς ψυχῆς γενναίας ἀγγελικοῦ παραστήματος! Ὡς φρενῶν ὑψηλῶν τε καὶ οὐρανίων, καὶ προθυμίας καὶ σπουδῆς, νικώσης τὴν φύσιν καὶ ὑπεριπταμένης τὴν κτίσιν! Τί πρότερον θαυμάσομεν ὑπερεκπληττόμενοι; Τοῦ ἐνισχύσαντος τὴν δύναμιν Θεοῦ, ἢ τῶν ἐλομένων τὴν προαίρεσιν; τῶν θείων δωρεῶν τὰ παράδοξα, ἢ τῶν ἀγίων τὸ μεγαλόψυχον; Ἀμφότερα γὰρ καὶ φύσιν καὶ λόγον νικῶσιν ὑπερβαλόμενα. Μετὰ τοῦ Προφῆτου βοήσωμεν· *Τοῖς ἀγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ, ἐθαυμάστωσεν ὁ Κύριος· πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς· ἐπειδὴ καὶ ὅστος θαυμαστὸς ἐν αὐτοῖς ἐστίν, ὅτι τῆς κτίσεως πάσης ὑπεραρθένης, μόνῳ τῷ κτίσῃ καὶ δημιουργῷ συνανекράθησαν· οὕτω δὲ οὖν γεγόνασιν ἔσοπτρα Θεοῦ ἀκηλίδωτα, καθαρῶτατα, διεϊδέστατα· τὴν θείαν δὲ ἀκτίνα καθαρῶς ταῖς ἑαυτῶν καθαρωτάταις ψυχαῖς εἰσδεχόμενοι, τὸ θεομίμητον κατεκτήσαντο· καὶ ὅπερ Θεὸς φύσει, τῷτῳ αὐτοὶ μεθέξει καὶ χάριτι ἀπηνέγκαντο, καὶ ὑπῆρξαν Θεοῦ καταγῶγια, καὶ νοοὶ ἐνθεοὶ καὶ λαμπροὶ, κατὰ τὴν φάσκουσιν προφητικὴν προαγόρευσιν· Ἐροικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν.*

Οὗτοι τοίνυν τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν καλῶς ἀγωνισάμενοι, τὴν πίστιν τηρήσαντες, τὸν δρόμον τελῶσαντες, κόσμον καὶ κοσμοκράτορα νικήσαντες καὶ πατήσαντες, τὴν καλὴν τε πραγματείαν ἐμπορευσάμενοι, καὶ ἀλλαξάμενοι τῶν οὐχ ἐσώτων καὶ βρόντων τὰ εἰσαεὶ διαμένοντα, τοσούτοις ἀνδραγαθήμασι καὶ τηλικούτοις παλαίσμασι τῶν ἀμαρτανίων στεφάνων οἱ ἀξιόνοιχοι τῆς ἀληθείας μάρτυρες παρὰ τοῦ ἀθλοθέτου Θεοῦ κατηξιώνται, καὶ Χριστῷ εἰς αἰῶνα συμβασιλεύουσι· Χριστῷ συγχληρονομοῦσι, καὶ τὸν τῆς ἀθανασίας διαλαχόντες κληρον, ζῶσιν ἐν αὐτῷ ζῶν τὴν ἀκατάλυτον καὶ ἀμήруτον, φωτὶ ἀβύθῳ ἐναστραπτόμενοι, τῷ θεῷ κάλλει ἐναγλατίζόμενοι, ταῖς ἀνα δυνάμεσι συγχορεύοντες· καὶ τί γὰρ πλέον ἢ Θεῷ συνεῖναι καὶ τῆς ἐντεῦθεν κατατροφῆς μακαριότητος ἡζιωμένοι τῆς ἀνω δόξης τε καὶ λαμπρότητος; εἰ γὰρ πως καὶ δοκεῖ κεκρύφθαι οὐτῶν νῦν τὴν ζῶν, *Ὅταν ὁ Χριστὸς, φησί, φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ αὐτοὶ σὺν αὐτῷ φανερωθήσονται ἐν δόξῃ.* Ὁ γὰρ τοι τῶν μαρτύρων Θεός, Θεός· Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, οὐ νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων Θεός ἐστίν, ὡς γέγραπται. Τοι-

A apostolicæ copiae ejus vulneratæ p̄desunt, casum suum clademque deplorantes.

Sapientes hi ac celeberrimi martyres, de errore triumphatores effecti, fidei nostræ inexpugnabiles turres exstiterunt, Ecclesiæ columnæ ac sustentacula, religionis bases et immobile fundamentum, gloria ingens nostratū fidelium et ornamentum, luminaria splendida et intellectualia mundi fines illuminant, certaminum suorum fideique radiis fulgentes. O fidem invictam! o claritatem ineffabilem! o spem indubiam! o fortis animæ constantiam angelicam! o excelsarum mentium cœlestiumque alacritatem atque vigorem, natura majorem, re creata superiorem! Quid prius stupentes admiramur? Fortitudinis datorem Deum, an fortium propositum? divinorum donorum præstantiam, an sanctorum magnanimitatem? Utraque res enim naturam orationemque nostram excedit. Cum Propheta ergo exclamabimus: *Sanctis qui sunt in terra ejus, mirificavit Dominus omnes voluntates suas in eis* *. Quoniam et hic mirabilis in eis est, quia supra omnem creaturam se extollentes, uni creatori conditorique suo adhæserunt. Sic itaque facti sunt speculum Dei immaculatum, purissimum, limpidissimum; divinumque radium pure in suis purissimis animabus excipientes, Dei imitatores evaserunt; quodque Deus est suapte natura, ipsi participatione et gratia consecuti sunt, facti nimirum Dei habitacula, templa divina et splendida, juxta propheticam locutionem: *Habitabo in eis et inambulabo; et ipsi erunt mihi populus, et ego illorum Deus* †.

Hi ergo, præclaro certamine præclare decertato, fide servata, cursu consummato, mundo ejusque principe debellato, egregio confectio negotii, caduca ac fluxa **125** cum perpetuis commutantes, ob hæc viriliter gesta, et tanta certamina, immarcescibilibus coronis victoriosi veritatis testes a munerario certaminum Deo digni habebuntur, et cum Christo æternaliter regnabunt Christo scilicet facti cohæredes, et immortalitatis sortem adepti, vivunt apud eum vitam incessabilem ac perpetuam, luce immortalis fulgentes, divina pulchritudine venustati, cum supernis potestatibus choreas agitantes. Nam quid majus esse potest, quam versari cum Deo, atque illinc beatitate perfrui, superna gloria dignos habitos atque splendore? Etiam si enim nunc forte vita illorum obscura videtur, attamen: *Cum Christus, inquit, apparuerit vita nostra, tunc et ipsi cum eo apparebunt in gloria* ‡. Namque martyrum Deus est Abrahami Deus et Isaac et Jacobi, non mortuorum sed viventium Deus est, uti scriptum est §. Itaque sanctorum unimæ in manu Dei sunt ¶, neque unquam eas tanget dolor; et quanquam oculis horum insi-

* Psal. xv, 3. † Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16.

‡ Coloss. iii, 4.

§ Luc. xx 38. ¶ Sap. iii, 1.

pietium visi sunt mori, et reputata est calamitas exitus illorum; et a nobis discessus, contritio; illi nihilominus sunt in pace. Non enim mortui sunt, sed vivunt, et somnus potius quam mors est, mors illorum pretiosa; haud terra infossi, sed in cælum volatu elati (64). Etenim ex corruptibili caducaeque vita translati, in aliam transierunt senectutis experientem et sempiternam. Quamobrem in quotidianis canticis nostris, circa illud acroteleutium cantici quod hymno succinitur, congruum quid modulantes ceu ad viventes in Deo sanctos: *Benedicite, spiritus et animæ justorum, Domino*, dicimus, et quæ ibi sequuntur. Atqui illi canticum Domini haud canerent in terra aliena, et a nostro sacro choro longissime absentes, si certe sancti ab eis mortui putarentur.

ἀλλοτρίας, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς ἐμηγύρεως ὡς ἄγιοι ἐλογίσθησαν.

52. Sed illa quidem priora fuerunt. Nunc vero in suis sacris imaginibus easdem quas Christus persecutiones participant, ejusdemque passionibus conformantur, ita ut pro duplici passione et injuria, duplicibus etiam præmiis sint coronandi: vicissimque simul glorificabuntur secundo, tum in vita scilicet martyres, tum etiam martyres in imaginibus. Propterea nos scientes eos Dei familiares esse ac assecclas (iis enim omnium Deus dixit: *Jam non dico vos servos, sed amicos*⁹; et, *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*¹⁰), admiremur illorum erga Deum charitatem ac fidem, et supernis honoribus cumulemus: templa illorum ornemus, certamina celebremus, sacras reliquias veneremur, augustas illorum imagines cultu prosequamur: quandoquidem vere honor imaginis ad prototypum transit; et honor fidelibus conservis tributus, indicium est nostræ erga communem Dominum benevolentie, ut aiunt Ecclesiæ magistri. Hinc nobis firma spes fidesque, sanctificationem impetrandi, peccatorumque remissionem, ac molestiarum depulsionem nanciscendi. Hinc videmus expelli dæmones, morbos sanari, infirmitates fugari omnium qui cum fide accedunt, sive spirituales sive corporeas, siquidem dedit ipsis omnium dominator potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnes inimici vires, nec non morbum quemlibet ægrotudinemque sanandi¹¹. Quo fit, ut, virtute a Spiritu accepta, miraculis atque virtutibus clarescant (65), gratiæ fontem in semet gestantes sanitatibus abunde ad omnes scaturientem. Quid igitur ad hæc dicitis, o 126 sanctorum inimici? Dignine sunt necne, propter hæc majora omni cogitatione atque oratione certamina, quæ humanæ naturæ vires excedere scimus, digni, inquam, ne sunt honorari et glorificari? præsertim quia et de ipsis exstant pro-

A γαρ οὖν αἱ τῶν ἀγίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ εἰσι, καὶ οὐ μὴ ποτε αὐτῶν ἀφῆται βάσανος, καὶ ἐδοξάν ἐν ὀφθαλμοῖς τούτων τῶν ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη χάρις ἡ ἐξόδος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα· οἱ δὲ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ· οὐ τεθνήκασιν γάρ, ἀλλὰ ζῶσι, καὶ ὕπνος μᾶλλον τίμιος ἢ θάνατος, ὁ θάνατος αὐτῶν ἐστιν· οὐκ εἰς γῆν ὑποδύντες, ἀλλ' εἰς οὐρανούς ἀναπτάντες. Τῶν γὰρ φθαρτῶν μεταναστάντες· καὶ ἐπικήρων, ἐφ' ἑτέραν βιοτὴν μετατάξαντο τὴν ἀγήρων τε καὶ μακράλωνα· διόπερ ἐν τοῖς ὁσημέραι παρ' ἡμῖν ἡδομένοις, κατ' ἐκεῖνο δὴ τὸ ἀκροτελεύτιον τοῦ ἐφωμλίου μέλους, ἐναρμονιόν τι μέλποντες οἶα πρὸς ζῶντας ἐν Θεῷ τοὺς ἀγίους, *Εὐλογεῖτε, πνεύματα καὶ ψυχὰς δικαίων, τὸν Κύριον*, λέγομεν, καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα. Ἐκεῖνοι B γὰρ οὐκ ἂν τὴν ὥδην Κυρίου ἤσαιεν ὡς ἐπὶ γῆς πορρωτάτω ἱστάμενοι, εἴπερ αὐτοῖς τεθνεῶτες οἱ

νβ'. Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν πρότερον. Καὶ νῦν δὲ διὰ μέσου τῶν ἱερῶν ἀπεικασμάτων αὐτῶν, τοῖς αὐτοῖς τῷ Χριστῷ συμμετέχοντες κοινωνοῦσι διωγοῖς καὶ τοῖς πάθεσι συμμορφούμενοι, ὡς ἐπὶ διπλοῖς τοῖς παθήμασι καὶ ὀνείδεσι, διπλοῖς καὶ τοῖς βραβεῖοις στεφθῆσονται. Καὶ αὖθις συνδοξασθῆσονται τῇ δευτέρῳ, καὶ ἐν ζῶσι μάρτυρες, καὶ ἐν εἰκόσι μάρτυρες, τοιγάρτοι καὶ ὡς οικεῖους Θεοῦ καὶ θεράποντας εἰδότες· πρὸς αὐτοὺς γὰρ ὁ τῶν ὅλων εἰρηκε Θεός· *Οὐκέτι ὑμᾶς καλῶ δούλους, ἀλλὰ φίλους*. Καὶ, *Ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι*· ὑπεραγάμεθα μὲν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης καὶ πίστεως αὐτοῦς, στεφανοῦμεν δὲ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς· γεραίρομεν αὐτῶν τοὺς ναοὺς, τιμῶμεν τοὺς ὄλους, προσκυνοῦμεν τὰ ἱερὰ λείψανα, κατασπαζόμεθα αὐτῶν τὰ τίμια εἰκονίσματα· ἐπειδὴ ταῖς ἀληθείαις ἡ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, καὶ ἡ πρὸς τοὺς εὐγνώμονας τῶν ὁμοδούλων τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐνοίας, φασὶν οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι· ἐντεῦθεν ἡμῖν ἀδιστακτικῶς ἐλπίζεται καὶ πιστεύεται, ἁγιασμένῳ τε προσγίνεσθαι, καὶ ἀμαρτιῶν συγχώρησιν, καὶ λύσιν ἐνρίκειν τῶν δυσχερῶν· ἐνταῦθα ὀρώμεν ὡς δαίμονες ἀπελαύνονται, καὶ νόσοι θεραπεύονται, καὶ πάντα δραπετεύει τὰ πάθη τῶν πίστει προσιόντων, ὅσα τε ψυχῆς καὶ ὅσα σώματος· ἐπεὶ περ δέδωκεν αὐτοῖς ὁ τῶν ἀπάντων κατεξουσιάζων τὴν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πᾶσαν νόσον θεραπεύειν καὶ πᾶσαν μαλακίαν. Διὸ τὴν ἐνέργειαν λαβόντες τοῦ Πνεύματος, ἐν θαύμασι καὶ δυνάμεσι διαλάμπουσι, τὴν πηγὴν ἐν ἑαυτοῖς τῆς χάριτος φέροντες βλύζουσιν πᾶσι θαυμάσι τὰ ἱάματα. Τί οὖν πρὸς ταῦτα φατε, οἱ τῶν ἀγίων ἐχθροί; Ἀξιοὶ διὰ τούτους δὴ τοὺς ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἀγῶνας, καὶ οὓς κρεῖττον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρω-

⁹ Joan. xv, 15. ¹⁰ Joan. i, 12. ¹¹ Luc. x, 19, 20.

(64) Ergo non expectato universalis iudicii die, ut recentiores schismatici dictitant.

(65) En Græcæ quoque Ecclesiæ, patriarchæ sui

Nicephori ore, confessionem de miraculis intercessionis sanctorum, præsertim ob hominum salutem, patrari solitis.

πειάν φύσιν γινώσκομεν, τιμᾶσθαι τε καὶ δοξάζε-
σθαι, ὡς ἂν καὶ αἱ περὶ αὐτοὺς ἐπαγγελίαι, πῶ-
ρῳθεν προὔποσχεθεῖσαι τὸ ἄψευδες ἔχοιεν· *Τούς*
δοξάζοντάς με γάρ, φησί, *δοξάσω*, ὁ ἀληθὴς ἔφησε
λόγος· τίνα τρόπον; καὶ δι' ἑτερόν γε, ὡς πλεί-
στων καὶ ἄγαν ὑψηλῶν καὶ λόγων καὶ ἔργων, τὸ
ἀξιόχρεων τῶν ἐπαίνων καὶ τῆς δόξης αὐτοῖς παρ-
ιστώντων· οὐ μὴν ἡττόν γε, καὶ τούτων δὴ τῶν ἱε-
ροτυπιῶν ἔνεκεν, ὅπερ ἡμῖν σπουδάζεται τοῖς εὐσε-
βέσι καὶ φιλομάρτυσιν· αἰδεῖσθε τούτων τοὺς ἄθλους
καὶ τιμᾶτε τὴν μνήμην, τὰς ἀοιδίμους ἐκείνας ἀρι-
στείας ὑπερεκπληττόμενοι, οὓς καὶ θῆρες ἡδέσθη-
σαν, καὶ τὸ πῦρ πολλὰκις καταπλαγὲν ὑπεχώρησε,
καὶ αἰδῖρος περιθραύεται τε καὶ ἀπαμβλύνεται,
καὶ τὰ κολαστήρια περιάγνυται μηχανουργήματα,

A missiones, multo ante haud fallaciter editæ : *Glo-*
rificantes me, inquit, *glorificabo*, verax oraculum
ait¹¹. Quo id, inquam, modo? Nempe aliter quoque
plurimis sublimibusque encomiis atque operibus,
dignus eis laudum honor et gloria impenditur;
neque tamen serius per sacras imagines, id quod
nos religiosi ac philomartyres valde satagimus.
Veneramini ergo certamina, honorate memoriam,
celebria illa facinora admirantes martyrum, quos
feræ quoque erubuerunt, quibus ignis sæpe cessit,
ferrum infractum est et obtusum, pœnales diruptæ
sunt machinæ; et sensu quodammodo tacta ele-
menta, martyrum erga communem Dominum cla-
ritatem, ceu conserva reverita sunt.

στοιχεῖα δὲ ὥσπερ ἐν αἰσθήσει γινόμενα, τὴν πρὸς
τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐγνωμοσύνην οἷα ὁμόδουλα δεδυσώπηται.

νγ'. Ἡ τοῦτο μὲν ὑμῖν οὐ δοκεῖ; βδελύττεσθε δὲ
τὰς τῶν ἁγίων προσεβείας, διασκάπτετε δὲ τὰς τῶν
θειῶν θυσιαστηρίων ἱερὰς τραπέζας, ἵνα τῆς φλογὸς
τῶν λειψάνων αὐτῶν, καθάπερ ὁ διδάσκαλος ὑμῶν
Μαμωνᾶς ἔδρασε τε καὶ ἐδίδαξεν, ἐμφορηθῆτε; Καὶ
καταχραίνετε αὐτῶν τοὺς σεβασμίους οἴκους, καὶ
πίσης δυσωδίας καὶ αἰσχροουργίας ἀποπληροῦντες,
καταμολύνετε καὶ βεβηλοῦτε τὰ ἅγια, ἅμα τοῖς ἱεροῖς
αὐτῶν ἐκτυπώμασι, δι' ὧν αἱ τε ἀριστεῖαι καὶ οἱ
ἀοιδίμοι ἄθλοι αὐτῶν, ὥσπερ ταῖς βίβλοις, οὕτω κἀν
ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς πίναξιν ἐμπρέποντες ἀνά-
γραπτοι παραδίδονται· ὥστε τοὺς ἀναθεωροῦντας,
πρὸς ζῆλον τῆς θεομιμήτου αὐτῶν πολιτείας διαν-
ίστασθαι· καὶ τῶν βιβλίων αὐτῶν τινὰς τῷ πυρὶ παρα-
δίδόντες, κόνιν καὶ τέφραν ἀποδείξαι διηγωνίσασθε,
ἵνα καὶ διὰ τούτων τὴν μνήμην αὐτῶν τέλεον ἀπο-
σβέσητε· οἱ οὕτω τῶν ἁγίων κατανεανεισόμενοι, ὡς
ἐκ τῶν παρόντων τὰ τοῦ ἀληθοῦς τεκμήρασθαι τῷ
βουλομένῳ παντὶ καὶ συνιδεῖν ἔξεστι· τί οὐκ ἐμελλον
τῶν δεινῶν καὶ ἐκτόπων εἰς αὐτοὺς δράσειν, εἴπερ
αὐτοῖς συνήκμασαν καθ' ὃν χρόνον ἐν τῇδε τῇ ζωῇ
ἔβιοτόν; ἄρα οὐχὶ τῶν παρόντων πολλῶ χεῖρω τε καὶ
εὐσεβείας ἐνστάσις διεδείκνυτο;

B 53. An vero aliter vos existimatis? Aversamini
autem sanctorum preces, suffoditis augustorum
altarium sacras mensas, ut flamma ex horum reli-
quis ardente, sicuti vester Mamona fecit ac do-
cuit, perfruamini? Et venerabiles horum ædes
conspurcatis, omnique fetore ac turpitudine opple-
tis, sancta polluitis et profanatis cum illorum sa-
cris cælaturis, quibus martyrum res præclare gesta,
et celebria certamina, ceu sit in libris ita in eccle-
siis ac tabulis splendide picta exhibentur. Quin
adeo libris etiam aliquot talia continentibus igni
traditis, cinerem favillamque hos efficiendos cura-
stis, ut sic etiam sanctorum memoriam funditus
aboleretis. Jam vero qui ita adversus sanctos inso-
lescent (prout ex re præsentī, quisque volet, afir-
mationis veritatem comperire poterit), quid non
erant acturi horrendum atque incredibile adversus
sanctos, si forte in ea tempora incidissent, quibus
illi vixerunt? Nonne tanto pejora præsentibus et
diriora fecissent, quanto major horum erga veram
religionem adversatio cernitur?

54. Sed enim simulant se adversus templa irrel-
ligiose non agere; sed ipsi sibi fucum faciunt di-
centes : « Ista quidem sancta esse, ob illic peracta
sacrificia, et sacras preces atque invocationes, quæ
in eorum foundationibus fiunt. » Atqui quidni sunt
fatui stolidique omnino, cum non intelligant san-
ctificationis gratiam sanctique Spiritus præsentiam
ad totum templum pertinere? neque enim ad men-
suram datur Spiritus¹²; neque pars quidem templi
gratia imbuitur, pars autem hac destituitur. Nam
vel totum sacrum est et sanctum, vel profanum
totum atque pollutum. At tu, qui incircumscrip-
tum amas, et martyres odio habes, dum sanctificatio-
nem circumscribis, rem totam insipienter auferis,
quia cui plus inest, si confidenter dicere licet,
subtrahis; quoniam hæc aliunde etiam gratiam
participant. Nam sicut templa a sanctis rebus ap-
pellationem accipiunt, ita et sanctorum simulacra

νδ'. Ἀλλ' ὑποπλάττονται μὲν οὐκ ἀσεβεῖν εἰς τοὺς
ναοὺς, παραλογίζονται δὲ ἑαυτοὺς, λέγοντες, ὅτι
« Ἀγνοεῖσιν οὗτοι, διὰ τῆς τελομένης θυσίας, καὶ τὰς
ἱερὰς εὐχὰς καὶ ἐπικλήσεις, τὰς ἐπὶ τῶν ἐδραιώσεων
αὐτῶν ἱερολογουμένας. » Εἴτα πῶς οὐκ ἀσύνητοι καὶ
ἀπόπληκτοι πάμπαν, οὐ συνιέντες ὡς καθ' ὅλον τὸν
ναὸν τοῦ ἁγιασμοῦ διαφορεῖται χάρις, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου
παρουσία Πνεύματος; οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδεται τὸ
Πνεῦμα· οὐδὲ τὸ μὲν τοῦ ναοῦ μέρος τὴν χάριν προσ-
άγεται, τὸ δὲ ταύτης ἀπολιμπάνεται· ἡ γὰρ ὅλος
ἱερὸς τε καὶ ἅγιος, ἡ ὅλος ἐναγῆς τε καὶ ἀκάθαρτος.
Ἀλλὰ σὺ γε, ὦ φιλαπερίγραπτε καὶ μισόμαρτυς,
περιγράφων τὸν ἁγιασμόν, τὸ πᾶν ἀποστερεῖς ἀνοή-
τως, ᾧ τὸ πλεόν, εἰ χρή παρβήσιασάμενον εἰπεῖν,
πρόσέστιν, ὑφαιρούμενος· ἐπειδὴ ταῦτα καὶ ἄλλως
μετέχουσι χάριτος· ὥσπερ γὰρ οἱ ναοὶ τὴν τῶν
ἁγίων ἐπωνυμίαν δέχονται, οὕτω καὶ τὰ τούτων
ἀπεικονίσματα, τὴν κλήσιν αὐτῶν διὰ τῆς ἐπιγρα-

¹¹ I Reg. II, 30. ¹² Joan. III, 31.

nomen horum inscriptum gerunt, atque hoc sanctificantur; si certe credibilis tibi minimeque mendax testis est Christus, qui vim nominis gratiamque declarat dicens: *In nomine meo demonia ejicient*⁶⁵. Et quæ ibi sequentia scimus. Et: *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit justum in nomine justii, mercedem justii accipiet*⁶⁶. Qui ergo ad martyris templum accurrit, ad imaginem pariter accedit. Utraque opificia sunt et **127** in ambobus gratia eadem. Insuper vero qui religiose accesserit, sanctificationem ob fidem propriam (66-67) consequetur. Si ergo sancta sunt templa ac veneranda, necesse est sancti quoque hominis imaginem sanctam esse ac venerabilem; nihilque hic profanum esse aut pollutum. Quod si has profanas dicis, profecto etiam ecclesiæ profanæ sunt: communem enim et per omnia diffusam constat esse sanctificationem. Alioquin imaginibus alia opus esset sanctificatione, fundatione, precibus, encæniis aliis; alteriusque adventum Spiritus præstolabuntur. Quod si tu per unam rem, alteram simul evertis, manifestum te ostendis sanctarum rerum inimicum, et quidem furiosissimum hostem atque acerbissimum, quia molestissimi tibi sunt sancti etiam in imagine spectati. Propterea tu subruis, prosternis, spolias templa, quia sancta sunt. Nonne ita tuo te testimonio osorem hostemque sanctorum probas? Demonstras enim, etiam si nolles, summam esse horum inter se relationem et necessitudinem, sacri nempe templi et angustarum imaginum, quia nunc simul destruuntur et persecutionem experiuntur; velut antea a Christianis fabricata hæc pariter fuerant et honorata.

55. Postquam itaque temet Christo et sanctis infensissimum ostendisti, sequitur ut paria de symbolis quoque cœlestium et incorporearum virtutum sentias atque loquaris. Nam Christi rebus sublati, hæc quoque simul auferri destruique congruum est; ut hinc etiam Marcionis Manetisque infidelitate atque atheismo laborare congruaris, Veteremque et Novam Scripturam ludibrio risuique habere, pleaque ex his delere et expellere, loquentem in ipsis Deum reprehendere: et si nihil aliud, certe illos Cherubinos, qui auro puro ductili formati fuerunt, Deo omnium Domino jubente, Moysisque oraculo conflati, atque haud minus apostolicis verbis⁶⁷, honorati, latreutici cultus cum cæteris justificationes, ceu symbola hujus regulæque, vocitati; de quibus latius alibi quoque a nobis fuit disputatum. **128** ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

56. Nunc demum hoc tibi adhuc adjectum sufficiat. Nempe, quod Judæis ingrator et contuma-

⁶⁵ Marc. xvi, 17. ⁶⁶ Matth. x, 41, ⁶⁷ Hebr. ix, 5.

(66-67) Recte; nam neque a sacris imaginibus neque a templis proprie sanctificamur, sed a religio-

φῆς φέρουσι, καὶ ταύτῃ ἀγιάζονται· εἰδὴ πιστὸς σοι ὁ Χριστὸς καὶ ἀψευδέστατος μάρτυς, τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος ἰσχὺν καὶ χάριν διασαφῶν. Ἐν τῷ ὀνόματί μου, λέγων, δαιμόνια ἐκβαλοῦσι. Καὶ αὐτοὺς ἴσμεν ἐπόμενα. Καὶ ὁ δεχόμενος προφήτην ἐν ὀνόματι προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται. Καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δίκαιου, μισθὸν δίκαιου λήψεται. Ὁ τοίνυν τῷ ναῷ προστρέχων τοῦ μάρτυρος, καὶ τῇ εἰκόνι ὡσαύτως πρόσσει· κτίσμα καὶ ταῦτα κἀκεῖνα, καὶ ἐπ' ἀμφοῖν ἡ χάρις ἡ αὐτὴ· πλεον δὲ ὁ πιστῶς προσιών ἔξει κατὰ τὴν οἰκίαν πίστιν τὸ ἀγιάζεσθαι. Εἴπερ οὖν οἱ ναοὶ ἅγιοι, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα ἅγια καὶ σεβάσματα, ἀνάγκη καὶ τὸν τοῦ ἁγίου χαρακτῆρα ἅγιον εἶναι καὶ σεβάσμιον, καὶ οὐδὲν ἐνταῦθα ἐναγῆς καὶ ἀκάθαρτον· εἰ δὲ ταῦτα καλεῖς ἐναγῆ, οὐκοῦν καὶ αἱ Ἐκκλησίαι ἐναγῆς· κοινὸς γάρ καὶ διὰ πάντων φοιτῶν δέδεικται ὁ ἁγιασμός. Δεῖξονται λοιπὸν καὶ ἑτέρου ἁγιασμοῦ, ἐδραιώσεών τε καὶ εὐχῶν καὶ ἐγκαινισμῶν ἑτέρων, καὶ ἁλλοῦ ἐπιφοίτησιν ἐκδέχονται Πνεύματος· εἰ δὲ διὰ τοῦ ἐνὸς καὶ τὸ ἕτερον καταστρέφεις, φανερὸν σεαυτὸν κατέστησας, ὅτι ἐχθρὸς εἶ τῶν ἁγίων, καὶ ἐχθρῶν ὁ δυσμενέστατος καὶ πικρότατος, ἐπειδὴ βαρύνταί σοι εἰσιν οἱ ἅγιοι καὶ ἐν εἰκόνι βλέπομενοι· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀνορύττεις, διὰ τοῦτο καταβάλλεις, διὰ τοῦτο ἀποκοσμεῖς, ὅτι ἅγιοι εἰσιν οἱ ναοὶ· ἢ οὐχὶ σεαυτοῦ καταμαρτυρεῖς τῶν ἁγίων εἶναι δυσμενῆ καὶ πολέμιον; Δεικνύεις γὰρ καὶ μὴ βουλόμενος, ὅτι τοσαύτῃ ἡ σχέσις καὶ οἰκειώσεις τούτων πρὸς ἁλλήλα, τοῦ τε ἱεροῦ οἴκου, φημί, καὶ τῶν θείων εἰκονισμάτων, ὅτι καὶ συγκαθαίρουνται ἀλλήλοις καὶ συνδιώκονται, καθάπερ καὶ τὸ πρὶν παρὰ Χριστιανοῖς συγκαταρτιζόμενα ἦδη καὶ ἐδοξάζοντο ἅμα.

νε'. Ὁπνίχα οὖν ὥφθης Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ὁ ἐχθιστος, ἀκολουθοῦν ταῦτα καὶ περὶ τῶν συμβόλων τῶν οὐρανίων καὶ ἀσωμάτων φρονεῖν καὶ λέγειν δυνάμεων· ὅτι ἐπειδὴ τὰ τοῦ Χριστοῦ καταλύονται, καὶ ταῦτα συγκατατελεῖσθαι καὶ συγκαταβεβληθῆαι ἄξιον· ἵνα κατάφωρος γένῃ κἀνταῦθα τὴν Μαρκίανον καὶ Μάνεντος νοσθὸν ἀπιστίαν καὶ ἀθεΐαν, Παλαιὰν τε καὶ Νέαν Γραφὴν καταμωμεῖσθαι τε καὶ ἀποσκώπτειν εἰδῶς, ἀθετεῖν τε τούτων πολλὰ καὶ ἀποσκορακίζειν, καὶ τὸν ἐν αὐταῖς λαλήσαντα Θεὸν δυσφημεῖν· καὶ εἰ μὴ τι ἄλλο, τὰ γε χερουβὶμ ἐκεῖνα, ἃ δὴ χρυσίῳ καθαρῷ διήλασται τε καὶ πεποίηται, Θεοῦ μὲν τοῦ πάντων δεσπόζοντος προσταχτός, Μωσέως δὲ θεοκλυτήσαντος συμπηγνύμενα, δεδοκασμένα μὲν καὶ σεβάσματα καὶ ἅγια ἁγίων, καὶ τηνικαῦτα καὶ ὄντα καὶ προσαγορευόμενα, οὐδὲν ἐξ πλατύτερον καὶ ἐν ἑτέροις ἡμῖν διειληπται.

νς'. Νῦν δὲ τοῦτο μόνον προστεθὲν ἀποκρήσει σοι· ὅτι ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαίων εἰ ἀγνωμονέστερος καὶ

sis nostris actibus, ex intimo animo pie sincereque elicitis.

ἀπειθέστερος, τὰ θεῖα προτάγματα καταπατῶν καὶ ὡς παιδὶ ἀν λογιζόμενος, Χριστιανὸν σε γινώσκειν ἢ καλεῖν οὐ θεμιτόν. Οὐς γὰρ μήτε ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ πέπεικε, μήτε νομοθετῶν καὶ προφητῶν θεσμοὶ ἐπηγάγοντο, μήτε αὐτοῦ Θεοῦ προστάξεις ἐκδειματοῦσι καὶ ἐντάλματα, πῶς ἂν τῆς Χριστιανῶν μοίρας τις ὑπολήψοιτο; Εἰ μὲν οὖν ἐξεγένετό τινα Χριστιανὸν σε πείσαι γενέσθαι, οὐδὲν ἂν ἐδέησε τοῦ περὶ εἰκόνων Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων λόγου· ἐπίστευσας γὰρ ἂν, ὅτι καὶ ἐσαρκώθη καὶ ἐσωματώθη ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ἐνγυθρόπησεν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐ δοκῇσι καὶ φαντασίᾳ· ἐκήρυξας δ' ἂν καὶ περιγραπτὸν αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ οὐδεμίᾳ σοι περὶ τῶν τῆς πίστεως ἡμῶν ἱερῶν συμβόλων ἀμφιβολία· ἀλλὰ λόγῳ μὲν καὶ ἐπ' ἀκριφ γλώττης, τὸ τοῦ Χριστιανοῦ σεαυτῇ περιπλάττων ἐπιχρυννύεις ὄνομα, ἔργῳ δὲ ὅτι παντάπασι τῇν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν ἀπαναίην, τὰ διὰ τῶν χειρῶν σου πραττόμενα μεγαλοφώνως μαρτυρεῖ· ἡμῖν δὲ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, οἷς ὁ φόβος Κυρίου ἐμπεφύτευται, καὶ τὰ θεῖα εἰδέναι καὶ τιμᾶν μεμαθηκόσι, καὶ ἐκ τῶν Μωσαϊκῶν Συγγραμμάτων, μᾶλλον δὲ τῶν θεοπνευστων βημάτων, ἐμφανὲς καθίσταται, ὅτι καὶ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι γράφονται καὶ εἰκονίζονται· καὶ διὰ τῶν εἰκόνων αὐτῶν ὡς ἱερῶν Θεὸς ἐμφανίζεται. Ἐκείθεν γὰρ, φησὶν, γνωσθήσομαι σοι. Διὸ προσκυνηταί εἰσι καὶ ἅγιοι· εἰ δὲ αἱ ὑπέρτατοι οὐσαὶ καὶ Θεῷ πλησιάζουσιν εἰκονίζονται, ὅθλον ὡς καὶ αἱ ὑποδεδηκυῖαι δυνάμεις εἰκονισθῇσονται, καὶ παρὰ Χριστιανοῖς ὡς ἱερὰ καὶ τιμηθήσεται καὶ προσκυνηθήσεται γραφόμενα.

νζ'. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν τῶν ἀνοσιῶν καὶ ἐκτόπων αὐτοῖς παραλείπεται, ὃ μὴ κατὰ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐκμελετώντες, πεφλυαρῆκασι τε καὶ κατεπράξαντο· καὶ γὰρ καθάπαξ ἐπὶ τῇ λύσει τῇ Μανιχαϊκῇ ἐλαχότες, τὰς μανικὰς ἀπαμβλίσκουσι τῆς καρδίας ὠδίνας· καὶ ὡς περ μεμνηότες, τὰς τῆς ἀληθείας εἰκόνας καὶ τῶν ἀληθινῶν τῇν μνήμην ἡμῖν διασωζούσας, οἱ τοῦ ψεύδους ὅπασπισται, ψευδῶν μους κατονομάζουσιν οὐ καταπεφρίκασι, τοὺς ἀρχετύποις τὸ ψεῦδος ἀνάπτοντες, οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ψήθημεν τὰ νῦν ὑποδραμόντα τοῖς προεκτεθεῖσι προσθεῖναι· εὐσθενῶς γὰρ ὅπως ἐξελεγχθεῖν αὐτῶν τὰ τῆς ἀπονοίας καὶ κακουργίας συλλήψεται· οἱ γὰρ τῷ ἁγίῳ διαμαχόμενοι Πνεύματι, καὶ πρὸς πᾶσαν ὑψηγορίαν ἀπαγορεύουσι, συγκατασέβει διὰ τούτου τῇν τε Χριστοῦ μνήμην καὶ τῶν ἁγίων πραγματευόμενοι, κἂν τούτῳ ταῖς θεοπνεύστοις φωναῖς ἀντιπαραταττόμενοι.

νη'. Ὅπως γὰρ παλαιγενὲς τοῦνομα, καὶ τῆς ἀνθρώπου γενέσεως αὐτῆς πρεσβύτερον, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς τὴν ἀνθρώπου ποίησιν ὡς ἡγούμενον παραλαμβανόμενον, μάθοιμεν ἂν σαφῶς ἐντεῦθεν. Τί φησιν ὁ τῶν ὅλων Θεός; *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν*· πρῶτῃ βῆσις Θεοῦ,

cior cum sis, divina praecepta pedibus trahens et ludibrio habens, Christianum te agnoscere aut appellare non licet. Quos enim neque apostolicum magisterium persuadendo vincit, neque legislatorum ac prophetarum decreta permovent, neque ipsius Dei constituta et mandata terrent, cur quisquam in Christianorum partibus eos esse judicet? Si ergo accideret, ut tibi aliquis Christianum fieri suaderet, nihil sane ei opus est de Christi sanctorumque imaginibus loqui. Credis enim incarnatum esse et corporatum Dei Verbum, vereque humanatum, et non apparenter atque phantastice. Dixisti etiam circumscriptum esse corpus ejus, neque ullum tibi est de nostrae fidei sacris symbolis dubium. Nihilominus summis tantum labiis et verbottenus Christiani tibi simulanter appingis nomen, opere autem ipso Christi incarnationem a te prorsus negari, facta tua vehementi voce testantur. Nobis vero cunctisque hominibus, quibus Domini timor est insitus, quique res divinas colere et honorare docti sumus, ex Mosaicis quoque Scripturis, vel potius ex inspiratis a Deo oraculis compertum est sanctos quoque angelos pingi et figurari; perque horum sacras imagines Deum manifestari. Illinc enim, inquit, innotescam tibi⁶⁶. Sunt ergo hae venerandae ac sanctae. Jam si altissimae **128** substantiae et Deo proximae figurantur, exploratum est inferiores quoque potentias fore figurandas, atque a Christianis ceu sacras honorandas et in picturis obsequio colendas.

57. Sed nihil impium absurdumve ab his praetermissum fuit, quod studiose adversus catholicam Ecclesiam non sint moliti aut nugati. Nam ex quo Manichæa rabie sunt correpti, maniacos fundunt cordis abortus; et quasi lymphati, veritatis imagines, id est, quæ verarum rerum memoriam nobis conservant, hi falsitatis defensores, pseudonymas appellare non verentur, archetypis falsitatem affligentes; haud alienum proposito nostro arbitramur quæ nunc menti succurrunt supradictis adjungere; magnopere enim hæc coarguendæ illorum insanitæ malitiæque proderunt. Nam qui divino resistunt Spiritui, quamlibet etiam orationis sublimitatem abnuunt, Christi ac sanctorum memoriam hoc instituto suo conantes extinguere, sic etiam inspiratis vocibus contradicentes.

58. Quod priscum sit hoc vocabulum, et ipsa hominis creatione antiquius, imo vero et in hominis creatione tanquam rei index adhibitum, perspicue ex sequentibus discimus. Quid enim dixit omnium Deus? *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*⁶⁷ (68). Prima hæc fuit

⁶⁶ Exod. xxv, 22. ⁶⁷ Gen. i, 26.

(68) Reprehenditur hoc argumentum ab auctore librorum Carolinorum lib. i, 7; sed defenditur et

explanatur ab Adriano PP. in epistola celebri apologetica ad Carolum imp.

Dei locutio nostram volentis naturam condere. Deinde post prius dictum : *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum*. Et deinde : *Genuit Adamus Seihum, ad imaginem et speciem suam*⁷⁰. Atque ut, aliis prætermisissis, ea quæ longo quidem tempore distant, sed tamen justo vocabulo sensuque congruunt, in medium afferamus, Paulum loquentem audiamus : *Sicut portavimus imaginem terreni, ita cælestis quoque portemus imaginem*⁷¹. Utique satis hæc esse judico, neque nobis opus esse longiore sermone ad rei propositæ demonstrationem. Quæ enim major auctoritas quam Moysis et Pauli? Dicant ergo nobis hi qui ipsum hoc vocabulum abnuunt, seque ab imagine Dei longissime submovent, atque ab ejus gratiæ participatione, si omnia, quæ hoc nomine utuntur, veneranda sunt et honorabilia, propter eorum unde deducuntur dignitatem, cur jam Christi et sanctorum imaginibus ignominiam quaquaversus et contemptum aspergunt? Atque ut ex sublimioribus atque ab ipsa theologia orationem ordiar, Filius Dei ac Deus noster, cum Patre suo Deus pariter dictus, tanquam ejus imago honoratur præter cæteras ejusdem appellationes, et glorificatur : *Qui est, inquit Paulus*⁷², *imago Dei invisibilis* (69). Atque hoc potissimum vocabulo gloriantur theologi et gaudent. Sed nonne, propter imaginis vocabulum, Filium quoque hostes Dei a paterna gloria et unitate naturæ abalienabunt? Deinde, et augustus angelus, imago Dei est, speculum purum, immaculatum, limpidissimum. Idcirco honorabilis angelus; itemque homo, utpote ad imaginem Dei factus, et Dei imago appellatus. Propterea in honore habetur, ideoque etiam libero arbitrio pollet, et ab aliis differt animalibus, et omnibus dominatur. Nam quatenus tantum creatura est et animal, nihil a cæteris differt. Alioqui ne conspicuum quidem oculis est, quid dicatur in homine ad imaginem Dei; sive **129** mentem quis putare velit et animi vim rectricem ac dominantem, sive aliud quid in homine cogitabile (70); siquidem ne hujus quidem archetypum in numero visibilibus rerum est.

59. Præterea nostri quoque sacerdotes, quia supermundialium ordinum speciem expriment; etenim hos repræsentant tum in sacris liturgiis, tum in aliis divinis quas celebrant hymnologiis; propterea honorabiles habentur a vere piis atque modestis. Et reliqua Ecclesiæ ordinatio ac dispositio, cælestis aulæ imitatio est ac figura. Item Moysis legislatoris tabernaculum, et cuncta illic contenta, cælestium aliarumque creaturarum resonantias quasdam ac similitudines præ se ferebant, sicut ab eo dispositum fuerat.

⁷⁰ Gen. v, 5. ⁷¹ I Cor. xv, 49. ⁷² II Cor. iv, 4.

(69) Animadvertite additamentum *invisibilis*, ἀόρατου, quod non apud Nicephorum solum, sed apud aliquot etiam codices legitur.

Α τὴν καθ' ἡμᾶς ὑποστῆσαι βουλομένου φύσιν· εἴτα μετὰ τὰ εἰρημένα, Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα· Ἐγέννησεν Ἀδὰμ τὸν Σῆθ, κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ. Ἵνα δὲ τὰλλα παρέντες, τὰ τῷ μακρῷ μὲν διεστηκότα χρόνῳ, τῷ δὲ ἔρθῳ συνημμένα λόγῳ καὶ τοῖς ἐννοιαῖς, εἰς μέσον θείημεν, οἷα παρὰ Παύλου λέγεται ἀκουσόμεθα· φησὶ γάρ, ὅτι Ὅσπερ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοικοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου. Ἀλλ' ἀποχρῆν οἷμαι ταυτὶ, καὶ οὐ δεήσει μακροτέρων ἡμῖν λόγων εἰς τὴν τῶν προκειμένων ἀπόδειξιν· τί γὰρ Μωσέως ἢ Παύλου ἀξιολογώτερον; Φραζέτωσαν οὖν ἡμῖν οἱ καὶ τοῦνομα ἡρνημένοι, καὶ τοῦ εἶναι κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὡς πῶρρωτάτω ἀποπεμπόμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀμέθεκτοι χάριτος· εἰ πάντα τὰ τῆς προσηγορίας ταύτης μετεσχηκότα, τίμια καὶ ἐνδοξα, ἐκ τῆς ὧν παρήχθησαν δόξης τοῦτο ἐνεγκάμενα, τί δὴποτε ταῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἰκόσιν, ἐκ πάντων τὸ ἀδοξον καὶ ἀπόπτυστον, ἀπορρίπτουσι; Καὶ ἵνα ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων καὶ τῆς θεολογίας αὐτῆς τοῦ λόγου καταρξώμαι, ὁ Ὑῖος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἡμῶν τῷ Πατρὶ συνθεολογούμενος, ὡς εἰκὼν αὐτοῦ τιμάται μετὰ τῶν ἄλλων προσηγορίων, καὶ δοξάζεται. Ὅς γὰρ ἐστὶ, φησὶν, εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ δοράτου· καὶ ταύτῃ μᾶλλον οἱ Θεολόγοι ἐνσεμνύνονται τῇ φωνῇ καὶ συγκαίρουσιν. Ἀλλὰ μήποτε διὰ τὸ τῆς εἰκόνος ὄνομα, καὶ τὸν Ὑῖον οἱ θεομάχοι τῆς Πατρικῆς δόξης καὶ συμφύτας ἀλλοτριώσουσιν; Ἐπειτα δὲ καὶ ὁ Θεὸς ἄγγελος, εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἐσοπτρον ἀκραιφνές, ἀκηλίδωτον, διειδέστατον. Διὸ τίμιος ὁ ἄγγελος καὶ ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένος, καὶ εἰκὼν Θεοῦ λεγόμενος· διὰ τοῦτο τετίμηται καὶ ταύτῃ χρηματίζει τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τῶν ἄλλων διαφέρων ζῶων, κατὰ πάντων τὸ κρατεῖν ἔχει· ἐπὶ καθὼ κτίσμα καὶ ἀπλῶς ζῶων, τούτων οὐδὲν διενήνοχε· καίτοι οὐδὲ ὁρᾶται τὸ κατὰ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα λεγόμενον· εἴτε τὸν νοῦν εἰποι τις τὸ τε ἡγεμονικὸν καὶ ἀρχικὸν, εἴτε τι ἄλλο τῶν περὶ αὐτὸν νοουμένων, ἐπειδὴ περ οὐδὲ τὸ ἀρχέτυπον τοῦτου τῶν ὁρωμένων ἐστίν.

νθ'. Ἐτι καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς ἱερεῖς, ἐπεὶ τῶν ἁγίων διακόσμων καὶ τάξεων ἀποτυποῦσι τὴν ἐμφέριαν· εἰκονίζουσι γὰρ αὐτοὺς κατὰ τὰς ἱερὰς λειτουργίας, καὶ τὰς ἄλλας θείας ὑμολογίας τὰς παρ' αὐτῶν τελουμένας· διὰ τοῦτο τίμιοι παρὰ τῶν εὐσεβεῖν εἰδόντων καὶ σωφρονούντων· καὶ ἡ λοιπὴ τῆς Ἐκκλησίας διακόσμησις καὶ εὐταξία, τῶν οὐρανίων εἰσὶν ἀπομιμήματα καὶ τυπώματα· καὶ ἡ κατὰ Μωσέα δὲ σκηπὴ τὸν νομοθέτην, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, τῶν οὐρανίων καὶ τῆς ἄλλης κτίσεως ἀπηχῆματά τινα καὶ ὁμοιώματα ἔφερε, καθάπερ αὐτῷ διατέτακται.

(70) Videsis Cantacuzeni quoque opinionem apud nos, p. 100 adn. 31.

ξ. Ἡδὴ δὲ καὶ αἱ ἱερὰ βιβλὸι αὐταί, εἰκόνες εἰσι τῶν λόγων τῶν συγγεγραφότων· δι' αὐτῶν γὰρ καὶ μὴ παρόντες αἰ φθέγγονται, καὶ κατὰ τοσοῦτον αὐτοῖς ὡκαίωται, ὡς καὶ τῶν γεγραφότων αὐτῶν φέρειν ἐπ' εὐθείας τὰ ὀνόματα· οὕτω γὰρ τὴν ἱερὰν τοῦ Ἀποστόλου βιβλὸν, Ἀπόστολον ὀνομάζομεν· καὶ τὴν τοῦ Προφήτου, προφήτην ὡσαύτως καλοῦμεν· καὶ τὴν τοῦ εὐαγγελιστοῦ ὁμολῶς. Καὶ τοὺς ἱεροὺς οἴκους, οὐκ ἐν σχέσει πάντοτε λέγομεν ὡς τοῦδε, ἀλλὰ τὸ πλεῖον ἀσχετῶς τόνδε φράζομεν ὁμωνύμως τῷ ἐπιτεκνημένῳ, διὰ τὴν τῆς προσηγορίας κοινωνίαν τε καὶ οἰκειότητα· οὕτω δὲ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς κρατούντων εἰκόνες, τοῖς ὑπηκόοις τίμια παρὰ τοσοῦτον, ὅτι καὶ παρὰ Χριστοῦ τιμῆς ἡ Καίσαρος ἡξίωται εἰκῶν· καὶ οὐδὲν ἀνέυροι τις ὁ πρὸς τι προηγούμενον φέρεται, ὃ μὴ δι' αὐτὸ ἐκεῖνο τὴν ἐκεῖνου τιμὴν προσάγεται, οἷα δὲ τὴν ἐκεῖνου ἐμφανίζον διαγνώσιν. Εἰ τοίνυν πάντα ταῦτα δι' ἐκεῖνα τίμα, τίνος ἔνεκεν ἐκ πάντων τὰ κρείττονος πάντων μετεσχηκότα δόξης, παρὰ τῶν Χριστομάχων ἡτλιμῶται καὶ καθυβρίζονται; Καὶ ὁ μὲν Υἱὸς ὡς εἰκὼν τοῦ Πατρὸς δοξάζεται· εἰκόνες γὰρ ἀμφοτέρω, καὶ εἰς ὁ ἐπ' αὐταῖς λόγος, καὶ τῇ οὐσίᾳ τὸ διάφορον ἔχουσιν· ὃ δὲ μάλιστα αὐτῶν τὸ μανικὸν στηλιτεύει καὶ ἀναίσχυντον, τοῦτο τοῖς λεγομένοις προστεθῆσεται· ἴσμεν γὰρ ἅπαντες ὅτι καὶ φαῦλοι ἄνδρες, τὰ τῶν φαύλων καὶ ἀνοσίων τετιμηκότες, καὶ εἰκόνες αὐτοῖς εἰς μνήμην ἀνέθεσαν· οἷα δὲ καὶ τοῦ τρόπου αὐτῶν ζηλωταὶ γενόμενοι, καὶ τῶν πράξεων ἐρασταί, καὶ ὡς οἰκείων καὶ ὁμοτρόπων περιέποντες διετέλεσαν, εἴτε ἀγνοοῖ τοῦ κρείττονος, εἴτε ἀλρέσει τοῦ χειρόνος. Ἀλλὰ παρ' Ἑλλήσι, φασι καὶ Ἑλλήνων, καὶ τοῦτο τῆς ἐκείνων ἐμβροντησίας καὶ παρανοίας ἄξιον· ἄρα γὰρ οὐκ ἔδει καὶ Χριστιανοὺς τὰ Χριστοῦ σεβάσματος παντὸς ἀξιοῦν, καὶ τὰ τῶν ἁγίων ἀποσεμνύνειν τε καὶ ἀσπάζεσθαι; ὥσπερ γὰρ αἱ τῶν ἐναγῶν μῆμαι βδελυκταὶ εἰσι καὶ ἀκάθαρτοι, οὕτω καὶ αἱ τῶν ἁγίων ἀσπασταὶ καὶ ἐράσμοι.

et amplecti? Sicut enim impiorum monumenta abominanda sunt et polluta, ita sanctorum amplectenda atque amabilia.

ξα'. Τίς γὰρ οὐ συμφήσειε τῶν νοῦν ἐχόντων, ὅτι εἰ τῶν φαύλων ἀρχετύπων φαῦλα τὰ εἰκονίσματα, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ τῶν ἱερῶν καὶ ἁγίων ἀρχετύπων ἱερά τε καὶ ἅγια τὰ ἀπεικάσματα; εἰς γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ὁ λόγος, καθὼς εἰκόνες· εἰ καὶ ἄλλως τὰ ἀπ' αὐτῶν νοούμενα καὶ δηλούμενα, πολλὴν ἐμφαίνει καὶ ἀσυγκρίτως τὴν διαφορὰν· ἀλλὰ ὁθλον ὡς τὰ τοῦ Χριστοῦ τέλειον ἡθετηκότες, καὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν τὸν βίον καὶ τὰς ἀρετὰς, τὰ τε ἀνδραγαθήματα βδελυγτόμενοι, καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ μνήμῃ αὐτῶν δυσχεραίνουσι τε καὶ ἀχθονται· ἐπεὶ καὶ πᾶν ἀγαθὸν φευκτὸν ἡγοῦνται, καὶ πᾶν φαῦλον αἰρετὸν, καὶ βαρύτεροι αὐτοῖς εἰσιν οἱ ἅγιοι καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενοι. Ὡς τῆς ἀναληθσίας! ὡς τῆς ἀναισθησίας! πᾶν ἔθνος τὰ τῇ θρησκείᾳ προσήκοντα προσηκόντως τιμᾷ καὶ περιέπει, νόμους τε καὶ ἔθνη καὶ τὰς ἀνωθεν αὐτοῖς παραδεδομένας ἐν τῷ βίῳ μυσταῖς, ἀπατραπώτους διατηρεῖ· μόνον δὲ πάντων Χριστιανοί, τῆς δι' ἡς σσώσμεθα τοῦ λόγου συγκαταβάσεως, τὰ οὐμολοῦν τε καὶ ὑπομνήματα ἀνοήτῃ-

60. Quin adeo sacri ipsi libri, hominum qui eos scripserunt imagines sunt. Per hos quippe, illorum auctores quanquam absentes perpetuo loquuntur; tantaque necessitudine eos attingunt, ut scribentium ipsorum diserte nomen gerant. Sic enim sacrum Apostoli librum, Apostolum appellamus; et Prophetæ librum, similiter Prophetam vocamus, parique modo Evangelistæ librum. Sacra quoque templa haud omnino cum relatione ad aliquem dicimus, sed plerumque absolute hujus titulum dicimus homonymum ei cui templum est dedicatum, propter appellationis communionem et necessitudinem. Sic etiam terrenorum principum imagines, tantopere sunt subditis honorandæ, quia et Christus Cæsaris imaginem honore dignatus est. Denique nullam quisquam rem comperiet, quæ ad aliquid ut ad principale refertur, quæ ob id ipsum non promereatur honorem, quia illius principalis ideam objicit. Si ergo hæc omnino dictam ob causam sunt honorabilia, cur ista quæ præter cætera gloriosa sunt, a Christi hostibus ignominia injuriaque afficiuntur? Et Filius quidem ut Patris imago honoratur. Atqui imagines utraque sunt, idemque de utrisque fit sermo, quanquam substantia differunt. Age verò quod præcipue vesaniam istorum impudentiamque objurgat, addendum prædictis superest. Satis omnes novinus, pravos etiam homines pravorum et impurorum hominum res honore prosequi solitos, et imagines illorum memoriæ dedicare; quia nempe mores illorum æmulantur, et gesta adamant, eisque ceu sibi familiaribus vitæque consentaneis student, sive melioris rei ignorantia, sive pejoris electione. Sed hæc, inquit, ethnica sunt et apud ethnicos sunt, eaque illorum stoliditate et insania digna sunt. Atqui ego aio, nonne oporteret etiam Christianos, quæcunque ad Christum attinent omni cultu dignari, itemque res sanctorum magnificare

61. Quis enim sobrius non concedet, quod si malæ frugis archetyporum malæ sunt imagines, necessario sacrosanctorum quoque archetyporum sacrosanctæ imagines sunt? Idem enim de utriusque sermo valet, quatenus imagines sunt; etiamsi quæ iis intelliguntur ac denotantur, multam immanemque differentiam habent. Sed notissimum est, hos qui Christo penitus vale dixerunt, beatorum quoque illorum virorum vitam virtutesque et fortia facinora detestari, ac vel sola ipsorum memoria exasperari et angere. Nam quidquid bonæ frugis est, vitandum censent, malum **130** contra eligendum, molestissimique ipsis sancti sunt etiam in imagine spectati. O stoliditatem! o stuporem! Unusquisque populus res sacro cultui congruas congruenter honorat et colit, leges, ritus, traditas ipsis antiquitus vitæ agendæ doctrinas inviolatas custodiunt. Soli omnium Christiani divinæ, qua salvi sumus, indulgentiæ symbola et monumenta stulte despiciunt; quos oporteret vehementius hæc colere, quam sua cæte-

ros; quia et veræ utilitatis notitiam nos præ cæteris omnibus pleniorē hausimus; quippe qui et esse Deum, et omnium rerum causam esse continentem et conservatricem credimus. Hoc, inquam, nisi facimus, nonne summum impietatis atque atheismi culmen tenemus!

62. Dignum iudico, idoneo nunc tempore, dicere etiam quodnam hi hominum genus sint, et cuiusnam vitæ ac morum; ac veluti catalogo exponere studia eorum et occupationes; quorum ex vita et reliquis institutis, dogmata quoque inclarescent; namque ex fructu arbor cognoscitur. Ergo, ut cernimus, plerique horum nulla scientia aut institutione imbuti sunt, atque ipsa elementorum nomina ignorant, imo etiam earum rerum studiosos subsannant atque objurgant, nam *disciplinam atque sapientiam impii despiciunt*, uti scriptum est ⁷¹. Rudes ergo cum sint et ignari, intemperanter incontinentesque in omni vita degunt: nullumque nequitiae genus recusant, suimet amatores, pecuniæ cupidi, vani, superbi, blasphemii (71), contumaces, ingrati, profani, sine affectione ac fœdere, calumniatores, incontinentes, sævi, omnis bonæ rei osores, protervi, arrogantes, voluptatis potius quam Dei amatores. Sed parva sunt hæc, etiamsi maxime reprehensibilia, apud eum qui huiusmodi catalogum scribendum suscipit. Addam etiam, hos esse conviciatores, immisericordes, juratores passim, perjuros, sacrilegos, pompaticos, vanæ gloriæ cupidos, terrenis rebus addictos, anima ac mente effeminatos, ebriosos, stupidos, stolidos, vesanos, carnales omnino et ad infima quæque pronos: mundo et mundanis rebus devinctos, ventri tantum inservientes, et omnium ad ventrem pertinentium studiosos, utpote pecudales et irrationalium bestiarum vitam æmulantes. Sunt præterea turpes in occursibus, in sermone autem et conversatione turpiores: verbis pugnaces, iracundi, contentiosi, jurgiis gaudentes, et aliena jura invadentes. Idem tribunalia terunt, controversiarum litiumque studiosi; libellorum auctores iniquorum, quibus adversus proximum ab improbis struuntur calumniæ; metunt ubi non severunt, congregant ubi non sparserunt, quodlibet evangelicum mandatum abolent, omnem canonicam civilemque constitutionem negligunt, omnes spiritualis vitæ genus abnuunt ac vituperant, omne ecclesiasticum magisterium reprehendunt, cunctas apostolorum Patrumque voces atque admonitiones despuunt; sacrosque Libros nostros ceu magnopere

Α νοντες διαπτύουσιν· οὓς ἔδει πλέον ταῦτα γεραίρειν, ἢ τὰ ἑαυτῶν ἑτέρους· ἐπεὶ καὶ τὴν γνώσιν τῶν συμφερόντων, τῶν ἄλλων ἀπάντων πλέον εἰλήφαμεν, ὥσπερ ἡμῖν καὶ ὅτι ἔστι Θεός, καὶ πάντων αἰτία συνεκτική τε καὶ φρουρητική· πεπίστευται· ταῦτα ποίας παρανομίας καὶ ἀθείας ὑπερβολὴν οὐχ ὑπεραίρει!

ξβ'. Ἄξιον δὲ οἶμαι ἐνστάτος καιροῦ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, τίνες τε οὗτοι εἰσι, καὶ τῆς ποίας ἀγωγῆς καὶ βιώσεως, καὶ ὡς ἐν καταλόγῳ τινὶ τὰ τοῦτων ἀνακηρύξαι φρονήματά τε καὶ ἐπιηδεύματα· ὧν ἐκ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἄλλης ἀνατροφῆς, καὶ τὰ τοῦ δόγματος ἐμφανῆ καταστήσεται· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γνωσθήσεται. Ὡς δὲ ὁρῶμεν γὰρ οἱ πλείους αὐτῶν γνώσεως ἢ παιδεύσεως τῆς ὁπωσοῦν ἥκιστα μεταποιούμενοι, καὶ τῶν στοιχείων αὐτῶν τὰς ὀνομασίας ἠγνοηκότες, ἤδη καὶ τοὺς ἀντεχομένους μυκτηρίζουσι καὶ κακίζουσι· *Παιδείαν γὰρ καὶ σοφίαν ἀσεβεῖς ἐξουθενήσουσι, γέγραπται*· ἀμαθεῖς δὲ ὄντες καὶ ἀπαιδευτοὶ, ἀκολασίαι καὶ ἀσωτίᾳ παρὰ πάντα τὸν βίον συζῶσι· καὶ οὐκ ἔστιν ὃ μὴ τῶν φαύλων αὐτοῖς αἰρετόν ἐστι, φίλαυτοὶ, φιλάργυροὶ, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλθονοὶ μᾶλλον ἢ φιλόθεοι· ἀλλὰ μικρὰ ταῦτα, καίτοι μέγιστα εἰς κατηγορίαν, παρὰ τῷ γεγραφότει τούτων τὸν κατάλογον· προσθεῖναι δ' ἂν ὅτι καὶ λοιδοροὶ καὶ ἀνελεήμονες, πολύτροχοι, ἐπιτροχοὶ, ἱερόσυλοι, φιλόκοσμοι, φιλόδοξοι, πρὸς συλοὶ, ἐμπαθεῖς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάνοιαν, τάροινοι, παραπλήγες, παράφρονες, ἀνόητοι, σωματικοὶ τὸ πᾶν καὶ κάτω νεύοντες· κόσμῳ τε καὶ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ ἡττώμενοι, καὶ τῇ γαστρὶ μόνῃ δουλοῦμενοι, καὶ ὅσα περὶ τὴν γαστέρα σπουδάζοντες, ὅλα κτηνώδεις καὶ τὸν τῶν ἀλόγων ζῶων βίον ζηλώτάντες. Αἰσχροὶ περὶ τὴν ἐντευξιν, καὶ τὴν ἐμίλιαν καὶ συνουσίαν αἰσχροτέροι· καὶ τὸν λόγον μάχιμοι, ὀργίλοι, φιλονεικοὶ, μάχαις χαίροντες, καὶ δίκαις ἀλλοτριαῖς ἐπεμβαινόντες· τὰ δικαστήρια περιπολοῦντες, φιλέριδες, φιλόδοχοι· γραμματεῖς φαύλοις, ἐν οἷς τῶν πλησίον αἱ διαβολαὶ παρὰ τῶν φαύλων συντίθενται, χαίροντες· θερίζοντες οὐ μὴ ἐσπειραν, καὶ συνάγοντες· οὐ μὴ ἐσκόρπισαν, πᾶσαν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν ἀθετοῦντες, πάσης κανονικῆς καὶ ἐννόμου θεσμοθεσίας ὑπερβῶντες, πᾶσαν πνευματικὴν πολιτείαν διαχρουόμενοι καὶ κατονειδίζοντες, πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν διατύροντες, πᾶσαν ἀποστολικὴν καὶ Πατρικὴν φωνὴν καὶ νοθεσίαν διαπτύοντες· τὰς τε ἱερὰς ἡμῶν βίβλους, ὡς

⁷¹ Prov. 1, 22

(71) Cantacuzenus in Cantic., ut unam vel alteram adhuc ex eo auctoritatem proferam: Πᾶσα βλασφημία τὴν φιλοδοξίαν ἀρχὴν ἔσχηκεν· ὅπου γε καὶ ὁ πρῶτος· γενόμενος παρὰ Θεοῦ ἄνθρωπος, ἴσως ἀκούσαι καταδεξάμενος γενέσθαι Θεῷ, καὶ ταύτῃ τῇ συγκαταθείσει πρὸς τὸν Ὑψιστον βεβλασφημηκῶς, αὐτὴν τὴν φιλοδοξίαν, τὴ γενέσθαι ἴσος Θεῷ, ἀρχὴν ἔσχε τῆς παραβάσεως· Omnis blasphemia a superbia

initium sumpsit. Namque et primus homo a Deo creatus, cum audisset posse se parem Deo fieri, et hac persuasionē permolus adversus Allisimum blasphemiam reum se fecisset, superbiam, id est Deo se exæquantem ambitionem, transgressionis suæ originem habuit. Harseon certe omnium matrem esse superbiam, dicit apud nos Cyrillus, De Trinitate, cap. 1, cum Augustino in Adn.

μέγα τι βλάβος ἀποπεμπόμενοι, καὶ τοὺς ἐντυγχά-
νοντας καὶ ἀσκουμένους ἐν αὐταῖς, ὡς ἄγος τι ἐκτρε-
πόμενοι· πᾶσαν εὐλάβειαν καὶ εὐσέβειαν καταχλευά-
ζοντες, τὸ σχῆμα τὸ ἀποστολικὸν βδελυσσόμενοι, καὶ
τὴν ἱερωσύνην καταχλευάζοντες· πᾶν σπουδαῖον
καὶ ἀγαθὸν διωθόμενοι, καὶ πᾶν φευκτὸν καὶ μοχθη-
ρὸν ἀσπαζόμενοι· οὐκ ἀναγνώσει προσέχουσιν, οὐ
θεῶν Γραφῶν ἀκροαταὶ γίνονται· πῶς γάρ; οἱ γε
πάντα ταῦτα καταμυσσόμενοι, καὶ πάντων τῶν
λυσιτελούντων ἀμύητοι, πάσης πανουργίας ἐφευρε-
ται, οὐκ εἰς ναοὺς Θεοῦ σχολάζουσιν, οὐ πίστιν
τιμῶσιν, οὐκ ἀγάπην περιπτύσσονται, οὐκ ἐλπίδα
κέκτηνται, οὐ προσευχῇ καὶ νηστείᾳ προσκαρτε-
ροῦσιν, οὐ παρθενίαν σεμνύνουσιν, οὐ σωφροσύνην
ἀγαπῶσι· πάντα τὸν βίον αἰσχροῦς καταστρέφουσι,
πάσης κακίας ἐργάται καὶ πάσης ἀρετῆς ὑπερόπται·
ἅπαν γὰρ καλὸν καὶ θεῖον καὶ ἀρετῆς εὐ ἦκον, σκηνὴ
καὶ παιδιὰ παρ' αὐτοῖς λελογίσται, συγγητοὶ καὶ ἐχθί-
στοι παρὰ Θεῷ τε καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις τοῖς
εὐσεβεστέροις καὶ ὁρθῶς βιῶν ἡρημένοις τυγχάνον-
τες· τούτων καὶ ὁ βίος αἰσχροῦς, καὶ ὁ λόγος σαθρὸς
καὶ κατὰπτυστος, καὶ πάσης ἀνοίας ἐπίμεστος.

Τί τᾶλλα λέγειν; Πάντα οἷς ὁ μισόκαλος ἐχθρὸς
χαίρει, διαπραττόμενοι βιοτεύουσιν, οὐδεὶς αὐτοῖς
περὶ θανάτου λόγος οὐδέποτε, οὐδεὶς περὶ ἀναστά-
σεως ἡ κρίσεως, κριτοῦ τε προσδοκώμενου μετὰ δόξης
τῆς πατρικῆς· τῆς ἀρρήτου τε καὶ φρικτῶδους καὶ πάντα
λόγον ὑπεραιρούσης, καὶ παντὸς δέους γεμούσης καὶ
καταπλήξεως, ἐνθα καὶ ἄγγελοι μετὰ φόβου πολλοῦ
παρίστανται καὶ ἐκπλήττουν· σάλπιγγος ἡχοῦσης·
μέγα, καὶ τῶν πεπραγμένων ἡ ἀντίδοσις πρὸς τανεύ-
ται, καὶ ἕκαστος ἡμῶν τῷ πλάσῃ παρίσταται, καθὰ
ἐπραξε διὰ τοῦ σώματος· εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον
ἀπληρόμενος· οὐκ ἁμαρτημάτων εἰς συναίσθησιν
ἐρχονται, οὐ παρὰ Θεοῦ συγγνώμην αἰτοῦσιν, οὐ
παραινέσιν σωτηρίας ψυχικῆς ἐνεχεν δέχονται. Τί
γὰρ ἔχει κακὸν ἡ ψυχὴ μου, τῷ τὰ συμφέροντα
παραινέοντι; ἀποκρίνονται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ βασιλείας
οὐρανῶν ἐλπὶς, οὐδὲ λόγου πνευματικοῦ ἀνέχονται
πῶποτε· ὄντως ἐν τούτοις ἐστὶ κεκαλυμμένον τὸ
Εὐαγγέλιον· Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου
ἐτύρλωσε τὰ νοήματα εἰς τὸ μὴ ἐκρυφῆσαι αὐτοῖς
τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου. Αὐτῶν δὲ τούτων

A quid noxium abjiciunt, et eos qui hos legunt usuque
terunt, ceu piaculum aliquod aversantur : pietatem
omnem **131** et orthodoxiam irrident, apostolicum
vestimentum (72) vilipendunt, et sacerdotium sub-
sannant : omne denique frugi bonumque renunt,
omne vitandum atque improbum amplectuntur :
lectioni non vacant, divinas Scripturas non auscul-
tant ; qui enim id facerent ? cum hæc omnia odio
habeant, et omnis rei utilis sint ignari, malitiæ
omnis adinventores : templa Dei non frequentant,
fidem non honorant, charitatem non sectantur,
spem non habent, neque orationi neque jejunio
dant operam, virginitatem non reverentur (73),
modestiam non diligunt : vitam universam turpiter
decurrunt, nequitia omnis operatores, virtutis cu-
juslibet contemptores. Nam præclarum quodlibet
et egregium et cum virtute actum, scenam ipsi ac
ludibrium reputant ; Deo maxime odibiles et infensi
nec non angelis et hominum pietioribus et qui
recte vivere instituerunt. Horum et vita turpis est,
et sermo marcidus atque aspernabilis omnique
vesania plenus.

Quid plura ? Quidquid hosti nostro virtutis osori
placet, hi per omnem vitam faciliunt : nulla ipsis
moris in sermone commemoratio, nulla de resur-
rectione ac judicio mentio, atque expectatio cum
paterna gloria iudice, inenarrabili profecto re ac
tremenda, et nullis verbis exprimenda, plena pavo-
ris et consternationis, cui ipsi angeli multo cum
metu astabunt atque terrore, tuba graviter reso-
nante, cum actæ vitæ remunerationi flet, cum unus-
quisque Creatori apparebit, prout in corpore egerit
sive bonum sive malum recepturus. Isti, inquam,
peccatorum suorum compunctione non tanguntur,
veniam a Deo non petunt, nullam de salute animæ
admonitionem admittunt. Quid enim mali habet
anima mea, meliora suggerenti ? respondent. Pro-
pterea neque regnum cælorum sperant, nec spirita-
lem aliquem sermonem boni unquam consulunt.
Vere his absconditum est Evangelium, *In quibus
Deus hujus sæculi excæcavit mentes, ne ipsis fulgeat
illuminatio Evangelii* ⁷⁴. Jam vero inter hos ipsos
qui sunt magis plebei ac pedestres, et rei familia-

⁷⁴ 1^a Cor. iv, 4.

(72) Christus Dominus (Marc. vi, 9) præcepit apostolis ut essent calceati sandaliis, et ne induerentur duabus tunicis.

(73) Cantacuzenus ad Sap. iv, 1, Gr. ita virginitatem dilaudat : Τὸ μέγα χρῆμα τῆς παρθενίας διὰ τούτων ἐξυμνεῖ, καὶ φησι· Κρείσων ἀτεχνία μετ' ἀρετῆς· οὐδὲ γὰρ ἡ ἐκ στεριώσεως ἀτεχνία μακαριστὴ, ἀλλ' ἡ μετ' ἀρετῆς καὶ λογισμοῦ σώφρονος τῶν παθῶν ἐπικράτεια καὶ παντελὴς ἀμεθεξία· ἀθανασία γάρ ἐστιν ἐν μνήμῃ αὐτῆς· τινὲς μὲν τὰς διαδοχὰς τῶν τέκνων, ἀθανασίαν τοῦ γένους κεκλήκασι· ὁ δὲ γε σοφὸς οὗτος αὐτὴν ταύτην ἀθανασίαν ἡγεῖται μάλιστα τὴν δι' ἀτεχνίας καὶ παρθενίας πολιτείαν θαυμαστῶς ἄγαν κατορθώθεισαν ἀνθρώποις· Virginitatem, magnæ instar rei, his verbis extollit : « Melius est cavere liberis cum virtute. » Nam

ris egeni, adeo ut ne unius quidem diei proprium victum habeant, ex triviis atque gurgustiiis collecti, ne ea quidem quæ ante pedes jacent intelligere queunt: cumque sint ebriosi ac potatores, vestigant semper atque odorantur ubinam fiant compositiones et comessiones ad quas promptissime convolant; ut ex convivis symbolas capientes, egestatem suam et angustias solentur. Ex his contingit circumforaneorum illud et vitandorum hominum conuari conventiculum; ubi seditionibus novisque rebus ciendis gaudent. Atque horum plurimi militia reduces sunt, in qua de pessimis criminibus **132** et detestandis convicti fuerunt; vel quia jam ætate exoleta militare nequeunt, albo exercitus sunt expuncti, et ab armis cessare jussi.

63. Quia vero et lingua et opere sunt corrupti, præsentibus tantum inhiant, carni dediti, ventrisque mancipia, Deusque illis venter est, atque hæc mundana, et quæcunque per ingluviem in ventrem transeunt, summam esse felicitatem definiunt; nullaque in re meliorem spem deligunt, nihil celsius aut utilius spectantes. Divino autem judicio in egestate versantur, multisque angustiiis premuntur, præsertim postquam regia stipendia eos destituerunt, ex quibus victum in armis percipiebant. Pro mensura itaque et pondere necessariorum rerum et victualium, pretium veluti rependentes, religionem suam ventris famulatu addicunt hi amentes, copia potius dapum, quam rectitudine dogmatum, eam lance librantes; amici quidem quandiu rebus voluptati idoneis abundant, contemptores vero et fidei nostræ accusatores, si quid prædictorum emolumentorum desit. Pari enim voluntate moribusque sunt isti et quotquot in eadem infidelitate sunt, atque illi olim ex Ægyptiaca servitute liberati, similemque illis et germanam linguam sensumque habent: manifesteque illorum cultus indicia præ se ferentes, ei forte in similes incidant calamitates, moleste ferunt et excalescunt. Atque ut illi adversus legislatores ducesque suos seditiosi siebant, suam circa carnes et ollas sessionem, panisque abundantiam, commemorantes; sic et hi impudenter veritatis præconibus Dominicæque doctrinæ ministris maledicentes, scelestissime blaterant, propemodum eadem dicentes, quæ illi divorum prophetarum uni adversantes: *Sermonem quem nobis loquimini in nomine Domini, non audiemus; nam faciendo faciemus quicquid ore pronuntiaverimus, sacrificando reginæ cæli, et libationes libando, sicuti et nos fecimus, nec non patres nostri, et reges nostri, et principes nostri in civitatibus Judæ et extra Jerusalem. Et repleti panibus sumus, et bene nobis fuit, et mala non sumus experti. At postquam sacrificare desivimus reginæ cæli, imminuti sumus omnes, et gladio fameque defecimus. Præterea huc in regione diutius non manebimus, ad Domini vocem audiendam, sed in Ægyptum commigrabimus, neque*

οἱ ἀγροικότεροι καὶ χαμαίζηλοι καὶ τῶν ἀναγκαίων ἄποροι, καὶ οὐδ' ἂν ἡμέρας μίᾳς τροφῆς ἰδίας ἐπιτιγίσεσθαι εὐπορῶσιαν, ἐκ τῶν τριόδων καὶ τῶν βαρὰ-θρων συναγγηγερμένοι, οὐδὲ τὰ ἐν ποσὶ τί ποτὲ ἐστὶ συνιέναι ἰσχύοντες, καὶ τῷ πάροινοι εἶναι καὶ φιλοπότα, περιεργάζονται καὶ περισκοποῦσι συχνῶς ἐνθα τε πότοι καὶ συσσίτια γίνονται, καὶ ὡς ὑπόπτεροι περιθέουσιν· ὡς ἂν ἐκ τῶν παρατυγχανόντων ἐρανισάμενοι, τὰ τῆς ἐνδείας καὶ ἀπορίας παραμυθῇσιντο· ἐξ ὧν συμβαίνει τὸν ἀγυρτώδη καὶ ἀπευκτὸν ἐκείνον συνίστασθαι ὄμιλον· στάσεσι τε γὰρ καὶ καινοτομίαις ἀεὶ χαίρουσιν· ὧν οἱ πλείστοι τῶν ἀπὸ στρατείας τυγχάνουσιν, ἐπ' αἰτίαις φαυλοτάταις καὶ ἀπηγορευμέναις πεφωραμένοι· ἢ ὡς ἐξωροι καὶ ὑπέρακμοι ὀπλιτεύειν οὐ σθένοντες, τῶν καταλόγων ἐξώσθησαν τῶν στρατιωτικῶν, τῶν ὀπλῶν ἀποπεπαυμένοι.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ λόγῳ καὶ πράξει κατεφθαρμένοι ὑπάρχουσι, τοῖς παρούσι μόνον κεχῆνασι, τῇ σαρκὶ προσθήμενοι, καὶ τῇ γαστρὶ ἐξανδραποδίζόμενοι, καὶ θεὸς αὐτοῖς ἡ κοιλία, καὶ ταῦτα δὴ τὰ περικόσμηα καὶ ὅσα πρὸς λαίμην καὶ γαστέρα χωρεῖ, εὐδαιμονίαν εἶναι τὴν ἀνωτάτω μετροῦσιν· ἐπ' οὐδενὶ δὲ κρείττονι τὰς ἐλπίδας ἀπερίδουσι, πρὸς οὐδὲν τῶν ὑψηλοτέρων ἢ λυσιτελεστέρων βλέποντες· πένονται δὲ θείαις κρίμασι, καὶ ἀπορίᾳ πολλῇ πιέζονται, μάλιστα τῶν βασιλικῶν σιτηρεσίων αὐτοῖς ἐπιλελοιπότην, ἀφ' ὧν τὰ πρὸς τὸ ζῆν μετὰ τῶν ὀπλῶν αὐτοῖς περιεγίνετο· μέτροις γοῦν καὶ σταθμοῖς τῶν ἀναγκαίων καὶ ἐδώδιδμων τὰ ὄνια ἀπαριθμοῦμενοι, τὴν αὐτῶν πίστιν ἐπὶ τῇ τῆς γαστροῦ θεραπείᾳ ἐπικρίνουσιν οἱ ἀφρονες· ἀδρότῃ βρώματων ἢ ὀρθότῃ δογμαίων ταύτην ταλαντεύοντες· στέργοντες μὲν ὅπου τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν καθ' ἡδονὴν εἰς διακορφαίς, σχετιάζοντες δὲ καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς εὐσείδειαν κατατιτῶμενοι, ἡνίκα ἂν τι τούτων ἀπολιμπάνοιτο· ὁμογνώμονες γὰρ καὶ ὁμότροποι, αὐτοὶ τε καὶ οἱ τῇ ἰσῇ ἀπιστίᾳ κεκρατημένοι, τοῖς ποτε τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀποπτάει δουλείας γνωρίζονται, ἐφάμιλλόν τε αὐτοῖς καὶ Ἰσορῶα τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ φρόνημα κεκτημένοι· καὶ σαφῶς τῆς ἐκείνων θρησκείας τὰ τεκμήρια φέροντες, ἐφ' ὁμοίοις, εἴ που συμβαίη, τοῖς ἀτυχήμασι χαλεπαίνουσι τε καὶ ἐπαλγύνονται· καὶ ὥσπερ ἐκείνοι τῶν νομοθετῶν καὶ ἀρχόντων κατεξάνισταντο, τὴν ἐπὶ τῶν κρεῶν καὶ λεβήτων καθέδραν, καὶ τῶν ἄρτων τὴν ἀφθονίαν ἀνακαλοῦμενοι· οὕτω καὶ οὗτοι ἀπαναίσχυντοῦντες, καὶ τῶν κηρύκων τῆς ἀληθείας καὶ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου διακονοῦμένων καταδοῶντες, ἀνοσιώτατα παραφθέγγονται, μονονοῦχι τὰ αὐτὰ λέγοντες ὥστε ἐκείνοι, τῶν θείων προφητῶν τινι ἀντικαθιστάμενοι· Ὁ λόγος δὲν ἐλαλήσατε πρὸς ἡμᾶς τῷ ὀνόματι Κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθα ὑμῶν· ὅτι ποιοῦντες ποιήσομεν πάντα τὸν λόγον, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν, θυμῶν τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς, καθὰ ἐποίησαμεν ἡμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ βασιλεῖς ὑμῶν, καὶ οἱ ἀρχοντες ὑμῶν ἐν πόλεσιν Ἰούδα καὶ ἐξώθεν

Ἱερουσαλήμ· καὶ ἐπ.ῆσθημεν ἄρτων, καὶ ἐγε- A *bellum patiemur, tubasque sonitum non audiemus,*
νόμηθα χρηστοί, καὶ κακὰ οὐκ εἶδομεν· καὶ ὡς *nec panis penuriam sentiemus, et illic habitabi-*
διαλίπομεν θυμῶντες τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρα- *mus* 74.
νοῦ, ἡλαττώθημεν πάντες, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ἐν λιμῇ ἐξελίπομεν· ἐτι πρὸς τοῦτοις οὐ μὴ καθ-
ίσωμεν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ πρὸς τὸ μὴ ἀκοῦσαι φωνῆς Κυρίου, ὅτι εἰς γῆν Αἰγύπτου εἰσελευσά-
μεθα, καὶ οὐ μὴ ἴδωμεν πόλεμον, καὶ φωνῆς σάλπιγγος οὐ μὴ ἀκούσωμεν, καὶ ἐν ἄρτοις οὐ
μὴ πεινάσωμεν καὶ ἐκεῖ οἰκήσωμεν.

Ξδ. Τοιαῦτα δὴ καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια ἐκ
τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἀπερυγόμενοι,
καταφλουροῦσιν ἡμῶν τῆς ὁρθῆς καὶ ἀδιαβλήτου
δόξης· φιλοτιμούνται δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ Μαμωνᾶ θεο-
στουγεί πιστεῖ· εὐήμεριαν τὴν ἐκείνου ἀνοσιουργίαν
ἐπαυχοῦντες· ὥσπερ ἐν ταύτῃ ἐνευθνούμενοι, καὶ
ἀριθμῷ πλεονοῦν τὸν τε σίτον καὶ τὰλλα ὅποσα τῶν
ἐπιτηδεύων ἐξωνοῦμενοι· οὐκ ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ πάν-
των ἀγαθῶν παρεκτιφῶ καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ζωῆς B
προνοητῇ καὶ κηδεμονίᾳ τὴν χάριν ἀνατιθέντες. Τί
χρητὰ πολλὰ λέγειν; ἐπιλείπει γὰρ ἡμᾶς καὶ ὁ χρόνος
καὶ ὁ λόγος ταῦτα διεξιόντας· πόσαι γὰρ ἀνγλῶσαι
τὴν τούτων ἐξήρκεσαν ἐξαιπεῖν δυστροπίαν τε καὶ
κακοήθειαν; ἐξὸν ἐν ἀντὶ πάντων εἰπεῖν καὶ τὸ πᾶν
παραστήσαι, ὅτι· «Κακῶν διδασκάλων κακὰ τὰ
μαθήματα, μᾶλλον δὲ πονηρῶν σπερμάτων πονηρὰ
τὰ γεώργια»· ἀ γὰρ αὐτοὺς ὁ τοῦ Εὐαγγελίου
ἀντίθετος, καὶ τῆς εὐσεβείας ἐχθρὸς καὶ ἀποστάτης,
ὁ σπορεὺς τῶν ζιζανίων ἐμύησεν, ἐν τοῖς ἀπορή-
τοις ἐκείνου καὶ ἀνοσίῳ τελισκόμενος τελεστηρίοις,
ταῦτα καὶ φρονοῦσιν· ἐπὶ τοῦτοις οἱ δύστηνοι
στέργουσιν ἐναυξηθέντες καὶ τελεσφορηθέντες·
πικραὶ καὶ λοιμῶδεις ἀκάνθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ C
Θεοῦ παραπεφύκασι, τὸν καθαρὸν καὶ ἄδολον τῆς
εὐσεβείας καταλυμαίνοντες σπόρον· ἐφ' ᾧ γὰρ
αὐτοὺς συοφοβοῦς, μηλοδότας τε καὶ βοονόμους,
τῆς συοδοσίας καὶ τῶν βοοστασιῶν καὶ αἰπολιῶν,
καὶ τῆς ἄλλης συνήγειρεν ἀλογίας καὶ ἀνοσμίας·
ὥστε αὐτοὺς κτηνώδεις γε ὄντας καὶ ἀγροικίας
ικανῶς ἔχοντας, καὶ θείας ἡκιστα μετεσχηκτότας
γνώσεως, ὑπηρετήσιν αὐτοῦ τοῖς ἀθέοις καὶ πονη-
ροῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ θελήμασιν, ἐν τούτῳ αὐτῷ τῷ
χρήσιμον ἀπηνέγκαντο· ὅπλοις γὰρ αὐτοῖς καὶ ὀργά-
νοις ἐχρήσατο, οὐ βαρβάρους τροπώσασθαι, οὐκ ἔθνη
χειρώσασθαι, οὐ χώραν τὴν πολεμίαν ὑπόφορον ποιή-
σασθαι, οὐκ ἄλλο οὐδὲν κατὰ τῶν ἀντιπάλων κατωρ-
θωκέναι· ἀλλὰ πᾶν τὸ εὐσεβεῖς, καθ' ὧν αὐτοὺς ἐξ-
ώπλισε παραστήσασθαι· καὶ καθάπερ μηχανὰς ἐλεπό-
λεις ἐπαγόμενος τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν δι' αὐτῶν
ἐκπορθῆσαι, τὰ τε σύμβολα καὶ ὑπομνήματα τῆς
σωτηρίου αὐτοῦ οἰκονομίας, ἀθέως καὶ ἄγαν μανι-
κῶς καταστρέφασθαι· τούτων ἕνεκεν, Ἱεροσολί-
α ἐκείνη τετόλμηται καὶ τῶν θείων ναῶν βεβήλωσις·
οἰκητήρια γὰρ αὐτῶν τὰ μοναστήρια πεποίηκεν·
ἱκποστάσια δὲ καὶ κοπρῶνας τὰς ἐκκλησίας τοῦ
ἡμῶν αὐτῶν διήρκεσαν ἐπιχρονίσαντα· ἔστι δὲ ἀ καὶ χρυσοῦ ἀπέδοτο σμενελί, καὶ βοῶσι μέγα τὰ ἐπώνυ-
μα Φλώρου καὶ Καλλιστράτου μοναστήρια.

64. Hæc et his similia ex malo cordis thesauro
eructantes, rectum nostrum et irreprehensibile
dogma irrident, simulque Deo odibilis Mamona fide
gloriantur: felicitatem jactantes esse nequitiam
ejus, utpote ex hac bene nutriti, et abundantiore
copia tum triticum tum necessaria alia redimentes;
neque id acceptum bonorum omnium auctori Deo
referentes, neque vitæ nostræ provisorii et curatori
gratiam reddentes. Deficiet nos tempus atque ora-
tio si talia persequemur. Nam quæ linguæ possent
horum perversitatem malitiamque enarrare? Satis
est unum instar omnium ad universam rem decla-
randam dicere: «*Malorum doctorum malæ doctri-
næ; vel malorum seminum mala seges.*» Nam quæ
illos Evangelii adversarius, veræ religionis hostis
et apostata, zizaniorum sator, in arcanis suis sce-
lestisque initiationibus docuit, hæc mente retinent, in
his lætantur miseri se consecratos adolesuisse.
Acerbæ exitiosæque spinæ contra Ecclesiam Dei
succreverunt, purum sincerumque pietatis semen
suffocantes. Hanc enim ob causam eos diabolus ex-
citavit subulcos, opiliones, bubulcos, haræ, stabu-
lorum, caprilium, et cujuslibet hujus 133 gene-
ris colluviei atque immunditiæ, ut hi scilicet belluini
plurimumque ruditatis habentes, Deique notitia
maxime alieni, pravis ejus et irreligiosis studiis ac
voluntatibus subservirent, in hoc ei gratificantes.
Instar quippe armorum et instrumentorum his ho-
minibus abusus est, non ad barbaros fugandos,
gentes domandas, regionem hostilem sub tributum
redigendam, aliudve quidquam adversus hostes bene
gerendum, sed ad pietatem omnem, contra quam
illos armavit, expugnandam: ut, tanquam arietes
murales adnovens, Christi Ecclesiam per eos qua-
teret, et symbola ac monumenta salutaris Domini
incarnationis, imple et furiose admodum subverte-
ret. Propterea templorum spoliationem ac profa-
nationem Mamona ausus est, et habitacula dæ-
monum ex monasteriis effecit; stabula atque ster-
quilinia in ecclesiis Dei statuit; quorum facinorum
pars nostro adhuc tempore perdurat visibilis. Non-
nulla denique sacra loca etiam auro contra ven-
didit; idque magnopere clamant Flori et Callistrati
appellata monasteria (74).

Θεοῦ κατεστήσατο· ὧν τὰ περιττώματα, καὶ ἐφ'

Θεοῦ κατεστήσατο· ὧν τὰ περιττώματα, καὶ ἐφ'

74 Jerem. xlii, 16-19.

(74) Horum monasteriorum notitia est in *Constantinopoli Christiana*, lib. iv, ed. Paris. p. 133, et 156.

65. Quod vero magnopere Mamona tempora A
jactant, hoc etiam illorum stultitia et absurditate
dignum est. Plurima enim ab historicis oretenusve
narrantibus audire est; sunt et aliqui adhuc su-
perstitæ, ad hæc prædicanda servati; ex quibus
discere possumus qualia et quanta tunc ex ira
divina contigerint mala. Ex quo Mamona fidei
nostræ molestus esse cæpit, et bene compositum
Ecclesiarum statum oppugnare, tanquam divinitus
indictæ plagæ et castigationes, morbi gravissimi
et flagella; quorum multitudine, et calamitatum
magnitudine perterriti nonnulli tunc præsentæ,
opportune, ut par erat, historiæ tradere dignum cen-
suerunt genera quoque malorum quæ experti sunt
hujusmodi (75). Pestilentes mortes quæ homines
corripuerunt, nemo potest enumerare, quantumque
numerum depastæ sint; quibus se subtrahens is
qui causa illarum erat, procul regia urbe, casuum
internecivorum metu, plerumque degebat. Namque
apud Nicomediam ejusque suburbia diversabatur,
imo etiam longe ulterius. De multitudine autem in-
finita defunctorum, per litteras ii quibus urbis ne-
gotia commissa fuerant, illum edocebant, millibus
plurimis quotidie numeratis, ita ut sepulera cor-
poribus fierent angusta, et aquarum quoque re-
ceptacula his opplerentur, et quisquis alius cada-
veribus recipiendis locus erat idoneus; quorum
pars ne sepulcro quidem tradebantur, sed prout
se res dabat abjiciebantur, justisque funebribus
destituebantur. Non enim videre erat unum mor-
tuum in sandapila deductum, sed tres vel etiam
quinque, et quotquot a bajulis ferri poterant: quod-
que maxime insperatum erat et terrore plenum, ii
qui mortuorum sepulturam curabant, præcedebant
illos ad tumulum, repente vita erepti, et quasi
invicem moriendo prævenientes. Adde his terrores,
et horrenda prodigiosa phantasmata, humanis au-
ditibus mentibusque nova et incognita, quæ noctu
diuque visabantur atque audiebantur palam multis;
et phantasias atque sonores supra capita apparen-
tes et exitium interminantes; nomina etiam ali-
quando et nomen mox moriturorum audiebantur.
Et hæc quidem supra terram. Sed adhuc his pejora,
quæ antea sub terram quam circa terram fuere.
Non enim jam diutius peccatorum magnitudinem
tellus ferebat. Quantum fuit terræ motuum, tremi-
tum-134 et concussionum negotium, horrendum
prorsus et mentem orationemque humanam excede-
ns! Videbantur enim telluris quasi fundamenta,
eque cardinibus concussa everti et distrahi, nec
jam sedem suam nexumque tenere. Qua super re
verbis parcendum censeo; namque ipsorum sum-
ptuosorum ædificiorum, et villarum ornatissimarum,
tuba veluti, clamant ruinæ, quæ incolarum op-
pressorum factæ sunt sepultura: hæc enim sub-
versa terræ motu ædificia fecit eis sepulera ultio

(75) Reapse calamitates, nominatimque pestilen-
tias sub Copronymio sævientes, passim historici

ξέ'. Ὅτι δὲ μάτην ἐπὶ τοῖς χρόνοις ἐκείνου ἐγκαλ-
λωπίζονται, καὶ τοῦτο τῆς ἐκείνων ἀδελτείας καὶ
ἀλογίας ἄξιον· πλεῖστα γὰρ καὶ ἱστοροῦντων καὶ
λεγόντων ἔστιν ἀκούειν· εἰσὶ γὰρ καὶ νῦν ἐπὶ τῷ βίῳ
περιλειπόμενοι, καὶ οἷα κήρυκες τούτων διατηροῦ-
μενοι. Δι' ὧν μαθεῖν τοῖς βουλομένοις πάρεστιν, ὅσα
καὶ οἷα τὰ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς ἐτέλαθε τῇνικαὶτα
δεινά· ἐξ οὗ τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως καθυδρίζε-
σθαι ἤρκεται, καὶ τῶν Ἑκκλησιῶν ἐκπορθεῖσθαι ἡ
εὐστώχεια, οἷα θεήλατοι πληγαί, καὶ παιδεῖται, καὶ
πάθη βαρύντα καὶ μῆνιδες· ὧν τῷ πλήθει καὶ τῷ
μεγέθει τῶν συμφορῶν ὑπερεκπληττόμενοι, τῶν
τότε παρόντων τινές, εὐκαίρως καὶ εἰς δέον χρώμε-
νοι, ἱστορίᾳ παραδοῦναι ἄξιον φήθησαν, καὶ τὰ
εἶδη τῶν κακῶν εἰς πείραν ἀγόμενα τοιαῦτα· ὁ μὲν
λοιμικὸς θάνατος δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἐπεπορεύετο,
οὐδ' ἂν τις ἐξαρθμήσαιτο, εἰς ὅσον πλήθος αὐτῶν
ἐπενείματο, ἐξ οὗ δὴ καὶ διαδράς ὁ τῆς ὀργῆς
αἷτιος, τῆς βασιλείουσης πόρρωθεν ὡς τὰ πολλὰ δέει
τῶν συμβαινόντων ἠύλλετο· περὶ τε γὰρ τὴν Νικο-
μηδεῶν καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ προάστεια, τὰς διατριβὰς
ἐποιεῖτο, καὶ τούτων ἐπέκεινα πολλῶ· τὴν δὲ πλη-
θὺν τὴν ἀπείρωνα τῶν ἐξοδουμένων γράμμασι χρώ-
μενοι, οἱ τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἐπιτετραμμένοι πράγ-
ματα, αὐτὸν ἀνεδίδασκον, χιλιᾶδων ὡς πλεῖστων τὸ
ἐφ' ἡμέρᾳ ἀριθμουμένων, ὡς καὶ τοὺς τάφους στενο-
χωρεῖσθαι τοῖς σώμασι· καὶ τὰ τῶν ὑδάτων ἐκδοχεῖα
ὑπερπλήρη γίνεσθαι, καὶ εἰ τι ἄλλο χωρίον πρὸς νε-
κροῦ σώματος ὑποδοχὴν παρτύγχανεν· ὧν ἐνίους
μηδὲ τάφῳ παραδίδοσθαι, ἀλλ' ὡς ἂν τύχοι ἀπορ-
ριπτεῖσθαι, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοὺς ὅτιαν ἐπιλείπειν·
οὐ γὰρ ἦν νεκρὸν ἓνα ἰδεῖν ἐπὶ σκίμπος ἀγόμενον,
τρεις δὲ ἢ πέντε τυχόν, καὶ ὅσους ἂν οἱ ἀχθοφοροῦν-
τες ἐκκομίζειν ἠδύναντο· ὁ δὲ παραδοξίατον καὶ
πάσης γέμον ἐκπλήξεως, ἔσθ' ὅτε οἱ ἐπὶ τῇ ταφῇ τῶν
προτεθνηκότων σπουδάζοντες κατὰ τοὺς τάφους,
ἐκείνους προέφθανον· οὕτως ἀθρόον ἀναρπαζόμενοι,
καὶ ὥσπερ ἀλλήλοισι τῷ θανάτῳ προσεπεμβαίνοντες·
καὶ τὰ ἐν τούτοις δαίματα, ὡς ἐξαίσιά τε καὶ τερα-
τώδη φαντάσματα, καὶ ἀνθρωπείαις ἀκοαῖς καὶ
διανοαῖς ξένα καὶ ἀδιάγνωστα, ἃ καὶ νύκτωρ καὶ
μεθ' ἡμέραν ἐωρᾶτό τε καὶ ἠκούετο εἰς προὔπτον
τοῖς πολλοῖς· φαντασιῶν τε καὶ ἀκουσμάτων ὑπὲρ
κεφαλῆς ἐπιφαινομένων καὶ ἀπειλούντων τὸν θλε-
θρον, καὶ προσηγορίαι δὴ τινες, καὶ ἀριθμὸς τῶν
ὅσον οὐπω τεθνηξομένων ἐξηκούετο· καὶ τὰ μὲν
ὑπὲρ γῆν τοιαῦτα καὶ τούτων ἐπὶ χεῖρωνα, τὰ δὲ
πρὶν ὑπὸ γῆν ἢ περὶ γῆν· οὐ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀσεβη-
μάτων τὸ μέγεθος ἔφερον ὅποια τῶν μὲν σεισμῶν καὶ
βρασμῶν καὶ ἀνατιναγμῶν τὸ χρῆμα, ὡς ἐξαίσιον
καὶ νοῦν καὶ λόγον ὑπεραίρον ἀνθρώπειον· ὅτε φαί-
νετο γὰρ αὐτῆς κατακλονεῖσθαι τὰ θεμέλια, καὶ ἐκ
πυθμένου ἀνατετράφθαι ἀναδραστόμενα καὶ διιστά-
μενα, καὶ ὥσπερ ἀρνούμενα τὴν ἐαυτῶν ἔδραν τε
καὶ συνέχειαν· ᾧ οὐδὲ λόγων οἶμαι δεῆσειν· αὐτῶν
γὰρ τῶν πολυτελῶν οἰκημάτων, καὶ τῶν κτήσεων

Byzantini tum editi tum inediti narrant. Et quidem
noster ipse Nicephorus in Breviario historico

τῶν κεκαλλωπισμένων σαλπίζει μέγα τὰ πτώματα, αἱ δὲ τῶν ὑποδύντων καὶ πεπιεσμένων ἐγένετο πολυάνδρια· τάφους γὰρ αὐτῶν ἡ θεόκριτος δίκη ἐπικατασιεσθέντα τὰ δομήματα ἐσχέδιασε· καὶ τοῦτο πολλὰ ὑπερβαλόμενα χωρία, αἱ δὲ κατὰ τὸ βασιλεῖον αὐτοῦ

ἔσ· Οὐ μὴν οὐδὲ τὰ ἐξ ἀέρος δαίματα ἐπηρεμεῖν ἡ ἐφορμαζέειν ὑβρίζοντον τοῦ Κτίστου ἠνείχετο· ἐδόκει γὰρ τοῖς τὸ τηνικάδε ἀνθρώποις, τοὺς κατ' οὐρανὸν ἀστέρας ἐπὶ γῆς ἐρρίφθαι ἀπαντας ῥαγδαίως, οὕτω καὶ συνεχέστατα τοῦ ἀερίου πάθους, ἀνὰ τῆς οἰκουμένης οἶμαι τὰ πέρατα ἀθρόον ἐκκεχυμένον· ἑμοῦ γὰρ καὶ κατὰ ταυτὸν οἷ τε τὴν Ἑφῶν οἷ τε τὴν Ἑσπερίαν διειληφότες ἀπαντες λῆξιν, καὶ ταῦτα χειμῶνος ὥρα καὶ νυκτὸς ἐπιγενομένης ἐωράκεσαν· καὶ μὴ τις ἡμῖν ἐνταῦθα κατὰ τοὺς δεινοὺς τὰ μετέωρα, καπνώδεις τινὰς ἀναθυμιάσεις καὶ παχείας ἀντιπαρτιθεῖς προβαλέσθω, ὅφ' ὧν ὁ περίγειος ὑποπιμπλάμενος ἀήρ, εἴτα κατὰ τὴν οἰκίαν φορὰν ὑψόσει διαιρόμενος, καὶ εἰς τὸν αἰθέριον ὑπερεκχεόμενος χώρον, ὑπὸ τε τῆς ἐκκαύσεως μεταβάλλων, τοὺς λεγομένους ἀστέρας διάττοντας, τὰς τε φλόγας, καὶ τοὺς θαλοὺς καλουμένους συνίστησι, κομήτας τε αὐτὰς, καὶ πωγωνίας, καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑποφαίνειν πέφυκε σχήματα· ἀλλ' εὖ ἴστω ὡς καινοτομία τότε περὶ τὰ στοιχεῖα γεγένηται· τὰ τε γὰρ μέτρα καὶ τὴν αὐτῶν τάξιν ἐκδέθηκε, τὸ περὶ αὐτὰ πάθος ἐνδεικνύμενα, καὶ πῶς αὐτὴν ἡ κτίσις μίμνεται, ὡς ἂν μὴδὲ ἐνταῦθα τοῦ παθεῖν ἀπολείπεται, ἡ καὶ κατὰ τὸ πάθος Χριστοῦ τὸ διὰ σταυροῦ τὸ σωτήριον, τῷ Κτίσῃ καὶ Δεσπότη συνέπασχε πάσχοντι, ἡνίκα φωστῆρες παραδόξως ἀλλήλοις συνῆρχον, καὶ σκότος ξένον καὶ ἄωρον, τὸ συνεχὲς τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας διέκοπτε, καὶ πέτραι διερρήγνυντο, καὶ τάφοι ἠνοίγοντο, καὶ νεκροὶ ἐξανίσταντο, καὶ τὰλλα ὅσα συνέβαινε καινοτομουμένης τῆς κτίσεως.

Τοιαῦτα ἐγνώμεν καὶ πάλαι κατὰ τῶν ἀσεδῶν ἀπειλούμενα καὶ τελούμενα, ὁπνίκα τὰ στοιχεῖα ὑπερόρτια γίνοντο, τοῖς θεοῖς ὑπηρετούμενα νεύμασιν· ἀπιστήσῃ δ' οὐδεὶς, ἡ ὅστις τὴν ἀγνοίαν τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων ἠρρώστηκεν· ἡμῖν γὰρ πεπιστέον τοῖς γεγραμμένοις παρὰ τοῦ Πνεύματος, οἱ ἄσβεστοι πλησθήσονται κακῶν. Καὶ Ἄμαρτάνοντας διώξεται κακά. Καὶ Ἐν κακίᾳ αὐτοῦ ἀπολείται ὁ ἀσεβής. Καὶ Φυλάσσεται ὁ ἀσεβὴς εἰς ἡμέραν κακίᾳ. Καὶ Εἰς κόλπον ἐπέρχεται πάντα τοῖς ἀδικοῖς. Καὶ πρίκειται γὰρ ἡ Σοδομιῶν, τῆς θείας ὀργῆς δεῖγμα καὶ παιδεύμα, ἐφ' ἣν τὸ καταβάσιον πῦρ κατομέρθησαν, τὰ ἐκείνους ἀπαντα ἐν κύκλῳ καταθοσκόμενον ἀπετέφρωσεν, οἷς ὁμοῦ καὶ τῶν ὁμόρων τινὰς ἐκ βάθρων αὐτῶν συγκατεσθόκε πόλεις, ὧν εἰσέτι καὶ νῦν ὡς φασι τεκμήρια διασώζεται· καὶ τούτων γὰρ πρότερον ἡ γεγεννημένη τῷ κόσμῳ ἐξ ὕδατων ἐπικλύσεις, καθ' ἣν ὁ ὑετίζων ἐξαΐσει, ἅπλετον ἡφίει κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων, τῶν ξένων ἐκείνων καὶ παραδόξων δυνάμεων τὴν ἐκχυσιν· οὕτως κατῶθεν μὲν αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου περιερρήγνυντο, ὑπερθεὶν δὲ τῶν οὐρανῶν οἱ καταρράχται

divina. Atque hæc potissimum calamitas incubuit circa colles et eminentes locos, quæ nunc quoque circa regiam urbem rudera jacent.

μάλιστα τὸ πάθος κατέσκηψε κατὰ τὰς λοφίους καὶ μέγρι σήμερον ἐρείπια βέβληνται.

66. Sed neque aeris terrores, Creatore offenso, quiescere ac silere poterant. Videbantur enim tunc hominibus de cælo sidera in terram cum impetu omnia ruere, ita continenter aerea perturbatione per universi orbis terminos subito diffusa: simul enim eodemque tempore tum Orientalium, tum Hespericarum regionum incolæ, et hieme et noctu, hæc fieri videbant. Nec vero quisquam, prout hi præclari faciunt, cælestia hæc, nebulosos quosdam densosque vapores fuisse objiciat, quibus circa terram aer refertus, deinde suo proprio cursu in altum elatus, et in ætheris permistus regione, calore concepto, ita dicta astrâ discurrentia effecerit, et faculas et titiones appellatos, cometas quoque, et barbatos globulos, et quæcunque alia hujusmodi solent phænomena apparere; sed probe sciat novum revera aliquid tunc in elementis exstitisse. Etenim modulo solito atque ordine excesserunt, dolorem suum ob eas res ostendentia. Sequæ ipsa quodammodo natura imitabatur, ut ne tum quidem pati omitteret, quæ Christo salutarem passionem in cruce obeunte, Creatori suo ac Domino patienti compassa fuerat; quo tempore luminaria cælestia invicem concurrerunt, tenebræque insolitæ et intempestivæ, diurni luminis seriem interruperunt, et petræ scissæ sunt, et patrefacta sepulcra, et mortui revixerunt, et quotquot alia tunc contigerunt, statum suum creatura novante.

Hæc scimus olim quoque impiis Deum comminatum, et reapse his impacta fuisse, cum elementa fines suos excesserunt, divinis obsequentia nutibus. Discredet autem nemo, nisi forte Dei judiciorum ignorantia laborat. Nos quidem Scripturis a sancto Spiritu dictatis oportet credere. *Impii replebuntur malis*⁶⁶. Et: *Peccantes persequentur mala*⁶⁷. Et: *Impius in malitia sua peribit*⁶⁸. Et: *Reservatur ad diem malam*⁶⁹. Et: *In sinum convertentur cuncta iniquis*⁷⁰. Palam est contra Sodomitas divinæ iræ demonstratio et correptio, cum ignea pluvia descendens, omnia regionis ejus circulatim depascens, redexit in cinerem; quibuscum finitimorum quoque nonnullas urbes ignis absumpsit, quarum nunc adhuc, ut aiunt, indicia supersunt. Quin et antea aquarum diluvium mundo supervenerat; quo tempore pluviale sine fine cælum, immensam supra peccatores insolitarum atque incredibilium aquarum copiam effudit: cum inferne abyssi fontes sunt dirupti, superne autem cæli cataractæ patrefactæ sunt, universis omnino pereuntibus, et cunctis terræ cacuminibus obrutis: unus autem justus vir

⁶⁶ Prov. xii, 21. ⁶⁷ Prov. xiii, 21. ⁶⁸ Prov. xiv, 32. ⁶⁹ Prov. xvi, 10. ⁷⁰ Prov. xvi, 33, Gr.

cum liberis atque mulieribus arca lignea supra delatus incolumis fuit, alter veluti Adamus, Deo miserante, ne universum in terra humanum genus deficeret. Quia igitur haud juxta naturæ cursum illa evenerunt, non enim fines suos cœlestia servarunt, nihil vetuit quin postea in terram ignis sulfurque a Domino plueret, subitoque omnia exurerentur. Utique imminabat manifeste iræ fulmen, nisi Dei nota prævaluisset **135** clementia, quæ peccantium poenam sine dubio distulit, ipsorum poenitentiam exspectans. Sed enim mihi hodierna peccata majora multo videntur. Quia prisci illi adversus creatorem insanierunt, hi contra Dominum creaturæ rabiem suam contumeliose exprompserunt; primo quidem divinum corpus excruciantes crucisque acerbæ neci addicentes, deinde adversus ejusdem corporis sacras imagines debacchantes. Quamobrem haud se continere quieta elementa potuerunt Creatore suo offenso, sed dolorem insolitum ob eam novitatem passa sunt. Mittamus dicere quot civilia bella hæ rerum vices adversus Christianos concitarint, quæ longum esset et operosissimum enarrare.

πάθος δὲ περὶ αὐτὰ καινοτομούμενα ὑφίστατο τὸ δὲ πρόπος· οὗτος κατὰ Χριστιανῶν ἀνερρίπτει, καὶ

67. Sed valde exsultant hi belluini ac stolidi, quasi prosperis successibus florentes, et superbiunt. At enim quæ lingua temporum illorum penuriam, et ex penuria calamitates tragice narrabit? Fuit enim reapse fames omnium gravissima et acerbissima, quæ neque præsentē hac jam incipiente, neque antiquis apud historicos memoratis, minor exstitit; atque illam quæ Hierosolymitanos obsessos corripuit, prope exæquavit. Nam et illic, ut narrat, fame pressæ excruciatæque infelices matres partus proprii carnes miserabiliter gustarunt, natura sui propemodum oblita. Et apud nos eadem calamitate adactæ ventris sui fetus mulieres ærumnosæ vendentes, cibum sibi ex viscerum suorum distractione curabant. Aiunt enim vix quinquaginta aureis tritici modium penuria premente coemi potuisse. Et illic quidem hostium incursio, diuturnæ obsidionis spatium, urbis conclusio, tanquam rell, ab exercitu captæ, calamitatis ejus et inenarrabilem malorum causæ erant. Apud nos autem non Barbarorum incursio, non hostium adventus, non valla ab adversariis circumjecta, neque aliud quodlibet exterius, sed offensa fides, manifeste id efficiat. Nam qui apud nos regnabat apostata et tyrannus, quovis inimico aut hoste per suam apostasiam infensior erat et asperior. Sed illi quidem suorum adversus Christum facinororum poenas luerunt; et hi nostri paribus malis irretiti fuerunt: unus quippe idemque ab ambobus offensus fuerat. Hæc divinæ justitiæ ira fuit; hanc Dei offensores mercedem illinc referunt. Quæ nihil considerantes Christi hostes, nolunt intelligere, quod sicut olim Judaicus populus, ob Manassis Judæorum regis adversus Deum offensas,

Α διψῶνντο, ἀρδην ἀπάντων ἀπολλυμένων, καὶ πάντες οἰχομένου τοῦ ὑπὲρ γῆν ἐπαναστήματος· δίκαιος δὲ μόνος ἀνὴρ παῖσιν ἅμα καὶ γυναῖξιν, ἐν ξύλῳ ὑπὲρ ὑδάτων φερόμενος διεσώζετο, οἷά τις Ἀδάμ χρηματίζων δεύτερος, Θεοῦ κατοικτείνοντος, ὡς ἂν μὴ πάμπαν ἀπολίποι τὸ γένος ἐκ γῆς τὸ ἀνθρώπειον. Ἐπεὶ οὖν οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν κάκεινα ἐπράττετο (οὐ γὰρ δήπου τοὺς οἰκείους ὄρους τετήρηκε τὰ μετάρσια), οὐδὲν ἐκώλυε καὶ αὖθις κατὰ γῆς βρέξαι Κύριον πῦρ καὶ θεῖον παρὰ Κυρίου, καὶ ἀθρόον ἂν ἀπηθάλωσεν ἅπαντα· καὶ γὰρ ἠπειλείτο σαφῶς τῆς ὀργῆς τὴν πρηστήριον, εἰ μὴ τοῦ Θεοῦ νενίκηκεν ἐμφανῶς τὸ φιλόανθρωπον, ὃς τὴν τιμωρίαν τὴν κατὰ τῶν ἀνομούντων ἐναργῶς ἀνεβάλλετο, ἀπεκδεχόμενος αὐτῶν τὴν μετάνοιαν. Ἀλλὰ μοι δοκεῖ πολλῶ μείζω ἐνταῦθα τὰ ἁμαρτήματα, ἐπεὶ περ ἐκεῖνοι μὲν εἰς τὴν κτίσιν μεμηνότες παραμυήκασιν, οὗτοι δὲ κατὰ τοῦ Δεσπότης τῆς κτίσεως λελυτηχότες ἐξύβρισαν, πρότερον μὲν τὸ θεῖον σῶμα αἰκίζόμενοι καὶ σταυρῷ πικρῶς καταδικάζοντες, ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς τοῦ σώματος ἱεροῦς ἐμπαροινούντες τύπους· διδὼ οὐκ ἔσθινε τὰ στοιχεῖα ἐφ' ἑαυτῶν κατηρεμῆν ὑβρίζομένου τοῦ Κτίσαντος, παράδοξον· ἐῷμεν λέγειν οἷους πολέμους ἐμφυλίου τῶν ἄλλων ἂν λέγειν μακρὸν ἂν εἴη καὶ ἐργωδέστατον.

Εἴ'. Ἀλλὰ μέγα κομπάζουσιν οἱ κτηνώδεις καὶ ὄντως ἀνόητοι, ὡς δὴ ταῖς εὐημερίαις ἐνευθηνοῦμενοι, καὶ βρηνθύνονται· ποῖα γλῶσσαι τοὺς τηνικαῦτα λιμούς, καὶ τὰς ἐκ τῶν λιμῶν συμφορὰς ἐκτραχυνθήσεαι; Λιμῶν γὰρ ἦν ὁ δεινότητος καὶ πικρότατος, οὔτε τοῦ νῦν ἐνευθεν ἐναρξαμένου, οὔτε τῶν πάλαι μνημονευομένων ἢ ἱστορουμένων ἐλαττούμενος, καὶ μικρῷ τῷ κατὰ τὴν Ἱεροσολυμιτῶν συνενεχθέντι ποτὲ παρισούμενος· κάκει μὲν γὰρ, ὡς ἀναγέγραπται, τῷ λιμῷ πιεζόμεναι καὶ στροβοῦμεναι μητέρων αἱ δύστηνοι, γονῆς οἰκείας σαρκῶν ἐλεεινῶς ἀπεγεύσαντο, ἐκλεησμένης ἑαυτὴν ὥσπερ τῆς φύσεως· κἀνταῦθα τῇ αὐτῇ στρεβλούμεναι μάστιγι, τὰ ἐχθονα τῆς κοιλίας γυναῖκες ἀπεμπολοῦσαι ἄθλια, τροφὴν ἰδίαν τῶν σπλάγχων ἐποιούντο τὴν ἀλλοτρίωσιν· φασὶ γὰρ μόλις καὶ εἰς πεντήκοντα χρυσοὺς τὸν τοῦ σίτου ἐξωνεῖσθαι μόδιον ἢ ἀπορία συγκατηνάγαγε· κάκει μὲν τῶν πολεμίων ἢ ἐφοδος, καὶ τοῦ χρόνου τῆς προσεδρείας ἢ παραβολή, καὶ ὁ συγκλεισμός τῆς πόλεως ὡς ὑπὸ δικτύου περισχεθείσης τοῖς πλῆθεσι, τῆς συμφορᾶς καὶ τῶν παθῶν τῶν ἀρρήτων τὸ αἴτιον ἦν· ἐνταῦθα δὲ οὐ βαρδάρων ἐφοδος, οὐ πολεμίων ἐπιστάσια, οὐ χάρακες ὑπὸ δυσμενῶν ἐν κύκλῳ περιπηγνύμενοι, οὐδὲ ἄλλο τῶν ἐξωθεν ἐπιόντων οὐδὲν, τὸ δὲ κατὰ τὴν πίστιν ἀδίκημα περιφανῶς διεδείκνυτο· ὁ γὰρ ἡγεμονεύων ἐντὸς ἀποστάτης καὶ τύραννος, παντὸς ἐχθροῦ καὶ πολεμίου διὰ τὴν ἀποστασίαν ὁ δυσμενέστατος ἦν χαλεπώτατος· ἀλλὰ κάκεινοι τῶν εἰς Χριστὸν τολμημάτων τὰς δίκας ἐτίννουν, καὶ οὗτοι ἐφ' ὁμοίους κακοὺς ἐάλωσαν· εἰς γὰρ ἦν ἐν ἀμφοτέροις ὁ ὑβρίζων· τοιαῦτα μὲν τὰ ἐκ τῆς θείας δίκης μηνίματα· τοιαῦτα δὲ οἱ εἰς Θεὸν ἀνομοῦντες τὰ ἐπιχειρεῖα ἐκείθεν κομίζονται· ὧν οὐδὲν ἀναθεω-

ροῦντες οἱ χριστομαχοῦντες, συνιδεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, ἅ
 δτι καθάπερ πάλαι ὁ Ἰουδαϊκὸς δῆμος, τῶν Μα-
 νασσῇ τῷ Ἰουδαίῳ βασιλεῖ εἰς Θεὸν πεπραγμένων
 παρανομημάτων δίκας ἐφ' ὅλοις τεσσαράκοντα ἐδί-
 δωσαν ἑταῖσι, καὶ πλείστα ὅσα δεινὰ καὶ δυσφορώ-
 τατα, καὶ ταῦτα καθ' οὓς χρόνους οἱ ἐπ' εὐσεβεῖα
 καὶ δικαιοσύνη μεμαρτυρημένοι ἡγεμόνευον, ἔπα-
 σχον· οὕτω δὲ καὶ τῶν δυσσεδημάτων καὶ ἀνοσιούρ-
 γημάτων τοῦ ἐφ' ἡμῶν Μανασσῇ ἔνεκεν, καὶ πρὶν
 μὲν βαρυτάτην ἠνεγκαν Χριστιανοὶ τὴν παιδείαν
 ἀνωθεν, ἥδη δὲ καὶ εἰς ἔτι καὶ νῦν φέρομεν, καὶ οὐκ
 ἂν ἀπολήξαιμεν παιδεύομενοι, ἕως ἡ μνήμη τοῦ
 δυσσεβοῦς ἐπὶ γλώσσης τῶν ὁμοτρόπων ἴσταται·
 διὸ καὶ νῦν εὐκαιρον εἶπαι· Καὶ ὁ λαὸς οὐκ ἀπ-
 εστράφη ὡς ἐπλήρη, καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἐξέζητησαν· ἀλλὰ τῆς εὐθύτητος τῶν ἡμετέρων δογμά-
 των, καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων καταψηφίζονται, καὶ πλήττονται μὲν, οὐκ ἀποστρέφουσι δέ.

Ξῆ'. Ὁ δὲ μάλιστα θριαμβεύει αὐτῶν τὴν ἀσε-
 βειαν, οὐκ οὐκ ἐκὼν γε ὑπερβήσομαι. Ἐπειδὴ γὰρ
 ἐν ὀλίγοις τοῖς πρόσθεν χρόνοις, τῆς ἐπ' εὐσεβεῖα
 γνωριζομένης, καὶ τὴν ἀρχὴν τὴν βασιλείαν διεπού-
 σης (f), ἀξιοζήλωτόν τε καὶ ἐνθεον σπουδὴν περὶ
 τὴν καθ' ἡμᾶς πίστιν ἐπιδειξαμένης, ἐξήγειρεν ὁ
 Θεὸς τὸ πνεῦμα, καὶ θεοκρίτῃ ψήφῳ, τῆς πόλεως
 τῆσδε ἐφ' ἧς κακῶς καὶ ἀθέως παρὰ τοῦ ἡθροικό-
 τος ἐνίδρυντο, καλῶς καὶ αἰσίως ἐξώσθησαν· περι-
 αλῶμενοι οἱ αὖτε πλανήτες περιεζήτουν θρησκείαν, καθ'
 ἣν εἰκόνας καὶ ὑπομνήματα τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας
 οὐκ ἐμφανίζονται· εὐρίσκουσιν οὖν δὴ τὴν ἐρωμέ-
 νην ἐκ πλείονος τὴν Μανιχαίαν δὴ λέγω ἀπιστίαν
 καὶ ἀθεΐαν, καὶ τῇ δόξῃ τῇ ἐκείνων συνάδουσαν,
 καὶ τὰ κατὰ γνῶμην αὐτοῖς ἐπιτρέπουσαν, καὶ
 ταῦτα ἐπαγγέλλουσιν οἷσπερ ἤδοντο καὶ ἔχαιρον
 πόρρωθεν· διὰ δὲ ταῦτα οἱ πλείους αὐτῶν τὴν καθ'
 ἡμᾶς ὁμολογίαν ὁμοτρόπως ἀπώμοτον ποιησάμενοι,
 ἐκείνῃ τῇ λύσει προσέθεντο τέλειον· ἀφ' ὧν καὶ
 τινες φωραθέντες, τιμωρίας τὰς ἐσχάτας, ὅς οἱ
 νόμοι κελεύουσιν, ἔτισαν τῷ ξίφει παραδιδόμενοι.

Ξθ'. Τούτων δὲ πάντων ἐλεεινότατον, καὶ θρήνων
 καὶ οἰμωγῶν καὶ δακρύων ἄξιον· τοῖς φρονήμασι
 καὶ τοῖς λόγοις οἱ νῦν ἱερεῖς ἀγάνονται καὶ ἐπίσκο-
 ποι (g), καὶ οὓς ἔδει ὡς ἀπολωλὸτα πρόβατα ἐπι-
 στρέφειν καὶ ἐπισκέπτεσθαι, δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς
 ἡμοιορηχότας γνώσεως, καὶ τῆς τοῦ Πονηροῦ θήρας
 ἀνθυπεξάγειν, κατὰ κρημνῶν τε καὶ βαράθρων τῆς
 ἀπιστίας ὠθομένους, ἀφ' ὧν καὶ παρακερδαίνειν τὰ
 μέγιστα τῆς σωτηρίας τῆς ἐκείνων ἔνεκεν ἐξῆν· τί
 πάσχουσι καὶ τί συμβαίνει; Τοῦναντίον ἅπαν· ἄλο-
 γώτεροι περὶ πάντα καὶ κτηνωδέστεροι καταληφθέν-
 τες ὅτι ἐκείνων ἀντιθερσύνονται, καὶ μούνται τὰ
 ἄθεσμα, καὶ τῇ χειρὶ μοῖρα μεθαρμολόμενοι, εἰς
 τὸν ὁμοῖον ἐκείνοις τοῦ βορβόρου λάκκον τῆς πλάνης

⁶¹ Isa. ix, 13.

(f) Intelligitur hic Irene, quæ paulo post Copro-
 nymum regnavit, et septima indirecta generali syn-
 nodo Iconoclastarum hæresim damnandam cu-
 ravit.

(g) Episcopos complures, duosque etiam obtinuos
 patriarchas Anastasium et Constantinum, adulatos

pœnas totis quadraginta annis dedit, et plurimas
 intolerandasque calamitates pertulit; et postea
 etiam, regnantibus pietate ac justitia principibus
 inclytis; ita pariter ob irreligiositatem atque ne-
 quitiam Manassis nostri, et antea gravissimas
 Christiani experti sunt correptiones, et nunc nos
 perferimus, neque finis corripienti erit, quandiu
 illius impii mentio in consecratorum lingua per-
 stabit. Quare nunc quoque tempestive dicetur: et
 populus non est conversus, donec clade percussus
 fuit; et Dominum non requisiverunt ⁶⁴. Ecce enim
 ab orthodoxia nostrorum dogmatum, et Dei judiciis
 damnantur. Et percutiuntur quidem, non tamen
 convertuntur.

68. Denique quod vel maxime istorum impieta-
 tem palam facit, id ego nolo sponte omittere. Nam
 quia paucos ante annos, principis feminæ, ortho-
 doxiæ ornamento inclytæ, regale fastigium tenen-
 tis, mirum et divinum studium pro fide nostra
 exserentis, spiritum Deus suscitavit, atque hi sce-
 lesti, edito divinitus decreto, **136** ex hac urbe,
 quam male irreligioseque insederant, bene felici-
 terque pulsati fuerunt; errantes planetarum more
 sectam religiosam quærebant, in qua imagines
 monumentaque Christi incarnationis non appare-
 rent. Invenierunt autem dilectam sibi jamdiu Mani-
 chæorum incredulitatem et atheismum, suæque
 sententiæ consonam, placitisque faventem, eaque
 docentem quorum ipsi jamdiu desiderio et amore
 tenebantur. Propterea plerique istorum postquam
 confessionem admissam nostram jurati fecerant,
 postremo vesaniæ illi adhæserunt: in qua depre-
 hensi nonnulli supremum supplicium, prout leges
 jubent, gladio animadversi subierunt.

69. Est autem omnium miserrimum, et luctu,
 gemitu, lacrymisque dignum, quod ab horum opi-
 nionibus atque verbis transversi aguntur hujus
 temporis sacerdotes atque episcopi (76-77): et qui
 deberent perditas oves revocare et inspicere, utpote
 recta dextraque sententia deerrantes, et a mala
 bestia retrahere, has contra per præcipitia et ba-
 rathra infidelitatis propellunt; cum, oporteret
 potius maxima salutis adjumenta ab his expectare.
 Quid porro cum iis agitur, vel quid accidit? Con-
 trarium penitus. Cum hebetiores sint magisque
 magistris suis pecudei, ab his potius decipiuntur,
 et illicita docentur, deteriori parti se addicentes,
 æque ac illi in cœni gurgitem præcipites ruunt,

fuisse Copronymo Iconoclastæ, quin etiam pseudo-
 synodo Byzantina eam hæresim confirmasse, per-
 spicue narrat Cedrenus ed. Paris. t. II, p. 463.

(76-77) Intellige potius episcopos sub Leone Ar-
 meno iterum factos Iconoclastas, quam illos pseudo-
 synodi sub Copronymo, de quibus modo diximus.

secum operum socios abducunt, et tanquam ex-
tialibus instrumentis suarum adversus orthodoxos
contumeliarum atque injuriarum utuntur. Quippe
doni Spiritus unctionem penitus abnegantes, et
sacram quamlibet canonicamque regulam abro-
gantes, atque ecclesiasticæ omnis constitutionis
ordinationisque oblii, civilibus legibus actibusque
vivunt, et mundanis magistratibus sunt obnoxii,
et victu, moribus, conversatione, judiciis, cunctis
denique vitæ actibus, his obtemperant ab iisque
reguntur. Sed non est hæc Jacobi portio, neque
hujusmodi sunt orthodoxorum dogmata ac senten-
tiæ, neque tale vitæ ipsorum propositum; imo
contraria omnino, ac illi solent perditionis opera-
tores, si certe invicem conferre licet, via pergunt.
Atque ut summatim dicam, hi iniquitatem omnem
oderunt, virtutem omnem ambiunt, quidquid bo-
num est honorant, egregia omnia adamant, omnem
Deo placitam conversationem sectantur: sanctam
omnem rectamque doctrinam recipiunt, quidquid
ad sacram Ecclesiam attinet studiosè recolunt; per
quæ Deo appropinquant, æternique regni hæredes
fiunt, angelorum consortes, sanctorum sodales; in
omni demum re, quod laudabile est et egregium,
faciunt. Quorum nihil adversarii agentes, ignominia
replentur, divinisque judiciis damnati in æternum
erunt.

70. Quia (78) vero a Christi hostibus nonnulla
jactantur, quæ mendacii parens illis afflat, agesis
cujusmodi hæc quoque sint consideremus. Glorian-
tur enim, propter illatam Christo Ecclesiæque con-
tumeliam, diuturnæ vitæ spatia cum maximis **137**
voluptatibus Mamoniæ fuisse concessa, eundemque
felicitatis culmen attigisse. Sed et victorias de Bar-
baris et egregia plurima facinora ei ascribunt, quæ
sobrios homines ne audire quidem æquum est. Sed
ne forte aliquibus simplicioribus rudioribusque ea
mendacia fraudi sint, coarguenda singula a nobis
erunt, ut quantopere stulti se ipsos inanibus his
sermonibus ludificentur, intelligant. Igitur cuncta
illius perquam turpia fuisse, eumque Deo, angelis
ac religiosis hominibus execrabilem exstitisse,
minime est obscurum. Nam cum in omni se libidi-
num genere miser hic volutaret, iisque corpus
suum et animam conspurcaret, quæ Barbaris quo-
que et ethnicis velita sunt, longe pecudes ipsas
foeditate superavit. Atque hæc non pauci qui ei
administri fuerunt et adhuc vivunt, testari po-
terunt; nec non et varia corporis incommoda quibus
idem fuit obnoxius. Doloribus enim atque crucia-

(78) Sequentem sesquipaginæ tractum ait Peta-
vius se in Parisiaco Theophanis codice invenisse,
tanquam ex Nicephoro excerptum, quod ideo in
calce posuit Historiarum Nicephori in editione Lu-
parca. Cæteroque hic tractus in Theophanis Chro-
nico non legitur, neque ad id pertinere potest,
quandoquidem Theophanes plene satisque de Co-
pronimo proprio in loco suisque verbis dixit. Fuit
itaque hoc potius extravagans aliquod πάρεργον

A συγκατακρημνίζονται, καὶ συνεργούς ἐπάγονται,
καὶ ὡς περ ὀργάνοις τῆς ἀπωλείας αὐτῶν κατὰ τῆς
τῶν εὐσεβοῦντων συγχρῶνται ὑδρεως καὶ κακῶσεως·
ὡς περ γὰρ τῆς θωρεᾶς τῶν Πνεύματος τῇ χρίσει
τάλεον ἡρνημένοι, καὶ πᾶσαν ἱεράν καὶ κανονικὴν
θεσμοθεσίαν ἡθετηκότες, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησια-
στικῆς εὐκοσμίας καὶ τάξεως ἐπιλεησμένοι, πολι-
τικοῖς νόμοις καὶ πράγμασι χρώνται, καὶ ἀρχοῦσι
τοῖς κοσμικοῖς ὑποπεπτώκασιν, ἐπὶ τε διαίτη καὶ
βίῳ καὶ πολιτείᾳ καὶ κρίμασιν, ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ
τὸν βίον ἐγγεῖρήμασι, τοῦτοις ὑπέκοντες καὶ διοι-
κούμενοι. Ἀλλ' οὐχ αὕτη ἡ μερίς τοῦ Ἰακώβ· οὐδὲ
τοιαῦτα τῶν εὐσεβεῖς κοσμουμένων τὰ δόγματα καὶ
φρονήματα· οὐδὲ τοιαύτη τῶν πεπολιτευμένων αὐτοῖς
ἡ αἵρεσις· ἀπεναντίας γὰρ ἅπασιν τοῖς περὶ τῶν ἐργα-
τῶν τῆς ἀπωλείας· προκατελεγμένοις, εἰ γε ἐχρῆν ἐκ
παράθεσεως ταῦτα συμβαλεῖν, ἴασι· καὶ ἵνα συλλαβῶν
εἰποιμι, πᾶσαν μὲν κακίαν καταμυσάττονται, πᾶσαν
δὲ ἀρετὴν προτιμῶσι, πᾶν ἀγαθὸν γεραίρουσι, παν-
τὸς καλοῦ ἔραστα εἰσι, πᾶσαν θεάρεστον πολιτείαν
ἀσπαζόμενοι, πάντα λόγον δσιον καὶ εὐθὴ προσέ-
μενοι, πάντα τὰ τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας περιέποντες·
δι' ὧν ἐγγίζουσι Θεῷ, καὶ βασιλείας αἰδίου κληρο-
νόμοι ἀναδείκνυνται· ἀγγέλων συμμέτοχοι, ἀγίων
συνάριθμοι· ἐν ἅπασιν τὸ ἀξίεπαινον καὶ ἔνθεον
ἀποφερόμενοι· ὧν οὐδὲν ἐκεῖνοι περιπτυσάμενοι
αἰσχύνῃς ἐμπέμπλυνται, καὶ ὑπόδοκοι τῶν Θεῶν
κριμάτων εἰς αἰῶνα γενήσονται.

σ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τινὰ παρὰ τοῖς Χριστομάχοις
περιθρῦλλεται, ἅπερ αὐτοῖς ὁ τοῦ ψεύδους πῆχρ
ἐμπνεύσειε, φέρε καὶ ταῦτα ἐπισκεψώμεθα. Κατα-
κομψεύονται γὰρ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκ-
κλησίαν ὕδριν, χρόνους μηκίστους καὶ παρατετα-
μένην ζωὴν, καὶ βίον εὐπαθῆ ἐκμεμετρησθαι τῷ
Μαμωνᾷ, καὶ εὐημερίας εἰς ἄκρον ἔλδασαι, νίκας
αὐτῷ κατὰ βαρβάρων καὶ ἀνδραγαθήματα ὡς
πλεῖστα ἐπιγράφοντες, ἃ τοῖς μὲν σώφροσιν οὐδὲ
εἰς ἀκρόασιν ἔρχεσθαι δίκαιον· ὡς δ' ἂν τῶν ἀπλου-
στέρων ἡ ἀμαθεστέρων τινὰς, τοῖς ἐκ τῆς ἀπάτης ἀνα-
πλασμοῖς μὴ παραδίδωπον, τούτων διευθύοντες
ἔκαστα, κενοῖς λόγοις ἑαυτοὺς φαίνακίζοντας, τοὺς μα-
ταιόφρονας ἀποφῆνωμεν. Ὅτι μὲν γὰρ ὁ βλος ἐκεῖνῳ
πάναισχος γεγενῆσθαι δέλουκτον καὶ Θεῷ καὶ ἀγγέλοις,
ἀνθρώποις τε τοῖς εὐσεβοῦσι καθίστη, οὐκ ἀσμφανές·
καὶ γὰρ εἰς τὰ σαρκὸς πάθη κατασυρόμενος, τὴν
τῶν ἀλόγων ζῶων παρήλασε κτηνωδίαν· τοῖς ἀπ-
ηγορευμένοις καὶ βαρβάροις καὶ Ἑλλήσι, καὶ σῶμα
καὶ ψυχὴν ὁ δειλαῖος ἐμμολυνόμενος. Καὶ ταῦτα οὐκ
ὀλίγιστοι τῶν ὑπηρετησαμένων αὐτῷ μέχρι τοῦ
δεῦρο περιόντες ἀπαγγελλέτωσαν, μεθ' ὧν καὶ τᾶλλα
ἃ περὶ τὸ σῶμα αὐτῷ ἀπήντα· ἥδη γὰρ πόνοις

codicis Parisiæci. Nos vero demum comperimus hoc
fragmentum in duobus ineditis chronicis Vatic.,
Georgii nempe Hamartoli, p. 189, et Joannis Si-
culi, p. 356. Et variat quidem medicrter hoc
excerptum in prædictis Chronicis a nostro Nice-
phori totius operis codice, cui tamen unice nos
adhiærendum putavimus, utpote integro et nulla
cujusquam manu interpolato.

καὶ ἀλγηδόσιν ἀρρήτοις, οἷα εἰκὸς τοὺς ἡλκωμένους πάσχειν, βαλλόμενος, πονήρως καὶ ἀνιερῶς ἄγαν δέχεται· καὶ τινὰ τῶν μελῶν ὑπὸ τῶν ἐλκῶν ἀπηχεῖται, καὶ πῶς καὶ σαρκίων τινῶν ἀπερρύχοντων αὐτῷ· συνεχέστατα δὲ ὑπὸ τῶν ἐρινύων ἐκδεματούμενος, πικρῶς καὶ ἐλεεινῶς τὸν νυκτερινὸν χρόνον διήνυεν, ἴσως τοῖς συγχειμένοις ἐφυστερίζων, ἀντεπεξαγοῦσης τῆς παρ' αὐτοῦ διωκομένης πίστεως. Παρεῖσθω τὰ νῦν λέγειν τὸ τῆς διαίτης ἀηδὲς τε καὶ αἰσχιστον· ὅπερ γὰρ ἂν προσάραϊτο βρώσεως, οὐ τέλειον καταποθὲν, παρὰ τοὺς ἐμέτους ἐφθάνεν ἐκχρινόμενον· τὸ δὲ περὶ τοὺς ὑπηρετούμενους ἰταμὸν καὶ θηριῶδες τοῦ τρῆπου, καὶ τῆς ὑπηρεσίας τὸ δυσασθέστατον, ὅποια ἂν τις εἴποι τὰ φέροντα σώματα; Μάστιγι γὰρ ἐκάστης πολλὰς καταξαιῶν αὐτῶν τὰ νῶτα καὶ τὰς ὠλένας, οὐδὲν τῶν σαρκολόγων θηρίων φιλανθρωπότερον ἐπραττεν, ἐκτομὰς δὲ μελῶν καὶ ὀφθαλμῶν πηρώσεις, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα δεινὰ κολαστήρια, καὶ σφαγὰς ἀδίκους ἀνδρῶν ἀθῶων, καὶ τοὺς διὰ πυρὸς πικροτάτους θανάτους, τί χρὴ καὶ λέγειν; (1) Μὲν βασκαίνων, ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς εὖ ἔχουσιν· οἷς δὲ τοῦ ἐκπρεποῦς καὶ ἐπὶ ποσὸν προηγμένοις ἐπὶ τὸ εὐχρηστον· περὶ γὰρ τῶν τῆς εὐσεβείας εἶνακεν τοιαῦτα καὶ τούτων χείρονα πασχόντων, ἐτέρας δεήσει συγγραφῆς καὶ τῆς κρείττονος (h).

οἷα. Εἶτα πρὸς τῷ τέλει τῶν κακῶν γενόμενος, καὶ πυρετῶν ὀξύτητι καὶ φλογώσεσι καταπιμπράμενος, τῆς ἐκδεξιμένης αὐτὸν γέννης τὴν φλόγα ἐμφανῶς προορώμενος κατωπτρίζετο, καὶ τοῦ σκόληκος τοῦ ἀκοιμήτου τὰ δῆγματα, σύντονόν τε καὶ γεγωνὸς ἐκδοῶν ἐνδελεχέστατα· τῆς γέννης ταῦτα προαύλια· ἐντεῦθεν μικρὰ τῆς ἀσθεσίας συναισθόμενος, τῆς ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν πίστεως ἐδεῖτο ἐπικουρίας (i)· ἐπ' ἐτρέπε τε τοῖς παρεπομένοις τῶν ἱερέων, τὰ τῶν Χριστιανῶν προσάδειν ἱερὰ μελωδήματα· οἱ δὲ πρόθυμοι ἀπαναίεσθαι, ὥς μῆτε εἰδέναι μῆτε ἄσαι πῶποτε, εἴτε ταῖς ἀληθείαις οὕτως ἔχοντες, εἴτε τὴν ἐκείνου κατορθώσαντος ὁμότητα καὶ δυσμένειαν. Τοιαῖς εὐμερίαις, τοιαύταις εὐπαθείαις ἐναναπαυόμενος, ὅφ' ὧν δὴ Διοκλητιανὸν τε καὶ Μαξιμιανὸν συντελεσθέντας ἀκούομεν, οὕτω κακῶς κακῶς καὶ ἀθλίως ἀπολλύμενος, καταλύει τὸν βίον· τεθνῆκει δὲ πλοῖζόμενος σημείοις τισὶν ἐκτὸς τῆς βασιλείδος διέχουσι, τῶν ἐκ τῆς Θράκης χωρίων παλινουστῶν, ἐν οἷς ἐκστρατεύων ἐτύγχανε· γῆ γὰρ ἡ πάντων μήτηρ τὸν μαιεφρόνον, αἵμασιν αὐτὴν ἀθώοις ἐκπλήσαντα καὶ μολύναντα, ἐφ' ἑαυτῆς θνήσκειν οὐ παρεδέξατο. Ποίας οὖν ἄρα κατηγορίας καὶ τάλανισμοῦ οὐκ εἶεν ἄξιοι, οἱ ἐκεῖνον μακαρίζειν ἀνοήτως οὐκ αἰσχυρόμενοι! Ὁ δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ πᾶς χρόνος οὐκ εἰς μακρόν τι πᾶν διήλασεν· οὐ πλείοσι γὰρ ἢ ὀκτὼ πρὸς τοῖς πεντήκοντα ἔτεσι βιοῦς (j), ψυχῇ τε καὶ

tibus, qui explicari dicendo nequeunt excarnificatus, cuiusmodi ulcerosa corpora perpeti consentaneum est, male ærumnoseque erat affectus. Etenim nonnulla membra ulceribus adesa erant, diffuentibus carnum partibus. Sed et perpetuo furis perterritus, moleste nocturnum tempus misereque traducebat, deliberata fortasse consilia demorans, dum ei vexata religio ex adverso consisteret. Omitto victus insuavitatem ac turpitudinem: quidquid enim cibi per fauces trajecerat, id statim vomitibus excernebat. Namque illam in famulos sævitiam ac feritatem, atque in exigendis obsequiis acerbiter, quænam oppressa corpora dicere queant? Cædebantur quotidie plagis multis illorum terga ulnæque: neque feris carnivoris humanius in eos fiebat. Jam membrorum mutilationes, oculorum excæcationes, ac reliqua id genus horrenda supplicia, iniquasque immerentium hominum cædes, et acerbissimas in flammis mortes, quid attinet enarrare? quorum partim fortitudini virtutique invadebat, partim gloriæ ac dexteritati (79). Namque ii qui, religionis causa, hæc et pejora passi sunt, aliam postulant et quidem ampliorem descriptionem (80).

71. Postremo cum scelerum suorum terminum attigisset, acutarum febrium ardoribus exæstians, gehennæ flammæ, quæ se mox exceptura erant, prævisione contemplabatur, ac pervigiliis illius vermibus morsus præsentiebat, graves sine requie clamores edens; quæ erant gehennæ quædam initia. Tum demum impietatis suæ sensu paulisper tactus, religionis nostræ adjumenta petebat; et comitantibus se sacerdotibus sacros Christianorum hymnos canere mandabat: qui tamen illico recusabant, nunquam se canere solitos aientes, sive res ita se haberet, sive quia illius exhorrescerent crudelitatem et iracundiam. In his ergo tantisque deliciis constitutus, quibus etiam Diocletianum ac Maximianum immortuos accepimus, malus homo male atque infeliciter periens, vitæ finem nactus est. Mortuus est autem navigans aliquot extra urbem passuum millibus, dum e Thraciæ regionibus reverteretur, in quibus cum exercitu fuerat. Nam terra omnium mater homicidam hunc, qui ipsam innocuis sanguinibus inundaverat ac polluerat, apud se mori non est passa. Quam sunt ergo reprehendendi ac miseri, qui insipienter illum prædicare beatum non erubescunt! Et quidem vitæ ejus tempus non admodum prolixum fuit; etenim annos haud plus LVIII natus, animam simul et corpus perdidit; et hos ipsos, Deo 138 permittente, haud

(h) Morum Copronymi portentosas impuritatem, itemque sævitiam, narrant passim Byzantini historici, atque in his Cedrenus tom. cit.

(i) Divum Copronymi obitum, anno imperii 35 ejusdemque morientis seram pœnitentiam, legere licet apud Cedrenum, p. 467-468.

(j) Mortuus Copronymus anno ætatis suæ 58, imperii 35.

(79) De aulicis proceribus a Copronymo neci addictis Nicephorus in Breviario ad an. 766.

(80) Idem Nicephorus op. cit. ad an. 765.

feliciter exegit, quia divinis beneficiis fuit indignus. Vel, ut magis proprie dicamus, Deo tempus proferente, justeque consulente, ut hic etiam suorum facinorum poenas partim degustaret, moxque non sine gravibus doloribus turpissimam vitam abrumperet, parata sibi a divina ultione supplicia in posterum immortalia et sine fine miser recepturus, acerbiores scilicet ac diuturniores, cum patre suo poenæque cohærede, in gehenna cruciatus perperurus.

72. Quas vero conflungunt ejus victorias, ex hujusmodi sunt, et unam e maximis memoremus. Postquam expeditionem suscepit adversus occidentalem noois Scythicum populum (81), universum suum contraxit sub signa exercitum, commissoque cum hostibus prælio, quam felix fuerit belli exitus, publica sunt testimonia. Nam usque ad hanc diem circa Anchialum (82) urbem, valles campique interfectorum membra demonstrant. Nam Scythicis gladiis cunctus pene Romanorum exercitus concisus fuit. Quod si exiguum aliquod nec gravioris plane momenti egit, id quidem legimus in ejus litteris ad regis urbis incolas scriptis; in quibus valde se jactat hic mendacii famulus et sodalis, multum quoque Dei odium infinitis juramentis ad Creatoris contumeliam prolatis, præ se fert; cum videlicet gentem illam adversus duces suos rebellantem comprehendit (namque hoc sæpe faciunt Scythæ, utpote barbarico more imbuti, et duas in partes plerumque divisi, si forte illos voluntatibus suis obsistentes cognoverint). Quæ seditio tunc accidit cum dominus illorum Sabinus, ad Romanos profugus defecit (83). Tunc igitur gentis civile dissidium et seditio, brevem Mamoniæ rei bene gerendæ occasionem dedit. Interim vero Orientalium Barbarorum vel solam mentionem reformidabat; ita ut in concione dixerit, se non audere vel contra paucos illorum cum universo exercitu suo pugnam conserere. Sed cum apud ipsos more solito civilis commotus est gladius, ferrumque de partium diversitate decernebat, atque in mutuum ruebant exitium, latrociniali potius quam militari more ceu incognitus Armenæ provincias invadens, castella illic cepit consentientibus incolis. Armenii autem Syriique Christiani erant; neque enim hosti pagano unquam ipse occurrisset; quos etiam (84), contra datam jurejurando fidem, exsules transtulit ad Thraciæ fines: cujus

(81) Bulgaros et Hunnos, ut ait idem Nicephorus in Breviario.

(82) Apud Petavium in dicto Nicephoro excerpto Græce Ἀγελών, mendose, itemque omnino apud Hamartolum et Siculum. Petavius scripsit Latine *Acheloum*, existimans ita emendare; sed vera lectio est codicis nostri Vaticani Ἀγγίταλον, *Anchialum*. Et quidem vocabuli rectam scripturam habet Nicephorus in Breviario ad an. 763, ubi infelicem Copronymi ad Anchialum pugnam describit; præ-

σώματι τέθνηκε · καὶ αὐτὰ γε ταῦτα Θεοῦ συγχαρήσαντος, οὐκ εὐδοκῆσαντος · ἀνάξιος γάρ τῆς παρὰ Θεοῦ εὐεργεσίας · ἢ οἰκειότερον εἰπεῖν, ἀναβαλλομένου τὸν χρόνον καὶ ἀξίως δικάζοντος, ἵνα κἀνταῦθα τῶν τετολημμένων ὅσον ἀπογεύσασθαι δίκας εἰσπραττόμενος, πικρῶς καὶ ὀδυνηρῶς τὴν αἰσχρίστην ἀποβήξῃ ζωὴν, τὰ τεθησαυρισμένα αὐτῷ παρὰ τῆς θείας δίκης ἀποληψόμενος· ἐν τῷ μέλλοντι θάνατα καὶ ἀπέραντα ὁ δύστηνος κολασθησόμενος · πικροτέρας αὐτῷ καὶ μακροτέρας ἅμα τῷ πατρὶ καὶ συγγληρονόμῳ αὐτοῦ, θεοκρίτως ἐν τῇ γενένη τῆς τιμωρίας ἐτοιμασθείσης.

οβ'. Ἄς δὲ ἐπιπλάττουσιν αὐτῷ νίκας, τοιαῦται τινές εἰσιν, ἵνα μὴς τῶν κρατίστων ἐπιμνησθώμεν (κ). Ἐπειδὴ παρεσκευαστο τὸ πρὸς δυσμαῖς ἡμῖν ὥκισμένον Σκυθικὸν ἔθνος ἀμύνασθαι, συναθροίζει δὴ ἅπαν τὸ ὑπ' αὐτῷ στράτευμα · εἰς χεῖράς τε τοῖς πολεμοῖσι ἰὼν, ὅποσον αὐτῷ τὸ τοῦ πολέμου τέλος κατῴρθωτο, μαρτυρεῖ τὰ φαινόμενα · μέχρι γὰρ καὶ σήμερον τὰ κατὰ τὴν Ἀγγίταλον καλουμένην ὄβλιν, κολα καὶ πεδιάσιμα χωρία, ἃ τῶν ἀνηρημένων τὰ κῶλα ἐδέξατο ὑποδείκνυσιν · ἔργον γὰρ τῆς Σκυθικῆς μαχαίρας, ἅπαν σχεδὸν τὸ τῶν Ῥωμαίων ἐγένετο στράτευμα. Εἰ δέ τι μικρὸν καὶ οὐ πάνυ ἀξιόλογον ἔδρασε, καθὰ γε ἡμῖν ἐκ τῶν γεγραμμένων αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐνηυλισμένους κατὰ τὴν βασιλεύουσαν, ἀναλεξαμένοις ἔγνωσται · ἐν οἷς πολλὰ κατακομπάσας ὁ τοῦ ψεύδους ὑπὲρ τῆς καὶ σύντροφος, πολλὴν δὲ τὴν θεομαχίαν ἐκ τῆς ἀπειρου πολυορκίας ἐφ' ὅθρην τοῦ Κτίσαντος προβαλόμενος, ἡνίκα τὸ ἔθνος περὶ τοὺς οἰκείους ἡγεμόνας διαστασιάζον κατέλαβε · καὶ γὰρ τοῦτο πολλάκις ποιεῖν αὐτοῖς εὔπετὲς, ἅτε βαρβαρικοῖς ἦθεσιν ἐντροφεύμενοις, καὶ διχῇ τοῖς μέρεσιν ὡς τὰ πολλὰ διαιρουμένοις, ὅταν αὐτῶν ταῖς βουλαῖς ἀντικαθισταμένους ἴδωσιν · ὁ δὲ καὶ τῇ καὶ αὐτῶν κύριος ἐπιβουλευόμενος πέπονθε, Σαβίνος (ι) ὄνομα ἦν αὐτῷ, καὶ φυγὰς πρὸς Ῥωμαίους ἀπώχετο. Τότε οὖν αὐτῷ ἡ τοῦ ἔθνους κατ' ἑαυτὸν διαφορὰ καὶ στάσις, κατὰ βραχὺ γοῦν εὐδοκίμησαι παρέσχετό · τοὺς δὲ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα βαρβάρους καὶ εἰς μνήμην ἰόντας ἐδεδείκε μάστιγα · ὡς καὶ ἐπ' ἐκκλησίας κηρύσσειν, μὴ θαρρῆν κατ' ὀλίγους αὐτῶν, τῷ ὑπ' αὐτῷ ἅμα παντὶ ὀπλιτικῷ, εἰς ταυτὸν μάχης ἵναί τι πώποτε · ὁπότεν δὲ αὐτοὺς, οὕτω συνενεχθὲν, ἐμφύλιος διέλαβε μάχαιρα, καὶ σιδηρὸς ἦν ὁ δικάζων τῶν γυναικῶν τὸ ἀμφήριστον, καὶ τὴν ἐπ' ἀλλήλοις ἐχειροῦργουν πανωλεθρίαν, ληστρικώτερόν πῶς μᾶλλον ἢ στρατηγικώτερον ὡς λησίων ἐπὶ τῶν τοῖς τῆς Ἀρμενίας χωρίοις, τῶν ἐκείνης φρουρίων αἰρεῖ ὁμολογία τῶν προσοικούντων.

ter aliam calamitatem apud eamdem Anchialum an. 766.

(83) Sabini Bulgarorum ducis defectionem a suis, et ad Copronymum perfugium, narrat inter cæteros, noster Nicephorus in Breviario, ad an. 763.

(84) Noster in Breviario, ad an. 753.

(κ) De Copronymi modo victoriis, modo vicissim cladibus Cedrenus tom. cit.

(ι) De hoc Sabino legatur Theophanes in *Chron.* ad Copronymi annum 24, Christi 756

Ἀρμένιοι δὲ καὶ Σύροι Χριστιανοὶ ὄντες ἐτύγγανον · ἂ οὐ γὰρ ἔχθρῳ ἄλλοφύλῳ ὑπηντήκει πώποτε, οὐς καὶ μετανάσττας, τῶν συγκαειμένων ἐνωμότων λόγων τὸ ἀσφαλὲς ἤθετηκώς, κατὰ τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία πεποίηκεν · ὧν τῆς παραθαλάσσης δίκας τὸ Θρακικὸν πέδον, ὡς οἶμαι, τινύθει τὸ σήμερον. Σαρακηνοὶ δὲ ἐπεὶ τὴν ἐκείνου ἐφοδὸν ἠκηχόεσαν, ἀπόμοιράν τινα ὀπιτικῆς φάλαγγος ἐπιθέσθαι αὐτῷ ἐκπέμπουσιν, εἰς πεντακισχίλους ἄνδρας οὕτω πλέον ἡριθμημένῃν · ὧν τῆς ὁρμῆς ἐπαισθόμενος, φυγὰς αὐτίκα ἅμα τῷ ἐπομένῳ πλῆθει ἔρχετο, μὴδὲ ὡς πλησιαίτατα τοῦτοις γενέσθαι οἶός τε ὧν. Τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκείνου ἀνδραγαθήματα, καὶ τὰ κατ' ἐχθρῶν σχεδιαζόμενα τρόπαια.

οἱ. Εἰ δὲ χρή νίκαις, καὶ ἀνδραγαθήμασι, καὶ χρόνων μακρῶν περιόδοις, καὶ τοῖς ἄλλοις οἷς ἡ τοῦ παρόντος βίου εὐδαιμονία καὶ εὐπραγία γνωρίζεται, B πιστὴν μετρεῖν, ἀλλὰ μὴ τῷ θεῷ καὶ ἀποστολικῷ προσέχειν κηρύγματι · ἐκεῖνα δὲ τοῖς τοῦ Θεοῦ παραχωρεῖν κρίμασιν, ὅς οὐ πιστὴν μόνον ὀρθὴν, ἀλλὰ καὶ βίον ἡμᾶς καὶ πολιτείαν ἀρίστην καὶ εὐαγγελικὴν ἐπιδεικνύσθαι βούλεται · ἐκότερον γὰρ τοῦτον θατέρου ἄνευ νεκρὸν, καὶ ὁ τῷ ἐνὶ ἑλλείπων, καὶ τὸ ἔσπερον ζημιωθήσεται · ὧν οὐδαμῶς τοῖς ἀνοσίοις ἐμέλησε πώποτε · οὗτο δὲ χάριν μὴ τοῦτον ἀφέντες ἐβρίμμενον καὶ κατεπτυσμένον, καὶ μὴδ' ὅτι ἐθασίλευσε, μὴδ' ὅτι ἐστράτευσσε, μὴδ' ὅτι ὅλως γέγονε · καὶ ὡς μικρὰ τὰ παρ' αὐτῶν ἐπαιρόμενα λογιζόμενοι, ἐπὶ τοῖς τὰ μεγάλα ἐν τῷ βίῳ κατωρθωκότας ἀποτρέχοιεν, καὶ νίκας ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην κατὰ πάντων σχεδὸν ἐθνῶν ἀραμίνους, καὶ τρόπαια κατ' ἐχθρῶν στησαμένους, πλεῖστον τε ὅσον διαζή- C σαντας χρόνον, καὶ εὐπαθείας εἰ, μέγα ἤκοντας, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐνεγκαμένους τὸ ἐπικλεῖς καὶ μεγάλαιον, ὡς τὴν ἐκείνων θρησκείαν καὶ ζηλωσαι καὶ μεγαλύναι · θαυμάζειν τε τὰ κατορθούμενα, καὶ ἐκπλήττεσθαι, καὶ τὸν βίον αἰρεῖσθαι καὶ τὸν τρόπον · ὥστε καὶ τοῖς μέλλουσιν αἰῶσι, τοῖς ἀποκεκληρωμένοις αὐτοῖς καὶ ἡτοίμασμένοις συμπαραπολαῦσαι δικαιοτάτα · καὶ ἵνα τῶν πολλῶν ἀφείμειν, ὀλίγων ἐπιμνησθώμεν, τὸν Ἀλέξανδρον ἐνταυθα μοι νόει, τὸν Φιλίππου, τὸν Μακεδόνα · μικροῦ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην παραστήσασκεν, καὶ πάντα Ἑλληνικὰ καὶ βάρβαρα ἔθνη χειρωσάμενον τε καὶ δουλωσάμενον · ὅς ἐν Ἰσῳ πτηνοῖς διαθέων, τῷ τάχει περιήκει τὴν σύμπασαν, καὶ τὸ σφοδρὸν καὶ ὀξύρροπον, τῷ τῆς παρδάλεως εἶδει τῷ ὀρώντι προὔπεγράφετο · οὕτω γὰρ τισι τῶν διδασκάλων τὰ κατὰ τὸν τόπον τεθεώρηται, ἐπεὶ καὶ δραstickώτερον ἢ κατ' ἐλπίδας ἀνθρωπίνας, τὰ κατὰ νοῦν αὐτῷ ἐπεραίνετο · οὐ γὰρ σχολαῖον εἶχε τὸ ὄρημα, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐπιδρομῆς ἰὼν εἶλεν ἅπαντας · ἑτεροὶ γὰρ ἐπὶ τῆς Περσῶν δυναστείας τοῦτο ἐξετέλεσαν.

Ἡ τὸν Καίσαρά μοι φράζε τὸν Αὐγουστον, ὅς μεῖζον μετ' ἐκείνων τὰ ἐκείνου διαδεξάμενος, κατὰ τὴν ἀρχὴν τὸ κλέος ἐκέχτητο, ἐπεὶ περ τὰ Μακεδό-

perfidiae ultionem Thracicus campus ut reor nunc clamat. Saraceni vero cum incursionem cognovissent, quamdam gravis armaturæ phalangis obviam miserunt, quæ quinque millium numerum non excedebat. Quorum adventu cognito, fugam statim cum sequente multitudine arripuit, et ne appropinquare quidem illis est ausus. Hæc igitur sortia illius facinora, et de hostibus relata trophæa sunt.

73. Quasi vero alioqui oporteat victoriis strenuisque gestis, et longo imperii periodo, aliisque rebus quibus hujus vitæ felicitas prosperitasque indicatur, fidem religiosam metiri; et non apostolicæ potius doctrinæ attendere, illa autem Dei iudicii 139 permittente, qui non fidem rectam tantummodo sed et vitam a nobis moresque optimos et evangelicos præstari vult. Horum enim alterum sine altero mortuum est; et qui uno destituitur, alterum quoque desiderabit: quarum rerum nunquam improbis cura fuit. Quamobrem cur non, hoc omisso despectoque, quasi nec regnaverit, neque bella gesserit, neque omnino vixerit, atque ut exigua reputantes ea quæ isti extollunt, ad illos transeant qui res magnas in vita sua præclare gesserunt, victoriasque per universum orbem de cunctis propemodum populis retulerunt, et trophæa adversus hostes erexerunt; diuque viventes, et in magnam felicitatem elati, imperiique illustrem gloriam famamque consecuti sunt? ita ut horum religionem et æmulemur et magnificemus; miremurque feliciter gesta, et stupore prosequamur, eorumque vitam ac mores imitemur; ut in futuro quoque sæculo paratam illis sortem justissime consequamur (85). Atque ut multis omissis, paucos memoremus, Alexandrum hic Philippi mihi cogita Macedonem, qui orbem prope universum obtinuit, cunctosque Græcos ac Barbaros populos domuit sibi subiect; qui instar avis volans, celeriter mundum discurrit, et vehementia ac velocitate pardaleos speciem præ se ferebat. Sic enim nonnulli interpretes locum illum (Danielis⁸⁵) explicarunt, quia efficacius quam humana spes autumat, mentis suæ cogitatus perficiebat. Non enim tardum habebat impetum, sed tanquam uno cursu irruens cunctos devicit. Alii tamen locum hunc de Persarum dynastia intellexerunt.

Vel Cæsarem mihi narra Augustum, qui majore spatio post illum, ditionem ejus occupans, gloriōsum imperium sibi constituit; quandoquidem Mace-

⁸⁵ Dan. vii, 6.

(85) Nempe etiam Zuinglius in fidei suæ confessione ad Franciscum I Gallie regem, cum sanctis utriusque Testamenti hominibus collocat portentose

in paradisi sedibus Herculem, Theseum, Socratem, Numam, Catonem, aliosque aliquot ethnicos rebus gestis celebres.

domum potentia minor quam Romanorum fuit; A regnique tempus tam ei prolixum fuit, quam prope universum fuit vivendi intervallum Mamonæ. Scio equidem Christi professionem tibi roborem non esse illaturam, quominus gratum habeas Herodis quoque infanticidium laudari; idque unum dolere, quod quæsitus ille, occisorum numero non sit comprehensus, sed fuga in Ægyptum evaserit. Ecce enim septem supra triginta annis regnum Herodis, ut aiunt, perduravit. Mirare mihi etiam Atheniensem Timotheum (86) qui beatus fortunam habuit in vita gerendarum rerum comitem. Cur item Senacherimum non jactas aliosque Assyriorum reges? ut etiam ad vetustiora hinc convertamur; et post illos vel ante illos; Nabuchodonosorum ejusque regnum nonne admiraberis? quamobrem etiam malleus universæ terræ ab oraculis Spiritus denominatus fuit⁸², ad conterenda perdenique omnia quibus ingrueret. Medi vero et Persæ, quotenus a Deo sanctificati⁸³ et deducti, gigantesque advenientes cum gaudio simul et contumelia, nempe ut iram sanctificantis eos complerent. Et christus Dei Cyrus, qui illorum dux erat, appellatur⁸⁴; hic, inquam, nonne te celerius ad fidem perducet? Mitto plura, ne verborum cumulus fiat. Sed dices, Mamonam Thraciæ castella muris communisse (87). At quoniam tibi hoc ad fidem religiosam magni momenti est, tribue gloriam hujus fidei Romulis atque Remis, **140** et Romæ maximæ cogita celebritatem, et excelsum foundationis ejus decus. Æmulare religionem illius, qui magnam condidit Alexandriam, loci obstupescere opportunitatem, Nilique arva irrigantis incrementa annua, eumque ut fructiferum honore proseguere, atque ita a veteris Ægyptiorum superstitionis errore non aberis. Ninus tibi caput professionis esto, qui suo nomine urbem Niniven excitavit, cujus transitus trium dierum itinere demum perficiebatur.

74. Transi hinc, si tibi volenti est, ad Israeli- ticiæ gentis reges, eorumque felicitatem et regnandi spatium considera. Unus tibi instar omnium sufficiet, decus enimvero ingens et gloriam religionis habens! Est hic Jeroboamus servus et rebellis. Postquam enim Salomon prophetæ Davidis filius ex hac vita migravit, ille ex Ægypto rediit, ubi profugus antea latuerat. Tanta vero fortuna ac felicitate usus est, ut gentem in duas partes secare potuerit, et plurimum tribuam numerum abducere, propriamque ditionem ac regnum sibi segregare, et regia prætoria statuere, atque a Dei cultu populum abstrahere, dæmonibusque exitiosis admovere, aureas vitulas, loco sacræ religionis, stultorum

ων τοῖς Ῥωμαίων ἡλάττωτο· καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς αὐτῷ παρετέτατο, εἰς ὅσον τὸ πᾶν τῆς Μαρωνᾶ ζωῆς σχεδόν, συμπαρατεινόμενον ἔσχε τὸ διάστημα· οἷδα γὰρ ὡς οὐκ ἂν σε τὸν ὀβριστην ἢ τοῦ Χριστοῦ ἀπογραφῇ δυσωπήσειεν· ὡς χάριέν σοι καὶ τὴν Ἡρώδου παιδοκτονίαν ἀσπάζεσθαι· ἐφ' ἐνὶ δέ σε μόνον χαλεπαίνειν καὶ ἀχθεσθαι, ὅτι μὴ καὶ ὁ ζητούμενος ἐν τοῖς ἀνηρημένοις συμπεριελήπτο, φυγὰς δὲ ἀπώχετο πρὸς τὴν Αἰγύπτου, ἐπειδὴ ἐπὶ πρὸς τοῖς τριάκοντα ἔτεσι κατὰ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν, ὡς φασιν, Ἡρώδης διήρκεσε. Θαύμαζέ μοι καὶ τὸν Ἀθηναῖον Τιμόθεον, ὃς τὴν τύχην εὐπαθὼν ἐν τῷ βίῳ ἔσχε συμπράττουσαν· τί δὲ οὐχὶ τῷ Σεναχηρείμ ἐγκαλλωπίζη, καὶ τοῖς ἄλλοις οἱ τῶν Ἀσσυρίων βεβασιλεύουσιν; ἵνα πρὸς τὰ παλαιότερα ἐντεῦθεν ἀναδράμωμεν· μετ' ἐκείνους δὲ καὶ ὑπὲρ ἐκείνους, τὸν Ναβουχοδονόσορ καὶ τὴν ἐκείνου δυναστείαν οὐχ ὑπερεκπλήττη; θῆεν καὶ σφύρα πάσης; τῆς γῆς πικρὰ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος ἐπινώμασαι, τῷ διαφθεῖρειν καὶ ἀπολλύειν ἅπαντας· καθ' ὧν ἂν ἐπετίθετο. Μῆδοι δὲ καὶ Πέρσαι, ἐπεὶ καὶ ἡγιασμένοι παρὰ Θεοῦ καὶ ἀγόμενοι, καὶ γίγαντες ἐρχόμενοι χαίροντες ἅμα καὶ ὀβριζόντες, ὡς τὸν θυμὸν τοῦ ἀγιάζοντος ἀποπλήσοντες, καὶ Κύριος χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ, ὃς τούτων ἦγε τὸ ὄρημα προσηγόρευται, οὐκ ἂν σε θάπτον εἰς πίστιν ἐπαγάγοιντο; Παρίτημι δὲ τὰ πολλὰ διὰ τὸν ὄχλον τῶν ρημάτων. Ἀλλὰ φήσεις, ὅτι τὰ ἐπὶ Θράκης ἐπετελίσε φρούρια, καὶ εἰ μέγα σοι τοῦτο εἰς πίστιν, δίδου τὸ κλέος τῆς πίστεως Ῥώμοις· τίσι τε καὶ Ῥήμοις, καὶ τῆς μεγίστης Ῥώμης ἐννοεῖ τὸ περιφανὲς καὶ ἐπηρεζόμενον τῆς κτίσεως· ζήλου τὴν θρησκείαν ἐκείνου, ὃς τὴν μεγάλην εἰδέματο Ἀλεξάνδρειαν, καὶ τὸ τοῦ χωρίου θαυμάζων εὐθετην, καὶ τοῦ ἐπικλύζοντος Νεῖλου τῶν ἐκείνη τὰ ὄρια, τὰς ἀναβάσεις τὰς ἐτησίους, καὶ ὡς καρποδότῃν δοξάζων, τῆς παλαιᾶς καὶ δεισιδαίμονος τῶν Αἰγυπτίων οὐκ ἀποσταίης πλάνης. Ὁ Νινός σοι τῆς ὁμολογίας ἡγεσθῶ, ὃς ἐπ' αὐτῷ τὴν πόλιν ἤγειρε τὴν Νινευῆ, ἥς ἡ ὁδὸς ἡμερῶν τριῶν τῷ περιόντι διανυσθήσεται.

ὁδ'. Μετάδηθι ἐντεῦθεν, εἰ σοι δοκεῖ, ἐπὶ τοὺς κατὰ τὸν Ἰσραηλῆτην λαὸν ὑπάρξαντας βασιλείας, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς εὐημερίαν καὶ τὸν χρόνον περιεργάζου· εἰς δὲ σοι ἀντὶ πάντων ἀποχρήσει, κλέος· μέγα καὶ αὐχμηρα προκείμενος πίστεως. Ἰεροδοτὴς οὗτος· ἔστιν ὁ δοῦλος καὶ ἀποστάτης· ἐπειδὴ γὰρ Σολομὼν ὁ τοῦ προφήτου Δαβὶδ παῖς τῆς ἐνταῦθα ζωῆς ἀπαλλάττεται, ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνεισι, φυγὰς ἐκέισε τὸ πρὶν ἀποδράς· εἰς τοσοῦτον δὲ τὰ τῆς τύχης καὶ τῆς εὐημερίας αὐτῷ ἐπιδόδοται, ὡς ἱκανῶς ἔχειν τὸν λαὸν διελέσθαι διχῇ, καὶ τὰς πλείστας τῶν φυλῶν ἐπαγαγέσθαι, καὶ ἀρχὴν οἰκείαν καὶ βασιλείαν ἀποτεμέσθαι, καὶ βασιλεία κατὰσθῆσθαι, καὶ τῆς περὶ Θεὸν λατρείας τὸν λαὸν ἀπαγαγεῖν, καὶ

⁸² Jerem. I, 25. ⁸³ Jerem. xxii, 7. ⁸⁴ Isa. xlv, 1.

(86) De celebri hoc Timotheo, discipulo suo, citi loquitur Isocrates in orationis *De permutatione* parte nova, quam nos Mediolani olim Latinam feci-

mus atque illustravimus, quo tempore litterarii cursus nostri tirocinium posuimus.

(87) Nicephorus in Breviario, ad an. 755.

δαίμοσιν δλεθρίοις προσαγαγεῖν, τὰς χρυσᾶς δα-
 μάλεις τῶν ἱερῶν σεβασμάτων· εἰς προσκύνη-
 σιν τῶν ματαίων ἀντιτεχνώμενος, ὧν μέγα ὑπερ-
 ἔσχε, καλλιεργίαις τε καὶ εὐφωνίαις καὶ τοῖς
 φθόγγοις ὑπερηχοῦν εὐσημότερα· ἔκεινο δὲ τὸ περὶ
 σὲ θαῦμα τὸ ἐν σκεύεσι τοῖς χρυσητάτοις ὑπεράγαν
 θαυμαζόμενον, καὶ πρὸς ἑαυτὸ τοὺς πλανωμένους
 ἀνθέλκον τῇ ποικιλίᾳ καὶ τῷ μεγέθει, τῇ ἐπὶ τῆς
 Βαβυλωνίας εἰκόνι παρὰ τῶν τεκτεναμένων ἀντιπα-
 ρατιθέμενον· τί δέ σοι οὐ μέγας Ὁζίας ὁ τολμητίας,
 ὁ τῶν ὑπὲρ ἄξιαν ἀπτόμενος καὶ διὰ τοῦτο λεηρού-
 μενος; Μανασσῇ δέ σοι, οὐκ ἔστιν ὅστις τῶν ἄλλων
 παρεξετασθήσεται· πάντας γὰρ τοὺς ἐπ' ἀσεβείᾳ καὶ
 ἀθεότητι γνωρίζομένους ὑπερβαλέσθαι ἀνιστόρηται,
 πάντων προσερχισμάτων καὶ βδελυγμάτων ἑαυτὸν
 τε καὶ τὸ ὑπῆκοον ἅπαν ἀποπλήσας· τοῦτων δὲ ὁ
 μὲν δυοὶ πρὸς τοῖς πεντήκοντα ἔτεσιν, ὁ δὲ πάντε
 πρὸς τοῖς πεντήκοντα κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὸ Ἰου-
 δαϊκὸν φύλον, διήρχεσθαι βασιλεύοντες· καταμωμήσῃ,
 εὐοῖδα, καὶ διαπτύσεις τὸν θεοφιλεῖ Ἰωσὶαν, τὸν παρὰ
 Θεῷ ἐπ' εὐσεβείᾳ μαρτυρούμενον, καὶ πίστει τῇ
 ὀρθῇ τοὺς ἄλλους ὑπερίσχοντα, ὅτι ἀκλεῶς τὸν βίον
 κατέλυσεν, ὑπὸ τῶν οὐ πολεμούντων βληθεὶς, καὶ
 τοῦ πολέμου τὸ ἄπιστον οὐ προορώμενος· ἐκείνων
 ἀπάντων διὰ τε τοὺς χρόνους καὶ τὴν παροῦσαν
 εὐημερίαν ὑπεραγάμενος δέχου τὰ ἔθνη, τὸν τε τρόπον
 καὶ τὴν θρησκείαν τίμα· κατακρίτει ταῖς εὐφημίαις,
 στεφανοῦ ταῖς ὑπερκειμέναις δόξαις· μιμοῦ τὸν βίον,
 ἀσπάζου τὰς πράξεις, σπονδὰς προσχέων τέλει καὶ
 ταῖς θυσίαις, ἐνευφραίνου ταῖς τελεταῖς, καὶ τοῖς σοῖς
 ταῦτα πρόσφερε· τί σοι αἰρετὸν, καὶ προσκύνει καὶ
 δόξαζε· τελοῦ τοῖς μυστηρίοις, δέχου τὰς ῥήσεις
 τῶν χρησμελόγων, πύθου τῶν ἀπὸ γῆς φωνούντων,
 ταῖς ἐγγαστριμύθοις προσέδρευε· τί τᾶλλα λέγειν;
 πρόστρπε τοῖς δαίμοσιν οἷς ὁ σὸς διδάσκαλος, ἤγετο·
 ἵνα καὶ ῥῆθον εὐημερήσῃς, καὶ πλησθῇς ἄρτων καὶ
 τοῖς γηγῆνοις σπουδάζεται. Ὑποὶ ἀνθρώπων, ὁ μέγας
 φωνος, ὡς ἐκ περιωπῆς καὶ ὑψηλοῦ ὑπὸ πύλων τοῦ
 κηρύγματος, ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγα-
 πᾶτε ματαιόττητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος;

οἷ. Μέγα τι τὰ παρόντα ὑπολαμβάνοντες, καὶ
 τοῖς φθοροῖς καὶ ἐπικλήροις τὸ πᾶν τῆς ζωῆς περι-
 κλείοντες, πόθεν σοι ἡ μικρὰ ἐκείνη ἐφ' ἣ μέγα
 φρονεῖς εὐημερία, καὶ ὅθεν σοι τὰ ὄνια ἐπιτύχεται;
 εἰ σοι οὐ τραχύς ὁ λόγος, ἀκούων ἐπίγνωθι. Ὁ μι-
 συχριστότατος καὶ φιλοχρυσότατος τύραννος, τὸ τοῦ
 χρυσοῦ ἀνδράποδον, ὁ τὸν Λύδιον ἔκεινον τῇ φιλο-
 χρίσῃ μανίᾳ ὑπερβαλόμενος, καὶ θεὸν τὸν χρυ-
 σὸν μετὰ τῆς κοιλίας ἡγούμενος· ὁ βαρύτατος
 φορολόγος, καὶ ἀπαραίτητος, τὸν κλοῖον τῶν ὑπο-
 φόρων εἰς ὅτι μάλιστα κατεβάρυνε, συχναῖς καὶ
 ἐτησίαις προσθήκαις τῶν τελεσμάτων, τοὺς τῆς
 γεωργίας ἅπαντας πιέζων καὶ ἀπολλίδων παρανο-

A adorationi proponens. Quibus longe antistabat,
 pulchritudine operis, acclamationibus, et harmonia
 musica resonantius, prodigium illud tuum (88)
 aureis ornamentis permirum, et incautorum oculos
 varietate ac magnitudine attrahens, illud inquam
 Babylonice statuae ab artificibus æmulanter oppo-
 situm. Quis tibi videtur magnus ille audax Ozias,
 qui rem supra suam dignitatem attentavit, ideoque
 lepra percussus? Manasses autem, te iudice, nemo
 parem habebit; hic enim omnes impietate et
 atheismo celebres superasse narratur, qui omni
 scandalorum atque abominationum genere se subdi-
 tosque suos obruit. Atqui horum, alter annos quin-
 quaginta, alter vero quinque supra quinquaginta
 Judaici populi tenuit imperium. Irridebis autem ac
 B despues religiosum Josiam, qui pietatis suae testem
 Deum habuit, cæterisque recta fide antecelluit, quia
 inglorius vitam finivit a nescio quo pugnatore vulne-
 ratus, dum prælii pericula non satis cavet. Illor-
 um omnium, regni spatium præsentisque vitæ
 felicitatem admirans, mores imitare, et vitæ genus
 ac religionem ambito; plaudet, acclama, laudibus
 eximiis orna: vitam sectare, facta æmulare, liba-
 tiones demum ac victimas illis offer, gaude eis
 sacrificans, atque ut tuis hæc adhibe, si placet,
 adora, hymnis celebra, sacris ritibus cole, respon-
 siones fatidicorum audi, interroga geomanticos,
 engastrimythos consule. Quid aliud dicam? curre
 ad dæmones, a quibus magister tuus agebatur, ut
 facilius sis felix, ut pane vinoque implearis, reque
 omni quam terra suppeditat, quæque a terrenis ap-
 petitur. Filii hominum (magnus vobis inclamat
 David, ceu vocalissima tuba, tanquam de specula
 celsoque loco prædicans), usquequo gravi corde?
 cur diligitis vanitatem, et mendacium queritis??

οἶνου, καὶ πάντων ὅσα παρὰ τῆς γῆς ἐκδίδονται καὶ
 ὑμῖν ἐμφοάτω Δαβὶδ, οἷα τις σάλπιγξ μεγαλό-

75. Grande aliquid isti existimant esse res præ-
 sentes, et corruptibilibus atque caducis totum vitæ
 negotium circumcludunt. Unde, inquam, tibi parva
 illa, quam tantopere jactas, felicitas? unde, quæ-
 so, stipendia eum comparasse putas? Nisi tibi mo-
 lestus est sermo, audi et cognosce. Christi inimicis-
 simus, auri amantissimus tyrannus, pecuniæ man-
 cipium, qui Lydum illum (89) auri insana cupiditate
 vincebat, 141 aurumque ac ventrem loco
 Dei habebat, exactor gravissimus et inexorabilis,
 tributariorum clavum magis magisque aggravabat
 frequentibus annisque tributorum incrementis,
 agricolas omnes premens et opprimens injustissime,

** Psal. iv, 3.

(88) Videtur loqui Nicephorus de aliqua Copronymo erecta insigni statua.

(89) Midam scilicet, quod nomen imponit Copronymo Nicephorus etiam in Breviario, ad un. 767,

quo loco narrat totum pene imperii aurum ab illo
 in ærarium suum congestum fuisse, spoliatis po-
 pulis. Theophanes etiam Chron. ed. Paris. p. 373,
 Copronymum Midæ comparat.

adeo ut uno nummo aureo universa viri agricolæ substantia emi facile posset. Novi ego tributorum causa infelices homines celsis procerisque arboribus manibus illigatis suspensos, ita ut in aere diu alte penderent; atque hanc acerbam violentamque pertulisse pœnam, quia publica tributa solvendo non erant. Tu vero non erubescis neque infra humum te abdis, qui proximorum tuorum vitam devoras, et popularium carnes imo potius ipsas animas, levi auri pondere vendis; ac tuas delicias lucrumque exitiosum alienas calamitates facis?

76. Ideo tu imperii diuturnitate et felicitate gloriaris? Maguæ tibi videntur res præsentēs, et omni admiratione dignæ? Commove deinceps contra Creatorem linguam: armatas adversus Unigenitum exsere manus: contemne Christum, quia in terram adveniens, humili vilique specie apparuit, atque omnium pauperrimus, neque habens ubi caput reclineret, vulpibus avibusque egentior, brevem discipulorum numerum trahens, atque hos egenos ac pauperes: morti turpissimæ ceu maleficum sonitumque addicito: irride crucem atque passionem, quam tui causa subiit: prodigiis discede, miracula despue, ludibrio habe cum Judæis resurrectionem, objurga discipulorum inopiam, sine pecunia, sine baculo, una cum tunica quaquaversus euntes aspernare; et pulchros evangelizantium pedes, infaustos existima: deride testes veritatis in doloribus et adversitate patientes: facultatum omnium jacturam saninis prosequere, et ad quamlibet perferendam molestiam alacritatem, pericula ipsamque mortem tolerandi fiduciam vitupera. Idcirco tibi vitandi videntur sancti, amabiles autem persecutores; quia illi quidem succubuerunt, nihilque rerum præsentium lucrati sunt; at hi possessione gloriæ non exciderunt. Ignoras enim alia esse sanctorum recte facinora, vera fide speque prout ipsi judicant digna, sempiternam vere gloriam splendoremque perpetuum comparantia. At persecutorum prava sunt opéra et scelestæ, et ipsorum atheismo digna: quæ cum eorumdem memoria statim exstinguuntur, veluti fumus a turbine celerissime dispergitur; quanquam ea tibi in admiratione sunt, qui præsentibus tantum es addictus, nullamque repositorum dignis bonorum in futuro ævo spem foves.

77. Risui tibi esto sanctorum et ascetarum virorum vita, qui in corpore angelicos et sine carne mores demonstrant. Maledic continentiæ, humilitati, mansuetudini, silentio, patientiæ, chameuniæ, paupertati, solitudini, mundi mundanarumque rerum fugæ, et aliis quibus Deus delectatur et gau-

μώματα, ὡς ἐνὸς χρυσίνου τὴν περιουσίαν ἀνδρὶ γεωργοῦ ἅπασαν, εὐχερῶς ἂν τις ἐξωνήσσο· εἶδον ἔγωγε τῶν τελεσμάτων χάριν ἀνθρώπους ἀθλίους· δένδρεσιν ὑψηλοῖς τε καὶ εὐμήχεσι, χειρῶν ἐξημμένων ἐκκρεμεῖς, ὡς ἐπὶ τὸν ἀέρα ἐπὶ πολὺ μετεωρίζεσθαι; καὶ ταύτην πικράν καὶ βίαιαν διαφέροντας τιμωρίαν, ἀπορία τῶν δημοσίων φόρων· σὺ δὲ οὐκ αἰσχύνῃ καὶ καταδύῃ τῶν πέλας τὴν ζωὴν ἐκκαρπούμενος, καὶ τὰς σάρκας τῶν δημοφύλων, μᾶλλον δὲ ψυχὰς αὐτὰς, μικροῖς σταθμοῖς ἐμπορεύμενος· καὶ τρωφὴν ἰδίαν, καὶ κέρδος ἐπιζημιον, τὰς ἀλλοτρίας συμφορὰς ἐργαζόμενος (m-n);

ος'. Διὰ τοῦτο ἐπαγάλλῃ τοῖς χρόνοις καὶ ταῖς εὐημερίαις; μεγάλα σοι τὰ παρόντα καὶ τοῦ παντός θαύματος ἄξια; Κίνει λοιπὸν κατὰ τοῦ Κτίστου τὴν γλῶσσαν· ὀπλιζέ κατὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης τὰς χεῖρας· ἐξουδένου Χριστὸν, ὅτι ἐπὶ γῆς ἐλθὼν ταπεινὸς ὤφθη καὶ εὐτέλιος τὸ φαινόμενον, καὶ πάντων πενέτερος, καὶ οὐκ ἔχων ὅποι τὴν κεφαλὴν κλινῇ, ἀλωπέκων καὶ πετεινῶν ἀπορώτερος, ἀριθμῶ βραχεῖς μαθητὰς ἐπαγόμενος, καὶ τούτους ἀπόρους καὶ πένητας· θανάτῳ τε αἰσχίστῳ οἶά τινα κακοῦργον καὶ ὑπεύθυνον καταδίκασε· χλευάζε τὸν σταυρὸν καὶ τὸ πάθος, ὃ σοῦ γε εἵνεκεν κατεδέξατο· ταῖς θεοσημίαις ἀπίσται, διάπτυνε τὰ θαύματα, κωμῶδει μετὰ Ἰουδαίων τὴν ἀνάστασιν (ο), ὕβριζε τῶν μαθητῶν τὴν ἀκτησίαν, ὡς ἀχάλκους καὶ ἀράβδους καὶ μονοχίτωνας πανταχῇ περιόντας εὐτέλιζε, καὶ τοὺς ὁραίους τῶν εὐαγγελιζομένων πόδας ἀποτροπαίους ἡγοῦ· ἀπόσκηπτε τῶν μαρτύρων τῆς ἀληθείας τὸ δυσπρόθετον καὶ δυσήμερον· τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἀπάντων ἀποβολὴν ἐπιτύθασε, καὶ τὸ πρὸς ἅπαν δεινὸν αὐτόμολον, τὴν κατὰ τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τόλμαν ὀνειδίζε· διὰ τοῦτό σοι φευκτοὶ οἱ ἄγιοι, ἐπευκτοὶ δὲ οἱ διώκοντες, ὅτι οἱ μὲν ἡττήθησαν, καὶ οὐδὲν τι τῶν παρόντων ἀπώναντο· οἱ δὲ τῆς ἐνυπαρχούσης δόξης οὐ διήμαρτον· ἄγνοεῖς γάρ ὅτι ἕτερα μὲν τῶν ἁγίων τὰ κατορθώματα, τῆς ὄντως πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος τῆς κατ' αὐτοὺς ἄξια, ἄξιον ὡς ἀληθῶς τὴν δόξαν καὶ τὴν λαμπρότητα κεκτημένα καὶ διαιωνίζουσιν· τῶν διωκόντων δὲ φαῦλα τὰ ἔργα καὶ ἀνόσια, καὶ τῆς ἐκεῖνων ἀθεότητος ἴδια· ἃ μετὰ τῆς μνήμης αὐτῶν εὐθύς ἀπέσθη, ὥσπερ καπνὸς ὑπὸ λαίλαπος τάχιστα σκεδαννύμενα, καὶ σοὶ γε θαυμάζεται τοῖς παροῦσι μόνον προσηλωμένῳ, καὶ οὐδαμῶς τῶν ἀποκειμένων ἐν τῷ μέλλοντι τοῖς ἀξίοις ἀγαθῶν ἐν ἐλπίσιν ὑπάρχοντι.

ος'. Γέλως σοι προκείσθω τῶν ὁσίων καὶ ἀσκητῶν ἀνδρῶν ὁ βίος (p), οἷς ἐν σώματι τὸ ἀγγελικὸν καὶ ἀσκακον ἐπιδείκνυται· διάσπρε τὴν ἐγκράτειαν, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὸ πρᾶον, τὸ ἡσυχον, τὸ μακρόθυμον, τὴν χαμεύνιαν, τὴν ἀκτησίαν, τὴν ἐρημίαν, τὸ κόσμον καὶ τῶν ἐν κόσμῳ χωρίζεσθαι, καὶ τὰλλα οἷς θεὸς

(m-n) Copronymi avaritiam et subditorum spoliationes memorat Cedrenus p. 462.

(o) Cæsaris hujus impietatem ac prope atheismum non exaggerat hic Nicephorus, sed cum aliis

historicis vere affirmat.

(p) Singulare Copronymi adversus monachos odium et persecutionem narrant passim Byzantini historici.

εὐσεβεῖται καὶ ἡδεται· ἀνοίγῃ τὸ στόμα κατὰ τοῦ ἀγγελικοῦ καὶ ἀποστολικοῦ σχήματος· ἀποδιᾶζον τοὺς ἐν τῷ μονήρει διαπρέποντας βίῳ, τὰς πρὸς Θεὸν ἀθετεῖν ὁμολογίας, τὸν βίον μεταρρυθμίζεσθαι, τὸ σχῆμα μεταμφιένυσθαι, τὸ μέλαν καὶ τραχὺ καὶ ῥακῶδες ἱμάτιον ἀποτίθεσθαι, καὶ τὸ λευκὸν καὶ λαμπρὸν μετενδιδύσκεσθαι· δημοσεύει, ἐπὶ θεάτρων ἄγε, καταγόρευε, πλέκε διαβολάς, αἰσχουργίας ἐπινόει· οἷς εἰ μὴ βούλοιντο τῶν πρὸς Θεὸν συνθηκῶν παραδῶναι γίνεσθαι, κατακρινέσθωσαν οἱ ἀθῶοι καὶ ἀνάτιοι· ἀμνημονεύτους ὀνόμαζε· ἐπεὶ καὶ Χριστὸς, τὸ παρὰ σοί, ὡς Θεὸς ἀθετούμενος, ὡς φίλος δὲ ἀνθρωπίνως προσαγορευόμενος· ταῦτα ὁ σὸς Χριστὸς (9) καὶ διδάσκαλος, ὁ ἐμὸς διώκτης καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ Χριστοῦ ἀντίθετος. Εὐπάθειαν τὴν κατὰ τὸν τῆς βίον ἐπιζητεῖς; Πίστιν δοκιμαζομένην, καὶ πράξεων τὸ λαμπρὸν καὶ περίοπτον, ταύτῃ βούλει παρομετρεῖν; Ἐξεστὶ σοι, εἴπερ ἀληθείας ὁπωσούν πεφρόντικας, τὴν τῶν πραγμάτων ἐπισκευμένη φύσιν, τὰ τῶν ὄρων τῆς Θεοσεβείας πόρρω που κείμενα, ὡς σφαλερὰ καὶ ἀπόπτυστα δόγματα, καὶ τὸν περὶ ψυχῆς φέροντα κίνδυνον, καὶ τοὺς τοῦτον εἰσηγῆτάς καὶ Πατέρας διακρούεσθαι τε καὶ ἀποπέμπεσθαι.

ση'. Τῶν δὲ προθεβασιλευκῶτων πιστῶν, καὶ μέγα τὸ εὐδόκιμον τῆς ἐπ' εὐσεβεῖς σπουδῆς κληρωσαμένων, τὴν τε ὁμολογίαν, καὶ τὴν περὶ τὴν εἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ δόξαν εἶχον, ἀποδέχεσθαι τε καὶ ἀσπάζεσθαι, καὶ τούτων περινοεῖν τὰς μεγαλοπρεπείας τε καὶ λαμπρότητας, καὶ τὸ θερμὸν δὲ περὶ τὴν ἀμώμητον καὶ ἀκίδδην ἡμῶν θρησκείαν ἐπεδείξαντο, τὴν τῶν ὁρῶν δογματικὴν συντηροῦντες φυλάκην καὶ ἀσφάλειαν· ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἐνταῦθα προκάλισθω, οἷα δὴ κορυφὴ καὶ ἀκρόπολις εὐσεβείας σοι προφαινόμενος· ἵνα ἐξ ἐκείνου τοῦ λόγου κατάρξωμαι, ἐκείνῳ τούτου τῷ χρόνῳ κατάρξαντος, καὶ σκόπει ὡς πιστὸς τῷ Θεῷ καὶ φανεὶς καὶ γενόμενος, οἷα κατήνυσεν ἄρξας· τὴν μὲν γὰρ τῶν εἰδῶλων πλάνην, φροῦδον αὐτίκα πεποίηκε· βωμοῦς

(9) Confer cap. 80, ubi intelligendam cognoscas Manichæum seu avaritiam et luxuriam, in cuius se disciplinam tradiderat Copronymus.

(90) Joannes Siculus ms. chron. f. 165, b ubi de monachatu, præsertim ex Eusebii *Historia eccl.* Πόδες γυμνοὶ καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ἐπόμενοι, μηδὲν νεκρὸν φέροντες· κορυὰ σύμμετρος, περιβολὴ τύφον κολάζουσα, ζώνη τῷ ἀκόσμῳ κοσμη, μικρὸν τι τοῦ χιτῶνος ἀναστέλλουσα, καὶ ὅσον μὴ ἀναστέλλειν βᾶδισμα εὐσταθές· *Nudi pedes, apostolica vestigia prementes, neque aliquid mortuum gerentes, tonsura congrua, vestis quæ fastium cohibet, zona inornatum hominem decens, quæ tunicam aliquantulum contrahit, quantum gressui non impediendo satis est.* Porro etiam Hamartolus in *Chronico* inedito post longam monasticæ cælibisque vitæ apologiam ita concludit, p. 89-90: Ταῦτα δὲ ἐκ πολλῶν ἐρανισάμενος διόλγα ἀναγκαίως συντέθεικα διὰ τοὺς ἐπαποροῦντας πότε καὶ ποῦ καὶ πόθεν ἡ τῶν μοναχῶν ἡρξάτο διαγωγὴ καὶ ἀσκήσις καὶ τάξις· ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τὴν μοναχικὴν πολιτείαν, μετὰ τῶν ἄλλων τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας θείων παραδόσεων καὶ θεσμῶν, εἰκονομάχοι δυσσεβῶς καὶ ἀνοήτως ἀποβαλλόμενοι καὶ διαπτύοντες; ἀρτιφανεῖς Ἰουδαῖοι, καὶ

A det : os dilata adversus angelicum et apostolicum indumentum (90) : coge eos qui in solitaria vita honorabiliter 142 vivunt, coge, inquam, professionem Deo factam violare, vitæ genus refingere, habitum immutare, nigram, asperam laceramque vestem deponere, candidamque et splendidam induere : duc in publicum, in theatrum impelle, accusa, calumnias necte, turpitudines excogita (91) ; ob quas, nisi voluerint votorum Deo oblatorum transgressores fieri, damnentur innocui et insontes : indignos memoria (92) appella, quandoquidem etiam Christus, quantum in te est, divinitate expunctus simplex homo appellatur. Hæc Christus tuus atque magister, persecutor meus, et Christianorum, imo potius ipse Antichristus. Voluptatem hujus vitæ B quæris? Sinceram fidem, et actuum puritatem et spectabilitatem voluptate vis metiri? Profecto potes, si quo teneris veritatis studio, actuum considerata natura, qui a pietatis in Deum finibus procul absunt, hinc cognoscere quam sint fallacia ac despicabilia ea dogmata, quæ animæ periculum creant ; atque ita demum magistros horum ac Patres repudiare et abjicere.

78. Secus vero, superiorum fidelium regum qui magnum atque laudabile pietatis studium habuerunt, professionem et de Christi incarnatione sententiam recipe et amplectere ; atque horum cogita magnificentiam atque splendorem, nec non fervorem quem erga immaculatam omnique reprehensione carentem religionem nostram ostenderunt, et rectorum dogmatum custodiam atque observantiam. Constantinus Magnus hic proponatur, ceu culmen et ara pietatis tibi spectandus ; ut ex eo sermonem auspicer, qui pari atque hic temporis spatio dominatus est ; et vide quam fidelis Deo visio sit et exstiterit, quantæque regni sui tempore effecerit : arx ac fana, in quibus abominandorum dæmonum cultus peragebatur, a fundamentis evertit, sacrifici-

κατὰ τὸν ἀσεβῆ καὶ θεοσυγῇ μυσταγωγῶν αὐτῶν Κοπρώνυμον νέαν καὶ πρόσφατον ταύτην δογματίζοντες ἐξ ἄκρας μανίας τε καὶ ἀνομιᾶς καὶ ἀβελτηρίας· μὴ νοοῦντες μῆτε ἀ λέγουσι, μῆτε περὶ τίνων διαβεδαίουται· ἡμεῖς δὲ ταῖς διδασκαλίαις τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπόμενοι, κατ' ἀρχαίαν ταύτην καὶ παλαιὰν πιστεύομεν ὑπάρχειν· *Pauca hæc e multis decerpens necessario congressi, propter eos qui nesciunt quando et ubi et undenam monachorum institutum asceticum ordoque cæperit. Ubi nam ergo sunt Iconomachi, qui monasticam vitam, una cum cæteris apostolicæ Ecclesiæ divinis traditionibus, impie stulteque rejiciunt ac despuunt? novi scilicet Judæi, qui irreligioso Deoque odibili duce Copronymo, novam hanc recentemque sectam per summam insaniam, dementiam, ruditatemque excogitarunt; nec quid dicant, neque quid affirmari gnari. Nos autem, sanctorum Patrum doctrinis obsequentes, hanc utique antiquam credimus et a religionis primordiis deductam.*

(91) Hæc paulo uberius narrat idem Nicephorus in *Breviario*, ad an. 76^a.

(92) Prohrosum nomen a Copronymo monachis impostum ἀμνημόνευτοι, immemorabiles, illaudati.

cia illorum et imitationes omnino exterminavit, Deique roborans confessionem, sacra templa nostra condidit et ornavit, liberalitatem plurimam et magnanimitatem erga ea exprobens, libertatemque et fiduciam Christianis largitus est. Quin etiam in religiosis a se funditus ædificatis Deo templis sacra symbola magnæ Dei œcονομίας, prodigiaque et divina signa et Christi sanctorumque ejus passionum perspicue magnisque impensis depingendas curavit, idque etiam in sacris vasis alibique honorabiliter effecit. Atque hinc sacris ædibus ornatum et pulchritudinem conciliavit, divini simul mysterii explicans edisserensque vim, et spectatores ad religionis memoriam excitans, eo plane modo quo narrantur ab Evangelisti, quæ sunt harum rerum testimonia indelebilia. Ipsa itaque templa magna immensaque voce orthodoxiam ejus clamant (94). Neque secus, qui conservantur adhuc eusorum **143** ab eo numismatum typi (95). Hinc res feliciter gestas cognosce, qualesque et quantas de extraneis victorias retulerit, et quomodo illi imperium excreverit, et vita prospera fuerit, et ætatis spatium quantum humanæ vitæ abunde convenit, expleverit. Quid opus est dicere quam illustris atque gloriosus quoad vixit exsisterit? Quod si ædificationum opera admirari tibi placet, cerne in transitu Byzantium in quantam gloriam ornatumque extulerit, tantopere augens, pulchris mœnibus septisque, prout idoneum erat recipiendæ regiæ Romanorum stationi. Cur enumerem ædificiorum multitudinem ac magnitudinem, quibus ex omnibus summam est gloriam adeptus, quæ neque visentibus facile est comprehendere, neque scribentibus possibile est exponere. Perge porro, et ad sequiora tempora veniens, discere quæ post illum reges rectitudine dogmatum præditi effecerint. Specta mihi, si vis, Theodosium, ut de ædificiis sermonem continuem, quantum eandem Constantini urbem ampliaverit ac magnificaverit, et qualia templa, utpote eandem ac majores sui orthodoxiæ rationem retinens, struxerit. Reputa annorum numerum, qui tibi maxime cordi est et optabilis, regni ejus prolixitatem, tu qui diuturnitatem in hoc mundo exoptas, et fluxas res absurdissime adamas. Etenim duobus supra quadraginta annis in regio throno refulsit.

μήχιστον, ὦ φιλόχρоне σὺ καὶ φιλόκοσμε, καὶ τῶν σαράκοντα ἔτεσιν εἰς τὸν θρόνον διέπρεψε τὸν βασιλεῖον (s).

79. Sed cur jam hæc? Mirare, si certe melioris rei discretionem polles, avi ejus Theodosii Magni erga Deum Deique famulos reverentiam. Quod enim circa Servatoris nostri incarnationem studium fidemque habebat, tum sacræ apud nos ædes ab eo

τε αὐτὸ καὶ τεμένη, ἐν οἷς τῶν βδελυρῶν δαιμονίων ἐπετελεῖτο ἡ θεραπεία, ἐκ βάθρων αὐτῶν καταστρεφόμενος, θυσίας τε αὐτῶν καὶ τελετὰς πάμπαν ἐκ ποδῶν ἐργαζόμενος, τὰς δὲ πρὸς θεὸν κρατύνων ὁμολογίας, τοὺς καθ' ἡμᾶς ἱεροὺς ναοὺς ἀνεστήσατο καὶ ἐφαίδρυνε, φιλοτιμίαις ὡς πλείταις καὶ μεγαλοψυχίαις εἰς αὐτοὺς ὅτι μάλιστα χρώμενος, καὶ τὴν τε ἐλευθερίαν καὶ παρῥησίαν Χριστιανοῖς ἐχαρίσατο· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σεβασμίους οἴκους, οὓς αὐτὸς τῷ Θεῷ ἐκ θεμελίων ἀνίστη· τὰ ἱερὰ σύμβολα τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας, θαύματά τε καὶ θεοσημίας καὶ παθήματα, πρὸς δέ γε καὶ τὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, σαφῶς καὶ πολυτελῶς ἐξεικονίζων διέγραφεν, ἐν τε τοῖς ἱεροῖς σκεύεσι καὶ ἐτέρωθι πράττων τετίμηκεν, ἐντεῦθεν τε οἰκῶν τὸν καλλωπισμὸν καὶ τὴν ὠριζιότητα ἐργαζόμενος, ὁμοῦ καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ μυστηρίου ἐξαπλῶν καὶ διατρανῶν δύναμιν, καὶ τοὺς θεωμένους πρὸς εὐσεβείας ἐνάγων ὑπόμνησιν· καθάπερ ὑπαγορεύει τὰ Εὐαγγέλια, καὶ μάρτυρες τούτων ἀπαράγραπτοι, αὐτοὶ τε οἱ νοτοὶ μέγα καὶ διαπρύσιον τὴν ἐκείνου βοῶντες ὀρθοδοξίαν, οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ εἰσέτι καὶ νῦν διασώζμενοι, τὸν πρὸς αὐτοῦ κεχαραγμένων νομισμάτων οἱ τύποι (r)· ἐντεῦθεν οὖν δέχου τὰ κατορθώματα οἷα καὶ ὅσας κατὰ παντὸς ὁθνεῖου ἀνεδήσατο νίκας· ὅπως τε αὐτῷ τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπευρύνετο, καὶ τὰ τῆς ζωῆς εὐ ἔσχε, καὶ ὁ χρόνος ὅσον εἰς ἀνθρωπίνης ζωῆς μέτρον ἱκανώτατος· καὶ τί χρὴ λέγειν οἷος λαμπρὸς καὶ περιδλεπτος; ἐν τῷ βίῳ ἐχρημάτισεν; Εἰ δὲ κτίσεων ἔργα θαυμάζειν σοι πάρεστιν, ὅρα παρελθὼν τὸ Βυζάντιον εἰς ὅσον αὐτὸ ἐπῆρε δόξης καὶ εὐκωσμίας, τοσοῦτον αὐξήσας καὶ καλλωπίσας τειχεσί τε καὶ περιδόλοις, ὅσον ἐπιτίθειον δέξασθαι τὰ Ῥωμαίων βασιλεία· τί δεῖ ἀπαριθμεῖσθαι κτισμάτων πλήθος καὶ μόνεθος, ἐξ ὧν πάντων ὑπερήνεγκεν, ἃ μήτε τοῖς ὀρώσι καταλήξεσθαι ῥάδια, μηδὲ γράφουσι δυνατόν ἀνατάξασθαι; Καίτοι ὁδῷ βαδίζων ἐπὶ τὰ κάτω, καὶ μάνθανε οἷα οἱ μετ' ἐκείνου εὐθύτητι δογμάτων ἐμπρέψαντες ἔδρασαν· θέα μοι, εἰ βούλει, τὸν Θεοδόσιον, ἵνα τὸ συνεχὲς τοῦ λόγου συμφυλαχθεῖ τῆς κτίσεως, ἐφ' ὅσον τὴν αὐτὴν πόλιν Κωνσταντίνου ἐξαπλῶν καὶ ἀπευρύνων διάστημα ἐμεγάλυνε, καὶ οἷα τὰ ἱερὰ, ἅπερ τὸν αὐτὸν τοῖς προλαβοῦσι τῆς ὀρθοδοξίας ζηλώσας τρέπον δέδειματο· λογίζου τὸν ἀριθμὸν τῶν χρόνων, ὅς σοι φίλος καὶ περισπούδαστος, τῆς ἐκείνου βασιλείας τὸ βεόντων ἔρων ἐκτοπώτατα· δυσὶ γὰρ πρὸς τοῖς τεσσαράκοντα ἔτεσιν εἰς τὸν θρόνον διέπρεψε τὸν βασιλεῖον (s).

οἱ. Τί ταῦτα; θαύμαζε, εἰ σοι πεπίστευται τῶν ἀμεινόνων ἡ κρίσις, τὴν τοῦ πάππου τούτου Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, περὶ τε τὸ Θεῖον καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ θεράποντας εὐλάβειαν· ἦν γὰρ περὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίαν, σπουδῇ καὶ πίστιν ἐκέ-

(94) De Constantini Magni sacris ædificiis recale adnot. 74, p. 66.

(r) Puta Magni Constantini nummos cum Labaro seu Christi monogrammate. Nummos toto orbe Romano diffusos, in quibus magnus Constantinus ha-

bitu orantis cudi se jusserat, memorat Eusebius. Vit. Const. lib. iv, 15.

(s) Loquitur de Theodosio Minore, qui reapse annis 42 imperavit, et Constantinopolim mœnibus ædificiisque plurimis amplificavit.

κττο, οἱ τε ἐνταῦθα ἱεροὶ οἴκοι παρ' αὐτοῦ κατασκευασθέντες, οἱ τε κατὰ τὴν Ἑσπερίαν (1) ἰδρυμένοι κηρύσσουσι· τί τε κατὰ Βαρβάρων ὡς πλεῖστα, δεδορημένα ἄνωθεν νικητήρια, αἱ βίβλοι περιαιγέλλουσιν· ὧν ἐνὸς διακούσας, εἰ μὴ σοι τὰ τῆς ψυχῆς πεπύρωται καὶ ἀπηχρεῖται αἰσθητήρια, εὐγνωμονήσας ἂν περὶ τὰλλα τοῦ ἀνδρὸς ἀνδραγαθήματα· ἐθνῶν γάρ ποτε πολεμίων εἰς πλῆθος ἀξιολογώτατον συμφραξαμένων, καὶ πόλεμον ἐπ' αὐτῷ κινούντων καὶ ἐπανατεινομένων τὸν φρικωδέστατον, ὃ δὲ οἶα τὸν τρόπον φιλόθεος, καὶ τὴν εἰς Θεὸν πίστιν θερμώτατος, ὅπερ ἦν αὐτῷ τῶν βουλευμάτων ἀριστον ἐπὶ ταῖς τοιαύταις συμβάσει, τῇ μὲν ἐκ τῶν ὀπλῶν παρασκευῇ ἤκιστα ὀφρῆν, καὶ τῇ ἐκ τῶν στρατευμάτων μὴ ἐπαυχεῖν πολυπληθεῖς, τῷ μὴ πάνυ τι τὸ ἀσφαλὲς εἰς τὸ ἀνδραγαθίζεσθαι ἔχειν, ἐπὶ τὴν θείαν δὲ συμμαχίαν καταφεύγειν ἀεὶ, τοῦτο καὶ τηνικαῦτα ποιεῖ, ἄμαχον ἔχειν ταύτην ἐπικουρήμα πεποιθώς· ἀποστέλλει τοίνυν πρὸς τινὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον θεοφόρων ἀνδρῶν, ἐπ' ἔργοις παραδόξοις τεθουμασμένων, ὡς αὐτὸν ἦκειν προτρέπων, ὡς ἂν ταῖς ἐκείνου εὐχαῖς ἐφοδιαζόμενος, τῆς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους καθάρξειε μάχης· ὃ δὲ τὴν μὲν παρουσίαν ὑπὸ εὐλαθείας ἀνεβάλετο, εὐχὴν δὲ ἐπὶ τῇ βακτηρίᾳ καθ' ἣν ἐπεστήρικτο, καὶ τῷ περιβολαίῳ ὃ δὴ περιαιχένιον ἔφερε ποιησάμενος, ταῦτα ἐκπέμπει πρὸς Θεοδόσιον· καὶ ὃ γε πιστῶς τε καὶ εὐλαβῶς δεξάμενος, θαρσύνσας τε ἐπ' αὐτοῖς, τὸ μὲν περιδόλαιον, ἀντὶ κόρυθος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καθάπερ αὐτῷ ἐντέταλτο περιβάλλεται, τῷ δὲ βάκτρῳ ἀντὶ δόρατος τὴν δεξιὰν καθοπλίζειται, πρῶτιστος δὲ οὖν τοῦ κατ' αὐτὴν στρατιωτικοῦ παντὸς προαφορμήσας, πρὸς τοὺς ἐναντίους χωρεῖ· ἐπεὶ οὖν τοῦτον οἱ Βάρβαροι ἐθεάσαντο, αὐτίκα δὴ μάλα οἱ γε πρὸς φυγὴν ἐτράποντο ἅπαντες, ὑπ' ἀλλήλων τε βαλλόμενοι εἰς μέγα κακὸν ὀλέθρου ἦκον, καὶ ταῦτα μηδενὸς τῶν ἀντιπαταταγμένων, μήτε πλησιέσαντος μήτε βαλόντος· οὕτως οὖν λαμπρὸν τρόπαιον ἐν τῷ τότε καιρῷ κατὰ τῶν δυσμενῶν ἐστήσατο· ἐξ ἐκείνου τοίνυν καὶ μέχρι βίου παντὸς, ἐπὶ τοῖς θαυμαστοῖς ὀπλοῖς καὶ νικοποιοῖς στεφόμενος ὑπὲρ διάδημα βασιλικὸν ἐσέμνετο, ἀντὶ παντὸς ὀπλοῦ τοῦτοιοῦ ἀεὶ κοσμούμενός τε καὶ χρῶμενός· ταύτης τῆς παραδόξου νίκης ἀπανταχόθι βεβοημένης, οἱ τὴν Ἀλεξάνδρου προσοικούντες μεγαλόπολιν, πάνδημον ἐορτὴν καὶ πανήγυριν ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐπὶ ταύτῃ ἔχον, καὶ Εἰκόνιον προσηγόρευον· καὶ γὰρ τοῦ βασιλέως εἰκόνα διέγραφον, αὐνοῖς ὀπλοῖς οἷς καθώπλιστο ἀνιστορήσαντες, δι' ἧς τὸ γεγονὸς περὶ αὐτὸν ἐκηρύσσετο θαῦμα (u).

π. Ἀλλ' οὐχ ὁ σὸς διδάσκαλος Μαμωνᾶς τοιαῦτα, οὐδὲ εὐλάβεια καὶ πίστις ἦν ἐν αὐτῷ, ἀπηναισχύντης δὲ κατὰ τε τοῦ Θεοῦ μανείας καὶ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν, τῶν ὥσπερ αὐτῷ ἀνάθημα προσηκόντων· καὶ τὸ ἀποστολικὸν δὴ τοῦτο καὶ ἀγγελικὸν τοῦ μο-

A aedificatae, tum etiam illae in Occidente fundatae (97) deprædicant : tum et illi adversus Barbaros concessas victorias plurimas libri narrant. Quorum rerum si vel unam audies, nisi tibi animi sensus prorsus obtusi sunt et debilitati, erga quoque cetera viri clara facinora propensiore animo eris. Hostilibus aliquando populis magno numero circumsepientibus, bellumque atrocissimum intendantibus, ille ut more religioso præditus, et fide erga Deum præfervidus, quod ei optimum consilium his contingentibus esse solebat, nempe ut armorum apparatu minime confideret, neque de exercituum multitudine sese jactaret, nec multum securitatis in virorum strenuitate collocaret, sed ad divinam potius opem semper confugeret, tunc enim verita se gessit, atque invicto huic adiutorio confisus est. Misit ergo ad quemdam in Ægypto Deo plenum virum, qui mirabilibus operibus inclytus erat, adhortans eum ut ad se veniret, quo illius precibus manuductus prælium contra hostes capesseret. Ille autem adventum suum religiosi animi causa distulit, sed postquam orasset super baculum cui innitebatur, superque maphorium quod circa collum gestabat, misit ea ad Theodosium : quibus hic cum fide et religione susceptis, iisque confisus, maphorio quidem pro galea caput ceu iussus fuerat involvit, baculo autem lanceæ loco dexteram armavit. Ac primus ipse ex universa acie sua procurrens, in hostes irruit. Quod cum Barbari vidissent, in fugam statim sunt versi omnes, seque mutuo prementes magnam internecionem sunt perpassi, et quidem nemine adversario propinquante aut feriente. Sic ergo tunc illustre tropæum de hostibus reportavit. Ex illo igitur tempore per omnem vitam his mirabilibus ac 144 victricibus armis præcinctus magis quam diademate regio gloriabatur, loco cuiusvis armaturæ his semper ornatus, eisque utens. Hac mirabili victoria ubique famigerata, magnæ Alexandri urbis incolæ publicum festum atque panegyrim singulis annis hujus causa agitabant, quod Iconium appellabant ; nam regis iconem depinxerant, cum ipsis armis quibus olim incinctus fuerat effigiantes ; quæ res mirum illud quod olim acciderat prædicabat.

D 80. Sed non ita se gessit magister tuus Mamonnas, cui nec religio nec fides inerat, sed impudenter atque furiose contra Deum sanctosque viros agebat, qui anathema apud ipsum erant : atque hunc apostolicum angelicumque monasticæ vitæ

(1) Intellige apprimè divi Pauli templum extra Romæ muros decreto seu lege Theodosii Senioris ædificatum.

(u) Eandem hanc narrationem habemus diversis verbis apud sanctum Sophronium (in Historia

sanctorum Cyri et Joannis *Spicil. Rom.* t. IV, p. 237-240) et alios Byzantinorum rerum scriptores, quos inter Hamartolus et Siculus.

(97) Puta basilicam Ostiensem, de qua nos diximus in præfatione ad Symmachium oratorem.

habitus abominans, qui est religioni eponymus, nomen monachis *immemorabiles* imposuit. Est enim religio peccatori detestabilis. Quæ vero adversus illos tyrannice tyrannus fecit, dum promissas Deo professiones abolere cogens, et sacro habitu abjecto laicalem induere; insuper dum ex his aliquot mulieribus copulari coegit, et in ludis circensibus monachos et monastrias venerandas virgines, binos illigans publice traduxit, irreligiosissime atque injustissime et contra omnem Christianorum legem sic agens, et quæcunque alia in eos fecit illegitima et impia, majoris quam hic sermonis negotium est (98-99).

καὶ ὅποια εἰς αὐτοὺς κατεπράξατο θεῶμα καὶ ἀνόσια, κρείττονος ἢ τοῦ παρόντος λόγου ἐστὶν ἐκδι-
ηγέσθαι.

81. Sed age hinc ad posteriores reges, si lubet, B
descende. Considera vitæ annos et felicitatem, quoniam tibi fidei criterium sunt victoriæ de hostibus, et præsentis mundi res illustres. Tu novæ fidei, seu potius novi dissidii atque inidelitatis auctor, ingrati animi creatura, et luxuriæ mancipium, specta veterem Justinianum, quam serventer et publice Verbi incarnati imagines honoraverit: hic duodequadragesima annis Romanum imperium tenuit. Quanta autem adversus Barbaros felicitate usus fuerit, plurimæ de illo et gravissimæ historiæ narrant, idque notum iis qui studiose eos libros revolvunt. De conditiis ædificiis gloriaris, eaque ad fidei testimonium assumis? Alia quidem omittit plurima et maxima et quemvis numerum excedentia, in quibus magna formarum varietate et Verbi incarnationem et sanctorum cœtamina depingenda curavit, per sacra nimirum templa et alia ædificia. Unum tibi pro omnibus satis erit, quod nomen habet a sapientia Dei Verbi, templum. Ille est miraculorum mirabilissimum, toto orbe famigeratum, omnium quotquot in historiis memorantur, immensa amplitudine, et eximia pulchritudine, stupendissimum visuque dignissimum. Heraclio autem, ut intermedios prætermittamus, ne pacem quidem invenire facile est. Quantus ejus fuerit erga has res religiosas amor ac veneratio, magna voce prædicant excitata ab eo templa; cujus etiam non manufactas Servatoris nostri Christi imagines tempus conservavit, quarum potissimum amore et studio astuabat; ut neque domo discederet, neque iter absque illis aggredi vellet, sed his peregrinationis comitibus ducibusque tutis uteretur. Preces vero ejus ad purissimam dominam nostram Dei matrem, sanctorum commemoratio atque invocatio, quantæ fuerunt? Ne respirare quidem absque haurum usu solebat. Quamnam porro fuerint res gestæ ejus ob hanc tantam fidem ac religionem, 145 urbes atque provinciæ clamabunt, quæ tunc in Persarum

Α ναστικῷ βίῳ σχῆμα βδελυσόμενος, ἐπώνυμον τῆς θεοσεθείας, τὸ ἀμνημόνευτον αὐτοῖς ἐπέγραψεν ὄνομα· «Βδέλυγμα γὰρ ἁμαρτωλῶ θεοσεθεία»· οἷα δὲ εἰς αὐτοὺς τυραννίδι ἐπὶ ὁ τύραννος ἔδρασε, τὰς τε πρὸς Θεὸν ἐπηγγελμένας αὐτοῖς ὁμολογίας καὶ συνθήκας ἀθετεῖν ἐκδιαζόμενος, καὶ τὸ σχῆμα τὸ ἱερὸν ἀπορρίψαντας, τὸ τῶν λαϊκῶν μεταμφίσκεσθαι· ἔτι δὲ οὐς καὶ γυναῖξι συζυγῆναι ἐξηνάγκασεν, ἐπὶ τε τῆς ἱππικῆς ἀμιλλῆς αὐτοὺς τε τοὺς μοναχοὺς καὶ τὰς μοναζούσας σεμνάς παρθένους, κατὰ συζυγίαν συνδέων καὶ ἄγων ἐθριάμβευεν (v), ἀθεώτατα καὶ παρανομώτατα, καὶ παρὰ πάντα τὸν τῶν Χριστιανῶν νόμον διαπραττόμενος, καὶ ἄλλα ὅποσα δι-

πα'. Ἀλλ' ἄγε δὴ ἐντεῦθεν μετάβηθι, καὶ τῶν μεταγενεστέρων, εἰ βούλῃ, περιεργάζου τοὺς τῆς ζωῆς χρόνους καὶ τὴν εὐπάθειαν, ἵππαι σοι κριτήριον πίστεως· αἱ κατ' ἐχθρῶν νίκαι, καὶ τοῦ παρόντος κόσμου αἱ περιφάνειαι· ὁ τῆς νέας πίστεως, μᾶλλον δὲ τῆς νέας κατατομῆς καὶ ἀπιστίας, τὸ τῆς ἀχαριστίας κτίσμα καὶ τῆς ἀκολασίας ἀνδράποδον, τὸν πάλαι Ἰουστινιανὸν περιάθρει, ὃς δὴ θερμῶς τε καὶ περιφανῶς τιμῆσας τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου ἀπεικονίσματα, τὸν τεσσαρακοντούτην δωεὶν δεόντων χρόνον, κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν διετέλεσε· τὸ δὲ ὅπως κατὰ βαρβάρων ἐθνῶν τὸ εὐδαιμον ἀηγνέγκητο, αἱ περὶ αὐτῶν ἱστορίαι πλείσταί τε οὔσαι καὶ ἀξιολογώταται φέρουσι, καὶ ἴσασι ταῦτα οἱ ἐντετυχηρότες· ἐπιμελέστερον. Ἐπὶ κτίσμασι C μέγα φρονεῖς, καὶ πίστεως τοῦτο παραλαμβάνεις μαρτύριον; τὰ μὲν ἄλλα σοι παρειτία πλείστα ὅσα καὶ μέγιστα καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα, ἐν οἷς πολυειδῶς καὶ ποικίλως τὰ τε τῆς τοῦ Λόγου ἐνσωματώσεως καὶ τῶν ἁγίων τοῦς ἄθλους ἀνιτόρησε, θεοῖς ναοῖς τε καὶ ἄλλοις δομήμασιν· ἐν δὲ σοι ἀντὶ πάντων ἀρκέσει, τὸ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐπώνυμον ἱερὸν τοῦτο δὴ τῶν θαυμάτων τὸ ἀξίχριστον, ὃ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην βεδοημένον θαυμάζε-
ται, πάντων τῶν πώποτε μνημονευόμενων καὶ ἱστορουμένων, τῷ ἀπειροπλαστονὶ μεγέθει καὶ τῷ ὑπερ-
αἰρῶντι κάλλει, παραδοξότατόν τε καὶ ἀξιοθέατον. Ἡρακλεῖ δὲ, ἵνα τοὺς ἐν μέσῳ παραδράμωμεν, οὐδὲ παραστήσαι ῥάδιον· ὁπότος ὁ περὶ τὰ ἱερὰ ταῦτα σεβάσματα πόθος καὶ ἡ προσκύνησις, μέγα D σαλπίζουσιν οἱ παρ' ἐκείνου ἀναστάντες ναοί· οὗ καὶ τὰς λεγομένας ἀχειροποιήτους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ εἰκόνας (x), ὁ χρόνος διέσωσεν, ὅς ᾧ μάλιστα τῷ πόθῳ καὶ τῷ σεβάσματι περιεπλέγετο· ὡς μὲν ἀπαρὲν μὴδὲ κατάρχειν ὁδοῦ, τούτων χωρὶς, βούλεσθαι, ἀλλ' ὅς συνεκδοῆμων καὶ ἡγεμόνων ἀπλανῶν περιέχεσθαι· τῶν πρεσβειῶν δὲ τῆς παναρχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεομήτορος, καὶ τῶν ἁγίων ἡ μνήμη καὶ ἡ ἐπὶ κλησι; πόση; οὐδὲ ἀναπνεῖν αὐτῷ

(98-99) Nicephorus ipse in Breviario, et passim Byzantini historici.

(x) Legatur Theophanes in Chron. ad an. 737, quem exscribit Cedrenus p. 466.

(x) De Christi Domini imagine non manufacta, quam secum circumferebat Heraclius imperator, leges Theophanes in Chron. ad ejusdem Heraclii annum 12.

ὕπην ὅσον ταύτας αἰτεῖν· οἷαι δὲ αὐτοῦ αἱ πράξεις; **A** Μετὰ τῆς τοιαύτης πίστεως καὶ τοῦ σεβάσματος, αἱ πόλεις καὶ αἱ χῶραι κεκράζονται, αἱ δὲ ὑπὸ Πέρσας τηνικαῦτα τυγχάνουσai, πίστει τῇ ἐκείνου καὶ ἰδῶσι πλεῖσιν ἀποκαθίστανται, Ῥωμαίους ἀνασωζόμεναι· ταύτας γὰρ ἀπροσεξία καὶ ῥαθυμία τῶν προαρξάντων, μᾶλλον δὲ ἀμαρτία ἢ τῶν πολλῶν, τοῖς ἐχθροῖς ἐνεχείρισε· χρόνος δὲ αὐτῷ ὑπὲρ τὰ τριάκοντα κατὰ τὴν ἀρχὴν διήλασεν ἔτη, καὶ ὁ πᾶς τῆς ζωῆς αὐτῷ βίος ὑπὲρ τὰ τούτων διπλάσια περιεγένετο· καὶ οὕτως οἱ τε πρότεροι, καὶ οἱ καθέξης βασιλεῖς τε καὶ ἄρχοντες ἐπ' εὐσεβείᾳ ἐμπρέποντες, καὶ ἐδίωσαν καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς διώκησαν· τί πρὸς ταῦτα φῆς; ποῦ τὰ τοῦ σοῦ διδασκάλου; εἰ σοι δόξειε τὰ παρὰ κρίνειν, τί συμβήσεται; σταγὼν πρὸς ὠκεανὸν τὰ τῆς σῆς μεγαλυχίας πρὸς ἐκείνα νομισθῆσεται.

πβ'. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὔτε εὐήμεροῦντες τῇ τοῦ **B** καθ' ἡμᾶς εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἱστορίᾳ προσέπαισαν, οὔτε δυσπραγοῦντες χεῖρας κατὰ τῶν ἱερῶν ἀγαλμάτων ἐπέβαλον· οὔτε γὰρ τὴν Χριστιανῶν θρησκείαν τῇ φορᾷ τῶν τῆδε πραγμάτων παρέβαλον· οὐδαμῶς γὰρ τὸ ἐδραῖον καὶ στάσιμον ὁ βίος ἔχων φαίνεται, ἄλλοτε δὲ ἄλλως μεταβαλλόμενος, καὶ οὐποτε ἐν τοῖς αὐτοῖς μένων, ποτὲ μὲν εὐ τοῖς πράγμασι φερόμενος, ποτὲ δὲ εἰς τὸναντίον περιεστρέμενος· ἔως ὁ καιρὸς τῆς ἀποστασίας ἐφέστηκε, καὶ οἱ τῆς εὐαγούς ἡμῶν πίστεως κατήγοροι καὶ ἀποστάται, οἳ θῆρές τινες τὴν τοῦ Χριστοῦ ποίμνην καταδραμόντες, ἅπαν τὸ εὐσεβὲς ἐλυμήναντο, τοὺς τῇ, ἱερᾷ Ἐκκλησίᾳ ἀρχαιοτάτους καὶ θειοτάτους ὄρους καὶ θεσμοὺς, ἀθέσμως καὶ ἀνοσίως διὰ τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν καταστρεφόμενοι, τὴν οἰκείαν **C** δῖξαν ἢ αἰσχύνην εἰπεῖν οἰκειότερον, τῆς τοῦ Θεοῦ προκεκριμένης δόξης· ἀλλὰ σὺ μὲν τὴν πίστιν τὴν καθ' ἡμᾶς δοκιμάζων, ἀπιστος ὦφθης καὶ ἀδόκιμος· οὐ γὰρ δοκιμὴ ἐν ταύτῃ ἐπιζητεῖται (ἀπιστίας γὰρ τοῦτο), ἀλλὰ ψυχῆς ἀπλότης, καὶ λογισμῶν καθαρῶν συγκατάθεσις ἀπερίεργος· τὸν πιστὸν γὰρ ταῦτα χαρκτηρίζει ἐπίσταται· ἡμεῖς δὲ ἀπιστίαν τῷ ὄντι ἐξετάζοντες, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων ἐκδόσεσιν ἐπιστήσαντες, καὶ κριτηρίῳ ἀσφαλεῖ τῇ ἀληθείᾳ χρώμενοι λέγομεν, ὅτι διὰ τὴν τῶν σῶν διδασκάλων ἀπιστίαν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὕβριν πλεῖστα ὅσαι χῶραι καὶ πόλεις μεγάλαι καὶ λαοὶ, οἷς τὸ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς πίστιν εὐσεβὲς τετήρηται, καὶ τούτων μάλιστα τὰ πρὸς ἕλιον καταδυόμενον πρόσκοινα γένη πρὸς ἀπόστασιν ἰδὼν· ἐξ ὧν ἦδη παρὰ πολὺ διαιρούμενα, κεκαρσέναι τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ ἡλαττώσθαι συμβέηκε,

πγ'. Πολὺ γοῦν τῶν ἐν τῷ τότε ἐναχμασάντων ἀνθρώπων αἱ ψυχαὶ τὸ σφαλερὸν καὶ ἐπιβλαβὲς νοσήσασαι, κατακρίσεσιν αἰωνίαις παραδίδονται· πρόκειται οὖν σοι τὰ τῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ ἀρξάντων ἔργα τε καὶ κατορθώματα καὶ οἱ χρόνοι, εἰ σοι ἢ πίστις

(1-2) De hac fidei Christianae definitione ac natura, diximus, p. 86, adn. 6.

(3) Remi narrat inter ceteros Zonaras, lib. xv, 4, nempe quod Romani, pontifice Gregorio (III), propter causam SS. imaginum a Graecis ad Francos defe-

potestate erant, sed fide illius ac laboribus plurimis recuperatae sunt, Romanisque saluti fuerunt. Has enim incuria et ignavia superiorum imperatorum, imo potius multorum peccata, hostibus prodiderant. Spatium quidem regni ejus tricesimum superavit annum, vitae autem universae tempus duplo majus. Atque ita tum superiores, tum etiam subsecuti imperatores ac principes pietate illustres, et vixerunt et res suas administrarunt. Quid ad haec ais? Ubinam magistri tui res gestae? Si volueris quae tu in eo miraris cum historiis comparare, quid fiet? gutta prae oceano, quae tu jactas prae illis reputabuntur.

σοῦ θαυμαζόμενα, μέτρῳ πρὸς τὰ ἱστορούμενα

B 82. Attamen illi quidem neque dum prospere agerent, evangelicae nostrae doctrinae depictis historiis infensi fuerunt, neque adversa fortuna utentes manus sacris imaginibus attulerunt: nam neque Christianorum religionem praesentium negotiorum cursui comparabant. Nihil enim stabile ac firmum vitam hanc habere constat, sed susdeque converti, et nunquam in eodem statu manere, et modo bene rem geri, modo in contrarium vergere: donec apostasiae tempus supervenit, et hi purae nostrae fidei calumniatores et apostatae, ceu ferae quaedam in Christi ovile incurrentes, quidquid pium est corruerunt, vetustissimas sanctae Ecclesiae ac divinae definitiones atque decreta illicite impieque propter peccata nostra subvertentes, judicium suum, vel potius turpitudinem, Dei judicio praevertentes. Atqui tu quidem fidei nostrae explorator infidelis et reprobis compertus es. Neque enim examen in religione exquiritur (hoc enim incredulitatis officium est) sed animae simplicitas, et purae mentis incensus assensus (1-2). Hanc enim esse fidei hominis genuinam notam, exploratissimum est. Nos autem infidelitatem revera considerantes, et rerum eventibus mentem intendentes, tuto veritatis criterio freti dicimus, ob tuorum magistrorum impietatem, atque in Christi Ecclesiam injurias, provincias plurimas, urbesque magnas ac gentes, quae fidei nostrae pietatem conservaverunt, atque in his potissimum prope occidentem solem nationes, a nobis defecerunt (3): quo factum est, ut japidu facta divisione, Romanorum imperium debilitatum sit atque immixtum.

83. Multae igitur hominum tunc viventium animae errore deceptae et corruptae cum fuerint, nunc aeterna damnatione tenentur. Tibi vero (4) prostant illorum, qui incolumi pietate regnarunt, opera et prosperitates et anni: si quidem tibi fides in his

cerint.

(4) Nunc alloquitur generatim sui temporis Iconomachos Nicephorus; vel ipsum, tacito nomine, Leonem Armenum imp. haereseos instauratorem.

evidens magistra est : hæc te per omnem viam salutarem deducunt, si certe animæ salus tibi cordi est. Horum æmulare fidem, spe erga Deum fretus, piosque et optimos actus exsere, præsentia despicere, ad futura contende, Deumque operum expecta justissimum judicem, ne mundanis tantum rebus deditus, una cum iis qui hæc ignorant, in illo inexorabili tremendoque judicio, gehennæ tradaris in perpetuum plectendus, ubi nemo est rex aut idiota, dives aut pauper, amicus aut cognatus, qui alteri opem ferre queat. Unusquisque enim suis **146** operibus coarguetur, vel gloria donandus, vel ignominia notandus. Sed nisi prorsus infidelitate es obrutus, dabis sedulam operam ut ex erroris barathro enates, et ad veritatis rectum iter respicias. Atque ut quid sit utile et tuæ felicitati congruum, agnoscere possis, audi porro unde et quomodo secta hæc, vel potius apostasia, ortum atque progressum cepit : nempe ut perspectum habeas, non esse hanc regiam sed Judaicam sententiam ac maleficiū. Nam post cæteras cunctas hæreses, quæ in Christi Ecclesia ab hoste satæ malæ segetem extulerunt, hæc quoque peracerba irreligiose succrevit spina, quæ illarum consortio adjungitur, et in prædictis centesima secunda numeratur (5). Est autem hujusmodi.

αὕτη ἡ πικρὰ δυσσεβὴς συμπαρεβλάστησεν ἀναθὰ· δευτέρᾳ ταῖς προκατελεγμέναις ἐπαριθμουμένη· ἔχει δὲ ὧδε·

Hæresis cii. Christianocategori sive Iconoclastæ. C Αἰρεσις ρθ'. Χριστιανοκατήγοροι ἦρουν Εἰκονοκλασταί.

84. Christianocategori appellati sunt, quia Christianos uni veroque Deo, qui in Trinitate adoratur, cultum deferentes, calumniati sunt quasi venerandas Domini nostri Jesu Christi, et immaculatæ Dominiæ nostræ Deiparæ sanctissimæ, nec non sanctorum hominum imagines, tanquam deos, ethnicorum more, latreutica observantia colant. Cumque hi hæretici imagines velut idola abominentur, Christi Ecclesiæ contumeliam intulerunt, tum illas evertendo, tum homines qui juxta traditum ab initio Christianis morem easdem venerabantur, diris suppliciis exercuciando. Porro hæc plane Judaica Deoque odibilis sententia est. Age vero hujusce hæreseos hanc prisca aliquot originem fuisse tradunt. Vir quidam in urbe Tiberiade non ignobilis, Judaice sectæ assecla, atque inter suos populares præcipuus, cui cognomen Tessaracontapecho erat; hic, inquam, improbi dæmonis instrumentum factus, quem totum in se receperat, veneficiis et incanta-

A ἐν τούτοις παρέξεται σαφὲς διδασκάλιον, ὁδηγοῦντά σε πρὸς πᾶσαν ὁδὸν σωτηρίαν, ἅνπερ διὰ φροντίδος σοι ἡ τῆς ψυχῆς σωτηρία ποτὲ γένοιτο, τούτων ζήλου τὴν πίστιν, τῇ εἰς Θεὸν ἐλπίδι βεβαιούμενης, καὶ ἀποδέχου τὰς εὐσεβεῖς καὶ ἀρίστους πράξεις, καὶ τῶν παρόντων ὑπερῶρα, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐπέλγῃ, καὶ Θεὸν τῶν πεπραγμένων ἐκδέχου κριτὴν δικαιοτάτον, ἵνα μὴ τοῖς ἐγκοσμοῖς μόνον ἐναπομένων, τοῖς ἀγνοήσας ταῦτα κατὰ τὸ ἀδέκαστον ἐκεῖνο καὶ φρικωδέστατον κριτήριον, τῇ γένεσιν συμπραληφθῆς ἀθάνατα· κολασθὸς μένος· ἐνθα οὐκ ἐν βασιλεὺς καὶ ιδιώτης, πλούσιός τε καὶ πέννης, οὐ φίλος, οὐ συγγενής, ὅς ἐτέρῳ βοηθεῖν δυνήσεται· ἕκαστος γὰρ τοῖς ἰδίοις ἔργοις ἐξετασθήσεται, ἡ δοξαστήσόμενος ἢ αἰσχυνθήσόμενος· ἀλλ' εἰ μὴ τοσοῦτον προκατεσχέθης τῇ ἀπιστίᾳ, ἐκπονηθήσεται δέ σοι τῇ πλάνῃ καταδύνει ποτὲ ἀνανθήσασθαι, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀποσκοπήσας εὐθύτητα. Ἰνα (γ-ε) σοι τὸ λυσιτελοῦν καὶ εὖ γεγενῆσθαι ὑπάρξῃ ἐπ' ἐξουσίας, πρόκειται· ἀκοῦσαι ὅθεν τε καὶ ὅπως· τὰ τῆς αἰρίσεως ταύτης, μᾶλλον δὲ ἀποστασίας, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρόδον ἐλήφεν· ἵνα σοι εὐγνωστον γένηται, ὡς οὐ βασιλικὴν, ἀλλ' Ἰουδαϊκὴν τὸ φρόνημα τοῦτο καὶ κακούργημα (α)· πρὸς γὰρ ταῖς λοιπαῖς ἀπίσας αἰρέσεσιν, αἱ τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ πρὸς τοῦ Ἐχθροῦ ἐνσπαρίζαι κακῶς παρεφύσαν, καὶ

B ἐκείναις γούν συντεταγμένη παρέπεται, ἑκατοστὴ ἔχει δὲ ὧδε·

C Αἰρεσις ρθ'. Χριστιανοκατήγοροι ἦρουν Εἰκονοκλασταί.

πθ'. Χριστιανοκατήγοροι ἐκλήθησαν, ἐπεὶ περ τῶν Χριστιανῶν λατρεούντων ἐν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ ἐν Τριᾷδι προσκυνουμένῳ, κατηγοροῦσαν φάσκοντες, ὅτι ταῖς σεπταῖς εἰκόσι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς τε ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν καὶ παναγίας Θεομήτορος, καὶ τῶν ἁγίων ὡς θεοὶ καθάπερ Ἕλληνες λελατρεύκασιν, καὶ ὡς εἰδώλοισι ὄψθεν ἀπεχθονόμενοι, τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν αἰσχυρὰ καθύδρισαν· ταύτας τε καταστρεψάμενοι, καὶ τοὺς σέβοντας κατὰ τὸ παραδοθὲν ἀρχήθεν Χριστιανοὺς ἔθος, πικρῶς αἰκίζόμενοι. Ἰουδαϊκὸν δὲ καὶ θεοσυγὲς τὸ φρόνημα· οὕτω γάρ φασιν τῶν προεστυτέρων τινὲς βλαστῆσαι τὴν αἵρεσιν· ὡς κατὰ τὴν Τιθεριάδα (b) τῶν Ἰουδαίων τῆς θρησκείας ὑπὴρχέ τις γνωριζόμενος, προῦχων δὲ ἐν τῷ κατ' αὐτὸν εἶναι, ᾧ ἐπώνυμον Τεσσαρακοντάπηγος· ὄργανον δὲ τοῦ πονηροῦ τυγχάνων δαίμονος, καὶ ὅλον αὐτὸν εἰσδεγμένον, φαρμακείας καὶ γοητείας οἷα τέχνην τινὰ μετήρχετο· οὗτος δυσμενὴς Χριστιανοῖς καλίστατο,

(5) Nempe hunc ordinem numerumque habet in opusculo Damasceni de hæresibus; apud quem auctorem priora capituli verba eadem sunt atque Nicephori. Verumtamen Damascenus paucis mox versibus rem absolvit.

(γ-ε) Ab hoc loco usque ad operis ferme finem, edidit hunc Nicephori tractum ex Parisiaco codice Lequinius in adnotationibus ad S. Joan. Damascenum, *De hæresibus*, Opp. t. I, p. 115.

(a) Apud Lequinium κατηγόρημα.

(b) Judæum hunc Iconoclastarum coryphæum non Tiberiade, sed Laodicea Syriæ, oriundum dicit Theophanes in *Chron.* ad Christi annum 715, nec non Cedrenus p. 450. Neque tamen mendum esse codicis Romani hanc Nicephori lectionem, demonstrat codex Parisiacus, ubi pariter legitur Τιθεριάδα.

καὶ τῇ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐδάσκαυε, καὶ δὴ ἐπ' αὐτῇ καιρὸν, καθ' ὃν ἐπιθέμενος λωδοῖσάτο τὴν εὐσέβειαν· εὐρίσκει τοίνυν τοῦ τηνικάδε τοῦ φύλου τῶν Σαρακηνῶν κρατούντος τὴν εὐχέρειαν, ᾧ Ἰεζίδος ἦν ὄνομα, οἰκιστοῦται τε αὐτῷ καὶ οἷα εἰκὸς τὰ τῆς εὐνοίας ἐπιδεικνύμενος, τῶν καταθυμίων αὐτῷ τινα προὔμαντεύετο, καὶ ἅμα ὑπισχνούμενος, ὡς εἴπερ ταῖς αὐτοῦ ὑποθήκαις εἴξειε, τὸ μακρόδιον ἔξει ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ τὴν τριακοντούτην ἐν αὐτῇ διανύσειε χρόνον· ὁ δὲ ἀναπερωθεὶς τῇ κουφότητι, ἅτε τὸν ἀκόλαστον ἀσπαζόμενος βίον, καὶ ἐπὶ μήκιστον τὰ τῆς φιλοσαρκίας (c) ἐπεκτείνεσθαι αὐτῷ πρὸς ἡδονὴν ἀποδεχόμενος, τῷ λόγῳ τοῦ δυσσεβοῦς συνετίθετο· ὁ δὲ ἦν, καλεῦσθαι δὲ τάχιστα τοῖς ἀνὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν, τὴν ὁπωσοῦν ἀνεστηλωμένην εἰκόνα, καὶ ὅλως παντὸς ζώου ὁμοίωμα καθαιρεῖσθαι καὶ ἀφανίζεσθαι· διαβολικὸν δὲ τοῦ θεομάχου τὸ κακούργημα, τὸν δόλιον ἐγκρύψαντος, ὡς δὴ καὶ λανθανόντως διὰ τοῦ πᾶν ὁμοίωμα καθαιρεῖσθαι, συγκαταβλήθῃναι καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερογραφίας τὴν εὐκοσμίαν· καὶ ἐπεὶ τὸ ἀνόσιον τοῦτο δόγμα περιήγγεστο, συγκαθηρῆστο, εὐθὺς τοῖς ἄλλοις ὁμοιώμασι καὶ ἀγάλμασι, καὶ ὁ κατὰ τὰς Χριστοῦ ἐκκλησίας τῶν ἱερῶν εἰκονισμάτων διάκρυμμα· τούτων γὰρ τὰ μὲν ἀπέξενον, τὰ δὲ κονίζοντες ἐξηφάνιζον, ἔστι δὲ ἅ καὶ σὺν αὐτοῖς τοῖς ἱεροῖς οἰκοῖς τε καὶ σκεύεσι καὶ ἐσθήμασι, τῷ πυρὶ παραδίδοσαν· καὶ ταῦτα χειρὶ βεβήλοις καὶ ἀνοσίτοις ἐτολμάτο· οἱ γὰρ εἰς τοῦτο πεμφθέντες, Χριστομάχους Ἰουδαίους καὶ Σαρακηνούς τὰ δεδογμένα πράττειν συνηγάχαζον· Χριστιανοὶ δὲ καίτοι συνωθούμενοι καὶ βιαζόμενοι, τοῦ τηλικούτου μιάσματος ἐξάψασθαι οὐκ ἐπέβησαν· ἐντεῦθεν φυνὲν καὶ αὐξηθὲν, τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ τὸ κακὸν ἐπεκράμασεν· οὐ τὴν λώδην οὐ τῶν τυχόντων τινὰ, ἀλλ' αὐτοὶ ἐδέξαντο τῆς ἱερωσύνης οἱ ἑξαρχοί, ποιμένες μὲν ὀνομαζόμενοι, λύκοι δὲ τὸν τρόπον καὶ τὴν προαίρεσιν καθιστάμενοι, ὧν ἐτύγγανε, καὶ ὁ τηνικάυτα τῆς Ναχωλείας ἐπίσκοπος (d)· τὰ αὐτὰ γὰρ τοῖς θεομάχοις καὶ φρονήσαντες καὶ διαπραξίμενοι, τὴν τοῦ Θεοῦ καθύδρισαν Ἐκκλησίαν.

Οἷον δὲ τέλος ὁ τῆς κακίας ταύτης εἰσηγητῆς, ὁ παμμίαιρος οὗτος Ἑβραῖος ἐδέξατο, παραδραμεῖν οὐ δίκαιον· ὁ γὰρ Ἰεζίδος ἐκεῖνος, οὐ πλείονας ἢ δύο ἐνιαυτοὺς πρὸς μὴτὴν ἐξ ἐπιβίους, τοῦ ζῆν κακῶς

tionibus, eeu arti cuipiam, operam dabat : Christianisque infensus, ac livore adversus Christi Ecclesiam exastuans, tempus observabat, quo ad veram religionem vastandam aggrederetur. Nactus itaque Saracenorum tunc principis, cui nomen lezidus (6), facilem animum, conciliata sibi illius familiaritate, studium erga ipsum, uti par erat, obtinens, quædam eidem grata vaticinabatur; simulque promittebat, si suggestionibus suis morem gereret, imperii longævitatē, tricennalem scilicet in regno diuturnitatem. Hic pro mentis suæ levitate in spem erectus, quippe qui luxuriosæ vitæ indulgeret, et libenter amplecteretur quæ ad libidinem propagandam conferrent, impii hominis postulationi assensus est, nempe ut in tota dititione sua subditis sine mora mandaret, quamlibet erectam imaginem, et cujusvis animalis expressam similitudinem dejicere ac destruere (7). Diabolicum hoc Dei hostis consilium erat, qui dolum 147 celabat, quatenus omni eversa effigie, omnem perinde picturarum sacrarum ornatum, tacito artificio pessumdaret. Ubi profanum hoc decretum promulgatum fuit, una cum cæteris imaginibus et statuīs, mox per Christi ecclesias sacrarum quoque iconum decore prosternebatur, quarum alias eradebant, alias pulvere oblitæ debebant, alias denique cum ipsis sacris ædibus, vasis, et vestimentis igni tradebant : atque hæc profanis impurisque manibus perpetrabantur; namque hostium Christi Judæorum ac Saracenorum opera adhibita est; quia Christiani, quanquam vi compulsi, hoc tantum scelus attingere recusarunt. Jamvero id malum sic ortum et auctum, per Romanorum subinde imperium grassatum est : cujus labem non vulgares aliqui, sed ipsimet sacerdoti principes contraxerunt, nomine quidem pastores, re vera et animo lupi, quorum in numero Nacoliæ tunc episcopus fuit (8). Hi videlicet parem ac Dei hostes sententiam et operam præ se ferentes, Dei Ecclesiæ contumeliosi exsisterunt.

Quem vero finem Hebræus ille scelestus, qui mali anctor fuerat, nactus sit, silentio præterire non licet. Etenim lezidus ille, cum ultra biennium mensesque sex exinde superstes non fuisset, male

(c) Male apud Lequiniūm φιλοσοφίας.

(d) Ita narrat etiam sanctus Germanus I, patriarcha, in Opusculo apud nos *Spicil. Rom.* t. VII, p. 58.

(6) Iezidus caliphatum tenuit ab anno Christi 680 ad 683. Vide Abulpharagium Chron. Syr. dynast. X, ad prædictos annos, nec non *Art de vérif. les dates*. Quod autem hic dicitur Iezidus tricesimo regni nœmæ mortuus, id innuit factum ei factum fuisse a Judo anno regni primo.

(7) Mahumetum ejusque assecclas sacrarum imaginum infensissimos hostes fuisse narrat Maraccius in *Pro-tromo ad Coranum*, cap. 22, p. 70 seq. Item in *refutatione Suræ* secundæ p. 17 seq., satisque constat, ex vicinia et exemplo Saracenorum Græcos quoque nonnullos imperatores, nec non episco-

pos, errorem illum contraxisse; quod mox Nicephorus pariter innuit, itemque in secunda Nicæna dictum fuit. Ipsi vero Saraceni parentes erroris sui habuere Judæos. En igitur Iconomachorum quasi stemma atque prosapia, Judæi, Mahumetani, Christianocategori seu ipsi Iconomachi.

(8) Erat hic nomine Constantinus, deque eo loquitur sanctus Germanus patriarcha in libello suo *De hæresibus* a nobis edito *Spicil. Rom.* t. VII. Videtur ibi p. 58, cum nostra adnotatione (*hujusce Patrologiæ* t. XCVIII, col. 77). Jamque nobis gratulari licet quod duorum fortissimorum adversus Iconomachos bellatorum, Germani regnante Isaurico, et Nicephori dominante Armeno, scripta optima ex Vaticanis codicibus efferre contigerit.

perit. Hujus vero filius (9) Walidus nomine, in patrum regnum succedens, præstigiatorum illum tanquam patris seductorem, acerbissima et immani nece multari jussit, quo nequitiae suae digna præmia referret. Tunc per Orientem Ecclesiam ornatum suum recuperavit, et sacrarum imaginum instauratio subsequuta est. Attamen cum hujus amaritudinis radix in Romanam remp. jam fuisset insita, ea subinde ipsum illum occupavit, qui tunc imperium tenebat. Fuit hic Leo (10) nomine et moribus, qui quoniam paribus ac barbarus ille intemperantis libidinis stimulis compungebatur, furore adversus religionem amens, augustorum templorum picturam totam delere studuit. Cujus principatum Constantinus filius exicipiens, inconciliabile orthodoxis bellum indixit: synodum (11) nefariorum sacerdotum **148** coegit, impiumque irreligiositatis suae decretum elidit (12), ut sacrae imagines omnino auferrentur, quique eas colerent, vel ipsarum patrocinium verbis orarent,

(9) Moavias videlicet, qui caliphatum susceptum paulo post abdicavit.

(10) Leo Isauricus imperium adiit anno 717. Ergo a lazidi ætate parum abfuit, quo medio intervallo jam error sacris imaginibus infestus vires cepit in Romano etiam vel potius Græco imperio, ut supra dixit Nicephorus.

(11) Copronymi hanc synodum episcoporum 538 fuisse narrat noster Nicephorus ad an. 753, eique Theodosium Ephesinum archiepiscopum præfuisse, subscribentibus irreligioso decreto, pro pudor! omnibus; quod etiam in foro fuit solemniter promulgatum. Synodi prædictæ historiam sic tradit in Chronico adhuc inedito Georgius Hamartolus, cod. Vat. p. 188; nec non Jo. Siculus, cod. Vat. p. 353: 'Ο δὲ γε τύραννος βασιλεὺς τὴν πόλιν ἑάσας, τὴν Νικομήδειαν καταλαμβάνει, καὶ ἔκλεισε διέτριβε μέγχι πολλοῦ· ἐπανεβόθων δὲ σύνοδον συναθροίξει κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐν Βλαχέρναις, ἐν ᾗ πολλὰ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτῶν κενολογήσαντες οἱ ἱεροὶ τῆς αἰσχύνῃς, καὶ τὰς μιαιφάνας χεῖρας εἰς ὕψος ὄραντες καὶ ἀλαλάξαντες, ἔρρηξαν τὴν ἐλευσίνην ἐκείνην φωνὴν λέγοντες· Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ γέγονεν, ὅτι σὺ, βασιλεῦ, ἐλυτρώσω ἡμᾶς ἐκ τῶν εἰδώλων. Ὡς τῆς ἐσχάτης καὶ τολμηρᾶς αὐθαδεῖας καὶ ἀνομιᾶς καὶ βλασφημίας τῶν Χριστομάχων καὶ ἱεροκατῆλων, καὶ τῆς ἀκολάστου γλώσσης αὐτῶν καὶ γνώμης ἀγνώμονος· εἰ γὰρ ὁ τῆς ἀσεβείας πρῶταρχος οὗτος, αἴτιος τῆς εἰδώλων καθαιρέσεως, μάτην ἄρα γέγονεν ἡ ἐνανθρωπήσις τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων διδασκαλία. Imperator tyrannus, regia urbe relicta, Nicomediam se contulit, ubi diu commoratus est. Deinde illinc discedens, synodum coegit adversus sanctas imagines in Blachernis, qua in synodo, episcopi ignominie multa adversus Deum Christumque ipsorum oblocuti sunt; tum etiam impuris elatis in cælum manibus cum clamore, deploranda illa crepuerunt verba: Hodie salus mundo facta est, quia tu, imperator, liberasti nos ex idolis. O summæ audaciæ temeritatem, dementia atque blasphemiam Christi hostium et rem sacram pretio prodentium! o effrenem ipsorum linguam, et inconsultum consilium! Nam si hic impietatis dux et auctor, causa fuit idolorum destruendorum, frustra Christus homo factus est, vana item apostolorum doctrina fuit. De his diu multumque Nicephorus in Apologetico majore. Jam ne quis forte scandalum patiat, quod tam numerosa synodus iconoclasticum errorem professæ sit; is, queso, consideret carnis hunc Copronymi

ἀπορρήγνυται· ὁ δὲ τοῦτου υἱός, Οὐλίδος τὴν προσηγόριαν, τὴν ἀρχὴν τὴν τοῦ πατρὸς διαδεξάμενος, οἶα τὸν τεκόντα ἐξαπατήσαντα, πικροτάτῳ καὶ ἐξαισίῳ θανάτῳ ἀναιρεθῆναι τὸν γόητα ἐπέτρεψεν, ἀξια τῆς καλίας τάπτιξερα κομισάμενον· εὐθὺς δὲ ἡ ἀνά τὴν Ἑὼ Ἑκκλησίαν τὸν ἐαυτοῦ ἐπτολίζετο κόσμον. καὶ τὴν καίνισμὸν τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐδέξατο· ἅπασι δὲ τῆς πικρίας ἐκείνης ἡ ῥίζα τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐμφυεῖσα πολιτεία, φθάνει καὶ μέχρι τοῦ τότε κρατοῦντος· Ὁ δὲ ἦν καὶ τὴν προσηγόριαν καὶ τὴν διάθεσιν, ὅς τοις ἱσοῖς τῷ βαρβάρῳ τῆς ἀκολασίας καὶ φιλοσοφίας κέντροις νυττόμενος, ἐπιμανεὶς κατὰ τῆς εὐσεβείας, τῶν θεῶν ναῶν τὴν ἱερογραφίαν ἐξορύττειν ἐσπούδαζεν· οὗ καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν δυσσεβείαν ὁ υἱὸς Κωνσταντίνος διαδεξάμενος, ἀσπονδὸν ἀνεβρίπτει κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων τὸν πόλεμον· σύνοδον τε ἱερῶν ἀνοσίῳ συνεκρότησε, καὶ τὴν ἀσεβῆς τῆς ἐαυτοῦ ἀθέτης δόγμα ἐξέθετο· τέλειον μὲν τὰς ἱερὰς εἰκόνας ἐξαφανίζεσθαι, τοὺς δὲ προσκυνοῦντας, ἢ τὸν

cætum cunctis illis auctoritatis notis, quas noster Nicephorus in hoc Apologetico, cap. 25, tribuit veræ et orthodoxæ Nicænæ II, quæ nimirum fuit œcumenica, libera, legitime congregata, Romanæque Ecclesiæ præsidium munita. At iconoclastica nec generalis fuit, neque regulis canonicis convocata, neque tyranni timore libera, et ne patriarcha quidem nullo præsidente decorata. Hoc tantum ex eo deplorando conventu cognoscimus, magnam tunc fuisse in episcopatu Græco corruptionem et indignitatem.

(12) Utrum scriptum illud Iconomachorum, quod Nicephorus in his Antirrheticis articulatim refutavit, pars fuerit hujus decreti, an aliud quodlibet, regia tamen auctoritate nunquam compositum, haud satis scio. Iconomachorum libri menorantur in Apologetico majore, cap. 9, et alibi. Porro hos intercidisse, nil mirum est; quandoquidem Nicænæ synodi. act. 8, exstat canon Περὶ τοῦ μὴ κρύπτειν τινὰ Χριστιανοκατηγορικῆς αἰρέσεως βιβλίον, κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων γενομένην, nullum hæreseos Christianocategororum adversus sanctas imagines librum esse occultandum; deon δοθῆναι ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ Κωνσταντινοπόλεως, ἵνα ἀποτεθῶσι μετὰ λοιπῶν ἀπρετικῶν βιβλίων, sed in episcopio Constantinopolitæo deponendum, ut recondatur cum cæteris hæreticorum libris. Pœna vero transgressoribus præcepti decreta fuit, episcopis quidem, presbyteris ac diaconis, muneris abdicatio; monachis et laicis excommunicatio. Ergo pravorum librorum a bonis secreto non apud Romanam tantummodo Ecclesiam, verum etiam apud Orientalem in more fuit. Ad Romanam autem quod attinet, insigne est Virgili antiqui grammatici a me editi (AA. class. I. V, p. 41), testimonium ita loquentis de gentiliū libris. *Hunc morem ex apostolicorum auctoritate virorum Romana tenuit ac servavit Ecclesia, ut Christianorum libri philosophorum sepositi a gentiliū scriptis haberentur, etc. Hocce subtilissime statuerunt, ut duabus librariis compositis, una fidelium philosophorum libros, et altera gentiliū scripta contineret; ne fidelibus infidelis commisceretur, nulla discretio inter munda fieret et immunda; ut si quis vellet gentilia legere, semota haberet. Profecto huic duplici bibliothecæ instituto in tanta nunc redundantia librorum obtemperare vix possumus: ex his tamen testimoniis saltem patet catholicæ Ecclesiæ cura, quam ne nunc quidem omittit, imo sedulo retinet, ut pravos noxiosque libros, contra rectam fidem ac bonos mores, a Christianorum libero et indiscreto usu ac lectione, legibus et auctoritate sua removeat.*

ὁπὲρ αὐτῶν λόγον πρεσβεύοντας, βασάνοις πικραῖς καὶ αἰκίαις παραδίδοσθαι· ἐγκλημα τούτοις εἰδωλολατρίας ἐπάγων, οἷς ὡς θεοὺς ταύταις τὴν προσκύνησιν νέμονται· τὸ δὲ ἱερὸν τοῦ μοναστικοῦ βίου σχῆμα τέλειον ἀπελαύνεσθαι καὶ καθυβρίζεσθαι, καὶ ἡ μεταμφιέννυσθαι τὴν στολὴν τοὺς μονάζοντας, ἡ ποικίλαις τιμωρίαις καθυποβάλλεσθαι (ε). Ἐγνώσται οὖν ὑμῖν διὰ τούτων τὸ Ἰουδαϊκὸν φρόνημα, καὶ τὸ Χριστιανικὸν οὐκ ἡγνόνηται κήρυγμα· ἐφ' ὑμῖν λοιπὸν κεῖται αὐτεξουσίαις γε οὔσι, τὸ ἀγαθὸν καὶ σῶζον, ἢ τὸ φαῦλον καὶ βλάπτον ἐλέγχει.

(e) Hactenus fragmentum apud Lequinium.

diris cruciatibus ac suppliciis afficerentur, crimen his idololatriæ intendens, quasi imagines uti deos adorarent. Sacrum præterea monasticæ vitæ institutum prorsus aboleri, et ludibrio haberi præcepit, monachosque aut vestem mutare, aut variis suppliciis addici. Ergo ex hactenus dictis exploratum vobis est Judaicæ mentis hoc fuisse dogma: tum etiam Christiana doctrina ejusmodi sit, non ignoratis. Vestri igitur liberi arbitrii deliberatio est, utrum bonum et utile, an malum et noxium eligatis.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΜΟΜΗΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΑΣ ΚΑΙ ΕΙΛΙΚΡΙΝΟΥΣ ΗΜΩΝ

ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΟΣΑΖΟΝΤΩΝ ΕΙΔΩΛΟΙΣ ΠΡΟΣΚΕΚΥΝΗΚΕΝΑΙ.

149 S. P. N. NICEPHORI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

APOLOGETICUS

PRO INCULPABILI, PURA ET IMMACULATA NOSTRA CHRISTIANORUM FIDE

ET CONTRA EOS QUI PUTANT NOS IDOLIS CULTUM EXHIBERE.

α'. Καιρὸν εἶναι τῷ παντὶ πράγματι τὸ Σολομών-
τειον ἡμᾶς ἔχειν καὶ σοφὸν ἐμπεδοῖ λόγιον, τὸν βίον
ἐντεῦθεν ρυθμίζον, καὶ στοιχειοῦν πρὸς τὸ εὖ ἔχον
καὶ λυσιτελοῦν τὸν ἀνθρώπειον, ὡς ἂν μὴ πάντα
θαρρότερον εἰς τὴν τῶν πρακτέων ἐγγείρῃσιν, ἀλόγως
καὶ οὐκ ἐν καιρῷ πράττοντες ἄνθρωποι, μηδὲ πε-
ριπετῶς καὶ οὐκ ἐν κόσμῳ εἰς τὰ κατὰ γνῶμην χρώ-
μενοι, πολλοῖς ἀβούλως τῶν ἀδοκίμων καὶ σφαλερῶν
περιπίπτουσι. Καιρὸς δὲ, φησὶ, τοῦ σιγᾶν, καὶ και-
ρὸς τοῦ λαλεῖν, τοῖς κατελεγμένοις τῷ παιδοτρι-
βοῦντι τῷ λόγῳ συγκατηρίθμηται, ἵνα μὴ μόνον ἐν
δέοντι πράττειν, ἤδη δὲ καὶ λέγειν εὐκαιρῶς παι-
δεύμεθα, ἀλλὰ μὴν καὶ μέτρον εἰδέναι τῶν ἐφ'
ἐκάστῳ ἡμῖν πραττομένων ἢ λεγομένων· εἴπερ τὸ,

1. Tempus suum esse cuique negotio affirmat
nobis Salomonis illud sapiens oraculum (15), quo
præsens vita dirigitur, hominesque ad rectum et
utile diriguntur, ne forte quidlibet audeant, im-
prudenter et iniquo tempore rem gerentes; atque
ita fortuito et inordinato consilio utentes, in in-
speratos multos ob inconsiderantiam suam noxios-
que casus incurrant. Tempus, inquit, tacendi et
tempus loquendi nobis jam inde a puerili institu-
tione dinumeratum est, ut non solum quod oportet
et agere et loqui tempestive dicamus, verum etiam
justum modulum in unoquoque negotio agendi vel
dicendi sciamus. Siquidem in omni re modus, qui
sit optimus, recte adhiberi creditur, imo et neces-

⁸⁷ Eccle. III, 7.

(15) Thendorus quoque Studita, Nicephoro nostro
contemporaneus, opus suum contra Iconomachos ab

hac Salomonis sententia exorditur. Item sanctus
Cyrillus sermonem suum exiunt pascchalem.

sarius videtur : ita ut mens in omnibus sapienter et accuratissime observet atque discernat, num id quod reputatur aut cernitur, utile sit nec ne. His nos quoque rationibus ducti, utilibusque et sanctis monitionibus obsequentes, atque aliis insuper divinarum doctrinarum præceptis imbuti, operæ pretium judicavimus, quam optime fieri potest, prudenter et cum idoneo ratiocinio rerum tempora distinguere. Cumque sciamus aliud esse silentii tempus, aliud sermocinationis, (ita ut neque inscite et audacter, ubi custodiam ori ponere opus est, linguam intemperantem exseramus; neque rursus cum dicere expedit, silentio ea prætereamus, quæ nec reticere nec intra dentium septum continere æquum est), idcirco, quandoquidem in has perturbationes nunc incidimus, et commune adversus Dei Ecclesiam conflatum periculum cernimus, gravemque adeo impietatis tempestatem contra catholicas partes fervere (14), atque hanc calamitatem processu temporis incrementum accipere, nunc linguam commovendam calamumque acendum putavimus, ut veluti infamis quædam columna ac tropæum, hæreticorum scelus, futuris ætatibus nostra descriptione patefactum ostentetur, posterque hic labor ad fidelium piorumque tutelam et firmamentum divinitus evadat. Quanquam reapse ne alio quidem tempore hac de re silentium tenuimus (15), ne taciturnitatis criminationem subiremus, simul timentes damnationem **150** iis impendentem qui doctrinæ tradendæ præfecti, eam subtrahunt. Ergo proposita certamina aggressuri, illud primo quod utilissimum, imo necessarium in præsentī reputavimus, paucis exponere conabimur, atque ita initium facere, pro virili parte, argumenti suscepti, prout ori nostro sermonem Deus suppediitaverit, cujus causa omnis hæc tractatio commovetur, dum propter ejus rectum cultum decernamus.

2. Profecto oporteret, o homines, quicunque ad extremam horam jam propinquatis, et in quos sæculorum termini juxta apostolicum dictum⁸⁸ jam devenerunt (generaliter enim cunctos alloquimur); vosque præcipue qui per inconsiderantiam et propriæ commoditatis amorem longius proVecti delapsique estis; oporteret, inquam, nihil aliud meditari ac reputare, nisi extremam illam et maximam diem, qua mundi hujus finis erit, eamque uti præsentem spectare; nec non magnam illam terribilemque tubam imaginari, desuper ad omnium aures clara voce tremendum quid et infaustum resonantem :

⁸⁸ I Cor. x, 11.

(14) Intellige persecutionem adversus sacras imagines a Leone Armeno in Nicephori pontificatu renovatam.

(15) Innuat, ut arbitror, minorem Apologeticum, quem nos pariter hoc volumine edidimus : imo et antiquiores suas fortasse, quas in Nicæna secunda synodo pro sacris imaginibus disputationes ante epi-

scopatum habuit, teste Ignatio diacono in ejus Vita, cap. 1. Præterea longam Nicephori nostri disputationem cum iconomacho imp. Leone Armeno legimus editam a Combesio, *Origin. Constantinop. manipul.* p. 159 seq.; aliamque breviorē ejusdem apud Georgium Hamartolium in scriptoribus post Theophanem.

Α « Πάν μέτρον ἄριστον, καὶ καλῶς ἔχειν ὑπελπιῖται, τῶν δεόντων εἶναι δοκεῖ· ἐπιστατούντος ἐν παντί τοῦ λογισμοῦ συνετῶς τε καὶ ἐμμελέστατα, καὶ φιλοκρινούντος ἀεὶ τῶν συνοιτούντων, καὶ μὴ, τὸ δοκοῦν καὶ φαίνόμενον· τοῦτοις οὖν καὶ ἡμεῖς ἡγμέοι, καὶ οἱ ἀνησφόροις καὶ εὐαγέσι νοουθετήμασιν εἰκοντες, τοῖς τε ἄλλοις τῶν θείων διδασμάτων παιδεύμασιν ἐντρέφόμενοι, διελέσθαι ὡς ἄριστα ἐπιστημονικῶς τε καὶ λογισμῷ τῷ καθήκοντι, εὖ νενομίκαμεν· καὶ ἄλλῃ μὲν εἶναι καίρων σιωπῆς, ἕτερον δὲ διαλέξως ἐπιστάμενοι, καὶ μῆτε οὕτως ἀμαθείας ἢ αὐθαθείας ἔχοντες, ὡς ἐν οἷς τιθεῖν φυλακὴν προσήκει τῷ στόματι, γλῶσσαν ἀσχετῶς προτεσθαι. Μηδ' αὖ πάλιν ἐξῆν λέγειν, σιωπῇ παρατρέχειν ἢ μὴ σιωπᾶσθαι· μὴδὲ ὀδόντων εἶσω καθ' ἑργυνοῦσθαι δίκαιον· διὰ ταῦτα τοίνυν εἰς τοῦδε τοὺς θορύβους περιπεπωκότες τὰ νῦν, καὶ τὸν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ κοινὸν ἐνορῶντες ἐπανιστάμενον κίνδυνον, καὶ πολλὰ μάλιστα τῷ ὁρθοδοξοῦντι μέρει περιζέον τῆς δυσπείβειας καταθευόμενοι τὸ κλυδωνίον εἰσαεὶ τὸ κακίον, ἐκ προσαγωγῆς τε καὶ ἐπὶ προήκοντι τῷ χρόνῳ δεχόμενον τὴν ἐπίδοσιν, νῦν ἐπαφεῖναι τὴν γλῶσσαν καὶ παραθῆξαι τὸν κάλαμον δεῖν ὥσθην, ἵνα ὅσων στήλη τις καὶ θρίαμβος τῶν αἰρετιζόντων τὸ δυσπείβεος, καὶ εἰς δεῦρο καὶ ταῖς μετέπειτα γενεαῖς λογογραφούμενον ἐμφανίζῃται· ἀτφάλειά τε καὶ ἑδραῖωμα τῶν πιστῶν καὶ εὐσεβοῦντων, θεωρηπείως διαδεικνύηται τὸ ἐγχείρημα· οὐκοῦν οἱ δὲ ἄλλοις περὶ τῶν τοιοῦτων σιγήσαντες, ἵνα μὴ γραφὴν σιωπῆς ἀπενεχοίμεθα, καὶ ἅμα τὴν ἐκ τοῦ ὑπεστέλλεσθαι τοῖς προσεστώσι τοῦ λόγου ἐπηρημένην κατακρίσιν ὑφωρόμενοι· μέλλοντες δὲ τῶν προκειμένων ἀγώνων ἐφάπτεσθαι, πρότερον ἐκείνο, δὴ χρησιμώτατόν τε καὶ ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι λειόγισται, διὰ βραχέων εἰπεῖν πειρασόμεθα, καὶ οὕτω κατάρξαι ὡς οἱ τοῖς ἐσμεν τῆς ἐν χερσὶν ὑποθέσεως, Θεοῦ διδόντος λόγον ἐν ἀνοίξει· τοῦ στόματος ἡμῶν, ὑπὲρ οὗ ὁ πᾶς λόγος κεκίνηται, καὶ δι' ὃν εὐσεβοῦντες τὰ νῦν πολεμούμεθα.

Β. Ἐχρῆν οὖν ὑμᾶς, ὅ ἄνθρωποι, τοὺς πρὸς τὴν ὥραν τὴν ἐσχάτην ἐλάσαντας, καὶ ἐφ' οὗς τὰ τῆς τῶν αἰώνων κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ρῆσιν κατήντησε (κοινὸς γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος πρὸς πάντας), ὅσοι τε τούτων δι' ἀπροσεξίαν ἢ φιλαυτίαν πόρῳ που θέοντες ἀποπεπτῶκατε, μὴ ἂν ἄλλο τι ἐν μελέτῃ καὶ λογισμῷ τίθεσθαι, ἢ τὴν τελευταίαν ἐκείνην καὶ μεγίστην ἡμέραν, καθ' ἣν τοῦδε τοῦ παντὸς ἦξει τὰ πέρας, καὶ ὡς ἤδη παρεστηκυῖαν περιθρεῖν, καὶ τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ φοβεράν προσεγγίζουσαν ἐνοεῖν σάλπιγγα, ἀνωθεν ὥσπερ τρανῶς ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς ἐνηχοῦσαν φρικτὸν τι καὶ ἐξαισίον· μεθ' ἣν

scopatum habuit, teste Ignatio diacono in ejus Vita, cap. 1. Præterea longam Nicephori nostri disputationem cum iconomacho imp. Leone Armeno legimus editam a Combesio, *Origin. Constantinop. manipul.* p. 159 seq.; aliamque breviorē ejusdem apud Georgium Hamartolium in scriptoribus post Theophanem.

ἐν ἀπάντων Κριτὴν καὶ Δεσπότην καὶ τῶν ὅλων Θεὸν ἀπεκδέχεσθαι, ἅμα τῇ πληθύνει τῶν μακαρίων καὶ ἀσωμάτων δυνάμεων, μετὰ δόξης τῆς πατρικῆς ἐξ οὐρανῶν ὡς δὴ κηρύσσεται κατεργάμενον, καὶ ἔξοντα εἰς κρίσιν σύμπαν τὸ ποίημα, καὶ ἀποδώσοντα ἑκάστῳ καθὰ ἐδιότισεν· εἴτε σαρκὸς μόνον πάθει δουλούμενός τις ὑπενήνεκται, καὶ μηδὲν τῶν ὁρωμένων λογισάμενος ὑψηλότερον εἰς γῆν ἀπονένευκεν, εἴτε τῷ πνεύματι συνεπαϊρόμενος, τοῖς μέλλουσι καὶ πρὶν ἐνθῆνδε μεταναστῆναι, ὡς ἤδη παροῦσι, συνεγένετο, καὶ τῷ θεῷ πόθῳ πτερούμενος, τῶν ἄνω λήξεων τὸ μακάριον κατοπτρίζεται· προσέχειν τε ἑαυτοῖς μάλιστα, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν ὁρμημάτων καὶ κινημάτων αἰεῖσθαι τὰ βελτίω τε καὶ συμφέροντα· νήψει δὲ νοδὸς, καὶ λογισμῶν καθαρότητι, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς ὁμμάτων ἐργηγόρσει πᾶν ὅτι οὖν εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ εὐαρέστησιν κατεργάζεσθαι· καὶ συνελόντα εἰπεῖν ὅσα εἰς σωτηρίαν ψυχῆς ἤκε, πᾶσαν σπουδὴν τιθεμένους, διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως διαπράττεσθαι· δι' ὧν προσάγεσθαι τε αὐτῷ καὶ οἰκτιροῦσθαι, τοῖς ταῦτα κατορθωκόσιν ἀξιοπρεπῶς περιγίνεται· μιμουμένους τὰς φρονίμους τῶν παρθένων ἐκείνας, καὶ τὰς λαμπάδας δαψίλει τῷ ἑλαίῳ κοσμουμένας ἀνάπτοντας, ὡς δὴ ὑπαντήσαντας ὑπερπεπισμένους τῷ νυμφίῳ ἁπὸ τῶν νυκτῶν ἤκοντι, κἀντεῦθεν ἀνευδύαστον κεκτημένους τὸ εὖελπι, εἰς τοὺς ὅρεκτοὺς ἐκείνους καὶ ἀναπεπταμένους τῶν πατριαρχῶν κόλπους, τὰς μακαρίας ἐκείνας μονὰς καὶ ἀποκληρώσεις, αἰτίνες ποτὲ εἰσιν, ἀνακλιθῆσεσθαι ταῦτα στέργειν, ἐν τοῦτοις ἀπασχολεῖσθαι τὸν νοῦν, καὶ μηδὲν τῶν ἐπισφαλῶν καὶ βλαπτόντων περιεργάζεσθαι· ἂν οὕτω φιλοσοφῶμεν καὶ οὕτω βιοῦν ἐλοιμέθα, καὶ μελέτην θανάτου τὴν παροῦσαν ζωὴν ἡγώμεθα, τευξόμεθα τῶν παρὰ τοῦ ἀψευδοῦς ἐπηγγελμένων, καὶ τῆς ἀποκειμένης τοῖς τηρήσασιν αὐτοῦ τὴν λόγον, εὖ οἶδα, μακαριότητος· περὶ μὲν δὴ τούτων εἰ καὶ βραχὺς ὁ λόγος, ὅμως ἱκανῶς καὶ ἀποκρῶντως ἔχων· οὐ γὰρ ἐπὶ πλέον διεξίναί μοι χορὴ, ἐπεὶ μὴ τοῦτο τῶν πάντων κατεπειγόντων τῷ καιρῷ πρόσσεσι· περὶ δὲ γε τῶν νῦν ἐπιφυσωμένων, παρὰ τοῦ μισοκάλου ἐχθροῦ καὶ αἰεὶ τὰ καλὰ βασκαλίνοντος, καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Χριστοῦ ποιμνῆς μὴ φέροντος, καὶ τῷ καθαρῷ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρούρας σίτῃ, ὃν λόγος· εὐαγγελικὸς καὶ πατρικὸς ἐξέθρεψε τε καὶ ἡύξησε, παρεσπαρμένων ζιζανίων καὶ ἀκανθοφρούντων ἤδη, καὶ τοὺς ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ βίου παριόντας, σκεῖν ὑπαρξαμένων διαλεξόμεθα.

γ'. Ὁ τῆς εὐαγοῦς καὶ μόνης ἀληθινῆς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν θρησκείας λόγος ἤδη πάσαι κατ' ὁρῶντο· καὶ παρὰ μὲν τοῖς σοφοῖς τῆς πίστεως ἡμῶν ἀρχιτέκτοι καὶ τῆς ἀληθείας κήρυξι, τοὺς θεοὺς δὴ λέγω καὶ θεσπιστὰς ἀποστόλους, προκαταβέβληται ὁ θεμέλιος· οἱ ἅπαντες ἐν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφῆταις πρόπαλαι σκιαγραφούμενοι· καὶ προχαρασόμενοι, ὄντος ὁκρογωνιαίου λίθου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, κἀν λίθος προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου, τοῖς νῦν κατασεύειν αὐτὸν πειρωμένοις προκείμεται· ἡμῖν δὲ τοῖς ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ ὠκοδομημένοις, ὡς

A postquam omnium Iudex Dominusque et universalis Deus, cum beatarum spiritualium virtutum multitudine, cumque paterna gloria, de cælo sicut classicum cecinit aderit, creaturamque omnem in iudicium adducet; singulosque prout vixerint remunerabitur; tum eum videlicet, qui carnis tantum cupiditatibus serviliter deditus, nihilque supra res visibiles cogitans, ad terram pronus incubuit; tum illum qui spiritu sursum elato, futuris rebus ante etiam quam hinc migraret, cœu præsentibus mentem intendit, divinique amoris alis subvectus, supernarum stationum beatitudinem contemplatus est. His, inquam, magis adhærere, motusque nostros et inclinationes ad meliora atque utiliora oporteret dirigere; mentisque sobrietate, et cogitationum puritate, nec non vigilante animæ oculo, quidquid Deo honorificum placitumque est, operari: atque ut compendio dicam, quidquid salutis animæ confert, id omni studio per divinæ legis observantiam exsequi: nam sic contingit, ut ad Dei familiaritatem, hi qui ita se gerunt, perveniant, sapientes illas nimirum imitantes virgines, suasque lampades copioso oleo instructas accendentes, ut bene comparati sponso occurrant intempesta noctis hora supervenienti: sic nempe indubiam spem foventes, fore ut in optatis illis patentibusque patriarcharum sinibus, beatisque illis sedibus et hæreditatibus, quæcumque demum eæ sunt, recumbant. Hæc, inquam, bona diligenda sunt, in his mens diligenda, res nulla denique quæ caduca et noxia sit curanda. Hac si nos sapientia præditi fuerimus, et sic vivere decreverimus, consequemur equidem promissa ab eo qui non mentitur præmia, paratamque iis qui legem ipsius observant beatitudinem. Sed de his, quanquam breviter, satis jam verborum effluxit: neque enim prolixius diasserendum est, quandoquidem sermonem huiusmodi præsens tempus non magnopere flagitat. Verum de subnatis zizaniis ac spinis, quas virtutis osor, semperque rei bonæ invidens, et pacem Christiani gregis minime ferens, inter purum ecclesiastici agri triticum, ab evangelico et paterno verbo nutritum et auctum, sevit; quæ nempe spinæ viam vitæ terentibus crudeles impietatis aculeos infligunt, disputationem D auspicabimur.

τοῖς κέντροις τῆς δυσσεθείας ἀνηλεῶς κατατιτρώ-

3. Sanctæ nostræ, quæ sola vera est, Christianorum religionis jamdiu recte fuerat constituta doctrina: namque a sapientibus fidei nostræ architectis, veritatisque præconibus, divis, inquam, et eximiis apostolis, præjactum fundamentum erat: quam videlicet fabricam lex olim et prophetæ adumbratam delineaverant, angulari 151 futuro lapide Deo nostro Christo: qui etsi lapis offendi-culi et petra scandali his qui nunc eam quatere attentant, prostat, nobis tamen super hanc petram ædificatis, ut coryphæus discipulorum Verbi, cum

beatificaretur audiit⁸⁹, lapis est angularis, pretiosus, in quem credentes nunquam confundemur⁹⁰. *Ædificata est autem sapientiæ domus tanquam auro et lapidibus pretiosis, sacris divinisque dogmatibus, quæ ab inclitis cœlitusque inspiratis Patribus nostris elaborata fuerunt et prædicata, sive qui in sacris illis a divinitus congregatis synodis admirandi Deoque chari homines, divino acti et convocati Spiritu inclaruerunt; sive qui sigillatim puris splendidisque moribus, verborumque et mentis excelsitate præditi, sacras sedes occupaverunt, et rectum veritatis dogma apprime tenentes gloriosi exstiterunt simulque falsi cultus spinas radicitus evulserunt, atque hæreticorum ora, utpote inique contra cœlum loquentium ac meditantium, consuta veluti obstruxerunt. Hinc una fides, eademque apud omnes Christianos confessio concorditer retinebatur. Quid enim per consecutum omne elapsi temporis spatium, quantum quidem ad bonum firmumque humanæ vitæ statum, sive dogmata spectes sive actus, quid, inquam, inexploratum aut indiscussum supererat? Ita sapienter et benivole nostra omnia disposita fuerant per tempora providente Deo; ita lex priseis illis data olim subsidio fuerat, ceu quidam optimus pædagogus, per rudimenta quædam informans pueriles adhuc et viribus imperfectiores, atque ad Dei cognitionem deducens; quia perfectior doctrina hominibus ejus ævi nondum erat idonea. Tum vero post legem datam, sancto Spiritu pleni prophetæ virique Deo afflati multa ac varia morum præcepta dederant, prout Spiritus ipsis revelabat, ad audientium profectum. Sed quia hæc perficere homo non poterat, et majore auxilio indigebat, impetravit ut legis ac prophetarum princeps veniret. Quod enim impossibile erat in lege, inquit Apostolus, in quo per carnem infirmabatur, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum, ut legis justificatio impleveretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum⁹¹⁻⁹³. Peccati autem prima malicia proles idololatriæ fuit, et cultus a Creatore ad creaturas translatio.*

ἀμαρτίας ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου τοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Ἀμαρτίας δὲ ἔχονον προσκυνήσεως ἢ μετάθεσις ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος ἐπὶ τὰ κτίσματα.

Sic Dei Verbum, paternæ gloriæ splendor, condescensione usus, beneplacito Patris, et vivifici Spiritus cooperatione, paupertate nostra indutus (neque enim ob ineffabilem bonitatem pati poterat, ut manus suæ factura detrimentum caperet), verus homo factus, etsi Christi hostes minime id volunt, verusque idem Deus plenissime, absque peccato, per crucem, passionem, et resurrectionem, mortis nos vinculis liberavit, et a peccati passionibus expedit, invisibilem a dominatu nostro tyrannum pellens, nosque in antiquam prosperitatem resti-

τῶν μαθητῶν τοῦ λόγου ὁ κορυφαῖος μακαριζόμενος ἦκουε, λίθος ἀκρογωνιαίος ἐντιμος, ἐφ' ᾧ πιστεύοντες, οὐποτε καταισχυνησόμεθα· ἐπιφοδοῦνται δὲ τῆς σοφίας ὁ οἶκος, ὥσπερ ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων, τῶν ἱερῶν καὶ θείων δογμάτων, ἃ παρὰ τῶν φοιδῶν καὶ θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων ἐκπεδύονται καὶ ἐκπεφώνηται, ὅσοι τε κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἐκείνων καὶ θεολέκτους συλλόγους, θαυμάσιοι καὶ θεοφιλεῖς ἄνδρες, θείῳ ἀγόμενοι Πνεύματι συναθροισθέντες διέλαμψαν, ὅσοι τε καθ' ἑαυτοὺς κεκαθαρμένοι, καὶ λαμπροὶ τὸν βίον, καὶ ὑψηλοὶ τὸν λόγον καὶ τὴν διάνοιαν, θρόνων ἱερῶν προκαθεζόμενοι, καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ὡς ἐνι, μάλιστα ἀντεχόμενοι ἐπέπρεψάν τε, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τῆς εὐσεβείας τὰ διδάγματα ἐγκατέσπειράν τε καὶ διετράνυσαν, τῆς ἀσεβείας δὲ τὰς ἀκάνθας προῤῥίζους ἐξέτεμον, καὶ τῶν αἵρετικῶν τὰ στόματα, ὡς ἀδικίαν κατὰ τοῦ ὕψους λαλούντων καὶ μελετώντων, ἀπέφραξαν καὶ ἀπέῤῥαψαν· ἐντεῦθεν μία πίστις· καὶ ὁμολογία ἡ αὐτὴ παρὰ πάνσι Χριστιανοῖς συνεκροτεῖτο καὶ ἐφυλάσσετο· καὶ τί γὰρ ἐν τῷ μακρῷ καὶ ἀπειρῷ τοῦ διελάσαντος χρόνου, ὅσον ἦκεν εἰς εὐσεργεσίαν καὶ συντήρησιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἐν γε δόγμασιν ἐν τε πράξεσιν, ἀνεξέταστον καὶ ἀδοκίμαστον ὑπολέλειπται; οὕτω σοφῶς καὶ φιλανθρώπως τὰ περὶ ἡμᾶς, κατὰ καιροὺς τῆς θείας οἰκονομώσεως προνοίας, οὕτως ὁ νόμος εἰς βοήθειαν πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐδίδото, οἷά τις παιδοκόμος ἄριστος, ὡς διὰ στοιχείων τινῶν προσάγων τοὺς νηπιώδεις ἐτι καὶ τὴν ἑξιν ἀτελεστέρους, καὶ ποδηγῶν πρὸς τὴν θείαν ἐπίγνωσιν, ὡς τοῦ τελειωτέρου λόγου τοῖς τὸ τηνικαδὲ τὸ εὐπαράδεκτον τέως οὐκ ἔχοντος· οὕτως οἱ μετὰ τὸν νόμον τοῦ θείου Πνεύματος κἀτοχοὶ προφηταὶ καὶ ἄνδρες θεόληπτοι, πολυμερεῖς καὶ πολυτρόπους τῶν πρακτέων ἐποιούοντο τὰς εἰσηγήσεις, καθὰ τὸ Πνεῦμα ἐνεργοῦν ἀπεκάλυπτε πρὸς τὴν τῶν ἀκνούντων βελτιώσιν· ἀλλ' ἐπεὶ περ οὐκ ἴσχυε ταῦτα τελειῶσαι τὸν ἄνθρωπον, ἔδειτο δὲ βοήθειας τῆς μελίζονος, ἔτυχεν ἀφίχθαι τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τὸ κεφάλαιον. Τὸ γὰρ ἀδύνατον, φησὶ, τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας καὶ περὶ ἀμαρτίας, κατέκρινε τὴν πληρωθῆ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Ἀμαρτίας δὲ ἔχονον πρῶτον κακὴν καὶ ἔσχατον εἰδωλοατρίαν, καὶ τῆς

οὕτως ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τὴ τῆς πατρικῆς δόξης ἀπαύγασμα, συγκαταβάσει χρησάμενος, εὐδοκίᾳ τε πατρικῇ καὶ συνεργίᾳ τοῦ ζωαρχικοῦ Πνεύματος, τὴν καθ' ἡμᾶς πτωχείαν ὑπὸδύς, (οὐ γὰρ ἔφερε δι' ἄρατον ἀγαθότητα, χειρὸς οἰκείας ζημιωθήσεσθαι τὸ πολίημα), καὶ ἄνθρωπος κατὰ πάντα, κἂν οἱ Χριστομάχοι μὴ βούλωνται, ὥσπερ δὴ καὶ Θεὸς ὢν ὁ αὐτὸς πληρέστατος, ἀμαρτίας χωρὶς ἐχηρμάτισε, καὶ διὰ σταυροῦ καὶ πάθους καὶ ἀναστάσεως τῶν δεσμῶν τῆς κατακρίσεως ἡμᾶς ἡλευθέρωσε, καὶ τῶν παθῶν τῆς ἀμαρτίας ἀπήλλαξε· τῆς καθ' ἡμῶν

⁸⁹ Matth. xvi, 17. ⁹⁰ Rom. ix, 35. ⁹¹⁻⁹³ Rom. viii, 3, 4.

πελονεξίας εκθεβληκώς τὸν ἄορατον τύραννον, καὶ αἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς εὐκληρίας ἐπανήγαγεν· ἵνα ὁ τὴν φύσιν αἰς τὸ εἶναι παραγαγών, καὶ τὸ εἶναι ὑπερβλύσει φιλανθρωπίας ταύτῃ χαρίσται, καὶ τέλειος ἦ καὶ ἄριστος ὁ κατὰ Θεὸν κτιζόμενος ἄνθρωπος· ταῦτα προφῆται ἄνωθεν προανακεκράγεσαν, ἀπόστολοι εὐηγγελίσαντο, μάρτυρες ἀνδρυσάμενοι ἐπαρβύτισαντο, οἱ τούτων ὁπαδοὶ καὶ συνεργοὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι αἰς μέγα κατευρύνοντες συνδιηγάσαντο· διὰ τούτων πάντων οὗς ὁ Θεὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ ἔθετο, τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν πάσι παρακατευσάμενός ἡσφαλίσατο, ἵνα οἷς τι μέλει τῆς σωτηρίας τῆς ἑαυτῶν, ἐντεῦθεν ἐπιγινώσκηται τὰ βελτίω τε καὶ συμφέροντα· τί γὰρ ἂν ζητήσῃς, ἄθροπε, κἂν τῶν λίαν ἥς ἐξεταστικῶν τε καὶ θεωρητικῶν τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ εὐθὺς ἂν καταλάβοις κεκριμένον καὶ πεφασμένον ἐν πνεύματι; οὐ θεολογίᾳς τὸ ὑψηλὸν καὶ ἐπηρμένον ἐν δόγμασιν; οὐ τῆς θείας οἰκονομίας τὸν πλοῦτον τῆς χρηστότητος; ἀλλὰ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τὸ ἀνεξερεύνητον; ἀλλὰ τῶν αἰρετικῶν τὰς ὑποθήκας; οὐχὶ τὰς τῶν φευκτέων ἀπαγορεύσεις; ἢ τῶν τοῖς ἀξίοις ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν τὰς ἐπαγγέλσεις; καὶ τῶν εὐβιούντων καὶ ἐν φρόνῃ Θεοῦ καὶ ἐντολῶν τηρήσει τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι; τῶν τε αἰσχρῶς καὶ ἀνοσιῶς διαζώντων, τὴν ἡπειλημένην τιμωρίαν καὶ κόλασιν; Καὶ ἵνα μὴ τοῖς καθ' ἕκαστον ἐπεξιδόντες, τῷ λόγῳ ἐνδιατρίβοιμεν, οὐ πάσης θεωρίας καὶ πράξεως τὰ τῶν θεοσώρων λόγια, τὸ πτοῦσι;

Θ. Τίς οὖν ἐτι χρεῖα ἐπὶ κενοφωνίαις καὶ ζητή- σεσιν ἐκτόποις ἑαυτοὺς ἐπιβρίπτειν, καὶ δόξας ἀνακινεῖν τερατώδεις, καὶ πολὺ τὸ βλαβερὸν νοσοῦσας καὶ μάταιον ἀνθρώποις ἐξευρημένας τοῖς σφῶν αὐτῶν δουλουμένοις πᾶσι καὶ θελήμασι, κατεφθαρμένοις τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ διεστραμμένοις τὴν γνῶμην καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τελείωνος καλῶς σεσηγημένας, καὶ τοῖς δοκίμοις τῆς Ἐκκλησίας ἐνδίκως ἀπεληλαμένας, καὶ ὡς κοινορτὸν ὑπὸ λαίλαπος ῥαδίως σκεδαννυμένας, καὶ λήθη τοῖς ἐρασταῖς τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀληθείας παραπεμφείσας, ὡς λήθης ὄντως ὑπαρχούσας ὁξίας; Οὐ δεῖ τοίνυν ξέναις καὶ ἀλλοτριαῖς φωναῖς παρασύρεσθαι, καὶ ἀνδρῶν ἀσεβῶν διδασκαλαῖς, τῶν χρόνοις πολλοῖς πρότερον ὑπὸ συνόδων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὡς αἰρετικῶν καὶ ἀντιπάλων τῆς ὁρθῆς πίστεως ἐκθεβλημένων, καὶ τῶν ἀναθέμασι παρ' αὐτοῖς παραπεμφθέντων ὑπάγεσθαι· οὐδὲ προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς στρεβλοῦσι τὰς θείας Γραφὰς πρὸς τὸ ἑαυτῶν θεοσυγῆς φρόνημα· ἀλλὰ χαίρειν φράσαντας ταῖς τούτων τεθρῆλαις ἐκτρέπεσθαι· μακρὰ γὰρ ληροῦσι, σφᾶς τε ἑαυτοὺς παραλογιζόμενοι μᾶλλον, ἢ οὐ; φανακίζειν οἴονται, καὶ τὰς τῶν προσεχόντων ἀκοὰς αἰς μάτην ἀποκυαίνοντες· ὄντως κενολογοῦσι καὶ ἀποσφάλλονται αἰς τὰ καίρια οἱ ταῦτα ἐκζητούντες· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ κατεργάζονται, αὐτοὶ τε καὶ οἱ τούτων ἐξακολουθοῦντες τῇ πλάνῃ· τὴν δόξαν δὲ τὴν ἰδίαν συνιστάνειν κακῶς καὶ ἀνοήτως ἐν τῇ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ

tiens : nemp̄ ut q̄ni humanam naturam ad existendum produxerat, idem ei felicem statum benevolentiae suae exuberantia largiretur, et creatus a Deo homo perfecta incolumitate frueretur. Hæc olim prophetae proclamaverant, apostoli postea evangelizaverunt, martyres fortiter professi sunt, atque horum assecræ et cooperatores Ecclesiæ magistri magnopere adimplantes simul tuiti sunt. Per hos omnes Deus, quos in Ecclesia sua collocavit, vitæ nobis adjumenta omnia firmiter stabilivit, ut quisquis salutis suæ parumper curam gerit, hinc quid melius utiliusque sit cognoscat. Quid enim quæras, o homo, etiamsi maxime curiosus acutusque ad meditandum fueris, quid non illico invenias spiritu dijudicatum et patefactum? nonne habes theologiæ altitudinem et dogmæ sublimitatem? nonne divinæ œconomiae summam bonitatem, judiciorum Dei profunditatem, rei gerendæ præcepta, fugiendæ velita, paratorum sanctis hominibus bonorum promissiones, iis qui recte cum timore Dei ac mandatorum observantia vixerint gloriam in posterum revelandam, contra vero turpiter scelestæque viventibus pœnæ atque suppliciorum intentas minas? Et ne singula recensentes, verbis diutius indulgeamus, nonne quamlibet aliorum meditationem vel operam, inspiratorum sapientium sermones, divina philosophia redundantes, superant?

φιλόσοφόν τε καὶ ἐνθεον κομῶντα ὑπεραστρά-

4. Quid ergo jam opus erat vanis vocabulis et absurdis quæstionibus semet tradere, portentosasque opiniones ac valde noxias ciere, ab hominibus excogitatas vitiorum cupiditatumque suarum mancipiis, animo et corpore corruptis, et sensum suum intellectumque distortos habentibus? Hæc nimirum idcirco opiniones jamdiu silentio pressæ, et a probatis Ecclesiæ magistris merito explosæ fuerant, atque ut fenum a turbine facile dissipatæ, et ab honesti verique amatoribus oblivioni traditæ, cœu rœpse oblivione dignæ. Non est ergo committendum, ut peregrinis alienisque vocabulis abducamur, et doctrinis impiorum hominum decipiamur, qui multos jam ante annos ab ecclesiasticis synodis ut hæretici et rectæ fidelis excommunicationi sunt et anathematibus subditi : neque his attendamus, qui divinas Scripturas ad suam Deo odibilem sententiam vi pertrahunt sed repellamus insulsorum horum præstigia; diu enim nugantur, se ipsos magis decipientes, quam illos quibus fucum facere putant, et auscultantium aures frustra obtundunt. Sed revera vanitates effutiant, et in re gravissima errant qui his quæstionibus implicantur : nihil enim pro gloria Dei agunt, sive ipsi, sive ceteri qui horum errorem sequuntur, sed opinionem tantum propriam improbe insipienterque cum ignominia sua comprobare nituntur. Quandiu itaque impietas intra suas caveas se continuit, alta pax in Ecclesia Dei versabatur; et quidquid orthodoxum in orbe

erat, feliciter constanterque perstabat : quodque in hoc rerum statu fieri solet, religio ut par erat, et morum sanctitas, et erga sacras ædes cura atque frequentia, simulque cultus, ubique in dies augebantur. Sed non poterat hæc æquo animo cernere abyssi draco, communis hostis naturæ nostræ et oppugnator diabolus, qui bonæ cuique rei invidet atque adversatur. Idcirco in parata sibi vasa malitiæque organa se insinuavit, per quæ subruere sinceræ nostræ fidei arcem machinatus est : quod ipsum olim immisso serpente ad progenitricis nostræ deceptionem facitaverat. Quid ergo accidit? Malum invalescit, et impietatis turbo excitatus extollitur atque inflammatur, et impii homines audaciam sumunt; mali, inquam, operarii, vitandæque sectæ assectæ, tanquam ex adytis nescio quibus incredulitatis emergentes, nudata ut dicitur fronte adversus dogmata nostra in acie steterunt; et quam jamdiu in suis animis conditam impietatis scintillam continuerant, idoneo capto tempore, ceu solet ignis in aridam materiem incidens, nunc in ingentem flammam incendentes extulerunt.

κατὰ τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων χωροῦσι παραταττόμενοι· καὶ ὅπερ πάλοι ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς τῆς ἀσεβείας εἶχον ἐμφωλεῦον ἐμπύρευμα, καιροῦ λαθόμενοι, καθάπερ πῦρ εὐκαταπρήστου ὕλης ἐπιθραζάμενον, νῦν εἰς φλόγα μεγάλην ἐκκαύσαντες ἀνεβρόπισαν.

5. Quis vero jam digne vel fidei corruptorum spiritalem perniciem deploret, vel pro veritate persecutionem patientium calamitates satis tragice exponat? Porro operæ pretium est, ut ego judico, ne id quidem silentio transmittere, ut cuncti **153** C agnoscant quali de radice tales orti sint aurculi. Isti enim, de quibus loquimur, quotquot nempe vita turpi abjectaque sunt, lascivi et corrupto animo, mentemque perversam atque ad malum pronam gerentes, hi inquam hactenus multos, quod in aliis sæpe negotiis accidit, latuerant : fraus enim occultusque dolus pravos adhuc illorum mores tangebant : nonnullos tamen, qui longa conversatione gesta eorum noverant, res hæc minime fugerat. Mittamus alia commemorare quæ ab scientibus et narrantibus audire licet; atque unde, et ex quibusnam pravis ævisque operibus in monasticum habitum semet transfiguraverint, cum antea laici fuissent, ut ad sacerdotium et ecclesiasticos ordines latenter irreperent. Necesse igitur erat, **D** qui moribus inhonestis vitandisque erant, eos consentaneas quoque circa fidem sententias habere (16-17). Solet enim lingua cum actibus consentire, ut alterutrum ex altero deuotetur. Insuper et vanæ gloriæ cupidi erant, eamque multo ante affectabant. Certe illorum consilia nonnullis manifeste explorata fuerunt; quia et hanc vocem misisse eos compertum est, quod etiam animam vendere parati essent, dummodo licenter comessabundi in

διαγωνίζονται· ἔως μὲν οὖν ἡ ἀσέβεια εἰς τοὺς ἑαυτῆς ἐνδύσα φωλεὺς ἀπεκέκρυπτο, εἰρήνη βαθεῖα τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐνεπολιτεύετο, καὶ πᾶν ὅσον ὀρθόδοξον ἐν εὐθυμίᾳ καὶ εὐσταθείᾳ καθιστάμενον διετέλει· καὶ ὁ φιλεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις ἔπεσθαι, εὐλάβεια, ὡς τὸ εἰκὸς, καὶ σεμνότης βίου, καὶ ἡ περὶ τοὺς ἱεροὺς οἰκούς σπουδὴ καὶ προσεδρεῖα· οἷς ἀκόλουθον, καὶ ἡ περὶ τὸ Θεῖον θεραπεία, ἐκάστοτε προσετίθεντο ἐπαυξήμενα· ἀλλ' οὐκ ἔσθνε ταῦτα φέρειν ὁρῶν ὁ δράκων ὁ βύθιος, ὁ τῆς φύσεως ἡμῶν κοινὸς ἐχθρὸς καὶ πολέμιος διάβολος, ὁ βάσκανος τῶν καλῶν καὶ ἀντίθετος· διὰ τοῦτο εἰς σκευὴ αὐτῷ ἡτοιμασμένα καὶ εἰς κακίας ὄργανα χρηματίσαντα παραδύεται, δι' ὧν ἐκπορθεῖν ἐκμεμηχάνηται τῆς ἀκιδόηλου ἡμῶν πίστεως τὴν ἀκρόπολιν· ὅπερ δὴ

B καὶ πάλοι διὰ τοῦ θρεως, πρὸς τὴν ἑξαπάτην τῆς προμήτορος ἐτεχνάσατο· τί οὖν; ἀναπνεῖ τὸ κακὸν, καὶ τῆς ἀσεβείας ἡ λαίλαψ ἐπαυγίζουσα εἰς μέγα αἵρεται καὶ ἀνάπτεται, καὶ οἱ πονηροὶ παρβήσιάζονται· οἱ κακοὶ ἐργάται, οἱ τῆς κατατομῆς τῆς φευκτέας, ὥπερ ἐξ ἀδύτων τινῶν τῆς ἀπιστίας προανακύψαντες, ὁ δὴ λέγεται, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ

ε'. Ἀλλὰ τίς ἂν ἐντεῦθεν ἀξίως, ἢ τῶν ἀθετούντων τὴν πίστιν τὸν ψυχικὸν βλεθρον ἀποδύραιτο, ἢ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας διωκομένων, τὰς συμφορὰς ἐκτραγυδῆσαι; Ἄξιον δὲ, ὡς ἔγωγε οἶμαι, μηδὲ τοῦτο σιωπῇ παρστρέχειν, ὡς εἶδεῖν ἅπαντες, ἐξ οἷας ῥίχτης, οἷα ἐξέφυ βλαστήματα· οὗτοι γάρ, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὅποιοι μὲν τὸν βίον αἰσχροὶ καὶ κατὰ πτυστοί, ἐμπαθεῖς τε καὶ διεφθαρμένοι τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν νοῦν ἐνδιάστροφον ἔχοντες καὶ πρὸς κακίαν εὐπαρακλίστον, πλείονας μὲν ἄχρι τοῦ δεῦρο, ὅπερ ἐν πολλοῖς πολλάκις συμβαῖνον εὖρεῖν ἔστιν, ἐλάνθανον· τὸ γὰρ δολερόν τε καὶ ὑπουλον κατεσχίαζεν αὐτῶν ἔτι τὴν κακοήθειαν· εἰσὶ δὲ οὗς καὶ ἐκ μακρᾶς τῆς ἱμικτίας εἰς πείρην τῶν πεπολιτευμένων αὐτοῖς ἀφίγμένους, ἥκινα ταῦτα διέφυγεν· ἐώμεν τάλλα λέγειν, ἃ καὶ εἰδόντων καὶ λεγόντων ἔστιν ἀκούειν ὅθεν ἔτι καὶ ἐξ οἶων φαύλων τε καὶ σκαιῶν ἔργων, ἐπὶ τὸ σχῆμα τὸ μοναχικόν, ἐν λαϊκοῖς τὸ πρὶν τελοῦντες, μετέθεντο· ὅπως τε εἰς τὴν ἱερωσύνην καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καταλόγους, λανθάνοντες εἰσεφάρησαν· ἔδει τοίνυν ἄρα τὸν τρέπον ἀσεμνον καὶ φευκτὸν σχόντας, ἀναλόγους καὶ τὰς περὶ πίστεως κεκτῆσθαι ὑπολήψεις· εἰωθε γάρ πως ἀκόλουθον εἶναι τὸν λόγον ταῖς πράξεσιν, ἵνα δι' ἐκατέρου χαρακτηρίζηται θάτερον· ἐπομένως δὲ τοῦτοις, καὶ δόξης κενῆς ἔρῃ· τοῦτο γὰρ ἦν αὐτοῖς ἐκ πλείονος σπουδαζόμενον· καὶ γὰρ εὐφώρατα καὶ ἐκδηλά τισι τὰ τῆς γνώμης αὐτῶν γέγονεν· ἐν ᾧ τοιαύτην ἀφιέντες φωνὴν ἐάλωσαν, ὡς εἴπερ δέοι

(17) Porphyrius ipse ethnicus hujus rei veritatem agnoscit in suo ad uxorem Marcellam præclaro gravibusque sententiis redundante opusculo. Sic enim apud nos *AA. class.* t. IV, p. 369. Τὰ ἔργα, τῶν δογμάτων ἐκάστου φέρειν πέφυκε τὰς ἀποδεί-

ξεις· *natura comparatum est, ut cujusque opera demonstrationes propriorum dogmatum sint.* Vana igitur jactant, sequē ipsos fallunt, qui sine certis rectisque dogmatibus honeste se posse vivere putant aut dicunt.

καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἀπεμπολῆσαι, παρῥησιαζο-
 μένους κυμαίνειν εἰς τὰ βασίλεια, καὶ ἅμα τὸ
 γαστρίζεσθαι αὐτοῖς ἐκεῖθεν ἡλπιζότες περιγενήσε-
 σθαι, ἐπεὶ περ οὕτως εἶχον σκέψεώς τε καὶ γνώμης ἐκ
 πλείονος· ἀνδράρια γὰρ κρευτραφῆ καὶ ἀκρατέστατα,
 γαστριζόμενα καὶ ταῖς Συβαριτικαῖς τραπέζαις· εἰσα-
 ἄγαν προσηρτημένα, θήτες ὥσπερ τινὲς καὶ παρά-
 σιτοι μισθοφοροῦσι τῇ κοιλίᾳ· Ὡν ὁ Θεὸς ἡ κοι-
 λία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ. Οἱ κοιλιοδουλοὶ
 καὶ ταῖς σαρκικαῖς ἡδοναῖς αἰχμαλωτιζόμενοι, σαρ-
 κικῶν τῶν θελημάτων τυγχάνουσι· καὶ γὰρ τοῖς ἐκ
 τοῦ δημοσίου σιτηρεσίοις σιτοῦνται, λιπαρῶς εὐωχρῶ-
 μενοι· καὶ τῷ ὄντι τὰ τῆς σαρκὸς φρονούμε-
 ναι, καὶ κατὰ σάρκα ζῶντες, καὶ τῇ δεσποίνῃ γαστρὶ,
 ὥσπερ ἄλλῃ Βάαλ, γόνυ κάμψαντες ὑποκατα-
 κλίνονται· κἀντεῦθεν ἐκκαρποῦνται τῆς ἀμαρτίας·
 οἱ τάλανες τὰ ὀψώνια· εἰς τοσοῦτον κακοῦ προλασι,
 παθῶν ἐντρύφημα τὸ τῆς πίστεως εὐρηκότες και-
 νουργημα, οὕτω τοῦ θεοῦ φόβου καὶ τῆς ἐντολῆς
 κατωλιγώρησαντες· τῇ τε γαστρὶ καὶ τῷ λαίμῳ χα-
 ριζόμενοι, καὶ ταῖς δυναστείαις, ὡς ὁλονται, ἅς εὐ-
 φραίνειν ἐν ταῖς ἑαυτῶν κακίαις καθὰ γέγραπται
 προφήρηται, καὶ κατὰ τὸν θεομισθὴ καὶ βέβηλον
 ἐκεῖνον Ἡσαῦ, ὃς βρώσεως μῖδς ἔνεκεν τὰ πρωτο-
 τόκια ἐτέρῳ ἀπέδοτο, τὴν ἐλευθερίαν τῆς πίστεως
 καὶ τῆς ἱερωσύνης προῦδωκαν, οὐδὲν ἤττον· καὶ
 τῶν γε χάριν τὸ ἀποστολικὸν προαναπεφώνηται λό-
 γιον, τοιοῦτοις κέρδεσι τὰς πρὸς Θεὸν ἐπηγγελμένας
 αὐτοῖς συνθήκας καὶ τὸ εὐθὺ τῆς ὁμολογίας ἡμῶν,
 ἀφρόνως καὶ σφαλερῶς διαμεψαμένων· *Οὐαὶ αὐ-*
τοῖς, ὅτι τῇ δόξῃ τοῦ Καὶν ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ
πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ μεθοῦ ἐξεχύθησαν! Τοι-
 γάρτοι τὴν ἀρίστην καὶ βασιλικὴν ἰέναι τρίβον οὐκ
 ἀνεγόμενοι, οἷα δὴ τινες πῶλοι ἀγέρωχοι καὶ δυσκἀθ-
 εκτοὶ, ἐπὶ κρημνοῦς καὶ ἀκάνθας φέρονται, καὶ
 ὥσπερ ἑαυτῶν ἐκλαθόμενοι, μὴδ' ὅτι τὸ θνητὸν
 περικαίμενοι ἐννοοῦντες οἱ δειλαιοὶ· ἐφ' οἷς ἂν δι-
 καίως· μάλα ἡ Παροιμιακὴ ρῆσις ἐπιστυγνάζουσα
 φθέγγετο· *Ὁ οὐ ἐγκαταλείποντες ὁδοὺς εὐθείας,*
τοῦ πορευοῦνται ἐν ὁδοῖς σκοτόντες· οἱ εὐφραινο-
μενοι ἐπὶ κακοῖς, καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ
τροχιαὶ αὐτῶν· ἐπεὶ περ ἡδίστον αὐτοῖς καὶ ἐπὶ χάρῃ
τὸ μακρὰν ποιεῖσθαι ἑαυτούς τε καὶ ἄλλους
ἀπὸ ὁδοῦ εὐθείας, καὶ ἀλλοτρίους τῆς δικαίας τρώμης·
εἰ γὰρ ἐπορεύοντο, φησὶ, τρίβους ἀγαθὰς,
εὖρον ἂν τρίβους τὰς τῶν δικαίων λείους.

ς'. Ἐπεὶ οὖν καὶ αὐτοὶ τοῖς προφητικαῖς ἐλέγχοις
 ἀλίσκονται, ἀκούσονται ἅ τοις ὁμόφροσιν αὐτοῖς
 Ἰουδαίοις πάλαι ὀνειδιζόμενοι· ἐλέγετο· *Ὁφθαλ-*
μοὶ ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς
πάντας. Τῷ δὲ τῆς ἀναισχυντίας κακῷ φουσώμενοί
 τε καὶ διαιρόμενοι, καὶ τὰ πρὸς Κύριον ἀπειθοῦντες,
Ἐροῦσί που πάντως· Ἀπόστα ἀφ' ἡμῶν ὁδοὺς
σου εἰδέναι οὐ βουλόμεθα. Ἀναίδει προσώπων καὶ
 ἀπηρυθριασμένῳ ὑπιστάμενοι, ὡς ἂν φήσειεν ὁ σο-
 φὸς ἐ Αὐσίτη·, ὁ τῆς ἀνδρείας ἀκατάσβεστος πύργος
 καὶ ἀκαυαίρετος, τῶν ἐν τῷ βίῳ εὐθηνουμένων
 ἀσεβῶν στηλιτευῶν τὸ μοχθηρὸν καὶ ἡλίθιον· ἵνα
 γὰρ ταῦτα δι' ὧν δρῶσιν ἀνοσίως βεβαιώσωνται,

A regum palatium venirent, illic scilicet crapulari
 sperantes, quod ipsorum jamdiu votum erat et
 mentis molimen : carnivori homunculi et intempe-
 rantissimi, ventri et sybariticis mensis prorsus
 dediti, conviviorum umbræ et parasiti, mercedem
 ventri quærentes : *Quorum Deus venter est, et*
*gloria in ignominia*⁵². Ventris sui nimirum famuli,
 et carnalium voluptatum mancipia, carnales appe-
 titus sequuntur. Ecce enim hi publica impensa
 cibis aluntur lauteque convivantur : et vere carna-
 lia sapientes, et secundum carnem viventes, domino
 ventri tanquam alteri Baal, genu submisso, obse-
 quium exhibent ; atque hinc lucrantur infelices hi
 peccati opsonia, et in tantam calamitatem veniunt,
 ut cupiditatum suarum alimentum inveniant fidei
 novitatem, divino timore ac mandatis plane negle-
 ctis, ingluviæ et ventri indulgentes, nec non terrenis
 potestatibus, ut putant, quibus gratificari prout
 scriptum est, maluerunt ; et more illius Deo invis-
 profanique Esau, qui pusillæ escæ causa, primoge-
 niti dignitatem alteri vendidit, fidei libertatem ac
 sacerdotii prodiderunt. Contra hos apostolicum
 quoque effatum editum est, qui hujusmodi lucris
 initium ab eis cum Deo sædus, et confessionis nos-
 træ rectitudinem stulte et inconstanter permuta-
 runt. *Væ illis qui in via Cain abierunt, et errore*
*Balaam mercede effusi sunt*⁵³ ! Quamobrem optima
 regiaque via incedere non ferentes, veluti quidam
 ferocientes equi et frenum ægre patientes, in præ-
 cipitia fumosque ruunt, sui veluti obliti, neque
 mortalem conditionem heu miseri reputantes.
 Quibus sane merito accommodaretur triste illud
 proverbiorum effatum : *O qui derelinquunt vias re-*
ctas, ut in vias tenebrosas abeant ! Qui malitia gau-
dent, et distortis letantur moribus ! quorum semitæ
obliquæ, et cursus tortuosi ! Perplacet enim illis
jucundumque est et semelipsum et alios a recta via
submovere, atque a justa sententia declinare. Sin
 autem, inquit, bono tramiti insistere maluissent,
 plenas esse comperissent justorum vias⁵⁴.

154 6. Quoniam vero et isti propheticis incre-
 pationibus sunt obnoxii, audiant quid consentaneis
 ipsorum contumeliosis olim Judæis dictum fuerit :
Frons meretricia tibi est, impudenter cum omnibus
*egisti*⁵⁵. Hi vero impudentiæ tumore inflati et elati,
 et Domini jussa detrectantes, diserte aliquando :
*Recede a nobis ; vias tuas cognoscere nolumus*⁵⁷,
 audaci effrontique vultu dicent ; ut de his loqueretur
 sapiens ille Ausites, firma et expugnabilis fortitu-
 dinis turris, qui impiorum in vita prospere agen-
 tium improbitati soliditatisque mal-dicit. Ut enim
 hæc per ea quæ ipsi male agunt firmentur, Dei ti-
 morem abjiciunt, canonicam quamlibet et sacram

⁵² Philip. iii, 19. ⁵³ Jud. 11. ⁵⁴ Prov. ii, 13 seq. ⁵⁵ Jerem. iii, 3. ⁵⁷ Job xxii, 17.

constitutionem a doctoribus recte cum sancto Spiritu editam aspernantur, et foederis cum Deo apud sanctum altare initi obliviscuntur, confessionemque illam ejurant, qua recitata (17*), sacram unctionem, Deo nescio cur permittente, receperunt, et sacerdotii dignitas ipsis cum præconio (18) collata fuit. Atque ut summam dicam, gloriosam nostram inculpataque fidem abjicientes, a magno se atque indivisibili Ecclesiæ corpore, tanquam putrida et corrupta membra abscindunt, et in partes heterodoxorum, qui jamdiu adversus rectam doctrinam præliantur, transeunt: quorum postquam impietatem damnaverant (19), sæpe etiam crudelitatem et lasciviam vituperaverant, postremo in idem ac illi perditionis harathrum inciderunt: ne illam quidem, si nihil aliud, verentes sanctam ac venerandam divina inspiratione congregatam secundo synodum in urbe Nicæa Bithyniæ metropoli; neque editam ab ea recenter sacram definitionem, rectitudine et orthodoxia plenam, quæ ipsorum auribus adhuc assonat: quin etiam chirographa sua et vivificæ crucis typos, quibus ei decreto subscripserant (20), abnegantes. *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, nobiscum utique permanissent* (21), clamaret hoc loco divinitus grandi voce tuba theologiæ. Quid ergo? Necesse fuit illos, postquam confessionem abjecerant, spiritu quoque sacræ unctionis deinceps privari, quia non licebat abnegantibus fidem, cum qua uncti fuerant, muneribus unctionis fungi. Quapropter juste admodum, quoniam ipsorum pertinaciam atque insanabilem morbum sacra Ecclesiæ cognoverat synodus (sæpe enim illi obligata fide, toties sanctum Spiritum fefellisse convicti sunt) juste, inquam, sacerdotio eos expulit, atque omni sacerdotali officio interdixit, scriptoque depositionem illorum declaravit, quippe qui a canonibus sacris discesserant. Ergo fungi erga Deum sacerdotio prohibiti, circa aulam regiam perpetuo versantur, ibique theatrum sibi tanquam reapse scenici paraverunt. Ibi sacrilegos vanosque conventus celebrant, ibi dramata impietatis quasi spectacula edunt, et res divinas ludi loco habent; et Servatoris omnium Christi humanam vitam, comædiæ instar ac ritu theatri representare non exhorrent; novique testamenti sanguinem, quo fuerunt redempti, profanum existimant; et sacris incarnationis symbolis, æstro veluti erroris sui et infidelitatis, perciti, furiose insultant.

ἐκπομπέουσι, καὶ τὰ τε θεῖα παίζουσι, καὶ τὴν τοῦ

* I Joān. II, 19.

(17*) Morem hunc, ut fidei formulam in ordinatione sua recitent (ut nunc etiam fit) novi episcopi, habes etiam in ea quam recitavit Nicolaus electus patriarcha, ut diximus *Spicil. Rom.*, t. X, p. 8.

(18) Præconium quo novus episcopus ab archidiacono publice nuntiabatur, legitur apud Goarium in Gr. Rit. p. 302-304. Par fere fieri solitum in Ecclesia Gallicana dedimus nos in opusculis VIII et IX

τὸν μὲν τοῦ Θεοῦ φόβον ἀπόσαντο, πᾶσαν δὲ κανονικὴν καὶ ἔνθεον θεσμοθεσίαν διδασκάλων εὖ τεθειμένην διὰ τοῦ Πνεύματος ἀτιμάσαντες, καὶ τῶν συνθηκῶν ἃς ἐν τῷ θεῷ θυσιαστηρίῳ καθωμολόγησαν ἀμνημονήσαντες· τῆς τε ὁμολογίας· μεθ' ἧς, οὐκ οἶδα ὅπως, τοῦτο τοῦ Θεοῦ παραβλέψαντος, ἀναξίως· ἐχρίσθησαν, καὶ τὸ τῆς Ιερωσύνης αὐτῆς ἐπι κεκήρυκται ἄξιωμα ἀπαρνεῖ γινόμενοι· καὶ συλ λήδδην εἰπεῖν, τὴν πίστιν ἡμῶν τὴν εὐκλειᾶ καὶ ἀμώμητον καταπροέμενοι, τοῦ μεγάλου καὶ ἀτμήτου τῆς Ἐκκλησίας σώματος, ὡς σεσηπότε καὶ διεφθαρμένα μέλη ἑαυτοὺς ἀπορρήγνυουσι, καὶ τῇ τῶν ἑτεροδοξούντων μοίρᾳ, καὶ πάλαι ποτὲ πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον ἀσυνέτως μεμαχημένων προσέθεντο· ὧν πολλὰ μὲν πρότερον κατεγνωκότες τῆς δυσσεθείας, πολλὰ δὲ τῆς ἀπανθρωπίας αὐτοὺς καὶ ἀσελγείας καταμεμψάμενοι, εἰς ταυτὸν ἐκείνοις τῆς ἀπωλείας περιπεπτώκασι βάραθρον· οὐδὲ τὴν ἐκ θεῖας ἐπιποιίας κεκινημένην ἀγίαν καὶ σεπτήν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον σύνοδον, ἣ τὸ προῦχον κατὰ Βιθυνοὺς ἔλαχεν, εἰ μὴ τι ἄλλο τῶν πάντων αἰδεσθέντες, καὶ τὸν παρ' αὐτῇ ἐκπεφωνημένον θεῖον ὅρον, καὶ πάσης εὐθύτητος καὶ ὀρθοδοξίας γέμοντα ἑναυλον ἤδη ἔχοντες, καὶ οὕτω πυκνὰ τοῖς ὡσὶν ἐνηχοῦμενον, τὰ τε οἰκεία χειρόγραφα καὶ τοὺς τύπους τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ, οὓς ἐν αὐτῷ κατεσημήναντο ἐξομνύμενοι. *Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμετήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν, εἴποι ἂν ἐνθῆρας ὑποφονοῦσα ἡ σάλπιγξ τῆς θεολογίας ἡ μεγαλόφωνος.* Τί οὖν; ἔδει λοιπὸν αὐτοὺς, ὡς περ τὴν ὁμολογίαν ἀπεσεύσαντο, οὕτως ἀμοιρῆσαι καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος χρίσεως, ὡς οὐκ ἐνὸν τὴν μὲν πίστιν μεθ' ἧς ἐχρίσθησαν παραγράφεσθαι, ἐνεργεῖν δὲ τὰ τῆς χρίσεως· τοιγαροῦν καὶ μάλα ἐνθῆσμος, ἐπεὶ περ τὸ ἀνεπίστρογον καὶ ἀνιάτρευτον αὐτῶν τῆς νόσου, ὁ Ιερὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐώρακε σύλλογος (πολλάκις γὰρ τὸ πιστὸν ἐκείνοι παρασχόντες τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοσαυτάκις τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ψευδόμενοι διὰ τῶν ἀποκηρύκτους τῆς Ιερωσύνης πεποίηκε, πάσης αὐτοὺς ἀπρακτεῖν Ιερατικῆς καθορίσας ἐγχειρήσεως· ἔγγραφόν τε αὐτῶν τὴν καθάρσειν καταστησάμενος, ὡς δὴ ἐκ τῶν Ιερῶν κανόνων ὀρμώμενοι· ἐπεὶ τοίνυν τοῦ Ιερατεύειν Θεῷ ἐξώσθησαν, κατὰ δὴ τὰ βασίλεια περιαγείρονται συνεχέστατα, καὶ σκηνὴν ἑαυτοῖς ὡς σκηνηκοὶ ἀποσχεδιάσαντες ἀπετέμενον· ἐνταῦθα τὰ τῆς παρνομίας καὶ ματαιότητος συγκροτοῦσι συνέδρια, ἐνθα δὴ τὰ δράματα τῆς ἀσεθείας ἐπιδεικτικῶς πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ οἰκονομεῖν, κωμ-

monachi Odorani, *Spicil.*, t. IX, p. 87, 89.

(19) Nimirum in præcedentibus synodis, quibus subscripserant.

(20) De hoc more præponendi crucem in subscriptionibus episcoporum diximus p. 6, in adn. Nos vero etiam chirographas, id est autographas, synodi cujusdam Byzantinæ ære cudimus *Script.*, t. I, IV.

φθίαν δραματουργοῦντες θεατρικῶς οὐ καταπεφρίκασιν, τό τε αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης δι' οὗ ἐξηγο-
ράσθησαν κοινὸν ἡγησάμενοι, καὶ τῶν ἱερῶν ταύτης συμβόλων, οἷα βακχεύοντες ὡς ἐκ μέθης τῆς ἀπάτης
καὶ ἀπιστίας, μανικῶς κατορχοῦμενοι.

Ζ'. Ἐπεὶ οὖν ἀσεβεῖν αὐτοὺς ἔδει καὶ λόγῳ καὶ Ἀ πράγματι, ὅσα μὲν αὐτοῖς αἰρετὰ τὰ πρὸς Θεὸν
ἀθετοῦσι, τῇ γλώσσῃ ἀσελγαίνουσιν· ὅσα δὲ δυνατὰ
βεβήλοισι χερσὶ τὰ ἅγια χραίνουσιν· οὕτω γὰρ αὐτοῖς
ἢ ἐτέρωθεν ἢ ἐκατέρωθεν, ἢ ἐνί γε τῷ τρόπῳ πάντως
τὸ ἐξαμαρτάνειν περιποιῦσαστον· διὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν
Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ κατεπανουργεῦσαντο γνῶ-
μην, καὶ ἐδουλεύσαντο, μᾶλλον δὲ κατεπράξαντο, κατὰ
τῶν ἀγίων αὐτοῦ· ὥς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς τοῦ Θεοῦ
μακροθυμίας καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ χρηστότητος· πῶς
τὴν κτίσιν μαίμωσαν καὶ βρέμουςαν τῶν Χριστομα-
χούντων ἐπεξιώναι τὴν τόλμαν, πεδήσας οὐκ ἔν-
εσχετο· πῶς παθεῖν ἂ παθεῖν δίκαιον, τὰ στοιχεῖα
τὰ περιχύσματα οὐδαμῶς συνεχώρησε· τὸ τόξον
ἐντείνεται, καὶ κατέχεται, ὃ τοῖς τοῦ θανάτου σχεύε-
σιν ἐτοιμάζεται· ἡ τεθηγμένη καὶ ἀστράπτουσα
μάχαιρα, καὶ τὰ ἡκονημένα βέλη ὡς ἀφ' αἵματος
τῶν ἀσεδῶν μεθυσησόμενα καὶ πλησθησόμενα, οὐκ
ἐπαφίεται· οἱ φασγῆρες τὸ φῶς οὐ συστέλλονται,
οὐδὲ τὸν δρόμον ἐπέχονται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ
φιλάνθρωπίας καὶ χρηστότητος ταμιευόμενα, οὔτε
βελτίους τοὺς ἡλιθίους ἐργάζεται, οὔτε εἰ· συναίσθη-
σιν τῶν τολμωμένων ἀγεί, ἀφορμὴ δὲ μᾶλλον καὶ
ὑπόθεσις τοῦ δρᾶν ἀνοσίως ἐγγίνεται· τί οὖν τις τῶν
ἐξεφρόνων καὶ νοῦν ἐχόντων, τὸ ἄθεον σύνταγμα
τοῦτο καλέσειε· τί δὲ ἄλλο γε, ἢ τὸ Καῖάφα συν-
έδριον, καὶ τὸν πάλαι κατὰ Χριστοῦ Ἰουδαϊκὸν δῆμον
μαίνόμενον· καὶ νῦν γὰρ Ἄρχοντες λαῶν συν-
ῆχθησαν, κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ
αὐτοῦ. Πάλιν ἱερεῖς καὶ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι
καὶ ἄλλα συμβούλια ἐφ' ὁμοίαις ταῖς ἐγχειρήσεσι·
πάλιν Χριστὸς καθυβρίζεται καὶ μαστίζεται· ὥσπερ
τὸ πρότερον ἐν σαρκὶ πεφηνῶς ὁ φιλάνθρωπος, οὕτω
καὶ νῦν ἐν εἰκόνι τυπούμενος ὁ μακρόθυμος.

η'. Σκοπείσθω γὰρ ἀκριβῶς τε καὶ ἐμμελέστατα,
ὅτι καθόσον νῦν τὰ ὑβριζόμενά τε καὶ καθαιρούμενα
χαρακτηρίζει τὸν Κύριον, κατὰ τοσοῦτον καὶ αὐτοὶ
τοὺς σταυρώσαντας Ἰουδαίους, καὶ τὴν ἐκείνων
μαυφονίαν περιφανῶς εἰκονίζουσιν· ὥς γὰρ ἐκείνων
τὸν δημιουργὸν ἀνελεῖν πάντα τρόπον ἐκμηχανῶν-
ται, οὕτω καὶ οὗτοι τὰ ἐκείνου ἀπεικονίσματα ἐξ-
αφανίζουσιν, πᾶσαν σπουδὴν τίθενται· ἐπίσης τοιγα-
ροῦν ἐπ' ἀμφοῖν τὰ τῆς μιμήσεως ἀκραιφνῶς δια-
λείκνυνται· ὥς γοῦν ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις ἐκείνοις
τολμήμασι τὸ ἐμφανὲς ἦδη συντεθεώρηται, οὕτω
δὲ πῶς καὶ τῶν προσώπων καὶ τῶν γνωμῶν αἱ ποιο-
τήτες, ἀκόλουθοι συναφανήσονται· καὶ οὐκ ἂν τις
ταῦτα ἐτέρως ἔχειν οἰηθεὶς κρίνειεν, εἴπερ ὀρθὴν
καὶ ἀδιάστροφον τῶν πραγμάτων τὴν κρίσιν κέκτη-
ται, καὶ τὸν λογισμὸν ἐβρώμενον ἔχειν πεπίστευται·
τὸ γὰρ ἀπαράιτητον ὁ λόγος ἔξει, πᾶσα ἀνάγκη, εἴ

155 7. Quia igitur verbo et opere ipsos pec-
care oportebat, quæcunque his sacrilegis libera
sunt, lingua illudunt; quæcunque vero sub pote-
statem cadunt, profanis manibus sancta polluant.
Sic enim vel alterutro vel utroque, studiosissime
peccant. Propterea adversus Christi Ecclesiam con-
siliium improbum inierunt, et conjurarunt, vel
potius impetum adversus sanctos ejus fecerunt. O
longanimitatis exuberantiam, et patientiæ ac benig-
nitatis Dei! Cur creaturam frementem jamque
ruentem adversus Christomachorum audaciam,
freno retinuit? Cur dignum contra hos sensum
mundanis elementis sumere non permisit? Arcus
intenditur, et mox remittitur, qui adversus necem
merentes paratus est! Item fulgurans gladii acies,
et exacutæ sagittæ impiorum sanguine mox ine-
briandæ ac replendæ, non vibrantur! Stellæ lumen
suum non subtrahunt, neque cursum cohibent!
Verum hæc omnia a Dei erga homines charitate
ac benignitate diu dilata, neque stolidos hos emen-
dant, neque ad scelorum suorum sensum impellunt,
sed occasionem potius atque materiam peccandi
ministrant. Quo ergo quis nomine, dummodo cor-
datus sit et sana mente præditus, atheum hunc
conventum (21) designet? Quo alio, inquam, nisi
ut Calphæ synedrium, et Judaicam adversus Chri-
stum furore olim efferatam turbam? Nam nunc
etiam *Convenerunt populorum principes adversus
Dominum et adversus Christum ejus* 22. En denuo
sacerdotes et Scribæ ac Pharisei; en rursus de
eodem argumento consulationes; denuo Christus
illuditur et flagellatur, sicut olim in carne visibili
benigne se gerens, ita nunc etiam in imagine re-
præsentatus diu multum patientiam retinens.

8. Porro accurate summaque attentione obser-
vandum est, quod nempe quantum illuxæ nunc ac
pessumdatæ imagines, formam Domini exhibent,
tantum et ipsi Iconomachi Judæos olim crucifixores,
et illorum facinus internecivum manifeste repræ-
sentant. Namque ut Judæi Creatorem totis viribus
perimere conati sunt, ita et hi icones ejus omni
ope delere student. Apparet igitur in utrisque per-
fectæ imitationis imago. Ergo ut illorum facinorum
par ratio conspicitur, sic etiam personarum volun-
tatumque qualitates consentaneæ videbuntur. Neque
vero quisquam hæc aliter se habere judicabit, si
modo recta et non distorta rerum discretionem
pollet, et sana mente præditus creditur. Oratio
enim hanc habebit inevitabili necessitate conclusio-
nem; si certe verum est, verba operum esse con-
sectanea. Hæc satis ad impiorum perversos pra-

22 Psal. II, 2.

(21) Loquitur vel de prima Iconomachorum synodo sub Copronymo, vel potius de secunda sub Leone Armeno, de quibus nos diximus p. 3, in adn.

vo-que mores compendio demonstrandos. Jamque A tertio hoc malum adversus communem Servatorem nostrum Christum exortum est. Nam præter illud primum ac veluti archetypum facinus (22), secundo jam et tertio (23) ab his Judæorum consecratis, adversus sacra incarnationis symbola idem patratum fuit. Nonne vero id turri illi in campo Sennaar ædificatæ, re et nomine comparabitur? Certe et illa male struebatur, quippe quia contra Dei placitum ac voluntatem. Merito autem tunc ædificantium linguæ confusæ fuerunt, uti Dei providum jam censuerat consilium¹, et vocum apud eos consonantia dissoluta est, **156** ita ut nemo jam proximi sodalisque sui linguam intelligeret; atque ita susceptum opus dilaberetur, operisque auctores per universum orbem dispergerentur.

9. Hæc autem a novatoribus exaggerata, turris instar, impii dogmatis moles, multo detestabilior est et irreligiosior: neque lateribus coctis et bitumine compacta, sed apostaticis Deoque repugnantibus verbis, ac machinationibus adversus Unigeniti gloriam, eo consilio constituitur, ut bene compositionum, atque in una fidei confessione et concordia conjunctorum, qua invicem in sancto Spiritu consentimus, consonantiam solvat atque disjiciat. Quibus certe ex Dei instinctu, et Spiritu sancto permotus magnus David malediceret dicens: *Demerge, et divide linguas eorum; quoniam vidi impietatem et contradictionem in civitate*². Quia dilexerunt verba demersionis, linguam dolosam. Propterea Deus destruet eos in finem, et radicem ipsorum e terra viventium extirpatam ejiciet³. Ita se habent novi Jannes et Jambres (24), qui improbi illius duumviratus imagines sunt. Vel potius Hymenæus et Alexander dicantur, qui a veritate plurimum desciverunt⁴. Hi sunt alia quodammodo improba et in pravitae concors biga celeberrima, diaboli habentis religati, et ejusdem manibus gubernati, more scilicet filiorum Core conflata sodalitas, Christi testamento adversantes, dolosas linguas ad contradicendum veritati mendaciter acientes: haud jam priscum Moysem, et figuratam illam scriptam legem in lapideis tabulis exaratam violantes, propter quam fuere caligo et tenebræ, et turbo, et mons fumans, et tubæ terribiliter clangentes, et eos qui accedere aut attingere vellent, absterrentes; sed ipsi Christo legislatori, novæ nobis et divinæ constitutionis auctori impudenter adversantur, legi, inquam, in animo mentisque tabulis haud perfunctorie sed profunde impressæ, quæ intellectualem Israellem initiat

γε ὡς ἀληθῶς· οἱ λόγοι τοῖς πράγμασιν ἔπονται· τοσοῦτον μὲν ὡς ἐν βραχεῖ τῶν ἀσεβῶν παραστήσαι τὸ δῶστροπον καὶ κακότητες· καὶ τρίτον ἤδη τοῦτο πάθος ἐπὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ πεφανέρωται· πρὸς γὰρ τῷ πρωτίστῳ καὶ ὡς ἂν τις εἴποι ἀρχετύπῳ πάθει, καὶ δευτέρῳ ἐστὶ, καὶ τρίτον ἐπὶ τούτῳ παρὰ τῶν ὁμοτρόπων τοῖς Ἰουδαίοις, διὰ τῶν ἱερῶν τῆς σωτηρίου αὐτοῦ ἐνσωματώσεως συμβόλων, ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς ἠνέγκατο· ἡ οὐχὶ δὴ τὸν ἐν πεδίῳ Σενναάρ· οἰκοδομούμενον πύργον εὐκαίρως ἂν ὀνομάσειεν; Ἡ κακείνων κακῶς ψυχοδόμητο, ἐπεὶ οὐδαμῇ ἤθελε Θεὸς οὐδὲ ᾔδειτο· καλῶς δὲ τῶν συνηγμένων αἱ γλώσσαι ἐνταῦθα συνεχέοντο, καθὰ δὴ τὸ θεῖον ἐκτελεῖται προθεύλιον, καὶ διηρεῖτο ἤδη αὐτοῖς τὸ ὁμόφωνον· ὡς ἀνηκουστῆν τοῦς πέλας τῆς φωνῆς τῶν ὁμογυμνοῦντων ἕκαστον, καὶ ταύτῃ διαλύεσθαι τὸ ἐγγεῖρημα, καὶ τοὺς πονουμένους τῷ ἔργῳ καθ' ὅλης γῆς διασπείρεσθαι.

Οἱ. Ὁ δὲ νῦν τοῖς νεωτερίζουσι τῆς ἀσεβείας πυργούμενος κολωνός, πολλῶ δὴπου ἀπευκτότερος καὶ ἀθεώτερος· οὐ πλὴν τοῖς πυρὶ κατοπιωμένοις, καὶ ἀσφάλτῳ δομούμενος, φωναῖς δὲ παλιμψήμοις καὶ θεομάχοις σκέμμασι κατὰ τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς τεχνιτευόμενος, καὶ τῶν καλῶς καὶ ἐνθέως ἡγμένων καὶ ἡνωμένων εἰς μίαν ὁμολογίαν καὶ σύμνοιαν πίστεως, καθ' ἣν συμβαίνομεν ἀλλήλοις ἐν Πνεύματι, τὴν συμφωνίαν διαλύειν καὶ σκεδανύειν ἐκμηχανώμενος· οὗς ἂν καὶ μάλα θεοφρόνως ἐν πνεύματι κινούμενος ὁ μέγας Δαβὶδ ἐπαράσσειτο, **C** *Καταπόρτισον, Κύριε, καταδίελε τὰς γλώσσας αὐτῶν, λέγων. Ὅτι εἶδον ἀνομίαν καὶ ἀντιλογίαν ἐν τῇ πόλει, ὅτι ἠγάπησαν πάντα ῥήματα καταπονητισμοῦ, γλώσσαν δολίαν· διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς καθέλκει αὐτοὺς εἰς τέλος, καὶ τὸ ῥίζωμα αὐτῶν ἐκ γῆς ζώντων ἐκτίλλων μεταναστεύσει.* Ταῦτα οἱ νέοι Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς, τῆς πονηρᾶς συζυγίας ἐκείνης ἀπεικονίσματα· ἡ Ὑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος, περὶ τὴν ἀλήθειαν μάλιστα διασφαλλόμενοι· ἄλλη μοχθηρὰ τις καὶ ὁμότροπος εἰς κακίαν ξυνωρίς περιδότης, ταῖς μὲν τοῦ διαβόλου ἡνέσις κατεzeugμένοι, ταῖς ἐκείνου δὲ χερσὶν ἡνιοχούμενοι, ἡ κατὰ τοὺς υἱοὺς Κορὲ συντεταγμένη φρατρία, οἱ τῆς κατὰ Χριστὸν διαθήκης ἀντίθετοι, τὰς δολίας γλώσσας πρὸς ἀντιλογίαν τῆς ἀληθείας, τῷ ψεῦδει **D** *προκαταθήξαντες*· οὐ τῷ Μωσῇ τῷ πάλαι, καὶ τῷ σκιάδει καὶ ἐν γράμμασι νόμῳ κειμένῳ, καὶ πλαστῇ λιθίνῃ χαρασσομένῃ προσπταίοντες, δι' ἣν γνῶσις καὶ σκότος καὶ θύελλα, καὶ ὄρος καπνιζόμενον, καὶ σάλπιγγες φοθερὴν ἀπηχούσαι, καὶ τοὺς ἀνιόντας ἐκδεματοῦσαι καὶ ψαύοντας· ἀλλ' αὐτῷ Χριστῷ τῷ νομοθέτῃ, καὶ τὴν νέαν ἡμῖν καὶ θεῖαν θεσμοθεσίαν ἐγκαινίζοντι ἀνέδην ἀντεπεξάγοντες, καὶ νόμῳ

¹ Gen. xi, 7. ² Psal. lrv, 10. ³ Psal. lvi, 6, 7.

⁴ II Tim. ii, 17.

(22) Scilicet necis Christo illatæ.

(23) Nempe ante et post Nicænam etiam synodum renovata Iconomachorum hæresis, ut nos diximus p. 1, in adn.

(24) Ita lectio communior Græca II Tim. iii, 8.

Sed multi etiam Græci auctores apud Scholizium habent cum vulg. Lat. *Mambres*, quam lectionem penes Græcos quoque fuisse antiquissimam, demonstrat textus Gothicus Ulphilanus, qui eam retinet.

πνεύματι τυπομένῳ καὶ πλαστῇ διανοίᾳ οὐκ ἐπιτό-
λκιον, ἀλλὰ κατὰ βίθος ἐνσημαίνονμένῳ, καὶ τὸν
νοητὸν Ἰσραὴλ τελοῦντι καὶ μυσταγωγοῦντι ἐπὶ τὰ
κρείττω καὶ ὑψηλότερα· καὶ θεσμούς καθαιροῦντες
ἐξ αὐτῶν τῶν οὐρανῶν κατιόντας, καὶ τῆς τοῦ βα-
σιλείᾳς τῶν οὐρανῶν εἰς κένωσιν καθιγμένου οἰκονο-
μίας ἡμῖν ἐμφανίζοντας τὸ μυστήριον, καὶ τοὺς δι-
ῶν ἡ κένωσις κηρύσσεται καὶ γνωρίζεται τύπους
συγκριταβάλλοντες, καὶ ὅσον αὐτοῖς τὸ κατάκριμα ἡ
ἀποστολικὴ ψήφος γνωρίζεσθαι. Ἀθετήσας τις νόμον
Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ θυτῇ ἡ τριπλὴ
μάρτυρις ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖτε χειρόνος
ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἰκόνι
σεπτῇ καταλυτήσας γραφόμενον, καὶ τὸ αἷμα
τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγήσάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη, B
καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας, ἐν ᾧ δὴ ἡ
τῆς εἰκόνος τιμή, ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον ἀναβαίνει;
Οὐκοῦν ἔδονται τῶν ἑαυτῶν πόνων τοὺς καρπούς, καὶ παρὰ τῆς θείας δίκης ἄξια, εὖ οἶδα, τὰ πείριχα
οὐ τάλανες δρέψονται.

Ὅρατε τὴν ἐφ' ἡμῶν Βαβυλῶνα, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ
παρνομούμενα· πάλιν πρεσβύτεροι Βαβυλώνιοι,
καὶ φρονήματα Βαβυλώνια, καὶ Χαλδαϊκὰ σοβαρεύ-
ματα, καὶ πάλιν ἐξηλθεν ἀνομία ἐκ Βαβυλῶνος, ἐκ
πρεσβυτέρων χριτῶν οἱ ἐδόκουν κυβερνᾶν τὸν λαόν·
καὶ πολὺ τὸ ὁμότροπον τὰ νῦν τεκταινόμενα ἐπι-
δείκνυσιν· καὶ οὗτοι γὰρ αἰσχυραῖς ἐπιθυμίαις καὶ
πάθεσιν ἐκτόποις οἰστροηλατούμενοι, πρὸς τὸ συγγε-
νὲς ἐφορμῶσιν ἀνόμημα, καὶ κατὰ τῆς σεμνῆς
Σωτῆρος ἐπιμανέντες οἷα μοιχόμενοι, τῆς Ἐκκλη-
σίας δὴ τοῦ Θεοῦ, λέγω· ὡς δὴ καὶ αὐτοὶ ὁρόνοις C
ἀλλοτριῶν ἐπιπηδῶντες, καὶ πόλεις τὰς ὑψηλότερας
κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν διακληροῦμενοι, καὶ μισθὸν
τοῦτο τῆς εἰς Θεὸν βλασφημίας διαμειδόμενοι, γρα-
φὴν μοιχείας συντιθέντες ἐκνεολόγησαν, εἰδωλολα-
τρίαν τῆς ἀμώμου καὶ ἀσπίλου καταγορεύσαντες·
καὶ ἦν ὁ ἄμωμος Ἀμνὸς ὁ αἶρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ
κόσμου Χριστὸς τῷ ἰδίῳ αἵματι περιποιήσατο, καὶ
τῆς εἰδωλικῆς πλάνης ρυσάμενος ὡς ἀληθῶς ἑαυτῷ
ἀγίαν καὶ ἐνδοξον παρεστήσατο, μὴ ἔχουσιν σπῖλον,
ἡ μῶμον, ἡ ρυτίδα, συκοφαντοῦντες οὐκ ἐφριζαν,
ἀποθέναι αὐτῷ καὶ τὸ ἀδρανὲς ἐπιφημίσαντες, ὡς
οὐκ ἰσχύσαντι ἡμᾶς τῆς τῶν εἰδώλων μανίας λυτρώ-
σασθαι· τῶν τε θείων ἀποστόλων τὸ κήρυγμα,
μάταιον καὶ ψευδομιθίας ἐμπλεῶν ἀποδείξει πε-
ρώμενοι· καὶ τὰ τῶν ὁσίων Πατέρων ἡμῶν δόγματα,
κενὰ καὶ ἀπρακτοῦντα καταστήσασθαι βουλόμενοι· καὶ
οὐκ αὐτοὶ μόνον δρῶσι τὰ ἄτοπα, ἀλλ' ἤδη καὶ
πάντας Χριστιανούς συμπράττειν καὶ συμφωνεῖν
αὐτῶν τῇ ἀθεότητι καταδικάζονται, καὶ εἰδώλων
ὡσαύτως ἐκείνοις ὀνόματι καλεῖν τὰ ἱερὰ τῆς τοῦ
Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας καὶ σεβάσματα σύμβολα·
καὶ τὰ τούτων νεανιεύματα τὸ ἐν Δανιὴλ Πνεῦμα
εἰὼς ἀναβάλλεται, ἡ μεταμελήσειν αὐτοῖς τῶν ἀθέως
ὀρωμένων, ἡ γοῦν ἐμβαδύνονται ἐπὶ ταῖς τοιαύταις
ἀνοσιουργίαις, τῆς σφῶν αὐτῶν ὁρασυτήτος καὶ
ἀπονοίας ἀξίας ἀποτινύουσι τὰς δίχας· θαυμάσατο
δ' ἂν τις εἰκότως, ἡλίκον αὐτῶν τῆς κακίας τὸ μέ-

et ad meliorem excelsioremque vitam introducit.
Hi abolerit ritus ex ipso cælo delapsos, qui cæle-
stis Regis ad exinanitionem semet demissi myste-
rium incarnationis nobis patefaciunt, typosque exi-
nitionis indices et præcones de medio tollunt,
omnia denique perpetrant quæ sententia apostolica
damnationi addiceret. *Moysis legem Iratam quis
faciens, sine miseratione duobus vel tribus testibus
moritur: quanto pejore putatis pœna afficiendum
esse illum, qui Dei Filium in veneranda imagine
conculcarit* descriptum, quique testamenti sangui-
nem, in quo sanctificatus fuit, pollutum judicaverit,
et Spiritui gratiæ contumeliam fecerit, quo efficitur
ut imaginis honor ad archetypum subvehatur? Man-
ducant itaque hi miseri suorum laborum fructus,
et a divina justitia dignum sine dubio manuprec-
tium referent.

Videte Babylonem nostram, et quæ patrantur in
ea iniquitates. Rursus seniores Babylonii, et Baby-
lonica arrogantia, et Chaldaicus fastus, rursusque
exiit iniquitas de Babylone, ex iudiciis senibus qui
regere populum videbantur. Certe quæ nunc struun-
tur, multam priscorum illorum præ se ferunt si-
militudinem. Nam et isti, fœdis cupiditatibus ab-
surdisque passionibus perciti, ad consimile faci-
nus ruunt, contraque pudicam Susannam, Dei,
inquam, Ecclesiam, libidine adulterina exardescunt.
Quippe hi pariter alienis sedibus usurpatis,
et nobiliores civitates per præpotentiam inter se
sortiti, atque hanc blasphemiam mercedem capien-
tes, accusationem 157 adulterii vaniloquio suo
struunt, innocentem et immaculatam crimen idolola-
triæ oljcientes: et postquam innocens Agnus qui
tollit peccata mundi Christus proprio sanguine eam
acquisivit, et idolico errore liberatam vere sibi
sanctam gloriosamque exhibuit, non habentem mac-
ulam, neque labem, neque rugam, haud verentur
columniose infirmum imbecillumque Christum ap-
pellare, quasi eam ab idolica insania redimere non
valuerit. Divorum quosque apostolorum prædicati-
onem stultam fabularumque plenam nituntur osten-
dere, sanctorumque Patrum nostrorum dogmata
vana et futilia reddere student. Neque ipsi tantum-
modo absurda hæc agunt, sed jam omnes Christia-
nos cooperari et consentire irreligiositati suæ co-
gunt, atque idolorum pariter nomine sancta Ser-
vatoris nostri incarnati et augusta symbola appellare.
Attamen Spiritus, qui in Daniele fuit, hactenus
procrastinat, vel scelerum pœnitentiam exspectans,
vel ut profundius in his sacrilegiis mersi, audaciæ
suæ atque vecordiæ dignas demum pœnas patian-
tur. Merito autem mirari licet in quantum mali le-
excessum miseriarumque devenierint, dum qui videntur
esse episcopi, tanquam tyranni sævissimi acresque
judices, cum supercilio in sacro throno resident,

¹ Hebr. x, 28, 29. ² Ephes. v, 27.

superbia pleni, et furiosum quid vesanumque spirantes. Circumstant autem illos militaris ensiferorum et plaudentium globus (25), qui minantibus magis quam dogmatizantibus famulatum præbent.

πνέοντες μανικὸν τε καὶ ἐμπληκτον· περιέστηχε δὲ τούτων σύνταγμα, τοῖς ἀπειλουμένοις μᾶλλον ἢ

Quin adeo homines quoque circensium factionum præsidēs, prout indecoro ipsorum collegio dignum est, assessores sibi et magisterii fautores comparant: his enim magistris, his defensoribus talia dogmata egent. Porro malam in rem adiunguntur illis, ut in huiusmodi confusionibus et colluvie fieri solet, quotquot culpis censurisque canonicis damnati depositique fuerunt, ut sic peccatum per hyperbolem in ipsis peccet. Neque theatricorum ludorum scenæque choraulæ, quos minos vulgari sermone nominare mos est, huic præclaro sodalitiō desunt. Sunt etiam de cauponum classe, deque triviis et ganeis, his gerendis rebus assumpti auxiliares, et quidquid circulatorium vel circumforaneum, vel de hujulorum cœtu, ob augendam turbam congregare potuerunt. Denique ipsorum agmen summopere ornant manus ingens hominum qui in militaribus ordinibus olim fuerunt, quorum alii prætervecta jam ætate ac senescentes, alii criminis alicujus aut turpitudinis acti rei, militari numero ejecti fuerunt; quorum plurimi ad antiquam illam scelestamque doctrinam pertinent, ob suam pecudalem inscitiam, unde et nunc fuere collecti, eamque præ cæteris capessiverunt: qui postquam regis stipendiis privati, unde ipsis præter armorum apparatus, vicus quoque suppetebat, ad extremam inopiam egestatemque redacti erant, ita ut evidenter quavis re quæ in manus incideret indigerent, et ex collectis symbolis vitam sustentarent, circumspicientes sedulo ubinam convivia cœtusque fierent, ut illuc protinus convolarent, atque ita egestatem angustiasque suas solarentur. Ii omnes, ut scimus, pejoribus studere soliti, præsentem rerum statum semper oderunt, conversionibus publicis gaudent, resque novas affectant, ut ex his tumultibus ac perturbationibus utile aliquid vitæque necessarium expiscantur. Talibus ergo ducibus, talique phalange opus erat: sic enim pessima quævis atque turpissima **158** per ipsos fiebant. Heu! heu! episcopi, et plebs, et mimi, et reliqua furiosorum turba, in unum conglobati, Ecclesiæ dogmata pro auctoritate tractant!

καὶ ἀσχοῖτον δι' ἐαυτῶν ἐποίησαντο· βαβαί, βαβαί! ὁμιλος κατὰ ταυτὸν, τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐποπτεύοντες

Ex quo igitur iniqua illa et irreligiosa confata est officina, resque ipsis sanctæ secunde fluunt, et Ecclesiæ negotia per eosdem administrantur, hinc cur hæc et quomodo Deus patitur! Postquam peccatorum nostrorum ignis succensus est, et in vagantiam quam iniquitatem nostrarum fornax exar-

(25) Contra episcoporum electiones quæ præpotentia principum vel populari favore turbisque fiunt, exstant graves in Græco canonum syntagmate leges,

Α γεθος, καὶ εἰς ὅσον ἀφίκετο ἀθλιότητος, ὅπως οἱ δόξαντες ἱερεῖς εἶναι, ὡς περ ὠμότατοι τύραννοι καὶ πικροὶ δικασταί, μετὰ τῆς ὀργῆς ἐπὶ σεμνοῦ τοῦ βήματος προκαθίσκονται, φρονήματος γέμοντες, καὶ αὐτοὺς στρατιωτικὸν ξιφηφορούντων καὶ παρακροτοῖς δογματιζομένους ὑπηρετούμενον.

Ἦδη δὲ καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐν τοῖς δήμοις χρωμάτων τῆς ἱππικῆς ἀμίλλης προδύχοντας, καθάπερ ἦν τῆς ἀκόσμου αὐτῶν συμμορίας ἄξιον, συμπαρίδρους αὐτοῖς, συνηγορεῖν τῇ διδασκαλίᾳ προσεποιήσαντο· τοιοῦτων γὰρ διδασκάλων, τοιοῦτων ἔδει καὶ τῶν συμμάχων, ἐπὶ τοιοῦτοις τοῖς δόγμασι· προσφθειρόνται δὲ αὐτοῖς οἷα φιλεῖ ἐν ταῖς τοιαύταις ἀταξίαις καὶ ἀκοσμίαις γίνεσθαι, καὶ μέρος τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι ἐπ' αἰτίαις κανονικαῖς καὶ ἐκκλημασιν ἀλόντες **B** ἐξώσθησαν, ἵνα γένηται αὐτοῖς καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἀγορτή· οὐδὲ τῶν θεατρικῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῆς σκηνῆς οἱ προάγοντες, οὓς μίρους τῷ δημῳδεῖ καλεῖν εἰθίσται λόγῳ, τῆς σεμνῆς ὁμηγύρεως ταύτης ἀπολιμπάνονται· ἔστι δὲ οὓς καὶ τῶν καπηλικῶν, καὶ τῶν ἐκ τῶν τριόδων καὶ χαμαιτυπείων ἐπικουρῆσειν τοῖς πρᾶττομένοις συνεκάλεσαν, καὶ ὅσον ἀγρυπτικὸν τε καὶ ἀγέλαϊον καὶ βάνανυσον ὀλοποιήσαντες περιαθρολίζουσι· κοσμεῖ δὲ αὐτῶν μάλιστα τὴν παράταξιν, καὶ μέρος οὐκ εὐαρίθμητον τῶν ἐν στρατιωτικοῖς τάγμασι τελούντων ποτὲ, ὧν οἱ μὲν ἄτε παρηθηκότες τὴν ὥραν καὶ ἀφῆλικες, οἱ δὲ ἐπ' αἰτίαις τισὶ πεφυραμένοι καὶ ἀισχυρότησι, τῆς μίρας τῆς ἐνοπλίου ἀπελήλανται, ὧν οἱ πλείους τῆς παλαιᾶς ἐκείνης καὶ δυσσεβοῦς διδασκαλίας τυγχάνουσιν, ἐκ πολλῆς ἄγαν κτηνωδίας καὶ ἀλογίας, **C** θθεν ἤδη καὶ συνελέγησαν, ταύτης τῶν ἄλλων μᾶλλον μεταποιούμενοι· οἱ ἐπειδὴ τῶν βασιλικῶν σιτηρεσίων στερούμενοι, ἐξ ὧν αὐτοῖς μετὰ τῆς τῶν ὀπλῶν παρασκευῆς καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπορίζετο, εἰς ἄκρον πενίας καὶ ἀπορίας τῶν ἀναγκαίων ἵκοντο· ὥστε εἰς προὔπτον καὶ δεῖσθαι τῶν παρατυγχάνωντων, καὶ τῆς ἐκ τῶν ἐράνων συλλογῆς τὰ πρὸς ζωὴν ἐπαρκούμενοι, περιαθρούντες ὅπου πότοι καὶ ἀδροσμάτα γίνονται, ἐφ' οἷς ὡς ὑπόπτεροι περιθέουσιν, ὡς ἂν τὸ ἐνδεὲς καὶ πιέζον ἐντεῦθεν παραμυθῶνται· οὗτοι δὲ, ὡς ἴσμεν, ἅπαντες, ἐθᾶδες τῶν χειρόνων ὑπάρχοντες, τοῖς μὲν καθεστῶσιν ἀεὶ δυσχεραίνουσι, ταῖς δὲ καινοτομίαις χαίρουσι, καὶ νεωτέρων πραγμάτων ἐφιενται, ὡς δὴ ἐκ τῶν τοιούτων αὐτοῖς **D** θορύβων καὶ ἀταξιῶν, τὰ χρεῖωδη καὶ ἀναγκαῖα περιγίγνονται· τοιοῦτων οὖν στρατηγῶν τοιαύτης ἔδει καὶ φάλαγγος· οὕτω γὰρ ἅπαν τὸ χεῖριστον ἐπίσκοποι, καὶ δῆμοι, καὶ μῆμοι καὶ ὁ ἄλλος μανικὸς μεταχειρίζονται δόγματα.

Ἐπεὶ οὖν τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο καὶ ἄθεον ἐργαστήριον συγκεκρότηται, καὶ τὰ κατὰ γνώμην πάντα ἤδη ἐκδέχκε, καὶ διὰ χειρὸς αὐτοῖς τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχει τὰ πράγματα, πῶς ταῦτα καὶ τίνα τρόπον συγχωρεῖ Θεός; Ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἐξεκαύθη τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ ἐπὶ μέγα φλογὸς ἐπῆρται,

v. gr. tit. I, cap. 7, synodi Laodicensis canon 13; et Nicænæ secundæ canon 3.

τῶν ἀδικημάτων ἡμῶν ἢ κάμινος, καὶ τῶν ἐγκλημάτων εὐθύνas παρὰ τῆς θείας εἰσπραττόμεθα δίκης· καὶ κινδυνεύει τὰ τῆς ἱερωσύνης δημοτικώτερον μᾶλλον ἢ πνευματικώτερον διυθύνεσθαι· ψυχικοὶ γὰρ ὄντες οὐ δέχονται τὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τοῖς βεδύλοις πεπιστευταὶ καὶ ἀνέλται τὴν Ἐκκλησίαν· μυστήρια· τί συμβέβηκε καὶ τί ὁρᾶν ἐνεστίν; ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, τοῖς πάθεσι τῆς φιλοσοφίας ἐπενεργῶντες, καὶ ταῖς κεναῖς δόξαις καὶ πλάσμασι φιλοτιμούμενοι, τῷ τε κόμπῳ τῷ Φαρισαϊκῷ καταλαζονόμενοι, καὶ μέγα φουσῶντες ταῖς προσεδρίαις, καὶ τῷ καλεῖσθαι βαββί, καὶ τῷ ὄγκῳ καὶ τῇ ὄφρῳ τῶν Γραμματέων κατασθερευόμενοι· πλὴν γε δὴ, ὅτι ἐκείνοι μὲν ἂ τῷ νόμῳ ἐγγράπτο, τῷ λαῷ δεισήμενον· ἂ δὲ ἔλεγον, πράττειν οὐκ ἤθελον· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τὰ μὲν λεγόμενα ποιεῖν ἐκέλευεν, ἀπηγόρευε δὲ τὰ πραττόμενα· οὗτοι δὲ οὕτε λέγουσιν οὕτε πράττουσιν, ἂ ἡ ἀλήθεια παραδέδωκεν· ἀντικρυς δὲ, καὶ λόγῳ καὶ πράγμασι τῇ χάριτι ἀπομάχονται. Σκεπτέον οὖν ὅποτεροις χαλεπώτερα τὰ ἐγκλήματα· ἐντεῦθεν οἱ εὐφημοῦντες, ὡς ἐγγυτάτῳ προθύμῳ· τὰς ἀσέμνους ἐκείνας καὶ δυσηχεῖς φωνὰς, ἡ δυσσεβεῖς εἰπεῖν οἰκείωτερον, ἐκ τῆς δυσώδους αὐτῶν καὶ μυσταρᾶς καρδίας ἐξερευγόμενοι, οἱ δορυφοροῦντες μετ' εὐλαβείας καὶ συνεσταλμένου τοῦ φρονήματος, διακονοῦμενοι ὡς τάχιστα τοῖς διατάγμασιν, οὓς μὲν τῶν ἐξεταζομένων, εἰς μέσους παράγειν, οὓς δὲ ἀνθυπεξάγειν τοῦ δικαστηρίου, ὡς τῆς ἐπιτηρείας ἰφεῦ τῆς ἀναιδείας! ἢ προσδεχθησόμενους σὺν εὐμενείᾳ, ἢ ἐκπεμφθησόμενους σὺν ἀδοξίᾳ, καὶ τὰλλα ὅσα τοῦ ἐμπλήκτου καὶ Φαρισαϊκοῦ ἐκείνου βήματος ἄξια, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁσίους Πατέρας ἡμῶν καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας κατευτελιζοῦσι καὶ φαυλίζουσι, κατὰ μηδὲν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εἰς Θεὸν οἰκείωσιν διενηνοχέαι, ἀλλ' ὥσει τινα καὶ τῶν πολλῶν ἕνα, αὐτῶν ἕκαστον εἶναι περιθρυλλοῦντες· ὧν καὶ τὰς ἱερὰς Βίβλους, αἱ τὰς ἐνθέους αὐτῶν διδασκαλίας φέρουσιν, ὑπὸ πόδας ἄγουσιν, εἰς βάθρων ὑπηρεσίαν αὐταῖς ἀποχρῶμενοι, τὸ παρανομώτατον. Σφοδρὸς δὲ χειροτονοῦσιν ἐαυτοὺς οἱ σαρχοφιλόσοφοι, καὶ παρὰ τῶν σπουδαστῶν ἄξιον καλεῖσθαι θεολόγοι οἱ κενολόγοι, καὶ χρυσότομοι οἱ αἰσχρόστομοι.

Σκοπῶμεν δὲ ταῦτα ὅθεν καὶ οὕτως· τὴν μὲν κελεύουσιν ἐντολὴν, *Μὴ μεταίρεις ὁρια αἰώνια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου*, οὐδὲ ὅσον εἰς νοῦν βαλέσθαι δόξαν τοῖς ἀθλίοις. Πρὸς δὲ τὰς εὐαγγελικὰς τοῦ Κυρίου φωνὰς, πρὸς ὃν καὶ ἡ μάχη καὶ τὰ τῆς ὕβρεως, παραπλησίως ἀσπίδι κωφῇ καὶ βουούσῃ τὰ ὦτα, καθὼς λέγεται, *Τοῖς ἐπάδουσι τὰς ἀκοὰς ἀποθύουσιν*. Αἱ δὲ καὶ τοῦ ἕνα τῶν μικρῶν τῶν ἡδὴ πεπιστευκῶν σκανδαλίζοντες, ὡς βαρυτάτην τὴν δίκην καθορίζουσι λυσιστελεῖν αὐτῷ μᾶλλον ὀνικῷ μύλῳ κατ' εὐχένος ἐπηρητημένῳ, θαλασσίους καταποντοῦσθαι πελάγεσι. Τί οὖν; οὐκ ἂν αὐτοὶ δεινότερον πείσων-

A sit, criminumque pœnas divinæ justitiæ pendimus. periclitatur certe sacerdotium ne populariter magis quam spiritualiter administretur: quippe cum sint carnales, ea quæ spiritus sunt non capiunt, profanisque hominibus creduntur ac permittuntur Ecclesiæ mysteria; post hæc, inquam, quid consecutum est, quidve cernere accidit? Super cathedram Moysis sederunt Scribæ et Pharisei, in carnalium affectuum passionibus volutantes, qui novis opinionibus figmentisque gaudent, fastu Pharisæico insolentunt, seque primas tenere sedes gloriantur et vocari rabbi; tumore scilicet et supercilio Scribarum superbientes. Nihilominus illi, quæ scripta lex continebat, populo nuntiabant; etsi quæ aiebant, exsequi nollent: unde et Christus dicta ab illis fieri mandabat; facta imitari vetabat: isti vero neque dicunt neque operantur, quæ veritas tradidit; quodque omne contra est, dicto et factis gratiæ repugnant. Superest ergo considerandum utrorum major sit culpa. Hinc blando sermone utentes, tanquam familiarissimo alicui confidenter impuras illas ingratasque voces, vel, ut aptius dicam, irreligiosas, ex foetente suo detestandoque corde eructant: liciores verecundi et modesti, jussa quantocius facientes, ex vocatis in judicium hominibus, alios coram adducunt, alios ex tribunali reducunt, hem fraudem! hem impudentiam! vel recipiendos cum benevolentia, vel cum ignominia dimittendos, et cætera quæ vecordi illo et Pharisæico tribunali digna sunt. Præterea sanctos nostros Patres et Ecclesiæ magistros vilipendunt atque aspernantur ceu nihil a cæteris hominibus, virtute et cum Deo familiaritate differant, sed tanquam unum e multis, unumquemque eorum dicitant (26): quorum etiam sacros Libros, qui divinas ipsorum doctrinas continent, pedibus supponunt, iisque scabelli vice utuntur, quod est iniquissimum. Sapientes autem semetipsi definiunt hi carnales philosophi, et a fautoribus suis appellari volunt theologi, cum sint vaniloqui, et chrysostomi, cum sint cæcostomi.

Videamus porro cur hæc ita se habeant. Præceptum illud: *Ne transferas terminos æternos quos patres tui posuerunt**, ne in mentem quidem admittendum miseri censent. Ad evangelicas autem sententias Domini, cui imo sunt adversi et injurii, hand secus obsurdescent quam surda aspis quæ suas aures, ut aiunt, adversus incantantes obstruit⁹. Sententia autem hæc: *Qui scandalizaverit unum de pusillis qui jam crediderint*¹⁰, iustar pœnæ gravissimæ statuit magis ei expedire, ut asinaria mola collo appensa in profundum maris demergatur¹¹. Quid igitur? Nonne isti gravius punientur, qui tan-

* Matth. xxiii, 3. ⁹ Prov. xxii, 28. ¹⁰ Psal. lvi, 5. ¹¹ Matth. xviii, 6. ¹² ibid.

(26) Quisquis historiam hæreticorum parumper consideret, sanctorum Patrum apprimo contemptum apud eos compariet.

tam fraudulentis præstigiis circumventam multitudinem deceperunt? neque unum vel alterum aut tres, sed quicquid hominum sub Romano sceptro degit, pestilentium suorum sermonum saniem recipere animis satagunt? Cur enim hi alienis animabus parcerent, qui, suis neglectis, de salute 159 prorsus desperant? Merito equidem cum Scribis et Phariseis audient: *Vae vobis, qui regnum cælorum clauditis ante homines! nam neque vos intratis, nec introeuntes sinitis intrare* 12. Sic, omnibus Ecclesiæ subversis consuetudinibus, legibus ac mysteriis, vias Domini rectas distorquent. Quod si etiam de otioso verbo in die iudicii rationem reddemus 13, qualem demum distortorum suorum improborumque operum experientur ultionem? Siquidem magna Pauli mens ad externos quoque nos jubet esse sine offensione 14; quorum justam damnationem in superioribus significavit. Profecto nihil non audere improbos, egregie dictum est! Accedunt denique in medium prolatis et oculis subjecti, humanarum animarum decipulæ, libri illorum, multo ante tempore excogitati et in hunc usum parati (27).

ἡγμένα καὶ ὑπ' ὧν ἐκκαίμενα, τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρωπείων τὰ θήρατρα, αἱ διὰ χρόνου συχνοῦ προεκμελετηθεῖσαι αὐτοῖς καὶ εἰς τοῦτο παρασκευασθεῖσαι βίβλοι.

40. Age vero, præter illam priorem blasphemiam, aliam quoque haud minorem, nempe quod a Christo incircumscriptum corpus assumptum fuerit, somniantium instar, Christi hostes adiungunt: utramque vero roborare nituntur, ex inventoris patrisque apostasiæ penu, cunctam detestabilis sui magisterii materiam sumentes. Ille enim qui superiori hæreseos hujus dramati interfuit, dictiones aliquot coarctavit, partim ex sancti Spiritus oraculis sumptas, partim quoque ex iis quas beati nostri Patres sapienter conscripserunt, ad impuræ idololatriæ errorem refellendum, necnon ethnicorum, qui universalem Deum ignorabant incredulitatem atque insaniam coarguendam; has, inquam, dictiones improbe stolidèque decerpens, atque, ut vere dicam, idoliceis abominationibus semet inquinans, sacris imaginibus accommodavit (28). In posteriore autem hæreseos dramate rem sancivit, ex insano Ariarum dogmate, itemque ex Manichæorum furiosa substitutione, materiam confereus.

41. His utuntur egregii isti documentis ad suorum dogmatum confirmationem. Quia enim nihil per se conficere queunt, propterea quod contra veritatis splendorem intendere oculos nequeunt, non erubescunt homines qui in sacerdotio constituti videntur, laicorum et quidem scelestorum atque impiorum, peregrinas et a Christianorum mente abhorrentes doctrinas admittere. Sic Dei gloria amissa, huma-

ται; τοσαύτην πληθὺν μεθοδεύεις ἀπατηλαῖς κατασφιζόμενοι καὶ παρακρούμενοι, ἥτις καὶ ἐν τῷ θαλάσσῃ ἀμυφ παρεικασθήσεται· οὐ γὰρ ἓνα, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, πάντα δὲ ἀνθρώπον τὸν ὑπὸ σκῆπτρου; Ῥωμαίων, κατὰ ψυχὴν τὴν σηπεδὸνα τῶν φθοροποιῶν αὐτῶν λόγων εἰσδέχεσθαι διασπουδάζουσι· πῶς γὰρ ἐμελλόν ἁλλοτρίων ψυχῶν φεῖδεσθαι, οἱ γὰρ τῶν ἰδίων ἡφειδῆχότες ἀπογνόντες παντάπασι; Καὶ καλῶς γὰρ μετὰ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων ἀκούσονται· *Ὅτι αὐτὸν δὲ κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀρίστε εἰσελθεῖν*. Οὕτω πάντα τῆς Ἐκκλησίας κατασεύοντες ἔθνη τε, καὶ νόμους, καὶ μυστήρια, τὰς δόξας Κυρίου τὰς εὐθείας διαστρέφουσιν· εἰ δὲ καὶ ὑπὲρ

ἀργοῦ ῥήματος λόγον ὑφέξομεν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, πῶς ποτὲ ἄρα τῶν παρ' αὐτοῖς ἐνεργουμένων ἐνδυστροφῶν καὶ πονηρῶν διδαγμάτων οὐκ οἴσουσι δίκην; ὅπου γὰρ καὶ τοῖς ἐξωθεν συντηρεῖν τὸ ἀπρόσκοπον ἡ Παύλου παρεγγυᾷ μεγαλόνοια· ὧν ὡς ἀληθῶς τὸ κατὰ κριμα ἐνδοκον ἄνωθεν προσημηνεν· ὅντως πάντα τολμῶσι κακοί, καλῶς εἰρηται· εἰτα εἰς μέσους

ι'. Ἐπειδὴ καὶ πρὸς τῇ προτέρᾳ κατὰ Χριστοῦ δυσφημίᾳ, καὶ ἐτέραν οὐκ ἐλάττω ταύτης, τὸ ἀπειργαπτὸν αὐτὸν ἀνελιφέναι σῶμα, ὥσπερ ὄνειροπολοῦντες, οἱ Χριστομαχοῦντες προσεπάγουσιν· ἃς δὲ κρατύνειν ἀποπειρῶνται, ἐκ τῶν τοῦ εὐρετοῦ καὶ Πατρὸς τῆς ἀποστασίας ἀφορμῶν, τὸ πᾶν τῆς ἐναγοῦς αὐτῶν εἰληφότες διδασκαλίας· ἐκεῖνος γὰρ τῇ μὲν προηγουμένῃ τῶν ἀσεβειῶν παριστάμενος, φωνὰς συναγῆγερε, παρὰ τε τῶν τοῦ Πνεύματος λογίων συγγραφείσας παρασπασάμενος, πρὸς δὲ καὶ τῶν μακαρίων Πατέρων-ἡμῶν σοφῶς ἐκπονηθείσας, πρὸς ἐλεγχον μὲν τῆς τῶν βδελυρῶν εἰδώλων ἀπάτης, κατηγοροῦν δὲ τῆς τῶν ἀγνοούντων τὸν τῶν ὧν Θεὸν ἐθνῶν, ἀπιστίας καὶ ἀπονοίας παρατερόμενος· ἃς δὲ κακῶς καὶ ἀνοήτως ἐξεληφώς, καὶ ὡς ἀληθῶς εἰπεῖν εἰδωλικῶς μυσαρύτσει τὴν ψυχὴν καταχαλίνων τὴν ἑαυτοῦ, ταῖς ἱεραῖς εἰκόσιν ἐφῆρμοσε· τῇ δ' αὖ ἐπομένῃ τὸ κῆρος δίδωσιν, ἐκ τῆς ἐμμανοῦς τῶν Ἀρειανῶν δόξης, καὶ τῆς Μανιχαίων λυσσώδους θρησκείας ὃ ἐκφρῶν δρῶν μένος.

ιδ'. Τοῦτοις πρὸς σύστασιν τῶν ἑαυτῶν οἱ γεννάδαι ἀποκρῶνται δογμάτων· ἐπειδὴ γὰρ οἰκείον τι κατασκευάσαι οὐκ ἔχουσιν (οὐδὲ γὰρ ἂν πρὸς τὴν ἀγλήν τῆς ἀληθείας ἀντωπεῖν δύναιντο), οὐκ αἰσχύνονται οἱ ἐν ἱερεῦσι τετάχθαι νομιζόντες, τῶν ἐν λαϊκοῖς τελούντων καὶ ταῦτα βεβήλων καὶ ἀκαθάρτων ξένα καὶ ἐκφυλα τοῦ τῶν Χριστιανῶν φρονήματος διδάγματα παραδέχεσθαι· οὕτω τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης;

12 Matth. xxiii, 13. 13 Matth. xii, 36. 14 I. Cor. i, 32.

(27) In secundæ Niceænæ synodi actione octava legitur canon bonus Περὶ τοῦ μὴ κρύπτειν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἀποκατηγορικῆς αἰρέσεως βίβλον: *De non celando libro quolibet hæreseos Christianos accusantium (id est Iconomachorum).*

(28) Videtur Nicephorus designare Copronymi librum, quem ipse capitulatim in superioribus refutavit; vel cuiusvis potius anonymi Iconomachi lucubrationem.

ἀποπειρωκότες, τῇ ἀνθρωπίνῃ ματαιότητι ἐξανδρα-
 πωδίζόμενοι κατεσύρησαν· διὰ τοῦτο τῇ εἰκόνι τῇ
 χρυσῇ καθάπαξ ὑποκύψαντες, τῇ εἰκόνι τοῦ Χρι-
 στοῦ προσκυνεῖν οὐκ ἀνέχονται· ἀλλὰ τὸν μὲν περὶ
 τῶν εἰδώλων λόγον, τίς τέ ἐστι, καὶ ἐπὶ τίσιν ἐφαρ-
 μόζεται, καὶ τοῦτον προφανῇ καὶ δεδημοσιευμένον
 ὑπάρχοντα, οὐκ οἶμαι τινα λανθάνειν τῶν ἐρώντων
 τοῦ κρείττονος, καὶ μικρὸν γοῦν ἐπησθημένων τῆς
 τῶν πραγμάτων φύσεως· ἡ δὲ τῶν συντεταγμένων
 τούτῳ Ἀρειανῶν ἀθεότης, ἀποκεκρυμμένον πῶς καὶ
 οὐ πᾶν καταφανῇ τὴν δόλον τῆς ἀσεθείας κέκτεται,
 καὶ ταύτῃ οὐ βῆδως τοῖς πολλοῖς καταλαμβάνεται·
 σεσοφισμένοις γὰρ τοῖς ῥήμασι καὶ πολυπλόκοις ἐπι-
 νοίαις εἰς τοῦτο αὐτοῖς ἐκμεμηχανημέναις, τῇ τῶν
 παραλογισμῶν ἀγλῳίᾳ καὶ ταῖς ἐκ τῶν τῆς εὐγλωτ-
 τίας στροφῶν πιθανότησι, συναρπάξιν καὶ ὑποσύ-
 ρειν τοὺς ἀπλουστερόντας ἐπὶ τῇ ἰδίῳ φρόνημα ἱκανῶς
 ἔχουσι· διὰ τοῦτο μικρά τινα περὶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν
 προσεστηκότων εἰπεῖν, πρὸς τὴν τῶν ἀγνοούντων
 βίβλοι αὐται, καὶ τῆς ποίας διδασκαλίας, ἐρῶν

ιβ'. Τίς οὐκ οἶδε τὴν θεομάχον τῶν δυσωνύμων
 Ἀρειανῶν ἀθεωτάτην αἵρεσιν, ἣν ὁ τῆς μανίας
 ὄντως ἐπώνυμος Ἀρειος ἐξεγέννησε, καὶ τοὺς τὸν
 μαινόμενον τουτονὶ καὶ ἐκφρονα συναπαρτίζοντας
 θίασον; οἱ τὴν θεότητα τοῦ ζῶντος καὶ ὤφειστος
 καὶ ἐνυποστάτου Θεοῦ Λόγου ἀθετοῦσιν ἀνοητότατα,
 ἑτεροφυᾶ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας αὐτὸν
 ἀποφαίνειν πειρώμενοι, καὶ τῆς δόξης τῆς πατρὸς
 κτῆς ἀποσχίζιν ἀθέσμως οἰόμενοι, καὶ τὰς τῆς δε-
 σπότηδος φύσεως ἀσυγκρίτους ὑπεροχάς, ἐπὶ τὴν τῆς
 δούλης κτίσεως περιπέζιον τάξιν καταδιδάζοντες·
 οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὴν θείαν καὶ ὑπερφυᾶ τοῦ Λό-
 γου συκοφαντοῦσι σάρκωσιν, καὶ ὡς ἐν σκιάῃ καὶ
 ψιλαῖς φαντασίαις αὐτὴν περὶνέαι ἀπισχυρίζονται
 φαντασιοῦμενοι, συνηδὲ τῇ Μανιχαϊκῇ λύσει, καὶ τοῖς
 ἀπὸ τῆς τοῦ Βαλεντινίου βακχείας καὶ αὐτοὶ δογμα-
 τίζοντες· τίς οὐ μεμάρηκεν, ᾧ καὶ κατὰ βραχὺ γοῦν
 Λόγου μέτεστι, καὶ ἱστορίας ἐν πείρῃ ἀφίκετο, τὴν
 τοῦτων κορυφὴν καὶ ἀκρότητιν; Ὁ Καίσαρεὺς δ' οὗτός
 ἐστι δυσσεβὴς ὄντως Εὐσεβίος, ὃς γε πολλὰ μὲν κατὰ
 τῆς τοῦ Λόγου θεότητος δεδυσφημηκῶς πεφλυάρηκε,
 πολλὰ δὲ κατὰ τῆς θείας τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας μα-
 ταιοπονῶν δεδυσέβηκεν· οὐ τὰ συγγράμματα μέχρι
 καὶ τῆμερον τῶν ἐξαγίστων αὐτοῦ δογμάτων ὑπάρχει
 κατὰ πλεον· οὐ γὰρ Ἀρειον μόνον τὸν ἑαυτοῦ διδά-
 σκαλον, καὶ τῇ, ἀποστασίας ταύτης εἰσηγητὴν, ἀλλ'
 ἔτι καὶ πάντας τοὺς εἰς τὴν δόξαν τοῦ Μονογενοῦς
 προσκεκρυμμένους ὑπερβαλέσθαι ἐφίλονεῖχε· κτί-
 σμασι γὰρ προσκυνῶν, καὶ τῇ κτίσει τὸ μόνον πρέ-
 σον Θεὸν σέβας ἀνάπτων ἐλέγχεταί, λάτρις εἰδώλων
 ἐντεῦθεν σαφῶς ἐκδεικνύμενος, κατὰ καὶ πρὸς τῶν
 ἐκκρίτων τῶν θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν μεμαρτύ-
 ρηται· ἀναγκαίως οὖν καὶ οἱ προσκείμενοι αὐτῷ

nae stultitiae captivi abducti sunt. Idcirco imagine
 aurea semel adorata (29), Christi imaginem venerari
 non patiuntur. Sed enim de idolis qui sermo fieri
 soleat, et quibus debeat accommodari, quia res
 perspicua est et pervulgata, neminem latere arbi-
 tror qui modo sit recti amator, et rerum naturam
 parumper calleat. Verum cognata his Arianorum
 impietas, occultum fere nec satis animadvertendum
 dolum haereseos continet, ideoque haud facile a
 multis intelligitur. Etenim callidis vocabulis, et com-
 plicatis sensibus studiose ad hoc excogitatis, para-
 logismorum nebula, et garrulitatis versuta suasionem,
 facile possunt simpliciores abripere atque in suam
 sententiam pertrahere. Quamobrem pauca quaedam
 et de ipso (Leone vel Copronymo) et de hujus ne-
 gotii praesidibus, ad ignorantum notitiam et utilitatem
 dicenda putavi. Quinam vero sint ipsi libri, et cu-
 jusnam magisterii, dicere incipiam.

ἐδοξεν καὶ ὠφέλειαν, ἄξιον ὑπερβλεῖν· τίνες δὲ αἱ
 ἐρχομαι.

160 12. Quis ignorat Dei inimicam et infamam
 Arianorum impiissimam haeresim, ab Ario, cujus
 nomen furem denotat (30), genitam necnon reli-
 quum, qui huic lymphato suppetias fert, vesanum
 chorum? qui divinitatem viventis et subsistentis et
 in una persona Dei Verbi stultissime abolent, alie-
 num a Dei et Patris substantia conantes ostendere,
 paterna ipsiusmet gloria segregandum impie arbi-
 trantes, et Dominicalis naturae incomparabiles sub-
 limitates, ad humilem servilis creaturae ordinem
 deprimentes. Insuper divinam quoque et supernatu-
 ralem Verbi calumniantur incarnationem, eamque
 umbratilem tantum et mere phantasticam demon-
 strare hallucinantur, Manichaico furori paria, necnon
 Valentini insaniae, ipsi quoque tradentes dogmata.
 Quis non novit, si modo parum litteraturae attigit,
 et historiae limen salutavit, horum columnam et ar-
 cem? Caesariensem, inquam, Eusebium, qui multa
 adversus Verbi divinitatem blasphemias nugatus est,
 multa etiam contra divinam Servatoris incarnatio-
 nem delirans irreligiose locutus est: cujus scripta
 ad hunc usque diem detestandis ejusdem dogmatibus
 plenissima sunt (31). Ipse enim non Arium tantum-
 modo magistrum suum, et hujus apostasiae aucto-
 rem, sed et alios omnes, qui in Unigeniti gloriam
 peccarunt, superare contendit. Etenim creaturas
 adorasse, et debitum Deo soli cultum rei create
 exhibuisse accusatur, idololatriae ideoque manifeste
 convictus, sicuti etiam eximii aliquot Patres nostri
 testati sunt (32). Necesse est itaque ut etiam ei
 adherentes ac discipuli sententiam magistri sibi
 assumant. Is enim eos docuit Christi corpus pingi
 aut fingi non posse, idque omnino phantastice som-

(29) Vel Nabuchodonosori vel Copronymi.

(30) Ἀρειος ἀπὸ τοῦ Ἀρεος, Arius a Marte fu-
 rante deo.

(31) Hoc jam dixit Nicephorus in Apologetico
 minore p. 15. Eusebii Arianismum nemo evidentius
 demonstravit quam B. Montfauconius in praefatione
 ad ejusdem Eusebii Commentarios in Psalmos.

(32) In carcere positus, saeviente persecutione,
 sacrificasse diis dictus est Eusebius timore sup-
 plicii. Vide Epiphanium haeres. 68, 7; item quae
 docte more suo hac super re dicit Tillemontius,
Mem. eccl., t. VIII, p. 661, in adn. 19 ad sanctum
 Athanasium.

niavit (33). Quis autem Eusebii vices ignorat? imo A
cuiusnam hæ non cognitæ et exploratæ sunt, etiamsi
rusticus sit et plane rudis? Nimirum quingentos
ante annos et paulo amplius, numerosus ille divinitus
congregatus cœtus, sacra, inquam, Nicææ plenorum
Deo et admirabilium virorum synodus, omnia divini
Spiritus instinctu agens, Arianae hæreseos tenaces
Ecclesia expulit, excommunicatos ipsos cum om-
nibus barbaris extraneisque suis dogmatibus decla-
rans. Etsi vero Eusebius simulata docilitate rectæ
assensus fidei, latere studens, nihilo tamen minus
ad suum ingenium reversus est, veluti solent dis-
torti rami statim ac a dirigente in contrarium manu
semet expediverunt. Quod ipsum fecit etiam
Arius, cujus multis annis post, quia dolosam ejus
mentem nonnulli ignorabant, commemorationem
faciendam censebant, pertinere ipsum ad orthodoxum
cœtum existimantes. Verum hos Alexandrina syno-
dus, canonicis vinculis irretivit, nemini licere sana
fide Christianorum prædico, Eusebii facere com-
memorationem, definiens (34).

ἐκέκρυπτο, καὶ μνήμην αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἤξουσιν, τοῦ
τούτου ἢ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου μεγαλόπολιν συνελευσάμενοι
μὴδὲν ἐξείναι τῶν εὐσεβοῦντων Χριστιανῶν εἰς μνήμην Εὐσεβίου λέναι καθορίσασα.

Quid autem dicendum de aliis post illos Deo ple-
nis Patribus, et rectæ fidei ac doctrinæ magistris,
quomodo fortiter ac viriliter admodum contra hunc
errorem in-urgentes luctantesque decertaverint?
quorum scriptos libros vel numerare non 161 sine
multo otio ac tempore licet. Sic igitur tanto jam
tempore extra Ecclesiæ nostræ septum ejectus Eu-
sebius, hodie istis doctrinæ, vel, ut verius dicam,
stultitiæ, princeps sedet, atque hujus dogmatibus
valde gloriantur et exsultant hi miseri, et huic ipsi
consultas aliquot adjiciunt sententias satis absurdas,
quæ neque cum veritate congruunt, neque ipsæ in-
ter se; id enim est falsitatis proprium. Aliquot enim
integris libris hactenus carent; quos quidem et Pa-
trum nomine tanquam sua auctoritate audent in-
signire, et suæ vanæ sectæ auctores prædicant,
quorum nugatoriam et futilem incredulitatem in
subsequentibus conarguimus, si Deo placuerit, la-
borique nostro faverit openque is tulerit, qui lin-
guam scit balbutientis expedire, et dissoluta atque
infirma membra corroborare, ut cervi instar claudis
exsiliat, et pulchri pedes incolumesque evangelizan-
tium sanctæ Dei nostri Ecclesiæ pacem appareant.
Sed ad propositum veniamus.

Εἰς τοῦτο ὁ χωλὸς, καὶ οἱ πόδες ὥρατοι καὶ ἄρτιοι τῶν
εἰρήνην διχφαίνοντο. Ἐπὶ δὲ τὸ προκαίμενον ἔωμεν.

13. Quoniam igitur difficile consiliorum suo-
rum atque arduum exitum fore prævidebant, ne
hominum tantummodo extra Ecclesiam constituto-
rum doctrina freti, incredibili a multis dicere vide-
rentur, et scopo suo frustabantur, quid agunt? vel
quorsum ipsorum malitia evadit? Turbulento et

καὶ μαθητευόμενοι, τὴν τοῦ διδασκάλου δόξαν ἀνα-
φερέσθωσαν· οὗτος γὰρ αὐτοῖς τὸ κατὰ Χριστὸν
σῶμα, μὴ οἶόν τε εἶναι γράφεσθαι εἰσηγήσατο, ὡς
ἀληθῶς φαντασιούμενος, καὶ ὠνεύωξε· τίνα δὲ τῶν
ἀπάντων τὰ κατ' αὐτὸν διαπέφευγε; μᾶλλον δὲ τί-
ναι ἐνδὲλα καὶ καταφανῆ, καὶ ἀγροικίως τις ἢ καὶ
ἀπαίδοτρίδης; ὡς πεντακοσίοις πρότερον ἔτεσι,
καὶ μικρόν τι πρὸς, ἢ πολυάνθρωπος ἐκείνη καὶ
θεόλακτος ὁμήγουρις, ἢ κατὰ Νίκαιαν, φημί, ἱερὰ
τῶν θεοφόρων καὶ θαυμασίων ἀνδρῶν σύνοδος, πάντα
ἐκ Πνεύματος θεοῦ καὶ κινουμένη καὶ πράττουσα,
τοὺς ἀντεχομένους τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως, τῆς
Ἐκκλησίας καθελούσα ἐξώθησεν, ἐκκηρύκτους αὐ-
τοὺς σὺν πᾶσι τοῖς ἐκφύλοις καὶ ὁμοίοις αὐτῶν
δόγμασι καταστήσασα· καὶ πού Εὐσεβίος μετὰ τοῦ
πεπλάσμενου ἥθους τῇ ὁρθῇ συνετίθετο δόξῃ, λαν-
θάνειν βουλόμενος, καὶ πάλιν εἰς ἐαυτὸν ἐπανιών.
καθάπερ οἱ ἑτεροκλίνας τῶν ὁρθῶν τῆς ἀντιπε-
ριελκούσης χειρὸς ἐλευθεριάζοντες· ὁποῖον δὲ τι
καὶ ὁ δυσδαίμων ἐσοφίζετο Ἀρειος, ὡς καὶ χρόνοις
πλείοσιν ὕστερον, ἐπεὶ τὸ δολερὸν τῆς γνώμης τισὶν
τῶν ὁρθοδόξων χορὸν τυγχάνειν ὑπολαμβάνοντες·
καὶ οὐκ οὐκ εὐσεβοῦσα σύνοδος, κανονικοὺς δεσμοὺς ὑποβάλλει,

Τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ γε τῶν μετ' ἐκείνους
θεοφόρων Πατέρων, καὶ τῆς ὁρθῆς πίστεως καὶ
διδασκαλίας εἰσηγητῶν, ὅπως γενναίως καὶ ἀνδρικῶς
ἄγαν, κατὰ τῆς πλάνης ταύτης ἐνστάνας καὶ ἀπο-
δυσάμενοι διεγωνίσαντο; ὧν τὰ συγγράμματα καὶ
τὰς βίβλους, καὶ ἀριθμῶ διαλαμβάνειν, πολλῆς ἂν
δεῖξαι σχολῆς καὶ χρόνου· οὕτως μὲν οὖν τῷ
ἀπείρῳ χρόνῳ, ἐκτὸς τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς αὐλῆς
διεῖρημένους Εὐσεβίος, σήμερον αὐτοῖς τῆς διδα-
σκάλιας, ἢ μαθητείας εἰπεῖν ἀλλήλοισιν, ἢ
ἐξάρχοντες προκαθίσταται· καὶ τοῖς τούτου δόγμασι
μέγα φρονέουσι καὶ βρενθύνονται οἱ ταλαίπωροι, καὶ
αὐτῷ γε τούτῳ καττυθείας χρήσεις προτίθενται
τινας ἀλλοκότους, μὴδὲ τῇ ἀληθείᾳ μὴδὲ ἀλλήλοις
συμβαίνουσας· τοιοῦτον γὰρ τοῦ ψεύδους· τὸ ἴδιον·
ἐνίων γὰρ ὁλοκλήρων βιβλίων ἕως τοῦ νῦν ἡμῶν
τυγχάνουσι παντάπασιν, οὓς δὲ καὶ Πατέρας
χειροτονεῖν ὡς περ ἐξ ἐπιτάγματος οὐ δεδίασι, καὶ
πρωτάρχους τῆς ψευδοκρίσεως αὐτῶν ἀνακηρύσσουσιν·
ὧν τὸ ληρώδες καὶ ψαῦλον τῆς ἀπιστίας, ἐν τοῖς
μετέπειτα ἐξελέγξομεν, εἴπερ εὐδοκοῖη θεὸς, καὶ τῷ
πᾶσι συνεφεσπύηται καὶ συναίρηται, ὅς οἶδε γλῶσ-
σαν τρανοῦν μογελᾶν, καὶ τῶν μελῶν ἐπιβρῶννύειν
τὰ παρειμένα καὶ ὀρθῶς, ἵνα ἐξάλλῃται ὡς περ
εὐαγγελιζομένων τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἐκκλησίας τὴν

14. Ἐπεὶ οὖν αὐτοῖς δυστήνιστα ἐδόκει καὶ
δυσκατόρθωτα τὰ βουλευόμενα, μή ποτε ἐκ μόνης
τῆς τῶν ἐξωθεν τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίας ὁρμώ-
μενοι, ἀπίθανά τοις πολλοῖς λέγειν δόξαιεν, καὶ
περὶ τὸν σκοπὸν ἀπρακτῆσαι, τί δρῶσι; καὶ ποῦ
τὰ τῆς πανουργίας αὐτοῖς ἐξοίχεται; τῷ θεῷ

(33) In epistola ad Liciniam, ut diximus in adn.
p. 15.

(34) In epistola ejus synodi, ut item diximus
p. 15.

καὶ μικρῷ τῶν αἰρετιζόντων ρεύματι, τὸ γλυκὺ καὶ καθαρὸν τῆς ἀληθείας νᾶμα παραμιγνύουσιν, ὅπερ πάλαι οἱ κακοὶ κάπηλοι· τὸν οἶνον ὕδατι μίγοντες ἀνειδίζονται· καὶ τῶν θεολόγων Πατέρων ἡμῶν, οἱ τῷ κόσμῳ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐπύρσουσαν, ῥήσεις τινὰς τοῦ ὅλου σώματος τῶν βιβλίων ἀποσπαράξαντες, τῇ ἐκείνων συγκατηρίθμωσαν πλάνῃ· ἢ οὐδὲ συνεῖναι τάχα ἰσχύσαντες τὴν ἐγκειμένην τοῖς λόγοις διάνοιαν, ἡνίκα τὴν λήμνην τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων ἀποκαθῆρσθαι οὐ προσέλοντο, ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν ἐπ' ἀπωλείᾳ ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἀπατωμένων, ταῦτα προῖσχύμενοι τε καὶ παρεξηγούμενοι, τὸν λόγον τῆς ἀληθείας δολοῦσι καὶ καπηλεύουσι, τῷ χαλκῷ τὸ θέλαρ ἐνσκευασάμενοι, ἵνα τῷ ἀξιοπίστῳ τῶν προσώπων, τοὺς ἀπλουστέρους τῶν ἀκρωμένων βουκολοῦντες· οἱ βωμολόχοι ἐπαγῶνται, τῷ κεκρυμένῳ ὁλόῳ τῆς ἀσθείας περιπαρέντας· τὰς δὲ ἐμφανῶς καὶ ἀντιρρήτως καὶ εἰς γῶσιν ἅπασιν ἐκκειμένας περιζέοντες καὶ περιγράφοντες, καὶ τοῖς εἰς πείραν αὐτῶν ἄχθεται δολίως ἀποκρυπτόμενοι, ὧς τῆς τυφλώσεως! ὧς τῆς πωρώσεως! οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν· διὰ τοῦτο ἐν σκότῳ βαθεῖ διαπορεύονται, καὶ πρὸς τὰς αὐγὰς τῆς ἀληθείας ἀναβλεῖσαι οὐ βούλονται· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς

A amaro hæreticorum rivulo, dulcem aliquam ac puram veritatis venam admiscant, quam rem jamdiu malis cauponibus vinum aquæ miscentibus exprobramus, nempe theologorum Patrum nostrorum, qui mundo faciem veritatis extulerunt, dictiones quasdam ex toto librorum corpore avulsas, suo inseruerunt errori. Et sive non intelligentes fortasse dictionibus illis insitum sensum, quandoquidem lippitudinem oculis abstergere noluerunt, sive suam et deceptorum a se discipulorum exitiosam sententiam sequentes, hæc insinuantes et docentes, hamo escam imponunt, ut personarum auctoritate simpliciores illusos in transversum agant isti scurræ, occulto impietatis dolo confixos. Illas cæteroquidem Patrum sententias, quæ clare, et extra controversiam, atque omnium intellectui patent, reserant et circumscribunt, et iis qui secum consuecunt fraudulenter occulant, o cæcitatem! o mentis caliginem! neque quid agant sentiunt aut intelligunt. Idcirco in profundis versantur tenebris, neque ad veritatis splendorem respirare volunt. Si enim novissent, nunquam Dominum gloriæ contempsissent. Si enim novissent, nunquam Dominum gloriæ contempsissent.

ιδ. Τί τοῦτων τῶν ἐγχειρημάτων χαλεπώτερον ἢ βλαβερώτερον; Τί ταύτης τῆς διαιρέσεως δυσαχθέστερον ἢ ἀπηχέστερον; Πάλαι καλῶς τεθνηκυῖαν αἴρουν, καὶ φροῦδον ἐκ τῆς τῶν Χριστιανῶν γλώσσης γεγεννημένην νῦν ἀναζωπυρεῖν καὶ τεθλῆναι οἱ παράφρονες ἐκδοάζονται· τοῦτο γὰρ αὐτῆς τοῖς σπουδασταῖς ἔργον τε καὶ ἀγωνισμὸς· καὶ τῷ ἐκθρῷ πάροδον τῆς καθ' ἡμῶν ἐπηρείας διδῶσιν, ἵνα ὅπερ πάλαι συμμάχους καὶ ὑπηρέτας τῆς ἐαυτοῦ κακίας εὐρηκῶς ἀπετέλεσε, καὶ διὰ τῶν σταύρωσάντων τὸν Κύριον ποιῆσαι οὐκ ἔσχυσε, τοῦτο ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀπεργάσῃται· ἤδη γὰρ καὶ νῦν ὁ ἄνωθεν καὶ δι' ὅλου τῷ τιμῇ αἵματι· Χριστοῦ ἐξυψασμένους χιτῶν περιβήννυται καὶ μερίζεται, καὶ τὸ κράτιστον τῶν ἐν ἡμῖν καλῶν, ἡ εἰρήνη καὶ ὁμόνοια, λέλυται καὶ διδῶλε. Δεινὸν μὲν τὰ πάλαι ἱστορούμενά τε καὶ ἀκούμενα, ἡ βασιλεία Δαυὶδ καθ' ἑαυτὴν μεριζομένη καὶ σχιζομένη, καὶ τῶν φυλῶν ἡ διάστασις, θρασύτης καὶ αὐστηρίᾳ τοῦ ἐκγόνου γεγεννημένη, καὶ Ἰσραὴλ ἀποτρέχων εἰς τὰ ἑαυτοῦ σχιγνώματα, καὶ Ἱεροδοᾶ ἐν σκήπτροις ὁ δούλος καὶ ἀποστάτης ἐνθρονιζόμενος, τὸ παραδοξότατον· καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀντιδιαρρουμένη Σαμάρεια, ὅθεν τῶν κακῶν ἡ κρηπίς καταβέβληται, καὶ ὁ λαὸς ἀναπεισιμένος προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα, ἐπὶ τὴν εἰδωλομανίαν ἀθέως ἐξεκυλίσθη· δεινότερον δὲ τὰ νῦν τελούμενα καὶ ὀρώμενα, ἐπεὶ περ ἡ Χριστοῦ βασιλεία τέμνεται καὶ διίσταται, καὶ τὰ μέλη τοῦ κατὰ Χριστὸν σώματος καὶ τῆς σὺν τῇ κεφαλῇ, καθ' ἑαυτὰ διασπασιάζει, καὶ τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ βασιλῆιον ἱεράτευμα, ὁ λαὸς ὁ εἰς περιποίησιν ἐξαγγέλλειν τὰς θείας ἀρετὰς κατάχρεως, καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας

14. Quid his ausibus atrocius aut nocentius? Quid hac secessione ingratus aut absurdus? Hæresim præclare olim extinctam, atque a Christianorum linguis excussam, nunc iterum inflammari ac pullulare cogit: id enim omni ope conatuque moluntur ejus studiosi; atque inimico dæmoni viam ad nos decipiendos muniunt, ut hos ille sicut olim adjuutores ministrosque malitiæ suæ nactus, quod per Domini crucifixores facere non potuit, id apud nos exsequatur. Ecce enim tunica pretioso Christi sanguine a vertice ad inum contexta laceratur ac scinditur, et quod optimum bonorum nostrorum est, pax et concordia dissolvitur atque perit. Gravia quidem ea sunt quæ in priscis feruntur historiis, regnum videlicet Davidis in contrarias partes divisum, tribuum secessio, cujus dura nepotis austeritas causa fuit Israel ad sua quisque tabernacula retro cedens, Jeroboam cum sceptro famulus, rebellis inperato prorsus in throno sedens, opposita Hierosolymis Samaria, unde malorum origo, et populus adorare creaturam præ Creatore edoctus, atque ad vesanum idolorum amorem impii devolutus. Attamen graviora sunt quæ nunc patiri videmus. Nam Christi regnum in partes ablit discissum; membra adversus 162 Christi corpus, imo contra ipsum caput seditionem cient; et *gens sancta, regale sacerdotium, populus acquisitionis* 16, Dei prædicandæ potentie destinatus, et magno diviniæ œconomix operi clara resonantique voce proclamando, libertatisque ac redemptionis beneficio confitendo, nunc in contrarium versus magnaque ex parte a malitiæ ministris illectus, nulla utilitate auctus, et postquam *Oriens ex alto* eum vi-

¹⁶ I Petr. II, 9.

sitavit ¹⁵, in tenebris adhuc manens, in infidelitatis barathrum decidit; ingrato scilicet animo creaturæ, novi vecordesque Judæi. Quantum porro inter utrosque intersit, facile quispiam considerando comperiet: illi enim propter res terrenas et humiles, ac temporali natura præditas nec permanens, inconstantes claudicantique sententia fuerunt; isti vero ita se gerunt, cum de rebus agatur cœlestibus, et superno regno gloriæque, his visibilibus non comparanda; siquidem hæc nobis recta fides promittit, dummodo cujusque opera fidei ipsi respondeant.

τὸ ἀντίβροπον· ταῦτα δὲ τῶν οὐρανίων αὐτῶν, καὶ τῆς ἄνω βασιλείας τε καὶ λαμπρότητος, καὶ ὧν οὐκ ὄξια τὰ βλέπομενα, εἴπερ ἡμῖν ταῦτα πίστις εὐσεβὴς κατεπαγγέλλεται, συμπαρομαρτούντων ἡδὴ τῶν οἰκείων ἔργων τῆς πίστεως.

Sic revera presenti tempore accidit, quo recens hic et illegitimus cœtus (35), tanquam altera Samaria, a nova Jerusalem, id est Ecclesia, semet segregavit, sedentque contumeliosi et superbo corde, et aureis vitulis serviunt, id est secundæ huic idololatricæ, avaræ suæ cupiditati, quia vanæ mundi gloriæ captivi sunt: neque abnuunt fieri populus Ephraim; montique Sion, celsæ videlicet sublimique theologiæ nostræ, adversari; cui suam verborum vanitatem, vilemque et humi repentem doctrinam opponunt, qua multis fucum facientes et illudentes, secum eos detrahunt in barathrum. Quotquot enim stupidiore sunt ac mente volubili, et in fide instabiles, et præsentibus tantum intenti, mundique gloriam affectantes, atque in hoc mundo felicitatem suam constituentes, rebus hujusmodi ceu municipia devincti, hi Jerusalem deserunt, atque ad aras ridiculorum deorum transcunt, et latrocinale illud subeunt sacerdotum ignominie atrium, ibique putrescunt, subitam animæ suæ pestilentiam contrahentes. Quisquis ex his voluerit, nanum muneribus implet, animam autem scelere omni et contaminatione; vel excelsorum locorum inique factus sacerdos, vel deæ carnalitatis Astartæ genu flectere non recusans: quos postquam re suo venatores ceperint, præmia proponunt, et in regio palatio profectiones et amicitias promittunt, splendidam ipsis spem ostentantes plaudentesque laudibus cumulant, et tanquam familiares sibi jam factos et consecretos deinceps benevolentia prosequuntur.

15. Quotquot tamen e contrario fortis proposito in vera religione perstantes, et bonorum operum sectatores, indeclinabilem et firmam in honestate mentem tenentes, habuere contemptui, et ejusmodi ludum nullo respectu dignum censuerunt, utpote fraude ac vanitate scatentem; hi, inquam, vi trahuntur, nolentesque urgentur, et veluti captivi quidam damnatique vinciuntur: qui si mox sta-

A οικονομίας λαμπρῇ τῇ φωνῇ καὶ διαπρυσίῃ βοᾶν κηρύγματι, καὶ τὴν χάριν τῆς ἐλευθερίας ὁμολογεῖν καὶ ἀπολυτρώσεως, εἰς τὸυναντίον περιετράπησαν, καὶ κατὰ πλεῖονας τοῖς τῆς κακίας ὑπηρέταις δελεαζόμενοι, ὡς οὐδὲν ὠφελήμενοι, ἀνατολῇ ἐξ ὕψους ἐπισκεφθέντες οἱ ἐσκοτισμένοι, τῷ κρημνῷ τῆς ἀπιστίας περιπίπτουσι, τὰ ἀχάριστα κτίσματα, οἱ νέοι Ἰουδαῖοι καὶ ἀγνώμονες· ὅπως δ' ἂν τὸ ἐν μέσῳ τούτων, κατίδοι ἂν τις διασκοπούμενος· ὅτι· ἐκεῖνα μὲν τῶν γηϊνῶν καὶ χαμερπῶν, καὶ ἀρχὴν ἔχοντων ἐπὶ κτηρῶν, καὶ ἥμισυ ἀπομεινόντων ἔνεκεν, εἶχε τὸ ἀμφέριστον, καὶ τῶν γνωμῶν ἐπρυτάνευε

B Οὕτω δὲ καὶ τοιαῦτα τὰ παρόντα εἶναι συμβέβηκεν, ἥνικα, τὸ καινὸν τοῦτο καὶ ἀθεσμον ἄθροισμα, ὡς περ ἄλλη Σαμάρεια, τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ τῆς Ἐκκλησίας ἀπονοσφίζεται· καὶ κἀθηνταί γε ἐφ' ὅθρῃ καὶ ὕψι ἡ καρδίᾳ, καὶ ταῖς χρυσαῖς ἡτιῶνται· θαμάλῃσι· ταῦτη δὲ τῇ δευτέρᾳ εἰδωλολατρῇ, τῇ φιλαργύρῳ γνώμῃ, οἱ τῇ ματαιᾷ δόξῃ τοῦ κόσμου δουλοῦμενοι· καὶ λαὸς τοῦ Ἐφραίμ χρηματίζειν οὐ καταδύονται, καὶ τῷ ὄρει Σιών, τῇ καθ' ἡμᾶς ὕψι ἡ καὶ ἐπηρμένη θεολογία ἐπὶ νίστανται, τὴν κενολογίαν αἰτῶν καὶ τὸ χαμαιπετὲς καὶ ἐπισευρμένον ἀντεπεξίγοντες φρόνημα, ἐξ οὗ πολλοὺς σοφίζόμενοι καὶ παραλογίζόμενοι, ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔλκουσι βάρβαρον· ὅσοι μὲν γὰρ βλακώδεις, καὶ τὴν διάνοιαν εὐπαράγοι, τὴν τε πίστιν ἀσπείρικοι, καὶ πρὸς τὰ παρόντα μόνον κερτάνουσι, καὶ περὶ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου ἐπτόνῃται, εὐδαίμονιαν τὰ τῆδε τιθέμενοι, ἐκείθεν ὡς ἀνδράποδα αἰχμαλωτίζόμενοι, τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπολειπόντες, καὶ πρὸς τοὺς βωμοὺς τοῦ γέλωτος ἵενται, καὶ τὸ ληστρικὸν ἐκεῖνο ἄντρον ὑποδύονται τῶν τῆς αἰσχύνῃς ἱερέων· ἐνταῦθα πυθόμενοι, καὶ τὴν λώβην τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ παραχρῆμα παραδεχόμενοι· καὶ ὁ βουλόμενος πληροῖ τὴν χεῖρα ἢ τὴν ψυχὴν ἄγους παντὸς καὶ μιάσματος, ἢ τῇ Ἀσάρτῃ τῆς φιλοσαρκίας υποκλύπται ἀναπειθόμενος· οὗς ἐπειδὴν ἐντὸς ἀρκύων οἱ θηρεύοντες λάβουσιν, ἀλλὰ τε προτίθενται, καὶ τὴν εἰς τὰ βασίλεια ὑποισχνύονται πρόβον καὶ οἰκείωσιν, λαμπρὰς αὐτοῖς ὑποτείνοντες τὰς ἐλπίδας· κατακροτούσι τε ταῖς

D εὐφημίαις καὶ γεραίρουσι, καὶ ὡς οἰκείους ἡδὴ εἰς ποιοῦμενοι καὶ ὁμογνώμονας, τὸ λοιπὸν περιέπουσιν.

εἰ· Ὅσοι δὲ ἄνδρικοι τὴν γνώμην σφριγόντες περὶ τὴν εὐσεβείαν, καὶ ζηλωταὶ καλῶν ἔργων ὑπάρχουσιν, οἳ δὴ τὸ ἀκλήνεις καὶ ἐρηρεισμένον περὶ τὸ καλὸν ἔχοντες, ὑπερόπται τούτων ἐφάνησαν· καὶ μικρὰ τῆς ὀρχήστρας φροντίσαντες, ὡς πολὺ τὸ ἀπατηλὸν καὶ εἰκαῖον ἔχοντων, βίᾳ περιελκόμενοι καὶ διωθόμενοι καὶ οὐκ ἐθέλοντες, καθάπερ δεσφύται τινες καὶ κατάκριτοι συλλαμβάνονται· καὶ

¹⁵ Luc. 1, 78.

(35) Quoniam presenti tempore dixit, intellige presentem.

Iconomachorum inprimis synodum sub Leone Ar-

εἴτα κατεγνωκότας αὐτῶν τῆς σκηπῆς, καὶ τὴν πε-
πλαστουργημένην εἰκαιομυθίαν ὡς ὕθλον βδελυττό-
μενοι, οὕτω μὲν τῆς τοῦ κακοῦ φορᾶς οὐκ ἀνίστανται,
ἀλλὰ διὰ τῆς πρώτης πείρας λόγων πιθανόταται
ὑποσαίνοντες οἱ ἐπηρεάζοντες, καὶ θωπεύοντες,
ὥρῳ τε πλείστων ὑποσχέσασιν ὑποκλῆπτειν ἐπιχει-
ροῦσι, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων χειρογραφεῖν τὴν ἀσέ-
βαιον τὸ πλέον ἐκθιαζόμενοι, καὶ τὰ χρηστὰ ἐν
ἐπαγγελίαις ὁμοῦ καὶ τὰ δυσχερῆ ἐν ἀπειλαῖς κεί-
μενα, ὁπότερον ἀντὸς τῶν τις ἔλοιτο· ἡνίκα δ' ἂν τὸ
ἐδραῖον καὶ βεβηκὸς τῆς πίστεως ἴδοιεν, καὶ ὡς
οὐδὲν τῶν κατὰ γνώμην ἀνύσειαν, ἐπὶ τὰς τῶν
βεβιωμένων ἐρεῦνας χωροῦσι, γράφονται τε αὐ-
τοὺς ἐπικλημάτων, ἀ μὴδὲ ἀκοῇ οἱ συκοφαντούμενοι
παρεδέρξαντο πώποτε· καὶ οὐκ ἐν ἐλπίσιν εἶσι λοιπὸν,
ἀλλ' ἐν πείρᾳ τὰ θεῖα· τὸ ἐντεῦθεν γὰρ δεσμὰ καὶ
φρουραὶ χαλεπώταται διαδέχονται, λιμοὶ τε καὶ
δεινὰ κακοπάθειαι· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ πληγαί, τὰ νῦν
καταξέζομενοι, καὶ οὐ μικραῖς αἰχλαῖς ἐκτιμι-
ροῦμενοι, τὸ τελευταῖον ὑπερβορίας μάκρας τε· καὶ
ἀφορήτους καταδικάζονται, ἐν χωρίοις ὧν τῷ πικρῷ
καὶ δυσοσίτῳ, καὶ πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἀνθρωπίνην
τραχεῖ καὶ σκληρῷ καὶ ἀπεστενωμένῳ, δοκοῦν ἐστὶν
αὐτοῖς βιαζόμενους τοὺς δεινοπαθοῦντας ἀλώσεσθαι,
τῶν συνεργούντων εἰς τοῦτο προσηυτεπισμένων· καὶ
γὰρ παρεδρεῖ ἀπόμοιρά τις τῆς δημοσίας δυνά-
μει· αὐτοῖς, καὶ ὡς τάχιστα ὑπηρετητομένων τοῖς
ἰούσι· ταῦτα μὲν οἱ τὰ πρῶτα ἐν ἐπισκόποις
ἔχοντες, καὶ τῆς ὀρθῆς ὑπερμαχοῦντες καὶ ἀντεγρ-
μνοὶ δόξης· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ μετ' ἐκείνους τεταγμένοι,
σὺν ἐκείνοις τῆς ὁμοτίμου μεταλαχόντες πίστεως,
εὐαρέθυμοι μὲν, ὅσον σπινθῆρα καταλειφθῆναι τῇ
Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, εὐκαίρως θείαις ἐπιφαναῖαις
εἰς πυρσὺν ἀναφθισκομένους περιφανῇ τε καὶ ἐν-
θεον, πρὸς τὴν λάμψιν τοῦ Πνεύματος· τοὺς ἐν τῷ
ζέφῳ τῆς ἀπιστίας κατελιγμένους καθοδηγῆσοντας.
φωναῖς· *Εἰ μὴ Κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλειπεν ἡμῖν
Γόμορραν ἂν ὠμοιώθημεν.*

15. Τὸ γὰρ ὅσον ἐν ἱερῳσύνῃ φέρει τὰ δευτέρα
ἤδη φιλοψυχὸν καὶ μεταβάλλομενον ὁράται, καὶ
τῷ καιρῷ καὶ τοῖς πράγμασι συμμορφάζομενον,
καὶ μετασχηματιζόμενον, ὅσον φασὶ τὸν χαμαι-
λέοντα ῥαδίως μεταχρῶνόμενον καὶ τῇ ὁρμῇ τοῦ
κινήματος· σὺνδρομον ἔχοντα τὴν ταχύτητα τῆς
φύσεως, ὡς ἂν λανθάνοι τῷ ποικίλῳ τῆς θέας τοὺς
παρτυγχάνοντας· οὕτως πρὸς τὸ ὑπερτεροῦν ὑπο-
κύπτοντες, ὥσπερ οὐκ ἐν ἐλευθερίᾳ γνώμης, ἀλλ'
ἐν ἐξουσίᾳ τῶν ἀγόντων γενόμενοι· ὧν τινες ἐπὶ
τοσοῦτον ἐμπειρίας καὶ φιλαυτίας ἤλασαν, καὶ οἷον
ἐκ νηπιώδους φρενὸς ὁρμώμενοι, κλυδωνιζόμενοι τε
καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν
τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων τῇ πανουργίᾳ πρὸς τὴν
μεθοδείαν τῆς πλάνης, καθὰ γέγραπται· ὡς δοῦν τὸ
ἐταρον, ψυχὴν ζημιωθήσεσθαι, ἢ θρόνων ἐκπεσεῖσθαι

tionem apud eos facere noluerint, eorundemque
fictas fabulas flocci fecerint: sed primo qui-
dem suavioris verbis blandientes palpantesque et
delinientes, donorum etiam plurimorum sponsio-
nibus subvertere tentant, præcipueque ut irreligiosæ
formulæ subscribant (56) valde urgeant; bonæque
promittentes, simulque mala minantes, utrum
fidei firmitate et constantia, et sua voluntate fru-
strati, ad veteratorum artes confugiunt, illosque de
criminibus accusant, quæ ne auditu quidem inno-
cui nostri noverunt. Neque jam spe agitur, sed pœ-
narum inflictione. Exin quippe vincula et durissimi
sequuntur carceres, et fames et gravissimæ affli-
ctiones: quorundam etiam plagis dorsa caduntur,
et non modicis vexati cruciatibus longinquo et into-
lerabili exsilio multantur, locis destinati asperis ac
vix ferendis, qui ob suam angustiam vel usum hu-
manorum incommoditatem et molestiam, videntur
captivorum animos expugnaturi, additis præsertim
qui eam rem insinuant: etenim pars quædam pu-
blicæ militiæ captivos comitatur, quæ eorum vo-
luntati subserviat. Hæc patiuntur primarii episcopi,
qui orthodoxam sententiam fortiter propugnant.
Sunt etiam nonnulli post illos gradum tenentes,
parem cum ipsis religiosam fidem foventes pauci
sane, sed ita tamen ut favilla saltem in Ecclesia
Dei supersit, quæ suo tempore divinis afflatibus
splendidam eximiamque faciem incensura est, et in-
fidelitatis tenebris obrutos ad spiritalem lucem de-
ductura. Ut nobis quoque propheticas usurpanti-
bus voces dicere liceat: *Nisi Dominus Sabaoth reli-
quisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset et
Gomorrha similes* 16.

16. *Ἰνα ἐξῇ καὶ ἡμῖν ταῖς προφητικαῖς συμφυλάγεσθαι
σπέρμα, ὡς Σόδομα ἢ Γεργήθημεν, καὶ ὡς*

16. Pars autem illa cleri minore in gradu con-
stituta, vitæ suæ conservandæ studio vacillans con-
spicitur, temporique et rerum cursui obsecundat
sesequæ conformat, qualem esse dicunt chamaeleon-
tem (57), ut apparentis formæ varietate sibi occur-
rentes fallat. Sic isti validioribus cedunt, hand sane
mente libera, sed vi prementium deducti: quorum
aliqui nimio sui amore et mollitie franguntur, ac
puerilem propemodum mentem gerunt, agitan-
turque, et omni vento doctrinæ hæc illac feruntur,
in nequitia hominum, in astutia ad circumventio-
nem erroris, sicuti scriptum est 17, ita ut aliter-
utro his proposito, nempe ut vel animæ detrimentum
patiantur, vel sedibus excident, prius illud malle
dicere ausint, et de summa salute periclitari, quin
tamen grave aliquid se committere putent. Hæc

16 Isa. i, 9. 17 Ephes. iv, 14.

(36) Huic formulæ seu edicto Leonis Armeni
cum nollet subscribere noster Nicephorus, solam
vertere jussus fuit.

(37) Sic appellatur ab historicis Byzantinis etiam
Leo Armenus propter suam versutiam et hypocri-
sim.

quantis lacrymis digna! quanto mœrore ac luctu
 redundant! Quod si homines hæc non lugeant,
 certe inanimis creatura et mœrebit et ingemiscet.
 Quali enim iudicio sunt obnoxii? « Nam si pacta
 inter homines inita, » inquit lingua theologalis (38),
 « Deus mediator assumptus firmat, quanti demum
 periculi est, quas promissiones Deo ipsi fecimus,
 earum deprehendi violatores, neque peccatorum
 tantummodo reos fieri, verum etiam mendacii coram
 ipsa veritate coargui? » Paulus (mitto nunc dicere quot
 quantaque, Dei amore devinctus, pati se velle as-
 severaverit) tribulationibus, persecutionibus, peri-
 culis omnimodis sustinendis, quem neque instantia,
 neque futura, neque creatura alia a Dei charitate
 separare potuisset ¹⁸; tantus erat amoris fervor et
 flamma! anathema quoque se fieri a Christo au-
 dacter optans ¹⁹, levius se id laturum aiebat; isti
 autem ne simplicem quidem contumeliam pro vera
 religione perpeti voluerunt. Sed his omnibus bonis
 omissis, materiæ tantum inhærent, et voluptuosas
 mersi passionibus, mentem rebus cœlestibus minime
 intendunt: seque ita gerunt, quasi mox domum
 suam venturi essent, vel agros pinguesque posses-
 siones suas inspecturi, aut amabilem vineam, aut
 quidquid in agro est optabile et arabile ac spatiosum,
 provenientesque inde fructus frequentibus digi-
 torum motibus **164** computantes, vel delectos
 equos multosque colore optimo et pinguedine insi-
 gnes invisuri, utrum perite a domitoribus exer-
 ceantur, beneque decurrant, et ebriippia tolerant,
 et quieto itineri sint idonei, boum denique ara-
 torum incolumem statum et cœterorum sive gre-
 gum sive armentorum: neque incongruum dixe-
 rim, si pallii quoque et tunicæ, aliorumque ve-
 stimentorum sinubias et ornamenta reliqua curare
 videantur; atque, ut uno verbo dicam, temporalis
 vanæque gloriæ studium ac pompam. Quippe mente
 hand bene composita, amore caducarum fluxarum-
 que rerum capti (nam qua quisque re capitur, eidem
 servit), veram ac salutarem fidem, id est rem maxi-
 mam, tenui permutarunt. Sic isti facillime ini-
 quorum insidiis irretiti sunt, non secus ac feræ la-
 queis venatorum capiuntur. Certe Paulo ²⁰ hos ma-
 gis mirari liceret quam Galatas, cur tam cito a
 traditis per nos doctrinis discesserint, et datis cœli-
 tiis atque a Patrum auctoritate divinis sacris do-
 gmatibus, atque ab infinito tempore stabilita jam
 legumque consuetudine et typo. Neque vero vel se-
 quentium verborum meminerunt: Si quis vobis
 evangelizaverit, præter id quod accepistis, anathema
 sit ²¹. Talis itaque istorum conditio est et tanto-
 rum calamitosa.

χρόνον ἀπλετον κεκρατηκυίας καὶ διαμενούσης συντηθείας καὶ τύπου· ἀλλ' οὐδ' ἂν εἰς μνήμην τῶν μετὰ
 ταῦτα εἰρημένων ᾤσαν· Ἐἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Ἀλλὰ τὰ μὲν
 τούτων τοιαῦτα, καὶ οὕτως ἀθλίως ἔχοντα.

¹⁸ Rom. viii, 39. ¹⁹ Rom. ix, 5. ²⁰ Galat. i, 6. ²¹ ibid. 9.

(38) Exstat sententia hæc in Nazianzeni oratione quadragesima, n. 8, quæ est de baptismo.

προκειμένου, ἐλίσθαι τὸ πρότερον, φάναι, τολμῆσαι,
 καὶ εἰς αὐτὸ τὸ καιρῖον κινδυνεύειν, καὶ μηδὲν τῶν
 δεινῶν πεῖσεσθαι δόξαι· ταῦτα ποίων δακρύων οὐκ
 ἄξια; ποίας κατηφείας καὶ θρήνων οὐκ ἐμπλεα;
 καὶ ἄνθρωποι ἐπὶ τούτοις οὐ κλαύσωνται, ἀλλ' ἢ γε
 κτίσις αὐτὴ συνωδινῆσει καὶ συστενάζει ἡ ἀψυχὸς·
 ποίας γὰρ οὐκ εἰσὶν ὑπεύθυνοι κρίσεως; « Εἰ γὰρ
 τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας, φησὶν ἡ θεολόγος
 γλῶσσα, ἐμπεδοὶ θεὸς μέσος παραληφθεὶς, πόσος ὁ
 κίνδυνος, ὧν πρὸς αὐτὸν ἐθέμεθα τὸν θεὸν συνθη-
 κῶν, τούτων παραβάτας εὐρίσκεισθαι; καὶ μὴ μόνων
 τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ
 ψεύδους ὑποδίκους εἶναι τῇ ἀληθείᾳ; » Παῦλο· δὲ
 (ἔωμεν λέγειν ὅσα τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ συνδουμένους,
 φέρειν ἀπειχυρίσαστο), θλίψεων καὶ διωγμῶν καὶ
 B κινδύνων παντοδαπῶν ἀνεχόμενος, ὃν μὴδ' ἂν τὴ
 ἐνεστώτα ἡ μέλλοντα ἢ κτίσις ἐτέρα, ταύτης ἀφελ-
 κειν δυνήσεται· τοσοῦτον τὸ θερμὸν τοῦ φλέρου
 καὶ διάπυρον· καὶ ἀνάθεμα εἶναι τὸ μετριώτερον
 ἀπὸ Χριστοῦ, εὐχεσθαι ἀπετόλμα· οὗτοι δὲ οὐδὲ
 μέχρι ψιλῆς ὕβρεως ὑπὲρ εὐσεβείας κακοπαθήσαι
 προσέβησαν· ἀλλὰ τούτοις πᾶσι χαίρειν εἰπόντες, τῇ
 ὕλῃ μόνον παρακλίνονται, καὶ τοῖς τῆς φιλοσυχίας
 βεβαπτισμένοι πάθειν, ἥκιστα γὰρ τὴν φρένα τοῖς
 ἄνω ἐρεῖδουσιν· ὥς τάχιστα οἴκαδε ἀποδραμούμενοι,
 τάχα τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς κτήσεις τὰς πολυτελεῖς
 ἐπισκεψόμενοι, ἢ τὴν ἀμπελον τὴν ἐπιθυμητήν, ἢ
 τὴν δση αὐτοῖς γῇ θελητῇ, ἀρδισιμός τε καὶ ἀνειμένει,
 καὶ τοὺς ἐκεῖθεν ποτισμούς, πυκνά; τῶν δακτύλων
 κινήσει λογιστεύοντες, ἢ τῶν ἐκλεκτῶν ἱππῶν καὶ
 C ἡμιόνων τὸ εὐχρον καὶ εὐσαρκον κατοψόμενοι, εἰ
 καλῶς τοῖς πωλοδάμναις ἡσυχθήσαν, τό τε πορευέ-
 σιμον καὶ εὐκάθεδρον ἐποχομένους, καὶ πρὸς βρω-
 νην ἐπιτήδειον· ἢ τῶν βοῶν τῶν ἀροτήρων τὸ
 εὐσταθές, καὶ τῶν ἄλλων ὀρεμμάτων, ὅσα τῶν νο-
 μαίων καὶ ἀγελαίων ὄντα τυγχάνει· οὐκ ἀκομψον
 δὲ εἰπεῖν, εἰ μὴ καὶ τῆς ἐφ' ἐστρίδος καὶ τοῦ χιτῶνος
 καὶ τῶν ἄλλων περιβολαίων διασπουδασθήσεται τὸ
 εὐπάρυφον καὶ φιλόκαλον· καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, τῆς
 παρούσης καὶ κενῆς δόξης τὸ φιλότιμον καὶ φιλόκομ-
 πον· οἱ φρενὸς οὐκ ἂν καλῶ γενόμενοι, τῷ ἔρωτι
 τῶν οὐδεμὴ ἱσταμένων καὶ βρόντων σχεθέντες (ὅ
 γὰρ τις ἡττήται, τοῦτ' καὶ δεδουλωται) πίστει εὐσε-
 βεῖ καὶ σωτηρίῳ, μικρὰ μεγίστων ἡλλάξαντο·
 D οὕτως οἱ γὰρ ῥᾶστα ταῖς πάγαις τῶν παρανόμων
 ἐάλωσαν, ταυτὸν πεπονθότες καθάπερ καὶ τῶν ζώων
 τὰ εἰς ἄγρην ἀλώσιμα, τοῖς βρόχοις τῶν θηρευόντων
 ῥαδίως συλλαμβανόμενα· εἰ δὲ ἐξῆ Παῦλον θαυμά-
 ζειν, ἐπὶ τούτοις μάλλον ἢ Γαλάταις θαυμάζεται,
 πῶς οὕτω ταχέως μετατίθενται ἐκ τῶν ἀπαῶν ἡμῶν
 παραδοθέντων, καὶ ἄνωθεν τε καὶ ἐκ Πατέρων κα-
 τ' ἰόντων θείων καὶ ἱερῶν δογμάτων, καὶ τῆς ἐπὶ

ἱς. Ἐπὶ δὲ τοὺς προσετώτας τῆς ἀσεθείας τὸν λόγον ἐπαναχτέον· σκοπεῖν δὲ χρεὼν, εἰ μὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ὡσταύτως ἀρμόσεται· ἐπειδὴ τοίνυν καθάπαξ τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντες, τοῖς εἰκαλοῖς αὐτῶν λογισμοῖς τηγάλλως ἐπερειδόμενοι, καὶ ὅσον ἦκεν αὐτοῖς εἰς δύναμιν τὰ ψευδῆ συμπλάσσονται, καθῆκαν ἑαυτοὺς ἐπὶ ζητήσεσι μωρὰς καὶ ἀλλοκότους, καὶ μύθους γραῶδεις καὶ βρεφοπρεπεῖς ἀναλίσσουσι, καὶ πολὺ τὸ ἀσύμβατον πρὸς τε ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες, ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσεις οὐδὲν αὐτοῖς προσηκούσας, μῆτε δὲ λέγουσι νοοῦντες, μῆτε περὶ τίνων διαβεδαίουνται, ἐπ' ὁλέθρου δὲ τῶν ἑαυτῶν ψυχῶν καὶ τῶν ἀκρωμένων ἐξευρημένας, ὅπως μὴ τῆς οἰκείας ἀπωλείας μόνον, ἀλλὰ κακείνων τῆς βλάβης ἀποτίσῃσι δίκας· ὦν τὴν τε κακίαν καὶ τὴν ἀπώλειαν τὰ ἱερὰ προανεκρούσατο Λόγια· ἀρμόσαιο γὰρ ἂν τις αὐτοῖς καὶ λίαν ἐνδίκως, ὥδὲ πως ἔχοντα· ὁπτινῶς γὰρ ὁ τοῦ Εὐαγγελίου κήρυξ καὶ τῶν θείων μυσταγωγός, τῶν τοιούτων προεώρα τὴν κακίαν ἐν Πνεύματι, προφητικῇ προανεφώνησε χάριτι· ὅτι *Εἰσαλεύονται λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου*, καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διςτραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὁπίσω αὐτῶν. Καὶ πάλιν ἐτέρωθι ποῦ φησιν, *Οἱ τοιοῦτοι ψευδοδιδάσκαλοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματίζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ*· καὶ οὐ θανυμίστον· αὐτοὺς γὰρ ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης, ὦν τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. Ἡ οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα, φησὶ, ῥητῶ· λέγει, ὅτι· *Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης, καὶ διδασκαλαῖς δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν*· Καὶ αὖθις, ὅτι· *Ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐκστήσονται καιροὶ χαλεποὶ*· ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φιλαυτοὶ, φιλόργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διὰβολοὶ, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδοῦναι, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδοροι μύλων ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἥρτημένοι. — *Ὅν τρόπον δὲ Ἰαννὴς καὶ Ἰαμβρὴς ἀντέστησαν τῷ Μωσῇ*, οὕτω καὶ οὗτοι ἀντέστησαν τῇ ἀληθείᾳ· ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ πίστιν· ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον· ἢ γὰρ ἅπαντα αὐτῶν ἐκδηλὸς ἔσται πᾶσιν, ὡς κακείνων ἐγέρετο. Καὶ πάλιν ἀλλαχόθι· *Θεὸν ἐμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται, βδελυροὶ καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον· ἀγαθὸν ἀδόκιμοι*. — *Εἰ δὲ καὶ συγχωρήσῃ καὶ παρίδῃ Θεὸς προκόψειν ἀσεβεῖς, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νεκρῇ ἔξει, καὶ ἀνατρέπουσι τὴν τιμὴν πίστεως*· ὁ μὲντοι στερρὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἑστηκεν ἔχων τὴν

17. Sed jam ad hujus hærescos antesignanos convertendus sermo est; atque an aliis quoque similiter quadret, considerandum. Postquam itaque a veritate semel exciderunt, vanis suis mentis conceptibus temere freti, seque totos mendaciis imbuerunt, stultis quæstionibus ac peregrinis se tradunt, fabulasque aniles ac pueriles struunt, neque secum ipsi neque cum veritate congruentes, scrutantes scrutationes quæ nihil ad ipsos pertinent, neque quod aiunt intelligentes, neque quod affirmant; quæstiones, inquam, ad perniciem suarum animarum et audientium excogitatas, ut non suæ tantum perditionis, verum etiam alieni damni poenas dent: quorum malitiam et exitium sacra oracula jamdiu castigaverunt, quæ ipsis jure optimo accommodari queunt, atque ita fere se habent. Cum enim Evangelii præco, et divinarum rerum magister, prædictorum malitiam in spiritu prævidisset, prophetico præcinit instinctu: *Intrabunt inter vos lupi infesti, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exsurgent viri perversa loquentes, ut abducant discipulos post se* ²². Rursusque alibi ait: *Ejusmodi falsi magistri, operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. Neque id mirum; ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis. Non est ergo magnum, si ministri quoque ejus se in ministros veluti justitiæ transfigurant; quorum finis erit secundum opera eorum* ²³. Nonne Spiritus, inquit, disertè ait: *Extremis temporibus discedent quidam a fide, erroris spiritibus attendentes, et doctrinis demoniorum, in hypocrisi falsa loquentium, conscientiam suam cauteriatam habentium* ²⁴. Et denuo: *Novissimis diebus instabunt tempora aspera. Erunt enim homines sui amantes, cupidi, elati; superbi, blasphemii, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, infidi, criminales, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, voluptatum magis quam Dei amatores, speciem quidem pietatis habentes, sed virtutem ejus abnegantes* ²⁵. — Quemadmodum autem Jannes atque Jambres Moysi adversati sunt, sic et isti veritati repugnant: corruptæ mentis homines, et reprobi circa fidem. Sed ultra non proficient: ipsorum enim manifestæ erit cunctis insipientia, sicut et illorum fuit ²⁶. Rursusque alio loco: *Constituentur se nosse Deum, factis autem negant, detestabiles, increduli, et ad* **165** *quodvis opus bonum reprobati* ²⁷. — Nam si Deus sinat dissimuletque impios progredi, sermo eorum veluti cancer latius serpet, et quorundam fidem subvertet. At firmum Dei fundamentum hoc habet signaculum: Cognovit Dominus qui sunt ejus. Et: *Discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini* ²⁸. Et: *Mali autem homines et seductores proficient in pejus, errantes et in errorem mittentes* ²⁹. Quorum misereri solere Deum, et longanimitatem suam erga eos ostendere, scimus, ita ut sero saltem

²² Act. xx, 29. ²³ II Cor. xi, 13, 15. ²⁴ I Tim. iv, 1, 2. ²⁵ II Tim. iii, 1-5. ²⁶ ibid. 8, 9. ²⁷ Tit. i, 16, 21. ²⁸ II Tim. ii, 16-19. ²⁹ II Tim. iii, 15.

resipiscētes, melioris frugis fiant. Porro hos, uti jam fideles honosque et secundum Christum viventes, et pro religione persecutionem patientes, patientiæ eorum fiduciæque causa approbat, quia tribulationibus minime fracti, probatiores splendidioresque apparebunt. Deinde observemus, quomodo illorum traducat improbitatem et vesaniam Petrus divinissimus discipulorum Servatoris antistes, theologiæ apex, Ecclesiæ basis et firmamentum, ita loquens: *Fuerunt et falsi prophetae in populo, sicut et inter vos erunt falsi magistri, qui perditionis sectas introducent, et qui redemit eos Dominum abnegantes, velox sibi exitium procurantes; quorum luxuriam sequentur multi; per quos veritatis via blasphemabitur, et in avaritia fictis verbis de vobis negotiabitur. Quibus judicium jamdiu non cessat, et perditio eorum non dormitat*³⁰. — *Et subintroierunt quidam homines, ait alius discipulorum Domini, qui olim in hoc judicium præscripti sunt, impii, gratiam Dei nostri transferentes in impietatem* (39), *unumque Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes. Quos etiam deplorari ab eo vidimus: Væ vobis qui in via Cain abiistis, et errore Balaam mercede effusi sunt, et in contradictione Coræ perierunt*^{31,32}. Audiant veroque de ipsis propheticus sermo in spiritu proclamavit: *Tu scientiam repulisti, ait divus Oseas, ego quoque te repellam quominus sacerdotio fungaris mihi*³³. *Et: Laqueus facti estis in specula, et veluti qui terminos transierunt*³⁴. — *Super ipsos effundam quasi aquam impetum mexm*³⁵. Quid autem admirabilis Abba-cum? *O qui proximo sub propinat subversionem turbidam, eumque inebriat!* ut videat in speluncis ipsorum crapulam dedecoris ex gloria³⁶! Beatus autem Sophonias: *Sacerdotes ejus polluant sancta, inique agunt contra legem. Dominus autem justus in medio ejus, et non faciet iniquitatem. Mane mane judicium ejus, et non in contentione injustitiam*³⁷. Insuper divus Zacharias: *Et noluerunt attendere, et verterunt amentes tergum, et aures suas aggravaverunt ne audirent, corque suum incredulum effecerunt quominus legi meæ obedirent*³⁸. *Et: Super pastores concitatus est furor meus, et super agnos visitabo. Et visitabit Dominus Deus omnipotens peregrem suum, domum Judæ*³⁹. Qui vana pascitis, et oves derelinquitis! Et adducam manum meam super pastores⁴⁰. Mitto reliqua utpote acerbiora atque graviora. Eosdem autem nomen Domini floccifacientes inelictus quoque Malachias reprehendit, et qualiter quantumque contumaces sint ostendit: *Quod nisi auscultaveritis, atque in cordibus vestris proposueritis dare gloriam nomini meo, dicit Dominus omnipotens, mittam super vos maledictionem, et benedictioni vestræ maledicam*⁴¹. Et quæ ibi sequun-

Α σφαγίδα ταύτην· ἔγνω Κύριος τοὺς ἐντας αὐτοῦ. Καὶ Ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πῦρ ὁ δρομάζων τὸ δρομα Κυρίου. Καὶ Ποιῆται δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκαψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. Ἐφ' οἷς τὴν Θεὸν χρηστευόμενον ὁδαμεν, τὰ τῆς μακροθυμίας ἐνδεικνύμενον, ὡς ὅψε γοῦν ἀνανήψαντας, ἀμεινους ἐαυτῶν φανῆναι· ὡς περ' οὖν πιστῶν καὶ ἀγαθῶν καὶ κατὰ Χριστὸν ζώντων, καὶ ὑπὲρ εὐσεβείας διωκομένων τῶ ἐν ὑπομονῇ καὶ ἐλπίσιν εὐσταθὲς δοκιμάζοντα· ὡς μὴ ἐκκακοῦντας ταῖς θλίψεσι, δοκιμωτέρους καὶ λαμπροτέρους γενήσονται. Ἐξῆς δὲ κατοφόμεθα ὅπως αὐτῶν στηλιτεύει τὸ μοχθηρὸν καὶ ἀπόπληκτον, τῶν τοῦ Σωτῆρος μαθητῶν ὁ πρέεδρος Πέτρος ὁ θεότατος, ἡ τῆς θεολογίας ἀκρόρεια, τῆς Ἐκκλησίας ἡ κρηπίς καὶ τὸ στηρίγμα, ὧδε γεγραπώς· Ἐγένοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖν ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι· οἵτινες παρεισάξουσιν αἰρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς Δεσπότην ἀρνούμενοι, ἐπάγοντες ἐαυτοῖς ταγινὴν ἀπώλειαν· καὶ πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιν αὐτῶν ταῖς ἀσελείαις, δι' οὗς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται· οἷς τὸ κρίμα ἐκπαλιν οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ ρυστάζει. Καὶ Παρεισέδυσάν τινες ἄνθρωποι, ἄλλος τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ἔφησεν, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέβειαν, καὶ τὸν μόνον Δεσπότην καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι. Οὗς καὶ ἐαλανῶν ὁ αὐτὸς ἀποφαίνεται· Οὐαὶ αὐτοῖς διὰ τὴν ἰδίαν τοῦ Κἀὶν ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχούθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορὲ ἀπώλοντο! Ἀκούοντων δὲ οἱ περὶ αὐτῶν καὶ ὁ προφητικὸς λόγος ἐν πνεύματι προανακίεραγε· Σὺ ἐπίγνωσιν ἀπώσω, φησὶν ὁ Θεός· Ὡτῆ, κἀγὼ ἀπόσωμαί σε τοῦ ἱερατεῦσθαι μοι. Καὶ Παγίς ἐγενήθη τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ ἰταθύριον, ὃ οἱ ἀγρεύοντες τὴν θήραν κατέπληξαν· καὶ ἐγένοντο ὡς μετατιθέντες ὄρια· ἐπ' αὐτοὺς ἐχεῶς ὡς ὕδωρ τὸ ὄρημά μου. — Τί δὲ Ἀβραχὰμ ὁ θαυράσις; Ὡς ὁ ποτίζων τ' ἡ πλῆθυν αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολερὰν, καὶ μεθύσκων! ὅπως ἐπιβλέψῃ ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν πλῆθυσιν ἀτιμίας ἐκ ὁδοῦ. Ὁ δὲ γε μακάριος Σοφονίας· Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς θεολοῦσι τὰ ἅγια, καὶ ἀσεβοῦσι νόμον· ὁ δὲ Κύριος δίκαιος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ ποιήσῃ ἀδικίαν· πρῶτ' πρῶτ' δώσει τὸ κρίμα αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰς ῥήκος ἀδικίαν. Ἐφ' οἷς Ζαχαρίας ὁ θεοπέτης· Καὶ ἡπεύθησαν τοῦ προσέχειν, καὶ ἔδωκαν ῥῶτον παραπροσόντα, καὶ τὰ ὦτα αὐτῶν ἐκέρναντο τοῦ μὴ εἰσακούειν, καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν

³⁰ II Petr. II, 1-3. ^{31,32} Jud. 4, 11. ³³ Osee IV, 6. ³⁴ Osee V, 1. ³⁵ ibid. 10. ³⁶ Habac. II, 15. ³⁷ Soph. III, 4, 5. ³⁸ Zach. VII, 11. ³⁹ Zach. X, 3. ⁴⁰ Zach. XI, 17. ⁴¹ Malach. II, 2.

(39) Ita omnino Nicephorus ἀσέβειαν, impietatem, sive reapse in suo codice sic legens, sive ἐξ ἀσέβειας. Nam lectio communis est ἀσέβειαν, lat. luxuriam.

ἀπειθεῖν τοῦ μὴ εἰσακούειν τοῦ νόμου μου. Καὶ ἔπι τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμὸς μου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀμνοὺς ἐπισκέψομαι· καὶ ἐπισκέψεται Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰούδα· ὃ οἱ ποιμαίνοντες τὰ μάταια, καὶ οἱ καταλειποῦτες τὰ πρόβατα! Καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας· καὶ τὰ ἐξῆς ὡς ἀργαλειώτερα καὶ ἐπιπονώτερα. Φαυλίζοντας δὲ αὐτοὺς τὸ ὄνομα Κυρίου ὁ ἀοιδίμος καὶ Θεοειδὴς Μαλαχίας ἐξελέγχει, καὶ ἐν ποίοις καὶ τίσιν ἀπειθοῦσι δείκνυσιν· Καὶ ἐὰν μὴ ἀκούσητε, καὶ ἐὰν μὴ θῇσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν, τοῦ δοῦναι δόξαν τῷ ὀνόματί μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐξαποστελῶ ἐφ' ὑμᾶς τὴν κατάραν, καὶ ἐπικαταράσσομαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν. Καὶ ἃ τοῦτοις ἐπάγεται ἀνιερύτερα καὶ τραχύτερα· Καὶ ὑμεῖς ἐξεκλίνετε ἐκ τῆς ὁδοῦ, καὶ πολλοὺς ἡσθενήσατε ἐν νόμῳ, διεφθείρατε τὴν διαθήκην τοῦ Ἀσὺρ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Μέγα περὶ αὐτῶν ἐμβόλιον τῶν προφητῶν ὁ μεγαλοφωνώτατος, ὁ τῷ ἄνθρωπῳ καὶ τοῖς Σεραφίμ καθαιρόμενος· ἱερεὺς καὶ προφήτης· Ἐξέστησαν διὰ τὸν οἶκον, ἐσεύθησαν ἀπὸ τῆς μέθης τοῦ σίκερα, ἐπλανήθησαν· τοῦτο ἐστὶν γάμος· ἀρὰ ἔδεται ταύτην τὴν βουλήν, αὕτη γὰρ ἡ βουλή ἔνεκεν πλεονεξίας. Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἴπαν· Ποῦ ἐστὶν ὁ Κύριος; Τῶν προφητῶν ὁ συμπαθέστατος περὶ αὐτῶν ἔρε· Καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου μου οὐκ ἠπίσταντό με, καὶ οἱ ποιμαίνοντες ἡσέβουν εἰς ἐμὲ, καὶ οὐκ ἐστὶ τόπος ἐτι τῆς σκηνῆς μου· ὅτι οἱ ποιμένες ἡφρονέυσαντο καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν. Καὶ Ποι- C μένες πολλοὶ διεφείραν τὸν ἀμπελῶνά μου, ἐμόλυναν τὴν μερίδα μου, ἔδωκαν μερίδα ἐπιθυμητὴν μου εἰς ἄβυστον ἔρημον. Καὶ αὖθις· Ὡς οἱ ποιμαίνοντες καὶ διασκορπίζοντες καὶ ἀπολλύντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς αὐτῶν! διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ἐπὶ τοὺς ποιμαίνοντας τὸν λαόν μου· Ὑμεῖς διασκορπίσατε τὰ πρόβατά μου, καὶ ἐξώσατε αὐτά, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθε αὐτά· ἰδοὺ ἐγὼ ἐκδικῶ ἐφ' ὑμᾶς κατὰ τὰ πορνῆρά ἐπιτηδεύματα ὑμῶν· καὶ ὡς εἰσελθῶμαι τοὺς καταλοιπούς τοῦ λαοῦ μου, οὗ διέσπειρα αὐτοὺς ἀπὸ πάσης τῆς γῆς, καὶ καταστήσω αὐτοὺς εἰς τὴν νομὴν αὐτῶν, καὶ αὐξηθήσονται. Τούτων δὲ τὸ ἀκάθαρτον καὶ ἀσύνετον θριαμβεύων, ὁ τῶν ὑπερφυῶν ἐκείνων καὶ οὐρανίων θαυμάτων ἐπόπτης, Ἰεζεκιήλ ὁ θεοτάτος, Οἱ ἱερεῖς, ἤθελσαν νόμον μου, ἐβεβήλουν τὰ ἁγία μου, ἀνὰ μέσον ἁγίου καὶ βεβήλου οὐ διέστελλον, καὶ ἀνὰ μέσον ἀκαθάρτου καὶ καθυροῦ οὐ διέστελλον, καὶ ἐβεβήλουν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ἐπὶ τοῦτοις ὁ τῶν ἐπιθυμῶν ἔνθεος ἄνθρωπος, τελευταῖος· εἰσπρεχέτω, τὴν Βαβυλωνίων αὐτῶν γνώμην καὶ τὴν κατεφθαρμένην στηλιτεύων κρίσιν, καὶ δὴ καὶ λέξει, ὅτι Ἐξῆλθεν ἀνομία ἐκ Βαβυλώνας, ἐκ πρεσβυτέρων κριτῶν οἱ ἐδόκουν κυβερνᾶν τὸν λαόν. Τοιαῦτα πρὸς αὐτοὺς καὶ περὶ αὐτῶν αἱ τῶν ἁγίων φωναί.

Τί οὖν οἱ μυσταγωγοὶ τῆς πλάνης φασί; Δοκῶ γάρ μοι ἀκαίῳ ἐτι τὸν πρὸς αὐτοὺς ἀγῶνα παραστασθαι. « Εἰδῶλως λελατρεύκαμεν Χριστιανοί, καὶ τοῦτο μέχρι τῶν τῆς Κωνσταντινίου βασιλείας χρόνων. » Σφίσι τε αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις Χριστιανοῖς

A tur tristiora atque asperiora. Et : Vos declinastis a via, et multos infirmastis in lege, et corrupistis testamentum **166** Levi, dicit Dominus omnipotens⁴⁵. Valide de ipsis clamat propheta vocatissimus, ille igne et Seraphim manu purgatus, sacerdos atque propheta : Alienati mente sunt propter vinum, vacillaverunt præ siceræ ebrietate, et exerraverunt. Hoc est phasma. Maledictio comedit istud consilium; hoc enim consilium propter avaritiam⁴⁶. — Sacerdotes non dixerunt : Ubi est Dominus? Propheta omnium compatiensissimus de iis ait. Et tenentes legem meam, ignorabant me; et pastores impie agebant adversus me⁴⁷. — Nec jam locus est tabernaculo meo : quia pastores stulte egerunt, et Dominum non requisiverunt⁴⁸. Et . B Multii pastores vineam meam corruperunt, contaminaverunt portionem meam, partem meam desiderabilem ad invium desertum redegerunt⁴⁹. Et rursus : Hem pastores, qui dispergunt perduntque oves pascui mei! Propterea hæc dicit Dominus adversus pastores populi mei : Vos oves meas dispersistis, easque expulistis, neque visitastis. Ecce ego pœnas a vobis reposcam secundum studiorum vestrorum pravitatem. Ego recipiam reliquos populi mei ex universis terræ in quibus eos disperseram locis, et in ipsorum pascuum restituam, et ougebuntur⁵⁰. Horum impuritatem atque insipientiam publice proclamant eximius quoque sublimium illarum cœlestiumque visionum spectator Ezechiel : Sacerdotes, inquit, legem meam aboleverunt, sancta mea polluerunt, profanum et impurum periinde ac sanctum mundumque habuerunt, et in medio ipsorum contaminatus fui⁵¹. Illis postremus accedat divinus desideriorum vir, Babilonicam horum mentem, corruptumque iudicium his verbis insectans : Exiit iniquitas de Babylone, ex iudiciis senibus qui populum gubernare videbantur⁵². Hæ sunt ad istos et de istis sanctorum voces (40).

D Quid porro erroris magistri aiunt? Videor enim mihi velitando adhuc adversus istos pugnare. « Idolis obsequium exhibuimus Christiani, usque ad regnantis Constantini (Copronymi) tempora (41). » Sibi autem æque ac aliis Christianis omnibus hoc

⁴⁵ Malach. II, 8. ⁴⁶ Isa. xxviii, 7. ⁴⁷ Jerem. II, 8. ⁴⁸ Jerem. x, 20, 21. ⁴⁹ Jerem. xii, 10. ⁵⁰ Jerem. xlii, 1-3. ⁵¹ Ezech. xxi, 26. ⁵² Dan. xii, 5.

(40) Videlicet hæc omnia SS. Scripturarum testimonia ad vituperationem Iconomachorum episcopi Nicophorus convertit.

(41) Quippe ita miseri episcopi acclamaverunt Copronymo absoluta impia synodo, nempe quod ipsos hic Constantinus ab idololatria liberasset.

invisum crimen imponunt. Obstupuit ad hæc cœlum, et terra vehementer cohorrui. Quis enim hæc patienter audiat? Utrum blasphemiam magnitudinem perhorrescat, an stultitiæ excessum? Non habentes vero unde impietatem tantam mendaciumque confirment, ad quoddam irreligiose et contra omnem canonicam regulam congregatum ab illo (Copronymo) invisum Deo profanumque synedrium confugiant; simile quid facientes quod olim veteres nonnulli ethnici, effato illi *Ipse dixit* adherentes hoc honoris genus magistro tribuentes. Hanc appellare synodum stulti non erubescunt: quæ certe si ita appellanda est, audiamus quid de ipsa propheta dicat: *Synodus prævaricatorum; intendunt linguam suam ut arcum, mendacium et non fides prævaluit in terra*¹⁸. Festivius autem hanc si quis nuncuparet Coprosynodum, haud indecore faceret propter stercoreum convocantis studium multumque ibi collectum stultorum sermonum fetorem, multam quoque superbe loquentem meditantemque iniquitatem, quæ magnopere contra Unigeniti gloriam allatravit; quibus pejora maledicta, ne is quidem qui illorum ore loquebatur Sataus, eructare auderet; etenim plurimum Ecclesiæ dogmatibus et mysteriis nostris contradictum fuit. Nihilominus hoc impietati et mendacio favens conciliabulum, synodus ab ipsis nuncupatur: cujus cœnosa decreta amplectentes, doctrinæque corruptelam sequentes, puræ nostræ et inculpabili fidei contumeliam inferre non verentur hi vesani, non intelligentes quanta adversus sanctos machinati sunt: quoniam *Acuerunt linguam suam sicut serpentis*¹⁹. — *Venenum aspidum sub labiis eorum*²⁰. — *Quia verba oris ipsorum iniquitas et dolus*²¹.

18. Quæ vero qualisque sit nostra Christianorum confessio, tempestivum est quanto brevius fieri potest, exponere. Nos itaque, prout tradiderunt nobis hi qui ab initio spectatores ministrique Verbi fuerunt, et qui post illos eandem doctrinam exceperunt theologi ac divi doctores nostri (42),

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, visibilibus omnium et invisibilium factorem ac dominum, sine principio, invisibilem, incomprehensibilem, immutabilem, immortalem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium ejus unicum, qui sine initio, ab æterno, ante omnia sæcula de Patris substantia effulsit. Et in unum Spiritum sanctum, de Deo Patre procedentem, et cum Patre Filioque Deum dicendum et glorificandum, utpote ex eadem natura constantem et coæternum. Trinitatem honorantes in hypostasibus seu personis, et prædictorum unicumque discretas et inconfusas eas conservantes,

A ἅπασιν, τὸ μῦθος ἐπιγράφονται· ἐξίστη δὲ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ σφόδρα ἐπὶ πλείον ἐφρίξεν ἡ γῆ· τίς γὰρ τοιαῦτα οἶσει ἀκούων; Πότερον τῆς βλασφημίας τὴν ὑπερβολὴν καταπαλαίη, ἢ τῆς ἀπροσύντης τὸ ὑπερβαῖνον; οὐκ ἔχοντες δὲ ὄθεν τῆς τοσαύτης ἀσεβείας καὶ τοῦ ψεύδους παραστήσονται τὸ ὑπεροχόν, ἐπὶ τὸ ἀθέως καὶ παρὰ πάντα κανονικὸν λόγον ἀθροισθὲν ὅτι ἐκείνου θεοστυγὲς καὶ ἀνέρον συνέδριον καταφεύγουσι, προσομιλῶν τι ποιῶντες ὥπερ ποτε τῶν καθ' Ἑλλήνας παλαιτέρων τινέων. ἐπὶ τὸ, αὐτὸς ἔφα, περιελκόμενοι, τῷ διδασκάλῳ τὸ γέρας ἐκνέμοντες· ὃ καὶ σύνδοxon ὀνομάζειν οἱ ἀνόητοι οὐκ ἐγκαλύπτουνται· εἰ γὰρ ἐχρὴν τοῦτο λέγειν, τῆς προφητικῆς φωνῆς, τί φησιν, ἀκουσόμεθα· *Σύνδοχος ἀθετοῦντων, ἐρέτειναι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ὡς τόξον· ψεῦδος καὶ οὐ πίστις ἐνίσχυσεν ἐπὶ τῆς γῆς*· ἀτιμώτερον δ' ἂν τις αὐτὴν Κοπροσύνδοxon καλέσας, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρέποντος, διὰ τὸ τοῦ συναγαγόντος φιλόκοπον, ὡς πολὺ μὲν τὸ δυσώδες ἐν τῇ φιλαρίᾳ τῶν λόγων αὐτῶν συλλέξασαν, πολλὴν δὲ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος καλῆσασαν τε καὶ μελετήσασαν, πολλὰ δὲ κατὰ τῆς τοῦ Μονογενοῦς διέξεως καθυλακτῆσασαν· ὧν οὐδ' αὐτὸς ὁ δὲ ἐκείνων φεγγόμηνος Σατανᾶς, πλείον τι δυσφημῆσαι τετόλμηκε, πλείστην δὲ τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς μυστηρίων ποιήσασαν τὴν κατὰβόρην· οὕτως ἢ τῇ ἀσεβείᾳ καὶ τῷ ψεύδει συναθροῦσα φρατρία, σύνδοχος παρ' αὐτῶν προσηγόρευται· ἥ δὲ τὸν φορυτὸν τῶν δογμάτων ἀσπασόμενοι, καὶ τῷ φθοροποιῷ ἐπόμενοι φρονήματι, εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς καθαρὰν καὶ ἀκίδωλον πίστιν καθυβρίσαι οὐ δεδίασιν οἱ παράφρονες, οὐ συνέντες· ὅσα κατὰ τῶν ἁγίων ἐβουλεύσαντο· *Ὅτι ἡκόντησαν γλῶσσαν αὐτῶν ὥσπερ ὄφως*. — *Ἰδὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν, καὶ ἀνομίαν ὄλην τὴν ἡμέραν ἀδικίαν ἐλογίσαιτο ἡ γλῶσσα αὐτῶν*. — *Ὅτι τὰ ῥήματα τοῦ στόματος αὐτῶν ἀνομία καὶ δόλος*.

ἡ'. Ὅποια δὲ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἡ ὁμολογία, καὶ ἥτις ποτὲ ἐστὶ, καιρὸς ὡς οἶόν τε ἐπιτεμόμενον φράσαι. Ἡμεῖς τοίνυν, καθὰ παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου, οἳ τε μετ' ἐκείνους τὰ ἐκείνων διαδεξάμενοι θεοφάντορες καὶ θεοὶ ἡμῶν διδάσκαλοι,

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρωμένων καὶ ἀοράτων ποιητὴν τε καὶ κύριον, ἀναρχόν, ἀόρατον, ἀκατάληπτον, ἀναλλοίωτον, ἀτελεύτητον. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, ἀνάρχον καὶ ἀχρόνον· καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων τῆς πατρικῆς οὐσίας ἐκλάμψαντα· καὶ εἰς ἕν Πνεῦμα ἅγιον, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς προῦν, καὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συνθεολογούμενον τε καὶ συνδοξαζόμενον, ὡς συμφυὲς καὶ συναΐδιον. Τριάδα μὲν δοξάζοντες ὁμοστάσεις ἡ· προσώποις, καὶ ἐκástῳ τῶν εἰρημένων ἀμιγῆς καὶ ἀσυγχύτους τηροῦντας τὰς ἀφοριστικὰς ἰδιότητας,

¹⁸ Jerem. ix, 2. ¹⁹ Psal. cxxxix, 4. ²⁰ Psal. xlii, 3. ²¹ Psal. xxxv, 4.

(42) Aliis verbis proluxa fidei confessio scribitur a Nicephoro ad Leonem III Rom. pontificem apud Council. Labb. ed. pr., t. VII, col. 1216 seqq.

ὡς οὐδαμῶς μεταπιπτούσας ἢ κιχουμένας. Πατρὶ μὲν τὴν ἀγεννησίαν καὶ τὸ αἰτίον τῶν ἐξ αὐτοῦ νέμονται· Υἱῷ δὲ τὴν γέννησιν· Πνεύματι δὲ τὴν ἐκπόρευσιν· καὶ ὡς ἐξ αἰτίου τοῦ Πατρὸς, τό τε γινώμενον καὶ τὸ ἐκπορευόμενον νοοῦντες ἀπαυγάσαντα, καὶ ὡς φῶς ἐκάτερον ἐκ φωτὸς προελθόν, ἐν ὑπερκόσμιον τρισφεγγές καὶ τρισήλιον φῶς· μονάδα δὲ οὐσίαν καὶ φύσει προσκυνοῦντες, εἰς ἐν ὑπερούσιον καὶ ὑπερφύς θεότητος ὕψος συνιούσαν, τὴν αὐτὴν ἀμέριστον καὶ ἀδιάσπαστον τὴν τε δόξαν καὶ τὸ κράτος κεκτημένην· ἐν ταυτοβουλίᾳ καὶ θελήσει, καὶ μιᾷ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ γνωρίζομένην, καὶ ὅσα πάντων βασιλίδα καὶ τῶν ὅλων δεσποτεύουσαν, παρὰ πάσης τῆς ὁρατῆς καὶ ἀόρατου κτίσεως, ὡς ὁμότιμόν τε καὶ σύνθρονον, προσκυνουμένην τε καὶ λατρευομένην· μίαν μὲν γὰρ ἐν τοῖς τριῶν θεωροῦμεν θεότητα, τῇ ταυτῇ τῆς οὐσίας ἐνιζομένην, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις· ἐν τῇ μιᾷ θεότητι, τῷ ἑτεροίῳ τῶν περὶ ἐκάστην ἐνυπαρχουσῶν ἰδιοτήτων, ἀμερίστως διαιρουμένας· οὔτε τὸν Υἱὸν τῆς τοῦ ἀγεννήτου Πατρὸς οὐσίας ἀλλοτριούντες διὰ τὴν γέννησιν, οὔτε τὸ Πνεῦμα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διὰ τὴν ἐκπόρευσιν, οὔτε σύγχυσιν εἰδότες διὰ τὸ ἐνιαῖον τῆς συμφύσεως· καὶ ἀτμητον, ἀλλ' ἐν τῇ κοινωσίᾳ τῆς φύσεως τὸ διακκριμένον ἐνοιοῦντες τοῖς ἰδιάζοντες· « Διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, καὶ συνάπτεται διηρημένως· ἐν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἐν· τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἡ τό γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἢ ἡ θεότης. » Καθὰ μεμυσταγώγηκεν ἡμᾶς τῶν θεολόγων ὁ κράτιστος.

Θεὸν οὖν τὸν Πατέρα αἰδομεν, ἐξ οὗ τὰ πάντα ἐκ μὴ ὄντων παρήκται πρὸς ὑπαρξιν· Θεὸν τὸν Υἱὸν δοξάζομεν, δι' οὗ τὰ πάντα γεγέννηται, καὶ πρὸς οὐσίων διαμονὴν διασώζεται· Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προσκυνοῦμεν, ἐν ᾧ τὰ τρία σέθεντες, οὐκ εἰς τρεῖς θεούς τὴν μίαν διιστάντες θεότητα, ἐν' ἐκκλινωμεν τῆς τριθεΐας, μᾶλλον δὲ πολυθεΐας, τὸ ἀθεώτατον· καὶ τέλειον τούτων ἕκαστον ἐπιστάμεθα· οὐ γὰρ ἐκ τριῶν ἀτελῶν ἐν τι ὁμολογοῦμεν τέλειον· ἀλλ' ἐκ τριῶν τελείων, ἐν ὑπερτελὲς καὶ προτέλειον, ὡς ἡ τῶν θεομυστῶν Πατέρων εισηγείται θεολογία. Οὔτε οὖν τὰς ὑποστάσεις ὡς φύσεις ἐκφύλους καὶ διαφόρους, ἀνισότησί τε καὶ ἀνωμαλότησι τέμνοντες προχειρίζομεθα, ἀλλὰ διαιρούμεν τῷ λόγῳ τῶν ἰδιοτήτων, πρὸς τὴν ἐνάδα τῆς οὐσίας συνάπτοντες, τὸ ὑπερβάλλον ἐν τούτοις ἢ μειονεκτούμενον ἀποπεμπόμενοι· Τὸ γὰρ μεῖζον ἢ ἑλαττον ὥσπερ ἐν τῇ οὐσίᾳ θεωρῆσαι οὐκ ἐνδόν, οὐδὲ ἐν τῇ Τριάδι κατὰ τὴν οὐσίαν ἢ τὴν θεότητα, ἵνα τὴν Ἀρειανικὴν λύσαν, ἐξ ἧς καὶ πρὸς ἣν ἡμῖν ὁ νῦν πόλεμος, κατασδέσωμεν· οὔτε μὴν εἰς μίαν ὑπόστασιν συγχέοντες ἢ συναλείφοντες, ἀλλὰ προσώποις ὑφιστάμεθα καὶ πράγμασι καὶ ὀνόμασι τὸ διηρημένον συνημένως κατὰ τὴν οὐσίαν εἰσφέροντες, ἵνα τὴν Σαβελλιανὴν μάγαν ἐξαμαυρώσωμεν· τὰ ἀντίθετα κακὰ καὶ

quibus distinguuntur, proprietates, seu desistant nunquam vel mobilitatem passuras : Patri quidem innativitatem et eorum qui ex ipso sunt causalitatem : Filio nativitatem : Spiritui processionem : et ex Patre tanquam causa, tum genitum tum procedentem credentes exsp'enduisse, utrumque ut lumen delumine ; unum, supermundiale, tripliciter radians ac triplex solare lumen. Unitatem autem substantiæ naturæque adorantes, in unam supersubstantialem superquenenaturalem sublimitatem congestam, eademque indivisa et inseparabili gloria potentiaque fruentem : in qua idem consilium, unica voluntas, vis et operatio unica agnoscitur : quæque ut omnium regina et universalis domina, ab omni visibili invisibilique natura, ut pari honore thronoque digna adoratur et cultu honoratur. Unam, inquam, in tribus spectamus deitatem, eadem substantia unitam ; tres vero personas in una deitate, quæ inhærentium singulis proprietatum diversitate sine divisione distinguuntur. Neque Filium ab ingenti Patris substantia alienantes propter generationem ; neque Spiritum a Patre Filioque propter processionem : neque confusionem admittentes propter unitatem indivisibilitatemque naturæ, sed in communione naturæ, id quod in unoquoque distinctum est, conjungimus. « Distinguitur enim indistincte, et conjungitur distincte. Una enim in tribus est deitas, et tres sunt unum, id nempe in quo est deitas ; vel ut accuratius dicam, quæ sunt deitas. »

C Ita enim nos optimus theologorum edocuit (43).

Deum itaque Patrem colimus, a quo omnia ex nihilo ad existendum producta sunt. Deum Filium glorificamus, per quem omnia facta sunt, et eorum substantialis stabilitas conservatur. Deum item Spiritum sanctum veneramus. Et dum tres veneramur, non in tres deos deitatem discernimus ; ut tritheismum videlicet, seu potius **168** polytheismum, quæ res irreligiosissima foret, vitemus. Atque unumquemque ex his perfectum esse sciamus. Sed ex tribus perfectis unum superperfectum et præperfectum fit, ut theonysticorum Patrum theologia docet (44). Neque ergo hypostases, quasi essent naturæ extraneæ differentesque, inæqualitate et dissimilitudine dividentes sistimus, sed ratione proprietatum distinguimus, in unitate substantiæ copulamus, nihil in his majus minusve esse credentes. Nam majus aut minus sicut in substantia videre non licet, ita ne in Trinitate quidem quod attinet ad substantiam seu divinitatem ; quod dicimus ut Arianam vesaniam, ex qua et contra quam nobis bellum est, extinguamus. Neque in unam hypostasim confundimus aut commiscemus, sed personis subsistentibus, rebusque ac nominibus, distinctionem in substantia copulatam affirmamus, ut Sabellianum errorem deleamus. Utrumque scilicet

θεότητι· numero distinctas, divinitate non item.

(44) Ὑπερτελής et προτέλειος apud divum Dionysium Areop. *De div. nom.* II, 10, cum sancti Maximi Scholii.

(43) Intellige Nazianzenum, quo nemo subtilius simulque copiosius multis in sermonibus de Trinitate disseruit. Idem orat. 33, n. 16. SS. Trinitatis personas dicit ἀριθμῷ διακριντάς, καὶ οὐ διαιρετάς

impium est, tam oppositum quam concurrens. Atque, ut uno verbo dicamus, conjungimus religiose distinguentes, et distinguimus Deo digna ratione copulantes. Idecirco distinctum hypostasisibus, communione naturæ adunamus: quod autem substantia ac deitate unitum est, in personis distinctum spectamus: utrobique magnum et augustissimum ac sublime theosophiæ nostræ mysterium incolumiter ac religiose retinentes. Sic adoratores sanctissimæ et supersubstantialis Trinitatis et spiritu et veritate cum simus, ipsam colimus cum sanctitate et rectitudine fidei, cumque pura et inculpabili sententia cunctis diebus vite nostræ.

19. Ita in hac præcisa exactaque theologiæ ratione fundati ac stabiliti, consequenter etiam confitemur unum de consubstantiali sublimissimaque Trinitate Dominum nostrum Jesum Christum, Dei Filium, Deum nostrum, paternæ gloriæ splendorem, lumen de lumine, simillimam Patri imaginem, hypostaseos ejus characterem, incarnatum in terram venisse, factumque hominem, œconomix illud pro nobis opus peregissee. Namque ineffabili, ob suorum viscerum misericordiam clementiamque, erga homines amore commotus, non tulit naturam nostram perpetuo sævi tyranni servitio addictam videre: sed Patris beneplacito, et sanctissimi vivificæ Spiritus opera, quin a paternæ gloria discederet, neque suum Deo dignum honorem ullatenus demitteret, ad voluntariam exinanitionem semet demisit: et incarnatus de Spiritu sancto, et de sanctissima gloriosa vereque Deipara semper Virgine Maria, cujus et anima et caro antea purgata fuerat a Spiritu; atque homo quod ad omnia cætera, excepto peccato, apparens, mortali hac tangibili et circumscripta natura indutus, atque unus idemque ex ambobus effectus, nempe ex deitate et humanitate; perfectus simul usquequaque et immutabilis manens in deitate, perfectusque similiter et inconvertibilis in humanitate: cum ea nobiscum diversans, Adam transgressionem innocentia sua corripuit; peccati autem corruptelam, voluntaria carnis passione, et vivifica morte, ac Deo digna resurrectione destruens, immortalitatem nobis largitus est. Tertia quippe die revixit, morti manibus detrahens, factusque est primogenitus mortuorum; viamque ad immortalitatem humanæ naturæ muniens, invisibilem hostem de sua adversus nos dominatione depulit; cuncta illa tum faciens tum etiam patiens quæ in sacris Evangeliiis scripta a nobis creduntur. Quæ opera et antiquum Adamum reformavit, et nostram renovavit naturam, **169** et primigeniam illam felicitatem reduxit. In cælum demum assumptus, in pari apud Patrem throno primitias massæ nostræ collocavit. Sic enim nos, ut compendiose dicamus, magnum et venerandum divinæ œconomix confidentes asserimus peractum esse mysterium.

σύνδρομα τὴν ἀσέβειαν, καὶ συλλαβόντα εἰπεῖν, συνάπτομεν διακρίνοντες εὐσεβῶς, καὶ διακρίνομεν συνάπτοντες θεοπρεπῶς· ταύτῃ τοι τὸ μὲν διηρημένον ταῖς ὑποστάσεσι, τῇ κοινωνίᾳ ἐνοῦμεν τῆς φύσεως· τὸ δὲ ἡνωμένον τῇ οὐσίᾳ καὶ θεότητι, τῇ διαφορᾷ γνωρίζομεν τῶν ὑποστάσεων, κατ' ἄμφω περὶ τὸ μέγα καὶ θεῖοτατον καὶ ὑπερτατον τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας μυστήριον, εὐσεβοῦντές τε καὶ ὑγιαίνοντες· οὕτω προσκυνηταὶ τῆς παναγίας καὶ ὑπερουσίου Τριάδος ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ὑπάρχοντες, λατρεύομεν αὐτῇ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ πίστει, ἐν καθαρᾷ καὶ ἀμωμῆτι δόξῃ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.

Ὡς. Οὕτω δὲ περὶ τὴν συντετμημένην ταύτην καὶ ἀπείριστον ἐρηγισμένον καὶ ἡδρασμένον θεολογίαν, ἐπομένως ὁμολογοῦμεν καὶ τὸν ἓνα τῆς ὁμοουσίου καὶ ὑπερέου Τριάδος, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν ἡμῶν, τὸ τῆς πατρικῆς δόξης ἀπαύγασμα, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, τὴν ἀπαράλλακτον τοῦ Πατρὸς εἰκόνα, τὸν χαρακτηριστὴ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι· ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν γεγονότα καθ' ἡμᾶς ἐπιτελεῖσαι· ἀφράστῳ γὰρ αὐτὸς διὰ σπλάγχνα ἐλέους καὶ οἰκτιρῶν φιάνθρωπος κινούμενος, οὐκ ἔφερε μέχρι τέλους τὴν ἡμετέραν φύσιν τῷ πικρῷ τυράννῳ δουλουμένῃ ἐφορᾶν· ἀλλ' εὐδοκοῦντος τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ συνεργοῦντος Πνεύματος, τῆς πατρικῆς δόξης μηδამῶς ἀπολειπούμενος, οὐδὲ τῶν οἰκείων καὶ θεοπρεπῶν ἀξιωμάτων κατὰ τι γοῦν ἐλαττούμενος, καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κίνωσιν ἐκούσιον. Καὶ σαρκωθεὶς ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐκ τῆς παναγίας ἐκδόξου καὶ ἀληθοῦς Θεοτόκου Ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ψυχῇ καὶ σάρκα προκαθαρθείσης τῷ Πνεύματι· καὶ ἀνθρώπος κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας πεφηνώ, τὴν ὀνητήν ταύτην δὴ καὶ φθαρτὴν, ἀπτήν τε καὶ περιγραπτὴν φύσιν περιβαλλόμενος, εἰς τε ἐξ ἀμφοῖν προσελθὼν ὁ αὐτός, ἐκ τε θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· καὶ τέλειος κατὰ πάντα καὶ ἀνυπόκλιτος μεμενηκώς θεότῃ, καὶ τέλειος ὡσαύτως καὶ ἀτρέπτως ἀνθρωπότητι· καὶ τὴν ἡμῶν συμπολιτευσάμενος, τὴν μὲν ἐξ Ἀδὰμ παράδοσιν, διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀναμαρτυρίας ἐξίᾳσας· τὴν δὲ ἐκ τῆς ἁμαρτίας φθοράν, πάθει σαρκὸς ἐκουσίῳ, καὶ θανάτῳ ζωοποιῷ, καὶ ὀγκασταὶ θεοπρεπεῖ καθελὼν, τὴν ἀφθαρσίαν ἡμῶν ἐχαρίσας· ἀνέβίω γὰρ τριήμερος σκυλεύσας τὸν θάνατον, καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγένετο, ὁδοποιήσας τε τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ὁδὸν, ἐξέτελε τὸν ἄρρατον ἐχθρὸν τῆς καθ' ἡμῶν δυναστείας· πάντα δράσας καὶ παθὼν, ὅσα ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις κηρύσσεται καὶ παρ' ἡμῶν πιστεύεται· δι' ὧν τὸν τε παλαιὸν Ἀδὰμ ἀνεπλάσας, καὶ τὴν ἡμετέραν ἐκκινούργησε φύσιν, καὶ εἰς τὸ ἐν ὁραῖς τῆς εὐμοιρίας ἐπανεκόμενος, καὶ ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανούς, συμπάρεδρον τῷ θρόνῳ τῷ πατρικῷ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς πυράματος· ἐποίησας· οὕτω γὰρ, ὡς συνοπτικώτερον εἰπεῖν, τὸ μέγα καὶ σεῖσμιον τῆς θείας οἰκονομίας ὁμολογούντες γαγνησθαι, πρεσβεύομεν μυστήριον.

κ'. Εἰ δὲ χρὴ καὶ διεξελκύνειν πως περὶ τοῦτον Ἀ
 λῆα τοὺς ἐπιφωμένους, καὶ τινὰς καινοτομίας νῦν
 κατὰ τῆς σωτηρίου τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐπινοοῦντας
 ἐνωματικῶς διαλαβεῖν, καὶ αὖθις ἐροῦμεν· ὅτι
 φύσει ὑπάρχων Θεός· ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ καὶ
 Πατὴρ Υἱός· καὶ Λόγος, ὁ πρὸ αἰώνων ἐξ αὐτοῦ
 ἀφράστως καὶ ἀχρόνως γεννηθεὶς, οὐκ ἀποβαλὼν τὸ
 εἶναι ὃ ἦν, φύσει Θεός, ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος και-
 ροῖς φύσιν ἀνθρωπίνην ἀνέλαβε, καὶ σαρκὸς καὶ
 αἵματος παραπλησίως ἡμῖν κεκοινωνήκεν. Ὁ Λόγος
 γὰρ σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, οὐχ
 ἀπλῶς σάρκα ἀνελήφως, ἀλλὰ ψυχῇ λογικῇ τε καὶ
 νοερᾷ ἐψυχώμενην· ὁ αὐτὸς εἰς Υἱὸς καὶ μετὰ τὴν
 σάρκαειν ὑπάρχων ὁμοούσιος μὲν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ
 κατὰ τὴν θεότητα, ὁμοούσιος δὲ καὶ ἡμῖν κατὰ τὴν
 ἀνθρωπότητα, φυλάσσων καὶ διασώζων ἐν ἑκατέρᾳ
 τῶν συνδραμουσῶν ἐν τῇ αὐτῇ καὶ μὲν ὑποστάσει
 φύσει, κἀν τῇ ἐνώσει, ἀπαρτρέπτους καὶ ἀμετα-
 θλήτους καὶ ἀσ-γχύτους τὰς ἐνοῦσας αὐταῖς φύσι-
 κάς ἐν ποιότητι διαφοράς. Τοῦτο γὰρ ἡ καινὴ καὶ
 παράδοξος μίξις τῆς κενωθείσης θεότητος, καὶ τῆς
 προσληφθείσης ἀνθρωπότητος, ἐξ ὧν ἡ καθ' ὑπό-
 στασιν ἑνωσις ἡμῖν ἀποτελεσθεῖσα γνωρίζεται· τί-
 κτεται γὰρ Θεός μετὰ τοῦ προσλήμματος, τὸ παρα-
 δοξότατον· ὅλος γὰρ ὦν Θεός ὁ Λόγος, ὅλη ἀνθρώ-
 πω ἦνται, εἰς μίαν σύνθετον κατὰ ταυτὸν συνελ-
 θὼν ὑπόστασιν· διὰ τοῦτο καὶ ἡ τεκοῦσα, κυρίως
 καὶ ἀληθῶς Θεοτόκος· πρὸς ἡμῶν ὁμολογεῖται· ὁ
 γὰρ ἀμήτωρ ἐκ Πατρὸς ἀνάρχως γεννηθεὶς τὸ πρῶ-
 τερον, ἀπᾶτωρ ἐξ αὐτῆς προήλθε τὸ δεύτερον· οὐ
 τῆς θεότητος αὐτοῦ ἐντεῦθεν εἰς τὸ εἶναι ἀρχὴν
 λαβοῦσης, ἀλλὰ μείνας ὅπερ ἦν, ὃ οὐκ ἦν προσει-
 λεφῶς ψικεύσαστο· καὶ γέγονε μεσότης Θεοῦ καὶ
 ἀνθρώπων, ἑκατέρᾳ κεκοινωνηκώς τῶν ἑτεροφύων
 οὐσιῶν, θεότητός τε, φημί, καὶ ἀνθρωπότητος, τῷ
 μοναδικῷ τοῦ προσώπου συναπτόμενος· καὶ γὰρ αἱ
 εἰς ἐν συνδραμοῦσαι φύσεις τὴν ἑνὰ Χριστὸν καὶ
 Υἱὸν καὶ Κύριον ἀπετέλεσαν. Εἰς γὰρ ἐξ ἀμφοῖν
 προελθὼν νοεῖται Χριστός, κατὰ τὸ νοούμενον καὶ
 τὸ φαινόμενον· τέλειος ὡς περ καὶ ἀναλλοίωτος με-
 μνηκώς θεότητι, οὗτοι καὶ τέλειος καὶ ἀτρεπτος
 χρηματίσας κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἀπαθὴς μὲν ὁ
 αὐτὸς κατὰ τὴν θεότητα, ὅτι καὶ ἀσώματος, καθ' ἣν
 ὑπερφύως ἑτεροτούργει τὰ θαύματα, θραστός τε
 ὡσαύτως, ἀπερίγραπτός τε καὶ ἀθάνατος· παθητός
 δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· σεσωμάτωται γὰρ, καθ'
 ἣν φυσικῶς τὰ πάθη διέφερε· καὶ θνητός ὁ αὐτός,
 γραπτός τε καὶ περιγράφτος, καθ' ὃ πέφηνεν ἐκ
 σπέρματος Δαβὶδ ἀνθρώπος· οἰκείουται δὲ τὰ τοῦ
 ἰδίου ναοῦ πάθη ὁ Λόγος, σταυρόν τε καὶ θάνατον
 καὶ τάλλα ὅσα οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς παθεῖν κα-
 τήλωσε· τῷ γὰρ αἵματι αὐτοῦ τῷ τιμῇ ἐξηγορά-
 σθην οἱ πεπραμένοι τῇ ἀμαρτίᾳ, δι' οὗ τὸ μεσό-
 τοιχον τοῦ φραγμοῦ ἔλυσεν τὴν ἐχθρὰν ἐν τῇ σαρκὶ
 αὐτοῦ, ἀποκαταλλάξας τὰ ἐπουράνια τοῖς ἐπιγείοις,
 καὶ μίαν ἐκκλησίαν καὶ πανήγυριν ἀγγέλων καὶ ἀν-
 θρώπων ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς καταστήσάμενος.
 Εἰς τοιγαροῦν ἐστὶ τὸ συναμφοτέρον· καίτοι πάσων
 οὐδὲν εἰς ἰδίαν φύσιν, αὐτὸς λέγεται παθεῖν ὑπὲρ

PATROL. GR. C.

20. Quod si etiam paulo copiosius hac super re
 disserendum est, propter suborientes adversarios,
 qui novitates quasdam contra salutarem Dei Verbi
 incarnationem excogitant, sic denuo sermonem
 instituimus : Deus suapte natura cum esset unigeni-
 tus Dei Patris Filius et Verbum, ille ante sæcula
 ex ipso ineffabiliter et intemporaliter natus, non
 abjecta quam naturaliter habebat divinitate, extre-
 mis sæculi temporibus, naturam humanam susce-
 pit, et carnem ac sanguinem æque ac nos partici-
 pavit. Nam Verbum caro factum est, et habitavit
 in nobis, non carnem tantummodo assumens, verum
 etiam anima rationali intellectuali que animatam.
 Idem unicus Filius post incarnationem etiam exsi-
 stens, consubstantialis quidem Deo Patri secundum
 deitatem, sed nobis quoque consubstantialis secun-
 dum humanitatem ; retinens conservansque in utra-
 que concurrentium ad eandem unanque personam
 naturarum, post factam etiam unionem, incon-
 vertibiles et immutabiles atque inconfusas, quæ
 utrique inhærent naturales qualitatum differen-
 tias. In hoc enim versatur nova et admiranda
 mistio exinanitiæ deitatis et assumptæ humanita-
 tis ; unde ea quæ peracta est in persona unitas a
 nobis cognoscitur. Paritur enim (mirabile dictu !) post assumptam humanitatem Deus. Integer enim
 Deus integro homini copulatur, in unam composi-
 tam conveniens personam atque subjectum : quo
 fit ut eam quæ peperit proprie vereque nos Deipa-
 ram constitemus. Nam quæ sine matre et sine initio
 genitus antea fuerat, secundum illa sine patre
 nativitatem sortitus est ; non quod deitas ejus
 hinc initium existendi sumpserit, sed manens in
 eo quod erat, quod non erat assumens, proprium
 sibi fecit, factusque est mediator Dei et hominum,
 utramque participans diversam naturam, deitatem,
 inquam, et humanitatem, quas unitate personæ
 copulavit : nam duæ simul concurrentes naturæ
 unum effecerunt Christum et Filium ac Dominum :
 unus quippe ex duobus procedere intelligitur
 Christus, prout mente concipitur et visu cernitur :
 atque ut perfectus et immutabilis permanens in
 deitate, ita perfectus et inconvertibilis existens in
 humanitate : impassibilis idem deitate, utpote
 etiam incorporeus, cujus vi supernaturali miracula
 patrabat ; simulque incorruptibilis, incircumscri-
 ptus et immortalis ; passibilis autem humanitate,
 utpote corporeus, secundum quam naturaliter
 cruciatus pertulit : idem mortalis, figuratus et
 circumscriptus, quatenus apparuerat de Davidis
 stirpe homo. Proprias vero sibi facit templi sui
 passiones Verbum, crucemque et mortem, et alia
 hujusmodi quæ propter nos dispensative pati digna-
 tum est. Nam sanguine ejus pretioso empti sumus,
 qui peccato eramus divenditi, ab eoque media
 maceria, inimicitia scilicet, in carne propria dis-
 soluta fuit, quia reconciliavit cœlestia terrestribus,
 unamque Ecclesiam ac cœtum angelorum et homi-
 num in cœlo terraque constituit. Unus ergo est

ex utroque consistens (Christus). Et quanquam nihil passum est Verbum in propria natura, idem tamen pro nobis passum dicitur, non deitate sed terrena natura (45). Nam proprium ipsi est, quod passionem **170** pertulit corpus. Sic omni in re, divinæ simul naturæ dignitatem, et humanæ paupertatis humilitatem testans; ne incarnatio ejus videretur phantastica. Atque ut Deus mansit humanitati sociatus, ita in deitatis dignitate nihilo et homo Emmanucl.

21. Quandoquidem itaque intra justos rectæ fidei terminos ita consistimus, sic dogmata nostra tenemus. Nam dualitatem concurrentium in Christo substantiarum, cum suis idiomatibus (utraq̃ue enim perfecta et indeficiens substantia est), prædicamus. Ille autem, qui hinc ad unitatem personæ, propter hypostaticam unionem, substantialiter sit concursus æque a nobis proclamatur. Non secamus neque dividimus in duos filios unum Dominum Jesum Christum, nempe seorsum in hominem, et seorsum in Deum, ac veluti in partes; idque ut furiosam stultamque hominicolæ Nestorii divisionem excludamus. Neque rursus confundimus aut alteramus, tanquam ad unicam naturam trahentes, unicæ personæ unitatem, sed impermistis servamus ambabus naturis inhærentes differentias, ut stulti Eutyctetis synæresim destruaamus, necnon etiam Severianorum qui merito Acephali (46) dicti sunt. Namque et hi male uniunt, et Nestorius impie dividit, ita ut æque peccaverint circa incarnationis rationem Eutyctes et Nestorius, ac circa divinitatis doctrinam Sabellius et Arius.

22. Cum ergo duas confiteamur perfectas in Christo naturas, tum ipsas per se, tum etiam quod attinet ad physicas earundem qualitates, confiteri consequenter oportebit inhærentes etiam utrique naturæ voluntates et operationes. Necesse enim est, quia duæ creduntur substantiæ, duplices pariter illarum prædicare qualitates. Aliter certe accurata illarum perfectio incolumis esse non poterit. Nam sunt in naturis characteristicæ, neque est invenire naturam voluntate aut operatione carentem. Sicut ergo, quatenus Deus, volebat et operabatur, ita etiam, quatenus homo, volebat æque et operabatur, tum in patrandis miraculis, tum in aliis assumptæ humanitatis officiis. Haud tamen hæc invicem contraria erant; cedebant enim et subiciebantur assumpti, ea quæ erant assumpti: prorsus ut nihil fieri contrarium repugnansque ex unitis naturis, quanquam diversis, conspiceretur. Hoc inde probatur, quod quorum naturæ diversæ sunt, eorum ratio quoque differt; id quod in heterogeneis rebus apparet. Necesse est itaque, ut substantiales voluntatis operationisque qualitates differant inter se. Namque ex his

ἡ μὴν, οὐ θεότῃ, ἀλλὰ τῇ χαίρει φύσει· ἴδιον γὰρ αὐτοῦ τὸ πεπονηθὲς σῶμα· διὰ πάντων τὸ τῆς θείας φύσεως ἀξίωμα, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης πτωχείας τὸ ταπεινὸν πιστούμενος, ἵνα μὴ φαντασία ἡ οἰκονομία νομισθῇ· καὶ μεμένηκε καθάπερ θεὸς ἐν ἀνθρωπότητι, οὕτω καὶ ἐν θεότητι ἀξιώματι· ἀνθρώπος οὐδὲν ἥττον ἔστιν· ἄμφω δὴ οὐκ εἶς ὁμοῦ θεὸς καὶ ἀνθρώπος ὁ Ἐμμανουήλ.

tamen minus homo est. Ambo itaque unus Deus

κα'. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἐν δροῖς τῆς εὐσεβείας ἰστάμεθα, οὕτω περὶ τούτων δοξάζομεν· τὴν μὲν διπλὴν τῶν ἐπ' αὐτῷ συναλθουσῶν οὐσιῶν, μετὰ τῶν ἰδιωμάτων (τελεία γὰρ καὶ ἀνελλιπὴς τοῦτων ἑκατέρα) κηρύττομεν· τὴν δὲ ἐκ τούτων εἰς ἐνότητα προσώπου τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσει οὐσιωδῶς γεγεννημένην συνδρομήν. ὡσαύτως ἐξαγγέλλομεν. Οὐ γένομεν, οὐ διαιρούμεν εἰς δυάδα υἱὸν τὸν ἐν ἑα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, εἰς ἀνθρώπον ἰδικῶς καὶ εἰς θεὸν ἰδικῶς καὶ ἀνὰ μέρος, ἵνα τὴν τοῦ φρενοβλαβῶς καὶ ἀνθρωπολῆτρου Νεστορίου ματαίαν διαίρεσιν καθέλωμεν· οὔτε μὴν συγχέομεν ἢ ἀλλοιοῦμεν εἰς ταυτὸν μᾶς φύσεως ἄγοντες, τὴν τοῦ ἐνδὲς προσώπου μονότητα, ἀλλ' ἀσυγχύτους καὶ ἀσυμψύρτους φυλάσσομεν τὰς ἐν ἑκατέρᾳ φύσει προσοῦσας διαφοράς· ἵνα τὴν τοῦ ματαιόφρονος Εὐτυχῆς συναίρεσιν συγκαταβάλωμεν, ἅμα τοῖς περὶ Σευήρου καλῶς ὀνομασθεῖσιν Ἀκεφάλαις· καὶ οὕτοι γὰρ συναίρουσι κακῶς, κακείνους διαίρει· ἀτελῶς· ὥστε ταυτὸν πέπονθε περὶ τὴν οἰκονομίαν Εὐτυχῆς πρὸς Νεστόριον, ὅπερ περὶ τὴν θεολογίαν Σαβέλλιος πρὸς τὸν Ἀρειον.

κβ'. Τῶν τοίνυν κατὰ Χριστὸν δύο φύσεων τελείων ὁμολογουμένων ὑπάρξει τε καὶ ταῖς κατ' αὐτὰς φυσικαῖς ποιότησι, συνομολογεῖν ἀκολουθῶν; δεῖσει, καὶ τὰ καθ' ἑκατέραν φύσιν ἐνυπάρχοντα φυσικὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας· ἀνάγκη γὰρ διπλῶν πιστευομένων τῶν οὐσιῶν, διπλὰ καὶ ταῦτα συγχρῆσταί· οὐδὲ γὰρ πως ἐτέρως τὸ ἐν τελειότητι ἀραιφνῆς ἐν ταύταις περιωψήσεται· ἐπεὶ περ χαρακτηριστικὰ ταῦτα τῶν φύσεων, καὶ οὐκ ἔστιν ἐξευρεῖν φύσιν ἀνεθέλητον ἢ ἀνενέργητον. Ὡς περ οὖν καθ' ὁ θεὸς, ἥθελέ τε καὶ ἐνέργει, οὕτω καὶ καθ' ὁ ἀνθρώπος, ἥθελέ τε καὶ ἐνέργει, ἐπὶ τε τῶν θεοτημιῶν, ἐπὶ τε τῶν ἐτέρων τῆς οἰκονομίας πραγμάτων· οὐχ ὑπεναντία δὲ ταῦτα ἀλλήλοις ἐκέκτετο, ὥς περ γὰρ καὶ ὑπετάττετο τοῖς τοῦ προσειληγότος τὰ τοῦ προσλήματος. Ὡς περ οὖν οὐδὲν αὐτῷ πρὸς ἐναντίωσιν καὶ ἀντίθεσιν ἐκ τῶν συναλθουσῶν φύσεων, καίτοι ἐναντίων οὐσῶν, θεθεώρηται· τεκμηρίον δὲ, καὶ γὰρ ὅτι αἱ οὐσίαι ἐξηλλαγμέναι, καὶ ὁ τοῦ πῶς εἶναι λόγος διάφορος, ὃ δὲ ἐπὶ τῶν ἐτεροφυῶν διαφαίνεται, ἀνάγκη καὶ τὰς κατὰ θελήσιν καὶ ἐνέργειαν οὐσιώδεις ποιήσας ἐτεροῖως ἔχειν· δι' αὐτῶν γὰρ καὶ τὴν τῶν φύσεων ἐπιστήμην

Christo in carne passo.

(46) Vi etur hic ludere in vocabulo Nicephorus quasi dicat sine cerebro, quanquam alia fuit hujus appellationis causa.

(45) Atqui si respicias ad editum a nobis Leontium adv. Nest. Script. vet., t. IX, p. 424, videbitur dicendum potius *Christus passus in carne*, quam *Verbum*, etc. Certe Petrus I Epist. iv, 1, dicit :

μεταχειριζόμεθα· ἐπειπερ καὶ ὧν αἱ ἐνέργειαι αἱ αὐταί, καὶ αἱ φύσεις ὁμοίται· οὕτως οὖν καὶ ὁ τῆς κατὰ Χριστὸν θεανδρικῆς ἐνεργείας καθ' ὃν ἐν ἡμῖν ἐπολιτεύσατο, ἀνακαθαρθήσεται τρόπος, περιφραστικῶς ἥδη νοούμενος, τῇ καταλλήλῃ κλήσει τῆς δωάδος τῶν φύσεων, τὸ διττὸν ἐρμηνεύων τῆς ἐνεργείας. Ὁ γὰρ τῆς ἐνώσεως τρόπος τὸν τῆς διαφορᾶς λόγον ἐν αὐτῷ ἔχει σωζόμενον· ταύτη γὰρ ἂν δοίη τις καὶ ἐνεργεῖν ἑκατέραν μορφήν μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας· οὐ τοίνυν μίαν θέλῃσιν καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ τῆς θείας οἰκονομίας κηρύττομεν, ἀποστεροῦντες τὰ θατέρω τῶν οὐσιῶν προσπεφυκότη· εἰ μὴ μέλλοιμεν καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν τέλει ἀποσκευάζεσθαι, ὥς ἂν μὴ τὰ τοῦ ἀνοήτου καὶ ἐμμανοῦς Ἀπολινάρου νοήσωμεν· συγκαθαίρῃσωμεν δὲ αὐτῷ καὶ τὴν ἀμφὶ Σέργιον καὶ Πύρρον περὶ τὴν τοῦ ὁρθοῦ Λόγου ἀνεκέρητον καὶ ἀνεθέλητον ὁφείσαν συμμορίαν. Κατὰ ταῦτα ἡμῖν τὸ τῆς σεπτῆς καὶ σωτηρίου οἰκονομίας δοξάζεται; μυστήριον, ὃ καὶ νοούμενον κατὰ τὸν εἰρηκτὰ θεοφόρον, ἄρρητον μένει, καὶ λεγόμενον ἀγνωστον. Δι' αὐτῆς τοίνυν ἐπισκεφθέντες, σεσῶσθαι ὁμολογοῦμεν· καὶ μετὰ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν ἱερῶν σεβασμάτων, καὶ τὰ ταύτης ἄγια καὶ σεβάσματα σύμβολα καὶ γνωρίσματα τιμῶμεν καὶ κατασπαζόμεθα, δι' ὧν ἡμῖν καθ' ὁμοῦτητα τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας καὶ ἀνιστόρηται καὶ σημαίνεται, εἰ γε εἰς μνήμην ἡμᾶς τῆς πεπραγματευμένης τῷ Σωτῆρι ὑπὲρ ἡμῶν συγκαταβάσεως διανίστησι, καθάπερ ἀνωθέν τε καὶ ἐξ ἄρχῃς, παῖδας παρὰ τῶν διαδεξάμενοι, εὐσεβῶς παρελήφαμεν.

κγ'. Ταῦτα περιέποντες, τὸ κατὰ τιμὴν σέβας νέμομεν· οὐ μὴν τὴν γε κατὰ λατρείαν προσκύνῃσιν προσφέρομεν, ἀπαγε, ἥ μόνω πρέπει τῷ πάντων κατεξουσιάζοντι Θεῷ· πάντες γάρ, ὅσοι διδάκτοι Θεοῦ ἐν πνεύματι, ἴσασι τὸ ἐν σεβάσματι διάφορον, καὶ ὅπουλιν δεῖ καὶ τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν τὴν προσκύνῃσιν ἀποδιδόναι, καὶ ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι τὸ προστήκον ἐκνέμειν σέβας, καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον τὴν τιμὴν ἀναφέρειν. Πρὸς τούτοις τιμῶμεν τὰς σεβασμίας εἰκόνας τῆς παναγίας ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν καὶ ἀληθινῆς προστασίας Ἀειπαρθένου Θεοτόκου, τῆς κατὰ σάρκα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἀτρίτως καὶ ἀφράτως καὶ ὑπερφυῶς τεκούσης· ὡσαύτως καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος αὐτῷ εὐαρεστησάντων· ὧν καὶ τὰς μνήμας εὐσεβοῦντες γειραίρομεν, καὶ τὰς προσδεῖας ἐξαιτοῦμεν· ζῶσι γὰρ ἐν Θεῷ, καὶ ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ, καὶ τοῖς προστρέχουσι καὶ δεομένοις ἐπικουρεῖν καὶ βοηθεῖν τῇ ἐνοῦσῃ αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ δυνάμει καὶ χάριτι δύναν-

(47) Honorium Romanum inter Monothelitas minime numerari cum Sergio et Pyrrho a Sophronio Hierosol., a Nicolao Constantinop., et a libello synodico, dixi jam in *Spicilegii Rom.* præfatione, t. X, p. ix. Nunc etiam Nicephorus patriarcha, etsi decessores suos. Sergium et Pyrrhum uti Monothelitas

ipsis qualitatibus naturarum quoque scientiam acquirimus: quippe quia quorum eadem operationes sunt, eorumdem quoque naturæ sunt pares. Sic ergo modus quoque theandricæ Christi operationis, qua nobiscum versans utebatur, perspicuus fiet, quem per hanc circumlocutionem consideravimus: nam mutua duarum naturarum appellatio, dupliciter operationis demonstrat: quia unionis modus differentiarum modum incolumem in se conservat. Pariter quispiam concedet, utramque formam operari non sine alterutrius participatione. Non ergo unam voluntatem et operationem in divina oeconomia prædicamus, quo facto sua utrique convenientia officia eriperemus: si certe perfectam naturam esse astruimus, ne demeritis foriosque morbo laboremus. 171 Apollinaris: quicquid excommunicabimus. Sergii quoque ac Pyrrhi (47); nec operosam nec voluntativam veri Verbi sodalitatem. Ita nos de venerandæ et salutaris incarnationis mysterio censemus: quod etiamsi forte intellectum sit, ut ait vir theophorus, manet ineffabile; enarratum autem, manet adhuc incognitum. Visitati ergo per prædictam incarnationem, salvatos nos confitemur: et cum omnibus quæ apud nos sunt religiosi rebus, veneranda quoque illius symbola et indicia honoramus et amore prosequimur, per quæ non secus atque per evangelicam historiam narratur nobis et representatur et in memoriam revocatur quicquid a Salvatore pro nobis actum fuit; sicut ab antiquo et a religionis initio filii a patribus traditum pie recepimus.

23. Hæc symbola nos adamantes, religioso quoque honore prosequimur; haud sane latræ adorationem exhibentes, apage, quæ soli omnium Domino Deo congruit. Omnes enim, quotquot docibiles Dei sunt in spiritu, satis norunt quid in cultu intersit, et qualem oporteat Christo Deo nostro adorationem exhibere, et convenientem simul venerationem sacris imaginibus non denegare, per quæ has honorem ad archetypum extollere. Præter hæc, venerandas quoque imagines honoramus sanctissimæ et immaculatæ Domini nostræ veræque tutelæ semper Virginis Deiparæ, quæ secundum carnem Dominum nostrum Jesum Christum, Deum, sine semine ineffabiliter et supernaturaliter peperit; itemque sanctorum angelorum, aliorumque omnium sanctorum qui omni tempore ei plauerunt: quorum etiam monumenta donis ornamus, et intercessionem ambimus. Vivant enim in Deo, in ipsoque operantur, et ad se confugientibus atque implorantibus auxiliari opemque ferre per insitam sibi a Deo vim gratiamque possunt (48). Ago vero

litas exsecratur, de Honorio tacet; quod certe non faceret, nisi illa labe Honorium immunem fuisse judicaret.

(48) Augustinus de Nebridio, qui ad Deum præcesserat, *Conf.* ix, 3: «Nec eum arbitror oblivisci mei.» Et contra Faustum lib. xx, 20: «Populus

confessione hac et fide quidnam, oro, subtilius A vel religiosius sit? Certe non est alia præter hanc fides, vel erit, quam solam apostolicus sermo novit fidem vocare. De hac enim ait: *Antequam fides veniret, sub lege custodiebamur conclusi, in eam fidem quæ revelanda erat. Quamobrem lex pædagogus noster fuit ad Christum, ut fide justificemur. Omnes enim filii Dei estis per fidem Jesu Christi. Quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis, quo præcursor pro nobis introiit Christus*⁶¹. Quid ergo his opponent religionis hostes et veritatis accusatores? Nos adoramus, quod scimus; ipsi quod nos adoramus, nesciunt. « Idola adorant Christiani. » O audaciam! o insaniam! quid hac voce scelestius aut irreligiosius? Quamta sit certe sermonis **172** illorum absurditas, cognosci facile potest. Nam quia, abjectis quæ ad Deum pertinent, aiunt Christianos cultum idolis exhibere; et quia is qui idola colit, id quod nihil reapse est colit, uti scriptum est: Et his qui natura non sunt dii, servierunt⁶², sermo quidem illorum id concludit, ut, quandoquidem nos viventem verumque Deum adoramus, nihil aliud dicere videantur, nisi Deum nostrum non esse Deum.

σεβας Χριστιανούς, ὁ δὲ εἰδώλους προσκύνων, τοῖς τοῖς φύσει μὴ οὖσι θεοῖς· συμπεραίνει ὁ λόγος· αὐτοῖς, ἐπειδὴ Θεῷ προσκυνούμεν ἡμεῖς ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, μηδὲν ἑτερον ὁμολογεῖν αὐτοῖς, ἢ τὸν

24. Jam vero adversus hujusmodi Dei hostes, quid aliud ab ipsa veritate dicendum sit, nisi ut cum magno Davide linguæ consonent, Spiritu apud eum loquente utentes? *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus*⁶³. Item: *Inimicus improperavit Domino*⁶⁴. Et mox: *Populus insipiens irritavit nomen ejus. Denuo: Et erit tempus eorum in sæculum*⁶⁵. Insuper: *Filii alieni mentiti sunt ei, et inveterati sunt, et claudicaverunt a senilibus suis*⁶⁶. *Non est illis commutatio, quia non timuerunt Deum*⁶⁷. Et obtrexerunt ipsi quoque Deo, dixeruntque: Num poterit Deus? vel comparare valuit libertatem populo suo? servitute et corruptione eripere, et ex tenebrarum potestate realimere, atque in admirabile lumen suum vocare? vel fortem ligare vasaque ejus diripere? aut in altum conscendere, et captivitatem captivare? Hæc veritatis adversarii stultique homines aiunt. *Vir enim insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget hæc*⁶⁸. Non enim

ται· ταύτης τοίνυν τῆς ὁμολογίας καὶ πίστεως τί ἂν εἴη ὑψηλότερον ἢ σεβασμιώτερον; Οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἑτέρα παρὰ ταύτην πίστις, ἢ ὅλω; ἔσται, ἢ ὅδε καὶ μόνη· ὁ ἀποστολικὸς· λόγος οἶδε καλεῖν πίστιν· περὶ ταύτης γὰρ φησι· Πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἔχρουρούμεθα, συγκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι. Ὡστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθώμεν· ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἔσμεν. Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ὡς ἀγκυρὰν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσέρχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρὸδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Χριστός. Τί οὖν πρὸς ταῦτα φήσουσιν, οἱ τῆς εὐσεβείας ἐχθροὶ καὶ τῆς ἀληθείας κατήγοροι; ἡμεῖς γὰρ προσκυνούμεν ὃ εἶδαμεν, αὐτοὶ δὲ ὃ προσκυνούμεν οὐκ οἶδασιν. « Εἰδώλους προσκεκυνήκασι Χριστιανοί. » Ὡ τῆς πόλεως! ὦ τῆς μανίας! τί ταύτης τῆς φωνῆς ἀθεώτερον ἢ δυσσεβέστερον; εἰς ὅσον αὐτοῖς ἀτοπίας ὁ λόγος ἐκφέρεται, συνιδεῖν ἔξεστι. Δεῖ γὰρ τὰ τῆς βλασφημίας αὐτῶν ἀνιχνεύοντας, οὕτως συλλογισαμένους ἀποφῆνασθαι· ἐπειδὴ ἀθετοῦντες τὰ πρὸς τὸν Θεόν, λέγουσιν εἰδώλους ἀναθέσθαι τὸ μὴ οὖσι προσκυνεῖ, καθ' ὃ εἰρηται· καὶ ἰδοὺ λεύσαν Θεὸν ἡμῶν μὴ εἶναι Θεόν.

κδ'. Πρὸς οὖν τοὺς οὕτως θεομαχούντας, τί ἑτερον εἵπειν ἔστι πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ἢ τῷ μεγάλῳ Δαβὶδ συμφέγγασθαι, τῷ ἐν αὐτῷ λαλοῦντι Πνεύματι τὰς γλώσσας χρίσαντας; Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. Ἀλλὰ καὶ· Ἐχθρὸς ὠνεῖδισε τὸν Κύριον. Καὶ· Ἀπὸς ἄφρων παρώδυνε τὸ δρόμα αὐτοῦ. Καὶ· Οἱ ἐχθροὶ Κυρίου ἐψεύσαντο αὐτόν. Καὶ· Ἔσται ὁ κωρὸς αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ· Υἱοὶ ἀλλότριαι ἐψεύσαντο αὐτόν, καὶ ἐπαλαιώθησαν καὶ ἐχώλασαν ἀπὸ τῶν τριβῶν αὐτῶν. Οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα, ὅτι οὐκ ἠγορήθησαν τὴν Θεόν. Καὶ· Κατελάλησαν καὶ αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ εἶπον· Μὴ δυνήσεται ὁ Θεός; ἢ ἡδυνήθη ἐτοιμάσαι τὴν ἐλευθερίαν τῷ λαῷ αὐτοῦ; δουλείας τε καὶ φοβῆς ἀπαλλάξαι, καὶ λυτρώσασθαι τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ καλέσαι εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς· ἢ ὀφθαλμοὺς τὸν ἰσχυρὸν καὶ διαρπάσαι αὐτοῦ τὰ σκεύη, ἢ ἀναθῆναι εἰς ὕψος καὶ αἰχμαλωτεῦσαι αἰχμαλωσίαν;

⁶⁰ Galat. iii, 25. ⁶¹ Hebr. vi, 19. ⁶² Galat. iv, 8. 16. ⁶³ Psal. xvii, 46. ⁶⁴ Psal. liv, 20. ⁶⁵ Psal. xci, 7.

⁶⁶ Psal. xiii, 1. ⁶⁷ Psal. lxxiii, 18. ⁶⁸ Psal. lxi, 6.

Christianus memorias martyrum religiosa solemnitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur. » Et quidem totus hic Augustini locus milititer legatur. Et in sermone de SS. Perpetua et Felicitate (280) de SS. martyribus: « Miramur eos, miserantur nos: gratulamur eis, precantur pro nobis. » Denique de Stephano protomartyre (serm. 319): « Orationes ejus multa impetrant, non tamen omnia. Non cessatum est, oratum est, dedit postea Deus per Stephanum. Sunt verba

orantis Stephani, etc. In ejus nomine faciebat antequam carnem deponeret, in ejusdem nomine faciunt orationes ejus ut beneficia impetrentur. » Hæc doctor Ecclesie eximius. Frustra igitur maligne nuper, ut audivi, hæreticæ sectæ homo, oranti sanctos catholico in aurem insusurrabat: Quid agis? num sancti te audiunt? Si autem auditu carent, manu quoque beneficia carere eos necesse est. — Tentator hic Augustinum, ut arbitror, igno-

Ταῦτα οἱ τῆς ἀληθείας ἀντίθετοι καὶ ἀνόητοι· Ἀλλή γὰρ ὁφθαλμοὶ οὐ γινώσκονται, καὶ ἀσύνετος οὐ συνήσκει ταῦτα. Οὐ γὰρ ἠθέλησαν δέξασθαι πειθεῖν Κυρίου, οὐδὲ τὸ οὖς αὐτῶν εἰς θεῖα παραβαλεῖν λόγια καὶ ἀκοῦσαι, ὥς διὰ φωνῆς προφητῶν ὁ τῶν ὅλων διακείμενος Θεός· Μὴ οὐκ ἰσχύει ἡ χεὶρ μου τοῦ ῥύσασθαι; Ἡ οὐκ ἰσχύω τοῦ ἐξελεῖσθαι ὑμᾶς· Ἰδοὺ τῇ ἀπειλῇ μου ἐξερημώσω τὴν θάλασσαν, καὶ θήσω ποταμούς ἐρήμους. Καὶ, Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου καὶ τὰς ἀμαρτίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθῆσομαι. Μακάριον δὲ καὶ μόνον δυνάστην αὐτὸν διὰ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίης σαφῶς ἐκμανθάνομεν· Ἰοὶ δ' ἂν ἡμῖν ὁ λόγος δι' εὐσεβοῦς ὥσπερ καὶ βασιλικῆς ἔρπων ὁδοῦ, καὶ ὀφόμεθα, εἰ δοκεῖ, ὅποια ποτ' ἂν εἴη, ἀ τοῖς ἐν νόμῳ ποιμέσι καὶ ἱερεῦσιν οὐκ ἐννόμως βιοῦσι, διὰ πινος τῶν ἁγίων ἐγκαλεῖ Θεός· φησὶ γάρ· Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπυν, Ποῦ ἐστὶν ὁ Κύριος· καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου μου οὐκ ἠπίστατό μιν· καὶ οἱ ποιμένες ἠσέδουν εἰς ἐμέ· καὶ ὁ προφήται προσφῆγευσεν τῇ Βάβυλ, καὶ ὅπως ἀνωφελοῦς ἐπορεύθησαν. Ἐφ' οἷς καὶ θεῖον κριτήριον διαγραφόμενον ἰδεῖν ἐστι, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν πρὸς αὐτοὺς κριθηρόμενον μονονοῦχι, καὶ ἐμδριθέστατα περὶ αὐτῶν ἐντελλόμενον. Διέλθετε εἰς τῆς οὐκ Χρεῖταις καὶ ἴδετε, καὶ εἰς Κηδάρ ἀποστελάτε καὶ ροήσατε, καὶ ἴδετε εἰ γέγονε οὗτοι οὐκ εἰσὶ θεοί· ὁ δὲ λαὸς μου ἠλλόδαυτο

καί. Τί δὲ ἄρα περὶ τῶν δοκούντων ἐν χάριτι ποιμένων ἀπειλῶν ἐπισκήψαιεν; ἢ οὐχὶ σαφῶς ἀκουσόμεθα. Διέλθετε εἰς τὰς συναγωγὰς τῶν ἐπισκόπων, λέγοντος, καὶ εἰς τοὺς συλλόγους τῶν ἱερέων ἀποστελάτε καὶ ἴδετε, εἰ ἐστῆκασιν ἐν τῇ πατρὶ πῖσται· εἰ μὴ τὴν ἄνωθεν κατιούσαν οὐ γὰρ εἰς αὐτοὺς εὐσεβὴ ὁμολογίαν ἠλλόδαυτο, καὶ κατηγοροὶ αὐτῶν αὐτοί· καὶ εἰ μὴ βούλοιντο, τοῖς γὰρ πράγμασιν αὐτοῖς συναναγκάζομενοι τε καὶ συναποδύμενοι φανήσονται· οὐδὲ γὰρ τῶν ἐξωθεν κατηγορῶν οὐδέ τινων ἐλέγχων δεήσονται· καὶ ἀποκριθήσονται καὶ ἐροῦσι· Καὶ ἠλλαξάμεθα τὴν δόξαν ἡμῶν, καὶ οὐκ ἐνεμείναμεν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ἡμῶν, οὐδὲ τὸ θεῖον καταπεφρόκαμεν θυσιαστήριον, ἐν ᾧ τὰ ἱερὰ καὶ εὐαγγελικά λόγια κατ' αὐχένος ἐφέρομεν ἐποχούμενα, ἢ τὰς ἐν αὐτοῖς ἐνταῦθα δεδομένας ἡμῖν συνθήκας τετηρήκαμεν, ἀλλὰ πάντων παραδάται γενηθέντες ἐξέστημεν, καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς εὐθείας ἐξεκλίναμεν, καὶ ἐσμέν διψυχοὶ, ἀκατάστατοι ἐν

A passi sunt adhaerere disciplinam Domini, neque aurem suam divinis oraculis accomodare, et audire quomodo prophetarum voce universalis clamaverit Deus: Num manus mea non valet eripere? num vos liberare nequeo? En ego increpatione mea desertum faciam mare, ponam flumina arida instareremi⁶⁹. Præterea: Ego sum qui iniquitates tuas et peccata deleo, quorum diutius non recordabor⁷⁰. Beatum autem solumque dynastam illum esse ex apostolica doctrina manifeste discimus⁷¹. Pergat vero sermo noster trita regiaque via, atque observemus, si ita videtur, quænam pastoribus ac sacerdotibus, qui sub lege non legitime vivebant, per sanctum quemdam exprobat Deus. Ait enim: Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? et qui præsumt legi meæ, non noverunt me; et pastores impie adversus me egerunt. Et propheta prophetabant Baali, et inutilem deum sectabantur⁷². De quibus divinam quoque sententiam scriptam videre est, ipsamque Deum de tribunali propemolum eos judicantem, et gravissimis verbis mandantem: Transite ad insulas Chellim, et videte; mittite in Cedar et considerate, ac videte num talia facta sint; num commutaverint gentes deos suos, qui cæteroqui non sunt dii. Populus autem meus mutavit gloriam suam in id, unde utilitatem non consequetur⁷³.

τοιαῦτα, εἰ ἀλλὰ ἐφορταῖ ἐθνη θεοὺς αὐτῶν, καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐξ ἧς οὐκ ὤφρα ληθισκοῦται.

C 25. Quas porro jam iis, qui sub gratia sunt, pastoribus minas intentabit? Nonne clare dicentem audiemus: Pergite ad episcoporum synagogas, mittite ad sacerdotum conventum et videte, num in avita fide constiterint, an potius deductam usque ad ipsos confessionem mutaverint, et ipsi sui sint accusatores. Etiam si enim nolint, acerbis coacti compulsique, quales sint apparebunt, quin extrinsecis accusatoribus illoque argumento opus sit. Respondebunt ergo dicentes: Gloriam nostram mutavimus, in confessione nostra non perseveravimus, neque divinum reveriti sumus altare, ubi sacra Evangelii eloquia cervici imposita gestavimus (49); neque datas 173 ibi promissiones observavimus; sed in cunctis prævaricantes exerravimus, et a recta semita declinavimus, et ambiguo animo, atque in omnibus nostris viis inconstantes, similes evasimus mari procellæ perflantibus ventis jactato. Ita enim comparata est incredulitas

⁶⁹ Isa. l. 2. ⁷⁰ Isa. xliii, 25. ⁷¹ I Tim. vi, 15. ⁷² Jerem. ii, 8. ⁷³ ibid. 10.

(49) Ritus est hic Græcæ Ecclesiæ in consecrandis epi-copis, de quo memini me ante hos annos typis imprimere Photii questionem Amphilo-chianam 165 quæ haud sine varietate non uno in codice Vat. legitur hoc titulo: Φωτῶ του Κωνσταντινουπόλεως. Τινος χάριν τίθεται τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον τῇ κεφαλῇ τοῦ χειροτονημένου. Διὰ τί ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐφέρεται ὁ ἱερεὺς τιάραν, φησὶ; Διότι τὸν προχειριζόμενον ἀπάντων κεφαλὴν, κατὰ τῆς κεφαλῆς εἶδει τὴν ἐξουσίαν ἔχειν, καὶ εἶδέναι ὅτι κεφαλὴ τῶν ἁλ-λων προβαλλόμενος, καὶ αὐτὸς ὑπὲρ κεφαλῆν ἐστὶ τὸν

κοινὸν ἀπάντων δεσπότην καὶ ἐξουσιαστήν· ἀπολα-λυμένη γὰρ αὐθεντία καὶ αὐτόνομος, ἀφώρτος ἐστὶ καὶ χαλεπή, κ. τ. λ. Photii Constantinopolitani Cur sanctum Evangelium capiti imponatur ordinati. Cur tiamam sacerdos in capite gerebat? Quia cum aliquis ut sit caput omnium ordinatur, oportet supra caput ejus alium exstare potentem: ut quavis ipse caput cæteris præpositus sit, reputet se vicissim sub alio capite esse, Domino vivente universalem poten-tiarum habente. Etenim absoluta auctoritas suoque libero jure viens, permolesta est et intoleranda, etc.

perversitas, ut nihil stabile firmumque habeat, ut A
semper variet, atque hac illac agitata mutetur. Atque
ut summam dicamus, dum hominibus placere
studemus, a Dei famulatu excidimus; nempe quæ
neque cogitare neque dicere licet, affirmare ausi
sumus, Pauli sententiæ⁷⁶ mente et opere con-
tradicientes. Jam vero æquum esset et consecra-
tum, impendentem a Deo blasphemiam nostris
vindictam prævidentes, hæc insuper addere:
nempe quod septuplum ultio dabitur de Caino, de
Lamecho autem septuagies septies, uti scriptum
est⁷⁷. Qua in dictione nescio quid desiderari quis-
piam considerans non immerito diceret fortasse
indicari, fore ut qui peccando progrediatur, mayo-
rem poenæ mensuram sit recepturus. Nam Cainus
rei imperitia rudis, et mali coargutione nondum
admonitus, ignorantia adhuc laborat, nec parricidii
satis facinus vel pro rei gravitate agnoscebat, pec-
catum tum primum veluti in foribus apparente.
Verum quod subsecutum est homicidium, maiore
atque infinita poenæ vindicta multatum fuit, quia
post notitiam peccari ausum est. Ejus rei insigne
exemplum oculis erat propositum, et divino decreto
firmatum, signum videlicet a Deo impressum, ne
quis eum occideret qui sententia fuerat damnatus,
sed amaram potius vitam protraheret.

βεβαιούμενον, ὃ δὴ σημείον ἦν παρὰ Θεοῦ διδόμενον, μηδαμῶς ἀναιρεῖσθαι τὸν ἐν δίκῃ κολασθησά-
μενον, ζῆσειν δὲ μᾶλλον πενῶς συντηρούμενον.

Paria quædam nostra quoque ætate contigisse
videmus. Nam hunc errorem apud majores etiam
nostros aliquando grassatum comperimus (50). Ve-
nimtamen paulo levius illorum peccatum fuit, ve-
niamque etiam a Deo fortasse sperare poterant,
atque aliqua etsi haud valde probabilis apologiæ
ratio supererat, quod nondum satis sibi exploratum
intellectumque esset Ecclesiæ dogma atque sen-
tentia. Quod deinde evenit (neque enim negabimus),
nobisque ipsis viventibus manifeste peractum de-
prehenditur: quia non privatim in secreta aliqua
vel exigua orbis parte, sed publice et in medio
communicare theatro angelorum et hominum, om-
niunque, quotquot sunt rationales et sensu præ-
dite, creaturarum, coramque Deo cuncta manu
sua tenente, vidente atque spectante, ea quæ apud
nos plane in confesso erant, abolevimus (51). Quam
ob rem summum nobis impendet discrimen, et in-
finita poena, quia post illam tantam disquisitionem,
et ineffabile examen, infeliciter peccavimus, dog-
mate tam splendide jam perspicueque oculis nostris
proposito: quod quidem dogma apud Nicæam, quæ
est Bithynorum Dei recto cultu semper innixa
triumphalis (52) metropolis, sancte adnatus a Deo
secundus conventus, sive sacra et 174 œcumenica
synodus, plurimis auctoritatibus de divina Scriptura

πάσαις ταῖς ὁδοῖς ἡμῶν, καὶ εἰκάμεν κλύδωνι θα-
λάσσης ἀνεμίζομένῃ καὶ ῥιπιζομένῃ· τοιοῦτον γὰρ
ἡ κακία τῆς ἀπιστίας. οὐδαμῶς τὸ ἐδραῖον καὶ
βάσιμον ἔχουσα, ἀλλ' ἀεὶ μεταπίπτουσα, καὶ ἄλλοτε
ἄλλως φερομένη καὶ μεταβάλλουσα· καὶ τὸ ὅλον
εἰπεῖν, ἀνθρώποις ἀρέσαι σπουδάζαντες, τοῦ εἶναι
Θεοῦ δοῦλοι ἀποπειπώκαμεν· ἃ μὴ θεμιτὸν μὴδ'
ἐννοῆσαι χρή, εἰπεῖν οὐκ ἀποναρκήσαντες, καὶ ἀπ-
εναντίας ἡ Παῦλος δοκεῖ καὶ φρονήσαντες καὶ διαθέ-
μενοι. Δίκαιον δ' ἂν εἴη καὶ ἀκόλουθον, προειδομέ-
νους τὴν ἐφ' οἷς δευσοφμηθήκαμεν, ἐπικρεμαμένην
ἡμῖν θεήλατον δίκην, κἀκεῖνα τοῖς εἰρημένοις προσ-
θεῖναι, ὅτι ἐκ μὲν Καὶν ἐπτάκις ἐκδικηθῆσεται,
ἐκ δὲ Λάμεχ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά, καθὰ γέγρα-
πται. 'Εφ' οἷς τις ἐνδόν τι συνθεωρήσας, οὐκ ἀπαι-
κῶτως φήσκει· ὡς τάχα μὲν τὸ πρόαγον ἐν ἁμαρ-
τίᾳ, ἐν μεῖοσι μέτροις τῶν δικασμάτων κείσεται,
διὰ τε τὸ τῆς πράξεως ἀπειρὸν καὶ τὸ ἀνεξέλεγκτον
τοῦ κακοῦ, ἐν ἀγνοίᾳ ἐστὶ κειμένου, ἐκ τοῦ ἀπειρώ-
χειν τὸν θρῶντα τῆς ἀδελφοκτονίας τοῦ ἄγρου, καὶ
οἶον ἐν προθύροις τῆς ἁμαρτίας ἐπαλλομένης· τὸ
δ' αὖ ἐπόμενον, ἐν πλειοσὶ τε καὶ εἰς τὸ ἀπειροπλά-
σιον ἐκφερόμενον, ὅτι μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ πα-
ραπτώματος τὸ τολμώμενον· ὅπερ παρεθλίου σα-
φῶς, ἐγγύθεν τε καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς προφανόμενον
τὸ παράδειγμα, καὶ ταῖς ψήφοις ταῖς θεοκρίτοις

Τοιαῦτα δὲ τίνα καὶ ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῶν χρόνοις
C συνεγενέοντα ὁρῶμεν· ἀλλὰ τούτων τὸ μὲν πρότε-
ρον ἐπὶ τῶν προειληφότων συμβᾶν εὐρηται· ἦντον
γὰρ ἂν ἦν αὐτοῖς τὸ ἀδίκημα, καὶ πως ἤδη καὶ
συγγνώμονα Θεὸν τῶν ἡγνοημένων ἤλπισαν ἔσεσθαι,
καὶ που καὶ ἀπολογίας, καὶ μὴ λίαν εὐπρόσωπος
περιστήσεται τρόπος, ὡς ὅτι ἀνεξέταστον αὐτοῖς
καὶ οὐ πᾶνυ κατεῖλημμένον τὸ τῆς Ἐκκλησίας
δόγμα καὶ φρόνημα· τὸ δὲ ἐπὶ τούτῳ (οὐ γὰρ ἂν
ἀρνηθεῖμεν), ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν σαφῶς ἐκβαίνειν
καταλαμβάνεται, ὅτι μὴ ἰδίᾳ καὶ ἐν παραθύτῳ καὶ
μικρῷ μέρει τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ δημοσίᾳ καὶ ἐν
μέσῳ καὶ κοινῷ θεάτρῳ ἀγγέλιον καὶ ἀνθρώπων,
καὶ πάσης, ὅση τε λογικῇ καὶ ἀναίσθητος, κρίσεως,
καὶ Θεοῦ τοῦ πάντα ἐν τῇ χειρὶ περιδρασομένου,
ἐφορῶντος καὶ κατοπτεύοντος, πάντα τὰ ὡμολογη-
D μένα ἡμῖν ἡθετήκαμεν· διὰ δὲ ταῦτα, καὶ περὶ τῶν
ἐσχάτων ἡμῖν ὁ κίνδυνος, καὶ ἀπειροπλάσιον τὸ
κατάκριμα, ὅτι δὴ μετὰ τὴν πολλὴν ἐκείνῃ ἐξ-
έτασιν καὶ τὴν ἄφατον ἐρευναν, ἀθλίως ἐάλωμεν,
δόγματος ἡμῖν ἡδὴ λαμπρῶς τε καὶ ὡς ἐμφανῶς
ὕψ' ὤψεσιν ἐκκειμένου· ὅπερ δὴ τὸ κατὰ Νικαίαν,
ὃ τῆς Βιθυνῶν προικαθίσταται ἀεὶ ὁσοῦσιν ἐστι
ζόμενον καλλίνικον ἄστυ, εὐαγῶς ἀθροισθέν τὸ δεῦ-
τερον θεῖον συνέδριον, ἦτοι ἱερὰ καὶ οἰκουμένην
σύνοδος, πλείεσταις ὁσαῖς ψήφοις ἐκ τε τῶν θεοπνεύ-

⁷⁶ Galat. i, 10. ⁷⁷ Gen. iv, 24.

(50) Nempe in priore hæreseos iconoclasticæ actu
aυθ ισαντικο et Copronymico.

(51) Scilicet in secundo actu sub Armenio. Nam

hic loqui finguntur episcopi prævaricatores.

(52) Cur triumphalis Nicæa? Nihil aliud fortasse
quam vocabuli etymologiam Nicephorus respicit.

στων γραμμάτων καὶ Πατρικῶν διδασμάτων ὁρμώ-
μενον, ἐπεκράτουν· ἀξιολογώτατον δ' ἂν εἴη, καὶ
ἀποχρώντως εἰς πληροφωρίαν πείσιν, ἅτε οἰκου-
μενικὸν ἐν, καὶ τῷ ἐλευθεριάζοντι πλεονεκτοῦν ἐν
ἅπασιν, καὶ πάσης ἐκτὸς ὑπάρχον διαβολῆς τε καὶ
μέμφους, καὶ πάντων τῶν ἀπεμφαινόντων ἀνεύ-
θυνόν τε καὶ ἀκαταίτιον. Συγκροτήτο γὰρ
τοῦτο μάλιστα ἐνδίκως καὶ ἐννομώτατα· ἐπελ-
περ ἤδη, κατὰ τοὺς ἀρχήθεν τετυπωμένους
θελοὺς θεσμοὺς, προῆγε κατ' αὐτὴν καὶ πρό-
ῆδρουν, ὅσον τε τῆς ἐσπερίας λήξεως, ἥτοι τῆς
προσβύτιδος 'Ρώμης, μέρος οὐκ ἄσμιον· ὦν
ἄνευ δόγμα κατὰ τὴν 'Εκκλησίαν κινούμενον,
θεσμοῖς κατονόμοις καὶ ἱερατικοῖς ἔθεσι νουο-
σμέτορον ἀνωθεν, τὴν δοκιμασίαν οὐ σχολή, ἡ
δέξαιτ' ἂν ποτε τὴν περῶσιν, ὡς δὴ λαχόντων
κατὰ τὴν ἱερωσύνην ἐξάρχειν, καὶ τῶν κορυφαίων
ἐν ἀποστόλοις ἐγκειρισμένων τὸ ἀξίωμα.

"Ἐτι, καὶ ὅπερ ἐκ Βύζαντος ἦν (ταυτὸν δὲ εἰπεῖν
τῆς νεωτέρας 'Ρώμης τῆς νῦν ἐνταῦθα προκαθεζο-
μένης καὶ βασιλεῖσι ὑπεροχῆς τὰ πρῶτα φερού-
σης πόλεως) τῶν ἐν θώκοις ἱεροῖς καθιδρυμένων
ἡγεμονούν καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς ἐμπέπων αὐχμήμα-
σιν, οὗτοι ἐκ τῆς μοίρας συγκυκλιμένοι τῆς ἐωσφό-
ρου, τῶν προεδρεύοντων ἐν τοῖς ἀποστολικῶς θρό-
νοις, τὸν τε τόπον καὶ τὸν λόγον τὸν ὑπὲρ τῶν θείων
ἡμῶν δογμάτων ἀποπληροῦντες, ἱερώτατοι ἄνδρες,
βίβη καὶ λόγῳ ἐξειλεγμένοι, καὶ ὅσον συνῆδρουν τῆς
ὑφ' ἡλίῳ σχεδὸν καὶ πανταχόθεν γῆς συνελεγμένοι,
πρὸς ἓνα τε τὸν τῆς ἀληθείας ἀπευθυνόμενοι σκο-
πὸν, τὸ σύμφωνόν τε αὐτοῖς καὶ ὁμόγνωμον, ἐκ
τῆς ἀνωθεν ἐπιλάμπει χάριτος (Χριστὸν γὰρ εἶχε
τὸν ἐν εἰρήνῃ βραβεύοντα· οὕτω γὰρ δὴ νόμος
ἐκκλησιαστικὸς ἀνωθεν ἐγκυλεύεται, τὰ κατὰ τὴν
'Εκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἀμφίβολα καὶ ἀμφήριστα,
συνῶδοις οἰκουμενικαῖς λύεσθαι, καὶ ὀρίζεσθαι, συμ-
φωνίᾳ καὶ ἐπικρίσει τῶν ἐν τοῖς ἀποστολικῶς θρό-
νοις διαπρεπόντων ἀρχιερέων), ἐντεῦθεν τὴν πρὶν
τῆς πλάνης σκοτόμαιναν ἤλασαν· τῷ Πνεύματι δὲ
τῷ ἁγίῳ περιφραχθέντες, καὶ τοῖς ὅλοις ἐναρμο-
σθέντες τῆς εὐσεβείας, κεφαλὰς ἐχθρῶν ἀνόμων δι-
έκοψαν· τὸ δὲ ἐν Χριστιανοῖς διακονοῦν καὶ ἀρχαῖ-
σιν τῇ 'Εκκλησίᾳ διαφέρον δόγμα, καὶ διὰ τοῦτο
αἰδέσιμον καὶ τίμιον τυγχάνον, ἐκπεπῶς ἐκρατύ-
νυντο, οὐδὲν νεωτερίσαντες, οὐδὲν καινὸν ἢ περὶ-
ργον ἐπινοήσαντες· ἀνωθεν γοῦν καὶ ἐκ θείας ἐπι-
πνοίας κινούμενοι, τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀναμφήριστον
κέκτηνται, τὸ κράτος τῆς ἀληθείας περιφανῶς ἀνα-
δυσάμενοι. Τοῦτο τὸ δόγμα καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἱερεῖς
ἅπαντες, ἅτε θεόφρονες καὶ ὀρθοδόξῳ κακοσημέ-

A Patrumque doctrina sumptis confirmavit. Et quidem
hæc synodus summæ auctoritatis est, atque ad
plenam fidem faciendam sufficiens, quia et œcu-
menica fuit, et omnino libera, et extra omnem ca-
lumniam reprehensionisque aleam posita, et cujusvis
alieni dogmatis insons, culpaque carens : Etenim
celebrata fuit æquissime et in primis legitime : nam
secundum edita antiquitus divina decreta, præemi-
nebat in ea præsidebatque ex occidentali fastigio, id
est ex vetere Roma, pars non modica : sine quibus
(Romanis) ullum dogma, quod in Ecclesia venti-
latum, decretis canonicis et sacerdotali consuetudine
fuerit antea ratum, nunquam tamén probatum ha-
beretur, neque in præm deducetur : quia illi sacer-
dotali principatum sortiti sunt, eamque dignitatem a
duobus coryphæis apostolis traditam habent (33).

Præterea quicquid a parte Byzantii, id est junio-
ris Romæ, quæ nunc civitas in nostris partibus
dominatur, et ob regalem dignitatem princeps est ;
quicquid, inquam, episcoporum sacris sedibus præsi-
dentium, virtutumque gloria fulgentium erat, hi ex
orientis regionibus convocati, et occupantium apo-
stolicas sedes locum doctrinamque pro divinis
nostris dogmatibus fide tenentes, sacratissimi ho-
mines, moribus et scientia præcellentes ; denique
quotquot propemodum in universo orbe antistites
erant, huc convocati, unum omnes veritatis scopum
spectantes, concordiam suffragiorumque consensum
supernæ gratiæ radio illuminati præ se tulerunt.
Habuit enim iste conventus pacis statorem Chris-
tum. Profecto jam inde a prisca temporibus ita
lex ecclesiastica jubet, nempe ut si qua in Dei Ec-
clesia dubia excitentur aut controversia, ea per œcu-
menicas synodos solvantur ac definiantur, cum
consensu et approbatione tenentium apostolicas
sedes pontificum. Hoc pacto superiores erroris te-
nebras discussérunt. Sancto autem Spiritu muniti,
et veræ religionis armis instructi, capita impiorum
hostium secernerunt : hoc vero continuatum Chri-
stianorum dogma, et antiquitate ecclesiastica pol-
lens, uti par erat, confirmaverunt, nihil neotericum
invehentes, nihil novum aut superfluum excogi-
tantes. Superne itaque divino afflatu permoti, cen-
tutum, nec diutius controversiæ obnoxium dogma
hoc habuerunt, splendidum veritatis robur sibi met
circumponentes. Hoc idem dogma episcopi omnes,
upote Deum mente gerentes, et orthodoxia ornat
suffragio suo ratum habuerunt, piique imperatores

(33) Prorsus egregia sunt quæ hic dicit Nicephorus
(imo et ore adversarii non confutanda curat)
ubi discernendum quodnam sit authenticum concilium
atque œcumenicum ; nempe si legitime con-
vocatum fuerit, si orthodoxum, si inculpatum, si
ex universa Ecclesia congregatum. Quæ autem ad-
dit Nicephorus de suprema Romanæ Ecclesiæ præ-
rogativa non præsidendi solum œcumenicis con-
ciliis, verum etiam ea confirmandi, ita ut sine
illius auspicio et sanctione nulla dogmatica definitio

peremptoria futura sit nec publicæ praxi propo-
nenda, quantumvis antea diu ventilata, et usu sa-
cerdotali rata ; hæc, inquam, tam disertis verbis
asserit a Græco patriarcha vix expectasses : quam
nobilem confessionem Nicephorus cumulat, causam
privilegii sacrique principatus Romanæ Ecclesiæ
dicens summus duos apostolos Petrum ac Paulum
existisse. Hæc ii considerent quorum interest, et
qui abjectæ obedientiæ rationem Deo reddituri
sunt.

sectati sunt atque adamarunt, et cunctus Christianorum populus amplexus est, in eoque perseverat; et interpositum illinc triginta propemodum annorum spatium (54) confirmavit; nosque adeo ut recta religione plenum admisimus, eique subscripsimus, ex quo electi et **175** in episcopalibus sedibus constituti fuimus. Parcat vero nobis Deus, quod hos quoque sacros canones contempserimus (55), et professioni infideles exstitimus, quorum censuras latusque sententias in animabus nostris gerimus, quia impiam profanamque doctrinam mente fovimus. Ita fortasse, si a sua crapula atque incredulitate aliquando resipiscerent, sibi imperantes ad veritatem respicerent, ita, inquam, fortasse loquerentur, suarum animarum mala deplorantes. Nos interim reliquum sermonem prosequamur, et proposito argumento insistamus.

26. *Sacerdotes tui, inquit Scriptura, induentur iustitia*⁷⁴. Alieni vero sacerdotes quid? induentur ignominia, quia « idola adorare volunt. » Hæc aiunt homines sacerdotali schemate induti, qui Christianum tamen dogma egerant, et idolicum præceptum maluerunt, in quod se ruisse ipsimet pervulgant, alii quidem ad veritatis splendorem oculis conniventes, alii autem involuntariam cæcitatem passi, siquidem sacris imaginibus, sicut pii omnes Christiani profitentur et faciunt, ipsi quoque honorem olim detulerunt; quæ nimirum corporati propter nos Dei Verbi humanitatem, visibilem depictantque exprimunt, itemque sanctorum et electorum ejus fortia facta et certamina, quæ ob ipsius amorem contra adversarios sustinuerunt, denotant. Quibus imaginibus sancti mysterii vasa devore ornata vident, itemque sacram vestem, quæcumque in divina extenditur mensa (56) vel aliis locis, necnon peripetasmata atque tapetes iisdem decorari; tum etiam sacrum templum venerandis historiis depictum, et circumquaque his coronatum. Quoniam vero ad sacerdotes (nescio quos vel quales) mihi sermo est, tempestive admodum eos interrogaverim quinam apud ipsos religiosi ritus vel quæ sacra mysteria sint? Et siquidem alias se caeremonias habere dicant, et diversæ a nostris mysteria, ipsi viderint. Quod si habent hæc ipsa nostra vere sublimia et cælestia, in quæ cum reverentia multa ac veneratione prospiciunt angeli; cur quæ ratione, cum intra templi adyta stantes, ad universalem Deum Patrem sacra verba supra Eucharisticam hostiam recitantes, aiunt: « Avertens nos ab idolorum errore (nempe de Unigenito loquuntur)

⁷⁴ Psal. cxxxi, 9.

(54) Nicænum et generale concilium anno 787 celebratum scimus. Ergo Nicephorus majorem hunc apologeticum scribebat anno circiter 817, Leonis Armenii imperantis quinto. Diximus autem p. 11, adn. 1, minorem apologeticum editum fuisse (quasi quamdam velitationem) quinquennio antea, id est anno 815.

A νοι ἐπεσφράγισαν, καὶ βασιλέων οἱ εὐσεβεῖς καὶ πιστοὶ ἡρέτισαν καὶ ἠσπάσαντο, καὶ ὁ σύμπας τῶν Χριστιανῶν λαὸς περιεπύξατο, καὶ περιέπων διέτελει, καὶ ὁ παριππεύσας μικροῦ τριακοντούτης χρόνος, συλλαβὼν ἐβεβαίωσθ, καὶ ἡμεῖς γε ὡς πληρεῖς εὐσεβείας ὑπάρχον, ἀπεδεξάμεθα καὶ καθυπεγράψαμεν, ἐξ οὗ τὰς τε χειροτονίας καὶ καθιδρύσεις ἐν τοῖς ιερατικοῖς θρόνοις ἔχομεν. Ἦλεως δὲ ἡμῖν εἴη Κύριος, ὅτι καὶ τῶν ἐνταῦθα ἱερῶς τεθειμένων κανόνων κατεφρονήσαμεν, καὶ τῶν ὁμολογημένων ἀγνώμονες ὤφθημεν, ὧν τοὺς δεσμοὺς καὶ τὸ κρίμα ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς φέρομεν, ἀνοσίως καὶ ἀνιέρως φρονήσαντες· ταῦτα τυγχόν, εἴ γε τῆς μέθης τῆς ἀπιστίας ποτὲ ἀνανήψαιεν, καὶ ἑαυτῶν γενόμενοι πρὸς τὴν ἀληθειαν ἀποβλέψαιεν, τὰς ψυχικὰς ἐκτραγωδοῦντες συμφορὰς, εἰκότως εἴποιεν. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ ἐξῆς τοῦ λόγου τρεψύμεθα βαδιούμενοι, καὶ τῶν προκειμένων ἤδη ἐχώμεθα.

κς'. « Οἱ ἱερεῖς σου, φησὶν, ἐνδύσονται δικαιοσύνην. Οἱ δὲ ἄλλοι τρεῖς τί; Περιβαλοῦνται αἰσχύνην, ἐπειδὴ « εἰδωλῶς προσκεκυνήκεναι δοξάζουσι. » Ταῦτα οἱ τὸ ιερατικὸν προβεβλημένοι σχῆμα, τὸ δὲ Χριστιανικὸν ἡρνημένοι δόγμα, καὶ τὸ εἰδωλικὸν ἀνθηρημένοι πτώμα· ἐν ᾧ περιπεπτωκέναι διαθροῦλασσιν, οἱ μὲν αὐθαίρετοι πρὸς τὴν λάμψιν τῆς ἀληθείας τὸ ὀπτικὸν ἀπομύσαντες, οἱ δὲ ἀκούσιον τὴν πῆρῳσιν ὑπομείναντες· εἴ ποτε ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι, καθὰ Χριστιανοῖς ἄπιστοι εὐσεβοῦσιν ὁμολογεῖται καὶ πράσσεται, καὶ αὐτοὶ τὸ σέβας προσφέροντες ἔνεμον, αἱ δὲ τοῦ σωματοθέontos δι' ἡμᾶς Θεοῦ Λόγου τὸ ἀνθρώπειον, ἐρατόν τε ὄν καὶ γραπτὸν χαρακτηρισζουσι, καὶ τῶν ἀγίων καὶ ἐκλεκτῶν αὐτοῦ τὰς τε ἀνδραγαθίας καὶ τοὺς θλόους, οὓς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης κατὰ τῶν δυσμενῶν ἐνεστήσαντο διασπαινοῦσιν· ὅφ' ὧν ἐώρων ἐκπρεπῶς τὰ τῆς ἀγιστείας σκευὴ περικοσμούμενα, καὶ τὴν ἱερὰν ἐσθῆτα ὅση κατὰ τὴν θέλαν ὀφῆπλῳται τράπεζαν καὶ τοῖς ἄλλοις τοποῖς, ἐν τε παραπετάσμασι καὶ προβλήμασι ἐναγλαΐζομένην, τό τε ἱερὸν τέμενος· ἱστορίαις σεμναῖς διεληγμένον, καὶ ἐν κύκλῳ ταῦται· περιστεφόμενον. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἱερεῖς ἡμῖν οὐκ οἶδα ὧντινων καὶ ὁποῶς ὁ λόγος, εὐκαιρότατα ἂν πυθοίμην αὐτῶν, τίς ποτε ἄρα ἡ παρ' αὐτοῖς τελετὴ ἐστὶ καὶ τὰ ἱεροργούμενα μυστήρια; Καὶ εἰ μὲν ἐτέραν τινὰ ἐσχέκεναι μύησιν εἶποιεν, καὶ ἄλλα μυστήρια τῶν καθ' ἡμᾶς ἁλλότρια, εἰδεῖεν ἂν αὐτοὶ· εἰ δὲ ταῦτα ὅτι τὰ ἡμέτερα ὄντως ὕψῃ καὶ οὐράνιᾳ, καὶ εἰς ἃ μετ' εὐλαθείας καὶ πολλοῦ τοῦ σεβάσματος παρακλῦπουσιν ἄγγελοι, ὅπου δὲ ἔνεκεν καὶ τίς ὁ τρόπος, ὅτε μὲν ἐν τῶν ἀδύτων τοῦ ἱεροῦ γενομένου, πρὸς τὸν τῶν ὁλῶν Θεὸν Πατέρα ἱερολογούντας ἐπὶ τῇ τῆς

(55) Nempe loquuntur, ut jam monuimus, Iconoclastiæ episcopi.

(56) Dicit *antimensia*, lintei genus cum depicta Servatoris imagine, in quo super aram sacram extenso Christi corpus reponitur. Antimensiorum consecratio seu benedictio legitur in Græcorum Ectologio ed. Rom. anni 1754, p. 262.

Θυσίας εὐχαριστία λέγειν· « Ἀποστήσας ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων· ὁ δὲ περὶ τοῦ Μονογενοῦς· προσήγαγεν ἡμᾶς τῇ ἐπιγνώσει σου τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κτησάμενος ἡμᾶς ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον· » καὶ τὰλλα δὴ ὅποσα ἔχεισε τούτοις ἐπομένως ὑμνεῖσθαι μυσταγωγούμενα;

κζ'. « Ὅτε δ' αὖ πάλιν ληρωθούσας καὶ φρενὸς ἐξωγενομένους, ὡς ἐξεστηκότας τινὰς καὶ ἐμπλήκτους παραφθέγγεσθαι· « Εἰ μὴ Κωνσταντίνος ἡμᾶς τῇ εἰδωλομανίᾳ ἐρρύσατο, Χριστὸς κατ' οὐδένα τρόπον ὠφελεῖται· δεδύνηται. » Πῶς τοίνυν ὁμολογοῦντες εἰδώλων ἀπηλλάχθαι διὰ Χριστοῦ, πάλιν εἰδώλοις κατὰ τὸ θεῖον προσκυνοῦσι θυσιαστήριον; Καὶ ὅτι μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐμπνεόμενοι ταῦτα περιπαλοῦσι, παντὶ τῷ σαφὲς, ὡς γέ ἐμαυτὸν πείθω, ἐκ δύο τῶν ἐναντίων καὶ ἀλλήλοις εἰς ἄκρον μαχομένων, τῶν τε ψευδῶν, φημί, καὶ τῶν ἀληθῶν, εἰς ἓν τι ὁμολογίας φρόνημα ἵναί οἰόμενοι· ἐπὶ τοσούτον τὰ τῆς ἀνοίας, αὐτοῖς καὶ ἐμπληξίας διήλασεν, ὡς ἑαυτοὺς λεληθέναι, κενεματοῦντας ἐπὶ λογισμοῖς· εἰκαλοῖς, καὶ ἀννηντοῖς ἐπιχειρήμασιν. Εἴπερ γὰρ κατ' ἄμφω ἀληθεύειν ἀνοήτως οἴονται, ὥρα αὐτοῖς καὶ ψευδογραφίας κατὰ τοῦ Εὐαγγελίου οἴσειν γραφήν· τοῦ γὰρ Χριστοῦ λέγοντος· *Οὐ δύνασθε δουρὶ κυρίοις δουλεύειν, Θεῷ τε καὶ Μαρμωνᾷ*· οὗτοι ἐκ τῶν οἰκειῶν ὁρμώμενοι δοῶν, ἀναγκασθήσονται καὶ Χριστῷ καὶ τῷ Μαρμωνᾷ Κωνσταντίνῳ δουλεύειν, ἢ ἐξ ἄμφοιν, ὥσπερ οἱ τοὺς ἱποκονταύρους συντιθέντες, ἀναπλάσσοντες σέδας. Ταῦτα τινὲς, οἱ κατήγοροι τῶν ἐπαινουμένων, οἱ σκοτεινοὶ περὶ τὸ φῶς, οἱ περὶ τὴν σοφίαν ἀπαίδευτοι, τὰ ἀχάριστα κτίσματα, τὰ τοῦ πονηροῦ πλάσματα, τοιαῦτα τὸν εὐεργέτην ἀμειβόμενοι· ἀρμόσει γὰρ καὶ αὐτοῖς καὶ λίαν εὐκαιρῶς, ἃ παρὰ τῆς θεηγόρου γλώσσης ἐκείνης προαναπεφώνηται· τὰ γὰρ πάντα ἀσύμματα καὶ ἀσύγκριτα, καὶ τῷ ἀπίστῳ ἀλλήλων διεστηκότα, καθόσον ἡλεῖ μαρμαρυγαί, πρὸς τὸν ἀφεγγῇ καὶ ὑποχθόνιον χῶρον, εἰ καὶ μικρὸν τὸ παράδειγμα, εἰς ταυτὸν ἵναί οὐπολαμβάνουσιν.

Εἴτα πάλιν ἐρομένοις ἡμῖν ἀποκρινέσθωσαν, πότερον τραπέζῃ θείᾳ παρίστασθαι ὁλοῦνται, ἀχράντους τε καὶ ἀναιμάκτους θυσίας ἱεουργοῦντες, ἢ τραπέζῃ δαιμονίων, κνίσσαις χαιρόντων καὶ αἵμασι; τοῦτο γὰρ ταῖς αὐτῶν δόξαις, μᾶλλον δὲ οἰκειότερον εἰπεῖν, ἀβελτερίαις ἀκόλουθον φαινόμενον ἀπολύσασθαι χρή, ναοῖς τε θεοῖς ἢ βωμοῖς εἰδώλων ἐπιχωριάζειν ὑποποτάξουσιν· εὐλόγος δὲ ἡμῖν γένοιτο Θεός, τὰ ἐκείνων στηλιτεύουσιν, τοῖς ἐκείνων συγχρηματομένοις, καὶ οὐκ ἐθέλουσιν· ἀλλὰ ποίας αὐτοῖς ἀπολογίας ἐπινοηθήσεται τρόπος; τί δὲ πρὸς ταῦτα φήσαιεν οἱ μεγύνντες τὰ ἄμικτα, οἱ τιθέντες τὸ φῶς σκότος καὶ τὸ σκότος φῶς, ὧν ἡ κοινωνία ἐμύχανος καὶ ἀνεπινόητος; Χριστοῦ γὰρ ὑπηρεσίαν

A duxit nos ad cognitionem tui solius, qui es verus Deus Pater; acquirens nos sibi populum peculiarem (57), » aliaque quotquot his similia illo in loco, inter operam sacram postea canuntur^f

27. Cur vero deinceps nugantes amentesque ceu lymphatici quidam et attoniti blaterant? « Nisi nos Constantinus (Copronymus) idolorum insania liberasset, Christus nullo modo prodesse nobis poterat. » Cur ergo, confitentes idolis se liberatos a Christo, idola rursus apud divinum altare adorant (58)? Profecto quod a mendacii patre inspirati hæc dictitent, nemini non sit perspicuum, ut mihi persuasum est, quia duo contraria summeque invicem repugnantia, falsitatem nimirum ac veritatem, ipsi in eadem confessionem concurrere existimant. In tantum dementiæ ac stupiditatis venerunt, ut non sentiant vanis se ratiociniis et futilibus argumentis per vacuum aerem obambulare. Nam si utrobique se vera dicere **176** stulte putant, jam hinc poterunt falsitatis crimen Evangelio ipsi impingere. Nam Christo dicente, *Non potestis duobus dominis servire, Deo et Mamona*¹⁷⁻⁵⁹; isti suis opinionibus obsequentes, cogentur Christo et Mamona (59) Constantino servire, unam ex duabus, velut ii qui hippocentauros componunt, efformantes religionem. Hæc scilicet accusatores hominum laude dignorum, tenebrosi coram luce, contra sapientiam rudes, creaturæ ingratae, improbi dæmonis plasmata, hæc, inquam, benefactori rependunt. Congruet certe tempestive illis, quod olim a divinitus loquente lingua illa dictum fuit. Nam res inconciliabiles et incomparabiles et invicem infinite distantes, quantum solis radii a tenebrosa subterranea abyssu, etsi leve exemplum est, in unum concurrere existimant.

Deinde rursus interrogantibus nobis respondeant, utrum divinæ se mensæ astare putent, immaculato incruentoque sacrificio operam dantes, an mensæ dæmonum⁶⁰, qui nidoribus cruoribusque gaudent? Hoc enim sententiæ ipsorum, sive, ut magis præprie dicamus, stultitiæ consecraneum, discernere oportet, utrum sacris templis an idolorum aris interesse arbitrentur. Parcat sane nobis Deus, qui dum illorum opera arguimus, involuntarii illorum fuligine sordidamur. Atqui ipsis quoddam superest defensionis genus? quid contradicent hi qui haud coherrentia miscent, qui lucem pro tenebris, pro luce tenebras ponunt, quarum rerum communio nec fieri nec cogitari potest? Nam Christi famulatum

¹⁷⁻⁵⁹ Luc. xvi, 15. ⁶⁰ II Cor. vi, 14.

(57) Exstant hæc in divi Basilii liturgia, seu missa. Vide Euchologium, p. 79.

(58) Nempe in pietis antimensiis, supra quæ sacrificant, necnon in cæteris figuris altaris orna-

tibus.

(59) Confer in Euchologio p. 569, de Ecclesiæ encensis preces, quæ tamen variant.

et cultum simulque impurorum dæmonum consistere posse, quis sana mente præditus dicere ausit? Nam tenebræ solaris lucis præsentiam non patiuntur. Verum hic etiam illorum impietas animadvertatur. In sacrarum ædium dedicationibus et encensibus, preces Deo a ministrantibus illic sacerdotibus supplicationesque fiunt, quibus postulant sanctissimum Spiritum mitti ad templum sanctificandum æternaque luce implendum, atque ut ille sibi hoc templum ad habitaculum deligat gloriæque tabernaculum, divinis denique charismatibus ornet, malorum remedium efficiat, dæmones hinc expellat, Sanctum sanctorum esse constituat. Quas inter preces divino unguento in nonnullis templi locis sit unctio, et sacrarum sanctorumque reliquiarum repositio. Num ergo paria his a contrariæ partis hominibus ex sui dogmatis norma fiunt? Num quæ hic sacra verba dicuntur, et quæ ab ipsis monstruose iurmurantur, consona invicem et consentanea sunt? Equis est ita stultus et mente captus, ut eandem ædem et fugandis dæmonibus aptam dicat, et simul hospitio recipiendis? Eandem sanctam, et execrabilem? divinum Spiritum ibi obumbrare, et contrarium simul residere? quod reapse ab his omnes amentię vesaniæque fines prætergressis creditur. Qui profecto ne ista quidem impietate lenus consistat, sed sanctorum etiam Christi athletarum, qui usque ad sanguinem decertaverunt, sanctas sacræque reliquias in consecratis altaribus reponere recusarunt: quorum etiam intercessionem despuunt et abnuunt, ex sui nimirum dogmatis doctrina huiusmodi: *Visi sunt enim oculis insipientium mori, et æstimated est afflictio exitus illorum, et discessio a nobis exterminium. At enim illi sunt in pace*⁶¹. Itaque in hoc universo agendi genere infelices hos vano errore laborare, manifeste compertum est.

177 Idem mihi videntur nomen quoque Domini nihili pendere ac profanare, et contaminatos altari panes offerre, dum dicere audent: *Mensa Domini contaminata est, et superpositæ illic dapes contemptæ*⁶², quod antiquitus legalis religionis sacerdotibus exprobratum scimus. Bene autem cum illis agatur, si quod olim dictum fuit Israeli, tantum audierint: *Quousque claudicatis ambobus poplitis*⁶³? religionem illis attribuentes, qui divinam legem parvi facientes, ad finitimarum gentium superstitiones properant; qua in re Samaritanorum præcipue institutum sectantur, qui et Dominum verebantur, et idola simul sua colebant; male quidem, sed ita tamen fortasse colebant ut proprium cuique cultum exhiberent. Isti vero confundentes ac permiscuentes, atque una conglobantes ea quæ conjugari et coexistere nequeunt, quod ne cogitari quidem sine summa blasphemia potest, unum eundemque honorem et cultum utriusque

καὶ θεραπείαν, καὶ ἀκαθάρτων δαιμονίων εἰς ταυτὸν συνέναι, τίς τῶν ἑβραίων τὸν λογισμὸν κατημένων φάναι τολμήσειεν; οὐδὲ γὰρ σκότος ἡλιακοῦ φωτὸς παρουσίαν ὑφίστασθαι πέφυκε. Σκοπεῖσθαι δὲ κἀνταῦθα τὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν· ἐν ταῖς καθιερώσεσι καὶ τοῖς ἐγκαινισμοῖς τῶν ἱερῶν οἴκων, εὐχαὶ τῷ θεῷ παρὰ τῶν ὑπηρετουμένων ἱερῶν καὶ δεήσεις προσάγονται, δι' ἃν αὐτοῖσι τὸ πανάγιον Πνεῦμα καταπεμφθῇ, καὶ ἁγιασθῇ τὸν οἶκον, καὶ πληρωθῇ αὐτὸς φωτὸς αἰδίου· αἰρετίσαι τε τὸν ναὸν εἰς κατοίκησιν, καὶ τὸν σκηνώματος; δόξης ἀπεργάσασθαι, κοσμεῖν τε αὐτὸν τοῖς θεοῖς χαρίσμασιν· λατρεῖν τε καθιστάνειν παθῶν, καὶ δαιμόνων φυγαδεύτη·ον, καὶ Ἁγίων ἀγίων ἀναδείκνυσθαι· ἐφ' οἷς ἡ τοῦ θεοῦ μύρου ἐν ἐνίοις τοῦ ναοῦ τόποις χρίσται, καὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἁγίων λειψάνων κατάθεσις. Ἄρ' οὐν τοῦτοις κατάλληλον οἱ τῆς ἐναντίας μοίρας, τὸ παρ' αὐτοῖς δογματιζόμενον τίθενται; τὰ τε ἐνταῦθα ἱερολογούμενα καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς τερατολογούμενα, σύμφωνα καὶ ἀκόλουθα ἀλλήλοις καθέστηκε; Καὶ τίς οὕτως ἔκφρων καὶ ἀνοῦστατος, ὥστε τὸν αὐτὸν οἶκον λέγειν δαιμόνων φυγαδεύτηριον, καὶ δαιμόνων οἰκητήριον; ἅγιον τὸν αὐτὸν, καὶ ἐναγῇ δεικνυσθαι; ἡ τὸ θεῖον Πνεῦμα ἐπισκιάζειν ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ ἐναντίου ἐπιχωριάζειν; ὅπερ οὗτοι πάσης ἀνοίας καὶ φρενοβλαβείας ἐπέκεινα προΐοντες δοξάζουσιν. Οἱ δὲ, οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτων τῶν ἀσεδημάτων ἐσθήκασιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ ἡθλημάτων, καὶ μέχρις αἵματος διηγωνισμένων ἁγίων, ἅγια καὶ ἱερὰ λείψανα ἐν τοῖς καθιερούμενοις θυσιαστηρίοις κατατίθεσθαι παρητήσαντο· ὧν καὶ τὰς πρεσβείας διαπίπτουσι τε καὶ ἀπανάινονται, κατὰ γὰρ τὸ παρ' αὐτοῖς συγχροτούμενον δόγμα· Ἐδοξεν γὰρ καὶ νῦν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθῆναι, καὶ ἐλογίσθη κἀκωσις ἡ ἐξόδος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεῖα σύντριμμα· οἱ δὲ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ· διὸ ἐν πάσι τοῖτοις οἱ δειλαιοὶ, ἀνομοῦντες διὰ κενῆς λαμπρῶς ἐφωρίθησαν.

Οἱ αὐτοὶ δὲ μοι δοκοῦσι καὶ φαυλίζειν καὶ βεβηλαῦν τὸ ὄνομα Κυρίου, καὶ προσάγειν τῷ θυσιαστηρίῳ ἄρτους ἡλισσημένους, λέγειν τε τολμᾶν· Τράπεζα Κυρίου ἡλισσημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα βρώματα αὐτοῦ ἐξουθενήμενα. Ὅπερ τὸ πρὶν τοῖς τῆς ἐν νόμῳ λατρείας ἱερεῦσιν ἐγκαλούμενον ἴσμεν· πολλοῦ δ' ἂν ἄξιοι φανοῦνται, εἰ κατὰ τὸν πάλαι Ἰσραὴλ ἐκεῖνον ἀκούσειαν· Ἔως πότε χωλεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις; τὴν θρησκείαν ἐκείνοις παραβαλλόμενοι, τοῦ θεοῦ νόμου κατολιγωρῆσαι, καὶ πρὸς τὰ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν ἀποτρέχειν σεβάσματα διασπουδάζουσιν· ἡ τὰ Σαμαρειτῶν ἐγνώκεισαν διατίθεσθαι, οἱ καὶ τὸν Κύριον ἐφοδοῦντο, καὶ τοῖς θεοῖς αὐτῶν ἐλάτρευον, κακῶς μὲν, ὁμοῦ δ' οὐν τάχα πως τοῖς προσκυνουμένοις ἰδικῶς τὴν λατρείαν προσφέροντες. Οὗτοι γὰρ συγχέοντες καὶ συμφύροντες καὶ κατὰ ταυτὸν ἄγοντες τὰ πάντα ἀσυνδύαστα καὶ ἀσυνύπαρκτα, ὃ καὶ μόνον ἐννοεῖν βλασφημίας τῆς ἀνομιᾶς, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν καὶ τὸ

⁶¹ Sap. iii, 2. ⁶² Malach. i, 12. ⁶³ III Reg. xviii, 21.

σέδας αὐτοῖς ἀκαιδεύως καὶ ἀθέως προσάγεσθαι βούλονται. Κορινθίοις γὰρ ἄρτι τῆς τῶν εἰδώλων ἀνανεύσαςι μέθης, καὶ ἐτι σαρκικοῖς οὖσι καὶ νηπίοις ἐν Χριστῷ, γάλα ποτίζεσθαι καὶ οὐ βρώμα δεομένοις, παρξεταιζεσθαι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, διὰ τε τοῦ χρόνου τὸ ἔσχατον, καὶ τὸ ἐν δόγμασι καὶ θεωρίαις ἰσχυρὸν τε καὶ κατεξητασμένον· πρὸς δ' οὐχ οἷοι τέ εἰσιν ἀντιτείνειν, ἢ ἀπολογίας ἡστισνοσοῦν ἀφορμὴν προσχεσθαι, ἢ Ἑβραίοις τῆς Ἰουδαϊκῆς καὶ πατροπαράδοτου ἀναστροφῆς μεταποιουμένοις, ὥς χρεῖαν ἔχειν διδάσκεσθαι, τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, δεῖσθαι τε γάλακτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς. Εἰ δὲ τοσοῦτον ἔσκοτίσθησαν τοῖς διαλογισμοῖς, καὶ ἐμωράνθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ πρὸς τὰς τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἀκτίνας ἀμβλυώττουσι, καὶ τὸ διαστελλόμενον συνιδεῖν οὐκ ἰσχύουσιν, ἐπὶ τοῖς εἰς ἀπειρον διωκισμένοις, καὶ πᾶσαν ὑπερανάβεβηκόσι σύγκρισιν, ἐπειδὴ ἀνὰ μέσον ἁγίου καὶ βεβήλου διαστέλλειν οὐκ ἴσασιν, ἀκούσονται τί πρὸς αὐτοὺς ὁ τοῦ Εὐαγγελίου ἱερουργὸς ἀποφανεῖται, τὴν ἐπαχλύζουσαν αὐτῶν τοῖς ψυχαῖς παραδεικνύς σκοτομάιναν· Ὅτι εἰ δοτι κακαλυμμένον τὸ Εὐαγγελίον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κακαλυμμένον· ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ ἐκταυράσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ· προσέτι δὲ, οὐ θέλω ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν δαιμονίων γενέσθαι· οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων· οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμονίων.

Οἱ ἡσονται με ἰσως πικρὸν φανείσθαι κατήγορον, C περιεργότερον τῆς πολυσχιδοῦς πλάνης τὰς παρεκτροπὰς ἀνιχνεύοντα· ἀλλ' οὐκ ἂν τῆς ἀληθείας ἀφέξωμαι, ἕως ὅ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγὸς ταῖς γλωσσαλγίαις τῶν ἀθετούντων βάλλεται καὶ τρεῖσεται, ἐπὶ πλείον τε ἢ Ἐκκλησία πολιορκουμένη καταλαμβάνεται· Ζηλῶν γὰρ ἐξήλωκα τῷ Κυρίῳ· καὶ, Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με. Καὶ· Οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν ὄνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ. Αἱ τῶν ἁγίων ἡμῖν φωναὶ συναδέεωσαν, φιλοπευστοῦντι δέ μοι καὶ ταυτὶ σασφίστατα φράζειν μὴ ἀπαναλίνοντο· τίνας σῶμα καὶ αἷμα ἱερουργοῦντες καταθούουσιν; Εἰ μὲν τοῦ Χριστοῦ φήσουσι, τίς ἂν αὐτοῖς πιστεύσειε τὴν θαυμασίαν ἐκείνην καὶ σωτήριον ἡμῖν οἰκονομίαν ἀναιροῦσιν, ἀπὸ τοῦ ἀμαθῶς καὶ ἀνοσίως δοξάζειν, μὴ τοιοῦτον ἀνελιγμέναι τὸν Λόγον σῶμα, οἷον περ ἂν εἴη καὶ τὸ ἡμέτερον, τῷ ἀπεριγράπτῳ καὶ ἀγράφῳ ἀσεμνῶς ἀποσεμνύνοντες, κατὰ τοὺς Μανιχαίων λήρους φαντασιούμενοι; Εἰ δὲ καὶ τοῦτο δώσουσι, πῶς ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ ἀναιροῦσι καὶ ἱερουργοῦσιν; Ἀλλ' εὖ εἰδότες ἤτωσαν· ὅτι ἂ δὴ αὐτοῖς κενολογεῖν ἀμαθισμὸν εἰδίσταται, ταῦτα ὡς φλυαρίας καὶ ἀτοπίας ἀνάμεστα διαπτύμεν· ὥς γὰρ παράνομοι ἀδολεσχίας ἡμῖν διηγούνται. Ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ νόμος Κυρίου. Καὶ Ζητή-

A imperite et irreligiose adhibere volunt. Corinthiis enim qui nuper ab idolorum crapula resipuerant, et carnales adhuc parvulique erant in Christo, et lacte potius quam esca nutrirī egebant ⁶⁴, comparari hos longe est absonum, tum propter postremum quo vivunt tempus, tum etiam ob dogmatum defæcatam jam doctrinam et exploratam. Qua super re refragari minime possunt, neque ullum defensionis obtentum præ se tendere. Neque item Hebræis comparari queunt, paternæ conversationis tenacibus, ita ut eos oportere discere, quænam essent elementa exordii sermonum Dei; et item lac, non solidam escam, requirerent ⁶⁵. Quod si tantopere obscuratæ sunt illorum cogitationes, et infatuatum insipiens eorundem cor, atque ad evangelicæ prædicationis radios cæcutiunt, et rerum discrimina agnoscere nequeunt infinite a nobis reuotatorum atque omni comparatione majorum, quia nempe inter sanctum et pollutum distinguere nesciunt, audiant quid eis Evangelii sacerdos dicat, offusam ipsorum animabus caliginem demonstrans : Quod si est opertum Evangelium nostrum, in iis qui perveniunt opertum est. Nam deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi ⁶⁶. Iusuper : Nolo vos socios fieri dæmoniorum : non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum : non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum ⁶⁷.

Existimabunt me fortasse amarum accusatorem, curiosius multitudini hujus erroris diverticula perscrutantem. Sed tamen veritatis defensionem non deseram, quamdiu salutis nostræ auctor prævaricantium dicaeitate tanquam arcu feritur, et Ecclesia vehementius obsidetur : Zelo enim zelatus sum pro Domino ⁶⁸. Et : Zelus domus tuæ comedit me. Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me ⁶⁹. Sanctorum effata mihi consona erunt. Porro mihi sciscitanti hi perspicue respondere ne recusent. Cujusnam corpus et sanguinem dum sacri operantur immolant? Si quidem Christi dixerint, quis istis fidem adhibeat? qui mirabilem illam salutaremque incarnationem destruunt, dum imperite impieque existimant, haud tale corpus Verbum assumpsisse, D quale nostrum est, vocabula illa sua incircumscripsi et non limitati impudenter jactantes, et phantasma secundum Manichæorum nugas confingentes. Quod si etiam corpus esse concedant, quomodo illud et de medio simul tollunt, et sacrificant? Sed missos jam faciamus : etenim quæ ipsi apud imperitos blaterare solent, ea nos nugarum et absurditatis plenissima despinimus : nam utpote prævaricatores meras fabulas nobis narrant. Sed hæc non sunt **178** ut lex Domini ⁷⁰. Et ihnd : Quæres sapien-tiam a jud

⁶⁴ I Cor. iii, 2. ⁶⁵ Hebr. v, 12. ⁶⁶ II Cor. iv, 5. ⁶⁷ I Cor. x, 20. ⁶⁸ III Reg. xix, 10. ⁶⁹ Psal. lxxviii, 10; Joan. ii, 17. ⁷⁰ Psal. cxviii, 85.

improbos, et non invenies ⁷¹. Et: *Abominatio Domini, cogitatio injusta* ⁷². Hæc a sapientium ore audimus. Quid ergo ad hæc dicet ineffabilem ille mysteriorum cognitor? Neque enim aliunde convincere deret eos qui vana de corde eruciant, et contrario spiritu exstimulati loquuntur: *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Domini est? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Christi est* ⁷³? Quæ ergo participatio justitiæ cum iniquitate? quæ communio lucis et tenebrarum? quæ concordia Christo cum Belial? quæ portio est fidei cum infidele? quæ conventio templi Dei cum idolis ⁷⁴? Quid autem sit idolum aut idololatrium, ipse definiat, nempe dicens: *Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant et non Deo* ⁷⁵.

Hæc quidem ille qui nobis desuper perspicue revelavit divinorum oraculorum doctrinam. Nos vero ad aliam divinorum apud nos mysteriorum initiationem verba nunc transferamus. Cum Dominus noster Je-us Christus Deus, relata de morte victoria, splendidoque erecto contra inferni tyrannidem tropæo, grandi bellua domita, tertia die de mortuis surrexit, discipulis apparens mandavit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* ⁷⁶. Confestim illi per universam quam sol aspicit terram dispersi sunt, quo sermo eorum pervenit, et usque ad terminos mundi ipsorum verba discurrerunt. Sic isti gentium piscatores, eos qui recenter ex falsa incredulitatis unda paulisper emergebant, sagena sermonis vivos capiebant. Et primi quidem ad prædicationem et initiationem hi qui erant ex circumcisione accurrentes, gratiæ benedictiones præripuerunt. Quotquot enim ex Judaica incredulitate conversi, et a paternis moribus recedentes molesto iugo liberati fuerunt, sub quo legi serviebant quandiu litteræ adhærebant, nunc adorationem in spiritu ac veritate pro legali præbent omnium Deo. Tum et illi, qui ab ethnica superstitione et ararum nidore retracti fuerunt, idololatricam insaniam illico dereliquerunt. Alii a barbaris et absurdis sacris aufugientes, de præpotentis eatenus diaboli fraude liberati fuere. Ex quibus in unam fidei confessionem convenientibus, catholica Christi Ecclesia formata est et congregata. Et quidem omnes ad Trinitatis cognitionem simul adducti, in ea baptizati sunt, nemine insuper se oggerente. Non enim cuiquam alii commemorare licet illud cælo terraque famigeratum nomen. Itaque ad mysteria nostra ceu profana nullo tempore accedent, neque se unquam participasse impiorum demonum contaminationes suspicabuntur. Ideoque in Spiritu Dei loquentes non dicent anathema Jesum ⁷⁷. Isti autem apprime profani et increduli, si minus in nomine Constantini (Copronymi), certe in Trinitatis no-

Ασεις σοφίαν παρά κακοῖς, καὶ οὐχ εὐρήσεις. Καὶ· *Βδέλυγμα Κυρίῳ λογισμὸς ἄδικος*. Σοφῶν λεγόντων ἀκούομεν· τί οὖν πρὸς ταῦτα φήσκει ὁ τῶν ἀποβήτιν μυστηρίων μέτοχος; Οὐδὲ γὰρ ἂν ἄλλοθεν ἀρμόσασθαι χρεῶν τοῖς ἀπὸ καρδίας κενοφωνοῦσι, καὶ τοῦ ἐναντίου ἀπρωθεγγομένοις πν. ὑ. ματος· *Τὸ ποτὴριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἐστὶ*; Τὸν δὲ ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστι; τίς οὖν μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας; τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαν; τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις πατρὸς Θεοῦ μετὰ εἰδωλῶν; Τί δὴ δήποτε ἐστὶν εἰδωλὸν ἢ εἰδωλόθυτον, αὐτὸς ὁρίσεται, ἀλλ' ἢ, *Ἄ θύει τὰ ἔθνη, Β δαιμονίοις θύει καὶ οὐ Θεῷ*, λέγων.

Ταῦτα μὲν ὁ τῆς ἀνωθεν ἡμῖν τρανῶς ἐκκαλύπτων θεωρημοσύνης· τὴν μύησιν· ἡμῖς δὲ ἐφ' ἐτέραν τῶν καθ' ἡμᾶς μυστηρίων τελετῇ τῇ λόγῳ καὶ νῦν μέτιμεν. Ὅτε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην ἀράμενος, καὶ τρόπαιον λαμπρὸν κατὰ τῆς τοῦ ᾄδου τυραννίδος στητάμενος, καὶ τὸ μέγα χειρωσάμενος κήτος, τριήμερος ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, τοῖς μαθηταῖς ἐμφανιζόμενος ἐνεκελεύετο· *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*. Αὐτίκα οἱ γε ἀνὰ πᾶσαν ὁσπιν ἡλίας ἐφορᾷ γῆν ἐξεχύθησαν, εἰς ἣν ὁ φθόγγος αὐτῶν ἐξεληλύθε, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα διέδραμεν· οὕτως οἱ τῶν ἐθνῶν ἄλεις τοῖς ἄρτι τῆς ἀλμυρᾶς ἀπιστίας ἀνανεύοντας, τῇ σαγήνῃ τοῦ λόγου ἐζώγρησαν. Καὶ πρῶτοι μὲν τῷ κηρύγματι καὶ τῇ μύσει οἱ ἐκ περιτομῆς προσδραμόντες, τὰς τῆς χάριτος εὐλογίας προὑφῆρπασαν· ὅσοι γὰρ ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀπιστίας ἐπεστραμμένοι, τῶν πατρῶν ἐθνῶν ἀπανιστάμενοι, καὶ τῆς τοῦ ζυγοῦ ἀχθιδόνας ἡλευθερώθησαν, καθ' ἣν τῷ νόμῳ ἐδούλευον ἕως τῷ γράμματι παρεκάθηντο, τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἀντὶ τῆς νομικῆς λατρείας τῷ Θεῷ τῶν ὧν πρὸς αὐτοὺς ἐπείκειτο· *Ἐπειτα οἱ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας, τῶν βωμῶν καὶ τῆς κνίσσης ἀναρχόμενοι, τῆς εἰδωλικῆς μανίας εὐθὺς ἀπηλλάττοντο· ἄλλοι τῆς βαρβάρου καὶ ἀλλοκότου θρησκείας ἀποπηδῶντες, τῆς τοῦ κατεξουσιάζοντος ἐπὶ διαβόλου ἐπηρείας ἐρρύσθησαν· ἐξ ὧν εἰς μίαν ὁμολογίαν πίστιν συνιδόντων ἡ τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ Ἐκκλησία ἀπήρτισται τε καὶ συγκεκρότηται· καὶ δὴ πρὸς τὴν τῆς Τριάδος ἡμῶν πάντες ἐπίγνωσιν ποδηγούμενοι ἐν ἧ ἑδαπίσαντο, οὐδεὶς οὐδαμῶς παρεισδύντος· οὐ γὰρ οὐκ ἔμελλε εἰπεῖν ἐστὶ, κατονομαζόμενον ἐν τῇ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὀνόματος· οὐ· οὐκ ὅτε τοῖς μυστηρίοις ἡμῶν ὡς ἀνέροις προσελεύσονται, οὐδ' ὡς μετασχόντες μiasμάτων τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων ὑπολήφονται ποθεν. Καὶ διὰ ταῦτα ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλοῦντες, οὐκ ἂν εἴποιεν ἀνά-*

⁷¹ Prov. xiv. 6. ⁷² Prov. xv. 26. ⁷³ II Cor. x. 16. xxviii. 19. ⁷⁴ I Cor. xii. 3.

⁷⁵ I Cor. vi. 15, 16. ⁷⁶ I Cor. x. 20. ⁷⁷ Math.

θεμα Ἰησοῦν. Οὗτοι δὲ οἱ ἀνιερώτατοι καὶ ἀπιστότατοι, εἰ μὴ εἰς τὸ ὄνομα Κωνσταντίνου, ἀλλ' εἰς τὴν Τριάδα ἐβαπτίσθησαν (οἶμαι δὲ ὡς οὐκ ἂν ἀποψήσειαν· ἡ γὰρ ἂν οὐδὲν ἐδέχθησαν ἡμῖν τῶν νῦν ἀγωνισμάτων τε καὶ σκαμμάτων, οὐδ' ἂν ὄχλον ἡμῖν πραγμάτων τοσούτων ἐπεσώρευον), πόθεν αὐτοῖς ἡ τῶν εἰδώλων παρεῖδυσίς, λεγέτωσαν ἡμῖν τρανέστατα· καὶ εἰ τὴν σφραγίδα τῆς ὁμολογίας ταύτης ἀνυπόστατον τε καὶ ἀνεπιβούλευτον τηροῦντες διατελοῦσι, πῶς αὐτοῖς διὰ γλώσσης καὶ πρὸ χειρὸν τὸ τῶν εἰδώλων ὄνομα;

κη'. Εἰ γὰρ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ βαπτισθέντας οὐδὲν Χριστὸς δύνῃσι, πῶς οὐχὶ καὶ Ἰουδαίων ἀγνωμονέστεροι, καὶ Ἑλλήνων ἀπιστότεροι, καὶ βαρβάρων ἀθεώτεροι; οὐδεὶς γὰρ τούτων οὐδέπω τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταγορεῦσαι τετόλμηκε. Τοῦτο ποῖας ἀσεβείας; ὑπερβολὴν καταλείπει; τίς ἱκανὸς λόγος παραστῆσαι τῆς ἀτοπίας τὸ μέγεθος; τίς γὰρ ἂν εἴη ἄλλος, ὅστις αὐτοῖς ἐκ τῆς τοιαύτης πλάνης διὰ τοῦ ἰδίου ἐξαγοράσειεν αἵματος; Πῶς ἂν αὐτοῖς μὴ ὅτι γε ἐπισκόπου, ἀλλ' οὐδὲ Χριστιανοῦς ἀπλῶς τις ὀνομάσειεν; ἀναγκασθήσονται οὖν ἕτερον ἐπιζητεῖν βάπτισμα, ἐν ᾧ τελεσθήσονται ἢ συντελεσθήσονται· Ἀνασταυροῦντες ἑαυτοῖς τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντες, εἰ γέ ποτε ἅπαξ ἐφωτίσθησαν, ἐγεύσαντό τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μέτοχοι ἐγενήθησαν Πνεύματος ἁγίου. Οὕτω οὖν ἐτέρας μυστήσεως χρῆζοντες, καὶ ἐτέρας χρίσεως ἦτοι χειροτονίας δεήσονται, καθάπαξ ἱρνημένοι τὰ πρότερα καὶ ἀποπεμπόμενοι· πῶς γὰρ ἂν μεταδοῖεν μυστήσεως, ἥπερ αὐτοὶ οὐδαμῶς διέσωσαντο; ἢ πῶς οἳ γε ἑαυτοῖς ἀποχειροτονήσαντες, βαπτίζουσιν ἢ δογματίζουσιν ἐπιχειρήσαι; πόθεν αὐτοῖς τὸ δόγμα καὶ βάπτισμα τὸ εὐπαράδεκτον σχολῇ ἢ ἀξιοπιστον;

κθ'. Προσθεῖν ὃ ἂν κἀκεῖνο τοῖς εἰρημένοις, ὅπερ καὶ αὐτοὶ μοι οἱ πάντα περιτρέποντες, καὶ πρὸς πάντα βραδίως μεταβαλλόμενοι καὶ οὐδαμῶς τὸ στάσιμον ἔχοντες, συμφέραιεν· ἐπειδὴν τις τῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας πίστεως πρὸς ἐτέραν ὀρθοκείαν ἔχων ἢ βλαπθεὶς μεταθόητο, ἔθνεσι δὲ ἀπίστοις συμμεινόμενος, καὶ τῶν ἐδδελυγμένων τῆς ἐδωδῆς ἀπογευόμενος, ἢ κατὰ τι γούν τῶν καθ' ἡμᾶς ἔθων παραμείψειεν, οἱ θεοὶ τῆς Ἐκκλησίας θεσμοὶ κελεύουσιν, τοῦτον συναισθόμενον τῆς ἁμαρτίας, καὶ μεταμελόμενον ἐφ' οἷς κακῶς ἔπραξε, προστρέχοντά τε ἐν μετανοίᾳ τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῶν ἀτόπως καὶ ἀνοσίῳ αὐτῷ πεπραγμένων ἐπιστρέφειν ἐπαγγελλόμενον, οὐδὲν τοῦ θεοῦ νεῶς ἥκιστα ἐπιβαίνειν, ἀλλὰ πῶς ἂν τοῦ τῶν ἡμετέρων συλλόγων αὐλίζεσθαι, καὶ τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀπελγέσθαι· καὶ χρὸνος ἐπ' αὐτῷ τεταγμένος ἀφώρισταί, ἕως ἂν καρδίᾳ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσει, διὰ θερμῆς καὶ ἐπιπόνου ἐξομολογήσεως τῶν προσηληφόντων παραπτωμάτων τὸ ἄγος ἀποτρέψαιτο· καὶ οὕτω τῶν ἁγιασμάτων τῆς μετοχῆς ἀξιοθήσεται, καὶ τοῖς πιστοῖς συγκαταλεγέσεται· εἰπάτωσαν οὖν ἡμῖν οἱ τοῖς εἰδώλοις προσκεκυνηθέναι φάσκοντες, εἰ βούλονται Χριστιανοὶς ἐναριθμοῖ εἶναι, τίς

A mine fuere baptizati, quod ipsos non arbitror negaturos. Secus enim haud nobis opus esset his disceptationibus ac certaminibus, neque nobis ad negotium facesserent. Unde ipsis idolorum obtusio, dicant ingenuè. Quod si hoc professionis sigillum intactum sincerumque conservant, cur illis semper versatur in ore idolorum nomen?

28. Nam si baptizatis in Christi mortem nihil Christus prodest, quidni sint isti Judæis vecordiores, et ethnicis infideliores, et barbaris irreligiosiores? Nemo enim ex his Ecclesiæ Dei accusatorem se facere ausus est. Hoc cujusnam impietatis culmen non exæquat? quæ verba insolentiæ hujus magnitudinem demonstrabunt? 179 Quisnam alius exsistet, qui istos ex tanta culpa sanguine suo redimat? Quis hos Christianos, nedum episcopos, nuncupet? Cogentur itaque aliud querere baptismum, quo initiarentur vel consummerentur, *crucifigentes sibi Filium Dei et ostentui habentes*™, postquam jam semel illuminati fuerant, et cœleste donum gustaverant, sanctique Spiritus participes facti fuerant. Sic ergo nova initiatione indigentes, nova etiam unctione et ordinatione egebunt, quia priorem abnegarunt et repudiarunt. Quomodo enim initiationem conferent, quam ipsi non retinuerunt? Vel quomodo qui de sua se ordinatione demiserunt, baptizare aut dogmata docere contentent? Qui denique fieri potest, ut dogma vel baptismum ab iis traditum gratum sit aut fiducia dignum?

29. Prædictis hoc etiam addam, quod ipsi quoque concedent, quanquam omnia subvertere soliti, sententiamque facile mutare, et nullam constantiam retinere. Siquando aliquis ex fide nostra ad aliam cultum sponte vel coactus transierit, et cum infidelibus ethnicis se contaminans, et abominandis scis gustatis, aut alio quolibet modo a nostro ritu discesserit, venerandi Ecclesiæ canones, si hic peccato suo compunctus, et male actorum pœnitens, ad Ecclesiam mutata mente redierit, et a perversis scelestisque operibus suis se recedere profiteatur, hunc, inquam, canones limina sacri templi attingere vetant, sed procul cœtu nostro consistere volunt, et divinorum mysteriorum communionem arceri: tempusque ei rei definitum est, donec contrito corde et cum spiritus humilitate, per fervidam gemebundamque præteritarum culparum confessionem scelus eluerit; atque ita sanctarum rerum participationi restitatur, et cæteris fidelibus consocietur. Dicant ergo nobis, qui se idola adorare aiunt, si Christianis adnumerari velint, quisnam his (ab iconomachis) resipiscendi modus, quodve temporis spatium sit statutum; quinam peccati confessionem sicut excepturi; quibus canonibus obtemperare de-

™ Hebr. vi, 6.

beant; quomodo flet illis dogmatum aut actorum ob ignorantiam vel malitiam vituperandorum correctio: ita ut sic explorentur, an digni sacro grege sint. Certe quamdiu Christum oppugnare non desinunt, procul sacris se ptis absistant, atque ut tabida atque inutilia ovilis Christi membra abscindantur, ne forte sana quoque, et in præclara confessione incolumiter perstantia, a contaminatore animæ morbo pessimi dentur.

μη; Χριστοῦ ἀποτεμνέσθωσαν, μή ποτε καὶ τὰ ὑγιαίνοντα, καὶ περὶ τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐρῶμένως ἰστάμενα, τῇ ψυχοφθόρῳ νόσῳ διαλυμῇναιτο.

30. Cum autem idolorum, et eorum uim qui errore abducti ea venerantur, duplex sit classis: una quidem illorum qui crassa materialique mente præditi, in eo tantum quod cernitur subsistentes, nihilque ulterius cogitare valentes, lapidibus tantummodo et lignis et reliquæ inanini materiæ mentem intendentes, adorant; qui vero rationalius sapientiusque cogitare videntur, ii in statuis habitare vim quamdam existimant; quam etiam deorum nomine appellant, sicuti et illa signa, imagines deorum vocitare solent: age vero, utris horum novi idolorum cultores ascribendi sunt? Si rusticorum more in deteriore classe se collocant, ad evidentem amentiam belluinamque stupiditatem se demittunt. Quod si urbanus agentes classem alteram eligant, tunc in summam impietatem ac irreligiositatem incurrunt. Quærendumque superest, utrum masculinum malint deorum genus, et quidem sortito quosdam, veluti Saturnum, Jovem, Apollinem; an potius femininum, veluti Rheam, Junonem, Dianam; item ex eorumdem deorum classibus, utrum primam et secundam, et utrum præeminentias quasdam, et limites, et dignitatum gradus,

180 attribuant, ut, siquidem ethnicismum forte profiteri debeant, prærogativas non ignorent. Mirari autem summopere oportet illorum stupiditatem qui nolunt intelligere si nihil aliud, certe quod unicuique religioni est peculiare, et templorum ac sacrificiorum diversitatem, denique imaginum quoque differentiam. Nam sicuti ea quæ adorantur, attributa sua citra omnem comparisonem habent (sunt enim alia quidem divina et veneranda, alia vero dæmoniaca et execranda), ita dicendum est locos quoque, ubi cultus peragitur, necnon ritus, manifestissime inter se differre. Nam quæ sunt tenebrosa, et digna tenebris, plerumque in tenebris aguntur: in subterraneis nempe adytis antrisque initiationes fiunt: nostra vero, quandoquidem in lumine vultus Domini incedimus, in illuminatione divini splendoris plenæque in luce revelantur mysteria, quia lux sunt.

31. Age vero, etiam imaginum (quandoquidem multitudinis est error, multique apud ethnicos dii dæmonesque sunt) necesse est plures esse formas, et figuras varias atque multiplices, specieque diversas, invicemque dissimiles, et ipsum illud rude unicuique Deo positum simulacrum oportet differre. Apud nos autem Christianos quum simplex sit et indivisa veritas, quia unus est Christus, una quoque

ποτε αὐτοῖς ἄρα ὁ τῆς ἐπιστροφῆς τρόπος καὶ χρέονος δεδοκίμασται; τίνες οἱ τὰς ἐξαγορεύσεις τῆς ἀσεθείας δεξάμενοι; ποιοὶ κανόνιν ὑπάρχουσιν; πόθεν αὐτοῖς τῶν ἀλόγως καὶ ἀσεβῶς δεδογμένων καὶ πεπραγμένων ἡ διόρθωσις; Καὶ οὕτω δοκιμαζέσθωσαν, εἰ ἀξιοὶ τῆς ἱερᾶς ἀγέλης τυγχάνουσιν. Ἐως δ' ἂν τοῦ χριστομαχεῖν οὐκ ἀπόσχονται, πόρρω που καὶ ἐκτὸς τῶν ἱερῶν περιβόλων ἀποτρεχέτωσαν, καὶ ὥς μέλη σεσηπότα καὶ ἀχρηστα τῆς ποι-

λ'. Αὐτοῦ δὲ ὄντος τοῦ περὶ τῶν εἰδώλων καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς τῶν πλανωμένων προσκυνήσεως λόγου, τῶν μὲν γὰρ ὅσοι παχεῖς καὶ ὕλικοι τὴν διάνοιαν, πρὸς τὸ φαινόμενον μόνον ἐναπομένοντες, καὶ οὐδὲν πλέον ἐννοεῖν δυνάμενοι, αὐτὸ μόνον λίθοις καὶ ξύλοις καὶ τῇ λοιπῇ ἀψύχῳ ὕλῃ τὸν νοῦν προπέχοντες ὑποκύπτουσιν· οἱ δὲ ὅσοι δοκοῦσι λογικώτερον καὶ φιλοσοφώτερόν πως ἐπιβάλλειν, καὶ δυνάμεις τινὰς ἐνοικεῖν τοῖς ξοάνοις δοξάζουσιν· ἃς δὴ καὶ θεοὺς, ὥσπερ κάκεινα εἰκόνας θεῶν καλεῖν εἰώθασιν· ποτέροις δὲ τούτων οἱ νέοι τῶν εἰδώλων θεραπεύται προστίθενται; Εἰ μὲν γὰρ ἀγροικιζόμενοι τῇ χείρῳ μοῖρᾳ προσέχουσιν, εἰς προὔπτον κτηνωδίας καὶ ἀβουλίας κατῴχοντο· εἰ δὲ δὴ ἀστεϊζόμενοι τῆς ἐτέρας μεταλαγχάνουσιν, εἰς ἄκρον δυσσεθείας καὶ ἀβείας ἐξώλισθον· καὶ πότερον τῶ τῶν ἀρρένων εἶδει, καὶ τούτων ἀποκεκληρωμένως τινι, ὅσον Κρόνῳ καὶ Διὶ καὶ Ἀπόλλωνι; Ἡ τῶ τῶν θηλειῶν, ὅσον Ῥέᾳ καὶ Ἥρᾳ καὶ Ἀρτέμιδι χαίρουσι; καὶ εἰ τάξεις ἐν αὐτοῖς πρώτην καὶ δευτέραν θεῶν, καὶ ὑπεροχὰς δὴ τινὰς, καὶ μέτρα, καὶ ἀξιωματῶν διαφορὰς νέμουσιν· ἵνα εἴπερ Ἑλλήνιζουσιν αὐτοὺς δέοι, τῶν ὑπερφρόντων αὐτοὶ μὴ ἀποτυγχάνουσιν. Ὑπεραγάσαιτο δ' ἂν τις τῆς ἀναισθησίας αὐτοὺς, ὥς συνιδεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, εἰ μὴ τι οὖν ἄλλο, τὸ γοῦν ἰδιάζον ἐν ἑκατέρᾳ τῶν θρησκείων, τῶν τε νεῶν, τῶν τε θυσῶν τὸ ἐξῆρλαγμένον, καὶ τῶν εἰκονιζομένων, ὁπόσον ἐστὶ τὸ διάφορον· ὅτι καθάπερ τὰ προσκυνούμενα, τὸ διωκισμένον ἀσυγκρίτως εἰσάπαν ἔχουσι (τὰ μὲν γὰρ θεῖα καὶ σεβάσματα, τὰ δὲ βδελυκτὰ καὶ δαιμόνια), οὕτω δὲ καὶ τῶν ἐν οἷς ἡ θεραπεία τούτων τελεῖται τόπων, προσέτι δὲ καὶ τοῦ τρόπου τὸ ἀποκεκριμένον περιφανέστατα κέκτηνται· ἐκεῖνα μὲν γὰρ, ἐπειδὴ σκοτεινὰ καὶ σκότους εἰσὶν ἄξια, ἐν σκότῳ πολλάκις ἐπιτελούμενα, ὑποχθονίοις ἀδύτοις καὶ ἄντροις συγκατακλείει τὰ τελεστήρια· τὰ δὲ ἡμέτερα, ἐπειδὴ ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου Κυρίου πορευόμεθα, τῷ φωτισμῷ τῆς θείας ἐλλάμψεως καὶ ἐν φωτὶ ἐκκαλύπτεται ἡμῶν τὰ μυστήρια, ὅτι φῶς εἰσι.

λα'. Τῶν δὲ εἰκονιζομένων, ἡνίκα πολυσχιδῆς ἡ πλάνη (πολλοὶ γὰρ παρ' αὐτοῖς θεοὶ τε καὶ δαίμονες), ἀνάγκη πλείους εἶναι καὶ τὰς μορφάς, καὶ τὰ ἐκτυπώματα ποικίλα καὶ πεπληθυσμένα, καὶ τοῖς εἶδει διαφέροντα, καὶ ἀνομοίων ἀνόμοια, καὶ τὸ βρέτας ἐκάστῳ ἀλλόκοτον ἀνατιθέμενον· παρ' ἡμῖν δὲ τοῖς Χριστιανοῖς ἀπλῆ; οὐσης καὶ ἀκσεδάστου τῆς ἀληθείας, ἐπειδὴ εἷς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, μὴ τῷ εἶδει καὶ

ἡ τοῦτου εἰκὼν, καὶ ὁ χαρακτήρ ὁμοίος, ἐξ ἐνὸς ἀρχετύπου ἀεὶ προερχόμενος· ὡς φέρεται εἰπεῖν ἄφ' ἐνὸς δακτυλίου πολλὰ γίνεσθαι ἐκτυπώματα, εἰ καὶ ταῖς ἡλικίαις ἔσθ' ὅτε καὶ τοὶ τῶν ὁπῶν ἐν οἷς ἐνδι-
 ητᾶτο ἰδιώμασι, κατὰ τὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφήν, βραχύ τι παραμειβεται, πληθύνεται δὲ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς μένων· ὥσπερ ἐκ μιᾶς λαμπάδος πολλῶν ἀναπτομέ-
 νων, ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πυρὸς μένοντος, τῷ πῶθῳ καὶ τῇ πιστεὶ τῶν θεομένων τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας καὶ χάριτος, τῶν δὲ θυσιῶν ὅπου τὸ διάφορον, οὐδὲ παραστήσαι βέβαιον· τίς γὰρ κοινωνία πρὸς τὴν καθ' ἡμῖς ἀναίμακτον καὶ ἱερωτάτην θύσαν, τῶν μυσσά-
 ρων ἐκείνων καὶ ἀνοσίων βδελυγμάτων;

λβ'. Εἰ δὲ ἀπαξ, ὡς φασι, εἰδῶλοις προσκεκυν-
 κασι, πῶς οὐκ ἂν αὐτοῖς δι' ὀργῆς οἱ προσκυνούμενοι γένοιτο, ὅτι γε δὴ ἐν ἀλλοτρίοις ναοῖς αὐτοῦς θερα-
 πεύουσι; πῶς δὲ οἴσουσιν αὐτῶν τὰ μηνύματα; χαλεπαίνειν γὰρ αὐτοὺς εἰκός, ὅτι οὐς πάλαι ποτὲ διέλαχον, οὐκ ἀνιστῶσι· ναοὺς καὶ καινίζουσιν, ἡδα-
 φισμένους γε ὄντας τῷ ἀπείρῳ χρόνῳ καὶ εἰς γῆν κατερρίμμενους, ὧν οὐδὲ ἴχνη ἐν πολλοῖς φέρεται· αὐτοὶ δὲ ἀποτρέχοντες, σέβειν αὐτῶν ἀναγκάως κοσμοῦντας τὰ ἀφιθύματα, καὶ τὰς περποῦσας αὐτοῖς προσφέρειν θυσίας· εἰ πως αὐτῶν, ὡς ἔδοξεν, καὶ ἀπογεύσασθαι, τὸ στέαρ τῶν θυσιῶν αὐτῶν ἐσθί-
 οντες, καὶ τὸν οἶνον πίνοντες τῶν σπονδῶν αὐτῶν, ἐμφυρέντες τῷ καπνῷ καὶ τῇ κνίσσῃ, καὶ τοῖς ἐπι-
 θωμίαις λύθροις ἐμμολυνόμενοι· εἰ γε ἀνάσχοιντο τοῦ δυσωδίου τῶν μισμάτων, ἅπερ ἀεὶ ἀνὴρ οἶδε τὴν αἰσθησιν, πῶς οὐν οὐ φρίσσουσι καὶ ψυχτῇ καὶ γλῶσσαν εἰ δειλαῖοι, τὰ τοσούτοις διατεχίσματα διειργόμενα, μιγνύειν καὶ συνείρειν ἀθεώτατα; Πῶς οὐν οἶσαι ταῦτα Θεὸς ὑβριζόμενος; Σκοπεῖν δὲ καὶ τοῦτο πᾶρεστιν, ὡς διπλοῦν αὐτοῖς τῆς καθ' ἡμῶν κατηγορίας τὸ ἀδίκημα καὶ ὁ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἄγαν, καὶ πολὺ τὸ φιλεῖν καὶ ἀμνησθητήσιμον ἐκ τοῦ ψεύδους προερχόμενος ὁ λόγος; αὐτοῖς ἔχει, ὁπότερον θατέρου τῶν ληρυιδουμένων κρατήσσει.

λγ'. Καὶ γὰρ εἰδῶλον ὀνομάσαι τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ Θεοῦ σεβάσμιον ἀπεικόνισμα, οἱ χριστομαχοῦντες οὐ κατηρυθρίασαν· πρὸς δὲ καὶ Χριστιανῶν καταβράβηδῆσαι, ὅτι δὴ ὡς θεοῖς ταῖς ἱεραῖς προσήλθον εἰκόσιν, ἐπὶ τοσούτων παραπληξίας καὶ ἀνοίας ἦκοντες, ὡς μήτε τῶν προσκυνουμένων ἐπιγυῶναι τὸν λόγον, μήτε μὴν τῶν προσκυνούντων
 ἐκαστεὶ ληφέναι τὴν γνῶμην, καὶ ταῦτα φρεσὶ ὁμοίως διαφανομένων ἐναργέστατα· ὅμως δ' οὐν εἰς ἓνα χρημὸν ἀσεβείας αὐτοὺς ἐκατέρωθεν συνελαύνει τὸ βλάσφημον. Ἡμῶν γὰρ τῶν ἐπὶ τὸν θεμέλιον ἀσφα-
 λῶς ἡδρασμένων τῆς εὐσεβείας, ὅποια ἡ ἐδξα περὶ τούτων καὶ ἡ προσκυνήσις, φανερωτάτη καθέστηκε, τοῖς γε ὡς ἀληθῶς σωφρονεῖν ἡρῶμένοις, καὶ τὸ ἀκέραιον τοῦ λογισμοῦ διασώζουσιν· ἔστω δὲ, αὐτοὶ μὲν ὡς ἄλογα ζῶα, φασί, πεπλάνηται, ταῦτ' ἐν εἶναι τῷ ἀκαθάρτῳ τὸ ἅγιον ὑπολαμβάνοντες· καὶ οὐκ οἶδα ὅπως τὸ αἵσχος τοῦ προσώπου αὐτῶν ἀποκρί-
 νεται, μέχρι τέλους συμπαρομαρτύνει αὐτοῖς ἀνα-
 πῶριπτον· τίνι τρόπῳ Χριστιανῶν ἄλόγως καὶ ἀμα-
 θῶς οὕτω καταγορεύουσιν, ὡσαύτως ἐκείνοις περὶ

A est imaginis ejus species, characterque similis ex uno archetypo semper procedens. Sicut, exempli causa, ab uno annulo plura sunt ectypa, quanquam ob aetates aliquando et locorum in quibus versantur idiotismos, habitu et forma parum quid differunt; et multiplicatur quidem, sed idem manet unumque subjectum. Sicut etiam unus manet idemque ignis, etiamsi ex una lampade multae accendantur, studio et fiducia eorum qui illa egent gratia et utilitate. Sacrificiorum vero quanta sit differentia, demon-
 strare primum est; cum nostro enim incruento et sacratissimo sacrificio, quamnam habent commun-
 ionem detestandae illae et profanae abominations?

32. Quod si semel, ut isti aiunt, idola adora-
 verunt, cur iis cultores sui non sint invisibiles, quia
 B in alienis templis colunt? quomodo illorum iram perferent? Par est enim illos excandescere, quod possessa olim templa, hi non excitant renovantque, diutissime jam diruta aedificaque exaequata, quorum multorum ne vestigia quidem manent. Vellent itaque, ut illuc se conferentes adorarent necessario exornarentque simulacra eorum, et congruas illis hostias afferrent, siquidem eas uti mos fuit gustare vellent, adipem victimarum edentes, libationum vinum bibentes, immiscentes se fumo ac nidori, et ararum cruoribus ac tabo inquinati; si tamen ferre poterunt sordium illarum fetorem, qui semper sensui molestus est. Quomodo ergo infelices hi animo et lingua non perhorrescunt, res tam valido munimento divisas, per summum scelus miscere atque
 C connectere? Quomodo perferet Deus injuria laesus? Denique animadvertendum est, duplicem esse illorum in hac sua adversus nos calumnia iniquitatem; primo quia contra rectum dogma decertant; iterum quia oratio illorum multum habet litis et contro-
 versiae ex falsitate ipsa manantis, ultra demum utriusque utilitas praestet.

33. Etenim idolum appellare Servatoris nostri Christi Dei venerandam imaginem hi Christomachi non erubuerunt; itemque nugis Christianos obtundere, quod tanquam deos sacras imagines colant; stupore tanto atque amentia hi accusatores correpti, ut neque cultarum rerum cognoscant natu-
 ram, neque colentium intelligant sententiam, quan-
 quam haec manifestissime pateant: interim tamen ad unum 181 impietatis praecipitum sua illos utrinque urget blasphemia. Nobis quidem super vera pietatis fundamento tute constitutis, cujusmodi sit hujus rei sententia et qualis cultus, exploratissimum est, iis certe qui vere prudentesque sapere curaverint, et incolume ratiocinium retineant. Imo vero illi ut bruta animalia errant, impurum et saucum perinde habentes. Nec video, quomodo hanc turpitudinem facie sua eluent, perpetuo illis infli-
 etam et adhaerentem. Quomodo stulte adeo atque imperite Christianos accusant, quasi aequae ac illi circa rerum sacrarum cultum insaniant; id con-
 jectantes videlicet ex sua perfidia et apostasia, atque

ex semetipsis aliena æstinantes? Certe haud magis vitandi aversandique sunt ob irreligionem, quam ob salutatem stupiditatemque miserabiles et infelices. Vana hæc ne Judæi quidem aut ethnici ulli, qui alioqui semper irreprehensibili nostræ fidei obgannunt, effutiverunt.

34. Atque norum absurditates hactenus narratæ ita se habent. Mihi vero ad falsitatis refutationem alia quoque via incedendum est, atque ex oraculis Spiritus, quibus omnimode obediendum est, quid recti quidve vitiosi in horum sermonibus sit, æstimandum. Regula ergo apostolica nobis præcipit: *Ne omni spiritui credamus, sed probemus, utrum ex Deo sint: quoniam nunc multi pseudomagistri, inquit, prodierunt* ⁷⁹. Videamus itaque, an et ipsi Spiritu Dei agantur, et conformia sentiant ac consona his qui in Spiritu sunt Dei locuti: nam si hos diversa ab illis sentientes deprehendemus, exploratum nobis erit ipsos non Dei partes sed Antichristi sectari. Ac primo, si libet, vetustiores ætate in medium producantur; deinde qui dignitatibus per Ecclesiam eminuerunt, his adjungentur. Sed cunctis præeant illa quæ universaliter proposita sunt et publicata a Spiritu oracula. Quoniam Christi Dei nostri inefficaciam infirmitatemque accusant, quasi homines ab ethnico errore liberare non valuerit, vanaque fuerit crucis passio et universa ab eo peracta incarnationis ratio, futilemque ostendere divinam prædicationem erroneo suo ratiocinio imaginantur, et falsiloquorum titulum veritatis præconibus imposuerunt.

Ἀπάτη τῶν λογισμῶν φαντασιούμενοι, καὶ ψευδομυθίας ἐπέκλημα τοῖς τῆς ἀληθείας κήρυξιν ἐγράψαν.

35. Age, psallat beatus David divinam lyram pulsans, quam Spiritus ad harmoniam composuit: *Quia Deus magnus Dominus, excelsus et terribilis, rex magnus super omnem terram* ⁸⁰. Insuper: *Et regnavit Deus super gentes* ⁸¹. Et: *Vocate et videte, quoniam ego sum Deus, et exultabor in gentibus, exaltabor in terra* ⁸². Et: *Notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu omnium gentium revelavit justitiam suam* ⁸³. Et: *Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri* ⁸⁴. Quomodo ergo, et quandonam, et quibus in rebus Deus magnus super universam terram sit, qui universalis Deus agnoscitur, notumque fecit salutare suum, et in conspectu gentium revelavit justitiam suam, hinc intelligere licet vere cordatis, rectamque et minime distortam ad tradita divinitus oracula mentem dirigentibus. Nam si uti Deus omnino universalis et creator intelligitur, jam omnium dominatur rexque est. *Qui dominatur potestate sua sæculo* ⁸⁵. — *Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ* ⁸⁶. Et: *Omnia servantur ei* ⁸⁷. Sin hæc forte dicuntur de

τὴν τῶν ἱερῶν ἀπομανῆναι σεβασμιότητα, καὶ τοῦτο παρὰ τὴν οἰκείαν ἀγνωμοσύνην τε καὶ ἀθέτησιν, ἐκ τῶν καθ' ἑαυτοὺς σταθμώμενοι τὰ ἄλλότρια· οὐδὲν τι μᾶλλον φευκτοὶ ἀποτρόπαιοι: τὴν ἀσέβειαν, ἣ ἐλεεινὸν καὶ δῦλοι τὸ ἀσύνετον καὶ ἀναίσθητον· ταῦτα οὐδ' ἂν Ἰουδαίων ἢ Ἑλλήνων τινὲς οἱ αἰετῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν πίστει κατὰ φύσιν ἀπορῶντες ἐκινολόγησαν.

λδ'. Ἀλλὰ τὰ μὲν τούτων ἄτοπα τοσαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα· ἐμοὶ δὲ ἐπὶ τοῖς ἐλέγχουσ τοῦ ψεύδους καὶ ταύτῃ ἰτέον, καὶ ἐκ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος οἷς πειθαρχεῖν παντὶ τρόπῳ χρῆναι φημι, ὡς ἔχουσιν ὀρθότητος ἢ σαθρότητος οἱ τῶν ματαίων λόγοι δοκιμαστέον· θεομὴς τοίνυν ἀποστολικὸς ἡμῖν διακελεύεται μὴ παντὶ πιστεύειν πνεύματι, ἀλλὰ δοκιμάζειν εἰ ἐκ Θεοῦ ἐστίν, ἐπειδὴ καὶ ῥῆν πολλοὶ ψευδοδιδάσκαλοι, φησὶν, ἐξεληλύθεισαν. Ἰδωμεν οὖν εἰ ἐν Πνεύματι Θεοῦ καὶ αὐτοὶ ἄγονται, συμφῶν τε φρονούσι καὶ σύμφωνα τοῖς ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλήσας· καὶ εἰ μὴ ὡσαύτως ἐκείνοις ἔχοντες καταληψόμεθα, καὶ εἰσόμεθα ὅτι οὐ τοῦ Θεοῦ εἰσιν, ἀλλὰ τοῦ Ἀντιχρίστου· καὶ πρότερόν γε, εἰ δοκεῖ, οἱ χρόνῳ πρεσβύτεροι προαγέσθωσαν· ἐφεξῆς δὲ οἱ τῇ ἀξίᾳ κατὰ τὴν Ἑκκλησίαν ἡγεμονεύοντες, αὐτοῖς ἐπιτευγνόμενοι ἐπαγέσθωσαν· αὐτῶν δὲ τούτων τὰ κοινῇ πᾶσιν ἐκκαίμενα καὶ δεδημοσιευμένα παρὰ τοῦ Πνεύματος λόγια προηγεσθωσαν· καὶ τούτων πάλιν ἐκ πολλῶν ὀλίγιστα· ἐπειδὴ τὸ ἀδρανὲς καὶ ἀνίσχυρον Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κατεψηφίσαντο, ὡς οὕτε τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης ἀπαλλάξαι κατὰ σῶμα τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μάτην τὸ διὰ σταυροῦ πάθος, ὅλος τε ὁ τῆς οἰκονομίας αὐτῷ πεπραγμέναι τεύχος, μάταιόν τε ἀποφαίνειν τὸ θεῖον κήρυγμα ἐν τῇ

λε'. Οὐκοῦν ψαλλέτω Δαβὶδ ὁ μακάριος τὴν θείαν λύραν ἀνακρουόμενος ἡρμουςμένῃ ἐν πνεύματι· Ὅτι Θεὸς μέγας Κύριος, ὕψιλος τε καὶ φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Καὶ μὴν· Καὶ ἐδουλοῦσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη. Καὶ· Σχολιάσατε καὶ γινώτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, καὶ ὑψωθήσομαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῇ. Καὶ· Ἐγνώρισεν Κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν ἔθνων ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Καὶ, Εἶδον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Πῶς οὖν καὶ πότε, καὶ ἐπὶ τίσι θεὸς μέγας καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ὁ τῶν ὧν Θεὸς ἐγνωσται, ἐγνώρισεν τε τὸ σωτήριον αὐτοῦ, καὶ ἐναντίον τῶν ἔθνων ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ἐντεῦθεν συνιδεῖν ἔξεστι τοῖς γε ἁληθῶς ἀρετιόφροσιν, ὀρθόν τε καὶ ἀδιάστροφον πρὸς τὰ θεοπαράδοτα λόγια τὸν νοῦν ἀπευθύνουσιν· εἰ μὲν γὰρ ὡς Θεὸς τῶν ὧν ἀπλῶς καὶ δημιουργὸς νοοῖτο, ἥδη πάντων βασιλεύει καὶ κατεξουσιάζει. Ὁ δεσπόζων ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος· ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς. Καὶ· Τὰ σύμματα

⁷⁹ 1 Joan. iv, 1. ⁸⁰ Psal. xciv, 5. ⁸¹ Ib. xlvii, 9. ⁸² Psal. xlv, 11. ⁸³ Psal. xcvi, 2. ⁸⁴ Ibid. 3. ⁸⁵ Psal. lxxv, 7. ⁸⁶ Psal. xciv, 4. ⁸⁷ Psal. lxxi, 11.

δοῦλα αὐτῶ. Εἰ δὲ ὡς πρὸς οἰκείους τινὰς καὶ ἀποκακρίμενως αὐτῶ ἀνατεθειμένους λέγοιτο, γινώσκοντάς τε αὐτὸν εἶναι μόνον Θεὸν ἀληθινόν, καὶ αὐτῶ μόνῃ τὴν λατρείαν προσάγοντας, λέγεται γὰρ καὶ κατὰ τοῦτον τὴν τρόπον βασιλεὺς τινῶν καὶ Θεὸς ὁ Θεός, τοῦτο ἐπὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ μόνων τῶ παλαιῶν ἐγνωρίζετο, καθὼ εἴρηται· *Ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὑψίστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαοῦ αὐτοῦ Ἰακώβ, σχολησμοῦ κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ ὅτι ὁ πάντων τῶν ἐθνῶν ἐξετεξάμην ὑμῶν. Καὶ, λαὸς μου, οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμῶν. Καὶ, Ὑμεῖς ἐσμεν λαὸς σου, καὶ πρόβατα νομῆς σου. Καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις περὶ αὐτῶν λέγεται, ἃ οὐκ ἂν τοῦ εἰκότος ἀποτεῦξοιτο παραστατικὰ ἰδιώματα φήσας, τῆς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀπιστίας καὶ ἀθασίας αὐτοὺς διόστάντα καὶ ἀφορίζοντα, καὶ τῷ Θεῷ προσοικειοῦντά τε καὶ προσάγοντα· ἐφ' ὧν οὐκ ἂν ταῦτα ῥηθεῖν ποτέ που· οἱ γὰρ ἔκειναι τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς, ἧς τε ὑπ' αὐτοῖς τελοῦσα κατήκοος· πληθὺς, τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς ἐπιτρέποντες, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄλλα ζῶα ἀποπλανώμενοι, τὸν μὲν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν ἠγνόησαν, τὸν Κτίσαντα καὶ διδόντα· αὐτοῖς πνοὴν ζωῆς, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς τιθέμενον πρόνοιαν· ἐπεγράφοντο δὲ βασιλεία τὸν Σατανᾶν, καὶ θεοὺς ὡς ἱερατοὶ καὶ δαίμοσιν ὀλεθροῖς· κατὰ διαφορὰς δόξας σχιζόμενοι τε καὶ σχεδαννύμενοι προσκυνοῦντας, θρησκείας ἰδίας ἑαυτοῖς ἀπετέμνοντο. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲ οὗτοι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν βασιλεία ἥδισαν, οὐδὲ λαὸς αὐτοῦ κατ' οἰκειώσιν ἐχρημάτιζον, καίτοι γε ἄλλως ὑπάρχοντες ὡς κτίσμα αὐτοῦ καὶ ποίημα· οὗτε δὲ πάντα τὰ ἔθνη, Ἰσραὴλ· οὐδὲ πᾶσα ἡ γῆ, ἐχθαίνοντα λόγια.*

Λέγεται οὖν περὶ ἡμῶν τῶν ἐξ ἐθνῶν πρὸς τὴν Θεῖαν ἐκκλημέων ἐπίγνωσιν, ἥτοι τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἀπανταχοῦ περάτων γῆς ὑπερηπλωμένης, καὶ τὸν ἕνα Θεὸν καὶ τῶν ὅλων Δεσπότην βασιλέα μέγαν καὶ Κύριον συμφώνως ὁμολογούσης καὶ προσκυνοῦσης, ταῦτα καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι· πότε δὲ ταῦτα; *Ὅτε ἦλθε τὸ πλῆρωμα τοῦ χρόνου, ἡγίως δὲ καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Ἰλὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς ἀνθρώπου καὶ ἡμῶν, ἁμαρτίας ἐκτός πεφνηότου. Καὶ συνεχάλεσε πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἑαυτοῦ γνῶσιν, καὶ ἐβρύσατο ἡμᾶς τῆς τοῦ δυναστεύοντος ἐχθροῦ πικρᾶς δουλείας· τότε δὴ τότε καὶ ἡμεῖς οἱ ἐξ ἐθνῶν, ἐξ οὐ λαοῦ, λαὸς Θεοῦ κεχηματίκαμεν, καὶ πεπλουτήκαμεν ἐν αὐτῷ τῷ καινῷ ὄνομα. Τοῖς γὰρ δουλεύουσί μοι κληθήσεται ὄνομα καινόν, γέγραπται· ὁ εὐλογηθῆσεται εἰς τοὺς αἰῶνας, τῷ εἶναι τε ἀπ' αὐτοῦ καὶ λέγεσθαι Χριστιανούς· καὶ τὸ τῆς Θεογνωσίας ἡμῖν ἐνηστήρασε φῶς· Ἐπειδὴ εἰς φῶς ἐθνῶν τέθεικά σε, φησὶν. Οὕτως ἡμεῖς ὁ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνοῦ-*

A singulari aliqua gente, eique peculiariter addicta, quæ ipsum solum verum Deum agnoscit, eique unicuique exhibet; isthoc quoque modo Deus dicitur rex aliquorum ut Deus, et quidem ita olim a solis Israelitis agnoscebatur, uti scriptum est: *Quando dividebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum* **182** *juxta numerum angelorum Dei. Et fuit portio Domini populus ejus Jacob, funiculus hæreditatis ejus Israel ⁸⁰. **Et: Ex omnibus gentibus elegi vos** ⁸¹. **Et: Popule meus, exactores vestri spoliunt vos** ⁸². **Et: Nos populus tuus, et oves pascui tui** ⁸³. Et quæcumque hujusmodi in sacris oraculis de illis scribuntur; quos merito quispiam publicos quodammodo idiotismos dicat, Israellem a cæterarum gentium incredulitate et irreligiositate discernentes ac separantes, Deoque familiariter admoventes. Quod sane de istis dici nunquam poterit. Namque illarum gentium reges, et subjecta ipsis multitudo, animi incogitantia cedere, ideoque ut irrationalia animalia aberrantes, verum et naturaliter Deum ignoraverunt, qui ens creaverat, Spirituque vite donaverat, et providentia sua regebat: sibi autem imposuerunt regem Satanam, deosque, ut singulis libuit, atque exitiosos dæmones, in varias sectas divisi ac dispersi adorantes, peculiare sibi religiones asceverunt. Quoniam igitur, ne hi quidem Deum omnium regem agnoverunt, neque populus ejus familiaris fuerunt, qui cæteroqui jure erant, utpote creatura ejus et opificum; sed neque omnes gentes, Israel sunt; neque universa terra, Judæa; haud sane apparet prophetica in ipsis oracula exitum habuisse.*

Ἰουδαία· οὐ ταθεώρηται ἐπ' αὐτοῖς τὰ προφητικὰ

Superest igitur ut de nobis, qui ex ethnicis ad Dei cognitionem vocati fuimus, id est de catholica et apostolica Ecclesia, ad omnes terræ fines dilatata, qui que Deum unum et omnium Dominum regem magnum ac Dominum concorditer constitemur atque adoramus, hæc et intelligatur et recitentur. Quando autem hæc? *Cum venit plenitudo temporis, et appropinquavit regnum cælorum, misit Deus Filium suum unigenitum, factum ex muliere, æque ac nos hominem, excepto peccato* ⁸⁴. Vocavitque omnes gentes ad sui cognitionem, eripuitque nos de inimici dynastæ amaro servitio. Tunc enimvero nos quoque ex ethnicis oriundi, ex non populo populus Dei evasimus, atque in eo nomen novum adepti sumus. Nam illihi servientes novo nomine appellabuntur, scriptum est ⁸⁵, quod omni ævo benedicatur, nempe ut ab eo simus dicamurque Christiani. Et quidem divinæ notitiæ nobis lux oborta est: *Quoniam in lucem gentium te posui*, inquit ⁸⁶. Ita nos populus acquisitus laudamus Dominum cum Davide dicentes: *Quia rex noster magnus Dominus* ⁸⁷.

⁸⁰ Deut. xxxii, 8. ⁸¹ Deut. xiv, 2. ⁸² Isa. iii, 12. ⁸³ Isa. xlii, 6. ⁸⁴ Psal. xciv, 3.

Deumque nostrum nobis inscribimus, et Ecclesiæ caput confitemur, quam ex gentibus sanguine suo redemit. Quia acquisivit sibi nos populum peculiarem, gentem sanctam, regale sacerdotium, ut annuntiemus virtutes gloriamque ejus ⁹⁶. Quia omnes gentes nunc serviunt ei, et benedicuntur in eo omnes tribus terræ, et adorant coram ipso omnes familiæ gentium. Et omnes gentes veniunt et adorant coram ipso, et adorante omnes reges terræ. Nempe a patris ritibus diisque, et dominante apud ipsos irreligiositate resiliens, atque ad puram irreprehensibilemque confugientes promptissime fidem. Quid ergo de his existimant ii, qui sancto repugnant Spiritui? Si de Judæis quidem hæc fuisse dicta, pro sua stultitia affirmaverint, at: *Notus in Judæa Deus, et in Israel magnum nomen ejus* ⁹⁷. Illic enim eo tempore, tum gens, tum cultus, tum adoratio erat circumscripta. *Hierosolymis enim oportet adorare* ⁹⁸, ut olim lege jussum erat. Hiccirco illi etiam qui Babylonem captivi aliquando translati fuerunt: *Quomodo cantabimus, aiebant, canticum Domini in terra aliena, multis pendentibus de salice organis* ⁹⁹? Sin, æque delirantes, ethnicis velint hanc gloriam tribuere; at *Evanuerunt in cogitationibus* **183** *suis, et obtenebratum est insipiens illorum cor; quia cum Deum cognovissent, non ut Deum glorificaverunt, aut grati erga eum fuerunt; sed coram suarum manuum operibus humiliter se prostraverunt, et creaturam Creatoris loco adoraverunt, et abominandis impurisque daemonibus debitum Deo cultum obtulerunt* ¹. Sed in his aliæ gentes gloriantur. Atqui idola gentium argentum, et aurum sunt, opera manuum hominum, quæ neque loquuntur, neque cernunt, neque illatenus movebuntur.

Undique ergo conficitur, etiam si veritatis hostes volint, nos Christianos victrices partes tenere. Nobis enim præcipit Spiritus canere Domino canticum novum, non Hierosolymis solum neque in Judæa, exiguis terræ sectionibus, sed in omni loco dominationis ejus levantes puras manus ², servire Deo in sanctitate et justitia. Quoniam apparuit nobis oriens ex alto, deditque nobis populo suo salutis notitiam in remissionem peccatorum nostrorum. Ita nos, utpote populus ejus jubilantem agnoscimus, et in lumine vultus ejus ambulantes, speramusque in eum universa congregatio populorum, neque est apud Christianos Deus recens, sed unum eundemque Deum agnoscimus. *Ego enim, inquit, Deus primus, et in futurum. Et: Extra te alium Deum non novimus, Deo dicimus. Notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu gentium revelavit justitiam suam* ³. Quænam porro hæc sit, Paulum dicentem audi: *Qui factus est nobis sapientia a Deo*

α μὲν τὸν Κύριον, μετὰ τοῦ Δαβὶδ λέγοντες: Ὅτι βασιλεὺς ἡμῶν μέγας ὁ Κύριος, καὶ θεὸν πάντες αὐτὸν ἐπιγραφόμεθα, καὶ τῆς Ἐκκλησίας κεφαλὴν ἀπολογούμεν, ἣν ἐκ τῶν ἐθνῶν τῷ ἰδίῳ αἵματι ἐξηγοράσατο· ὅτι ἐκτίσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν λαῶν περιούσιον, ἔθνος ἅγιον, βασιλείαν ἱεράτευμα, ἀναγγέλλειν τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ· ὅτι πάντα τὰ ἔθνη νῦν δουλεύουσιν αὐτῷ, καὶ ἐνευλογοῦνται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ προσκυνοῦσιν ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἤκουσι καὶ προσκυνοῦσιν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. Τῶν μὲν πατριῶν ἐθνῶν καὶ θεῶν, καὶ τῆς κρατοῦσης ἀθεΐας ἐπ' αὐτοῖς ἀποθρύσκοντες, πρὸς δὲ τὴν καθάραν καὶ ἀμώμητον προστρέχοντες πιστεῖν ὡς προθυμώτατα. Τί οὖν πρὸς ταῦτα τοῖς τῷ ἁγίῳ διχαχομένοις δοκεῖ Πνεύματι; Εἰ μὲν περὶ Ἰουδαίων εἰρησθαι ταῦτα ὡς περ παραφρονήσαντες εἰποιεν· ὁλλὰ Γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός, καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἐν τούτοις γὰρ τηνικαῦτα τό τε ἔθνος καὶ ἡ λατρεία καὶ ἡ προσκύνησις περιγέγραπτο. Ἐν Ἱεροσολύμοις γὰρ δεῖ προσκυνεῖν, καθὰ πάλαι νενομίσται· ταύτη τοι καὶ οἱ εἰς Βαβυλῶνά ποτε ἀπαχθέντες δορυάλωτοι, Πῶς ἔσμεν. Ἐλεγον, τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίᾳς, κωφῶν τῶν ὀργάνων ταῖς ἰδέαις ἐκκρεμαμένων; Εἰ δὲ δὴ τοῖς παρ' Ἑλλήσιν ἀμαθαίνοντες ὑπολήψονται ἀναθεῖναι τὸ κλέος· ἀλλ' Ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία· διότι γινόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ νῦχαρίστησαν· τοῖς ἔργοις δὲ τῶν χειρῶν αὐτῶν ταπεινωθέντες ὑπέκυψαν, καὶ τῇ κτίσει παρὰ ἀκαθάρτους δαίμοσι τὸ πρέπον Θεῷ σέβας ἀνέθεσαν, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις ταῦτα φιλοτιμῆσθαι ἔθνεσιν. Ἀλλὰ τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· ἃ οὐ λαλήσουσιν οὐδὲ ὁρῶνται, οὐδ' ὁπωσιστοῦν κινηθήσονται.

Πάντοθεν οὖν συνάγεται, καὶ μὴ θέλωσιν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς τὴν νικῶσαν ἐνέγκασθαι. Ἡμῖν γὰρ κελεύει τὸ Πνεῦμα ἔδειν τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινόν, οὐχ ἐν Ἱεροσολύμοις μόνον οὐδὲ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, μικροῖς τῆς οἰκουμένης τμήμασιν, ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ ἐπαίροντας δούλους χεῖρας, λατρεύειν αὐτῷ ἐν δαύτῃ καὶ δικαιοσύνῃ· ἥνικα ἐπέφανεν ἡμῖν ἀνατολή ἐξ ὕψους, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν τῷ λαῷ αὐτοῦ σωτηρίαν τὴν γνῶσιν ἐν ἀφέσει ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Οὕτως ἡμεῖς ὡς λαὸς αὐτοῦ, γινώσκωμεν ἀλαλαγμὸν, καὶ ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ πορευόμεθα, καὶ ἐλπίζομεν ἐπ' αὐτῷ πᾶσα συναγωγὴ λαῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς Χριστιανοῖς Θεὸς πρόσφατος, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν ᾄει Θεὸν γινώσκωμεν· Ἐγὼ γάρ, φησὶ, Θεὸς πᾶσι καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα, καὶ Ἐκτός σου ἄλλον Θεὸν οὐκ εἶδαμεν. Πρὸς αὐτὸν λέγομεν· Ἐγνώρισεν οὖν Κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· τίς δὲ αὐτῇ,

⁹⁶ 1 Petr. ii, 9. ⁹⁷ Psal. lxxv, 2. ⁹⁸ Joan. iv, 20. ⁹⁹ Isai. xli, 4. ¹ Psal. xcvi, 2.

² Psal. cxxxvi, 4, 2. ³ Rom. i, 21-25. ⁴ 1 Tim. ii, 8.

Παύλου λέγοντος ἄκουε, Ὅς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις. Ὁ Ἐμμανουὴλ δὲ οὗτός ἐστιν. Εἰ τάλυνον οἱ ἐν αὐτῷ ἐν πίστει δικαιούμενοι, δι' αὐτοῦ λαλῶντες· εἶδοσαν γὰρ πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· φανερόν ὅτι οἱ ἀπὸ κοιλάς λαλοῦντες καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου, ἀπόλυτον δὲ ταῖς ἐπὶ τῷ Μονογενεῖ δυσφημίαις ἀνοιγνύντες τὸ στόμα, ἐκ τοῦ Ἀντιχρίστου λαλοῦσιν, ὡς τῷ μεγάλῳ Ἰωάννῃ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ· ἑτεροίως γὰρ ἢ ὡς αἱ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ῥήσεις, ἀφρονέστατα παραφθέγγονται· οὗτοι οὖν εἰ μὲν οὐκ ἦσαν φῶδὴν Κυρίου πώποτε, ἢ καὶ γεωργοὺς καὶ ἐμπόρους καὶ πλωτῆρας, πάσῃ τε ἀξίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ τύχῃ ἀνεῖται τε καὶ ἐξήπλωται, πάντων ἀμαθέστεροι καὶ ἀνοητότεροι ἐν δίκῃ νομισθῆσονται· καὶ ταύτη οὐδὲ ἱερεῖς εἰκότως κεκλήσονται, οὐδὲ ἱερέως τὸ ὕστατον ἀπήχημα, ἀγνοίας δὲ καὶ ἀλογίας, οὐ γέλωτα ὀφλήσουσιν, ἐσχάτην δὲ δίκην ἀποίοσονται; εἰ δὲ θεῖα λόγια ἅτε ἱερεῖς ἐπιστεύθησαν, οὐκ ἐφρόνησαν δὲ συνίναί αὐτά. Ἄνθρωπος γὰρ ἀφρων οὐ γινώσκειται, καὶ ἀνύστερος οὐ συνήσκει ταῦτα. Διὰ τοῦτο δοκιμασθέντες ὡς οὐ λαλοῦσιν ἐκ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, ἐκ τοῦ ἐναντίου ἄρα λαλοῦντες ὀφθῆσονται.

λς'. Προσάθεσθαι δὲ τῷ προφῆτῃ τοῖς εἰρημένοις ἀκούεσθαι, αὐτὸ δὴ τὸ ἐν Θεῷ ἰδρύσθαι τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διαμένειν ἀκράδαντον· Ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς καὶ οὐ σαλευθήσεται, βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεὸς τὸ προσπρῶτον πρῶτον. Κἂν μυριάκις τῶν ἀνομούντων αἱ κακουργαίαις ἀπειλαί, ἐπομβρίαις ἐν ἰσῷ κατασκήψαι, καὶ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας προσπνεύσειαν βαγδαίτερον, οἱ χεῖμαρροι τε καχλάζοντες τῆς ἀσεβείας τῷ ρεύματι καὶ μέγα μορμύροντες ἐπικυμαίνουσιν· θεθεμελλῶται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν τὴν ἀσειστον, ἣτις ἐστὶν ὁ Χριστός· Πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν ἐν τῇ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ παράνομοι. Ἐξῆς δ' ἂν εἴη καὶ τῶν ἄλλων θεοφόρων ἀνδρῶν τὰς φωνάς, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐν αὐτοῖς λαλήσαντος Πνεύματος, εἰς μέσους ἀγαγεῖν ἐξετάζοντας· ὡς ἂν γινώσκοντες, οἷα, περὶ ὧν ἡμῖν λέγειν πρόκειται, φθέγγονται, καὶ εἰ δὴ συνθέουσιν αὐτοῖς τῶν δι' ἐναντίας οἱ λόγοι, καὶ νῦν ἐμφανὲς κατασταθήσεται· ἀρκτέον οὖν ἐγχευθῆναι. Ἔσται, φησὶν, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς· Οὐ λαὸς μου ὑμεῖς, ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. Τίνες δ' ἂν εἴεν οὗτοι, καὶ περὶ τίνων, ἡμῖν ὁ προφητικὸς πρόεισι λόγος, ὁ τῶν μακαρισμῶν ἐκείνων ἡξιώμενος, καὶ τὰς κλεις τῆς οὐρανῶν βασιλείας ἐγχεχειρισμένος, Πέτρος τῆς πίστεως ἡμῶν τὸ ἐδραῖωμα καὶ στήριγμα, διδάξει λέγων· Ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, βασιλείον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν· ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγέλητε τοῦ ἐκ σκιδότος ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς· οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς Θεοῦ· οἱ οὐκ ἡλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες. Συμφωνοῦν δὲ τούτοις καὶ Παῦλος, ὁ τῆς αὐτῆς χάριτος καὶ δόξης μέτοχος καὶ τῶν Χριστοῦ

et iustitia et sanctificatio et redemptio¹. Est autem hic Emmanuel. Si ergo in ipso justificati fide, per ipsum redempti fuimus, viderunt enim omnes termini terræ salutē Dei nostri², exploratum est eos qui a ventre suo loquuntur non ab ore Domini, solumque habent ad blasphemias contra Unigenitum, os, tanquam ab Antichristo loqui ut magno Joanni³ ipsique veritati videtur. Aliiter enim ac divini-Spiritus verba sunt, hi stultissime blaterant; qui profecto nunquam canticum Domini cecinerunt, quod tamen ab agricolis, mercatoribus, nautis, et cujuslibet dignitatis, ætatis, et conditionis hominibus canitur ac celebratur; ideoque illi præ cæteris rudes et insipientes merito credentur. Quamobrem ne sacerdotes quidem, ut par est, vocabuntur; neque ullum in eis sacerdotale vestigium, sed inscitia potius atque insanix; ita ut et risu digni sint, et extremas pœnas daturi; siquidem divina oracula, ipsis seu sacerdotibus commissa, sano ingenio non valuerunt percipere. Nam Vir insipiens non cognoscel, et stultus non intelliget hæc⁴. Ergo cum exploratum sit, eos a divino Spiritu instinctos non loqui, a contrario permotos loqui compertum est.

36. Canat autem nobis propheta prædictis consona, nempe in Deo fundatam Ecclesiam manere immobilem: Deus in medio ejus, et non commovebitur; adjuvabit eam Deus mane diluculo⁵. Milles licet impiorum maleficæ minæ imbruium instar irruant, ventique nequitia gravio impetu spirent, torréntesque impietatis strepente fluctu magnoque murmure volvantur. Fundata est enim supra immotam petram, qui est Christus. Omnia enim quæcunque voluit Dominus fecit in cælo et in terra⁶. Confundantur impii. Reliquum est ut aliorum quoque deiferorum virorum effata, vel potius loquentis per eos Spiritus, in medium disquirenda seramus; ut videlicet cognoscamus, quid de nostro proposito eloquantur; atque utrum adversariorum sermones cum eis conspirent, palam fiat. Ergo hinc initium 184 capiamus. Et erit, inquit, in loco ubi dictum est eis: Vos non populus meus, ibi filii Dei rivi vocabuntur⁷. Quinam vero hi sint, et de quibusnam propheticus nobis sermo loquatur, vir qui beatitudinibus illis dignus est habitus, cui claves regni cælorum traditæ fuerunt, Petrus fidei nostræ fundamentum et fulcrum docebit dicens: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei; qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti⁸. Consona his Paulus quoque, gratiæ ejusdem gloriæque particeps, Christique mysteriorum custos, loquatur: Ut ostenderet divitiis gloriæ suæ in vasis misericordiæ, quæ præparavit in gloriam suam⁹. Quos et vocavit non solum

¹ I Cor. 1, 30.² Psal. xcvi, 3.³ I Ioan. ii, 22.⁴ Psal. xci, 7.⁵ Psal. xlv, 5.⁶ Psal. cxviii, 3.⁷ Osee. 1, 10.⁸ I Petr. ii, 9, 10.⁹ Rom. ix, 25.

ex Judeis, sed etiam ex gentibus. Sicut etiam in Osea dicit: *Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos, illi vocabuntur filii Dei vivi* ¹⁴.

λαὸν μου, λαὸν μου· καὶ τὴν οὐκ ἡγαπημένην αὐτοῖς· Ὁ δὲ λαὸς μου ὑμεῖς, αὐτοὶ κληθήσονται

Sic itaque hoc sapientium mundi magistrorum par præclarissime censuit. Jam vero his invicem consona circa propheticas locutiones dicentibus, seu uno eodemque spiritu permotis, nosque ex

Judeis ethnicisque vocatos ad divini luminis cognitionem, Dei esse populum gentemque testantibus, inscitiae veterisque illius infidelitatis tenebris liberatos; quisquis contraria dicere ausus fuerit, nonne contrarius spiritu commotus loqui coarguetur? Deinde rursus idem hic Deo afflatus yir alind, in Spiritu oraculum proferat: *Et sponsabo te in justitia et in judicio ac veritate et misericordia, et sponsabo te mihi in fide, et Dominum cognosces* ¹⁵. Quid ad hæc dicent hi, qui divinæ adversantur et repugnant voluntati? Nam si ut mente crassi ac materiales, litteræque inhærentes, de Judaico populo prophetata hæc intelligant, consueto etiam nunc mendacio abutentur. Est enim hoc incredibile: nam res Judaicæ in æternum non perseverant, neque usque in hodiernum diem ipsorum libertas fuit incolumis. Ubinam quippe regia ipsorum statio et urbs spectabilis et templum famigeratum? Ubinam cultus, et legales ritus, et reliqua religionis pompa? ne jam singula persequamur. Desiverunt omnia et evanuerunt. Non fuit ergo desponsata Deo in æternum Judæorum Synagoga, neque licet prophetica dicta huic accommodare. Necessario igitur de novo populo deque Christi Ecclesia hæc intelligere et explicare probum prudentemque decet audire; quæ quidem Christo proco coputata est, et contubernalem perpetuum in corde suo sponsum habet, et amatoris sui dilectione compungitur. Ab hujus ergo amore in æternum non recedet, neque alium quemvis sectabitur. In quibus verax facile comperient propheticum oraculum, ut ipsæ res clamant, et testis est Paulus egregius pronubus, ad Corinthiorum Ecclesiam ita scribens: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo* ¹⁶. Rursusque ad Ephesios scribens: *Sic Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut ipsam purgaret lavacro aquæ in verbo, ut exhiberet eandem sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam neque aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata* ¹⁷.

καὶ αὐτὸν δέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν καθάρσῃ τῷ λόγῳ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, καὶ ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἑνδοξοῦ τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν στίλβον ἢ ῥυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἀγία καὶ ἀμωμος.

Quid ait? Paulum abrogatis, et vaniloquum appellatus eum qui Christum habuit in se loquen-

α μυστηρίων ταμίας, φησὶ γὰρ, ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, λέγων, ἐπὶ σκευῇ ἐλέους ἡ προητοιμασέν ἐξ ὁδοῦ αὐτοῦ. Οὐδὲ καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἔθνων· ὡς καὶ ἐν τῷ Ἀποκάλυψι λέγει· Καλέσω τὸν οὐκ ἔχοντα τὸν ὄνομα τοῦ κυρίου τοῦ θείου ζῶντος.

Οὕτω μὲν οὖν τῶν σοφῶν τῆς οἰκουμένης διδασκάλων ἡ συνωρίς μεγαλοφυνῶς τεθεωρήκεν· ἀλλὰ τούτων ἀλλήλοις συνυβὰ ἐπὶ ταῖς προφητικαῖς ῥήσεσιν ἀποφανομένων, ὡς δὴ ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος κινουμένων, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων τε καὶ ἔθνων πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ φωτὸς κεκλημένους, λαὸν τε θεοῦ καὶ ἔθνος χρηματίζειν διαμαρτυρομένων, καὶ τοῦ σκότους τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς πλάνης· ἐκεῖνης ἀπιστίας ἀπηλλαγμένους, ὁ τάναντία φάναι τολμῶν πῶς οὐκ ἐκ τοῦ ἐναντίου Πνεύματος λαλῶν γνωρισθῆσεται; Εἴτα πάλιν ὁ αὐτὸς οὗτος θεόληπτος ἀνὴρ, ἕτερον ἐν πνεύματι ἀναφθεγγέσθω χρησάμενος· *Καὶ μνηστεύσομαι σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς, καὶ μνηστεύσομαι σε ἐμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσει τὸν Κύριον*. Τί ἐροῦσι πρὸς ταῦτα οἱ τῷ θεῷ ἀντιταττόμενοι καὶ διαμαχόμενοι βουλήματι; Εἴπερ γὰρ ὡς παχεῖς καὶ ὕλικοι τὴν διάνοιαν, καὶ τῷ γράμματι προσέχοντες, περὶ τοῦ δήμου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἐκλάβοιεν τὰ προφητεύμενα, τῷ συνήθει ψεύδει καὶ νῦν ἀποχρήσονται· ἀπίθανον γὰρ κομιδὴ τὸ χρῆμα τοῦτο· οὐ γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα τὰ Ἰουδαίων κρατεῖ, οὐδὲ μέχρι καὶ σήμερον αὐτοῖς τὰ τῆς ἐλευθερίας πεφύλακται· ποῦ γὰρ αὐτοῖς τὰ βασίλεια, ἡ τε περιθλιπτοῦς πόλις, καὶ ὁ νεῶς δὲ περιώνυμος; τοῦ δὲ ἡ λατρεία καὶ τὰ νόμιμα καὶ ἡ λοιπὴ περιφάνεια; ἵνα μὴ τοῖς καὶ οὐκ ἐκείνου ἐπεξίκοιεν. Ἀλλ' οἴχεται πάντα, καὶ φροῦδα γίγνεται· οὐκοῦν οὐ μεμνήσεται τῷ θεῷ εἰς τὸν αἰῶνα ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, οὐκέτι χώραν ἔχει ἐπὶ τούτοις τὰ προφητικὰ ἐφαρμόζεσθαι. Ἀναγκαίως οὖν περὶ τοῦ νέου λαοῦ καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν Ἐκκλησίας, ταῦτα καὶ νοεῖσθαι καὶ δέχεσθαι τὸν γε ὡς ἀληθῶς εὐγνώμονα καὶ συνετὸν προσήκει· ἀκροατὴν, ἡ καὶ τῷ Χριστῷ μνηστῆρι νενύμφευται, καὶ σύνοικον αἰεὶ τὸν νυμφίον ἐν τῇ αὐτῆς καρδίᾳ κέχτηται, καὶ τετραμένη τῇ ἀγάπῃ τοῦ ἐραστοῦ· οὗτ' οὖν τοῦ πρὸς αὐτὸν ἐρωτός ἀποσταίη εἰς τὸν αἰῶνα, οὗτ' ἂν ὀπίσω ἀλλοτρίου τινός ποτε γένοιτο· ἐφ' ᾧν δὴ καὶ τὸ προφητικὸν ἀληθεύμενον λόγιον κατ'ἰδοί· ἂν καὶ μάλα βέβαιως, αὐτὰ τε βοῶσι τὰ πράγματα, μάρτυς δὲ καὶ Παῦλος ὁ πρόμνηστορ ἀξιώχρεως, ὡς πῶς πρὸς τὴν ἐν Κόρινθῳ γεγραφὺς Ἐκκλησίαν· Ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἐν ἀνδρὶ παρθένῳ ἀγνῇ παραστήσαι τῷ Χρι-

Τί λέγετε; Παραγράφεσθε Παῦλον, καὶ εἰκαϊόμενον ἀποκαλεῖτε, τὸν Χριστὸν ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ λα-

¹⁴ Osee i, 9, 10. ¹⁵ Osee ii, 19. ¹⁶ II Cor. xi, 2. ¹⁷ Ephes. v, 25-27.

λοῦντα· ἡ πάντως ἀληθεύει καὶ συντηρεῖται ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, παντὸς μύστους εἰδωλικῷ κα-
θαρεύουσα, καὶ ψεύδεσθε ὑμεῖς ὡς τοῦ ψεύδους ἐρα-
σταί, καὶ ὅπερ ἐστὶν οικειότερον· εἰπεῖν καὶ ἀκόλου-
θον, λαλοῦντα ἐν ἑαυτοῖς τὸν Ἀντίχριστον ἔχοντες·
Ἐν δικαιοσύνῃ δὲ ὅπως καὶ ἐν κρίματι καὶ ἐν ἐλέει.
Ὅτι ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκο-
τους, καὶ τῆς δουλείας· τῆς φθορᾶς ἡλευθέρωσεν·
Ὅτι θεὸς ἦν, φησὶν, ἐν Χριστῷ κέσμον καταλ-
λάσσων ἑαυτῷ μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ πα-
ράπτωμά αὐτῶν. Πότε ταῦτα· Ὅτε Ἡ μαλακω-
πία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπεφάνη Θεοῦ, οὐκ ἐξ
ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν, ἀλλὰ
κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ
παινετηρίου, καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος
ἁγίου, οὗ ἐδέχασεν ἐπ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ
Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἵνα δικαιωθῆτε τῇ
ἐκείνου χάριτι, κληρονομήσῃτε γενόμεθα ζωῆς αἰ-
ωνίου. Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ὑπερπερισσεύσεν ὁ πλοῦτος
τῆς χρηστότητος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ὥστε διὰ τοῦ οι-
καίου αἵματος ἀποκαταλλάξαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ,
ἐκπεπολεωμένους ὄντας διὰ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν·
οὐ γὰρ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος
ἔσωσεν ἡμᾶς· πίστιν δὲ ἡμεῖς καθαρὰν καὶ εὐκρινῆ
προσφέροντες, τὴν θέλαν πλουτοῦμεν ἐπίγνωσιν,
καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ δικαιοσύνης εἰς τὸν αἰῶνα πνευ-
ματικῶς δρεπόμεθα τοὺς καρπούς. Ἐτερος ἡμῶν
τῶν μακαρίων προφητῶν ἐπιφωτιστὴ ἐν πνεύματι,
λέγων· Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, συν-
άξω τὴν συντετριμμένην καὶ τὴν ἀπωσμένην
εἰσδέξομαι, καὶ οὓς ἀποσάμην καὶ θήσομαι τὴν
συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν ἀπωσμέ-
νην εἰς ἔθνος ἰσχυρὸν, καὶ βασιλεύσει Κύριος
ἐπ' αὐτοὺς ἐν ὄρει Σιών ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν
αἰῶνα. Τί δὲ οὖν πάλιν ἐν τούτοις ὁ προφητικὸς
ἡμῶν διασημαίνει λόγος, σαφὲς ἂν εἴη τοῖς γε ὡς
ἀληθῶς ἀρτιόφροσι, καὶ τὰ θεῖα θεοπρεπῶς, ἀλλὰ μὴ
ἐμπαθῶς, πεπαιδευμένοις ἐκδέχεσθαι· ἡμέραν τοι-
γαροῦν εἰκότως ὑποβάλλει νοεῖν, καθ' ἣν ἡ βασιλεία
τῶν οὐρανῶν ἤγγικε, καὶ ὁ τῶν οὐρανῶν καὶ πᾶν-
των κατακρατὴς καὶ κυριεύων βασιλεὺς, τοῖς ἐπὶ
γῆς ἐπιδεδηκῶς προσωμύλησεν· Ἰνα ποιήσῃ τὰ ἀμώ-
τερα ἐν, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τὰ ἐν οὐρανοῖς
καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, τὸ
σαρκι αὐτοῦ· καθά που τῷ θεῷ εἴρηται· Παῦλε.

Ὁ τοίνυν τὸ συντριμμα ἡμῶν ἰώμενος, ὁ τὰς νό-
σους ἡμῶν βαστάσας καὶ μαλακισθεὶς διὰ τὰς ἀμαρ-
τίας ἡμῶν, ὁ κηρύξας αἰχμαλώτους ἄφαισι καὶ τυ-
φλοῖ· ἀνάβλεψιν, καὶ τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου
καθημένοις τὸ φῶς ἐνείλε· τῆς ἀληθοῦς γνώσεως,
αὐτὴς τὴν συντετριμμένην συνήγαγε· νοεῖτο δ' ἂν
πάλιν εἰκότως πᾶσα ψυχὴ ἔργοις χειρῶν ἀνθρωπίνων
ταπεινουμένη καὶ ὑποκυπτούσα, καὶ τοῖς τοῖς τὸ
ἐξαίρετον καὶ ἀνακαίμενον Θεῷ ἀνάπτουσα σέβα-
σμα· τὸν γὰρ ἑαυτῶν Δημιουργὸν καὶ Δεσπότην, οὐκ
ἤδεσαν οἱ πλανάμενοι· ὧν οἱ πόδες ὀρθὰ βαλίζειν
οὐκ εἰδότες, ταῖς τραχύτησι καὶ σκολιότητι τῆς
δυσσεβείας περιπατοῦντες, καὶ τοῖς σκόλοσι τῆς

tem? Imo is verissime loquitur, conservaturque
Christi Ecclesia omni idolica abominatione carens;
vosque potius mentimini mendacii amatores,
185 quodque magis proprium et consentaneum dice-
tur, Antichristum habetis in vobis loquentem. Quo-
modo autem in iustitia et iudicio et misericordia
illud factum dicitur? Quia eripuit nos de potestate
tenebrarum ¹⁸, et de corruptelæ servitute libera-
vit ¹⁹. Quoniam Deus erat, inquit, in Christo, mun-
dum reconcilians sibi, non reputans illis delicta
ipsorum ²⁰. Quando hæc? Cum benignitas Servatoris
nostri apparuit Dei, non ex operibus quæ nos in ju-
stitia lecerimus, sed secundum suam misericordiam
salvavit nos per lavacrum regenerationis et renova-
tionis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde
per Jesum Christum Servatorem nostrum, ut ju-
stificati gratia ipsius, hæredes æternæ vitæ simus ²¹.
In tantum enim abundaverunt divitiæ bonitatis
ejus erga nos, ut proprio sanguine nos Deo Patri re-
conciliaverit, qui peccatis nostris subjugati eramus.
Non enim legatus, neque angelus, sed ipse Dominus
salvavit nos. Porro nos fidem puram et sinceram
exhibentes, divinam scientiam adipiscimur, et ju-
stitiæ quæ a Deo est spiritales in perpetuum carpi-
mus fructus. Sed et alius beatorum prophetarum
clamet in spiritu dicens: In die illa, dicit Domi-
nus, colligam contritam, et ejectam recipiam, et eos
quos repudiaveram. Ponamque contritam in rem
superstitem, et ejectam in gentem validam, et regna-
bit Dominus super eos in monte Sion ex hoc nunc et
usque in æternum ²². Quid vero in his rursus pro-
phetis nobis significet sermo, exploratum fiet vere
prudentibus, et divina prout Deo dignum est, non
humano affectu, intelligere edoctis. Diem itaque
nos, ut par est, cogitare monet, qua regnum celo-
rum appropinquavit, et celorum simul atque om-
nium rerum potens dominatorque rex, cum terræ
incolis versatus est: Ut faceret utraque unum, et
reconciliaret cælestia cum terrestribus per crucem
suam, medium parietem maceriæ solvens, inimicitia
in carne sua, sicut alicubi divus ait Paulus ²³.

Qui ergo nostram contritionem sanat, qui no-
stras infirmitates portavit, et propter nostra pec-
cata languit, qui captivis remissionem predicavit,
et cæcis visum, sedentibusque in tenebris et umbra
mortis veræ scientiæ lumen immisit, ipse contritam
collegit. Consideret autem merito quævis anima,
quæ humanarum manuum operibus semet humiliat
atque prosternit, atque his Deo singulariter debiti-
um honorem tribuit. Etenim Creatorem suum ac
Dominum nesciebant hi dēerrantes, nec eorum
pedes recte ambulare noverant, asperitatibus atque
obliquitatibus falsæ religionis impediti, peccati su-
dibus compuncti, afflictione et ærumna in viis suis

¹⁸ Coloss. i, 13. ¹⁹ Rom. viii, 21. ²⁰ II Cor. v, 19.

²¹ Tit. iii, 4-7.

²² Mich. iv, 7.

²³ Ephes. ii, 13.

laborabant, quia pacis iter non cognoscebant. Sunt autem hi generatim universi populi infidelitate ægri atque contriti, quos quidem ejectos aliquando propter suam ignorantiam dixit. Sed postquam Deus ignorantie tempora despiciens ²², omnesque ad poenitentiam adhortans, misertus est, receptis qui ad ejus cognitionem per evangelicam prædicationem redibant, eosque in filios adoptavit, propriumque populum appellavit, hinc gentem sanctam et validam efformavit; quæ jam deinceps in religione non claudicabit. Nam qui fortem alligavit, is tyrannum videlicet spoliavit, et exuviarum instar detentos ab illo victor eripuit, et tanquam spoliatorum primitias ²³, latrones, meretrices, ac publicanos sibi delegit, quominus diutius hostili jugo alligati manerent. Jugum itaque percussoris confregit, sibi que sacram hæreditatem, congregationem sanctam seposuit; cui etiam in æternum dominabitur in monte Sionis, nempe in sua Ecclesia, ut cuique patet. Neque enim sæculum unquam **186** desinet (60), neque finem aliquando capiet; imo vero qui in sæculo per singulas generationes vivent homines, non desinent cum Deum regem suum cognoscere atque adorare Christum Deum nostrum, omnemque idololicam detestari abominationem. Nobiscum enim est cunctis diebus usque ad sæculi consummationem. Qui vero hæc non intelligunt, nungentur sane æterna ignominia perfusi; se tamen inconsulta loqui adversus Christi Ecclesiam scient.

Quod quidem de proprio corde loquantur, et contrario spiritu commoti blaterent, alius deifer testis adsit et dicat: *Repleta est universa terra scientia gloriæ Domini, sicut sunt aquæ multæ maris operientes* ²⁴. Exiit fama divini adventus, usque ad terminos mundi discurrens. Capta est universa gentium multitudo, repletaque fuit divina gloria et scientia; ita ut aquarum vis cum mare inundaret, il est scaturientis gratiæ affluentia et copia, in ubere effusione datorum sancti Spiritus munus, quibus in salutari baptismate credentes ornantur. Fortasse enim divini lavacri gratiam verba hæc nobis innuunt, in quo illuminati homines peccati maculas eluunt. Nam trina mersione, qua supremæ Trinitatis invocatio fit, personas tres et supersubstantialis deitatis unitatem confitendo, merguntur, puraque et immaculata aqua obruti consepeliuntur, igne Spiritus purificati, qui antea marinis veluti fluctibus, propter dominantis infidelitatis salsedinem, similes erant. Sic enim veterem Adamum deponentes, novo et secundum Christum condito induuntur. Nempe horum Evangelii vocationi celerissime obedientium atque accurrentium multitudine

A ἀμαρτίας περιπειρόμενοι, συντρίμματι καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν περιέπιπτον· τὴν γὰρ ὁδὸν τῆς εἰρήνης οὐκ ἐπεγίνωσκον· εἶεν δ' ἂν οὗτοι τὰ παντοδαπὰ τῶν ἐθνῶν γένη, τῇ ἀπιστίᾳ κατατρυχόμενά τε καὶ συνθραύόμενα, οὓς δὴ καὶ ἐξωσμένους ποτὲ διὰ τὴν ἄγνοian εἰρηκεν· ἐπειδὴ τοὺς χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, καὶ τὴν μετάνοian πᾶσι παρεγγυῶν κατώκτειρεν, εἰσαδεξάμενος ἐπιστρέφοντας εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ εἰσεποίησατο, καὶ λαὸν οἰκεῖον ἐκκληκε, καὶ ἔθνος ἄγιον καὶ ἰσχυρὸν ἀπειργάσατο, ὧς μηδαμῶς ἐτι περὶ τὴν θεοσεβείαν ἀσθενήσοντας. Ὁ γάρ τοι ἰσχυρὸν πεδήσας καὶ τὸν τύραννον καταλῆϊσάμενος, ὥσπερ σκύλα τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐτι κατεχομένους λαφύρα γῶν διήρπασε, καὶ οἶον πρωτόλειον ληστὰς καὶ πόρνας καὶ τελῶνας ἑαυτῷ ἐξελὼν ἀνατίθεικεν, οὕτω δὴ ὑπὸ ζυγῇ τοῦ δυσμενοῦς κατεσφιγμένους· τὸν ζυγὸν συντρίψας τοῦ παλίντος, ἑαυτῷ εἰς κληρὸν ἱερὸν καὶ συναγωγὴν ἁγίαν ὑπέλιπετο· ἐφ' οὓς καὶ βασιλεύει εἰς τὸν αἰῶνα, ἐπὶ τῷ θρῶνι τὸ Σιών καὶ Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, παντὶ πᾶσι δὴλον· οὐ γὰρ πεπαύσεται ὁ ἅπας αἰὼν, οὐδ' ἀπολήξει ποθὲν, μᾶλλον δὲ οἱ τὸν αἰῶνα καθ' ἐκάστην γενεὰν βιοτεύοντες ἄνθρωποι, Θεὸν τε καὶ βασιλέα καὶ εἰδέναι καὶ προσκυνεῖν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν, καὶ πᾶσαν εἰδωλικὴν βδελύσσεσθαι μυσαρύτητα· μεθ' ἡμῶν γάρ ἐστι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Οἱ δὲ ταῦτα οὐ συνέντες, ληρῆτωσαν εἰς τὸν αἰῶνα κατασχυνόμενοι, καὶ γνώτωσαν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ φθειγμένοι ἀταμίευτα.

C Ὅτι ἀπὸ καρδίας λαλοῦσι, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου παραφωνοῦσι πνεύματος, ἄλλος τῶν θεοφόρων καλεσθῶ καὶ λεγέτω· Ἐρεπλήσθη ἡ σύμπασα τοῦ γινῶναι τὴν δόξαν Κυρίου, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας. Ἐξείσιν ὁ φθόγγος τῆς θείας ἐπιφανείας, διαθέων τῆς οἰκουμένης τὰ πέριτα· σεσαγήμενται τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς ἡ σύμπασα, καὶ ἐνεπλήσθη τῆς θείας δόξης καὶ ἐπιγνώσεως· ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας, τὸ ὑπερπλήρες καὶ ἀφθονον τῆς ὑπερβλυσζούσης χάριτος, ἐν τῇ ἀνελατῶτι χύσει τῆς ἐπιχορηγομένης τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς, ἥς ἐν τῷ σωτηρίῳ βαπτίσματι οἱ πιστευόντες· ἡξίωσαν· τάχα γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ λόγον τὸν χάριν ὁ λόγος ἡμῶν ὑπαινίσσεται, ἐν ᾧ οἱ φωτιζόμενοι τῶν ἐξ ἀμαρτίας κληῖδων ἀποκαθαίρονται. Τῇ γὰρ τρισσῇ καταδύσει, καθ' ἣν ἡ τῆς ὑπερθίου Τριάδος ἐπίκλησις, τῇ τρισσῇ τῶν ὑποστάσεων, καὶ ἐνιαιῇ τῆς ὑπερουσίου θεολογεῖται θεότητος, συγκαταδύονται, καὶ τῷ καθαρῷ καὶ ἀχράντῳ ὕδατι ἐκχυζόμενοι συνενθᾶπνούνται, τῷ πυρὶ τῷ τοῦ Πνεύματος ἐνχωνευόμενοι· θαλαττοῖς οἱ ὥσπερ βεβήκοι· τῇ ἀλμυρίδι τῆς κρατούσης πρὶν ἀπιστίας παρεικάζόμενοι· οὕτω γὰρ τὸν παλαιὸν Ἀδάμ ἀποτιθέμενοι,

²² Act. xvii, 30. ²³ Matth. xxi, 31. ²⁴ Isa. xi, 9.

(60) Sæculum intelligit mundi ætatem, sive temporis periodum a Deo huic mundo assignati. Ecce enim paulo post consummatio sæculi memoratur.

τὸν νέον καὶ κατὰ Χριστὸν κτιζόμενον ἐνδοδύσκον· τὰ· ἢ τῶν τῇ κλήσει τοῦ Εὐαγγελίου, ὡς τάχιστα ὁπαικόντων καὶ συνθεόντων τὴν πληθύν τὴν ἀπαίρονα, ἢ καὶ τῶν ἐν θαλάσῃ μέτρων μουσικῶς ὑπεροίσειε· κατ' ἐκεῖνα δὲ αὐτῷ πατριάρχῃ Ἀβραάμ παρὰ Θεοῦ πάλαι ποτὲ ὑποσημμένα ἐδείκνυτο, ὡς ἐπὶ τῶσούτων περιουσίας τὸ ἐπηγγελμένον μὲν ὡς σπέρμα ἀφίξεισθαι, ἀστράσι τοῖς κατ' οὐρανὸν καὶ μὴν καὶ ἄμμῳ τῇ κατὰ γῆν παρισούμενον· οὐ γὰρ δὴ μόνον θάλασσαν, ἤδη δὲ καὶ ὅλην ἡπείρον καὶ ἐσχατιὰν καὶ οἰκουμένην ἅπασαν ἀποπληροῖ· πάντες γὰρ οἱ διδασκοὶ Θεοῦ, καὶ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου κεκαθαρμένοι, τῆς δόξης καὶ γνώσεως αὐτοῦ ὑπερεμπίμπλυνται, καὶ οὐ ποτε λόγον εἰδωλικὸν καὶ ἐν σκιαῖς γοῦν οὕτε μυθῶσονται, οὐδ' ὁπωσιεῖν ἀποφθέγγονται· οὐκοῦν τῆς τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐνεργείας ἀποπληροῦντες· οἱ δὲ ἐναντίας, εἰκὴ φλυαροῦντες κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀλώσονται.

Ἄλλος ἡμῖν τῶν θεοφόρων ἀγέσθω καὶ φραζέτω· Ἐπιφανήσεται Κύριος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ προσκυρήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, πάσαι αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν. Τί τούτων λευκότερον ἢ τρανέστερον, ὡς μεγίστη καὶ ἄγαν σωτήριος ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐπιφανείσα πρὸς ἡμᾶς συγκατάβασις; Ἐρρύσθημεν γὰρ δι' αὐτῆς, τῆς πολυθέου πλάνης οἱ ἐξ ἐθνῶν, καὶ γινώσκομεν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ ὃν ἐπεμψεν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεόν· ἀλλ' ὡς ἔοικεν οἱ τὴν ἐμπληξὸν καὶ ἐκείνην καὶ θεοσυγῇ διδασκαλίαν παραδεξάμενοι, ἐν τῷ ἀφεγγεῖ ζῶφι τῆς ἀγνωσίας ἐτι περιαλώμενοι, ταῖς αὐταῖς τῆς θεογνωσίας οὐκ ἐνελάμβησαν. Ταῦτα καὶ τὴν Ἰουδαίων ἀναίσχυτητα ἐπιστομίζει, καὶ ἐβελήσειαν λέγειν, ὅτι γε ἀναχθέντων αὐτῶν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας, τῶν ἐθνῶν οἱ τὴν πίστιν πρὸς Θεὸν δεξάμενοι, εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν τὰς ἐν νόμῳ λατρείας προσεκόμιζον· τὴ γὰρ προφητικὴν λόγιον, ἐκ τόπου αὐτοῦ ἕκαστον προσκυνεῖν προτεθέσπικε· τοῦτο δὲ οὐ τοῦ νόμου, τῆς δὲ εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ὡς ἀληθῶς ἐστίν, εἰς πάντα κατευρυνόμενης τὰ πέρατα· ἡμῖν γὰρ τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρρησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι· προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα ἁρτώσῃται ἡμῶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ καθάρσῃ ἑαυτὴν λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. Ἀλλὰ δαίμονες μὲν, ἐπιφανεῖς τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὰ θεῖα ἐπιτελοῦντες θαύματα, ἠνίκα τὸ οἰκεῖον πλάσμα κατ' ὥκειρεν, ἐπεὶ τὸν ἐλαύνοντα ἥδεσαν, ἐμάνθανον γὰρ ἀφ' ὧν ἔπασχον, καὶ ἄκοντες ἐπέδωκαν· Τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἦλθες ὥδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; Ἡ γὰρ τούτων τυρῶνις ἐξέβάλλετο, καὶ τὸ κράτος αὐτῶν

nem innumerabilem denotat, quæ maris quoque mensuram mystice superabit. Velut olim patriarchæ Abrahamo a Deo spondente ostensum fuit, fore ut in tantam copiam promissum ei semen excresceret, ut cæli sideribus et terræ arenis exæquaretur ¹⁷. Reapse non mare tantummodo, sed et totam terram ejusque fines atque universum mundum religio nostra replet. Cuncti enim velut docibiles Dei ¹⁸, et lavacro regenerationis ac per sanctum Spiritum renovationis purificati, gloria et notitia ejus complentur, nullumque idololicum vestigium vel umbram retinent, neque unquam memorabunt. Sequitur ergo ut adversarii, impuri spiritus operatione informati, nugari jam frustra adversus Christi Ecclesiam videantur.

Alius adhuc nobis deifer in medium producat et dicat: *Apparebit super eos Dominus, destruetque omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum unusquisque de loco suo, cunctæ insule gentium* ¹⁹. Quid his clarius atque limpidius, maximi nempe momenti fuisse et apprime salutarem Dei Verbi visibilem ad nos descensum? Per ipsum quippe liberati fuimus polytheismi errore quicumque ethnicis oriundi sumus, atque unum verum Deum Patrem agnoscimus, et quem is misit Jesum Christum, Dominum nostrum ac Deum. Sed, ut videtur, qui furiosam illam Deoque odibilem doctrinam hauserunt, cæca adhuc obscuritate ignorantiae detenti, divinæ scientiæ splendoribus nondum sunt illustrati. Effatum hoc, Judaicæ quoque impudentiæ os oppilat, si forte dicere veliat, quod ipsis Babylone re-

vocatis, ethnici illi qui fidem erga Deum susceperant, ad templum quod Hierosolymis erat, legalem cultum suum deferrent. Contra enim, propheticum oraculum unumquemque de loco suo adoraturum pronuntiavit. Nimirum haud de lege ibi **187** sermo est, sed de evangelica potius doctrina, quæ ad omnes mundi terminos dilatata est. Nobis enim fidei justificati Apparuit gratia Dei Salvatoris, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste ac pie vivamus in præ-sente sæculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum præstantem, sectatorem bonorum operum ²⁰. Sed dæmones quidem, Servatore in terris versante, et divina operante miracula, dum creaturæ suæ misceretur, cum jam præsentem noscerent, id quod a clade propria didicerant, vel inviti clamabant. Quid nobis tibiue Jesu Fili Dei? venisti hac ante tempus torquere nos ²¹. Reapse illorum tyrannus expellebatur, potentia funditus evertēbatur, et expectatæ ab ipsis pœnæ ac gehennæ sententiam jam præsentiebant, atque ut adhuc Intempesti

¹⁷ Gen. xii, 17. ¹⁸ Joan. vi, 45. ¹⁹ Soph. ii, 11. ²⁰ Tit. ii, 11-14. ²¹ Matth. viii, 29.

cruciatibus suis deplorabant. Isti vero inimici crucis Christi ne cum demonibus quidem demonum verba libenter dicere volent, quanquam illi jam suæ ruinæ experimentum capientes, etsi nondum affatim et perspicue, suam publicare cladem sine pudore volebant; isti autem superiores se illorum damnationi ostendunt, quasi melius quid et acrius de se, quam illi, sentiant: atque idcirco cum sint erga eos benevolentissimi, non patiuntur dicere regnum suum esse deletum, neque ab ira adversus nos desistunt. **οἱ δὲ σπυρνότερους τῆς αὐτῶν ἐκείνων ἀπορρίπτουσι καταδίκης, ὥς τι πλέον καὶ εὐγνωμονέστερον περὶ αὐτοὺς· ἢ ἐκεῖνοι διακείμενοι, καὶ διὰ τοῦτο εὐνοῦνται οὖντες αὐτοῖς, οὐ στείγουσι καθήρησθαι αὐτῶν τὸ κράτος· λέγουσι, ἢ τῆς καθ' ἡμῶν ἀπραγμῆσαι μανίας.**

Et quia omnino necesse est prophetica oracula exitum sortiri, unusquisque fidelium Deum adoratur de loco suo, quia *Omnis terra adoret te* scriptum est ²². Sic nos vult etiam gentium Apostolus orare *in omni loco, levantes puras manus, sine ira et dissimulationibus* ²³. Jam enim illa uni loco definita adoratio cessavit, postquam is qui litteram dissolvit, legemque complevit, et gratiam nobis innovavit, universi demum Dominus, ad nos venit. Nonne hæc cum Samaritana muliere locutum apparet? quod nimirum *neque in monte hoc neque Hierosolymis adorabitis Patrem: sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales querit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare* ²⁴. Etenim diffuso ubique veritatis gratiæque lumine, non est cur amplius loco circumscribatur adoratio, neque ex norma illius umbratilis præcepti perseveret. Sed sicut Evangelii doctrina per universam terram dispersa sonuit, sic etiam doxologiæ et adorationis ratio spatiis dilatata est. Vel etiam putandum est Dei locum esse hominem quemque. Sic enim unusquisque animam suam inspicere debet, quam mundanis moribus egregiis atque virtute, habitaculum Spiritui disponit: materiæque factus superior, et suarum cupiditatum victor, atque his distrahentibus temporaneis curis mente liberata, incolam sic Dei Verbum habebit, sicut dictum est: *Templum Dei estis, et Spiritus ejus habitat in vobis* ²⁵. **Et: Inhabitabo eum ipsis, simulque inambulabo, eruntque mihi populus, et ego illorum Deus ero** ²⁶. Insulae vero gentium quidnam aliud esse intelliguntur, quam sicuti mysteriorum ministri nos docuerunt, gentium Ecclesiæ nuper constitutæ, et ex infidelitatis salsedine emergentes, atque in Deo firmitatem capientes? Jure etiam dicere possumus, verbis illis describi has in maribus sparsas ac visibiles insulas, quas gentes sine Deo olim viventes incolebant. Non enim continentis terræ tantummodo habitatores, **188** sed insulares etiam Servatoris doctrina suscepta, unusquisque universalem Deum adoratur de loco suo. Quanloquidem ergo

Α ὁλοτρόπως κατεσεύετο, καὶ τῆς ἐλπίζουμένης αὐτοῖς κολάσεως καὶ γεέννης τὴν δίκην προεπησθάνοντο, καὶ ὡς ἄωρον αὐτῶν ἔτι τὴν βίασανον κατωλοφύροντο· οὕτοι δὲ οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ τοῖς δαίμοσιν εἰς τὰ τῶν δαιμόνων συμφέγγεσθαι προθύμως ἀνέχονται, καίτοι ἐκεῖνοι μὲν εἰς πείραν ἤδη αὐτῶν ἐληλυθότες τοῦ πτώματος, εἰ καὶ μὴ καθαρῶς οὕτω καὶ λαμπρῶς, δημοσιεύειν ἀνασχυντοὶ γὰρ οὖντες τὴν ἡτταν ἐβούλοντο· ἡγάγκάζοντο δὲ καὶ οὐκ ἐθέλοντες τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἐπιτάττοντος.

Β Καὶ ἐπειδὴ δεῖ τὰς προφητικὰς πάντως ἐκβαίνειν ῥήσεις, τῶν πιστῶν ἕκαστος προσκυνεῖ τῷ Θεῷ ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, ὅτι *Πᾶσα ἡ γῆ προσκυνήσασθαι σοι γέγραπται*· οὕτω βούλεται ἡμᾶς καὶ ὁ τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος προσεύχεσθαι *ἐν παντὶ τόπῳ ἐκπαρτοῦς δούλας χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν*· ἥδη γὰρ ἡ ἐφ' ἐνὶ τόπῳ περιγεγραμμένη προσκύνησις λέλυται, δηγηθῆκα ὁ τὸ γράμμα καταλύσας καὶ τὸν νόμον πληρώσας, καὶ τὴν χάριν ἡμῖν ἐγκαινίσας, καὶ τοῦ παντὸς Κύριος παραγέγονεν· ἢ οὐχὶ τοιαῦτα τῇ γυναικὶ τῇ Σαμαρείτιδι διαλεγόμενος φαίνεται; ὅτι *Οὕτε ἐν τῷ ὄρει τοῦτῳ οὕτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνήται προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ*· καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ τοιοῦτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούντας αὐτῷ. *Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτῷ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν*. Πανταχοῦ γὰρ ἐπιλαμβάνουσης τῆς ἀληθείας καὶ χάριτος, οὐκέτι χώραν ἔχει ἐν τόπῳ περιοριζέσθαι ἢ προσκύνησις, οὐδὲ ἵστασθαι κατὰ τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο καὶ σκιῶδες διάταγμα· ἀλλ' ὡς περ τοῦ Εὐαγγελίου ὁ λόγος ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐκχυθεὶς ἐξήχηται, οὕτω καὶ τῆς δοξολογίας καὶ προσκυνήσεως ὁ τρόπος ἐκταθὲς ὑπερήπλωται· ἡ τάχιστα τὸς Θεοῦ τῶν πεπιστευκότων ἕκαστος· καὶ οὕτω γὰρ θεωρητέον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν σαρώσας διὰ πολιτείας ἐνθέου καὶ ἀρετῆς, ἡτοιμάσαστο πρὸς καταγωγὴν τοῦ Πνεύματος· τὴν ὕλην τε ὑπερναδίαι, καὶ τῶν παθῶν κρείττων γενόμενος, καὶ τῶν σκεδαστῶν δὴ τοῦτων καὶ ἐπικλήρων τὴν νοῦν ἀπολυσάμενος, ἐνοικον οὕτω τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἔξει, καθὼς εἴρηται, ὅτι *Ναὺς Θεοῦ ἐστέ, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν*· καὶ, ὅτι *Οἰκήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν*. Αἱ νῆσοι δὲ τῶν ἐθνῶν, τί ἂν ἄλλο νοηθεῖεν, ἢ καθάπερ ἡμᾶς οἱ τῶν θείων μυστηρίων ἐδιδάξαν εἰσχηγῆται, αἱ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίαι· ἀρετὴ καθιστάμεναι, καὶ τῆς ἀλμυρῆς ἀπιστίας ἀνακούπτουσαι, καὶ πῆξιν λαμβάνουσαι τῷ Θεῷ βάσιμον; Εἴποι δ' ἂν τις εἰκότως καὶ τὰς ἐν πλῆθει καίμενας, τὰς αἰσθητὰς δὴ ταύτας νῆσους τῷ λόγῳ διαγράφεσθαι, ὥς καὶ ἔθνη καταρκοῦν ποτε

²² Psal. lxxv, 4. ²³ I Tim. ii, 8. ²⁴ Joan. iv, 21, 23, 24. ²⁵ I Cor. iii, 16. ²⁶ Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 18.

ἀθέσῃ· συζῶντα· οὐ γὰρ οἱ τὴν ἡπειρον μόνον νε-
μόμενοι, ἥδη δὲ καὶ οὗτοι τὸν λόγον δεξάμενοι τὸν
σωτήριον, ἕκαστος προσκυνεῖ τῷ Θεῷ τῶν ὄλων ἐκ
τοῦ τόπου αὐτοῦ. Ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ὁ Χριστὸς καὶ
Θεὸς ἡμῶν ἡ ἀλήθεια, προσκυνητὰς ἀληθινούς ἡμᾶς
ἀποφαίνει, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνούντας
αὐτῷ διὰ τε τῶν εὐαγγελικῶν, διὰ τε τῶν προφητι-
κῶν φωνῶν· εἰς γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς ὁ ἐν πάσαις διαλε-
γόμενος· πῶς ἐπιφανέντος αὐτοῦ, τῆς ἐθνικῆς
ἀθεΐας οὐκ ἐρρύσθημεν, καὶ πάσης εἰδωλικῆς βδε-
λυρίας ἀμέτοχοι κατέστημεν, γνήσιοι κατὰ πάντα
δὲ ἐναντίας λόγοι· καὶ συμφέρει κἀντεῦθεν ὅτι ἐκ τοῦ

A Christus ipse Deus noster, ipsa veritas, adoratores
veros nos esse declarat, in spiritu ac veritate se-
cundum evangelicas propheticasque voces adoran-
tes; unus enim idemque in omnibus loquens; quid-
ni, eo adveniente, ab ethnica irreligiositate erepti
fuimus, omnisque idolice abominationis facti
expertes, et genuini prorsus illius adoratores?
Mendaces itaque sunt adversariorum sermones;
atque hinc constat eos contrarii spiritus ore atque
Antichristi loqui.

προσκυνητὰ αὐτοῦ γενόμενοι; ψευδεῖς οὖν οἱ τῶν
ἐναντίου πνεύματος καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου λαλοῦσιν.

Ἐπισκεπτέον δὲ ὅποια καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα ἐαυτῷ
τε καὶ τῇ ἀληθείᾳ κατακολουθοῦντι τῷ θεοφόρῳ λέ-
γεται· Τότε οὖν μεταστρέψῃ ἐπὶ λαοὺς γλῶσσας
εις γενεὰν αὐτῶν, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ
ὄνομα Κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν
ἕνα· ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας οἰσοῦσι θυ-
σίας μοι. Συναδῶτω τούτοις Ἡσαΐας ὁ μεγαλο-
φύεστατος, Αἱ γλῶσσαι, λέγων, αἱ ψελλίζουσιναι
μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην, καὶ μὲν τοι καὶ
τρανωθήσεται γλῶσσα μοριλάλου. Ἐπεὶ καὶ
γλώσσαι λαλήσουσι καιναί, τὸ θεῖον παραδέδωκε
λόγιον. Τῶν οὖν λαῶν ἐκείνων τὰς γλώσσας αἱ με-
μελετήκασι ἀσεβείας ποτὲ ἀνάμεστα φθέγγεσθαι
ῥήματα, πρὸς τὸ ὀνομασίας καὶ ἐπικλήσεις τῶν ἀκα-
θάρτων δαιμονίων κάτειθισμένα, τῆς οὕτω μυστρᾶς
διακαθαίρων μελέτης, ἐπιστρέφειν ὑπισχνέται
Θεός, ὡς ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς αὐτῶν ἀνεπάφους
καὶ ἀμιγῆς· πάσης εἰδωλικῆς ἐμφάσεως γεννησομέ-
νας· ὥστε καθαρὰν καὶ ἀμίαντον τὴν τῷ Θεῷ προσ-
ήκουσαν λογικὴν προσφέρειν λατρίαν, δουλεύειν δὲ
αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα λέλεκται, ὡς δήλου ὄντος, πολ-
λοῖ; ζυγοῖς τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπεῖαν τὸ πρὶν ὑπε-
νενήχθαι. Ἄλλοι γὰρ ἄλλοις θεοῖς κατὰ διαφόρους
δόξας καὶ θρησκείας κατεξεύγυντο, τῇ ζεύγῃ τῆς
ἀσεβείας στρεβλοῦμενοι· ὅτε δὲ καθίκετο πρὸς ἡμᾶς
ἐξ οὐρανῶν ὁ λυτρωτής, τότε τῆς πολυζύγου ταύτης
ἡλευθέρωσεν ἀχθιδόνος, καὶ τὸν ἐαυτοῦ ζυγὸν προῦ-
θηκεν, πρὸς τὸ καταπειθεῖς καὶ εὐήνιον τῆς πολι-
τείας τῆς εὐαγγελικῆς ἐφελκόμενος, Ἄρατε, λέγων,
τὸν ζυγὸν μου ὅτι χρηστός ἐστι, καὶ τὸ φορτίον
μου ὅτι ἐλαφρόν. Τοῦτον οὖν τὸν τῆς δικαιοσύνης
ζυγὸν προθύμως ὑποτρέχοντες οἱ πιστοί, ἐν ἀλη-
θείᾳ καὶ εὐκρινείᾳ καὶ πίστει μὴ δουλεύομεν αὐτῷ,
καὶ ἐν τούτῳ ἀγαθυνόμεθα καὶ φιλοτιμούμεθα, δι-
δασκόμενοι ὅτι Ἀγαθὸν ἀνδρὶ ὕταν ἀρῇ ζυγὸν ἐκ
νεότητος. Ἄξιον δὲ ὑπεράγασθαι τοῦ δεσπότη
τῶν ὄλων τὸ μεγαλουργὸν καὶ φιλάγαθον, ὅτι ὃν
ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοῦ ὁ ἔλεος καὶ ἡ χρηστότης πλου-
σίως εἰς ἡμᾶς ὑπερεκκέχεται, ὡς εὐδοκῆσαι μέχρι
τῶν ἐσχάτων τῆς οἰκουμένης ἀφίχθαι τὸ σωτήριον
κήρυγμα, καὶ ὃν καὶ ἐξ Αἰθιοπίας καὶ ἐκ πάντων
περάτων γῆς σύμφωνος αὐτῷ αἶνος, καὶ δοξολογία
παρὰ τοῖς ἐκκλησίαις αὐτοῦ ἀκατάληκτος ἀναπέμπεται. Ταῦτα οἱ φρενοβλαβεῖς ἀκούετωσαν καὶ μανθι-

Nunc videndum quidnam in subsequentiis si-
bimet ac veritati consentaneus deifer homo dicat :
B Tunc igitur reddam populis linguam in generationem
ipsorum, ut omnes invocent nomen Domini, ut ei
uno sub iugo serviant. Usque a terminis fluminum
Æthiopiæ mihi victimas afferent ³⁷. His consonet
nobilissimus Isaias : *Linguae*, inquit, *balbutientes
pacem loqui discent* ³⁸, *et muti lingua expeditur* ³⁹.
Nam quod novis loquentur linguis, divinum tradi-
dit oraculum ⁴⁰. Illorum itaque populorum linguas,
quæ olim impietatis plena verba eructabant, nomi-
nibusque et invocationibus impurorum daemonum
assuetæ erant, tam detestabili praxi purgans con-
versurum se spondet Deus, easque in cunctis ge-
nerationibus immunes fore purasque omni idolica
professione; ita ut mundum atque immaculatum
Deoque convenientem rationalem cultum exhibeant.
C Porro ut ei sub uno iugo serviamus dictum est,
quia constat, pluribus jugis humanam antea natu-
ram fuisse suppositam : alii enim aliis diis secun-
dum differentes sectas ac religiones dediti erant,
impietatis loris constricti. Cum autem venit de
cælo ad nos Redemptor, tunc hac jugorum molesta
varietate nos expediti, summæ jugum obtulit quod
ad docilitatem atque obedientiam evangelici insti-
tuti pertrahit. *Tollite*, inquit, *jugum meum, quia
suave est, et onus meum leve* ⁴¹. Hoc itaque iusti-
tiæ jugum olacriter subeuntes fideles, in veritate,
sinceritate fideque una servimus illi, et in hoc læ-
tamur atque gloriamur; edocti scilicet, *Bonum
esse viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua* ⁴².
D Par est autem magnopere admirari universalis
Domini magnificentiam ac benignitatem, quia cop-
iose adeo misericordia ejus ac bonitas erga nos
fuerit effusa, ut usque ad extremos mundi fines
salutarem voluerit prædicationem pervenire : quam-
obrem ex Æthiopia etiam tunc usque terræ fini-
bus laus ipsi et perpetuus hymnus a cognoscenti-
bus ipsam uno ore extollitur. Hæc isti furiosi
audiant, discantque se Spiritui sancto resistere,
dum Ecclesiam Dei calumniantur, sciantque se
contrarii spiritus instinctu loqui.

προσκυνητὰ αὐτοῦ γενόμενοι; ψευδεῖς οὖν οἱ τῶν
ἐναντίου πνεύματος καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου λαλοῦσιν.

³⁷ Sophon. iii, 9, 10. ³⁸ Isa. xxxii, 4. ³⁹ Isa. xxxv, 6. ⁴⁰ Marc. xvi, 17. ⁴¹ Matth. xi, 29.
⁴² Thren. iii, 27.

νέωσαν, ὅτι τῷ ἁγίῳ ἀντιτίθενται Πνεύματι, τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας· καταψευδόμενοι, καὶ γὰρ ὥς τωσαν ὅτι ἐκ τοῦ ἑναντίου λαλοῦσι πνεύματος.

Sed et alterius sancti viri verba audiamus : A *Gaude et lætare, filia Sion, quia ecce venio, et habitabo in medio tui, ait Dominus : sciesque quod Dominus omnipotens misit me ad te* ⁴³. Quisnam autem veniat, Joannes magnus Servatoris nostri præcursor clamet : qui missis duobus discipulis ad interrogandum Dominum : *Tu es qui venis, an alium expectamus* ⁴⁴? responso accepto, publice dixit eum esse Agnum et Filium Dei ⁴⁵. Insuper David quoque ita psallens : *Benedictus qui venit in nomine Domini* ⁴⁶. Hic autem qui venit Servator alumnis suis sic loquitur : *Ubi duo sunt vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum* ⁴⁷. Et : *Vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* ⁴⁸. Sed et alius succlamet propheta : *Habitabo cum iis et inambulabo ; eroque ipsis Deus, et ipsi* **189** *erunt mihi populus* ⁴⁹.—*Confugient deinceps gentes multæ, ait propheticum aliud effatum, ad Dominum* ⁵⁰. Quandonam hæc? Sine dubio cum adventus Dei tempus adierit, et confugientes ad eum clamabunt : *Domine, refugium factus es nobis in generatione et generatione* ⁵¹. Hi nimirum Domini populus vocati, in urbe Sione habitabunt, id est Ecclesia ; quæ gaudere ac lætari jubetur, dum filiorum suorum multitudinem ac numerum cuncta excedentem miratur. His consentanea alius quoque vir sanctus tanquam ex Servatoris persona clamabit : *Evangelizare pauperibus misit me* ⁵². Suadet autem nobis ac prædicat, Dei Filium ac Deum mitti a Patre dispensative secundum humanitatem. Etenim primum apostolum atque pontificem confessionis nostræ hunc ipsum agnoscit sermo apostolicus ⁵³, nempe quod ad pereuntes oves domus Israelis missus sit ⁵⁴. Sed quia missum Redemptorem ac benefactorem neque agnoverunt neque receperunt, idcirco ad gentes mittuntur discipuli ; atque hinc divinæ notitiæ jubar mundo illucescit, ac porro desinimus mundi elementis subesse, atque dæmoniaca oppressione sublevamur. Obstruatur igitur omne os, quod loquitur adversus Deum iniquitatem. Si enim loquentes in Spiritu prophetas apostolosque repellunt, plane constat illum quoque quem hi evangelizant ab iis repudiari ; quod impie prorsus ab ipsis fieri compertum est. Sed ne ipsum quidem mittentem Deum Patrem immunem esse sinunt, ad quem usque stulta illorum calumnia permeat ; quasi is missionem a se decretam infirma ratione gesserit, antiquumque illud ac verum consilium cassum evaserit, siquidem nihil uspiam perficere magni consilii angelus valuerit. Atqui in refractariorum caput blasphemia recidat. Et si alium forte expectant Redemptorem (hæc est enim illorum elegans et præclara senten-

Ἐτέρου τῶν ἁγίων λέγοντας ἀκουσώμεθα· Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιών, διότι ἰδοὺ ἔρχομαι καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος· καὶ καταψευδῶνται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν μέσῳ σου, καὶ ἐπιγνώσῃ ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με. Τίς οὖν ὁ ἐρχόμενος, Ἰωάννης ὁ μέγας ὁ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν βοάτω πρόδρομος, ἀποστείλας δύο τῶν μαθητῶν τὸν Κύριον ἔρσεσθαι· Σὺ εἰ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν ; καὶ δι' ὧν ἀκήκοε κηρύττων αὐτὸν ἀμὲν καὶ Υἱὸν Θεοῦ. Καὶ μὴν καὶ Δαβὶδ ὁ ἀνιδίμωτος ψάλλων· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Οὗτοι, ὁ ἐλθὼν Σωτὴρ, τοῖς μύσταις τοῖς αὐτοῦ διαλέγεται· "Οπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγημένοι ἐν τῷ ὀνόματι μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Καὶ, Μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Καὶ δὴ καὶ ἄλλος ἐπιφωνεῖτω προφήτης· "Εροικῆσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν. Καταψευδεσθαι λοιπὸν ἔθνη πολλὰ, φησὶν ἡ προφητικὴ ῥῆσις, ἐπὶ τὸν Κύριον. Πότε ταῦτα ; Ἡ φανερὸν, ὡς ὅτε ὁ τῆς θεοφανείας ἐπέστη καιρὸς, καὶ οἱ καταψευγότες κρᾶζουσιν· Κύριε, καταστρεφὲ ἡμῶν ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Οὗτοι λαὸς Κυρίου κεκλημένοι, κατασκηνοῦσιν ἐν τῇ Σιών, τῇ Ἐκκλησίᾳ δήπου· ἢ καὶ τέρπεσθαι καὶ εὐφραίνεσθαι προστάττεται, καταθεωμένη τῶν ἑαυτῆς τέκνων τὸ παμπληθὲς καὶ ἀριθμὸν ὑπερεκρίπτον ἅπαντα. Τοῦτοις ἀκόλουθα καὶ τῶν ἁγίων ἕτερος ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος κεκράζεται· Εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με. Πιστεύεται δὲ παρ' ἡμῖν καὶ κηρύσσεται, ὅτι περὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς καὶ Θεὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποστέλλεται οἰκονομικῶς, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· πρῶτον γὰρ ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν αὐτὸν ὁ ἀποστολικὸς ἐπίσταται λόγος, ὃς ἀπεστάλη μὲν ἐπὶ τὰ ἀπολωλότα πρόβατα ἔξου Ἰσραὴλ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν ἀπεσταλμένον λυτρωτὴν καὶ εὐεργέτην οὔτε ἐπέγνωσαν οὔτε ἐδέξαντο, ταῦτῃ τοι ἐπὶ τὰ ἔθνη οἱ μαθηταὶ ἀποστέλλονται· κἀντεῦθεν τὸ τῆς Οὐνογονίας φῶς ἐπιλάμπει τῷ κόσμῳ, καὶ τοῦ ὑπερῷου τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις ἀπηλλάγμεθα, καὶ πάσης δαιμονικῆς ἐνεργείας λελυτρώμεθα. Οὐκοῦν ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα κατὰ τοῦ Θεοῦ λαλοῦν ἀδικίαν· εἰ γὰρ τοὺς ἐν Πνεύματι λαλοῦντας προφήτας ἀναίνονται καὶ ἀποστόλους, παντί που δῆλον, ὡς τὸν εὐαγγελιζόμενον παρ' αὐτῶν ἀθετοῦσιν, ὃ δὴ καὶ ὁρώμετες ἄνους· ἀντικρυς καταφαίνονται· ἀλλ' οὐδ' ἂν τὸν ἀποστείλαντα Πατέρα καὶ Θεὸν ἀκαταίτητον καταλίποιν· ἐλάττει γὰρ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ τῆς δυσφημίας παράλογα· ὅτι· τὸ ἡσθενηκὸς κατ' αὐτοὺς παρ' τὴν ἰδίαν ἀποστολὴν δείκνυται· καὶ καθήγγηκε γὰρ ἦν βεβούλευται ἀρχαίαν καὶ ἀληθινὴν βολήν, ἥνίκα οὐδὲν οὐδαμῶς ἐκπε-

⁴³ Zach. ii, 10. ⁴⁴ Matth. xi, 3. ⁴⁵ Joan. i, 56.

⁴⁶ Psal. cxviii, 20. ⁴⁷ Zach. ii, 10. ⁴⁸ Zach. ii, 11. ⁴⁹ Psal. lxxxix, 1.

⁵⁰ Matth. xv, 24.

⁵¹ Matth. xviii, 20. ⁵² Matth.

⁵³ Psal. lxxxix, 1. ⁵⁴ Isa. lxi, 1. ⁵⁵ Hebr. iii, 1.

ραίνεσιν οὐδ', τε ἐγένετο ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος· ἐπὶ δὲ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀθετούντων τὸ βλάστημον· καὶ εἰ που ἔτερον προσδοκῶσι Λυτρωτὴν, τοῦτο γὰρ αὐτῶν τὸ κομψὸν καὶ χαρίεν, μετὰ Ἰουδαίων τετάσσονται· τί γὰρ τούτων διοίσουσιν; εἰ μηδαμὴ μηδαμῶς τὸν ἐληλυθότα δοξάζουσιν, ἢ ἐπιφανέντα, μηδὲ ἀνθρώπους ὄνιναι· πρὸς ἔν γὰρ καὶ τὸ αὐτὸ τῆς βλασφημίας καταστρέφει τὸ ἄτοπον.

λζ'. Ἄγε δὴ μοι, ὦ προφητῶν ἀριστε καὶ μακάρι-
τατε, καὶ νῦν θεοκλυτήσας τορὸν τι καὶ γεγρονῶς
ἐμβόησον· ἀνάκραγε δὲ διαπρίσιον, τί σοι τὸ Πνεῦμα
ἐνηχοῦν ἀνωθεν προθεσπίζειν διακελεύεται. Φράζε
δὲ μοι, καὶ τὸν γε λόγον θεοφρόνως ἀγόρευε· φήσας
δ' ἂν, εὐ οἶδα, τὰ θεῖα θεσπιωδῶν· Ἔσται ἐν τῇ
ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, ἐξολο-
θρεύσῃ τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς,
καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνησὶς. Ἀλλὰ σοὶ μὲν, ὦ
θεηγόρε, ῥῆστον καὶ μυηθῆναι ταῦτα παρὰ Θεοῦ,
ἅτε κεκαθαρμένῃ καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν,
ἄλλοις τε κηρύττειν, καὶ ταῖς μετέπειτα γενεαῖς Γραφῇ
παραδοῦναι, τῶν μυσταγωγουμένων τὸ ἀληθὲς καὶ
εὐχάτοπτον· ἡμᾶς δὲ ἐνταῦθα γενομένους, πολλή
τις, ὡς τὸ εἶδος, ἡ ἀπορία τοῦ λόγου περιστοιχι-
ζεται, τί πρότερον εἰπεῖν, τί δὲ εἰς τὸ ἔπειτα πα-
ραλιπεῖν. Τί γὰρ δὴ πρὸς ταῦτα καὶ φεγξαίμεθα;
τίς ἱκανὸς ἐπὶ τοῖς προκειμένοις λόγοις; τοῦ Πνεύ-
ματος, ἢ τῆς ἀληθείας ἀξίως ἀνυμνεῖν τὸ ἀπαρά-
γραπτον καὶ ἀπρόσιτον, ἢ τῆς σαφηνείας παρα-
στήσαι τὸ καθαρὸν καὶ εἰλικρινέστατον; τίς δὲ κατὰ
χρὸς τῶν ἀθετούντων στηλιτεῦσαι τὸ ἄρύνετον καὶ
ἀνόητον; τί γὰρ τούτων τῶν λόγων φανερώτερον ἢ
τηλαυγέστερον; τί δὲ εὐθυεπέστερον ἢ ἀξιολογώτε-
ρον; Ταῦτα καὶ τῶν ἡλίου μαρμαρυγῶν λαμπρότε-
ρον ἀποστειλῶσιν· οὐδὲν ἐνταῦθα δεήσει λόγων
ἐρμηνευτικῶν περιόδου μακρᾶς, οὗ τῆς ἐν βάθει
κειμένης διανοίας ἐξερευνᾶν περιέργως καὶ ἀν-
ιχνεύειν τὸ ἐπιτεκαλυμμένον καὶ ἀδιάρθρωτον, οὐ
μεταφράσεώς τινος διὰ κύκλων μακρῶν ἐκπερι-
θεούσης καὶ ἐξαπλούσης τὸ γριψοειδὲς καὶ ἐπιτε-
κρυμμένον ταῖς λέξεσιν, οὐδὲ κατασκευῆς καὶ συν-
θέσεως ῥημάτων πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἐγκειμένων
ἐπινεννοημένης. Τὸ γὰρ τοῦ λόγου ἀπλοῦν καὶ εὐθὲς
καὶ ἀναπνευστόν, οὐ συγχωρήσει τοὺς μὲν οὕτως,
τοὺς δὲ ἐτέρως; ἐκ περιέργου ζητήσεως ταῦτα ἐκδέ-
χεσθαι, καὶ τῷ οἰκείῳ ἐπομένους σκοπῷ, διακρούε-
σθαι τὴν ἀλήθειαν, ἀποδείξασθαι τε τῶν ἐγκειμένων
ῥήτων τὸν νοῦν, καὶ ἀντιπεριέλαιν κακοῦργως, καὶ
αἰχμαλωτίζειν πρὸς τὸ ἴδιον θέλημα, ὃ νῦν ποιοῦσιν
οἱ τῷ κόσμῳ προστετηκότες, καὶ τοῖς τοῦ πονηροῦ
κατασκευαμένοι θελήμασι.

Πρὸς οὖν ταῦτα τί ποτε ἄρα ἀκούσονται οἱ τῆς
ψυχῆς ὀπίσθην πεπρωμένοι, καὶ τὰς ἀκοὰς πρὸς
τὰς τοῦ θεοῦ Πνεύματος ῥήσεις ἀποφράξαντες; Οἱ
ὡσπυ τοσαύτῃ ἀναληγίας κεκρατημένοι καὶ ἡλιθιότη-
τος, οἱ τυφλοὶ, ἀναβλέψατε, καὶ οἱ κωφοὶ, ἀκούσατε·
τίς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον τετυφλῶται καὶ πεπρωται, ἢ
δι' ἐμπάθειαν ψυχῆς τῶν ἀνωθεν ἡμῖν αὐγαζομένων
λόγων τὴν λαμπρότητα οὐ προσδεχόμενος; τίς δὲ

tia), hī cum Judæis collocentur. Cur enim ab his
differant? si certe hunc qui venit nullo modo ho-
norant, neque reapse advenisse, neque hominibus
profuisse putant. Ad unum enim eundemque ter-
minum blasphemiarum hujus vesania pergit.

37. Age vero mihi, o prophetarum optime ac
beatissime, nunc quoque Deum invocans valida
boantique voce clama; immensum, inquam, clama
quidquid tibi Spiritus desuper resonans edicere ju-
bet. Eloquere mihi, et sermonem tuum divinitus
informatum profer. Nam divina sine dubio vatici-
naberis. Erit die illa, ait Dominus omnipotens,
disperdam nomina idolorum de terra, neque illorum
deinceps memoria supererit⁵⁵. Sed enim tibi qui-
dem, o vates, facillimum fuit a Deo initiari, qui
corpore anima ac mente purificatus fueras, ideoque
et aliis prædicare, et futuris ætatibus scriptam tra-
dere rerum mysticarum veritatem et evidentiam.
Nos autem hic demorantes, multa, ut par est, per-
plexitas urget, quid prius sit dicendum, quid in
posterum reservandum. Quid enim ad hæc eloque-
mur? Quis pote suscepta oratione, Spiritus seu
veritatis digne celebrare infinitam et inaccessam
summitatem, vel manifestationis ejus puram atque
perspicuam imaginem exhibere? quis irreligioso-
rum insipientiam atque vecordiam satis coar-
guat? Nam quid est hæc doctrina clarius atque
evidentius? quid facilius vel dignius dici potest?
Hæ res quippe solaribus radiis splendidius eluce-
scent. Nihil hic opus est hermeneuticorum sermo-
num longa periodo, haud latentis in profundo sen-
sus scrutari curiose atque effodere oportet obrui-
tum obscuratumque thesaurum, neque metaphrasī
aliqua egenus quæ longo circūitu discurrens, dic-
tionum ambiguitatem et latebras evolvat; neque
190 denique excogitanda est ars quardam et vo-
cabulorum apta compositio, ad hujus argumenti
demonstrationem. Nam doctrinæ hujus simplicitas
recitudo atque evidentia, non sinet ut alii quidem
sic, alii vero aliter curiose disquirentes hæc intel-
ligant, suumque singuli scopum sequentes, veritatem
dispellant, et propositorum verborum sensui vim fa-
ciant, eumque malitiose distorqueant, atque ad pro-
prium voluntatem violentè accommodent, quod
nunc hi mundani homines, et mali dæmonis arbi-
trio subjugati, faciunt.

Quæ cum ita se habeant, quo jam sensu erunt hi
qui visualem animæ vim obtulerunt, auresque ad
divini Spiritus voces oppilarunt? qui tanto stuporis
ac stultitiæ morbo premuntur? Nem, cæci, aspici-
te, et surdi, audite! Quis autem ita cæcūtit, et visu
captus est, vel ob animæ corruptelam, celestium
sermonum nos illustrantium lampadem non recipit?
Quis ita surdus et insensilis, qui has divinas voces

⁵⁵ Zach. xiii, 2.

tam clare nobis atque diserte idolorum maleficium antiquitus inclamantium, quis ea, inquam, materialis crassitudinis tenebris implicatus rejiciat, et non potius auscultare velit? Hæc videlicet, etiamsi homines silere velint, lapides tamen ipsi clamabunt, rerum evidentia compulsi. Horum quippe durities animæ et insensibilitas, lapidum ipsorum duritiam immitemque naturam superat. Quodnam ergo his, sive in sua sententia tacite perstare velint, defensionis genus reliquum erit? sive pugnaciter tueri molint, quænam excogitari contradictionis ratio poterit adversus veritatem? Ecquis illorum mendaciis patrocians, hoc certamen suscipiet? Ubinam iis tribunal ad hanc disceptandam causam statuatur? quænam gravium oratorum aut causidicorum eloquentia versutam commentorum inventionem expromens? quænam connexorum syllogismorum suasiones flexanimes et constringentes? quænam geometricarum demonstrationum coactiones, thesibus suis ex præsumpto, inevitabiliter et sine effugio concludentes? quis arbiter aut iudex peracutus et ingeniosissimus, ipsis dicentibus sedens examinatore, et intime ac sapientissime oblatorum argumentorum vim cognoscere valens, sententiam feret, quæ iniquas illorum præstigias confirmet? Nemo hercle ita bardus est et insanus, qui perspicuis vocabulis, quibus invictæ etiam et sine contradictione, facta ipsa splendidissime favent, adversari et oblectare nitetur. Profecto hi, ut scævum suum irreligiosumque dogma firmetur, nullum præsidium comparare sibi queunt; qui scelestam vitæ felicitatem honestæ calamitati anteferentes, inconsulto et contra sacerdotii dignitatem dedecus atque ignominiam æternam sibi inusserunt. Nemo certe eorum, qui pie vivere decreverunt, ita unquam sentiet aut decernet, sed ne suæ menti quidem tale scelus unquam occurrere optabit.

αἰσχρότητα καὶ ἀδόξαν αὐτῶν ἐαυτοῖς ἐπετίψαντο· φρονῆσαι καὶ δογματίζειν, ἀλλ' ὅτι μὴδ' ὡς ἐν νῷ λαβεῖν εὐχαίτ' ἂν ποτε.

Quomodo ergo et quando et a quibus abominabilium idolorum pestis invecta fuerit, primo quidem ab evangelicis dictis audient, si certe eis credunt. Etenim idolorum destructor, erroris depulsor, noster de potestate tenebrarum redemptor, et a corruptele necessitate liberator, vitæ nostræ auctor, qui que nobis veritatis notitiam contulit Christus Dominus ac Deus noster, cum universali Deo Patri suo sic loquitur: *Pater, venit hora; clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te. Sicuti dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*⁶⁶. Deinde rursus: *Manifestavi nomen tuum hominibus*⁶⁷. **191** Et denuo: *Non pro his tantum rogo, id est pro discipulis, sed etiam pro iis, qui per verbum eorum in me credituri sunt, ut omnes unum sint; sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in*

οὕτω κωφὸς καὶ ἀναίσθητος; ἢ ὡς τῶν θεοφθόγγων τούτων φωνῶν, αἱ σαφῶς τε καὶ διαβόητον ἡμῶν τὴν τῶν εἰδώλων πανωλεθρίαν πάλαι ἀνεκράγεσαν, ὑπὸ τοῦ νέφους τῆς ὕλης παχύτητος ἐπιπροσθούμενος, οὐ προαιρεῖται γενέσθαι κατήκοος; Ταῦτα κἂν ἄνθρωποι σιγήσαι θελήσωσιν, ἀλλ' οἱ γε λίθοι κεκράζονται, ὑπὸ αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἐναργείας κατεπειγόμενοι· τούτων δὲ, ὡς εἶοικε, τῆς ἀπεσκληρῆς τῆς ψυχῆς καὶ ἀνάγκης, καὶ τῶν λίθων αὐτῶν ἀπέκρυψε τὸ σκληρὸν καὶ ἀμελείκτου· τίς οὖν αὐτοῖς ἢ στέργειν ἐν τοῦτοις βουληθεῖσι ποταπολογίας τρόπος λελεῖψεται, ἢ ἀντιφέρεσθαι δόξα σιν, ἀντιλογίας ἐπίνοια κατὰ τῆς ἀληθείας ἐξευρεθήσεται; τίνες αὐτοῖς ὡς δὴ τοῖς ψευδέσι συνηγορήσονται, τουτονὶ τὸν ἄγωνα εἰσδύσασιντο; ὅποι δὲ αὐτοῖς τὸ δικαστήριον ἐν ᾧ ταῦτα διάθοντο σχεδασθήσεται; ποῖαι τῶν σοδαρῶν ῥητόρων καὶ λογογράφων δεινότητες, τὸ ἀγχιεστροφὸν ἐν ταῖς ἐνθυμημάτων εὐρεσιπέταις ἐπιδεικνύμεναι; ποῖαι τῆς ἐκ τῶν συλλογισμῶν πλοκῆς πιθανότητες, τὸ ἐπαγωγὸν καὶ ἐφέλκον κατασκευάζουσιν; τίνες γραμμικῶν ἀνάγκαι δειξέωσιν, ταῖς ἐκ τῶν εἰλημμένων θέσεσι τὸ ἀφυκτόν τε καὶ ἀπαράιττον συμπεραίνουσαι; τίς διαιτητῶν τε καὶ δικαστῶν δεινός τε καὶ ἀγχινοῦστατος, τῶν λόγων αὐτῶν ἀκριβὲς ἐξεταστὴς προκαθεζόμενος, βαθέως καὶ συνετώτατα τῶν προτεινομένων τὸν νοῦν ἀνιχνεύειν δυνάμενος, ὅσοι ψήφον τοῖς ἀθέσμως αὐτοῖς τερατινομένοις βραβεύουσιν; ἀλλ' οὐδεὶς οὕτως ἀσοφος καὶ ἀπαίδευτος, οὐδεὶς οὕτως ἀνούστατος καὶ ἀλογώτατος, ὅς ταῖς ἐναργεῖσι φωναῖς, καὶ ἀμαχῶν καὶ ἀναντιρρόητον ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων συνηγορίας φανερώτατα ἐχούσαις, παρατάττεσθαι καὶ ἀντιτείνειν ἐπιχειρήσειεν. Οὐκ ἔστιν οὖν αὐτοῖς οὐδαμῶθεν, ὅθεν τὸ σκαλὸν καὶ ἄθεον δόγμα συσταίη, ἐπικουρίαν πορίσασθαι· ἀλλὰ τὸ κακῶς ἐν τῷ βίῳ εὐημερῆσαι, τοῦ καλῶς δυσπραγῆσαι προτιμήσαντες, ἀβούλως καὶ ἀνέμωρς ταῦτα οὐδεὶς πῶτε εὐσεβεῖν ἡρημένων μὴ ὅτι γε

Πῶς οὖν καὶ πότε καὶ παρὰ τίσι, τῶν μυστῶν εἰδώλων ἢ πανωλεθρία γεγενήται, πρότερον μὲν τῶν εὐαγγελικῶν λόγων ἀκούσονται, ἂν ἄρα πείθωνται· καὶ γὰρ ὁ τῶν εἰδώλων καθαιρέτης καὶ τῆς πλάνης καταλύτης, ὁ λυτρωσάμενος ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς ἀπαλλάξας, τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀρχηγός, ὁ πᾶσι γνωστὴν τῆς ἀληθείας ἡμῖν χαρισάμενος Χριστὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, πρὶς τὸν τῶν ὧλων Θεὸν καὶ Πατέρα τοιοῦτο φησὶ· Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξα σὲ σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱός σου δοξάσῃ σε· καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πάσης σαρκός. ἵνα πᾶρ ὁ δέδωκας αὐτῷ, δώσῃ αὐτοῖς ζωὴν· αὕτη δὲ ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ δι' ἀπέστελλας Ἰησοῦν Χριστόν. Εἶτα πάλιν· Ἐγαρέωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ αὖτις· Οὐ περὶ τούτων δὲ ἐγὼ τῶ μόνον, ὁ ἔστι τῶν μαθητῶν.

⁶⁶ Joan. xvi, 1-5. ⁶⁷ ibid. 6.

ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου· αὐτῶν εἰς ἡμᾶς, ἵνα πάντες ἐν ᾧσι, καθὼς σὺ, Πάτερ, ἐν ἡμοῖς, καὶ γὰρ ἐν σοὶ, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσιν· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σὺ με ἀπέστειλας. Τί τούτων τῶν ἱερῶν λόγων· πρὸς τὴν θεῖαν γνῶσιν οἰκειότερόν τε καὶ ἐναργέστερον; ἀρ' οὖν οὐκ ἐκδέδληται ἐντεῦθεν ἡ πλάνη; οὐ καταλέλυσται τῶν δαιμόνων ἡ ἐπήρεια; οὐ διέδωκε τῶν εἰδώλων ἡ ἀπάτη; οὐκ οἴχεται τοῦ πονηροῦ τὸ κράτος; τί; οὕτως ἡλίθιος καὶ ἀνόητος, ὅς μὴ οὐχὶ ταῦτα οὕτως ἔχειν συμφέσειεν; Ἴνα γινώσκασθε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Αὕτη ἡ φωνὴ τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπεῖαν ἐκαينوποίησεν, αὕτη τὸν αἶρα ἐκάθηρε, τὰς πύλας τὰς οὐρανίους ἡμῖν ἀνεπέτασε, τὴν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων ἡμῖν ἐισδρομὴν προωδοποίησε, τοὺς ἀνθρώπους συνόμιλους ἀγγέλοις πεποίηκε, τὸ μεσότηχον τοῦ φραγμοῦ λάλυκε, τὸν Πατέρα ἡμῖν καὶ Θεὸν ἐκπεπολεμωμένους δι' ἁμαρτίας ἀποκατήλαξεν. Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. Πρὸς θεὸν καὶ τὸ λειπόμενον· Ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνησί. Εἰ οὖν ἀληθὴ τὰ σωτήρια λόγια, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ γνῶσις, καὶ τὸ ὄνομα πεφανέρωται, καὶ τῶν εἰδώλων ἡ πτώσις τεθριάμβευται· οὐ γὰρ ἐνὸν τὴν Ἀλφθειαν ψεύσασθαι· πρὸ δὴλον ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου λαλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι πνεύματος. Ἐξῆς δ' οὖν ὁ τοῦ Εὐαγγελίου εἰσῆλθω διάκονος, τῷ ἑσπέρῳ προφήτῃ συνεπηγῶν, ὥσπερ τῷ αὐτῷ ἐνεργούμενος Πνεύματι, ὃς δὴ περὶ τῆς τῶν εἰδωλοθύτων δογματίζων βρώσεως, τοιάδε τινὰ Κορινθίαις γράφει· Οἰδαμεν ὅτι οὐδὲν εἶδωλον ἐν κόσμῳ· καὶ οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἰς. Καὶ τὴν τοιαύτην γνῶσιν μέχρι παντὸς ἐκτείνεσθαι διέσχουρίζεται· ἵνα δὲ μὴ δόξῃ τοῖς ἐναργέσι καὶ φαινομένοις ἀντικαθίστασθαι· ἦν γὰρ καὶ ξόανα παρὰ τοῖς ἄθεοις καὶ ἀνοήτοις, καὶ θεοὶ ὀνομαζόντο· διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· ὅτι· Εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγματι οὐδὲ ἐν ὑπάρξει εἰσὶν, ἀλλ' ἐν ψιλῇ τῇ προσηγορίᾳ, καὶ τῷ λέγεσθαι μόνον, οὐ τῷ εἶναι θεοί· οὐδὲ ἰσχύς τις ἐν αὐτοῖς ἐστι, λῖθοι δὲ εἰσι καὶ ξύλα καὶ δαίμονες· οὐ μόνον γὰρ τῶν ἐν οὐρανῷ ρωστήρων τὸ λαμπρὸν καὶ διαφανὲς κατεπλάγησαν ἄνθρωποι, καὶ διὰ τοῦτο ἡλίω τε καὶ σελήνῃ καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων τῷ χορῷ, ὡς θεοῖς προσεκύνησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς δαίμονας τινάς, καὶ ἀνθρώπων τοὺς ἐν πάθεσιν αἰσχίστους καὶ πράξεις ἐνομαστοτάτους, Θεοῦ προσηγορίᾳ τιμῆσαι καὶ δοξάζουσαι, ἀλογώτατα διανοήθησαν.

ληΐ· Ἀλλὰ ταῦτα μὲν Ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι· ἡμῖν δὲ τοῖς τελείοις καὶ βεβηκόσιν ἐν πίστει, εἰς ὃ φύσει καὶ ἀληθῶς γινώσκεται Θεός, ὁ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, τῇ σεβασμῇ καὶ ζωαρχικῇ Τριάδι προσκυνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος· καὶ οὐκ ἂν παρ' αὐτῶν γινώσκων ἕτερον Θεόν, ἀπαγε. Διὸ οὐδὲ λελόγισται παρ' ἡμῖν εἶδωλόν τι εἶναι, ὥσπερ οὐδὲ εἰδωλῶδες ἐν κόσμῳ· οὐκοῦν ἐξωλύρευται, καθὰ δέδεικται, τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς· ἡ οὐχὶ καὶ σοφός τις πέρρωθεν μεγαλοφώνως προαναέκραγε λέγων, ὅτι· Οὐτε ἦν ἐξ ἀρχῆς

A nobis *nummi* sint : ut credat mundus, quia tu me *misisti* ⁵⁵. Quid his sacris dictis Dei notitiæ efficiendæ magis proprium est atque evidentiū? Nonne exinde depulsus error? nonne exsufflata dæmonum illusio? nonne idolorum deceptio funditus perit? nonne diaboli potentia corrui? Quis ideo hardus et insipiens, ut hæc ita se habere non confiteatur? *Ut cognoscant*, inquam, *te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*. Vox hæc humanam naturam innovavit, hæc aerem purgavit, cæli januas nobis patefecit, hæc in Sancta sanctorum nos introduxit, homines angelorum contubernales effecit, medium parietem macerie solvit, Patrem nobis ac Deum peccati causa facis hostibus reconciliavit. *Manifestavi nomen tuum hominibus*. Adde et reliquum : *Disperdam nomina idolorum de terra, neque ulla ipsorum memoria supererit* ⁵⁶. Si ergo vera sunt Servatoris oracula, Deique notitia et nomen manifestatum est et de idolis triumphus reportatus; neque enim Veritas mentiri potest; exploratum est hos impios contrario spiritu commotos eloqui. Deinde producat. in medium minister Evangelii, divino huic prophetæ consonans, utpote eodem impulsus Spiritu, qui de idolothytorum esu definiens, hæc ad Corinthios scribit : *Scimus nihil esse idolum in mundo, nullumque alium Deum esse, præter unum* ⁵⁷. Atque hanc sententiam ubique firmare nititur. Ne tamen videretur adversus nota et patentia aliquid dicere (erant enim simulacra apud irreligiosos et insipientes, eaque appellabantur dii); ideo addidit : *Nam etsi sunt qui dicuntur dii, sive in cælo sive in terra*, non tamen reapse et vere, sed nuda tantum appellatione et verbo tenus dii sunt ⁵⁸. Neque viribus ullis polent, quia lapides sunt et ligna et dæmones. Non solum enim cælestium luminarium majestatem atque splendorem admirati sunt homines, ideoque solem ac lunam et reliquum siderum chorum tanquam deos adoraverunt, sed et in terra dæmones quosdam, et nonnullos homines turpissimis cupiditatibus atque actibus famigeratos, Dei titulo honorare et glorificare stultissime voluerunt.

D 58. Sed hæc quidem Græci ac Barbari. A nobis autem perfecte eruditis atque in fide firmatis, unus naturalis vereque Deus agnoscitur, qui in Patre et Filio et sancto Spiritu, veneranda et omnium vivifica Trinitate, adoratur et glorificatur; neque præter has personas alium Deum novimus; absit! Propterea ne aliquid quidem esse idolum existimamus, neque item idolothytum in mundo. Ergo dispersa sunt, ut demonstravimus, de terra nomina idolorum; nam et quidam antiquitus magna voce ante clamaverat : *Neque ab initio idola fuerunt, neque in*

⁵⁵ Joan. xviii, 20, 21. ⁵⁶ Zach. xiii, 2. ⁵⁷ I Cor. viii, 4. ⁵⁸ ibid. 5.

perpetuum erunt ⁴². Quandonam ergo hæc non erunt, nisi nunc cum is advenit, qui nos de idolis liberavit? Quid igitur videtur his qui idolorum fecere mentionem? Si quidem apud Judæos dicant has divinas exitum habuisse locutiones, quanto magis apud Christianos? Nam quantum Judæorum cultus superstitionem ethnicorum superavit, tantum res nostræ supra Judaicas sese extulerunt, ac plane superstant nobilitate sua atque præstantia. Etenim inter nostram in spiritu adorationem, et vesanum infidelium erga idola studium, media est lex Judaica. Quod si de Græcis ac Barbaris igitur, quibus olim divinæ notitiæ jubar non illuxit, quique impurorum **192** dæmonum cultores erant, ita revera recordia atque insipientia illorum se habebat. Quamobrem Christi martyres, veritatis pugiles victoriosi, innumera illa, quæ oratione comprehendi nequeunt certamina ac labores toleraverunt, talesque agones adversus idolicum errorem sustinuerunt, quales humana natura nunquam pertulisset: quibus diaboli audaciam fregerunt, et tropæa splendida, divina adjuvante gratia ac vi, de efferatis hostibus reportarunt; arasque et sana facile ac fortiter, et citra ullum laborem diruerunt: quapropter immarcescibiles quoque coronas a Deo certaminum judice juste admodum consequi digni fuerunt.

Quid vero et de admirandis illis ac celeberrimis viris judicent, qui in ascetica sese exercentes palaestra, hanc sibi jucundiores esse putarunt, quam mundi suavitates atque delicias reliqui homines; atque hinc supernaturalium quoque illorum ac maximorum exsistere miraculorum operatores? Et quotquot etiam in extremos terræ angulos recesserunt, ibique mundanis his et quotidianis vitæ tumultibus, vitam exegerunt: desertorumque locorum asperitati ac molestiæ intrepidi occurrentes, ceu sine carne in corpore vixerunt; et angelicos mores æmulantes, sic vitæ suæ stadium incupabiliter decurrerunt; quare et mundi lumina omnes exstiterunt. Nam cujusnam ope morbos humana medela insuperabiles sanaverunt? cujusnam ope dæmonia ceu servitia facile admodum ac pro auctoritate expulerunt? Num idolis immolando? an potius Deum orando, et universalem Dominum Deumque colendo, et suis actibus adiutorem invocando? Sane **193** nobis et veritati ipsi videtur, virtute et gratia operantis potestatemque suppeditantis, ac discipulis dicentis: *Euntes prædicate dicentes quia appropinquavit regnum cælorum. Infirmos curate, leprosos mundate, dæmones ejicite* ⁴³. Et illa insuper: *In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent* ⁴⁴. Veritati autem contradicentibus quid supersit, obscurum non est. Nam his omnia audentibus, utpote effreni ad maledicendum Filio ore præditi, et simili ac germano Phariseorum ingenio instructis, non est arduum denuntiare,

A *ειδωλα, οὐτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται*. Πότε οὖν οὐκ ἔσται, εἰ μὴ νῦν οὐκ ἔστιν ὅτε ὁ βυόμενος ἐξ εἰδωλῶν ἤξει; τί οὖν δοκεῖ τοῖς εἰδωλῶν μνήμην πεποιτημένοις; εἰ μὲν παρὰ Ἰουδαίοις εἶποιεν τὰς προφητικὰς ταύτας πεπλησθαι φωνάς, παρὰ Χριστιανοὺς πόσον; Παρ' ὅσον γὰρ ἡ τῶν Ἰουδαίων λατρεία τῇ τῶν ἐθνῶν δεισιδαιμονίᾳ ὑπερανάβηθε, παρὰ τοσοῦτον τὰ ἡμέτερα τῶν παρ' ἐκείνοις ἐξίττειται, καὶ ὑπερίπταται κακῆς τῆς καθ' ἡμᾶς ἐν πνεύματι λατρείας, καὶ τῆς τῶν ἀπίστων εἰδωλομανίας ὁ νόμος ἀπώρηται· εἰ δὲ παρ' Ἑλλήσι καὶ βαρβάροις, οἷς τὸ τῆς θεογνωσίας πάλαι οὐκ ἐνήστραπτε φῶς, δαιμόνων δὲ ἀκαθάρτων ὑπὲρ ἄνθρωπον θεραπευταί, τῆς ἐκείνων ὡς ἀληθῶς ἐμβροντησίας καὶ ἀπονοίας τὸ φρόνημα, ἀνθ' ὅτου δὲ δὴ οἱ Χριστοῦ μάρτυρες, οἱ ἀξιώνικοι τῆς ἀληθείας ἀγωνισταί, τοὺς μυρίους ἐκείνους, καὶ ὧν οὐκ ἂν λόγος ἐφίκοιτο, ἀθλούς καὶ πόνους ἀήνεγκαν τηλικούτους ἀγῶνας, ἡλίκαυς οὐκ ἂν φύσις ἀραιτο ἀνθρώπου, κατὰ τῆς εἰδωλικῆς πλάνης ἐνστήσαντο· δι' ὧν τοῦ πονηροῦ τὸ θράσος κατέλυσα, καὶ τρόπαια λαμπρὰ, τῆς θείας συνεργούσης χάριτος καὶ δυνάμεως, κατὰ τῶν δυσμενῶν ἀνεστήσαντο, τοὺς τε βωμοὺς καὶ τὰ τεμένη ἀμογητὶ καὶ κραταίως καθαιρούντες καὶ δίχα πόνου παντός· ἐξ οὗ δὴ καὶ τῶν στεφάνων τῶν ἀμαρτανίων παρὰ τοῦ ἀθλοθέτου Θεοῦ μάλα ἐνδίκως κατηξιώθησαν.

C Τί δὲ δῆποτε περὶ γε τῶν θαυμασίων ἐκείνων καὶ αἰοιδίμων ἀνδρῶν ὑπολήψοιντο, οἱ περὶ τὴν ἀσκητικὴν παλαίστραν ἐγγυμνασάμενοι, ἡδὴ ταύτην μάλλον ἢ τῶν ἐν κόσμῳ τερπνῶν ἑτέροι τὴν τρυφήν ἡγούμενοι, ἐνθένδε καὶ τῶν ὑπερφυῶν ἐκείνων καὶ ἐξαισίων σημείων τερατουργοὶ γεγόνασιν; ὅσοι τε τὰς ἐσχατίας τῆς γῆς κατελήφασιν, καὶ αὐτοῦ τῶν ἐν μέσῳ θορύβων τῶν βιωτικῶν δὴ τοῦτων ἀποπτόντες; ἡλλίσαντο, καὶ πρὸς τὸ τραχὺ τῆς ἐρήμου καὶ δύστονον ἀπεδύσαντο, ὥς ἀσαρκοὶ τε ἐν σώματι πολитеυσάμενοι, καὶ ἀγγελικὴν πολιτείαν ζηλώσαντες, οὕτω τὸ ἐν βίῳ ἀμέμπτως ἐξήνυσαν στάδιον, διὰ καὶ φωστῆρες ἐν κόσμῳ πάντες ἐχρημάτισαν; ἐν τίνι τὰς νόσους αἱ κρείττους λατρείας ἀνθρωπίνης τυγχάνουσιν ἐθεράπευον; ἐν τίνι τὰ δαιμόνια ὥσπερ ἀνδράποδα κατὰ πολλὴν εὐκολίαν καὶ ἐξουσίαν ἀφῆλυνον; ἄρα γε εἰδωλοθυτοῦντες ἢ θεοκλυτοῦντες, καὶ τὸν τῶν ὅλων Κύριον καὶ Θεὸν εἰδόντες, καὶ ἀρωγὴν ἐν τοῖς πρακτέοις ἐπικαλούμενοι; Ὡς μὲν οὖν ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, τῇ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ ἐνεργούντος, καὶ δεδοκῶτος ἐξουσίαν, καὶ εἰρηκῶτος τοῖς μαθηταῖς· *Πορευόμενοι κηρύσσετε λέγοντες, ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε*. Καὶ, ὅτι· *Ἐν τῷ ὀνόματι μετὰ δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι κενεαί, ὄφεις ἀροῦσι*. Τοῖς δὲ ἀπειναντίας τῆς ἀληθείας λούσιν, οὐκ ἄδηνον ὅτι καὶ ὑποληφθήσεται· τὴν γὰρ πάντα τολμῶσι, καθάπερ ταῖς ἐπὶ τῷ Γῶν δυσφημίαις ἀπόλυτον ἔσχον τὸ στόμα, οὕτω κἀνταῦθα

⁴² Sap. xiv, 13. ⁴³ Matth. x, 7. ⁴⁴ Marc. xvi, 17.

γειτόνά πω; καὶ φίλην τῶν Φαρισαίων τὴν διάνοιαν κεκτημένοις, οὐ χαλεπὸν ἀποφύνασθαι, ὥς ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ταῦτα δρῶντες διεδεικνύοντο. Ἐπειδὴ δὲ τὸν νοῦν ἀδίκιμον ἔχοντες, καὶ ἐφ' ᾧ μὴ προσήκειν ἀποφερόμενοι, εἰκαλοῖς λογισμοῖς ἐπιτηχονται, εἰκότως ἀκούσονται· *Γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες; Εἰ γὰρ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοῦλ ἀπεκάλεσαν, πῶς μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ; καθάπερ ὁ σωτήριος ἔφη λόγος. Πῶς οὖν τοὺς αὐτοὺς καὶ ὡς δεσπότης δυνατὸν σέβειν, καὶ ὡς μαστίγια καὶ κακοὺς δούλους διώκειν καὶ ἐξοικίζειν; ἀφ' ὧν ἐθέλουσιν.* Ἡ οὕτω γε καὶ μερισθήσεται ἐφ' αὐτὴν

A quod in principe dæmoniorum hæc illos agere comperitum sit. Sed quia mentem improbam gerentes, atque ad illicita procurentes, vanis cogitationibus fluctuant, merito audient: *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Nam si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus* ⁶⁶? sicut ait Servatoris oratio ⁶⁸. Qui ergo fieri potest ut iidem dæmones et in domitorum loco colantur, et ut mastigiæ servique nequam puniantur domoque exterminentur? Sic certe in seipsum divisus fuerit diaboli potentatus.

βούλονται καὶ καταδεσμεῖν καὶ συγκλείειν ἐφ' οἷς ἡ τοῦ πονηροῦ δυναστεία.

Ἀλλὰ φανερόν ἐστι ὡς περ τὴν εὐαγγελικὴν παραυθύνει ἱστορίαν, οὕτω δὴ καὶ τῶν ἐνθέως βεβαιωμένων ἢ πεπραγμένων τοῖς ἁγίοις, καὶ ἀναγεγραμμένων ἐν Βίβλοις ἱεραῖς, τὸ ἀληθὲς οἱ ἐναγεῖς οὐκ ἀποδέχονται. Εἰ δὲ καὶ ἀληθεύειν δοκοῦσι τὰς προφητικὰς προαγορεύσεις· φάναι γὰρ ψεύδεσθαι, μὴ δ' ἂν αὐτὸν τὸν διάβολον οἶμαι τομῆσαι ποτε· διὰ φροντίδος αὐτοῖς γινέσθω δεικνύειν, ποῦ καὶ πότε τὸ πέρας ἐδέξαντο. Εἰ γὰρ πρὸς τὸ μᾶλλον ἀπίδοιεν καὶ ἄλλον παρέσεσθαι Χριστὸν ὑποποτήσαιεν, μόνον τῶν ἐλπίζομένων ἀπόναινο, καὶ τῶν ὑπεληγμένων τὴ εὐελπί προστηκόντως ἀποίσονται· ὅτι δὲ καταφοιτήσαντο; πρὸς ἡμᾶς τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν κηρύξαντος τὴν οὐράνιον, ἢ πολυθεοὺς ἡφάνισται· πλάνη, καὶ εἰς Κύριον καὶ Θεὸς καὶ βασιλεὺς παρὰ πάντων συμφώνως προσκυνεῖται καὶ δοξάζεται, αὐτὸς οὗτος ὁ θεὸς προφήτης ἐν τοῖς μετέπειτα ἔρει, καὶ οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων ἀντερεῖ· *Ἔσται γὰρ Κύριος εἰς βασιλεῖα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη ἔσται Κύριος εἰς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν, κυκλοῦν πᾶσαν τὴν γῆν.* Διὰ τούτων γὰρ ἡμῖν καὶ τῶν ἐξῆς εἰρημένων, οὐ μόνον τοὺς ἐκ τοῦ δήμου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ δεξαμένους τὸν λόγον τὸν εὐαγγελικὸν ἐν πνεύματι προσήχημεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν τὰς ἀγέλας, ᾧ ποτε ἡγνέει τὸν ἀπάντων Δεσπότην καὶ Κύριον, ὡς τῆς θεογνωσίας εἰσδέξονται τὴν ἀκτίνα, καὶ τῶν εἰδῶλων διαπτύσουσι τὴν ἀπάτην. Πῶς γὰρ δὴ τόπος τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀπολειφθήσεται, εἰ γε δὴ νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον ἀληθὲς τὸ, *Πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ*; Κἂν γὰρ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν βάρβαρον εἴποι τις, καὶ εἰς Ἰταλοὺς καὶ ἑρμανοὺς ἐπιδράμοι τῷ λόγῳ, Κελτοὺς τε καὶ βρεττανοὺς, καὶ εἰς Αἰθίους καὶ τὴν Αἰγυπτίαν ἀφίκοιτο, καὶ Ἀραβας καὶ Πέρσας· ἐπέλθοι καὶ Αἰθίοπας, καὶ Ἰνδοὺς καὶ Σκύθας, καὶ πᾶσαν ἐσχατιάν, καὶ ὅλην ἡπειρόν τε καὶ θάλασσαν, τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα δοξαζόμενον καὶ προσκυνούμενον εὑροι. Πάντας γὰρ τὸ εὐαγγελικὸν σαγηνεύσαν ἐπηγάγετο κήρυγμα· καὶ ἡ τῆς σεβασμίας Τριάδος γῶσις, διὰ τοῦ φθόγγου τῶν μαθητευόντων τὰ ἔθνη, τῇ ὕψ' ἡλψ ὑπερέπλωται, καὶ πανταχοῦ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Δεσπότη τοῦ ὅλων

B Sed enim exploratum est, impios hos sicuti evangelicam rejiciunt historiam, ita cœlestis quoque sanctorum vitæ et actuum veritatem, in sacris Libris scriptam, minime admittere. Quod si propheticas prædictiones veraces existimant, namque eas mendaces dicere ne diabolus quidem, ut reor, audebit; ergo curæ illis sit demonstrare ubinam et quando hæ exitum nactæ sint. Nam si isti futurum tempus spectant, et alterum adfore Christum suspicantur, soli ipsi speratam rem negant, ideoque desperantium pœnam merito referent. Quod autem adveniente ad nos universali Deo, et cœleste regnum prædicante, polytheismi error sublatum fuerit, atque unus Dominus et Deus ac rex ab omnibus concorditer adoretur et glorificetur, idem hic divus propheta in sequentibus dicet, nemoque sana mente præditus **193** ei contradicet: *Erit enim Dominus rex super omnem terram. Die illa erit Dominus unus, et nomen ejus unum, universam terram circumiens* ⁶⁷. Illis videlicet aliisque dictis præsignificavit nobis in spiritu, non eos solum de Judaico populo qui evangelicam doctrinam admiserunt, sed etiam ethnicorum greges, qui olim communem regem ac Dominum ignorabant, divinæ scientiæ radium recepturos, et idolorum errorem abjecturos. Nam quisnam locus divina gloria destitueretur, si quidem nunc magis quam antea vere dicitur: *Pleni sunt cœli ac terra gloria ejus* ⁶⁸? Nam si quis Græciam nominet vel Barbarorum terras, aut Italos, aut Germanos dicendo excurrat, vel ad Gallos, aut Britannos, aut Libes, aut ad Ægyptiorum regionem deveniat, aut si Arabes et Persas adeat, vel Æthiopes, Indos, Scythas, et quamlibet mundi sive terrestrem sive maritimam extremitatem, Christi nomen hymnis celebrari atque adorari comperiet. Cunctos enim populos evangelicæ prædicationis sagena cepit: et venerandæ Trinitatis notitia, voce illorum qui gentes erudiverunt, per universum orbem dilatata fuit; et ubique unius ac solius veri Dei ac Domini universalis versatur cognitio: validaque voce omnes populi cum Psalmista clamant, postquam Dei potentiam et ubique providam magnitudinem fide didicerunt: *Si ascendero in cælum, tu illic es; ei si*

⁶⁶ Matth. xii, 34. ⁶⁷ Matth. x, 25. ⁶⁸ Zach. xiv, 9. ⁶⁹ Praef. miss. ex Isa. vi, 3.

descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris, il-luc quoque manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua 60. Quid his verbis accuratius sit atque evidentius ob Dei cultum insinuandum?

ἀνυλάβοιμι τὰς πτέρυγας μου κατ' ὄρθρον, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με, καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου. Τούτων τί ἂν γένοιτο σπουδαιότερον, ἢ περιέανφτερον εἰς θεοσέβειαν;

39. Dicant ergo nobis idolorum cultores, ubi-nam forte sint, et apud quosnam idolorum sana et simulacra? ubinam initiações et mysteria, et his initiantes atque initiati? ubinam ipsorum hie-rophanthe, et consecrantes aut consecrati, sacerdo-tes horum rituum, et chamæunæ et aniptopo-des (61)? Ubinam ædituorum ornatus circa templa deorum et decoramenti studium (62), ut bene mun-datas aras atque delubra frequentius incolant dæ-monum globi, qui tenebrosa adyta obambulare solent, ceu reapse tenebris digni ac lucifugi, et nocturnarum latebrarum sectatores? Ubinam illo-rum cum populi frequentia festi dies et bonum pecu-niæ immolationes? quandoquidem dæmones luso sanguine gaudent, et cruentis delectantur aris, et quod est infelicius puerorum virorumque cædi-bus (63). Ubinam cultus ab ipsis Jupiter, deorum veluti consul et supremus ille stercutiatus deus (64), qui tanquam stercore oblitus celebratur? Nisi forte adhuc a coprologis nostris honoratur, cujus fabu-losa et incredibilis dicitur genesis a modestis, tur-pissima vero a stultis creditur, a matre occultatus, C et supposito vice ejus lapide servatus, dæmoniorum orchestra sonisque inconditis et garrulitate custo-ditus, ut lateret parricida 194 filius patrem filio-rum voratorem. Mirabitur eum aliquis jam multi-formes fraudes omittentem, cujus abominandæ et illusoriæ suere præstigiæ. Avis cum voluerit hic deus ipsis fiet, cute hispida et alatus, idque ei ju-cundius fortasse erit, nempe ut alis pinnisque sit instructus, quo facilius hic mulierosus amata fe-mina potiatur. Taurus alias corniger apparuit, de-coris unguibus longisque auribus perornatus; sicut et alias deorum hircus factus, ut paribus vitjjs con-victus, et modo sic modo alius visus; præstigijs ut aiunt utens; et quidvis facile effectus, pro varie-

ἔμπολιτεύεται ἡ ἐπίγνωσις· καὶ μέγα καὶ αὐτοὶ ἐμβοῦσι μετὰ τοῦ Ψάλλοντος, τὸ κράτος καὶ τὴν παντεποπτικὴν αὐτοῦ μεγαλειότητα καταμαθόντες διὰ τῆς πίστεως· Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὴν οὐρανὸν, ἐν ἐκεῖ ἐλ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὴν ᾗδην, πάρε· ἐὰν κατασκευάσω ἐκ τῶν ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ

λθ'. Οὐκοῦν λεγέμευταν ἡμῖν οἱ τῶν εἰδώλων θερα-
 πευταί, ποῦ ποτε ἄρα καὶ παρὰ τίσιν, τῶν εἰδώλων
 τὰ ἔδη καὶ ἀφιδόρυματα; ποῦ αἱ τούτων τελεταὶ καὶ
 μυστήρια, καὶ οἱ ταῦτα τελοῦντές τε καὶ τελούμενοι;
 ποῦ δὲ οἱ παρ' αὐτοῖς ἱεροφάνται, οἱ ταῦτα μυσούντες
 τε καὶ μουόμενοι, οἱ ἱερεῖς τε τούτων οἱ χαμαιεῦναι
 καὶ ἀνιπτόποδες; ποῦ τῶν νεωκόρων τὸ εὐκοσμον περὶ
 τὰ τεμένη αὐτῶν καὶ φιλόκαλον, ἵνα σέσωρωμένον;
 τοὺς βωμοὺς καὶ τὰ ἀνάκτορα καταλαμβάνοντα,
 συνεχέστερον ἐπιχωριάζῃ τῶν δαιμονίων τὰ στήφη,
 οἱ περὶ τὰ τοῦ σκότους ἐμβατεύοντες; ἄδυστα, ὡς τοῦ
 σκότους ἀληθῶς ἄξιοι, τοῦ παραιτεῖσθαι τὸ φῶς καὶ
 οἰκεῖν ἄντρα νύχτια; ποῦ αἱ τούτων ἑορταὶ πανηγύ-
 ρεις, οἱ βουθυτοῦντές τε καὶ μηλοσφαγοῦντες, οἱ
 αἱμάτων προσχύσει χαίροντες, καὶ λύθροις ἐπιβω-
 μίοις ἐπιγαννύμενοι, παιδοκτονίαις ἀνδροκτασίαις
 τε, ὃ δὴ πάντων ἀθλιώτερον; ποῦ παρ' αὐτοῖς ὁ τι-
 μώμενος Ζεὺς, ὁ ὑπατος τῶν θεῶν καὶ ἐξοχώτατος,
 ὁ κοπροφόρος Θεός, ὡς εἰλυμένος κόπρῃ ἀνευφη-
 μούμενος; εἰ μή ποτε ἄρα καὶ τοῖς ἐφ' ἡμῶν κοπρο-
 λόγοις τετίμηται, ὅς τὴν γένεσιν ἄπιστος μὲν τοῖς
 σωφρονοῦσι μυθολογούμενος, ἀσχιςτος δὲ τοῖς ἀνοη-
 ταῖνοις πιστευόμενος, ὑπὸ τῆς τεκούσης κλεπτόμε-
 νος, καὶ τῷ ἀντιδοθέντι λίθῳ σωζόμενος, καὶ δαιμο-
 νίων ὀρχήστραις καὶ ἥχοις δυσηχέσι τισὶ καὶ ὕθλοις
 φρουρούμενος, ὡς ἂν λάθοι πατραλοίας παῖς πατέ-
 ρα παιδολετῆρα· ἀγάσαιοτο δ' ἂν τις αὐτὸν πέπau-
 μένον τῆς πολυδόρφου πλάνης, ἥς τὰ τε φευκτὰ καὶ
 ἀπατηλὰ γοητεύματα. Ὅρνις αὐτοῖς ὁ Θεός, ὅταν
 ἐθέλῃ γίνεσθαι, τὸν χρῶτα λάσιος καὶ κατάπετρος,
 καὶ ἰσως τοῦτο μᾶλλον ἦν αὐτῷ χαριέστερον, πε-
 ροφόρον εἶναι τὴν φυὴν καὶ λαχνήντα, ἵνα τῆς ἐρω-
 μένης ὁ γυναιμανῆς μὴ ἀποτευξηται. Ταῦρος ἄλλοτε
 κερασφόρος φαινόμενος, ὅπλαῖς εὐπρεπέσι καὶ οὐασί
 μακροῖς ἐγκαλλυπιζόμενος, καθάπερ καὶ ἄλλως θεῶν
 τράγος γινόμενος, ὡς ἐφ' ὁμοίοις τοῖς πάθεσιν ἄλι-

60 Psal. cxxviii, 8, 9.

(61) Sacerdotes Jovis Dodonæi. Homerus in Achil-lis invocatione Iliad. xvi, 235:

Σοὶ ναίουσ' ὑπερῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Ubi vide-is Heynii adnotationes. Mitto brevitatis causa alios auctores.

(62) Erat hoc in fanis officium καλλυντῶν, quasi *atriensium*, quorum nos libellum supplicem ex Ægyptia papyro edidimus in A.A. class. t. IV, p. 445.

(63) Cicero, *De rep.* iii, 9. « Multi, ut Tauri, Galli, Pœni, homines immolare et p̄um et diis im-

mortalibus gratissimum esse duxerunt. » Plura nos ibi exempla in adn. congesimus.

(64) Oblique Copronymum ferit Nicephorus vo-cabulo hoc κοπροφόρος. Nos Stercutium, aut Ster-culum, vel Sterculium, dicendum judicavimus. Saturnum Latini intelligunt, at Nicephorus hic Jo-vem denotat, cujus res gestæ notiores sunt apud mythographos, quam ut aliqua enarratione egeant. Imo S. Augustinus *De C. D.* VII, 13, satis innuit Saturnum quandoque eundem fuisse atque Jovem. Ceteroqui nos ne in subsequentibus quidem fabulis, utpote satis notis apud Græcos Latinosque poetas, demorabimur.

σκόμενος, καὶ ἄλλοτε ἄλλος δεικνύμενος, τὰς μαγ-
γανείαις, φασί, χρώμενος καὶ πάντα βράβως γινόμενος, ἅ-
πρὸς τὸ ποιεῖλον καὶ πολυειδὲς τῶν παθῶν τὰς μορφὰς
συμμεταβαλλόμενος καὶ μεταπλασσόμενος, ὅφ' ὧν αὐ-
τῷ τὸ αἰσχροῦργον καὶ ἀσελγὲς περιγίγνεται· εἶθε καὶ
ἀλώπτης τὸ εἶδος αὐτοῦ κατεμορφάξεται· ἐξήν γὰρ αὐτῷ
πάντως που βουλομένη γὰρ τὸ δολερὸν καὶ ἐπικλοπὸν
ἔχοντι· καὶ βάρβαρος ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἐγνωρίζεται,
βορβορῶν τέλμασιν ἰλυσπώμενος, ἵνα πολλοῖς ἐπι-
βουλεύειν ἐκμηχανώμενος μὴ φωραθῇ, ἀντεπιβου-
λευόμενος πρὸς τινος· οὕτω γὰρ ἂν αὐτῷ πλέον καὶ
σπουδαιότερον σέβασμα, παρὰ γὰρ τοῖς ἀνοήτοις καὶ
πύρρῳ που τῆς ἀληθείας ἀποπλανηθεῖσι, καὶ μα-
ταιαῖς ἀναπλασμαῖς χαίρουσι, καὶ δαίμοσι λαοπλάνοις
ἐργάταις, καὶ εἰς τὸ ἴδιον τῆς ἀπάτης τοῦ πεποιημένου περιέλκουσι πτώμα.

Δεικνύτωσαν ἡμῖν Ἄρεα καὶ Διόνυσον, τὸν μὲν Β
τοῖς πολεμίοις ἐπιστατοῦντα, καὶ ὀργῆς καὶ θυμοῦ
πνέοντα· ἴδιον γὰρ τὸ θυμικὸν καὶ ὀργίλον τοῖς μα-
χομένοις ἐπαύξειν, καὶ ὑπὸ θνητῶν τιτρωσκόμενον,
καὶ δεσμώτην γινόμενον, χαλκῷ κεράμῳ καὶ πάγαις
ἐπιμοιχεῖται, ἄλλου κατηθαλωμένου θεοῦ ἀγρευόμε-
νον. Τὸν δὲ τῆς μέθης ἐξάρχοντα, ὥδισι μὲν ἄλλο-
κότοις τοῖς φαύλοις κυοφορούμενον, οὐδὲν τι μᾶλλον
πλαττομέναις ἢ γελωμέναις, καὶ τιμὴν αἰσχρὰν καὶ
ἀσχημόνα περιαιπτεύσαν· μαινάδας δὲ τινὰς βακ-
χεύουσας, καὶ σατύρους· ἐν ταῖς κατ' αὐτὸν ἑορταῖς
κτινοπρεπῶς ἐξορχουμένους καὶ ἄλλα ὅσα τῆς
μέθης ἄξια, οἱ ἀληθῶς μεθύοντες περὶ τὸν ἀνδρόγυνον
θεὸν ἐπιμαίνονται. Παρίτω αὐτοῖς Ἑρμῆς τάχα
φίλτατος θεῶν, ἐπεὶ περ αὐτὸν θεὸν κερδῶν δοξά-
ζουσι, καὶ ἐμπολαῖον ἰδρύουσι· καὶ οὗτοι γὰρ καθά-
περ φιλοδοξίᾳ· οὕτω δὴ καὶ φιλοκερδείᾳ καταπνί-
γονται, καὶ ἔρμαιον αὐτοῖς μᾶλλον τῇ ὕλῃ καὶ τοῖς
περικοσμίοις χαίρειν, ἢ περὶ τὸ θεῖον ὕγιως δια-
κεῖσθαι σέβας. Μυθολογίστησαν ἢ θαυμάζουσιν
Ἡρακλῆος τὴν κύησιν, καὶ τὴν ὀνομάσθη τριέσπερος,
καὶ τοὺς πολλοὺς ἐκεῖνους ἄθλους ἀπαριθμεῖν τῶσαν,
ἐξ ὧν θεὸς τοῖς ἀθέοις νενόμισται. Παραγέσθω αὐ-
τοῖς ἡ φιλοπλοῦς καὶ φιλοπόλεμος θεὸς· Ἀθηνᾶ, ἡ

Αἰγιδ' ἔχουσα· ἐρίτιμον, ἀγήραον, ἀθανάτην τε ε,
καὶ τὴν ἄλλην αὐτῆς ἐνόπλιον σκευὴν, ἢ δαίμασι καὶ
ἐκπλήξεισι πᾶντοθεν ἐστεφάνωτο, ἐξαΐσειεν τοῖς
ὀρώσιν ἐμπνοῦσα τὸ δέος, ῥᾶστα τε ἐπιούσα τῶν
πολεμίων τὰς φάλαγγας· οἷς μὲν ἐπικουρήσειν, ὧν
ἐπετρόπευεν· οὓς δὲ ἀμυνεῖσθαι, ἀφ' ὧν ἀπετρέ-
πετο· πολλὸν δ' ἂν τὸ μάχιμον καὶ σοβαρὸν τοῖς ἔλλοις
θεοῖς, οἳ τῶν ἀντιπάλων ἐκίχοντο, ἐπιφέρουσα·
πᾶθεν δὲ ἡμῖν ἡ ταύτης κύησις παραστήσεται, εἰ
μὴ τῷ βουπλήγι τοῦ παραπλήγος Διὸς τὴν κεφαλὴν
Ἥφαιστος κλυτοτέχνης εὐτέχνως διατέμει· καὶ ὁ
τεμὼν περὶ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ πεπληγότος διήμαρτε·
τέκοι δ' ἂν αὐτὴ παρθένος εὐπειθέστερον, τὸν Ἑριχθό-
νιον τὸν διφυᾶ, τέρας ἄλλο τῶν προτέρων γελοιωδέ-
στερόν τε καὶ ἀπιστότερον· σφοδρὸς παρ' αὐτοῖς καὶ μέγας

tate ac multitudine cupiditatum suarum formas va-
rians atque commutans, ut sic turpi suo atque
intemperanti genio indulgeret. Utinam et vulpis
formam assumpsisset, quod ei sane licebat fraudi
omni et dolis assuetus! Poterat et rana nobis appa-
rere, et luti faece implicitus, ut multis insidias
struens, a nemine agnitus mutuum dolum non pa-
teretur. Sic enim ei diligentior cultus foret adhi-
bitus a stultis et a veritate longius errantibus, qui
vanis fabulis gaudent, et daemonum fallaciis cir-
cumagiuntur, mendacii auctorum, nequitiae opera-
riorum, et in suos errores quotquot ipsis attendunt,
pertrahere solitorum.

Demonstrent nobis Martem ac Bacchum: illum
quidem rebus bellicis praesidentem, ira ac furore
spirantem: est enim ejus officium furias atque ira-
cundiam pugnantibus subdere: hunc tamen ipsum
a mortalibus vulneratum, captum autem et aereo
vase et vinculis adukero dignis ab alio fuliginoso
deo constrictum. Alterum vero ebrietatis princi-
pem, absurdo partu ut fatui putant editum, fabu-
loso aequae et ridiculo, huic, inquam, turpi atque
indecoro cultu prosequantur. Menadas autem
quasdam bacchantes, Satyrosque in sui numinis
festis belluino more saltantes, et quidvis aliud ebrie-
tate dignum hi vere ebrii circa semivirum deum
furunt. Prodeat in eorum conspectum Mercurius,
deorum fortasse ipsis charissimus, quia lucrativum
existimant, et mercatorem solent colligere. Eleum
hi sicuti gloriae, ita lucri studio sumantur, mag-
isque mercuriale illis videtur materia et ornamen-
tis frui, quam in Dei religione sanam sententiam
habere. Fabulentur atque admirentur Herculis con-
ceptum, cujus causa appellatus fuit trinocialis:
illos etiam labores ejus multos enumerent, ob quos
deus ab atheis est existimatus. Producant in me-
dium armorum bellicae studiosam Palladem, quae
agidem habet pretiosam, senii expertem, atque
immortalem, ceteramque armaturam, quaeque pa-
voribus terroribusque undique cingitur, imminensum
spectantibus incutiens metum; facillime hostium
phalanges invadens; illos adjuvans, quorum curam
gerit; alios ulciscens, quos aversatur; magno-
pere graviterque adversans aliis diis, qui pro
hostium partibus stant. Undenam vero istius nati-
vitas contigisset, nisi ictu caput insani Jovis Vul-
canus mirus artifex perite divisisset, quanquam
divisor a significato promisso percussus excidit. Parit
autem facilius ipsa virgo Erichthonium di-
phyem, portentum aliud prioribus magis ridiculum
et incredibile. Sapiens apud eos et inagnus sit Sal-
maneus, contra deos superbiens, et in hac inferiore

¹⁰ Luc. dialog. viii.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ Iliad. β'. 447.

regione strepitus ciens, novo excogitato tonitruum ac fulgurum artificio. Hic tamen suæ adversus deos gloriationis mercedem retulit, a Jove fulmine ictus.

Rheam nobis deorum matrem ostendant, ejusque inhonestas et turpes initiationes atque mysteria, impudicis passionibus a Phrygibus lymphaticis furiosisque celebrata. Atque horum quidem alios corpus gladiis incidere, ut cruenti dæmonibus suis se sistentes insigniorem cultum exhibeant: alios autem tibia eis præcinentes et mulcentes, ut sic ii qui se incidunt deliniti, facilius dolorem ferant, atque ad eam cædem incitentur, et impuris abominandisque actibus frena relaxent. Neque omittantur Cereris fabulæ, ubi seminibus consecrantur mysteriorum statuta, et noctu initiationes ac cæremoniaæ sunt, res prorsus nocte dignæ, quæ vocantur cerealia, eleusinia, atque mysteria, ne quis admissus atque initiatus arcana illa profanis revelet. Juno spectabitur, pedibus duplici incude alligatis, manibusque insolubili catena constrictis, sic de cælo suspensa atque a Jove punita; quam pœnam propter zelotypiam circa Herculem patitur, quo tempore illi marinam concitavit procellam; cui etiam ventis imperare concedunt, somnoque deum fascinatam opprimere, ne vigilans periclitanti auxilietur. Undenam nos hecatæa et enipusæa absurda et deformia terrebunt phantasmata? quæ vel solo visa antitos perterritosque faciunt, dum proceritate videntur cæteros excedere? Hi quidem terrores auctores, et serpentinis nescio quibus capitibus præditi, cum simulatione et fabula sua evanescent. Adducant et adoratum fulmen, et a fulmineo numine combustam amasiam, quo tempore rivalis Juno Semele consilium vel potius exitium insinuat, modum suggerens quæ amatorem exciperet, ut gratiam ab eo redditam haberet necem fulmineam. Videtur hi mihi velle, si certe adhuc ipsis modestis vestigiis aliquid superest, mentionem omnino vitandæ præ cæteris et abominandæ, nefandioris ac turpiore ratione genitæ deæ, festisque absordiis et infamibus cultis, ejus veteres detestantes lasciviam, scortum meritis vocitavere, vulgi prostibulum et viripetam. Fortasse nobis etiam Dodonæum numen confitent, et quercum illam vana resonantem, et vatibus quæ eloquatur pro arbitrio suo suggerentem. Rursusque statuum quandam alto constitutam, vas æneum virga percutientem musico concentu resonans, ne statim deinceps mita, sed bene imo multifariam vocalis ab ipsis existimetur. Ubinam delphici tripodis dekramenta? Undenam ipsos Pythia abloquetur, timidos stultosque decipiens? Ubinam fontis Castalii fabulosa et illusoria spectra, ab incolis dæmonibus illis exspirata, et æque ac venti aureque reapse evanescentia? Ubi Daphne latebit, quæve hanc terra ceu mater sinu suo miserans excipiet, ut amatorem fuga vitans castitatem conservet, et arbor puellæ homonyma illi subnascatur amatæ rei amissæ solatium?

Α Ὁ Σαλμωνεύς, θεῶν καταλαζονεύμενος καὶ κάτωθεν ὕπηχων, καὶ ξένην ἐπινοῶν βροντῶν καὶ ἀστραπῶν μηχανουργίαν· ἀλλὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς μεγαλαυχίας εὗρεν ἀντέκτισιν ὑπὸ Διὸς κεραυνούμενος.

Τὴν Ῥέαν ἡμῖν τὴν τῶν θεῶν μητέρα γνωρίζωσαν, καὶ τὰς περὶ αὐτὴν ἀσέβειους καὶ ἀτίμους τελετὰς καὶ μυστήρια, ἐπ' ἀσέβειοις πάθεσι παρὰ Φρυγῶν ἐνθουσιῶσι καὶ μαινομένοις αὐτῇ προσφερομένας· καὶ τοῦτων τοὺς μὲν τὸ σῶμα τευνομένους τοῖς ξίφεσιν, ἵνα καθημαγμένοι τοῖς δαίμοσι προφαινόμενοι, περιδοξότερον τὸ σέβας ἀνάπτοιεν· τοὺς δὲ καταλύντας αὐτοῖς καὶ καταθίλγοντας, ὥς ἀνκηλούμενοι οἱ τευνομένοι ῥῥον τοὺς πόρους φέροιεν, περὶ δὲ τὰς ἐκτομὰς διεγείροντο, καὶ πρὸς ἀκαθάρετους καὶ μυσαρὰς πράξεις ὁρμῶν. Τὰ κατὰ τὴν Διήμητραν μυθολογούμενα μὴ παρίσθωσαν, θεσπῶς μυστηρίων συμμουῶσαν τοῖς σπέρμασι, τελείσθαι τε νυκτιορ τοῖς ἑορτάζουσι (νυκτὸς γὰρ ἦν ἄξια), καλεῖσθαι τε Διήμητρα καὶ Ἑλευσίαν, καὶ μυστήρια, ὥς μὴ δεῖν τινα τῶν τετελεσμένων, ἢ μεμνημένων, ἐκφοραποιεῖσθαι τὰ τῶν τελετῶν τοῖς ἀμυήτοις. Ἡρὰ ὀφθίσεται δυσὶν ἄκμοσιν ἐξημμένη τοὺς πόδας, χερσὶ δὲ πέδας· ἀλύτους περικειμένη, οὕτως ἐξ οὐρανοῦ αἰωρουμένη τε καὶ τιμωρουμένη παρὰ Διὸς, ποιήν ταύτην τίνουσα τῆς εἰς τὸν Ἡρακλέα ζηλοτυπίας, τῆνικα αὐτῷ τὸν θαλάττιον ἐπανετίνατο κλῖδωνα· ἥ καὶ ἀνέμοις ἐπιτάττειν διδόναι, καὶ ὕπνῳ βάλλειν θεὸν γοητεύμενον, ἵνα μὴ νήφων βοηθοίῃ τῷ κινδυνεύοντι· πόθεν ἡμᾶς τὰ ἑκατάτα καὶ ἐμπουσταῖα ἐκτοπα, καὶ εἰ δεχθῇ ἐκφορήσουσι φάσματα, ἃ καὶ ἐκ μόνης θείας τὴν κατάπληξιν καὶ τὰ δεινὰ ἐπιφέρουσι, καὶν μεγέθει δὲ δοκῶσιν ὑπεράρχειν οἱ τερατώδεις φαινόμενοι, δρακοντείαις τισὶν ἐνηρμοσμένοι κεφαλαῖς, τῷ πλάσματι καὶ τῷ μύθῳ συνεισφραθήσονται. Ἐισηγείσθωσαν καὶ κεραυνὸν προακυνούμενον, καὶ πρὸς τοῦ κεραυνοδόλου θεοῦ καταπιμπραμένην τὴν ἔρωμένην, ἡνίκα ἡ ἀντίζηλος Ἡρὰ Σεμέλη συνεδούλευσε, μᾶλλον δὲ ἐπεδούλευσε, τοῦ ἔραστοῦ τῆς ὀμιλίας ὑποτιθεμένη τὸν τρόπον, ἵνα χάριν ἀντιλάβῃ παρ' αὐτοῦ, τὸν πρησθέντων βλεθρον. Δοκῶσι μοι καὶ αὐτοὶ παρήσαν, εἰ γε μικρὸν γοῦν παρ' αὐτοῖς σωφροσύνης ἔναυσμα ὑπολέλειπται, ἢ μνήμη ἀξιοῦν τῆν ἐάντων φευκτὴν καὶ ἀποτρόπαιον, φευκτότερόν τε καὶ ἀσχημονέστερον, καὶ γενομένην καὶ τιμωμένην ἑορταῖς ἐκτόποις καὶ κατετίτυγημέναις, ἧς οἱ πάλαι τὴν αἰσχροουργίαν ὀπερσπληντόμενοι, μαχλάδα καλῶς πατωρόμαζον, πολύκοινόν τε καὶ ἀνδρεράστριαν. Τάχα καὶ πάλιν τὸν Δωδωναῖον ἡμῖν θεὸν ἀναπλάσειαν, καὶ τὴν θρὺν ἐκείνην ὑπηχοῦσαν τὰ μάταια, καὶ ταῖς προμάντεσι παραφθέγγεσθαι τὰ δεδογμένα θεσπίζουσιν· καὶ πάλιν ἀνδριάς ἱδρυμένος μετέωρος, καὶ βάδδω παίων τὸ χαλκούργημα, καὶ τὸ ἀπηχούμενον ἐναρμόνιον, ἵνα μηκέτι ἀφωνος ἀλλ' εὐφωνος ἢ πολύφωνος πρὸς αὐτῶν δογματίζεται. Ποῦ τοῦ Δελφικοῦ τρίποδος τὰ φασματώδη ληρήματα; πόθεν αὐτοῖς ἡ Ἰλυθόμαντις παραφθέγγετο, τοὺς δειδαίλους καὶ ἀφρονας φαίναλίζουσα; Ποῦ τῆς Κασταλίας πηγῆς τὰ μυθώδη καὶ ἀπατηλὰ φάσματα, παρὰ τῶν προσεδρεύοντων δαιμόνων

υποπνεόμενα, καὶ ἐν ἰσῷ πνοαῖς καὶ αἵραις τῷ Ἀδόντι λυόμενα; Πῶς ἡ Δάφνη χρυσοθήσεται, καὶ ποία γῆ ταύτην ὡς μήτηρ τοῖς κόλποις κατελεήσασα δέξεται, ἵνα φυγοῦσα τὸν ἐραστὴν τὴν σωφροσύνην διδάσκηται, καὶ φυτὸν τῇ κόρῃ ἀμύνημον αὐτῇ ἀναπλαστήσῃ, πρὸς ψυχαγωγίαν τῆς ἀποτεύξεως τοῦ ἐρωμένου περιγινόμενον; Ποῦ νῦν τοῦ Δοξίου θεοῦ τοῦ χρησμολόγου τὰ λαζύτερα χρησμοδόμηματα, οἷς οἱ πυθόμενοι ἀγναῖς καὶ ἀναήτως ἐρχάς καταλύουσιν ἠγνοημένας;

μ'. Καὶ ἵνα τὰ λοιπὰ παρῶμεν (τοῖς γὰρ πλείστοις ἐπεξιῶσι συμδῆσται καὶ ἡμῖν, τοῖς ἐναγέαι καὶ βδελυροῖς συγκαταχαρίνεσθαι καὶ μολύνεσθαι), αὐτοῦ που τὸν περὶ τούτων περιγράψωμεν λόγον, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα πάλαι περιγέγραπται καὶ σεσῖγται· δῆλον δὲ ὅπως καὶ ὅθεν, παραγεγονότος τῷ κόσμῳ τοῦ διὰ τοῦ προφήτου προειρηκότος· *Ἐξολοθρευσω τὰ ὄντομα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνηλεῖα*. ὅταν ἡ τοῦ φωτηρίου σταυροῦ χάρις διέλαμψε, καὶ τὸ θεῖον ἀπανταχόσε διέδραμε κήρυγμα, ἄρα γὰρ οὐ πάντα ἐκ ποδῶν γέγονε, καὶ ἀπὲλθεται, καὶ λήθης βυθοῖς παραδίδεται; εἰ μὲν γὰρ εἰσι, δεικνύωσαν ποῦ καὶ παρὰ τίσι ταῦτα· εἰ δὲ οὐκ εἰσίν (οὐ γὰρ εἰσὶ), τί μάτην διαλοιδοροῦνται Χριστιανοί, ἐπιφημιζόντες αὐτοῖς οἱ συκοφάνται καὶ τῆς ἀληθείας κατήγοροι, ἃ μῆτε ἔδρασαν, μῆτε διανοήσαντο πώποτε; εἰ δὲ αὐτοὶ πεπλάνηται καὶ εἰσὶ δεισιδαίμονες, ἑαυτῶν κατηγορεῖσθαι, ἑαυτοὺς μωρεῖσθαι οἱ ἐξάγιστοι καὶ διαγελάττωσαν· ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἄσπιλος καὶ μώμου παντὸς ἐλευθέρα τυγχάνει· ἀλλὰ σιωπᾷται ταῦτα· σιωπῆς γὰρ ὄντως καὶ λήθης βαθεῖας ἄξια· ὡς ὁρῶν γε καὶ αὐτοὶ τὴν σιωπὴν ὡσαύτως· ἐκείνοις ἡσπᾶσαντο· *Ὅμοιοι γὰρ αὐτοῖς γένοιτο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς*· ὅτι σιγᾶν ἄμεινον καὶ λυσιτελέστερον, ἢ λαλεῖν δυσσεβῶς καὶ ἀθέως, ἃ μῆτε λέγειν μῆτε ἔννοιαι θέμις τοῖς γε ὡς ἀληθῶς ἐρῶσι τοῦ κρείττονος. Τίς γὰρ οὕτως ἐπὶ ματαιότητι βεδοημένος ἐστίν, ὅστις αὐτῶν τοὺς εἰκαίους καὶ ἀσυνέτους ἀποδέξαιτο λόγους; τίς οὕτως ἡμοιορικῶς αἰσθήσεως, καὶ παρνηγεμένος τὰς φρένας; οὐδεὶς οὕτω κτηνώδης καὶ πάσης βοσκηματώδους ἀνοίας ἀνοητότερος, μᾶλλον δὲ οὐδὲ δαιμονώτων ἢ ἐξεστηκότων τίς, ὥστε τῶν βληχημάτων αὐτῶν, καὶ ληρημάτων ἀνέχεσθαι· ἀλλὰ ταῦτα μὲν παῖδες Ἑλλήνων παιζέτωσαν, οἳ τε πάλαι, καὶ αἱ παρ' ἡμῖν νῦν Ἑλληνίζοντες· ἡμῖν δὲ τιμάσθω Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖσθαι ἐν ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι, ὡς Θεὸς ὁμοῦ χρηματίζων καὶ ἀνθρωπος· προσκυνεῖσθαι δὲ καὶ τὸ σεβάσιμον αὐτοῦ ἀπεικόνισμα, προσκυνεῖσθαι χρῶν, καὶ γραφέσθαι· γραπτὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ περιγραπτὸν καὶ παθητὸν, ὅπερ ἐκ τῆς ἁγίας Ἀειπαρθένου Θεοτόκου προσελήψε σῶμα· εἴπερ καὶ αὕτη γραπτὴ τε καὶ περιγραπτὴ ἐτύχανε, καὶ μὴ θέλωσιν αἱ παράφρονες· οὐ χωρίζομενον δὲ, καὶ γράφοιτο, τοῦ συνηνωμένου αὐτῷ καθ' ὅπως στασιν Θεοῦ Λόγου, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπαμένον πάθη, ἀπ' αὐτοῦ διέστηκεν· οὐδὲν γὰρ τούτων πρὸς διάστασιν ἐνεργῆσαι δύναται.

Ubinam nunc Loxiae dei vaticinantis obliqua oracula, quibus qui credunt stulto atque insipienter, imperia ipsa nescii pessumdant⁷¹.

40. Atque ut reliqua praetereamus (nam si plurima discurramus, nobis quoque cum spurcis ejusmodi et abominandis commaculari ac foedari continget,) hic ferme sermonem de his concludamus, quandoquidem et olim haec certis limitibus circumscripta erant et silentio velata. Constat autem quomodo et unde, superveniente in mundum illo quod propheta praedixerat: *Disperdam nomina idolorum de terra, neque illorum deinceps memoria erit*⁷², cum salutaris crucis gratia illuxit, et divina quaeversus diffusa doctrina est, omnia idola pulsa fuerint, ejectaque, et oblivioni alyssa tradita. Nam si forte adhuc sunt, demonstrant ultimum, et apud quosnam supersint. Quod si non sunt, uti reapse non sunt, cur frustra conviciantur Christianis, imputantes eis per sycophantiam et veritatis calumniam, quae neque fecerunt neque unquam cogitaverunt? Sin contra, ipsi potius errant et superstitione laborant, ipsi magis semet accusent, semet reprehendant hi scelesti atque derideant. Nam Dei certe Ecclesia immaculata est et extra omnem vituperationem posita. Et idola quidem jam silentur, quae reapse silentio atque oblivione digna sunt. Utinam vero et hi silentium aequae ac illa servarent! *Similes quippe sunt qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis*⁷³. Etenim silere melius est atque utilius, quam impie scelestaque loqui, quae nec dicere neque mente agitare licet iis qui melioris frugis sunt studiosi. Quis enim tam confessae stultitiae est, qui istorum vanos stultosque sermones audire patitur? Quis, inquam, ita sensu carens, et mente subversus? Nemo adeo belluius, et omni pecudea inscitia insipientior, imo ne arripitius quidem aliquis aut furiosus est, qui istorum balatus et deliramenta toleret, Verumptamen haec ethnicis quidem luserint, tum olim, tum etiam qui apud nos ethnicorum more vivunt. A nobis autem colatur Christus noster, atque in veritate et spiritu adoretur, eeu Deus simul et homo. Colatur etiam veneranda ipsius imago, eo quo decet colimodo. Delinquetur utique, quia lineare reapse est et circumscriptum et passibile quod ipse de sancta semper virgine Deipara suumpsit corpus, siquidem ipsa quoque et linearis et circumscripta erat, velint nolint hi vesani. Neque tamen corpus illud, etiamsi pingatur vel sculpat, ab unito sibi hypostatice Dei Verbo separatur, sicuti ne tum quidem cum pro nobis passionem sustinuit, ab eodem Verbo absuit. Nihil enim horum ad divisionem aliquid confert.

⁷¹ Cræsus. ⁷² Zach. xiii, 2. ⁷³ Psal. cxiii, 8.

41. Sed hæc quidem hactenus. Deinde mysticus A
alius iis, qui in lege et umbra cultum exercebant,
divino percitus Spiritu ita inclamabit: *Non est mea
voluntas erga vos, dicit Dominus omnipotens: sa-
crificia non recipiam de manibus vestris; ab ortu
enim solis usque ad occasum nomen meum glorifica-
tur in cunctis gentibus, et in omni loco sufflatus offer-
tur nomini meo et pura victima; quia magnum est
nomen meum in gentibus, ait Dominus omnipotens*⁷⁴.
Nonne videtis quomodo expelluntur vetera, nova
autem nobis describuntur? *Sacrificium et oblationem
noluisti, magnus canit David*⁷⁵. Et: *Non accipiam
de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos*⁷⁶.
Et: *Neomenias vestras, ac solemnitates vestras odit
anima mea, divus exclamat Isaias*⁷⁷. His verbis
cruenta sacrificia se aversari nobis innuit, et men-
sium temporumque intempestivas observationes ac
traditiones. Itaque hinc etiam constat, quod primum
sincerumque sacrificium, cultum nempe in spiritu
ac veritate, jam introduxerat universalis Deus, quo
gaudet ac delectatur. Cultum hunc universus orbis,
tanquam illius proprium eique gratissimum, offerre
novit, velut odorem suavitatis ubique consecrans.
Quinam ergo in præsentī locus erit idolorum cul-
turae, et non potius illorum deletioni omnimode ac
destructioni? Quid dicitis? His ne sacris verbis
credititis? Namque hæc sufficiunt ob confundendam
frangendamque incredulitatem vestram atque duri-
tiam. An et alios vultis imphoreis divinos vales
ad hujus doctrinæ patrocinium? qui sane favebunt
operumque ferent hactenus scriptis, manifestiorem
autem vobis efficient vesaniam impietatemque ve-
stram, et graviorem magisque excruciantem poenam
decernent. Ili ergo sicuti communem habuerunt
a Spiritu afflatam gratiam atque sapientiam, ita
etiam in dictatis salutis nostræ causa a Deo oraculis,
concordes parique pede decurrentes apparent.
τοῖς περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν διακονοῦμένοις· αὐτοῖς
θεόντες δέσχονται.

197 Agesis igitur, alia quoque, præter supra-
scripta, deiferorum virorum testimonia connectentes,
Christi Ecclesiam calumnia qualibet et reprehen-
sione liberemus; dogmata autem adversariorum ve-
sania omni atque errore scientia representemus.
Advocetur itaque ad sacrum hunc conventum Isaias,
prophetarum vocalissimus, atque eloquatur, animæ
oculis, utpote divino carbone purgatus, multo ante
res futuras cernens, dicatque: *Erit in novissimis
diebus conspicuus mons Domini, et domus Dei Jacob
in montibus, et elevabitur super colles, et venient
ad illum omnes gentes. Et ibunt gentes multæ et dicent:
Venite ascendamus ad montem Domini, et ad domum
Dei nostri, et annuntiabit nobis viam suam, et am-
bulabimus in ea. De Sion enim exiit lex, et verbum
Domini de Jerusalem, et iudicabit in medio gentium
multarum, et arguet gentes multas*⁷⁸. Quinam vero
sint hi novissimi dies, manifestabit rursus beatus

μα'. Αλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσούτων· ἔπειτα δὲ τῶν
θεοπτῶν ἄλλος, πρὸς τοῦ; ἐν νόμῳ καὶ σκιαῖς λα-
τρεῦντας, τῷ θείῳ ἐμπνεύμενος κεκράξεται Πνεύ-
ματι· Οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει Κύ-
ριος παντοκράτωρ· θυσίας οὐ προσδέξομαι ἐκ
τῶν χειρῶν ὑμῶν· διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἥλιον
ἔως δυσμῶν τὸ θυμὸν μου δεδεδόξαται ἐν τοῖς
ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμὸν μου προσάγεται
τῷ ὀνόματι μου, καὶ θυσία καθαρὰ· διότι μέγα
τὸ θυμὸν μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος παν-
τοκράτωρ. Ὅρατε ὡς τὰ παλαιὰ ἐκβάλλεται, καὶ
τὰ νέα ἡμῖν προδιαγράφεται; Θυσίαν γὰρ καὶ
προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, ὁ μέγας ψάλλει Δαβὶδ.
Καὶ· Οὐδέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ
ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους. Καὶ· Τὰς ρουμη-
νίας ὑμῶν καὶ τὰς ἐορτάς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ
μου, ὁ θεὸς διακέκραγεν Ἡσαΐας. Διὰ τούτων δὲ
τάς τε ἐναίμους θυσίας ἐκτρέπεται ἡμῖν αἰνιττεται,
τάς τε τῶν μηνῶν καὶ καιρῶν ἀκαιροὺς παρατηρή-
σεις τε καὶ παραδόσεις· ὅλην τοίνυν κἀντεῦθεν,
ὡς τὴν καθαρὰν καὶ εὐκρινῆ θυσίαν τὴν ἐν πνεύματι
καὶ ἀληθείᾳ λατρεῖαν προεπισκεχόμενοι ὁ τῶν ὅλων
θεὸς, ἥ δὴ καὶ χαίρει καὶ ἡδεται· ταύτην πᾶσα ἡ
ὑψ' ἡλίου οἰκία αὐτῷ καὶ φιλαίτατην προσάγειν
οἶδεν, ὡς ὁμήν εὐωδίας ἀνιερῶσα ἐκάστοτε· ποῦ
οὖν ἐνταῦθα τόπον ἔξει τὸ τῶν εἰδῶλων σέβας, καὶ
οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἀθέτησις παντελὴς καὶ ἀφάνεια; Τί
λέγετε; Πείθεσθε τοῖς ἱεροῖς λόγοις; τοῦτοις; Ἀπό-
χρη γὰρ καὶ ταῦτα ἐκδυσωπῆσαι καὶ μαλᾶσαι τὴν
ἀπιστίαν καὶ σκληροκαρδίαν ὑμῶν· ἡ ψυλῆσθε κα-
λῶμεν καὶ ἄλλους τῶν θεηγόρων εἰς τὴν τῶν λόγων
τούτων ἄρσιν; Οἱ συλλήφονται γὰρ καὶ συνεργάσονται
τοῖς προπεπονηκόσιν, ἐκφανεστέραν δὲ ὑμῶν τὴν
παράνοian καὶ δυσσεβείαν ἀποφανοῦσι, βαρυτέραν
τε καὶ ἐπιπονυτέραν τὴν δίκην ἐπιψηφιοῦνται·
κοινήν γοῦν ὥσπερ ἔσχον τὴν ἐνηχούσαν αὐτοῖς παρὰ
τοῦ Πνεύματος δωρεάν καὶ σοφίαν, οὕτω δὴ καὶ
παρὰ Θεοῦ λόγοις, ὁμογνώμονές τε καὶ σύνδρομα

Εἰεν δὲ οὖν, καὶ ἑτέρας τὰς εἰρημίνους ἐπισυμ-
πλέκοντες τῶν θεοφόρων ῥήσεις, τὴν μὲν τοῦ Χρι-
στοῦ Ἐκκλησίαν διαβολῆς ἀπάσης; καὶ μύμου παντός
ἀπαλλάξομεν· τῶν δὲ δι' ἐναντίας τὰ δόγματα, πά-
σης ἐμπληξίας καὶ ἀπάτης γέμοντα παραστήσομεν·
καλεσθῶ τοίνυν πρὸς τὸν ἱερὸν τοῦτον σύλλογον
Ἡσαΐας τῶν προφητῶν ὁ μεγαλοφωνότατος, καὶ
συμφεγγέσθω πόρρωθεν τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλ-
μοῖς, ἅτε τὴν ψυχὴν τῷ θείῳ κεκαθαρμένος ἀνθρακὶ
τὰ ἐσόμενα προορώμενος, καὶ λεγέτω· Ἔσται ἐν
ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ δρος Κυρίου,
καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἰακῶβ ἐπὶ τῶν ἔρειων, καὶ
θῆωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἤξουσιν
ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πορεύσονται ἐθνη
πολλὰ καὶ ἀκούσι· Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ δρος
Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ
ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα
ἐν αὐτῇ· ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ

⁷⁴ Malach. i, 40, 41. ⁷⁵ Psal. xxxix, 7. ⁷⁶ Psal. xliii, 9. ⁷⁷ Isa. i, 13. ⁷⁸ Isa. ii, 2-4.

λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλὴμ· καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον ἔθνων πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη πολλὰ. Τίνας ἄρα εἰν αἱ ἐσχάται ἡμέραι, σαφηνιεῖ πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος Ἑβραίοις γράφων ὡδὶ· Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. Καὶ αὖθις· Νῦν δὲ ἀπαξ ἐπὶ συντελεσῶν αἰῶνων, εἰς ἀθέτησιν ἀμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. Καὶ πάλιν Γαλάταις ἐπιστέλλων· Ὅτε ἤλθε τὸ πληῖρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ ῥαγκαδῶς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. Καὶ Ἑφῄσιοις ὡς αὐτως· Γνωρίζας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προσέθετο ἐν αὐτῷ εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ μὴν καὶ ὁ θεὸς Πέτρος τὸ τῆς Ἐκκλησίας στήριγμα, οὕτω πού φησιν· Ὅτι οὐ φθαροῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὁμῶν ἀναστροφῆς πατροπαράδοτου, ἀλλὰ τιμῇ αἱματι ὡς ἡμοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, προσηγνομένου μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν χρόνων δι' ἡμᾶς τοὺς δι' αὐτοῦ πεπιστευκτάς εἰς Θεόν. Καὶ ὁ τὰ θεῖα ἀπαστρέπτων ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς, Παιδίᾳ ἐσχάτῃ ὥρα ἐστὶ, φησί· καὶ καθὼς ἠκούσατε ὅτι ὁ Ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν Ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν, ὅθεν γινώσκουμεν ὅτι ἐσχάτῃ ὥρα ἐστίν. Ἀλλ' ὥδε μὲν τελευτᾷ τὰ τῶν ἐσχάτων· ὅτε μέντοι πρὸς λήξιν ἰόντος τοῦ χρόνου, καὶ ἐγγυτάτῃ τῷ τοῦ κόσμου ἀφίγμεθα πέρατι, τότε δὴ Θεοῦ, οὕτως ἐμφανῆς ἀναδείδειται.

Τί δὲ δὴ βούλεται διασημαίνειν ἐνταῦθα τῷ θεῷ τοῦτῃ προφήτῃ ὁ λόγος, ἡ δὴλον ὡς ἐπὶ θεοτέρα τε καὶ ὑψηλότερα ἡμᾶς ἀντικρυς καλεῖ; ὅτῃ παλθεσθαί τε καὶ ἐπισθαι τοὺς τὸ Πνεῦμα παραδείξασθαι προσήκει μάλιστα, μὴ μὴν ἐν τῷ γράμματι προσκαθεδεῖσθαι καὶ τοῖς αἰσθητοῖς κατασύρεσθαι, ὑφ' οὗ δὲ μᾶλλον διέττειν τὸν νοῦν, καὶ πρὸς τὰ χρεῖστω ἀπερλεῖδεν καὶ τελεώτερα τὴν διάνοιαν, καὶ τῶν γηγινῶν καὶ χαμερπῶν ἀπανισταμένων, ἐπέκεινα τῶν φαινομένων ὡς ἄριστα ἐπανάγεσθαι· ὅρας τοίνυν Κυρίου ἐμφανῆς ὑποληπτέον, ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας τὸ περιφανές καὶ λαμπρὸν καὶ περίοπτον, καὶ ὅπερ αὐτὴν καταχρυσοῖ καὶ κατακαλλύνει φαιδρῶς καὶ μάλα κοσμῶς τῶν εὐαγγελικῶν διδαγμάτων τὸ διαφανές καὶ ὑπερύψηλον καὶ ἐπὶ ῥυμένον ἐν δόγμασι, καὶ πᾶν ὑπεραίρον ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον· ὧς τὰ ἀπηχρήματα καὶ κηρύγματα διαβρῆδην κέκραγε, καὶ ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς ἐμδοῇ διεπρύσιτα, τὴν ἐκφανσιν τοῦ θεοῦ μυστηρίου ποιούμενα· χρόνοις μὲν αἰωνίοις σεαυτῶν, φανερωθέντος δὲ διὰ Γραφῶν ἁγίων· τὸ δὲ ἐστὶν ἡ τοῦ

Paulus ad Hebræos ita scribens: *Multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus per prophetas, novissime diebus istis locutus est nobis per Filium, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula* ⁷⁹. Et iterum: *Nunc autem semel in consummatione sæculorum ad destitutionem peccati per hostiam suam apparuit* ⁸⁰. Rursusque in Epistola ad Galatas: *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret* ⁸¹. Et ad Ephesios similiter: *Notum faciens nobis mysterium voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo quæ in cælis et quæ in terra sunt* ⁸². Quin etiam divus Petrus, Ecclesiæ fulcrum, sic alicubi ait: *Non corruptibilibus argento vel auro redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati et incontaminati Christi, præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter nos, qui per ipsum fideles sumus erga Deum* ⁸³. Et qui divina fulgurat tonitruū filiū: *Filioli, novissima hora est, inquit; et sicut audistis quia Antichristus venit, et nunc Antichristi multi faci sunt, unde scimus quia novissima hora est* ⁸⁴. Sed hic quidem finem habeant novissima. Cum ad metam quidem properante ævo, atque ad occasum jam vergente tempore, mundi finem proxime attigerimus, tunc demum illustris atque conspicuus mons Dei, domusque ejus pariter, in prospectu fiet.

Quid autem vult hic significare divini hujus prophetæ sermo, nisi quod nos ad diviniora atque sublimiora prorsus invitat? Quinam item credere atque obtemperare oportet potissimum eos qui Spiritum receperunt? Haud sane in littera hære, et sensibilibus rebus abripi, sed alte potius mentem dirigere, et meliore ac perfectiore in scopo cogitationes defigere opus est; et omissis terrenis ac humi repentibus, ad ea quæ apparentibus superiora sunt ceu optima tendere. Mons ergo Domini conspicuus existimandus est, ut summam dicam, sacræ Ecclesiæ nobilitas, nitor atque majestas, et quæ eam inaurat atque ornat hilariter admodum splendideque, evangelicarum doctrinarum puritas, dogmatumque altitudo ac sublimitas, omnia inquam humanos flues excedentia, excelsa, et summa: quorum sonitus et prædicationes diserte clamant, et omnium auribus clarissime intonant, divini mysterii manifestationem facientes, æternis temporibus silentio pressi, a sanctis **198** demum Scripturis notificati. Est autem hæc Servatoris nostri Jesu Christi incarnatio,

⁷⁹ Hebr. i, 1, 2. ⁸⁰ Hebr. ix, 26. ⁸¹ Galat. iv, 4. ⁸² Ephes. i, 9. ⁸³ 1 Petr. i, 18, 19. ⁸⁴ 1 Joan. ii, 18.

quam benigne humani generis causa susceptam ostendit, cum honorum inde seculorum notitia ac spe. Et si quem adibimus Evangelii præconem, hæc eum dicentem audiemus⁸⁸: *Non enim accessistis ad tractabilem montem, et accensibilem ignem, et caliginem ut præcellam, et tubæ sonum, et vocem verborum; quam qui audierunt excusaverunt se, ne eis fieret verbum; non enim tolerabant quod intimabatur; sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis Jerusalem cælestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cælis, et iudicem omnium Deum, et ad spiritus justorum perfectorum, et Testamenti Novi mediatorem Jesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel.* Sic igitur tum propheticus sermo, tum etiam apostolica prædicationem nostram ad cælestia erigunt, et quæ sunt illic pulchra cogitare et contemplari, atque incolam illorum ac feliciū sanctorum spectare conventum hortantur, et evangelica nobis insinuant atque notificant divinitus fulgentia et insignia dogmata. Domus Dei, Ecclesia Dei est videlicet, sicut videtur etiam divo Paulo in Epistola ad Timotheum, ubi sciendum ait: *quomodo oporteat in domo Dei conversari, quæ est ecclesia Dei vivi*⁸⁹. Tales sunt credentium animæ, doctrina recta et optima vitæ ratione purgatæ, supremum Deum in se habentes incolam, prout dictum est: *Habitabo in vobis, et inambulabo; et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus*⁹⁰.

ἐν αὐταῖς ἔχουσαι καθ' ὃ εἴρηται· Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν.

Sic uimirum admirabilis domus in vertice montium excelsorum atque in contemplatione proficiscentium fundata est, quorum mentes et cogitationes terrenis humilibusque rebus superstant, et a prophetis sanctis atque apostolis illustrantur: super quibus veluti fidei fundamentis Ecclesia Dei ædificata firmiter consistit. Ad hunc itaque montem domumque de longinquo gentes concurrentes, propemodum publico consilio decernunt, ad iter hinc illic suscipiendum invicem hortantes, quandoquidem jam nuntianda ipsis erat via illa, quam ingredi ardegebant. Quænam porro hæc via sit, ipse Dominus in Evangeliiis clamat: *Ego sum via et veritas*⁹¹. Et: *Via Domini recta, et semita vera*⁹². In quam viam se deduci sancti viri olim ab universali Deo precabantur⁹³. Hanc itaque viam semitamque satis planam et facilem gentium Ecclesia terrens, ex terrena sua infidelitate ad sublimem assurgit divinæ scientiæ ascensum et supernam urbem Jerusalem, sempiternam sanctorum metropolim; atque hinc profecta, præsentī decurso tempore, sabbatizare et requiescere fide sua exspectat. Facile autem quis cognoscat prophetici [dicti] veritatem ac sinceritatem. Namque et in sacris domibus, id

Ἀ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομία, ἣν φιλή-
θρωπως περὶ τὸ γένος ἐπεδείξατο τὸ ἀνθρώπειον,
καὶ τῶν ἐντεῦθεν ἡμῖν πεφορημένων ἀγαθῶν τὴν τε
γνώσιν καὶ τὴν ἐλπίδα, καὶ τίνι προσερχόμεθα τοῦ
εὐαγγελιστοῦ τῶν τοιούτων ἀκουσόμεθα λέγοντος·
Οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλαζομένῳ ἔρει, καὶ
κεκαυμένῳ πυρὶ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ, καὶ
σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἥς οἱ ἀκοί-
σαντες παρητήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λό-
γον (οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον), ἀλλὰ
προσεληλύθατε Σιών ἔρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶν-
τος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέ-
λων παρηγύρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκῳ ἐν
οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένῳ, καὶ κριτῇ Θεῷ πά-
των, καὶ πνεύμασι δικαίῳι τετελειωμένῳ, καὶ
B διαθήκῃς νέας μεσίτῃ Ἰησοῦ, καὶ αἱματι θαν-
τοῦ κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἀβελ· οὕτως
οὖν ὁ τε προφητικὸς λόγος, καὶ τὸ ἀποστολικὸν
κήρυγμα ἐπὶ τὰ οὐράνια τὸν νοῦν ἡμῶν περὶ, καὶ
τὰ ἐκεῖσε περινοεῖν καὶ καταθεσθαι κάλλη, καὶ τὴν
τῶν ἐναυλιζομένων καὶ εὐφραινομένων ἐν αὐτοῖς
ἀγίων περιεργυρᾷ περισκοπεῖσθαι πανήγυριν, καὶ τὰ
εὐαγγελικὰ ἡμῖν εἰσηγείται καὶ κατεπαγγέλλεται
θεαυγῇ καὶ εὐσημα δόγματα· οἶκος Θεοῦ ἡ τοῦ
Θεοῦ Ἐκκλησία δηλαδὴ, καθὰ δοκεῖ καὶ τῷ θεῷ
Παύλῳ Τιμοθέῳ ἐπιστέλλοντι, ἐν οἷς εἰδέναι ἔφασκε.
Πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν
Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος. Τοιαῦται τῶν πεπιστευ-
κότων αἱ ψυχαὶ, διὰ λόγου ὁρθοῦ καὶ πολιτείας
ἀρίστης καθαιρόμεναι, τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἐνοικον

C οὕτω δὲ θεοεὐδὴς ὢν ὁ οἶκος ἐπ' ἄκρων τῶν ὁρέων
τῶν ὑψηλῶν καὶ διαβεβηκότων ἐν θεωρίᾳ καθιδρύ-
ται, ὧν τὰ φρονήματα καὶ νοήματα τῶν ἐπιγείων καὶ
ταπεινῶν ὑπερανέστηκσαν, προφητῶν τε ἀγίων καὶ
ἀποστόλων, λαμπρῶς διαφανόμενα, ἐφ' ὧν ὡς θε-
μελίῳν τῆς πίστεως ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ οἰκοδο-
μουμένη ἐπιστήρικται. Πρὸς οὖν τοῦτο τὸ ὅρος καὶ
τὸν οἶκον πόρρωθεν οἱ ἐξ ἐθνῶν ἐπαιγόμενοι, μο-
νονοῦ σαφῶς καὶ εἰς προδοῦλιον καθίστανται, τὴν ἐν-
ταῦθα ἀλλήλοις ἀνάδασιν διακελευόμενοι, ἐφ' ἣ
ἀναγγελλήσεσθαι αὐτοὺς τὴν ὁδὸν ἐκεῖνην, ἣν ἐσπού-
δαζον καταλήψεσθαι· τίς δὲ δὴ πάλιν ἐστὶν ἡ ὁδός;
Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις βοᾷ· Ἐγὼ εἰμι ἡ
ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια. Καὶ· Αἱ ὁδοὶ Κυρίου εὐθεῖαι
καὶ αἱ τρίβοι ἀληθεῖς. Εἰς ἣν καὶ ὁδηγεῖσθαι οἱ
D ἄγιοι, πάλαι πρὸς τὸν τῶν ὧν Θεὸν ἀνεκεκράγεσαν
ταύτην οὖν τὴν ὁδὸν καὶ τὴν τρίβον εὐσεβῆ τε καὶ
εὐεπίδατον ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία διαστείχουσα, ἐκ
τῆς χαμόθεν ἀπιστίας ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν ἀναφοιτῇ τῆς
θείας ἐπιγνώσεως ἀνοδόν, καὶ πρὸς τὴν ἀνω πόλιν
Ἱερουσαλὴμ, τὴν ἀκατάλυτον καὶ τῶν ἀγίων μη-
τρόπολιν, ἐνθὲνδε λούσα καὶ τὸν παρόντα ἐξανύουσα
χρόνον, σφραττίζει καὶ καταπαύσαι διὰ πίστεως
ἀπεκδέχεται· κατιδοὶ δ' ἂν τις καὶ μάλα εὐπειρώς,

⁸⁸ Hebr. xii, 18 20. ⁸⁹ I Timoth. iii, 15. ⁹⁰ Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16. ⁹¹ Joan. xiv, 6. ⁹² Psal. iii, 27. ⁹³ Psal. cxviii, 35.

καὶ οὕτω τῆς προφητικῆς ῥήσεως τὸ ἀπλανές τε καὶ ἀψευδέστατον· καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς οἰκοῖς ἦτοι ταῖς θείοις ναοῖς, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κατεσπαρμένοις, ἀγασμῷ τε καὶ δόξῃ ἐκπρεπῶς ἡγλαϊμένοις τε καὶ κατεστεμμένοις, καὶ ὄρεσιν ἀμφιλαρεῖσιν ἀπεικασμένοις, καὶ ὕλαις βαθείαις καὶ εὐθαλείαις πεφυκασμένοις, καθαίρονται μὲν ἁμαρτίας, ἀγιάζονται δὲ ψυχὰς τε καὶ σώματα, καὶ θείας ἀπαντὲς ἀνθρωποι καὶ σεβάσματα.

Ἐν τούτοις οὖν ἐκ πασῶν γλωσσῶν τε καὶ γενεῶν περιαιγερομένοις ἐκάστοτε, τὰ θεία μυστήρια ἐκκαλύπτεται παρὰ τῶν ἱερῶν ἀναγνωσμάτων καὶ κατηχήσεων, καὶ τὸ σωτήριον ὄμμα καὶ παντὸς τοῦ κόσμου καθάρσιον σφαγιαζόμενον, τὴν ἐκ τῶν ἁμαρτάδων αὐτοῖς ἐλευθερίαν, πίστει καὶ λογισμῶν προστρέχουσι καθαρότητι καὶ μεταλαγχάνουσιν, ὡμολογητὰ παρεχόμενον· ἐξ ὧν δὴ πληθυνομένων τε καὶ κατευρυνομένων, τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη καὶ οἱ βωμοὶ κρταίῳ· κατεσθλήθησαν τε καὶ καταδέδληνται, οὐδὲ ὅσον εἰδωλικῆς βδελυρίας εἰς μνήμην πιστοῦς εἶναι, πικρὸς ἐθνικοῦ καὶ θνητοῦ φρονήματος ἀνεπίδεκτος· εἰσαὶ διαμένοντας· Ἐκ Σιών δὲ ἐξελεύσεται νόμος καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. Ἐκ γὰρ ταύτης τῆς αἰσθητῆς, οἷα τύπου· οὐσης τῆς ἁγίας Ἱερουσαλήμ, ὁ θεὸς λόγος ἐμφανῶς ἐξεληλύθε, πάντα διαλαβὼν τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα· ἐνταῦθα γὰρ ἅπαντα τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐπράχθη μυστήρια· κατὰ τοσοῦτον δὲ τοῦ ἐν σκιαῖς καὶ ἐν γράμμασι κειμένου νόμου, ὅς ἐν τῷ ὄρει ἐκεῖνη τῷ Σινᾷ δι' ἁγγέλων λελάληται ὑπερανίσχυν πεπιστευται, καθ' ὅσον τῶν ὑλικῶν ὑπεραίρει τὰ ἄλλα· ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἱεροὶ ἀπόστολοι, τὰ ἔθνη ὡς μαθητεύσαντες, ἐξεπέμφθησαν ἐκπορεύεσθαι, τὴν λαὸν ἐκεῖνην καὶ εὐθυτάτην καὶ σωτήριον ὁδὸν αὐτοῖς ἀνακαθαίροντες· Καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον ἐθνῶν πολλῶν. Οἱ γὰρ ἄρτι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος προσερχόμενοι, καὶ τὸ δέον μεταμυθάνοντες, τῆς πρὶν κεκρατηκυίας ἀπιστίας, ὅπ' αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας· εἰς συναίσθησιν ἐρχόμενοι καταγινώσκουσιν, αἰσθεῖν τοὺς ἐλέγχους τῶν οὐχ ἁγίων· πεπαιγμένοις ἐπιφερόμενοι, καὶ αὐθαίρετον τῶν ἀπορρήτων τὴν γραφὴν δημοσιεύοντες· ὧν συνετῶς καὶ ἐξεφρόνως τὸ βλαβερὸν καὶ κινδυνώδες διαπτύοντες, ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ συμφέροντα καὶ σωτηρία· ἐχόμενα ταῖς σπουδαῖς χρώμενοι μετατίθενται· ὅτι δὲ οἱ περὶ τὰ χειροποίητα πόνοι καὶ ἡ ἐλπίς ἐξηφάνισται, καὶ τῶν δι' αὐτῶν τιμωμένων δαιμόνων ἡ θεραπεία καθήργηται, ἀπὸ προσώπου τῆς δόξης τῆς ἰσχύος τοῦ παραγεγονότος Σωτῆρος, θραύοντος ὡσπερ καὶ καταρρήγνυντος τὰ γήινα καὶ κοῖκα φρονήματα τῶν τοῖς εἰδώλοις προσκειμένων, τὰ μικρὸν ὑστερον ἐπαγόμενα τῷ θεοφόρῳ θηλώσει. Φησὶ γάρ· Καὶ τὰ χειροποίητα πάντα κατακρύψουσιν, εἰσενέγκαντες αὐτὰ εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν πετρῶν, καὶ εἰς τὰς τρώγλας τῆς γῆς, ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου τοῦ Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ θραῦσαι τὴν γῆν· δι' αὐτῶν

A est divinis templis, ubique terrarum aparsis, sanctificatione et gloria decenter ornatis et bene instructis, montibusque uberibus comparandis, ac profundis nemoribus densis et fruticosis, purgantur peccatis homines, anima et corpore sanctificantur, divinae omnes gratia complentur, qui religioso cum affectu accedunt.

ἀποπληροῦνται τῆς χάριτος οἱ πόθῳ προσιώντες

In his igitur ex omnibus linguis familiisque undique collectis cœtibus, divina mysteria revelantur per sacras lectiones et catecheses: et per salutaris hostiae universi mundi expiatoris sacrificium liberationem a peccatis, hominibus qui cum fide ac mentis puritate illud participant, collatum iri in confesso est. A quibus multiplicatis ampliatisque, idolorum fana et arae fortiter conoussae fuerunt atque prostratae, 199 ita ut fideles ne memoriam quidem idolicae abominationis retinuerint, eulibet ethnicae mentalique sententiae impervil semper manentes. De Sion videlicet exibat lex, et Verbum Domini de Jerusalem²¹. Namque ex hac materiali, quae figura est supernae Jerusalem, divina doctrina publice prodiit, cunctosque occupavit mundi fines. Illic enim cuncta salutis nostrae peracta fuisse mysteria. Tantum autem umbratili illi et litterali legi, quae in monte Sina per angelos dictata fuit, praestare haec nostra creditur, quantum materialibus praestant immaterialia. Illinc sacri quoque apostoli, gentes edocturi, emissi sunt, ut planam illam recitissimam ac salutarem viam subsequerentur perperarent. Et iudicabit in medio gentium multarum²². Nam qui jam ad gratiae doctrinam accesserunt, et quod necessarium erat didicerunt, dominantem antea infidelitatem, ipsa rerum gestarum veritate convicti damnant; cuius rei in se ipsis argumenta habent vitam laud sancte prius actam, spontaneamque arcæorum criminum damnationem divulgant; quorum sapienter sanoque cum iudicio nocumentum et plenam periculum aleam despicientes, ad meliora et utilia ac salutifera, studio impensio convertuntur. Quod autem manufactorum idolorum cura et fiducia abrogata sit, et adoratorum in his daemonum cultus abolitus a conspectu gloriae ac virium supervenientis Servatoris, qui confregit veluti atque contrivit terrenas ac luteas cogitationes idolis deditorum, ea quae paulo post subdit vir deifer demonstrabunt. Ait enim: Et manufacta omnia idola abscondent, deferentes in speluncas, et petrarum scissuras terraeque voragines, prae timore Domini, et a conspectu gloriae et virium ejus, cum ad conterendam terram consurrexerit²³. Ex his, inquam, jam sit exploratum omnibus, qui certe recta sapere velent, daemoniacorum idolorum peractum exterminium et abolitio. Item quae ibi subsequuntur, eandem sententiam exprimunt. Adit itaque: Die illa projiciet homo abominationes suas

²¹ Isa. II, 3. ²² Mich. IV, 3. ²³ Isa. II, 8-10

*urgentes aureasque, quas olim charas habebat, dum adoraret res vanas ac vespertiliones: durique saxi cavernas ingreditur, petrarumque scissuras, a facie formidinis Domini, et a gloria fortitudinis ejus, cum surrexerit conterere terram*⁹⁴.

γῆματα αὐτοῦ τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, ἃ ἐπισθύμῃσιν προσκυνοῦν τοῖς ματαίοις καὶ ταῖς νυχτερίσι, τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὰς τρώγλας τῆς στερεῆς πέτρας, καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν πετρῶν, ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ θραῦσαι τὴν γῆν.

42. Jam si quis exquiret, quænam demum dies sit, qua projiciet homo abominaciones suas argenteas aureasque, manifeste comperiet illam esse, qua omnium Dominus in mundum venit, suoque adventu fortem alligans, cepitque diripuit vasa illius, id est oppressos tyrannide ejusdem homines, uti scriptum est⁹⁵. Idcirco ait: *Antequam puer sciat appellare patrem aut matrem, tollet virtutem Damasci, et spolia Samariæ, coram rege Assyriorum*⁹⁶. Erant autem hæc metropoles Damascus et Samaria, illa quidem Syriæ tunc præsidens, et Syriorum imperio pollens; hæc autem decem trium Israelæ oriundarum sceptrum tenens. Ambæ apprimæ idololatriæ, et diaboli jugo subjectæ, totis opibus viribusque omni idolorum generi deditæ, substitutione diabolica prorsus implicitæ, ita ut se tanquam palatium quoddam et donarium præcipuum ac proprium, diaboli potestati exhibuissent. Per has ergo urbes utpote regias, et malitia præstantes, tanquam totum ex parte propheticus nobis sermo significavit, nempe et ethnicum genus et illos qui ex circumcisione crediderunt. Sic natus nobis puer, cui puerascere nostri causa placuit, deprædatur et aufert hostis spolia atque potentatum; id est de manu ejus eripit quicquid ipsi subjugatum devinctumque imperio ejus erat. Hinc doctrinam **200** Samaria excepit, patriis repudiatis moribus legitimisque ritibus. Sic Antiochiæ incolæ et esse et nominari meruerunt Christiani⁹⁷, quanquam ea urbs in idolico errore famam haberet clarissimam, et aliis multis improbitate præcelleret. Namque apud ipsam et Apollinis fanum conditum erat, et illic operans inhabitantis dæmonis celebrata illusio. (63). Nihilominus Christiani congestum Satanæ thesaurum præclare diripuerunt, et aureas argenteasque statuas prostraverunt. Sic gentium Apostolus Corinthios ad veritatis cognitionem convertit, idque ita significavit ad eos scribens: *Scitis quoniam cum gentes essetis, ad idola muta prout ducebamini euntes*⁹⁸. Sic capto ex ara argumento, homines ei aræ deditos et in cunctis supersticiosiores, convicit Athenis⁹⁹. Alii denique alibi apostoli, gentes inter se sortiti, hostis gazas, et thesauri instar captivos homines ad Christi placitum diripuerunt, dominoque omnium tanquam prædæ libamentum et primitias attulerunt. Illo tempore,

A γὰρ ἡδὴ πᾶσιν ἐναργῆς καθέστηκε τοῖς ὁρθοῦ φρονεῖν ἡρτημένοις, τῶν δαιμονικῶν ἀγαλμάτων ἢ τε ἀναίρεσις καὶ ἀφάνεια· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ τοῦτοις ἐκόμενα, τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἔχεται. Ἐπάγει γοῦν· Τῇ γὰρ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκβαλεῖ ἄνθρωπος τὰ βδελύ-

μῖα αὐτοῦ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ, εὐροὶ δ' ἂν καὶ μάλιστα σαρφῶς ταύτην ἐκείνην εἶναι, ἐν ᾗ ὁ τῶν ὅλων τῶ κοσμοῦ ἐπιδηδήμηκε Κύριος, ὃς αὐτοῦ τῇ παρόδῳ δῆσας τὸν ἰσχυρὸν, ἡχημαλώτευσεν καὶ διήρπασεν αὐτοῦ τὰ σεαυτοῦ, τοὺς κεκρατημένους ὑπὸ τῆς ἐκείνου τυραννίδος δηλαδὴ, καθὰ γέγραπται· Διότι, φησὶ, πρὶν ἢ γινῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκύλα Σαμαρείας θρᾶντι βασιλέως Ἀσσυρίων. Μητροπόλεις δὲ αὗται Δαμασκὸς καὶ Σαμάρεια, ἡ μὲν Συρίας τὸ τηλικαῦτα προκαθεζομένη, καὶ τὴν τῶν Σύρων περιβεβλημένη δυναστείαν· ἡ δὲ τῶν δέκα φυλῶν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ καταγόντων τὸ γένος· ἐξάρχουσα· ἀμφοτέραι δὲ ἄγαν κατείδωλοι, καὶ τοῖς τοῦ διαβόλου ζυγοῖς ὑποβεβλημένοι, δύναμιν τε καὶ κτήσιν πᾶσαν καὶ εἰδῶλων ἰδεῖαν πεπορισμέναι, καὶ πλάνῃ κακοδαίμονια· μάλιστα ἐνισχημέναι, καὶ ὥσπερ ἀνάκτορον τι καὶ ἀνάθημα οἰκεῖν τε καὶ ἰδιαίτατον, τῷ τοῦ πονηροῦ ἀναθεθεμέναι· κράτει· διὰ δὲ τοῦτων τῶν πόλεων οἷα ἐξόχουν οὐσῶν καὶ ὑπερπερουσῶν ἐν κακίᾳ, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν ἡμῖν ὁ προφητικὸς κατεσήμηνε λόγος, τῆς τε ἐθνικῆς μοίρας, καὶ τῶν ἐκ περιτομῆς πεπιστευκότων· οὕτως τὸ γεννηθὲν ἡμῖν παιδίον, καὶ νηπιόσαι· δι' ἡμᾶς εὐδοκῆσαν, καταληφεται καὶ ἀφαιρείται τὰ σκύλα τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν δύναμιν· τοῦτέστιν ἀφῆρπασεν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ πᾶν τὸ κατασκευσθέν αὐτῷ καὶ κατισχηθέν καθ' ὧν ἐδυναστεύεν· ἐντεῦθεν τὸν λόγον Σαμάρεια δίδασκται, ἀποσεισασμένη τὰ πάτρια εἶθι καὶ νόμιμα· οὕτω Χριστιανοὶ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι οἱ τὴν Ἀντιόχου ἔχοντες ἐρημίαν, καίτοι πρὸς τὴν εἰδωλικὴν πλάνην τὸ ἄστυ περιφανέστατον, καὶ τῶν πολλῶν ἐν κακίᾳ ἐπιστημύτατον· καὶ γὰρ εὖν περὶ αὐτὸ καὶ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἱδρυτο, καὶ ἡ ἐκείθεν ἐνεργοῦσα τοῦ ἐμφωλευμένου δαίμονος ἐξαπάτη περίπυστος, ὅμως τὴν κακὴν ἐντεθησαυρισμένην τοῦ Σατανᾶ πλοῦτον καλῶς ἐσκυλεύοντο, καὶ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ διεβρίπτουν ἀγάλματα. Οὕτως ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος Κορινθίους· πρὸς τὴν γινῶσιν τῆς ἀληθείας ἀντεπανήγαγε· καὶ τοῦτο δεδῆλωκε γεγραφῶς ὧδε πρὸς αὐτούς· Οἰδᾶτε ὅτι ὅτε εὐορῆ ἦτε, πρὸς τὰ εἰδῶλα τὰ ἄφωνα ὡς ἂν ἠγέσθε ἀπαφῆμενοι. Οὕτως ἐκ τοῦ βωμοῦ, τοὺς τοῦ βωμοῦ καὶ κατὰ πάντα δαισίδαίμονεςτέρους ὁρῶν, εἶλεν Ἀθή-

⁹⁴ Isa. II, 20, 21. ⁹⁵ Matth. XII, 29. ⁹⁶ Isa. VIII, 4. ⁹⁷ Act. XI, 26. ⁹⁸ I Cor. XII, 2. ⁹⁹ Act. XVII, 22.

(63) Legesis Libanum de gentilium templis, cum nostro supplemento, nec non editam a nobis item sauci Artemii martyris vitam.

νησι καὶ ἄλλος ἀλλαχῇ τῶν ἀποστόλων, τὰ ἔθνη A
διαλαχόντες τοῦ ἐχθροῦ τὰ ταμεία, καὶ θησαυροὺς
τοὺς ἐζωγρημένους εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα διήρπασαν,
καὶ τῷ Δεσπότη τῶν ὅλων πρωτόλειον ὥσπερ καὶ
ἀπαρχὰς ἤδη προσήγαγον· κατὰ τοῦτον δὲ τὸν και-
ρὸν καὶ τὴν ἡμέραν ἐξέβαλον, τοῦτέστι βδελυρὰ
ἡγοῦντό τε καὶ διέεπουν· ἐκεῖνα δὲ τὰ χειρόκμητα,
καὶ τῶν διανοιῶν ἐξωστράκιζον· ὡς μὴδὲ μνήμης
αὐτῶν ἀνέχεσθαι πώποτε, ἤδη δὲ καὶ τὴν ὕλην αὐ-
τῇν, κὼν τῶν τιμιωτάτων οὖσα ἐτόγγανε παρὰ τοῖς
πολλοῖς, διὰ φιλοθεῖας ὑπερβολῆν, παρεβρίμενην
καὶ καταπεφροννημένην δεδόχθαι, τὴν δὲ τῷ Θεῷ
μόνῳ πρέπουσαν θυσίαν ἀνατιθέναι· οὐκοῦν τὸ κί-
βδηλον καὶ ἀπατηλὸν ἐκείνων ἀποπεμπόμενοι, ἐπὶ
τὴν στερεὰν πέτραν ἀναγκάλως καὶ ἄγαν εὐκαιρότατα
ἡπείγοντο· ἡ δὲ ἐστίν, ὡς ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσο-
φίας ἐξεπίσταται λόγος, ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν·
φησὶ γὰρ ὁ καταλαβὼν ὁσὸν κατελήφθη· Ὡς οἱ πα-
τέρες ἡμῶν πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν
ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν
ἔπιον· ἔπιον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθού-
σης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Ὁ δ' αὖ
κεκαθαρμένον τὸ τῆς ψυχῆς ὅμμα καὶ διαυγὲς ἔχων,
Ἰδοὺ τίθηναι, ἔφη, ἐν Σιών λίθον προσκομμάτος,
καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ'
αὐτῷ οὐ κατασχυρθήσεται. Τὸ μὲν, διὰ τοὺς
καὶ Μωσέα ἱσμεν δὴ που τῇ πέτρᾳ καλυπτόμενον, καὶ μάλιστα προσβλέψαντα τὰ ὀπίσθια Θεοῦ, ἐκεῖθεν
ἀποκαλυπτόμενον, καὶ ταῦτα συμβολικῶς ἀμυδρὰ τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίου διδασκόμενον ἀπηχί-
ματα.

Καὶ Δαβὶδ ὁ θεός, ἐν πέτρᾳ ἐκυτὸν ἡμῖν ὑψούμε- C
νον εἰσχεκόμικε· καὶ ἄλλα ἅττα πρὸς τῶν ἱερῶν
Λογίων ἐπεφασμένα, καὶ μυστικῶς τὴν πέτραν
ταύτην ἡμῖν ὑποφαίνοντα πεπαιδευέμεθα, ἥς δὲ τὰς
σχισμὰς καὶ τὰς τριγύλας εἰσδύονται, οἱ πρὸς αὐτὴν
καταφεύγοντες· ἅστινας δὲ ταύτας ὑποληπτέον; τὰ
τε τῆς θεολογίας ὑψηλὰ καὶ ἀπόρρητα, καὶ τῆς κατὰ
Χριστὸν οἰκονομίας τὰ ἐνδόματα καὶ ἀποκεκρυμμένα
μυστήρια· ὅτι ἐν αὐτῷ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς
γνώσεως καὶ τῆς σοφίας ἀπόκρυφοι· ἃ πρῶτα μὲν
ἐμφανῇ τοῖς ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπταις καὶ ὑπηρέταις
τοῦ λόγου καθέστηκε, δι' αὐτῶν δὲ καὶ ἡμῖν, καθ'
ὅσον ἐφικτόν, τοῖς μετέπειτα ἐκκαλύπτεται καὶ σο-
φῶς ὑπανοίγεται· ὁπνίκα τῶν ταῦτα εὐαγγελίζο-
μένων, ὁ μὲν τῆς βροντῆς υἱὸς ἀνωθεν ἐμπνεόμενος,
καὶ πρὸς τὰ ὕψη τῆς θεωρίας τὸν καθαρῶτατον καὶ
ἀκτλῆιδωτον νοῦν ἀναηξάμενος, καὶ τὰ θεῖα ἐνθές
μυοῦμένος, ἐκεῖθεν ἡμῖν τὴν τοῦ λόγου πρὸς τὸν
πατέρα συναίδιον καὶ ὁμότιμον ἀπέστραψεν ὑπαρξίν
ἐν ὁρχῇ εἶναι τὸν Λόγον, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι,
καὶ Θεὸν εἶναι διατρανῶν καὶ ἐκπαιδύων σαφέστατα·
ὁ δὲ εἰς τὰ τῆς θείας συγκαταδόσεως, καθ' ὅσον
παρὰ τῆς χάριτος ἐνέλαμπτο, ἀφικόμενος βάθη, τοῦ
Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν γέννησιν θεοτρεπῶς ὥσπερ ἦν εἰς-
ηγήσατο· εἶεν δ' ἂν ταῦτα, εἴποι τις ἂν, καὶ λίαν ὀρθό-
τατα, εἰς ἃ ἐπεθύμουν παρακύψαι καὶ ἀγγελοι, ὡς
ποτὲ καὶ αὐτοὶ ἀποκεκρυμμένα καὶ ἄβυστα, κατὰ

seu die, ejecerunt id est detestandos judicarunt et
conspuerunt manufactos illos deos, et mente sua
proterruerunt, adeo ut ne memoriam quidem illo-
rum ulterius pati quirent. Imo et eorum materia,
etsi a multis pretiosissima aestimabatur, propter
divini amoris eminentiam, abjecta ipsis et contem-
pta fuit, unigue Deo congruum sacrificium obtu-
lerunt. Itaque illorum falsitate ac fallacia ommissa,
ad firmam petram necessario et tempestive in pri-
mis acurrerunt; quæ quidem Christus est Deus
noster, ut nostræ theologiæ doctrina percallet. Ait
enim qui comprehendit quatenus comprehensus
fuit¹: *Quomodo patres nostri omnes eandem escam
spiritalē manducaverunt, et omnes eundem potum
spiritalē biberunt. Bibebant enim ex spiritali se-
quente eos petra, petra autem erat Christus*². Qui
vero purgatum perlucidumque animæ oculum ha-
bebat: *Ecce pono, inquit*³, *in Sione lapidem offen-
diculi, et petram scandali; et omnis qui credit in
illum, non confundetur*; illud quidem propter
offensores, hoc autem propter credentes. Et qui-
dem Moysem quoque scimus aliquando petra se
occuluisse, vixque illinc sic latentem posteriora
Dei vidisse⁴; ac symbolice obscura hæc salutaris
incarnationis indicia edoctum fuisse.

προσχεκρουκότας· τὸ δὲ, διὰ τοὺς πεπιστευκότας·
τὸ δὲ, διὰ τοὺς πεπιστευκότας·
Divus quoque David in petra se ipsnm nobis
obtulit sublimatum⁵. Alia denique hujusmodi in
divinis Scripturis relata mystice hanc petram nobis
demonstrant; cujus scissuras atque cavernas ingre-
diuntur ii qui ad ipsam confugiunt. Quenam porro
hæ sunt existimandæ? Nempè theologiæ sublimi-
tates et arcana, et Christi incarnationis intima ac
recondita mysteria; quia in ipso sunt omnes the-
sauri scientiæ ac sapientiæ absconditi⁶; quæ my-
steria, primo quidem innotuerunt ipsis spectatori-
bus verbi ac ministris⁷; per ipsos autem nobis
quoque, quantum fieri potest, posteris illorum re-
velantur sapienterque aperiuntur. Siquidem ex iis
qui talia evangelizaverunt, tonitruī quidem filius
superne inspiratus, atque ad contemplationis api-
cem purissimam suam et defæcatam mentem extol-
lens, et divinis rebus divinitus initiatus, illinc
nobis Verbi cum Patre suo æternitatem parenique
majestatem illucescere fecit, in principio esse Ver-
bum, et esse apud Deum, et Deum esse, declarans
et manifestissime docens. Qui sane divinæ conde-
sensionis, quantum gratia eum illustrabat, profun-
ditatem penetrans, Jesu Christi generationem digno
201 Deo, prout reapse erat, enarravit. Utique hæc
sunt, dicet aliquis, valde recta, in quæ desiderabant
etiam angeli prospicere, utpote olim ipsis quoque
abscondita atque impervia, sed idoneo demum

¹ Philipp. iii, 12. ² I Cor. x, 3. ³ Rom. ix, 33. ⁴ Exod. xxxiii, 22. ⁵ Psal. xvi, 6; lx, 3.
⁶ Coloss. ii, 3. ⁷ Luc. i, 2.

tempore divino iudicio perfecta et manifestata. In his itaque sapientiæ petræque mysticis et ineffabiles rimas atque speluncas, qui per fidem intrat, meliorum sane rerum ac perfectiorum notitiam simul acquirit, et ad salutis viam deducitur, et protegitur atque custoditur, utpote incolumis abs quovis ardore et corruptela malarum potestatum, quæ penetrant animæ concremant ejusque vim agendi adurunt; denique varia ac multiformia gratiæ dona sortitur. Alii enim accedentium datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum. Alii fides, alii gratia sanitatum, alii operationes virtutum, alii alia. Ita ut summatim dicat, cuncta Spiritum operari proprie in singulis prout vult. Hinc porro ad mansiones illas multas atque diversas a Patre paratas, propter eos qui consentaneæ vocationi suæ vixerunt, perveniet.

43. Sic igitur qui olim vanitati obnoxii erant, si unquam auri splendore antea percellerantur, argente nitorem mirari solebant, ipsamque materiam, et confecta ex his a stultis idola adorabant [namque in tantam sævitatem atque insaniam devenerant, ut Dei religionem perinde haberent ac vilissimorum animalium cultum, sicuti in quodam Accaronensibus habitam (66)]; deinde a mundi magistris sacra doctrina fuerunt eruditi, credideruntque quæcumque Deus prædicans supernaturalia et maxima, magnificentiamque divinæ potentiæ demonstrans, dum regionem hanc circumiret, mire operatus est. Item quæcumque idem ceu homo pro nostra liberatione sponte pati voluit, humilitate ac vilitate paupertatis nostræ indutus. Ex his concripto in animabus suis timore Domini, ejusque maiestatem et magnalium ejusdem potentiam attoniti demirantes, errorem quemlibet cum fastidio irriserunt, materiali vitiosoque mentis affectu animas suas servaverunt immunes. Neque jam Dei loco creaturam habere volentes, neque manuum suarum opera adorare, soli Deo cultum debitum deferre constituerunt. Non ergo jam adorant aut colunt, sed abominantur potius et repellunt demones, atque ut piaculum aversantur, totamque idolorum religionem pessumdant. Deinceps formidabilem illum magniisque Servatoris nostri adventum expectant, cum universalis resurrectionis tempore non sine paterna gloria et sanctis angelis aderit, ut incredulos contumacesque conerit atque puniat materiæ et mundanis affectibus delictos; secus vero supremi Dei voluntatibus subjectos, æternis deliciis regnoque dignos demonstrat, famulos nempe suos, et qui adventum ejus dilexerunt.

Θελήματι, τρωφῇ δὲ ἀκράτου καὶ βασιλείας ἀξίους αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν.

Α καιροὺς δὲ θεοκρίτως οἰκονομούμενά τε καὶ ἐκφαιόμενα· εἰς ταύτας τοίνυν τῆς σοφίας καὶ τῆς πέτρας, τὰς μυστικὰς καὶ ἀνεκφράστους ῥωχμάς τε καὶ σπηλυγγας, ὁ εἰσὸς διὰ πίστεως, τῶν μὲν κρειττόνων καὶ τελωτέρων τὴν γνῶσιν συνεραυλίζεται, καὶ πρὸς τὴν σωζουσαν ποδηγεῖται τρίβον, σκέπεται τε καὶ φρουρεῖται, οἷα τηρούμενος ἀπὸ πάσης καυστικῆς καὶ φθοροποιοῦ τῶν πονηρῶν δυνάμεων, τῶν τὰ βῆθη τῆς ψυχῆς διασχυρόντων καὶ καταπιμπράντων, ἐνεργείας, ποικίλας δὲ καὶ πολυειδεῖς τῆς χάριτος· διακληροῦται τὰς δωρεάς· Ὁ μὲν γὰρ τῶν προσκόντων καὶ πιστευόντων εἶδοται λόγος σοφίας, ὃ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἑτέρω δὲ πίστις, ἄλλω δὲ χαρίσματα λαμάτων, ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, καὶ ἑτέρω ἑτερα. Ὡς συλλαβόντα εἰπεῖν πάντα ἐνεργοῦντος ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται· ἐνθὺν τε ἐπὶ τὰς μονὰς ἐκείνας, τὰς πολλὰς τε καὶ διαφόρους καὶ τῷ πατρὶ ὑπερεπιζομένας, διὰ τοὺς τῆς κλήσεως ἀναλόγους πολιτευταμένους ἀφίξεται.

μγ'. Οὕτω τοίνυν οἱ πάλαι ὑποτεταγμένοι τῇ μεταίωτητι, εἰ που τὸ λαμπρὸν τοῦ χρυσοῦ ποτε κατεπλάγησαν, ἢ τὸ διαφανὲς τοῦ ἀργύρου ἐτεθήκεσαν, αὐτὴν τε τὴν ὕλην καὶ τὰ ἀπ' αὐτῆς διειργασμένα τῶν ἀνοήτων εἰς προσκύνησιν [εἰς τοῦτο γὰρ σκοπότητος καὶ φρενοδιαθεσίας κατώλισθεν, ἐν ἴσῳ που καὶ Θεοῦ σεβάσµατι ἀφρόνως τιθέμενοι, καὶ τοῖς εὐτελεστέροις τῶν ζῶων προσεσχηκότες· καθὰ καὶ ἑτέρωθι που τῆς Γραφῆς, μυῖαν Θεὸν Ἀκαρῶν τιμωμένην ἀκούομεν]· ἥδη παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς οἰκουμένης τὸν λόγον κατήχηται, καὶ πεπιστεύουσιν ὅσα ὡς Θεὸς ὁ κηρυσσόμενος ὑπερφῶν καὶ ἐξαισία, τὸ μεγαλοῦργον τῆς θείας δυνάμεως, ἐνδοκίμενος τὴν γῆν ἐκπεριῶν τεθραυματούργηκεν· ὅσα τε ὡς ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἡμετέρας ἔκων καθεῖν κατεδέξατο, τὸ ταπεινὸν καὶ εὐτελὲς τῆς κατ' ἡμᾶς πτωχείας ἀμφιεσάμενος· ὑπὸ δὲ τούτων τὴν εὐδοκίαν Κυρίου ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς ὠδίνοντες, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης καὶ ἰσχύος τῶν μεγαλείων αὐτοῦ ὑπερεκπληττόμενοι, πᾶσαν μὲν καταμυσσάμενοι διειγέλασαν πλάνην, παντὸς δὲ προσύλου καὶ ἐμπαθοῦς φρονήματος ἐλευθέρας τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς διετήρησαν· καὶ μηκέτι θεοποιεῖν τὴν κτίσιν μαυθάνοντες, μηδὲ τοῖς ἔργοις προσκυνεῖν τῶν χειρῶν αὐτῶν, μόνω δὲ Θεῷ προσφέρειν τὴν λατρείαν προσήκουσαν· οὕτ' οὖν προσκυνοῦσιν ἢ σέβουσι, βδελύσσονται δὲ καὶ ἀπελαύνουσι δαίμονας, καὶ ὡς ἄγος ἐκτρέπονται, καὶ ἅπαν ἐκπορθοῦσιν εἰδῶλων τὸ σέβασμα· ἐντεῦθεν τὴν φοβερὰν ἐκείνην καὶ μεγάλην τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἔλευσιν ἀπεκδέχονται, ὅπου τινες μέλλοι κατὰ τὴν κοινὴν πάντων ἀνάστασιν, μετὰ τῆς πατρικῆς δόξης, σὺν ἁγίοις ἀγγέλοις παραγίνεσθαι, θραῦσαι μὲν καὶ κολάσαι τοὺς ἀπειθήσαντάς τε καὶ τραχηλιάσαντας, ἐπιβρέπων σχόντας πρὸς τε τὴν ὕλην καὶ τὰ ἐργόσµια, καὶ τοῖς τοῦ κοσμοκράτορος ὑπερζευγμένους ἀναδείξαι τοὺς δουλεύοντας αὐτῷ καὶ ὑπακούοντας.

* 1 Cor. xii, 8.

(66) Res satis nota, nempe idolum Beelzebub.

Ὅτι δὲ οἱ ταῦτα δεδιδαγμένοι, καὶ πρὸς τὸ τῆς θεογνωσίας ἀνιπτάμενοι φῶς, τῶν ματαίων καὶ ἀναισθητῶν πᾶμπαν ἀφίστανται, καὶ πεπαύσονται ἢ πρὸς τὰ διψοῦσα μανία, ἢ αὐτοὺς ἡμᾶς θεοφόρος ἐκδιδάξει, οὕτως λέγων· Τὰ ὕδατα δώσουσιν ἀκοῦειν, καὶ ἡ καρδία τῶν ἀσθενούντων προσέξει τοῦ ἀκοῦειν, καὶ αἱ γλώσσαι αἱ ψελλίζουσαι ταχὺ μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην, καὶ οὐκέτι μὴ εἰπωσι τῷ μωρῷ ἄρχειν· καὶ οὐκέτι μὴ εἰπωσιν· οἱ ὑπνέται σου, Σίγα· ὁ γὰρ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσῃ, τοῦ συντελεῖν τὰ ἄνομα, καὶ λαλεῖν πρὸς Κύριον πλάνησιν· Ἐνταῦθα μὲν τὰ ὕδατα προσέχουσιν καὶ ἀκοῦουσιν τῶν ἀσθενούντων, καὶ μὲν γε καὶ τὰς γλώσσας τὰς ψελλίζουσας ταχὺ μαθήσονται λαλεῖν, ὁ πρόφητικός λόγος προανακρούεται· τὰ παραπλήσια δὲ τούτοις, καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν τὰ λελοδημένα καὶ διεστραμμένα ῥυσθήσονται καὶ διορθωθήσονται, οὐ πολλῷ ἕστερον ἀποδείκνυσιν· πῶς δὲ ταῦτα ἐκθήσονται τε καὶ διαπερανθήσονται; Ὅτι τοι, φησὶν, ἦξις ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ σώσει ἡμᾶς· τότε ἀνορθοῦνται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὡσεὶ κωφῶν ἀκούσονται· τότε ἀλείψεται ὡς ἔλαιος ὁ χαλδός, καὶ τρανωθήσονται γλώσσα μοιλάλων· δεξιὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ φάραξ ἐν τῇ διψώσει· καὶ ἡ ἀνυδρὸς ἔσται εἰς ἔλαιον, καὶ εἰς τὴν διψώσαν γῆν πητὴ ὕδατος ἔσται· Ἡδὴ δὲ καὶ ἐτέρωθεν τὰ τούτοις ἐφάμιλλὰ φησι· Καὶ ἀκούσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κωφοὶ λόγους βέλων, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ τῇ ὀμίχλῃ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν βλέψονται, καὶ ἀγαλλιάσονται πτωχοὶ διὰ Κύριον ἐν εὐπροσύρῃ, καὶ οἱ ἀπηλπισμένοι τῶν ἀνθρώπων ἐμπλησθήσονται εὐπροσύρτης· Ἀρ' οὖν οὐ παντὶ τῷ σαφὲς ὡς διὰ τούτων τὴν τῆς ψυχῆς λύσιν καὶ τὰ πάθη ὁ λόγος ἡμῶν ὑπαινίσσεται, καὶ τὴν ψευδὴ καὶ ἐνδιάστροφον δόξαν; ἣν δὴ περὶ τὴν ἀλήθειαν σάκζοντες, μᾶλλον δὲ τέλειον τῆς ὀληθείας ἀποπεπτωκότες, καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς Θεὸν ἀγνοοῦντες καὶ ἀθετοῦντες, οἱ πάσαις κτηνώδεις καὶ ἀνῆτοι ἀνθρώποι ἀντὶ τῆς ὑγιοῦς καὶ εὐθυαπῆς προείλοντο, καὶ τὴν πολυθεὸν ἐνόησαν πλάνην· οὐ γὰρ δὴ πού τῶν σωματικῶν δὴ τούτων καὶ ἐν αἰσθήσει προφανομένων τὴν πῆρσιν, κατὰ τὴν πρόχειρον αὐτῶν ἐκλήπτειν ἀπόδοσιν· τὴν γὰρ ἐναποκειμένην αὐτοῖς ἐκδανάζουσιν τε; διανοίαν, εὐρίαν καὶ ἄγαν εὐμαρῶς, διὰ τῆς τούτων ὀνομασίας τὰ τῆς ψυχῆς χαρακτηριζόμενα πάθη τε καὶ κινήματα· ἐπειδὴ τοῖς σωματικοῖς τούτοις μορίοις ὀργάνοις χρωμένη, ἀπερ' ἂν κατὰ τὸν ἐντὸς ἀνθρώπον, καὶ τὸ κεκρυμμένον καὶ ἀφανὲς βουλευτήριον διατίθεται, καὶ λογίζεται, ὁρᾷ τε, καὶ ἐξανύει, καὶ ἐκκαλύπτει τὰ ἐαυτῆς ὀρμήματα καὶ βουλευματα· οὕτως οὖν περὶ τὴν θείαν δόξαν, εἰ πού τις ἐσφαλμένην τε καὶ διεφυσμένην ἔχοιεν τὴν διάληψιν, περὶ τὴν τῶν πρῶτων διάσχεψιν ἁμαρτάνοιεν, τυφλώττειν τε καὶ χλωδεῖν, ἢ ἄλλο γε τῶν εἰρημένων πάσχειν τι λέγοιντο ἂν εἰκότως, οὐκ ἂν πάντες τῆς ὕψους ἢ τῆς βαδείας ἢ ἄλλης ἡστινosoῦν ἐνεργείας συμπαράβλαπτομένης, καὶ τῇ τῶν λογισμῶν διατιθεμένης παρεκτροπῇ.

Τοὺς τοίνυν ἐτι τῇ ἀπιστίᾳ καὶ ἀθεῖᾳ κεκρατημέ-

Quod autem homines hac doctrina imbuti, atque ad divinæ notitiæ lucem sublatis, a vanis atque insensatis prorsus essent recessuri, et vesanus inanium idolorum amor cessaturus, idem nos docebit deifer homo, ita loquens: *Aures audiendi præbunt, et cor infirmorum auscultando attendet, et balbutientes lingue cito pacem loqui discent, neque ulterius dicent stulto ut imperet; neque item amplius dicent, Servi tui sumus, sile. Nam stultus stulta loquetur, et cor ejus vana cogitabit, ut prava operetur, et ad Dominum fraudulenter loquatur* ⁹. **202** Hic quidem fore ut aures infirmorum attendant, nec non et balbutientes lingue loqui expedite discent, propheticus sermo præcinit. Pariter vero, modum etiam quo confrica et luxata firmabit ac reponet, haud multo post demonstrat. Quomodo, inquam, hæc fient et exitum nanciscuntur? *Quia, inquit, Deus noster veniet, et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum audient. Tunc saliet, sicut cervus, claudus; et balbutientium lingua solvetur. Quia scaturiit in deserto aqua, et puteus in terra sitiente; et quæ erat arida, erit in stagnum, et in regione sitiente fons aquæ erit* ¹⁰. Sed et alibi similia his dicit: *Et audient die illa surdi sermones librorum, et in tenebris atque caligine oculi cæcorum videbunt. Et exsultabunt pauperes propter Dominum in lætitia, et qui sine spe erant homines, gaudio replebuntur* ¹¹. Nonne igitur hinc cuilibet patet, his dictionibus subindicari nobis animæ detrimentum, et passiones, et falsam perversamque opinionem? quam reapse in veritate claudicantes, imo vero a veritate omnino decedentes, et naturalem verumque Deum ignorantes ac negantes, belluini quondam homines et vecordes, sanæ et rectissimæ prætulerunt, et polytheismi errore quasi morbo laborarunt. Non enim hæc intelligenda sunt de corporalium sensibilibusque membrorum detrimento, juxta istorum vulgarem traditionem. Namque hærentem his locutionibus sensum si quis vestiget, facile admodum comperiet, his vocabulis describi animæ morbos et commotiones; si quidem ea corporalibus his membris tanquam organis utens, interiora hominis, et reconditam atque invisibilem deliberationem, parat, considerat, facit, perficitque, et suos demum denudat impetus atque consilia. Sic ergo circa religiosam opinionem, si qui perversam falsamque sibi opinionem confinxerint, et ab agendi regula aberraverint, cæcutire et claudicare, vel aliquid aliud ex dictis pati non incongrue dicuntur; etiamsi neque visus neque gressus, neque alia quevis facultas læsa illis sit, vel secundum mentis perversionem inflexa.

Homines itaque incredulos et sine Deo Scriptura

⁹ Isa. xxxii, 3-6. ¹⁰ Isa. xxxix, 4. ¹¹ Isa. xxix, 18.

sacra describit; postea tamen medelæ gratiam sortitos; ita ut quæ antea laborabant irreligione animæ, convalescerent, emendatæ fuerint atque purgatæ et cæcipientes ex atheismo mentis illorum oculi illuminati sint. Mox pro fidei abundantia nihilominus ipsa quoque membra fuisse sanctificata, et valetudinem optimam apprimè consecuta, beneque ipsis circa religionem et erga Deum rectitudinem fuisse. Adveniente enim Salvatore, il qui veri luminis orbitate olim laborantem mentis oculum habuerant, nunc perspicue rectitudinem cernunt; et unusquisque illuminatorum in mentis visuali vi, dicit: *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos* ¹³. Petunt itaque ut sui intellectuales oculi illuminentur, ne unquam obdormiant in morte. Deinde, qui antea cordis aures oppilatas habebant, eas jam præbent patulas et acustica vi pollentes, ad laudum Domini resonantiam apprimè audiendam. Sic impeditæ balhorum linguæ, quæ inhonestæ et deformia olim loqui satagebant, dum mutas et inanimatas res deos appellabant, postea expeditæ beneque articulatæ pacem loqui per fidem didicerunt, Trinitatis mysterium canentes, et quod Dominus Jesus Christus in gloria sit Dei Patris. Ipse enim est pax nostra ¹⁴, et pacis Deus, et pacis illius nullus est finis ¹⁵. Sic meditari diu noctuque Dei oracula instituerunt, ejusque potentias loqui, et mirabilia enarrare, et rationale ipsi obsequium **203** semper offerre, sicuti dictum est, nempe quod: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* ¹⁶. Ita ille etiam qui olim cordis gressu claudiebat, nunc rectas decurrens orbitas atque vias, desideratissimo Servatoris amore incensus, tanquam siti anhelans cervus summa exsilit contentione. Canit itaque: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad Deum fortem vivum* ¹⁷. Sic, ut summatim dicam, qui sitiunt, ii ad vitæ et immortalitatis fontem Christum festinant, cunctos vocantem, claraque voce clamantem: *Qui sitit, veniat ad me, et bibat* ¹⁸, et haurire aquam de fontibus Servatoris hortantem ¹⁹. Hinc anima salutare Dei sitiens, rigatur et impinguatur, vicensque postmodum et ornata apparet, pietate ac justitia et virtute omni florens, splendideque admodum venustata. Certe hæc omnia de animabus incredulitate liberatis, et de tanta Deoque congrua, et digna largientis liberalitate et copia, imo potius ejus erga homines benignitate, dici æquius est.

λαμπρὸν κοσμουμένη ὡς ἀριστα· ἀλλὰ τὰ μὲν τῶν πλάνων, τοιαῦτα καὶ οὕτω θεοπερπῶς ἔχοντα, καὶ νίκης, μᾶλλον δὲ φιλανθρωπίας, εἰπεῖν δικαιοτέρον.

Quod autem qui advenit animarum medicus, corporibus etiam curandis paratus affuerit, demonstrat sanatorum innumerabilis multitudo. Nam fide in benefactorem suum animo purificati, deinde si-

Α νους, τοιούτους ὁ Λόγος ἱερὸς διαγράφει· δεξαμένους δὲ τῆς ἰατρικῆς τὴν χάριν, προηγουμένως μὲν ἡρώων-στηκυίας τῇ δυσσεθείᾳ τὰς ψυχὰς, ἐρῶσθαι τε καὶ διωρθῶσθαι, κεκαθάρθαι τε καὶ πεφωτισθαι λημῶντα ἐξ ἀθείας τῆς διανοίας τὰ δριμύτα· ἐπομένως δὲ τῷ περιόντι τῆς πίστεως· οὐδὲν ἤττον καὶ αὐτὰ δὴ ποι-καθηγιάσθαι τὰ μέλη, καὶ εὐξείαν ἀρίστην ὅτι μά-λιστα πεπορίσθαι, καλῶς τε αὐτοῖς ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ τῇ πρὸς Θεὸν εὐθύτητι ἀποκερῆσθαι· ἤκοντος γὰρ τοῦ σώζοντος, οἱ μὲν τὴν πῆρωσιν τοῦ ἀληθινοῦ φω-τὸς νοσοῦντές ποτε κατὰ τὸν νοούμενον ὀφθαλμὸν, ὀρώσι καθαρῶς εὐθύτητα νῦν· καὶ τῶν πεφωτισμέ-νων τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας ἕκαστος λέγει· *Οἱ ὀφθαλ-μοί μου διὰ παντὸς πρὸς τὸν Κύριον, ὅτι αὐτὸς ἐκσπάσει ἐκ παγίδος τοὺς πόδας μου*. Αἰτοῦσι

Β γοῦν ὀφθαλμοὺς τοὺς νοεροὺς φωτίζεσθαι, ὥστε μὴ ὑπνώσειν εἰς θάνατον· εἴτα οἱ πρὶν τῆς καρδίας ἔχον-τες βεβυσμένα τὰ ὦτα, παρέχουσιν ἡνεωγμένα καὶ εὐήκηκα, εὐχον αὐτοῦ τὴν φωνὴν κατακουτίζεσθαι τῇ· αἰνέσεως· οὕτως αἱ ψελλίζουσαι τῶν μογιζάτων γλῶσσαι, αἱ ἄσημα καὶ ἀκαλλῆ μεμελετηκυῖαι ποτε παραφθέγγεσθαι, τὰ κωφὰ καὶ ἄψυχα θεοὺς ὀνομά-ζουσαι, τραναὶ τε καὶ διηρθρωμέναί γεγόμεναι, λα-λεῖν εἰρήνην διὰ πίστεως μεμαθήκασι, τὸ μυστήριον τῆς Τριάδος ἐξάδδουσαι, καὶ, ὅτι Κύριος· Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ τῆς εἰρήνης Θεός, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὄριον. Οὕτως μελετᾶν νυκτὸς καὶ ἡμέρας τοῦ Θεοῦ τὰ λόγια περσεύεσθαι, καὶ λα-λεῖν τὰς δυναστείας· αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια ἐκδι-ηγέσθαι, καὶ τὴν λογικὴν αὐτῷ λατρείαν προσφέρειν ἐκάστοτε, καθ' ὃ εἴρηται, ὅτι καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτη-ρίαν. Οὕτως καὶ ὁ χυλεῶν ποτὲ κατὰ τὴν ἐγκάρ-διον ὀρευσιν, ὀρθὰς ποιήσας τὰς τροχιάς καὶ τὰς τρίβους, πρὸς τὴν τριπόθητον ἀγάπην τοῦ σώζοντος συμπλεγόμενος, κατὰ τὸν διψητικώτατον ἔλαφον ἐξάλλεται συντονώτατα. Ψάλλει γοῦν· *Ὁρ τρόπον ἐπιποθεὶ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὕδατων*, οὕτως ἐπιποθεὶ ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα. Οὕτω συνελόντα θάνατοι, οἱ δι-ψῶντες πρὸς τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας ἐπείγονται Χριστὸν, τὸν καλοῦντα πάντας, διαβρῆθην τε κεκραγότα· *Ὁ διψῶν ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ*

Γ *πινέτω*, καὶ ἀντλεῖν ὕδωρ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτη-ρίου παρεγγυόμενον· ἂν τεύθεν ἡ διψῶσα τοῦ Θεοῦ ψυχὴ τὸ σωτήριον κατάρδεται καὶ πιαίνεται, εὐβι-λὴς τε λοιπὸν καὶ εὐχοσμος· διαφαίνεται· εὐσεβεῖς τε καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀρετὴ πάση τὸ εὐανθὲς καὶ

Δ ψυχῶν τῶν δεδεγμένων τὴν ἐκ τῆς ἀπιστίας ἐλευθε-άζειω τῆς τοῦ εὐεργετοῦντος φιλοτιμίας καὶ ἀφθ-

Ἐπὶ δὲ ὁ παραγενόμενος τῶν ψυχῶν ἱατρός, καὶ τῶν σωμάτων ἦκε θεραπευτὴς, δείκνυσσι τῶν τεθε-ραπευμένων ἡ πληθὺς ἡ ἀναρίθμητος· τῇ γὰρ πίστει τῇ εἰς τὸν εὐεργετὴν τὰς ψυχὰς καθαιρόμενοι, ἐπο-

¹³ Psal. xxiv, 15. ¹⁴ Ephes. ii, 14. ¹⁵ Isa. ix, 7. ¹⁶ Rom. x, 10. ¹⁷ Psal. xli, 2. ¹⁸ Joan. vii, 37. ¹⁹ Isa. xii, 3.

μένως σύνδρομα δέχονται καὶ τῶν σωμάτων οἱ κάμνοντες τὰ ἰάματα, ἤνίκα τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ πολυειδῆ ἐτελεσιουργεῖ τεράστια· τυφλοῖς μὲν γὰρ τὸ βλέπειν τερατουργῶν ἐχαρίζετο, λεπροῖς δὲ ἐνήργει τὴν καθάρσιν, χωλοῖς τὰς βάσεις ἐπηνόρθου καὶ κατεβρώννυε· τοὺς παραιμένους καὶ κατεσκληρότας τὰ μέλη, ἀρτίους καὶ εὐστατεῖς γινομένους ἀπέφαινε· δαιμόνων ἐπιτιμῶν τὰ στίφη ἀπῆλαυνε, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν ὀχλουμένους, τῆς ἀγρίας ἐφόδου ἀπῆλλαττε· καὶ ἄλλοις· ἄλλα νοσοῦσι τὴν βρώμην παρείχετο, καὶ ἀπαχαπλῶς πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ὡς Θεὸς ὑπεράγαθος· τὸ οἰκεῖον κατοικτεῖρων ποίημα, ἐν τῷ λαῷ θεραπεύων διετελεῖ· καὶ ἀμαρτημάτων, τὸ μεῖζον καὶ τελειώτερον (καὶ γὰρ ἐπ' ἐξουσίας ἦν αὐτῷ τῶν ἡμαρτημένων ἀνθρώποις ἡ ἄφεσις), τὴν ἐλευθερίαν δωρούμενος· οὕτως οἱ τοῦ λυτρωτοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταί, μιμηταί τῆς ἀφάτου αὐτοῦ φιλανθρωπίας γενόμενοι, ἐπεὶ τὴν δωρεάν τοῦ Πνεύματος ἐδέξαντο θαυματουργεῖν παραπλήσια, τὸν πρὸς τῇ ὥραϊ τῷ ἱεροῦ προσαγορευομένη πύλῃ προσεδρεύοντα χωλὸν τελοῦσιν ἀρτίπυλᾶ· ἴνα καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τοῦτ' τὸ προφητευσόμενον ἐκπεραίνοιτο, Ἐξαλείψαι, φάσκων, ὡς ἔλαφος ὁ χωλός. Καὶ τὰλλα πάντα διὰ τῆς ἐνεργούσης χάριτος· ἐπετέλουν ἐν τῷ λαῷ θαυμάσια οἶα, καὶ πρὸς τὴν ἀληθινὴν γνῶσιν ἀπέστρεφον.

Ἀλλὰ τοῖς μὲν εὐπειθέσι τε καὶ εὐγνώμοτιν, οὕτως ἄνωθεν τὰ τῆς ἐλευθερίας παρεσχέθη· τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ, τί ἔδωκεν ὁ Θεός; Πνεῦμα κατανόηως, ὀφθαλμοῦ τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὣτα τοῦ μὴ ἀκοῦειν. Ἐπειδὴ ἀπεναντίας ἐκείνοις ἐν πᾶσιν ἦλθον. Ἀκοῇ γὰρ ἤκουσαν καὶ οὐ συνῆκαν, καὶ βλέποντες ἔβλεψαν καὶ οὐκ εἶδον· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ τοῖς ὡσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν. Καιροῦ γὰρ ἐνεστηκότος καθ' ὃν τὸ ψεῦδος ἐπέλαβεν, οἱ τὸ πρὶν τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας κατηυγασμένοι, ἐκόντες τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς ἀπετυφλώθησαν, καὶ τὰ ὦτα τῆς καρδίας ἀπέφραξαν, καὶ πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς πλάνης προσκεχερήκασιν, ὡς μηδ' αὐτῶν τῶν προφανῶν καὶ δεδημοσιευμένην ἐκόντων τὴν διάνοιαν προφητικῶν λογίων, ἀκοῦειν ἀνέχεσθαι· τί γὰρ τῶν ῥηθέντων ἢ ῥηθησομένων σαφέστερον ἢ λευκότερον; ἔχει γὰρ ὡς· Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ πεποιθὼς ἔσται ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τὸν ποιήσαντα αὐτόν· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἄγιον τοῦ Ἰσραὴλ ἐμβλέψονται· καὶ οὐ μὴ πεποιθότες ὥσιν οὐκέτι ἐπὶ τοῖς ἀδικήσαντας αὐτοῦς, οὐδὲ ἐπὶ τοῖς βωμοῖς, οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἀ ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν· ἀλλ' ἔσονται πεποιθότες ἐπὶ τὸν ἄγιον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ κόψονται τὰ δένδρυ καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν. Εἰ οὖν τὸ ὀπτιχὸν τῆς διανοίας αὐτῶν μὴ πάντῃ ἐπεπῆρωτο, καὶ τὸ τῆς ἀκοῆς αἰσθητήριον μὴ λίαν ἀπεβέβυστο, ἐλέγομεν ἂν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι Βλέψατε καὶ ἀκούσατε καὶ προσέχετε τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τοῖς λογίοις τοῖς θεοπνεύστοις μὴ ἀπειθήσητε· νῦν δὲ εἰς ἔσχατον παραπληξίας ἐλάσας, τί ποτε

A mul recipiebant corporum quoque ægrotantium sanitates, quo tempore grandia illa ac multiformia operabatur miracula : cæcis enim visum prodigiose largiebatur, leprosis purgationem faciebat, claudis bases instaurabat ac roborabat, paralyticos et membris dissolutos incolumes et bene valentes efficiebat, dæmonum agmina objurgando pellebat, et ab horum sæva incursione obsessos liberabat, aliisque aliter laborantibus vigorem indebat, et omnino omnem morbum omnemque languorem, uti Deus benignissimus, qui suæ creaturæ miseretur, in populo medicans versabatur. Peccatorum denique, quod majus perfectiusque opus est (namque in ejus potestate est peccata hominibus condonare), remissionem largiens. Sic Redemptoris ac Servatoris nostri discipuli, imitatores facti ineffabilis ejus benignitatis, postquam Spiritus donum receperunt, similia miracula perpetrandi, illum ad speciosam, uti vocabatur, templi portam residentem claudium sanis pedibus effecerunt; ut in hoc ipso vaticinium haberet exitum, quod ait : *Saliat, sicut cervus, claudus* ¹⁹. Aliaque omnia per operantem in se gratiam efficiebant in populo tantopere mira, ut hunc ad veram doctrinam converterent.

Jam vero docilibus quidem et bonæ voluntatis hominibus ita superne libertas exhibita fuit. Incredulis autem adversus veritatem quid Deus contulit? spiritum compunctionis, oculos ut non viderent, aures ut non audirent ^{20, 21}. Nam contra sensus suos semper egerunt. Auditum enim audierunt, quin intellexerunt; videntes viderunt, et nesciverunt. Crassatum est cor eorum, et auribus graviter audierunt, et oculos suos compresserunt ²². Instante enim tempore, quo mendacium se intendit, ille qui antea veritatis lumine illustrati fuerant, mentis oculos sponte propria sibi exæcaverunt, et cordis aures oppilarunt, et ad faciendam iniquitatem incubuerunt, in tantum ut ne perspicuæ quidem et pervulgatæ sententiæ prophetica oracula audire paterentur. Nam quid supradictis vel mox dicendis manifestius atque limpidius? Etenim ita se habent : *Hæc dicit Dominus Deus Israelis : in die illa confidet homo Factori suo, oculique ejus ad Sanctum Israelis respicient. Neque confident ulterius malivolis suis, neque aris, neque opificiis manuum suarum, quæ digilia suis fecerunt; sed confident Sancto Israelis, et succident Incos* **204** *et abominabiles illorum* ²³. Nisi ergo visualis mentis illorum vis omnino esset obtusa, et auditus sensus non esset adfatim oppilatus, utique diceremus illis : Cernite, et auscultate, atque attendite veritati, et inspiratis a Deo oraculis nolite discredere. Nunc vero extrema vesania correptis, quid iis quispiam dicet? nisi illud in Evangeliiis relatum ²⁴, quod si Moysem et prophetas non audiunt, ne si a mortuis quidem resurget aliquis, hunc audituri sunt.

¹⁹ Isa. xxv, 6. ^{20, 21} Rom. xi, 8. ²² Isa. vi, 10. ²³ Isa. xlvii, 7, 8. ²⁴ Luc xvi, 31.

ἔρα φαίη τις αὐτοῖς, ἡ ἑκεῖνό γε ὃ ἐν Εὐαγγελίοις εἰρημένον ἐστίν; ὅτι αἱ Μωσείως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, ἀκούσονται αὐτοῦ.

Sed enim hos vana nugantes pudeat; sapientes autem ac sobrios æquum est non dubitare, quod jamdiu cessaverit atque abolitus fuerit absurdarum religionum error. Neque jam ulterius ii qui suum Dominum Creatoremque agnoverunt, vitæque Auctorem et benefactorem, ob tot tantaque mirabilia confessi sunt, haud hi, inquam, ad suum vomitum revertentes, dicent stupidæ et insensatæ mutæque rei: Deus noster tu es; tu nos fecisti; tu vitæ nostræ cursum dirigis; tu nobis dominaris; tu quid agendum, quid secus, doces. Nam quid his miserius magisque devitandum? Oportere autem existimo, et quidem admodum tempestive, ad vocationem gentium orationem nostram rursus convertere, et quid de hac re dicat theologus animadvertere. *Regio Zabulon, et terra Nephtalim, et reliqui maritimi littoris incolæ, et trans Jordanem, partes gentium Judææ* (67), *populus qui sedet in tenebris, magnam lucem aspiciat. Qui habitatis in regione et umbra mortis, lux vobis oborta est*¹⁴. Jam vero propheticeorum horum verborum sapiens atque inspiratus interpretes, clare admodum et splendidissime enucleans nobis ipsorum vim, et prædictionum exitum exponens, Matthæus, inquam, divus apostolus, qui nobis evangelicam historiam composuit, ceu radicem quamdam ac fundamentum fidei nostræ præjaciens, et Servatoris nostri incarnati patefaciens mysterium, hæc ait: Cum audisset Jesus quod Joannes traditus esset, secessit in Galilæam; relictaque Nazareth, veniens habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephtalim, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam: Terra Zabulon et terra Nephtalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam; et sedentibus in regione et umbra mortis, lux orta est. Exinde cœpit Jesus prædicare et dicere: Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum¹⁵.

ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν καὶ λέγειν· Μετανοεῖτε· ἡγγικε γάρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Profecto quod propheticus sermo sive evangelicus, namque eodem uterque recidit, his verbis gentium ad veritatis lucem conversionem significaverit, haud magnopere laborandum erit ut ii intelligant qui apprimè volunt, neque oraculorum inspiratæ Scripturæ prorsus sunt ignari. Sciunt enim horum periti, ethnica stultitiæ deditos homines in umbra mortis sedisse, profundæ velut ignorantiae tenebris devinctos, et peccatorum caligine inumbratos, ceu nondum divino lumine illustratos, et idolatriæ nigredine adhuc infuscatos, quod hercle dirius morte est et calamitosius. Est enim animæ mors, veræque vitæ omni-

Ἄλλ' οὗτοι μὲν εἰχὴ φλυαροῦντες ἐρυθριδύσαν, τοὺς δὲ συνιέντας καὶ νήφοντας πεπεισθαι ἄξιον, ὡς πέπαυται μὲν καὶ κατάρρηται τῶν ματαίων σεβασμῶν ἡ πλάνη· οὐκέτι οἱ τῶν ἑαυτῶν ἐπεγυγκώτες Κύριον καὶ Ποιητὴν, καὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν ἀρχτὴν, εὐεργέτην τε ἐπὶ τηλικούτοις θαυμασίοις ὁμολογῆσαντες, ἐπιστρέψαντες ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον, ἐρροῦσι τῷ μωρῷ καὶ ἀναισθήτῳ καὶ κωφῷ· Θεὸς ἡμῶν εἶ σὺ, καὶ σὺ ἡμᾶς ἐποίησας, καὶ τὰ ζωῆς περὶ θαλάσσης τῆς ἡμετέρας, καὶ ἀρχεῖς ἡμῶν, καὶ εἰσηγῇ τὰ πρακτέα, καὶ μὴ τί γάρ τούτων ἀβλιώτερον ἢ φευκώτερον; δεῖν δὲ οἶμαι καὶ λίαν εὐκαίρως ἐπὶ τῇ τῶν ἐθνῶν παλινδρομῆσαι τῷ λόγῳ κλητῖν, καὶ σέψασθαι οἷα τούτων ἐνεκεν ὁ θεολόγος· οὗτός γάρ· *Χώρα Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλεὶμ, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παραλλαν κατοικοῦντες καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, τὰ μέρη τῶν ἐθνῶν τῆς Ἰουδαίας, ὁ λαὸς ὁ καθημέρος ἐν σκότει, ἰδέτω φῶς μέγα·* *οἱ κατοικοῦντες ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν ἐφ' ὑμᾶς.* Τῶν προφητικῶν τούτων ἔξεων ἐνθεος καὶ σοφὸς ἐξηγητὴς, σαφῶς ἄγαν καὶ ἐμφανέστατα διαβρῶν ἡμῖν αὐτῶν τὴν δύναμιν, καὶ τῶν προκηρυχθέντων διατραιῶν τὴν ἐκδασιν, Μετθαῖος ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὁ τὴν εὐαγγελικὴν ἡμῖν ἱστορίαν συνθεῖς, ὡς περ τινὰ ρίζαν καὶ θεμέλιον τῆς καθ' ἡμᾶς προκαταβιβάμενος πίστεως, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας ἐκδηλον καὶ καταφανὲς ποιούμενος τὸ μυστήριον, τοιάδε ἔφρασεν· *Ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρετ, ἐλθὼν κατέκησεν εἰς Καπερναοὺμ τὴν παραθαλάσσιον ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλεὶμ·* *ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἠσαίου τοῦ προφήτου, λέγοντος·* *Γῆ Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλεὶμ, ὁδὸν θαλάσσης πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθημέρος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα, καὶ τοῖς καθημέροις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς·* *ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν καὶ λέγειν· Μετανοεῖτε· ἡγγικε γάρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.*

Ὅτι μὲν ὁ προφητικὸς λόγος, ἦτοι ὁ εὐαγγελικὸς (εἰς ταυτὸν γὰρ ἀμφοτέρω ἐρχεται), διὰ τούτων ἐθνῶν πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐπιστροφὴν εἰσκαχόμενοι, οὐδὲ μακροτέρων δεήσει πόνων τοῖς γε ὡς ἀριστα νοεῖν ἐθέλουσι, καὶ τῶν τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς λόγων οὐκ ἡμιορκῶσι παντάπασιν· Ἰσαί γὰρ οἱ ταῦτα πεσπαιδευμένοι, ὅτι ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου οἱ τῆς ἐθνικῆς ἀλογίας ἐκάθηντο, οἷον ἐν σκότει βαθεῖ τῆς ἀγνοίας πεπεδημένοι, καὶ τῇ ἀχλύϊ τῆς ἀμαρτίας κατασχιζόμενοι, ὅτε τῷ θεῷ φωτὶ τέως οὐδαμῶς περιπαγασμένοι, τῆς εἰδωλομανίας δὲ τῷ ζῶφί τὰ ψυχὰς καταμελαινώμενοι, ὁ δὲ θανάτου χαλεπώτερον τε καὶ δυσσχετέτερον ἂν εἴη· ψυχῆς γὰρ ἐστὶν βλα-

¹⁴ Isa. ix, 1, 2. ¹⁵ Matth. iv, 12-17.

(67) Ita est in Nicephori codice, etiamsi non idem Nicephorus consentit in Matthæi loco.

θρος, καὶ ζωῆς τῆς ἀληθοῦς παντελὲς ἀπότευξις. Αὐτοῖς οὖν, φησὶ, τοῖς ἐν σκότει τῆς ἀγνοίας οἰκοῦ-
σιν ἡ σωτήριος ἐπέλαμψε χάρις, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύ-
νης ἀνέτειλεν ἥλιος, τὴν νύκτα τῆς ἀθεΐας σκεδανύς·
περιφύει γὰρ κτερύσσων τὴν μετάνοιαν, ὡς ἀποστήναι
μὲν τῆς τῶν ἀρχόντων τοῦ σκότους ἐξουσίας, διαγε-
λάσαντας αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀπατηλὴν ἐνέρ-
γειαν, καλυμένους δὲ τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου Κυ-
ρίου πορεύεσθαι, τοῦ λέγοντος· Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν
κόσμον ἐλήλυθα· καὶ· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ
κόσμου. Καὶ· Ὁ περιπατῶν ἐν τῷ φωτὶ οὐ προσ-
κρίπτει. Ἵνα προσερχόμενοι πρὸς αὐτὸν φωτίζον-
ται, καὶ μὴ καταίσχυνθῶσι τὰ πρόσωπα· οἷα δὲ καὶ
ὁ θεός· ἐντέλλεται Παῦλος, Ὡς τέκνα φωτός, λέ-
γων, περιπατεῖτε. Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐν
πάσῃ ἀγαθῶσυνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ. Συνέ-
ναι τε ἐμμελῶς, ὅπως ἐπέστρεψαν πρὸς τὸν Θεὸν
ἀπὸ τῶν εἰδώλων, δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ,
καὶ ἀναμένειν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃν
ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ἔξεσι δὲ τῷ φιλοπόνῳ ἐν τοῖς
ἱεροῖς τούτοις λογίοις τὸν νοῦν ἀπρείδοντι, τὰ παρ-
απλήσια τὸν θεοφόρον διδόνει, καὶ ἀλλαχόθι που προ-
αγορεύοντα. Φησὶ γοῦν· Ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ
ἡ βίβη τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν
ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔσθῃ ἐλπιούσι. Τῆς δὲ οὖν οὕτω
λαμπρᾶς καὶ πᾶσιν ἐκπύστου προβόρῃσεως, καὶ εἰς
αὐτὰ που τῆς οἰκουμένης περιαγγελλομένης τὰ
ἐσχατά, καὶ διατρανούσης ἡμῖν ἐμφανέστατα, τὸν
ἐκ Πατρὸς πρὸ αἰώνων ἐκλάμψαντα Θεὸν Λόγον, ἐν
τοῖς ἐσχατοῖς τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐξ ὁσφύος τοῦ Δα-
βὶδ φύντα τὸ κατὰ σάρκα, οὐδ' αὐτοὺς οἶμαι τοὺς
ἀπειθεῖς καὶ τὰ ὅσα κατηχησμένους ἀνηκόους τυγ-
χάνειν· τί γὰρ ἂν εἴη τούτων τῶν φωνῶν ἐκδηλότε-
ρον, παρατηρήσαι τε καὶ ἀνακαλύψαι καὶ τοῖς σφόδρα
δονηταῖνοι, τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὸ
μυστήριον; Ἥδη γὰρ πρὸς ἡμῶν ὠμολόγηται, ὡς ἡ
πάντα γνος θεομήτωρ ἐκ τῆς βίβης· Ἰεσσαὶ καὶ ἐκ
σπέρματος Δαβὶδ κατῆγε τὸ γένος· ἐξ ἧς μετὰ σαρ-
κὸς ὁ Σωτὴρ τεθελῶς ἀνατέταλκεν, ἥπερ δὴ Θεὸν τὸν
αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπῶν ὑπερφυσῶς ἡμῖν ἀπεκύησε,
διὸ καὶ κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκος ὑπάρχουσα πρὸς
ἡμῶν γνωρίζεται· καὶ βεβαίως τοῦτο ὁ παρθενικὸς
τόκος, τὸ ἀπαράγραπτον κεκτημένος ἐν ἅπασι, τοῦ ξένον ἢ κατὰ ἀνθρώπινον τρόπον τεχθέντος Χριστοῦ,
καὶ ἄσυχον τὴν παρθενίαν, καὶ μετὰ τόκον, τῆς γεννησαμένης φυλάξαντος.

μδ'. Ἠλίχην δὲ τὴν ἀρχὴν διακεκτῆσεται, καὶ
ὅτω τρόπῳ κατάρξει ἐθνῶν, θεῖψ κινούμενος ὁ αὐ-
τὸς διακεκράζεται Πνεύματι· Βασιλέα μετὰ δόξης
δύσεσθε· καὶ ἐγὼ ἡγεῖμαι αὐτοῖς μετὰ δικαιοσύνης
βασιλέα· καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεΐαι, αὐτὸς

A moda privato. Mis ita, inquit, in ignorantiae tene-
bris habitantibus Servatoris gratia refulsit, et ju-
stitiae sol obortus est qui atheismi noctem dispulit.
Circumibat enim poenitentiam praedicans, ut pote-
stati quidem principum tenebrarum se subducerent,
infirmitatem illorum fraudulentamque efficaciam
irridentes, vocati autem ad vultus Domini lumen
dicentis: **205** *Ego lux in mundum veni* ²⁶. Et: *Ego
sum lux mundi* ²⁷. Et: *Qui ambulat in lumine non
offendit* ²⁸. Ut ad eum accedentes illuminentur, ne-
que ipsorum vultus confundantur. Sicut etiam di-
vius mandat Paulus: *Ut filii lucis*, inquit, *am-
bulate* ²⁹. Nam fructus Spiritus (68) in omni boni-
tate, iustitia, et veritate: ut probe intelligerent,
quomodo ad Deum se ab idolis converterint, ut
Deo viventi veroque servirent, et exspectarent Fi-
lium ejus de caelis, quem a mortuis suscitavit. Po-
terit autem is, qui sedulo in sacris oraculis mentem
defixerit, cognoscere, alibi quoque ab hoc deifero
viro similia praenuntiari: *Erit die illa radix Jesse,
et qui surget ad dominandum gentibus; in ipso gen-
tes sperabunt* ³⁰ (69). Hujus ergo tam splendidi at-
que omnibus patentis vaticinii, quod ad usque ex-
tremos terrae fines divulgatum est, quodque nobis
manifestissime demonstrat, effulgens ante saecula
ex Patre Verbum Deum, extremis autem saeculi
temporibus ex Davidis femore genitum secundum
carnem, ne hos ipsos quidem incredulos et obtusis
auribus praeditos ignaros esse puto. Quid enim his
vocibus clarius, ad demonstrandum ac revelandum
ipsis quoque dementibus, incarnationis Servatoris
nostri mysterium? Jam enim apud nos in confesso
est, purissimam Dei matrem ex radice Jesse Da-
vidisque semine genus suum deduxisse (70), unde
in carne Servator ceu flos est ortus; quae Deum
simul et hominem supra naturae leges peperit;
quamobrem proprie vereque Deipara a nobis agno-
scitur; idque confirmat partus virgineus, qui prorsus
est ineffabilis, quatenus novo inter homines
modo Christus editus partu fuit; et tamen integram
virginitatem, post partum etiam, parentis suae
conservavit.

D 44. Quantum vero potentatum sit obtenturus
qualique modo gentibus imperaturus, divino per-
motus Spiritu propheta idem clamabit: *Regem in
decore suo videbitis* ³¹. Et: *Ego suscitabo illis cum
justitia regem; et omnes viæ ejus rectae. Ipse aedifi-*

²⁶ Joan. xii, 46. ²⁷ Joan. ix, 5. ²⁸ Joan. xi, 9. ²⁹ Ephes. v, 8. ³⁰ Isa. xi, 10. ³¹ Isa. xxxiii, 17.

(68) Ita cod. et vulgatus textus Græcus spiritus, non lucis, ut vulg. Lat., cui tamen favet in Græcis aliquot codicibus varia lectio φωτός.

(69) Utitur Nicephorus, ut semper Græci Patres, textu vulgato LXX interpretum. Latinus vero vulgatus tenet Hebraicam lectionem post Hieronymum. Nos quoque sequimur necessario in nostra translatione græcorum textuum Græcam editionem, quam

qui forte non intelligunt, habent hominum interpretem Nobilium in sextina editione. Hoc semel tantum monere opus fuit, ne quis dissonantias, cum incidunt, admiretur.

(70) In hac re demonstranda versatur Eusebius quoque Cæsariensis prima quaestio evangelica a nobis ex Vaticano codice edita.

habilit civitatem meam, et captivitatem populi mei ipse convertet sine pretio et sine muneribus, ait Dominus exercituum ²². Et rursus : Ego adducam pacem ad principes eorum, pacem et sanitatem ad ipsum ²³. Magnus principatus ejus, et pacis ipsius non est terminus. Super throno Davidis patris sui sedebit, ut illum recte constituat, atque cum justitia et judicio abhinc et in æternum tempus. Zelus Domini exercituum hæc faciet ²⁴. Quod ergo Rex regum, et Dominus dominantium, regnator regni sui in æternum, per hæc verba nobis denotetur, qui est Christus Deus noster, neminem qui peractum apud nos incarnationis mysterium noverit, contradicturum puto. Ipse enim evidenter est, et non alius, rex nobis suscitatus, justus salvificus, qui divinam justitiam nos docuit. Ipse nobis est factus, ut apostolice loquar : *Sapientia a Deo et justitia et sanctificatio et redemptio* ²⁵. Qui etiam Dei civitatem ædificavit, non terrestrem aliquam æternaque stabilitate carentem, sed illam potius fundamentis nixam, quæ Deo digna **206** intelligitur superna Jerusalem, cujus opifex conditorque Deus, in qua primogenitorum ecclesia, qui in cæli sunt conscripti, cum supernis illis potestatibus conversatur. Populi quoque sui captivitatem convertet; cujusnam vero et quomodo, audiendum est. Erasmus enim revera olim nos homines, Creatoris Domini que nostri ignari, nostram cum illo necessitudinem abnegantes, et ab ejus obsequio longe alienati propter stuporem nostrum in peccatis, et dominantem nobis diaboli dolum : suppositi autem hostis jugo, ceu mancipia et captivi ejus arbitrio dediti, qui nempe libertate amissa, servire ipsi cogebamur. hµων ἐπὶ θείαν, ἀποπεφοιτηκότες ὡς πορβρωτάτω· ποδισαμένοι καὶ ἐζωγρημένοι εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα, ἡγαχασμένοι.

Sed quia fieri non poterat quin Deus clementer creaturam suam respiceret, apparuit Redemptor, cui neque muneribus neque pretio opus erat externo, sed semetipsum exinanivit, pretium dans redemptionis pro nobis omnibus proprium sanguinem vivificum ac salutarem; et passione ac cruce pro nobis tolerata, in altum conscendit, et captivavit convertens captivitatem nostram; eripiens reapse nos chaldaica noxiorum dæmonum potestate, barbarique intellectualis dynastæ manu eruens; acquisivitque nos populum peculiarem, eos videlicet qui per illuminationem ac fidem sinceram rectamque ad ejus dominatum confugerint; regnans imperansque nobis per sæcula. Discredet autem nemo, nisi qui forte Judaica incredulitate et impudentia laborat, abolitum illud gerens adhuc in anima velum, litteræque crassitiem nondum volens de corde suo abraderē, ideoque in divina mysteria nondum introspicere dignus. Quod si quis dubitando dicat, propheticum sermonem affirmare, fore hominem quemdam qui Judæorum principatum obtineat, hic

οικοδομήσει τὴν πόλιν μου, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου αὐτὸς ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπα Κύριος σαβαώθ. Καὶ πάλιν· Ἐγὼ ἔδωκα εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας αὐτοῦ, εἰρήνην καὶ ὕψισαν αὐτῶν μεγάλην ἢ ἀρχὴν αὐτοῦ, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὄριον· ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καθήσεται, τοῦ κατορθῶσαι αὐτήν, καὶ ἐκλυθεῖσθαι ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρίματι, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. Ὁ ὀψιὸς Κυρίου σαβαώθ ποιήσει ταῦτα. Ὅτι μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ δεσπόζων ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, διὰ τούτων ἡμῖν εἰσενήνεκται. ὅς ἐστι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐδένα τῶν τὸ καὶ ἡμᾶς ἐπεγνωκότων μυστήριον, ἀντερεῖν οἶμαι· αὐτὸς γὰρ ἂν εἴη, παντὶ που ὄγλον, καὶ οὐχ ἕτερος, βασιλεὺς ἐγγεγεμένους δίκαιος καὶ σώζων, ὃς τὴν θείαν δικαιοσύνην ἡμῖν ἐγνώρισεν· ἢ αὐτὸς ἡμῖν ἐγενήθη, ἀποστολικῶς εἰπεῖν· *Σοφία ἀπὸ Θεοῦ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις*. Ὅς δὲ καὶ τὴν πόλιν τὴν τοῦ Θεοῦ ὑποδόμησεν, οὐ περιγέγονεν τινα καὶ τὸ ἡδρασμένον οὐκ εἰσαεὶ κακτημένην, ἐκείνην δὲ μᾶλλον τὴν τοῦς θεμελίους ἐχουσάν, ἥτις νοοῖτο θεοπροπῶς ἢ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ, ἥς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεὸς, καθ' ἣν τῶν πρωτοτόκων ἡ Ἐκκλησία τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, ταῖς θείαις ὁμοῦ πανηγυρίζει δυνάμεσιν· ἐπιστρέψει δὲ ὅτι καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ οἰκεῖου λαοῦ· τίνος δὲ τοῦτο καὶ ὅπως, ἀκούειν πάρεστιν· ἡμεν γὰρ ἀληθῶς ποτε ἄνθρωποι, τὸν μὲν Ποιητὴν ἡγοηκότες καὶ Κύριον, τὴν οἰκειότητά τὴν πρὸς αὐτὸν ἡρημένους, καὶ τοῦ δουλεύειν αὐτῷ διὰ τε τὴν ἐξ ἀμαρτίας ἀναγκασίαν, καὶ τὴν κρατοῦσαν τοῦ πονηροῦ καθ' ὑπενηνέμεθα δὲ τῇ ζεύγλῃ τοῦ ἐχθροῦ, οἷα ἡνδραῖοι τὴν ἐλευθερίαν ἀφρημένοι, καὶ δουλεύειν αὐτῷ

Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἦν Θεοῦ μὴ οὐκ τὸ οἰκεῖον φιανθρώπως ἐπιδεῖν ποίημα, ἐπιφαίνεται ὁλυτρωτής, ὃς γὰρ οὐ δώρων οὐδὲ λύτρων ἰδέσθαι τῶν ἐκτὸς, ἀλλ' ἐκένωσεν ἑαυτὸν, λύτρον δεδωκώς ἀντὶ πάντων ἡμῶν τὸ οἰκεῖον αἶμα τὸ ζωοποιὸν καὶ σωτήριον· καὶ πάθος καὶ σταυρὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνατλάς, ἀνέβη εἰς ὕψος, καὶ ἡχμαλωτεύσεν ἐπιστρέψας τὴν ἡμῶν αἰχμαλωσίαν· ῥυσάμενος ὅντως ἡμᾶς τῆς Χαλδαϊκῆς τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων ἐξουσίας, καὶ τῆς βαρβάρου τοῦ νοητοῦ δυνάστου χειρὸς· ἐξελὼν, καὶ ἐκτῆσαι ὡς ἡμᾶς λαὸν περιούσιον, τοὺς δι' ἐπιγνώσεως καὶ πίστεως εἰλικρινοὺς καὶ ὁρθῆς προσπεφυγότες αὐτοῦ τῇ δεσποτείᾳ, κατάρχων καὶ βασιλεύων ἐφ' ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀπιστήσῃ δὲ οὐδεὶς, ἢ ὅστις τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀπίστιαν καὶ ἀναίσχυνητιαν νεώσοιεν, ἐπὶ καταργούμενον ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρων κάλυμμα, καὶ τὸ πάθος τῆς ἑαυτοῦ καρδίας ἀποξύσαι μὴ βουληθεὶς τὸ τοῦ γράμματος, καὶ ταύτη γὰρ εἰς τὰ θεῖα παρακύψαι· μυστήρια οὐδαμῶς ἀξιοῦμενος· εἰ γὰρ τοὶ διαμφορῶς τοῦ φάσκων, ὅτι δὲ βασιλεὺς τῶν καθ' ἡμᾶς τινα ἐπὶ τὴν Ἰουδαίων ἀρχὴν προχειροῦσθαι

²² Isa. XLV, 13. ²³ Isa. LX, 17. ²⁴ Isa. IX, 7. ²⁵ I Cor. I, 30.

μενον, ὁ λόγος διασημαίνει, ἀκούσεται πρὸς τε ἡμῶν ἅ
καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ὡς κατὰ τὴν τοῦ ἱεροῦ
ἱεράματος παράδοσιν, μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος αὐ-
τῶν ἐπάνοδον, οὐδεὶς πω τῶν παρ' αὐτοῖς, βασιλεῖον
φαίνεται, ἥπερ τὸ πρὶν οἱ κατ' αὐτοὺς βασιλεῖς
ἐκχευροτόνηντο, διδάγμα καταδησάμενος, ἢ τοῖς
σκήπτροις τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος ἐνθεθρονισμέ-
νος, οὕτω τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ διὰ φωνῆς προφητῶν
προδεικνύσαντος· ὑπὸ δημαγωγοῖς γὰρ καὶ ἱεραῖς
τοῖς λοιπῶν διατελοῦντες κατεδείκνυντο· ὅθεν δῆλον,
ὅτι οὐ ταύτην ἡμῖν ἐμφανίζει τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος
αἰχμαλωσίαν ὁ λόγος· ἐγνωσμένων ὅφ' ὧν τε καὶ
ὅτῳ τρόπῳ οἱ τῆς Βαβυλωνίας ἀνάγκης ἀπηλλὰγ-
μένοι, ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην παλινεστῆσαντες ὀπίσω
ἀνεκομισθῆσαν, καθὰ δὴ ἐν τοῖς περὶ τούτων ἱστο-
ρούμενοις σαφῶς ἀναγέγραπται· διὸ ἐπ' ἐκείνοις
ἐξεληφθαι τὰ προφητικὰ λόγια, λόγον οὐχ ἔξει· ἃ
δὲ ἴσμεν, καὶ πεπιστεύκαμεν, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν
διηγήσαντο ἡμῖν, ἐν οἷς ἐδραίως μάλα βεβήκαμεν,
ταῦτα κηρύσσομεν, ὡς ἡμεῖς ἐσμεν οὐς ἐξ ἐθνῶν
συναγέγερκεν, οἱ ἀκλινῶς ἐπ' αὐτὴν ἡλπικότες, οἱ
ἐλευθωμένοι· ὑπὸ Κυρίου, οὐς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς
τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ σκό-
τους καὶ τῆς τοῦ θανάτου σκιδᾶς συνήγαγεν ἀπὸ ἀνα-
τολῶν, καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶς, καὶ θαλάσσης, ἐν ἐρη-
μῇ καὶ ἀνύδρῃ τῆς ἀπιστίας ἐκ τῆς τοῦ δυσμενοῦς
μεθοδείας· πεπλανημένους ποτὲ, καὶ τῶν σωτηρίων
τῆς εὐσεβείας ναμάτων ἐστερημένους, οἷς τὴν χά-
ριν τῆς θεογονίας ἀνωθεν ἡμῖν φιλανθρωπίαις ἡμ-
εῖς οὐκ ἐτίμων δεδωρηται.

Ὅς δ' οὖν καθιεῖσθαι ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ παρὰ
τοῦ προφητικοῦ λόγου ὁ Σωτὴρ προαγορεύεται, ὁ
θεὸς ἄγγελος παιθέτω τοὺς ἀνοήτους· εἰ μὴ καὶ
αὐτὰς τὰς ἱερὰς τῶν Εὐαγγελίων ἐξουθενώσουσιν,
ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας τοῦ Πνεύματος ῥήσεις· ὅς ἐξ
οὐρανοῦ κατιῶν, καὶ τῇ παναρχάντῳ καὶ Ἀειπαρ-
θενομήτορι τὸ τῆς κοινῆς παντὸς τοῦ κόσμου σω-
τηρίας εὐαγγελιζόμενος κεφάλαιον, τὸν ἐξ αὐτῆς
τεχνησόμενον Σωτῆρα πάντων, Υἱὸν τε Ὑψίστου
κληθήσεσθαι προανσφώνει, καὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ
ληψέσθαι, καὶ τὴν βασιλείαν ἔξειν τέλος· οὐχ ἔξου-
σαν· ἀλλὰ μὴν καὶ μέγαν ἔσεσθαι τὸν αὐτὸν καὶ
μετὰ τῆς προσληφθισμένης προσμήνυε φύσεως·
εἰδῶς αὐτὸν καὶ ὄντα καὶ προϊόντα, καὶ αἰεὶ ὄντα, καὶ
μέγαν ὄντα, καὶ ἐπὶ πάντων Θεὸν ὄντα· τοιγάρτοι
βασιλεὺς τῶν βασιλευδόντων, καὶ ἄρχων πολλῶν ἐθ-
νῶν ὁ Ἐμμανουήλ, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐχρημάτισεν·
ὑπερίδρυται γὰρ οὐδὲν ἦντο, καὶ κατὰ πάντων τό-
τε κράτος καὶ τὴν ὑπεροχὴν κέκτηται, ἐν τοῖς τῆς
θεότητος καὶ μετὰ σαρκὸς διαπρέπων πλεονεκτή-
μασι· κἂν ἐπιώχουσεν ἐκὼν τῇ θεῇ συγκαταβάσει
χρησάμενος, τὴν καθ' ἡμᾶς πτωχείαν ἐνδύς, ὡς ἂν
ἡμεῖς τὴν ἐκείνου καταπλουτισθῶμεν θεότητα· οὐκ-
οὖν πᾶσα ἀνάγκη, τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ
διὰ πάντων εἰσφέρεισθαι πρόσωπον· βασιλείῳ δὲ
ἀνισταμένῳ καὶ τοιοῦτου βασιλείῳ, ἀκόλουθόν πως
καὶ εἰσπρέπῃ· καὶ ἄρχοντα· ὑπάρχειν ἀναλόγους,
ἐθνη τε ὑποτετάχθαι, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πάντα τὰ
ἐθνη· πάντων γὰρ Βασιλεὺς ἐστὶ καὶ Κύριος· ὥσπερ

a nobis, imo ab ipsa veritate audiet, secundum
ipsius sacræ Litteræ traditionem, post Judæorum
e Babylone reditum, neminem apud eos apparere
qui regum diadema, quo antea reges inaugura-
bantur, gestaverit, vel regalis dignitatis sceptrum
tennerit; sic nimirum universali Deo per prophe-
tarum vocem jam præfatis; sed sub populi rectori-
bus ac sacerdotibus deinde rempublicam fuisse co-
gnoscimus. Unde constat, haud de hac nobis capti-
vitate Babylonica sacrum sermonem loqui: cum sit
exploratum a quibus et qua ratione Judæi Babylo-
nica calamitate liberati in Palæstinam postliminio
redierint, sicut in illarum rerum historiis perspicue
descriptum est. Quamobrem de temporibus illis
prophetica effata intelligere, non est rationi con-
sentaneum. Quæ vero et scimus, et credimus,
et patres nostri nobis narraverunt, quibus fir-
miter apprimè innititur, hæc prædicamus, nempe
nos esse illos quos Deus de gentibus sibi adu-
navit, qui constanter in eum sperantes, redem-
pti a Domino fuimus, quos de invisibilium inimico-
rum manu eripuit, et a tenebrarum regionibus mor-
tisque umbra collegit ex oriente et occasu, aqi-
lone et mari, deserto et inaquoso incredulitatis loco,
hostis nostri artibus, errabundos olim, et salutari
bus rectæ religionis fluentis privatos, quibus gratiam
divinæ agnitionis desuper, benignitatis suæ imbri-
bus, largitus est.

Quod ergo sessurum esse super Davidis throno
Servatorem a prophetico sermone prædictum fuerit,
divus angelus his insanis persuadeat; nisi forte sa-
cras quoque Evangeliorum, ut alias sancti Spiritus,
locutiones contemnunt. Nempe ille de cælo veniens,
et immaculatæ semperque Virgini Matri, communis
totius mundi salutis nuntium significans, eum
quem ipsa paritura erat Servatorem omnium, Filium
Altissimi vocatum iri proclamabat, et Davidis thro-
num occupaturum, regnumque 207 sine fine ha-
biturum. Quin adeo magnum ipsum futurum cum
assumpta quoque natura portendit; sciens nimirum
illum et nunc et antea et semper existentem, ma-
gnumque et super omnia Deum. Propterea rex
regum, et in multas gentes dominans, etiam qua-
tenus homo, Emmanuel est. Æque enim eminet,
et præ omnibus potentia ac dignitate pollet tum
divinitatis tum carnis attributis præditus; quanquam
pauper fuit sponte, divina condescensione utens,
nostraque inopia indutus, ut nos divinitate ipsius
ditaremur. Prorsus itaque necesse est, Servatoris
nostri Christi in cunctis adesse personam. Cumque
rex tantus sit constitutus, sequitur conveniensque
est principes quoque regni fieri consentaneos, et
gentes esse subjectas, nec quomodolibet, sed cunctas
omnino gentes; cum enim omnium rex ac Dominus, et
sicut omnium cum Patre in cælo, ita et in terra om-
nium pariter Dominus præpotensque. Ideo dictum
est: *Et qui surget ad dominandum gentibus, in ipso*

gentes sperabunt ³⁶, velint nolint Judaici dogmatis homines; alioqui et illa quæ ab omni lingua canuntur rejiciant ac deleant, quæque nobis regis personam exhibent, dicente (Psalnista): *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus* ³⁷; et: *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* ³⁸. Jam vero ad alias quoque inspirati viri locutiones veniendum est. Dicit enim: *Ego Dominus, qui in justitia te vocavi* ³⁹. Et: *Dabo te sædus generis, et lucem gentium, ut aperias oculos cæcorum, et captivos de vinculis eruas, et de domo carceris sedentes in tenebris* ⁴⁰. Et rursus: *Posui te sædus generis, salutem usque ad terminos terræ* ⁴¹. Et de novo: *Dedi te sædus generis, lucem gentium, ut terram constituas, et hereditatem deserti possideas* ⁴². — *Ut dicas vinctis: Appropinquit cito justitia tua, et egredietur in lucem* ⁴³ salutare tuum, et in brachio meo sperabunt ⁴⁴. Et adhuc: *Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non negligam; donec egredietur ut lux justitia tua, et salutare meum ut lampas accendatur. Et videbunt gentes justitiam tuam, et reges gloriam tuam. Et vocabis nomen tuum novum, prout Dominus illud appellabit, erisque corona pulchritudinis in manu Deitui, neque ulterius vocaberis derelicta: terra tua haud deserta dicetur* ⁴⁵.

ἔθνη τὴν δικαιοσύνην σου, καὶ βασιλεῖς τὴν δόξαν σου· καὶ καλέσεις τὸ δρομά σου τὸ καινὸν ὃ ὁ Κύριος ὁρομάσει αὐτὸ, καὶ ἔση στέφανος κάλλους ἐν χειρὶ Θεοῦ σου, καὶ οὐκέτι κληθήσῃ καταλελειμμένη· ἡ γῆ σου οὐ κληθήσεται ἔρημος.

Videbit autem quispiam, si retro ad multo antiquiora tempora recurrat, gentium repositam in omnium servatore ac redemptore Christo spem, jamdiu vaticiniis proclamata. Sic enim et Jacob patriarcha, Judæ tribui benedicens, aiebat: *Non deficiat princeps de Juda, neque dux de femore ejus, donec veniat cui repositum est; et ipse erit expectatio gentium* ⁴⁶. Constat enim ex Juda ortum Dominum. Si ergo veriloqui sunt sanctorum sermones, sicuti reapse veriloqui sunt, temporibus singuli suis proprium exitum nacti, haud excident neque evanescent, quia munimen firmamentumque ab evangelicis effatis habent. Venit enim completurus legem ac prophetas Dominus; nihilque præteritum iri denuntiavit, operatorem magis quam magistrum in horum consummatione semet ostendens. Ergo falsus non fuit gentium ad veram fidem concursus, ideoque nulla poterit fraus diabolica a vocantis regis amore ac fide eas retrahere. Putres itaque et invalidi sunt atque omni mendacio et impietate sciant adversariorum sermones. Quod si quis ordinem quoque requireret, qualis esse solet ubi rex et subditi, hinc videlicet discat. *Die illa, inquit, erit Israel tertius post Assyrios et Ægyptios, benedictus in terra*, **208** *cui Dominus Sabaoth benedixerit dicens: Benedictus erit populus meus in Ægypto, et*

τῶν ἐν οὐρανοῖς μετὰ Πατρὸς ὑπάρχων, οὕτως καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων δεσπόζων καὶ κατεξουσιάζων· διὸ ἐβρόθη· *Καὶ ὁ ἀριστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἑλπιούσι, καὶ μὴ θούλωται οἱ Ἰουδαῖοφρονες, ὡς ἄρα καὶ τὰ παρὰ πάσης γλώσσης ἀδόκιμα τέλεον ἀποπέμψαιτο καὶ ἀθετήσαι, δι' ὧν ἡμῖν τὸ τοῦ βασιλείως εἰσέρχεται πρόσωπον, λέγοντος· Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ἐπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών ἕως τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ· καὶ, Ἀίτησαι πῦρ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατασχέσιν σου τὰ πέματα τῆς γῆς. Ἐπὶ δὲ τὰς ἄλλας φωνὰς ἐντεῦθεν τοῦ θεοφύρου ἱερέων· ἐρεῖ γάρ· Ἐγὼ Κύριος ὁ καλέσας σε ἐν δικαιοσύνῃ· καὶ, Δώσω σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀντίκειναι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθήμενους ἐν σκότει· Καὶ αὖθις· Τέθεικά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. Καὶ πάλιν· Ἐδόκά σε εἰς διαθήκην γένους εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ ἀναστῆσαι τὴν γῆν, καὶ κληρονομήσαι κληρονομίαν ἐρήμου. — Λέγοντα τοῖς ἐν δεσμοῖς· Ἐγγίξαι ταχὺ ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἐξελεύσεται εἰς φῶς τὸ Σωτήριόν σου· καὶ εἰς τὴν ἑξαίρετά μου ἑλπίουσι. Καὶ ἔτι· Διὰ Σιών οὐ σιωπήσεμαι, καὶ διὰ Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀνῆσω· ἕως οὗ ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται· καὶ δύνονται*

Κατὰ τοὺς δ' ἂν τις κατὰ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ πολλῷ πρότερον χρόνους ἀναδραμῶν, τὰς τῶν ἐθνῶν προαναποκειμένας πρὸς τὴν πάντων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν Χριστὸν ἐλπίδας, καὶ πάλαι ἤδη προαναπεφώνημένas· ὧς γάρ πως καὶ Ἰακώβ ὁ πατριάρχης Ἰούδα φύλην εὐλογῶν ἐφησεν· Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μητρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. Πρὸς τοῦτο γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος. Εἰ οὖν ἀληθεῖς οἱ τῶν ἁγίων λόγοι, ὥσπερ οὖν εἰσιν ἀληθεῖς, καιροῖς τοῖς καθήκουσι τὸ οἰκεῖον ἕκαστοι πέρας δεξάμενοι, οὐ διαπέσονται οὔτε διαβρώσονται, τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀδιάπτωτον παρὰ τῶν εὐαγγελικῶν φωνῶν προσκτεταμένοι· ἦκε γὰρ πληρώσων νόμον καὶ προφῆτας ὁ Κύριος, ὧν μηδὲν παρελεύσεσθαι ἕως ἂν πάντα γένηται ἐκτέρυσσεν, αὐτουργὸς μᾶλλον ἢ διδάσκαλος πρὸς τὴν τούτων τελείωσιν ἐκφανόμενος· οὐκοῦν οὐ διέφυσται ἡ τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν εἰσδρομή, καὶ ταύτῃ οὐδὲ ἀπάτη δαιμονικὴ ἐνεργήσει· ἐποθεν, τῆς τοῦ κακῆς βασιλείας ἀγάπης καὶ πίστεως ἀπορρήγνυσσα σαθροὶ οὖν καὶ κατέρυκότες, καὶ παντὶς ψεύδους καὶ ἀσεβείας ἀνάμειστοι τῶν δι' ἐναντία; οἱ λόγοι· εἰ δὲ ὅτι καὶ τάξιν ἐπιζητοῖ τις, ὅσα δὲ ἐπὶ τε βασιλείᾳ καὶ τῶν ὑπάρχων πέφυκε διαδείκνυσθαι ἐντεῦθεν εἰσεται·

³⁶ Isa. xl. 10. ³⁷ Psal. ii, 6. ³⁸ ibid. 8. ³⁹ Ibid. 6, 7. ⁴⁰ Isa. xlix, 6. ⁴¹ Isa. xlix, 6. ⁴² Isa. xlix, 8. ⁴³ ibid. 9. ⁴⁴ Isa. li, 5. ⁴⁵ Isa. lxii, 1-4. ⁴⁶ Gen. xlix, 10.

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησὶν, ἔσται Ἰσραὴλ τρίτος ἅνθρωπος ἐν τοῖς Ἀσσυριοῖς καὶ ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις, εὐλογημένος ἐν τῇ γῇ ἣν εὐλόγησε Κύριος Σαδὰωθ, λέγων· Εὐλογητός ἔσται ὁ λαός μου ὁ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἀσσυριοῖς, καὶ ἡ κληρονομία μου Ἰσραὴλ· διὰ γὰρ τούτων τῶν ἀπειρηθημένων, τῶν κεκλημένων ἐθνῶν εἰς τὸ κήρυγμα ὁ λόγος· παρὰδεήλωκε τὸ πλήρωμα· κατόπιν δὲ τρίτος Ἰσραὴλ τέτακται, ἐπειδὴ περ εἰ καὶ πολλῶ ἀποθῆν, καὶ ἐξ ἀλλοδαπῆς καὶ βαρβάρου χώρας ἀφώρμητο, προφθάει μὲν ὁ Ἀσσύριος καὶ προαρπάξει τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, σωματικῶς ἔτι νηπιάζοντα προσκυνοῦμενον, καὶ δώριος Ἰσραὴθμοις τῶν ἐπ' αὐτῶ νοουμένων καὶ θεωρουμένων λόγων τὰ γέρα δεχόμενον· δεύτερος δὲ Αἰγύπιος ὑποδέχεται, τῇ καθόδῳ τοῦ μεθ' ὃν τριταῖος Ἰσραὴλ πρόσεισι, καὶ ταῦτα καλούμενος ὑπὸ τοῦ κηρύσσοντος, καθάπερ τὰ ἱερὰ ἡμῖν ἀναταξίζμενοι παραδεδώκασιν Εὐαγγέλια, τοῦ Κυρίου ἀπόστολοι.

με'. Ὅπως δὲ τούτοις συγγενῇ τέ ἐστι καὶ ἐφ' ἀμύλλα τὰ ἀποστολικά διδάγματα, καὶ τὴν αὐτὴν ὥσπερ ἐρχόμενα τρίβον, ἀμογητὶ κατοφόμεθα· ὡς ἄρχειν τε τῶν ἐθνῶν ἦτοι τῆς ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίας ὁ Σωτὴρ, καὶ ἐπ' αὐτὴν βασιλεύειν πιστεύεται, κεφαλὴ τέ ἐστὶν αὐτῆς, καὶ δεῖ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ θῇ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ κληρονόμους ἀναδείκνυσιν βασιλείας τοὺς εἰς αὐτὸν ἡλιγκτάς, διωμολογῆται· φῆσει τοίνυν προεισδραμῶν τῶν ἐθνῶν ὁ Ἀπόστολος· Θέλω δὲ ὑμῶς εἰδέναι, ὅτι παντὶς ἀνδρός ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστι. Καὶ πάλιν· Ἰνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Πατὴρ τῆς δόξης δῶῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψῃ, ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὶς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πασὶ πληροῦντος. Καί, ὅτι Ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ δόξα τὸ ὑπὲρ πᾶν δόγμα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγῶν, καὶ καταχθονίων. Καί· Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Καί· Ἐστὶ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. Καί· πάλιν· Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβάζμενον διὰ πάσης

in Assyriis, et hæreditas mea Israel ⁴⁷. Nam prædictorum enumeratione, vocatarum gentium ad sacram doctrinam plenitudinem sermo propheticus significavit. Postremo loco, id est tertius, Israel collocatur, quia etiamsi multo eminus, et ex aliena barbaraque regione profectus est, nihilominus præoccupat eum Assyrius, præripitque in Christum fidem, corporaliter adhuc infantulum adoratum donorumque numero, intellectualibus ejus et contemplativis officiis pari, affectum. Secundus Ægyptius succedit, fugientis adventu superstitiosum errorem depellens. Post quem tertius Israel, et quidem a prædicante vocatus, quemadmodum nobis tradiderunt qui Evangelia scripsere apostoli Domini.

φεύγοντος τὴν δεισιδαίμονα πλάνην ἀποκρουόμενος· κηρύσσοντος, καθάπερ τὰ ἱερὰ Κυρίου ἀπόστολοι.

B 45. Age vero his affinia atque æmula esse apostolica documenta, eademque veluti via insistentia, facile cognoscemus; credi videlicet Salvatorem gentibus, id est Ecclesiæ gentium, præesse, ejusque caput esse, ac sine dubio oportere eum regnare donec ponat inimicos suos scabellum pedum suorum, et regni hæredes efficiat qui in eum speraverint. Dicit itaque primum principalis veluti gentium Apostolus: *Volo vos scire, omnis viri caput esse Christum* ⁴⁸. Et rursus: *Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, pater gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis in agnitione ejus; illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis. Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentie virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, et constituens ad dexteram suam in cælestibus, supra omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Et omnia subjecit sub pedibus ejus, et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ejus, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimplet* ⁴⁹. Et: *Deus eum superexaltavit, deditque ei nomen super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum* ⁵⁰. Et: *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* ⁵¹. Et: *Estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis* ⁵². Et denuo: *Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus; ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate* ⁵³. Et iterum: *Quia vir caput mulieris, ita et Christus Ecclesiæ caput* ⁵⁴.

⁴⁷ 1. a. xix, 24, 25. ⁴⁸ 1 Cor. xi, 3. ⁴⁹ Ephes. i, 17-23. ⁵⁰ Philip. ii, 9. ⁵¹ Coloss. ii, 9. ⁵² ibid. 10. ⁵³ Ephes. iv, 15, 16. ⁵⁴ Ephes. v, 25.

ἀφ᾽ ἧς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέλους, τὴν αὐξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ. Καὶ πάλιν. "Ὅτι ὁ ἀνὴρ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Postquam itaque caput et initium omnium ostendit esse Christum sacer Apostolus, regemque universorum demonstravit, deinde inducit eundem credentibus quoque in ipsum, largientem regnum, ubi ait : Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam, per quam serviamus placens Deo cum metu et reverentia ⁵⁵. Et : Gratia agentes Deo Patri, qui idoneos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine; qui eripuit nos de potestate tenebrarum et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum ⁵⁶. Ut autem filii simul et fratres et hæredes, animadvertere debemus : Sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis et prophetis in Spiritu, gentes esse **209** cohæredes et concorporales et participes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium, cujus factus sum minister ⁵⁷. — Audientem autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Jesu Christi in gentibus, sanctificans Evangelium, ut fiat oblatio gentium accepta, sanctificata in Spiritu sancto ⁵⁸. Et deinde : Non enim accepistis spiritum servitutis iterum ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba, Pater. Ipse Spiritus testificatur spiritui nostro, quod simus filii Dei. Quod si filii, et hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi ⁵⁹. Et postea : Quia jam non es servus, sed filius et hæres Dei per Christum ⁶⁰. Quibus verbis consonabit alius theologus : Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus ⁶¹. Addet his Evangelii quoque minister : Quia vos estis corpus Christi, et membra ex parte ⁶². — Decebat enim eum, propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis nostræ cruciatibus consummare. Nam et qui sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes. Quam ob causam non erubescit fratres illos nominare dicens : Annuntiabo nomen tuum fratribus meis; in medio Ecclesiæ laudabo te ⁶³. Et rursus : Quos præcivit et prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus ⁶⁴. Et præterea : In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit iuramentum; ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, validum solatium habeamus qui confugimus ad tenendam propositam spem ⁶⁵. Et adhuc : Dico Jesum Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum; gentes autem super misericordia glorificare Deum, sicuti scriptum est : Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo psallam ⁶⁶. Et

Ἐπεὶ οὖν κεφαλὴν καὶ ἀρχὴν πάντων ἀπέφηνε τὸν Χριστὸν ὁ ἱερός Ἀπόστολος, καὶ βασιλεῖα τῶν ὅλων ἀποδείκνυσιν, εἰσάγει αὐτὸν καὶ τοῖς πεπιστευκόσιν αὐτῷ βασιλεῖαν χαριζόμενον, ἐν οἷς γῆσι. Διὸ βασιλεῖαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες ἔχομεν χάριν, δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ, μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας. Καὶ Εὐχαριστοῦντες τῷ Πατρὶ τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἀγίων ἐν τῷ φωτὶ. Ὡς ἐβόησατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφθαρτον τῶν ἁμαρτημάτων. Ὡς δὲ τέκνα, καὶ ἀδελφοί, καὶ κληρονόμοι οἱ αὐτοί, προσέχειν δεόν. Ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις καὶ προφήταις ἐν Πνεύματι, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα, καὶ σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν Χριστῷ, διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγενήθη διὰ κονος. — Τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν, ἀδελφοί, ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπαγαμινήσκων ὑμῖς διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ εἶναι με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱεουργοῦντα τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Ἰνα γνηται ἡ προσφορὰ τῶν ἔθνων εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Καὶ εἰτα. "Ὅτι οὐκ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράτομεν. Ἀλλὰ ὁ Πατήρ. αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν ὅτι ἐσμεν τέκνα Θεοῦ. εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. Καὶ εἰτα. "Ὅτι οὐκέτι εἰ δούλος, ἀλλὰ υἱὸς καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ. Οἷς συνηχῆσαι τῶν θεολόγων ἕτερος λέγων. "Ἐδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Προσθεῖη δ' ἂν ὁ τοῦ Εὐαγγελίου ἱεργός. "Ὅτι ὑμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους. ἔπερπε γὰρ αὐτῷ δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι. ὃ τε γὰρ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιάζομενοι, ἐξ ἐνὸς πάντες. δι' ἣν αἰτία οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφούς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων. Ἀπαγγέλω τὸ ὄνομα σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. Καὶ πάλιν. Οὕς προέγνω καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. καὶ ἐπὶ τούτοις. Ἐν ᾧ περισσώτερον βουλόμενος ὁ Θεὸς ἐπιδεικνύει τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὄρκῳ. Ἰνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτω, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεὸν, ἰσχυ-

⁵⁵ Hebr. xii, 28. ⁵⁶ Coloss. i, 12, 13. ⁵⁷ Ephes. iii, 5, 6, 7. ⁵⁸ Rom. xv, 15, 16. ⁵⁹ Rom. viii, 15-17. ⁶⁰ Galat. iv, 7. ⁶¹ Joan. i, 12. ⁶² i Cor. xii, 27. ⁶³ Hebr. ii, 10-12. ⁶⁴ Rom. viii, 29. ⁶⁵ Hebr. vi, 17. ⁶⁶ Rom. xv, 9.

ρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφεύγοντες Ἀ κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος. Καὶ πάλιν· λέγω δὲ Ἰησοῦν Χριστὸν διάκονον γεγενησθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ, εἰς τὸ σεβαιῶσαι τὰς ἐπιγγελίας τῶν πατέρων· τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλλέους δοῦναι τὸν Θεόν, καθὼς γέγραπται· Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαι σοι ἐν ἔθνεσι, Κύριε, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ. Καὶ πάλιν λέγει· Εὐφραν-Θητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν λέγει· Ἀνείητε τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔθνη· ἐπαινέσατε αὐτὸν, πάντες οἱ λαοί. Καὶ πάλιν Ἰσαΐας· Ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσοῦ, καὶ ὁ ἀνίστάμενος ἀρχεῖν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσι. Προσεκτέον δὲ ἐν τούτοις, ὅτι οὐ μόνον περὶ τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ φέγγεται τῷ προφήτῃ ὁ ἱερὸς Ἀπόστολος· καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἀντρεῖ λόγος; οἱ γὰρ ἡλεημέ- B νοι δωρεὰν παρὰ Θεοῦ, ἐκ τῆς ἀθείας ἐπὶ τὴν φιλο-Θεῖαν μεταταττόμενοι, ἔδραϊοι τῇ πίστει ἐστηκότες, δοξολογοῦσι τὸν Θεόν, οὐκ εἰδωλολατροῦσι, καὶ μὴ δοκῇ τοῖς ἐξεστηκόσι τε καὶ μεθύουσι· πῶς γὰρ αὐτοῖς μεταμελήσει τῶν ἐφ' οἷς αὐχοῦσι μάλιστα ἡλίκων ἀγαθῶν δωρημάτων, ἐπεὶ τέχνα Θεοῦ καὶ κληρονόμοι διὰ πίστεως γενέσθαι ἡξίωνται, σῶμά τε Χριστοῦ καὶ μέλη χρηματίζοντες, οἷα δόξης τῆς αἰδίου ἱπορεγόμενοι, ὥστε τούτων ἀπολιπόντας τὴν χάριν καὶ τὴν λαμπρότητα, τῷ σκότῳ καὶ τῇ πλάνῃ προσέσθαι; Εἰ δ' οὖν καὶ ταῦτα τοῖς ἀνοσίοις ἀρ- C δην ἀπῆρνηται, ἀλλ' ἡμῖν γε πεπίστευται, καὶ το-σοῦτον ὅσον καὶ ὑπεράσθαι τῆς θείας τοῦ Σωτῆρος φιλανθρωπίας, ὁμολογεῖν τε σαφῶς ὅτι γε ὑπερβολῇ χρηστότητος κατὰ τὸ περιὲν τῆς δυνάμεως, οὐ τοὺς κατὰ τὸν τῆδε βίον διαζῶντας μόνον τῆς τοῦ Πονηροῦ τυραννίδος συγκαταβά; ἐξέλειν· ἦδη δὲ καὶ τοῖς ἐν ἔθνοις κατόχοις προγεγονόσι, καὶ πρὶν κατὰ τοὺς και- ροὺς τῆς ἀγνοίας ἀθεῖα καὶ ἀσεβεῖα συζήσασι, ζῶντες καὶ ἀφεγγέσι χωρίοις αἰραις ἀναποδράστοις κατε- λημμένοις, ἐπιφανεῖς ὁ Σωτὴρ τὴν ἐλευθερίαν κη- ρύξας ἐχαρίσατο, καὶ τῆς τοῦ δυναστεύοντος Ἐχθροῦ βίας ἀφήρπασε· καὶ ταῦτα διὰ μὲν προφητικῆς γλώσσης ἀνωθεν προκεχρησμένηται, ἡνίκα τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον ἐντεῦθεν εἰσάγεται λέγωντος τοῖς ἐν δεσμοῖς· Ἐξέλθετε· καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει· Ἀνακαλύφθητε. Πεπράχθαι δὲ ὡς ἀληθῶς κατὰ καιροῦς, ὁ τὸ προῦχον ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Χριστοῦ D μαθηταῖς λαλῶν εἰσηγήσεται, φάσκων· Ὅτι Χρι- στός ἁπαξ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἀπέθανε, δι- καιος ὑπὲρ ἀδίκων· Ἰνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν τῇ σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι· ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασί ποτε. Οὐς οἶμαι ἔγωγε τὸ τῆς σωτηρίας εὐαγγελισθέντας μυστήριον, δεξαμένους τε τοῦ Λυτρωτοῦ τὸ κήρυγμα, καὶ ταῦτα. πεπαυμένους κινήσεως τε πάσης καὶ ἐνεργείας, πάσης τε τῶν πρακτέων ἀποικομένης ἐλπίδος, εὐ- γνωμονοῦντας, δὲ περὶ τὰς οὕτω λαμπράς καὶ μεγί- στας εὐεργεσίας, μέγα τῶν ἀσεβῶν κατακεκράχθαι· οἷα δὲ τοῖς ἐν ζῶσιν ἐξητασμένοις συνεξυθρι- σμένους, μᾶλλον δὲ τῶν εἰς τὸν Ἐλευθερωτὴν βλασφημούντων, τὴν τολμᾶν οὐ φέροντας· πάντως γὰρ

insuper ait : *Lætamini, gentes, cum populo ejus. Item : Laudate Dominum, omnes gentes, collaudate eum, omnes populi. Et denique Isaias : Erit radix Jesse, et qui exsurget regere gentes, in ipso gentes sperabunt* ⁶⁶. In his porro observandum est, quod non modo de iisdem rebus, sed et eadem verba, quæ propheta, sacer dicit Apostolus. His vero quæ contradicet oratio? nam qui gratis consecuti sunt misericordiam a Domino, ex atheismo ad Dei amo- rem translati, firmi in fide stantes glorificant Deum, non autem idololatras sunt, quiquidquid insanis ebriis- que videatur. Nam quomodo hos pœnitebit tot tantorumque quibus gloriantur donorum? quando- quidem digni habiti fuere qui filii hæredesque Dei per fidem fierent, et corpus ac membra Christi sunt, et æterna gloriæ studiosissimi; quomodo hanc omittentes gratiam atque splendorem, ad tenebras erroremque revolventur? Quod si hæc ab his pro- fanis omnino negantur, a nobis tamen creduntur, in tantum ut divinam Servatoris benignitatem admiremur, aperteque confiteamur, ipsum bonitatis excessu pro suæ potentie copia, non eos tantum- modo qui præsentē adhuc vitā utebantur, diaboli tyrannide per condescensionem liberasse; verum etiam jamdiu in inferno detentis, qui olim temporibus atheismi impietatisque vixerant, et nunc tene- bris cæcisque locis, et catenis inextricabilibus tenebantur, apparens Servator libertatem prædicans largitus est, et dominantis hostis violentiæ subduxit. Atque hæc a prophetica jamdiu lingua prædicta fuerant, cum persona Christi induceretur *vinclis dicentis : Exile; et tenebras* **210** *incolentibus : Rerelamini* ⁶⁷. Id autem suo tempore demum acci- disse, is qui apicem in Christi discipulis tenet, narrabit dicens : *Quia Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis; ut nos ad Deum adduceret; carne quidem extinctus, vivifica- tus autem spiritu : in quo et his, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando* ⁶⁸. Quos ego existimo de salutis mysterio edoctos, susceptaque Redemptoris prædi- catione, quanquam omni motu atque operatione carentes, et omni agendarum rerum spe deposita, attamen gratos huic tam splendido eximioque be- neficio, magnopere impios objurgasse; tanquam si uua cum viventibus injuria afficerentur; vel po- tius eorum qui in Redemptorem blasphemii erant, audaciam non ferentes. Prorsus enim ob impieta- tis suæ cumulum, ne animas quidem præmortuorum ab idololatria liberabunt. Quapropter videtur mihi et illorum reatus augeri, et majiori ut par est pœnæ obnoxius fieri. Sed enim nos his omissis, qui vivo- rum æque ac mortuorum judicio damnantur, ad susceptum propositum revertentes, reliqua perse- quamur.

⁶⁶ Rom. xv, 10-12. ⁶⁷ Isa. xlix, 9. ⁶⁸ I Petr. iii, 18, 19.

αρεθείας περιουσίᾳ, οὐδὲ τὰς ψυχὰς τῶν προωδευκότων, εἰδωλολατρείας· ἐξωθήσονται· δι' ὧν μοι δοκεῖ καὶ αὐξέσθαι αὐτῶν τὴν κατηγορίαν, καὶ μέλῃσι δίκαι·, ὡς τὸ εἰκόσ, ὑπάγεσθαι· οὐδ' ἡ καὶ ζῶσι καὶ νεκροῖς ὑποδίκους γεγενημένους ἀπολιπόντες, τοῦ σκοποῦ τε τῶν ἐγκεχειρισμένων ἐπιλημμένοι, τῶν ἐξῆς ἐχώμεθα.

46. Nam quatenus est gentium rex, promissiones A subditis edicit, quasi quamdam remunerationem ac præmium fidei erga ipsum atque obedientiæ; quam rem audire operæ pretium est. *Faciet enim, inquit, Dominus Deus Sabaoth cunctis gentibus super monte hoc: bibent lætitiā, bibent vinum, unguento limentur in monte isto* ⁶⁹. Age vero, nunquid horum spem fecellit? Imo manifeste his verbis sacra mysteria divini doni gratiæque docemur; nempe pretiosum sanguinis Servatoris nostri Christi participationem, et divini lavacri sanctificationem; quibus profecto quid jucundius quidve divinius sit ad animi lætitiā et illuminationem? Hinc denuo mandat illis ut de vocantis munificentia lætentur, dicens: *Lætare, sterilis, quæ non paris; erumpe et clama, quæ non parturis; quia plures filii desertæ, quam ejus quæ habet virum* ⁷⁰. Jam et quænam bona hi qui ad vocationis gratiam concurrerint sint relaturi, facile cognoscens quilibet dicet: *Tempore illo afferentur dona Domino Sabaoth tam a populo afflictō et misero, quam a populo magno; ex hoc et usque in æternum tempus* ⁷¹. Dona autem quænam intelligantur, nisi omnino laudis spirituale sacrificium, et rationalis cultus a cunctis qui sunt in Ecclesia populis Deo adhibitus; quem ille veluti odorem suavitatis excipit? Quod autem ipsis gratiam redditurus, donisque eos remuneraturus sit, rursus dicit: *Adducam illos in montem sanctum meum, et jucundabo eos in domo orationis meæ; holocausta eorum acceptabilia erunt altari meo. Nam domus mea, domus orationis vocabitur cunctis gentibus* ⁷². Porro haud arbitror in tantam venisse insaniam novorum judaizantium aliquos, ut putent prædictis verbis localem tantummodo apud Hierosolyma cultum denotari. Nam quis ita sit contumax, postquam ex persona universalis Dei jamdiu prophetæ clamaverunt, illa immolatorum animalium et carniū abolita esse ac repudiata sacrificia, hisque substitutum cultum hominum Deum invocantium et in spiritu sacrificantium? *Quid mihi, inquit, sacrificiorum vestrorum multitudo, ait Dominus? plenus sum; holocausta arietum, et adipem agnorum, et sanguinem taurorum atque hircorum venio. Quis enim hæc de manibus vestris requisivit* ⁷³? Neomenias vero et Sabata se jam non pati declarat ⁷⁴. Sicut etiam Psalmista spiritu præveniēns scripsit: *Sacrificium et oblationem noluit, holocausta pro peccato non postulasti* ⁷⁵. Itemque: **211** *Et non accipiam de domo tua vitulos, neque ex gregibus tuis hircos* ⁷⁶. Et: *Si voluisses, sacrificium dedissem utique, holocaustis non delectaberis* ⁷⁷. Spiritalia vero proponit sacrificia, adhortando:

μς'. Οἷα γὰρ ὁ τῶν ἐθνῶν βασιλεὺς τοῖς βασιλευ-
θησομένοις ἐπηγγέλται ποιῆσειν, ὥσπερ ἀντέκτισιν
τινα καὶ ἄλλα τῆς πρὸς αὐτὸν ὑπακοῆς τε καὶ πί-
στεως προστιθεῖς, διακοῦσεσθαι ἄξιον. *Ποιήσει γάρ,*
φησὶ, Κύριος ὁ Θεὸς Σαβαὼθ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν
ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦτο· πλοῦνται εὐφροσύνην, πλοῦνται
οἶνον, χρίσονται μύρον ἐν τῷ ὄρει τούτῳ. Ἄρα
τίνα τῶν πίντων διαπέφeyεν; ὅτι σαφῶς ἡμῖν διὰ
τούτων, τῶν ἱερῶν μυστηρίων τῆς θείας δωρεᾶς
τε καὶ χάριτος προεστῆχται τὸ διδασκάλιον· τῆς τε
κοινωνίας τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ κατὰ τὸ θεῖον λου-
τρόν· ὧν τί ἂν γένοιτο εἰς εὐφροσύνην καὶ φωτισμὸν
ψυχῆς χαριέστερον ἢ ἐνθεέστερον; ἐντεῦθεν προστέ-
ταξε πάλιν αὐτοῖς εὐφραίνεσθαι ἐπὶ τῷ τοῦ καλοῦν-
τος φιλόδωρον, λέγων· *Εὐφράνθητι, στεῖρα ἢ οὐ*
τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον, ἢ οὐκ ὠδινουσα,
ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, μᾶλλον ἢ τῆς
ἐχούσης τὸν ἄνδρα. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὅποια οἱ διὰ
τῆς ἐν χάριτι κλήσεως προσδεδραμηκότες ἀντιεισι-
σουσιν, εὐσύνωπτα ἐρεῖ· *Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ*
ἀνεγχεθήσεται δῶμα Κυρίου Σαβαὼθ, ἐκ λαοῦ τε-
θλιμμένου καὶ ταπεινοῦ, ἀπὸ λαοῦ μεγάλου, ἀπὸ
τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. δῶρα δὲ, τί
ἄλλο νοηθεῖεν ἂν ἢ πάντως ἡ τῆς αἰνέσεως πνευμα-
τικὴ θυσία, ἡ λογικὴ λατρεία παρὰ πάντων τῶν ἐν
τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐθνῶν προσαγομένη τῷ Θεῷ, ἣν ὡς ὁ-
μὴν εὐωδίας προσδεχόμενος; Ὅτι αὐτοῖς ἀντιχαριεῖ-
ται, καὶ οἷς ἀντιφιλοτιμήσεται δώροις, πάλιν λέγει·
C *Εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὸ ὄρος τὸ ἁγίον μου, καὶ εὐ-*
φρανῶ αὐτοὺς ἐν τῷ οἴκῳ τῆς προσευχῆς μου,
τὰ ὀλοκαυτώματα αὐτῶν καὶ αἱ θυσίαι αὐτῶν
ἔσονται δεκταὶ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν μου· ὁ γὰρ
οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται πᾶσι
τοῖς ἔθνεσιν. Οὐκ ἂν δὲ οἶμαι ἐπὶ τοσοῦτο μανίας
τῶν ἀρτιφανῶν Ἰουδαίων ἐξολχεσθαι τινας, ὥστε
οἰεσθαι διὰ τούτων τὴν ἐφ' ἐνὶ τόπῳ ἐν Ἱερουσολύ-
μοις, φημὶ, περιεργμένην λατρείαν εἰσφέρεισθαι·
τίς γὰρ οὕτως ἀνήκοος, ἐκ προσώπου τοῦ τῶν ὅλων
Θεοῦ προανακεκραγόντων τῶν προφητῶν, ἐκείνας
μὲν τὰς τῶν ζωοθυτούντων καὶ κρεουργούντων ἀπο-
κεκηρύχθαι καὶ ἐκκεκρίσθαι θυσίας, τῶν δὲ θεοκλυ-
τούντων καὶ ἱερολογούντων ἐν πνεύματι ἀντεισθῆναι
λατρείας; *Τί μοι πλήθος τῶν θυσιῶν ὁμῶν, λέ-*
D *γει Κύριος; πλήρης ἐμὶ ὀλοκαύτωμα τῶν κριῶν,*
καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τρώων
οὐ βούλομαι· τίς γὰρ ἐξήγησε ταῦτα ἐκ τῶν χει-
ρῶν ὁμῶν; Νουμηνίας δὲ καὶ Σάββατα μὴδὲ ἄν-
έχεσθαι. Ἄς δὲ καὶ ὁ ψάλλων ἐν πνεύματι ὑποφθάς
περιέγραψε, *Θυσιῶν, λέγων, καὶ προσφορὰν οὐκ*
ἠθέλησας· ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ
ἐξήγησας. Καὶ μὴν, *Καὶ οὐδέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου*

⁶⁹ Isa. xxv, 6. ⁷⁰ Isa. liv, 1. ⁷¹ Isa. xviii, 7. xxxix, 7. ⁷⁶ Psal. xlix, 9. ⁷⁷ Psal. l, 18.

⁷² Isa. lvi, 7. ⁷³ Isa. i, 11. ⁷⁴ ibid. 15. ⁷⁵ Psal.

σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους. Καὶ· Εἰ ἠθέλησας, θυσιὰν ἔδωκα ἂν, ἐλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. Τὰς πνευματικὰς δὲ εἰσηγείται θυσίας, *Θύσον τῷ Θεῷ θυσιὰν ἀνέσεως, παρεγγυών, καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου.* Ἐκδηλότερον δὲ τοῦτο ἡ ἐπαγωγὴ παραστήσιν· εἰπὼν γὰρ πᾶσι τοῖς *ἔθνεσιν*, οὐ τὴν Ἰσραὴλ συγκεκροτημένην συναγωγὴν, τὴν καθολικὴν δὲ καὶ ἀριθμοῦ ὑπερέκεινα διὰ τούτων κατεστήμηνεν Ἐκκλησίαν.

Ὅτι δὲ αἱ περὶ τὸν βασιλεῖα τῶν ἐθνῶν συναγωγὰς καθαρῶς τῷ καθαρῷ προσομιλοῦσι, καὶ ἡ ὁδὸς αὐτῶν καθαρὰ (οὐ γὰρ δὴ μιάσμασι καὶ μολύσμασι τῶν εἰδωλικῶν θυσιῶν καταχραίνονται), προσέχειν δεῖ ὅ τι καὶ λέγει· *Οὐ μὴ παρέλθῃ ἐκεῖ ἀκάθαρτος, οὐδὲ ἔσται ἐκεῖ ὁδὸς ἀκαθάρτων· οἱ δὲ διεσπαρμένοι πορεύσονται ἐπ' αὐτῆς.* Οὕτω δὲ αὐτὴν κεκαθάρθαι καὶ ἡγιασθαι ὁ τῶν ἐθνῶν κήρυξ ἀπισχυρίζεται, ὡς καὶ ναὸν Θεοῦ καὶ οἶκον χρηματίζειν Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖν ἐν αὐτοῖς· φησὶ γοῦν· *Οὕτως ὁ Χριστὸς ἡγάπησεν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν ἔδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἀγιασῇ καθάρισας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, καὶ ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἑνδοξον, μὴ ἔχουσαν σπῖλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾦ ἀγία καὶ ἀμωμος.* Καὶ ἐτέρωθι· *Καὶ ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρῇσιν ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον ζῆλωτὴν καλῶν ἔργων.* Καὶ· *Ὁ ἐξέρας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ὑμῖν Πνεύματος.* Καὶ· *Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὡς θεράπων εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων· Χριστὸς δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἰκὸς ἐσμεν ἡμεῖς.* Καὶ ἀλλὰ χόθι· *Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστέ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκαὶ ἐν ὑμῖν; Εἰ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθειρῇ, φθειρὴν τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἁγίος ἐστίν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς.* Καὶ πάλιν· *Ἡ οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν; οὐ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν· ἡγοράσθητε γὰρ τιμῇ· δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὁμῶν, ἅτινά ἐστέ τοῦ Θεοῦ.* Φανερὸν οὖν ἐκ τούτων πάντων ὅτι οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες, καὶ τὸ Πνεῦμα δεξάμενοι τὸ τῆς χάριτος διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ λουτροῦ καθάρσεως, ναὸς Θεοῦ καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἡξίωνται· ὥστε ἐκ τοῦ ἀκολουθού, οἱ κατάρξαντες λέγειν εἰδώλοισι προσκεῖσθαι, ναὸς δαιμονίων πεφάνασιν· εἰ δὲ οὐκ ἐστὶ κοινωνία ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδῶλων, δηλον ὡς οἱ νῦν τῆς ἀπειθείας υἱοί, ἐν οἷς τὸ πνεῦμα τὸ ἐναντίον ἐνεργεῖ, τῆς ἀληθείας καθυλακτοῦσι, τῷ ἁγίῳ ἀνθίστάμενοι Πνεύματι, εἰδῶλα φάσκοντες Χριστιανοὺς σεβασθῆναι, καὶ τὸν ναὸν δαιμονίων γεγενῆσθαι τομῆσαντες ἀποφαίνεσθαι· οἷς εἰς ἐλεγχον τὰ ἱερὰ πρόκεινται Λόγια, φοδερὰν αὐτῶν τὴν δίκην παρὰ Θεοῦ καθορίζοντα· οὕτω

A *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo rota tua* ⁷⁸. Manifestius vero hoc sistitur in sequentibus. Dum enim ait, *uncis gentibus*, haud partialem illam et regione quadam definitam Israelitarum synagogam, sed catholicam et omni numero majorem his verbis designat Ecclesiam.

μερικὴν καὶ ἐν χώρῳ καθωρισμένην τινὲ τῶν ἐξ ἀριθμοῦ ὑπερέκεινα διὰ τούτων κατεστήμηνεν

Quod autem regis gentium congregationes pure puro adhæreant, viaque illarum pura sit, quandoquidem nulla peste aut macula idolicorum sacrificiorum sœdantur, animadvertere oportet dum ait : *Non transibit illuc impurus, neque erit ibi impurorum semita ; dispersi autem ibunt per illam* ⁷⁹. Tan-

topere autem ipsam esse purificatam et sanctificatam gentium præco affirmat, ut ipsam et templum Dei esse et domum Dei, hujusque Spiritum in ea habitare dicat. *Ita Christus dilexit Ecclesiam, seque pro illa tradidit, ut eam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo, ut exhiberet ipsam sibi gloriosam, non habentem maculam neque rugam, neque aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata* ⁸⁰.

Et alibi : *Et dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et emundaret sibi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum* ⁸¹.

Et : *Qui suscitavit Christum a mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem in vobis Spiritum* ⁸². Et : *Moses quidem fidelis erat in tota domo ejus tanquam famulus in testimonium eorum quæ dicenda erant : Christus vero tanquam filius in domo ejus, quæ domus sumus* ⁸³. Et

alibi : *Nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Nam Dei templum sanctum est, quod estis vos* ⁸⁴. Et iterum : *Nescitis quoniam corpora vestra templum sunt ejus qui in vobis est sancti Spiritus, quod a Deo habetis, et non estis vestri, quia pretio redempti? Glorificate utique Deum in corpore vestro et in spiritu vestro, quæ sunt Dei* ⁸⁵. Exploratum itaque ex his omnibus est, eos qui Christo crediderunt, Spiritumque gratiæ receperunt per divini lavacri regenerationem, templum Dei et esse, et ita appellari dignos : consequenter-

que illos qui hos idololatrias dicere instituerunt, dæmonum esse templa apparet. Quod si non est communio Dei cum idolis, constat hodiernos inobedientiæ filios, in quibus contrarius spiritus operatur, veritatem allatrare sancto resistentes Spiritui, dum aiunt Christianos idola colere, eosdemque factos esse dæmonum templum, criminari audent. Ad quorum refutationem divina exstant oracula, terribilem ipsis a Deo vindictam decernentia. Sic ergo Ecclesiæ paranympus, hanc conjungens copulansque mirabiliter Christo sponso, idque vinculum et copulam astringens, corpus esse Christi et

⁷⁸ Psal. xlix, 14. ⁷⁹ Isa. xxxv, 8. ⁸⁰ Ephes. v, 25, 26. ⁸¹ Tit. ii, 14. ⁸² Rom. viii, 11. ⁸³ Hebr. iii, 5. ⁸⁴ I Cor. iii, 16. ⁸⁵ I Cor. vi, 19, 20.

membra ex parte, unumque corpus esse multos A defuit; quandoquidem unum eundemque panem mysteriorum benedictionis participamus, unitatem cum ipso per fidem adepti. Moxque sublimi eximiaque doctrina declarans illuminansque mysterium, sub humani conjugii imagine, hæc pergit dicere: *Ita viri debent uxores suas diligere, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et foret eam, sicut et Christus Ecclesiam; quia membra sumus corporis ejus, et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et 212 matrem suam, et adhaerebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia* 86.

ἐκκλησίαν· ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

47. Veniant nunc iniquitatis operadores atque B demonstrent quomodo et quibusnam inspiratis oraculis Ecclesiam ab unione cum Christo scelestè divellant? quomodo cohæredes et concorporales Christi simulacra ab infidelibus culta adorant? Quomodo ergo verum dicant, qui falsitati patrociantur? Videant igitur, nisi forte ipsum Christum profanum quid et impurum propter vocatos in ejusdem sortem et concorporalem communionem existimant; videant, inquam, ne blasphemiae culmen attingant. Verum hi neque se obrui, neque, ut ita dicam, defodi sentiunt propria ignominia, dum loquentes in Spiritu Dei sanctos prophetas atque apostolos abrogant, eosque profanos veluti atque impios vates clamitant et magistros ex proprio ventre loquentes. Quorum vitandos spurcosque sermones ad sui erroris confirmationem pertrahunt: *Particeps idolorum Ephraim posuit sibi scandala: irritavit Chanaanæos, legimus* 87; at Christianos idolorum participes iisque communicantes nusquam usque ad hanc diem a quopiam dici audivimus, nisi ab iis tantum, qui adversus Christi gloriam et contra recte eum colentes atque adorantes rabie insaniunt. Neque id mirum. Mos est enim impiorum adversandi melioribus, et veritatem depravandi, ut sententiæ suæ improbitatem velare queant. Dictumque a sanctis viris recte fuit, latentem malitiam proclamata esse noxiorem.

48. Hi quippe palam propriam impietatem nunquam ostentare audentes, gravem suam adversus cultum nostrum injuriam subverentes, multosque latere putantes, quasi Christum non offendant dum ejus divinæ imagini contumeliam faciunt, quid moliantur? Quia sciunt natura comparatum non esse, ut res ipsæ mutentur, nomina autem sæpe indifferentiam præ se ferre, ad denominationis differen-

Α τοῖνον τῆς Ἐκκλησίας ὁ νυμφαγωγὸς, ἐπισυνάπτων αὐτὴν καὶ συνδέων τῷ μνηστῆρι. Χριστῷ ἐνθεέστατα, καὶ τὸν σύνδεσμον ἐπισφίγγων καὶ τὴν συνάφειαν, σῶμα εἶναι Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους, καὶ ἐν σῶμα εἶναι τοὺς πολλοὺς διορίζεται· ἐπειδὴ παρ' ἐξ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἄρτου τῶν τῆς εὐλογίας μετέχομεν μυστηρίων, ἐνόητα τὴν πρὸς αὐτὸν λαχόντες διὰ πίστεως· καὶ ὡς ἐν θεωρίας ὑψηλῆς καὶ θεοειδοῦς τρόπῳ διασαφῶν καὶ τρανῶν τὸ μυστήριον, διὰ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον συζυγίας, τοιάδε τινὰ διέξεισιν· Οὕτως ὁφελουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα· ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἑαυτὸν ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλὰ ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ· αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται σάρκα μίαν· τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ

μὴ'. Ἡκέτῳσαν οὖν οἱ τῆς ἀνομίας ἐργάται, καὶ δεικνύτωσαν πόθεν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐκ πολλῶν θεοπνεύστων λογίων, τῆς κατὰ Χριστὸν ἐνώσεως ἀθεμίτως διορίζουσι; πῶς οἱ συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι Χριστοῦ ῥόανοις τοῖς τῶν ἀπίστων σεβάσμασι λελατρεύκασιν; Πόθεν οὖν τὸ ἀληθὲς ἀπενέγκοντο, οἱ τῷ ψεύδει συναγορεύοντες; Σκοπεῖτωσαν δὲ εἰ μὴ καὶ Χριστὸν αὐτὸν, κοινόν τι καὶ ἀπάθαρτον, διὰ τοὺς συγκληρονομοῦντας καὶ τὴν κατὰ τὸ σύσσωμον κοινωνίαν ἡγήσαιντο, καὶ τὸ ὅλον τῆς βλασφημίας αὐτοὶ κληρονομήτωσαν· ἀλλ' οὐκ ἐγκαλύπτονται, οὐδὲ καταδύονται ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ, τοὺς μὲν λαλοῦντας ἐν Πνεύματι Θεοῦ μυστήρια προφήτας ἁγίους καὶ ἀποστόλους παραγραφόμενοι τε καὶ διωδόμενοι, ἐναγεῖς δὲ τινὰς καὶ ἀνοσίους προφήτας αὐχύνοντας καὶ διδασκάλους ἐκ τῆς ἰδίας ἀποφθεγγομένους κοιλίας· ὧν τὸ φευκτὸν καὶ δυσώδες τῶν λόγων, τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀπάτης πρὸς πλίστωσιν ἐπισύρονται· *Μέτοχος εἰδώλων Ἐφραὶμ ἔθηκεν ἑαυτῷ σκάνδαλα*· ἡρέτισε Χαναανίους, ἀνέγνωμεν· Χριστιανούς δὲ εἰδώλων μετόχους καὶ κοινωνοὺς οὐδέπω καὶ σήμερον παρ' ὅπου οὖν ἀκηκόαμεν, ὅτι μὴ μόνων τῶν κατὰ τῆς δόξης Χριστοῦ καὶ τῶν ὁρθῶς σεβόντων καὶ προσκυνοῦντων αὐτῷ λελυτηγύτων· καὶ θαυμαστόν γε οὐδέν· ἔθος γὰρ τοῖς ἀσεβοῦσιν ἐπιβουλεύειν τοῖς κρείττοσι, καὶ δολοῦν τὴν ἀλήθειαν, ἵνα τὴν ἑαυτῶν κακίαν δεδογμένον αὐτοῖς κατακτάζωιν κρατύνῳσι· καὶ καλῶς γε εἴρηται ἀνδράσιν ἁγίοις, ὅτι λανθάνουσα πονηρία, τῆς προκεκρυγμένης βλαβερωτέρη.

D μὴ'. Οὗτοι γὰρ ἐκ τοῦ προφανοῦς παρῆρησάζεσθαι οὐδαμῶς ὑφιστάμενοι τὴν ἀσέθειαν, τὸ τῆς εἰς τὴν θρησκείαν ἡμῶν ὕβρεως ὑπέρογκον ὑπεϊδόμενοι, λανθάνειν τε τοὺς πολλοὺς οἰόμενοι, ὥσπερ οὐ τῷ Χριστῷ προσκρούουσι, τὸ θεῖον αὐτοῦ καθυδρίζοντες ἀπεικόνισμα, τὴν μηχανῶνται; ὡς τῶν μὲν πραγμάτων εἰδότες τὸ μεταβάλλειν οὐ πεφυκότων, τῶν ὀνομάτων δὲ ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἀδιαφορεῖν ἐνδείκνυμι-

⁸⁶ Ephes. v, 28-32. ⁸⁷ Osee iv, 17.

ων, ἐπὶ τὴν τῆς προσηγορίας χωροῦσι διαφορὰν, καὶ τὸ τοῖς δαιμονικοῖς σεβάσμασιν ἀνακείμενον ὄνομα, τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ Θεοῦ σεβασμῷ εἰκόνι, οἱ τῷ ὄντι τῶν εἰδῶλων ἑρασταὶ ἀπορρίψαι οὐ καταπεφρίκασιν, εἰδῶλον ταύτην ἀποκαλέσαντες, καὶ τοὺς τιμῶντας αὐτὴν ὡς θεμιτὸν Χριστιανοῖς, εἰδωλολάτρας κατονομάσαντες. Ἰνα ὡς παρακεκινημένην ἡμῶν δῆθεν τὴν πίστιν φωράσαντες, τὸ βεβηχὸς καὶ ἑδραῖον ταύτης τό γε ἐπ' αὐτοῖς παρασαλεύσειαν. Ἐκδηλον ἐντεῦθεν ἀποκυήσαντες τὸ ἀνόμημα, τὴν τε εἰς Χριστὸν βλασφημίαν ἀναισχύτως κατασκευάζοντες, καὶ τῆς ὁρθῆς καὶ ἀψευδοῦς ἡμῶν δόξης ἀδεῶς καὶ ἀπηρυθριασμένως καταγορεύοντες· ἀλλὰ τὰ μὲν ἔσθην ὑπὲρ ἑλέους δοξάζει τὸν Θεόν, καὶ ταῦτα, τῶν ἄρτι τῆς ἀπιστίας ὑπερχυψάντων, καὶ τὸν λόγον παραδεδεγμένων τῆς χάριτος· οὗτοι δὲ οἱ νῦν λεγόμενοι Χριστιανοί, καὶ τούτων μάλιστα οἷς τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐπικεκηρύχθαι δοκεῖ ἀξίωμα, οὐ φρίττουσι τὴν ψυχὴν, οὐ καταδεσμοῦνται τὴν γλῶσσαν, οὐ δέδισαι τῆς δυσφημίας τὸ ὑπέρογκον, ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς ἄλλους Χριστιανούς ἅπαντας, τὴν μερίδα τοῦ Θεοῦ καὶ κληρονομίαν Χριστοῦ, δαιμονίων ἀκαθάρτων κληρονομίαν κατονομάζει· καὶ εἰ μὲν ἑαυτοῖς μόνους τὴν ἀποστασίαν καὶ ἀσίθειαν ἐπεφήμιζον, πάντων ἂν ἀνθρώπων ἡλεονότεροι καὶ βδελυκτότεροι ἐνομιλῆσαν· νῦν δὲ κατὰ πάντων ἀπλῶς, τῶν τῆς ἀξιαγαστοῦ ἡμῶν καὶ ἀληθινῆς θρησκείας μετεχόντων, τὰς ἀνοσίους γλώσσας κινήσαντες, πῶς τὰ ἐκ τῆς θείας οὐκ οἴσουσιν ὀργῆς, δίκαις πικροτάταις ὑποφερόμενοι; Ἄλλ' ἐπὶ τὰς προφητικὰς φωνὰς ἐπανακτεῖον τὸν λόγον· τοὺς οἷον ἐκ πάντων ἐθνῶν τε καὶ γλωσσῶν καὶ πασῶν γενεῶν, τοὺς ἐξ ἀπάσης γῆς τε καὶ νῆσων καὶ θαλάσσης ὑφ' ἐνὶ βασιλεῖ θετεμένους, καὶ ἓνα Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Δεσπότην εἰδότες τε καὶ καλοῦντας καὶ σέβοντας, ἐπόμενον ἂν εἴη ἐνὶ γε ὀνόματι, καὶ τούτῳ τῷ ἅπ' ἐκείνου ὀνομάζεσθαι καὶ γνωρίζεσθαι· διό φησιν· *Τοῖς δουλεύουσίν μοι κληθήσεται ὄνομα καινόν, ὃ ἐυλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς· ἐυλογησοῦσι γὰρ τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν.*

Τί πρὸς ταῦτα φαῖεν οἱ ἀναίσθητοι; τί δὲ ἡμεῖς; Ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἄνθρωπος· γεγονὼς, προσηγορεύεται ὄνομα δηλοῦν ὅμοῦ τῶν συνελθουσῶν φύσεων τὸ συναμφότερον, τῆς τε χριστά-
 D
 σης θεότητος, τῆς τε χρισθεΐσης ἀνθρωπότητος· ὥστε μὴ φωνῇ καὶ τῶν συνδραμουσῶν οὐσιῶν τὸ διπλοῦν, καὶ τὴν ἐκ τούτων τοῦ ἐνιαίου προσώπου καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, ἀσφαλῶς διαγινώσκεισθαι· ἐυλογον οὖν τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο βεβαπτισμένους τε καὶ ἑσφαγισμένους, ἅπ' αὐτοῦ καλεῖσθαι τε παρ' ὀνόματι, καὶ χρηματίζειν Χριστιανούς, ταυτὶ πάντας γνωρίζομένους καὶ καλουμένους ὀνόματι, καθάπερ οἱ τῶν συνθημάτων τὰ ἐπισημότερα γνωρίσματα φέροντες· καὶ τοῦτο ἡμῖν τὸ ἰδιαίτερόν τε καὶ οἰκειότατον γνώρισμά τε καὶ ὄνομα, κἂν οἱ τῇ μέθῃ τῆς ἀσεβείας βεβαπτισμένοι μὴ ἀνέχωνται· τούτου γε εἵνεκεν καὶ ἄγαν θεοπρεπῶς Ἐκκλησία

Atiam procurrunr, et diabolicis religionibus addictam nomenclaturam venerandæ Servatoris nostri Christi ac Dei imagini, hi qui revera sunt idolorum amatores, accommodare haud perhorrescunt, idolum hanc appellantes; et colentes eam rite Christianos idololatrias vocitantes: ut, cum si perversam abhinc fidem nostram invenerint, stabilitatem hujus atque constantiam, quantum in ipsis est, evertant; manifestam hinc parientes iniquitatem, nempe et in Christum irreverenter blasphemiam conflantes, et rectum sincerumque dogma nostrum temere impudenterque accusantes. Atqui gentes quidem misericordiam Dei collaudant, quanquam nuper ex infidelitate exsilierunt, gratiæque doctrinam receperunt. Isti autem qui nunc dicuntur Christiani, maximeque ii quibus sacerdotii tradita videtur dignitas, non horrent animo, non lingua rigescunt, blasphemiae excessum non verentur, dum se aliosque Christianos omnes, Dei portionem et Christi hæreditatem, daemonum impurorum hæreditatem appellant. Jam etiamsi sibi solis apostasie et irreligionis famam imponent, omnium sane hominum miserrimi et apprime detestabiles existimarentur. Nunc vero cum adversus omnes omnino admirandæ nostræ veræque religionis consortes, impias linguas commoverint, qui fieri potest ut divinam iram non experiantur suppliciiis acerbissimis addicti? Sed enim ad prophetica oracula convertendus sermo est. Igitur homines ex cunctis gentibus ac linguis cunctisque stirpibus, mortales ex universo terrarum orbe, insulis atque mari sub uno rege constitutos, unumque Dominum ac Deum et principem agnoscentes, invocantes atque colentes, **213** consentaneum utique erit unico nomine et quidem ab illo principe derivato appellari atque denotari. Idcirco propheta ait: *Servis meis vocabitur nomen novum, quod erit in terra benedictum; benedicent enim Deum verum* ⁸⁸.

Quid isti ad hæc stolidi dicent? Quid autem nos? Nempe quod Christus Dominus ac Deus noster, factus homo, nomine appellatus sit quod utramque unitam naturam pariter significaret, nempe et deitatem ungentem et unctam humanitatem; ita ut uno vocabulo et concurrentium substantiarum duplicitas, et facta ex his unicæ personæ hypostatica unio, sine dubitatione dignosceretur. Consentaneum itaque erat, ut qui in hoc nomine baptizati erant et consignati, ab eodem cognomen suum derivarent, et Christiani dicerentur, uno eodemque titulo distincti omnes atque appellati, velut ii qui pacti alicujus certissima signa præ se ferunt. Atque hoc nobis maxime proprium ac peculiare signaculum nomenque est, quantumvis hi irreligionis crapula mersi audire non patiantur. Illius rei causa infirmiter admodum Christi Ecclesia et est et dicitur,

⁸⁸ Isa. lxi, 2.

populusque acquisitionis, gens sancta, genus electum, regale sacerdotium, hæreditas inclita Dei, portio Domini, funiculus hæreditatis ejus, vitis Domini Sabaoth, filii dilecti, fratres germani, servi familiarissimi, templum Dei, regni hæredes, vocationis cælestis participes, rationales oves summi pastoris. Quare et virtutes ejus annuntiamus, qui vocavit nos e tenebris in admirabile lumen suum, Deumque et Regem et Dominum, Creatorem, Servatorem Redemptoremque nominamus et confitemur, et quidquid præterea a nobis in hymnis dicitur. Sic veri Trinitatis adoratores agniti, diabolicam omnem fraudem proterimus ac despuimus, omnem idolicum errorem odimus atque abominamur, et qui non ita se habent et confitentur, anathematibus subijcimus. Nostra itaque confessio ejusmodi est. Sed jam ad illam contra irreligiosos orationem a qua discessimus revertamur.

Ἡ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς ὁμολογία τοιαύτη καὶ οὕτως ἐξέδμεν, πάλιν μέτιμεν.

40. Quid ergo dicitis? Rex hic magnus magnificus, cujus magnificentia cælos exsuperat, cui omnium rerum potestas est, quique imperium semipiternum obtinet; regno enim ejus nullum esse finem confitemur quotidie; angelorum Dominus, cælestium, terrestrium, atque infernorum imperator, universæ creaturæ auctor, quique omnia ex non exstantibus ad existendum produxit; quomodo jam vel saltem aliquibus dominabitur? Defecit a tanto rege populus, quem de perduellionis crimine merito quis accusabit, vacua sunt jam regia palatia et deserta, alterius regis partes sequuntur. Hujusmodi est seditiosorum horum oratio, qui Christi regno ideo fortasse non subjacent, quia regem habent Mammonam. Age nobis dicant defectionis hujus modum; quæratur quænam fuerit conversionis istius causa; si sponte quidem a dominantis manu populus se subduxit, utrumne quia ille dominari nesciret, an quia tueri eos non posset. Atqui is est qui in regno suo dominatur a sæculo, qui cælum terramque implet, cujus in manu omnes fines terræ; qui Deus ad salvandum dicitur; et Deus salutarium nostrorum; et ipse natus est nobis Servator Dominus; et qui salvet, præter illum, nemo est. An quia non providet, nec Deo digne nostra hæc administrat, hunc recusant? Atqui ipse est qui oriri facit solem suum supra malos et bonos, et pluit super justos atque injustos; qui dat terræ imbrem matutinum et serotinum, qui dat escam omni carni. Et, *Pater meus*, inquit, *usque modo operatur, et ego operor*⁶⁹. Quibus verbis curam Dei de **214** nobis providentiam suadet. An rursus ceu non magnum negant admittere? Atqui rex magnus super universam terram est, et magnitudinis ejus non est finis. An demum quasi partiale et circumscriptum habeat imperium, vel aliquo tempore definitum? Atqui regno ejus non erit finis; et ipsi flectitur omne genu

A Χριστοῦ ἔστι τε καὶ λέγεται, καὶ λαὸς εἰς περιποίησιν, καὶ ἔθνος ἄγιον, καὶ γένος ἐκλεκτὸν, καὶ βασιλεῖον ἱεράτευμα, καὶ κληρονομία Θεοῦ ἑνδοξος, καὶ μερὶς Κυρίου, καὶ σcheinisma κληρονομίας αὐτοῦ, καὶ ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαώθ, καὶ τέκνα ἡγαπημένα, καὶ ἀδελφοὶ πιστότατοι, καὶ δοῦλοι οικειότατοι, καὶ ναὸς Θεοῦ, καὶ βασιλείας κληρονόμοι, καὶ κλητέως ἐπουρανίου μέτοχοι, καὶ πρὸβαρα λογικὰ τοῦ ἀρχιποιμένου· διὸ καὶ τὰ ἀρετὰς αὐτοῦ ἐξαγγέλλομεν, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς ἐκ σκότους εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, Θεὸν τε καὶ Βασιλέα, καὶ Κύριον, καὶ Ποιητὴν, καὶ Σωτῆρα, καὶ Λυτρωτὴν ἐπιγραφόμεθα καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ εἰ τι ἕτερον πρὸς ἡμῶν ἀνυμνεῖται· οὕτω προσκυνητὰ τῆς Τριάδος ἀληθινοὶ γνωριζόμενοι, πᾶσαν δαιμονικὴν πλάνην καταπατοῦμεν καὶ διαπτύομεν, πᾶσαν εἰδωλικὴν ἀπάτην μυσαιτόμεθα καὶ βδελυσσόμεθα, καὶ τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας καὶ ὁμολογοῦντας τοῖς ἀναθέμασι καταζευγνύομεν. Ἐχουσα· ἐπὶ δὲ τὸν πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς λόγον, ὅθεν

μθ'. Τί οὖν φατε; ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπρεπής, οὗ ἡ μεγαλοπρέπεια τοὺς οὐρανούς ὑπεράλλεται, ὁ κατὰ πάντων ἀνημμένος τὸ κράτος, καὶ τὴν ἀρχὴν κεκτημένος ἀπέραντον· τῆς γὰρ βασιλείας αὐτοῦ μὴ εἶναι τέλος ὁμολογοῦμεν ὅσημέραι. ὁ τῶν ἀγγέλων Κύριος, ὁ τῶν οὐρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων δεσπότης, ὁ πάσης Δημιουργὸς τῆς κτίσεως, καὶ παράγων πάντα ἐξ οὐκ ὄντων πρὸς ὑπαρξιν, πῶς ἐτι βασιλεύσει ἢ κατάρξει τινῶν; C Ἀπέστραπται ὁ τοῦ τηλικούτου βασιλέως λαὸς, οὗ δὴ λειποταξίου γραφὴν εἰς δέον τις καταχέει, κενὰ λοιπὸν τὰ βασιλεία καὶ ἔρημα καταλείπεται, ἐτέρῳ προσέθεντο βασιλεῖ· τοιοῦτος γὰρ ὁ τῶν ἀδασιλεύτων λόγος, οἷ' οὐχ ὑπὸ τὴν Χριστοῦ βασιλείαν τάχα κείσονται, ἐτέρωθεν γε καὶ πρὸς τοῦ Μαμωνᾶ βασιλεύοντες· λεγέτωσαν δὲ τῆς ἐγκαταλείψεως τὸν τρόπον· ζητεῖσθω τίς ἡ αἰτία τῆς μεταθέσεως· εἰ μὲν ἔκων ὁ λαὸς τῆς χειρὸς ἀπέδρα τοῦ ἐξουσιάζοντος, πόττερον ὥς τοῦ ἀρχεῖν οὐκ ἰσχύοντος, ἢ τοῦ σώζειν οὐ σθένοντος. Καὶ μὴν ὁ δεσπότης ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, αὐτὸς ἐστὶν ὁ πληρῶν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς· καὶ Θεὸς τοῦ σώζειν λέγεται, καὶ Θεὸς τῶν σωτηριῶν ἡμῶν· καὶ αὐτὸς ἐτέχθη ἡμῖν Σωτὴρ Κύριος, καὶ σώζων οὐκ ἐτι πλὴν αὐτοῦ· ἢ ὅτι οὐ πρόνοει καὶ διεξάγει τὰ τῆδε θεοπρεπῶς, τοῦτον ἀπήρνηται; ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀνατέλλων τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους· ὁ διδοὺς τῇ γῇ ὕετον πρῶτον καὶ ὕψιμον, καὶ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί. Καὶ, *Ὁ Πατήρ μου*, φησὶν, *ἕως τοῦ νῦν ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι*· τοὺς τῆς περὶ ἡμᾶς κηδεμονίας τε καὶ προνοίας εἰσάγων ἐντεῦθεν λόγους. Ἡ ὥς οὐ μέγαν οὐ προσείνεται; ἀλλὰ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐστὶ· καὶ τῆς μεγαλωσύνης· αὐτοῦ οὐκ ἐστὶ πέρας. Ἀλλ' ὥς μερικὴν ἢ περιγεγραμμένην περιβεβλημένην τὴν ἀρχὴν, ἢ χρόνον πεπερασμένην

⁶⁹ Joan. v, 17.

τινί; Ἀλλὰ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος, καὶ αὐτῷ κάμπτει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων τε καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. Ἡ ὥς τοῦ συνιέναι ἐνδέοντα; Ἀλλὰ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός· οὐδὲ ἔγνω τις νοῦν Κυρίου· εἰ δὲ ὡς οὐκ ἐπιστρεπτικὸν ἢ κτηδεμονικόν, καὶ τίς ἐστὶν ὁ λέγων διὰ φωνῆς ἁγίων, ὅτι Οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνῆσκοντος, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ζῆν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ με εἰπεῖν τῷ ἁσεβεῖ, Θανάτῳ θανατωθήσῃ, καὶ ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ποιήσῃ κρίμα καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἐν προσταγμασί ζωῆς διαπορεύσεται, ζωῇ ζήσεται, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ· πᾶσαι αἱ ἁμαρτίαι αὐτοῦ ἅς ἡμαρτεν, οὐ μὴ ἀναμνησθῶσιν; Ἡ ὡς σοφίας γοῦν καὶ δικαιοσύνης κατὰ τι γοῦν ἀπολειπόμενον; καὶ τίς ἐξαριθμῆσται τὴν ἄβυσσον τῆς σοφίας ἢ μᾶλλον αὐτοσοφίας; τῇ γὰρ σοφίᾳ ἐξέτεινε τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν ἐθεμελίωσε καὶ ἀπαξᾶπλῶς πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν. Ἀγαθὸς δ' ὅτι ἐστὶ, καὶ τᾶλλα πάντα οἷς παρὰ πάντων ἐξυμνεῖται τε καὶ δοξάζεται· τί δεῖ τῶν ὑπὲρ ἔννοιαν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ μεγαλείων ἐφάπτεσθαι, καὶ τῶν ἀνεφίκτων κατατολμᾶν; Μῆποτε λάθοιμεν ἑαυτοὺς ἀπονοίᾳ καὶ δυσβουλίᾳ τοῖς ἁσεδέσιν ὡσαύτως ἀνοητότατα περιπίπτοντες.

Τίνι οὖν ὁ ἡθετημένος ἡλάττωται καὶ δεδῆται, γλωσσαλεῖται καὶ λεγέτωσαν· ἵνα ὀκλάσας καὶ ἀπειπῶν πρὸς τὴν σπουδὴν καταπροῖξηται τὴν ἀρχήν· μᾶλλον δὲ, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος, τίσιν οὐχ ὑπερήρται καὶ ὑπεραναβέβηκε; ποῖος λόγος τὸ ὑπερ-
οἶρον παραστήσεται τῆς μεγαλειότητος καὶ τῆς
δυνάμεως τὸ ἀπρόσιτον, ἢ τῆς ἐξουσίας τὸ ἀμέτρη-
τον, καὶ τοῦ κατὰ πάντων κράτους ἀπειροδύναμον; καὶ ἵνα μὴ τοῖς ταπεινοῖς τούτοις ἀποσεμνύνειν τὸ ὑψηλὸν δόξαντες, κατασμιχρύνουμεν τῆς κυρείας ἀπάντων καὶ δεσποτείας τὸ ἀνέκφραστον, ἢ πάντα ἀπαραβλήτως τε καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερθρώσκει καὶ
ριθρῶται, καὶ πᾶσιν ὁμοῖος ἁδαιός τέ ἐστι καὶ
ἁλιπτος, καὶ ἀποκέρχεται νῦν καὶ λόγῳ παντὶ, ὅσα δὴ πάντων ἐξηρημένη ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, καὶ παντὸς ὁνόματος ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ κατονομαζομένου καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τῶν τοιούτων ὡς ὑπὲρ ἡμᾶς ἀφεξώμεθα· εἰ δὲ οὐκ ἐχὼν ὁ ἐκκεχωρηκὼς τὸ ὑψηλοὸν δὴ τοῦτο μετετάξατο, βεβιάσται πάντως, καὶ
τὸ ἡγεμονοῦν τετυράννηται· καὶ τίς ὁ τῇ τυραννίδι ἐπιθέμενος, καὶ τὸ κρατεῖν ἀφελόμενος; καὶ ἔσται ὁ τυραννήσας εὐσθενέστερός τε καὶ ἐπικλεέστερος, καὶ τοσοῦτον ὕσιν καὶ τὸ τῆς νίκης ὑπερτεροῦν, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν ἡ νίκη τὸ περιὸν ἔχοι· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὁρμητικοῖς καὶ ἀνθρωπίνους, ὁπνίχα τὸ ἐναντίον καὶ μάχιμον τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξαρτῆται, καὶ εἰς ἀλλήλων χεῖρας ἤκωνται, τέλος τῶν ὅπλων καὶ τῶν πόνων οἱ τὸ κρεῖττον ἀπενεγκάμενοι ἰσχουσιν, ἢ ἐν τῇ μάχῃ κρατήσαντες, χειρώσασθαι τρεψάμενοι τὸν ἀντίπαλον, ἐξ οὗ συμβαίνει σκύλων τε καὶ λαφύρων πόρον ὅτι πλεῖστον ἐνέγκασθαι, ὅπλιον τε κτήσιν ὡς μεγίστην περιβαλέσθαι, ἢ χώραν καταδρῶσαι τὴν πολεμικωτάτην, καὶ σφίσιν αὐτοῖς κατήκοον ποιήσασθαι, καὶ δασμοφορεῖν εἰς τὸ λοιπὸν τοὺς κεκρατημέ-

cœlestium, terrestrium et infernorum. An postremo quia intellectu indigeat? Atqui intelligentiæ ejus non est numerus; nec quisquam novit mentem Domini. Quod si forte Deum minime exorabilem nec nostri sollicitum existimant, quis, inquam, præter illum, sanctorum voce loquitur sic: Nolo ut homo morte moriatur, sed convertatur potius a via sua, vivatque anima ejus; egoque ipse, qui aio impio, Morte morieris, idem dico, quod si convertetur a via sua, recteque et juste agel, et in vitæ mandatis ambulabit, vita vivet et non morietur: omnium peccatorum ejus obliviscar. Superest ut Deum parte aliqua sapientiæ vel justitiæ destitutum arbitrentur. Atqui abyssum sapientiæ ejus vel connaturalis potius scientiæ quis metietur? Etenim sapientia cœlum extendit, terram fundavit, cunctaque omnino in sapientia fecit. Quodque bonus sit, et omnia in sapientia habeat, ob quæ ab omnibus celebratur hymnis et glorificatur, cur opus est supra mentis atque orationis vim Dei magnalia attingere, et impossibilia audere? Ne forte incauti stulto consilio et insania, æque ac isti impii, in insipientiæ foveam incidamus!

Hic ergo repudiatus Deus quam re sit immunitus aut egeat, hi blaterones dicant; ut hic ignarus et languidus ad officium, abjiciat imperium. Quin potius, ut nos dicimus, quibusnam non est superior et excelsior Deus? Quæ oratio culmen demonstrabit magnitudinis ejus, virtutisque finem interminum, vel potestatem immensurabilem, et adversus omnes fortitudinis vim infinitam? Et ne his humilibus verbis exornare excelsum putantes, extenuemus potius universalis dominatus potentatusque ineffabilem dignitatem, quæ incomparabiliter et absque ulla paritate omnia transilit et excedit, cunctisque inaccessa et incomprehensibilis est, omnique menti ac sermoni impervia, ceu quæ extra omnem visibilem invisibilemque rem est atque omne nomen sive in præsentī sive in futuro sæculo nominandum; his, inquam, dicendis, ceu facultate nostra majoribus, abstinemus. Quod si haud sponte gradu suo cedens, dicto audiens factus est, utique vis ei illata fuit; et qui princeps erat, sub tyrannidem decedit. Quis porro hanc tyrannidem arripuit, et imperium illi abstulit? Sine dubio qui tyrannus est factus, fortior feliciorque est, quatenus quidem victor prævaluit, et comparandæ victoriæ vires habuit. Nam certe in his visibilibus et humanis, cum ad pugnam aciemque res belli devenit, et manus conseruntur, fructum armorum atque laborum hi qui superiores discedunt referunt, dum hostem prælio victum in captivitatem redigunt; unde sequitur prædæ et manubiarum copiosa adeptio, armorum quoque plurima accessio, vel hostilis regionis depopulatio atque in propriam ditionem reductio, stipendiorum in posterum tempus violenta indictio tanquam victis et in servitutem redactis.

Quod autem ab invisibilibus potestatibus commo-
ium bellum est, a quibus nobis hæc contra fidem
procella permiscetur, nihil horum sperat sibi bene
eventurum. Non enim par est illius atque huius
belli motus : neque ut aliquam rem externam no-
stram hostis acquirat, adversus nos consurgit, sed
ut nos penitus totos, id est rationales animas et
rectricem hominis mentem depopuletur sibi que
subjiciat, persuadeatque ut regem **215** appelle-
mus, Deumque consueamur illum qui Dei adversa-
rius est, ejusque abominandis animæque exitiosis
jussibus obtemperemus ; et ne ipse solus gehennæ
sit addictus, sed etiam consortes suos in æternum
ignem secum conjiciat. Id enim officium ab initio
fuit invidi dæmonis et flagitiosi, nempe ut nos pa-
ratis generi nostro bonis cum livore irruens spoli-
et, et suæ ruinæ socios faciat. Jam vero is cui subditi
erepti sunt, principatu spoliatus est, et digni-
tate privatus, atque omnino potestate seclusus.
Nudum illi superest nomen ; vel hoc ipsum, ut par
est, prorsus evanescet. Ergo hujus gloria ad mise-
riam deformitatemque recidet. Ubi enim non est
subditus, ibi ne regem quidem consistere necesse
est. Cur ? quia hic quibus imperet non habebit.
Sic isti calamitosi dæmoni largiter faventes, putant
adversus Christi regnum fortiter gerere, nostram-
que fidem viriliter oppugnare, nosque a divinis
depellere dogmatibus. Attamen divinitus inspiratas
audiant voces : *Stultus stultia loquetur, et cor ejus
vana cogitabit* ⁹⁰.

50. Quid autem hoc insanius aut stultius ? Vana
vere adversus Christum meditati sunt, stultaque
ipsorum consilia fuerunt et cogitationes, mentis-
que ratione carentis et absurdæ partus, veræque
fatuitatis, imo malitia atheismo summaque impie-
tate major : quorum nullam partem, ne in mentem
quidem homini, recipere licet, ita ut stultissime
putet, et scelestissime committat, ad tantam infir-
mitatem et dedecus supremum Dei dominatum de-
primere. Qua quidem re quid absurdius esse potest
atque irreligiosius ? Sed nova quædam, ut videtur,
adversus Christi regnum ab his iniquis oritur accu-
satio. Cum enim in Christum oporteret celsiores
quosque congerere honores, in extremam potius
ignominiam ac vililitatem eundem detrudere non
erubescunt, ut ei detracta quæ Deo congruit digni-
tate, minorem demonstrent, divinisque qualitati-
bus spolient, simplicemque hominem unumque de
nobis esse statuunt, atque universali quæ ipsi inest
potestate depellant. In tantam scilicet improbitatem
atque irreligiositatem istorum dogmata consecraneo
cursu deveniunt ! Sed hi rudes atque stolidi non
cogitarunt, quomodo hæc ille sit passurus, qui for-
tem alligavit, ejusque vasa diripuit, atque a furore
contra nos compescuit. Quomodo qui invisibilem

Α νους ὡς δουλουμένους καταβάσασθαι · ὁ δὲ παρὰ
τῶν ἀοράτων κινούμενος πόλεμος, ὅφ' ὧν ἡμῖν
ὁ κατὰ τῆς πίστεως ὁσλος ἐπαναστείνεται, τοῦτων
οὐδὲν ἐν ἐλπίσι κατορθωθήσεσθαι τίθεται · οὐ γὰρ δὴ
ποῦ τοῦτο τηλικούτων, ἡλίκων ἐκείνου τοῦ πολέμου
τὸ κίνημα · οὐχ ὅπως γάρ τι τῶν ἡμετέρων καὶ
ἐκτός, ὁ ἐχθρὸς σφετερίζεται, καθ' ἡμῶν ἐπιφύεται,
ἀλλ' ὅπως ὅλους ἡμᾶς αὐτοὺς, ψυχὰς λογικὰς καὶ
τὸν ἡγεμόνα νοῦν καταληΐσασθαι καὶ ὑπὸ χειρὰ ἀγᾶτοι,
ἀναπέσειν τε βασιλεῖα καλεῖν, καὶ θεὸν ὁμολογεῖν τὸν
ἀντίθεον, καὶ τοῖς ψυχοφθόροις καὶ βδελυκτοῖς εἶκειν
προστάγματιν · ἵνα δὴ μὴ αὐτὸς μόνος γεέννη κατα-
δικάζοιτο, ἥδη δὲ καὶ τοὺς συγκληρονομήσαντας τῷ
πυρὶ τῷ αἰωνίῳ συνεπαγάγοιτο · τοῦτο γὰρ ἔργον
ἐξ ἀρχῆς τῷ βασιλῆϊ καὶ ἀληθινῷ δαίμονι, τῶν
ὑπηρετισμένων ἀγαθῶν τῷ γένει τῷ καθ' ἡμᾶς φθο-
νερῶς ἐπιόντι ἀποστερήσειν, καὶ τοῦ ἑαυτοῦ συμμεθ-
έξειν πτώματος · ὁ τοίνυν ἀφρημένος τὸ ὑπὴρξον,
γεγύμνωται τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπεστέρηται τοῦ ἀξιώ-
ματος, καὶ τῆς ἐξουσίας ἐκβέβληται · ψιλὸν αὐτῷ
μόνον ἐπιφημισθῆσεται τοῦνομα, ἢ καὶ αὐτὸ κατὰ τὸ
εἶδος πάμπαν οἰχίζεται · συνενεχθήσεται δὲ αὐτῷ
ἐντεῦθεν εἰς τὸ πενιχρὸν καὶ ἀκαλλές τὸ τῆς δόξης
περιστήσεσθαι · οὐ γὰρ μὴ ὑπάρχει κατήκοον, οὐκ
ἂν συσταίη τὸ βασιλευθὲν οὐδαμῶς · πόθεν ; οὐ γὰρ
τοὶ ἔξει ὧν ἂν κατάρξαιεν · τοιαῦτα οἱ κακοδαίμονες
τῷ δαίμονι χαριζόμενοι φιλοτίμως, οἶονται τῆς Χρι-
στοῦ κατανδρίζεσθαι βασιλείας, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς
κατανανιεύεσθαι πίστεως, καὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν κα-
ταθέειν δογμάτων · ἀλλὰ τῶν θεολέκτων φωνῶν ἀκούε-
τῶσαν, ὅτι Ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία
αὐτοῦ μάταια ρησεί.

Ν. Καὶ τί τοῦτων ἀνοητότερον ἢ ματαιότερον ;
κενὰ γὰρ τῷ ὄντι κατὰ Χριστοῦ ἐμελέτησαν, καὶ μά-
ταια αὐτῶν τὰ βουλευόμενα καὶ διανοήματα, καὶ φρε-
νὸς ἀλόγου καὶ ἀλλοκότου κυήματα, καὶ μωρίας ὡς
ἀληθῶς καὶ σκαϊότητος, μᾶλλον δὲ ἀθεΐας καὶ ἀσε-
θείας τῆς ἀπασῶν ἐσχάτης ἐπέκεινα, ὧν οὐ θεμιτὸν
τι καὶ γοῦν μόνον εἰς νοῦν ἐπιέναι ἀνθρώπων δοξά-
ζειν ἀνοητότατα, καὶ δρᾶν τὰ ἀνοσιώτατα, εἰς τοῦτο
ἀσθενείας καὶ ἀκλείας τὴν τῶν ὅλων ὑποβάλλειν
ἀρχὴν · οὐ τί ἂν γένοιτο ἀτοπώτερον ἢ ἀθεώτερον ;
Ἀλλὰ καινῆ τις, ὡς εἶποι, κατὰ τῆς Χριστοῦ βασιλείας
παρὰ τῶν ἀνομούντων ἀνέφθι γραφὴ · θέον γὰρ αὐτὴν
ταῖς ἀπασῶν ὑψηλοτέραις καταγεραίρειν τιμαῖς, εἰς
ἔσχατον ἀδοξίας καὶ εὐτελείας περιέλκειν οὐ κατ-
ερυθριῶσιν, ἵνα τὸ προσὸν ὡς θεῷ ἀξίωμα περιελά-
μενοι, ἡττημένον αὐτὸν παραδείξωσι, καὶ τῶν θείων
πλεονεκτημάτων ἀπογομνῶσιν, καὶ ψιλὸν αὐτὸν
ἀνθρώπον καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὄντα καταστήσονται,
καὶ τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ κατὰ πάντων ἐξουσίας ὑπερ-
ορίσωσιν · εἰς τοιαύτην ἀτοπίαν καὶ ἀθειαν τὰ παρ
αὐτοῖς δογματιζόμενα, κατὰ τὸ ἀκρίλουτον περιέστη-
σαν · ἀλλὰ πῶς ταῦτα πείσεται, οὐ συνήκαν οἱ ἀμα-
θεῖς καὶ ἀνόητοι · ὁ τὸν ἰσχυρὸν δῆσας καὶ διαρκάσας
αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν λύσσης ἀπείρ-
ξας, πῶς ὁ τὸν ἀόρατον αἰχμαλωτεύσας τύραννον,

⁹⁰ Is. xxxii, 6

καὶ καθελὼν τὸ δυσάντητον κράτος, ἀντεσυλήθη πάλιν ἡττώμενος· Ἐξ ἀτονίας ἄρα πεπονηὸς τοῦτο, ἡ κατωλιγωρήσας τοῦ προσκτηθέντος, καὶ ταῦτα ἐπὶ τοσοῦτοις ἰδρῶσι καὶ πάθεσιν, ἵνα μετὰ τοῦ δύνασθαι παραιρήσωνται αὐτὸν, καὶ τῆς προσοῦσης περὶ ἡμᾶς κηδεμονίας καὶ προνοίας αὐτῷ· Κενὸς οὖν αὐτῷ ὁ ἄγων κατ' αὐτοὺς, καὶ μάτην ἡ πρὸς τὸν ἀντίπαλον διαμάχη ἐξήνυσται· τάχα που καὶ δευτέρων ἀγώνων αὐτῷ δεήσει, καὶ πράγματα ἔξει, καὶ φροντίδων τῶν πρὸς ἐχθρὸν οὐκ ἀπολήξει, καὶ ποτε καὶ ἄλλης αὐτῷ μελήσει σαρκώσεως, καὶ σταυρὸν ἄλλον καὶ πάθος ἐκδέξεται· ἐξ οὗ συμβήσεται ἀνάλογον τοῦτοις ἔξιν καὶ τὴν θρησκείαν· εἰ γὰρ κατήργηκε τὴν εἰδωλολατρίαν Χριστὸς, καὶ τοῦτο ὑπέβρεν ἡμῖν ψυχῶν ἱατρεία, εἴτα ἐπανήκεν ἀναπνεῦσαν τὸ βλαβερὸν, ἐτέρας αὖθις· θεραπείας δεήσεται· ὅπερ δὴ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ σῶμα νοσημάτων εὐρεῖν ἔστιν· ὡς εἰ τις ἱατρῶν τὴν παρουσίαν ἐξιδάσασθαι νόσον τοῦ κάμνοντος βούλοιοτο, κεράννυσσι μὲν τῇ νόσῳ κατάλληλα φάρμακα· εἴτα ὁ δόκει ἀλεξητήριον, περιτραπὲν εἰ τύχοι γέγονε δηλητήριον, ὡς οὐδὲν τι ῥῆον, χεῖρον δὲ μᾶλλον σχοῦσης τῆς διαθέσεως· ἀναγκαίως οὖν ἀγωνιάσει καὶ διασπεύσει, ἐτέροις ἐπιχειρήμασι μεθοδεύων διαθεῖναι τὸ ἱαμα· εἰ γοῦν καὶ τούτων μὴ ἐπιτεύχοιτο, προσθεῖη δῆπου καὶ ἕτερα, καὶ εἰς ἀπειρον τὴν πείραν κενώσειεν, ἔστι δὲ λοιπὸν οὐκ ἱατρεία τὸ δρῶμενον, ἀλλ' ἀπορία καὶ ἀτευξία, καὶ τῆς τοῦ νοσούντος κακοπαθείας ἐπίδοσις· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίαν Χριστοῦ διαχλευάζοντες, διορίζεσθαι οἱ ἄθλιοι βούλονται, ὡς οὐδὲν οὐδαμῇ ἐνεργὸν ἢ βεβηχὸς ἔχειν αὐτὴν διανοοῦμενοι. Παίζεται οὖν παρ' αὐτοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς μυστήρια, καὶ τῶν ἐπὶ σκηνῆς οὐδὲν, ὡς ἔοικε, διενήνοχεν.

Ἡμεῖς δὲ ταῖς ἀληθείαις χρώμενοι, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων αὐτῶν πίστεως καὶ δυνάμειος ἀντεχόμενοι λέγομεν· Τοσοῦτῃ περιέσται τῷ νικητῇ τοῦ τυράννου καὶ τοῦ θανάτου Χριστῷ τὰ τῆς νίκης· ὡς ἦδη καὶ ὁ δράκων ὁ πανώλης ἐξ ἀπληστίας ἐπίδοσις· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῷ φαινομένῳ ἐπιδραμῶν, ἐπειπερ οἶονεῖ δέλεαρ αὐτῷ προῦθάλετο τὸ ἀνθρώπινον, καὶ μᾶλα ἐλπίσας θηράματι ὥσπερ τινὶ περιτυχὼν κατεδιδόκεναι τὸ προσπεσόν, τῷ ἀγκίστρῳ περιπίπτει δελεασθεὶς τῆς θεότητος, καὶ οὐ· πάλαι λαφύξας καταπεπώκει, πρὸς τὸ δυσάντητον ἀπαυδῆσας τῆς θείης, καὶ οὐκ ἐθέλων ἀπῆμεσε. Ταῦτά τοι καὶ οἱ πρὶν πρὸς θῆραν ἐτοίμην καὶ ἐδωδὴν ἡδίστην αὐτῷ ὑπεκκείμενοι ἔλαβον ἐξουσίαν παρὰ τοῦ τίνος κόσμον νικήσαντος, καὶ τὴν ὑπερῆσαν καὶ δυσμενῆ καθελόντος τοῦ Πονηροῦ δυναστείαν, κατεῖν ἐπάνω ὅσων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν τοῦ Ἐχθροῦ δύναμιν· ἀλλὰ καὶ ἄξουσιν ἐν ἀγκίστρῳ τὸν δράκοντα, ἀφ' ὧν οὐδὲ φοβεῖσθαι περὶ βίβας αὐτοῦ, δῆσους δὲ κρῖνον ἐν τῷ μυκτῆρι αὐτοῦ, καὶ ψελλῖν τὸ χεῖλος αὐτοῦ διατρήσουσι· καὶ οἱ ταῖς πάγαις τῆς πλάνης συνειλημμένοι, τῷ δεσμώτῃ καὶ τετρημένῳ καὶ μαστιγῇ τὸ σέβας, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἀνοήτως προσάγωσιν· ὅντως οὐκ ἐφρόνησαν συνιδεῖν ἢ συνιέναι οἱ τάλανες· διὰ τοῦτο τῆς ἀληθείας καταλαζόνευσονται, τολμῶς

A captivavit tyrannum, et formidabilem delevit potentiam, spoliatus fuerit vicissimque devictus? Num debilitate sua id passus, aut acquisitæ rei negligentia, et quidem post tot sudores atque cruciatus? Patietur, inquam, spoliari se cum potentia, sua quoque erga nos cura ac providentia? Vanum itaque fuit ejus certamen, frustra contra adversarium pugnam suam consummavit. Fortasse et aliis opus ei erit certaminibus, et negotium ei facessetur, neque a sollicitudinibus ob hostem suum cessabit; et de alia cogitabit aliquando incarnatione, et crucem aliam ac passionem excipiet; ex quo continget, ut his analogum quoque cultum sit habiturus. Nani si destruxit idololatriam Christus, idque nobis fuit animarum medicamen; postea vero hæc pestis rursus spiritum sumpsit, alia denuo medicina opus erit; id quod in corporalibus morbis compertum est; cum si quis medicus præsentem morbum ægrotantis sanare velit, consentanea morbo pharmaca propinat; deinde accidit, ut quod remedium videbatur, aliquando perversum fiat atque mortiferum, quia nempe nihilo melior, imo pejor sit ægri status; necessario itaque æstuabit medicus et satis agel, aliis molitionibus studens componere medicinam. Quod si ne ita quidem scopo potiat, addet alia, atque in infinitum exhauriet **216** experimenta. Sed jam dehinc quod sit, non est medela, sed ambiguitas et aberratio et ægri doloribus incrementum. Pari modo Servatoris quoque nostri Christi incarnationem irridentes hi miseri definire volunt, nihil omnino efficax aut stabile habere ipsam existimantes. Ludibrio itaque habentur ipsis nostra mysteria, nihilque a scenicis rebus, ut videtur, distantia.

At enim nos, veritatis usum habentes, et rerum gestarum fidei ac virtuti adhærentes, dicimus: Adeo sua constat victoria tyranni mortisque victori Christo, ut jam exitiosus draco, insatiabilem suam voracitatem in Christum ipsum intendens, et in præsentem irruens, postquam veluti esca ipsi objecta est humanitas, isque cupide ceu prædam quamdam nactus vorare putavit, in hamum deitatis deceptus incurrerit; et quos olim liguriens ingurgitaverat, difficultate cibi præfocatus, invitus evomuerit. Propterea homines, qui antea præda erant obvia et gratissimus cibus draconi, potestatem acceperunt, ab eo qui mundum devicit, superbamque et sevam diaboli potentiam destruxit, calcandi serpentes et scorpiones omnemque inimici vim. Sed et hamo draconem attrahent, capistrum filulæque viribus ejus injicient, armillaque labium ejus perfodient; quantumlibet hi erroris sui laqueis capti captivo et perforato et mastigæ cultum, ut ipsi aiunt, stolidè exhibeant. Vere non cogitaverunt sapere et intelligere infelices hi. Ideo adversus veritatem insolescunt, audentque quæ nec barbaris neque Græcis audenda forent. Quid dicent, ubi audierint quæ in Evangeliiis noster diserte Rex et pastor clamavit: *Oves meæ vocem meam audiunt, et nemo*

rapit eas de manu mea ⁹¹? Et quod Pater dederit ei potestatem in omnem carnem ⁹²? Et, omnia quæ habet Pater, habet et Filius ⁹³? Nam *mea omnia*, inquit, *tua sunt*; et *tua, mea, et in his clarificatus sum* ⁹⁴. Namque Unigenitum cuncta sui Patris participare credimus. Quomodo ergo clarificatus est, si victus ac minoratus? Quomodo potestate spoliatus fuerit, qui Patris maiestate ornatur, consorsque est universæ potentie ejus? Hæc Domini hostes non considerant, quia sub alio degunt sæculi hujus principe. Hoc enim ipsis valet idolorum adoratio, nempe jam inde ab initio suscepta evangelicæ doctrinæ contradictio. Nos vero nunquam defatigemur ipsorum vesaniam atque stoliditatem debellare.

ἔχθροὶ οὐ λογιζονται· ὅψ' ἐτέρω γὰρ τελούσι τῷ τοῦ αἰώνος τούτου ἄρχοντι· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς βούλεται· τὸ εἰδῶλοις προσκεκνηκέναι, τὸ ἐξ ἀρχῆς ὠδίνουσι κατὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου τὰς ἀντιθέσεις· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἂν ποτε ἀποκνήσαιμεν θριαμβεύειν αὐτῶν τὸ ἐμμανὲς καὶ τὸ ἐμβρόντητον.

Quid ergo ait Servator? Qui per januam intrat, **B** pastor est. Et cum oves proprias emisit, ante ipsas addit, et oves eum sequuntur, quia sciunt vocem ejus. Alienum autem non sequuntur, quia vocem illius non noverunt; ideo alienum non sectantur, sed ab eo fugiunt, quia non noverunt vocem alienorum ⁹⁵. Dein rursus: Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur, et procedet, et pascua inveniet ⁹⁶. Quid autem hi vesani? Pastorem hujusmodi, ægrotum ac debilem, et pastoralis artis imperitum esse volunt, vel infirmis ad dirigendas oves viribus, et vel eo invito aut etiam prodente gregem a lupo discerptum fuisse. Frustra autem opponi ostium videtur, quod nullam præstet securitatem, sive quis intret sive exeat, nihil ejusdem saluti conferens. Atqui ita nugari et loqui, qualem pœnam suppliciumve non meretur? Deinde: Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et recognoscunt me meæ, et animum meam pono pro ovibus ⁹⁷. His autem utrinque blasphemie defoditur fovea, qui et Christi pastoris simul, et ovium ignorantiam, stulte accusant. Discredent enim prorsus illi, animam pro ovibus ponere se dicenti, ut vel omnino nullam fuisse passionem ejus **217** statuant, vel simulatam et phantasticam; vanumque drama ab Evangeliorum auctoribus compositum affirmabunt. Hi autem nonnisi illorum dementiae atque impietatis fructus sunt. Et Christus quidem ait: *Ei alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili*; et *illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor* ⁹⁸. Hic contra, illas etiam quæ ei cognitæ et congregatæ sunt, ab ejusdem ditione et familiaritate arcere nituntur, et ad erroris sui ducem diabolum traducere. Diceret autem his quoque Christus, qui Judæorum vesania laborant: *Vos non creditis, quia non estis de ovibus meis. Oves meæ vocem meam audiunt, et cognosco eas, et sequuntur me. Et ego vitam æternam dabo, et in æternum*

Α τε δ' οὐδ' ἂν βαρβάρους ἢ Ἑλλῆσι τολμητέα εἶναι· τί φήσουσιν ἀκούοντες οἷα ἐν Εὐαγγελίοις ὁ ἡμέτερος διαβόρην βασιλεὺς καὶ ποιμὴν διακέκραγε· *Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ οὐδεὶς ἀπαρδσει αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου*; Καὶ διὸ ὁ Πατὴρ δέδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν κατὰ πάσης σαρκὸς· καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἔχει καὶ ὁ Υἱός· *Τὰ γὰρ ἐμὰ πάντα*, φησί, *σὰ ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδοξασμαι ἐν αὐτοῖς*. Μετεῖναι γὰρ τῷ Μονογενεῖ πάντων τῶν τοῦ Πατρὸς πεπιστευκαμεν· πῶς οὖν δεδοξασται, εἰ νενίκηται καὶ ἡττηται; πῶς δὲ τῆς ἐξουσίας ἀφήρηται, ὃ ἐν τοῖς πατρικοῖς ἐναγλαϊζόμενος ἀζιώμασι, καὶ συμμετέχων τῆς κατὰ πάντων ἐνυπαρχούσης ἐξουσίας αὐτῷ; ταῦτα οἱ τοῦ Κυρίου αἰῶνος τούτου ἄρχοντι· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς βούλεται· κατὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου τὰς ἀντιθέσεις· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἂν ποτε ἀποκνήσαιμεν θριαμβεύειν αὐτῶν τὸ ἐμμανὲς καὶ τὸ ἐμβρόντητον.

Τί οὖν φησιν ὁ Σωτὴρ; Ὁ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, ποιμὴν ἐστὶ· καὶ ὅταν τὰ ἴδια πρόβατα ἐκβάλλῃ, ἐμπροσθεν αὐτῶν πορεύεται, καὶ τὰ πρόβατα αὐτῷ ἀκολουθοῦν, ὅτι οἶδασιν τὴν φωνὴν αὐτοῦ· ἀλλοτρῶς δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ ψεύζονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἶδασιν τῶν ἀλλοτρῶν τὴν φωνήν. Εἰτα πάλιν· Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὐρήσει. Τί δὲ οἱ παράφρονες; τὸν μὲν τοιοῦτον ποιμένα, ἡρῶσθηκότα καὶ ἄπνον, καὶ ἀπείρως τῆς ποιμαντικῆς εἰσάγουσιν ἔχοντα, ἢ ἀσθενεῖα τοῦ διέπειν τὰ πρόβατα, ἢ ἀκουσίως διηρπάσθαι ὑπὸ τοῦ λύκου, ἢ ἐθελοντὴν καταπροέσθαι τὸ ποιμνιον· μάτην δὲ, ὡς εἰκεν, ἡ θύρα προέβληται, οὐδαμῶθεν τὸ ἀσφαλὲς ἔχουσα· οὔτε εἰ τις εἰσελεύσεται δι' αὐτῆς ἢ ἐξελεύσεται, εἰς τὸ σώζειν οἷα τε ὑπάρχουσα· τὸ δὲ ταῦτα φλυαρεῖν καὶ λέγειν, ποίας κολάσεως καὶ ἀπωλείας οὐκ οἶσκει δίκην; Εἰτα· Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθωμι ὑπὲρ τῶν προβάτων. Τοῖς δὲ γε ἐκατέρωθεν ἐν τούτοις ὁ τῆς βλασφημίας περιορώρυκται βόθρος, ὁμοῦ τε τοῦ ποιμένου Χριστοῦ καὶ τῶν προβάτων τὴν ἄγνοιαν ἀνοήτως καταψήφισιζομένοις· διαπιστήσουσι δὲ πού πάντως αὐτῷ, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων τιθέναι λέγοντι· ἵνα ἡ μηδὲν γεγενῆσθαι τὸ σωτήριον Χριστοῦ πάθος δογματίσωσιν, ἢ ὡς παραπεπλασμένον καὶ φασματώδες παραφανέν, καὶ εἰκὴ συντεθεῖσθαι δραματουρούμενον παρὰ τῶν ἐξηγηταμένων ἡμῖν τὰ Εὐαγγέλια, εἰσηγήσωνται· ταῦτα δὲ τίνα ἄλλων, ἢ τῆς ἐκείνων ἀνοίας καὶ ἀσεβείας ἄξια; καὶ ὁ μὲν Χριστὸς λέγει· *Καὶ ἅλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· καλέναι με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἰς ποιμὴν*. Οἱ δὲ καὶ τῶν ἡδὲ δι' ἐπιγνώσεως τῆς πρὸς αὐτὸν συνηγμένων, τῆς ἐξουσίας καὶ οικειότητος ἐξείργειν φιλονεικοῦσι, καὶ τῷ τῆς πλάνης αὐτῶν ἀρχηγῷ δια-

⁹¹ Joan. x, 27. ⁹² Joan. xvii, 2. ⁹³ Joan. xvi, 15. ⁹⁴ Ibid. 14. ⁹⁵ Joan. x, 16.

⁹⁶ Joan. xvi, 10. ⁹⁷ Joan. x, 2. ⁹⁸ Ibid. 9.

βόλῃ περιποιούμενοι μεταχετεύειν· φαίη δ' ἂν καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστὸς τὴν Ἰουδαίων νοσοῦντας μά-
 ναν· Ὑμεῖς οὐ πιστεύετε· οὐ γὰρ ἐστε ἐκ τῶν
 προδῶτων τῶν ἐμῶν· τὰ πρόδωτα τὰ ἐμὰ τῆς
 φωνῆς μου ἀκούει, καὶ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκο-
 λουθεῖτέ μοι· καὶ γὰρ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς,
 καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ
 ἀρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου· ὁ Πατὴρ
 μου δὲ δέδωκε μοι, μείζων πάντων ἐστὶ, καὶ οὐ-
 δεις δύναται ἀρπάξαι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς
 μου. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν. Οὗτοι δὲ τὰ Ἰου-
 δαίων ὄντως καὶ φρονοῦντες καὶ πράσσοντες, τοῖς
 τῶν δυσφημιῶν λόγοις οἷα λίθοις καταλείουσι, βάλλοντες τὸν Χριστόν· οὕτω γὰρ, τό γε ἐφ' ἑαυτοῖς,
 κατεψίλωσαν μὲν τὸν Χριστόν, καὶ τοῦ κατὰ πάντων
 κατεψήφισαντο, τὰ τε ἄλλα καὶ τὰ τῶν Εὐαγγελίων
 ψευδῇ τιθέμενοι λόγια· τῷ δὲ Πατρὶ αὐτῶν τῷ Ἀν-
 τιχριστῷ τὸ κλέος διδῶσι καὶ τὰ νικητήρια, τρόπαιον
 αὐτῷ λαμπρὸν τὸν ἴδιον στηθάμεναι δλεθρον.
 να'. Ἦδη δὲ καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν δῆλον Θεόν,
 κατὰ τὸ εἶδος, βεβιάσθαι ἀποφανοῦνται, καὶ τῆς τῶν
 ἀπάντων δεσποτείας ἀλλοτριώσουσι, συνδιηρπάσθαι
 τῷ Υἱῷ τῆς ἐξουσίας· αὐτὸν εἰσηγόμενοι· εἶπερ ὁ
 Υἱὸς φησιν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν. Συμβα-
 σλεύει δὲ τῷ Πατρὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ τὸ Πνεῦμα
 ἐψύσθαι τὸ ἅγιον τὸ ἐν ἀποστόλοις φεγγόμενον,
 ἐπεὶ τῷ μὲν ἐνέπνευσε λέγειν· Ὅτι ἐρρύσατο ἡμᾶς
 ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν
 εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ,
 ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν
 ἡμαρτημάτων· ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ δο-
 μᾶτος, πρωτότοκος πάσης κτίσεως· τῷ δὲ ἐνήχησε
 γράφειν· Ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, βασιλείαν
 ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν,
 ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγέλητε τοῦ ἐκ σκότους
 ἡμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς·
 οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς Θεοῦ· καὶ οἱ οὐκ
 ἡλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες. Μεθ' ὧν ὁ εὐαγγε-
 λικὸς λόγος, Ὅτι τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ
 ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε, βοᾷ. Οἱ δὲ τοῦ σκό-
 τος ἄξιοι, ὡς ὄνται, καὶ ἐδιώχθη καὶ κατελήφθη·
 εἰκὴ ταῦτα ἐλθῇ, καὶ ἀδολεσχεῖ ὁ λόγων τοὺς ἐκ
 τοῦ σκότους εἰς τὸ θεῖον καὶ θαυμαστὸν κεκληθῆναι
 φῶς· καὶ τὸν οὐ ποτὲ λαὸν νῦν λαὸν χρηματίζειν
 Θεοῦ· καὶ τοὺς οὐκ ἡλεημένους, ἡλεημένους· μάτην
 ἄρα, ὡς ἔοικε, τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα καταβέβληται,
 καὶ λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν εἰσενήνεκται, καθὰ πιστεύο-
 μεν καὶ κηρύσσομεν· οὕτως αὐτοὺς εἰς βυθὸν ἀπ-
 ωλείας ὁ τῆς βλασφημίας καὶ δυσσεβείας κατωθεῖ
 λόγος· ἐπὶ τούτοις τῶν θεηγόρων ἄλλος, εἰς τόνδε
 τὸν πόνον συνεισελάσας, συλλήψεται γε εὖ μάλα τοῖς
 προκεκηρυγμένοις, τοιαύδε τινα λέξειεν· Ἔσται ἐν
 ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ,
 καλέσουσι τὴν Ἱερουσαλὴμ θρόνον Κυρίου, καὶ
 συναχθήσονται ἐκτί ὀπίσω τῶν ἐπιθυμημάτων
 τῆς καρδίας αὐτῶν τῆς πορνείας. Τοιαῦτα μὲν ὁ
 θεὸς προφήτης· πολλάκις δὲ τῶν τοιῶνδε λόγων προ-
 διηκρινημένων, οὐκ ἔγωγε οἶμαι παλινοστήσαντας·
 ἐπὶ τὰς αὐτὰς ἐξηγήσεις ἵεσθαι· ἀλλὰ τὰ γε εἰς τὴν
 ἐπεὶ αὐτῷ ρηθησόμενα, οὐκ ἂν ἐκὼν ὑπερβίσο-

A non peribunt; neque eas quisquam rapiet de manu
 mea. Pater meus qui mihi dedit, major omnibus est,
 et nemo rapere de manu Patris mei potest. Ego et
 Pater unum sumus⁹⁹. Illi vero Judæorum dogmata
 et opera reapse habentes, blasphemiarum suarum
 tanquam lapidibus Christum impetunt. Sic enim,
 quantum in ipsis est, Christum deminunt, et univer-
 sali potestate spoliunt, et jam gradu dejectum de-
 cernunt, evangelica quoque, inter alia, mendacii
 insimulantes oracula: patri autem ipsorum Anti-
 christo gloriam tribuunt et victoriam, tropæi instar
 splendidi, proprium ei statuentes exitium.

B 51. Sed jam ipsi quoque Patri et omnium Deo,
 prout verisimile est, vim inferre cernerunt, eumque
 generali potentatu velle dejicere, dum una cum
 Filio spoliatum potentia asserent. Si quidem Fi-
 lius ait: Ego et Pater unum sumus; regnatque
 cum Patre in sæcula. Dicent etiam Spiritum sanc-
 tum mendaciter apostolis esse locutum; dum alii
 quidem inspiravit dicere: Quoniam eripuit nos de po-
 testate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilec-
 tionis suæ, in quo habemus redemptionem et remis-
 sionem peccatorum; qui est imago Dei invisibilis, pri-
 mogenitus omnis creaturæ¹; alterius autem auribus
 insonuit dicens: Vos genus electum, regale sacerdo-
 tium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes an-
 nuntietis ejus qui de tenebris vos vocavit in admirabile
 lumen suum. Qui olim non populus, nunc autem popu-
 lus Dei. Et, qui olim extra misericordiam, nunc autem
 misericordiam adepti². Quibus consonat evangelicus
 sermo clamans: Quia lux in tenebris lucet, et tenebræ
 eam non comprehenderunt³. Verum hi qui tenebris
 digni sunt, lucem fugatam fuisse putant et compre-
 hensam. Frustra hæc dicta fuisse, aiunt; et negatur
 qui dicit eos qui in tenebris erant, in admirabile
 lumen fuisse vocatos; et illum qui populus non
 erat, nunc populum esse Dei; et qui longe erant a
 misericordia, factos ei proximos. Frustra, ut vide-
 tur, Christi sanguis fusus est, et pretium pro nobis
 datum, sicuti credimus et prædicamus. Sic eos in
 perditionis barathrum blasphema et irreligiosa doc-
 trina præcipites dat. Præterea deiloquorum alter,
 huic item labori interveniens, ita prædictis opem
 feret: Erit diebus illis et tempore illo, vocabunt
 Jerusalem solium Domini, et congregabuntur adhuc
 post desideria pravi cordis ipsorum⁴. Hæc divus
 propheta. Sed cum sæpenumero jam ejusmodi lo-
 cutiones explanaverimus, haud existimo ad eandem
 explicationes esse redeundum. Quanquam ea quæ
 inferius ab eo dicuntur, haud præterire velim; si
 quidem ea nobis multam pariunt veritatem propo-
 sito argumento idoneam, necnon naturalem co-
 gnationem et concordiam demonstrat, quæ quidem

⁹⁹ Joan. i, 26-30. ¹ Coloss. ii, 13-15. ² I Petr. ii, 9, 10. ³ Joan. i, 5. ⁴ Jerem. iii, 17.

subtiliter animalvertendo cognoscemus : quatenus nempe **218** Deus, et quibusnam per tempora curam suam peculiarem impenderit, et quænam novitas seu instauratio ferendarum deinceps legum, quæ veteribus firmiores erant futuræ, multoque potiore laturæ utilitatem, et ubinam aliquando hæ leges significandæ forent, qualique virtute magisterium ipsarum esset peragendum.

52. Sic autem se habet locus propheticus : *Ecce dies venient, ait Dominus, et seriam domui Israelis et domui Judæ sædus novum ; non secundum sædus quod pepigi cum patribus eorum, die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti. Et ipsi non permanserunt in sædere meo ; et ego eos neglexi, ait Dominus. Quia hoc est sædus quod seriam cum domo Israelis post dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in mentem eorum, et in corde eorumdem scribe illas : et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Neque suum quisque civem docebit, neque item quisque fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum ; omnes enim cognoscent me, a parvo ad magnum : quia propitiabor iniquitatibus eorum, et peccati ipsorum ulterius non recordabor* *. Hæc enim Spiritus sancti interpretes. Quis porro hæc inspirata non audit oracula ? Ubique terrarum ac pelagi deiferorum virorum cernitur prædicatio diffusa. Quis ita insipiens et stolidus, ut Spiritus oracula pensi non habeat, artis autem diabolicæ inventis attendat ? Quanta reprehensione ac punitione digni sint, dicat aliquis eorum qui recte loquendi sunt studiosi. Quid his dictis rectius aut evidentius ? Nonne hinc coarguitur stultorum vanitas ? Nonne doctrina nostra, ut rectæ pietati consona, hinc demonstratur ? Nonne novum sædus nobis ante proclamavit, quod salutare Verbum visibiliter apparens tradidit ? Nonne vitæ secundum Deum agendæ rationem in antecessum exposuit ; et quod eam suscipientium illustrandæ mentes forent et illuminandæ ; et quod denique ad fidem accedentium corda vetere peccati macula mundanda essent ? in quibus etiam divinam legem scriptum iri prænuntiavit. Nonne veterem hominem depositum iri, spirituque renovandum præscripsit ? Nonne nostram Deo familiaritatem propinquitatemque delineat, ita ut simus ejus populus et sancta hæreditas, liberam et per semetipsam oblatam Dei cognitionem habituri ? Nonne exhibet Deum gratis indulgentem peccatis nostris, et iniquitatum nostrarum oblivionem demonstraturum ? Nonne misericordiam et benignitatem quam in nos gerit, proclamavit ? Nonne, quod rei omnis caput est, ut summam dicam, sacræ nostræ fidei fundamenta et fulcra stabilivit ? His plaudere, et felicibus eadem coronare suffragiis, justissimum sit. Namque hæc impietatis deprimentur supercilium, et impudentium ora obstruunt. Vere

Α·μαι·πολὺ γὰρ ἡμῖν ὠδίνει ταυτηνὴ τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ὑπόθεσιν, τὸ συμφυὲς καὶ ὁμόγνωμον, ὃ δὴ καὶ ἰσχνῶς κατοπτέουντες εἰσόμεθα. Τί ποτε ἄρα Θεὸς, καὶ τίσι κατὰ καιροὺς διέδοιτο, καὶ τί τῶν ἐκκεισομένων νόμων τὸ καινὸν καὶ ἀπεξενωμένον, καὶ τῶν πάλαι νενομισμένων ἐπικρατέστερον, καὶ πολὺ δὲ πλεῖονα φέρον τὴν ὀνησίαν, καὶ ὅποι ποτὲ τὰ τῶν νόμων ἐνσημανθῆσεται, καὶ ὅποια δὴ δυνάμει τὸ ὑπ' αὐτῶν διδασκάλιον πρόεισιν ;

γβ'. Ἐχει δὲ ὧδε· Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, φησὶ Κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰουδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· καὶ αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν τῇ διαθήκῃ μου, καὶ ἐγὼ ἡμέλεισα αὐτῶν, φησὶ Κύριος. Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, φησὶ Κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν γράψω αὐτοὺς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολλὸν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ λέγων· Γινώθι τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν καὶ ἕως μεγάλου αὐτῶν· ὅτι ἴλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἐγώ. Καὶ ὁ μὲν τοῦ Πνεύματος ὑποφῆτης τοιαῦτα. Τίς δὲ τῶν θεοπνευστων λογίων τούτων ἀνέχοος ; Ἀπανταχοῦ γὰρ γῆς καὶ θαλάσσης, τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν ὄρεται κατεσχεδασμένον τὸ κήρυγμα· τίς δὲ οὕτως ἀσύμμετος καὶ ἡλίθιος, ὥστε παρ' οὐδὲν μὲν τίθεσθαι τὰ τοῦ Πνεύματος λόγια, τοῖς ἐκ τῆς μεθοδείας δὲ τοῦ διαδόλου ἐξευρημένοις προστίθεσθαι ; ποίας οὐκ ἂν εἴεν κατηγορίας καὶ κολλάσεως ἄξιοι, λεγέτω τις τῶν ἐρώντων τῆς τοῦ λόγου εὐθύτητος· τί τοῦτων εὐθύτερον ἢ τηλαυγέστερον ; ἄρ' οὐκ ἐλέγχει τῶν ἀνοήτων τὴν ματαιότητα ; ἄρα τὸν καθ' ἡμᾶς λόγον ὡς εὐσεβεῖς ἐχόμενον οὐ συνίστησιν ; οὐ τὴν καινὴν διαθήκην ἡμῖν προανεβόησεν, ἣν ὁ σωτήριος Λόγος ἐπιφανὲς παραδέδωκεν ; οὐ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας τοὺς νόμους προῦποτίθεται, τῶν τε δεξομένων τὰς διανοίας καταυγασθήσεσθαι καὶ φωτισθήσεσθαι, καὶ τῶν προσελευσομένων τὰς καρδίας, τοῦ παλαιοῦ ρύπου καὶ τῆς ἁμαρτίας ἀποκαθαρθήσεσθαι ; καθ' ἃς καὶ ἐγγραφήσεσθαι τὸν θεῖον νόμον προανεκήρυξεν· οὐ τὸν παλαιὸν ἀνθρωπον ἀποθήσεσθαι, καὶ τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον ἐν πνεύματι προῦπεγράψεν ; οὐ τὴν πρὸς Θεὸν ἡμῖν οἰκειότητα διατυπῶν καὶ ἐγγύτητα ; ὡς εἶναι αὐτῷ λαὸν καὶ κληρὸν ἁγίον, αὐτόνομον καὶ αὐτεπάγγελτον τὴν θεῖαν γνῶσιν ἔξιν προῦποραίνων ; οὐ προῖκα χρηστεύμενον ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, καὶ ἀμνηστῖαν ἐπὶ ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν ἐνδοιξίζμενον, τὸν τε ἔλεον καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἣν περὶ ἡμᾶς κέκτηται προανακείραγεν ; οὐ τὸ κεφάλαιον πάντων, ὡς συνελόντα εἰπεῖν,

* Jerem. xxxi, 31-34

τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως τὰ τε βάθρα καὶ τὴν κρη-
νίδα προὔπεσθ' ἔριξε· ταῦτα κατακρατεῖν καὶ ταῖς
ἀμείνοσι στεφανοῦν ψήφοις, πάντων ἀνελθ' δικαιότε-
ρον· τῆς γὰρ ἀσεβείας καθαιρεῖ τὴν ὄφρυν, καὶ τῶν
ἀντισχυντούτων ἀποφράττει τὰ στόματα· ὄντως
ἔδει τοῦτοις καὶ ὑπηρετήσασθαι καὶ διακονήσασθαι,
τὸν καλῶς καὶ ἀξίως τῶν προφητῶν προσαγορευ-
θέντα τὸν συμπαθέστατον, ἀφ' ὧν ἐπεδείκνυτο τὸ
πρὸ πλάσεως, καὶ ἐκ μητέρας αὐτῆς ἡγίαστο· τί
βαρώτερον;

Ἄλλ' ἐπὶ τὴν τῶν προηγορευμένων ἀνάπτυξιν,
εὐκαίρως καὶ δὴ τρεψώμεθα· Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχον-
ται, φησὶ Κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ
καὶ τῷ οἴκῳ Ἰουδα διαθήκην καινὴν. Ἡμέραι δὲ
οὐκ ἂν ἕτεροι ὑποληφθεῖεν, ἢ ὥσπερ ἐσχάτας τῶν
προφητῶν ἕτεροι ἐκδιδάσκουσιν, εἰ καὶ ἀδιορίστως
ἐνταῦθα εἴρηται, καθ' ὃς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἀνθρώ-
ποις σαρκὶ προσωμίλησεν· ἐπὶ συντελείᾳ γὰρ τῶν
αἰώνων τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον πεφανέρωται·
τούς τε νόμους καὶ τὴν διαθήκην ἡμῖν τὴν καινὴν
εἰσηγήσατο· ἐπεὶ γνωρίζεωσαν ἡμῖν οἱ ἀπεναντίας
ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἰστάμενοι, χρόνον ἕτερον καὶ
τοῦ προφητικοῦ τουτοῦ λόγου μεταγενέστερον, καὶ
διαθήκην ἄλλην ἐφανείζεωσαν, καὶ ἡμεῖς γε σωπῆ-
σομεν. Ἔως δ' ἂν παραθεῖται· οὐκ ἰσχύσωσιν (οὐ γάρ
τοι δύνησονται), τὰ ἡμέτερα κρατεῖν, καὶ ὁ τῆς
ἀληθείας λόγος παύρησιάσεται· οἶκος δὲ Ἰσραὴλ
καὶ Ἰουδα, τίνες ἂν εἴεν ἕτεροι, ἢ οἱ γε τῷ καθαρῷ
τάτῃ νῶ καθορᾶν ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ Θεὸν δύναιν-
το, καὶ καθαρὰ καὶ εὐκρινεῖ ἐξομολογήσει διὰ πί-
στεως αὐτῷ προσερχόμενοι· οὕτως γὰρ ἀν' οἰκειότερον
Ἰσραὴλ καὶ Ἰουδα· ἀποδοθεῖ· εἰ καὶ περὶ τῶν
φιλαῖς προσηγορίας τίως ἐπιτεχρεωσσημένων, τη-
νικαδὲ ὁ λόγος· προσηνέχεται, ὡς μὴ δοῖται τὰ τῆς
ἐπαγγελίας διαπεσεῖσθαι τῆς πρὸς τοὺς πατέρας τοῖς
ἐτι σαρκεσὶ, καὶ τῷ τῆς περιτομῆς φιλοτιμουμένοις
σημεῖον· καθὰ καὶ ὁ Σωτὴρ τῇ γυναίκι τῇ Φοινικίσσῃ
προσδιέλεγτο· *Ὁὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρό-
βατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ*. Ὡς ἀπογόν-
των, ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν, πρὸς οὓς ἡ ἐπαγγελία τῶν
πατέρων καὶ ἡ εὐλογία μετακεχώρηκεν.

Εἰ δοκεῖ δὲ καὶ εἰσαυθίς, ὁ τῆς καινῆς διαθήκης
λαειτουργὸς, ὁ βασιτάς τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἐν-
ώπιον ἔθνων καὶ βασιλέων, ὃς δὴ ἄγαν εὐφρῶς καὶ
εὐκαίρως καὶ εἰς ἔλεον, τοῖς θείοις τοῦτοις χρησιμοῖς
Ἑβραίοις γράφων, αὐταῖς λέξεσι συνεχρήσατο, κα-
λείσθω καὶ νῦν χρειωδέστατα, καὶ εἰς μέσους
ἀγέσθω, καὶ ἀμφοῖν ταῖν διαθήκαιν συμβάλλων καὶ
δοκιμάζων τὴν δύναμιν, λεγέτω· Εἰ γὰρ ἡ πρώτη
ἐκείνη ἦν ἀμειπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο
πόρος· πῶς οὖν οὐκ ἀμειπτος ἡ πρώτη; Ὅτι τοι,
φησὶν, ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν, ἐπεισαγωγῇ δὲ
κρείττονος ἐλλείδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ.
Οὐχοῦν διὰ τοῦτο δευτέρας ἐδέξαι καὶ τῆς κρείττο-
νος, ἧς πάντοτε χρειωδὲς καὶ ἀναγκαῖον εἰς τὸ σώ-
ζειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ δικαιοῦν τὸν διὰ πίστεως
πρασσεχόμενον, καὶ τῶν ἀρχαίων πλημμελημάτων

A decuit oraculorum horum mediatorem esse atque
ministrum, eum qui recte digneque propriarum
dictus est miserantissimus propter suam ad huiusmodi
lacrymasque proclivitatem; qui Deo agnitus fuit
ante etiam conceptionem, et in ipsa vulva sancti-
ficatus. Quid enim sacra illa anima clementius et
purius?

πολυπενθὲς καὶ φιλόδακρυ· ὃς ἔγνωστο τῷ Θεῷ καὶ
γὰρ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ψυχῆς συμπαθέστερον ἢ κα-

Sed ad propositorum dictorum explanationem
tempus est ut convertamur. *Ecce dies veniunt*, ait
Dominus, et serium domui Israelis, et domui Judæ
fœdus novum *. Dies nulli alii intelligi debent,
nisi quos cæteri prophetæ extremos fore docent
(etiāsi indefinite hic dictum est) quibus Dei Ver-
bum inter homines cum carne versatum est. In sæ-
culorum enim fine, Christi mysterium manifestatum
est, legesque ab eo nobis cum novo fœdere allatæ
fuerunt. Alioqui ostendant nobis adversarii tum
nostri tum veritatis, tempus aliud, et hoc prophetico
oraculo posterius, et fœdus aliud ostendant; quo
facto, nos tacebimus. Sed quādiu id demonstrare
nequeunt (neque sane unquam poterunt) sententiæ
nostra stet, et veritatis doctrina sese alacriter
attollat. Domus vero Israelis atque Judæ, quinam
alii erunt, quam qui mente purissima Deum per-
videre, quantum homini licet, poterunt, et cum
pura sinceraque fidei confessione ad eum accedere?
Sic enim proprie Israel atque Judas designabuntur;
etiāsi hominum nudis tantum appellationibus
addictorum, hoc loco sermo fecit mentionem, ne
forte promissiones patribus factæ excidisse vide-
rentur iis qui adhuc carnales erant, et circumcisionis
gloriabantur tessera. Sicut etiam Servator Phœ-
nissæ mulieri dicit: *Non sum missus nisi ad oves
quæ perierunt domus Israelis* *. Quibus detractanti-
bus, postea ad gentes, ad quas patrum promissio
et benedictio spectabat, transiit.

Sed, si placet, rursus novi fœderis minister,
qui Christi nomen coram gentibus regibusque tu-
lit, quique egregie oppido et tempestive et ex rei
usu, his ipsis oraculis, dum ad Hebræos scriberet,
ad litteram usus est; is, inquam, nunc quoque op-
portunissime invocetur, atque in medium adduca-
tur, dum utriusque fœderis vim inter se comparat
et dijudicat, dicens: *Nam si prius illud culpa va-
casset, non utique secundi locus inquireretur* *. Quid-
ni vero culpabile illud prius? Quia, inquit, *nil ad
perfectum adduxit lex* *: introductio vero melioris
spei, per quam proximamus ad Deum. Igitur se-
cundo fœdere, et quidem meliore, opus fuit; cuius
præcipua utilitas et necessitas est ad salvandum
hominem, et illum justificandum qui cum fide acce-
dit, et veterum delictorum demandam emundatio-

* Jerem. xxi, 31. * Matth. xv, 24. * Hebr. viii, 7. * Hebr. vii, 19.

nem. Erat autem hæc evangelicæ legislationis nuper gratia efflorescens. Porro rerum his interventionum quanta est diversitas! Illic enim sacerdotes munera offerebant, cruentasque pro se ipsis et pro ignorantibus populi victimas, quæ peccata dolere nequibant; namque in exemplo adhuc et umbris ministrabant cælestium rerum, sicuti Moysi oraculum fuit editum. Hic autem diversum ministerium intervenit, atque incomparabiliter melius, tanto melioribus cum promissionibus, quanto ab umbra veritas distat. Etenim noster pontifex, auctor apostolusque confessionis nostræ Christus Deus noster, semel pro peccantium salute seipsum offerens sacrificatum immolatumque in carne, manet in æternum pontifex, sedetque ad Dei dexteram: deinceps exspectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ipsius. Unica enim oblatione perfecit in perpetuum sanctificatos. Testis porro nobis, inquit, Spiritus sanctus.

Sed hi impuri atque profani, Spiritus oracula audire non sustinent, multamque immunditiam atque fetorem ex abominando corde suo eructantes, veritati occulant, ne Christum quidem quidquam perfecisse, neque eos esse sanctificatos qui gratia digni fuerunt. Sic sane judicent, et quidem admodum recte, dum ex suo impuro spiritu eloquuntur, non juxta sædus quod pepigi cum illorum patribus, quo tempore manu apprehensus eduxi, inquit, eos de terra Egypti ¹⁰. Hæc antiquitus, tacite veluti veteris fœderis cessationem innuebant, quod ipsum tabularum quoque contritio significavit. Quo tempore enim Egyptiaca tyrannide Israel ereptus fuerat, lapideis tabulis lex incidebatur, mons fumans apparebat, terroresque maximi desuper obiciebantur; cujusmodi opus erat erga rudem populum et his terribilamentorum **220** elementis indigentem; ita ut qui nuper peregrina regione excesserant, a barbarica morum perversitate averterentur, atque ad Dei cognitionem dirigerentur, ethnica superstitione deposita. Et tabularum quidem lapidearum usu, saxei illorum cordis sacer sermo duritiem rigoremque denotabat. Idcirco enim et duræ cervicis populus, nervique ferrei instar cor habens, atque omni contumaciæ et perversitatis deditus increpatur. νεῦρον σιδηροῦν ἔχων τὸν τράχηλον, καὶ πρὸς ὠνειδίζετο.

Cum autem nos Dominus ac Deus de potestate tyranni improbi liberaturus advenit, et peccatorum nostrorum jugum depulsurus, nihil hujusmodi terribilium intervenit. Salutis quippe nostræ operator, terram obambulans, mitis ille et humilis corde, sine ullo tumultu ac pavore, mansuetudinem imo præ se ferens et affabilitatem, salutarem in synagogis doctrinam dictabat, omnique beneficiorum genere eos qui se audire vellent cumulabat, non le-

A χαρίζεσθαι τὴν ἀπόνηψιν· ἦν δ' ἄρα αὕτη τῆς εὐαγγελικῆς θεομοθεσίας ἡ ἐπανθήσασα χάρις, καὶ τῶν ἐν ταύταις μεσιτευσάντων τὸ διενέγκαν ὁπόσον· ὅτι ἐκεῖ μὲν οἱ ἱερεῖς προσέφερον τὰ δῶρα, καὶ τὰς ἐναίμους θυσίας ὑπὲρ τε ἑαυτῶν, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων· αἵπερ οὐκ ἠδύναντο περιελεῖν ἀμαρτίας· ἐν ὑποδείγματι γὰρ ἔτι καὶ σκιαῖς ἐλάτρευον τῶν ἐπουρανίων, καθὼς Μωσῆς κεχρημάτισται· ἐνταῦθα δὲ διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας καὶ ἀσυγκρίτως ἀμείνωνος ἐπὶ κρείττοσι ταῖς ἐπαγγελίαις, καθ' ὅσον σκιά· ἡ ἀληθεια. Ὁ γὰρ τοι ἡμέτερος ἀρχιερεὺς, ὁ ἐξαρχος καὶ ἀπόστολος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀπαξ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀμαρτωλῶν σωτηρίας ἑαυτὸν ἀνενέγκας, ἱερευθέντα τε καὶ τυθέντα σαρκί, μένει εἰς τὸν αἰῶνα ἀρχιερεὺς, ἐκάθισέ τε ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἔχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μὴ γὰρ προσφορὰ ἐτελείωσεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν, φησὶ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἄλλ' οἱ γε ἐναγείς καὶ βέβηλοι, τῶν τοῦ Πνεύματος οὐδαμῶς ἀνέχονται λογίων, πολλὴν δὲ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὸ δυσῶδες ἐκ τῆς βδελυγμᾶς καρδίας ἀπερευγόμενοι, καταρῥαψωδοῦσι τῆς ἀληθείας, μήτε Χριστὸν τετελειωκέναι μηδὲν, μήτε καθηγιάσθαι τοὺς ἡξιωμένους τῆς χάριτος· οὕτως οὖν νοοῦντο καὶ λίαν εὐστόχως, ἐκ τοῦ ἀκαθάρτου ἀποφθεγγόμενοι πνεύματος, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διέθετο τοῖς πατέσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ταῦτα ἄνωθεν ἡρέμα πως, τῆς παλαιᾶς διαθήκης τὴν παύσαν προϋπηνίσσετο· καθάπερ καὶ τῶν πλακῶν τὸ παλαιὸν ἐδήλου τὸ σύμτριμμα· ὅτε μὲν γὰρ τῆς Αἰγυπτιακῆς τυραννίδος ὁ Ἰσραὴλ ἀπηλλάττετο, πλαξὶ λιθίναις ὁ νόμος ἀνεχαράττετο, καὶ ὁρος ἐδείκνυτο καμπυζόμενον, καὶ δείματα ἐξαισία διεφαίνοντο ἄνωθεν· οἷα εἰκὸς τοὺς ἔτι νηπιώδεις, καὶ στοιχείων διὰ τοῦτο δεδετημένους μορμολυττόμενα· ὥς τοὺς ἄρτι τῆς ἀλλοδαπίας ἀπανισταμένους, τῆς βαρβαρικῆς μεταπλάττεσθαι δυστροπίας, καὶ πρὸς θεογνωσίαν μεταρρυθμιζεσθαι, τὴν ἐθνικὴν δεισιδαιμονίαν ἀποδιδράσκοντας· τῇ τῶν πλακῶν τυχρὴν παραλήψει, τῆς λιθίνης αὐτῶν καρδίας τυποῦντος τοῦ λόγου τὸ σκληρὸν καὶ ἀτίθασον· ταύτῃ γὰρ καὶ λαὸς σκληροτράχηλος, καὶ πᾶσαν ἀπειθείαν καὶ τραχύτητα εὐπαρέφορος ὦν

D Ὅτε δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς, τῆς ἐξουσίας τοῦ πονηροῦ τυράννου ἐλευθεροῦν ἡμελλε, καὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀμαρτίας ἡμᾶς ἐξαιρήσεσθαι, οὐδὲν ἐκείνων ὠφθη τεραστουργούμενον· ὁ γὰρ τὴν σωτηρίαν πρυτανεύων τὴν ἡμετέραν, ἐκπειρῶν τὴν γῆν, ὁ πρῶτος καὶ ἀπεινὸς τὴν καρδίαν, θορύβων καὶ θόσους παντὸς ἀνευ, τὸ ἐπιεικὲς δὲ μᾶλλον ἐπιδεικνύς καὶ εὐπρόσιτος, ἐν ταῖς συναγωγαῖς τὸν λόγον ἐδίδασκε τὸν σωτήριον, καὶ παντοδαπῶν εὐεργετημάτων

¹⁰ Jeremi. xxxi, 32

κατεπίμπλα τοὺς εἰσακούειν ἐθέλοντας, οὐ νόμους ἄλλὰ γραπτοὺς διέτριβετο, οὐ γῆς τῆς ὀρωμένης καὶ πατουμένης ἐκνέμων σχοινίσματα, οὐδέ τι τῶν ἐπι κήρων τε καὶ ῥεόντων κληροδοτῶν εἰς κατάσχεσιν, ἀλλὰ βασιλείαν ἐκήρυσσε τὴν οὐράνιον, καὶ πλοῦτον ἀναφαίρετον ἐχαρίζετο, καὶ χαρὰν εὐηγγελίζετο ἀνεκλάλητον, πᾶσάν τε νόσον καὶ μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ ἐθεράπευε, καὶ πάντα πορίζων ὅσα ἦν τῆς θείας φιλανθρωπίας τοῖς πίστει προσερχομένοις, παρέχεσθαι ἄξια. Τί χρὴ λέγειν; Πνεύματος χορηγίαν ἀφθονον ἐπιδαψιλευόμενον, δι' ὧν ἀπάντων ἡ χάρις καὶ δύναμις τοῦ ἐνεργοῦντος καὶ δωρουμένου ἐδείκνυτο. Διὸ καὶ προγορεύετο· Οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἡν διεθέμην τοῖς πατέρας αὐτῶν. Τὰ γάρ τοι τῆς εὐαγγελικῆς νομοθεσίας ἐξῆς ἐπάγει, Διδοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίαις αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς. Οἱ νόμοι τῆς χάριτος, οὐκ ἐν χάρτι καὶ μέλανι· οἷόν τι καὶ ὁ Ἀπόστολος αἰνίττεται· λέγων· Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν· καὶ φανερούμενοι εἶτε ἐστὲ ἐκιστολῇ Χριστοῦ, διακορηθεῖσα ὑφ' ὑμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος· οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίνῃ, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις. Οὐ γὰρ ἐν ἀψύχοις ὕλαις ἐγγράφονται, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς διανοαῖς τῶν λογικῶν δακτύλῳ Θεοῦ καὶ καλῶς τυποῦνται ἐν Πνεύματι· τῶν ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐκρινεῖα τούτων περιεχομένων, καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν ἐκκαθαίροντες· οὐδὲν γὰρ ἐγγράφον ὁ ἡμέτερος παρτέδωκε νομοθέτης· πράγμασι γάρ, οὐ γράμμασι, καὶ δυνάμεσιν, οὐ χαράγμασιν, οἱ θεοὶ νόμοι ὡς ἐν ἀποδείξει ἐκείνοις τὰ εὐαγγελικὰ προδεδεικνύμενα χάρισματα.

Ἡ οὐχὶ ταῦτά ἐστιν ἡ καλὴ τε καὶ γόνιμος γῆ, ἡ εὐθαλὴς τε καὶ εὐκαρπὸς ἀρουρα, ἡ τὸν θεῖον ὑποδεξαμένη σπόρον, ὅπνῃκα ὁ σπείρων ἐξῆλθε καταβαλεῖν τοῦ λόγου τὰ σπέρματα, ἡ καρποφοροῦσα εἰς τριάκοντα καὶ ἐξήκοντα, καὶ δὴ καὶ εἰς ἑκατὸν, ὃ μέγιστον καὶ ἀκρότατον; τούτων ἀκριβεῖς τῶν νόμων ὑπογραφεῖς καὶ μύσται, οἱ θεοὶ ἀπόστολοι ὤφθησαν, κρείττους ἢ κατὰ Μωσέα τῆς θεοσιτίας· τε καὶ ὑπηρεσίας τετυχηκότες· οἱ δὲ καὶ θαρράλῃ φιλοτιμούνται τῷ φρονήματι λέγειν· Θεοῦ ἐσμεν συνεργοὶ τοῖς πιστεύουσιν· Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομὴ ἐστε. Εἰ οὖν ταῦτα ἀληθῆ, ὥσπερ δὴ καὶ εἰσι, πῶς οὐ κατερυθρῶσι τῶν ἀποστολικῶν καὶ προφητικῶν φωνῶν καταφλυαρεῖν οἱ παράφρονες, ὡς τὴν τοῦ Θεοῦ οἰκοδομὴν κατασκάψαντα χειρῶσασθαι τὸν ἀντίθεον, καὶ καταληττασθαι· τὸ γεώργιον, καὶ διδόναι τῷ ἐνεργοῦντι δι' αὐτῶν τὰ νικητήρια; ὅπως τῶν οἰκείων γεωργίων ἀμύσουσι τὰ δράγματα οἱ δελαιοὶ· εἰτα, Ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς. Ἐνταῦθα τῶν τὰ εὐαγγελικὰ δεδωμένων ἐντάλματα, ἀντὶ πλακῶν λιθίνων τὰς καρδίας, καθάπερ τινὰς λαμπράς καὶ διαφανεῖς στήλας ὑπέθετο, καὶ ὅς οἱ θεοὶ νόμοι οὐκ ἐξ ἐπιτολῆς ἐγγράσσονται, ἀλλὰ διὰ βάθους εἰσδύονται.

ges scriptas tradebat, non terræ. hujus visibilis pedibusque calcatae portiones funiculis dividebat, nihil temporale et fluxum ad possidendum tradebat, sed cœleste prædicabat regnum, et inamissibiles opes largiebatur, gaudium ineffabile annuntiabat, omnemque morbum atque languorem in populo curabat; omnia demum præstabat quæcunque a divina benignitate iis qui ad fidem accessissent præberi dignum erat. Quid dicam Spiritus copiosam subministrationem ab eo datam? quibus ex omnibus gratia virtusque operantis atque donantis demonstrabatur. Idcirco etiam prædicebat: *Non juxta fœdus quod pepigi cum illorum patribus.* Namque evangelicam legislationem deinde subinfert: *Dans les mœurs de leur esprit, et dans le cœur eorumdem scribam illas.* Gratia leges non sunt in charta atque atramento, sicut etiam Apostolus innuit dicens: *Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus vestris; manifestati quod sitis Christi epistola, ministrata a nobis, scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnis.* Non enim in inaniti materia scribuntur, sed Dei digito, et Spiritus calamo imprimuntur, in rationalium hominum mentibus, veritate ac sinceritate inbutorum; æque animam ac mentem purificant. Nihil enim scriptum legislator noster tradidit; nam factis, non litteris, virtutibus, non characteribus, divinæ leges seu ad ostensionem Spiritus in animabus stabiliuntur. Sic in illis evangelica præsignificabantur charismata.

Πνεύματος ταῖς ψυχαῖς ἐγκαθίδρυνται· οὕτως ἐν Nonne hæc est pulchra et fertilis terra, pubescens et fructuosum aruum, quod divinum excepit semen? terra hæc triginta et sexaginta, imo et centum reddit, qui est maximus et summus fructus. Harum accurati legum scriptores ac ministri exstiterunt divi apostoli, ad potiorem quam Moyses Dei contemperationem et ministerium elati; qui etiam animosa sententia gloriantur dicere: *Dei sumus adjutores apud credentes: Dei agricultura, Dei edificatio estis.* Quod si hæc vera sunt, sicuti reapse sunt, quomodo non erubescunt adversus apostolicas propheticasque voces nugari hi vesani, quasi Dei ædificium Antichristus subfoassum occupaverit, prædium vastaverit, victoriam cum illis operans retulerit? Deinde: *In corde eorum scribam illas.* Hic illorum, qui evangelica præcepta receperunt, pro tabulis lapideis, corda seu splendidos quosdam limpidosque cippos proposuit, in quibus divinæ leges laud in 221 superficie charavantur, sed alte penetrant, ad usque intimas cordis plicaturas meantes, ut indelebiles diuturnæque conserventur, et in omne ævum incolumes maneant. Hinc unicuique, si modo velit, intelligere licet quanta est

¹¹ II Cor. III, 2. ¹² I Cor. III, 9.

legum diversitas, tantum assecularum distare dignitatem. In hoc igitur nos fœdere constitui, atque in ipso confirmari et custodiri fiducialiter credentes, Dei populus esse gloriamur, et Deum tanquam reapse Deum nostrum nobis inscribere et fidenter fieri, et revelata facie, puro corde, non nutante sententia, palam proclamamus.

ῥίχθαι καὶ φρουρεῖσθαι πιστεύοντες, λαὸς Θεοῦ χρηματίζειν ἡξιώμεθα, καὶ Θεὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπιγράψασθαι καὶ ὁμολογεῖν θαρρόντως καὶ ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ, καὶ καθαρᾷ καρδίᾳ καὶ ἀναμνηρίστῳ τῇ γνώμῃ ἀποφαινόμεθα.

Si ergo prius illud fœdus non caruit ob dictas causas reprehensione, profecto oportet irreprehensibile et omnino inculpabile, imo illustri fama ac nobilitate, summæque gloriæ corona ornatum, novum fœdus post illud vetus videri, ceu quod omnia innovaverit ac perfecit, quodque bonorum caput est, justitiam atque salutem nobis asseruerit. Facessant itaque hi qui frustra peccant, atque ab omni blasphemία ineptitiis desiniant, osque obstruatur illorum qui adversus salutem nostram injusta loquuntur. Quod si a calumnia non cessant pietatis hostes, querant huic sectam contrariam, et secum capita conferant, atque hujus inventorem ac legislatorem sibi cernant, a quo erroris arcanis initientur, qui fere est hujusmodi: *Qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, signis atque prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis iis qui pererunt. Quem Dominus interficiet spiritu oris sui, et adventu suo destruet* ¹². Nos autem adeo abundanter, imo redundanter, divina scientia gratis ditavit, ita ut fiducialiter sicuti prædictum est, dicamus: *Non docebunt unusquisque civem suum, nec singuli fratrem suum, dicentes: Cognosce Dominum* ¹³. Et unde hoc scient? *Quia cuncti, inquit, erunt docibiles Dei* ¹⁴. Et: *Quæcunque facitis, omnia ad Dei gloriam facite* ¹⁵. Et en causa: *Quia scient a parvo ipsorum usque ad magnum* ¹⁶.

τετς διδασκτοὶ Θεοῦ. Καὶ, Πᾶρ ὁ τι ἂν ποιῆς, πάντα εἰς εὐδοκίαν Θεοῦ ποιεῖτε. Καὶ τὸ αἷτιον·

Edormite crapulam, ebrii, a vino impietatis vestrae, et auscultate prophetæ valide clareque clamanti: quia non unus aut duo, vel servus aut liber, vel dives aut pauper, vel princeps aut subditus, vel rex tua privatus, vel omnino hic aut ille, sed omnes, inquit, cognoscent me, a parvo usque ad magnum. Quem vero cognoscent? Creatorem Dominumque omnium, qui dedit ipsis spiritum vitæ, curatorem conservatoremque omnium, benefactorem qui sapientia sua gubernat omnia ac dirigit, qui omnibus existentiam et incolumitatem suppeditat. Nequaquam alienos deos cognoscent, manuum suarum opificia non adorabunt, non dicent lapidi aut ligno: *Tu nos creastil: sed me omnes cognoscent; a parvo ad magnum me cognoscent, non autem ignorabunt: neque diabolium adorabunt, neque creaturæ loco*

δικινοῦμενοι εἰς τὰ μυχαίτατα τῆς καρδίας πυκνὰ ἐν οἷς ἀνεξάλεπτα συντηρεῖται διαιωνίζοντα, καὶ τῷ παντὶ χρόνῳ ἀνάλωτα διαμένοντα· ἐνθα συνιδεῖν πρόσσεσι τῷ βουλομένῳ παντὶ, ὅτι παρέσον τῶν νόμων τὸ διάφορον, παρὰ τοσούτον καὶ τῶν κατηγορημένων τὸ ἀξίωμα διενήνοχε· κατὰ ταύτην ἡμεῖς ἐστρηκότες τὴν διαθήκην, καὶ ἐν αὐτῇ ἐστρηκότες τὴν ἐξιδώμεθα, καὶ Θεὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπιγράψασθαι καὶ ὁμολογεῖν θαρρόντως καὶ ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ, καὶ καθαρᾷ καρδίᾳ καὶ ἀναμνηρίστῳ τῇ γνώμῃ ἀποφαινόμεθα.

Εἰ τοίνυν οὐκ ἄμεμπτος τῶν διαθηκῶν ἡ πρώτη, δι' ἧς εἰρηται αἰτίας, χρῆ δὴ πῶς τὸ ἄμεμπτον καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἀδιάβλητον, μᾶλλον δὲ τὸ εὐκλεές καὶ ἐπίσημον, καὶ τὸ δόξῃ κατεστήσθαι, τῇ ἀνωτάτῳ· τὴν μετ' ἐκείνην ἀποφάρεσθαι, ὡς λοιπὸν καινοποιούσαν καὶ τελειούσαν, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, τὴν δικαιοσύνην καὶ σωτηρίαν ἡμῖν βραβεύουσιν· ἐρρέτωσαν οὖν οἱ ἀνομοῦντες διακινή, καὶ βλασφημίας πάσης καὶ τερθρείας πυσσάσθωσαν, καὶ ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα λαλοῦν κατὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἄδικα· εἰ δὲ ταύτην οὐκ ἀφιδίαι μέμψως οἱ τῆς εὐσεβείας πολέμιοι, ζητείτωσαν ἑτέραν ταύτην ἀντίθετον, καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς συντιθέτωσαν, καὶ τὸν ταύτης εὐρέτην καὶ νομοθέτην διασκοπεύωσαν, ἐξ οὗ τὰ τῆς πλάνης ἀπόρρητα μυθηθῶνται· ὅστις ποτὲ ἐστὶν οὗτος, Ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενος Θεὸς ἡ σέβασμα· οὗ ἡ παρουσία καὶ ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει, σημείοις καὶ τέρασιν ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· ὃν ὁ Κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσῃ τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτοῦ. Ἡμεῖς δὲ τοσούτον ἡ χάρις φιλοτίμως καὶ ἐκ περιουσίας, τῆς θείας ἐπιγνώσεως τὴν δωρεάν κατεπλούουσι, ὥστε θαρρόντως, καθῆκα καὶ προκεκήρυκται, λέγειν· Οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολλὴν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων· Γνώθι τὸν Κύριον. Καὶ πῶθεν τοῦτο εἰσονται; Ὅτι, φησὶν, ἔσονται πάντα εἰς εὐδοκίαν Θεοῦ ποιεῖτε. Καὶ τὸ αἷτιον·

Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου τῆς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἐνωτίσαθε τοῦ προφήτου ἀκούοντες· μέγα καὶ λαμπρὸν ἐκδοῦντο· ὅτι οὐχ εἷς ἡ δύο, ἡ δούλος ἡ ἐλεύθερος, ἡ πλούσιος ἡ πένης, ἡ ἀρχὼν ἡ ἀρχόμενος, ἡ βασιλεὺς ἡ ἰδιώτης, ἡ ἀπλῶς ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλὰ πάντες, φησὶν, εἰδήσουσί με, ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν. Τίνα; τὸν Ποιητὴν καὶ Δεσπότην αὐτῶν, τὸν δόντα αὐτοῖς πνοὴν ζωῆς, τὸν κηδεμόνα, τὸν συνοχεῖα τοῦ παντός, τὸν εὐεργέτην, τὸν ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ κυβερνῶντα τὰ πάντα καὶ διεξάγοντα, τὸν πᾶσι τὸ εἶναι καὶ τὸ εἶναι δωρούμενον· οὐ θεοὺς ἄλλοτρίους γνωρισουσιν, οὐ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν προσκυνήσουσιν, οὐ μὴ εἰπωσι τῷ λίθῳ καὶ τῷ ξύλῳ· Σὺ ἡμεῖς ἐποίησας· ἀλλ' ἡμεῖς πάντες εἰδήσουσιν, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν ἡμεῖς εἰδήσουσιν, οὐκ ἀγνωστου-

¹² II THESS. III, 4 9. ¹³ JEREM. XXXI, 34. ¹⁴ JOAN. VI, 45. ¹⁵ I COR. X, 31. ¹⁶ JEREM. XXXI, 34.

σιν, οὐδὲ τῷ διαβόλῳ προσκυνήσουσιν, οὐδὲ τῇ κτίσει παρὰ τὴν κτίσαντα τὸ σέβας ἀπονεύμειν· ἀλλ' ὁ ἐνεργῶν διὰ τῶν ὑπηρετούντων αὐτῷ ἀποφθέγγεται, ἵνα τοῖς οὕτω λαμπροῖς καὶ διαφανέσι· τῆς ἀληθείας λόγοις, τὴν οἰκίαν ψευδογραφίαν καὶ πλάνην ἀναστήσωσι· πῶς γὰρ ἔξῃν τοὺς τὴν καινὴν ταυτηνὴ διαθήκην πολλῷ τῆς προτέρας ὑψηλοτέραν δεξιμένους, ἐπὶ τὴν τῶν ματαίων ἀπολισθῆσαι προσκύνειν; Ἠλάντες οὖν εἰδήσουσιν με, φησὶν· ὥσπερ γὰρ ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος πᾶσαν ὄσσην ἐφορᾷ καταφωτίζει· γῆν, οὕτως ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πᾶσι τὰς τῆς θεογονίας ἀκτίνας διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐξέλαμψε, καὶ τὰς διανοίας πάντων ἡμῶν κατηύγαγε, τῆς θείας ἐμπνευμάτων γνώσεώς τε καὶ χάριτος.

Τίνας δὲ εἶεν οὗτοι, εἰπάτωσαν αὐτοί· εἰ μὲν γὰρ τὴν ἡμετέραν ἔλθοιεν, τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἡμῖν συμφέσαιεν, ὥς οἱ τῷ Χριστῷ καὶ Θεοῦ ἡμῶν κατεσφραγισμένοι καὶ ἐπικεκλημένοι ὀνόματι· εἰ δὲ τὴν ἐναντίαν πορεύονται, σαφῶς τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος ἡ ἐνέργεια· διδασκώσαντος τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀπαιδεύτους οἱ ἐν τῷ ἱερῷ παῖδες, αὐτεπάγγελτοι ἦκοντες· ἐφ' οἷς ταῦτα συνεπεραίνεται, *Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις*, ἐκβοῶντες· *εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*. Κατασχυνέτωσαν αὐτοὺς Ἑλλήνων παῖδες, ὃ καὶ θαυμάζειν ἄξιον, οἷαν σπουδὴν ἐποιῶντο, τῆς Ἰησοῦ ὁμιλίας ἐρῶντες, καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἄγειν ὡς αὐτὸν ἰκετεύοντες· πῶς μὲν οὖν Ἰουδαϊκὸν δῆμον διὰ φωνῆς προφητῶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐν αἰτίαις μεγίσταις ἐποιεῖτο λέγων· *Ἐργὸν βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν σάτην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαὸς μου οὐ συνῆκεν*· ὥς δὲ τὴν ἀλόγοις ζώοις κτηνωδίαν, τὴν ἐκεῖνων ἀδελτερίαν καὶ ἀλογίαν ἐωρακώς παρελαύνουσιν· ἡμᾶς δὲ ἐφ' οὗ· ἀνοθεὶν τὸ τῆς γνώσεως δῶρον καταπεφοίτηκεν, ἐν εὐκληρίαις τε καὶ εὐλογίαις τιθεῖς, τὸ ἀσύνετον ἐκεῖνων καὶ ἀλογῶδες διωσαμένους, εἰδήσειν αὐτὸν ἐναργῶς προτεθέσπισκε· καὶ βεβαίως τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές, τῆς ἀληθείας ἐμφαινομένης τοῖς πράγμασιν αὐτοῖς τὸ ἀπαράγραπτον· ἀσχυνέσθωσαν λοιπὸν οἱ τοῖς ψευδέσιν ἐπεριεδόμενοι, καὶ ἀνοσίως καὶ ἀμαθῶς τῆς τῶν Χριστιανῶν κατακεκραγότες ὁρθῆς ὑπολήψεως· *Ἐνεπλήσθη γὰρ ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον· καὶ πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ*. Πανταχοῦ γὰρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης τὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν ἄρεται πίστεως.

Τὰ δὲ ἐπὶ τούτοις τῷ προφήτῃ ἐπαγόμενα, τὴν τοῦ Θεοῦ ἀνέκφραστον φιλανθρωπίαν, καὶ τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ ἡμῖν προμνηύει. *Ἰλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν*. Τί τοῦτων ὑψηλότερον ἢ σεβασμιώτερον; Τί τοῦτων ἥδιον ἢ χαριέστερον; Παρὸν γὰρ κολάζειν καὶ τὸ γεέννης ἀπευρύνειν στόμα, μυρίας τε καὶ ἀνυπολόστους ἐπάγειν πληγὰς, θανάτους τε ἐξαισίους καὶ παραδόξους, ἐπὶ μυρίοις καὶ ἀπείροις τοῖς παραπτώμασιν οὐκ ἠπέλιπεν, οὐκ ἐκόλασεν, οὐ προσέταξε μέγα διαστήναι τὴν γῆν καὶ ἄρδην καταπιεῖν ἀπαν-

A Creatoris cultum exhibebunt : sed qui per ministros suos operatur, is loquetur ; ut tam splendidis limpidisque veritatis sermonibus falsitatem suam atque errorem opponant. Qui enim fieri posset, ut qui novum hoc foedus multo excelsius priore admisserunt, ad vanitatum revolvantur cultum ? Omnes itaque me cognoscent, inquit. Sicut enim sensibilis hic sol universam quam spectat terram illuminat, ita justitiæ sol Christus Deus noster cunctis divinæ notitiæ radios per Evangelium incendit, nostrumque omnium mentes illuminavit, et divina scientia gratiaque complevit.

B Quinam vero sint hi, dicant ipsi. Nam si in partes nostras concedent, cum veritate nobisque simul consentient, quippe qui Christi Dei nostri sigillo signati, 222 ejusque nomine appellati sumus. Si vero in contrariam partem abeant, hæc est manifestata impuri spiritus operatio. Doccant hos ignaros rudesque in templo pueri, naturaliter veluti eruditi, dum ea fierent : *Hosanna in excelsis*, clamantes ; *benedictus qui venit in nomine Domini* 13. Pudorem ipsis incutiant ethnicorum pueri, qui mirum est quantum studium præ se tulerint loquentem Jesum audiendi, ita ut discipulos quoque ejus rogarent ut se ad illum deducerent. Judaicum itaque populum universalis Deus gravissime accusabat dicens : *Cognovit vos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui ; Israel autem me non cognovit, et populus me nescivit* 14 ; quasi nimirum cerneret irrationalium animalium belluino ingenio, inscitiam horum atque vecordiam esse graviores. Nos autem, quibus superne donum scientiæ supervenit, in beata sorte ac benedictione reponens, quia stultitiam illorum mentisque aberrationem repulimus, nos, inquam, ipsum cognituros, perspicue prædixit. Firmat autem verborum indelebilis veritas quæ facta ipsa comitatur. Pudeat deinceps illos qui falsitati innituntur, impieque atque inscienter Christianorum allatrant rectam sententiam. *Plena enim est universa terra cognitione Domini* 15. Et : *Plenum est cælum ac terra gloria ejus* 16. Ubique enim in mundo sancta nostra celebratur fides.

Age vero quæ prædictis propheta adjicit, ea ineffabilem Dei benignitatem, et inscrutabiles divitias bonitatis ejus significant. *Propitiabor iniquitatibus eorum* 17. Quid his verbis excelsius aut venerabilius ? Quid dulcius aut gratiosius ? Nam cum possit punire, et gehennæ os dilatare, plurimasque et intolerabiles plagas imponere, mortes horrendas atque improvisas, propter sexcenta, imo innumera-bilia peccata ; attamen non est comminatus, non punivit, non imperavit terræ ut dehisceret cunctosque omnino absorberet ; sed ejus erga homines

13 Matth. xxi, 9. 14 Isa. i, 3. 15 Isa. xi, 9. 16 Habac. iii, 3. 17 Jerem. xxxi, 34.

benignitas prævaluit. *Propitiabor enim, inquit, iniquitatibus eorum.* Nos vero qui talia experti sumus et credimus, victorialis simul et eucharisticum hymnum Servatori nostro eaninus, et gratiarum actionem quotidie offerimus, cantantes atque psallentes : *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus* ? Quis annuntiare misericordias ejus ac mirabilia satis valeat? Quæ lingua magnitudinem beneficiorum ejus digne eloquatur? quæ oratio excogitari possit magnitudini datorum ab eo bonorum par? Atque non solum non punivit neque gehennæ tradidit, sed indulgens fuit iniquitatibus nostris; imo quod cuncta excedit, et orationem omnem exsuperat, mysterium salutaris incarnationis nobis operatus est. Cur autem vel quomodo? Non punivit, sed punitus est; non plagam intulit, sed plagatus est ipse in dilecta domo. Dorsum suum dedit in verbera, et genas suas ad alapas. Postremo turpissimam crucis necem excepit, ignominia contempta, secum cruci conficiens scriptum adversus nos chirographum, ut nos peccato eriperet, et de potestate tenebrarum liberaret. Idem itaque sacerdos et victima, idem immolans nostri causa, sacrificatus simul et offerens Deo Patri populum peculiarem. Hinc nos de dominatu inimici redempti fuimus, Patremque per Filium agnovimus, et genuini Trinitatis adoratores existimus. At enim qui ab ejusmodi gratia sunt alieni, horum omnium obliiti, auresque et cordis oculos ad tam venerandas amabilesque res claudentes, quidquid demum volunt adorent et colant. Quod deinceps deifer propheta subjicit, quale quantumque est! *Et peccatorum eorum ulterius non recordabor* ²²³. Hoc loco mens **223** vacillat, multaque perplexitate laborat, mutumque potius silentium præoptat, quia ad inextricabilem divinorum judiciorum labyrinthum devenit. Unicum vero perplexitati suæ exitum reperit, ut nempe cum ineffabilem rerum spectatore et mysta dicat : *O altitudo divitiarum et sapientiæ et scientiæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus* ²²⁴!

σοφίας, λέγων, και γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερευνήτα τὰ κρίματα αὐτοῦ, και ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ!

53. Hæc nobis Servator per divinam sacri lavacri generationem largitus est, in quo plena purgatio lustratioque animarum fit, et a peccatis liberatio. Has ego voces plurimi facio, has amplector et amo; quia mihi dulce est atque jucundum has mente revolvere, et his cogitandis alacritate reple-ri, et consolatorium peccatorum invenire pharmacum, et ad bonam spem erigi, et desperationem abjicere, Deique benignitatem ac misericordiam cognoscere. Etenim delictorum oblivionem nobis representant, et misericordem atque indulgentem Dominum Creatoremque demonstrant; atque ut breviter dicam salutis nobis datorem suadent esse

τας, ἀλλὰ νικᾷ τὸ φιάνθρωπον. *Ἰλεως γὰρ ἔσομαι, φησὶ, ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν.* Καὶ ἡμεῖς οἱ ταῦτα καὶ παθόντες καὶ πιστεύσαντες, τὴν ἐπιτίκτιον ὁμοῦ καὶ χαριστήριον τῷ σεσωκῆτι αἶνον καὶ τὴν εὐχαριστίαν προσφέρομεν ἐκάστοτε, ἄδοντες καὶ ψάλλοντες. *Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰρέσεις αὐτοῦ; Τίς ἰκανὸς ἀναγγεῖλαι τὰ ἔλεη αὐτοῦ καὶ τὰ θαυμάσια; ποῖα γλώσσα ἐπαξίως τοῦ μεγέθους τῶν εὐεργετημάτων φθέγγεται; ποῖος λόγος ἐξευρεθῆει τῇ μεγαλειότητι τῶν κεχαρισμένων ἡμῖν ἀγαθῶν παριστούμενος; Ἄρα γὰρ οὐκ ἐκόλασε μόνον αὐτὸν γεέννη παραδεδόκειν, ὡς δὲ ἐγένετο ταῖς ἀδικίαις ἡμῶν, ἥ καὶ τὸ πάντων ἐπέκεινα καὶ πέρας λόγου παντὸς, μυστήριον τῆς σωτηρίου οἰκονομίας ἡμῖν ἐξεργάσατο· πῶς δὲ, καὶ τίνα τρόπον; οὐκ ἐκόλασεν, ἀλλ' ἐκολάσθη, οὐκ ἐπῆνεγκε τὴν πικρὴν, ἀλλ' ἐπλήγη ἐν τῷ ὅκῳ τῷ ἀγαπητῷ· τὸν κῶτον αὐτοῦ ἔδωκεν εἰς μάστιγας, καὶ τὰς σιαγόνας αὐτοῦ εἰς ραπίσματα. Καὶ τέλος τὸν διὰ σταυροῦ αἰσχιστὸν εἶλετο θάνατον, αἰσχύνῃ καταφρονήσας, ἐν αὐτῷ προσηλώσας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον. ἵνα ἡμᾶς ἐξέλῃται τῆς ἀμαρτίας, καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους ἐλευθερώσῃ· αὐτὸς γοῦν καὶ ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον, αὐτὸς καὶ θύων καὶ σφαγιαζόμενος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ θυόμενος καὶ προσάγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ λαὸν περιούσιον· ἐντεῦθεν ἡμεῖς τῆς κατὰ δυνάστεας τοῦ Ἐχθροῦ λευτερώμεθα, καὶ τὸν Πατέρα δι' Υἱοῦ ἐπέγνωμεν, καὶ προσκυνήσοι γνήσιοι τῆς Τριάδος ἀναδεδειγμεθα· οἱ δὲ δωρεὰς ταύτης ἀλλότριοι, πάντων τούτων λήθην λαβόντες, καὶ τὰ ὅσα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας πρὸς τὰ οὐτως αἰσπτά καὶ ἀξιάγαστα κακῶς ἀπομύσαντες, ὅ τι καὶ βούλονται προσκυνεῖν τωσαν καὶ σεβέσθωσαν· τὸ δὲ ἐξῆς τῷ θεοφύρῳ προσκειμένον ἡλίχον καὶ ἕσον· *Καὶ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι.* Ἐν τούτοις ἐλιγνίσας ὁ νοῦς, καὶ ἀπορία πολλῇ συσχεθεῖ, καὶ ἀφθεγγῆται μᾶλλον καὶ σιωπῇ προτιμῆσας, πρὸς τὸ ἀδιεξίτητον τῶν θεῶν κριμάτων ἥμισυ ἐφικνούμενος· μίαν δὲ ταύτην καὶ μόνην τῶν ἀπόρων ἐξεύροι ἂν μηχανὴν, τῇ τῶν ἀπορρήτων θεοῦ καὶ μύστη συμφθεγγόμενος· *Ὁ βάθος πλούτου καὶ**

γγ'. Ταῦτα διὰ τῆς θεογενεσίας τοῦ θεοῦ λουτροῦ ὁ Σωτὴρ ἡμῖν ἐχαρίσατο, ῥύψιν παντελῆ καὶ κάθαρσιν τῶν ψυχῶν ἔχοντος, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἐλευθερίαν εἰσφέροντος· ταύτας ἔγνωε τὰς φωνὰς. πολλοὶ γὰρ ἂν τιμωσαίμην, ταύτας περιπτύσσομαι καὶ ἀπαύξομαι, ὡς ἔδω μοι καὶ χαρίεν εἰς μνήμην τούτων ἵεσθαι. καὶ ταύτας ἀναλαμβάνοντα προθυμίας πληροῦσθαι, καὶ παραμυθίας τῶν ἡμαρτημάτων εὐρίσκειν φάρμακον, καὶ πρὸς χρηστάς ἐπανάγεσθαι τὰς ἐλπίδας, καὶ καταφρονεῖν ἀπογνώσεως, καὶ μανθάνειν Θεοῦ φιλοφροσύνην καὶ ἔλεον· ἀμνηστία γὰρ τῶν πεπλημελημένων ἡμῖν ὑποτίθεται, ὡς τὸν τε καὶ συγγνώμονα τὸν Δεσπότην καὶ Ποιητὴν διαδει-

²²³ Psal. cv, 2. ²²⁴ Jerem. xxxi, 34. ²²⁵ Rom. xi, 33.

κνύουσι· καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, σωτηρίας ἡμῖν χορηγὸν ἄν τὸν ἡμέτερον νομοθέτην εἰσηγούνται· τοιαῦτα τοῦ καθ' ἡμᾶς νόμου καὶ νομοθέτου τὰ ἐπαγγέλματα καὶ διδάγματα· εἰ δέ τι χρὴ μουσουργοῦντα, τὸν λόγον ἐπιχωρῶννύειν τε καὶ καταποικίλλειν ὡς μάλιστα, καὶ ταῖς πλείοσι τῶν θεηγόρων διακοσμεῖν φωναῖς, καθάπερ εἰκόνα καλὴν τε καὶ ἐκπρεπῆ οἱ ἐμπειρότατοι τῶν ζωγράφων ἀποφαίνεσθαι ἐκμηχανώμενοι, ὕλαις ταῖς παιδοτερίαις καὶ χρώμασι τῶν διαφανεστέρων· εὖ μάλα τὴν ἐπιφάνειαν ἐπανθίζοντες, ἐξωραϊζοῦσι τε καὶ ἀγαθίζουσιν, ὡς ἂν τὸ ἐμφερές εἰς τὸ ἀκριβέστερον διασώζοιτο· καὶ γὰρ διὰ τῶν εἰκόνων, τῶν ἀρχετύπων ἡμῖν ἡ γνῶσις ἐγγίνεται. Καὶ ἄλλος τῶν θεολήπτων κεκλήσθω, τοῖς προηγορευμένοις συμφράδμων ἐσόμενος, καὶ δὴ καὶ ἀφίχθω ἅντ' τὸν ἱερὸν τουτωνὶ τῶν θεοφόρων τὸν ὄμιλον, καὶ εἰσερχέσθω τοῦτ' ἑκεῖνός τε ὁ θεοειδὲς στάδιον, καὶ συνδιαφερέτω τὸν ἀγῶνα, καὶ συνεξανέτω τῆς εὐσεβείας τὸν διαυλον ἐκείνους δ' τῶν θεομύστων καὶ παραδόξων ἐποπτεῖων, καὶ τῶν κατ' οὐρανοὺς δυνάμεων θεωρῶς τε καὶ μύστης, καὶ προσκείμενός τοις προπεπονηκόσιν εἰς τὸν οἶκον τῆς σοφίας, τῶν ἐξαγίστων θριαμβεύων τὸ δυσσεβὲς καὶ παράνομον, ὅπως μὴδὲ αὐτὸς τοῦ θείου τούτου συλλόγου ἀπολιμπάνοιτο, συνηγήσει δὲ καθάπερ πλήκτρῳ τῷ θεῷ κρουόμενος Πνεύματι, καὶ ἄγαν ἀστείως τοῖς ἰσοκλεῆς λαγοῦσι τὸ χάρισμα θεοφάντορσι, καὶ δὴ καὶ λέξει· *Τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ λαμβάνω πάντα οἶκον Ἰσραὴλ ἐκ μέσου τῶν ἐθνῶν, οὗ εἰσῆλθοσαν ἐκεῖ, καὶ συναΐξω αὐτοὺς ἀπὸ πάντων τῶν περικύκλῳ αὐτῶν, καὶ εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ δώσω αὐτοὺς εἰς ἔθνος τῇ γῇ μου, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν Ἰσραὴλ·* ὅτι μὲν οὖν οὗτος ὁ θεὸς προφήτης θεῖα κινούμενος χάριτι, τῆς τοῦ πάντων Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ οικονομίας, διὰ τούτων ἡμῖν τῶν λόγων ἐναργῶς προῖπογράφει τὸ μυστήριον, οὐκ οἶμαι τινα τῶν νοῦν ἔχόντων ἀντερεῖν· συμπνεύσειε γὰρ κἀναυθὰ τοῖς προειληφόσι, καὶ ταύτῃ μὴδὲ πολλῆς δεῖσθαι τῆς τῶν προκειμένων ἀνακαθάρσεως, καὶ συχνῆς τῆς διὰ λόγων ἀναπτύξεως, πολλάκις τῶν τοιούτων καὶ ὁμοίων ἐν τοῖς ἐμπροσθεν διεξοδικώτερον προσεξήτασμένων· ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἱστορικῶς ἐξελημμένα, τῷ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ ἐφαρμόζεται, ὡς ἂν μὴ τινες τῶν νῦν παραδεδεγμένων τὴν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ φρονήματος παχύτητα, πρὸς τὴν τῶν προκεκηρυγμένων ἀπαναισχυνοτέον ἀλήθειαν, εἰς δεὸν κεκρίκαμεν, ἐν πᾶσι κατ' ἔχρος τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων βαίνοντες, πρὸς τὰς ἀνοήτους καὶ μωρὰς τῶν ἀσυνέτων ζητήσεις ἀνταναστήναι καὶ φάναι, ὅτι περ ὡς ἐν σκιαῇ, καὶ τύποις προδιεγράφετο ταῦτα καὶ ἐπ' ἐκείνους· καὶ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτοὺς τὰ τῆς θείας Κηδεμονίας διδεδεικνυτο· τῷ ὄντι δὲ καὶ κατὰ ἀλήθειαν, ἐπὶ τῆς σωτηρίου τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ συγκαταβάσεως ἐπεραινέτο· πλουσιῶς γὰρ ἐφ' ἡμᾶς τὰ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ὑπερέβηκε νάματα.

ὡδ'. Συνῆξε γὰρ ἡμᾶς, τουτέστι τὸν νοητὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην Ἀβραάμ ἐπαγγελίας τέκνα χρηματίζοντας, καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς διὰ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ ἐκ χειρὸς Ἐχθροῦ, καὶ διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγε, καὶ

nostrum legislatorem. Hæc sunt legis nostræ ac legislatoris præcepta et doctrinæ. Quod si forte oportet poetico prope more orationem colorare et plurimum variare, multisque deiloquorum virorum ornare vocibus, veluti pulchram decoranique imaginem peritissimi pictores exhibere curant, materiis quantum fieri potest splendidis, coloribus clarissimis egregie tabulam animantes, venustantque et exhillarant, ut similitudo accuratior fiat; etenim ex imaginibus archetypa nobis innotescunt; alius itaque inspiratorum virorum advocatur, qui prædictis consonans fiat, veniat scilicet in sacrum deiferorum horum cœlum, et hoc divinum stadium ingreditur, simulque agonem peragat, conficiatque pietatis dianon ille mysticarum mirarumque visionum et cœlestium potestatum spectator ac mysta, fiatque additamentum iis quæ antea in sapientiæ domo elaborata fuere, deque horum detestandorum impietate ac nequitia triumphet, ut ne ipse quidem in hoc sacro collegio desideretur, imo assonet, plectro veluti utens divino Spiritu, suaviter admodum cæteris parem gratiam sortitis valibus, atque dicat. *Hæc ait Dominus: Ecce ego capio universam domum Israelis ex medio gentium, ad quas venerant, et congregabo eos ex cunctis finitimis ipsorum, et in regionem Israelis reducam, faciamque eos populum in terra mea et in montibus Israelis* 54. Quod itaque divus hic propheta, divina permotus gratia, communis nostri Servatoris Christi incarnationis his verbis perspicue mysterium describat, neminem mente præditum contradicturum puto. Conspirant enim cum præcedentibus, neque opus erit multa rei propositæ declaratione et continua per commentarios explanatione, quia multa alia huiusmodi in superioribus diffusius exposita sunt. Sed quia hæc secundum historicum sensum accepta, carnali Israeli congruunt, ne qui forte eorum, qui nunc Judaicæ mentis crassitiem adoptarunt, adversus prædicta impudenter se attollant, officii nostri esse iudicavimus, vestigia ubique sacrarum Ecclesiæ magistrorum calcantes, contra insanas stultasque vecordium quæstiones insurgere ac dicere, quod hæc umbratilia ipsis et figuraliter scripta fuerint. Namque et ipsis divinæ Providentiæ cura semet

D revelabat. Reapse autem vereque hæc in salutari Christi Domini ad res humanas demissione complebantur. Abundanter enim in nos suæ erga homines benignitatis scatebras effudit.

54. Congregavit quippe nos, id est intellectualem Israel, et promissionis 224 Abrahamo patriarchæ factæ filios, perque suam crucem de inimici manu eripuit, et Evangelii prædicatione ex diversis regionibus collegit, atque in Israelis terra, quæ Chri-

54. Ezéch. xxxvii, 21.

sti Ecclesia prout Deo dignum est intelligetur, A coadunavit, montibusque alte structis ac mysticis, dogmatibus scilicet theologiæ sublimibus, communivit. Quæ clarius in sequentibus docebit : *Et princeps unus, inquit, erit illorum omnium rex ; neque erunt diutius duæ gentes, neque deinceps scindentur in regnu duo* ¹⁷.

55. Quis adeo rudis et insipiens, qui non consensus sit et confessorus, perspicue hæc et limpide in statu nostro Christiano elucescere ? Neque Zorobabeli propheticam accommodabit quisquam dictionem, si modo meliorum sectari volet suffragium. Ille enim post captivorum, id est Judæorum, Babylone reditum, non fuit liberati nuper servitute populi constitutus rex, sed dux populi tantum genti suæ præerat ac moderabatur. Quamobrem ei dictionem hanc accommodare, non erit rationabile. Rex porro verus principaliter vereque est omnium nostrum regnator ac dominator Christus Deus noster, qui incommutabilem habet principatum, et gloriam quæ auferri non potest ; sicut prophetica vox ait : *Tu in sempiternum sedes, nos autem perimus in ævo* ¹⁸. Summus autem ei nos subjecti, et sub unico rege cuncti degimus ; solum ipsum revelata facie, et constante corde Deum ac Dominum confidentes prædicantesque. Propterea ne distinctio quidem aut diversitas subjectorum ei ulla est ; jam enim haud alius alii regi obtemperat, ne hinc forte in plures diversasque sententias et in irreligiosas opiniones divisi, ad absurdos detestandosque cultus discorditer dissecantur, atque ad idolorum scandala inclinentur. Qui enim id fieret ? siquidem unum solumque natura suapte Deum ac regem agnoverunt et adorare edocti sunt. Manifestabit autem hæc nobis evidentius subsequens dictio : *Et mundabo eos, eruntque mihi populus, et ego illis Deus* ¹⁹.

ἐγνώκεισαν, καὶ προσκυνεῖν ἐδιδάχθησαν ; Σαφηνεῖ δὲ ἡμῖν ταῦτα πάλιν καταφανέστερον προϋὸν ὁ λόγος : *Καὶ καθαρῶς αὐτοὺς, καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν.*

Quis porro mundans, et quinquam mundati, facile cognoscemus, si apostolicas voces audiemus, quibus res Servatoris nostri Christi docemur : quia *l'argationem per seipsum fecit peccatorum nostrorum* ²⁰. Et quia, *Sic dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo* ²¹. Et alibi : *Expectantes bentam spem et manifestationem gloriæ magni Dei et Servatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum* ²². Et rursus : *Si enim sanguis taurorum atque hircorum, et cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per æternum Spiritum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emu-*

εἰς τὴν γῆν Ἰσραὴλ, ἥτις ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ θεω-
πρεπῶς νοηθήσεται, συνεισθήγαγε, καὶ ὁρῶσιν ἀν-
φικισμένοι καὶ μουσικοὶ, τοῖς δόγμασι τοῖς ὑψηλοῖς
τῆς θεολογίας, διησφαλίτατο· σαφέστερον δὲ ταῦτα,
τὰ ἐπαγγόμενα διδάξει· *Καὶ ἀρχὼν εἰς, φησὶν, ἔσται πάντων αὐτῶν εἰς βασιλείαν, καὶ οὐκ ἔσο-
ται ἐτι εἰς δύο θῆρη, οὐδὲ μὴ διαιρεθῶσιν οὐκέτι
εἰς δύο βασιλείας.*

νε'. Τίς οὕτως ἀμαθὴς καὶ ἀνόητος, δὲ οὐ συν-
θήσοιτο καὶ συνομολογήσειεν, ἐμφανῶς ταῦτα καὶ
ἀπεξεστμένως, ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς διαπρέπειν κατα-
στάσεως ; οὐ γὰρ ἐπὶ τὸν Ζωροβάβελ τὴν προφητι-
κὴν μεταβύβουμίτιαι ῥῆσιν, εἴπερ τῶν ἀμεινόνων
ταῖς ψήφοις ἐθελήσειεν ἐπισθαι· ἐκείνος γὰρ μετὰ
τὴν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας τῶν δοριαλῶτων, τούτεστι
τῶν Ἰουδαίων, ἐπὶ τὴν ἐκυτῶν ἀναδρομὴν, τοῦ ἀρτι
τῆς δουλείας ἀναιμένου λαοῦ βασιλεὺς οὐδαμῶς
καχειροτόνητο· δημαγωγὸς δὲ ὢν ἐξήρχε καὶ ἐπρυ-
τάνευσεν τὸ ὄμοφυλον· διόπερ εἰς αὐτὸν ταῦτα ἀνατί-
θεσθαι, λόγον οὐκ ἔξει· βασιλεὺς δὲ ἀληθινὸς κυ-
ριως καὶ ἀληθῶς ὁ πάντων βασιλεύων καὶ κατεξου-
σιάζων Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὃς βασιλεύει ἐφ'
ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας, καθιδεόμενος ἐν τοῖς ἰδίοις
θρόνοις, καὶ ἀμετάβλητον κεκτημένος τὴν ἀρχὴν,
καὶ τὴν δόξαν ἀναφαίρετον ἔχων· ἥ φησιν ἡ προ-
φητικὴ φωνή· *Σὺ καθήμενος εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ
ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα.* Ὑποτετάγμεθα δὲ
ἡμεῖς αὐτῷ, καὶ ὅτ' ἐν βασιλείᾳ τελούμεν ἅπαντες·
αὐτὸν μόνον ἀνακαταλυμένῳ προσώπῳ καὶ θαρρά-
C λέω τῇ καρδίᾳ Θεὸν καὶ Κύριον ὁμολογοῦντες· τε καὶ
κηρύσσοντας· διὰ τοῦτο, οὐδὲ διαίρεσις οὐδὲ διάστασις
τῶν ὑπὸ πόδας τεθειμένων αὐτῷ· οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι
ἄλλος ἄλλω βασιλεῖ κατήκοος εἴη, ὅπως μὴ ἐντεῦ-
θεν πλείονας καὶ διαφόρους δόξας καὶ δυσθεβείας
φρονήματα διεσχοινισμένοι, πρὸς ἀτόπους ὁρηκτείας
καὶ ἀπεικταίας κατασχιζόμενοι διαβρῆγγύνονται,
καὶ πρὸς εἰδῶλων ἀπονεύσειεν προσοχίσματα· πῶς
γὰρ, εἰ γε τὸν ἕνα καὶ μόνον φύσει Θεὸν καὶ βασιλέα
ἡμῖν ταῦτα πάλιν καταφανέστερον προϋὸν ὁ λόγος :

Τίς ὁ καθάρων καὶ οἱ καθαιρόμενοι, συνιδέιν
ῥάδιον τῶν ἀποστεικῶν φωνῶν διακούουσι, δι' ὃν
διδασκόμεθα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, δι'
D *Καθαρισμὸν δι' ἑαυτοῦ ἐποίησατο τῶν ἀμαρτιῶν*
ἡμῶν. Καὶ ὅτι οὕτως ἡγάπησεν τὴν Ἐκκλησίαν
καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν
ἀγιάσῃ, καθάρσας τῷ λουτρῷ διὰ τοῦ ὕδατος
ἐν ῥήματι. Καὶ ἀλλαχθὲν· *Προσδεχόμενοι τὴν*
μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ
μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώ-
σῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθάρσῃ
ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων.
Καὶ αὖθις· *Εἰ γὰρ τὸ αἷμα τῶν ὁσίων καὶ τῶν ἁγίων,*
καὶ σποδὸς δαμάλως παντίζουσα τοὺς κακοι-
νωμένους ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθάρ-

¹⁷ Ezech. xxxvii, 22. ¹⁸ Baruch iii, 3. ¹⁹ Ezech. xxxvi, 25-28. ²⁰ Hebr. i, 3. ²¹ Ephes. v, 25. ²² Tit. ii, 13.

τητα, πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, δς διὰ Πνεύματος αἰωρίων, ἐαυτὸν ἀτήνεγκεν ἁμωμον τῷ Θεῷ, καθαρῶς τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ; Καὶ, Τὸ αἷμα Ἰησοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθαρῶς ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Ὁ τοῦ Σωτῆρος μαθητὴς γέγραπεν· Ὁ ἡμεῖς ἐκκαθαρθέντες τὴν παλαιὰν ζύμην, νέον ἐν αὐτῷ γεγόμενον φύραμα. Εἶτα· Καὶ ὁ δούλος μου Δαβὶδ, ἄρχων ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ποιμὴν εἰς ἔσται πάντων, καὶ Δαβὶδ ὁ δούλος μου ἄρχων αὐτῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα.

Οὕτω τοῦ Θεοῦ προφήτου διαβρῆδην προανακράγτος, καὶ τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν τὸν ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα βεβλαστηκῶτα διὰ τούτων ἡμῖν καταδεικνύντος, οὐδὲ Ἰουδαίους αὐτοὺς, τοὺς ἀπειρημένους καρδίᾳ καὶ παρανομῶντες εἰσθότας, εἰς τοῦτο σκαιότητος τρόπων καὶ φαυλότητος ἐννοιῶν ἐκπεπτωκέναι ἐχρῆν, ὥστε ἀντωπῆσαι πρὸς τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ διαφανῆ τῆς ἀληθείας αὐγὴν· ἐκδιασθῆσονται γὰρ δυεῖν ἐλέσθαι τὸ ἔτερον, ἢ κατὰ τῶν προφητικῶν ἀνέδην ἀπαυθαδιζεσθαι ῥήσεων, ἢ βασιλείᾳ καὶ Θεὸν τῶν ὅλων διομολογεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ δούλειον αὐτῷ ὑποφέρειν τὸν αὐχένα, καὶ μετ' ἡμῶν καταδέξασθαι τὴν προσκύνησιν· μὴ τι γε τοὺς μάτην τοῦ Χριστοῦ ἑαυτοῖς ἐπιφημίζοντας δογμα, καὶ οὐκ ἐν δίκῃ ἀπ' αὐτοῦ κεκληθῆναι ἀξιούντας· οἱ γε τῆς εὐθείας ὁδοῦ παρεκθέοντες, καὶ ταῖς σχολιότῃσι καὶ τραχύτῃσι τοῦ ψεύδους ἐπαγαλλόμενοι· ὥς εἰ καὶ μὴ Ἰουδαίους ὀφθεῖν ἀπιστότεροί τε καὶ ἀγνωμονέστεροι, τῶν ἱερῶν τούτων ἀνηκουστοῦντες φωνῶν, καὶ πρὸς τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα τῆς ψυχῆς μεμυκότες, τὰ αἰσθητήρια καὶ τὰ προφητικά παραχαράσσειν ἐπιχειροῦν λόγια, ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀγχομένοι· τὴν ἀχάλινον ὅψ' οὖν καὶ Χριστομάχον πεδήσουσι γλῶσσαν, καὶ αἰσχύνην περιβαλοῦνται, καὶ τῆς κατὰ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ὁμολογίας, ἀποστῆσονται δυσφημίας.

Λεγόντων γὰρ ἡμῖν αὐτοί, τίς ποτε ἄρα ἔστιν ὁ τῷ προφήτῃ βασιλεὺς κηρυσσόμενος; Εἰ δὲ δὴ ἀπαναλίνοντο, δεδιότες μήποτε ἄρα τῶν ἀληθῶν ἀποδέμενοι εἰς ἔσχατον κινδύνου ἀφικωνται, ὥς βασιλεῖ καὶ Θεῷ προσπαλέοντες, θαρρόντες ἡμεῖς τῷ ἐν τῷ Θεῷ προφήτῃ λαλοῦντι Πνεύματι, καὶ ταῖς ἐννοίαις τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς πανταχοῦ εὐθυβόλως ἐπόμενοι ἀποφανοῦμεθα, ὅτι γε δὴ ὁ τῆς δόξης Κύριος, ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατὴρ, Υἱὸς, ἐν τοῖς ἰδίῳις τῆς θεότητος διαπρέπων αὐχῆμασι, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον τῆς θείας ὑπεροχῆς ἐλαττούμενος, οὐδὲ ὁ ὑπῆρχεν ἀποβαλὼν, εἴσω δὲ τῶν οἰκείων καὶ κατὰ φύσιν προσόντων αὐτῷ καθιδρυμένος πλεονεκτημάτων, εἰ οἷπτον ἀνέκφραστον καθήκεν ἐαυτὸν εἰς χένωσιν, καὶ εἰς τὸ τῶν πειρημάτων μέτρον καταπεφοιτηκέναι οὐκ ἀπηξίωσε, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἐνδεδικώς, ἵνα τὸ πρὸς ὀλισθὸν ἀπωλείας τῇ τοῦ ἐχθροῦ ἀπάτῃ ἀπονευκὸς γένος, εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς μεταστοιχειώσῃ, καὶ ἀποσεμνύνῃ τῇ εὐμοιρίᾳ, καὶ σχολῇ τὴν μέθεξιν τῆς ἐνούσης αὐτῷ λαμπρότητος, καὶ τῇ κατὰ τὴν θεῖαν φύσιν ἐνώσει δοξασθῇ τὸ ἡμέτερον· ἐπεὶ οἷν καθ' ἡμᾶς γέγονεν, ἐξ ὁψύος δὲ καὶ ῥίζης τοῦ

A dabit conscientiam nostram a mortuis operibus, ad serviendum Deo viventi ac vero ²² ? Et : Sanguis Jesu Filii Dei emundat nos ab omni peccato ²³, discipulus Servatoris scripsit; quo nos purificati a fermento vetere, nova in ipso massa existimus. Deinde : Et servus meus David, princeps in medio illorum; et pastor unus erit omnium; Davidque servus meus princeps eorum in perpetuum erit ²⁴.

Sic divo propheta diserte proclamante, Christumque Deum nostrum, ex Davide secundum carnem ortum demonstrante, ne Judæos quidem, quamquam corde incircumcisos et peccare solitos, in tantam moris scævitatē, mentisque perversitatē devenire oporteret, ut cæcutirent contra tam clarum limpidumque veritatis **225** fulgorem. Cogenatur enim ex duobus alterum eligere; nempe vel prophetis impudenter resistere dictis, vel regem ac Deum omnium fateri Christum, et servam ei cervicem supponere, ac nobiscum adorationem suscipere : nedum frustra Christi sibi nomen inscribere, injusteque ab eo denominari velle; qui profecto a recta via aberrant, et per abrupta atque æspēra falsitatis incedere gaudent. Quasi vero non sic videantur increduliores, Judæis et ingratiore, diu has sacras audire voces renunt, et contra apostolicam prædicationem sensum animæ obsistunt, ac prophetica delere nituntur oracula, ab ipsa C nihilominus veritate jugulati. Infrenem sero igitur et Christomacham vincient linguam, et pudore suffundentur, atque a sacræ nostræ confessionis obreccatione recedent.

Dicant enim nobis quisnam hic sit a propheta proclamatus rex? Quod si respondere nolint, verentes ne forte veritatem attingentes in extremum periculum se conjiciant, ceu in regem ac Deum incurrentes; confidentes nos loquenti per divum prophetam Spiritui, et divinitus inspiratæ Scripturæ sensibus ubique recte obsequentes dicemus, quod gloriæ rex, unigenitus Dei Patris Filius, in propria deitatis fulgens dignitate, nulloque modo divina excelsitate deminutus, neque quod erat abiciens, sed in suis naturalibus bonis constanter consistens, clementia ineffabili demisit se ad exinanitionem, servi forma indutus, ut ad ruinam proclive fraude inimici humanum genus, in antiquam restitueret decoris prosperitatem, conservaretque hærentem ei dignitatem, et facta unione cum divina, res nostræ gloriosæ evaderent. Postquam igitur factus est homo nobis similis, de femore atque radice patriarchæ Davidis procedit ordine nativitatis; et quoniam David rex erat, idcirco et Christus, quanquam idem esset naturaliter Deus, et una cum carne eodem decore potestatis univer-

²² Hebr. ix. 15. ²³ I Joan. i, 7. ²⁴ Ezech. xxxvii, 24.

salis dominatusque exornatus, rex omnium iustissime appellabitur. Nam rex est revera et ita nominatur. Quamobrem Davidis filius, quatenus homo est ac servus, non quatenus Deus denominatur; est enim omnium princeps ac Dominus; sed ob assumptam humanam naturam, quam sponte ob suam erga homines charitatem ascivit; hic de Davidis semine secundum carnem genus ducens, princeps noster est et erit in sæcula; ipseque æternus est rex, cujus exaculæ et ardentes sagittæ in corde inimicorum horum insiguntur.

τος Δαβὶδ κατὰ σάρκα τὸ γένος κατὰ γυναικα ἡμῶν ἐστὶ καὶ ἔσται εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ αἰώνιος βασιλεὺς, οὗ τὰ ἡχοημένα καὶ ἀποστρέφοντα βέλη ἐν καρδίᾳ τουτωνὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ.

Nam etiamsi hi contumaces resistent, altamen David eos convincat ita psallens: *Et sedebit Dominus rex in æternum* ³⁶. *Et: Regnabit Dominus in sæcula. Deus tuus, Sion, in generationem et generationem* ³⁷. *Et: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* ³⁸. Non est ergo probabile, vel potius est impossibile, ut hæc Salathielis filio conveniant. Quippe hic neque insignia regni assumpsit, neque diadema adeptus est, sed ducatum tantummodo seu præfecturam populi gessit: idemque hic, utpote par nobis homo, morte interceptus fuit, ejusque ducatus finem nactus est. Neque regnum itaque apud Judæos exstitit, neque Davidis genus in eo manifestum fuit. Secus vero regnat ille qui de Davidis semine secundum carnem est, filius autem Dei Patris unigenitus idem secundum divinitatem. Nonne his paria divinus quoque Gabriel sanctissimæ purissimæque Virgini, cum ei animos adderet, loquebatur? *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Et concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus,* **226** *et Filius Altissimi vocabitur; et dubit illi Dominus thronum Davidis patris ejus, et regnabit super domum Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis* ³⁹. Est itaque omnino verius, ut ad Dominum ac Deum nostrum hæc referantur, cujus principatus atque potentatus sempiternus, gloria incessabilis, nullo tempore aut quomodolibet interciclenda aut minuenda, sed in infinitum mansura. Sicut itaque regem dominumque omnium hi miseri non agnoscunt, ita ne pastorem quidem eundem scient, quia abs regno simul et ovili semet separarunt, Christianosque calumniantur eandem cum ipsis sententiam fovere.

Sed inobedientiæ filii, ne forte de contradicendo cogitent, neque ulla ipsis ansa remaneat, satis est ut Christum audiant in Evangeliiis dicentem: *Ego sum pastor bonus, qui animam pono pro ovibus. Et cognosco meas, et a meis cognoscor. Et alias oves habeo, quæ non sunt de hoc ovili; et illas me oportet adducere. Et vocem meam audient, et fiet unum*

Α γενάρχου Δαβὶδ προέρχεται γενεαλογούμενος, βασιλεὺς δὲ καὶ Δαβὶδ κεχηρημάτικε· ταύτη τοι καὶ ὁ Χριστός, καίτοι Θεὸς ὢν κατὰ φύσιν ὁ-αὐτὸς, καὶ μετὰ σαρκὸς τὸ αὐτὸ τῆς κατὰ πάντων ἐξουσίας καὶ ἀρχῆς περιβεβλημένος ἀνθρώπου, βασιλεὺς τῶν ὅλων δικαίως ἂν μάλα καλοῖτο· βασιλεὺς γὰρ καὶ ἐστὶ καὶ ὀνομάζεται· τοιγάρτοι Δαβὶδ, καθ' ὃ ἄνθρωπος προσηγέρεται· καὶ δούλος, οὗ καθ' ὃ Θεὸς κατωνόμασται· πάντων γὰρ ἐστὶ Δεσπότης καὶ Κύριος, διὰ δὲ τὴν πρόσλημμα καὶ τὴν δούλην φύσιν, ἣν φιλόανθρωπος ὢν ἐκουσίως προσεβλήφεν· οὗτος οὖν ὁ ἐκ σπέρματος

Καὶ γὰρ οὗτοι τραχηλιῶντες ἀποτραχύνονται, ἀλλ' ὁ γε Δαβὶδ αὐτὸς πεσθὲν ψάλλων αὐτοὺς· καὶ καθιέται Κύριος βασιλεὺς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Καὶ, βασιλεύσει Κύριος εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ Θεὸς σου, Σιών, εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Καὶ, ἔλπευ ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ὅς ᾧ ὅν τούτῳ ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Οὐκ εὐλογον οὖν, ἀδύνατον δὲ μᾶλλον, ταῦτα τῷ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐπαρμόζειν· οὐ γὰρ θὴ τὴ τῆς βασιλείας ἐδέξατο σύμβολα, οὐδὲ ἐμεμοίρατο διαδήματος, τὴν ἡγεμονίαν δὲ διέπων καὶ στρατηγῶν τοῦ λαοῦ διετέλει· αὐτὸς τε οὗτος οἷα δὴ γενονὼς καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, θανάτῳ διεκόπη, καὶ τὴ τῆς ἡγεμονίας τέλος ἀπέβληφεν· οὗτ' οὖν παρὰ Ἰουδαίους· βασιλεία, οὐδὲ τὸ Δαβὶδ γένος καταβήλον· βασιλεύει δὲ ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα, Υἱὸς δὲ τὸν Θεὸν καὶ Πατὸρ μονογενῆς· ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν θεότητα· ἡ οὐχὶ τὰ παραπλήσια καὶ ὁ θεὸς Γαβριὴλ τῇ πανάγκῃ καὶ παναμώμῃ Παρθένῳ, ἐπεὶ αὐτὴν παρεθάρρυνε, προσδιέλεγτο; Μὴ φοβοῦ, Μαρίας· εὖρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· οὗτος ἐστὶ μέγας, καὶ υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται· καὶ ὥσπερ αὐτῷ Κύριος τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Οὐκοῦν πάντως· ἀληθέστερον, εἰς τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν ταῦτα ἀναφέρεσθαι, οὗ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ κράτος ἀίδιον, καὶ ἡ δόξα ἀκατάλυτος, οὐδὲν χρόνον ἢ τρόπον ἢ ἀμωσγέντως διακοπτομένη ἢ ἐλαττομένη. ἀλλ' εἰς τὸ ἀπειρον διαμένονσα· ὡς οὖν βασιλέα τὸν τῶν ὅλων Δεσπότην Χριστὸν οἱ δούλοι οὐ γινώσκουσιν, οὕτως οὐδὲ ποιμένα τὸν αὐτὸν εἰσονται, ὁμοῦ καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ποιμνῆς αὐτοῦ σφᾶς τε αὐτοὺς ἀλλοτριώσαντες, καὶ Χριστιανῶν τὰ αὐτὰ ἐκείνοις δοξάζειν καταγορεύοντες.

Ἄλλ' οἱ γε τῆς ἀπειθείας υἱοί, ὥστε μὴ πρὸς ἀντιλογίαν ἵδωιν, πᾶσα δὲ αὐτοῖς περιαιρησεται πρόφασις, οὐχ ἑτέρου τοῦ διακούσονται, ἢ αὐτοῦ Χριστοῦ ἐν Εὐαγγελίοις φάσκοντος· Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τὴν ψυχὴν τιθεὶς ὑπὲρ τῶν προβάτων, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκωμαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν· καὶ ἄλλα πρόβατα ἐγὼ, δ' οὐκ

³⁶ Psal. xxviii, 10. ³⁷ Psal. cxlv, 10. ³⁸ Psal. cix, 1. ³⁹ Luc. i, 30, 51.

ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κακῶνδ' αὖ με δεῖ
ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ
γενήσεται μία ποιμὴν, εἰς ποιμὴν. Τίς οὕτως τῆς
ἀληθείας ἀντίπαλος; τίς οὕτως Χριστοῦ καὶ τῶν
Χριστοῦ λόγων ἀντίθετος καὶ πολέμιος, ὥστε ἀνευ-
ρησάτω; πρὸς τὰ εὐαγγελικὰ διδάγματα ἀντιτείνειν
καὶ διαμάχεσθαι; ἐκ δὲ τούτων φανερόν αὖ γένοιτο,
ὡς οὐ πρὸς ἀνθρώπους, πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Ποιητὴν
καὶ ὅλων γενεσιουργόν, τὸν πόλεμον ἤραντο· ἐπὶ
τούτοις φησί· Διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην εἰρή-
νης, καὶ διαθήκην αἰώνιος ἔσται μετ' αὐτῶν.
Φιλατάτον τι καὶ οικειότατον χρῆμα Θεῷ τὸ τῆς
εἰρήνης δῶρον καθέστηκε· καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμῖν
ἔδειχεν ὁ Σωτὴρ, ἥνίκα ἐπὶ τὸ πάθος αὐθαίρετος
ἐξώχετο τὸ ἐκούσιον, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπόσωσεν διὰ
σταυροῦ καὶ αἵματος θάνατον, ὅποτε καὶ Ἰουδαίων
φωνῶντες τὸ ἄθροισμα τοὺς δόλους κατ' αὐτοῦ ἀν-
οσιῶς ἐξήρτυον· ἐπεὶ οὖν ἐνθὺνδε ὡς τὸν Πατέρα
ἀπέναι ἐμελλεν, ἐπέσηκπέ τε τοῖς μεθιηταῖς, ὅσα
εἰκός τὸν διατιθέμενον βούλεσθαι, ἑώρα τε περὶ
ταῦτα ἀλύοντας καὶ ἀπορίαις περιστοιχιζομένους,
καὶ δὴ καὶ ὀρμῶντας διαπυρθάνεσθαι, ὅποι αὐτοῖς τὰ
τοιᾶδε μέλλοι ἐκθῆσεσθαι, παράκλησιν τῶν ἀηδῶν
τῇ τοῦ Παρακλήτου ἐπαγγελίᾳ σοφῶς ἐχαρίζετο·
καὶ εἰτα τῇ τῆς εἰρήνης οἰάπερ κρατίστῃ καὶ
ἐξαιρετῇ κατεπλούτιζε δώρῳ· καὶ γὰρ δὴ καὶ
προσεπῆγεν· Εἰρήνην ἀφ' ἑμοῦ, εἰρήνην τὴν
ἀμὴν δίδωμι ὑμῖν. Ἐντεῦθεν αὐτοῖς λοιπὸν ταῖς
κρίτουσιν ἐπαγγελίαις τὸ θορυβοῦν τῆς ψυχῆς
κατέστελλεν, οὐ συγχωρῶν εἰς τὸ δειμαλέον ἀπονε-
νεύειν καὶ ῥάθυμον, διηγείρε τε καὶ παραδάρβρυνεν
αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ εἰς τὸ θαρράλεωτερον καὶ
ἐπαλείφω, ὡς αὖ μὴ τοῖς ἐκ τοῦ πάθους σκυθρωποῖς καὶ
ἀδόξοις συμβαίνουσι σκανδαλίζοιντο, ἀκλό-
νητον δὲ καὶ ἐρηρυσμένην περὶ αὐτὸν τῆς πίστεως·
ἔχοιεν ἔδραν, τὸν ἐν πολλοῖς τέρασιν καὶ δυνάμεσι
τὸ τῆς κατ' αὐτὸν θεότητος κράτος καὶ μεγαλεῖον
ἐκφανέ; πολλὰκις ποιησάμενον.

νς'. Κατὰ ταῦτα τοίνυν, ἐν τῇ ἰδίᾳ αἱματι, ὅπερ
ῥσον οὕτω ἐκχεῖν κατὰ τὸ πάθος τὸ σωτήριον ἐμελλε,
καινὴν ἡμῖν διαθήκην τὴν τῆς εἰρήνης διετίθει.
Ἐπεὶ περ ἐνθα διαθήκη, φησὶν, θάνατον ἀνδραγῆ
φέρεισθαι τοῦ διατιθέμενου. Ὁμοῦ τε τὴν χάριν
δὲ· αὐτῆς ἐγκαταίνιζων, καὶ τὰ ἐκ τοῦ σταυροῦ καὶ
τῆς ζωηρῆτος πλευρᾶς αὐτοῦ ἀναδύσαντα τοῖς
ἀνθρώποις αἰώνια καὶ ἀνελάττωτα ἀγαθὰ ὑπαι-
σχυόμενος· οὕτω γὰρ καὶ τῇ διακόνῃ τῆς καινῆς
διαθήκης δοκεῖ· ὁπνίκα γοῦν τισι τὸν τῆς εὐχῆς
ὑφαίνειν ἤρχετο λόγον, ἔφασκε ταῦτα· Ὁ δὲ Θεός
τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμέ-
να τῶν προβάτων τὸν μέγαν ἐν αἱματι διαθήκης
αἰωνίου, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, καταρτίσαι
ὑμᾶς ἐν παντί ἔργῳ ἀγαθῷ. Ἡ οὐχὶ μᾶλλον
αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ
ἀνθρώπων, δὲ· οὐ τὰς καταλλαγὰς ἐσχήκαμεν,
τίς πρὸς τὸν Πατέρα, ἐκπεπολεμωμένοι διὰ τὴν
ἁμαρτίαν; Εἰ τιμειστέον τῇ λέγοντι, Χριστός ἐστιν
ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμώδερα ἐν, καὶ
τὸ μεσότημον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν
τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν

ovile et unus pastor⁴⁰. Quis adeo veritatis hostis?
Quis tantopere Christi ejusque sermonum adversa-
rius atque inimicus, ut impudenter velit adversus
evangelicam doctrinam inveli ac decertare? Ex
dictis certe palam sit, nequaquam ab his contra
homines, sed contra Creatorem ipsum et rerum
omnium auctorem bellum esse susceptum. Præter-
ea dicit: *Disponam ipsis pacis fœdus, et sempler-
num pactum cum eis erit*⁴¹. Res charissima et
apprime Deo congrua est pacis donum. Idque ma-
nifeste ostendit Servator, cum ad voluntariam
passionem proprio instinctu abiit, necem pro nobis
cruentam in cruce subiens, cum Judæorum furens
multitudo dolos impie contra illum struxit. Quando
igitur hinc ad Patrem abiturus erat, dabatque di-
scipulis mandata, ut fieri a testatore solet, videbatque
eos super his turbatos, et perplexitatibus pulsatos,
jamque etiam interrogantes, quonam hic ipsis forent
evasura, tristitiæ solamen promissione Paracleiti
sapienter suggerēbat; mox autem pacis optatum et
extimio dono dilaat. Namque addidit: *Pacem relin-
quo vobis, pacem meam do vobis*⁴². Hoc pacto ipsis
spe meliore proposita tumultum animæ sedabat,
non sinens ad pavorem consternationemque defle-
ctere, sed excitabat confortabatque ipsorum
mentes, atque ad fiduciam fortitudinemque verte-
bat, in fide erga se stabiliens, ne passionis futuræ
tristitia et ignominia scandalizarentur, sed invictam
firmamque circa ipsum fidem haberent, qui miracu-
lis multis atque virtutibus, suam deitatis potentiam
ac magnitudinem sæpenumero palam fecerat.

C
ac magnitudinem sæpenumero palam fecerat.

56. Sic itaque proprio sanguine, quem protinus
in salutari passione fusurus erat, novum nobis
testamentum pacis disposuit. *Quia ubi testamentum
inquit, ibi mors intercedat testatoris necesse est*⁴³.
Simul gratiam per testamentum renovans, et sca-
turientia de cruce suoque latere, quasi vite fonte,
hominibus æterna et nunquam minuenda bona pro-
mittens. Sic enim etiam novi testamenti ministro
videtur. Nam cum quibusdam precibus normam con-
dere aggrediretur, sic aiebat: *Deus pacis, qui edu-
xit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine
testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum, apert
vos in omni opere bono*⁴⁴. Nonne est ipse potius pax
nostra, mediator Dei et hominum, per quem recon-
ciliationem habuimus cum Patre, cum hostes esse-
mus ob peccatum? Si quidem dicenti credendum
est: *Christus est pax nostra, qui fecit utraque unum;
et medium parietem maceris solvens, inimicitiam
in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans,*
227 *ut duos condat in semet in unum novum homi-
nem, pacem faciens, et ambos reconcilians Deo in uno
corpore per crucem, perimens inimicitiam in semet-*

⁴⁰ Joan. x, 14 seq. ⁴¹ Ezech. xxxvii, 26. ⁴² Joan. xiv, 27. ⁴³ Hebr. ix, 16. ⁴⁴ Hebr. xiii, 20.

κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ τίς συγκατάθεσις; γὰρ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; Ἀλλὰ τὰ μὲν ἔθνη ἐπέγνωσαν τὸν ἀγιάζοντα· ἐπεὶ μετέτρεχεν τῆς θείας γνώσεως καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἁγιασμοῦ, ὡς δηλοῖ τὰ ἐπαγόμενα ὡς πῶς ἔχοντα· Γινώσκονται γὰρ τὰ ἔθνη ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ ἀγιάζων αὐτούς· οἱ δὲ γε τοῦ θεοῦ ἡμοιορηκότες ἁγιασμοῦ, ἄγους δὲ παντός καὶ ἀκαθαρσίας τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς ἀποπλήσαντες, καὶ παρενηγεμένοι τὸν λογισμὸν, τὸν τε ἀγιάζοντα Θεὸν δεδυσφημήκασιν, καὶ τοὺς ἀγιάζομένους τῇ καθ' ἑαυτοὺς ἐναγεί γνώμῃ ἀνοήτως καὶ δυσσεβῶς ἀναγείς ὡσαύτως εἶναι διαβουλοῦσι.

γς'. Τρόπον δὲ, ὃν ἀγιάζονται οἱ μεμοιραμένοι τῆς χάριτος, ὁ σοφὸς ἡμῖν πάλιν διαπεραινέει Παῦλος· Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων, φησὶ, καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι, ἐξ ἐνός πάντες. Ἐξ ὧν μαθεῖν πάρεστιν εἰς οἷαν κορυφὴν ἀγαθῶν διὰ τῆς τοιαύτης ἐνώσεως· τε καὶ κοινωνίας τοὺς πεπιστευκότες ἀνῆγαγεν, ὅθεν αὐτοῖς τὰ τοῦ ἁγιασμοῦ περιγίνεται· ὁ τε γὰρ ἀγιάζων Χριστὸς, καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι, οἱ πεπιστευκότες αὐτῷ, ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων καὶ Πατρὸς· ἅπαντες· καὶ ὁ μὲν ἀγιάζει ὡς κεφαλὴ, καὶ τῆς σωτηρίας ἀρχηγός, καὶ παντὸς ἁγιασμοῦ παροχὸς καὶ Κύριος· οἱ δὲ ἀγιάζονται τῇ μεθέξει τῆς χάριτος αὐτοῦ καινοποιοῦμενοι, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσεως αὐτὸν ἐνδοιδοκούμενοι· Ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐρεδύσαντο. Τοῦ δὲ ἐξ ἐνός ἡρτῆσθαι ὅτι συμβαίνει, καὶ ὅπῃ εὐδαίμονίας καὶ μακαριότητος πρόσβασιν ὡς περ αἰτιολογίαν προτιθεῖς, ὡς εἰς ἀγχιστεῖαν οἷά περ συνάγεσθαι καὶ πρὸς ἀδελφότητος αὐτοὺς ἡξιώσθαι κληῖσιν ἐπάγει· Δι' ἣν αἰτίαν, οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν λέγων· Ἀπαγγεῖλὲ τὸ βρομὰ σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. Ταύτῃ δοξάζων αὐτοὺς, καὶ χρεῖστος ἦ κατὰ ἀνθρώπων στεφανῶν τιμαῖς· τί γὰρ τούτων θεύτερον ἢ μακριώτερον; Καὶ τὸ αἴτιον ὅλην, ὅθεν κεχρηματίκασιν ἀδελφοί· ἐπεὶ γὰρ Θεὸς ὢν, τὴν καθ' ἡμᾶς περιελάβεσθαι ταπεινότητά οὐκ ἀπηξίωσε δι' ἀπειρίαν οἴκτου καὶ ἀγαθότητος, ἵνα ἡμᾶς τῇ ἐαυτοῦ ἀνυψώσῃ πτωχείᾳ, ἐντεῦθεν τὸ καὶ ἀδελφοί καὶ τέκνα ὑπάρξαι πεπλουτήκαμεν, ὡς αὐτίκα ἔρει· Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός· ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. Τούτους τοίνυν τοὺς Χριστὸν ἐνδεδυμένους, καὶ παρ' αὐτοῦ ἡγιασμένους, ἀδελφούς τε καὶ τέκνα νομισθῆναι κατὰ ξιωθέντας κατὰ τὸν ἀποδοδόμενον τρόπον, πῶς ὁ καταπεφρίκασαν οἱ δαίμονες, εἰδώλων προσκυνητὰς ὀνομάζειν; Ἐκ δὲ τούτων συν-ορᾶν ἔξεστιν, οὐ τὰ τῆς ὕδρεως διὰ τὴν κοινωνίαν τῇ; τε ἀδελφότητος καὶ τῆς υἱοθεσίας ἀναβέβηκεν· ὕπερ φάναι οὐ θεμιτὸν, δεῖ τῆς εἰς τὸν Πρωτότοκον ἡμῶν καὶ Πατέρα δυσφημίας τοῖς εἰδόσι Θεὸν, εἰ μὴ αἰσθῆσθαι τε καὶ νοῦ παντάπασιν ἀπολιμπάνοιντο· σιωπῇ γὰρ μᾶλλον τὰ πολλὰ τῶν ἐκ τῆς Χριστομά-

cum idolis ?? Sed gentes quidem sanctificantem agnoverunt, quoniam divinam notitiam participaverunt cum consentanea huic sanctificatione, ut palam sit in sequentibus quæ ita se habent: *Cognoscent enim gentes, quia ego Dominus sanctificans eas* **. Hi vero divina expertes sanctificatione, piaculo autem quolibet atque impuritate plenas animas habentes, ratiocinio etiam eversi, cum sanctificantem Deum blasphemant, tum et ipsos sanctificatos, pro sua impura conscientia, stulte et impie imundos esse similiter dictitant.

57. Modum autem quo participes gratiæ sanctificantur, sapiens nobis definit Paulus: *Qui enim sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes* **. Et illi quidem, ceu caput, sanctificat, et salutis auctor, et omnis sanctitatis præbitor ac Dominus; hi autem sanctificantur participatione gratiæ renovati, per divini lavacri regenerationem ipsum sibi influentes: *Quoniam quotquot in Christo baptizati sunt, Christum sibi induerunt* **. Quod autem ex uno pendere contingat, et quatenus felicitate ac beatitudine quis proficiat, causam ejus rei quodammodo ponens, ut innuat necessitudinem, quamdam, eosque fraternitate esse donatos, addit: *Quamobrem non erubescit eos appellare fratres, dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in mediis Ecclesiæ laudabo te* **. Ita eos honorans, et superioribus hominis conditioni honoribus eos coronans. Quid enim hoc divinius vel beatius? Cur autem sint fratres, constat. Nam quia Deus cum esset, nostra circumdari humilitate non est dedignatus propter infinitam suam clementiam ac bonitatem, ut nos paupertate sua extolleret, hinc adepti sumus ut et fratres et filii dicamur: ut auctum dicet: *Ecce ego et pueri quos mihi Deus dedit. Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem* **. Hos itaque Christo indutos, ab eoque prædicta ratione sanctificatos, quomodo nos perhorrescent infelices hi, idolorum adoratores appellare? Ex his porro pervidere licet, quoniam hæc contumelia evaserit, propter fraternitatis communionem atque adoptionis; quod sane dicere non licet, timentibus adversus primogenitum simul atque patrem blasphemiam, si certe Deum agnoscunt, neque sensu ac mente prorsus destituuntur. Nam silentio potius pleraque quæ a Christomachorum lingua scatent, ceu nequissima et absurdissima prætereunda sunt. Nam qui negant fraternitatis cum Christo vinculum, et a dignitate adoptionis exciderunt, neque Christum sibi unquam induerunt, prout ipsi semet produnt, undenam hæc discere vel experiri possint, vel sanctificationis consequi gratiam? Nam si ad harum rerum negationem incumbunt, haud meliora sane nec utiliora reperient. Hæc sunt vecordiae illorum ac vanitatis deliramenta et quasi balatus.

** II Cor. vi, 13. ** Ezech. xxxvii, 23. ** Hebr. ii, 11. ** Gal. iii, 27. ** Hebr. ii, 11. ** ibid. 13, 14.

χου γλώσσης· αὐτῶν προΐσχυμένων, ὡς βλαβερωτάτων καὶ ἀτοπωτάτων παραπεμπτέον· οἱ γὰρ ἡρνη-
μένοι τῆς ἀδελφότητος τὴν κατὰ Χριστὸν ἔνωσιν, καὶ τοῦ τῆς υἱοθεσίας διημαρτηκότες ἀξιώματος, καὶ
Χριστὸν ἢ οὐδαμῶς ἐνδυσάμενοι πώποτε, ἢ καὶ ἀπεκδυτάμενοι, καθὶ γε αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν ἀπο-
φαίνονται, πόθεν ἂν σχολοῖεν ταῦτα καὶ μαθεῖν, καὶ παθεῖν, καὶ τῆς τοῦ ἁγιασμοῦ ἐπιτευξεσθαι χάριτος·
εἰ γὰρ πρὸς τὴν ἀθέτησιν ἐκκεκλίκασι τούτων, σχολῇ γε ἂν τῶν χρηστῶν τι καὶ ὕψιφύρων ἔλοιτο·
τοιαῦτα μὲν τὰ τῆς ἐκείνων ἀλογίας καὶ ματαιότητος ληρωδήματα καὶ βληχήματα.

58. Nos vero ad rem nostram veniamus, et qui A
adhuc ex hierophantarum numero nominandus su-
perest, is sacrum hunc et bene ordinatum intro-
ducatur chorum, et coronidis instar imponatur di-
vinitus ædificatæ domui, et sapientiæ ædem perfli-
ciat, decore admodum et mire structam, pulchre-
que a Spiritu compaginatam atque exornatam. Consudet itaque cum antea decertantibus hic quo-
que sacros labores excipiens, ac sigilli instar præ-
dictis apponatur, homo, inquam, Dei, desideriorum
vir, gratiarum Spiritus thesaurus, altorum arca-
norum revelator, reconditarum rerum scrutator,
Barbarorum magister, ferarum temperator: for-
tasse hic hodiernorum quoque impiorum bellui-
nam et esferatam incredulitatis molliet sententiam.
Adesto itaque, o prophetarum pervidentissime, B
Babylone et ex barbarica ora proliens, et prout
prudencia sapientiaque superna inspiraris, narra
nobis quæ tibi nocturnæ divinarum visionum laud
fallaces contentiones, defæcata in mente, limpi-
doque intellectu impresserunt, patentemque præ-
buerunt verarum rerum revelationem; tum expe-
dita lingua, claraque voce, nostrum vaticinare
Regem ac Dominum, imperium sine fine gloriæque
tenentem æternam; atque ita impiorum et contu-
macium vecordiam infringe. Disertis enim verbis,
ut scio, clamasti cum somnianti Chaldaeo dilapsas
oblivione somnii visiones exposuisti, et dubiorum
solutiones fecisti, hæc pronuntians: *Et erit in diebus
regum illorum, suscitabit Deus cæli regnum, 229
quod in æternum non dissipabitur; regnumque ejus
alteri populo non relinquetur. Et comminet frangetque
omnia regna, et ipsum in æternum verstabit* 23. Et
postea, *Videbam in visione noctis, et ecce in nubibus
cæli veniens quidam, qui usque ad Antiquum dierum
pervenit, et coram oblatus est, et ipsi datus est prin-
cipatus, et honor, et regnum; et omnes populi, tri-
bus, linguæ ipsi servient. Potentia ejus potentia
æterna quæ non præteribit, et regnum ejus non de-
struetur* 24.

ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη, καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεῖα, καὶ πάντες οἱ λαοί,
φυλαί, γλώσσαι, αὐτῷ δουλεύουσιν· ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται,
καὶ ἡ βασιλεῖα αὐτοῦ οὐ διαφραθήσεται.

Et hæc quidem propheta. Horum vero detestan-
dorum qualia? Primum quidem mendacii traducunt
divini Spiritus oracula. Deinde Patrem quoque
Deum in propriis operibus scientia ac prævisione
destitutum inducunt. Insuper Unigeniti regnum
dissolutum aiunt, ceu quod perpetuum manere non
potuerit; quod ne ab initio quidem ipsi traditum

νη· Ἡμεῖς δὲ τὴν ἡμετέραν ἐρχώμεθα, καὶ τῶν
ιεροφαντῶν ὁ λειπόμενος τὸν ἱερὸν τοῦτον καὶ εὐρυ-
θμον εἰσελαυνέτω χορὸν, καὶ οἱ κορωνίς προσκείσθω
τῷ θεοτεύκτῳ δόμῳ, καὶ συναπαρτιζέτω τὸν οἶκον
τῆς σοφίας· μάλα ἐκπρεπῶς καὶ ἐνθῶς δομούμε-
νον, καὶ καλῶς τῷ Πνεύματι ἀρμοζόμενον καὶ κο-
σμούμενον· συνιδῶσαι τε τοῖς προθληκόσι· τῶν
ιερῶν πόνων ἀνταληγμένος, καὶ ὥσπερ σφραγὶς
ἐπικείσθω τοῖς προσεκτεινμένοις, ὁ τοῦ Θεοῦ ἀν-
θρῶπος, ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἄνθρωπος, ὁ τῶν χαρισματικῶν
τοῦ Πνεύματος θησαυρὸς, ὁ τὰ βαθέα ἐκκαλυπτό-
μενος καὶ ἀπόκρυφα, ὁ τῶν ἀπορρήτων ἐξεταστής,
ὁ τῶν Βαρβάρων παιδευτής, ὁ τῶν θηρίων σωφρο-
νιστής, ἰσχυρὸς ποτὲ καὶ τουτωνὶ τῶν ἀνοσιῶν τὴν
θηριωδὴ καὶ ἀπηργυρωμένην τῆς ἀπιστίας καταμα-
λάσεις γνώμην. Δεῦρο δὲ οὖν, ὦ προφητῶν θεωρη-
τικώτατε καὶ διορατικώτατε, ἐκ Βαβυλῶνος καὶ τῆς
βαρβαρικῆς ὄχθης ἀνίσχων, ὡς δὲ συνέσει καὶ σο-
φίᾳ τῇ ἀνωθεν ἐμπνεόμενος, προαγόρευε ἡμῖν ὅτι περ
σοὶ αἱ νυκτερινὰ τῶν θεῶν ἐποπειῶν ἀψευδεῖς
θεωρίαι, κεκαθαρμένῳ τῷ ἡγεμονικῷ, καὶ ἀπεξε-
σμένῳ τῷ θεωρητικῷ ἐντυπούμεναι, εὐχάτοιστον παρ-
έσχον τῶν ἀληθῶν τὴν ἐμφάνειαν, καὶ τετρανω-
μένη τῇ γλώσσῃ καὶ διαλεύκῳ φωνῇ, τὸν ἡμέτερον
προανακήρυσσε Βασιλεῖα καὶ Κύριον, ἀπέραντον τὴν
ἀρχὴν καὶ τὴν δόξαν κεκτημένον αἰώνιον, καὶ τῶν
ἀσεβῶν καὶ ἀδασιλευτῶν κατάθραυε τὴν ἀπόνοιαν·
διαρρήδην γὰρ ἐμβοήσεας, εὐ ἴσμεν, ὅπῃ οὐειρο-
πολοῦντι τῷ Χαλδαίῳ τὰ διαπεφευγῶτα τῶν μεθ-
υπνίων ὕπνων ἐκφράσεας, καὶ τῶν ἀπορουμένων τὰς
λύσεις προσάξεις, τοιαῦτα προαναφαινόμενος· Καὶ
ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλέων ἐκείνων,
ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλεῖαν, ἥτις
εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφραθήσεται· καὶ ἡ βασι-
λεῖα αὐτοῦ λαφ' ἐτέρῳ οὐκ ὑπολειφθήσεται· καὶ
λεπτυνεῖ καὶ λιχμήσει πάσας τὰς βασιλείας,
καὶ αὐτὴ ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ μετ-
έπειτα· Ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτός, καὶ
ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος
ἦν, καὶ ὥς τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε, καὶ

D Τὰ μὲν τοῦ προφήτου τοιαῦτα· τὰ δὲ τῶν ἐξαγι-
στων ὁποῖα; Πρῶτα μὲν ψευδῆ τὰ τοῦ θεοῦ Πνεύ-
ματος εἰκαστολογούσι· χρησιμοφρόνιστα· ἔπειτα δὲ καὶ
τὸν θεὸν Πατέρα περὶ τε τὰ οἰκεία ἔργα τῆν τε
ἐπιστήμην καὶ πρόγνωσιν, εἰσφέρουσι διαμαρτά-
νοντα· ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς βασι-
λεῖαν διεφθάρθαι, ὡς διαρκεῖν εἰς αἰῶνα μὴ ἐξισχύου-

23 Dan. ii, 44. 24 Dan. vii, 13, 14.

σαν· ἡ μὲν δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ δεδῶσθαι, μήτε μὴν ὑπὸ γλωσσῶν καὶ φυλῶν προσκεχυθῆναι, ἢ δεδουλεύσθαι, λαόν τε διακεκτεθῆναι καὶ διηρπάσθαι τῷ τυραννίσαντι, καὶ συλλήδην εἰπεῖν, ἀπεναντίας ἐν ἅπασιν τῷ προφήτῃ διανενόηται· ταῦτα δ' ἅπαντα μικροῖς συνειληφότες ῥήμασι, μεγίστην τὴν βλασφημίαν κατὰ τῆς θείας ἐτεκτῆσαντο δόξης, εἰδωλολατρίας ἀθέως καὶ δυσσεβῶς, τὴν Χριστιανῶν θεοσέβειαν ἀποκαλέσαι τολμήσαντες, καὶ τοιαύτην δόξαν ἄλλοις τε καὶ ἑαυτοῖς ἐπικλώσαντες· πῶς δὲ οὐ κατεπτήχασιν οὐδὲ κατεπλήγῃσαν τὴν ψυχὴν, πρὸς τὰ οὕτω σαφῆ καὶ ἀναμφίλεκτα προπετῶς ἀντιβέποντες, οἳ γε καὶ ἀναιδεῖ προσώπων καὶ πεπωρωμένα καρδίᾳ ὑφιστάμενοι, κατὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀπηυθαδίσαντο δόξης; ἀλλὰ πόθεν αὐτοῖς τὸ θεοσυγές τοῦτο καὶ ἄτοπον παρρησιάζεται δόγμα; εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ τῶν ἔλων Θεοῦ ὁ προφητικὸς προανεκήρυττε λόγος προσδιορισμοῦ εἶχα, ἐπεφύησαν ἂν ἀκρατέστερον καὶ θρασύτερον τοῖς τῶν ἑρῶν τῆς εὐσεβείας δογματικῶν ἐπειλημμένοις; ἐκ περιέργου λέσχης τὸ μάταιον καὶ ἀπόκληρον τῶν λόγων αὐτῶν ἐπιτερίζοντες· καὶ ὥσπερ οἱ ἐπὶ τι θῆρα καταθέοντες, τῆς τῶν εἰρημνῶν ἀπλότητος καταφύμενοι, μεμετρημένην πω; καὶ πεπερασμένην τὴν Χριστοῦ βασιλείαν εἰσπύγον· εἰ δὲ τῇ βασιλείᾳ πρόσκειται τὸ αἰώνιος καὶ φθαρτός, καὶ τὸ οὐ ποτε παρελεύσεσθαι, τί δὴ ποτε οὐκ ἐπιτεθῆσεται αὐτῶν τῇ ἀθυροστομίᾳ χαλινός, ὥπως ἀποφραγείη πᾶν στόμα κατὰ τοῦ Βασιλέως τῶν αἰώνων λαλοῦν δικαίως; ὁ γὰρ τοι βασιλεύων τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι, οὐκ ἂν ποτε τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς δόξης ἀφαιρεθείη, οὐκ ἂν ὑπὸ χεῖρα καὶ ἔγνωκώς αὐτὸν λαός, ἐτέρῳ πρόσθοιτο βασιλεῖ· οὐδὲ γὰρ ὁ κρείττων, οὐ ἐπιλήφονται, ἔστιν ἡ ὅλως ἔσται· οὐκοῦν οὐ τετυράννηται, οὐδὲ διηρπασταί, οὐδὲ τῆς ἐξουσίας ἐκδέδληται· διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ ὑπ' αὐτῷ τελοῦν ἅπαν εἰδῶκος πρότεισιν, ἢ δόξῃ τὸ προὔχον τῷ δαίμονι· Θεὸν γὰρ καὶ Κύριον τῶν ὧν, τὸν πάντων ἡμῶν Σωτῆρά Χριστὸν ἐπιγινώσκει, καὶ αὐτῷ προσκυνεῖ· Αὐτῷ γὰρ κάμπτει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταθροονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογεῖται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς· Ἀμήν. Φανερὸν οὖν καὶ ἐντεῦθεν ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντιοῦ πνεύματος λαλοῦσιν οἱ Χριστομάχοι, ὡς ἀντίπαλα καὶ ἀντίθετα τῶν τοῦ

Θεοῦ Πνεύματος λογίων φθεγγόμενοι.

νθ'. Σκοπεῖτωσαν δὲ κάκεινο οἱ ἀδασίλευτοι, ὅτι τὸ βασιλεὺς ὄνομα οὐκ ἔστι τῶν ἀπολύτως καὶ ἀσχετῶς λεγομένων, τῶν πρὸς τι δὲ, καὶ τῶν ἐν σχέσει θεωρουμένων· οὐ γὰρ ἂν νοηθείη βασιλεὺς, τῶν βασιλευσμένων ἀνεῦ· οὐδὲ ἀρχων, τῶν ἀρχομένων δίχα· ἀνάγκη γὰρ ἐτέρου τῶν προσηγοριῶν τούτων τεθειμένου, συνεισάγεσθαι καὶ θάτερον ὥσπερ δὴ ἀναιρουμένον συναναιρεῖσθαι· οὕτω γὰρ τὰ τοῦ εἰδούς τῶν ὀνομάτων τούτων μεταλαχόντα, ἀλλήλοις οἰκεῖνται ὡς τὰ πολλὰ καὶ συνδέονται· ὡς μήτε

A fuerit, neque ipse a linguis ac tribubus adoratus fuerit ipsique servitum, neque populum possederit tyranno priori ereptum, atque ut breviter dicam, contraria omnia prophete consent. Hæc omnia paucis verbis comprehendentes, maximam blasphemiam adversus divinam gloriam instruxerunt, idololatriam impie ac scelesle Christianorum religionem appellare audentes, hancque opinionem sibi et aliis contrahentes. Quidni vero cohorrerunt atque animo attonito fuerunt, dum his tam manifestis et indubiis temere sese opponerent? qui sane impudente facie et cæco corde perstantes, contra Servatoris gloriam semet audacter extulerunt. Sed undenam ipsis pro hoc Deo odibili absurdoque dogmate fiducia? Nam si simpliciter principatum ac regnum universalis Dei propheticus sermo fuisset vaticinatus sine peculiari definitione, insurgerent sane ferocius atque audacius contra rectorum religionis dogmatum sectatores, curiosa garrulitate vanitatem et fatuitatem sermonum suorum exaggerantes; ac veluti ii qui in prædam involant, dictorum verborum simplicitatem occupantes, demensum ac limitatum Christo regnum assignassent. Sed enim quia regno additum est epithetum æternum et incorruptibile, et quod non sit transitorium; quid ni jam imponetur loquacitati eorum frenum, ut obstruatur omne os adversus regem sæculorum iniquo loquens? Nam qui regnat a sæculo et in sæculum et ultra, nunquam sane principatu gloriaque sua spoliabitur, neque populus ei subjectus ejusque notitia imbutus, regi alteri semet addicet. Neque enim melior, cui adhæreant, uspiam est vel omnino erit. Ergo neque ulla tyrannide oppressus fuit neque direptus, neque potestate dejectus. Propterea nec quisquam in ejus ditione degens, ad idola accedit, aut dæmoni primas attribuit. Nam Deum Dominumque omnium rerum Christum Servatorem agnoscit, eumque veneratur. *Ipsi enim flectitur omne genu cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitetur quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Amen*⁵⁹. Hinc etiam sit ergo exploratum Christomachos contrario spiritu affatus fari, quia contraria scilicet et repugnantia divini Spiritus oraculis eloquuntur.

59. Illud quoque considerent contumaces, nomen rex non esse de vocabulorum numero quæ absolute et laxo sensu dicuntur, sed ad peculiare aliquid referri, et cum relatione spectari. Non enim intelligitur rex sine regnato populo, neque præses sine præfectura. Necesse quippe est, alterutro ex his vocabulis posito, comprehendere et alterum; quo perempto, aliud simul perit. Namque hæc nomina **230** id genus sunt, ut invicem familiaria plerumque sint et copulata; ita ut neque hoc sine illo cogitetur, neque

⁵⁹ Philip. II, 10.

illud victissim sine hoc consistere queat. Si ergo veraces sunt prophetis sanctis factæ a sancto Spiritu revelationes, sicuti reapse veraces sunt, Christus Deus noster in ipsis rex appellatus, prorsus aliquorum rex est, nempe eorum qui in ipsius ditione sunt. Namque utilis et omnium creator, omnium rex est : ipse enim regnat a ditione sua sempiterna, et omnia ei servant. *Regnum ejus regnum omnium sæculorum, et dominatio ipsius in omni generatione et generatione*³³. Quatenus autem nos ei credimus eumque agnoscimus ob sinceram de ipso confessionem, noster quidem qui Christiani sumus, rex est : nos enim populus ejus peculiaris, regale sacerdotium hæreditas æterna, atque, ut compendio dicam, electa veluti et specialissima ejus possessio. Nostræ res ergo, qui divina gratia orthodoxi sumus, ita se habent ; ideoque opportune admodum et congruenter tradita divina oracula, tantam nobis testimoniorum nubem suppeditarunt, fide dignorum usquequaque, et arrham præbentium : quæ nobis quidem veritatis amatoribus, et qui divini Spiritus illustramur ac manducamur charismatibus, bene temperatam et harmonicam ac jucundam sacrorum ac divinitus inspiratorum dogmatum nostrorum symphoniam concinunt : secus vero, istorum qui apostatico impulsu moventur, vesaniam atque stuporem et impias ac fraudulentas nugas dispellunt ex adulterinis cogitationibus ortas ; et quasi scripta in cippo irreligionem ipsorum manifestissime exponunt. Sic deinde quaqueversus convicti, ceu ab erroris spiritu exagitati, longe a divino cœtu atque nostra Christianorum aula pellantur.

φέρειν · οὕτω λοιπὸν πανταχόθεν ἐληλεγμένοι, ἐκ τοῦ θείου χοροῦ καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς τῶν Χριστιανῶν αὐλῆς ἀπεληλάσθων.

Age vero quia omne malum inquietum est et infrene, et in suo statu permanere nequit ; sed longius semper procedens, cursus sui requiem non invenit ; veluti fluviale fluentium fervens et exundans ripasque superans, cum declivem curvumque locum nactum fuerit, nullatenus impetus ejus effusus continetur, et obvium quidlibet facile abripit secumque fert : ita postquam in aliquam obrepserit animam, quæ semel bono (spiritu) nuntium remiserit, haud ante a depascendo consumendoque desinet, donec in extremum exitium projecerit. Sicut in hac quoque re usuvenit. Ecce enim postquam hæc pestis hodiernorum impiorum celerrime animas pervasit, ad incredulitatis quoque atque a Deo alienationis præcipitium impulit. Nam dolosus primum linguas adversus Christum exacuentes, nullam vesanie suæ satietatem sentiunt ; neque a calumnianda Christianorum pietate cessant, imo quotidie incrementum malitiæ capiunt, ita ut pejora prioribus posteriora sint, multam sycophantiam contra animata Spiritus templa contextentes, neque catenus

Α τοῦτο χωρὶς ἐκείνου νοεῖσθαι, μηδ' αὖ ἐκεῖνο τοῦ ἀνέυ συνίστασθαι : εἰ τοίνυν ἀληθεῖς αἱ παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῖς ἁγίοις προφῆταις γενόμεναι θεοφάνειαι, ὥσπερ οὖν εἰσιν ἀληθεῖς, ὁ Χριστὶς καὶ Θεὸς ἡμῶν βασιλεὺς παρ' αὐτοῖς προσαγορευόμενος, πάντων τινῶν ἐστὶ βασιλεὺς, τῶν βασιλευμένων δὴ τοῦ · ὥς μὲν γὰρ Θεὸς καὶ γενεσιουργὸς τῶν ἀπάντων, πάντων ἐστὶ βασιλεὺς · αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ δεσπότης ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ σύμπαντα δοῦλα αὐτῷ ἐστὶ, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία αὐτοῦ ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Ὡς δὲ πιστῶν καὶ ἐπιγνώκων αὐτὸν, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀληθοῦς ὁμολογίας, ἡμῶν ἐστὶ τῶν Χριστιανῶν βασιλεὺς · ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν λαὸς αὐτοῦ περιούσιος, καὶ βασιλείον ἱεράτευμα, καὶ κληρονομία αἰώνιος, καὶ συλλαβόντα εἰπεῖν, ὥσπερ ἐφαίρετο, καὶ οἰκειότατον αὐτῷ κτήμα · τὰ οὖν ἡμέτερα τῶν εὐσεβούντων τῇ θεῇ χάριτι, τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα, καὶ κατὰ ταῦτα εὐκαίρως ἄγαν καὶ ἀρμόδιως οἱ θεοὺς παραληφθέντες χρησμοὶ, νέφος ἡμῖν τοσοῦτον μαρτύρων περιέστησαν ἀξιώχρευν ἐν ἅπασιν καὶ ἐχέγγυνον ὥστε ἡμῖν μὲν τοῖς τῶν ἀληθῶν ἑρασταῖς, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ θείου Πνεύματος ἑλλαμπομένοις τε καὶ χειραγωγομένοις χαρίσμασιν, εὐρυθμον καὶ ἐναρμόνιον καὶ μεμουςωμένην τῶν ἱερῶν καὶ θεοπνεύστων ἡμῶν δογμάτων ἀπηχεῖν τὴν συμφωνίαν · τῶν δὲ ἐκ τῆς ἀποστατικῆς ἐμπνεομένης δυνάμεως, τὴν τε παραφροσύνην καὶ ἀποπληξίαν καὶ τὰ ἄθροισμα αὐτῶν καὶ ἀπατηλὰ θριαμβεύειν ληρήματα, ἐκ νόθων τε καὶ κιδδήλων διανοιῶν ἀναθρασόμενα, καὶ οἷα στήλην ἀνάγραφτον τὴν δυστέθειαν αὐτῶν ἐμφανέστατα τῆς πλάνης πνεύματος ἐνεργούμενοι, πόρρω τοῦ

Ἐπειδὴ δὲ τὸ κακὸν ἄστατόν τε ἐστὶ καὶ ἀσχετόν, καὶ μένειν ἐφ' ἑαυτοῦ μηδαμῶς ἀνεχόμενον · αἰεὶ ἐκ προῖδν, καὶ στάσιν τῆς φορᾶς οὐχ εὐρίσκον, καθάπερ βεῖθρα ποτάμια πλημμυροῦντα καὶ ὑπερβλύζοντα καὶ τῆς ὀχθῆς ὑπερχόμενα, ὀπηνίκα τινὸς ὑπείρου καὶ πρηνοῦς ἐπιλάβῃται χώρου, οὔτε τῆς ῥύμης ῥαγδαίως ἐπισχεθῆσεται προχέομενα, καὶ τὸ πρὸς τυχὸν ἅπαν ῥαδίως αἰεὶ παρασύρεται καὶ συνεφέλλεται · οὕτω γε ἡδὴ καθ' ἡμᾶς ἂν ἐφερπύσῃ ψυχὰς, καθάπαξ ἀπογονοῦσας τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίᾳς, οὐκ ἂν πρὶν ἀπόσχοιτο ἐπινεμόμενον καὶ καταδρασχόμενον, ἕως ἂν εἰς ὀλέθρου ἀποβρίψῃ περὰ τὰ ὁποῖον δὴ τι κἀνταῦθα συμβέβηκε · καὶ γὰρ κἀν ταῖς τῶν δυσσεβούντων τοῦτων ὡς τάχιστα δεικνόμενον ψυχαῖς ἐγκατέσκηψε, καὶ πρὸς δόλιον ἀπιστίας καὶ ἀφιλοθείας ἀπήγαγε · τὰς γὰρ δολίως γλώσσας κατὰ Χριστοῦ πρότερον καταθέξαντες, κόρον μὲν τῆς εἰς αὐτὸν παροινίας οὐκ ἴσασιν · οἷδ' αὖ τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας καταγορεύοντες ἀπολήγουσιν, ἐπιδόσιν δὲ μᾶλλον ἐκάστοτε τῆς κακίας ποιοῦμενοι, ὥς ἂν χεῖρω τῶν προλαβόντων τὰ ἐπισκιδόντα γίγνοιτο, πολλὴν συκοφαντίαν κατὰ τῶν ἐμ-

³³ Psal. cxlii, 13.

ψύχων τοῦ Πνεύματος· ναῶν ἐξυψήναντες, οὐ μέχρι τούτου ἔστησαν· ἥδη δὲ καὶ κατὰ τῶν ἀψύχων ναῶν, θεῶν δ' ὁμῶς, τὰς ἀνοσίου χεῖρας καθώπλισαν· οἷ γε τῷ ὄντι ναοὺς δαιμονίων τὰς σφῶν αὐτῶν ψυχὰς ἀποφαίνοντες, ἀπὸ τοῦ δοξάζειν εἰδώλοις ὡς θεοῖς προσείναι, ἵνα κἀνταῦθα τὸ πρὸς εὐσέβειαν αὐτοῖς ἀκοινωνήτων μαρτυρούμενον διαφαίνεται· οὕτε γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ὡς οὐδὲ συγκατάθεσις νακῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων, καὶ ὥστε μὴ ἐν λόγοις μόνον τὰ τῆς βλασφημίας αὐτοῖς ἐξέροι, ἀλλ' ἥδη καὶ ἐν πράγμασιν ἐξανύμενον αὐτῶν καθορᾶται τὸ ακούρηγμα, καὶ μὴδ' ἀκοῆς μέχρι περιθρυλῆται τὸ δύσφημον, ἀλλὰ κἀν ταῖς ἀπάντων ὄψεσι βλεπόμενον προκέχεται.

Ξ. Ἄρ' οὖν κατεψεύσαντο μὲν καὶ κατηγοροῦσαν τῆς θείας καὶ ἀπορρήτου δόξης τε καὶ δυνάμεως, τῆς τε τῶν θεοπνεύστων, καὶ τῆς τῶν θεολόγων κατεφλάρησαν διδασκαλίας, ὁρῶσι δὲ ὧν ἐκενολόγησαν ἥττονα, ἢ καθυφίδει τοῖς βλασφημουμένοις ἐκδειξάι· παρισσόμενα τὰ πραττέμενα, ἢ οὐ λίαν ὑπεραίροντα; Οὐ μὲν οὖν· ἀλλ' ἐν ᾧ τὸν πατέρα τοῦ ψεύδους διάβολον πάλαι ἀπολειπόμενον καὶ ἡττώμενον ἐγνώμεν, τοῦτο νῦν προστιθέμενον ὁρῶμεν καὶ ἐπαυξόμενον· τὸ πρὶν γὰρ ἐν λόγοις μόνον τὸν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας δρασθαὶ πόλεμον τοὺς ἀσεβοῦντας παρασκευάσας, καὶ μυρίας ὄσας αἰρέσεις ἐν τοῖς Χριστιανοῖς παρενείρας, ἐν τῷ νῦν οὐ λόγοις μόνον, ἥδη δὲ προσθεῖς καὶ τὸ λειπόμενον, καὶ ἔργοις αὐτοῖς κατὰ τὴν θεῶν δόμῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν ἀναθημάτων ἐξεβάχκευσεν, τὰ πρὸς καθάρσει τοῦ κόσμου καὶ τῆς εὐπρεπείας αὐτῶν, κατεργάζεσθαι, ὡς ἂν δι' ἀμφοτέρων τὸ εἰς κακίαν περιφανὲς ἀποφείροντο· τολμῶσι γοῦν οἱ ἐξάριστοι κατὰ τῶν ἱερῶν καὶ θείων τύπων καὶ συμβόλων τῆς σωτηρίου τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίας τε καὶ σαρκώσεως, καὶ τὸν ἐν τοῖς ἁγίοις οἴκοις ἐπιχειροῦσιν ἀπαγλαΐζειν διάκοσμον, καὶ καθαιροῦσι τῆς ἱστορίας τὸ ἅγιον, τὰ σεμνῶς τετυπωμένα ἀποξέοντες ἀνοσιγόνατα. Ὡς τῆς μανίας! ὦ τῆς τόλμας καὶ τῆς ἀναίσχυντου γνώμης! Ἄπερ ἥδη Χριστιανῶν οἱ εὐσεβέστεροι καὶ φιλόθεοι, τὸ ἀνέκαθεν ἱερεῖς τε, φημί, καὶ βασιλεῖς, ὅσοι τε τῶν ἐν τέλει, καὶ τῶν ἄλλων οἱ περὶ τὴν εὐσέβειαν θερμότεροι τε καὶ σπουδαιότεροι, διαπύρην πύθω καὶ πίπτει θερμῇ τῇ εἰς Χριστὸν καὶ τοὺς ἁγίους καταφλεγόμενοι, ἐκπεπονήκασι τε καὶ ἀνιστόρησαν· ἀγάλαμα θεῖα καὶ ἱερὰ, ἐν οἷς καθίδρυσαν τῷ Θεῷ τῶν ὕλων σηκοῖς ἐντυπωσάμενοι, καθ' ὃ ἐκάστου τῶν τυπουμένων ὁ λόγος ἐπέβαλεν, οὐ φρίττουσιν ἀνορύττειν καὶ καταπαΐζειν οἱ θεῖοι· κἀν ἡπειροσέ τις αὐτοῖς ἐφ' οἷς κακῶς καὶ ἀθέως δοξάζουσι, πρὸς τὸ ἀπηχῆς καὶ δυσφορώτατον σχετιάζων τοῦ λόγου, εἰ μὴ ἀθεῖ αὐτουργοῦντας τὰ τοιαῦτα ἑώρα· ὥστε αὐτοὺς εἰς βεβαίωσιν τῷ ἀθέσμῳ λεγομένων, τῶν δρωμένων ἔχειν τὸ παράνομον· πῶς γὰρ οὐκ ἐλέγχονται φανερώς τῷ ὄντι εἰδωλολατροῦντες; ἀναισχύντως οὕτως κατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ οἰκῶν ἐπιμαίνόμενοι, ὡς ἐτέρᾳ θρησκείᾳ μυσταγωγούμενοι καὶ τελούμενοι, ἢ τίς ποτὲ ἔστιν, αὐτοὶ εἰδεῖν ἂν, καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἐπὶ πάντων

PATROL. GR. C.

A subsistunt; sed jam contra inanimata quoque templa, et tamen divina, manus armarunt; qui revera demoniorum templa animas suas esse demonstrant, dum existimant ad idola tanquam ad deos accedere; ut id etiam ipsorum a recta religione alienationem testetur. Neque enim est communio lucis cum tenebris, nec consortium templi Dei cum idolis. Adeo ut non verborum tenus blasphemia illorum serpat, sed jam operibus quoque peragi nequitia illorum spectetur; neque auribus tantummodo infamia illorum insonet, sed et omnium oculis conspicienda proster.

60. Ergone negant et incusant divinam arcanamque majestatem atque potentiam, et tum inspiratorum tum etiam theologorum aspernantur doctrinas, faciunt tamen minora dictis, aut negligunt demonstrare paria blasphemis facta, vel non 231 oppido majora? Nihil minus. Sed quod a patre mendacii diabolo omissum olim, vel tenue fuisse scimus, nunc demum adjectum videmus et cumulatam. Nam cum antea ad bellum contra Ecclesiam, nonnisi verbis gerendum, impios comparasset, plurimasque hæreses inter Christianos sevisset, hoc demum tempore non verbis tantum, sed quod deerat adjecto, factis quoque ipsis contra divinas ædes atque alia sacra donaria bacchatur, illorum ornatum atque splendorem pessumdare studens: ita ut utraque re malitia istorum coarguatur. Furunt igitur hi nefandi contra sacros divinosque typos ac symbola salutaris Dei Verbi œconomix et incarnationis, et sacra in templis ornamenta nituntur deturpare, impressas in altari historias delent, sculpitilia sancta stultissime abradunt. O furem! o audaciam et impudentem animi sententiam! Quas Christianorum pientissimi et religiosissimi, superiores, inquam, sacerdotes ac reges, et quicunque dignitate fulgebant, cæterique quotquot pietate ferventiores erant et studiosiores, inflammato amore calidaque in Christum fide sanctosque suerens, elaborarunt atque historiis ornavunt, imagunculas, inquam, pias sacrasque, et omnium Deo in delubris a se ædificatis sculpservunt, prout ratio cujusque rei representatæ ferebat, non perhorrescunt hi miseri subfodere et illudere. Et vix quisquam pravas esse tantopere impiasque illorum opiniones crederet, et intolerabilem potius verborum quibus utuntur pravitatem aversaretur, nisi ipso opere hæc scelera patrans cerneret; unde sequitur ut ii verborum nefandorum testem habeant operum improbitatem. Quidni enim evidenter convincuntur esse idololatæ? dum ita impudenter contra Dei templa furunt, quasi ipsi alteri religioni sint initiati, imo consecrati, quæ cujusmodi sit ipsi noverint; et quasi Dominum nostrum Jesum Christum supremum Deum abnegaverint, ut ex his consequentia existimare suadent; quasi denique frustra Christianorum nomen retineant: falsitate enim innituntur, sola

ipsis superstitie et quasi appicta appellatione, quia syllabarum formam servant, significatus vim negarunt; spurii enim sunt, et alieni a vera re suis ipsorum operibus demonstrantur. Augebunt autem pessimum illorum facinus, quæ ex eorumdem ausibus consequi solent.

ἡρνημένοι· νόθοι γὰρ καὶ ἀλλότριοι τοῦ πράγματος τῶν τὸ ἀνοσιούργημα, ὅπερ ἐπόμηνον συμβαίνει ἀπὸ

64. Quia enim in Christi imaginibus figura quoque vivificæ crucis simul pingitur, destrunt hanc etiam isti qui nihilominus circa id simulanter se gerunt, et se crucem venerari mentiuntur; cum revera contra utrumque (tum imaginem tum etiam crucem) rabies illorum exardescat. Cur enim aliter tantum irasci videantur, cum utraque ab eodem Christo sanctificata dependeat? Similiter violant sacra quoque cinielia, quibus sancta atque vivifica Christi perficiuntur mysteria. Insuper et vestimenta quotquot ejusmodi sanctis historiis decore exornantur. Item evangelicorum voluminum veneranda opercula; itaque et ipsum Evangelium pessumdant. Quid enim aliud videre est, nisi evacuatam ab ipsis et dissolutum Evangelium? Nam in quo different intus scripta, ab exterius historialiter effictis, cum mens (72) eadem idemque argumentum in utraque re spectetur? Unde fit ut, si unum venerabile sit, alterum æque sit venerabile; vel utrumque deperire necesse est. Ecce enim multa cernimus veneranda hujusmodi volumina, et quidem perantiqua, quæ longo jam tempore a religiosis piisque hominibus elaborata esse constat, quæ 232 explicita partim quidem calligraphica peritia, divinæ nos historiæ doctrinas edocent; partim vero pictoria arte easdem nobis res representant. Neque tamen illud magis quam istud propositum argumentum demonstrat. Unus quippe est utriusque rei sermo, et ab utraque salutaris Dei Verbi incarnati magisterium et memoria fit. Nam quæ verbis in scripta prædicantur lectione, eadem etiam oculus ex pictarum historiæ inspectione colligit. Ergo si quis partem auferet, totum destruxerit. Nam ex partibus totum conflatur. Quod si quid horum perturbat insanos, ipsorumque attonitam pulsant mentem, esto scandalum ipsis, quod illa quidem levioribus scripturis coloribusque charaxantur, hæc autem crassioribus lineis figurisque pinguntur; multaque materiæ in his diversitas est.

τέραις ταῖς γραμμαῖς καὶ τοῖς σχήμασι χρωματουργούμενα διαγράφεται, καὶ πολὺ τὸ κατὰ τὴν ὕλην ἐν αὐτοῖς διηλλαγμένον ἐμφαίνεται.

62. Quod si curiosius indagandum est, hæc potius quam illa prævalere videbuntur; quia illa auditum tantummodo pulsant, hæc autem visum quoque attrahunt; et illa quidem celeriter, hæc autem ocus propositarum rerum notitiam exhibent: imo vero visus promptior est et persuasui facillior; quandoquidem et ipse auditus a visu præveniri solet. Porro quæ audiendo didicimus, oblivio tempore in-

Α θεὸν ἐξομνύμενοι, ὡς τὸ ἀκόλουθον ἐννοεῖν διδῶσι, καὶ μάτην τοῦ τῶν Χριστιανῶν ὀνόματος μεταποιούμενοι· τῷ ψεύδει γὰρ ἐπερείδονται, ψιλῆς αὐ τοῖς τῆς προσηγορίας ἐπιπολαζούσης, καὶ ὥσπερ ἐπικεχρωσμένης, καὶ τὴν μὲν ὀφθαλμοῖς τῶν συλλαβῶν ἔχουσι, τὴν δὲ δύναμιν τὴν ἀπ' αὐτῶν δηλουμένην διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀποδείκνυνται· αὐξεῖ δὲ αὐτῆς ἐγχειρήσεως αὐτῶν γίνεσθαι.

Ξα'. Ἐπειδὴ γὰρ ταῖς Ιεραῖς τοῦ Χριστοῦ εἰκόσι καὶ ὁ τύπος τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ συνδιαγράφεται, συγκαθαίρουσι καὶ αὐτὸν ἤδη οἱ περὶ τοῦτο κατασχηματιζόμενοι, καὶ πρὸςθεύειν τὰ τοῦ σταυροῦ προσποιούμενοι, τῷ ὄντι γὰρ ἐπίσης τὰ τῆς μανίας αὐτῶν κατ' ἀμφοτέρων ἐξήπται, καὶ εἰ που τῷ ἐτέρῳ δοκοῦντι ἀπεχθάνεσθαι, εἴπερ ἐξ ἐνδὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀμφότερα καθαγιαζόμενα ἡρτηται· ἐν τούτοις ἄπτονται καὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων, ἐν οἷς τὰ ἅγια καὶ ζωοποιὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπιτελεῖται μυστήρια· ἔτι καὶ τῆς ἐσθῆτος ὅση ταῖς σεπταῖς ταύταις ιστορίαις σεμνῶς περιστέλλεται· πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐν ταῖς εὐαγγελικαῖς βίβλοις προσκυνομένων πτυκτίων· καταλύουσι γοῦν τὸ Εὐαγγέλιον· καὶ τί γὰρ ἕτερον ἐνορᾶν ἔστιν, ἢ κενοῦμενον παρ' αὐτοῖς καὶ λυόμενον τὸ Εὐαγγέλιον; ἐν τίνι γὰρ διοίσει τὰ ἐντὸς γεγραμμένα, τῶν ἐκτὸς ιστορουμένων, τῆς τοιαύτης εὐνοίας καὶ υποθέσεως ἐπ' ἀμφοτέρων θεωρουμένης; Διὰ τοῦτο εἰ τὸ ἕτερον τίμιον, καὶ θάτερον τίμιον, ἢ ἀλλήλοις συνοικήσεται, πᾶσα ἀνάγκη. Ἡδὲ δὲ ὁρῶμεν πολλὰ τῶν σεβασμίων βιβλίων τούτων, καὶ γε καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ παρ' εὐσεβῶν καὶ φιλοθῶν ἀνδρῶν ἐκπεπονησθαι μαρτυρουμένων, ὅπερ ἀναπτυσσόμενα, ἐν μέρει μὲν διὰ τῆς καλλιγραφικῆς εὐφυίας, τὰ τῆς θείας ιστορίας ἡμῖν ἐμφανίζει διδάγματα· ἐν μέρει δὲ διὰ τῆς ζωγραφικῆς εὐτεχνίας, τὰ αὐτὰ ἡμῖν παραδείκνυσιν πράγματα· καὶ οὐδὲν τι μᾶλλον τὸδε ἢ τὸδε διασημῆναι· εἰς γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ὁ λόγος, καὶ δι' ἀμφοτέρων τῆς σωτηρίου τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίας ἡ διδασκαλία τε καὶ ἀνάμνησις γίνεται· ἃ γὰρ ὁ λόγος διὰ τῆς τῶν γεγραμμένων ἐκήρυξεν ἀναγνώσεως, ταῦτα καὶ ὅψις διὰ τῆς τῶν ιστορουμένων ἐντεύξεως συμπαρέδειξεν· εἰ οὖν τὸ μέρος καθέλοι τις, τὸ ὅλον ἔσται καθηρηκὸς· ἐκ τῶν μερῶν γὰρ τὸ ὅλον· εἰ δὲ τι τούτων ἐπιταράττει τοὺς ἀφρονάς, καὶ τὴν ἀπόπληκτον αὐτῶν κατασελεῖ διάνοιαν, σκανδαλίζει αὐτούς, ὅτι μὲν λεπτοτέρας ταῖς γραφαῖς καὶ τοῖς χρώμασιν ἐγχαράττεται, τὰ δὲ παχυτέρας καὶ ποιικίλω-

Β εἰς. Εἰ δὲ τι χρὴ περιεργότερον ἐπελθεῖν, ὁ βῆσται ταῦτα μᾶλλον ἐκείνων ἐν τισι πλεονεκτοῦντα, ὅτι τὰ μὲν τὴν ἀκοὴν μόνην ἐπάγεται, τὰ δὲ καὶ τὴν ὄψιν ἐφέλκεται, καὶ τὰ μὲν ταχὺ, τὰ δὲ ὀσπτόν παρέχουσι τῶν προκειμένων τὴν διάγνωσιν· ὅσῳ καὶ ὅψις ἀκοῆς συντομωτέρα τε καὶ εὐπειθεστέρα· ἐπεὶ περ καὶ τὸ ἀκουσθὲν ὕπὸ τοῦ ὄρατοῦ πέφυκε φθάνεσθαι, καὶ τὰ μὲν ἐξ ἀκοῆς ἡμῖν μαθητευόμενα,

(72) In codice εὐνοίας, sed malo scribere ἐννοίας.

καὶ λήθῃ τῷ χρόνῳ ἐπιλαβοῦσα ὡς τὰ πολλὰ διέκοψέ πως καὶ ἀπημαύρωσε, τὰ δὲ ὑπ' ὅσιν προκείμενα, μονιμώτερον μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς ἐνσημαίνεται, καὶ τοῖς παθητικοῖς μέρεσι ταῖς ἀντιλήψεσι τῶν αἰσθητῶν ἐναποτιθέμενα· καὶ ἔτι ἐπὶ πλεόνταυτα ἐκείνων, ὅτι καὶ σοφοὺς καὶ ἰδιώτας χειραγωγούντα, οὐδὲν ἥττον ὀνύνησι· καὶ ἡ τις ἀγκυρίας ἡ ἀστείτητος ἔχει, ὁμοίως μεθέξει τῆς γνώσεως· καὶ ὅτι πλεόν εἰσάγουσιν ἐπὶ τὸ μυστήριον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν συγκαταβάσεως· πολλάκις γοῦν τὸν ἀγκυρὸν διαφεύγει τὰ τῆς ἀναγνώσεως, παιδεύσεως τε ὄντα ἐκτός, καὶ τῷ εἶναι γραμμάτων ἀμύητον· ὡς οὖν ἐπὶ τοῦ ἀκρωμένου τοῦ λόγου, οὐκ ἀχρι τῆς ἀκοῆς περιγράφεται τῶν ἐκφωνουμένων ἡ δύναμις (πρόεισι γὰρ ἐπὶ τὰ πράγματα μεταβαίνοντα τῶν λεγομένων ἡ δὴλωσις), οὕτως οὐδὲ ἐπὶ τῶν θεωμένων τὰ ἱστορούμενα, μέχρι τῆς ὁρατικῆς δυνάμεως τὰς ὕψεις ἴσῃσι· μετήγαγε γὰρ ἡ ἀνήγαγεν εὐθύς τῶν φαινομένων ἡ ἐντεῦξ τοῦ ἐντυγχάνοντος τὸν νοῦν ἐπὶ τὰ ὑπερκείμενα ἢ προηγούμενα, οὐ συγχωροῦντα τοῖς συμβόλοις τὴν ἱερὰν ἐναναπαύειν ἐνέργειαν· ἀπὸ δὲ τῶν αἰσθητῶν τούτων καὶ συγγενῶν καὶ συντρύφων, ἐπὶ τὰ νοούμενα καὶ ἀπ' αὐτῶν παραδηλούμενα, προάγοντα ἢ ἀναφέροντα· διὸ καὶ ὡς αὐτὰ τις ἐνορῶν τὰ πράγματα, διὰ τούτων προσεπεκτείνεται, καὶ ὡς παροῦσι διὰ τῶν συμβόλων συγγίνεται, καὶ κατανύσσεται καὶ ἀγαθύνεται, καὶ θυμηδίας ἐμπέμπεται, καὶ παρακαλεῖται τὴν ψυχὴν, καὶ κρείττονος ἢ πρὶν οἶεται εἶναι ἑξῆς τε καὶ καταστάσεως.

ξ'. Εἰς συνηγορίαν οὖν τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου τὸ ἐξ ἀρχῆς παραδεδόται, καὶ παρὰ τῶν τῆς αὐτῆς θρησκείας καὶ πίστεως, Χριστιανῶν, φημι, οὕτω τῆς θείας οἰκονομίας ἐπιπνοίας καὶ χάριτος, ἵνα ἐκάτερον διὰ θατέρου συνιστῇται βεβαιούμενον· ἀλλήλων γὰρ ἔχονται, καὶ ὡς ἐκ μιᾶς ἀρχῆς προϊόντα, τὰ παρ' ἐκαστοῖς ἐκάστοτε χρησιμὸν τε καὶ ἐπωφελές παριστάνουσι· ὅκειεν οὖν κατ' οὐδὲν ὁ τοῦ Εὐαγγελίου λόγος, τοὺς ἀνοήτους τούτους ὠφελῆκεναι· ἡ γὰρ ἂν καρπὸς εὐπειθείας καὶ συνέσεως ἐν αὐτοῖς εὕρητο, ὡς λόγος δὲ μόνον ἀπλῶς ταῖς ἀκοαῖς αὐτῶν προσπεσὼν καὶ μικρὰ περιστάνας, ὁμοῦ τῷ πληγέντι ἀέρι συνδιαλύεται, οὐκ εἰς βάθος καρδίας διεικνύμενος καὶ εἰσδυόμενος, οὐδὲ πλεονάζοντος ἐντυπούμενος· μάτην λοιπὸν αὐτοῖς διαπρεσβεύεται ἡ ἐπιπεφήμισται τὸ Εὐαγγέλιον, μᾶλλον δὲ τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων ἔνοχοι γενόμενοι, τὴν ἐντεῦθεν ἐπηρτημένην οὐκ ἐκφεύγονται δίκην· πεφώρηνται γὰρ πανταχόθεν καθαιρέται τοῦ Εὐαγγελίου τυγχάνοντες· τούτου δὲ τί ἂν γένοιτο ἀσεβέστερον ἢ ἀθεώτερον; Οὕτω τοῖνυν δρώντες, δῆλοι εἰσι τὴν εἰς Χριστὸν καὶ τοὺς ἁγίους νοσοῦντες ἀπέχθειαν, ἀσπονδον καὶ ἀκατάλλακτον τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀνελόμενοι μάχην· καὶ τοῦτο παντὶ τῷ κατὰ μικρὸν γοῦν σωφρονεῖν ἐθέλοντι συνωμολόγηται· καὶ γὰρ δυσχεραίνοντες καὶ ἀλύοντες, καὶ ἐπ' αὐτῇ δὲ μόνῃ τῇ τούτων μνήμῃ, εἰ ποὺ ἴδοιεν αὐτῶν γραφὴν καὶ ἀφομοίωσιν· ἐπεὶ ἴσασιν καὶ αὐτοὶ ὅτι τὰ εἰς αὐτὰ δρώμενα, ἐπὶ τὰ εἰκονιζόμενα φέρεται· ὥσπερ δὴ καὶ τῶν θεωμένων ὁ νοῦς, πρὸς τὰ ἐνσημαίνόμενα ἀπερείζεται· καὶ οὐκ ἂν ἐδεδύσαντο, οὐκ ἂν κατήρουν, εἰ

ducto plerumque intercipit et obscurat; quæ autem visui sunt objecta, ea stabilius animis imprimuntur, quia ad pætheticas partes adjuvantibus sensibus transmittuntur. Præterea hæc illis plus habent, quod sapientes simul et ktiotas percellendæ, æque omnibus prosunt; et sive quis rusticus sive urbanus, parem notitiam participat. Certe hæc ad benigni Servatoris nostri humilitatis mysterium magis magisque admovent. Quippe rudes homines sæpe prætereunt lectiones, quia carent eruditione, et litterarum sunt expertes. Sicut ergo audito sermone, haud aurium tenus auditarum rerum vis sistit, sed dictorum significatio in actus prodire facit, ita etiam spectatæ in picturis historiæ, haud in visu tantum permanent; sed transfert mox et manducit conspectarum rerum objectio mentem aspicientis ad sublimiora et principalia, quæ non sinunt in symbolis sacram demorari efficaciam; sed a sensibilibus his et naturalibus ac quotidianis, ad intellectualia ab ipsis manifestata deducunt et conferunt. Quare homo haud secus quam si res ipsas spectaret, ab his attrahitur, et tanquam præsentibus per symbola adest, et compungitur, atque ad bonitatem inlectitur, et suavitate repletur, et suam animam recreat, meliusque quam antea et habere se existimat et esse affectum.

63. Hæc ars itaque ad evangelicæ doctrinæ subsidium jam inde ab initio tradita fuit ab ejusdem religionis ac fidei assecclis, Christianis scilicet; sic divino operante instinctu et gratia, ut alterum altero vehementius firmaretur. Invicem enim cohærent, et quia ex uno principio prodeunt, suam vicissim opem utilitatemque impertiuntur. Videtur itaque sermo evangelicus nihil his insanis prodesse: alioqui docilitatis atque intelligentiæ fructum aliquem percepissent. Sed enim ceu nudus sermo ipsorum aures præteriens, parumque vellicans, una cum aere percusso dissolvitur, haud in penetralia cordis receptus et abditus, neque mentis tabulis impressus. Hinc fit ut frustra ipsi Evangelium teneant et famigerent; nam violatorum potius Evangelii dogmatum rei sunt, consequenterque impendens supplicium non effugient: convincentur enim undique Evangelii esse corruptiores; quo quid ecclesiæ esse potest aut irreligiosius? Sic ergo agentes, produnt se Christi et sanctorum osores, dirumque et implacabile bellum adversum hos suscepisse. Quam rem, quisque 233 volet paulisper sapere, confitebitur. Illi quippe ægre ferunt et excandescunt, si quam vident Christi et sanctorum picturam aut imaginem; quoniam sciunt, quæ his honorifice sunt, ad ipsos repræsentatos devenire; sicut etiam spectantium mens, ad significatam rem incumbit. Prorsus hi neque abominarentur imagines neque destruerent, nisi hostili in archetypa animo essent, et hanc illis utilitatem inviderent. Pro viribus enim decertant, omnem lapidem, ut dici solet, moventes.

et viam quamlibet tentantes, ut cultum hunc ever-
tant : re enim vera gravis est ipsis Christus in
immagine etiam spectatus. Nam præ oculis habere
et spectare rem odiosam, et in memoriam revocare
quod oculis demonstratur, grave sine dubio est ;
ideoque sedula datur opera, ut res molesta remo-
veatur.

λέγει τοῦ ἀπ' αὐτοῦ δηλούμενου, βαρὺ τῷ ὄντι ἐστὶ,
ἡ ἀπαλλαγὴ.

Atque horum verba sunt, propemodum diserte
clamantium : *Insidiemur justo, quia incommodus nobis est, et operibus nostris contrarius, et improperat nobis peccata legis; diffumat delicta disciplina nostræ. Nuntiat se scientiam habere Dei, et filium Domini se nominat. Factus est nobis in coargutionem cogitationum nostrarum; gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita ipsius, et diversæ sunt viæ ejus. Tanquam nugæ æstimati sumus ab illo, et abstinet se a viis nostris tanquam ab immunditiis. Beatum dicit finem justorum, et gloriatur patrẽm se habere Deum. Videamus an sermones ejus veraces sint, et tentemus quæ ventura sint illi. Nam si justus filius Dei est, suscipiet illum, et liberabit de manibus contrariorum. Contumelia et tormento exploremus illum, ut mansuetudinem ejus cognoscamus, et ejusdem patientiam probemus. Turpi morte damnemus eum; erit enim inspectio ejus ex ejusdem sermonibus. Hæc cogitaverunt et erraverunt, neque sacramenta Dei sciverunt, neque mercedem justitiæ adamarunt, neque æstimaverunt præmium irreprehensibilem animarum. Quoniam Deus creavit hominem inextinguibilem, et ad imaginem sempiternitatis suæ fecit illum⁶⁰. Hæc aliquot novi ethnicismi asseclæ, et Judaicæ impietatis æmulatores, cum iisque certantes congerendis injustissime contra justum asperrimis et molestissimis contumeliis, odio adversus illum tumentes, imo vero putos Judæos operibus suis semel comprobantes. Quoniam igitur justus et sanctus est Dominus, æquius est dicere, hæc ad Christum merito, et non aliter, referri debere. Ipse enim est justorum fulcrum, uti scriptum est, caput et primitiæ cujusvis justi, justitiæ omnis fons, et totius sanctificationis præbitor : *Qui manifestatus est nobis ex Deo Patre, justitia, sanctificatio et redemptio*⁶¹. D
ἂ γέγραπται, καὶ κεφαλὴ καὶ ἀπαρχὴ παντὸς δικαίου, χορηγός· Ὅς ἐφανερώθη ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς,*

Hæc olim sapiens quidam, qui futuram adversus
Dominum nostrum ac Deum ab istis invidiam et ra-
biem eminus prævidebat, ceu providentissimus, et
ad intelligendum atque sapiendum facilitate superne
instructus, præcinebat recte et liquido, summam
istorum malitiam divulgans. Quid enim non erant
acturi hi miseri, cum in tantum vanitatis malitiæ-
que venissent, divini timoris et religionis in Deum
inconsiderate prorsus obliti, ita ut ex præsentibus
evidens fiat, quod si ipsis vivere contigisset quo

μὴ πρὸς τὰ ἀρχέτυπα διεφέροντο, κακείνοις τῆς
ὠφελείας ἐδάσκαλλον· διαγωνίζονται γὰρ, ὡς οἱοί τε
εἶσι, πάντα λῆθον κινούντες, ἢ δὴ λέγεται, καὶ πάντα
πύρον ἐκμηχανώμενοι, ταύτην ἐκ ποδῶν ποιῆσθαι·
ἐπειδὴ ταῖς ἀληθείαις βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστός·
καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· τὸ γὰρ ὑπ' ὄψιν ἔχειν καὶ
καθορᾶν τὸ γε ἀπ᾽ ἀπὸ πηχθὲν, εἰς ἀνάμνησιν τε
καὶ διὰ τοῦτο περισπούδαστος αὐτοῦ, οἷα λυποῦντος.

Καὶ τούτων ἐκείναι εἰσιν αἱ φωναί, διαβήσαντες
μονονουχὶ διακεκρυγμένων· Ἐρεδρεύσωμεν τὸν δι-
καιον ὅτι δύσχερτος ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ἐναντιοῦται
τοῖς ἔργοις ἡμῶν, καὶ ὀνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα
νόμου· ἐπιζημίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα παιδείας
ἡμῶν· ἐπαγγέλλεται γνώσιν ἔχειν Θεοῦ, καὶ
παῖδα Κυρίου εαυτὸν ὀνομάζει· ἐγένετο ἡμῖν εἰς
ἐλεγχον ἐννοιῶν ἡμῶν· βαρὺς ἡμῖν ἐστὶ καὶ βλε-
πόμενος· ὅτι ἀνόμιος τοῖς ἄλλοις ὁ βίος αὐτοῦ,
καὶ ἐξηλλαγμέναι αἱ τρίβοι αὐτοῦ· εἰς κίβδηλον
ἐλογίσθημεν αὐτῷ, καὶ ἀπέχεται τῶν ὁδῶν ἡμῶν
ὡς ἀπὸ ἀκαθαρσιῶν· μακαρίζει ἔσχατα δικαίως,
καὶ ἀλαζονεύεται Πατέρα Θεόν· εἰδωμεν εἰ οἱ λό-
γοι αὐτοῦ ἀληθεῖς εἰσι, καὶ περὶ αὐτοῦ ἐν
ἐκδόσει αὐτοῦ· εἰ γὰρ ἐστὶν ὁ δίκαιος Υἱὸς Θεοῦ,
ἀντιλήψεται αὐτοῦ, καὶ ῥύσεται αὐτὸς ἐκ χειρὸς
ἀνθεστηκότων· ὕβρει καὶ βασάνῳ ἐξετάσωμεν
αὐτὸν, ἵνα γνῶμεν τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ, δοκι-
μάσωμεν τὴν ἀνεξικακίαν αὐτοῦ· θανάτῳ ἀσχή-
μοι καταδικάσωμεν αὐτόν· ἔσται γὰρ αὐτῷ ἐπι-
σκοπὴ ἐκ λόγων αὐτοῦ. Ταῦτα ἐλογίσαντο καὶ
ἐπλανήθησαν· ἀπευφύλασε γὰρ αὐτοὺς κακία
αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν μυστήρια Θεοῦ, οὐδὲ
μυσθὸν ἡγάπησάν ὀσιότητος· οὐδὲ ἔκριναν γέρας
ψυχῶν ἀμώμων· ὅτι ὁ Θεὸς ἐκτίσας τὸν ἄνθρωπον
ἐπ' ἀφθουσίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀειδότητος
ἐποίησεν αὐτόν. Ταῦτά τινες οἱ τοῦ νέου Ἑλλήνι-
σμοῦ, καὶ τὴν τῶν πρὶν Ἰουδαίων παρανομίαν ἐξη-
λωκότες, καὶ φιλονεικούντες ἐκείνων χαλεπώτερα
καὶ δυσαχθέστερα εἰς τὸν δίκαιον διαθήσειν ἀδικώ-
ματα, μίσει τῷ εἰς αὐτὸν τὴν ψυχὴν ἐξοιδείνοντες,
μᾶλλον δὲ αὐτόχρομα Ἰουδαίῳ διὰ τῶν ἔργων αὐ-
τῶν ἀναδεικνύμενοι· ἐπεὶ οὖν δίκαιος καὶ ὁσιος ὁ Κύριος,
δικαιότερον ἂν εἴη λέγειν ὡς εἰς Χριστὸν ταῦτα δι-
καίως, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἄλλως εἰπεῖν ἐξεστὶν ἀναφέρε-
ται· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ τῶν δικαίων στηριγμός καθ'
καὶ πάσης δικαιοσύνης· πηγὴ, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ
δικαιοσύνη, καὶ ἀγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις.

Ταῦτα τῶν πάλαι σοφῶν τις, τὴν εἰς τὸν Κύριον
ἡμῶν καὶ Θεὸν ἐσομένην παρ' αὐτῶν βασκανίαν
καὶ λύτταν πόρρωθεν ἀναθεωρῶν, ἅτε διορατικώτα-
τος, καὶ τὸ εἰς σύνεσιν καὶ νῆψιν δεδεγμένος ὁ ὁ-
ροῦν ἀνθρώπων, προανεχρούσατο εὐστόχως τε καὶ
ἀπεξεσμένως, στηλιτεύων αὐτῶν τὴν τῆς κακίας
ὑπερβολήν· τί δὲ οὐκ ἐμελλον δρᾶσειν οἱ τέλαινες
τῶν εἰς φαυλότητος τρόπων καὶ μοχθηρίας ἵκόντων,
τοῦ θεοῦ φόβου καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας παντά-
πασιν ἡρσιδηκότες καὶ ἀλογήσαντες; ὥστε ἐναργῆς

⁶⁰ Sap. 11, 12-23, ⁶¹ I Cor. 1, 30.

ἐκ τῶν παρόντων καθίστασθαι, ὡς εἶπερ αὐτοῖς ἔφευτο ἑναγκμάσαι καθ' ὃν χρόνον ὁ Χριστὸς ἐνην-
θρώπηκώς τοῖς ἐπὶ γῆς κατὰ σάρκα ὀπανόμενος
συνεπολιτεύσατο, πολλῶ τῶν τηνικαῦτα Ἰουδαίων
εκτοπώτερον εἰς αὐτὸν διαπεπραχέναι καὶ ἀπευκτό-
τερον· ἀλλ' ἐπεὶ περὶ αὐτὸν οὕτως καταπράξασθαι
τοῦ χρόνου μὴ ἐνδόντος διημαρτήκασι, κατὰ τῆς εἰ-
κόνος· ἐκχέουσι τὰς ὀργὰς καὶ τὰς μήνιδας· καθ' ἧς
ἐπιλυτήσαντες τὰ τῆς ἀθεμιτοῦργίας ἐνδείκνυνται·
καὶ μοι δοκοῦσιν εὐθαρσῶς ἄγαν διακεκράσθαι,
ὡς Εἰ γε τοὺς τῶν πατέρων κατεῖληφμεν χρόνους,
ἀπειλήσαμεν ἂν ἅπερ αὐτοὶ παραλελοίπασι, τὸ μὲν
γενναῖον ἡμῶν καὶ εὐσθενὲς τῆς εἰς τὸν δίκαιον τι-
μωρίας ἀνδρείως διαδεικνύντες, τὸ δὲ ἀσθενὲς ἐκεί-
ων καὶ ἀναλκι διελέγχοντες· αὐστηροτέrais αἰκμαῖς
ὁ ὕβρεσιν αὐτὸν μετερχόμενοι, ὥστε καὶ διαμω-
μεῖσθαι τῆς ἀδρανείας αὐτοῦς, καὶ ῥαθυμίας προσ-
επάγειν ἐπὶ κλημῶν, ὡς ἡ οὐδὲν ὅλως ἡ μικρὰ εἰς
αὐτὴν δεδρακόσι· διὸ καὶ νῦν καιρὸς τὸν μαστιγοῦ-
μενον καὶ ὑβριζόμενον λέγειν πρὸς αὐτοῦς, ὅτι *Υἱοὶ*
ἔστε τῶν πορευτῶν, καὶ ὑμεῖς ἀναπληρώ-
σατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν.

ξδ'. Αὐτῶν δὲ λεγόντων ἀκούειν, τὸ εἰς Χριστὸν
ἔχθος ὠδινόντων· βαρὺς ἡμῖν ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ἐν
εἰκόνι βλεπόμενος· τίσι τοῦτους ἀπεικαστέον; φασὶ
τὰς περδάλεις φυσικὴν τινα ἔχειν πρὸς τὸν ἄνθρω-
πον ὀργήν, καὶ ὡς πεφύκασι μάλιστα τοῖς ὀφθαλ-
μοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι· οἱ τοίνυν καταπαί-
ζοντες τῆς μανίας τοῦ θηρίου, ἐν χάρτη εἰκὼνα προ-
δεικνύουσιν ὡς ἄνθρωπον· τὸ δὲ ὑπὸ τῆς ἄγαν ὀργῆς,
ὡς ἄνθρωπον σπαράσσει τὸν χάρτην, καὶ αἰετὶς δεικνύσι
τὸ μισάνθρωπον· ὡσαύτως καὶ οὗτοι, ἐν τῇ εἰκόνι
Χριστοῦ τὸ μισόχριστον ἐπιδείκνυνται· ἐπειδὴ γὰρ
προσφαῦσαι αὐτοῦ τῷ μὴ παρῆναι σωματικῶς οὐκ
ισχύουσιν, ἔχθαι τῷ εἰς αὐτὸν ἐπὶ τὴν εἰκόνα παρ-
δάλειως δίκην ἐφάλλοντα σπαράσσοντές τε καὶ δια-
φθείροντες· ὥστε ἡ κατὰ τὸν ὁμοιωμάτων αὐτοῦ
μανία, ἀπόδειξις ἔχει τὸ θεομάχους αὐτοῦς εἶναι,
καὶ κατὰ Χριστοῦ ἐπανηρῆσθαι τὸν πόλεμον· οὕτω
μὲν οὖν τὰ Χριστοῦ καὶ Χριστιανῶν ἐξουθενῶνται
παρ' αὐτοῖς καὶ κατέστραπται, ἔθνη τε καὶ νόμοι καὶ
μυστήρια, καὶ ἡ ἄνωθεν κεκρατηκυῖα παρὰ Χρι-
στιανοῖς παράδοσις, καὶ ἀρχαίῳ τιτι διαφέρουσα,
καὶ διὰ τοῦτο τὸ αἰδέσιμον παρὰ τῶν εὐ φρο-
νούντων ἔχουσα· ἀλλὰ τίς τῶν ἐπεικῶν καὶ φι-
λοθῶν καὶ εὐσεβεῖς τετραμμένον, οὐ μέγα κατοι-
μύξειε καὶ θορνήσειεν; ὅποταν τοὺς ἱεροῦς οἴκους,
καὶ τὰ θεῖα θυσιαστήρια ὀρᾷ καθυβριζόμενα καὶ
διορυττόμενα, καὶ τὸν ἑαυτῶν ἀποβάλλοντα κό-
σμον· θυσιαστήρια ἡτιμωμένα καὶ καταβεβλημένα,
καὶ χειρὶ βεβήλοις καταχραίνόμενα, καὶ γλώσσαις
θεομάχοις αἰσχροῦς δωσφημούμενα· καὶ ὡς ἂν τις
ἴδοι ἐπ' εὐθαλοῦς καὶ χλοαζούσης καὶ διωραϊσμέ-
νης πόας τὸ διηνησιμένον καὶ εὐχαρι τῆς κόμης
ἀποκεραμμένης, ἡ τῶν κατ' ἀνθρώπους λειμῶνας
βρυόντων τὸ εὐχρουν καὶ πολυειδὲς τῆς ποικιλίας
τῶν ἀνοθοφορούντων τοῖς δρεψαμένοις περιηρημένον,
οὕτω κίνταυθα θεάσαιοι σὺν τῷ κόσμῳ; καὶ τὸν ἐν

tempore Christus humanatus, terræ incolis secun-
dum carnem visibilis conversabatur, multo absur-
diora adversus eum commisissent atque indigniora?
Sed quia contra ipsum ita agere, tempore prohi-
bente, non potuerunt, nunc contra ejus imaginem
iras effundunt atque furorem, in quam sævientes
facinora impia patrant. Et mihi videntur audacter
clamitare, quod si patrum tempora occupas-
semus, explessemus utique quidquid ipsis omise-
runt, nostram simul strenuitatem roburque in op-
primendo fortiter justo demonstrantes, et illorum
debilitatem et timiditatem coarguentes; nempe
asperioribus cruciatibus atque injuriis Christum
afficientes, atque ita patribus imbecillitatis atque
ignaviæ crimen impingentes, quasi nihil omnino
vel parum adversus Christum egerint. Quare jam
tempus est, ut flagellatus ab his et contumeliis af-
fectus Christus dicat eis: *Filii estis homicidarum;*
et vos implete mensuram patrum vestrorum 64.

64. Ipsos autem dicentes audimus, dum suum in
Christum odium pariunt: Gravis est nobis Christus
in imagine etiam spectatus. Quibusnam hi compa-
randi sunt? Aiunt pantheras, naturalem quamdam
adversus hominem gerere iram, et in hominum
præcipue oculis insilire. Qui ergo volunt feræ fu-
rori illudere, in charta obijciunt ei hominis veluti
figuram; illa autem magno cum impetu cum homi-
nem chartam dilacerat, ibique suum hominis odium
demonstrat. Sic et hi Christi odium adversus ejus
imaginem expromunt. Quia enim eum attingere
corporaliter præsentem nequeunt, odio ejus in-
stincti, contra ipsius imaginem pantheræ instar in-
silunt, lacerantes atque corruptepentes. Quo fit, ut
furor adversus ejus simulacra ostendat hos esse
theomachos, et Christoque bellum indixisse. Adeo
Christi Christianorumque res ab his spernuntur pes-
sumque dantur, mores legesque et sacramenta, et
alius recepta ac retenta apud Christianos traditio,
antiquitate sua nobilis, ideoque apud recta mente
præditos venerabilis. Jam quisnam pius, Dei amans,
et recta religione innutritus non graviter ingemi-
scat et lugeat, cum sacras aedes divinaque altaria
violata videat et suffossa, suoque ornatu spoliata?
altaria, inquam, dehonestata et dejecta, profanisque
manibus impiata, et Deo hostibus linguis turpiter
maledicta. Veluti si quis cernat in germinante et
virente venustaque herba floridam ejus gratamque
comam desectant, vel in floridis hortis surgentium
calicum coloratam variamque speciem a decerpentibus
demessam: sic his etiam una cum ornatu
æstimationem quoque et memoriam subtractam.
« Etenim nulla templi ratio habetur quod simulacro
non ornatur, » ut quidam e sacris religiosisque homi-
nibus dixit 65. Quare non absurde aliquis dicat, hæc
instar mentis esse sacris templis, et maxime propria,

64 Matth. xxiii, 31. 65 Isidor. Pelus. Epist. lib. iv, 75.

non secus ac sacrificia et preces, et reliqua in ipsis fieri solita. Sed contra hos profanos nemo melius quam sacer Psalmista precabatur : *Domine, in civitate tua* (supernam innuens Jerusalem) *imaginem illorum* (id est, memoriam ipsorum) *ad nihilum rediges*⁶⁵, quandoquidem imaginem tuam atque memoriam ex ædibus tuis ac vitæ consuetudine delere studuerunt. Insuper idem adhuc canat⁶⁶, præsentibus has nostras deplorans calamitates : O Deus, non venerunt gentes in hæreditatem tuam, sed gentibus vecordiores et infensiores, et qui adversus sanctos tuos maleficio superare illas contendunt ; qui habitum quidem sacerdotalem gerentes, sed tamen lumen sub vellere celantes, contaminaverunt sanctum tuum, et altaria tua, Domine virtutum, deformitate ac dedecore repleverunt.

τῇ κατὰ τῶν ἁγίων σου κακοργίᾳ παρελάττει τούτους σπουδάζοντες· ὡς ἐν προσχήματι μὲν Ιερουσλήνης ἔχοντες τὸ φαινόμενον, κωδίῳ δὲ τὸν λύκον ἐγκατακρύπτοντες· ἐμίαναν τὸν ναὸν τὸν ἁγίον σου, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων, ἀκροσμίας καὶ ἀτιμίας ἐπέληρσαν.

65. Sed videamus, si placet, quisnam hac in re sit istis scopus, quæve causa, cur in tantum maleficii atque irreligionis devenerint. Aiunt ipsi alienos deos se adoravisse, suam damnantes idololatriciam. Deinde palinodium veluti canentes ne videantur sibi contradicere in iis quæ antea male egerant, atque ita ignominiam **235** damnumque a se removeant, audent, quod ne amentes quidem, dicere ; gloriam nempe atque honorem potius sacris ædibus hinc conciliari, ceu si idolis ipsas purgaverint, horumque ignominiam abraserint et elucrint, morbum morbo revera sanantes, et maiore quam antea nequitiae lapsu ruentes. Namque ut quisque peccans, ad defensionem promptus est, ita quisque irreligiosus ad se justificandum paratus. Etenim pietatis subeuntes personam, impietatis nihilominus faciem denudant, dum sanctum nostrum cultum oppugnant. Nam, latere multos moluntur, quo maxime opinionem propulsent, nescientes graviore se atque acerbiores incurrere poenas. Dicit fortasse aliquis inter hos moderatior ad impietatem, facilem atque speciosam prætendens excusationem : « Nos de medio tollendas curamus imagines, ne qui fortasse simpliciores ac rusticiores, id quod opus est nescientes utpote inruditi, circa inanimum materiam errant, in hac mentem sistentes, nihilque præter rem visam imaginantes. » Cui rectæ religionis defensores dicent : Si tu pie temet gereres, et conveniente ratione incolumia sancta servares, haberet credibilitatem aliquam sermo tuus. Namque oporteret docere ignaros ac manuducere, ita ut debitum exhiberent honorem, neque extra honesti officii dignitatisque fines excurrerent. Sed nihil horum a te fit. Nam si cernebas haud convenienter honorari imagines, oporteret rectiore modo eas honorare. Non enim quia rudes male, ut hoc concedamus, rebus sacris utuntur, idcirco eas contemni æquum est. Nam neque quia cælum nonnulli et

αὐτοῖς ὑπεξαιρούμενον λόγον τε καὶ τὴν μνήμην. « Ναοὺ γὰρ λόγος οὐδεὶς, ὃν οὐ στέφει ἀγαλμα. » Ὡς τις τῶν πάλαι ἱερῶν καὶ φιλοθέων ἀνδρῶν ἐφησεν· ὥστε οὐκ ἂν τις ἀπεικὸς ἀποφαίνοιτο, ὅτι γε λόγος ταῦτα τοῖς ἱεροῖς ναοῖς, καὶ τὸ ἰδιαίτατον, καὶ καθάπερ αἱ θυσίαι καὶ προσευχαὶ καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς πάντα τελούμενα· ἀλλὰ τούτων μὴ ἄλλος τις ἢ ὁ Ἱεροφάντης κατευχέσθω λέγων· Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου (τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐμφανίζων) τὴν εἰκόνα αὐτοῦ (ἤτοι τὴν μνήμην αὐτῶν) ἐξουδενώσεις. Ἐπειδὴ τὴν σὴν εἰκόνα καὶ μνήμην ἐκ τῶν σὼν οἰκῶν καὶ τῆς σῆς πολιτείας ἐξερᾶνίσαι διεσπουδάσαν· προσεδέτω δὲ αὐτὸς τὰς ἡμετέρας καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἐφεστηκυίας ἐκτραγυδῶν συμφοράς· Ὁ Θεὸς, ἡλιόσταν οὐκ ἔθνη μὲν εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἀλλ' οἱ γε

B τῶν ἐθνῶν ἀσυνετώτεροί τε καὶ δυσμενέστεροι, καὶ τῇ κατὰ τῶν ἁγίων σου κακοργίᾳ παρελάττει τούτους σπουδάζοντες· ὡς ἐν προσχήματι μὲν Ιερουσλήνης ἔχοντες τὸ φαινόμενον, κωδίῳ δὲ τὸν λύκον ἐγκατακρύπτοντες· ἐμίαναν τὸν ναὸν τὸν ἁγίον σου, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων, ἀκροσμίας καὶ ἀτιμίας ἐπέληρσαν.

ἔξ'. Ἀλλ' ἰδῶμεν, εἰ δοκεῖ, τίς αὐτοῖς ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος ; καὶ τί ποτὲ ἐστὶ τὸ αἷτιον, ἐπὶ τοσούτον αὐτοὺς ἀνοσιουργίας καὶ ἀφιλοθείας ἐξολέχσθαι· φασὶ γοῦν αὐτοὶ ἄλλοις τοῖς θεοῖς προσκεκυνηκῆναι, εἰδωλολατρίαν ἑαυτῶν καταψηφισάμενοι· εἰτα ὥσπερ παλινψῶδαν ποιούμενοι τῷ δόξαι γνοισιμαχῆσαι, ἐφ' οἷς πρότερον κακῶς διαπεπράχαι, καὶ ταύτη ὀλεσθαι τὸ αἵσχρον καὶ ἐπισφαλὲς ἀποπέμπεσθαι, τομῶσιν αὐτῶν· ὅθεν οἱ ἐξεστηκότες παραψέγγεσθαι· δόξαν καὶ τιμὴν μᾶλλον τοῖς οἰκοῖς τοῖς ἱεροῖς ἐντεῦθεν περιποιεῖσθαι, οἷα εἰδῶλων καθαίρεσιν ἐργαζόμενοι, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς αἵσχος ἀποξέοντες ἦδη καὶ ἐκκαθαίροντες, κακῶς τὸ κακὸν ὄντως ἐξώμενοι, καὶ μεῖζονι ἢ πρότερον κακίας ὀλισθήματι περιπίπτοντες· ὡς γὰρ πᾶς ὁ ἀδικῶν εἰς ἀπολογίαν ἑτοιμος, οὕτω καὶ πᾶς ὁ ἀσεβῶν, εἰς δικαιολογίαν πρῶχειρος· ἐπεικείας γὰρ ὑποδύντες προσωπεῖον, τὸ τῆς ἀσεβείας παρεγύμνωσαν πρόσωπον, κατὰ τῆς εὐχαρῶς ἡμῶν ὀρθοσεβείας ἀποδυσάμενοι· λανθάνειν γὰρ τοὺς πολλοὺς μηχανῶνται, ὡς τοῦ βλάπτοντος τὴν δόξαν ἀποσειοῦνται, οὐκ εἰδότες ὡς βαρυτέρας καὶ πικροτέρας ἑαυτοὺς ὑπάγουσι δίχαις· εἴποι ἂν τις τῶν παρ' αὐτοῖς μετριωτέρων εἰς ἀσέβειαν, εὐάφορμόν τε καὶ εὐπρόσωπον τὴν ἀπολογίαν πλατύνοντος, ὡς Ἐκ μέσου ποιεῖν σπουδάζομεν τὸ τῶν εἰκόνων χρῆμα, ὅπως

D μὴ τινες τῶν ἀπλουστέρων καὶ ἀγροικωτέρων τὸ δέον ἀγνοοῦντες ὡς ἀμαθέστεροι, Ἰσα θεοῖς ταύταις προσλοιεν, πρὸς τὴν ὕλην τὴν ἄψυχον ἀποπλανώμενοι, καὶ μέχρι ταύτης τὸν νοῦν ἱστάμενοι, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα φανταζόμενοι. Πρὸς δὲ φαῖεν ἂν οἱ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχοι, ὡς εἰ μὲν σεμνῶς περιέστελλες, καὶ τῷ ἀνήκοντι τρόπῳ ἀπήμαντα διετήρεις τὰ ἅγια, εἶχεν ἂν σοι προσῶς τὸ πιθάνον ὁ λόγος· ἐχρῆν δὲ καὶ διδᾶσθαι καὶ χειράγυγῆσαι τοὺς ἀμαθαίνοντας, ὥστε τὴν δέουσαν προσνέμειν τιμὴν, καὶ μὴ πέτρα τοῦ ἐφαρμίζοντος ἀξιώματος ἀποφύγεσθαι· ἀλλ' οὐδὲν σοι τούτων διαπεπραγμάτευται· εἰ γὰρ ἐώρας οὐκ εὐπρεπῶς τιμώμενα, ἔδει σε τὸ εὐκὸς ποιοῦντα

τιμῆσαι· οὐ γὰρ πρὸς τὸ κακῶς τοὺς ἀμαθεῖς, ἵνα καὶ τοῦτο συγχωρηθῇ, τοῖς ἱεροῖς προσεῖναι, ταῦτα ἡτιμῶσθαι δίκαιον· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ τινες οὐρανὸν τε καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν κακῶς ἐσεβάσθησαν, τῷ Κτίσῃ κατεξανιστάντες τὴν κτίσιν, διὰ τοῦτο ἀτιμαστῶν τὰ τοῦ Θεοῦ ποιήματα· ἀλλ' ὕβριζεις· αἰσχυρῶς, συγχλῶν καὶ διαρρήγνυς καὶ ὑπὸ πόδας τιθεῖς τὰ σεβάσματα· οὐκ ἐμπίμπρασαι τὴν ψυχὴν, πυρὶ παραδιδούς; οὐ συμφλέγῃ καὶ κατατῆχῃ τὸν νοῦν· καὶ χεῖρας ἀθέσμως προτείνων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον οὐ καταναρκᾷς; Ὑψ' ὧν ἐληλεγμένος εἶ, ὡς εἰς ἑαυτὸν ἐπανήκεις, καὶ ὡς κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέφῃ τῆς ἀθείας· καὶ ὁ μὲν τῆς ἐκείνων σκαιότητος καὶ ματαιότητος τρόπος τοιοῦτος.

Ξς'. Ὁ δὲ γε τῆς ἀληθείας λόγος φωτὶ ὁμοίως τοῖς ἐξέρροι διαλάμπει· τὰ γὰρ σεμνὰ ἀπεικάσματα, δι' ὧν αἱ μνημαὶ τῶν ἁγίων ἡμῖν ἐγγίνονται, ἱερὰ B τὲ εἰσι, καὶ τοὺς τὰ ἅγια περιέποντας· ὄνλησι, καὶ χάριτος ἀναπιμπλάτῃ· ὥσπερ καὶ τῶν ἑναγῶν ἐναγῇ καὶ ἄγους ἀποπληροῦντα· ἐπίσης γὰρ αὐτοῖς τὰ τοῦ πράγματος ἔχει· τιμῶσι τοιγαροῦν τοὺς θεοὺς οἴκους, οὐκ αἰσχυροὺς ἀποπληροῦσι, καθάπερ τινὲ τῶν θεολόγων Πατέρων ἡμῶν περιλοσφύεται· ἐνθεῖστατά τε καὶ ὑψηλότατα· εἰς ὅσον δὲ παρανομίας καὶ ἀτοπίας ὁ λόγος αὐτῶν καὶ τὸ ἐγγεῖρημα αἵρεται, καὶ ἐντεῦθεν κατάφωρον ποιησόμεθα· ἐκείνο πρῶτον ἐπελθόντες τῷ λόγῳ, ὅπερ οὐδ' αὐτοὶ, ὡς γε οἴμαι, ἀρνῆθαι, εἰ μὴ ὀλοτρόπως καὶ φρενὸς καὶ νοῦ τοῦ καθήκοντος πόρῳ γεγόνασιν. Φαμὲν τοίνυν ὡς ὁ κατὰ Μωσέα νόμος δέδοται παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, οἷον εἰ φραγμαῖ μισότοιχον παρεμπεσῶν, διείρων καὶ διορίζων τὰ πάντη διωκισμένα C καὶ εἰς ἀπειρον ἀφροσύνην, καὶ ἀπὸ μὲν τῶν χειρῶν καὶ βλαβερῶν τῆς τῶν ψευδυνύμων θεῶν βδελυρίας καὶ ματαιότητος ἀπειρῶν, μετανιστάς δὲ καὶ μετὰ τῶν ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ ἀσυγκρίτως ὑψηλότερα, τὴν τοῦ δυντος δυντος Θεοῦ ἐπίγνωσιν εἰσηγούμενος· ἐφίει δὲ τῶς τοῖς τὴν ἐνικήαδε τὰς τῶν ἀλόγων ζώων θυσίας, διὰ τὸ τῶν νομοθετουμένων ἀσθενῆς, καὶ αἰετὸς πρὸς τὸ χεῖρον ἐπιβρέπας, καὶ πρὸς τὸ ζωοθυτεῖν πάλαι προειρισμένον, ἐκείθεν τε μεταβρύθμιζων ἐπὶ τὸ εὐπειθὲς καὶ εὐήμιον, ἵνα κατὰ βραχὺ πρὸς τὴν τῶν τελειωτέρων ἔξιν κατεθιζόμενοι, μετανασταίεν ἐπὶ τὸ ἀμεινόν τε καὶ θεοειδέστερον.

Ἄλλ' ἐπεὶ ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν, ὀργὴν δὲ μᾶλλον τῷ παραβεβῆσθαι κατεργάζετο, οὐ διὰ τὴν φορτικὸν τῶν νομιζομένων, διὰ τὸ μοχθηρὸν δὲ τῶν παραβαινόντων (ἡσθένει γὰρ διότι πάντες ὕψ' ἀμαρτῆαν δυντες ἐτύγγανον, προήγετο δὲ πρὸς τὴν τῆς ἀμαρτίας διάγνωσιν, ἐξ οὗ ἡλέγγετο τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως, καὶ τὸ πρὸς κακίαν εὐόλισθον), ἐδεῖτο λοιπὸν τοῦ τελειοῦντος καὶ μεταγοντος ἐπὶ τὸ βέλτιον· τοιγάρτοι τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἡσθένει, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας, κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν· Δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. Τοῦτο γὰρ ἐτελείωσεν ἡ χάρις καταπεφοιτηκὸς ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Λόγου, καὶ διὰ σαρκὸς ἀνθρώποις προσομι-

A cœlestia male venerati sunt, Creatori opponentes creaturam, propterea deprelianda sunt Dei opera. At enim tu turpiter violas, conterens confringensque et pedibus calcans sacras res. Nonne tibi uritur anima, dum sacra cremas? non tibi inflammatur et colliquescit mens? et dum impie manus altari inferis, non obstupescis? Hinc fit exploratum te vitioso circulo in temet recidere, atque ut canem ad proprium vomitum reverti. Et illorum quidem improbitas ac stultitia ita se habet.

66. Interim porro veritatis ratio, ceu lux, cordatis hominibus explendescit. Nam sanctæ imagines, quibus sanctorum memoria nobis refricatur, et sacrae sunt, et eos qui sanctas has res colunt juvant gratiaque cumulant. Sicut e contrario impurorum res impurae sunt, et impuritate homines obruunt. Par enim rei utriusque effectus. Honorant itaque sacras aedes imagines, non ignominia inquinant, sicut quidam theologorum Patrum sublimiter divinitusque philosophatus est (73). Quam vero sit impia atque absurda istorum oratio, hinc quoque patefaciemus; illud ante omnia dicentes, quod ne ipsi quidem, ut puto, negabunt, nisi forte corde ac mente a recto prorsus officio recesserunt. Dicimus itaque Mosaicam legem a Deo datam fuisse hominibus, ut esset tanquam paries interpositus secernens atque distinguens quæ quaqueversus sparsa erant et infinite distantia; atque a deterioribus, noxiis, falsique nominis diis abominationis et vanitatis avertens, transferens autem atque convertens ad meliora et incomparabiliter excelsiora, verique Dei notitiam edocens. Et permittens quidem Hebræis interim irrationalium animalium sacrificia, propter legi subditorum infinitatem, et continuam ad pejus proclivitatem, necnon propter veterem victimas immolandi morem; sed tamen ea ratione conformans ad obedientiam 236 ac docilitatem, ut pedetentim ad perfectiora profutenda excitati, ad meliorem divinioremque vivendi rationem immutarentur.

Sed quoniam lex nihil absolutum effecit, sed iram potius ob transgressionem operata est, non propter mandatorum gravitatem, sed ob transgressorum malitiam; infirma enim erat, quia omnes sub peccato erant, ipsa autem ad peccatum dignoscendum ducebat, unde naturæ infirmitas coarguebatur, et ad peccandum proclivitas; ideoque egebat homo perficiente se, et ad meliora traducendo; propterea quod erat impossibile legi, in quo infirmabatur, Deus Filium suum mittens, peccatum condemnavit. *Justificati enim fuimus in Christo per fidem* 68. Id enim perfecit gratia, Verbo in terras adveniente, et per carnem cum hominibus conversante. Hinc

⁶⁸ Rom. v, 1.

(73) Fortasse intelligitur idem Isidorus Pelusiota, paulo ante laudatus.

de peccato redempti fuimus, et omni diabolico errore ac fraude expediti, atque ab adoranda Creatoris loco creatura retracti, et ipsum solum omnium Deum venerari edocti, eique congruum cultum famulatunquē exhibere. Igitur Christi gratia religiosam in nobis perfectionem et cumulum innovavit, legis defectum supplens. *Non veni, inquit Christus, solvere legem, sed adimplere* ⁶⁶. Jam id quod perficit, quantum superet id quod perficitur, nemo non videt. Sine dubio enim quod est deterius a meliore benedicitur ⁶⁷, et illo quod ministrat excellentius est id quod dignitate præeminet, quantum scilicet præstat operi auctor, et domus architectus, et luto figulus. Quia, *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est; qui nos sibi filios fecit non ex sanguinibus* ⁶⁸ *neque ex voluntate carnis, sed ex Deo genitos in Spiritu*, clamat Joannes magna veritatis vox ⁶⁹. *κρίνατο, οὐκ ἐξ αἱμάτων καὶ σαρκὸς θελήματος, ἀλλ' ἐκ* Θεοῦ γεννηθέντας ἐν Πνεύματι, Ἰωάν-
νης· βοάτω ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας φωνή.

67. Cur porro hæc dicimus? Quia nempe, si lex est sancta, juxta Pauli divinam locutionem ⁶⁹, et mandatum sanctum, quæ alioqui multo gratiæ inferiora videlicet, gratia ipsa quanta est! Et si lex præstat idololatriæ, gratia quæ legem longe superat, quomodo nunc ad idololatriam revolvetur? Quomodo qui potestatem acceperunt filios Dei fieri, idololatriæ criminationem perferent? Noluissent stulti intelligere ut bene agerent. Isti mihi videntur simile quid agere homini, qui de mundanis tractans elementis, *vera quidem esse fateretur tum ignem tum aquam, extrema cujusque rei, et qualitatibus invicem contraria ponens. Et aquæ quidem calorem ariditatemque tribueret; igni autem frigiditatem atque humiditatem assignaret; medium inter hæc aerem introduceret calidum simul et humidum. Deinde putans se horum qualitates examinare, secundum quod invicem congruunt vel dissident, ratiocinaretur inscite et insipienter, non suum cuique proprium tribuens, sed in unum idemque congerens res repugnantes et insociabiles, et quæ alterutri extremo sunt propria, ad alterum trahens, ultra fines rei intermediæ excurrans, ignis qualitates aquæ attribuens, calorem et ariditatem aquam esse existimans. Quia igitur qui talia ageret risu dignissimus foret, manifesta in re sensibilibus errans; hi qui divinæ gratiæ idololatriam oggerant, quanto magis sunt ridiculi, vel potius quanta impietate atque atheismo scatere merito credentur, cum haud in parte aliqua, sed in re potissima, quaque nulla est sublimior, sanctam nostram et immaculatam religionem lædunt? Sed, o divina visio quam nihil latet, nihil corrumpit, quæque omnia pervidet, omnia observans visibilia et intellectalia! o abyssus divinarum judiciorum innarrabilis! o Dei patientia et longanimitas inscrutabilis! **237** quousque, quæso, iram tuam adversus*

λήσαντος, ἐντεῦθεν ἄρα λευκώμεθα τῆς ἀμαρτίας, καὶ πάσης σατανικῆς πλάνης καὶ μεθοδείας ἀπηλλάγμεθα, καὶ ἡλευθερώμεθα τοῦ προσκυναῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα, αὐτῷ δὲ μόνῳ τῷ τῶν ὁλῶν Θεῷ προσκυνεῖν δεδιδάγμεθα, καὶ τὸ πρέπον αὐτῷ προσφέρειν εἰσάς καὶ τὴν λατρείαν· οὐκοῦν ἡ ἐν Χριστῷ χάρις, τὴν εἰς εὐσέδειαν ἡμῶν τελειότητα καὶ ἀπαρτισμὸν ἐκαινοποίησε, τὸ ἐλλειοπὲς ἀποπληροῦσα τοῦ νόμου· Οὐκ ἤλθον γὰρ, φησὶν ὁ Χριστὸς, καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. Τὸ δὲ τελειοῦν ὅσον πρὸς τὸν τελειούμενον ὑπερέξει, παντὶ που δῆλον· ὅτι χωρὶς πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς διακονησαμένων τὸ ἐν ἀξιώματι διενεγκόν· καὶ ὅσον ὁ ποιητὴς τοῦ ποιήματος, ἡ ὁ κατασκευάσας τοῦ οἴκου, καὶ ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ· Ὅτι, Ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· ὅς ἡμᾶς ἐτε-
ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεννηθέντας ἐν Πνεύματι, Ἰωάν-

ξῆς. Πρὸς οὖν τί ταῦτα φάμεν; Ὅτι, εἰ ὁ νόμος ἅγιος, κατὰ τὴν Παύλου θεορῆμυσιν, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, ἃ πολλῶ τῆς χάριτος ὁράται καταδεέστερα, ἡ χάρις αὐτῇ πόσον! Καὶ εἰ ὁ νόμος τῆς εἰδωλολατρίας ὑπερανψίσταται, ἡ χάρις ἡ παρὰ πολὺ τοῦ νόμου ὑπερανψίσταται, πῶς εἰς εἰδωλολατρίαν παρενεχθήσεται; Πῶς δὲ οἱ τῆς υἱοθεσίας τὴν χάριν ἐπ' ἐξουσίας εἰληφότες, εἰδωλολατρίας γραφὴν ἀποίσονται; Οὐκ ἐβουλήθησαν οἱ ἀνόητοι σθηνέειν τοῦ ἀγαθύναι· ἀλλὰ μοι εἰκότασι παραπλήσιόν τι ποιεῖν, καθάπερ εἰ τις περὶ τῶν ἐγκοσμίμων διαλαμβάνων στοιχείων, ὁμολογήῃ μὲν τλήθεις· τὸ τε πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ ἄκρα τιθεῖς καὶ ἀντικείμενα ταῖς ποιότησι· καὶ τῷ μὲν τὸ θερμὸν καὶ ξηρὸν ἐκνέμων, τῷ δὲ τὸ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν ἀποκλτρών· μέσον δὲ τούτων ἐκατέρου τῶν ἄκρων ἀνὰ μέρος μετέχοντα τὸν ἀέρα εἰσαγχοῦν, θερμὸν γε ὄντα καὶ ὑγρὸν· ἔπειτα ἐξετάζειν αὐτῶν οἰόμενος τὰς ποιότητας, καὶ ὅς τε κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις ἡ διακρίνεται, συλλογίζοιτο ἀμαθῶς καὶ ἀπειθεύτως, μὴ τὸ ἐκάστῳ προσὸν φυσικῶς ἀποδιδούς, ἀλλ' εἰς ἓν καὶ ταυτὸν ἄγων τὰ πάντη ἀμύγῃ καὶ ἀσυνδύαστα, καὶ τὰ θατέρῳ τῶν ἄκρων ἀφωρισμένως ἐνυπάρχοντα, ἐπὶ τὸ ἕτερον τούτων μετὰ γων· ὑπερόρια θέων τοῦ μεσιτεύοντος, τὰς τοῦ πυρὸς ποιότητας τῷ ὕδατι διδοῦς, θερμὸν καὶ ξηρὸν τὸ ὕδωρ εἶναι δοξάζων· ἐπεὶ οὖν ὁ ταῦτα ποιών καταγέλαστος, ἐπὶ τῷ προφανεί τῆς αἰσθητικῆς ἀποσφαλλόμενος; οἱ εἰς τῆς θείας χάριτος; εἰδωλολατρίαν εἰσγχοῦμενοι, πόσῳ καταγελαστότεροι, μᾶλλον δὲ πότῃς δυσσεβείας καὶ ἀθείας οὐκ ἐμπλοῖοι δ. καίως ἀν νομισθῆσονται, οὐκ εἰς τὸ τυχόν τῶν πραγμάτων, περὶ αὐτὸ δὲ τὸ καιριώτατον καὶ μεῖον ὁ οὐκ ἔστι τῶν ὄντων ὑπερφερέστερον, τὴν εὐαγῆ καὶ ἀκίβδηλον ἡμῶν θρησκείαν προσπατίνοντας; ἀλλ' ὦ θεία δίκη ἀλάθῃτε καὶ ἀδέκαστε καὶ παντὲς φρε, καὶ πάντα ἐποπτεύουσα ὁρατὰ καὶ νοούμενα! ὦ βῆθς χρημάτων θεῶν ἀνεκφραστός! ὦ Θεοῦ μακροθυμία

⁶⁶ Matth. v, 17. ⁶⁷ Hebr. vii, 7. ⁶⁸ Joan. i, 17, 15. ⁶⁹ Rom. vii, 12.

καὶ ἀνοχὴ ἀνεξερευνήτος! ποῦ ποτε ἄρα τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ὁργὴν ταμειουμένην τὸ νῦν ὑπερτίθεσαι; πότε δὲ τῶν πεπλημελημένων εἰς σὲ παρ' αὐτῶν μετέλθοις δικάζουσα τὰ τολμήματα;

ἤ? Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, καὶ ἡ κτίσις ἡ σύμπασα, πρόσεχε· ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθὴ· καλῶς· ἀλλ' εἴ γε ταῦτα ἅγια, τὰ γε ἀμυδρότερόν πως καὶ μετριώτερον, καὶ ὡς ὑπὸ παραπετάσματι τῷ γράμματι καὶ ταῖς σκιαῖς τὴν θεῖαν γνῶσιν ἡμῖν ὑποφαίνοντα, ἡ χάρις πόσον ἁγιωτέρα καὶ θεοσιδεστέρα, ἡ διὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου εἰς ἡμᾶς γεγεννημένη; ἀσυγκρίτως τὸ ὑπεραναθεηκὸς τοῦ νόμου ἔχουσα ἐκτυπώτερόν τε καὶ ἐνθεστέρον, τὴν τῆς Τριάδος ἡμῖν φανέρωσιν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἐκπαιδεύουσα, καὶ τὴν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν ἀληθῆ καὶ εἰλικρινῆ μουῦσα καὶ διατρανοῦσα γνῶσιν τε καὶ προσκύνησιν, ἀναγεννῶσα δὲ εἰς ἰσοθεσίαν διὰ τοῦ Πνεύματος κρείττονα, καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐλπίδα σαφῶς κατεπαγγέλλουσα· ἀλλ' οἱ τῆς χάριτος ἐχθροὶ εἰδωλοατρίαν ταῦτα πάντα ἀπέφηναν· τοιαῦτα γὰρ τῆς ἐκείνων παρανομίας τὰ ἄτοπα! Οὕτως εἰς ἀβούλητα καὶ μάταια ἐξ ἁθλίων σκευμάτων κατενηνεγμένοι, λογισμοῦ τοῦ πρέποντος διαμαρτάνουσιν! Ἐτι ὁ νόμος σκιὰν ἔχων τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις δὲ προσφέρουσιν εἰς τὴν διηνεκῆς, οὐδέ ποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι· ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμεναι· ἀλλ' ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ταῦτα μὴ δυνάμενος τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι· καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καίτοι σκιὰν εἴχε τῶν μελλόντων οὐκ αὐτὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων· αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα ὧν ὁ νόμος σκιὰ, τοῦτο ἐστὶν ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια, ἥτις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο, τί ἐσται, οἱ νέοι! Ἕλληνες γλωσσαλγέτωσαν· εἰτα ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν, ἀλλ' ἅγιος· Χριστὸς δὲ, ὃς μὲν προσφορὰν τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκῆς τοὺς ἁγιαζομένους (αὐτὸς γὰρ ὁ τῆς πίστεως ἡμῶν τελειωτὴς, εἰς ὃν ἀπορῶμεν), τί; Οἱ ἀρτιφανεῖς Ἰουδαῖοι ἀνασταυρούωσαν.

Τὰ δὲ ἐξῆς ὁποῖα, σκοπήσωμεν. Ἀλλ' ἐπὶ τὰς Παύλου φωνὰς πάλιν ἡμῖν ἱερόν, καὶ ἡλίχον τῶν ἐν νόμῳ ἱερέων καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἱερευσόμενων, τὸ τῆς καθ' ἡμᾶς λατρείας ὑπερτενές τε καὶ προφερέστατον, ὡς ἐνὶ μάλιστα καταβρῆσωμεν. Οἱ ἐν νόμῳ καθιστάμενοι ἱερεῖς, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ περιέκειντο ἀσθένειαν ἀνθρώποι γε ὄντες, οὐχ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μόνου, ᾧ δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τὰς νενομισμένας θυσίας προσέφερον. Ὁ δὲ ἡμέτερος ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, οὐκ ἔχει ἀνάγκην, ὥσπερ ἐκεῖνοι, πρότερον καθ' ἡμέραν ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων τοῦτο ποιεῖν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ· τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφ' ἀπαξ αὐτὸν ἀνεγέκας, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς· πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσελθὼν εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ἀρχιερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα γενόμενος κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Καὶ οἱ μὲν πλείονες ὄντες ὤπῃρχον, τῷ τῷ θανάτῳ διακοπτομέ-

impios cohibens, praesentia tolerabis? quandonam peccantium in te facinora merito iudicio persequeris?

68. Audi, caelum; auribus percipe, terra; et universa creatura, attende. Lex sancta, et mandatum sanctum, justum bonumque. Recte. Atqui si haec sancta sunt, quae obscurius et arctius, et tanquam sub velo littera et umbris divinam notitiam nobis aegre ostendunt, quanto sanctior diviniorque erit gratia, quae nobis a Deo Verbo confertur? incomparabiliter legi superior, evidentiusque et sublimius Trinitatis nobis manifestationem in spiritu ac veritate faciens, et unius tantummodo Dei veram sinceramque tradens edisserensque notitiam atque cultum, atque in meliorem regenerans per Spiritum adoptionem, regnique caelorum spem aperte annuntians. Se! gratiae hostes cuncta haec idololatriae instar traducunt. Tanta quippe est improbitatis illorum absurditas! Sic in inconsiderata et vana ex infelicibus consiliis delapsi, a debito ratiocinio decurrant! Insuper lex umbram futurorum bonorum gerens, non propriam rerum imaginem, annuis ipsis sacrificiis, quae perpetua offerebantur, nunquam potuit oblatores perfectos efficere; quare et incessanter fiebant. Sed tamen lex sancta erat, etiamsi assecras suos laud perficere poterat. Et mandatum sanctum, et si umbram tantum tenebat futurorum, non propriam rerum imaginem. Res vero ipsae, quarum lex umbra erat, id est gratia et veritas, quae per Jesum Christum contigere, quid sint, novi ethnici blaterent. Deinde lex nihil perfecit, sed sancta tamen erat; Christus autem qui una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos (is enim fidei nostrae est consummator, in quem respicimus *); Christus, inquam, quid? Hunc novi Judaei crucifigant.

Cetera quae sint videamus. Sed enim ad Pauli locutiones rediundum est; et legis sacerdotibus eorumque ministeriis quanto sublimior sit et excellentior cultus noster, quantum licet, accurate contemplerur. Nam constituti sub lege sacerdotes, quoniam et ipsi circumdati erant, utpote homines, infirmitate, non pro populo solo sed etiam pro se ipsis legalia sacrificia offerebant ⁷¹. Noster vero pontifex et confessionis nostrae apostolus, non habet necessitatem sicut illi, prius quotidie pro suis peccatis hoc facere, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel se ipsum offerendo, seditque ad dexteram maiestatis in caelis, praecursor pro nobis ingressus in interius tabernaculum, pontifex aeternus factus secundum ordinem Melchisedec ⁷². Et illi quidem plures erant, quia morte prohibebantur permanere; ipse autem quia manet in aeternum, intransitivum habet sacerdotium, unde salvare in-

⁷⁰ Hebr. x, 14. ⁷¹ Hebr. v, 2, 3. ⁷² Hebr. vii, 27; vi, 20.

perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum ⁷³. Et illi quidem exemplari et umbræ deserviebant celestium, et per annum introibant in sancta cum sanguine alieno; hic autem melius sortitus est ministerium, quanto melioris testamenti mediator est ⁷⁴, bonorumque futurorum pontifex, propter majus et perfectius tabernaculum non manufactum; neque per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta sanctorum, æterna redemptione inventa ⁷⁵. Idem enim erat et sacerdos et victima. Atque ita nobis revelavit sancta, cœlestes januas cunctis aperiens, gradibiles, facile adibiles, imo et penetrabiles efficiens.

Quanta est itaque personarum differentia, Christi scilicet et Aaronis, qui invicem prorsus distant! et inter quos immensum infinitumque est intervallum! Ibi **238** animalium irrationalium sanguis offerebatur, hic agni immaculati, qui tollit mundi peccatum, sanguis offertur. Insuper fœderum quoque et tabernaculi differentia est; illa enim erant temporalia, et manufacta, et ævo consumenda, nec ullam stabilitatem habentia, atque, ut nihil taceam, jam antiquata sunt et vieta, ideoque etiam abolita: hæc autem neque manufacta nec temporalia, sed perpetua ac sempiterna, renovata semper et recentia, cessantia nunquam, neque minuenda vel corrumpenda. Superest ut differant cultus etiam et victimæ: namque illæ crassiores erant et carnales, et tanquam in figuris res futuras et ipsam veritatem in antecessum charaxantes describentesque, necdum perfectionem adeptæ. Nostra autem sacra in spiritu ac veritate peracta, perficiunt eos qui offerunt Deo sacrificium laudis, per quæ sine pausa clamant, Abba Pater ⁷⁶. Nam si fuisset, inquit, perfectio in Levitico sacerdotio, populus enim ab eo legem accipiebat, jam opus non erat alium juxta ordinem Melchisedec exsurgere sacerdotem. Quoniam lex nihil perfecit, sed introductio est melioris spei, per quam Deo appropinquamus ⁷⁷. Neque sacrificia vel oblationes poterant secundum conscientiam adoratorem perficere. Deinde, sanguis quidem taurorum et hircorum, et cinis vitulæ inquinatis aspersus, sanctificavit quod attinet ad carnis emundationem. Sed Christi sanguis purgans a mortuis operibus conscientiam, ob serviendum Deo viventi ac vero, quid demum ab inimicis esse existimabitur ⁷⁸? Num neque sanctificans neque purgans? Prorsus audent dicere hi impuram conscientiam gerentes, et in mortis operibus versantes: Sanguis ejus super nos et super filios nostros. Hæc isti dicant et agunt; nos autem ad reliquam sermonis partem pergamus.

Α νοὺς κωλύεσθαι διαμένειν· ὁ δὲ γε διὰ τὸ μένειν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην, ὅθεν σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους· δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ. Καὶ οἱ μὲν ὑποδείγματι καὶ σχιζὶ τῶν ἐπουρανίων ἐλάτρευον, καὶ κατ' ἐνιαυτὸν εἰσέρχοντο εἰς τὰ ἅγια ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ· ὁ δὲ διαφοροτέρας τετύχηκε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονος διαθήκης ἐστὶ μεσότης, ἀρχιερεὺς τε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς οὐ χειροποιήτου, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, αἰώνιαν λύτρωσιν εὐράμενος. Ὁ αὐτὸς γὰρ ἦν καὶ ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον· καὶ ταῦτα ἡμῖν ἀπεκάλυψε τὰ ἅγια, τὰς πύλας τὰς οὐρανίους ἀπασι ἀνοίγων, βατὰ τε, καὶ εὐπρόσιτα, καὶ εἰσιτητὰ ποιησάμενος.

Ὅσον οὖν τῶν προσώπων τὸ ἐξηλλαγμένον, Χριστοῦ τε καὶ τῶν περὶ τὸν Ἄαρόν, τῶν πάντῃ διφικισμένων! καὶ ὧν τὸ ἐν μέσῳ εἰς ἀπειρον ἐκβαίνειν καὶ ἀόριστον, καὶ τῶν θυσιῶν τὸ διάφορον! Ἐκεῖ μὲν γὰρ ζῶων ἀλόγων αἷμα εἰσενήνεκτο, ἐνταῦθα δὲ τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ τοῦ ἀβροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου προσφέρεται· πρὸς δὲ, καὶ τῶν διαθηκῶν καὶ τῆς σκηνῆς τὸ διεστηκός· τὰ μὲν γὰρ χειροποιήτῃ τε ἦν καὶ πρόσκαιρα, καὶ τῷ χρόνῳ διακοπτόμενα, καὶ ἥκιστα στάσιν ἔχοντα, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ἥδη πεπαλαιώται καὶ γεγήρακε, ταύτῃ τοι καὶ ἠφάνισται· τὰ δὲ οὐ χειροποιήτα οὐδὲ πρόσκαιρα, αἰδία δὲ καὶ αἰώνια καὶ ἀεὶ καινιζόμενα καὶ νεούμενα, καὶ οὐ ποτε ἀπολήγοντα, οὐδὲ πεφυκότα μειονεκτεσθαι καὶ φθειρεσθαι· ἀνάγκη λοιπὸν διεννηοχέαι· καὶ τὴν λατρείαν καὶ τὰ θυόμενα· τὰ μὲν γὰρ παχύτερά τε ἦν καὶ σαρκικώτερα, καὶ ὧν ἐν τύποις, τῶν μελλόντων καὶ τῆς ἀληθείας προχαρασσόμενα καὶ διαφανόμενα, καὶ οὕτω δεξάμενα τὴν τελείωσιν· τὰ δὲ ἡμέτερα ἐν πνεύματι καὶ ἀληθεῖς τελούμενα, τελειοὶ τοὺς δι' αὐτῶν προσφέροντας τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, δι' ὧν ἀνεπιλήπτως κεκραζόνται, Ἀββὰ ὁ Πατήρ. Εἰ μὲν γὰρ ἦν τελείωσις διὰ τῆς Λευιτικῆς ἱερωσύνης, φησὶν (ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομολόγητο), οὐκ ἦν ἔτι χρεῖα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα· ὅτι ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελειώσεν, ἐπεισαγωγῇ δὲ κρείττονος ἐλπίδος· δι' ἧς ἐργίζομεν τῷ Θεῷ. Οὐδ' αὖ αἱ θυσίαι καὶ τὰ δῶρα ἡδύναντο κατὰ συνειδήσιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα.

Εἰτα τὸ μὲν αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως τοὺς κεκοινωνημένους βαντίζουσα, ἁγιάζουσι πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα. Τὸ δὲ αἷμα Χριστοῦ καθαίρον συνειδήσιν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, τί παρὰ τοῖς ἐχθροῖς λογισθῆται; Ἀγιάζον μὲν οὐδαμῶς ἢ καθαίρον; τολμήσουσι δὲ πάντως ποῦ φάναι ἀκάθαρτοι γε ὄντες τὴν συνειδήσιν, καὶ νενεκρωμένοι τοῖς ἔργοις τυγχάνοντες. Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐρ' ἡμεῖς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· ταῦτα μὲν οὖν ἐκείνοι καὶ φραζέτωσαν καὶ πρασέτωσαν, ἡμεῖς δὲ πρὸς τὰ ἑξῆς τοῦ λόγου ἵσμεν.

⁷³ Hebr. vii, 25-26. ⁷⁴ Hebr. viii, 5, 6. ⁷⁵ Hebr. ix, 11, 12. ⁷⁶ Rom. viii, 15. ⁷⁷ Hebr. vii, 11, 19. ⁷⁸ Hebr. ix, 13, 14.

ἔθ'. Εἶχε μὲν οὖν, φησὶ, καὶ ἡ πρώτη σκηνὴ δι-
 καιώματα λατρείας· τίνα ταῦτα καὶ ὅποια; Λυχνίαν
 εἶχε καὶ τράπεζαν, καὶ τὸν ἄρτον τὴν πρόθεσιν·
 τί δὲ ἐλέγετο; Ἁγία. Ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς σκηνὴ τίς
 οὖσα; τί παρὰ τοῖς ἔθροισι τῆς ἐν Χριστῷ χάριτος
 λέγεται; Ὡς μὲν οὖν ἀμείνων πολλῶ ἐκείνης ἐστὶ καὶ
 ἱερωτέρα. Τί ἄλλο γε εἰπεῖν χρή, ἢ καθ' ὅσον τῶν
 τύπων καὶ τῆς σκιᾶς ἡ ἀλήθεια, καὶ τῶν μεσιτευσάν-
 των τὸ διοῖσιν ἐν ἀξιώματι; τί δὲ παρ' αὐτοῖς ὀνο-
 μάζεται; Οὐχ ἁγία, φεῦ τῆς βλαστημίας! ἀλλ' ἐναγῆς
 καὶ ὁκάθαρτος· οὐδὲ δικαιώματα λατρείας ἔχουσα,
 ἀλλὰ φάσματα εἰδωλολατρίας· τοιαῦτα γὰρ τῶν θεο-
 μάχων γλωσσῶν τὰ τοιμήματα, οἷ γε οὐδὲ τῶν ἱσων
 γερῶν τῶ νόμῳ τὴν χάριν ἂν τιμήσαιτο, τῶν αἰσχί-
 στων δὲ πάντων καὶ βδελυρωτέρων· καίτοι ἐκεῖ μὲν
 μεσίτης καὶ ὑπηρέτης ὁ δοῦλος καὶ θεράπων Μωσῆς,
 ἐνταῦθα δὲ ὁ Μωσῆς δεσπότης καὶ τῶν ὅλων Κύ-
 ριος, ὁ τῶν ἁγίων λειτουργὸς καὶ τῆς σκηνῆς τῆς
 ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος· ὁ
 κάκεινα νομοθετήσας ὡς θεός, καὶ ἐν ταῦτοις μεσι-
 τεύσας ὁ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος καὶ καθ' ἡμᾶς γενό-
 μενος· κακεῖ μὲν ἀρχιερεὺς Ἀαρών τε καὶ οἱ περὶ
 Ἀαρών, ἐνταῦθα δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς
 Χριστὸς, ὁ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιερεὺς παρ' ἡμῖν
 ὁμολογούμενός τε καὶ πιστευόμενος· καὶ λυχνία μὲν
 ἐκεῖ ἐκ χρυσοῦ κατασκευασμένη, τοῖς ἔτι ἐν σκιᾷ καὶ
 νόμῳ προφαίνουσα· ἐνταῦθα δὲ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν
 τὸ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον, ὃ ὑπὲρ τῆς σκοτίας
 διώκεται μὲν, οὐ καταλαμβάνεται δὲ· ἀλλὰ φωτίζει
 πάντα ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον, καὶ κατ-
 αυγάζει τοὺς ἐν τῷ φωτὶ πορευομένους, καὶ τῇ
 λάμπει τῆς χάριτος· τράπεζα ἐκεῖ μὲν ἐκ ξύλων
 ἀσθητῶν διεργασμένη, καὶ χρυσῷ καθαρῷ περιαλ-
 λημένη, ἐνταῦθα δὲ ἐξ ὕλης μὲν τῆς παρ' ἡμῖν
 τιμιωτέρας, ὑπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ θεοῦ θύματος καθ-
 αγιαζομένη, καὶ τῷ ἁγίῳ λαμπρυνομένη Πνεύματι,
 ἐν ᾗ τὰ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας ἐπιτε-
 λεῖται μυστήρια· ποιοῦτο δ' ἂν τῶν πιστῶν ἕκαστος
 τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ὅτι μάλιστα σαρώσας καὶ διακα-
 θάρας, πνευματικὴν τράπεζαν· ἵνα ἤκοντα τὸν Λόγον
 καθαρῶς ὑποδέχεται, νοερῶς αὐτῇ ἐναναπαυόμενον
 καὶ μυστικῶς ἐσθίμενον· καὶ ἄρτος ὅπου μὲν ὁ
 ἄζυμος ἐπὶ πικρίδων παραλαμβάνεται, τοῖς ποιη-
 γείν κατὰ τὸ Πάσχα τὸ τυπικὸν προσταχθεῖσιν, οἷά-
 περ ὅψω τινὲ τῇ πότῃ ἡδυσμένους· ὅπου δὲ ἐξ οὐρα-
 νοῦ καταβάς Λόγος, καὶ τροφὴν ἀθανασίας πρόξενον
 τοῖς ἀνθρώποις διουρούμενος, δι' οὗ ζωῆς τῆς αἰωνίου
 μετέχουσιν· ὅς τὸ καθ' ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ ἀνεξέμωσσε
 φύραμα, καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν λαμπρότητα τῆς θεότη-
 τος ἀτρέπτως μετεκεράσατο· κακεῖ μὲν ζῶων ἀλό-
 γων θυσία τὰ σφάγια, ὧν τὸ αἷμα περιεβρέετο τοῖς
 παροῦσιν ἥδῃ, καὶ πρὸς σώματος ἁγνισμὸν καὶ κά-
 θαρσιν κατεσκίδνατο, καὶ τοῖς βοῦθυτοῦσιν ἡ μηλο-
 σφαγῶσιν, ἀφαιρέματα εἰς δικαιώματα ἀπετέτακτο·
 ἐνταῦθα δὲ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν σφαγιαζόμενον καλλιέρημα,
 οὗ τῷ ἀχράντῳ καὶ τιμῷ αἵματι σφραγιζόμεθα, καὶ
 πάσης κηλίδος καὶ βύπου παντὸς ψυχῆς τε καὶ σώ-
 ματος καθαιρούμεθα; Εἰ τοίνυν τὰ σύμβολα ἁγία,
 πῶς αὐτὰ τὰ πράγματα, ὧν ἐκεῖνα σύμβολα, οὐκ ἐκ

A 69. Habebat itaque, inquit, prius quoque testa-
 mentum cultus justificationes. Quenam vero hæc et
 quales? Lucernam habebat, et mensam, et panem
 propositionum. Quomodo autem appellabantur?
 Nimirum sancta. Nostrium vero tabernaculum quod-
 nam est? quomodo ab inimicis gratiæ Christi
 denominatur? Nempe longe melius illo et sacratius.
 Quid enim aliud dicere oportet, nisi quantum figu-
 ris et umbris veritas, et illis qui sunt intermedii ille
 qui dividit, dignitate præstat? Atqui ab his taber-
 naculum nostrum quomodo appellatur? Profecto
 haud sanctum, probè blasphemiam! sed piaculare
 atque impurum; neque justificationes cultus ha-
 bere, sed idololatriæ speciem. Hi sunt Deo hosti-
 lium linguarum ausus, quæ ne pari quidem cum
 lege honore gratiam afficiunt, sed inter turpissima
 atque abominanda reputant. Atqui illic quidem
 mediator et minister erat famulusque et servus
 Moyses, hic autem Moysis herus, et omnium Do-
 minus, et sanctarum rerum minister verique ta-
 bernaculi, quod Dominus, non homo, statuit; qui
 et illic legem tulit, et hic mediator est idem factus
 nostri similis homo. Et illic pontifex Aaron et
 Aaronis stipatores, hic autem ipse Dominus Jesus
 Christus, primus magnusque pontifex prout nos
 constemur et credimus. Et illic quidem lucerna ex
 auro confecta hominibus in umbra ac lege ver-
 santibus præluces; hic autem lux vera quæ in
 mundum advenit, quam tenebræ quidem perse-
 quantur, non tamen comprehendunt, sed illuminat
 omnem hominem venientem in mundum, splendet-
 que ambulanti in luce ac splendore gratiæ.
 Mensa illic ex lignis impatibilibus confecta, auroque
 puro illita; hic ex materia quidem apud nos pretio-
 siore, sed quæ ab ipsa divina victima sanctificatur,
 et sancto irradiatur Spiritu, in qua mysteria adora-
 tionis in spiritu 239 ac veritate conflunt. Porro et
 unusquisque fidelium facere potest spiritalem men-
 sam cor suum, si modo accuratissime everrat ac
 purget, ut superveniens Verbum pure recipiat;
 quod intellectualiter in ipsa requiescat, et mystice
 manducetur. Et panis quidem illic azymus cum
 lactucis sumebatur ab iis qui herbam edere in
 typico Paschate jubebantur, ceu obsonio quodam
 herba conditus. Hic autem descendens e cælo Ver-
 bum cibum immortalitatis datorem hominibus sup-
 peditans, per quem vitam æternam participant.
 Idem massam nostram fermentavit, et ad proprium
 divinitatis splendorem immutabiliter transtulit. Et
 illic quidem brutorum animalium immolatio et
 cædes, quorum sanguis astantibus irrorabatur,
 atque ad corporis purificationem et emundationem
 aspergi solebat, et sacrificantibus boves aut oves,
 partes quæ justificationum officio fungerentur, dari
 jubebatur. Hic autem immolata apud nos præclara
 victima cujus purissimo pretiosoque sanguine consi-
 gnatur, et omni ruga ac macula animæ corporisque
 purgamur. Si ergo symbola sancta, quidni res ipsæ,
 quarum illa sunt symbola, non sint omnino sacra-

tiores atque sanctiores? Sed quoniam non intellexerunt insipientes, neque dicere sciunt quænam communio Christo cum Belial, aut luci cum tenebris, vel quæ conventio templi Dei cum idolis (nondum enim sinceræ nostræ fidei, traditæque nobis a patribus dogmatum rectitudinis, et inspiratæ Scripturæ scrutandæ cura ipsis fuit), idcirco idolum non verentur nostram medelæ officinam appellare. Sed pedem referentes rursus ad tabernaculum veniamus.

Post alterum, inquit, velum tabernaculum erat; in quo, præter cætera, erant etiam arca, et propitiatorium, ipsa quoque de imputribilibus lignis fabricata. Auro autem purissimo erant cooperta, et Sancta sanctorum appellabantur. Nostrum vero tabernaculum Sanctis illis sanctorum sanctius est et divinius, et arcæ quidem loco sanctissimam et vivificam Servatoris nostri Christi carnem continet (74); quæ ab arca illa veluti lignis imputribilibus denotabatur, quibus nobis impeccantia tanquam in umbra significatur, et quod ad immortalitatem impassibilitatemque translatus sumus; quandoquidem uniti Verbi virtute, quod mortem destruxit, et corruptelam abstulit, ad inferorum regiones semet conferens, apparuit morti superior; et in corruptivis locis posita, incorruptibilitatis gloriam inde retulit; et auro veluti splendidissimo, divinitate substantialiter unita, cooperta atque illustrata. Propitiatorium item nobis ipsum Christum Deus Pater posuit; ipse enim est propitiatio nostra. Sic enim Pater nos dilexit, misitque Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Sed quid hæc, apud mente corruptos, et animam peccato mortuam gerentes? Reverentia ac metu, et de rebus sanctis silentio, honor sæpe præstandus est. Ipsi tamen pro consueta sua loquantur audacia. Age vero, nobis ad hunc locum provocatis, non alienum, visum est addere huic sermoni, etsi id nonnulli paulo extra propositum fieri putabunt, pauca quædam videlicet de iis quæ in tabernaculo erant describere; quæ insipientium vecordiam et impietatem coarguent, fidelibus autem et veritatis suppetias ferre apparebit.

70. Dictum est igitur ab Apostolo ⁷⁹, supra arcam Cherubinos exstitisse gloriæ, propitiatorium obumbrantes. Cui contradicens alicujus oratio ita dicit: Quid ais, **240** o Paule? hi sunt Cherubini? Quosnam hos esse audimus? num illos, qui principem et Deo proximum, beatorumque et supercælestium gubernatorum sortiti sunt a Deo gradum et ordinem; ut juste admodum egregium gloriæ tributum illis reddatur, ceu Deo proximis, et principaliter inde fulgentibus et immateriali illo et eximio splendore ornatis? Minime gentium dices. Quid ergo erunt? Si tibi volenti est, dic aperite et horum fac nobis

⁷⁹ Hebr. ix, 5.

(74) Eu carnem Christi dicit Nicephorus, quam adhuc hodierni hæretici dicunt panem esse, et carnis figuram.

παντὸς ἱερώτερα πολλῶν καὶ ἀγιώτερα; ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ συνήκαν οἱ ἀσύνετοι, οὐδὲ Ἰσαῖν εἰπεῖν τίς κοινωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ, ἢ φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ τίς συγκατάθεσις ναφ̄ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων (οὕτω γὰρ αὐτοῖς τῆς τε εὐθυατίας ἡμῶν πίστειως, καὶ τῆς παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν παραδεδομένης τῶν δογμάτων ὁρθότητος, καὶ τῆς τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν ἐρεύνης ἐμέλησε)· διὰ τοῦτο εἰδωλεῖον τὸ καθ' ἡμᾶς· ἱατρεῖον φάναι οὐ δεδίασιν· ἐπὶ δὲ τὴν σκηνὴν παλινδρομοῦντες καὶ εἰσαυθὺς οἰχώμεθα.

Μετὰ δὲ τὸ δεῦτερον καταπέτασμα, φησὶ, σκηνή· ἐν ἣ τὰ τε ἄλλα, καὶ μὴν καὶ ἡ κιθωτὸς καὶ τὸ ἱλαστήριον, ἐκ ξύλων μὲν ἀσῆπτων καὶ αὐτὰ διασκευασμένα· χρυσίῳ δὲ τῷ καθαρωτάτῳ περιεκέχρωστο, Ἄγια δὲ ἀγίων ἐλέγετο· ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς, τῶν Ἀγίων ἀγιωτέρα τε καὶ ἐνθεεστέρα, κιθωτὸν μὲν τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ *παναγίαν καὶ ζωοποιὸν σάρκα φέρει*, δι' ἐκείνης ὥσπερ ἐν ξύλοις ἀσῆπτους τυπικῶς πάλιν διαγραφομένην, ἐξ ὧν ἡμῖν τὸ κατ' αὐτὴν ἀναμάρτητον ὡς ἐν σκιᾷ διασημαίνεται, καὶ τὸ πρὸς ἀφάρσιν καὶ ἀπάθειαν μεταπεπλάσθαι, ὁπνίκα τῇ τοῦ συνηγμένου Λόγου δυνάμει, τοῦ τὸν θάνατον καταργήσαντος καὶ τὴν φθορὰν καθελόντος, τοῖς τοῦ ἔδου χωρίοις προσομιλήσασα, θανάτου κρείττων ὦφθη, καὶ ἐν τοῖς φθοροποιοῖς γενομένη τόποις, τὴν τῆς ἀφάρσιν ἀπηνέγκαστο δόξαν· χρυσίῳ δὲ ὥσπερ τῷ διαφανεστάτῳ, τῇ οὐσιωδῶς συνηγμένη θεότητι, κατακαλυπτομένη καὶ λαμπρυσμένη· ἱλαστήριον δὲ πάλιν ἡμῖν, αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἔθετο· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἱλασμὸς ἡμῶν· οὕτω γὰρ ὁ Πατὴρ ἡγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· ἀλλὰ τί ταῦτα παρὰ τοῖς κατεφθαρμένοις τὴν γνώμην, καὶ τὴν ψυχὴν τεθνηκόσι τῇ ἁμαρτίᾳ; Αἰδοῖ καὶ φόβῳ τῇ πρὸς τὰ ἅγια σιωπῇ τὰ πολλὰ τιμητέον· αὐτοὶ γὰρ τὰ φίλα καὶ συνήθη τῆς τέλμας φεγγέσθωσαν· ἐνταῦθα δὲ γενομένοις ἡμῖν, οὐκ ἀκαιρον, ὥς γε οἶμαι, νενόμισται προσδιατρέψαι τῷ λόγῳ, κἄν τισι παρεκβατικώτερον εἶναι δόξῃ, καὶ μικρὰ τινα τῶν κατὰ τὴν σκηνὴν χάριν διειπεῖν, ἅπερ εἰς ἐλεγχον μὲν τῶν ἀνοήτων ἀλογίας καὶ δυσσεβείας, συνηγορίαν δὲ τοῖς πιστοῖς καὶ τῇ ἀληθείᾳ διαφανεῖται.

οἱ. Εἴρηται τοίνυν τῷ Ἀποστόλῳ, ὑπεράνωθεν τῆς κιθωτοῦ Χερουβὶμ εἶναι δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον· πρὸς δὲν ἀνθυποφέρων διαπορήσειεν ὁ τοιοῦτος λόγος καὶ ἐρεῖ· Τί φης, ὦ Παῦλε, Χερουβὶμ εἶσι ταῦτα; Ὅποια δὲ ἐκεῖνα ἀκούομεν; ἂ τὴν πρωτόστην τε καὶ προσεχῆ Θεῷ, καὶ τῶν μακαρίων καὶ ὑπερουρανίων διακόσμων, διέλαχε παρὰ Θεοῦ τάξιν τε καὶ ἀποκλήρωσιν, ἵνα δὴ δικαίως μάλα καὶ ἀξίολογον τὸ τῆς δόξης αὐτοῖς περιάπτοιο γέρας, ἅτε δὴ πλησιαστάτα Θεῷ οὖσι, καὶ τὰ πρῶτα ἐκεῖθεν ἐλαμπομένοις, καὶ τῆς ἀβύσου ἐκείνης καὶ ὑπερφύτου καταγλαΐζομένους λαμπρότης; Οὐ μὲν οὖν εἶποις

ἄν. Τί δ' ἂν εἴεν; εἰ σοι βουλομένῳ γε εἶναι, φράζε σαφῶς, καὶ τὸν γε περὶ τοῦτω ἡμῖν ὡς ἄριστα διατίθει λόγον, τὸ παχὺ τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας καὶ ὕλικόν καὶ κάτω βριθόν, ἐπὶ τὰ ἀπλᾶ καὶ θεῖα ὡς ἐφικτὸν ἡμῖν ἀνάγων θεάματα, ἀφ' ὧν σοι ἡ μέχρι τοῦ τρίτου οὐρανοῦ ἀρπαγὴ καὶ ἀνάβασις μυήσασα παρέσχετο· ἡ τάχα καὶ θεϊοτέρῳ τι Μωσέως καὶ ὑψηλότερον παραδεδείχεν, ἃ καὶ τῆς σοῦ θεοσόφου φοιτηταῖς ἐνυγάσας καταλέλοιπα; πρὸς ἐνθεσετέραν διδασκαλίαν, τῶν τὴν γυνῶσιν τῶν τηλικούτων χωρεῖν ἐξισχύοντων; λέξαις γὰρ ὧδέ πη, εὖ ἴσμεν, ὡς οἱ θεοὶ Χερουβὶμ, αὐτὸ μὲν ὅτι ποτὲ εἰσι τὴν φύσιν ἀνείδεοι τε ὑπάρχουσι, καὶ ἀνθρωπεῖα ἥκιστα καθορᾶσθαι φύσει πεφύκασιν· δυνάμεις δὲ ὁμῶς εἰσὶν ἀσώματοι καὶ πανάγιοι, περὶ Θεὸν τε ἰδρυμέναι καὶ τὰ πρῶτα ἐκ Θεοῦ ἐλλαμπόμεναι, καὶ λειτουργοὶ τῆς πρώτης λαμπρότητος, νοερά πνεύματα, ἡ πῦρ οἷον ἄβυσσον καὶ ἀσώματων· Ὁ ποιῶν γὰρ, φησὶ, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Κοινῶς γὰρ ταῦτα καὶ ὁμοίως πασῶν τῶν οὐρανίων καταφάσκειται δυνάμειν· αἱ τῇ φύσει τῇ ἑαυτῶν, τὸ ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον τῇ τοῦ δημιουργήσαντος κέκτηνται χάριτι· τὰ καθύπερθεν ἐκ τῆς κιβωτοῦ ὑπεριπτάμενα, ἃ τοῖς σκιάσμασι τῶν πετερύγων καταπυκνάζει τὸ ἐλαστήριον, ὕλικά μὲν εἰσι τὴν οὐσίαν καὶ σώματα· ἐκ χρυσοῦ γὰρ τοῦ καθαρωτάτου διεσκευάσται, σφυρήλατα δὲ καὶ ἐκτετορνευμένα, καὶ χερσὶν ἀνθρωπεῖαι σοφίᾳ τῇ ἄνωθεν καὶ ἐπιστήμῃ τοῦ τεκτεῖναιμένου, εὖ μάλα ἐκμεμηχανημένα, ἐξ εὐφυνῶν τε καὶ εὐτέχνων διηρακμένα τῶν δοξασμάτων.

Προσθεῖς δ' ἂν λιπαίνων τὸν λόγον εὐμούσως ἔγαν, ὅτι ἐκείνοι μὲν, οἷς κυρίως τοῦνομα πρόσκειται, οὐσίαι εἰσὶ νοεραί τε καὶ νοηταί, ἐκ τῆς ὑπερουσίου καὶ τῶν ὅλων παρακτιτικῆς αἰτίας αἰδίων καὶ νοερῶν τὴν ζωὴν κεκτημένοι, οὐσιωδῶς ταύτης ἐν τῷ νοεῖν μεταλαχόντες, καὶ δυνάμεις νοεραὶ καὶ ἐνέργειαι ἐνυπόστατοι, καὶ νόες εἰσὶν ὑπερχόσμοιοι, ἀλλῆλα καὶ ἀπαθεία καὶ ἀσωματότητι νοούμενοι, καὶ νοοῦντες ὑπερκοσμίως πάντα ἀπλῶς καὶ ἐνοσιδῶς τὰ παρὰ Θεοῦ ἐλλαμπόμενα, ὁμοῦ τε καὶ κατὰ ἀθρόαν ἐπιβολὴν· ἀλλὰ καὶ πολυσομμάτους αὐτοὺς εἶναι παραδεδόται, τῷ πρὸς Θεὸν ἐστράφθαι, καὶ τὰ προσεχῶς αὐτοῖς ἐκείθεν ἐκκαλυπτόμενα ἀμέσως κατοπτεῦειν· ἀπλοὶ δὲ ὄντες καὶ ἀνείδεοι, μορφῆς καὶ σχήματος εἰσὶν ὑπερέκεινα καὶ ἀμέθεκτοι· οἷα δὲ δὴ ἄβυλοι καὶ ἀσώματοι νοούμενοι, τὸ ἀδιάστατον ἔχουσι καὶ ἀναφῆς, ἀποσόν τε καὶ ἀμέγεθες καὶ ἀπῆλκον, καὶ διὰ ταῦτα φθορᾶς εἰσὶν ἀπληλαγμένοι, καὶ τοῦ ἡλλοιωθῆαι κατὰ τι γοῦν πάμπαν καθαρῶντες· τὰ δὲ κατὰ τὴν σκηνὴν καθιστάμενα χρυσότευκτα, οὕτε νόες εἰσὶν, οὕτε νοερά, οὕτε νοοῦσιν, οὐκ αἰσθησεως μετέχουσιν, οὕτε οὐδὲν τούτων εἰσὶ· ζωῆς δὲ τῆς ὁπωσούν δυνάμειος τε καὶ ἐνεργείας ἡμοιρῆχασιν, σώματα δὲ εἰσὶ καὶ ἐνυλα, εἰ καὶ τῆς καθαρωτάτης καὶ διαυγοῦς ὕλης τυγχάνει τὸ ἔλασμα· σώματα δὲ ὄντα ἐξ ὕλης καὶ εἰδους παποιημένα, εἰκότως καὶ μεμέρο-

accuratam expositionem, crassam nostram mentem ac materialem ac deorsum vergentem, ad simplices divinasque, quantum nobis licet, deducens contemplationes, a quibus tibi usque ad tertium cælum raptus et ascensio initiato contigit. An fortasse etiam divinius aliquid quam ipsi Moysi ac sublimius ostensum fuit, quod et divinitus edoctis discipulis tuis irradians reliquisti ad excellentius magisterium illorum, qui tantarum rerum cognitionem capere valent? Dices enim hoc ferme modo, ut non dubitamus, nempe sacros Cherubinos, ideo quod sine specie sunt, humanæ minime naturæ esse conspicabiles. Et tamen potentiæ sunt incorporeæ, sanctissimæ, Deum circumstantes, et primitus ex Deo effulgentes, primæ lucis ministri, intellectuales B spiritus, vel ignis veluti immaterialis et incorporeus: *Qui facis*, inquit Psalmista, *angelos tuos, spiritus; et ministros tuos, ignem urentem*⁷⁹. Communiter enim hoc parique modo de cœlestibus cunctis potentiis dicitur, quæ natura propria ut immortales sint et interitui non obnoxie, a Creatoris beneficio habent. Illi autem quæ arcæ supervolant, et alarum suarum umbra propitiatorium obvelant, materialis utique sunt substantiæ et corporis. Namque auro purissimo constant, malleo tornoque et humanis manibus, superna sapientia atque arte adjuvante, optime elaborati, egregiis et bene deductis laminis fabricati. Ideo variis quoque formis præditi creduntur.

ἐλασμάτων· διὸ πλείοσι διαφοραῖς τετυχῆσται τῶν

C. Adde etiam, ut orationem eleganter farcias. Cherubinos illos, quibus proprie hoc nomen inhæret, substantias esse intellectuales et intelligibiles, quæ ex suprema et omnium auctrice causa, sempiternam et intellectualem vitam habent, substantialiter hanc ipso intelligendi actu accipientes, virtutes intellectuales, vires enhypostaticas, mentes supramundanas, quæ immateriales, impassibiles et incorporeæ esse intelliguntur, quæque ultra mundanos fines intelligunt omnia simpliciter et sub una specie cuncta, quæ ex Deo effulgent, eodem tempore unoque mentis intuitu. Sed et multis oculis instructi traduntur, quia nempe ad Deum respiciunt, et quæ ipsis continenter inde revelantur, immediate contemplantur. Cum autem simplices D sint et absque specie, cuilibet formæ ac figuræ superiores sunt ejusque incapaces. Quatenus autem immateriales incorporeique intelliguntur, dimensionem carent et sunt impalpabiles, quantitatem, magnitudinem, qualitatem nullam habent, ideoque corruptibilitatis expertes, et omni mutabilitate immunes. At illi qui constituti sunt in tabernaculo Cherubini auro elaborati, neque mentes sunt, neque intellectuales, neque cogitant, neque sensum habebant, nihilque horum sunt. Item vita et vi quavis atque efficacia carent; sed corpora sunt

⁷⁹ Psal. ciii, 4.

materialia, etiamsi illorum lamina de purissima splendidaque materia est. Illi ergo cum sint corpora, materiaque et forma constant, merito et conformantur et figurantur, unde fit ut neque absque corruptibilitate et mutabilitate sint. Cumque triplicem habeant dimensionem, quantitate prædita sunt, et mole ac qualitate comprehenduntur.

Præterea in sanctissimis Cherubinis etiam motus est; moventur enim dum **241** intellectum exercent, et in amando Deo continenter constanterque sine pausa agitantur, et ad Deum indeclinabiliter tendunt, et divini radii splendores absque intermedio et ex primigenio fonte suscipiunt: tum etiam quia invicem concurrunt et recedunt, atque ad res sibi subjectas prodeunt, providendi causa et benefaciendi. Namque et egentes sui respiciunt, et manducant diriguntque ad divina ac sublimiora. Cæteroquin et stabiles in semetipsis sunt, quatenus constituti sunt in immobili ad Deum respectu, et a suo eximio habitu constantiaque non discedunt, sed in eodem semper manent invariabili bono atque versantur. At vero his materialibus neque motus inest, neque processus sive intellectualis sive sensibilis, neque inclinatio ad aliquid, vel impetus aut voluntas; sed intransitivi sunt et immobiles; atque ut moveantur, alienis viribus indigent. Stant igitur ubi constituti fuerunt et collocati: neque hanc ipsam stationem ipsi sibi curarunt; sunt enim inanimes et sine sensu, et homine indigent qui se statuatur et firmet, ubicunque is demum volet. Jam veris Cherubinis sermo quoque inest: nam reapse sunt sermonales, non quomodo noster sermo est, physico vitali spiritu, per vocis organa prodiens articulatus, et aeris percussione formatus, atque ad audientium sensum ac susceptionem delatus; sed quia ipsi immateriales, incompositi, simplices, incorporei, inter se invicem circumaguntur, et mutuo cogitationes agnoscunt, et sermone tacito inter se intelligibiliter communicant quam alio quoque exteriore sermone fit.

At isti nostri quia sunt ex aurea lamina, et ex animi materia irrationalique constant, irrationabiles nos videamur. Illi divinam lucem affluenter participantes, ad divinam speciem et imitationem quantum licet conformantur, atque ad similitudinem divini archetypi intellectualiter sublimique modo se intendunt. Isti vero splendorem illum tantummodo participant, quem ipsorum habet materia, dissimilem tamen habent ab archetypo formam. Et in illis nomen ipsum, eminentiam scientiæ nulli creatæ secundam demonstrat, necnon redundantem sapientiam (75), propter uberem ex divina fonte

(75) S. Augustinus *De diversis quæst.* lib. II, 3, explanans illud Pauli I Cor. XII, 8: *Alii datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ*, ait: « In hominibus solet discerni a sapientia scientia; in Deo autem non sunt hæc duo, sed unum. Et in hominibus quidem hæc ita discerni probabiliter solent, ut

ἡ φωνὴ καὶ ἐσχημάτισται, ὅθεν φθορὰς καὶ ἀλλοιω-
σεως οὐκ ἔλκευθέρωται· τὸ δὲ τριχῇ διαστατὸν ἔχοντα,
πεποσωμένα εἰσι καὶ ὄγκοις καὶ πληκτικότησι διειληγ-
μένα τυγχάνουσιν.

Ἔτι ἐν τοῖς ἀγιωτάτοις Χερουβὶμ καὶ κίνησις
ἐστὶν· κινεῖσθαι γὰρ περὶ τὰς νοήσεις ἐνεργούντες,
καὶ περὶ τὸν θεὸν ἔρωτα συντεταμένως καὶ ἀβρεπῶς
τὸ ἀεικίνητον ἔχοντα καὶ ἀκατάληκτον, καὶ τὴν πρὸς
θεὸν ἐφεσιν ἀπαρίγκλιτον κέκτνται, καὶ τὰς μαρ-
μαρυγὰς τῆς θεαρχικῆς ἀκτίνας ἀμέσως καὶ πρωτο-
φανῶς ὑποδέχονται· τῷ τε εἰς ἀλλήλους χωρεῖν ἀσυγ-
χῶτως καὶ ἀποχωρεῖν, προΐναι δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ὑφεί-
μένα, προνοίας τε καὶ τοῦ εὐεργετεῖν εἵνεκεν·
ἐπιστρεπτικοὶ γάρ εἰσι τῶν καταδεεστέρων, καὶ
χειραγωγικοὶ καὶ ἀνατατικοὶ πρὸς τὰ θεϊότερα καὶ
ὕψηλότερα· ἀλλὰ καὶ στάσις ἐν αὐτοῖς ἐστὶ, τῷ ἱερῷ-
σθαι καὶ ἐστράφθαι πρὸς θεὸν ἀπαρεγκλίτως, καὶ
τῆς ἑαυτῶν θεοσιδούς ἔξεως καὶ μονιμότητος μὴ
ἐξίστασθαι, ἐν ταυτότητι δὲ μένειν περὶ τὸ ταυτὸν καὶ
ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον ἀγαθὸν περιχορεύοντα· τοῖς δὲ
οὐδ' ὁπωσιτοῦν μέτεστι κινήσεως, οὔτε ἐπὶ τι πρὸς
οὐδὸς, οὔτε νοητῇ, οὔτε αἰσθητῇ ἐν αὐτοῖς ἐστίν, οὔτε
ἐφεσις, οὔτε ὁρμή, οὔτε βούλησις· ἀμετάβστα δὲ μάλ-
λον καὶ ἀκίνητα, καὶ τῆς ἐτέρων θεόμενα πρὸς τὸ
κινεῖσθαι δυνάμει· ἐστᾶσι γοῦν ἐφ' οὗπερ ἱερουαί
τε καὶ ἀποτέτακται, μηδὲ παρ' αὐτοῖς τὴν τοιαύτην
ἔχοντα στάσιν· ἄψυχα γὰρ ὄντα καὶ ἀναισθητα, τοῦ δὲ
ἱστάντος καὶ ἀπερείδοντος ἐφ' οὗπερ ἂν νεύοι αὐτῷ
τὰ τῆς βουλῆσεως θεήσονται· καὶ μὴν καὶ λόγος ἐν
ἐκείνοις ἐστίν, ἐπεὶ περ λογικοὶ εἰσιν, οὐχ οἷόςπερ
ὁ ἡμέτερος, ἐκ τοῦ ἐν ἡμῖν φυσικοῦ καὶ ζωικοῦ
πνεύματος, διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων προῦν καὶ
διαθροόμενος, τῇ πληγῇ τε τοῦ ἀέρος τυπούμενος,
καὶ διαδιβαζόμενος πρὸς ἀντίληψιν τῆς τῶν ἀκουού-
των αἰσθήσεως, ἀλλὰ τῷ ὅλῳ εἶναι, καὶ ἀσυνθέτους,
καὶ ἀπλοῦς τε καὶ ἀσωμάτους περιχωρεῖν ἐν ἀλλή-
λοις, καὶ τὰς ἀλλήλων ἐγκατοπτρεύειν νοήσεις, καὶ
κοινωνεῖν τῷ λόγῳ διὰ σιγῆς ἐναργέστερον ἢ ὁ πᾶς
προῦν λόγος.

Τὰ δὲ ἐπειδὴ χρυσήλατά ἐστι, καὶ ὕλης ἀψύχου καὶ
ἀλόγου μετέσχηκεν, ἀλογὰ τέ εἰσι, καὶ τὸν περὶ λόγου
λόγον ἐπ' αὐτοῖς ποιεῖσθαι, ἀλογον· κάκεινοι τῆς
θεαρχικῆς φωτοδοσίας ἀφθόνης ἐν μετευσίᾳ γινόμε-
νοι, πρὸς τὸ θεοσιδεῖν καὶ θεομίμητον ὡς ἐφικτὸν ἀπο-
τυποῦνται, καὶ πρὸς τὸ ἐμφερὲς τῆς θείας ἀρχετυ-
πίας νοητῶς καὶ ὑπερκοσμίως ἑαυτοὺς ἀνατείνουσι·
ταῦτα δὲ λαμπρότητος· μόνης τῆς ἐκ τῆς ὕλης ἐνοῡ-
σης αὐτοῖς μετελήφασιν· ἀνόμοιοι δὲ ἔχουσι τὴν
πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιότητα· κάκεινοις δηλοῖ τοῦ-
νομα τὸ ὑπερπλήρες τῆς γνώσεως καὶ ἀνελάττωτον·
καὶ τὸ ὑπερβλύζον ἐν αὐτοῖς ἐν σοφίᾳ, ἐκ τῆς πολυ-
χύτου καὶ πηγαιᾶς φωτοχυσίας; ἐξ ὧν καὶ τὸ θεωρη-
sapientia pertineat ad intellectum æternorum,
scientia vero ad ea quæ sensibus corporis experi-
mur. Sed licet alius aliam differentiam proferat,
nisi tamen diversa essent, non sic ab Apostolo dis-
tinguerentur.

τικὸν αὐτοῖς πρόσσεστιν, ἐπὶ τὸ πάσης ἐπέκεινα θεωρίας καὶ γνώσεως ὕψος, θεοειδῶς ἀνατεινομένοις, καὶ τοῦ θείου καὶ ὑπερχάλλου φωτὸς ἀεὶ καταπύπτεινται· ἐντεῦθεν καὶ μύησις αὐτοῖς πρῶτως ἐναυγάζεται τῶν παρὰ τῆς θεαρχίας ἐπὶ τὰ προνοούμενα προϋόντων ἐπιστημονικῶν λόγων, ἐν μεθέξει τε τῆς θεωρητικῆς γνώσεως ὡς θεμιτὸν γινόμενοι, πολλὰ τῶν θείων καὶ ὑπερτάτων γινώσκουσιν ὑπερχειμένως, καὶ τροφή αὐτοῖς ἐστὶν ἡ τῶν ἀπλῶν καὶ μακαρίων φωτοφανειῶν ἑλλαμψίς, προσεχῶς αὐτοῖς καὶ πρῶτως ἐκ τῆς ὑπερφύτου ἀκτίνος ἐναστραπτούσης· ἥδη δὲ τὴν πασῶν ὑπερτάτην τῶν ὑπερκosμίων νόον, ἅτε θεοειδέστατοι, διακληροῦνται ταξιαρχίαν· ὅθεν καὶ θεολογικῆς ἐπιστήμης παρὰ τῆς θεαρχικῆς ὑπερουσιότητος ἐν μετουσίᾳ πρῶτως γινόμενοι, ἐπὶ τοὺς μετ' αὐτοὺς ἐξῆς διαπορθμεύουσιν· ἐξαγγελτικοὶ γοῦν εἰσι τῆς θείας σιγῆς, ἐκφαίνοντες ἐν ἑαυτοῖς τῆς ὑπερουσιῶς κρυφιώτητος τὴν ἀφθεγγίαν· ὁμοῦσί τε ἀκαταλήκτως καὶ ἀσιγήτως τὴν θείαν ἀγαθότητα, τὸ σεβάσιμον ἐκεῖνο καὶ τρισοφαιὲς τῆς θεολογίας μελῶδημα. Τὰ δὲ, ὅτι περ εἰσι χειρόκμητα, ψιλής μὲν μόνῃς μετείληψε τῆς προσσηγορίας, μυήσεως δὲ καὶ γνώσεως καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἃ εἴρηται, οὐ τί που μετέσχηκε· πρὸς δὲ, καὶ εἰκόνες εἰσὶν ἐκεῖνοι τῆς θεαρχίας, τὸ κρύφιον καὶ ἀφανὲς φῶς ἐν ἑαυτοῖς ἐμφανίζοντες, καὶ πρὸς τὸ θεοειδὲς ὡς θεμιτὸν ἀφομοιούμενοι, καὶ τὴν ὅλην τοῦ θείου φωτὸς ἀκτῖνα θεοειδῶς εἰσδεχόμενοι· τοῦτο ἐν μεθέξει ὑπάρχοντες ἐπομένως, ὅπερ κατ' οὐσίαν ἐστὶ τὸ μετεχόμενον προηγούμενως· φῶτα δεύτερα φιλανθρωπώτατα καὶ ἀγαθोειδῆ, τοῦ πρῶτου φωτὸς ἀπαρυγμάτα ἄχραντα καὶ ἀκηλίδωτα, τὸ ἐμμερὲς τῆς πρωτοφανοῦς θεοειδεῖας ἀγαθοπροπεῶς ἀποφερόμενοι· καὶ δὴ καὶ γινώσκουσι, ὅτι μὴ τὰ καθ' ἑαυτοὺς νοητὰ μόνον, ἥδη δὲ καὶ τὰ ἐν αἰσθήσει οὐκ αἰσθητῶς ἀλλὰ νοητῶς, κατὰ τὴν οἰκείαν τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς τοῦ θεοειδοῦς δυνάμεως ἐπιστήμην, ἀὐλως καὶ γνωστῶς αὐτοῖς ἐπιβάλλοντες· τὰ δὲ χρυσόκμητα, εἰκόνων εἰκόνες εἰσὶν ἀμυδρότεροι καὶ ἀνομοιότεραι, καὶ παρὰ πολλὸν τοῦ παραδειγματικοῦ αἰτίου ἀπολειπόμενα· ἴσασι δὲ οὐδὲν ὅτι οὐν· πῶς γὰρ τοιαῦτα γε ὄντα, καὶ οὕτως ἔχοντα; καὶ μαρμαρυγὰς διαφανεῖς καὶ λαμπυρόντας ταῖς περιαστραπτούσαις στίλψεσιν ἀποπέμπουσι· πόθεν οὖν σοι ταῦτα καὶ τίνας ἔνεκεν εἴρηται Χερουδὶμ, κατ' οὐδένα τρόπον τῶν οὐσιωδῶς ἐνυπαρχόντων ταῖς ὑπερκosμίοις μετεσχηκῶτα δυνάμεσιν;

Οὐκ ἐμὸς, φημί, ὁ λόγος, οὐδὲ παρ' ἐμοὶ πρῶτη ἡ τοιαύτη προσσηγορία τοῦτοις ἐξεύρηται ἢ ἐπιτέθειται· Μωσέως ἐστὶ τοῦ θεόπτου καὶ νομοθέτου ἡ φωνή, καὶ πάσαι προαντιτόρηται, καὶ μαρτυρουμένην ἔχει διὰ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων τὴν πρεσβυγένειαν, καὶ τὸ πρὸς ἀξιοπιστίαν εὐπαράδεκτον· εἰ δὲ χρὴ τὰ ληθέστερον φάναι, Θεοῦ τοῦ προσεταχότος τῷ οἰκείῳ θεράποντι, ἦνικα τῆς σκητῆς αὐτῷ τῆς παλαιᾶς ἐκεῖνης διετύπου καὶ παρεδείκνυ τὴν σύμπληξιν· ἐπειδὴ γὰρ τῶν κατ' οὐρανούς καὶ τῶν ἀνωδιακόσμων, ἀμυδρὰ τινὰ μνημεία καὶ ἀπεικάζματα

A luminis diffusionem; unde vis contemplandi confit, quæ ad omnimodæ theoriæ ac scientiæ altitudinem mirifice extenditur, divinaque pulcherrima luce completur. Hinc ipsis etiam illucet primitus initiatio a divina potentia, ad præcognitionem procedentium illinc sapientium doctrinarum, ac theurgicæ scientiæ participes prout fas est effecti, divina multa et excelsa sublimiter cognoscunt; cibisque illis est simplicium beatarumque illuminationum splendor, qui proxime ipsis et primitus ex superno radio illucescit: atque ita excelsum supermundialium mentium, ceu Deo plurimum similes, gradum tenent. Unde et theologicæ scientiæ a sublimi Dei essentia participes in primis facti, eandem ad infra se positos deferunt. Sunt ergo divini silentii manifestatores, dum in se ipsis patefaciunt supremi omnium arcani ineffabilem naturam; divinamque bonitatem incessanter resonanterque sacro illo celebrant theologiæ trisagio hymno. At enim hi nostri ceu manu facti, nudam solamque **242** habent appellationem, nullaque consecratione aut scientia aliisve, quæ dictæ sunt, dotibus pollent. Insuper illi, supremæ potestatis imagines sunt, arcanam et invisibilem lucem in se demonstrantes, et divinæ illi quoad fieri potest assimilati, totumque divini fulgoris radium mire in se recipientes: idque sunt consequenter per imitationem, quod ille est principaliter atque essentialiter qui communicat: nimirum sunt lumina secunda, hominum amantissima, speciei optimæ, primariæ lucis splendores puri immaculati, similitudinem cum prima splendentissima specie egregie præ se ferentes. Et quidem etiam agnoscunt se non sua solum intellectualia, verum etiam sensibilia etsi non sensibilibiter comprehendere, pro hærente sibi divinæ virtutis scientia, immaterialiter et intellectualiter rebus agnitis. At hi ex auro facti, imagines sunt imaginum evanidæ prorsus et dissimiles, multumque ab exemplari causa dissidentes. Nihil itaque sciunt. Qui enim possent, cum tales sint, atque ita se habeant? Etiam si valde sunt elaborati atque politi, lucidosque splendores et fulgores scintillantibus radiis emittunt. Unde igitur et quam ob rem hi dicti sunt a te Cherubini, siquidem nullo **D** substantiali modo supermundiales illas potentias participant?

Non est meus hic sermo, neque a me primo talis appellatio his excogitata fuit atque imposita. Moysis est Deum videntis et legislatoris hæc vox, olim inventa, et a sacris Litteris testimonium antiquitatis habens, quæ fidem ei facile faciunt. Quod si verius dicendum est, Dei vox est proprio famulo mandantis, quo tempore prisca illius tabernaculi delineabat ei atque demonstrabat ædificium. Nam quia cœlestium aliquot ordinum evanidas quasdam imitationes ac umbratiles similitudines figuris expressas tabernaculum habebat: Cura enim, inquit, ut omnia facias

juxta exemplar tibi in monte ostensum⁸⁰; ut se Cherubinorum quoque Dominum communis Deus demonstraret; et quemadmodum absque ullo intermedio ac primitus illuminati, ministeria in cœlestibus famulanter exhibent, et beneficos divinæ Providentiæ fluxus cæteris infra se positis communicant, eodem modo in his quoque terrestribus per imitationem illorum quibus assimilantur, divina indulgentia facilitatum comperitur. Hoc a legislatore curatum fuit, hac ratione opificium illud fuit ordinatum. Illinc enim visiones is excipiebat, qui Dei videndi compos fiebat. Jam enim ei commissæ erant administrandi populi cura, ducatumque gentis et principatum gerebat. Scriptum est itaque in editis post arcam conditam mandatis, apud sacrum Librum cui Exodi (Egressus) filiorum Israelis titulus est, sic præcipiente Deo: *Facies et propitiatorium de auro mundo: duos cubitos et dimidium habebit longitudo ejus, et cubitum ac semissem latitudo. Duos quoque Cherubinos aureos productiles facies, eosque impones utrique lateri propitiatorii. Fiet Cherubinus unus in hoc latere, et Cherubinus item unus in altero latere propitiatorii. Facies, inquam, ambos Cherubinos super latera illius. Et extendent Cherubini alas suas desuper, obumbrantes propitiatorium; et ipsorum vultus mutuo respicient. Pones autem propitiatorium super arcam, et in arca testimonia quæ tibi dabo. Illinc ego tibi innotescam, tibi que loquar de propitiatorio, de medio Cherubinorum duorum qui super arcam testimonii erunt, juxta omnia quæ mandabo per te filiis Israelis*⁸¹.

ῥιον ἔσονται τὰ πρόσωπα αὐτῶν Χερουβίμ· καὶ ἐπιθήσεις τὸ ἱλαστήριον ἐπὶ τὴν κιβωτὸν ἄνωθεν· καὶ εἰς τὴν κιβωτὸν ἐμβαλεῖς τὰ μαρτύρια ἃ ἐγὼ δώσω σοι· καὶ γνωσθήσονται σοι ἐκείθεν, καὶ λαλήσω σοι ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου, ἀνὰ μέσσω τῶν δύο Χερουβίμ τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ μαρτυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐντέλλομαι σοὶ πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ.

Aures pendent surdi, mentem advertant amenes. Dei hæ sunt voces atque **243** mandata. Neque est quod dicant: Moysis hoc fuit opus, humanus cogitatus, artis nostræ opificium; nam Deo volente ac præcipiente id actum fuit. Quis dubitet? Videant sane nullum hic esse ænigma, nihil obscurum, nihil obliquum vel in allegoriis positum. Hi inanimés sensu vacui, prorsus immobiles, ex inanimati atque irrationali materia compacti, cœlatura tantum et splendore materiæque puritate et artificis sapientia præstantes; hi, inquam, eadem qua sanctissimi Cherubini, vivæ scilicet, activæ et perpetuo se moventes potentæ, appellatione ab universali Deo donati fuere: non Cherubinorum icones, non similitudines, non expressas figuras appellavit, sed eodem prorsus nomine usus est dum præciperet Deus, puroque et deserto vocabulo Cherubinos nominavit. Pudorem incutiat incredulis, recusantibusque veritatem dictorum sectari, Cherubinorum nomen septies hoc loco usurpatum et pronuntiatum, et honorabili apud inspiratam Scripturam nu-

σκειοιδέσαι τύποις προβεβλημένα ἔφερον ἢ σκῆπη· "Ὁρα γάρ, φησὶ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν εἶπος τὸν δειχθέντα σοὶ ἐν τῷ ὄρει. Ἰνα οὖν καὶ τῶν Χερουβὶμ ὀφείηται Κύριος ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ καθάπερ αὐτοὶ ἀμέσως καὶ πρώτως ἐλλαμπόμενοι, τὰς λειτουργίας ἐν τοῖς ὑπερουρανίοις οἰκετικῶς ἀποπληροῦσι, καὶ τὰς ἀγαθουργίας τῆς Θείας Προνοίας προδίδους τοῖς μετ' αὐτοὺς διαπορευόμενοι, κατὰ ταυτὰ καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς μιμητικῶς ὑπὸ τῶν ἀφροισινομένων αὐτοῖς, θεῖα οἰκονομεῖται συγκατάθεσις γινόμενον· ταύτη τῶ νομοθέτῃ ἐκπεποιήσθαι, τοῦτ' ἐστὶ τὸ φιλοτέχνημα διατέτακται· ἐκείθεν γὰρ τὰς θεοφανείας ὁ τῆς θεοπτερίας ἡξιωμένος ὑπεδέχεται· ἥδη γὰρ ἐγκατερίσθη πρὸς τὴν τοῦ λαοῦ κηδεμονίαν ὑπηρετήσων, τὴν τοῦ λαοῦ ἡγεμονίαν καὶ προστασίαν πιστευμένους. Γέγραπται τοίνυν ἐν τοῖς μετὰ τὴν κιβωτὸν διατεταγμένοις, κατὰ τὴν καλουμένην τῆς Ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἱερὰν βίβλον, ὡς ἐπὶ τοῦ θεομοθετοῦντος Θεοῦ· Καὶ ποιήσεις ἱλαστήριον ἐπίθεμα χρυσοῦ καθαροῦ· δύο πῆχεων καὶ ἡμίσεος τὸ μήκος αὐτοῦ, καὶ πῆχεως καὶ ἡμίσεος τὸ πλάτος αὐτοῦ· καὶ ποιήσεις δύο Χερουβίμ χρυσοῦ τορευτὰ, καὶ ἐπιθήσεις αὐτὰ, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλιτῶν τοῦ ἱλαστηρίου ποιηθήσονται· Χερουβίμ εἰς ἓκ τοῦ κλιτῶν τούτου· καὶ Χερουβίμ εἰς ἓκ τοῦ δευτέρου τοῦ ἱλαστηρίου· καὶ ποιήσεις τοὺς δύο Χερουβίμ ἐπὶ τὰ δύο κλιτὰ αὐτοῦ· ἔσονται οἱ Χερουβίμ ἐκτείνοντες τὰς πτέρυγας αὐτῶν ἐπάνωθεν, συσκιάζοντες ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον· καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν εἰς ἀλλήλα εἰς τὸ ἱλαστήριον ἔσονται.

Ἀνοιγνύτωσαν τὴν ἀκοὴν οἱ ἀναίσθητοι, προσεχέτωσαν τὸν νοῦν οἱ ἀνοήτοι· Θεοῦ φωναὶ ταῦτά ἐστι καὶ ἐντάλματα οὐκ ἔχουσιν εἰπεῖν, ὅτι Μωσέως ἐστὶ τὸ ἐγγέλημα· ἀνθρώπινον τὸ ἐπιτείδεμα, τέχνης ἔργον τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ ἀποτελέσματος, Θεός ἐστιν ὁ προστάττων, Θεός ὁ κελεύων· τίς ὁ ἀμφιβάλλων; Σκοπεῖτωσαν οὐδὲν ἐνταῦθα αἰνίγμα, οὐδὲν ἀσαφές, οὐδὲν πλαγίως ἐμφαινόμενον, ἢ ἐν ἀλληγορίαις ἐκκειόμενον, τὰ ἄψυχα ταῦτα, τὰ ἀνίσθητα, τὰ πάντη ἀκίνητα, τὰ ἐξ ὕλης ἀψύχου καὶ ἀλόγου ἐκμεμηχανημένα, τορεῖα δὲ μόνον καὶ στίλβει τῆς Θεᾶς καὶ ὕλης καθαρότητι καὶ τοῦ τεκτενισμένου σοφῶς διαφέροντα, τῆς αὐτῆς τοῖς ἀγιωτάτοις Χερουβίμ, ταῖς ζώσαις καὶ ἐνεργοῦσαις καὶ ἀεικινήτοις δυνάμεσι, προσηγορίας ὁ τῶν ὄλων Θεός ἡξίωσεν· οὐκ εἰκόνας Χερουβίμ, οὐχ ὁμοιώματα, οὐκ ἐκτυπώματα, ἀλλὰ τῇ ὁμωνυμίᾳ χρησάμενος ὁ ἐντελλόμενος Θεός, καθαρὰ καὶ τρανῇ τῇ φωνῇ Χερουβίμ κατωνόμασε· δυσωπεῖτω τοὺς ἀπειθεῖς καὶ ἀγνώμονας τῇ ἀληθείᾳ τῶν λεγομένων ἔπεισθαι, ἐπὶ τὰς ἐνταῦθα τῶν Χερουβίμ τούνομα παραλήγουσιν

⁸⁰ Exod. xxv, 40. ⁸¹ ibid. 17.

καὶ ἐκπεφωνημένον, καὶ τῷ τιμῇ κατὰ τὴν Γραφὴν Ἀ τὴν θεόπνευστον ἀριθμῷ, καὶ τοῦτο δεδοξασμένον ἵνα διὰ τε τοῦ ἐπηγγελότος τὸ ἀπαράιτητον, διὰ τε τοῦ ἀριθμοῦ τὸ ἐπίσημον, ἀμφοτέρωθεν ἔχον τὸ πρᾶγμα τὸ ἀπαράγραπτον ὡς εἰ οὖν τὰ Χριστιανῶν παραιοῖντο οἱ ἄλλοι, τοὺς γοῦν Ἰουδαίους μισεῖσθωσαν, μήποτε καὶ αὐτῶν ὀφθεῖν ἀπιστότεροι τε καὶ ἀγνωμονέστεροι ὁδομαῖοι γὰρ παρὰ Ἰουδαίους τετόλμηται εἰδῶλων ἰνόμεναι ταῦτα περιυβρίσθαι, καὶ τοὶ πολλὰς τοῦ θεοῦ σεβάσματος ἀλογίζαντες, εἰδῶλοις ἐξαπατῶμενοι λατρεύουσι· πάντῃ δὲ παρ' αὐτοῖς ταυτὶ τίμια καὶ προσκυνητὰ καὶ σεβάσματα· καὶ τοσοῦτῃ σεβάσματι, ὡς μηδένα τῶν ἄλλων δέει καὶ εὐλαθεῖα τῶν ἁγίων προσεῖναι· πλὴν γε δὴ ὅτι εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν, διὰ παντὸς εἰσῆσαν οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες· βατὰ γὰρ ἦν ταῦτα τοῖς πολλοῖς καὶ εὐπρόσιτα· τὰ δὲ μετ' ἐκείνην, ἀσπιδὴ πᾶσι καὶ ἄψαυστα, ὅτι μὴ μόνον ἐφεῖτο τῷ ἀρχιερεῖ ἐφάπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσιτητέα εἶναι τὰ νενομισμένα ἐπ' αὐτοῖς ἐπιτελέσονται.

Ἐντεῦθεν αἱ πανάγιοι δυνάμεις θεοῖς προστάγμασιν εἰκονίζονται· ἐντεῦθεν τῆς τοιαύτης κλήσεως ὁμωνύμως τοῖς ἀρχετύποις ἁγίοις, τὰ πρὸς τὸ ἱλαστήριον ὑπεριδρυμένα τετύχηκε χρυσοτόρευτα· καὶ εἰκότως προδεδίχνηται τῶν ἀτυπῶτων οἱ τύποι, καὶ τῶν ἀσχηματιστῶν τὰ σχήματα· ὡς θεμιτὸν φάναι, κατὰ τοὺς θεοδόφους ἡμῶν Πατέρας καὶ κλεινοὺς τῆς Ἐκκλησίας καθηγεμόνας, ἀδυνατούσης τῆς καθ' ἡμᾶς ἀναλογίας ἀμέσως ἐπὶ τὰς νοητὰς ἀνατείνεσθαι θεωρίας, καὶ δεομένης οἰκείων καὶ συμφυῶν ἀναγωγῶν, αἱ τὰς ἐφικτὰς ἡμῖν μορφὰς προτείνουσι τῶν ἀμορφῶτων καὶ ὑπερφυῶν θεαμάτων· τοῦτο γὰρ τῆς θείας ἀγαθότητος, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς πατρικῆς κηδεμονίας, τὰς τῶν ὑπερουρανίων δυνάμεων ἐντυπωτικῶς συμβόλοις ἐκφαίνεσθαι μακρυρότητας, τὸν ἡμέτερον ἀνάγουσι νοῦν, τῇ κατ' αὐτὸν ὑλαίᾳ χειραγωγίᾳ χρώμενοι, ἐπὶ τὴν τῶν οἰκειῶν ὡς ἐφικτὸν μίμησιν τε καὶ θεωρίαν. « Ἀλλὰ δεδόσθω παρὰ Θεοῦ μὲν τὴν κλῆσιν τοὺς ἐπὶ τῆς σκηνῆς Χερουβὶμ εἰληφέναι, πόθεν αὐτοῖς τὸ τῆς δόξης ἐπιφημισθήσεται χρῆμα; » « Ὅτι γε δὴ πρῶτον μὲν Θεοῦ ἡ πρόσταξις· ὅσα δὲ ἐπηγγέλται Θεὸς καὶ πεποίηκε τίμια· οὐδὲν γὰρ εἰκὴ οὐδὲ μάτην τῶν παρ' αὐτοῦ τι πρόβεισι· τοῦτο δ' ἂν εὖροι τις καὶ κατὰ τὴν κοσμογένειαν ἱστορούμενον· Εἶδε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ ἰδοὺ πάντα καλὰ λίαν. Ἐπειτα πῶς οὐ δεδόξασται ταῦτα, ὅθεν ἐπιφαίνεται Θεός καὶ γινώσκειται; τί γὰρ τῆς θείας ἐπιστάσεως περιδοξότερον; ἢ τῶν καλῶν; οὐδ' οἰκονομικῶς ἐπιφοιτᾷ τόπων εὐκλεέστερον; πόθεν τὸ ὄρος τὸ Σινά δεδόξασται, καὶ φοβερὸν καὶ ἀπρόσιτον ἀναδέδεικται; πῶς ἔχουε Μωσῆς τῆς θεοστίβους ἐπιψαύων γῆς; Ὁ τόπος ἐν ᾧ ἐστήκατος γῆ ἀγία ἐστὶ; τῶν γῆινων καὶ σαρκικῶν ἀπολύεσθαι προσταττόμενος, ὁ ἐδῆλου τὰ τε ἄλλα, καὶ τῶν ὑποδημάτων ἡ ἀφαίρεσις.

seniet exspoliare; quod inter alia ostendit, calceamentorum detractio.

²² Gen. 1, 31. ²³ Exod. iii, 5.

(76) Dicit Septenarium, in sacris Bibliis celebre, de quo peculiariter scripsit Philo.

PATROL. GR. C.

mero (76) insignitum; ut tam pronuntiantis summa auctoritate, tum numeri nobilitate, res hæc utrinque sit inviolabilis. Si ergo Christianorum instituta hi miseri respuunt, Judæos saltem imitentur, ne forte his quoque increduliores appareant et contumaciores. Nunquam enim ausi sunt Judæi Cherubinos idolorum nomine dehonestare, etiamsi divinæ religionis sæpe oblit, idola errore decepti coluerunt. Hi, inquam, honorabiles omnino apud eos venerandique fuerunt; imo adeo venerabiles, ut mortali nemo metu ac religione ad hæc sancta accederet; namque in priorem quidem tabernaculi partem ingrediebantur semper sacerdotes ad sacra facienda, quia pars hæc adibilis erat multis ac facile patens. Verumtamen penetralia post illam, nullo pede calcari poterant, nisi quod pontifici maximo semel in anno ad legales ritus illic exsequendos ingredi licebat.

Ideo sanctissimæ hæc potentie divino mandato figurantur. Idecirco eodem sanctorum archetyporum nomine appellantur, hi qui super propitiatorium constituti sunt aurei Cherubini; meritoque nobis exhibentur rerum forma carentium formæ, et non figuratarum figuræ. Ita ut recte dicendum sit, secundum edoctos a Deo Patres nostros, inclytosque Ecclesiæ duces, quod cum sit impotens proportio nostra ad intellectuales theorias absque intermedio comprehendendas, egeatque propriis et naturalibus introductionibus, quæ comprehensibiles nobis exhibent formas objectorum sine figura ac supernaturalium; est utique hoc divinæ bonitatis paternæque erga nos providentiæ beneficium, ut supercælestium potestatum figuratis in symbolis mentem nostram sustollentibus demonstret beatitudines, materiali manuactione utendo ad suarum proprietatum imitationem et contemplationem. « At enim, inquit adversarii, concedatur sane tabernaculi Cherubinos a Deo suam accepisse appellationem; undenam tamen ipsis gloriæ majestas attribuetur? » Primo scilicet, quia Dei præceptum est; quidquid autem mandat Deus vel facit, id est venerabile: nihil enim frustra aut vanum ab eo procedit. Hoc comperire quisvis potest in ipsa cosmogonia expressum: *Vidit enim, inquit, Deus; et ecce omnia erant valde bona*²⁴. Deinde quidni sint hi gloriosi, unde Deus et apparet et agnoscitur? Quid enim divina statione gloriosus? vel quid illustrius locus in quibus ipse ea qua vult ratione residet? Undenam Sinai monti gloria, et reverentia, **244** atque accedendi interdictio conlata fuit? Cur Moyses, dum terram a Deo calcantem contingeret, audit: *Locus in quo consistis, terra sancta est*²⁵? jussus simul terrenis carnalibusque

71. Cur, ut alia prætermittamus, Hierosolymorum veneranda sunt loca, in quibus diversans Servator et illa magna divina opera fecit, et passionem pro nobis pertulit, cur, inquam, omnibus amabilia et exoptatissima sunt? Quod autem nomen quoque quibusdam rebus impositum, nobilitatem impertiri queat et gratiam, audiamus Dominum in Evangeliiis dicentem: *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui-cunque propinaverit uni ex his pusillis aquæ frigidæ poculum, tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non amittet mercedem suam*⁴¹. Ergo etiam Cherubini dum idem ac illi cælestes nomen gerunt, gloriam quoque eorumdem participant. Discant hi profani et rudes contractam ex vi nominis gratiam atque efficaciam. Sic enim etiam sacra apud nos templa atque ædificia gloriosa sunt et venerabilia, quia Deo dicata, et quia nomen ejus in his invocatur, simul illic comitante sanctorum reposita in iis memoria. Illud quoque animadvertendum quod, si illa quoque deteriore loco posita, nempe in priore tabernaculi parte, Sancta nihilominus dicebantur, cum alia interius recondita Sancta sanctorum vocitarentur, hæc quæ illis coexistebant et connumerabantur, quanto meliore loco habebuntur et in gloria erunt? Quod si ignominie hæredes his contradicent, jam superest illis ut ne Moysis quidem faciem glorificatam existiment.

Cuinam ergo credendum? Moysine ac Paulo qui Dei videndi digni habiti sunt, et quibus sublimis theologiæ mysteria concredita fuerunt, an istis qui ex limbo loquuntur adulterina et male olentia deliramenta, et ex spuria mente projectos insanorum crepituum temerarios abortus? Si ergo Paulo non credunt, ita de his disserenti, utpote Christiani; si ne Moysi quidem, tanquam Hebræi; si denique nec ipsi Deo, ut Græci aut Barbari; multo his omnibus irreligiosiores et sine Deo sunt. Hæc autem ceu per compendium disseruimus. Jam enim nonnulli ex his a fide apostatis, postquam hæc ad exemplum imaginis Servatoris nostri a piis assumpta fuerunt, conviciari simul et despicere hi Deo odibiles non distulerunt, maledicta multa effluentes, et omni irrisionum et contumeliarum genere res a Deo mandatas obruentes. Si ergo famulorum figuræ, divinatorum, inquam, Cherubinatorum, nam et hi Dei famuli et creaturæ apud magnum Apostolum cunctosque recta religione imbutos habentur; si, inquam, hi prædictis modis gloriosi sunt et dicuntur, dicant nobis amenes isti cur omnium regnatoris, qui etiam Cherubinatorum dominus est, et universæ creaturæ rei dominator, sacra imago reprobanditur aut contemnetur? imo potius cui in honore summo ac gloria non habetur? I profecto qui debitum majori objecto honorem sub-

οι. Πῶς, ἵνα τὰλλα παρῶμεν, τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ σεβάσματα, ἐν οἷς ἐπιδημήσας ὁ Σωτὴρ τὰς τε μεγαλουργίας ἐκείνας τὰς θείας ἐπετελεῖ, καὶ τὰ πάθη ὑπὲρ ἡμῶν ἤνεγκε, καὶ πᾶσιν ἐπέρασ- στα καὶ τριπλόητα; ὅτι δὲ καὶ τοῦνομα προσκει- μενόν τισι, δύναται εὐκλείας μεταδίδοναι, καὶ χάριτος, ἀκούομεν τοῦ Κυρίου ἐν Εὐαγγελίοις λέγοντος· Ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς δρομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται· καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς δρομα δίκαιον, μισθὸν δίκαιου λήψεται· καὶ δε εἰς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ ὕδατος εἰς δρομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Οὐκοῦν καὶ ταῦτα μετασχόντα τῆς κλήσεως, καὶ δόξης τῆς ἐπ' αὐτοῖς κεκοινώνηκε· μαθανέντωνσαν οἱ ἀμύητοι καὶ ἀπαίδευτοι τὴν ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ ὀνόματος τοῖς κεκλημένοις μετείλημι· μένην χάριν τε καὶ ἐνέργειαν· οὕτω γὰρ οἱ παρ' ἡμῖν θεοὶ ναοὶ καὶ οἰκοί, περιδοῦσι καὶ σεβάσμιον, ὅτι Θεῷ ἀνιερῶθησαν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπι- κέκληται ἐν αὐτοῖς, συμπαρομαρτοῦσης ἤδη καὶ τῆς τῶν ἐν ἐκάστῳ τούτων ἀποτεταγμένης τῶν ἁγίων μνήμης· ἐπιτηρητέον δὲ κάκεινο ὡς, εἰ τὰ ἐν μέσοις κείμενα, τὰ κατὰ τὴν πρώτην σκηνήν φημι Ἁγία ἐλέγετο, τὰ μετ' αὐτὴν δὲ ἐνδοτερά γε ὄντα καὶ Ἁγία ἁγίων λεγόμενα, οἷς συνυπῆρχε ταῦτα καὶ συγκατηρήμηντο, πόσον ἐν ἀμείνοισι κίεσται καὶ δοξασθήσεται; εἰ δὲ οἱ τῆς αἰσχύνης κληρονόμοι πρὸς ταῦτα ἀντιλέγοιεν, ὥρα αὐτοῖς μὴδὲ τὸ Μωσέως πρόσωπον δεδοξάσθαι δοξάζειν.

C Τίνι οὖν πειστέον; Μωσεὶ καὶ Παύλῳ τοῖς Θεο- πτίας ἡξιωμένοις, καὶ τῆς ὑψηλῆς θεολογίας τὰ μυ- στήρια πεπιστευμένοις, ἢ τοῖς ἐκ τῆς κοπρίας παραφθεγγομένοις κίβδηλα καὶ δωδῶτα ληρήματα, καὶ τὰ ἐκ νόθης διανοίας ἀποτεταγμένα τῶν ἀλόγων φόρων ἐπισφαλῶς ἀμβλωθρίδια; εἰ μὲν οὖν οὐ πείθονται Παύλῳ, οὕτω τὰ περὶ τούτων διεξίδοντι, οὐχ ὡς Χριστιανοί· εἰ δὲ οὐδὲ Μωσεῖ, οὐδὲ ὡς Ἑβραίοι· εἰ δὲ οὐδὲ Θεῷ αὐτῷ, οὐδ' ὡς Ἕλληνες ἢ Βάρβαροι, πολλῶν δὲ τούτων ἐτι δυσσεβέστεροι καὶ ἀθεώτεροι· ταῦτα δὲ ὡς ἐν βραχεὶ διεξήλθομεν· ἡδὴ γὰρ τῶν ἀποστατούντων τινὲς τῆς πίστεως, ἐπείπερ εἰς παράδειγμα τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰκόνης παρὰ τῶν εὐσεβοῦντων καὶ ταῦτα παραλαμ- D θάνεται, συγκαθυδρίσαι καὶ συνεκφραυλίσαι οὐκ ἀπόκνησαν· πολλὰς μὲν δυσφημίας αὐτῶν κατα- χέοντες, παντὸς δὲ μώμου καὶ ἀδοξίας τὴ παρὰ Θεοῦ διατεταγμένα, οἱ θεοστυγεῖς ἀποπληροῦντες· εἰ τοίνυν τὰ τῶν οἰκετῶν ἔκτυπώματα, τῶν Θεῶν Χερουβὶμ, λέγω (δοῦλα γὰρ Θεοῦ καὶ αὐτὰ καὶ κτί- σματα παρὰ τῷ μεγάλῳ Ἀποστόλῳ, καὶ τοῖς εὐσε- βεῖν εἰδόσιν ἅπασι, κατὰ τοὺς εἰρηρένοῦς τρόπους δεδοξασμένα τὴ ἐστὶ καὶ λέγεται), εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ ἀνόητοι, πῶς τοῦ Δεσπότου τῶν ὧν, δε καὶ τῶν Χερουβὶμ ἐστὶ Κύριος, καὶ πάσης κατεξουσιάζει τῆς κτίσεως, τὸ ἱερὸν ἀπεικόνισμα παρευδοκιμη- θήσεται ἢ παροραθήσεται; μᾶλλον δὲ, πῶς οὐ δοξέ- ται

⁴¹ Matth. x, 41.

καὶ τιμῆς μεγίστης ἀξιοθῆσεται; ἄρα ὁ τὴν τῷ Α' μείζονι ἐποφειλομένην ἀποστερῶν τιμὴν, καὶ μὴδὲ τὴν τῷ ἐλάττονι προσήκουσαν ἐπινέμων, πόσης κατηγορίας οὐκ ἄξιός; πῶς τῆς ἐσχάτης ἀδελτερίας οὐκ ἀνάμεστος; ταῦτα οὐδ' οἷ γε νηπιώδεις τὴν φρένα καὶ τὴν γλῶσσαν ψελλίζοντες, καὶ ὁρῶν λαλεῖν οὐκ εἰδότες, διανοήσαντο· τὸ δὲ καὶ ἀτιμίας ἀπάσης ἀποπληροῦν, οὐδ' ἂν οἱ λαμπρὰς μεταγχολίας νόσφ' ἐαλωκότες ἔδρασαν· καίτοι οἱ θεοὶ Χερουθίμ, ἀπλοὶ καὶ ὄντες καὶ δῦλοι, ἀνείδεοί τε καὶ ἀσημάτιστοι καὶ διὰ τοῦτο ἀσώματοι, καὶ τόπῳ αἰσθητῷ περιγράφεσθαι ὡς ἀσώματοι φύσιν οὐκ ἔχουσι, καθὰ καὶ πρόφθεν ἡμῖν λέλεκται· εἰ γάρ που ἐν σώματι τοὺς θεοὺς ἀγγέλους ἀκούσε· τίς οὐδ' ὅρασθαί ποτε, μὴ ἂν ἄλλο τι ὑπολήψοντο, ἥ τό γε τοῖς ἐν οἷς εἶδεται πρὸς τὰς ἐγκαχειρισμένας διακονίας τοῖς ἐπὶ γῆς τὰς ἐπιστασίας, ποιοῖντο, τῷ ἄγνωστους ἡμῖν εἶναι τὴν φύσιν, συμβολικῶς σχηματιζομένους φαίνεσθαι· καθ' ὃ καὶ ἐν τόπῳ εἶναι, τῷ μὴ ἐτέρωθι που χρησιμεύοντας κατ' αὐτὸν ἐνεργεῖν λέγονται, ὅπερ μόνῃ τῇ θεῇ καὶ ὑπεραγνώστῃ πρόσσεσι φύσει· ἃ οὐδ' οὕτω τῷ λόγῳ τῆς αὐτῶν ἀσωματότητος λυμάνεται· μὴδὲ γὰρ ἂν οἶεσθαι χρεῖναι θηριώδεσι τισι καὶ κτηνοπρεπέσι μορφαῖς ἢ ὀρνιθελίαις πτεροφυταῖς, τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων τὴν οὐσίαν χαρακτηρίζεσθαι· ὅμως δ' οὐν θεοὶς νεύμασιν, ἐπέπερ τοῦτο θεὸς ἐβούλετο, οὐ πάντα ἐν ὀφθαλμοῖς κοῦφα καὶ ῥάδια, ἐγράψαν τε καὶ εἰκονίσθησαν.

Χριστὸς δὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν ἡμετέραν πτωχείαν ἀμφιέταμνος, καὶ τὸ παχὺ τοῦτο καὶ ὕλικόν C φορέσας τὸ ἀπὸ γῆς σαρκίον, τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἐνώσας ἑαυτῷ, φθαρτὴν τε οὖσαν καὶ γραπτὴν καὶ περιγραφτὴν φύσιν, πῶς οὐ γραφήσεται καὶ περιγραφήσεται; καθ' ὃ οὐν πέφηνε καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, καὶ ἐν σώματι τοῖς ἐπὶ γῆς πεφανέρωται, καὶ συμπεπολίτευται, καὶ γράφεται, καὶ εἰκονίζεται, οὐδενὸς τὸ παράπαν ἐπινοουμένου τρόπου, τοῦ δυναμένου τὴν ἀπαξ ἐνωθεῖσαν αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν σάρκα, ἐκ τοῦ γεγράφθαι, ἀποδιστῆναι ἢ διορίζειν αὐτοῦ τῆς θεότητος, κἂν μυρία ληρωδῶσιν οἱ παράφρονες· ποῖος γὰρ λόγος τοῦτο συναναγκάσαιεν; ἐπεὶ οὐδαμῶς γε φύσιν ἔχων ἐπιδειχθήσεται· ἢ οὕτω γε καὶ πάθοι ἂν ὁ λόγος παθοῦσης τῆς σαρκὸς, καὶ περιτμηθεὶς συμπεριτμηθήσεται, καὶ συντεθνῇσεται, καὶ τῶν ὅσα τῆς παθητικῆς καὶ θνητῆς ἐστί φύσεως, διὰ τὴν ἐνωσιν παύσεται· ὣν τί ἀλογώτερον ἢ ἀσεβέστερον; ἢ καινουργείωσαν ἑτέραν παρὰ τὴν ἡμετέραν αὐτῷ ἀνελήσθαι φύσιν, ἵνα ἐν οὐδενὶ αὐτῷ κοινωνήσαντες, ἀνέλπιστα αὐτοῖς καὶ ἀνεπιχείρητα τὰ τῆς σωτηρίας γένοιτο· ἢ φασματώδη καὶ πεπλασμένην τὴν οἰκονομίαν κατὰ τοὺς Μανιχαίων λήρους, οἷς ἐξηκολούθησαν, δογματίζέτωσαν οἱ παραπλήγες, τέλειον αὐτὴν ἀποσκευάζόμενοι· τί δὲ; οὐχὶ παρὰ πᾶσι Χριστιανοῖς τοῖς εὐσεβεῖν εἰδόσιν, εἰς οὗ τὰ τῆς θείας ἐπιφανείας καὶ σωτηρίου οἰκονο-

trahit neque illum saltem qui minori convenit exhibet, quantam meretur reprehensionem? Quidam is summa nequitia plenus sit? Hæc neque animo imbecillis et lingua impeditis, neque recte valentibus loqui, in mentem venit. Verumenimvero contumelia quoque omni hæc afficere, id ne manifestæ quidem insanæ morbo laborantes facerent. Attamen sacri Cherubini, cum simplices sint et immateriales, sine specie ulla aut figura, ideoque 245 incorporei, loco sensibili circumscribi snapte natura nequeunt, sicut antea jam diximus. Nam si quandoque in corpore divos angelos apparuisse aliquis audierit, nihil aliud arbitretur, nisi quatenus tali cum specie ad sibi commissum ministerium incumbabant, terræ incolis consulendo; propterea quod invisibili natura præditi, symbolica sub figura conspiciendos se dabant. Qua ratione etiam in loco, quatenus non alibi oraculum reddunt atque operantur, existere dicuntur; nam ubique esse, solius divinæ et omni notitiæ imperviæ Dei naturæ proprium est (77). Id tamen quominus angeli sint incorporei, non vetat. Nec certe oportet existimare, ferinis quibusdam belluinisve formis, vel alatis avibus, supermundialium virtutum substantiam esse exprimendam. Et tamen divinis nuthibus, quia Deus sic voluit, cujus in conspectu omnia facilia ac levia videntur, et picti fuerunt angeli et ficti.

Christus vero Deus noster, qui paupertatem nostram sibi induit, atque hanc crassam materialem- que de terra sumptam gestavit carunculam, corpus, inquam, humilitatis nostræ, servique formam sibi univit, corruptibilem, delineatam, et circumscrip- tam, cur non pingetur aut circumscribetur? Quatenus itaque apparuit similis nobis homo, et in corpore incolis terræ conspiciendum se obtulit, et conversatus est, utique pingitur et figuratur, cum nullus modus cogitari possit, quo unita ei semel hypostatice caro, picturæ causæ, separari ac dividi a divinitate valeat, quantumvis stulti hi in infinitum delirent. Nam quæ ratio id cogit? Profecto id fieri naturaliter posse, nunquam demonstrabitur. Aut sic oporteret sane Verbum pati carne patiente, et hac circumcisa circumcidi, et commori, et alia hujusmodi, quæ passibilis mortalisque naturæ sunt propria, propter unionem patietur. Quo quid esso potest irrationabilis, aut irreligiosus? Vel sibi imaginentur ab eo sumptam, diversam a nostra naturam, ut nullatenus cum eo communicantes, desperata ipsis et impossibilis salvatio fiat. Vel phantasticam ac simulatam, juxta Manichæorum deliramenta, quibus obsequuntur, dicant fuisse incarnationem pro sua insaniam, eamque demum perne- gent. Quid? Nonne apud omnes orthodoxos Christianos, jam inde a divinæ apparitionis salutarisque incarnationis primordiis, pingitur Christus ac Agn-

(77) Augustinus serm. (52, n. 43): « Ultra locos corporales est divinitas; nemo eam tanquam in

spatio requirat. Ubique invisibilis et inseparabiliter adest. »

ratur, ut facta et ipsa veritas ostendunt? Id testatur etiam præteriti temporis longitudo, et innumera tum artificum tum opificiorum multitudo, omnium oculis objecta pie oppido et summo cum decore, tantum manifeste non inclamans cunctorum auribus, Servatoris erga nos patratam bonitatem, et incarnationis ejus et condensationis ostendens mysterium, neque secius docens quam sacrum Evangelium; tum et sanctorum clara facinora et admiranda certamina ipsorum prædicans, et eorum qui hæc abolerent perversum animum et incredulitatem publice vituperans. *Cuncta enim conspicua sunt intelligentibus, et recta his qui scientiam invenerunt*⁸⁵.

Quis vero tam miser est et animo cæcus ac stolidus, ut huic tam claræ limpidissimæque veritati contradicere velit? Quomodo, postquam talem appellationem (imaginis Christi) pictura habet, non sit veneranda et glorificanda? Haud quippè absurdum sit hanc Christi nomine indigitare, veluti Cherubinos illos. Quænam ratio sic eam denominare velit? Namque ibi spectantibus Christi nomen occurrit, et **246** ipsam formæ ejus similitudinem habet, quantum pictoris manus ingenio suo et artis pictoriæ adjumentis consequi potest. Nobis vero etiam auri Cherubini juxta apostolicam vocem honorandi sunt, et de his sermo brevis et circumscriptus hoc loco concludetur. Verum ille de his stultis hominibus adhuc abundans et vicens ulterius provehetur. Nam mirari valde meritoque hic quoque licet dementiæ atque insanitiæ magnitudinem, quod neque ipsa factorum natura et evidentia, neque res apud omnes concorditer in confesso, et in communi sensu minime ambigua, nondum illis necessarium consensum suaserunt. Nam si quid rectæ sententiæ iis inesset, et si ignorantia erassitudinem perrumpere possent, necesse foret ex aperte patentibus, et sub omnium sensum cadentibus, de proposito hoc cogitantes, veritatem agnoscere, et opinionem rectam amplecti. Sicut enim delineationes videre est multo deteriores non archetypis tantum, verum etiam coloratis picturis, et a splendidis vividisque tincturis decus habentibus, ita si invicem opponamus Cherubinos qui relative tantum spectantur, et analogia quadam utentes cogitemus, eos umbram tantum habere legalem, non autem ipsarum rerum iconem, et tamen honorabiles esse et sanctos juxta apostolicam doctrinam, cur non magis hæc quæ plura continent, sacra nostra, inquam, quæ ipsam veritatem in se gestant, cur non multo honorabiliora et gloriosiora sint? Sed hi stulti, ne pari quidem, ac illa vetera honore dignantur. Adeo absunt a melioris utilisque sententiæ defectu! quandoquidem etiam contrarium absurde potius gaudent optione. Hi nimirum, stultitia sua et errore præpediti, conipia-

Α μίας ἐνῆρκται, γράφεται καὶ εἰκονίζεται, ὡς δηλοῦσιν αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ ἡ ἀλήθεια; μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ μῆκιστον τοῦ διελάσαντος χρόνου, ἥ τε ἀπειρος τῶν εἰκονισάντων καὶ εἰκονισθέντων πλήθους ὑπὲρ ὅσων πάντων ἐκχειμένη εὐσεβῶς μάλα καὶ εὐπρεπέστατα, μονοῦ σαφῶς ταῖς ἀπάντων ἀκραῖς ἐμβοῦσα τὴν τε περὶ ἡμᾶς τοῦ Σωτῆρος ἀγαθότητα γεγενημένην, καὶ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ καὶ συγκαταβάσεως διατρανοῦσα τὸ μυστήριον, καὶ οὐδὲν ἦτον ἢ τὸ ἱερὸν διδάσκουσα Εὐαγγέλιον, τὰς τε τῶν ἁγίων ἀριστείας, καὶ τοὺς ἀξιαγὰς αἰόλους αὐτῶν κτερούμεν, καὶ τὴν τῶν ἀθετοῦντων ταῦτα ἀγνωμοσύνην καὶ ἀπιστίαν ἐμφανῶς στηλιτεύουσα. Πάντα γὰρ ἐνώπια τοῖς συνιοῦσι, καὶ ὁρᾷ τοῖς εὐρίσκουσιν γινώσκουσιν.

B Καὶ τίς οὕτως ἄλλος καὶ πεπωρωμένος τὴν ψυχὴν καὶ ἡλιθίος, ὡς ἀνταπῆσαι πρὸς τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ διαφανεστάτην ἀλήθειαν; πῶς δὲ ἀρα τοιαύτης προσηγορίας τυχοῦσα ἡ γραφή, οὐ τιμὴ καὶ ἐνδοξος; οὐδὲν γὰρ ἀπεικὸς καὶ τοῦτο Χριστὸν ὀνομάζεσθαι καθάπερ ἐκεῖνα Χερουβίμ· τίς γὰρ λόγος ὁ τοῦτο κωλύων τῷ ἐπιγεγράφῃ μάλιστα; Χριστὸς γὰρ τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἀναγινώσκειται τοῦτομα, καὶ τοῦ εἶδους τὸ ἐμπερὲς ἔχουσα, καθ' ὅσον ἡ χεὶρ τοῦ γραφέως ταῖς εὐφυΐαις καὶ ταῖς ἐκ τῆς τέχνης τῆς γραφικῆς ἐπιδόσειν ἀπευθύνεται· ἡμῖν δὲ καὶ τὰ χρυσότευκτα Χερουβίμ, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν τιμητέα, καὶ ὁ περὶ τούτων λόγος βραχύς τε καὶ εὐπερίγραπτος ὢν ἐνταυθοῖ περιγεγράφεται· ὁ δὲ περὶ τῶν ἀμαθιάνων ἐστὶ σφριγῶν καὶ ἐπακμάζων ἐπὶ τὸ πρόσω προενεχθήσεται· ἐκπλαγῆ γὰρ ἂν τις καὶ σφόδρα γε εἰκότως αὐτῶν κἀνταῦθα τῆς ἀνοίας καὶ ἀρροσύνης τὸ μέγεθος, ὡς οὐδ' αὐτῇ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ τὰ παρὰ πᾶσι συμφώνως ὁμολογούμενα, καὶ ταῖς κοιναῖς ἐννοαῖς τὸ ἀναμφίλεκτον ἔχοντα, τὸ δέον αὐτοὺς συνδεῖν πέπεικεν· εἴπερ γὰρ αὐτοῖς δογμάτων εὐθύτητος μετὴν, διασχούσι ἀμαθίας τὸ πάχος, ἐχρῆν ἐκ τῶν ἐναργῶς προφανομένων καὶ ταῖς αἰσθήσεσι πάντων ὑποπιπτόντων, συλλογισαμένους περὶ τῶν προκειμένων, ἐπεγνώκῃν τὰληθῆ καὶ δοξάσαι τὰ εὐθῆ· ὡς γὰρ κἀν ταῖς σκιαγραφίαις ἰδεῖν ἐνεστίν, αἱ μὴ τῶν ἀρχετύπων αὐτῶν μόνον, ἥδη καὶ αὐτῶν κεχρωματουρημένων, καὶ ταῖς διαφανέσι τῆς εὐχρίας βαφαῖς διηριθμένων, καὶ πρὸς τὴν ἐμφέρειαν τοῦ πρὸς ὃ γέγονεν ἀκριβῶς, ἐξεργασμένων, πολλῷ καταδεέστερα οὕτοι τυγχάνουσιν, οὕτως ἐκ παραλλήλου θεμένους τὰ σχέσει θεωρούμενα, καὶ ὥσπερ ἀναλογίᾳ τινὶ χρωμένους, ἐννοῆσαι ὅτι σκιά ἐχοντα τοῦ νόμου, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, τίμια δὲ ταῦτα καὶ ἅγια κατὰ τὴν ἀποστολικὴν εἰσαγγελίαν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὰ τὸ πλέον ἔχοντα, τὰ παρ' ἡμῖν ἰερά, ψημί, ἃ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν πεφόρεκε, διαφερόντως τιμιώτερα τὰ καὶ ἐνδοξότερα; ἀλλ' οἱ ματαιόφρονες οὐδὲ τῆς ἴσης ἐκείνης ἀξίους τιμῆς· τοσούτου δέουσι τὴν τοῦ κρείττους καὶ συμφέροντος ἐκλογὴν

⁸⁵ Prov. viii, 9.

πιστεῖσθαι, ἐπεὶ καὶ τῇ τῶν ἐναντιῶν ἐκτόπως ἂν πλεονεκτοῦσιν αἰρέσει· εἰκόσιν γὰρ οἱ τῇ ματαιότητι καὶ τῷ ψεύδει κατισχημένοι, τοὺς ἐν σκότῳ βαθεῖ τραχεῖάν τινα καὶ προσάντη καὶ πολλαῖς ἀκάνθαις καὶ σκόλοφι κατςτορεσμένῃν ἰούσιν ὁδόν, οἷς συμβαίνει ἀπείροις τοὺς ἐκ τῶν διαπαισμάτων τῆς ἀβελειᾶς κινδύνους, καὶ ἀνηκέστοις ὁδύναϊς περιπεῖσθαι· οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ τῇ ἀχλύϊ τῆς ἀπιστίας ὁμοῦ καὶ ἀμαθίας περιπεσόντες, καὶ πλεῖστοι προσκίμμαις δυσφημιῶν καὶ ὕβρειν, ὧν κατὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας ὥσπερ λίθους οἱ τάλανες βάλλουσιν ἐναλόντες, ταῖς ἀκίσαι τῆς ἀμαρτίας, τὰς ψυχὰς, ὁλίπερ πρὸς τὰ εὐθύτατα τῆς εὐσεβείας ἀποτυφλῶντες δόγματα, περιφανῶς κατατιτρώσκονται.

οἱ'. Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ Μωσέα, καὶ τὰ τῶν παλαιῶν ἐκείνων πέρας ἔχεται· ἐπὶ δὲ τὰ πολλοῖς ὑστερον χρόνοις κατὰ τὴν Ἰουδαίαν περιφάνειαν ἐπίσημα νῦν εἰμι· δεδοξασμένους ὁ Σολομῶντος νεῶς, πῶς γὰρ οὐ; ἐπεὶ Θεοῦ οἴκος καὶ αὐτὸς καὶ διάταγμα, καὶ ἡλικὸς ἐκεῖνος τοῦ σοφοῦ καὶ κρατίστου ὁ παμποίκιλος καὶ διαδόχτος δόμος· καὶ τί γὰρ ἡ Σολομῶντος ἔργον; φιλοτιμίᾳ γὰρ καὶ πολυτελείᾳ καὶ ἀναλώμασι πλεῖστοις ὅσοις ἀποχρῶμενος, τῆς ἐπ' αὐτῷ εὐκλείας καὶ δόξης ὡς ἄριστα μετεποιεῖτο τῶν σπουδασμάτων· εἶτα ἐπειδὴ ἐκεῖνος καθήρητο, ὁ μετ' ἐκεῖνον ἀνιστάμενος, δόξῃ καὶ λαμπρότητι οἰκοδομίας τε εἰνεκεν, καὶ τῶν ἄλλων δήπου περιφανέστερος διεφαίνετο· δηλώσει δὲ καὶ ὁ προφητικὸς ταῦτα λόγος· Μεγάλῃ γὰρ, φησὶν, ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην· καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίζοντι τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τούτον. Εἰρηκῶς τοίνυν ὁ θεὸς προφῆτης τῷ συγκριτικῷ τοῦ λόγου χρῆσάμενος σχήματι, ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἐπιψήφισόμενος καὶ τὴν τοῦ προτέρου οἴκου ἔνδοξον ὑπάρχουσαν διασχευῆν· ἐπειδὴ γὰρ ποτε πεπαρφύνηκε καὶ ἐξῆμαρτεν εἰς τὴν κτίσαντά τε καὶ εὐεργετοῦντα Θεὸν ὁ πάλαι Ἰσραηλῆτης λαὸς, τῶν δὲθέντων αὐτῷ διὰ Μωσέως κατωλιωρήσας θεσμῶν, παράνομον δὲ βιοτὴν καὶ Θεῷ ἀπαφῶσαν τῆς νενόμισμένης ἀνθρῳτην, λελύπηκε τὴν θείαν δίκην, ταύτῃ τοι καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀνωθεν ὀργῆς διέφερε δυσχερῇ, καὶ δίκας τῶν ἡμαρτημένων ἐδίδοσαν· πολέμιοι γὰρ κατὰ διαφόρους ἐπιόντες χρόνους, αὐτάνδρους τὰς πόλεις αὐτῶν ἀνῆρπαζον· ὑπὸ βαρβάροις γοῦν ἐχθροῖς γενόμενοι, καὶ τῶν πατρίων ἐθῶν μετανιστάμενοι, τὴν ἀλλοτρίαν νέμεσθαι οἱ δορὶληπτοὶ κατεδικάζοντο· ὑστέρησαν οὖν τιμωρίαν ἐξέτισαν, ὅποτε ἐπέστησαν Βαβυλώνιοι, καὶ ἡ περιποίησις ἐκείνη καὶ πολυθρύλητος πόλις πορθουμένη κατέστραπτο, τὰ τε περικαλλὴ αὐτῆς καὶ κράτιστα δώματα βαρβαρικοῦ πυρὸς ἐγένετο παρανάλωμα, τὰ τε βασίλεια καὶ ὁ περιώνυμος τοῦ Σολομῶντος νεῶς συγκαθῆρητο, καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς ἅγια ὑπὸ χειρὶ βεβήλοις τῶν ἐχθρῶν διεφέρετο· θείας δὲ φιλοσυνθρωπίας τετυχηκότες οἱ ἑαλωκότες, καὶ τοὺς ἀνωθεν καθωρισμένους ἐπ' αὐτοῖς ἐξανύσαντες τῆς

randi sunt iis qui profunda nocte asperam et arduam multisque spinis sudibusque referam terunt viam, quibus utique usuvenit ut infinitis prolabantis cæcitatibus periculis et intolerandis doloribus affligantur. Sic et isti incredulitatis inscitæque suæ caligine circumfusi, pluraque offendicula blasphemiarum et injuriarum incurrentes, quæ ipsi tanquam lapides contra Servatoris humanationem jaciunt, peccati aculeis animas suas, utpote quæ ad reclusissima veræ religionis dogmata cæcutiunt, sine dubio vulnerant.

72. Sedenim de rebus Moysis aliorumque priorum, hactenus; atque ad alia multis post sæculis, Judæorum rebus florentibus, insignia nunc transeo. Gloriosum fuit Salomonis templum; quis neget? quoniam et Dei domus erat, et eo jubente ædificatum. Quale, inquam, fuit sapientis potentissimi regis ornatisimum et celeberrimum ædificium? Quomodo enim aliter se haberet Salomonis opus? Munificentia enim et opibus et impensa plurima utens, ad famæ suæ gloriæque digna studia incumberebat. Deinde vetere hoc destructo, illud quod postea suscitatum fuit, gloria et structuræ majestate cæteris illustrius visum est; quam rem propheticus sermo testabitur: *Magna enim, inquit, erit gloria domus hujus novissima, præ illa priore. Et hoc in loco pacem dabo, ait Dominus omnipotens, et pacem animæ ad acquisitionem omni ædificanti, ob hoc templum suscitandum*⁸⁶. Sic ergo locutus divus propheta, comparativa dicendi figura usus, docuit nos, confirmans prioris quoque templi gloriosam fuisse structuram. Postquam enim insanit peccavitque adversus Creatorem benefactoremque Deum priscus populus Israeliticus, data sibi a Moyse constituta negligens, vitæque iniquæ genus Deoque absonum pro legali **247** elegit, divinam contristavit justitiam, ideoque supernæ iræ molestos expertus est effectus, et pœnas peccatorum luit. Hostes enim diversis ingruentes temporibus urbes cum incolis diripuerunt. Quapropter sub barbaris hostibus constituti, et a patriis ritibus submoti, alienam regionem habitare captivi coacti sunt. Supremas itaque pœnas dederunt, cum eos invasere Babylonii, et conspicua illa famosaque urbs post expugnationem eversa fuit, ejusque pulcherrima et optima ædificia barbarici ignis præda fuerunt, et regia palatia, et nobile Salomonis templum simul periit, ejusque res sacra profanis hostium manibus distractæ sunt. Verumtamen divina impetrata clementia captivi, postquam superne ipsis præfinita jam exegerant captivitatis tempora, vinculis sunt emissi, libertatemque denuo receperunt, et patrium solum incolumes recuperaverunt, propriisque ducibus atque principibus, juxta prævias prophetias usi sunt; quo tempore et Zorobabel

⁸⁶ Agg. II, 10.

Salathielis filius, et Jesus item Josedeci filius qui magnus veluti pontifex dicebatur, populo cum imperio præerant. Tunc igitur his a Deo per prophetiam vocem mandatam fuit, ut omni studio et alacritate et urbem excitarent, et templum construerent. Et quidem illico ac sine mora res continuo decursu perficiebatur, quia et tempus favebat, et Persarum liberalitas opes suppeditabat, et ædificantium studia calebant, ceu qui nuper charam patriam receperant. Templum ergo illud ita absolutum fuit, atque ut unicum gentis in admiratione erat, atque ad id ex universo orbe Judæi confluebant, ibique sacrificia fiebant, et universæ religionis cultus intra illud concludebatur, sic Moysis lege sanciente. Quæ autem ibi peragebantur, non nisi animalium brutorum cædes erant, sanguinis effusio, aspersoriæ purificationes, cinis vitulæ inquinatos mundans. Etenim crassæ litteræ serviebant, non autem spiritualis contemplationis curam tunc gerebant. Nihilominus tamen minus templo illi honor deferrebatur.

αὐτὸν τελούμενα, ζῶων ἀλόγων σφάγια, καὶ πρόχυσαι αἱμάτων, καὶ ἀγνισμοὶ περιβρανθήριοι, καὶ σποδὸς δαμάλεως τοὺς κοινοῦμένους περικαθαίρουσα· παχύτητι γὰρ ἐδούλευον γράμματος, οὐ θεωρία προσεῖχον τῆν καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ ὁμῶς δεδόξατο.

75. Nostra autem cum talia tantaque sint, quanti ab hostibus veritatis æstimentur, rursus consideremus. Cum enim tempus adfuit, quo divina Servatoris nostri Christi gratia appareret, et templum sanctum sanctorum a crucifixoribus dissolutum est, et post triduum resurrexit, et universus divinæ humanationis peractus fuit scopus, præterieruntque vetera et subinducta sunt nova, recessit umbra, successit veritas: erant enim illæ figuræ omnes et præsignificationes; tum dilapsum est templum, desiit gloria, finem cultus accepit, perempta fuit sacrificiorum lex, brutorum animalium sublatae sunt victimæ, cessavit sanguinis effusio, evanuit fumi nidorisque insuavitas; atque ut omnia simul dicam, prisca illa antiquata sunt et senio confecta. Quod autem antiquatur et veterascit, quo desinat exploratum est. Illi ritus, quandoquidem nova immolatur hostia, loco omnium et præ omnibus subinducta, ac pretiosus sanguis immaculati agni pro omnium effusus salute offertur, hi, inquam, ritus jam silentio premuntur et evanuerunt. Quod si hæc vetera jam destructa, tamen gloria abundant, illa quæ secundum recentem gratiam veritatemque sunt, quidni sint illustriora, multoque magis gloria et veneratione præstantia? At idololatricæ insanix principes, fraude sua et recordia perciti, ne comparari quidem hæc cum illis volunt pro sua stultitia, sed contra veritate prorsus divertunt, atque ad proprium et dilectum mendacii errorem inconsiderantissime impulsī feruntur. De nostris enim templis quid opus est verba facere, quam ea sint plurima et maxima? quorum nonnulla et pulchritudine et mole priscum illud superare 248 testantur ea quæ oculis subiecta sunt, et in toto terrarum orbe dispersa: quorum si quis numero comprehendere multitudinem

αἰχμαλωσίας χρόνους, ἀνέιντο τῶν δεσµῶν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν εἰσαυθὶς καταπλουτίζοντο, καὶ πρὸς τὸ πατρῶον ἀνεσώζοντο ἕδρατος, καὶ ἡγεμόσιν οἰκείοις καὶ ἀρχουσι κατὰ τὰς προαγούσας ἐπ' αὐτοῖς προφητείας ἀπεκέχρητο, ἦνίκα καὶ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ Ζοροβάβελ, καὶ ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ Ἰησοῦς, δὲ μέγας ἀρχιερεὺς ἐλέλεκτο, τοῦ λαοῦ ἐξάρχοντες ἡγεµόνευον· τοῦτοις οὖν τῆν καὶ παρὰ θεοῦ διὰ τῆς προφητικῆς φωνῆς προτετέτακτο, σπουδῇ χρησαµένους καὶ προθυμίαις, καίνιζεν καὶ ἀνίσταν τὴν τε πόλιν καὶ τὸν ναὸν ἀναδείξασθαι· καὶ δὴ αὐτίκα τὰ προσταττόμενα ἀµελλητὶ κατὰ καιροῦς ἐπεραίνετο, ἐξ ὧν ὁ τε καιρὸς συνεισῆνεγκεν, ἡ τε Περσῶν μεγαλοφυχία πεφιλοτίμητο, ὁ τε τῶν περὶ τὴν οἰκοδομίαν σπουδαζόντων πόνος, οἷα δὲ ἄρτι τῆς πατρῴας καὶ φίλης ἐπιδαινόντων γῆς· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν οὕτως ἀπήρτιστο, καὶ μόνος ὢν ὁ οἶκος ἐθαυμάζετο, καὶ πρὸς αὐτὸν οἱ ἀπανταχοῦ γῆς συνήεσαν, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ τῶν θυσιῶν ἐπετελεῖτο, καὶ τῆς θρησκείας ἀπάσης ἡ λατρεία περιεγέγραπτο, οὕτω τοῦ διὰ Μωσέως νόμου θεσπισαντος· τὰ δὲ περὶ

οἷα. Τὰ δὲ ἐφ' ἡµῶν ὅποια καὶ ὅπως ἔχοντα, τί ποτε ἄρα παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἀληθείας νενοµίσται, καὶ αὐθὶς ἐπισκεψώµεθα· ἦνίκα γὰρ ὁ καιρὸς ἐφύστηκε, καθ' ὃν ἡ θεία τοῦ Σωτῆρος ἡµῶν Χριστοῦ χάρις ἐπέφανε, καὶ ὁ ναὸς ὁ τῶν ἁγίων ἄγιος παρὰ τῶν σταυρούντων ἐλύετο, καὶ τριήμερος πάλιν ἀνίστατο, καὶ πᾶς ὁ περὶ τὴν θεῖαν οἰκονομίαν διεπεπραγµάτευστο σκοπὸς, παρήχηκε δὲ τὰ παλαιὰ καὶ ἀντεισέχθη τὰ νέα, παρήλθεν ἡ σκία, ἐπαύτηλθε δὲ ἡ ἀλήθεια (τύποι γὰρ ταύτης ἐκεῖνα ἐτύγχανε προμηνύματα)· οὐχεται μὲν ὁ ναὸς, πέπτωται δὲ ἡ δόξα, πέρας εἴληφεν ἡ λατρεία, διεκόπη τῶν θυσιῶν ὁ νόμος, τῶν ἀλόγων ζῶων περιήρεθ' ἡ θύµατα, ἔστη τῶν αἱμάτων ἡ χύσις, ἠφάνισται τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς κνίσεως τὸ ἀηδὲς, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν τὰ παλαιὰ πεπαλαιώται καὶ γεγήρακε· τὸ δὲ παλαιότερον καὶ γεγήρακε, οὐκ ἀηδὲς ὅποι προστήγγικε· πάντα ἐπέπερ τὸ καιρὸν σφαχιάζεται θύµα, ἐναντι πάντων καὶ ὑπὲρ πάντων ἀντεισαγόμενον, καὶ τὸ αἷµα τὸ τίμιον τοῦ ἀµώμου ἀµνοῦ ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας εἰσφέρεται προχερόµενον, σεσιώπηται καὶ κατήγγεται· ἀλλ' εἰ τὰ καταργούμενα ἔδξτ', ἐμπλεξ, τὰ κατὰ τὴν ἀνατεῖλσαν χάριν καὶ ἀληθειαν, ἥτις τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα κατήγγικε, πῶς οὐκ εὐκλείεστερα καὶ πολλῶ µᾶλλον δόξη καὶ σεβάσµατι διαφέροντα; οἱ δὲ τῆς εἰδωλομανίας ἑξαρχοί, τῇ ἐαυτῶν ἀπίστῃ καὶ ἀγνωμοσύνῃ ἀγόμενοι, οὐδὲ παρατίθεσθαι ἐκεῖνοις δοξάζουσιν ἀνοηταίνοντες, ἀλλ' ἕκ διαμέτρου τῆς ἀληθείας ἀποσφαλλόμενοι ἵκνται, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν καὶ φίλην τοῦ ψεύδους πλάνησιν ἀβουλότατα κατωθούμενοι φέρονται· ναοὶ γὰρ οἱ παρ' ἡµῖν, τί χρὴ καὶ λέγειν; ὡς μὲν πλείστοι, ὡς δὲ μέγιστοι, ὧν τινες καὶ κάλλει καὶ μεγέθει, τοῦ παλαιῦ ἐκεῖνου ὑπεραίρουσι, μαρτυροῦν τὰ δρώµενα, καὶ ἐν πάτῃ τῇ ὑπ' ἡµῶν ἐπ' ἀπειρίᾳ κατεργασµέ-

μενα· ὥς· εἴ τις ἀριθμῷ διαλαβεῖν τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐθέλῃσιν, λάθοι ἂν ἑαυτὸν τὴν ἐπὶ θαλάσσης ψάμμων ἀπαριθμούμενος, ἢ τῶν κυμάτων ἐπιὼν τὴν ἐπινάστασιν· χάριτος δὲ ὁπόσης καὶ ἀγιασμοῦ θαυσιλῶς ὅπως καὶ πλουσίως μετεिलχότες βρῦουσιν, οὐδὲ παρεξτάζειν ὅλως ἐκείνῳ θεμιτόν· καὶ ταῦτα δηλοῖ τῶν πραγμάτων ἡ ἀλήθεια· τὰ δὲ οὕτως, ἐνθεα, καὶ τῶν ἐνδόξων ἐνδοξότερα, καὶ τῶν θαυμασιῶν θαυμασιώτερα ἡγνόησαν παντελῶς· πῶς καὶ τίνα τρόπον; ἐπειδὴ ἀνὰ μέσον ἀγίου καὶ βεβήλου οὐ διέστειλαν, οὐδὲ συνῆκαν ὅτι οὕτε συγκατάθεσις ναυῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων, οὐδὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος· διὰ τοῦτο περιεβάλλοντο ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν ἑαυτῶν, καὶ διενοήθησαν καὶ ἐλάλησαν ἐν ποτηρίᾳ, ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησαν· ὥς οὐδὲν τι μᾶλλον τὸ ἐν κόσμῳ ἀδόξως νοσοῦντες φιλήδονον, ἢ τὸ ἐν γλῶττι ἀκόσμως ληροῦντες· φιλεῖδωλον· καθάπαξ δὲ πρὸς πᾶν ὅτιον τῶν καλῶν τὰς ἀκοὰς ἀποφράξαντες, οὐδὲ τῶν εὐαγγελικῶν βημάτων κατακοῦειν ἀνέχονται, δι' ὧν τοῖς Φαρισαίοις, νομικῶν παρατηρήσεων ἕνεκεν, κατὰ τῶν θεσπεσιῶν ἐγκαλοῦσι μαθητῶν, ἐπιπλήττων ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν· Ἡ οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι τοῖς Σάδδασιν οἱ ἱερεῖς ἐκ τῷ ἱερῷ τὸ Σάδδατον βεβηλοῦσι, καὶ ἀνατίτοι εἰσι; Ἀέγω δὲ ὑμῖν ὅτι τοῦ ἱεροῦ μελῶν ἐστὶν ὧδε. [Πρὸς δέ·] Ἀέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι καὶ ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν, ὅτι μετέστροφεν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωῆ, καὶ ἰδοὺ πλέον Ἰωῆ ὧδε. Πρὸς δὲ, ὅτι καὶ βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης· καὶ κατακριεῖ αὐτήν, ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι σοφίαν Σολομῶντος· καὶ ἰδοὺ πλέον Σολομῶντος ὧδε.

οἷ. Παρασημαντέον δὲ πρῶτον, ὅτι πλέον ὧδε ἐφ' ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων τρόπων προσκείμενον, οὐ τοπικὴν τινα παρίστανει ἔννοιαν, ἀλλ' ὅσον ὑπεραίρει καὶ ὑπερίδρυται τὰ νέα καὶ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομούμενα, καὶ ἀσυγκρίτως τὸ πλέον ἔχοντα τῶν τε κατὰ Σολομῶντα τε θαυμασμένων, καὶ τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις παλαιοῖς, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων ὑπεροχαῖς, ἐν ἀμείνουσι μακρῷ κείμενα διαδεύουσιν· ὧν τὸ ὑπερανέστηχός καὶ ἐξηλλαγμένον προσεχῶς εἰρηται· διὰ τούτων γὰρ ἡμῖν τὰ θεῖα τῆς οἰκονομίας μυστήρια παραδέδοται, τὰ οὐράνια τοῖς ἐπὶ γῆς ἐκκαλύπτεται, τῆς υἱοθεσίας ἡ χάρις προέρχεται, καὶ βασιλεῖα οὐρανῶν ἐν τῇς ἡμῶν γίνεται, πᾶσα εἰδωλικὴ καὶ δαιμονικὴ ἀπάτη πάντοθεν ἀπελαύνεται· καὶ τί γὰρ ἄλλο, ἢ ὅτι Θεὸς μετὰ ἀνθρώπων; οὐ τί ἂν εἴη μείζων καὶ ὑψηλότερον; εἰ δὲ καὶ τόπον τις ὑπολήφεται, τί κρείττον καὶ ἐνθεότερον, ἐνθα Θεὸς ἐν σαρκὶ παρέρχεται; ὧν οὐδὲν τὰ παλαιὰ ἐκείνα διεκέχτο ποτε· ἀλλὰ καίπερ τοιαῦτα γε ὄντα, τῶν θαυμασιῶν ὁπόσον εἰπεῖν θαυμασιώτερά ἐστιν ἀμήχανον, ἢ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς· τοῦ Εὐαγγελίου ὅποια νῦν λελόγισται καὶ κατωνόμασται· πάλιν αὐτοὶ θεομαχεῖτω-

A velit, maris arenam se numerare incautum sentiet, vel fluctuantes undas recensere. Quanta autem gratia et sanctitate copiose affluenterque fulgeant, id ne comparari quidem antiquo illi licet. Atque hoc rerum veritas ostendit. Verum hi tam eximia, et gloriosis gloriosiora, ac mirabilibus mirabiliora ignorant prorsus. Cur vero, aut quomodo? quia inter sanctum et profanum non distinguunt, neque intelligunt nullam esse conventionem Dei templo cum idolis, neque luci cum tenebris communionem. Idcirco obruti sunt iniquitate atque impietate sua, cogitaverunt et locuti sunt nequitiam, iniquitatem contra excelsum locuti sunt⁸⁷⁻⁸⁸: nihil magis in mundo quam turpem voluptatis morbum expirantes, vel lingua impudenter in idolorum amore insanientes; cuilibet autem honesto consilio aures omnino oppilantes, ne evangelica quidem verba audire sustinent, quibus Phariseos cum divinis discipulis propter legales observationes expostulantes Servator increpabat, dicens: Aut non legistis in lege, quod Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum violant, et tamen sine crimine sunt? Dico autem vobis, quia templo major est hic⁸⁹. Item: Viri Ninivitarum surget in iudicio cum generatione ista et condemnabunt eam, quia poenitentiam egerunt in predicatione Jonas; et ecce plus quam Jonas hic. Item: Dico vobis, quia regina austri surget in iudicio adversus generationem hanc, et condemnabit eam; quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis; et ecce plus quam Salomon hic⁹⁰.

C 74. In primis autem animadvertendum est, dictionem plus hic singulis his effatis adjectam, hanc localem aliquam notionem præ se ferre, sed denotare potius quantum præsent atque excellent novæ res a Servatore nostro Jesu Christo humanatione sua peractæ, quanique sint incomparabiles præ mirabilibus illis quæ sub Salomone cæterisque veteribus exstiterunt: quam denique eas superent pragmaticis prærogativis, de quarum præstantia et nobilitate sæpe dictum est. Ab his enim nobis divina incarnationis mysteria sunt tradita, cælestia terrogenis revelata, omnis idolicus et diabolicus error undique profligatus. Quid aliud demum, nisi Deus cum hominibus versans? quo quidem quidnam majus aut excelsius fieri potest? Quod si de loco etiam quis cogitet, quinam melior aut divinius quam ille Ubi Deus in carne adest (78-79)? Quorum nihil prisca illa habuerunt? Sed quanquam hæc ita se habent, et mirabilibus mirabiliora, ut ita dicam, sunt; incredibile tamen est, quot quantaque ab Evangelii hostibus nunc excogitata fuerint et jactata. Sane hi rursus Deum oppugnant, hi incarnationis mysterium ludibrio habeant, hi salutis nostræ caput contemnant atque ir-

⁸⁷ ⁸⁸ Psal. LXXII, 8. ⁸⁹ Matth. XII, 5. ⁹⁰ ibid. 41, 42.

(78-79) Vides hic etiam Nicephori testimonium de Christi carne in nostris templis sub Eucharistico velo conservata.

rideant, hi contumeliis dicendis semet oblectent. **E**nim idolico errore animas suas refertas gerunt. Digne igitur atque iustissime generatio incredula et adultera reputabuntur, utpote qui amicam fraternamque Pharisaicæ impudentiæ et amentitiæ sententiam et incredulitatem habent. Nam si vetera illa et pejora honorabilia fuisse, cur non oportet nostra hæc nova suffragium obtinere melius atque præstantius, et gloria atque honore digna censeretur, qualem reapse merito a vere religiosis hominibus consequuntur? Illud quoque animadvertere par est, nempe vetus illud templum ita divinis nuntiis fuisse ædificatum, etiamsi a salvatis hominibus male id negligebatur. δὴ καὶ τετύχηκε· κάκεινο δὲ σκοπεῖν ἀξιον, ὡς ὁ

ταὶ νεύμασι, καίτοι πρότερον παρὰ τῶν ἀνασεσσωσμένων οὐκ εὐαγῶς παρεωραμένους. **S**pectemus autem quid universali Deo desertum **249** humique prostratum vetus illud intuenti videatur. Valde obijurat Judæus, et cum segnis ad ædificandum expostulat prophetæ voce, gravesque minas intendit. Quænam vero hæc? Paucas memorasse, pluribus relictis, non alienum scopo fuerit. Sic enim scriptum est⁹¹: *Quamobrem hæc dicit Dominus omnipotens: quia domus mea deserta est, et vos festinatis unusquisque in domum suam, propterea retinebit cælum rorem suum, et terra germina sua subtrahet. Et adducam gladium (80) super terram et super montes, et super triticum, et super vinum, et super oleum, et quæcunque profert humus, et super homines, et super jumenta, et super omnes labores manuum vestrarum. Et audivit Zorobabel filius Salathielis de tribu Judæ, et Jesus filius Josedei sacerdos magnus, et omnis reliquus populus vocem Domini Dei sui, et verba Aggæi prophetæ, sicut misit eum Dominus Deus ipsorum ad eos, timuitque populus a facie Domini. Et dixit Aggæus: Nuntius Domini ad populum ego sum apud vos, dicit Dominus. Et suscitavit Dominus spiritum Zorobabelis, filii Salathielis de tribu Judæ; et spiritum Jesu filii Josedei sacerdotis magni; et spiritum reliqui universi populi; et ingressi sunt, et faciebant opus in domo Domini omnipotentis. Κύριος· καὶ ἐξήγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰουδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν καταλοίπων πάντων τοῦ λαοῦ, καὶ εἰσῆλθον καὶ ἐποίησαν τὰ ἔργα ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος.*

Atque hæc quidem priscis hominibus, et ad templi opus sequibus minæ intentatæ fuerunt, simulque ad illud postea naviter incumbens alia promissa sunt. Nunc vero quidnam continget his qui adeo ædificare non satagunt, ut vastare potius ac destruere festinent, quæ splendide, ornate, religioseque fuerant condita? neque unum templum, sed innumera; non illud templum cruentis victimis referum, sufflitibus et panibus focacis, adipisque nidioribus redolens, quod litteræ servien-

Aσαν, αὐτοὶ τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας κωμωδεῖ-
 τωσαν, αὐτοὶ τὸ κεφάλαιον τῆς σωτηρίας ἡμῶν
 διαφραυλιζέτωσαν τε καὶ χλευαζέτωσαν, αὐτοὶ τῆς
 ὕδρευς ἀπολαύετωσαν· εἰδωλικῆς γὰρ πλάνης τὰς
 ἐαυτῶν ἀποπιμπλάσι ψυχάς· ἀζίως οὖν καὶ λίσαν
 ἐνδίκως, καὶ γενεὰ ἀπιστος καὶ μοιχαλὶς νομισθῇ-
 σεται, ὡς δὴ φίλην καὶ ἀδελφὴν τῆς τῶν Φαρισαίων
 ἀναισχυντίας καὶ ἀπονοίας, τὴν τε γνῶμην καὶ ἀπι-
 στίαν κατακτησάμενοι· εἰ γὰρ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα
 καὶ προγενέστερα τίμια, πῶς οὐκ ἔδει ταῦτα ψήφον
 ἐνέγκασθαι τὰ νέα καθ' ἡμᾶς, τὴν πασῶν ἀμείνω τε
 καὶ προφερεστέραν, δόξης τε καὶ τιμῆς ἀξιοθῆσε-
 σθαι; ὅπερ ἤδη παρὰ τῶν εὐσεβοῦντων ἐπαξίως

B Ἰδῶμεν δὲ τί ποτε ἄρα τῷ τῶν ὁλων Θεῷ τὸ πρῶτον
 ἐπ' ἐρημίᾳ καὶ κατηδαφισμένον καθορῶντι κείμενον
 δοκεῖ· μέγα κατακίεραγεν Ἰουδαίων, ἡμελιχόσι
 περὶ τὴν δόμην· ἐπεγχαλεῖ διὰ τοῦ προφῆτου·
 ἀπειλαῖς χαλεπαῖς κατακτείνουσι· καὶ ὅποια δὴ
 ταῦτα; ὀλίγων ἐπιμνησθῆναι καταλειπόσι τὰ
 πλείονα, οὐκ ἀπωτάτω σκοποῦ νενομίσται· γέ-
 γραπται γὰρ ὧδε· Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος
 παντοκράτωρ· ἂνθ' ὧν ὁ οἶκός μου ἐστὶν ἔρη-
 μος, ὑμεῖς δὲ διώκετε ἔκκιστος εἰς τὸν οἶ-
 κόν αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἀνέξει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ
 δόξου, καὶ ἡ γῆ ὑποστειλεῖται τὰ ἐκφύρια αὐ-
 τῆς· καὶ ἐπάξω βομβαῖαν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐπὶ
 τὰ ὄρη, καὶ ἐπὶ τὸν σίτον, καὶ ἐπὶ τὸν εἶνον, καὶ
 ἐπὶ τὸ ἐλαιον, καὶ ὅσα ἐκφέρει ἡ γῆ, καὶ ἐπὶ
 τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ τὰ κτήνη, καὶ ἐπὶ πάν-
 τας τοὺς πόρους τῶν χειρῶν αὐτῶν· καὶ ἤκουσε
 Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰουδα, καὶ
 Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ
 πάντες οἱ καταλοίποι τοῦ λαοῦ, τῆς φωνῆς Κυρίου
 τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ τῶν λόγων Ἀγγαίου τοῦ
 προφῆτου, καθ' ὅτι ἐξαπέστειλεν αὐτὸν Κύριος
 ὁ Θεὸς αὐτῶν πρὸς αὐτούς· καὶ ἐξεβλήθη ὁ λαὸς
 ἀπὸ προσώπου Κυρίου, καὶ εἶπεν Ἀγγαῖος· Ἀγ-
 γελος Κύριος τῷ λαῷ ἐγὼ εἰμι μεθ' ὑμῶν, λέγει
 τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν καταλοίπων πάντων τοῦ
 λαοῦ, καὶ εἰσῆλθον καὶ ἐποίησαν τὰ ἔργα ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος.

Ἄλλὰ τοῖς μὲν πάλαι, καὶ ραθυμοῦσι περὶ τὸν οἶ-
 κόν, ταῦτα ἡπιστάται· καὶ σπουδάζουσι περὶ αὐτὴν
 ἱκανῶς, ἐκεῖνα ἀπηγγέλλεται· νῦν δὲ, καὶ τί συμβήσε-
 ται, τοῖς οἰκοδομεῖν μὲν οὐ σπουδάζουσιν, ἐκπορεύειν
 δὲ καὶ καθαιρεῖν ἐπιγομένοις, ἀ διαπρεπῶς καὶ
 κοσμίως καὶ εὐσεβῶς ἔτιπχε; καὶ οὐχ ἓνα οἶκον,
 ἀπείρους δὲ τῷ πλεῖθει καὶ ἀριθμῶν ὑπερεχθάνον-
 τας, οὐ τὴν ἐναίμοις ἀναιμένον θυσίαις καὶ λιθανω-
 τοῖς καὶ τοῖς ἐσχαρίταις, καὶ λιπασμάτων κνίσσεσι
 τεθυμαμένον, καὶ τοῖς τῷ γράμματι δουλεύουσι καὶ

⁹¹ Agg. i, 9-14.

(80) Græcus textus τῶν LXX μάχαζαν, etiam in textu Vaticano, quem sequuntur Syrus et Arabs. **A** Lat. vulg. melius *vicitatem* cum Hebr. et Chald.; quibus lectionis et varietatis causam erulitum reci-

tat S. Hieronymus in commentario ad Aggæi locum cit. V. let hic divi Augustini dictum serm. 5, n. 5: *De Judæorum codicibus certi aliquid cognoscitur.*

εαρκικοί; ἔτι καὶ τῶν γῆινων ἀντεχομένων· νε-
νεμημένον, ἀλλὰ τοῦ; ταῖς ἐν πνεύματι λατρείαις
καὶ θυσίαις αἰνέτως αἷς χαίρει Θεὸς εὐδοκάζοντας,
καὶ τοῖς ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἀγορμένοις καὶ τῶν οὐρα-
νίων μεταποιουμένοις ἀποκεκληρωμένους· εἰ δὲ οὖν
ἐκείνοις τοῖς ἐπ' ἐλάττωσιν ἐαλωκόσιν ἀπειλεῖ καὶ
χαλεπαίνει Θεός, τοῖς ἐπὶ μείζουσιν ἀμαρτήμασι
καὶ προσκρούσμασι πεφωραμένοις, πῶς οὐκ ὀργι-
σθήσεται ἀμυνόμενος, πλείοσι τε καὶ χαλεπωτέροις
ὑπαγάγοι ταῖς καταδικαίαις; τοῖς γὰρ παραπλήσια
καὶ δι' ἐτέρων ἁγίων προφητῶν, τῶν τῆς θεραπείας
τοῦ θεοῦ οἴκου κατολιγωρούντων, ὁ τῶν ὅλων κα-
ταβολὴ Θεός, ὑπ' ὧν δηλοῦται πεπαισθηθῆαι μὲν τῶν
νεφῶν τὰς ὠδίνους, ἄγονον δὲ τὴν γῆν ἐφορᾶσθαι,
θορυβούς τε ἐπαλλήλους ἐπεγγιγέσθαι, καὶ δύναμιν
ὠσπυτῶς κολάζουσιν, καὶ βρομφαίαν ἀναρουῶσαν, ὅσα
συμβαίνει κατὰ τε στάσιν ἐμφύλιον καὶ πολεμίων
ἐφ' ὧν γίνεσθαι· εὐκαιρῶς τοῖς καὶ ὁ παροϊμα-
κλῆς ἐποιμῶσις λόγος· « Ὡς οἱ εὐφραίνόμενοι ἐπὶ κα-
κῶς, καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῇ! »

οἱ. Ἐπὶ δὲ τὴν κολοφῶνα τῆς θεωμάχου δόξης
αὐτῶν ἀπὸ μὲν· τί δὲ δὴ τοῦτό ἐστιν; ὅτι τὸν Κύριον
τῆς δόξης τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν, τοῦ τῆς θεότη-
τος ἀραιρῶσιν ἱερώματος, καὶ δόξης τῆς πατρικῆς πε-
ριφανῶς ἐκβάλλουσι, ψιλὸν δὲ μόνον καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς
ἀνθρώπων ἓνα καταλιμπάνουσι· κατ' οὐδένα· τρό-
πον ἡμᾶς διὰ τῆς θείας ἀναθροπίσεως αὐτοῦ ὡφε-
λῆσθαι ἢ σεσωθῆαι κηρύσσοντες, ἢ τῆς παλαιᾶς ἀρᾶς
ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου πλάνης καὶ δυνα-
στείας ἡλευθερῶσθαι, τῇ ἀπάτῃ δὲ τῇ προτέρᾳ
κεκρατῆσθαι, καὶ τῷ τῶν εἰδώλων προσκείσθαι
σεβίσματι, καὶ τὴν τοῦ Κτίσαντος ἔτι νοσεῖν ἄνοιαν·
τοιοῦτον γὰρ ζόφον τῆς ἀσθελείας πάλιν ἐπισκοτεῖζον-
ται, ὅπως δὴ πρὸς τὸ αὐχμηρὸν τοῦ κατὰ τὸ
ἀπεριγραπτὸν φαντασιώδους ὀκνήσειαν, ἵνα καθάπαξ
τῆς σωζούσης ὁμολογίας ἀποσπαλλόμενοι, ἐνὶ γέ τῃ
τρόπῳ εἰς τὸ τῆς εὐσεβείας κεφάλαιον ἐξαμαρτάνω-
σι, καὶ τῶν ἑν' ἢ γὰρ οὐκ εἰδέναι, ἢ οὐ βουλῆσθαι,
ἢ οὐ δεδυνῆσθαι σώζειν· ὧν ἕκαστον, εἰ τις αὐτῷ
περιπίπτει, τῷ τῆς θεότητος μεγαλείῳ λυμαινεται· ἐνὶ
γὰρ τούτων ἡττώμενος, οὐ Θεός· αὐτὰ δὲ οὐδὲ μέχρι
τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὕδρευς τὸ βλάσφημον περιίστη-
σιν, ἥδη δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν καὶ
Πατέρα, ἔτι τε καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰκότως
ἀναδραμεῖται· ὅτι ὁ μὲν εὐδόκησεν ἐπὶ τῇ σωτη-
ρίῳ τοῦ Λόγου συγκαταβάσει, τὸ δὲ συνήργησε·
μεμένηκε δὲ καὶ ἡ εὐνοκία τοῦ Πατρὸς ἀδόκιμος·
ἀνεπέργητος δὲ καὶ ἡ συνεργία τοῦ Πνεύματος·
ἐσθῆται δὲ καὶ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα· ταῦτα δὲ
καὶ ψιλῶς εἰς νοῦν παραδέχεσθαι, ἀθείας ἐστὶ τῆς
ἀνωτάτω, μῆτι γὰρ καὶ ὁμολογῆσαι καὶ διδάξαι.

οἱ. Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐντεῦθεν ἀναφαινομέ-
νων ἀνθρώπων (καὶ γὰρ πᾶν μακάριον καὶ ὑπερᾶν τὸ
δοῦναι εὐαγγέλιον), ὅλγῃ εἰπόντες, τὰ πλείονα καταλεί-
ψαν· εἰ γὰρ σώζειν ἄγνοεῖ, ἥκιστα ἂν ἐκ μὴ
ὄντων παράγειν ἡπίστατο· εἰ δὲ οὐ παρέγενεν,
οὐδὲ ἀγαθός· εἰ μὴ γὰρ ἔσωξεν, οὐδὲ παράγειν

A libus et adhuc carnalibus et terrenorum amore
devinctis traditum erat; sed templa nostra spiritali
cultu, sacrificiis laudis, quibus Deus gaudet, redo-
lencia; quæ Spiritu Dei manuductis, et cælestium
rerum studiosis sunt assignata. Si ergo Judæis illis
minora peccantibus irascitur minaturque Deus,
quidni his qui in gravioribus peccatis et offensionibus
deprehensi sunt, iratus ultor erit, et plures
atque acerbiores pœnas imponet? Similiter per
alios quoque sanctos prophetas, divinæ domus mi-
nisterium negligentes universalis Deus objurgat,
unde patet impeditos esse nubium partus, terram
feri sterilem, tumultus populares conflari, vim si-
militer punientem, gladium cædentem, ejusmodi
fieri solent in seditione civili et hostium incursu.
B Hic opportune proverbialis quoque sermo ingemi-
scet: « O qui gaudetis in malis, et lætamini in iniqua
perversione! »

75. Sed jam ad columnen irreligiosæ ipsorum sen-
tentiae veniamus. Quodnam vero hoc est? Nempe
quod Dominum gloriæ Christum ac Deum nostrum
divinitatis dignitate spoliant, paternaque gloria
aperte expellunt, simplicemque tantummodo homi-
nem, unumque de nostro numero, esse sinunt; nullo
modo nos a divina ejus humanatione adjuutos neque
salvatos prædicantes, aut antiquæ maledictioni sub-
ductos, et diabolico errore ac dominatione libera-
tos, sed priore seductione adhuc irretitos, atque
idolorum cultui addictos, denique Creatoris ignora-
tione adhuc **250** laborantes. Hujusmodi enim te-
nebris impietatis rursus obumbrantur, cum circa
miseram incircumscripti phantasiam tricantur, ut
omnino a salutari fidei professione devii, uno aliquo
modo adversus veræ fidei summam peccent; et
quidem e tribus uno, nempe Christum aut nesci-
visse, aut noluisse, aut non potuisse salutem con-
ferre; quorum quodlibet de Christo pronuntiatur,
is quidem in divinitatis majestate læditur. Nam si
ex his uno destituatur, Deus non est. Hæc autem
dicta ne in Unigenito quidem ipso blasphemiam
sistant, sed ad ipsum supremum Deum Patrem,
quin etiam ad sanctum Spiritum, prout consentaneum
est, excurrunt. Quia Patri quidem placuit salutaris
Verbi ad homines inclinatio, Spiritus autem ei co-
operatus est. Fuisset vero Patris beneplacitum repro-
batum, inefficax autem Spiritus cooperatio, denique
et apostolica prædicatio extincta. Porro hæc vel
in mentem tantummodo admittere, summi atheismi
foret, nedum confiteri aut docere.

76. Jam cum multa hinc appareant absurda (est
enim maxima et summa impietas), paucis dictis
plura omitemus. Nam si salvare nescit, multo mi-
nus ex non existentibus producere scivit. Quod si
non produxit, ne bonus quidem est. Si enim non
salvavit, neque producere cum oportuit; qua enim

re proderit producto, nisi salvet? Quod si non est bonus, ne Deus quidem, neque aliud quidvis erit. Nam producere, boni officium est. Quomodo autem qui salvare nescit, ignorantiae infirmitatem vitabit? Aut in quo differet a creaturis, si aliquid ignorat? Etenim non solum Deus non erit, sed et creaturis inferior videbitur, siquidem prophetæ et alii viri inclyti, multa præsentia et futura superno lumine cognoverunt; quibus hominibus, si certe ignoravit, prorsus minor erit. Et si cum Deo Patri Filius Deus dicat: *Mea omnia, tua sunt et tua mea; et clarificatus sum in eis*⁷⁷; si forte aliquid de rerum summa ignoret, necesse est id a Patre quoque ignorari; quod quidem præ cæteris absurdum est et irreligiosum. Deinde, vel naturaliter scientia caret, vel ab alio quovis per vim fuit illa spoliatus. Si ab alio quidem violenter scientia privatus fuit, erit ille alius animosior et fortior. Sin naturaliter ignorat, nunquam postea sciet. Nam quæ naturaliter alicui insunt, per se quidem existentia, non exterius invecta, non mutant congenita. Est quippe naturæ proprium, ut in physicis qualitatibus sit immutabilis. Igitur nunquam ipsis spes salutis erit, nisi in alio fuerit reposita. Nam qui nunc salvare nescit, neque in posterum sciet. Quomodo ergo innocentes erunt et impii, dum in Agnetarum impiam hæresim inciderunt, qui putant nescisse Christum horam ac diem, quo universi hujus orbis finis erit⁷⁸? quod quidem ob suam humanitatem testandam Servator divis discipulis aiebat; vel prodere distulit, quia haud utile ipsis erat id audire ac rescire; quoniam haud æqua sciscitanti fuerant, et majora capacitate sua discere volebant; vel quia prudenter maluit simulare se nescire, quam scientiam fassus et tamen celans, eos contristare; vel denique aliud quid utiliter et prout Deum decebat animo versans. Nam certe ipse cum Deus esset et Verbum atque Sapientia, rerum omnium exploratam habebat notitiam. Nil autem mirum, si hi magistros suos Arianos in cunctis sequentes, in hac quoque impietate assectantur. Nam præter alias impietates, hæc quoque grandis illorum irreligiositas est, quod de ignorantia Christum accusant.

77. Quod si salvare sciens, tamen noluit, invidiæ ipsi passionem aspergunt, quod priore vitium multo est atrocius. Quomodo item Deus est, si quid patitur? 251 Nam passioni consecranea est mutatio: qui vero mutatur, idem et status diversitatem experietur. Quomodo autem Deus, qui diversus sit? Quod si noluit salvare, cur ex non existente produxit? nam quos salvare noluit, ne producere quidem debuit. Nam si producit quidem, sed non salvat, quasi facti pœnitentia ita se gerens, contrarius ipse sibi videbitur. Quomodo id, inquam? Nam si producere, boni proprium est, id ipsum et salvare. Nam corrumpere et perdere, haud boni officium est, sed mali. Contrarium autem bono malum est.

⁷⁷ Jean. xvii, 10. ⁷⁸ Matth. xiv, 36.

δεήσεται· ἐν τίνι γὰρ ὀνήσει τὸ παραγόμενον, εἰ μὴ σώζεται; εἰ δὲ ἀγαθὸς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ θεός· οὐδ' ἂν τι τῶν ἄλλων γνῶι· τὸ γὰρ παράγειν, ἀγαθοῦ· πῶς δὲ ἀγνοῶν σώζειν, τὸ τῆς ἀγνοίας διαφεύχεται πάθος; τί δὲ διοίσει τῶν ἐν κτίσμασιν, εἰ ἀγνοεῖ τι; οὐ γὰρ μόνον οὐ θεός, ἀλλὰ καὶ τῶν κτισμάτων φανεῖται καταδεδίεστος· εἴπερ προφητῶν καὶ ἀνδρῶν ὅσοι θεοκλυτήσαντες, πολλὰ τῶν ὄντων καὶ ἐσομένων ἄνωθεν ἐνελάμβεθσαν· ὧν, εἰ οὐκ οἶδεν, ἐλαττωθήσεται πάντως· καὶ εἰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ὁ Υἱὸς καὶ θεὸς λέγει, *Τὸ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστί, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δοδῶσμαι ἐν αὐτοῖς*· ἀγνοήσει δέ τι τῶν ὄντων, ἀνάγκη καὶ τὸν Πατέρα ἡγνοῦμέναι, ὃ τῶν ἄλλων ἔστιν ἀτοπώτερον τε καὶ ἀθειώτερον· ἔπειτα φυσικῶς ἐστέρηται τῆς γνώσεως, ἥ παρ' ἐτέρου τὴν στέρησιν παθὼν ἔχεν; εἰ μὲν παρ' ἄλλου βεβίασται ἡρπασμένος τὴν γνῶσιν, καὶ ἔσται ὁ ἀφηρηκὴς ἀλκιμώτερός τε καὶ εὐσθενέστερος· εἰ δὲ φύσει ἀγνοεῖ, οὐδὲ εἴσεται ποτε· τὰ γὰρ φύσει τινὲς αὐτόθεν προσόντα, καθ' ἑαυτὰ γε ὄντα, οὐκ ἐξωθεν ἐπεισιόντα, οὐ μεταβάλλει συμπεφυκότα· φύσεως γὰρ ἴδιον ἀμεταπτώτως ἔχειν ἐν τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασιν· οὐκοῦν ὡς ποτε αὐτοῖς τὰ τῆς σωτηρίας ἐλπισθήσεται, εἰ μὴ ἐν ἐτέρῳ καίσεται· ὁ γὰρ νῦν οὐκ εἰδὼς σώζειν, οὐδὲ ἐν τοῖς· ἔπειτα εἴσεται· πῶς δ' οὖν ἔξουσι τὸ ἀκαταίτητον καὶ ἀνεύθυνον, τῇ τῶν λεγομένων Ἀγνοητῶν ἀνοσίᾳ περιπεπτωκότες αἰρέσει, εἰ δοξάζουσιν ἀγνοεῖν τὸν Χριστὸν τὴν ὥραν τε καὶ ἡμέραν, καθ' ἣν τοῦδε τοῦ παντὸς ἤξει τὸ πέρας; ὅπερ τὸ κατ' αὐτὸν ἀνθρώπινον πιστούμενος ὁ Σωτὴρ τοῖς θεσπεσίαις μαθηταῖς ἔλεγεν, ἥ τῷ μὴ συμφέρειν αὐτοῖς ἀκοῦσαι καὶ ἀναμαθεῖν ἀναβαλλόμενος, ὡς οὐ δεόντως διαπυρριζόμενοι, καὶ μέλλοντα ἢ καθ' ἐκείνους μαθητιῶσιν, ἢ οἰκονομικῶς σχηματισμένοι μὴ εἰδέναι δόξαι μᾶλλον, ἢ εἰδέναι καὶ ἀποκρυψάμενον λυπεῖν, ἥ ἑτερόν τι χρησίμως καὶ θεοπρεπῶς οἰκονομῶν· ἐπεὶ θεὸς ὧν ὁ αὐτὸς καὶ Λόγος καὶ Σοφία, πάντων εἶχε τὴν γνῶσιν· οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν, εἰ ἐν πᾶσι τοῖς διδασκάλοις αὐτῶν τοῖς Ἀρειομανίταις ἐπόμενοι, κἂν τοῦτω τῷ ἀσεβήματι ἐπακολούθησιν· μετὰ γὰρ τοι τῶν ἄλλων αὐτῶν δυσσεβημάτων, καὶ τὴν ἀγνοίαν ἐπὶ Χριστοῦ καταγορεύουσιν.

οἷ'. Εἰ δὲ εἰδὼς σώζειν οὐκ ἠδουλήθη, βασκανία; πάλιν αὐτῷ πάθος προστρέφονται, τοῦ προτέρου πολλῶ χυλινώτερον· καὶ πῶς θεός, εἰ πάσχει τι; τῷ γὰρ πάσχειν, καὶ τροπὴ παρέπεται· τῇ δὲ τροπῇ πάντως καὶ ἀλλοίωσιν πείσεται· καὶ πῶς θεός τὸ ἀλλοιούμενον; εἰ δὲ οὐκ ἠδουλήθη σώζειν, πῶς παράγει ἐκ τοῦ μὴ ὄντος; ἢ γὰρ οὐ βούλεται σώζειν, οὐδὲ παράγειν ἔδει· εἰ δὲ παράγει μὲν, ὃ σώζει δὲ, ὡς ἐκ μεταμελείας εἰς τοῦτο ἐλθὼν, ἐναντίος αὐτῷ φανεῖται· καὶ πῶς ἔστι τοῦτο; εἰ γὰρ τὸ παράγειν ἀγαθοῦ, καὶ τὸ σώζειν ἡγεῖται· τὸ φθείρειν γὰρ καὶ ἀπολλύειν, οὐκ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ κακοῦ· ἀντίκειται δὲ τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν· περὶ ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ ταυτὸν τὰ ἀντικείμενα ἅμα

συνυπάρξει, ἀδύνατον· πῶς οὖν ἔσται παρὰ Θεῷ, ὅπου γε οὐδ' ἐν τοῖς γυνήτοισι τοῦτ' ἂν εὖροι τις; πολλοὶ γάρ τῃ εὐδίκιμον ἐν ἀμφοτέροις πάρεσσι, καὶ ἱρραζομένοις τινὰ καὶ ἐπιμελομένοις, καὶ εἰς τὸ σῶζειν καὶ διαμένειν ταῦτα, ταῖς σπουδαῖς χρωμένοις καὶ ταῖς εὐσθενεῖαις· εἰ μὴ καὶ τούτων τὸν ὕδιν ἐλαττώσουσι· πῶς δὲ καὶ αἴτιος τῶν ἀγαθῶν ῥηθεῖν ἂν, εἰ τὸ πρῶτιστον τῶν ἀγαθῶν τὸ σῶζειν οὐ βούλεται; ἔτι εἰ οὐ βούλεται σῶζειν, οὐδὲ προνοεῖ· τίνων γὰρ ἂν εἴη πρόνοια, οὐκ ὄντος τοῦ σωζομένου; τῶν γὰρ ἕνεκά του, ἡ πρόνοια· εἰ γὰρ προνοεῖ, σῶζειν οὐ βουλόμενος, ἑαυτῷ ἀντικείμεται· τοῦτο δὲ οὐδὲν ἑτερόν ἐστι λέγειν, ἢ ὅτι ἂ βούλεται οὐ βούλεται· ἔτι εἰ οὐ προνοεῖ, οὐδὲ ἀγαθὸς ἐστι· καὶ εἰ οὐκ ἀγαθός, μεθίξει τι τῶν ὄντων αὐτοῦ, καὶ ταύτῃ οὐδὲ αἴτιος· ἔσται τῶν ὄντων· ἐκποδὼν οὖν ἡ πρόνοια· προνοία; δὲ ἀνηρημένης, πῶς ἂν συσταίῃ τὰ ἀνθρώπεια; καὶ εἰ τις κτίσις ἑτέρα ἐστὶν (οὐδὲ γὰρ τάξιν ἐν τοῖς οὐσιν ἔσται, ἢ ἁρμονία ἢ συμμετρία ἐπιτεθήσεται), πόθεν τῶν γινόμενων ἡ εὐτακτος καὶ ἀνάλογος διαδοχή, προνοίας οὐκ οὐσης; πῶς δὲ οἱ σπουδαῖοι μὲν δοξασθήσονται, οἱ φαῦλοι δὲ κολασθήσονται; καὶ πῶς τὰ ἀμαρτανόμενα ἐλεγχθήσεται, ἀποδεχθήσεται δὲ τὰ κατορθόμενα; ἀργοῦσι νόμοι καὶ τὰ θεῖα δικαιοσύρια· οἴχεται δὲ βασιλεία καὶ γέννα, ἡ μὲν διὰ τοὺς χρηστοὺς, ἡ δὲ διὰ τοὺς πονηροὺς εὐτρεπισθεῖσα· ἡ οὕτω γε οὔτε ἀγαθὸν ὀφθήσεται καὶ ἐπαινεθήσεται, οὔτε κακὸν γνωσθήσεται καὶ καταγνωσθήσεται· σύγχυσις οὖν καὶ ἀταξία τῷ παντί· εἰ δὲ φαίεν πρόνοιαν εἶναι, εἰ μὴ ὁ παράγων προνοεῖ, ἀνάγκη ἑτέραν αἰτίαν αὐτῆς διδόναι, καθ' ἣν τὰ ὄντα προνοούμενα διεξάγεται· καὶ ταύτην ἡ ὁμοίαν ἐκείνῃ ἢ ἀντικειμένην· καὶ εἰ ὁμοία, οὐδὲ ἄλλης δεῖ· εἰ δὲ ἀντικειμένη, ἀναιρετικὰ δὲ ἀλλήλων τὰ ἀντικείμενα, καὶ ἀλλήλοις μαχόμενα, πῶς, τῶν ὄντων στήσεται τι ἢ σωθήσεται; καὶ τί διοίσει ταῦτα τῆς Μανιχαίων ἀθεότητος, δύο ἀθέως εἰσηγουμένων ἀρχάς; εἰ δὲ καὶ εἰδὼς καὶ βουληθεὶς οὐκ ἡδυνήθη σῶσαι, ἢ τῶν φυσικῶν ἑξέων καὶ ἐνεργειῶν ἀπονοουσίῳ τοῦτο πέπονθε, καὶ ἔσται τῶν ἄλλων παθῶν ἐκπαθέστερον· ἢ ὅφ' ἑτέρου του πάντως ἀπελργοίτο, καὶ τετυράννηται, καὶ ἡττηθήσεται τὴν ἰσχύν, καὶ ἔσται ὁ κωλύων εὐσθενέστερός τε καὶ περικλεέστερος· κήκεινος μᾶλλον ὁμολογέσθω τὴν θεῖαν ἀποφαιρόμενος δόξαν, καὶ τὸ βλάσφημον ἀπερρίφθω εἰς νεφαλὰς τῶν Χριστομάχων· τὸ γὰρ μὴ δύνασθαι, οὐ Θεοῦ· καὶ εἰργέσθω μὴ τοῦ σῶζειν μόνον, ἀλλὰ γε καὶ τῇ; ἄλλης θεοπρεποῦς δόξης, ὅπερ αὐτοῖς εὐσεβῶς ἐσπούδαται.

ση'. Τὰ μὲν οὖν ἐκ τῶν ἀθέσμων λόγων αὐτῶν φερόμενα, παρανομίας καὶ ἀθείας πλήρη, ὥς ἐν συντόμῳ εἶπεν, ταῦτα· ἵνα μὴ τοῖς πλείοσιν ἐνδικοτριβόντες, καὶ αὐτοὶ συμπαράνομοι φαινόμεθα· ταῦτα γοῦν παρέντες, καὶ πρὸς τὸ τῶν ἐμέτων αὐτῶν ἀηδὲς καὶ δύσφορον δυσχεραίνοντες, ἐπὶ τὴν τῶν ἀληθινῶν δογμάτων εὐθύτητα, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἀνανεύμεν· ὁμολογοῦμεν οὖν καὶ μεγαλοφύως κη-

A Porro circa unam eandemque rem, eodemque momento contraria simul coexistere, impossibile est. Quomodo autem in Deo fiet, quod ne in creaturis quidem comperire est? Multis enim placet utrumque, et facere scilicet et curam facti gerere, et salvandi conservandique causa studia expromunt et vires. Nisi forte his etiam inferiorem Filium dicunt. Quomodo demum causa bonorum dicetur, si præcipuum bonorum, id est salvare, nolit? Præterea si non vult salvare, ne providus quidem est; nam quibus providebit, si salvandus desit? Nam providentia, in aliquem necessario tendit. Porro si providet nolens salvare, ipse sibi adversabitur. Hoc autem nihil aliud erit, nisi quod vult, nolle. Tum nisi providet, bonus non est, neque cum re quilibet sua communicabit, adeoque ne causa quidem rerum erit. Sublata igitur providentia est. Providentia vero sublata, quomodo res humanæ consistent? Et si forte alia creatura sit, neque rerum existentium ordo, neque harmonia neque symmetria accedet; undenam rerum ordinata et analogia successio, providentia sublata? Quomodo frugi homines gloria donabuntur, mali autem pœna afficientur? et peccata redarguentur, recte facta commendabuntur? Vanæ sient leges et divinum tribunal; perit regnum et gehenna, illud bonis, hæc autem malis parata: neque jam bonum aliquid videbitur ac laudabitur, neque malum quidquam censebitur aut damnabitur. Confusio itaque, et omnium rerum cinnus. Quod si dicant esse providentiam, utique si Creator non providet, necesse est aliam causam ejus providentiæ assignare, a qua res providenter administrentur. Atque hanc causam, vel similem esse Creatori, vel contrariam. Si similis est, jam altera non est opus: sin contraria, contraria autem invicem perimunt et repugnant, quomodo quidquam in rerum natura subsistet aut salvabitur? Quid porro hæc different a Manichæorum atheismo, qui duo impie invehunt principia? Quod si Deus sciens et volens non potuit salvare, hoc quidem ei accidit vel physicarum virium et efficacie impotentia, atque ita præ cæteris infirmus erit. Vel ab alio prorsus prohibetur, ac tyrannide urgetur, atque ita minor viribus erit, et cum a quo prohibetur fortiorem atque illustriorem esse constabit. Sed enim illum potius divinam obtinere maiestatem confiteamur, blasphemia autem in caput hostium Christi recidat. Namque impotentia in Deo non est. Alioquin non a salvando solum prohibebitur, sed et reliqua Deo congrua gloria, quod isti impie contendunt.

78. Quæ itaque ex impiis horum sermonibus consequuntur, nequitia et irreligiositatis plena, compendio veluti dicta, hæc sunt; ne si diutius iis immoremur, nos quoque cum ipsis peccare videamur. Hæc igitur jam omittentes, et vomitus ipsorum insuavitatem molestiamque abominantes, ad verorum dogmatum rectitudinem veritatisque lumen convertamur. Confitemur itaque, et magna voce

prædicamus, Christum suapte natura Deum et Dei Filium; qui ad creaturarum modulum 252 ob existiam suam bonitatem se demisit, sciensque et volens ac potens salvare, reapse nos salvavit, et diabolica fraude eripuit, nobisque divinæ notitiæ donum largitus est; cumque sit Dei Patris sapientia, nihil omnino non scit: omnium siquidem est creator, nullaque ejus creatura extra ejusdem cognitionem est. Deus enim, inquit Scriptura, sapientia sua terram fundavit, paravit cælos prudentia sua 95. Et omnia prorsus sapienter fecit 96. Atque: In ipso sunt thesauri omnes sapientiæ et scientiæ absconditi 97. Ipse sapientiæ dator, ipse omnem rationalem naturam scientifica vi sua facit sapientem, quia sapientiæ ejus atque intelligentiæ non est numerus 98. Quod si ipsemet ait: Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt 99; et: Sicut novit me Pater, ego quoque ipsum agnosco; et nemo novit Patrem nisi Filius 1; qui, inquam, maxima omnium novit, certe nihil minorum rerum ignorabit. Namque aliter existimare aut credere, non blasphemum tantummodo est, sed etiam impossibile. Qui ergo omnia antequam fiant novit, a cujusnam rei scientia excludetur? Ergo etiam salvare, et quidem in primis scit. Hinc ab omnibus, qui Deum cognoscunt, una voce concorditerque Servatoris nomen ei attribuitur. Id quippe significat Jesu quoque nomen, quod ex rei veritate vim firmitudinemque accepit. ἀποκαλύπτεται: τοῦτο γὰρ καὶ τὸ Ἰησοῦς δύναται, βεβαλῶσιν δεξάμενον.

Quod autem salvare sciens, velit etiam revera salvare, id his persuadeant primum verba: Omnia quæcunque voluit Dominus, fecit in cælo et in terra 2. Deinde, quia Patris antiquam veramque voluntatem, quæ salvandi est, exsecutus est magni consilii Angelus, cujus voluntas nihil a Patris voluntate differt, imo ipse potius illa voluntas est, sicut etiam sapientia et virtus et similia. Quidni enim voluntarium ei salvare fuit dicenti: Animam meam a me ipso pono; et potestatem habeo iterum sumendi eam 3? Pastor bonus sum, qui animam pro ovibus pono 4. Quomodo autem, nisi salvat, haud vult mortem peccatoris, sed ut convertatur a via sua prava, et vivat 5? Ideo salvare volens, simul providet. Ergo providentia usque ad extrema, convenienter rei unicuique, pertingit. Id demonstrat sensus ipse, et congenita nobis lex et ratiocinium, quo res considerantes, illarum ordinatam harmonicamque dispositionem cognoscimus, situmque et motum, unde consentaneæ Creatoris magnitudinem hymnis celebramus. Quod vero sciens volensque salvare, id simul possit, quis est ita furiosus aut mente captus, et incredulitatis crapula mersus, ut non credat? cum dicentem audiat: Christum Dei sicut sapientiam, ita et virtutem 6. Ei: Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus 7. Et: Deus no-

ρῶστομεν. ὅτι κατὰ φύσιν Θεός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Χριστός, καὶ Θεοῦ Υἱός· καθίστατο δὲ εἰς τὸ τῶν ποιημάτων μέτρον, δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος· καὶ εἰδὼς καὶ βουλόμενος καὶ δυνάμενος σώζειν, ἔσωσεν ἡμᾶς καὶ τῆς διαβολικῆς πλάνης ἐρρύσαστο, καὶ τῆς θεογνωσίας τὸ δῶρον ἡμῖν ἐχαρίσαστο· σοφία δὲ ὢν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἥμισυ αὖν τι τῶν ὄντων ἀγνοήσεις· τῶν ὄντων γὰρ πάντων ποιητὴς ἐστὶ, καὶ οὐδὲν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων, ἐκτὸς τῆς γνώσεως αὐτοῦ κείσεται· Ὁ Θεὸς γὰρ, φησὶ, τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσεν τὴν γῆν, ἡτοίμισε δὲ οὐρανούς ἐν φρονήσει, καὶ πάντα ἀπλῶς ἐν σοφίᾳ ἐποίησε. Καὶ Ἐν αὐτῷ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοί. Καὶ αὐτός ἐστιν ὁ τῆς σοφίας χορηγός, καὶ πᾶσαν λογικὴν τῇ σοφοποιῷ δυνάμει σοφίζων φύσιν, ὅτι τῆς σοφίας καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὁριθμός· εἰ δὲ αὐτός ἐστιν ὁ λέγων, ὅτι Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστὶ· καὶ καθὼς ὁ Πατήρ γινώσκει με, καὶ γὼ γινώσκω αὐτόν, καὶ οὐδεὶς εἶδε τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός· τὸ μέζον ἀπάντων εἰδὼς, σχολῇ γε αὖν τι τῶν ἐλαττωμένων ἀγνοήσεις· τὸ γὰρ μὴ οὕτω καὶ κατὰ ταῦτα καὶ φρονεῖν καὶ δοξάζειν, πρὸς τῷ βλασφημῶ καὶ τὸ ἀδύνατον ἔχει· ὁ τοίνυν πάντα εἰδὼς πρὸ γενέσεως, τί ποτε ἄρα ἐστὶν ἔξω τῶν πάντων ὃ οὐκ εἴσεται; οὐκοῦν καὶ τὸ σώζειν καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἐπίσταται· ἔνθεν παρὰ πᾶσι τοῖς Θεὸν εἰδόντι, συμφώνως καὶ ὁμοφρόνως τὸ Σωτὴρ ὄνομα αὐτῷ, ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας τὴν δύναμιν καὶ

Ἔστι δὲ εἰδὼς σώζειν, καὶ βούλεται σώζειν, περὶ αὐτοῦς πρῶτον μὲν τὸ, Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος, ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ· ἔπειτα δὲ, ὅτι τὴν τοῦ Πατρὸς βουλὴν ἀρχαίαν ἀληθινήν, ἣ τὸ σώζειν ἐστὶ, πεπλήρωκεν ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς Ἀγγέλους· οὗ ἡ βουλὴ κατ' οὐδὲν τῆς τοῦ Πατρὸς διενήνοχε· μάλλον δὲ αὐτὸς ἐκείνη τυγχάνων ἐστίν, ὡς περὶ δὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ τὰ παραλήψεις· πῶς δὲ οὐχ ἐκούσιον εἶχε τὸ σώζειν ὁ λέγων· Τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμαυτοῦ τίθημι, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν; ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων· πῶς δὲ, εἰ μὴ ἔσωζειν, οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἀποστρέφειν αὐτὸν ἐκ τῆς ἰδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρίας καὶ ζῆν αὐτόν; Διὸ σώζειν βουλόμενος, καὶ προνοεῖ· οὐκοῦν καὶ πρόνοιά ἐστιν ἄχρι καὶ τῶν ἐσχάτων ἀναλόγως ἐφ' ἐκάστην διέκρινε· περίστησι δὲ καὶ ἡ ἀεθσις αὐτῇ, καὶ ὁ ἐμψυγὸς ἐν ἡμῖν νόμος καὶ λόγος, καθ' ὃν τοῖς οὖσιν ἐπιβάλλοντες κατανοοῦμεν τὴν ἐν αὐτοῖς εὐτακτον καὶ ἐναρμόνιον τάξιν καὶ θέσιν καὶ κίνησιν, ἐξ ὧν ἀναλόγως τοῦ γενεσιουργοῦ τὸ μεγαλεῖον ἀνυμνοῦντες δοξάζομεν· ὅτι δὲ εἰδὼς καὶ βουλόμενος σώζειν καὶ δύναται, τίς οὕτως ἐμμανὴς καὶ ἀπίπληκτος, καὶ ἀπιστίας μέθρ βεβαπτισμένος, ὥστε μὴ πείθεσθαι; ἀκούων τοῦ λέγοντος, Χριστὸν Θεοῦ ὡς περ σοφίαν,

95 Prov. iii, 19. 96 Psal. ciii, 24. 97 Coloss. ii, 3. 98 Psal. cxviii, 5. 99 Joan. xvi, 15. 1 Joan. i, 15; Math. xi, 27. 2 Psal. cxviii, 3. 3 Joan. x, 18. 4 Ibid. 11. 5 Lezech. xxi, 11. 6 1 Cor. i, 24. 7 Psal. cxviii, 5.

οὕτω δὴ καὶ δύνανται. Καὶ, Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχύς αὐτοῦ. Καὶ, Ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ Θεὸς τοῦ σώζειν. Καὶ, Κύριος κραταίως καὶ δυνατός. Καὶ, Θεὸς τῶν δυνάμεων. Καὶ, Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν μετὰ ἰσχύος ἐρχεται. Καὶ, Ὁ βραχίον αὐτοῦ μετὰ κυρείας. Καὶ, Μὴ οὐκ ἰσχύει ἡ χεὶρ μου τοῦ ρύσασθαι; Καὶ, Μὴ οὐκ ἰσχύω τοῦ ἐξελεῖσθαι ὑμᾶς; Καὶ, Ὁ ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, ὁ κατορθώσας τὴν οἰκουμένην ἐν σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτεινεν τὸν οὐρανόν.

Πῶς οὖν σωθήσεται τὸ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, εἰ μὴ σώξιν δύνανται; εἰ γὰρ σώξιν μὴ δύνανται, οὐδὲ ποιεῖν ἐκ μὴ ὄντος τὰ πάντα. Καὶ τὸ, Πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσθησαν· καὶ αὐτὸς ἐστὶ πρὸ πάντων· καὶ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε. Πῶς δὲ φέροι τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, σώξιν μὴ δυνάμενος; πῶς δῆσει τὸν ἰσχυρὸν, καὶ διαρπάσει αὐτοῦ τὰ σκεύη; τίς δὲ ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης; τίς οὖν ταῦτά ἐστιν, ἀλλ' ἢ ὁ ἄγγελος μετὰ τῶν ποιμένων ἡμῶν εὐαγγελίζεται, "Ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον Σωτὴρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος ἐν πόλει Δαβὶδ; Οὐ γὰρ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἐσωσεν ἡμᾶς, ὃς καὶ οἶδε καὶ βούλεται καὶ δύναται σώξιν ἡμᾶς· ταῦτα μὲν ἡμῖν καὶ ὁμολογείσθω καὶ πεπεισθῶ, καὶ εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον ἐπικρατύνεσθαι ἡδύθω· πῶς δ' οὖν, ἵνα τῶν πολλῶν ἀφέμενοι λόγων μὴ πέρα τοῦ μέτρου φερώμεθα, οἱ ἀπεναντίας τῆς τῶν ἱερῶν δογματικῶν ἐνδύτης ἰσάμενοι, καὶ τῆς προσπάθειας τῶν περικοσμίων τῶ οἰστῶν νυτρώμενοι, ἐπὶ τὸ τραχὺ τῆς δυσσεβείας καὶ πρόσαντες ἐξεκώμασαν; Αὐταὶ γὰρ αἱ ὁδοὶ εἰσι τῶν συντελούντων τὰ ἄνομα· ὅτι, Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε γέγραπται· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ μὴ πιστεύσαντες, οὐ συνῆκαν τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ ὅτι Ἐγγύς σου τὸ ῥήμα ἐστὶ τῆς πίστεως, ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· οὐκ ἠβουλήθησαν· ἀλλ' Ἐδῶκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὁφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκοῦειν. Διὸ οὐκ ἐπέγνωσαν ὅτι χωρὶς πίστεως ἄδύνατον εὐαρεσθῆσαι Θεῷ. Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον Θεῷ ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδοτῆς γίνεσθαι.

οἱ. Ἔστι τοίνυν πίστις, φησὶν, ἐπιζομένην ὁπόστασις, πραγματικῶν ἐλεγχῶν οὐ βλεπομένων· ἀλλ' ὅσοι μὲν πνεύματι Θεοῦ ἡγμένοι, ἐρητισμένοι τε καὶ βεβηκότα τὸν νοῦν. πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων ἔχοντες, ἅλῳ ὡς περ ἀριστέων εὐγνωμοσύνης τὴν πίστιν δεχόμενοι, Πίστει νοοῦσι κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γερῶνται, καθὰ τῷ μυστηριακῷ τῶν τοιούτων δοκεῖ. Πίστει γὰρ, εἰρηκεν, Ἀβελ παρὰ Θεῷ δίκαιος ἐμαρτυρήθη, οἱ τε περὶ Νῶε καὶ Ἀβραάμ καὶ Μωσῆ· καὶ μετ' ἐκείνους οἱ κατ' ἐκείνους ἄγιοι, ταύτῃ τῷ Θεῷ εὐπρέστησαν· ὧν οἱ μὲν βασιλεῖας κατηγωνίσαντο, ἐπαγγελίων τε

Aster, Deus salvos faciendi⁸. Et : Dominus fortis et potens⁹. Et : Deus virtutum¹⁰. Et : Ecce Deus noster cum fortitudine venit¹¹. Et : Brachium Domini cum potentia¹². Et : Num manus mea non potest eripere? Et : Nonne possum liberare vos¹³? Et : Qui fecit terram viribus suis, qui construxit orbem sapientia sua, et prudentia sua cælum extendit¹⁴.

Quomodo igitur sit incolume illud : Omnia per ipsum facta sunt¹⁵, nisi potest salvare? Nam si salvare nequit, neque ex nihilo omnia facere. Et illud : Omnia per ipsum et in ipso condita sunt. Et : Ipse est ante omnes. Et : Omnia in ipso constant¹⁶. Quomodo item portat omnia verbo virtutis suæ¹⁷, nisi salvare potest? quomodo fortem alligabit, ejusque vasa diripiet? Quis ille beatus solusque dynasta? Quis, inquam, hic est, nisi quem angelus cum pastoribus nobis nuntiat : Quia natus 253 est homia vobis Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate Davidis¹⁸? Non enim legatus, non angelus, sed ipse Dominus salvabit nos¹⁹; qui et scit et vult et potest nos salvare. Hæc nos confitemur et credamus, et in omne tempus firma apud nos esse precemur. Quomodo ergo, ne per multa verba discurrentes extra debitos fines feramur, hi sacrorum dogmatum recititudini adversantur, et affectus erga res mundanas œstro peritii, ad irreligiositatis asperam arduamque viam vesane se transulerunt? Tales enim sunt vite operantium iniqua²⁰; quia nisi credideritis, ne intelligetis²¹ quidem, prout scriptum est. Propterea et hi quia non crediderunt, mysterii Christi virtutem non intellexerunt. Et quia Prope est tibi verbum fidei, in ore tuo et in corde tuo²². Sed noluerunt. Porro dedit illis Dominus spiritum compunctionis, oculos ut non videant, et aures ut non audiant²³. Ideo non cognoverunt, impossibile esse sine fide placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit²⁴.

79. Est itaque fides, inquit Scriptura, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium²⁵. Sed quicumque Spiritu Dei acti, firmanique et stabilem ad omne opus optimum mentem habentes, agonale veluti bonæ voluntatis præmium fidem habentes, Fide intelligunt optata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia ferent²⁶; sicut harum rerum magistro videtur. Fide enim, inquit, Abel Dei testimonio justus fuit, itenque Noe et Abrahamus et Moyses; et post illos alii æque sancti eadem hac fide Deo placuerunt; quorum alii regna expugnauerunt, promissa sunt adepti, et igni, feris bellicis superiores evaserunt. Alii lapidati sunt,

⁸ Psal. LXXII, 21. ⁹ Psal. XXIII, 8. ¹⁰ ibid. 40. ¹¹ Isa. XL, 10. ¹² Psal. LXXXVIII, 11. ¹³ Isa. L, 2. ¹⁴ Jerem. I, 12. ¹⁵ Joan. I, 3. ¹⁶ Coloss. I, 16, 17. ¹⁷ Hebr. I, 3. ¹⁸ Luc. II, 11. ¹⁹ Isa. LXVI, 9. ²⁰ 1^a Cor. I, 19 sec. LXX. ²¹ Isa. VII, 9. ²² Deut. XXX, 14; Rom. X, 8. ²³ Isa. VI, 9; Rom. XI, 8. ²⁴ Hebr. XI, 6. ²⁵ Hebr. XI, 1. ²⁶ ibid. 5.

ungellati, et per omne asperitatum experimentum A
traducti, invicti manserunt, firmique in fide comperti
sunt. Porro neque promissa retulissent neque ju-
stitiæ testimonium habuissent, nisi credidissent ²⁷. Fide mare dividitur, sol sistitur, flumen suspendi-
tur, mœnia sponte corrunt, et quidquid aliud fide
audimus recte effectum. Qui vero in contrarium
transversi, et in infidelitatis lubricum abducti,
longe a sanctitate depulsi, et ab hujus perfectione
prorsus devii sunt, hi tanquam parvuli fluctuant, et
omni vento doctrinæ circumferuntur, in nequitia
hominum, in astutia ad circumventionem erroris, in
vanitate sensus sui ambulantes, tenebris obscuratum
habentes intellectum, et alienati a vita Dei, per igno-
rantiam quæ est in illis, propter cæcilitatem cordis
ipsorum ²⁸. Quamobrem neque ad fidei unitatem
pervenerunt agnitionis Filii Dei, more illorum in-
credulorum mente et animi habitu, quibus juravit
Dens non esse ingressuros in requiem ejus ²⁹ propter
suam incredulitatem. Merito itaque a Serva-
toris discipulo damnabuntur cen duplices animo,
inconstantes in omnibus viis suis; procellæ maris
similes ventis agitati et convulsi ³⁰. Quibus etiam
semel affligere et lugere ac plorare mandavit,
risumque in luctum, et gaudium in tristitiam con-
vertere ³¹. Sed tamen haud propter istorum infide-
litem atque impietatem fides nostra reprehende-
tur, neque propterea sacræ Scripturæ deserendæ
sunt.

σθαὶ καὶ πνευθεῖν καὶ κλαίειν προστέταγε, καὶ τὸν γέλωτα μεταστραφῆσθαι εἰς πένθος, καὶ τὴν χαρὴν
εἰς κατήφειαν· ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ ἀτέθειαν ἢ καθ' ἡμᾶς μωμηθῆσεται πίστις, οὐδὲ
παρὰ τοῦτο αἱ ἱερογραφαὶ φευκταί.

80. Sed quia Scripturæ sacrosanctæ sunt, et fides C
nostra recta atque irreprehensibilis, isti autem ad
veritatis lumen respicere ægre queunt, cen oculis
læsi ad radiorum splendores, et auribus laborantes
ad sonores ac strepitus semper moleste se habent,
propterea damnati sunt et a Christianorum numero
exclusi et alieni. **254** Sed age horum infidelitas
clarius adhuc ostendatur, studio nostro ac sermone
ex auctoritate prolata oraculorum apostoli consar-
cinato. Nam qui omnibus omnia factus est, dum
fidelium vitam ordinat, sicut alia omnia quæcunque
vitam salutemque suppeditant adhibuit, ita etiam
ex ciborum usu similitudinem sumens, mores illo-
rum atque instituta complanat; quominus his
absurde utentes, in malum exitum vergant, cum
hæc imperfectioribus, fideque recenter innotuit
evangelica, scandalorum occasio sunt, unde hi
pereant propter quos Christus mortuus est; atque
adhuc infirmioribus impedimento forent ad perfe-
ctionem, mentemque eorum nondum satis purifica-
tam prorsus ostenderent. Quod quidem in iis usu-
veniebat qui de circumcisione crediderant, atque ad-
huc ciborum distinctionem, Mosaicorum institutorum
alumni quodammodo observabant. Ait igitur: *Scio*
et confido in Domino Jesu, nihil esse inquinatum per

ἐπέτυχον, πυρὸς τε καὶ θηρῶν καὶ πολέμων κρείτ-
τους ὤρθησαν· οἱ δὲ λιθαζόμενοι καὶ μαστιζόμενοι,
καὶ διὰ πάσης τῶν δυσχερῶν πείρας ἀχθέντες, ἀν-
άλωτοι διέμειναν, καὶ ἐδραῖοι περὶ τὴν πίστιν ἐδεί-
χθησαν· καὶ ταῦτα, οὐδὲ κομισάμενοι τὴν ἐπαγγελίαν,
οὐκ ἂν δικαιωθέντες ἢ μαρτυρηθέντες, εἰ μὴ ἐπί-
στευσαν· ταύτῃ θάλασσα τέμνεται, ἥλιος ἵσταται,
ποταμὸς ἀνακόπτεται, καὶ τελεῖχαι αὐτόματα κατα-
σεύεται, ὅσα τε ἄλλα διὰ πίστεως ἀκούομεν κατα-
θούμενα· οἱ δὲ γε τῷ τοῦ ἐναντίου περιελκόμενοι,
καὶ εἰς ἀπιστίας κατασυρέντες ὀλισθον, μακράν τε
ἀγῶσυνης ἀπεληλαμένοι, καὶ τῆς ἐν ταύτῃ τε-
λειότητος ὀλοτρόπως διημαρτηκότες, *Ὡς νῆπιοι*
κλυδωνίζονται, καὶ ἀνέμῳ παντὶ περιφέρονται,
ἐν τῇ κυθείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ,
πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τῆς πλάνης, ἐν ματαιότητι
τοῦ νοῦς αὐτῶν περιπατοῦντες, ἐσκοτισμέ-
νοι τὴν διάνοιαν, καὶ ἀπηλλοτριωμένοι τῆς
δόξης τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἀγνοίαν τὴν οὖσαν ἐν
αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν.
Διὸ οὐδὲ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως κατηντήκασι.
τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, κατ' ἐκείνους
τοὺς ἀπειθήσαντας τὴν γνώμην ὄντες καὶ τὴν διά-
θεσιν· οἷς ὤμοσεν ὁ Θεός, μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν
κατάπαυσιν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀπειθεῖαν αὐτῶν· δι-
καίως δ' οὖν παρὰ τῷ τοῦ Σωτῆρος καταγνώσθῃ-
σονται μαθητῇ δίσχυοι καὶ ἀκατάστατοι ἐν πάσαις
ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν· κλυδωνι ἐοικότες θαλάσσης ἀνε-
μίζομένη καὶ ῥιπιζομένη· οἷς δὴ καὶ ταλαιπωρεῖ-
σονται. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἱεραὶ τε εἰσι καὶ ἄγιοι, καὶ ἡ
πίστις ἡμῶν ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος, αὐτοὶ δὲ πρὸς τὸ
φῶς τῆς ἀληθείας ἀναδύεσθαι χαλεπαίνουσι, καθάπερ
οἱ τὰς θύρας λελωδῆμένοι πρὸς τὰ λαμπρὰ τῶν
ἀπαυγαγμάτων, καὶ οἱ τὴν ἀκοὴν κεκακωμένοι πρὸς
τοὺς ἤχους καὶ τοὺς ψόφους ἀεὶ δυσχεραίνουσι, διὰ
τοῦτο κατάκλιτοί καὶ τῆς Χριστιανῶν μοίρας ἐκπι-
στοὶ καὶ ἄλλοτριοι· δεκνύσθω δὲ τὰ τῆς ἀπιστίας
αὐτῶν σαρφέτερον, μεταχειριζόμενοις ἡμῖν, τὸν λό-
γον πάλιν ἐκ τῆς τῶν ἀποστολικῶν λογίων συμβάλ-
λουσι παραθέσεως· ὁ γὰρ τοὶ τοῖς πᾶσι πάντα γινώ-
μενος, τὸν τῶν πιστῶν ρυθμίζων βίον, καθάπερ
τᾶλλα πάντα ὅσα πρόξενον ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐχό-
μενα εἰσηγήσατο, οὕτω δὴ καὶ τῆς τῶν ἐκδοίμων
χρήσεως, συμβιβάζων ἐξομαλίζει αὐτῶν τὰ τε βῆθ
καὶ τὸν τρόπον· ὥς τό γε μὴ εἰς δόον χρῆσθαι, πρὸς
κακοῦ πέρας ἔχειν, ἥνελκα ταῦτα τοῖς μὲν τελειωτέ-
ροις καὶ ἀρτίως πρὸς τὴν πίστιν διακειμένοις τὴν
εὐαγγελικὴν, σκανδαλὼν γίγνεται ἀφορμὴ, ἀφ' ὧν
ἀπόλλυσθαι μέλλοιεν οἱ δι' οὓς Χριστὸς ἀπέθανε·
τοῖς δὲ περὶ ταύτην ἀσθενεστέροις, ἐμποδὼν ἵσταται
πρὸς τὴν τελειότητα, καὶ τοῦ μὴ κεκαθάρθαι τὸν
λογισμὸν σαφῆς ἐνδείξις· ἃ δὴ συνέβαινε τῇνικαὶτα
τοῖς ἐκ περιτομῆς πεπιστευκόσι, καὶ ἐτι περὶ τὰ
βρώματα ἐκ τῶν Μωσαϊκῶν ὀρωμένοις θεοπισμάτω.

²⁷ Hebr. xi, 40. ²⁸ Ephes. iv, 14, 17, 18. ²⁹ Psal. xiv, 11. ³⁰ Jac. i, 6-8. ³¹ Jac. v, 1.

παρὰ τετρημένως πως διακείσθαι· φησὶ τοίνυν· *Οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' αὐτὸ, εἰ μὴ τῷ λογισμένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν.* Ὡς δέ πω· ἔχειν, εὖ ἐξεπίστατο καὶ τὸ εὐαγγελικὸν λόγον τὸ φάσκον· *Ὅτι οὐ τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸ στόμα κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον.* Ἐῷμεν λέγειν τὰ νῦν ἃ τῷ θεσπεσίῳ ἐκκαλύπτεται Πέτρῳ, ὁπνυχὰ τέσσαρσιν ἐξημμένην ἄχροις καθιεμένην ἄνωθεν τὴν θόνην τεθέσται, φωνῆς αὐτῷ ἐκπεποιημένης, ἀναστάντα καὶ θύσαντα φαγεῖν τῶν ἐν αὐτῇ· καὶ τὸν ἀποφύσαντα, ἐπεὶ ἐδόκει οἱ ἀκάθαρτα εἶναι, καὶ τῷ ἀσυνῆθει ἀπῆχθετο, κεχρηματίζεσθαι πάλιν, μηδὲν τούτων κοινοῦν, ἃ θεὸς διεκάθαρεν.

Ἐκ τῆς οὖν τούτων παραθέσεως, σκοπεῖτω τις ὅποι αὐτοῖς ἀκαθαρσίας καὶ μώμου τὰ τοῦ χειροδουλευμένου αὐτῶν δόγματος ἐκφέρεται· εἰ γὰρ τὰ μὲν γαστρὸς εἰσὼ χωροῦντα, καὶ διὰ τῶν ἐκ φύσεως διαπεπίασμένων ταῖς ἀποκριτικαῖς δυνάμεσιν ἐκχωροῦντα καὶ ἐκκρινόμενα πόρων, οὐκ ἂν τις τῶν ἱερῶν διδαγμάτων ἐν μεθέξει γενόμενος, καὶ τῆς τῶν ἀληθῶν καταλήψεως οὐκ ἡμοιρηκώς, κοινὰ οὔτε μὴν ἀκάθαρτα λογίσαιτο, τὸ γε ἥκον ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν φύσει· κεκοίνωται δὲ μᾶλλον καὶ μεμόλυνται τὴν ψυχὴν, ὃ κοινόν τι τῶν εἰς βρωσὶν ἡρῶν παρὰ θεοῦ ἐφειμένῳ σίεσθαι, τὸ ἀδρανὲς ἐθελοντὸς νενοσηκώς τῆς πίστεως, καὶ χωλεῦον περὶ τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσιν, ἀπὸ τοῦ διεφυσμένου τὴν περὶ αὐτῶν δόξαν ἔχειν, καὶ εἰς διακρίσεις ἰεσθαι· ἃ τὸν τύπον τοῦ Κυριακοῦ σώματος ἡμῖν ἐμφανίζει καὶ τὸ ἀπείκασμα, καὶ εἰς μνήμην ἄγει τῆς θείας καὶ σωτηρίου αὐτοῦ σαρκώσεως, εἰ τις κοινὰ ἡγήσαιο, πῶς οὐ κοινοωθήσεται καὶ βεβηλωθήσεται τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἐξάγιστός τε καὶ ἀκάθαρτος ἐντεῦθεν χρηματίζεσθαι, οὐδὲ ἐν ἰσῷ τοῖς εἰρημένοις ταῦτα τιθεῖς, ἀλλ' ἐν χεῖρονι πολλῶ μοῖρα ποιοῦμενος; εἴτα εἰ τις τοῖς κεχρημένοις ἐκείνοις μολυσμοῦ τινος ἢ ἀκαθαρσίας πρόστριμμα οἴσιν τολμήσειεν, αὐτῷ ἐπιγράφει τῷ Κτίσαντι καὶ πρὸς ὑπαρξιν ἐκ μὴ ὄντος παρενεγκόντι ἀναθεῖς τὰ μωμήματα· ὃ τοῖς προσεοικόσιν αὐτῷ τῷ Δημιουργῷ τῶν πάντων, καθ' ὃ πέφηνεν ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς, ἱεροῖς καὶ τῶν ὅλων καὶ τὴν ὕδριν προστρίψαιτο, οὐκ ἄδελον εἶναι.

Ὅτε τοίνυν οἱ περὶ τὰ βρώματα διεσφαλμένην τὴν γνώμην κεκτημένοι, οὐκ ἔξω μώμου καὶ αἰτιαμάτων κείσονται, οἱ περὶ τὸ κεφάλαιον αὐτὸ τῆς πίστεως προσκρούοντες θεῷ, τί μὴ οὐχὶ τῶν δεινῶν πείτονται; οὐκοῦν τὰ μὲν ἅγια, καθὰ τρέπει, πάσης τιμῆς παρὰ τῶν εὐσεβοῦντων εἰκότως ἄξιωθήσονται· οἱ δὲ ἀνοήτως περὶ ταῦτα σκάζοντες, ἀναγεῖς καὶ ἀκάθαρτοι ἐν δίκῃ νομισθήσονται, κοινούντες ἃ ὁ θεὸς ἐδόξασε, καὶ ἀπεναντίας τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων ἐρχόμενοι· καὶ ὁ μὲν διακρινόμενος, ἐάν φάγῃ, κατακέριται· διότι μετὰ διακρίσεως προσερχόμενος, πῶς οὐκ ἂν ἀπίστου χεῖρον λογισθεῖ; εἴτα, πᾶν τὸ μὴ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστὶ, καὶ ζῶν μὲν βρωμάτων εἶνεκεν· ὅτι οὐ παρὰ τὴν τοῦ

A *ipsum, nisi ei qui existimat quid inquinatum esse, illi inquinatum est* ²². Sic autem rem se habere, egregie nos docet evangelicum quoque oraculum dicens: *Quod non quæ intrant per os coinquant hominem* ²³. Mittamus nunc dicere quæ divo Petro sunt revelata, cum quatuor suspensum angulis demissum ad se vidit linteum, voce simul assonante, ut surgens occideret et manducaret quæ illi erant. Eoque renuente, quia illa videbantur immunda, et ab insueto cibo ipse abhorrebat; denuo oraculum respondisse, nihil horum esse inquinatum quæ Deus purificaverat ²⁴.

His prolatis auctoritatibus, consideret unusquisque quonam immunditiæ et probri, dogma ipsorum adulterinum provehatur. Nam si quæ in ventrem inferuntur, et deinde per fabricatos a natura secernendo idoneos, exeunt secernunturque mectus, nemo sacris doctrinis imbutus, et veritatis non ignarus, inquinata et immunda existimabit, quod ad ipsorum naturam attinet; sed ejus inquinatur potius et sœdatur anima, qui aliquid inquinatum esse putat nobis a Deo permissorum, voluntaria scilicet fidei laborans infirmitate, et in veritate vestiganda claudicans, propterea quod falsam gerit de his opinionem, et ciborum distinctione distrahitur. Jam vero quæ Dominici corporis imaginem nobis exhibent, atque in memoriam divinæ salutariæque ejus incarnationis inducunt, ea si quis inquinata putet, quidni ipse inquinabitur ac sordidabitur anima et corpore, impurusque et piacularis hinc fiet, qui ne parem quidem, ac dictis cibis, honorem attribuit, sed multo pejore loco ponit? Deinde, si quis illorum usui inquinamentum aliquod aut impuritatem attribuere audeat, ipsi id imputabit Creatori, et ei qui ex nihilo res eduxit probrum faciet. Certe qui congruas Creatori omnium, quatenus homo apud nos apparuit, sacras et inculpatas imagines lædit, quanto se audaciæ et injuriæ crimine obstringat, haud est ambiguum.

ἁμωμήτοις μορφώμασι προσπταίων, ὅποι ποτὲ τὴν εἶναι.

Si ergo qui erroneam circa escas opinionem dgerunt, haud probro et culpa carent, isti qui in fidei summa Deum lædunt, quid non patientur malorum? Superest itaque ut res sanctæ, prout decet, omni honore a piis hominibus jure meritoque habeantur. Qui vero stulte in his claudicant, profani impurique vicissim reputabuntur, quia inquinant quæ Deus glorificavit, et apostolicis adversantur dogmatibus. Et qui discernit quidem, manducat tamen, damnatur, quia cum discretionis conscientia attingens, quidni infideli deterior habeatur? Deinde, quidquid ex fide non est, peccatum est; et quod quidem ad escas attinet, non rei manducatæ ²⁵⁵ natura, sed manducantis illiberalitas, et fidei defectus

²² Rom. xiv. 14. ²³ Matth. xv. 11. ²⁴ Act. x. 11 seq.

æstimatur. Nihil ab universali Creatore productum fuit, quod omni laude non sit dignum, apud eos certe qui sanam rectamque de rebus sententiam habent. Igitur inquinatum aliquid a Deo factum, existimare, stolidissimum est, si quidem omnia bona valde quæ ab eo creata sunt. Quod vero ad dogmata attinet, haud certe ex evangelicæ doctrinæ consideratione, quæ irreprehensibilis est et sacra ac divina, sed ex horum recordium stultitia et contumacia, incredulitatis crimen cognoscitur. Quoniam itaque haud cum fide ad sacra accedunt, peccant, et contaminatum existimant, quod sanctum est, ideoque et idolothyti appellari queunt, quia inter sanctum et profanum distinguere nesciunt. Non ergo propter irreligiosorum incredulitatem repudiande sunt sacrae icones. Isti autem fidem quidem infidelem invēbant, nos talem certe usque ad presentem diem nescimus. Quantum vero dogmata escis antistant, tanta erit in alterutra re peccantium damnationis diversitas. Ergo abdicati merito sunt et divinis rebus exclusi; quia quod utile est cognoscere noluerunt, et Dei hostes reputabuntur.

τὸ διάφορον τῆς καταχρίσεως· ἐκκήρυκτοι οὖν εἰκότως καὶ τῶν θείων ἐκπεπιτωκότες, ὡς τὸ συνοῖτον συνοῖσιν οὐκ ἐβέλθσαντες, καὶ θεοστυγεῖν λογισθῆσονται.

81. Undique ignur demonstratum est, quod histulitiae suæ ruditisque causa infideles sunt, improbaque mente et profana præditi, quodque longe a Christianorum pietate absunt, et in congregationem Domini utpote corde incircumcisi non introibunt. Scilicet contra omnia impudenter audentes, et æream frontem statuentes, corque incredulum prædurumque opposcentes, hostes Christianorum effecti, traditis superne tum scripto tum sine scripto, decretis ac mysteriis, audacter et omni cum recordia resistentes, atque omnium ad pietatem conducentium contemptores semet ostendentes. Non enim eos evangelicum, non apostolicum, non propheticum oraculum conticit; non iis reverentiam incutunt Patrum et Ecclesiæ magistrorum sententiæ; non aliud quodlibet a Spiritu proveniens magisterium emendavit, non Patrum seu spiritualium seu carnalium admonitiones mitigarunt, non ipsorum multitudo sacrorum templorum ubique terrarum diffusa, antiquitate et sanctitate nobilium, non sacrorum vasorum inenarrabilis numerus et inscrutabilis, quæ sacris huiusmodi figuris decore ornantur, non ædificantiū aut possessorum tum fides, tum erga Deum amor, vel offerentium studium permovit; quæ omnia cunctorum obtutui exposita et patentia, vocem quodammodo claram disertamque emittunt Christi celebrantia humanationis magnum venerandumque mysterium, amorisque erga eum et fidei sedulitatem atque fervorem. Quod vero præ cæteris mirum est, nulla eos temporis prolixitas, si nihil aliud, permovit; a quo tamen omnia vim accipere ac stabiliri, natura comparatum est. Nam cœtingentorum jam annorum tempus præterit, ex quo hæc tradita sunt et invaluerunt, quidquid hi nequam homines impie insaniunt.

ἔδωκεσθαι φύσιν, ἀλλ' ὅτι τοῦ ἐδοχότος· τὸ ἀνελεύθερόν καὶ περὶ τὴν πίστιν ἀδόκιμον δοκιμάζεται· οὐδὲν γὰρ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὅλων ἐπαρῆται, ὃ μὴ τοῦ παντὸς ἐπαίνου ἐστὶν ἄξιον, παρὰ γε τῶν ἀπλανῆ καὶ εὐθυτάτην περὶ τὰ θύτα κεκτρημένων τὴν διέληψιν· τὸ γοῦν βέβηλόν τι τῶν παρ' αὐτὸν γεγεννημένων οἴεσθαι, ἀπίπληκτον κομιδῇ, εἴπερ πάντα καλὰ λίαν τὰ παρ' αὐτῷ δεδημιουργημένα· ὅσον δὲ δογμάτων χάριν, οὗ οὐ παρὰ τὴν ἱστορίαν τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας (ἀβέβηλος γὰρ ἐστὶ καὶ ἱερὰ καὶ ἔνθεος), ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνοργαίνοντων ἀλογίαν καὶ ἀπειθειαν, τὸ ἐκ τῆς ἀπιστίας ἀμάχημα καθορθαί· ἐπεὶ οὖν οὐκ ἐκ πίστεως τοῖς ἱεροῖς προσίσιν, ἤμαρτον, κοινόν τε τὸ ἄγων ἐλογίζαντο, ταύτη τοι καὶ μάλα προσηκόντως εἰδὼλον· οὗτοι ἂν αὐτοὶ καλοῖντο, ἀνὰ μέτρον ἁγίων καὶ βεβήλου διακρίναι οὐχ οἷός τε γενόμενοι· οὐκ ἄρα οὖν διὰ τὴν τῶν θεοσεβῶν ἀπιστίαν παραιτητέαι αἱ ἱερουργίαι· πίστιν δὲ ἀπιστον αὐτοὶ εἰσηγεῖσθωσαν· ἡμεῖς γὰρ μέχρι καὶ σήμερον οὐκ ἴσμεν· ὁπόσον δὲ ἐν τοῖς δόγμασι καὶ βρώμασι τὸ διηλλαγμένον, τοσοῦτον διπλοῦ καὶ τῶν περὶ ταῦτα ἀμαρτανόντων.

πα'. Δέδεικται οὖν διὰ πάντων, ὡς ἐξ ἀλογίας καὶ ἀμαθίας ἀπιστοὶ τέ εἰσι, καὶ τὸν νοῦν ἀδόκιμοι καὶ βεβήλωμένοι τυγχάνουσι, καὶ πόρρω τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας ἀλλίζονται, καὶ ὡς ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ εἰς συναγωγὴν Κυρίου οὐκ εἰσελεύσονται· πρὸς πάντα γὰρ ἀπανισχυνοῦντες, καὶ τὴν μέτωπον χαλκοῦν θέμενοι, καὶ τὴν καρδίαν ἀπειθῆ καὶ ἀτερήμονα τάζαντες, πολέμοιοι Χριστιανοῖς κατέστησαν, τοῖς ἀνισθεν παραδεδομένοις καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως τοθεῖσι θεομοῖς καὶ μυστηρίοις ἐν αὐτοῖς ὑθαδεία καὶ ἀπονοεῖ πάσῃ μαχόμενοι, καὶ πάντων ὑπερόπται τῶν εἰς εὐσεβείαν ἡκόντων δεικνύμενοι· οὐ γὰρ εὐαγγελικὸν, οὐκ ἀποστολικόν, οὐ προφητικὸν αὐτοὺς πέπεικε λόγιον, οὐ τὰ δόγματα τῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας αὐτοὺς διδουώπηκεν, οὐδ' ὅτι οὐδὲν ἄλλο τῶν τοῦ Πνεύματος διδωμάτων προῖον νενουθέτηκεν, οὐ Πατέρων πνευματικῶν καὶ σιρκικῶν παραίνεσις κατεμάλαξεν, οὐκ αὐτῶν τῶν θείων νόων ἡ πληθὺς ἀπανταχοῦ γῆς ὑπερηπλωμένη καὶ ἀρχαιότητι καὶ ἀφώρτητι ἐπιπρέπουσα, οὐ τῶν ἱερῶν σκευῶν τὸ εἰς πλῆθος ὄφρατον καὶ ἀνεξερεύνητον ταῖς ἱερομορφίαις ταύταις ἐκπρεπῶς ἐγκαλλωπιζόμενον, οὐ τῶν δειμαμένων ἡ κτησαμένων ἡ τε πίστις καὶ ὁ πρὸς Θεὸν πόθος, καὶ τῶν προσενηνοχῶν κατῆρδεν ἡ σπουδὴ, ἀπερὶ ἀπαντα ὑπ' ὅσιν πάντων προκειμένα τε καὶ προφαίνόμενα, μονοουχὶ φωνὴν ἀφ' αἰῶνος τρανῶς καὶ διαβρόχην κηρύσσοντα τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας τὸ μέγα τε καὶ σεβάσιμον μυστήριον, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης καὶ πίστεως τὸ σπουδαῖον καὶ θερμόν· ὃ δὲ πάντων μάλιστα θαυμάζειν ἄξιον, ὡς τοῦ χρόνου τὸ ἀπειρὸν αὐτοῦ, εἰ μὴ τι ἄλλο, οὐ κατέπληξεν, ὥ πάντα κρατύνεται καὶ ἱσχυὴν λαμβάνει ἐνρίκαται φύσιν· τὴν γὰρ ὀκτακοσιετηρίδα νῦν πρὸ τῶν τῇ παρακμῇ παραλαύει ὁ χρόνος, ἐξ οὗ ταῦτα καὶ παραδέδοται καὶ

κράτῃ, καὶ τὸ κράτος ἔχει μέχρι τῆς τοῦδε τοῦ παντὸς παρατάσεως· καὶ ἐκθέτω; ἐπ' αὐτοῖς ἐπιμαίωται οἱ παράνομοι.

πρ'. Ἄρα γὰρ οὐ σφῆς τὰτα μανία καὶ ἐμπληξία; τί γὰρ φήσους περὶ τῶν ἡδὴ προβεβιωκότων, ἐνθὲνδε τε ἀποικομένων; ἄρ' γε πάντες εἰδωλόατραι γέγοναι, καὶ τῆς σωτηρίας τέλεον ἀποπειρώται; πῶς οὖν ἀληθεύσει Χριστὸς παρ' αὐτοῖς; ἡ ἀλήθεια; ἡ πῶς αὐτῷ πεισθεῖεν εἰρηκότη, *Πολλὰ μορὰ παρὰ τῷ Πατρὶ*; ἦτοι πολλὰ ἀξιωματῶν διανομαὶ ἢ διαφοραὶ· ὥς γὰρ πολλὰ βίων αἰρέσεις, οὕτω καὶ τῶν βεβιωμένων ἐκάστῃ ἡ ἀντίδοσις, ἀξίαις ταῖς ἀμοιβαῖς ἐπιμετρομένη παρὰ τοῦ ἐξερευνητῆς ταῦτα, καὶ τὰ κατ' ἀξίαν ἅσιν ἐπινέμοντος· καὶ πολλὰς ἀν' σφοδρὰ καὶ διαφόρους τὰς ἀποκλήσεις κατὰ τὴν μέλλουσαν μακαριότητα· ἀλλ' ἰσως καὶ ταῦτα οἱ πάντα ἄπιστοι ὥς λῆρον ἀποπειράμενοι διαγράφονται· πῶς γὰρ οἱ γε εἰς αὐτὸ τοῦ αἰῶνος τὸ ἔσχατον, καὶ ἴδον τὸ τέρμα ἔχοντες τὸ τοῦ βίου, παρὰ πολλὴν τῶν προειληφῶτων ἐλαττονοῦμενοι, τὴν ἀπειρονα τῶν μονῶν ἐκείνων πληθύν ἀποπλήσουσι; τοῦ τὰ ἄλλα τῶν ἡδὴ ἐπ' εὐσεβείᾳ μέχρις αἵματος διηγωνισμένων ἐκνεμηθήσεται καὶ οἱ στέφανοι; οἶμαι καὶ Ἰουδαίων γε αὐτῶν παῖδες, μέγα ἐπ' αὐτοῖς ἐπιχαγγάσουσι καὶ γελάσουσι, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν οἱ ἀκούοντες· ἅπαντες γὰρ τὴν αὐτῶν θρησκείαν κρατύνειν σπουδάζουσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Εἰ ἀλλὰ ἔσονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν; καὶ οὗτοι οὐκ εἰσὶ θεοί, καὶ οὐχὶ ἔθνος πρὸς θεόν αὐτοῦ*. Μόνοι δὲ ἀνθρώπων Χριστιανοὶ (εἰ δεῖ Χριστιανούς καλεῖν, ὀνόματος γὰρ μόνου, οὐ πράγματος Χριστιανῶν μεταποιῶνται), τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν ὑπάρχουσιν, ἀθῶς καὶ αὐθαδῶς ἐκπολιορκοῦσιν οἱ δεῖλαιοι, καὶ ταύτης τὰ ἱερὰ σύμβολα καθαιροῦσιν ἀνιέρως οἱ ἀνόσιοι· ἀλλ' ὧ θεοσυγγέστατε καὶ ἀθῶτατε, ἀκούετω πᾶς ὁ κατὰ ταῦτα φρονῶν καὶ οὐζω δοξάζων, οὕτω σε δεῖ· περὶ τὸν Δημιουργὸν διακείσθαι; ἐκεῖνος δι' ἄφατον ἀγαθότητα ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, καὶ πεσόντα σε ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν πάλιν ἀνέστησε, πάθει σαρκὸς θανάτῳ προσομιλήσας, καὶ τὸν ἀσχετον ὑπέμεινε διὰ τὸ θάνατον· μέχρι γὰρ θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, αὐτὸν ἐκένωσε, καὶ τὸ αἷμα τὸ εἰκελὶν ἐξέχεεν· ἵνα σε δι' αὐτοῦ ἐξαγοράσῃ τὸν πεπραμένον τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα καταλύσῃ τὰ εἰδῶλα καὶ τῆς εἰδωλικῆς σε ἀπαλλάξῃ μανίας καὶ πλάνης, καὶ τῆς τοῦ ἔχθρου τυραννίδος ἐλευθερώσῃ, καὶ τῆς φθορᾶς ἀνακαλούμενος σώσῃ, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἐγγένειαν δωρήσῃται; τοιαῦτα κατὰ τοῦ σεσωσκότος τολμᾶς; ἐκεῖνος ὑπὲρ σοῦ πάσχει, καὶ σὺ ὀβριζεῖς; ἐκεῖνος σταυροῦται, καὶ σὺ ὀνειδίζεις; τί σοι τὸ διαφέρειν τῶν σταυρωσάντων; τί δὲ τῶν θεοκτόνων διενήνοχας; τί δὲ οὐ μᾶλλον ἐπὶ κακίᾳ παρήλασας; ἐκεῖνος ἀπὸ κατεδίκασαν, καὶ σταυρώσαντας ἀπεκτόνασι, σὺ δὲ παρὸν προσκυνεῖν τὸν εὐεργέτην, καὶ ὁμολογεῖν τῆς τηλικαύτης εὐεργεσίας τὸ μέγεθος, καθ' ἑκάστην ἡμέραν σταυροῖς καὶ ὀνειδί-

82. Nonne, inquam, hæc est manifesta insania et amentia? Quid enim dicent de jam mortuis, et hinc profectis? Num idololatæ cuncti fuerunt, et a salute funditus exciderunt? Quomodo igitur verax erit apud eos Christus qui est ipsa veritas? Vel quomodo ei credent dicepti: *Multæ apud Patrem mansiones sunt* ²⁵? id est multæ dignitatum distributiones: et ita viventium etiam unicuique fiet remuneratio, congruis præmiorum gradibus demensa ab eo qui hæc inquiri, et pro suo singulis merito retribuit? multæque erunt et diversæ in futura beatitudine assignationes. **256** Sed hæc quoque fortasse hi omnino infideles ceu nugas repudiantes circumscribent. Quomodo enim nostri homines in hoc ævo extremo, et quasi vitæ mundaenæ termino, B quique prioribus valde sunt inferiores, quomodo, inquam, innumeram illam mansionum multitudinem replebunt? Ubiam præmia atque coronæ iis qui pro vera religione usque ad sanguinem decertarunt dabuntur? Arbitror Judæos ipsos risum cachinnumque elaturos, itemque alias quæcunque id audierint gentes. Cuncti enim proprium cultum tueri satagunt, prout scriptum est: *Num mutabunt gentes deos suos? etiam si hi non sint dii, neque ea gens ad deum suum pertineat* ²⁶. Soli hominum Christiani, si tamen Christiani appellandi sunt, nam solum nomen, non rem Christianorum habent, soli, inquam, fidem Christianorum audacter impleque oppugnant infelices hi, et ejusdem sacra symbola irreligiosè abolerent hi scelesti. Sed, o Dei odio dignissime et irreligiosissime, audiat quisquis ita sentit atque opinatur, siccine erga Creatorem temet gerere oportet? Ille ineffabili bonitate ex non exstante te ad existentiam produxit, teque peccato prolapsus relevavit, passionis carnis suæ mortem obiens, et turpissimum patiens supplicium; etenim usque ad mortem, mortem autem crucis, seipsam exinanivit, suumque sanguinem fudit; ut te per hunc redimeret peccato obstrictum; ut idola destrueret, teque idolica insania et errore et inimici tyrannide liberaret, et corruptela revocatum salvaret, atque in antiquam nobilitatem restitueret. Hæc adversus Salvatorem audes? Ille pro te patitur, tu eum contumelia afficis? Ille cruci figitur, tu ei conviciaris? Quid inter te et crucifixores interest? In quo differs a Dei occisoribus? Imo vero quidni tu illos malitia superas? Illi semel condemnaverunt, et cruci fixum interfecerunt; tu cum adorare benefactorem debeas, et tanti beneficii magnitudinem confiteri, quotidie crucifigis, conviciaris, deteriora de illo sentiens: magis tu eum infestis vocibus, quam illi lapidibus, impetis; nihilque ex maxime absurdis et irreligiosis, facere aut dicere aut peccare adversus Deum omittis.

²⁵ Joan. xiv, 2. ²⁶ Jerem. ii, 11.

ἔστι, τὰ χεῖροσ φρονῶν κατ' αὐτοῦ, καὶ παλιμψήμοις βάλλεις φωναίς, ἣ ἐκείνοι τοῖς λίθοις, καὶ οὐδὲν ὅ τι τῶν ἀπηχεσάτων καὶ εἰς ἀσέδειαν ἤχόντων, πράττων καὶ λέγων καὶ παρανομῶν εἰς Θεὸν καταλέγοιτας.

Egregie vero magnus quoque Isaias vestrarum animarum cecitatem descripsit dicens : *Nescierunt sapere, obscurati sunt oculi eorum ne videant, et ne corde intelligant* ²⁷. *Locuique sunt iniquitatem, et contumaces fuerunt, et in cordibus suis verba iniqua meditati sunt* ²⁸. Certe hi dum totam Servatoris nostri Christi incarnationis rationem contemnunt ac pessimulant, idololatrias revera semet ostendunt. Nos vero qui recte et pie illi credimus, et res divinas prout decet reveremur, et traditas antiquitus nobis sacras icones honoramus, et congrua veneratione dignas putamus, quia sanctæ sunt, et quia horum objectorum honorem ad archetypos referimus, nihil injuriosum de ipsis cogitare unquam patiemur; quare nec debitum illis obsequium subtrahemus. Etenim cum fide et fiducia ad sanctos accedimus; quamobrem neque idololatras, prout aiunt isti Deo odibiles et infideles, merito appellabimur; sed cum magno veritatis nos quoque exclamemus magistro, quoniam *Verum magnum est pietatis sacramentum; Deus apparuit in carne, justificatus est in spiritu, visus est angelis, predicatus est in gentibus, creditus est in mundo, assumptus est in gloria* ²⁹. Hæc si visi fuimus pro nostra sacra et irreprehensibili fide digne preliati, Deo gratias qui dat sermonem petentibus in aperitione oris ipsorum. Sin potius persecutionem patiemur, pulchrum est cum Christo pati, et (nisi forte grandiloquentia est) sanctorum nostrorum vestigia magistrorum **257** posse calcare. Ad gloriam ipsius Christi veri Dei nostri, et sanctæ ejusdem Ecclesiæ honorem. Cui quidem Christo debetur omnis gloria, honor, adoratio, cum conregnante Patre, et sanctissimo vivificoque ipsius Spiritu, nunc et semper, et per sæcula sæculorum. Amen.

τῷ συνανάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

PROOEMIUM AD SUBSEQUENTES XXVI AUCTORITATES.

Decurso propter nostram immaculatam sinceramque fidem stadio, et audacium contra veritatem convicta vanitate, veræ religionis defensorem gladio Spiritus inspiratis vocibus armavimus, ut invulnerabilis maneat, interim dum impii spicula falsitatis continenter jaciunt, et loquacitatis jaculis rectam fidei doctrinam appetunt. Quoniam vero modus nobis propositus fuit, ac veluti data regula, qua oportet religiosos homines fidei nostræ magistrum facere, et cum sacra pietate sacra nostra tractare dogmata; hanc quoque, inquam, regulam bonis ac sedulis fervidisque religionis amatoribus, quam fieri potest brevissime, exponemus, tum ex inspiratis Scripturis excerpta facientes, tum etiam e selectorum atque illustrorum Patrum nostrorum

Ἀσσεῖως δὲ μάλα καὶ ὁ μέγας Ἡσαΐας τὴν πῆρσιν τῶν ψυχῶν ὑμῶν προδιέγραψε λέγων· *Ὅθι ἔγνωσαν φρονῆσαι, ὅτι ἀπημυρῶθησαν τοῦ βλέπειν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ νοῆσαι τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐλάλησαν ἀδικίαν, καὶ ἠπείσθησαν, καὶ ἐμελέτησαν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λόγους ἀδίκους*· ἀλλ' οὗτοι μὲν, οὕτως τὴν ὁλὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ οἰκονομίαν ἐξουθενούντες· καὶ πλύνοντες, ἐιδωολάτραις τῷ ὄντι ἐκρυπτοῦσιν· ἡμεῖς δὲ οἱ περὶ ταύτην ὑγιῶς καὶ εὐσεβῶς διακείμενοι, καὶ τὰ θεῖα θεοσπεπῶς σέβομεν, καὶ τὰς ἀνωθεν ἡμῖν παραδοθείσας ἱερογραφίας ἀποσεμνύομεν, καὶ τῆς προσηκούσης τιμῆς ἀξιούμεν· ὅτι ἅγιοι εἰσι, καὶ τὴν τῶν προσκυνομένων τιμὴν τοῖς ἀρχετύποις ἀνάπτομεν· ἐφ' ὧρει δὲ ἐννοεῖν τι περὶ αὐτῶν οὐδ' ὅπως οὖν ἀνεχόμεθα· διὸ οὐκ ἂν ὑφελώμεθα τι τῆς προσηκούσης αὐταῖς σεβασμιότητος· ἐκ γὰρ πίστεως καὶ πληροφίας τοῖς ἁγίοις πρόσμιν, καὶ διὰ τοῦτο, οὐδὲ ἐιδωολάτραι κατὰ τοὺς θεοστρυγεῖς καὶ ἀπιστεῖς κατατρημένους· ἐκδύτης νομισθείμεν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς ἐκδοῶμεν μυσταγωγῶν, ὅτι· *Ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφανερῶθαι ἐν σαρκί, ἐδικαιώθαι ἐν πνεύματι, ὥρθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἐθνεσίν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ*. Ταῦτα εἰ μὲν ὁρθεύειν ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ ἀμωμήτου πίστεως ἀξίῳ, διηγωνισμένοι, τῷ Θεῷ χάρις τῷ διδόντι λόγον τῆς αἰτούσιν ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος αὐτῶν· εἰ δὲ καὶ διωχθεῖμεν, καλὸν τῷ Χριστῷ συνδιώκεσθαι, εἰ μὴ που μέγα τοῦτο εἶπεν, κατ' ἔχουσιν ἵνα τοῖς ἱεροῖς διδασκάλοις ἡμῶν ἀξιούμενοι· εἰς δόξαν αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τιμὴν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας αὐτοῦ, ὃ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, ἅμα αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας

PROOIMIUM TON YPOKEIMENON XPH-ΣΕΩΝ ΚΓ'.

Τὸ περὶ τῆς ἀμωμήτου καὶ εὐκρινούς ἡμῶν πίστεως ἐξανύοντες στάδιον, καὶ τὸ τῶν ἀπαυθαδιζομένων πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐξελέγχοντες μάταιον, τὸν τῆς εὐσεβείας προαπιστήν, τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος ταῖς θεοπνεύστοις φωναῖς καθ' ὅσοντες, ὡς ἂν ἄφωτος διαμένοι, τῶν δυσσεβούντων ταῖς ἀχίαι τοῦ ψεύδους συγχῶς βλλόντων, καὶ ταῖς βολαῖς τῆς γλωσσολογίας κατατοξευόντων τὸν ὀρθὸν τῆς πίστεως λόγον· ἐπειδὴ δὲ καὶ τρόπος ἡμῖν πρόκειται, καὶ οἶον κανὼν νενομοθέτῃται, καθ' ὃν χρὴ τῷ τῆς πίστεως ἡμῶν προτφέρεσθαι λόγῳ τοὺς ἐπιεικεῖς, καὶ μετ' εὐλαβείας ἱερᾶς τὰ ἱερὰ ἡμῶν μεταχειριζομένους δόγματα, καὶ τοῦτον τοῖς φιλοκάλοις καὶ φιλοπόννοις καὶ θερμοῖς περὶ τὴν εὐσέδειαν ὡς ἐν μάλιστα συντομώτατα ἐκδησόμεθα, ἐκ τε τῶν θε-

²⁷ Isa. XLIV, 18. ²⁸ Isa. LIX, 15. ²⁹ I Tim. III, 16.

πνεύστων Γραφῶν κἀναυθὰ ἐρανισάμενοι, ἔκ τε τῆς τῶν ἐκκρίτων καὶ εὐσημότερων Πατέρων ἡμῶν δδασκαλίας ἀρυσάμενοι, πρὸς ὑπόμνησιν καὶ ὠφέλειαν τῶν εὐπειθῶς τε καὶ ἐμμελῶς τοῦτοις ἐντυγχανόντων χρησιμεύοντα, καὶ χρήσεις τινὰς τῶς τῷ γράμματι διὰ βραχέων ὑποταθεῖσθαι ἐσπουδάσαμεν, ὅπως μὴ ταυτὴν τοῖς ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ πάθοιεν· ἐκεῖνοι γὰρ τοῦ ψεύδους ὄντες ἐρασταί, καὶ πρὸς τοὺς ἐλέγχους τῆς ἀληθείας ἀεὶ δυσχεραίνοντες, οἱ μὲν τῇ ἀπιστίᾳ, οἱ δὲ τῇ ἀμαθίᾳ προκατελήμμενοι, τῷ τῆς δυσσεβείας ὀλέθρῳ περιπεπτώκασι· τοῖς γὰρ ἐαυτῶν θελήμασι δουλούμενοι, τὴν ἰδίαν δόξαν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀβουλίας καὶ ἀλογίας συνιστάνειν πειρῶνται, καὶ τὰ σαφῆ καὶ ὁρίᾳ τῆς εὐσεβείας δόγματα, ἐφ' ᾧ μὴ προσήκειν ἐκ περιέργου καὶ φροῶν ζήτημάτων παρευθύνουσιν· ὅθεν καὶ πατέρας ἰδίους χειρότονουσι, καὶ διδασκάλους προκαθίζουσιν, οἱ τῆς ἀσεβείας καὶ ἀθεΐας προασπισταὶ πάλοι γεγόνاسι, καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς κορβῶτάτῳ ἐκσεσοθῆμενοι τυγχάνουσιν· ἀθεΐαν γὰρ τὴν ἐκεῖνων αἵρεσιν, οἱ καθ' ἡμᾶς θεολόγοι ἐνθῶς ὀηγούμενοι κατωνόμασαν, οὓς συνηγόρους ἔχοντες κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἠνδρίσαντο· οἱ δὲ χρηστοὶ ὡς εὐπειθεῖς καὶ τοῦ Εὐαγγελίου μαθηταί, μὴ πέρι τοῦ δέοντος πρὸς περιεργότερας ἐρεῦνας ἀποφέροντο, τοῦ καρδίᾳ ἀπλῇ παραδεχθῆναι δεδωμένου τῆς πίστεως λόγου· πίστεως γὰρ ἴδιον ἀπειρέργως πρὸς τὸ πιστευόμενον προσιόντα, ἀπλῇ τῇ γνώμῃ καὶ ὁρμῇ αὐθαιρέτῃ συντίθεσθαι, οὐ μὴν ἀποδείξεις ἐπιζητεῖν, καὶ λογομαχίαις εἰς οὐδὲν χρήσιμον συντελοῦσαι, μᾶλλον δὲ βλάβος ὡ μικρὸν ταῖς ψυχαῖς ἐντικτούσαις, συντρίβεσθαι· τοῦτο αἰρετικῶν ἀνθρώπων τὸ ἐπιτήδευμα· τοῦτο Ἕλληνων τὸ τέχνασμα, οἱ ματαιολογίαις καὶ λέσχαις ἀηδέσι πονούμενοι, πολλῆς φλυαρίας ἐαυτοὺς τε καὶ τοὺς πέλας ἀποπληροῦσιν, εἰκὴ τὸν ἀέρα πληττοντες, τῆς δὲ ἀληθείας ὀλοτρόπως ἀποτυγχάνοντες· τὸ γὰρ τοῖς ζυγομαχεῖν τῶν ὁμολογουμένων καὶ φαινομένων εἵνεκεν, ὁπόση; ἀνοίας καὶ ἀβελτερίας, ἄξιον, οὐδὲ ἐξεῖπαι ἐστιν· εὐγνωμονέστερον δὲ οἱ χρηστομαθεῖς, προσαγόμενοι καὶ εὐπειθέστερον, εὐήκοον οὓς παρεχέτωσαν τοῖς διδάγμασι τοῦ Πνεύματος, τὴν περὶ τῶν τηλικούτων παραίνεσιν διέξασθαι· πίστις γὰρ μόνη ταῦτὰ χωρεῖ, λογισμοὺς ἀνθρωπίνους ἀποκρύπτουσα, καὶ ὁ πρὸς τὰ θεῖα τῶν ἐκθύμως περὶ αὐτὰ διακείμενων ἔνθεος ἔρως, ἵνα καὶ τῶν τῆς εὐπειθείας ταῦτα ἐπιμετρῇν εἰδότες, εὐκλειεῖς τὰς ἀμοιβὰς ὡς εὐέλπιδοι· εὐχαίρως ἀποληφόμενοι.

Ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἀγίου Εὐαγγελίου. — **D 258** Ἦκουσαν ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐξέβαλον τὸν ποτε τυφλὸν ἔξω· καὶ εὐρών αὐτὸν εἶπεν αὐτῷ· Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ἀπεκρίθη ἐκεῖνος καὶ εἶπε· Καὶ τίς ἐστι, Κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Καὶ ἑώρακα· αὐτόν, καὶ ὁ ἁλὼν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν. Ὁ δὲ ἔφη· Πιστεύω, Κύριε· καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ.

⁴⁰ Joann. ix, 35-38.

doctrinis haurientes, quæ sint memorie et profectui dociliter studioseque legentium profutura; non pe æquos auctoritates huic lucubrationi breviter subnectere curavimus, ne forte idem iis quod incredulis usuveniat. Illi enim utpote mendacii amatores, et ad veritatis oppugnationem semper exasperati, alii incredulitate, alii inscitia occupati, in impietatis exitium deciderunt. Nam propriis voluntatibus obsequentes, sententiam suam inconsiderantia multa atque absurditate confirmare nituntur, et perspicua ac recta veræ religionis dogmata, ad incongruos sensus curiosis vanisque quæstionibus detorquent. Unde etiam patres proprios sibi deligunt, et magistros constituunt eos, qui impietatis et atheismi propugnatores olim fuerunt, atque a catholica Ecclesia quam longissimo submoti fuerunt. Namque atheismi nomine theologi nostri, divinitus instincti, illorum hæresim nominarunt; quos isti auxiliares habentes, contra Ecclesiam vires sumpserunt. Pii autem, utpote doctiles Evangelii discipuli, caveant ne ultra debitum ad curiosiores vestigationes excurrant, quoniam fidei doctrina corde simplici recipi se postulat. Est enim fidei proprium, ut incuriose ad credendum incumbat, mente simplici, spontaneoque impetu consentiat, non demonstrationes exquirat, non denique verborum certaminibus nihil utilitatis habentibus, sed detrimentum potius non modicum animæ parientibus, inmoretur (81). Hoc est hæreticorum studium; hoc ethnicorum artificium, qui vaniloquentiis et injucunda loquacitate semet defatigantes, multa seipos nugacitate et proximos complent, frustra aerem verberantes, a veritate autem prorsus abhorrentes. Namque obluctari adversus evidentia et confessa, quantæ sit dementia et rusticitatis officium, dici nequit. At enim libentius qui sunt bonæ rei cupidi et dociles attendentes, facilem aurem præbeant Spiritus magisterio, atque in rebus hujusmodi admonitionem admittant. Nam sola fides hæc recipit, humana ratiocinia devitans, et illorum mirus divinarum rerum amor, qui ad talia ex animo incumbunt; ut docilitatis suæ quasi partum multiplicem metant fructum; ab eo qui hæc reddere cum usura scit, insignes retributiones, ut sperant, idoneo tempore recepturi.

ὡδίνων πολύχουν ἀμήσῳσι τὸν καρπὸν, παρὰ τοῦ εὐέλπιδοι· εὐχαίρως ἀποληφόμενοι.

D 258 Ex sancto Evangelio secundum Joannem ⁴⁰. — Audivit Jesus, quod cum qui antea cæcus fuerat, foras eiecissent: et cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? Respondit ille et dixit: Et quis est, o Domine, ut credam in eum? Dixit autem ei Jesus: Et vidisti eum: et qui loquitur tecum, ipse est. Ille vero ait: Credo, Domine. Et adoravit eum.

(81) Vides egregiam fidei catholicæ definitionem, contra perversam hæreticorum libertatem. Multa hujusmodi infra in Patrum auctoritatibus invenies.

Ex eodem ⁴¹. — Propterea non poterant credere, quia olim dixit Isaias : Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum, ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos. Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo. Veruntamen et ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter Phariseos non confitebantur, ne extra Synagogam fierent. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei.

Ex eodem ⁴². — Creditis in Deum, et in me credite.

Sancti apostoli Pauli ex Epistola ad Romanos. — Credidit Abraham Deo, et reputatum est ipsi ad justitiam. Operanti autem merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Non operanti autem, sed credenti in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputaverit Dominus peccatum ⁴³. *Et rursus* : Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit : Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in celum? id est Christum deducere. Aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum a mortuis revocare ⁴⁴. *Et rursus* : Corde quidem creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem ⁴⁵. *Et rursus, de cibis disserens ait* : Quia qui discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide : omne autem quod non est ex fide, peccatum est ⁴⁶.

Ejusdem ex Epistola ad Corinthios. — Ut fides nostra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei ⁴⁷.

Ejusdem ex Epistola ad Hebræos. — Non autem non sumus subtractionis (filii) in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ ⁴⁸. — Est autem fides sperantium substantia, convictio rerum non apparentium (82). In hac enim testimonium consecuti sunt seniores. Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent. Fide copiosorem hostiam Abel, quam Cain, obtulit Deo; per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo; et per illam defunctus adhuc loquitur. Fide Henoch translatus est ut non videret mortem; et non invenie-

Τοῦ αὐτοῦ. — Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο πιστεῦναι, ὅτι πάλαι εἶπεν Ἡσαίας· Τετύφλωκεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν, ἵνα μὴ ἴδωσι τοὺς ὀφθαλμοῖς, καὶ νοήσωσι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπιστραφῶσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. Ταῦτα εἶπεν Ἡσαίας, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ· ὁμῶς μέντοι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ διὰ τοὺς Φαρισαίους οὐχ ὡμολόγουν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται· ἡγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον, ἢ περὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. — Πιστεῦετε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεῦετε.

Τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Παύλου ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς. — Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφειλὴν· τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιούντα τὸν ἁσέβη, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην· καθάπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ὁ Θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριος ἀνὴρ ᾧ οὐ μὴ λογίσθῃ Κύριος ἁμαρτίαν. Καὶ πάλιν· Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη, οὕτως λέγει· Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τοῦτόστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ, Τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τοῦτόστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Καὶ πάλιν· Καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. Καὶ πάλιν, περὶ βρωμάτων διαλεγόμενος, φησὶν· Ὅτι ὁ διακρινόμενος, ἐὰν φάγῃ, κατακρίνεται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· πᾶν δὲ ὁ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς. — Ἴνα ἡ πίστις ἡμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς. — Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίησιν ψυχῆς· ἐστὶ δὲ πίστις ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων· ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι· πίστει νοοῦμεν κἀρτηρίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι· πίστει πλείονα θυσίαν Ἀβὲλ παρὰ Κάιν προσήνεγκε τῷ Θεῷ, δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανὼν, ἐτι λαλεῖται· πίστει Ἐνὼχ μετέτιθῃ τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ εὐρίσκατο·

⁴¹ Joan. xii, 59-43. ⁴² Joan. xiv, 1. ⁴³ Rom. iv, 3-8. ⁴⁴ Rom. x, 6, 7. ⁴⁵ ibid. 10. ⁴⁶ Rom. xiv, 23. ⁴⁷ I Cor. ii, 5. ⁴⁸ Hebr. x, 39.

(82) Sic ad litteram legebat in Italia vetere Augustinus, serm. 126, n. 3, itemque *De pecc. merit. et remiss.* lib. ii, 50, ubi Maurini editores sic adnotant : « Nostri mss. constanter habent *sperantium* » Sic ab Augustino citatur tract. in Joan. lxxix, 1; et xc, 2. Græce est ἐλπίζομένων, quod cum sit verbum medium, ab aliis active accipiebatur (*sperantium*), ab aliis passive (*sperandarum* ut Vulg.).

Sabaterius denique pariter affirmat, in Pauli codicibus Sangerm. et Claromont. legi *sperantium*. Ego vero ut antiquam Italiam hoc loco cum Augustino sequerem, officio interpretis coactus sum; etenim apud Nicephorum in codice f. 142, Paulus hoc loco, et f. 146, Basilii infra apud nos p. 262, interpungunt ante, non post, πραγμάτων, nempe vocabulorum rerum ad sequens comissa referunt.

δοῖσι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός· πρὶ γὰρ τῆς μετα-
 θέσεως αὐτοῦ μαμαρτύρηται εὐηρεστηκεῖναι τῷ Θεῷ·
 χωρὶς δὲ πίστεως, ἀδύνατον εὐαρεσθῆσαι· πιστεῦσαι
 γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς
 ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· πιστεῖ
 χρηματισθεὶς Νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων,
 εὐλαχθεὶς κατεσκεύασε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ
 οἴκου αὐτοῦ· δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον, καὶ τῆς
 κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος· πιστεῖ
 καλούμενος Ἀβραάμ, ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τὸν
 τόπον ὃν ἐμελλε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν, καὶ
 ἐξῆλθε μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἀπέρχεται· πιστεῖ παρ-
 ῳκῆσεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἄλλοτρίαν,
 ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τῶν
 συγχληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς· ἐξεδί-
 χετο γὰρ τὴν τοῦς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τε-
 χνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός· πιστεῖ καὶ αὐτὴ Σάρρα
 δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε, καὶ παρὰ
 καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν, ἐπεὶ πιστὸν ἠγάσθη τὸν
 ἐπαγγειλάμενον· διὸ καὶ ἂν ἔνδος ἐγενήθησαν, καὶ
 ταῦτα νεκρωμένου, καθὼς τὰ ἀστρα τοῦ οὐρανοῦ
 τὸ πᾶθος, καὶ καθὼς ἡ ἄμμος ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς
 θαλάσσης ἡ ἀναριθμητός· κατὰ πίστιν ἀπέθανον
 οὔτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ
 πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἄσπασάμενοι, καὶ ἡμο-
 λογήσαντες ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοι εἰσιν ἐπὶ τῆς
 γῆς· οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμφανίζουσιν ὅτι πα-
 τριδα ἐπιζητοῦσι· καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευσεν
 ἂν τῆς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι· νῦν δὲ
 κρείττους ὀρέγονται, τοιούτων ἐπουρανοῦ· διὸ οὐκ
 ἐπισπχύνεται· αὐτοὺς ὁ Θεός, Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν·
 ἡτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν· πιστεῖ προσενηνοχεν
 Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονο-
 γενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος,
 πρὶς ὃν ἐλαλήθη ὅτι ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ σπέρ-
 μα, λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δύναται
 ὁ Θεός· ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐχομίσασθαι·
 πιστεῖ περὶ μελλόντων εὐλόγησεν Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ
 καὶ τὸν Ἡσαΐ· πιστεῖ Ἰωσήφ τελευτῶν, περὶ τῆς
 ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσεν, καὶ περὶ τῶν
 ὁστέων αὐτοῦ ἐνετετατο· πιστεῖ Μωσῆς γεννηθεὶς
 ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ, διότι
 εἶδον ἀσείον τὸ παιδίον καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ διὰ-
 ταγμα τοῦ βασιλέως· πιστεῖ Μωσῆς μέγας γενόμε-
 νος, ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραῶ, μάλλον
 ἐλόμενος συγκαουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ πρόσ-
 καιρον ἔχειν ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν· μελίζονα πλοῦτον
 ἠγγεσάμενος τῶν Αἰγύπτου θησαυρῶν, τὸν ὀνειδι-
 σμὸν τοῦ Χριστοῦ· ἀπέδωκε γὰρ εἰς τὴν μισθαπο-
 δοσίαν· πιστεῖ κατέλιπεν Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς
 τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως· τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν
 ἐκατέρησε· πιστεῖ παποίηκε τὴν Πάσχα καὶ τὴν πρόσ-
 χυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁλοθρεύων τὰ πρωτό-
 τοκα ὕλη αὐτῶν· πιστεῖ διέβη τὴν Ἐρυθρὰν θάλασ-
 σαν ὡς διὰ ξηρᾶς· ἧς πείραν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι
 κατεπόθησαν· πιστεῖ τὰ τέλη Ἰεριχὼ ἐπίσσε κυκλω-
 θέντα ἐπὶ ἐπτά ἡμέρας· πιστεῖ Παῦλ ὁ πόρνη οὐ
 συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασιν, δεξαμένη τοὺς κατασκό-
 πους μετ' εἰρήνης· καὶ τί ἔτι λέγω; ἐπιλείπει γάρ

batur, **259** quia transiit illum Deus: ante enim
 translationem suam testimonium habuit placuisse
 Deo. Sine fide autem impossibile est placere Deo.
 Credere enim oportet accedentem ad Deum quia
 est, et inquireribus se remunerator sit. Fide Noe,
 responso accepto de iis quæ adhuc non videbantur,
 metuens aperiit arcam in salutem domus suæ, per
 quam damnavit mundum; et iustitiæ, quæ per
 fidem est, hæres est institutus. Fide vocatus Abra-
 ham obedivit in locum exire, quem accepturus erat
 in hæreditatem; et exiit, nesciens quo iret. Fide
 demoratus est in terra repromissionis, tanquam in
 aliena, in casulis habitando, cum Isaac et Jacob
 cohæredibus repromissionis ejusdem. Expectabat
 enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex
 et conditor Deus. Fide et ipsa Sara sterilis virtu-
 tem in conceptionem seminis accepit, et præter
 tempus ætatis peperit; quoniam fidem credidit
 esse cum qui repromiserat. Propter quod et ab
 uno orta est (et quidem emortui vigoris viro),
 tanquam sidera cœli multitudo, et sicut arena quæ
 est ad oram maris, innumerabilis. Juxta fidem de-
 functi sunt omnes isti, non acceptis repromissio-
 nibus, sed a longe eas aspicientes et salutantes, et
 contentes se peregrinos et hospites esse super ter-
 ram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam
 inquirere. Et si quidem illius meminissent, de qua
 exierant, habebant utique tempus revertendi. Nunc
 autem meliorem appetunt, id est cœlestem. Ideo
 non confunditur Deus vocari Deus eorum; paravit
 enim illis civitatem. Fide obtulit Abraham Isaac
 cum tentaretur, et unigenitum offerebat, qui susce-
 perat repromissiones: ad quem dictum fuerat, quia
 in Isaac vocabitur tibi semen: arbitrans quia et a
 mortuis suscitare potens est Deus; unde cum et in
 parabolam accepit. Fide et de futuris benedixit
 Isaac Jacobo et Esau. Fide Joseph moriens do-
 exitu filiorum Israel memoratus est, et de ossi-
 bus suis mandavit. Fide Moyses, natus, occultatus
 est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vi-
 dissent elegantem infantem, et non timuerunt re-
 gis edictum. Fide Moyses grandis factus, voluit se
 dici filium filiæ Pharaonis; magis eligens affligi
 cum populo Dei, quam temporalis peccati habere
 jucunditatem; majores divitias æstimans thesauris
 Ægyptiorum improperium Christi; aspiciebat enim
 in remunerationem. Fide reliquit Ægyptum, non
 veritus animositatem regis: invisibilem enim tan-
 quam videns sustinuit. Fide celebravit Pascha, et
 sanguinis effusionem, ne qui vastabat primogeni-
 tos, tangeret eos. Fide transiit mare Rubrum tan-
 quam per aridam terram: quod experti Ægyptii,
 absorpti sunt. Fide muri Jericho corruerunt, post-
 quam diebus septem circumdati fuerant. Fide Ra-
 hab meretrix non periit cum incredulis, excipiens
 exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? De-
 sciet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Ba-
 rac, Samson, Jephte, David, Samuel et prophetis:
 qui per fidem debellarunt regna, operati sunt ju-

scilicet, adepti sunt re promissiones, obtulerunt a leonem, exstinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt: circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, in cavernis **260** terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt re promissionem: Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur ⁴⁸.

τῆς γῆς· καὶ οὗτοι πάντες διὰ τῆς πίστεως μαρτυρηθέντες, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν· τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττονι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι.

Ejusdem ex Epistola ad Thessalonicenses. — Itaque, fratres, state; et tenete traditiones quas edocti fuistis sive per sermonem sive per epistolam nostram ⁴⁹.

Ejusdem ex Epistola ad Hebræos, de incredulis. — Quibus autem infensus fuit quadraginta annis? Nonne illis qui peccaverunt, quorum membra ceciderunt in deserto? Quibus vero juravit non introituros in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt? Et videmus non potuisse reapse introire, propter incredulitatem ⁵⁰. — Timeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex vobis deesse. Etenim et nobis nuntiaturum est, quemadmodum et illis: sed non profruit iis sermo auditus, quippe non admissis (83) fide cum illis qui audierunt ⁵¹.

Ejusdem ex Epistola ad Romanos. — Iis quidem, qui, secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem et incorruptionem quæerunt, vita æterna. Iis autem qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum ⁵².

Ex Isaia propheta. — Nisi credideritis, non intelligetis. Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi signum a Domino Deo tuo, siye inferne sive superne. Et dixit Achaz: Non petam, et non tentabo Dominum. Et dixit: Audite ergo, domus David: nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo ⁵³?

Ex Habacuc. — Justum autem ex fide vivet ⁵⁴.

Ex Proverbiis Salomonis. — Eleemosynæ et fidentes te non deserant ⁵⁵. — Abominatio Domino latibia mendacia: qui autem fideliter agit, placet

μα διεγρούμενον ὁ χρόνος, περὶ Γεδεὼν, Βαράκ τε, καὶ Σαμψὼν, καὶ Ἰεφθάς, Δαβὶδ τε, καὶ Σαρουῖθ, καὶ τῶν προφητῶν· οἱ δὲ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελίων, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἐσθεσαν δύναντι πυρὸς, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἐκλιναν ἀλλοτρίων· ἔλαθον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν· ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν· ἕτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστιγῶν πείραν ἔλαθον, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς, ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόβῳ μαχαίρας ἀπέθανον, περιήλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, ὀλιθόμενοι, κολουχοῦμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος· ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ἄρεσιν καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς;

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Θεσσαλονικεῖς. — Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, αἷ ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς περὶ ἀπειθούντων. — Τίσι προσώχθισε τεσσαράκοντα ἔτη; οὐχὶ τοῖς ἀμαρτήσασιν, ὧν τὰ κῶλα ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ; τίσι δὲ ὥμοσε μὴ εἰσελευσέσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασιν; καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἔδυνήθησαν εἰσελεῖν δι' ἀπειτίαν. Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκέναι· καὶ γὰρ ἔσμεν εὐηγγελισμένοι, καθάπερ κἀκεῖνοι· ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους, μὴ συγκεκρασμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς. — Τοῖς μὲν κατ' ὕπομονην ἔργου ἀγαθοῦ, δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι, ζωὴ αἰώνιος· τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθόμενοι δὲ τῇ ἀδικίᾳ, θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν.

Ἠσαίου προφήτου. — Ἐάν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε· καὶ προσέθετο λαλῆσαι Κύριος τῷ Ἀχάζ, λέγων· Αἰτήσαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος· καὶ εἶπεν Ἀχάζ· Οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδὲ μὴ πειράσω Κύριον· καὶ εἶπεν· Ἀκούσατε δὴ, οἶκος Δαβὶδ· μὴ μικρὸν ὑμῖν ἄγωνα παρέχειν ἀνθρώποις, καὶ πῶς Κύριος παρέχετε ἄγωνα;

Ἀββακίου προφήτου. — Ὁ δὲ δίκαιος, ἐκ πίστεως ζήσεται.

Ἐκ τῶν Σολομῶντος Παροιμιῶν. — Ἐλεημοσύναι καὶ πίστεις μὴ ἐκλείπεται σέ. — Καὶ βέλλυσμα Κυρίου χελεὶ ψευδῆ, ὃ δὲ ποιῶν πίστει ἐκτελεῖται.

⁴⁸ Hebr. xi, 4-40. ⁴⁹ II Thess. ii, 44. ⁵⁰ Hebr. iii, 17-19. ⁵¹ Hebr. iv, 1, 2. ⁵² Rom. ii, 7-9. ⁵³ Isa. vii, 9-13. ⁵⁴ Habac. ii, 4. ⁵⁵ Prov. iii, 5.

(85) Nicep oras legebat συγκερασμῶν, non συγκεκρασμένους ut vulgatus Latinus.

παρ' αὐτῶ. Καὶ πάλιν· Ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν Ἀ
ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι.

Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυ-
σοστόμου, ἐκ τοῦ εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν λόγου (α). — Ἀπεστάλη Γαβριήλ, δεικνύς τὸν ἐν θρόνῳ καὶ ἐν
τῷ σπηλαίῳ· ἀπεστάλη ὁ στρατιώτης, βοῶν τὸ τοῦ
βασιλέως μυστήριον· μυστήριον γνωρίζομενον πίστει,
οὐκ ἐρευνώμενον πολυπραγμοσύνη, μυστήριον πι-
στευόμενον, οὐχ ἐρμηνευόμενον, μυστήριον προσκυ-
νούμενον, οὐ ζυγοστατούμενον, μυστήριον θεολογού-
μενον, οὐκ ἐρευνώμενον, μυστήριον ὁμολογούμενον,
οὐ μετρούμενον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Ῥωμαίους
Ἐπιστολῆς· ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτως
λέγει, καὶ τὰ ἐξῆ· πρόκειται ἀνωτέρω. — Ἰνα
μὴ εἴπωσιν Ἰουδαῖοι, Πῶς δυνάμεθα τὴν μίζονα
δικαιοσύνην εὑρεῖν, τὴν ἐλάττω μὴ εὐρόντες; δει-
κνυσιν οἱ κουφοτέρα ἢ ὁδὸς ἢ διὰ πίστεως, τὴν διὰ
λόγων ἀπαιτούσα πιστὴν ἐν καρδίᾳ· εἰδὼς δὲ ὅτι τῇ
πίστει πολλάκις διακρίνονται λογισμοί, καὶ δεῖ αὐ-
τοὺς νεανικῶς ἀποκριστασθαι, εἶπε τὸ, Μὴ εἴπῃς ἐν
τῇ καρδίᾳ σου, ἀντι τοῦ, Μὴδὲ ἐννοήσης ἀμφιβαλεῖν,
καὶ εἰπεῖν κατὰ σαυτὸν, Καὶ πῶς τοῦτο δυνατόν;
Τοῦτο γὰρ πίστεως ἔστιν, τὸ τὴν κάτω πᾶσαν ἀκο-
λουθίαν ἀφέντας, τὸ ὑπὲρ φύσιν ζητεῖν, καὶ ἀπὸ τῆς
τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἅπαντα παραδέχεσθαι.

Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἐκ τῆς εἰς
τὸ αὐτὸ ρητὸν ἐρμηνείας (β). — Ὅριζεται χρησι-
μῶς καὶ ὅπως ἂν γένοιτο πρὸς ἡμῶν ἡ πίστις, εἰ τὸ
ἀμώμητον ἔχοι· παρὰ Θεοῦ, καὶ τὸ γὰρ οὕτως εὖ πε-
ποιήσθαι δοκεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἐνδοιάζειν ὅλως καὶ
καταδοκῆσθαι φιλεῖν εἰς ἀδρανῆ διψυχίαν, ἀπίσκη-
τον παντελῶς· περιτετὸν δὲ ἴσως καὶ τῶν οἱ μάλιστα
σφαλερωτάτων τὸ χρῆναι περὶ ἐργάζεσθαι τὰ καὶ
λόγου πέρα παντὸς, νοῦ τέ ἐστι τοῦ καὶ ἡμᾶς ἐν
ἀμείνω· πῶς γὰρ ἂν εἴεν ἐμφανὴ τὰ ἀπορόρητος
παρὰ Θεοῦ τεχνουργούμενα; καὶ μὴ καὶ καρδίας
ἐφθάλμῳ; τίς ἂν εἴη τοσοῦτος, ὥς καταθρῆται δύνα-
σθαι Θεόν; μᾶλλον δὲ, τίς ἄρα συνήσει, καὶ εἰ τις
ἐλοιτο λέγειν καὶ ἀφηγοῖτο τὰ πολλὰ ἵνα ὑπὲρ ἡμᾶς;
Ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, Νικοδόμῳ
ποτὲ τοὺς περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως παρ-
ετίθει λόγους, καὶ δὴ καὶ ἐφατταν· Ἀμὴν, ἀμὴν
λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύ-
ναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Εἴτα
τούτως προσετίθει τὰ ἐφεξῆς· συνιέντος δὲ αὐτοῦ
παντελῶς οὐδὲν, τότε δὴ τότε Χριστὸς, τῆς τῶν ἐν-
νοειῶν ἰσχύος ὥς ἀπωτάτω τιθεὶς τῆς ἀνθρώπου
διανοίας τὸ πάχος, Εἰ τὰ ἐλπίεω εἰπαρ ὑμῖν, φησί,
καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐποικράνια.

ei⁶⁶. Item. Eleemosynis et fidelitatibus purgantur
peccata⁶⁷.

Sancti Patris nostri Joannis Chrysostomi ex ser-
mone in Annuntiationem. — Missus est Gabriel
ut indicaret eum, qui et in throno simul et in spe-
lunca erat: missus est miles ut regis mysterium
pervulgaret: mysterium quod fide agnoscitur, non
curiositate pervestigatur: mysterium credendum,
non scrutandum: mysterium adorandum, non sta-
tera penulendum: mysterium quod a divina doctrina,
non ab examine accepimus: mysterium quod con-
fitemur, non metimur.

Ejusdem ex interpretatione Epistolæ ad Romanos,
ad illa verba (cap. x, 6): « Justitia autem, quæ est
ex fide, sic dicit. » — Ne Judæi dicerent, quomodo
possumus majorem justitiam invenire, qui minorem
non invenimus, ostendit faciliorem esse fidei viam,
quæ videlicet verbis adhortando fidem corde tenen-
dam expetit. Cumque probe sciret, fidei sæpe ad-
versari cogitationes nostras, easque viriliter esso
expellendas, ait: Ne dicas in corde tuo, id est ne
cogitatione titubes, neque apud teipsum dicas,
Quomodo est id possibile? 261 Nam fidei officium
est omni humanorum ratiociniorum sequela ommissa,
supernaturalia quærere, atque a Dei potentia om-
nia admittere.

Sancti Cyrilli Alexandrini, ex interpretatione Epi-
istolæ ad Romanos, ad illa verba (cap. x, 6): « Ju-
stitia autem, quæ est ex fide, sic dicit (84-85). » — Ut-
liter definit, cujusmodi esse debeat fides nostra, ut
nempe nihil reprehensibile in Deo esse credat, sed
omnia rectissime ab eo fieri. Namque omnino in
dubio versari, imbecillaque animi perplexitate
sponte nutare, detestanda res est. Videtur item
supervacuam et valde periculosam, si quis existi-
met oportere scrutari ea quæ et prorsus ineffa-
bilia sunt et intellectum nostrum superant. Quo-
modo enim appareant quæ Deus arcana ratione
operatus est? Insuper cordis oculus quis tantus sit,
ut Deum conspiciat? Immo vero quis intelligat,
si quem forte dicentem enarrantemve ea quæ mo-
dulum nostrum excedunt, audiat? Nam Dominus
noster Jesus Christus, de spiritali regeneratione
cum Nicodemæ disserens aiebat: Amen, amen dico
vobis, nisi quis denuo natus fuerit, non intrabit in
regnum Dei⁶⁸. Tum et quæ ibi sequuntur, adjecit.
Cum vero Nicodemus nihil prorsus intelligeret,
tunc demum Christus, humanæ mentis hebetudi-
nem longe abesse ab intelligendi subtilitate decla-
rans, ait: Si terrena vobis loquenti, non creditis,

⁶⁶ Prov. vii, 22. ⁶⁷ Prov. xv, 27. ⁶⁸ Joan. iii, 5.

(84-85) Hunc Cyrilli locum ego intuli Græce et
Latine in partem Latinam p. 27 voluminis quo Cyrilli
in Paulum commentarios edidi.

(α) En Nicephorus pervetustus et gravis auctor
Chrysostomo vindicat hanc homiliam, quam Mont-
fauconius Opp. t. II, p. 796, audacter, ut solet, dicit
omnino esse spuriam; dubitante modestius Com-

lessio Bib. conc. t. VI, p. 347. Erravit quoque
Ger. Vossius, qui eam inter Gregorii Thaumaturgi
scripta collocavit opp. p. 25.

(β) Totus qui sequitur Cyrilli tractus adden-
dus erit editis a nobis commentariorum f. 27
reliquis ad eam Pauli Epistolam, p. 40.

quomodo, si dixerō vobis cœlestia, creditis? Tum perrexīt dicere: Amen, amen dico vobis, quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum nemo recipit. Sunt ergo inscrutabilia, quæ altiora nobis sunt. Nam si vere dicitur, ea ipsa quæ in manibus sunt, vix a nobis, uti scriptum est, comprehendī; quidni necessarium sit opinari, in iis quæ ratiocinium nostrum superant, multo utilissimam esse fidem, nullo examine comitante, nulla vana adhibita vestigatione? Namque in his rebus prudentia præcipuum ornamentum est (86).

Ejusdem ex secundo libro Dialogorum cum Hermia. — Quod semel fide susceptum fuit, audacioribus non est scrutandum investigationibus. Sicut enim spes rei visæ, non est spes; etenim quod quisque videt, cur jam expectet? ita etiam fides vestigata, et cui inquirendum nihil superest, fidei loco habenda non est, prout de spe supra diximus: etenim quod fide æstimatur, explorationi prorsus non est obnoxium.

Sancti Joannis Chrysostomi ex interpretatione Epistolæ ad Romanos (87). — Ei autem qui potens est eos confirmare juxta Evangelium meum et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti; nunc autem manifestati per Scripturas propheticas secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei per gentes omnes. Dum ait prædicationem Jesu Christi, id est quam ipse prædicavit, rem esse fide dignam sermo ostendit. Quippe evangelica dogmata, prædicationi illius sunt, non commentum nostrum. Et quidem nemini, inquit, ante nos hoc mysterium innotuit. Olim certe præfinitum fuerat; nunc autem per propheticas Scripturas patefactum est. Haud igitur metue, **262** ne forte a lege discedas: hoc etenim ipsa lex vult, hoc antiquitus prænuntiavit. Cave itaque inquiras, cur nunc res innotuerit. Quippe ita Dei mandato actum est, neque de hoc mysterio curiose vestigandum, sed obediendum omnino est. Obedientiam enim postulat fides, non curiositatem, præsertim cum Deus juheat.

Ejusdem ex interpretatione Epistolæ II ad Thesalonicensēs. — Itaque, fratres, stete, et tenete traditiones quas edocui estis sive per sermonem sive per epistolam nostram. Hiuc constat non omnia (apostolorum) per epistolam tradidisse, sed etiam sine scripto. Æque tamen tum hæc tum illa fidem merentur. Quamobrem traditionem quoque Ecclesiæ fide dignam censemus. Traditio est, nihil amplius quæras. Cæterum hic significat multos fuisse in fide labantes.

(86) Nolo hic repetere quæ jam dixi in adnotatione ad Cyrilli textum tomo prædicto (*Opp. Cyrilli nov. edit. t. VII, col. 844*). Cæteroque nihil vehementius inculcandum est in hac grassante nostrorum temporum irreligiositate, qua multi genuinam fidei Christianæ notionem mente absterunt.

πιστεύετε; προστίθει δὲ τοῖτοις· Ἀμήν, ἀμήν. λέγω ὑμῖν, ὁ οὐδαμὲν λαλοῦμεν, καὶ ὁ ὁρῶν καμὲν μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐδεὶς λαμβάνει. Οὐκοῦν ἀδασάνιστα τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς· εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι περ τὰ ἐν χερσὶν εὐρίσκομεν μετὰ βίας κατὰ τὸ γεγραμμένον, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἐννοεῖν, ὥς ἐν γε τοῖς ὑπὲρ λόγον, χρησιμωτάτῃ λίαν ἡ πίστις, οὐκ ἀκολουθοῦσης ἐρεύνης, οὐ ζήτησεως εἰκάλας ἐπενεγμένης; συνέσει γὰρ τὰ τοιαῦτα τῶν πραγμάτων τιμᾶται λαμπρῶς.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ β' βιβλίου τῶν πρὸς Ἑφραίμ Διαλόγων. — Οὐ δὲ τὸ πίστει παραδεχθὲν, θρασυτέrais ὥστερ ἐκδασαν!ζειν ἐρεύναις· πίστις γὰρ οὐκέτι τὸ ζητούμενον· ὡς γὰρ ἐλπίς βλεπομένη, οὐκέτι ἐλπίς (ὅ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ὑπομένει;) οὕτω πίστις ἐρευνωμένη, καὶ οὐκ ἔχουσα τὸ ἀζητητον, πίστις οὐκ ἂν εἴη· κατὰ τὸν Ἰσὺν ἐλπίδι λόγον· τὸ γὰρ πίστει τιμημένον, βασάνου πάντως· ἐλεύθερον (c).

Τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς. — Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπᾶς στηρίξαι, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσητημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ Γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως εἰς πάντα τὰ ἔθνη (d). Εἰπὼν τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν ὃ αὐτὸς ἐκήρυξεν, ἔδειξε τὸ ἀξιόπιστον ὁ λόγος· αὐτοῦ γὰρ τὸ κήρυγμα, φησὶν, οὐχ ἡμέτερα τὰ δόγματα εὐαγγελικὰ ἐστὶ. Καὶ οὐδὲν, φησὶ, τῶν πρὸ ἡμῶν ἐγνωρίσθη τοῦτο τὸ μυστήριον. Πάλαι μὲν γὰρ προῶριστο, ἐφάνη δὲ νῦν διὰ Γραφῶν προφητικῶν· μὴ οὖν δείσῃς ἀποστῆναι τοῦ νόμου· τοῦτο γὰρ βούλεται ὁ νόμος, τοῦτο ἀνωθεν προέλεγε. Μὴ οὖν περιεργάζου διὰ τί νῦν ἐφανερώθη· τοῦτο γὰρ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Θεοῦ γέγονε, καὶ οὐδεὶς πολυπραγμονεῖν τοῦτο τὸ μυστήριον, ἀλλ' ὅπως ἀκούειν· ὑπακοῆς γὰρ ἡ πίστις δεῖται, οὐ περιεργίας, μάλιστα ὅταν Θεὸς ἐπιτάτῃ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρας Ἐπιστολῆς. — Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκατε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγον, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. Ἐνταῦθεν δὴλον, ὅτι οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς παρεδίδον, ἀλλὰ καὶ ἀγράφως· ὁμοίως δὲ καὶ ταῦτα κακεῖνὰ ἐστὶν ἀξιόπιστα· ὥστε καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἀξιόπιστον ἡγούμεθα· παράδοσις ἐστὶ, μηδὲν πλέον ζητεῖ· δείκνυσιν ἐν ταῦτα πολλοὺς ὄντας τοὺς παρασαλευομένους.

(c) Audiant hoc et sequentia hodierni pseudotheologi, qui Christianam fidem humano prorsus ratiocinio atque indagini subditam volunt.

(d) Ad Rom. xvi, 25-26. Aliqui in editionibus certe Chrysostomi homiliæ usque ad hunc Pauli locum non perveniunt.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐρμηνείας, **A** εἰς τὸ, « Πᾶς τῶν ἀρχιερέων ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, » καὶ τὰ ἑξῆς. — Διὰ τοῦτο τὴν πίστιν παρελάβομεν, ἵνα μὴ ἀναγκασώμεθα μυρίας ἐπιφέρειν αἰρέσεις, καὶ πράγματα ἔχειν· ἀλλ' ὅπερ ἂν ἡ προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν τις ἐπιχειρήσῃ ἐκείνης, τοῦτο νόθον εἶναι νομίσωμεν· καθάπερ γὰρ οἱ τοὺς κανόνας διδόντες, οὐκ ἀναγκάζουσι μυρία μέτρα περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸ δοθὲν ἐκεῖνο κατέχειν καλεῖουσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων.

Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, ἐκ τῆς εἰς τὸν ρις' ψαλμὸν ἐρμηνείας (e). — Ἐκίστευσα, διδὼ ἐλάλησα. Ἐγὼ δὲ ἐταπεινώθην σφόδρα· ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου, Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. Πίστις ἡγείσθω τῶν περὶ Θεοῦ λόγων· **B** πίστις ἡ ὑπὲρ τὰς λογικὰς μεθόδους τὴν ψυχὴν εἰς συγκατάθεσιν ἔλκουσα· πίστις οὐχ ἡ γεωμετρικαὶς ἀνάγκαις, ἀλλ' ἡ ταῖς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείαις γνωμένη. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἀνάγκη γὰρ ἐκάστης μαθήσεως ἀνεξετάστους εἶναι τὰς ἀρχὰς τοῖς μανθάνουσιν, ἐπεὶ ἀμύχανον τοὺς περὶ τὰς πρώτας συγομαχοῦντας, δυνηθῆναι ἰδοὺ καὶ τάξει προελθεῖν εἰς τὸ τέλος· καὶ τοῦτο ἂν μάθοις παρ' αὐτῶν τῶν ἔξωθεν· εἰ γὰρ μὴ συγχωρήσεις τὰς πρώτας ἀρχὰς τῇ γεωμέτρῃ, ἀμύχανον αὐτὸν τὰ ἐφεξῆς συμπεράνασθαι· καὶ τῆς ἀριθμητικῆς ὁ τοῖς πρώτοις καὶ στοιχειώδεσιν ἐνιστάμενος, τὴν εἰς τὸ πρόσω ὁδὸν διακόπτει· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λατρικαὶ ἀρχαὶ **C** λατρικαί, ἀναπόδεικτοι· καὶ ὅπως ἐν ὁποίῳ δήποτε ἐπιτηδεύματι τῶν ἰδῶν καὶ τάξει προλόντων ἐπὶ τὸ τέλος, ἀδύνατον τῶν πρώτων ὑποθέσεων ἀποδείξεις ἐπιζητεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη τὰς τῶν λογικῶν τεχνῶν ἀρχὰς ἀνεξετάστως παραδεξάμενον, τὸ ἐκ τῶν ὑποτεθέντων ἀκλόλουθον ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐπιβλέπειν· οὕτω δὲ οὖν καὶ τὸ τῆς θεολογίας μυστήριον τὴν ἐκ τῆς ἀβασανίστου πίστεως ἐπιζητεῖ συγκατάθεσιν. Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ, φησὶν, ὅτι ἔστι Θεός, οὐ ζητῆσαι οὐδὲ συγομαχῆσαι τὸ τί ἐστι· καὶ ὅπως εἰ ἡ πίστις ἐλπιζόμενος ἐστὶν ὑπόστασις, πραγμάτων ἑλέγχος οὐ βλεπομένη, μὴ φιλονέικει ἰδεῖν ἥδη τὰ μακρὰν ἀποκειμένα, μηδὲ τὰ ἐλπιζόμενα ἀμφίβολα καταστήσει, διὰ τὸ μὴ αὐτῶν δύνασθαι κατὰ τὴν γνῶσιν ἐφάπτεσθαι· ταῦτα μὲν οὖν καθ' ὅλου περὶ πίστεως διὰ τοὺς λογομαχοῦντας, καὶ ἐν ῥήμασι κενοῖς ἔχοντας τὴν ἐλπίδα. Καὶ μετὰ βραχύ· Ὅπως δὲ ἡ ἀνευ πίστεως ἐπὶ τὸ λαλεῖν ἐρχομένη ψυχὴ, διὰ κενῆς ληρήσει, κατ' οὐδενὸς ὑποκειμένου τὸν λόγον προάγουσα· ἀρχὴ τὸν λόγον ἐμφρονος, πίστις ἰσχυρῶς **D** τῇ καρδίᾳ τοῦ λαλοῦντος ἐνιδρυμένη.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν κατ' Εὐνομίου, ἐν οἷς καὶ πόθεν ἡ ἀπιστία δεικνύει. — Εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ Κυρίου, καὶ δικαιοὶ πορεύσονται ἐν αὐταῖς· οἱ δὲ

Ejusdem ex interpretatione Epistolæ ad Hebræos, ad illa verba (cap. v, 1) : « Omnis enim pontifex ex hominibus assumptus, » et reliqua. Propterea fidem suscepimus, ne per innumeras cogamur incedere hæreses, et molestiis vexari; sed quod fidei quis vel addere vel detrudere voluerit, id nos spurium existimemus. Nam sicut ii qui regulas tradunt, non cogunt ut mensuras innumerabiles exquiramus, sed quod ab ipsis traditum est, tenere nos jubent : sic etiam in dogmatibus usuvenit.

Sancti Patris nostri Basilii ex interpretatione in psalmum cxv. — Credidi, propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis. Ego vero dixi in excessu meo : Omnis homo mendax. Fides sermonibus, qui de Deo sunt, præeat. Fides, quæ animum ad assensionem trahit magis, quam logicæ methodi. Fides, quæ non geometrice necessitate, sed Spiritus operationibus conficiatur. *Et paulo post.* Necesse est enim, disciplinæ cuiusvis principia absque examine a discentibus admitti; cura fieri non possit, ut ii qui circa principia litigant, via et ordine procedere valeant ad finem. Idque vel ex ipsis disciplinis tibi discere licet. Etenim nisi homini geometræ prima concesseris principia, is ea quæ sequuntur concludere nequit. Et qui arithmeticæ principiis et elementis contradicit, viam ad ulteriora intercipit. Similiter autem ne a medicis quidem medicinæ principia possunt demonstrari. Et omnino in qualibet professione, quæ via et ordine ad finem procedat, primarum propositionum demonstrationes non queunt inquiri : sed necesse est, ut artium ratione innixarum principiis sine probatione admis- sis, id quod ex jam positis consecutaneum est, in his quæ deinde sequuntur inspicatur. Sic enimvero etiam theologiæ mysterium, assensum ex fide inexplorata requirit. Credere enim oportet, inquit, quod Deus sit; non querere, neque cum contentione expendere quid sit. Prorsus, si fides est sperantium substantia, convictio rerum non apparentium (87-89); ne contendas jam videre quæ procul sunt reposita : neque ea quæ sperantur, ambigua esse statuas, propterea quod nondum eorum cognitionem attingere poteris. *Et paucis interjectis.* Omnino anima quæ citra fidem loqui aggreditur, inaniter garriet, quandoquidem ad nullum subjectum verba sua refert. Initium igitur sermonis prudentis est, fides in corde loquentis firmiter insidens.

Ejusdem ex libris Adversus Eunomium ⁸⁷⁻⁸⁹, ubi unde sit incredulitas ostendit. — Via Domini recta, et iusti in eis ambulabunt : impii autem in viis pla-

⁸⁷⁻⁸⁹ Lib. v.

(e) Basilio asserit hanc sententiam Nicephorus, quam morosi aliquot critici haud genuinam esse dicebant, unde et Garnerius ipsam in Appendice, t. I, collocavit. Eandem ego in codice quoque de-

cimi sæculi Basilio inscriptam legebam.

(87-89) De hoc textu diximus retro, p. 258, in a. n. (col. 815, not. 82).

nis **263** offendunt ⁶¹. Quodque mirum est, ex quibus utilitatem capiunt qui sana fide sunt, ea iis nocent qui morbosus sunt, et quæstionibus otiosisque disputationibus occupantur. Malitiose autem curiosæ de Deo quæstionem instituere, morbum esse animæ, præsertim si studio incredulo fiat, cunctis est exploratum. Nam si sanctissimo ipsi Deo in iis quæ ad ipsum spectant, non credunt, quomodo ejus prophetis apostolisque auscultabunt, cum in divinis Scripturis de illo et de speraturis in eum idem loquuntur? *Et paulo post* : Quæris non ut fidem, sed ut infidelitatem invenias. Hoc verum est, prout scriptum fuit : *In malignam animam non introibit sapientia* ⁶². — *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam* ⁶³, Deique amicus appellatus fuit. Amicus Dei beatus Abraham dictus fuit et est, amicus propter fidem, fides propter exhibitam Deo obedientiam. Tu vero inimicus propter infidelitatem et adversus Deum contumaciæ. Credidit Abraham Deo, credidit ut ipse, non credidit ut nos. Propterea ille amicus, nos autem inimici. Inimici Domini mentiti sunt ei, veluti scriptum est ⁶⁴.

Sancti Patris nostri Gregorii Theologi ex sermone de sancto baptismo. — Nam si hominum pacta Deus intermedius adhibitus firmat, quantum periculum est, si non aliorum tantummodo peccatorum, sed mendacii etiam apud ipsius veritatis tribunal rei agamur? *Et nonnullis interjectis* : Nihil adversus animæ tuæ salutem capitiöse comminiscere, nihil machinari. Nam licet aliis fucum fecerimus, nobis quidem ipsis id nunquam poterimus. Certe adversus semetipsum ludere periculosum nimis est et stolidum. *Et non multo post* (90) : Quæ scripta sunt, mihi observa, per temporum mutationem, immotus permanens in re minime mutabili.

Sancti Gregorii Nyssæ episcopi ex libro De hominis officio, cap. 23 (91). — Namque et Abraham et alii patriarchæ, bona quidem videndi cupiditatem habuerunt, neque a cœlesti patria quærenda cessarunt, ut ait Apostolus; nihilominus ejus gratiæ consequendæ in spe adhuc versantur. *Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis connumerarentur* ⁶⁵. Si ergo illi dilationem perferunt, qui procul per solam fidem atque spem bona viderunt et dilexerunt, prout testatur Apostolus; quid futurus e nobis facere oportet, quibus fortasse ne melioris quidem conditionis spes, ob vitam suam præteritam, superest? Sciendum vero est Gregorium in xix (92) Capitulo, incredulitatem cum aliis animæ morbis communerasse, eamque brutorum impetus similem dixisse, ita tamen ut etiam rationis ope augeatur.

ἀσθεῖς ἐν ταῖς εὐθελαῖς προσκόπτουσι· καὶ τὸ θαῦμα, ὅτι ὧν ὠφελοῦνται οἱ τῇ πίστει ὑγιαίνοντες, ἀπὸ τούτων βλάπτονται οἱ νοσοῦντες, περὶ ζητήσεως καὶ λογομαχίας ἀργαῖς, ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἀσχολούμενοι· ὅτι δὲ ψυχῆς νόσημά ἐστι τὸ κακῶς καὶ περιέργως ζητεῖν περὶ Θεοῦ, καὶ μάλιστα μετὰ ἀπιστίας, πᾶσι φανερόν· εἰ γὰρ αὐτῷ τῷ παναγίῳ Θεῷ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀπιστοῦσι, πῶς τῶν προφητῶν ἢ ἀποστόλων αὐτοῦ ἀκούσουσι λεγόντων ἐν θείαις Γραφαῖς τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν μελλόντων ἐλπίζειν; Καὶ μετ' ὀλίγα· Ζητεῖς ἵνα εὕρῃς, ὃ πιστὶν, ἀλλ' ἀπιστίαν· τοῦτο ἀληθὲς κατὰ τὸ γεγραμμένον· Εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία. — *Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, καὶ φίλος Θεοῦ ἐκλήθη.* Φίλος Θεοῦ ὁ μακάριος Ἀβραὰμ εἰρηται καὶ ἐστι, φίλος διὰ πίστιν, φίλος δι' ὑπακοήν Θεοῦ· οὗ δὲ ἐχθρὸς δι' ἀπιστίαν καὶ παρακοήν Θεοῦ· ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, ἐπίστευσεν ὡς αὐτῷ, καὶ οὐκ ἠπιστήσεν ὡς ἑμεῖς· διὰ τοῦτο αὐτῷ φίλος, ἡμεῖς δὲ ἐχθροί· οἱ ἐχθροὶ Κυρίου ἐφ' ἐφύσαντο αὐτῷ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου εἰς τὸ βάπτισμα λόγου. — *Εἰ γὰρ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας ἐμπεδοί Θεὸς μέσος παραληφθεὶς, πῶς ὁ κίνδυνος, ὧν πρὸς αὐτὸν ἐθέμεθα τὸν Θεὸν συνθηκῶν, τούτων παραβάτας εὐρίσκεισθαι, καὶ μὴ μόνον τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους ὑποδίκους εἶναι τῇ ἀληθείᾳ; Καὶ μετὰ τινά· Μηδὲν σοφίσῃ, μηδὲν τεχνάσῃ κατὰ τῆς αἰσιωτηρίας· κἂν γὰρ τοὺς ἄλλους παραλογιζώμεθα, ἡμᾶς γε αὐτοὺς οὐκ ὀνισσόμεθα· ὡς τὸ γε κατ' ἐαυτοῦ παίζειν, λίαν ἐπισφαλὲς καὶ ἀνόητον. Καὶ μετ' οὐ πολλὰ· Φύλασσε μοι τὰ γεγραμμένα, ἐν καιροῖς τρεπτοῖς ἀτρεπτος μένων περὶ ἀτρέπτου πράγματος.*

Τοῦ ἐν ἀγίοις Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης ἐκ τῶν εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴν κεφάλαιον κγ'. — *Καὶ γὰρ οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ πατριάρχαι, τοῦ μὲν ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἔσχον, καὶ οὐκ ἀγῆκαν ἐπιζητοῦντες τὴν ἐπουράνιον πατριδα, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ ἐλπίζειν ἐτι τὴν χάριν εἰσὶ· Τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν.* Εἰ οὖν ἐκεῖνοι φέρουσι τὴν ἀναβολήν, οἱ πρόβρωθεν διὰ μόνης πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος ἰδόντες τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀσπατάμενοι, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Ἀπόστολος, τὸ ἀσφαλὲς τῆς τῶν ἐλπιούντων ἀπολαύσεως, ἐν τῷ πιστὴν ἐγγήσασθαι τὸν ἐπαγγεῖλόμενον, ὀνισμένο· τί χρὴ πράττειν τοὺς πολλοὺς ἡμεῖς, οἱ τυχόν οὐδὲ ἡ πρὸς τὸ κρείττον ἐλπίς ἐκ τῶν βεβιωμένων ἐστίν; Ἰστέον δὲ ὅτι ἐν τῷ ὑποκαταλεῖν φησὶ, τὴν ἀπιστίαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἐν

⁶¹ Osee xiv, 10. ⁶² Sap. i, 4. ⁶³ Rom. iv, 3. ⁶⁴ Psal. lxxix, 16. ⁶⁵ Hebr. xi, 40.

(90) Imo longe infra p. 126.

(91) In ed. cap. 22.

(92) In ed. cap. 18, t. I, p. 93 C. Notanda est autem Nicephori lectio ἀπιστίαν, incredulitatem;

etenim in editione Gregorius loquitur potius de ira, quam homo habet communem cum belluis, sed tamen auctam etiam a rationis ope.

ἀπρησθήσατο τῆς ψυχῆς παθῶν, συγγενῇ εἶναι τῇ τῶν ἀλόγων ὁρμῇ, αὐξανόμενων (ε') δὲ τῇ τῶν λογισμῶν συμμαχίᾳ.

Τοῦ αὐτοῦ κεφάλαιον κδ'. — Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐκ Α τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα, τῆς Γραφῆς λεγούσης ἀκούοντες πεπιστεύκαμεν, καὶ τὸ πῶς ἦν ἐν τῷ Θεῷ, τὸ ὑπὲρ τὴν ἡμέτερον λόγον εἶναι, οὐκ ἀξιοῦμεν περιεργάζεσθαι, πάντα τῇ θεῇ δυνάμει χωρητὰ πεπιστευότες· καὶ τὸ μὴ δὴ ὑποστήσασθαι, καὶ τῷ ὄντι πρὸς τὸ δοκοῦν ὑποβάλλειν τὰς ποιότητας· οὐκοῦν ἀκολούθως· ἀρκοῦν ἡγοῦμεθα τοῖς οὕτοι πρὸς τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπόστασιν, τὴν τοῦ Θεοῦ θελήματος δύναμιν· οὕτω καὶ τὴν ἀναστοιχείωσιν τῶν συνεστώτων εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγοντες δύναμιν, εἰς οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος τὴν πίστιν παραληφόμεθα.

Τοῦ ἐν ἀρίοις Πατρὸς ἡμῶν Διονυσίου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν, ἐκ τοῦ περὶ θεῶν ὀνομάτων λόγου δ', κεφάλαιον κδ'. — Ἐν γνῶσει δὲ ἁμαρτάνοντας καλεῖ τὰ λόγια τοὺς περὶ τὴν ἀληστον τοῦ ἀγαθοῦ γνῶσιν, ἢ τὴν πόλιν ἐξασθενούντας, καὶ τοὺς εἰδότες τὸ θέλημα καὶ μὴ ποιοῦντας· τοὺς ἀκηκοτάς μὲν, ἀσθενούντας δὲ περὶ τὴν πίστιν ἢ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἀδουλήτον τισι τὸ συνιέναι τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τὴν παρατροπὴν ἢ τὴν ἀσθένειαν τῆς βουλήσεως.

Τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατὰ τῶν φρονούντων τὰ Σαμοσατέως, καὶ περὶ πίστεως, δεῖ εἰς ὃ Χριστός. — Χριστὸν γὰρ εὐθέως ἐξελθόντες ἐκήρυξαν οἱ ἀπόστολοι συμφῶνως τὴν ὕψιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ μετὰ τινα· τίς χρεῖα ζητεῖν καὶ λογομαχεῖν; πιστεύειν συμφέροι καὶ εἰδέναι καὶ προσκυνεῖν. Καὶ μετὰ βραχέα· Οὐ ζητιῶ πῶς παθητός καὶ πῶς ἀπαθὴς ὁ αὐτός· πῶς Θεός καὶ πῶς ἄνθρωπος, μὴ τὸ πῶς περιεργαζόμενος, καὶ τὸν τρόπον ἀναζητῶν, ἐκπέσω τοῦ προκειμένου ἡμῖν ἀγαθοῦ· πιστεύειν γὰρ πρῶτον χρὴ καὶ δοξάζειν· δεύτερον ἀνωθεν τὴν σύστασιν τούτων αἰτεῖσθαι, καὶ μὴ κάτωθεν ταύτην πορίζεσθαι. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἦτοι τρίτῳ ** κατὰ Ἀρειανῶν λόγῳ ὁ αὐτός Πατὴρ φησιν· Ὅτι οὐδὲ εἰ ἀπορεῖ τις ζητῶν περὶ Θεοῦ, ὑπεῖλαι καὶ ἀπιστεῖν τοῖς γεγραμμένοις· βέλτερον γὰρ ἀποροῦντα· σιωπᾶν καὶ πιστεύειν, ἢ ἀπιστεῖν διὰ τὸ μὴ ἀπορεῖν (f).

Αὐτάρχη οἶμαι τὰ εἰρημένα πρὸς ὑπόμνησιν· οὐ μέγα δὲ εἰπεῖν, καὶ πληροφορίαν εἶναι τοῖς φιλακροάμοις τῶν θεῶν, καὶ πρὸς εὐσέβειαν ἐπιθυμητικῶς ἔχουσι· δύναται δ' ἂν τις τῶν πιστῶν καὶ ἐξεφρόνων φιλοπνῶς τὰ τοιαῦτα ἐξερευῶν, πλείους μαρτυρίας ἐκ τε τῶν θεῶν Γραφῶν, ἐκ τε τῶν ἱερῶν πόνων τῶν θεηγόρων Πατέρων ἡμῶν συναγεῖραι, προτροπύνας τὸ ἀπολιθεῖν τοῦ τρόπου τῆς πίστεως, καὶ ἀνανούργετον ἐν συνεῳδῇ ἀγαθῇ ἐπιδεικνύ-

** Rursus δευτέρῳ ** Cf. epist. 4, n. 5, ad Serap.

(ε') Videtur emendandum αὐξανόμενῃν, si certe refertur ad ἀπιστίαν.

(f) I. editione Ven. Athanasii, t. I. p. 598, ἀπορεῖν. Sed tamen ibi quoque communior lectio μὴ ἀπορεῖν ἀκολουθεῖται.

(95-94) In ed. cap. 25.

(95) Tertiam fragmenti hujus Athanasiani parti-

Ejusdem cap. 24 (95-94).— Profecto nos quod sacras Litteras affirmantes audimus, id omne a Deo esse credimus : quomodo autem in Deo fuerint, quia id rationis nostræ vim superat, inquirendum non judicamus : cuncta Deo esse possibile credentes, nempe et quod 264 non exstat creare, et creato qualitates pro suo libito inserere. Ex quo consentaneæ existimamus, suffecisse existentibus rebus ad existentiam suam obtinendam, divinæ voluntatis vim. Atque ita si etiam creaturarum rerum reformationem eidem potestati attribuamus, nihil nos quod a vero abhorreat credemus.

Sancti Patris nostri Dionysii Athenarum episcopi ex libro iv De divinis nominibus, cap. 24. — In scientia vero peccantes Scriptura dicit eos, qui circa eam quæ latere non potest, boni cognitionem aut actionem imbecilli sunt, quique sciunt voluntatem et non faciunt : qui audiverunt quidem, sed infirmi sunt in fide vel boni executione. Quia etiam aliqui nolunt intelligere ut bene agant, ob perversionem scilicet aut debilitatem voluntatis.

Sancti Athanasii ~~em~~ sermone adversus asserlas hæreseos Samosatēni, et de fide quod unus sit Christus **. — Christum protinus inde digressi prædicaverunt apostoli concorditer Filium Dei. Et nonnullis interjecit. Quid opus est querere verbisque contendere ? Credere præstat, colere et adorare. Et paulo post : Non quero quomodo idem passibilis fuerit et impassibilis ; quomodo Deus, et quomodo homo ; ne, dum modum vestigio, et rationem inquirō, a proposita nobis beatitudine excidam. Credere enim primum oportet et ita censere, deinde harum rerum probationem desuper implorare, non autem repetere eam desub (95). In secundo autem contra Arianos sermone idem Pater ait : Nec si cui in querendo de Deo aqua hæret, idcirco debet Scripturæ non credere : siquidem præstat hæsitantes silere et credere, quam non credere quia hæsitamus.

Quæ hactenus diximus, ea memorialis instar sufficiunt : neque difficulter affirmaverim, satis esse ad persuadendum iis, qui libenter divina audiunt, veræque religionis studio tenentur. Poterit autem quisque fidelis et prudens, sedulo hanc materiam scrutans, plura testimonia ex divinis Scripturis atque ex deiloquorū Patrum nostrorum operibus coacervare, quæ ad simplicem fidei rationem hortantur, et ingenuitatem cum conscientia bona suadent in

cusam conservaverat etiam Nicetas in catena sua ms. ad Lucam, ut vides in fragmentis Athanasianis quæ nos post Cyrillum edidimus, p. 581. Nunc vero Nicephorus librum quoque Athanasii nominatim indicat unde Nicetas hauserat. Idem locus partim citatur etiam in Panoplia Vaticana (de qua nos alibi loquimur) questione 9.

rectorum dogmatum sinceritate tenere; quippe qui perfectam laborum huiusmodi mercedem ab universali Servatore ac Domino Christo vero Deo nostro sine dubio consequemur.

Α μένας, τῇ εὐθύτῃ τῶν ὁρθῶν δογμάτων προσφέρεσθαι, αὐτοτελεῖ τοὺς μισθοὺς τῶν τοιούτων πόνων εἰδὼτας ἀπολήψεσθαι, παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος καὶ Δεσπότης Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

TΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΗΔΕ Τῇ ΒΙΒΛῳ.

265 TITULI CAPITULORUM

partim Apologetici majoris, partim Antirrhethici tertii, interjecta lacuna.

1. De cognoscendo tempore ac modulo agendi atque dicendi.

2. Adhortatio ad cogitandam de secundo Christi adventu.

3. De tradita ex initio a divinis apostolis fide.

4. Non oportere sententias prodigiosas commovere a stultis hominibus excogitatas.

5. Fidei destructores quales fuerint; ubi de profano monacho Antonio.

6. De transgressoribus episcopis ac sacerdotibus, et a ministerio Dei expulsis.

7. De falsi nominis synodo, sive Caiphæ synedrio.

8. Quod secundam passionem Christus pertulerit a Judaicæ mentis hominibus in propria imagine.

9. De negatore Christi Antonio, et hoste Christi Joanne, et illorum secta.

10. De irreligioso Constantino cognomento Mamona.

11. Quod prædicti homines dogmata habent Arianorum et Manichæorum.

12. Eusebium jam inde ab initio fuisse Arianum, et patrum suorum principem.

13. Quod libros sanctorum Patrum adulteraverint.

14. De neotericorum Judæorum blasphemia.

15. De persecutionem passis ob orthodoxam fidem episcopis et sacerdotibus.

16. De hypocritis, et temporis se conformantibus, similitudo chamæleontis.

17. De calumniantibus, quod usque ad Constantinum (Coprionymum) idola adoraverint Christiani.

18. Expositio fidei orthodoxæ de Trinitate.

19. De Christi incarnatione.

20. De naturarum duarum unione sub una hypostasi, et in attributis differentia.

21. Adversus Nestorium et Eutychen.

22. De unione inconfusa, et distinctione inseparabili, de operationibus ac voluntatibus.

23. Quod oporteat venerari Christi imaginem secundum reverentiam, non secundum latriam.

24. De iis qui dicunt Christianos idola adorare.

25. Quid dicturi essent, semet ipsi deplorantes, lapsi episcopi et sacerdotes, resipiscentes ad poenitentiam.

26. Quomodo sacra symbola contulcaverint, et quomodo mystagogiæ verba irrita fecerint.

27. Quod non sine blasphemia judicant Constantinum (Coprionymum) eripuisse eos ex idololatria, Christum nihil prodesse posuisse, imo noxium fuisse.

28. Indignos esse vocari Christianos, nedum episcopos.

29. Depositiō et ejectio canonica et legitima transgressorum episcoporum ac sacerdotum.

30. Demonstratur perspicue quæ sit veneratio

α'. Περὶ τοῦ καιρὸν καὶ μέτρον εἰδέναι ἀριστὴν τῶν πραττομένων ἢ λεγομένων.

β'. Περὶ τοῦ ἐν νῷ ἔχειν τὴν δευτέραν Χριστῷ ἔλευσιν, παραίνεσις.

γ'. Περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ τῶν θεσπεσίων ἀποστόλων παραδεδομένης πίστεως.

δ'. Ὅτι οὐ δεῖ δόξας ἀνακινεῖν τερατώδεις ματαίως ἀνθρώποις ἐξευρημένας.

ε'. Περὶ τῶν ἀθετησάντων τὴν πίστιν ὅποιοι εἰσιν ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ μοναχοῦ καὶ ἀνιέρου Ἀντωνίου.

ς'. Περὶ τῶν παραβατῶν ἐπισκόπων καὶ ἱερέων καὶ τοῦ ἱερατεῦσιν Θεῷ ἐξωσμένων.

ζ'. Περὶ τῆς ψευδυνύμου συνόδου, ἥτις τοῦ Καίσαρος συνεδρίου.

η'. Ὅτι δεύτερον πάθος ἐδέξατο Χριστὸς ὑπὸ τῶν Ἰουδαϊκοφρόνων διὰ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ.

θ'. Περὶ τοῦ ἀρνησθῆναι τοῦ Ἀντωνίου, καὶ τοῦ μισοχρίστου Ἰωάννου, καὶ τῆς συμμορίας αὐτῶν.

ι'. Περὶ τοῦ δυσσεβοῦς Κωνσταντίνου τοῦ λεγομένου Μαρωνᾶ.

ια'. Ὅτι ἐκ τῶν Ἀρειανῶν καὶ Μανιχαίων δογματίζουσιν.

ιβ'. Ὅτι Εὐσέβιος Ἀρειανὸς ἦν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἔφαρχος τῶν πατέρων αὐτοῦ.

ιγ'. Ὅτι τὰς βίβλους τῶν ἁγίων Πατέρων ἐνόθευσαν.

ιδ'. Περὶ τῆς δυσφημίας τῶν ἀρτιφανῶν Ἰουδαίων.

ιε'. Περὶ τῶν δειωγμένων διὰ τὴν ὁρθόδοξον πίστιν ἐπισκόπων καὶ ἱερέων.

ισ'. Περὶ τῶν ὑποκεκριμένων καὶ ταῖς καιρῶν συμμορφιζομένων παράδειγμα τοῦ χαμαιλέοντος.

ιστ'. Περὶ τῶν βλασφημούντων, ὅτι μέχρι Κωνσταντίνου εἰδῶλοις προσκύνουν οἱ Χριστιανοί.

ιζ'. Ἐκθεσις ὁρθόδοξου πίστεως περὶ Τριᾶδος.

ιβ'. Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως Χριστοῦ.

κ'. Περὶ τῆς καθ' ὑπόστασιν τῶν δύο φύσεων ἐνώσεως, καὶ τῆς ἐν ταῖς ποιότησι διαφορᾶς.

κα'. Κατὰ Νεστορίου καὶ Εὐτύχους.

κβ'. Περὶ ἐνώσεως ἀσυγχύτου, καὶ διαιρέσεως ἀχωρίστου, καὶ ἐνεργειῶν καὶ θελημάτων.

κγ'. Περὶ τοῦ δεῖν προσκυνεῖν τὴν εἰκόνα Χριστοῦ, κατὰ σέβας, οὐ μὴν κατὰ λατρείαν.

κδ'. Περὶ τῶν λεγόντων εἰδῶλοις προσκεκυνθῆναι τοὺς Χριστιανούς.

κε'. Τί ἂν εἴποιεν θρηνηῦντες ἑαυτοὺς οἱ παρὰ πτωχότες ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς ἀναπαλαίσαντες πάλιν εἰς μετάνοιαν.

κς'. Ὅπως τὰ ἱερὰ σύμβολα ἐπάτησαν, καὶ τὰ τῆς μυσταγωγίας διεφύλισαν λόγια.

κζ'. Ὅτι βλασφημούντες δοξάζουσι Κωνσταντίνον βύσασθαι αὐτοὺς εἰδωλολατρείας, καὶ Χριστὸς οὐκ ἐν ὠφελῇ δειδύνηται, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ αἷτις ἐγένετο.

κη'. Ὅτι οὐδὲ Χριστιανοὶ ἀξιοὶ εἶναι καλεῖσθαι, μὴ ὅτι γε ἐπίσκοποι.

κθ'. Καθαίρεσις καὶ ἀποβολὴ κανονικῇ καὶ ἑνωμῶς τῶν παραβάτων ἐπισκόπων καὶ ἱερέων.

λ'. Περὶ διαφορᾶς εἰδῶλων καὶ εἰκόνων.

α'. Ἀπόδειξις ἐναργῆς προσκυνήσεως εἰκόνης Χριστοῦ, καὶ παράδειγμα σφραγίδος ἐξ ἀρχετύπου. *A erga imaginem Christi, et similitudo proponitur sigilli ex archetypo derivati.*
 λβ'. Περὶ τῶν ψηφάντων εἰδώλοις προσκεκυνη- *52. De iis qui dicunt idola (nos) adorare.*
 κέναι.
 λγ'. Περὶ τῶν τολμησάντων ὀνομάσαι τὴν εἰκόνα Χριστοῦ εἰδωλον. *53. De audentibus Christi imaginem appellare idolum.*

Hactenus summaria capitulorum Apologetici maioris. Ob amissam autem membranam desiderantur reliqua summaria non Apologetici solum, verum etiam totius Antirrhethici primi ac secundi; tertii vero non nonnisi pauca postrema supersunt in ultimo codicis folio, ut infra.

... Θαυματουργήσας ἐν τῇ μάδῃ καὶ ἀνα- *79. . . De monacho mira faciente cum virga*
 βολαίῳ αὐτοῦ. *pallioque suo.*
 π'. Ὅτι ὁ Μαμωνᾶς τοὺς μοναχοὺς γυναίξιν συν- *80. Quod Mamonas monachos cum feminis copulabat.*
 εἰσέγγυε.
 πα'. Περὶ εὐσεβῶν βασιλέων ἐν εὐθηνίᾳ καὶ πο- *81. De religiosis regibus qui feliciter longæveque vixerunt.*
 λυχρονίᾳ βιωσάντων.
 πβ'. Ὅτι ἀπὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας, ἡ Ἐκκλη- *82. Quod a Christi adventu Ecclesia prisca in-*
 σία τοὺς ἀρχαίους θεσμοὺς καὶ ὁροὺς ἀπαρτρώτους *stitutata et decreta inviolata servaverit, usque ad*
 κατεῖχε, μέχρι τοῦ ἀποστάτου Μαμωνᾶ. *B apostatam Mamonom.*
 πγ'. Ὅτι οὐ βασιλικὸν, ἀλλ' Ἰουδαϊκὸν τὸ κακούρ- *83. Quod non fuerit regium, sed Judaicum, hoc*
 γημα τῆς αἵρέσεως. *hæreseos crimen.*
 πδ'. Ὅτι ἐξ Ἰουδαίων καὶ Σαρακηνῶν ἐνέσκηψεν *84. Quod a Judæis ac Saracenis provenerit hæc*
 ἡ ἀποστασία αὐτῇ εἰς Λέοντα καὶ Κωνσταντῖνον τοὺς *apostasiam ad imperatores Leonem et Constantinum*
 Χριστοδιώκτας βασιλεῖς. *Christi persecutores.*

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ ΜΙΚΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΘΟΛΙΚΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΧΙΣΜΑΤΩΝ

ΕΙΚΟΝΩΝ ΠΑΛΙΝ ΝΕΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ (α).

S. P. N. NICEPHORI

Patriarchæ Constantinopolitani

APOLOGETICUS MINOR

AD CATHOLICAM ECCLESIAM DE NOVO PROPTER VENERABILES IMAGINES

EXORTO SCHISMATE.

(Ang. Mai. Biblioth. nov. t. IV, p. 1.)

α'. Ἐπειδὴ ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ἐν τῷ θε- *C 2671. Quoniam sancta Dei Ecclesia in apostolo-*
 μέλει τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἀσφαλῶς καὶ *rum ac prophetarum fundamento securo firmiterque*
 ἐρηρυσμένης ἕστηκεν, ὅντος ἀκρογωνιαίου λίθου *consistit, angulari ejus existente lapide Christo*
 Χριστοῦ τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ ἡμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς ἱε- *vero Deo nostro, cunctisque sacris ac divinis do-*
 ροῖς καὶ θεοῖς ὁδοῖς κεκόσμηται καὶ κεκαλλώ- *gmatibus exornatur et venustatur, neque ulla*
 πισται, καὶ οὐδαμῶς οὐδεμία ἀπολογία ἢ ἀντιλογία *nhivis vel defensio vel contradictio circa rectam*
 περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ὁρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως *nostram irreprehensibilemque fidem et cultum in*

(α) Totus titulus ita se habet in codice, excepto *in codice scribitur σχήματος pro σχίσματος, quod*
 vocabulo μικρός, quod nos addimus, ut hunc Apo- *alterum reapse scribendum erat; agitur enim non de*
 logeticum ab illo longe majore distinguamus, qui in *novo schemate, sed de schismate, ut ipse statim Ni-*
 hoc pariter volumine nostro editur. Mendose tamen *cephorus dicit.*

ipsa sit; propterea circa hodiernas novitates nonnullorum de ecclesiastico cœtu, qui se a communi Ecclesiæ corpore abalieparunt, defensionem hanc, nonnullis rogantibus, prout est in infrascriptis, exponimus.

2. Quod itaque jam inde ab initio antiquitasque ex apostolorum Patrumque traditione, sanctarum imaginum existentia et veneratio ad hodiernam usque diem perstiterit, prædicant atque testantur et antiquæ ecclesiæ, et sacra vasa a piis regibus aliisque Christo devotis adornata, quæ in sacris venerandisque locis fuere reposita, ut cum reliquis sacris rebus honorarentur. Evidentissimum autem et sincerissimum testimonium est illarum imaginum, quæ in sancti altaris soleis cum venerandis crucibus sunt repositæ: illæ insuper quæ in sanctis foribus januisque eodem modo sunt insculptæ. Comprobant harum cultum sextæ quoque synodi canones, in quibus harum pictura venerabilis dicitur; quod ipsum et alia demum sanctorum Patrum scripta affirmant.

3. Quamobrem superiore tempore has compe-
riens sacras imagines in honore haberi Leo, pater Constantini qui adversus Servatoris quoque Dei nostri incarnationem insaniit, has evertere conatus est. Ideo et sanctæ memoriæ Germani, hujus regiæ urbis pontificem, sacerdotali dignitate expulit, utpote ipsius pravæ opinioni adversantem. Quam rem si quis accuratius vult cognoscere, ejusdem sanctissimi antistitis scripta legat. Sic itaque perturbatam impius Constantinus Ecclesiam offendens, vehementius adversus recta dogmata nostra invehens, neque jam episcopo apud regiam urbem existente; namque et Anastasius, qui post sanctum Germanum episcopus fuit, obierat; imperator, inquam, neque senioris Romæ pontifice, neque aliter cujusvis sublimis sedis, juxta ecclesiasticam regulam, appellato, impiæ suæ voluntati obse-

καὶ λατρεῖαι· ἐν αὐτῇ ὑπάρχει (b), διὰ τοῦτο πρὸς τῶν νῦν κενολογουμένων παρὰ τινῶν τῶν τοῦ ἱερατικοῦ λόγου ἀπαλλοτριωσάντων ἑαυτοὺς τοῦ κοινοῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος τοῖς ἐρωτῶσι τὴν ἀπολογία ταύτην, ἣν τὰ ὑποτεταγμένα φέρει, προτίθεται.

β'. Ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀνωθεν ἔκ τε ἀποστολικῆς καὶ Πατρικῆς παραδόσεως, ἡ τῶν σεπτῶν εἰκότων ὑπαρξίς τε καὶ προσκύνησις μέχρι τοῦ δεῦρο ἦλθε, κηρύσσουσι καὶ μαρτυροῦσιν αἱ τε ἀρχαῖαι Ἐκκλησίαι καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη, παρὰ τε βασιλέων εὐσεβῶν καὶ ἐτέρων φιλογρίστων κατασκευασθέντα, ὅτι ἐν τόποις ἱεροῖς καὶ σεβασμίοις κατετάχθησαν τοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ἱερῶν προσκυνεῖσθαι· σαφέστατον δὲ τούτων καὶ ἀφευδέστατον μαρτύριον τὰ ἐν ταῖς σὺλλαις τοῦ ἁγίου βυσιαστηρίου μετὰ τῶν τιμίων σταυρῶν συγχείμενα· οὐ γὰρ ἐτέρῳ τρόπῳ ἐν τούτοις ἀνετέθησαν, εἰ μὴ προσκυνήσεως ἕνεκεν· ἔτι δὲ καὶ τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις θυρίοις καὶ πυλῶσιν ἱεροῖς τῷ αὐτῷ τρόπῳ τετυπωμένα· συνίστησι δὲ τὴν τούτων προσκύνησιν καὶ τὰ ἐν τοῖς κανόσι τῆς ἁγίας εἰς συνόδου, σεπτῇ γραφῇ ταῦτα διαγορεύοντα (c)· ἔτι δὲ καὶ ἕτεροι ἁγίων Πατέρων περὶ αὐτῶν συγγράμματα.

γ'. Ὅθεν καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι χρόνοις εὐρυκῶς τὰς αὐτὰς ἱερὰς εἰκόνας προσκυνούμενας ὁ τότε βασιλεύσας Λέων, ὁ πατὴρ Κωνσταντίνου, ὁ καὶ κατὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ μανεῖς, ταύτας ἐπειράθη καταστρέψαι· διὸ καὶ τὸν ἐν ὁσίᾳ τῇ μνήμῃ Γερμανὸν τὸν ἀρχιερέα ταύτης τῆς βασιλείας πόλεως τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος ἐξήλασεν, ὡς ἀντιτίπτοντα τῷ κακοδόξῳ αὐτοῦ φρονήματι· καὶ εἰ τις ἀκριδέστερον περὶ τούτων μαθεῖν ἐθέλει, ἐντυγχανέτω τοῖς συγγράμμασι τοῦ αὐτοῦ ὁσιωτάτου ἀρχιερέως (d)· οὕτω σκευευμένην τὴν Ἐκκλησίαν ὁ δυσσεβὴς Κωνσταντῖνος καταλαβὼν, σφοδρότερον πνεύσας κατὰ τῶν ὁρθῶν ἡμῶν δογμάτων, καὶ μῆτε ἱερέως ἐν τῇ βασιλευσούσῃ πόλει τυγχάνοντος (ἤδη γὰρ καὶ Ἀναστάσιος (e), ὁ μετὰ τὸν ὅσιον Γερμανὸν ἱερατεύσας, ἐτελευτήσεν), μῆτε πρεσβυτέρως Ῥώμης (f) ἀρχιερέα προσκαλεσάμενος, μῆτε ἐτέρου θρό-

(b) S. Nicephori proluxa Vita ab Ignatio diacono scripta exstat apud Bollandianos Mart. tom. II, p. 295 seq. Latine, Græce autem ex codice Vat. ab Allatio communicata, p. 704 seq. Ibi cap. 4, n. 26, reapse dicitur, domita jam Iconoclastarum heresi, pacem in Ecclesia fuisse dum Nicephorus episcopatum iniret, sed eandem paulo post Leone Armeno regnante turbatam, denique in partes duas scissam Ecclesiam, orthodoxorum videlicet et Iconoclastarum. Videtur itaque hæc oratio sub iis initiis conscripta. Porro quam dixi, Nicephori Vita legitur a me in Vat. codice sæculi ferme undecimi, cujus in marginibus perscribuntur pulchris atque quadratis, etsi non magnis litteris glossæ optimæ perfrequentes, et quidem in prima pagina text. ὡς, gloss. καὶ ὡς τοῦ, — text. κατέτρυχεν, gloss. κατέσπινει, — text. κατόπιν, gloss. κατόπισθεν, κατόπιστος, — text. ἀπαράτητα, gloss. ἐπιτακὰ ἀ οὐδὲ: δύναται φυγεῖν, — text. καθέλναι, gloss. χαλάσαι, — text. προσέλιτο, gloss. ἠγάπησεν, ἠθέλησεν, — text. κατηφέις, gloss. συγγέντης, — text. τίς ἄρα, gloss. θανατακῶς καὶ πνευματικῶς, οὐχ ὑποκριτικῶς ἀνάγωντι, — text. ὡ τῶν, gloss. ὡ σὺ ἐταῖρε, ὡ μακάριε· λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ εἰρωνεύεις, — text. ἀπὸ τούτης, gloss. ἀποτυχίς, — text. ὅτι, gloss. ὡς περ,

καθάπερ, — text. ἀφασίαν, gloss. ἀζωνίαν, — text. ἀτόπημα, gloss. ἀπρέπεια, — text. ἐδιδείκην (ἐδείδειν), gloss. ἐφοβήθη, — text. ἀποικομένου, gloss. παρεχομένου, ἀπερχομένου etc.

(c) Nempe hoc dicitur in canone Trullano 82, ubi SS. imagines dicitur σεπταί, venerabiles.

(d) Intellige sancti Germani epistolas de hoc argumento quæ recitantur in Nicæna secunda synodo. Intellige item a nobis editum in *Spicil. Rom.* t. VII, ejusdem Germani opusculum, ubi cap. 40 et seq. Iconoclastæ refutantur.

(e) Videtur Nicephorus sine contumelia appellare Anastasium, quanquam hunc patriarcham satis constat, si non animo certe opera et simulatione favisse Iconomachis. Num ergo aliter de eo existimabat Nicephorus? Certe in Græcorum Menais Anastasii nomen legitur, qua super re disputat Cuperus in Patr. Constantinopolitanis. Attamen Anastasium ut Iconomachum usque ad obitum damnat Ephraemus chronographus a me editus *Script. vet.* t. III, v. 9927 seq. Item Theophanes in Chronico.

(f) Romanus Nicephorus in sua cum Leone Armeno disputatione (VII. cap. 6, n. 41.) dicit τὸ πρωτόδικτον τῶν ἀποστόλων ἔδος, primam apostolorum sedem (vel firmamentum aut basin). Ita enim edicit

νου τοῦ οὐλοῦν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, τῷ οἰκεῖν δυσσεβεῖ θελήματι ἐπόμενος, μᾶλλον δὲ τυραννικῇ ἀλαζονείᾳ χρώμενος, καὶ τοῦ θεοῦ νόμου καταφρονήσας, διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀναιδῶς συναθροισθέντων ὀνείρων ιερέων, ὅσον ἦν ἐπ' αὐτῷ, τὴν τοῦτων καταστροφὴν καταιργάσατο, τολμήσας ὁ ἄθεος εἰδωλολάτρης τοὺς Χριστιανούς ἀποκαλέσαι· καὶ δογματίσας ἐν τῷ ὄρῳ τοῦ τοιούτου ἀνιέρου ἐθροίσματος (g), μὴ προσκυνεῖσθαι τοῦ λοιποῦ ἱερᾶς εἰκόνας, μῆτε ὅλως κατασκευάζεσθαι· καὶ ἐπειδὴ τὸ κακὸν ἀρχῆθεν οὐκ ἔσται ἐφ' αὐτῷ, ἐπηκολούθησε καὶ τὰ ἐξ ἀσεβείας δόγματα· τὰς τε γὰρ πρεσβείας τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας ἐξέβαλε, καὶ ἁγία λείψανα καὶ βίβλους ἱερᾶς πλείστας κατέκαυσε, καὶ τοὺς μὴ καταδεχομένους τοῦτο τὸ ἄθεον δόγμα διωγμοῖς καὶ αἰχλαῖς καὶ βασάνοις πολλαῖς ἐτιμωρήσατο.

δ. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων περὶ τούτων πιστώσασθαι, μαρτυροῦσι καὶ αἱ χρήσεις αἱ λεγόμεναι Ἐπιφανίου· καὶ γὰρ ἐκεῖ ὁ Ἐπιφάνιος, ὡς προσκυνουμένας αὐτὰς παρὰ τῶν Χριστιανῶν ὁρῶν, ἐπεὶ ῥᾶτο τὴν τούτων ἀναίρεσιν ποιήσασθαι (h)· ὅπερ οὐδὲν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις εὐσεβεῖς βασιλεῖς, πρὸς τοὺς τὸ γράμμα δοκεῖ φέρεσθαι (i), τὸν περὶ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν λόγον ἐδέξαντο, ὡς δηλεῦσιν αἱ τε ὑπ' αὐτῶν κτισθεῖσαι ἐκκλησίαι, καὶ τὰ ἱερὰ εἰκόνισματα τυγχάνοντα· πρὸς τοῦτοις καὶ αἱ ἐν Κύπρῳ ἐκκλησίαι βοῶσιν (j), ὅτι οἱ τοιοῦτοι λόγοι οὐκ ἔχουσιν πώποτε· ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐκ τῆς Κυπρίας νήσου ὁρμώμενοι, ὧν ἔστιν ὁ ἐν ἁγίοις Παῦλος, ὁ γεγωνὶς τῶν ἐνταῦθα ἀρχιερέων. καὶ Κωνσταντῖνος, ὁ γεγωνὶς κατὰ τὴν αὐτὴν νήσον ἀρχιεπίσκοπος, ἄνδρες σοφοὶ καὶ ἐλλόγιμοι, καὶ τὰ δόγματα τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ τῆς νήσου προεδρεύσαντος ἐπιστάμενοι, οὐκ ἠνέσχοντο τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς εἶναι τὰς χρήσεις, ἀς ἐν τῷ ψευδοσυλλόγῳ οἱ συναθροισθέντες αὐτῷ προσήγαγον· ἐν τοῦτοις ὁ Θεὸς μὴ ἀρεσκόμενος, εὐδόκησεν ἐπιτελεσθῆναι τὴν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεῦτερον ζ' ἁγίαν καὶ οἰκουμένην σύνοδον, ἥς ἡ χάρις κατὰ λόγον καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν γέγονε παρὰ ἀρχιερέων τὸ τηνεαῦτα κινηθεῖσα· Παῦλος γὰρ ὁ προβήθεὶς ἀρχιερεὺς τοῦ Βυζαντίου ὁρῶν ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ τε τῆς πρεσβυτέρης· Πρώτης

A Hattius πρωτόκλητον. At Combessius, qui paulo ante predictam disputationem ediderat, habet τοῦ πρωτοκλήτου, quæ caeteroqui lectio merito illi suspecta videtur. Reapse codex Vaticanus Vitæ Nicephori habet πρωτόκλητον, non τοῦ πρωτοκλήτου. Allatius vero vel ita legens, vel recte emendans, πρωτόκλητον pro πρωτόκλητον maluit. Est enim non insolita in codicibus permutatio litterarum B et K, propter multam earumdem in prisco scribendi usu similitudinem, ut mecum antiquarii sciunt. Et Combessiana, quidem lectio τοῦ πρωτοκλήτου insana est; sequitur enim mox κορυφαίον, Πέτρον; πρωτόκλητος autem Andreas, non Petrus. Verumtamen inter πρωτόκλητον (quod malo) et πρωτόκλητον, nulla tragediæ sunt agenda, quia perinde fere est dicere primam sedem, ac primam appellatam sedem aut basim.

(g) Habita fuit Constantinopoli hæc Iconomachorum synodus anno Copronymi regnantis 43, ut ait Theophanes, ejusque non semel meminit noster Nicephorus in subsequentibus scriptis. Acta ejus abolita intercederunt. Alia Iconomachorum in eadem

quens, vel potius tyrannica superbia utens, divina lege contempta, per collectos a semet profanos episcopos, quantum in ipso fuit, sanctarum imaginum fecit abolitionem, aususque est hic athenis idololatrarum nomine Christianos appellare; et dogmatico hujusmodi profanæ synodi canone definire, non esse in posterum venerandas sacras imagines neque omnino fabricandas. Et quia malum hoc in suis initiis contineri non potuit, consecutæ sunt aliæ insuper irreligiøsæ sanctiones; nempe et invocationes sanctorum ab Ecclesia exclusit; sanctasque reliquias et sacros libros plurimos combussit; et homines, qui hoc impium dogma noluerunt admittre, persecutionibus, cruciatibus, pœnisque multis affecit.

B

268 4. Quod si oportet ex contrariis quoque argumentis idem confirmare, testes adsunt illæ etiam quæ Epiphanius dicuntur auctoritates. Namque, ut ibi legitur, Epiphanius, videns sacras imagines a Christianis honorari, conatus est eas abolere: et tamen nec illis temporibus religiosi imperatores, ad quos id scriptum mitti videtur, hanc de abolendis imaginibus sententiam admiserunt, uti demonstrant conditæ ab iis ecclesiæ, et superstites sacræ icones. Insuper Cypri etiam ecclesiæ clamant, sermones Epiphanius ejusmodi nusquam esse auditos. Sed ne illi quidem, qui ex insula Cypro sunt oriundi, quos inter est sanctus Paulus nostræ urbis archiepiscopus, et Constantinus qui fuit ejus insulæ item archiepiscopus, sapientes clarique viri, dogmatumque sancti Epiphanius, insulæ præsulis, probe gnari, non tulerunt Patris ejusdem auctoritates esse, quas ei hujus pseudosynodi auctores ascripserunt. Quæ cum Deo displicuissent, placuit eidem secundam Nicææ fieri synodum quæ est sanctorum œcumenicarum septima; cujus origo rationabiliter et secundum ecclesiasticam formulam a tunc existentibus pontificibus commota fuit. Nam Paulus prædictus, Byzantii pontifex, videns alios pontifices, nempe tum illum senioris Romæ, tum aliarum sedium, sacerdotii sui dignitati non communicantes,

C

regia urbe synodus anno 815, sub Leone Armeno fuit. Vit. S. Nicephori, cap. 5, n. 35, vel etiam 10, n. 63; cap. 12, n. 73.

D

(h) Hanc sancti Epiphanius auctoritatem bis sibi objicit etiam sanctus Joannes Damascenus De SS. imag. orat. I, n. 2; et orat. II, n. 18, utroque autem in loco dicit fictitiam, eique ab hæreticis suppositam; cujus tamen scripti in Nicæna quoque et synodo act. 6; Lab. I, VII, col. 473, mentio fit. Utique dubitari nequit de Latina Epiphanius epistola inter Hieronymianas 51, cujus in calce illa est famigerata de velo picto narratio. Sed et adest etiam Nicephori ad prædicta responsio; præter alios tot auctores qui in eadem alexa versati sunt.

(i) Nempe Græca epistola ad Theodosium Magnum, quam esse genuinam negat inter ceteros etiam Lequinius ad prædictam Damasceni orationem 2, n. 18.

(j) Hoc eodem utitur argumento Damascenus loc. cit., nempe quod Cypriacæ Epiphanius ecclesiæ sacris plena imaginibus es et.

imo et anathematibus et depositione adversantes, pontificatum abdicavit: atque in primis imperatores, seposito metu, conveniens, ut multi ei rei præsentes et adhuc in vivis agentes testantur: Ego, inquit, nec usque ad hoc tempus recta conscientia fui; et nunc vobis omnibus denuntio, me, dominante hæresi, et a reliquis sedibus excommunicatum, vestrum haud diutius episcopum esse posse. Quibus dictis, paulo post morbo correptus, mortem obiit. πως ὁμῶν εἶναι οὐ δύναμαι· τούτων λαληθέντων μετ' νάτου (k).

5. Post hunc itaque sanctæ memoriæ Tarasius ad sacerdotalem thronum promotus, et ejus ætatis imperatoribus restitit et senatui universoque urbis populo protestatus est, nisi publica fides sibi fieret, fore ut œcumenica 269 synodus contraheretur tum præsentium in urbem, tum etiam reliquarum sedium episcoporum, ob novum hunc errorem in Ecclesia corrigendum, a se nunquam pontificatum admissum iri. Accepta vero ejus rei a cunctis fide, sic demum patriarcha factus est. Tum Deo adjuvante scopum est consecutus, et synodus legitime et secundum canones fuit celebrata, præsentibus etiam legatis, litterisque synodicis a reliquarum sedium primatibus acceptis. Decretumque ab universa synodo conditum fuit, atque ab universo orbe receptum, cui etiam imperatores subscripserunt. De qua definitione haud jam curiose quærendum est. Nam sicut reliquæ sanctæ sex synodi definitiones suas ediderunt, quin aliquis iis contradiceret; et ejus temporis imperatoris, sacerdotalibus sententiis obsequentes, eas admiserunt atque firmarunt, nemoque orthodoxus post promulgationem dubium aliquod commovit, sed tanquam a sancti Spiritus sigillo munita Christiani omnes quæ promulgata sunt receperunt; sic etiam prædictæ synodo septimæ contigit, cujus decretum tanquam divinæ gratiæ fonte editum, in cunctis orbis finibus admissum est. Alioqui veterem et præexistentem in Ecclesia traditionem ea definitio confirmabat, nihilque peculiare vel novum statuebat. Propterea extra omnem dubitationem synodica illa definitio observari a Christianis omnibus jure meritoque debet.

6. Hac itaque fauste ac divinitus absoluta synodo, qui deinceps ad episcopatus dignitatem promoti fuerunt, decreto illi libenter propria manu, secundum antiquitus traditam Ecclesiæ consuetudinem, sua quisque præposita cruce, subscripserunt: quos inter nonnulli sunt, qui hodie se de corpore Ecclesiæ avulserunt et alienarunt, atque ita latis in illa synodo anathematibus semet subje-

καὶ τῶν λοιπῶν θρόνων ἀπεσχισμένοι ἦσαν ἐκ τῆς κατ' αὐτὸν ἀρχιερωσύνης, ἀναθέμασι καὶ καθαιρέσεσι καθυποβάλλοντες, παρητήσατο τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα· καὶ πρῶτον μὲν τοῖς τε βασιλεῦσι παρῆρσι ἐντυχὼν ἐλάλησε, ὡς πολλοὶ τῶν ἐτι περιόντων αὐτόπται γενόμενοι μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ ἔως τοῦ νῦν οὐκ ὀρθὴν συνειδησὶν ἔχων διετέλουν· ἄρτι δὲ πᾶσιν ὁμῶν διαγορεύω τῆς αἰρέσεως ἐπικρατούσης, ἀναθεματιζόμενος ὑπὸ τῶν λοιπῶν θρόνων, ἐπίσκοκο- ὄλγιον τῇ νόσφι συνεχόμενος, ἐπιλαδόμενος τοῦ θα-

ε'. Μετὰ τοῦτον οὖν ὁ ἐν ἀγίᾳ τῇ μνήμῃ Ταράσιος προτραπεῖς εἰς τὸν ἱερατικὸν θρόνον ἐνέστη, τοῖς τε βασιλεῦσι τότε καὶ τῇ συγκλήτῳ καὶ παντὶ τῷ λαῷ τῆς πόλεως λέγων, ὅτι εἰ μὴ πληροφορίαν λάβω τοῦ γενέσθαι σύνοδον οἰκουμενικὴν συνευρισκομένων ἤδη καὶ τῶν λοιπῶν θρόνων, ἵνα τὸ καινοτομηθὲν σφάλμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διορθωθῇ, εἰς τὴν ἱερωσύνην ἔμαυ- τὸν οὐκ ἐπιδίδωμι· καὶ παρὰ πάντων τὰ τῆς πληροφορίας δεξάμενος οὕτω προχειρίσθῃ ἀρχιερεὺς (l)· καὶ θεοῦ συνεργεῖς εἰς πέρας ἐκδέχῃ, καὶ σύνοδος ἐννόμως καὶ κανονικῶς ἐτελέσθῃ, συνευρεθέντων καὶ τοποτηρητῶν, καὶ γραμμάτων συνοδικῶν τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς θρόνοις τὴν ἀρχιερωσύνην κεκτημένων· καὶ ὅρος ἀπὸ συνόδου ἐδέχθῃ (r) παρὰ τε οἰκουμένη πάσῃ, ἐν ᾗ καὶ οἱ βασιλεύοντες σύμφηφοι γεγόνασιν· καὶ τὸν τοιοῦτον ὅρον οὐ χρὴ περιεργάζεσθαι· καθάπερ γὰρ αἱ λοιπαὶ οἰκουμενικαὶ ἐξ ἄγαι· σύνοδοι ὁροῦς οἰ- κελους ἐξέθεντο, καὶ οὐδεὶς περὶ τούτων ἀντέπεσε· καὶ οἱ κατὰ καιροῦς γὰρ βασιλεύοντες ταῖς ψήφοις τῶν ἱερῶν ἐπόμενοι, καὶ ἀπεδέξαντο καὶ ἐκράτουν· καὶ οὐδεὶς τῶν ὀρθοδοξούντων μετὰ τὴν ἐκφώνησιν [εἰς] ἀμφισβήτησιν κατέστη, ἀλλ' ὡς ἐκ Πνεύματος ἁγίου σφραγισθέντων τῶν ἐκφωνηθέντων πάντες οἱ Χριστιανοὶ ἐδέξαντο, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς εἰρημένης ζ' συνόδου ἐπηκολούθησεν, καὶ ὡς ἐκ θαλάς χάριτος ὁ ὅρος αὐτῆς ἐκδοθεὶς ἀπόδεκτος γέγονεν ἐν πᾶσιν τοῖς πέρασιν· ἄλλως τε δὲ καὶ ἀρχαίαν καὶ προϋπάρχουσαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παράδοσιν ἀνεκαίνισε καὶ ἐκράτυνε, καὶ ἴδιον οὐδὲν ἐκαινοτόμησεν· ἔνεκεν τούτου ἀναμ- φισβήτητος κατὰ πάντα τρόπον ὁ κατ' αὐτὴν ὅρος φυ- λάττεσθαι παρὰ τῶν Χριστιανῶν δικαίως ὀφείλε- ται (m).

D ζ'. Ταύτης οὖν τῆς ἱερᾶς συνόδου αἰσῶς καὶ θεο- πρεπῶς τελεσθείσης, οἱ μετὰ ταῦτα εἰς ἱερωσύνης ἀξίωμα προχειρισθέντες, τῷ ὑπ' αὐτὴν ἐκτεθέντι ὄρῳ στέργοντες ἰδιοχείρως κατὰ τὴν παραδεδωμένην ἀρχὴν συνήθειαν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοὺς οἰκελους σταυ- ροὺς προτάξαντες (n) ὑπέγραψαν· ὧν εἰσι καὶ νῦν οἱ ἑαυτοὺς τοῦ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματος ἀπορ- ρήξαντες καὶ ἀπαλλοτριώσαντες καὶ τοῖς ἐν τῇ αὐτῇ

(k) Copiose hæc ex Theophane Cuperus in Patr. Constantinopolitanis, item Ephraënius chronogra- phus v, 9956-9979.

(l) Nihil Cuperus de hac egregia Tarasii apud populum protestatione, ante suscipiendum episco- patum.

(r) Cod. secunda manu ἐτέθη.

(m) Considerent hæc nostrorum quoque tempo-

rum iconomachi; videant, quomodo generalis syn-odi auctoritatem despiciere queant, quin simul et cæteras œcumenicas æque infirmas judicent; quo facto, fides Christiana corruit.

(n) En morem apud nos adhuc vigentem, ut epi- scopi subscriptionibus suis crucem præponant. Ex- stant autem Concil. i. VII, col. 55, confessio hæc et subscriptiones episcoporum ab hæresi reversorum.

συνόδῳ ἀναθεματισμοῖς ἑαυτοὺς καθυποβάλλοντες· ἔχει δὲ τὰ ἐκτεθέντα οὕτως· « Πιστεύοντες εἰς ἕνα Θεὸν τὸν ἐν Τριάδι ὑμνούμενον, τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀσπαζόμεθα· καὶ οἱ μὴ οὕτως ἔχοντες, ἀνάθεμα ἔστωσαν· καὶ οἱ μὴ οὕτως φρονούντες, πόρρω τῆς Ἐκκλησίας ἐκδιωχθήτωσαν· ἡμεῖς τῇ ἀρχαίᾳ θεσμοθεσίᾳ ἐπακολουθοῦμεν· ἡμεῖς τοὺς θεσμοὺς τῶν Πατέρων φυλαττόμεθα· ἡμεῖς τοὺς παρατιθέντας ἢ ἀφαιρούοντας, ἐκ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀναθεματίζομεν· ἡμεῖς τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν· τοῖς ἐκλαμβάνουσι τὰς παρὰ τὰς θείας Γραφὰς βήσεις τὰς κατὰ τῶν εἰδώλων εἰς τὰς σεπτὰς εἰκόνας, ἀνάθεμα· τοῖς ἀποκαλοῦσι τὰς ἱερὰς εἰκόνας εἰδῶλα, ἀνάθεμα, ἀνάθεμα (ο). » Ταῦτα οἱ ἀρτίως ἑαυτοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἀποσχίσαντες καθωμολόγησαν διὰ τῶν οἰκείων ὑπογραφῶν· καὶ εἰ ἀρνοῦνται τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν, τοὺς ἰδιοχείρους αὐτῶν σταυροὺς πατοῦσι, καὶ τοῖς προκειμένοις ἀναθέμασιν ἑαυτοὺς καθυποβάλλουσι, καὶ οὐδαμῶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἵστανται· ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ δόγμα τῆς πίστεως ἐν ᾧ ἔχειροτονήθησαν ἠρνήσαντο, ἀνάγκη αὐτοὺς καὶ τὴν χειρῶν τόνειν ἀρνήσασθαι, καὶ εἶναι καθυημένους, ὡς ἐτεροδιδασκαλοῦντας· καὶ διὰ τοῦτο οὐ χρὴ αὐτοὺς εἰς διαλέξεις· ἢ εἰς ἀντιλογίας πρὸς ἱερατικὸν ἄνδρα ἔρχεσθαι (p)· ἢ γὰρ συζητῶν μετ' αὐτῶν περὶ δογματικῶν ἐκκλησιαστικῶν, τοῖς αὐτοῖς ἀναθέμασι ἑαυτὸν περιβάλλει. Αὐξεῖ δὲ αὐτῶν τὸ ἐγκλημα, καὶ μείζων ἢ κατὰ κρισις γίνεται, ὅτι οὐ νεωστὶ ἐπιγινώσκοντες τὰ ζητούμενα, ἀλλ' ἐκ πλείονος χρόνου πρᾶγμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κεκυρωμένον ἰδόντες καὶ ὑπογράφαντες, ἐκουσίως ἑαυτοὺς τῇ παρανομίᾳ ἐπέβριψαν· καὶ ταῦτα διδάσκαλοι τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων χρηματίζαντες, καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ διδαχῇ χρονίζαντες· καὶ ἐτέρως δὲ καθυημένοι τυγχάνουσι παρὰ τῶν θείων κανόνων, ὡς παρασυναγωγὰς ποιοῦντες, καὶ τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς διολοῦντες· (q)· τέλειον δὲ αὐτοὺς ἀποκλείει τῆς πρὸς ἐκκλησιαστικοὺς ἄνδρας ὁμιλίας, καὶ τοῦ ἱερατικοῦ συλλόγου ἐκβάλλει, καὶ ἕτερα μὲν τινα, ἐξαίρετως δὲ τὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ οἰκουμένῃ· (r)· συνῶδῳ ἔγκειμενα, καθὼς ἐμφαίνεται ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ Ἀγάθωνος πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης· (r)· ἔχει γὰρ ὧδε· « Ὅστις ποτὲ τῶν ἱερῶν τὰ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἡμετέρας μετριότητος περιεχόμενα ἅμα ἡμῖν εἰλικρινῶς κηρύσσειν ἐπιθυμήσει, περὶ τῇ ἡμετέρᾳ ἀποστολικῇ πίστει, ὡς ὁμόφρονας, ὡς συνιερεῖς, ὡς συλλειτουργοὺς, ὡς τῆς αὐτῆς πίστεως, καὶ ἵνα ἀπλῶς εἰπωμεν, ὡς πνευματικούς ἀδελφοὺς καὶ συνεπισκόπους ἡμῶν δεχόμεθα· τοὺς δὲ ταῦτα συνομολογεῖν μὴ θέλοντας, ὡς ἐχθροὺς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ὁμολογίας, ἐνόχους εἶναι κρίνομεν τῆς αἰωνίας κατακρίσεως· οὐτε δὲ τοὺς τοιοῦτους ποτὲ ἐν τῷ συλλόγῳ τῆς ἡμετέρας μετριότητος, εἰ μὴ διορθωθέντας, ἀναδεξόμεθα· μηδὲ ἐλάδομεν παρὰ τῶν προηγησαμένων ἡμᾶς. »

(o) Exstat hæc formula iisdem plerumque verbis in synodo Nic. ed. Lab. p. 575.

(p) Ita et mox cap. 9. Respse recusavit Nicephorus disputare cum Iconomachis. (Ignat. diac. in Vita ejus cap. 6, 41; et 9, 54; 10, 61.) De dogmate in œcumenicis conciliis jam definitio.

PATROL. GR. C.

A cerunt. Est autem definitionis tenor hic. « Credentes unum **270** Deum in Trinitate celebratum, sanctas imagines admittimus; et qui aliter se habent, anathema sint; et qui aliter sentiunt, procul Ecclesia proterreantur. Nos quidem veteres regulas sequimur; nos Patrum decreta custodimus; nos, eos qui quidquam addiderint aut abstulerint, de catholica Ecclesia excommunicamus; nos, qui alio animo sunt, anathemati subijcimus. Anathema illis qui locutiones in divinis Scripturis contra idola dictas, de sanctis imaginibus volunt intelligere. Illis qui sacras imagines idola appellant, anathema, anathema. » Has, inquam, formulas hi, qui adversus Ecclesiam nuper schisma fecerunt, professi fuerant per suas subscriptiones. Quod si nunc confessionem suam negant, ii scriptas manu propria cruces conculcant, seque supradictis anathematibus supponunt, atque omnino in Ecclesia non sunt. Quia vero et fidei dogma in quo ordinati fuere, negarunt, sequitur ut suam quoque ordinationem negaverint, sintque depositi, seu alienæ doctrinæ magistri; ideoque non licet eos ad colloquium vel disceptationem cum viro quolibet sacerdotali admittere: secus enim, qui cum his de ecclesiasticis dogmatibus disputaverit, iisdem se anathematibus implicit. Porro crimen illorum augebit, graviorque damnatio fiet, quia non nuper quæstionem hanc noveunt, sed rem multo ante tempore in Ecclesia definitam, cui etiam subscribere, cognoscentes, sponte sceleri consenserunt; et quidem magistrorum **271** dogmaticorum locum in Ecclesia tenentes, et in hoc magisterio diu versati. Alio etiam titulo a divinis canonibus exauctorantur, seu qui conciliabula fecerint, et regiis auribus molesti fuerint. Postremo eos ab ecclesiasticorum consortio excludunt, et sacerdotali cœlu ejiciunt, alia quædam, nominatimque ea quæ in sexta œcumenica synodo feruntur, sicuti apparet ex synodica epistola Agathonis Romæ senioris papæ, quæ ita habet. « Quotquot sacerdotes, ea quæ in nostræ humilitatis confessione continentur, nobiscum sincere prædicare voluerint circa nostram apostolicam fidem; hos ut parem nostræ sententiam gerentes, consacerdotes, et coadjutores, et ejusdem fidei consortes; atque ut simpliciter dicamus, ut spiritalis fratres et coepiscopos nostros recipimus. **D** Eos vero qui ita confiteri nolunt, seu catholica et apostolica confessionis hostes, æternæ damnationis reos esse judicamus. Neque hos unquam ad nostræ humilitatis consortium, nisi emendatos, admittimus. Neque vero quispiam putet, nos quidquam eorum transgredi, quæ a majoribus tradita accepimus. »

παραβῆναι ἡμᾶς τις ἐξ αὐτῶν ὑπολάβοι, ὅπερ προ-

(q) Ex canonibus 11, et 12. Antiochenis, qui sunt in Photii Syntagmate apud nos *Spicil. rom.* t. VII, p. 200, 201. Confer ibidem, p. 124.

(r) Exstat in concilio sexto œcumenico ed. Lab. t. VI, col. 690.

7. Majori autem illos damnationi obnoxios, divinæque iræ merentes constituunt, et ne salutari quidem pœnitentia dignos ostendunt, ea quæ mundi lumen Joannes, qui regis urbis sedem ornavit, Chrysostomus, inquam, in Epistolæ divi apostoli Pauli ad Ephesios explanatione jampridem dixit, quæ ita se habent: « Nihil adeo poterit Ecclesiam scindere, ut dominandi amor. Nihil ita Deum exasperat, quam si in Ecclesiam schisma invehatur. Etiam si nos innumerabilia bona fecerimus, nihilominus, si integritatem ecclesiasticam mutilaverimus, haud leviores pœnas dabimus quam ii qui ipsum Christi corpus cœsim violarunt: hæc enim cædes saluti mundo fuit, etsi præter cædentium voluntatem. Schisma autem utilitatem nullam, detrimentum plurimum affert. Hæc a me dicta sunt non præsulis tantum, verum etiam subditis. Vir autem quidam sanctus, effatum protulit specie audax, sed tamen protulit; nempe ne martyrii quidem sanguine hoc peccatum elui. Dic enim mihi, cur martyrium tu facis? nonne ob gloriam Christi? Cur ergo Ecclesiam subruis, pro qua vitam suam Christus projecit? Audi sic Paulum loquentem: *Non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei, eamque depopulatus*¹. Non est hæc minor labes, quam quæ ab inimicis infertur; imo multo major. Hæc enim splendidiorem facit Ecclesiam, illa vero etiam coram inimicis perfundit eam pudore, cum a propriis filiis oppugnatur. Grande enim erroris indicium præ se ferunt, qui in ea geniti atque nutriti, ejusque arcana edocti, perverso innox judicio mutati, repente se in hostium agmen conjiciunt. Hæc a me dicta sunt adversus eos qui facile se consociant facientibus in Ecclesia schisma. » Hactenus magister.

272 8. Quod si forte hi schismatici dicunt se hactenus idololatriam commisisse, idololatræ utique existimentur, et sint catechumeni, nequaquam vero cum Christianis misceantur. Nam certe hoc ipsis proderit, si consiliorum suorum actuumque stultitiæ eos pœniteat; ita etiamsi rem suam non bene gesserint, saltem ipsorum pœnitentiam Ecclesia suscipiat. Quod si in eadem hæresi perstant, et aliquot fortasse alios rudiores ac simplices abducere potuerint, si seditionem fecerint, turbasque conflaverint; hi plane extra sacra Ecclesiæ septa sunt. Quod si et oppido pauci in orthodoxia rectaque pietate permaneant, hi sunt Ecclesia, et auctoritas atque potestas ecclesiasticorum decretorum in his remanet; etiamsi mala pati propter veram

ζ'. Μερίζονι δὲ αὐτοὺς καταδίκη δεσμούς, καὶ θείας ὀργῆς ἐνόχους καθίστησι, καὶ οὐδὲ μετανοίας ἢ σωτηρίας ἀξίους γενέσθαι ἀποφαίνει καὶ τὰ παρὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ τῆς οἰκουμένης λαμπτήρος, καὶ τὸν τῆς βασιλίδος κοσμήσαντος θρόνον τοῦ Χρυσοστόμου ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῆς τοῦ θεοῦ ἀποστόλου Παύλου πρῶτην λεγόμενα, περιέχοντα οὕτως (α). « Οὐδὲν οὕτως Ἐκκλησίαν δυνήσεται διαιρεῖν, ὥς φιλαρχία· οὐδὲν οὕτως παροξύνει τὸν Θεόν, ὥς τὸ Ἐκκλησίαν διαιρεθῆναι· καὶ μὴ μὲν ὡς ἐργασάμενοι καλὰ, τῶν τὸ σῶμα αὐτοῦ διατεμόντων οὐκ ἐλάττονα δώσωμεν δίκην οἱ τὸ πλήρωμα κατατεμόντες τὸ ἐκκλησιαστικόν· ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἐπὶ κέρδει τῆς οἰκουμένης ἐγένετο, καὶ εἰ μὴ ἀπὸ διανοίας τοιαύτης· τοῦτο δὲ οὐδὲν οὐδαμῶς τὸ χρήσιμον ἔχει, ἀλλὰ βλάβην πολλήν· ταῦτά μοι οὐχὶ πρὸς τοὺς ἀρχοντας εἰρηται μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀρχομένους. Ἀνὴρ δὲ τις ἄγιος εἶπέ τι δοκοῦν εἶναι τολμηρὸν, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐφθέγγετο· οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην φησὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐξαλείψειν· εἰπέ γὰρ μοι, τίνας ἔνεκεν μαρτυρεῖς; οὐ διὰ τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ; πῶς τὴν Ἐκκλησίαν πορθεῖς, ὑπὲρ ἧς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ προήκατο ὁ Χριστός; Ἀκούε ταῦτα Παύλου λέγοντος ὅτι *Οὐκ εἰμι ἄξιος καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπόρθουν αὐτήν*. Οὐκ ἔστιν αὕτη ἐλάσων ἢ βλάβη τῆς παρ' ἐχθρῶν, ἀλλὰ πολὺ μείζων· ἐκεῖνη μὲν γὰρ καὶ λαμπροτέραν ἐργάζεται, αὕτη δὲ ταύτην καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς κατασχύνει, ὅταν ὑπὸ τῶν ἰδίων τέκνων πολεμεῖται· μέγα γὰρ δαῖγμα ἀπάτης εἶναι παρ' αὐτοῖς τὸ τοὺς γεννηθέντας ἐν αὐτῇ καὶ τραφέντας καὶ τὰ ἀπὸρρήτα αὐτῆς μεμαθηκέντας, ἀκρίτους^β τούτους μεταβαλλομένους, ἐξαίφνης τὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτὴν διατίθεσθαι· ταῦτά μοι πρὸς τοὺς ἀδιαφόρους διδόντας ἑαυτοὺς τοῖς σχίζουσι τὴν Ἐκκλησίαν. » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ διδάσκαλος.

η'. Εἰ δὲ ὁμολογοῦσιν εἰδωλολατρῆσαι πρὸ τοῦ παρόντος καιροῦ, ὥς εἰδωλοάτραι κρινέσθωσαν, καὶ ἔστωσαν κατηχούμενοι, καὶ μετὰ Χριστιανῶν μὴ μιγνύσθωσαν· ἀρκέσει γὰρ αὐτοῖς καὶ τοῦτο εἰ μεταμελήθωσιν ἐφ' οἷς ἀδούλως ἐμελέτησάν τε καὶ ἔπραξαν· ὥσπερ εἰ μὴ τὰ κατ' αὐτοὺς οἰκονομηθῆναι, καὶ τὴν μετάνοιαν αὐτῶν παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ δεχθῆναι· εἰ δὲ διαμένουσιν ἐν τῇ αὐτῇ αἰρέσει, καὶ ἰσως καὶ ἐτέρους τινὲς ἀμαθεστέρους καὶ ἀπλουστερούς δυνήθωσιν ἀποδοκολῆσαι, καὶ ὀχλαγωγῆσαι καὶ πλῆθος συνάγωσιν, ἔξω τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας περιβόλων εἰσὶν· εἰ δὲ καὶ πάνυ ὀλίγοι ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ διαμείνωσιν, οὗτοί εἰσιν Ἐκκλησία, καὶ τὸ κύριον καὶ ἡ προστασία τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν ἐν αὐτοῖς κείται· καὶ κακο-

¹ 1 Cor. xv, 9.

VARIE LECTIONES.

^β ed. Chrys. ἀκρίτως.

NOTÆ.

(*) Homil. 11, in editione Montfauconii, t. XI, p. 86.

παθῆσαι αὐτοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας δεῖσθαι· ὅπερ ἔστιν εἰς καύχημα αἰώνιον, καὶ ψυχικῆς σωτηρίας πρόξενον· ὅτι οὐδὲ συζητήσεις περὶ τῶν ἱερῶν εἰκό-
νων ποιεῖσθαι δεῖ· οὐ γὰρ προσφάτως ἀνεφύη τὸ
περὶ αὐτῶν δῶγμα, ἀλλ' ἐκ πλείονος χρόνου ζητη-
θὲν, τὴν κύρωσιν παρὰ τῆς συνόδου ἔλαβε· καὶ πᾶν
γὰρ ζήτημα δογματικὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ
ἀναφυὲν, μετὰ ζήτησιν συνοδικὴν καὶ ἐκφώνησιν
πέπαιται, ἀμφιβολίαν δὲ τὴν οἰανοῦν οὐκ ἐπιδέχεται·
οὕτως γὰρ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν
συνόδων γέγονε.

θ'. Περὶ δὲ τῶν ἀσεβῶς δογματισθέντων παρὰ τοῦ
Χωνσταντίνου, καλῶς ἔχειν δοκεῖ μὴ ἐξῆναι ἐκκλη-
σιαστικῷ ἀνθρώπῳ εἰς ἐξέτασιν καὶ δοκιμασίαν αὐ-
τοῦ ἔρρεσθαι· τῶν γὰρ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συγγράμμα-
σιν αὐτοῦ ἐμφερομένων χρήσεων, τὰς μὲν τῶν αἰρε-
τικῶν οὕσας, παντελῶς ἀποπέμπεσθαι· τὰς δὲ οὐκ
εὐαγῶς ὑπ' αὐτοῦ νοηθείσας, ἀπράκτους καὶ ἀργὰς
ἀποφαίνειν· ἐάν δὲ ἐκ τούτων τῶν χρήσεων, τινὰ
βιβλία πρακτικὰ εὐρέθησαν περὶ εἰκότων τι διαγο-
ρεύοντα, διὰ τὴν εἰς τὸν εὐσεβέστατον βασιλεῖα ἡμῶν
πληροφορίαν, δέχεσθαι ταῦτα ἢ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ
ἐπιλύεσθαι· εἰ δὲ οὐκ ἐξαρχέσει τὰ τῆς πληροφορίας
διὰ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἱερατικῶν ἀνδρῶν, οὗτοι
τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἔθει καὶ κανόνι ἐπέριεδόμενοι,
σύνοδον οἰκουμενικὴν ἀποκαλοῦνται, ὥστε τοὺς τῶν
λοιπῶν θρόνων ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ἐπὶ τῇ τῶν τοιού-
των βιβλίων ἐξετάσει καὶ δοκιμασίᾳ, καὶ τὰ δοκοῦντα
ἐπινεύσει τοῦ θεοῦ Πνεύματος περὶ αὐτῶν ἐκφω-
νῆσαι· ὅτι ἀναγκαίως καὶ νῦν φυλάττονται καὶ
κρατοῦνται οἱ τῆς ἁγίας ε' συνόδου κανόνες, οὓς ἂν
οὐ χάριτι τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐξεφωνήθησαν, ἢ
Ἐκκλησία παραλαβοῦσα δι' αὐτῶν τὰ τῶν ἱερέων
μετέρχεται κρίματα· ὑπὲρ γὰρ τὰ ἑκατὸν εἰκοσι
ἔτη (1) ἐν αὐτῇ διαπρέπουσιν οἱ τοιοῦτοι κανόνες, ὥς
εἰ μὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐχρημάτιζον, πλείστην ὄσιν
ζημίαν ὑπέμενον, οὐκ ὀλίγων σφαλμάτων ἐν τῇ
ἱερῶσύνῃ ἀνευθύνων διαμενόντων· καὶ τὸ ἀξιώχρεων
τῶν ἐκθεμένων αὐτοὺς τό τε πλῆθος καὶ τὸ ἀξιόπι-
στον τῶν προσώπων πᾶσι Χριστιανοῖς ἐμφανὲς καθ-
ίσταται· οἱ τε γὰρ κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον ἱερώ-
τατοι πατριάρχαι, καὶ ἕτεροι ἕως τῶν διακονούντων
καὶ τεσσαράκοντα ἐπισκόπων, οἰκείους κανόνας
ἐκφωνήσαντες διὰ τῶν οἰκείων ὑπογραφῶν δηλοῦν-
ται· οἷς σύμφητος καὶ συνεργὸς γεγονὼς ὁ τῆνικαὶ
βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς *, καὶ αὐτὸς περὶ τὴν εὐκλεῖαν
καὶ ἀμύμητον ἡμῶν θρησκείαν εὐσεβῶν, διὰ τῆς
ἰδίας ὑπογραφῆς δείκνυται.

ι'. Πῶς οὖν [οὐ] βλάβημον, καὶ παράνομον, τὴν
τοσαύτην τῶν ἱερέων πλῆθύν μὴ ἀποδέχεσθαι, καὶ
ἀντὶ ἐνὸς ἱστορικοῦ λογίζεσθαι; τὰ γὰρ πρὸ αὐτῆς
γεγονότα ἱστοροῦντες λέγουσιν, ὅτι σέπται ὑπῆρχον
αἱ εἰκόνες, καὶ ὅτι Χριστιανοὶ κατησπάζοντο αὐτάς·
οὐ γὰρ ἔβριον τότε τύπον παρέδωκαν, ἀλλὰ τὰ ἱστο-

A religionem ipsos oportuerit; quod quidem æter-
nam gloriam animæque salutem ipsis confert.
Reapse ne controversia quidem deinceps de sanctis
imaginibus fieri debet. Non enim dogma de
ipsis, nuper natum est, sed jamdiu disputando
libratum, ratumque a synodo habitum est. Porro
omnis quæstio dogmatica quæ in Ecclesia Dei orta
fuerit, post examen synodicum latamque publica
sententiam, desinit; neque postea quamlibet dubi-
tationem patitur. Sic enim et in cæteris sanctis
atque œcumenicis synodis actum est.

9. Age vero de impiis Constantini (Copronymi)
constitutis, recte dici videtur non licere ecclesia-
stico homini examen et animadversionem de iis
instituere. Nam relatarum in profanis ipsius scriptis
auctoritatum, aliæ quia hæreticos auctores habent,
prorsus sunt abjiciendæ; aliæ vero ceu non bono
sensu ab illo intellectæ, inutiles **273** et otiosæ re-
putandæ sunt. Quod si demum in harum auctoritatum
numero synodales aliquot libri comperti fuere, qui de
imaginibus aliquid dicerent, hos ut piissimo impera-
tori nostro (Constantino Irenes) satis fieret, Eccle-
sia admisit et explicavit. Quod si suasoriæ solutiones
non sufficiebant, per ecclesiasticos viros factæ, hi
quidem ecclesiastica consuetudine regulaque freti,
œcumenicam synodum convocarunt; ita ut et reli-
quarum sedium pontifices ac sacerdotes horum
librorum examen et inquisitionem peragerent, et
quod visum fuisset, Spiritus sancti nutu de ipsis
publice pronuntiarent. Etenim necessario nunc
etiam observantur et vigent sanctæ synodi sextæ
canones; quos, ex quo cum divini Spiritus gratia
promulgati fuerunt, Ecclesia admisit, perque eos
sacerdotalia judicia exercet. Nam plus centum et
viginti jam annis hi habentur in honore canones,
qui nisi in Ecclesia exstiterent, plurimum ea
passa esset detrimentum, quia culpæ multæ in
cœtu sacerdotali sine remedio pœnave mansissent.
Jam et dignitas illorum qui eos condiderunt, et
multitudo atque auctoritas personarum, Christianis
omnibus explorata est. Nam et qui tunc erant sa-
cratissimi patriarchæ, et alii usque ad cccxi. episcopi,
tanquam suos hos canones pronuntiasse, propriis
subscriptionibus demonstrant. Quibus consentiens
et cooperans factus is, qui tunc erat imperator
Justinianus, et ipse quoque de illustri irreprehensi-
bilique fide nostra se pie sensisse propria subscrip-
tione declarat.

274 10. Quidni ergo blasphemum atque impium
sit, talem tantumque episcoporum numerum non
suscipere, et alicujus instar historici non repu-
tare? Dum enim quæ ante synodum exstiterunt nar-
rant, venerabiles fuisse imagines affirmant, et
apud Christianos in honore habitas. Non enim

e cod. εὐσεβῶς. d cod. ταύτην. * Rhinotmetus.

(1) Hinc cognoscimus natalem hujus scripti annum.
Nam quia Trullani canones anno 691 editi fuerunt,
additis nunc haud plus 122, consurgit annus 813,

quo imperium iniit Leo Armenius novæ persecutio-
nis auctor. Erat autem is annus episcopatus Niceo-
phori octavus inceptus.

proprium exemplum proposuerunt, sed narrata et picta spectantes, de ipsis sententiam tulerunt, ad Ecclesiæ ædificationem, gratiæ amplificationem et exaltationem. Id demonstrant primariæ sedes, et qui per ea tempora fuerunt imperatores ac sacerdotes imaginibus certatim honorem deferentes. Quod si nonnulli vaniloqui aiunt, aliquot post sextam synodum annis canones illos fuisse editos, nihil hinc ecclesiasticæ doctrinæ deperit. Non enim interjectum tempus vetat, quominus hi dicantur sextæ synodi canones. Causa enim horum construendorum fuit, quod nec quinta nec ipsa sexta synodus canones ediderant. Propterea utiliter imo necessario hos compegerunt, atque ad communem Ecclesiæ utilitatem promulgarunt. Hi vero, sive condentium numerum species, sive dignitatem, nequaquam inferiores sunt, imo potius superant. Nam sextæ synodi patres cxxx circiter fuerunt; canonum autem editionem ducenti et quadraginta episcopi fecerunt.

11. Jam de sacrarum imaginum veneratione auctoritates multæ sanctorum Patrum pio nostro imperatori oblatæ fuerunt, quæ indubitatam fidem legentibus faciebant; quarum integra volumina synodus habuit, prout ii qui ei interfuerunt, 275 atque adhuc supersunt, vere testantur. Porro Eusebius Pamphili in multis scriptis suis apparet potius Arianus, tum nominatim in illa epistola, in qua sacras imagines vetat, manifeste deprehenditur Filium Dei dicere secundi ordinis Deum, et creaturam, Patrisque servum. Pariterque humanam formam, quam Dominus ac Deus noster nostri causa assumpsit, concretam esse cum ipsius divinitate, totamque immutatam censet; quæ prorsus catholicæ Ecclesiæ sententiæ adversantur. Constat autem et aliquot post ejus obitum annis a nonnullis Patribus synodico decreto ceu Arianum Ecclesia ejectum, æque ac alios hæreticos; increpitis etiam illis qui horum faciebant commemorationem. Ergo quivis Christianus orthodoxus judicet, num sit in Ecclesiam admittendus hic, qui tales adversus Servatorem nostrum Christum Deum effutivit: quanquam idem partim etiam laudatur, velut Origenes alique multi extra Ecclesiam positi. Quæ cum ita se habeant, nemo sano consilio præditus, vel Ecclesiæ anxietatem damnet, vel criminationem culpamque in caput eorum rejectam qui se sponte ab Ecclesia separarunt; quamdiu certe, Deo permitte, hæc adversus ejus constituta canonemque ædedito perseverat. Ut autem superius dictum est, synodum œcumenicam Ecclesia convocare solet ob quamlibet contentionem de medio tollendam, pacemque cum Dei placito stabiliendam per sæcula sæculorum. Amen.

(u) Scilicet in Trullano canone 82 imperatum fuit, ut Christi humana figura symbolicæ agni formæ substitueretur, quam superiores Christiani, ceu Christi typum, eatenus venerati fuerant.

ρούμενα καὶ ἐζωγραφημένα καθορῶντες (u), περὶ αὐτῶν ἐξεφώνησαν, οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς χάριτος πλατυσμὸν καὶ προτίμησιν· καὶ ἐμφανίζουσι τοῦτο οἱ προάγοντες θρόνοι, καὶ οἱ κατ' αὐτοῦς βασιλεῖς καὶ ἐρεῖς ὁμοίως δοξάζοντες· εἰ δὲ λέγουσι τινες κενωφρονούντες, ὅτι μετὰ χρόνους τινὰς τῆς ἔκτης συνόδου γέγονεν ἡ τῶν κανόνων τούτων ἐκφώνησις, οὐδὲς περὶ τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας λόγος διαπίπτει· οὐδὲ γὰρ ὁ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ κωλύει αὐτοὺς καλεῖσθαι κανόνας τῆς ἔκτης συνόδου· τὸ γὰρ αἴτιον τῆς τούτων ἀθροίσεως γέγονεν, ἐπειδὴ οὕτε ἡ ἀγία ε' σύνοδος, οὕτε αὐτὴ ἡ ζ' κανόνας ἐξέθεντο· διὰ τοῦτο χρησίμως καὶ ἀναγκαίως συνήχθησαν, καὶ τούτους ἐξεφώνησαν, πρὸς κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας ὄφελος· οὐδὲν δὲ οὕτε τῷ ἀριθμῷ οὕτε τῇ ἀξίᾳ ἐλλείπουσι, ἀλλὰ πλεονάζουσιν· ἐν γὰρ τῇ ζ' ἀγίᾳ συνόδῳ περὶ τοὺς ἐκατὼν ἐβδόμηκοντα ὑπῆρχον Πατέρες, ἐν δὲ τῇ ἑνὶ τῶν κανόνων ἐκθέσει, διακόσιοι τεσσαράκοντα.

ια'. Ὅτι καὶ περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων χρήσεις πολλὰ προσηγήθησαν τῷ εὐσεβεῖ ἡμῶν βασιλεῖ τῶν ἁγίων Πατέρων, δι' ὧν ἔδει τὴν πληροφορίαν πᾶσι τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἀνευδοίαστον γενέσθαι, ὧν τὰ ὀλόκληρα βιβλία ἡ σύνοδος εἶχεν, ὡς οἱ τῶν εὐρεθέντων ἐν αὐτῇ περιόντες σὺν τῇ ἀληθείᾳ μαρτυροῦσιν. Ὅτι δὲ ὁ Παμφίλου Εὐσεβίου ἐν πολλοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ δείκνυται Ἀρειανὸς γνήσιος, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ (v), ἐν ᾗ τὴν τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἀπαγόρευσιν ποιεῖται, εὐρίσκαται σαφῶς· τὸν Ὑῖδον τοῦ Θεοῦ δεύτερον λέγειν Θεὸν καὶ κτίσμα καὶ ὑπηρέτην τοῦ Πατρὸς· ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν, ἣν ἔλαβεν ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνακεκράσθαι τῇ κατ' αὐτὸν θεότητι, καὶ μεταβεβλήσθαι ὅλην δι' ὅλου δοξάζει· ὥστε εἰσὶν ἐναντία παντάπασιν τῷ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας φρονήματι· φαίνεται ἐκ καὶ μετὰ χρόνους τινὰς τοῦ θανάτου αὐτοῦ παρὰ τινων Πατέρων συνοδικῶς (x) ὡς Ἀρειανὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐκβαλλόμενος, μετὰ ἐτέρων ὁμοίως αἰρετικῶν, ἐπιτιμηθέντων καὶ τῶν τὰς μνήμας αὐτῶν ἐπιτελούντων. Χρινάτω οὖν πᾶς Χριστιανὸς τῶν ὀρθοδοξούντων εἰ δεκτὸς ἐστὶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὗτος τὰς τοιαύτας βλασφημίας κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἐκχέων· εἰ δέ τι καὶ ἐπαινεῖται, καθάπερ Ὁριγένης καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ὄντων· τούτων οὕτως ἔχοντων, οὐδὲς τῶν εὐφρονούντων οὕτε ἀπορίαν καταψηφίεται τῆς Ἐκκλησίας, οὕτε ἐγκλημα καὶ ἀμάρτημα ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἑαυτοὺς ἐκουσίως τῆς Ἐκκλησίας ἀποσχιζόντων· εἰ Θεοῦ συγχωρήσει ἐπιμένοι τὰ τῆς διαστάσεως κατὰ τὸν ἑαυτοῦ θεσμὸν καὶ κανόνα· ὡς δ' ἀνωτέρω ἐλέχθη, σύνοδον οἰκουμένην ἐπικαλεῖται· ἡ Ἐκκλησία πρὸς τὸ πᾶσαν φιλονεικίαν ἐκποδῶν

(v) Nempe illa ad Constantiam Licinii uxorem, quæ memoratur in concil. II Nic. act. 5, col. 365.

(x) Nimirum in synodica concilii Alex. epistola. Lab. Concil. t. I, col. 544.

γενέσθαι, καὶ τὴν εἰρήνην χάριτι καὶ εὐδοκίᾳ Θεοῦ βραβευθῆναι ἐν αὐτῇ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

ΕΤΕΡΑ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ.

276 ALTERA DEMONSTRATIO DE SANCTIS IMAGINIBUS.

Τὸν ἓνα Χριστὸν ὁμολογοῦμεν ἀόρατον καὶ ὁρατὸν, ἀκατάληπτον καὶ καταληπτόν, ἀπερίγραπτον καὶ περιγραπτόν, ἀπαθὴ τε καὶ παθητόν, ἀγραπτόν καὶ γραπτόν· καὶ ἀναθεματίζομεν τοὺς ἐναντίον φρονοῦντας, ὁμόφρονας καὶ συνίστορας, ὅφ' ὧν ὁ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως λόγος κατὰ φαντασίαν γεγονέναι καὶ δόκησιν ἐδοξάζετο· διὰ τῆς ἀναίρεσεως τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐναναιρουμένης καὶ τῆς ἀληθεστάτης αὐτοῦ καὶ θεοφόρου σαρκὸς καὶ μορφῆς· διχῶς γὰρ νοοῦμενον πᾶν τὸ μηδαμῶς εἰκονίζεσθαι πεφυκὸς, ἢ ὡς μὴ ὄν, ἢ ὡς ὄν μὲν, ἥκιστα δὲ καταλαμβάνομενον, ὡς ἀόρατόν τε καὶ κρύφιον, ὁπότερον ἂν τις ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν Θεοῦ καὶ Σωτῆρος δοξάζει, οὐκ ἀσεθῆς φωραθήσεται προδηλότατον; Τὸ μὲν γὰρ, τὸ μὴ γεγονέναι κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπον τὸν Ἐμμανουὴλ διαδεικνυσι· τὸ δὲ, γεγονέναι μὲν, ἐξεστηκέναι δὲ τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων, καὶ τὴν προσληφθεῖσαν ἀποβαλέσθαι σάρκα, καὶ πρὸς τὴν θείαν ἀκατάληψίαν, πάντη τε καὶ αὐθις ἀναδραμεῖν· ὅπερ ἀλλότριόν ἐστι πασῶν τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, αἱ καὶ πάλιν αὐτὸν ἐληλυθέναι [φασί] κριτὴν δηλονότι τῶν ὅλων κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως θεαθησόμενον, ὃν τρόπον ἐθεάθη τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλοις εἰς οὐρανοῦς ἀναλαμβάνομενος· τῆς δὲ Μανιχαϊκῆς δόξης καὶ δυσσεθείας τὸ τοιοῦτόν ἐστιν ἀνάμεστον φρενοβλαβοῦς· καὶ περὶ αὐτοῦ τὸ τοῦ Θεοῦ Δαβὶδ προσφθέγγεται λόγιον τὸ φάσκον, Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ, τὴν ἀποβολὴν καὶ ἀπόθεσιν αἰνιττέμενον τοῦ Κυριακοῦ δηλαδὴ καὶ θεοφόρου σώματος.

Unum Christum confitemur invisibilem et visibilem, incomprehensibilem et comprehensibilem, in-circumscriptionem et circumscriptionem, impassibilem et passibilem, non delineandum simul et delineandum. Anathematizamus autem consecratos et conspirantes qui contrariam sententiam gerunt, a quibus divinæ incarnationis ratio existimatur phantastica et putativa; a quibus item cum imaginis Christi Servatoris nostri abolitione, ejusdem pariter verissima et deifera caro et forma destruitur. Nam cum dupliciter aliquid ceu minime figurandum existimari possit; nempe vel quia nullum est; vel quia est quidem, sed tamen comprehendi nequit, utpote invisibile et arcanum; utrumlibet in Christo omnium nostrorum Deo ac Servatore quispiam existimet, nonne manifestissime impius erit? Nam prima quidem opinio demonstraret Emmanuelem haud vere factum hominem; altera factum sane hominem, sed tamen extra humanas proprietates fuisse, et assumptam carnem abjecisse, atque ad divinam incomprehensibilitatem rursus omnino rediisse. Quod cunctis omnino inspiratis Scripturis alienum est, quæ etiam denuo eum reversurum aiunt, judicem scilicet eodem modo conspicuum, quo visus fuit discipulis atque apostolis cum in cælum assumeretur¹. Contrarium quippe commentum manichæa doctrina et insana impietate scatet: de quo divi Davidis recitatur ab hæreticis dictum illud: *In sole posuit tabernaculum suum*²; quibus verbis depositionem atque abjectionem Dominici deiferique corporis innui dicunt.

¹ Act. 1, 11. ² Psal. xviii, 6.

ΤΩΝ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ ΚΑΝΟΝΩΝ ΤΙΝΕΣ.

NICEPHORI CONFESSORIS ALIQUOT CANONES *.

I. Oportet monachos jejunare die Mercurii et A Veneris Septuagesimæ (1) : et ubicunque fuerint, caseum comedere post præsanctificationum solutionem. Evertit hic canon Jacobi dogma, et Tetradiarum hæresim.

II. Die Dominico sine impellente necessitate aut vi non oportet iter facere.

III. Apocalypsin Pauli, et ea quæ dicuntur bron-
tologia, et selenodromia, aut calandologia, susci-
pere non oportet, profana enim omnia.

IV. Apocalypsin Esdræ et Zosimæ, et duo sancti Georgii martyria, et sanctorum martyrum Ceryci [Cyrici] et Juliitæ, librumque Marci et successoris [Diadochi] suscipere non oportet. Rejicienda hæc, non admittenda.

V. Monachi in pœnis existentes, ad communem fratribus cibum et precessionem admittendi sunt. Participes etiam esse debent benedictionis, id est, fructi, simul cum eorum confessione.

VI. Intestato morientium piæ largitiones pro ipsis factæ suscipiendæ sunt, siquidem viventes eo animo fuerint, ut ita præstarentur.

VII. Si quis infirmus sit, et sanctum baptisma, sanctumque habitum requirat, dare ei sine mora oportet, nec gratia est deneganda.

VIII. Si quis ad annos viginti et deinceps disso-
lute et in luxu vixerit, deinde studiosus apparuerit virtutis, non est ordinandus. Sacrum enim impol-
lutum est.

IX. Non oportet operari hebdomade diacœnesimi, neque Sabbato apolysimi canere immaculatum, neque dies Jovis observare.

X. Bigamus non coronatur, sed in eo puniatur utannis duobus sacra non participet mysteria.

XI. Trigamus annis quinque emendetur, et sic admittatur.

A'. "Οτι δεῖ νηστεύειν τοὺς μοναχοὺς τῇ Τετράδι τῆς Τυροφάγου, καὶ τῇ Παρασκευῇ. Καὶ μετὰ τῶν Προηγιασμένων ἀπόλυσιν ἐσθίειν τυρὸν, ὅπου ἂν εὐρεθῶσιν. Ἀνατρέπει δὲ ὁ κανὼν οὗτος τοῦ Ἰακώβ τὸ δόγμα, καὶ τὴν τῶν Τετραδιτῶν αἵρεσιν.

B'. "Οτι οὐ δεῖ ὁδοιπορεῖν ἄνευ ἀνάγκης ἢ βίας ἐν Κυριακῇ.

Γ'. Τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Παύλου, καὶ τὰ λεγόμενα βροντολόγια, καὶ σεληνοδρόμια, ἢ καλανδολόγια, οὐ χρὴ δέχεσθαι· βέβηλα γὰρ πάντα.

Δ'. Τὴν ἀποκάλυψιν Ἑσδρα καὶ Ζωσιμά, καὶ τὰ δύο μαρτύρια τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων Κηρύκου καὶ Ἰουλίττης, καὶ τὴν βίβλον Μάρκου καὶ διαδόχου α οὐ χρὴ δέχεσθαι. Ἀπόβλητα γάρ, καὶ οὐ δεκτά.

B' Ε'. Τοὺς ὄντας ἐν ἐπιτιμίοις μοναχοὺς χρὴ συ-
εσθίειν καὶ συνεύχεσθαι. Μετέχειν δὲ καὶ εὐλογίας, ἡγουν κατακλαστοῦ, ἅμα τῇ αὐτῶν ἐξομολογήσει.

Γ'. Χρὴ δέχεσθαι τὰς εὐποιίας τῶν ἀδιαθέτως τε-
λευτώντων τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γινόμενας, εἴγε καὶ ζῶντες ἄρα προθέσεως εἶχον τοῦ οὕτω ταύτας τε-
λεσθῆναι.

Ζ'. Ἐάν τις ἀσθενὴς ᾖ, καὶ ἐπιζητῇ τὸ ἅγιον βά-
πτισμα, ἢ τὸ ἅγιον σχῆμα, χρὴ δίδοναι ἀνυπερ-
θέτως, καὶ μὴ κωλύειν τὴν χάριν.

Η'. Ἐάν τις ἐν ἀσωτίᾳ ἐξῆσε μέχρις ἐτῶν εἴκοσι, καὶ ἐπέκεινα, εἴτα μετὰ ταῦτα φανῇ ποιῶν ἐργα ἀρετῆς, οὐ χρὴ αὐτὸν χειροτονεῖσθαι. Τὸ γὰρ ἱερὸν ἀμόλυντον.

Θ'. "Οτι οὐ δεῖ ἐργάζεσθαι τὴν ἑβδομάδα τῆς διακαινησίμου^β, οὐδὲ τῷ Σαββάτῳ^ο τῆς ἀπολυσίμου φάλλειν τὸν ἁμῶμον^δ, οὐδὲ τὰς πέμπτας φυλάττειν.

Ι'. Ὁ δίγαμος οὐ στεφανοῦται, ἀλλ' ἔξει ἐπιτίμιον τὸ μὴ μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἐτη δύο.

ΙΑ'. Ὁ τρίγαμος ἐπιτιμάσθω ἐτη πέντε, καὶ οὕτω δεσθῇτω.

* Διαδόχου. ^β Διακαινησίμου, hoc est, hebdomada Paschatis. HARD. ^ο Ἀπολυσίμου, hoc est, Sabbato in Albis. HARD. ^δ Hoc est, psalmum cxviii: *Beati immaculati*. HARD.

(*) *Ex jure Græco*. (Mansi, Concil. t. XIV, p. 119.)

(1) Monites lectores velim vocem τυροφάγος non

satis feliciter verti *Septuagesima*, illam enim *quingagesimam* reddendam esse Allatius, De hebdomad. Græc. p. 1422. sentit et demonstrat. Mansi.

IB. Ὁ χειρισάμενος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, καὶ ἄποκτείνας ἑκουσίως, τὰ τοῦ φόνου ἐπιτίμια τελήσει ἐτη τριάκοντα πέντε.

II'. Κατὰ περίστασιν καὶ μοναχὸς λιτὸς βαπτίζει, ὡσαύτως καὶ διάκονος κατὰ περίστασιν βαπτίζει.

IA'. Ἐάν κατὰ ἄγνοιαν πληθυνθῇ ἀντιμίνισιον, οὐ μολύνεται. Ὁ γὰρ ἁγιασμὸς ἐν αὐτῷ ἐστι. Τὸ γὰρ ἱερὸν, μιὰρὸν οὐ γίνεται.

IE'. Οἱ ἀπὸ παλλακίδος καὶ πορνείας καὶ ἀπὸ διγάμων καὶ ἀπὸ τριγαμίας τικτόμενοι παῖδες, ἐάν φανῶσιν ἀρετὰς ἔχοντες, καὶ εἰσὶν ἄξιοι ἱερωσύνης, χειροτονείσθωσαν.

IG'. Χρὴ τὰ ἀδάπטיστα νήπια, ἐάν εὗρεθῇ τις εἰς τόπον μὴ ὄντος ἱερέως, βαπτισθῆναι. Εἰ βαπτίσει δὲ καὶ ὁ ἴδιος πατήρ, ἢ οἰοσδήποτε ἄνθρωπος, μόνον ἵνα ἐστὶ Χριστιανός, οὐκ ἐστὶν ἁμαρτία.

IZ'. Ὅτι οὐ χρὴ μεταδιδόναι τοῖς λαμβάνουσι τόκον, ἢ συνεσθίειν αὐτοῖς, ἐπιμένουσι τῇ παρανομίᾳ.

XII. Qui pulsaverit patrem suum et sponte occiderit, annis triginta quinque deget in pœnis homicidæ.

XIII. Etiam simplex monachus ex causa baptizat, ut et diaconus.

XIV. Si antiminsium per ignorantiam impletum sit, non polluitur. Sanctificatio enim in eo est. Sacrum enim, impurum non efficitur.

XV. Qui ex concubina et scorto, et ex bigamis et trigamis nati sunt, si virtutibus præditi appareant, et sint sacerdotio digni, ordinentur.

XVI. Infantes non baptizatos oportet, si quo loco reperiatur quis, ubi non sit sacerdos, baptizari. Quod si vel pater, aut quilibet alius, modo sit Christianus, baptizet, peccatum non committit.

XVII. Usuram accipientibus non sunt elargienda sacramenta: nec cum perseverantibus in iniquitate communiter cibus sumendus.

APPENDIX

AD CANONES NICEPHORI PATRIARCHÆ.

(Ex Suppl. Mansi, tom. I, pag. 803.)

Sancti Nicephori Constantinopolitani patriarchæ, et orthodoxæ de veneratione sanctarum imaginum fidei confessoris egregii, canones, quos in variis synodis suis condidit ex jure Græco Romano excerptos dedit Labbeus tom. IX, pag. 387, Venetæ editionis. Sed cum ibi mutili et hinc inde excerpti comparerent; ideo integrioribus illos in nova, si quæ adornaretur, Collectione Conciliorum optarunt hucusque habere eruditi: neque res erat deplorata, cum plura essent volumina excusa, unde colligi potuissent, et in easdem Collectiones referri. Sed hunc laborem Venetus Labbei editor et supplementorum auctor refugit. Hunc ejus defectum hic supplendum duxi, canones illos exhibens integrioribus et numero majores, quales ex ms. codice vulgavit Cotelierius *Monument.* tom. III, pag. 445. His vero adjicere visum est canones nonnullos, quos Hermenopolus in sua canonum epitome servavit, iis tamen detractis, quos jam Labbeus dedit; ex quibus omnibus cæterisque, quos ex Jure Græco Romano Labbeus corrasit, integra, quantum fieri potuit, collectio canonum Nicephori patriarchæ in Collectione Conciliorum habeatur. Quanquam vero in iis, quos ex Cotelierio inferius exhibeo, canones quidam occurrunt, quos pariter habes apud Labbeum repetitos, omittendos tamen non censui, tum ne Collectionem canonum Nicephori, quam in veteri codice Cotelierius offendit, in aliquo minuerem, cum etiam in gratiam accuratioris versionis a Cotelierio adornatæ. Cotelierii vero notas adjiciendas minime censui, quod nihil plerumque aliud ferant, quam indicium plutorum, ex quibus

canones illi extracti sunt, et quinam exstant editi in Jure Græco Romano et alibi; qui vero se primum eruente prodant. Cæterum obscuros illos ritus, qui in his canonibus tanguntur, si quis nosse voluerit, adeat Goarium in Euchologio, et Cangium in Glossario Græcitatibus. His vero canonibus subjungit Cotelierius epistolam *S. Nicephori patriarchæ et confessoris*, quam inscriptionem in ms. codice reperit; quæ sane epistola canonicas responsiones ad interrogationes cujusdam exhibet. Diu multumque hæsi anceps, num hanc pariter in meam hanc collectionem referrem, veritus ne forte non Nicephori Constantinopolitani patriarchæ, sed potius doctoris cujusdam privati, nempe S. Theodori Studitæ sanctio habenda sit, cum reipsa inter epistolas S. Theodori a Sirmondo editas locum suum vindicet. Verum omnia sedulo perquirendo jam tandem comperisse me arbitror epistolam hanc plane abnegandam esse Nicephoro, et Theodoro Studitæ asserendam. Id mihi indicare visa est periocha illa qua epistola clauditur: *Hæc quidem tibi, tanquam unanimi, et collaboratori nos pro viribus explicuimus. Tu vero tute fratribus, qui te interrogaverunt, tradita*, etc. Ista quidem æqualis sunt ad æqualem, qualis profecto erat Methodius monachus (cui inscripta hæc epistola inter opera Theodori Studitæ legitur), erga eundem Theodorum Studitæ, nulla vero dignitatis æquatio intercedere inter Methodium et Nicephorum poterat; quare ea neglecta utpote hominis privati monitione, non canonica episcopi sanctione, reliqua ex Cotelierio damus.

S. NICEPHORI CONSTANTINOPOLITANI, CONFESSORIS, CANONES

A TOY EN AGIOIS NIKHΦOPOY KONCTANTINOY-ΠOΛEΩΣ, TOY OMOΛOYHTOY, KANONEΣ

Ex ecclesiasticis Constitutionibus ipsius et sanctorum Patrum cum eo congregatorum collecti.

Ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῦ διατάξεων καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀγίων Πατέρων.

(Mansi, Concil. t. XIV, p. 323.)

I. Si per ignorantiam antiminsium lotum fuerit, non amittit sanctificationem, neque profanum fit.

II. Bigamus non coronatur; quin potius censuram habet non percipiendi immaculata sacramenta duobus annis; trigamus vero annis quinque.

III. Qui ex necessitate ad breve tempus in Ecclesiæ Narthece mansionem fecerit, non condemnatur: quod si manserit diu, ipse quidem cum poenitis poenitentialibus ejicietur, templum vero quæ sua sunt recipiet.

IV. Intestato morientium, piæ largitiones et oblationes pro ipsis factæ suscipiendæ sunt; si quidem in vita propositum habuerint, ut ita eas præstarentur.

V. Si Annuntiatio inciderit in magnam Quintam, vel magnam Parasceven, non delinquimus, si tunc vinum et pisces sumpserimus.

VI. Qui in monachorum præpositum benedictus et consecratus fuit, estque presbyter, lectorem ac subdiaconum in proprio monasterio ordinat.

VII. Si quis usque ad annos viginti et ultra, in luxu et luxuria vixerit, deinde vero virtutis opera facere cognitus fuerit, non oportet eum ordinari. Quod enim sacrum est, impollutum esse debet.

VIII. Qui ex concubina, aut digamis vel trigamis nati sunt, modo vitam exhibuerint sacerdotio dignam, ordinantur.

IX. Divina communio tradenda est ægrotanti in periculo mortis, etiamsi cibum sumpserit.

X. Oportet salutationis causa genu flectere die Dominico, et per totam Pentecosten; non tamen consuetas genuflexiones facere.

XI. Non peccat, qui pro tribus hominibus unam consecrat oblationem, aut unam accendit candelam.

XII. Quod non oporteat in prece Scevophylacii seu sacrarii facere consignationem super sacrum calicem.

XIII. Non oportet sine aqua calida presbyterum missam celebrare, nisi in magna necessitate, et si nullatenus ejusmodi aqua reperitur.

XIV. Monachum qui habitum abjecerit, et postea conversus est, oportet iterum vestimento monachali, quod exuit, induere, absque precibus constitutis.

XV. Oportet ut sanctimoniales in sanctum altare ingrediantur et accendant cereum et candelam, illudque ornet ac verrant.

XVI. Non debent monachi magna Parasceve (al. Quadragesima) opera agriculturæ exercere, eorumque prætextu solvere jejunium, sumendo vinum et oleum. Hæc enim sunt gulæ instituta.

• al. πλυνθῆ ἀντιμήσιον. • al. σκευοφυλαχείου.

A'. Ἐάν κατὰ ἀγνοίαν πλυθῇ ἀντιμήσιον •, οὐκ ἀποτίθεται τὸν ἁγιασμόν, οὐδὲ βέβηλον γίνεται.

B'. Ὁ δίγαμος οὐ στεφανοῦται • ἀλλὰ καὶ ἐπιτιμᾶται μὴ μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἐτὶ δύο • ὁ δὲ τρίγαμος ἐτὶ πέντε.

Γ'. Ὁ ἐξ ἀνάγκης ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἐν τῷ νάρθηκι τῆς Ἐκκλησίας καταμονὴν ποιησάμενος, οὐ κατακρίνεται • ἐάν δὲ χρόνισῃ, αὐτὸς μὲν μετ' ἐπιτιμῶν ἐκκληθήσεται, ὁ δὲ ναὸς ἀπολήψεται τὰ οἰκεῖα.

Δ'. Τῶν ἀδιαθέτως τελευτώντων, χρή δέχεσθαι τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γινομένας εὐχοίας • εἴγε καὶ ζῶντες πρόσθεν εἶχον τοῦ οὕτω ταύτας τελεσθῆναι.

Ε'. Ἐάν φθάσῃ ὁ Εὐαγγελισμὸς τῇ μεγάλῃ Πέμπτῃ, ἢ τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ, οὐχ ἀμαρτάνομεν οἶνον τηνικαῦτα μεταλαμβάνοντες καὶ ἰχθυῖον.

Ζ'. Ὁ ἔχων εὐχὴν ἡγουμένου πρεσβύτερος ὢν, χειροτονεῖ ἀναγνώστην καὶ ὑποδιάκονον ἐν τῇ ἰδίᾳ μονῇ.

Ζ'. Ἐάν τις ἐν ἀσωτίᾳ ἔζησε μέχρις ἐτῶν ἑκκοσι, ἢ καὶ ἐπέκεινα, εἴτα φανῇ ποιῶν ἔργα ἀρετῆς, οὐ χρή αὐτὸν χειροτονεῖσθαι. Τὸ γὰρ ἱερὸν ἀμύλωντον εἶναι δεῖ.

Η'. Οἱ ἀπὸ παλλακίδος ἢ διγάμων ἢ τριγάμων τιτρώμενοι παῖδες, ἐάν ἄξιον ἱερωσύνης ἐπιδείξωνται βίον, χειροτονοῦνται.

Θ'. Δεῖ μεταδιδόναι τῆς θείας κοινωνίας τῷ ἀσθενοῦντι, ἀποθανεῖν κινδυνεύοντι, καὶ μετὰ τὸ γεύσασθαι βρώσεως.

Ι'. Χρή χάριν ἀσπασμοῦ κλίνειν γόνυ ἐν Κυριακῇ, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Πεντηχοστῇ • οὐ μὴν τὰς ἐξ ἔθους γορυκλίσιας ποιεῖν.

ΙΑ'. Οὐχ ἀμαρτάνει τις ὑπὲρ τριῶν ἀνθρώπων μίαν προσκομιζῶν προσφορὰν, ἢ μίαν ἁπτῶν κανδήλαν.

ΙΒ'. Ὅτι οὐ χρή σφραγίδα ποιεῖν ἐν τῇ εὐχῇ τοῦ Σκευοφυλαχείου •, ἐπὶ τὸ ἅγιον ποτήριον.

ΙΓ'. Ὅτι οὐ χρή ἀνευ θερμοῦ λειτουργῆσαι πρεσβύτερον, εἰ μὴ κατὰ πολλὴν περίστασιν, καὶ εἰ οὐδαμῶς εὐρίσκεται θερμόν.

ΙΔ'. Τὸν ἀθετήσαντα μοναχὸν τὸ σχῆμα, καὶ πάλιν ἐπιστρέψαντα, δεῖ πάλιν ἐνδύειν αὐτὸν ἐν ἀπεδύσατο μοναχικῇ στολῇ, χωρὶς τῶν τεταγμένων εὐχῶν.

ΙΕ'. Δεῖ τὰς μοναζούσας εἰσιέναι εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, καὶ ἅπτειν κηρὸν καὶ κανδήλαν, καὶ κοσμεῖν αὐτὸ καὶ στροῦν.

ΙΖ'. Οὐ χρή τοὺς μοναχοὺς τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ ἔργα γεωργικὰ μετέναι, καὶ προζάει τοῦτων εἰς οἶνον καταλύειν καὶ ἔλαιον. Ταῦτα γὰρ γαστριμαργίας εἰσὶν ἐπιτηδεύματα.

• al. τεσσαρακοστῇ.

ΙΖ'. Διὰ τρεῖς αἰτίας ἐρεῖται τῷ μοναχῷ τῆς Α ἰδίας ἀναχωρεῖν μονῆς· ἔάν ᾗ ὁ ἡγούμενος αἵρετικός· ἔάν εἰσόδος γυναικῶν εἰς τὴν μονὴν γίνηται· καὶ ἔάν παιδία κοσμικὰ ἐν τῷ κοινοβίῳ μανθάνωσιν.

ΙΗ'. Ἄτοπον γὰρ τὰ ἐν τῇ μονῇ πραττόμενα, δι' αὐτῶν δημοσιεύσθαι.

ΙΘ'. Τοὺς ὄντας ἐν ἐπιτιμίοις μοναχοὺς, χρὴ συνεσθίειν τοῖς λοιποῖς καὶ συνεύεσθαι· μετέχειν δὲ καὶ εὐλογίας, ἥτοι κατακλαστοῦ, ἅμα τῇ αὐτῶν ἐξομολογήσει.

Κ'. Τῇ τῶν ἁγίων ἀποστόλων νηστείᾳ, καὶ τῇ τοῦ ἁγίου Φιλίππου, χρὴ τοὺς ἐν τῇ μονῇ καθήμενους μοναχοὺς, τετράδος καὶ παρασκευῆς ἅπαξ πρὸς ἐσπέραν σιτεῖσθαι· τοὺς δὲ ἐργαζομένους, μετὰ τὴν ἔκτῃν γεύεσθαι ὥραν, καὶ ἐσπέρας δεῖπνεῖν.

ΚΑ'. Ἐάν φθαρῇ μονάστρια ὑπὸ βαρβάρων ἢ ἀτάκτων ἀνδρῶν, καὶ ἦν ὁ προτοῦ βίος αὐτῆς ἀμειπτος, εἰς τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπιτιμᾶται· εἰ δὲ ὁ πρῶτον αὐτῆς βίος μεμολυσμένος ᾖ, τὸ τῆς μοιχείας ἐπιτίμιον ἐκπληροῖ.

ΚΒ'. Ὁ τὸ μοναχικὸν ἐνδὺς σχῆμα, φόβῳ στρατείας ἢ ἄλλῃ τινὶ πανουργίᾳ, ὡς δῆθεν τοῦτου καταγελῶν, καὶ τοῦτο μετὰ τὴν ἀνάγκην ἢ τὴν ὑπόκρισιν ἀποθέμενος, εἰς τεσσαρακοστὰς τρεῖς ἡμερῶν ἐπιτιμᾶται, καὶ οὕτω τῇ ἀγίᾳ πρόβεισι κοινωνίᾳ.

ΚΓ'. Μοναχοῦ πρεσβυτέρου νέου μοναστρίας ὑπερηρετόντος, καὶ μεταδιδόντος αὐταῖς, οὐ χρὴ κοινωνεῖν ἐξ αὐτοῦ.

ΚΔ'. Ὅτι οὐ χρὴ τὸν ἡγούμενον τὸ κουκούλιον τοῦ μαθητοῦ ἐκβάλλειν, καὶ διώκειν αὐτόν.

ΚΕ'. Τὸν ἀθετήσαντα τὸ ἅγιον σχῆμα, καὶ μὴ διορθούμενον, οὐ χρὴ ὑπὸ στέγην ἄγειν, ἢ χαίρειν λέγειν αὐτῷ.

ΚϚ'. Ἐάν τις ἀσθενὴς ᾖ, καὶ ἐπιζητῇ τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἢ τὸ ἅγιον σχῆμα, χρὴ δίδοναι ἀνυπερθέτως, καὶ μὴ κωλύειν τὴν χάριν.

ΚΖ'. Ὅτι οὐ χρὴ λειτουργῆσαι πρεσβύτερον μοναχὸν ἄνευ μανθούου.

ΚΗ'. Τοὺς ἀδελφὰ πταίσματα ἐξομολογουμένους, τῆς μὲν κοινωνίας ἀπείργειν δεῖ τὸν δεχόμενον τὴν ἐκείνων ἐξομολόγησιν· εἰς δὲ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοὺς εἰσερχέσθαι μὴ κωλύειν, μηδὲ θριαμβεῦειν τὰ κατ' αὐτούς· ἀλλ' ἐπεικῶς τούτους νοουθετεῖν, τῇ μετανοίᾳ προσανέχειν καὶ προσευχῇ· καὶ οἰκονομεῖν τὰ προσήκοντα τοῦτοις ἐπιτίμια, κατὰ τὴν ἐκάστου προαίρεσιν.

ΚΘ'. Μοιχοὶ καὶ κτηνοβάται καὶ ἀνδροφόνοι, καὶ οἱ τοιοῦτοι, ἐάν οἰκοθῇ τὴν ἰδίαν ἐξομολογήσωνται ἀνομίαν, ἀδελφον τοῖς πολλοῖς ἔτι τυγχάνουσιν, τῆς κοινωνίας μὲν κεκώλυνται β, καὶ τὰ ἐπιτίμια δέχονται· εἰς τὴν ἐκκλησίαν δὲ εἰσερχόμενοι, ἵστανται μέχρι τῆς τῶν κατηγουμένων εὐχῆς· ἐν δὲ δῆλα τὰ τούτων ὡς πταίσματα, τότε λοιπὸν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν ἐκκληροῦσι τὰ ἐπιτίμια.

¹ II Joan. 10.

² al. κωλύονται.

XVII. Tribus de causis monacho licet a suo recedere monasterio; si præpositus hæreticus sit; si mulieres in monasterium introeunt; et si pueri sæculares in cœnobio edocentur.

XVIII. Absurdum enim est et alienum, quæ in monasterio geruntur, per tales publicari.

XIX. Monachi pœnis censurisque subjecti, una cum reliquis cibum sumere, ac precari debent; atque etiam participes esse Eulogiæ et Cataclasti, hoc est panis fracti et benedicti, simul cum eorum confessione.

XX. In jejunio sanctorum apostolorum, et jejunio sancti Philippi oportet ut monachi qui in monasterio resident, per ferias quartas et sextas semel ad vesperam cibum sumant; qui vero opera faciunt, post horam sextam edant, et gustent, ac vespere cœnent.

XXI. Si monialis a barbaris vel petulantibus viris vitata fuerit, estque vita ipsius præcedens inculcata, quadraginta dierum pœnam habet; sin vero prior vita impura fuit, adulterii censuram et pœnitentiam explet.

XXII. Qui monachalem habitum induit metu militiæ, aut per aliam quamlibet astutiam, ut scilicet illum deridens, eundemque post necessitatem aut simulationem deponit, tribus dierum quadragessimis punitur, atque sic ad sacram communionem accedit.

XXIII. Non accipienda est communio ex monacho presbytero juvene, qui monialibus ministrat, easque communione impertitur.

XXIV. Monasterii præpositus cucullam a discipulo non auferat, neque eum expellat.

XXV. Si quis sacrum habitum projecerit, nec emendaverit se, non oportet eum ad tectum admittere, neque Ave ei dicere ¹.

XXVI. Si quis infirmus sit, et sanctum baptisma, vel sacrum habitum requirat, dare sine mora oportet, nec gratia est impedienda.

XXVII. Quod non oporteat presbyterum monachum sine mandya sive pallio sacrum facere.

XXVIII. Eos qui occulta delicta confitentur, debet quidem a communione arcere qui eorum suscipit confessionem; non tamen impedire quin ecclesiam ingrediantur, neque ipsos ipsorumque res traducere; sed leniter eosdem admonere, ut pœnitentiæ et orationi intendant, necnon pœnitentiam illis convenientem juxta unicuiusque proprium moderari.

XXIX. Adulteri, bestiarum initores, homicidæ, et similes peccatores, cum scelus suum proprio motu confessi fuerint, a communione quidem arcebuntur, ac pœnitentiæ multam accipient. In ecclesiam autem ingressi stant usque ad orationem Catechumenorum. Quod si publica sint eorum delicta, tunc deinceps juxta ecclesiasticam legem pœnitentiam peragunt.

XXX. Si laicus lapsus suos sponte confessus fuerit, dispensationem adhibere potest qui confessionem recipit.

XXXI. Ex episcopi permissione, etiam presbyter stauropegium facit, seu solemnem crucis infixionem.

XXXII. Usuram accipientibus non sunt danda sacramenta, neque cum iis oportet convivere quando in iniquitate perseveraverint.

XXXIII. Oportet monachos jejunare quarta feria hebdomadæ lacticinii ac Parasceve, et post Præsanctificationum finem dimissionemque caseum comedere, ubicum habitaverint; ad eversionem dogmatis Jacobi, atque hæreseos Tetraditarum.

XXXIV. Si quis concubina utens, non vult aut illam relinquere, aut benedictione donari, et cum sacramenti ritu eam habere, non oportet recipere quæ ab ipso ecclesiæ offerentur, cujus divinas sanctiones operibus contemnit contumeliaque afficit.

XXXV. Si monachus, sancto habitu deposito, carnem comederit, uxoremque duxerit, oportet eum, converti nolentem, anathemati submitti, et invitum monasticis vestibus indui, atque in monasterio concludi.

XXXVI. Qui vel semel fornicatus est, nequaquam ordinetur, tametsi a vitio abscesserit. Ait quippe magnus Basilius: « Licet homo hujusmodi mortuos suscitaverit, sacerdos non fiet. »

XXXVII. Quando Apostolus dicit: Si quis frater nominatus sit fornicator, cum ejusmodi nec cibum sumere²; non quem ille et ille fornicantem novit, videtur dicere, sed nominatum, sive cunctis cognitum. Nam quæ impudenter committuntur delicta, majores poenas attrahunt.

EX CANONIBUS NICEPHORI

Sanctissimi Patriarchæ CP. et œcumenici, ex ipsius ecclesiasticis constitutionibus.

Can. I. In ecclesias ab hæreticis inthronizatione dedicatas, ingredi ex necessitate, velut in communes aedes, et in iis fixa in medio cruce psallere permittimus; non tamen in altare ingredi, thus adolere, precem peragere, nec candelam aut lucernam accendere.

VI. Monachum qui sanctum habitum deposuit, rursusque convertitur, oportet a fratribus in officio institui, non tamen per Catecheses, sed prout unicuique suppeditatur ex verbis Domini. Sed et psallere oportet compunctivum canonem obliqui toni, ac ponere ipsius vestes in altari sub sacra mensa, ut cum habitus sumitur; atque post Evangelium missæ monasterii præpositus debet eum tondere, et habitu induere, absque ulla exclamatione.

IX. Ex sacerdote qui quartis sextisque feriis non jejunat, communicandum non est, quamvis orthodoxus esse videatur. Etenim ex parte pie agere, et ex parte inquinari, profanum impurumque est.

² I Cor. v, 11.

¹ al. κοσμικός. ¹ al. τὸν καὶ ὡς. ¹ al. ὅπου. ¹ al. γίνεται ἐκ γένηται. ¹ ab est ab al. ¹ al. οἶδε.

A Λ'. Ἐὰν ἐξομολογήσῃται λαϊκὸς ἢ τὰ ἐκ τούτῳ σφάλματα ἐκ προαιρέσεως, δύναται ποιῆσαι οἰκονομίαν ὁ δεχόμενος.

ΛΑ'. Κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐπισκόπου ποιεῖ σταυροπήγιον καὶ πρεσβύτερος.

ΛΒ'. Ὅτι οὐ χρὴ μεταδιδόναι τοῖς λαμβάνουσι τόκον, ἢ συνεσθῆιν αὐτοῖς, ἐπιμένουσι τῇ παρανομίᾳ.

ΛΓ'. Δεῖ νηστεύειν τοὺς μοναχοὺς τῇ Τετράδι τῆς τυροφάγου, καὶ τῇ Παρασκευῇ· καὶ μετὰ τὴν Προηγιασμένων ἀπόλυσιν ἐσθῆιν τυρὸν ¹, ὅπῃ ἰ ἀν ἐπιχωριάζουσιν· εἰς ἀνατροπὴν τοῦ δόγματος τοῦ Ἰακώβου, καὶ τῆς τῶν Τετραδιστῶν αἰρέσεως.

ΛΔ'. Εἰ τις παλλακὴν κεκτημένος, οὐ βούλεται ἢ καταλιπεῖν αὐτήν, ἢ εὐλογηθῆναι καὶ μετὰ ἱερολογίας ἔχειν, οὐ χρὴ δέχεσθαι τὰ παρ' αὐτοῦ προσφερόμενα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥς τοὺς θεοὺς θεσμοὺς διὰ τῶν ἔργων καταφρονῶν ἐνυδρίζει.

ΛΕ'. Ἐὰν μοναχὸς τὸ ἅγιον ἀποθέμενος σχῆμα κρεωφαγίῃ καὶ γυναῖκα λάβῃ, δεῖ μὴ ἐπιστρέφοντα τοῦτον, ἀναθέματι καθυποδθῆναι, καὶ ἄκοντα τὰ μοναχικὰ ἐνδυσθῆναι, καὶ μοναστηρίῳ ἐγκατακλεισθῆναι.

ΛΖ'. Οὐ δεῖ τὸν ἀπαξ πορνεύσαντα χειροτονεῖσθαι, εἰ καὶ τοῦ πάθους ἀπέστη· φησὶ γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος, « Εἰ καὶ νεκροὺς ἀνίσταῖ ὁ τοιοῦτος, ἱερεὺς οὐ γενήσεται ἢ. »

ΛΖ'. Ὁ Ἀπόστολος λέγων, Εἰ τις ἀδελφὸς ἐνομαζόμενος ἢ πόρνος¹, τῷ τοιοῦτῳ μὴ δὲ συνεσθῆιν, οὐχ ὃν ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα εἶδε ¹ πορνεύοντα λέγειν δοκεῖ, ἀλλὰ τὸν ἐνομαζόμενον, ἥτοι πᾶσι γινωσκόμενον· τὰ γὰρ ἀναισχύντως πλημμελούμενα, πλείονα τὴν τιμωρίαν ἐφέλκεται.

ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

Τοῦ παραγιωτάτου Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμενικοῦ, ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτου συντάξεων.

Καν. Α'. Τὰς ἐκκλησίας τὰς ὑπὸ αἰρετικῶν ἐνθρονισθείσας, παρακλεουόμεθα ὡς εἰς κοινὸν οἶκον κατὰ ἀνάγκην εἰσιέναι καὶ ψάλλειν, πῆξαντας ἐν μέσῳ σταυρὸν· ἐν δὲ τῷ θυσιαστηρίῳ, μῆτε εἰσερχεσθαι, μῆτε θυμᾶν, μῆτε εὐχὴν ἐπιτελεῖν, μῆτε κανδήλαν ἢ λύχνον ἄπτειν.

Γ'. Ὅτι δεῖ τὸν ἀθετοῦντα μοναχὸν τὸ ἅγιον σχῆμα, καὶ πάλιν ἐπιστρέφοντα, κατηχεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τὰ δέοντα, ἀλλ' οὐχὶ ἐκ τῶν Κατηχήσεων, ἀλλ' ἕκαστος ἐξ ὧν ἐπιχορηγεῖται ὑπὸ τοῦ Κυρίου λόγων· καὶ ψάλλειν τὸν κατανοητικὸν κανὼνα τοῦ πлагίου ἤχου· καὶ τιθέναι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ὑποκάτω τῆς ἀγίας τραπέζης, ὡς ἐπὶ τοῦ σχήματος· καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς λειτουργίας κουρεῦν αὐτὸν τὸν ἡγούμενον· καὶ ἐνδύειν τὸ σχῆμα μὴδὲν ἐκφωνοῦντα.

Θ'. Τὸν μὴ νηστεύοντα Τετράδα καὶ Παρασκευὴν ἱερέα, οὐ χρὴ κοινωνεῖν ἐξ αὐτοῦ, κἂν δοκῇ ὀρθόδοξος εἶναι· τὸ γὰρ ἐκ μέρους εὐσεβεῖν, καὶ ἐκ μέρους κοινοῦσθαι, βέβηλον.

ΙΖ'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἐργαζομένους μοναχοὺς τῇ ἁγίᾳ Τεσσαρακοστῇ τὴν θ' ὥραν γεύσασθαι ἄρτου βραχείος, καὶ τῇ ἐσπέρᾳ δειπνεῖν.

ΙΖ'. Ὅτι οὐ χρὴ ἐν τῇ ἁγίᾳ Τεσσαρακοστῇ τοὺς μοναχοὺς ἐργασίαν ποιεῖν, καὶ προφάσει τοῦ ἔργου, καταλύειν εἰς οἶνον καὶ ἔλαιον· ταῦτα γὰρ γαστριμαργία; ἐπιτηδεύματα.

ΙΘ'. Πόσα κεφάλαια ἐκβάλλουσι τὴν μοναχὸν ἀπὸ τῆς μονῆς; Πρῶτον μὲν, εἰ ἔστιν ὁ ἡγούμενος αἰρετικός· δεύτερον, εἰ ἔστιν εἰσόδος γυναικῶν ἐν τῇ μονῇ· τὸ δὲ τρίτον, ἐὰν παιδία μανθάνωσι κοσμικὰ ἐν τῷ κοινοβίῳ· ἄτοπον γὰρ τοῦτο, τὸ δημοσιεύεσθαι τὰ ἐν τῇ μονῇ καλῶς πραττόμενα· ὥς φησι τὸ Εὐαγγέλιον· *Μὴ σαλπίζετε ἐμπροσθεν ὑμῶν, δὲαν εὖ ποιήτε.*

ΚΘ'. Τὴν Τεσσαρακοστὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἥτοι τὴν νήστιμον αὐτῶν, χρὴ νηστεύειν, Τετράδι καὶ Παρασκευῇ, τοὺς ἐργαζομένους, ἕως ὥρας ἑκτῆς, καὶ οὕτως γεύεσθαι, καὶ τὴν θ' ὥραν ἀριστᾶν· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῦ ἁγίου Φιλίππου, ὥραν ἑκτὴν γεύεσθαι, καὶ ἐσπέρας δειπνεῖν· τοὺς δὲ ἐν τῇ μονῇ, ἀπᾶς ἕως ἐσπέρας.

ΝΓ'. Ἐὰν πρεσβύτερός ἐστιν, ἢ διάκονος, ἢ ἀναγνώστης καθηρημένος, καὶ εὐρεθῇ μοναχός, εὐλογεῖ τὴν τράπεζαν.

ΞΓ'. Ἐὰν τις ἀθετήσῃ τὸ ἄγιον σχῆμα, καὶ οὐ διορθοῦται, τὴν δὲ ὀρθοδόξῃαν κρατῇ, οὐ χρὴ τὸν τοιοῦτον ὑπὸ στέγην ἄγειν, οὔτε συνεσθίειν, ἢ χαίρειν λέγειν.

Τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Ὁ δημοσίῳ κλοπῆς ἐαλωκὸς περὶ τὰ καφαλαιώδη κλέμματα, οὐχ ἱερᾶται· ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερῶθεις, καὶ τῷ τοιοῦτῳ περιπεσὼν, καθαιρεῖται.

Τοῦ αὐτοῦ.

Τὰ ἀντιμῖνσια, ἐνθα ἂν χρεῖα γένηται τούτων, ἀκωλύτως παραπέμπονται, καὶ οὐ περιγράφονται ἐν τῇδε τῇ ἐνορίᾳ ἢ ἐκείνῃ, ἀλλὰ καὶ ὑπερῶρια γίνονται, καθὰ καὶ τὸ θεῖον μύρον. Καλοῦνται δὲ οὕτως, ὡς ἀντιπρόσωπα καὶ ἀντίτυπα τῶν πολλῶν μύσων, τῶν καταρτιζόντων τὴν ἁγίαν καὶ Δεσποτικὴν τράπεζαν. Κυρίως δὲ ἐπ' ἐκείναις τῶν τραπεζῶν τίθενται, ἃς καθιέρωσις οὐχ ἡγίασεν.

Ὁ ἰδ' τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου.

Δεῖ τὰς μοναζούσας εἰσεῖναι εἰς τὸ ἄγιον θυσιαστήριον, καὶ ἄπτειν κηρὸν καὶ κανδήλας, καὶ κοσμεῖν τὸν ναόν· κατὰ περίστασιν καὶ μοναχὸς λιτὸς βαπτίζει. Ὡσαύτως καὶ διάκονος. Καὶ λαϊκὸς δὲ, ἐὰν εὐρεθῇ εἰς τόπον, μὴ δυνὸς ἱερέως.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐὰν γυνὴ γεννήσῃ, καὶ ἔστιν ἐν κινδύνῳ τὸ παιδίον, ἀπὸ ἡμερῶν τριῶν ἢ πέντε· τὸ μὲν παιδίον φωτισθῆτω, ἄλλῃ δὲ γυνὴ βεβαπτισμένη καὶ καθαρά

XVI. Quod oporteat monachos qui per sanctam Quadragesimam opera faciunt, hora nona parum panis sumere, vespere autem cœnare.

XVII. Non debent monachi magna Quadragesimæ operæ incumbere, ac operis prætextu solvere jejunium per vinum et oleum. Hæc enim gulæ sunt inventa^a.

XIX. Quot causæ monachum e monasterio exire compellunt? Primo quidem si præpositus hæreticus sit: secundo si monasterii introitus mulieribus permittatur: tertio denique quando ludus litterarius in cœnobio pueris sæcularibus aperitur; hoc enim absurdum est, quæ in monasterio præclare aguntur evulgari; sicut Evangelium dicit: *Nolite tuba canere ante vos, cum bene facitis*^b.

B XXIX. Quadragesima seu jejunio sanctorum apostolorum oportet operarios monachos in Tetrade ac Parasceve jejunare usque ad horam sextam, posteaque edere, hora vero nona prandere; et consimili modo Quadragesima et jejunio sancti Philippi, hora sexta gustare, ac vesperi cœnare; eos autem qui in monasterio manserunt, semel ad vesperam comedere.

LVI. Si depositus presbyter adsit, aut diaconus, aut lector, et monachus inventus fuerit, hic benedictionem mensæ facit.

XLi. Si quis abjecerit sanctum habitum, nec emendatur, rectam vero fidem tenet, non oportet hujusmodi hominem tecto donare, neque cum illo vesci, aut Ave ei dicere.

Nicephori patriarchæ.

Qui publici furti convictus est in furtis capitalibus, ad sacerdotium non admittitur. Quin etiam sacerdotio initiatus, si tale crimen inciderit, deponitur.

Ejusdem.

Antimisia citra prohibitionem, ubicunque fuerit iis opus, mittuntur, nec vel hac vel illa regione circumscribuntur, sed in aliam quoque provinciam transferuntur, sicut et sacrum unguentum. Sic autem appellantur, velut opposita et respondentia multis illis mensis (*quid antimisia. Missus alii reddunt*), quæ sacram et Dominicam mensam absolvunt. Proprie vero, mensas illas significant, quas consecratio non sanctificavit.

XIV. Nicephori patriarchæ^a.

Monachas sacrarium ingredi oportet, et cereos atque candelas accendere, templumque ornare. In periculo simplex etiam monachus baptizat. Similiter et diaconus. Quin etiam laicus, si repertus in loco fuerit, absente sacerdote.

Ejusdem.

Si mulier peperit, et infans in periculo est, a tribus aut quinque diebus, puer quidem per baptismum illuminatur, sed alia mulier baptizata et

^a Idem est cum canone 16 prioris Collectionis. ^b Matth. vi, 2. ^c Canonis hujus pars prior exstat supra in i Collect. cau. 15.

inunda lactabit eum. Mater autem ipsius cubiculum non ingreditur, in quo puer jacet, usque ad quadragesimum diem, dum purgata scilicet integre fuerit, et preces a sacerdote impetraverit, nec omnino puerum attinget.

Ejusdem.

Si adulta mulier facta Christiana post unum vel duos vel quotcumque dies usque ad septem, sibi consueta viderit, in domo sua communicabit. Ecclesiam vero non ingredietur, donec purgata fuerit.

Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani.

Quod oporteat Jejunare monachos quarta Tyrophi feriā, et in Parasceve, ac post præsancificata caseum comedere quocumque in loco reperiantur. Hic autem canon Jacobi dogma et Tetraditarum hæresim evertit.

Α θηλάζει αὐτό · ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κοιτῶνα, εἰς ὃν τὸ παιδίον ἀνάκειται, μέχρι τῶν μ' ἡμερῶν, ἕως ἂν καθαρῇ τελείως, καὶ λάβῃ εὐχὴν παρὰ τοῦ ἱερέως, μήτε μὴν ἄψῃται τοσύνολον αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ.

Ἐὰν τελεία γυνὴ γενομένη Χριστιανὴ μετὰ μίαν ἡμέραν, ἢ ὅσας δὴποτε ἡμέρας μέχρι τῶν ἑπτὰ, τῇ τῇ ἐπιμα αὐτῇ, ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς κοινωνήσῃ. Εἰς δὲ τὴν ἐκκλησίαν οὐ μὴ εἰσέλθῃ, ἕως οὗ καθαρῇσθῃ.

Νικηφόρου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.

Ὅτι δεῖ νηστεύειν τοὺς μοναχοὺς τῇ Τετάρτῃ τῆς τυροφάγου καὶ τῇ Παρασκευῇ, καὶ μετὰ τὴν τῶν Προηγιασμένων ἀπόλυσιν ἐσθλὴν τυρὸν, ὅπου ἂν εὐρεθῶσιν. Ἀνατρέπει δὲ καὶ οὗτος ὁ κανὼν τοῦ Ἰακώβου τὸ δόγμα καὶ τὴν τῶν Τετραδιτῶν αἵρεσιν.

SANCTI NICEPHORI CP.

BREVIARIUM HISTORICUM

DE REBUS GESTIS POST MAURICII IMPERIUM.

RECOGNOVIT EMMANUEL BEKKERUS.

ILLUSTRISSIMO VIRO GULIELMO VAIRIO FRANCIE PROCANCELLARIO,
DIONYSIUS PETAVIUS E SOCIETATE JESU SALUTEM.

Quo primum tempore magistratus amplissimi dignitatem adeptus es, Vir Illustrissime, communis hic omnium sensus fuit, non minus litterarum incolumitati quam imperii salutem esse prospectum. Etenim quod de civitatibus a Platone dictum est, multo id magis ad artium studia disciplinasque pertinet, tum eas demum felices futuras, cum aut sapientes præessent aut sapientum illi ipsi qui præessent auctoritate regerentur. Ea porro te sapientia hominem esse qualem constituendis civitatibus adhibendam Plato censuit, jamdudum publica quædam populi vox ac constans totius regni fama celebravit. Quod ipsum adeo leve non est ut in eo divinitatis aliquid inesse vetere sit proverbio contritum. Idem vero multo certius cum anteacta vita omnis, tum, ut nondum ab alieno suffragio discedatur, gravissima de te principum judicia comprobarunt, quorum alter amplissimi te consilii principem fecit, alter ab unius provinciæ cura totius ad regni moderationem convertit. Sed hic postremo quantum sapientiæ tue cum regina matre tribueret ostendit, cum ambo te ultimis e Galliæ finibus exciverunt, quem formidolosis temporibus in quadam velut imperii specula collocarent, siquidem pacato mari tranquilloque cælo facile cuius gubernatori creditur, vel mediocriter perito, in periculo nemo est qui non eum, si potest, asciscat, quem scientissimum prudentissimumque cognorit.

In quo unum est minime prætereundum, quod ad hoc negotium multum interesse sentio. Nam plerique qui prodesse sapientia sua publice student, operosam illam duntaxat ac rebus gerendis exercitatum adhibent, eam vero quæ in libris doctrinisque cernitur, tanquam civitatibus inutilem feriatim hominibus relinquunt. Tu vero sic utramque admirabiliter complexus es, ut cum nemo tractandarum rerum majore peritia sit, tum usu litterarum ac philosophiæ studio his temporibus antecellas.

Hanc enim primus inter Gallos, ut ille quondam in Græcia Socrates, languentem in scholis ab otiosa contemplatione morum ad utilitatem usumque transtulisti. Tum ea monumentis mandasti plurimis, quibus et dicendi civibus tuis et vivendi tibi etiam ac reliquis exempla præscriberes. Quibus in libris ita virtutis tuæ imaginem expressisti, ut eos una velut pignora obsidesque Gallis traderes; ut quæ tua futura esset rei publicæ gerendæ ratio, tanquam ex prætoris edicto cognoscere neque eam unquam licere crederent, quam tute tibi imposuisses, personam detrudere. Quod quidem paucis his mensibus, ex quo præesse ei muneri cœpisti, egregie est a te perfectum; neque quisquam dubitat, cujusmodi hæc initia sunt, quin brevi per te hujus imperii salus constitui ac legum auctoritas recuperari possit.

Ille tu graviore cura simul ac perfunctus eris et majora illa regni negotia sapienter explicaris, tum te ad hæc nostra, nec minus tamen ad bene beateque vivendum necessaria, convertes, ac litterarum tuarum salu britati dignitatiue consules. Venit enim mihi in mentem, qui tuus ante paucos dies partim

a me auditus partim ab aliis exceptus sermo fuerit, cum tu illud profitebare, nihil tibi gratius unquam exstitisse bonis artibus artiumque peritis, neque in posterum, quo major sublevandi esset facultas, ulla in re defuturum.

Quamobrem ut ejus vocis consiliique meminisses, tanquam admonitorem allegavi Nicephorum nostrum, qui tibi cum privatim sui tui communi nomine litterarum patrocinium deferret, simul etiam rogaret, quod in iis tractandis profitendisque nostra societas elaboret, partem ut ad eam aliquam sollicitudinis hujus benevolentiaeque transferres; ut iis quibus saepe jactata est molestiis perfuncta non tam ipsa conquiescere possit, quam et Ecclesiae officiis omnibus et doctrinarum studiis vigiliis laboribusque suis commodi aliquid asferre. De me vero quod praecipue postulem nihil est, nisi ut audaciae in te interpellando meae sic ignoscas ut amori erga te voluntatique faveas. Vale. Lutetiae Paris. 6 Kal. Sept. a. D. 1616.

D. PETAVII AD LECTOREM PRÆFATIO.

Nicephori epitomen, quam hic tibi damus, candide et erudite Lector, accepimus a R. P. Jacobo Sirmondo, qui eam Romæ ex veteri exemplari descripsit. De auctore porro ipso exstat Photii in Bibliotheca perhonorifica mentio, qua et epitomen istam magnopere commendat, et hac una lucubratione judicat non provocasse modo superiores quamplurimos sed longo etiam intervallo superasse. De aliis vero relictis ab eo monimentis ne verbo quidem meminit. Ex quo dubia videri potest communis sententia, quæ cum hoc Nicephoro scriptorem ejusdem nominis alterum confundit, cujus editum est Chronicon Latine olim a multis, Græce etiam a Scaligero. Etenim cum inter Cpolitanos pontifices Photius eodem in Chronico numeretur, credi potest non hoc esse ab eo Nicephoro profectum qui tum, cum ista Photius scripsit, e vita discesserat atque ἐν ἁγίοις, ut hic loquitur, hoc est sanctorum numero erat adjunctus. Verum fieri potest ut ad Chronicon Nicephori recentior illa manus adjecerit. Utcunque res habet, nihil esse causæ videtur quin Nicephorus noster patriarcha ille sit qui est in illo Chronico ordine 78. De quo ibidem hæc produntur: Νικηφόρος ὁ ἀσκηρῆτις μοναχὸς γεγωνὼς ἔτη 9'. Καὶ ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἀπεθούς Λέοντος τοῦ Ἀρμένου. Quæ Latine hoc significant: *Nicephorus a secretis monachus sedit a. 9, et ab impio Leone Armeno in exilium ejectus est.* Nam et unicus hic ante Photium patriarcha Cpolitannus fuit, ut ab illo nemo alius intelligi potuerit, et inter sanctos non Græculorum assentatione solum sed etiam communi Ecclesiae suffragio receptus est: hujus enim memoria a Latinis 3 Id. Maias, a Græcis 4 Non. Junias ecclesiasticis est consecrata tabulis, postquam a Leone Armeno iconoclasta perditissimo redactus in ordinem a. D. 828, exsilio 14, feliciter e vivis excessit. Quocum præcipua Theodoro Studitæ viro sanctissimo familiaritas intercessit. Postremo unum admonendus es, Nicephori, quod penes nos fuit, apographum passim mendosum ac depravatum fuisse, nosque, ut tolerabilem sensum eliceremus, plurimum in interpretando laborasse: verum ex ea lege quam olim nobis imposuimus, nihil nos in contextu ipso mutasse, præter levissima quædam omninoque manifesta, atque in omnibus Pythagorico decreto paruisse, quod ex Synesii Dione tanquam ex Solonis tabulis hoc loco proferendum est, dignum sane quod critici omnes ante oculos habeant, ad idque conatus ac lucubrationes accommodent: Πυθαγόρα; Μνησάρχου Σάμιος ἐπιγέγραπται τῷ νόμῳ, ὅστις ὁ νόμος οὐκ ἔξ τοῖς βιβλίοις ἐπιποιεῖν, ἀλλὰ βούλεται μένειν αὐτὰ ἐπὶ τῆς πρώτης χειρὸς, ὅπως ποτὲ ἔσχε τύχης ἢ τέχνης.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Ex omnium imperatorum numero neminem reperies qui aut difficiliora quam Heraclius tempora nactus sit aut plura præstantioraque brevi adeo spatio perfecit. Eadem vero illa tempora non magis olim bellorum tumultibus erant quam hodie narratione ipsa sunt atque annorum serie perturbata. Hoc enim citra invidiam dici potest, nullum huc usque chronicon, annales nullos exstitisse, in quibus non illa præpostere descripta sint, atque ex annorum vel anticipatione vel traiectione vitii aliquid adhæserit. Equidem quantum in illis partim eruendis partim emendandis operæ posuerim, mihi ipse sum conscius: quantum porro consecutus fuerim, malo id aliorum judicio relinquere quam in oratione mea ponere.

Auctores vero ac duces adhibui cum aliis plerosque, tum Cedrenum ac Theophanem, cujus Græca nondum in hanc diem vulgata penes nos habuimus, tum Alexandrinum Chronicon sive Fastos Siculos, quos hoc anno P. Matthæus Raderus, vir cum primis eruditus, in lucem edidit. Horum auctoritate freti non modo quid utroque imperatoris anno gestum sit accurate distinximus, verum etiam, quod caput est, cuiam esset Juliano anno tribuendum, qua anni modulatione annales nostri omnes ac chronologiae

nituntur. Quo quidem nos partim indictionum, quas duo illi posteriores ascribunt, exacta ratio, partim annorum notæ velut manu deduxerunt. Sunt hi lunæ solisque cycli, ac paschatum et feriarum characterismi. Quorum methodus ut facilis est, sic incredibilem ac prope necessarium habet usum, ut historiæ munimentum ac temporum ὄργανα dici merito possit. Ejusmodi enim sunt ut sine iis in annorum designatione plurimum aberres, imo etiam pugnantia secum minimeque cohærentia loquere; aut si tamen recte aliqua digresseris, in ea fortuito incurrisse, non certo animi iudicio delegisse videare. Ac cum diversis ex initiis imperatorum in Fastis descripta sint tempora, nec ab eodem quo anni Juliani capite Græcorum indictiones annique repetantur, necesse est eundem unum annum aliquid e duobus Julianis decerpere. Quod nisi annos illos, ad quos velut ad regulam quamdam historiam exigis, certis notis ac vestigiis distinxeris, nonne, ut paulo ante dixi, ariolari ac divinare sæpius oportebit? dici vix potest quoties hujus ex doctrinæ vel contemptu vel dissimulatione peccatum sit ab hominibus eruditis, ut vel eorum casus admonere nos debeat ut in tractandis antiquorum temporibus ad eum omnia veluti ad normam exigantur. Quod ne quis gratis a nobis affirmari putet, uno id in exemplo alterove periclitandum est, ex iis præsertim quæ cum instituto nostro necessario conjuncta sunt. Ac primum quod ad indictiones attinet, quibus hæc nostra ut et recentiores omnes Græcorum historiæ notatæ sunt, videamus quid de illarum epocha magnis illis atque omni doctrinæ genere refertis in Annalibus disputetur. Sic igitur anno Christi 562, Justiniani 36, scribit Baronius, omissis deinceps consulibus, qui nulli fere notantur, se indictionibus usurum ex methodo exemploque Cassiodori. *In quo illud monendum, ait, quod etsi numeret Cassiodorus ab incarnatione, nos vero a natali Domini, unus idemque annus Domini est, cum novem tantum menses intercedant ab incarnationis tempore usque ad natalem ipsius diem, etc. Verum si a mense Septembri more majorum numerare cœperis indictiones, tunc fiet ut non eadem sit indictio anni ab incarnatione numerati et ejus qui exorditur a sequenti natali Domini. Sæpe enim opus erit ut unius numero crescat annus a natali Domini notatus. Sicque hic ipse annus Domini quingentesimus sexagesimus secundus, sub consulatu Basilii vicies semel, indictionis decimæ ab incarnatione Domini, idem sit indictionis undecimæ a natalis tempore. Quamobrem cum hoc anno (Christi 562) indictio decima a Cassiodoro ponatur, undecima ponenda a nobis esset, ipsa incipiente a mense Septembri ejusdem anni quingentesimi secundi incarnationis Domini, qui deducitur usque ad vicesimam quintam mensis Martii anni hujus, a quo tempore postea sexagesimus tertius incipit numerari. Hæc ille perplexa sane ac prorsus inextricabilia. Qui annos Christi ab incarnatione putare instituunt, ii numerandi ab eo anno sumunt exordium qui æræ Christianæ primus est et cyclo notatur solis 9, lunæ 2, indictione 4. Ita enim Cassiodorus ad annos ab incarnatione jubet addere 5, ut indictio cujusvis anni reperiat. Igitur annus primus incarnationis notandus est indictione quarta, qua et æræ Christianæ primus signatur annus. Quod insuper ex decemnovennali cyclo et Dominica paschalis die illius anni probatur, quam in exemplum methodi suæ idem Cassiodorus affert; qui est annus Christi 562. Hunc enim annum duodecimum numerat cycli decemnovennalis, quo Pascha incidisse scribit in diem nonum Aprilis. Quæ omnes notæ confluunt in annum Christi 562, qui cyclum solis habuit 11, lunæ 12, indictionem 10. Littera Dominicalis A, neomenia paschalis Martii 22, quarta decima, Aprilis 4, feria tertia. Ergo Aprilis nono Dominica paschalis fuit.*

Igitur si annus æræ Christianæ quingentesimus sexagesimus secundus, præditus fuit cyclo solis 11, lunæ 12, indictionis 10, et primus annorum Christi notatur cyclo solis decimo, lunæ secundo, indictionis quarto, et qui hunc proxime præcessit, cyclos habuit solis nonum, lunæ primum, indictionis tertium.

Cum autem veteres computistæ annos Christi ab incarnatione numerarent, eamque conferrent in primum annum æræ Christianæ, iidem natalem Christi post menses exactos novem imputabant eidem anno desinenti, Decembris vicesimo quinto; ut incarnatio in eundem cum natali Julianum annum caderet. At postea natalis Christi translatus est in annum antecedentem, qui proxime Christianam præcessit æram, ita ut anni Christi ab natali proficisci cœperint, quia primus octavo die post natalis init.

Jam vero quod ad indictionem spectat, ea ex Orientalium instituto ab Septembri mense cœpit exordium; et qui hoc secuti sunt, quatuor ante mensibus indictionem putare cœperunt quam qui ab Kalendis Januariis eam auspiciati sunt: nunquam autem ab Septembri ineuntes illum elegere Septembrem, qui nonus esset ab Kalendis Januariis, unde aliorum indictio processit. De quo vide quæ in undecimo libro de *Doctrina temporum*, c. 40, dixi.

Quamobrem omnes illi qui a Septembri Indictiones numerant, Christum ex vulgari computo incarnatum esse censent indictione tertia, natum vero indictione quarta. At veteres computistæ, qui anno primo æræ hodiernæ Christi incarnationem ac natalem pariter affigunt, incarnationi quartam indictionem assignant, natali quintam. Quod si ab Januario vel ab octavo Kal. Aprilis indictionis initium repetant, incarnatum natumque dicunt vel indictione tertia, anno illo qui æræ Christianæ primum annum proxime præcessit, vel quarta, si in primum ipsum æræ Christianæ utrumque conjiciant.

Ex his evidens est non recte illud usurpari, nos, qui ab natali numeramus annos Christi, in eundem cum Cassiodoro qui ab incarnatione putat annum concurrere, si quidem Cassiodorus incarnationem Christi statuit in anno primo æræ Christianæ, indictione quarta ineunte, si ab octavo Kal. Aprilis computare indictiones instituit, nos autem in anno antecedente indictione labente tertia, si indictionum epocham desigimus in Kalendis Januariis aut in Martii die vicesima quinta.

Denique annos ille qui a Cassiodoro ponitur ab incarnatione quingentesimus sexagesimus secundus, sub consulatu Basilii vices semel, indictione decima notatur tam ab his qui indictiones a Martio, quam ab aliis qui ab Decembris die 25 aut Kalendis Januarii sequentibus ordiuntur. Verum priores a Kalendis Januariis ad 8 Kalendas Apriles indictionem adhuc tertiam putabant. Concurrerant autem ambo in eandem indictionem quartam, ipso die incarnationis, Martii 25, a quo scilicet Cassiodorus annui Christi numerat quingentesimum sexagesimum secundum.

Non igitur eodem anno iisdemque consulibus ambo hæc initio conveniunt, incarnationis scilicet et natalis Domini. Qui enim a natali incipiunt, hoc est 25 Decembris, eorum epocham non sequuntur qui ab incarnatione, hoc est 25 Martii, numerant, sed tribus mensibus anteverunt; ut et Græci anni plus semisse, qui, quod vel pueri norunt, indictiones suas olim a 25 Septembris, postea vero a Kalendis exorsi sunt. Quod posterius, ut alios omitam, Gregorius Κερκυρής Taurominitanus archiepiscopus indicat homilia εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰνδίκτου ἤτοι τοῦ νέου ἔτους.

Cæterum quod de indictionum epocha dixi, meminisse cum primis oportet eos qui Græcorum historias attingunt, dum imperatorum annos simul et cum indictionibus et cum annis Julianis comparant. Nam qui a Kalendis Januarii annum ineunt, id quod hodierni scriptores faciunt, annum quemlibet ea indictione notare debent quæ ex Cpolitana methodo a Kalendis Septembris anni anterioris initium habuit, in quam Juliani anni primordiū incidit, non ab ea quæ eodem anno nonnisi 8 vertentibus mensibus inchoatur. Tum vero si qui imperatores exeunte aliquo anno Juliano imperium auspicati sunt, non ab iis cognominari hunc annum, sed ab antecedentibus par est, qui majore anni parte adhuc imperio præfuerunt.

Hæc levissima quidem sunt, sed a quibusdam minus animadversa; ex quo Heraclii, ut initio præfatus sum, annorum ordo labefactatus est, siquidem primus illius annus indictione Cpolitana cæpit 14, a. C. 610, Octobri mense, ut ex Theophane, Cedreno aliisque constare potuit. Quare anno sequente, eadem indictione labente aut ineunte Romana, numerari primus Heraclii debuit, cum antecedentem majori ex parte Phocæ 8 occupasset. At illi Heraclii secundum Christi 611 signarunt. Ita primus ejusdem imperatoris annus trimestri spatio circumscriptus est. Quam labem cum homines eruditi facile deprehendissent, ita emendare sunt aggressi ut annis Phocæ nonnisi 7 attributis pro octavo, qui in Christi 610 incidit, Heraclii 1 inscripserint. Sed illud erat errorem corrigere vel veteri potius novum astruere: nam et Phocæ 8 adinvere contra historiæ fidem est, quem constat 8 solidos annos, binis exceptis mensibus, implere, uti pluribus postea demonstrabimus. Sed et Constantini Manassis id versus indicat,

ἐφ' ὅλοις ἔτασιν ὀκτὼ βιώσας, τυραννῆσας.

et ne sūc quidem insequentium annorum vitia sublata sunt. Nam Heraclii primus, si Romanam indictionem sequare, ad 14 majori ex parte referendus est. Secundus item cum 14 copulandus, cum ex illa menses integros 9, ex hac tres sibi solummodo vindicet. Alioqui et Phocæ 1, qui sesquimense fere Heraclianam epocham sequitur, anno quo cæpit 602 tribuendus fuit, quem iidem illi Mauricii 20 merito nuncuparunt.

Par huic et affinis error in Justiniani annos iisdem de causis irrepsit, quod annis Christi sive Julianis tam indictionum initia quam imperii annorum epochæ perperam illigantur. Creatus est Justinianus imperator Kalendas Aprilis indictione 5, a quo die tempus imperii numeratur, ut est in Alexandrino Chronico: astipulantur et Theophanes ac Marcellinus in Chronico. Annus erat Christi 527, quo indictio 5 Septembris antecedentis anni inchoata decurrit. Hujus imperatoris a. 5, ut est apud Theophanem Alexandr. Chron. et alios, indictione 10 ingens Cpoli tumultus ab Anastasii nepotibus excitatur, quem iidem illi fusissime describunt. Annus hic in annalibus est Christi 531; id quod etiam Calvisius secutus est. At enim cum indictio 10 nonnisi a. 531 Septembri mense inierit eademque a. 532 propagata sit, necesse est seditionem illam hoc posteriore anno, si quidem Julianos sequimur, contigisse. Quod et feriarum characteres confirmant in Alex. Chronico ubi 778 hoc anno Januarii 16 Parasceve fuisse scribitur, et sequenti die Sabbatum, inde 18 die Dominicam. Hoc vero non alteri quadrat quam 532 anno, cyclo solis 9 bissextili, littera Dom. D.

Ab hoc fonte in alios ejusdem imperatoris annos derivata sunt vitia. Sed insigne hoc est præ cæteris. Anno Justiniani 19, indict. 9 adhuc labente, accidit Paschatis διασπορῇ, ut scribit Cedrenus ac Theophanes. Hujus verba subjiciam: *Et factus est terramotus magnus Cpoli et eversio die sancto Paschæ, et cæpit vulgus abstinere a carnibus mense Februario die 4. Imperator autem præcepit alia hebdomada carnem apponi; et omnes carniū venditores occiderunt et apposuerunt, et nemo edebat aut emebat. Porro Pascha factum est ut imperator jussit, et inventus est populus jejunans hebdomada superflua.* Ex quibus colligitur populum præfixum ab imperatore terminum hebdomada solida prævenisse. In annalibus confertur hoc in a. C. 545. Verum sequenti plane contigit 546, Justiniani 19 nondum evoluto (quod ipsum scriptoribus imposuit), inchoata jam indict. 9. In quo vehementer hallucinantur qui aut errorem illum Justiniano tribuunt, aut ullam omnino Paschatis διασπορῇν accidisse scribunt, uti Cedrenus, Theophanes et alii, qui secum ipsi perspicue pugnant. Etenim si ex imperatoris præscripto, quod canonici consentaneum fuisse mox ostendimus, Pascha celebratum est, nulla ejus profecto διασπορῇ fuit, sed τῆς ἀποκριωσίου ἑορτῆς duntaxat, quam vulgus imperitum cum quartadecimanis contra canonem inierat Februarii 4. Hoc enim anno cyclos lune fuit 15, cyclos solis Romanus 23, lit. Dom. G, concurrentes

sive Epactæ solis 7, novilunium paschale 19 Martii, terminus vero Kal. Apr.; quæ cum concurrentibus dant feriam 1. Quare prorogandum tempus ex canone, et Aprilis 8 Pascha celebrandum, ut scivit Justinianus. Rursus ex eodem Maximi computo terminus τῆς παρεσθάσεως τῶν ἁγίων νηστειῶν sive τῆς ἀποκρεώσεως ἑορτῆς Februarii 4, quæ cum προσθεταῖς totidem et concurrentibus nullis dat feriam 1; proindeque diffundendus dies in 9 Februarii. Cum igitur populus ante legitimum tempus in ipsomet terminum jejunium sive quadragesimam vel potius πεντηχοστὰς τὴν inchoasset Febr. 4, celebraturus Pascha Kal. Aprilis, Justinianus edixit ne ante 8 Aprilis ageretur. Itaque hebdomadam unam ad 8 solemnes addidit; qua religiosissima plebs interrompere jejunium noluit et oblatas carnes respuit. Cæterum in hujus explanatione loci mirifice aberrat Josephus Scaliger (l. 4 de Emendat. Temp.), cum apud Cedrenum pro 4, hoc est 4 Februarii, 12, hoc est 14, rescribit, et 53 dies jejunasse populum atque ab esu carnum abstinuisse scribit, cum ex consuetudine 46 tantum dies jejunio sint attributi. Verum ex Maximi computo, quem ipse in calcem libri sui conjecit, manifeste convincitur. Maximus enim ad eruendam τὴν ἀποκρεώσεως ἑορτὴν indagari primo jubet cyclos solis ac lunæ ex lunari periodo, tum concurrentes. Hæc cum προσθεταῖς, si ullæ sunt, et τῇ ποσिताῖς dant feriam. Quod si in terminum ipsum Dominica dies incurrit, diffundendum esse diem in sequentem Dominicam, ut in Paschate fieri solet. Addit usum ψηφισμοῦ in a. Heraclii 51, qui est Christi 641.

Hoc ut planius intelligas, scito Græcos Quadragesimæ jejunium a Dominica, quam nos Sexagesimæ vulgo dicimus, inchoare solitos; quod quidem ex Maximi computo colligimus, ubi ἡ ἀποκρεώσις ἑορτὴ 56 diebus ante Pascha celebratur. Atque idem apud Albinum Flaccum legitur lib. de Divinis Off. c. de Septuag. his verbis: *Græci proximam hebdomadam, id est sexagesimam, sanctificant suo jejunio, clerici nostri auctore Telesphoro papa sequentem, id est quinquagesimam, qui constituit 7 hebdomadarum jejunium ante Pascha.* Cujus instituti ea ratio est. Græci die Dominico et Sabbato non jejunant, excepto Sabbato magno, ex præscripto veteris canonis, qui est inter apostolicos 65; cni quidem usus occidentalis Ecclesiæ derogavit. Igitur quemadmodum sancta Romana Ecclesia, quæ τὴν τεσσαρακοστὴν init a Dominica quæ Quinquagesimam sequitur, quaternos dies adjecit et retro jejunium promovit ad feriam 4, quam caput jejunii rituales libri veteres appellant, ut Christiani 40 dies solidos τὴν νενομισμένην ἀποχὴν non modo πρεῶν verum etiam cibi omnis observent, propterea quod a Dominica 40 ad Sabbatum sanctum dies sunt 42, de quibus 6 Dominicus ἀνηστειῶταις exemptis 36 duntaxat residui sunt (ideo quaterni illi dies extra ordinem erogandi), ita Græci, qui Sabbatis peræque ac Dominicis non jejunant, proindeque de 36 diebus 6 alios aut saltem 5 decerpunt, 10 dies ex antecedentibus repetunt et anteriores hebdomades duas adjiciunt, ex quibus Dominicis duabus totidemque Sabbatis expunctis 10 sunt ἀπόλοις dies, adeo ut universæ ἀποκρεώσις dies sint 56, ἀπόλοις vero 40 vel 41. Ex his patet Cyprianum populum non 53 dies pro 46, ut putat Scaliger, sed pro 56 legitimis 63 a carnibus abstinuisse. Id ipsum et ex Græcorum horologio didicimus; idque insuper, Dominicam Quinquagesimæ vocari ab iis τὴν Κυριακὴν τῆς τυροφάγου. Causam addunt hoc scholio: Εἰδέναι χρὴ ὅτι τῇ Τετράδι καὶ Παρασκευῇ τῆς τυροφάγου μετὰ τὴν 6' ἐσθλομέν τυρὸν καὶ ὡς διὰ τοῦς Ἰακωβίτας καὶ Τετραδίτας, κατὰ τὸν κανόνα τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὶ; ἡμῶν Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως. Quamobrem ante magnam quadragesimam mollius laxiusque jejunium est. Hicirco Dominicam quadragesimæ vocant πρώτῃν τῶν νηστειῶν ἥτοι τῆς ἐρβοδοξίας. Atque hoc unum exemplum sectariis ac τῆς τεσσαρακοστῆς osoribus, si os ullum haberent, cum silentio pudorem incutere poterit.

Nunc antequam ad Nicephori brevium aggrediar, libet hoc loco chronologica synopsi priores Heraclii duntaxat annos comprehendere, in quibus potissimum illustrandis operam posuimus, ut historica serie perspecta facilius quæ a nobis disputanda sunt lector intelligat.

SYNOPSIS CHRONOLOGICA HERACLII ANNORUM 18.

Anno Domini 610, Indict. 13, Phocæ 8, cyclo lunæ A 5, solis 5.

Hoc anno Sergius patriarcha Cyprianus creatur Aprilis 18, Sabbato magno.

Heraclius a Crispo Phocæ genero et senatu Cypriano litteris evocatus ex Africa Phocam opprimit, et ex a. D. Non. Oct. imperium auspicatus est, Indict. Cpoli 14 jam inchoata. Moxque Eudociam Augustam uxorem ducit.

Sanctus Joannes Eleemon Alexandriæ episcopus saltem hoc anno creatus putatur.

A. D. 611, Indict. 14, Heraclii 1, cyclo lunæ A, solis 4.

Heraclius Januarii 14 die consulatum init.

Persæ Maio mense Syriam infestant, Apameam et Edessam occupant.

Epiphania Heraclii filia nascitur Julii 7, fer. 4; quæ eadem Endocia dicta.

A. D. 612, Indict. 15, Heraclii 2, post Heraclii consulatum, cyclo utrobique 5.

Heraclius junior, qui et Constantinus, nascitur in suburbano Sophianorum Maii 3. feria 4.

Eudocia Heraclii uxor moritur Aug. 13, Dominica.

Epiphania Heraclii filia in palatio coronatur a Sergio Octob. 4, Indict. 1 Cypriana.

A. D. 613, Indict. 1, Heraclii 3, post ejus cos. 2, Her. jun. 1, cyclo solis et lunæ 6.

Heraclius junior Januarii 22, feria 2 coronatur.

A. D. 614, Indict. 2, Heraclii sen. 7, post cos. 5, Heraclii jun. 2, cyclo lunæ solisque 7.

Heraclius Martinam sororis filiam ducit uxorem.

B Persæ Damascus expugnant.

A. D. 615, *Indict. 3, Heraclii sen. 5, post cos. 4, A Heraclii jun. 3, cyclo utrobique 9.*

Persæ Judæam in potestatem redigunt, Hierosolymam capiunt, sanctam ac vivificam crucem in Persidem transferunt Junio mense. Christianorum 90 millia perimunt, Zachariam patriarcham abducunt.

Constantinus alter ex Martina nascitur et in Blachernis a Sergio baptizatur.

A. D. 611, *Indict. 4, Heraclii 6, post cos. 5, Heraclii jun. 4, cyclo utrobique 9.*

Saes a Chosroe missus Ægyptum Alexandriam et Africam occupat. Inde ad Chalcedonem usque cum copiis profectus cum Heraclio paciscitur, ejusque legatos secum in Orientem ad Chosroem deducit. A quo miserrime necatur.

S. Joannes Ἐλεῖμων anni hujus initio moritur.

S. Anastasius Persa in Sais castris militans Christianam fidem amplectitur, indeque Hierosolymam pergens monachum proficitur.

A. D. 617, *Indict. 5, Heraclii 7, post cos. 6, Heraclii jun. 5.*

Heraclius junior Kal. Jan. inito consulatu Constantinum fratrem, Martinæ F., Cæsarem creat.

Persæ Carthaginem expugnant.

A. D. 618, *Indict. 6, Heraclii 8, post cos. 7, Heraclii jun. 6.*

Legati ab Heraclio rursus ad Chosroem missi re infecta redeunt.

Augusto mense Cpoli sportularum largitiones sublatae.

A. D. 619, *Indict. 7, Heraclii 9, post ejus cos. 8, C Heraclii jun. 7.*

Avares in Thraciam irrumpunt et illectum per spem impetrandæ pacis Heraclium circumveniunt. Chaganus cum ingenti præda revertitur.

A. D. 620, *Indict. 8, Heraclii 10, post ejus cos. 9, Heraclii jun. 8.*

Cum Avaribus pax composita. Persæ Aneyram capiunt.

A. D. 621, *Indict. 9, Heraclii 9, post ejus cos. 9, Heraclii jun. 9.*

Heraclius ex Europa copias in Asiam transportat.

A. D. 622, *Indict. 10, Heraclii 13, post ejus cos. 9, Heraclii jun. 10.*

Sanctus Anastasius Persa martyrium obit in Perside.

Heraclius celebrato Paschate Aprilis 4 in Orientem proficiscitur, relicta Bono patricio et Sergio Cpolitanae urbis custodia.

Inde cum Persarum ducibus in Armenia et Perside pugnat.

Appetente hieme exercitu per hiberna dimisso Cpolim revertitur.

A. D. 623, *Indict. 11, Heraclii 13, post cos. 12, Heraclii jun. 11.*

Heraclius Martio mense celebrato ad Nicomediam Paschate contra Persas cum Martina conjuge perrexit, remissis Cpolim liberis.

Sarbarus a Chosroe in Bithyniam missus e vestigio revocatur.

PATROL. GR. C.

Heraclius Persidem ferro flammisque populatur, fugientemque Chosroem persequitur. In Albania demum hiemat.

A. D. 624, *Indict. 12, Heraclii 14, post cos. 13, Heraclii jun. 12.*

Heraclius Sarbazanem et Sarablancam Chosrois duces, necnon et Sainum tribus præliis superat. Inde hiemem in Albania traducit.

A. D. 625, *Indict. 13, Heraclii 15, post cos. 14, Heraclii jun. 13.*

Heraclius Martio mense per Syriam ad Tigrin pervenit. Inde datis ad Cpolitanos litteris cum Sarbaraza pugnat. Multa in eo prælio supra humanas vires strenue ac fortiter edidit. Superveniente nocte ac prælio dirempto Barbari fugiunt.

A. D. 626, *Indict. 14, Heraclii 16, post cos. 15, Heraclii jun. 14.*

Chosroes tot cladibus exacerbatus conscriptis ex omni hominum conditione copiis earum partem cum Sarbaraza duce Cpolim mittit, partem aliam Saino duci tradit et adversus Heraclium objicit.

Avares a Sarbaraza sollicitati Cpolim obsident. Sed beatæ Virginis ope liberata urbe Barbari pene omnes interempti.

Heraclius, qui trifariam exercitum diviserat, Turcorum auxilia contrahit. Qui eruptione in Persidem facta reversi postea ab Heraclio perhumaniter excepti sunt.

Saesa Theodore, Heraclii fratre, victus ex ægritudine animi moritur.

Interim Sarbarazas Chalcedonem obsidere pergit.

A. D. 627, *Indict. 15, Heraclii 17, post cos. 16, Heraclii jun. 15, cyclo lunæ 1, solis 20.*

Chosroes Razatem ducem fortissimum adversus Heraclium mittit, qui cum Turcis in Persidem ingressus ab iisdem deseritur, anno jam imperii inchoato 18 cum Indict. 1.

Hinc regione omni longe lateque vastata, Decembris demum 12 die, Sabbato, Razatem cum exercitu suo funditus delet. Moxque fugientem Chosroem persequitur.

A. D. 628, *Indict. 1, Heraclii 18, post cos. 16, Heraclii jun. 16, cyclo solis 21, lunæ 2.*

D Chosroes fugiens Meridasen filium spreto Siroe successorem designat.

Ob id Siroe majore natu filio ac Persarum principibus conspirantibus captus ac miserabiliter occisus est Febr. 28 die.

Siros ab Heraclio pacem impetrat; qui litteras de rebus a se gestis ad S P Q C mittit. Ea 15 Maii ipsa die Pentecostes in ecclesia perlectæ.

Eodem anno Heraclius Cpolim revertitur, eoque sacrosanctam Domini crucem transportat. Quam insequente vere profectus Hierosolymis restituit.

Postremo ne quid præcreamus quod ad illustrandam hanc historiam pertineat, Heraclii liberos, quorum quidem apud scriptores mentio fit, hoc loco subiiciemus.

Heraclii filii ex	{	Eudocia	{ Eudocia sive Epiphania- Niceph. p. A 18 16 et 25 4.
		Heraclius	{ sive Constantinus junior Ni- ceph. p. 6 13.
		Flavius Theodosius	{ de quibus Niceph. p 16 16.
	{	Constantinus	{ Cedrenus et Theopha- nes.
		Heraclius	{ Niceph. p. 17. 22.
		David	{
{	Martina	Marinus	{
		Augustina	{ Niceph. p. 31. 1, 2, 3.
		Martina	{

Præter istos alios etiam suscepisse liberos vide-

tur, ac filias saltem duas. Nicephorus enim p. 257 Heraclium, dum adhuc in Perside moratur, duos amisisse filios totidemque filias narrat. Quare ut masculos ambos Flavius ac Theodosium esse suspicemur, filias saltem ab Augustina et Martina diversas oportet esse, cum has ipsas aliquando postea tempore Augustas appellatas esse scripserit p. 31 3.

Ad hos omnes adjiciendus est naturalis filius Joannes cognomento Atalarichus, de quo p. 20 5.

Sed jam ab Heraclii imperatoris historia operam nostram in historicum ipsum transferamus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΥΝΤΟΜΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΜΑΥΡΙΚΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ.

SANCTI NICEPHORI

PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI

BREVIARIUM HISTORICUM

DE REBUS GESTIS POST IMPERIUM MAURICII

D. PETAVIO S. J. INTERPRETE.

1-2 [an. 602]. Mauricio imperatore cæso, Phocas B parricidii hujus auctor imperium invadit. Sub quo tantæ calamitates Christianis rebus illatæ sunt, ut hoc vulgo jactaretur ab omnibus, Peras foris Romanum imperium vastare, Phocam vero intus multo iis deteriora facere, nec a Romanis diutius ista ferri poterant. Igitur qui tum Africæ præerant, ea re audaciores facti quod longissimo intervallo ab

Μετά την Μαυρικίου τοῦ βασιλέως ἀνάστασιν Φωκᾶς, ἐπεὶ ταύτην διεργάσατο, τῆς βασιλείου ἀρχῆς ἐπιλαμβάνεται· οὐ δὴ ἄρξαντος ἐπὶ τοσοῦτο κακώσεως Χριστιανούς¹ ἤλασε τὰ πράγματα ὥς παρὰ πολλοῖς ἄδεσθαι (1), ὅτι Πέρσαι μὲν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐκτὸς κατεπῆμαινον, Φωκᾶς δὲ ἐνδὸν χεῖρα τούτων ἐπραττε. Ταῦτα οὐκ ἀνεκτὰ Ῥωμαίοις ἐγένετο· διὸ οἱ περὶ τὴν Λιβύην (2) τὴνικαῦτα ἤγε-

VARIE LECTIONES.

¹ Χριστιανῶν?

PETAVII NOTÆ.

(1) Ὡς παρὰ πολλοῖς ἄδεσθαι. Eadem fere verba sunt apud Theophanem (p. 248 C. ed. Paris.). Hujus furie mores præ cæteris elegantissimis verbis expressit Constantinus Manasses.

(2) Διὸ οἱ περὶ τὴν Λιβύην. Addunt Theophanes, Zonaras, Constantinus et alii a senatoribus ipsoque adeo Prisco Phocæ genero sollicitatum ad

defectionem Heraclium Heraclii imperatoris patrem, Africæ præfectum, cujus tum legatus erat Gregoras patricius. Sed quod Noster amborum liberos pari jure ad spem imperii missos Cpolim asserit, Heraclium maritimo Nicetam terrestri itinere, cum pactione illa ut qui prior pervenisset imperium obtineret, tametsi astipulatorem habet cum Theo-

μονεύοντες, ἅτε τῷ μεγίστῳ διαστήματι τὸ θαρσύνειν A
 ἔχοιτες καὶ ἅμα παρὰ Μαυρικίου τὸ τῆς στρατηγίδος
 ἀρχῆς ἐγκεχειρισμένοι (δύο δὲ ἦσθιν ἀδελφῶ, Ἡρά-
 κλειος καὶ Γρηγόριος), οὗτοι κοινῇ βουλευσάμενοι
 τοὺς υἱεῖς ἑαυτῶν πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐκπέμπουσιν
 ἄστῃ, ἀλλήλοις συνθέμενοι ὡς τὸν προφθάσαντα τοῦτον
 τῆς βασιλείας, εἰ δύναίτο, ἐπιλήψασθαι. Καὶ Ἡράκλειον
 μὲν τοῦ * Ἡρακλείου παῖδα ἀνδρῶν πληρώσαντες (3)
 πολλοὶ ἐξέπεμπον, Νικήταν δὲ τὸν Γρηγορίου υἱὸν ἱπ-
 πικῇ στρατιᾷ πολλῇ περιβαλόντες διὰ τῆς ἡπεί-
 ρου ἀπέστελλον. Δεξιὰ τε τύχῃ χρυσάμενος Ἡρά-
 κλειος, καὶ πνεύμασιν ἐπιφορωτάτοις ἀναχθεὶς,
 εὐθάνει Νικήταν εὐπλοίας * (4) εἰς Βυζάντιον, καὶ
 ἤδη τῇ πόλει προσεσχηκῶς ἐπέλαζε. Κρίσπος (5) δὲ
 (τοῦ Φωκᾶ δὲ ἦν οὗτος γαμβρὸς, ὀπηνίκα δὲ * (6) τὸν
 τοῦ ὑπάρχου τῆς πόλεως θρόνον διέπειν ἔλαχε, καὶ B
 μεγάλα ἐν τοῖς βασιλείοις δυνάμενος), ἐπεὶ ἀπηχθά-
 νετο Φωκᾶ ὡς δὴ περιυδρισμένος * (7) ὑπ' ἐκείνου
 τυγχάνων τῆς οικείας εἰκόνος καθαιρέσεως ἐνεκεν, ἦν
 ποτε οἱ τῶν ἀντιθέτων χρωμάτων (8) δημόται τῇ τοῦ
 Φωκᾶ συμπαρέγραψαν εἰκότι, δόλῳ αὐτὸν μετήρχειτο,
 καὶ πονεῖν μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ πλατύνόμενος ἔπειθε καὶ
 Ἡράκλειον ἐπ' ἀπωλείᾳ ἑαυτοῦ ἦκειν ἀπισχυρίζετο,
 συνήρχει δ' ὅμως Ἡρακλείῳ καὶ τῷ ὄντι τὰ ὑπὲρ
 αὐτοῦ εἰς μάλιστα ἐπραττεν. Οἱ οὖν περὶ Φωκᾶν
 θεασάμενοι καὶ ὅσον πολιτικὸν ἑαυτῶν στασιάζον *

VARIAE LECTIONES.

* τὸν? πολλοὶ Petavins. * εὐπλοίας Petavins. * τὸ τῆνίκα Petavins. An δὲ τῆνικάδε? * παρυδρισμένος
 P i. e. editio Parisiensis. * ἐστασιάζον P.

PETAVII NOTÆ.

phane (p. 249 A) Zonaram, vix est ut credam. C
 Quam enim ridicula Nicetæ conditio! cui per squa-
 lentes arenososque tractus infinito propemodum
 circuitu petenda Cpolis fuit; nisi hunc fortassis
 non in Africa tum fuisse, sed Alexandria profec-
 tum dixeris. Verum ne sic quidem sine navibus
 urbem adire potuerit. Addit Theophanes Octobri
 mense solvisse Heraclium ex Africa, anno, ut pu-
 tat, ab orbe condito 6102, Christi vero 602, Octob. 4,
 feria 2, indict. 14. Verum non secunda feria, sed
 prima potius fuerit Octobris quarto, cyclo solis 3,
 littera Dom. D. Emendandus igitur ex Alexandrino
 Chronico, quod nuper R. P. Raderus noster edidit.
 Cujus hæc verba sunt: Τοῦτῳ τῷ ἔτει (8 scilicet
 Phocæ) ὑπερβερεταίῳ, κατὰ Ῥωμαίους Ὀκτωβρίῳ,
 γ', ἰνδικτιῶνος ιδ', ἡμέρᾳ ζ', ἀναφαίνονται πλοῖα
 ἱκανὰ κατὰ τὸ Στρογγύλον καστέλλην, ἐν οἷς ἦν καὶ
 Ἡράκλειος ὁ υἱὸς Ἡρακλείου. Ergo Octobris 3,
 feria 7 Heraclii classis appulsi ad castellum Rotun-
 dum. At Theophanes πλοῖα καστέλλόμενα vocat,
 hoc est, ut Paulus Diaconus, l. xviii, reddidit, D
castellatus sive *turris naves*. Proinde Octobris
 quarto fuit feria prima.
 (3) Ἀνδρῶν πληρώσαντες. Forte πολλοὶ pro
 πολλοί· nam πληρῶσαι aliquen, pro eo quod est
 instruere copiis, insolens est, nisi accusativus sub-
 audiatur.
 (4) Εὐπλοίας. Quod ad Nicetam spectat, vide
 nuni de eo accipienda sint duo illa disticha quæ
 sunt Anhol. l. iv, c. 1.
 (5) Κρίσπος δὲ. Huic Domentiam filium tyrannus
 uxorem dederat, quem patricium et comitem excu-
 bitorum ait fuisse Theophanes. De appellatione ipsa
 cum mirifice scriptores discrepent (Priscum enim
 Theophanes, Zonaras, Nicephorus Callixii aliique
 nominant), ego Crispum cum nostro ac Cedreno et
 Georgio Syncello rescribendum puto. In Anthol.
 l. iv, epigramma quoddam extat eis εἰκόνα Κρί-
 σπου, quo ipsum a magnificentia prædicat, et ampli-
 ssima quæque ab imperatore vovet.
 (6) Ὀπηνίκα δὲ. De sententia propemodum
 constat: verba ipsa depravata. Vide an verum sit
 τὸ τῆνίκα δὲ.
 (7) Ὡς δὴ περιυδρισμένος. Contigit hoc a.
 Phocæ 5, Christi 607. Vide Zonaram et Theopha-
 nem.
 (8) Οἱ τῶν ἀντιθέτων χρωμάτων. Prasinos in-
 telligit, qui Phocæ initio faverant et ad obtinendum
 imperium adjuutores fuerant: sed postea contume-
 liose in eum multa fecerunt et dixerunt, in eosque
 vicissim tyrannus omni sævitia bacchatus est.
 Scribit Theophanes a. Christi 609 Circensibus
 ludis hæc in eum jactasse Prasinos, πάλιν εἰς τὸν
 καῦκον ἔπιας, πάλιν τὸν νοῦν ἀπώλεσας. Hoc est,
 ut interpretatur Diaconus, iterum in gabatha bibisti,
 iterum sensum perdidisti. Quibus incensus ille mul-
 tos ex eis interfecit, ac postremo Prasinos omnes
 edixit μηκέτι πολιτεύεσθαι, in civium esse numero;
 quod Diaconus militare reddidit. Vel potius idem
 est πολιτεύεσθαι ac publicum in re publica munus
 gerere. Quo sensu forsitan militare a Paulo usurpa-
 tum est; quomodo et recentior ætas militare dixit
 pro eo quod est functiones aliquas gerere, ut offi-
 ciales, scribæ, apparitores, etc., qui togatam mili-
 tiam obibant. Ex iis mutata sententia Venetus
 illum fuisse postea constat. Ideo post ejus necem
 Venetum bandum seu vexillum in circo combustum
 est, ut in Alexandrino Chronico legimus. Porro hoc
 loco πρασιῶν, ut erat in schedis, reliquimus.

habere instituit. Dum hæc aguntur, Photius qui-
dam, cujus uxori imperator stuprum obtulerat,
cum magna militum manu in palatium irrumpens
Phocam illico comprehendit. Quem exutum impe-
ratorio cultu, ac pulla veste circumdatum, reductis
post terga manibus vinctum et navigio impositum
ad Heraclium deducit. Quo ille conspecto : « Itane,
inquit, infelix, rempublicam administrasti? »
Cui ita Phocas respondit : « Tu vero melius admini-
strabis. » Igitur hunc e vestigio, cum adhuc in navi
esset, gladio plecti jubet, deinde mutilari, et
dextram manum ab humeris amputari, tum virilia
excidiatque e contis suspendi, itaque cadaver per
urbem tractum in foro quod Bovis dicitur igne con-
cremari. Idem in Domentiolium Phocæ fratrem et
Bonosum ac Leontium flsci quaestorem mortis suppli-
cium decernit. Atque hæc in hunc modum gesta sunt.
χεροῖν τε δεξιᾶν ἀνωθεν ἐκ τοῦ ὠμιαίου ἄρθρου ἐκκόπτεσθαι καὶ τῶν αἰδοίων ἐκτέμνεσθαι
καὶ κοντοῖς ἀναρτᾶσθαι, οὕτω τε τὸ σῶμα σπρὲν κατὰ τὴν τοῦ Βοῦς (11) λεγομένην ἀγορὰν
τῷ πυρὶ καταπύμπρασθαι, Δομεντιόλῳ τε τὸν Φωκᾶ ἀδελφὸν καὶ Βόνωσον καὶ Λεόντιον τὸν τῶν βασιλικῶν
χρημάτων ταμίαν τὸν αὐτὸν τῷ Φωκᾶ συνδιαφέρειν κίνδυνον προσέταττε. Καὶ δὴ ταῦτα οὕτως ἀπέβαινε.

Postea Sergius urbis patriarcha ac reliqua civium
multitudo cum omni officio ac gratulatione He-
raclium intra mœnia recipit. Qui quidem Cris-
pum ad capessendum imperium cohortabatur :
neque enim se illius usurpandi gratia venisse dice-
bat, sed ut a Phoca eorum quæ in Mauriciū ac
Mauricii liberos commiserat, facinorum pœnas
repeteret. Sed abnuente Crispo tandem Heraclius
imperator a senatu populoque proclamatus 6 est,
et ab ipso patriarcha coronatus. Quibus peractis
Crispum ducem eligens militariis copiis, quæ in
Cappadocia erant, præposuit. [an. 611] Sub hæc
cum jam de Persarum in Romanos expeditione
fama percrebuisset, Heraclius Cpoli solvens ad

(ἤδη γὰρ οἱ τοῦ πρασίου χρώματος δημόται τοῖς
περὶ τὴν Καισαρίου (9) τὸ πῦρ ἐξηπτον καὶ τὸ
ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἀνευφύμουν), ἐπικειμένους δὲ
αὐτοῖς καρτερώτατα καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ἑρακλείου
στρατευμάτων εἰσιδόντες, καταλιπόντες αὐτὸν ἐφ'
ἑαυτοῖς γίνονται. Φώτιος δὲ τις (10) τὸ νόημα, ὃς
παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν σύζυγον ἐπιβουλεύεις ποτε κα-
θυβρίζετο, εἰς τὰ βασίλεια σὺν πλήθει στρατιωτῶν
ἐπὶ τὸν Φωκᾶν αὐτίκα ἑκατέσχε, καὶ τῆς βασιλικῆς
αὐτὸν ἀπαμφέσας ἐσθῆτος, περιζώμα μέλαν αὐτῷ
περιθέμενος, τὰς χεῖρας περιγυμένας εἰς τοῦ πύσω
ἀποδεσμῆσας, καὶ πλοῖον ἐμβαλὼν πρὸς Ἡράκλειον
δεσμώτην ἀπήγαγεν. Ὅν ἰδὼν Ἡράκλειος ἔφη
« Οὕτως, ἄθλιε, τὴν πολιτείαν διψήσας; » Ὁ δὲ.
« Σὺ μᾶλλον, εἶπε, κάλλιον διοικεῖν μέλλεις. » Εὐθὺς
σὺν αὐτοῦ τὸν διὰ ξίφους ἔτι πρὸς τῷ πλοίῳ ὄντι.
καταψήφίζεται θάνατον. ἔπειτα ἀκρωτηριάζεσθαι,

Σέργιος δὲ αὐτίκα ὁ τῆς πόλεως πρόεδρος καὶ ὁ
λοιπὸς ταύτης ὁμιλος σὺν πάσῃ εὐγνωμοσύνῃ Ἡρά-
κλειον ἐντὸς εἰσδέχεται. Καὶ αὐτὸς Κρίσπον εἰς τὴν
βασιλείαν ἀξίαν προὔτρεπε· μὴδὲ γὰρ τῆς βασι-
λείας ἔνεκεν αὐτὸς ἐληλυθέναι ἔρασκε, τίσασθαι
μᾶλλον ὅ Φωκᾶν τῆς εἰς Μαυρικίον καὶ τὰ Μαυρι-
κίου τέκνα παρανομίας. Ὁ δὲ οὐκ ἐδέχετο. Τέλος ὑπὸ
τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τοῦ δήμου Ἡράκλειος
βασιλεὺς ἀνακηρύττεται, καὶ τὸν βασιλείον (12) παρὰ
τοῦ προέδρου ¹⁰ περιβάλλεται στέφανον. Κρίσπον δὲ
στρατηγὸν ἀποστέλλει χειροτονήσας τῶν ἐν Καππα-
δοκίᾳ ἐκστρατευμάτων. Ἐπεὶ δὲ ἡ φήμη διέθενε ὡς
Πέρσαι ἐπὶ Ῥωμαίους στρατεύουσιν, Ἡράκλειος ἐκ
Βυζαντίου ἄρας παρὰ Κρίσπον κατὰ τὴν Καισαρος

VARIÆ LECTIONES.

* Φ. εἰσελθὼν (s. εἰσδραμὼν) αὐτίκα? * ὄντος? * δὲ μᾶλλον? ¹⁰ παρ' αὐτοῦ πρ. P.

PETAVII NOTÆ.

(9) Τοῖς περὶ τὴν Καισαρίου. Incenderant et
antea prætorium, quo suæ factionis homines a
Phoca victos ad necem eriperent. Zonaras Theo-
phanes et alii. Fuit Cpoli nobilis basilica Cæsarii
titulo, vel vicus fortassis huius nominis, in quo
tabernæ et ædificia quædam, quæ Justiniani tempore
conflagraverunt. Theophanes a. Justiniani 36 : Τούτῳ
τῷ ἔτει μηνὶ Ὀκτωβρίῳ, ἡμέρᾳ δ', ἰνδικτ. ι', ἐσπέρας
βαθείας γέγονεν ἐμπρησμός μέγας ἐν τοῖς Καισα-
ρείῳ, ἕως τῆς λεγομένης Ὀμφακερᾶς δια τὰ
ἐργαστήρια καὶ οἱ πυλῶνες ἕως τοῦ Βοῦς. Supple-
ndum ex Cedreno καὶ ἐκαθύθη δια τὰ ἐργ. Idem Ce-
drenus οἱ πυλῶνες τοῦ Βοῦς scribit. Apparet τὰ
Καισαρίου vel περὶ τὴν Καισαρίου vicinā fuisse
ἀπλῆς cuidam basilicæ ἐργαστήρια ædificiaque id
genus alia; quæ post incendium illud instaurata,
censo sub Heraclii adventum incensa sunt a Bonoso
quodam, qui, ut est in Alex. Chronico, μετὰ τὸ βα-
λεῖν αὐτὸν πῦρ πλησίον τῶν Καισαρίου in loca
interemptus est.

(10) Φώτιος δὲ τις. Zonaras, Cedrenus, etc.
Photium hunc appellant, Chron. Alex. Photium,
quem ait curatorem fuisse τῶν Πλακιδίας, id est
domus Placidianæ. Cujus muneris meminit Theo-

phanes loco proxime citato, necnon et curatoris
τῶν Μαρτίν, quæ Arcadii filia nobilissimæ titulo
insignitur. Utriusque domus in regione 1 Cpol. cen-
sentur. In eodem illo chronico legimus Photium
cum Probo patricio Phocam ex æde Michaelis ar-
changelii, quæ in palatio erat, abstraxisse τῇ ζ' τοῦ
αὐτοῦ μηνός, διαφούσης ἡμέρας, δευτέρας, hoc est
6 Oct. feria 2. Sed pro ζ' substituendum est ε'
nam si ejus mensis 3 feria 7 fuit, ut paulo ante
dixerat, utique feria 2 ejusdem 5 die fuerit.

(11) Κατὰ τὴν τοῦ Βοῦς. Zonaras : Τὸ δὲ δούτη-
νον σῶμα καυθῆναι κατὰ τὸν Βοῦν, ἐνθα ἦν κάρνιοι,
ὡς λέγεται, ἐκ χαλκοῦ κατεσκευασμένη, στήμα
Βοῦς ἔχουσα, ἥπερ ἐκ Περγᾶμου κεκόμιστο, ἐξ ἧς
καὶ ὁ τόπος ὠνόμαστο. Erat in regione 11 Cpol.

(12) Καὶ τὸν βασιλείον. Una cum Fabia, quæ,
ut ait Cedrenus, Eudocia postea dicta est, coniuge.
Theophanes p. 250 C : Εἰσελθὼν δὲ Ἡράκλειος εἰς
τὰ βασίλεια ἐστέφθη ὑπὸ Σεργίου πατριάρχου ἐν τῇ
εὐκτιρίῳ τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἐν τῷ παλατίῳ. Ἐπτε-
φθὲ δὲ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ἡ μεμνηστευμένη αὐτῷ
Εὐδοκία Ἀδύγουστα, καὶ ἑλαβὼν ὀμνότεροι παρὰ
Σεργίου τοῦ πατριάρχου τοῦ, στεφάνους τοῦ γάμου.

πύλιν τρικαῦτα τυγχάνοντα προσπορεύεται ὡς δὴ A αὐτῷ περὶ τῶν κοινῶν ἐνεκεν βουλευσόμενος ¹¹. Καὶ δὲ μὲν νοσεῖν προσεποιεῖτο, καὶ τὸν βασιλέα συχνῶς ἠκούετο ὡς καὶ διελοδορεῖτο αὐτῷ. Ἡράκλειος δὲ τὸ ἑρᾶμα συνήκε, καὶ τὴν ὕδριν ὁμῶς ἤνεγκε, καὶ ἥδη ἐκαιροφυλάκει. Ἀλλ' ἔδοξεν τέως γνησιώτερόν πως διαλέγεσθαι περὶ τοῦ δεῖν ποιεῖν ὑπὲρ ἀλλήλων τῆς πολιτείας χάριν. Ὁ δὲ οἷα ἐπιτωθάζων οὐκ ἔξην βασιλεῖ ἐφασκε καταλιμπάνειν βασιλεία καὶ ταῖς πόρῳ ἐπιχωριάζειν δυνάμειν. Ἐν τούτοις τίκεται π. 13 (13) τῷ βασιλεῖ Ἡράκλειος, ὃν δὴ καὶ Κωνσταντίνον ὠνόμασε. Τότε δὴ παραγίνεται καὶ Νικήτας ὁ τὴν ἀξίαν πατρικίος πρὸς τὸ βασιλεῖον ἄστυ. Διὰ τοῦτο Ἡράκλειος εἰς τὸ Βυζάντιον ἐπάνεισι, καὶ Νικήταν σὺν τιμῇ μεγίστῃ καὶ περιφανείᾳ ὥσπερ ἀδελφὸν γνήσιον καὶ ὁμότιμον δέχεται, καθὼς ἦν αὐτοῖς ἥδη συντεταγμένοι ἐκ Λιβύης ἀπαίρουσιν. Καὶ Κρίσπος δὲ εἰς Βυζάντιον ἦκεν ὡς τῇ εἰσόδῳ Νικήτα συνησθησόμενος. Σηκῆπται δὲ Ἡράκλειος τῷ θεῷ λουτρῶν τὸν υἱὸν καθαγνίσθαι, υἱοθετεῖσθαι ¹² (14) δὲ αὐτὸν ὑπὸ Κρίσπου. Ὁ δὲ ἐπὶ τούτοις εἰσέρχεται εἰς τὰ βασιλεία. Ἡράκλειος δὲ ἀβροῖσας τοὺς ἐκ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἅπαντας καὶ τὴν ἄλλην πληθὺν τοῦ ἄστεος, ἅμα τῷ προσδρῶν Σεργίῳ, εἰπεῖν λίγεται πρὸς αὐτούς. «Ὁ βασιλέα ὑβρίζων τίνι προσκρούει;» Τοὺς δὲ φάναι, «Τῷ θεῷ τῷ ποιήσαντι αὐτὸν βασιλέα.» Καὶ Κρίσπον προτρέπειν δὲ ¹³ αὐτὸν ἀποφαίνεσθαι τὸ δοκοῦν ὀρθῶς, τὸν δὲ οὐκ εἰδὸτα τὸ δραματούργημα λέξει μὴδὲ φιανθρίῳπυ τυχεῖν δίκης τὸν ἐπὶ τοιοῦτῳ ἄλόντα τολμήματι. Καὶ τὸν βασιλέα ἀναμνησθεῖν αὐτὸν οἷα ἐν Καισαρείᾳ ἐπὶ τῇ νόσῳ κατεσχηματίσαστο, καὶ ὡς τὸ τῆς βασιλείας κατευτελίξειν ἀξίωμα ὤρετο, καὶ ὡς εἰς τὴν βασιλείαν ἀρχὴν προὔτρπε. Καὶ ἅμα λαβόντα τόμον (15) κατὰ κόρῃς τοῦτον παλεῖν, καὶ εἰτα λέγοντα, ὡς Γαμβρόν οὐκ ἐποίησας, φίλον πῶς

Crispum, qui Cæsareæ tum erat, contendit, ut cum eo de republica consilium caperet. At ille morbum simulabat; et sæpe etiam audiebatur cum imperatorem convitiis incesset. Nec Heraclium ejus consilia latebant: sed dissimulare in præsens contumeliam statuit et opportunum tempus expectare. Interim vero cum eo pacifice colloqui, hortarique ut ad opem reipublicæ ferendam mutuis se oculus adjuvarent. Crispus vero quasi deridens et Non licet, inquit, principi e palatio discedere et in longinquis exercitiis degere. » Interea Heraclio [an. 612] imperatori filius nascitur, quem Constantinum nominavit, eodemque tempore Nicetas patricius ad urbem venit. Quare Heraclius eodem revertitur, ibique Nicetam, tanquam germanum fratrem atque imperii participem, magno cum honore et magnificentia recipit. Sic enim inter eos convenerat, quo tempore ex Africa proficiscebantur. Sed et Crispus Byzantium pervenit, ut de adventu Nicetæ gratularetur. Heraclius vero cum filium suum divino lavacro tingere ac Crispo suscipiendum dare velle simulasset, et is ob eam causam in palatium venisset, universo senatu ac reliqua civium multitudine collecta, una cum patriarcha 7 Sergio hunc in modum eos allocutus dicitur: « Qui imperatori contumeliam facit, apud quem offendit? » Cum illi ad Deum pertinere respondissent, qui imperatorem ipsum fecit, imperator Crispum hortatus est ut quid sibi justum videretur, pronuntiaret. Qui doli nescius, tanti sceleris convictum omni æquo atque humano judicio indignum esse palam asseruit. Tum imperator omnia ei in memoriam revocat, quæ Cæsareæ de morbo simulaverat, quem admodum imperatoriam majestatem contemnere ac minuire se eo facto putabat, utque ipsum

VARIE LECTIONES.

¹¹ βουλευσόμενος P. ¹² υἱοθετεῖσθαι P. ¹³ δὲ προτρέπειν?

PETAVII NOTÆ.

(13) *Τίκεται παῖς*. Cedrenus tertio die Maii a. Heraclii 2 natalem illius consignat. Addit Theophanes indict. 15, ut et Paulus Diaconus in *Miscella*. In quo aberravit Sethus Calvisius, dum id in annum conjicit Christi 611. Si indictiones a. C. 312 cœpere Sept. 24, anno 610, Heraclii primo, inchoata D est eodem Septembri 14 indictio, quæ usque ad Septembrem a. 611 duravit, quo 15 successit. Ideo Constantini hujus ortus incurrit in a. C. 622, mense Maio, labente adhuc indictione 15. Accedit serier character ex *Alex. Chronico*, ubi natus scribitur in suburbano Sophianorum, Maii 3, feria 4. Quippe cyclus erat solis 5, littera dom. A. Proinde Maii 3, feria 4. Ideo corrigendus Theophanes, qui 5 natum scribit.

(14) *Υιοθετεῖσθαι*. Non est adoptare, sed e sacro fonte suscipere. Ita postea Nicephorus noster de Hunnis agens: Καὶ τὰς ἐκείνων γαμετὰς αἱ τούτων αὐτῶν τῷ θεῷ λουτρῶ ἐτεκνώσαντο σύζυγοι.

(15) *Λαβόντα τόμον*. Cedrenus: Καὶ τὰ πρὸς Ἡράκλειον γεγόμενα ἐγγράφα αὐτοῦ κατέχων ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ χειρὶ, χρούσας Κρίσπον τὴν χειρὰν μετὰ τοῦ χάριτος ἔφη. «Ταλαίπωρος, γαμβρόν οὐκ ἐποίησας;» φίλον ἀληθῶς πῶς ποιήσεις; » In eo ita-

que libro continebantur τὰ ἐγγράφα αὐτοῦ, hoc est, ut verba ipsa præ se ferunt, litteræ quas ad Heraclium ipse cum aliis senatoribus dederat, quibusque ad invadendum imperium incitabat. Tametsi de libello malim accipere quo accusationis capita criminaque comprehensa. Etenim solemne id fuit, ut qui, ab imperatore præsertim, reus accesseretur, ejus genus accusationis libello scriba verberaret. Nicephorus noster in fine hujus historiæ, de Constantino patriarcha loquens, quem Copronymus in ordinem redegit: Συνεχέμπει δὲ τινὰ αὐτῷ τῶν βασιλικῶν γραμματέων κομίζοντα ἐν γραμματικῇ ὅσα κατ' αὐτοῦ. Ἀπερ εἰς ἐπήκοον τοῦ ἀθροισθέντος ἐκεῖσε λαοῦ ἀνέγνω, παῖων αὐτῷ κατὰ κόρῃς ἐφ' ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν κατηγορουμένων. Idem narrat in a. Copronymi 27 Theophanes. Porro Heraclii verba perperam hic concepta, ut et apud Cedrenum, apud Zonaram ita leguntur: Ὅσα ὡς γαμβρόν οὐκ ἐποίησας, οὐδὲ φίλον ἀν ποιήσεις ποτέ. Sed emendandum εἰς γαμβρόν, ut et hoc loco: Qui socero Phocæ non præstiteris fidem, qui tandem mihi præstabis? socero enim legendum, non genero: alioqui γαμβρόν ποιεῖν nova loquendi ratione erit idem ac generum se præbere. Potest et ex Nicephori Cedreni ac

Τὰ δ' αὖ ἐτέρωσε ὡς ²¹, ἐταλείτο οὕτω συνδαι- A
νυν. Ἐν τινι τῶν ἐπαρχιῶν ²² (χώρα δὲ ἥτις ποτὲ
ἔστιν, οὐδαμῇ εἰς τὸ νῦν παραδέδοται) ἦν τις ἐν-
ἑκαίῃ περιφανείᾳ κομῶν ²³ εὐπορίᾳ τε βίον λαμ-
πρὸς, οὗ τὸ ἐπώνυμον Βιτουλίνος ἐτύγχανε, τὴν δὲ
ἀξίαν ἦν κανδιᾶτον Ῥωμαίους ²⁴ κικλήσκων ἔθος.
Τούτῳ γυνὴ τις χήρα ἐν γειτόνων διακειμένη χαλε-
πῶς ἔφερε τὸ γειτόνημα· ἀμφισβήτησεως γὰρ αὐ-
τοῖς μεθορίων γῆς· ἐνεκεν συμβαινούσης ὁ Βιτουλίνος
τοῖς παισὶν τοῖς αὐτοῦ ἐνεκέλευε μάχῃ ἐπιέναι τοῖς
ὁμοροῦσι, καὶ οἷε ²⁵ ῥοπάλοις ἓνα τῶν τῆς χήρας
υἱῶν ἀναιροῦσιν. Αὕτη ἀνελομένη ²⁶ τὸν ἦδη τεθνη-
κότα υἱὸν ἡμαγμένον τὸ ἀμφίον ²⁷ (20) εἰς Βυζάν-
τιον ὡς Ἡράκλειον ἔκετο, καὶ ἐπεὶ προῖοντα εἶδεν,
εἰσδραμούσα τοῦ χαλινοῦ τοῦ ἵππου ἐφ' ᾧ ἔπαιχετο
ἐφάπτεται, καὶ διὰ τὸ τοῦ παιδὸς ἔσθημα ἐπιδει-
κνῦσα σὺν βοῇ πρὸς αὐτὸν ἀπεφθέγγετο· «Ὅδ' ἔγωγε
νοίω τοῖς σοῖς τέκνοις, ὦ βασιλεῦ, εἰ μὴ τὸ αἷμα
τοῦτο, ὃ σοὶ δείκνυμι, αὐτίκα ἐνδίκως τιμωρήσειας.»
Τῶν δ' οὖν περὶ τὸν βασιλεῖα δορυφόρων ἐπιόντες
πλήττειν ἠπειλόντο· βασιλεὺς δὲ διεκώλυσε, καὶ τῇ
γυναικὶ μὴκέτι τολμᾶν προσιέναι παρηγγύησεν,
ἐπεξίναι δὲ τὰ τῆς δίκης· ὅπνῃκα ἂν αὐτῷ δεδο-
γμένα εἴη. ἤχετο εὐθύς. Μὴ δίκης τυχὸν ὠλοῦ-
ζετο ²⁸ (21) τὸ γύναιον. Χρόνος δὲ διήρχετο, καὶ δὴ ὁ
τὸν φόνον ἐπιτρέψας, δεδιὼς καὶ αἰσθῆς τὴν γυναῖκα
τοῦ ἀνηρημένου ἐνεκεν βασιλεῖ ἐπικαλεῖν, ταύτῃ τοι
εἰς Βυζάντιον εἰσεῖσι· καὶ δὴ εἰς τὸ δημοτικὸν ἑαυτὸν
ἐγκαταμίγνυσι. Καὶ ἵππικου ἀγῶνος τελουμένου
τοῦτον βασιλεὺς ἐν μέσοις δημόταις κατιδὼν τῷ
ἐπαρχῷ ἐπιτρέπει τῆς πόλεως φρουρᾷ καθειργνύναι C
τὸν ὑποπτον. Εἴτα τὸ γύναιον μεταπέμπεται, καὶ τὰ
τῆς μαιφονίας ἀσφαλέστερον ἀνηρεύνα. Κελεύει
τοῖνυν τὸν Βιτουλίνον ²⁹ ὑπὸ τῶν (22) παίδων τῶν
αὐτοῦ ἴσθην ὑποσχέιν τῷ ἀνηρημένῳ τὴν τιμωρίαν,
καὶ αὐτῆς ³⁰ ἐκείνης ὡσαύτως κτείνεσθαι.

Ἡράκλειος δὲ τὸν υἱὸν (23) Ἡράκλειον, ταυτὸν
δὲ εἰπεῖν Κωνσταντίνον (διώνυμος γὰρ ὢν ἐτύγχανε),
παρὰ τοῦ ἱεράρχου τῷ θεῷ λουτρῷ καθαγνίσας

Quæ vero aliis in partibus accidisse narrantur,
hoc modo sese habent. In suburbano quodam loco,
cujus nomen hactenus compertum non ⁹ fuit, Vi-
tulinus quidam erat homo et dignitate et opibus
illustris, ex eo genere quos candidatos Romani
appellare solent. Huic vicina quædam mulier habi-
tabat, quæ viciniam illam moleste ferebat. Quare
cum de finibus orta inter illos esset controversia,
Vitulinus servos suos pugna vicinos illos aggredi
jubet; qui cum fustibus unum ex viduæ filijs in-
teremissent, illa sublato mortui corpore vestem
ejus ad imperatorem ferens Byzantium advolat,
ibique procedentem eum observans accurrit, et
equi cui insidebat frena manibus arripiens, unaque
filii sui vestem ostendens, hæc ad eum vociferata
est: « Sic filijs tuis, imperator, eveniat, nisi sangui-
nem hunc, quem ostendo tibi, subinde legibus
ulcisceris. » Concurrentibus prætorianis et mulieri
verbera intentantibus, imperator prohibuit, atque
ulterius accedere vetuit: se, cum visum esset, de
causa cogniturum. Quo dicto recessit. At mulier
cum jus suum non impetraret, in gemitus ac la-
mentationes soluta est. Inde aliquanto temporis
elapso, veritus parricida ne iterum femina de filii
cæde imperatorem interpellaret, Byzantium con-
tendit ac se multitudini civium immiscet. Forte
tum equestre certamen celebrabatur, cum illum
imperator in media concione populi contuitus præ-
fecto urbis mandat, ut suspectum hominem in cus-
todiam conjiceret. Deinde muliere accersita de
perpetrata cæde accuratius inquirat. Ac demum,
quam mortis pœnam extinctus ¹⁰ ille [an. 615]
viduæ filius pertulerat, eandem in Vitulinum de-
cernit, eumque ab hujus liberis eodem modo inter-
fici præcipit.

Sub hæc Heraclius filium Heraclium sive Con-
stantinum (duplicienim nomine dictus est), cum a
patriarcha divino lavacro expiatus esset, ulnis

VARIÆ LECTIONES.

²¹ ὡς? ²² ἐπιχωρίων P ²³ κομῶντων P ²⁴ Ῥωμαίους P. ²⁵ οἱ δὲ P. ²⁶ ἀπελομένη? ²⁷ ἀμφίον
Petavii. ²⁸ ὠλόλυζε? ²⁹ Βουτηλίνον P. μετὰ? ³⁰ καὶ ὑπ' αὐτῆς?

PETAVII NOTÆ.

(20) Τὸ ἀμφίον. Schedarum puram putam lectio-
nem expressimus, etsi non dubitamus quin ἀμφίον
substituendum sit. Qua voce inter cæteros usus est
Macarius Hom. 1: Καὶ ἀμφιασθῇ ἐκ τῆς θεότητος
ἄρρητα ἀμφια οὐρανίου κάλλους.

(21) Μὴ δίκης τυχόν. Et hic et alibi passim de-
fecta aliquot particulæ ac copulis oratio. Id quod
semel admonere satis est.

(22) Τὸν Βιτουλίνον. Variant schedæ in hujus no-
minis scriptione, ut nescias Vitulinusne an Betule-
nus aut Vitulenus Latine quadret. Quippe B litte-
ram varie ætas illa pronuntiavit, de qua re alibi
disputavimus.

(23) Ἡράκλειος δὲ τὸν υἱόν. Theophanes
(p. 245 C): Τούτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Ὀκτωβρίῳ δ', ἰνδ.
α', ἐστέφθη Ἐπιφάνεια ἡ θυγάτηρ Ἡρακλείου ὑπὸ
Σεργίου πατριάρχου Λύγουστα ἐν τῷ ἐκκλησίῳ τοῦ
ἁγίου Στεφάνου ἐν τῷ παλατίῳ. Τῷ δὲ Δεκεμβρίῳ

Δ μηνὶ κα', τῇ αὐτῇ πρώτῃ ἰνδ., ἐστέφθη Ἡράκλειος ὁ
υἱὸς Ἡρακλείου ὁ νέος, ὁ καὶ Κωνσταντίνος, ὑπὸ
Σεργίου πατριάρχου. At Chron. Alex. Epiphaniā
coronatum asserit eadem indict. 1 et Oct. 4, fe-
ria 4, sed Constantinum nomen anni sequenti 613,
Januarii 22, feria 2. Necessario eo quod dixi anno,
cyclo solis 6, litter. dom. G. ex quo die in actis
ascribi cœpit annus primus Heraclii junioris. Hic
locus quia ad hujus historiæ διάρθρωσιν magnopere
pertinet, hic subiiciendus. Καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς κβ'
τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ἐπεγράφη γράφεσθαι μετὰ
τὸ (ἐν ὀνόματι) βασιλεῖας τῶν θειοτάτων ἡμῶν δε-
σποτῶν καὶ μεγίστων εὐεργετῶν Φλαβίου Ἡρακλείου
τοῦ εὐσεβεστάτου ἔτους γ', καὶ μετὰ τὴν ὑπατεῖαν
αὐτοῦ ἔτους β', καὶ Φλαβίου Ἡρακλείου νέου Κων-
σταντίνου τοῦ Θεοφυλάκτου αὐτοῦ υἱοῦ ἔτους α', τῶν
αἰωνίων Λύγουστων καὶ αὐτοκρατόρων.

suis sacro ex fonte suscepit, statimque cum alia imperii signa et ornamenta contulit, tum imposito diademate coronavit, et imperatorem proclamavit; filiam vero Gregoriam nomine Nicetæ patricio despondit, eidemque arctiori jam necessitudine conjuncto auratam statnam equestrem supra columnas posuit in foro. Hoc illa modo Cpoli gesta sunt. περθε χιόνων ἐφιππον κατὰ τὴν τοῦ φόρου (25) λεγομένην ἀγορὰν ἀνέστησεν. Καὶ οὕτω μὲν ταῦτα ἐπράττετο.

At Chosroes Persarum rex ingentes copias contra Romanos immisit, quibus Saitum ducem præfecit [an. 616]. Hic Alexandriam contendens, urbe per

ἀγκάλαις τῆς ἱερᾶς κολουμήθρας ἐδέξατο. Αὐτίκα δὲ αὐτῷ τῆς βασιλείας ἀξίας τὰ σύμβολα τῶν καὶ τὸ διάδημα περιθέμενος ἐταίνωσθε καὶ βασιλεὺς ἀνείπε. Τὴν θυγατέρα δὲ (24) Γρηγορίαν τοῦνομα Νικήτη τῷ τὴν ἀξίαν πατρικίῳ εἰς γαμετήν κατηγγύσεν· οὐ δὴ καὶ ταύτῃ τῷ βασιλεὶ μειζόνως οἰκειωθέντος τὸν ἀνδριάντα κεχρυσωμένον καθύ-

Χοσρόης δὲ (26) ὁ Περσῶν βασιλεὺς στρατιὰν ὡς πλείστην ἀθροίσας ἐπὶ Ῥωμαίους ἐξέπεμψεν, ἡγεμόνα τῶν Περσικῶν (27) Σάϊτον χειροτονήσας δυνά-

VARIÆ LECTIONES.

²⁴ Νικήτα τοῦ — πατρικίου Petavius.

PETAVII NOTÆ.

(24) *Τὴν θυγατέρα δέ.* Quenam hæc Heraclii filia Gregoria? Eudocia quidem non nisi duos Heraclio liberos peperit, Epiphaniam et Heraclium juniorem, siquidem indict. 14, a. C. 610, cum Eudocia, quam antea desponderat, nuptias Heraclius iniit. Eadem indict., sed a. 611. Julii 7, nascitur Epiphania, ut etiam *Alexand. Chron.* habet. Indict. 15, a. 612, natus est Heraclius junior. Eudocia quarto postea mense moritur. Epiphania porro eadem et Eudocia vocata, *Alex. Chron.* teste, quam Heraclius Turcarum principi desponderat. Emendandus igitur hic locus, et Νικήτα τοῦ τὴν ἀξίαν πατρικίου legendum. Gregoriam Nicetæ τοῦ Γρηγοῦ filiam Constantino filio adhuc infanti despondit. Quod ex p. 24 19 hujus libri perspicuum est.

(25) *Τοῦ φόρου.* Insigne hoc forum præ cæteris fuit. In descriptione Constantinæ urbis 4 fora numerantur; inter quæ Constantinianum nominatione censetur, regione 6 et 8. Theodosianum item regione 5, in qua et portus Prosforianus, quem ἀπὸ τῆς προσφοῦρᾶς deducunt nonnulli. Vide num ex eo nomen illud obtinuerit, quod forum respiceret. Theophanes in a. Copronymi 13: Ἀνῆλθεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ φόρῳ σὺν τῷ Κωνσταντίνῳ τῷ ἀνιέρῳ προέδρῳ. Cuiuspalates lib. *De Off.*: Κατὰ μὲν τὴν πρώτην τοῦ Σαπτεμβρίου, τοῦ πατριάρχου μετὰ λιτανείας καὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων εἰς τὸ πορφυροῦν χιόνιον παραγενομένων, ἐφ' οὗ ὁ σταυρὸς ἵσταται, ὁ πάλαι φόρον ἐκαλεῖτο, ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς. Cedrenus in Constantino: Καὶ τὸν φόρον ἐκτίσσε μετὰ γε τῶν δύο μεγάλων ἐμβόλων, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ φόρῳ κίονα μονόλιθον καὶ ὀλοπόρφυρον ἐστήσεν. Forum hoc igitur Constantinianum fuit.

(26) *Χοσρόης δέ.* Quæ de Saito narrantur hoc loco, vix est ut certum iis in annorum ordine sedem attribuas. Etenim Cedrenus anno Heraclii 12 Saitum hunc, quem Σάην appellat, a Chosroe missum ad Chalcedonem exercitum adduxisse ac cum imperatore collocutum esse scribit, cum eodem anno Pascha ab Heraclio celebratum esset. Quod quidem in magnis illis Annalibus confertur in annum Christi 621. Erat indictio 10, non 9, ut illic scriptum est. Apud Theophanem de Sae legalisque tribus in Orientem missis verbum nullum. *Alexandrinum Chronicon* colloquium hoc cum Sae atque Heraclii legationem ad Chosroem notat indict. 4, etsi indicationis 3 lemma præfixum sit. Subjicit enim: Τούτῳ τῷ ἔτει ἐπὶ Σεργίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς α' ἐβδομάδος τῶν νηστείων Ἰνδixτ. δ', etc. Sed multa ordine suo luxata et alienis titulis subscripta sunt in eo chronico. Proinde totus hic locus τούτῳ τῷ ἔτει ἐπὶ Σεργίου πατριάρχου, etc. p. 882 ad indict. sequentem referendus est, quæ est 4, Heraclii 6, Christi 616, siquidem p. 888 Kal.

B Martii feriam 2 fuisse dicit; nempe cy. lo 9, littera Domin. C. igitur a. C. 616, indict. 4, Heraclii 6 Sae castra ad Chalcedonem applicuit, et 6 annorum prochronismus a chronographis et historicis commissus est. Nam quod illi a. Heraclii 12, Christi 621, imo, ut postea demonstrabimus, 622, ea contigisse volunt post Pascha, falsum inde convincitur quod anno Heraclii 11 copiae Romanorum in Asiam ex Europa translatae sunt. At illud ante Sae colloquium legatosque missos fieri non potuit, ut ex Nicephoro nostro evidens est: noudum enim Heraclius expeditionem adornarat. Sane quæ de Saito diximus, diu ante Heraclii profectionem ad Chalcedonem cum imperatore transigisse, astipulatorum habent Georgium Syncellum, ex quo Cedrenus ista transtulit, sed nomen, de quo mox disputabimus, affinitate deceptus alieno tempore reddidit.

(27) *Ἡγεμόνα τῶν Περσικῶν.* Σάϊν hunc appellat Cedrenus et *Alex. Chronicon*. Cave autem cum altero confundas, quem Σάην postea vocat idem Cedrenus ac Theophanes, Paulus Diaconus Sathia. Quæ nominum affinitas mirifice chronographis atque annalium scriptoribus imposuit. Proinde sic habeto, quinque omnino duces a Chosroe contra Heraclium missos. Primus est Σάης, quem Saitum appellat noster, a quo Alexandria Aegyptus atque omnis Oriens vastatus est. Hic quod Heraclium vivum ad Chosroem non adduxisset, detracta cute miserime periit, ante omnem Heraclii expeditionem, cuius ille legatos tres et Bithynia in Persidem secum adduxit. Secundus est Sarbarus, de quo crebra deinceps mentio. Idem hic Sarbanazas a Cedreno et Theophane vocatur a. 13, et Sarbarazas, qui ad oppugnandam Cpolim missus in itinere revocatur a Chosroe, jubeturque copis cum Sarablanca conjunctis cum Heraclio pugnare. Tertius est Sarablanca, de quo meminit Cedrenus ac Theophanes a. Heraclii 14. Quartus est Sais, cuius meminerunt idem a. 14, 15 et 16 quo postremo anno victus ab Heraclio ex morore atque ægritudine mortuus est. Eius corpus inveteratum et in Persidem allatum Chosroes pluribus contumeliis affecit. Quintus est Razakes, qui a. 17 ab Heraclio casus est. Fit et alterius ducis mentio a Leontio, qui S. Joannis Ἐλεῆμονος vitam edidit, quem is Rasmizum vocat, a quo vastata scribit loca sancta: verum Sarbaro id attribuat cæteri. Sub primo illo Sae militasse S. Anastasium, ac cum eo Chalcedonem venisse ibidemque Christianam fidem amplexum castra reliquisse, in *Annalibus* scriptum est a. C. 621, Heraclii 12. Sed cum a. 616 Heraclii 6 comparandum istud esse paulo ante evidenter ostensum est. Qui martyris vitam prodidit Simeon Metaphrastes, ita de ejus conversione scribit: « Erat enim et quidam frater ge-

μαίων Οὗτος ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου (28) ἀφορμηθεὶς ²² αὐτὴν τε ἀνὰ κράτος εἰλε καὶ τὴν ὅλην Αἴγυπτον ἡνδραπόδισε καὶ τὴν ἐφ' αὐτὴν ἅπασαν μοῖραν κατεδῆρυν καὶ δορυαλώτους ὡς πλείστους ἤγε καὶ ἄλλους ἀνῆρει, οὐδεμιᾶ φειδοὶ εἰς αὐτοὺς χρώμενος. Ταῦτα τοίνυν οὕτω διαθήμενος εἰς τὴν ἔπειτα πανστρατιᾷ κατὰ τὴν Καλχηδόνος πόλιν ἦει καὶ περιεκάθητο ταύτην χρόνον ἐπίσυχον, ἡξίου τε βασιλεῖα εἰς ὁμίλιαν οὐ λόγων ἰκέσθαι. Καὶ δὴ βασιλεὺς εἰσῆκουε καὶ ὡς αὐτὸν διεπεραιούτο, βασιλικῇ δορυφορίᾳ τε καὶ πομπῇ χρώμενος. Καὶ αὐτὸν ἰδὼν Σαῖτος ἐξανέστη τε τῆς καθέδρας καὶ πρὸς τοῦδαφος ἑαυτὸν ἀπορρήψας προσεκύνη· αὐτὸς τε ἐκ τοῦ ἀκατίου, ἐν ᾧ ἐπέπλει, τὸ χαῖρε αὐτῷ προσεφώνει καὶ δωρεαὶ ἡμελίστο. ²³ Ὅδε ²⁴ πρὸς αὐτὸν Σαῖτος ἔλεξεν· « Ἐδὲ μὲν, ὦ βασιλεῦ, τοὺς Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν βασιλεῖας μήτε διστασθαι ταῖς γνώμας, μηδ' ὁπωστιοῦν ἀλλήλοις ἀντικαθίστασθαι, εἰς φίλων τε καὶ συμβάσεις ἔλναι ὡς προθυμότατα· ὅπερ ἡδιστόν τε καὶ εὐχαρι

A vim occupata, Ægyptum universam in servitutem redegit; atque inde totum Orientem vastavit, plerisque captivis abductis, reliquis sine miseratione ulla crudeliter occisis. Quibus confectis, deinceps cum omnibus copiis Chalcedonem contendit, et eam diuturna obsidione cinxit. Interim ad colloquium imperatorem invitat; qui ejus voluntati cedens, ut ad ipsam pergeret, cum regio comitatu et apparatu Bosporum transmittit. **11** Hunc simul atque Saitus conspexit, e solio surgens et humi provolutus imperatorem adoravit; qui e lembo quo vectus fuerat vicissim eum salutat et muneribus prosequitur. Tum Saitus hunc in modum exorsus est: « Romanorum quidem ac Persarum princeps oportebat neque animis a se invicem disjunctos esse, neque ulla in re dissidere, sed amicitiam inter se ac sœdus quam lubentissime conjungere. Quo ^B cum veteribus olim fuit, tum omnibus hoc tempore hominibus jucundissimum est; eaque res et tranquil-

VARIÆ LECTIONES.

²² ἀφορμηθεὶς P ²³ Ὅδε δέ?

PETAVII NOTÆ.

nere et commilito: ambo autem relati in numerum exercitus Sain, veneruntque usque ad inclutam Chalcedonem. Cum autem divinus Heraclius irruptione facta in Persidem contra Sain retraxisset, rursus Persa reditum aggressus est et in suam regionem vehementi studio est reversus. Exercitum autem Persicum reliquit Anastasius, etc. Paulo vero postea, 10 hunc Heraclii annum fuisse memorat, quo ille Hierosolyman profectus in monasterium receptus est, ubi 7 annis transactis denique a. Heraclii 17 passus est. Quæ quidem neque cum *Annalibus* neque cum rei veritate consentiunt. In primis cum annus numeretur Heraclii 10, quo is in monasterium admissus est, male cum a. C. 621 componitur: Heraclii quippe 10 cœpit a. 619 indict. 7, pervenitque ad Octobrem a. 620, biennio antequam Heraclius in Orientem pergeret aut cum ullo Chosrois duce configeret, adeoque 4 annis post Sae digressum, imo post ejus obitum. Restat ut sub altero pene ὁμώνυμῳ Sai stipendia fecerit, cum præsertim Sais, non Sais aut Saitus a Metaphraste nominetur. Verum obstat quod post Sae necem non Sais, sed Sarbarus vel Sarbarazas in Bithyniam exercitum egerit, unde a Chosroe revocatus cum Heraclio certavit, siquidem, auctore Theophane et Paulo Diacono, Chosroes a. 13 Heraclii Sarbanazam cum copiis in Romaniam, ut ait Cedrenus, immisit. Sed e vestigio revocatus est, cum Heraclius in Persidem irrupisset, cui sese interim Sais objecit. Rursus a. 16 Heraclii Chosroes bifariam partitis copiis Sarbarum cum 50 millibus Cpolim misit, ceteros duce Sai ad verus Heraclium opposuit, a quo victus Sais ac profligatus est, cum interim Sarbaras Chalcedonem oppugnaret; qua in obsidione perstitit, nec cum Heraclio deinceps congressus est. Theophanis ac Cedreni verba mirifice cum Metaphraste conveniunt. Τούτῳ τῷ ἔτει, ait Theophanes, Χοσρόης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς νέαν ἐποιήσατο στρατιάν, στρατεύσας ξένους τε καὶ πολίτας καὶ οἰκέτας, ἐκ παντὸς γένους ἐκλογὴν ποιούμενος, καὶ ταύτην τὴν ἐκλογὴν τῷ Σαῖτι παραδούς στρατηγῷ. Metaphrastes vero, « Cum adolescentiæ, inquit, ætatem jam attingeret, et rex Chosroes novum exercitum in Perside colligeret, ipse quoque cum aliis refertur in numerum tironum. » Annus

16 Heraclii cœpit Christi 625. Quod si a. 17 ejusdem imperatoris passus est. a. C. id accidit 626 aut 627. Ita non annos 7 sed unum aut alterum exegit in monasterio. Aut si omnino cum priore illo Sae Chalcedonem perrexit, a. 616, Heraclii 6, Christo nomen dedit, ac 621, Heraclii 11, aut insequenti a Chosroe interemptus est; id quod ego verisimilium arbitror. Postremo minime prætereundum Lutherani chronologi Sethi Calvisii insigne delirium, qui ad a. C. 621 notat Chosroem Anastasium in Asiam misisse, qui Chalcedonem oppugnaret: sed Anastasium magno imperatoris bono, relicta superstitione gentili, sacris Christianis initiatum, et postea etiam martyrio coronatum. Cujus rei testem affert Cedrenus. Quo nihil fingi potest ineptius, cum Anastasium ex throno ducem faciat. Sed neque de Anastasio apud Cedrenum verbum ullum; et Sais Persarum dux a. Heraclii 6 Chalcedonem pervenit, non utique absente, ut iste fingit, Heraclio. Sed sexcenta sunt ejus generis in ista Chronologia, quam qui scripsit neque Cedrenum neque alium Græcum ullum scriptorem vidit, sed pleraque ex illustrissimi cardinalis *Annalibus* hausta nullo judicio decerpit.

(28) Οὗτος ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρον. Theophanes ac Cedrenus iisdem uterque verbis anno id Heraclii 6 contigisse narrant, proinde Christi 615 vel 616; quod in primis observandum est. Nam et hic immane quantum chronographos ratio fugit, cum Joannis Alexandrini Eleemonis annos atque obitum describunt. Quem Nicephorus in Chronico sedisse annos 10 asserit, itaque a. C. 620 decessisse hunc in *Annalibus* legitur; et eodem anno Nicetam patricium ab Heraclio missum Alexandrinæ Ecclesiæ pecunias in fiscum redigere voluisse. Porro, Leontio teste, priusquam Alexandria in hostium potestatem veniret, a Niceta Cpolim abductus in itinere obit. Verum qui potuit Nicetas in ea urbe provinciaeque pecunias colligere, quam 5 jam annos Persæ in potestatem haberent? quare metachronismus est annorum 5. Quod si Joannes ab Heraclio Alexandrinæ Ecclesiæ præfectus est, quod idem Leontius prodit, ut id anno ejus primo factum sit, nonnisi 6 annos eam ecclesiam administrare potuit.

litate vitæ atque optimarum legum institutionem affert, et ad id quod de imperio adhuc superest tuendum magnopere pertinet. Neque enim ignoramus nullum unquam imperium fore, quod cum duobus illis conferri possit. Atque illud nefas esse ducō, inter quos prudentia atque consilio mutua benevolentia et amicitia confirmari possit, eos arma sibi invicem inferre ac subjectos sibi populos sine causa detrimentis afflicere. Ex quo quid tandem accidit? nimirum si concordiam inter vos pacemque stabilieritis, utrique cæteris hominibus multo feliciores et toto vitæ tempore majori in splendore et omnium admiratione eritis, ac laborem illum curamque cum quiete et otio commutabitis. Siu his contemptis ac rejectis pacem longe præstantissimum bonum repudiare malueritis, nihil ea res, mihi credite, vobis utilitatis afferet. Sed **12** cum hostilem mutuo in vos animum ac discordiam suscepitis, quamplurima vobis bella, quod ipsum immane ac detestandum est, consciscetis. Ac tum sudoris et laboris, ut apparet, plurimum capietis, tum corporum ac pecuniarum innumerabilium jacturam facietis. Et, ut uno verbo dicam, summa calamitate belli nobis istius exitus constabit; cujusmodi in præsentia intueri potestis: nam a quo tempore Romanum imperium ingressus sum, atrocissima quæque vidit ac perpressum est. Quamobrem reliquum erit ut rerum publicarum vestrarum infelicitissimus sit status ac deploratissimus. His dictis Iusjurandum insuper adjecit, magnopere studere se ut Romani ac Persæ pacis inter se sædus inirent. Ad hæc imperator ita facturum se pollicetur; sed eorum quæ jurejurando contrumata erant fidem aliquam faciendam esse dixit, iisdem illis eponte Chrosroem assensurum. At Saitus: « Si mihi, inquit, creditis, legatos mecum ea de re ad Chrosroem mittetis: nec dubito quin ad meam sententiam accedat, ita tamen si et nobiscum sædus societis et in posterum pacem firmam ac sinceram custodiatis. »

Heraclius blanda hac oratione delinitus prolixè omnia perfecturum se esse promisit. Ita consilio habito, vehementer ea res patriarchæ ac magistratibus placuit, eique promovendæ opera omnis adhibita. Quare **13** legati illico decernuntur, Olympius prætorio et Leontius urbi præfectus, Anastasius majoris templi, quod Sophiæ appellatur, æconomus, cum his Saitus, abductis a Chalcedone

Ἀ ἀνθρώποις τοῖς πάλοι καὶ νῦν τυγχάνει ἅπανσι, εἰς ²⁶ τῆς ζωῆς τε τῆς εὐκτείας καὶ εὐγνωμομένης αἰτιώτατον, καὶ τῷ περιόντι τῆς ἐξουσίας· συμπαράμνειν δὲ τὸ τῆς συμβάσεως μέγεθος. Κολὶ γὰρ Ἰσμεν ὡς ἡκιστα ταῖς ἐξουσίαις δὴ ²⁸ (29) ταῦταις ἐφάμιλλος πολιτεία φανεῖται ἂν πώποτε. Οὐ γὰρ ὁσιον, παρὸν ἐπιφροσύνη καὶ εἰδουλίᾳ χρωμένους τὸ εὖνουν καὶ φιλιον εἰς ἀλλήλους κρατύνασθαι, ὅπλα κατ' ἀλλήλων αἰρεσθαι καὶ πημαίνειν οὐκ ἐν δίκῃ καὶ κακοῦν τὸ ὑπῆκοον. Ἐξ ὧν τί συμβαίνει; Εἰ μὲν τὸ δόγνωνμον καὶ εἰρηγικὸν θήσεσθε, εὐδαίμονά τε ἐκάτερον ὑμῶν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μᾶλλον ὑπάρξει, ζηλωτοῦς τε καὶ ἀξιαγástους εἰς τὸν ἅπαντα βίον δείκνυσθαι· εἰς τε τὸ ἀμochaν καὶ εὐθυμον ὁ πόνος δὲ ὑμῖν φροντίς ³⁰ περιστήσεται. Εἰ δ' αὖ γε ταυτὶ μεθιέμενοι, καὶ ἡλίκων οἶον ἀγαθὸν εἰρήνην ἐκποδῶν ποιήσασθαι ἐλέσθε ³¹· καὶ οὐδὲν ὄντι ὀνησιφόρον λογίσασθαι ὑμῖν οἶσον, δυσμένειαν δὲ τὴν εἰς ἀλλήλους καὶ τὸ ἐχθιστον ἀνθηρημένοι, πολέμων μὲν ὡς πλείστων, ὅπερ ἀπηχὲς ³² καὶ ἀπώμοτον, παραίτιοι γενήσεσθε, ἰδρωτά τε καὶ πόνους ὡς τὸ εἰκὸς ἀνελέσθε ³³ μεγίστους, πολλὰ δὲ σώματα πρετίμενοι δαπανήσετε, χρημάτων τε ἀνάλωσιν ὡς πλείστην ποιήσεσθε, καὶ ἀπαξιαπλῶς εἰς μέγα κακοῦ τοῦ πολέμου ὑμῖν πέρας ἔξει. Οὐαὶ δὴ καὶ νῦν ὁρᾶν ὑμῖν πάρεστιν, ἀφ' ὧν ἔγωγε εἰς τὴν Ῥωμαίων εἰσβαλὼν γῆν, τὰ δεινότερα εἶδε καὶ πέπονθεν. Ἐντεῦθεν οὖν λελεῖψεται τὰ τῶν πολιτειῶν οἰκτρότατα καὶ ἀθλιώτατα διακείσεσθαι. Ταῦτα διώμνωτο λέγων αὐτοῖς καὶ ὡς ἐν σπουδῇ τίθεσθαι τὰς πολιτείας Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν εἰς τὸ τὰ συμβατήρια ἔχειν. Ταῦτα ἐπιτελῇ ³⁴ (30) ποιήσῃν ὅγε ἐπηγγέλατο, καὶ ὡς τῶν ὁμωμοσμένων τὰ πιστὰ δόλῃ προσφέρειν, ὅτι γε δὴ ταῦτα τῷ Χοσρόῃ βουλομένη ἀίρετῆα εἶη. « Εἰ τι οὖν μοι, φησὶ, πείθεσθε, ἔχοιτε αὐτίκα δὴ ³⁵ μᾶλα τοὺς ὡς Χοσρόην πρεσβευσομένους ³⁶ τούτου ἔκῃτι ἅμα ἐμοὶ ἐκπέμποιτε. Πείσθει δ' ἂν μοι καὶ αὐτοῖς, εὖ οἶδα, εἰς τοῦτο γνῶμης καθιστάμενος. Στείσεσθε μεθ' ὑμῶν, καὶ τὴν εἰρήνην τὸ λοιπὸν ἐς τὸν ἅπαντα χρόνον βεβαίαν τε καὶ ἀκαρπυῆν καταστήσεσθε. »

Βασιλεὺς δὲ Ἡράκλειος ἐπεὶ τοῦτ' οὖν ἐπέπειστο, τῷ προσηνεί καὶ θελκτικῷ τῶν λόγων συνηδόμενος καὶ κατακηλούμενος, ὑπέσχετο εἰς ἅπαντα πράσσειν **D** ἐτοιμότητά τε καὶ σπουδαιότητα· καὶ οἷς ἐβουλεύετο τούτων πέρι συνέπραττόν τε μάλιστα καὶ συνηῶν ὁ ἱερομύστης τε καὶ οἱ ἐν τέλει ³⁷. Καὶ ὅτι τάχιστα οἱ διαπρεσβευσόμενοι ³⁸ ἐξελέγοντο, Ὀλύμπιος μὲν (31) ὁ τὴν τῶν ὑπάρχων τῶν πραιτωρίων δι-

VARIE LECTIONES.

²⁶ εἰς] ἐπὶ Petavius. ²⁸ δὴ Petavius, δεῖ P φάνη xlv P : correxit in margine Petavius. ³⁰ τε ὑμῖν καὶ ἡ φροντίς? ³¹ ἐλεῖσθε? ³² ἀπὸ Petavius. ³³ ἀνελεῖσθε? ³⁴ ἐπὶ τέλει P : corr. Petavius. ³⁵ πείθεσθαι ἔχοιτε, αὐτίκα δὲ — ἐκπέμποιτε (πείσθει — καθιστάμενος), στείσεσθε? ³⁶ πρεσβευσομένους P. ³⁷ ὁ ἐν τ. P ³⁸ διαπρεσβευσόμενοι P

PETAVII NOTÆ.

(29) Ἐξουσίαις δεῖ. Mendosa hæc sunt, ut alia pleraque. Leg. δὴ εἰ φαίνονται ἂν πώποτε.

(30) Ταῦτα ἐπὶ τέλει. Neque hæc saniora : ex

quibus tamen germanum sensum odorari studuimus.

(31) Ὀλύμπιος μὲν. lidem plane recensentur in Alex. Chron. in epistola Heraclii ad Chrosroem. At

ἔπῳν ἀξίαν, Ἀέοντιος δὲ ὁ τῆς πόλεως ὑπαρχος, Ἀναστασίος τε ὁ τὴν οἰκονομίαν τοῦ μεγίστου ἱεροῦ, ᾧ σοφία ὁ θεῖος λόγος ἐπώνυμον, τῶν πραγμάτων παπιστευμένους· τούτους παραλαβὼν Σαῖτος καὶ ἄρας ἐκ Καλχηδόνης ὁπίσω ἀπήλαυε καὶ πρὸς τὰ Περσικὰ ἦθῃ ἐχώρει· καὶ ἕως μὲν τῆς Ῥωμαίων ἐπιδάινε γῆς, διὰ τιμῆς ἦγε καὶ θεραπείας ἡξίου, τῇ Περσικῇ δὲ ἐμβάλων πίδαας τὰς ἐκ σιδήρων αὐτοῖς περιθέμενος δεσμώτας· παρὰ Χοσρόην ἐκόμιζε. Χοσρόης δὲ ἐπεὶ ἔγνω ὡς Σαῖτος Ἡράκλειον ὡς βασιλέα εἶδεν τε καὶ τετίμηκεν, ἀλλ' οὐ δορυδάλωτον ἐλὼν ὡς αὐτὸν ἤγαγεν (ἐν τούτῳ γὰρ αὐτῷ τὰ τῆς ἐλπίδος ὠνειροπολεῖτο καὶ ἔκειτο), μεγάλην τε ἐπ' αὐτῷ ἡγνάκει καὶ τέλος εἰς ἀσκήν αὐτῷ ἀπέδειρε τὴν δορὰν, πικρὸν αὐτῷ καὶ βίαν καταστήσας τὸν θάνατον. Ῥωμαίων δὲ τοὺς πρεσβευτὰς ἰδίᾳ διαστείλας ἐκάκου τὰ μέγιστα.

Ταῦτα οὐ μικρῶς ἤνία τὸν βασιλέα καὶ ἐπετάραττεν. Ἐφ' οἷς καὶ λιμὸς τῆνικαῦτα τῇ πολιτείᾳ ἀπεφύῃ βαρύντατος· οὐ γὰρ ἡ Αἴγυπτος αὐτοῖς τὸ λοιπὸν ἐπιστείλιν, ἐξ οὗ καὶ τὰ πλείστα (32) τῶν βασιλικῶν ἐπελελοιπίει σιτηρεσίων. Ἐν τούτοις καὶ νόσος λοιμώδης τοῖς ἐν τῇ πόλει ἐπισκῆψασα θανάτω τὰ πλήθη τὰ ἐν αὐτῇ διέσθειρεν. Ὡν ἀπάντων ἐνεκεν πολλὴ δυσθυμία καὶ ἀπορία τῷ κρατοῦντι περιεκέχυτο. Καὶ οἵχεσθαι διὰ ταῦτα (33) πρὸς Λιβύην βουλομένην ἦν. Καὶ αὐτοῖσι χρήματα τέως πλείστα, χρυσὸν τε καὶ ἄργυρον καὶ λίθων τοὺς τιμιωτάτους, προῦπεμπεν· ὧν οὐκ ὀλίγιστα καταλείποντα κλύδωνι μεγίστῳ περιπεπτῶκε καὶ τοῖς ποντικαῖς ῥέθροις βρόχια γέγονεν. Ταῦτα τοίνυν τῶν πολιτῶν αἰσθόμενοι, ὡς δυνατὰ ἦν αὐτοῖς, διεκώλυον. Ὁ γοῦν ἱεράρχης (34) ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου καλίσας ὁρκούς ἐνταῦθα περιέδεσμι ὡς ἥκιστα τῆς βασιλευούσης ἐξίστασθαι. Οἷς εἰσας τὰς μὲν παρούσας τύχας ἀπωλοφύρετο, τὰς δὲ γνώμας τὰς αὐτῶν καὶ οὐκ ἐθελοντὴς ἔσπεργε.

Χρόνος δὲ τις παρώχετο, καὶ ὁ τῶν Οὐννων (35) τοῦ ἔθνους κύριος τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἄρχουσι καὶ δορυφόροις ἅμα εἰς Βυζάντιον εἰσφει, μυσθῆναι δὲ τὰ Χριστιανῶν βασιλέα ἐζήτηι. Ὁ δὲ ἀσμένως αὐτὸν οὐδέδεχτο, καὶ οἱ Ῥωμαίων ἄρχοντες τοὺς Οὐννων κατὰ ἄρχοντας καὶ τὰς ἐκείνων γαμετὰς αἱ τούτων αὐτῶν ὡς τῷ θεῷ λουτρῷ ἐτεκνῶσαντο σύζυγοι.

A copils, recessit et in Persidem profectus est. Ac quandiu iter per Romanum imperium fuit, legatos omni honore ac cultu prosequabatur : simul atque vero Persarum fines attigit, ferreas catenas injiciens ad Chosroem deduxit. Qui ubi comperit Heraclium a Saito imperatoris loco habitum et honoratum, non ad se tanquam captivum abreptum, quod jam dudum somniabat atque animo præceperat, vehementer in eum commotus est, ac postremo detracta pelle et utre ex illa facto acerba ac violenta morte damnavit : Romanorum vero legatos seorsim quam diligentissimis custodiis habitos miserandum in modum afflixit.

B Angebant hæc imperatoris animum et magnopere terrebant. Accedebat et famis acerbitas, quæ sub idem tempus imperium Romanum invasit, cum nihil amplius frumenti ex Ægypto subveheretur ; ex quo imperatoris annonæ [an. 618] magna ex parte suppressæ sunt. Sed et pestilens morbus tota urbe grassatus magnam civium multitudinem absumpsit. Quibus ex incommodis imperator summum in moerorem ac desperationem redactus est. Jamque migrare in Africam cogitabat, et magnam opum vim aurique et argenti copiam ac gemmarum eo præmiserat. Quarum rerum haud exigua pars cum jam appelleret, ingenti coorta tempestate naufragio periit. Hæc cum cives animadvertissent, quoad in ipsis situm erat, impediabant. Ac demum patriarcha imperatorem ad templum vocans jurisjurandi religione obstrinxit, non se ab urbe regia discessurum. Quibus ille cedens, tametsi præsentibus miseriis ingemisceret, eorum tamen voluntati vel invitus paruit.

Post hæc aliquanto temporis elapso, Hunnorum rex cum procerum suorum ac satellitum stipatu Byzantium pervenit, et ab imperatore Christianis sacris initiari se petiit. Quo libenter excepto, Hunnorum principes a Romanis principibus et illorum conjuges ab horum conjugibus de sacro fonte suscepti sunt. Inde illos omnes divinis mysteriis

VARIÆ LECTIONES.

αὐτῶν] αὐ?

PETAVII NOTÆ.

Cedrenus 70 ex magnatibus profectos asserit : sed perperam. Expungenda enim littera o, ut et apud Theophanem, quæ numerum illum apud Græcos indicat. Anastasius porro in eodem Chronico præσβύτερος καὶ σύγκελλος nominatur.

(32) Ἐξ οὗ καὶ τὰ πλείστα. *Chronicon Alexandrinum* : Τούτῳ τῷ ἔτει ἀπητήθησαν οἱ κτήτορες τῶν πολιτικῶν ἄρτων διὰ γραφῆς καὶ ἕκαστόν νομίσματα γ'. Καὶ μετὰ τὸ παρασχῆναι πάντας εὐθὺς τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ τῆς ε' ἰνδικτιώνος ἀνηρτήθη τελείως ἡ χορηγία τῶν αὐτῶν πολιτικῶν ἄρτων. Itaque indic. 6, a. Heraclii 8, mense Augusto, hoc est Christi 618, annona suppressa est.

(33) Καὶ οἵχεσθαι διὰ ταῦτα. Nihil apud alios

scriptores de ejusmodi Heraclii consilio legere memin.

(34) Ὁ γοῦν ἱεράρχης. Causam aperit hæc historia, quam ceteri dissimulant, cur jurejurando se populo Heraclius obstrinxerit. De quo Theophanes anno Heraclii 12 : Πιστὰ δοὺς τῷ λαῷ ὡς σὺν αὐτοῖς μέχρι θανάτου ἀγωνίσεται καὶ ὡς τέκνοις οἰκτιροῖς τοῦτοις συναρμόσεται. Paulus Diaconus : *Juramentum dans populo, quod cum ipsis usque ad mortem foret certaturus et inquam propriis filiis adhesurus.*

(35) Καὶ ὁ τῶν Οὐννων. De Hunnorum adventu tacet Cedrenus ac Theophanes. Sigebertus a. 623 : *Heraclius imperator Hunnis confæderatur.*

initiatos de donis regiis ac dignitatibus affectit : A quippe duci ipsi patriciatus honorem detulit, et in Hunnorum regionem humanissime dimisit.

[an. 619]. Post hæc Avarum princeps legatos de pare ad Heraclium misit; quibus magnopere gavisus donis illum remuneratus est, ad eumque vicissim legatos destinat, Albanasium patricium et Comam quæstorem, qui 15 voluntatem suam renuntiarent. At Avarus amicitiam simulans, multa blande et humane cum iis locutus, Romanorum se amicum esse persuasit, et ad imperatorem inveniendi fœderis gratia venturum esse promisit. Legati igitur ad imperatorem reversi de illius in Romanos benevolentia certiorum eum faciunt. Quibus plurimum delectatus ad Heracliam urbem, quemadmodum inter eos convenerat, regi Avarum occurrere decrevit. Præmissoque scenico apparatu, cum equestre certamen ad eum suscipiendum pararet ac splendidam ei vestem et ipsius comitibus ferret, Selymbriam pervenit, ibique commoratus est. Triduo deinde Chaganus cum Avarorum ingenti multitudine Heracliam contendit. Ibi parte suorum delecta, quidquid roboris erat, per saltus ac silvas, quæ longis muris imminet, clam dissipari ac per condensam montium pergere jubet, ut imperatore a tergo circumvento, medium ipsum ejusque comitum omnem in potestatem haberent. Sensit hæc Heraclius et inopinata re nec mediocriter percussus purpuram exiit; ac villi deritroque habitu, quo privatus esse videretur, indutus, et coronam regiam

Οὕτω τε τὰ θεῖα μυθεῖται δώροις βασιλικοῖς, καὶ ἀξιώμασιν ἐφιλοτιμήσατο· τῇ γὰρ ἀξία τοῦ πατρικίου τὸν ἡγεμόνα τοῦτον ἔτετιμηκε, καὶ πρὸς τὰ οὐννικά ἤθη φιλοφρόνως ἐξέπεμπε.

Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ὁ τῶν Ἀδάρων (36) τοῦ ἔθνους ἡγεμὼν ἐπὶ συμβάσεσιν ὡς Ἡράκλειον ἐπικηρυκεύεται. Ἐφ' ᾧ λίαν ὑπεραγόμενος δώροις αὐτὸν ἡμεῖβετο, καὶ δὴ καὶ ἔπαμπεν ὡς αὐτὸν ἀγγελιαφόρους, Ἀθανάσιον τὸν πατρίκιον, εἶτα μετ' αὐτὸν καὶ Κοσμάν τὴν ἀξίαν ἣν δὴ κυαίστωρα (36*) καλοῦσι, τὸ τῆς βασιλείας γνώμης αὐτῷ ἀπαίροντας. Ὁ Ἀδαρος δὲ τὰ πρὸς φίλιαν ὑποκρινόμενος, αἰμύλα τε καὶ ἐπαγωγὰ πρὸς αὐτοὺς ἀποφθεγγόμενος ὑπήγετο, ὡς φίλος εἴη Ῥωμαίοις, καὶ ἦκεν ὡς βασιλέα ἐπὶ σπονδαῖς ἐπήγγελτο. Οἱ δὲ καὶ ἀναζητοῦντες τὰ τῆς εὐνοίας ἐκείνου εὐδῆλα βασιλεῖ ἐποιοῦν. Οἷς ἄγαν ὑπερηρόμενος βουλευέται εἰς τὴν πόλιν Ἡράκλειον (37), καθά ἦν αὐτοῖς συγχείμενον, τῷ Ἀδάρῳ συμβαλεῖν. Τὴν θυμεικὴν ἰσχυρὰν προῦπεμπε, καὶ ἱππικὴν ἀγωνίαν ἐπὶ τῇ δοχῇ αὐτοῦ τελεῖν εὐτρεπίζε, στολγὴν τε αὐτῷ λαμπράν καὶ τοῖς συνομαρτοῦσιν ἐκόμιζεν. Εἶτα κατὰ τῆς Σηλυμβρίας πόλιν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκτόμιζεν. Τρισὶ δὲ ὑστερον ἡμέραις ὁ Καγάνος σὺν πληθεὶ πολλῷ τῶν Ἀδάρων ἀμφὶ τὴν Ἡράκλειαν παρῆει. Ἀποδασμὸν δὲ τινα τῶν οἱ ἐπομένων, οἱ ἄλλοι τε καὶ μαχιμώτατοι ἐτύχχανον, ἀπολεξάμενος, κατὰ τὰ ὑπερκείμενα τῶν μακρῶν λεγομένων τειχῶν λοχμῶδ' ἐτε καὶ ἀμφιλαφῇ ἐκπέμφας, σκεδάννυσσι κρύβδην κατὰ τῶν τε ἰσχυρῶν τὰ λάσια (38), ὡς ἂν κατὰ νότον τοῦ βασιλείας γινόμενοι, αὐτὸν τε μέσον καὶ τοὺς περὶ

VARLE LECTIONES.

“ τοῦτων? “ ἀποφέροντας Petavius. “ τὴν οὖν θυμ. “ τε abundat.

PETAVII NOTÆ.

(36) Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ὁ τῶν Ἀδάρων. Cedrenus ac Theophanes a. Heraclii 9 Avaros produunt in Thraciam irrupisse, totamque illam ab iis tragediam excitatam. Erat a. C. 619, indict. 7. Contra Chron. Alex. p. 890 indict. 9 a. Heraclii 11 et post ejus consulatum 12. Sed falsum indictmentis esse titulum nemo non videt. Neque enim cum indict. 9 annoque Heraclii 11 convenit annus post ejusdem consulatum 12; multoque minus quadrat quod subicit, a 22 Januarii ejusdem indictmentis annum esse Heraclii junioris 11, ut anno solido consul fuerit antequam nasceretur. Scriptum est in eodem Chronico, p. 878, ex a. d. Octobris 7 indict. 14, quo Heraclius imperium auspicatus est, usque ad Januarii 15 ejusdem indictmentis publicis actis subscriptum esse a. 1 imperii duntaxat, et a 14 die mensis ejusdem deinceps ad Decembrem exeuntem indict. 15 ineuntis additum: « Et consulatu ejusdem religiosissimi nostri principis. » Quare annis sequentibus, puta Heraclii 2 et indict. 15, ab Januarii mense numeratus est a. 1 post consulatum Heraclii. Anno vero Heraclii 3, indict. 1, Januario mense, coepit a. 2 post consulatum Heraclii. Quod quidem anno C. 613 respondeat. Quo eodem anno, ut idem Chronicon refert, a 22 Januarii in actis publicis, post solemne carmen in nomine Domini, etc., jussit Heraclius ascribi Heraclii junioris a. 1. Itaque a. 11 incurrit in a. C. 623 ind. 11, Heraclii vero senioris imperii a 15, et post ejus consulatum 12. Ex his ἀσπύχλωστα constat esse quæ in

Chronico leguntur. In quo etiam character serice subditur: Τούτῳ τῷ ἐνιαυτῷ, μηνὶ Δασιῳ, κατὰ Ῥωμαίους Ἰουνίου ε', ἡμέρᾳ πρώτῃ, Junii 5, feria 1. Hic est annus Christi 623, cyclo solis 16, lit. Dom. B, proinde Junii 5, feria 1 sive Dominica.

Verum Cedreni ac Theophanis sententia longe verior est. Etenim a. Heraclii 13, ind. 11, sive Christi 623, Heraclius Cpoli 15 Martii profectus in Orientem, 20 Aprilis in Persidem cum copiis suis ingressus est, ut scribit Theophanes, totoque hoc anno Chosroen insecutus demum in Albania hiemem traduxit. Quare Cpoli Junio mense non fuit. Sed et Avarum illa prior irruptio ac perfidia ante expeditionem Heraclii contigit, ut etiam Nicephorus noster asserit. Quod ad Alex. Chron. attinet, quod ex variis auctoribus centonis instar concinnatum est, vel ratio ipsa persuadet παραβόλην hanc de Avarum grassatione alieno loco positam a l. ind. 7, Heraclii vero 9 annum pertinere. Unde pro Δασιῳ ε' legendum omnino Δασιῳ γ': nimirum a. C. 619, cyclo solis 12. lit. Dom. G, ideoque Junii 3, feria 1.

(36*) Κυαίστωρα. Quæstorem sacri palatii. Vide Notitiam imperii. Quo l. sequitur participium ἀπαίροντας, vitium non sonat. fort. ἀποφέροντας.

(37) Πόλιν Ἡράκλειαν. Ea est Perinthus, ut ait Procopius, l. 1 De bello Vandalico, in Propontide sita.

(38) Χωρήσειν τὰ λάσια. Depravatus hic locus. Nec divinare necesse est.

αὐτὸν ἀποληψόμενοι, σχολῶν εὐχείρωτον. Τοῦτου ⁸⁰ Ἡράκλειος αἰσθόμενος, καὶ οὐ μετρίως τῷ πρᾶ-
λόγῳ καταπλαγείς, τὸ ἀλουργὸν ἀπαμφιέννυται
ἐπὶ θῆμα· οἰκτρὸν δὲ τι καὶ πενιχρὸν, ὡς ἂν ἰδιώτης
τοῦ· ἐντευξόμενοι φαίνονται, περιβαλλόμενος ἔνδυμα,
τόν τε στέφανον τὸν βασιλείον τῇ ὠλένῃ περιεσφάμε-
νος, ἀγεννῶς παραχρῆμα εἰς φυγὴν ἐτράπετο, καὶ
μόλις πρὸς τὸ Βυζάντιον διεσώζετο. Οἱ δὲ Ἀσβαροι
σὺν θυμῷ κατὰ τὴν δίωξιν ἐπετίθεντο, καὶ πρὸς τὸ
τῆς πόλεως δ' Ἐδδομον (39) καλοῦσι καταλαβόντες
ἰδρύσαντο. Ἐνθὲνδε τε σχεδάννυνται ἄχρι καὶ εἰς
τὴν τοῦ Βαρνύσου (40) ποταμοῦ γέφυραν, καὶ τὰ
τῆς χωρίας πικρῶς κατελιζόντο, καὶ τὸν ⁸¹ Ῥω-
μαίων ὁμίλον ἀφειδῶς ἐκεραίζον, τὴν τε βασιλικὴν
ἐσθῆτα καὶ τὰς στολὰς παραλαμβάνουσι, πρὸς δὲ καὶ
τὰ θυμεικὰ ὄργανα καὶ τοὺς διακομίζοντας ἅπαντας. Πλείστον δὲ ὅσον λαὸν ἡνδραποδισμένοι δορυ-
άλων ἀγοντες πρὸς τὰ σφέτερα ἀπεκόμισαν· εἰς ἔδδομήκοντα δὲ ⁸² καὶ διακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν τε καὶ
γυναικῶν. καθάπερ ἔνοι τῶν ἀλόντων διαδράντες, ἀλλήλοις συνωδὸν ἔφασαν, ὁ ἀριθμὸς αὐτοῖς ἄπας συνήνετο.

Ἡρακλείῳ δὲ, τῶν κοινῶν αὐτῷ πραγμάτων ἐπὶ ^B
τοσοῦτο δυσχερείας καὶ ἀνωμαλίας ἤκιντων, οὐ μὴν
οὐδὲ τὰ οἰκεῖα εὐ θέσθαι φροντίς ἐγεγόνει, ἀλλ' ὅγε
πρὸς πρᾶξιν ἀθεσμον, καὶ ἦν Ῥωμαίων ἀπαγορεύ-
ουσι νόμοι, ἰδὼν τὸ πρὸς τὴν ἀνεψιάν (41) Μαρτίναν
ἡσπάσατο κῆδος. Θυγάτηρ αὐτῇ Μαρίας τῆς αὐτοῦ
ἐτύγχανεν ἀδελφῆς, πατὴρ δὲ Μαρτίνου, ὃν Μάρια
πρὸς Εὐτροπίου γαμέτην ἐκέκτητο. Καὶ δὴ δύο υἱεῖς
ἐξ αὐτῆς τίκεται, ὧν τὸν μὲν Φλάβιον, τὸν δὲ Θεοδο-
σιον προσηγόρευσεν. Ἡ δίκη δὲ ἐθριάμβευε τὸ
ἀόμιτον, καὶ τοῦ μὲν πρεσβυτέρου παρειμένον
ἐδείκνυ τὸν αὐχένα ὡς μηδετέρῳ ἐπιστρέφεσθαι
οἶδν τε εἶναι, τοῦ δ' αὖ νεωτέρου τὴν ἀκουστικὴν
ἀφῆρητο αἰσθῆσιν καὶ κωφὴν ᾗδον ἀπέφαινε. Δι-
ήλεχον δὲ αὐτοῦ μάλιστα τὸ ἄσμενον συνοικέσιον ἐπὶ
ταῖς ἱππικαῖς ἀμίλλαις· καὶ οἱ τοῦ πρᾶσιου δεμόται ^C
χρῶματος, συνήνουν τε ἐπὶ ταύτῃ (42) καὶ συνέπρα-
των. Σέργιος δὲ ὁ τῶν Βυζαντινῶν ἱεράρχης γράμμα-
σιν αὐτὸν λιπαρῶς ἐγκείμενος ἐνουθετεῖ τὴν πρὸς τὸ
γύναιον τοῦτο κοινωνίαν ἀνῆνασθαι. Ὁ δὲ αὐτῷ
ἀπελογεῖτο, ὡς Εὐ μὲν ἔχει ⁸³ τὰ παρὰ σοὶ λεγόμενα·
δὲ γὰρ σοι χρέος ὡς ἀρχιερεὶ καὶ φιλῷ, ᾗδον ἀποδέ-
δωκας· ἐφ' ἡμῖν δὲ τὸ λοιπὸν κείσεται τὰ τῆς πρά-
ξεως. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν διεπιπράσκοντο τὰ
φύρου τοῖς βαρβάρους ἐξενεμήθη.

Αὐθις οὖν ἐπιστρατεύει (44) Χοσρόης ὁ τῶν Περ-

A subito alligans, statim indecore se in fugam conji-
cit; vixque fuga Byzantium est elapsus. Avari fu-
gientes animosius insecuti ad campum usque, qui
ex adverso ¹⁶ urbis est nomine Septimus, ibi ca-
stra posuerunt. Inde ad Barnysi fluminis pontem
usque dispersi circumjecta loca populari et per Ro-
manorum caedes impune grassari [an. 616]. Inter-
ea cetera imperatoria vestis in potestatem hostium
redacta, cæterique illi quos paraverant amictus,
cum scenico omni instrumento et iis qui ea perfe-
rebant. Tandem cum infinita captivorum multitu-
dine ad suos limites regressi sunt. Compertum est
ex captivorum quorundam qui furtim aufugerant,
constanti relatione, ad ducenta et septuaginta millia
captorum utriusque sexus numerum pervenisse.

Πλείστον δὲ ὅσον λαὸν ἡνδραποδισμένοι δορυ-
άλων ἀγοντες πρὸς τὰ σφέτερα ἀπεκόμισαν· εἰς ἔδδομήκοντα δὲ ⁸² καὶ διακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν τε καὶ
γυναικῶν. καθάπερ ἔνοι τῶν ἀλόντων διαδράντες, ἀλλήλοις συνωδὸν ἔφασαν, ὁ ἀριθμὸς αὐτοῖς ἄπας συνήνετο.

At Heraclius in tanta publicarum rerum difficul-
tate et varietate nihilo melius privatis consultit.
Quippe facinus ingens contra jus omne ac Roma-
norum leges aggressus, Mariæ sororis filiam Marti-
nam sibi matrimonio conjunxit, Martino patre na-
tam, cui Maria ante Eutropium nupserat. Ex hac
liberis duobus susceptis, alteri Flavio, alteri Theo-
dosio nomen imposuit. Sed tam nefandum scelus
divina justitia persequitur: horum enim liberum
seniori cillum ita dissolutum est ut alio torqueri
non posset, junior erepto audiendi sensu penitus
obsurdit. At turpes illas et inhonestas nuptias
Prasina potissimum factio per Circenses ludos
agitabat, approbantibus contra et faventibus aliis.
Sergius porro Cyprianus ¹⁷ patriarcha litteris
suis vehementius instabat, ut illam cum muliere
societatem abjiceret. Ad hæc imperator ita respon-
dit: « Recte tu quidem omnino dicis: quod enim
et patriarcham et amicum decet, quoddam veluti
debitum reddidisti. Sed nostri erit arbitrii factis
ipsis præstare quod jubes. » Per idem tempus ec-
clesiarum thesauri distracti sunt et tributi nomine
in barbaros divisi.

τῶν ἐκκλησιῶν (43) χειμῆλια, καὶ εἰς ἀπαγωγὴν ⁸⁴

At Chosroes rursum contra Romanos exercitum

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰ τούτους P: corr. Petavius. ⁸¹ τῶν P ⁸² δὲ] γὰρ? διακόσια P ⁸³ ἔχει? ⁸⁴ ἀπαγωγὴν P, γρ. ὑπαγωγὴν
margo: cf. p. 23 b.

PETAVII NOTÆ.

(39) Ἐδδομον. Suburbanum est Cypolitane urbis, ^D
a miliarium numero dictum, quod 7 lapide ab urbe
distaret. Cæterum deesse quidpiam inter μόλις et
πρὸς τὸ πεδίον suspicari possumus, ut primo im-
peratoris fugam ac receptum, inde Barbarorum
adventum in Septimum describat.

(40) Βαρνύσου. Barnyusum perpetuo vocat flu-
vium, quem cæteri Barlyssen vel Barbyssum ap-
pellant.

(41) Τὸ πρὸς τὴν ἀνεψιάν. Metachronismus est
annorum ferme 7, siquidem Martinam duxit a. im-
perii 4. Christi 614. Pro quo perperam in margine
p. 41 ab operis 616 notatum.

(42) Ἐπὶ ταύτῃ. Divinandum nobis hic fuit, ut
ex vitiosa lectione commodi aliquid sensus eruere-
tur. Cum Prasina fictio Heraclium exagitaret, haud
dubium quin Veneta pro eo steterit. Igitur ἐπὶ ταύτῃ
corr. fortassis οἱ Ἐντολ.

(43) Διεπιπράσκοντο τὰ τῶν ἐκκλησιῶν. Ut
Avaribus tributa penderentur. Nam missis ad Cha-
ganum legatis eum sibi reconciliavit. Καὶ στοιχήσαν-
τες πᾶντα ὑπέστρεψαν οἱ πρέσβεις· ἐν εἰρήνῃ.

(44) Αὐθις οὖν ἐπιστρατεύει. Metachronismus
est annorum 5. Cedrenus ac Theophanes a. 5 He-
raclii Hierosolymitanæ urbis ἄλωσιν referunt, in-
dict. 3. Est hic a C. 615. At Chron. Alex. indict.

mittens, Sarbarum ei ducem præfecit, qui Oriente A pervastato salutaris crucis vivifica ligna in sanctis locis occupat [an. 615], Modesto tunc Hierosolymorum ecclesiam gubernante. Quin Persæ longius insuper progressi Chalcedonem properabant. Heraclius Persis eodem tempore et Avaribus infestantibus, cum una et fame et pestilentia respublica premere-tur, Sergium patriarcham cum magistratibus atque omni populo convocans, filios suos eorum filei com-mittit [an. 622], et Bonum patricium rerum admini-strationi præficit. Hinc Euxino mari navigans per La-zorum provinciam in Persidem irrumpere conatus est; ubi ex Martina conjuge filius nascitur (hanc enim secum adduxerat), quem Heraclium nominavit.

σὼν βασιλεὺς κατὰ Ῥωμαίων, Σάρδαρον ἡγούμε-
νον (45) τῆς στρατιᾶς ἐκπέμφας, ὅς κατεδύου πᾶσαν
τὴν ἀνατολικὴν χώραν. Καταλαμβάνει δὲ τῶν ἁγίων
τόπων τὰ ζωοποιὰ ξύλα τοῦ σωτηρίου σταυροῦ.
Μοδέστου (46) τηλικαῦτα Ἱεροσολύμων προέδρουν-
τος. Παρεσκευάζοντο δὲ οἱ Πέρσαι καὶ ἠπειγόντο
μέχρις ἐλθεῖν⁵⁵ εἰς Χαλκηδόνα. Ὅσων Ἡράκλειος (47)
ἐκ τε Περσῶν καὶ Ἀδύρων θορυβούμενος, ἅμα καὶ
λοιμῶ πιεζομένης τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ λοι-
μικῇ θανάτῳ φθειρομένης, προσεκαλεῖτο Σέργιον τε
τὸν τῆς πόλεως πρόεδρον, ἐτι τε καὶ ἄρχοντας⁵⁶ καὶ
τὸ λοιπὸν τοῦ λαοῦ μέρος, καὶ παρατίθεται αὐτοῖς
τοὺς παῖδας, καὶ⁵⁷ Βῶνον τὸν πατρίκιον ἐγχειρίζει
τὰς τῶν πραγμάτων διοικήσεις, καὶ ἀπάρας διὰ τοῦ

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ ἐλθεῖν μέχρις? ⁵⁶ δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας? ⁵⁷ καὶ om P.

PETAVII NOTÆ.

2, Heraclii 4, hoc est Christi 614. Et characterem anni hujus addit, nempe 28 die mensis Octobris Sabbatum fuisse, quo sacra lancea Hierosolymis allata est. Jam vero ut Octobris 28 Sabbatum sit, annus esse debuit Christi 612, indict. 1, Heraclii 3, cyclo solis 5, lit. Dom. A, aut certe anno 618, indict. 7, Heraclii 9, cyclo solis 11, neutrum ind. 2. Quare mendum loco est illo. Monuimus antea per-turbatos nonnunquam ac sede sua dimotos esse annorum et indictionum titulos in illo Chronico. Idem et huic loco contigisse necesse est. Itaque sic rescribendum censeo p. 880: 'Ἰνδ. β' δ', μετὰ ὕπ. 'Ἡρακλείου Αὐγούστου τὸ γ'. καὶ ἀπὸ χβ' τοῦ Ἰα-νουαρίου μηνὸς γράφεται βασιλείας 'Ἡρακλείου νέου Κωνσταντίνου ἔτους β'. 'Ἰνδ. γ' ε', μετὰ ὕπ. 'Ἡρα-κλείου Αὐγούστου τὸ δ', etc. Moxque: Τούτῳ τῷ ἔτει περὶ μηνᾶ Ἰούνου, etc. usque ad hæc verba: Καὶ παρασκευῇ γυναικῶν. P. 882, rursus: 'Ἰνδ. δ' ε', μετὰ ὕπ. 'Ἡρακλείου Αὐγούστου τὸ ε'. Τούτῳ τῷ ἔτει ἐπὶ Σεργίου πατριάρχου ἀπὸ τῆς α' ἐβδομάδος; τῶν νη-στειῶν, Ἰνδικοτιῶνος δ'. Quæ postrema verba Ἰνδι-κτιῶνος δ' conjecturam nostram affirmant. Sed ille ferie character p. 882, quo 28 Octobris feria 7 nota-
tur, cum sit perspicue falsus, unius litteræ mutatione re-stituitur si pro χη ἡ, hoc est 18, scribatur. Nam a. C. 615 ind. 4 jam inchoata una cum Heraclii 6, cyclo solis 8, lit. Dom. E. Ideo Octobris 18 feria 7. Chronicon autem cum reliquis Hierosolymitani ex-cidii eodem orationis filo pertexeret, non necesse ha-buit novæ indictionis annique titulo eam abrumpere. Sed cum idem Septembris 14 indictione adhuc 3 notat, plane indictionis initium non a Kal. Sept., ut Scaliger, l. De Emend. v, monet, sed a 24 ducit: alioqui τετάρτης dicendum fuit. Quidquid sit, cer-tum est Hierosolyma capta a. C. 615, indict. 3, anno Heraclii 5, Siebertus ad annum hoc refert 617; sed quod biennium interduum addere solet, annus ejus 17 noster est 15.

(45) Σάρδαρον ἡγούμενον. A Sarbaro captam urbem illam esse consentit et Chron. Alex., tametsi id Rasmizzo Leontius tribuit, ut antea notavimus.

(46) Μοδέστου. Imo Zacharia, ut Cedrenus Theo-phanes aliique omnes asserunt. De qua re paulo post agemus.

(47) Ὅσων Ἡράκλειος. Prima hæc est Heraclii in Orientem expeditio; cujus certum annum defini-re operæ pretium est ad Heraclii historiam. Ce-drenus ac Theophanes a. Heraclii 11 transportatos aiunt ex Europa in Asiam exercitus. Anno deinde sequenti, hoc est Heraclii 12, celebrato Paschate,

postridie sub vesperam contra Persas profectum, relicta Bono patricio et Sergio patriarchæ Cpoli-tanæ urbis custodia. Et quidem annus ille duplici characterem notatus est. Primus est apud Cedrenum, qui a. Heraclii 12 Sept. 3 feriam 5 ait fuisse, quo die Stephanus quidam Alexandrinus de Saracenu-rum imperio nonnulla prædixit. Alter apud Theo-phaneum reperitur eodem anno Heraclii 12, cum ait: Τούτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Ἀπριλλίῳ δ'. 'Ἰνδ. γ'. τε-λέσας ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα εὐθέως τῇ δευτέρᾳ ἑσπέρᾳ ἐκίνησε κατὰ Περσίους, Ἀπρίλιν, inquit, mense, die 4, Pascha fuit. Sed quid in nostro codice est 'Ἰνδ. γ', melius in Miscella ind. 10. Hunc annum Christi 621 Annalium auctor ali-que vulgo chronologi numerant, et quidem ille ind. 9, a. Heraclii 12. Verum cum annus Heraclii 11 cum indict. 9 cœperit a. d. 620, anno 621 cum indict. 10 inchoatus est 12. Quare non 12 Heraclii, sed 11 convenit Pascha anni 621. Jam a. C. 621, cyclo solis 14, lit. dom. D, Sept. 3 feria 5, qui erat anno Heraclii non 12, sed 11. Eodem anno cycli paschalis erat annus 14, novilunium paschale in Kal. Apr., terminus paschalis prid. Id Apr., Do-minica. Ideo diffundendus dies in xvi Kal. Maias. Ergo 19 Apr. Pascha celebratum. At 4 die Sabba-tum fuit. Idem et ex Maximi monachi computo col-liges, quem iis temporibus scripsit. Nam cyclo lunæ 14 luna 14 Apr. 12, cyclo solis 9, epactæ solis 3; quas adde regularibus τῆς ποσότητος, hoc est 5: fiunt 8. Proinde feria 1 Aprilis 12; et κατ' ὑπέροχον Pascha rejiciendum in 19. Non igitur eundem in annum Julianum aut Heracliani imperii, quod ab Octobri mense, ut ante monuimus, inchoa-tur, duo illi Theophanis ac Cedreni characteres in-currunt, sed Cpolitanum duntaxat. Quorum primus Sept. 3 a. 621 tribuendus est, alter, idemque pa-schalis, a. 622, cyclo paschali 15, cyclo solis ex methodo Cpolitana et Maximi computo 10. Terminus paschalis Aprilis 1, concurrentes 4 cum regu-lari 1 dant feriam 5 Aprilis 1. Unde Aprilis 4 Do-minica Paschatis. Apud Latinos vero cyclo solis 15 lit. Dom. C, eodem lunæ cyclo terminus paschalis et Pascha iisdem illis diebus.

In Alexandrino Chronico p. 892 scriptum est, ind. 12, Heraclii 14 et post ejus consulatum 13, Heraclii junioris 12, Heraclium cum liberis et con-juge profectum 25 Martii, et ad Nicomediam Pa-scha celebrasse; secundum quod remisissis libris cum Martina conjuge perrexit. Debuerat Paschatis cha-racterem, ut in levioribus solet, ascribere. Internum

Εὐξείνου (48) ἐπειρᾶτο διὰ Λαζικῆς εἰς τὴν Περσί-
κην εἰσβαλεῖν· καὶ ἦν τίττεται (49) αὐτῷ υἱὸς ἐκ
Μαρτίνης τῆς γυναικὸς (μὲθ' αὐτοῦ γὰρ ταύτην
ἦγετο), ὃν καὶ ἐπωνόμωσεν Ἡράκλειον. Ἐντεῦθεν
ἀποστέλλει δῶρα πρὸς τὸν ^α Τούρκων κύριον, ἐπὶ
συμμαχίᾳ τῇ κατὰ Περσῶν συγκαλούμενος· ὁ δὲ δε-
ξάμενος ὑπέσχετο συμμαχεῖσιν. Ἐν ^β τούτῳ ἦσθεις
Ἡράκλειος ὤρμησε καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτὸν, κάκει-
νος (50) τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν ἀκηχῶς σὺν
πλήθει Τούρκων πολλῶν τῷ βασιλεὶ ὑπὸντίαζε, καὶ
ἀποδοῖς τοῦ ἱπποῦ (51) τῷ βασιλεὶ κατὰ γῆς προσκυ-
νει. Ἐποίησε δὲ τοῦτο καὶ ὁ σὺν αὐτῷ πᾶς ὄχλος. Ὁ
δὲ βασιλεὺς τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς θεοσάμενος
ἐδέχθη αὐτῷ ὡς εἰ τὰ τῆς φιλίας αὐτῷ βέβαια εἴη,
καὶ ἐποχοῦμενον πλησιάζειν, καὶ ἅμα τέκνον ἴδιον
ἀποκαλῶν. Οὕτως οὖν οὗτος ἀσπάσεται τῷ βασιλεὶ.
Ὁ δὲ ὃν περιέχειτο στέφανον τῆς κεφαλῆς λαβὼν τῇ
τοῦ Τούρκου κεφαλῇ περιέθετο, συμποσιάσας τε αὐτῷ
πάντα τὰ εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ συμποσίου σκεύη ἅμα
καὶ στολῇ βασιλικῇ ^α καὶ ἐνωτίοις ἐκ μαργάρων
κεκοσμημένοις δωρεῖται αὐτῷ. Ὁσαύτως δὲ καὶ τοὺς
περὶ αὐτὸν ἄρχοντας ^β τοῖς ὁμοίοις ἐνωτίοις αὐτο-
χειρίᾳ ἐκόσμησε. Εἴτα δειδὼς μὴ τὰ αὐτὰ τῷ Ἀδάρῳ
καὶ παρ' ἐκείνου πείζεται, ἐπικρατίστερα δ' αὐτῷ
καὶ τὰ τῆς συμβάσεως ἀπεργάζεται ^γ, παραδείκνυ-
σιν αὐτῷ τῆς θυγατρὸς Εὐδοκίας εἰκόνα, ἐφ' ἣν τε πρὸς
αὐτὸν· « Ὡς ἤνωσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς, σὲ τέκνον ἐμὸν
ἀπέδειξεν. Ἰδοὺ δὴ αὕτη θυγάτηρ μου ἐστὶ καὶ Πω-

A Inlidem porro legatos cum donis ad Turcarum prin-
cipem destinavit, quibus eum ad belli contra Persas
18 societatem alliceret. His ille acceptis auxilio
futurum se pollicitus est. Ea re gavisus Heraclius
ad illum ipse perrexit [an. 625]. Qui adesse impera-
torem audiens cum magna Turcarum manu obviam
processit, et ex equo desiliens humi se coram illo
prostravit. Idem et universi ejus comites fecerunt.
Imperator tantum sibi ab illis honorem exhiberi
videns, duci eorum significat, si firmam ac sine-
ram amicitiam inire vellet, equo etiam vectus ac-
cederet, filium insuper eundem appellans. Ita de-
num ad imperatoris complexum admissus est, qui
detractam sibi coronam Turcæ capiti imposuit.
Cumque hunc ad convivium invitasset, omnia con-
vivii vasa atque utensilia cum regia veste et inau-
ribus ex margaritis ei donavit. Dedit et inanes alias
principibus qui eum comitabantur, quas manu sua
dilatavit est. Post hæc, veritus ne idem quod
Avarus fecerat contra se tentaret, sedulus istud
firmioribus vinculis astrinxit. Nam Eudociæ filiam
imaginem demonstrans huic in modum alloquitur :
« Cum primum nos Deus conciliavit, filium te meum
esse voluit. En igitur et filiam meam et Romanorum
Augustam, quam, si me adjuveris et contra hostes
auxilium dederis, uxorem tibi spondeo. » Ad hæc
barbarus imaginis pulchritudine et ornatu in ar-
chetypi amorem impulsus, eo ad firmandam socie-

VARIÆ LECTIONES.

^α τῶν Ρ. ^β ἐπὶ? ^γ στολὴν βασιλικήν Ρ: corr. Petavins. ^δ τοὺς — ἄρχοντας Petavins, τοῖς — ἀρχον-
σι Ρ ^ε ἀπεργάζεται?

PETAVII NOTÆ.

si sana lectio est, hoc Pascha in a. d. 624 incurrit, C
cyclo solis Romano 17 bissextili, litt. Dom. G.
term. pasch. v Id. Ap., feria 1, Dom. Pasch. xvii
Kal. Maias, hoc est Apr. 15. Ex methodo vero
Maximi cyclo solis 12, concurrentes 7 cum regu-
lari 9 Apr., hoc est 2, dant feriam 2 in termino.
Ergo 15 Apr. Pascha, verum falsum omnino Chro-
nicon illud esse ex eo validissime probatur, quod
Heraclius a. imperii 14 Cpoli esse non potuit; hoc
enim anno eum in Albania hiemem traduxisset;
appetente vere, motis ex Albania castris, ut ait Theo-
phanes, in Persidem erupit, totoque deinceps anno
cum Chosrois ducibus pugnavit.

Ne diutius differam, ita prorsus existimo, Pascha
illud in Chronico commemoratum celebratum ab
Heraclio esse a. imperii 13, ind. 11, Christi 623 :
quo anno cyclo solis Cpolitano 11, lunæ 16 terminus
Pasch. 21 Martii. Concurrentes 5 cum προσθε-
ταῖς 4 dant feriam 2 in termino. Ideo Martii 27
Dominica paschalis. Idem convenit apud Latinos
cyclo solis 16 litt. Dom. B. Atque hoc quidem
anno, auctore Theophane, Heraclius, qui anno su-
periore Cpolim hiemandi causa ex Armenia re-
dierat, Martii 15, ind. 11 contra Chosroem egres-
sus est. Quod autem 25 Martii profectus in Chro-
nicon legitur, facile cum Theophane conciliari potest.
Quid si enim pro α' scripsit Theophanes αε'? quid
si in itinere aliquantisper moratus est? aut Nico-
media ipso die Annuntiationis profectus tertio inde
die Pascha celebravit.

Postremo ex his omnibus apparet primam Hera-
clii profectiorem in Orientem accidisse a. C. 622,
Heraclii 13, indict. 10.

(48) Ἀπάρας διὰ τοῦ Εὐξείνου. Prochronismus
est a. fere trium, quæ enim sequuntur non anno
illo quo primum profectus est Heraclius, imperii
videlicet 13, sed 16 contigerunt, ut est apud Cedre-
num ac Theophanem, cum Chosroes sape ab Hera-
clio victus, ingentibus undique conflatis copiis, ear-
um partem Saino prefecto tradidit et adversus
imperatorem opposuit, alteram cum Sarbaro Cpolim
misit, ut cum Hunnis occidentalibus, quos Avaræ
vocant, ac Selavinis et Gepidis urbem oppugnaret:
Heraclius contra trifariam exercitu distributo par-
tem unam ad urbis præsidium submittit, secundam
Theodoro fratre duce Saini copiis objecit. Ipse cum
tertia Lazorum regionem adiit, Turcorumque sive
Chazarum auxilia contraxit. Fieri quidem potest
ut antea a Turcis auxilium postularit et ad eos ipse
perrexerit, anno siquidem expeditionis primo
ἐσπράττευσεν μετὰ πλοίων διὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ait
Cedrenus, ac sibi Turcorum copias adiunxit. Sed
congressus ille cum eorum principe non nisi eo quo
dixi anno contigit.

(49) Τίττεται. Heraclii liberos habes in προθεω-
πῆσιν brevi tabula describis. Heraclius vero iste in
Lazorum regione natus plane a Constantino dis-
tinguendus est, qui diu ante Cpoli ex Martina sus-
ceptus est, ut suo loco demonstrabitur: De anno
nil exploratum habemus.

(50) Κάκσιρος. Zebel Chazarum dux ab iisdem
scriptoribus nuncupatur, qui per Caspias portas in
Persidem irrupit. Unde redeunti ex Lazica Heraclius
occurrit, tumque se mutuo perhumiliter acceper-
unt.

(51) Καὶ ἀποδᾶς τοῦ ἱπποῦ. Theophanes, p.
264, A.

tatem propensior factus est. Statim igitur Turcarum copias **19** cum duce imperatori tradidit. Quibuscum in Persidem irruens oppida subvertit atque ignis delubra prosternit. Horum in uno Chosrois simulacrum reperit divino habitu consecratum. Nam in hujus tecto tanquam in cælo quodam sedentem se collocaverat. Expressæ circum erant fulgurum ac solis et lunæ species, circumstante angelorum turba. Præter hæc, machina erat qua fulmina, cum vellet, aut pluvias mitteret. Hoc detestandum monstrum conspicatus Heraclius humi dejecit et in pulverem comminuit. Postquam Chosroes cum alia omnia comperit, tum Turcas ab Heraclio in societatem receptos, de his certior per litteras Sarbarum reddit, ac quam celerime ex Romanorum finibus ad se reverti jubet et Heraclio copias suas opponere: neque enim se illius exercitum sustinere posse. Hæc porro litteræ in itinere interceptæ ad Heraclium delatæ sunt; quibus ille perfectis et suppressis alias tanquam a Chosroe missas supposuit, et illius sigillo obsignatas ad Sarbarum misit, quibus ea continebantur Romanorum imperatorem cum Turcis amicitiam iniisse et Adorydiganum usque pervenisse, quem misso a se exercitu cum Turcis esse profligatum, reliquos fugasibi consuluisset. Quamobrem hortari ne ex Romanorum agro exercitum transporet, sed Chalcedonem obsidere ac Romanos capere prædareque pergat. Quibus acceptis litteris Sarbarus eodem in loco substitit. Mh̄ οὖν ἀπάρης ἐκ τῆς Ῥωμαίων γῆς, ἀλλὰ τῇ Χαλκηδόνι προσέδραυε, Ῥωμαίους αἰχμαλωτεύων καὶ ληϊζόμενος. » Καὶ Σάρβαρος μὲν τὸ γράμμα δεξάμενος τῆς προσεδρίας εἶχετο.

20 [an. 616] At Abari dissoluta jam pace, et-

Α μαίων Αὐγοῦστα. Εἰ οὖν συναίρεις μοι καὶ βοηθεῖς κατὰ τῶν ἐχθρῶν, εἰς γυναῖκα δίδωμί σοι αὐτήν. » Ὁ δὲ τῷ κάλλει τῆς εἰκόνης καὶ τῷ περὶ αὐτὴν κόσμῳ τρωθεὶς ἔρωτι τοῦ ἀρχετύπου ἐτι μᾶλλον ἐπὶ τῇ συμμαχίᾳ ἐπέκειτο. Εὐθύς οὖν ἄρχοντα καὶ πλῆθος Τούρκων τῷ βασιλεῖ παραδίδωσι: σὺν αὐτοῖς τε εἰς τὴν Περσικὴν εἰσβαλὼν τὰς τε πόλεις καθήρει καὶ τὰ πυρεῖα διέστρεφεν. Ἐφ' ἐνὸς δὲ τούτων (52) εὐρηται Χοσρόης ἑαυτὸν θεοποιήσας. Ἐν τῇ τούτου στέγῃ ἑαυτὸν καθήμενον ὡς ἐν οὐρανῷ ἀνεστήλυσεν, ἀστραπὰς καὶ ἥλιον καὶ σελήνην συγκατασκευάσας, ἀγγέλους περιεστῶτας αὐτῷ, καὶ βροντὴν διὰ μηχανῆς ποιεῖν καὶ ὕειν ὅποτεν θελήσειεν. Τοῦτο τὸ βδέλυγμα θεασάμενος Ἡράκλειος εἰς γῆν κατέρβηκε καὶ ὡς ⁵³ κονιορτὸν διέλυσε. Χοσρόης τοῖνυν (53) ἀκούσας τὰ τε ἄλλα πάντα καὶ ὡς Τούρκοι συμμαχοῦσιν Ἡρακλεῖ, ὅπλα ἐποίησε πάντα διὰ χειρὸς τῷ Σαρδάρῳ, καὶ ὡς ταχέως πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀνασευγνύναι καὶ Ἡράκλειον ἀμύνασθαι· μηδὲ γὰρ δύνασθαι τῷ πλήθει τῷ ἐκείνου ἀντικαθίστασθαι. Τὸ δὲ γράμμα περιτραπὲν Ἡρακλεῖ ἐγχειρίζεται. Ὁ δὲ τοῦτο ἀναγνούς ταῦτα μὲν ἐξηφάνισεν, ἑτέραν δὲ γραφὴν ὡς ἀπὸ Χοσρόου σκηψάμενος τῷ Σαρδάρῳ ἐκτίθεται ⁵⁴, τῇ ἐκείνου σφραγίδι στήμηνάμενος, ἔχουσιν οὕτως: « Ὁ Καῖσαρ Ῥωμαίων φίλαν μετὰ Τούρκων ἐσπέισατο καὶ εἰσῆλθε μέχρι τοῦ Ἀδορυαδιγάνου (54) καλουμένου τόπου, καὶ ὅτι πέμψας στρατιὰν κατ' αὐτοῦ ⁵⁵ αὐτὸν τε καὶ τοὺς Τούρκους διώλεσα, οἱ δὲ περιλειφθέντες ἐφυγόν. Οἱ δὲ Ἀδαροὶ (55) ἐπεὶ τὰς σπονδὰς διέλυσαν

VARIAE LECTIONES.

⁵² ὡς] εἰς Petavius. « ἐντίθεται? » καθ' αὐτοῦ P

PETAVII NOTÆ.

(52) Ἐφ' ἐνὸς δὲ τούτων. Gazacum urbem Cedrenus ac Theophanes vocant; ubi et Cræsi thesauros asservatos fuisse tradunt. Hujus historiam describit Joannes Tzetzes Chil. 3, Hist. 66, qui et ex Persidæ Heracliade hos iambos producit:

Καὶ τις πρὸς αὐτὸν οὐρανὸς τοῦ Χοσρόου
Μηχανοτευχεὶς ἐξεπομδρῶν τὰς δρόσους.
Γέρον Συρακόσιε νῦν γεωμέτρα!
Ὁ γῆν ἀνασπῶν μηχανῇ τῇ τρισπάτῳ
Βοῶν ὅπῃ ἄδῳ, καὶ σαλεύσῃ τὴν γῆνα.
Ἐὰ παρασπᾶν τοὺς ἀσπεύτους ὅρους
Ἥττω γυναῖκός μηχαναῖς εὐμηχάνοις.

In 5 versu corr. ὅπα βῶ.

(53) Χοσρόης τοῖνυν. Bis a Chosroe Saharus vel Sarbanazas in Bithyniam missus ac revocatus (quod ante a nobis observatum necessario hoc loco repetendum est), primum a. Heraclii 13, cum irruente in Persidem Heraclio redire illico jussus est, secundo a. 16 ejusdem Heraclii, quando et Chalcedonem oppugnavit; nec inde digressus est, tametsi ex Avarum clade ingens damnum ac mororem cepisset. Ὁ δὲ Σάρβαρος, ait Cedrenus, ἐπὶ τούτοις ἀχθεσθεὶς ὁμῶς τὴν Χαλκηδὸνα παρακαθήμενος οὐ μετέστη, ἀλλ' αὐτοῦ ἐχείμασε, πραιδεύων τὰ περατικὰ μέρη. Causam tam pertinacis moris nullus historicorum affert præter hunc Nicephorum: sane enim ficto illo Chosrois mandato vel inuitus substituit. At enim turbant Cedrenus ac Theophanes, dum a. Heraclii

C 17 pugnasse id imperatorem scribunt, ut Chosroi terrorem objiceret, quo is Sarbarum a Byzantii obsidione revocaret. Etenim si hoc tantopere studebat Heraclius, quid attinebat revocatum eundem commentitiis litteris retinere? sed nimirum ante Avanicam cladem ac solutam Byzantii obsidionem retrahere Sarbarum voluit, ne a duobus potentissimis exercitibus opprimeretur. Idem ubi feliciter ad urbem gesta omnia cognovit, attritus magna ex parte Chosrois viribus, ne cum recentibus Sarbari copiis instaurandum certamen esset, nullo aut levi domestico periculo ad Chalcedonem commorari passus est. Itaque quæ a Cedreno ac Theophane narrantur, ea alieno tempore usurpata ad superiores annos referenda sunt. Longe gravior est Constantini Mnassiss in hac historia lapsus, qui Chosroem ait Byzantium usque exercitum duxisse, quem quidem per duces suos absentem omnia gessisse constat. Porro litteras deinceps alias a Chosroe missas et a Romanis interceptas Sarbaroque traditas narrant Theophanes et Cedrenus. Verum eæ non ad Sarbarum scriptæ, sed de eo necando ad collegam Cardaricham datæ fuerant.

(54) Ἀδορυαδιγάνου. Androegam nominare videntur iidem illi scriptores, cum tradunt Chazaros per Caspias portas in Androegæ regionem eruptionem fecisse.

(55) Οἱ δὲ Ἀδαροι. Rursus Avars a Chosroe sollicitati ad urbem adveniunt. Quod a. C. 625

(καὶ γὰρ Ἡράκλειος, πρὶν Πέρσας ἐκστρατεύσει, ἄνθρωποι πρὸς αὐτοὺς ταύτας ἐδεδαίοντο, ὑποσχόμενοι παρασχεῖν αὐτοῖς νομισμάτων μυριάδας εἰκοσι, ὁμήρους αὐτοῖς δεδωκώς ἕνα τῶν υἱῶν Ἰωάννην τοῦνομα, ὃν δὴ καὶ Ἀταλάρχον ἐκάλεσε, νόθος δὲ ἦν αὐτῷ ἐκ παλλακῆς, καὶ Στέφανον ἀνεψιὸν αὐτοῦ, υἱὸν Μαρίας τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ καὶ Εὐτροπίου⁶⁶, ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννην ἑτερον, υἱὸν Βώνου τοῦ πατρικίου, καὶ αὐτὸν ἐκ παλλακῆς αὐτῷ γεγονότα). Καὶ αὐτοὶ ἐκστρατεύοντες τῷ τείχει τοῦ Βυζαντίου πελάζουσιν, εὐθὺς τε πάντα ἐνεπίπρων τὰ προάστεια. Καὶ ὥσπερ ἀναμεριστάμενοι ἐκάτεροι τὸν Θρακικὸν Βόσπορον Πέρσαι μὲν τοὺς τῆς Ἀσιατικῆς μοίρας καθήρουν, Ἀθαιοὶ δὲ τὸν ἐπὶ Θράκης διέφθειρον χώρον. Ἀλλήλοισι τε λόγοις⁶⁷ (56) οἱ Ἀθαιοὶ μηχανήματα τειχομάχα ἐτέκταινον· πύργοι δὲ ἦσαν ξύλινοι καὶ χελῶναι τὰ κατασκευάσματα. Καὶ ἐπεὶ προσήσαν τῷ τείχει τὰ ὄργανα, θεία δύναμις ἐξαπινάλωσ ταῦτα διέλυσεν καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς τῶν Ἀδάρων μαχητὰς διώλεσεν⁶⁸. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Σκλαθηναὶ πλήθη οἱ Ἀθαιοὶ ἐπεφέροντο καὶ εἰς συμμαχίαν ἐχρῶντο, δεδώκεσαν δὲ αὐτοὺς σημείον ὡς ἦν ἵνα ἂν ἴδοιεν πυρσοὺς ἀναφθέντας εἰς τὸ Βλαχερνῶν προτείχισμα, τὸ καλούμενον Πτερὸν, εὐθὺς ἅμα τοῖς μονοξύλοις ἀκατίοις κακείνοι ἐπεξίοιεν, ὥς πλοῖμω ἀναφανέντες τὴν πόλιν κραταιῶς θορυβήσουσιν, αὐτοὶ τε ἀδείας λαβόμενοι ἐκ τῶν τειχῶν ἀνατρέχοντες ἐντὸς τῆς πόλεως γένωνται. Δῆλα οὖν ταῦτα Βώνω τῷ πατρικίῳ ἐγένοντο, καὶ αὐτὸς διήρεις μὲν καὶ τριήρεις ἀρμόσας, εἰς τὸν χώρον ἐν ᾧ τὸ σημεῖον ἐδόδοτο, καθοπλίσας προσώρμισεν, ὡσαύτως καὶ πρὸς τὴν ἀντιπέρα ἀκτὴν τὰς διήρεις ἐπέλασεν, διαφυρνωμένους εἰς τὴν εὐθείαν ἐπένευσεν. Ὅπερ δὴ οἱ Σκλάβοι θεασάμενοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ τοῦ καλουμένου Βαρνύσου ἀφώρμουν καὶ κατὰ τῆς πόλεως ἦσαν. Αἱ δὲ ἐπεκδραμοῦσαι καὶ εἰς μέσον αὐτοὺς ἀπολαβοῦσαι ἐκ τοῦ εὐθέως ἔκτεινον, καὶ αἵματι πολλῷ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ φοινίσσεται. Ἐν τοῖς πτώμασιν οὖν τῶν ἀναφθέντων καὶ γυναῖκες Σκλαθηναὶ κατεφαίνοντο. Ἀλλὰ ταῦτα οἱ Βάρβαροι θεασάμενοι καὶ τῆς προσεδρίας ἀπειπόντες πρὸς τὴν αὐτῶν ἀνεξεύγνουν. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς τῆς πόλεως σὺν Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεὶ εὐχαριστή-

enim Heraclius priusquam in Persas exercitum duceret, muneribus ad eos missis illam firmaverat, atque insuper ducenta his numerorum millia promiserat, obsidesque dederat Joannem cognomento Atalaricum naturalem filium, ex concubina natum, et Stephanum consobrinum Mariæ sororis filium, et Eutropium, necnon et Joannem alterum Boni patricii filium, eundemque spurium et ex pellice susceptum. Sed Barbari expeditione facta castra ad Cpolim admovent, ibique suburbana omnia incendio vastant. Ita diviso inter se velut Thracio Bosporo, Persæ Asiaticum litem, Avars Thraciam infestabant. Iidem ad muros expugnandos machinas fabricaverant, turres scilicet ligneas et testudines; quas cum mœnibus admovissent, repente divina virtute dissolutæ sunt, obtritit qui in illis erant Avarum propugnatoribus. Erant in eorumdem exercitu Sclavinorum auxiliares copię bene multæ, quas illi secum adduxerant; quibus et signum dederant, ut cum accensas facies ex Blachernarum munitione conspexissent quam Alam nuncupant, statim actuariis lembis irrumperent, et remigio ad urbem subvecti tumultum ac terrorem injicerent, per quem nullo prohibente, ipsi de muris subito impetu facto urbem invaderent. Quibus ad Bonum²¹ patricium perlatis, mox biremibus ac triremibus instructis armisque dispositis ad eum locum unde signum attollendum erat classem dirigit, eodemque tempore biremes contrarium ad littus applicat. Inde facibus erectis signum dari jubet. Hoc ubi Sclavi conspicati sunt, e fluvio quem Barnysum vocant recta ad urbem navigiis feruntur. At nostri obviam progressi in medium receptos et circumventos opprimunt, tantaque cædes hostium facta est ut mare ipsum purpureo colore tingeretur. Inter cæsorū cadavera Sclavinæ quoque mulieres inventæ sunt. Quæ cum omnia Barbari conspexissent, obsidionis ac moræ pertasi in patriam revertuntur. Tum patriarcha cum Constantino imperatore ad divæ Virginis templum, quod in Blachernis erat, progressi ingentes Deo gratias persolvunt, ibidemque murum ad hujus templi præsidium ædi-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ Εὐτροπίου Petavius, Εὐτρόπιον P. ⁶⁷ ἀλλήλων τε ἐγγὺς Petavius. ⁶⁸ διώλεσαν P.

PETA VII NOTÆ.

vulgo tribuunt. Verum sequenti potius anno quodrat, ut ex Alexandrino Chronico constat, in quo duplex ejus character traditur. Etenim indict. 14, Heraclii 16, post ejus consulatum 15, Heraclii vero junioris 14, mense Maio, die 14, feria 4, αὐτῇ τῇ ἀγία Μεσοπεντηχοστή, scholæ contra Joannem Sisinium seditiose convenisse dicuntur. Duo hæc, nimirum feria 2 Maii 14 et 25 dies a Paschate, quæ est Μεσοπεντηχοστή, non nisi cum a. C. 626 comparari possunt, cyclo lunæ 19, solis apud Cpolitianos et ex Maximi methodo 14, terminus paschalis Aprilis 17. Concurrentes sive epactæ solis 2 cum regularibus 3 τῆς πιστίας dant feriam 5. Quare 20 Aprilis Dominica paschalis, littera E apud Ro-

manos, cyclo solis 19. Quinquagesima inde dies, hoc est Πεντηχοστή, 8 Junii. At 25 sive Μεσοπεντηχοστή Mai 14, feria 4, ut est in Chronico. Sequuntur totidem alii characteres. Prior p. 896, ubi 20 Junii Dominica fuisse proditur, alter p. 901, ubi Augusti 2 dies feria 7 notatur. Igitur littera Dom. E. Quod ad historiam Cpolitianæ obsidionis attinet ac liberationis ejusdem B. Virginis ope ac patrocinio servatæ, pluribus ea narrantur in illo Chronico itemque apud Theophanem et Cedrenum.

(56) Ἀλλήλοισι τε λόγοις. Forti. Ἀλλήλων τε ἐγγύς. Alex. Chronicon: Καὶ πάλιν τῇ ἐξῆς ἔστησε πλῆθος μαγγανικῶν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ πολεμηθὲν παρ' αὐτοῦ σύνεγγυς ἀλλήλων, etc.

stant. Hunc in modum ab Avaribus res ad Cpolim gesta est.

τεῖχος ὁ εὐθὺς δωμησάμενοι (57) τοῦ ἱεροῦ κελίνου οὕτω πη εἶχεν.

Interim Chosroes ubi adesse jam Heraclium atque ad regiam accedere comperit [an. 627], unum ex ducibus suis, Rusatem nomine, virum strenuum ac belli peritum, adversus eum mittit, qui acie contra imperatorem disposita ante ordines suos procedens solus solum ad certamen provocat. Heraclius cum nemini suorum ad hoc prælium audaciæ satis esse videret, contra barbarum ipse progreditur. Ille ut erat sagittandi peritus, 22 emissis spiculo summa imperatoris labia perstrinxit; inde alio directo imum pedis talum deterisit. Heraclius equo in eum invehitur; cumque e prætorianis quidam gladio Rusatæ humerum amputasset, cadentem hunc imperator jaculo confixit, ac subinde caput præcidit. Hac victoria Romani alacriores facti, et imperatoris audacia confirmati, magno impetu in Persas irruere et funditus profligatos fugientesque persequi, innumeros eorum interficere.

Post hæc Persarum principes, ubi Romanorum

VARIÆ LECTIONES.

ἢ καὶ τεῖχος? ἢ μόνον Petavius: vide indicem, v. πρὸς. ἢ τὸ σφυρόν? ἢ καὶ Petavius, ἢ P. ἢ τὸν ἱερὸν?

PETAVII NOTÆ.

(57) Εὐθὺς δωμησάμενοι. Ind. 15, Heraclii a. 17, C ait Chron. Alex., quo anno moritur egregius ille propugnator urbis Bonus patricius Mail 11.

(58) Μαθὼν δὲ Χοσρόης. Anno Heraclii 17, ut ait Theophanes ac Cedrenus. Indict. 15, Razates (alii Razastes) dux a Chosroeo mittitur, vir bellicosus ac strenuus, quocum secundo exitu pugnatum Decembris 12. Theophanes: Τῇ δὲ δωδεκάτῃ τοῦ δεκεμβρίου μηνὸς ἡμέρᾳ Σαββάτου ἐκροτήθη ὁ πόλεμος. Ecce tibi character anni huius, quem frustra Christi 626 faciunt. Fuit enim haud dubie 627 cyclo solis Romano 20, lit. dom. D, ideoque 12 Decembris Sabbatum.

(59) Καὶ τῆς οἰκίας ἀφορμῶν. Cedrenus: Καὶ προσηγήσας πάντων ὁ βασιλεὺς ἀρχοντι μεγάλῳ τῶν Περσῶν συναντᾷ, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει καὶ τῆς Θεοτόκου καταβάλλει τούτον. Videtur innuere cum alio quam cum duce Razate imperatorem pugnas: nam Razatem proxime tanquam alterum ab ἀρχοντι illo nominat. At nobiscum facit Theophanes.

(60) Οἱ δὲ Περσῶν ἀρχοντες. De principum conspiratione contra Chosroem ejusque nece Cedrenus et Theophanes accurate scripserunt. Exstat in Alexandrino Chronico Heraclii ad Cpolitano epistola de rebus a se gestis deque Chosrois miserabili cæde; quam annales ac chronologiæ omnes conjiciunt in a. C. 627: in quo cum Theophane ac Cedreno consentiunt, qui id anno subscribunt Heraclii 17. Verum et illi ipsi secum pugnant et annos duos in unum temere confundunt. Id quod ego necessariis rationibus convincam. Quippe Heraclii 17 eisdem auctoribus imperator cum Turcis Persidem ingressus est: sed ab iis postmodum desertus cum Razate Chosrois duce secundo Marte configit. Inde Chosroem fugientem persequens omnia cæde atque incendio vastat. Qua in excursione Natalem Christi

ἄριος: λιτὰς τῷ Θεῷ προσέφερον ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεομήτορος τῷ ἐν Βλαχέρναις ἱδρυμένῳ ἀφικόμενοι: ναοῦ φρούριον κατέστησαν. Καὶ τὰ μὲν Ἀδάμαν

Μαθὼν δὲ Χοσρόης (58) Ἡράκλειον πλησιάσαντα τοῖς βασιλείοις Περσῶν ἐκπέμπει κατ' αὐτοῦ στρατηγόν τινα Ρυζάτην ὄνομα, γενναῖον ὄντα καὶ ἐμπειρον τὰ πολέμια. Οὗτος ἐλθὼν τῷ βασιλεὶ παρατάσσεται, καὶ τῆς οἰκίας ἀφορμῶν (59) φάλαγγας μόνος πρὸς μόνον ἢ προὔκαλετο διαμάχεσθαι. Ἡράκλειος δὲ ἐπεὶ οὐδένα τοῦ οἰκείου στρατεύου προθυμῶμενον ἐπεγίνωσκεν, αὐτὸς ἐξῆλθε κατὰ τοῦ βαρβάρου. Ὁ δὲ ὡς τὴν τοξικὴν ἐμπειρος δίστον ἤφει, καὶ ἀκρων χειλέων τοῦ βασιλέως καθήπτετο: εἶτα καὶ ἄλλον δίστον ἐξέπεμψε, καὶ τὸν σφυρόν ἢ τοῦ ποδὸς ἐπέβυσεν. Αὐτὸς δὲ Ἡράκλειος τῷ ἱππῳ ἐπήγει, καὶ ἢ τις τῶν αὐτοῦ δορυφόρων προφθάσας τῶν ὤμων ἢ Ρυζάτου ξίφει ἀπέτεμε, καὶ αὐτὸν πεσόντα ὁ βασιλεὺς κατηκόντισε καὶ εὐθὺς τὴν τούτου κεφαλὴν ἀπέτεμε. Ἐπὶ δὲ τῇ νίκῃ ταύτῃ προθυμίας ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατὸς πληθθεὶς, αἰσθόμενος τὴν τοῦ βασιλέως παρήρησαν, κατὰ Περσῶν ἐχώρουν συντυτάτα, καὶ ἀνὰ κράτος ἡττηθέντας ἐδίωκον καὶ πλῆθος αὐτῶν πολὺ ἀπέκτειναν.

Οἱ δὲ Περσῶν ἀρχοντες (60), ἐπεὶ διεγνώκεσαν ὡς

celebrat in ædibus Jesdim, Luminarium vero festum Juliani sequentis anni in Dastagerde. Paulo post Chosroes a filio necatur. Pugnatum est cum Razate, ut ante ex Theophane monuimus, Dec. 12, Sabbato, a. 627. Jam Heraclii a. 17 cum ind. 15 cæpit a. 626. Quare nonnisi a. sequenti, Heraclii 18, indict. 1, cum Razate debellatum, Dec. 12. Atque ut nullus tergiversandi sit locus, testem dabimus Heraclium ipsum in epistola quam ad Cpolitanos scripsit, ubi primum Februarii 24 τῆς ἐνισταμένης πρώτης Ἰνδικτηῶνος, inchoata 1 ind., dynastas omnes et satrapas ad Siroem relicto Chosroeo defecisse narrat, posttridie Siroem inauguratum, Chosroem vero 28 mensis ejusdem a filio necatum. Addit insuper characterem hujus anni p. 917, cum ait Aprilis 3 Dominicam fuisse. Accedit et Chronicon ipsum, in quo Heraclii hæc epistola legitur. « Anno, inquit, 18 imperii Heraclii, post ejus cos. 17, et 16 imp. Heraclii jun. Constantini filii ejus, 15 Maii, ind. 1, feria 1, ipsa Pentecostes die, lectæ sunt litteræ ex suggestu in sanctissima Dei Magna ecclesia missæ ex Oriente ab Heraclio. Hæc omnia nulli alteri quam 628 Christi anno accommodari possunt. Cyclo solis ex methodo Maximi 16, epactæ solis 5, cyclo lunæ 2, terminus paschalis 25 Martii. Regularis hujus die 1 cum concurrentibus 5 dat feriam 6. Unde Martii 27 Pascha, lit. Dom. B, cyclo solis Romano 21, adeoque 15 Maii Pentecoste. Ideo, ut initio dixi, duo anni in unum perperam contracti. Apud Theophanem sub eodem a. 17 ita scriptum est: Τῇ δὲ 6' τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός, ἢ Ἰνδ. κατέλαβον εἰς τὴν χώραν Χαμαγήθ, καὶ διανέπαυσε τὸν λαὸν ἐδόδομάδα μίαν. Eadem habet et Cedrenus. Quibus verbis novus Heraclii annus, hoc est 18, cum indict. 1 præligi debuit: quicquid non videt ante Octobrem a 15 ad 1 indictionem transitum esse factum?

ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας τῆς οἰκείας ζωῆς κατεφρόνησε, μετὰ Σειρόδου τοῦ υἱοῦ Χοσρόδου βουλευόμενοι Χοσρόην ἀνελεῖν⁷⁴, μέγα περὶ τῆς οἰκείας πολιτείας καταφρόνησαντα. Τοῦτον οὖν ἐφ'⁷⁵ ἐνὶ τῶν βασιλικῶν οἰκῶν κατέκλεισαν, καὶ τροφὴν οὐκ ἐδίδοντο, προῦθησαν δὲ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ λίθον πλείστον, λέγοντες· «Τούτων ἀπόλαυε οἷς κατεμάνης καὶ ἄπερ ἡγάπησας καὶ συνήγαγες.» Καὶ οὕτω λιμώττοντα ἐπελθόντες ἀνεῖλον. Σειρόην δὲ τὸν τούτου υἱὸν βασιλέα Περσῶν ἀνηγόρευσαν· ὃς εὐθὺς πρὸς Ἡράκλειον διαπρεσβεύεται, δῶρά τε ἐξέπεμψεν ὥς σπείσασθαι⁷⁶ αὐτῷ. Γράφει δὲ πρὸς αὐτὸν (61) ἐνοῦσθαι τε ἀλλήλαις⁷⁷ τὰς ὑπ' αὐτῶν πολιτείας καὶ εἰρήνην παρὰ Θεοῦ ἀσπάζεσθαι, ὥς ἐκάστην παρ' ἑαυτὴν ἡσυρόην καλῶν, καὶ ὥς οὐκ ἦν αὐτῷ ποτε κατὰ γνώμην βασιλέα τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἐκπεπτωκέναι· διὸ οὐδὲ Χοσρόην. Ἄλλ' εἰ καὶ πλείστα καὶ χάκιατα Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐπέδειξεν, Ἔσπευσα ἂν, ἔφασκε, περισωθίντα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπικρατέστερος ἐγενόμην, εἰς τὴν αὐτοῦ ἀποκαθιστᾶν βασιλείαν. Θεὸς τὴν ἐκείνου πρόθεσιν ἐγνωκῶς μετήλθεν αὐτῷ ἀξίαν τὴν δίκην, ὥς μὴ τῶν πολλῶν⁷⁸ γενέσθαι κατάλυσιν, ἡμῖν νῦν τὴν ἔνωσιν παρασχόμενος. Περὶ τε τῶν ζωοποιῶν ξύλων ὧν ἐπὶ Σάρδαρος ἐξ Ἱεροσολύμων, λιπαρῶς ἐπέχεϊτο ἐπιζητῶν· ὃ δὲ ὑπέσχετο δώσειν, εἰπερ αὐτῷ κατάρρωρα γένοιτο. Περὶ τε τῶν πρεσβευτῶν οὓς Σαττος πρὸς Χοσρόην ἀπήγαγε δόλῳ, ὥς Λεόντιος μὲν κοινῇ θανάτῳ ἐτελεύτα, τοὺς δὲ ἄλλους Χοσρόης ξύλοις ἐκτείνειν, αἰσθόμενος αὐτὸν Ἡράκλειον εἰς τὴν Περσικὴν εἰσβαλόντα.

Εὐθὺς οὖν Σειρόης ἐτελεύτα, κρατεῖ δὲ τῆς βασιλείας Περσῶν (62) Καθός, ὅστις μετ' οὐ πολὺ τέθνηκε. Μεθ' οὖν βασιλεύει Περσῶν Ὀρμισδας, ὃς καὶ αὐτὸς διαπρεσβεύεται πρὸς Ἡράκλειον, τὸν τε ἴδιον υἱὸν σὺν χρήμασι καὶ δώροις πολυτιμήτοις πρὸς αὐτὸν ἀπέστειλεν. Ἐσήμεναι δὲ διὰ γραμμάτων τάδε· «Ὅν τρόπον λέγετε τὸν Θεὸν ὑμῶν δοθῆναι γηραιῷ τινι ἀνθρώπῳ Συμεὼν εἰς τὰς ἀγκάλας, οὕτως καὶ τὸν δοῦλόν σου τὸν υἱόν μου δίδωμι εἰς τὰς χεῖράς σου. Γνοίῃ δὲ Θεὸς ὃν⁷⁹ σεμνῶς ποιήσεις

A imperatorem vidissent pro tuendo imperio ne vitæ quidem suæ parcere [an. 628], de Chosrois nece, qui imperium suum adeo contemneret, cum Siroe ejus filio consilium capiant; quem demum in una ex regis adibus concludunt, et cibo omni substracto, auri et argenti ac lapillorum vim maximam coram eo proponunt, atque iis vocibus insultant : « Fruera iis agendum, quorum insana cupidine flagrasti, quæque amasti tantopere atque collegisti. » Ita fame enectum postremo irruentes interficiunt. Tum Siroen ejus loco Persarum regem pronuntiant. Qui statim legatis ad Heraclium missis munera ad eum placandum obtulit. Addidit insuper litteras, quibus hortabatur ut ambo invicem imperia conjungerent et concessa a Deo pace fruerentur, ea lege ut utrumque suis se finibus contineret. Ad hæc Heraclius rescribit, 23 filium appellans Siroen, nulli se unquam principi imperium eripere voluisse neque ipsi adeo Chosroi. « Qui tametsi quamplurima in Persas æque ac Romanos scelerate commiserit, libenter nihilominus, aiebat, hospitem eum atque incolumem, licet in potestate haberem, imperio suo restituissim. Sed Deus, qui illius consilia cognorat, dignas in eum pœnas constituit, ne ab eo plurimi suis rebus everterentur; idemque nobis pacem ac concordiam concessit. » Adjecit præterea et conditionem hanc, ut vivifica ligna, quæ Sarbarus ex Hierosolymis transtulerat, sibi redderentur, eique rei admodum instabat. Quæ Siroes redditurum se promisit, si uspiam invenire posset. De legatis vero, quos Saitus fraude circumventos ad Chosroen perduxerat, ita significavit, Leontium naturali exitu vitam finisse, cæteros Chosroen fustuario necasse, cum primo Heraclii in Persidem irruptionem audisset.

C Paulo post Siroe mortuo, Caboes Persarum imperium obtinet; quo iterum non longe postea defuncto Hormisdas succedit. Qui quidem legatos et ipse ad Heraclium mittens, filium suum cum pecuniis ac muneribus exquisitis ad eundem allegat. Porro ejusmodi litterarum sententia fuit : « Quemadmodum Deum vestrum dicitis seni cuidam Simeoni in ulnas datum, ita ego servum tuum, filium meum, tuas in manus committo. Norit Deus quam tu illum honeste sis habiturus. » Hunc imperator

VARIAE LECTIONES.

⁷⁴ ἀνελεῖν τὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τῆς? ⁷⁵ ἐν? ⁷⁶ σπείσασθαι Petavjus, πείσασθαι P. ⁷⁷ ἀλλήλοις. P. ⁷⁸ πολιτεῶν? ⁷⁹ ὃν. ὅσα?

PETAVII NOTÆ.

(61) Γράφει τε πρὸς αὐτόν. Exstat in Alex. Chronico fragmentum epistolæ Sirois ad Heraclium cum hac inscriptione : Acabata Sadasace Heraclio clementissimo, etc.

(62) Κρατεῖ δὲ τῆς βασιλείας Περσῶν. Caboes iste nusquam in Persarum regnum numero censetur. Suspicior errore Nicephori factum ut ejusdem nomina duo pro diversis regibus haberentur : Siroes enim Acabata dictus, quod Caboi simile est. Nisi forte Adeser Sirois filius alio nomine Caboes sit nuncupatus. Ac regum quidem istorum

D successio a Theophane ita describitur.

Siroes Adeser, menses 7.

Sarbarazas, quem Barazam vocat Cedrenus, interfecto Adeser, menses 2.

Borane, Cedreno Baram Chosrois filia, menses 7.

Hormisdas, annos 11.

Ab iis Nicephorus noster longe diversus abiit, qui post Siroen Caboen recenset, hinc Hormisdam, postremo Sarbarum. Sane communis hæc opinio est Hormisdam ultimum omnium in Perside regnasse Cui Sigebertus annum unum duntaxat attribuit.

24 excipiens magno in honore habuit, et post A Hormisdæ mortem ad Persarum imperium egressus.

Interim Sarbarus, audita Chosrois, et Sirois, et Cabois, et Hormisdæ morte, e Romanorum finibus recedit, ac per litteras se apud Heraclium excusat: non sponte se quæ contra Romanos egerat, sed ex ejus a quo missus erat voluntate fecisse. Orare proinde ut ad eum tuto venire posset atque in ejus servitute et obsequio degere. Quod si fidem imperator sibi dare vellet, venturum se aiebat, magnanimum opum vim secum ex Perside delatum ad ea instauranda quæ in Romanorum imperio vastasset. Dum hæc aguntur, Hormisdæ filius suorum insidiis opprimitur. Sarbarus ab imperatore Persarum regnum impetrat, ea lege ut quidquid de Romanorum imperio a Persis occuparetur, integrum redderet. Ita pace constituta Barbarus Ægyptum atque Orientem universum Romanis restituit, deductis Persarum præsidiiis vivifica ligna ad imperatorem mittit. Heraclius Nicetæ filium ad patriciatum promovet, ejusdemque filiam Nicen Theodosie, quem ex Martina suscepit, matrimonio conjungit. Gregoriam porro Nicetæ filiam e Pentapoli adductam Constantino Romanorum imperatori copulat; quam adhuc vivo parente illius desponderat.

25 Sub idem tempus [an. 631.] ex Æthiopia (regio hæc est felix Arabiæ) emersere Saraceni ac vicina loca facta irruptione populati sunt. Heraclius porro Eudociam filiam, quam Turcorum principi pactus erat, ad eum Byzantio proficisci jubet. Sed cum de Barbari cæde allatum esset, eadem imperatoris mandato revertitur. Dumque adhuc Heraclius in Perside moratur, duo ejus filii totidemque filiarum obeamunt. Ipse vivifica ligna ita uti erant, cum primum capta sunt, obsignata secum deferens, Nic-

αύτῳ. Ὁ δὲ δεξάμενος μεγάλως ἐτίμησε, καὶ εἰτα τελευτήσαντος Ὁρμίσδου βασιλέα Περσῶν ἐτίμησε⁸⁰.

Σάρβαρος δὲ ἀκούσας (63) ὅτι Χοσρόης καὶ Σεϊρόης, Καδόης καὶ Ὁρμίσδας ἐτελεύτησαν, ἐκ τῆς Ῥωμαίων ὑπενόσται χώρας, γράφει τε ἀπολογίαν πρὸς Ἡράκλειον, ὡς οὐχ ἐκὼν, ἀλλὰ γνώμῃ τοῦ ἀποστείλαντος ἐπραττεν ἅπερ εἰς Ῥωμαίους πεποίηκε, παραγενέσθαι δὲ αὐτὸν ἐζήτησε καὶ ὡς δούλον παρίστασθαι. Λόγοις τε πίστεως παρὰ βασιλέως βεβαιωθείς ἤκειν πρὸς αὐτὸν καὶ χρήματα ἐκ Περσίδος διδόναι ὑπαγνείτο, δι' ὧν πάλιν καίνιζοντο ὅσα ἂν αὐτὸς ἐν χώρᾳ τῇ Ῥωμαίων κατεστρέψατο. Ἐν τούτοις ἐπιδουλεύεται καὶ ἀναιρεῖται ὁ υἱὸς Ὁρμίσδου, καὶ Σάρβαρος παρὰ βασιλεὶ τὴν⁸¹ Περσῶν ἀρχὴν ἐξαίτει. Ὁ δὲ ἐδίδου, καὶ ἀλλήλων συνετίθεντο πάντα τὰ ἐκ Ῥωμαίων ὑπὸ Πέρσαις γεγόμενα Ῥωμαίοις ἀνασώζεσθαι. Εἰρήνης τε βραβεύσεως τὴν τε Αἴγυπτον καὶ πᾶσαν τὴν ἀνατολικὴν γῆν Ῥωμαίοις ἀποδίδωσι Σάρβαρος⁸², τοὺς ἐκεῖσε Πέρσας ἐξελών, τὰ τε ζωοποιὰ ξύλα πρὸς βασιλέα στέλλει. Ἡράκλειος δὲ Νικήταν⁸³ υἱὸν Σαρβάρου πατρικίου ἀξίᾳ ἐτίμησε, Νικήτην τε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Θεοδοσίῳ τῷ ἐκ Μαρτίνης υἱῷ αὐτοῦ γαμετὴν πεποίηκε. Γρηγορίαν τε τὴν θυγατέρα Νικήτα ἐκ Πενταπόλεως ἐνέγκας⁸⁴ Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεὶ Ῥωμαίων ζεύγνυσιν· ἦν δὲ καὶ προμνηστευσάμενος ἦν περιόντος ἐτι τοῦ αὐτοῦ πατρός.

ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν (64) ἐκ τοῦ Αἰθιόπου λεγομένου⁸⁵ Σαρακηνοὶ διεφάνοντο (χώρα δὲ τοῦτο τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας) καὶ τὰ ἐκεῖσε χωρία προσπελάζοντα ληΐζεσθαι ἐπεχείρουν. Ἡράκλειος δὲ τὴν θυγατέρα Εὐδοκίαν τοῦ Βυζαντίου ἐξέναι ἐπέτρεψε ὡς τῷ Τούρκῳ ταύτην κατεγγυήσας· καὶ ἐπειδὴ ἐγνωστο ὅτι σφαγῇ ὁ Τούρκος ἀνήρηντο⁸⁶, ταύτην ὑποστρέφειν ἐκέλευσεν. Ὑπάρχοντι δὲ Ἡρακλεῖ ἐν τῇ Περσικῇ ἐτελεύτησαν αὐτῷ δύο υἱοὶ καὶ θυγατέρες δύο. Αὐτὸς δὲ λαδὼν (65) τὰ

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰ ἐποίησε Petavins. ⁸¹ τὴν. τῶν P. καὶ μετ' ἀλλήλων Petavins. ⁸² Βάρβαρος P. ⁸³ Νικήτα Petavins, omisso Σαρβάρου. ⁸⁴ ἐνέγκει P. ⁸⁵ γενομένου P. ⁸⁶ ἀναιρεῖτο P.

PETAVII NOTÆ.

(63) Σάρβαρος δὲ ἀκούσας. Hic finis Persici belli fuit. In quo mysticum illud accidisse narrant Theophanes Zonaras et alii, quod uti 6 diebus mundus a Deo fabricatus est ac 7 quievit, ita cum 6 totos annos Heraclius cum Chosroe pugnasset, 7 tandem optatum ei bello finem imposuit. Constantinus Manasses:

Ἐν ἐξαμέτρῳ τοιγαροῦν ἡλίου περιδρόμῳ, τὴν Περσικὴν καὶ Μηδικὴν Ἡράκλειος ἐκτρίψας, Καλλίνικος ἀνέθενεν ἐπὶ τὴν Βυζαντίδα.

Numerantur vero anni illi 6 ab a. 12 Heraclii, Christi 622 post Pascha, usque ad a. 10, Christi 628 ineventum.

(64) ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν. Zonaras de Machometo: Ὑποστρέφοντι δὲ τῷ βασιλεὶ τούτῳ ἐκ Περσίδος τροπαιοφόρῳ πρόβεισι Μωάμεθ ὁ τῶν Σαρακητῶν φύλαρχος, etc., paulo post: Οὗτος οὖν ἐκ τῆς Αἰθιόπου προτῶν προσῆλθεν τῷ βασιλεὶ, χώ-

ραν αὐτῶν εἰς κατοίκησιν, καὶ ἐλαβ. Ad annum pertinet Heraclii 18, Christi 628, quo e Perside victor Cpolim regressus est, sed nondum tamen, ut opinor, Arabes Romanorum imperio infesti fuerunt, sed anno postea tertio, ut paulo post dicitur.

(65) Αὐτὸς δὲ λαδὼν. Anno imperii sui 19, ait Cedrenus ac Theophanes, appetente vere Cpoli profectus Heraclius Hierosolymam pretiosa ac vivifica crucis ligna secum detulit, ἀπαγαγὼν τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα, ut loquitur Theophanes. Ita Græci scriptores omnes ex legitima formula sanctissimam Christi crucem appellare solent, atque inter alios Nicephorus in Chronico: Καὶ ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς τοῖς ἰδίους τόποις ἀποκατέστη· quem ad locum Joachimus Camerarius ex Lutheri pisirino multa contra sanctæ crucis cultum non minus stolidè quam imperite disputat, et τίμιον quidem vocari utcumque patitur ζωοποιὸν vero nefas esse putat. Idque ineptissima ratiocinatione, sed impia atque

ζωοποιὰ ξύλα ἐσφαγισμένα, καθάπερ ἐλήφθησαν ⁸⁷, διαμείναντα πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀφίκετο, καὶ Μοδέστῳ (66) τῷ ἀρχιερεὶ καὶ τῷ αὐτοῦ κλήρῳ ταῦτα ὑπέδειξεν. Οἱ δὲ τὴν σφραγίδα σῶαν ἐπεγίνωσκον· καὶ ὡς ἀνέπαφα καὶ ἀθάτα βεβήλοισι καὶ μαιφόνοις χερσὶ τῶν Βαρθάρων διετηρήθησαν, εὐχαριστήριον ᾠδὴν τῷ Θεῷ ἀνέθεσαν. Τὴν τε κλεῖδα τὴν ἐπ' αὐτοῖς· ὁ ἱεράρχης μείνανσιν παρ' αὐτῷ ἤγαγε, καὶ ἀνοίγοντα ⁸⁸ προσκυνούσιν ἅπαντες. Ὑψωθέντων δὲ αὐτῶν ἐκείσε εὐθὺς εἰς τὸ Βυζάντιον ὁ βασιλεὺς ἐξέπεμψεν. Ὁ δὲ Σέργιος ὁ τοῦ Βυζαντίου ἱεράρχης ἐκ Βλαχερνῶν (ἱερὸν δὲ αἱ Βλαχέρναι τῆς Θεομήτορος) λιτανεύων ὑπεδέξατο, καὶ πρὸς τὴν μεγίστην ἐκκλησίαν ἀγαγὼν ταῦτα ἀνύψωσε. Δευτέρα δὲ ἦν ἰνδικτιῶν ἡνίκα ταῦτα ἐπράττετο.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Ἡράκλειος πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐχώρει, ὑπὸ πολλῆς εὐφρομίας καὶ δόξης ὑπερβαλλούσης παρὰ τῶν ἐκείσε δεχθεῖς. Τέσσαρας δὲ ἤγαγεν ἐλέφαντας, οὓς δὴ καὶ εἰς τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας ἐθιράμβυσεν ἐπὶ τῇ τῆς πόλεως τέρψει. Ἡμέρας δὲ ἐπινικίους ἐπ' εὐφροσύνῃ πάσῃ δωρεαῖς φιλοτιμούμενος ἐπέτελε. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐλὼν τῆς οὐσίας τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας, ἐκέλευσεν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ταμεῖου αὐτῇ τε καὶ τῷ κατ' αὐτὴν κλήρῳ ἐτήσια χρήματα παρέχεσθαι. Καὶ μετὰ τοῦτο παρασκευάζει Κωνσταντῖνον τὸν υἱὸν ὑπατεῦσαι, Ἡράκλειον δὲ τὸν ἀπὸ Μαρτίνης Καίσαρα προχειρίζεται.

Οὐ πολὺς δὲ χρόνος (67) ἐν μέσῳ, καὶ Σαρακηνοὶ τὰ περὶ τὴν Ἀντιόχειαν κατέτρεχον. Εὐθὺς δὲ Ἡράκλειος (68) σὺν Μαρτίνῃ γυναικὶ καὶ Ἡρακλείῳ τῷ

A. Ierosolymam perrexit, et Modesto patriarchæ ejusque clero monstravit. Ab iis integra adhuc signa deprehensa sunt, intellectumque sanctissima hæc ligna neque profanis ac pollutis manibus attrectata, neque ab illis penitus conspecta; eoque nomine gratiæ Deo ac laudes persolutæ. Tum patriarcha clavem, quæ apud se remanserat, domo deferens, adorantibus universis loculum aperit. Post hæc erecta illic cruce imperator eam illico Byzantium remittit. Cui Sergius patriarcha ex Blachernis, quod templum Dei matris est, cum litanis obviam processit, et ad maximam ecclesiam deducens ibidem illam erexit. Hæc omnia indictione secunda contigerunt.

B. Paulo post vero Heraclius Byzantium rediens cum fausta omnium acclamatione atque ingenti magnificentia a civibus receptus est. Quatuor ⁸⁶ illum elephantum vehebant; quos insuper ad populi voluptatem ludis circensibus traduxit. Inde sollemnes ob victoriam dies celebrans munera ingentia largitus est. Quod autem Magnæ ecclesiæ bona usurpaverat, quotannis huic ejusque clero certam ex fisco pecuniam numerari jussit. Inde Constantinum filium consulem facit: Heraclium vero ex Martina genitum Cæsarem creat.

[An. 631.] Aliquanto post tempore Saraceni Antiochenum agrum populabundi perecurrunt. Quare Heraclius cum Martina conjuge et Heraclio filio rursus in

VARIAE LECTIONES.

⁸⁷ ἐλεῖφθησαν P. ⁸⁸ αὐτῆς P., ἀνοίγοντα P: corr. Petavius.

PETAVII NOTÆ.

sacrilega suadere contendit. Sexcenta sunt hujus generis in istis scholiis ab insano capite virulente scripta.

(66) Καὶ Μοδέστῳ. Modestum Hierosolymorum episcopum fuisse excidii tempore Nicephorus noster asserit; ceteri propemodum omnes Zachariam nominant. Theophanes item hanc aptissime composuit his verbis: Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Ἱεροσόλυμοις, καὶ τοῦ πατριάρχου Ζαχαρίου τελευτήσαντος μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἐν Παλαιστίνῃ ἀπὸ αἰχμαλωσίας, τοῦ δὲ ἀγίου Μοδέστου καὶ ἀρχιμανδρίτου τῆς μονῆς τοῦ ἀγίου Θεοδοσίου τὸν κτίσαντος τὴν ἁγίαν Ἀναστασίαν καὶ τὴν ἁγίαν Βηθλεὲμ ὡς ἐμπροσθέντα ἀπὸ τῶν Περσῶν, τότε σὺν χειροτονεῖ ὁ βασιλεὺς τὸν ἅγιον Μοδέστον πατριάρχην. Quæ omnia a Miscellæ auctore ac Cedreno prætermissa ad hanc historiam peropportuna sunt, atque etsi nonnulli vitiosa sint, hoc tamen significant Zachariam paulo post reditum e Perside in Palestinam defunctum, eique subrogatum Modestum archimandritam. Nicephorus in *Chronico* Zachariæ tribuit annos ante urbem ἄλωσιν 22, Modesto vero annum 4, Theophanes Zachariæ annos in totum 22, Modesto 2; idemque Modesti initium confert in annum Heraclii 22, cum tamen de ejus creatione a. 19 mentionem fecerit. Alexandrinum *Chronicon* a. Phocæ 7, indict. 12, Isacio Hierosolymorum episcopo mortuo suffectum esse Zachariam scribit, Constantinam Ecclesiam presbyterum et vasorum custodem. Est hic a. C. 609, a quo ad 630 anni sunt 22; quo annus Heraclii cœpit

22. Quare Zacharias, postquam in sedem resitutus est, annos 4 vel 5 superstes fuit; falsumque omnino est Nicephori *Chronicon*.

Ὑψωθέντων δὲ αὐτῶν. Significat e vestigio Cpolim translata esse τὰ ζωοποιὰ ξύλα, indict. 2, prochronisquus est annorum fere 6, siquidem a. duntaxat Heraclii 24, ut auctor est Theophanes ac Cedrenus, transportata ab imperatore sanctissima ac vivifica crux est, Syriacis rebus plane desperatis; est hic a. C. 634, indict. 7. Bis igitur Cpolim adverta crux est, primum a. Heraclii 19, simul atque e Perside recepta est, unde ab Heraclio translata, ab eodem denuo post annos 6 ad urbem remissa; at Nicephorus utramque translationem promiscue habuit. Siebertus a. 635 Saracenis ait Syriam infestantibus, Heraclius crucem sanctam Domini ab Jerusalem Cpolim transtulit. Uno anno plus dicit, sed revera annus fuit 634.

(67) Οὐ πολὺς δὲ χρόνος. Heraclii 22, Christi 631, Arabes a Romanis deficient ob rogam sive donativum ab imperatoris eunucho cum contumelia denegatum. Theoph. Siegeb. a. 633. Eodem a. mortur execrandus ille Machometes die Junii 17; successit Abubecher, qui a. Heraclii 23, indict. 5, Palestinam vastavit. A. vero Heraclii 24 moritur, ind. 7, cum regnasset, ait Theophanes, a. 2. Cedrenus ad lit menses 6. Succedit Omarus, a quo Bastra aliaque urbes expugnae.

(68) Εὐθὺς Ἡράκλειος. Eodem Heraclii a. 34 Theodorus Heraclii frater ab Omaro vincitur, inde Emesam ad imperatorem fugit. Cui successor datus

Orientem proficiscitur. Ubi et Theodoro fratri succensuit, clam a nonnullis delato, quod propter Martinam in imperatorem probra conjiceret, ac sæpe illud usurparet (*Psalm. 1*), peccatum ejus coram ipso esse semper. Hunc igitur Cpolim [an. 634] mittit cum litteris ad Constantinum filium, quibus jubebat ut illum in concione productum atque in ordinem redactum tanquam in custodia haberet. Deinde Theodorum ærarii privati comitem, cognomento Trithurium, ducem Orienti præficit. Nam Sergius, qui Nicetæ tempore præfuit, hoc modo perierat. Saraceni camelum pelle denudantes in hanc Sergium includunt ac consunt. Ita desiccata pelle, una et qui inclusus erat, contabescens paulatim miserabili morte confectus est. Quippe hoc illi crimen objecerant, auctorem **27** Heraclio fuisse ut ne Saracenis e Romanorum finibus egredientibus permitteret triginta auri libras, quæ illis quotannis pensitabantur, mercibus permutatas extra imperium transferre; ex quo factum esset ut Romanum limitem vastarent. Heraclius porro Theodorum vetuit cum Saracenis pugnam committere. Qui dispositis insidiis paucisque ad velitandum præmissis sensim Romanos inducunt, donec qui in insidiis erant repente in eos irruunt, et in medio intercepto plerosque tam milites quam duces interficiunt.

Eodem tempore Maria Heraclii soror pecuniis ad Avarorum chaganum missis Stephanum filium recepit. Quibus muneribus illectus Avarus Antonianum magistrum incitat, ut et ipse similibus donis reliquos, quos habebat obsides, recuperaret; quod ita factum est.

Sub idem fere tempus Cubratus Organæ consobrinnus, Hunnogundurorum dominus, contra Avarorum chaganum rehellat, populunque omnem, quem ab ipso acceperat, contumeliose habitum patriis sedibus expellit. Inde legatione ad Heraclium missa pacem cum eo componit, quam ad finem usque vitæ suæ conservantur. Nam et munera ad ipsum Heraclius misit et patriciatum detulit.

28 Interim vero dum adhuc in Oriente versatur, Joannem Barcænæ ducem eligit, et adversus Sara-

A παιδὶ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς χωρίοις ἐπέβη. Αὐτὸς δὲ γινόμενος Θεοδώρῳ τῷ ἀδελφῷ ὀργίζεται· ἐπιθυρρίζετο δὲ τισὶ λοιδορεῖσθαι αὐτὸν τῷ βασιλεῖ Μαρτίνῃς ἕνεκεν, λέγοντα ὅτι ἀμαρτία αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ διὰ παντός. Καὶ αὐτὸν εἰς Βυζάντιον ἀποστέλλει, γράψας τῷ υἱῷ Κωνσταντίνῳ τοῦτον ἐπ' ἀθροίσματος λαοῦ ἀτιμήσαντα ὡς⁹⁹ ἐν φρουρᾷ κατέχειν. Στρατηγὸν τε Ἀνατολῆς ἐκπέμπει Θεόδωρον τῶν βασιλικῶν χρημάτων ταμίαν, τὸ ἐπὶ κλην Τριθύριον. Σέργιος γάρ ὁ κατὰ¹⁰⁰ Νικήταν τελευτᾷ τρόπῳ τοιούτῳ. Κάμηλον οἱ Σαρακηνοὶ ἀποδεύραντες τοῦτον ἐγκατακλείουσι τῇ δορᾷ καὶ ἐπέρραπτον. Τῆς βύρσης οὖν κατεσκληχυίας συναπεξηραίνετο καὶ ὁ ἐντὸς¹⁰¹ ἀπαμαρανθεὶς πικρῶς διώλετο. Αἰτίαν δὲ αὐτῷ ἐπήγον ὡς αὐτὸς παρεσκεύαζεν Ἡράκλειον μὴ συγχωρεῖν **B** Σαρακηνοῖς ἐκ τῆς Ῥωμαίων γῆς ἐκπορεύεσθαι τὰς συνήθως παρεχομένας αὐτοῖς τριάκοντα χρυσίου λίτρας δι' ἐμπορικῆς ἀμοιβῆς ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας ἐκπέμπειν· ἐντεῦθεν τε αὐτοὺς ἄρξαι τῇ Ῥωμαίων λυμαίνεσθαι χώρα. Ἐκ τούτου παρήγγειλε (69) Θεόδωρῳ μὴ συμβάλλειν πρὸς μάχην Σαρακηνοῖς. Οἱ δὲ προλογήσαντές τε¹⁰² ὀλίγοις τισὶν ἀκροβολισάμενοι Ῥωμαίους ὑπήγοντο¹⁰³. Εἰσπίπτουσι δὲ αὐτοῖς οἱ ἐκ τῶν ἐνεδρῶν ἐξαπιναῶς, καὶ μέσον ἀπολαβόντες πολλοὺς ἐκτείναν στρατιώτας τε καὶ ἄρχοντας.

Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν ἔκεινον Μαρία ἡ ἀδελφὴ Ἡρακλείου χρήματα πρὸς τὸν χαγάνον Ἀδάρων ἐπέμψε καὶ τὸν υἱὸν Στέφανον ἀπέλαβε. Τοῖς δὲ τοιοῦτοις δώροις ἡσθεὶς ὁ Ἀδαρος ἡρέθισεν Ἀντωνιανὸν μάγιστρον, ὥς καὶ αὐτὸς πέμψας δῶρα ἀπολήψεται καὶ τοὺς ἄλλους οὕσπερ κατεῖχεν ὁμήρους. Καλῇ καὶ ἐγένετο οὕτως.

Ἵπὸ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐπανάστη Κούδρατος ὁ ἀνεψιὸς Ὀργανᾶ ὁ τῶν Οὐννογονοῦδῶρων (70) κύριος τῷ τῶν Ἀδάρων χαγάνῳ, καὶ ὃν εἶχε παρ' αὐτοῦ λαὸν περιουθρίσας ἐξεδίωξε τῆς οἰκίας γῆς. Διαπρεσβεύεται δὲ πρὸς Ἡράκλειον καὶ σπένδεται εἰρήνην μετ' αὐτοῦ, ἥνπερ ἐφύλαξαν μέχρι τέλους τῆς αὐτῶν ζωῆς· δῶρά τε γὰρ αὐτῷ ἐπέμψε καὶ τῇ τοῦ πατρικίου ἀξίᾳ ἐτίμησεν.

Ἐν ᾧ δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικῇς μέρεσι διέτριβεν Ἡράκλειος, Ἰωάννην τὸν Βαρκαίνης (71) στρα-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ ὡς. τέως? ¹⁰⁰ μετὰ? ¹⁰¹ ὁ ἐντὸς καί? ¹⁰² τε. τε καί? ¹⁰³ ἐπήγον:ο?

PETAVII NOTÆ.

est Baanes et Theodorus sacellarius, a quo Arabes Edessa Damascus usque fugati. Theophanes et Cedrenus.

(69) Ἐκ τούτου παρήγγειλε. Heraclii 25, lisdem auctoribus, Baanes ac Theodorus Heraclii duces a Saracenis vincuntur, 23 Julii feria 3, in Theophane nostro. Sed Augusti pro Julii, ex Miscella rescribendum. Accidit hoc a. C. 634, cyclo solis 27, lit. Dom. B. Sed nondum Heraclii a. inierat 25, cum adhuc 24 decurreret cum indict. 7.

(70) Τῶν Οὐννογονοῦδῶρων. Constantinus Porphyrogen. l. II *De Themat.* Οὐννογονοῦδῶρους αὐτ

D vocatos fuisse Bulgaros.

(71) Ἰωάννην τὸν Βαρκαίνης. Theophanes ac Cedrenus a. 27 missum narrant ab imperatore Joannem ducem cognomento Kartzam (Theophanes Καταλας), Osroenæ præfectum, qui Chalcedonem (leg. Chalcedem ex Miscella) ad Jadum Omari ducem profectus centum millia nummorum pollicitus est, ne Euphratem transiret. Quod quia inscio imperatore fecerat, relegatus est, eique successor datus est Ptolemæus, sed alium ab hoc Joanne oportet illum esse de quo Nicephorus hoc loco.

ηγὸν προχειρίζεται καὶ πέμπει κατὰ Σαρακηνῶν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ· οἷς συμβαλὼν πίπτει καὶ αὐτός. Ἐτι δὲ Μαρῖνος ὁ τῶν Θρακικῶν ἐκστρατευμάτων ἡγεμὼν συμμίζας αὐτοῖς ἠττήθη, πολὺν δὲ στρατὸν ἀποβαλὼν καὶ αὐτὸς μόλις ἀποσώζεται ⁶⁴. Μετ' ἐκεῖνον προβάλλεται στρατηγὸν Μαρριανὸν κουδικουλάριον παρὰ Ῥωμαίων τὴν ἀξίαν, καὶ πέμπει ἐκεῖσε, παραγγέλλας ὡς ἀνακοινοῦσθαι Κύρῳ τῷ Ἀλεξανδρείας ἱεράρχῃ, καὶ ὡς ἂν κοινῇ βουλευέσονται τὰ πρὸς τοὺς Σαρακηνοὺς διάθωιντο. Κύρος δὲ ἦν δεδωλωκῶς βασιλεῖ σπείσασθαι ἐπὶ τελέσμασιν Ἀμβρόσιῳ τῷ τῶν Σαρακηνῶν φυλάρχῳ, ὃ δὴ καὶ ὑπάρχειν δι' ἐμπολαίου συνεισφορὰς ἐσήμηνε, τὰ δὲ τῷ βασιλεῖ παρεχόμενα ἀδιάπτωτα μένειν· κατεγγυηθῆναι δὲ αὐτῷ Εὐδοκίαν τὴν Αὐγουσταν ἢ μίαν τῶν Οὐγατέρων τοῦ βασιλέως ὡς ἐντεῦθεν καὶ τῷ θεῷ λουτρῷ βαπτισθῆσομένῃ καὶ Χριστιανῷ χρηματίζοντι. Ἐπειθετο γὰρ Ἀμβρόσιος τῷ Κύρῳ καὶ ὁ τοῦτο στρατός· καὶ γὰρ ἡγάπων αὐτὸν λίαν. Καὶ τούτων Ἡράκλειος οὐδενὸς ἠνείχετο. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Μαρριανὸς ταῦτα ἐξηπίστατο, δίστατο τῆς τοῦ Κύρου γνώμης, καὶ αὐτῷ στρατός ἱκανός.

Τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀνέβησε πρὸς τὰ οἰκεία Ἡράκλειος, καὶ ἡύλίζετο ἐν τῷ παλατίῳ τῷ καλουμένῳ τῆς Ἱερίας (72)· ἔδεδλει γὰρ ἐπιδῆναι θαλάσῃ, πολλὰ τε ἀξιοῦντες οἱ τε ἄρχοντες καὶ οἱ τῆς πόλεως ἐν τῇ πόλει εἰσελθεῖν ἐπειθον οὐδαμῶς. Ἐν δὲ ταῖς ἑορταῖς μόνους τοὺς υἱοὺς ἐξέπεμπε ⁶⁵, καὶ αὐτοὶ ἐπιτελοῦντες ἐν τῷ ἱερῷ τὴν θεῖαν λειτουργίαν εὐθὺς πρὸς αὐτὸν ἐξήσαν. Ὡσαύτως καὶ τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας ἡνίκα ἐθεῶντο, πάλιν πρὸς τὸν πατέρα ἀπεχώρουν. Ἐν ᾧ δὲ διέτριβεν ἐκεῖσε, ἀγγέλλεται αὐτῷ ὡς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀταλάρχος καὶ Θεόδωρος ὁ τὴν ἀξίαν μάγιστρος, Θεόδωρου δὲ τοῦ βασιλέως ἀδελφοῦ υἱός, σὺν ἄλλοις τισὶν ἐπιβουλεύειν αὐτῷ ἡμελλον· καὶ τοῖς μηνύσασι πεισθεὶς τούτων τὰς ρίνας καὶ τὰς χεῖρας ἐξέτεμε, καὶ Ἀταλάρχον μὲν εἰς τὴν νῆσον τὴν λεγομένην Πρίγκιπτον (73) ἐξόριστον ἐξέπεμψε, Θεόδωρον δὲ πρὸς τὴν νῆσον τὴν ⁶⁶ Γαυδομελέτην προσαγορευομένην, ἐπιτρέψας τῷ ἐκεῖσε δουκὶ, ἡνίκα πρὸς αὐτὸν καταλάθοι, καὶ τὸν ἕτερον τῶν ποδῶν ἀφελέσθαι. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τοὺς συγγόντας αὐτοῖς τὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἐτιμωρήσατο.

Χρόνου δὲ ἱκανοῦ διελθόντος παρασκευάζουσιν οἱ τοῦ βασιλέως ἄρχοντες τὸν ἑπαρχὸν ὡς συναγαγεῖν πλείστα πλοῖα καὶ ἐχόμενα ἀλλήλοις ἐξάψαι ὥσπερ γεφυρώσει ⁶⁷ τὸν πορθμὸν τοῦ καλουμένου Στανοῦ, κλώνους ⁶⁸ τε δένδρων καὶ φυλλάσιν ἐκατέρωθεν διατειχίζειν, ὡς μὴδὲ ὁρᾶσθαι παρίοντι τὴν

A cenos qui Ægyptum occupabant mittit. Quibuscum commisso prælio cæditur, unaque et Marinus Thraciæ exercitibus præfectus a Barbaris vincitur, et multis snorum amissis ægre ipse servatus est. Post illum Marianus cubicularius dux eligitur, cum mandatis ut communicato cum Cyro patriarcha consilio ambo inter se de Saracenicis bello delibera- rent. Fitenim Cyrus imperatori significaverat cur Omaro Saracenorum principe, interposita tribu- pactione, conveniri posse, quod ipsum nullo cano- nis detrimento mercibus indiceretur. Ad hæc des- ponderi barbaro Eudociam Augustam oportere, aut imperatoris filiarum aliam quampiam. Hoc enim modo ad divinum lavacrum accessurum hominem, et Christianum haud dubie futurum. Cyro quippe Omarus ejusque exercitus fidei plurimum habebant, quem et impense amabant. Sed hæc Heraclio mi- nime placuerunt. Quæ ubi omnia Marianus com- perit, a Cyro dissentiens et cum Saracenis con- fligens cum ingenti numero militum occubuit.

συμβαλὼν Σαρακηνοῖς πίπτει τε αὐτός καὶ σὺν

Sub hæc Heraclius ad urbem reversus in palatio, quod Hiericæ dicitur, mansit: neque enim mari se committere audebat. Cumque et magistratus et pri- mores civium instarent ut in urbem ingrederetur, persuadere ²⁹ non potuerunt. Ac per festos dies filios duntaxat mittebat, qui sacris in templo ex more perfectis statim ad ipsum revertabant; iti- demque postquam Circensibus spectaculis inter- fuerant, statim ad parentem redibant. Igitor cum illic consisteret, nuntiatum ei est Atalarichum filium et Theodorum magistrum, Theodori fratris filium, cum aliis quibusdam contra se conjurasse. Quarum rerum indicibus credens nares illis et ma- nus præcidit: Atalarichus in insulam nomine Prin- cipem deportatur, Theodorus vero in insulam Gau- domeleten. Cujus insulæ duci mandat ut, cum ad se pervenisset, unum ei ex pedibus amputaret. Eadem et in omnes facinoris conscios pœna decernitur.

καταλάθοι, καὶ τὸν ἕτερον τῶν ποδῶν ἀφελέσθαι.

Deinde longo postea tempore præfectus urbis, magistratum hortatu, multis in unum coactis na- vibus et invicem alligatis, freto quod Angustias vo- cant velut pontem injungit, ac ramis arborum et foliis utrinque latera prætendit, ut prætereunti nusquam mare prospiceretur. Quod opus cum ce-

VARIE LECTIONES.

⁶⁴ γρ. διασώζεται imargo P. ⁶⁵ εἰσέπεμπε? ⁶⁶ τὴν om. P. ⁶⁷ ὥστε γεφυρώσαι? ⁶⁸ κλώνους P.

PETAVII NOTÆ.

(72) Τῆς Ἱερίας. Vide num eo pertineat disti- ctiō illud ex Anth. l. iv, c. 3, Εἰς εἰσοδὸν Ἱερίας.

Τούτῳ Ἰουστινιανὸς ἀγακλῆα δέιματο χῶρον.

Ἰθαί καὶ γαίη κάλλος ἐπικρεμάσας.

Neque enim ad ædem B. Virginis pertinere videtur, ut interpres asserit, sed ad palatium maritimum.

Ejusdem palatii meminit et Theophanes in a. 42 Copronymi, ubi conciliabulum adversus sanctas imagines in Hieræ palatio celebratum refert. Sed et Nicephorus noster in fine historiæ.

(73) Τὴν λεγομένην Πρίγκιπτον. Principum insula in Propontide sita est.

Ierrime perfectum esset, imperator eqno per mare tanquam per continentem invecus, ad sinus quem Phidaliam vocant litus transmittit. Nec secundum oram maritimam ambulans per Barnysii 30 fluminis pontem Byzantium ingressus est. Quibus peractis Heraclium Cæsarem imperatorio diademate coronat.

Indictione duodecima Sergius Cpolitanus patriarcha moritur; et quia Pyrrhum Heraclius amabat, adeo ut fratrem appellaret, quod imperatoris sororem e sacro fonte susceperat, simul quod eundem Sergii familiarem fuisse cum eoque vixisse cognorat, in illius locum substituit. Et jam Cyrus Alexandrinus antistes Cpolim accitus ab imperatore aliquanto antea venerat. Hunc enim magnopere criminabatur, quasi Ægyptum omnem Saracenis prodidisset. Tunc igitur de his criminibus coram frequenti populi concione disseruit. At Cyrus de his omnibus seipsum purgavit, asserens, si suis consiliis fides habita esset et Saracenis tributa per mercaturam ac commercium assignata, cum ipsos quietem acturos, tum nihil de his quæ imperatori præstari solerent perituum fuisse. Dehinc alios ejus criminis auctores accusat, seque frustra de his

θάλατταν. Καὶ δὴ τὸ ἔργον εἰς τάχος προῶχῳρει, καὶ ὁ βασιλεὺς ἱππεὺς διὰ θαλάττης ὡσπερ διὰ τῆς ἡπείρου κατὰ τὰς ἀκτὺς τοῦ λεγομένου κόλπου Φιδάλιας 30 (74) ἐπεραιούτο, οὕτε τὸν παρὰκτιον χῶρον παραμείψας διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Βαρνύσου ποταμοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον εἰσῆει. Καὶ μετὰ ταῦτα Ἡράκλειον τὸν Καίσαρα στέφει βασιλέα.

Κατὰ δὲ τὴν δωδεκάτην ἰνδικτιῶνα (75) ἐτελεύτα Σέργιος ὁ τοῦ Βυζαντίου πρόεδρος. Καὶ ἐπειδὴ περ προσέκειτο (76) Ἡράκλειος Πύρρῳ, ἀδελφόν τε ἐκάλει, ὡς ἦν ἱκανὰ τῷ θείῳ λουτρῷ ἐφωτίζετο ἡ τοῦ βασιλέως ἀδελφῇ χερσὶν ἐδέξατο, καὶ ἅμα ὥκειωμένον Σεργίῳ καὶ συνδιατιγόμενον ἐγίνωσκε, τούτων ἀρχιερεὰ τοῦ Βυζαντίου ἀνγγόρευσε. Ἦδη δὲ χρόνοις τισὶ (77) πρότερον Κύρον τὸν Ἀλεξανδρείας πρόεδρον μετὰ κλήτον εἰς Βυζάντιον ἦν πεποιηκώς, καὶ ἐν αἰτίᾳ μεγάλῃ εἶχεν ὡς τὰ τῆς Αἰγύπτου πάσης Σαρακηνοῖς προέμενον πράγματα. Τηνικαῦτα δὲ περὶ τῶν αἰτιαθέντων ἐπὶ πλείστον ἀθροισθέντος τοῦ τῆς πόλεως ἐπεξῆμ δῆμου. Ὁ δὲ ἀπελογεῖτο ὡς οὐδὰμῶς τούτων ἐνεχὸς καθιστῆται, ὡς εἰ ἡ βουλὴ αὐτοῦ προῶχῳρει καὶ τοῖς Σαρακηνοῖς δι' ἐμπολῆς τὰ τῆς φορολογίας παρείχε, καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς ἡσυχάζον καὶ τὰ τῷ βασιλεῖ παρεχόμενα οὐ καθυστερίζοιτα.

VARIAE LECTIONES.

30 Φαιδάλιας P: corr. Petavius. * Πύρρῳ Petavius: P enim Σεργίῳ.

PETAVII NOTÆ.

(74) Κόλπον Φαιδάλιας. Phidalia leg. cum Stephano de Urbibus voce Γυναϊκόπολις. Fuit hæc Byzantis uxor, ut ibidem Stephanus narrat; in Anthol. 1. iv, c. 4.

Ἰμπερη Φιδάλεια δάμαρ Βύζαντος ἐτύχθη, Εἰμὶ δὲ Βουπάλειος δῶρον ἀεθλοσύνης.

(75) Κατὰ δὲ τὴν δωδεκάτην ἰνδικτιῶνα. Indictio hæc a. 638 inchoata est, Heraclii 29. Quare a. 639 ejus obitus notatur in magnis Annalibus, cum sedisset a. 28, die 21, ut est in Chronico Nicephori. Sed falso: nam ab eo constat Heraclium esse coronatum. Ergo ejus initium in Annalibus notatur a. C. 608 indict. 11, Phocæ 6, adeo ut 52 annos ei Ecclesiæ præfuerit. Verum Theophanes 29 sedisse tantum asserit. Qua ratione anno Christi 640 episcopatum iniiit, Phocæ imperatoris ultimo; ultimus vero ejus annus incurrit in 638, ind. 11, Heraclii 28. *Alexandrinum Chronicon*, p. 375 annum illum, quo Sergius patriarcha creatus est, multiplici characterē designat, siquidem Martii 20, feria 6 mortuum esse refert Thomam illum antecessorem; qui 22 mensis ejusdem sepultus est Dominica die. Postea vero Aprilis 8, indict. 13, Sabbato magno, Sergium creatum pontificem. Subjicit et alium feriæ characterem, Octobris 3, indict. 14 Sabbatum fuisse, de quo supra disputatum est. Annus ille procul dubio Christi est 610, cyclo solis 3, lit. dom. D. Ideo Martii 20, feria 6, et 22 Dominica. Cycli lunæ 3, terminus paschalis 13 Aprilis, cycli solis ex Maximi methodo 26, concurrentes sive epactæ solis 3, quæ cum regularibus diei dant feriam 2. Quare Pascha Aprilis 19, et Sabbatum magnum 18 ejusdem. Unde in Chronico pro 8 rescribendum 18. Ex hac observatione superiorum patriarcharum seriei isdem in Annalibus corrigas, veluti cum Thomæ primus annus comparatur cum a. 606, Phocæ 4. in quo suffragatores quidem, quod ad Phocæ annum attinet, habent Theophanem ac Cedrenum, sed

utrumque errore lapsum. Nam cum Theophanes Thomæ tres annos tribuat et a. 4 Phocæ primum illius numeret, Sergii primum duobus annis accommodat, 7 et 8, longe melius in *Alex. Chronico* Cyriacus e vivis excessisse dicitur Octobris 29, die Sabbati, curatumaque finis illius postridie, Dominica. Fuit hic annus 607, cyclo solis 27, lit. dom. B. Indict. 10, Phocæ 4 pene absoluto. Sequenti a. 607, Phocæ 5, indict. 10, post eos. Phocæ a. 4, Januarii 23, creatus est Thomas. Sedit itaque a. 3. Nicephorus in *Chronico* tribuit a. 3 m. 5. Sed interregni spatium complexus est. At vero corrigendum rursus Chronicon, dum Phocæ 5, quo creatus est Thomas, ind. 10, notat post consulatum Phocæ 3, siquidem Phocæ primus inchoatur; ex eodem Chronico, indict. 6, Nov. 25, Dominica, cum die 23, feria 6 inauguratus esset a Cyriaco. Annus est C. 602, cyclo solis 23, lit. dom. G. anno 603, ind. 6, Phocæ consulatum iniiit. Ergo anno 604, Phocæ 2, ind. 8 numerari cœpit post ejus consulatum 1. Anno deinde 605, Phocæ 3, ind. 8 annus fuit post consulatum 2. Itaque a. 606, Phocæ 4, ind. 9, est ab ejus consulatu 3; annus vero 607, Phocæ 5, ind. 10, post ejus consulatum ordine 4 est. Male igitur in Græco indict. 9 et 10 bis iteratur τὸ γ'. Hæc paulo accuratius a nobis excussa sunt, ut et illorum temporum historiae et luculentissimo Chronico aliqua ex parte consuleretur.

(76) Καὶ ἐπειδὴ περ προσέκειτο. Non dubitavi- mus pro Σεργίῳ Πύρρῳ restituere in Latina nostra interpretatione: certum est enim Pyrrhum Sergio successisse a. Heraclii 29, Christi 639. Cui Theophanes a. 3 assignat, Nicephorus in Chronico a. 2, menses 9, dies 9.

(77) Ἦδη δὲ χρόνοις τισὶν. Theophanes a. 23 Heraclii: Κατηγορεῖται δὲ ὁ Κύρος ἐπὶ τοῦ βασιλέως ὡς τὸ χροσίον τῆς Αἰγύπτου τοῖς Σαρακηνοῖς δῶς, καὶ ἀποστῆλας μετ' ὀργῆς τούτον μετέμψατο.

"Ἄλλους" * τε τοιαῦτα ἐπηγιάτο πράξαντας, καὶ αὐτὸν ἅμα τὴν ὑπὲρ τούτων ἐγκαλούμενον ἰσχυρίζετο. Ὁ δὲ Ἕλληνα τὸν Κῦρον ἀπεκάλει ὡς Ἕλληνα καὶ θεομάχον καὶ κατὰ Χριστιανῶν φρονούντι τῷ Ἀμβροσίῳ τῷ τῶν Σαρακηνῶν φυλάρχῳ συμβουλευσάντα τὴν τοῦ βασιλέως κατεγγυηθῆναι θυγατέρα. Ἐν τούτοις οὖν ἀναγκησθεὶς κατ' αὐτοῦ, καὶ ἀναίρησειν ἀπειλῶν, τῷ τῆς πόλεως αὐτὸν ὑπάρχοντι ὡς αἰκισομένῳ παραδίδωσι.

Μετά τοῦτο ἐδικαίου τὴν υἱὸν Ἡράκλειον ὑπαγεῖν, Δαβίδ δὲ * καὶ Μαρτίνον (78) τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Καίσαρας ἀνηγόρευσεν, Αὐγουστίνον δὲ καὶ Μαρτίνον τὰς θυγατέρας Αὐγουστάς. Χρόνον δὲ διεληθόντος νόσῳ ὕδατος περιπίπτει, καὶ ὁρῶν τὴν πάθος δυσίατον (ἐπὶ τοσοῦτο γὰρ ἐπεξετείνετο, ὡς καὶ τὴν ἀποφυγὴν ἡμελλε σκεῖν κατὰ τοῦ ἔργου ἐπετίθει. Β. ἐστρέφετο γὰρ αὐτοῦ τὸ αἰδοῖον, καὶ κατὰ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὰ οὖρα ἐπεμπαν. Ἐλεγχος δὲ ἦν τοῦτο τῆς παρανομίας τῆς ἐκείνου, ὑπὲρ ἧς ταύτην δίχην ὕστατην ἐξέτισσε τοῦ εἰς τὴν ἀνεψίαν τὴν οἰκείαν γάμου), διαθήκας αὖν ἐξέτιθει, ὥστε Κωνσταντίνον καὶ Ἡράκλειον τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ βασιλεῖς ἐμοτίμους εἶναι, καὶ Μαρτίνον τὴν αὐτοῦ γυναῖκα τιμᾶσθαι παρ' αὐτῶν ὡς μητέρα καὶ βασιλισσαν. Ἐκ τούτου λοιπὸν (79) ἐτελεύτα ζήσας ἔτη ἑξ καὶ ἐξήκοντα, ἐν δὲ τῇ βασιλείᾳ διανύσας ἔτη τριάκοντα μῆνας τέσσαρας ἡμέρας ἑξ. Θάπτεται δὲ ἐν τῷ ἱερῷ τῶν πανευφύμων Ἀποστόλων, καὶ τρισὶν ἡμέραις ἀσχετῆς, ὥσπερ ἦν διατάξας ἔτι περιῶν, τὸ ὑποδεχόμενον αὐτοῦ τὸ σῶμα διετέλει μνήμα, περικα- Γ

θημένων αὐτῷ ἐνούχων ὑπηρετῶν. Μετά τοῦτο Μαρτίνα ἡ Αὐγουστα ἐκκλησιάσατο καὶ τὸν περὶ τὸ Βυζάντιον λαόν, τὰς [τε] διαθήκας Ἡρακλείου ὑπαδείκνυ, ὡς περὶ αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων διέθετο. Ὁ δὲ παρὼν ἄπας ἔθμος Κωνσταντίνον καὶ Ἡράκλειον τοὺς βασιλεῖς ἐπεζήτησε ἡ δὲ ἦγεν αὐτοὺς, καὶ ἅμα διελογίζετο νομίζουσα ὅτι βασιλίσσα τε πρῶτα εἰς τὴν βασιλείαν φέρεσθαι. Τινὲς δὲ τοῦ συνεστῶτος λαοῦ ἀνεφώνουν πρὸς αὐτὴν ὅτι Σὺ μὲν τιμὴν ἔχεις ὡς μήτηρ βασιλέων, οὗτοι δὲ ὡς βασιλεῖς καὶ δεσπότες. Ἐξαίρετον δὲ εἰδίδουν γέρας Κωνσταντίνῳ ὡς πρῶτον εἰς τὴν βασιλείαν κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκ παιδὸς προχειρισθέντι. Οὐδὲ γὰρ Βαρβάρου * ἢ ἄλλοφύλου πρὸς τὰ βασιλεία εἰσέρχομένων, ὧ δέσποιναν, εἰ ἐφασκον, εἰ δύνασαι ὑποδέχασθαι ἢ λόγοις * ἀμείβεσθαι, μὴδὲ βολὴ θεοῦ ἐν τού-

A insimulari contendit. Contra imperator gentilem illum ac Dei hostem appellare, qui adversus Christianos conspirasset, et de imperatoris filia Saracenorum principi Omaro despondenda consilium dedisset. Inter hæc contra illum exasperatus, et interfectorum se minitans, præfecto urbis torquendum ac cruciandum tradidit.

31 Postea vero Heraclium filium consulem facit, Davidem et Marinum alios liberos Cæsares appellat, Augustinam et Martinam filias Augustas. Inde intercutis aequæ morbo correptus eum desperatum hunc sentiret (nam usque adeo invaluerat, ut quoties meiere vellet, ventriculo asserem imponeret: etenim distortum pudendum urinam sursum in faciem emittebat; quod in perpetrati sceleris argumentum atque incestus poenam inflictum est, quod consobrinam suam in matrimonium accepisset), igitur testamentum edidit, quo Constantinum et Heraclium filios suos æquo jure hæredes imperii constituit, adeo ut uterque Martinam conjugem suam tanquam matrem et imperatricem coleret. Quibus ordinatis postremo tandem moritur, ætatis anno exacto sexagesimo sexto [an. 641], imperii tricesimo, quartoque iasuper mense et die sexto. Sepultus est in celeberrimorum Apostolorum templo, ac triduo apertum sepulcrum mansit, ut ipse superstes adhuc jussisset, ministris annuendis circumstantibus.

Inde Martina Augusta Byzantinum omnem populum convocans, Heraclii testamentum atque extremam de se liberisque suis voluntatem aperit. Cumque populus frequens Constantinum et Heraclium imperatores posceret, utrumque coram adduxit. Ac primum tanquam habenas regni 32 moderaretur, pro imperatrice se gerere cogitabat. Sed nonnulli e turba ad eam clamaverunt: Tibi ut imperatorum mari habendus honor est, his tanquam imperatoribus ac dominis. Atque interim Constantino primas deferabant utpote et ætate majori et ad imperium jam tum a pueritia promoti. Neque enim, aiebant, Barbaris aut externis adversus regiam hanc urbem venientibus, o domina, potes resistere aut respondere verbis. Avertat Deus ut eo Romanorum

VARIE LECTIONES.

* ἄλλους Petavius, ἄλλως P. * ἐπὶ? * τε P. * γρ. σῆμα margo P. * ἄτε Petavius, οὕτε P. * κατὰ Petavius, καὶ P. * Βαρβάρων Petavius. * λόγους P.

PETAVII NOTÆ.

(78) Δαβίδ δὲ καὶ Μαρτίνον. Anno Heraclii 22, Christi 630, ind. 4, Nov. 7 (corrigendus Theophanes, dum Heraclii 21 numerat) natus est Heraclio in Oriente filius, quem Cedrenus Davidem vocat. Eademque die Constantino Heraclio filio nascitur Heraclius, qui a. sequenti ind. 5, Nov. 3, a Sergio baptizatus est in Blachernis.

(79) Ἐκ τούτου λοιπόν. Obiit Heraclius, inquit

Theophanes, ind. 4 Martio mense, die 11, cum imperasset annos 30 menses 10. At Noster a. 30 menses 4. dies 6. Sed si a. ejus primus ab Oct. 7 numeratus est, ind. 14, a. C. 640, ut antea probatum est, mortuusque est a. 641 Martii 11, imperavit a. 30 menses 5 dies 5. Ac si annos 66 vixit, imperare cepit ætatis 35.

res publica delucatur. Ita imperatoribus feliciter precantes recesserunt. Quibus auditis imperatrix suum in palatium se contulit.

Ex quo deinceps Constantinus imperare cœpit. Ad hunc Philagrius rerum privatarum comes detulit, Heraclio patre adhuc ægrotante, apud Pyrrhum patriarcham pecunias esse depositas, ut Martinæ imperatrici consuleretur, ne forte a Constantino imperatore privigno e palatio exturbata inopia laboraret. Imperator itaque Pyrrhum arcessens num ita se res haberet sciscitatus est. Qui a Philagrio convictus commissas pecunias licet invitus tradidit. Sed Constantinus cum diuturno morbo conficere-
 tur, ac propter aeris intemperiem Chalcedone in palatio, quod ipse construxerat, habitaret, Philagrius affectam ejus valetudinem animadvertens, ac propediem obituum suspicans, Heraclium et Martinam vehementer formidabat, ne quid ab iis mali pateretur. Quare Constantino **33** consillum dat ut ad exercitus scriberet, uti post obitum suum liberorum suorum eura gererent, neque injuriam iis inferri ipsi aut imperio extrudi sinerent. Quo consilio gavisus Constantinus Valentinum Philagrii armigerum cum litteris cæterisque ad eam rem necessariis ad castra mittit; atque insuper pecunias ad vices centena quinquaginta tradidit, præterea-
 que sedecim nummorum millia, quibus militares copias adduceret ut post Constantini mortem Martinæ ejusque filiis resisterent. Igitur Constantinus, cum octo et viginti annos cum patre imperasset et centum ac tribus diebus supervixisset, moritur.

Post quem imperator Heraclius appellatur, quocum communiter Martina imperium administrabat. Ille vero statim patris coronam, quam cum eo sepultam Constantius filius ab ecclesia exportaverat, quæque septuaginta auri libris æstimabatur, Deo in eadem Ecclesia consecravit. Tum Cyrum Alexandriæ patriarcham in sedem restituit. Philagrium vero detonsum in Septæ castellum, quod ad Occidentem altera ex parte Herculis columnis adjacet in Libya, relegavit; cæteros quamplurimos, quos amicos ejus atque administros reperit, verberibus atque aliis suppliciis affecit. Hæc ubi Valentinus Philagrii armiger accepit, militares copias **34** contra Martinam et ejus filios commovet. Inde Chalcedonem

Α τῇ τάξεως τὴν Ῥωμαϊκὴν ἔλθειν πολιτεῖαν. Καὶ κατήρχοντο ἀνευφημοῦντες τοὺς βασιλεῖς. Ταῦτα ἀκούσασα πρὸς τὸ ἑαυτῆς ἀπεχώρει παλάτιον.

Ἐξ οὗ καὶ Κωνσταντῖνος τῆς βασιλείας ἔρχε-
 Προσαγγέλλει δὲ αὐτῷ Φιλάγριος, ὅς ἦν τῶν βασιλικῶν χρημάτων ταμίης, ὡς ἀσθενούντος τοῦ πατρὸς Ἡρακλείου χρήματα Πύρρῳ τῷ ἀρχιερεῖ παρατίθεσθαι Μαρτίνης τῆς βασιλεύσης ἕνεκεν, ὡς μὴ ποτε αὐτὴ ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως καὶ προγόνου ἐκ τῶν βασιλείων διωθουμένη χρημάτων καθύστα-
 ρίζοιτο. Ὁ δὲ Πύρρος μεταστελλόμενος διεπυνθάνετο εἰ οὕτω ταῦτα ἔχει. Πύρρος δὲ ὑπὸ Φιλαγρίου διελεγόμενος προεδίδου καὶ οὐκ ἐθέλων τὰ χρήματα. Ἐπεὶ δὲ νόσῳ χρονίᾳ Κωνσταντῖνος συνείχετο καὶ ἀκρασίας ἀέρων ἕνεκεν ἐν Χαλκηδόνι διέτριβεν ἐν τῷ ὑπ'

B αὐτοῦ κτισθέντι παλατίῳ, ἰδὼν Φιλάγριος ἀρρώστῳ; αὐτὸν διακείμενον, καὶ ἐλπίσας τάχιον ἀποθῆναι, ἐδεδίει Ἡράκλειον καὶ Μαρτίαν ὡς αὐτὸν κακώσαντας ¹⁰. Ἐκ τούτου Κωνσταντῖνῳ συναβούλευε γράφειν τοῖς στρατευομένοις ὡς τελευταῖς συμβαινούσης αὐτῷ ἀντιλαβέσθαι ¹¹ τῶν τέκνων αὐτοῦ, καὶ μὴ συγχωρεῖν ἀδικεῖσθαι (80) μηδὲ τῆς βασιλείας διωθεῖσθαι. Ἐφ' οἷς ἡσθεὶς Κωνσταντῖνος Οὐαλεντίνῳ τὸν Φιλαγρίου ὑπάσπιστον, τὰ τε γράμματα καὶ τὴν λοιπὴν τοῦ πράγματος ἐργασίαν ἐγχειρίσας, πρὸς τὸ στρατεύμα ἐξέπεμψε, δεδωκὼς αὐτῷ χρήματα συνταλόντα εἰς ποσότητα ἀριθμοῦ μυριάδων πέντε διακοσίων ¹² καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑξακισχίλια νομίσματα, ὑποθέμενος πείθειν τοὺς τοῦ στρατιωτικοῦ καταλόγου μετὰ τελευταῖν Κωνσταντίνου ἀντικαθίστασθαι
 C Μαρτίνην καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς. Συμβασιλεύσας (81) δὲ τῷ πατρὶ ἐτη ὀκτώ καὶ εἰκοσι, καὶ ἐπιθίους εἰς τὴν βασιλείαν ἑτὶ ἡμέρας ἑκατὸν τρεῖς, ἐτελεύτησε.

Μεθ' ὃν αὐτοκράτωρ τῆς βασιλείας ἀναγορεύεται Ἡράκλειος, ᾧ συναλάμβανεν εἰς τὰ τῆς βασιλείας πράγματα καὶ ἡ Μαρτίνα. Εὐθύς οὖν τὸν τε ¹³ πατρός (82) στέφανον, ὃν καὶ συνέθαψαν αὐτῷ καὶ ὁ υἱὸς Κωνσταντῖνος τοῦ ναοῦ ἐξήνεγκεν, τιμηθέντα μέχρι χρυσοῦ λιτρῶν ἑξομύηκοντα, τῷ Θεῷ προσφέρει ἐν τῷ ἱερῷ, Κύρον δὲ τὸν πρόεδρον Ἀλεξανδρείας τῷ οἰκείῳ θρόνῳ ἀποκαθίστησι. Φιλάγριον δὲ ἀποκείρας ἐξόριστον εἰς τὸ Σέπτας λεγόμενον φρούριον, πρὸς ἡλίον δύνοντα κατὰ [τὰ] θάτερα τῶν Ἡρακλείους στηλῶν πρὸς τῇ Λιδίῃ κείμενον, παρέπεμψε.
 D Ἐτέρους τε πλείστους, οὓς εὔρε φίλους καὶ ὑπηρέτας αὐτοῦ, πληγαῖς καὶ ἐτέραις αἰκίαις ἡμίνατο. Οὐαλεντίνος (83) δὲ ὁ Φιλαγρίου ὑπάσπιστής ταῦτα

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ κακώσαντας P: corr. Petavius. ¹¹ ἀντιλαβοῦσαι P. ¹² πέντε καὶ διακ. ? ¹³ τε. μὲν τοῦ?

PETAVII NOTÆ.

(80) Ἀδικεῖσθαι. Deest, ut opinor, τὸν υἱὸν αὐτοῦ simile quidpiam. Monebat Philagrius uti filio suo prospiceret.

(81) Συμβασιλεύσας δὲ τῷ πατρὶ. Natus est, ut antea notavimus, ind. 15, Maii, 5 a. 612. Coronatus vero eodem a., ind. 1, Dec. 25. Imperavit cum patre a. 28, post parentis obitum menses 4. At Nicephorus noster supervixisse ait dies duntaxat 103. Quare mortuus est Jun. 22 a. C. 641, ind. 14.

Consentiunt scriptores ad unum omnes clam illum veneno a Martina et Pyrrho patriarcha sublatum.

(82) Εὐθύς οὖν τὸν τε πατρός. Adi Cedrenum.

(83) Οὐαλεντίνος δὲ. Toia hæc Valentini historia singularem hunc auctorem habet. Apud Theophanem et Cedrenum nominatus reperitur Valentinus, cum ita narrent, ind. 1 senatum Heraclium ac Martinam cum Valentino repudiassent.

αἰσθόμενος· τὸ στρατιωτικὸν κατὰ Μαρτίνης καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς ἐτάραττε· μεθ' ὧν τὴν Χαλκηδὸνα καταλαμβάνει ὡς τοῖς τέκνοις Κωνσταντίνου ἐπικουρήσων, καὶ αὐτοῦ διέτριβεν. Ἡράκλειος δὲ τὴν τε πόλιν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ εἶχε, καὶ πᾶσιν ἀπελογεῖτο ὡς Ἡράκλειος ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου ἀπῆμαντος διαμένει καὶ πάσῃ ὑγείᾳ, καὶ σὺν ὑπεδείκνυ, καὶ ἅμα ὡς τέκνου γνησίου περιείχετο. Καὶ τοῦτο ἐπιστοῦτο τῷ ἐκ τοῦ σωτηριῶδους βαπτίσματος ἀγκάλας δέξασθαι. Καὶ συμπρόντος Πύρρου τοῦ τῆς πόλεως ἱεράρχου τῶν ζωοποιῶν ξύλων ἤπτετο, καὶ διώμνυτο ὡς οὔτε δι' αὐτοῦ οὔτε δι' ἐτέρου τὰ τοῦ Κωνσταντίνου τέκνα βλαθήσεται. Οὐαλεντίνον δὲ ἀπισχυρίζετο δεικνύειν ὡς ἐπιβουλεύσαντα αὐτοῖς καὶ τῆς βασιλείας ἐπηρεγόμενον. Ὡς δὲ εἰς πλεῖονα ¹⁴ πάντα βεβαιώσεται, συλλαβὼν μεθ' αὐτοῦ Ἡράκλειον πρὸς Οὐαλεντίνον παραιοῦται, καὶ πάλιν ἐβουλεύετο διόμνυσθαι καὶ πείθειν αὐτοὺς ὡς φιλοστόργως διάκειται πρὸς Ἡράκλειον. Οὐαλεντίνος δὲ οὐκ ἐδέχετο ἄλλ' ἀπέπεμπε. Καὶ δὴ ὑπενόσκει καὶ διηγείτο πάντα τοῖς φήμου.

Τῆς τρύγης δὲ ἐπιλαβούσης, οἱ τῆς πόλεως αἰσθόμενοι ὡς ὁ μετὰ Οὐαλεντίνου στρατὸς τοὺς τε ἀμπελῶνας αὐτῶν διαφθείρει χἀκείνους οὐ συγχωρεῖ ἔχειν παραιοῦσθαι, συνίστανται Πύρρῳ βοῶντες στέφειν Ἡράκλειον τὸν Κωνσταντίνου υἱόν. Πύρρος δὲ τὴν παραχῇ καὶ τὴν στάσιν τοῦ λαοῦ περιαρθῆσας ἀπελογεῖτο ὡς οὐ διὰ τοῦτο αὐτοὶ στασιάξουσιν, ἀλλὰ Οὐαλεντίνῳ τὴν βασιλείαν περιποιοῦνται. Ἐτι οὖν ἐπικειμένου τοῦ ὅχλου δῆλα ποιεῖ βασιλεῖ ἅπαντα. Ὁ δὲ συλλαβόμενος (84) τὸν ἀνεψιὸν Ἡράκλειον εὐθύς ἐπὶ τὸ ἱερὸν ἐχίωρει, καὶ ἀνέρχεται ἅμα Πύρρῳ τῷ ἀμῶνι, καὶ προτρέπεται στέφειν Ἡράκλειον. Οἱ δὲ ὅχλοι τὸν βασιλεῖα ἐδιάζοντο τὸ ἔργον ἐπιτελεῖν. Ὁ δὲ λαβὼν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τὸν τοῦ πατρὸς Ἡρακλείου στέφανον τὸ ἔργον ἐπλήρου. Εὐθύς οὖν τὸν στεφθέντα Κωνσταντίνον οἱ ὅχλοι μετονομάζουσι. Τὸ οὖν ἀχυρῶδες καὶ ἀγροικωδέστερον τοῦ λαοῦ κατὰ Πύρρον τὰς χεῖρας ὠπλίζον, καὶ πρὸς τὸ ἱερὸν γενόμενοι εἰσέρχονται ἐπαγόμενοι Ἑβραίων καὶ ἄλλων κακοδόξων ὁμίλον ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ. Καὶ τὴν μὲν ἐνδοτὴν διαβρῆγγυσι, καὶ τὸν ἱερὸν χώρον αἰσχροῦς κατεβρῦπαινον, τὰς τε κλεῖς τῶν πυλῶν λαβόντες ἐπὶ χοντοῦ ἀνῆρτων, καὶ οὕτω τὴν πόλιν ἀθέσμως περιήσαν. Πύρρος δὲ ταῦτα μαθὼν τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐν τῷ ἱερῷ παραγίνεται, καὶ πάντα τὰ ἱερὰ ἀσπάζεται, καὶ τὸ περιεκείμενον αὐτῷ ὠμόφορον περιελὼν τῇ ἱερᾷ ἀποτίθεται τρα-

A occupans, quasi Constantini liberis auxilio futurus, in ea urbe commoratur. At Heraclius firmata praesidiis urbe apud omnes sese purgare, atque ita diculare, Heraclium Constantini filium incolumem manere, quem et salvum ac valentem indicabat, ejusque interim curam tanquam filii sui gerebat. Cujus rei fidem facere studens de salutari illum fonte suscepit. Ad hæc Pyrrho patriarcha praesente vivifica ligna tangens juravit neque per se Constantini filios neque per alium quemlibet offensurum esse: Valentinum vero docebat insidiari iisdem atque imperium usurpare velle. Quam ut opinionem omnium animis altius imprimeret, Heraclio secum adducto ad Valentinum trajicit, ibique jurejurando rursum firmare voluit se quam amicissime esse erga Heraclium affectum. Sed Valentinus admittere noluit. Quamobrem reversus imperator omnia apud populum exposuit. Cui ille fidem adhibens in Valentinum maledicta conjiciebat.

τῆς πόλεως. Οἱ δὲ ἐπειθοντο καὶ Οὐαλεντίνον ἐδυσ-

Post hæc per vindictæ tempora, cum cives animadvertissent vites suas a Valentini exercitu vastari neque sibi in ulteriora transitum permitti, adversus Pyrrhum coitione facta Heraclium Constantini filium coronare jubent. Pyrrhus vero, populari illo tumultu ac seditione perspecta, contra jactabat non idcirco rebellasse illos, sed ut Valentino ³⁵ imperium assererent. Instante nihilominus plebe rem ad imperatorem deferit; qui Heraclium patrualem suum statim ad templum adduxit, ibique cum Pyrrho ambone conscenso Heraclium ut coronaret hortatus est. Tum populus urgere imperatorem ut id omni ratione perficeretur. Quod demum Heraclii patris corona e templo detracta praestitit. Statim itaque mutato nomine cum qui coronatus erat Constantinum appellant. Sed quidquid erat plebis vilissimum et abjectissimum, manibus contra Pyrrhum armatis in templum ingreditur, et cum Judæorum aliorumque infidelium turba in sacrarium irrumpit. Ac cum mappam altaris conscidisset et religiosissimum locum turpiter contaminasset, abreptis templi clavis atque e conto sublati sine more tota urbe pervagatur. Hæc ubi Pyrrhus comperit, sequenti nocte in templum ingreditur. Ibi sacris omnibus salutatis, ac detracto humerali et in sacra mensa deposito: « Non sacerdotio, inquit, me abdico, sed contumaci populo cedo. » Iude furtim egressus apud

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ ἐπὶ πλεῖον?

PETAVII NOTÆ.

(84) Ὁ δὲ συλλαβόμενος. Discedit hic a cæteris Noster, qui ab Heracleona et Martina Heraclium, qui Constans dictus est, asserit imperatorem esse factum. Constat enim a senatu abrogatum Heracleonæ imperium, eundemque amputatis naribus cum matre, cui lingua præcisa erat, relegatum. Imperavit Heracleonas menses 6, qui in Decem-

brem hujus a. 641, ind. 15, desinere videntur. Magnopere vero in hac historia Theophanes hallucinatur, in cod. Ioiens. qui Constant. eundem cum Heracleona facit: Μετὰ δὲ Ἡράκλειον, αἶτ, ἐβασίλευσε Κωνσταντίνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ λεγόμενος Ἡρακλεωνᾶς, μονοθελητῆς καὶ αὐτῆς, ἔτος ἐν. Καὶ φαρμάκῳ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀνῆρθη.

religiosissimam quamdam feminam delituit, et opportunitatem nactus Chalcedonem navigavit. De cujus adventu simul ac monachi qui illi erant acceperunt, de iis quæ ab Heraclio imperatore ac Sergio patriarcha vulgata erant super duabus Christi voluntatibus et actionibus percontati sunt, quarum patroni ac defensores erant Maximus **36** ac Theodosius, qui tum in Africa versabantur. Hæc sunt quæ Pyrrho per illud tempus occiderunt.

προσπισται ἐτύγχανον Μάξιμος καὶ Θεοδόσιος ὄντας

Interim dum Valentiniani Chalcedone morantur, Heraclius et Martina, ne amplius suburbana popularentur, pacem cum eo facere ac iurejurando firmare coguntur. Adjecta eidem et comitis excubitorum, ut Romani vocant, dignitas, cum ea præsertim conditione, ut de his pecuniis, quas a Constantino acceperat, a nemine appellaretur, utque qui cum eo erant milites præmiis afficerentur, sed et David Cæsar crearetur ac Tiberius vocaretur. His ita confectis, Paulus Majoris ecclesiæ oconomus patriarcha Cpolitanus eligitur, Octobri mense, indictionis decimæ quintæ. Igitur Constantinus in Sicilia a servis suis dolo in balneis interfectus anno expleto imperii sui vicesimo septimo moritur.

Σικελίᾳ (86) ὑπὸ τῶν Ἰβλῶν ὑπηρετῶν δόλῳ φονευθεὶς

Huic Constantinus filius successit. Quo imperium ineunte Saracenorum princeps ingentem classem adversus Cpolim mittit, præposito duce quem et fidissimum habebat et belli haud expertem, Chaleu eorum lingua nominatum. Hic ad Byzantii suburbana, eumque locum quem Hebdomum vocant, classem appellit. Contra quem Constantinus cum **37** ingenti

πέζῃ, φήσας· « Τῆς ἱερωσύνης μὴ ἀφιστάμενος ἀποτάσσομαι λαῷ ἀπειθεῖ. » Ἐκεῖθεν ἡσυχῇ ἐξελθὼν παρὰ μίᾳ θεοσεβεστάτῃ γυναικὶ χρυσῇ κατήγετο, καὶ καιροῦ εὐθέτω λαβόμενος πρὸς τὴν Χαλκηδόνος ¹⁸ ἀπέπλει. Οὐ τὴν ἔλευσιν τινες τῶν μοναζόντων ἐκέλευσαν ἀνηκοῦτες περὶ τῶν ἐκτεθέντων παρ' αὐτοῦ πάλαι, Ἑρακλείου ¹⁹ τοῦ βασιλέως καὶ Σεργίου τοῦ τῆς πόλεως ἱεράρχου, ἔνεκεν τῶν δύο ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν ἀνηρεύνων, ὧν

Ἐπεὶ οὖν τοὺς περὶ Οὐαλεντίνου ¹⁷ ἡ Χαλκηδὼν εἶχεν, ἀναγκαιοτέρως Ἑράκλειος καὶ Μαρτίνα, ὡς μὴ ἐπὶ πλεῖον τὰ ἐκεῖσε προάστεια βλάπτοντο, ἐνωθῆναι τε αὐτῷ καὶ ὄρκοις τὰ πρὸς ἀλλήλους θέσθαι ¹⁸· καὶ ἀξίᾳ αὐτὸν ἐτίμησαν ἣν Ῥωμαῖοι καλοῦσι· κόμητα ἐξκουδιστόρων, καὶ μὴδ' ὅλως ἐγκαλεῖσθαι περὶ ὧν παρὰ Κωνσταντίνου ἐδέξατο γρημάτων. φιλοτιμηθῆναι δὲ χρήμασι τοῖς συνελοῦσιν αὐτῷ στρατιώταις, στεφθῆναι δὲ καὶ Δαβὶδ τὸν Καίσαρα καὶ μετονομασθῆναι Τιθέριον. Καὶ τούτων οὕτω τελεσθέντων προχειρίζεται Παῦλος (85), οἰκονόμος γεγωνὺς τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας, ἀρχιερεὺς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὸν Ὀκτώβριον μῆνα, τῆς πεντεκαίδεκάτης Ἰνδικτιῶνος. Κωνσταντίνος οὖν ἐν τῷ λουτρῷ, ἦδη ἐν τῇ βασιλείᾳ εἰκοστὴν ἑβδομον

Μεθ' ὃν Κωνσταντίνος ὁ υἱὸς τὰ τῆς βασιλείας ἐχειρίζεται σκήπτρα. Καὶ τούτου ἀρξαμένου (87) εὐθὺς ὁ τῶν Σαρακηνῶν ἡγούμενος ναῦς πλείεστα κατασκευάσας κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐκπέμπει, ἡγούμενα αὐτῶν ἐπιστήσας, ἅτε πιστότατον καὶ τὰ πολέμια ἔμπειρον, κατὰ τὴν ἐαυτῶν διάλεκτον Χαλεῦ ὀνομαζόμενον· ὃς ἀναχθεὶς προσωρμίζετο ἐν προ-

VARIE LECTIONES.

¹⁸ quidni Χαλκηδόνα? an Χαλκηδόνος πόλιν? cf. p. 10 21. ¹⁹ ἐφ' Ἑρακλείου? ¹⁷ Οὐαλεντίνου Petavii, Οὐαλεντίνου P. ¹⁸ post θέσθαι deesse videtur ἐζήτουν aut ἐβουλεύοντο.

PETAVII NOTÆ.

(85) *Προχειρίζεται Παῦλος*. Theophanes et Cedrenus anno ab Heraclii morte altero Pyrrhum e sede defectum ac Paulum ejus loco suffectum astringunt, Octobri mense, ind. 15; quibus et diserte Noster assentitur. Quare a. C. 641, eodem quo Heraclius obiit, ejectionis est Pyrrhus, non 642, ut est in Annal. nampe ind. 15 inquit a. 641 Septembris. Porro cum non ante abrogatum Heraclionæ imperium hoc acciderit, qui quidem mensibus senis imperavit, facile mihi persuadeo 6 illos menses non esse a Constantini Heraclii filii, sed ab Heraclii ipsius obitu numerandos, ita ut cum Constantino tribus mensibus et diebus 13 imperarit, ex Heraclii testamento. Itaque hoc ipso a. circa Julium mensem, Heracliona pulso, Constans imperium auspicatus est. Expendendum vero illud attentius quod scribit Zonaras, Heraclionam hoc anno decennem fuisse. Hoc si verum est, natus est circa a. C. 632, Heraclii 22. At nulla hujus rei apud historicos mentio. Anno quidem 630, ind. 4, Nov. 7, natus in Oriente ex Martina conjuge David, eademque die Heraclius Heraclii junioris sive Constantii filius qui postea Constans est dictus. Potuit igitur hac nominum similitudine deceptus Zonaras Heraclium ipsum Heraclii senioris et Martinæ filium putare. Mihi vero dubium non est quin Heraclionas Heraclius

ille sit, quem Noster p. 17-20 in Lazica natum refert, a. scilicet Heraclii 12 vel 16, qui tum, cum in ordine redactus est, annos habuit ferme 16 vel 20. Aut certe Constantinus alter Heraclii filius ex Martina, quem a. Heraclii quinto natum esse Cedrenus ac Theophanes scribunt. Neque enim is cum Heraclio confundi potest, qui in ipsa expeditione natus est in Lazica, aliquot annis post Constantinum Martinæ filium quod fortasse verius est: ita enim imperare coepit a. ætatis 26. Atqui plurima hic ab Heracliona dicta factave narrantur, quæ ægre alteri quam ei qui virilem ætatem attigerit accommodari possint.

(86) *Κωνσταντίνος οὖν ἐν Σικελίᾳ*. Ingens hic annorum hiatus est. Quare asterisco notandum hunc locum existimo: neque enim adeo supinum fuisse Nicephorum arbitror ut annorum 27 res gestas ne littera quidem attigerit.

(87) *Καὶ τούτων ἀρξαμένου*. Constantinus Pogonatus Constantem excipit. Cujus temporibus Saraceni Africam et Orientem vastant. Neque tamen ante annum hujus imperii quintum in Thraciam navigarunt. Quo anno ab Aprili mense ad Septembrem usque continuo pugnatum est, et capta Cyzico ibidem hiemarunt.

αστείοις τοῦ Βυζαντίου, κατὰ τὸν παραθαλάσσιον τόπον τὸν καλούμενον Ἐδόμον. Τοῦτον¹⁹ αἰσθόμενος Κωνσταντῖνος ἀντιπαρατάσσεται καὶ αὐτὸς στόλῳ μεγάλῳ. Ὑφ' ὧν πλείσταί ναυμαχίαι ἐκάστης ἡμέρας ἐγίνοντο, τοῦ πολέμου συγκρουομένου ἀπὸ τοῦ ἑαρινοῦ μέχρι φθινοπωρινοῦ καιροῦ. Χειμῶνος δὲ ἐπιγιγνομένου ὁ τῶν Σαρακηνῶν στόλος διαπεραιωθείς ἐν Κυζίκῳ διεχείμαζε, καὶ πάλιν ἑαρος ἀρχομένου ἐκεῖθεν ἀναχθεὶς ὡσαύτως τοῦ διὰ θαλάττης πολέμου εἶχετο. Ἐπεὶ οὖν ἔτεσι (88) τοῦ πολέμου διαρκέσαντος τέλος οὐδὲν πλέον ὁ τῶν Σαρακηνῶν ἦνυσας στόλος, ἀλλὰ πολλοὺς τε ἀνδρας μαχίμους ἀποβαλόντας καὶ δεινῶς τραυματισθέντας καὶ χαλεπῶς ἡττημένοι ὑπενόστουν πρὸς τὰ οἰκεία καταίροντες. Πρὸς δὲ τοῖς πελάζουσι (89) τοῦ Συλλαίου γενομένοι ὑπὸ σκληρῶν πνευμάτων καὶ θαλασσίου κλύδωνος καταληφθέντες πανστρατιᾷ διώλοντο. Ὁ δὲ τῶν Σαρακηνῶν (90) βασιλεὺς τὸ τοῦ στόλου ἀκούσας δυστύχημα πρέσβεις ἀποστέλλει πρὸς Κωνσταντῖνον ὡς σπεισόμενος πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τελείμασιν ἐνιαυσίοις. Ὁ δὲ τοῦτους δεξάμενος καὶ τὰ δηλωθέντα ἀκηχθὼς συνεκπέμπει αὐτοῖς Ἰωάννην τὸν πατρίκιον, τὸ ἐπὶ κλην Πετζίγαυδίου, πολυπειρίῳ καὶ φρονήσει διαφέροντα, ὡς τὰ ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ διαλεχθισόμενον· ὃς πρὸς τὰ τῶν Σαρακηνῶν γεγόμενος ἦθη συμβαίνει τε αὐτοῖς ὅρκους τὴν εἰρήνην βεβαιώσάμενος ἐπὶ τριάκοντα ἔτεσιν, ὥστε παρέχεσθαι Ῥωμαίοις ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἀνὰ ἔτος πρὸς ὅσην χρυσίου τρεῖς χιλιάδας ἀνδρας τε αἰχμαλώτους πεντήκοντα καὶ ἵππους πεντήκοντα. Ταῦτα ἀκηχοῦτες καὶ οἱ πρὸς τὰ ἐσπέρια οἰκοῦντες μέρη, τοῦτέστιν ὁ

τῶν Ἀδάρων ἡγεμῶν καὶ οἱ ἐπέκεινα ἄρχοντες τῶν πρὸς δύσιν παρακειμένων ἐθνῶν, διὰ πρέσβων δῶρα τῷ βασιλεῖ στελιαντες εἰρήνην ἐξήτησαν· ἐφ' οἷς εἰζαντος τοῦ βασιλέως εἰρήνην τὸ λοιπὸν καὶ γαλήνη ἐν τε τοῖς ἔθνεσι ἐν τε τοῖς ἐσπερίοις ἐβραβεύετο. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εἶχε.

navium numero contendit, et per frequentia quotidianaque certamina bellum a verno tempore ad autumnum usque perductum est. Appetente hieme Saracenorum classis trajecto mari Cyzici hiemavit, ac rursus primo vere instauravit. Hunc in modum septem totos annos bellum tenuit. Tandem vero Saracenorum copiae cum nihil promoverent, quamplurimis suorum amissis, iisdemque fortissimis, nec paucis graviter vulneratis, aegre superati in patriam reversi sunt. Verum in ipso reditu dum ad Syllaeum mare propius accedunt, vehementia ventorum ac fluctibus obruti ad unum omnes perierunt. Saracenorum princeps, audita suae classis calamitate, legatos ad Constantinum mittit, qui annua tributorum pactione pacem cum eo componerent. Imperator his exceptis auditisque quae proxime retulimus, Joannem patricium cum illis remittit cognomento Petzigaudium, virum usu rerum ac prudentia insignem, ut pacem cum Saraceno constitueret. Qui cum ad Barbaros venisset, triginta annorum inducias cum eis pactus est, et utrinque jusjurandum acceptum. Pacis conditiones hae fuerunt: uti Saraceni Romanis tria aureorum millia penderent, captivorum hominum capita quinquaginta, totidem equorum. Quae ubi ad Occidentales barbaros perlata sunt, Avarum scilicet ducem aliosque principes qui ultra eos ad Occidentem habitant, 38 munera cum legatis ad imperatorem mittunt ac pacem postulant; quibus imperator assensus est. Ita deinceps tam in Oriente quam Occidente altissima pax ac tranquillitas fuit.

Nunc de Hunnorum, ut vocant, ac Bulgarorum primordiis dicendum est, quoque modo in iis sedibus constituti sunt. Ad Maotidem paludem juxta

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ τοῦτου? cf. p. 15, 17.

PETAVII NOTÆ.

(88) Ἐπεὶ οὖν ἔτεσι. Scribit Theophanes et Cedrenus a. Constantini 9 Mardaitas Libanus montem occupasse, tantumque Barbaris injecisse terrorem ut pacem illico a Romanis petierint. Jam quod 7 totos annos hic noster innuit obsessam esse Cpolim, idem Cedrenus ac Theophanes affirmare videntur. Verum sub ejus imperio Constantini non nisi anno 5 in Thraciam delati sunt endemque anno confectum est ope divina bellum. Quare cum ambigue loquantur illi, de toto belli tempore, quod etiam sub Constante gestum est, par est annorum numerum accipi. Etenim a. ejus 26 Chalcedonem appulsi maxima inde præda potius sunt, a quo tempore ad a. Pogonati quintum anni sunt septeni. Atqui etiam a. Constantis 21 et deinceps sæpius in Thraciam navigarunt. Ergo ita forsitan componenda res est, ut, quanquam plures annos bellum tenuerit, tamen nonnisi septies Cpolim usque populabundi pervenerint. Insignis hic annus Constantini quintus fuit Græculi, ut vocant, ignis artificii tum reperio, cujus auctorem perhibent Callinicum quendam, architectum Heliopolitanum

e Syria; quo potissimum Barbari profligati sunt.

(89) Πρὸς δὲ τοῖς πελάζουσι. Syleum inter Lyciæ urbes et Pamphyliæ numerat Constantinus Porphyrog. l. i. *De Them.* a Vulcanio edito. Stephanus: Σύλειον πόλις Φρυγίας διὰ τῆς διωφύργου. Τινὲς δὲ Παμφυλίας. Adverte per ei, non per ai scribendum.

(90) Ὁ δὲ τῶν Σαρακηνῶν. Accidit hoc a. Constantini 9, cum Saraceni a Mardaitis Libani montis inessoribus premerentur. Sed quod ad tributum summam pertinet, longe a Nicephoro discedit Theophanes, dum ait ἔγγραφον γενέσθαι εἰρήνης μεθ' ὅρκου λόγον ἐπὶ συμφωνοῦ ἐτησίῳ πάχτου παρέχεσθαι τῇ Ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ παρὰ τῶν Ἀγάρηνων χρυσοῦ χιλιάδας τρεῖς, καὶ ἀνδρας αἰχμαλώτους ἢ χιλιάδας, καὶ ἵππους εὐγενεῖς v'. Immanis pensatio; at Cedrenus χρυσοῦ χιλιάδας v'.

(91) Περὶ τὴν Μαωτίτιν. His affinia de Bulgaris narrat Theophanes p. 296 — 8. Subjicit Constantini adversus eos expeditionem. Hujus παρεχβολῆς Latinam interpretationem ex Miscella Pauli Diaconi petere quisvis potest, qui plerisque in libris Theo-

Cophinem fluvium sita est magna Bulgaria, et quæ A Cotragorum gens dicitur ejusdem cum illis generis. Porro Constantini tempore, qui in Occidente obiit, Curatus quidam gentium illarum princeps ex hac vita discedens quinque filios reliquit, quibus hoc testamento præcepit, ne seorsim a se invicem habitarent, quo imperium communi concordia stabili-
lirent. At illi paternis mandatis neglectis paulo post sejuncti sunt, adeo ut suam quisque populi partem abduceret. Horum primus Basianus ex parentis præcepto patrio in solo in hanc usque diem constitit. Secundus Cotragus transmissio Tanai horum ex adverso sedes posuit. Quartus trans Istrum penetrans, in Pannonia, quæ nunc sub Avarorum potestate est, fœderez cum habitatoribus inito domicilium collocat. Quintus in Ravennatem Pentapolim delatus ac Romanorum vectigalis factus est. Denique tertius Asparuch nomine Danaprin et Danastrin
39 flumina trajiciens ad Danubium consedit, ubi locum ad habitandum idoneum occupavit, quem sua lingua Oglum appellant, accessu difficilem et hostibus inexpugnabilem; cujus anteriorasitus asperitate et paludibus munita sunt, posteriora præruptis rupi-

ποταμὸν καθίσταται ἡ πάλαι καλουμένη, μεγάλη Βουλγαρία καὶ οἱ λεγόμενοι Κότραγοι, ὁμόφυλοι αὐτῶν καὶ οὗτοι τυγχάνοντες. Ἐν δὲ τοῖς Κωνσταντίνου χρόνοις δὲ κατὰ τὴν δύσιν ἐτελεύτα, Κουρᾶτος τις τοῦνομα κύριος γενόμενος τῶν φύλων τούτων τὸν βίον μεταλλάξας πέντε καταλιμπάνει υἱοὺς, ἐφ' οἷς διατίθεται μηδαμῶς τῆς ἀλλήλων ἀναχωρισθῆναι διαίτης, ὥς ἂν διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους εὐνοίας τὰ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν διασώζοιτο. Οὗτοι μικρὰ τῆς πατρικῆς φροντίσαντες παραινέσεως ὀλίγου παρῳηχότος χρόνου διάστησαν ἀλλήλων, ἕκαστος αὐτῶν τοῦ λαοῦ ἴδιον μέρος ἀποτεμνόμενος· ὃν ὁ μὲν πρῶτος Βασσιανὸς ** (92) υἱὸς λεγόμενος κατὰ τὰ ἐνταλθέντα αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐν τῇ προγονικῇ γῇ διέμεινε μέχρι τοῦ δεῦρο, ὁ δὲ δευτέρος λεγόμενος Κότραγος τὸν Τανάιν περαιωθεὶς ποταμὸν ὤκνησε τούτων ἀντικρὺ, ὁ δὲ τέταρτος τὸν Ἴστρον ποταμὸν διαδὰς ἐν Παννονίᾳ τῇ νῦν ὑπὸ Ἀδάρροις κειμένη, αὐλίζεται ὑπόσπονδος τῷ ἐγγχωρίῳ ἔθνει γεγόμενος, ὁ δὲ πέμπτος κατὰ τὴν Ῥαβεννησίαν πεντάπολιν ἰδρυσάμενος ὑπόπορος Ῥωμαίοις ἐγένετο. Τούτων ὁ λοιπὸς τρίτος ἀδελφὸς ὄνομα Ἀσπαρούχ τὸν Δανάπριν καὶ τὸν Δανάστριν (93) ποταμὸν περαιωθεὶς περὶ τὸν Ἴστρον

VARIÆ LECTIONES.

** υἱὸς Βασσιανός?

PETAVII NOTÆ.

phanem ad verbum reddit, præsertim posterioribus, ut ex iis quæ sparsim exscriptis constare potest. Nam prioribus in libris longe diversus a Theophane Diaconus est; id quod alio loco demonstrabitur.

Ibid. Multa sunt hac in topographia perperam a Theophane descripta. Primum Atelingentem fluvium asserit cum Tanai misceri atque in Mæotidem decurrere: sed antea rursus a Tanai diductum Cophinem vel lacere vel excipere (nam ambigue loquitur), atque in Ponticum exonerare sese, ad Necropyla et Κριού πρόσωπον. Sunt hæc agroti veteris somnia. Ateli idem est cum Rha Sarmatiz Asiaticæ ingenti saue fluvio, quem *Edel* ab accolis Tartaris hodieque nominari referunt, ab aliis *Volga*. At is neque cum Tanai miscet undas, neque in Mæotidem, sed in Hyrcanum pelagus evolvitur. Sed et falsum Tanain ab Ibericis Pyhis aut Caucaso fluere. Quod vero monstrum hic procreat, cum ab Atelis et Tanais divortio exinde Cophinem in Κριού πρόσωπον derivat? quasi Rha trans Tanain elapsus, innumeris penetratis amnibus, ac Tauricam Chersonesum, quam lata est, emensus in Ponticum decurrat. Inaudita plane sunt ista. At enim Theophani condonanda eo magis hæc oscitantia, quod et in Historiarum scriptoribus aliis plerumque vel fides hac in parte vel diligentia desiderari soleat. Sed nemo in hoc tractu delineando luculentius errat quam qui accuratissimus et habetur a nonnullis et haberi voluit Ammianus. Hic l. 22, sic Ponticam illam regionem narratione sua deformat ut aliam ex alia repente fecerit. In primis Euxinum ait Scythici arcus in speciem geminis cornibus inflecti, quod verum est. Quod autem extrema hujus arcus duos esse Bosphoros asserit, Cimmericum et Thracium, hoc vero perabsurdum est. Addit eundem Euxinum Mæotidis paludibus ad Orientem claudi, quod æque ἀνιστορητόν hominis prodit. Quis adeo geographiæ rudis, qui in Scythico idcirco nesciat nervi instar Asiaticum esse litus a Bosphoro ad Colchos Phasinque fluvium? Ac cum, ut idem loquitur, Scythicus arcus circumdu-

ctis utrinque introrsus pandis et patulis cornibus effligiem lunæ decrescens ostendat, medietatem recta et rotunda regula dividente, » primum cornu ab ora Thraciæ in Κριού μέτωπον desinere, inde regulæ instar extenso Chersonesi littore alterum cornu aliquantum supra Cimmericum Bosphorum inchoari, indidemque procul ad Colchos et Phasin usque porrigi, Mæotidem porro Euxino Ponto prorsus ad septentrionem incumbere? Quæ omnia poetarum elegantissimus Dionysius ὁ περιγρηγῆς aureis versibus cecinit. Reliqua apud eundem Ammianum non minus ridicula, velut cum a Carambi promontorio maritimam oram, cujus Halys initium est, nervi speciem exhibere dicit duobus arcus summmitatibus implicati. Atqui longe ante Carambi ille nervus incipit, neque Halys fluvius ei promontorio adeo vicinus est. Mitto alia peræque absونا, quæ in hac Ponti et in Ægypti chorographia et in aliis ferme omnibus committere solet. Atque ut ex Theophanistam turbida descriptione liquidi utcumque aliquid exprimat, magnam ille Bulgariam ad Mæotidis paludes cis Tanain constituit, ubi lazyges D et Roxolani atque Scythæ quondam vel Sarmatæ, nunc Moschovitz vel minores Tartari nuncupati.

(92) *Βασσιανὸς υἱός*. Varie hujus nomen concipitur, ut et patris, qui Crobatus a Theophane dicitur, filius vero Batgaigan vel Batgaian.

(93) *τὸν Δανάπριν καὶ Δανάστριν*. Cedrenus in a. Copronymi 23 fluvios illos conjunctum nominat, Danubium, Κούφην, Danastrin et Danaprin. Κούφην verisimile est Cophinem esse, de quo paulo antea. Jordanes, *De rebus Geticis*, « Scythia, inquit, Germaniæ terræ continis eo tenus ubi Ister oritur amnis, vel stagnum dilatatur Mysianum, tendens usque ad flumina Tyrann, Danastrum et Vagosolam magnamque illum Danaprin. » paulo post: « Antes vero, qui sunt eorum fortissimi qui ad Ponticum mare curvantur, a Danastro extenduntur usque ad Danaprin; quæ flumina multis mansionibus ab invicem absunt. » Jam

αἰκίζεται, τόπον πρὸς εἰρήσιν ἐπιτήδειον, "Ὀγλον τῇ Ἀ
σφῶν καλούμενον φωνῇ, καταλαβόμενος, δυσχερῇ τε
καὶ ἀνάλωτον πολεμίοις ὑπάρχοντα· ἀσφαλῆς τέ
ἐστι ²¹ τὰ μὲν ἔμπροσθεν τῇ τε δυσχερείᾳ καὶ τῷ
τελματώδῃ εἶναι τυγχάνων, τὰ δ' ὀπισθεν κρη-
μνοὶς ἀδάτοις τετειχισμένα ²². Οὕτω τοίνυν τοῦ ἔθνους
διαρρηθέντος καὶ σκεδασθέντος, τὸ τῶν Χαζάρων
φῶλον ἀπὸ τοῦ ἐνδοτέρου τῆς Βερυλλίας (94) λεγόμενον ²³ χώρας ὡς πλησίον τῶν Σαρμάτων ὥκημένων
πλειστοῦς ²⁴ ἀδελφας ἐντεῦθεν ἐπέτρεχον. Τὰ τοιαῦτα πάντα κατέδραμον χωρὶα τῆς ὑπὲρ Πόντον τοῦτο
Εὐξείνου γῆς καὶ θαλάττης ἐπέρρασε· μεθ' ὧν καὶ
φόρων κατέστησε.

Κωνσταντῖνος δὲ, ἐπειδὴ ἔγνω ὡς τὸ σκηνῶσαν
τὸν ²⁵ "Ιστρον ἔθνος τὰ πλησιάζοντα τῆς ὑπὸ 'Ρω-
μαίων ἀρχῆς χωρὶα καταθέον διαφθείρειν, ἐπεχείρει,
στρατὸν ὀπίστην ἐπὶ τὴν Θρακίαν διαβιβάσας χώραν,
ἐπὶ τε καὶ στόλον ὀπίστας, κατὰ τοῦ ἔθνους ὡς ἀμυ-
νόμενος ²⁶ ὥχετο. Οἱ δὲ Βούλγαροι τῶν τε ἱππικῶν
καὶ πλωτῶν τὰ πλήθη θεασάμενοι καὶ τῷ αἰφνιδίῳ ²⁷
καὶ ἀνεπίστῳ καταπλαγέντες πρὸς τὰ ἑαυτῶν ὀχυ-
ρώματα ἐφυγον, τέτρασιν ἡμέραις ἐκεῖσε ὑπομεί-
ναντες· καὶ τῶν 'Ρωμαίων μὴ δυνηθέντων αὐτοῖς
πολέμῳ συμμίζειν διὰ τὴν δυσχωρίαν τοῦ τόπου,
ἀνελάμβανόν τε αὐτοὺς καὶ προθυμότεροι ἐγένοντο.
Ὁ δὲ βασιλεὺς νόσῳ ποδολιχῇ συσθελεῖς καὶ ὀδυ-
παθῆσας ἐπὶ Μεσημβρίαν (95) τὴν πόλιν ἀπέπλει
θεραπείας ἐνεκεν, προστάξας τοῖς ἀρχουσι καὶ τοῖς
λαοῖς προσεδρεῖν τῷ ὀχυρωματικῷ καὶ ὅσα πρὸς
ἀμυναν τοῦ ἔθνους κατεργάσασθαι. Φήμη δὲ ²⁸ τὸς
ἐδέδοτο ²⁹ τὸν βασιλέα φεύγειν μηνύουσα, δι' ἣν θορυ-
βηθέντες οὐδενὸς διώκοντος συντόνως ἐφυγον ³⁰. Οἱ
δὲ Βούλγαροι ἐπιδόντες ἐπεδίωκον καρτερῶς, καὶ
ὅσους μὲν τοῦ λαοῦ κατελάμβανον ἀνῆρουν, πλει-
στοὺς δὲ καὶ ἐτραυμάτιζον. Περαιωθέντων δὲ τοῦ
Ἰστρου ³¹ ἐπὶ τὴν λεγομένην Βαρνᾶν (96) πλησίον
Ὀδυσσοῦ καὶ τοῦ ὑπερχεϊμένου μεσογαίου, τὸ ἰσχυ-
ρὸν καὶ ἀσφαλὲς τοῦ τόπου πάντοθεν ἔκ τε τοῦ πο-
ταμοῦ καὶ τῆς ἄγαν δυσχωρίας θεασάμενοι ἐνταῦθα
σκηνοῦσι. Κρατοῦσι δὲ καὶ τῶν [ἐγγιζόντων] παρ-
ῳκημένων Σκλαθινῶν ἐθνῶν, καὶ οὓς μὲν τὰ πρὸς
'Αθάρους πλησιάζοντα φρουρεῖν, οὓς δὲ τὰ πρὸς
'Ρωμαίους ἐγγιζόντα τηρεῖν ἐπιτάττουσιν. Ἐν τού-
τοις ἰσχυρωθέντων καὶ αὐξηθέντων, τὰ ἐπὶ Θράκης
χωρὶα τε καὶ πόλιν καταδρῶν ἐπεχείρουν. Τῷ
βασιλεῖ δὲ ἀνάγκη ἦν ταῦτα ὀρῶντι ἐπὶ τελέσμασι
πρὸς αὐτοὺς σπένδασθαι.

Οὕτως τοιγαροῦν εἰρηνευούσης πάντοθεν τῆς

bus ac salebris tanquam muro vallantur. Hoc modo
divisa gente ac dissipata, Chazarorum natio ex inte-
riori Berylia profecta, quæ Sarmatis vicina est, excur-
siones impune faciebat. Atque ita grassantes trans-
ductis copiis ultra Euxinum mare perveniunt, ubi
Bajanum in suam potestatem redigunt ac stipendia-
rium faciunt.

²³ χώρας ὡς πλησίον τῶν Σαρμάτων ὥκημένων
πάντα κατέδραμον χωρὶα τῆς ὑπὲρ Πόντον τοῦτο
Βαϊανὸν ὑπεξούσιον ποιησάμενος εἰς ἀπαγωγὴν ²⁴

Constantinus postquam comperit ab ea gente,
quæ ad Danubium habitabat, Romani imperii
limitem vastari, militaribus copiis in Thraciam
traductis adornataque insuper classe ad retundendos
illorum impetus progreditur. Bulgari vero eque-
strium ac navalium copiarum multitudinem conspi-
cati, subitaque re nec opinata perculsi, ad muni-
menta sua confugiant. In quibus cum quadriduo
mansissent, neque ob locorum asperitatem Romani
prope manum conserere possent, confirmati ani-
mis et alacriores facti sunt. Inter hæc impera-
tor ex pedum ægitudine acriori dolore percitus
ad urbem Mesembriam curandi corporis gratia
⁴⁰ delatus est, cum ante ducibus suis atque exer-
citiis mandasset ut in munitionis obsidione perge-
rent, et quæ ad gentem illam propulsandam perti-
nerent, omnia perficerent. Verum cum fugere
imperatorem fama pervulgasset, consternati nostri
passis manibus fugiunt, quibus conspectis Bulgari
vehementius fugientium terga premere, et quos
assequi poterant cedere, plerosque vulnerare.
Inde cum Danubium transiissent, et ad Barnam,
quæ prope Odyssum et eminentiora illa mediter-
ranea est, pervenissent, cum eum locum undique
et a fluvio et a regionis asperitate munitum animad-
verterent, ibidem castra metati sunt. Sed et Scla-
vinorum gentem, quæ illic in propinquo degebat,
in potestatem redigunt, ac partem suorum in eo
limite qui Avares respiciebat collocant, alios
Romanorum finibus objiciunt. Quibus rebus aucti
atque confirmati Thraciæ oppida locaque omnia
populantur. Quare imperator annua pensitatione
promissa pacem cum iis facere coactus est.

D

Sic igitur, pace ubique per Romanum imperium

VARIE LECTIONES.

²¹ τέ ἐστι. γάρ ἐστι? ²² τετειχισμένος? ²³ λεγόμενης? ²⁴ μετὰ πλειστοῦς? ²⁵ ὑπαγωγὴν P. ²⁶ περὶ
τόν? ²⁷ ἀμυνόμενος? ²⁸ αἰφνιδίῳ? ²⁹ διεδέδοτο? ³⁰ ἐφυγον? ³¹ τὸν Ἰστρον?

PETAVII NOTÆ.

Danastus ab incolis Borysthenes dicitur, ut
idem testatur, et hodie *Dnieper* appellatur, quocum-
que a quibusdam Danaprus confunditur, inter
quos et Istrum Danastus est, ut Ammianus pro-
lit l. xxxi; id quod ante nos Ortelius observavit.
Sed quisnam Danastus ille sit nondum liquet.
forsitan idem est cum Tyra fluvio, Cuphis vero
um Aziace, vel contra.

(94) *Τῆς Βερυλλίας*. Hanc Berzeliam vocat Theo-
phanes, alii Berzitim. Sed corrupta sunt quæ
sequuntur.

(95) *Ἐπὶ Μεσημβρίαν*. P. Diaconus in Miscella
perperam *meridiem* vertit, cum sit proprium urbis
nomen.

(96) *Βαρνᾶν*. Barna et Odysus Mæsiæ inferioris
urbes.

constituta, Monothellitarum hæresis, quæ jam tum ab Heraclio imperatore cœperat, majora in dies incrementa capiebat, adeo ut Ecclesia catholica schismate divideretur [an. 680]. Quas ob res Constantinus generale concilium indicit, quo quinque priores œcumenicæ synodi comprobatæ et duæ in Christo Domino **41** voluntates totidemque naturales actiones receptæ sunt; decretumque illum cum divinitate perfecta, tum perfecta nihilominus hominis natura constare. Contrariæ vero hæresis auctores anathemate damnantur. Hunc in modum reliquum vitæ tempus in otio ac pace transigens imperator decimo septimo imperii anno excessit e vita; cujus corpus in regia sanctorum apostolorum basilica æde sepultum est.

Reliquit imperii successorem Justinianum filium, qui jam sexdecim annos attingerat. Atque hic imperium nactus [an. 685] quæ a parente suo de pace ac reliqua rei publicæ ordinatione constituta fuerant, omnia pervertit, unaque et initam cum Bulgaris pacem dissolvit. Hinc equitibus ad Thraciæ loca missis contra Sclavinos profisciscitur [an. 688]. Et Thessalonicam usque progrediens, quamplurimis illic Sclavinorum gentibus partim bello, partim deditione in potestatem acceptis, easdem in Opsiciana quam vocant regione per Abydum translatis collocat. Ex quibus ad triginta millia armiarum eduxit, eumque peculiarem militem appellavit, cui Gebulum ex nobilioribus quemdam præposuit. Atque his fretus pacem cum Saracenis a parente initam dissolvit. Ad hæc stationem illam nrlitum, quæ in Libano monte jam tum ab antiquis temporibus posita fuerat, inde detrahit. Igitur exercitu contra illos acto Sebastopolim pervenit. At hi productis ex adverso copiis pacem quidem se, quantum in sese fuerit, **42** integram servasse dixerunt. Quod si Romani eam violare cupiant, Deum de criminis illius auctoribus judicaturum, sed Justiniano bellum magis optante [an. 681], illi fœderis tabulas e sublimi vexillo suspensas præferri ante se jubent, atque ita contra Romanos procedunt; quos in fugam conjiciunt, sed et peculiaris ille Sclavorum

Ῥωμαίων βασιλείας ἡ τῶν Μονοθελητῶν δυσσεβὲς αἵρεσις ἐκρατύετο, ἥδη τῶν αῶ' Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως χρόνων λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν, καὶ σχίσμα ἦν περὶ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ταῦτα διαγνοὺς Κωνσταντῖνος (97) σύνοδον οἰκουμένην συγκροτεῖ, ἡ τὰς μὲν προλαβοῦσας πέντε ἀγίας οἰκουμένης συνόδους ἐκύρωσε, καὶ τὰ δύο ἐπὶ τοῦ ²² Σωτῆρος Χριστοῦ θελήματα καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας, τέλειον αὐτὸν ἐν θεότητι καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι διατρανώσασα, καὶ τῷ ἀναθέματι τοὺς τῆς αἰρέσεως ἀρξάντας παραπέμφασα. Οὕτως ἐν γαλήνῃ καὶ εἰρηνικῇ καταστάσει τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς διατελέσας τῷ ἐπτακαίδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐτελεύτα. Καὶ κατατίθεται αὐτοῦ τὸ λείψανον ἐν τοῖς βασιλείοις τῶν ἁγίων ἀποστόλων μνήματι.

B Καταλιμπάνει δὲ εἰς τὴν βασιλείαν υἱὸν Ἰουστινιανὸν ἐκκαιδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγοντα, ὃς τῆς βασιλείας ἐπιλαβόμενος τὰ τοῦ πατρὸς τῆς εἰρήνης ἔνεκεν καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς εὐταξίας βραδευθέντα διέστρεψε. Μεθ' ὧν λύει καὶ τὴν πρὸς τοὺς Βουλγάρους γενομένην εἰρήνην. Ἰππικὰ δὲ στρατεύματα πρὸς τοῖς Θρακικοῖς διαγαγὼν χωρίοις κατὰ τῶν Σκλαβητῶν εὐθέως ὥρμησε. Μέχρι δὲ Θεσσαλονίκης ἐκδραμὼν πόλεως, πολλὰ τῶν ἐκείσε Σκλαβητῶν γένη τὰ μὲν πολέμῳ τὰ δὲ ὁμολογίῃ παραλαβὼν, εἰς τὴν τοῦ Ὀψικίου (98) λεγομένην χώραν διὰ τῆς Ἀδύδου διαβιβάσας κατέστησεν. Ἐξ ὧν στρατεύει ἄχρι καὶ ἑως ²³ τριάκοντα χιλιάδας λαόν, οὓς ἐξοπλίσας λαὸν ἐκάλεσε περιούσιον, ἀρχὸντα αὐτοῖς ἐκ τῶν εὐγενεστέρων ἐπιστήσας Γεβούλον τοῦνομα. Εἰς οὓς θαρρήσας λύει τὴν πρὸς τοὺς Σαρακηνοὺς παρὰ τοῦ πατρὸς γενομένην εἰρήνην, μεθίστησι δὲ καὶ τοὺς ἐν τῷ ὄρει τοῦ Λιβάνου λοχῶντας ἐκ παλαιῶν χρόνων ὀπλίτας. Ἐκστρατεύει δὲ κατ' αὐτῶν, καὶ κατὰ τὴν Σεβαστόπολιν γίνεται. Καὶ αὐτοὶ δὲ ἐκστρατεύσαντες ²⁴ πρὸς αὐτὸν παραγίνονται· καὶ τὰ μὲν τῆς εἰρήνης φυλάττεσθαι βέβαια παρ' αὐτῶν ἑφασκον, εἰ δὲ βούλοιντο διαστρέφειν Ῥωμαῖοι, Θεὸν κριτὴν τῶν αἰτίων γίνεσθαι. Ἰουστινιανοῦ δὲ μᾶλλον τῆς μάχης ²⁵ αἰρουμένου, οὗτοι τὸν τῆς εἰρήνης ἔγγραφον λόγον ἐφ' ὕψηλοῦ ἀναρτήσαντες σημείου προάγειν ἐκέλευον, καὶ εἰ

VARIAE LECTIONES.

²² τοῦ οἰμ P. ²³ ἑως. εἰς? ²⁴ γρ. ἐπιστρατεύσαντες margo P. ²⁵ τὴν μάχην?

PETAVII NOTÆ.

(97) Ταῦτα διαγνοὺς Κωνσταντῖνος. Sexta **D** synodus coacta sub Agathone habita est a. 13 imperii Constantini Pogonati, ut auctor est Cedrenus, Nicephorus in Chronico, et alii. Theophanes ad a. 12 refert. Qui insuper p. 301 — 2 ultimo a. Pogonati proluxe de synodi hujus tempore disputat, quæ hoc loco discutere minime necesse est. Ut ad 6 synodum redeam, haud dubium est quin a. C. 680 inchoata sit, ind. 9, Nov. 7 die, finitaque sit anno sequenti. Quo, ut refert Anastasius, 17 Februarii Dominica fuit, cyclo solis 18, lit. dom. F. In actis 6 synodi notatur hic annus Constantini 27, quod reliquos patre adhuc superstitie imperarit. Quotus vero hic post Constantis obitum fuerit certo definiri posset, si de mense ac die constaret quo Constantinus vivere desiit.

(98) Τοῦ Ὀψικίου. De Opsicianothemate a hunc de disputat Constantinus Porphyrogeneta a Vulcanio editus; sub quo comprehensi Bithyni, Mysi, Phryges, Dardani, Troes. Ὀψικίον Latina vox est, quare *Obsequianus* nonnunquam reddimus: significat enim τὸς προπορευομένους ἑμπροσθεν τοῦ βασιλέως ἐπὶ εὐταξίᾳ καὶ τιμῇ. Ideo comes iis præerat, non στρατηγός. Inde verbum ὀψικεύειν. Joannes Climacus Græce nondum editus, qui est penes R. P. Frontonem Ducæum, in Κλίμ. α'. Εἶδον γάρ τινας φεύγοντας καὶ ἀκουσίως τῷ βασιλεῖ προσερχομένους, καὶ ἀπαντῶντας προσερχομένῳ, καὶ τοῦτ' ὡς λειπὸν ἐκουσίως ὀψικεύοντας, καὶ ἐν τῷ παλατίῳ αὐτῶν συνεισελθόντας.

κατὰ Ῥωμαίων ἐχώρουν. Οἱ δὲ εἰς φυγὴν ἐτράποντο. Καὶ ὁ κλεῖθρις περιούσιος τῶν Σκλάβων λαὸς τοῖς Σαρακηνοῖς προστίθεται, καὶ σὺν αὐτοῖς Ῥωμαίους ἀνῆλθον. Ἐξ οὗ πλεῖον προσκτιθεσάμενοι θάρσος, πλείονως τὴν²⁶ Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐλυμαίνοντο. Καὶ τὰ μὲν πρὸς τὸ ἔθνος οὕτως πως ἔσχε.

Εἰς δὲ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς καθίστα ἀνδρας ἀπηνεῖς καὶ ὠμοτάτους. Ἄν ἦν Στέφανος εὐνοῦχος Πέρσης, ταμίας τῶν βασιλικῶν (99) χρημάτων, καὶ πολλὰ²⁷ τοὺς ὑπὸ χεῖρα αἰκίζοντο· ἀχρι καὶ εἰς τὴν μητέρα Ἰουστινιανοῦ τὴν τὸλμαν ἐξήνεγκε, μάλιστα αὐτῇ ἐν σχήματι (1) ὥσπερ τοὺς παῖδας οἱ γραμματισταὶ ἐπιθέμενος. Θεόδοτον δὲ τινα μοναχὸν, ἐγκλείστον τὸ πρότερον κατὰ τὰ θρακῶα τοῦ Στενοῦ λεγομένου πόρου γεγονότα, τῶν δημοσίων λογισθῆν (2), ὃν τὸν δημῶδες λογοθέτην καλοῦσι, καθίστησιν, ὃς ὑπερβολῇ ὠμότητος οὐ τοὺς ὑπ' αὐτὸν μόνον χρήματα ἐπραττε, μετεώροις σχοινοῖς ἀναρτῶν καὶ ἀχύροις περικαπνίζων, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐτέρους περιφανεστέρους ἀνδρας δημεύων καὶ ἀφρητοὺς ποινὰς ἐπιτίμων ἀπέκτεινεν.

Λεόντιον δὲ τινα πατρικίον ἐκ τῆς τῶν Ἰσαύρων ὁρμώμενον χώρας καὶ στρατηγὸν γενόμενον τοῦ ἀνατολικοῦ (3) καλουμένου στρατεύματος, εὐδόκιμόν τε πολλοῖς πολλάκις γενόμενον, ὑποφρουρίον τριζι χρόνους καὶ αὐτὸν Ἰουστινιανὸς ἐποίησεν· εἶτα τῆς φρουρᾶς λῦσας στρατηγὸν τῆς Ἑλλάδος προβάλλεται, ἀθήμερον ἀναγκάσας τοῦ Βυζαντίου ἀπαλεῖρει. Πρὸς ὃν γίνονται φίλοι τυγχάνοντες ἄωρον²⁸ τῆς νυκτὸς Παῦλος τις μοναχὸς τῆς Καλλιστράτου μονῆς ὑπάρχων, ἀστρονόμος τὴν ἐπιστήμην, καὶ Γρηγόριος μοναχὸς καὶ ἡγούμενος ἐν τῇ Φλώρου μονῇ, Κατπαδόχης τὸ γένος, ὡς προπέμψοντες. Αὐτὸς δὲ ἰδὼν ἐνεκάλει λέγων, ὡς Μάρτην μοι τὰ τῆς βασιλείας προεμαντεύσασθε· νῦν γὰρ ἐνθένδε ἀποχωροῦντα τὸ τέλος με τῆς ζωῆς πικρὸν καταλήψεται. Οἱ δὲ τῆς ὁδοῦ ἔργον, βέβαια παρεχόμενοι ὡς εἰ μὴ ὀκνήσειεν, τῆς ἐξουσίας κρατήσκειν. Τούτοις πεισθεὶς εὐθύς ἐπικρομίζων τινὰς τῶν ὑπηρετῶν ἐτι τῆς νυκτὸς ἐφίσταμένη· καὶ ὅπλα ἀνελόμενος εἰς τὸ πραιτώριον ἀνεισὶν ἡσυχῇ. Καὶ σημαινόντων ὡς τὸν βασιλέα παρῆναι ἐν τοῖς ἐκεῖσε πρᾶξαι τὰ κατὰ γνώμην, ὁ τοῦ πραιτωρίου²⁹ ὑπαρχὸς ὀπίητα διανοιγνὺς τὰς πύλας· ὃν αὐτίκα χεῖρας καὶ πόδας ἐπέδησεν. Ἐντὸς δὲ γενό-

A populus (ita enim vocabatur) ad Saracenos deficit, quibuscum Romanos communiter caedebant. Hoc itaque modo sese adversus gentem illam Imperator gessit.

Jam vero civilibus magistratibus efferos homines ac crudelissimos praefecit [an. 693]; quorum unus Stephanus fuit spado, genere Persa, fisci praefectus, qui subjectos sibi omnes magnis contumeliis afflicebat, adeo ut vel Justiniani matrem audacia illius appeteret, eique verbera, quemadmodum pueris elementariis magistri solent, intenteret. Idem porro Theodotum quemdam monachum, qui prius in Thraciae finibus ad freti angustias inclusam ac solitariam vitam duxerat, publici aerarii praefectum constituit, quem logothetam vulgo nuncupant. Qui per summam crudelitatem non modo a subjectis sibi pecunias exigebat, quos sublatis funibus extensos palearum fumo cruciabat, sed etiam alios illustres viros proscribat ac poenis intolerabilibus necabat.

Cæterum Leontium quemdam patricium, genere Isauricum, qui Orientalibus copiis praefuerat, multis rebus praecclare ac cum laude gestis insignem, Justinianus totis tribus annis in custodia habuerat, eumque postea dimissum Graeciae praeposuerat, eadem die Byzantio cedere coactum. Ad hunc quidam ex amicis intempesta nocte veniunt, Paulus nimirum monachus ex Callistrati cœnobio astrologiae deditus, et Gregorius monachus Flori monasterio praefectus, genere Cappadox. Qui cum eum adissent velut honoris causa deducturi, at hic illos intuens: Frustra, inquit, mihi imperium vaticinati estis: nunc enim ex hac urbe digressum acerbus me vitae exitus manet. Illi discessu prohibere, certoque polliceri, nisi ignavo et inerti animo esse vellet, omnino imperii compotem fore. Quibus verbis commotus ille cum aliquot servorum manu armatus noctu clam ad praetorium ascendit. Ubi cum adesse imperatorem significassent, cui aliquid illic negotii gerendum esset, praetorii praefectus apertis januis occurrit; quem illico manibus ac pedibus D constrinxit. Tum intro penetrans Leontius custodias omnes liberat, et, armatis omnibus, ad forum pro-

VARIAE LECTIONES.

²⁶ τῶν P. ²⁷ καὶ πολλὰ] ὃς πολλά? ²⁸ ἄωροί? ²⁹ πραιτωρίου Petavius: πραιτωρός P.

PETAVII NOTÆ.

(99) Ταμίας τῶν βασιλικῶν. Sacellarium vocat Theophanes (p. 306 D). Ἰουστινιανὸς δὲ, inquit, εἰς τὰ τοῦ παλατίου κτίσματα ἐπεμελεῖτο, καὶ ἐκτίσας τὸν Ἰουστινιανοῦ τρίκλινον λεγόμενον καὶ τὰ τοῦ παλατίου περιτειχίσματα, καὶ ἐπέστησεν ἐπὶ αὐτὴν Στέφανον τὸν Πέρσην Σακελλάριον αὐτοῦ. Egregium fuit Justiniani opus illud, quod a Constantino Manassis celebratur versibus (5868-5872). Quod in a. ejus 9 confert Theophanes, qui fuit Christi 693. Quo anno eclipsis solis contigit μηνὶ Ὑπερβερεταίῳ ε' ἡμέρᾳ α', ὥρᾳ γ', hoc est Octobris 5, feria I,

hora 3, cyclo lunæ 10, solis 2. Siebertus frustra a. 693 eam accidisse refert, biennio post.

(1) Μάλιστα αὐτῇ ἐν σχήματι. Intentasse solium scuticam, non etiam verberasse ex hoc loco videtur. At Theophanes et Cedrenus δὲ ἀδελφῶν μαστιγῶσαι tradunt, hoc est habenis seu loris cecidisse.

(2) Τῶν δημοσίων λογισθῆν. Theophanes γεννικὸν λογοθέτην vocat.

(3) Ἀνατολικοῦ. De hoc themate consule quem habet Porphyrogenitus.

greditur, unde per totam urbem dissipatos clamare A jubet ut ad Sophiæ templum Christiani omnes convenirent [an. 694]. Quo tumultu multitudo omnis concita ad baptisterium frequens advenit. Leontius cum monachis et aliis amicis Callinicum tunc urbis antistitem adit, ac descendere 44 cogit, et ad populum clamare : « Hæc est dies quam fecit Dominus. » Populus vero Justiniano maledicebat. Post hæc universi in Hippodromum conflunt; moxque ut dies illuxit, Justinianum ad eos producunt. Cæterum vociferante plebe ut in imperatorem gladio animadverteretur, Leontius pro sua cum ejus patre Constantino amicitia vitæ pepercit, sed lingua ac naso mutilatum in Chersonam urbem deportat, anno ejus imperii exacto decimo Leontius imperator a populo salutatus est. Qui mox Stephanum eunuchum et Theodosium monachum, ob ea mala quæ perpressus ab iis fuerat, etiam invito imperatore, comprehendit, et pedibus alligatos ac per urbem ad Bovis forum attractos igne combussit. Hæc Cpoli per eos dies acciderunt.

χὼν, δι' ἣν ὑπέμεινε παρ' αὐτῶν κίχωσιν, καὶ ἄκοντος τοῦ βασιλεῶς συλλαβόμενοι καὶ τῶν ποδῶν ἐξαναρτήσαντες διὰ χρόνων συρέντας πρὸς τὴν καλουμένην τοῦ Βοδὸς ἀγορὰν πυρὶ παραδεδώκεσαν. Καὶ τὰ μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει οὕτω διέκειντο.

At in Africa Carthago Romani antea imperii civitas a Saracenis expugnatur [an. 696]. Quo audito, Leontius Romanas omnes naves instruit, ac præfecto Joanne patricio viro bellicis rebus experto, Carthaginem contra Saracenos mittit. Ille cum eo pervenisset, Saracenis, qui ibidem erant, in fugam versis, urbem illam Romanæ ditioni restituit, cæteraque illius regionis oppida a Barbarorum servitute vindicans, et militare præsidium imponens, ibidem hiemem traducit. Verum Saracenorum princeps, ea re 45 comperta, majori contra eum belli mole et apparatu contendit. Quo et Joannem cum omni quæ supererat classe Romanorum expellit, et Carthaginem cum vicinis oppidis in potestatem recipit. Quare Joannes inde solvens ad imperatorem revertitur. Sed cum ad Cretam insulam appulisset, ducum et militum contra eum seditio ac tumultus oritur, cum et alioqui pudor illum ac metus offerre se imperatori prohiberet. Quamobrem Leontium multis in eum contumeliose dictis abjiciunt [an. 697], ejusque loco Apsimarum eligunt, qui tum Curiciorum copiis præerat e Cilyræotarum regione, quem drungarium Romani vocant, eundemque Tiberium cognominant. Interea in urbe pestilentia laboratum est, quæ quatuor mensibus ingentem vim hominum absum-

μενο; Λεόντιος πάντας τοὺς καθεργαμένους ἔλυσε καὶ ὀπλίτας ἐπὶ τὸν καλούμενον φόρον ἐξώρμησε, καὶ κείθεν σκεδαννύμενοι ὡς ἀνὰ πάντα μέρη τῆς πόλεως βοῇ κράζειν ἐκέλευσε πάντας Χριστιανοὺς εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Σοφίας παραγίνεσθαι. Ἐξ ὧν πᾶν τὸ πλῆθος θορυβηθὲν σπουδῇ πρὸς τὸν λουτήρα τῆς Ἐκκλησίας ἤθοροίετο. Ὁ δὲ σὺν τοῖς μοναχοῖς καὶ ἐτέροις τῶν φίλων πρὸς Καλλίνικον τὸν τηλικαῦτα ἱεράρχην τῆς πόλεως ἔρχεται, καὶ βιάζεται καταελθεῖν καὶ φωνῆσαι πρὸς τὸν λαόν· « Αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος; » Τὸ δὲ πλῆθος Ἰουστινιανὸν ἔδυσφήμεν. Καὶ οὕτως ἅπαντες ἐπὶ τὸν χώρον τῆς Ἱπποδρομίας ὄχοντο. Ἡμέρας δὲ ἐπιγενομένης ἐκφέρουσιν Ἰουστινιανὸν πρὸς αὐτοὺς. Καὶ τῆς πληθύος βρώσης βασιλέα ξίφος διαδέχεσθαι, Λεόντιος τοῦ αἵματος αὐτοῦ φεισάμενος διὰ τὴν πρὸς Κωνσταντίνον τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀγάπην, τεμὼν τὴν γλῶτταν καὶ τὴν ρίνα (4) ἐν Χερσῶνι τῇ πόλει ἐξώρισε, δέκατον ἡδὲ ἔτος ἐν τῇ βασιλείᾳ διανύσαντα. Λεόντιος δὲ ὑπὸ τοῦ πλήθους βασιλεὺς ἀναγορεύεται. Στέφανον δὲ τὸν εὐνοῦχον καὶ Θεοδόσιον ὁ τὸν μονα-

χὼν, δι' ἣν ὑπέμεινε παρ' αὐτῶν κίχωσιν, καὶ ἄκοντος τοῦ βασιλεῶς συλλαβόμενοι καὶ τῶν ποδῶν ἐξαναρτήσαντες διὰ χρόνων συρέντας πρὸς τὴν καλουμένην τοῦ Βοδὸς ἀγορὰν πυρὶ παραδεδώκεσαν. Καὶ τὰ μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει οὕτω διέκειντο.

Ἢ δὲ ὕπ' Ἀφρικῆν Καρχηδῶν πρῶτην ὑπὸ Ῥωμαίοις τελοῦσα τότε ὑπὸ χεῖρα τῶν Σαρακηνῶν γίνεται, πόλεμῳ παρ' αὐτοῖς ληφθεῖσα. Τοῦτο διαγνοὺς Λεόντιος ἅπαντα τὰ Ῥωμαϊκὰ ἐξώπλισε πλοῖμα, στρατήγόν τε ἐπ' αὐτοῖς Ἰωάννην τὸν πατρίκιον ἐμπειρον τῶν πολεμίων προχειρισάμενος πρὸς Καρχηδῶνα κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἐξέπεμψεν· ὃς ἐκείσε παραγενόμενος τοὺς μὲν ἐν αὐτῇ τῶν Σαρακηνῶν πόλεμῳ ἐτροπώσατο, τὴν δὲ πόλιν Ῥωμαίοις ἀνέσώσατο, καὶ τᾶλλα πάντα τὰ ἐκεῖσε πολιέματα τῆς τοῦ ἔθνους ἀπαλλάξας ἐξουσίας καὶ στρατὸν ὀπλίτην πρὸς φυλακὴν ἐν αὐτοῖς ἐγκαταλείψας αὐτοῦ διεχρίμασεν. Ὁ δὲ τῶν Σαρακηνῶν βασιλεὺς ταῦτα μεμασθῆκώς· πλείονα καὶ αὐτοῦ ἐκίνησε πόλεμον, δι' οὗ καὶ τὸν μὲν Ἰωάννην σὺν τῷ περιόντι αὐτῷ Ῥωμαϊκῷ στόλῳ ἐξώθησε, καὶ τὴν Καρχηδῶνα παραλαβάνει πόλιν ὡς καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πολιέματα. Ὁ δὲ Ἰωάννης ἀφορμήσας πρὸς βασιλέα ἀνήγετο, ἐν δὲ τῇ νήσῳ Κρήτῃ γενόμενος ὑπὸ τε τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ πλήθους ἐστασιάζετο, καὶ οὐδαμῶς βουλευθεὶς αἰσχύνῃ καὶ δέει κατεχόμενος πρὸς βασιλέα πᾶραγενέσθαι. Διὰ τοῦτο Λεόντιον μὲν δυσφημοῦντες ἀθετοῦσι, ψήφίζονται δὲ Ἀψίμαρον ὄνομα, στρατοῦ ἀρχοντα τῶν Κουρικιωτῶν (5) τυγχάνοντα τῆς ὑπὸ Κιβυρρῶσιωτῶν χώρας, δν δρουγγάριον

VARIE LECTIONES.

ἢ σκεδαννύμενους? ἢ Θεόδοτον? ἢ παρόντι? ἢ πάλιν?

PETAVII NOTÆ.

(4) Τὴν γλῶτταν καὶ τὴν ρίνα. De lingua consentit et Theophanes. Sed Constantinus, Zonaras, Cedrenus et alii nasum duntaxat amputatum asserunt, quod verius puto. Nam et postea locutus traditur, et inter cæteras nefaria vox ejus audita est, cum in tempestate monitus ut injuriarum omnium

oblitum se Deo voveret, respondit : Εἰ φείσομαι τούτων τινδς, αὐτίκα καταποντισθεῖην ὡς. Atque hoc ab illustrissimo Baronio aule nos animadversum.

(5) Τῶν Κουρικιωτῶν. De themate Cilyrriacotarum ali Constant. Porphyrog.

Ῥωμαῖοι καλεῖν ἔθος, Τιθέριον αὐτὸν ἐπονομάσαν-
τες. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ νόσος λοιμικὴ τῇ πόλει
ἐπέσκηψε καὶ πλῆθος λαοῦ ἐν μηνὶ τέτταρι· διέφθει-
ραν. Ἀψίμαρος δὲ σὺν τῷ συνόντι· αὐτῷ στόλῳ εἰς
Βυζάντιον ἀναχθεὶς ἀντικρὺ τῆς πόλεως ἐν Συκαῖς
λεγόμενῃ παραθαλάσσιῳ χωρίῳ προσορμίζεται. Ἐπὶ
χρόνον δὲ τινα πόλεμον συμβαλὼν τοῖς ἐν τῇ πόλει,
τέλος τοῦ· ὑπὸ τοῦ τείχους Βλαχερνῶν φρουρῶς
καὶ τοῦς τούτων ἄρχοντας ὑποβείρας δόλῳ ὑπὲρ αὐ-
τῶν παραλαμβάνει τὴν πόλιν. Καὶ ὁ σὺν αὐτῷ στρα-
τῆς εἰσελθὼν τὰ χρήματα τῶν πολιτῶν διήρπασε. Λεόντιον δὲ χειρωσάμενος τρίτον ἔτος ἐν τῇ βασιλείᾳ
διάχοντα τὴν ῥίνα αὐτοῦ ἐξέτεμε, καὶ ἐν τῷ καλουμένῳ τῆς Δελμάτου μοναστηρίῳ ἡσυχάζειν προσ-
έταξε.

Καὶ οὕτω μὲν ταῦτα ἐπ' αὐτοῖς συνέβαιναν· Ἰου-
στινιανὸς δὲ ἐπεὶ πρὸς τῇ Χερσῶνι διέτριβε, συγχό-
τερον δημηγορῶν ὡς πάλιν κρατήσῃ τῆς βασιλείας
ἐπαρρήσιάζετο. Οἱ δὲ ὧδε πολλοὶ κίνδυνον ἑαυτοῖς
ὕπονοοῦμενοι· ἐβουλεύσαντο αὐτὸν ἀνελεῖν ἢ δεσμώ-
την πρὸς Ἀψίμαρον ἀναπέμπειν. Αὐτὸς δὲ τοῦτο
αἰσθόμενος ἐκείθεν διέφυγε, καὶ εἰς τὸ φρούριον τὸ λε-
γόμενον Δόρος ⁴⁶ (6) πρὸς τῇ Γοτθικῇ καίμενον χώρα
ἀπέδρασεν. Αἰτεῖ δὲ τὸν Χάζαρον ⁴⁷ ἡγεμόνα. (Χαζά-
ρους δὲ τούτους αὐτοὶ καλοῦσιν), ὡς αὐτὸν παραγε-
νέσθαι. Ὁ δὲ τῇ αἰτήσῃ εἴξε, καὶ αὐτὸν μετὰ τι-
μῆς ἐδέξατο, καὶ φιλιωθείς αὐτῷ τὴν ἑαυτοῦ ἀδελ-
φὴν Θεοδώραν καλουμένην εἰς γυναῖκα ἐξίδοδο. Ὁ
δὲ τῇ αὐτοῦ συναινέσει ἐν Φαναγόρῃ, ἐλθὼν σὺν αὐτῇ
διέτριβε. Ταῦτα διαγνοὺς Ἀψίμαρος ἐνέκειτο συ-
χνῶς τὸν τῶν Χαζάρων ἄρχοντα ἐκλιπαρῶν, πλεῖστα
δὲ χρήματα καὶ δῶρα ὑποσχέτο, εἰ ζῶντα Ἰουστι-
νιανὸν ἢ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐκπέμψαι. Ὁ δὲ ταῖς
πολλαῖς εἴξας παρακλήσεσιν ὑπέσχετο τοῦτο πῆλ-
ροῦν. Πέμπει οὖν ἄνδρας εἰς φυλακὴν αὐτοῦ καθ-
εστάναι, τῷ μὲν προσχέματι ὡς μὴ ὑπὸ τῶν ὁμοφύ-
λων ἐπιβουλευθεῖ, τῷ ὄντι δὲ φυλάσσειν, ὡς μὴ
ἀποδράσαι ποτὲ προαφραγίζομενος. Κελεύει δὲ τῷ
ἄρχοντι τῶν ὁμοειδῶν, ὥκειωμένῳ δὲ Ἰουστινιανῷ
ὄντι, ἔτι δὲ καὶ τῷ ἄρχοντι τῷ τοῦ Βοσπόρου τοῦ
Σκυθικοῦ, ἐπιτηρεῖν ἥνίκα αὐτοῖς ἐπιτρέψῃ ἀνελεῖν
αὐτὸν ὡς τάχιστα. Ταῦτα δὲ μηνύεται Θεοδώρα πρὸς
τινος τῶν τοῦ πατρὸς οἰκετῶν. Ἡ δὲ τὰ τῆς ἐπιβου-
λῆς τῷ ἀνδρὶ ἀνελθεί. Καὶ αὐτὸς τὸν οἰκεῖον ἐκείνον
τὸν Χάζαρον καλέσας· καὶ ἀπιδιάσας μετ' αὐτοῦ
ἀγχόνῃ παρέδωκε. Τῷ αὐτῷ δὲ τρόπῳ ἀναιρεῖ καὶ
τὸν Βοσπόρου ἄρχοντα. Εὐθὺς δὲ Θεοδώραν τὴν γα-
μετὴν πρὸς τὸν πατέρα ἐκπέμπει, αὐτὸς δὲ ἀπάρας
εἰς Τόμιν (7) καλούμενον παραθαλάσσιον χωρίον
κατήλθε. Κάκεισε νηὶ ἐπιβάς· σὺν ἑτέροις τισὶν ἀν-
δράσι καὶ ταύτην ⁴⁸ παραπλεύσας ἤλθε μέχρι Συμ-

psit. Apsimarus vero cum classe sua Byzantium
invectus ad locum quemdam littori proximum,
quem Sycas appellant, ex adverso urbis appulit.
Inde contra oppidanos aliquandiu pugnans, po-
streimo corruptis Blachernarum muri custodibus eo-
rumque præfectis, dolo urbem ingressus est; unaque
cum eo irrumpens exercitus civium bona diripuit.
Leontium porro, tertio quam imperare cœperat
anno, comprehendens, amputatis naribus, in Delmati
monasterium, ut ibi privatus ageret, includit.

Λεόντιον δὲ χειρωσάμενος τρίτον ἔτος ἐν τῇ βασιλείᾳ
διάχοντα τὴν ῥίνα αὐτοῦ ἐξέτεμε, καὶ ἐν τῷ καλουμένῳ τῆς Δελμάτου μοναστηρίῳ ἡσυχάζειν προσ-
έταξε.

Quæ dum geruntur, Justinianus Chersonæ degens
cum de recuperando imperio erebro sermocinaretur
atque audacius ageret, ejus loci incolæ ⁴⁶
periculum sibi ex ea re veriti, de illo interficiendo
aut victo ad Apsimarum perducendo consilium
incunt. At ipse, ubi hoc illos agitare comperit, inde
fugiens ad castellum, quod Doros appellatur estque
in Gothiæ limitibus positum, sese recipit [an. 702].
Unde Chazarum ducem (Chaganos ipsi illos nūn-
cipant), ut ad se veniret rogat. Qui precibus ejus
adductus magno cum honore eundem excipit, et
contracta cum eo amicitia sororem suam Theodoram
nomine, conjugem tradit. Quare, illo permittente,
Phanagoram veniens, ibi cum uxore sua moratus
est. Quæ cum Apsimarus audisset, Chazarum prin-
cipem assidue sollicitabat, opibus multis ac mun-
eribus promissis, ut aut vivum Justinianum ad sese,
aut caput ejus mitteret. Qui frequentibus Apsimari
precibus commotus, facturum se quod rogatus erat
recepit. Itaque certos homines ad ejus custodiam
allegat, per speciem ne gentilium suorum insidias
opprimeretur, revera autem id ipsum cavens ne
unquam e manibus suis effugere posset. Tum uni
ex gentis suæ ducibus, quocum Justiniano familia-
ritas erat, necnon et Bospori Scythici præfecto
jubet, ut simul atque mandasset, quam primum ei
vitam eriperent. Hæc ad Theodoram a quodam
patris sui domestico perlata sunt; quæ statim viro
suo insidias aperit. Qui quidem Chazaro illo fami-
liari suo ad se vocato, remotis arbitris, enim laqueo
præfocat, eodemque modo Bospori præfectum in-
terficit. ⁴⁷ Deinde Theodora conjuge ad patrem
remissa, solvens Tomi, qui locus ad mare situs
est, pervenit, ubi nave conscensa cum nonnullis
aliis littus legens ad Symbolum usque ad Chersonam
urbem appellit. Quo cum navem ad portum appli-

VARIE LECTIONES.

⁴⁶ ἐπί? ⁴⁸ Δαρδς Petavius. ⁴⁷ Χαζάρων? ⁴⁸ τὴν ἀκτὴν Petavius.

PETAVII NOTÆ.

(6) Τὸ λεγόμενον Δόρος. Daras Theophanes, Cudrenus et Paulus Diaconus legunt, itaque restituendum videtur.

(7) Εἰς Τόμιν. Quæ sit hæc Tomis nondum con-
peri. Neque enim oppidum illud est inferioris
Mysiae Ovidii exilio celebre, quod a Phanagoria

longo maris tractu secernitur. Nam hoc nostrum a
Cimmerio Bosporo et ab illa urbe non longe abesse
necesse est, quo se clanculum Justinianus subdixit,
antequam horiam sive piscatoriam scapham con-
scenderet. Theophanes (p. 312 B).

cuiisset, certum hominem e comitatu ad urbem destinat, ex qua Barasbacurum ejusque fratrem ad se una cum Soliba et aliis quibusdam elicit; quibuscum solvens, et eum locum quem Neeropyla vocant prætervectus, ad Istrum pervenit. Inde ad Terbelin Bulgarorum in ea regione principem quemdam ex suis Stephanum mittit, auxilium petens, ut in imperium ejus opera restitueretur; ad idque cum alia quamplurima tum filiam suam conjugem promittebat. His acceptis Barbarus Justiniano omnia cumulate detulit; eumque magno cum honore suscepit, tum omnibus qui secum erant armatis ad urbem contendit; quam triduo toto castris ad Blachernorum murum positus obsedit, instante imperatore ut a civibus in urbem reciperetur. Sed illi cum ignominia turpiter remittunt. Tandem noctu cum paucis per aquæductum irrepit, atque urbem invadit, moxque Blachernorum palatium occupat. Heraclium vero Apsimari fratrem, ex præfecto Orientalium copiarum, cum aliis ducibus et satellitibus ejus pro mœnibus ipsis e patibulo suspendit. Apsimarum deinde, septimo quam imperare cœperat anno, **48** una cum Leontio comprehensum ferreis compedibus vinctum in carcerem conjicit. Post hæc equestre certamen celebrans, alterum ad dextram, alterum ad sinistram horæ spatio abjici atque pedes suos proculcarî, inde in Cynegio caput amputari jussit. Sub hæc Bulgarorum principem Terbelin extra Blachernorum mœnia stationem habentem omni honore ac munificentia prosecutus, demum ad eum veniens imperatoriam vestem circumdedit ac Cæsarem appellavit. Neque his contentus, sed ad consessum insuper admittens, adorari secum a populo voluit, ac postremo infinitis muneribus donatum in patriam remisit. Callinicus patriarcha, quod in Leontii inauguratione probrose quædam in imperatorem jactasset, oculis orbatus Romam deportatus est. Cujus in locum Cyrum substituit, qui in urbe Amastride inclusam ac solitariam vitam coluebat ac de imperio recuperando prædixerat. Sed nullus interea cœdium in cives ac savitiæ modus. Nam plerosque ad magistratus evehens subinde aliis submissis interficiebat; nonnullos ad convivium invitans incautos opprimebat; alios in culeum insutos in profundum mergebat. Et, ut uno verbo dicam, **D** omni in suos crudelitate ac feritate bacchatus est. Per idem tempus e Chazaria Theodoram conjugem et Tiberium filium arcessit, eisque imperatoriam coronam imponit. Post inita cum Bulgaris pacē dissoluta innumeras terra marique copias in Thraciam transportans, ad **49** Anchialum urbem belli molem convertit. Ubi dum Romani pabulandi causa incautius dissipantur, repente superveniens Bulgarus complures occidit, alios captivos abducit.

A δόλου τῇ πόλει πλησιάζας· Χερσῶνι. Καὶ προσορμίσας τῷ ἐκεῖσε λιμένι πέμπει ἕνα τῶν ἐταίρων ἐπὶ τῇ πόλει, κάκειθεν ἄγει πρὸς αὐτὸν τὸν Βαρσβακούριον καὶ τὸν τοῦτου ἀδελφὸν τὸν τε Σολιδῶν καὶ ἑτέρους τινὰς ἄνδρας. Καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκπλεύσας, τὰ λεγόμενα Νεκρόπυλα παρελθὼν, πρὸς τὸν Ἴστρον ποταμὸν παραγίνεται. Ἐκείθεν ἐκπέμπει τῶν συνόντων τινὰ Στέφανον πρὸς Τέρβελιν κύριον ὄντα τῆνικαῦτα τῶν ἐκεῖσε Βουλγάρων, παρακαλῶν συλλαβέσθαι αὐτῷ ὥστε τὸν τῆς βασιλείας ἀπολήψεσθαι θρόνον, ἄλλα τε πλεῖστα δῶρα ὑποσχόμενος καὶ τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα εἰς γυναῖκα αὐτῷ δώσειν ἐπαγγελάμενος. Ὅ δὲ προθύμως ἐν πᾶσιν ὑπέειχε, καὶ Ἰουστινιανὸν σὺν τιμῇ μεγάλῃ ἐδέξατο, καὶ ἅπαντα τὸν ὕπ' αὐτῷ λαὸν ὁπλίσας σὺν αὐτῷ ἐπὶ τὴν βασιλεύουσάν ὤχετο. Προσεδρεύει δὲ τῷ τείχει Βλαχερνῶν ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις, ἀζιῶν τοὺς τῆς πόλεως εἰσδεχόμενους αὐτὸν βασιλέα. Οἱ δὲ αἰσχροῦς ὕβριζοντες ἀπέπεμπον. Ὅ δὲ νυκτὸς εἰσδύσται σὺν ὀλίγοις τισὶ κατὰ τὴν τῆς πόλεως ἀγωγὴν, κἀνευθὲν παραλαμβάνει τὴν πόλιν, καὶ πρὸς βραχὺ σκηνοῦται ἐν τῇ παλατίᾳ Βλαχερνῶν. Ἡράκλειον δὲ τὸν ἀδελφόν Ἀψιμάρου στρατηγὸν τοῦ ἀνατολικοῦ στρατοῦ γενόμενον καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας καὶ ὑπασπιστάς αὐτοῦ πρὸς τῷ τείχει ἐπὶ ξύλου ἀνήρτησεν. Ἀψίμαρον δὲ συλλαβὼν ἐξδομὸν ἔτος ἐν τῇ βασιλείᾳ διανύσαντα, ἔτι δὲ καὶ Λεόντιον σιδήροις πεδήσας κατέσχευεν ἐν εἰρκτῇ· μετὰ δὲ ταῦτα ἱππικὸν ἐπιτελέσας ἀγῶνα, θάτερον μὲν ἐκ δεξιῶν θάτερον δὲ ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τοῖς ποσὶν αὐτοῦ πατεῖσθαι βίψας ἐπὶ ὥρας βραχείας, **C** μετὰ ταῦτα ἐκπέμπει ἐν τῷ καλουμένῳ Κυνηγίῳ (8) τμηθῆναι τὰς κεφαλὰς. Τὸν δὲ Βουλγάρων ἄρχοντα Τέρβελιν ἐξω τείχους Βλαχερνῶν σκηνοῦμενον πολλὰ φιλοφρονησάμενος, τέλος παραγενόμενος πρὸς αὐτὸν χλανίδα τε περιβάλλει βασιλικὴν καὶ Καίσαρα ἀναγορεύει, καὶ συμπάρεδρον ποιησάμενος προσκυνεῖσθαι σὺν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκέλευε, καὶ πλεῖστα παρασχόμενος δῶρα πρὸς τὰ ἑαυτοῦ ἐξέπεμπε. Καλλινικὸν δὲ τὸν τῆς πόλεως ἱεράρχην, ὡς δυσφημισαντα αὐτὸν ἐπὶ τῇ τοῦ Λεοντίου ἀναγορεύσει, τυφλώσας ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐξέπεμψε, Κῦρον ἄντ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἱερωσύνην προχειρισάμενος τὸν ἐν Ἀμάστριδι ἔγκλειστον γενόμενον, προσημαίνοντα αὐτῷ ἐκεῖσε παριόντι τὴν τῆς δευτέρας βασιλείας κατάστασιν. **D** Πολὺν τε φόνον καὶ χάκωσιν ἐν τοῖς ὑπῆκοις ἐποιεῖτο· τοὺς μὲν γὰρ εἰς ἄρχοντας προβαλλόμενος αὐτίκα ἑτέρους δπισθεὲς ἐκπέμπων ἀνήρει, οὗς δὲ ἐν δειπνῷ συγκαλῶν δόλῳ ἀπέκτεινεν, ἄλλους ἐν τῷ θυτῷ σάκκοις ἐμβαλὼν ἀπέρριπτε, καὶ συνελόντα εἰπεῖν, ὡμότῃ πολλῇ καὶ θηριώδει γνώμῃ πρὸς τὸ ὑπήκοον διακείμενος. Ἐν τούτοις δὲ μεταστέλλεται ἀπὸ Χαζαρίας Θεοδώραν τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν καὶ Τιθέριον τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα αὐτῷ υἱὸν, καὶ στέφει αὐτοὺς εἰς βασιλείας. Μετὰ τοῦτο λύει τὴν

PETAVII NOTÆ.

(8) Ἐν τῷ καλουμένῳ Κυνηγίῳ. Miscellæ auctor L. x. vivarium animalium interpretatus est. Locus

ubi catulum erat et ferarum clausura. Vide Cudinum in Cpoli.

πρὸς τοὺς Βουλγάρους εἰσφύην, καὶ στρατεύματα A Justinianus cum Anchiali conclusus ac triduum ob-
πλείστα διὰ τε γῆς καὶ θαλάσσης πρὸς τοῖς Θρᾷκῶσι-
μέρεσι διαγαγὼν πρὸς τῇ Ἀγχιάλῳ πόλει ὡς πολε-
μήσων αὐτοῦ παραγίνεται. Ἀφυλάκτως δὲ τοῦ λαοῦ πρὸς τὰ ἐκεῖσε πεδία ἐπὶ κοιμῶνι χόρτῳ σκεδαννυμένου
ἐπιπίπτουσιν ἄθρῳς οἱ Βούλγαροι καὶ πολλοὺς αὐτῶν ⁵⁰ διαφθεύρουσι, πολλοὺς δὲ καὶ αἰχμαλώτους
εἶλον. Καὶ Ἰουστινιανῷ ἐν τῇ πόλει Ἀγχιάλῳ ἀπολειφθέντι ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις προσεδρεύουσιν. Ὁ δὲ
νυκτὸς ναυσὶν ἐπιβὰς φυγῇ ἐκείθεν ἀπέπλευσεν καὶ εἰς Βυζάντιον ἐπανάγεται.

Ἐν τούτοις ὄντων τῶν πραγμάτων ὁ τῶν Σαρα-
κηνῶν βασιλεὺς λαὸν πλείστον ὀπλίτην ἐπέμπει,
ἡγεμόνας αὐτοῖς ἐπιστήζας Ματαμᾶν καὶ Σολυμᾶν
κατὰ τὴν αὐτοῦ ⁵⁰ διάλεκτον καλουμένους, ὡς τὰ
Τύανα τὴν πόλιν πολιορκήσουτας. Οἱ δὲ ἐκεῖσε πα-
ραγενόμενοι, πολέμους πλείστους συνάψαντες, μέγας
δὲ τοῦ τείχους ἐκ τῶν πρὸς τειχομαχίαν ὀργάνων
καταβαλόντες καὶ πλεόν οὐδὲν ἰσχύσαντες ἀνῴσαι, B
ἀποχωρεῖν πρὸς τὰ οἰκεῖα ἐβούλοντο. Ἐν ᾧ ἐκπέμ-
πει Ἰουστινιανὸς πρὸς τῇ μεσογαίᾳ καὶ πλείστον λαὸν
ἄγροικόν τε καὶ γεωργικὸν ἀθροίσας πρὸς τὰ Τύανα
ἀφικνεῖσθαι ἐκέλευσεν ὡς τοῖς ⁵¹ πολιορκουμένους ἐπ-
αμυνόμενος ⁵². Τοὺτους ἀόπλους οἱ Σαρακηνοὶ θεασά-
μενοι ὀρμῶσι κατ' αὐτῶν, καὶ τοὺς μὲν ξίφει ἀνεί-
λον, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους συνέλαβον. Ἐντεῦθεν θάρ-
ραλέωτερον διατεθέντες τῇ προσεδρίξιν ⁵³ Τύανων ἐλ-
χοντο. Οἱ δὲ ἀπορίᾳ δαπανημάτων τῶν πρὸς μάχην
ἀπειπόντες, τῆς τε παρὰ βασιλέως βοήθειας οὐκ
εὐπορήσαντες, ὁμολογίᾳ ἐκ τοῦ τοῖς ἐχθροῖς παρ-
έδοσαν καὶ πρὸς τὰ ⁵⁴ τῶν Σαρακηνῶν ἤθη ἀπώχοντο.
Ἐξ ἐκείνου λοιπὸν πλείστη τοῖς ἐχθροῖς παρῆρσις
ἐδίδοτο ἀδεῦς τῇ ⁵⁵ Ῥωμαίων καταληγέσθαι χώρας,
οὐδενὸς τούτοις ἰσχύοντος ἀντιτάττεσθαι, καὶ ⁵⁶ τινὰ
τούτων ἀποδασμὴν εἰς τριάκοντα ἀνδρας περιεστάμενον ἄχρι Χρυσοπόλεως κατελθεῖν, παραθαλάσσιον
χωρίον ἀντικρὺ Βυζαντίου πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα ἰδρυμένον, καὶ τοὺς μὲν αὐτότε οἰκήτορας ἀποσφά-
ξαι, τὰς δὲ πορθήσας ἐμπρῆσαι ναῦς

Ἰουστινιανὸς δὲ ἐν μνήμῃ ἔχων περὶ τῆς γενομέ- C
νης αὐτῷ πρὸς Ἀψίμαρον παρὰ τῶν ἐν Χερσῶνι
διαβολῆς, ναῦς πολλὰς πλείστας καὶ διαφόρους συν-
αγείρας, ἐμβιβάσας παρ' αὐτοῦ ἄχρις εἰς ἐκάτην
χιλιάδας ἀριθμὸν ἀνδρῶν, εἰδὼτας ⁵⁷ ἐκ τε τῶν στρα-
τιωτικῶν καταλόγων, ἔτι δὲ καὶ τοῦ γεωργικοῦ καὶ
τῶν βαναυσικῶν τεχνῶν τῶν τε ἐκ τῆς συγκλήτου
βουλῆς καὶ τοῦ τῆς πόλεως δήμου, Στέφανον δὲ τινὰ
πατρίκιον τὸ ἐπὶ κλήν Ἀσμηκτον ⁵⁸ τοῦ τοιοῦτου
στούλου ἡγεμόνα προβαλόμενος ⁵⁹ ἐξέπεμψε, προστά-
ξας πάντας τοὺς ἐν Χερσῶνι καὶ Βοσπόρῳ καὶ τοὺς
τῶν ἄλλων ἀρχοντιῶν λαοὺς ξίφειν ἀνηλκύνειν,
Ἥλιον δὲ τῶν αὐτοῦ δορυφόρων σὺν αὐτῷ ἀπὸντα
ἀρχοντα Χερσῶνος ἐγκαταστήσαι, ἔτι δὲ καὶ Βαρ-
δάνην Ἀρμένιον τῷ γένει ἐξόριστον ἐκεῖσε καταλι-
πεῖν. Στέφανος δὲ διὰ τῆς Ποντικῆς θαλάσσης πρὸς D
τὰ ἐκεῖσε περαιωθεὶς τὰ προσταγμένα ἐπλήρου,
μειράκιά τινα ὀλίγα τῷ συνόντι αὐτῷ λαῷ ὡς δεῖν
αἰχμαλῶτα περιποιήσας. Τὸν Δούνον δὲ τὸν Χερσῶνος
ἀρχοντα καὶ Ζωῖλον πρωτοπολίτην λεγόμενον καὶ
ἐτέρους ἀνδρας τεσσαράκοντα τῶν ἐμφανεστέρων
θεσμώτας σὺν γυναίξιν καὶ παισὶ πρὸς Ἰουστινιανὸν

[An. 704] Dum hæc adversus Bulgaros geruntur,
Saracenorum rex ingentem exercitum cum Masal-
mane et Solymane ducibus ad Tyana obsidendā
mittit. Qui multis ad eam urbem præliis gestis,
murorum insuper parte machinis disjecta, cum nihil
amplius proficerent, discessum parabant, cum ecce
ingens rusticorum et agricolarum manus a Justi-
niano ad solvendam obsidionem mittitur. Quos
Saraceni inermes conspicati, impetu facto, partim
gladiis cehtruncant, partim captivos abducunt.
Quo successu audaciores redditæ cœptæ Tyanorum
obsidioni pertinacius insistent. At oppidani, neces-
sariarum rerum inopia fracti, nec ullum ab impe-
ratore subsidium nacti, deditionem faciunt et ad
Saracenorum instituta transeunt. Ex illo tempore
plurimum ea res hostium animos erexit, ut Roma-
norum ⁵⁰ agros prædationibus ac populationibus
impune vexarent, cum nulli satis virium ad resi-
stendum esset. Postremo triginta fere hominum
globus Chrysopolin usque (quod oppidum ex adverso
Byzantii ad orientem solem ad mare situm est)
perrumpunt, et oppidanis omnibus jugulatis navi-
gliis ignem injiciunt.

[An. 709.] Justinianus interim, delationis istius
memor, qua apud Apsimarum a Chersonitis in peri-
culum adductus fuerat, classem multarum ac diversi
generis navium instituit, in quam centum fere mil-
lia hominum imposuit, partim ex militaribus ordi-
nibus, partim ex rustica plebe aut opificum turba,
partim denique ex senatorio ordine reliquisque
civibus. His omnibus Stephanum patricium cogno-
mento Asmietum ducem præposuit, cum mandatis
ut Chersonæ ac Bospori vicinarumque præfectura-
rum populos omnes gladiis conficeret, Eliam vero
ex prætorianis, qui in comitatu erat, Chersonæ
præficeret, ibidemque Bardanem quemdam Arme-
num exsulem relinqueret. His acceptis, Stephanus
Pontico mari in illam regionem invecius jussa im-
peratoris exsequitur: paucos juvenes captivorum
loco in milites suos dividit. Dnum Chersonæ præ-
fectum et Zoilum civitatis principem aliosque tri-
ginta circiter ex illustrioribus ⁵¹ cum uxoribus
et liberis vinctos ad Justinianum mittit, alios
Chersonæ facile principes numero septem ligueis
verubus alligans ad ignem assavit. Cæterarum

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰ αὐτοῦς P. ⁵¹ αὐτῶν; ⁵² τοῖς πολιορκουμένοις ἐπαμυνόμενος; ⁵³ τῇ προσεδρίξιν; cf. p. 19 21, 59 12, 60 1, 65 12. ⁵⁴ τὰ om. P. ⁵⁵ καί] ὡς τε καί; ⁵⁶ εἰσβάτας; ⁵⁷ Ἀσμηκτον P. ⁵⁸ προβαλόμενος P.

porro urbium primores ad viginti ferme in lembum imponens et ingentes ex eo lapides alligans in mare depressit. Sed Justinianus ob servatos juvenes mollius quæ mandaverat atque humanius a Stephano peracta putans, quam primum hunc ad se revocat. Qui inde, ut erat jussus, solvens inenunte Octobri ingruente maxima tempestate naufragium passus est, in quo tria fere et septuaginta millia submersa sunt. Quorum cadavera ab Amastride ad Heracleam usque maris æstus abripuit. Justinianus, his acceptis, non modo nihil doluit, sed etiam magnopere gavius est, adeo ut alteram etiam classem instruere atque eodem mittere vellet. Sed illarum provinciarum principes ea re perlata diligenter, quod in ipsis fuit, sese muniant, et ad Chazares legatos mittunt, ut ad sui custodiam eorumque qui supererant salutem præsidia submitterent. Hæc ubi Justinianus comperit, Georgium patricium et Joannem præfectum urbis aliosque principes cum trecentis circiter hominibus destinat, iisque Dunum ac Zoilum commendat, quibus in imperium restitutis Heliam ad se perducerent. Igitur cum Chersonem appulissent, oppidani Georgium solum cum principibus, quos secum adduxerat, **52** in urbem intromittunt. Inde portis oclclis eundem Georgium ac Joannem gladiis obtruncant, milites qui extra muros relictis erant, cumque iis Dunum ac Zoilum, per Chazaros, qui illuc presidio venerant, ad Chaganum transmittunt; quos Barbari in itinere interficiunt. Neque his contenti Chersonitæ probra in Justinianum ac maledicta conjiciunt, ejusque loco Bardanem quemdam exulem imperatorem salutant. Quare Justinianus majorem in modum exacerbatus primum in Helie filios, qui adhuc maternis in ulnis gestabantur, sævitiam exercet. Tum ejus uxorem coquo suo, Indo genere, toto corpore deformissimo, per vim nuptui tradit. Alia rursus magna classe confecta Maurum patricium præfecit; qui Chersonem funditus delere ac cives omnes nullo discrimine interficere jussus trajecto mari impigre rem aggressus est. Sed irumpentes repente Chazari urbem ab exitio vindicant. Bardanes vero ad Chazarorum principem confugit. Interim Maurus patricius, cum neque obsidionem urgere posset nec redire ad imperatorem auderet, cum Chersonitis conspirans Justinianum pariter cum illis rejicit, et Bardanem imperatorem proclamat, quem mutato nomine Philippicum appellant. Tum eundem per legatos a Chazaro reposcunt. Qui centum aureis virginitatem a Romanis exactis de Bardanis salute jurandum dedit. Inter hæc Justinianus, **53** elapso jam tempore, proditum se ab illis suspicans, etiam tum a Terbeli Bulgarorum rege auxilium postulat; a quo tribus ferme millibus acceptis, copiisque omnibus una cum Obsequianis trajectis, in eo campo

ἐπεμφεν, ἄλλους τε τῶν πρωτευόντων. Χερσῶνος ἄνδρας ἐπὶ ξυλίνοις ὁδελοῖς προσαρτήσας ἐπὶ πυρὸς διώπτῃσθε. Τοὺς δὲ τῶν ἐτέρων προστατεύοντα πολισμάτων ἄνδρας ἄχρι καὶ εἰς εἰκοσι ἀκατίῃ ἐμβαλὼν καὶ προσδῆσας λίθους [τε] τοῦτω πλείστους τῷ βοῦθῷ παραδέδωκεν. Ἰουστινιανὸς δὲ φιλονθωπότερον τὸν Στέφανον διατεθέντα παρὰ τὰ διαταγμένα αὐτῷ νομισας διὰ τὴν τῶν μεραχίων περιποίησιν, σπουδαιότερον ἐπανήκειν πρὸς αὐτὸν ἐκέλευσεν. Αὐτὸς δὲ κατὰ τὰ προσταθέντα ἐκείθεν ἀπάρας μὲνδς Ὀκτωβρίου ἰσταμένου χειμῶνι μεγάλῳ καὶ ναυαγίῳ περιπίπτει, εἰς τρεῖς καὶ ἑδομέκοντα χιλιάδας τῶν καταποντισθέντων ἀριθμηθέντων, ὧν τὰ πτώματα ἐξ Ἀμαστρίδος πόλεως μέχρις Ἡρακλείας ὑπὸ θαλάσσης ἀπερρίπτετο. Ἐφ' οἷς οὐ λυπηθεῖς, ἀλλὰ λίαν περιχρῆς γενόμενος Ἰουστινιανὸς, πάλιν βούλεται ἕτερον ἐκείσε ἐκπέμψαι στόλον. Οἱ δὲ τῶν χωρῶν τούτων ἄρχοντες τῆς φήμης αἰσθόμενοι ἐαυτοὺς ὅση δύναμις ἡσφαλίζοντο, πρὸς δὲ τοὺς Χαζάρους ὅτι διαπρεσβεύονται ὥστε ἐπὶ φυλακὴν τούτων λαθὼν ἀποστέλλειν καὶ περισώζειν τοὺς ἐν αὐτοῖς περιλειφθέντας. Ταῦτα Ἰουστινιανὸς μεμαθηκώς Γεώργιον τὸν πατρίκιον ἀποστέλλει καὶ Ἰωάννην τὸν τῆς πόλεως ὑπαρχον σὺν ἐτέροις ἄρχουσι καὶ στρατῷ ἄχρι τριακοσίων ἀνδρῶν, παραδούς αὐτοῖς τὸν Δοῦνον καὶ Ζωῖλον, ὥστε ἀποκαταστήσαι αὐτοὺς ταῖς οἰκείαις ἀρχαῖς, Ἥλιαν δὲ ἀγαγεῖν ὡς αὐτὸν. Τούτων ἐν Χερσῶνι παραγενομένων οἱ τῆς πόλεως μόνον Γεώργιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἄρχοντας ἀξιοῦσιν ἐνδὲς γενέσθαι τῆς πόλεως· οὐ γενομένου τὰς μὲν πόλεις ἐπ' αὐτοῖς ἐκλείσαν, Γεώργιον δὲ καὶ Ἰωάννην ξίφει ἀναίρουσι. Τοὺς δὲ ἐξω τοῦ τείχους ἀπολειφθέντας στρατιώτας, ἐτι δὲ καὶ τὸν Δοῦνον καὶ Ζωῖλον τοῖς ἐκείσε προσεδρεύουσι Χαζάροις παραδόντες τῷ Χαγάνῳ παρέπεμψαν, οὓς παραλαβόντες οἱ Χαζάροι κατὰ τὴν ὁδὸν ἐκτειναν. Οἱ δὲ τῆς πόλεως Χερσῶνος Ἰουστινιανὸν μὲν αἰσχυρῶς δυσφημίσαντες καθύβριζον, Βαρδάνην δὲ τὸν ἐκείσε ὄντα ἐξόριστον εἰς βασιλέα εὐφύημον. Τούτων αἰσθόμενος Ἰουστινιανὸς καὶ μεῖζονι θυμῷ ἐξαρπόμενος τὰ μὲν Ἥλια τέκνα τῷ μητρικῷ κόλπῳ φερόμενα ἀναλίτκει, τὴν δὲ αὐτοῦ γυναῖκα τῷ ἰδίῳ μαγείρῳ ζευχθῆναι ἠνάγκασεν, Ἰνδῷ τῷ γένει καὶ ὅλῳ δυσειδῇ τυγχάνοντι. Ἐτερον δὲ πάλιν μέγαν στόλον ἀποστέλλει, ἡγεῖσθαι τοῦτου προχειρισάμενος Μαῦρον τὸν πατρίκιον, προστάξας τὴν μὲν πόλιν Χερσῶνος καταστρέφεισθαι καὶ ἅπαντας τοὺς ἐν αὐτῇ ἀφειδῶς κατακτείνειν. Ὁ δὲ πρὸς Χερσῶνα περαιωθεὶς τοῦ ἔργου εἶχετο. Αὐτοῦ δὲ Χαζάρων ἐξαπινάλως ἐπιπετόντος ἡ μὲν πόλις περιεσώζετο, Βαρδάνης δὲ ὡς τὴν κύριον Χαζάρων φυγὰς ὦχετο. Μαῦρος δὲ ὁ πατρίκιος πρὸς μὲν τὴν πολιορκίαν ἀμνηχανήσας, παλινοστειν δὲ πρὸς Ἰουστινιανὸν δεδιώς, συμφωνεῖ τῇ πόλει Χερσωνιτῶν. Καὶ Ἰουστινιανὸν μὲν ἀπηνάινοντο, Βαρδάνην δὲ ὡς βασιλέα εὐφύημον, Φιλίππικὸν αὐτὸν μετονομά-

VARIAE LECTIONES.

σαντες. Καὶ πρὸς τὸν Χάζαρον διαπροσβύονται τοῦτον πρὸς αὐτοῦς ἀπεσταλκέναι. Ὁ δὲ ὄραρις ἐμπεδοῖ τὸ Ῥωμαϊκὴν πλῆθος περὶ τῆς Βαρδάνου σωτηρίας χρήματα αὐτοῦς πρᾶξιμος, κατ' ἀνδρὰ ἑκατὸν νομίσματα εἰληρώς. Ἰουστινιανὸς δὲ χρόνον παρεργόμενος ὑπώπτευσεν ὡς καὶ παρ' αὐτῶν ἔθε-
τημένος εἴη. Διὰ τοῦτο αἰρεῖται Τέρβελιν τὸν ἀρ-
χοντα τῶν Βουλγάρων καὶ τηνικῶτα συμμαχεῖν αὐτῷ. Ὁ δὲ πέμπει πρὸς αὐτὸν ἄνδρας ὡς τριχι-
λίους, οὓς δεξάμενος συμπαινοῦται αὐτοῖς, καὶ ἅμα
τῷ τοῦ Ὀφικίου λεγομένῳ στρατῷ εἰς τὸ καλούμενον
πεδίον τοῦ Δαματρυ (9) ἰδρύσασθαι παρεκέλευσεν.
Αὐτὸς δὲ τοὺς τε ἀρχοντας ἐκείνου καὶ στρατὸν ὅπλι-
την ἑτερον παραλαβὼν πρὸς τοῖς Ποντικοῖς ἐξέδραμε
χωρίοις, ὅχι παραθαλασσίῳ κώμῃς Γιγγλίστου
ὀνομαζομένης, ὥστε ἀναμανθάνειν οἷα τὰ ἐν Χερ-
σῶνι αὐτῷ ἐπραγματεύετο. Ἐπὶ χρόνον δὲ τινα
ἐκεῖσε διατρίψας, καὶ θεασάμενος τὸν τοιοῦτον
στόλον σὺν τῷ Φιλιππικῷ βασιλεύοντι πρὸς Βυζάν-
τιον καταίροντα, πρὸς τὸν καταλειφθέντα αὐτῷ λαὸν
κατὰ τὸν Δαματρυ παλινστέλλει. Φιλιππικὸς δὲ πολέμου
ἔκτος εἰς τὴν πόλιν εἰσφει, καὶ αὐτίκα Ἠλίαν σὺν
ὀπλίτῃ λαῷ κατὰ Ἰουστινιανὸν ἀποστέλλει. Καὶ αὐ-
τὸς τῷ μὲν συνόντι Ἰουστινιανῷ πλήθει ὄραρις τὰ
τῆς σωτηρίας ἐβεβαίωσε, καὶ τὸν τῶν Βουλγάρων
λαὸν σώουσι ἐπανέκειν ὑπέσχετο, αὐτοῦ δὲ Ἰουστινι-
ανὸν τὴν κεφαλὴν ἐκτέμνει, ἥδη ἔτος ἕκτον ἀνύσαντος
ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ βασιλείᾳ, καὶ πρὸς Φιλιππικὸν
ἐκπέμπει. Ὁ δὲ ταύτην δεξάμενος πρὸς τοῖς ἐσπε-
ρίοις τόποις ἄχρι Ῥώμης ἀπέστειλε. Μαῦρον δὲ
τὸν πατρικίον καὶ Ἰωάννην τὸν βασιλικὸν δορυφόρον, ἐπὶ κλην Στρούθον, κατὰ Τιβερίου τοῦ υἱοῦ Ἰουστι-
νιανοῦ ἐξέπεμψεν, ὃν καταλαμβάνουσιν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ κατακυρόντα τοῦ ἱεροῦ τῆς πανάγνου
Θεομήτορος τοῦ ἐν Βλαχέρναις ὄντος, ἐν ᾧ εἰσπηδήσας Ἰωάννης ἀφ' ἑλκεται τῆς ἱερᾶς ἐξημέμων
τραπέζης, μήτε τὰ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου εὐλαβηθεὶς μήτε τοῖς πύλοις δάκρυσιν Ἀναστασίας τῆς αὐτοῦ
μάμης εἶξας· παρὴν γὰρ καὶ αὕτη τῷ ἐγγόνῳ συγκινδυνεύουσα. Καὶ τοῦτον εἰς τὴν καλούμε-
νην (10) τῶν Καλλινίκων ζώων ἀλόγων δίκην μηχανίστᾳ ἀποσφάττουσιν, ἐν τῷ ἱερῷ τῶν θείων Ἀναρ-
γύρων τῶν καλούμενων τῶν Παυλίνης ταφῆναι προστάξαντες. Μεθ' ὃν συλλαμβάνονται καὶ Βαρσασα-
κούριον καὶ τοὺς λοιποὺς Ἰουστινιανοῦ ἀρχοντας, καὶ πάντας ξίφει ἀναίρουσι.

Φιλιππικὸς δὲ ἀσέμνως καὶ ῥηθύμως τὰ βασίλεια διέπων ἐφάινετο, τοὺς δὲ ἐν τῇ ἕκτῃ (11) οἰκουμε-
νικῇ συνόδῳ Πατέρας ἀναθέματα καθυπέβαλε, τὰ
παρ' αὐτῶν εὐθέως δογματισθέντα δύο τοῦ Σωτῆρος
θελήματα καὶ ἐνεργείας μὴ ἀποδεχόμενος, συλλή-

quem Damatryn vocant castra metari iubet. Ipse
cum ducibus aliisque armatorum manu ad Ponticos
fines occurrit Gingsissum usque, maritimum vicum,
ut de his quæ ad Chersonam gesta fuerant certi
quidpiam comperire posset. Ubi aliquantum com-
moratus, cum ejusmodi navales copias Byzantium
cum imperatore Philippico navigantes vidisset,
Damatryn ad exercitum rediit. Philippicus sine
pugna urbem ingreditur [an. 702], ac statim Heliam
cum armaturis contra Justinianum mittit. Qui
omnibus qui cum Justiniano erant, data fide, vitam
ac salutem concessit, Bulgaris vero ut sine fraude
ad suos redirent permisit. Tum Justiniani caput,
sexto anno quam imperare secundo cœperat, præ-
cidit et ad Philippicum mittit. Hoc ille accepto in-
Occidentem Romam usque perferre jubet. Inde
Maurus patricius et Joannes e schola palatina,
cognomento Struthus, contra Tiberium Justiniani
filium missi sunt; quem in templo castissimæ Dei
Matris, quod in Blachernis est, ad aram, quo ille
confugerat, reperiunt. Eo igitur Joannes irrumpens
sacræ mensæ 54 nequidquam hærentem abducit,
nihil neque loci religione neque Anastasiæ illius
avix lacrymis commotus; aderat enim periculi cura
nepote particeps ac socia. Tum in eo loco qui Cal-
linicorum dicitur, pecudis more jugulatum ia-
sanctorum Anargyrorum, quos Paulinæ nuncupant,
templo sepeliri jubent. Cum eo comprehensus pa-
triter Barasbacurius cæterique Justiniani duces, et

C ad unum gladio cæsi.

[An. 712.] Post hæc Philippicus imperium turpi-
ter ac negligenter administrat, et eos Patres qui
in sexta œcumenica synodo convenerant anathemate
condemnat, quæ ab iis de duplici Christi Domini
voluntate et actione decreta erant improbens.

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ ὑπέρ; ¹⁰⁰ τὴν βασιλείαν;

PETAVII NOTÆ.

(9) Κατὰ τὸν Δαματρυ. Constant. Manass. 4672-3.

(10) Τοῦτον εἰς τὴν καλούμενην. Theophanes (p. 318 C): καὶ λαβόντες τὸν παῖδα ἐπὶ τὸ ἄνω τῶν καλλινίκων παραπορτίῳ, ubi fort. leg. Καλλινίκων. Callinici videntur esse 40 martyres, quorum in honorem Tiberius Maurici societ. templum condidit. Constantinus Manasses 3185. Sed et S. Callinici templum Cpoli fuit, quod a. Justiniani 31 terræ motu cœruit, auctore Theophane. Quod ad 40 martyres attinet, emendandus obiter insignis locus I. i. *Geoponicon*, ubi horum martyrum mentio fit, qui in vulgatis codicibus mendosus est. Κάκαινο δὲ, inquit c. de Prognosticis p. 9, ἐκ παρατηρήσεως

τινὲς φασιν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐδόξης τοῦ Μαρτίου μη-
νὸς ἕως τῆς 10' αὐτοῦ μηνὸς εἰσθεν ἐπὶ τὸ ψυχρότε-
ρον τρέπεσθαι ὁ ἄρ· κατ' ἐκεῖνας γὰρ τὰς ἡμέρας
καὶ οἱ μύριοι μάρτυρες τοῖς παγανοῖς παραδόντες
ἔθλησαν. Corrigenendum vero, ut in duobus ms. bi-
bliothecæ Illustriss. Card. Joicuse repperi, οἱ τε-
ταράχοντα μάρτυρες τοῖς πάγοις παραδόντες ἐμαρ-
τύρησαν. Nam cum μ', hoc est 40, scriptum esset,
librarius μυρίους esse credidit.

(11) Τοὺς δὲ ἐν τῇ ἕκτῃ. Anno primo Philippici
Bardanis pseudosynodum hanc coactam scribit
Theophanes, non anno secundo, ut vulgo chrono-
graphi.

Qua in re adiutorem nactus est Joannem Cpolitani patriarcham et Germanum Cyzici metropolitani aliosque tam sacerdotes quam senatores plurimos.

Inter hæc Bulgarorum exercitus Bospori Thraciæ accolæ subita eruptione nec opinantes aggressi sunt. Tum plerisque captivis ac copiosa suppellectile comparata animosiores facti, ad usque murum urbis qui continentem respicit dispersi, sub ipsam portam quam Auream vocant exeuntes. Inde regressi Thraciæ loca prælationibus infesta habuerunt. Accessit ad hæc mala Saracenorum incursio, qui per Romanos agros longius evagati et usquequaque diffusi plurimum damni hominibus ac pecoribus **55** intulerunt. Capta tum ab iis Medea cum aliis nonnullis oppidis. Interim Philippicus, celebrato urbis natali atque equestri spectaculo dato, cum amicis epulum præbuisset, meridiani causa secessit. Quo tempore factis hunc in modum insidiis oppressus est. Georgius cognomento Buraphus, patricius et Obsequianis copiis præfectus, per illud tempus in Thracia erat præsidii causa, quo eam provinciam a Bulgarorum incursione defenderet. Ille igitur Theodori patricii, cui Myacio cognomen erat, consilio Rufum quemdam ex officio suo cum exigua manu Byzantium mittit, ut quæ contra Philippicum moliti fuerant perficeret. Ille repente impetu ad palatium advolans imperatorem dormientem offendit, statimque a somno excitatum ad Hippodromum deducit, ubi oculis illum privavit anno ejus imperii secundo. Postmodum, cum Pentecostes festum ageretur, universa populi multitudo ad sacrum divini Verbi templum confluentem Artemidum

Α πορα εύρίσκιων Ἰωάννην τὸν τηνικαῦτα τῆς πόλεως ἀρχιερέα καὶ Γερμανὸν τὸν Κυζίκου (12) μητροπολίτην καὶ ἑτέρους ιερεῖς καὶ συγκλητικούς πλείστους

Ἐν τούτοις τῶν Βουλγάρων ὀπλίτης ὁμιλος ἀθρόως τοὺς ἐν τῷ Θρακικῷ Βοσπόρῳ οἰκοῦντας ἐπεισπίνει· καὶ λαὸν πλείστον καὶ σκευὴ οὐκ ὀλίγα παρ' αὐτῶν προσκτησάμενοι, ἀδείας δὲ αὐτοῖς προσγενομένης, καὶ πρὸς τῷ χερσαίῳ τείχει τῆς πόλεως σκεδάννυνται, ἀχρι καὶ τῆς Χρυσῆς καλουμένης πύλης προεκδραμύντες. Ἐκείθεν ὑπονοστήσαντες πολλὰ τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία καταληίζονται. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τὸ τῶν Σαρακηνῶν ἔθνος τὴν Ῥωμαίων κατέθεντο χώραν, καὶ τὰ πλείστα μέρη διεκτρέχοντες πλείστην ὅσπιν βλάβην ἀνθρώπων τε καὶ κτηνῶν ἐποιοῦντο, τὴν τε Μήδειαν **61** καὶ ἕτερα πολίσματα συμπαλαμβάνουσι. Φιλιππικὸς δὲ γενέθλιον (13) τῆς πόλεως ἡμέραν ἐπιτελείσας καὶ ἀμύλληττον τῶν ἱππῶν ἀγῶνα ἐπιτελεσάμενος, εἴτα τοὺς φίλους συμποσιάσας εἰς ὕπνον κατὰ τὸν μεσημβρινὸν τῆς ἡμέρας καίρῳ ἐτρέπετο. Συμβαίνει δὲ γε αὐτῷ τὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἐντεύθεν· Γεωργίῳ τις δνομα, τὸ ἐπὶ κλην Βούραφος, πατρίκιος τυγχάνων καὶ τοῦ Ὀψικίου στρατοῦ ἡγούμενος, πρὸς τῇ Θράκῃ τηνικαῦτα ἐπιδημῶν φυλακῆς ἕνεκα τῆς χώρας διὰ τὴν τῶν Βουλγάρων καταδρομὴν, γνώμη Θεοδώρου τοῦ πατρικίου τὸ ἐπὶ κλην Μυσικίου πέμπει τῶν ὑπρετῶν τινα, Ῥοῦφον δνομα, σὺν ὀλίγοις στρατιώταις πρὸς τὸ Βυζάντιον τὰ πρὸς τὴν Φιλίππειον ἐπιβουλὴν ἐπιτελέσονται· ὃς ἀθρόως κατὰ τὰ βασιλεία ἐπεισπίνει, καὶ τὸν βασιλέα καθυβδοντα καταλαβὼν ἐξανίστησι τε τοῦ ὕπνου καὶ πρὸς τὸν τοῦ Ἱπποδρομίου ἐξάγει χώρον, κἀκίσει αὐτοῦ τὰς ὀφείας ἀπετύφλωσε, δεύτε-

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ τῆν. τῶν Ρ. ⁶¹ Μίδειαν;

PETAVII NOTÆ.

(12) *Γερμανὸν τὸν Κυζίκου*. Falsum omnino sanctissimum virum Germanum Cyzici episcopum huic synodo subscripsisse, etsi idem apud Theophanem legitur (p. 320 B). Verius existimo Germanum ipsum sedit sua pulsam, ut cum Cyro a Theophane conjunctus sit; sed ἀναχόλουθον in oratione tunc erit.

(13) *Φιλιππικὸς δὲ γενέθλιον*. Difficilis admodum et inextricabilis hæc temporis nota, quam ad unum historici omnes referunt. Theophanes in anno 2 Philippici (p. 320 ima) : Δις τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας Φιλιππικοῦ ἐν τούτοις παραδραμότος, καὶ τοῦ γενέθλιου ἐπιτελουμένου ἱππικοῦ, Πρασίνων νικησάντων, ἔδοξε τῷ βασιλεὶ τῷ Σαββάτῳ τῆς ὕψις καὶ βαλάντων μετὰ δοχῆς καὶ ὀργάνων εἰσελθεῖν καὶ λούσασθαι εἰς τὸ δημόσιον λουτρὸν τοῦ Ζευξίππου. etc. Sequitur : τῇ δὲ ἐπαύριον, ἤγουν τῇ ὕψι, σωρευθέντος τοῦ λαοῦ εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἐστέφθη Ἀρτέμιος. Ergo Sabbato Pentecostes γενέθλιον τῆς πόλεως, quod perspicue Nicephorus tradit. In Menologio Græcorum ad 11 Maii notatur τὸ γενέθλιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Oportet igitur hoc anno Pentecosten in Maii 12 incidisse. Annus a Fastorum conditoribus Christi 713 statuitur, ind. 11, cyclo lunæ 41, cyclo solis Cpolitano 17; epactæ solis 6, luna 14, Aprilis 15, quæ cum concurrentibus dat feriam 7. Ideo postridie 16 ejusdem mensis Pascha, cyclo solis

Romano 22, lit. A; Pentecoste vero Junii 4, longe post 12 Maii. Sed neque ante hunc annum, præterquam a. 612, Pentecoste in Maii 12 incurrit, neque post, nisi tantum a. 726, ut ex Bedæ ac Dionysii cyclis intelliges. Proinde falsum τὰ γενέθλια Cpolitæ in Sabbatum ante Pentecosten incidere, ut asserit false Sethus Calvisius; alioqui Pascha 24 Martii esse debuit, quod est absurdissimum. Quod vero Theophanem testem nominat, satis quod initio dictum est ostendit se oscitanter admodum in illustrissimi Baronii *Annalibus*, quæ chronologie illius unica seges est, scriptorum loca percurrere. Illic enim Sabbatum fuisse dicitur ejus postridie Pentecoste fuerit, quod etiam Zonaras ac Cedrenus docent. Cæterum Theophanis iste locus iisdem in *Annalibus* ex Miscella perobscure redditus est : « Circoque natalitio, inquit, cum Prasini vicissent. » Nec minus Græca ipsa perplexa : quorum tamen sensus est is quem ex Nicephoro nostro colligimus, natali urbis equestre certamen esse commissum. Sed quoto denum anno data illa natalitia sunt? si urbis re vera fuerunt, de Pentecoste falsum. Vide igitur an Philippici ipsius natalis dies fuerit, qui cum aliquot diebus post natalem urbis incidisset, Junii videlicet 3, ambo illi dies in unum ab historicis temere conflati sunt.

ρον ἔτος (14) ἐν τῇ βασιλείᾳ διάγοντα ^α. Τῇ ἐπαύριον ἡμέρᾳ (ἦν τῆς Πεντηκοστῆς ἑορτάσιμος) ἀπορισθεὶς ὁ τῆς πόλεως ἅπας ὄμιος πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ Λόγου τέμενος ἀναγορεύουσιν εἰς βασιλέα Ἀρτέμιον Φιλιππικοῦ (15) γραμματέα, οὗς τῇ Ἰταλῶν φωνῇ καλοῦσιν ἀσκηρῆτις, ἐπονομάσαντες αὐτὸν Ἀναστάσιον. Ὀλίγων δὲ ἡμερῶν διεληθουσῶν Γεώργιον, καὶ τοῦτον ἐξόριστον ἐν Θεσσαλονίκῃ πέμπουσιν.

Ἀναστάσιος δὲ δι' ἐπιμελείας τὰ πολεμικὰ πράγματα εἶχε, καὶ ἄρχοντας ἱκανοὺς πρὸς τὰς τούτων διοικήσεις καθίστα. Αἰσθόμενος δὲ ὁ τῶν Σαρακηνῶν βασιλεὺς βουλὰς ἐκίνει ὡς κατὰ τῆς Ῥωμαίων χώρας στρατευσόμενος. Ἀποστέλλει δὲ πρὸς αὐτὸν Δανιὴλ τὸν πατρίκιον, ἀπὸ τῆς Σινωπικῆς ὁρμῶν· νον πόλεως, ὑπαρχὸν τῆνικαῦτα τῆς βασιλίδος ὑπάρχοντα, ὡς δῆθεν τὰ τῆς εἰρήνης ἐπικηρυκευόμενον, τῷ ὄντι δὲ διοπτρευόμενον οἷα αὐτοῖς τὰ κατὰ Ῥωμαίων ἐξηρτύετο· ὃς ἐπανήκων ἐπήγγειλε μεγίστην ἔσσεσθαι τοῦ ἔθνους διὰ τε ἱππικῶν καὶ πλοῦμων στρατευμάτων τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καταδρομήν. Ὁ δὲ ἀκούσας ἐκάστῳ τῶν ἐν τῇ πόλει ὡς ^β εἰ τις τῶν ἀναγκαίων εὐπορήσει ἐπὶ τριετὴ χρόνον διαρκούντων αὐτῷ, μένειν, ὁ δὲ τούτων ὑστεριῶν οὐδ' ἂν βούλοιο ἀποτρέχειν. Τὰ δὲ τελεχῇ τῆς πόλεως ἐπιμελέστερον καινίζει καὶ τὰ πολεμητήρια ὄργανα διασκευάζει, πλείστα δαπανήματα τῇ πόλει ἀποθέμενος, καὶ ἑτέροις οἷς ἀνῆκε πρὸς πολέμων ἔφοδον ταύτην κατοχυρώσας. Φήμης δὲ γενομένης ὡς ὁ τῶν Σαρακηνῶν στόλος ἀπὸ Ἀλεξάνδρου ^γ πόλεως ἐπὶ τὸν ^δ Φοινίκᾳ παρεγένετο ναυπηγησίμης (16) ξύλῃς κυπαρισσίνης ^ε ἔνεκεν, ἐκλέγεται σκάφη ταχυπλόημα, στρατὸν τε ἐν αὐτοῖς ἐγκαταλέγει ἐκ τῶν τῆς χώρας τοῦ καλουμένου Ὀψικίου, καὶ πρὸς τῇ νήσῳ τῇ Ῥόδῳ ἀποστέλλει. Κάκεισε ἀθροισθῆναι καὶ ἄλλα Ῥωμαϊκὰ πλοῖμα συνέταξε. Τούτοις ἡγεμόνα ἐφίστησιν Ἰωάννην διάκονον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τῶν δημοσίων ὁρῶν λογιστὴν, ὃν λογοθέτην γενικὸν οἶδε καλεῖν ἢ συνθήβια, ὑπάρχοντα ἐμφορὰ τε καὶ ἐμπειρον καθιστάμενον, ὅστις τὸν ἅπαντα παρέλαβε στόλον. Ὁς πρὸς τῇ Ῥόδῳ γενόμενος καὶ τὰ ἐντεταλμένα ἀπαγγέλλων καταπειθεὶς εὕρισκε καὶ προθύμους πρὸς τὴν διάπλουν ὑπάρχοντας τοὺς συνειλεγμένους ἅπαντας. Μόνοι δὲ οἱ παραγενόμενοι

Philippici notarium (quem Latini a secretis nominant) imperatorem proclamat, eidemque Anastasii nomen imponit [an. 713]. Paucis inde diebus elapsis, Theodoro patricio ac Georgio oculos eruiunt, huncque ipsum Thessalonicam in exsilium deportant.

τυφλοῦσι Θεόδωρον τὸν πατρίκιον, ὡσαύτως καὶ

At Anastasius totus in bellicas res incumbere coepit, et ad earum administrationem duces ac praefectos quam plurimos constituit. Quae **56** cum Saracenorum principi comperta forent, nova subinde consilia molitus adversus Romanos expeditionem comparat. Ad quem imperator Danielem patricium, urbis praefectum, e Sinope, ubi tum morabatur, destinat, per speciem impetrandae pacis, re ipsa autem ut omnem illius contra Romanos apparatus exploraret. Qui reversus gentem illam cum ingenti equitatu classeeque maxima parare Romanorum in fines expeditionem nuntiat. Quibus auditis, imperator omnibus qui in urbe erant, qui quidem necessarios sumptus ad triennium haberent, manendi potestatem facit, reliquis, quibus tantum non suppeteret, abire quoquo velint permittit. Ipse muros diligentius resciscere, machinas ad bellum comparare, necessarias omnes copias in urbe congerere, caeteris quibus contra hostium impetus opus erat munire illam atque instruere. Interim cum jam rumor percrebuisset Saracenorum classem cedendae ad navium fabricam cupressinae materiae causa Alexandria in Phoenicem trajicere, imperator expedita navigia colligens in ea contractum ex Obsequiana regione exercitum imponit, et ad Rhodum insulam mittit: eo reliquam Romanorum classem convenire jubet. Summae deinde rei Joannem praeficit Maguae Ecclesiae diaconum et curatorem publicorum vectigalium, quem generalem logothetam appellare vulgo solent, virum prudentem et **57** multarum rerum experientia praeditum. Hic universae classi praepositus cum Rhodum venisset, quae in mandatis habebat exposuit. Ad haec assentientibus omnibus et ad navigandum paratis, soli Obsequiani profectionem illam metuebant. Qui tandem seditione

VARIAE LECTIONES.

^α διάγοντος; ἦν δὲ ἡ τῆς; ^β πόλει ἐπιτρέπει ὡς; an δ' ἐτάτταν cum Petavio; ^γ ἀπὸ τῆς Ἀλεξάνδρου; cf. p. 72 7. ^δ τὸν] f. τὴν Petavio. ^ε ναυπηγησίμοις ξύλοις κυπαρισσίνος P.

PETAVII NOTÆ.

(14) Δεύτερον ἔτος. Paulus Diaconus annum unum et 6 menses Philippico tribuit. Reliqui duos annos. Manasses 4108: ὅσοι γὰρ μόνοις ἔτεσιν ἐγεύσατο τοῦ στέφους. Zonaras praeter annos duos aliquot menses addit. Theophanes a. 2 menses 9. *Chronicon Cleric.* a. totidem, m. 8.

(15) Ἀρτέμιον Φιλιππικοῦ. Constantinus 4113.

(16) Ἐπὶ τὸν Φοινίκᾳ ναυπηγησίμοις. Depravatus hic locus, quod interpretatione ipsa exprimere studuimus. Vera enim lectio genitivum postulabat ναυπηγησίμων. «Barbari, inquit, ad cedendam materiam profecti.» Quam lectionem indicat Zonaras in Anastasio: Μαθὼν δὲ ὅτι ἐξ Ἀλεξάνδρειας

ἐπὶ Φοινίκην πλοῖα προσώρμισαν, ἵνα ξύλα ἐκείθεν κομισσῶνται ναυπηγήσιμα. Ubi Phoenicium esse vult regionem illam ad quam Saraceni navigarunt. At cum Nicephorus τὸν Φοινίκᾳ scribat, putavimus ad ejus nominis oppidum fluviumque pertinere, qui Rhodo insulae vicinus est; de quo Stephanus. Tu vide an ita restituenda sit interpretatio nostra: «Cum jam rumor percrebuisset Saracenorum classem cedendarum ad navium fabricam cupressuum causa in Phoenicium trajicisse.» Theophanes etiam τὸν Φοινίκᾳ scripsit (τὴν Φοινίκᾳ ed. Paris. p. 322 C et D).

facta eo progressi sunt ut maledictis in Anastasium A imperatorem coniectis Joannem ipsum diaconum gladio peremerint. Ea re facta tota classis huc illucque dissipata, singuli in patriam suam reversi sunt. At rebellium copiarum, dum et ipsæ quoque patriam repetunt et ad Adramyttium applicant, illic forte Theodosium quemdam publicorum vectigalium exactorem inveniunt, quietum hominem ac privatum, eumque ad capessendum imperium hortantur. Ille fuga elapsus in monte delituit [an. 715]. Sed accurrentes illi ac vim inferentes imperatorem saluant ac secum perducunt.

Hæc ubi Anastasius comperit, Byzantio munitionibus firmato, Nicæa in Bithyniam profectus est. Ibi omnibus se præsiidiis instruxit. Interim Theodosii copiarum Obsequianum omnem exercitum ac multas negotiatorum naves occupant; moxque, ut paulo ante relatum est, ad maritimam stationem Chrysopolitane urbis applicant. Inde oppugnare eam aggressi sex mensibus in obsidione persistunt. Quæ dum geruntur, Anastasii classis ad navale (id urbis portui nomen est) appellit. Theodosiana 58 vero classis liberam ea re facultatem nacta in Thraciam navigans eam provinciam obtinuit. Post hæc quorundam proditione, quos pretio corruperant, per portam quæ Blachernarum dicitur in urbem ingressi sunt. Tum sequenti nocte per civium domos grassati magnam iis vastitatem inferunt. Theodosius porro urbanos omnes magistratus cum Germano patriarcha ab urbe dimittit, ut quæ gesta erant ad Anastasium perferrent. Is accepta fide nihil se mali passurum, monachorum habitu vestitus ad Theodosium se contulit, a quo nullo alio malo affectus Thessalonicam deportatus est.

Dum assidue hunc in modum contra imperatores conjurationes existunt, dumque invalescente tyrannide imperii status ac rei publicæ negligitur ac paulatim in deterius profabatur, una et litterarum studia restingui atque intercidere cœperunt, nec minus disciplina militaris pessumdari. Ita factum ut Romanum imperium bellis impune laceraretur, ac cædes passim promiscue et abductiones hominum et urbium eversiones fierent. [An. 716] Accessit ad horum malorum cumulum Saracenorum irruptio, qui contra regiam urbem terrestri expeditione facta infinitas equitum ac peditum copias ex subjectis sibi gentibus collegerant. Eodemque tempore classem ingentem mille octingentarum navium circiter

τοῦ Ὀψικίου στρατοῦ τὴν τοιαύτην ὁδοπορίαν δε-
δοίκεσαν. Στασιάζουσιν οὖν ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὴν μὲν
βασιλέα Ἀναστασίον ἐδυσφύμουν, Ἰωάννην δὲ τὸν
διάκονον ῥομφαίᾳ ἀναλίσκουσιν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν αἱ
στόλοι σκεδάννυνται, καὶ πρὸς τὰ οἰκεία ἀπέπλευ-
σαν ἕκαστος. Αὐτοὶ δὲ ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν ἀνιόντες καὶ
πρὸς τὸ Ἀδραμύτιον γενόμενοι ἐκεῖσε εὕρισκον
θεοδόσιον τινα δυνάμη, τῶν δημοσίων φόρων πράκτορα,
ἀπράγμονά τινα καὶ ἰδιώτην τυγχάνοντα, καὶ πρὸς
τὴν τῆς βασιλείας ἀξίαν προτρέπουσιν. Ὁ δὲ φυγὰς
ᾤχετο καὶ εἰς ὄρος κατεκρύπτετο. Αὐτοὶ δὲ ἐπιδρα-
μόντες καὶ βιασάμενοι βασιλέα τε ἀναγορεύουσι καὶ
μεθ' ἑαυτῶν ἄγουσι.

Ταῦτα Ἀναστάσιος μαθητῶς· τὸ μὲν Βυζάντιον
ἤδη προκατοχυρώσας ἐν τῇ πόλει Νικαίᾳ τῆς κατὰ
Βιθυνίαν ἐξέρχεται, κάκεισε ἑαυτὸν κατασφαλίζεται.
Ὁ δὲ μετὰ θεοδοσίου στρατὸς συλλαβὼν ἅπαντα τὸν
τοῦ Ὀψικίου στρατὸν καὶ πλείστα σκάφη ἑμπορικά,
καὶ κατὰ τὸ ἥδη καὶ πρόσθεν εἰρημένον περαθλασ-
σίῳ χωρίῳ Χρυστοπόλειω παραγίνεται. Ἐκεῖθεν τε
ἐπ' ἐκείνου τοῖς ἐκ τῆς πόλεως πόλεμον προσέβαλεν,
ἐπὶ μῆτι τε ἐξ τῆς μάχης διήκοιτε. Καὶ ὁ τοῦ
Ἀναστασίου στόλος πρὸς τῷ νεωρίῳ τῆς πόλεως κα-
λουμένῳ λιμένι καταίρει ⁶⁶, ὁ δὲ τοῦ θεοδοσίου στό-
λος ἀδείσας ἐπιλαθόμενος διαπορθμύεται πρὸς τὰ
Θρηκῶα, καὶ τούτων ἐκράτησεν. Ἐπὶ προδοσίᾳ δὲ
τινας ὑποφείραντες διὰ τῆς πύλης τῆς καλουμένης
Βλαχερνῶν τὴν πόλιν εἵλον, καὶ νυκτὸς ἐπιγενομένης
εἰς τοὺς οἴκους τῶν πολιτῶν εἰσδραμόντες μεγίστην
αὐτοῖς βλάβην εἰργάζαντο. Τούς δὲ ἐν αὐτῇ ἄρχον-
τας ἅμα Γερμανῶ τῷ τριηκάτῳ ἱεράρχῃ τῆς πό-
λεως ἀποστέλλει ὥς τὰ πεπραγμένα αὐτῷ (17) πι-
στωσόμενος ⁶⁷ Ἀναστασίῳ. Ὁ δὲ τούτους ἤδη λόγον
ἤτησεν ὥς μήτε τι κακὸν πάθῃ, καὶ τὸ μοναχικὸν
περιβαλόμενος σχῆμα πρὸς θεοδόσιον ᾤχετο. Ὁ δὲ
ἕτερον μὲν βλάβας κατὰ τὴν Θεσσαλονικίην ἐξόρι-
στον ἐπεμψεν.

Ἐπεὶ οὖν πικρὰ τῶν ⁶⁸ βασιλέων ἐπαναστάσεις
ἐγένοντο καὶ ἡ τυραννὶς ἐκράτει, τὰ τε τῆς βασι-
λείας καὶ τῆς πόλεως κατημελεῖτο καὶ διέπιπτε
πράγματα, ἔτι μὴν καὶ ἡ τῶν λόγων ἡρπνίζετο παι-
δευσίς καὶ τὰ τακτικά διελύετο. Ἐξ ὧν συνέβαινε
καὶ τοὺς πολεμίους τῆς τῶν Ῥωμαίων κατατρέχειν
ἀδεῶς πολιτείας, φόνοι τε πολλοὶ καὶ ἀπαγωγὰ καὶ
πόλεων ἀλώσεις. Ἐντεῦθεν καὶ εἰ Σαρακηνοὶ ὀρ-
μῶσι κατ' αὐτῆς· τῆς βασιλευσύνης, διὰ τῆς ἡπει-
ρου στέλλοντες ἐκ διαφόρων ἐθνῶν τῶν ὑπὸ χεῖρ
ἱππικὰ τε καὶ πεζικὰ στρατεύματα ἀριθμοῦ κρείτ-
τονα. Ὡσαύτως καὶ στόλον πολλὸν ἀπέστειλαν ἄχρι
καὶ εἰς χιλίας ὀκτακοσίας ναῦς, ἡγεμόνα τούτων τινὰ
καταστήσαντες· Μουσαλμᾶν τῇ σφῶν διαλέκτῳ κα-

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ κατήρει P, f. κατήρε Petavius. ⁶⁷ πιστωσόμενος P: corr. Petavius. ⁶⁸ πικρὰ κατὰ τῶν;

PETAVII NOTÆ.

(17) Neque hic locus vitio caret. Legendum forte
δε' αὐτῶν πιστωσόμενος. Magistratus omnes una
cum Germano patriarcha Nicæam deduci jubet, ut
iis conspectis Anastasius captam esse Cypolim sci-

ret. Ita Theophanes (p. 323 C). Porro eodem hoc
anno, Augusti 11, Germanus e Cyzico translatus
fuerat. Ille fuit Anastasii finis, qui imperavit a. 1
m. 3.

λούμενον. Ταῦτα μαθόντες οἱ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄρχοντες καὶ τὴν τοῦ Θεοδοσίου ἀπειρίαν, καὶ ὡς οὐχ ἱκανῶς ἔχει τὰ πρὸς τοὺς πολεμίους ἀντικαθίστασθαι, ἐφίστανται αὐτῷ παραινούντες τὴν βασιλείαν παρατεῖναι καὶ ἀβλαβῶς ἰδιωτεῦσαι. Καὶ αὐτὸς ὑπεχώρει, ἐνιαυτὸν ἕνα (18) ἐν τῇ βασιλείᾳ διαρκέσας. Ἔϊτα εἰς ψῆφον ἐλληθότων τοῦ βασιλεύοντος ἤρθη ⁶⁰ Ἀέων ὁ πατρικίος (19), τηλικαῦτα στρατηγὸς ὢν τοῦ τῶν Ἀνατολικῶν λεγομένου στρατοῦ. Καὶ ὡς ἦν ἔθος βασιλεῦσι, διὰ προπομπίου δοχῆς διὰ τῆς Χρυσῆς καλουμένης πύλης εἰς τὸ Βυζάντιον εἰσελεύετο, καὶ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ γενόμενος ἐκείσε τὴν τῆς βασιλείας ἀνεδήσατο στέφανον.

Ὁ δὲ τῶν Σαρακηνῶν λαὸς πλείστα τῶν Ῥωμαίων καθελὼν πόλιν κατалаμβάνει τὴν Πέργαμον καλουμένην πόλιν, καὶ ἤδη τῆς πρὸς αὐτὴν πολιορκίας εἶχοντο. Καὶ ταύτην αἰροῦσιν ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ἐκ τινος δαιμονιακῆς (20) ἐπινοίας, ⁷⁰ οἱ τῆς πόλεως ἔνδον πρωτοτόκον κόρην λαβόντες ἐγκυμονοῦσαν καὶ ἤδη πρὸς τὸ τεκεῖν ἐγγίζουσιν, καὶ ταύτην τε ἀνέτεμον καὶ τὸ ἐν αὐτῇ βρέφος ἄραντες ἐπὶ λέβητος ὕδατι ἐψοῦσιν, ἐφ' οὗ οἱ πρὸς τὸ πολεμεῖν τοῖς ἐχθροῖς παρεσκευασμένοι τὰς χειρίδας τῶν δεξιῶν χειρῶν κατεβάπτισαν. Ἐκεῖθεν τε τὰ ἐξ ὀργῆς τοῦ Θεοῦ καταλάμβανεν· αἱ γὰρ χεῖρες ἐφάπτεσθαι ὀπλοῦ διεύργοντο, καὶ ἀπραχτούντων οἱ πολέμοι τὴν πόλιν εἶλον ἀμαχητί. Ἐκεῖθεν ἄραντες οἱ Σαρακενοὶ πρὸς τῷ στενῷ τῆς Ἀβύδου καταλαμβάνουσι καὶ εἰς τὰ ἐπὶ Θράκης ἀντιπαραϊοῦνται. Καὶ πλείστα ταύτης ἔλόντες πόλιν κατалаβόντες ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν ἀφίκοντο, καὶ χάρακα ταύτῃ περιβάλλουσι, καὶ τῆς πολιορκίας εἶχοντο, τρισκαίδεκα μηνιαῖον χρόνον ἐν τῇ προσεδρίξαι διανύσαντες, ἰδέας μηχανημάτων ὡς πλείστας προσενέγκαντες. Ἐν τούτῳ καταλαμβάνει καὶ ὁ τῶν Σαρακηνῶν στόλος, οὗ ἡγεῖτο Σολυμᾶν ὀνόματι Ἀράβων φωνῇ καλούμενος. Ἐν ᾧ δὲ τῶν ὑπὸ τὸ Βυζάντιον πόρων ἀνήγγοντο, αἱ κατόπιν ἰοῦσαι ναῦς, οἷάπερ νωτοφυλακοῦσαι καὶ φόρτῳ πολλῷ βεβαρηνέαι ἐκ τε στρατιωτῶν πλήθους καὶ ὀπλων, καὶ ἅμα μικροῦ

A miserant, duce Musalmano: ita enim gentili eum lingua vocabant. Quibus rebus cognitis, tam militiæ præfecti quam civiles magistratus, cum Theodosii ⁵⁹ imperitiam animadverterent neque tantis hostium viribus sustinendis parem esse scirent, instare atque hortari cœperunt ut imperio sese abdicaret ac tuto se in ordinem cogi pateretur. Nec conditionem abnuit ille, sed anno imperii vertente sponte se abdicavit. Inde de successore deligendo consilium ineunt, ac tum forte Leo patricius oblatu est, Orientalibus copiis ea tempestate præfectus. Hic igitur, ut imperatores solent, solemnī pompa susceptus Ἀδrea porta Byzantium ingreditur, atque in Majore Ecclesia imperatoriam coronam accipit.

B [An.717.] At Saraceni multis Romanorum oppidis eversis, Pergamum insuper occupant; quam cum aliquandiu obsedissent, hanc ob causam in suam potestatem redigunt. Oppidani furore quodam mali dæmonis correpti prægnantem puellam, quæ tum primum uterum ferebat, jam vicinam partui conseant, ac detractum utero fetum in aquæ caldario percoquunt; dehinc milites omnes dextræ manus digitos in vas illud immergunt. Verum tam immane facinus repente divina ira consequitur: nam neque manus contrere arma potuerunt, et cessantibus illis, hostes urbe sine prælio potiti sunt. Hinc profecti Saraceni ad fauces Abydi atque in Thraciam postremo delati sunt. Nec paucis illic oppidis subactis, regiā ad urbem contendunt. Quam cum operibus cinxissent, tredecim ⁶⁰ totos menses in obsidione persistunt, et varia ad eam machinarum genera comparant. Inter hæc Saracenorum classis advenit, cujus dux erat Solyman Arabicè dictus. Ac dum postremo naves Byzantii fretum superant et a tergo sequuntur, utpote magna militum vi atque armorum onustæ, dumque levi aura reflante et adverso maris impetu repellente tardius navigant, imperator, ea re animadversa, biremes conscendit, et per mediam classem elapsus numero circiter viginti succedit. Cæteræ naves ad Thraciam Bos-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ εὐρέθη P. ⁷⁰ δαιμονιακῆς αἰτίας lemma notæ Petavianæ. An ἐπινοίας?

PETAVII NOTÆ.

(18) Ἐνιαυτὸν ἕνα. Ita Nicephorus in *Chronico* in Ὁμάτι χρόνον, Maximi *Chronico* subjecta, cum Theophanes. At Zonaras et Cedrenus annos duos. Sed et Manasses 4181: ἔτεσι μόνους ἐν δυοὶ γευσάμενος τοῦ κράτους.

(19) Ἀέων ὁ πατρικίος. De hujus initio, sicut et de annorum quibus imperavit numero, non eadem scriptores sentiunt. Theophanes anno ejus imperii ultimo, ἑξατίλευσεν οὖν, ait, Ἀέων ἀπὸ καὶ τοῦ Μαρτίου μηνὸς τῆς 15^{ης} ἰνδ. ἕως μηνὸς Ἰουνίου 1^{ης} τῆς 8^{ης} ἰνδ., βασιλεύσας ἔτη 18^α μηνάς 3^α ἡμέρας καί. Si indicit. 15, Martii 25 imperium cœpit, annus erat Christi 717, desinitque a. 741, Jun. 18, ind. 9. Itaque imperavit a. 24 m. 2 d. 24. Cedrenus Zonaras. *Chronicon Cleric.* Alique annos totidem assignant. At Nicephorus in *Chron.* a. 25 m. 3 d. 14. Sed et

D Theophanes ex Card. Joieusæ *Biblioth. præcise* a. 25. Accedit et Constantinus his versibus:

Ὁς δ' ἐπὶ χρόνους εἴκοσι τοῦ κράτους ἀπολαύσας
Σὺν ἄλλοις πέντε δυσσεβῶς, ἡ μάλλον τυραννήσας.

Nos cum illustrissimo *Annalium* scriptore Leonis exordium a. 716 constituimus, cum ex Gregorii P. epistola jam tum ab Ind. 14 eundem imperasse constet, unaque Nicephori *Chronico*, quod ad imperii tempus attinet, libentius assentimur.

(20) Ἐκ τινος δαιμονιακῆς. Ejusmodi portenta Gnosticorum et Eucharum ac Manichæorum consuetudo peperit. De quibus Epiphanius. Sed et Pselus I. *Περὶ ἐρεργ. δαιμ.* p. 22, ed. novæ, ab erudito viro Gilberto Gaulmino amico nostro doctissima notis nuperrime locupletatæ.

porum advectæ ad Sosthenium portum applicant, A et ibidem hiemant. Quo tempore tam aspera vis hiemis fuit, ut præ nivium copia centenis diebus videri terra non potuerit. Ex quo Saraceni hominum atque equorum, camelorum item ac jumentorum ingentem numerum amittunt. Insequente vere [an. 718] altera rursum ex Ægypto classis appulit Sophiano duce, frumenti atque armorum copiam ingentem advehens; ac paulo post alia rursum ex Africa cum armorum apparatu atque annona submissa est, cui Iezidus quidam Saracenus imperabat. Hi cum paratum a Romanis, ut ferunt, ignem atque incendium metuerent, Byzantii freto ob trajiciendi desperationem relicto ad Bythiniam applicant, **61** atque alter Pulchri agri, alter Satyri portum capit. Ægyptii vero, qui una cum iis navigabant, noctu lembis qui navibus adhærebant consensitis, Byzantium confugiunt, et imperatoris nomen faustis acclamationibus prosequuntur. Quibus rebus animatus imperator incendiarias naves adversus illas classes immittit, atque universas igne consumit. Ex quo ingentibus spoliis diati, illorum armis ac commeatu in suas naves imposito, ad imperatorem redeunt.

Per idem tempus Sergius patricius, Siciliæ dux, et qui in Occidente erant, ignari quæ ad Byzantium acciderant, atque imperatoris rebus in tanta hostium incursione desperatis, quemdam ex apparitione Sergii imperatorem constituunt, Gregorii cognomento, Onomaguli filium, quem, mutato nomine, Tiberium appellant. His auditis, imperator Paulum patricium Siciliæ præficit, quem fidum sibi et conjunctum habebat ac rei bellicæ peritum, eumque contra Basilium mittit. Hujus adventu Sergius ad Longobardos confugit. At Paulus insularibus congregatis imperatoris epistolas legit; quibus confirmati imperatori feliciter acclamantes, Basilium et electos ab eo magistratus vinctos offerunt. Paulus, Georgio quodam et aliis interfectis, eorum capita ad imperatorem mittit, cæteros **62** verberibus atque ignominia affectos, nonnullos etiam amputatis naribus, extra fines imperii relegat. Sergius, accepta fide, ad Paulum reversus est. Inde pacatus in Occidente status rerum ac tranquillitas fuit.

Secundum hæc imperatori filius nascitur, cui Constantini nomen imposuit. Decima quinta in se-

πνεύματος ἀντιπνεύσαντος καὶ τοῦ βέλθρου, εἰς τοῦ-
πίσω ἀγασθαι βιαζομένου, σχολαιότερον ἐπέπλεον.
Ταύτας ὁ βασιλεὺς θεασάμενος διήρεσιν ἐπιδᾶς καὶ
διέκπλους ποιησάμενος πυρὶ κατέφλεξεν, οὐσας τὸν
ἀριθμὸν εἰκοσι. Ὁ δὲ λοιπὸς ἅπα; στόλος τῷ Θρη-
κικῷ προσπλεύσας Βοσπόρῳ τῷ λιμένι τῷ καλουμένῳ
Σωσθενείῳ προσορμίζεται, καὶ αὐτοῦ διεχέμαζεν.
Ἐν ᾧ συμβέβηκε χειμῶνα μέγιστον γενέσθαι, ὥστε
μηδαμῶς γῆν ὀφθῆναι ἐκ πληθύος τῆς κατενεχθείσης
χιόνος· ἄχρις εἰς τὰς ἑκατὸν ἡμέρας· ἐξ οὗ πληθὺς
οὐκ ὀλίγων ἰσχυρῶν τε καὶ ἱππῶν καὶ καμήλων καὶ
λοιπῶν ζώων ἀπέβησαν. Ἐαρος δὲ ἐπιγενομένου ἐπι-
καταλαμβάνει καὶ ἕτερος τῶν Σαρακηνῶν στόλος
πλείστος ἐξ Αἰγύπτου, οὗ ἡγεῖτο Σοφιδᾶν ὄνομα ἄρ-
χων, φόρτον ἄγων ἐν αὐτῷ σίτου τε πλείστου καὶ
ὀπλων. Ὀλίγου δὲ διελθόντος χρόνου καὶ ἕτερος ἐφ-
ίσταται στόλος ἐκ τῶν περὶ Ἀφρικὴν ἀναχθεῖς, ὀπλων
τε πολλῶν καὶ δαπανημάτων καταγέμων, οὗ ὑπῆρ-
χεν ἡγεμὼν Ἰέζιδος Σαρακηνῶν ὄνομα. Οὗτοι, ὡς
φασι, τὴν ἐκ τοῦ ἐσκευασμένου παρὰ Ῥωμαῖοις
πυρὸς ὑφορώμενοι βλάβην, τὸν οὖν ἱεὺς Βυζάντιον πῶ-
ρον ἀπογόντες τοῖς πρὸς Βιθυνίαν μέρεσι προσ-
έσχον, ὁ μὲν πρὸς τὸν καλούμενον λιμένα Καλοῦ
ἀγροῦ, ὁ δὲ πρὸς ταῖς ἀκταῖς τοῦ ἱεὺς λεγομένου Σα-
τύρου. Οἱ δ' ἐν αὐτοῖς εἰσπλέοντες Αἰγύπτιοι νυκτὸς τοὺς
ἐνεστηκότας λέμβους τῶν νηῶν εἰσδάντες πρὸς
τὸ Βυζάντιον ἦκον καὶ τὸν βασιλέα εὐφύμουν. Ἐφ' οἷς
ἀναθαρσῆσας ὁ βασιλεὺς πυρφόρους ναῦς κατὰ
τῶν τοιούτων στόλων ἐξέπεμψε, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς
ναῦς ἐνέπρησεν. Ἐκείθεν λαφυραγωγῆσαντες
καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς ὀπλων καὶ δαπανημάτων
καταφορτισθέντες πρὸς βασιλέα ὑπέστρεφον.

Τούτῳ τῷ χρόνῳ Σέργιος ὁ πατρικίος, ὁ τῆς Σικε-
C λίας στρατηγός, καὶ οἱ τὰ Ἑσπέρια οἰκούντες, τὰ περὶ
τὸ Βυζάντιον καὶ τὸν βασιλέα ἀπογόντες τῆς γενο-
μένης τῶν πολεμίων χάριν κατ' αὐτῶν ἐφόδου, ἴδιον
στέφουσι βασιλέα τῶν ὑπηρετῶν τινα Σεργίου Βασι-
λειον τοῦνομα, υἱὸν γεγονότα Γρηγορίου τὸ ἐπικλήν
Ἵνομαγοῦλλου, Τιθέριον αὐτὸν ὀνομάσαντες. Τοῦτο
ἀκκηκῶς ὁ βασιλεὺς Παῦλον τὸν πατρικίον στρατηγὸν
Σικελίας προβάλλεται, ἅτε πιστὸν καὶ οἰκεῖον ὑπάρ-
χοντα καὶ τακτικῶν ἐμπειρον, καὶ πρὸς Βασίλειον
ἐκπέμπει. Οὕτινος ἐκείσε καταλαβόντος Σέργιος
φυγὰς ἐκείθεν οἴχεται καὶ πρὸς Λογγοθάροους γίνε-
ται. Παῦλος δὲ ἐν ἱεὺς τῇ νήσῳ λαὸν περιαθροίσας τὰ
βασιλέως ἀναγινώσκει γράμματα, δι' ὧν εἰς πίστω-
σιν ἐλθόντες τὸν τὸν βασιλέα εὐφύμησαν καὶ Βασι-
λειον καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ προχειρισθέντας ἄρχοντας
δεσμίους αὐτῷ παραδεδώκασιν. Ὁ δὲ, τοὺτους παρα-
λαβὼν Γεώργιον τινα καὶ ἑτέρους ἀνέειλε, καὶ τούτων
D τὰς κεφαλὰς πρὸς τὸν βασιλέα ἀνέπεμψε, τοὺς δὲ
ἄλλους σὺν πληγαῖς καὶ αἰκταῖς πολλαῖς, ὧν δὲ καὶ
τὰς ῥίνας ἐκτεμῶν, ὑπερορίαις παρέπεμψε. Σέργιος δὲ,
τῆς αὐτοῦ σωτηρίας λόγον αἰτήσας, πρὸς τὸν Παῦ-
λον ἐκομίσθη. Ἐντεῦθεν τὰ τῆς Ἑσπέρας πράγματα ἐν
εἰρήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ κατέστη.

Μετὰ τοῦτο τίχεται υἱὸς τῷ βασιλεῖ, ὃν ὀνόμαζε
Κωνσταντῖνον. Πεντεκαιδεκάτῃ δὲ τοῦ ἐπεισιδύοντος (21)

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ ὀλίγων P. ¹² Σαρακηνός; cf. p. 65 10. ¹³ οὖν. ὑπό? cf. col. 957 C. 9. ¹⁴ τοῦ om. P. ¹⁵ δὲ τὸν ἐν.

PEΤΑΥΗ NOTÆ.

(21) Πεντεκαιδεκάτῃ δὲ τοῦ ἐπισιδύοντος. Theophanes p. 351 B.

μηνὸς Αὐγούστου πάντα τὰ τε ἱππικὰ καὶ πλοῖμα τῶν Σαρακηνῶν ἐκστρατεύματα τῆς βασιλευούσης ἀπεχώρουν, πλείστας ναῦς ἀποβαλόντες ὑπὸ τε ζάλης καὶ ἀνέμων ἀγρίων καταληφθείσας, καὶ πολλῶν μὲν εἰς τὰς νήσους ἄχρι καὶ εἰς Κύπρον σχεδασθεῖσιν, ἑτέρων δὲ καὶ αὐτάνδρων τῷ βυθῷ παραδοθεισῶν. Ἀρτέμιος δὲ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐξήριστος ὢν πάλιν πειράται τῆς βασιλείας ἐπικρατῆσειν, καὶ ἐπεχειρεῖ τοιαύδε πράττειν· Γράφει πρὸς Σισίννιον πατρικίον τὸ ἐπίκλην Ῥενδάκιον, πρὸς τῇ τῶν Βουλγάρων διατρίβοντα χώρα παρὰ βασιλέως τηνικαῦτα ἀποσταλέντα ὡς ἂν συμμαχίαν παρ' αὐτῶν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν λήψοιτο, ὅπως αὐτῷ τὰ κατὰ γνώμην συμπράξειεν, ἀναπέμψαι δὲ καὶ Βουλγάρους συνεργήσιν αὐτῷ. Ὁ δὲ τοῦτο ὑπέσχετο. Γράφει δὲ καὶ πρὸς Νικήταν τὸν μάγιστρον τὸ ἐπίκλην Ξυλνίτην, ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπάρχοντα, ἐτι δὲ καὶ πρὸς Ἰσῶν πατρικίον καὶ τοῦ λεγομένου βασιλικοῦ Ὑψικίου ἡγεμόνα, καὶ Θεοδόσιον (22) τὸν πρῶτιστον τῶν βασιλικῶν γραμματέων καθ' οὓς ἐδασίλευε χρόνους γενόμενον, καὶ Νικήταν ἐπίκλην Ἀνθρακα ἀρχοντα τειχῶν, παλαιᾶς φιλίας ἀναμνησθεσθαι, καὶ ἐτοίμους εἶναι συντρέχειν αὐτῷ καὶ τὴν πόλιν ἀνοιγνύναι καὶ ὡς βασιλέα ὑποδέχεσθαι. Τὰ γραφέντα οὖν εὐθὺς τῷ βασιλεὶ διαγινώσκεται, καὶ τοὺς τὰ γράμματα δεξαμένους χειροῦται καὶ πληγαῖς αἰκίζεσθαι, καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσι. Καὶ Νικήτα μὲν τοῦ τὴν ἀξίαν μαγίστρου καὶ Θεοκτίστου τὰς κεφαλὰς ἐξέτεμε, τοὺς δὲ ἄλλους οὐ μικρῶς αἰκισάμενος καὶ δημεύσας ἐξορταῖς ἀπέπεμψεν⁷⁶. Ἀρτέμιος δὲ ἅμα Σισιννίῳ τῷ πατρικίῳ καὶ τοῖς Βουλγαροῖς μέχρις Ἡρακλείας καταλαμβάνει, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ἄπερ ἦγον⁷⁷ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀκάτια· μονόξυλα δὲ αὐτοὶ προσαγορεύουσι. Γράφει δὲ Βουλγαροῖς ὁ βασιλεὺς ὡς τὴν εἰρήνην μᾶλλον ἀσπασοῖντο καὶ τοὺς ἐχθροὺς προδοῖεν. Οἱ δὲ εἰς ἀπολογίαν κατέστησαν συγγνώμην αἰτήσαντες καὶ τὰ πρὸς εἰρήνην ὑπισχνούμενοι. Καὶ τὸν μὲν Ἀρτέμιον σὺν τῷ ἀρχιερεὶ Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλους πλείστους δεσμώτας πρὸς βασιλέα πέμπουσι, καὶ Σισιννίου τοῦ πατρικίου τὴν κεφαλὴν ἐκτεμόντες ὡσαύτως στέλλουσιν, οὕτως τε πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀπεχώρουν. Ἀρτέμιον δὲ σὺν τῷ ἀρχιεπισκόπῳ παραλαβὼν ἐν τῷ λεγομένῳ Κυνηγίῳ ἀπέτεμεν. Ἱππικὴν δὲ ἁμίλλαν ἐπιτελέσας τῶν ἀποτμηθέντων τὰς κεφαλὰς διὰ τοῦ Ἱπποδρομίου ἐπὶ κοντῷ ἀνῆρτημένας⁷⁸ ἐξεπόμευε. Τοὺς δὲ ἄλλους πάντας αἰκισάμενος καὶ τὰς ρίνας αὐτῶν ἐκτεμὼν καὶ δημεύσας ὑπερορταῖς κατεδί-
κασε.

Ταῦτα οὖν καταπραξάμενος προσκαλεῖται Γερμα-

A quentis mensis Augusti Saracenorum equitatus omnis et classis ab urbe discedit, amissis navibus quamplurimis, quas tempestas ac ventorum impetus disjecerat. Harum quædam per insulas dispersæ ad Cyprum usque dissipatæ sunt, aliæ cum omni supplemento demersæ. Interim Artemius Thessalonice exsulans de occupando rursum imperio nova consilia molitur; quod hunc in modum aggressus est. Datis ad Sisinnium patricium cognomento Rhendacium litteris, qui tum forte apud Bulgaros erat auxilii contra Saracenos impetrandi causa ab imperatore missus, huic igitur per litteras suadet ut se conatibus suis adiutorem præberet, sed et Bulgaros in consilii societatem pelliceret; quæ omnia uti postularat facturum se esse promittit. Eadem de re ad Nicetam magistrum cognomento Xylinitem Cpolim scribit, necnon ad Isoen patricium imperatorii Obsequii præfectum, et ad Theodosium notariorum quo imperabat tempore primicerium factum, itemque ad Nicetam cognomento Anthracem murorum præfectum. Quibus litteris pro veteri familiaritate rogat sibi ut mature subsidio esse velint, **63** atque urbem aperiant, ac pro imperatore se recipiant. His omnibus ad imperatorem perlatis, quotquot eas litteras acceperant, comprehensi et flagellis affecti. Nec illi factum inficiati sunt. Ergo Nicetæ magistro et Theoctisto capita præcidentur. Cæteri male multati et proscripti extra fines imperii relegantur. Artemius cum Sisinnio patricio et Bulgaris Heracliam pervenit cum lembis, quos Thessaloniceam subduxerant, quæ illi monoxyla vocant. Imperator scriptis litteris Bulgaros admonet ut bello pacem anteponant et hostes suos sibi in potestatem tradant. Illi, ad excusationem conversi, veniam deprecantur et pacem firmam fore pollicentur. Mox Artemium cum Thessalonice præsule aliosque plurimos vinctos ad imperatorem mittunt, una cum Sisinnii patricii capite, quod ei præcederant; atque ita in patriam reversi sunt. Imperator Artemium et archiepiscopum in potestatem habens, ambobus in Cynegio caput amputari jubet, tum equestri spectaculo dato eorundem capita conto suspensa per Hippodromum traduci. Reliquos omnes verberibus cæsos nœribus amputatis et publicatis bonis relegat.

D [An. 720.] Hæc ubi facta, Germanum patriarcham

VARÆ LECTIONES.

⁷⁶ παρέπεμψεν; ⁷⁷ f. εἶχον Petavius. ⁷⁸ ἀνῆρτημένας P: cf. p. 5 12, 55 12, 42 4.

PETAVII NOTÆ.

(22) Θεοδόσιον. Theophanes Theoctistum hunc appellare videtur, anno Leonis 3, πρωτοασκητήν. Hoc est primum a secretis. Imo etiam paulo post Nicephorus Theoctistum eundem appellat. Fuerunt Cpoli notariorum ordines 3: alii notarii tribuni, tribunis prætorianis æquali; alii domestici, qui imperatori a secretis erant; tertii inferiores tribuni

notarii. Vide not. imp. Cassiodorus l. 1 Var. 4: « Pater enim Candidatus sub Valentiniano principe gessit tribuni et notarii laudabiliter dignitatem. Honor qui tunc dabatur egregiis, dum ad imperiale secretum tales constet eligi in quibus reprehensionis vitium nequeat inveniri: itaque ὁ πρωτοασκητήτης est πρῶτιστος τῶν βασιλικῶν γραμματέων.

accersens quinta et vicesima Martii mensis, indictione 3, ipso die salutiferæ Christi Resurrectionis, 64 in tribunali quod Novemdecim accubitorum dicitur, Constantinum filium imperatorem coronat.

Neque vero prætereundum est, quid ad Theram et Therasiam Cretici maris insulas sub idem tempus acciderit. Nam ineunte æstate fumidæ et opacæ nebulæ vis ingens e profundo maris erupit, ex qua longe lateque densatus aer in ignem exarsit, quem lapideæ moles subsecutæ cum Hiera (quam vocant) insula coaluerunt. Hanc insulam, ut et ambas illas insulas diximus, Theram ac Therasiam, eodem modo ex alto emersisse ferunt [an. 726]. Carterum tanta fuit erumpentium lapidum copia, ut totum illud mare consterneret, indeque Abydum usque et Asiatici littoris oram ejiceretur. Quorum etiam lapidum ardore, quoquo delati erant, ita maris unda concaluerat ut ne admotis quidem manibus sustineri posset.

His, ut aiunt, acceptis imperator haud dubia diviniæ iræ indicia reputans, quibus de causis excitata essent anxius cogitabat. Ex quo demum de oppugnanda religione ac sacris imaginibus evertendis consilium cepisse dicitur, quasi ob earum collocationem et adorationem tanta illa prodigia contigissent, perperam omnino istud interpretatus; atque etiam populum ad suam sententiam traducere conatus est. Quamobrem plerique calamitatem Ecclesiæ lugebant [an. 727]. At qui per Græciam et Cycladas 65 habitabant, dogma impium execrati, ab imperatore deficient, maximeque classe comparata Cosmam sibi imperatorem præficiunt. Quod dum Agallianus quidam ex illius ducibus animadvertit, plane de ejus salute desperans, ut erat armatus, se in profundum maris immitit. Cosmas una cum Stephano comprehensi et capite truncati sunt.

Inde æstate sequenti rursus Saracenorum equites in Romanorum fines incursionem faciunt, Amera et Mavia ducibus. Qui, ad Nicæam Bithyniæ metropolim positis castris, aliquanto tempore obsidione tentata, re infecta demum reversi sunt.

79. Ἐπὶ ⁸⁰τινα χρόνον τῆς πολιορκίας ἐχόμενοι,

νὸν τὸν τνηκαῦτα ἀρχιερέα πέμπτη καὶ εἰκάδι (23) τοῦ Μαρτίου μηνὸς, τῆς τρίτης Ἰνδικτιῶνος, τῇ σωτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ ἀναστᾶσαι, ἐν τῷ τριβουναλίῳ λεγομένῳ Δεκαεννέα ἀκκουσίτων (24), στέφει τὸν υἱὸν Κωνσταντίνον εἰς βασιλεῖα.

Οἷον δὲ κατὰ τοὺς χρόνους (25) ἐκείνους περὶ τὰς νήσους τῆς τε Θήρας καὶ Θηρασίας καλουμένας συμβέβηκεν, αἱ πρὸς τῷ Κρητικῷ πελάγει κείνται, παραδραμεῖν οὐκ ἄξιον. Θέρους ὥρας ἐνεστηκυίας συνηνέχθη τὸν θαλάττιον βυθὸν πλείστον ὅτι καπνώδῃ ἀτμὼν ἐξερεύεσθαι, ἐξ οὗ ἐπὶ πολὺ πυκνουμένου τοῦ ἀέρος πῦρ ἐξαφθῆναι, καὶ μετὰ τὸ πῦρ λίθους συστήναι, ἐνωθῆναι τε τῇ γῇ ⁸⁰τῇ Ἱερᾷ καλουμένῃ νήσῳ (26), ἣν δὴ καὶ αὐτὴν φασὶ τῷ ὁμοίῳ τρίπῳ τοῦ βυθίου ἀναδοῦναι χώρου, καθάπερ καὶ τὰς ῥηθείας λόγος Θήραν καὶ Θηρασίαν νήσους. Τῷ ἀπείρῳ δὲ πλῆθει τῶν ἀναδιδομένων λίθων ἀνὰ πᾶσαν κατεστρέσθαι τὴν ἐκείνην ⁸¹θάλασσαν, ἐνθὲν δὲ τε ἀφικέσθαι ἄχρις Ἀδύδου καὶ τῆς Ἀσιάτιδος παραθαλάσσιον. Ὑπεκκαίεσθαι δὲ τὸ προσπελάζον ῥεῖθρον ὡς μὲν ἠγγάνειν αὐτοῦ τινα ἱκανῶς ἔχριν.

Ταῦτά φασιν ἀκούσαντα τὸν βασιλεῖα ὑπολαβέναι θείας ὁργῆς εἶναι μηνύματα, καὶ ἥτις αἰτία ταῦτα κακίηνκε διασκέπτεσθαι. Ἐντεῦθεν λοιπὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας ἰσταται καὶ τῶν ἱερῶν εἰκονισμάτων μελετᾷ ⁸²τὴν καθαίρειν ὡς ἐκ τῶν τούτων ἰδρύσεως καὶ προσκυνήσεως γεγενῆσθαι οἰόμενος τὸ τεράστιον, κακῶς εἰδώς. Ἐκδιδάσκειν δὲ τὸν λαὸν τὸ οἰκεῖον ἐπεχειρεῖ δόγμα. Πολλοὶ γοῦν τὴν ὕβριν τῆς Ἐκκλησίας ἀπωλοφύροντο. Αἰὶ δὴ καὶ οἱ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους οἰκούντες οὐ προσιέμενοι τὸ δυσσεύημα πρὸς τὸν βασιλεῖα διασπασιάζουσι, καὶ πλείστον στόλον ἀφροίσαντες Κοσμάν τοῦνομα ἐφ' ἑαυτοῖς βασιλεύουσι. Τῶν δὲ περὶ αὐτὸν ὀρχόντων τις Ἀγαλλιανὸς ὄνομα, ταῦτα θεασάμενος καὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ ἀπογνοὺς, σὺν τῇ πανοπλίᾳ ἐαυτὸν τῷ βυθῷ παρέδωκε. Κοσμάς δὲ (27) καὶ ἑτεροὶς τις Στέφανος συληφθέντες τὰς κεφαλὰς ἀπετεμήθησαν.

Τῷ δὲ ἐπιγενομένῳ θέρει πάλιν ἱππικὰ στρατεύματα τῶν Σαρακηνῶν πλείστα τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς κατέβηον, ὧν ἡγούντο Ἀμίρας καὶ Μαντίας ὀνομαζόμενοι Σαρακηνοὶ καὶ καταλαμβάνουσι πρὸς τὴν πρωτοκλειμένην τῆς Βιθυνίας πόλιν Νίκαιαν καλουμένην. Τέλος ἀπραχτοῖς ἀπεπέμποντο.

VARIAE LECTIONES.

⁷⁹ στέφει τε τὸν? ⁸⁰ τῇ γῇ sustulerim. an τὴν γῆν (τὴν ἐκ τῶν λίθων συστᾶσαν); ⁸¹ ἐκεῖσε? an ἐκεῖνη; ⁸² μελετᾷν P. ⁸³ καθεζομένην P: corr. Petavius. ⁸⁴ καὶ ἐπὶ?

PETAVII NOTÆ.

(23) Πέμπτη καὶ εἰκάδι. Theophanes: Τούτῳ τῷ ἔτει (Leonis 4) Ἰνδ. γ', τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, ἐστέφθη Κωνσταντῖνος ὑπὸ Λέοντος τοῦ πατρὸς; αὐτοῦ ἐν τῷ τριβουναλίῳ τῶν 10⁹ ἀκκουσίτων. Factum id a. 720, cyclo lunæ 18, cyclo solis Cprolitano 24. Terminus paschalis 29 Martii, cum qua προσθεταὶ 4 et concurrentes 1 (male enim apud Scaligerum in Maximi Rota est Δ pro Α in utraque editione) dant fer. 6. Ideo Pascha Martii 31 cyclo solis Romano 1, lit. Dom. F. Errat igitur Nicephorus, vel legendum πρώτῃ καὶ τριακάδι.

(24) Δεκαεννέα ἀκκουσίτων. Theophanes in a. 31 Justiniani; ὡς τε τὰ ἐξ εἴρους γενόμενα ἄριστα 10⁹

ἀκκουσίτων ἑπαυσαν, καὶ τὴν τούτων ἐξοδὸν τοῖς πτωχοῖς δέδωκεν. Quæ ita reddidit Paulus Diacon. l. xvi: « Sed et sancta Christi natiuitate absque illa (corona) processit in Ecclesiam, ita ut etiam prandia, quæ ex more sunt in 19 archibitibus, cessare faceret, et eorum expensas egenis tribueret. »

(25) Κατὰ τοὺς χρόνους. A. Leonis 10; de quo vide Theophanem, hoc est Miscellam et Cedrenum.

(26) Τῇ Ἱερᾷ καλουμένῃ νήσῳ. Strabo l. i. De Thera et Therasia Plinius, l. ii, et Seneca vi Nat. Quæst.

(27) Κοσμάς δέ. Indict. 10, Aprilis 18 victus est Cosmas, ait Theophanes a. Leonis 10.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀγροῖται πλείστον λαὸν τῆς πόλεως περὶ τὰ βασίλεια, καὶ συγκαλεῖ τὸν τότε τῆς πόλεως ἀρχιερέα Γερμανὸν, καὶ συγγράφειν⁸⁵ (28) κατὰ τῆς καθαιρέσεως τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων ἡνάγκαν. Ὁ δὲ παρηρτεῖτο καὶ τὴν ἱερωσύνην ἀπέβαλεν, λέγων ὡς Ἄνευ εἰκουμένης συνόδου ἔγγραφον πιστὸν οὐκ ἐκτίθεμαι. Ἐκείθεν ἐπὶ τὸν πατρικὸν οἶκον γενόμενος αὐτοῦ τὸν τῆς ζωῆς βιοτεύων διετέλεσε χρόνον. Μετ' αὐτὸν δὲ προχειρίζονται ἀρχιερέα Ἀναστάσιον, κληρικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τυγχάνοντα. Ἐξ ἐκείνου τοίνυν πολλοὶ τῶν εὐσεβοῦντων, ὅσοι τῷ βασιλεῖ οὐ συνετίθεντο δόγματι, τιμωρίας πλείετας καὶ αἰκισμοὺς ὑπέμενον.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτω ταῦτα ἐπράττετο, ἐκπέμπει ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν τοῦ θρόνου τῶν Χαζάρων ἡγούμενον, καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα μεταπέμπεται καὶ τῷ υἱῷ Κωνσταντίνῳ εἰς γυναῖκα κατηγγύησε. Χρόνου δὲ μεταξὺ (29) παρελθόντος σεισμὸς ἐνσκήπτει κατὰ τὸ Βυζάντιον, μεθ' οὗ καὶ πόλεσιν ἑτέραις καὶ χώροις ἰσχυρῶς ἐπιφύεται. Καὶ ῥῆθ' ἄλλους τε πολλοὺς οἰκούς καὶ ἱεροὺς ναοὺς καὶ στοὰς ἀθρόως ἐπικταθίσκει, ἐκ πρώτων βάθρων αὐτῶν ἔστιν οὗς τούτων ἀνατρέψαι, καὶ τὸν θεῖον ναὸν⁸⁶ δὲ τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἐπώνυμον καλοῦσι κατέστειν, ὅς πλησιαίετα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἱδρύεται. Μεθ' οὗ καὶ ὁ Ἀρχαδίου τοῦ πάλαι Ῥωμαίων τὰ σκήπτρα ἰθύνοντος ἀνδριᾶς, ὃς κατὰ τὸν λεγόμενον Ἐγρόλοφον⁸⁷ καθύπερθε τοῦ γλυφαίου ἱδρύεται κίονος, κατὰ γῆς ἀνωθεν ἐρρίπτο. Διέμεινε δὲ τὰ τοῦ σάου ἄχρι καὶ εἰς ἔξω τειχῶν ἀυλιζόμενοι εἰς καλύβας κατέμενον.

Λέων δὲ μετὰ⁸⁸ τέσσαρα καὶ εἴκοσι (30) ἔτη τῆς βασιλείας μεταλλάττει τὸν βίον ὑδέρῳ χαλεπῷ περιπεσιών, διάδοχον δὲ τῆς ἀρχῆς (31) τὸν υἱὸν Κωνσταντίνον καταλιμπάνει. Ἀρτάβαζος (32) δὲ, ὃς γαμβρὸς Κωνσταντίνου ἐπ' ἀδελφῇ ὑπῆρχεν, ἅμα τῷ περιόντι⁸⁹ λαῷ (στρατηγὸς δὲ τοῦ Ὀφικίου λαοῦ ἐτύγχανεν), καὶ τοῖς δυσὶν υἱαῖσιν, ὧν ὁ μὲν ἑτερος Νικήτας θάτερος δὲ Νικήτορος ἐκίχλητο, κατὰ τὸ λεγόμενον τοῦ Δορυλαίου πεδίου ἠύλλετο. Καὶ δὴ τυραννίδα εὐθὺς κατ' αὐτοῦ μελετᾷ, τὸν τοῦ πνευματοῦ θάνατον πυθόμενος· καὶ ὄρκοι, τὸν ὑπὸ χεῖρα κατεδέσμευε λαὸν αὐτῷ μὲν εὖνον ἐσσεῖσθαι, ἑτερον δὲ εἰς βασιλείαν μὴ δέχεσθαι. Κωνσταντίνος δὲ, τῆς βασι-

Post hæc imperator, ingenti civium numero in palatium collecto, una et Germanum patriarcham advocat : tum apud eum vehementius instat ut de sacris imaginibus evertendis scriptum aliquod faceret. Quod ille renuit, et episcopatu cessit [an. 730]. « Neque enim, » inquit, « sine generalis concilii auctoritate ullum religionis dogma scripto committo. » Ergo cum se paternam in domum recepisset, illic reliquum vitæ tempus exegit. Hujus in locum Anastasius substituitur, Ecclesiæ Magnæ clericus. Deinceps **66** itaque multi studiosi pietatis, qui imperatorio dogmati assentiri volebant, variis poenis atque ignominiiis affecti sunt.

Dum hæc aguntur, imperator legatos ad Chazarum principem mittit, qui ejus filiam peterent, quam Constantino filio despondit. Interjecto deinde aliquanto tempore, Byzantium terræ motu concussum est [an. 732], quo et aliæ urbes ac loca non minore impetu quassata sunt. Ac tum ædes aliæ et ecclesiæ ac porticus dejectæ, et ex ipsis fundamentis quædam earum subversæ; tum quæ sanctæ Irenes nomine dedicata erat concidit, haud longe a Majore Ecclesia sita. Post hanc et Arcadii quondam imperatoris simulacrum corruit, quod in Xerolopho (hoc ei loco nomen est) supra cælatam columnam erectum est. Et ad annum usque terræ ille motus perseveravit; cujus metu plerique urbe progressi extra mœnia in tuguriolis manebant.

ἐν αὐτὸν ὅλον· διὸ πλείστοι τῆς πόλεως προΐόντες καὶ [An.741.] Leo quarto et vicesimo imperii sui anno ex aqua intereunte moritur, Constantino filio successore imperii relicto. Artabazus vero imperatoris gener (Constantini is sororem in matrimonio habebat) cum iis qui de populo superfuerant (erat enim Obsequianorum dux) ac duobus filiis **67** Niceta et Nicephoro in Dorylæi campo stationem habebat. Hic, audita soceri morte, de invadenda tyrannide consilium capit. Quare populum omnem quem in potestate habebat sacramento adigit, φίλος sibi ac benevolos fore, nec alterum imperatorem recepturos. Constantinus, simulatque imperii compos factus est, cum delecta exercitus parte extra urbem in

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ ὑπογράφειν Petavius. ⁸⁶ γρ. νεῶν margo P. ⁸⁷ γρ. Λόφον margo P. ⁸⁸ μετὰ a. d. Petavius. ⁸⁹ παρ-
όντι? cf. 82, 7.

PETAVII NOTÆ.

(28) Καὶ συγγράφειν. Hoc contigit Theophani a. Leonis 13, nobis 14. Depositus est vero S. Germanus Januarii die 7, a. h. Theophanes, indict. 13, feria 3. Sed perperam pro feria 7, aut certe Januarii 3 pendendum. Erat cyclos solis 14, litt. Dom. A; quo die idcirco sacris imaginibus silentium, ut loquitur Theophanes, ab hæreticorum hujus temporis signis et exsecrando Leone. Sedit Germanus a. 14 n. 5 d. 7. Ac Januarii 22 suffectus ei est Anastasius.

(29) Χρόνου δὲ μεταξὺ. Anno Leonis 24, Octobris 26, indict. 9, feria 4, hora 8 vehemens ille terræ-
otus accidit, ut scribit Theophanes. Indictio 9

D cœpit a. C. 740, cyclo solis 21, lit. Dom. B. ita Oct. 26 feria 4.

(30) Τέσσαρα καὶ εἴκοσι. Leg. μετὰ τέσσαρα καὶ εἴκοσι. Vide quæ supra disputavimus. Addit Theophanes : Ἐτος ἦν ἀπὸ μὲν κτίσεως κόσμου κατὰ Ῥωμαίους 5509, ἀπὸ Ἀδὰμ, κατὰ δὲ Αἰγυπτίους 4909, Ἀλεξανδρεῖς 5509, ἀπὸ δὲ Φιλίππου κατὰ Μακεδόνας 457.

(31) Διάδοχον δὲ τῆς ἀρχῆς. Eodem a. 741 indict. 9, Junii 18, Constantinus imperium cepssit.

(32) Ἀρτάβαζος. Artabasdam hunc Theophanes appellat, de quo fusius agit.

campum cui Crasso nomen est egreditur, simulque Artabazo mandat ut ad se veniat, quo inter se de propulsando hoste deliberent. Nec minus ille sua sponte maturabat, ut et consilio interesset et eum imperio privaret. Interim Constantinus, audita tyrannidis fama, cum insuper Viserum patricium in occursum ipso a contraria factione peremptum esse cognovisset, quæ more imperatorii exercitus instructa veniebat, propere digressus ac saluti consulens ad Orientalium regionem confugit, qui humaniter eum excipientes cum iurejurando fidem insuper obstringunt, se ad mortem usque nullum pro eo periculum esse detrectaturos. Mox contumeliosas in Artabazum voces ac convicia jactant. Ad hæc Sisinnium patricium cum Thracensibus copiis, quibus præerat, ad suas partes pertrahunt, collatisque in unum viribus, contra Artabazum procedunt. Nam Theophanes cognomento Monotius, qui magisterii dignitatem gerebat et Byzantii imperatoris partes agebat, ad Artabazum defecerat, eumque et imperatorem salutaverat, et Byzantiis persuaserat Constantinum esse mortuum. Idem Nicephorum filium, qui tum in Thracia copias regebat, ad sese advocat et ad urbis custodiam cum his quos secum habebat militibus disponit: qui ex officio imperatoris erant, partim cæcitate, partim aliis pœnis ac contumeliis afficit. Artabazus interim cum suis ad urbem accedit, cujus adventu sanctorum imagines illico restitutæ sunt. Hunc pone secutus Constantinus Chrysopolin occupat, navale ex adverso Cpolis in Asia positum. Ubi paululum commoratus regreditur, et ad urbem Amorium hiemat. Anno insequenti Artabazus alterum e filiis Nicetam Armeniorum ducem mittit, Nicephorum vero imperatorem coronat. Ipse in Asiam cum copiis trajicit, quam cum populationibus infestam haberet, Constantinus obviam ei ad Sardes occurrit; et signis collatis longe superior fuit. Ita exercitu illius in potestatem redacto, omnibus quoque impedimentis potitus est. Artabazus Cyzicum primo, inde Cpolim fuga petit. Nicetas ejus filius aciem in Constantinum convertit, qui ad Modrinam commisso prælio Nicetam cum magna militum strage victum in fugam conjicit. Magna deinceps imperii Romani calamitas fuit, cum hæc de imperio ac dominatu contentio Christianos in civile bellum conjiceret. Quæ enim quamque atrociam illis temporibus evenire solent, ut vel ipsa natura suimet oblita videatur ac sibi ipsi bellum inferat, cæteraque quæ dici minime necesse est, haud pauci experientia didicerunt. Hoc modo

λείας κρατήσας, ἀπόμοιράν τινα στρατοῦ ἐπιλεξιμένος τῆς πόλεως ἔξεισι, καὶ τὸ πεδίον δὲ Κράσος (33) προσαγορεύεται καταλαμβάνει, καὶ Ἀρταδάξω ἐσημαίνειν ἤκειν πρὸς αὐτὸν, ὡς ἂν ἅμα τῶν πολεμίων χάριν βουλευσοῖντο. Ὁ δὲ ἦδη ὥρμα καὶ βουλῆς ἐνεκεν, ἀλλὰ καὶ τῆς βασιλείας αὐτὸν καθαιρήσων. Κωνσταντῖνος δὲ, τὰ τῆς τυραννίδος πυθόμενος, καὶ Βλίσρον (34) τὴν ἀξίαν πατρικίον προσυπαντήσαντα καὶ τῷ ξίφει τῶν ἀντιπάλων πεσόντα αἰσθόμενος, καὶ ὡς τὸ βασιλικὸν ἐσκευασμένους στρατόπεδον εἰσίδων αὐτὸν¹, πρὸς τῇ χώρᾳ Ἀνατολικῶν² καλουμένη φυγὰς ἐνθένδε ἀπὸ τὴν σωτηρίαν τὴν αὐτοῦ περιποιήσαςτο. Καὶ αὐτοὶ εὐνοϊκῶς ὑποδεξάμενοι· ἐννομήτους αὐτῷ συνθήκας δεδώκεσαν ὡς μέχρις αἵματος ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνελεῖσθαι τὸν κίνδυνον, καὶ Ἀρτάδαζον αἰσχυρῶς δυσφημοῦντες καθύβριζον. Μεταστέλλονται³ γοῦν καὶ Σισίννιον τὸν πατρικίον σύμφρονα καθίσταν ἅμα τῷ ὑπὲρ αὐτὸν στρατηγούμενῳ τῶν Θρακησίων λεγομένῳ⁴ λαῶν, καὶ ἅπαντες κατὰ Ἀρταδάξου ὁμῶς ἐχώρουν. Θεοφάνης δὲ ὃν Μονώτιον ἐκάλεον, τὴν τοῦ μαγίστρου ἀξίαν διέπων καὶ τὴν βασιλείᾳς χρεῖαν εἰς Βυζάντιον ἀποπληρῶν, Ἀρταδάξω προσετίθετο καὶ βασιλεῖα ἀνεκλήρυτε, καὶ Βυζαντίους ἀνέπειθεν ὡς Κωνσταντῖνος τεθνῆκει⁵. Τὸν δὲ οὖν Νικηφόρον τοῦνομα κατὰ τὴν θράκην τότε στρατηγούντα μεταπέμπεται, καὶ σὺν τῷ περὶ αὐτὸν στρατῷ πρὸς φυλακὴν τῆς πόλεως ἐγκαθίστησι. Τῶν βασιλικῶν δὲ ὑπηρετῶν οὓς μὲν ἀπετύφλου⁶, οὓς δὲ καὶ ἐτέρως κατήκτιζε. Καὶ Ἀρτάδαζος εὐθὺς τῷ συνόντι ἅμα λαῶ τῇ πόλει ἐφίσταται, καὶ αὐτίκα τῶν ἀγίων ἀνέστη τὰ ἱερὰ ἀπεικονίσματα. Τούτου δὲ κατόπιν ἰὼν Κωνσταντῖνος τὴν Χρυσόπολιν καλουμένην καταλαμβάνει· ἐπίνειον δὲ τοῦτο ἀντικρὺ Βυζαντίου πρὸς τῇ Ἀσιатиδὶ γῇ διακείμενον. Κάνταῦθα βραχὺν διατρίψας χρόνον ὑπενόσται, καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἦν Ἀμορίαν καλοῦσι διεχέμαζε. Τῷ δὲ ἐξῆς ἐπιγενομένῳ ἐν αὐτῷ τὸν ἕτερον τῶν οὖν Νικήταν στρατηγὸν τοῦ καλουμένου τῶν Ἀρμενιακῶν στρατοῦ Ἀρτάδαζος ἀποστέλλει, τὸν δ' αὖ ἕτερον Νικηφόρον εἰς βασιλεῖα στέφει. Ἐπιστρατεύει δὲ κατὰ τῆς τῶν Ἀσιανῶν χώρας, καὶ τὰ ἐκείνης χωρία ἐπηρεάζει⁷ πικρῶς. Κἄτα ἐπιτίθεται Κωνσταντῖνος καὶ πρὸς τὰς Σάρδεας ὑπαντιάζει, πολέμῳ τε αὐτῷ συμμίζας κραταιῶς ἐτροπώσατο, τὸν τε ὑπόντα λαὸν δουλωσάμενος τὴν τε ὑπόσαν αὐτοῖς ἀποσκευὴν εἰσποιήσάμενος. Ἀρτάδαζος δὲ φυγὰς πρὸς τὴν πόλιν Κύζικον καταλαβὼν, κάκειθεν ἀποπλεύσας ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ὄχρητο. Νικήτας δὲ ὁ αὐτοῦ υἱὸς κατὰ Κωνσταντῖνον τὴν ὁρμὴν ἐποιεῖτο. Ὁ δὲ πρὸς τὴν χωρίον αὐτῷ μάχῃ προσδολῶν, Μωδρινὴν τῇ ἐπιχωρίῳ φωνῇ προσαγορευόμε-

VARIÆ LECTIONES.

¹ προῦπαντήσαντα Petavius. ² αὐτούς? ³ τῇ χώρᾳ τῇ τῶν Ἀνατ.? ⁴ μεταστειλάμενος? ⁵ λεγόμενων? ⁶ τεθνῆχοι? ⁷ ἐπετύφλου P: cf. p. 55 21. ⁸ ἐλυμαίνετο?

PETAVII NOTÆ.

(33) Τὸ πεδίον δὲ Κράσος. A. Copronymi 2 incunte Jun. 27, ind. 10. Proinde anno 752, non superiore, contigit quod hoc loco narratur.

(34) Καὶ Βλίσρον. Corrupta hæc sunt, et ex Theophane (p. 347 D) castiganda.

νον, αὐτὸν μὲν Νικήταν ἐτρέψατο, τοῦ δὲ συνόντος Α' λαοῦ πλείστους ἀναιρεῖ. Ἐντεῦθεν ἐν μεγίσταις συμφοραῖς τὰ τῶν Ῥωμαίων διέκειτο, ὅπηνικα εἰ (35) παρ' ** ἐκείνους περὶ τὴν τῆς ἀρχῆς ἀμίλλαν τὸν ἐμφύλιν Χριστιανὸς ἀνέβριψε πόλεμον. Οἷα γὰρ καὶ ὅσα συμβαίνειν τοῖς τοιοῦτοις εἶωθε τὰ δευνότατα, ὡς καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν ἐπιλανθάνεσθαι καὶ καθ' αὐτῆς ἴσασθαι (καὶ τί γὰρ ** τᾶλλα λέγειν;), πολλοὺς ἂν ἐν πείρᾳ καθεστηκέναι. Ἐν τούτοις καθυπέροτρος (36) Κωνσταντῖνος γενόμενος πρὸς τὰ θρακικὰ περαιούται¹ χωρία, καὶ τῷ τείχει προσηδρεύον τῆς πόλεως διεκώλυσε τὴν τῶν ἀναγκαίων εἰσφορὰν, καὶ ἐκ τούτου ἐν μεγάλῃ ἦν ἡ πόλις ἀνάγκῃ, ὥστε τοῦ μεγίστου λιμοῦ τοὺς Βυζαντίους κατατείνοντος τοὺς πολλοὺς μὲν συνέδανεν διαφθεῖρεσθαι, ἄλλους ὑπὲρ τειχῶν αὐτοὺς ἔξω ῥίπτειν διαζομένους. Οἱ δὲ καὶ δώροις ἐπειθον τοὺς ἐπὶ τῶν πυλῶν φύλακας, κρύβδην ἐξίναί τι τῆς πόλεως. Κωνσταντῖνος δὲ ἀπαντὰς εὐμένως ἐδέχετο καὶ περιεποιεῖτο μάλιστα. Αἰῶνις οὖν Νικήτας ἐπιστρατεύει καὶ μέχρι Χρυσοπόλεως παραγίνεται. Κωνσταντῖνος δὲ πάλιν αὐτῷ ἐπιτίθεται καὶ κατὰ τὴν Νικομηδεῶν καταλαμβάνει πόλιν, καὶ αὐτὸν μὲν χειρωσάμενος σιδήροις ἐδέσσει, Μαρκελλίνου δὲ τοῦ συνόντος αὐτῷ ἀρχιερέως τῆς Γαγγρηνῶν μητροπόλεως τὴν κεφαλὴν ἐξέτεμε. Κάκειθεν ἐπανειλὼν παραλαμβάνει τὸ Βυζάντιον. Ἀρτάβαζος δὲ ἀποδράς πρὸς τὴν ἐν Βιθυνίᾳ Νίκαιαν πόλιν διασώζεται, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ ἀνέπειθεν ὡς θαλλόμενος. Ἐξ ὧν ὀλίγους στρατιώτας προσλαβὼν ἐπὶ τὸ φρούριον τὸ λεγόμενον Πούζαντις ἀπὼν ἐγκατακλείεται. Κωνσταντῖνος δὲ ἀπόμοιραν εἰς διώξιν αὐτοῦ ἐκπέμψας αὐτόν τε χειροῦται, καὶ σὺν τοῖς υἱέσιν αὐτοῦ δεσμάσας ἐπὶ ἀγῶνις ἱππικοῦ ἔλκων θριαμβεύει. Οὐ πολὺ δὲ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ Σισίννιος ὁ πατριάρχης τυραννίδα ἐφωράθη κατὰ Κωνσταντῖνον μελετήσας, ἐφ' ἣ διαγνωσθεὶς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκόπτεται. Μετὰ ταῦτα δὲ καὶ Ἀρτάβαζος καὶ οἱ αὐτοῦ υἱοὶ τῇ αὐτῇ τιμωρίᾳ ἤκισθησαν.

Ταῦτα οὕτω τὰ τῆς ἰδίας ἀρχῆς διαθέεις Κωνσταντῖνος μετὰ χρόνον οὐ πολὺν κατὰ τὴν χώραν Σιρακηνῶν ἐκστρατεύει, ὧν εἶλε πόλιν Γερμανικεῖαν τῆς Εὐφρατιᾶς χώρας.

*** καὶ καθ' οὗς τόπους (37) τὸ φοροποιὸν ἐπεφύετο πάθος, ἅπαν ἀνθρώπων γένος ἐπινεμόμενον ἐθαλλεῖ τε καὶ ἄρδην ἐξηλάττει. Διαισθῆθαι δ' ἂν τις θεῖα πάντως βουλήσται, ὅστις ὡς πορρωτάτω τούτων τῶν χωρῶν ἀπέδρα. Ἐπετείνετο δὲ τὰ τῆς φοροῆς μάλιστα περὶ τὸ Βυζάντιον. Τεράτεια δ' οὖν καὶ δεινὰ ἐξαπλῆνς ἐφαίνετο· τύποι σταυροειδεῖς (38) ἐν τε ταῖς τῶν ἀνθρώπων στολαῖς καὶ τῶν ἱερῶν

A superatis hostibus Constantinus trajecto in Thraciam exercitu castra ad urbem posuit; et ne quid importari posset, diligentissime aditus omnes interclusit. Quæ res tantam civitati rerum omnium inopiam attulit, ut ingravescente in dies fame plerique consumpti, alii e muro præcipitare se coacti sint, alii postremo portarum custodibus pretio corruptis furtim ab urbe discesserint. Qui omnes a Constantino humaniter suscepti atque honorifice habiti sunt. Post hæc Nicetas rursus exercitu collecto Chrysopolim contendit. Huic Constantinus obviam procedens ad Nicomediam iterato victum ac captum in vinculis habuit. Marcellino vero ex ejus comitibus, Gangrenorum archiepiscopo, caput abscedit. Inde rediens Cpolin obtinuit. B Artabazus fuga in Bithyniam dilapsus Nicæam pervenit. Ubi cum se delectus habendi causa ac contrahendi militis venisse diceret, paucis indidem collectis in 70 quoddam castellum [an. 743], quod Pusantis dicitur, se conjicit. Constantinus, missa ad eum persequendum exercitu parte, postremo redactum in potestatem cum filiis viuctos omnes Circensibus ludis solemnī pompa traducit. Nec multo post Sisinnius patricius, conjurationis in Constantinum et affectatæ tyrannidis convictus, oculis privatus est. Eadem poena in Artabazum et filios decernitur.

ἤχοι¹ στρατολογῶν καὶ δυνάμιν τινα ἐκεῖ περι-
 ἤχοι¹ στρατολογῶν καὶ δυνάμιν τινα ἐκεῖ περι-
 ἤχοι¹ στρατολογῶν καὶ δυνάμιν τινα ἐκεῖ περι-

Hunc in modum constitutis rebus imperii, Constantinus paulo post in Saracenorum fines expeditionem agit. Ab his Germanicam Euphratidis provinciam urbem capit.

*** [An. 747] ac quibus in locis pestilentia grassata est, hominum omne genus ad internecionem extinxit: pauci dumtaxat divino beneficio servati sunt, qui quam longissime ex his locis recesserunt. Præcipue vero Cpoli vis illa morbi sæviit. Per quam ostenta quædam ac prodigia repente visa sunt; et crucis elligies partim in privatis hominum vestibus, partim in sacris apparuit, eademque in januis ac po-

VARIE LECTIONES.

** εἰ παρ' | οἱ ὑπὲρ; εἰ μοx ἀνέβριψαν; ** γὰρ | δεῖ? ἂν) οἶμαι; ¹ περατοῦται P; τείχει Petavii pro τάχει. προσεδρεύει P. ² οἶκοι P; corr. Petavii.

PETAVII NOTÆ.

(35) Ὅπηνικα εἰ. Vitiosa sunt quæ deinceps sequuntur. Nos ita vertimus quasi scriptum esset ὅτι. ἡ παρ' ἐκείνους περὶ τῆς ἀρ. ἀμίλλα τὸν ἐμφ., etc. Quid sibi deinceps velit, Theophanis verba declarant a. Constanti. 2: Ὁ δὲ ἀρχέλακος διάβολος τοιαύτην κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἤγειρε μανίαν καὶ ἀλληλοσφαγίαν, ὥστε τέκνα κατὰ γονέων καὶ ἀδελφῶν κατ' ἀδελφῶν συγκινεῖσθαι ἀφειδῶς εἰς σφαγὴν, καὶ ἀνηλεῶς ἐμπυρίζειν τὰς ἀλλήλους ὑπαρχούσας στάσεις τε καὶ οἰκίας.

(36) Ἐν τούτοις καθυπέροτρος. Anno Constan-

D tini III, ind. 12 ineunte. Theophanes.

(37) Καὶ καθ' οὗς τόπους. Manca et depravata sunt quæ sequuntur. Pests hæc a. 745 et sequenti, hoc est tota indict. 14, tenuit, Constantini 4.

(38) Τύποι σταυροειδεῖς. Theophanes (p. 355A): Αὐτίκα γοῦν ἤρξαντο ἀθρόως τε καὶ ἀοράτως γίνεσθαι σημεῖα ἐν τε τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἱματίοις καὶ εἰς τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἱερὰ ἐνδύματα, σταυροὶ τινες ἐλαϊώδεις πλείστοι. Sigebertus a. 748: « In vestibus hominum et in velis ecclesiarum apparent cruciculae quasi oleo designatæ. »

stibus conspecta. Quibus rebus perculsi ac consternati hominum animi ad imminentem cladem atque exitium pertinere non dubitabant. Tanta vero terroris magnitudo fuit ut a sensibus alienati varias sibi species atque imagines offerri, seque cum peregrinis et deformibus hominibus iter facere et colloqui putarent; quos ubi tanquam notos sibi salutaverant, atque, ut moris est, **71** in via sibi invicem occurrentibus, usitata officia præstiterant, eadem illa aliis postea referebant. Iis atque aliis id genus spectris exagitati plerique infestis in se gladiis incurrebant. Atque eo postremo res adducta est ut paucis superstitibus, cum morientium numero pares esse non possent neque eorum sepelire corpora aut justa persolvere, quasdam machinas conficerent ac jumentis imponerent. Horum dorso instratis asseribus, postquam ad locum quemdam capacem ac vastum pervenerant, laxata machina ita pleraque cadavera sine more ac temere congerebant. Deinde etiam plaustra ad efferendos mortuos præ jumentorum inopia succollabant. Ac demum sepulcra ipsa defecerunt. Quare et cisternas exsiccatas mortuorum corporibus complebant, et agros proscindebant, et vineas atque hortos fodiebant, quibus præter solitum ad tumulandam innumerabilem corporum struem abutebantur. Ex quo accidit ut ædes quamplurimæ penitus obstructæ atque interclusæ fuerint. Tenuit ea mali vis ad annum usque, quo vertente magna ex parte remisit, ac paulatim ut excitata initio fuerat, ita tandem pestifera lucis desiit. Quæ omnia prudentibus viris ad iram Dei spectare haud dubie videbantur, cum perfidus atque impius princeps, ceterique qui scelera illius dogmati consenserant, violare sacras imagines per summam essent Ecclesiæ ignominiam aggressi.

72 Post hæc igitur desertam urbem ac pene ad vastitatem redactam evocatis novis civibus frequentat, quos undique ex provinciis atque insulis Romano nomini subjectis exciverat. Eodemque tempore classem adversus Saracenos mittit, cui Cypriæoticorum ordinum ducem præposuit. Hæc cum Cyprum appulisset, eodem et Saracenorum navales copię Alexandria profectæ sunt. Quarum adventu comperto, dux noster, incursione subita concrematis omnibus, quidquid opum in iis erat obtinuit, fuscisque penitus hostibus, Cpolim regressus est.

Ἀ ἐσθημάτων ἐπανετέλλον, ταῖς θύραις τε ὡσαύτως καὶ τοῖς τῶν θυρῶν σταθμοῖς, ἃ δὴ φαινόμενα φρίκην μεγάλην καὶ ἀπορίαν πᾶσιν ἐνέτικτεν ὡς παραχρῆμα τὸν ἐλεθρον μνηύοντα ἔσεσθαι. "Ὅσπερ δὲ ἐξεστηκότες (39) τῷ δέει οἱ ἀνθρώποι καὶ φαντασινοῦμενοι ἔδωκον αὐτοῖς ὡς ξένοις³ τισὶ συνοδεύειν καὶ εἰδεχθῆναι ἀνθρώποις, καὶ εἶτα ὡς γνωρίζουσιν δῆθεν τοῖς ἐντυχάνουσι προσαγορεύοντες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ὁδὸν ὠμιλημένα ἑτέροις ἔπειτα ἀφηγοῦμενοι καὶ ἄλλοις φάσμασι τισιν ἐκδειματούμενοι εὐρουν⁴ ἔλφεσιν ἀλλήλους τινὰς βάλλοντας. Καὶ δὴ οὕτω τὰ πλείστα ἐξέβαιναν⁵. Ἐν οὐδενὶ δ' οἷοι τε ἦσαν οἱ περιωζόμενοι τῶν ἀποικομένων ταφῇ παραδιδόναί τε τὰ σώματα καὶ τὴν ὁδὸν ἐπ' αὐτοῖς ποιεῖσθαι, ὀλιγοστοὶ μὲν πλείστοις⁶ ἄγαν ἐκχομίζοντες. Διδὲ μηχανὰς ἐκ τινος περιβολῆς κατεσκευάζον ἀπαγόμενοι, τοῖς ἀχθομένοις ζώοις σανίδας ἐπιστρωννύοντες καὶ ἐπὶ μέγα τι χωρὶον ἀπευρύνοντες τὸ μὴχάνημα, οὕτω τε τὰ πλείστα τῶν πτωμάτων ἀκόσμως καὶ ὡς ἐν ἑσυχῇ ἐπετίθεσαν. Ἡδὴ δὲ καὶ ἄμαξαι πρὸς τὴν ἐκφορὴν τοῦ πλήθους τῶν νεκρῶν φορούμεναι ὑπηρέτου, τῶν ὑποζυγίων αὐταῖς μὴ ἐπαρκεῖν ἔτι δυναμένων. Ἐπιλελοιπασιν δὲ εἰς ἄπαξ⁷ καὶ οἱ τάφοι, ὥστε καὶ τὰς ἀνύδρους τῶν δεξαμενῶν νεκρῶν ἐμπλησθῆναι σωμάτων. Ἀρουραὶ δὲ ἀνετέμνοντο καὶ ἀμπελώνες διωρύσσοντο καὶ κῆποι διεσκάπτοντο πρὸς τὴν τῶν ἀπείρων σωμάτων ταφὴν καινοτομούμενοι. Ἐξ ὧν συνέβαινε τοὺς πλείονας τῶν οἰκων κατακλίστους πᾶμπαν γίνεσθαι. Παρέτεινε δὲ τὸ τῆς θραύσεως μέχρις ἐνιαυτοῦ, καὶ ἐξ ἐκείνου ἐνεδίδου τὰ πλείστα, καὶ κατὰ μικρὸν, ὥσπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνεῖναι, οὕτω δὲ καὶ ἐλιώρησεν ἡ φθορά. Ταῦτα ἐκρίνετο τοῖς ὀφθαλμοῖς εἰδῶσιν ἐκ θαλάσσης ἐπισκήπτειν ὄρη, ἥλικα ὅτε ἀθέως καὶ δυσσεβῶς κρατῶν, καὶ ὅσοι αὐτῷ συνήκουν τῇ ἀθέσμῳ φρονήματι, τὰς χεῖρας ἐπαρείναι κατὰ τῶν ἁγίων ἀπεικονισμάτων εἰς ὕβριν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας τετολμήκασιν.

Ἐντεῦθεν τοίνυν ἀνοίχτην σχεδὸν ἤδη γαγονεῖν τὴν πόλιν ταύτην κατοικίζει, ἐκ τῶν χωρῶν καὶ τῶν νήσων τῆς ὑπὸ Ῥωμαίοις ἐξουσίας λαὼν πλείθι μετὰγων. Ὑπὸ δὲ τούτων τὸν χρόνον στόλον ἐκπέμπει κατὰ τῆς τῶν Σαρακηνῶν χώρας, οὗ ἡγεῖτο ὁ τηλικαῦτα στρατηγὼν τῶν Ῥωμαίων καλουμένου στρατοῦ. Καθορμίζεται δὲ ὁ στόλος κατὰ τὴν Κύπρον νήσον. Ἐνθα αὐτίκα μάλα καταίρει ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου πόλεως καὶ τῶν Σαρακηνῶν πλοῖμον. Ἀπερὶ ὁ στρατηγὸς προαισθόμενος ἐξαπιναικῶς εἰσπίπτει κατ' αὐτοῦ, πορὶ τε διαρλῆδας τὰς ναῦς τὰ αὐτῶν σφετερίζεται ἅπαντα, καὶ κατὰ κράτος ἐλὼν τοὺς πολέμους πρὸς Κωνσταντῖνον ὑπενόσται.

VARIÆ LECTIONES.

³ ἑώρων Petav. ⁴ ἐξέβαιναν. οὐδμοῦ? ⁵ πλείστοι P. ⁶ δη? ⁷ τοῦ?

PETAVII NOTÆ.

(39) "Ὅσπερ δὲ ἐξεστηκότες. Idem Theophanes: Γενόμενοι δὲ ἐν ἐκστάσει ἐνόμιζον ξένους τισὶ καὶ βριαροῖς προσώποις συνοδεύειν, οἱ καὶ ἀπαντῶντας ὡς φίλους δῆθεν προσαγορεύοντες διελέγοντο. Addit: Σημειούμενοι δὲ τὰ παρ' αὐτῶν λεγομένων ἑσχατον

(fort. τῶν παρ' αὐτ. λεγ. ἑσχατον) ἐξηγοῦντο. Ἐώρων δὲ τοὺς αὐτοὺς καὶ εἰς οἰκούς εἰσερχομένους, καὶ τοὺς μὲν τοῦ οἴκου αἰωροῦντας, τοὺς δὲ ξίφει τιτρώσκοντας. Συνέβαινε δὲ τὰ πλείστα τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων γίνεσθαι οὕτως καθὼς εἶδον.

Μετὰ ταῦτα τίκεται (40) τῷ βασιλεὶ υἱός, ὃν Ἀλέοντα ἐπωνόμασε. Τηνικαῦτα καὶ ἐν Συρίᾳ σεισμός μέγας γίνεται, καὶ θλεθροὶ ἐκείθεν ἐρίστανται μέγιστος. Αἱ μὲν γὰρ τῶν ἐκεῖ πόλεων ἐπὶ * μέγα ἡ γῆ περὶ αὐταῖς ἔχανεν, αἱ δὲ παρὰ μέρος τοῦτο πεπόνθησαν. Ἄλλαι τῶν ὑψηλῶν ἀποκινήθεισιν χώρων πρὸς τὰ ὑποκαίμενα πεδία σὺν τοῖς τεύχεσιν αὐτοῖς καὶ οἰκήμασι σώαι * κατεσύρσαν, μέχρι σημείων ἕξ καὶ ¹⁰ τῆς οἰκείας μεταστᾶσαι ἰδρύσεως, ἢ μικρῷ πρὸς. Ἦδη δὲ τινες ἔρχσαν τὴν γῆν θεάσασθαι τὴν κατὰ τὴν ¹¹ Συρίαν Μεσσοποταμίας ῥαγεῖσαν ἐπὶ σημείοις δύο βυθῶν ἐτέραν ἀναδράσαι· κάτωθεν γινῶσπερ ἀμυδρῇ καὶ λευκοτάτῃ, συναναδοθῆναι δὲ ταύτῃ ἡμίονον θήλειαν ἀνθρωπίνῃ φωνῇ τὴν τῶν Ἀράβων κατάλυσιν (41) προαναφωνοῦσαν. Οὐ πολὺ γὰρ τὸ μεταξὺ, καὶ τῆς ὑπερέκεινα ἐρήμου ἔθνους ἐπιφυσὲν πλῆθῃ τούτων πολλὰ ἀμαχεὶ διεχειρίσατο.

Μετὰ δὲ ταῦτα (42) στέφει Κωνσταντῖνος τὸν υἱὸν Ἀλέοντα εἰς βασιλείαν, καὶ εὐθὺς κατὰ Σαρακηνῶν ἐκστρατεύει. Καὶ γενόμενος κατὰ τὴν Μελιτηνιῶν πόλιν, ταύτην πολιορκίᾳ εἴλῃ, λαὸν πολὺν δορυάλωτον καὶ πλείστα σκῦλα, ἐκείθεν ἀπενεγκάμενος. Ἐν τούτῳ δὲ ἐτελεύτα ἡ Μαρία ἡ Αὐγούστα ἡ αὐτοῦ γαμετή. Ὅπερ δὲ μετ' ὀλίγον συνέβαινε μνήμης ἄξιον, οὐ παραδραμεῖν δίκαιον. Συννήχθη γὰρ τῇνικαῦτα θέαμα φοβερὸν καὶ τεράστιον ξένον ἐξ ἀερίου γενέσθαι συμπτώματος, ὅπερ περὶ λύκων ἀφ' ἧς κατάρξαν διὰ πάσης ἐφαίνετο νυκτός, ἐκπληρῆιν καὶ δέος μέγα τοῖς θειομένους ἐμποιοῦν ἅπανσιν. Ἐδόκει γὰρ αὐτοῖς ὡς οἱ ἀστέρες ἅπαντες τοῦ τεταγμένου αὐτοῖς οὐρανόου χώρου περὶ ¹² ἰοῦμενοι κατὰ γῆς ἐφέροντο. Οἱ δὲ περιγέιοι γενόμενοι ἄθρόον διεκλύοντο, ἥκιστα τὴν οἰκονομίαν βλάδην ποιησάμενοι πτώποτα. Φασὶ δὲ πολλοὶ ὡς διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης τὸ τοιοῦτον ἐξαίσιον διαδεκνύετο. ¹³Θέαμα.

Καὶ τὰ μὲν τῶν ἀστέρων ἐν τούτοις ὥφθη, χρόνον δὲ τινος διωχηκός (43) Ἀναστάσιος, ὁ τοῦ Βυζαντίου ἐτελεύτα ἱεράρχης. Κωνσταντῖνος δὲ καθάπαξ πρὸς τὴν ὕδριν τῆς Ἐκκλησίας ἰδὼν καὶ πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἤδη ἀπομαχόμενος, ὡς ὑπὸ τοῦ ἁγίου αὐτὸν ἐναντίου πνεύματος κινούμενος, σύνοδον ἱερέων ἀθροίζει (44) ὁκτὼ καὶ τριάκοντα καὶ τριακο-

Secundum eas victorias imperatori filius nascitur, quem Leonem appellavit. Quo tempore vehementi terræ motu Syria concussa est, magnaque exinde clades consecuta. Quasdam enim illic urbes terra in immensam voraginem circumquaque delihscens absorbit, aliæ ex parte disjectæ, nonnullæ ex editioribus locis in plana subductæ cum mœnibus ipsis atque ædificiis, ac sine ruina e propriis sedibus ad sextum usque milliæ et eo amplius translata. Nec defuero qui in Mesopotamia Syriæ vicina visam a se terram dicerent, cum ad duo miliaria hiatus vastissimo patefacta aliam velut ex alto terram effunderet, arenæ instar tenuem maximeque candidam. Addebant et mulam indidem erupisse, ⁷³ quæ humano sermone Arabici imperii cladem prædiceret. Nec longo interjecto tempore e superioribus desertis gens nova repentina impressione maximas illorum copias pene sine ullo certamine concidit.

[An. 750.] His confectis rebus Constantinus Leonem filium imperatorem coronat, ac statim contra Saracenos profisciscitur. Moxque ut Melitenen attigit, obsessa urbe atque capta ingentem captivorum æque ac spoliorum vim reportat. Accidit interim Mariæ Augustæ conjugis illius obitus. A quo quid memoria dignum exstiterit, præterire nefas existimo. Tum enim horrendum quoddam in aere monstrum atque inusitati terroris aspectum est; idque circa vesperam exorsum tota nocte deinceps apparuit, et concurrentium animos incredibili metu ac stupore perculit. Videbantur enim astra omnia ordine suo ac statione dissoluta in terram decidere, atque ubi prope illam attigerant, nullo cuiusquam damno dissipari. Hoc tam immane prodigium plerique toto passim orbe visum esse memorant.

[An. 753.] Post illud siderum portentum aliquanto tempore Anastasius Epopolitanus patriarcha moritur. Constantinus ubi semel se ad Ecclesiæ contumeliam ac pietatis oppugnationem accinxit, tanquam afflatu impulsusque contrarii spiritus abreptus, cœlium episcoporum colligit octo et triginta ⁷⁴ numero supra trecentos. Cai Theodosius Ephesinus archi-

VARIE LECTIONES.

* ἐπὶ. ὅλαι κατεπόθησαν καὶ ἐπὶ? * σώαι? cf. σώαν p. 25, 11. ¹⁰ καὶ. ἀπό? ¹¹ τὴν τῆς κατὰ τὴν? ¹² παρακινούμενοι;

PETAVII NOTÆ.

(40) Μετὰ ταῦτα τίκεται. Januarii 25, indict. 3, nascitur Leo, a. d. 750, a. Copronymi 9.

(41) Τὴν τῶν Ἀράβων κατάλυσιν. Theophanes hoc horribile prodigium eodem modo describit, eodem anno Copronymi, Siebertus a. Christi 753.

(42) Μετὰ δὲ ταῦτα. Indict. 4, anno Copronymi 10, ipso die Pentecostes, Leo ab Anastasio coronatur, Christi 751.

(43) Χρόνον δὲ τινος διωχηκός. A. Copronymi 13 mortuus Anastasius, οἰκίστῳ πάθει τῷ λεγομένῳ χορδαίῳ, κόπρον διὰ στόματος ἐμέσας. Theophanes (p. 359 A). Errat igitur Theophanis

codex alter, qui Anastasium obiisse refert tempore pestilentiae sive indict. 3, qui fuit Copronymi 9.

(44) Σύνοδον ἀθροίζει. Iniiit hæc pseudosynodus ex a. d. iv Id. Febr. et usque ad vi Id. Aug. celebrata est, indict. 7, a. d. 754. De qua Theophanes: Ἐπανελθὼν ἐν τῇ πόλει σύνοδον συναθροίζει κατὰ τῶν ἁγίων εἰκότων ἐν Ἡλαχέρναις, ἐν ᾗ πολλῶν πολλὰ κατὰ τοῦ Κυρίου κενολογησάντων οἱ ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης καὶ τὰς μιαιφάς αὐτῶν χεῖρας εἰς ὕψος ἀραντες καὶ ἀλαλάξαντες ἐβόησαν τὴν ἐλεεινὴν φωνήν, λέγοντες: « Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ γέγονεν, ὅτι σὺ, βασιλεῦ, ἐλύτρωσας ἡμᾶς ἐκ τῶν εἰδώλων. »

episcopus præfuit. Urbis porro præsulem Constantinum quemdam, qui monachi habitum præferebat, ex Syllæ urbis episcopo constituit. In eo conciliabulo fidei canonem condiderunt de sacris imaginibus evertendis, cui ab omnibus impio consensu ac nefario subscriptum est; eaque religio omnis pueriliter in foro anathemate damnata. Eadem et in Germanum Cyprianum patriarcham dicta sententia est et Georgium Cyprium et Joannem Damascenum, cognomento Mansur.

Βυζαντίου γεγονότα, Γεώργιον τε τὸν ἐκ Κύπρου ἀκού τῆς Συρίας τὸ ἐπὶ κλήν Μανσοῦρ.

His rebus postremo perfectis Constantinus oppida per Thraciam extruxit, in quibus Syros et Armenios collocavit, quos ex Melitenensium urbe ac Theodosiopolī transtulerat; iisque necessaria omnia liberalissime largitus est. Hæc oppida dum adhuc ædificantur conspicati Bulgari, tributa ab imperatore postulant: quo renuente illi exercitu collecto Thraciam depopulantur, ac propemodum ad Longos usque muros excurrunt. Sed occurrente imperatore commissoque prælio in fugam conjecti sunt, cumque eos acrius insequeretur, quam plurimi et Bulgari interfecti. Deinde ingentibus terrarumque copiis contra eosdem imperator profectus est. Classis ipsa quingentarum numero navium Euxino 75 mari navigans ad Istrum applicuit. Inde Bulgarorum agros incendio vastare, innumeros in captivitatem abducere. Imperator ipse ad Marcellas, quod castellum prope Bulgarorum fines positum est, acie congressus barbaros in fugam convertit, ac bene multos interfecit. His cladibus acceptis, Bulgari de pace legatos mittunt obsidesque liberos tradunt.

Sed neque illud quod eodem tempore contigit prætermittendum est. Ineunte autumnō immanis hiems et acerrima vis frigoris fuit; ex quo aqua omnis in glaciem durata et astricta contuentium oculos horrendo atque inusitato spectaculo perterruit. Neque hoc in dulcibus duntaxat aquis, sed quod admirabilius est, etiam in salsis ac mari ipso contigit. Ac cum in aliis orbis terrarum plagis, tum in iis quæ ad septentriones jacent, asperrimo gelu omnia concreta sunt. Quo adeo constrictum et induratum mare est, ut ad centum fere millia Euxinum pelagus obriguerit. Eadem vi superiores amnes ac maximi meliori ex parte coaluerunt; tum mari-

Α σίους ¹² τὸν ἀριθμὸν τυγχάνουσιν. Ταύτης ἐξήρχε Θεοδόσιος ὁ τῆς Ἐφεσίων πόλεως ἀρχιεπίσκοπος. Ἀρχιερεῖα τε τῆς πύλεως ἀνακηρύσσει Κωνσταντίνον τινα τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα περιβεβλημένον, ἐπίσκοπον δὲ τῆς τοῦ Συλλαίου πόλεως γεγονότα. Ὅρον δὲ πίσταως ἐκτίθενται, ἐν ᾧ ὑπεσημῆναντο ἅπαντες κακῶς καὶ δυσσεβῶς συμφορῆσαντες, τὴν τῶν ἱερῶν εἰκονισμάτων καθαίρεσιν ἐκφωνήσαντες, καὶ ὥσπερ νηπιωδῶς, (45) ἐπ' ἀγορᾶς ταῦτα ἀνεθεμάτιζον. Μεθ' ὧν ¹⁴ καὶ Γερμανὸν τὸν ἀρχιερεῖα τοῦ τῆς νήσου ὀρμώμενον, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀπὸ Δαμα-

Ταῦτα ἐπιτελῇ ¹⁵ ποιήσας Κωνσταντίνος ἤρξε δομεῖσθαι τὰ ἐπὶ Θράκης πολιέματα, ἐν οἷς οἰκίζει Σύρους καὶ Ἀρμενίους, οὓς ἐκ τε Μελιτηναίων πόλεως καὶ Θεοδοσίου πόλεως μετανάστας πεποίηκε, τὰ εἰς τὴν χρεῖαν αὐτοῖς ἀνήκοντα φιλοτιμῶς δωρησάμενος. Ταῦτα τοίνυν οἱ Βούλγαροι ὡς ἐπολιζόντο θεασάμενοι, φόρους ἤτουν παρὰ βασιλεῖ δέξασθαι. Τοῦ δὲ μὴ δεξαμένου οἷ γε στρατευσάμενοι τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία κατέτρεχον, καὶ μικροῦ ¹⁶ τοῦ μακροῦ καλουμένου τείχους ἐπεβέβηον. Ὁ δὲ ἀντεπεξῆει καὶ συμβολῶν πολέμῳ εἰς φυγὴν ἐτρέψατο, καὶ ἐδίωκεν ἀνὰ κράτος, καὶ πλείστους Βουλγάρους ἀνέειλε. Μετ' οὐ πολὺ πλοῖ καὶ πεζῇ κατ' αὐτῶν ἐστράτευσεν. Οἱ γοῦν τὰς ναῦς ἔχοντες, ἄχρι καὶ πενταχοσίων ¹⁷ ἀριθμὸν συντελούσας, διὰ τοῦ Εὐξείνου ἐκπλεύσαντες καὶ πρὸς τῷ Ἰστρῷ γενόμενοι ποταμῷ χώρας τε Βουλγάρων ἐπίμπαρσαν καὶ δορυαλώτους οὐκ ὀλίγους εἶλον· αὐτὸς δὲ μάχῃ συμμίξας αὐτοῖς κατὰ τὰς λεγομένας Μαρκέλλας (προῦριον δὲ τοῦτο πλησιαστάτα Βουλγάρων κείμενον) εἰς φυγὴν ἐτρέψατο καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἔκτεινεν. Ἐντεῦθεν ἐκείνῳ τὸ ἦττον ἀπενεγχάμενοι περὶ εἰρήνης διεπραεῦοντο, ἐκ τῶν οἰκειῶν τοκετῶν ὁμήρους προέμενοι ¹⁸.

Ἔτι πρὸς τοῦτοις οὐδὲ ἐκεῖνο νῦν παραδραμεῖν ἄξιον. Ὡρα ἐνέστηκε (46) φθινοπώρου, καὶ ἐν αὐτῇ χειμέριον γίνεται τὸ κατὰστημα καὶ τῷ ὄντι κρυερὸν καὶ δριμύτατον, ὡς ξένην τινα καὶ ἐξάιστον τοῖς τηνικαῦτα ὀρώσιν ἀποτελέσαι τῆς ὕγρως οὐσίας ἐκ τῆς περὶ αὐτὴν συμβάσεως πήξεως τὴν θῆαν, οὐκ ἐν τοῖς γλυκέσιν ὕδασι μόνον, ἀλλὰ τὸ δὴ παραδοξότερον, καὶ κατὰ τῆς ἀλμυρᾶς ἰσχύσαν ποιότητος, καὶ ἐν ἄλλοις μὲν πλείστοις τοῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην τόποις, οὐχ ἥκιστα δὲ τὰ τε ὑπερβόρεια καὶ προσάρκτια καταπῆξαν δεινότερα. Ἐπὶ τοσοῦτο δὲ κατεπυκνῶντο ¹⁹ καὶ διεπῆγγυνεν ὥστε τὴν ὑπερπόντιον τοῦ Εὐξείνου θάλασσαν ἐπὶ σημείοις ἑκατόν που ἀπο-

VARIE LECTIONES.

¹² f. τριακοσίων Petavius. ¹⁴ ὁν P. ¹⁵ ἐπιτελῇ Petavius, ἐπὶ τέλει P. ¹⁶ μικροῦ. μέχρι? ¹⁷ καὶ εἰς πενταχοσίας? ¹⁸ προέμενοι? ¹⁹ κατεπύκνουν τε?

PETA VII NOTÆ.

(45) Καὶ ὥσπερ νηπιωδῶς. Theoph. : Καὶ τῇ κ' τοῦ αὐτοῦ μηνός. Augusti, ἀνῆλθεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ φόρῳ σὺν τῷ Κωνσταντίνῳ τῷ ἀνιέρῳ προέδρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις, καὶ ἐξεφώνησαν τὴν ἐαυτῶν κακὸδοξὸν αἵρεσιν ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ.

(46) Ὡρα ἐνέστηκε. Indict. 4, a. Copronymi 23

notat Theophanes (p. 365 A). Verum cum primus Copronymi cœperit ind. 9, Christi 741, constat 23 ejusdem in a. quadrare 763 ind. 1, adeo ut horribilis hæc hiems ind. 2, Octobri mense inchoata sit. Videndum itaque num hæc tempestas in a. 765 rejicienda sit.

κρυσταλλωθῆναι· κατὰ τὸ πέλαιος, εἶτα καὶ τοὺς Ἀ
 ὑπερχειμένους μεγίστους· οἱ μάλιστα καὶ πλείστους
 ποταμῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ ²⁰ ἐπὶ Μεσημβρίαν καὶ Μή-
 δεϊαν πόλιν ἀρχομένην παράκτιον χώρον τῷ πάγε.
 συναποπετρωθῆναι, διὰ βάθους χωρησάσης ²¹ τῆς
 τοιαύτης πῆξεω· ἄχρι καὶ εἰς τριάκοντα πήχεις, ἐπὶ
 τούτοις ἀφάτου καταβράγεισης χιόνος εἰς ὕψος διαρ-
 θῆναι τὸ κρύος ὑπερανέστηκός τῆς ἐπιφανείας μέχρι
 πηγῶν που ἄλλων εἰκοσι, καὶ πῶς συμφύθῃναι τῇ
 ἡπείρῳ τὴν θάλατταν ὥς μηδὲ διακρίναι ῥαδίως
 ποτέρα ἐτέρας ἀποκρίνεται. Οὕτω τε ἅπαν τὸ πρὸς
 ἄρκτον ἡπειρωθὲν ὕδωρ περσεύειν κατὰ νότου συν-
 εχώρει τοῖς βουλομένοις, βάσιμά τε ἦν τὰ ἐκείνης ²²
 ἅπαντα, ὅσα τε ἐν ταῖς τῶν Χαζάρων γῆς μεθορίαις
 καὶ τοῖς πλησιοχώροις Σκυθικοῖς ἔθνεσι, καὶ οὐκ ἀν-
 θρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ κτήνεσι καὶ ζώοις ἐτέροις
 γενόμενα· ἅπλων δὲ ἤδη ἐντεῦθεν γενέσθαι τὴν
 Ποντικὴν τότε θάλατταν. Ἡμέραις δέ τισι διηπευού-
 σαις καὶ ὁ ἅπλετος ἐκείνος τοῦ παγετοῦ ὄλκος
 εἰς διάφορα συρρήγγυνται τμήματα, ἅπερ εἰς τοσού-
 τον ὕψος ἀνέσχεον ὥς ὅρη δοκεῖν εἶναι ὑπερύψηλα.
 Τούτων ἀποβράχυντα μέρη τινὰ καὶ τῇ βίᾳ τῶν
 πνευμάτων συνωθούμενα πρὸς τε Δαφνουσίαν φρού-
 ριον ἐν τῇ Ποντικῇ μοίρᾳ, ἐρυμνότατον τυγ-
 χάνον, ἐξοκέλλουσι καὶ ἄχρι τοῦ στομίου τοῦ Εὐξείνου
 καταβρέουσι· συστραφέντα δὲ πρὸς ἑαυτὰ, καὶ τὸν
 αὐτόθι στενὸν πόρον τὸν μεταξὺ ²³ πορθμῶν πληρώ-
 σαντα, τὰς ἐκατέρωθεν ἡπείρους, τὴν τε Θράκην
 καὶ τὴν Ἀσιάτιδα, ἀλλήλαις συνήνυσαν, ὥς ἐξ ἐκα-
 τέρας πρὸς ὑατέραν περὶ ἡ μάλλον ἢ πολλοὶ διαπεραιού-
 σθαι ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ. Ἐκεῖθεν συνωθούμενα
 ἀνὰ τὴν Προποντίδα μέχρι Ἀδύδου ἐξεχύθησαν, ἥπερ
 δὴ οὐδὲ θάλασσα εἶναι τὸ λοιπὸν ὑπαπετεύετο. Τού-
 των ἐν ἀποσπασθὲν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Βυζαντίου
 προσάρασσεται, καὶ τὸ αὐτόθι ταίχος περιέσεισεν ὥς
 καὶ τοὺς ἐνδον οἰκοῦντας συμμετασχεῖν τοῦ σάλου.
 Καὶ τοῦτο τριχῇ διαιρεθὲν παρ' ἐκάτερα μέρη τῆς
 ἀκροπόλεως τὰς ἀκτὰς ἐμπέμπλησι. Τὸ δὲ ὕψος αὐ-
 τοῖς τῶν τῆς πόλεως τειχῶν ὑπερανέστηκε, δι' αὐτῶν
 τέ τινες ἐξ ἀκροπόλεως πρὸς τὸ ἀντικρὺ, ἐν
 οἷς τὸ Γαλάτου ²⁴ (47) λεγόμενον ἱδρυται φρούριον, περὶ
 διεπεραιοῦντο. Ταῦτα ἐκπληξιν μεγίστην τοῖς
 τῆς πόλεως ἐνεποίει· τῷ παραδόξῳ γὰρ καὶ ἀδοκίμῳ τῆς
 θεᾶς ἐν ἀπορίᾳ γενόμενοι θρήνοις καὶ δά-
 κρυσι πλείστοις συνεχόμενοι ἐνθένδε ἀπηλλάσσοντο.

Χρόνων δὲ οὐκ ὀλίγων (48) διελθόντων, Σκλα-
 θηνῶν γένῃ τῆς ἑαυτῶν μεταναστάντα γῆς φυγάδες
 διαπερῶσι τὸν Εὐξείνου. Συνετέλει δὲ αὐτῶν τὸ
 πλῆθος ἄχρι καὶ εἰς ἀριθμὸν ὅκτω καὶ διακοσίας χι-
 λιάδας. Καὶ πρὸς τὸν ποταμὸν ὃς Ἀρτάνας καλεῖται
 αὐτοὶ κατοικίζονται.

At tima omnis ora, qua Mesembriam et Medeam urbes
 alluit, subeunte in profundum gelu, ad triginta us-
 que cubitos in silicis soliditatem induruit. Ad hæc
 erumpente nivium incredibili copia, in altum exag-
 gerata **76** glacies ad viginti alios cubitos sublata
 est. Unde ita mare cum continenti ora coeuluit, ut
 utrum ab altero secretum esset vix quisquam dis-
 cerneret. Sic igitur quidquid aquæ obversum Bo-
 reæ fuit velut in solum conversum pedibus solidum
 iter constraverat; nec ulla pars ejus, præcipue ad
 Chazarum fines ac finitimarum Scythiæ nationum,
 non aut hominum gressibus, aut pecudum ac ju-
 mentorum patebat. Ergo interclusum per illud tem-
 pus navigationibus Ponticum mare fuit. Inde die-
 bus aliquot interjectis, immans illa glaciei moles
 varias in crustas diffinditur, quæ altissimorum mon-
 tium specie in immensum exstructæ sunt. Harum
 avulsæ nonnullæ abscissæque partes ventorum im-
 petu ad Daphnusiā, castellum in ora Pontica mu-
 nitissimum, ejectæ sunt et ad Euxini ponti fauces
 impulsæ; ubi confertæ ac stipatæ, occupatis Bo-
 spori angustiis et oppletis, continentes ambas, Thra-
 ciam videlicet cum Asia, conjunxerunt, adeo ut ul-
 tro citroque pedibus magis iter quam navibus pate-
 ret. Inde rursum expulsæ per Propontidem Abydum
 usque dissipatæ sunt. Cæterum tam longe lateque se
 glacies diffudit ut mare illic esse nemo suspicari
 posset. Horum fragminum unum ad arcem Cpolis
 illisum murum ita concussit, ut qui intus erant
 agitatione illa quaterentur. Hinc **77** trifariam di-
 visum ad utramque arcis partem oram omnem oc-
 cupavit, ea altitudine quæ urbis moenia transcen-
 deret. Itaque nonnulli per constratos crustarum
 aggeres adversum in litus, ubi castellum illud quod
 Galaten vocant situm est, ex arce transmiserunt.
 Hæc omnia ingentem civitati metum afferbant:
 quippe novo hoc et inusitato spectaculo consternati
 atque in gemitibus et lacrymas soluti recedebant.

Nec longo post hæc interfecto tempore, Sclavini
 patriis finibus extorres Euxinum trajiciunt, quorum
 numerus ad octo et ducenta millia pervenisse dici-
 tur. Hi ad fluvium (quem Artanum nominant) con-
 sederunt.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ τόν? et postea ἐρχόμενον? ²¹ βάθους τε χωρ.? ²² ἐκείνη? cf. p. 64 12. ²³ μεταξὺ τῶν π.? ²⁴ τὸ
 Γαλ. Petavius, τῶν Γαλ. P. vel Γαλατῶν Petavius.

PETAVII NOTÆ.

(47) Δι' αὐτῶν τέ τινες. Theophanes (p. 365 D):
 Δι' οὗ πᾶς ὁ βουλούμενος ἀπὸ Σοφριανῶν εἰς τὸν ἅγιον
 Μίμαντα καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς Χρυσόπολιν ὡς
 διὰ Ξηράς ἐβάδιζεν, etc.

(48) Χρόνων δὲ οὐκ ὀλίγων. Atqui vehementem
 illam hiemem molius hic Bulgaricus præcessit. Quem

Theophanes a. tribuit Copronymi 22 ind. 1. Ubi et
 caracterismus feræ: nam Junii 30 fuisse refert 5
 feriam. Convenit hoc a. C. 763 cyclo solis 16, lit.
 Dom. B, anno Copronymi 25 jam ineunte, ex a. d.
 xix Cal. Jul.; verum ad 22 bona pars ejus belli per-
 tinet.

[An. 703.] Dum hæc aguntur, apud Humnos et Bulgarios ista contigerunt. Fœdere illi inter se constituto, Xerensibus, quorum in dominatu erant, interfectis, ducem sibi Telesium nomine præficiunt, arrogantem hominem ac juvenili audacia ferocem, qui, collecta militum manu, vicina Romanorum loca et castella hostiliter populatus est. Constantinus ejus audaciam ac violentiam animadvertens hippagogas naves ad octingentas comparat, quas cum equitatu complexset per Euxinum mare in Istrum immittit. Ipse cum alio exercitu Anchialum pervenit, ad quam ei Telesius 78 cum Sclavinorum auxillis laud pœnitendis occurrit. Ibiq; prælio victus in fugam vertitur. Multi utriusque gentis hostium in acie cæsi, nec pauci etiam e primoribus capti. Hæc victoria potitus imperator Byzantium revertitur; captivos omnes in populum ac Circenses præcipue factiones ad necem dividit. Educti igitur extra muros qui ad Chersæum spectant ad unum cæsi sunt. Horum spolia Circensibus ludis spectante populo solemnè pompa traducta sunt. In quibus aurea duo labra, quæ in Sicilia facta erant, singula octingentiarum librarum pondere publice proposuit.

τείλους τοῦ πρὸς τῷ χερσαίῳ καί μιν 77 ἀνέβλιν. Καὶ τούτων τὰ λάφυρα τὸν ἱππικὸν ἀγῶνα θεώμενος ἐβρίμδευσεν. Μεθ' ὧν καὶ δύο χρυσοὶ λουτήρες, οἳ ἐν τῇ νήσῳ κατεσκευάσθησαν Σικελίᾳ, δημοσιεύονται, ὅλην χρυσοῦ ἄχρι καὶ εἰς ὀκτακοσίας λίτρων 78 ἑκάστον ἄγοντα.

Bulgari Telesii infelicitate cognita hunc per seditionem oppriment, et Sabino cuidam ex ducibus suis imperium deferunt. Qui simul atque rebus potitus est, pacem ab imperatore per legatos constanter petit. Quæ res Bulgaros non parum offendiit; magnamque ex ea re molestiam capientes ob eam causam obsistebant, quod se subito in Romanorum servitutem venturos crederent. Sabinus horum insidias metuens fugam arripit, æque ad imperatorem recipit. Ille missis aliquot expeditis, eorum conjuges et cognatos e latebris eductos ad Sabinum perducit. Interim Bulgari, mutatis animis, legatos de pace ad imperatorem destinant. Qui, rejectis 79 horum precibus, statim in eos exercitum movet. Barbari montis ejus quo undique cincti sunt, angustias muniunt. Horum princeps fide accepta cum ducibus suis ad imperatorem pervenit; qui his exceptis, assidente Sabino, turbulentos animos et odium illud in Sabinum exprobravit, ac postremo pacem eis concessit.

Hæc indictione prima sunt facta. Post quæ imperatori filius nascitur, quem Nicetam nominavit.

Τὰ δὲ 80 κατὰ τοὺς Οὐννοὺς καὶ Βουλγάρους ἐπράττετο τῆδε· Οὗτοι τὰ πρὸς ἀλλήλους συνθέμενοι τοὺς μὲν ἐκ Ξηρᾶς (49) τὴν κυρίαν τὴν ἐπ' αὐτοὺς κεκτημένους κτείνουσι, ἡγεμόνα δὲ ἐφ' ἑαυτοῖς καθίστασι Τελέσιον ὄνομα, ἄνδρα σοβαρὸν καὶ τὸ ἐκ νεότητος θράσος ἄμα ἐπιδεικνύμενον. Οὗτος λαὸν συναγείρας ὀπλίτην καὶ μάχιμον τὰ πησιαιτέρα τῶν Ῥωμαίων χωρία καὶ φρούρια κατέτρεχε καρτερῶς. Οὐ τὸ θρασὺ καὶ αὐθαδὲς Κωνσταντῖνος θεασάμενος ναὺς ἱππώγωνους ἄχρι καὶ εἰς τὰς ὀκτακοσίας κατεσκευάσε, καὶ ταύτας ἱππικῷ στρατῷ πληρώσας διὰ τοῦ Εὐξείνου πρὸς τὸν Ἰστρον ἐξέπεμψεν. Αὐτὸς δὲ στρατὸν ἑτερον ἐπαγόμενος πρὸς Ἀγχίαλον πόλιν παραγίνεται. Καθ' ὃν 81 Τελέσιος ἐξέρχεται ἔχων εἰς συμμαχίαν καὶ Σκλαθηνῶν οὐκ ὀλίγα πλήθη. Καὶ ἡττηθεὶς μάχῃ εἰς φυγὴν ἐτράπετο. Πλείστοι δὲ τῶν πολεμίων ἀφ' ἑκατέρου μέρους πίπτουσι, καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι καὶ τῶν ἐπιφανέστερων ἐξωγρήθησαν. Οὕτω τε τοῦ πολέμου κρατήσας πρὸς τὸ Βυζάντιον Κωνσταντῖνος ὤχετο, καὶ οὗς ἐπήγετο τῶν ἐξωγρημένων τοὺς τε πολίταις καὶ τοὺς ἐκ τῶν λεγομένων χρωμάτων δημόταις ὡς ἀναίρησιν αὐτοχειρίᾳ παραδίδωσιν. Οἱ δὲ λαβόντες ἔξω

Καὶ τούτων τὰ λάφυρα τὸν ἱππικὸν ἀγῶνα θεώμενος ἐβρίμδευσεν. Μεθ' ὧν καὶ δύο χρυσοὶ λουτήρες, οἳ ἐν τῇ νήσῳ κατεσκευάσθησαν Σικελίᾳ, δημοσιεύονται, ὅλην χρυσοῦ ἄχρι καὶ εἰς ὀκτακοσίας λίτρων 78 ἑκάστον ἄγοντα.

Οἱ δὲ Βούλγαροι τὸ δυστυχὲς Τελεσίου θεασάμενοι τοῦτον τε στασιάζαντες κτείνουσι, καὶ κύριον αὐτῶν καθιστῶσιν ἕνα τῶν ἐν αὐτοῖς ἀρχόντων τυγχάνοντα, ὃν Σαβίνος ὑπῆρχεν ὄνομα· ὃς εὐθύς τὸ κύριος δεξάμενος πρὸς βασιλέα διαπρεσβεύεται, εἰρήνην αὐτοῦ αἰτούμενος βεβαιότατα. Βουλγάρους δὲ οὐκ ἤρεσκε τὸ πραττόμενον· ἀλύοντες γὰρ ἐν τούτῳ ἰσχυρῶς ἀντέλεγον, οἰόμενοι ὡς Ῥωμαίοις αὐτίκα δουλωθῶσμενοι. Τούτους δεδιὼς Σαβίνος φυγὰς πρὸς βασιλέα ὤχετο. Εὐζώνων δὲ ἀποστείλας ἀνδρῶν τινὰς τὰς γυναῖκας αὐτῶν καὶ τοὺς συγγενεῖς κεκρυμμένους εὐρὼν πρὸς Σαβίνον ἄγει. Ἐν τούτοις μεταμεληθέντες οἱ Βούλγαροι καὶ αὐτοὶ πέμπουσι πρὸς βασιλέα τοὺς τὴν εἰρήνην αἰτήσαντας. Ὅτι οὐκ ἐδέχεται, ἀλλ' εὐθύς κατ' αὐτῶν ἐστράτευσεν. Οἱ δὲ τὰς δυσχωρίας τοῦ περὶ αὐτοὺς θροῦς ἀνέφραττον. Καὶ τούτων ὁ κύριος τὰ πιστὰ παρὰ βασιλέως λαβὼν σὺν τοῖς ἀρχουσιν αὐτοῦ πρὸς βασιλέα παραγίνεται. Αὐτὸς δὲ τούτους δεξάμενος ἄμα Σαβίνῳ συμπαραδρεύοντι ὠνείδισε τὴν ἀταξίαν 82 καὶ τὸ μῖσος δ' κατὰ Σαβίνου ἐπεδείξαντο, καὶ εἰρηνεύειν αὐτοῖς συντίθετο.

Ταῦτα κατεπράττετο κατὰ τὴν πρώτην ἰνδιქτιῶνα. Ἐτι καὶ υἱὸς τίχεται τῷ βασιλεῖ, ὃν Νικήταν ὠνό-

VARIAE LECTIONES.

77 καὶ add. Petavius. 80 οὐ? 77 καί μιν Petavius. 81 λίτρων? 82 ἄξιαν P: corr. Petavius.

PETAVII NOTÆ.

(49) Τοὺς μὲν ἐκ Ξηρᾶς. Theophanes: Οἱ δὲ Βούλγαροι ἐπαναστάντες ἐφόνευσαν τοὺς κυρίους αὐτῶν τοὺς ἀπὸ σειρᾶς καταγομένους, etc. Apud Stephanum Σίρες ἔθνος Θράκης ὑπὲρ τοὺς Βυζαντίους. At Siræ Macedonia locus est, ut ex Livio

notavit Ortelius. Et quidem a. 18 imperii sui Copronymus in Macedonia cum armis profectus est adversus Sclavinos. Quare cum Sclavini Macedonia tenebant, fieri potuit ut et eorum gentiles e Siris profecti Bulgariae dominati sint.

μιτεν. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον στόλος τῶν Σαρα-
κηνῶν ἐξ Ἀφρικῆς ἀπάρας κατὰ τὴν νῆσον Σικελίαν
παραγίνεται· τὸ δὲ ἐν αὐτῇ στρατιωτικὸν γενναίως
ἀντιταξάμενον τούτους μὴδὲν τῆς ἐλπίδος ἡνυκῶτας
ἀπέπεμψε.

Κατὰ δὲ τὴν τρίτην Ἰνδικτιῶνα εἰσέρχεται Κων-
σταντῖνος εἰς Βουλγαρίαν τῷ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν κα-
τασταθέντι ὑπὸ Σαβίνου Οὐμαρον βνομα τῆς ἀρχῆς
μεταστήσει Βουλγάρους, ἀναιπεῖν δ' ἐν αὐτῇ Τόκτον
ἄνδρα Βούλγαρον τοῦ Βαϊανοῦ ἀδελφόν. Οἱ δὲ Βούλ-
γαροι φυγάδες ἐν ταῖς ὕλαις τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἰστροῦ
ἀπώγοντο. Οὐκ ὀλίγοι δὲ αὐτῶν κατακτείνονται,
μεθ' ὧν καὶ ὁ Τόκτος ἅμα τῷ ἀδελφῷ Βαϊανῷ ἀναι-
ρεῖται, καὶ ἕτεροι. Ἄλλος δὲ τις ἄρχων αὐτῶν, ὃν
ὀνομάζουσι Καμπαγάνον (50), ἐν Βάρνῃ προσφυγεῖν⁸⁰
ὥς ἐδόκει προσρῦσθαι, ὑπὸ τῶν ἰδίων δούλων ἀν-
γρέθη. Τότε δὴ καὶ Βουλγαρίας ὑπὸ Ῥωμαίων περι-
καυστα ὥς πλεῖστα χωρία γέγονε καὶ διόλωλεν.

Ἡδὴ δὲ ἡ ἀσέβεια τοῦ κρατοῦντος ἐπαβρῆσθαι εἶπετο,
καὶ πᾶς εὐσεβοῦντων⁸¹ καὶ Θεῷ προσανακειμένων ὁ
βίος· ἐγλευάζετο καὶ διεσκόπτετο, μάλιστα δὲ τῶν
μοναζόντων (51) τὴ ἱερὴν ἐκθέσμως ἐδιώκετο τάγμα.
Τούτων γὰρ τοὺς τὴν ἐαυτῶν ὁμολογίαν φυλάξαντας
καὶ ἐπὶ τοῦ οἴκειου διαμειναντας σχήματος καὶ τῷ
ἀνοσίῳ αὐτῶν ἀνθεστηκότας δόγματι ποικίλαις βασά-
νοις καὶ διαφόροις αἰκλαῖς παρεδίδουσαν, καὶ ὧν μὲν
τὴν γενεάδα ἀφειδῶς ἀνεπίμπτων⁸², ὧν δὲ τῶν
ταύτης τριχῶν βίᾳ ἀποσπῶντες ἀφῆρπον. Κεφαλὰς
δ' ἄλλων τοῖς ἱεροῖς πινάξιν, ἐν οἷς τῶν ἁγίων τὰ
ἐκτυπώματα ἐκεχάρακτο, διέθραυον παλόντες. Καὶ
μὲντοι καὶ ὀφθαλμοὺς τούτων διώρυττον καὶ τῶν
μελῶν ἕτερα τοῦ σώματος ἐξέκοπτον ἀπανθρώπως
οἱ δελταῖοι. Καὶ ἅπαν ὥς εἰπεῖν τὸ εὐσεβὲς διωθεῖτο
καὶ ἀπηλαύνετο, καὶ ὡς περ Ἑλληνισμοῦ δευτέρου
Χριστιανοί· ἐπιφύετο· πᾶσα μηχανὴ κακουργίας
ἐπενοεῖτο, δι' ἧς τοὺς κατὰ Θεὸν ζῆν αἰρουμένους·
ἐπηρᾶζειν καὶ πημάλειν ἐσπούδαζον. Ἡδὴ δὲ τού-
των ἐνίους πρὸς τὸ τῆς οἰκείας ἀπωλείας καθέλκυ-
σαν βάρανθρον, καὶ τῷ δυσσεβεῖ αὐτῶν εἶξαν θεσι-
σματι ἢ βίᾳ ἐλκόμενοι ἢ ἀπάτῃ ἀποσυρόμενοι ἢ θω-
πείαις· ὑποκλεπτόμενοι ἢ χρήμασι δολοφύοντες ἢ
στραταῖαις τῶν ἀξιωματῶν φιλοτιμούμενοι, ἢ ἑτέροις
παλιτερότοις τοῦ Πονηροῦ μεθοδεύειν τὴν ἀπάτην
εἰσδεχόμενοι τὸ ἐπάγγελμά τε ἡθέλουν καὶ τὸ σε-
μνὸν μεταμφεινύμενοι στόλισμα κομῆται αὐτοὶ ἀντὶ
κεχαρμένων διεδείκνυντο, καὶ εἰς λαϊκῶν σχῆμα
εὐθύς μεθερμύζοντο, γυναιξί τε ὁμιλεῖν κατεδέχοντο

A Sub idem tempus Saracenorum classis ex Africa
solvens in Siciliam pervenit. Sed militaribus præ-
sidiis quæ illic erant strenue resistentibus, irritò
conatu redierunt.

[An. 765.] Indictione deinde tertia Constantinus in
Bulgariam exercitum ducit, quod Umario, quem Sabi-
nus ducem præfecerat, imperio exuto Bulgari Toctum
genere Bulgarum Baiani fratrem ejus loco substi-
tuissent. Qui sub adventum imperatoris ad saltus
Istro propinquos confugiunt. Nec pauci tamen inter-
fecti sunt; inter quos et Toctus cum fratre Baiano
atque aliis compluribus occiditur. Alius item ex
eorum ducibus, quem Campaganum vocant, cum
Barnam fugisset ac jam evasisse videretur, a ser-
vis suis peremptus est. Quo tempore Bulgariæ
magna pars a Romanis igne vastata atque hostiliter
populata est.

80 Inter hæc imperatoris impietas multo inso-
lentiùs efferri, ac religiosorum hominum et conse-
cratorum vita omnis irrideri ac ludibrio haberi.
Sed in sancta monachorum collegia præcipue vis
illa bacchata est. Qui enim ex illorum ordine in
suscepta professione persisterent, ac vitæ suæ cul-
tum et institutum constantius retinerent, atque il-
lorum sacrilego dogmati repugnarent, variis poenis
et exquisitis tormentis subjecti sunt. Aliis barba
flammis exusta, aut cum ea parte traherentur, vio-
lenter evulsa; aliis sacrarum tabularum, quibus
sanctorum effigies inscriptæ erant, illius capita
diffRACTA sunt, nonnullorum oculi suffossi, alii aliis
corporis partibus crudelissime mutilati. Ita pietate
omni ac religione pulsa, et gentili superstitione
denuo velut introducta, scelerum machinæ omnes
admotæ sunt, quibus sanctis hominibus insultare ac
nocere studebant. Ex quo factum est ut nonnullos
ineandem secum perniciem atque exitium traher-
ent; qui illorum impio dogmati cesserunt partim
dolo circumventi, partim adulatione decepti, aut
peculiarum illecebra capti, aut magistratum spe
ac præfecturarum militarium inducti; aut aliis de-
nique nefarii hominis insidiis ac fraudibus irretiti,
ejurata professione ac religioso illo cultu deposito,
ex attonsis in comatos mutati sunt, atque ad laico-
rum speciem traducti cum uxoribus etiam copulati
sunt, et 81 earum se contuberniis illigant. Quod
ab illis eo animo procurabatur, ut ea re, quantum

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ προσφυγών? ⁸¹ πάντων μὲν τῶν εὐσ.? ⁸² ἐνεπίμπτων?

PETAVII NOTÆ.

(50) *Καμπαγάνον*. Theophanes Paganum no-
minat.

(51) *Μάλιστα δὲ τῶν μοναζόντων*. Anno Copro-
nymi 26, Christi præcipue 766, indictione 4, quo
in sanctissimos monachos nefandus ille sævit, et
per Hippodromum ignominiose traduxit. Ab hoc
consceleratissimo tyranno ejusque profligatissimo
parente Isaurico Leone nuperi isti sacrarum ima-

ginum effractores cum amentia perfidiam hauserunt,
isque magistris atque auctoribus gloriantur. Ex
horum factione vanissimus ille Nicephori scholiastes
Camerarius multa in sanctissimas illas religiones
earumque defensorem acerrimum Joannem Dama-
scenum furiosus illis in Commentariis evomit, in
quibus quot syllabæ, totidem vel nugæ vel blasphemie
sunt.

in ipsis erat, Deo ignominiam facerent et Ecclesiæ dignitatem minuerent.

[An. 766.] Post hæc Stephanum quemdam comprehendunt, virum sanctum ac religiosum, habitu monachum atque angusto iuguriolo inclusum ad radices montis maximi, quem vulgo Sancti Auxentii nominant. Hunc igitur sacrilegi homines impietatis accusant, quod multos deciperet, quos scilicet ad hujus vitæ gloriam contemnendam impelleret, coque adduceret ut domo sua, cognatis ac principum palatiis relictis, sese ad monasticum vitæ genus transferrent. Ob id verberibus multis affectum et carcere damnatum, postremo tandem recte pedibus alligata, a palatio ad Bovis usque forum attractum miserrime discerpserunt. Cujus corpus in eum locum quem Pelagii sepulchra dominant, tanquam malefici cujusdam, abjiciunt : illuc enim et profanorum gentilium, et eorum qui capitali supplicio damnati essent, cadavera deportabantur. Hinc innumeros tam e magistratibus quam ex ordine militari, quod sacras imagines adorassent, tanquam majestatis convictos variis cruciatibus necant. Itaque alii diverso mortis genere consumpti atque inauditis suppliciiis affecti, alii extra imperii fines relegati. Nec ea re contentus imperator jurejurando insuper **82** subjectos sibi omnes astringere voluit, nullam se deinceps sancti cujusquam imaginem adoraturos esse. Tum urbis patriarcham narrant qui viderunt salutaribus lignis in altum sublati jurasse se ex eorum numero non esse, qui sacrosanctas imagines adorarent. Eo usque sacrilegorum hominum impietas provecta est.

Eodem anno Constantinus, contra Bulgaros expeditione facta, cum suis ad illorum limites pervenit, et prope eum locum qui Beriganorum Embole dicitur conssedit. Ad hæc instructa classe bis mille ac sexcentorum navigiorum, et classiariis supplementis ac militibus, quos partim ex navalibus præfecturis, partim aliis ex locis contraxerat, inpositis, Mesembriam et Anchialum ad Bulgarorum fines navigare jussit. Quibus rebus consternati barbari, atque equitum et navium multitudinem terrenti, cum imperatore de conditionibus agunt. Sed cum, classis ad illius maris littus constitisset, quod importuosus hic locus et navigantibus difficilis esset, subito coortus a septentrione vehemens ventus eversas naves at-

καὶ τὸ πρὸς αὐταῖς ἱσπάζοντο συνοικέσθον. Ἐπράττετο γοῦν ταῦτα, ὡς ἀνδιὰ πάντων αὐτός τε ὁ τῶν ὄλων θεὸς τὸ γε ἐπ' αὐτοῖς ἀτιμάζεται καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας καθυβρίζεται τίμια.

Ἐντεῦθεν συλλαμβάνονται Στέφανόν τινα, ἄνδρα ὁσίον καὶ θεοφιλῆ τυγχάνοντα, μοναστὴν δὲ τῷ σχήματι καὶ περιειργμένον ἐν οἰκιδίῳ στενωπῶν πάννυπάρχοντα, ὑπὸ τὴν τοῦ μεγίστου ἡρώδου ἱδρυμένον ἁκρῶρειαν, ὃ καλοῦσι τοῦ Ὁσίου Αὐξεντίου λόφον. Ἐγκλημὰ τε εὐσεβείας ἐπάγουσιν αὐτῷ οἱ ἀνόσιοι, ὡς πολλοὺς, φασίν, ἐξαπατᾷ διδασκῶν δόξης τῆς παρούσης καταφρονεῖν οἴκων τε καὶ συγγενείας ὑπερορᾶν καὶ τὰς βασιλείους αὐλὰς ἀποστρέφειν καὶ πρὸς τὸν μονηρὴν βίον μεταβρῦθμιζεσθαι. Καὶ διὰ ταῦτα πληγαῖς πλείσταις αἰκισάμενοι καὶ δεσμοτήριον οἰκεῖν καταδικάσαντες, τέλος σχοινοῖς αὐτὸν κατὰ τοὺς πόδας ἐξάψαντες καὶ τῶν βασιλικῶν ἀφορμήσαντες περιβόλων, μέχρι τῆς λεγομένης τοῦ Βοῆς ἀγορᾶς ἐλκύσαντες διέσπασαν, καὶ αὐτοῦ τὸ σῶμα ἐν τοῖς καλουμένοις τάφοις (52) τῶν Πελαγίου ὡς κακούργον οἱ δυσσεβεῖς ἀπέβριψαν· αὐτόθι γὰρ τε τῶν ἐθνικῶν ἀμυήτων σώματα καὶ τῶν ἐπὶ θανάτῳ ἀπηγορευμένων τελευτώντων ἐξεπέμπετο. Πλείστους τῶν τε ⁸² ἐν τέλει καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ὑπευθύνους καθιστῶντες, προσκυνεῖν ἱεραῖς εἰκόσι κατατιώμενοι, ὥσπερ ἐπὶ καθοσιώσει ἀλόντας διέφθειραν, οὓς μὲν διαφόροις θανάτοις παραδιδόντες, οὓς δὲ τιμωρίας ξέναις καθυποβάλλοντες, πλήθη τε ἀπειρα ὑπερορίας παραπέμποντες. Ἐφ' οἷς ὅροις βεβαιοῦν ἐβουλεύσατο ἅπαν αὐτοῦ τὸ ὑπήκοον ὡς τὸ λοιπὸν εἰκόνι μὴ προσκυνεῖν ἁγίων τινά. Φασὶ δὲ καὶ ὡς τὸν τηνικαῦτα τῆς πόλεως ἀρχιερέα θεασάμενοι ὑψώσαντα τὰ ζωοποιὰ ξύλα ὁμωμοκέναι μὴδ' αὐτὸν εἶναι τῶν προσκυνούντων τὰς ἱερὰς εἰκόνας. Τοιαῦτα τῶν ἀσεβούντων τὰ τομήματα.

Τῷ δὲ αὐτῷ ἔτει (53) ἐπιστρατεύει Κωνσταντῖνος, κατὰ Βουλγάρων, καὶ παραγίνεται σὺν τῷ παρόντι λαῷ ἐγγύτατα τῆς Βουλγάρων γῆς, καὶ σκηνοῦται παρὰ τὴν λεγομένην ἐμβολὴν Βεριγάνων. Πλόιμον δὲ ἐξοπλίσας συντελοῦν περὶ τὰ δισχιλία καὶ ἐξακόσια σκάφη, ναυτικὸν δὲ πλῆθος καὶ στρατιωτικὸν ἔκ τε τῶν πλοίων στρατηγίδων καὶ ἐτέρων χώρων ἐμβαλὼν ἐν αὐτοῖς ἀπέστειλεν, ὥστε γενέσθαι περὶ τὴν Μεσημβρίαν καὶ Ἀγχιάλον τὰ πόλιστα καὶ προσπελάζειν Βουλγάρους. Ἐντεῦθεν οὖν περικτυπηθέντες οἱ Βούλγαροι τότε, τὸ ἱππικὸν καὶ πλόιμον θεασάμενοι πλῆθος, εἰς συμβάσεις τῷ βασιλεῖ ἐτράποντο. Ἐπεὶ δὲ τὸ πλόιμον πρὸς ταῖς ἀκταῖς ἐκσίνης τῆς θαλάσσης καθωρμίζετο (ἀλίμενος γὰρ ὁ τόπος καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁸² ἱδρυμένῳ? ⁸² Πελαγίων p. 84, 20. κακούργου? ⁸² πλείστους δὲ τῶν τε?

RETAVII NOTÆ.

(52) Ἐν τοῖς καλουμένοις τάφοις. Pelagii sepulchra quæ fuerint declarat Theophanes in *Historia Constantini patriarchæ* : Τὸ δὲ σῶμα ἐβρίψαν εἰς τὰ Πελαγίου σύροντες αὐτό· ἐνθα πρῶτην μὲν ὑπῆρχεν ὁ τῆς ἁγίας μάρτυρος Πελαγίας ναὸς, ὃν ὁ θεομισῆς καταλύσας καὶ τὰς καταβύχων ποιήσας, τὰ Πελαγίου ἐκάλεισεν.

(53) Τῷ δὲ αὐτῷ ἔτει. A. Copronymi 24, indict. 4, Januarii 21, contra Bulgaros movit, ait Theophanes. Bevera annus ejus imperii fuit 25, Christi 766. Ab ea expeditione turpiter rediit Julii 17. Inde Augusti 21 totam hanc tragædiam contra orthodoxos ac præcipue monachos excitavit.

τοῖς πλείουσι δυσφορώτατος), πνεῦμα βλαῖον καὶ σκληρὸν κατ' αὐτῆς πνεῦσαν (βορέας δ' ἦν ἄνεμος) τὰς τε ναῦς πρὸς ταῖς ἀκταῖς περιτρέψας συνέτριψε καὶ πλήθη τῶν εἰσπλέοντων οὐκ ὀλίγα τῷ ῥοθίῳ κατεπόντισεν. Ἐν τούτοις ἄγαν θορυβηθέντα ⁸² τὸν βασιλέα κελεῦσαι τοὺς ἄρχοντας δίκτους περιβαλεῖν τὴν θάλασσαν, ὥς ἀνελῆσθαι τῶν ἀποπνιγέντων τὰ σώματα καὶ τῇ γῇ παραδίδόναι, οὕτω τε πρὸς τὰ βασιλεια ἀποστρέψαι.

Ἔτι δὲ πνέων κατὰ τῆς εὐσεβείας ⁸⁷ τὸ ἱερὸν τῶν Ναζηραίων σχῆμα καθύδριεν. Εὐθύς γὰρ ἄγωνα ἱππικὸν ἐπετέλει, καὶ τινὰς τούτων ἐπιτρέπει ἐν μέσῳ τῷ θεάτρῳ διέλκεσθαι καὶ αὐτῶν ἕκαστον γυναικα μονάστριαν παρὰ χεῖρα φέρειν· πολλῶν τε παρὰ πλήθους τῶν θεωμένων ὕβρεων αὐτοῖς καὶ ἐμπτυσμάτων, οἷα περὶ τὸ ὀχλῶδες καὶ ἀγελαῖον συμβαίνειν εἶωθε, καταχυθέντων, οὕτω τὸν ἄθεσμον ἐκείνον καὶ ἀσχιστον διήνυσαν διαυλον. Μετὰ δὲ ταῦτα ἄνδρας τινὰς τῶν ἐν ὑπεροχαῖς καὶ ἀξιώμασιν ἐγκλήμασι βαρυτάτοις συκοφαντῶν ὑπάγει ὡς εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῷ ἐπιδουλεύσειν πειρωμένους. Τούτων δ' ἦν Ἀντίοχος (54) μὲν ὁ τῶν δημοσίων πραγμάτων τὰς ὑπομνήσεις αὐτῷ διακομίζων (λογothētēn δὲ τοῦ δρόμου τὴν ἀξίαν οἱ περὶ τὰ βασιλεια καλοῦσι), Θεοφύλακτος δὲ ἐν τοῖς πατρικίσι καὶ στρατηγῶς διατελῶν, ἔτι μὴν καὶ ἄλλοι τῶν περὶ αὐτὸν ἀσπιδηφόρων καὶ δορυφόρων τυγχάνοντες, πρὸς δὲ καὶ τούτων ἐκτὸς ἔτεροι. Μετ' οὗ ⁸⁸ πολὺ τὴν ὁμοίαν ἐπιτελῶν ἄμιλλαν δεσμώτας ἐνταῦθα περιελκύσας ἐθριάμβευε, καὶ τῇ ἐξῆς Κωνσταντίνον μὲν καὶ Στρατήγιον ἀδελφοὺς ὑπάρχοντας θανάτῳ κατεδίκασε, καὶ ἦδη τούτων τὰς κεφαλὰς ἐν τῷ λεγομένῳ τῆς πόλεως Κυνηγίῳ ἀπέτεμεν, ἄλλων δὲ αὐτοὺς ⁸⁹ ὀφθαλμοὺς ἐξέκοψε. Καὶ τῇ ὑστεραίᾳ παρασκευάζει τῶν οἰκείων τινὰς Κωνσταντίνου τοῦ τῆς πόλεως ἀρχιερέως ὄρχον ⁹⁰ κατ' αὐτοῦ (55) ἐξυφῆναι κατηγορίαν, διελέγχει δὲ φανερώς ὡς παρ' αὐτοῦ ἀνηκοῆναι πάντα τὰ παρὰ τῶν περὶ Ἀντίοχον καὶ Θεοφύλακτον μελετώμενα. Καὶ εὐθύς ἐκείνον μὲν ἐξόριστον ἐν τῇ Ἱερᾷ, οὕτω καλουμένου βασιλικῷ παλατίῳ ⁹¹ ἀντιπέρα πρὸς εὖρον ἄνεμον τοῦ Βυζαντίου κειμένου, παρέπεμψε, Νικήταν δὲ (56), πρεσβύτερον τῆς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐκκλησίας, εὐνοῦχον, προχειρίζεται ἀρχιερέα. Ταῦτα δὲ πάντα ἐπράττετο κατὰ τὴν Αὐγουστον μῆνα τῆς τετάρτης Ἰνδικτιῶνος.

Μετ' οὗ πολὺ δὲ μεταπέμπεται Κωνσταντίνον, D Nec longo post tempore Constantinum arcessitum

VARIAE LECTIONES.

⁸² θορυβηθέντες P. ⁸⁷ ἀσεβείας P. ⁸⁸ οὗς μετ' ? ⁸⁹ αὐτοὺς P. ⁹⁰ ὄρχον Petavins. ⁹¹ καλουμένῳ βασιλικῷ παλατίῳ — κειμένῳ? quoniam eīam supra (p. 50, 3): ἀχρὶ Χρυσοπόλεως κατελθεῖν, παραβαλάσιον χωρίον — κείμενον.

PETAVII NOTÆ.

(54) Τούτων δὲ ἦν Ἀντίοχος. Eosdem recenset Theophanes et Paulus Diaconus. Λογοθέτης τοῦ δρόμου dicitur hic a Nicephoro ὁ τῶν δημοσίων πραγμάτων τὰς ὑπομνήσεις διακομίζων, quod magistri memoriarum proprium erat. Qui, ut est in notitia imperii Orientalis, adnotationes dictat, hoc est scripturas breves, quibus ea continentur quæ principis nomine statuuntur aut confirmantur. Sed et precibus respondet, hoc est, responsa dictat quæ princeps libellis supplicibus dedit. Ad hæc diplomata ad currendum nomine principis vel magistri officiorum dare munus ejusdem fuit, a quo λογο-

A que ad littus afflictas confregit, nec exiguum vectorum multitudinem fluctus oppressit. Inter hæc trepidantibus omnibus jussi ab imperatore duces præfocatorum corpora dispositis in mari retibus excipere ac sepulturæ tradere. Quibus perfectis Cpolim reversus est.

83 Exinde fervente adhuc religionis odio sacrum Nazaræorum cultum contumeliose habuit. Commodium equestre certamen dederat, cum ex illo grege certos homines traduci per Hippodromum jubet, adjuncta cuique muliere monacha, quam prehensa manu circumduceret. Atque ii multis a spectante populo contumeliis ac sputis etiam dehonestati, cuiusmodi ab incondita forensique plebe par est fieri, infando illo ac turpi curriculo perfuncti sunt. Sub hæc primarios quosdam ac præcipuarum dignitatum homines atrocissimis criminibus per calumniam aggreditur, affectatum ab iis imperium causatus, seque illorum insidiis appetitum. Ex iis Antiochus, magister memoriæ (quem magistratum logothetam cursus appellare solent), necnon Theophylactus, dux et patricius, cum aliis plerisque e scutorum et protectorum numero atque ex aliis ordinibus. Quos omnes iisdem circensibus spectaculis victos circumduxit. Postera luce Constantinum et Strategium fratres morte damnavit, ac subinde in Cynegio, loco urbis iia dicto, caput illis abscidi jussit; aliorum oculos eruit. Postridie Constantino patriarchæ accusatores subornat quosdam ex ejus familiaribus, qui Antiochi ac Theophylacti consilia audisse se de **84** eo jurejurando firmarunt. Statim igitur in Hieriam pontifex relegatur (est hoc imperatoris palatium e regione Cpolis ad subsolanum positum), moxque Nicetas, sanctorum Apostolorum ecclesiæ presbyter, eunuchus, in ejus locum substituitur. Atque hæc omnia Augusto mense indictione quarta contigerunt.

τοῦ Βυζαντίου κειμένου, παρέπεμψε, Νικήταν δὲ (56),

πρεσβύτερον τῆς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐκκλησίας, εὐνοῦχον, προχειρίζεται ἀρχιερέα. Ταῦτα δὲ πάντα ἐπράττετο κατὰ τὴν Αὐγουστον μῆνα τῆς τετάρτης Ἰνδικτιῶνος.

D Nec longo post tempore Constantinum arcessitum

θέτης τοῦ δρόμου dictus est. Cæterum apud Theophanem Constantinus, non Antiochus, patricius dicitur et λογοθέτης τοῦ δρόμου. Cuius frater Strategius spatharius et domesticus excubitorum.

(55) Ὁρχον κατ' αὐτοῦ. Augusti 30, indict. 4, Constantino patriarchatum abrogat ὁ ὁμώνυμος Constantinus, eumque primum in Hieriam, inde in Principum insulam deportat. Theophanes.

(56) Νικήταν δὲ. Novembris 16 die, ind. 5, Nicetas ab imperatore ad patriarchalem sedem exaltatus est. Idem.

et in lecticam impositum ad ecclesiam mittit, unaque cum eo quemdam ex domesticis notariis cum accusationis libello. Quem is frequenti concione legens ad singula capita patriarchægenis infligit. Ita in ambonem productus in ordinem redigitur, novo interim pontifice criminationes ejusmodi ad aram perlegente. Sequenti die per equestres ludos, quos ex more frequentabat, Constantinum in asellum impositum, sella in posteriorem jumentum partem obversa, traduci coram imperat, et ab universo populo maledictis ac sputis appeti, pauloque post in urbis Cynegio capite truncari. Hoc uti erat præcisum, in Milio e sublimi suspensum est. Reliquum cadaver per urbis plateas funibus tractum in Pelagiorum, ut vocant, sepulturam abjectum.

μὲν ἐν τῷ καλουμένῳ Μιλίῳ (58) ἐξαρτηθεῖσαν μετέωρον φέρεσθαι, τὸ δ' αὐτοῦ σῶμα σχοινοῖς διασύρουσιν ⁴⁴ ἀνὰ τὰς λεωφόρους τῆς πόλεως εἰς τὴν τῶν Πελαγίων (59) καλουμένην ταφὴν ἐξέρριπτον.

[An. 767.] Indictione postmodum quinta ex imbrum inopia squalore ac siccitate **85** laboratum est, adeo ut ne nos quidem ullus ex aere suppeteret, subsiditibus adhæc fontium aquis, qua ex re factum est ut exhaustis receptaculis balnearum conticescerent. Constantinus ea re animadversa instaurare aquæductum illum instituit, quem Valentinianus imperator olim extruxerat, sed Avars postea Heraclii temporibus everterant. Ergo pluribus ad id ejus opificii gnaris ex toto imperio contractis, multisque ex ærario publico impensis pecuniis, tanto operi sine in imposuit. Sed cum auri mirum in modum in illo Christi hoste cupiditas flagraret, novum sese Midam exhibuit et aurum omne in thesauros suos condidit. Unde coactis ad tributum pensitationem violentem populis, summa frugum ac pecorum vilitas fuit, usque eo ut tritici modii sexaginta, hordei septuaginta nummis singulis addicti sint, ac pleraque exiguo admodum pretio constiterint. Quod ipsum ad agrorum fertilitatem et rerum copiam trahentibus imperitis, prudentiores quique hominis tyrannidi et avaritiæ ac crudelitati tribuebant.

πραγμάτων εὐθηνία ἐνομιζέτο, τοῖς δὲ εὖ φρονούσι πρὸς νόσος ἐκρίνετο.

[An. 768.] Indictione deinde septima Constantino filius nascitur, quem Anthimum nominat. Sub idem tempus Nicetas patriarcha catholicæ Ecclesiæ ædifi-

καὶ ἀποστέλλει πρὸς τὸ ἱερὸν φορεῖω ἐποχοῦμενον (57). Συνεκπέμπει δὲ τινα αὐτῷ τῶν βασιλικῶν γραμματέων κομίζοντα ἐν γραμματίῳ ὅσα κατ' αὐτοῦ ἄπερ εἰς ἐπήκοον ⁴⁵ τοῦ ἀθροισθέντος ἐκείσε λαοῦ ἀνέγνω, παίων αὐτὸν ⁴⁶ κατὰ κόρρης ἐφ' ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν κατηγορουμένων. Καὶ οὕτως ἐπὶ τοῦ ἄμδωνος ἀνεῖγκαντες καθαιροῦσιν, τοῦ νέου πατριάρχου πρὸς τῷ θυσιαστηρίῳ τὰ τοιαῦτα αἰτιάματα ὑπαναγινώσκοντος. Καὶ τῇ ἐξῆς τὴν συνήθη αὐτῷ ἱππικὴν ἀγωνίαν ἐπιτελὼν ἐπιτρέπει αὐτὸν ἐπ' ὄνου προσιζήκοτα, τῆς καθέδρας αὐτῷ πρὸς τοῖς ὀπισθίοις τοῦ ζώου περιτραπέσις, καὶ ἐκείσε διέλκεσθαι καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ παντὸς δυσφημῆσθαι τε καὶ καταπτύεσθαι. Ἔτα μετ' οὐ πολὺ ἐν τῷ τῆς πόλεως Κυνηγίῳ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτμηθῆναι προστέταχε, καὶ τὴν

Πέμπτη δὲ ἰνδικτιῶνι ἀβροχίας ἐπικρατούσης αὐχμῶδες καὶ ξηρὸν γέγονε τὸ κατὰστίμα, ὡς καὶ αὐτὴν ἀπολελοπέναι ⁴⁸ τὴν ἀέριον δρόσον, ἔτι καὶ τὰ πηγαῖα ὑποστέλλεσθαι νάματα, ἀργά τε μένειν ἐν τεύθεν καὶ τὰ λουτρά τῶν ἐκδοχείων κενῶν ὑπαρξάντων. Ἐκ τούτου βουλευέται (60) Κωνσταντῖνος τὸν τοῦ ὕδατος ὄλκον ἀνακαινίζειν ὃν Βαλεντινιανὸς ὁ βασιλεὺς κατεσκεύασεν, ὑπὸ δὲ Ἀθάρων ἐπὶ τῶν Ἡρακλείου χρόνων τοῦ βασιλέως καταστραφέντα. Καὶ πλείστους ἀνδρας τεχνίτας εἰς οἰκοδομὴν ἐμπείρους ἐκ τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων ἀρχῆς συναθροίσας, πολλὰ τε δαπανήματα αὐτοῖς ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων προσαναλώσας, οὕτω τὸ τοιοῦτον ἔργον διετέλεσε. Φιλόχρυσος δὲ ὢν ὁ μισόχριστος νέος Μιδας Κωνσταντῖνος ἀναδείκνυται, καὶ τὸν χρυσὸν ἅπαντα ἀποθησαυρίζει. Ἐν οἷς συνέβαινεν ἐν ταῖς τῶν φόρων πράξεσι τῶν φορολογουμένων βιαζομένων εὐώνως τὰ τῆς γῆς καρπῆματα καὶ γεννήματα διαπράσκεσθαι, ὡς τῷ νομίσματι ἐξήκοντα μοδίου αἶτου διαγοράζεσθαι, κριθῆς δὲ ἐβδόμηκοντα, καὶ πλείστα ἄγαν βραχείᾳ πάνυ ἀπεμολεῖσθαι ποσότητι.

Ὅπερ τοῖς μὲν ἀνοήτοις εὐφορία τε τῆς γῆς καὶ τυραννίδος καὶ φιλοχρηματίας ἔργον καὶ ἀπανθρωπία.

Κατὰ δὲ τὴν ἐβδόμην ἰνδικτιῶνα τίττεται υἱὸς Κωνσταντίνῳ, ὃν ἐκάλεσεν Ἀνθίμου. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν (61) Νικήτας ὁ τῆς πόλεως πρόεδρος

VARIE LECTIONES.

⁴⁴ ὀπήκοον P. ⁴⁵ αὐτῷ P: cf. p. 7 9. ⁴⁶ διασύραντες? an διασυρὲν? ⁴⁷ ἐπιλελοπέναι?

PETAVII NOTÆ.

(57) *Φορεῖω ἐποχοῦμενον*. Tam enim crudeliter imperatoris jussu vapularat, ut incedere non posset. De ejus καθαιρέσει ac accusatione Theophanes.

(58) *Τῷ καλουμένῳ Μιλίῳ*. Adi Snidam et Curopalaten sive Colinum. Ædificium quoddam Cpoli fuit signis variis ornatum. Quod et Milliarium aureum in notitia dicitur, regione 4 Cpol.

(59) *Τῶν Πελαγίων*. Theophanes (p. 372 C et D). (60) *Ἐκ τούτου βουλευέται*. Factum hoc a Constantini 27.

(61) *Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν*. Theophanes (p. 373 D): τῷ δὲ αὐτῷ ἔτει Νικήτας ὁ ψευδώνυμος πατριάρχης τῆς ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ εἰκόνας τοῦ

μικροῦ σεκρέτου τῆς τροπικῆς ἐξυλογραφίας οὐσης κατήγεγεν, καὶ τῶν λοιπῶν εἰκόνων τὰ πρόσωπα ἔχρισεν. Hic secreta πρόδων οἶκοι vocantur a Nicephoro, hoc est processum, quos προκένους ætas illa nominavit aut προκέσσους. Quæ vox tam processionem ipsam quam stationem significat. Itaque πρόκεσος τῶν Βλαχερνῶν in Alex. Chron. pro suburbano, et πρόκεσσον ποιτῆσθαι, hoc est procedere, apud Theophanem et alios. Curopalates certos dies quotannis recenset, quibus imperatores extra palatium procedebant et in patriarchio pernoctabant in κελλίῳ, hoc est cellulis quibusdam. Ille sunt fortasse quas πρόδων οἶκους appellaverunt.

τινὰ μὲν τῶν ἐκ χρόνου διαφθαρέντα ⁶⁶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀνακαινίζει κτίσματα. τὰς τε ἐν τοῖς ἐκείσε ἰδρυμένους τῶν προόδων οἰκίας, ἃς Ῥωμαῖοι σεκρέτα καλοῦσι, τό τε μικρὸν δόμημα καὶ τὸ μέγα, τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἁγίων οὐσας διὰ ψηφιδῶν χρυσῶν καὶ κηροχύτου ὕλης (62) εἰκονογραφίας ἀπέξυσσε. Κωνσταντῖνος δὲ τοὺς τῶν Σκλαθηνῶν ἀποστέλλει ἀρχοντας, καὶ ἀνακαλεῖται τοὺς ἐπὶ ⁶⁷ πλείονος χρόνου παρ' αὐτοῖς αἰχμαλωτισθέντας Χριστιανούς ἀπὸ τε Ἰμβρου καὶ Τενέδου καὶ Σαμοθράκης τῶν νήσων, σηρικῶς ⁶⁸ ἱματίους τούτους ἀμειψάμενος, τὸν ἀριθμὸν ὄντας ἄχρι δισχιλίων καὶ πεντακοσίων, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀγαγὼν καὶ μικρὰ λοιπὸ ἐκαστος.

Τῇ ἑξῆς ἡμερᾷ Ἰνδικτιῶνι (63), κατὰ τὸν Ἀπρίλιον μῆνα, τῷ ἁγίῳ σαββάτῳ στέφει Κωνσταντῖνος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Εὐδοκίαν Αὐγουσταν, καὶ τῇ ἐπαύριον τῶν υἱῶν αὐτοῦ τοὺς μὲν δύο Χριστοφόρον καὶ Νικηφόρον Καίσαρας, Νικῆταν δὲ νοβελισμὸν. Τῆς δὲ βασιλικῆς προσόδου κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπὶ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν γενομένης ὑπατείας ἐποίησαν καὶ τοῖς παρελθούσι χρήματα διένειμαν, ἐκ τοῦ παλατίου ἀρξάμενοι μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦτο ἐπιτελοῦντες. Ὁγδὼν δὲ Ἰνδικτιῶνι (64) ἄγεται Κωνσταντῖνος εἰς υἱὸν Λέοντα γαμετὴν ἐκ τῆς Ἑλλάδος Εἰρήνην, καὶ τῷ Δεκεμβρίῳ μηνὶ στέφει τε αὐτὴν Αὐγουσταν καὶ τῷ υἱῷ ζεύξας τὸν γάμον ἐπιτελεῖ.

Hic finis historiæ Nicephori, quam, ut scribit Photius, ad Leonis et Irenes nuptias perduxit, hoc est Constantini an. 29, Christi 769. Nos tamen ejusdem Nicephori fragmentum invenimus apud Theophanem, in codice Illustr. Card. Joieuse, quod quidem non alterius esse quam hujus Nicephori manifestum ex eo redditur, quod et patriarcha a Theophane Constantinopolitanus appellatur, et de Copronymi temporibus quasi vicinis ætati suæ loquitur, cum ait nonnullos adhuc superstites esse, qui a dysonymo illo tyranno aliquo corporis parte mutilati fuerant. At nullus, ut initio statuimus, ejus nominis patriarcha, præter hunc nostrum, temporibus illis exstitit. Id fragmentum tale est.

Περὶ οὗ καὶ ὁ θεὸς Νικηφόρος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τοιάδε φησὶν· «Ἐπειδὴ δὲ τινα παρὰ τοῖς Χριστομάχοις περιθρῦλλεῖται ἅπερ αὐτοῖς ὁ τοῦ ψεύδους πατὴρ ἐμπνεύσειεν, φέρε καὶ ταῦτα διασκεψώμεθα. Καταψεύδονται γὰρ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ὕβριν χρόνους μηχανιστοὺς καὶ παρατεταμένῃν ζωὴν καὶ βίον εὐπαθῇ μετετρέσθαι τῷ Μαμωνᾷ, καὶ εὐημερίας ⁶⁹ εἰς ἄχρον ἐλάσαι, νίκας τε κατὰ βαρβάρων αὐτῷ καὶ ἀνδραγαθήματα ὡς πλείστα ἐπιγράφονται, ἃ τοῖς σώφροσιν οὐδὲ εἰς ἀκρόασιν ἔρχεσθαι οἶκαιον. Ὡς δ' ἂν τῶν ἀπλουστέρων ἢ ἀμαθεστέρων τινὰς τοῖς ἐκ τῆς ἀπάτης ἀναπλάσμοις μὴ βλάπτειεν, τούτους ἀπευθύνοντες ἕκαστον δεινοῖς λόγοις ἐαυτοὺς φανακίζοντας ἀποφαίνωμεν τοῖς ματαιόφροσιν. Ὅτι μὲν

cia quædam, quæ vetustate collapsa fuerant, instaurat. Tum in attinentibus domiciliis, ubi stationes in processibus obiri solent, quæ Romani Secreta vocant, tam in majore quam minore, Christi Domini ac ⁸⁶ sanctorum imagines opere tessellato atque ex cera factas eradit. At Constantinus legatis ad Scлавinorum principes missis Christianos, qui jamdudum apud eos captivi detinebantur, recipit, quos illi ex insulis Imbro, Tenedo ac Samothracia duxerant. Hos omnes bis mille ac quingentos fere sericis vestibus permutatos cum muneribus abire quoquo vellent permisit.

φιλοτιμησάμενος ἀπέπεμψε πορεύεσθαι οὗ ἂν βού-

B Indictione septima, mense Aprili, Sabbato sancto, Constantinus Eudociam conjugem Augustam coronat. Postera die duos e liberis suis Christophorum et Nicephorum Cæsares, Nicetam vero nobilissimum creat. Cumque, ut imperatorum mos est, in ecclesiam procederent, ingenti in populum largitione facta, pecuniam a palatio ad ecclesiam usque sparse-runt. Indictione demum octava Constantinus Leoni filio conjugem e Græcia Irenen arcessit. Qua Decembri mense Augusta consalutata, ejusdem mox et filii nuptias celebravit.

⁸⁷ De quo et divinus Nicephorus patriarcha Cpolitanus ita loquitur: «Quoniam vero ab inimicis Christi nonnulla jactantur ex mendacii parentis ^C affatu, age vero jam cujusmodi sint ea consideremus. Nam ad Christi Domini Ecclesiæque contumeliam mentiri ista solent, diuturnæ vitæ spatia cum maximis voluptatibus pessimo huic Mammonæ esse concessa, eundemque felicitatis summa contigisse. Sed et insignes de barbaris victorias, et egregia multa facinora tribuunt, quæ ne auditu quidem par est admittere. Sed ne imperitioribus minimeque malis hominibus ea mendacia fraudi sint, redarguendi illi nobis erunt, ut quantopere se ipsi inanibus his sermonibus ludilicentur intelligant. Igitur omnia il-lus quam turpissima fuisse, eumque Deo, angelis ac

VARLÆ LECTIONES.

⁶⁶ διαφθαρέντων? ⁶⁷ ἀπὸ? ⁶⁸ σηρικῶς τε ἱμ.? ⁶⁹ εὐημερίαν vulgo.

PETAVII NOTÆ.

(62) Κηροχύτου ὕλης. Quam Græci κηρογρα- ^D φειαν vocant hic opinor expressit. Hinc vasa κεκηρογραφημένα χρώματι παντοίοις apud Athenæum, ut observavit interpres ad Theocr. idyll. 1.

(63) Τῇ ἑξῆς ἡμερᾷ Ἰνδικτιῶνι. Theophanes a. 29 Copronymi. Annus erat Christi 769, cyclo solis 22, lit. Dom. A, cyclo lunæ 10, Pascha Aprilis 2.

(64) Ὁγδὼν δὲ Ἰνδικτιῶνι. Theophanes p. 574 B.

religiosis hominibus execrabilem exstitisse, nequam est obscurum. Nam cum omni se in libidinum genere volutaret, iisque corpus suum et animum conspurcasset quæ tam barbaris quam gentilibus sunt vitia, longe pecudes ipsas scæditate superavit. Atque hæc non pauci qui cum eo vixerunt et hodieque supersunt testificari poterunt; nec non et varia corporis incommoda quibus idem fuit obnoxius. Doloribus enim ac cruciatibus, qui explicari dicendo nequeunt, excarnificatus, cujusmodi ulcerosa corpora perpeti consentaneum est, pessime ac sine ullo remedio erat affectus. Quare nonnulla membra ulceribus adesa ac consumpta cum intolerabili dolore diffuebant, sed et perpetuo intemperiiis agitatae plerumque noctes insomnes ac molestissimas ducebat. Omitto victus acerbiter ac turpitudinem: **88** quidquid enim in prandio cibi per fauces trajecerat, id subinde vomitibus exercebat. Nam illam in famulos arrogantiam ac feritatem atque in exigendis obsequiis morositatem quis assequi dicendo possit? Cædebantur quotidie virgis pluribus plurimorum corpora. In quos ille pugnis et calcibus insiliens nihilo se carnivoris bestiis mitiorem præstabat. Jam membrorum oculorumque mutilationes ac reliqua id genus acerba supplicia, tum innocentes homines ferro ac flammis interemptos, præsertim orthodoxos, quid attinet dicere? Etenim furoris illius satellites ac ministri nasos quamplurimos sanctis viris abscissos in disco, ut olim Herodi Præcursoris caput, sic novo Herodi suavissimi loco muneris offerebant. Ad hæc effossa plerisque lumina ambustasque genas, et exhaustum sanguinem testantur ii qui in hodiernum diem earum cladum vestigia circumferunt. Inusitata porro et horrenda mortis genera ab eodem excogitata non modo profunda norunt maria, sed et ipsa propemodum saxa personare videntur. Quod vero ad eas victorias spectat quas illius fautores rabidi ac furiosi homines falso huic affingunt, ut de ea loquar quæ inter omnes præcipua censetur, ejusmodi sunt. Cum ad propulsandos occidentales Scythiæ populos expeditionem parasset, collectis omnibus copiis commissoque cum hoste prælio, qualem inde victoriam retulerit, quæ ad hoc tempus supersunt vestigia declarant. Idque etiam hodie cava illa ad Acheloum urbem ac depressa planities **89** indicat, cæsorū membrum eo tempore constricta: nam universus pene Romanorum exercitus Scytharum gladiis confossus est. Quod si forte exiguum quiddam et contemnendum ab eo gestum est, ejusmodi istud fuit. Posteaquam Orientales barbaros a ducibus suis dissidere comperit et civili bello distineri, latronis more potius quam imperatoris in Armeniam et Syriam furibundus irrumpit, ibique incolarum de-

A γὰρ οὖν ἐκείνου πᾶν αἰσχρὸν γέγονε, βδελυκτὸς τε Θεῷ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις τοῖς εὐσεβεῖσιν ὑπῆρχεν, οὐκ ἄσυμφανές. Καὶ γὰρ εἰς τὰ τῆς σαρκὸς πάθη κατασυρόμενος, καὶ τοῖς ἀπηγορευμένοις βαρβάροις καὶ Ἑλλήσι σῶμα καὶ ψυχὴν ὁ δειλαῖος ἐμολυνόμενος, τὴν τῶν ἀλόγων ζῶων παρήλασε κτηνωδίαν. Καὶ ταῦτα οὐκ ὀλίγοι τῶν παρητησαμένων ⁸⁸ αὐτῷ μέχρι δεῦρο περιόντες ἐπαγγέλλεσθαι. Μεθ' ὧν καὶ τᾶλλα δι' ἃ περὶ τὸ σῶμα αὐτῷ κατήντησαν. Πόνους γὰρ καὶ ἀλγηδόσιν ἀβήρηται, οἷα εἰκὸς τοῦ; ἡλχωμένου; πάσχειν, βλάλλεμενος; πονήρως ἄγαν καὶ ἀνηκέστως διέκειτο, καὶ τινὰ τῶν μελῶν ὑπὸ τῆς ἐλκώσεως καὶ διαθρώσεως ἀπερρύηκτότων αὐτῷ ἐλεεινῶς κατετρύχετο. συνεχέστατα δὲ ὑπὸ τῶν Ἑρινύων ἐκδειματούμενος πικρῶς τε καὶ **B** αἰσχυρῶς πολλάκις τὸν νυκτερινὸν καιρὸν διήνυσεν. Παρεῖσθαι τὰ νῦν λέγειν τὸ τῆς διαίτης ἀγῆδες τε καὶ αἰσχιστον· ὅπερ γὰρ ἂν πρὸς ἄριστον βρώτῳ ⁸⁹, οὐ τελέως καταποδὲν παρὰ τοὺς ἐμετοὺς ἐφθάνει κρινόμενον. Τὸ δὲ περὶ τοὺς ὑπηρετοῦμένους ἱταῖων καὶ θηριῶδες τοῦ τρόπου καὶ τῆς ὑπηρεσίας τὸ δυσαχθέστατον πῶς ἂν τις εἴποι [τὰ φέροντα σώματα]; Μάστιγι γὰρ ἐκάστης ἡμέρας πολλαῖς πολλῶν κατεξαίνοντο σώματα· καὶ τὰς ὕφεις παῖων πυγμαῖς καὶ λᾶξ ἐναλλόμενος οὐδὲν τῶν σαρκοδόρων θηρίων φιλανθρωπότερον ἐπραττεν. Ἐκ στόματος δὲ μελῶν καὶ ὀφθαλμῶν πηρώσεις, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα δεινὰ χολαστήρια, καὶ σφαγὰς ἀδίκους ἀνδρῶν ἀθῶων, καὶ τοὺς διὰ πυρὸς πικροτάτους θανάτους, μάλιστα **C** κατὰ τῶν ὁρθοδοξούντων ἐπιδεικνυμένους, τί χρὴ καὶ λέγειν; Οἱ γὰρ τῆς μανίας αὐτοῦ δυσμενεῖς ὑπασπισταὶ καὶ δορυφόροι ῥίνας μὲν ὡς πλείστα; ἀνθρώπων ὁσίων ἀποτεμόντες, ὥσπερ τὴν τοῦ προδρόμου πάλαι κεφαλὴν Ἡρώδῃ, οὕτω καὶ τῷ ἐφ' ἡμῶν Ἡρώδῃ οἷον δῶρον ἡδὺ καὶ ἐπέριστον ἐκμίζον ἐπὶ πίνακος. Ὑφθαλμῶν ἐξορύξεις ⁸⁹ καὶ γενειάδος ἐμπυρισμοὺς καὶ αἱμάτων ἐκχύσεις καὶ μαρτυροῦσιν οἱ μέχρι καὶ νῦν τὰ σύμβολα περιφέροντες. Θανάτους δὲ βίαιους τῶν τοιοῦτων καὶ ἐξαισίου; ὁ τῆς θαλάσσης βυθὸς ἐπίσταται, οἱ λίθοι κράζουσιν. Ἄς δὲ περιπλάττουσιν αὐτῷ νίκας οἱ ἐμδρόντηι ⁸⁹ καὶ λυσσώδεις ὁμόφρονες αὐτοῦ, ἵνα μὴ τῆς κρατίστης αὐτῶν ἐπιμνησθῶμεν, τοιαῦτα εἰσιν. Ἐπειδὴ παρεσκευάστο πρὸς τὸ ἐν δυσμαί **D** εἰσρωκισμένον Σκυθικὸν ἔθνος ἀμύνεσθαι, ὑπαθροίζει πᾶν τὸ ὑπ' αὐτοῦ ⁸⁹ στράτευμα, καὶ εἰς χεῖράς τε τοῖς πολεμίοις ἰὼν, ὅποσον αὐτῷ τοῦ πολέμου κράτος κατέρθεται, μαρτυρεῖ τὰ φαινόμενα· μέχρι γὰρ καὶ τῆμερον τὰ κατὰ τὴν Ἀχελῶν καλουμένην πλὴν κοῖλα καὶ πεδιάσιμα χωρία, ἃ τῶν εἰρημένων ⁸⁹ ἐδέξατο τὰ κῶλα, σαφῶς ὑποδεικνύουσιν. Ἐρπον γὰρ τῆς Σκυθικῆς μαχαίρας ἅπαν σχεδὸν τὸ στράτευμα τῶν Ῥωμαίων γέγονεν. Εἰ δέ τι μικρὸν καὶ οὐ πᾶν ἀξιόλογον ἔδρασεν, τοῦτο ἐστὶ· τοὺς γὰρ

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ συνδιατησαμένων Petavins. ⁸⁹ προσάρητο βρ. ? ⁸⁹ ὕφθαλμῶν δ' ἐξορύξεις, onisiseo καὶ post ἐκχύσεις; ⁸⁹ ἐμδρόντιστοι vulgo. ⁸⁹ αὐτῷ; ⁸⁹ τῶν ἀνηρημένων?

πρὸς ἀνατολὰς οἰκοῦντας βαρβάρους ἀκηχοῦς περὶ τοὺς οἰκέλους ἡγεμόνας διαστασιάζοντας καὶ πρὸς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἀσχολουμένους, ληστρικώτερον πῶς μᾶλλον ἢ στρατηγικώτερον ὡς λυσσῶν ἐπιῶν τοῖς Ἀρμενίας καὶ Συρίας χωρίοις, τῶν ἐκείνοις φρουρίων αἰρεῖ ὁμολογίᾳ τῶν προσοικούντων καὶ ἐπὶ τὴν Θράκην αὐτοὺς μετήγαγε. Τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκείνου ἀνδραγαθήματα καὶ τὰ κατ' ἐχθρῶν σχεδιαζόμενα τρόπαια. Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ εὐσεβείας νεανιεύματα. Ἀθηναισχύντησεν γὰρ κατὰ τε τοῦ Θεοῦ μανείς καὶ κατὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν τῶν ὡς περ αὐτῷ ἀναθημάτων προσηκόντων. Καὶ τὸ ἀγγελικὸν δὴ τοῦτο καὶ ἀποστολικὸν τοῦ μοναχικοῦ βίου σχῆμα βδελυττόμενος ὁ θεομισῆς τε καὶ βέβηλος, ἐπὶ νῦν μὲν τῆς θεοσεβείας, τὸ ἀμνημόνευτον αὐτοῖς ἐπέγραψεν ὄνομα. Βδέλυγμα γὰρ ἀμαρτωλῶν θεοσεβεία, καὶ ὁ ὅσιος ἀκάθαρτος παρὰ κακοῖργοις. Οἶα δὲ πρὸς αὐτοὺς τυραννίδα ἐπιῶν ὁ τύραννος ἔδρασε, τίς ἂν, ὡς ἔφην, ἀξίως διηγῆσται; τὰς τε γὰρ παρὰ Θεῷ ἐπηγγελμένας αὐτοῖς ὁμολογίας καὶ συνθήκας ἀθετεῖν ἐκβιαζόμενος, καὶ τὸ ἱερὸν σχῆμα ἀπορρίψαντας τὸ τῶν λαϊκῶν ὁ παράνομος ἐνομοθέτησε μεταμφιένυσθαι. Τὰ δὲ εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ ἰδρυμένα μοναστήρια στρατιωτῶν οἰκητήρια καὶ ἱπποστάσια καὶ κοπρῶνας ὁ κοπρόνους καὶ κοπρῶννμος πεποίηκεν. Εἴτα πρὸς τῷ τέλει τῶν κακῶν καὶ τοῦ θεοστυγοῦς αὐτοῦ βίου γενόμενος, καὶ πυρετῶν ὀξύτητι καὶ φλογώσεσι καταπιμπράμενος, τῆς ἐκδεχομένης αὐτὸν γεέννης προδήλως τὴν φλόγα προθεώμενος κατωπτρίζετο καὶ τοῦ ἀκομήτου σκώληκος τὰ δῆγματα, σύντονόν τε καὶ γεγωνότερον ἐκβῶν ἐνδελεχέστατα τῆς γεέννης ταῦτα τὰ προαύλια καὶ προοίμια. Ταῦταις οὖν καὶ τοσαύταις εὐπαθείαις ἐπαναπαυσάμενος ὅφ' ὧν δὴ καὶ Διοκλητιανὸν τε καὶ Μαξιμιανὸν ἀπολλύμενος καταστρέφει τὸν αἰσχιστόν τε καὶ κάκιστον βίον ὁ ἄσπονδος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ πάντων ἐχθρὸς καὶ πολέμιος δυσμενέστατος. »

A ditione occupatis aliquot castellis eosdem illos in Thraciam transportat. Hæc sunt istius hominis egregia facta, hæc commentitia de hostibus tropæa : ejusmodi, inquam, sunt quæ insolenter ille contra veritatem et pietatem molitus est. Etenim citra ullam verecundiam contra Deum bacchatus est sacrasque res ei tanquam donaria consecratas. Quin etiam angelicum illud et apostolicum monasticæ vitæ genus homo a Deo execratus ac profanus et a Christiana religione falso cognominatus illaudati appellatione notavit : abominatio enim peccatori est pietas, et sanctus impurus est apud sceleratos. Jam vero qualem in eos tyrannidem exercuerit, quis pro merito, ut ante dixi, commemorare possit? Quippe conventiones illas pactaque quibus divino se numini obstrinxerant rescindere coactos, ac sacris vestibus exutos laicorum ad cultum lata lege nefarius ille transtulit. Quæ vero ad honorem Dei constituta erant monasteria, ea in militum diversoria et equorum stabula et latrinas stercoreus et a stercore cognominatus convertit. Tandem cum scelerum suorum et execrabilis vitæ terminum attigisset, acutarum febrium ardoribus exæstuans, **90** geennæ flammæ, quæ se post vitam excipituræ erant, oculis usurpabat, ac pervigilis illius vermibus morsus quodammodo sentiebat, in horrendos assidue clamores ac vehementes erumpens, quæ erant geennæ quædam initia. Tot igitur tantisque deliciis acquiescens, quibus Diocletianum et Maximianum olim immortuos accepimus, atque hoc modo male periens malus ille turpissimæ sceleratissimæque vitæ finem consecutus est, homo Christi sanctorumque ejus omnium inimicus atque hostis infensissimus. »

συντελεσθέντας ἀκούομεν, οὕτω κακῶς καὶ ἀθλίως

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ
ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΣΥΝΤΟΜΟΣ.

SANCTI NICEPHORI
CONSTANTINOPOLITANI ARCHIEPISCOPI ET CONFESSORIS
CHRONOGRAPHIA BREVIS.

CAROLUS AUG. CREDNER THEOL. ET PHIL. DOCTOR.

(Gissæ, typis Geo. Frid. Heyeri. MDCCLXXXII.)

MONITUM.

Cum ante aliquod temporis spatium in perscrutandis Epiphani scriptis versarer, aliquoties de lectionibus quibusdam, quas libri typis impressi exhibent, dubitationes mihi injectæ sunt. Epiphani itaque codicem eximium, anno 1304 p. Chr. n. scriptum, consului, qui aliis rarioribus cum libris in bibliotheca Academiæ Ienensis asservatur. Una cum hoc codice in manus incidit meas *Nicephori Chronologia brevis*, quæ nitide, sed a recentiore manu scripta, in fine ejusdem codicis legitur. Inest rebus novis atque inopinatis, nescio quid quod homines alliciat atque curiosiores reddat. Hinc et ipse cognoscendi studio accensus Nicephori editionem novissimam cum codice Ienensi contuli, quem mox multo et pleniorum et præstantiorum cognovi. Sæpenumero cum animadvertirem codicem Iensem comitem sibi habere versionem Nicephori Latinam, a Camerario confectam, hanc ipsam admodum accuratius inspexi; quo facto Camerarii versionem codicem Iensem fuisse pro fundo mox pro certo habui. Ita enim interpret ipse, in præmio libri cui titulus: *Chronologia secundum Græcorum rationem temporibus expositis, auctore Nicephoro archiepiscopo Constantinopolis, conversa in sermonem Latinum de Græcæ, et explicata a Joachimo Camerario Pabepergensi, nuncque primum edita. Addita est, etc. Basileæ per Joannem Oporinum* (in fine: Anno salutis humanæ MDLXI, mense Januario), p. 17: « Incidi in χρονολόγιον, cui præscriptum esset auctoris nomen Nicephori episcopi Constantinopolis, exaratam illam quidem in paucis chartis, quæ essent concinnatæ cum opere Epiphani, de quo eximius Theologus Joannes Langus typographis, ut exprimeretur illud, benigne accommodavit. Cum autem hoc, pro veteri necessitudine nostra, tunc quoque perquam familiariter uti concederetur, viro non modo dignitate et doctrina, sed humanitate etiam præstante, sumpsimus ab ipso et hunc librum, et alios complures, quorum lectione recreamur in illo nostro satis negotioso et minime quieto otio: et eam, quam dixi χρονολόγιον, cum describere etiam cœpisssem Latina oratione vertendo, deprehendi multa et auctoris et librarii errata. Perrexī tamen, ut cœperam. Et postea multis de causis faciendum esse duxi, ut hæc ipsa, neque correctæ satis neque explicatæ diserte, exemplis tamen compluribus expressa, emittenda curarem. » Acquisiverat postea sibi eundem codicem, nescio qua via, Jo. Andr. Bose, professor Ienensis, qui in epistola anno 1655 ad V. D. Thomam Reinesium data, de eo hæc disseruit (1): « Paucos ante dies in manus meas venit cum Epiphanio ms. Nicephori Chronologia, a Scaligeriana editione haud parum discrepans, cum aliis, tum præsertim numeris annorum. Suppleri hinc et lacunæ possunt, quæ apud Scaligerum habentur. Est autem is codex, quo Melanchthon et Camerarius beneficio Joannis Langii uti sunt: cujus et nomen præscriptum habet. » Qui quidem codex, Epiphani opera non omnia, sed posteriorem tantum scriptorum genuinorum partem continens, postea una cum libris Buderii, in bibliothecam Academicam delatus est.

(1) Thomæ Reinesii et Jo. Andr. Bosii, virorum celeberrimorum Epistolæ mutæ, etc., publicæ luci dat Jo. Andr. Schmidens. Ienæ, 1700, p. 364 s.

Comparatione diligentiore hunc inter Nicephori codicem et Camerarii versionem Latinam instituta edoctus sum, ab interprete tacite alia pro arbitrio, emendandi studio, esse mutata, alia extricatu difficiliora prorsus omissa; cum et annorum numeri sæpe mutati inveniuntur, et Valentiniani genealogia atque librorum Scripturæ sacræ in fine opusculi stichometria in Camerarii versione desiderentur. Nihilominus ad fidem hujus typis sæpius impressæ versionis, quæ tot vitii laborat, recentiores editiones, exceptis Scaligerianis, omnes prodierunt, unde ipsius multum enatum est detrimentum.

Haud parvi autem momenti est Camerarii versio, codicis Ienensis ratione habita. Folia enim omnia, quibus Nicephorus in hoc codice continetur, corrupta sunt macula quadam, cujus in ambitu, juglandis magnæ formam circiter exæquante, litterarum ductus partim prorsus deleti, partim pallidiores redditi sunt; qua quidem macula codicem Camerarii tempore vacasse certis indiciis probatur. Hinc sit ut nonnullis in locis Nicephori textus nonnisi hujus versionis ope recte legi possit.

Quibus omnibus accurate perspectis, editoris Chronologiæ hujus partes ut in me susciperem triplex potissimum causa me impulit. Causa prima textus in codice Ienensi e præstantia, altera e textus typis impressi misera conditione, tertia denique ex operis utilitate repetita est.

De textus in codice Ienensi latentis singulari præstantia, quam textus novi a nobis constituti indoles satis superque comprobare possit, non est, quod pluribus dicam. Multa profecto in codice Ienensi inveniuntur, quæ alibi, et scribarum et editorum levitate atque negligentia, aut non recte dicta aut omissa sunt.

Textus typis impressi historia propter editorum incuriam haud paucis difficultatibus est implicata. Jam circa annum 872 Anastasius quidam, presbyter Romæ et bibliothecarius, Nicephori Chronologiam, quam Latinam verterat, Historiæ suæ tripartitæ inseruit. Hujus Anastasii libelli codicem, haud multo post editam a Camerario Nicephori versionem, nactus est Antonius Contius. Hinc in lucem prodiiit: *Chronologia tripartita ex beato Nicephoro Constantinopolitano, in Latinum olim conversa per Anastasium sedis apostolicæ bibliothecarium, et ante aliquot annos per Joachinum Camerarium, nunc vero ad fidem Anastasii exemplaris emendata et notis illustrata per Antonium Contium*. Paris. 1573, 4. Contii hic libellus dein de sæpius repetitus, in bibliothecas quoque, quas dicunt Patrum, receptus est. Hac Nicephori nostri editione accuratius examinata, Anastasii versionem nonnisi usque ad imperatorem Constant. Michaellem, Theodoræ filium, a Camerario seclusum, pertinuisse intellexi. Quæ sequuntur omnia Camerarii e versione a Contio descripta atque hic illic pro arbitrio mutata, sive, ut volunt, emendata sunt. Desunt igitur in Contii editione, quemadmodum apud Camerarium, Valentiniani chronologia et librorum biblicorum in fine operis stichometria, nec post imperatorem Michaellem apud Contium codicis Anastasii mentio amplius facta est.

Lustris post Contii primam editionem præterlapsis ferme sex, Græcum Nicephori textum primo typis imprimendum curavit Josephus Scaliger, in *Thesouro temporum*. Lugd. Bat. 1606. Sed usus est Scaliger pejoris notæ codice, ad quod accedit viri ejusdem in edendis veterum auctorum scriptis festinatio. In Scaligeri editione nunc integræ lineæ prætermissæ, nunc codicis lacunæ pro arbitrio expletæ, nunc textus ipse vano emendandi studio omnino corruptus est.

Ex his talibus editionibus Camerarii, Contii, Scaligeri, novum textum Græcum constituere conatus est Jacobus Goar, ad calcem Georgii Syncelli, in libro inscripto: *Georgii monachi et S. P. N. Tarasii patriarchæ CP. quondam Syncelli Chronographia, ab Adamo usque ad Diocletianum. Et Nicephori patriarchæ CP. Breviarium chronographicum, ab Adamo ad Michaelis et ejus F. Theophili tempora*. — *Nicephori Breviarium ad varias editiones recensitum*. — Cura et studio P. Jacobi Goar ordinis Prædicatorum congregationis Reformatæ Sancti Ludovici. Parisiis, MDCLII. Quemadmodum in titulo ipso, ita etiam in emendationibus et adnotationibus (2) professus est Goar, Nicephori textum nonnisi ad editiones a se esse recensitum. Ejusmodi subsidiorum auxilio quid præstari possit, lectores benevoli ipsi ut secum reputent velim.

Sæculo decimo octavo Anselmus Bandurius, Ragusinus, presbyter et monachus Ordinis S. Benedicti e congregatione Melitensi, Nicephori operum, quorum plura inedita in bibliothecarum scriniis adhuc latent, conspectum edidit, cui titulus: *Conspectus operum S. Nicephori, patriarchæ CP., quæ propediem duobus tomis edenda sunt, et quorum pauca hactenus edita fuerunt*, etc. Parisiis, 1705, 12 (3). Sex annis post prodiiit ejusdem Bandurii *Imperium orientale, sive Antiquitates Constantinopolitanæ in quatuor partes distributæ*, Parisiis, 1711. Inseruit auctor volumini primo (4) *Catalogum episcoporum ac patriarcharum CP. decerptum ex Chronographia compendiarie S. Nicephori*, de quo catalogo in volumine secundo ejusdem operis (5) monentur hæc: « Catalogum hunc episcoporum ac patriarcharum Constantinopolitanorum excerpimus ex Chronographia compendiarie sancti Nicephori patriarchæ CP., quæ habetur in codice Regio n. 2508, diversa ab illa quam, una cum Georgii Syncelli Chronographia, edidit doctissimus vir

(2) P. 86. « Dedit — auctor Miscellæ: Joachimus Camerarius, et commentarium addidit. Parem Antonius Contius circa opusculum idem accommodavit curam et laborem: Græce divulgavit Josephus Scaliger in temporum Thesouro; ad quorum editiones hanc a me comparatam, et ad cumulum accedentem

subjungo. »

(3) Totum hunc Bandurii conspectum typis iterum imprimendum curavit Fabricius in *Bibl. Græca* ed. Harles. VII, p. 610 seqq.

(4) P. 187 seqq.

(5) P. 873.

P. Jacobus Goar. Sed de hac Nicephori Chronographia pluribus loquemur in editione Operum sancti Nicephori CP., cui propediem manum admovebimus. » Attamen Bandurius, quominus promissis suis his repetitis staret, nescio quibus impedimentis cohibitus est.

Überiores præter Bandurium notitias de codicibus mss. Nicephori palam proposuerunt viri doctissimi Lambecius, Montfaucon et Yriarte, de quibus consulatur Fabricii *Bibl. Gr.* ed. Harles. VII, p. 462 s. et p. 602, quo in libro etiam codicis Nicephori, qui lenæ asservatur, aliquoties mentio fit.

Jam igitur, subsidiorum criticorum numero nostra ætate tantopere adaucto, non erat, quod editor novissimus hujus Nicephori libelli, in *Corpore scriptorum Historiæ Byzantinæ*, quod celeberrimi Niebuhrii, jam defuncti, sub auspiciis prodiit, et editionis *emendatioris et copiosioris* præ se fert titulum, Goari tantum textum quam adnotationes, utrumque male compositum, repeteret. Adhibitus quidem est a Dindorfio codex unus Parisinus, sed parvi pretii, imo fortasse non diversus ab eo quo Scaliger usus est; lacunæ enim graviores in utroque eadem. Ad hoc accedunt Goari in adnotationibus errores, in hac novissima atque emendata editione repetiti. Quid, quod editor ne versionem quidem Latinam textui Græco hic illic, ne dicam emendato, mutato tamen accommodaverit? Cur tandem Valentiniani prorsus corrupta genealogia repetita est, una cum Goari adnotatione: *Ut hic Græce, ita Latine corruptam exhibet Anastasius Regius*, etc.; cum Lambecius (6) jam pridem emendatiorem proposuerit? Cur mutila in fine libri stichometria, quam integriorem Montfaucon (7) jam pridem divulgaverit? Sed hæc hactenus. Textum enim Nicephori Græcum, typis adhuc impressum, vix ullius esse pretii, ex his quæ paucis disputavimus, certo constat.

Quod autem ad hujus Chronologiæ utilitatem atinet, plura insunt quæ vel novitate sua vel alias ob causas se commendent. Vix commodiorem annos mundi computandi rationem inveneris, quam a Nicephoro propositam. Recensus Augustarum sive uxorum imperatorum jam Camerarium justum laudatorem habuit. Stichometria librorum biblicorum, sola apud Nostrum obvia, historiæ sive canonis sive textus ratione habita, maximi est momenti. Præterea, parvum huncce libellum in primis juvenum seminaris theologicis ascriptorum studiis conducere posse confido. Suppeditat enim hic libellus, qui tot pene historicas, exegeticas, criticas quæstiones, quot verba continet, largam diversi generis copiam, in qua exponenda atque dijudicanda quid præstare possint vires juveniles experiantur. Jam mihi ipsi est animus, data occasione, singulis commentationibus singulas hujus libelli partes disquirendi atque examinandi; quapropter nunc, quæ de auctore, sive potius auctoribus hujus libelli dicenda haberem prætermisi; imo ne totius quidem opusculi textum Græcum, quemadmodum in votis habueram, proposui, sed primam tantum ejus partem, quæ mea ex sententia præter ipsam Nicephori Chronographiam, additamenta quædam incerti auctoris comprehendit, ut serius pluribus demonstrabo.

In adornando autem textu Græco, cum ad bibliothecas Vindobonæ, Parisiis, Madridi aditus mihi non pateret, ita versatus sum, ut codicem Ienensem cum textu editionum diligenter conferrem et codicis lectiones omnes mihi non probatas animadversionibus criticis insererem, addito signo lectiones editionis sive Goari sive Dindorfii signo V. vel Vulg. indicavi; lectiones autem codicis Parisini a Dindorfio adhibiti littera R. (Regius). Quotiescunque Dindorfii textus a textu Goari recederet, Dindorfii nomen ascripsi. Scaligeri editionem secundam, in Thesaurio temporum, Amstelodami, 1658 (primam non habui), de novo contuli, sed nonnisi usque ad Alexandrum Magnum, quoniam ex lectionibus variantibus nihil fructus capi posse intellexi. Lectiones hæc signo *Scal. II* distinguuntur. Porro Contii textum, ex *Bibliotheca Scriptorum Patrum, per Margarinum de La Bigne*, tom. VII, ed. 2 Parisiis, 1589, p. 974 seqq., adhibui; sed sedulo mihi cavi ne ultra Michaellem et Theophilum imperatores CP. pergerem; præterea consului Anastasii Historiam, ex editione Fabroti, quæ primo prodiit Parisiis 1649 inter scriptores *Historiæ Byzantinæ*, d inde, sine ulla textus varietate, Venetiis 1729. Ad has editiones referenda sunt, quæ Anastasii nomine signavimus. Camerarii lectiones variantes fere omnes et Contii in posteriore libelli parte consulto conclusi. Denique Nicephori particulas, a Lambecio, Bandurio et Montefalconio in libris supra laudatis editas, in auxilium adhibui. Catalogum codicum mss. Madridi ab Yriarte editum adire mihi non licuit.

Hæc ubi subsidia ad textum constituendum non sufficiebant, ex ipsa libri indole auctoris veram sententiam conjectura assequi studui; quod quotiescunque, et caute quidem, factum est, verba uncis inclusa docent. Numeros singulis vel regibus, vel episcopis, etc., vulgo præpositos a textu abesse volui; magna enim et codicum et editionum in iis ponendis varietas, unde haud pauci errores in textum irrepserunt, ne edocuit, hos numeros ab auctore ipso non esse profectos.

Goari versionem Latinam, quamvis sæpius reprehendendam, retinui quidem, sed textui nostro ubique congruam reddidi.

6) Lambecii comment. de augustissima Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi. II. Vindob. 1669.

p. 580 seqq.

(7) *Bibliotheca Coisliniana*, p. 203 s.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΣΥΝΤΟΜΟΣ.

ΑΠΟ ΑΔΑΜ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΙ ΘΕΟΦΙΛΟΥ.

S. NICEPHORI CHRONOGRAPHIA BREVIS,

AB ADAMO AD MICHAELIS ET THEOPHILI TEMPORA.

PARTICULA PRIMA.

Ἀδὰμ γενόμενος ἐτῶν αλ' γεννᾷ τὸν Σήθ· καὶ Ἀ
ἐπέζησεν ἡ Ἀδὰμ ἑτη ψ'.

Σήθ γενόμενος ἐτῶν σε' ἐγέννησε τὸν Ἐνῶς.

Ἐνῶς γενόμενος ἐτῶν ρι' ἐγέννησε τὸν Καϊνᾶν.

Καϊνᾶν ἡ γενόμενος ἐτῶν ρο' ἐγέννησε τὸν Μαλε-
λεήλ.

Μαλελεήλ γενόμενος ἐτῶν ρξε' γεννᾷ τὸν Ἰάρεδ.

Ἰάρεδ γενόμενος ἐτῶν ρξβ' γεννᾷ τὸν Ἐνώχ.

Ἐνώχ γενόμενος ἐτῶν ρξε' ἡ γεννᾷ τὸν Μαθουσάλα.

Μαθουσάλα γενόμενος ἐτῶν ρξζ' ἡ γεννᾷ τὸν Λά-
μεχ.

Λάμεχ γενόμενος ἐτῶν ρπη' ἡ γεννᾷ τὸν Νῶε.

Νῶε γενόμενος ἐτῶν φ' γεννᾷ τὸν Σήμ, τὸν Χάμ,
τὸν Ἰάφεθ· καὶ ἐπέζησε μέχρι τοῦ κατακλυσμοῦ
ἑτη ρ'.

Ἐτεῖ χ' Νῶε ὁ κατακλυσμός ἐγένετο.

Ομοῦ τὰ πάντα ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ κατακλυ-
σμοῦ, κατὰ τοὺς Ο', ἑτη βστμβ', οἷς ἡ καὶ ἡ ἀλή-
θεια ἐπιμαρτυρεῖ καὶ αἱ ἀνέκαθεν πάσαις ταῖς
Ἐκκλησίαις ἐπιμαρτυρήσασαι παραδόσεις.

Μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμόν Σήμ, υἱὸς Νῶε, γε-
νόμενος ἐτῶν ρ' γεννᾷ τὸν Ἀρφαξάδ.

Ἀρφαξάδ ἡ γενόμενος ἐτῶν ρλ' γεννᾷ τὸν Καϊνᾶν.

Καϊνᾶν γενόμενος ἐτῶν ρλ' γεννᾷ τὸν Σάλα.

Σάλα γενόμενος ἐτῶν ρλγ' γεννᾷ τὸν Ἑβερ.

Ἑβερ γενόμενος ἐτῶν ρλδ' ἡ γεννᾷ τὸν Φαλέκ.

Φαλέκ γενόμενος ἐτῶν ρλγ' γεννᾷ τὸν Ραγαῦ.

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις Φαλέκ διμερίσθη ἡ γῆ.
ὁ δὲ καὶ σημαίνει τὸ Φαλέκ ὄνομα τῇ Ἑβραίων
φωνῇ μερισμόν. Καὶ οὗτος πρὸ τοῦ πατρὸς τε-

Adam ætatis 230 annorum genuit Seth; et vixit
Adam superstes annis 700.

Seth annis 205 natus genuit Enos.

Enos annis 190 natus genuit Cainan.

Cainan annis 170 natus genuit Maleleel.

Maleleel annis 165 natus genuit Jared.

Jared annis 162 natus genuit Enoch.

Enoch annis 165 natus genuit Mathusala.

Mathusala annis 167 natus genuit Lamech.

Lamech annis 188 natus genuit Noe.

Noe annis 500 natus genuit Sem, Cham, Japheth;
et ad diluvium usque annis 100 vixit superstes.

Anno Noe 600 diluvium factum est.

Annorum omnium ab Adam usque ad diluvium
summa juxta Septuaginta interpretes, est 2242, qui-
bus etiam suffragatur veritas et traditiones per cun-
ctas circumquaque Ecclesias pervagatæ.

Post diluvium autem Sem, filius Noe, anno æta-
tis 100 genuit Arphaxad.

Arphaxad annis 130 natus genuit Cainan.

Cainan annis 130 natus genuit Sala.

Sala annis 133 natus genuit Heber.

Heber annis 134 natus genuit Phalec.

Phalec annis 133 natus genuit Ragau.

In diebus Phalec divisa est terra; unde et nomen
Phalec divisionem Hebræorum voce designat. Et hic
ante patrem moritur. Hujus tempore turris substructio

¹ V. post ἐπέζησεν add. ὁ αὐτός. ² R. hic et alibi Καϊνᾶν. ³ Linea tota deest ap. Scaliger II. ⁴ ρξε'.
ρν. Scal. II. — ρξε' γεννᾷ desunt V. — ἐτῶν .. Μαθουσάλα om. R. — ἐτῶν. Ex Anastasio ἐτῶν ρξβ'. Goar.
⁵ ρξζ'. ρπζ'. V. et Scal. II. Μαθουσάλα γενόμ. om. R. ⁶ ρπη'. ρπ. Jen. Sed annorum computatio mox
sequens codicem nostrum erroris convincit. ⁷ καὶ τὸν Ἰάφ. V. Sed in Scalig. II, et in cod. Jen. om.
⁸ οἷς. ὡς V. et Scal. II. ⁹ δὲ om. V. Scal. II. ¹⁰ Post Ἀρφαξ. add. δὲ V. Scal. II. ρλ'. ρλε' V. Scal. II.
¹¹ Ἑβερ. Jen. hic et linea seq. Ἑβερ. ¹² ρλδ'. ρλγ'. Scal. II. Vul. ¹³ ἐδιμερίσθη ἡ γῆ Jen. διμερί-
σθησαν. V. ¹⁴ μερισμός. V. Scal. II.

cæpta, et ex uno antiquo sermone varia loquendi genera deducta, et per gentes singulas linguarum diversitas enata est, ut divina Scriptura testatur.

At vero post Phalec Ragan annis 133 natus genuit Seruch.

Seruch annis 137 natus genuit Nachor.

Nachor, annis 79 natus genuit Thara.

Thara annis 70 natus genuit Abraham.

Ab Adam usque ad Abraham ex Septuaginta calculis anni 3324 putantur. A diluvio autem usque ad Abraham anni 1082.

Abraham annum agens 75 divino oraculo et facta ipsi promissione dignus habitus est. A qua usque ad migrationem ex Ægypto anni 430 decurrunt, ex Apostoli testimonio dicentis : Fœdus a Deo sanctum reddit, tollendo promissionem. Et ipse in Exodo concinit Moses, in his quæ scribit : Habitatio autem filiorum Israel, qua habitaverunt in Ægypto et in terra Chanaan, ipsi et patres eorum, anni sunt 450. Per partes ita colliguntur :

Abraham anno ætatis 100 genuit Isaac.

Isaac anno ætatis 60 genuit Jacob.

Jacob anno ætatis 87 genuit Levi.

Levi anno ætatis 49 genuit Caath.

Caath anno ætatis 60 genuit Amram.

Amram anno ætatis 70 genuit Mosen.

Moses anno ætatis 80 ex Ægypto populum educit.

Annorum itaque universorum ab anno primo Abraham ad profectionem ex Ægypto numerus est 502. [505.]

A diluvio autem 1587.

Ab Adam vero, secundum Septuaginta interpretes, anni numerantur 1689, secundum alios 3829.

Postmodo autem præfuit populo Moses in deserto annis 40.

Jesus Nave annis 27.

Seniores annis 23.

Alienigenæ annis 8.

λευτά. Ἐπὶ τούτου ἡ περιποίησις συνέστη καὶ ἀπὸ μιᾶς τῆς πάλαι διαλέκτου πολυφωνία γέγονε καὶ ἡ καθ' ἑκάστον ἔθνος τῶν γλωσσῶν διαφόρη¹⁵, φησὶν ἡ θεία Γραφή.

Μετὰ δὲ ¹⁶ Φαλὲκ Ῥαγαῦ γενόμενος ἐτῶν ρλζ' γεννᾷ τὸν Σερούχ.

Σερούχ γενόμενος ἐτῶν ρλζ' ¹⁷ γεννᾷ τὸν Ναχώρ.

Ναχώρ γενόμενος ἐτῶν οθ' γεννᾷ τὸν Θάρα ¹⁸.

Θάρα ¹⁹ γενόμενος ἐτῶν σ' γεννᾷ τὸν Ἀβραάμ.

Ὁμοῦ ²⁰ ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως Ἀβραάμ κατὰ τοὺς σ' ἔτη γκκδ' ²¹. Ἀπὸ δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ ἕως τοῦ Ἀβραάμ ἔτη α,πβ'.

Ἀβραάμ ἐβδομηκοστὴν πέμπτον ἔτος ἄγων θείου χρησμοῦ ²² ἀξιοῦται καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν γενομένης ²³ ἐπαγγελίας. Ἀφ' ἧς ἐπὶ τὴν διὰ Μωϋσέως ἐξ Αἰγύπτου πορείαν γίνονται ἔτη υλ', ὧς καὶ ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ λέγων· Διαθήκην [προκεκυρωμένην ²⁴] ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ²⁵ ὁ μετὰ υλ' ἔτη γενόμενος· ²⁶ νόμος οὐκ ἀκυροῖ εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν· καὶ αὐτὸς ἐν Ἐξόδῳ συνάδει· ²⁷ Μωϋσῆς ἐν οἷς φησιν· Ἡ δὲ κατοίκησις τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἣν κατέκτισαν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν γῇ Χαναάν, αὐτοὶ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν, ἔτη υλ'. Καὶ κατὰ μέρος δὲ οὕτως ἔχει.

Ἀβραάμ γενόμενος ἐτῶν ρ' γεννᾷ τὸν Ἰσαάκ.

Ἰσαάκ γενόμενος ἐτῶν ξ' γεννᾷ τὸν Ἰακώβ.

Ἰακώβ γενόμενος ἐτῶν πζ' γεννᾷ τὸν Λευὶ.

Λευὶ γενόμενος ἐτῶν μθ' γεννᾷ τὸν Καθθ.

Καθθ γενόμενος ἐτῶν ξ' ²⁸ γεννᾷ τὸν Ἀμράμ ²⁹.

Ἀμράμ γενόμενος ἐτῶν σ' ³⁰ γεννᾷ τὸν Μωϋσῆν.

Μωϋσῆς γενόμενος ἐτῶν π' ἐξάγει τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου.

Συνάγεται οὖν ³¹ τὰ πάντα, ἀπὸ μὲν πρώτου ἔτους Ἀβραάμ ἐπὶ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν ³², ἔτη ρβ' [ψε'].

Ἀπὸ δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ ἔτη ³³ α,πβ'.

Ἀπὸ δὲ Ἀδὰμ, κατὰ τοὺς σ' ἔτη α,κκθ' ³⁴, κατὰ δὲ ἄλλους γκκθ' ³⁵.

Μετὰ δὲ ταῦτα καθηγείται τοῦ λαοῦ Μωϋσῆς ἐπὶ τῆς ἐρήμου ἔτη μ'.

Ἰησοῦς ὁ τοῦ ³⁶ Ναυῆ ἔτη κζ'.

Πρεσβύτεροι ἔτη κγ'.

Ἀλλήφυλοι ἔτη η' ³⁷.

¹⁵ διαφορά. διαφωνία V. Scal. II. ¹⁶ δέ. δὲ τὸν V. Sed om. artic. R. ¹⁷ ρλζ' V. Scal. H. ¹⁸ Θάρα V. Scal. II. ¹⁹ Θάρας Scal. II. ²⁰ Ὁμοῦ om. V. Scal. H. ²¹ γκπδ' Scal. II. — ἕως τοῦ. ἕως V. Sc. II. α,πβ'. α,π' V. α' R. Scal. II. ²² χρησμοῦ. χάρισματος V. Scal. II. ²³ αὐτὸν γενομένης. μένης V. Sed sine lacuna Scal. II et cod. Jen. ²⁴ διαθήκην προκεκυρωμένην V. sed observat Goar, προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ deesse in ms. — προκεκυρωμένην om. R. et Jen. Error velis, fortasse ab ipso auctore commissus, quem ut exæquent alii προκεκυρωμένην inseruisse, alii etiam verba ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ejecisse e textu videntur. ²⁵ Post Θεοῦ add. εἰς Χριστὸν Scal. II. υλ'. υ' ἔτη. R. in cod. Jen. et apud Scal. II litteris scriptum τετραχόσια καὶ τριάκοντα ἔτη. ²⁶ γενόμενος. γεγινώς Scal. II. ²⁷ συνάδει. Sic cod. Jen. In Codd. R. apud G. et Scal. II lacuna. ²⁸ Λευὶ γενόμενος ἐτῶν ξ', γεννᾷ τὸν Ἀμράμ. Male Scal. II. ²⁹ Ἀμράμ Cod. Jenens. primo loco Ἀδὰμ· secundo Ἀβραμ. Hanc ultimam utroque loco tuetur cod. R. ³⁰ σ'. σ'. V. Scal. II. ³¹ οὖν. ὁμοῦ. Jen. ³² πορείαν Jen. ³³ ἔτη. om. V. habet Scal. II. α,πβ' V. α,πλ' Scal. II. ³⁴ Error manifestus est; sed nisi partem aliquam rescare velis, vix medicina parari poterit. Numerus γκκθ', procul dubio justus, tantummodo in codice Jenensi exstat, apud reliquos deest. Camerarius: Ab Adam vero, [secundum] Septuaginta, ter mille octingenti viginti novem; secundum alios, ter mille sexcenti nonaginta octo. Similiter Continus: Ab Adam vero secundum LXX 3829, secundum alios 3698. (Scribendi errore, a Dindorfio repetito, legitur in editione Goari pro Continui numero 3829 numerus 3809.) Omnia igitur hoc loco vitiosa sunt. Camerarius, quem Continus sequitur, tacite textum emendavit; textus Græci vera lectio idoneum non offert sensum; attamen hujus lectionis velustas evincitur Anastasii textu, quem Fabrotus de lit. ubi hæc: « At vero ab Adam (secundum LXX), anni 1689; secundum alios autem 3829. » ³⁵ Ἰησοῦ τοῦ V. Sc. II. ³⁶ η'. υ'. Cod. Jen. et R. a pr. manu.

Γοθονιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα ἔτη μ'.
Ἀλλόφυλοι ἔτη ιη', μεθ' οὗς,
Ἄωδ ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ ἔτη π'.

Ἀλλόφυλοι ἔτη κ' ³⁷.
Δεθώρα ³⁸ καὶ Βαράκ ἔτη μ'.

Μαδιναῖοι ³⁹ ἔτη ζ'.

Γεδεών ἔτη μ'.

Ἀβιμέλεχ ἔτη γ'.

Θωλά ⁴⁰ ἔτη χγ'.

Ἰαήρ ἔτη κβ'.

Ἀμμωνῖται ἔτη ιη'.

Ἰεφθάς ἔτη ς'.

Ἐσεβών ⁴¹ ἔτη ζ'.

Ἀελών ⁴² ἔτη ι.

Λαμδόν ⁴³ [Ἀδδών] ἔτη η'.

Ἀλλόφυλοι ἔτη μ' ⁴⁴.

Σαμψών ἔτη κ.

⁴⁵ Ἡλὶ ὁ ἱερεὺς ἔτη κ'.

Σαμουήλ [λ'] ⁴⁶.

Σαούλ ἔτη μ'.

Δαυὶδ ἐβασίλευσεν ἔτη μ'.

Ὅμοι τὰ πάντα ἀπὸ τῆς ἐξόδου τῶν ⁴⁷ υἱῶν

Ἰσραὴλ ἕως Δαυὶδ ⁴⁸ ἔτη χλ'.

Σολομών ⁴⁹ ἔτη μ' ⁵⁰.

Ῥοβοάμ ἔτη ιζ'.

Ἀσά ἔτη μ' ⁵¹.

Ἰωσαφάτ ἔτη κε'.

Ἐπὶ τούτου ⁵² προσεφάρτεον Μιχαίας, Ἠλίας καὶ

Ἐλισσαίε.

Ἰωράμ ἔτη η' ⁵³.

Ὅχοζίας ἔτος α'.

Γοθολία, μήτηρ Ὅχοζίου, ἔτη ζ'.

Ἰωᾶς ἔτη μ' ⁵⁴.

Ἀμεσίας ⁵⁵ ἔτη κη'.

Ἀζαρίας, ὁ καὶ Ὀζίας ⁵⁶, ἔτη νβ'.

Ἐπὶ τούτου ⁵⁷ προσεφάρτευσαν Ὡσηὲ, Ἀμώς,

Ἡσαίας, Ἰωνᾶς, Ἰωήλ.

Ἰωαθάμ ⁵⁸ ἔτη ιζ'.

Ἀχάζ ἔτη ις' ⁵⁹.

Ἐζεκίας ἔτη κθ'.

Μανασσῆς ἔτη νς'.

Ἐπὶ τούτου τὸ Βυζάντιον ἐκτίσθη ⁶⁰.

Ἀμώς [Ἀμών] ἔτη ιβ'.

Ἰωσίας ⁶¹ ἔτη λα'.

Καὶ ἀναρχίας ἔτη λ' κατὰ τοὺς Ο', κατὰ δὲ ⁶² τὸ D

Ἐδραϊκὸν ἔτη ν'.

A Gothoniēl ex tribu Juda annis 40.

Alienigenæ annis 18. Post quos.

Aod ex tribu Ephraim annis 80.

Alienigenæ annis 20.

Dehora et Barac annis 40.

Madianitæ annis 7.

Gedeon annis 40.

Abimelech annis 3.

Thola annis 23.

Jair annis 22.

Ammonitæ annis 18.

Jephthæ annis 6.

Esebon annis 7.

Aelon annis 10.

Abdon annis 8.

B Alienigenæ annis 40.

Sampson annis 20.

Heli pontifex annis 20.

Samuel [50].

Saul annis 40.

David regnavit annis 40.

Colliguntur universi ab exitu Israel ex Ægypto usque ad David regem anni 630.

Salomon annis 40.

Roboam 17.

Asa annis 40.

Josaphat annis 25.

Ejus tempore Michas, Elias et Elissa vaticinabantur.

C Joram annis 8.

Ochozia (Ahajsa) anno 1.

Gothulia (Athalia), mater Ochoziæ, annis 7.

Joas annis 40.

Amesia (Amazîa) annis 28.

Azaria, qui et Osias (Usia), annis 52.

Ejus tempore Osee, Amos, Isaia, Jona, Joel, prophetiæ dono clari.

Joatham annis 17.

Achas annis 16.

Ezecia (Hiscia) annis 29.

Manasse annis 55.

Hoc regnante Byzantium conditum.

Amon annis 12.

Josia annis 31.

Et soluto legitimo imperio anni 30 secundum LXX; sed secundum Hebræum anni 50.

³⁷ κ'. deest V. Scal. II. ³⁸ Δεθόρρα, Jen. Δεθόρα R. ³⁹ Μαδιναῖοι V. Scal. II. ⁴⁰ Θωλάς, V. Sc. II. ⁴¹ Ἐσδών, V. Sc. II. ⁴² Ἀελών, Ἐγλών Jen. Sc. II. ὁ γ' V. Sc. II. ⁴³ Λαμδόν, Λαμπαδόν V. Λαμβδών, Sc. II. ⁴⁴ μ'. κ'. V. Sc. II. ⁴⁵ Linea integra deest ap. Sc. II. ⁴⁶ Σαμουήλ ζ'. Σαούλ ἔτη μ'. V. Scal. II. eod. Jen. Σαμουήλ καὶ Σαούλ ἔτη μ'. Procul dubio his in verbis error quidam latet admodum vetustus. Etenim Anastasius quoque offert: « Samuel et Saul annos XL. » Numerum λ', quem annorum computatio efflagitat, cum non satis distincte pictus esset, alii pro scribendi compendio habuisse vocis καὶ, alii ζ', legisse videntur. ⁴⁷ τῆς et τῶν om. V. Sc. II. ⁴⁸ Δαυὶδ τοῦ βασιλέως V. Sc. II. ⁴⁹ ὁ Σολομών G. ⁵⁰ Post hanc lineam addunt Ἀβιά γ'. Cam. Sc. II. ⁵¹ μ'. β' Goar. ⁵² τούτων Jen. ἐπροφάρτεον V. ⁵³ ἡ' om. V. Scal. II. ⁵⁴ μ'. ις' V. Scal. II. ⁵⁵ Ἀμασίας Jen. ⁵⁶ Ἀζαρίας καὶ Ὀζίας Jen. ⁵⁷ τούτων Jen. προσεφάρτεον G. ἐπροφάρτεον Sc. II. Item om. Ἡσαίας, quod ex Anast. et R. recepit Dind. In codice Jen. etiam existat. ⁵⁸ Ἰωαθάμ Jen. ⁵⁹ ις' Scal. II. ⁶⁰ ἐκτίσθη ἔτη (ἔτει Scaliger p. 302) ιβ' G. ἐκτίσθη. Ἐτος ιβ'. Ἀμώς V. Scil in cod. Jen. post ιβ' interpunctionis signum ponitur, omissis regni Amonis annis. Recte Anastas. « Amon annis XII. ὁ Ἀμώς G. » Amon, recte Anast. Ἀμώς ἔτη ιβ' Sc. II. ⁶¹ Ἰωσίας, Ἡσαίας R. ⁶² κατὰ δέ. Ita Sc. II, R. Jen.; sed καὶ κατὰ G. Observat Camerarius: « Quod autem interregnum vertimus, ἀναρχία legebatur in Græco scripto; hanc aliam nullam reperio cogitans, quam ejus temporis, quo abfuit,

Hoc tempore Jeremia, Sophonia et Baruch prophetae munere functi sunt.

Joachaz mensibus 3.

Eliachim annis 12.

Jechonia mensibus 3.

Sedecia annis 11.

Hunc effossis oculis Nabuchodonosor rex captivum tulit, et templum post menses quinque a Nabuzardan igne devastatur, postquam, ex quo conditum erat, annis 432 steterat.

A regni Salomonis exordio ad captivitatem usque anni 418 in universum numerantur. Post captivos autem Judæos in Babyloniam abductos, et vastatum locum anni 70, quorum terminus completur anno secundo Darii regis Persarum, qui populum illum captivitate liberavit et instauravit templum Hierosolymitanum.

Persarum primus regnavit Cyrus annis 30.

Cambyses annis 2.

Darius filius Hystaspis annis 36.

Hujus, ut diximus, anno secundo Hierosolymitanum templum instauratum est.

Darii igitur reliqui anni 34.

Xerxes Darii annis 28.

Artabanes mensibus 7.

Artaxerxes Longimanus annis 41.

Hujus tempore, quæ circa Esther et Mardocheum gesta, accidisse narrantur.

Xerxes alter mensibus 2.

Sogdianes mensibus 7.

Darius alter annis 19.

Artaxerxes Memor annis 40.

Artaxerxes, qui et Ochus, annis 22.

Arses Ochi annis 4.

Darius Arsami annis 6.

Quo perempto et Persarum imperio everso Alexander Macêdo annis 6 regnavit; cum ante Darii necem annis, ut aiunt, 12 regnasset. Et Babylone mortuus est annos natus 35; secundum vero alios 56. Annos itaque 18 regnavit.

Barbarorum nationes 22 et Græcorum tribus 13 subegit. Florente imperio in Perside vitam finivit.

Annorum ab Adam omnium ad Alexandri Macedonum regis mortem summa est 5177.

Manasses, etc. » Erronea hæc viri doctissimi. Refer hanc anarchiam, quam Anastasius *cæssationem principatus* interpretatus est, ad reliquos reipublicæ Judaicæ annos, a Josiæ morte ad devastatum a Nebucadnezar templo. Hinc numerus annorum 448 Nicephori exacte completur, neque vanis Camerarii omissionibus opus est. ⁶⁶προφήτευσαν Scal. II. ⁶⁷Ἰωαχάζ. Ἰαχάζ R. Jen. ⁶⁸Ναβουχοδονόσορ G. Jen. Sc. II. ⁶⁹πυρπολεῖται Jen. διά. ἀπό Jen. ὑπὸ Sc. II. ⁷⁰ἐκ τὴν Sc. II. R. Jen. sed sine τὴν Gnar. ⁷¹ἐρημία R. τοῦ τόπου. τόπου V. Sc. II. ⁷²Addit Scal. II, inscript. Περσῶν βασιλεῖς. ⁷³βασιλεὺς V. Scal. II. regnavit Anast. ⁷⁴ἀνανεώθη Jen. χ' ναός G. ⁷⁵τὰ λοιπὰ. λοιπὸν G. Δαρείου τοῦ Περσῶν βασιλεὺς V. Sc. II. ἔτη om. G. ⁷⁶ὁ Δαρεῖος. Δαρεῖος V. ⁷⁷ἔτος α', μῆνας ζ' V. μηνὶ VIII. Anast. ⁷⁸Ἀισθὴρ R. ⁷⁹β'. ζ' V. Sc. II. ⁸⁰Σογδοάνης R. Jen. ⁸¹Integram. hæc lineam ex Anastasio inserui, quamvis à textu Græco codd. abest, et in codice neque R. neque Jen. ulla lacunæ vestigia apparent. Deest enim revera hic rex hoc loco in Persarum regum numero; et prodit ætiorum computatio omissionem. Nicephori ex sententia temporis spatium, quod inter Hierosolyma diruta et mortem Alexandri M. interjacet, completur annis 269 vel 270; annorum autem summa, omisso Artaxerxe, esset nonnisi 250. Apud Scal. II, legitur: Ἀρταξέρξης Μνήμων ἔτη μα'. ⁸²Ὀχος. Εὔχος R. Ἀχος G. Sc. II. ⁸³Ἀρσις R. ⁸⁴ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδόνων βασιλεὺς. V. Ἀλέξ. ὁ Μάκ. βασ. Sc. II. ⁸⁵τὸν om. Scal. II. ⁸⁶ὡς om. V. ⁸⁷Βαβυλῶνι, ὡς φασιν. V. Sc. II. ⁸⁸ἐτῶν λς'. εἰπὼν λς' R. Jen. ⁸⁹οὖν una cum cod. R. tuetur Jemens. sed ὁμοῦ G. ιγ'. ας' Jen. ⁹⁰ὑπέταξεν οὖν Scal. II. ⁹¹ἐν Περσίδι βασιλεύων Jen. ⁹²ἄροζ'. Sic, testante

Ἐπὶ τούτων προσήτευσαν ⁶⁶Ἰερεμίας, Σοφονίας καὶ Βαρούχ.

Ἰωαχάζ ⁶⁷μῆνας γ'.

Ἐλιακαίμ ἔτη ιβ'.

Ἰεχονίας μῆνας γ'.

Σεδεκίας ἔτη ια'.

Τούτων ἐκτυφλώσας Ναβουχοδονόσορ ⁶⁸ὁ βασιλεὺς αἰχμάλωτον ἦρεν· καὶ ὁ ναὸς πυρπολεῖται ⁶⁹μετὰ μῆνας ε' διὰ Ναβουζαρδάν, διαρκέσας, ἀφ' οὗ ἐκτίσθη, ἔτη υβ'.

Ὁμοῦ τὰ πάντα ἀπὸ ἀρχῆς βασιλείας Σολομῶντος ἕως αἰχμαλωσίας ἔτη υμη'. Μετὰ δὲ τὴν ⁷⁰αἰχμαλωσίαν τῶν Ἰουδαίων, τὴν εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐρημίαν τοῦ τόπου ⁷¹ἔτη σ' ἃ συμπληροῦνται κατὰ τὸ δευτέρον ἔτος Δαρείου τοῦ Περσῶν βασιλεὺς ⁷²δς τὸν τε λαὸν ἀνήκες τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν ἀνήγειρεν.

Πρῶτος Περσῶν ἐβασίλευσε ⁷³Κύρος ἔτη λ'.

Καμβύσης ἔτη β'.

Δαρεῖος ὁ υἱὸς Ὑστάσπου ἔτη λς'.

Τούτου ἔτει δευτέρῳ, ὡς ἦδη εἴρηται, ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀνεωόθη ⁷⁴ναός.

Γίνονται οὖν τὰ λοιπὰ ⁷⁵Δαρείου ἔτη λδ'.

Ξέρξης ὁ Δαρείου ⁷⁶ἔτη κη'.

Ἀρταβάνης μῆνας ζ'.

Ἀρταξέρξης ὁ Μακρόχειρ ἔτη μα' ⁷⁷.

Τὰ κατὰ τὴν Ἐπθῆρ ⁷⁸καὶ τὸν Μαρδοχαῖον ἐπὶ τούτου φασίν.

Ξέρξης ἄλλος μῆνας β' ⁷⁹.

Σογδιάνης ⁸⁰μῆνας ζ'.

Δαρεῖος ἄλλος ἔτη ιθ'.

⁸¹Ἀρταξέρξης Μνήμων ἔτη μ'.

Ἀρταξέρξης, ὁ καὶ Ὀχος ⁸², ἔτη κβ'.

Ἀρσῆς ⁸³Ὀχος ἔτη δ'.

Δαρεῖος Ἀρσάμου ἔτη ζ'.

Τούτων ἀνελὼν Ἀλέξανδρος ⁸⁴ὁ Μακεδὼν καὶ καθελὼν τὴν τῶν Περσῶν ἀρχὴν ἐβασίλευσεν ἔτη ζ', πρὸ τοῦ καθελεῖν τὸν ⁸⁵Δαρεῖον βασιλεύσας, ὡς ⁸⁶φασίν. ἔτη ιβ'. Καὶ ἐτελεύτησεν ἐν Βαβυλῶνι ⁸⁷ἐτῶν λε', ὡς δὲ ἄλλοι, ἐτῶν λς' ⁸⁸. Ἐβασίλευσεν οὖν ⁸⁹ἔτη ιη'.

ὑπέταξε δὲ ⁹⁰βαρβάρων ἔθνη κβ' καὶ φυλάς Ἑλλήνων ιγ'. Καὶ ἐτελεύτησε βασιλεύων ἐν Περσίδι ⁹¹.

Ὁμοῦ τὰ πάντα ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τελευτῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνων ἔτη εροζ' ⁹².

Μετά δὲ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν Αἰγύπτου καὶ Ἀλεξανδρείας ἐβασίλευσε πρῶτος Πτολεμαῖος ὁ Ἀΐ-
γου ἔτη μ'.

Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος ἔτη λη'.

Ἐπὶ τούτου αἱ παρ' Ἑβραίοις ἱερὰ βίβλοι εἰς τὴν
Ἑλλάδα φωνὴν μετεβλήθησαν καὶ ἐν ταῖς κατ' Ἀλε-
ξανδρείαν ἀπετέθησαν βιβλιοθήκαις ἐπὶ Ἐλεάζαρ
ἀρχιερέως.

Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης ἔτη κε'.

Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ ἔτη ιζ'.

Πτολεμαῖος ὁ Ἐπιφανής ⁹⁰ ἔτη κδ'.

Τὰ κατὰ τοὺς Μακκαδαίους ⁹¹ ἐπὶ τούτου γεγέ-
νηται.

Πτολεμαῖος ὁ Φιλομήτωρ ἔτη λε'.

Πτολεμαῖος ὁ Νεώτερος ἔτη κθ'.

Πτολεμαῖος ὁ Φύσκων ⁹² ἔτη ιζ' μηνάς ς'.

Πτολεμαῖος ὁ Ἀλεξάνδρος ἔτη ι'.

Πτολεμαῖος ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη η' ⁹³.

Πτολεμαῖος, ὁ καὶ Διονύσιος, ἔτη λ'.

Κλεοπάτρα Πτολεμαίου ἔτη κθ'.

Τῷ τρίτῳ ἔτει ταύτης πρῶτος ἐμονάρχησε Ῥω-
μαίων Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ, ἀπ' οὗ Καῖσαρες οἱ
ἐξῆς βασιλεῖς προσηγορεύθησαν. Οὗτος ἐβασίλευσεν
ἔτη δ', μηνάς ς'.

Μετά Ἰούλιον Ῥωμαίων ἐβασίλευσε Καῖσαρ Σε-
δαστὸς Ὀκταύτιος Αὐγουστος ἔτη νς' καὶ μηνάς ς'.

Ἐντεῦθεν οἱ Ἀντιοχεῖς τοὺς χρόνους ἑαυτῶν ⁹⁴
ἀριθμοῦσιν.

Οὗτος τῷ ιε' ἔτει τῆς ἑαυτοῦ ⁹⁵ βασιλείας Κλεο-
πάτραν ἑλὼν ⁹⁶ καθέειλε τὴν Πτολεμαίων ἀρχὴν, οἱ
ἐβασίλευσαν Αἰγύπτου ἔτη σκς'.

Γίνονται οὖν ὁμοῦ τὰ πάντα ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως
ἀρχῆς βασιλείας Αὐγοῦστου κατὰ τοὺς ἀκριβεῖς
χρονογράφους ἔτη μυνς'.

Αὐγουστος οὖν, ὡς εἴρηται, ἐβασίλευσεν ἔτη νς'
καὶ ⁹⁷ μηνάς ς'. Τῷ δὲ μβ' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας
ἐγεννήθη κατὰ σάρκα ⁹⁸ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου καὶ
Θεοτόκου Μαρίας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ
πρὸ αἰώνων Θεός, ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας· πρὸ
ὀκτώ Καλανδῶν Ἰανουαρίων ⁹⁹, ὃ ἐστὶ Χοιὰκ ¹⁰⁰ κθ',
τοῦτ' ἔστι Δεκεμβρίῳ κε'.

Κυρήνιος ¹⁰¹ δὲ, ὑπὸ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἀποστα-
λεῖς εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀπογραφὰς ἐποίησατο τῶν οὐ-
σιῶν καὶ τῶν οἰκητόρων.

Γίνονται οὖν ¹⁰² ὁμοῦ τὰ πάντα, ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως
τῆς ἐνσάρκου ἐπιδημίας ¹⁰³ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ
Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ πᾶσαν ἀκριβείαν
ἔτη ρφ'.

Μετά Αὐγουστον Ῥωμαίων τρίτος ἐβασίλευσε Τι-
βέριος ἔτη κγ'.

Camerario, olim in codice nostro legebatur; jam enim numerus deletus est. Recens manus restituit
ερξ', quod ferri non potest. Numerus apud Camerarium servatus bene convenit annorum cum compo-
sitione nostrae chronographiae Anastasius habet 5167, quem numerum etiam Nicephori textus vulgatis
tuelur, exhibens ερξζ'. Sed vereor, ne ex Syncello sit illatus. Post hunc numerum apud Scaligeram le-
gitur: Ἀλεξανδρείας καὶ Αἰγύπτου βασιλεῖς. ⁹⁰ Post Ἐπιφανῆς vulgo additur Ἀντίοχος, in cod. Jen.
recte omissum. κδ'. hic numerus non nisi apud Anastasium habetur; codd. Gr. et editiones omnes xς'. Sed
ς' et δ' in codd. admodum similes. ⁹¹ τοὺς Μακκαβ. τοὺς om. G. τῶν Μακκαβαίων Jen. ⁹² Φύσκων V.
⁹³ η'. ιη' Jen. ⁹⁴ ἑαυτῶν. αὐτῶν V. ⁹⁵ ἑαυτοῦ. αὐτοῦ G. Jen. ⁹⁶ ἀνελὼν Jen. ⁹⁷ καὶ om. Jen. ⁹⁸ τὸ
κατὰ σάρκα Jen. Legebatur τῷ κατὰ, sed τῷ Scaliger p. 303 seclussit. ⁹⁹ Ἰανουαρίων Jen. ¹⁰⁰ Χοιὰκ Jen.
Χατὰ Fabroti. Δεκεμβρίῳ Jen. ¹⁰¹ Κυρήνιος R. Jen. ἀπὸ G. ¹⁰² οὖν om. V. itaque simul Anast. ¹⁰³ ἐπιδη-
μίας. οἰκονομίας Jen.

Alexandro autem mortuo Aegypti et Alexandriæ
regnum obtinuit primus Ptolemæus, Lagi filius,
annis 40.

Ptolemæus Philadelphus annis 38.

Eo regnante sacri Hebræorum Libri in Græcam
linguam traducti sunt et Eleazaro pontifice in
Alexandrinis bibliothecas relati.

Ptolemæus Evergetes annis 25.

Ptolemæus Philopator annis 17.

Ptolemæus Epiphanes, annis 24.

Hujus tempore quæ de Machabæis narrantur gesta.

Ptolemæus Philometor annis 35.

Ptolemæus Junior annis 29.

B Ptolemæus Physco annis 17, mensibus 6.

Ptolemæus Alexander annis 10.

Ptolemæus, ejus frater annis 8.

Ptolemæus, qui et Dionysius, annis 30.

Cleopatra Ptolemæi filia annis 22.

Ejus anno tertio C. Julius Cæsar Romanorum
monarcha primus factus est, a quo deinceps impe-
ratores vocati sunt Cæsares. Hic imperavit annis 4,
mensibus 7.

Post Julium Romanis imperavit Cæsar Octavius
[Octavianus] Augustus annis 56, mensibus 6.

Hinc Antiocheni annos suos numerant.

Hic anno imperii decimo quinto capta Cleopatra
Ptolemæorum delevit principatum, quem annis 296
C in Aegypto tenuerant.

Secundum diligentes itaque temporum descriptores
ab Adam usque ad Augusti imperium anni in uni-
versum 5457 colliguntur.

Augustus igitur, ut dictum est, annis 56 et men-
sibus 6 imperavit. Imperii ejus autem anno 42 natus
est secundum carnem Dominus noster Jesus Christus,
Deus ante sæcula, ex sancta Virgine Maria in Beth-
leem Judææ, ante diem viii Kalend. Januar., qui
Choeac est 29, intellige Decembris 25.

Cyrenius autem, ex senatus consulto missus in
Judæam, censum egit patrimoniorum et incolarum.

In universum igitur ab Adam ad Domini nostri et
Salvatoris Jesu Christi in carne adventum, si omni
diligentia numeras, sunt anni 5500.

Post Augustum Romanorum imperator tertius Ti-
berius annis 23.

Decimo quinto autem imperii ejus anno salutiferæ A et evangelicæ doctrinæ Dominus noster Jesus Christus initium dedit.

Anno vero 14 salutarem pro nobis Hierosolymis subiit passionem ante diem viii Kalend. April., Phamenoth 29, qui Martii est 25.

Ab Adam itaque ad salutiferam passionem Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi resurrectionem anni 5535 colliguntur.

Post Tiberium Imperavit Caius annis 5, mensibus 10. Occisus est in palatio.

Claudius annis 13, mense 1. Interfectus est Romæ.

Nero annis 13, mensibus 8. Fugiens vivum se ipsum obruit.

Nerone persecutionem primam excitante Petrus et Paulus Romæ martyrium subierunt; et Jacobus, frater Domini, quem omnes Justum dicebant, a Judæis Hierosolymis lapidibus obrutus est.

Otho mensibus 3. Se ipsum interfecit.

Vitellius mensibus 8.

Vespasianus annis 9, mensibus 11, diebus 22. In hortis Salustianis obiit.

Secundo autem imperii ejus anno capta est urbs Hierosolymia a filio ejus anno post Christi ascensionem 35.

Titus annis 2, mensibus 2. Interfectus est in palatio.

Domitianus annis 15, mensibus 5.

Eo persecutionem movente Joannes apostolus in insulam Patmum propter Christi confessionem relegatus est. Post Domitiani vero mortem ab insula reversus est, et ad Trajani imperium Ephesi permansit.

Nerva anno 1, mensibus 4.

Trajanus annis 19, mensibus 6.

Hoc imperante Deifer Ignatius, bestiis esca obiectus, Romæ martyrium subiit.

Adrianus annis 21. Bais hydropicus mortuus est: qui Hierosolymis destructis Æliæ urbis nomen imposuit.

Titus Antoninus, cognomento Pius, cum liberis Aurelio Vero et Lucio annis 22, mensibus 3.

Marcus Aurelius ejus filius annis 19, mensibus 11.

Sub hoc Justinus Philosophus martyrium passus est.

Antoninus Verus annis 12.

Commodus annis 13.

Ælius Pertinax mensibus sex. In palatio occisus est.

Τῷ δὲ ιε' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας τῆς σωτηρίου καὶ εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἄρχεται ὁ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Τῷ δὲ ιδ' ἔτει ἔπαθεν ἐν Ἱερουσαλὴμ ὑπὲρ ἡμῶν τὸ σωτήριον πάθος πρὸς ἡ' Καλανδῶν Ἀπριλίων, Φαμενώθ κθ', ὃ ἐστὶ Μαρτίου κε'.

Γίνονται οὖν ὁμοῦ ἄπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ σωτηρίου πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔτη εφλγ'.

Μετὰ δὲ Τιβέριον Γάϊος ἔτη γ', μῆνας ι'. Ἐσφάγη ἐν τῷ παλατίῳ.

Κλαύδιος [ἔτη ιγ' 9] μῆνα α'. Ἐσφάγη ἐν Ῥώμῃ. Νέρων ἔτη ιγ', μῆνας η'. Φυγὼν ζῶντα ἑαυτὸν ἔχωσεν.

Νέρωνος τούτου πρῶτον 10 διωγμὸν κινήσαντος 11, Πέτρος καὶ Παῦλος ἐν Ῥώμῃ ἐμαρτύρησαν, καὶ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, ἐν ἐκάλουν πάντες Δίκαιον, ὑπὸ Ἰουδαίων ἐν Ἱεροσολύμοις ἐλιθάσθη.

12 Ὅθων 13 μῆνας γ'. Ἐαυτὸν ἀνείλεν.

Βιτέλλιος 14 μῆνας η'.

Οὔεσπασιανὸς ἔτη θ' 15, μῆνας ια', ἡμέρας κβ', ἀπεγένετο ἐν κήποις Σαλουστιανοῖς.

Ἐν δὲ 16 πῶ β' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας γέγονεν ἡ ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ μετὰ ἔτη λε' τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως.

Τίτος ἔτη β', μῆνας ιβ'. Ἐσφάγη ἐν τῷ παλατίῳ.

Δομετιανὸς ἔτη ιε', μῆνας ε'.

Τούτου διωγμὸν κινήσαντος, Ἰωάννης ὁ ἀπόστολος Πάτμον οἰκεῖν τὴν νῆσον διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν ἐδόθη. Μετὰ δὲ τὴν 18 Δομετιανοῦ τελευτήν ἐπάνεισιν ἀπὸ τῆς νήσου καὶ παρέμεινεν 19 ἐν Ἐφέσῳ μέχρι τῆς 20 Τραϊανοῦ βασιλείας.

Νερούας ἔτος α', μῆνας δ'.

Τραϊανὸς ἔτη ιθ', μῆνας ς'.

Ἐπὶ τούτου Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος ἐν Ῥώμῃ ἐμαρτύρησε, θηρίοις βορὰ παραδοθείς.

Ἀδριανὸς ἔτη κα'. Ἀπεγένετο ἐν Βαταῖς 22 ὕδρωπιόσας καὶ οὗτος 23 καθελὼν Ἱεροσόλυμα Ἀίλιαν τὴν πόλιν ὠνόμασεν.

Τίτος Ἀντωνίνος ὁ ἐπικληθεὶς Εὐσεβὴς σὺν τοῖς πασιν Ἀβρῆλιν 24 Οὐρήν καὶ Λουκίῳ ἔτη κβ', μῆνας γ'.

Μάρκος Ἀβρῆλιος 25 ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ιθ', μῆνας ια'.

Ἐπὶ τούτου Ἰουστίνος ὁ Φιλόσοφος ἐμαρτύρησεν.

Ἀντωνίνος Βῆρος ἔτη ιβ'.

Κόμοδος 26 ἔτη ιγ'.

Ἀίλιος Σεπτίμιος μῆνας ς'. Ἐσφάγη 27 ἐν τῷ παλατίῳ.

5 ὁ om. V. 6 Μαρτίου V. Μαρτίῳ Jen. Anast. Martio. 7 ὁμοῦ om. Jen. sed Anast. (Finit ergo simul.) σωτηριῶδους Jen. 8 καὶ ἔσφάγη Codd. Græci. Sed καὶ recte omissum ab Anast. 9 ἔτη ιγ' om. Jen. Scribæ error a Camerario tacite emendatus. Sed apud Anastasium, ex edit. Fabrii, anni iidem desunt. 10 πρῶτου R. Jen. 11 κινήσαντος add. V. κατὰ τῶν ἁγίων. quæ verba, quemadmodum in cod. Jen., ita etiam apud Anast. desunt. 12 Deest Galba; sed in codd. R. et Jen. lacuna nulla. Neque imperator Galba apud Anastasium invenitur. 13 Ὅθων. codd. Ὠθών. 14 Βιτέλιος. Jen. 15 ιθ' V. 16 δὲ om. V. 17 καὶ ante μῆνας add. V. 18 τὴν post δὲ om. Jen. 19 παρέμεινεν V. 20 τῆς τοῦ G. 21 ἐπὶ Ῥώμῃ Jen. 22 Βαταῖς. βεβαταῖς R. Jen. (Bebeis) Anast. 23 καὶ οὗτος om. V.; quæ quidem ommissio ex vocis sequentis similitudine facile intelligitur. Camerarius ex parte tantum voce hic reddidit hæc verba. Sed Anastas. Et iste. 24 Ἀβρῆλιν Jen. 25 Ἀβρῆλιος Jen. ὁ om. V. ιθ'. Ita Jenens. et Anast. et quidem recte; etenim anni imperii Antonini Veri, una cum Antonino Philosopho regnantis, non veniunt in censum. Quod cum non animadvertent scribæ num. 19 in alterum 9 depravarunt; vulgaris enim lectio θ'. 26 Κόμοδος Jen. Κόμμοδος G. 27 καὶ ἔσφάγη G.

Σευήρος; ἔτη ιγ'.

Ἐπὶ τῆς ³⁰ τούτου βασιλείας Λεωνίδης, ὁ πατὴρ Ὡ·γιένους τοῦ καχόφρου; ³¹, ἐμαρτύρησε, καὶ Ἱππολύτος ὁ Ῥωμαῖος συγγραφεὺς ἤκμαζε, καὶ Γρηγόριος ὁ Θαυματουργὸς καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς.

Ἀντωνίνος υἱὸς Σευήρου ἔτη ζ'. Ἐσφάγη μεταξὺ Βαίων ³² καὶ Ἐδέσσης.

Μακρίνος ἔτος α'. Ἐσφάγη.

Ἀντωνίνος ὁ Γάβαλος ³³ ἔτη δ'. Ἐσφάγη ἐν Ῥώμῃ.

Ἀλέξανδρος ὁ Μαυμαίας ³⁴ ἔτη ιγ'. Ἐσφάγη ἐν Μογοντιακῷ ³⁵.

Μαξιμίνος ἔτη γ' ³⁶. Ἐσφάγη ἐν Ἀκυλίᾳ.

Γορδιανὸς ἔτη ς'. Ἦγεν ἑαυτὸν ἐν Ἀφρικῇ.

Φίλιππος ἔτη ζ'. Ἐσφάγη ἐν κήτρῃ Τιβεριανοῖς.

Δέκιος ἔτος α', μῆνας γ' ³⁷. Ἐσφάγη ἐν τῷ Φόρῳ.

Ἐπὶ τούτου ὁ ἅγιος Βαβυλᾶς, ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐμαρτύρησε, καὶ ἄλλοι δὲ κατὰ πᾶσαν χώραν καὶ οἱ ἐπὶ τὰ παῖδες ἐν Ἐφέσῳ.

Γάλλος καὶ Βουλουσιανὸς ἔτος α', μῆνας δ'.

Οὐαλεριανὸς καὶ Γαλιανὸς ³⁸ ἔτη ιε' ³⁹. ὁ μὲν οὖν Οὐαλεριανὸς ἐσφάγη ἐν Περσίᾳ, ὁ δὲ Γαλιανὸς ⁴⁰ ἐν Μεδιολάνῳ.

Κλαύδιος ἔτος α', μῆνας θ'. Ἀπεγένετο ἐν Σιρμίῳ.

Αὐρηλιανὸς ⁴¹ ἔτη ε', μῆνας ς'. Ἐσφάγη ἐν Καίνῳ Φρουρίῳ ⁴².

Τάχηςτος μῆνας ς'. Ἐσφάγη ἐν Πόντῳ.

Ἐφ' οὗ ὁ ἅγιος Χαρίτων ὠμολόγησεν.

Πρόβος ἔτη ς', μῆνας δ'. Ἐσφάγη ἐν Σιρμίῳ.

Κῆρος ἅμα τοῖς παῖσι Καρίνῳ καὶ Νουμεριανῷ, ἔτη β'.

Καὶ ὁ μὲν ⁴³ Κῆρος ἐν Μεσοποταμίᾳ τελευτᾷ, ὁ δὲ Καρίνος ἐσφάγη ἐν πόλει Νουμερίᾳ τῆς Θράκης.

Διοκλήτιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς ἔτη κ'.

Ἐπὶ τούτου ὁ ἅγιος Πέτρος Ἀλεξανδρείας ἐμαρτύρησε, καὶ ἄλλοι πολλοὶ κατὰ ⁴⁴ πᾶσαν ἐπαρχίαν.

Κωνσταντίνος ὁ Μέγας ἔτη λα'.

Τῷ κ' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας γέγονεν ἡ πρώτη ἁγία σύνοδος τῶν τῇ ἁγίῳ Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ τῶν Β·θυνῶν, ἔτει ⁴⁵ τῇ ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως ⁴⁶, ἀπὸ δὲ τοῦ ἡμῖν πάθους καὶ τῆς ἐνδόξου ἀναστάσεως αὐτοῦ ἔτει ⁴⁷ σπε'.

Γίνονται οὖν πάντα ⁴⁸, ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου τελευτῆς ⁴⁹, ἔτη ρωλς'.

Τελευτᾷ δὲ Κωνσταντίνος ἐτῶν ⁵⁰ ξε', ὡς φασι, βασιλεύσας ἔτη λα', καταλιπὼν υἱοὺς τρεῖς, Κωνσταντῖνον καὶ Κωνσταντίνον καὶ Κωνσταντίον· καὶ ἐν μὲν τῇ πρεσβυτέρῃ Ῥώμῃ Κωνσταντῖνον βασιλεῖα, ἐν δὲ τῇ νέᾳ Ῥώμῃ Κωνσταντίνον, ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ Κωνσταντίον. Οὗτος ἐποίησεν ὑπατείας δύο.

A Severus annis 18.

Eo imperante Leonides, Origenis perversi pater, martyrium passus est, et Hippolytus Romanus scriptor floruit, et Gregorius Thaumaturgus et Clemens Alexandrinus.

Antoninus, filius Severi, annis 7. Inter Baias et Edessam interfectus est.

Macrinus anno 1. Interfectus est.

Antoninus Gabalus annis 4. Interfectus est Romæ. Alexander Mammææ annis 13. Occisus est in agro Moguntiaco.

Maximinus annis 3. Aquilæ interfectus est.

Gordianus annis 6. Laqueo se ipsum suffocavit in Africa.

B Philippus annis 7. In hortis Tiberianis interfectus est.

Decius anno 1, mensibus 3. Occisus est in Foro. Ejus tempore sanctus Babylas Antiochiæ martyrium subiit; alii quoque plurimi per diversas regiones testimonium fidei reddiderunt, nec non septem pueri Ephesi.

Gallus et Volusianus anno 1, mensibus 4.

Valerianus et Galienus annis 15; Valerianus quidem in Perside occisus est, Galienus vero Mediolani.

Claudius anno 1, mensibus 9. Sirmii obiit.

Aurelianus annis 5, mensibus 6. Novocastri interfectus est.

Tacius mensibus 6. In Ponto interfectus est.

C Ejus tempore S. Chariton confessus est.

Probus annis 6, mensibus 4. Sirmii occisus est.

Carus, cum filiis Carino et Numeriano, annis 2. Et Carus quidem in Mesopotamia vitam finivit.

Carinus autem occisus est in Thracia oppido Numeria.

Diocletianus et Maximianus annis 20.

Eo imperante sanctus Petrus Alexandrinus martyrium passus est; et alii multi per totam provinciam.

Constantinus Magnus annis 31.

Imperii ejus anno 20 prima sancta synodus sanctorum 318 Patrum Nicææ Bithyniæ habita est, anno post Dominum nostrum Jesum Christum natum 318, post venerandam autem ejus passionem et gloriosam resurrectionem anno 285.

D Colliguntur itaque ab Adam usque ad Constantini Magni obitum anni 536.

Obiit autem Constantinus natus annos 63, imperium tenens, ut aiunt, 31 annos, relinquens filios tres: Constantem, Constantinum et Constantium; et quidem Constantem veteris Romæ regem, Constantinum novæ Romæ, Constantium Antiochiæ. Hic consulatus duos confecit.

³⁰ τῆς om. G. Λεωνίδης Vulg. ³¹ καχόφρου; Jen. τοῦ καχόφρ. om. G. Anast. hæretici. ³² Βαίων. Βαίων Jen. Καριών Goar in m. Sed. Anast. inter Beo et Intarbeo. Ἐδέσσης; V. ³³ Γαβαλός. Jen. c. Gabalus. Anast. sed Ἡλαγάβαλος V. Καράκαλλος G. ³⁴ Μαυμαίας R. Jen. Mameas Anast.; sed Μαυμαίας V. ³⁵ Μογοντιακῶ Jen. ³⁶ γ'. ς' G. Ἀκυλίῳ G. ³⁷ γ'. Sic Jen. et Anast.; reliqui ια' sed hic numerus annorum computationi non quadrat. ³⁸ Γαλιανός. Vulgo Γαλλιανός, Γαμανός R. Γαινός Jen. ³⁹ ιε'. Ita recte, ut annorum computatio docet. Vulg. et Anast. Sed cod. Jenens. ιβ'. ⁴⁰ οὖν om. G. Jen. ⁴¹ Γαλιανός. Γαϊανός; R. Γαινός Jen. ⁴² Αὐριλλιανός Jen. ⁴³ ἐν Καίνῳ Φρουρίῳ ἐσφάγη V. Φρουρίῳ Jen. ⁴⁴ οὖν. post μὲν add. Jen. ⁴⁵ κατὰ. ἐπὶ V. ⁴⁶ ἔτους Jen. ⁴⁷ ἐνανθρωπήσεως R. ⁴⁸ ἔτη R. Jen. ⁴⁹ οὖν ὁμοῦ τὰ πάντα Jen. ⁵⁰ τελευτῆς om. V. mortem Anast. ⁵¹ ἐτῶν. ἔτος G.

Ili post Constantinum regnaverunt annis 21.

Julianus annis 2. Interfectus est in Perside.

Jovianus mensibus 9.

Valentinianus Magnus et Valens frater ejus annis 10, mensibus 9.

Sub Valente sanctus Dorotheus, ab Arianis Alexandriae in Cynegio feris objectus, martyrium passus est.

Gratianus et Valentinianus Junior, filii Valentini, et cum eis Theodosius Magnus annis 16. Consulatus 3.

Anno hujus imperatoris secundo synodus sanctorum 150 Patrum Constantinopoli habita est secunda.

Arcadius et Honorius filii ejus annis 13, mensibus 3.

Theodosius Junior annis 42, mensibus 6.

Eo imperante synodus tertia sanctorum 200 Patrum Ephesi habita est, et altera, prædatoria, cui præfuit impius Dioscorus.

Marcianus et Pulcheria annis 7.

Sub eo quarta sancta synodus sanctorum 630 Patrum Chalcedone habita est.

Leo Magnus annis 16.

Leo Minor, per unum annum cum patre cum regnasset, obiit.

Zeno annis 17. Cum [tyranno] Basilisco annis 2.

Anastasius annis 27, mensibus 4.

Justinus Thrax annis 9, mensibus 3.

Justinianus Magnus annis 38, diebus 7.

Sub quo sancta synodus Constantinopoli habita est.

Justinus, filius sororis Justiniani, annis 12, mensibus 11, diebus 20.

Hujus imperii anno septimo completa est una sancti Paschatis periodus annorum 532, ex quo Dominus noster Jesus Christus cruci affixus est, indictione 6, anno a mundo condito 6065.

Tiberius annis 5.

Mauricius annis 20, mensibus 4. Occisus est.

Phocas annis 8. Occisus est.

Heraclius annis 31, una cum filio suo.

Hujus imperii anno tertio Chosroës Persa Romanæ ditionis partem plurimam subegit. Hierosolyma vastavit : sancta loca combussit et populi multitudinem immensam cum Zacharia patriarcha et pretioso crucis ligno egit captivam et in Persidem

A Οὔτοι μετὰ Κωνσταντίνου ἐβασίλευσαν ἔτη κθ'.

Ἰουλιανὸς ἔτη β'. Ἐσφάγη ἐν Περσίῃ.

Ἰουδιανὸς μῆνας θ'.

Οὐαλεντινιανὸς ὁ Μέγας καὶ Οὐάλης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔτη ι', μῆνας θ'.

Ἐπὶ Οὐάλεντος ἐμαρτύρησεν ὁ ἅγιος Δωρόθεος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ θηρίοις βορὰ παραδοθεὶς ἐν Κυνηγίῳ ὑπὸ Ἀρειανῶν ὡς.

Γρατιανὸς καὶ Οὐαλεντινιανὸς ὁ Νέος, υἱοὶ Οὐαλεντινιανοῦ, καὶ σὺν αὐτοῖς Θεοδοσίος ὁ Μέγας ἔτη ις'. Ὑπ. γ' ὡς.

Ἐτεῖ β' τῆς τούτου βασιλείας ἡ δευτέρα σύνοδος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ρν' ἁγίων Πατέρων γέγονεν.

Β Ἀρκάδιος καὶ Ὀνόριος ὡς υἱοὶ αὐτοῦ ἔτη ιγ', μῆνας ὡς γ'.

Θεοδοσίος ὁ Νέος ἔτη μβ', μῆνας ὡς ζ'.

Ἐφ' οὗ ἡ ἐν Ἐφέσῳ ὡς τρίτη σύνοδος τῶν ὁ ἁγίων Πατέρων γέγονε καὶ ἡ δευτέρα, ἡ ληστρικὴ ὡς, ἥ; ἐξῆρχεν ὁ δυσσεβὴς Διόσκορος.

Μαρκιανὸς καὶ [Πουλχερία ἔτη ὡς ζ'.]

Ἐφ' οὗ ἡ ἐν Χαλκηδόνι τετάρτη ὡς ἁγία σύνοδος τῶν χλ' ἁγίων Πατέρων ὡς ἐγένετο.

Λέων ὁ Μέγας ἔτη ις'.

Λέων ὁ Μικρὸς συμβασιλεύσας τῷ πατρὶ ἔτος ἐν ὡς τελευτᾷ.

Ζήνων ἔτη ις'. Μετὰ Βασιλίσκου ὡς [τοῦ τυράννου] β'.

Ἀναστάσιος ἔτη κζ', μῆνας δ'.

Ἰουστίνος ὁ Θρῆξ ἔτη θ', μῆνας γ'.

Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας ἔτη λη', ἡμέρας ζ'.

C Ἐφ' οὗ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει γέγονεν ἁγία σύνοδος.

Ἰουστίνος, ὁ ἀνεψιὸς Ἰουστινιανοῦ, ἔτη ιβ', μῆνας ια', ἡμέρας κ'.

ὡς Τῷ ζ' ἔτει τῆς τούτου βασιλείας ἐπιληρώθη κύκλος εἰς τοῦ ἁγίου Πάσχα ἐτῶν ρλβ', ἐξ ὧς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ἐστὶν ῥώθῃ, ἰνδικτ. ὡς ζ', ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ςεε'.

Τιβέριος ἔτη ε'.

Μαυρίκιος ἔτη κ', μῆνας δ'. Ἐσφάγη.

Φωκάς ἔτη η'. Ἐσφάγη.

Ἡράκλειος ἔτη λα' μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ὡς βασιλείας ὁ Πέρσης Χοσρόης ὡς πλείστον τῆς Ῥωμαίων παρέλαβε πολιτείας· ἐπὶ ῥῥῃσέ τε τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τοὺς σεβασμίους τόπους ἐνέπρησεν· καὶ πλήθη λαῶν ὡς ἥχη αλώτευσεν ὡς σὺν τῷ πατριάρχῃ Ζαχαρίᾳ καὶ τοῖς τι-

ὡς Addunt ex Anastasio καὶ μῆνας, μῆνας V. ejus lectionis in codice Jen. nulla vestigia. ὡς κωνηγίῳ recte Jen. κωνηγίῳ G. κωνιγίῳ R. ὡς Ἀρειανῶν recte Jen. et Anast. Ἀγαρηνῶν V. Ἀγαρηνῶν R. ὡς ὁ μέγας om. G. ὡς ὑπ. γ' in Jen. Lect. vulg. καὶ μῆνας γ', alii πγ', Scaliger μγ'. ὡς Ὀνόριος Jen. ὡς καὶ μῆνας V. ὡς καὶ μῆνας G. ὡς οὗ ἐν Ἐφέσῳ ἡ G. ὡς Articulum ἡ ante ληστρικὴ om. G. ὡς Codices et editiones omnes Μαρκιανὸς καὶ Οὐαλεντινιανὸς κθ'.—Anast. c. Martianus et Valentinianus ann. XIX. Quæ quidem lectio nullomodo ferri potest. Etenim Theodosium in imperio non secuti sunt Marcianus et Valentinianus, qui ultimus tunc temporis Romæ imperabat, sed Marcianus et Pulcheria, regnantes annos 7. Porro numerus 26 cum computatione annorum sub Justino facta, plane conciliari nequit, numerus autem verus 7, neglectis mensibus, omnino quadrat. Error procul dubio perperatus. ὡς Χαλκηδόνι τετάρτη Jen. et Anast. Χαλκηδόνι V. ὡς Πατέρων ἁγίων Jen. R. ὡς ἐν ἔτος Jen. ὡς τοῦ τυράννου Βασιλίσκου Jen. τοῦ Βασίλ. τ. τυρ. G. Apud Anast. τοῦ τυράννου abest. Hinc hæc verba e margine in textum irrepsisse probabile sit. ὡς Numerus hic exacte completur, si omissis mensibus singulorum imperatorum imperii tantum anni numerantur. ὡς ὁ Χριστὸς Jen. ὡς ἰνδικτιῶνος Jen. ὡς αὐτοῦ, τούτου, Jen. ὡς Χοσρόης Jen. ὡς λαῶν, ῥεῶν Jen. ὡς ἥχη μάλῶτερον Jen. ἥχη μάλῶτερον R. ἥχη μάλῶτερον G.

μοις ξύλοις καὶ εἰς Περσίδα κατήγαγεν· ἔτει δὲ Α αὐτοῦ ιβ', Χοσρόης ⁷² ὁ Πέρσης ἀνῆρέθη, καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἀνεκλήθη, καὶ ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς τοῖς ἰδοῖς τόποις ἀποκατέστη ⁷³ ἀνεγεροῦσιν.

Τότε καὶ οἱ Σαρακηνοὶ ἤρξαντο τῆς τοῦ πατρὸς ἐρημώσεως τῷ γρ' ⁷⁴ ἔτει, Ἰνδικτ. ⁷⁵ ζ'.

Κωνσταντῖνος ⁷⁶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη κη'.

Οὗτος ἐν Σικελίᾳ ἀνῆρέθη.

Ἐφ' οὗ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς πολιτείας· ὑπὸ Σαρακηνῶν ἐρημώθη.

Κωνσταντῖνος ἔγγονος ⁷⁷ Ἡρακλείου ἔτη ιζ'.

Ἐφ' οὗ τὸ Βυζάντιον ὑπὸ Σαρακηνῶν ⁷⁸ ἐπολιορκήθη ⁷⁹ καὶ ἡ ζ' σύνοδος τῷ ιγ' ⁸⁰ ἔτει αὐτοῦ γέγονεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ κατὰ Σαρακηνῶν ἡνδραγάθης κωλύσας αὐτοὺς τῆς κατὰ ⁸¹ Ῥωμαίων ἐφ' οὗδου καὶ πτοήσας ⁸² αὐτοὺς ἱκανῶς.

Ἰουστινιανὸς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη ι'.

Λεόντιος ἔτη γ' ⁸³.

Τιβέριος, [ὁ] καὶ ⁸⁴ Ἀψίμαρος ⁸⁵, ἔτη ζ'.

Ἰουστινιανὸς τὸ δεύτερον ἔτη ς'.

Φίλιππος, [ὁ] καὶ Βαρδάνιος, ἔτη β'.

Ἀναστάσιος, [ὁ] καὶ Ἀρτέμιος, ἔτη β'.

Θεοδόσιος ἔτος α'.

Λέων ὁ Ἰσαυρος ἔτη κε', μῆνας γ', ἡμέρας ιδ'.

Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη λδ', μῆνας β', ἡμέρας κε'.

Λέων ὁ Χάζαρις ἔτη ε'.

Κωνσταντῖνος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, σὺν τῇ μητέρι αὐτοῦ Ε ρήνῃ ἔτη ι', μῆνας β', ἡμέρας β'.

Τούτων ἔτει ὀγδόῳ γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ τὸ δευτέρον σύνοδος τῶν ⁸⁶ τν' ἁγίων Πατέρων.

Κωνσταντῖνος ἔτη ς', μῆνας θ' ⁸⁷, ἡμέρας η'.

Εἰρήνη, ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἔτη ε', μῆνας β', ἡμέρας ιβ' ⁸⁸.

Νικηφόρος ἔτη η', μῆνας θ'. Ἐσφάγη ἐν Βουλγαρίᾳ.

Σταυράκιος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, μῆνας β' ⁸⁹.

Μιχαήλ, ὁ ⁹⁰ γαμβρὸς αὐτοῦ, ἔτος ἐν, μῆνας θ', ἡμέρας ια'.

Λέων ὁ ⁹¹ Ἀρμένιος ἔτη ζ', μῆνας ε', ἡμέρας ιβ' ⁹². Ἐσφάγη ἐν τῷ παλατίῳ ἐν τῷ ναῷ τῆς παναγίας Θεοτόκου.

Μιχαήλ ἄλλος ἔτη η', μῆνας θ', ἡμέρας θ' ⁹³.

Θεόφιλος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη ιβ', μῆνας γ', ἡμέρας κ'.

Θεοδώρα ἅμα τῷ υἱῷ αὐτῆς ⁹⁴ Μιχαήλ ἔτη ιδ', μῆνην α', ἡμέρας κβ'.

Μιχαήλ μόνος ἔτη ια', μῆνα α', ἡμέρας θ'. Ἐσφάγη ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ ἁγίου Μάμαντος ⁹⁵.

⁹⁶ Βασίλειος.

deduxit. Sed anno ejus duodecimo, cum Chosroes Persa e medio sublatus esset, revocati sunt captivi et vivifica crux, locis suis reparatis, reposita est.

Tunc temporis etiam Saraceni omnia vastare cœperunt, anno 6126. Indict. 7.

Constantinus ejus filius annis 28.

Hic in Sicilia de medio sublatus est.

Ejus tempore civitatis pars maxima a Saraceis vastata est.

Constantinus Heraclii nepos annis 17.

Eo imperante Byzantium a Saracenis obsessum est; et anno ejus decimo tertio synodus sexta Constantinopoli habita est. Idem Saracenis, ne in Romanos fines excurrerent, repressis et armorum vi perterrefactis, fortiter ubique se gessit.

Justinianus ejus filius annis 10.

Leontius annis 3.

Tiberius, qui etiam Apsimarum annis 7.

Justinianus secundo annis 6.

Philippus, qui etiam Bardanius, annis 2.

Anastasius, qui etiam Artemius, annis 2.

Theodosius anno 1.

Leo Isaurus annis 25, mensibus 3, diebus 14.

Constantinus ejus filius annis 34, mensibus 2, diebus 25.

Leo Chazarius annis 5.

Constantinus ejus filius, cum matre Irene annis 10, mensibus 2, diebus 2.

Horum anno octavo habita est Niceæ, sanctorum 350 Patrum synodus secunda.

Constantinus annis 6, mensibus 9, diebus 8.

Irene, mater ejus, annis 5, mensibus 2, diebus 12.

Nicephorus annis 8, mensibus 9. Occisus est in Bulgaria.

Stauracius, ejus filius, mensibus 2.

Michael, ejus gener, anno 1, mensibus 9, diebus 11.

Leo Armenius annis 7, mensibus 5, diebus 12. In æde sanctissimæ Deiparæ, quæ est in palatio, interfectus est.

Michael alter annis 8, mensibus 9, diebus 9.

Theophilus, ejus filius, annis 12, mensibus 3, diebus 20.

Theodora una cum filio Michaeli annis 14, mense 1, diebus 22.

Michael solus annis 11, mense 1, diebus 9. In palatio S. Mamantis dicto occisus est.

Basilius.

⁷² Χοσρόης Jen. ⁷³ κατέστησαν Jen. ἀπεκατέστη ἀνεγέρθησιν R. ⁷⁴ Ἰνδικτιῶνος Jen. ⁷⁵ ὁ Κωνσταντ. G. ⁷⁶ ὁ ἐγγονος Jen. ⁷⁷ ὑπὸ Σαρακηνῶν om. G. ⁷⁸ ἐπολιορκήθη Jen. ⁷⁹ κατὰ om. G. ⁸⁰ περὶ R. ⁸¹ γ'. R. Jen. et Anast.; sed ι' V. ⁸² leg. ὁ καί. Recte Anast. qui et. ⁸³ Ἀψίμαρος R. ⁸⁴ τῶν om. V. ⁸⁵ μῆνας δ' Anast. Reg. Litterarum δ et θ ductus haud raro inter se simillimi. ⁸⁶ ἡμέρας β' V. dies 7. Anast. Litteræ ι' figura, ubi numerorum vices gerit, in codice Jen. valde assimilatur litteræ ζ, a qua haud raro nonnisi punctis duobus superne positis distinguitur. Inde numerorum 2, 7 et 12 facilis permutatio. ⁸⁷ μῆνας β'. Anast. mens. viii. ⁸⁸ ὁ om. V. ⁸⁹ ὁ om. V. ⁹⁰ ιβ'. Anast. XV. ⁹¹ ἡμέρας θ' om. V. Anast. om. et dies et menses. ⁹² αὐτῆς om. V. ⁹³ ἐσφάγη ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ ἁγίου Μάμαντος om. Jen. Exstant ap. Anast. ⁹⁴ addit Jen.

APPARATUS CHRONOLOGICUS.

I.

ANNORUM MUNDI BREVIS COMPUTATIO.

Colliguntur anni ut sequitur.

Ab Adam usque ad diluvium anni	2242.	A Συνάγονται τὰ ἔτη ²² οὕτως, ὡς ὑποτίθεται.
A diluvio autem usque ad turrin Nebroth anni	525.	'Απὸ 'Αδάμ ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ ἔτη βσμβ'.
A turri autem ædificata usque ad victimarum Abrahæ dimidiationes anni	425.	'Απὸ δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ ἕως τοῦ πύργου Ν. βρώθ ²² ἔτη φκε'.
A victimis autem dimidiatis usque ad obitum Abrahæ anni	76.	'Απὸ τοῦ πύργου ἕως τῶν διχοτομημάτων τοῦ 'Αβραάμ ²⁷ ἔτη υκε'.
Annorum summa	3268.	'Απὸ δὲ τῶν διχοτομημάτων ἕως τοῦ ^{22,22} τέλους 'Αβραάμ ἔτη ος'.
		'Ομοῦ ἔτη ρσξη'.

²² ἔτη ομ. V. ²² Νευρώθ G. ²⁷ τοῦ 'Αβραάμ τῶν διχοτομημάτων Jen. ^{22,22} Hæc apud Anast. breviora : « A turre autem, usque ad finem Abrahæ anni DL. »

II.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ *

Οὗτος γεννᾷ

ΓΡΑΤΙΑΝΟΝ
βασίλεα ⁶.ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝΟΝ
βασίλεα.καὶ ΓΑΛΛΑΝ γυναῖκα
ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ τοῦ Μεγάλου.
Τούτου
ἑτέρα γυνὴ ΠΛΑΚΙΔΙΑ ¹.
ἐξ ὧν.....
ΠΛΑΚΙΔΙΑ γυνὴ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
καὶ
ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝΟΣ
ὁ βασιλεὺς ἐν Ῥώμῃ.ΑΡΚΑΔΙΟΣ
|
ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ
ὁ νέος ¹⁰
|
ΕΥΔΟΚΙΑ γυνὴ
Οὐαλεντινιανοῦ ¹¹.καὶ ΟΝΟΡΙΟΣ.
(ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ)ΠΛΑΚΙΔΙΑ γυνὴ 'Ολυβρίας
βασίλειος ῬώμηςΟὗτος ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἐξάδελ-
φος ὧν Θεοδοσίου τοῦ Νέου ἔλαβε
γυναῖκα θυγατέρα αὐτοῦ Εὐδο-
κίαν, ἣν ἡχμαλῶτευσεν Γηζέρι-
χος.ΠΛΑΚΙΔΙΑ καὶ
ΕΥΔΟΚΙΑ.Καὶ ΕΥΔΟΚΙΑ, ἣν ἔλαβεν
'Ονόρυχος υἱὸς Γηζέριχου βί-
γος Οὐανδάλων.'Εξ ὧν ΙΟΥΛΙΑΝΑ ¹², ἡ κτίσασα τὸν ἅγιον
Πολύευκτον, γυνὴ 'Αρεοβίνδου ¹³.

'Εκ τούτων ἐτέχθη ΟΛΥΒΡΙΟΣ, ἀνὴρ Εἰρήνης, θυγατρὸς Μάγνας, ἀδελφῆς 'Αναστασίου βασιλέως.

'Εξ ὧν ἐγεννήθη ΠΡΟΒΑ γυνὴ Πρόδου.

Καὶ ἐκ τούτων ΙΟΥΛΙΑΝΑ γυνὴ 'Αναστασίου.

'Εξ ὧν ΠΡΟΒΑ γυνὴ Γεωργίου 'Αρεοβίνδου, καὶ ΠΛΑΚΙΔΙΑ γυνὴ 'Ιωάννου τοῦ ἐπὶ κλην ¹⁴ Μουστάκωνος.

* In codice Jenensi post Γρατιανὸν βασιλέα additur ἐξ ὧν, sed nomina sequuntur nulla. — * Theo-
dosii uxor altera Placilla in editionibus Vulg. dicitur Πλακιδία, apud Lambecium Πλακιδία ὁρθόδοξος.
¹⁰ Verba : Θεοδόσιος ὁ Νέος, Πουλχερία in Cod. Jen. leguntur in hunc modum Θεοδόσιος † Πουλχερία ὁ
Νέος. Unde patet Πουλχερίας e margine in textum venisse. ¹¹ Εὐδοκία γυνὴ Οὐαλεντινιανοῦ. Cod. Jen.
Εὐδοξία γυνὴ Οὐάλεντος. apud Lambecium verbis his plane omissis substituta sunt sequentia : Πλα-
κιδία καὶ Εὐδοκία, quæ, quamvis per se ferri possunt, ex scholiis falsa convincuntur, in quibus singula
tabulæ nomina explicantur. Reliqua apud Lambecium, licet in rebus ipsis diversitas nulla, aliam habent
formam. ¹² 'Εξ ὧν 'Ιουλιάννα. 'Εξ ὧν Πλακιδία Jen. et edit. V. sed 'Εξ ὧν ἐγεννήθη 'Ιουλιάννα Lambec.
¹³ 'Αρεοβίνδου sec. loco. 'Αρεοβίνδος Jen. Lamb. ¹⁴ τὸ ἐπὶ κλην Jen. Lamb. Reliqua non innotor.

'Απὸ δὲ τοῦ 'Αβραάμ ἕως τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Α
'Ισραὴλ ἔτη υλ'.

'Απὸ δὲ τῆς ἐξόδου ἕως τῆς οἰκοδομῆς ναοῦ *
Κυρίου ἔτη * ψνζ'.

'Απὸ δὲ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ ἕως τῆς αἰχμ-
αλωσίας ἔτη υκς'.

'Ομοῦ ἔτη ρωπ'.

'Απὸ δὲ τῆς αἰχμαλωσίας ἕως 'Αλεξάνδρου ἔτη
τιη'.

'Απὸ δὲ τοῦ * 'Αλεξάνδρου ἕως Χριστοῦ * ἔτη τη'.

'Ομοῦ ἔτη ρεψ'.

'Απὸ δὲ Χριστοῦ ἕως Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου
ἔτη τιη' *.

'Απὸ δὲ Κωνσταντίνου ἕως Θεοφίλου Ἰνδικτ. ε',
ἔτη φλ'.

'Ομοῦ ἔτη ,ςτην' *.

* τῆς om. Jen. * ναοῦ. οἴκου V. * ἔτη om. Jen. * τοῦ om. Jen. * Χριστοῦ. τῶν χρόνων 'Ιησοῦ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν V. * 'Απὸ δὲ τῆς παρουσίας Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἕως Κωνσταντίνου τοῦ
πρώτου Χριστιανῶν βασιλέως ἔτη τιη' Vulg. * ,ςτην Jenens., cui codices Anastasii plures et Scaliger
suffragantur ,ςτημ' V.

Ab Abraham autem usque ad exitum
filiorum Israel anni .

Ab exitu autem usque ad ædificatum
templum Domini anni

Ab ædificato autem templo usque ad ca-
ptivitatem anni

Annorum summa.

A captivitate autem usque ad Alexan-
drium anni

Ab Alexandro autem usque ad Jesu Do-
mini nostri tempora anni

Annorum summa.

A Christo autem usque ad Constantinum
Magnum anni

A Constantino autem usque ad Theophi-
lum indict. 5; anni

Summa annorum.

II.

GENEALOGIA VALENTINIANI MAGNI.

Hic genuit :

GRATIANUM
imperatorem.

VALENTINIANUM II
imperatorem.

et GALLAM uxorem
THEODOSII M.
Hujus
uxor alia PLACILLA
ex quibus

PLACIDIA uxor
CONSTANTINI
et
VALENTINIANUS III,
imperator Romæ.

ARCADIUS
THEODOSIUS II
minor

et HONORIUS.
(PULCHERIA)

EUDOCIA uxor
Valentiniani III.

PLACIDIA uxor Olybrii, im-
peratoris Romani.

PLACIDIA et
EUDOCIA.

Et EUDOCIA, quam uxorem
duxit Honorius, filius Gize-
rici, Vandalorum regis

Hic Valentinianus conso-
brini sui Theodosii mino-
ris filiam, Eudociam,
uxorem duxit, quam ca-
ptivam abegit Gizericus.

Ex quibus JULIANA, quæ condidit
sanctum Polyeuctum : uxor Areobindi.

Ex his natus est OLYBRIUS, matrimonio junctus Irenæ, filię Magnæ, sorori Anastasii regis.

Ex his prognata est PROBA, Probi uxor.

Et ex his JULIANA, uxor Anastasii.

Ex his PROBA, uxor Georgii Areobindi et PLACIDIA uxor Joannis cognomine Mustaconis.

* Genealogiæ Valentiniani errores atque commenta in editionibus Nicephori omnibus, ne novissima qui-
dem excepta, repetitos, jam pridem detexit Lambecius, in Comment. de B.bl. Cæs. Vind. II. p. 250 ss. Idem
ex antiquo codice membranaceo manuscripto bibl. Vindobonæ aliam proposuit multo præstantiorem. Sed
priusquam Lambecii liber in manus nostras venerat, codicis Jenensis ope hæc Valentiniani genealogia
jam in eam, qua conspicitur, a nobis redacta est formam; mutato postea nonnisi uno nomine Lambecii ex
auctoritate. Examine enim instituto edocti sumus errores maximos inde ortos esse, quod vel scribæ vel
editores scholia, explicationis causa margini ascripta, tabulæ ipsi injunxerint. Scholia hæc litteris minoribus,
quo facilius a genealogia ipsâ distingui possint, imprimenda curavimus. Qui errores editionum uno
obitu perlustrare velint, adeant Lambecii librum I. I. Apud Camerarium et Continuum totius tabulæ ne
vestigium quidem exstat. In Anastasii recentioribus editionibus desunt omnia a verbis inde : ἐξ ὧν 'Ιου-
λιάνᾳ ἡ χτείσασα, x. τ. λ. Quæ curvis lineolis signavimus, in codice Jenensi ab eodem quidem, quo reliquæ,
scribæ, sed atramento nigriore serius addita videntur.

III.

ROMANORUM AUGUSTÆ.

Porro quæ fuerint Augustæ Romanorum.

Theodora et Helena uxores Constantii [Patris Constantini Magni.

Fausta uxor Constantii M.]

Eusebia Constantii.

Helena, Constantini Magni filia, Juliani Prævaricatoris uxor.

Charito Joviani.

Severa et Justa uxores Valentiniani.

Domnica Valentis.

Galla et Placilla uxores Theodosii Magni.

Eudoxia Arcadii.

Eudocia Theodosii Junioris.

Pulcheria Marciani.

Verina Leonis Magni.

Areadne Zenonis.

Eadem Areadne Anastasii.

Euphemia Justinii primi.

Theodora Justiniani Magni.

Sophia Justinii.

Anastasia Tiberii.

Constantia Mauricii.

Leontia Phocæ.

Flavia quæ et Eudocia, et Martina Heraclii.

Constantini.

Heraclionæ.

Constantini.

Justiniani.

Leontii.

Apsimari.

Philippici.

Theodosii.

Justiniani.

Artemii.

A Καὶ δοαὶ γεγονασιν Ἀγούσται 'Ρωμαίων.

¹⁵ Θεοδώρα καὶ Ἑλένη γυναῖκες Κωνσταντίνου [Πατρὸς Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

Φαῦστα γυνὴ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.]

Εὐσεβία Κωνσταντίνου.

Ἑλένη, θυγάτηρ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ¹⁶, Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραδάτου

Χαρτῶ Ἰουδιανοῦ.

Σεβήρα καὶ Ἰούστα γυναῖκες Οὐαλεντινιανῶ.

Δομνίκα ¹⁷ Οὐάλεντος.

Γάλλα καὶ Πλακίλλα γυναῖκες ¹⁸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου.

Εὐδοξία Ἀρχαδίου.

Εὐδοκία Θεοδοσίῳ τοῦ Μικροῦ.

B Πουλχερία Μαρκιανῶ.

Βηρίνα ¹⁹ Λέοντος τοῦ Μεγάλου.

Ἀρεάδην Ζήνωνος.

Ἀρεάδην ἡ ²⁰ αὐτὴ Ἀναστασίῳ.

Εὐφημία Ἰουστίνῳ τοῦ ²¹ πρώτου.

Θεοδώρα Ἰουστινιανῶ τοῦ Μεγάλου.

Σοφία Ἰουστίνῳ.

Ἀναστασία Τιβερίῳ.

Κωνσταντία ²² Μαυρικίῳ.

Λεοντία Φωκῇ.

Φλαυία ²³ Εὐδοκία καὶ Μαρτίνα Ἡρακλείῳ.

Κωνσταντίνῳ ²⁴.

Ἡρακλεωνῇ ²⁵.

Κωνσταντίνῳ.

Ἰουστινιανῶ.

Λεοντίῳ.

Ἀψιμάρῳ.

Φιλίππικῳ.

Θεοδοσίῳ.

Ἰουστινιανῶ.

Ἀρτεμίου.

C

¹⁵ Observat recte Camerarius : « Nicephori expositio statim initio mutila est, librarii ut credere libet vitio. » Etenim cod. Jen. Scalig. II et ed. V initium hujus expositionis exhibent sic : Θεοδώρα καὶ Ἑλένη γυναῖκες Κωνσταντίνου (Κωνσταντίνου) τοῦ Μεγάλου. Εὐσεβία Κωνσταντίνου (Κωνσταντίνος G). Quæ quidem omnino perversa. Scripserat procul dubio auctor : Θεοδώρα καὶ Ἑλένη γυναῖκες Κωνσταντίνου, πατρὸς Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Φαῦστα γυνὴ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Εὐσεβία, κ. τ. λ. quemadmodum ex conjectura in textum recepinus. Sed cum scribæ oculus a verbis τοῦ Μεγάλου primo loco, ad eadem verba, secundo loco posita aberrasset, factum est, ut interjecta omitterentur. Ab Anastasii codicibus genuinis tota hæc expositio abesse, et ex Camerarii demum versione addita videtur. Monet Contius, quem seniores sequuntur, hunc Augustarum catalogum a se, quanta fieri potuerit fide, emendatum esse. Quod autem quomodo fecerit non indicavit. ¹⁶ Τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Jen. ¹⁷ Δομνίκα R. ¹⁸ γυναῖκες om. Jen. ¹⁹ Βηρίνα R. Jen. ²⁰ ἡ om. V. ²¹ τοῦ om. V. ²² Κωνσταντία Jen. ²³ Φλαυία καὶ Εὐδοκία καὶ Μαρτ. Jen. — Φλ. ἡ καὶ Εὐδοκία καὶ ἄλλα ὀνόματι Μαρτ. M. m. Μαρτίνα Scal. II. ²⁴ Γρηγορία Κωνσταντίνου ex Zonara m. G. Imperatorum a Constantino, Heraclii filio, usque ad Artemium uxores non appositæ sunt neque in cod. Jen. neque apud Scal. II. Earum nomina Catalogi auctori serius addere in animo fuisse videtur. Goargus, quem Dindorfius sequitur, ex Zonara his omnibus imperatoribus Theodoram uxorem addidit. (?) ²⁵ Ἡρακλεωνῇ Jen. Ἡρακλεῶ R.

Μαρία Λέοντος πρώτου τοῦ Ἰσαύρου.
 Εἰρήνη Κωνσταντίνου.
 Μαρία καὶ Εὐδοκία.
 Εἰρήνη ²⁶ ἡ Ἀθηναία Λέοντος τοῦ δευτέρου τοῦ
 Χαζαρίου ²⁷.
 Μαρία καὶ Θεοδότη Κωνσταντίνου.
 Θεοφανὼ Σταυρακίου.
 Προκοπία Μιχαήλ.
 Θεοδοσία Λέοντος.
 Θέκλα καὶ Εὐφροσύνη Μιχαήλ ²⁸.
 Θεοδώρα Θεοφίλου.
 Εὐδοκία Μιχαήλ.
 Εὐδοκία Βασιλείου.
 Θεοφανὼ ²⁹ Λέοντος τοῦ Νέου.

A Maria Leonis primi Isauri.
 Irene Constantini.
 Maria et Eudocia.
 Irene Atheniensis Leonis secundi Chazari.
 Maria et Theodote Constantini.
 Theophand Stauracii.
 Procopia Michaelis.
 Theodosia Leonis.
 Thecla et Euphrosyne Michaelis.
 Theodora Theophili.
 Eudocia Michaelis.
 Eudocia Basilii.
 B Theophano Leonis Junioris.

BREVIS ET DESULTORIA ANNORUM NICEPHORI

Ad communes mundi annos et Indictiones comparatio

Anni a Christi ortu, juxta com- putum Græco- rum a Septembri.	Indictiones.	Anni Juliani.	Imperatorum anni. Nicephori Logothetæ.	Anni Nicephori Patriarchæ.
798	14	806	4	1
803	4	811	9	6
804	5	812	Michaelis Ran- gabis ann. 1	7
805	6	813	2	8
806	7	814	Leonis Armeni annus 1	9
807	8	815	2	Agitur in exsi- lium. 1
812	13	820	7	6
813	14	821	Michaelis Balbi annus 1	7
821	7	829	9	Moritur Nice- phorus mense Junio.
822	8	830	Theophili annus 1	

²⁶ Εἰρήνη τοῦ Χάζαρι πατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Jen. ἡ om. Jen. ²⁷ Χάζαρι Jen. ²⁸ desunt V. Scal. II. —
 Scribæ oculus a voce Μιχαήλ prima vice ad eandem secundo loco positam procul dubio aberravit.
²⁹ Integra linea a codice Jen. abest. Spatium vacuum trium ferme digitorum sequitur, quo senioris ævi
 Augustæ addi possint.

Baronius a Juliani anni mense primo annos Nicephori, qui Aprili thronum adiit, numerans, Nicephorum post dignitatis annos 9, et exsilii 14, ab anno nimirum 806 ad 828, hoc postremo mortuum scribit, qui tamen sequentis 829 mensem Junium attigit. Hæc de Nicephori tempore breviter ad ejus breviarium Chronolog. gesta qui volet amplius deducta Sarium loco memorato, Menæum ad 13 Martii et Junii pariter 13 Anastasium, Cedrenum, Zonaram adibit, et Theophanem propediem lucem aspecturum et prolixam ejus Historiam reliquis operibus a P. Franc. Combessis. data preli opportunitate præmittendam præstolabitur. Quod ad notiora et recentiora

A Vossio Chronographicum hoc Nicephori opusculum ab Anastasio Bibliothecario Latine ab antiquo redditum assentior. Dedit iterum auctor Miscellæ: Joachimus Camerarius, et Commentarium addidit. Parem Antonius Continius circa opusculum idem accommodavit curam et laborem: Græce divulgavit Josephus Scaliger in Temporum Thesouro; ad quorum editiones hanc a me comparatam, et ad cumulum accedentem subiungo. Titulo porro additæ dictiones primæ de fide erga ms. servanda nihil detrahunt, tum quod ab alienis soleat titulus apponi, tum quod Nicephoro debitum honorem præterire caverint.

PARTICULA SECUNDA.

De consilio in edenda hac Nicephori chronographia conferantur, quæso, quæ in præfatione ad partem primam (6), uberius exposui. In edenda hac ipsa particula altera, quæ indicem stychometricam Librorum sacrorum, nunc denuum accuratius expressum, exhibet, Joannis Iriarte operis, quod inscribitur: *Regiæ bibliothecæ Matritensis codices Græci mss.* (vol. I Matriti 1769), adhibendi facultas mihi data est. Codicem Matritensem autem, Nicephori Chronographiam continentem, Constantinus Lascaris olim possedit, qui sua manu *Historiam imperii Byzantini* continuatam adjecit. Quod ad textum hujus codicis attinet, ad Jenensem proxime accedit.

Scripsi Gissæ die XXIX Octobris a. MDCCCXXXVIII.

(6) Supra, col. 997.

IV.

REGES DECEM TRIBUUM ISRAEL.

Reges decem tribuum Israel in Samaria, a temporibus Roboam filii Salomonis, regis Juda, usque ad deportatas decem tribus in Assyrios sub Ezecia rege Juda.

1. Jeroboam Salomonis servus unctus est ab Achia propheta, quod dominus ejus Salomon ad uxores alienigenas declinasset, et earum diis reddidisset cultum.

2. Nadab ejus filius annis 2.

3. Baasa. Hic delevit domum Jeroboam regnavitque annis 24.

4. Ela filius ejus sub quo Jehu propheta annis 2.

B Ὅσοι ἑβασίλευσαν τῶν δέκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἐν Σαμαρείᾳ ἀπὸ τῶν χρόνων Ῥοβοὰμ υἱοῦ Σολομῶντος ἑβασίλευς Ἰουδα, ἕως τῆς μεταοικισίας τῶν δέκα φυλῶν εἰς Ἀσσυρίους ἐπὶ Ἐζεκίου βασιλέως Ἰουδα.

α'. Ἰεροβοὰμ ὁ δοῦλος Σολομῶντος ἐχρίσθη ὑπὸ Ἀχίᾳ τοῦ προφήτου διὰ τὸ τὸν κύριον αὐτοῦ Σολομῶντα ἐκκλῖναι εἰς ἄλλοφύλους γυναῖκας, καὶ λατρεῦσαι τοῖς τοῦτων θεοῖς.

β'. Ναδάβ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔτη β'.

γ'. Βασά. Οὗτος ἐξολόθρευσε τὸν οἶκον Ἰεροβοὰμ, ἔτη κδ'.

δ'. Ἠλᾶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐφ' οὗ Ἡοῦ ὁ προφήτης, ἔτη β'.

¹ καὶ ὅσος Jen. ² Ἰσραὴλ add. ἐβασίλευσαν Matr. Σαμαρεία R. ³ Σολομῶνος Jen. ⁴ μεταοικισίας Matr. ⁵ Ἀσσυρίους Jen. ⁶ Ἰουδα om. V. ⁷ Ἀχίᾳ om. V. habent. Jen. et Matr. — τὸ omittit V. ⁸ Σολομῶνα Jen. ⁹ τοῖς om. G. ¹⁰ Post δεῖος addit V. ἔτη β', quorum in c. Jen. vestigia apparent nulla, et quidem recte. Verba ἔτη β' scribarum aut negligentia aut inscitia textui inserta sunt qui, omissis verbis β' Ναδάβ υἱὸς αὐτοῦ, regni annos Nadabi ad Jeroboamum transtulerunt. Verba enim hæc, quæ in codice nostro leguntur, a R. omissa, ex Aastasio addidit. G. Quo errore commisso numeros reliquorum regum, non amplius quadrantes, omiserunt scribæ. Ex codice Jen. numeros restituiimus. ¹¹ Ναδάβ. Ναδάδ Jen. ¹² β' Βασά R. γ'. Βασά Jen. ¹³ Ἠλᾶς V. Verba ἐφ' οὗ Ἡοῦ ὁ προφήτης om. V. In cod. Jen. bis leguntur tam in textu, quam in margine, in quo singuli prophetæ enumerantur.

ε'. Ζαμβρί δοῦλος αὐτοῦ ἀποκτείνας αὐτόν, μῆ- A
νας ζ'.

ζ'. Ἀμβρί ἔτη ιβ'.

ζ'. Ἀχαάβ ὁ υἱὸς αὐτοῦ· ἐφ' οὗ Ἡλίας ὁ προφή-
της ἐκάλεισε τὸν οὐρανὸν, καὶ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Βάαλ
ἀνέβλεν ¹⁴, ἔτη κβ'.

η'. Οχοζίας υἱὸς αὐτοῦ ἔτη β'.

θ'. Ἰωράβ ¹⁵ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὃν ἀνέβλεν Ἰηοῦ ¹⁶
κατὰ τὸ ῥῆμα Κυρίου· ἐφ' οὗ Ἐλισσαῖ ἐπροφήτευσ-
σεν, ἔτη ιβ'.

ι'. Ἰηοῦ ὁ χρισθεὶς ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ Ἐλισσαῖ ἐπ'
ὀλοθρεύσει τοῦ οἴκου Ἀχαάβ ¹⁷ κατὰ τὴν προφητείαν
Ἡλίου, ἔτη κη'.

ια'. Ἰωαχάμ, ὃν Ἀζανά βασιλεὺς Συρίας ἐπόρθη- B
σεν, ἔτη ιζ'.

ιβ'. Ἰωάς, ἐφ' οὗ Ἐλισσαῖος ὁ προφήτης νίκην
κατὰ Ἀσσυρίων προεμήνυσεν καὶ ἐθαυματουργεῖ,
ἔτη ις'.

ιγ'. Ἰεροβοάμ, ἐφ' οὗ Ἰωνάς ὁ προφήτης, ἔτη μα'.

ιδ'. Ζαχαρίας, ἐφ' οὗ ἐπληρώθη ἡ προφητεία Ἐλι-
σσαῖ· ὑπέσχετο γὰρ ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ τῷ Ἰηοῦ, ἀνθ'
ῶν εἰργάσατο εἰς τὸν οἶκον Ἀχαάβ φόνων, μέχρι δ'
γενεᾶς τοὺς ἐξ αὐτοῦ κρατήσιν τῆς βασιλείας τοῦ
Ἰσραὴλ, μῆνας ζ' ¹⁸.

ισ'. Σερὸμ ¹⁹ ἀποκτείνας Ζαχαρίαν, ἔτη ις'.

ις'. Φακεῖας υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη ε' ²⁰.

ιζ'. Φακεὲ υἱὸς Ῥωμελίου, ἐφ' οὗ Ἡσαίας, καὶ C
Ναούμ οἱ προφήται, ἔτη θ'.

ιη' ²¹. Ὀσηὲ υἱὸς Ἡλίας, ἀποκτείνας τὸν Φακεῖ.

Ἐπὶ αὐτοῦ Σαλμανασάρ ²² ὁ τῶν Ἀσσυρίων βα-
σιλεὺς ἡχηλώτευσεν πᾶσαν τὴν Σαμάρειαν καὶ τὸν
αὐτῆς βασιλεία καὶ πᾶσαν τὴν γῆν Ἰσραὴλ ²³, δέξα-
ται τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τῶν ὁμοφύλων Ἰούδα καὶ
Βενιαμὴν ²⁴ πάντας τοῦ Ἰσραὴλ κατήγαγεν αἰχμ-
αλώτους εἰς γῆν Ἀσσυρίων, βασιλεύοντος ²⁵ τοῦ
Ἰούδα ἐν Ἱερουσαλήμ Ἐζεκίου· τοὺς δὲ λεγομέ-
νους Χουθσαιούς ἀναγαγὼν ὁ Ἀσσύριος ἐκ τῆς γῆς
ἀνεκάθισεν ἐν τῇ γῇ Ἰσραὴλ, ἐν τε τῇ Σαμαρείᾳ ²⁶,
καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι ταῖς παρ' αὐτοῦ ἐρημω-
θεῖσαις· ἀνθ' ὧν παρέλαβε, καὶ μετῴκησεν εἰς τὴν
γῆν αὐτοῦ Ἰσραηλιτῶν· ἐκείνοι δὲ τὴν γῆν Ἰσραὴλ
οἰκίσαντες ²⁷ τοῖς ἰδίοις ἐλάτρευσαν θεοῖς. Ὁργισθεὶς
δὲ ὁ Θεὸς λέοντας ἐπεμψε κατεσθῆναι ²⁸ αὐτούς·
τοῦτο δὲ μαθὼν ὁ μετοικίσας ²⁹ αὐτοὺς βασιλεὺς ³⁰
καὶ τὸ αἵτιον νοήσας ἀπέστειλεν αὐτοῖς ἕνα ³¹ τῶν
παρ' αὐτοῖς αἰχημαλῶτων ἱερέων τοῦ Ἰσραὴλ, τὴν
λατρίαν ³² τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τὸν νόμον ἐκδιδά-

5. Zambri servus ejus, qui occidit eum, mensi-
bus 7.

6. Ambri annis 12.

7. Achaab filius ejus : sub quo Elias propheta
cælum occlusit, et Baalis sacerdotes interfecit,
annis 22.

8. Ochozias filius ejus annis 2.

9. Joram frater ejus, quem, juxta verbum Domini,
Jehu occidit : sub quo Elissæus prophetæ munere
functus est, annis 12.

10. Jehu unctus a discipulo Elissæi, secundum
Eliæ vaticinium ad domum Achab delendam mis-
sus, annis 28.

11. Joachaz, cujus regnum Azana Syriæ rex de-
populatus est, annis 17.

12. Joas, sub quo Elissæus propheta victoriam
adversus Assyrios prænuntiavit et miracula edidit,
annis 16.

13. Jeroboam, sub quo Jonas propheta, an-
nis 41.

14. Zacharias, sub quo impleta est Elissæi pro-
phetia : promiserat enim Dens per hunc Jehu, ob
cædes in domum Achaab perpetratas, posteros ejus
ad quartam generationem Israelis regno potituros,
mensibus 6.

15. Serum, qui Zachariam occidit, annis 16.

16. Phaceia filius ejus annis 5.

17. Phacee filius Romeliæ : sub quo Isaias, et
Naum prophetæ, annis 9.

18. Osee filius Eliæ, qui Phacee occidit.

Hujus tempore Salmanasar Assyriorum rex cepit
totam Samariam, et regem ipsius, et totam Israelis
ditionem, Jerusalem et tribubus Juda et Benjamin
exceptis : cunctos denique Israelis incolas in As-
syriorum terram captivos abegit, cum esset rex
Hierosolymis Ezeckias. Cuthæos autem, ut vocantur,
ex Assyriorum solo victor princeps in terram
Israel, in Samariam, et in reliquas urbes vastatas
introduxit; Israelitarum videlicet loco, quos patria
terra eduxit, et in eorum terras deportavit. Illi vero
terram Israel incolentes, propriis nibilo secius diis
D serviebant. Et ideo Deus iratus immisit in eos leo-
nes, a quibus devorabantur; quo comperto, causa-
que perspecta rex, qui illos transtulerat, ex sacer-
dotibus Israelis apud eos captivis delegavit unum,
qui Dei Israel cultum et legem exponeret. Qui solum
his, quæ a Moyse sunt tradita, perceptis, retento
idolorum cultu, Deum una pariter venerandum

¹⁴ ἀνέβλεν. τῆς αἰσχύνης ἀπέκτεινεν V. ¹⁵ Ἰοράβ R. Jen. ὁ ἀδελφὸς Jen. ¹⁶ Ἰηοῦ Jen. ita et alibi
semper. ¹⁷ Male V. Ἐλισσαῖ ἐπ' ὀλοθρεύσει τοῦ οἴκου Ἀχ. κ. τ. λ. a voce ἐπροφήτευσεν ad similem
ἐπ' ὀλοθρεύσει aberraverat vetus quidam scriba. ¹⁸ μῆνας ζ'. μῆνας β' V. ¹⁹ Σερὸν R. ²⁰ ε'. ι' V.
²¹ Ante Oseam regem in cod. Jen. nostro numerus ιη' deest; procul dubio scribæ incuria. ²² Σαλμανασάρ
Jen. ²³ τοῦ Ἰσραὴλ Jen. ²⁴ Βενιαμὴν Jen. ²⁵ βασιλεύοντος Jen. ²⁶ Σαμαρεία R. ²⁷ οἰκίσαντες G. Jen.
²⁸ κατεσθόντας Jen. ²⁹ μετοικίσας Jen. ³⁰ βασιλεὺς Jen. καὶ τὸ αἵτιον νοήσας om. V. ³¹ ἕνα. πρῶτον
Jen. ³² λατρίαν R.

susceperunt. Horum posteri sunt recentes Samaritæ, qui Pentateuchum solam admittunt, et cum Judæis in consuetudinem non veniunt.

Α σκοντα· τὰ παρὰ τοῦ Μωϋσέως οὖν μόνα παραλαβόντες, ἐλάτρευον καὶ τῷ Θεῷ, τῶν εἰδώλων οὐκ ἀποστάντες· ἀπὸ τούτων εἰσιν οἱ νῦν ³³ Σαμαρεῖται, τὴν Πεντάτευχον μόνην τοῦ Μωϋσέως δεχόμενοι, καὶ μὴ συγχρώμενοι τοῖς Ἰουδαίοις.

V.

HEBRÆORUM PONTIFICES SUMMI.

Qui fuerunt in Israel summi pontifices.

1. Aaron ab Abraham septimus filios duos reliquit, Eleazar et Ithamar.

2. Eleazar, sub quo decessit Moses, et distributio terræ per sortes facta est a Jesu, et tabernaculum testimonii fixum est deserto.

3. Phinees Eleazari filius una cum reliquis senioribus in populum jus dixit.

Abin. Bechi. Ozei.

4. Heli ex stirpe Ithamar.

5. Achitoph, sub quo Samuel.

6. Abiathar comes Davidis.

7. Sadoc e domo Eleazar ortus.

8. Achimaz, Azaria, Samariæ.

9. Azarias, qui propter Dei zelum interfectus est.

10. Azarias, qui Oziam ab ingressu in sancta prohibuit.

11. Urias, cui apud Isaiam fides stat.

12. Sebna, nequam et libidinosus sub Ezechia rege.

13. Eliacim. Selum.

14. Chelcias sub Josia rege.

15. Sareas, Babylonice captivitatis tempore, quem Nabuchodonosor interfecit.

16. Josedec, quem Ezeziel Saduc nominat. Hic in captivitate Babylone detentus est.

17. Jesus filius ejus redux, qui templum una cum Zorobabel edificavit.

18. Joacim.

Eliasum.

19. Jodæ, cujus ætate Neemias Jerusalem reparavit, et muros refecit.

20. Jonan.

21. Jaddo tempore Alexandri regis.

22. Onias.

Simon pius.

Καὶ ὅσοι ³⁴ ἀρχιερεῖς ἐγένοντο ἐν τῷ Ἰσραὴλ.

α'. Ἀαρὼν ἑβδομος ὢν ³⁵ ἀπὸ Ἀβραάμ δύο υἱούς κατέλιπεν ³⁶, Ἐλεάζαρ καὶ Ἰθάμαρ.

β'. Ἐλεάζαρ, ἐφ' οὗ ἀπεβίω Μωϋσῆς, καὶ ἡ κληροδοσία τῆς γῆς διὰ Ἰησοῦ, καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἐπάγη ἐν τῇ ἐρήμῳ.

γ'. Φινεὺς υἱὸς Ἐλεάζαρ μετὰ πάντων πρεσβυτέρων τὴν λαὸν κρίνας.

Ἀβιού. Βεχί. Ὀζει ³⁷.

δ'. Ἡλὶ ἐκ τοῦ Ἰθάμαρ.

ε'. Ἀχινώφ, ἐφ' οὗ Σαμουὴλ.

ς'. Ἀβιθάαρ, ὁ μετὰ τοῦ Δαυὶδ.

ζ'. Σαδὼκ ἐκ τοῦ οἴκου Ἐλεάζαρ.

η'. Ἀχιμάς ³⁸, Ἀζαρία, Σαμαρείας.

θ'. Ἀζαρίας, ὁ διὰ ζῆλον Θεοῦ ἀναιρεθεὶς.

ι'. Ἀζαρίας, ὁ τὸν Ὀζιαν τῆς εἰς τὰ ἅγια εἰσόδου κωλύσας.

Κ ια'. Οὐρίας, ὁ παρὰ τῷ Ἡσαΐα πιστός.

ιβ'. Σομνάς ³⁹ ὁ πονηρὸς καὶ ἄσωτος ἐπὶ Ἐζεκιῶν βασιλέως.

ιγ'. Ἐλιακεῖμ. Σελοῦμ ⁴⁰.

ιδ'. Χελκίας, ὁ ἐπὶ Ἰωσίου βασιλέως ⁴¹.

ιε'. Σαρεδ, ὁ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας Βαβυλῶνος, ὃν ἀνέβλε Ναβουχοδονόσωρ ⁴².

ισ'. Ἰωσεδὲκ, ὃν Ἰεζεκιὴλ Σαδὼκ ὀνομάζει· οὗτος ἦν ἐν Βαβυλῶνι ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

ιζ'. Ἰησοῦς ὁ υἱὸς ⁴³ αὐτοῦ, ὁ ἐπανεληθὼν, καὶ τὸν ναὸν οἰκοδομήσας μετὰ Ζοροβάβελ ⁴⁴.

ιη'. Ἰωακεῖμ ⁴⁵.

Ἐλιασοῦμ ⁴⁶.

ιθ'. Ἰωάκ, ἐφ' οὗ Νεεμίας ψυχόδομησε ⁴⁷ τὴν Ἱερουσαλὴμ· καὶ τὰ τεῖχη περιποιήσατο ⁴⁸.

Κ ια'. Ἰωνᾶν ⁴⁹.

κα'. Ἰαδδῶ, ὁ ἐπὶ ⁵⁰ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος βασιλέως.

κβ'. Ὀνίας ⁵¹.

Σίμων ὁ θεοφιλής.

³³ νῦν om. G. ³⁴ καὶ ὅσοι. ὅσοι Matr. Numeri singulis sacerdotibus in codice Jen. præfixi apud reliquos desunt. ³⁵ ὢν om. Jen. habet. Matr. ³⁶ κατέλιπεν R. ³⁷ Ὀζει sive Βεχιδέι J. n. Ὀζή Vulg. Ἀβιού. Βεχί. Ὀζει hi tres pontifices non numerantur in cod. nostro. ³⁸ Ἀχιμάς R. Jen. Σαμαρία Vulg. Σαμαρίης R. ³⁹ Σομνάς R. Jen. ⁴⁰ Σελοῦμ R. Jen. Μωσελοῦμ G. ⁴¹ βασιλέως. βασιλεὺς Ἀζαρίας Jen. quod emendationem redollet. Etenim pontifex maximus Ἀζαρίας post Chelciam omissus, a seriore manu additus videtur; quod additamentum non recte intellectum ad regem quemdam Azariam alii male retulerunt. ⁴² ὁ Ναβουχοδονόσωρ Jen. Eandem lectionem sed articulo omissio offert G. ⁴³ ὁ υἱός. υἱὸς Jen. ⁴⁴ τοῦ Ζοροβάβελ G. ⁴⁵ Joacim et Eliasub in codice nostro sub uno numero comprehensi. ⁴⁶ Ἐλιασοῦμ Jen. Ἐλιασοῦν R. ⁴⁷ ἠψυχόδομησεν Jen. ⁴⁸ περιποιήσατο om. Jen. ⁴⁹ Ἰωνᾶς R. Jen. ⁵⁰ ὁ ἐπὶ. ἐπὶ Jen. ⁵¹ Μακεδόνας V. ⁵² Ονίας et Simon ad eundem numerum relati sunt in codice Jen.

κγ'. Ἐλεάζαρ, ἐφ' οὗ ἡρμηνεύθησαν αἱ θεῖαι Γραφαὶ ἐπὶ Πτολεμαίου.

κδ'. Μανασσῆς **.

Ονίας.

κε'. Σίμων ὁ υἱὸς ** αὐτοῦ· οὗ μνημονεύει Ἰησοῦς υἱὸς Σιράχ ἐν τῇ Σοφίᾳ αὐτοῦ.

κς'. Οἱ Σίμωνος υἱοὶ τρεῖς· Ονίας, Ἰάσων καὶ Μενέλαος.

Οὔτοι δ' ** ἀλλήλοις ἀντιτασσόμενοι, ὑπὲρ ἀλλήλων διολύλασιν· ἐφ' ὧν καὶ Ἀντίοχος τὰ κακὰ διεπράξατο, ἀνελὼν τὸν Μενέλαον.

κζ'. Ἀλκιμος ἀλλογενὴς κατατετάρθῃ ὑπὸ Ἀντιόχου ἀντὶ Μενελίου.

κη'. Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος, καὶ Ἰωνάθης, καὶ Σίμων οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ.

κθ'. Ἰωάννης υἱὸς Σίμωνος τοῦ Μακκαβαίου.

λ'. Ἀριστόβουλος υἱὸς αὐτοῦ, ὃς καὶ διάδημα βασιλικὸν ** περιέθετο μετὰ Ἀλεξάνδρῳ τὴν μητέρα αὐτοῦ.

λα'. Ἰωάννης, ὁ καὶ Ἰανναῖος.

Καὶ Ὑρκανός.

Τούτων ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐξέτισεν. Πομπήϊος δὲ ὁ ** Ῥωμαίων στρατηγὸς προσφυγόντα αὐτῷ τὸν Ὑρκανὸν ἀποκαθίστησιν· ἐφ' οὗ Ἰουδαῖοι γεγόνασιν ὑποταγεῖς Ῥωμαίων.

Ἀριστόβουλος μὲν οὖν δέσμιος ἀπεπέμφθη εἰς Ῥώμην ὑπὸ Πομπήϊου. Ὑρκανὸς δὲ ἡχμαλωτεύθη ὑπὸ Πάρθων. Ἀντιγονὸς τε Ἀριστοβούλου καὶ αὐτοῦ ἀνῆρέθη.

λβ'. Ἀνάνηλος ** ἀλλογενὴς, ὁ κατασταθεὶς ὑπὸ Ἡρώδου.

λγ'. Ἀριστόβουλος υἱὸς Ὑρκανοῦ, ὃν ἀντίλεον Ἡρώδης, γαμβρὸς Ἀνανήλου.

λδ'. Ἀνάνηλος πάλιν τὸ ** δεῦτερον κατασταθεὶς ὑπὸ Ἡρώδου.

λε'. Σίμων Βοηθοῦ, πενθερὸς Ἡρώδου.

λς'. Ματθίας Θεοφίλου.

λς'. Ἰωαζάρ πενθεριδὲς ** Ἡρώδου· ἐφ' οὗ ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη.

λη'. Ἐλεάζαρ.

Ἰησοῦς **.

λθ'. Ὡσηέ.

Ἰωάζαρ.

μ'. Ἀνανός, ἐφ' οὗ ὁ Χριστὸς φανερωθεὶς ἤρξατο τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν σημείων.

Τὸν δὲ Ἀνανὸν Γράτος ὁ Ῥωμαῖος παύσας κατέστησεν ἄλλον Ἰσμάηλον.

μα'. Ἐλεάζαρ υἱὸς Ἀνάνου.

μβ'. Σίμων

Καίφας, καὶ Ἰωσήφ, γαμβρὸς τοῦ Ἀνάνου **.

Ἐπὶ ἐνιαυτὸν δὲ ἓνα μόνον εἰς ἀρχιερεῖς ἐγένοντο

23. Eleazar, sub quo translatae sunt sacrae Scripturae Ptolemæi tempore.

24. Manasses.

Onias.

25. Simon ejus filius : ejus meminit Jesus filius Sirach in Sapientia sua.

26. Simonis filii tres : Onias, Jason et Menelaus.

Isti ad invicem oppositi, ab invicem quoque perierunt : quorum etiam tempore, occiso Menelao, Antiochus nefanda patravit.

27. Alcimus alienigena in Menelai locum ab Antiocho suffectus est.

28. Judas Maccabeus, et Jonathas, et Simon ejus fratres.

B 29. Joannes filius Simonis Maccabæi.

30. Aristobulus ejus filius, cui et insigne regium impositum est post matrem Alexandram.

31. Joannes, qui et Jannæus.

Et Hyrcanus.

Hunc frater expulit. Pompeius autem Romanorum dux confugientem ad se Hyrcanum restituit : inde Judæi Romanis vectigales reddituri sunt.

Aristobulus quidem victus Romam missus est a Pompeio. Hyrcanus autem a Parthis captivus abductus est. Antigonus vero Aristobuli filius et ipse interfectus est.

C 32. Ananelus, alienigena, ab Herode pontifex constitutus.

33. Aristobulus, Hyrcani filius, quem occidit Herodes, Ananeli gener.

34. Ananelus iterum ab Herode constitutus.

35. Simon Boethi filius, Herodis socer.

36. Matthias Theophili filius.

37. Joazar, filius socrus Herodis, sub quo Christus natus est.

38. Eleazar.

Jesus.

39. Osee.

Joazar.

40. Ananus, sub quo Christus manifestatus, prædicationis et signorum dedit initium.

Hunc Ananum Gratus præses Romanus pontificatu removit, constituto in ejus locum Ismaelo.

41. Eleazar filius Anani.

42. Simon.

Caiaphas, qui et Joseph, Anani gener.

In annum unicum a Romanis presidibus gentis

** Item factum in Manasse et Onia. ** υἱὸς sine articulo V. ** δὲ Jen. ἀντιτασσόμενοι Jen. ** Totas has lineas om. V. librorum errore. In codice vero Jenensi litterarum ductus gravi quadam macula ex parte ita deleti sunt, ut verba διάδημα βασιλικὸν prorsus evanuerint. In margine argumentum his indicatur verbis : τίς περιέθετο διάδημα. Integra verba leguntur in cod. Matr. ** ὁ οἰν. V. ** Ἀνάνηλος Jen., sed mox infra Ἀνάνηλος. ** τὸ δ. C. ὑπὸ Ἡρώδου καταστὰς Jen. ** πενθεριδὲς Jen. ** Jesus, Joazar et Ismael, pagina proxima, non numerantur in codice nostro. Numerorum auctor horum pontificum nomina nominibus præcedentibus junxisse videtur. ** Caiaphas numero caret, quasi pontificis nomen fuerit Simon Caiaphas.

pontifices instituebantur : ac si ab eorum imperio pontificalis conferretur dignitas.

Illius igitur anni pontifex erat Caiaphas, in quem Christi passio incidit. Hunc sane removet Vitellius magister militum Romanorum.

43. Jonathas Anani filius.

44. Theophilus ejus frater.

45. Simon.

46. Jonathas filius Anani secundo.

47. Jonathas Aelloneus, qui et Josephus.

48. Ananias, quem vinctum Romam Quadratus misit.

49. Ismaelus.

50. Josephus a Nerone constitutus.

51. Ananias, qui Jacobum fratrem Domini interfecit : cui Paulus dixit : Percutiet te Deus, paries dealbate. Hunc Agrippa nominis secundus principatu removit. In Hierosolymorum autem obsidione a contribulibus occiditur.

52. Jesus Damnæi filius.

53. Jesus Gamalielis filius.

54. Matthias, sub quo Romanum bellum initium sumpsit.

55. Phinees, qui, Jerusalem a Romanis obsessa, promotus est. Sub eo Titus, urbe capta, etiam templum combussit.

Summa omnium 55.

Ἀ παρὰ τῶν ὑπὸ Ῥωμαίοις κρατούντων τοῦ ἔθνους, ὡς παρ' αὐτοῖς γενομένης τῆς ἀρχιερωσύνης.

Ὁ τοίνυν Καϊάφα· ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ γέγονεν, ἐν ᾧ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ· τοῦτον δὲ μεθίστα⁶⁵

Βιτέλλιος στρατηλάτης Ῥωμαίων.

μγ'. Ἰωνάθης Ἀνάνου.

μδ'. Θεόφιλος ὁ ⁶⁶ ἀδελφὸς αὐτοῦ.

με'. Σίμων.

μς'. Ἰωνάθαν υἱὸς Ἀνάνου τὸ δεύτερον.

μζ'. Ἰωνάθης Αἰλιονέων, ὁ καὶ Ἰώσηπος.

μη'. Ἀνανίας, ὃν δέσμιον Κοδράτος εἰς Ῥώμην ἐπεμψεν.

μθ'. Ἰσμαῆλος.

ν'. Ἰώσηπος ὑπὸ Νέρωνος κατασταθεὶς.

να'. Ἀνανίας ὁ ἀνελὼν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου· ᾧ Παῦλος εἶπε· Τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεός, τοίχῃ κεκονιαμένῃ· τοῦτον δὲ ὁ δεύτερος Ἀγρίππας μετέστησεν· ἐν δὲ τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀνῆρέθῃ ὑπὸ τῶν ὁμοεθνῶν.

νβ'. Ἰησοῦς ὁ τοῦ Δαμαναίου.

νγ'. Ἰησοῦς ὁ τοῦ Γαμαλιήλ.

νδ'. Ματθαίας, ἐφ' οὗ ὁ ὑπὸ Ῥωμαίων πόλεμος ἤρχθη.

νε'. Φινεὺς, ὁ πολιορκουμένης τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Ῥωμαίων προβληθεὶς παρὼν· ἐφ' οὗ Τίτος ἐλὼν τὴν πόλιν, καὶ τὴν ναὸν ἐνέπρησεν.

Ὅμοῦ νε'.

VI.

PATRIARCHÆ HIEROSOLYMITANI.

Universi patriarchæ Hierosolymitani a Christi temporibus. C Καὶ ὅσοι ⁶⁸ γενόμενοι πατριάρχαι ἐν ⁶⁹ Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ Χριστοῦ.

1. Jacobus frater Domini annis 26.

2. Symeon Cleopas frater ejus et martyr annis 23.

3. Justus annis 6.

4. Zacharias annis 4.

5. Tobias annis 4.

6. Benjamin annis 2.

7. Joannes annis 2.

8. Matthæus annis 2.

9. Philippus anno 1.

10. Seneca annis 4.

11. Justus annis 4.

12. Levi annis 4.

13. Ephraim annis 2.

14. Joseph annis 2.

15. Judas annis 2.

16. Marcus annis 8.

17. Cassianus annis 8.

18. Publius annis 5.

α'. Ἰάκωβος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου ἔτη κς'.

β'. Συμεὼν ὁ Κλεώπας ἀδελφὸς ⁶⁷ αὐτοῦ, καὶ μάρτυς, ἔτη κγ'.

γ'. Ἰούστος ἔτη ς'.

δ'. Ζαχαρίας ἔτη δ'.

ε'. Τωβίας ἔτη δ'.

ς'. Βενιαμὴν ἔτη β'.

ζ'. Ἰωάννης ἔτη β'.

η'. Ματθαίος ἔτη β'.

θ'. Φίλιππος ἔτος α'.

ι'. Σενεκάς ⁶⁸ ἔτη δ'.

ια'. Ἰούστος ἔτη δ'.

ιβ'. Λευὶς ⁶⁹ ἔτη δ'.

ιδ'. Ἐφραίμ ἔτη β'.

ιδ'. Ἰωσήφ ἔτη β'.

ιε'. Ἰούδας ἔτη β'.

ισ'. Μάρκος ἔτη η'.

ιζ'. Κασσιανὸς ⁷⁰ ἔτη η'.

ιη'. Πούπλιος ἔτη ε'.

⁶⁵ μεθίσταται G. ⁶⁶ ὁ ὁμ. V. ⁶⁷ καὶ ὅσοι. ὅσοι Matr. ⁶⁸ ἐν τῇ. hanc lectionem suppeditant Jen. et Matr.; lectio V εἰς offert Χριστοῦ. addit Matr. καὶ τῶν ἀποστόλων. ⁶⁹ ἀδελφός. ἀνεψιός Jen. ⁷⁰ Σενεκάς Jen. ⁷¹ Λευὶς R. ⁷² Κασσιανός R.

ιθ'. Μάξιμος ἔτη δ'.
 κ'. Ἰουλιανὸς ἔτη β'.
 κα'. Γαϊανὸς ἔτη γ'.
 κβ'. Σύμμαχος ἔτη β'.
 κγ'. Γάιος ἔτη γ'.
 κδ'. Ἰουλιανὸς ἔτη δ'.
 κε'. Ἠλίας ἔτη β'.
 κς'. Καπίτων ἔτη δ'.
 κζ'. Μάξιμος ἔτη δ'.
 κη'. Ἀντωνῖνος ἔτη ε'.
 κθ'. Οὐάλης ἔτη γ'.
 λ'. Δουλιχανὸς ἔτη β'.
 λα'. Νάρκισσος ⁷¹ ἔτη δ'.
 λβ'. Δῖος ἔτη γ'.
 λγ'. Γερμανίων ⁷² ἔτη δ'.
 λδ'. Γορδίας ἔτη ε'.
 λε'. Νάρκισσος ὁ δευτερός μάρτυς ἔτη ι'.
 λς'. Ἀλέξανδρος μάρτυς ἔτη ια'.
 λζ'. Μαζαβάνης ⁷³ ἔτη κα'.
 λη'. Ὑμεναῖος ⁷⁴ ἔτη κγ'.
 λθ'. Ζαβδάς ⁷⁵ ἔτη ι'.
 μ'. Ἑρμών ἔτη θ'.
⁷⁶ Μέχρι τούτων οἱ ἐκ τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖς καὶ
 οἱ παρ' αὐτῶν διωγμοί.

Καὶ ὅσοι ⁷⁷ ἐπίσκοποι μετὰ τὸ Χριστιανῆσαι
 τοὺς βασιλεῖς.

μα'. Μακάριος ὁ ἐν τῇ συνόδῳ ἔτη κ' ⁷⁸.
 μβ'. Μάξιμος ἔτη ζ'.
 μγ'. Κύριλλος ὁ ἐξωστὴς ⁷⁹ ὅπῃ τῶν Ἀριανῶν·
 ἐντ' αὐτοῦ δὲ γεγονάσι τρεῖς· Ἀρσένιος, Ἡράκλειος C
 καὶ Ἰλάριος· καὶ πάλιν ἀνακληθεὶς ἐπὶ Γρατιανοῦ
 ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ εὐρέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει·
 εἰσὶν ⁸⁰ ἔτη ξβ'.
 μδ'. Ἰωάννης ἔτη ις'.
 με'. Πραύλιος ἔτη κ' ⁸¹.
 μς'. Ἰουβενάλιος, ὁ ἐν ταῖς δυοῖς συνόδοις Ἐφέσου
 καὶ Χαλκηδόνος ⁸², ἔτη λη'.
 μζ'. Θεοδοσίος ὁ ἐκκληθεὶς ὅπῃ Μαρκιανοῦ, καὶ
 πάλιν Ἰουβενάλιος ⁸³.
 μη'. Ἀναστάσιος ἔτη ιη'.
 μθ'. Μαρτύριος ἔτη η'.
 ν.-Σαλούστιος, ἀφ' οὗ ἀπέσχισεν ὁ Ῥώμης ἐπί-
 σκοπος διὰ τὸ ἐνωτικὸν Ζήνωνος, ἔτη η'.
 να'. Ἠλίας, ὁ ἐκκληθεὶς ὅπῃ Ἀναστασίου βασι- D
 λέως, ἔτη πγ'.
 νβ'. Ἰωάννης ἔτη ια'.
 νγ'. Πέτρος ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ βασιλέως ἔτη κ'.
 νδ'. Μακάριος ὁ ἐκκληθεὶς ἔτη β'.
 νε'. Εὐστόχιος ἔτος α'.
 νς'. Μακάριος πάλιν ἔτη δ'.
 νζ'. Ἰωάννης ἔτη κβ'.

⁷¹ Νάρκισ Jen. ⁷² Γερμανίων R. Jen. ⁷³ Μαζομάνης R. κδ' Jen. ⁷⁴ Ὑμεναῖος Jen. ⁷⁵ Ζαβδάς
 Jen. ⁷⁶ desunt in cod. Matr. ⁷⁷ Ὅσοι μετὰ τὸ χριστιανῆσαι τοὺς βασιλεῖς πατριάρχαι ἐν Ἱερου-
 σαλὴμ Matr. Χριστιανῆσαι Jen. βασιλεῖς V. ⁷⁸ addit. μ. στ. Matr. ⁷⁹ ἐξωστὴς Jen. Ἀριανῶν V. ⁸⁰ εἰς τὴν
 οὐκ. Jen. ⁸¹ Vulgo addunt καὶ μῆνας ζ', quae verba cod. Jen. omittit. Omissio haec admodum probabilis
 est, cum his verbis sequens numerus μς' originem dedisse videatur. Facile enim scriba quidam, ut his
 litteris, numerorum vires gerentibus, mensium numerum subesse opinaretur, induci poterat. ⁸² καὶ ἐν
 Χαλκηδόνι Jen. Χαλκηδόνος V. ⁸³ Cod. Jen. addit. Ἐτη spatio vacuo, cui numerus inseratur, relicto.

A 19. Maximus annis 4.
 20. Julianus annis 2.
 21. Gajanus annis 3.
 22. Symmachus annis 2.
 23. Caius annis 3.
 24. Julianus annis 4.
 25. Elias annis 2.
 26. Capito annis 4.
 27. Maximus annis 4.
 28. Antoninus annis 5.
 29. Valens annis 3.
 30. Dulichianus annis 2.
 31. Narcissus annis 4.
 32. Dius annis 8.
 33. Germanio annis 4.
 B 34. Gordius annis 5.
 35. Narcissus secundus martyr annis 10.
 36. Alexander martyr annis 15.
 37. Mazabanes annis 21.
 38. Hymenæus annis 23.
 39. Zabdas annis 10.
 40. Hermo annis 9.
 Hactenus imperatores gentiles et ab eis notæ
 persecutiones.

Universi episcopi, postquam imperatores effecti sunt
 Christiani.

41. Macarius qui Nicænae synodo adfuit annis 20.
 42. Maximus annis 6.
 43. Cyrillus ab Arianis ejectus : ejus loco suf-
 fecti tres : Arsenius, Heraclius et Hilarius : rur-
 sumque sub Gratiano restitutus secundæ synodo CP.
 adfuit ; ejus anni numerantur 62.
 44. Joannes annis 16.
 45. Praulius annis 20.
 46. Juvenalis, qui duabus synodis Ephesinæ et
 Chalcedonensi interfuit, annis 38.
 47. Theodosius, a Marciano sede pulsus : et
 Juvenalis restitutus.
 48. Anastasius annis 18.
 49. Martyrius annis 8.
 50. Salustius, a quo separatus est episcopus
 Romanus propter edictum Concordiæ a Zenone edi-
 tum, annis 8.
 51. Elias ab Anastasio imperatore ejectus
 annis 23.
 52. Joannes annis 11.
 53. Petrus sub Justiniano imperatore annis 20.
 54. Macarius ejectus annis 2.
 55. Eustochius anno 1.
 56. Macarius restitutus annis 4.
 57. Joannes annis 22.

58. Amos annis 8.
 59. Isacius annis 8.
 60. Zacharias ante captivitatem annis 22.
 61. Modestus anno 1.
 62. Sophronius.

- A νη'. Ἀμῶς ἔτη η'.
 νθ'. Ἰσακίος ἔτη η'.
 ξ'. Ζαχαρίας πρὸ τῆς αἰχμαλώσεως ἔτη κβ'.
 ξα'. Μόδεστος ἔτος α'.
 ξβ'. Σωφρόνιος.

VII.

EPISCOPI ROMANI.

Romani episcopi a Christi et apostolorum temporibus.

Οἱ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκοπεύσαντες ἀπὸ Χριστοῦ
καὶ τῶν ἀποστόλων.

1. Petrus apostolus annis 2.
 2. Linus annis 2.
 3. Anacletus annis 2.
 4. Clemens annis 9.
 5. Evarestus annis 9.
 6. Alexander annis 12.
 7. Xystus annis 9.
 8. Telesphorus martyr annis 10.
 9. Hyginus annis 4.
 10. Pius annis 15.
 11. Anicetus annis 11.
 12. Soterichus annis 9.
 13. Eleutherius annis 15.
 14. Victor, qui synodo Palæstinensi de Paschatis
die habitæ interfuit, annis 12.
 15. Zephyrinus annis 19.
 16. Callistus annis 8.
 17. Urbanus annis 7.
 18. Pontianus annis 3.
 19. Anterus mense 1.
 20. Fabianus martyr sub Decio annis 15.
 21. Cornelius, qui Novatum pœnitentiæ destru-
ctorem deposuit, annis 3.
 22. Lucianus annis 2.
 23. Stephanus annis 9.
 24. Xystus annis 2.
 25. Dionysius annis 8.
 26. Felix confessor sub Valeriano annis 5.
 27. Eutychianus mensibus 8.
 28. Caius annis 15.
 29. Marcellinus annis 2.
 Hucusque imperatores gentiles, et persecu-
tores.

Episcopi Romæ, postquam imperatores facti sunt
Christiani.

30. Eusebius anno 1.
 31. Miltiades annis 4.
 32. Sylvester, sub quo Nicæna synodus, au-
nis 28.

- B α'. Πέτρος ὁ ἀπόστολος ἔτη β'.
 β'. Λίνος ἔτη β'.
 γ'. Ἀνέγκλητος ἔτη β'.
 δ'. Κλήμης ἔτη θ'.
 ε'. Εὐάρεστος ἔτη θ'.
 ς'. Ἀλέξανδρος ἔτη ιβ'.
 ζ'. Ξύστος ἔτη θ'.
 η'. Τελεσφόρος ἔτη ι'.
 θ'. Ὑγίνος ἔτη δ'.
 ι'. Πίος ἔτη ιε'.
 ια'. Ἀνίκητος ἔτη ια'.
 ιβ'. Σωτήριχος ἔτη θ'.
 ιγ'. Ἐλευθέριος ἔτη ιε'.
 ιδ'. Βίκτωρ, ὁ ἐν τῇ συνόδῳ Παλαιστίνης περὶ τῆς
τοῦ Πάσχα ἡμέρας συναγωγῆς, ἔτη ιβ'.
 C ιε'. Ζεφυρίνος ἔτη ιθ'.
 ις'. Κάλλιστος ἔτη η'.
 ιζ'. Οὐρβανὸς ἔτη ζ'.
 ιη'. Ποντιανὸς ἔτη γ'.
 ιθ'. Ἀντέρως ἔτη α'.
 κ'. Φαβιανὸς ἔτη ιε'.
 κα'. Κορνήλιος, ὁ καθελὼν Ναυάτον τὸν τῆς
μετανοίας ἀναιρέτην, ἔτη γ'.
 κβ'. Λουκιανὸς ἔτη β'.
 κγ'. Στέφανος ἔτη θ'.
 κδ'. Ξύστος ἔτη β'.
 κε'. Διονύσιος ἔτη η'.
 κς'. Φηλιξ ὁ ὁμολογητὴς ἐπὶ Βαλεριανοῦ ἔτη ε'.
 κζ'. Εὐτυχιανὸς μῆνας η'.
 κη'. Γάιος ἔτη ιε'.
 D κθ'. Μαρκελλίνος ἔτη β'.
 Μέχρι τούτων οἱ τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖς, καὶ
διώκται.

Καὶ ὅσοι μετὰ τὸ Χριστιανῆσαι τοὺς βασιλεῖς
ἐπεσκόπευσαν Ῥώμης.

- λ'. Εὐσέβιος ἔτος α'.
 λα'. Μιλτιάδης ἔτη δ'.
 λβ'. Σίλвестρος, ἐφ' οὗ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος,
ἔτη κη'.

α. Addunt. cod. Jen. et Matr. ἔτη. α. ἐπισκοπήσαντες Matr. α. ὁ οὐκ. V. α. Τελεσφόρος R. α. Ὑγι-
νὸς Dindl. Ὑγίνος G. Γίνος R. α. Ἀντρός R. Jen. α. Φλαυιανὸς Jdh. Φαβιανὸς V. α. τὸν Ναυάτον
τὸν G. α. καθαιρέτην Jen. α. Φηλιξ. Jen. ἐπὶ. ὑπὸ V. Βαλλεριανὸς R. Jen. α. Μαρκελλιανὸς V. α. διέσυν
in cod. Matr. οἱ τῶν οὐκ. G. α. Ὅσοι μετὰ τὸ Χριστιανῆσαι τοὺς βασιλεῖς ἐπισκόπησαν ἐν Ῥώμῃ Matr.
Χριστιανῆσαι Jen. τοὺς οὐκ. V. ἐπεσκόπησαν Jen. α. ἔτη δ'. V. Lectionem nostram tueretur Jen. et Matr.
α. ἔγινετο post σύνοδος e cod. R. add. Dindl. σύνοδος α'. Jen. quod in margine repetitur.

λγ'. Μάρκος ἔτη ιβ'.
 λδ'. Ἰούλιος ἔτη ιε'.
 λε'. Λιβέριος, ὁ ἐξορισθεὶς ὑπὸ Κωνσταντίου
 Ἀρσιανοῦ, ἔτη ς'.
 λς'. Φηλιξ ¹¹ ἔτος α'.
 λζ'. Σιρίκιος ἔτη ιε'.
 λη'. Ἀναστάσιος ἔτη γ'.
 λθ'. Ἰννοκέντιος ¹ ἔτη ιε'.
 μ'. Ζώσιμος ἔτη η'.
 μα'. Βονιφάτιος ² ἔτη δ'.
 μβ'. Κελεστίνος, ἐφ' οὗ ἡ ἐν Ἐφέσῳ σύνοδος,
 ἔτη κα'
 μγ'. Ξύστος ³ ἔτη η'.
 μδ'. Λέων, ἐφ' οὗ ἡ ἐν Χαλκηδόνι ⁴ σύνοδος, ἔτη κα'.
 με'. Ἰλαρίων ἔτη ς'.
 μς'. Σιμπλικίος, ὁ κατὰ μαρτυρίου τοῦ ⁵ Νεστο-
 ριανοῦ ἐπιστελλας πρὸς Ἀντιοχεῖς, ἔτη ιδ'.
 μζ'. Φηλιξ ⁶, ὁ ἀποσχίσας διὰ τὸ ἐνωτικὸν Ζήνω-
 νος, ἔτη η'.
 μη'. Γελάσιος ἔτη ε'.
 μθ'. Ἀναστάσιος ἔτη β'.
 ν'. Σύμμαχος, καὶ ἅμα αὐτῷ Λαυρέντιος ⁷, ἔτη ιδ'.
 να'. Ὀρμισδας, ὁ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐντάξας ⁸ τὴν
 ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον τοῖς διπτύχοις, ἔτη ι'.
 νβ'. Ἰωάννης ἔτη γ'.
 νγ'. Φηλιξ ⁹, ὁ ἀγαπητὸς Ἰουστινιανοῦ τοῦ ¹⁰ βα-
 σιλέως, ἔτη δ'.
 νδ'. Βονιφάτιος ἔτη β'.
 νε'. Ἰωάννης ἔτη γ'.
 νς'. Ἀγαπητὸς ἔτος α'.
 νζ'. Σιλβήριος ¹¹ ἔτη ιη'.
 νη'. Βιγίλιος ἔτη ε'.
 νθ'. Πελάγιος ἔτη η'.
 ξ'. Ἰωάννης ἔτη ε'.
 ξα'. Βενέδικτος ¹² ἔτη ς'.
 ξβ'. Πελάγιος ἄλλος, ἔτη ι'.
 ξγ'. ¹³ Γρηγόριος ἔτη ιβ'.
 ξδ'. Σαβινιανὸς ¹⁴ ἔτη ς'.
 ξε'. Βονιφάτιος ἔτη δ'.
 ξς'. Βονιφάτιος ἄλλος ἔτη θ'.

A 33. Marcus annis 12.
 34. Julius annis 15.
 35. Liberius, a Constantio imperatore Ariano in
 exsilium pulsus, annis 6.
 36. Felix anno 1.
 37. Siricius annis 15.
 38. Anastasius annis 3.
 39. Innocentius annis 15.
 40. Zosimus annis 8.
 41. Bonifacius annis 4.
 42. Celestinus, sub quo Ephesina synodus,
 annis 21.
 43. Xystus annis 8.
 44. Leo, sub quo Chalcedonensis synodus,
 annis 21.
 B 45. Hilario annis 6.
 46. Simplicius, [qui adversus martyrium Nesto-
 rianum epistolam ad Antiochenses dedit, annis 14.
 47. Felix, qui propter Zenonis concordiae edictum
 seipsum separavit, annis 9.
 48. Gelasius annis 5.
 49. Anastasius annis 2.
 50. Symmachus, et una cum eo Laurentius,
 annis 14.
 51. Hormisdas, qui Justiniani temporibus Chal-
 cedonensis synodi PP. in diptycha retulit, annis 10.
 52. Joannes annis 3.
 53. Felix, Justiniani imperatori dilectus, an-
 nis 4.
 C 54. Bonifacius annis 11.
 55. Joannes annis 3.
 56. Agapetus anno 1.
 57. Sylverius annis 18.
 58. Vigilius annis 5.
 59. Pelagius annis 8.
 60. Joannes annis 5.
 61. Benedictus annis 6.
 62. Pelagius alius annis 10.
 63. Gregorius annis 12.
 64. Sabinianus annis 6.
 65. Bonifacius annis 4.
 66. Bonifacius alius annis 9.

VIII.

EPISCOPI BYZANTINI ET CONSTANTINOPOLITANI ¹⁵:

Καὶ ὅσοι ἐπεσκόπευσαν ¹⁶ ἐν Βυζαντίῳ ἀπὸ Χρι- D Universi Byzantii episcopi a Christi et apostolorum
 στοῦ καὶ τῶν ¹⁷ ἀποστόλων. temporibus.

α'. Ἀνδρέας ὁ ¹⁸ ἀπόστολος ἐν Βυζαντίῳ τὸν λό-

1. Andreas apostolus. cum Byzantii praeicaret,

¹⁰ Φηλιξ G. Jen. ¹¹ Ἰνοκέντιος Jen. ¹² Φονιφάτιος Jen. ¹³ Ordo episcoporum apud V perverse in hunc modum
 exhibetur: Hilarius, Simplicius, Xystus, Leon. Justum ordinem servarunt cod. Jen. Miscella et Contins.
¹⁴ Χαλκηδόνι V. ¹⁵ τοῦ ante Νεστορ. om. V. ¹⁶ Φηλιξ G. Jen. ¹⁷ Λαβρόντιος V. ¹⁸ ἐντεῦξας G. Χαλκηδόνι V.
¹⁹ Φηλιξ Jen. ²⁰ τοῦ om. Jen. ²¹ Σιλβήριος Jen. ²² Βενεδίκτος Jen. ²³ in codice Jen. inde a Pelagio se-
 cundo usque ad Bonifacium secundum ubique deest annorum numerus, sed spatium vacuum post ἔτη re-
 lictum est singulis locis. ²⁴ Σαβινιανὸς. Σαβίνος V. ²⁵ In codice Matriti asservato patriarcharum Byzan-
 tinorum index, cæteris prepositus, ante indicem Regum decem tribuum Israel legitur. ²⁶ ἐπίσκοποι Jen.
²⁷ τῶν om. V. ²⁸ ὁ om. Matr. ...

oratorium Argyropoli trans portum extruxit, et A
ejus urbis episcopum ordinavit Stachym, cujus
Paulus Epistola scripta ad Romanos meminit.

2. Stachys idem annis 10.

3. Onesimus annis 14.

4. Polycarpus annis 18

5. Plutarchus annis 16.

6. Sedecion annis 9.

7. Diogenes annis 13.

8. Eleutherius annis 7.

9. Felix annis 5.

10. Polycarpus annis 17.

11. Athenodorus annis 4.

Hic extruxit aliam ecclesiam regione, cui
nomen Elea, ibidemque conventus ecclesiasticos
habebat.

12. Euzoïus annis 16.

13. Laurentius annis 11, mensibus 6.

14. Alypius annis 13.

15. Pertinax vir consularis ordinis senatorii
Romæ annis 19.

Hic ecclesiam alteram extruxit in loco mari-
timo, cui nomen Sycæ, et eam ædem Irenem nun-
cupavit.

16. Olympianus annis 11.

17. Marcus annis 13.

18. Cyriacus annis 16.

19. Castinus annis 7.

Hic Byzantii, in loco cui nomen Petrium, C
S. Euphemie, tunc temporis martyrium passæ,
oratorium ædificavit.

20. Titus annis 35, mensibus 6.

21. Dometius, frater Probi imperatoris, annis 21,
mensibus 6.

22. Probus, ejusdem Dometii filius annis 12.

Isti omnes fuerunt episcopi Byzantii, antequam
Constantinus Magnus imperator declararetur. Is
vero, Byzantium belli in Licinium suscepti causa
profectus, Metrophanem episcopum invenit.

23. Metrophanes, prænominati Dometii filius,
Probi frater, et imper. Probi nepos, annis 10.

24. Alexander annis 98 vixit, et annis 23 episco-
patus gessit.

25. Paulus confessor a Constantio ejectus an-
nis 3.

26. Eusebius Arianus, qui primum Beryti, et
deinde Nicomedie fuerat episcopus, in ejus locum
subrogatus, annis 12.

27. Macedonius Ecclesie Constantinopolitane
presbyter, sancti Spiritus hostis, annis 12.

¹⁰ τὸν λόγον om. G. habent Jen. et Matr. ¹¹ ὁ Παῦλος. ὁ ἀπόστολος Jen. ¹² ἡ. ἡ. V. ¹³ Plutarchum, Sedecionem et Diogeneum om. V. habent Jen. et Matr. ¹⁴ 0'. 10'. 19. Matr. ¹⁵ Φίλις Jen. G. ¹⁶ τῇ om. V. ¹⁷ Ἐλεά Jen. ¹⁸ Post hanc lineam in editionibus vacuum spatium trium linearum conspicitur. ¹⁹ Post Alypium addit Jen. μηνῶς ζ'. ²⁰ οὗτος. ιε'. ζ'. ²¹ τῷ ser. om. Jen. ²² ἐπινομάσας. παραγορεύσας Jen. ²³ τῷ. τόπω V. ²⁴ ἐτῇ κα'. ἔτη κδ' Jen. ²⁵ ἐπεσκόπευσαν. ἐπίσκοποι Jen. ²⁶ αὐτοῦ δὲ παραγεναμένου ἐν Βυζαντίῳ. Hæc verba scribæ errore desunt in cod. Jen. In editione Gouzi pro παραγεναμένου legitur παραγενομένου, quod emendationem redoleat. ²⁷ ὁ om. V. ²⁸ Εὐσέβιος Jen. ²⁹ Βρύτου Jen. ³⁰ Πρεσβύτερος ἐκκλησίας τῆς ΚΗ. V. ³¹ ἐτῇ ιβ'. V.

γον ¹⁰ κηρύξας, εὐκτήριον οἶκον πέραν ἐν Ἀργυρο-
πόλει δειμάμενος, χειροτονεῖ ἐπίσκοπον τῆς αὐτῆς
πόλεως Στάχυν, οὗ μέμνηται ὁ Παῦλος ¹¹ ἐν τῇ πρὸς
Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ.

β'. Στάχυς ὁ αὐτὸς ἔτη ις'.

γ'. Ὀνήσιμος ἔτη ιδ'.

δ'. Πολύκαρπος ἔτη ιη' ¹².

ε'. Πλούταρχος ¹³ ἔτη ις'.

ς'. Σεδεκιων ἔτη θ' ¹⁴.

ζ'. Διογενής ἔτη ιε'.

η'. Ἐλευθέριος ἔτη ζ'.

θ'. Φῆλις ¹⁵ ἔτη ε'.

ι'. Πολύκαρπος ἔτη ις'.

ια'. Ἀθηνόδωρος ἔτη θ'.

Οὗτος ἔτερον οἶκον κτίσας ἐν τοποθεσίᾳ τῇ ¹⁶ λε-
γομένῃ Ἐλεά, ἐκαί τὰς συνάξεις ἐποιεῖτο.

ιβ'. Εὐζώϊος ἔτη ις'.

ιγ' ¹⁷. Λαυρέντιος ἔτη ια', μηνῶς ζ'.

ιδ'. Ἀλύπιος ¹⁸ ἔτη ιγ'.

ιε'. Περτίνανξ ὑπατικὸς τῆς ἐν Ῥώμῃ συγκλή-
του ἔτη ιθ'.

Οὗτος ¹⁹ ἑτέραν ἐκκλησίαν ἀνίστησιν ἐν τῷ ²⁰ πα-
ραθαλασσίῳ τῷ ἐπιλεγομένῳ Συκαῖς, Εἰρήνην τὸν
οἶκον ἐπονομάσας ²¹.

ισ'. Ὀλυμπιανὸς ἔτη ια'.

ιζ'. Μάρκος ἔτη ιγ'.

ιη'. Κυριακὸς ἔτη ις'.

ιθ'. Καστίνος ἔτη ζ'.

Οὗτος ἐν Βυζαντίῳ ἐν τῷ ²² ἐπιλεγομένῳ Πετρίῳ
εὐκτήριον τῆς ἁγίας Εὐφημίας ἤγειρε, τότε μαρτυ-
ρησάσης.

κ'. Τίτος ἔτη λε', μηνῶς ζ'.

κα'. Δομέτιος ὁ ἀδελφὸς Πρόβου τοῦ βασιλέως ἔτη
κβ' ²³ μηνῶς ζ'.

κβ'. Πρόβος υἱὸς τοῦ αὐτοῦ Δομετίου ἔτη ιβ'.

Οὗτοι πάντες ἐπεσκόπευσαν ²⁴ πρὸ τῆς τοῦ με-
γάλου Κωνσταντίνου ἀναδείξεως ἐν τῷ Βυζαντίῳ·
αὐτοῦ δὲ ²⁵ παραγεναμένου ἐν Βυζαντίῳ διὰ τὸν πρὸς
Λικίνιον πόλεμον εὗρεν ἐπίσκοπον Μητροφάνην.

κγ'. Μητροφάνης υἱὸς τοῦ προγεγραμμένου Δομε-
τίου, ἀδελφὸς δὲ Πρόβου, καὶ ἀδελφόποις Πρόβου τοῦ
βασιλέως, ἔτη ι'.

κδ'. Ἀλέξανδρος ἐξῆσεν ἔτη ιη'· καὶ ἐπεσκόπευ-
σεν ἔτη κγ'.

κε'. Παῦλος ὁ ²⁶ ὁμολογητὴς ἔτη γ', ἐν ἐλ. θ. οὐκ ἐπὶ
Κωνσταντίου.

κς'. Εὐσέβιος ²⁷, Ἀρειανὸς ἀντεισέχθη, ὁ πρότε-
ρον Βηρύτου ²⁸, ἔπειτα Νικομηδείας, ἔτη ιβ'.

κζ'. Μακεδόνιος πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας ²⁹
Κωνσταντινουπόλεως ὁ Πνευματικὸς, ἔτη ιβ' ³⁰.

κη. Εὐδόξιος Ἀρειανὸς πρότερον τῆς Γερμανικῆς ^α κίας ^α, ἔπειτα Ἀντιοχείας, ἔτη ι'.

κθ'. Δημόφιλος Ἀρειανὸς, ὁ πρότερον Βεροίας ^α τῆς Θράκης, ἔτη ια', μῆνας ε'.

λ'. Εὐάγριος ὀρθόδοξος χειροτονηθεὶς ὑπὸ Εὐσταθίου τοῦ Ἀντιοχείας, παρευθὺ καὶ ἐξωρίσθη ὑπὸ Οὐάλεντος.

λα'. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ προέστη τῆς Ἐκκλησίας ἔτη ιβ', καὶ ἐπανῆλθε πρὸς τὰ οἰκεῖα.

λβ'. Νεκτάριος ἀξιωματικὸς ὑπὸ τῶν ρν' Πατέρων ἅμα καὶ βαπτίζεται καὶ χειροτονεῖται, ἔτη ις', μῆνας γ'.

λγ'. Ἰωάννης πρεσβύτερος Ἀντιοχείας ὁ Χρυσόστομος ἔτη ε', μῆνας ς'. Τοῦτου ἐξορισθέντος,

λδ'. Ἀρσάκιος πρεσβύτερος ἀδελφὸς Νεκταρίου ἔτη β'. B

λε'. Ἀττικὸς πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως ^α ἔτη κ'.

λς'. Σισίνιος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας ἔτη β'.

λζ'. Νεστόριος ὁ ^α ἀνθρωπολάτρης τῆς Ἀντιοχείας ^α πρεσβύτερος ἔτη γ', μῆνας β'. Τοῦτου ἐξορισθέντος ἐν Ὁάσει ^α,

λη'. Μαξιμιανὸς ^α πρεσβύτερος ΚΠ. ἔτη β', μῆνας ε'.

λθ'. Πρόκλος ὑπὸ Σισινίου χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος ^α Κυζίκου καὶ μὴ δεχθεὶς ἐσχόλαζεν· μετὰ δὲ τὸν θάνατον Μαξιμιανοῦ χειροτονεῖται· ἤτοι ^α μετατίθεται κειμένου τοῦ λειψάνου αὐτοῦ, ἔτη ιβ', μῆνας γ'.

μα'. Φλαυιανὸς πρεσβύτερος ΚΠ. ^α ἔτος α', μῆνας ι'. Τοῦτου ἐξορισθέντος ^α ὑπὸ Διοσκόρου ἐν τῇ ληστρικῇ συνόδῳ ^α Ἐφέσου,

μα'. Ἀνατόλιος πρεσβύτερος καὶ Ἀποκρισιάρχος Ἀλεξανδρείας ἔτη η', μῆνας η'.

μβ'. Γεννάδιος πρεσβύτερος ΚΠ. ἔτη ιγ', μῆνας β'.

μγ'. Ἀκάκιος πρεσβύτερος καὶ ὀρφανοτρόφος αἰρετικὸς ἔτη ις' ^α, μῆνας θ'.

μδ'. Φραῖτας ^α πρεσβύτερος τῆς ἁγίας Θέκλης Συκῶν μῆνας γ', ἡμέρας ις'.

με'. Εὐφύμιος πρεσβύτερος ΚΠ. καὶ πτωχοτρόφος Νεαπόλεως ἔτη ς', μῆνας γ' ^α. Τοῦτου ἐκβληθέντος, ^α ὑπὸ Ἀναστασίου βασιλέως,

μς'. Μακεδόνιος πρεσβύτερος ΚΠ. καὶ σκευοφύλαξ ἔτη ς'.

μζ'. Τιμόθεος πρεσβύτερος ΚΠ. καὶ σκευοφύλαξ ἔτη ς'.

μη'. Ἰωάννης ὁ Καππαδοκίας πρεσβύτερος καὶ σύγκελλος αὐτοῦ ἔτος α', μῆνας ι'.

μθ'. Ἐπιφάνιος πρεσβύτερος ΚΠ. ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ^α ἔτη ις', μῆνας γ'.

28. Eudoxius Arianus, qui prius Germanicæ, deinde Antiochiæ fuerat episcopus, annis 10.

29. Demophilus Arianus, qui prius Berrihæ in Thracia, annis 11, mensibus 5.

30. Evagrius orthodoxus ab Eustathio Antiocheno ordinatus, statim a Valente in exilium pulsus.

31. Gregorius Nazianzi præfuit ecclesiæ annis 12, et ad suos se recepit.

32. Nectarius vir dignitate conspicuus, a 150 PP. baptizatur, et una ordinatur, annis 16, mensibus 3.

33. Joannes presbyter Antiochiæ Chrysostomus annis 5, mensibus 6. Eo in exilium deportato,

34. Arsacius presbyter, Nectarii frater, annis 2.

35. Atticus presbyter CP. annis 20.

36. Sisinnius presbyter ejusdem Ecclesiæ annis 2.

37. Nestorius hominicola Antiochenæ Ecclesiæ presbyter, annis 3, mensibus 2. Eo in Oasiam deportato.

38. Maximianus presbyter CP. annis 2, mensibus 5.

39. Proclus, a Sisinnio Cyzici episcopus ordinatus et a suis haud admissus, quietem agebat. Post obitum vero Maximiani ordinatur, hoc est transfertur eo mortuo, annis 12, mensibus 3.

40. Flavianus presbyter CP. anno 1, mensibus 10. Quem cum Dioscorus in Ephesina prædatoria synodo ejecisset,

41. Anatolius presbyter et responsalis Ecclesiæ Alexandrinæ annis 8, mensibus 8.

42. Gennadius presbyter CP. annis 13, mensibus 2.

43. Acacius presbyter et orphanorum curator, hæreticus, annis 17, mensibus 9.

44. Phraitas, presbyter S. Theclæ Sycarum, mensibus 3, diebus 17.

45. Euphemijs presbyter CP. et pauperum curator Neapoleos, annis 6, mensibus 3. Eo ab Anastasio imp. expulso,

46. Macedonius presbyter CP. et vasorum custos, annis 6.

47. Timotheus presbyter CP. et vasorum custos, annis 6.

48. Joannes Cappadox presbyter et syncellus ejus, anno 1, mensibus 10.

49. Epiphanius presbyter CP. sub Justiniano annis 16, mensibus 3.

^α Γερμανικίας. hæc vox in cod. Jen. ex parte deleta est. Ultima vocis pars, adhuc servata, exit in... ^α Βεροίης Jen. ^α Κωνσταντινουπόλεως. ΚΠ. Vulg. ^α ὁ om. Jen. ^α Ἀντιοχείου Jen. ^α Ὁάσει Jen. ὠράσαι R. ^α Μάξιμου Jen. ^α ἐπίσκοπος ἦν Jen. et G. ^α ἤτοι. G. εἴτοι. Jen. ei sequente spatium vacans. ^α ΚΠ. in codice Jenensi ubique plene scriptum reperitur Κωνσταντινουπόλεως. ^α ἐξορισθέντος. διωχθέντος. V. ^α συνόδου Jen. ^α ἔτη ις'. Ita cum cod. R. Jen. C' Vulg. ^α Φραῖτας Jen. ^α μῆνας γ'. μῆνας ς' Jen. ^α ἐκβληθέντος. διωθέντος. G. τοῦ βασιλέως Ἀναστασίου Jen. ^α Ἰουστινίου R.

50. Anthimus Trapezuntinus episcopus mensi- A
bus 3. Eo remoto sanctis synodi adversus Seve-
rum congregatæ,

51. Menas presbyter et Sampsonis prefectus
hospitio annis 16, mensibus 6.

52. Eutychius presbyter et Amasiensis monasterii
monachus, annis 12, mensibus 2. Quo quidem a
Justiniano, regni ejus anno 38, quod ejus edictum
de incorrupto non admisisset, a sede dejecto,

53. Joannes Antiochiæ presbyter, e scholastico-
rum numero, annis 12, mensibus 7.

54. Eutychius iterum, a Justino restitutus, tenuit
selem annis 4, mensibus 6.

55. Joannes jejunator, diaconus CP. Tiberii
tempore, annis 13, mensibus 5.

56. Cyriacus, presbyter ejusdem ecclesiæ, et
œconomus, annis 11.

57. Thomas, diaconus ejusdem ecclesiæ et sa-
cellarius, annis 3, mensibus 5.

58. Sergius diaconus ejusdem ecclesiæ, annis 28,
mensibus 7, et diebus 21.

59. Pyrrhus presbyter ejusdem ecclesiæ, mona-
chuset monasteriorum curator, Chrysopoleos abbas;
tumultu in eum concitato, abdicavit se dignitate
post annos 2, menses 9, dies 9.

60. Paulus presbyter ejusdem ecclesiæ et œco-
nomus, annis 2, diebus 26.

61. Pyrrhus denuo restitutus, mensibus 4, die-
bus 23.

62. Petrus presbyter ejusdem ecclesiæ, annis 2, C
mensibus 7.

63. Thomas diaconus ejusdem eccles. et charto-
phylax, annis 2, mensibus 7.

64. Joannes presbyter et vasorum magnæ eccle-
siæ custos, annis 5, mensibus 9.

65. Constantinus diaconus ejusdem ecclesiæ,
vasorum custos et œconomus, anno 1, mensibus 8,
et diebus 7.

66. Theodorus presbyter ejusdem ecclesiæ, syn-
cellus et vasorum custos, annis 2, mensibus 3.

67. Georgius presbyter, syncellus et vasorum
custos, annis 3, mensibus 10.

Theodorus restitutus est anno 1, mensibus 3.

68. Paulus ex laico a secretis, annis 6, mensi-
bus 8.

69. Callinicus presbyter et vasorum custos ec-
clesiæ Blachernarum, annis 12. A Justiniano Rino-
tmeto exæcatus est.

ν. Ἀνθίμος Τραπεζούντος ** ἐπίσκοπος μῆνας
γ' **. Τούτου καθαιρεθέντος ὑπὸ τῆς κατὰ Σευήρου **
συνελθούσης συνόδου,

να'. Μηνᾶς πρεσβύτερος καὶ ξενოდόχος τῶν Σαμ-
ψού ** ἔτη ιγ', μῆνας ε'.

νβ'. Εὐτύχιος πρεσβύτερος καὶ μοναχὸς τοῦ ἐν
'Αμασίᾳ μοναστηρίου ἔτη ιβ', μῆνας β'. Τούτου ἐκ-
κληθέντος ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τῷ λη' ἔτει ** τῆς αὐ-
τοῦ βασιλείας, διὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα περὶ
ἀφθάρτου ** ἴδιον μὴ καταδέξασθαι,

νγ'. Ἰωάννης πρεσβύτερος Ἀντιοχείας ὁ ἀπὸ σχη-
λαστικῶν ἔτη ιβ' **, μῆνας ε'.

νδ'. Εὐτύχιος πάλιν ἐπὶ Ἰουστίνου ἀπεκατέστη **,
καὶ ἐπολίτην ἔτη θ', μῆνας ε'.

νε'. Ἰωάννης ὁ νηστευτὴς ** διάκονος ΚΠ. ἐπὶ Τι-
Β. Θερίου ἔτη ιγ', μῆνας ε'.

νς'. Κυριακὸς πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας
καὶ οἰκονόμος, ἔτη ια'.

νζ'. Θωμᾶς, διάκονος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καὶ
σακελλάριος, ἔτη γ', μῆνας τε'.

νη'. Σέργιος διάκονος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας **,
ἔτη κη', μῆνας ε', καὶ ἡμέρας κα'.

ιθ'. Πύρρος ** πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς ἐκκλη-
σίας **, μοναχὸς, καὶ ἄρχων τῶν μοναστηρίων, καὶ
ἡγούμενος Χρυσοπόλεως· στάσεως δὲ γεναμένης **
αὐτῷ παρητήσατο· ἔτη β', μῆνας θ', ἡμέρας θ'.

ξ' **. Παῦλος, πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας
καὶ οἰκονόμος, ἔτη β', ἡμέρας κς'.

ξα'. Πύρρος ** πάλιν ἀπεκατέστη μῆνας δ', ἡμέ-
ρας κγ'.

ξβ'. Πέτρος πρεσβύτερος ** τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας
ἔτη β', μῆνας ε'.

ξγ'. Θωμᾶς διάκονος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καὶ
χαρτοφύλαξ ἔτη ** β', μῆνας ε'.

ξδ'. Ἰωάννης, πρεσβύτερος καὶ σκευοφύλαξ τῆς
Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἔτη ε', μῆνας θ'.

ξε'. Κωνσταντῖνος, διάκονος τῆς αὐτῆς ἐκκλη-
σίας, σκευοφύλαξ καὶ οἰκονόμος, ἔτος α', μῆνας η' **,
ἡμέρας ε'.

ξς'. Θεόδωρος, πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς ἐκκλη-
σίας, σύγκελλος καὶ σκευοφύλαξ, ἔτη β' **, μῆνας γ'.

ξζ'. Γεώργιος πρεσβύτερος, σύγκελλος καὶ σκευο-
φύλαξ, ἔτη γ', μῆνας ι'.

Θεόδωρος πάλιν ** ἀπεκατέστη ἔτος α', μῆνας ι'.

ξη'. Παῦλος ἀπὸ λαϊκῶν ἀσκηρῆτις ** ἔτη ε', μῆ-
D νας η'.

ξθ'. Καλλίνικος πρεσβύτερος καὶ σκευοφύλαξ Βλα-
χερνῶν ἔτη ιβ'. Ἐτυφλώθη ὑπὸ ** Ἰουστινιανοῦ τοῦ
βίονοκοπημένου.

** Τραπεζούντων Jen. ** μῆνας γ'. μῆνας ι'. Jen. ** Σευήρου. Ita R. et Jen. Σεβήρου V. ** Σαμψών Jen.
** ἔτει om. Dind. τῷ λη' βασιλείας om. G. ** περὶ ἀφθάρτου om. V. ** ἔτη ιβ'. β'. V. ** ἐπὶ Ἰουστίνου
ἀπεκατέστη. Ita recie R. et Jen. ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀποκατέστη male G. et Dind. ** διάκονος Κωνσταντινουπό-
λεως ὁ νηστευτὴς Jen. ** ἐκκλησίας om. G. μῆνας ε'. καὶ om. V. ** Πύρος Jen. ** ἐκκλησίας om. V.
** γενομένης Jen. ** In codice Jenensi Paulus et Pyrrhus non numerantur, et novus numerus, qui est ε'.
vel 60. Petro demum præfigitur. Quæ quidem episcopus numerandi ratio, mox apud Theologorum non so-
lum in codice nostro, sed etiam in editionibus typis impressis adhibita, justa videtur. ** Πύρος Jen. ἀπε-
κατέστη R. et Jen. ἀποκατεστάθη G. ἀποκατέστη Dind. ** πρεσβύτερος. ξενოდόχος Jen. ** πρεσβύτερος
τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καὶ σκευοφύλαξ ἔτη G. ** μῆνας ια'. Jen. ** ἔτη β'. ἔτη δ'. Jen. ** πάλιν om. V.
ἀπεκατέστη R. et Jen. ἀποκατεστάθη G. ἀποκατέστη Dind. μῆνας ι'. R. et Jenens. Miscellæ et Continus. μῆ-
νας γ' V. ** ἀσκηρῆτις Jen. ** ὑπὸ παρὰ G.

α'. Κύριος πρεσβύτερος καὶ μοναχὸς ἀπὸ νήσου ⁷⁰ Α
Ἀμάστριδος ἔτη 5', καὶ ἐξεβλήθη ὑπὸ Φιλίππου.
σα'. Ἰωάννης διάκονος καὶ χαρτουλάριος τοῦ οἴκο-
νομείου ⁷¹ ἔτη γ'.

οβ'. Γερμανὸς ἐπίσκοπος Κυζίκου καὶ ὁμολογητῆς
ἔτη ιε', καὶ ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἀσεβοῦς Λέοντος τοῦ
Ἰσαύρου.

ογ'. Ἀναστάσιος πρεσβύτερος καὶ σύγκελλος ⁷²
ἔτη κδ'.

οδ'. Κωνσταντῖνος, μοναχὸς καὶ ἐπίσκοπος τοῦ Συλ-
λαίου ⁷³ ἔτη ιβ', καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

οε'. Νικητὰς πρεσβύτερος τῶν ἀγίων Ἀποστόλων,
καὶ ἀρχὸν τῶν μοναστηρίων, ὁ εὐνοῦχος, ἔτη ιδ',
μῆνας δ' ⁷⁴.

ος'. Παῦλος ὁ Κύπριος διάκονος; ⁷⁵ ἔτη ε', μῆ-
νας η' ⁷⁶.

οζ'. Ταράσιος ἀσηκρήτης ⁷⁷ ἔτη κα', ἡμέρας β'.

ση'. Νικηφόρος ἀσηκρήτης ⁷⁸ μοναχὸς γεγὼνὸς
ἔτη θ'. Καὶ ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἀσεβοῦς Λέοντος τοῦ
Ἀρμένι.

οθ'. Θεόδοτος ὁ Κασσητηρῆς ⁷⁹ ἔτη ιε'.

π'. Ἀντώνιος, ἔτη ιγ', ὁ ⁸⁰ τοῦ Συλλαίου.

πα'. Ἰωάννης πρεσβύτερος καὶ σύγκελλος, ὁ ἐαυτῷ
ἐπιβουλεύσας ⁸¹, ἔτη θ'.

πβ'. Μεθόδιος ὀρθόδοξος ⁸² καὶ ὁμολογητῆς ἔτη δ',
μῆνας γ'.

πγ'. Ἰγνάτιος ὁ εὐνοῦχος ⁸³ ἔτη ια', μῆνας ε'.

70. Cyrus presbyter et monachus ex insula
Amastri annis 6. A Philippo ejectus est.

71. Joannes diaconus et chartularius œconomii
annis 3.

72. Germanus episcopus Cyzici et confessor,
annis 13. Ab impio Leone Isauro dignitate mo-
tus est.

73. Anastasius presbyter et syncellus annis 24.

74. Constantinus monachus et episcopus Syllæi
capite multatus, annis 12.

75. Nicetas presbyter SS. Apostolorum, et mo-
nasteriorum curator, eunuchus, annis 14, mensi-
bus 4.

76. Paulus Cyprius diaconus annis 5, mensi-
bus 8.

77. Tarasius a secretis annis 21, diebus 2.

78. Nicephorus a secretis, deinde monachus,
annis 9. Ab impio Leone Armenio pulsus est in
exsilium.

79. Theodotus Cassiteras annis 13.

80. Antonius ex Syllæo annis 12.

81. Joannes presbyter et syncellus, qui ipsi insi-
diatus est, annis 9.

82. Methodius orthodoxus annis 4, mensibus 3.

83. Ignatius eunuchus annis 11, mensibus 5.

IX.

EPISCOPI ALEXANDRINI.

Καὶ ὅσοι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπισκόπευσαν ἀπὸ C Et universi Alexandriae episcopi a Christi et aposto-
Χριστοῦ ⁸⁴ καὶ τῶν ἀποστόλων.
lorum temporibus.

α'. Μάρκος ὁ εὐαγγελιστῆς ἔτη β'.

β'. Ἀνιανὸς ⁸⁵ ἔτη κβ'.

γ'. Ἀβίλιος ⁸⁶ ἔτη ιβ'.

δ'. Κέρδων ἔτη ι'.

ε'. Πρίμος ἔτη ιθ'.

ς'. Ἰουστίνος ἔτη ι'.

ζ'. Εὐμενῆς ἔτη ι'.

η'. Μαρκιανὸς ἔτη ιγ'.

θ'. Κελαδίων ἔτη ι'.

ι'. Ἀγριππίνος ἔτη ιδ'.

ια'. Ἰουλιανὸς ἔτη ιε'.

ιβ'. Δημήτριος ἔτη ι'.

ιγ'. Ἡρακλᾶς ἔτη ιμ'.

ιδ'. Διονύσιος, ὁ ἐπὶ Βαλλεριανῷ βασιλείᾳ ἐξορι-
σθεὶς, ἔτη ις'.

ιε'. Μαξιμιανὸς ἔτη ιγ'.

1. Marcus Evangelista annis 2.

2. Anianus annis 22.

3. Abilius annis 12.

4. Cerdo annis 10.

5. Primus annis 12.

6. Justinus annis 10.

7. Eumenés annis 10.

8. Marcianus annis 13.

9. Celadio annis 10.

10. Agrippinus annis 14.

11. Julianus annis 15.

12. Demetrius annis 10.

13. Heraclius annis 45.

14. Dionysius, sub Valeriano imperatore in exsi-
lium missus, annis 17.

15. Maximianus annis 8.

⁷⁰ τῆς νήσου Jen. ⁷¹ χαρτοφύλαξ τοῦ οἰκονομίου Jen. ⁷² σύγκελλος αἰρετικὸς; V. κδ'. καὶ V. ⁷³ Συλλαίου R. ⁷⁴ ἔτη ιδ'. μῆνας δ'. ἔτη ιε'. V. ⁷⁵ διάκονος, ὀρθόδοξος καὶ ὁμολογητῆς Jen. ⁷⁶ μῆνας γ'. μῆνας ἐξ Jen. ⁷⁷ ἀσηκρήτης Jen. ⁷⁸ ἀσηκρήτης Jen. ⁷⁹ Κασσιτερά; Jen. Κασσιτηρῆς R. ⁸⁰ ὁ οὐκ. V. ⁸¹ ὁ ἐπιβουλεύ-
σας ἐαυτῷ Jen. ⁸² ὀρθόδοξος οὐκ. R. καὶ ὁμολογητῆς οὐκ. G. ⁸³ Addit. V. πδ'. Φώτιος ἔτη... quæ in cod. J-n. et Matr. desunt. ⁸⁴ Ὅσοι ἐπισκόπευσαν ἀπὸ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ V. Ὅσοι ἐν Ἀλ. ἐπισκόπησαν ἀπὸ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων Matr. ἐπισκόπησαν Jen. τῶν ἀγίων Jen. ⁸⁵ Ἀνιανὸς Jen. ⁸⁶ Ἀβίλλιος G. et. Dind. Αἰβίλλιος R. Ἀβίλλιος Jen.

16. Theonas annis 19.

17. Petrus martyr annis 11.

Hactenus imperatores gentiles et Ecclesiæ persecutores.

Qui post Constantinum Magnum episcopatum gesserunt, hi sunt.

18. Achilles anno 1.

19. Alexander, qui synodo primæ interfuit, annis 23.

20. Athanasius magnus, ab Arianis frequenter a sede pulsus, in cujus locum Gregorius Arianus successit annis —

21. Athanasius secundo : eoque Constantini jussu expulso.

22. Georgius Cappadox Arianus annis —

Athanasius tertio, itemque quarto, et etiam quinto sedi restitutus. Ejus anni universi 46.

23. Petrus, a Valente in exilium ejectus, anno 1.

24. Lucius Arianus annis 5.

25. Petrus secundo anno 1.

26. Timotheus, qui secundæ synodo adfuit, annis 8.

27. Theophilus annis 28.

28. Cyrillus, qui primæ synodo Ephesi adversus impium Nestorium interfuit, annis 32.

29. Dioscorus, qui synodo prædatorix Ephesi secundo habitæ interfuit, annis 5. Et a Chalcedonensi quarta synodo remotus est.

30. Praterius orthodoxus ad sanctum baptisterium necatus, annis 6.

31. Timotheus Ælurus annis 2.

32. Timotheus Leucens annis 15.

33. Petrus Mongus anno 1.

34. Joannes, qui ejectus est, annis 3.

Petrus secundo, annis 6.

35. Athanasius hæreticus annis 7.

36. Joannes annis 9.

37. Joannes alius annis 11.

38. Dioscorus annis 3.

39. Timotheus, qui sub Justiniano imperatore, annis 17.

40. Gaianus anno 1.

41. Theodosius annis 2.

42. Paulus annis 2.

43. Zoilus annis 7.

44. Apollinarius annis 19.

45. Joannes annis 11.

46. Eulogius annis 17.

47. Theodorus Scribo annis 2.

A ις'. Θεωνᾶς ἔτη ιθ'.

ις'. Πέτρος, ὁ ἰ' μάρτυς, ἔτη ια'.

Μέχρι τούτων οἱ ἐκ ἑ τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖς καὶ διώκται.

Καὶ ὅσοι ἑ μετὰ τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον ἐπισκοπεύσαν ἑ εἰσὶν οὕτοι.

τη'. Ἀχιλλᾶς ἑ ἔτος α'.

ιθ'. Ἀλέξανδρος, ὁ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ, ἔτη κγ'.

κ'. Ἀθανάσιος ἑ ὁ μέγας, ὁ πολλάκις ἐξερσθεὶς ὑπὸ Ἀρειανῶν, ἀνθ' οὗ ἑ νέγονεν Γρηγόριος Ἀρειανός, ἔτη.....

κα'. Ἀθανάσιος πάλιν τὸ δεύτερον τούτου ἐξορισθέντος ὑπὸ Κωνσταντίνου ἑ,

B κβ'. Γεώργιος Καππαδόκης Ἀρειανός, ἑ ἔτη.....

Ἀθανάσιος τὸ τρίτον ὁμοίως, καὶ τὸ τέταρτον, καὶ τὸ πέμπτον ἑ ἐπισκοπεύσαν ἑ ἑμοῦ ἑ τὰ πάντα ἔτη μς'.

κγ'. Πέτρος, ὁ ἐξορισθεὶς ὑπὸ Οὐάλεντος, ἔτος α'.

κδ'. Λούκιος Ἀρειανός ἔτη ε'.

κε'. Πέτρος τὸ δεύτερον ἔτος α'.

κς' ἑ. Τιμόθεος, ὁ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ, ἔτη η'.

κζ'. Θεόφιλος ἔτη κη' ἑ.

κη'. Κύριλλος, ὁ ἐν τῇ Ἐφέσῳ πρώτῃ συνόδῳ ἑ κατὰ Νεστορίου τοῦ ἀσεβοῦς, ἔτη λβ'.

κθ'. Διόσκορος, ὁ ἐν τῇ ληστρικῇ συνόδῳ τὸ δεύτερον Ἐφέσου, ἔτη ε', καὶ καθήρεθ' ὑπὸ τῆς τετάρτης ἐν Χαλκηδόνι ἑ συνόδου.

C λ'. Προτέριος ὀρθόδοξος, ὁ ἐν τῇ ἀγίᾳ ἑ κολυμβή-
θῳ σφαγῆς, ἔτη ς'.

λα'. Τιμόθεος ὁ ἑ Αἰλουρος ἔτη β'.

λβ'. Τιμόθεος ὁ Λευκὸς ἔτη ις'.

λγ'. Πέτρος ὁ Μόγγος, ἔτος α'.

λδ'. Ἰωάννης ἐκκληθεὶς ἔτη γ'.

Πέτρος τὸ δεύτερον ἔτη ς'.

λε'. Ἀθανάσιος αἰρετικὸς ἔτη ζ'.

λς' ἑ. Ἰωάννης ἔτη θ'.

λζ'. Ἰωάννης ἄλλος ἔτη ια'.

λη'. Διόσκορος ἔτη γ'.

λθ'. Τιμόθεος, ὁ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως, ἔτη ις'.

μ'. Γαϊανὸς ἔτος α'.

μα'. Θεοδόσιος ἔτη β'.

D μβ'. Παῦλος ἔτη β'.

μγ'. Ζωῖλος ἔτη ζ'.

μδ'. Ἀπολλινάριος ἔτη ιθ'.

με'. Ἰωάννης ἔτη ια'.

μς'. Εὐλόγιος, ἔτη ις' ἑ.

μζ'. Θεόδωρος ὁ Σκριβὼν ἔτη β'.

ἑ ὁ om. V. ἑ desunt in cod. Matr. ἐκ om. V. ἑ Ὅσοι μετὰ τὸν μ. Κ. ἐπισκόπησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Matr. ἑ ἐπισκόπησαν Jen. ἑ Ἀχιλλᾶς Jen. ἑ Ἰσὶ Ἀθανάσιος addit ὁ μάρτυς G. ὁ μέγας Dindl. ἑ οὐ. ὦν V. ἑ Κωνσταντίνου πάλιν Jen. ἑ Ἀρειανός om. Jen. ἑ τὸ πέμπτον om. Jen. ἐπισκοπεύσαν Jen. ἑ ἑμοῦ om. Jen. ἑ Numerum κς' om. R. Hinc fit, ut proximus episcopus locum XXVI et ultimus, Petrus, XII. teneat. ἑ Cum idem numerus κη', qui huncam antecedentem finiebat, novam statim inchoaret, factum est in cod. Jen., ut secunda vice hoc numero amisso, Dioscorus episcopus κη' numeraretur, et sequentes similiter, usque ad Πέτρος τὸ δεύτερον, cui λθ' numerus præfixus est. ἑ τὸ πρῶτον συνόδον Jen. ἑ Χαλκηδόνι V. ἑ ἀγία Dindl. ἑ ὁ om. V. ἑ Εὐλόγιος Jen. ἑ Cum Joannis numerus λς' in cod. Jen. omissus sit, factum est ut Joannes proximus tricesimus sextus Alexander numeraretur episcopus. ἑ ις'. κς'. Jen.

μη'. Ἰωάννης ὁ ¹⁴ Κύπριος ὁ ἐλθὼν ἐτη ι'.
 μθ'. Γεώργιος ἐτη ια' ¹⁵.
 ν. Πέτρος ἐτη ι'.

A 48. Joannes Cyprius misericors annis 10.
 49. Georgius annis 11.
 50. Petrus annis 10.

X.

EPISCOPI ANTIOCHENI.

Καὶ ὅσοι ¹⁶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπεσκόπουν ἀπὸ
 Χριστοῦ καὶ τῶν ¹⁷ ἀποστόλων.

Universi Antiochiæ episcopi, a Christi et apostolo-
 rum temporibus.

α'. Πέτρος ὁ ¹⁸ ἀπόστολος ἐτη α'.
 β'. Εὐδίδιος ¹⁹ ἐτη κδ'.
 γ'. Ἰγνάντιος ὁ Θεοφόρος, ὁ ἐπὶ Τραϊανοῦ μαρτυ-
 ρήσας ²⁰, ἐτη δ'.
 δ'. Ἡρώων ἐτη κ'.
 ε'. Κορνήλιος ἐτη ιγ'.
 ς'. Ἐρώς ἐτη κς' ²¹.
 ζ'. Θεόφιλος ἐτη ιγ'.
 η'. Μαξιμιανὸς ἐτη ιγ'.
 θ'. Σεραπίων ἐτη κε'.
 ι'. Ἀσκληπιάδης ἐτη θ'.
 ια'. Φιλῆτος ²² ἐτη η'.
 ιβ'. Ζεβὴν ²³ ἐτη ς'.
 ιγ'. Βαβυλᾶς, ὁ ἐπὶ Δεκίου μαρτυρήσας, ἐτη ιγ'.

1. Petrus apostolus annis 11.
 2. Evodius annis 23.
 3. Trajanus Deifer, qui sub Trajano martyrium
 passus est, annis 4.
 4. Hero annis 20.
 5. Cornelius annis 13.
 6. Heros annis 26.
 7. Theophilus annis 13.
 8. Maximianus annis 13.
 9. Serapio annis 25.
 10. Asclepiades annis 9.
 11. Philetus annis 8.
 12. Zebenus annis 6.
 13. Babylas, qui sub Decio martyrium subit,
 annis 13.

ιδ'. Φλάδιος ἐτη θ'.
 ιε'. Δημητρίανδρος ἐτη δ'.
 ις'. Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς ²⁴ ἐτη η'.
 ιζ'. Δόμνος ἐτη β'.
 ιη'. Τιμαῖος ἐτη ι'.
 ιθ'. Κύριλλος ἐτη ιε'.
 κ'. Τύραννος ²⁵ ἐτη ιε'.
 Μέχρι τούτων οἱ ἐκ τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖς καὶ
 διώκται ²⁶.

14. Flavius annis 9.
 15. Demetrianus annis 4.
 16. Paulus Samosatensis annis 8.
 17. Domnus annis 2.
 18. Timæus annis 10.
 19. Cyrillus annis 15.
 20. Tyrannus annis 15.
 Hactenus gentiles imperatores et persecutores.

Καὶ ὅσοι μετὰ ²⁷ τὸ χριστιανῆσαι τοὺς βασιλεῖς
 πατριάρχαι εἰσὶν οὗτοι·

Et qui sunt patriarchæ post Christi fidem ab impe-
 ratoribus receptam, sunt hi :

κα'. Βιτάλιος ἐτη ς'.
 κβ'. Φιλογένης ²⁸ ἐτη ε'.
 κγ'. Παῦλος ἐτη ε'.
 κδ'. Εὐστάθιος, ὁ ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ Νικαίας
 κορυφαῖος ²⁹, ὁ καὶ ἐκδιγθεὶς ὑπὸ Ἀρειανῶν, ἐτη ιη'.
 Μεθ' οὗ ³⁰ Ἀρειανοὶ ς'.
 κε'. Εὐλάλιος ἐτη γ'.
 κς'. Εὐφρόνιος ἐτη η'.
 κζ'. Φακέλλιος, ἐφ' οὗ τὰ ἐγκαίνια τῆς Μεγάλης
 Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, ἐτη ιβ'.
 κη'. Στέφανος ἐτη γ'.
 κθ'. Λεόντιος ἐτη η'.
 λ'. Εὐδόξιος ἐτη β'.
 λα'. Ἀνιανὸς ³¹ ἐτη δ'.
 λβ'. Μελέτιος ὁ ὁμολογητὴς, ὁ καὶ ὑπὸ Οὐάλαντος
 ἐκδιγθεὶς, ἐτη κε'.

21. Vitalis annis 6.
 22. Philogenes annis 5.
 23. Paulus annis 5.
 24. Eustathius, primæ synodi Nicææ coryphæus,
 qui etiam ab Arianis ejectus est, annis 18. Quem
 secuti sunt Ariani sex.
 25. Eulalius annis 3.
 26. Euphronius annis 8.
 27. Phacellius, sub quo magnæ ecclesiæ Antio-
 chensis encænia celebrata, annis 12.
 28. Stephanus annis 3.
 29. Leontius annis 8.
 30. Eudoxius annis 2.
 31. Anianus annis 4.
 32. Meletius confessor, a Valente pulsus, an-
 nis 25.

¹⁶ ὁ καὶ Jen. ¹⁸ ια'. ιδ'. Jen. Post Georgium addit eod. Jen. μθ'. Κύρος ἐτη ι'. ¹⁹ Καὶ ὅσοι. ὅσοι
 Μαιτρ. ἐπισκόπησαν Jen. ἐπισκόπησαν Μαιτρ. ¹⁷ τῶν ἁγίων Jen. ¹⁴ ὁ οὐν. V. ¹⁵ Εὐδίδιος Jen. ²⁰ ἐν Ἐρώμῃ
 ρησὶ μαρτυρήσας add. V. ²¹ κς'. ς'. Jen. ²² Φίλιππος V. Φιλῆτος R. ²³ Ζεβίνος Jen. ²⁴ Σαμοσατέων V.
²⁵ Τυραννὸς R. ²⁶ Χριστοῦ διώκται V. ²⁷ Ὅσοι μετὰ τὸ χριστιανῆσαι τοὺς βασιλεῖς ἐπισκόπησαν ἐν
 Ἀντιοχείᾳ Μαιτρ. ²⁸ Φιλογένιος Jen. ²⁹ ὁ ἐν τῇ συνόδῳ τῇ πρώτῃ καὶ μαρτύρ· καὶ κορυφαῖος τῶν ἐν
 Νικαίᾳ πατέρων, ἐκδιγθεὶς, κ. τ. λ. Vulg. ³⁰ μεθ' οὗ Jen. ³¹ Ἀνάνιος Jen.

33. Euzolus Arlanus annis 5.
 34. Meletius iterum, tunc etiam secundo synodus Constantinopoli habita est.
 35. Flavianus annis 22.
 36. Porphyrius annis 30.
 37. Alexander annis 5.
 38. Theodotus annis 4.
 39. Joannes, qui tertiæ synodo Ephesi interfuit, annis 18.
 40. Domnus, qui secundæ synodo Ephesi prædicatoriæ interfuit, annis 8.
 41. Maximus, qui quartæ synodo Chalcedonensi interfuit, qui etiam ob lapsum sede pulsus est, annis 4.
 42. Basilius annis 2.
 43. Acacius, cujus tempore concidit urbs, anno 1.
 44. Martyrius annis 13.
 45. Julianus annis 13.
 46. Petrus Fullo, idem, qui eiectus a Zenone annis 3.
 47. Joannes, qui trimestri spatio exacio eiectus est.
 48. Stephanus annis 3.
 49. Stephanus alius anno 1.
 50. Calandion annis 4.
 51. Petrus Fullo secundo annis 3.
 52. Palladius annis 10.
 53. Flavianus ab Anastasio expulsus, annis 7.
 54. Paulus sub eodem annis 3.
 55. Euphrasius, qui urbis excidio interiit, annis 5.
 56. Euphræmius, qui Justiniani temporibus vixit, annis 18.
 57. Domnus annis 14.
 58. Anastasius annis 11.
 59. Gregorius annis 24.
 60. Anastasius secundo annis 6.
 61. Anastasius alius annis 9.

- A λγ'. Εὐζώλιος Ἀρειανὸς ἔτη ε' ³³.
 λδ'. Μελέτιος πάλιν, ὅτε καὶ συνήλθον ἐν τῇ δευτέρῃ συνόδῳ Κωνσταντινουπόλεως.
 λε'. Φλαυιανὸς ³⁵ ἔτη κβ'.
 λς'. Πορφύριος ἔτη λ' ³⁶.
 λζ'. Ἀλέξανδρος ἔτη ε' ³⁷.
 λη'. Θεόδοτος ³⁸ ἔτη δ'.
 λθ'. Ἰωάννης, ὁ ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ Ἐφέσου, ἔτη ιη' ³⁹.
 μ'. Δόμνος, ὁ ἐν τῇ ληστρικῇ τῷ δευτέρῳ Ἐφέσου, ἔτη η'.
 μα'. Μάξιμος, ὁ ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ ἐν Χαλκηδόνι ⁴¹, ὃς καὶ ἐξεβλήθη διὰ πταίσμα, ἔτη θ'.
 μβ'. Βασίλειος ἔτη β' ⁴².
 μγ' ⁴³. Ἀκάκιος, ἐφ' οὗ ἡ πόλις πέπτωκεν, ἔτος α'.
 μδ'. Μαρτύριος ἔτη ιγ'.
 με'. Ἰουλιανὸς ἔτη ιε'.
 μς'. Πέτρος ὁ Κναφεὺς, ὁ καὶ ὑπὸ Ζήνωνος ἐκκληθεὶς, ἔτη γ'.
 μζ'. Ἰωάννης ὁ μετὰ τρίμηνον ἐκκληθεὶς.
 μη'. Στέφανος ἔτη γ'.
 μθ'. Στέφανος ἄλλος ἔτος α'.
 ν'. Καλανδίων ἔτη δ'.
 να'. Πέτρος πάλιν ὁ Κναφεὺς ἔτη γ' ⁵¹.
 νβ'. Παλλάδιος ἔτη ι'.
 νγ'. Φλαυιανὸς ⁵³ ὁ ἐκκληθεὶς ὑπὸ Ἀναστασίου ⁵⁴ ἔτη ζ'.
 C νδ'. Παῦλος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτη γ'.
 νε'. Εὐφράσιος, ὁ ἐν τῇ πτώσει τῆς πόλεως χωσθεὶς, ἔτη ε'.
 νς'. Ἐφραίμιος ὁ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἔτη ιη'.
 νζ'. Δόμνος ἔτη ιδ'.
 νη'. Ἀναστάσιος ἔτη ια'.
 νθ'. Γρηγόριος ἔτη κδ'.
 ζ'. Ἀναστάσιος τὸ δεύτερον ἔτη θ'.
 ζα'. Ἀναστάσιος ἑτερος ἔτη θ'.

QUÆ SCRIPTURÆ CANONICÆ.

I.

Quæ divine Scripturæ recipiuntur ab Ecclesia, et in D Kal ὅσαι ⁴⁴ εἰσὶ θεῖαι Γραφαὶ ἐκκλησιαζόμεναι, canon in relatæ sunt. earumque versuum numerus, καὶ κεκατοννισμέναι, καὶ ἡ τούτων στιχομερία, οὕτως.

1. Genesis versus habet 4500.

2. Exodus versus 2800.

α'. Γένεσις στιχοί ⁴⁴ δτ'.

β'. Ἐξοδός στιχοί βω'.

³³ ἔτη ε'. ἔτη omisso numero Jen. ³⁵ Φλαβιανὸς Jen. κβ'. κ' Jen. ³⁶ ἔτη λ. ἔτη. Jen. ³⁷ ἔτη ε. ἔτη Jen. ³⁸ Theodotus nominatus quidem est in cod. Jen., sed non in censum receptus, unde proximus Joannes locum 38 tenet. ³⁹ ἔτη ιη'. G. et Dind. η'. licet in versione iaina 18. ⁴¹ Χαλκηδὼν V. καὶ om. V. ⁴² ἔτη β'. ἔτη θ'. Jen. ⁴³ μῆνας δ'. addit G. fortasse numero proximo μδ' deceptus. ⁵¹ ἔτη γ'. om. Jen. ⁵³ Φλαβιανὸς Jen. ⁵⁴ Ἀναστασίου βασιλέως Jen. ⁵⁵ καὶ ὅσαι. ὅσαι Matr. ⁵⁶ Cod. Jenens., Coislin et Matr. ubique στιχοί edit. Valg. στιχόν. δτ' Coisl. et Jen. κα' V.

γ'. Λευιτικὸν ¹⁰ στίχοι βψ'.
 δ'. Ἀριθμοὶ στίχοι γγλ' ¹⁷.
 ε'. Δευτερονόμιον στίχοι λρ'.
 ζ'. Ἰησοῦς στίχοι βρ'.
 ζ'. Κριταὶ καὶ Ρούθ στίχοι βν' ¹⁸.
 η'. Βασιλειῶν α', καὶ β', στίχοι δσμ' ¹⁹.
 θ'. Βασιλειῶν γ', καὶ δ', στίχοι βστ' ²⁰ [βσ'].

υ'. Παραλειπόμενα ²¹ α' καὶ β', στίχοι εψ'.

ια'. Ἑσδρας α', καὶ β', στίχοι εψ'.
 ιβ'. Βιβλος Ψαλμῶν στίχοι ερ'.
 ιγ'. Παροιμίαι Σαλομῶντος στίχοι αψ'.
 ιδ'. Ἐκκλησιαστής στίχοι ζψ' (?)
 ιε'. Ἄσμα ἁσμάτων στίχοι σπ'.
 ις'. Ἰὼβ στίχοι αω' ²².
 ιζ'. Ἡσαΐας ²³ προφήτης στίχοι γω'.
 ιη'. Ἰερემίας προφήτης ²⁴ στίχοι δ'.
 ιθ'. Βαρούχ στίχοι ψ'.
 κ'. Ἐζεκιήλ ²⁵ στίχοι δ'.
 κα'. Δανιήλ στίχοι β'.
 κβ'. Οἱ δώδεκα προφῆται στίχοι γ' ²⁶.
 Ὅμοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης βιβλία ²⁷ εἴκοσι δύο.

Τῆς Νέας Διαθήκης ²⁸.

α'. Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον στίχοι βρ'.
 β'. Εὐαγγέλιον κατὰ Μάρκον στίχοι β'.
 γ'. Εὐαγγέλιον κατὰ Λουκᾶν στίχοι βχ'.
 δ'. Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην στίχοι βτ' ²⁹.
 ε'. Πράξεις τῶν ³⁰ ἀποστόλων στίχοι βω'.
 ζ'. Παῦλον ἐπιστολαὶ ³¹ ιδ', στίχοι ετ'.
 ζ'. Καθολικαὶ ζ', Ἰακώβου α', Πέτρου β', Ἰωάν- C
 νου γ', Ἰούδα α' ³².
 Ὅμοῦ τῆς Νέας Διαθήκης ³³ βιβλία κς'.

- A 3. Leviticus vers. 2700.
 4. Numeri vers. 3530.
 5. Deuteronomium vers. 3100.
 6. Jesus vers. 2100.
 7. Judices et Ruth vers. 2030.
 8. Regnorum primus et secundus vers. 4240.
 9. Regnorum tertius et quartus vers. 2203 [2200].
 10. Paralipomenon primus et secundus vers. 5500.
 11. Esdræ primus et secundus vers. 5500.
 12. Liber Psalmorum vers. 5100.
 13. Paræmiæ Salomonis vers. 1700.
 14. Ecclesiastes vers. 7500.
 15. Canticum canticorum vers. 280.
 16. Job vers. 1800.
 B 17. Isaias propheta vers. 3800.
 18. Jeremias propheta vers. 4000.
 19. Baruch vers. 700.
 20. Ezechiel vers. 4000.
 21. Daniel vers. 2000.
 22. Duodecim prophetæ vers. 3000.
 Veteris Testamenti librorum summa 21.

Novi Testamenti.

1. Evangelium secundum Matthæum vers. 2500.
 2. Evangelium secundum Marcum vers. 2000.
 3. Evangelium sec. Lucam vers. 2600.
 4. Evangelium sec. Joannem vers. 2300.
 5. Actus apostolorum vers. 2800.
 6. Pauli apostoli epist. 14, vers. 5500.
 7. Catholicæ Epistolæ septem: Jacobi una; Petri duæ; Joannis tres; Iudæ una.
 Novi Testamenti librorum summa 26.

II.

Καὶ δεσαὶ ἀντιλέγονται τῆς Παλαιᾶς ³⁴ αὐταὶ εἰσιν.

α'. Μακκαβαϊκὰ γ', στίχοι ³⁵ ζτ'.
 β'. Σοφία Σολομῶντος στίχοι, αρ' ³⁶.
 γ'. Σοφία υἱοῦ τοῦ Σιράχ ³⁷ στίχοι βω'.
 δ'. Ψαλμοὶ καὶ ψάλα ³⁸ Σολομῶντος στίχοι βρ'.
 ε'. Ἑσθήρ (στίχοι τν' ³⁹).
 ζ'. Καὶ ⁴⁰ Ἰουδῆθ στίχοι αψ'.
 ζ'. Σωτάννα στίχοι ψ'.
 η'. Τωδὴτ ὁ ⁴¹ καὶ Τοβίας στίχοι ψ'.

Quæ dubitantur Veteris Testamenti.

1. Maccabæorum libri tres vers. 7300.
 2. Sapientia Salomonis vers. 1400.
 3. Sapientia filii Sirach vers. 2800.
 4. Psalmi et Cantica Salomonis vers. 2100.
 5. Esther (vers. 350).
 6. Et Judith vers. 1700.
 D 7. Sosanna vers. 500.
 8. Tobit qui et Tobias vers. 700.

¹⁰ Λευιτικὸς Coisl. ¹⁷ γγλ' Jen. et Coisl. αρλ' Vulg. ¹⁸ βν'. βον' Vulg. Coisl. Videntur lineam in-
 flexam, literis impositam, valoris numeralis indicandi causa, pro littera υ habuisse ¹⁹ δσμ' Coisl.
 αρμ' V. ²⁰ βστ'. sic Jen. et Coisl. cf. ad. lin. 11, not. βνθ' Vulg. ²¹ παραλειπόμενα Coisl. ²² Post
 librum Esdræ in codice Jenensi collocatur: ιβ'. Ἰὼβ στίχοι αω'. qui liber deinde infra recte constituitur.
²³ Ἡσαΐας Coisl. ὁ προφήτης Vulg. ²⁴ Ἰερემίου προφήτου Jen. ²⁵ Ἐζεκιήλ Coisl. ²⁶ στίχοι γ' στίχοι γω'
 Matr. ²⁷ βιβλίοι Jen. ²⁸ Εἰσὶ καὶ τῆς νέας διαθήκης ταῦτα Vulg. Ὅσαι τῆς νέας διαθήκης εἰσὶ βιβλίοι
 Matr. ²⁹ βτ'. βγ'. Coisl. ³⁰ τῶν om. Coisl. βω'. In codice Jenensi numerus deletus. ³¹ ἐπιστολῶν
 Coisl. ³² καὶ Ἰούδα α'. Jen. ³³ διαθήκης om. V. ³⁴ τῆς παλαιᾶς ita Matr. sed desunt in cod. Jen. et
 Coisl. in edd. Vulg. ponuntur post εἰσιν. ³⁵ στίχη Coisl. ζτ'. Ita Jen. et Matr. Sed Vulg. βτ' et Coisl.
 βγ'. Ad quem numerum observatur a Montefalconio: Puto legendum ζγ' in Ms. ³⁶ στίχοι αρ'. Hæc de-
 leta in cod. Jen. στίχη αρ' Coisl. ³⁷ Σοφία υἱοῦ τοῦ Σιράχ. — βασιλεὺς Σιράχ Jen. primo verbo deleta.
 -- Σοφία Ἰησοῦ βασιλεὺς Σιρ. Coisl. ³⁸ ψάλα Jen. Coisl. ³⁹ τν'. Numerus deletus in cod. Jen. τν'. Coisl.
 γν' Vulg. ⁴⁰ καὶ om. Coisl. ⁴¹ ὁ om. Vulg. Τωδὴτον καὶ Τωβίας Matr. ψ'. ερ' Vulg. Lectionem nostram
 tuerentur Jen. Matr. Coisl.

Quæ Novi Testamenti dubitantur.

1. Apocalypse Joannis vers. 1400.
2. Apocalypse Petri vers. 300.
3. Barnabæ epistola vers. 1360.
4. Evangelium secundum Mattheos vers. 2200.

▲

Καὶ δεῖ τῆς Νέας ἀντιλέγονται ⁷¹.

- α' ⁷². Ἀποκάλυψις Ἰωάννου στίχοι αὐ'.
 β'. Ἀποκάλυψις Πέτρου στίχοι τ'.
 γ'. Βαρνάβα ἐπιστολὴ στίχοι ατζ'.
 δ'. Εὐαγγέλιον κατὰ Ἑβραίων· στίχοι βσ'.

III.

Quæ apocrypha Veteris Testamenti.

1. Enoch vers. 4800.
2. Patriarchæ vers. 5100.
3. Oratio Josephi vers. 1100.
4. Testamentum Mosis vers. 1100.
5. Assumptio Mosis vers. 1400.
6. Abraam vers. 300.
7. Elad et Modad vers. 400.
8. Eliæ prophetæ vers. 3016.
9. Sophoniæ prophetæ vers. 600.
10. Zachariæ patris Joannis vers. 500.
11. Baruch, Habacuc, Ezechiel et Daniel falso inscripta.

Quæ Novi Testamenti apocrypha.

1. Itinerarium Petri vers. 2750.
2. Itinerarium Joannis vers. 2600.
3. Itinerarium Thomæ vers. 1700.
4. Evangelium seci Thomam vers. 1300.
5. Doctrina apostolorum vers. 200.
6. Clementis prima et secunda vers. 2600.
7. Ignatii, Polycarpi, Pastoris [et] Herminæ.

Καὶ δεῖ ⁷³ ἀπόκρυφα τῆς Παλαιᾶς.

- α'. Ἐνὼχ στίχοι δω'.
 β'. Πατριάρχαι στίχοι ερ'.
 γ'. Προσευχὴ Ἰωσήφ στίχοι αρ'.
 δ'. Διαθήκη Μωϋσέως ⁷⁴ στίχοι αρ'.
 ε'. Ἀνάληψις Μωϋσέως στίχοι αὐ'.
 B ζ'. Ἀβραὰμ στίχοι τ' ⁷⁵.
 ζ'. Ἡλὰδ ⁷⁶ καὶ Μωδὰδ στίχοι υ'.
 η'. Ἑλὶα προφήτου ⁷⁷ στίχοι γις'.
 θ'. Σοφονίου προφήτου ⁷⁸ στίχοι χ'.
 ι'. Ζαχαρίου πατρὸς Ἰωάννου στίχοι ς'.
 ια'. Βαρούχ, Ἀβδακούμ, Ἐζεκιήλ ⁷⁹ καὶ Δανιὴλ
 ψευδεπίγραφα ⁸⁰.

Καὶ δεῖ τῆς Νέας ἀπόκρυφα ⁸¹.

- α'. Περίοδοι Πέτρου στίχοι βψν ⁸².
 β' ⁸³. Περίοδος Ἰωάννου στίχοι βχ' ⁸⁴.
 γ'. Περίοδος Θωμᾶ στίχοι αψ' ⁸⁵.
 δ'. Εὐαγγέλιον κατὰ Θωμᾶν στίχοι απ' ⁸⁶.
 ε'. Διδαχὴ ἀποστόλων στίχοι σ'.
 ς'. Κλήμεντος· α', β', στίχοι βχ' ⁸⁷.
 ζ'. Ἰγνατίου, Πολυκάρπου, Πουμένους [καὶ] Ἑρμᾶ ⁸⁸.

⁷¹ δεῖαι τῆς Νέας ἀντιλέγονται βίβλοι Matr. ⁷² hæ lineæ in ed. Vulg. et in cod. Coisl. scribæ errore prætermisæ sunt, in codice Matr. habentur æque atque in Jenensi. In ceteris varietas nulla. ⁷³ καὶ δεῖαι — Παλαιᾶς. Ὅσαι ἀπόκρυφοι τῆς Παλαιᾶς βίβλοι Matr. ⁷⁴ Μωϋσέως Coisl. et V. Μωσέως Jen. ⁷⁵ τ'. γτ' Vulg. ⁷⁶ Ἑλδὰδ Coisl. ⁷⁷ numeri libris præpositi desunt in cod. Jen. Ἡλίας προφήτης Coisl. et Vulg. ⁷⁸ προφητεία Coisl. et V. ⁷⁹ Ἀβδακούμ Ἰεζεκιήλ Matr. et V. ⁸⁰ στίχοι addit Jen. et Coisl. sed numerus deest in cod. Jen. et Coisl. ⁸¹ Ὅσαι ἀπόκρυφοι τῆς Νέας βίβλοι Matr. ⁸² numeri præfixi desunt in cod. Jen. ⁸³ βψν Coisl. et Matr. ⁸⁴ βχ' γγ' V. et Coisl. ⁸⁵ Θωμᾶ στίχοι αχ' Coisl. ⁸⁶ Tota a cod. Coisl. abest. In ejus locum male substituitur: Ἡ ἀποκάλυψις Ἰωάννου..... στίχοι αρ'. Hoc erasum fuit, addit Montef. ⁸⁷ Κλήμεντος λβ' στίχοι βχ' V. — Jenens. Κλήμεντος στίχοι. Lectionem quam dedimus offert Coisl. ⁸⁸ Ἑρμᾶ στίχοι.... Coisl.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΧΑΡΤΟΦΥΛΛΚΟΣ *

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΡΟΣ ΤΙΝΑ ΜΟΝΑΧΟΝ ΘΕΟΔΟΣΙΟΝ ΚΑΙ ΕΓΚΛΕΙΣΤΟΝ ΚΟΡΙΝΘΟΥ,

ΠΕΡΙΕΧΟΥΣΑ ΑΥΤΙΝ ΤΙΝΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ.

NICEPHORI CHARTOPHYLACIS

EPISTOLA

AD MONACHUM QUEMDAM THEODOSIUM, ET INCLUSUM CORINTHI.

CONTINENS QUARUMDAM QUÆSTIONUM SOLUTIONEM.

(LEONCLAVIUS, *Jus Græco-Romanum*, pag. 341.)

Περὶ ὧν ἡρώτησας, τίμῃ Πάτερ, οὐκ ἔστιν ἡμέ-
τερον ἀποκρίνασθαι. Τοῖς γάρ ἀρχιερεῦσιν ἀνεῖται
τὸ τὰ τοιαῦτα οἰκονομεῖν. Ἡμεῖς δὲ, τῆς ὑφειμένης
μερίδος ὄντες, καὶ τὸ τῆς ὑπηρεσίας λαχόντες, εἰ
καὶ ἀνάξιον, ἀξίωμα, προσκρούειν δοκοῦμεν ταῖς
κανονικαῖς διατάξεσιν, εἴγε περὶ τῶν τοιούτων μὴ
παραχωρούμενοι λέγειν, ἀλλὰ παρὰ ἐνθάδιον ἀρ-
χιερέως μανθάνειν τὰ δέοντα, διασκοποῦμεν ὅπως
περὶ τῶν τοιούτων, καὶ λέγομεν. Τὸ γὰρ καλὸν καὶ
εἰκαστόν ἐστιν, ἐρωτᾶν σὲ τὸν προεστώτα τῆς ἐν
Κορίνθῳ Ἐκκλησίας ἀρχιερέα, καὶ παρ' ἐκείνου
μανθάνειν, καὶ μηδὲν τι ἀνευ τῆς γνώμης αὐτοῦ
ἐπὶ σωτηρίᾳ ψυχῶν διαπράττεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ λογι-
σμοὺς δέχεσθαι, ἢ καταλλάττειν τοὺς ἐν μετανοίᾳ,
μὴ παρ' αὐτοῦ λαμβάνοντα τὴ ἐνδόξιμον. Τοῦτο
γὰρ ἡ ἀποστολικὴ καὶ πατρικὴ τῆς Ἐκκλησίας δι-
τάξις βούλεται. Ἐπεὶ δὲ ἠθέλησας καὶ παρ' ἐμοῦ
μαθεῖν τι, λέγω οὐκ ἄφ' ἑαυτοῦ, οὐδὲ ὡς ἐξουσίαν
ἔχων τι ἐν τοῖς τοιούτοις οἰκονομεῖν, ἀλλ' ἐξ ὧν
ἀπὸ τῶν κανονικῶν βιβλίων ἠρυσάμεθα.

Διγέμους, ἢ πορνεύοντας, ἢ πορνεύσαντας ἀπαξ
καὶ μόνον, οὐδαμῶς ἱερατεύειν ἢ κανονικὴ ἀκρίβεια
βούλεται. ἀλλ' οὐδὲ τοὺς πορνεύοντας κοσμικοὺς
τῶν θεῶν μεταλαμβάνειν μυστηρίων, εἰ μὴ ἀπό-
σχονται τοῦ κακοῦ, καὶ τῷ ἀρμόζοντι ἐπιτιμίῳ ὑπο-
πέσουσι καὶ δουλεύουσιν. Εἰ καὶ μὴ ὄντες ἱερεῖς
μοναχοί, δεχόμενοι λογισμοὺς τινῶν, καὶ δεσμού-
τες, καὶ λύοντες, γινωσκέτωσαν ὅτι ἀκανόνιστως
τοῦτο ποιοῦσιν. οἱ γὰρ ἅγιοι Πατέρες οὐδὲ τοὺς ἱερεῖς
βούλονται ἀνευ προστάξεως τοῦ ἐντοπίου ἀρχόντος
καταμαλλάττειν τοὺς μετανοοῦντας, ὡς δ' ἐξ ὧν
κανὼν τῆς ἐν Κερθαγίνῃ συνόδου διατρανοῦσι· νῦν

De quibus interrogasti, venerande Pater, no-
strum non est respondere. Antistitibus enim ta-
lium dispensatio permissa est. Nos autem qui infe-
rioris ordinis ministerii sortiti sumus, licet indi-
gni, dignitatem, offendere videmur canonicas
constitutiones, si cum de his non sit nobis permis-
sum dicere, sed ea a regionis antistite discere,
quæ oportet, dispiciamus omnino de his et dicamus.
Æquum enim et justum est, ut præulem tuum
Corinthiæ ecclesiæ pontificem interrogas, et ab eo
discas, nihilque sine ejus sententia circa salutem
animarum facias : sed nec (1) ratiocinia suscipias,
aut gratiam conciliiis pœnitentibus, nisi (2) accepta
ab eo venia. Hoc enim vult apostolica et paterna
Ecclesiæ constitutio. Quoniam autem voluisti etiam
a me discere quidpiam, dicam non a meipso, nec
ut potestatem habens in his quidquam statuendi,
sed quatenus ex canonicis libris hausimus.

Binubos, aut scortantes, aut eos qui vel semel
tantum scortati sunt, nequiquam sacra celebrare
vult canonica disciplina ; sed nec scortatores mun-
danos divinatorum sacramentorum fieri participes,
nisi a malo abstinēant : quin et competentī poenæ
subjiciuntur, et servitutis nexum subibunt. Mona-
chi autem non sacerdotes, qui aliquorum confessio-
nes suscipiant, ligantes et solventes, sciant se id
contra canones facere. Sancti enim Patres nec
sacerdotes volunt sine jussu antistitis regionis con-
ciliare pœnitentibus gratiam, ut 6 et 42 canon
synodi Carthaginensis declarant ; nunc vero nescio

* Ville supra pag. 15.

(1) Id est confessiones.

(2) Nisi laxamento ab eo accepto.

quomodo ea spernitur constitutio. Verum nos, quæ A scripta exstant, referimus.

Compaternitates autem, vel fraternitates monachi facere vetantur; idque graviter prioribus aut præfectis monasteriorum. Ecclesia injungit; neque enim ullo modo lex admittit eas, quæ vocantur, fraternificationes.

Eas autem mulieres quæ fetum enecant, homicidii pœnis subijci, extra dubitationem est, ut secundus magni Basilii canon late persequitur.

Quod autem ad infantes attinet qui mortui inventi sunt in parentum cubili, prudentia magna opus est. Nam si ex evidenti culpa, inebriatorum videlicet genitorum, aut alio quo modo negligentium, facinus admissum est, homicidium esse videtur. B Sin autem ex cooperatione et insidiis adversarii, cum nulla eorum sit culpa, res veniam meretur.

De servis autem, qui sine sacra benedictione cum ancillis conjuncti sunt, scito, nisi benedictione inittentur, non debere divinorum sacramentorum fieri participes, sed ut scortantes ab iis prohiberi. Hæc secundum divinas sanctorum Patrum sententias et constitutiones tuæ reverentiæ scribimus. Antistitibus autem tributa licentia est, dispensationes in his faciendi, juxta datum iis divinum spiritum et gratiam. Ob eamque rem dicimus et pronuntiamus, consentaneum esse, locorum magistratus seu antistites de his interrogare, et eos adjuutores habere. Illi enim potius de sibi credito grege rationem Deo reddent. Dicere autem eos, qui peccant, non ferre canonum severitatem, nihil ad nos. Ait enim coelitus resplendens Basilii in 84 canone, fructus pœnitentiæ probari oportere; non enim ad tempus, sed ad modum (4) omnino attendimus. Si difficulter a suis moribus (5) evellantur et carnis voluptatibus servire malint, quam Domino, et evangelicam non excipiant vitam, nullā nobis cum iis communis ratio. Et perlege, Pater, ad finem usque canonem utpote causæ convenientem.

Habes reliquum, in primis, venerande Pater, quod petiisti, juxta notitiam nostram: verumtamen si eos qui te adeunt, vis ad exactam et rectam dirigere normam, percurre diligenter canones a sacris præconibus divinisque apostolis et divinitus afflatis Patribus editos, et de quibus debitas, cum humilitate et precibus, ad metropolitanum tuum referas, ejus utero consilio, Deo totum referens, Deum toto ex animo rogans, ut tibi peritiæ judicii gratiam largiatur. Revera enim valde periculosum est, audacter ligare et solvere eos qui delicti convicti sunt, et morbis non idonea præparare medicamenta.

(4) Indolem ac mores.

δὲ οὐκ οἶδα ὅπως καταφρονεῖται ἡ τοιαύτη διάταξις· ἀλλ' ἡμεῖς τὰ γεγραμμένα λέγομεν.

Συντεκνίας δὲ, ἡ ἀδελφοποιήσεις ποιεῖν μοναχοῦς, κεκωλυμένον ἐστὶ, καὶ ἐνταλματικῶς τοῦτο τοῖς ἡγουμένοις ἢ τοῖς ἐξάρχουσιν τῶν μοναστηρίων ἡ Ἐκκλησία παρακελεύεται. Οὐδὲ γὰρ ὁ νόμος δέχεται τὰς λεγομένας ἀδελφοποιίας ὅλως.

Περὶ δὲ τῶν ἑμβρυα ἀναρουσῶν γυναικῶν, ἐπεὶ φόνου ἐπιτιμῶσις ὑπόκειται, ἀναμφιβόλῳ ἐστὶν ὡς ὁ δεύτερος κανὼν τοῦ μεγάλου Βασιλείου πλάτῳς διέξεισι.

Περὶ τῶν εὐρισκομένων δὲ νεκρῶν βρεφῶν ἐν τῷ συγκοιμᾶσθαι τοῖς γονεῦσι, διακρίσεως μεγάλης χρεῖα. Εἰ γὰρ ἐξ ἀμελείας φανερᾶς, μεθυσθέντων δηλαδὴ γεννητόρων, ἢ ἄλλως πως καταμελησάντων, τὸ πλημμέλημα γένηται, φόνος δοκεῖ καὶ τοῦτο. Εἰ δὲ ἐκ συνεργίας καὶ ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου, μηδαμῶς πταισάντων ἐκείνων, συγγνώμης τὸ πρᾶγμα ἄξιον.

Περὶ δὲ τῶν ἀνιεραλογητῶς συναπτομένων δοῦλων δούλαις, γίνωσκε, ὡς οὐκ ὀφείλουσιν, εἰ μὴ ἱερολογηθῶσι, τῶν θεῶν μυστηρίων μεταλαμβάνειν, ἀλλὰ κωλύεσθαι ὡς πορνεύοντες. Ταῦτα τῇ εὐλαθείᾳ σου κατὰ τὰς θείας τῶν ἁγίων Πατέρων ἀποφάσεις καὶ διατάξεις γράφομεν· τοῖς δὲ ἀρχιερεῦσι δέονται οἰκονομία· ἐν τοῖς τοιοῦτους ποιεῖν κατὰ τὸ δοθὲν αὐτοῖς· θεῖον πνεῦμα καὶ χάρισμα. Καὶ διὰ τοῦτο λέγομεν καὶ ἀποφαινόμεθα ὅτι ἀρμόζει τοῦτο ἐνθαδίου ἀρχοντας, ἢ τοὶ ἀρχιερεῖς, περὶ τούτων ἐρωτᾶν καὶ συνεργοὺς αὐτοὺς ἔχειν. Ἐκεῖνοι δὲ μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ πιστευθέντος αὐτοῖς ποιμαντοῦ τῷ θεῷ λόγους δώσουσι. Τὸ δὲ λέγειν, ὅτι οὐ καταδέχονται οἱ ἁμαρτάνοντες τὴν ἀκρίθειαν τῶν κανόνων, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Λέγει γὰρ ἐν τῷ πρὸ αὐτοῦ κανόνι ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος, ὅτι δεῖ τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τῆς μετανοίας. Οὐ γὰρ τῷ χρόνῳ, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ πάντως προσέχομεν. Ἐὰν δυσσώπαστως ἔχῃσι τῶν ἰδίων ἐθῶν, καὶ ταῖς ἡθροαῖς τῆς σαρκὸς ἐθέλῃσι [ἐθέλοισιν] δουλεῖν, ἢ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ καταδέχωνται, οὐδεὶς ἡμῖν κοινὴς πρὸς αὐτοὺς λόγος. Καὶ ἀγνώθι, Πάτερ, ἕως τέλους τὸν κανόνα, ὡς τῇ ὑποθήσει πρόσφορον.

Ἐχεις λοιπὸν, τιμώτατε Πάτερ, κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώσιν, ὅπερ ἤτησας. Πλὴν [οὖν], ἐὰν ἀκριβῶς καὶ ἀπταιστως βούλει κανονίζειν τοὺς προσέοντάς σοι, τοὺς ἐκτεθόντας παρὰ τῶν ἱεροκλήρων καὶ θεῶν ἀποστόλων κατὰ τῶν θεαφώρων Πατέρων κανόνας ἐπιμελῶς μετέρχου, καὶ ἀναφέρων περὶ πάντων, ὧν ἀμφισβητεῖς, μετὰ ταπεινώσεως καὶ παρακλήσεως τῷ μητροπολίτῃ σου, ἐνέργει κατὰ τὴν ἐκείνου συμβουλὴν, ἐκτενώς τοῦ Κυρίου δεόμενος, δοθῆναι σοὶ παρ' αὐτοῦ γνώσεως καὶ διακρίσεως χάρισμα. Τῷ ὄντι γὰρ λίαν ἐστὶ κινδυνώδες τὸ πταισματοσιν ἀλόντας, καὶ μὴ κατάλληλα τοῖς παθήμασιν κατασκευάζειν τὰ φάρμακα.

(5) Consuetudinibus evellantur.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

A

Ejusdem ad eundem.

Ἡρώτηςας ἡμᾶς, τιμιώτατε Πάτερ, διὰ τῆς γραφῆς σου, οὐ περιττῶς καὶ ἀναρμόστως, ἀλλὰ λογισμένως καὶ ἀκριβῶς, περὶ ὧν αὐτὸς διηπόρησας· ἃ σήμερον διαποροῦσι καὶ ἄλλοι πολλοί. "Α τοῖνον ἐκεῖνοις τοῖς κατ' ὕψιν ἡμῶν ἐντυγχάνουσι, τοῦ Θεοῦ διδόντος λέγομεν, ταῦτα καὶ πρὸς τὴν σὴν ἀποῦσαν τελειότητα λέγομεν. Αὐτίκα κανόνας ἐκκλησιαστικοὺς παρὰ τῶν θεοφόρων Πατέρων ἐκτεθέντας καὶ βεβαιωθέντας, ἐκεῖνα εἶναι λέγομεν, οὓς οἱ τε ἅγιοι ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπτα μεγάλαις καὶ οἰκουμενικαῖς συνόδοις συνελθόντες ἅγιοι Πατέρες ἐξέθεντο. Πρὸς τοῦτοις, καὶ τοὺς παρὰ τῶν τοπικῶν συνόδων γεγονότας, καὶ παρὰ τῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς λαμψάντων φωστῆρων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μεγάλων ἱεραρχῶν ἐκφωνηθέντας· ὧν καὶ τὸ κατ' ὄνομα ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ζ', συνόδου σπουδάσας εὐρήσεις, καὶ παρὰ τούτους ἑτερόν τι ἢ Ἐκκλησία οὐ δέχεται. Τοὺς οὖν δηλωθέντας πάντας κανόνας ἀκριβῶς ἐπιμελῶς, οὐχ ἀμαρτήσεις τοῦ σπουδαίου. Περὶ δὲ τῶν ἐκτεθέντων παρὰ τοῦ Νηστευτοῦ Ἰωάννου συνήθειαν παρελάβομεν, ὥστε κατὰ δύναμιν ἑκάστου καὶ τὰς ἐπιτιμῆσεις οἰκονομεῖν. Πλὴν τοῦτο λέγομεν, ὅτι τὰ δοκοῦντα μὲν κατὰ τὴν ἀκριβείαν τῶν κανόνων ῥηθῆναι τῷ Νηστευτῇ Ἰωάννῃ εἰ τις νουεχῆς σκοποῖ, τῆς τῶν Πατέρων διανοίας ἐξήρτηνται. Τοῦ γὰρ μεγάλου Βασιλείου ἐν τῷ τελευταίῳ κανόνι αὐτοῦ συνοπτικῶς παραγγέλλοντος παντὶ ψυχῶν οἰκονομίαν πεπιστευμένῃ ἐξουσίαν δεδόσθαι, ἐπιτείνειν καὶ ἐλαττοῦν τὸ ἐλάττωμα, κατὰ τὰς διαθέσεις δηλαδὴ τῶν ἐξομολογουμένων, καὶ ὅλως στοχάζεσθαι τῶν προσώπων, καὶ τῶν πραγμάτων, καὶ ἐν διακρίσει τὴν τῶν ψυχῶν ποιεῖσθαι ὠφέλειαν· οὐδὲν ξένον, εἰ καὶ ὁ Νηστευτῆς Ἰωάννης, τῷ τοιοῦτῳ κανόνι πειθόμενος, κατὰ τὸ δοθέν αὐτῷ πνευματικὸν χάρισμα κεκαινοτόμηκε τι, ἐπ' ὧρελεια πάντως τὸν οἰκονομούμενον οἰκονομῶν. Δεῖ οὖν τῶν συνοδικῶς ἐκφωνηθέντων καὶ βεβαιωθέντων ἀντέχεσθαι, ἔπειτα καὶ οἰκονομεῖν κατὰ τὰς διαθέσεις τῶν προσώπων, καὶ καιρῶν, καὶ τρύπων τὴν ἐπιτιμίαν, τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὡς εἴρηται, τοῦτο ἐπιτρέποντος. Τὸ δὲ λέγειν, ὅτι τὰ κανονικά παραγγέλματα, οὐδὲ μέχρις ἀκουῆς [ἀκοῆς] φέρουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀνάξιόν ἐστι τῆς σῆς ἀρετῆς. Οἱ γὰρ μὴ ταῦτα δεχόμενοι, οὐδὲ τῆς τῶν Χριστιανῶν μερίδος ὅλως εἰσὶ· καὶ διὰ τοῦτο δεῖ μὴ αὐστηρῶς τοῦτοις καὶ ἀπαραμυθῆτως χρῆσθαι, ἀλλὰ συμπαθητικῶς καὶ διδασκτικῶς· ἐπεὶ [καὶ] ὡς ἀνεπαχῇ [ὡς ἂν ἐπαχῇ] καὶ ἡδέα τοῖς νοσηλευομένοις παρέχουσι.

B

C

D

Interrogasti nos, in primis venerande Pater, scripto tuo, non prolixè nec inconcinne, sed considerate et ad amussim, de quibus ipse dubitasti, quæ hodie dubitanter et multi alii quærent. Quæ igitur illis qui coram nobiscum colloquuntur, Deo dante, dicimus: ea nos ad integritatem tuam enuntiamus. Primum Canones ecclesiasticos a Numine afflatis Patribus editos et confirmatos, illos esse dicimus quos sancti apostoli, quique in septem magnis et œcumenicis synodis convenerunt sancti Patres, ediderunt. Ad hæc et qui a provincialibus synodis facti sunt: et ab iis quæ per varia tempora claruerunt Ecclesiæ luminaribus, magnisque pontificibus fuere promulgati, quos in initio VI synodi nominatim percensitos comperies; et præter hos nihil aliud Ecclesia admittit. Declaratos igitur omnes canones si diligenter consideres, a scopo non aberrabis. Quod autem ad editos a Joanne Jejunatore, consuetudinem recepinus, juxta uniuscujusque vires, correctionum moderandarum: eo excepto quod dicimus, quæ non secundum canonum disciplinam visa sunt a Joanne Jejunatore dicta esse, si quis cordatus consideraverit, ex Patrum sententia dependere. Cum enim magnus Basilius in ultimo suo canone perspicue moneat, cuicumque animarum cura credita est, potestatem dari augendi minuendique delictum (ex affectu videlicet confitentium) et omnino personas ac res observandi procurandique cum judicio utilitateque animarum: non mirum certe si Joannes Jejunator, canonis hujus persuasione, juxta datam sibi spiritalem gratiam, quidpiam innovarit: id quod dispensatur, ad utilitatem prorsus administrans. Adhærendum ergo est iis quæ synodice promulgata et confirmata sunt: deinde etiam ex personarum et temporum morumque qualitate correctionis dispensatio facienda, magno Basilio id (quemadmodum dictum est) permittente. Cæterum tua virtute illud indignum est quod dicis: homines, ne auditu quidem, canonica præcepta ferre: qui enim ea non admittunt, nullo modo sunt Christianarum partium: ob eamque causam non severe et sine consolatione his tibi erit utendum: sed benigne et facili disciplina, nam velut dulcia et jucunda ægrotantibus exhibent.

EJUSDEM AD EUMDEM.

De ligandi solvendique potestate.

(Biblioth. Patrum, t. XII, p. 547.)

Ligandi solvendique provincia pontificibus ipsis a clementissimo Deo nostro demandata est. Siqui-

dem ad Petrum ait: *Quæcunque ligaveris, ligata, et quæcunque solveris soluta erunt*. Unde olim

¹ Matth. xvi, 18.

omnes oportebat ad ipsos pontifices accedere, suaeque illis occulta prodere; et sic vel renuntiationem vel repudium ferre. Ignoro autem qui factum sit, ut hæc minus observentur; quamvis existimem pontifices, negotii lædio frequentique multitudinis turbulentia defatigatos, id operæ ad monachos transmisisse: ad eos scilicet qui vere probati sint, aliisque valeant esse utiles: nihil enim tale inexpertis et indoctis permiserunt. Equidem in adversa corporis valetudine illum inquirimus, dicimusque medicum, qui tam reipsa quam verbis, male habentem curare queat. Itaque non respiciemus in hunc vel illum, qui præter medici nomen nihil habeat medici; sed in eum qui sicut expedit, medicum præstare poterit. Porro si quis expertus sit et frugi, et cum hoc, sacerdotio fungatur, ad illum in primis

A suscipiendumque dijudicari, is ipsos, quamvis et sæpe et multum deliquerint, quo pacto repellat et alijiciat; imo spiritualibus increpationibus admonet, utiliter consonet vitam futuram, et æterna supplicia in memoriam reducat? unum cavebit, ne indulgentius et citra omnem obijurationem absolvat, statque alienorum criminum particeps. Jam, si qui peccaverant, lacrymis liquescant, ac continenter malorum suorum abalienationem meditentur; licet in eadem reincidant, suscipiendos tamen eduxeris, congruumque deputaveris locum. Penes te enim facultas est, ut nosti, mensuram castigationis adhibeas. Eos autem qui hinc emigrant, in quocunque fuerint peccato detenti, ne ligaveris; sed divinorum purorumque sacramentorum facito participes. Qui citra pactum polluti, gratias agant Deo nostro, quod de faucibus diaboli liberati sunt. Parum in horum castigationem præscribere operæ pretium. Non enim nostrum est definire, sed voluntatis eorum qui mandatis parent: tempus etsi longum sit, non tamen amplius est quam correctio requirat; forte nihil omnino commodi correctio afferret. Vidimus autem, et brevi tempore multos multa abstersisse ac emendasse. Alioquin etsi mensura temporis cui injungatur, is tamen tandem declarabit, an digne admissus vel repudiatus fuerit, qui mandatis obtemperaverit.

ANNO DOMINI DCCCVIII.

STEPHANUS

CONSTANTINOPOLITANUS DIACONUS.

NOTITIA.

(FABRIC. *Biblioth. Græc.* t. VIII, p. 349, ed. Harles.)

Stephanus, diaconus Ecclesiæ Constantinopolitanæ, an. Christi 808 scripsit Vitam Stephani Junioris, an. 766 sub Constantino Copronymo occisi, quam Græce et Latine, Paris. 1692 in-4°, edidit monachi Benedictini celebratissimi Bernardus de Montfaucon et Jacobus Loppinus (an. 1603, 29 Dec. denatus).

BENEDICTINORUM PRÆFATIO.

(*Analecta Græca*, t. I, p. 396.)

Ultimum locum obtinet Vita sancti Stephani Junioris, qui tempore Constantini Copronymi ob cultum sanctarum imaginum crudelissimam mortem subiit: quæ Vita a Stephano Ecclesiæ Constantinopolitanæ diacono quadragesimo secundo post sancti Stephani obitum anno conscripta est, ut auctor ipse testatur. Hujus quidem sancti Vitam a Metaphraste compositam e Græca lingua in Latinam olim verterat et publici juris fecerat doctissimus abbas Jacobus Billius. Verum ea quam tradimus, ex qua suam ipse Metaphrastes collegit, hactenus nulla in lingua vulgata est. Nos illam cum quatuor mss. accurate contulimus, uno scilicet regię Bibliothecæ 2028, tribus aliis Bibliothecæ Colberginæ 2323, 1527, 505, quorum ultimus media parte mutilus, alii tres integri sunt: omnes vero antiqui et optime notæ. Neque

etiam abs re erit admonere, istius Vitæ auctorem nonnullos loquendi modos sententiasque integras ex Vita sancti Euthymii a Cyrillo composita excerptisse.

In hac autem Vita pleraque ad historiam Iconoclastarum spectantia, quos istius operis auctor Iconoclastas appellat, luculenter enarrantur. Hic quoque clare videre est, quam recte tunc temporis de cultu sanctorum imaginum senserint catholici. Nempe ibi expresse declaratur a nobis non colī ipsam materiam, cum imaginibus ex ea constantes exterius veneramur, sed ipsas causas sive prototypa (ut auctoris verba usurpemus) mente attingi, quod pie fieri, negari non posse eodem in opere probatur. Si enim exteriorem reverentiam adversus imperatorum et regum imagines adhibere licet, adeo ut qui eas præ contemptu pedibus conculcare vel confringere ausus sit, læsæ majestatis reus habeatur; quia ut honor, quem imaginibus regum et imperatorum deferimus, ad ipsos reges et imperatores refertur, ita contemptio et injuria, quæ illorum imaginibus infertur, ad eosdem transit; profecto longe æquius & sanctius est Christi Regis regum et sanctorum, qui cum eo in cœlis regnant, imagines aliqua veneratione dignari, cum hæc ipsa veneratio ad Christum et sanctos dirigatur: neque impune feret qui easdem imagines contumelia affecerit, quandoquidem hacce contumelia Christus ipse et sancti, quorum Deus ultor est, læcessuntur.

Hoc loco non possumus non testari nos hic multum debere officiosissimo viro Stephano Baluzio jam a nobis laudato. Is enim hanc sui Patroni Vitam e ms. Regio propriis impensis transcribi jandudum curaverat, una cum ea quam composuit Metaphrastes, ut illas, cum otium sineret, in lucem ederet. Verum, cum nos opusculis Græcis conquirendis occupari cerneret, eas nobis pro solita sua comitate donavit.

396 VITA

SANCTI STEPHANI JUNIORIS,

MONACHI ET MARTYRIS.

AUCTORE STEPHANO, DIACONO ECCLESIAE CONSTANTINOPOLITANÆ: INTERPRETE DOMNO JACOBO LOPPIN, MONACHO BENEDICTINO CONGREGATIONIS SANCTI MAURI.

Στεφάνου (1) διακόνου τῆς Ἐκκλησίας Κων-
σταντινουπόλεως, εἰς τὸν Βίον καὶ μαρτύριον
τοῦ παμμάκαρος καὶ δόσιου μάρτυρος Στεφάνου
τοῦ Νέου, μαρτυρήσαντος ἐπὶ τοῦ ἀσεβοῦς Εἰ-
κονοκαστοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ καὶ
Κοπρωνύμου.

Stephani, diaconi ecclesiæ Constantinopolitanæ,
in Vitam et martyrium beatissimi et sancti mar-
tyris Stephani Junioris, qui martyrium subiit sub
impio Iconoclasta imperatore Constantino Copro-
nymo.

Ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ πᾶσι τοῖς εὐσεβεῖν προαι-
ρουμένοις εὐαπόδεκτον, κατὰ τὴν τοῦ μεγαλοκλήρου
Παύλου θεῖαν φωνήν, τὸ κοινωνεῖν ταῖς τῶν ἁγίων
μνήμαις· καὶ ὥς φησι τὸ Δαυϊτικὸν ἐκεῖνο μέλος·
Μνήμη δικαίων· μετ' ἐγκωμίων· καὶ, Τοῖς εὐθέσι
πρέπει αἰνεσις. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν αὐταῖς
δύσειν εἰκονικαῖς ἀειμνήστως ἔχειν τὰ τοῦτων ἀρι-
στευτικὰ ἀγωνίσματα καὶ κατορθώματα, παντὶ
πρέπον καὶ ἐφετόν. Ὡς περ καὶ τὸ διὰ Γραφικῶν
βίβλων λαλεῖσθαι τὰ αὐτῶν, ὁσιον καὶ εὐσεβές.
Ἀμφότερα γὰρ τῆς τε ὁψεως καὶ ἀκοῆς ἐγγινόμενα
πρὸς τὴν τῶν πρωτοτύπων ἀρετὴν καὶ τὸν ἔνθεον

Recta et æqua res est, omnibusque pieta-
tem professis probata, juxta 397 magni præconis
Pauli divinam vocem, communicare sanctorum
memoriis¹; et, ut ait Davidicum illud carmen:
Memoria justorum cum laudibus²; et: Rectos decet
collaudatio³. Sed et illorum egregia certamina
præclaraque gesta imaginibus expressa in perpe-
tuam memoriam habere, cuilibet consentaneum et
optabile est; quemadmodum eadem scriptis exponi
sanctum et pium est. Nam dum illa visu et auditu
percipiuntur, nos ad prototyporum virtutem et di-
vinam emulationem erigunt, quibus et illud Scri-

¹ Rom. xii, 13. ² Psal. cxi, 7. ³ Psal. lxxii, 1.

VARIAE LECTIONES.

^a al. δικαίου.

NOTÆ.

(1) Ex quatuor codd. manuscriptis, uno. Regiæ
bibliothecæ. tribus. Colbertinæ. In regio codice is
est titulus: Βίος καὶ πολιτεία, καὶ ἀθλήσις, καὶ με-
ρικὴ θαυμάτων διηγήσις τοῦ δόσιου Πατρὸς ἡμῶν

καὶ θαυματουργοῦ Στεφάνου τοῦ νέου, συγγραφὴν
ὑπὸ Στεφάνου διακόνου τῆς ἐν Βυζαντίῳ ἀγιωτάτης
τοῦ Θεοῦ Μεγάλτης ἐκκλησίας.

pluræ sacræ impletur : *Ostende mihi faciem tuam, et fac ut audiam vocem tuam* *. Utrumque enim imagine videtur, et scripta oratione auditur. Cæterum, imaginis quidem aspectus ab his proficiscitur, qui hujusmodi artem callent : oratio vero, quæ auditu percipitur, auctores eos habet, qui in Spiritu divino et disciplina cognitionis divinis rebus sunt initiati. Hinc ego, qui rei utriusque expertus sum, præ metu animo dejicior, neque ad susceptum opus persequendum os aperire vel manum admoveere audeo ; ne forte in dicendo intolerandum temeritatis vitium incurram. Nam laqueus validus viro sunt propria labia, ait Proverbium, ut et scriptum est, et verbis proprii **398** oris unusquisque capitur, merces autem labiorum ejus dabitur illi. Siquidem magnus et amabilis est hujusce spiritualis cœtus princeps sanctus martyr Stephanus : multa vero parvi mei et tenuis ingenii penuria est ; ut valde læsitem, dilecti, unde illi suæ vitæ laudum coronam offeram, vel quomodo splendidum ejusdem et laboriosum vivendi genus exponam, aut generosam in subeundo martyrio audaciam enarrem. Quæ enim supernæ gratiæ auxilio confecit prodigia, adeo admirabilem continent narrationem, ut mentem meam conturbent et e sua sede et statu dimoveant, propriosque terminos transilire cogant. Verumtamen, quantum ingenio valeo, dicere non refugiam. Nec enim, non pro dignitate laudare, sed non pro viribus, damnatione dignum est.

Quocirca congruentem orationi mentem habens, tametsi tale aliquid nunquam aggressus sum, ab aliis excitatus, tota mea facultate memet huic operi dedi. Scilicet mecum animo volutabam avitam Evæ damnatam inobedientiam, illumque malum servum, qui talentum in terra absconderat. Verebar quoque ne diuturna prætermissione in oblivionem veniret hæc venerandi Patris nostri **399** Vita ; ut enim solem nubes solet abscondere : sic tempus ea, quæ verbis non celebrantur, tegere consuevit ; quanquam a quo beatissimus Pater noster Stephanus sacram mortem martyrio obiit, ad hodiernum diem, annus quadragessimus secundus præterit ; quo incitatus, illius a teneris unguiculis ad senectutem gesta, ejusdemque ortus et obitus gratissimas et admirabiles narrationes a viris veridicis ejusque discipulis, huc et illuc discurrens, excerpti, atque e longo tempore et oblivione, velut e profundo aliquo erui ; studiosam apem æmulatus, quæ plurimis e floribus ea, quæ ad mellis confectionem necessaria sunt, colligit.

Verum nobis præsit Christus, verus Deus noster, qui *Illuminat omnem hominem venientem in hunc*

* Cant. II, 14.

A ζῆλον ἡμᾶς ἀνάγουσιν, ἐν οἷς καὶ τὸ ἱερογραφικὸν ἐκεῖνο πληροῦται τὸ φάσκειν· *Δεῖδόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν με τὴν φωνήν σου*. Ἄμφω γὰρ διὰ εἰκόνας ὁράται, καὶ διὰ Γραφικοῦ λόγου ἀκουτίζεται. Καὶ ἡ μὲν τῆς εἰκόνης ὁρασις πέφυκεν ἐκ τῶν ἐπιτέχνως πῶς τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην ἐχόντων. Ὁ δὲ τῆς ἀκοῆς λόγος ἐκ τῶν ἐν Πνεύματι θεῶν καὶ παιδείᾳ γνώσεως μεμνημένων τὰ θεῖα. Τούτων αὐτῶν ὁ ἀμφοτέρων ἀμοιρῶν καὶ οὗτος ἔγωγε, τῷ δέει καθυποβάλλομαι, καὶ πρὸς τὴν ἐγγείρησιν ἀτόλμως ἔχω στόμα ἀνοῖξαι καὶ χεῖρα τεῖναι, τὸν τῆς προστείας δύσοιστον μήπως ἐν τῷ λέγειν ὑπομείναιμι τρόπον. Παγίς γὰρ ἰσχυρὰ ἀνδρὶ τὰ ἴδια χεῖλη, παροιμιακῶς, ὡς καὶ γέγραπται, καὶ ἀλίσκεται ῥήμασιν ἰδίου στόματος ἕκαστος· ἀνταπόδομα δὲ **B** χειλέων αὐτοῦ δοθῆσεται αὐτῷ· μέγας γὰρ καὶ ἐπὶ ἐραστος ὁ ταύτης τῆς πνευματικῆς πανηγύρεως προεξάρχων ἐσιόμαρτυς Στέφανος· καὶ πολὺ ἢ τῆς ἐμῆς πτωχονομίας οὐθένεια μικρά. Καὶ πόθεν αὐτῷ τῶν ἐγκωμίων τοῦ βίου προσάξω τὸν στέφανον ; πῶς δὲ καὶ τῆς αὐτοῦ πολιτείας ἐκφράσω τὸ λαμπρὸν καὶ ἐπίπονον, ἀπορῶ λίαν, ἀγαπητοί· ἢ πῶς τῆς ἐπαθλοῦ μαρτυρίας ἐξείποιμι τὸ εὐτολμον. Τὰ γὰρ εἰς τῆς ἀνωθεν χάριτος ὑπ' αὐτοῦ τελεσθέντα τεράστια, θαυμαστήν ἔχοντα τὴν διήγησιν, κραδαίνει μου τὸν λογισμὸν καὶ ἐξίστησιν, καὶ τῶν οἰκείων ὄρων ἀπελαύνειν βιάζεται. Πλὴν εἰς ὅσον ἐπαρκεῖ μου ἡ διάνοια, οὐκ ὀκνήσω λέγειν. Οὐ γὰρ τὸ μὴ κατ' ἀξίαν ἐγκωμιάσαι, κατὰκρισις· ἀλλὰ τό γε εἰς δύνανμιν ἤκον **C** μὴ λέγειν, κατὰγνωσις.

Διὸ σύμμετρον ἔχων τῷ λόγῳ τὴν ἔννοιαν, ὁ μηδέποτε εἰς τοιοῦτόν τι ἐπιχειρήσας, πάσῃ μου δυνάμει προτραπείς ἑαυτὸν ἐπιδέδωκα· τὴν προγονικὴν τῆς Εὐας ἐν νῷ λαβὼν κατὰκριτον παρακοήν, καὶ τὴν ἐν τῇ γῇ τὸ τάλαντον πονηρὸν δοῦλον κατορούμενα ἐνθυμούμενος, καὶ τοῦ μήπως τῇ χρονίᾳ παραδρομῇ εἰς λήθην ἔλθοι ὁ τοιοῦτος τοῦ σεβασμίου Πατρὸς ἡμῶν βίος· οἶδε γὰρ ὥσπερ νεφέλη κρύπτει τὸν ἥλιον, οὕτω καὶ χρόνος καλύπτει τὰ μὴ λαλούμενα· καίπερ τεσσαρακοστοῦ δευτέρου ἔτους παραδεδραμηκότος, ἀφ' οὗπερ τὴν διὰ μαρτυρίου ἱερὰν τελευτὴν ὁ παμμάκαρ ὑπέστη Πατὴρ ἡμῶν Στέφανος μέχρι τῆς νυνί, ἥς προτραπείς ἀνελεξάμην παρ' ἀληθευόντων ἀνδρῶν καὶ τῶν αὐτοῦ φοιτητῶν, ὧδέ **D** τε κακῆϊσε περιθέων, καὶ περιθροῖζων τὰ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων αὐτοῦ καὶ μέχρι γήρωι, τὰ τε τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου πάντεσσι κατὰ θαυμαστὰ διηγήματα, καὶ συλλέγων, ὥσπερ ἐκ τινος βυθοῦ, τοῦ μακροῦ χρόνου, καὶ τῆς λήθης ἀναλεγόμενος, ζηλώσας τὴν φιλόπονον μέλισσαν, τὴν ἐκ πολλῶν ἀνθέων συλλέγουσαν τὰ χρήσιμα πρὸς τὴν τοῦ μέλιτος ἐργασίαν.

Ἄλλ' ἡγεσθω Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὴν κτίσιν.

VARIÆ LECTIONES.

Ἡ αὐτὴ. * αὐτὴ πολλὴ τῆς ἐμῆς πτωχονομίας οὐθένεια καὶ μικρά.

μοι^d, ὁ μόνος νοῦς τῶν εὐσεβῶς νοούντων καὶ νοουμένων, καὶ λόγος τῶν λεγόντων καὶ λεγομένων, καὶ πᾶσι πάντα καὶ ὧν, καὶ γινόμενος, ὁ διδοὺς φωτισμὸν παιδείας τοῦ γινῶναι, ἥνικα δεῖ εἰπεῖν λόγον· *Ἡ δὴ λουσίς γάρ τῶν λόγων αὐτοῦ φωτίζει καὶ συνεστιεὶ τῇ πλείους.* Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ἵνα δὲ μὴ μακροτέροις ἐπεισοδίοις τὸν λόγον μηκύνωμεν, τῆς προκειμένης βαλδίδος ἐχόμενος, τὴν ἀπαρχὴν τούτου τοῦ θαρέτου βίου προοιμιάσω ἐρχομαι. Καὶ μοι μόνον καὶ ὑμεῖς συναμιλλᾶσθε ταῖς ὑμετέρας εὐχαῖς, ὡς τὸν θεὸν ποιοῦμενοι· ἐπὶ τῷ πεφασισμένῳ μου βίῳ, καὶ λόγον αἰτοῦντες ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου· ὅπως ἂν μὴ κριθεῖν ὡς τῶν ὑπὲρ ἀξίαν ἀψάμενος καὶ μηδὲν πολυτελὲς εἰσενεγκὼν τοῦ λόγου ἐπάξιον· ὁ μὴ δὲ πρὸς τὴν ἐμὴν καθέστηκεν ἀσθένειαν^e, ὅπου μὴδὲ ἀπροσεξίας εἰδός τι συνεπήρηται. Πρὸς δὲ τῇ ἀνωθεν χάριτι τῇ πάντα νεμούσῃ ἐκάστῳ τὰ πρόσφορα, παρ' ἧς, *Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἀνωθέν ἐστι, καταβαίνειν ἐν τοῖς ἀξίοις τοῦ Πνεύματος, ἐπ' αὐτὴν γοῦν, ὡς ἔφη, τὴν ἀρχὴν τοῦ βίου ἐλευσόμεναι, καλὴν ὅτι μάλιστα καὶ ταχέαν εὐράμενος σύμμαχον τὴν ἐξ ἐκατέρου μερῶν τῶν εὐχῶν ἀρωγῇ.*

Σὺ δέ μοι, ὦ ἱερὰ τῶν Ὀρθοδόξων πανήγυρις, ὅσαι τε τῆς κατὰ Χριστὸν ἀκρῶ δακτύλῳ φιλοσοφίας ἐγυσάσθης, σπουδάσας θερμῶς ἐν ἀληθινῇ πίστει τὰ ὅσα τῆς διανοίας θέσθαι. Ἐν τοῖς παρούσι γάρ, πνευματικῆς εὐεξίας, καὶ οὐ σαρκικῆς εὐκλείας ἡ προκοπὴς, ὡς ἐν τοῖς Ἑλλήσιν, ἡ διήγησις.

Οὗτος τοίνυν ὁ τῆς ἱερᾶς ταύτης πανδαισίας καὶ πάντων ὑμῶν τῶν πρὸς ἀκράσιν δαιτυμόνων πλούσιος καὶ χαροποιὸς ἐστίατωρ, ὁ τῷ τοῦ πρωτομάρτυρος δνόματι καὶ πράγματι ὁμόνυμος καὶ ὁμότροπος, οὐ ξένος Βυζαντίῳ, οὐδὲ τῶν τὴν βασιλεύουσαν πόλιν οἰκούντων ἀλλότριος. Ἡμέτερος γάρ οὗτος, γέννημα, θρέμμα, καὶ ἡῦμα, καὶ τοῖς ἡμῶν πατράσι γινώριμος καὶ αὐτοπτικὸν ὀλοκάρπωμα. Ἐν τοῖς γὰρ χρόνοις Ἀρτεμίου τοῦ καὶ Ἀναστασίου τοῦ Αὐγούστου, ἔτει πρώτῳ τῆς αὐτοῦ βασιλείας, ἀπὸ δὲ κτίσεως κόσμου ἔτει ἐξακισχιλιοστῷ διακοσιοστῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ, ἦν τις ἀνὴρ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀναγνωρισθεὶς, οὐ τῶν ἐπιδόξων ἐν ἀξιώματι, οὐδὲ τῶν ἐξ ἀσεβείας τῷ πλούτῳ κομώντων περίβλεπτος, ἀλλὰ τῶν ἐν αὐταρχείᾳ βιούντων, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, καὶ ἐκ τῶν ἰδίων χειρῶν τοῦ ἔργου σπερόμενος, ἐξ ὧν καὶ τοῖς ἐνδοέσι μετεδίδου κατὰ τὸ ἐπακοῦν. Ἦν δὲ οὗτος οἰκῶν πρὸς τὸ τῆς βασιλικῆς δημοσίας λεωφόρου πρᾶνές, ἐν ᾧ ἀνίδρυται καὶ ἐπιλέγεται τὸ Σταύριον, ἐξ οὗπερ πρὸς τὸ κάταντες μέρος εἰσὶν εὐμεγέθεις οἰκίαι προσαγορευόμεναι τὰ Κῶνστα^f. Ἐν αἷς οἰκοῦντος τοῦ θεοφιλοῦς ἀνδρὸς μετὰ γυναικὸς ὁμοιοτρόπου, καὶ ἀμφοτέρων τῇ εὐσεβεῖ ἐνθετραμμένων, τίκτονται αὐταῖς θυγα-

A mundum : solus ille intellectus pie intelligentium et intellectorum, et verbum dicentium et dictorum, qui omnibus omnia est et fit, qui eruditionis lumen ad cognoscendum tribuit, cum oratio habenda est : siquidem *Declaratio sermonum ipsius illuminabit, et intellectum dabit parvulis*^g. Et hæc quidem hactenus. Ne autem prolixioribus exordiis orationem protrahamus ; proposito **400** curriculo insistent, initium hujus Deo placite vitæ facturus sum. Vos vero vestris tantum precibus mihi opem ferre, Deumque meæ vili vitæ propitium redдите, et sermonem ad os meum aperiendum exposcite : ne rem ultra vires meas aggressus esse, vel nihil magnificum, hocque opere dignum attulisse dijudicet ; quod meæ imbecillitati minime convenit, cum nulla negligentie species impendeat. Superna ergo adjuvante gratia, quæ omnia singulis congruentia distribuit, a qua *Omne datum bonum et omne donum perfectum desuper est, descendens*^h in eos, qui Spiritu digni sunt : in ipsum, inquam, vitæ exordium veniam, quam optimum et promptissimum orationum auxilium ex utraque parte simul consequitur.

Tu vero, o sacer orthodoxorum cætus, quotquot Christianam philosophiam summo digito degustastis, animose properate cum vera fide aures mentis intendere. Nunc enim spiritualis habitudinis, non carnalis celebritatis vel profectus, ut apud gentiles, agitur narratio.

Itaque sacri hujus convivii vestrumque omnium ad audiendum convivarum dives et **401** gratissimus convivor, Protomartyris, nomine, re et moribus, similis, non hospes est Byzanti, nec ab incolis imperatoris urbis alienus. Noster est ille factus, alumnus, et hostia, patribus nostris notus, atque holocaustum quod ipsismet oculis viderunt. Temporibus enim Artemii seu Anastasii Augusti, ejusdem imperii anno primo, a creatione mundi anno sexies millesimo ducesimo secundo [Christi anno 715], vir quidam Constantinopoli degebat, non inter illos quidem conspicuus, qui dignitate eminent, vel qui ex impietate divitiis florent ; sed inter illos qui, ut Apostoli verbo utar, *in sufficientia vitam ducunt*ⁱ : atque adeo victim proprio manuum labore comparabat, cujus etiam participes pro facultatibus pauperes faciebat. Manebat autem ad declivem regie viæ publicæ partem, ubi crux collocata est, cujus etiam appellatione insignitur. Ex hoc loco ad declivem partem sitæ sunt ample domus, quæ Consta nuncupantur. Hic dum vir religiosus cum muliere morum haud dissimilium habitaret (siquidem ambo in pietate educati fuerant), temporis decursu duas habuit filias, quæ cum ætate progressæ fuissent,

^d Joann. i, 9. ^e Psal. cxviii, 150. ^f Jac. i, 17. ^g I Tim. vi, 6.

VARIE LECTIONES.

^d Al. post κόσμον αὐτῶν, τῶν νοουμένων τε καὶ λεγομένων. Alii duo easdem voces statim post ἡμῶν subdunt, ommissis verbis ex Evangelio Joannis depromptis. ^e al. ἀσθενέαν. ^f Unus ms. habet Κωνσταντοῦ. ^g tres alii, Κωνσταντᾶ.

venerandum par parentum **402** par illud bonæ proliis in litteris et pietate suæ simili innutrivit. Porro earum piissima mater, cum reliquum tempus defluere, seque illi ætati, qua mulieribus accedere solet sterilitas, proximam esse videret, mœrebat et acre ferebat se matrem filium non habere. Verum firmissima fide impulsæ, secumque Saram, Annam et Elisabeth animo versans, atque illud Scripturæ cogitans: *Qui quærit, invenit; et pulsanti aperietur*⁹; cognominem Annam imitatur. Nam et ipsa Anna nomen habebat. Quemadmodum ergo illa in legali tabernaculo, sic ipsa venerandas intemeratæ Dei Matris ades frequentare non destitit. In primis vero ad augustissimum ejusdem templum in Blachernis situm singulis diebus ventitabat, et ibi assiduissime aderat nocturnis vigiliis, quæ vespere Parasceves sive feriæ sextæ celebrari solent, precesque et vota offerebat. Stans autem ante sanctam illam imaginem, in qua Filium et Deum in sinu gerens exhibebatur, lacrymis fuis, hæc ad communem nostri generis salutem et adjutricem dictabat: O Deipara, omnium, qui ad te confugiunt, præsidium: anchora et patrona te in suo dolore quærentium: securissimus portus illorum, qui præ tristitia **403** in hujus vitæ pelago demerguntur: præsentissimum auxilium omnium te in desperatione adjutricem implorantium: matrem decus et filiorum ornamentum: tu quæ toti femineo sexui probrosam primæ parentis Evæ damnationem in fiduciam lætificam tuo divino humano partu commutasti, miserere mei et exaudi me. rumpe meum vinculum, ut tuæ genitrici Annæ te parienti contigit. Fac me, te intercedente, filium parere, ut illum Filio tuo et Deo donum offeram. » Item his terve fecit mulier, quæ cum in una oratione solito more genua flexisset, somno correpta est. Deipara vero, quæ ad flectendam materno modo sui Filii clementiam in nostri generis adjumentum promptissima est, tristitia mulieris in maternam lætitiā hoc pacto convertit. Eadem quippe hora ipsi apparet similis prorsus figuræ imaginis supra descriptæ, et lumbis ejus percusso illam excitavit dicens: « Læta abi, mulier; filium enim habes. » Hæc vero expergefata et mente conturbata, absolutas esse vigilias reperit, domumque cum hymnis reversa filium concepit.

γύναι· οὐδὲν γὰρ ἔχεις. » Ἢ δὲ διαναστᾶσα καὶ τὴν δοξολογικὴν ἀγρυπνίαν· καὶ οἶκαδὲ ὑμνωδῶς. Ejus autem conceptionis tempore, orthodoxo Ecclesiæ **404** dogmatum interpreti Germano, communi nostrum Patri, imperatoris urbis gubernaculum Dei suffragio conceditum est. Itaque Cyzico adductus, tanquam fulgentissima quedam lucerna non sub modio, sed super candelabrum positus est¹⁰, ut per universum orbem, quasi

Ἀ τέρες δύο εἰς παραδρομὴν καὶ ἐναλλαγὴν χρόνων. Τεχθεισὼν οὖν αὐτῶν καὶ πρὸς ἡλικίαν ἐλαττωσῶν, ἡ τιμία ζυγὰς τῶν γεννητόρων τὴν εὐτοκὸν ξυνορίδα τῶν θυγατέρων ἐν γράμμασι καὶ εὐσεβεῖα ὁμοίᾳ αὐτῶν ἀνέτρεφεν. Θεωρήσασα δὲ ἡ τοῦτων πανευσεβὴς μήτηρ λοιπὴν τὴν χρόνον προσρέοντα καὶ τὰ γυναικῶν πρὸς στειρώσειν αὐτῆς ἐγγιζόντα, ἡσυχάλῃ καὶ ἐδυσφόρει παιδίον ἄρξεν οὐκ ἔχουσα. Ἀδιστακτικῶς δὲ πίστει φερομένη αὐτῇ, καὶ ἀναλογισαμένη τὴν τε Σάραν, καὶ Ἀνναν, καὶ Ἐλισάβετ, καὶ τὸ Γραζικὸν ἐκείνο ἐν νῶ λαβοῦσα οἶτι, Ὁ ζητῶν εὕρισκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγίσκεται· τὴν ὁμώνυμον Ἀνναν μιμεῖται. Ἀννα γὰρ καὶ ταύτῃ τὸ ὄνομα. Καὶ ὥσπερ ἐκείνῃ ἐν τῇ νομικῇ σκηνῇ, οὕτω καὶ αὐτῇ οὐ διέλειπεν τοὺς σεβασμίους οἴκους τῆς παναχράντου Μητρὸς τοῦ Θεοῦ περιπολοῦσα, μάλιστα δὲ ἐν τῷ πανσέπτῳ αὐτῆς ναῷ τῷ ἐν Βλαχέρναις τῷ καθ' ἑκάστην συχνάζουσα, καὶ ἀνελλιπῶς ἐν τῇ κατὰ Παρασκευὴν ὁψίας ἐννυχίᾳ γινομένη δοξολογικῇ ἀγρυπνίᾳ, δεήσεις προσφέρουσα εὐκτικὰς, καὶ πρὸς ἀντικρὺ ἱσταμένη τοῦ ταύτης ἁγίου χαρακτῆρος, ἐν ᾧ ἐτετύπωτο ἐν ἀγκάλαις τὸν Υἱὸν καὶ Θεὸν φέρουσα, πρὸς τὴν κοινὴν τοῦ γένους ἡμῶν σωτηρίαν καὶ ἐπίκουρον διακρυροῦσα τοιῶσδε καὶ λέγουσα· « Ἡ τῶν ἐν σοὶ προστρεχόντων σκέπη, Θεοτόκε, καὶ τῶν ἐν λύπῃ σε ζητούντων ἀγκυρά καὶ προστατίς· ὁ τῶν ἐξ ἀθυμίας τῷ τοῦ βίου πελάγει βυθιζομένων σωστικῶτατος τῶν τῶν, καὶ τῶν ἐν ἀπογνώσει σε αἰτούντων εἰς βοήθην ἐπίκουρος ἐτοιμότητος· ἡ τῶν μητέρων δόξα καὶ τῶν θυγατέρων καλλώπισμα, ἡ πάντες τοῦ θήλεως τὸ δυνειδιστικὸν τῆς προμήτορος Εὐδίας κατὰκριμα εἰς παρρησίαν εὐφρόσυνον μεταβαλοῦσα τῷ Θεανθρώπῳ σου τόκῳ, ἐλέησόν με καὶ ἐπάκουσον, καὶ ῥῆξον τὴν ἐν ἐμοὶ δεσμὸν, καθάπερ σῆς γεννητρίας Ἀννης ἐν τῷ τίκτεσθαί σε, καὶ δεῖξον τῇ μητρικῇ σου πρεσβεῖᾳ τεκεῖν με παιδίον ἄρξενιν, ὅπως τῷ Υἱῷ σου καὶ Θεῷ τοῦτο δοτὴν προσέξῃς. » Τοῦτο διασεύσασα καὶ τριστεύσασα ἡ γυνὴ, ἐν μιᾷ τῆς εὐχῆς βαλοῦσα τὴν συνθήκην γονυκλισίαν, ἀφύπνωσεν. Ἡ δὲ ταχίστη εἰς βοήθειαν τοῦ γένους ἡμῶν μητρικῶς τὸν τοῦ Υἱοῦ ἐπικαμψάσα ἔλεον, τὴν ἀθυμοῦσαν γυναῖκα εἰς εὐθυμίαν μητρικὴν μετέβαλεν τρόπῳ τοιῶδε. Τὴν γὰρ γυναῖκα αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὡς ἐν ὁράματι ἐπιστάσα ὁμοιοπλάστως τῆς προγεγραμμένης εἰκόνος καὶ ταύτης τὴν φῶαν πατάσασα ἀνίστησεν εἰρηκυῖα· « Ἀπὸ τοῦ χείρου σου, προσπορευθεῖσα καθ' ἑαυτὴν, πρὸς τὸ τέλος εὗρε ὑποστρέψασα, συνέλαβεν ἐν γαστρὶ.

Τῷ δὲ χρόνῳ τῆς αὐτῆς συλλήψεως, ὁ ὁρθότομος τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων ὀφηγῆτης Γερμανὸς ὁ κοινὸς ἡμῶν Πατήρ, τῆς βλαπτευσθῆς πόλειως Θεοῦ ψήρῳ ἐμπιστεύεται τοὺς οἴκας. Καὶ ἐκ Κυζίκου ἀναχθεὶς, ὥσπερ τις παναγλαῖστις λυχνία, οὐχ ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἐνεργαμένην λυχνίαν προσετίθη, τοῦ λάμπειν, ὡς ἐν οἴκῳ¹¹,

⁹ Matth. vii. 8. ¹⁰ Matth. v. 15.

VARIE LECTIONES.

¹¹ Abest ab quo ms. ¹² al. ὡς ἐν νοκτί.

πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Τοῦτου οὖν πρὸς τὴν ἐν θρονίᾳ σιν πάσης τῆς ὑφ' ἡλίῳ συνδραμούσης, καὶ πάσης ἡλικίας ἀπὸ τε γηραιοῦ καὶ πρεσβύτου, νεανίσκου καὶ νεωτέρου, ἐφθού τε καὶ τῶν ἐτι τῇ θλίπῃ μυζόντων ἀρτιγενῶν βρεφῶν ἀπάντων συνδεδραμηκότων· ἔν' εἶπω τι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων συγκατιόντων πρὸς ἐκεῖνην τὴν εὐφρόσυνον καθιδρυσιν, μετὰ πάντων συνήχθησαν, καὶ οὗτοι οἱ τῆς εὐσεβοῦς ζυγᾶδος εὐκαρποὶ δύο θαλλοί. Καὶ τὸ τοῦ ἀπείρου λαοῦ πλῆθος ἰδόντες, καὶ τῆς τιμίας Ἀννης ὑποστρέφειν θελούσης διὰ τὴν τοῦ λαοῦ ὀχλαγωγῆσαι σὺμπνιξιν καὶ σύνθρυψιν ἀλλήλων, καὶ τοῦ μήπως ἐκ τοῦ τοιοῦτου ἀναγκασμοῦ παρὰ χρόνον τὸ ἐμβρυσὸν ἀποβῆξαι θανατωθῇ. Οὐκ ἐπένευσε πρὸς τοῦτο ὁ ταύτης τιμωτάτος ἀνὴρ· ἀλλ' ὡς ἅτε ἀνδρείοτάτος, καὶ βίῳ σώματος ἐνισχύων ὑπερἄλλους γε, τὰ χεῖρε ταύτης τοῖς αὐτοῦ κενεῶσιν ἐγκρατεῖν παρακλευσάμενος, ἐμπρόσθιος αὐτοῖς ὠθῶν καὶ ἀντωθούμενος, μόλις ποτὲ ἤδυνήθησαν εἰσπηδῆσαι εἰς τὰ τοῦ μεγάλου τεμένου τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας προαύλια. Κάκειθεν ἀνέτοι εἰσῆλθον ἐν τῇ πρὸ τῶν τοῦ νεῶ πυλῶνων στοᾶ· ἐν ᾗ πρὸς σάμανον ἰ ἀνόντες τὴν τοῦ ἱεροφάντου Γερμανοῦ περιέμενον εἰσοδόν. Πολλῶν γὰρ ὡς ἀληθῶς τῶν ἐπαίνων εἰς αὐτὸν γεγονότων, ἐφέλικυν πάντας τὸ καὶ μόνον ὀφθαλμοῖς θεωρηθῆναι. Εἶτα τοῦ ἀρχιερέως ἐκείνου τὴν εἰσοδὸν ποιούμενος, θεόθεν ἡ κινήσεια (ὡς μεθ' ὅρων ἐπιστάτο τοῖς ἐμὲ ἡ ἀπαγγελίασιν) τοῦτον ἑώρα ὡσεὶ φλόγα πυρὸς, καὶ παρ' αὐτὰ ἐξεβόησεν·

« Εὐλόγησον, πανάγιε, τὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ υἱόν μου. »

Τοῦ δὲ λαμπτήρος τὸ ὄμμα περιστρέψαντος ἡρέμα πως, καὶ τὴν γυναῖκα ἐνοπρισαμένου, τῷ ἐμπύρῳ τοῦ θεοῦ Πνεύματος κινήσει ὁ μυστικὸς, εἶπεν·

« Τὸν τῆς κοιλίας σου καρπὸν κατὰ τὴν πίστιν σου, γύναι, εὐλογῆσαι ἐν Κύριος ταῖς τῆς Θεοτόκου καὶ ταῖς τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου πρεσβείαις. » Ὅντος ἀγαθῆς πίστεως ἀγαθώτερα καὶ ἡ ἀντάμειψις! Ὡς γὰρ ἡ Χανααῖα ποτὲ γυνὴ ἤκουσε παρὰ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ· Ὡ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις, γεννηθῆτω σοὶ ὡς θέλεις. Οὕτως καὶ αὕτη παρὰ τοῦ ἐν αὐτῷ ὄλον τὸν Χριστὸν φοροῦντος θεσπεσίου Πατρὸς ἔλαβεν, καὶ περισσώτερον εἰληψύα τοῦ μέλλοντος γεννησθαι τὸ ὄνομα.

Τῆς δὲ συνήθους μυσταγωγίας τελεσθεΐσης, μεταλαβόντων ἀπάντων τῶν θείων καὶ ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, καὶ μετὰ τῆς ἐν εἰρήνῃ πορεύσεως¹ οἵκαδε ἀπάντων ἀναχωρησάντων, μεθ' ἡμέρας τινὰς ἡ θεοφιλεστάτη ὡς ἐπάληθε² αὕτη νέα Ἀννα τοῦ χρόνου συμπληρωθέντος γεννᾷ τὸν ἐν πνεύματι νέον Σαμουὴλ. Τὸ δὲ γεννηθῆναι τοῦτον παρῑσθὲ τῇ τοῦ πρωτομάρτυρος κλήσει Στεφάνου τοῦτον ὠνόμασαν³, κατὰ τὴν πρόβησιν τοῦ σεβασμίου Πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ. Τῆς δὲ ὀκταμέρου ὡς ἐν μέσῳ παραδραμούσης, καὶ τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ προσενεχθέντος τοῦ βρέφους, τὴν προωρισμένην εἰλήφει κλήσιν. Ὅμοίως καὶ τῇ τεσσαρακοστῇ ἰδίαις

A domi, luceret. Cum ergo ad ejusdem in throno collocationem totus terrarum orbis conflueret, omnis ætatis hominibus, senibus, adolescentibus, juvenibus, infantibus quoque et lactentibus una concurrentibus : imo, ut aliquid dicam, angelis ipsis ad illam lætificam sessionem descendentibus ; cum aliis quoque convenerunt duo pii paris fertiles rami. Verum, cum infinitam populi multitudinem cernerent, Anna veneranda propter mutuum hominum compressionem et coactionem reverti in animo habebat, ne forte fœtus hujuscemodi oppressione emissus moreretur. Verum ipsi non consensit vir honoratissimus ; sed cum robustissimus esset, et corporis viribus præ aliis valeret, eam rogavit ut manibus sua latera apprehenderet ; ipseque a fronte pellens et vicissim repulsus, vix in **405** vestibulum magni divinæ Sapientiæ templi¹⁰ pervenire potuit. Inde illi facile ingressi sunt in porticum, qui ante templi atria situs est : illicque consensu scamno, sacerdotis Germani introitum expectabant. Siquidem tot et tantæ revera erant illius laudes, ut vel solum ejus videndi desiderium cunctos alliceret. Pontifice postea ingrediente, divinitus excitata mulier (ut jurejurando his, qui id mibi nuntiarent, asseveravit) eum instar flammæ ignis intuita est, s' ælimque exclamavit : « Benedic, sanctissime, filio quem in visceribus gero. » Ille vero totus fulgidus, vultu leniter converso, oculos in mulierem conjecit, ac igne sancti Spiritus permotus ait : Tui ventris fructui, o mulier, secundum fidem tuam benedicat Dominus, Deipame et protomartyris Stephani intercessionibus. » O bonæ fidei melior vere compensatio ! Nempe ut olim mulier Chananæa a Servatore Christo audit : O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis¹¹ : ita et hæc a divino illo Patre, qui totum Christum in se gerebat, præter id quod petiit, nascipri quoque nomen accepit.

406 Consuetis autem sacris officiis peractis, cum omnes divinorum et purissimorum mysteriorum Christi participes facti, et in pace profecti domum rediissent ; post aliquot dies Dei vere amantissima nova illa Anna completo tempore novum in spiritu Samuel peperit. Statim autem ac natus est, protomartyris Stephani nomen illi dederunt, juxta prædictionem venerandi Patris nostri Germani. Octo vero dierum spatio quasi intermedio præterito, puer in templum Dei adductus est, ibique præfinitam appellationem accepit. Similiter die quadragesima illum propriis manibus gestans mater, (ut olim celeberrima Anna sacrum ab infante Sa-

¹⁰ Templum Sanctæ Sophiæ. ¹¹ Matth. xv, 28.

VARIE LECTIONES.

¹ al. φιλᾶ. ² al. σκαμνόν. ³ lege ἀπολ. ⁴ al. προσέδουσεως. ⁵ al. ἐπ' ἀληθείας. ⁶ al. ὠνόμασεν.

moalem) augustum Deiparae Blachernense templum una cum viro suo petiit, ubi nempe facta oratione petitionem obtinuerat. Illic ergo stans rursus coram divina illa imagine, letis cum lacrymis gratias agens dicebat : « Gaude, o castissima, quæ meam in prole mascula procreanda sterilitatem solvisti. Gaude, o purissima, quæ meum mœrorem in gaudium convertisti. Gaude, te quærentium salus promptissima. Ego quippe misera te quærendo invni, et **407** ultra quam petebam sum consecuta. Non enim filium tantum, sed etiam ejusdem nomen a tuo cultore et nostro nunc pastore accepi. » Extensis autem sursum manibus, et ad sanctæ illius imaginis pedes infante in modum adorantis aptato, iterum clamabat : « Accipe, ô Domina, tuæ maternæ intercessionis germen. Accipe, o tu quæ precibus meis respondisti, tibi ante conceptionem destinatum a me filium. Accipe, o feneratorix, debitorum fenus. » Religioso autem viro diuturna uxoris oratione et lacrymarum effusione, velut muto facto et obstupefacto, hæc manu illius apprehensa, divinamque imaginem digito monstrans : « Ipsa, inquit, vir dulcissime, illa est sponsor, patrona et adiutrix Stephani partus. » Tum ambo, inclinatis capitibus, sanctum illud solum adorarunt, et gratiis artis omnium Christianorum sponsori et patronæ, domum abierunt. Profecto generosa mater sua illa gratiarum actione prophetice prænuntiavit futurum esse, ut ille pro Christi et Matris ejus imagine martyrium aliquando subiret, uti postea palam fiet.

Ὅντως προέδειξεν ἡ γενναία μήτηρ προφητικῶς διὰ τῆς εὐχαριστίας τὴν εἰς ὕπερον μέλ-
λοντα ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰκόνης καὶ τῆς αὐτοῦ Μητρὸς μαρτυρεῖν, ὡς μετέπειτα γνωσθήσεται.

Sancta autem et vivifica Salvatoris resurrectione adveniente, parentes sacrum ab **408** incunabulis puerum in Photisterium ¹² sanctissimæ Dei magnæ ecclesiæ vespere sancti Sabbati tulere, quem cum ad regenerationis lavacrum obtulissent, cum Germanus beatissimum luminare in nomen vivificæ Trinitatis baptizavit. Post divini vero unguenti unctionem, deiferi pastoris pedibus procidens mater clamabat : Preces, reverende Pater, pro illo funde, cujus nomen, dum adhuc in utero gestabatur, indicasti. Verum reverendus Germanus, non existimans aliis precibus post unguenti unctionem opus esse, altera manu, genitoris caput tenens, altera infantem digito ostendens, dixit : « Deus qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ¹³, hunc puerum similem moribus illi reddat, cujus nomen accepit. » Et ita cum benedictione domum reverterunt.

Hæc sunt deiferi Patris nostri Stephani primordia. Hæc sunt veræ et perjurundæ ejus conceptionis,

¹² Id est Baptisterium. ¹³ Joan. 1, 9.

VARÆ LECTIONES.

* αἱ, πρὸ σῴζασα. * Unus hic interserit ἐναρτυλάσασα. * Idem hic, habet, ἐνεπράσατο, καὶ αὐθις ἑβόα. * αἱ, ἑλέγου. * ταχθέντα. * Unus addit Σαμουήλ.

αὐτὸν χερσὶν ἡ μήτηρ βασιτάξασα * (καθάπερ ἡ πολυθρόλλητος Ἄννα τὸν ἐκ βρέφους ἱερὸν Σαμουήλ), τὸν τῆς Θεοτόκου σεβάσμιον ναὸν ἅμα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς ἐν Βλαχέρναις κατέλαθεν, ἐν ᾧ καὶ τὴν προσευχὴν ποιήσασα, τὴν αἰτήσιν ἔλαθεν * καὶ πρὸ τῆς θείας ἐκείνης παρισταμένη εἰκόνης πάλιν, χρημοικολῶς δάκρυσιν εὐχαριστοῦσα ἔλεγεν * « Χαίροις, πάναγνε, ἡ τῆς ἀβρενοτόκου μου παιδοποιίας τὴν στεῖρωσιν λύσασα. Χαίροις, πανάχραντε, ἡ τὴν ἐμὴν ἀθυμίαν μεταστρέψασα εἰς χαρὰν. Χαίροις, ταχίστη σωτηρία τῶν σε ζητούντων. Ἐγὼ γὰρ ἡ τάλαινα ζητήτασα, εὐρόν σε, καὶ περισσότερον ἔλαθον. Οὐ μόνον τέκνον, ἀλλὰ καὶ τὸ αὐτοῦ ὄνομα παρὰ τοῦ σοῦ λάτρου καὶ νῦν ἡμετέρου ποιμένος. » Ἐκτείναντα δὲ τὰς χεῖρας πρὸς τὸ ἀναντες, καὶ τοῖς ποσὶ τῆς ἁγίας ἐκείνης εἰκόνης τὸ βρέφος ἢ προσκυνητικῶς ἐνέπρασα, αὐθις ἑβόα * « Δέχοιο * , ὦ δέσποινα, τῆς μητρικῆς σου πρεσβείας τὴ βλάστημα. Δέχοιο, ἀντιφωνήτρια, τὸν πρὸ συλλήψεώς σοι ταχθέντα * μοι παῖδα. Δέχοιο, δανείτρια, τῶν χρεωστών τὸ δάνειον. » Τοῦ δὲ θεοφιλοῦς ἀνδρὸς αὐτῆς ἐπὶ τῇ ἐγγχρονίᾳ τῆς εὐχῆς καὶ τῇ τῶν δακρύων ἐκχύσει τῆς γυναικὸς ἐννεοῦ γενομένου καὶ καταπλήκτου ἐξιστάμενου, αὐτῇ τῆς χειρὸς αὐτοῦ δρασκαμένη, δακτυλοδεικτοῦσά τε πρὸς τὸν θεὸν χαρακτήρα, ἔφησεν * « Αὐτῇ μοι, γλυκύτατε ἀνερ, ἐγγυητής, προστάτης καὶ βοηθὸς τῆς τοῦ Στεφάνου γεννήσεως. » Καὶ κλίναντες ἀμφοτέρω τὰς κεφαλὰς, καὶ τὸ ἅγιον ἐκεῖνα προσκυνήσαντες ἑδάφορ, τὴν πάντιον τῶν Χριστιανῶν ἐγγυήτριαν καὶ προστάτιδα εὐχαριστήσαντες οἰκαδε

Τῆς δὲ ἁγίας καὶ ζωηφόρου τοῦ Σωτῆρος ἀναστάσεως καταλαβούσης, τὸν ἐκ βρέφους ἱερὸν ἰ ἀράμενοι οἱ γεννήτορες, τὸ Φωτιστήριον τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης ἐκκλησίας κατέλαθον τῇ τοῦ ἁγίου Σαββάτου ὥλῃ, καὶ τὸν ἱερὸν νεανίαν προσφέρουσι πρὸς τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας * καὶ βαπτίζεται εἰς τὸ τῆς ζωαρχικῆς Τριάδος ὄνομα παρ' αὐτοῦ τοῦ παμμάκαρος φωστήρος Γερμανοῦ. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ θεοῦ μύρου χρίσιν, τοῖς τοῦ θεοφόρου ἀρχιποίμενος ποσὶν ἡ μήτηρ αὐτοῦ προσπεσοῦσα, « Εὐχαί, ἑβόα, τίμιε Πάτερ, ὅνπερ ἀπὸ νηδύος τὴν κλῆσιν ἐγνώρισας. » Ὁ δὲ τίμιος Γερμανὸς μὴ εἰξας ὑπερθεῖν τῆς τοῦ μύρου χρίσεως ἄλλην εὐχὴν ποιήσασθαι, τὴν χάραν τοῦ γεννήτορος τῇ μιᾷ χεὶρὶ κατασχών, καὶ τῇ ἑτέρᾳ ἐπὶ τὸ βρέφος δακτυλοδεικτῶν, εἶπεν * « Ὁ φωτίζων πάντα ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον Θεὸς, ὁμοιότροπον ἀναδείξειεν τὸν παῖδα τοῦτον, ὅςπερ εἰλήφει καὶ τὸ ὄνομα. » Καὶ οὕτω μετ' εὐλογίας οἰκαδε ἐπερῶθσαν.

Τοιαῦτα τὰ τοῦ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Στεφάνου προπύλαια. Ταῦτα αὐτοῦ τὰ περὶ συλλήψεως, γεν-

νήσεως, κλήσεώς τε καὶ φωτισμοῦ πάντερπνα καὶ ἀληθινὰ διηγήματα. Ἀρχέσθω δὲ καὶ τῶν μετέπειτα αὐτοῦ θεοπαρόχων κατορθωμάτων ὁ λόγος. Εἰ γὰρ τὰ προαύλια τοιαῦτα, πολλῷ μᾶλλον τὰ ἐνδότερα. Τοῦτον γὰρ τὸν ὅσιον πνευματικῇ λογιᾷ ἀναγεννήσασα ἡ πάντων ἡμῶν μήτηρ τιμία κολυμβήθρα, μυστικὸν ὥσπερ ἐκ τινος θηλῆς ἐπότισε γάλα· κἀν-τεῦθεν οἶα στερεὰν τροφήν τῶν θείων ἐννοιῶν τὴν γνῶσιν προέθηκεν, ἣν οἱ τὰ αἰσθητήρια πρὸς διάκρι-σιν ἔχοντες καλοῦ τε καὶ κακοῦ ἐσθίειν ἐτάχθησαν. Αὕτη τοῦτον, ὡς ἔφαμεν, ἀνῆξεν μητρικῶς καὶ ἐθρέ-ψατο, καὶ ταῖς θεαῖς μελέταις ἐπαγρυπνεῖν ἐξεπαί-δυσεν. Αὕτη τὸν τοῦτον καταλαμπρύνασα βίον, τὴν ψυχὴν ἐξωράισε καὶ πρὸς ὕψος ἀνήγαγεν. Αὕτη τοῦ-τον Θεοῦ φίλον ἐποίησε, καὶ τῶν παρόντων περιορᾷν παρσχεύασε· καὶ συνελόντα φάναι, αὕτη τοῦτον εἰς τόδε τὸ πᾶν ἐκ μὴ ὄντων ἐλθόντα ἐδέξατο· καὶ αὕτη τῶν ἐνθὺνδε μεταστάντα πάλιν ἐξένισεν· ἥ καὶ μάρ-τυς αὐτοῦ τῆς ἀριστείας ἀναμένει γενέσθαι, ὅταν πᾶσι κατ' ἀξίαν τὰς ἀμοιβὰς ὁ Κριτὴς ἀποδίδωσιν.

Ἄλλα γὰρ ἔλαθον ἑμαυτὸν εἰς τοῦσδε νῦν τοὺς λόγους παρεξελθὼν, καὶ καταλείψας τὰ πρότερον λεχθῆναι ὀφείλοντα, ἤττον οὐδὲν πεπονηὼς τοῖς πρὸ τῶν θεμελίων τὴν ὁροφὴν τῆς οἰκίας καταρτίσαι μηχανωμένοις. Ἐνθεν λοιπὸν τοῦ λόγου τὴν νύσσαν αὖτις ἐπὶ τὰ πρόσω φέρω. Οἱ μὲν οὖν γονεῖς τοῦτου τοῦ ἱερωτάτου παιδὸς, κατανοήσαντες τοῦτον τὴν τῶν παίδων ἡλικίαν ὑπερβάντα καὶ ἐξαετῇ ἐληλαχότα χρόνον, ἥδη δὲ καὶ ὀφείλοντα τοῖς μαθήμασι λοιπὸν ἐνασχολεῖσθαι, παραδιδόασιν αὐτὸν εἰς τὴν τῶν ἱε-ρῶν Γραμμάτων μάθησιν προπαιδεῖας. Τοῦτου δὲ τὸ καθ' ἑκάστην ἀδίαλειπτως τοῖς μαθήμασιν ἐντυ-φῶντος, ὑπερηκόντισε πάντας, οὐ μόνον τῶν μαθη-μάτων, ἀλλὰ καὶ πάσης ἡ ἀρετῆς ἐπιμελούμενος. Καὶ γὰρ οὐ διέλειπεν ἅμα τῇ ἱερᾷ αὐτοῦ μητρὶ συ-κτοπορῶν πρὸς τὰς συνήθεις ἀγρυπνίας γινομένης ταῖς τῶν ἁγίων μνήμαις. Χάριν δὲ τοιάνδε εἰλήφει ὁ τίμιος οὗτος νεανίας, ὥστε ἐν καιρῷ τῶν καθ-ισμάτων τῆς ἀναγνώσεως τελουμένης, πρὸ τῆς ἱερᾶς κιχλίδος ἱστάμενος, καὶ τῷ ἀναγνώστῃ προσέχων, ἐκ μόνῃς ἀνακράσεως μαυθάνειν αὐτὸν τὸ ἀναγινω-σόμενον, καὶ ἐπὶ στόματος φέρειν, εἴτε μαρτύριον, εἴτε βίον, εἴτε καὶ Πατρός τινος διδασκαλίαν, μά-λιστα δὲ τοῦ μελισταγοῦς Χρυσοστόμου Πατρός. Αὐτοῦ γὰρ ἔλεγεν πλειοτέρως ἐπιποθεῖν τὰς θείας διδασκαλίας. Καὶ οὕτως ὁ κατὰ ἀλήθειαν ἐκ βρέ-φους ἱερὸς, καὶ τοῦ πανευφήμου Τιμοθέου σύσκηνος, τῷ κοινῷ διδασκάλῳ ἐξακολουθῶν καὶ νήφων ἐν πᾶσι, τῶν τε ἐπισθεῖν ἐπιλανθανόμενος, καὶ τῶν ἐμπρο-σθεῖν ὀσημέραι ἐπεκτεινόμενος, οὐ διέλειπεν, δα-δτικῶς εἰπεῖν, μελετῶν νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέ-ραν ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου, ὥσει ξύλον πεφυτευμέ-ρον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν. Ἡδὲ γὰρ

A nativitatē, appellationis et illustrationis, sive bap-
tismi narrationes. Jam vero praeclara facinora,
quae Deo dante postea edidit, aggrediatur oratio.
Si enim tam eximia sunt atria, multo magis inte-
riora. Siquidem postquam huncce sanctum spiritali
puerperio, nostrum omnium mater veneranda pi-
scina **409** regeneravit, lac ei mysticum velut e quo-
dam ubere propinavit, divinarumque cogitationum
cognitionem tanquam solidum cibum deinde propo-
suit, qua vesci jubentur, qui sensus ad discretio-
nem boni et mali consecuti sunt. Ipsa illum, uti dixi-
mus, instar matris educavit et aluit, rerumque di-
vinarum meditationi invigilare edocuit. Ipsa ejus
vitam splendidam efficiendo, pulchram reddidit
B ipsius animam et sursum evexit. Ipsa illum Dei ani-
cum et rerum praesentium contemptorem fecit; et,
ut uno verbo absolvam, ipsa illum e nihilo in hoc
universum venientem excepit, et rursus ipsa ex hisce
locis migrantem recepit, quae etiam se ejus fortitu-
dinis testem fore exspectat, cum omnibus digna pro
meritis retributurus est Iudex.

Verum, dum in hos sermones prolabor, et quae
prius dicenda sunt relinquo, meimet ipse oblitus
sum, nihil minus illis passus, qui ante fundamenta
tectum domus construere moliantur. Quapropter
orationis cursum in anteriora deinceps refero. Ita-
que cum parentes hujusce sacratissimi pueri illum
pueritiae tempus praetergressum esse, sexque anno-
rum aetatem attigisse, ac in disciplinis occupari de-
bere viderent; eum **410** ad sacramenta litterarum
praeludia ediscenda magistris tradunt. Ille vero
cum assidue studiis tanquam deliciis delectaretur,
omnes longe superavit, non tantum doctrinae, sed
etiam omni virtuti operam navando. Nec enim de-
stitit cum sacra sua matre ad vigiliis in sanctorum
memoriis celebrari solitas noctu proficisci. Ejus-
modi vero gratiam acceperat honorandus ille ado-
lescens, ut tempore lectionis, quo sedere mos est,
ipse stans ante sacros cancellos, lectoremque atten-
dens, ex sola auditione idipsum quod legebatur dis-
ceret, ac in ore versaret, sive martyrium, sive vi-
tam, sive alicujus Patris sermonem, praesertim melli-
flui Patris Chrysostomi. Siquidem aiebat se hujus
sermones vehementius expetere. Sic vere ab infante
D sacer et celeberrimi Timothei contubernalis, com-
munem magistrum sequens, seque in omnibus caute
gerens, quae retro sunt obliviscens, et ad ea quae sunt
priora extendens ¹⁴ seipsum, non cessabat, ut cum
Davide loquar, meditari die ac nocte in lege Domini,
tanquam lignum quod plantatum est secus decursus
aquarum ¹⁵. Noverat enim se non multo post proprio
tempore centesimum **411** suorum laborum fru-
ctum daturum ¹⁶. Ita honorandus Stephanus, sum-
mam pietatem eruditus, compures coaevorum tuum

¹⁴ Phi ip. iii, 43. ¹⁵ Psal. i, 2. 3. ¹⁶ Matth. xxi, 8.

VARIE LECTIONES.

• Tres Collb. hic ita habent: οὐ μόνον τὰ μαθήματα, ἀλλὰ καὶ πάσης, etc.

Dei amore, tum discendi studio, brevi tempore A multum superavit. Siquidem supra ætatem erat illius ardor; ut etiam in admirationem rapti parentes dicerent eum vere filium orationis esse. In his ergo sacer adolescens erudiebatur, et optima purissimaque institutione informabatur, quam, ut ait acutissima et valde theologica mens [Gregorius Nazianzenus], diurnam divinus David præclare vocat et nocturnæ adversam. Dum autem sacras Scripturas ediscebat, divinatorum virorum qui in eis exultant, æmulator esse cupiebat, quos quidem imitando, variorum ciborum ne meminere quidem, neque vanam gloriam expetebat, neque unquam a divina laude os vacuum habebat.

παρ' αὐταῖς ἐμφορομένων· καὶ τούτους μιμούμενος, οὐδ' ὅλως ἐποιεῖτο ποικίλης τροφῆς μνήμην, οὔτε κενῆς δόξης ἐφίετο, οὔτε τὸ στόμα αὐτοῦ ἀπὸ δοξολογίας ἤργει ποτέ.

Eodem vero tempore, quo studiis operam dabat, B Leo e Syria oriundus, novus Doeg¹⁷ et Idumæus, ex partibus Orientis, rebelli et tyrannico facinore in Theodosium imperatorem insurrexit. Qui Theodosius rem indignam esse ratus Christianos cum Christianis bello congregari, tranquillissimum vitæ genus amplexatus, cupiditate et dignitate frui impium permisit. Mox ergo tyrannus 412 in palatium, canis in sancta, sus in margaritas properavit. Verum vulpis pellem induens, seseque subdole initio gerens, ob reverentiam erga magnum præsulē Germanum, se pietatis cultorem fore promisit. Post decimum vero sui imperii annum, novus ille Baltassar¹⁸, Manichæam hæresim, et Aphthartodocitarum, ut ita loquar, forte haud dissimilem in Ecclesiam spiravit. Itaque subjecta sibi plebe convocata, coram omnibus leoninum rugiens inhumana hæc bellua, et Leonis nomine insignis, ex iracundo corde, velut ex Ætna monte ignem et sulphur, miserandam illam vocem eructavit et protulit: «Quandoquidem imaginum fabricatio ars est idolica, illas adorare non oportet. » Verum cum huiusmodi voce plebs religiosa et orthodoxa conturbata ingemeret, perditus ille mox quod sequebatur reticuit, et sermonem in alienam sententiam detorsit. Vere sepulcrum putens guttur¹⁹ ejus, et paries dealbatus cor illius.

Cum autem id rescisset pietatis præco Germanus, sese rebelli tyranni menti opponens, hæc ei mandat: «Imperator, Christo Domino et Salvatore nostro Deo ex purissimo sanctæ Deiparæ sanguine facto, et perfecte 413 simili nobis et circumscripto viso, universus idolorum cultus e medio sublatus est, omniaque idolorum simulacra igni et tenebris mandata sunt. A quo vero nobiscum ipse versatus est, ejusque apostoli sua doctrina mundo salutem pepererunt, ad hodiernum diem, anni sunt septingenti trecenti sex: quotquotque in-

ἅτι οὐ μετ' οὐ πολὺ ἐν καιρῷ ἰδὲν δόσει τοὺς καρπὸς τῶν πόνων αὐτοῦ εἰς ἑκατόν. Οὕτως ὁ τιμὸς Στέφανος παιδευθεὶς τὴν ἀκροτάτην εὐσέβειαν, πολλοὺς ὁμηλικῶν ὑπερῆκόντισεν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τῇ τῆς ψυχῆς φιλοσίᾳ καὶ φιλομαθείᾳ. Ἦν γὰρ αὐτοῦ ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν τὸ πρόθυμον, ὥστε θαυμάζεσθαι αὐτὸν παρὰ τῶν τεκόντων καὶ λέγειν, ὅτι περ ἀληθῶς εὐχῆς υἱὸς ἐστὶν οὗτος. Ἐν τοῦτοις οὖν ὁ ἱερεὺς νεανίας παιδεύεται καὶ διαπλάττεται πλάσιν τὴν ἀρίστην καὶ καθαρωτάτην, ἥν περ, ὡς φησὶν ὁ διαπρύσιος καὶ θεολογικώτατος νοῦς, ἡμερινὴν ὁ θεὸς Δαβὶδ καλῶς ὀνομάζει· καὶ τῆς νυκτερινῆς ἀντίθετον. Ἐκμανθάνων δὲ τὰς θείας Γραφὰς ἐπεπόθει ζηλωτῆς γενέσθαι τῶν θεῶν ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν

Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τῆς αὐτοῦ μαθήσεως, Λέων ὁ Συρογενῆς, ὁ νέος Δοῦκ καὶ Ἰδουμαῖος, ἐκ τῶν τῆς Ἑφῆς μερῶν, συσκευῇ ἀνταρτικῇ κατεπανίσταται Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ. Ὅστις Θεοδοσίος Χριστιανὸς πρὸς Χριστιανούς οὐκ ἄξιον εἶναι κρίνας πολεμεῖν, ἡσυχαστικωτάτην διαίτην ἀναλαβὼν, τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς ἀξίας ἀπολαύειν τὸν ἀσεβῆ πεποιήκε. Καὶ εὐθὺς ὁ τύραννος εἰς τὰ βασίλεια, καὶ ὁ κύων εἰς τὰ ἄγρια, καὶ ὁ χοῖρος ἐπὶ τοὺς μαργαρίτας. Ἀλώ- πεκος δὲ χρώμα ἀναλαβὼν, καὶ ὑπούλως πως τὰ πρῶτα διεξελθὼν διὰ τὴν πρὸς τὸν μέγαν πρόεδρον Γερμανὸν αἰτῶν εὐσεβεῖν συνετάσσετο. Μετὰ δὲ δεκάτον χρόνον τῆς αὐτοῦ κατάρξεως, ὁ νέος οὗτος Βαλτάσαρ αἵρεσιν ἐμπνεῖ τῇ Ἐκκλησίᾳ Μανιχαϊκὴν, τάχα, ἔν' εἶπω τι, καὶ τῶν Ἀφθαρτοδοκητῶν ἐφ' ἄλλων. Καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ λαὸν ἐκκλησιάσας, μέσον πάντων λεοντοειδῶς βρούχης ὁ ἀνήμερος ὤρη καὶ λεοντόνυμος, ἐκ τῆς ὀργίλου αὐτοῦ καρδίας ὡς ἐξ ὄρους Αἰτναίου πῦρ καὶ θέαρον ὕψις ἤρρευστο τὴν ἐκείνην ἐκείνην φωνήν, καὶ εἶπεν· «Εἰδωλικῆς τεχνουργίας ὑπαρχούσης τῆς τῶν εἰκόνων ἀνατυπώσεως, οὐ δεῖ ταύτας προσκυνεῖν. » Τοῦ φιλοχρίστου καὶ ὀρθοδόξου λαοῦ θορυβηθέντος· ἅμα τῇ φωνῇ καὶ στενάχοντος, ὁ ἀλιτῆριος παρευθὺ τὸ ἐξῆς ἐτιώπησε, καὶ πρὸς ἑτερονομίαν τὴν λόγον μετέγαγεν. Ὅντως, Τίμπος ἀνεφωγμένος ὁ Λάρυγξ αὐτοῦ, καὶ τοῖχος κεκοιτημένος ἡ τοῦτου καρδία.

Γινούσ δὲ τοῦτο ὁ τῆς εὐσεβείας κήρυξ Γερμανός, καὶ ἀντιστὰς τῇ ἀνταρτικῇ τοῦ τυράννου γνώμῃ, δηλοῖ πρὸς αὐτόν· «Βασιλεῦ, τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ σπρωχθέντος ἐκ τῶν ἀγράντων αἱμάτων τῆς ἁγίας Θεοτόκου, καὶ τελείου αὐτοῦ καθ' ἡμᾶς ὀφθέντος· καὶ περιγραπτοῦ, πᾶσα εἰδωλικὴ λατρεία ἐκποδὼν γέγονε, καὶ πᾶν ἄγαλμα εἰδωλικὸν τῷ πυρὶ καὶ τῷ σκότειι παρεπέμφθη. Ἀπὸ δὲ τῆς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς συναναστροφῆς, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ κοσμοπύστου διδασκαλίας ἕως τῆς νυνὶ, ἔτη ἐπταχόσια τριάκοντα ἕξ· καὶ οἱ ἀνά

¹⁷ I Reg. xxi, 7. ¹⁸ Dan. v, 4 seq. ¹⁹ Psal. v, 11.

VARIAE LECTIONES.

• Duo habent τέαρον, unus τέφρον. • ai. θρῶλληθέντος. • Unus ἕξ non habet.

μέσον ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις περιελθόντες δίκαιοι Α Πατέρες περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων τοιοῦ-
τόν τι οὐκ ἐνένοησαν. Ἐξαρχήθεν γὰρ μετὰ τὴν τοῦ
Χριστοῦ εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν, ἡ εἰκονικὴ ὄρασις
ἀνετυπώθη. Παρά τε γὰρ τῆς αἰμόρρου εἰς τὴν ἐπ'
αὐτῇ θαυματοποιίαν γεγонуῖαν ἡ τοῦ Σωτῆρος
εἰκὼν ἐστηλογραφήθη. Μεθ' ἧς καὶ ἀχειροποιήτος ἡ
ἐν Ἐδέστῃ τῇ πόλει· αὐτίκα καὶ ἡ παρὰ τῷ Λουκᾷ
τῷ εὐαγγελιστῇ ἱστορηθεῖσα ἀπὸ Ἱεροσολύμων πρὸς
Θεδρίλον τῆς πανάγου καὶ Θεοτόκου εἰκὼν. Ἀλλὰ
καὶ αἱ ἅγαι· ἐξ οἰκουμένικαὶ σύνοδοι ταύτας εὐρου-
σαι, προσκυνεῖσθαι διετάξαντο καὶ οὐκ ἀποστρέφε-
σθαι. Ἔσθι δὲ γινώσκων, βασιλεῦ, ὅτι εἰ τοῦτο κρα-
τήσεις, ὑπὲρ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἐτοί-
μως ἀποθανοῦμαι. Ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν τὸ
αὐτοῦ φέρει ἅγιον ὄνομα, καθ' ὃ ἐν σαρκὶ ὤφθη καὶ Β
τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Δίκαιον δὲ καὶ ἁγίον
ἐστὶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντως ἀποθανεῖν.
Ὁ γὰρ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἀτιμάζων, εἰς τὸν ἐν αὐτῇ
ἐγγραπτὸν ἀναπέμπει τὴν ὕβριν. » Ταῦτα
ἀκούσας, ὁ παράνομος βασιλεὺς, καὶ βρυξῆς ὡς λέων
φερονύμιος, ξιφῆρεις σατράπας ἀποστείλας ἐν τῷ
πατριαρχικῷ οἴκῳ, πυγμαῖς καὶ ὀνειδισμοῖς κατε-
νέγκαι τὸν ἅγιον τῶν ἐκείσε προσέταξεν. Οὕτινος
κατελθόντος, καὶ τοῦ μονήρους βίου συμμετόχου γε-
γονότος, ἦν ἰδεῖν τὴν πόλιν ἅπασαν θρῆνον καὶ κω-
κυτὸν οὐκ ὀλίγον ἐκπέμπουσιν, τὴν τοῦ Πατρὸς ζη-
μιωθείσαν μελισταγῇ διδασκαλίαν· ὡς εἶναι τὴν
ἡμέραν ἐκεῖνην, οὐχ ἡμέραν, ἀλλὰ σκότος, καὶ θρῆ-
νον καὶ οὐαὶ ἐπὶ οὐαὶ, ὡς φησὶν ὁ προφήτης.

Ἐν δὲ ταῖς δυσείμοσι ταύταις ἡμέραις, ὁ ἀσεβὴς C
Ἀναστάσιος· ἀσεβείας χειρὶ τὴν ἀρχιερωσύνην ἐπιλαμ-
βάνεται· στρατιωτικῶς, καὶ οὐ ψήφῳ Θεοῦ εὐσεβείας·
δοῦναι τὰ τῆς Ἐκκλησίας πάντα τοῖς βασιλεῦσι παρ-
έδωκεν. Ἐν τούτοις· οὖν ἐξουσιαστικῶς δραξάμε-
νος ὁ τύραννος τῆς αἰρέσεως, πειρᾶται παρευθὴ τὴν
ἁγίαν καὶ δεσποτικὴν εἰκόνα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ
ἡμῶν, τὴν ἰδρυμένην ὑπερβεν τῶν βασιλικῶν πυλῶν,
ἐν οἷσπερ διὰ τὸν χαρακτήρα ἡ ἁγία Χαλκὴ λέγεται,
κατενέγκαι καὶ πυρὶ παραδοῦναι, ὃ καὶ πεποίηκεν.
Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ καθαιρέσει ζήλῳ θεῷ ῥωθισαί
τίμαιοι γυναῖκες, καὶ ῥωμαλέως εἰσπηδῆσαι καὶ τῆς
κλίμακος δραξάμεναι, καὶ τὸν καθαιρέτην σπαθάριον
χαμᾶζε προστρέψασαι, καὶ τοῦτον διασύρασαι, τῷ
θανάτῳ παρέπεμψαν· καὶ εὐθὺς εἰσδραμῶσαι κα-
ταλαμβάνουσιν τὸν πατριαρχικὸν οἶκον, λιθοβολοῦσαι
τὸν δυσσεβῆ Ἀναστάσιον, καὶ λέγουσαι, « Μισρωτάτη
κεφαλὴ, καὶ τῆς ἀληθείας ἐγθρὲ, τοῦτον γε ἔνεκα τῆς
ἱερωσύνης ἐδράξω, πρὸς καταστροφὴν τῶν ἁγίων
καὶ ἱερῶν ἀναθημάτων; » Ταύτην οὖν τὴν ἤτταν μὴ
φύρων ὁ ἀνέρος, φυγῇ ἐχρήσατο ἀπὸ προσώπου
τῶν εὐσεβῶν γυναικῶν· καὶ τῷ τυράννῳ προσφυγὼν,
πέπεικεν αὐτὸν, τοῦ διὰ ξίφους θανατωθῆναι τὰς
ἁγίας γυναῖκας ἐκείνας. Ὁ δὲ καὶ γέγονεν, καὶ ὑπὲρ
τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰκόνος ἐναθλήσασαι, τὸ βράβετον
παρὰ Χριστοῦ ἐκομίσαντο, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν
συνευφραίνόμεναι μετὰ πασῶν τῶν ἁγίων ἀθλο-
φύρων.

* αἱ. περιέδωκεν.

tra illud temporis spatium exstiterē justī Patres, n-
hil tale de sanctis et venerandis imaginibus excogi-
tare. Siquidem ab initio post Christi in cœlos as-
sumptionem imagines expressæ sunt. Nam Salvato-
ris effigiem in memoriam miraculi in se patrati
cippo insculpi curavit hæmorrhœissa, cui illa nullo
artificio humano facta adjungenda est, quæ in urbe
Edessa conservatur, ut et illa castissimæ Deiparæ
imago, quam a Luca evangelista depictam, Jeroso-
lymis ad Theophilum missam fuisse memoriæ prodi-
ditum est. Præterea sanctæ sex œcumenicæ synodi,
quæ illas repperunt, easdem adorandas, non abhor-
rendas sancivere. Caterum, pro certo habeas, im-
perator, si hac in re vi uti volueris, me pro sanctis
et venerandis imaginibus libentissime moriturum.
Namque Christi imago sanctum ejus nomen præfert,
quatenus in carne visus est et inter homines versa-
tus est. Mori 414 autem pro ejus nomine, prorsus
res est justa et sancta. Qui contra ejus imaginem
ignominia afficit, in illum, quem exhibet, injuriam
rejecit. » His auditis, improbus imperator, more leo-
nis, cujus nomen ferebat, frendens, satrapas en-
sibus armatos in patriarchicam domum misit, qui-
bus præcepit ut cum pugnis et conviciis sanctum
virum inde deturbarent. Eo autem ejecto et mo-
nasticæ vitæ participe facto, videre erat universam
civitatem, melliflua Patris doctrina orbatam, sletum
et gemitum non parvum edere; ita ut dies illa, non
dies, sed tenebræ et sletus super sletum, et væ super
væ esset, ut loquitur propheta.

Hisdem miseris diebus impius Anastasius impieta-
tis manu pontificatum occupavit, vi militum, non
suffragio divinæ pietatis; qui quidem omnia ad Ec-
clesiam pertinentia imperatoris ædibus tradidit.
Tum tyrannus libera potestate prodendæ hæresis
accepta, illico sanctam et Dominicam Christi Dei
nostri imaginem, quæ supra imperatoria atria col-
locata, ob effigiem sanctæ Æneæ dicebatur, dejicere
et igni tradere tentavit, quod quidem peregit. Inter-
rim vero dum tollebatur, divino zelo roboratæ 415
honorabiles mulieres, fortiter irruerunt, arreptaque
scala, spatharium, qui imaginem amovebat, in ter-
ram projecerunt, distractumque morti dederunt.
Post hæc ad patriarchicam domum statim propete-
rantes, impius Anastasium lapidibus petunt, aien-
tes: « Impurissimum caput, et veritatis hostis, er-
gone idcirco sacerdotium invasisti, ut sancta et sa-
cra anathemata sive donaria everterentur? » Hanc
de se victoriam non ferens profanus, a conspectu
piarum mulierum aufugit, et ad tyrannum confu-
giens, ei auctor fuit, ut sanctas illas mulieres ferro
interimeret. Quod quidem factum est, illæque pro
Christi imagine inito certamine, victoriæ præmium
ab ipso Christo receperunt, cum omnibus sanctis
victoribus in regno cœlorum lætantes.

Itaque nocturna illa caligine diu tunc obsessa A
mansit Constantinopolis, hæresim sectando. Quot-
quot vero ibidem pii et orthodoxi supererant, non
mediocri tristitia afficiebantur, e quibus non pauci
patria relicta in pagos orthodoxos transmigrarunt.
Parentes quoque beati Stephani 416 in has cala-
mitates incidentes propriæ salutis providebant. Eos
tamen retinebat filii promissio, quam implere in
animo habebant. Verum cum considerassent illum
in Byzantii monasteriis ob invalescentes tyranni
turbas commorari non posse; divinitus incitati et ab
angelo ducti, ut olim a conspectu Herodis infantium
homicidæ in Ægyptum cum Deipara fugit Dei pater
Joseph: sic illi una cum religioso puero Stephano,
natali solo excedentes, ad navale Chalcedonis na-
vigarunt, indeque viam, quæ in montem sancti et
deiferi Patris nostri Auxentii ducit, tenuerunt.
Illum enim montem quondam incoluerat magnus et
signifer Pater noster Auxentius, indeque radios
suorum miraculorum per universum orbem mise-
rat, qui etiam plurimis præclare et fortiter in im-
pios Dioscorum et Eutychem in quarta œcumenica
synodo Chalcedone congregata gestis fidem illu-
stravit.

κατὰ τῶν δυσσεβῶν Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς, ἐν τῇ
τῇ συνόδῳ.

Porro mons ille situs est ad navigabilem Nico-
mediæ sinum, e regione Bithynarum partium pro-
vinciæ. Est autem amœnissimus his qui salvi esse
volunt, omnes vicinos montes altitudine superat,
frigidus et siccus est, 417 et, ut breviter dicam,
cœlos attingit. Si quis enim illum appellaverit,
montem Dei et montem Choreb, montem Carmeli,
vel Sinæum montem, montem Thabor aut Liba-
num, vel sanctam civitatem, utpote in monte civium
Jerusalem sitam, a decore non aberrabit. Ubi enim
locus salutis mores ad salutem consequendam at-
trahit, illic certe vera est Jerusalem. Itaque san-
ctum istum montem (cui quidem a sancto Auxentio
nomen impositum fuit ad præsens et perpetuum
tempus) Patres per successionem occupavere, ubi
in sancta spelunca inclusi, transmigrationem mor-
tis paradisum invenere. Siquidem post obitum di-
vini Patris nostri Auxentii, Sergius ejus discipulus
in eadem spelunca commoratus est, cui tertius D
successit signifer virtutibusque omni modo splen-
didus Vindemianus: quem quartus secutus est Gre-
gorius temperantia clarus et sacra canitie plenus,
quem quintus excepit venerandus Joannes, novus
Abraham, perspicientiaque doni particeps. Huic
ergo sancto Joanni Gregorius et Anna, par reli-
giosum, venerandum filium Stephanum, tanquam
victimam tunc temporis adducentes, eum suscipi,
sanctoque 418 et angelico habitu dignari suppli-
ces postulabant, illum aientes orationis filium esse,
et ante ortum ab utero, instituto monastico devo-
tione fuisse. Honoratus autem ille senex, perspi-

Ταύτην οὖν ἐπὶ πολὺ ἔχουσα τὴν σκοτόμαιναν
κατὰ ἐκεῖνο καιροῦ ἡ Κωνσταντινουπόλις διέμεινεν
αἰρετίζουσα α. Ἀθουμούντων δὲ οὐ μικρῶς τῶν ἐν
αὐτῇ εὐσεβῶς καὶ ὁρθοδόξως οἰκούντων, ἀπίραντες
οὐκ ὀλίγοι τῆς ἐνεγκαμένης, ἐπὶ τὰς ὁρθοδόξους
κωμοπόλεις μετώκησαν. Ἐν τούτοις οὖν τοῖς λυπη-
ροῖς περιπεσόντες καὶ οἱ τοῦ μακαρίου Στεφάνου
γονεῖς, τὴν ἰδίαν σωτηρίαν περιεσκόπουν. Ἀλλ'
ἐκρατυῦντο, τὴν ἐγγύην πληρῶσαι βουλόμενοι τοῦ
ἰδίου παιδός. Καὶ δὴ ἀναλογισάμενοι ὅτι οὗτος τέ-
στιν ἐν τοῖς τοῦ Βυζαντίου μοναστηρίοις αὐτὸν
ἐγχρονίζειν διὰ τὴν ἐπικρατούσαν ταραχὴν τοῦ τυράν-
νου, θεόθεν κινούμενοι, καὶ ὅπ' ἀγγέλου ὁδηγοῦμε-
νοι, καθάπερ ποτὲ ὁ θεοπάτωρ Ἰωσήφ σὺν τῇ θεο-
τόκῳ ἐν τῇ κατ' Αἴγυπτον φυγῇ ἀπὸ προσώπου τοῦ
Βρεφοκτόνου Ἡρώδου· οὕτω καὶ οὗτοι ἅμα τῷ θεό-
φρονι παιδί Στεφάνῳ τῆς ἐνεγκαμένης ἀπάραντες,
καὶ πρὸς τὸν ναύσταθμον Χαλκηδόνος ἐκπλεύσαντα-
τες, εἶχοντο τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸ ὄρος φερούσης τοῦ
ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Αὐξεντίου. Ἐν
γὰρ τούτῳ τῷ ὄρει προκατοικήσας ὁ μέγας καὶ
σημειοφόρος Πατὴρ ἡμῶν Αὐξέντιος, τὰς ἀκτίνας
ἐξέπεμψε τῶν αὐτοῦ θαυμάτων ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ,
καὶ τὴν πίστιν ἐτράνωσε, πλείστα ἀνδρισάμενος
κατὰ Χαλκηδόνα συνελθούσῃ ἁγίᾳ οἰκουμένην τετάρ-

Ἔστι δὲ τοῦτο τὸ ὄρος πρὸς τὸν εἰσπλεόμενον
τῆς Νικομηδείας κόλπον, τῆς τῶν Βιθυνῶν μερῶν
ἐπαρχίας Ἀντικρυς β, καὶ ὑπάρχει πάνυ τεργνύσαστον
τοῖς σώζεσθαι βουλομένοις, ὕψηλὸν μὲν παρὰ πάντας
τοὺς συγκειμένους λόφους, ψυχρὸν τε καὶ ξηρὸν.
καὶ, ὥς συνέλθον εἰποιμι, τοῦ οὐρανοῦ ἐφαπτόμε-
νον. Τοῦτο γὰρ εἰ τις καλέσειεν ὄρος Θεοῦ καὶ ὄρος
Χωρήβ, ὄρος Καρμήλιον, ἢ Σίναιον ὄρος, εἴτε
Θαβώριον, εἴτε Λίβανον, ἢ πόλιν ἁγίαν, ὥς ἐν ὄρει
τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις κειμένων, οὐχ ἁμαρτίζει
τοῦ πρίποντος. Ὅπου γὰρ τόπος σωτηρίας τὴν
τρόπον δ ἀνθελκων εἰς τὸ σώζεσθαι, ἐκεῖ ἀληθῶς
ἡ ὄντως Ἱερουσαλὴμ. Ἐν τούτῳ οὖν λοιπὸν τῷ
ἁγίῳ ὄρει, ἐν ᾧ περ ἡ προσηγορία ἀπὸ τε τοῦ
ἁγίου Αὐξεντίου ἕως τῆς νυνὶ καὶ εἰς τὴν αἰῶνα
ἐμπέπηκται, οἱ κατὰ διαδοχὴν Πατέρες τοῦ τε ὄρους
κρατήσαντες, καὶ τῷ ἁγίῳ σπηλαίῳ ἐγκλεισθέντες
μετοικεσίαν τοῦ θανάτου τὸν παράδεισον εὗρον.
Μετὰ γὰρ τὴν ἀποθνήσκω τὸν θεοσεβίον Πατὴρ
ἡμῶν Αὐξέντιον, Σέργιος ὁ τούτου μαθητὴς τῷ
σπηλαίῳ κατώκησεν· καὶ μετὰ τοῦτον τρίτος ὁ
σημειοφόρος καὶ παντὶ τρόπῳ ἐν ἀρεταῖς διαλάμ-
ψας Βενδημιανός· εἰθ' οὕτως τέταρτος Γρηγόριος ὁ
ἐγκρατὴς καὶ τῆς ἱερᾶς πολιτείας ἀνάπλεως· καὶ
μετ' αὐτὸν πέμπτος τιμίος Ἰωάννης, ὁ νέος Ἀβραάμ,
καὶ τοῦ διορατικοῦ χαρίσματος μετασχών. Πρὸς
τοῦτον οὖν τὸν ὁσίον Ἰωάννην τὸ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ
Γρηγόριος καὶ Ἄννα ἡ θεόφρων δυὰς τὴν τιμίον
υἱὸν Στέφανον, ὁς ὅμως, προσταγαγόντες, δεήσεις
προσφέρουσιν, δεχθῆναι αὐτὸν ἐξαίτοόμενοι, καὶ τοῦ
ἁγίου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος ἀξιοῦναι, εὐχῆς

α αλ. ἐρεθίζουσα. β Ἀντικρυς in uno deest. γ αλ. κειμένων. δ Unus τόπον habet.

υἱὸν αὐτὸν εἶναι λέγοντες, καὶ πρὶν γενέσεως αὐτοῦ ἐμδρύων ἀποταθῆναι αὐτὸν τῷ μοναδικῷ βαθμῷ· ὁ δὲ τίμιος ἐκεῖνος γέρων τοῦ διορατικῷ χαρίσματος, ὡς προλέλεκται, ἀνάπλεως ὑπάρχων, καὶ τὸ εὐηθέστατον· τοῦ νεανίου καταμαθὼν, τὸ τε βάδισμα καὶ τὸ ἰλαρὸν τοῦ προσώπου, τοῦ τε ὀφθαλμοῦ τὴν σύνοφρον κατὰστασιν· καὶ ἀπαξαπλῶς πᾶσαν τὴν ἐνέυσαν αὐτῷ θέσαν χάριν, εἶπεν· « Εὐλόγησαι σε ὁ Θεός, τέκνον, καὶ ποιῆσαι σε σκευὸς ἐκλογῆς. » Τοῖς δὲ γονεῦσιν αὐτοῦ ἡρέμα πως ἔφη· « Ὦντως ἐπαναπίπτουσι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸ μεῖράκιον τοῦτο. » Καὶ συνήθους ὑπηρεσίας γεγονυίας, καὶ τῆς ἀγρυπνίου δοξολογίας τῆς ἑωθινῆς ἐπιστάσης, μετὰ τὴν τοῦ Κανόνος συνήθη συμπλήρωσιν, λαβὼν αὐτὸν ὁ θεοφόρος Πατήρ ἡμῶν Ἰωάννης ἔμπροσθεν τοῦ ἀποστόλου πηλαίου, διὰ τὸ ἀπρόβλετον αὐτὸν εἶναι· καὶ κατηχήσας αὐτὸν πλεῖστα ἔφη· « Μακάριος εἶ, τέκνον Στέφανε, ὅτι τὴν τήμερον τὴν δευτέραν κολυμβήθραν ἀναλαμβάνεις, φωτὶ φῶς προσενδύμενος, καὶ τὴν δευτέραν τῆς πρώτης τὸ φρούριον. Μακάριος εἶ, τέκνον, ὅτι τὴν τοῦ Χριστοῦ φωνὴν πληροῖς σήμερον εὐαγγελικῶς, καὶ καταλιμπάνεις πατέρα, καὶ μητέρα, καὶ ἀδελφάς, καὶ πάντα τὰ σήμερον ὄντα καὶ αὐριον οὐκ ὄντα· καὶ φέρεις τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἐπὶ ὤμων, ἵνα κληρονομήσῃς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Μακάριος εἶ, τέκνον, ὅτι προφητικῶς ἐξελέξω παραριπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἢ οἰκεῖν ἐν σκηνώμασιν καὶ πόλει Χριστιανοκατηγόρων αἰρετικῶν. Βλέπε, τέκνον, τὴν κλῆσιν τῆς μοναχικῆς ἀξίας, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ πάλιν πρὸς αἷμα καὶ σάρκα· ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὡς φησι τὸ σκευὸς τῆς ἐκλογῆς Παῦλος. Βλέπε, τέκνον, τίνι συντάσῃ, μὴ πάλιν σχῆς γονέων πόθον ὑπὲρ Θεοῦ. Ὁ μὲν γὰρ καὶ ἔπλεσε καὶ ἔσωθεν· οἱ δὲ οὗς ἡγάπησαν, ἀπόλλεσαν καὶ τῇ κολάσει παρέδωκαν, ὡς φησιν ὁ τῆς φωτιζούσης κλίμακος ὑποφῆτης. Βλέπε, τέκνον, μὴ στραφῇς εἰς τὰ ὀπίσω. Καὶ τοῦτο γὰρ γέγραπται· Ὅτι περ οὐδεὶς ἐπιβυλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄστρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὖθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Ταῦτα οὖν κατηχήσας αὐτὸν καὶ τὰ τούτων πλείονα, καὶ ψαλιδίον, ἀπέκτειρεν αὐτὸν τῷ ἔξ καὶ δεκάτῳ χρόνῳ τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, καὶ ἐνδιδύσκει αὐτὸν τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα, καὶ τῆς ἐπακολούθησ' συναρθεῖας διαδραμούσης, οἱ τοῦ ὁσίου γονεῖς τοῦ δρους ἀπάραντες τὰ οἰκία κατέλαβον, αἰνοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεόν.

Ὁ δὲ τίμιος Στέφανος ἀποδύεται πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ἐπιμελούμενος τῶν πρὸς ἀρετὴν ἐφοδίων. Καὶ ἰδίδου Θεῷ ἐκάστου καιροῦ τὸν πρόσφορον καρπὸν. Ἐν δὲ ὑπονοίᾳ γαστριμαργίας ὁ καρπὸς ἦν αὐτῷ ἡ ἐγκράτεια· καὶ λογισμῶν ἐπερχομένων αὐτῷ ἡδονῆς τινος σωματικῆς, αὖθις ἡ σωφροσύνη αὐτῷ ἀνεδίδασκεν. Θυμοῦ δὲ καὶ ὀργῆς τοσοῦτον ἐκράττησεν,

A clientiae dono, ut dictum est, plenus, ut optimos adolescentis mores, ipsumque incessum, vultus hilaritatem, oculorum modestam constitutionem, omnem denique, quae illi inerat divina gratia, perspexit, ait : Benedicat tibi Deus, fili, teque vas electionis faciat. Parentibus vero leni voce dixit : Vere Spiritus Dei in hoc adolescente requievit. Peracto autem consueto ministerio et vigiliarum laude sive officio matutino instante, post solitum Canonis complementum, illum deifer Pater noster Joannes ante sacram speluncam acceptum, (ipse enim inde non prodibat) plurima his verbis docebat : « Beatus es, fili Stephane, quia hodiernam aleram piscinam, primaeque propugnaculum suscipis, novo lumine priori addito indutus. Beatus es, fili, quia hodierna die vocem Christi evangelice imple, relinquisque patrem, et matrem, et sorores, et caetera omnia, quae quidem hodie 419 sunt, cras vero jam non sunt : tuisque humeris ejus crucem gestas, ut regni caelorum haeres es-e possis. Beatus es, fili, quia prophetice elegisti abjectus esse in domo Dei magis quam habitare in tabernaculis et civitate haereticorum Christianos calumniantium 20. Vide, fili, monasticæ dignitatis appellationem : Quoniam non est colluctatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatus, adversus potestates, adversus mundi rectores tenebrarum hujus sæculi, contra spiritualia nequitiae, in caelestibus 21, ut ait vas electionis Paulus. Vide, fili, cui te addicis, ne rursus majore parentum desiderio quam Dei tenearis. Nam hic quidem et creat et servat : illi vero, quos amant perdunt, et suppliciis dedunt, ut docet illuminantis scalæ 22 interpret. Vide, fili, ne retrorsum convertaris. Nam id quoque scriptum est : Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno caelorum 23. » Cum hisce et pluribus aliis sermonibus illum instruxisset, petitasque forficulas ex ejus manibus accepisset, eum totondit ætatis annum decimum sextum agentem, angelicaque veste induit. Omnibus vero consueto ritu peractis, 420 sancti adolescentis parentes e monte discessere, Deique laudes prædicando, se in propria recepere.

αἰτήσας καὶ λαβὼν παρὰ τῶν αὐτοῦ χειρῶν τὸ ἐκείνου ἡλικίας, καὶ ἐνδιδύσκει αὐτὸν τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα, καὶ τῆς ἐπακολούθησ' συναρθεῖας διαδραμούσης, οἱ τοῦ ὁσίου γονεῖς τοῦ δρους ἀπάραντες τὰ οἰκία κατέλαβον, αἰνοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεόν.

D Venerandus autem Stephanus sese ad certamina accinxit, his rebus dando operam, quæ ad virtutem ducunt. Singulis temporibus congruentem fructum Deo offerebat. Siquidem in gulæ cogitatione, fructus illi erat abstinentia : cogitationibus vero corporeæ alienjus voluptatis in ipsum insurgentibus, Deo vicissim germinabat continentia. Iuxta autem

20 Psal. LXXXIII, 11. 21 Ephes. vi, 12. 22 Joannes Climacus. 23 Luc. ix, 62.

VARIÆ LECTIONES.

• al. εὐφροστάτον, al. εὐσταθὲς ἦτορ. • al. ἐπακολούθως al. ἐπακολουθούσης.

tantum dominabatur, ut cum Propheta de eo dici posset : *Surdus non audiens, et mutus non aperiens os suum* ²⁶. Fructus vero quos ferebat, charitas et patientia erant. Sic omnibus superior evasit, plantasticosque cogitationum fluctus adeo devicit, ut ejus in omnibus virtutem deifer Joannes admiratus illi diceret : Fili, summam tuam a cibis abstinentiam remitte, ob hujusce montis rigidissimum frigus vehementemque ventorum flatum, ne forte impar sis ad obeundum ministerium. Scilicet sancto necessaria ministrabat, longoque intervallo dissitam aquam afferebat. Quippe ad partem australem montis, ubi declivis et planus est, situm est sancti Patris nostri cœmeterium, quod ipse, dum **421** in vivis erat et in monte degebat, extruxit, et monasterium sanctarum mulierum fecit, Trichinariæ nomine illi indito vel propter loci asperitatem et aditum difficilem, vel propter spinosa, dura et asperrima indumenta. Quod quidem monasterium in hanc usque diem perseverat, et sanctorum Patrum precibus, vivendi instituto clarum efficitur. Itaque ex isto, ut dictum est, difficili loco aquam omnivae necessaria tempore æstatis et hiemis afferebat beatissimus Stephanus; in quo quidem agendo, nunquam animo defecit, vel consuetum suum canonem deseruit : sed contra quotidie incipiendo alacer erat, nullis affectuum perturbationibus, vel daemonum injuriis obnoxius. Vestigiis vero venerandi sui magistri Joannis insistens, salutaribus ejusdem præceptis assiduam operam dabat.

Cæterum, tantæ virtutis erat sapiens iste Joannes, ut quadrupedes animantes humana voce ex nomine ipse vocaret, illæque res necessarias et responsa ei afferrent. Nulli vero incredibile videatur quod dicturus sum, cum non ignoretis, fratres sancti, si quis servaverit illud, *ad imaginem et similitudinem* ²⁵, non solum feroces belluas hujusmodi homini subjiciendas fore, sed ipsa etiam elementa; **422** cujus quidem rei testes sunt, in igne tres pueri : in aqua Moyses, Jesus, Elias et Elisæus : in feris, Daniel et Jonas. Verum quid multos commemoro? Simili modo et hic divinus Pater Joannes catellum in monte habebat; atque si contigisset sanctum Stephanum in colle non adesse, sed in aliquo ministerio versari, interimque aliqui vicinorum montium monachi ad se venirent (siquidem plurima tunc in ipsis montibus monasteria erant, quæ impius et novus Babylonius, tyranni more, solo aquavit (2°). Itaque canem ex nomine vocabat plus iste Pater, scriptisque in tabella his quæ sibi opus erat in gratiam fratrum qui advenerant, eam collo canis illigabat, et audientibus illis fratribus ipse di-

²⁵ Psal. xxxvii, 14. ²⁶ Genes. ii, 26.

A ὡς προφητικῶς εἰπεῖν· *Κωφὸς οὐκ ἀκούων, καὶ ἀλαλὸς οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ*, καρποφόρων τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπομονήν. Καὶ οὕτω πάντων περιεγένετο, καὶ τῶν λογισμῶν ἐνίκησεν ⁸ τὰς φανταστικὰς τρικυμίας, ὥστε θαυμάζειν τὴν περὶ πάντα αὐτοῦ ἀρετὴν τὸν θεοφόρον Ἰωάννην καὶ λέγειν· Τέκνον, ἀνάσχου τῆς πολλῆς ἀσιτίας, διὰ τὴν τοῦ θρόνου πᾶντο κρυμωδῆ στυφύτητα καὶ τῶν ἀνέμων τὴν σφιδρὴν ζεφύρωσιν, μὴ πως ἀτονήσῃς πρὸς τὴν τῆς διακονίας παρίστασιν. Ἦν γὰρ διακονῶν τῷ δασίῳ περὶ τὰ χρειώδη, καὶ τὸ ὕδωρ ἀπὸ πολλοῦ διαστήματος ἐπικομίζων. Εἰς τὸ γὰρ ἐπὶ νότον μέρος τοῦ θρόνου ἐπὶ τὸ πρανὲς καὶ καθόμαλον, ἐνθα ἐστὶν καὶ τὸ τοῦ δασίου Πατρὸς ἡμῶν Αὐξεντίου κοιμητήριον, ὅπερ αὐτὸς κατεσκεύαζεν ἐτι ζῶν, ὅταν ἦν ἐν τῷ ὄρει, καὶ μοναστήριον γυναικῶν ἁγίων ἐποίησεν, Τριχινάρειας τοῦτο ἐπονομάσας, ἥ διὰ τὸ τραχὺ τοῦ τόπου καὶ δύσδατον, ἥ διὰ τὴν τῶν ἐνδυμάτων ἀκανθώδη καὶ σκληρὰν καὶ τραχυτάτην ἐπένδυσιν, ὅπερ ἅγιον φροντιστήριον μέχρι τῆς δεῦρο φυλάττεται καὶ βίῳ λαμπρυνέται, ταῖς τῶν δασίων Πατέρων εὐχαῖς. Ἐκ τούτου, ὡς εἰρηται, τοῦ δυσδάτου τόπου τὸ τὸ ὕδωρ καὶ πᾶσαν τὴν χρειαζὴν ἐν καιρῷ καύσωνος τε καὶ χειμῶνος ἀποκομίζων ὁ πανόληθρος Στέφανος οὐκ ὠκλασέ ποτε, οὐδὲ τὸν συνήθη αὐτοῦ κανόνα ἀπέλιπεν. Ἀλλ' ὅσημέραι ἀρχὴν προσλαμβάνων, εὐπρόθυμος ἦν καὶ ἀνεπηρέαστος παθῶν τε καὶ δαιμόνων. Κατ' ἔχοντος δὲ ἀκολουθῶν τῷ σεβασμίῳ αὐτοῦ καθηγηγῆ Ἰωάννη, οὐ διελίμπανεν ἐξ αὐτοῦ τὰ τῆς σωτηρίας διδασκόμενος τοῦ ἐπιμελεῖσθαι.

C Τοιοῦτος γὰρ ἦν οὗτος ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ὥστε καὶ τετράποδα ζῶα τῇ ἀνθρωπίνῃ φωνῇ καλεῖν αὐτὸν ἐξ ὀνόματος, καὶ ταῦτα χρεῖας αὐτῷ καὶ ἀποκρίσεις ἀποκομίζειν. Καὶ μὲν δὲν ἄπιστον νομισθεῖν ἡ δὲ μέλλω λέγειν· εἰδότες, ἀδελφοὶ ἅγιοι, ὅτιπερ εἰ φυλάσσοι τις τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, οὐ μόνον τὰ ἄγρια ζῶα τῷ τοιοῦτῳ ὑποτάσσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα. Καὶ μάρτυρες τούτου, ἐν μὲν τῷ πυρὶ, οἱ τρεῖς παῖδες· ἐν δὲ τῷ ὕδατι, Μωϋσῆς, Ἰησοῦς, Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος· ἐν δὲ θηρίοις, Δανιὴλ καὶ Ἰωνᾶς. Καὶ τί πολλοὺς ἐπιφέροιμι; τῷ ὁμιλῇ τῷ ὅτι καὶ οὗτος ὁ θεοπίσιος Πατὴρ Ἰωάννης κυνάριον ἐκέκτητο ἐν τῷ ὄρει· καὶ εἰ ἔλαχεν τὸν ὄσιον Στέφανον μὴ παρῆναι ἐν τῷ βουνῷ, ἀλλ' ἐν διακονίᾳ τινί, καὶ παρέβαλόν τινες ἐκ τῶν πέριξ ὄρων μοναχοὶ πρὸς αὐτόν. (Πολλὰ γὰρ ἦν τότε ἐν αὐτοῖς τοῖς ὄρεσιν μονατήρια, ἅπερ ὁ ἀσεβὴς καὶ νέος Βαβυλώνιος τυραννικῶς ἐξηδάφισεν διὰ τὸ φιλοκύντηγον αὐτὸν εἶναι.) Ἐξάλει οὖν ἐξ ὀνόματος τὸ κυνάριον ὁ θεόφρων οὗτος Πατὴρ, καὶ γράφων πιττάκιον· ὅτι ἂν πρὸς χρεῖαν ἤθελεν ἔνεκα τῶν παραβιπόντων ἰ ἀδελφῶν ἔδενεν (2) τὸ γραμμα-

VARIÆ LECTIONES.

⁸ al. ἐκράτῃς. ^h al. λογισθεῖν. ⁱ al. παρόντων.

NOTÆ.

(2) *Ἐδενεν*. Vox Græcorum mediæ et infimæ ætatis, qui loco verbi δένειν, verba δένειν, et δίνουεν usurpant. (2°) Suppl. juxta Græcum, *eo quod venationis amanti esset*.

τιον εἰς τὸν τοῦ κυναρίου τράχηλον, καὶ ἔλεγεν αὐτῷ εἰς ἐπήκοον τῶν παραβαλόντων· « Ἀπελθε κάτω ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ τότε τὸ γραμματεῖον ἀποκόμισον τῇ ἡγουμένῃ, καὶ ταχύνῃς ὑπὸ στρεψόν. » Εὐθέως δὲ τὸ κυνάριον κατὰ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ Πατρὸς τὸ μοναστήριον κατελάμβανεν, καὶ τῇ κέλλῃ τῆς ἡγουμένης ἐπιθαβύζον (5) τὴν ἐντολὴν ἐπλήρου. Ἦδεσαν γὰρ καὶ οἱ τοῦ μοναστηρίου τὴν τοῦ ζώου διακονίαν, καὶ εὐθέως αὐτὸ τῇ ἡγουμένῃ εἰσεκόμιζον, καὶ πρὸς τὴν γραφὴν ἐποιοῦν. Καὶ ταῦτα ποιοῦν τὸ κυνάριον, αὐθις ἀνήρχετό ἐπὶ τὸ δρος. τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ.

Ἄλλοτε ποτε ἐκ διακονίας τινὸς τὸ δρος καταλαβὼν ὁ τιμιώτατος Στέφανος, εὔρεν τὸν θεοφόρον Ἰωάννην πρὸς τὸ θυρίδιον τοῦ σπηλαίου τὴν ἀγίαν αὐτοῦ κάραν ἐπιθήσαντα, κλαίοντα πικρῶς. Ὡς δὲ εἰσελθὼν καὶ τὴν συνήθη βαλὼν μετάνοιαν, παρὰ θυσίαν οὐκ ἔλαθεν, διὰ τὸ τὴν Πατέρα οὐ μικρῶς ὀλίβρεσθαι· διελογίζετο κάτω κείμενος, τίς ἄρα εἴη ὁ τοῦ Πατρὸς κλαυθμός. Ὁ δὲ παῦς ἐκεῖνος Πάτερ θεόθεν γνοῦς τοὺς διαλογισμοὺς τοῦ ἀγίου, ἀναστήσας αὐτὸν εἶπεν· « Διὰ σέ μου ὁ θρήνος, ὦ τιμιώτατον τέκνον. Ἐγὼ γὰρ ἐπὶ σοῦ αὐξάνεσθαι, καὶ καταστρέφεσθαι τόνδε τὸν τόπον ὑπὸ τῆς νυκτὸς ἀναξερτάσης τῶν εἰκονοκαστῶν αἰρέσεως. » Ὁ δὲ τίμιος Στέφανος ἐκ καρδίας στεναγμοῦ δδυνηρῶς εἶπεν· « Ὁ Πάτερ, συναπολλύμενος καὶ μετὰ τῇ αὐτῶν ἀπεβαίξ, καὶ μὴ σωζόμενος; » Ὁ δὲ ὅσιος Ἰωάννης φησὶν· Ὁχλὶ, τέκνον· ἀλλ' οὐν βλέπε. Γέγραπται γὰρ, Ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. » Καὶ προεῖπεν αὐτῷ πάντα ἃ ἐκείνῳ ἐμελλον αὐτῷ συμβαίνειν.

Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ ἐκεῖνῳ ὁ τοῦ τιμίου Στεφάνου πατήρ τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο. Καὶ τὴν πόλιν τοῦνεκα καταλαβὼν οὗτος, παρῆν πρὸς τὴν τοῦ γεννήτορος κηδεῖαν. Καὶ μετὰ τὴν τοῦτου ἐνταφίαν, τὰ συνόντα αὐτοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἅπαντα πεπρακώς, ἅμα τῇ μητρὶ καὶ τῇ μιᾷ ἀδελφῇ (τῆς ἄλλης προαποκειραμένης ἐν τέτρῳ τοῦ Βυζαντίου μοναστηρίου), οὕτω¹ τῆς ἐνεγκαμένης ἀπάραντες, τὸ δρος κατέλαβον. Ὁ δὲ τίμιος Στέφανος τὴν τε μητέρα καὶ ἀδελφὴν εὐλογηθῆναι ποιήσας παρὰ τοῦ ἀγίου γέροντος Ἰωάννου, καὶ κατηχηθῆναι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, αὐθις κατήνεγκεν αὐτὰς ἐν τῷ γυναικείῳ μοναστηρίῳ, καὶ συγκαταριθμήσας αὐτὰς τῇ ἀγίᾳ ἐκείνῃ συνοδίᾳ, γίνεται αὐτὸς τῆς σαρκικῆς μητρὸς πνευματικὸς Πάτερ διὰ τοῦ ἀγίου σχήματος, ὁμοίως καὶ τῆς ἀδελφῆς. Καὶ μετὰ τὴν τοῦ ἀγίου σχήματος συμπλήρωσιν, αὐτὸς ἀπάρας ἐπὶ τὸ δρος, ὥχετο τῇ προτέρῳ διαγωγῇ.

Ἐν παῖσι δὲ τοῖς θεαρέστοις ἔργοις καλῶς διαπρέφας ὁ θεοφόρος Ἰωάννης ἐν εἰρήνῃ ἐκοιμήθη² καὶ

A cebat : « Vade infra in monasterium, hancque tabellam fer praefectae, et celeriter redi. » Mox vero canis Patris mandatis obsequens, monasterium petebat, et cellae praefectae allatrans jussum implebat. His enim, qui e monasterio 423 erant, notum erat canis ministerium, statimque illum ad praefectam adducebant, atque his, quae in tabella scripta erant, faciebant satis. Tum canis haec faciens rursus in montem revertebatur. Vere, ut cum propheta loquar, *mirabilis Deus in sanctis suis* 26.

Ὀντως, προφητικῶς εἰπεῖν, *θαυμαστός ὁ θεὸς ἐν*

Aliquando autem ex aliquo ministerio in montem reversus honoratissimus Stephanus reperit deiferum Joannem, capite ad fenestram specus innixum, amare flere. Igitur cum ingressus se consueto ritu inclinasset, nec benedictionem accepisset ob Patris luctum non parvum; infra jacens apud se cogitabat, quisnam esset ille Patris gemitus. At mansuetus Pater divinitus cognitis sancti Stephani cogitationibus, ipsum erexit, eique ait : Tui causa meus est luctus, o fili honoratissime. Siquidem novi futurum esse, ut sub te iste locus incrementum capiat, et postea ab Iconocastarum haeresi jam nunc referrescente evertatur. Cui venerandus Stephanus ex imo corde graviter ingemiscens dixit : « Mene etiam, o Pater, cum illorum impietate periturum, nec salvum futurum? » Cui sanctus Joannes : Nequaquam, o fili; sed vide. Scriptum est enim : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* 27. Illi deinde omnia 424 quae ipsi eventura erant praedixit.

Sub idem tempus venerandi Stephani pater vita functus est; qua de causa urbem ille petiit, et patris exsequiis affuit. Post cujus sepulchram, simul cum matre et una e sororibus (nam alia in alio Byzantii monasterio detonsa fuerat), omnia quae Constantinopoli possidebant, vendidit. Quo facto, patria relicta, sese in montem contulenter. Venerandus vero Stephanus, postquam, se auctore, sanctus senex Joannes suae matri et sorori benedictionem impertisset, sermonemque veritatis eas docuisset, ipsas in mulierum monasterium deduxit, quas sancto conventui annumerando, ipse per sanctum habitum, carnalis matris factus est spiritalis Pater, similiter et sororis. Expletis deinde sancti habitus caeremoniis, ipse in montem ascendit, et ad priorem vitae rationem rediit.

Deifer porro Joannes cum in omni Deo acceptorum operum genere excellisset, in pace dormivit,

²⁶ Psal. LXXVII, 36. ²⁷ Matth. x, 22.

VARIÆ LECTIONES.

j Unus habet ei. k al. πέπρακτο. l al. οὔτοι. = Duo hic addunt ἐπὶ τὸ αὐτό.

NOTÆ.

(5) Ἐπιθαβύζον. Vox eorumd. ἀπὸ τοῦ βαύζειν, quod est latrare.

præclareque ex hoc mundo emigravit, multis sancto Stephano datis monitiis, cui quidem postremum dixit : Salutem consequere, fili, vide imminentis tibi periculi **425** finem. Quibus minime turbatus divinus Stephanus, sed contra animo obfirmatus, signum pulsavit, eoque Patris dormitionem inauisestiam fecit. Tunc videre erat chorum ascetarum ex vicinis montibus, collibus, campis et silvis, velut cervos siti laborantes, ad montem fontis deiferi Auxentii accurrentium, ut deifero Joanni extremum osculum darent et justa persolverent. Ita ergo venerandum et sanctum illius corpus in cœmeterio patrum depositum fuit : pretiosa vero ejus anima ab angelis Dei ad cœlos sublata est, perpetuis gauiliis fruitura.

Verum a gloria ad gloriam, et a sancto ad sanctum apposite transeundum est. Nec enim deficit numerus servorum Dei. Siquidem mortuo Moyse, præsto fuit Jesus filius Nave; et Elia assumpto, confestim Elisæus melotes et gratiæ in duplo hæres agnitus est. Simili modo, deifero Joanne ex hac vita egresso, ejus vivendi moris, loci et gratiæ in duplo atque etiam multo cumulatus hæres fuit venerandus Stephanus. Consentaneum enim erat, ut is, qui præcipuæ illius doctrinæ hæres fuerat, ejusdem etiam beati Patris piis operibus proxime exæquaretur, quod utique ostendit. **426** Siquidem ut filius proprii parentis eosdem mores, sic ille proprii magistri virtutis vestigia expressit. Illic ergo cœlestis metropolis ædificator, perfectus inter unitates numerus, divini istius et salutaris antri sextus ordine habitator factus est; novus Jared, sextus ab Adam appellatus, et pater Enoch agnitus vita pariter Deo placita. Ipse enim sextus est a beatissimo Auxentio. Ipse, inquam, tanquam filio, timore Dei concepto, juxta prophetam, placitum Deo martyrium, tanquam novum Enoch placitæ Deo vitæ ducem, peperit ²⁰. Cæterum ob migrationem præceptoris mœrore et tristitia affectus, magistri certamen, more egregii assecke, omnino perficere meditabatur. Et quidem quemadmodum qui maria trajicere longasque peregrinationes suscipere solent : cum aquarum natura certas vias non habeat, nec pedum vestigia vel curvum lineas propter fluxam et mollem substantiam recipiat; positionem siderum attendendo, propositam sibi viam decurrunt, et ex superioribus cursibus inferiorem semitam aperte conjiciendo, sine errore iter minime tritum pergunt : quemadmodum **427** etiam ii, quibus in continenti commorari placet, cum se invicem invisere cupiunt, non ignotis semitis seipsos credunt, metu errandi, vel in latronum insidias incidendi, sed per publicam viam susceptum iter cum multa securitate perficiunt : pari ratione beatissimus Pater noster Stephanus,

A τῶν τῆδε καλῶς μετέστη, πάμπολλα κατηχῆσας τὸν ἅγιον Στέφανον, καὶ τελευταῖον εἰπὼν· ἰ Σῶζου, τέκνον, βλέπε δὲ τοῦ ἐπερχομένου κινδύνου σοι τὸ πέρας. Ἐν τούτοις οὖν ὁ θεόφρων Στέφανος μὴδὲν ἀνιάσας, ἀλλὰ μᾶλλον εὐθυμήσας, τὸ χροῦμα δέδωκε καὶ κατὰδὴλόν ἐκ τούτου ποιεῖ τὴν τοῦ Πατρὸς κοίμῃσιν. Καὶ τὴν ἰδεῖν χορὴν ἀσκητῶν ἐκ τῶν πέριξ ὁρῶν, βουνῶν τε καὶ πλαγιάδων καὶ ναπῶν, ὡσεὶ τινὰς ἐκ ζιψῆς ἐλάφους, ἐπὶ τὸ τῆς πηγῆς τοῦ θεοφόρου Αὐξεντίου ὄρος συντρέχοντα; τὸν θεοφόρον Ἰωάννην τὸν τελευταῖον ἀσπάζασθαι καὶ κηδεῦσαι· καὶ οὕτως τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ τὸ τίμιον καὶ ἅγιον ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν πατέρων ἀπετέθη· ἡ δὲ τιμία αὐτοῦ ψυχὴ ἐπ' ἀγγέλων Θεοῦ ἀνεκομίσθη πρὸς οὐρανούς· αἰδίως ἀγαλλυμένη.

B Ἀπὸ δὲ δόξης εἰς δόξαν καὶ ἐξ ἁγίου πρὸς ἅγιον τὸ μεταφορεῖν εὐθετον. Οὐ γὰρ ἐλλιπὴς ὁ ἀριθμὸς τῶν τοῦ Θεοῦ δούλων. Καὶ γὰρ τοῦ Μωσέως τετελευτηχότος, παρῆν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς· καὶ Ἠλίου ἀναληφθέντος, παρευθὺ Ἐλισσαίῃ τῆς μηλωτῆς καὶ τῆς χάριτος κληρονόμος ἐγνωρίζετο ἐν διπλῷ. Τοιῶσδε καὶ τοῦ θεοφόρου Ἰωάννου τῶν ἐνθενδε ματαστάντος, ὁ τίμιος Στέφανος καὶ τοῦ τρόπου καὶ τῆς χάριτος ἐν διπλῷ καὶ μάλα περισσοτέρως κληρονόμος γνωρίζεται. Ἐδεῖ γὰρ αὐτὸν ὡς τὰ πρῶτα κληρωσάμενον τῶν αὐτοῦ μαθημάτων²¹, καὶ μικροῦ δεῖν τοῖς τοῦ μακαρίου θεοφιλέσιν ἔργοις ἐξισοῦσθαι, ὃ καὶ ἐπέδειξεν. Ὡς περ γὰρ παῖς τοῦ οἰκείου πατρὸς, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτος τοὺς τῆς ἀρετῆς χαρακτῆρας τοῦ οἰκείου ἀνετυπώσατο διδασκάλου. Οὗτος οὖν ὁ τῆς ἐπουρανίου μητροπόλεως οἰκιστὴς, ὁ τέλειος ἐν μονάσιν ἀριθμὸς, ὁ κατὰ ἀκολουθίαν ἐξάρτιμος οἰκῆτωρ τοῦ θεοῦ τούτου καὶ ψυχωσώστου ἄντρου γενόμενος, ὁ νέος Ἰάρεδ, ἔκτος ἀπὸ Ἀδὰμ χρηματίσας, καὶ πατὴρ Ἐνὼχ γνωρίσθεις τῇ ὁμοίᾳ εὐαρεστήσει. Καὶ αὐτὸς γὰρ ἔκτος ἀπὸ τοῦ παμμάκαρος Αὐξεντίου γνωρίζεται· ὅστις ὡς οὖν τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον συλλαβὼν προφητικῶς, τὴν διὰ μαρτυρίου εὐαρέστησιν, ὡς νέον Ἐνὼχ τὸν τῆς εὐαρεστήσεως πρῶταρχον ἀποτέτοκεν. Τὴν δὲ τοῦ καθηγητοῦ μετὰθεσιν ἀλγῶν, ἡνίατο καὶ ἡσχαλλε, καὶ διελογίζετο πάντως, ὡς καλὸς ὑπαδὺς, τὸ τοῦ διδασκάλου ἀναπληρώσασθαι ἀγώνισμα. Καὶ ὥς περ οἱ θαλάσσια νῶτα διαπερᾶν εἰσθότες, καὶ τὰς μακρὰς ἀποδημίας ποιοῦμενοι· ἐπειδὴ τῶν ὑδάτων ἡ φύσις ὁδοὺς οὐκ ἔχει διωρισμένας, τύπους τε ποδῶν καὶ γραμμὰς ὁχημάτων· διὰ τὸ μανὼν καὶ χαῖνον τῆς οὐσίας οὐ δεχομένη, τῇ θέσει δὲ τῶν ἀστέρων προσέχοντες, τὴν προκειμένην αὐτοῖς ὁδὸν δι-
D οδεύουσιν· καὶ ἐκ τῶν ἀνωθεν δρόμῳ σαφῶς τὴν κάτωθεν τεκμαιρόμενοι τρίβον, ἀπλάνως τὴν ἀτρετὴ πορείαν ὀδεύουσιν. Καὶ ὡς αὖθις οἱ τὰς ἐν ἡπείρῳ διατριβὰς ἀσπαζόμενοι, ὅταν φοιτᾶν πρὸς ἀλλήλους ἐθέλωσιν· οὐ ταῖς ἀγνοουμέναις ἀτραποῖς σφας αὐ-

²⁰ Eccli. xlii, 16; Hebr. xi, 5.

VARIAE LECTIONES.

²¹ al. μαθητῶν. • al. σχημάτων, al. σχισμάτων P al. σοφῶς.

que primo Marinum admisit, virum bonis et æquis moribus : deinde Joannem : postea Zachariam, virum, ut vere loquar, spiritalem viam eruditum. Inter hos erant quoque Christophorus, parque a Satana clam morsum (Sergium et Stephanum dico, ex Dei servis mancipia Tyranni factos, de quibus infra). Alii item numero sex, quorum nomina in libro vitæ scripta sunt. Ab his mons ille instar urbis effectus est, egregique cœnobii fornam et sanctitatem recepit. Omnibus enim, ut ita dicam, necessariis, Dei liberalitate et sancti precibus cumulate paratis, nempe cœmeterio, aliisque ædificiis **430** et rebus, quibus opus erat, cœnobia religiosissimum conditum est, sancti Auxentii nomine insignitum : quod quidem impius tyrannus, hostili erga sanctum animo, monasterio everso, Auxentii collem nuncupavit, quod et ad hanc diem ab ejus symmystis dictitatur. Decenter igitur exstructo cœnobio, sermonis anchoram sanctus Pater noster Stephanus tenuit, qui e spelunca divinitus condita conventum hisce exhortationibus illuminabat : Filiioli, attendite vobismet ipsis animabusque vestris ; et timore, qui a dæmonibus animarum corruptioribus oritur, et pigritia depositis, Deum multum diligite. Siquidem nostrum in illum anmorem non materiæ differentia vel perversus timor, sed affectus magnitudo commendat, quæ vel in parvis vestræ exercitationis muneribus animi magnificentiam declarat. Similiter tristitia et mœrore procul amandatis, hilari animo ad Deum accedite, illud Prophetæ carmen assidue in mente versantes : *Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino spem meam* ²⁴. Siquidem spes vel somnio indicata, non minus quam veritas nutrit : dum extremam desperationem exspectatione repellit, et facultatis languorem **431** spei manu erigit. At vero tristitia et mœror etiam illos, qui in calamitatibus sapere nituntur, ad maledicta compellunt. Verum veniam habet affectus tyrannice agens, et ægrum accidentium magnitudine forsitan victum multa contra mentem loqui cogens. Cum ergo violentorum est regnum cœlorum, juxta vocem Domini, *et violenti rapiunt illud* ²⁵, pari modo et nos, fratres, juxta magnum et divinum prædicatorem Paulum, *egentes, afflicti, angustiat, nudi, fame et siti laborantes, in solitudinibus errantes, et montibus, et speluncis, et cavernis terræ* ²⁶, brevem istum hujus ærumnosæ vitæ nostræ incolatum religiose transeamus, ut illius futuræ vitæ hæredes facti, incorrupte Judici dicamus : *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea* ²⁷. His et multis aliis exhortationibus beatissimus Pater noster Stephanus, quos in Christo parturiebat filios, singulis diebus illuminare non cessabat, eos ad salutis comparationem promovens.

²⁴ Psal. lxxii, 28. ²⁵ Matth. xi, 12. ²⁶ Hebr. xi, 37. ²⁷ Psal. xxiv, 18.

VARIE LECTIONES.

^r al. κοιμητηρίων. ^a al. τοῦ ὁσίου προπάτορος.

Ἀ πρῶτα μὲν ἐδέξατο Μαρῖνον, ἄνδρα τινὰ χρηστὸν καὶ ἐπεικῆ τὸν τρόπον· εἶθ' οὕτως Ἰωάννην· καὶ μετ' αὐτὸν Ζαχαρίαν, ὡς ἀληθῶς εἰπεῖν, ἄνθρωπον τὴν πνευματικὴν ὁδὸν σεσοφισμένον. Ἐν οἷς καὶ Χριστοφόρον καὶ τὴν λαθρόδικτον τοῦ Σατὰν ξυνωρίδα (Σέργιον φημι καὶ Στέφανον, τοὺς ἐκ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ τυράννου ἐξανδραποδισθέντας, περὶ ὧν μετέπειτα διηγήσομαι)· καὶ ἄλλους δὲ τὸν ἀριθμὸν ἕξ, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς. Καὶ ἐν τούτοις ἐπολλίσθη τὸ ἕρος, καὶ κοινοβίου θαυμαστοῦ τύπον καὶ ἀγιαστίαν ἐδέξατο· πάντων, ὡς εἰπεῖν, τῶν εἰς χρεῖαν Θεοῦ χορηγία, καὶ ταῖς τοῦ ὁσίου εὐχαῖς ἀνελλιπῶς εὐτρεπισθέντων, κοιμητηρίου ^r τε καὶ ἐτέρων χρεωδῶν οἰκων, καὶ πῶν ἐν αὐτοῖς ἀναγκαίων. Κοινοβιδὸν τε πανευσεβὲς συνεστάθη, τοῦ **B** ἁγίου· Αὐξεντίου φέρον τὴν κλήσιν· ὁπερ ὁ μισ-ἀγίος τύραννος ἐχθρῶδως πρὸς τὸν ἅγιον διακείμενος, τὴν μονὴν ἐκδαφίσας, Αὐξεντίου τὴν βουὴν ἐπυνόμασεν· ὃ καὶ λέγεται παρὰ τῶν αὐτοῦ συμμυστῶν ἕως τῆς σήμερον. Τῆς οὖν τοῦ κοινοβίου εὐπρεπῶς ἐνιδρυθείσης στάσεως, ὑπῆρχεν ὁ Πατὴρ ἡμῶν Στέφανος τοῦ λόγου τὴν ἀκκυραν ἐπέχων· καὶ ἐκ τοῦ θεοκρίστου σπηλαίου τὴν συνοδίαν φωταγωγῶν, παρήγει αὐτοῖς λέγων· Τέκνα, προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς· καὶ τὸν ἐκ τῶν ψυχροφύδρων δαιμόνων ἐγγινόμενον φόβον, ἡ ἀκηδία ἀπορρίψαντες, τὸν Θεὸν ἀγαπήσατε πολὺ. Τὴν γὰρ πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, οὐχ ὕλης διαφορά, ἡ πονηρὸς φόβος, διαθέσεως δὲ παρίσθησι μεγαλοψυχία, τὸ δαψι- **C** λές τῆς γνώμης, καὶ ἐν τοῖς μικροῖς δώροις ὑμῶν τῆς ἀσκήσεως ἐμφαίνουσα. Ὅμοιως δὲ καὶ τὴν ἀθυμίαν καὶ λύπην μακρὰν ἀφέντες, εὐθύμως Θεῷ προσέρχεσθε, τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο μέλος ἐν νῷ ἔειπεν ἔνδελεχοῦντες, ὅτι· Ἐμοὶ μὲν τὸ προσκολληῖσθαι τῷ Θεῷ ἀγαθὸν ἐστίν· τίθεσθαι ἐν τῷ Κυρίῳ τὴν ἐλπίδα μου. ^s Τρέφει γὰρ καὶ ἐλπίς ὀνειροπολουμένη, τῆς ἀληθείας οὐκ ἑλαττων, τὴν παντελεῖ ἀπόγνωσιν ἀποθουκολοῦσα τῇ προσδοκίᾳ, καὶ τὸ ἀναπεπτωχὸς τῆς δυνάμεως ἐγείρουσα τῇ τῆς ἐλπίδος χειρὶ. Ἀθυμία δὲ καὶ λύπη καὶ τοὺς σωφρονεῖν φλονεικοῦντας ἐν ταῖς συμφοραῖς τὸν λογισμὸν βιάζονται πρὸς τὸ δῦσφημον· ἀλλὰ συγγνώμην τὸ πάθος ἔχει τυραννοῦν καὶ παρὰ γνώμην πολλὰ φθέγγεσθαι τὸν λυπούμενον πείθον, νικώμενον ἴσως τῷ μεγέθει τῶν περιστάσεων. Ἐπεὶ οὖν βιαστῶν ἐστὶν τῶν οὐρανῶν ἡ βασι- **D** λεία, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, *καὶ βιασταὶ αὐτὴν ἀρπάξουσιν*, τῷ ἴσῳ τρόπῳ καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, κατὰ τὸν μεγαλοκήρυκα καὶ θεῖον Παῦλον, *Ἵστε-ροῦμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι*, γυμνητεύοντες, πεινῶντες καὶ διψῶντες, ἐν ἐρημίαις *πλανώμενοι, καὶ δρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὁπαῖς* τῆς γῆς, τὸ βραχὺ τοῦτο τῆς πολυωδύνου ἡμῶν ζωῆς παροίχημα τῆς ἐνθένους εὐσεβῶς διαπεράσωμεν, ἐν' ἐκείνῃ κληρονομοῦντες εἰπωμεν πρὸς τὸν ἀδέκα-στον Κριτὴν· *Ἴδε τὴν ταπεινώσιν μου καὶ τὸν*

κόπον μου, καὶ ἄφες πάσαι τὰς ἁμαρτίας μου. Τούτοις καὶ ἄλλοις πλείοσι παρακλητικοῖς λόγοις ὁ παμμάκαρ Πατὴρ ἡμῶν Στέφανος φωταγωγῶν, οὗς ἐν Κυρίῳ ὤδινεν παῖδας, τὸ καθεκάστην ἐνδελειχῶν οὐκ ἐπαύετο, αἰξίων αὐτοὺς πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας ἀποκατάστασιν.

Μέχρι δὲ εἰκοσι τῶν φοιτητῶν γεγονότων τῷ Α Cum vero viginti numero facti fuissent discipuli,
ἀριθμῷ, Μαρῖνον τὸν θεοστήρικτον ἀνδρᾶ εἰς τὰ τῆς οἰκονομίας καὶ πάντα τὰ τῆς μονῆς ὁ παμμάκαρ προεστήσατο· αὐτὸς δὲ σκληροτέρας ἑαυτὸν ἐπέβαλε διαγωγαῖς, τὸ θυμῆρες ἔχων στενωτέρως ἑαυτὸν καθεῖρξαι παρὰ τὴν τοῦ σπηλαίου στενομονίαν. Τῆς γὰρ κεφαλῆς τοῦ ὄρους ἐκ παμμεγέθους πέτρας κορυφουμένης, καὶ ὡς φάραγος κοίτην πρὸς τὸ νότιον ἐχούσης μέρος, ἐν ᾧ τὸ τε μοναστήριον καὶ τὸ θεόκτιστον σπήλαιον σύγκειται, ὑποσκεπόμενόν ἐστι καὶ ἀχέϊμαστον ἀπὸ τῶν χειμερίων ἀνέμων τοῦ τε Βορρᾶ καὶ Λιδοῦ (4), διὰ τῶν, ὡς προείρηται, τῇ κορυφουμένῃ πέτρᾳ καλύπτεσθαι. Ταύτην οὖν τὴν κορυφὴν περινοσητάμενος ὁ παμμάκαρ Πατὴρ ἡμῶν Στέφανος, οἰκοδομεῖ ἐν αὐτῇ κελλίον πάνυ βραχύτατον εἰς τε τὸ μήκος καὶ εὖρος, ὕψος τε καὶ βάθος, τοῦ πλαγιθῆεν σπηλαίου, ὥσπερ μιᾶς πήχεως καὶ ἡμίσεως τὸ εὖρος, ὥσπερ δύο δὲ τὸ μήκος· καὶ πρὸς τὸ ἐϋὼν μέρος, ἐκτυποῖ προσευχῆς κογχάριον ἔχον τὸ ὕψος, ἔτι μόνον συγκύπτων στήκειν ἠδύνατο τὸ μέχρι τοῦ νῦν σωζόμενον· τὸ δὲ ἄλλο ἅπαν τῇ ἀχειροτεύκτῳ στέγῃ τοῦ οὐρανοῦ καλύπτεσθαι θέλων ἀ[ε]πρόφωτον τοῦτο παρείλαεν. Τοιοῦτον δὲ τοῦτο στεγνὸν ὄρων καὶ φοδερὸν ἐποίησεν, ὥστε τοὺς καθορῶντας τὸ τοιοῦτον λέγειν μνημα μόνις εἶναι πρὸς τὴν τοῦ δυστήνου σαρκίου τοῦτου ταφὴν, ἣ οἰκήτήριον πρὸς ἀνάπαυσιν μονῆς· καὶ μὴ τις ὑπολάβοι τὸ τῶν μεμφιμοίρων αἰρετικῶν, ὡς ὑπὲρ τοὺς προγεγονότας Πατέρας τοῦτον πεφρονηκέναι. Καὶ γὰρ λόγος τις ἐν τῷ τοῦ προπάτορος Αὐξεντίου θεαρέστῳ βίῳ ἐμφέρεται· τὸν κλουδὸν (5) τῆς αὐτοῦ ἀσκήσεως ἐν αὐτῇ τῇ κορυφῇ ἔχειν, ἐνθα οὗτος ὁ νέος Ἑλισσαῖος τοῦ παλαιοῦ Ἠλίου ὡς ἐν βρεῖ Καρμηλῇ, τὴν στενωτέραν μηλωτῆς σκηνὴν ἔπαιξεν· καὶ οὗτος ὁμοίως ἐξισούσθαι τῷ θεοφόρῳ Αὐξεντίῳ ἤθελεν, ὑπὲρ γε τοὺς ἀναμείσον ἄλλους Πατέρας, διότι καὶ ὑπὲρ αὐτοὺς νεωτέραν ἔγενε τὴν ἡλικίαν· τὸν τεσσαρακοστὸν δευτέρον γὰρ χρόνον ἤλαυνεν τότε, ὅτε τῇ κορυφῇ τοῦ ὄρους μετέθετο.

Τῶν δὲ αὐτοῦ φοιτητῶν μὴ γινωσκόντων τοῦνεκα τὸ τοιοῦτον κτίσμα γέγονεν, ἐν λυγαίῳ καιρῷ περὶ τὰς μεσονυκτίους ὥρας, τὸν θεοστήρικτον Μαρῖνον μόνον φωνήσας, καὶ τούτῳ τὸν σκοπὸν ἀναθεῖς ὁ Πατὴρ, ὡς ἀγαπητῷ τέκνῳ, ἅμα αὐτῷ τοῦ σπηλαίου ἀπάρας, εἰς ἐκεῖνο τὸ φοδερῶτατον εἰσεῖδαι ταφρευδὲς οἰκημα. Ἔωθεν δὲ μετὰ τὴν ὁρθρίον ὕμνωδιαν, πάντων τῶν ἀδελφῶν κατὰ τὸ σύνηδες τὴν μετάνοιαν βαλόντων εἰς τὰ τοῦ σπηλαίου πρόθυρα, καὶ τοῦ εὐλογεῖσθαι τὸν ἅγιον αἰτουμένων, ἡ καθεκάστην ὁσημέραι συμπαιθεσάτῃ φωνῇ τῆς εὐχῆς τοῦ Πατρὸς οὐκ ἐξηχέτο τοῖς εὐηχοῖς αὐτῶν ὡσιν. Διανοοῦν-

Marinum virum **432** divinitus protectum, administrationi omnibusque monasterii rebus praefecit. Ipse autem asperius vitae genus aggressus est, sese angustius quam sinebant speluncæ angustiae, includere in animo habens. Cum enim montis cacumen ingenti rupe terminetur, velutque praecipiti hiatum ad australem partem habeat in qua monasterium et spelunca divinitus condita simul existunt, a ventis Borea et Africo secunda; quia, ut dictum est, rupe in verticem usque protensa operiuntur: isto vertice perlustrato beatissimus Pater noster Stephanus, ibidem cellulam longitudine, latitudine, altitudine, et profunditate angustissimam et transverso specus extruxit. Porro latitudo circiter unius et dimidii cubiti erat: longitudo, circiter duorum. Ad partem quoque orientalem conclulam ad orandum condidit, ejus altitudinis, ut in ea tantum incurvatus stare posset, quæ quidem etiamnum superstes est. Cæterum autem omne aliud spatium naturali cœli tecto operiri cupiens, apertum reliquit. Adeo vero angustum **433** et formidandum istum locum fecit, ut qui eum videbant, assererent vix monumentum esse ad sepeliendum miserum hoc corpus, vel domicilium ad requiem monasterii. Ne vero quis illud querulorum hæreticorum suspicetur, nempe istum plus Patribus, qui eum præcesserunt sapuisse. Siquidem in progenitoris Auxentii vita Deo accepta refertur, in illo vertice caveam ejus exercitationis exstare, ubi novus iste Elisæus antiqui Eliæ, ut in monte Carmeli, melior angustius tabernaculum fixit: ita ille deifero Auxentio exarquari, aliosque intermedios Patres superare voluit, quia juniore quam illi ætate erat: nam quadragesimum secundum annum tunc agebat, cum in montis cacumen se transtulit.

Ejus autem discipulis ignorantibus qua de causa hujusmodi ædificium factum fuerat, ipse obscuro tempore, mediam circiter noctem, divinitus protectum Marinum solum advocat, cui, ut dilecto filio, sua mente patefacta, una cum illo e specu discessit, et formidandam illam sepulcralem cellam subiit. **434** Mane vero cum universi fratres, peractis matutinis laudibus, ante speluncæ atria solitam inclinationem fecissent, et a sancto Patre benedictionem postularent, quotidiana orantis Patris vox mitissima attentis ipsorum auribus minime insonabat. Illi porro anxii, post multum tempus surgunt,

apud Græcos λψ dicitur.

(5) Κλουδόν, i. caveam. Hinc κλουδ: Græcis hodiernis est cavea. Eandem vocem circumflexa penultima signillum vertit Joannes Meursius in Glossario.

(4) Λιδός. Duo mss. λιδά. habent, quæ vox in Scriptura sacra, v. g. Exod. 27, v. 9. Num. 34, v. 5, et 15, etc. Austrum sive Meridiem significat. Hic tamen videtur proprie significare, ventum Africanum dictum, de quo Seneca Quæst. natural. lib. 5, c. 16. Ab Occidente hiberno Africus furibundus et ruens,

et in antrum insiliunt. Verum aberat qui quærebatur. A Tum illi diversa sentientes, rati periisse Patrem, multa secum cogitando, manibus ori admotis, digitoque indicando, et dicendo: Ergone ovibus omnibus præsentibus pastor defecit? via, quæ ad declivem collis partem ducit, investigando dimissa, mentesque et pectus pugnis percutientes, quasi perditio patre, abibant. Verum ut acerbum illorum dolorem, atque celeritatem, qua in præceps ferebantur, sensit Pater, leni et miti voce eos advocavit. Hi vero, ut pisces ad escam laxati hami, sic ad ejus vocem confestim conversi, ad ipsum accurrerunt, atque in genis adhuc gestantes lacrymarum reliquias, non parvo cum gemitu, intercisoque spiritu ei **435** dicebant: « Quid te durioribus et mortiferis his sedibus tradidisti, Pater, ut nos cito orphanos redderes? Quibus venerandus Pater evangelicum illud oraculum respondit: *Quia, filii, angusta et arcta via est, quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam* ²². Quibus auditis, fratres statim conticuerunt, eumque dumtaxat rogavere, ut saltem tectum cellæ imponi sineret. At ille reposuit, satis esse, nubium cœlestium fornice eam tegi. Sic ergo et æstate et hyeme permansit, calori et frigori obnoxius. Præter vestem quoque, corpus in modum crucis ferro constrictum habebat, ab humeris ad lumbos cingulo per orbem alteri ferro per clavos ex utraque parte affixo, et alio ferreo cingulo sub axillis operto, in quo mediæ partes ferri, quod ab humeris descendebat, inflixæ erant. Tunica porro dumtaxat pellicea utebatur. Sanctam quoque cucullam, cruciferum analabum, et sacram epoinidem **436** monastici habitus gerebat. Ad recumbendum vero, sola storeola ei erat, ad exemplum deiferi Joannis, quem magistrum habuerat.

στρίδα σιδήρεαν, ἐν ᾗ τὰ μέσα τῶν κατιόντων ἐκ τῶν ὤμων καθήλωτο σιδήρων· τὸν δὲ χιτῶνα εἶχεν δερμάτινον καὶ μόνον, τό τε ἄγιον κουκούλλιον, καὶ τὸν σταυροφόρον ἀνάλαβον, ὁμοίως καὶ τὴν ἱερὰν ἐπωμίδα τοῦ μοναχικοῦ σχήματος· εἰς δὲ τὸ ἀνακλίνεσθαι ψιάθιον ²³ καὶ μόνον, κατὰ τὸν τύπον τοῦ θεοφόρου Ἰωάννου τοῦ γεγονότος αὐτοῦ καθηγητοῦ.

In his ergo egregiis institutis inculpatam vitam ducente Patre, fieri non poterat, uti supra dictum est, ut ille, qui urbs erat in prægrandi et religioso monte fundata, absconderetur. Quapropter fax celeberrima omnibus effectus est, imprimis vero imperatoris urbis orthodoxis et piis civibus. Hinc plugimi illum utilitatis alicujus causa in monte conveniebant, qui ex solo aspectu convenienter ædificati, domum revertebantur, laudantes et glorificantes Deum. Inter eos quædam mulier e religiosis

των δὲ αὐτῶν, καὶ μετὰ πλείστην ὥραν διαναστάτων, καὶ τῷ σπηλαίῳ εἰσπηδῶσάντων, οὐκ ἦν ὁ ζητούμενος. Διαμερισθέντων δὲ αὐτῶν τῷ νοῦ, καὶ δοξάντων ἀπολωλέκεναι τὸν Πατέρα, εἶτα καὶ διαλογιζομένων, τὰ χεῖρε πρὸς στόμα τε ἐρεσάντων, καὶ δακτυλοδεικτούντων αὐτῶν καὶ λεγόντων· Ἄρα γε προβάτων ἀπάντων παρόντων ὁ ποιμὴν πως ἀπελείφθη; τῆς ἐπὶ τὸ πρᾶνές τοῦ βουνοῦ πορείας ζη[τη]τικῶς ἀπάραντες, ὥχοντο δακρυβέροῦντες, καὶ στερονοπυγμαῖς ἑαυτοὺς καταθλίβοντες, ὡς τὸν πατέρα ἀπολέσαντες. Τούτων δὲ τῆς ὀδυνηρᾶς λύπης καὶ τῆς πρὸς τὸ κατωφρερές ταχυτήτος αἰσθόμενος ὁ Πατήρ, πρᾶσις καὶ προστηνὲ τῇ φωνῇ τούτους προσεκαλεῖτο. Οἱ δὲ, ὡς ἰχθύες πρὸς τὸ δέλεαρ τῇ τοῦ ἀγκίστρου χαλάσει, οὕτω τῇ φωνῇ ἄρδην συσσεφέντες, καὶ πρὸς αὐτὸν

B ἀναδραμόντες, καὶ ἔτι φέροντες ἐπὶ τῶν παρεῖν τοῦ κλαυθοῦ τὰ λείψανα, μετ' οἰμωγῆς οὐ μικρᾶς κοντοπνευστὶ (6) πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· Τί ταῖς σκληροτέραις καὶ θανατοποιοῖς ταύταις διαγωγαῖς ἑαυτὸν ἐπιδεδωκας, ταχὺ τὴν ὀρφανίαν ἡμῶν παραγματουσάμενος, Πάτερ; Ὁ δὲ τίμιος πρὸς αὐτοὺς ἀπεκρίνατο τὸ εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο φάσκον λόγιον· Ὅτι, *τεχνία, στενή καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὅλγοι εἰσὶν οἱ εὐδρίσκοι αὐτῇ*. Παρεῦθ' δὲ τοῦτον τὸν λόγον ἀκουτισθέντες οἱ ἀδελφοί, ἡσύχασαν τοῦτο μόνον ἐκλιπάρησαντες, τὸ καὶν ὁρωθῆναι τὴν στέγην τῆς κέλλης αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀρκεῖσθαι ἔφη τῇ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ σκέπασθαι ὁροφῇ. Καὶ ἦν οὕτως τῷ τε θέρει καὶ χειμῶνι φλογοῦμενος καὶ ψυχούμενος· πρὸς δὲ τὴν ἐνδυσιν, εἶχεν διὰ σιδήρων τὸ σῶμα σταυροειδῶς ἐγκυκλισμένον, ἀπὸ τε τῶν ὤμων ἕως τῆς ὀσφύος ἐγκυκλικῶς ζωστήρι ἐτέρῳ σιδήρῳ καθηλωμένῳ ἐξ ἀμφοῖν τῶν ἐτέρων μερῶν, καὶ ὑπὸ τῶν μασχάλων ἐτέραν περικαλύπτεσθαι περιζω-

C Τούτου οὖν τοῦ ἀνεπιλήπτου Πατρὸς ἐν τούτοις ἀναστρεφομένου τοῖς προτερημασιν, οὐκ ἦν, ὡς προλέλεκται, πόλιν αὐτὸν ὑπάρχοντα ἐπὶ τὸ εὐμέγεθες καὶ εὐσεβὲς ὄρος κρυβῆναι τεθεμελιωμένον. Διὸ καὶ περιδόχτος λαμπτήρ τοῖς πᾶσιν ἀνεδείχθη, μάλιστα τοῖς ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει οἰκοῦσιν ὀρθοδόξοις καὶ εὐσεβέσιν. Καὶ πολλοὶ πρὸς αὐτὸν παραβάλλοντες ἐν τῷ θρεῖ ὠφελείας χάριν, ἐκ μόνης τῆς θέας τὰ εἰκότα οἰκοδομούμενοι, ὀπισθοβόρητοι ἐπαλινοδοῦσαν ²⁴ οἴκαδε, αἰνοῦντες καὶ δοξάζοντες

²² Matth. vii, 14.

VARIAE LECTIONES.

¹ al. μέλος τὸ φάσκον. ² al. ψιάθης. ³ al. πάλιν ὥχοντο.

NOTÆ.

(6) *Κοντοπνευστὶ*. Quasi diceret brevi spiritu, i. cum anhelitu. Nam κοντός, unde hæc vox componitur, apud Græcos mediæ et infimæ ætatis idem est ac *brevis, arctus*. In duobus mss. legitur *κονδοπνευστὶ*. Sed id ex pronuntiatione contigisse arbitror,

qua τ ut δ vulgo pronuntiatur. Hinc in mss. voces quantumvis diversæ, quæ eodem modo vulgo effertur, non raro eodem etiam modo scribuntur, ut οἱ, υἱ, εἰ, τ, θ, αἱ, ε, β, υ, etc.

τὸν Θεόν, ἐν οἷς γυνὴ τις τῶν εὐσεβῶν τῷ πνεύματι
καὶ τῇ ἀξίᾳ περιδύων, τὴν ἐξ ἀνδρὸς χρεῖαν ὑπο-
στᾶσα, τὸ καθ' ἑκάστην παρὰ πάντων ἀκούουσα
περὶ τῆς ἐνθέου πολιτείας τοῦ σεβασμίου Πατρὸς
ἡμῶν Στεφάνου, αὕτη τὴν γυναικῶν ἐκλαβομένη
ἀκνηρότητα, τῇ ἑαυτῆς ποδοφορίᾳ, ἐρωτήσει τὴν
ἐρώτησιν προβάλλουσα, καταλαμβάνει τοῦ ἐρωτάτου
τούτου ποιμένος καὶ διδασκάλου τὸν βουνόν, καὶ
πλησίον τῆς κέλλης τοῦ ἁγίου γενομένη, ἡξίου εὐχῆς
τυχεῖν. Τοῦ δὲ Πατρὸς τὴν συνήθη τετελεχὸς εὐ-
χὴν, αὕτη διαναστᾶσα, θαυρούουσα ἐξείπεν τῷ ἁγίῳ
πάντα τὰ εἰς αὐτὴν, τὴν τε χρεῖαν καὶ ἀτεκνίαν,
καὶ ὅτι τοῦ μονήρους βίου ἐπιποθοῦσα τυχεῖν, σω-
θῆναι ζητῶ. Ὁ δὲ θεοφιλὴς Πατὴρ ταύτην λόγοις
πνευματικοῖς πλείστα κατηχήσας, καὶ τὰ πρὸς σω-
τήριαν διαταξάμενος, ἀπέλυσε αὐτὴν εἰπὼν·
Βλέπε, γύναι, τίνι συνετάξω. Μὴ σε καταλάβῃ
θάνατος, πρὶν ἀποδῆς τὴν ἐγγύην. Ἡ δὲ τιμὴ
ἐκείνη γυνὴ τὸν λόγον τοῦ θεοφόρου Πατρὸς ἐν τῇ
ψυχῇ ἐγκαταθήσασα, ὥσπερ κηρὸς ἀναμαζάμενος
ἐκτύπωμα, οὕτως ἀδιαλύθητον ἔφερεν. Καταλαβοῦσα
δὲ τὴν ναύσταθμον Χαλκηδόνος πρὸς τὴν ἐνεγκαμέ-
νην ἀπέπλευσεν· καὶ πάντα τὰ αὐτῆς κτήματα, καὶ
ὑπάρχοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει πεπρακυῖα, καὶ
πτωχοῖς τὰ πλείστα διανείμασα, δεδοικυῖα τὸν τῆς
ψυχῆς θάνατον, κατὰ τὸν λόγον τοῦ σεβασμίου Πατρὸς,
ἐσπευθεν τὴν ἐγγύην πληρῶσαι. Καὶ τὸ τελευταῖον
τῆς ἰδίας πολίχνης ἀπάρασα, καταλιμπάνει εὐαγγε-
λικῶς ῥονεῖς, γνωστοὺς, φίλους, ἀγχιστεῖς, γείτονας·
καὶ τὴν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἀραμένη, τῆς Προ-
ποντιδος διαπεράσασα τοῦ ἁγίου (7), πρὸς τὸ θαυ-
μαστὸν εἰσεῖδεν ὅρος, φέρουσα χρυσίον πρὸς τὸν ὅσιον,
τοῦ διαδοθῆναι ὑπ' αὐτοῦ καλῶς. Ἀντικρὺ δὲ τῆς
κέλλης τὴν συνήθη βαλούσης μετάνοιαν, καὶ τὸ,
Εὐλόγητον, ἅγιε Πάτερ, φησάσης, ὁ ἅγιος αὐτῇ
μετὰ stuφότητος ἀπεκρίνατο, τοῦ Σωτῆρος διὰ τοῦ
Εὐαγγελίου ἀριδῆλως βοῶντος, ὅτι Ὅστις οὐκ
ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ, οὐ
δύναται μου εἶναι μαθητής; Τί ἀκμὴν σὺ καὶ
μετὰ κόσμον τὰ τοῦ κόσμου περιφέρεις· λείψανα;
Ἡ δὲ γυνὴ ἐκπληκτος γενομένη ἐπὶ τῷ διορατικῷ
τοῦ Πατρὸς χαρίσματι, καὶ τῆς μετὰ stuφότητος
ἐλέγξεως, τῇ πρεπούσῃ αἰδοῖ γυναιξὶν πρὸς αὐτὸν
ἀπεκρίνατο· Οὐχὶ τῷ πρὸς αὐτὸν φθαρτικῷ πόθῳ
κρατουμένη, τόδε τὸ χρυσίον προσφέρωμι, τίμιε
Πάτερ, ἀλλ' οὖν τὸ διὰ τῶν ὁσίων σου χειρῶν τοῦτο
καλῶς ὑπὲρ τῆς πεπωρωμένης μου ψυχῆς διανεμη-
θῆναι. Ὁ δὲ θεοφιλὴς Πατὴρ τοῦτο μὴ βουλῆθεις
εἶπεν· Τοὺς τῶν ἁλλοτρίων παισιμάτων σπινθήρας
ταῖς ἡμῶν χερσὶ σποδιάσαι οὐ δύναμαι· μὴ πως ἐξ
ἀμελείας μου ὑποσυμχεύσας τις ἐξ αὐτῶν, παμμε-
γέθῃ πυρκαϊᾷ τῇ ψυχῇ μου ἀνάψῃ, ὥς τινες τούτου
ἐνεκα ἔπαθον. Ἄλλ' οὖν τῶν σπειρόντων ἐστὶν καὶ
τὸ θερίσαι. Τῆς δὲ γυναικὸς ἐκπούσης· Καὶ τί με
κλειύεις, Πάτερ; ὁ συμπαθέστατος ἐκείνος διὰ τὸ,

A spiritu et dignitate conspicuis, vidua facta, cum
quotidie ab omnibus de divino vivendi genere vene-
randi Patris nostri Stephani audiret, mulierum ti-
miditatem oblita, iteratis interrogationibus, sacra-
tissimi hujus pastoris et magistri collem pedibus
consecuta est: cumque prope ejus cellam accessis-
set, eum ut pro se preces funderet rogabat. Itaque
cum sanctus Pater solitam orationem absolveret,
hæc surrexit, et lacrymis effusis, quæcunque se
spectabant, et viduitatem et orbitatem sancto de-
claravit, **437** quodque monasticam vitam amplecti
optaret, salutis adipiscendæ gratia. Tum pius Pater,
postquam eam multis sermonibus spiritualibus et
præceptis ad salutem necessariis informasset, ipsam
dimisiu dicens: Vide, mulier, cui te addixisti, ne
B te mors apprehendat antequam promissum imple-
veris. Honorata vero illa mulier verbis deiferi Patris
animæ insculptis, instar ceræ effigiem exprimentis,
ea incorrupta ferebat, et navali Chalcedonensi pe-
tito in patriam navigavit. Tum suis omnibus bonis,
et quæcunque Constantinopolitani possidebat, di-
venditis, maximaque ex parte pauperibus erogatis,
animæ mortem verita, juxta venerandi Patris ser-
monem, promissum implere festinavit. Postremo
relictis, juxta Evangelium, parentibus, notis, ami-
cis, cognatis, propinquis, e propria civitate disces-
sit; et crucem Christi tollens, trajecta Propontide,
in insignem illum montem se contulit cum pecuniis,
quas sancto viro ferebat, ut eas bene erogaret. Ve-
rum cum solita inclinatione ante cellam facta dixis-
set: Benedic, sancte Pater, **438** ipsi sanctus
acerbe respondit: « Salvatore per Evangelium mani-
feste clamante: Qui non renuntiat omnibus quæ
possidet, non potest meus esse discipulus », quid tu
adhuc post mundum mundi reliquias circumfers?
At mulier quam dioraticum Patris donum et acerba
reprehensio attonitam reddiderat, ei cum conve-
nienti mulieribus pudore respondit: Non ego exi-
tiosa cupiditate victa hoc aurum offero, honorande
Pater; sed ut per tuas sanctas manus pro obsecrata
mea anima rite distribuatur. Verum eo rejecto pius
Pater ait: Alienorum peccatorum scintillas meis
manibus tanquam cinere occultare non possum, ne
quis forte ex mea negligentia adustus, maximum
incendium meæ animæ afferat, quod quidam hujus
rei gratia perpassi sunt. Cæterum, serentium est ei
metere. Muliere autem rogante, Quid me, Pater,
jubes facere? humanissimus ille ei in patriam re-
deundi minime copiam fecit, quandoquidem, ut
supra dictum est, bona propria penitus dimiserat:
sed præcepit ut una cum Marino divinitus protecto
propriis suismet manibus aurum **439** vicinis et
proximis locis dispertiret: cumque eam hoc pacto
hujusce vitæ stercoris facie denuddasset, sanctum ha-
bitum ipsi dedit, illius nomine in Annæ nomen mu-

⁷⁷ Luc xiv, 33

(7) Vocem τοῦ ἁγίου consulto non expressi, quia hic nihil rectum videtur significare. Nulla enim urbs, ut potui discere, Propontidis dicta est.

tato, ejusdem in Domino Pater et sponsor seu susceptor factus. Statim porro eam in inferius monasterium dimisit, ipsa sacræ et sanctæ monasterii præfectæ commendata, honorandam illam mulierem plurimum exhortatus, ut in salute animæ consequenda ei patrōna esset.

τῆς συρφετῆς τοῦδε τοῦ βίου κόπρου, δέδωκεν αὐτῇ τὸ ἅγιον σχῆμα, μετνομάσας αὐτὴν Ἀνναν. Καὶ γίνεταί αὐτῆς ἐν Κυρίῳ Πατήρ καὶ ἀνάδοχος. Καὶ παραθέμενος αὐτὴν τῇ ἱερᾷ καὶ ὁσίᾳ τῆς μονῆς τιμίᾳ ἐκείνῃ ἀνθρωπῶν, προστατεύειν αὐτῆς τὰ

Jam vero tempus me invitat ad athleticos hujus viri labores in apertum proferendos. Verumtamen, licet mea me impellat conscientia, mihi tamen silentium imponere conor, quippe qui rei gravitatem persequi non sufficiam, utpote oratione et actione pauper. Solet enim in verbis periclitari rerum majestas. Siquidem pro illorum infirmitate vel vi de rebus judicare consueverunt, qui non veritatem, sed verborum elegantiam, ut fabulas profani volunt attendere. Nihilominus meipsum refraxavi, cessique his qui me ad istud opus incitavere, sperans divini hujusce martyris auxilio, eorumque precibus, qui me ad id impulere, fore ut cursum facilem obtineam. Liceat igitur mihi contra Novatorum **440** Christianos calumniantium et Iconocastarum hæresim Davidicum illud carmen adducere: *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea* ⁴⁰, dicit alicubi Prophetia seditiones adversus Ecclesiam semper futuras prædicando, cujus invictam vim in præliis idem prænuntians, rursus addit: *Dicat nunc Israel: Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, etenim non potuerunt mihi.* Hæc vero carnali Israel convenire nequaquam possunt, quem quidem Ægyptii in servitutem redegere, alienigenæ multoties devicere, Babylonici in servitutem et captivitatem abduxere, Macedones crudeliter et acerbè perdidere, Romani postremo internecioni dedere, erroneque, profugos et exsules per orbem terrarum ostendere, habitationem illorum desertam facientes, dorsumque eorum semper incurvant ⁴¹. Verum recens a Deo electus Israel, ille qui vere Deum videt, et aperta facie gloriam Domini contempletur, novus, inquam, populus, grex sanguine Christi emptus, cujus figura Jacob qui mutato nomine Israel appellatus est, qui senioreni tanquam reprobum repulit, et primogenita atque paternam benedictionem accepit ⁴²: **441** ille, inquam, jure merito ⁴³ dixerit: *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, etenim non potuerunt mihi* ⁴⁴. Siquidem statim a prima ætate in eum innumerabiles hostium turmæ insurrexere: at impugnavere, non expugnare. Quia imo vires ejus invictas patefecerunt, propriamque infirmitatem prodiderunt. Primi quidem Judæi adversus Salvatoris nostri gregem bellum coustarunt, sed propriis

Α ὡς προσήχεται, τελευταίως αὐτὴν τὰ σκεῖα καταλιπεῖν, πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην ὑποστρέφειν οὐκ ἐπένευσεν· ἀλλ' ἅμα τῷ θεοστηρίκῳ Μαρίνῳ εἰς τὰ συμπαρομαρτοῦντα καὶ συμπαρακείμενα τῇ γειτνιάσει· χωρὶς ταύτης ἐκέλευσεν οἰκείαις αὐτῆς χερσὶν διανεῖμαι τὸ χρυσίον. Καὶ οὕτως αὐτὴν γυμνῶσας τὸ ἅγιον σχῆμα, μετνομάσας αὐτὴν Ἀνναν. Καὶ πρὸς τὴν ἀπολύει αὐτὴν πρὸς τὸ κάτω μοναστήριον, προσεστῶσθαι μητρὶ, πάμπολλα παρακλειυσάμενος τὴν πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς.

Πέφθακεν δὲ ἡδὴ ὁ καιρὸς καὶ προτρέπεται εἰς τοὺς φανερὰς τὰς τοῦτο ἀθλητικὰς ἀπαγγεῖλαι παλαίστρας· ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ καίτοι τῷ ἑαυτοῦ συνειδῶτι βαλλόμενος, ἑαυτὸν ἐπιστομίζω πειρῶμαι, ὥς οὐκ ἐπικρέσω διεξελθεῖν τὸν ὄγκον τοῦ ἐγχειρήματος, ὅτε πτωχεύων λόγου καὶ πράξεως. Πέφυκε γάρ πως κινδυνεύειν ἐν τοῖς λόγοις τῶν πραγμάτων ἢ δόξα. Τῇ γὰρ τούτων ἀσθενείᾳ καὶ ῥώμῃ φιλοῦσι κρίνειν τὰ πράγματα οἱ μὴ τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ τῇ δεινότητι τῶν λόγων προσέχον θέλοντες, ὥσπερ οἱ τῶν ἑξῶς τοῖς μυθικοῖς. Ὅμως ὀφηνιάσας ἑαυτὸν τοῖς προτρέπουσι δέδωκα, τῷ θεῷ τούτῳ ὅσο μάρτυρι τεταρβήκως, καὶ τῶν εἰς τοῦτο προτρεψάντων ταῖς εὐχαῖς δυνατῶς ἔχειν τὴν εὐπορίαν χάρισθαι. Παρέστω δέ μοι εἰς μέσον ἐκεῖνο τὸ δαυιτικὸν μέλος κατὰ τῆς τῶν νεωτεροποιούντων Χριστιανοκατηγόρων καὶ Εἰκονοκαστῶν αἰρέσεως· *Πλεονάκις ἐπολέμησάν με ἐκ νεότητός μου*, φησὶν που συνεχῶς τὰς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐσομένας ἑπαναστάσεις προαγορεύων ὁ Προφήτης· καὶ τὸ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἄτητον προθεσπίζων, αὐτῶς ἐπάγει· *Εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ· Πλεονάκις ἐπολέμησάν με ἐκ νεότητός μου· καὶ γὰρ οὐκ ἠδυνήθησάν μοι.* Τοῦτο δὲ τῷ μὲν σαρκικῷ Ἰσραὴλ οὐκ ἂν ἀρμόσειεν πώποτε, ὃν Αἰγύπτιοι μὲν κατεδουλώσαντο, ἀλλόφυλοι δὲ πολλάκι· κατηγωνίσαντο, Βαβυλωνιοὶ δὲ ἐξανδραποδίσαντες, δορυβάτων ἀπήγαγον, Μακεδόνες δὲ ὡμῶς καὶ πικρῶς κατηνάλωσαν, Ῥωμαῖοι δὲ τὸ τελευταῖον πανωλεθρίᾳ περιέδωκαν, καὶ σποράδας καὶ μεταστάς καὶ μετόικους τῆς οἰκουμένης ἀπέφθιναν· τὴν μὲν ἑκαυτὴν αὐτῶν παποιηκότες ἔρημον, τὴν δὲ νῶτον αὐτῶν διαπαντός, κατὰ τὸν προφήτην, συγκαύψαντες. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ νεόλεκτος Ἰσραὴλ, ὁ ὄντως ὀρίων Θεὸν, καὶ ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν **D** Κυρίου κατοπιριζόμενος· ὁ νέος, φημι, λαός, τὸ Χριστῶντον ποίμνιον, οὗ τύπος ὁ Ἰακώβ, ὃς μετ' ὀνόματι Ἰσραὴλ· ὃς τὸν πρεσβύτερον ὡς ἀδελφὸν πρῶσάμενος, καὶ τὰ πρωτοτόκια καὶ τὴν πατρῴαν εἰληφεν εὐλογίαν, εἰκότως ἂν εἴποι· *Πλεονάκις ἐπολέμησάν με ἐκ νεότητός μου.* Καὶ γὰρ οὐκ ἠδυνήθησάν μοι. Εὐθύς γὰρ αὐτῷ παρὰ τὴν πρῶτην ἡλικίαν μυρίαι πολεμίαι ἐπανεστήσαν φάλαγγες, καὶ προσέβαλον μὲν, οὐκ ἐνίκησαν δὲ, καὶ τοῦ μὲν τὸ ἀμαχὸν εἰδείξαν, τὴν δὲ οἰκείαν ἀσθένειαν ἔδειξαν.

⁴⁰ Psal. cxxvii, 4. ⁴¹ Psal. lxxviii, 24. ⁴² Genes. xxvii, 27. ⁴³ Psal. cxxviii, 2.

^α al. ἀφηνιάσας. ^β al. ἐχομένας. ^γ al. ἐπαγορεύων.

Καὶ πρῶτοι μὲν Ἰουδαῖοι τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπολέμησαν ποίμνη, καὶ τῷ οἰκείῳ κατελύθησαν δῆλῳ· τῷ γὰρ ὑπ' αὐτῶν παγέντι σταυρῷ, οἶόν τι βράβειον, χρησάμενος ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ποιμενικῶς αὐτοὺς ὡς λύκους τῶν προβάτων ἀπῆλασεν. Μετὰ δὲ τοὺς, οἱ τῶν εἰδώλων θεραπευταί, οἵτινες ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ὑπασπιστῶν κατησχύνθησαν· καὶ μετ' αὐτοὺς Σίμων καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν φοιτῆται Μένανδρος καὶ Κερδονᾶς· εἴτα Μαρκίων καὶ Βαλεντίνος· αὐτοὶ δὲ ἀπ' αὐτῶν Κήρινθος καὶ Σατορνῖος, Βασιλίδης καὶ Καρποκράτης, Μάρκος καὶ Τατιανὸς, Μοντανὸς καὶ Βαρδισάνης, Ἀρτέμιον καὶ Ναύατος, Σαθέλλιος καὶ Νέπων (8), Παῦλος καὶ Μινναῖος, Φωτεινὸς καὶ Μάρκελλος, καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνων Ἀρείος, Ἀέτιος, Εὐνόμιος· Μακεδόνιος, Μάξιμος, Νεστόριος, ἡ πολυκέφαλος ὕδρα Εὐτυχῆς καὶ Διδύσκορος· Ζώσιμος, Ἀπολινάριος, Ὀριγένης, Πέτρος ὁ δελταῖος, Θεοδοσίος, Ἰάκωβος, Ἰουλιανὸς, Ζήνων, Σέργιος, Πῦρος, Κύρος, Μάχαρις, Ὀνόριος, καὶ ὁ δυσσεβὴς Μάμεθ· καὶ εἰ τίς μοι ἄλλος ἔλαθεν ἀνθρωπίνως. Ἐπιλείψει γάρ με ἀπαριθμούμενον ἡ ἡμέρα τῶν τῆς ἀσεθείας ὑπασπιστῶν καὶ ἀρχηγῶν τὰ ὀνόματα, οἷν καὶ τὴν μνήμην αὐτὴν καλῶς ὁ χρόνος ἠφάνισεν. Οὗτοι δὲ πάντες κατὰ ταυτὴν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τοῖς ἀποστολικοῖς κηρύγμασιν πολεμήσαντες, τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης καὶ τῆς Ἐκκλησίας εὐκρίτως ἀπεσχορακίσθησαν· καὶ ἦγεν ἐν εἰρηναίᾳ καταστάσει ἡ πάντοτε πολεμουμένη καὶ πλεοσιτέρως νικῶσα Ἐκκλησία.

Ἐντεῦθεν οὖν λοιπὸν ὁ τῆς πονηρίας πατήρ, καὶ τῆς κακίας εὐρετῆς διάβολος, ὁ μηδέποτε παύόμενος πολεμεῖν ἐκάστοτε τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθέντα ἀνθρώπον, θεωρήσας τὸν προφανῶς πολεμίων βαδίζω· περιγενομένην τοῦ Κυρίου τὴν ποίμνην, ἵνα πρὸς τοῖς γραφεῖσιν ἀναποδίστοιμι*, ἐνδοθεν ἐξάβῃ διενεθῇ τοῦ πολέμου τὴν φλόγα. Καὶ εὐρὼν ὄργανον τῆς οἰκείας ἀξίον ἐργασίας, ἄνδρα γοητικαῖς ἐπωδαῖς πολλὰ τερατουργεῖνομιζόμενον, καὶ φανακίζειν τῶν ἀνθρώπων τοὺς τὰ τοιαῦτα τεθηπότας δυνάμενον, ἐκ τῆς δὲ Συριατίδος γαίης τό τε γένος καὶ τὸ φρόνημα ἔχοντα. Τοῦτον τὸν λεοντῶνυμον θῆρα, ὡς προεγέγραπται, πρῶτον ἐξάβπει κατὰ τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων νεκρᾶς προσκυνήσεως. Τοῦτον δὲ καταδήλου αἰρετικοῦ δειχθέντος ὑπὸ τοῦ τῆς ἀληθείας ὑπασπιστοῦ Γερμανοῦ, ὡς καὶ προλέλεκται, οὐδὲ οὕτως ὁ κοινὸς τῶν ἀνθρώπων πολέμιος ἀπεπύσατο. Ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τὸ ζῆν ἀπορρήξαντος, καὶ τοῦ ἀτελευτήτου σκώληκος καὶ τοῦ αἰώνιου πυρὸς γερονότος παρανάλωμα, ἀνέστησεν ἄντ' αὐτοῦ τὸ ἐκείνου μιᾶρὸν γέννημα, Κωνσταντίνον φημι, ὡς ἂν τις εἴποι ἐκ τοῦ Ἀχάξ τὸν Ἀχαάβ, καὶ ἐξ Ἀρχελαοῦ τὸν πονηρότερον Ἡρώδη, τὸ τῆς μοιχείας ἀνδράποδον, καὶ τὸ Προδρόμου φονέα. Οὗτος οὖν τὸ τῆς πονηρᾶς ἐκείνης βίτης δένδρον, πονηροτέρους καρποὺς βλα-

A armis debellati sunt. Nam cruce, quam illi quidem fixerunt, tanquam clava usus bonus pastor, eos quasi lupos, pastoris more, ab ovibus abegit. Hos secuti sunt idolorum cultores, qui a veritatis defensoribus confusi sunt, ac cum illis Simon, ejusque discipuli Menander et Cerdonas, deinde Marcion et Valentinus, postea Cerinthus et Saturninus, Basilides et Carpocrates, Marcus et Tatianus, Montanus et Bardisanes, Artemon et Navatus, Sabellius et Nepon, Paulus et Manichæus, Photinus et Marcellus : quique ab illis profecti sunt, Arius, Aetius, Eunomius, Macedonius, Maximus, Nestorius, hydra multiceps Eutyches et Dioscorus, Zosimus, Apollinarius. 442 Origines, Petrus miser, Theodosius, Jacobus, Julianus, Zeno, Sergius, Pyrrhus, Cyrus, Macarius, Honorius et impius Mahomet, et si quis alius mihi, utpote homini, latuit. Quippe me dies deficeret, si impietatis defensorum et auctorum nomina enumerare aggredere, quorum ipsam memoriam recte tempus abolevit. Isti ergo omnes, uno animo, ut ita loquar, adversus apostolicas prædicationes suscepto bello, e Dei memoria et ab Ecclesia merito rejecti sunt. Ipsa autem Ecclesia, licet armis semper lacescit, amplioribus etiam victoriis statum tenuit pacificum.

Eam ob rem improbitatis pater et nequitiae inventor diabolus, qui bellum ubique gerere cum homine ad imaginem Dei creato nunquam supersedit, cum Domini gregem suis apertis hostibus facile superiorem esse cerneret, ut ad ea, quæ jam scripta sunt, redeam, intrinsecus belli flammam accendere statuit. Hinc proprii operis dignum instrumentum nactus, virum, qui genus et animum ex Syria sortitus, magicis præstigiis plurima prodigia patrare existimabatur, hominesque, qui res hujusmodi admirari solent, decipere valebat. Hanc ergo feram leonis cognominem primum, 443 ut prius scripsimus, adversus sanctarum imaginum adorationem inflammavit. Quamvis vero manifestus hæreticus a Germano veritatis propugnatore, ut antea dictum est, declaratus fuisset : neque sic tamen communis hominum hostis a cœptis destitit. Verum, illo e medio sublato, perennisque vermis et æterni ignis factio pabulo, ejus loco impurum illud ipsius germen (Constantinum dico) excitavit, quasi quis dixerit ex Achaz Achab, et ex Archelao deteriorem Herodem, adulterii mancipium, et præcursoris homicidam. Iste igitur malæ illius radicis arbor, pejoræ fructus germinans, exitiislibus omnis generis venenis in anima congestis, omnes sanctas imagines

VARIÆ LECTIONES.

* al. ἀναποδήστοιμι.

NOTÆ.

(8) Νέπων. Non alium hic quam Nepotem Ægyptiacæ urbis Episcopum ab auctore indicari existimo, qui a Theodor. *Hæretic. fabul.* lib. iii. Νέ-

πως dicitur, aliis, ut in concil. iii. Const. act. 44, Νέπος.

diruit, evertit, incendit. Cui cum monachi religionis cultores sese opponerent, illis bellum denuntiavit. Hinc eorum habitum, tenebrarum habitum appellabat is ipse, qui animam tenebris involutam gerebat: qui vero sub illo habitu recensebantur, nefandos, id est memoratu indignos nominabat, quos etiam idololatrias obsanctarum imaginum adorationem vocitabat. Ille igitur cum universam sibi subiectam plebem congregasset, propositis vivifico **444** corpore et sanguine Christi, intemeratisque lignis, in quibus Christus Dens pro nobis manus extendit, atque etiam inviolatis Evangelis, per quæ ne omnino quidem jurare nobis præcepit Christus; omnes, inquam, ille jurare et quantum valebant viribus hæc se facturos dicere imperavit: nempe, sanctam imaginem se non adoratorios, sed eam idolum vocaturos; communionem ab abbate seu monacho non recepturos; neque vel solam salutem ei daturus: sed contra si in primis nefandum aliquem et tenebrarum veste indutum obvium habuerint, se illum cum conviciis lapidibus obruturos. O ineptias hereticae! Sui autem simillimum voce et moribus, nomine et sententia instrumentum e sacerdotali catalogo nactus, ut, si cui Scripturæ verbis uti placet, Balaam et Jannes Jambrem, illum non Dei et sacerdotum suffragio, sed proprio dolo in ecclesiam adduxit; ubi cum ambo in ambonem ascendissent, Constantini imperatoris manibus profusus Constantinus impura, ut ita loquar, diploide et omophorio induitur (ille, inquam, indignus τοῦ πτ, sed potius dignus τοῦ φτ. Namque patriarcha potius quam patriarcha Ecclesie visus est), eum interim **445** dignum esse proclamante tyranno. O indignitatem! Armatus præsulis personam gerit: qui bellis et cædibus totus vacaverat, sacerdotis vicem obit: qui a tribus mulieribus flagitiose admissus fuerat, sacerdotum creator seu ordinator constituitur! Quis unquam tale quidquam audivit, vel vidit, vel nuntiavit? Nemo certe. Imo neque etiam aliquid huiusmodi in gentilium sacrificiis et nidoribus visum est. Hinc apposite illud prophetæ usurpare licet: *Populus sicut sacerdos* ¹, et nemo erat qui sacraret, vel qui sacraretur.

Ab hoc igitur impuro pari tanquam nefaria cætera connexo edicta per omnes provincias missa sunt, ut locorum præfecti cum episcopis se in imperatoriam urbem conferrent ad celebrandam synodum contra sanctas et venerandas imagines. Tunc per omnem locum et civitatem apud pios videre erat luctum super luctum et væ super væ: apud impios vero, conculcata sacra, vasa immuta-

A στήσαν, δηλητήρια δὲ παντοῖα ὀλέθρια τῇ αὐτοῦ ψυχῇ θησαυρίζας πορθεῖ, συστρέφει, καὶ πυρπολεῖ ἅπασαν εἰκόνων ἁγίων θέαν. Ἀντανάκρουσθεις δὲ ὑπὸ τῶν τῆς εὐσεβείας μυστῶν τοῦ μοναχικοῦ σχήματος κατ' αὐτῶν συγκροτεῖ τὸν πόλεμον. Σκοτίας δὲ τοῦτο τὸ σχῆμα καλέσας, ὁ τῇ ψυχῇ ἐσκοτιζόμενος, τοὺς ὑπ' αὐτῇ σχῆμα καταλεγομένους, ἀμνημονεύτους ὠνόμασεν, καὶ εἰδωλολάτρης ἐκάλεσεν, διὰ τὴν πρὸς τὰς σεπτὰς εἰκόνας προσκύνησιν. ἅπαντα δὲ τὸν ὑπ' αὐτοῦ λαὸν ἐκκλησιάσας, ὁμῶσαι πεποιήκεν, προετιθεμένων τοῦ τε ζωοποιοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, τῶν τε ἀχράντων ξύλων, ἐν οἷς Χριστὸς ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν χεῖρας ἐξέτεινεν, καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων Εὐαγγελίων, δι' ὧν Χριστὸς παρακλεῖσθαι ἡμᾶς μὴ ὁμῶσαι ὄλω, ταῦτα δεδρακέναι· καὶ κατὰ τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἰπεῖν, μὴ προσκυνῆσαι εἰκόνα ἁγίαν, ἀλλὰ ταύτην εἰδῶλον καλεῖν, μήτε κοινωνῆσαι ἐξ Ἀββᾶ (9), ἣ τὸ σύνολον Χαῖρε δοῦναι αὐτῷ· ἀλλ' εἰ καὶ εὗροιεν πρό γε πάντων ἀμνημονεύτον καὶ σκοτένδυτον, τοῦτο ὀνειδίσας λιθοβολήσκειν. Ὡς τῆς ἐρεσχελίας ὁμοιότητροπον δὲ καὶ ὁμότηρον εὐρὼν ὄργανον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁμῶνυμον καὶ ὁμῶφρονα τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου, ὡς εἰ τις Γραφικῶς εἴποι, ὁ Βαλὰκ τὸν Βαλαάμ, καὶ Ἰαννὴς τὸν Ἰαμβέρημ, τοῦτον ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀπάρας, οὐχὶ Θεοῦ καὶ ἱερῶν ψήφῳ, ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ πανουργίᾳ, τῶν ἀμφοτέρων ἐν τῷ ἁμῶνι ἀνελθόντων, ὑπὸ τῶν τοῦ βασιλέως χειρῶν Κωνσταντίνου Κωνσταντίνος τὴν μιὰν ὁ ἀνέρος ἐνδιδύσκειται διπλοῖδα, ἐν εἴπω καὶ τὸ ὁμοφύριον, ὁ ἀνάξιος τοῦ πτ, καὶ μάλλον ἐπ' αἷος τοῦ φτ· πατριάρχης γὰρ ἤπερ ^b πατριάρχης τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξέφανεν, αὐτοῦ τοῦ τυράννου προεσφωνήσαντος τὸ, Ἄξιος. Ὡς τῆς ἀναξιοῦτος! Ὁ ἀσιδοφόρος ἱεροθέτης, καὶ ὁ πολέμοις καὶ φόνους ἐσχολακῶς ἱεουργός· καὶ ὁ τριπλὴ γυναιξὶν παρανόμως εἰσδεχθεὶς, τῶν ἱερῶν χειροτονητῆς καθίστατο. Τίς ἤκουσεν τοιοῦτόν ποτε ἐξ αἰῶνος, ἢ ἰδεῖν, ἢ ἀπήγγειλεν; ὅπως οὐδεὶς. Ἀλλ' οὐδὲ ἐν ταῖς τῶν Ἑλλήνων ἱεουργίαις καὶ κνίσσαις ^c τοιοῦτόν τι ἔφανεν. Ἐνθεν γέγονεν προφητικῶς εἰπεῖν· Ὁ λαὸς ὡς ἱερεὺς, καὶ οὐδεὶς ἦν ὁ ἱερὼν καὶ ἱερούμενος.

D Ἐκ τούτου οὖν συμπλεχθείσης τῆς μιᾶς συνωρίδος ὡς παρανόμου σειρᾶς, προγράμματα κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν ἐξεπέμπετο πρὸς τοὺς κατὰ χώραν ἀρχισατράπας σὺν ἐπισκόποις τὴν βασιλεύουσαν καταλαβεῖν, πρὸς τὸ σύνδοτον γενέσθαι κατὰ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων. Καὶ ἦν ἰδεῖν κατὰ πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν θρῆνος ἐπὶ θρῆνον καὶ οὐαὶ ἐπὶ οὐαὶ παρὰ τῶν εὐσεβοῦντων· παρὰ δὲ τῶν ἀσεβοῦντων, ἱερὰ πα-

¹ Osee iv, 99.

VARIE LECTIONES.

^a al. καὶ μάλα τοῦ φτ. ^b al. εἴπερ. al. ὑπέρ. ^c al. κνίσσει. al. κνήσει.

NOTÆ.

(9) Ἀββᾶ. Hæc vox hic et infra monachum simpliciter significat, non abbatem. Nempe abbas idem est ut Pater, quo nomine vulgo vocantur monachi.

τούμενα, καὶ σκευὴ μεταποιούμενα, ἐκκλησίας τε ἀνорυσομένους, καὶ τῇ σποδῖζ̃ χειρισμένας, ὡς ἱερὰς εἰκόνας· ἐχούσας. Καὶ ὅπου μὲν ἦν Χριστοῦ ἢ τῆς Θεοτόκου σεπταὶ εἰκόνας καὶ τῶν ἁγίων, ἢ πυρκαῖζ̃, ἢ ἀνорύξει, ἢ ἀναχρίσει παρεδίδοντο. Εἰ δὲ ἦν δένδρα, ἢ ὄρνεα, ἢ ζῶα ἄλογα, μάλιστα δὲ τὰ Σατανικά ἱππηλάσια, κυνήγια, θέατρα καὶ ἱπποδρόμια ἀνιστορημένα, ταῦτα τιμητικῶς ἐναπομένειν καὶ ἐκλαμπρύνεσθαι. Ὅντως ἦν τότε ἀληθῶς εἰπεῖν· *Οἱ μοι, δεῖ ἀπόλωλεν εὐλαθὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἡ καταρθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔστιν*. Ἐν πέλυκι γὰρ καὶ λαξευτηρίῳ κατέβρασαν τὰς θύρας τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ἐν πυρὶ ἐνεπύρισαν τὸ ἅγισμα αὐτοῦ. Θύρα δὲ ἡ εἰκὼν λέγεται, ἥτις διανοίγει τὴν κατὰ Θεὸν κτισθέντα νοῦν ἡμῶν πρὸς τὴν ἔνδον^δ τοῦ πρωτοτύπου καθομοίωσιν. Ὡς περ γὰρ πύλαι τινὲς κλειδὰς καὶ σφραγίδας ἐπιφέρουσιν, ἐκ τῶν ἔξω τὰ ἔνδον τεκμαίρονται διὰ τῆς ἀσφαλείας τῶν σφραγίδων· οὕτως καὶ ἡ εἰκονικὴ ἀνατύπωσις, ὡς σφραγίδας τὰς περιγραφὰς ἀναδεικνύουσα, καὶ τὰς ἐμφάσεις ὡς κλειδὰς, διὰ τῶν ὀλικῶν τὰ νοητὰ προσαινιττεται. Καὶ οὐ τῇ ὕλῃ λατρεύομεν προσκυνοῦντες ταύτῃ, ἀπαγε, ἀλλὰ νοερῶς διὰ τῶν αἰσθητῶν ἐν τοῖς αἰτίοις προσεφίμεθα^ε, ὥς περ καὶ σταυρὸν, καὶ ἱερὸν ἄγιον, καὶ λείψανον ἁγίου, καὶ πᾶν τὸ ἐν ἐκκλησίᾳ προσκυνούμενον, ἐν τούτῳ πληροῦντες τὴν βασιλικὴν ἐκείνην φωνὴν τοῦ οὐρανοφάντορος Βασιλεῖος· ὅτι περ ἡ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. Εἰς δὲ τὸ προκείμενον ἐπανεβλῶμεν.

Ἐν τούτοις τοῖς ὀδυνηροῖς διαμερισθεῖσα ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, οὐ τῆς εὐσεβείας ἀντεχόμενοι τῶν μοναστῶν λογάδες, τῶν τῆς Εὐρώπης μερῶν, καὶ τοῦ Βυζαντίου, Θυνίας τε καὶ Βιθυνῶν ἐπαρχίας, καὶ οἱ πρὸς τὰ τῆς Προσιάδος μέρη σπηλοδιαίτοι καὶ ὀρεόμονες, ὁμαδὸν ἅπαντες τὸ ἅρος τοῦ θεοφόρου Αὐξεντίου καταλαβόντες, ὡς πρὸς ὁδηγὸν καὶ σκοπέα σωτήριον, τῷ παμμάκαρι προσῆλθον Στεφάνῳ, ἐκλιπαροῦντες αὐτὸν γενέσθαι σύμβουλον σωτηρίας. Εὖρον δὲ αὐτὸν ἀθυμία καὶ δάκρυσι περὶ τῆς νεωτεροποιῶ ἀίρέσεως συνεχόμενον, καὶ φασὶ πρὸς αὐτόν· Εἰπέ, Πάτερ, τὰ εἰκότα· κάμνει γὰρ ἡμῶν ὁ λογισμὸς, καὶ βεθαπτιζόμεθα τῇ ἀπορίᾳ, μὴ πῶς ὁ ἀνθρώπινος φόβος προδῶσῃ τῆς ψυχῆς τὸ εὐσεβές. Ἰδιον γὰρ αὐτῆς ἔστιν τὸ φοβεῖσθαι τὸν θάνατον. Ὁ δὲ παμμάκαρ αἰσθόμενος τὸ πλῆθος καὶ ἀγέλατον τῶν Πατέρων, καὶ τὴν ἀγγελοειδῆ ἐκείνην κατασπασάμενος πολὺν εἶπεν· Ὁ Πατέρες τίμιοι καὶ ἀδελφοί, οὐδὲν γνῶμης εὐσεβεῖν προαιρουμένης ἰσχυρότερον, καὶ οὐδὲν δυνατώτερον ψυχῆς κακίᾳ δουλεύειν οὐ βουλομένης· ὅπερ ἐξ ἀμφοῖν πέπεισμαι πεφυλάχθαι πρὸς τὴν ὑμετέραν πατρότητα· καὶ ἐκ τούτου μᾶλλον ὑμεῖς ἐμοῦ σύμβουλοι καὶ εὐχὴ γένοισθε. *Ἐξέλιπον γὰρ ἐν δάκρυσιν οἱ ὀφθαλμοί*

ta, eversas ecclesias et calce oblitas, eo quod sacris imaginibus ornarentur. Itaque ubi Christi aut Deiparæ et sanctorum venerandæ imagines erant, vel rogo et eversioni tradebantur, vel albario opere obliniebantur : ubi vero erant arbores vel aves, **446** vel brutæ animantes, vel præsertim Satanicæ equitationes, venationes, theatra et curricula depicta, hæc honorifice servabantur et illustrabantur. Proculdubio tunc vere dicere licebat : *Væ mihi, quia periit sanctus de terra, et rectus in hominibus non est* ⁴⁴. In securi enim et ascia portas Ecclesiæ Dei dejecerunt, et incenderunt igni sanctuarium ejus ⁴⁵. Porta porro imago dicitur, quæ mentem nostram secundum imaginem Dei creatam ad interiorem prototypi similitudinem aperit. Ut enim quædam januæ claves et sigilla præferentes per sigillorum securitatem exterioribus interiora significant, sic imago lineamenta quasi sigilla, et speciem externam quasi claves exhibens, rebus ex materia compositis illas indicant quæ sola mente intelliguntur. Nec enim materiam colimus, cum eam adoramus. Absit! Verum per res quæ sensus movent, ipsas causas mente attingimus : quo etiam modo nos gerimus circa crucem, sacrosanctum, sanctorumque reliquias, et quidquid in ecclesia adoratur. Qua quidem in re regiam illam vocem viri ad cælum usque resplendentis Basilii implemus, nempe imaginis honorem ad prototypum transire. Sed ad propositum redeamus. •

447 His malis discerpta Christi Ecclesia, delecti pietatis assertores monachi Europæ, Byzantii, Thymis, et provinciæ Bithynensis, iique qui Prusis antra et montes incolebant, simul universi montem deiferi Auxentii petunt, et ad beatissimum Stephanum tanquam ad ducem et speculatorem salutarem confugiunt, eum rogandi causa, ut ipsis necessaria ad salutem consuleret. Illum autem propter nova molientem hæresim tristitia et lacrymis demersum reppererunt, quem his verbis compellant : Verba opportuna loquere, Pater. Nobis enim deficit animus, rerumque angustiis obruti hæremus, ne forte humanus timor pietatem animæ prodât. Siquidem animæ proprium est mortem extimescere. Tum beatissimus Pater turmam et multitudinem Patrum intuitus, angelica illa canitie salutata ait : O patres et fratres, nihil fortius animo qui pietatem proficitur. Nihil potentius anima, quæ improbitati servire recusat : qua ex duplici parte vestræ paternitati cautum esse persuasum mihi est : proindeque vos potius me et consilio et precibus adjuvate. Siquidem *defecerunt præ lacrymis oculi mei super* **448** *contritione filiar* ⁴⁷ generis mei, ut cum Jeremia, qui hæc et scripsit et egit, clamare cogor. Video

⁴⁴ Mich. vii, 4, 2. ⁴⁵ Psal. lxxiii, 6, 7. ⁴⁷ Thren. ii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

^δ al. ἔνδον. • al. ἐφύπτεσθαι.

enim Domini sponsam a maligno, homicida et belli cupido dæmone crudeliter et acerbè obsessam, qui quidem his quæ in Ecclesia Dei imagini Christum secundum carnem exhibenti acciderunt, producendis suam impendit operam: ille, inquam, qui in ipsa creatione nostram statim expugnavit naturam, quippe qui paradisi habitationem nobis invidens, divinæ legis rejiciendæ nobis causa fuerit. Ille ipse venerandum Ecclesiæ corpus iterum corrumpere nititur, membrorum in se invicem dissidia suscitavit, bellum illis immane et implacabile movet. Pedes enim, manus et oculos turbulenta hæresi in se invicem divisit. Hinc cernere est alterum oculorum in præcipitem locum ducere contendentem, alterum contrariam in partem trahentem, rectamque viam commonstrantem. Videre pariter licet alterum pedum oculo pravum intuenti cedentem sequi; alterum eidem reluctantem, male ducenti audacter resistere, nec e recta via dellectere. Talem pugnam inter Ecclesiæ membra accendit inimicus ille zizaniorum sator, **449** gaudetque et choreas agit, utpote qui sum artificium in hoc tyranno imperatore valere videat. Nostris calamitatibus insolenter delectatur, materiam hujusce belli flammæ undique coacervat: propriisque copiis simul excitatis (gentiles intelligo, Judæorumque, Syrorum et hæreticorum catervas), maximo theatro nos undique circumcingit, sibi que e nostris malis voluptatem et delectationem comparat. Inde cernere est adversum nos loqui qui sedent in portis, et in nos psallere, qui bibunt vinum⁴⁸. Namque in suis conviviis et cauponis, lenonum et citharædorum more⁴⁹, catuli leonis jussu adversus nos meditantur, cum cavillis augurando. Idcirco filii Sion inclyti, elati super aurum, reputati sumus in vasa testea, opera manuum figulorum⁵⁰. Ludibrium facti sumus cuncto populo, psalmus illorum sumus tota die⁵¹. Obtegit enim caligine in furore suo Dominus filiam Sion, et projecit de cælo in terram gloriam Israel, et non est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui⁵². Peccatum peccavit Jerusalem, propterea in jactatione facta est. Idcirco oculi mei deducunt aquam, quia longe factus est a me **450** consolator⁵³. Hinc clamo ad eum qui percutit et sanat: Misere nostri quia multum repleti sumus despectione; multum repleta est anima nostra⁵⁴. Transfer opprobrium, et da illud hostibus, qui nunc prospere agunt, et despectionem superbis Christianorum calumniatoribus. Siquidem gregem tuo nomine insignitum conviviis affecerunt, nos idololatrias appellando, tuamque Ecclesiam, idolorum templum dixerunt. Verum, renova nos ut diluculum matutinum. Propagetur fides tua in matutina tempora, quia multi sunt gemitus nostri, et cor nostrum defe-

A μου ἐπὶ τὸ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ γένους μου, μετὰ ἱερσμίου τοῦ ταῦτα καὶ γεγραφότος καὶ δεδρακότος βοᾶν ἀναγκάζομαι. Ὅρῳ γὰρ ὡμῶς καὶ πικρῶς πολιορκουμένην τοῦ Κυρίου τὴν νύμφην ὑπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ μαιφόνου καὶ φιλοπολέμου δαίμονος, τοῦ τὰ συμδόντα ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ αὐτοῦ σαρκομόρφῳ εἰκόνι συμπράξαντος, ὃς καὶ παρ' αὐτὴν τὴν δημιουργίαν, εὐθὺς τὴν ἡμετέραν κατεπόλεμῃσεν φύσιν, καὶ τῆς ἐν παραδείσῳ διαίτης ἡμῶν φρονήσας, τὸν θεὸν ἀθετήσας παρεσκεύασεν νόμον· καὶ νῦν αὖθις τὸ τίμιον σῶμα τῆς Ἐκκλησίας διαφθείρειν πειράται, καὶ στασιάζειν κατ' ἀλλήλων παρασκευάζει τὰ μέλη, καὶ πόλεμον αὐτοῖς ἀσπονδὸν διήγειρεν καὶ ἀκήρυκτον. Ἐμέρισεν γὰρ καὶ πόδας κατ' ἀλλήλων, καὶ χεῖρας, καὶ ὀφθαλμούς ἐκ τῆς ὁχλαγωγῆθείσης αἰρέσεως. **B** Καὶ ἐστὶν ἰδεῖν θαυτέραν μὲν τῶν ὀφθαλμῶν ἐπὶ κρημνοὺς ἀγειν φιλονεικοῦσαν, θαυτέραν δὲ πρὸς τούναντιον ἀνθέλκουσαν, καὶ τὴν εὐθεῖαν ὑποδεικνύουσαν ὁδὸν· καὶ τῶν ποδῶν, τὸν μὲν τῷ διεστραμμένον ὁρῶντι πειθόμενον ὀφθαλμῷ καὶ ἐπόμενον· τὸν δὲ καὶ τούτῳ μαχόμενον, καὶ τῷ κακῶς ἰ ποδηγούντι θαρσαλέως ἀντιλέγοντι⁵, καὶ τῆς ὁρθῆς πορείας οὐκ ἐκτρεπόμενον. Τοιαύτην τοῖς μέλεσι τῆς Ἐκκλησίας μάχην ὑπέβλεπεν ὁ τὰ ζιζάνια σπείρας ἐχθρὸς, καὶ γάνονται καὶ χορεύει, τὴν οἰκίαν βλέπων κακοτεχνίαν ἰσχύουσας ἐν τῷ τυράννῳ τούτῳ βασιλεῖ, καὶ ταῖς ἡμετέραις ἐπεντροφεῖ συμφοραῖς, καὶ συμφορεῖ πανταχόθεν ὕλην τῇ τοῦ πολέμου φλογί, καὶ τὰς οἰκίας φάλαγγας συναγεῖρων, Ἑλλήνων φημι παῖδας καὶ Ἰουδαίων, καὶ Σύρων, καὶ τῶν αἰρετικῶν τὰ στίφη, θέατρον ἡμῶν μέγιστον πανταχόθεν περικαθίζει, καὶ τέρψιν αὐτοῖς καὶ ἡδονὴν ἐκ τῶν ἡμετέρων κακῶν πραγματεύεται. Καὶ ἐστὶν ἰδεῖν καθ' ἡμῶν ἀδολεσχούντας τοὺς καθημένους ἐν πύλαις καὶ εἰς ἡμᾶς ψάλλοντας τοὺς πίνοντας οἶνον. Ἐν γὰρ τοῖς συμποσίοις αὐτῶν καὶ καπηλείοις, μαστροπικῶς καὶ κιθαρωδῶς τῇ τοῦ σχύμονος κελεύσει καθ' ἡμῶν μελετῶσι, σκωπτικῶς οἰωνίζοντας. Διὰ τοῦτο οἱ υἱοὶ Σιών οἱ τίμιοι, ἐπηρμένον ὑπὲρ χρυσίων, ἐλογίσθημεν εἰς ἀγγεῖα ὀστράκινα, ἔργα χειρῶν κεραμείων. Ἐγενέσθημεν γέλως παντὶ λαῷ, ψαλμὸς αὐτῶν ἐσμεν ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐγνόφωσεν γὰρ ἐν ὀργῇ αὐτοῦ Κύριος τὴν θυγατέρα Σιών, καὶ κατέρραξεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν δόξαγμα Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἐμνήσθη ὑποποδίου ποδῶν αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς αὐτοῦ. Ἀμαρτίαν γὰρ ἡμαρτεν Ἰερουσαλὴμ· διὰ τοῦτο εἰς σάλον⁶ ἐγένετο. Διὰ τοῦτο οἱ ὀφθαλμοὶ μου κατάγουσιν ὕδωρ, ὅτι ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ ὁ παρακαλῶν με· καὶ βοῶ πρὸς τὸν πατάσσοντα καὶ ἰώμενον· Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς· ὅτι ἐπιπολὺ ἐπλήσθημεν ἐξουδένωσως· ἐπιπλεῖον ἐπλήσθη ἡ ψυχὴ ἡμῶν. Μετένευξαι τὸ θυσιᾶς, καὶ ὁδὸς αὐτὸ τοῖς εὐθηνούσιν ἐν τῷ παρόντι πολέμοις, καὶ τὴν ἐξουδένωσιν τοῖς ὑπερηφάν-

⁴⁸ Psal. lxxviii, 13. ⁴⁹ Constantini qui Leonis filius erat. ⁵⁰ Thiren. iv, 2. ⁵¹ ibid. iii, 63. ⁵² Ibid. ii, 1. ⁵³ Ibid. i, 8, 16. ⁵⁴ Psal. cxxiii, 3, 4.

VARIE LECTIONES.

⁵ al. καλῶς. ⁶ lege ἀντιλέγοντα. ⁷ al. ἄνω.

οις Χριστιανοκατηγόροις. Ἐλοιδορήσαν γὰρ τὸ δώ-
 νυμόν σου ποίμνιον, εἰδωλόατρας ἡμᾶς ἀποκαλέ-
 σαντες, καὶ τὴν ἐκκλησίαν σου εἰδωλεῖον εἶπον.
 Ἀλλὰ ἀνακαίνισον ἡμᾶς ὡς ὁρθρον πρωϊνόν. Πλη-
 θυνθήτω ἡ πίστις σου εἰς τὰς πρωϊάς, ὅτι πολλοὶ
 εἰσιν οἱ στεναγμοὶ ἡμῶν, καὶ ἡ καρδία ἡμῶν ἐξέλι-
 πεν· ὅτι καθεῖλες τὸν φραγμόν ἡμῶν, καὶ τρυγῶσιν
 ἡμᾶς πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν. Ἐλυ-
 μήνατο ἡμᾶς ὡς ἐκ ὄρου. Ὁ λεοντότεκνος αὐτός
 σκύμνος, καὶ ὡς μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο ἡμᾶς.
 Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπίστρεψον δὴ καὶ
 ἐπισκέψαι τὴν ἀμπελον ταύτην, καὶ κατάρτισαι
 αὐτὴν ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου, καὶ ἐπὶ Ὑῖδν
 ἀνθρώπου ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ. Ἀλλὰ γὰρ δα-
 κρύων καὶ ὀλοφυρόμενος καὶ ποτινῶμενος διὰ τὴν
 ἐπικειμένην καὶ ποιμέσι καὶ ποίμνῃ ὁμίχλην, δι'
 ἣν ἀδεια καὶ λύκοις καὶ κλέπταις ἐγένετο· καὶ τοῦ
 Θεοῦ μου δεόμενος λύσαι τὸν ζόφον, καὶ τὴν προ-
 τέραν ἀκτίνα· τῆς ὁρθοδοξίας καὶ τὴν νοερὰν ἰπρο-
 κύνησιν τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἀποκατα-
 στήσαι· ἐπελαθόμεν τῆς ὑποσχέσεως, καὶ τὸν θρῆνον
 ἐξέτεινα· μάλιστα δὲ νῦν ἀνεμνήσθην, εὐρὼν ἐν τῇ
 προσευχῇ τὸν Ὑῖδν τοῦ ἀνθρώπου, ὃν ἐκραταίω-
 σας ἑαυτῷ. Καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐπραγματεύσω δι'
 αὐτοῦ, ὁ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Ποιητῆς, οὐπερ οὗτοι
 οἱ θρυλλοῦνται πυρὶ καὶ ἀνορύξει τὴν θείαν τῆς
 ἀλώσεαι· καὶ αὐτοὺς Κύριος, καὶ ἐξορυχθεῖ ἐκ γῆς αὐτῶν τὸ
 μνημόσυνον σὺν πᾶσι τοῖς πεποιθόσιν ἐπ'
 αὐτοῖς, ὅτι Θεὸς ἐκδικησέων ἐστίν, καὶ οὐ παρασιωπήσει
 τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας τὴν ἄλωσιν.

Ταῦτα τῷ ἱερῷ ἐκείνῳ τῶν μοναστῶν συστήματι
 καθομιλήσας ὁ παμμάκαρ Πατὴρ ἡμῶν Στέφανος,
 καὶ πάντων δακρυρρόούντων καὶ σερνοτυπούντων,
 ἐκ βάθους στενάξας ὁ Πατὴρ εἶπεν· Τριῶν ὄντων
 τῶν καθ' ἡμᾶς μερῶν τῶν μὴ κοινωνησάντων ταύτῃ
 τῇ μιαιφάνει, τούτοις προστρέχειν ὅμιν συμ-
 βουλεύω. Οὐ γὰρ ὑπολείπεται ἄλλος τις τόπος, ὅστις
 ἐστίν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ δράκοντος, μὴ πειθαρχή-
 σαι αὐτοῦ τῇ κενοφωνίᾳ. Τῶν δὲ φησάντων· Καὶ
 ποῖ ἄρα ταῦτα τὰ μέρη, Πάτερ; εὐθέως αὐτός· Τὰ
 πρὸς τὸ ἀνατεῖν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐπὶ τὴν τῆς
 Ζηχλίας ἐπαρχίαν συγκαίμενα, ἀπὸ τε Βοσπόρου,
 Χερσῶνος, Νικόψεως, καὶ τὰ πρὸς τὴν Γόθιον Κόλ-
 λην ἡ ἀπαντῶντα· εἰθ' οὕτως καὶ τὰ πρὸς τὸ Παρ-
 θενικὸν συγκαίμενα πέλαγος, ἐν οἷς τε διαπλέεται ὁ
 νότιος κόλπος, ὡς ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης τὸ
 κάταντες, ἥ τε Νικοπολιτῶν ἡ μητρόπολις, καὶ ἡ
 Νεάπολις καὶ τὰ ἕως τοῦ ποταμοῦ Τιβερίου Ῥώμης
 συγκαίμενα, εἰθ' ὅτε καὶ τὰ κατιόντα τῆς Λυκίων
 ἐπαρχίας, ἀπὸ τε Συλεύου ἡ Συκῆς, καὶ τὰ κατ'
 αὐτὴν τὴν Προποντίδα πλεόμενα, ἥ τε Κυπρίων
 νήσος, καὶ τὰ πρὸς Ἀντιοχίαν, ἕως Τριπόλεως καὶ
 Τύρου καὶ Ἰώπης. Τί δὲ χρὴ λέγειν περὶ τῶν προ-
 ἑδρῶν τοῦ τε Ῥώμης καὶ Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων
 καὶ Ἀλεξανδρείας, οἵτινες οὐ μόνον ἀπεδεδυξάντο
 καὶ ἀνεθεμάτισαν τὸ μυστὸν τῶν εἰκονοκαστῶν
 δόγμα, ἀλλὰ καὶ ἐπιστολαῖς στηλιτευτικαῖς οὐκ

ait : quia destruxisti maceriam nostram, et vin-
 demiant nos, omnes qui prætergrediuntur viam.
 Exterminavit nos aper de sylva, catulus iste leonis
 fœtus, et ut singularis ferus depastus est nos.
 Domine, Deus virtutum, converte, et visita vineam
 istam, et perfice eam quam plantavit dextera tua,
 et super Filium hominis, quem confirmasti tibi⁵⁴.
 Verum, dum lacrymor et conqueror, divinamque
 opem imploro, ob incumbentem pastoribus et gregi
 caliginem, per quam lupis et furibus securitas præ-
 stita est : dum Deum meum oro ut tenebras dissi-
 pet, et priorem orthodoxæ fidei radium
 451. sacrarumque et venerandarum imaginum adora-
 tionem, quæ mente sit, restituat ; promissi oblitus,
 luctum produxi. Nunc vero vix tandem commemini,
 ubi in oratione reperi *Filium hominis quem confir-*
 masti tibi⁵⁵ : Nostram salutem per illum negotiatu-
 es, o rerum omnium Factor, cujus divinam carnis
 effigiem isti susurrones flammis et eversioni dede-
 runt. Verumtamen igne consumat eos Dominus, et
 dispareat de terra memoria eorum⁵⁷, cum omnibus
 qui confidunt in illis, quia Deus ultionum est⁵⁸
 neque suæ Ecclesiæ excidium silentio præteribit.

σαρκὸς ἰδεῖν παρέδωσαν. Ἀλλ' ἐν πυρὶ καταν-
 αλώσιν.

Hunc sermonem beatissimus Pater noster Ste-
 phanus apud sacram illam monachorum turmam
 habuit, qui cum universi lacrymas profunderent,
 sibi pectus percuterent, ex imo suspirans Pater
 ait : Quando quidem tres apud nos supersunt par-
 tes eorum, qui cum nefaria hac hæresi commu-
 nionem non habent, vobis auctor sum ut in illas
 accurratis. Nullus enim alius locus est draconi
 subjectus, qui ejus vaniloquentiæ morem non gerat.
 Illis autem interrogantibus, Quænam illæ partes,
 Pater? statim ipse pergit : Quæ ad acclive Ponti
 Euxini versus Scythiæ provinciam jacent, Bospho-
 rus, 452 Cherson, Nicopsis, et quæ in Gothiam
 Coelen porriguntur : quæ etiam ad Parthenicum
 mare sita sunt, ubi australis sinus trajicitur : item
 regio quæ in declivi senioris Romæ jacet, Nicopo-
 litarumque metropolis, atque Neapolis, et quæ usque
 ad Romæ fluvium Tiberim continentur : partes
 quoque inferiores Lyciæ provinciæ, atque etiam
 Sileum, Syce, et quæ in Propontide navigabilia
 sunt, Cyprusque insula, et quæ e regione illius
 sunt ad Tripolim usque et Tyrum et Joppen. Quid
 vero commemorare opus est Romæ, Antiochiæ et
 Alexandriæ antistites, qui nefandum Iconocasta-
 rum dogma non solum exsecrati sunt et anathemate
 percusserunt, sed etiam litteris in impium impera-
 torem illius astipulatorem invehi non cessarunt.

⁵⁴ Psal. lxxix, 13-16 ⁵⁵ Ibid. 16. ⁵⁷ Psal. cviii, 15. ⁵⁸ Psal. xciii, 1.

VARIE LECTIONES.

¹ al. ἀξ. ² al. ἱερὰν. ³ al. κατανάλωσει. ⁴ al. Γόθιον Κόλλην. ⁵ al. Νικοπολῶν. ⁶ al. Συλαίου. ⁷ al. Συλλέου.

eum apostatam. et hærestarcham appellando. Inter quos etiam honoratissimus et sapientissimus Joannes Damascenus presbyter (quem hic tyrannus Mansur nominabat, nos autem sanctum et deiferum appellamus) eidem scribere, eumque hæreticum blateronem, Mahomet, Iconocastum et sanctorum hostem nuncupare non destitit. Subiectos vero ipsi episcopos, ἐπισκότους, id est, tenebricosos, ventris mancipia et belluones vocabat. **453** In primis vero circorum et spectaculorum amatores Pastilam, Tricacabum, Nicolaitam et demonum amicum Atzypium, novos *Oreb, Zeb, Zeeb, et Salmana et Dathan*⁵³; hisque subditam plebem, congregationem Abiron nominabat. His pluribusque aliis animæ perutilibus sermonibus a beatissimo Stephano dictis, Patres preces lugubres peregere, extremaque salute sancto viro dicta, ad loca securissima profecti sunt, non martyrii metu, sed tyranni insidias, suumque ipsorum inexpertum animum veriti. Nec enim probatum est, quod inexpertum est: quod vero ipsis rebus exploratum est, probatius est, instar auri quod caminum expertum est. Tunc cernere erat monastico ordine et Nazarico habitu quasi in captivitatem abducto orbatum Byzantium. Ille Pontum Euxinum navigabat: hic Cyprium petebat, alius Romam discedere meditabatur: atque ita propriis monasteriis relictis hospites et advenæ facti sunt.

Interim tyrannus angustum intemeratæ Deiparæ templum Blachernense evertit, quod quidem prius mris ornatum erat, ubi picturis exprimebatur Dei ad nos descensus, variaque illius miracula et facta usque ad ejusdem **454** assumptionem et sancti Spiritus adventum: atque hoc pacto omnibus Christi mystieriis sublati, Ecclesiam *pomorum custodiam* et aviarium reddidit⁵⁴. Siquidem arboribus, diversis volucribus et belluis, aliisque quibusdam, inter hederæ folia, gruum, cornicum et pavonum orbibus eam exornando, vere inornatam effecit. Si qui autem ejusdem ac ille sententiæ me ei calumniam inferre suspicantur, istud ipsum templum adeant, illaque vera esse tunc persuasi, cum sacro cantore David dicant: *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt mysticam Jerusalem, Ecclesiam tuam in pomorum custodiam carnes sanctorum tuorum martyrum, et monachorum venerandas reliquias bestiis terræ*⁵⁵, igni et profundo maris. In hoc igitur augustissimo templo sceleratus ille præsidens una cum ejusdem nominis proditore Christi gregis, cæterisque sibi subiectis ventris mancipiis episcopis abominandam Deoque infestam synodum celebravit, in qua vene-

ἐπαύσαντο καθυβρίζοντες τὸν πρὸς τοῦτο ἐπινεύσαντα ἀσεβῆ βασιλέα, ἀποστάτην καὶ αἰρεσιάρχην αὐτὸν ἀποκαλοῦντες ἐν οἷς καὶ ὁ τιμιώτατος καὶ σοφώτατος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς πρεσβύτερος, ὁ παρὰ τοῦ τυράννου τοῦτου Μανσοῦρ ἐπονομασθεὶς, παρ' ἡμῖν δὲ ὁσιος καὶ θεοφόρος, οὐκ ἐπαύσατο τοῦ γράφειν αὐτῷ καὶ ἀποκαλεῖν ἐρεσχελῇ καὶ Μάμεθ, εἰκονοκαύστην τε καὶ μισάγιον· καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους, ἐπισκότους, κοιλιοδούλους τε καὶ γαστρόφρονas. Μάλιστα τοὺς ἱπποδρομικοὺς φιλάγωνas καὶ φιλοθεάμονas, Πασιλᾶν καὶ Τρικάκαβον, Νικολαΐτην^ο τε καὶ τὸν φιλοδαίμονα Ἀτζύπιον, ὡς νέους Ὁρήθ, Ζήθ, Ζεσεθ, *Σαλμανάρ τε καὶ Δαθάρ*, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ὡς *τὴν συναγωγὴν Ἀδσιρῶν* ἀπεκάλεσεν. Τοῦτων οὕτως λεχθέντων παρὰ τοῦ παμμάκαρος Στεφάνου, καὶ ἐτέρων ψυχωφελῶν πλειόνων, εὐχὴν θρηνώδη οἱ Πατέρες ποιήσαντες, καὶ τὸ τελευταῖον συντακτήριον τὸν ἄγιον ἀσπαζάμενοι, ἤρχοντο πρὸς τοὺς τῆς φυγῆς σωστικωτάτους τόπους, οὐχὶ τὸ μαρτύριον δειλιώντες, ἀλλὰ τὸ τοῦ τυράννου πανοῦργον, καὶ τὸ αὐτῶν ἀπειραστον δεδιότες. Οὐ δόκιμον γὰρ τὸ ἀπείραστον· τὸ δὲ βασανισθὲν ἐν τοῖς πράγμασι δοκιμώτερον, ὡς ἐν καμίνῳ χρυσός. Καὶ ἦν ἰδεῖν αἰχμαλωτιζόμενον τὸ Βυζάντιον τοῦ μοναχικοῦ καταλόγου καὶ τοῦ Ναζωρικοῦ σχήματος. Καὶ θς μὲν τὸν Εὐξείνιον ἀπέπλεεν Πόντον, ὃς δὲ τὴν Κύπρον κατελάμβανεν· ἄλλος πρὸς τὴν Ῥώμην ἀπαίρειν διενоеῖτο. Καὶ οὕτως ξενωθέντες τῶν οἰκείων φροντιστηρίων, ξένοι καὶ πάροικοι ἐγνωρίζοντο.

Τοῦ δὲ τυράννου τὸν σεβάσμιον ναὸν τῆς παναγράντου Θεοτόκου τὸν ἐν Βλαχέρναις κατορύξαντος, τὸν πρὶν κεκοσμημένον τοῖς διατοίχοις ὄντα ἀπὸ τῆς πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ συγκαταβάσεως, ἕως θυματῶν παντοῦρα, καὶ μέχρι τῆς αὐτοῦ ἀναλήψεως, καὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοδόδου διὰ εἰκονικῆς ἀναζωγράφσεως· καὶ οὕτως τὰ τοῦ Χριστοῦ ἅπαντα μυστικὰ ἐξάραντος, *ὁπωροφυλάκιον* καὶ ὄρνεοσκοπεῖον τὴν Ἐκκλησίαν ἐποίησεν. Δένδρα καὶ ὄρνεα παντοῖα, θηρία τε καὶ ἄλλα τινὰ ἐγκύκλια διὰ κισσοφύλων, γεράνων τε καὶ κορωνῶν, καὶ ταῶνων ταύτην περιμουσώσας, ἐν εἰπω, ἀληθῶς ἄκοσμον ἐδείξε. Καὶ εἰ κατηγορεῖν με τοῦτόν τινες ὑπολαμβάνουσιν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος, τουτονὶ τὸν ναὸν καταλαβόντες, καὶ ἀληθῆ αὐτὰ εἶναι πιστεύσαντες, μετὰ τοῦ ἱεροψάλτου Δαβὶδ εἶπωσιν· Ὁ Θεός, *ἤλθοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου· ἔμλαντ τὸν ναὸν τὸν ἁγίόν σου· ἔθεντο τὴν νοσην τὴν Ἱερουσαλήμ τὴν Ἐκκλησίαν σου εἰς ὁπωροφυλάκιον· τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου μαρτύρων καὶ μοναχῶν τὰ τίμια λείψανα, τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, τῷ πυρὶ καὶ τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης. Ἐν τούτῳ οὖν τῷ πανσέπτῳ ναῷ ὁ ἀλιτήριος προκαθεσθεὶς ἅμα τῷ ὁμωνύμῳ προδότη τῆς τοῦ Χριστοῦ ποίμνης, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ*

⁵³ Psal. LXXXII, 12. ⁵⁴ Psal. LXXVIII, 1. ⁵⁵ ibid. 1, 2.

VARIÆ LECTIOES.

^ο al. Ναζολιᾶτην, al. Ναζολιᾶτην.

κοιλοδοῦλοις ἐπισκόποις ἡ τὴν μυσαρὰν καὶ ἐχθρῶδην ἅνδρα τοῦ Θεοῦ ἐπιτελοῦσι σύνοδον, ἀγαλματικά εἰδωλα τὰς σεπτὰς εἰκόνας καλέσαντες. Φρίττουσί μου τὰ ὅσα, καὶ νεφροὶ καρδίας αἰσθάνονται, ὡς φησὶν ὁ Ἐλιφάξ, ὃ συνετὸν καὶ πιστὸν ἀκροατήριον, ὅτε καὶ μόνον εἰς μνήμην τὰ τότεπραχθέντα λάβοιμι. Εἶτα Γερμανὸν τὸν θεῖον καὶ ὀρθοδόμον τῆς Ἐκκλησίας πρόεδρον οἱ ἐκ Θεοῦ ἀλλοτριωθέντες ἀναθεματίσαντες, ξυλολάτριν ἀπεκάλεσαν. Ὡς τῆς τοῦ ἐχθροῦ πωρώσεως! Ὡς τῆς βλασφημίας! Ὡς τῆς παρατροπῆς! Πῶς ἐνόησω σου, Χριστέ μου, τὴν τότε ἀπέραντον ἀνεξικακίαν; πάλι πολλὰ δὲ αὐτὸν βλασφημησάντων, καὶ κατὰ τῶν ἁγίων καὶ τῆς ἀχράντου Θεοτόκου αὐτῶν χωρησάντων, ὡς βοθεῖν μετὰ θάνατον μὴ δυναμένης· τὸ τελευταῖον καὶ πρῶτον καὶ πάντων χεῖρον, οἱ μισροὶ ἐκείνοι καὶ ἀνέροι, οἱ τὸν ἀμπελῶνα Χριστοῦ διαφθείραντες ἀνομοὶ Βαβυλώνιοι, περὶ ὧν γέγραπται· *Ἐξῆλθεν ἀνομία ἐξ Ἰσρέων Βαβυλώνας, καὶ Ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ ἐμίλαν τὴν μερίδα μου*· οἱ τοὺς ἄξονας τοῦ ἰδίου γεωργίου παροικιακῶς πλανήεντες, καὶ συνάξαντες ταῖς χερσὶν ἀκαρίαν, οἱ ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου μὴ διαστελλαντες, ἀλλὰ ἀναμέσον τοῦ θυσιαστηρίου τὸν θρῆνον καὶ τὸ οὐαὶ κατεργασάμενοι· οὗτοι ἐνθα ὑπῆρχον ἐφεζόμενοι, ἀναστάντες ἅμα παντὶ τῷ λαῷ, τὰς χεῖράς τε πρὸς ὕψος ἄραντες ἠλάλαξαν τὴν ἐλεεινὴν φωνήν, καὶ εἶπον· Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ, ὅτι σὺ, βασιλεῦ, ἐλυτρώσω ἡμᾶς ἐκ τῶν εἰδώλων. Ὡς φωνῆς ὀδυνηρᾶς, ἥτις ἐκθροβεθεῖσα, οὐρανὸν κατεζόφωσεν, καὶ γῆν συνέσεισεν, αἰθέρα τε ἐμίανεν, καὶ πάντας τοὺς αὐτὴν κεκραγόντας Θεοῦ ἀλλοτρίους ἐποίησεν! καὶ γὰρ εἰ ὁ τῆς ἀσεβείας πρῶταρχος ἡ οὗτος αἵτις τῆς τῶν εἰδώλων καθαιρέσεως, μάτην ἄρα ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐνανθρώπησις γέγονεν, καὶ κενὴ ἡ τῶν ἀποστόλων διδασκαλία. Καὶ εἰ, ὡς ὑμεῖς φατε, αὐτός ἐστιν λυτρωτὴς τῆς κτισματολατρείας καὶ τῆς τῶν εἰδώλων κατάρας, ὁ καὶ παρ' ὧν τρισκαίδεκατος ἀπόστολος ὀνομαζόμενος, καὶ οὐχὶ Χριστὸς, κατὰ τὴν τοῦ θεοκήρυκος Παύλου φωνήν· *μηδὲ εἰς Τριῖδα βαπτίζεσθε, ἀλλ' (ἐν) εἰπὼν καὶ γελοῖας πρὸς τὴν ὡμὴν αὐθάδη ἀφροσύνην* εἰς Παστιλᾶν, Τρικάκαβον καὶ Κάβαλον τοὺς αὐτοῦ καθηγητὰς καὶ ὡμῶν, ὧν περ τριῶν ἡ ὑπέρφωτος καὶ σεβασμία Τριὰς, καὶ τὴν μνήμην καὶ τὸ δόγμα καὶ τὰ ὀνόματα ἐξηγάνισεν ἡ τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας. Ταύτας δὲ τὰς φληναφίας ἀφέντες, καιροῦ δέοντος, ἐφορμώμεθα ἡ ἤδη καὶ βαδιούμεθα, καὶ πρὸς τὸ προκείμενον ἐπανιέντες, τὸν παμμακάριστον Στέφανον καταλάβωμεν.

Τούτων δὲ οὕτως ἐκτελεσθέντων, καὶ πάσης χειρὸς καὶ στόματος ὑπογραφᾶς καὶ ὁμολογήσαντος, τὰ κατὰ τὸν ἅγιον τοῦτον Πατέρα ἡμῶν Στέφανον ὁ τύραννος μαθὼν, προσκαλεσάμενος ἕνα τῶν αὐτοῦ περιδόξων μεγιστάνων λογιώτατον, καὶ πρὸς τὸ λέγειν καὶ ἀκούειν ἐπιτήδειον, Κάλιστον ἡ τοῦνομα, καὶ τῇ τοῦ πατρικίου ἀξίᾳ τετιμημένον, οὐ μὴν

randæ imagines simulacra idolica appellata sunt. Tremunt ossa mea, et renes cordis sentiunt, ut ait Eliphas⁶², cui intelligens et fidele erat auditorium, **455** cum vel solum in memoriam revoco, quæ tunc temporis acta sunt. Postea Germanum divinum et orthodoxum Ecclesiæ præsulē ii, qui a Deo abalienati erant, anathemate percusserunt, et ligni cultorem appellaverunt. O inimici cæcitatem! o blasphemiam! o perversitatem! Qui tuam infinitam clementiam, mi Christe, intelligam? Porro, postquam complures blasphemias evomissent, atque in sanctos et intemeratam Deiparam hostiliter prodiissent, quasi post mortem ipsa opem ferre non valeret: postremo, imo quod primum et omnibus pejus est, nefarii illi et profani, impii Babylonicæ vineæ Christi corruptores, de quibus scriptum est: *Egressa est iniquitas a sacerdotibus Babyloniis*⁶³; et *pastores multi demoliti sunt vineam meam et conculcaverunt partem meam*⁶⁴: qui extra axes proprii agri erravere, ut proverbio fertur, et manibus sterilitatem colligere: qui inter sanctum et profanum non diviserunt, sed intra altare luctum et væ produxere. hi, inquam, e loco ubi sedebant, simul cum populo surgentes, manibus in cælum erectis miserabilem illam vocem ediderunt: « Hodie salus mundo, quia tu, Imperator, nos ex idolis redemisti. » O luctuosam vocem quæ, ut prolata **456** est, cælum obscuravit, terram concussit, aerem polluit, et omnes qui illam emiserunt, Dei alienos fecit? Enimvero si ille impietatis princeps, idem ipse eversionis idolorum auctor est, ergo frustra Christus homo factus est, ergo vana est apostolorum doctrina. Si, ut vos asseritis, ille est redemptor, qui vos rerum creaturarum cultu et idolorum execratione liberavit (quem etiam decimum tertium apostolum vocitatis), non vero Christus juxta divini præconis Pauli vocem; neque igitur in Trinitatem baptizemini, sed (ut aliquid ridiculum vestræ arroganti insipientiæ loquar) in Pastilam, Tricacabum et Cabalum illius et vestrum magistros, quorum trium memoriam, dogma et nomina et sua Ecclesia delevit fulgentissima et augustissima Trinitas. Verum his inutilibus sermonibus dimissis, opportune jam erumpamus et progrediamur. Redeamus igitur ad propositum, et de heatissimo Stephano loquamur.

Postquam hæc ita acta sunt, cunctique manu subscripserunt et ore confessi sunt, tyrannus, ad quem sancti Patris nostri fama pervenerat, unum e præcipuis suis proceribus, **457** virum disertissimum atque ad dicendum et audiendum idoneum, Callistum nomine, patricii dignitate ornatum, eandemque hæresim apprime edoctum accersivit, cui

⁶² Job iv, 14. ⁶³ Dan. xiii, 5. ⁶⁴ Jerem. xii, 10.

VARIAE LECTIONES.

ἡ al. ἐπισκόποις. ἡ al. ἐκφωνηθεῖσα. ἡ al. πρῶταρχος. ἡ al. ἐξηγάνισεν. ἡ al. ἐφορμώμεθα. ἡ al. Κάλιστον.

hæc mandata dedit : Pete Auxentii colleum, ibique delitescenti Stephano ex nefandorum caterva persuade ut synodo subscribat. Huiusmodi porro verbis uteris : Pii et orthodoxi nostri imperatores Constantinus et Leo, summa erga te benevolentia ob tuam pietatem affecti, tibi imperant ut orthodoxæ nostrum synodi definitioni subscribas. Palmas etiam et caricas aliave ei offeres quæ in cibum ascetæ esse solent. Nempe ipsi etiam tyranno notum erat ejus strictum et Dei proximum vivendi genus. Itaque ille festum in montem se contulit; cumque collis verticem attigisset, sancto Patri mandatum imperatoris ore tulit, eumque pessimus hortabatur, ut imperatorum definitioni subscriberet et assentiretur. At venerandus Stephanus, priori non inferior, tanquam a dextris suis Deum semper providens ⁶², nulla hæretica suspitione agitatus, patricio respondit : Attende, domine patricie. Quandoquidem hæreticam opinionem **458** continet definitio hujusce falsæ synodi, ego Stephanus neque subscribo, neque amarum dulce appello, ne prophetæ væ attraham ⁶³. Insuper pro sanctarum imaginum adoratione mortem libentissime subiturus sum, nullamque rationem habeo hæresiarchæ imperatoris, qui eas audet rejicere. » Deinde palmam manus compactis per ordinem digitis excavatam ostendens dixit : « Etiamsi tantulum vitalis sanguinis mihi esset, pro Christi imagine effundatur. Refer autem cibos quos ille misit. Nam *oleum peccatoris non impinguet caput meum* ⁶⁴, nec ex cibis hæretici dulcescat guttur meum. His auditis, præfectus in palatium imperatoris revertit, eique, a quo missus fuerat, omnia manifesta fecit. Tum ille ira repente rugiens, tanquam leo, clamore non mediocri ex iracunda anima edito, sine mora archisatrapas validosque milites cum patricio Callisto, quem prius miserat, montem adire jussit, et sanctum e cella ferociter sublatum in inferius monasterium custodire, donec ipse de illo deliberaverit. Itaque illi ad montem profecti, ubi monasterium attigere, irruentium **459** ferarum more, calcibus limina pulsabant. Postea in sanctam speluncam truculenter ingressi, sanctum efferunt, eumque quasi ex thalamo aliquo spiritali foras trahunt. Quippe cum præ summa abstinencia et angustissimo domicilio, illius tibie femoribus adhererent, stare vel incedere non valebat. Verum, viri illi armati, admirabili Patris præstantia perspecta, multa in eum misericordia usi sunt ob res stupendas quas suis ipsismet oculis contuebantur. Itaque duo ex illis conjungendo suisque humeris sancti manus imponendo, ejusque genua suis manibus hoc pacto fulciendo, ad sancti Auxentii Cœmetarium pervenerê, ubi cum sanctum virum et Deo

A ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτοῦ ἀφρῆσιν εἰς ἄκρον πεπαιδευμένον, ἀποστέλλει αὐτὸν εἰπών· Τὸν τοῦ Αὐξεντίου βουνὸν καταλαβὼν, τὸν ἐκεῖσε ἐμφωλευόντα Στέφανον τοῦνομα, καὶ τοῦτον ἀμνημονεύτων ἐσμοῦ ὁμῶς σχημον, τοῦτον ὑπογράψαι ἐν τῇ συνόδῳ πείσον, εἰπών· Τῇ πρὸς σὲ φιλῆ διὰ τὸ εὐσεβές σου τοβίου κινούμενοι οἱ εὐσεβεῖς καὶ ὁρθόδοξοι ἡμῶν βασιλεῖς Κωνσταντῖνος καὶ Λέων κελεύουσι ὑπογράψαι σε πρὸς τὸν τῆς ὁρθοδόξου ἡμῶν συνόδου ὄρον· δοὺς αὐτῷ φοινίκας καὶ ἰσχάδας, καὶ ἄλλα τινὰ ἅπερ εἰσὶν ἐπιτήδεια εἰς τροφὴν ἀσκητοῦ. Ἥδει γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ τύραννος τὴν ἐγκρατὴ καὶ θεῶ ἐγγρίζουσας τοῦ ὁσίου διαγωγῇν. Ὁ δὲ παρευθὶ τὸ ὄρος καταλαβὼν, καὶ πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ προσταθεὶς, τῷ ἁγίῳ Πατρὶ, τὸ διὰ γλώσσης γραμματεῖον ἐκόμισεν, συμβουλευὼν ὁ χάριστος καὶ ὑπογράψαι καὶ ἐπαίνεσαι τῶν βασιλέων τὸν ὄρον. Ὁ δὲ τίμιος οὗτος Στέφανος, ὁ τοῦ προτέρου ἐφάμιλλος, ὡς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ αἶε τὸν θεὸν προσορῶμενος, καὶ μὴ σαλευόμενος ἐν οἰκηποτοῦν αἰρετικῇ ὑπονοίᾳ, πρὸς τὸν πατρίκιον ἔφη· Πρόσσεχε κυριοπατρίκιος· αἰρετικῆς ὑπολήψεως ἐν τῷ ὄρῳ τῆς ψευδοσυλλόγου ταύτης συνόδου προτεθειμένης, Στέφανος οὕτως ὑπογράφω, οὔτε τὸ μικρὸν γλυκὺ ἀποκαλῶ· ἵνα μὴ τὸ τοῦ προφήτου οὐαὶ ἐπισπᾶσμαι· πρὸς δὲ καὶ τὴν τῶν ἱερῶν ἐκόνων προσκύνησιν, εὐχερῶς μέλλω ἀποθνήσκειν, μηδένα λόγον ποιούμενος τοῦ ταύτας ἀπωθεῖσθαι τολμῶντος αἰρεσιάρχου βασιλέως. Καὶ τὴν παλαιστὴν ὑπολακκίσας τῇ τῶν δακτύλων ὁρδινάτῃ συμψηξεί οὕτως ἐδείκνυσεν, λέγων· Εἰ τοσοῦτον τὸ περὶ ἐμὲ ζωτικὸν αἷμα· ἐκχυθῇτω ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰκόνης. Τὰ δὲ παρ' αὐτοῦ πεμφθέντα βρώματα ἀπόστρεψε. Ἐλαίον γὰρ ἁμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλὴν μου, καὶ ἐκ βρωμάτων αἰρετικοῦ μὴ γλυκανθήτω ὁ φάρυγξ μου. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἄρχων ἐκεῖνος, παλινουστήσας, τὰ βασίλεια κατέλαθεν, καὶ δὴλα πάντα τῷ αὐτῷ πέμψαντι πεποίηκεν. Ὁ δὲ παρευθὶ βρύξας τῷ θυμῷ, ὥςπερ λέων, καὶ βοτῇ οὐ μικρὰν ἐκ τῆς ὀργίλου αὐτοῦ ἀνακαχλάσας ψυχῆς, παρευθὶ ἀποστέλλει ἀρχισατράπας καὶ ἀσπιδοφόρους σφριγῶντας, ἅμα τῷ προπεμφθέντι πατρίκῳ Καλλίστῳ τὸ ὄρος καταλαβείν, καὶ τὸν ἅγιον τῆς κέλλης ὀργίλως ἐξάραντας, ἐν τῷ κάτω μοναστηρίῳ παραφυλάξαι παρεκελεύσατο, ἕως ἂν σκέφηται περὶ αὐτοῦ. Οἱ δὲ τὸ ὄρος καταλαβόντες, καὶ τὸ μοναστήριον πεσθακότες, ὡς θῆρες ἀλλόμενοι, λῆξ κατὰ τῶν θυρῶν προσέκρουον, καὶ τῷ ἁγίῳ σπηλαίῳ φονίως εἰσπηδῆσαντες, ἐκφέρουσι τὸν ἅγιον, ὡς ἐκ παστοῦ τινος πνευματικοῦ σύροντες ἔξω. Ἐκ τῆς γὰρ ἄγαν ἐγκρατείας καὶ τῆς στενωτάτης οἰκήσεως, τῶν κνημῶν αὐτοῦ τοῖς μηροῖς προσκολληθέντων, στήθειν ἦ κινεῖσθαι οὐκ ἠδύνατο. Τῶν δὲ ἀσπιδοφόρων ἐκείνων ἀνδρῶν τὸ τοῦ Πατρὸς θαυμαστὸν ἐωρακότεων, καὶ πολλὴν συμπά-

⁶² Psal. xv, 8. ⁶³ Isa. v, 20. ⁶⁴ Psal. cxi, 5.

VARIE LECTIONES.

† Ad marginem ms. πρόσθετος, κύρι πατρίκιος.

Θεῖαν ἐνδείξαμένων ἐπὶ τῷ ἁγίῳ, διὰ τὸ τῆς ὁρά-
σεως ἐκπληκτον, δύο συζεύξαντες καὶ τοῖς ὤμοις
αὐτῶν τὰς χεῖρας τοῦ ὁσίου ἐπιθέντες, καὶ ταῖς
χερσὶν αὐτῶν τὰ γόνατα οὕτω διαναπαύοντες, τὸ
κοιμητήριον τοῦ ἁγίου Αὔθεντιου κατέλαβον, ἐν ᾧ
τὸν ἅγιον ἐγκλείσαντες σὺν τῇ συνούσῃ αὐτῷ θεο-
σηρικτῇ τῶν μοναχῶν συνοδίᾳ, περιέμενον αὐτοὶ
πρὸ τῶν θυρῶν ἐφεζόμενοι τὴν τοῦ βασιλέως ἀπό-
φασιν. Ὁ δὲ παμμάκαρ οὐκ ἐπαύσατο, καὶ ἔσω ὦν
μετὰ τῆς αὐτοῦ συνοδίας, ἀριδῆλως ψάλλων· *Τὴν
δωρεάν σου προσκυνοῦμεν, ἀγαθέ, καὶ
τὰ ἐξῆς*· καὶ μετὰ τοῦτο καὶ τὴν *Δόξα*· *Τοῖς τῶν
ἐμῶν λογισμῶν λησταῖς περιπεσὼν ἐσυλήθη ὁ
τάλας τὸν νοῦν*, καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ ἔπους. Οἱ δὲ πρὸ
τῶν θυρῶν φύλακες, τοῦτο παρ' αὐτοῖς ψαλλόμενον
ἀκούοντες, τὰς χεῖρας ἐπισαλεύοντες, ἀλλήλους ἐτα-
λάνιζον λέγοντες· Οὐαὶ ἡμῖν ἴσθι παρὰ ἀνθρώπων
μοναχῶν, μηδὲν ἡδικοκίτων καὶ κακούχουμένων,
εἰκότως λησταὶ κηρυσσόμεθα. Ἐξ δὲ παρελθουσῶν
κλεισμένοι. Καὶ τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ ἐκ τοῦ τυράννου
ἐν τῷ οἰκίῳ φροντιστηρίῳ ἀποκαταστήσων, πολέμου

Ὁ δὲ χάριστος ἐκεῖνος παρωνύμῳς Κάλλιστος ἓνα
τῶν μαθητῶν τοῦ ὁσίου κατ' ἰδίαν προσλαβόμενος,
χρυσίον τε αὐτῷ δοῦς, καὶ ἕτερον δοῦναι ἐπαγγειλά-
μενος, πείθει τὸν ἐλπεινὸν ἐκεῖνον δεῦτερον Ἰούδα
γενέσθαι, καὶ κατὰ τοῦ διδασκάλου ὀπλισθῆναι.
Σέργιος δὲ ὄνομα τοῦτῃ τῷ μαθητῇ. Τὸ δὲ στρατό-
πεδον ἐκεῖνο εὐχὴν παρὰ τοῦ ἁγίου αἰτήσαν, τὴν
βασίλειον αὐτῶν κατέλαβεν, καὶ σὺν τῷ βασιλεῖ κατὰ
τῶν Σκυθῶν ἐπὶ τὴν Εὐρώπην ἐφοῦσάτευσεν (10).
Ὁ δὲ τῆς ἀνομίας ἐκεῖνος υἱὸς Σέργιος, ὁ δεῦτερος
Ἰσκαριώτης, καὶ τῆς ἀγχόνης κληρονόμος, παντά-
πασιν διὰ τοῦ δολίου χρυσίου ἐνδύθει τὸν Σατανᾶν,
ἐκ τότε οὐκ ἐπαύσατο λαθροπορῶν καὶ κρυφιογνο-
μῶν κατὰ τοῦ σεβασμίου Πατρός. Ὡς δὲ εἶδεν ἑαυ-
τὸν ἀσθενοῦντα πρὸς τὸ ἑαυτοῦ ἐφετὸν, τῆς ἱερᾶς
ἐκείνης μάνθρας ἑαυτὸν χωρίσας, καὶ πρὸς τὸν ἀρ-
χιτελινοῦντα κόλπον ὃ τῆς Νικομηδείας φορολόγον
εἰσδραμῶν, Αὐλικάλαμον τὸ ἐπὶ κλῆρον, συγγνώμονα
τοῦτον λαμβάνει καὶ κοινῶν τῆς αὐτοῦ ἀπωλείας,
καὶ τόμον συγγράψαντες ἐν ἐπιπλάστοις λουδορίαις
κατὰ τοῦ ὁσίου Στεφάνου ἐνέθησαν οὕτως· Ὡς ὅτι
πρῶτον καὶ ἐξαίρετον ἀναθεματίζει σου τὴν μνήμην
ὡς αἰρετικοῦ· Συρογενῆ τε καὶ Βιτάλην ὃ σε ἀπο-
καλεῖ· καὶ βόθρους κατὰ σοῦ ὀρύσσει ἐν τῷ ὄρει
καθημένος. Καὶ ἄλλα τινὰ πάμπολλα αὐτὸν λοι-
δορήσαντες, ὦν μνησθῆναι οὐκ ἔστιν ἄξιον, ἢ γραφῇ
παραδοῦναι. Καὶ ὅτι, φησὶν, γυναικὰ τινα πλανή-
σας τῶν εὐγενῶν, ταύτην ἀπέχειρεν καὶ πρὸς τὸ
κάτω ἔχει μοναστήριον, καὶ κατὰ νόκτα πρὸς αὐτὴν
ἐν τῷ βουνῷ ἀνέρχεται ἐμπαθοῦς καὶ ἐφαιμάρτου
ἐννοῦ ἐπιμειξίας· αὕτη δὲ ἐστίν, ὧ πιστότατοι

A firmatam monachorum congregationem quæ illi
suberat inclusissent, ipsi autē januam sedentes,
imperatoris sententiam expectabant. Interim vero
beatissimus Pater intus etiā inclusus, clara voce
cum sua congregatione psallere non desiit : *Inter-
meratam imaginem tuam adoramus, o bone*, etc. et
post illud et *Gloria* : *In mearum cogitationum la-
trones incidens, mente miser spoliatus sum*, et reli-
quum carmen. Custodes vero, qui ante limina
erant, hæc ab illis cantari audientes, capita agi-
tando, sese invicem miseros prædicabant. **460** Væ
nobis, aiebant, qui a monachis hominibus, qui
innocui affliguntur, latrones merito appellamur.
Sex porro elapsis diebus jejuni illic inclusi man-
sere. Septima autem die alius quidam præfectus a
B tyranno imperatore advenit, sanctum virum in
propriū monasterium restitutus, ob bellum
adversus Scythas incumbens.
ἡμερῶν, ἄσπιτοι διέμειναν οἱ περὶ τὸν ἅγιον ἐγκε-
κλεισμένοι. καὶ τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ ἐκ τοῦ τυράννου
ἐν τῷ οἰκίῳ φροντιστηρίῳ ἀποκαταστήσων, πολέμου
πρὸς Σκυθὰς παραχρῆμα.

Pessimus autem ille male Callistus, id est, optimus
appellatus, unum e sancti discipulis privatim adorsus
est, auroque ei dato et aliud se ipsi daturum pollici-
tus, misero illi persuadet alterum fieri Judam, arma-
que contra magistrum sumere. Huic discipulo Ser-
gius nomen erat. Illi vero milites oratione a sancto
postulata, se in imperatoriam urbem receperunt, in-
deque cum imperatore in Europam adversus Scythas
C profecti sunt. Interim ille iniquitatis filius Sergius,
alter Iscariota et laquei hæres, Satanam penitus
per dolosum aurum indutus, ab eo tempore clam
insidias venerando Patri struere et machinari non
destitit. Verum, ut **461** vidit se id quod optabat
consequi non posse, se a sacra illa caula separavit,
et ad publicanorum sinus Nicomediæ præfectum
cognomento Auticalamum convolvit, eumque suæ
perditionis consortem et socium accepit. Itaque
ambo fictas calumnias adversus Stephanum in codi-
cillo conscribere hoc modo : Primo et præcipue,
tui, tanquam hæretici, memorie anathema dicit :
te Syrum et Vitalem appellat : foveas adversus te
fodit in monte sedens ; aliaque quamplurima qui-
bus illum maleficiose accusabant, quæ meminisse
D vel scriptis mandare indignum est. Addebant :
Nobilem quamdam mulierem ipse seduxit et to-
tondit, eamque in monasterio inferiore tenet, quæ
quidem noctu illum in colle convenit, libidinosi et
flagitiosi commercii causa. Hæc porro ipsa illa
est, auditores fidelissimi, cujus superius memini,
quæ nempe, suis omnibus bonis recte dispensatis,
glia spiritalis sancti Stephani per sanctum habi-

VARIÆ LECTIONES.

• Duo addunt σαρκεῶς εἰπεῖν. γ al. τὸν κόλπον. * al. Βιτάλιον.

NOTÆ.

(10) Ἐφοῦσάτευσεν. Alius. ms. habet ἐφοῦσά-
τευσεν : alius, ἐφοῦσάτευσεν. Porro hæc vox apud
Græcos melle et infimæ ætatis pro vario sensu

significat. exercitum ducere, bellum gerere, ad bel-
lum proficisci, castrametari.

tum facta est : cujus præterea ancillam subornarunt, illi libertate et connubio cum aliquo ex palatio propositis. Sic eam docuerunt adversus sanctum et dominam dicere quæcunque in animo habebant. Hujusmodi igitur falsum **462** libellum compositum, par illud diaboli per velocem cursorem in Scythiam ad imperatorem misit, qui eo lecto et præter jus condemnato, velut commodam nactus occasionem, sine mora veredos misit ad Anthemi, qui patricii dignitate ornatus erat, ejusque vices in civitate gerebat, cui per litteras hæc mandavit : Quoniam rebus ipsis sæpe certi facti sumus te probo et grato animo erga nostra mandata affectum esse, idcirco nostræ personæ dignitatem tibi credidimus. Namque siderum instar insomnes oculos ad nostram tranquillitatem conservas : et quidem merito, tanquam amicus fidelis et gratus famulus. Hinc cum ex utraque parte te nobis idoneum esse existimamus, tibi præcipimus ut quam citissime te in monasterium conferas, quod ad pedem Auxentii collis situm est : ubi meretrices mulieres ex nefandorum ordine, pietatem mentis habitant, e quibus unam tolle, Annam nomine, eamque per hos veredos nobis mitte, et quamprimum in castris fac adesce. Vale. Ille improbo imperatore improbius **463** servus, neque litterarum lectione penitus absoluta, confestim cum militum multitudine barbarorum more ad monasterium se contulit.

βερίδων ἡμῖν ἀποστείλας, τάχιον τῷ φουσσάτῳ οἰλέω· παρανομώτερος οἰκέτης, μὴδὲ τελείως τὰ τῶν, βαρβαρικῶς τὸ μοναστήριον καταλαμβάνει.

Tunc autem cum advenit, sacræ illæ mulieres tertiæ horæ officium Deo persolvebant. Illi vero tanquam lascivi equi irruentes, Christi virgines perterrefaciunt, enses prædonum more nudando et cum fulgore per aerem agitando. Statim itaque tumultu excitato, divinisque laudibus interruptis, videre erat illas Dei mulieres lamentari. Illa intra sacros cancellos ad altare confugiebat : hæc sacro peplo refracto, sese sub sacra mensa abscondebat : alia in montem advolans, celeriter impiorum manus evitavit. At veneranda anus, monasterii præfecta, quæ in cella quiete sedebat, scelerata hac irruptione cognita, intrepido animo illis obviam ivit : O Christiani, inquit, si spem apud Deum habetis, cur impiorum Barbarorum triumphantium morem sequimini? Illi sacræ mulieris libertate obstupefacti, cum eam præfectam esse intellexissent, deposita ferocitate, placide responderunt : Annam Stephani amasiam nobis trade; namque ea imperator apud castra opus habet. Tum **464** illa Annam ex nomine et aliam cum ea Theophanam dictam advocavit, quibus ait : Profliscimini ad imperatorem, filiæ honorandæ, ejusque interrogationibus prudenter satisfacite, ne vos forte deprædetur. Abite in pace, abite, vobiscum-

(11) *Βερίδας*, i. veredos, quam vocem ut et alias plurimas a Latinis mutuati sunt Greci melii et in-

ἀκραταί, ἡ προμνημονευθεῖσα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἥτις καὶ πάντα τὰ αὐτῆς καλῶς διοικήσασα, θυγάτηρ πνευματικῇ διὰ τοῦ ἀγίου σχήματος τῷ ἀγίῳ ἐχορημάτισεν. Ἦς τὴν οἰκέτιδα ἀποπλανήσαντες, συνταξάμενοι ταύτην ἐλευθεροῦν, καὶ τινι τῶν τοῦ παλατίου ζευγνύειν αὐτήν, οὕτως διδάσκουσι ταύτην κατὰ τῆς δεσποίνης εἰπεῖν καὶ τοῦ ἀγίου, ἅπερ ἐδούλοντο. Τοιοῦτον δολερὸν τὸ ψευδὲς ἐπιγραφον γραμματεῖον συστήσαμένη ἡ τοῦ διαδόλου ξυνωρίς, διὰ ταχυδρόμου ἐν Σκύθαις πρὸς τὰς τοῦ βασιλέως ἀπέθεντο χεῖρας. Ὅστις δὲ ἀναγνοὺς καὶ καταγνοὺς παρανόμως, ὡς εὐθέτου δρασάμενος καιροῦ, ἀπρίξ βερίδα (11) ἀποστείλας πρὸς τὸν ἀντ' αὐτοῦ τὴν πόλιν κρατοῦντα, "Ανθὲν τοῦνομα, καὶ τῇ τοῦ πατρικίου ἀξίᾳ καταλεγόμενον, κελεύει τοῦτον διὰ γραμμάτων περιεχόντων τάδε· «Ὡς πρὸς τὰς ἡμῶν διαταγὰς εὐγνώμῳως διακείμενόν σε, δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πολλαχῶς πληροφωρηθέντες, τοῦτου ἕνεκα καὶ τὴν ἐκ προσώπου ἡμῶν ἀξίαν σοι πεπιστεύκαμεν. Ἀστέρων γὰρ δίκην τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀκίνοους διατηρεῖς πρὸς τὴν ἡμῶν ἀνάπαυσιν· καὶ εἰκότως, ὡς φίλος πιστὸς καὶ οἰκέτης εὐγνώμων. Ἐνθὲνδὲ ὡς ἀμφοτέρωθεν ὄντα σε δεξιὸν πρὸς ἡμᾶς κελεύομεν, τάχιστα τὸ μοναστήριόν σε καταλαβεῖν τὸ πρὸς πόδα τοῦ Αὐξεντίου βουνοῦ, ἔνθα πόρνοι κατοικοῦσιν γυναῖκες εὐσεβεῖν ὑποκρινόμεναι, τοῦ τῶν ἀμνημονεύτων καταλόγου. Μίαν δὲ ἐξ αὐτῶν ὀνόματι Ἀνναν ἀφαρπάσας, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν παράστησον. Ἐρῶνσο. » Ὁ δὲ τοῦ παρανόμου βιγράμματα ἀναγνοὺς, παρυσυὺ σὺν πληθεὶ στρατιω-

C Εὗρεν δὲ τὰς ἱεράς ἐκεῖνας γυναῖκας τῆς τρίτης ὥρης τὴν δοξολογίαν τῷ Θεῷ ἐπιτελοῦσας. Καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἵπποι θηλυμανεῖς, εἰσπηδήσαντες, φοβοῦσι τὰς τοῦ Χριστοῦ παρθένους, τὰς σπάθας γυμνούντες ληστρικῶς, καὶ τῷ ἅερὶ καταγλαστικῶς περιτρέφοντες. Θρόλλου δὲ γεγονότος, καὶ τῆς ὁμνυδίας κατασιγασθείσης, ἦν ἰδεῖν τὰς τοῦ Θεοῦ γυναῖκας ὀλοφυρομένας. Καὶ ἡ μὲν ἔσω τῆς ἱερᾶς κιγκλίδος ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ προσέφυγεν· ἄλλη τὸ ἱερὸν πέπλον ἀντανακλῶσα, ὑποκάτω τῆς ἀγίας τραπέζης ἐκρύπτετο· ἑτέρα πρὸς τὸ ὄρος ἀπάρασα, δρομαίως ἐφευγε τῶν ἀσεβῶν τὰς χεῖρας. Ταύτην τὴν μιὰν ἐφοδὸν γνοῦσα ἡ τιμία γραῦς καὶ τῆς μονῆς προσετώσα (ἐν κελλίῳ γὰρ ἡσύχαζεν), ἐξῆσι πρὸς αὐτοὺς ἀτρέμα τῇ ψυχῇ, καὶ φησιν· Ὡ D Χριστιανοί, εἰ πρὸς Θεὸν ἐλπιδας ἔχοιτε, τί τὰ τῶν ἀθέων βαρβάρων εἰσπράττεσθε τρόπαια; Οἱ δὲ τὸ παρῶρησιαστικὸν τῆς ἱερᾶς ἐκαίνης ἐκπλαγέντες, καὶ ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ προσετώσα μαθόντες, μεταβαλόντες τὸ θηριῶδες, ἡρέμα ἀπεκρίναντο· Ἀνναν ἡμῖν παράχου, τὴν τοῦ Στεφάνου φίλην· ὅτι περὶ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ φουσσάτῳ χρεῖαν αὐτῆς ἔχει. Ἡ δὲ ἐξ ὀνόματος ταύτην προσκαλεσαμένη, καὶ σὺν αὐτῇ ἑτέραν ὀνόματι Θεοφανῶ, λέγει πρὸς αὐτάς· Πρὸς εὐσεβεῖς, τέκνα τιμία, πρὸς τὸν βασιλεῖα, καὶ

fini avi. Apud quosdam auctores legitur βέρδος et βέρης.

ἐμφορῶν πρὸς αὐτὸν τὰς πύσεις ἀπόδοτε ^a, μὴ πως A
 συλαγωγῆσθαι ὅμῃς. Ἄπιτε ἐν εἰρήνῃ, ἄπιτε, καὶ
 Κύριος ἔστω ^b μεθ' ὑμῶν. Αἱ δὲ τίμια ἐκείναι
 γυναῖκες, τὰς ἐπωμίδας ἀράμεναι, καὶ τὴν συνθήκην
 μετόνοιν βαλοῦσαι, καὶ παράθεσιν (12) ἐκ τῆς
 τιμίας ἐκείνης ἡγουμένης εἰληφύται, τῆς μονῆς ἀπ-
 άρασαι, πρὸς τὸν βασιλεῖα ἐν τῷ φουσσάτῳ συρόμεναι ἀπηνέχθησαν. Ὡς εὐεπήκοος προαίρεσις ὁπο-
 τακτριῶν, καὶ ὧ πιστῆς μητρός εὐχὴ καθαρωτάτη!

Αὐτῶν δὲ ἐν τῷ φουσσάτῳ ἀπαχθειῶν, καὶ δῆλα
 τὰ κατ' αὐτῶν τῷ βασιλεῖ γεγονότων, κελεύει αὐτὰς
 ἀπ' ἀλλήλων χωρισθῆναι. Καὶ προσκαλεσάμενος τὴν
 ἐπιζητουμένην τοῦ ἁγίου Στεφάνου πνευματικὴν
 θυγατέρα, φησὶ πρὸς αὐτὴν· Πέπεισμαι ὡς ἀληθῆ
 εἶναι τὰ περὶ σοῦ πρὸς ἡμᾶς ῥηθέντα. Καὶ γὰρ οἶδα
 τὸ εὐάλτων τοῦ γυναικείου φρονήματος ^c. Λέγε δέ
 μοι σὺ, πῶς σε πέπεικεν οὗτος ὁ γῆρας, τὴν τῶν
 γονέων καταλείψαι περιφάνειαν, καὶ τῷ ἐσκοτι-
 σμένῳ τούτῳ σχήματι προσελθεῖν, ἢ πάντως, ὡς
 ἤκουσαί μοι, πορνεῦσιν μετὰ σοῦ βουλόμενος;
 Ὅποιον δὲ τοῦτου ἄρα τὸ κάλλος σε ἀπατήσαν; Ἢ
 ἐὰ τίμια ἐκείνη γυνὴ τούτων τῶν ἀσχημόνων ῥημά-
 των ἀκουτισθεῖσα, ὡς ἀληθῶς δευτέρα σώφρων Σω-
 σάννα, τὴν γυναικείαν ἀσθένειαν ἐκλαβομένη, ἐξε-
 φρόνως πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο· Βασιλεῦ, σώματί
 σοι πρόκειται, τιμῶμαι, σφάττε, ποιεῖς ὃ θέλεις καὶ
 βούλει εἰς ἐμέ· ἐγὼ Ἄννης γὰρ ἄλλο οὐκ ἀκούεις, εἰ
 μὴ τὸ ἀληθές. Καὶ γὰρ οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον,
 ὡς σὺ λέγεις, ὡς δὲ ἐγὼ ἐπίσταμαι, ἐνθεν ἐρῶ·
 ἅγιον αὐτὸν οἶδα καὶ δίκαιον. καὶ διδάσκαλον ψυχ-
 ωφέλη, καὶ τῆς ἐμῆς σωτηρίας ὁδηγόν. Ὁ δὲ τῶ-
 ρανως ἐννεὺς γεγονώς ἐπὶ τῇ τῆς γυναικὸς παρῶ-
 σίᾳ, τὸ ἀκροδάκτυλόν τε τῆς μετὰ χειρὸς ἐνθακῶν,
 καὶ ἐτέρᾳ χειρὶ αἰθερώς περιγυρῆσας ^d καὶ συριεῖς
 καὶ σύνοφρος καθεστῆς, μεμένηκεν ἀχανῆς. Εἰθιστο
 γὰρ ὁ τοιοῦτος τρόπος τῷ μαρτῷ τούτῳ βασιλεῖ ἐκ-
 αἰστοτε· εἴτα κελεύει αὐτὴν παραφυλαχθῆναι· τὴν δὲ
 σὺν αὐτῇ ἀδελφὴν, καὶ μὴ βουλομένην, τῇ οἰκίᾳ
 ἀποκατασταθῆναι μονῇ. Ἢ δὲ τὸ ἰδίον μοναστήριον
 καταλαβοῦσα, ἅπαντα δῆλα ἐποίησεν τὰ πραχθέντα ^e.
 πρὸς τὴν ἡμετέραν ἡγουμένην καὶ τὰς ἀδελφάς. Οὐ
 μὲν ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν θεοπάσιον Πατέρα
 εὐχασθαι παρεκάλει τὸν ἅγιον· μάλιστα δὲ ὅτι καὶ
 αὐτοῦ ἕνεκα τὴν αὐτῆς ἡ πάλῃ.

Ὁ δὲ βασιλεὺς συστολὴν τοῦ φουσσάτου ποιησά-
 μενος, καὶ τὴν βασιλεύουσαν καταλαβὼν, κελεύει
 τὴν τοῦ ἁγίου πνευματικὴν θυγατέρα ἐν τῇ πινυζόφῳ
 εἰρηκτῇ τῆς Φιάλης (15) φυλαχθῆναι ἐν χειροπέδαις,
 τῇ ἑξῆς βουληθεῖς ποιῆσαι αὐτῆς τὴν ἐρώτησιν. Διά-
 τινος δὲ εὐνοῦχου ὃν ἡ τάξις κουβικουλάριον οἶδεν
 καλεῖν περὶ τὰς ἐσπερίους ὥρας ταύτης ταῦτα ἐηλοῖ·

que sit Dominus. Itaque honoratæ illæ mulieres
 assumptis epomidibus, solitaque reverentia facta, et
 benedictione a veneranda illa præfecta accepta, e
 monte discesserunt, atque ad imperatorem in castra
 ductæ sunt. O dociles mores subditarum! o fidelis
 matris votum purissimum!

Ut ergo ad castra pervenerunt, de his certus
 factus imperator, eas ab invicem separari jussit :
 et accersitæ spiritali filiae sancti Stephani, de qua
 quidem quæstio erat, ait : Persuasum mihi est
 vera esse quæ de te dicta sunt. Mihi enim perspecta
 est mulierum animi fragilitas. Fatere igitur mihi,
 quomodo iste præstigiator tibi **465** persuasit pa-
 rentum magnificentiam relinquere, et hunc tene-
 bricosum habitum amplecti? Nonne, ut audiui,
 terum scortandi cupiditate? Qualis ergo istius ho-
 minis pulchritudo te decepit? His turpibus verbis
 auditis, veneranda illa mulier, tantum revera
 altera casta Susanna, mulierum infirmitatem oblita,
 prudenter et constanter respondit : Imperator,
 corpus meum tibi expositum est, corde, jugula, fac
 me quidquid tibi placuerit. Ex Anna nihil nisi
 verum auditurus es. Neque enim cognovi illum, ut
 tu dicis : sed quem eum noverim, tibi declarabo :
 sanctum eum, justum, utilissimum animarum præ-
 ceptorem meæque salutis ducem novi. Hac liber-
 tate mulieris mutus factus tyrannus, summos alte-
 rius manus digitos mordens, alteram vero manum
 per aerem circumagens, sibilans et obducta fronte
 sedens, sine voce mansit. Is enim mos erat fre-
 quens impuri illius imperatoris. Post hæc eam in
 custodia servari, aliam vero sororem, licet volen-
 tem, proprio monasterio restitui imperat : quo cum
 illa pervenisset, omnia acta sacræ præfectæ et
 sororibus **466** manifesta fecit. Divinum etiam
 Patrem nostrum Stephanum in colle adivit, eun-
 que ut pro illa oraret rogavit, maxime quia ejus
 causa ipsa certabat.

ἡμῶν Στεφάνον ἐν τῷ βουνῷ ἀνελθοῦσα, ὑπὲρ αὐτῆς
 αὐτοῦ ἕνεκα τὴν αὐτῆς ἡ πάλῃ.

Imperator porro motis castris, et in imperato-
 riam urbem reversus, sancti spiritalem illam in
 obscurissimo Phialæ seu Fontis carcere manicia
 vinctam custodiri jussit, eam die sequenti interio-
 gare volens. Quamobrem per quemdam eunuchum,
 quem ordo cubicularium vocat, sub vesperam hæc
 illi mandat : Parce tibi, mulier, hocque tenebra-

VARIÆ LECTIONES.

- ^a al. τὰς πύσεις ποιήσατε, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπόδοτε. ^b al. ἔσται. ^c al. φουράκτος. ^d al. περιτείσας.
^e al. προσταχθέντα. ^f al. ἐσπερίας

NOTÆ.

(12) Παράθεσιν. Ista vox bis hic et in Vita S. Eu-
 thymii occurrit, qua benedictionem significari, ex
 sensu et similibus aliis locis intelligitur. Nempe quia
 benedicere nihil aliud est, quam aliquem Deo πα-
 ρατίθεσθαι, id est commendare, hinc forte benedi-
 ctio Græcis παράθεσις, id est commendatio, dicta

est.

(13) Τῆς Φιάλης. Unus ms. φιάλως hic et po-
 stea semper habet. Porro φιάλη apud Græcos medii
 et infimi ævi fontem et balneum significat. Qua de
 re vide eruditissimum Cangium *Constantinop.*
Crat. lib. iii, n. 22.

rum indumento deposito, splendide cum imperatrice vive, et crastina die veritatem adversus Stephanum coram universo populo eloquere. Nam en ipsa ancilla tua quod verum est convincit. Si vero id agere nolueris, lapideaque tuæ mentis pertinacia mentiri pergas, tua membra per partes lacerata ob oculos tuos exponam. Verum, si quod cupio, effeceris, illiusque adulteria et stupra declaraveris, multis te honoribus et muneribus ornabo. Quæ cum audisset **467** veneranda mulier, ex imo pectore gravem gemitum eliciens, caputque agitans, illi respondit: « Recede a me, o homo, recede: fiat voluntas Domini. »

Mane vero, imperator, plebe ante urbis Phialam seu Fontem congregata, ratus se illam flexurum, in omnium conspectu nudam sisti jussit, bovillorumque nervorum manipulo ante ejus oculos objecto, dixit: Illos omnes nervos dorso et ventri tuo verberando comminuam, nisi nefandas Stephani impudicitias, quas in te commisit, palam producas. Quibus cum veneranda mulier nihil responderet, ira fremens tyrannus, illam meretricem appellat, et flagellis cædi jubet. Mox ergo octo robusti viri utraque illius manu apprehensa, eam in modum crucis in aere extendunt, ipsamque alter per ventrem, alter per dorsum totis viribus percutiunt, nihil aliud illa interim loquente, quam, Non novi hominem, ut tu dicis: et, Domine, miserere. Ante ejus quoque faciem, dolosam ipsius ancillam collocavit tyrannus, ut illam coram omnibus convinceret, quemadmodum eam ipse docuerat; quæ jurejurando dominam arguebat, **468** manibus contra illam sublati, ejusque faciem sputis foedando. Postremo ipsi quoque impicitatis symmystæ sive socii, Annæ auribus obstrepabant, ut id diceret, quod maxime optabat imperator, et ita viveret. Verum illasimiliter ac superius responsum dabat. Ut autem tyrannus illam præ crudeli laceratione elinguem factam vidit, mortuam esse ratus, pudore suffusus se in palatium recepit, cum præcepisset illam in quoddam Byzantii monasterium projici, nulla erga ipsam cura adhibita. Ipse interea meditari non destitit, quoniam modo sanctum Stephanum e medio penitus tolleret.

Eam ob rem postridie unum e suis florenti ætate præditis adolescentibus (quem quidem plurimum amare cum jurejurando affirmabat), Georgium nomine, cognomento Syncletum accersivit, eique privatim dixit (ut ipse mortis tempore his, a quibus illud accepi, confessus est): Quantus est, Georgi, tuus erga me amor? Cui ille: Infinitus, inquit, here, omnique conjectura major. Cui iterum imperator: An libenter mei amore mortem subiturus es? At ille prono in terram capite, manibusque pectori innexis, se omni alacritate ejus causa mortuum esse **469** jurabat. Tum imperator illum amplexatus ait: Ecce novus Isaac; deinde ipsi

Α Φείσαι, γύναι, σαυτῆς, καὶ ζῆσον καλῶς μετὰ τῆς βασιλίσσης, ἀποθεμένη τὸ τῆς σκοτίας αὐτῇ ἔνδυμα, καὶ τὸ ἀληθὲς κατὰ Στεφάνου αὐριον εἰπὲ ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ. Ἰδοὺ γὰρ καὶ ἡ οἰκέτις σου ἀπελέγγει τὸ ἀληθές. Εἰ δὲ μὴ βουλευθῇς ταῦτο πράξει, ἀλλ' ἐμμένεις τῇ λιθογνώμονι σου ἀπειθείᾳ διαψευδομένη, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου τὰς σάρκας σου μελῆδ' ὀρθήσομαι· εἰ δὲ πάλιν τῇ ἐμοὶ ἐφετδὸν ἐπιδείξεις, καὶ ὁμολογήσεις τὰς τοῦτου μοιχείας καὶ πορνείας, πολλῶν τιμῶν καὶ δωρεῶν παρ' ἐμοῦ ἀξιωθήσῃ. Ἡ δὲ τιμὰ γυνὴ τοῦτων ἀκούσασα, καὶ ἐκ βάθους καρδίας ὀδυνηρῶς οἰμώξασα, καὶ τὴν κεφαλὴν κατασεισάσα, εἶπεν πρὸς αὐτόν· Ἀπιθι ἀπ' ἐμοῦ, ἄνθρωπε, ἀπιθι· τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔωθεν πλῆθος λαοῦ πρὸ τοῦ ἄστεος τῆς Φιᾶλης ἐκκλησιάζας, ὡς νομίζων πείθειν αὐτήν, μέσον πάντων αὐτὴν γυμνὴν παραστήναι παρεκελεύσατο. Πλῆθος δὲ βουνεύρων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆς προθεῖς, εἶπεν· Ταῦτα πάντα τοῖς νότοις σου καὶ τῇ κοιλίᾳ ἀναλώσω, εἰ μὴ τὰς εἰς σὲ τοῦ Στεφάνου μυστὰς πορνείας εἰς τοῦμφανὲς ἐνέγκῃς. Τῇ δὲ τιμὰς γυναικὸς μὴδὲν ἀποκρινομένης, ταύτην, ἐμβριμσάμενος ὁ τύραννος, καὶ μοιχαλίδά ἀποκαλέσας, μαστιγίσσασθαι ταύτην προσέταξεν. Παρευῶν δὲ ἄνδρες ὁκτὼ γενναῖοι τῶν ἀμφοτέρων αὐτῆς ἐπιλαβόμενοι χειρῶν, καὶ σταυροειδῶς ταύτην εἰς τὸν ἀέρα ἀπλώσαντες, εἰς κατὰ τῆς γαστρὸς, καὶ εἰς κατὰ τοῦ νώτου, ταύτην ἑτυπτον ἀφειδῶς, μὴδὲν αὐτῆς ἄλλο λεγούσης, ἢ ὅτι Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον, ὡς σὺ λέγεις· καὶ τὸ, « Κύριε ἐλέησον. » Ἐστῆσεν δὲ ὁ τύραννος κατ' ὕψιν αὐτῆς καὶ τὴν δολίαν αὐτῆς δουλίδά ἐκείνην, ἐλέγγειν αὐτὴν μέσον πάντων, καθὼς αὐτὸς ταύτην ἐδίδασκεν· ἥτις καὶ ἐξήλεγχεν ἐξομνυμένη, χεῖρας κατὰ τῆς κυρίας ἐπαίρουσα, καὶ πτυέλῳ τῆς δεσποίνης τὸ πρῶσωπον καταβρέχουσα. Λοιπὸν οὖν καὶ τῶν συμμυστῶν τῆς ἀσεθείας πρὸς τὰς ἀκοὰς αὐτῆς ἐνηχοῦντων εἰπεῖν τὸ τοῦ βασιλέως θυμηρέστατον, καὶ ζῆσαι, αὐτὴ ὁμοίως τῇ προτέρᾳ φωνῇ ἀπεκρίνατο. Ὡς δὲ εἶδεν ὁ τύραννος ἤδη αὐτὴν ἄφωνον ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου δαρμοῦ γεγονυῖαν, καὶ δόξας αὐτὴν τεθῆναι, ἀναστὰς πρὸς τὸ παλάτιον εἰσέδου κατησχυμένος, προστάξας αὐτὴν ἐν ἐνὶ τῶν τοῦ Βυζαντίου μοναστηρίων ῥιφῆναι ἀνεπιμέλητον· αὐτὸς δὲ οὐκ ἐπαύετο μηχανώμενος τὸ ὅπως τὸν ἅγιον πάντως ἀποκτενεῖ.

Καὶ τῇ ἐξῆς προσκαλεσάμενος ἕνα τῶν αὐτοῦ σφριγόντων νεωτέρων, ὃν καὶ πολλὰ ἀγαπᾷν ἐξώμνυτο, Γεώργιον τοῦνομα, τὸ ἐπὶ κλην Συγκλητοῦν, λέγει αὐτῷ κατ' ἰδίαν (ὡς αὐτὸς μεθ' ὀρκῶν ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ἐξήγγειλεν τοῖς ἐμοὶ ἀπαγγεῖλαις)· Πόσος ἄρα, Γεώργιε, ὁ πρὸς ἐμὲ σου πόθος; Ὁ δὲ φησιν· Ἀπέραντος, δέσποτα, καὶ εἰ κασμῷ οὐχ ὑποβαλλόμενος. Πάλιν πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς· Καὶ εὐχερῶς ἔχεις ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἀγάπης ἀποθνῆσκειν; Ὁ δὲ πρὸς γῆν νενευκὺς, καὶ τὰ χεῖρας τοῖς ἀτέρωνος αὐτοῦ ἐνδύσας, ἐξώμνυτο μετὰ πάσης προθυμίας ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθνῆσκειν. Καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦτον ἀπασχάμενος ἔφη· Ἰδοὺ καὶ νέος Ἰσαάκ· καὶ

λέγει αὐτῷ· Οὐ θανεῖν ὑπὲρ ἐμοῦ σε παρακαλῶ, ἀλλ' ὅπως μέλους ἑνὸς καὶ μόνον ἀφαιρεθῆναι. Μόνον δὲ τοῦτο σοι ἀντιβόλῳ, ὡς πατήρ, ἵνα τὸν τοῦ Αὐξεντίου βουνὸν καταλαβὼν, πείσεις τὸν ἐκείσε ἐμφωλεύοντα ἀμνημόνευτον, τοῦ ὅπως συναριθμὸν σε τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταστήσειεν καὶ σύσχημον· καὶ εἰ τούτου ἐπιτύχοις, τόχιστα πρὸς ἡμᾶς ἐπίστρεψον. Ὁ δὲ τῆς ἀνομίας υἱὸς καὶ ὑπουργός, μετὰ χαρᾶς τὴν λόγον δεξιόμενος, καὶ πάμπολλα διδαχθεὶς πανουργίας τρόπαια, ἔσπευδεν πρὸς βῶμα τοῦ δράκοντος, καὶ ἀνεισιν ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ ἐν ἀλώδει ἐρημικῶν φρυγῶν τὸ πῶς κατακρυφθεὶς, περὶ τὰς μεσονυκτίους ὥρας τῆς λόχμης ἐκείνης ἐξελθὼν, τὸ μοναστήριον κατέλαθεν. Καὶ πρὸς τὰ πρόθυρα στὰς, τοιαύτῃ γοερᾷ ἐκίνει φωνάς· Ἐλεῆσάτέ με, οἱ ἐν τῷ τόπῳ οἰκοῦντες Χριστιανοί, ἵνα μὴ θηρόδρωτος γένωμαι· ἢ τῷ χρημῶν παραπεμφθῶ. Πειλάνημαι γὰρ τὴν ἰδὼν· καὶ ἄλλα τινὰ εὐκατὰ ῥήματα ῥηγνύων καὶ διαβολικῶς θρηγνύων. Ὁ δὲ παμμάκαρ Πατὴρ ἡμῶν Στέφανος τῆς φωνῆς ἀκούσθεὶς τὸ θρηγνύον καὶ γοερὸν, τὸν προμνημονευθέντα θεοστήρικτον Μαρτίνον φωνήσας, εἰσαγαγεῖν τὸν θρηγνύοντα πρὸς αὐτὸν παρεκλεύσατο. Τοῦ δὲ εἰσελθόντος, καὶ μετάνοιαν βαλόντος πρὸς γῆν, καὶ τὴν Εὐλόγησον, εἰρηκτός, Πάτερ, τοῦτον ὁ ἅγιος εὐλογήσας ἀνέστησεν. Κατανοήσας δὲ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀμφίων καὶ τοῦ προσώπου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς γενειάδος· ἑσείμωτο ἢ γὰρ εἴπω τῆς τοῦ προσώπου δορᾶς, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ τυράννου διαταγὴν. Τοῦ γὰρ Θεοῦ τῷ Μωϋσεὶ παρακελεύσαντο λαλῆσαι παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι περὶ Οὐ τίλλετέ ὑμῶν τοὺς πώγωνας τῆς γενειάδος, ὅπως μὴ ποιήσῃτε ἐαυτοῖς σιδήν· οὗτος γὰρ τοῦ Θεοῦ κελεύσει καὶ τῷ Μωϋσεὶ ἀντιτασσόμενος, ὁ νέος· Ἰεθουσαῖος καὶ Ἀμαλχηΐτης, τὸ ἐναντίον ἐξέβητο ἀπὸ τοῦ γηραιοῦ καὶ πολιᾶς ἐσχάτης ἔως πρεσβύτου καὶ νεωτέρου μέχρι τῆς δορᾶς τῆς ὕψους· τὴν σιμῶσιν ποιεῖσθαι τῆς γενειάδος, πρὸς τὸ γενειάζειν αὐτοὺς, καὶ σφριγᾶν πάντοτε ὡς ἱπποὺς θηλυμανεῖς· ἀλλὰ καὶ ἔως τοῦ νῦν τινὲς ἐξ ἡμῶν οὐχ ἡμέτεροι, σχήματι γὰρ, καὶ οὐ τρόπῳ, τῇ αὐτῇ ἡμῶν ἐπιβαίνουσιν. Οὗτοι δὲ περὶ ἐβδομηχοστόν που ἐλάτταντες χρόνον, πλεῖον ἢ ἑλᾶσσον, τὸ αὐτὸ τῆς γενειάδος ἐπιτηδεύουσιν, οὐς διορθώσιν Κύριος καὶ ἀφαρπάσῃ τῆς τε γνῶμης καὶ μνήμης καὶ πίστεως τοῦ τυράννου ἐκείνου, καὶ τῇ ἀληθείᾳ πιστώσῃται, πρὶν ἢ σὺν τῷ τοῦ σώματος ἄμφω καὶ ψυχῆς ὑποστῶσι θάνατον. Ὁ δὲ παμμάκαρ Πατὴρ ἡμῶν Στέφανος, εἰ καὶ μικρὸν παρεξήλθον, τῇ βίᾳ ἀναγκασθεὶς, τὸν νεώτερον Γεώργιον ἐν τοιοῦτῳ ἰδὼν σχήματι εἶπεν· Ὅντως σὺ, ἀδελφε, οὐκ εἰ τοῦ βασιλικοῦ παλατίου; Ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν, Ναί, φησὶν, Πάτερ. Ἀλλὰ τῇ παρανομίᾳ τοῦ δυσσεβῶς κρατοῦντος βασιλέως Ἰουδαῖαται μὲν πάντες, καὶ πρὸς ψυχικὸν κίνδυνον ἀπεκλίναντες. Μόλις δὲ ποτε ἀνανήψας ἔγωγε ἐκ τοῦ τοιοῦτου κακίστου

A dicit : Non ego te pro me moriaris rogo, vel etiam ut unum tui corporis membrum amputetur. Id unum, tanquam pater, te oro, ut Auxentii collem petas, et nefando qui ibi delitescit, persuadeas te in suorum numerum et consortium cooptare; quod si consequare, ad nos quamprimum redeas. Ille iniquitatis filius et minister, varias fraudis artes callens, hisce mandatis cum gaudio susceptis, ad cibum draconis propèravit. Itaque in montem ascendit, ubi cum in saltuoso loco agrestium virgultorum se abscondisset, sub mediam noctem, ex his insidiis erumpens, ad monasterium accessit, stansque ad januam, hujusmodi lugubres voces emisit : Christiani quicumque hunc locum incolitis, mei miseremini, ne ferarum esca fiam, vel in præcipitium demittar. Namque a via erravi; et alia quædam supplicantis et lamentantis verba, quæ ille diabolice effundebat. Hac flebili et lacrymosa voce percepta, beatissimus Pater noster Stephanus, supra memoratum divinitus protectum Marinum vocavit, cui lugentem ad se introducere præcepit. Is vero statim ut **470** ingressus est, se ad terram usque prostravit, cumque *Benedic, Pater*, dixisset, illi sanctus benedixit et surgere jussit. Verum, cum a vestimentis, vultu atque etiam a barba intelligeret. Nam juxta imperatoris edictum, facies ad entem abrasa erat. Quia enim Deus Moysi præceperat ut populo diceret : Vestrae barbae pilos non velletis, neque vos in rotundum attendebitis ⁶⁸, ille Dei præcepto et Moysi adversatus, novus Jehusæus et Amalecita **C** contrarium statuit, nempe ut omnes et senes et cani, et seniores et juniores barbam ad faciei entem raderent, quo semper florentes et vegeti forent, instar lascivorum equorum. Quin etiam homines quoque quidam ex nobis, verum non nostri, siquidem habitu tantum, non moribus cantam nostram subeunt. Hi, inquam, ad septuaginta annos provecia ætate, barbam eodem modo curant, quos Dominus emendet, et illius tyranni sententia, memoria et fide liberet, ac veritate confirmet, atque quam simul et corporis et animæ mortem perpetuantur. Verum ad id, unde paulo digressus sum, mihi revertendum est. Itaque beatissimus Pater noster Stephanus vi coactus, cum **471** tali habitu Georgium vidisset, ait : Nonne, frater, revera ex palatio imperatoris es? Cui ille, Etiam, inquit, Pater : verum impii imperatoris nequitia Judæorum ritus cuncti sectamur, atque ad animæ periculum declinamus. Ego vero vix tandem aliquando ex pessimis hujusmodi moribus emergens, ecce Deo duce in hæc loca veni. Ne ergo, venerande Pater, me e tuo salubri conventu repelle; sed angelicum habitum, queso, obtineam. Cui venerandus Stephanus : Id, inquit, ob imminens tyranni periculum non possum exsequi : ne forte hac de re certus factus, tuam animam a

⁶⁸ Lev. xix, 27. De voce σιδήν vide Nobilii notam ad hunc Lev. locum.

⁶ al. σείμωτο.

salute in captivitatem abducat, pristinisque laqueis implicet. At ille iterum procidens instabat his verbis: Rationem pro me Deo reddes, si me tondendum differs. Cui sanctus: Si id quidem periculo vacaret, vocem evangelicam implem, *Eum qui venit ad me non ejiciam foras* ⁹⁹. Quando vero, ut asseris, ex toto corde accedis, idipsum præstabo. Hoc tantum cave, ne te tentatio apprehendat. Quibus dictis, illum sæculari veste exuit, obedientique vestimento induit: **472** sicque ille tres dies egit.

γελικὴν φωνήν, ὅτι *τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω*. Ἐπειπερ δὲ, ὡς ἔφη, ἐξ ὅλης καρδίας ἰ προσέρχῃ, τοῦτο πληρῶ. Βλέπε δὲ μόνον, μὴ σε καταλάβῃ πειρασμός. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀποδύει αὐτὸν τὴν κοσμικὴν ἐσθῆτα, καὶ βάλλει αὐτὸν τῆς ὑποταγῆς τὸ ἐνδυμα· καὶ ἐποίησεν οὕτως ἡμέρας τρεῖς.

Interim tyrannus, collecta plebe, in hippodromii theatro, ad gradus qui Russatæ factionis dicuntur, ipse stans in superiori parte in hæc verba erupit: Nulla mihi pars vitæ est cum nefandorum Deo invisa turba. Populo autem ululante et tumultuose clamante: Ne vestigium quidem illorum habitus in tua urbe comparet, domine; ipse iracunde clamavit: Eorum insidias sustinere jam nequeo. Omnes enim mihi subditos subduxere et tenebris tradidere. Quin etiam his non contenti meæ animæ amantissimum Georgium Syncletum e meo femore arripuerunt, abbatque sive monachum fecere. O illorum insidiarum violentiam! Verum, sollicitudinem nostram ad Dominum projiciamus: ipseque illum cito patefaciet. Preces tantum adhibeamus. Tunc universi dixere: Vere cor tuum in manu Dei; teque orantem profecto exaudiet Dominus.

Tertia autem die interjecta, venerandus Stephanus Georgium, perversa calliditate præditum, post plurima exhortationis verba, totondit et sancto habitu induit. At **473** ille iniquitatis minister, nihil eorum quæ Dei sunt servans (nam, ut scriptum est, *In malevolam animam non introibit sapientia* ¹⁰⁰), post tres alios dies colle relicto, ad imperatoris aulam aufugit; quem amantissime excepit imperator, utpote qui fraudem, quam ipse moliebatur, ad effectum perduxerat; eumque osculatus est, non habitus, sed transgressionis causa, et ut ansa reperta necem sancto inferendi. Igitur opportuna occasione arrepta, mane universam ciuitatem, senes, seniores, juvenes, adolescentes, recens natos infantes, viros simul et mulieres, silentio acto, in theatro hippodromii convenire imperavit: omni-

Α τρόπου, ἰδοὺ θεόθεν ὀδηγούμενος, τὰ τῆδε κατέλαβον· καὶ νῦν, τίμιε Πάτερ, μὴ ἐξοστρακισθῶ τῆς ψυχρῶστου σου συνοδίας· ἀλλὰ τύχοιμι τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος. Ὁ δὲ τίμιος Στέφανος πρὸς αὐτόν· Οὐ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι διὰ τὸν ἐπηρητημένον κίνδυνον τοῦ τυράννου, μὴ πως μαθὼν ἐξανδραποδίσῃ σου τὴν ψυχὴν τῆς σωτηρίας, καὶ ταῖς ἀρχαῖαις περιεμπλέξῃ πάγαις ¹⁰¹. Ὁ δὲ πάλιν ἐπιπτε καὶ ἡταῖτο λέγων· Λόγον ὑπὲρ ἐμοῦ ἀποδώσεις τῷ Θεῷ, ἐὰν ὑπέρβῃ τοῦ ἀποκείραι με. Ὁ δὲ ἅγιος πάλιν πρὸς αὐτόν· Εἰ ἦν ἀκίνδυνον, ἐπλήρωσα ἂν εὐαγ-

Β Ὁ δὲ τύραννος τὸν λαὸν συναθροίσας ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ ἵπποδρομίου, πρὸς τοὺς ἀναβαθμοὺς (14), ἐνθα ἐπιλέγεται τὰ τοῦ βουσίου, αὐτὸς ὑπερβεν στάς ἐξεβόησεν τάδε· Οὐκ ἔστιν μοι ζωῆς μέρος, μετὰ τοῦ θεοστυγοῦς τῶν ἀμνημονεύτων ἔσμου. Τοῦ δὲ λαοῦ ὁλοκλύξαντος καὶ θορυβεῖν ἐπιχειροῦντος, ὅτι περ οὐδὲ ἴχνος αὐτῶν τοῦ σχήματος πέφανται ἐν τῇ πόλει σου, δέσποτα· ὀργίλως αὐτὸς ἐξεβόησεν· Οὐκέτι ὑποφέρωμι τὰς αὐτῶν ἐπιβουλὰς. Πάντας γὰρ τοὺς ὑπ' ἐμὲ ὑπέστυραν, καὶ τῇ σκοτίᾳ παρέδωκαν, καὶ μὴ ἀρκεσθέντες ἰδοὺ καὶ τὸν προσφιλεῖ μου τῆς ψυχῆς, Γεώργιον φημι τὸν Συγκλητοῦν, ἐκ τοῦ μηροῦ μου ἀφαρπάσαντες, ἀβδῶν πεποιήχασιν. Ὡς βία ἀπὸ τῆς τούτων ἐπιβουλῆς! Ἀλλ' οὖν ῥίψωμεν ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμναν ἡμῶν, καὶ αὐτὸς φανερώσει αὐτὸν ἐν τάχει, μόνον εὐχὴν ποιητώμεθα. Καὶ πάντες εἶπον· Ἀληθῶς ἡ καρδία σου ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ δεδομένου σου πάντως εἰσακούσεται Κύριος.

Μετὰ δὲ τρίτην ἡμέραν ὁ τιμιώτατος Στέφανος τὸν πανοῦργον ἐν πονηρίᾳ Γεώργιον πολλὰ κατηχήσας ἀπέχειρεν, καὶ ἐνέδυσεν αὐτὸν τῷ ἁγίῳ σχήμα. Ὁ δὲ τῆς ἀνομίας ὑπουργός, μηδὲν συντηρήσας τῶν τοῦ Θεοῦ (καὶ γὰρ *Εἰς κακότεχνον ψυχὴν σοφία οὐκ εἰσελεύσεται*, ὡς καὶ γέγραπται), μετὰ ἄλλην τρίτην ἡμέραν τοῦ βουνοῦ φυγὰς ὤχετο εἰς τὰ βασιλεῖα· εἶτα δέχεται τοῦτον ἀσμένως ὁ βασιλεὺς, ὡς τῆς ἰδίας αὐτοῦ σκαιωρίας τὸ ἐπιτήδευμα ἐκπληρώσαντα, καταφιλεῖ τοῦτον, οὐ διὰ τὸ σχῆμα, ἀλλὰ διὰ τὴν παράβασιν, καὶ ὡς πρόφασιν εὐρὼν ἀποκτεῖναι τὸν ἅγιον· καὶ εὐχαίρου δεδραγμένος ἰ καίρου, προστάττει ἔωθεν πᾶσαν ἡλικίαν, ἀπὸ τε γηραιοῦ, πρεσβύτου, καὶ νεωτέρου, ἐφ' ἑβου τε καὶ ἀρτιγενῶν βρεφῶν, ἀνδρας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας, σελεντιού (15) ἀγομένου, ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ ἵπποδρο-

⁹⁹ Joan. vi, 37. ¹⁰⁰ Sap. i, 4.

VARIÆ LECTIONES.

ἢ αλ. πληγαῖς. ἢ αλ. ψυχῆς. ἢ αλ. δεδρακώς.

NOTÆ.

(14) Ἀναβαθμούς. Gradus erant theatri, in quibus considerant factiones, quæ numero quatuor erant, Veneta seu Cærulea, Prasina, Russata et Candida seu Albata.

(15) Σελέντιον, hic concionem sive conventum

et cœtum significare videtur. Aliibi hortationem et orationem, atque etiam concilium significat. Quæ de re vix not. eruditi Jacobi Goari ad cap. 5 Codini Curopal. *De offic. Constantinop.* n. 47. Interdum σιλέντιον scribitur.

μίου συναθροίζεσθαι, καὶ πάντων, ὡς εἶπαι, συν-
 αθροισθέντων, καὶ ἀναριθμήτου πλήθους ἐπισωρευ-
 θέντος, ὥστε καὶ ἀλλήλους ἀποπνίγειν, ὁ τύραννος
 αὐθις ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀνασθαιμένοις προσταθεὶς ἐξεβόη-
 σεν ταῦτα· Ἐνίκησέν μου ἡ τύχη, καὶ τῶν εὐχῶν
 μου ὁ Θεὸς εἰσέηκουσεν. Τοῦ δὲ λαοῦ ἀλαλάξαντος,
 Καὶ πότε ἄρα γε ὁ Θεὸς σου παραχοῦσι; ἐπευ-
 φρανθεὶς αὐτὸς καὶ μέγα γελᾶσας εἶπεν· Ἀπεικά-
 λυψέν μοι Κύριος τὸν ὅπ' ἐμοῦ ζητούμενον, καὶ εἰ-
 θέετε, δεικνύω ὑμῖν αὐτόν. Τοῦ δὲ πλήθους τῷ
 ῥόζῳ βρύχοντος· Τιμώρει τοῦτον, σφάττε, καὶ
 καίτε πυρὶ, ὡς τὴν σὴν ἐντολὴν παραβάντα· ὁ
 βασιλεὺς τοῦτον εἰς ἐπίδειξιν πάντων παρεξήνεγκεν.
 Τῆς δὲ ὀχλαγωγηθείσης ἐκείνης πλήθους τὸ ἀπειρον,
 τοῦτον ἰδόντες ἐν τῷ μοναχικῷ σχήματι, ἐρρήξαν
 τὴν ἐλεεινὴν ἐκείνην φωνὴν, ὡς ποτε Ἰουδαῖοι τὸ
 Ἄρον, ἄρον, σταύρωσον τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν· οὕτως
 καὶ οὗτοι· Κακὸν ἰδεῖν κακὰ τὰ ἔτη· φονευθήτω,
 φονευθήτω. Εἶτα κελεύσει τοῦ τυράννου ἐκδιδύ-
 σκουσιν αὐτὸν τὴν ἱερὰν ἐπωμίδα, καὶ ταύτην πρὸς
 τὴν λαὸν ἤκόντισαν, καὶ κατεπατήθη, ὁμοίως καὶ τὸ
 ἱερὸν κουκούλλιον. Ὡς δὲ καὶ τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον
 τὴν ἀνάλασον ἐξεβαλον πρὸς τὸ καὶ αὐτὸν ἀκοντίσαι,
 ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ τοῦτον λαβὼν, πε-
 ριέστρεφεν ὧδε κακείας, διερωτῶν· Τί ἄρα θέλοι
 εἶναι; Εἰς δὲ τις τῶν πονηρῶν ἀρχόντων ὁμοιότροπος
 τοῦ Σατανᾶ, οὗ τὸ ὄνομα ἐκὼν ὑπερβήσομαι (δρα-
 κοντιαία γὰρ ἐπὶ κλησὶς τούτου), ἐξεβόησεν· Ῥίψον
 καὶ αὐτὸν, βασιλεῦ, καταπατηθῆναι τῆς σατανικῆς
 ἀγχῆνης τὸ σχοινίον. Ὁμοίως δὲ ῥίψας καὶ αὐτὸ
 καὶ τὸν λῶρον κατεπάτησαν. Εἶτα τέσσαρες ἄνδρες
 χαμάζε κύψαντες, καὶ τῶν τοῦ παραβάτου ἱματίων
 ἐπιλαβόμενοι ἀνακομβοῦσιν (16) αὐτόν, καὶ ὡς δι-
 κην ἐκδάρσεως, μέσον ἀπάντων τοῦτον γυμνὸν περ-
 έστεισαν. Ἐνέγκαντες δὲ στάμνον πεπιλησμένην
 ὕδατος, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς κατέχεαν ἐπ' αὐτόν, ἵν'
 εἴπω, εἰς ἀποτροπὴν τοῦ βαπτίσματος. Τότε περι-
 κεφαλαίαν αὐτῷ περιδῆσαντες, καὶ στρατιωτικὸν
 περιθέντες ἔνδυμα, ἰδίαις χερσὶν ὁ τύραννος σπάθην
 ἐπὶ τὸν ὦμον αὐτοῦ χρεμάσας, εἰς βαθμὸν προ-
 ανεβίβασεν, τῇ τοῦ στρατωρικοῦ (17) ἀξίᾳ τοῦτον
 ἐντάξας· παρευθὺ δὲ πλήθος ἀναριθμητὸν ἐξήρως,
 τὸν βουνὸν κελεύει τοῦ ἁγίου Αὐξεντίου καταλαβεῖν.
 Καὶ εὐθυδρομήσαντος παντὸς τοῦ πλήθους, τοὺς τοῦ
 ἁγίου μαθητὰς περισκορπίσαντες, τό τε μοναστήριον καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν, ἕως ἰδαφούς
 κονιάσαντες (18). Τὸν δὲ ἅγιον λαβόμενοι τοῦ σπηλαίου, πρὸς τὸ κατωφερὲς τῆς θαλάσσης ἐ-
 νέυσαν.

Ποιὸς δὲ λόγος καὶ ὀρθὸς ἐκτραγῶδῆσαιεν τὰς
 κατ' ἐκείνην τὴν ὁδοπορίαν τοῦ ἁγίου ὀλίφεις ἀθλη-
 τικάς; Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τῶν ψοῶν βέργαις (19) τοῦ-
 τον ἔτυπτον· ἄλλοι πρὸς τὸ κάτωφες τῆς φάραγγος

¹¹ Joan. xix, 15.

(16) Ἀνακομβοῦσιν. Id est, prosternunt. Vox Græcorum medie et infimæ ætatis a verbo Latino accumbere deducta.

(17) Στρατωρικίου. Apud Codin. Curopal. De offe. Constantinop. c. 5, n. 9, στρατορικιον (sic enim ibi scribitur) significat locum, ubi strator imperatorem in equum subleval. Hic vero ipsum munus stratoris

busque, ut ita loquar, congregatis, et infinita mul-
 tudine coacervata, adeo ut sese invicem suffoca-
 rent, tyrannus stans in iisdem gradibus has voces
 emisit: Vicit mea fortuna, measque preces exau-
 divit Deus. Applaudente autem populo et claman-
 te: Quando nam vero te Deus non audivit? illo
 lætitia elatus, magnoque risu effuso ait: De-
 texit mihi Dominus illum quem quærebam, eumque
 si 474 vobis gratum est, ostendo. Tum multitu-
 dine cum strepitu vociferante: Istum puni, oc-
 cide, flammis ure, ut tui mandati prævaricatorem,
 imperator eum in omnium conspectum produxit.
 Quem ut infinita illa multitudo veste monastica in-
 dutum conspexit, ut olim Judæi in hanc miserabi-
 lem vocem erupere, Tolle, tolle, crucifige ⁷¹ Filium
 Dei, sic et hi in istam: Malum decet malos videre
 annos: occidat, occidat. Deinde tyranni jussu,
 eum sacra epomide exuunt, quam conculcandam
 plebi projecere, uti et sacram cucullam. Ut vero
 crucis typum analabum similiter projiciendum ex-
 traxerunt, illum imperator præ manibus acceptum
 huc et illuc circumagebat, interrogans, quid do illo
 fieri placeret. Tum unus ex nefariis præfectis, mor-
 ribus Satanæ non absimilis, ejus nomen libenter
 reticebo (siquidem Draconis nomen habet), exclamavit:
 Hunc quoque satanici laquei funem calcan-
 dum projice, imperator. Illum itaque projectum,
 atque etiam lorum pedibus contrivere. Postea qua-
 tuor viri sese in terram inclinantes, prævaricatoris
 vestibus acceptis, eum humi prosternunt, et veluti
 pelle detracta 475 nudum coram omnibus sistunt.
 Tum amphoram aqua plenam in illum a capite in
 reliquum corpus effundunt, in baptismi, ut ita di-
 cam, depulsionem. Post hæc galeam eidem et mili-
 tarem vestem imponunt. Ipse vero tyrannus propriis
 manibus ense ejus humeris appenso, illum jussit
 in gradum ascendere, et inter stratores collocavit.
 Mox deinde innumerabilem militum multitudinem
 ad collem sancti Auxentii properare imperat, quem
 ubi recto itinere attigerunt, sancti discipulos di-
 sperserunt, monasterium et ecclesiam igne vasta-
 runt, atque ad ipsum etiam pavementum in pulve-
 rem redegerunt. Sancto autem e sua spelunca ab-
 repto, ad declive maris declinarunt.

Quæ vero oratio, qui luctus athleticos sancti eru-
 ciatus, quos per illud iter sustinuit, digne enarrave-
 rit? Alii ejus latera virgis verberabant: alii eum in
 decliviores prærupti loci partes propellebant: alii

significat.

(18) Κονιάσαντες. Hæc vox vulgò significat calces aliquid illinere: hic vero in pulverem redigere, ut ex sensu colligitur.

(19) Βέργαις. Id est, virgis. Vox Latina a Græcis medie et infimæ ætatis usurpata.

eius crura spinis **476** lacerabant : alii sanctam illum faciem sputis conspurcabant : alii flexibilibus et flaccidis ramis strepitus edendi causa abscissis, illius caput percutiebant, eoque velut scurra et ridiculo abutebantur : alii cum laureis ramis ante ipsum non sine irrisione usque ad mare tripudiabant, illum apostatam, nefandum, tenebris indatum vocando, aliaque turpia maledicta in eum evomendo. Denique omni suppliciorum genere illum vexando, ad litus pervenere. Hic sanctum virum in naviculam conjiciunt ; quoniam, ut supra dictum est, præ nimia specus angustia et victus temperantia ambulare non valebat. Maritima deinde ora decursa, ad sanctum Philippii monasterium, quod ad mare urbis Chrysopolis situm est, devenerunt : cumque ibi sanctum inclusissent, de his quæ gesta erant, certum fecere imperatorem. Qui quidem imperator, postquam probrosum modum quo eum captivi instar traxerant, integramque monasterii eversionem didicit, hujusmodi edictum condidit, si quis ad Auxentii collem accedere deprehensus fuerit, ferro puniendum esse. Postea hæresiarchas, **477** ut ita loquar, et ἐπισκότους similibus moribus præditos accersivit, nempe Theodosium falsum Epiesi episcopum, novatorem Constantinum, Nicomedie, aliumque Constantinum Nacolie episcopos, cum Sisinnio Pastila et Basilio Tricacabo, atque Palatii sacundissimis Callisto, de quo supra, et Comboncone scriniorum magistro, et Masura secta Saraceno. Quos omnes ad archiepiscopum nomine et moribus sui simillimum misit, ut simul ad supra dictum monasterium Chrysopolitanum proficiscerentur. Verum, mercenarius ille pastor et proclitor, qui sancti et beatissimi Patris nostri Stephani scientiam et rectam fidem expertus fuerat, illos comitari recusavit. Abite, inquit, in pace, abite. Constantinum enim inter et Stephanum plurimum interest, quantum ad loquendi facultatem. Siquidem mihi verba tantum sunt : at illi cum verbis adest virtus divini Spiritus. Videte porro qui ab eo audituri estis.

τὸ διάστημα · ἐμοὶ μὲν γὰρ λόγος καὶ μόνον · αὐτῷ πετε δὲ τί παρ' αὐτοῦ ἀκούσετε.

Itaque illi falsæ synodi definitione secum accepta, **D 478** patriarchæ domo digressi sunt, et supra dictum monasterium petierunt, cujus cum sanctam ecclesiam orandi gratia ingressi fuissent, et ad lavacrum recessissent, super gradus ibidem positos sedere, statimque sanctum ad se adduci imperant.

Α τοῦτον ἐπρωθόν (20) · ἕτεροι ταῖς ἀκανθικαῖς βοτάναις τούτου τὰ σκέλη κατέδαλλον¹· καὶ τινες πτυέλῳ τὸ θσιον ἐκεῖνο κατέδρεχον πρόσωπον· καὶ οἱ μὲν τὰς ζομφότερους (21) καὶ σαθρώδεις τῶν ῥάβδων ἀποσχίζοντες, πρὸς τὸ φόβους ἀποτελεῖν, κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦτον ἔκρουον, ἐγερσιγέλωτα ὥσπερ ἔχοντες· οἱ δὲ μετὰ κλάδους δαφνῶν ἐμπροσθεν αὐτῷ σκωπτικῶς χορεύοντες οὐκ ἐπαύσαντο ἕως θαλάσσης, ἀποστάτην, ἀμνημόνευτον, καὶ σκοτίνδυτον, καὶ ἄλλα τὴν αἰσχρὰ καταλέγοντες, καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶν εἶδος κολάσεως πρὸς αὐτὸν ἐνδείξάμενοι, τὸν αἰγιαλὸν κατέλαβον, καὶ ἐν ἀκατίῳ τοῦτον ἐμβάλλοντες, τὴν παραλίαν διαπλεύσαντες διὰ τὸ, ὡς προσέιρηται, μὴ δύνασθαι αὐτὸν περιπατεῖν ἐκ τῆς ἄγαν στενομονίας καὶ ἐγκρατείας, τὸ εὐαγὲς τοῦ Φιλίππικου μοναστήριον τὸ πρὸς θήλασσαν τοῦ ἄττος Χρυσοπόλεως κείμενον κατέλαβον, ἐκεῖ τε τὸν ἅγιον ἐγκλείσαντες, δῆλα τὰ κατ' αὐτὸν τῷ βασιλεῖ πεποιήκασιν. Μαθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν αἰχμαλωτικὴν καὶ ἐπονείδιστον σύρσιν, καὶ τὴν τοῦ μοναστηρίου παντελὴ ἐξολόθρευσιν, πρόσταγμα τίθησι τοιόνδε· ὡς εἰ τις φωραθῇ τῷ τοῦ Αὐξεντίου βουνῷ προσπελάζων, τὴν διὰ ξίφους ὑπομένειν τιμωρίαν. Εἴτα τοὺς πρὸς τὴν αὐτοῦ φληναφίαν ὁμοτρόπους προσκαλεσάμενος αἰρεσιάρχαι, ἔν' εἰπω, καὶ ἐπισκότους², Θεοδόσιον τὸν ψευδώνυμον ἐπισκοπον Ἐφέσου, καὶ Κωνσταντῖνον τὸν νεωτερίζοντα Νικομηδείας, καὶ τὸν τούτου ὁμώνυμον Ναχωλείας, σὺν Σισιννῳ τῷ Πασιλιᾷ, καὶ Βασιλείῳ τῷ Τρικακίδῳ, οὐ μὴν ἄλλὰ καὶ τοὺς ἐν λόγῳ προύχοντας τοῦ παλατίου, τὸν τε προῤῥήθηντα Κάλλιστον, καὶ Κομβοκόνωνα τὸν ἀντιγραφέα (22), καὶ Μασαράν³ τὸν Σαρακηνόφρονα, ἀποστέλλει αὐτοὺς πρὸς τὸν ὁμώνυμον αὐτοῦ καὶ ὁμότροπον ἀρχιποίμενα, πρὸς τὸ σὺν αὐτοῖς ποιῆσαι αὐτὸν τὴν πορείαν, πρὸς τὸ προῤῥήθην ἐν Χρυσοπόλει μοναστήριον. Ὁ δὲ μισθωτὸς ἐκεῖνος ποιμὴν καὶ προδότης, τῆς τοῦ ἁγίου καὶ μακαριωτάτου Πατρὸς ἡμῶν Στεφάνου γνώσεώς, καὶ ὀρθοδοξίας ἐν πείρῃ ὧν, ἀπηνῆνατο πρὸς τὸ συμπερεῖν αὐτοῖς εἰπὼν· Ἄπιτε ἐν εἰρήνῃ, ἅπιτε. Κωνσταντῖνον γὰρ μετὰ Στεφάνου τὸ λαλεῖν, πολὺ δὲ σὺν τῷ λόγῳ καὶ δύναμις Πνεύματος θείου. Βλέ-

Οἱ δὲ τὴν ὅρον τῆς ψευδοσυλλόγου⁴ συνόδου μεθ' ἑαυτῶν λαθόντες, τοῦ πατριαρχείου ἀπάραντες, τὸ προῤῥήθην μοναστήριον κατέλαβον· εἴτα εἰσεληλυθότες εὐξόμενοι εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, καὶ πρὸς τὸν λουτήρα ἀναποδίσαντες, πρὸς τοὺς ἐκεῖσε ὄντας ἀναβαθμούς, ἐκάθισαν, καὶ κελεύουσι παρευθεῖν

VARIE LECTIONES.

¹ al. τὰς κνήμας. ² al. κατέδερνον. ³ al. ἐπισκόπους. ⁴ al. Μυσάραν. ⁵ al. ψευδοσυνόδου.

NOTÆ.

(20) Ἐπρωθόν. Id est, propellebant, ut sensus indicat ; duo mss. Ἐπρωθον habent.

(21) Ζομφότερους. Id est, flexibiliores. Nam ζομπος (unde illa vox, ut puto, oritur) apud Græcos medi et infini ævi, idem est ac χαμπύλος, et κυρτός, id est, flexibilis, curvus gibbus.

(22) Ἀντιγραφέα. Id est, magistrum scriniorum. Qua de re vide not. Henrici Valesii in Socrat. lib. v, c. 25, ubi contra Salmasium contendit hac voce non proximum sacrorum scriniorum, sed magistrum scriniorum significari.

ἀχθῆναι τὸν ἄγιον. Ἐχθὴ δὲ ὁ ἄγιος ὑπὸ δύο ἐπι-
στηρίζομενος, διὰ τὸ, ὡς προσέρχεται, μὴ δύνασθαι
αὐτὸν περιπατεῖν, καὶ πέδαις σιδήρων τοὺς πόδας
ἐγκεκλεισμένον. Ὅπερ ἰδόντες οὗτοι οἱ θεοστυγεῖς,
ἐδάκρυσαν. Εἶτα Θεοδόσιος πρὸς αὐτὸν φησιν Ἐφέ-
σου · Τί νι τρόπῳ, ἀνθρώπε τοῦ Θεοῦ, ἡρετίσω ἐν
ὑπολήψει ἡμᾶς ἔχειν αἰρετικῇ, καὶ ὑπερφρονῆσαι
ὑπὲρ τε βασιλεῖς καὶ ἀρχιποιμένας καὶ ἐπισκόπους
καὶ πάντας Χριστιανούς; μὴ ἄρα γε πάντες ἡμεῖς
τὴν τῶν οἰκείων ψυχῶν ζημίαν πραγματευόμεθα;
Ὁ δὲ ἅγιος ἡρεμάτῃ τῇ φωνῇ φησιν πρὸς αὐτοῦ·
Προσέχετε, τί γέγραπται ἐν Ἠλίᾳ τῷ προφήτῃ πρὸς
Ἀχιάβ· Οὐ διαστρέψω ἐγὼ, ἀλλὰ σὺ, καὶ ὁ οἶκος
τοῦ πατρὸς σου. Καὶ γὰρ οὐκ ἐγὼ εἰ διαστρέψω,
ἀλλ' ὑμεῖς, οἱ τὴν ἐκ πρόπαλαι παραβεβηκότες τῶν
Πατέρων διδασκαλίαν, καὶ νέαν κενοφωνίαν τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ εἰσηγησάμενοι. Εἰ γὰρ τὸ ἀρχαιότερι διαφέ-
ρον, αἰδέσμιον, ὥς τις σοφὸς ἐφησεν· τὰ νεωτερο-
φωνηθέντα παρ' ὑμῶν, πάντα ἄσχημα καὶ Θεοῦ
ἀλλότρια, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς Ἐκκλησίας φαρμα-
κία (23) ἢ. Ἄλλ' οὖν ἔστιν εἰσεῖν προφητικῶς·
Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἀρχόντες ἅμα ποιήσιν
καὶ τοῖς προδόταις τῆς πόλεως συνήχθησαν ἐπὶ τὸ
αὐτὸ κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, μελετή-
σαντες κενὰ καὶ μάταια. Τούτων τοίνυν παρὰ τοῦ
ἀγίου βιβλίου, Κωνσταντῖνος ὁ Νικομηδείας νεω-
τερίζων τε τῷ σώματι καὶ τῷ νοῦ σφριγῶν (ἀκμήν
γὰρ ἦγεν τριακοστὸν πούτος τοῦ ἡλικίας) ἀναπη-
δύσας, τὸν ἄγιον κατὰ τῆς ὁψέως χαμάζε καθήμενον
λακτίσαι ἡβουλήθη, καθάπερ ποτὲ ἐπὶ Ἀντιόχου
τὸν ἱερὸν Ἐλεάζαρον. Αἰετὶ γὰρ τοῖς τῶν πικρῶν τις
καὶ ὠμῶν δορυφόρων εἰς τοὺς κενεῶνας ἐναλλόμενος
ἔτυπεν, ὅπως ἐξανίσταται πίπτων. Ὁ δὲ τίμιος
Στέφανος εὐαγγελικῇ ἐντολῇ κρατούμενος, ἑαυτὸν
ἐσχημάτισεν, οὐ μόνον πρὸς τὴν μίαν σιαγὸνα λα-
βεῖν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἑτέραν. Οἱ δὲ περὶ Κάλλι-
στον καὶ Κομβοκλῶνα ὄντες τῆς συγκλήτου, τὸν
ἀνίερρον Κωνσταντῖνον κατασιγάσαντες, τῷ ἁγίῳ
εἶπον· Δύο προφάσεων οὐτῶν ἐν σοὶ τὸ προκειμέ-
νον ἔστιν, ἢ πεπεικέναι σαυτὸν, καὶ ὑπογράψαι·
εἰ δὲ μὴ γε, θανάτῳ παραδοθῆναι, ὡς Πατέρων καὶ
βασιλέων ἐκ Θεοῦ διδασθέντων νόμον ἀντιλέγοντα.
Ὁ δὲ ἅγιος φησιν· Πρόσχε, κυριοπατρίκιος· ἐμοὶ
τὸ ζῆν Χριστὸς, καὶ τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τῆς ἀγίας
αὐτοῦ εἰκόνης κέρδος καὶ δόξα· ἅπαξ γὰρ καὶ δις
εἰπόν σοι, τὸν παλαιστὴν ὑπολακκίσας· ὅτι περ
Εἰ τοσοῦτον τὸ εἰς ἐμὲ ζωτικὸν αἶμα, ἐκχυθῆτω ὑπὲρ
τοῦ τοιοῦτος σκοποῦ· ἄλλ' οὖν ἀναγνώσθητε ὁ ὅρος
τῆς συνόδου ὑμῶν, καὶ ἴδω τί ἄρα δίκαιον φέρει
πρὸς καταστροφὴν τῶν θεῶν καὶ σεπτῶν εἰκόνων.

Qui quidem duobus sustentantibus adductus est;
quia, ut superius monuimus, ambulandi impotens
erat, ferreisque catenis constrictos pedes habebat.
Quem ubi conspexere Deo invisi viri, lacrymati
sunt. Deinde Theodosius Ephesi episcopus ipsi di-
xit : Quaham ratione, homo Dei, in animum in-
duxisti nos hæreticos habere, et plus sapere quam
imperatores, archiepiscopos, episcopos, universos-
que Christianos? Numquid nos omnes animarum
nostrarum damno laboramus? Quibus sanctus leni
voce respondit : Attendite quid in Elia propheta ad
Achab scriptum sit : *Non ego perverto, sed tu et do-
mus patris tui* ⁷². Nec enim ego sum qui perverto,
sed vos ipsi, qui antiqua Patrum doctrina violata,
novam vaniloquentiam in Ecclesiam invexistis. Et-
enim si quod antiquitate præstat, veneratione di-
gnum est, ut quidam sapiens dixit, ea omnia quæ a
vobis innovata sunt, contemnenda, Deique **479**
et Ecclesiæ aliena mendacia sunt. Enimvero cum
Propheta ⁷³ diceret : *Reges terræ et principes una*
cum pastoribus et proditoribus gregis convenerunt
in unum adversus Christi Ecclesiam, vana et inania
meditantes. His a sancto dictis, Constantinus
Nicomediæ episcopus, vigenti corpore et turgido
animo præditus (quippe qui modo trigesimum
ætatis annum agebat), prostravit, ut sanctum qui
humi in faciem jacebat, calcibus peteret, quemad-
modum olim Eleazarum Antiochus. Insiliens itaque
quidam ex acerbis illis et sævis satellitibus, immo
sancti viri ventrem calcibus percussit, ut jacens sur-
geret. Sed venerandus Stephanus evangelico præ-
cepto parens, seipsum composuit ad plagas non
tantum una maxilla accipientias, sed etiam alia.
Verum, Callistus et Combonon silentium imposu-
erunt profano Constantino; ipsique ad sanctum
dixerunt : « E duobus quæ proponimus, alterum
tibi eligendum est, vel cedere et subscribere : vel
si id renues, morti tradi, tanquam rebellem legi Pa-
trum et imperatorum, quos Deus ipse occidit. Qui-
bus verbis respondit sanctus : Attende, Domine
480 Patricie; *mihi vivere Christus est*, et mori pro
sancta ejus imagine lucrum et gloria ⁷⁴. Siquidem
jam semel et iterum contracta palma tibi dixi :
Etiam si tantulum vitalis sanguinis mihi fuerit, pro
hujusmodi causa effundatur. Verumtamen legatur
vestræ synodi definitio ut perspiciam quid rectum
contineat ad divinas et venerandas imagines ever-
tendas.

⁷² III Reg. xvi, 18. ⁷³ Psal. ii, 2. ⁷⁴ Phil. i, 21.

VARIÆ LECTIONES.

ἢ al. φανσεύματα. ἢ al. ἐν σοὶ τῶν προκειμένων. ἢ al. τρόπου.

NOTÆ.

(23) *Φαρμακία*. Id est. *mendacia*, ἀπὸ τοῦ φαρ-
μακεῖν, quod est *mentiri*, sive *verum corrumpere* et

adulterare. Unus ms. habet φανσεύματα, sed cor-
rupte.

Illico Constantinus Nacoliæ episcopus aperto A codicillo ita legit : Definitio sanctæ et œcumenicæ septimæ synodi. Tunc sanctus silentio manu ei indicto, exclamavit : O amentiam ! Postquam a mendacio incepistis, illudque per totam vestram nova molientem vaniloquentiam in præsidium adhibuistis, in idem desistitis, o Christianorum calumniatores. Quomodo enim sancta illa est synodus, quæ sancta polluit ? An non sancta a vobis conculcata sunt ? An non apud ipsam synodum vestram viri Christi amantes quemdam episcopum accusaverunt, sanctum incorruptorum Dei mysteriorum discum conculcasse, eo quod venerandas Christi ejusque Matris et Præcursoris expressas ferret imagines : vos vero conculcationis crimen imaginibus magis facientes, illum sacerdotio fungi probastis ; illos autem Christi amantes 481 viros a vestra communione separatis, eos ultores idolorum appellando. Quid sceleratius ? An non sacra pepla confregistis et penitus sustulistis ? Qui ergo vestra synodus sancta appellabitur ? An non ex omnibus sanctis, justis, apostolis, martyribus sancti vocabulum expunxistis, et dogma condidistis dicendo : Quo vadis ? Ad apostolos. Unde venis ? Ex quadraginta martyribus. Ubi es ? Apud martyrem Theodorum et martyrem Aracium, et similes ? An non hæc vestra doctrina est ? Quomodo ergo vos qui sancta profanastis, sanctum constituistis ? o denentiam ! Quamnam etiam ratione vestram synodum œcumenicam dicitis, quam neque approbavit Romanus pontifex (quanquam canone præscribitur res C ecclesiasticas absque papa Romæ constitui non debere), neque Alexandrinus, ut verum fatear, neque Antiochenus, neque Jerosolymitanus ? Ubi enim illorum libelli, ut falsa vestra synodus œcumenica prædicetur ? Quomodo porro septimam nuncupatis, quæ sex priores non est secuta ? Namque omne septimum sequitur post primum, secundum, tertium, quartum et quintum : et consequenti serie post sextum, septimum. Vos vero qui sex synodorum traditiones 482 antiquastis, quoniam titulo vestram synodum septimam nominetis, ignoro. Triacabo autem interrogante : Quid ergo ex sex sanctis œcumenicis synodis abrogavimus ? respondit sanctus : An non in sacris templis sex sanctæ synodi congregatæ sunt ? prima Nicææ in templo Sanctæ Sophiæ : secunda Constantinopoli, in templo Sanctæ Irenes : tertia Ephesi, in templo Theologi : quarta in nostra Chalcedonensi metropoli, in templo celeberrimæ Euphemie : quinta iterum et sexta, Constantinopoli, illa in templo Sanctæ Sophiæ, hæc in sacro palatio, in ea parte quæ Trullus dicitur, quam nos Oatum vocamus. An non in his omnibus templis imagines sculptæ erant, quas Patres approbavere et adoravere ?

⁷⁵ S. Joannis Evangelistæ.

VARIÆ LECTIONES.

^a al. τούτω. ¹ al. πέπλη.

Παρευθὺ δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Νακωλείας, τὴν δέλ-
τον ὑπανοίξας, ἔφησεν τάδε · Ὁρος τῆς ἁγίας καὶ
οἰκουμενικῆς ἐκδόμης συνόδου. Ὁ δὲ ἅγιος νεύσας
τοῦτον· τῇ χειρὶ σιγᾶν, εἶπεν · Ὁ τῆς ἀφροσύνης !
Ἐκ ψεύδους ἀρξάμενοι, καὶ δι' ὅλης ὑμῶν τῆς νεω-
τεροποιοῦ κενοφωνίας τοῦτο εἰς συνασπισμὸν λα-
βόντες, εἰς ψεῦδος κατελήξατε, οἱ Χριστιανοκατήγο-
ροι. Πῶς γὰρ ἅγια ἡ τὰ ἅγια βεβηλώσατα ; οὐχὶ τὰ
ἅγια ἐξ ὑμῶν ἐπατήθη ; οὐχὶ ἐν τῇ συνόδῳ ὑμῶν
ἐγκλησις ἐπεδόθη κατ' ἐπισκόπου ὑπὸ φιλοχρίστων
ἀνδρῶν, ὥς ὅτι ἅγιον δίσκον τῶν ἀχράντων τοῦ
Θεοῦ μυστηρίων κατεπάτησεν, διότι περ ἐκτετύπω-
το εἰκόνας σπτάς τοῦ τε Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ Μη-
τρὸς καὶ τοῦ Προδρόμου ; ὑμεῖς δὲ τὴν ἐγκλήσιν τῆς
πατήσεως ταῖς εἰκόσι προκρίναντες τοῦτον ἱεουργεῖν
προσεδέεχασθε, καὶ τοὺς φιλοχρίστους ἡγορίσατε,
ἐκδιχητάς· εἰδῶλον τοῦτους καλέσαντες. Τί τοῦτο
μισαγιώτερον ; οὐχὶ τὰ ἱερὰ πέπλα ¹ διαβρόχξατε,
καὶ εἰς ἀφανισμόν ἤνέκατε ; πῶς οὖν ἡ σύνοδος
ὑμῶν ἅγια ὀνομασθήσεται ; οὐχὶ ἐκ πάντων ἁγίων,
δικαίων, ἀποστόλων καὶ μαρτύρων τὸ ἅγιον ὑμεῖς ἐξ-
εποιήσατε καὶ ἁδογματίσατε λέγοντες· Ποῦ πορεύῃ ;
Εἰς τοὺς Ἀποστόλους. Πόθεν ἦκαίς ; Ἐκ τῶν τεσσαρά-
κοντα μαρτύρων. Ποῦ δὲ καὶ εἰς ; Εἰς τὸν μάρτυρα
Θεόδωρον καὶ εἰς τὸν μάρτυρα Ἀκάκιον καὶ εἰς τοὺς
κατ' αὐτούς. Οὐ ταῦτα ὑμῶν διδασκαλία ; καὶ πῶς
οἱ τὰ ἅγια βεβηλώσαντες, ἅγιον συνεστήσατε ; Ὁ
τῆς ἀβελτηρίας ! πῶς δὲ καὶ οἰκουμενικῇ, πρὸς ἣν
οὐδὲ ὁ Ῥώμης εὐδόκησεν, καίπερ κανόνος προκει-
μένου, μὴ δεῖν τὰ ἐκκλησιαστικὰ διχα τοῦ Πάπα
Ῥώμης κανονίζεσθαι, οὐδὲ ὁ Ἀλεξανδρείας, ἐν
εἶπω, οὔτε ὁ Ἀντιοχείας ἡ ὁ Ἱεροσολύμων ; Ποῖ οἱ
αὐτῶν λίβελλοι, ἵνα ἡ ψευδοσύλλογος ὑμῶν σύνοδος
οἰκουμενικῇ κηρυχθῇ ; πῶς δὲ καὶ ἐκδόμη, ἡ τὰς
πρὸ αὐτῆς ἐξ μὴ ἐπακολουθήσασα ; πᾶν γὰρ ἐκδο-
μον ἔπεται τῷ πρώτῳ καὶ τῷ δευτέρῳ, τρίτῳ,
τετάρτῳ τε καὶ πέμπτῳ, καὶ ἐπακολούθως τοῦ ἕκτου
γίνεται τὸ ἐκδομον. Ὑμεῖς δὲ τῶν ἐξ τὰς παραδόξεis
ἀθετήσαντες, τρόπῳ ποίῳ ἐκδόμην σύνοδον ἔπωνο-
μάσατε, ἀπορώ. Τοῦ δὲ Τρικακάβου εἰπόντος· Καὶ
τί ἄρα ἡθετήσαμεν τῶν ἁγίων ἐξ οἰκουμενικῶν συν-
όδων ; ὁ ἅγιος ἔφη· Οὐχὶ ἐν ἱεροῖς ναοῖς αἱ ἅγια ἐξ
σύνοδοι συνηθροίσθησαν, ἡ τε πρώτη ἐν Νικαίᾳ, ἐν
τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας· ἡ δευτέρα ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει, ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης· καὶ ἡ
D τρίτη ἐν Ἐφέσῳ, ἐν τῷ τοῦ Θεολόγου ναῷ· καὶ ἡ
τετάρτη ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Καλχηδόναϊον μητροπόλει,
ἐν τῷ τῆς Πανευφήμου σηκῷ· καὶ ἡ πέμπτη αὖθις
ἐν Κωνσταντινουπόλει· καὶ ἡ ἕκτη, ἡ μὲν ἐν τῷ
ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἡ δὲ ἐν τῷ ἱερῷ παλατίῳ,
ἐνθα ἐπιλέγεται ὁ Τροῦλλος, ὅπερ ἡμεῖς Ὁάτον καλοῦ-
μεν ; Καὶ οὐχὶ ἐν αὐτοῖς, φησὶν, τοῖς ναοῖς πᾶσιν ἡ εἰ-
κονικὴ ἀνατύπωσις ἐστρηγογραφεῖτο, καὶ παρ' αὐτῶν
ἐδέχετο καὶ προσεκυνεῖτο ; εἰπέ, ἐπίσκοπε. Τοῦ δὲ
φῆσαντος οὕτως ἔχειν, τὸ ὄμμα πρὸς οὐρανὸν ὁ δίναιος

ἀνατείνας, καὶ ἐκ καρδίας μέγα οἰμῶζας, τὰς χεῖρας ἀπτείνας ἔφη· Εἰ τις οὐ προσκυνεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν εἰκόνι περιγραφτὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἦτω ἀνάθεμα, καὶ μετ' ἐκείνων καταλογισθεῖται τῶν κραζάντων, Ἀπὸν, ἀπὸν, σταύρωσον αὐτόν. Ἐκπλαγέντες δὲ οὗτοι οἱ θρυλλοῦνται ἐπὶ τῇ τοῦ ἁγίου παρρησίᾳ, ἔτι αὐτοῦ τὸν λόγον συνείρουν ἢ ἐθέλοντος, διαναστάντες αὐτοὶ, μόνον τὸ ἐγκλεισθῆναι αὐτὸν παρακελευσάμενοι, κατησχυμένοι ὑπέστρεφον εἰς τὰ βασίλεια. Τοῦ δὲ βασιλέως πυνθανομένου· Τί ἄρα ἤνυσαν; ἔτι ἐπισκόπων τὴν ἡτταν κρύπτειν ἢ ἐθελόντων, οἱ περὶ Κάλлистον ἀπεκρίναντο· Ἡττήμεθα, βασιλεῦ, ἡττήμεθα. Ὑψήλως γὰρ πολὺ ὁ ἀνὴρ τῇ δυνάμει καὶ τῷ λόγῳ καὶ τῇ παρρησίᾳ τοῦ θανάτου. Ὁ δὲ ὑπερζέσας τῷ θυμῷ, παρευθὺ γράφει τὴν ἐξορίαν αὐτοῦ πρὸς τὰ τοῦ Ἑλλησπόντου νῶτα, ἐν τῇ λεγομένῃ Προκονήσῳ.

Ὁ δὲ ἅγιος ἐπτακαίδεκα ἡμέρας ἐν τῇ μονῇ Χρυσοπόλει ποιήσας, ἄσιτος διέμεινεν, καίπερ τοῦ βασιλέως πολλὰ αὐτῷ ἀποστείλαντος πρὸς διατροφὴν, αὐτὸς πάλιν πρὸς αὐτὸν ἀνταπέστρεφεν, τὴν ἐν τοῖς προτέροις γραφεῖσαν ῥῆσιν δηλώσας. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὁ τοῦ μοναστηρίου ἡγούμενος ἐβρώστων ὑπὲρ δύναιμι, ἀπεγνώσθη παρὰ τῶν ἱατρῶν, τῷ διακαεῖ τοῦ πυρετοῦ νοσήματι. Ὁ δὲ πάντῃ ἰδὼν ἑαυτὸν ἐκλειοπτότα, τοὺς τῆς μονῆς προϋχοντας πρέσβεις πρὸς τὸν ἅγιον, ἐνθα ἐκέλευστο, ἀποστείλας παρεκάλει, ἥ πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν, ἢ κἂν εὐξασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, εἰπὼν, ὅτι Σωματικῶς ἀπ' ἀλλήλων χωριζόμεθα, ἀλλ' οὖν ἐλθέ, τίμιε Πάτερ, κἂν πρὸς τὸ ἀσπάσασθαι σε τὴν ἡμετέραν ἀσθενὴ ταπίνωσιν. Μόλις γὰρ τὴν ἐννάτην ὥραν ὑπουργοῦσιν αἱ δυνάμεις μου τὴν ψυχὴν μου κρατῆσαι. Τοῦ δὲ ἁγίου ταῦτα ἀκούσαντος, προεθυμήθη ἀπελθεῖν. Καὶ τῷ ἀβρώστουντι περιτυχὼν, καὶ τοῦ τένοντος ὧ τοῦτου δραξάμενος, εἶπεν· Ὁ τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ σωμάτων ἱατρός, ὁ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἄρας, καὶ τὰς νόσους βαστάσας, τῇ αὐτοῦ ἱαματικῇ δυνάμει ἐπισκεψάμενος ἀναστήσειέν σε. Καὶ παρευθὺ ἐλώφησεν ὁ πυρετός. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος· Οὐχὶ ἔφεσις σοί ἐστιν μεταλαθεῖν οἶνον ἀκράτου; Ὁ δὲ, Ναί, Πάτερ, εἰπὼν· ὁ τίμιος Στέφανος τὸ ἑαυτοῦ βαυκάλιον ἀκράτου οἶνου πλήσας, τῷ ἡγουμένῳ πιεῖν δέδωκεν. Ὅστις πινῶν, παρευθὺ ἰδρῶτι πολλοστῷ κατασχεθεὶς, πρὸς ὑγίειαν κρίσεως μετετρέπετο. Ὁ δὲ ἅγιος συνταξάμενος, εἶπεν αὐτῷ· Εὐχου μοι, καὶ μνησὶν ποιῶν τῆς ἐμῆς χθαμαλότητος, εἰ δεήσειέν σε ἐν τῷ βουνῷ προσπελάσαι. Καὶ οὕτως ἐκεῖθεν ἀπάρας, ἔστησεν ἐν θαλάσῃ τὸ ὄρημα, καὶ τῆς νηὸς ἐπιβὰς, τὴν προρρήθειαν τῆς ἐξορίας νῆσον κατέλαθεν· καὶ ἐν αὐτῇ ἐκδηθείς, καὶ διὰ τῶν ἐρημητέρων αὐτῆς τέπῳ παρελθὼν, ἦλθεν ἐπὶ τινα τόπον κρημνώδη

A Dic, episcopo. Quo fatente ita se rem habere, justus sublati ad cœlum oculis, magnoque gemitu e corde emisso, extensis manibus dixit : Si quis Dominum nostrum Jesum Christum in imagine secundum humanitatem circumscripsum non adoratur, anathema sit, et cum illis censeatur, qui clamavere, *Tolle, tolle, crucifige eum* 74. Hac sancti libertate obstupefacti illi susurrone, cum sermonem adhuc 483 producere vellet, surgunt, eumque tantum includi jubent. Ipsi autem pudore suffusi ad imperatoris aulam remigrarunt. Quo percontante quid confecissent, episcopis amissam victoriam adhuc celare volentibus, respondit Callistus : Victi sumus, imperator, victi sumus. Valde enim vir ille sublimis est virtute, sermone, et moriendi fiducia. At ille ira excandescens, statim eum ad Hellesponti dorsa, in dictam Proconesum exsulem agi mandavit.

Porro sanctus per septemdecim dies, quos in monasterio Chrysopolitano exegit, jejunos mansit; licet plurima alimenta ipsi mitteret imperator, quæ ille ad eum remittebat, iisdem verbis utens, quæ supra attulimus. Per eos autem dies præfectus monasterii supra modum ægrotavit, adeo ut præ vehementi febris ardore de ejus salute a medicis desperaretur. Itaque cum se penitus deficere videret; præcipuis monasterii senibus ad sanctum in eum locum ubi inclusus fuerat, missis, illum rogavit vel ut ad se veniret, vel saltem pro se Deum oraret : Corpore quidem, iniquiens, ab invicem disjungimur; verumtamen veni, venerande Pater, vel saltem ut te mecum 484 amplectatur. Vix enim ad horam novam vires meæ animam meam retinere valent. Hæc cum sanctus audiisset, ad illum accedere statuit. Itaque agrum invisit, quem tendine apprehendens dixit : Nostrarum animarum et corporum medicus, qui infirmitates nostras tulit, morbosque portavit, te sua medica virtute visitet, et in sanitatem restituat. Quibus dictis, statim cessavit febris. Postea sanctus dixit : An non appetis vinum merum accipere? et illo, Ita, Pater, respondente, venerandus Stephanus suum bualcium mero implevit, illudque bibendum præfecto dedit, qui statim atque bibit, multum sudorem emisit, illaque crisi sanitatem recuperavit. Tum sanctus ipsi valedicens ait : Ora pro me, meæque villatis memoriam habe, siquando ad collem te accedere opus fuerit. Hoc pacto inde discedens ad mare perrexit, conscensaque nave ad insulam supra memoratam, quo exsul mittebatur, devenit. Hic ejectus cum desertiores partes peragraret, in quendam præcipitem et formidandum locum secus mare occurrit, ibique oræ maritimæ præcipientibus eminentibus, solitudinis amore, perlustratis, ta-

74 Joan. xix, 15.

VARIE LECTIONES.

α al. συναίρειν. β al. κοῦβειν. γ al. ταπινώθη. δ al. τένοντος, al. τείνοντος.

quam a Deo ductus jucundam admodum **485** et A
egregiam habitationem in speluncæ formam repe-
rit, in australi insulæ præcipitio, Cissuda dictam,
in qua Annæ Dei aviæ augustum templum editum
erat. Tunc beatus gaudio perfusus, quasi hunc
locum Deus ipsi præparasset, in eo mansit, herbas
quæ occurrebant, in cibum adhibens.

Discipuli autem sancti viri, qui e monte expulsi
fuerant, audito sui magistri exsilio, Proconesum
una petierunt, et ad sanctum quasi oves pastoris
sibilo congregatæ accurrerunt. Duo duntaxat ex
sacro illo conventu captivi facti, sæculare habi-
tutum resumpserant, nempe Sergius, de quo supra, B
qui scilicet contumeliosam illam epistolam adver-
sus sanctum scripserat et ad imperatorem apud
castra miserat; et Stephanus anima calamitosissi-
mus, qui minister seu sacerdos Callisti sæpius me-
morati factus, sanctum habitum a sancto acceperat,
et monasterii montis monachus et presbyter
constitutus fuerat. Iste ergo miser Stephanus una
cum Sergio abductus, se a Deo et a sancto habitu
separavit, qui cum ab imperatore sæculari veste
indutus fuisset, reversus ut canis ad proprium
vomitum, dixit: Hodie, **486** domine, per te e
Satanæ faucibus ereptus, lumine indutus sum.
Qua miserabili voce oblectatus tyrannus, cum, ob
suam ingluviem et Dei atque habitus transgressio-
nem, palatii, ubi suas impuras pompas celebrare
solebat, quodque Sophianum vocant, ministerium
sive sacerdotem constituit, ipsumque gaudii papam
cognominavit. His ergo duobus solis deficientibus,
ut olim Judas inter apostolos defecerat, et inter
quadragesima martyres ille qui ab eis ut reprobis
diremptus est, cæteri universi fratres iterum sub
ipso pastore monasterium in Proconeso compo-
suere. Ipsa quoque sancti mater cum ejus sorore
monasterio Trichinaræorum relicto, insulam adiit,
et ad sanctum venit. Sanctus porro exiguiam caveam,
quæ ad hanc diem conservatur, in columnæ for-
mam extruxit, in quam se recepit suæ ætatis anno
quadragesimo nono, in eaque pristinum arctæ vitæ
genus sectatus est.

ἀνοικοδομήσας, τὸ μέχρι τοῦ νῦν σωζόμενον, εἰσῆει εἰς
αὐτὸ τῷ τεσσαρακοστῷ ἐννάτῳ χρόνῳ τῆς αὐτοῦ ἡλι-
κίας, τῆς προτέρας σκληραγωγίας ἐχόμενος τὴν διαίταν.

Verum, jam tempus est orationis, quantum in
me est, expandendæ circa miraculorum **487** pra-
tium, quæ in insula patravit, ut una cum Dei et
fectorum amatoribus cœtum celebrando de eo
dicamus: Vere mirabilis est Deus in sanctis suis.

⁷⁷ Psal. LXVII, 36.

VARIE LECTIONES.

^a al. ἀπὸ τῆς ὁδοῦ πρὸς θάλασσαν καὶ φοβεράν διελθὼν ὁδὸν, καὶ περινοστησάμενος, etc. ^a al. πρὸς τὴν βα-
σιλείαν. ^b al. Τριχιναρῶν.

NOTÆ.

(24) Σοφianaίς. Al. ms. Σοφianῆς habet. Palatium
erat a Joanne Curopalate imperatore ad Juliani
portum extra urbem conditum, quod quidem nomine

πρὸς θάλασσαν καὶ φοβερόν. Καὶ περινοστησά-
μενος * τοὺς ὑπερκειμένους κρημνοὺς τῆς παραλίας διὰ
τὸ φιλήσυχον, ὡς ὑπὸ Θεοῦ ὁδηγούμενος, εὗρεν
σπηλοειδῆς οἴκημα τερπνὸν πάννυ τε καὶ θαυμάσιον
ἐν τῷ νοτιᾷ τῆς νήσου κρημνῷ, ἐπιλεγόμενον
Κισσοῦδα, ἐν ᾧ καὶ ἀνιδρυτο τῆς τοῦ Θεοῦ προφη-
τορος Ἀννῆς πανσεβάσμιος ναός· περιχάρης δὲ
γενόμενος ὁ μακάριος, ὡς ὑπὸ Θεοῦ ἐτοιμασθέντος
αὐτῇ τοῦ τόπου, κατῴκησεν εἰς αὐτὸν, ἐκ τῶν
παρεμπιπτουσῶν βοτανῶν τρεφόμενος.

Οἱ δὲ τοῦ ἁγίου μαθηταὶ οἱ ἐκ τοῦ ὄρους διωχθέν-
τες, τὴν τοῦ καθηγητοῦ ἐξορίαν ἀκούσασθέντες, ὁμα-
δὸν τὴν Προκόνησον κατέλαβον, καὶ πρὸς τὸν ἅγιον
ἦσαν, ὡς πρόβατα τῷ συριγμῷ τοῦ ποιμένου ἐπι-
σωρευθέντα· δύο μόνων ἐξανδραποδισθέντων τῆς
ἐρεᾶς ἐκείνης συνοδίας, καὶ κοσμικὸν σχῆμα ἀναλα-
βόντων, Σεργίου τοῦ προγραφέντος, ὅστις καὶ τὸν
πολυλοίδορον ἐκείνον χάρτην κατὰ τοῦ ἁγίου γράφας,
τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ φουσσάτῳ ἀπέστειλεν· καὶ Στε-
φάνου τοῦ κατὰ ψυχὴν πολυωδύνου, ὅστις λειτουρ-
γὸς γερονῶς τοῦ πολλάκις μνημονευθέντος Καλ-
λίστου, ἐκ τοῦ ἁγίου τε τὸ ἅγιον σχῆμα ἐνδύθει,
μοναχὸς καὶ πρᾶος τῆς μονῆς τοῦ ὄρους καθ-
ίστατο. Οὗτος οὖν ὁ ἄθλιος Στέφανος συναπαχθεὶς
ἐκείνῳ τῷ Σεργίῳ, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ σχήματος· εὐ-
τὸν ἀπεσκοράκισεν, καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως· ἐπειν-
δυθεὶς τὴν κοσμικὴν ἐσθῆτα, ἐπιστρέψας ὡς κύων
ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον, εἶπεν· Σήμερον, δέσποτα,
τοῦ σατανικοῦ φάρυγγος διὰ σὺ ἀφαρπαχθεὶς, τὸ
φῶς ἐνδέδουμαι. Ὅντις δὲ τύραννος τῇ ἐλαυνῇ
ταύτῃ φωνῇ θελγθεὶς προσλαβόμενος διὰ τὸ λαιμαρ-
γικὸν αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ σχήματος
παράβασιν, ἐν τῷ αὐτῷ παλατίῳ, ἐνθα καὶ τὰς
μυστράς αὐτοῦ προπομπὰς ἐποιεῖτο, τῷ ἐπιλεγο-
μένῳ Σοφianaίς (24), λειτουργὴν αὐτὸν κατέστησεν,
καὶ τῆς χαρᾶς Παπῶν τοῦτον ἐπωνόμασεν. Τούτων
μόνων τῶν δύο ἀπολειψάντων, ὡς ποτε τῆς τῶν
ἀποστόλων δωδεκάδος Ἰούδας, καὶ τῆς τεσσαρακον-
τάδος τῶν μαρτύρων ὁ διαλυθεὶς ὡς ἐκπτωτός·
ἅπαντες οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ πάλιν ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινόμε-
νοι μοναστήριον ἐν Προκόνῃσιν συνετέθησαν.
Ἀλλ' οὖν καὶ ἡ μήτηρ τοῦ ἁγίου, τοῦ μοναστηρίου
Τριχιναρῶν ^b ἀπύρασσα ἅμα τῇ αὐτοῦ ἀδελφῇ, τὴν
νῆσον κατέλαβον, καὶ πρὸς τὸν ἅγιον ἐφοίτησαν. Ὁ
δὲ ἅγιος στυλοειδῆς μικρὸν ἐγκλειστὸν ἐν τῷ τόπῳ
αὐτῷ τῷ τεσσαρακοστῷ ἐννάτῳ χρόνῳ τῆς αὐτοῦ ἡλι-
κίας.

Καιρὸς δέ μοι τοῖνυν ἐστὶν καὶ περὶ τὸν λειμῶνα
τῶν ἐν τῇ νήσῳ θαυματίων ἐξαπλώσαι τὸν λόγον τοῦ
διηγήματος, καθ' ὅσον ἐμοὶ ἐστὶν ἐφικτόν· ἐν' ἐν
τούτῳ τοῖς φιλοθέοις καὶ φιλεόροις συμπανηγυρί-
σαντες εἴπωμεν· Ὅντως θαυμαστός ἐν τοῖς ἁγίοις

suæ uxoris Sophiæ appellavit. Vide clarissimum et
eruditum virum Cangium Constantinop. Christ.
lib. IV, n. 12.

αὐτοῦ ὑπάρχει ὁ Θεός. Καὶ μηδεὶς ἀπιστεῖτω, ἀδελφοί, μάλιστα τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ, καὶ κεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει, οὐ τῇ ἰδίᾳ δυνάμει τὴν εὐεργεσίαν πηγάζων, ἀλλὰ τῷ ἐμῷ ὀνόματι, καὶ τῇ κλήσει τῇ ἐμῇ. Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ τὰ πάντα ἐν πάσιν ἐνεργῶν τῇ Δεσποτικῇ μου ἐξουσίᾳ. Ἐν τούτῳ οὖν ὁ μέγας Πατὴρ ἡμῶν Στέφανος, ὁ ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ὁ τίμιος τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι, ὁ τὸν ἀκτήμονα βίον ποθήσας, καὶ μόνην τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ εἰς φυλακτήριον κατασχών, ὁ εἰς Θεὸν πλουτήσας, καὶ τῆς πολυτελοῦς καταξιώθεις χάριτος, οὗτος λαθὼν παρευθὺ ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ἡρώων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ πονηροῦ ἐχθροῦ, θεραπεύειν τε πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ἔδειξεν ἡμῖν τὰ τοῦ παραδοξοποιοῦ Θεοῦ θαυμάσια, τὴν ἀφθονον χάριν, τὴν βρύουσαν πηγὴν, τὰ μελλόντα νάματα. Τούτῳ γάρ ποτε τῷ μακαρίῳ Στεφάνῳ τυφλὸς τις, κατὰ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν, προσέπεσεν ἐν τῇ νήσῳ κράζων· Δούλε τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, Στέφανε, ἴασαί μου τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀνοιξόν μου τὴν πῆρυσιν, καὶ φώτισόν με τὸν ἐσκοτισμένον· εἴπως διὰ σοῦ τὴν τῶν ὁρμημένων θασάμενος ἀρμονίαν τε καὶ σύστασιν, καὶ θαυμάζας αὐτῶν τὸ ἐξαίρετον, ὑμνήσω διὰ τῶν κτισμάτων τὸν Κτίσαντα. Τοῦτον ὁ μακάριος Στέφανος ἰδὼν, δευνῶς μὲν ὑπὸ τοῦ ζόφου εἰς ἀδελφίαν ἀμαυρωθέντα, πίστιν δὲ ἔχοντα τὴν ὁρὴν ποιοῦσαν μεθίστασθαι, πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο· Τί μοι, νεανία, προσιών, τὰ ὑπὲρ ἐμέ διδόναι σοι ἐπιζητεῖς; Τί τῶν ἀρετῶν ἐν ἐμοὶ θασάμενος, ταύτην παρ' ἐμοῦ λαβεῖν, ἄνθρωπε, τὴν θεραπείαν αἰτεῖς, ἣν μόνος ὁ Κτίστης καὶ τῶν ὄλων Θεός, ἐνθα καὶ ὅπου καὶ οἷς βούλεται, διανέμει; Τί μὴ πρὸς ἐκεῖνον ἀνέδραμες; Τί τὸν Κτίστην ἀφελίς, πρὸς τὸ κτίσμα ἐλῆλυθας; Τί τὸν Δεσπότην καταλιπὼν, πρὸς τὸν δοῦλον κατέλαβες; οὐκ οἶδας, ὅτι κοινῇ πάντες τῆς ἐκείνου συμμαχίας ἐσμὲν ἐνδοεῖς; οὐκ οἶδας, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγὼ ἄνθρωπος; εἰμι ὡς καὶ σύ; τί οὖν ζητεῖς ἅπερ ἔχειν οὐ δύναμαι; τί τοιαύτης θέλεις με νόσου θεραπευτὴν γενέσθαι, ἥς τὸ δύνασθαι μόνος ἐκεῖνος ἔχει τὸ δωρεῖσθαι τὴν ἴασιν, ὁ καὶ πρὶν τὸν τυφλὸν ἰασάμενος; Τούτοις μὲν τοῦ ὁσίου τοῖς ῥήμασιν ἀποσποδύντος ἡρέμα τὸν νεανίαν, καὶ χρηστοῖς οἷα λόγοις αὐτὸν ἐκδιώκοντος, ἐκεῖνος αὖθις ἐνίστατο καὶ τὸν πρὶν τυφλὸν ἐκμιμούμενος, μέγαλα βοῶν, τοῦτον καθικέτευεν, Ἐλέησόν με, λέγων, ὦ γνήσιε τοῦ Θεοῦ θεράπων Στέφανε· σὸς γάρ ταύτην ἐκεῖνος τὴν χάριν δεδώρηται, καὶ διὰ σοῦ μοι τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τὴν αὐγὴν δωρεῖται τῶν ὀφθαλμῶν. Ἀλλὰ μὴ δοκῇ τὴν παρῥησίαν ἀμβλύνης, μακάριε, μηδὲ ἀναβολῇ τὴν δωρεὰν ὑπερτίθης, μηδὲ νεφέλῃ καλύψης τὸν ἥλιον· ἀλλ' ἰδὼν μου τὴν κάκωσιν, παράσχου τὴν ἴασιν· μετρήσας μου τὴν πί-

Nemo porro, fratres, fidem hic adhibere dubitet, maxime cum Dominus dicat : *Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet* ⁷⁸, non propria virtute beneficium ex se tanquam ex fonte effundens, sed meo nomine et mea appellatione. Siquidem ego ipse sum qui omnia in omnibus propria mea potestate, tanquam Dominus, efficio. Itaque magnus Pater noster Stephanus, revera homo Dei, anima et corpore venerandus, qui pauperis vitæ desiderio tenebatur, et solam Christi ejusque matris imaginem in sui custodiam retinebat, qui secundum Deum dives magnificaque gratia ornatus erat : ipse, inquam, mox accepta potestate serpentes et scorpiones, omnemque maligni inimici virtutem calcandi, ac omnem morbum et languorem curandi, admiranda mirifici Dei opera, copiosam gratiam, scaturientem fontem, fluentia melliflua nobis ostendit. Quidam enim cæcus illius similis qui a natiuitate cæcus ⁷⁹ fuerat, in illa insula se ad beati Stephani genua projecit clamans : *Serve Dei altissimi, 488* Stephane, medere meis oculis, aperi meam cæcitatem, neque tenebris offusum illumina, ut per te rerum quæ cernuntur concentum et constructionem contemplatus, eximiamque earum pulchritudinem admiratus, per res creatas Creatorem laudem. Hunc cum beatus Stephanus gravi quidem cæcitate obscuratum cerneret, sed ea fide præditum, quæ montes transfert, ei respondit : Quid ad me, adolescens, accedis, ut ea, quæ supra me sunt, a me tibi danda quæras? Quid virtutis in me conspicatus, illam a me, o homo, sanationem poscis, quam solus Creator et universorum Deus, ubi et quibus voluerit largitur? Cur non ad illum accurristi? Cur, dimisso Creatore, ad creaturam venisti? Cur, Domino relicto, servum adiisti? An nescis nos omnes universe ejus auxilio indigere? An nescis quod ego homo sum, ut et tu? quid igitur quæris quæ habere non possum? quid me hujus morbi vis esse medicum, cui solus ille remedium afferre potest, qui cæcum olim sanavit? Hisce sancto Stephano verbis adolescentem leniter rejiciente et quasi **489** mansuetis sermonibus abigente, instabat ille iterum, et priscum illum cæcum imitatus, magna voce supplex clamabat : *Miserere mei, o germane Dei serve, Stephane.* Etenim hanc tibi ille gratiam donavit, mihi que per te lux vera oculorum lumen daturus est. Verum, ne meam fiduciam mora obtunde, o beate, neque procrastinatione donum differ, neque nebula solem absconde : sed meam afflictionem intuitus, præbe sanationem. Fide mea expensa da gratiam. Trutina meum amorem ponderans, sana laborem. Quia ergo venerandus Stephanus? Habes, inquit, fidem? Christi ejusque Matris et sanctorum imagines colis? Credis Deo etiam per imagines sananti, ut quon-

⁷⁸ Joan. iiv 12. ⁷⁹ Joan. ix, 1.

dam veneranda Maria Ægyptiaca credidit, et spon-
sione ab imagine accepta, pœnitentiam egit, et
salutem consecuta est? Ille vero iterum dixit :
Credo, domine, et credens accedo et adoro. Cui
sanctus : In nomine Domini Jesu Christi, qui
cœcum sanavit, in quem credendo lucē advenisti,
quem carne circumscriptum in imagine adorare
confessus es, solem aspice, nihilque te ab eo vi-
dendo impediāt. **490** Itaque repente adolescentis
oculi aperti sunt, sanusque factus est, quasi nun-
quam oculis captus, vel huiusmodi morbum exper-
tus fuisset. Illa ergo admirabili in se peracta sana-
tione lætus et hilaris abiit, Dei laudes prædicando, qui
italia adversus morbos charismata suis sanctis lar-
gitur. Hoc primum fuit miraculum, quod sanctus
in insula patravit. Hæ sunt ejus laborum primitiæ,
ob quas nos, Christo datore et sancto viro digne
celebratis, ad aliud ejus mirabile factum transeam-
us.

μὲνης· λάσεως ἀπφει γεγηθῶς καὶ γαννύμενος, αἰνῶν τὴν Θεὸν καὶ δοξάζων τὴν τὰ τοιαῦτα τοῖς ἀγίοις
αὐτοῦ παρέχοντα κατὰ τῶν νοσημάτων χαρίσματα. Τοῦτο πρῶτον τοῦ ὁσίου γέγονεν ἐν τῇ νήσῳ
θαυματουργήμα, αὐτοῦ τῶν πόνων ἡ ἀπαρχή, ἥς ἡμεῖς τὸν δοτήρα Χριστὸν καὶ τὸν ὄσιον ἐπαξίως
ὤμνησαντες, ἐφ' ἐτέραν αὐτοῦ θαυματουργίαν μετέλωμεν.

Quædam mulier non ignobilis, Cyzici degens,
filium a dæmone ab annis fere novem possessum
habebat, quæ sancti fama audita, ad insulam cum
filio se contulit. Ut vero a longe caveam vidit agi-
tatus puer, a dæmone jactatus, sine ulla intermis-
sione concutiebatur, ita ut in aerem tolleretur et
extenderetur, humique subito rursus projiceretur.
Crebras vero et informes voces ad sanctum emit-
tebat, ut solet fieri, cum dæmon energumeno im-
mutato totus ille loquitur, et patientis corpore
tanquam proprio organo utitur. At mater filio mœ-
stior, lacrymas **491** effundens, et pectus percui-
tens, illum manu apprehendens, has voces edebat :
Mei infortunatissimæ miserere, o sancte. Unus
mihi in vivis est filius, quem nunc a dæmone
occupatum vides. Si ejus mortem a Deo poscam,
me vulnerat orbitas. Verum, nec eum etiam dæmo-
niacum habere possum. Nam die ac nocte insa-
niens meam animam cruciat. Geminas animas mi-
serare, illumque, o sancte, a dæmone, me a dolore
libera, aliisque tristibus rebus, quæ matribus so-
lent accidere, cum dilectus filius aliquid patitur.
Cum autem puer magis magisque agitaretur, ejus
mater conspecta sancti matre, ad eam cucurrit,
cujus pedes amplexata lacrymando ait : Tu sola
mei doloris conscia es, quæ similem filiorum legem
subiisti. Tu ergo meas ærumnas perpende, tuumque
filium roga, ut pro meo infelici filio oret. Namque
propter matris peccata gravissime puer castigatur.
Hac lugubri oratione mulier non tantum sancti
matrem, sed etiam omnes qui aderant ad lacry-
mando adduxit. Quare beatus Stephanus commi-
seratione permotus, uni e monachis præcepit
integrum pueri corpus signo crucis signare. Ipse

στιν, δίδου τὴν χάριν. Ζυγαστατήσας μου τὸν πό-
νον, θεράπευσον τὴν πόνον. Τί οὖν ὁ τίμιος Στέφα-
νος; Ἐχεις πίστιν, φησὶν; προσκυνεῖς τὴν τοῦ
Χριστοῦ εἰκόνα καὶ τῆς Μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν
ἀγίων; πιστεύεις τῷ καὶ ἐν εἰκόσι θεραπεύονται
θεῷ, ὡς καὶ, φησὶν, τὸ πρίν κακείνη ἡ τιμία Μαρία
ἡ Αἰγυπτία πιστεύουσα τὴν ἐγγύην ἐκ τῆς εἰκόνης
εἰληφύλα, τῇ μετὰ τοὺς προσεπέλασεν, καὶ σέσωσται;
Κακείνος αὐθὺς φησιν· Πιστεύω, Κύριε, καὶ πιστεύων
προσέρχομαι καὶ προσκυνῶ. Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· Ἐν
τῷ ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ τὸν τυφλὸν
θεραπεύσαντος, εἰς ὃν ἐνθάδε πεπιστευκῶς παρα-
γέγονας, καὶ κατὰ σάρκα περιγραπτὸν ἐν εἰκόνι
προσκυνῆσαι ὠμολόγησας, ἔσο βλέπων τὸν ἥλιον,
μηδამόθεν εἰργόμενος. Αὐτίκα γοῦν ἠνεύχθησαν
αὐτοῦ οἱ ὀφθαλμοί, καὶ γέγονεν ὕγις ὁ νεανίας,
ὡς μηδέποτε πηρωθεὶς τὰς κόρας τῶν ἐφθαλ-
μῶν, ἡ τοῦ τοιοῦτου πάθους ἐν πείρᾳ γενόμενος.
Ἀμέλει ταύτης εἰς αὐτόν τῆς παραδόξου γενο-
μένης·

Γύναιον τι τῶν οὐκ ἀσκήμων ἐν Κυζίκῳ διάγον,
παιδίον εἶχεν δαιμονιζόμενον ὥστε χρόνων ἑννέα.
Αὕτη οὖν περὶ τοῦ ἁγίου ἀκούσασα^d, τὴν νῆσον
κατέλαθεν σὺν τῷ παιδί. Ὡς δὲ μόνον τὸ ἐγκλει-
στρον ἐώρακεν μακρόθεν τὸ ἐνοχλούμενον παιδίον,
ἀναβρασθὲν ὑπὸ τοῦ δαίμονος, συνεχῶς ἀνετινάτ-
τετο τοῦ ἀέρος ἀποκρεμάμενον, ἐκτεινόμενόν τε καὶ
C πάλιν ἀφψης καταρρίπτουμένον. Πρὸς δὲ τὸν ἄγιον
ἠφίει συχνὰς καὶ ἀσκήτους φωνάς, οἷα συμβαίνει
καὶ γίνεσθαι, ὅταν ὁ δαίμων τὸν ἐνεργοῦμενον ἄλ-
λοιώτας, ἐκείνος ὁλος· οὐ λαλεῖ, τὸ σῶμα τοῦ πάσχον-
τος ἴδιον τεχνάζόμενος ὀργάνον. Ἡ δὲ μήτηρ τοῦτου
ὀδυνηροτέρα τοῦ πάσχοντος θαυροῦσά καὶ κοπι-
μένη, καὶ τὸ τέκνον τῆς χειρὸς κρατοῦσα ἐβόηεν
φωνάς· Ἐλέησόν με, ἅγιε, τὴν παντάλαιν. Ἐν
μόνον μοι τέκνον πάρεστιν ἐν τῇ ζωῇ, ὃ νῦν ὀρᾷ
δαιμονιζόμενον· καὶ εἰ θανατωθῆναι τοῦτο πρὸς
Θεὸν εὐξομαι, ἡ ἀτεκνία τιτρώσκει με· καὶ πάλιν
δαιμονιζόμενον ἔχειν τοῦτο οὐ δύναμαι. Ἐν νυκτὶ γάρ
καὶ ἐν ἡμέρᾳ παρατρεπόμενον ὀδυρᾷ μου τὴν ψυχὴν.
Δύο ψυχὰς ἐλέησον καὶ λάτρευσον, ἅγιε· τοῦτον τοῦ
δαίμονος, καὶ μετὰ τῆς ὀδύνης, καὶ οἷα συμβαίνει λυπη-
D ρὰ ταῖς μητρᾷσιν, ὅταν ὁ φιλούμενος παῖς πάσχει
τι. Ἐπὶ πλείστον δὲ οὕτω τοῦ παιδὸς χειμαζο-
μένου, ἡ τοῦτου μήτηρ τὴν μητέρα τοῦ ἁγίου
Ἰδοῦσα, αὕτη δραμοῦσα ὅπτεται τῶν αὐτῆς ἰχθῶν^f,
ὀδυρομένη καὶ λέγουσα· Σὺ μου καὶ μόνῃ τὸν
πόνον ἐπίστασαι, ἡ τὸν ὁμοιον νόμον τῶν τέκνων
ὀπουργήσασα. Σὺ μου καὶ ἐπιμέτρησον τὸ ὀδυνηρὸν,
καὶ τὸν υἱόν σου εὐξασθαι ὑπὲρ τοῦ ἐλεεινοῦ μου
παιδὸς δυσώπησον, ὅτι μητρὸς ἀμαρτησάσης πάν-
δεινα, τὸ βρέφος παιδεύεται. Τοῦτοις τοῖς γοεροῖς
ῥήμασιν οὐ μόνον τὴν τοῦ ἁγίου μητέρα, ἀλλὰ καὶ
πάντας τοὺς συνόντας ἡ γυνὴ πρὸς ὁρῶν κινήσα-

^d al. τοῦτο... ἀκούσαν. * al. ὅλας. ^f al. ποδῶν.

σα, συμπαθήσας ὁ μακάριος Στέφανος, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ κατὰ παντός τοῦ σώματος τοῦ παιδὸς ἕνα τῶν μοναχῶν κατασφραγίσαι κελεύσας· αὐτός τε ἐκ τοῦ ἐγκλείστρου ἐπευξάμενος μετὰ δακρύων. Τοῦ δὲ βαγέντος μετὰ τὴν εὐχὴν, ἐξ ὀνόματος τὸν παῖδα καλέσας καὶ τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα προσκυνῆσαι ποιήσας, ἅμα τῇ μητρὶ ἀπέλυσεν αὐτὸν εἰς τὰ ἴδια ὄγι. Καὶ ἑναργῶς ἦν πεπληρωμένος ἐν αὐτοῖς ἐκεῖνο τὸ Δαυιτικόν, μητέρα ἐπὶ τέκνῳ εὐφραينوμένην ἔ πορεύεσθαι.

Αἰμόρρους τὸίνυν ἄλλη τις γυνὴ σεμνοτάτῃ ἐξ ἐτῶν ἐπεὶ τῇ ῥύσει μαραινόμενη τοῦ αἵματος ἡσχύνετο, ἡδημόνει, ἡπόρει δὲ καὶ δράσειεν, ἀπειπούσα λοιπὸν τῷ χρόνῳ τὴν ἑαριν. Αὕτη κατοικοῦσα ἐν τῇ τῆς Ἡράκλειος Ἡρακλείᾳ πλησίον τοῦ αἰγιαλοῦ, καὶ ἀκουτισθεῖσα παρὰ τῶν προσπλέοντων περὶ τῶν θαυματουργιῶν τοῦ ὁσίου, ἤρξατο διερωτᾶν ποτνωμένη καὶ παρακαλοῦσα· Ποῦ ἄρα γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ φίλος καὶ αὐτῆς ἰατρὸς ἐπισχολάζει; Τῶν δὲ δακτυλοδεικτούντων ἀντικρῦ, τὴν τε νῆσον καὶ τὸν τόπον ἐπιδεικνύντων, αὕτη ὄκνον ἀποθεμένη πάντα, ἐν νηαρίῳ ἡ εἰσιούσα, δρομαίως τῇ νήσῳ προσπλέει, καὶ τῷ τοῦ ὁσίου παρορμᾷ ἰατρειῷ, τὸ πάθος ἐπιδεικνύουσα, τὸν χρόνον ἀπαγγέλλουσα, καὶ ὀδυρμοῖς καὶ δάκρυσιν παρακαλοῦσα τοῦ ἰαθῆναι. Ἀλλὰ ταύτην εὐξάμενος ὁ Πατήρ ἐθεράπευσεν τῇ ἐν Χριστῷ σφραγίδι καὶ τῇ προσκυνήσει τῆς αὐτοῦ εἰκόνης. Στερεὰ δὲ γενομένη τῷ σώματι, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τελείαν ἡ ἀνθρωπος καὶ σθένευσαν ὄντως τὴν φύσιν τὴν ἑαυτῆς ἀνεγνώρισεν, μηδαμόθεν μεριζομένην ἢ ἐκκενουμένην τῷ ἀσθενήματι.

Ἄλλ' ἐξ ἐτέρων ἐφ' ἑτέρα με ἀπαγαγὼν ὁ λόγος, εὐδὲ βουλόμενον ἐφ' ὡσιπᾶν. Καὶ γὰρ καὶ προωμολόγησα τὴν πτωχόνοιαν μὴ ἐπαρκεῖν πρὸς τὸ πέρας τῶν ἐξηγήσεων. Πόσοις γὰρ ὁδοιποροῦσι τῇ εὐχῇ γέγονεν συνοδίτης, καὶ τοῖς ἐν ζάλῃ πλέουσι κυβερνήτης, μάλιστα δὲ ἐν καιρῷ σφοδρᾶς καταιγίδος; Ὅταν γὰρ ἄγριον ἑώρα τὸν τῆς θαλάσσης ὄλον κορυφούμενον, καὶ τὸν ταύτης ῥοῖζον τὰς ἀκοὰς νικῶντα· τότε τοὺς ἀδελφοὺς προέτρεπεν εἰς εὐχὴν ἔκτενῃ ὑπὲρ τῶν πλεόντων καὶ ἐκεῖνο ψάλλειν τὴν προφητικόν· *Μὴ ἐν ποταμοῖς ὀργισθῇς, Κύριε, μὴ ἐν ποταμοῖς ὁ θυμός σου, ἢ ἐν θαλάσῃ τὸ ὄρημά σου*; Καὶ ἦν ἰδεῖν, καταστορεσθείσης τῆς θαλάσσης, ἐρχομένους τινὰς καὶ ἀπαγγέλλειν τὴν διὰ τοῦ ὁσίου αὐτῶν περίσσωσιν. Καὶ ὅτι, φησὶν, ἐν καιρῷ τῆς ἀνάγκης ὥράθης ἰ συμπλέων ἡμῖν, καὶ τὴν ναῦν ἰθύνων ἡ, πρυμνίως τε ἰσάμενος καὶ πηδαλιουχῶν ἀρμοδέστατα. Καὶ οὕτως ἅπαντες ἐδόξαζον τὸν Θεόν.

Ἐν τούτοις οὖν τοῖς προτερήμασι τοῦ τιμίου Πατρὸς ἡμῶν Στεφάνου ἐν τῇ νήσῳ, τῷ τῆς κατοικησεως αὐτοῦ δευτέρῳ χρόνῳ καὶ ἐξορίας, ἡ ὄντως εὐσεβής, καὶ φιλόπαις, καὶ τῆς Ἀβραμιακῆς μερίδος,

A vero interim e sua cavea preces **492** eum lacrymis fundebat. Cum autem puer post orationem vehementer agitaretur, eum ex nomine vocavit, Christique imaginem adorare jussit: quo facto, sanum una cum matre ad propria dimisit. Qua quidem in re illud Davidicum in illis manifeste impletum cernebatur, matrem in filio lætantiem proficisci ⁸⁰.

B Alia quedam nobilissima mulier a septem annis sanguinis fluxu non sine pudore et rubore tabescebat, gravissimeque angebatur ignara quid ageret, jamque temporis diuturnitate de morbi sanatione desperans. Hæc apud Heracleam Thraciæ prope litus manebat, quæ cum a navigantibus sancti miracula didicisset, percontari incepit orans et obsecrans, ubinam Dei amicus suusque medicus commoraretur? Illis vero e regione sitam insulam et locum digito ostendentibus, hæc sine ulla mora vel metu naviculam conscendit, et celeriter ad insulam appulit. Tum concitato gradu ad sancti medici officinam advolans, morbum illi et tempus a quo laborabat, declaravit, eumque cum genitibus et lacrymis rogavit, ut sibi sanationem impertiret. Igitur sanctus Pater, fisis precibus, illam Christi sigillo ejusque imaginis adoratione sanam reddidit. Firma autem **493** facta corpore mulier, tertia die perfectam et vere validam suam substantiam esse agnovit, neque morbo ulla ex parte separari et exinani.

C Verum, oratio me ex aliis ad alia conducent, neque volentem silere permittit: tametsi mei ingenii paupertatem ad omnia enarranda minime sufficere jam supra confessus fuerim. Quot enim viatorum se socium oratione præbuit? Quot per mare navigantium vehementis præsertim tempestatis tempore gubernator effectus est? Cum enim feroces maris fluctus intumescere, eorumque fremitum ad aures usque pertingere advertebat; tunc fratres hortabatur, ut prolixam orationem pro navigantibus peragerent, illudque prophetæ psallerent: *Nunquid in fluminibus iratus es, Domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua*⁸¹? Hinc placato mari, videre erat nonnullos qui sanctum adeuntes, se ejus precibus salutem consecutos esse nuntiabant. Necessitatis tempore, inqueiebant, una nobiscum navigare, navem dirigere, in puppi stare visus es. Sic universi, Dei laudes prædicabant.

Dum hæc præclara gesta venerandus Pater noster Stephanus in insula edebat, anno secundo ejusdem habitationis **494** et exsilii, vere pia, prolisque amans et ex Abrama parte, nova Sara, nec mul-

⁸⁰ Psal. cxii, 9. ⁸¹ Habac. iii, 8.

VARIAE LECTIONES.

ε al. εὐφραίνεσθαι. ἡ al. πλεονεχῶν. ἰ al. καθορμῆ. ἰ al. ὥρατι. ἡ al. εὐθύνων.

tum antiqua inferior, beatissimi viri mater ad Deum migravit, cum suæ filiæ dixisset: Noli flere, Theodota; necum enim proficisceris. Quæ quidem sancti soror post septem dies in pace obdormivit.

Iisdem diebus quidam Stephanus miles cunei Armenorum, ex Europe partibus, media corporis parte exsiccatus, totus in terram pronus propendebat. Is cum in insulam adnavigasset, seque ad sancti pedes supplex projecisset, Christi et ejus matris imagine, cum firma fide, adorata, rectus et perfecte sanus ad proprium exercitus ordinem revertit. Percontantibus autem militibus, quoniam modo et a quo insanabilis ille morbus sanatus esset, ipse omnia his verbis patefecit: Apud Proconesum quidam est monachus inclusus et exsul, Stephanus dictus. Ille, facta oratione, me duas imagines adorare jussit, unam viri inscriptam Christus, aliam mulieris, quæ quidem, ut dicebant, Deiparæ erat. Quas cum veneratus essem, subito sanitatem sum consecutus. Quibus auditis improbi illi circumstrepentes, ipsi aiunt: Ilei tibi, **495** Stephane, idololatra factus es. Illum deinde apud præfectum Thraciæ accusaverunt, qui re cognita, eum ad imperatorem festine misit. Tyrannus autem illo accepto, et his, quæ cum spectabant, auditis, dixit: Nunquid hujusmodi simulacra adorare pergis, ut ab illo nefando edoctus es? Hic vero cum contra anathematizaret, seque inclinaret, quasi deceptus fuisset, eum sine ulla mora perditus imperator centurionis dignitate ornavit, quippe qui Christi imaginem contumelia affecisset. Verum, Deus qui juste judicat et per Prophetam clamat: *Sed quicumque glorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles*, injusti iudicii iudicium nequaquam neglexit. Nam ille prævaricator post acceptam dignitatem ex imperatoris palatio domum repetens, ex equo præceps actus, ejusque pedibus contractus, equi victima effectus est, maleque animam effudit. Mirco autem fraudulentus draco sanctum celerit e Proconeso redire jussit, quod, ut aiebat, eum exsul populum idola colere doceret. ἅγιον ἀπὸ Προκονήσου ἀναπλεῖν παρεκέλευσεν ὁ παύεται διδάσκων τὸν λαὸν εἰδωλολατρεῖν.

Itaque sanctum e Proconeso reversum, in obscuro carcere Phialæ, manicis vinctum, pedibusque ligno munitis **496** custodiri imperavit. Aliquot autem diebus interjectis, in Phari solariorum privatim inter duos e suis præfectis sedens, cum ipsis interrogationem faciebat. Cum vero sanctus jam introducendus erat ad imperatorem, a pio aliquo viro nummum petiit et accepit, quem quidem intra cucullam gestabat. In ipso autem sancti viri ingressu soloque aspectu, ira incensus re et nomine draco exclamavit: O vim! A quoniam nefando mea aula reprehenditur? Cui cum sanctus nihil responderet, sed prostratus in terram corpore esset, eum tyrannus ira-

αὐτὸν παρὰ πολὺ δευτερεύουσα νέα Σάρα, ἡ τοῦ πατριάρχου Στεφάνου μητὴρ πρὸς Θεὸν ἐξεδήμησεν, εἰποῦσα τῇ ἑαυτῆς θυγατρὶ· Μὴ κλαίε, Θεοδότῃ μετ' ἐμοῦ γὰρ πορεύῃ. Καὶ μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ ἐκοιμήθη καὶ ἡ τοῦ ἁγίου ἀδελφὴ ἐν εἰρήνῃ.

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις Στέφανός τις, στρατιώτης τοῦ στίφους τῶν Ἀρμενίων, ἐκ τῶν τῆς Εὐρώπης μερῶν ἡμίξηρος γεγονώς, ὅλος ἐπὶ τὴν γῆν ἐκεκῦφει καμπτόμενος. Οὗτος πρὸς τὴν νῆσον ἀποπλεύσας, καὶ τῷ ἁγίῳ προσπεσὼν καὶ ἱκετεύσας, τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα καὶ τῆς Μητρὸς αὐτοῦ ἀδιστάκτῃ πίστει προσκυνήσας, ὑπέστρεψεν ὀρθὸς καὶ ὁλόκληρος ταῖς τοῦ ὁσίου εὐχαῖς πρὸς τὸ ἴδιον τῆς στρατείας τάγμα. Τῶν δὲ στρατιωτῶν διερωτῶνται αὐτὸν, πῶς ἄρα καὶ ποίῳ τρόπῳ καὶ παρὰ τίνος τὸ ἀνίαντον ἐκεῖνο ἰάθη πάθος· αὐτὸς ἅπαντα διεσάφησεν, ὅτι Ἐν Προκονήσῳ ἔστι τις μοναχὸς ἐγκλεισμένος, λεγόμενος Στέφανος καὶ ἐξόριστος. Οὗτος ἐπευξάμενος, καὶ ποιήσας με δύο εἰκόνας προσκυνῆσαι, μίαν ἀνδρὸς γράφουσαν, Χριστὸς, καὶ ἐτέραν γυναικὸς, ὡς ἔλεγον εἶναι αὐτὴν τῆς Θεοτόκου· ἥς ἀσπασάμενος, παραχρῆμα ἰάσεως ἔτυχον. Οἱ δὲ παρ' αὐτοῦ ἀναχωροῦντες ἵφασιν πρὸς αὐτόν· Ἀθάλαϊ, σοι, Στέφανε, εἰδωλολατρεῖσας. Καὶ διαβήλουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν ἀρχιστρατάρχην τῆς Θράκης· ὁ δὲ γνοὺς τὰ κατ' αὐτόν, τῷ τάχει τοῦτον πρὸς τὸν βασιλέα ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ τύραννος τοῦτον δεξάμενος, καὶ γνοὺς τὰ εἰς αὐτόν, εἶπεν· Εἴτα καὶ ἐπιμένεις, ὡς ἐδιδάχθης παρὰ τοῦ ἀμνημονεύτου ἐκείνου, προσκυνῶν τὰ τοιαῦτα ἰνδάλματα; Ὁ δὲ μᾶλλον ἀναθεματίζας καὶ μετάνοιαν βαλὼν, ὡς ἦδη πλανηθεὶς, παρ' αὐτὰ τοῦτον ὁ ἀλιτήριος τῇ τοῦ κενουρίωνος ἀξίᾳ ἐτίμησεν, ὡς ἀτιμάσαντα τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα· ἀλλ' οὖν ὁ δίκαια κρίνων Θεὸς ὁ διὰ τοῦ προφήτου βοῶν, Ἀλλ' ἢ τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ οἱ ἐξουθενοῦντές με ἀτιμασθήσονται, οὐχ ὑπερείδεν τῆς ἀδίκου δίκης τὴν δίκην. Ὁ γὰρ τὴν ἀξίαν λαβὼν παραβάτης, ἐν τῷ ὑποστρέφειν αὐτὸν ἐκ τῶν βασιλείων οἰκᾶς, τοῦ ἱπποκρημνισθεὶς, καὶ τοῖς αὐτοῦ ποσὶ περιθλασθεὶς, ἱπποῦτον γέγονε παρανάλωμα, τὴν ψυχὴν ἐν κακῷ ἀπορρήξάμενος. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ τάχιστα τὸν δούλιος δράκων εἰπὼν, ἔτι Καὶ ἐξόριστος ὢν οὐ

Τοῦτον ὑποστρέψαντα ἐκ Προκονήσου κελεύει ἐν τῇ τῆς Φωλῆς εἰρηκτῇ τῇ ἐξοφωμένῃ ἐν χειροπέδαις φυλαχθῆναι, καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐν τῷ ξύλῳ ἀσφαλίσθηναι. Καὶ μεθ' ἡμέρας τινὰς ἐν τῷ τοῦ Φάρου ἑλίκῳ ὁδῷ· καθίσας ἀναμεταξὺ δύο τινῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, ἐποιεῖτο μετ' αὐτῶν· τὴν ἐρώτησιν. Ὁ δὲ ἅγιος ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν εἰσιέναι πρὸς τὸν βασιλέα, ἀτιησάμενος καὶ λαβὼν παρὰ τινος φιλοχρίστου νόμισμα, ἐνδὸν τοῦ αὐτοῦ κουκουλλίου ἐβάσταξεν. Ἐν δὲ τῷ εἰσιέναι αὐτόν καὶ μόνον ὁραθῆναι, θυμομαχῆται; ὁ φερόνυμος δράκων, ἀνέκραξεν ἰβήγων· Ὡς βίαι παρὰ τοῦ ἀμνημονεύτου τὸ ἐμὸν καταμαρτυρεῖται βασιλείον; Τοῦ δὲ ἁγίου μηδὲν

1 al. ἀναχωροῦντες ἵφοντες. 2 al. ἐνδύς. 3 al. μετ' αὐτοῦ.

ἀποκρινομένου, ἀλλὰ χαμάζε κεχυφός, ὁ τύραννος Ἀ
πρὸς αὐτὸν ὀργίλως ἐπιδῶν, ἐναιμούς τε τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς συνταράξας, καὶ αἰθερίως τὴν χεῖρα περιγυ-
ρίσας, ὁ δρακοντιῶν τε συριεὶς μέγα εἶπεν· Ἐμοὶ
οὐκ ἀποκρίνη, μιαινωτάτῃ κεφαλῇ; Ὁ δὲ ἅγιος ἐφη
πρὸς αὐτόν· Βασιλεῦ, εἰ καταδικάζειν θέλεις, τιμώ-
ρησαι με· εἰ δὲ ἐπερωτᾶν, μετρησάτω σου τὸν θυμὸν
ἡ πραότης. Οὕτως γὰρ δικάζειν τοὺς κριτὰς οἱ νόμοι
κελεύουσιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς, Εἰπέ, φησὶν, τίσιν ὅροις
καὶ πατρικαῖς ἐντολαῖς μὴ ὑποκύψαντες, αἰρετικῆς
ὑπολήψεως ὑπόκρισιν ἔχειν παρὰ σοὶ νενομίμεθα;
Ὁ ἅγιος εἶπεν· Τὴν ἐκ πρόπαλαι περιοδικῶς ὑπὸ πάν-
των Πατέρων δεχθεῖσαν καὶ προσκυνηθεῖσαν εἰκονι-
κὴν στηλογραφίαν, ἣν ἀνόμως τῶν ἐκκλησιῶν ἐξ-
εποιήσαο, ταύτην ἐξορύξαντες. Καὶ ὁ βασιλεὺς·
Μὴ λέγε ταύτας, ἀνοσία κεφαλῇ, στηλογραφίας,
ἀλλ' εἰδωλογραφίας. Καὶ πόλον γὰρ δίκαιον εἰδωλεῖα
μετὰ ἁγίων; Ἡ κοινωρία τίς ζωῇ πρὸς σκότος;
Πρὸς δὲ ὁ ἅγιος· Βασιλεῦ, οὐχὶ τῇ ὕλῃ οἱ Χριστιανοὶ
λατρεῦειν ἐν εἰκόσι ποτὲ ἐθέσπισαν· ἀλλὰ τὴν κλη-
σιν τῆς θείας προσκυνούμεν, νοερώς εἰς τὰς αἰτίας
τῶν πρωτοτύπων ἀναγόμενοι. Καὶ γὰρ διὰ τῆσδε τῆς
ὁράσεως τὸ ἡγεμονικὸν διηπλωμένον τοῖς δόγμασι
καὶ τῇ σκοπῇ τῆς εὐσεβείας, πρὸς τὰς ὕψιλάς τε
καὶ μετεωροπορούσας τῶν οὐρανῶν σκηνάς, εἰς τὸ
δύνασθαι τῷ μεγέθει τῶν τοιούτων ἐννοσεύειν ῥεψί-
μεθα· καλῶς γάρ τις οἶονεῖ ἐστὶν ψυχῆς ἡ περὶ τὸ
ζητούμενον συγκατάθεσις, τὴν ἄστατον τοῦ νοῦ πολυ-
πραγμοσύνην, καθάπερ τινὰ πολυπλανῆ πτήσιν ἢ
ἐφ' ἑαυτῆς ἀναπαύουσα. Καὶ ὁ βασιλεὺς· Ἀρά γε δι-
καιόν ἐστιν τὰ παρὰ ἀνθρώπων κηρυχθέντα ἀπειρα
καὶ δυσθεώρητα, καὶ μήτε νῦν λεπτὰ, αἰσθητικῶς
ἐκτυποῦν καὶ διὰ ὕλης προσκυνεῖν, μὴ ὄντος τινὸς
τῶν τοιούτων ἐν γνώσει, ἢ καὶ μόνῃς τῆς ἀπειρίας,
ὥς φησιν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος; Εἰτα ὁ ἅγιος· Καὶ
ποῖος ἄρα γε λογισμοῦ κύριος ὢν, τὰ ἐν τῇ ἐκκλη-
σίᾳ προσκυνῶν, εἴτε λίθον, εἴτε χρυσὸν, εἴτε ἄργυ-
ρον, κτισματολατρεῖ, διότι τῇ κληθεὶ μετεπιορήθησαν
εἰς ἅγια; Ὑμεῖς δὲ ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου μὴ
διαστείλαντες, οὐκ ἐφρίξατε εἰπεῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ
εἰκόνα ἐν παροινίᾳ εἰδῶλον, ὡς Ἀπόλλωνα, καὶ τῆς
Θεοτόκου ὁμοίως ὡς Ἀρτέμιδα, καὶ καταπατῆσαι
ταύτας, καὶ κατακαῦσαι. Καὶ ὁ βασιλεὺς· Πειρω-
μένη τῷ νοί, καὶ ἀμνημονεύτων ἀμνημονευτότερε,
τὰς εἰκόνας πατήσαντες, Χριστὸν πεπατήκαμεν; Μὴ
γένοιτο! Ὁ δὲ σημειοφόρος Στέφανος ἀεὶ ἐν ἑαυτῷ
τὸν Χριστὸν περιέριπν, καὶ ὅλος ὑπ' αὐτοῦ διδασκό-
μενος, τὴν χεῖρα τῷ στέρνει ἀνανακλάσας, καὶ
ἐνδόν· ταύτην εἰσδύσας τοῦ ἱεροῦ κουκουλλίου, τὸ
νόμισμα ἐξενεγκῶν, ἐπεδείκνυνεν, καθάπερ Χριστὸς
τῇ πρὶν τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ, εἰκόνα καὶ ὄνομα
φέρων τοῦ ἀλάστορος, καὶ φησιν· Τίρος ἡ εἰκὼν
αὕτη, βασιλεῦ, καὶ ἡ ἐπιγραφή· Ὁ δὲ τύραννος
θαμβηθεὶς ἐφη· Τῶν βασιλευνόντων. Καὶ ὁ ἅγιος·

cunde intuitus, sanguineos oculos contorquens,
manum per aerem circumagrans, et immani, dra-
conis instar, emisso sibilo dixit: Mihi non re-
spondes, impurissimum caput? Cui sanctus, Impe-
rator, inquit, si me condemnare in animo habes,
me supplicio affice. Si vero me interrogare tibi pla-
cet, tuum animum temperet mansuetudo. Sic enim
judicare iudicibus leges præcipiunt. Tum imperator,
Dic, inquit, quibus decretis vel Patrum præceptis
non obsequentes, hæretici a te existimamur? Cui
sanctus respondit: Quia imagines, quas ab initio
continua serie universi Patres comprobavere et ado-
raverunt, **497** nefarie ab ecclesiis exterminastis et
excidistis. Et imperator: Ne, inquit, profanum ca-
put, imagines appelles, sed idola. Et vero quid justi
est idola inter et sanctos? *Aut quæ societas luci ad
tenebras*⁸¹? Ad quæ sanctus: Imperator, nunquam
Christiani statuerunt, ut materia in imagine co-
leretur. Verum, nomen rei per imaginem nobis
exhibitæ adoramus, ad ipsos auctores et prototypa
mente ascendentes. Etenim rationem per hancce
externam speciem dogmatibus et fine religionis se
veluti expandentem, in excelsis et sublimibus cælo-
rum tabernaculis, quantum per harumce rerum
magnitudinem licet, nidum struere cupimus. Qui-
dam enim quasi animæ nidus est, ejusdem circa id,
quod quærit, confessio, quæ instabilem mentis sol-
licitudinem, tanquam vagum volatum in seipsa ju-
bet conquiescere. Rursus imperator: Num igitur,
inquit, æquum est infinitas res ab hominibus cele-
bratas, contemplatu difficiles, nec etiam mente
comprehensibiles, modo qui sub sensus cadat ex-
primere et per materiam adorare; cum nihil hujus-
cemodi rerum in cognitionem veniat, nisi sola infi-
nitas, ut ait Theologus Gregorius? Reponit sanc-
tus: Et vero quis mentis compos, ea **498** quæ in
ecclesia sunt, adorans, sive lapis sit, sive aurum,
sive argentum, creatæ rei cultum exhibet; quando-
quidem in res sanctas appellatione mutata sunt?
Vos vero inter sanctum et profanum non discernen-
tes, præ petulantia, Christi et Deiparæ imagines
idola appellare ut Apollinem et Artemidem, illasque
conculcare et cremare non horruistis? Ad quæ im-
perator: O mente obcecata et nefandis magis ne-
fande; ergone Christi imagines conculcando, Chri-
stum conculcavimus? Absit. Tum signifer Stepha-
nus, qui Christum in seipso semper gerebat, et to-
tus ab eo docebatur, manu ad pectus retracta et in
sacram cucullam immissa, nummum extulit, qui
improbi imperatoris effigiem et nomen ferebat,
eumque illi, ut olim Christus Judæorum Synagoga,
ostendit dicens: *Cujus est, o imperator, imago hæc
et superscriptio*? Obstupefactus tyrannus respondit:
Imperatorum. Et sanctus: Num si illud humi pro-

⁸¹ II Cor. vi, 14.

VARIAE LECTIONES.

• ὑπογυρίσας. ῥ al. ἐννοσεύειν. ῥ al. πίστιν. ῥ al. ἔσω. ῥ al. ὑπογραφή.

Jiciam et sponte conculcabo, pœnas luam? Omnino, iniquiunt hi, qui astabant : quandoquidem invictorum imperatorum effigie et nomine insignitur. Tum sanctus graviter suspirans ait : Si vester hic sermo est, qualem ergo infelicem pœnam **499** sustinebit, qui Christi ejusque Matris nomen in imagine conculcaverit et cremaverit? An non prorsus igni nunquam interituro et æterno, vermique nusquam dormienti tradetur? Postea nummum projecit et calcavit. Mox vero hi qui imperatori assistebant, velut quædam feroces belluæ in sanctum irruentes, eum e solario deorsum præcipitem agere volebant. Verum, imperator subdole (namque ut serpens formam mentiri noverat) impedit, quominus id agerent : eumque statim collo vincitum, et manibus a tergo ligatis in publicum Byzantii carcerem, sacrum prætorium dictum, misit; ut secundum leges judicium subiret, eo quod imperatoris imaginem contra leges conculcasset. O stupiditatem! Illi qui aperte Dei legem transgressi, ejus imaginem conculcavere, ii in propria sua imagine legem propugnatricem faciunt? Quis, quæso, illorum amentiam non irriserit?

Itaque beatissimus Pater noster Stephanus in prætorium ductus est, cujus vestibulum solum ut subiit, concaluit cor ejus intra ipsum, ut Prophetæ verba usurpem, et igne meditationis suæ accenso ²², locutus est lingua sua finem dierum vitæ suæ, dicens : Hæc mea hujusce vitæ **500** requies, et hic habitabo usque ad extremum vitæ meæ habitum, quia pro imagine Christi nomine decorata elegi eam ²⁴. Ibidem etiam delectos sancti monachorum instituti viros, ad trecentos quadraginta duos numero, ex variis locis inclusos invenit; quorum aliis nares abscissæ fuerant, aliis effossi oculi, aliis amputatæ manus, eo quod adversus sanctas imagines subscribere renuerant. Alii auribus carebant. Alii intolerabiliū verberum reliquias exhibebant. Alii se pilis privatos et ab impiis Iconoclastis abrasos ostendebant. Plures vero venerandam barbam pice unctam atque adustam habebant. Ut hæc acerba et varia pietatis mystarum supplicia vidit sanctus, Deo, qui illis patientiam tribuerat, gratias egit. Ipse vero dolore et tristitia afflictebatur, quod nondum tormentum aliquod vel membri avulsionem ob eandem causam expertus erat. Cæterum, omnes illi Patres eum tanquam summum pastorem et salutarem magistrum exceptere, ab eoque docebantur, ac suas cogitationes ipsi referebant. Denique prætorium factum est monasterium, cum illic canon monasticus observaretur. Porro carceris custodes, et cuncti ad quos jam **501** pridem sancti viri fama pervenerat, cum

A Ἀρά γε εἰ τοῦτο προσέριψας ἑπὶ τῆς γῆς ἐκουσιῶς πατήσω, ὑποίσω δίκην; Οἱ δὲ παρεστῶτες, Ἐκ παντός· ὅτι περ, φησὶν, χαρακτῆρα καὶ κλήσιν τῶν ἀηττήτων φέρει βασιλέων. Ὁ δὲ ἅγιος μέγα στενάξας εἶπεν· Εἰ ὑμεῖς οὕτως φατέ, πόλιν ἄρα ἐλευσὶν ὑποίσει δίκην ὃ τὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Μητρὸς αὐτοῦ ὄνομα ἐν εἰκόνι πατήσας καὶ κατακυύσας, ἣ πάντως τῷ ἀτελευτήτῳ πυρὶ καὶ αἰωνίῳ καὶ τῷ ἀκοιμήτῳ σκώλῃ ἐκδοθήσεται; Καὶ ῥίψας τὸ νόμισμα, κατεπάτησεν αὐτό. Οἱ δὲ τῷ βασιλεῖ παριστάμενοι, ὡς εἰ τινες ἄγριοι θῆρες εἰσπληθήσαντες κατὰ τοῦ ἁγίου, κρημνίσαι τοῦτον ἐβούληθησαν ²² τοῦ ἡλιακοῦ πρὸς τὸ κάταντες. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὑποῦλως πῶς (παρεμορφοῦτο γὰρ ὡς ὄφις) τούτους ἀπεσέθεν τοῦτο μὴ πράξει. Καὶ παρευθὺ τὸν ἅγιον δεξιόμενον ἐκ τοῦ τραχήλου, ἐπισθεν δὲ τὰς χεῖρας, πρὸς τὴν τοῦ Βυζαντίου δημοσίαν φυλακὴν τοῦτον παρέπεμψεν, ἐνθα ἐπιλέγεται τὸ ἱερὸν πραιτώριον, ὡς ἐννόμως κριθῆναι αὐτόν, διότι βασιλεὺς χαρακτῆρα ἀνόμως πεπάτηκεν. Ὡς τῆς παραπληξίας! Οἱ γὰρ προφανῶς τὸν τοῦ Θεοῦ παραβεβηκότας νόμον, καὶ τὴν αὐτοῦ εἰκόνα πατήσαντες, οὗτοι ἐν τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι τὸν νόμον πρόμαχον ποιοῦνται. Καὶ τίς ἄρα οὐ γελάσειεν τὴν τούτων ἀνοιαν;

C Ὁ δὲ παμμάκαρ Πατὴρ ἡμῶν Στέφανος τῷ πραιτωρίῳ παραπεμφθεὶς, ὡς μόνον πρὸς τὰ πρόθυρα εἰσέδω, ἐθερμάνθη ἡ καρδιά αὐτοῦ, προφητικῶς εἰπεῖν, ἐν τῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ τῆς μελέτης αὐτοῦ ἐκκαύσας πῦρ, ἐλάλησεν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ, τὸ πέρας τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰπὼν· Αὕτη μου τῆς ζωῆς ταύτης ἡ κατάπαυσις, καὶ ὧδε κατοικήσω ἕως ἐσχάτης τοῦ βίου μου ἀναπνοῆς, ὅτι ὑπὲρ τῆς Χριστωνύμου εἰκόνης ἡρετιστάμην αὐτήν. Εὗρεν δὲ ἐν τοῖς ἐκεῖσε ἐγκλεισμένους λογάδας τοῦ ἁγίου τῶν μοναχῶν σχήματος, ὡσεὶ τριακοσίους τεσσαράκοντα δύο τὸν ἀριθμὸν, ἐκ διαφόρων χωρῶν, τοὺς μὲν ῥινομήτους, τοὺς δὲ ἀπομαμάτους, ἄλλους χεῖρας κεκοιμένας ἔχοντας, ὡς μὴ ὑπογράφαντας κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἑτέρους ὧτα μὴ ἔχοντας. Καὶ οἱ μὲν τῶν ἀνεικίστων δαρμῶν τὰ λείψανα ἐδείκνυν. Οἱ δὲ τρίχας μὴ ἔχουν αὐτοὺς ἐπεδείκνυν, ξυρισθέντες παρὰ τῶν ἀσεβῶν εἰκονοκλαστῶν· καὶ οἱ πλείους τὴν τιμίαν γενειάδα ἐκ πίστεως κεχρισμένην καὶ κεκαυμένην εἶχον. Ταύτας τὰς χαλεπὰς πολυειδεῖς τιμωρίας τῆς εὐσεβείας μυστῶν ἰδὼν ὁ ἅγιος, ἡγαρίσκει τῷ Θεῷ τῷ τὴν ὑπομονὴν αὐτοῖς δωρησαμένῳ. Ἠσχαλλεν δὲ καὶ ἐδυσφόρει, ὅτι οὐκ ἦν αὐτὸς ἀκμήν πείραν λαθὺν τιος βεσάνου ἢ ἀφαιρέσειν μέλους περὶ τοῦ προκειμένου. Οἱ δὲ Πατέρες οὗτοι πάντες ἐδέξαντο τοῦτον ὡς ἀρχιποιμένα καὶ καθηγῆτὴν σωτήριον, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐδιδάσκοντο, καὶ αὐτῷ τοὺς λογισμοὺς ἀνέφερον. Λοιπὸν γέγονε τὸ πραιτώριον μοναστήριον, παντὸς τοῦ μοναχικοῦ κανόνος ἐπιτελουμένου. Οἱ δὲ τὰς φυλακὰς πεπιστευμένοι, καὶ πάν-

²² Psal. xxxviii, 4. ²⁴ Psal. cxxxi, 14.

VARIÆ LECTIONES.

¹ al. προσέριψας. ² Unus addit κατὰ. ³ al. ὡς γράψαντας ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων.

τες οἱ τὴν τοῦ ὁσίου φήμην ἔκπαιαι ἐνωτιζόμενοι, A
 ἰδόντες τοῦτον ὡς ἄλθως τὸ κατ' εἰκόνα ἀλώθητον
 διασώζοντα, τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἐπίγειον ἄγγελον
 ἐξεθαμβήθησαν. ὡς εἰπεῖν τινι καπικλάριον (25)
 πρὸς τὴν ἰδίαν γυναῖκα ὡς ἐν μυστηρίῳ, καθάπερ
 ἐκεῖνος ὁ Μανωέ· Ἀποκλώμεν, ὦ γύναι, ἐκ ταύ-
 τῆς τῆς τοῦ τυράννου μανίας. Ὁσεὶ Θεὸν γὰρ ἐώρακα
 τὸν νυνὶ καθερχθέντα ἐν τῇ φυλακῇ Στέφανον τὸν
 τοῦ Αὐξέντιου. Ἡ δὲ τιμία ἐκεῖνη γυνή, ἡ νέα
 Σαραφθία, καὶ Σουμανίτις, ἡ κατὰ ἀλήθειαν Φοῖβη,
 ἔν' ἐλπω, καὶ Τρύφαινα ἐρωτήσῃ τὴν ἐρωτήσιν πρὸς
 τὸν ἄνδρα προστιθεῖσα, κλοποφορεῖ παρ' αὐτοῦ διὰ
 τῆς ἀκοῆς, πᾶσαν τὴν πολιτείαν τοῦ μακαρίου, καὶ
 κρυφιοπνεύσει * τοῦ συζύγου τῇ εἰρηκτῇ εἰσπηδήσασα.
 τοῖς ποσὶ τοῦ ὁσίου κυλινδουμένη, εὐχὴν ἐπεζητεῖ,
 καὶ ἀντιβολεῖ, ἔκτοτε τῷ ἁγίῳ αὐτὴν διακονεῖν τὰ B
 πρὸς τὴν χρείαν, τοῖσδε λέγουσα· Μὴ ὑπέρθῃ,
 Πάτερ, ἐμὲ τὴν παντάλαιν, θέλουσάν σοι παρηγο-
 ρικῶς εἰσχομίζεῖν τὰ πρὸς τὴν χρείαν, μὴδὲ βδε-
 λύσῃ με τὴν ἁμαρτωλὸν. Ἐκ γὰρ τοῦ τοιοῦτου τρό-
 που ἐλπίζω κάγω μισθὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ κομίσασθαι.
 Αἰὸ μὴ ἀπίσῃ με τὴν ἀναξίαν. Ὡς δὲ ὁ τιμίος
 Πατὴρ εὐχὴν μὲν ἐπ' αὐτὴν ποιήσας, οὐκ ἐπένευσεν
 τὸ ὅτιον ὧ λαβεῖν, λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ γυνή· Σε-
 δάσμιε Πάτερ, τί ἀπαναίη τῆς πρὸς σέ μου πίστεως;
 Εἰ γὰρ καὶ τὸ ἀνάξιόν μου ἀπαιθεῖ με, ἀλλ' οὖν οἶδέν
 σου ἡ εὐλάβεια οἰκτιρμούς ἐπιδεικνυσθαι. Ὡς γὰρ ἡ
 Σαραφθία ποτὲ χήρα τῷ Ἠλίᾳ τὸ ἄλευρον, καὶ ἡ
 Σουμανίτις τῷ Ἐλισσαίῳ τῆς φιλοξενίας τὸ δωμά-
 τιον, καὶ ἡ μακαριζομένη χήρα ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις
 τοὺς τῆς ὑστερήσεως δύο ὀβολοὺς ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ,
 καὶ ἡ Σαρμαίτις αὐτῷ, φημὶ τῷ Χριστῷ τοῦ βαθυ-
 τάτου φρέατος τὸ παρηγορικὸν ὕδωρ, οὕτως κάγω
 ἐλπιδί τῆς πίστεως ὁμοίον τι διατελοῦσα, πρὸς σέ μὴ
 ἀποστραφεῖν τεταπεινωμένη, κατησχυμένη. Ὁ
 δὲ ἅγιος φησιν πρὸς αὐτὴν· Ἀπιθι, γύναι, ἀπιθι,
 ὅτι οὐ δύναμαι δέξασθαι τι παρὰ σοῦ. Οὐ γὰρ
 τὴν φύσιν ἡ τὸ ἀνάξιον φεύγω. Μὴ γένοιτο· Πάντη
 γὰρ ἐγὼ ἐλεεινὸς καὶ ἀνάξιος. Ἀλλ' ὅτι κωλύσμαι *
 παρὰ τοῦ ἐντελομένου αἰρετικαῖς μὴ συγκόινωνεῖν.
 Οὐ γὰρ οἶδ' ὅτε ἐμαυτὸν μετὰ Χριστιανοκατηγόρων
 σίρετικῶν καὶ Εἰκονοκαστῶν συγκοινωνήσαντα, ἢ
 παρὰ τῶν αὐτῶν χειρῶν εἰληφότα τι. Ἡ δὲ Χριστο-
 φίλῃς ἐκεῖνη γυνὴ καὶ φιλάγιος, ἡ κατὰ ἀλήθειαν
 φύλαξ καταπονουμένων, ταῦτα παρὰ τοῦ ἁγίου
 ἀκούσασα, ῥίψασα ἑαυτὴν εἰς τὸ ἔδαφος, ἐδὼα λέ-
 γουσα· Μὴ γένοιτό μοι, ὅσιε Πάτερ Στέφανε, ἐν-
 υδρίσαι ποτὲ εἰκόνα Χριστοῦ, ἢ τῆς Μητρὸς αὐτοῦ, ἢ
 τῶν ἁγίων. Οἶδα γὰρ ὅτι οὐ δύνασαι * δίκην οἱ
 ταῦτα τολμήσαντες προῖξαι. Ὁ γὰρ ἐν ἁγίοις Πατὴρ
 ἡμῶν Γερμανὸς τοὺς καθαιρέτας τῶν ἁγίων εἰκότων

⁸⁵ Judic. xiii, 22. ⁸⁶ III Reg. xvii, 22. ⁸⁷ IV Reg. iv, 51. ⁸⁸ Rom. xvi, 1, 12. ⁸⁹ III Reg. xvii, 12.
⁹⁰ IV Reg. iv, 10. ⁹¹ Luc. xxi, 2-4. ⁹² Joan. iv, 5. ⁹³ Tit. iii, 10.

VARIE LECTIONES.

* al. κρυφιοπνεύσως. ὧ al. οἶον. * al. κελύσμαι. * al. τίσουςιν.

NOTÆ.

(25) *Καπικλάριος*, apud Græcos medii et infimi ævi, carceris custodem significat.

PATROL. GR. C.

Tolle, tolle, crucifige Filium Dei ⁹⁴. Quamobrem, A
reverende Pater, hoc unum peto, ut virum meum
et alios custodes factum celetur; atque ego tuam
sanctitatem rebus ipsis certam redditura sum.
His dictis, in suum cubiculum rediit, reserataque
arcula, tres absconditas imagines extraxit, unam
sanctissimæ Deiparæ Filium et Deum in sinu ge-
stantis, alias principum apostolorum Petri et Pauli,
quas cum coram sancto viro cum fide adorasset,
ipsas eidem dedit dicens: Iste sint, o sancte,
ante faciem tuam, dum oras, ut et mei peccatricis
memoriam habeas. » Pio hoc modo ejus petitioni
sanctus consensus, illaque ab hoc tempore et paulu-
lum panis, nimirum circiter sex uncias, et aquæ
haucalia tria Sabbato et Dominica attulit. Is enim
cibus et potus beato viro fuit per undecim menses, B
quos in prætorio exegit.

504 Cum autem quadam die una cum vinetis aliis
Patribus sederet vir sanctus, sermo motus est de per-
secutionis tormentis quæ præfecti imperatoris di-
versis in locis adhibuerant. Itaque in medium pro-
diit Antonius ex Creta insula, qui de victima Deo
immolata his verbis locutus est: « Quomodo sine
lacrymis egregia abbatis Pauli certamina in ve-
strum conspectum adducam, venerandi Patres? Vir
ille generosus a Theophane cognomento Lardotyro
insule archisatrapa comprehensus, in prætorium
Heracii interrogandus adductus est. Jacebat autem
humi Christi imago, eum pro nobis crucifixum
exhibens, et illud tormenti instrumentum, quod
Græci catapeltas vocant. Itaque præfectus illi dixit:
Unum, o Paule, e duobus tibi proponitur, vel hac
imagine conculcata vivere, vel ad supplicium mitti.
Tum vir sanctus magna voce exclamavit: Absit mihi,
Domine Jesu Christe, Fili Dei, tuam divinam for-
mæ corporeæ imaginem, tremendi tui nominis ta-
bernaculum pedibus proterere. Deinde pronus in
terram factus, sanctam imaginem convenienti cultu
adoravit. Quod cum præfectum ira accendisset,
eum vestibus exui præcipit, et ita in catapeltis
extendi. Igitur **505** ministri sanctum duabus tabu-
lis a capite ad talos usque constringunt, ipsius
membra clavis ferreis configunt, cum inverso ca-
pite suspendunt, immensoque rogo circum ipsum
accenso, sic sanctum virum holocaustum igne effe-
cit nequam imperatore nequior præfectus. »

Adhuc illo loquente, omnibusque Patribus la-
crymas effundentibus, Theocteristus presbyter et
senex sancti monasterii Pelecitæ, cujus nares impii
iconoclastæ præciderant, barbarique pice et naph-

μετ' ἐκαίνων ἔταξεν τῶν κραζάντων· Ἄρον, ἄρον,
σπύρωσον τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν. Διὸ, τίμεις Πάτερ,
τοῦτο μόνον αἰτοῦμαι, τοῦ κρυθῆναι τὸ ὄραμα πρὸς
τε τὸν ἄνδρα μου καὶ τοὺς συμφύλακας. Καγὼ ἔργῳ
πληροφορήσω τὴν σὴν ἐσώτητά. Καὶ ταῦτα εἰπούσα,
καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῆς οἰκημα ἀντισειλοῦσα, τῇ κλειδί
τὸ ἴδιον ἀνεψίχασα κιθῶτιον, ἐκβάλλει τρεῖς εἰκόνας
κεκρυμμένας, τῆς τε παναγίας Θεοτόκου ἐν ἀγκάλαις
φερούσης τὸν Υἱὸν καὶ Θεόν, καὶ τῶν κορυφαίων
ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ ἐπ' ὅψειν αὐ-
τόν πιστῶς προσκυνήσασα δίδωσιν αὐτῷ, εἰπούσα·
Ἔστωσαν αὐται, ἅγιε, πρὸ προσώπου σου εὐχομέ-
νου, ὅπως καμὸς μνηλεὶν ποιῇ τῆς ἁμαρτωλοῦ. Ἐν
τούτῳ τῷ θεοφιλεῖ τρόπῳ εὐδοκήσας ὁ ἅγιος κρὶς
τὴν ἑαυτῆς αἴτησιν, ἔκτοτε Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ
αὐτῇ αὐτῷ ἐκόμεζεν ἄρτου βραχὺ, ὥστε οὐγκίας ἐξ,
καὶ ὕδατος βραυχάλια τρία. Αὕτη γὰρ ἦν ἡ βρώσις
καὶ πόσις τῷ μακαρίῳ τὴν ἐνδεκαμηναῖον χρόνον,
ὅνπερ ἐν τῷ πραιτωρίῳ ἐποίησεν.

Ἐν μὲν δὲ τῶν ἡμερῶν καθέσθεις μετὰ τῶν συν-
δесμωτῶν Πατέρων ὁ ὁσιος, ἐκινήθη λόγος περὶ τῶν
κατὰ χώρας τῶν γεγονότων βασάνων τοῦ διωγμοῦ
παρὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ τυράννου. Παρήχθη δὲ εἰς
μέσον Ἀντώνιος τῆς Κρητῶν νήσου, ἀπαγγέλλων
τὸ θεόθυτον θῦμα, καὶ ῥῆσιν· Πῶς ὑπ' ὅψιν ἀδα-
κρυτὶ ἀγάγοιμι, Πατέρες τίμιοι, τὰ τοῦ ἀδδδ Παύ-
λου ἁριστεύματα; οὗτος γὰρ ὁ γεννάδας κατεσχέθη
ὑπὸ Θεοφάνους ἀρχισατράπου τῆς νήσου τὴν ἐπὶ κλίην
Λαρθοτύρου, καὶ προσήχθη πρὸς ἐξέτασιν ἐν τῷ
λεγομένῳ πραιτωρίῳ τοῦ Ἡρακλείου. Προὔκειτο
δὲ πρὸς γῆν ἡ τοῦ Χριστοῦ εἰκών, καθὼς ὑπὲρ ἡμῶν
ἐσταυρώθη, καὶ τὸ τῶν βασάνων ὄργανον, τὸ παρ' Ἐλ-
λην τῶν ἐγγόμενον καταπέλται, καὶ φησιν ὁ στρατηγός·
Ὁ Παῦλε, ἐν ἐκ τῶν δύο σοὶ πρόκειται, ἢ τὴν εἰ-
κόνα πατήσαντα ζῆσαι, ἢ τῇ βασάνῳ παραπεμφθῆ-
ναι. Ὁ δὲ ἅγιος φωνῇ μεγάλῃ ἀνέκραξεν· Μὴ γέ-
νοιτό μοι, Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ,
πατήσαι σου τὴν σαρκομοιόμορφον θείαν εἰκόνα,
σκήνωμα ὑπάρχουσαν τοῦ φοβεροῦ σου ἐνδόματος.
Καὶ πρὸς γῆν νενευκῶς, τὴν προσήκουσαν προσκύνη-
σιν προσῆξεν τῇ ἀγίᾳ εἰκόνι. Θυμωθεὶς δὲ ὁ στρα-
τηγός τοῦτον ἐκδυθῆναι προστάττει, εἰθ' οὕτως
ἀπλωθῆναι πρὸς τοὺς καταπέλτας. Καὶ περισφίγγων-
τες αἱ ὑπηρέται τὴν ἅγιον πρὸς ταῖς δυοῖς σανίσιν
ἀπὸ τε τραχήλου ἕως ἀστραγάλων, καὶ διὰ σιδήρων
τούτου τὰ μέλη καθηλώσαντες, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς κρι-
μύσαντες, κυκλόθεν τε πυρκαϊὴν ὑφάψαντες παμμι-
γέθῃ, οὕτως ὀλοκάρπωμα διὰ πυρὸς τὸν ἅγιον πε-
ποίηκεν ὁ τοῦ παρανόμου βασιλέως παρανομώτερος
ἄρχων.

Καὶ ἐτι τούτου λαλοῦντος, καὶ πάντων τῶν Πατέ-
ρων δακρυβρόσούντων, Θεοστήρικτος πρεσβύτερος καὶ
γῆραλός τοῦ εὐαγούς φροντιστηρίου τῆς Πελεκητῆς,
ὅστις καὶ βινόμενος ἦν, καὶ τὴν γενειάδα ἐκ πλά-

⁹⁴ Joan. xiv, 15.

⁹⁵ pl. λαλοῦντων.

σης καὶ νάφθης κεχρισμένην καὶ κατακεκαυμένην A παρὰ τῶν ἀθείων Εἰκονοκαστῶν, εἰς μέσον προαχθεῖς· εἶπεν· Οὐκ ἔστιν ἄρα, τίμιε Στέφανε, ὑπενεγκεῖν ἄνευ κλαυθοῦ, ἢ ὅπ' ὤψεσιν ἀγαγεῖν τὴν τότε σκοτόμαιναν καὶ ἀγριότητα τοῦ ἄρχοντος τῆς Ἀσιaticῆς γαίης, ὅνπερ Λαχανοδράκοντα καλοῦσιν· Ὁ δὲ τίμιος Στέφανος λέγει αὐτῷ· Λέγε, Πάτερ, διὰ τὸν Κύριον λέγε, καὶ μὴ ἀποκρύψῃς. Προθυμότερους γὰρ ποιεῖς ἡμᾶς, εἰπερ θέλοι ὁ Θεὸς καὶ ἡμᾶς ἀθλῆσαι. Καὶ ὁ Θεοστήριχος πάλιν· Τῆς ἀγίας παρελθούσης Τεσσαρακοστῆς, καὶ τοῦ ἀγίου Πάσχα περπακτός, τῆς ἀγίας πέμπτης ὤψε, ἐν ᾗ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πρὸς Ἰουδαίους παρεδίδοτο, τῆς θείας μυσταγωγίας ἐπιτελουμένης, οὗτος ὁ δρακοντῶνυμος ἀρχισατράπης, τῇ τοῦ βασιλείως κελεύσει, μετὰ πλῆθους στρατιωτῶν εἰσπηδήσαντες, παρευθὺ μὲν τὴν μυσταγωγίαν ἤχρῳεωσαν, καὶ τοὺς λογάδας τῶν μοναστῶν συλλαβόμενοι, ἡσφαλίσαντο τοῦτον τὰς χεῖρας καὶ τοὺς τραχήλους ἐν ξύλοις τὴν ἀριθμὸν τριάκοντα ὀκτώ· καὶ τοὺς λοιποὺς, ὃν μὲν ἀφειδῶς ἔδειρεν, ὃν δὲ κατέκαυσεν· ἄλλων τὰς γενειάδας πισώσας ἐνέπρησεν, καὶ ῥινομήτους ἀπέπεμψεν, ἐξ ὧν εἰς ὑπάρχῳ καὶ αὐτὸς ἐγώ. Καὶ ἐν τούτοις μὴ ἄρκεσθεις ἐκεῖνος ὁ δυσσεβής, τὴν μονὴν πᾶσαν ἐνέπρησεν, ἀπὸ τοῦ ἱπποφορείου μέχρι τῶν ἐκκλησιῶν, ἕως ἐδάφους κονιορτὸν ἀπέτελεσεν. Εἰθ' οὕτως μετ' αὐτοῦ συλλαβόμενος τοὺς τριάκοντα ὀκτὼ ἐκείνους Πατέρας, ἐν τοῖς τῆς Ἐφέσου περιορίοις ἐν θόλῳ τινὶ παλαιοῦ λουτροῦ τοῦτους ἀπέκλεισεν, καὶ τὴν εἰσοδὸν ἀναφράξας, τὰ ἐχόμενα τοῦ ὄρους κατορύξας, τοῦτους κατέκωσεν, καὶ οὕτως τῇ ἀνυποσίτῳ βίᾳ ἐτελειώθησαν ἐν Κυρίῳ.

Τούτων οὖν τῶν λυπηρῶν καὶ ἄλλων πλειόνων ὀδυνηρῶν ῥηθέντων, οὐκ ἦν ὑπενεγκεῖν τὴν κλαυθμόν. Καὶ λοιπὸν ἡξίουν τὸν ἅγιον Στέφανον, ὥσπερ πρὶν ἐν τῷ ὄρει, οὕτως καὶ νῦν λόγον παρακλήσεως προεῖπεν· Ὁ δὲ παμμακάριος ὡς ἐξ ὀδύνης ψυχῆς ἀναστενάζας εἶπεν· Εὐχαριστήσωμεν, Πατέρες καὶ ἀδελφοί, εὐχαριστήσωμεν περὶ πάντων τούτων τῶν συμβεβηκότων· ἡ γὰρ εἰς τέλος εὐχαριστικὴ ὑπομονὴ φέρε· τὸν στέφανον· εἰ γὰρ καὶ πῦρ, καὶ ξίφος, καὶ θάλασσα, καὶ τὸ τελευταῖον θάνατος ἐκ τῶν ἀσεβῶν πρόκειται ἡμῖν, ὑπομένειν, μιμησώμεθα τοὺς καθ' ἡμᾶς τὸν βίον μαρτυρικῶς ἐκτελέσαντας ὁσίους Πατέρας, Πέτρον λέγω τὸν ὅσιον τὸν ἐν Βλαχέρναις ἐγκεκλεισμένον, ὅστις ἀνεικάστοις κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως βουνεύροις τυπόμενος ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰκόνος, τοῦτον Δατιανὸν καὶ παραβάτην παρῆρσι κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πρὸς Θεὸν τὸ δῆμα ἀνατείνας, καὶ εἰπὼν, Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε, οὕτως ἐν τοῖς δαρμοῖς ἐξέπνευσεν, καὶ μετ' αὐτὸν, Ἰωάννην τὸν θεῖον ἡγουμένον τοῦ τερπνοῦ τῆς Μοναγρίας φροντιστηρίου, ὃν ὁ τύραννος βασιλεὺς τυραννικῶς κατασχὼν, διὰ τὸ μὴ πεπατηκέναι αὐτὴν τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα καὶ τῆς Μητρὸς αὐτοῦ, ἐν σάκκῳ κατακλείσας, καὶ λίθῳ μεγάλῳ προσοδῆσας, τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης ἀπέπνιξεν. Τί ἄρα γε τοῦ τοιοῦτου Θανάτου ἐλεεινότερον; Ἀλλ' ἐνδοξότερον παρέχει τὸν

Alia unxerant et adusserant, in medium productus dixit: Nemo, reverende Stephane, noctem illam et sævitiam præfecti Asiaticæ terræ, quem Lachanodracontem appellant, absque gemitu ferre vel ob oculos exponere potest. Cui sanctus Stephanus: Dic, inquit, Pater, dic per Dominum, neque id celaveris. Nos enim promptiores reddes, si nos quoque certare Deus voluerit. Rursus ergo Theocristus: Sancta Quadragesima elapsa, sanctoque Pascha proximo, vespere sanctæ seris quintæ, qua Christus Deus noster Judæis proditus est, dum divina mysteria peragerentur, ille draconis nomen ferens præfectus, jussu 506 Imperatoris, cum militum manu irruens, repente mysteriorum celebrationem interrupit. Comprehensis vero delectis monachis, horum numero triginta octo manus et colla lignis vinxit: reliquos partim crudeliter laceravit, partim cremavit. Aliorum barbas pice perfusus adussit, naresque abscidit, quorum unus ipse ego sum. Vetum, necdum his contentus ille impius integrum monasterium ab equorum stabulo ad ecclesias igne vastavit, et usque ad pavementum in pulverem redegit. Postea secum assumptis triginta octo illis Patribus, eos in quadam testudine veteris balnei apud Ephesi confinia inclusit, apertoque aditu, contiguis montis molibus effossis illos obruit; sicque vi intolerabili in Domino consummati sunt.

τούτους ἀπέκλεισεν, καὶ τὴν εἰσοδὸν ἀναφράξας, τὰ ἐχόμενα τοῦ ὄρους κατορύξας, τοῦτους κατέκωσεν, καὶ οὕτως τῇ ἀνυποσίτῳ βίᾳ ἐτελειώθησαν ἐν Κυρίῳ. C His luctuosis et aliis pluribus tristibus dictis, nemo lachrymas continere poterat. Ipsum vero sanctum Stephanum rogabant, ut quemadmodum antea in monte, sic nunc ipsos suo sermone consolaretur. Tum ille beatissimus quasi præ dolore animæ gemens ait: « Gratias agamus, Patres et fratres, gratias agamus de his omnibus quæ 507 acciderunt. Nam patientia cum gratiarum actione usque in finem juncta fert coronam. Sive enim ignem sive gladium, sive mare, sive postremo mortem nobis impii objiciant, patienter feramus: sanctos illos Patres qui apud nos vitam martyrio absolverunt, imitemur. Sanctum illum Petrum in Blachernis inclusum dico, qui ante Imperatoris conspectum intolerandis hominum nervis pro Christi imagine casus, illum, Dacianum et prævaricatorem libere appellando, sublatisque ad Deum oculis dicendo: Gratias tibi ago, Domine, in mediis verberum cruciatibus expiravit. Hunc Joannes secutus est, divinus ille amœni Monagriæ monasterii præfectus, quem tyrannus imperator tyrannice comprehensum, quod Christi ejusque Matris imaginem pedibus conculcare renuerat, sacco inclusit, eumque ad ingentem lapidem alligatum in profundo maris præfocavit. Quid hujusmodi morte acerbius? Verum, eo gloriosiore coronam præbet. Et hæc quæ-

• αL ψυχῆς. d al. κηρύξας παρῆρσι πάντων.

dem sufficient. Quis enim enarrare valuerit sæva tormentorum genera, quæ ipso tyranno crudeliores præfecti per omnes provincias excogitare? Si quidem plurima sunt eorum impietatis trophæa, **508** quibus despectis, mortem Domini æmulemur. Nam non sunt condignæ passionēs hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis⁹⁵, ut ait vas electionis Paulus.

Jam vero tempus me vocat, o fideles et orthodoxi auditores, ad mortem in apertum proferendam, quam venerandus Pater noster Stephanus pro pietate subiit. Verum, ut sæpe me excusavi, revocat me cum indignitas mea, tum summa ignorantia artis dicendi. Quando vero ipse sanctus erga meam vilitatem se benignum et clementem exhibet, vosque similiter ad me audiendum multa humanitate utimini, pro viribus meam orationem prosequare, nihil alienum a veritate dicturus. Deus qui sua arcana prophetis suis deiecit, et res antequam prodeant patefacit, ipse venerando Patri nostro Stephano suæ ex his locis migrationis tempus non abscondit. Ut enim superius dictum est, dioratici doni particeps erat venerandus Stephanus. Itaque vir sanctus ante quadraginta dies suæ certationis, beatæ illi et hospitali mulieri, novæ Isdandul, et sanctorum in carceribus **509** detentorum ministræ accersitæ dixit: Tui erga me ministerii mercedem, o mulier, tibi Deus rependat. Volo vero hanc quadragesimam in silentio, abstinence et oratione transigere. Mihi ergo panem et aquam asferre desine. Cui honorata illa mulier respondit: Cur vitam severiorem agere in animo habes, Pater? Annon omne tuæ vitæ tempus jejunium, oratio et severitas continua fuit? Cui sanctus: Scio intra paucos dies vitæ meæ terminum fore. Quibus verbis cum hospitalem mulierem in suam sententiam adduxisset, eam in pace dimisit. Sic ergo vir sanctus per dies illius Quadragesimæ Patres qui secum in carcere detinebantur, docere et hortari non cessavit, ne in afflictionibus deficerent. Noctes quoque pervigiles divinis laudibus celebrandis ducebat. Hinc factum est, ut quidam religiosi homines civitatis, pannosa veste assumpta in carcerem ingressi, benedictionem ab illo acciperent, ejusque doctrina informarentur. Elapsis autem diebus, cum trigesima octava jam advenisset, mane post matutinas laudes et primæ horæ absolutionem, illam a nobis sæpius celebratam procuratricem accersivit, cui coram Patribus ait: Veni, veneranda et benedicta mulier. Videat **510** Deus, tibi quoque rependat tuam erga me indefessam curam. Reddat tibi tuorum laborum fructum centuplicem⁹⁶, quemadmodum in Evangelio scriptum est. Etenim vera es discipula ejus qui dixit: In quantum fecistis uni ex his minimis, mihi

στέφανον. Καὶ ταῦτα μένεις τοιοῦτον. Τίς γὰρ ἐφευρέσει ἐξαιρεῖν τὰ κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν ὑπὸ τῶν τοῦ τυράννου δεινότερων ἀρχόντων καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ἐφευρήματα καὶ δαινὰ βασανιστήρια; πολλὰ γὰρ τὰ τοῦτων τῆς ἀσεβείας τρόπαια, ἅπερ ἡμεῖς καταπτύσαντες, τὸν τοῦ Δεσπότου ζηλώσωμεν θάνατον. Οὐ γὰρ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσιν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς, ὡς φησιν τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς Παῦλος.

Καλεῖ δέ με ὁ καιρὸς, ὃ πιστὸν καὶ ὀρθόδοξον ἀκροατήριον, εἰς τοῦμπανὲς ἐνέγκαι καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τοῦ σεβασμίου Πατρὸς ἡμῶν Σεφάνου θάνατον. Ἀλλ' οὐν ὡς πολλαχῶς προαπειλογησάμεν, ἀνθελκει με τὸ ἀνάζειν μου, καὶ τὸ παντελὲς ἀγνωστον τῆς πρὸς τὸ λέγειν τεχνολογίας. Ἀλλ' ἐπειπερ καὶ ὁ ἅγιος συμπαθὴς καὶ χρηστὸς πρὸς τὴν ἐμὴν ταπεινότητα, καὶ ἡμεῖς τούτῳ ὅμοιοι πρὸς τὸ εὐχρον, οὐ παύσομαι τὸ κατὰ δύναμιν λέγων, μηδὲν παραχαράττων τῆς ἀληθείας: Ὁ ἀποκαλύπτων Θεὸς τοῖς δούλοις αὐτοῦ τοῖς προφήταις καὶ αὐτοῦ μυστήρια, καὶ τὰ πρὶν γενέσεως εἰς τοῦμπανὲς ἄγων, οὗτος καὶ τῷ σεβασμίῳ Πατρὶ ἡμῶν Σεφάνῳ οὐκ ἀπέκρυψεν τὸν τῆς μεταστάσεως αὐτοῦ τῶν τῆδε καιρῶν. Ὡς γὰρ προέλεξαται ἀνωτέρω, ὅτι περ καὶ διορατικοῦ χαρίσματος ἦν μετασχὼν ὁ σεβάσμιος Στέφανος. Οὗτος οὐν ὁ τίμιος καὶ ἅγιος ἀνὴρ πρὸ τεσσαράκοντα ἡμερῶν τῆς αὐτοῦ ἀθλήσεως προσκαλεσάμενος τὴν παμμάκαρον ἐκείνην καὶ φιλόξενον γυναῖκα, τὴν νέαν Ἰσδανδούλ, καὶ τὴν τῶν ἐν φυλακαῖς ἁγίων διακονήτριαν, εἶπεν αὐτῇ: Τὸν τῆς πρὸς ἐμέ σου ὑπηρεσίας μισθόν, ὃ γυναῖκα, παράσχου μοι: Κύριος. Θέλω δὲ καὶ βούλομαι ταύτην τὴν τεσσαράκοντῃμερον ἡσυχαστικὴν καὶ ἐγκρατὴ εὐχὴν τελῆσαι, καὶ παραχώρησόν μοι τοῦ κομιζέιν τὸν τε ἄρτον καὶ τὸ ὕδωρ. Ἡ δὲ τιμίκα ἐκείνη γυνὴ ἀπεκρίνατο: Τί σκληροτέρως ἑαυτὸν ἐθίζεις, Πάτερ; οὐχὶ ἅπας ὁ χρόνος τοῦ βίου σου, νηστεία καὶ εὐχή καὶ σκληρότης μία; Καὶ ὁ ἅγιός φησιν: Ἐγνων ἐν ἡμέραις ὀλίγαις τὸ βραχὺ τῆς ζωῆς μου πέρας ὑπάρχειν. Καὶ ἐκ τούτου κατανύξας τὴν φιλόξενον γυναῖκα πρὸς τὸ ἑαυτοῦ ἐφετὸν, ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ. Καὶ οὕτως οὐκ ἐπαύσατο ὁ ἅγιος τὰς ἡμέρας τῆς Τεσσαρακοστῆς ἐκείνης ὁμιλῶν καὶ διδάσκων τοὺς συνδουλούς. Πατέρας μὴ ἐκκαλεῖν ἐν ταῖς θλίψεσιν, παννύχους ὑμνήσας ἐκτελῶν, ὡς καὶ τινες τῶν τῆς πόλεως εὐσεβῶν μεταμφιάσσεσθαι εἰς ῥακιώδη ἱματισμόν, καὶ ἐπισείρχεσθαι ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ παρ' αὐτοῦ εὐλογεῖσθαι καὶ διδάσκεσθαι. Παρελθουσὼν δὲ τῶν ἡμερῶν, καὶ τῆς τριακοστῆς ὁγδόης ἡμέρας καταλαβούσης, ἔωθεν μετὰ τὴν ὀρθρίαν δοξολογίαν καὶ τῆς πρώτης ὥρας τὴν ἀπόλυσιν, πάλιν ἐκείνην τὴν πολλαχῶς μακαριζομένην ἐπισκεπτήτριαν προσκαλεσάμενος, εἰς ἐπήκειον τῶν Πατέρων εἶπεν: Δεῦρο, τιμίκα καὶ εὐλογημένη γυνὴ: Ἴδοι ὁ Θεὸς καὶ ἀντιμετρήσει τῆς πρὸς ἐμέ σου ἀναπαύ-

⁹⁵ Rom. viii, 18. ⁹⁶ Luc. viii, 8.

σεω· τὸ ἀνελλιπές, ἀποδοδύς σοι τοὺς καρπούς τῶν πόνων εἰς ἑκατὸν, εὐαγγελικῶς ὡς καὶ γέγραπται. Μαθήτρια γὰρ ἐπαληθείας εἰ τοῦ εἰπόντος· Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐν τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Καί, Ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, μισθὸν δικαίου λήψεται. Διὸ ὁ Κύριος δῶν σοι ἑκατονταπλασίονα, μετ' ἑκείνων σε κατατάττων τῶν πιστῶν Μαρτῶν καὶ σοφῶν γυναικῶν, τοῦ τε Κλωπᾶ καὶ Ἰωσήφ, Ἰωσήφ τε καὶ Ἰωακείμ καὶ Μάρθα. Ταῦτα γοῦν καὶ πλείονα τούτων ἐπευξάμενος, ὄρας τὴν σαρκολοιομόρφον ὅσιν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος· καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν Πέτρου καὶ Παύλου, δέδωκεν αὐτῇ εἰπών· Ἔστωσάν σοι αὐταὶ φρούριον ἐν τῇ ζωῇ καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως· ἐνέχυρον. Καὶ μέγα οἰμώξας ἀπεψήνατο, ὅτι τῇ ἐπαύριον τῶν τῆδε ἀπάρας, πρὸς ἄλλον κόσμον καὶ κριτὴν πορεύομαι. Ἢ δὲ οὐ μικρῶς θρηνήσασα, καὶ τὰς πρώην προσεσκηνοῦσα ἁγίας εἰκόνας ἐκ τοῦ ἁγίου εἰληφύια, ἐγγχειροῦσά τε εἰλίξασα διὰ τὸν φόβον τῶν ἀθέων εἰκονοκλαστῶν, αὐθις τῇ εἰρκτῆς ἀπάρας, οὐκ ἔσχαλζεν. Ὁ οὖν Πατὴρ σας, πάνυχον ὕμνωδῶν ἐκτελεσθῆναι πεποίηκεν.

Ὁ δὲ φερώνυμος Δράκων καὶ τυραννῶδες βασιλεὺς, ὁ πᾶσαν Ἑλληνικὴν σπονδὴν μυσαρωτάτως ἐκτελῶν, πὸ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ Βρουμάλιον, ἥτοι ἐκρτὴν δαιμονιώδη, ἐξετέλει, Διόνυσον καὶ Βρούμον εὐφημῶν εἰς τὴν αὐτὴν τελετὴν, ὡς τῶν σπερμάτων καὶ τοῦ οἴνου γενεσιουργούς. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἡμέρᾳ πρωτῶν συγκιθίσας ἐπὶ τὰς τῶν σχολῶν στοάς μετὰ τῶν αὐτοῦ ὁμοφρόνων κιθαριστῶν, μελέτην ἐποιεῖτο ἄσκητον καὶ θεοῦ ἐχθρῶν πρὸς τὴν παρούσαν σπονδὴν, ἐν ᾗ τὸ στοχεῖον τοῦ πέμπτου γράμματος ἡ ἐπαφθάκει, ὄνομα φέρον τῆς αὐτοῦ τρίτης μοιχαλίδος γυναικὸς Εὐδοκίας. Καὶ ἀνηνέχθη αὐτῷ παρὰ τινῶν μισοχρίστων, ὅτι περ ὁ τῶν ἀμνημονεύτων ἐξαρχος Στέφανος ὁ τοῦ Αὐθέντιου τὸ πραιτώριον μοναστήριον ἐποίησεν, παννύχους ὕμνωδια· ἐκτελῶν ἐν αὐτῷ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ πόλει πρὸς αὐτὴν τρέχοντες εἰδωλολατρεῖν ἐκδιδίσκονται. Ὁ δὲ τύραννος τούτων ἀκούσας, καὶ ὑπερξίσας τῷ θυμῷ, προσκαλεσάμενος ἕνα ξιφῆρα ἄνδρα, τῇ τοῦ Προξίμου ἀξίᾳ καταλεγόμενον, ἀπεψήνατο, κελεύσας τοῦτον ἀπάραι πέραν τοῦ ἁγίου τὸν ὅσιον, ἐνθα ἦν ὁ σεπτὸς ναὸς τῆς ἁγίας καὶ καλλινίκου μάρτυρος Μαύρας, ὅν περ ὁ μισάγιος ἕως ἐδάφους κατασκάψας, φονεῦτήριον ποιεῖσεν, καὶ Μαύραν τὸν τόπον ὠνόμασεν, ἐνθα καὶ τὰς πρὸς τοὺς δαίμονας συνθήκας ἐποιεῖτο. Καὶ μάρτυρεῖ τὸ εἰς θυσίαν δευθὲν τοῦ Σουφλαμίου παιδάριον, περὶ οὗ οὐκ ἔστιν κατὰ διηγήσασθαι. Εἴτα παρ' αὐτοῦ διατάχεται ἐπερωτήσεις καὶ ἀνασχυλισμοὺς· ἢ ἐν τῇ πόλει γενέσθαι. Καὶ ὅστις εἶχεν, εἴτε συγγενῇ, ἢ φίλῳ, ἢ ἀγχιστεύοντα τοῦ μοναχικοῦ καταλόγου τινὰ, ἢ καὶ ἱμάτιον μελεμβάφες, μετὰ δαρμούς· ἀφορήτους, ἐξορίᾳ παρεπέμπετο. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐπὶ λαοῦ ἐχθρῶν παραδιδόντας οὐ· θέλον.

A *fecistis* 97: et, Qui recipit justum in nomine justī, mercedem justī accipiet 98. Quare det tibi Dominus centuplum, teque cum fidelibus Mariis et sapientibus mulieribus, Cleopha, Jose, Joseph, Joachim et Martha colloce. Hæc et plura alia precatus, tulit divinam Salvatoris formæ corporeæ imaginem, ejusque discipulorum Petri et Pauli, quas imagines illi mulieri dedit, dicens: Sint tibi hæc imagines in presidium per tuam vitam, et in pignus orthodoxæ fidei. Magno postea gemitu edito ait: Postridie ex his locis emigrabo, ad aliūque mundum et judicem proficiscar. Non parum autem lugens mulier, acceptas imagines, quas nuper sancto viro obtulerat, ob metum impiorum Iconocastarum sudario involvit, rursusque relicto carcere domi vacavit. Sanctus vero Pater omnibus, qui in carcere cum ipso servabantur, congregatis, per totam noctem divinas laudes celebrari jussit.

Interim re et nomine Draco, 511 atque tyrannicus imperator, qui omnia gentilium libamenta implissime celebrare solebat, Brumalia sive demonis festum celebrabat, in quo nimirum Dionysium et Brumum tanquam seminum et vini auctores laudibus extollebat. Illa ergo die mane apud Scholarum porticus una cum sibi consentientibus citharædis sedens, turpem Deoque exusam præsentī libationi operam dabat, in quam quidem libationem inciderat quintæ litteræ elementum, nomen ferens tertiæ ejus meretricis mulieris Eudociæ. Ille illi ab aliquibus Christo infensus nuntiatus est, Stephanum Auxentii, nefandorum ducem, prætorium monasterium effecisse, pervigiles laudes ibi peragere, omnes cives ad illum accurrere et idololatrias esse doceri. Quibus auditis, tyrannus iracundescens, unum satellitem Proximi dignitate insignem accersivit, lataque sententia illi jussit, ut sanctum Stephanum ultra urbem duceret in eum locum, ubi augustum sanctæ victoriisque inclatæ martyris Mauræ templum situm erat, quod quidem ille sanctorum hostis ad pavementum usque evertit, et cædium locum fecit, Mauræ nomine eidem indito. Ille 512 etiam cum demonibus pacta imbat, ut testis est Suphlamii puerulus in victimam datus, de quo loqui præsentis non est temporis. Postea mox mandat interrogationem et quæstionem in urbe fieri. Quisquis vero vel cognatum, vel amicum, seu vicinum aliquem e monastico ordine, vel etiam vestem atram habebat, verberibus sæviasime cæsus in exilium mittebatur. Tunc cernere licebat inimicorum gaudium, qui quos volebant prodebant. Ipsi etiam servi heros suos deferabant. Denique

97 Matth. xxv, 40. 98 Matth. x, 41.

VARIE LECTIONES.

τ al. Ὡστ'· ε al. κιθαριστῶν· η al. τοῦ ε' γράμματος· ι al. ἀνασχυλισμοῦς, al. ἀνασχυλισμῶν.

flatus et gemitus non parvus Byzantium occupabat, imo gravior, quam qui olim impiorum Juliani et Valentis temporibus exstiterat.

Porro ille Proximus sanctum virum e prætorio sustulit; cumque collum ejus et manus ligno vinxisset, jussa exsequi festinabat. Tyrannus autem e palatio egressus, in illum viæ publicæ locum ibat, quem Milium appellant. Quo quidem in publico loco a priscis piorum imperatorum temporibus sex sanctæ œcumenicæ synodi depictæ propalam exstabant, fidemque orthodoxam rusticis, peregrinis et privatis hominibus prædicabant. Verum, eas Babylonius **513** tyrannus illis diebus inducta pictura delevit, quarum in loco Satanicum circum, æmoneisque amantem aurigam depingi jussit, quem aurigam, ut sibi charissimum, uranicum, id est celestem, nominavit is, qui cœlo et terra indignus erat. Sic illum sanctis Patribus anteposuit. Quis, quæso, horrore et stupore non percellatur? Quis ejus temeritatem non irriserit, imo non luxerit? O, Salvator meus, tuam tunc infinitam patientiam et lenitatem! Post hæc tyrannus in hoc Milii loco præsidens, omnibus ipsi applaudentibus ejusque laudes celebrantibus, dixit: Nullum animæ meæ solatium esse per perniciosos nefandos licet. Cui respondens quidam ex ejus symmystis exclamavit: Ubina quæso, domine, illorum hominum vestigium vel monumentum in tua urbe vel alibi superest, cum omnes penitus deleti fuerint? Ecce enim ipsum veritatis hostem, Stephanum Auxentii (obviam ipsi hodie factus) vidi duci ad dignas malorum pœnas gladio dandas. Cui multiformis ille Draco: Enimvero, inquit, quid dulcius Stephano esse potest, quam capitale supplicium subire? Equidem certus sum, cum, a quo carceri inclusus est, hoc desiderio teneri. Verum, **514** non oportet illum hujusmodi mortem tolerare, sed acerbiorē et exquisitiorem. Quippe ipsa etiam imperatrix non parum nobis succenseret, si sui Brumalii festum cum cæde celebraremus. Mox novus iste Herodes mulierisque mancipium, sanctum Stephanum reduci et carcere includi imperavit. Iterum ergo sanctus Pater in prætorio verba Davidis cum sociis captivis psallebat, *Qui habitat in adjutorio Altissimi* ⁹⁹, et reliqua psalmi.

Interim tyrannus cæremoniis Deo exosis illa vespera cum clamore et cithararum sono peractis, ad convivandum discebat: et advocatis duobus quibusdam ex eodem patre et eadem matre fratribus, dignitate eminentibus, corpore et anima formosis, tenique omni admiratione dignis, quos postremo

A Καὶ δοῦλοι δεσπότης διέβαλλον. Καὶ ἦν ὀδυρμὸς καὶ κωκυτὸς τοῦ Βυζαντίου οὐ μικρὸς ὑπὲρ τὰς πάλαι ἡμέρας Ἰουλιανοῦ τε καὶ Οὐάλαντος τῶν ἀθέων.

Ὁ δὲ Πρόξιμος ἐκεῖνος τὸν ἅγιον τοῦ πραιτωρίου ἀπάρας, ξύλω τε τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ τὰς χεῖρας περιβαλὼν, πρὸς τὸ διαταχθὲν ἤκειγεν. Ὁ δὲ τύραννος τοῦ παλατίου ἐξελθὼν, ἐπὶ τὸ τῆς λεωφόρου δημόσιον, ἐνθα ἐπιλέγεται τὸ Μήλιον (26), ἦγγοτο. Ἐν τούτῳ γὰρ τῷ δημοσίῳ τόπῳ ἐξ ἀρχαίων τῶν χρίνων καὶ τῶν ἐκ πάλαι εὐσεβῶς βεβασίλευκῶν, αἱ ἅγιοι ἐξ οἰκουμενικῆς σύνοδος ἀνιστορημένοι οὔσαι προὔπτον ἐφαίνοντο, ἀγροίκους τε καὶ ξένοις καὶ ἰδίοις τὴν ἐρθεόδοξον κηρύττουσαι πίστιν, ἅπαν ὁ νέος Βαβυλωνίος τύραννος ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καταχρίσας καὶ ἀπαλείψας, τὸ Σατανικὸν ἱππηλάσιον καὶ τὸν φιλοδαίμονα ἡνίοχον, ὅνπερ καὶ οὐρανικὸν ὠνόμασεν, ὡς αὐτοῦ προσφιλεῖ, ὁ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἀνάξιος, ἀνιστόρησεν, ὑπὲρ τοὺς ἁγίους Πατέρας τοῦτον τιμῆσας. Τίς ἄρα οὐκ ἂν φρίξειεν καὶ ἐκπλαγεῖται, καὶ τούτου ἐπιτελάσειεν, μᾶλλον δὲ θρηγῆσειεν τὸ τέλμημα; Ὁ Σωτὴρ μου, τῆς τότε σου ἀπεράντου ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας! Εἰτα προῖσταθῆεις ἐν τῷδε τοῦ Μηλίου τόπῳ, πάντων ἀνευφημούντων αὐτὸν καὶ δοξαζόντων, αὐτός φησιν· Οὐδεμία παραμυθία τῇ ψυχῇ μου διὰ τοὺς λυμαινομένους ἀμνημονεύτους. Εἰς δὲ τις τῶν αὐτοῦ συμμυστῶν ἀποκριθεὶς ἐξεδόθηεν· Καὶ ποῦ ἄρά γε, Δέσποτα, ἔχνης τούτων ἡ μνημόσυνον ἐν τῇ πόλει σου πέφανται, ἣ ἐν ἄλλῃ χώρῃ, πάντων ἐξαλειφθέντων εἰς ἀφανισμόν; Ἰδοὺ γὰρ καὶ τὸν τῆς ἀληθείας ἐχθρὸν Στέφανον τὸν τοῦ Αὐξεντίου, προσπαντήσας τήμερον, ἰδὼν ἄξιαν τῶν κακῶν δίκην ἀπαγόμενον διὰ τοῦ ξίφους δοῦναι. Ὁ δὲ πολύμορφος ἐκεῖνος Δράκων ἐφη πρὸς αὐτόν· Καὶ τί ἄρά γε τούτου γλυκύτερον τῷ Στεφάνῳ τοῦ κεφαλικῆν διέξασθαι τιμωρίαν; πέπεισμαι γὰρ ὅτι περ ἀφ' ἧς καθέλκεται, τούτου ἐφίετο. Οὐ δεῖ δὲ αὐτὸν τοιοῦτον ὑποῖσαι θάνατον, ἀλλ' ἡ πονηρότερον καὶ δυσσερετώτερον. Ἐπεὶ καὶ ἡ βασίλισσα οὐ μικρῶς ἀλγήσει καθ' ἡμῶν, ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τοῦ ταύτης Βρουμαλίου ἐν φόβῳ τετελέκαμεν. Καὶ παρευθὺ κελεύει εὐτος ὁ νέος Ἡρώδης, τὸ γυναικεῖον ἀνδράποδον, στραφῆναι τὸν ἅγιον, καὶ τῇ εἰρκτῇ ἐγκλεισθῆναι. Καὶ αὐθις ὁ Πατὴρ πάλιν μετὰ τῶν συνδεσμευτῶν Δαυιδικῶς **D** ἐψάλλον ἐν τῷ πραιτωρίῳ· Ὁ κατοικῶν ἐν βοήθειᾳ τοῦ Ὑψίστου, καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ ψαλμοῦ.

Ὁ δὲ τύραννος τὴν ἐχθρότην Θεῷ τελετήν τῇ ἐσπέρᾳ ἐκείνῃ μετὰ κραυγῆς καὶ κιθαρῶν ἐκτελέσας, πρὸς πότον ἀνεκλήθη. Καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς ὁμοπατέριους καὶ ὁμόμητριους ἀδελφοὺς ἐν ἁγίᾳ προὔχοντας, ὥρατους τε τῷ εἶδει καὶ τῇ ψυχῇ, καὶ πάνυ θαυμαστούς, οὕςπερ ἐτάρτως ζήλω φθονή-

⁹⁹ Psal. xc, 1.

VARIE LECTIONES.

1 al. οὐρανικόν.

NOTÆ.

(26) *Μήλιον*. Forum erat publicum Constantinopolis. De quo fuse eruditissimus Cangius *Constantinop. Christ.* lib. 1, p. 72.

σα· πεφόνευκεν, λέγει αὐτοῖς· Πρὸς τὸ πραιτώριον ἀπαρνέσθαι τὰδε φανέ Στεφάνῳ τῷ τοῦ Αὐξεντίου· Εἶδες πόσον σου κήδομαι, ὁ βασιλεὺς σοι δηλοῖ, ὅτι καὶ τοῦ φάρυγγος τοῦ θανάτου ἀφαρπάξας σε, τὸ ζῆν ἐχαρισάμην, ὅπως σαυτὸν πείσεις καὶ ἐν ταῖς ἐσχάταις^κ ποιῆσαι τὸ ἐμὸν θυμῆρέστατον. Οἶδαι δὲ ἐγὼ τὴν αὐτοῦ ἀκαμπῇ καὶ σκληροκάριον γνώμην, καὶ πάντως εἰς ὕβρεις τραπεῖ καθ' ἡμῶν· ἄλλ' οὖν εἰ μὲν διὰ πιθανολογίας πείσητε αὐτὸν, εἰ ἂν ἔχοι. Εἰ δὲ μήγε, τοσοῦτον αὐτὸν δαρμοῖς πληῖξτε κατὰ τε τοῦ στόματος καὶ τῶν μεταφρένων, ὅπως τῶν ἐκείσε ὑμῶν ἐξερχομένων κακινκάως^λ παρευθὺ τοῦ ζῆν ἀπαλλαγεῖ. Ἡ δὲ τιμία ἐκεῖνη ξυνωρίς τῶν αὐταδελφῶν τὸ πραιτώριον καταλαβόντες, καὶ πρὸς τὸν ἅγιον γενόμενοι, τοῦτ' ἀπήγγειλαν τὰ τοῦ βασιλέως ῥήματα, εἰς μηδοτιοῦν^μ τὸν ἅγιον παραβλάψαντες, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐνισχύσαντες πρὸς τὸ ὀρθόδοξον, οὐτινος τὰ ἔχνη κατασπασάμενοι, καὶ εὐχὴν εἰληφότες, παλινωστῆσαντες, ἤκασιν πρὸς τὸν ἀποστειλάντα, καὶ φησιν πρὸς αὐτὸν· Βασιλεῦ, ἀκμὴν ἐπιμένοντος αὐτοῦ τοῖς προτέροις καὶ καταθεματίζοντος, τοσοῦτον αὐτὸν κατεπλήξμεν δαρμοῖς, ὥστε ἄρῳνον κεῖσθαι. Λέγομεν δὲ μὴ ζῆν αὐτὸν ἕως αὔριον. Καὶ ἐπεφρανοθεὶς ὁ ἀλαζὼν, καὶ μέγα γελᾶσας, εἶχετο πρὸς τὴν λαίμαργίαν τοῦ Ἰεροδίακου ἐκείνου πότου ὁ κοιλιδούλος.

Περὶ δὲ τὰς ἑσπας ὥρας ἀναστὰς ὁ ἅγιος, καὶ τὸ στίξος τῶν Πατέρων ἐντυχὼν ἕως πρωΐαν λέγει· Σώζεσθε, Πατέρες καὶ ἀδελφοί, σώζεσθε, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ εὐχεσθε, ὅπως μὴ πονηρὸς ἄγγελος εἰς ἀπαντὴν εὐρεθῇ μου τοῦ πνεύματος, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐμῶν ὀφλημάτων. Καὶ δακρυστάντων ἀπάντων οὐ μικρῶς, κελεύει ἐπαρθῆναι ἀπ' αὐτοῦ τὴν τε ἐπωμίδα καὶ τὸν ἀνάλαβον καὶ τὸν λῶρον. Ὡς δὲ καὶ τὸ κουκούλλιον ἔβλεπεν ἐκβαλεῖν, ἐκωλύετο παρὰ τῶν Πατέρων· Μὴ, Πάτερ, λεγόντων, ἅγιε. Μετὰ τοῦ σχήματός σε τοῦ ἁγίου δίκαιόν ἐστι τελειωθῆναι. Ὁ δὲ ἁγίος φησιν· Πατέρες καὶ ἀδελφοί, ὁ παλαιὸν γυμνὸς παλαίει. Οὐ δίκαιον δὲ ἡγοῦμαι, ἵνα παρὰ λαοῦ ὑλακτοῦντος καθάπερ κυνῶν, τοῦτο τὸ ἅγιον ἀτιμασθῇ καὶ καταπατηθῇ σχῆμα. Ἐν τούτοις πείσας τοὺς Πατέρας, ἀπὸ μόνου τοῦ δερματίνου ρίγας.

Ὁ δὲ ἀλαζὼν ἐκεῖνος βασιλεὺς, διὰ τοῦ νυκτικόρακος δαίμονος γνοὺς τὰ κατὰ τὸν ἅγιον ἐν τῇ φυλακῇ παρακολουθήσαντα, καὶ τῶν εὐσεβῶν ἐκείνων αὐταδελφῶν, περὶ δευτέραν ὥραν τῆς ἡμέρας τοῦ ὕπνου διαναστὰς, λεονταῖον βρούξας, καὶ εἰς τὰ βασιλικά ἐκπηδήσας προαύλιαν, βελίον· ἡλαλαξεν· Ὡ βίαι οὐδεῖς μοι ὁ βροθῶν; Τί ἐμοὶ καὶ τοῖς ὀνηνημένοις; Τῶν δὲ κοιλιδούλων ἀποκλιτῶν αὐτοῦ σπευδόντων πρὸς τὴν λαίμαργίαν, τούτοις προσπαυτήσας εἶπεν· Ποῦ πορεύεσθε, καὶ τίνα ζητεῖτε; Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν· Πρὸς τὸν πονάγαθον

A prae invidia interfecit : his, inquam, accersitis dixit : « He in praeatorium, et haec Stephano Auxentii dicite : Imperator haec tibi nuntiat : Vides quantum tui curam gero, meque tibi, postquam te o mortis faucibus eripui, vitam concessisse, quo saltem in extremis, quod mihi maxime cordi est facere consentias. Equidem optime mihi perspectus est durus ejus et flecti nescius animus. Immo nos **515** etiam maledictis lacesset. Verumtamen si vestra eloquentia id illi persuadebitis, bene se res habebit : sin minus, tam saevis verberibus illum per os et dorsum cruciate, ut vobis inde redeuntibus, ille e vita male discedat. » Itaque venerandum par illud fratrum in praetorium venit : cumque ipsi sanctum virum convenissent, imperatoris quidem verba ei nuntiavere ; verum in nulla omnino re ipsi nocuere : sed imo illum ad fidem orthodoxam tuendam confirmarunt. Denique ejus vestigia osculati, et oratione muniti, ad eum, a quo missi fuerant, reverterunt, eique dixerunt : Imperator, quia ille in priori adhuc sententia persistebat et anathematata proferebat, ipsum verberibus tantum percussimus, ut sine voce jacentem relinquerimus. Nec vero eum usque ad crastinam diem vitam producturum asserimus. Quibus verbis summe delectatus superbus imperator, magno risu effuso, Hierodiaco illi convivio ad explendam ingluviem indulgit, utpote verum ventris mancipium.

Sanctus autem matutinis horis surgens Patrum turmam adiit, quibus ait : Salvete, Patres et fratres, salvete, et pro me orate, ne malus angelus ob meorum debitorum multitudinem obviam **516** meo spiritui veniat. Universis vero non parum lacrymantibus, jussita se auferri epomidem, analabum et lorum. Ut autem cucullam etiam exuere voluit, restitit Patres : Ne id egeris, Pater, inquebat. Æquum est te cum sancta veste consummari. Quibus sanctus respondit : Patres et fratres, qui luctatur, nudus luctatur. Nefas vero esse existimo, sanctum hoc indumentum a plebe more canum allatrante ludibrio haberi. Illis cum Patres assensu fuissent, ipse sola tunica pellicea amictus cum illis sedens de salute disserebat.

χιτώνος μετ' αὐτῶν καθίσας ὥμιλαι τὰ περὶ σωτη-

D Interim arrogans ille imperator nyticoracis daemonis opera cognitis iis quae in carcere a piis illis fratribus erga sanctum virum gesta erant, sub secundam diei horam e somno surrexit, leonisque instar rugiens, et in imperatoria vestibula exsilens violento cum ululatu clamavit : O vim ! nemo mihi adjumento est ? [ajid mihi et nefandis ? Ejus autem helluonibus sponte ad comessandum prope- rantibus ipse occurrens ait : Quo itis, quemve queritis ? Cui illi : Ad te optimum nostrum dominum, ut hac die festa, quae in honorem impera-

^κ al. ἐσχάταις. ^λ al. κακινκάως. ^μ al. τὴν μὲν τοῦ βασιλέως τραπεζῇ μανίαν τοῦτ' ἀπήγγειλαν· εἰς μηδοτιοῦν, etc.

triciis celebratur, **517** tecum, magne imperator, exsultemus. At ille iterum reclamavit : Non sum ego imperator. Alius vester imperator est, cujus pedibus provoluti et vestigia adorantes, preces ab eo exposcitis. Nemo mecum conspirat ad illum occidendum, ut quietem in vita consequar. Illis vero dubitantibus, et percunctantibus, Ecquis vero alius in orbe terrarum supra te, o domine, est imperator? ne nobis succense; respondit : Stephanus Auxentii, dux nefandorum. Quo quidem nomine vix prolato, subito videre erat, instar fragoris tonitruū, motum et tumultum illorum hominum ad prætorium currentium; quo cum pervenissent, tanquam feroces belluæ in carcerem irruentes, sanguinaria voce custodibus clamabant : Hic nobis date Stephanum Auxentii. At vir ille sanctitate insignis, intrepide illis occurrens, tanquam ovis se mactare volentibus ait : Ego sum, quem quæritis. Statim ergo illum humi velut agrestes feræ projecerunt, funibusque inter catenas, quibus ejus pedes vinciebantur, colligatis, eum in publicam viam traxerunt, calcibus, lapidibus et fustibus ejus caput **518** totumque corpus verberando. Ut vero, dum sic traheretur, primam prætorii januam egressus est, et in atria angusti oratorii sancti et magni martyris Theodori, quod hic situm erat, pervenit, manibus ad terram reflexis suum caput paulum sustentando, oculisque ad cælum erectis, extrema salutatione martyrem adoravit. Quod cum sanctum agere advertisset quidam ex illis impiis, totus intra seipsum Satana indutus, fremendo dixit : Ecce nefandus tanquam martyr mori cupit. Deinde ad incendiorum hydrostatas, quos siphones vocant, qui ibidem existunt, properavit; quorum ex uno ingens lignum, quod antium dicunt, arreptum iracunde contorquens, ad sanctum virum, qui a multitudine traheretur, præcucurrit, eumque per caput tanquam canem percutiens, subito interfecit. Ille porro carnifex Philomates nomen habebat, qui illico prolapsus, a dæmone possessus stridensque dentibus visus est, et ita usque ad suam mortem a dæmone vexatus est.

Qualis vero oratio describere, vel quæ auris audire possit cruciatus et intolerandos dolores quos sanctus martyr passus est, dum per publicam viam traheretur? **519** Namque quod ejus membrum ex inmodicis illis lapidationibus expers martyrii et coronæ visum est? Siquidem dum per terram traheretur, et e pavimento in pavementum offenderet, manus ejus abscidebantur, digiti cum unguibus decidebant, costæ dirumpebantur, fractæ venæ multa sanguinis effusione terram tingebant. Denique discerptia fibrarum commissura omnia ejus membra apparebant. Quidam insuper immani saxo

A ἡμῶν δεσπότην, συνευφρανθῆναι σοι τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ, εἰς τὴν νύκτι τελοῦμένην τῆς Αὐγούστης ἐόρτην ἡμέραν. Ὁ δὲ πάλιν ἀντέκραξεν· Οὐκ εἰμὶ ἐγὼ βασιλεὺς· ἄλλος ὑμῶν ὁ βασιλεὺς, οὗτινος τοῖς ποσὶ κυλινδούμενοι, καὶ τὰ ἰχνη προσκυνοῦντες, εὐχὰς ἐξαίτείσθε. Οὐδεὶς ὁμολογῶς μοι πρὸς τὸ ἀποκτείναι τοῦτον, ὅπως σχῇ μου ἀνεσιν ἡ ζωὴ. Τῶν δὲ διαπορόντων καὶ ἐρωτῶντων· Καὶ τίς ἄρα γὰρ ἄλλος ἐπὶ τῆς γῆς ὑπὲρ σὲ βασιλεὺς, ὦ δεσποτα; μὴ ὀργίζου καθ' ἡμῶν. Αὐτὸς φησιν· Στέφανος ὁ τοῦ Αὐξεντίου, ὁ τῶν ἀμνημονεύτων ἑξαρχος. Καὶ τὸ μόνον δοθῆναι τὸ νομα, παρθευθὲν ἦν ἰδεῖν συγκίνῃσιν καὶ ὀχλαγωγίαν τῆς συμμορίας ἐκείνης ὥστε βροντῆς ἦγον, τρεχόντων ἐπὶ τὸ πραιτώριον· δαταλαβόντες, καὶ ὡς ὕηρες ἀγριοί· τῇ εἰρκτῇ εἰσπηδήσαντες τοῖς καπικλαρίοις φονεῖας ἐκραζον· Δότε ἡμῖν ὧδε Στέφανον τὸν τοῦ Αὐξεντίου. Ὁ δὲ πολὺς ἐκεῖνος ἐν ἀγνωσύνῃ ἀτρέμας πρὸς αὐτοὺς ἐξιών, φησιν ὥστε πρόβατον τοῖς σφάττειν ἐθέλουσιν· Ἐγὼ εἰμι ὃν ζητεῖτε. Παρ' αὐτὰ δὲ τῇ γῇ τοῦτον προσρήξαντες ὥσπερ ὕηρες ἀγριοί, καὶ ἐν τοῖς σιδήροις, ἐν οἷς ἦσαν ὁ αὐτοῦ οἱ πόδες ἐγκλεισμένοι, κάλους συνδήσαντες, ἐπὶ τὴν δημοσίαν ἔσυρον τοῦτον, κατὰ τὴν κεφαλὴν καὶ παντὸς τοῦ σώματος λατκίζοντες, λιθάζοντες, καὶ ξύλοις τύποντες. Ὡς δὲ ἐξῆι συρόμενος τὴν πρώτην πύλιν τοῦ πραιτωρίου, εἰς τὰ πρόθυρα φθάσας τοῦ ἐκεῖσε θύτος σεπτοῦ εὐκτηρίου τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου, τὰ χεῖρε πρὸς τὴν γῆν ἀντανακλάσας, καὶ τὴν κεφαλὴν μικρὸν ὑποκουφίσας, ἔμμεγα τε πρὸς οὐρανὸν ἀναπετάσας, τὸ συντακτήριον καὶ τελευταῖον τὸν μάρτυρα προσεκύνησεν. Ἰδὼν δὲ τὶς τῶν ἀθέων τὸν ἅγιον τοῦτο ποιήσαντα, ὅλος ἐν ἑαυτῷ ἐνδεδυμένος τὸν Σατανᾶν, βρούξας εἶπεν· Ἴδε ὁ ἀμνημόνευτος ὥστε μάρτυς τελευτᾷ βούλεται. Καὶ εἰςδραμὼν πρὸς τοὺς ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ἱσταμένους ὑδροστάτας τῶν ἐμπρησμῶν, οὓσπερ σίφωνας καλοῦσιν· καὶ ἐξ ἐνὸς τούτων μέγα ξύλον λαβόμενος, ὅπερ ἀντίον ἴσχυουσιν, ὀργίλως ἀντανακλάσας, καὶ φθάσας αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πλῆθους συρόμενον, καὶ κατὰ τῆς μήνιγγος κρούσας δίκην κυνὸς, παρ' αὐτὰ τὴν ἅγιον πεφόνευκεν. Φιλομάτης δὲ ἐπὶ κλην τοῦτον τῷ δημίῳ, ὅστις ῥίψει· παρθευθὲν δαιμονῶν καὶ τρίζων τοὺς ὁδόντας ἐδείκνυτο· ἀλλὰ καὶ ἕως θανάτου αὐτοῦ οὕτως ἦν ὑπὸ τοῦ δαι-

D μονος παιδευόμενος.

Ποῖος δὲ λόγος ἱστορήσειεν ἢ ἀκοῇ παραδέξεται τὰς τοῦ ἁγίου ἐν τῇ σύρσει τῆς δημοσίας μαρτυρίας, καὶ τοὺς ἀνεκτάστους ἐκείνους πόνοους; ποῖον γὰρ μέλος τοῦτου ὤφθη ἀμάρτυρον στεφάνου, ἐκ τῶν ἀμετρήτων ἐκείνων λιθασμῶν; τοῦτου γὰρ συρομένου ἐπὶ τῆς γῆς καὶ προσκρουομένου ἐκ πλακῆς πρὸς πλάκα, χεῖρες ἀπεκόπτοντο, δάκτυλοι σὺν τοῖς ὀνυξίν ἐξέπιπτον, πλευραὶ δὲ τοῦτου διεβήγγυνοντο, φλέβες ἐκρησόμεναι τῇ πλῆθει τοῦ αἵματος τὴν γῆν κατέβαπτον. Ἰναι δὲ διασπόμεναι κατὰ ἀρμογὴν τοῦτον μετῆδον ἐδείκνυντο. Λίθῳ δὲ μεγάλῳ τοῦτου τὶς φονεῖας τῇ κοιλίᾳ προσκρούσας, δίκῳ αὐτὴν ἐλάκ-

* al. εἰδωλωκτρῶν. ° al. ἐνθα ἦσαν. P al. Φιλομάτης. I al. ἦναι.

κισαν τ. Καὶ ἦν ἰδεῖν πᾶσαν τὴν τῶν ἐγκάτων οἰκονομίαν σὺν τοῖς ἐντέροις ἐπὶ τῆς γῆς προὔπτον συρρομένην δεινῶς. Ὅντως οὐδὲν τοῦ τοιοῦτου θανάτου δεινότερον, οὐδὲ ἐν τοῖς· Ἑλλήσιν ἐφάνη ποτέ. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ ἐκπνεῦσθαι αὐτὸν, τοῖς λίθοις καὶ τοῖς ξύλοις τὸ σῶμα νεκρὸν ἔτυπτον. Οὐ μόνον γὰρ οἱ ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες τὰς διατριβάς καλεῖσθαι τοῦ τυράννου καταλείψαντες, μετὰ τῶν λίθων ἔτρεχον. Ἄλλ' εἰ καὶ τις ἀπήντησεν τὸ θεόθυτον τοῦτο ὀλοκαῖρωμα, εἰ τοῦτο λίθοις οὐ προσέκρουσεν, εὐθύνας εἰσεπράττετο, ὡς αὐτοῦ προσφίλης καὶ τῶν βασιλέων ἐχθρός. Ὡς δὲ τὸν τοῦ Βοδὸς τόπον (27) οἱ σύροντες κατέλαβον, κάπηλός τις ἰχθύας ἐν τῷ τηγάνῳ κατυπτῶν, ἐπὶ τῆς δημοσίας ἰδὼν τὸν ἅγιον συρόμενον, καὶ δόξας αὐτὸν ἔτι ζῆν, δαλὸν ἐκ τοῦ πυρὸς δραξάμενος, καὶ δοὺς κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἁγίου, τὸ ὑπὸ σθιον μέρος τῆς χάρας, ὃ λέγεται ἡμίκρανον, μερίσας ἀπέβρῃξεν, καὶ διεχύθη ἐπὶ τῆς γῆς τὸ λεπτόν καὶ ὠλῶδες τοῦ ἔγκεφάλου. Εὐτεδῆς δὲ τις ἀνὴρ ὀνόματι Θεόδωρος ἡπισθεν ἐπακολουθοῦν κρυφιογνώμῳ, ποιήσας ἑαυτὸν ὀλισθήσαντα, καὶ πρὸς γῆν κεκυφώς, τὸ ἅγιον ἐκείνο λείψανον ἀράμενος καὶ τῷ ἔγχειριδίῳ ἐλίζας, καὶ ἔσω τῶν ἱματίων αὐτοῦ τοῦτο κατακρύψας, ἐπειγέτο πρὸς τὴν ἀκολουθίαν, ἰδεῖν βουλόμενος ποῦ τὸν ἅγιον ῥίψωσιν πρὸς βορὰν τῆς κυσίν. Ὁ δὲ πονηρὸς ἐκείνος λαὸς πρὸς τὸ μοναστήριον τοῦ Μονοκιονίου ἦκασιν σύροντες, ἔνθα ἦν ἡ τοῦ ἁγίου ἀδελφὴ, ὅπως αὐτὴν ἐκβάλωσιν, τοῦ λιθάσαι ἰδίαις χερσὶν τὸν ἀδελφὸν καὶ μάρτυρα. Ἡ δὲ τιμὴ ἐκεῖνη καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἀδελφὴ τῇ τε φύσει καὶ γνώμῃ τοῦ ἁγίου, προγόνους τὴν ἔφοδον, εἰς μνημα σκοτεινὸν ἑαυτὴν ἐγκλείσασα, διέφυγεν τὸ τοιοῦτον ἐγχείρημα. Ἀποτυχόντων δὲ τῶν ἀσεδῶν καὶ μὴ εὐρόντων αὐτὴν, αὐθις ἐκ τῶν ἐκεῖσε σύροντες τὸν ἅγιον, πρὸς τὸν βόθυνον τὸν ἐθνικῶν καὶ καταδικῶν ἠκόντισαν, ἔνθα ἦν ὁ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Πελαγίου ναός. Ὁν ὁ μισάγιος τύραννος εὐρών συμπεπρωκότα * καταδικῶν τάφον πεποίηκεν, καὶ τὰ Πελαγίου ἐπὶ πῶμασεν. Καὶ ἐφάνη ἐκεῖνο τὸ προφητικῶς ἐναργῶς εἰρημένον· Καὶ μετὰ ἀνδρῶν ἐλογίσθη ὁ δίκαιος. Ἐνθεν αἱ λήσταί ὑποστρέψαντες πρὸς τὸν βασιλέα, ὡς ἀπὸ τίνος πολέμου γενναίως ἀνδραγαθήσαντες, ἐδέχθησαν παρ' αὐτοῦ ἀσμενέστατα. Καὶ οὕτως σὺν αὐτοῖς ὁ τύραννος εἰς πολύκρεων τράπεζαν καθέσθεις, τὸν τοῦ ἁγίου πολυσιδῆ θάνατον ἀκούων, μεγάλως γελῶν κατησχύνετο.

Ἐπὶ λειώθη δὲ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁσιόμαρτυς Στέφανος τῷ πενήτηστί τριτῷ ἠ' χρόνῳ τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, μηνὶ Νοεμβρίῳ, εἰκάδι ὀγδόῃ, ἐν ᾗ τὸ

* Isa. LIII, 12.

VARIE LECTIONES.

† al. ἐλάχισεν. * al. συμπύπτοντα. † Regius Codex non habet τριτῷ.

NOTÆ.

(27) Βοδὸς τόπος, forum erat Constantinop. a bove æreo sic dictum. Vide *Constantinop. Christi* lib. I, p. 82

A crudeliter in ejus ventrem projecto, illum in duas partes discidit; hincque videre erat totam viscerum compagem cum intestinis omnium oculis expositam, truculenter per terram trahi. Profecto nihil hujusmodi morte acerbius vel apud gentiles unquam fuit. Namque postquam etiam exspiravit, lapidibus et fustibus exanimum cadaver percutiebant. Nec vero soli viri, sed etiam mulieres et pueri, scholis jussu tyranni relictis, cum lapidibus currebant. Quin etiam si quis forte hoc Deo immolatum holocaustum obviam haberet, nisi in illud lapides jaceret, reus agebatur tanquam illius amicus, et imperatorum hostis. Interim, postquam ii qui sanctum martyrem trahebant, ad Bovis locum accesserunt, **520** caupo quidam, qui pisces in sartagine torrebat, per publicam viam sanctum trahi videns, illum adhuc vivere ratus, titione ex igne arrepto sancti caput percussit, quo quidem vulnere posteriorem capitis partem, quam hemieranium appellant, separavit et confregit, atque humi effusa est cerebri subtilis substantia. Vir autem quidam religiosus, Theodorus nomine, qui occulta mente a tergo sequebatur, se lapsum simulans, seque in terram inclinans, sanctas illas reliquias sustulit et sudario involvit, quibus intra sua vestimenta absconditis, sequi festinavit, videndi desiderio, quemnam in locum sanctum martyrem cibum canibus projicerent. Nefarius vero ille populus sanctum trahendo, venit ad monasterium Monocionii, ubi sancti soror degebat, ut nempe illam ad fratrem et martyrem propriis manibus lapidandum cogeret. Verum, veneranda illa et natura et animi sententia sancti revera soror, incursu præcognito, sese in tenebrosam monumentum incluse rat, quo pacto illorum conatus effugit. Itaque impii frustrati, illa non inventa, rursus inde sanctum traxere, eumque in paganorum et damnatorum foveam dejecere, ubi nimirum sancti martyris Pelagii **521** templum olim erat, quod cum lapsus reperisset sanctorum hostis tyrannus, damnatorum seculum effecit, Pelagique titulo insignivit. Tunc illud prophetæ dictum luculenter apparuit: *Et cum sceleratis reputatus est* † justus. Inde isti latrones ad imperatorem reversi, quasi in aliquo bello egregie sese gessissent, ab eo amantissime excepti sunt, quibuscum tyrannus ad lautam mensam sedens, multiplicem sancti mortem audiendo, vehementerque ridendo sese dedecorabat.

Porro sanctus Dei martyr Stephanus obiit quinquagesimo tertio suæ ætatis anno, mense Novembri, die vigesima octava, qua elementum litteræ E

a Brumalisticis demonum cultoribus cum pompa celebratur. Ænium vero non est, o dilecti, silentio mandare miracula, quæ post ejus mortem in laudem et gloriam sui famuli universorum Deus patravit. Siquidem ipse apud Scripturam clamat: *Sed qui me glorificant, glorificabo, et qui me contemnunt, erunt ignobiles*¹. Dum ergo sanctus martyr acerba illa et crudeli morte traheretur, quamvis aer ab aurora valde serenus fuisset, solaribusque radiis ad horam tertiam refulsisset, subito nubes **522** quædam ignea circa orientalem partem Constantinopolis orta est ad verticem montis, unde sanctus venerat. Quæ quidem nubes summas postea urbis partes occupans, per totum aerem nigra facta est. Tunc videre erat diem et non diem, tenebrasque et non noctem. Vehementi insuper procella excitata, tanta grandinis moles in solam urbem effusa est, ut complures propter validum impetum, quo decidebat, inierint periclitati, nec parum labefactatæ sint virescentes urbis segetes. Interim vero plebs religiosa quæ supererat, cum fidelissimis mulieribus tacite secum gemebat, Deumque propitium reddere satagebat, ut gravissimum periculum cessare concederet; quod utique Deus, qui orationem timentium se exaudire solet, fecit ad majorem ignominiam et opprobrium impij purpuraque indigni imperatoris.

Ille autem, cujus superius memini, vir religiosus Theodorus, qui contractas capitis reliquias collegerat, suoque in sinu abdiderat; ipse, postquam sanctus martyr projectus fuit, rediit, et ad sacramentum sancti Patris nostri Dii monasterium accessit, cujus præposito clam secretoque in loco rem totam et **523** quidquid die illa circa sacrum actum fuerat retulit. Quibus auditis, præfectus non mediocriter luxit, magnoque emissio suspirio, pium Theodorum in dextrum monasterii oratorium sancto protomartyri Stephano sacrum conduxit, extractoque loculo, sacras sancti martyris reliquias in eo conclusit, præsentem etiam quodam Stephanita, illius monasterii puerulo. Quas reliquias cum ambo adorassent, illas intra altare et sacra septa deposuere, secum tantum hujusce facti memoriam retinentes. Verum, parvo tempore interjecto, vir religiosus Theodorus a quibusdam Christi hostibus apud imperatorem delatus est, tanquam imaginum adorator. Quam ob causam infernus ille draco eum cum uxore et liberis in Siciliæ insulam exsulem duci jussit; quod quidem sine mora factum est. Sed postquam vir pius plurimis annis in exilio præteritis, in oblivionem venisset, quonam modo Deus, qui justus est judex, eum sancti martyris Stephani interventu in propria restituerit, jam sum dicturus.

¹ I Reg. ii, 50.

στοιχείον τοῦ Ἐ παρὰ τῶν φιλοδαίμωνων ἡ ἐκποµ-
πεύεται Βρουμαλιστῶν. Διὸ, ἀγαπητοί, οὐκ ἄξιον
παραδοῦναι σιωπῇ καὶ μετὰ θάνατον τὸ τοῦ ὁσίου
θαυμαστὰ πρᾶγματα, ἅπερ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐποίησεν
εἰς ἔπαινον καὶ δόξαν τοῦ αὐτοῦ Θεράποντος· αὐτὸς
γὰρ Γραφικῶς βοᾷ· Ἄλλ' ἢ τοὺς δοξάζοντάς µε δο-
ξάσω, καὶ οἱ ἐξουθενούντές µε ἀτιμασθήσονται.
Ἐν γὰρ τῷ τὸν ἅγιον σύρεσθαι τῷ πικρῷ ἐκείνῳ καὶ
ἀντὶ τῆς θανάτου, τοῦ ἀέρος ἀπὸ ἔωθεν εὐκρασίαν πᾶσαν
εὐδῶς ἔχοντος, καὶ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας φρουκτωρῶν-
τος ἕως ὥρας τρίτης, ἄνω νέφος τι πυρῶδες ἐγενήθη
περὶ τὸ ἔϋον μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὴν
κορυφὴν τοῦ ὄρους, ἐξ οὗπερ ὁ ἅγιος ὤρμητο. Εἴτα
περὶ τὰ ἄκρα τῆς πόλεως φθάσαν συµµελανούται
παντὶ τῷ ἁέρι. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἡμέραν, καὶ οὐχ ἡμέ-
ραν, καὶ σκότος καὶ οὐχὶ νύκτα. Σφοδρὰς δὲ καται-
γίδος ἀναφυσθηθείσης, συνεξεχύθη κύτος· χαλάζης
τοσοῦτον ἐπὶ τὴν πόλιν καὶ μόνον, ὥστε πολλοὺς
κινδυνεύσαι ἐν τῷ βαρυστασίᾳ ταύτῃ καταφέρεσθαι,
καὶ οὐ μικρῶς λυμῆνασθαι τὰς ἐν τῇ πόλει χλοε-
ρὰς ἀρούρας· τὸν δὲ καταλειφθέντα εὐσεβῇ λαῶν
κλαλεῖν κρυφιογνώµως, καὶ ἐξιλεοῦσθαι τὸ Θεῖον,
ἀνάπαυλαν δοθῆναι τοῦ ἀφορήτου κινδύνου, σὺν
πιστοτάταις γυναίξιν, ὃ καὶ πεπλήκειν ὁ εἰσ-
ακούων τῆς δεήσεως τῶν φοβουμένων αὐτὸν Θεός,
πρὸς µεῖζονα στηλιτεύειν καὶ ὀνειδισµὸν τοῦ τῆς
ἀλουργίδος ἀναξίου ἀσεβοῦς βασιλέως.

Ὁ δὲ πρὸ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Θεοφιλὴς ἀνὴρ
Θεόδωρος, ὃς λαβὼν τῆς χάρας τὸ ἀπακλασθὲν λει-
ψανον, ἐν τῷ αὐτοῦ κόλπῳ ἀπέκρυψεν, οὗτος πάλιν
C τοσούτῃς μετὰ τὸ βίβηθαι τὸν ἅγιον, καταλαµβάνει
τὴν εὐαγεστοτάτην μονὴν τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡµῶν Δίου·
καὶ ἐν κρυφαίῳ τόπῳ τὸν τῆς μονῆς προεστῶτα λα-
βόμενος, ἀνατίθησιν αὐτῷ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὰ κατὰ
τὸν ἅγιον τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συµβάντα. Ὁ δὲ ἡγού-
µενος οὐ µετρίως θρηγῆσας καὶ στενάζας μέγα,
παραλαβὼν τὸν Θεοφιλὴ Θεόδωρον, ἀναφέρει αὐτὸν
ἐν τῷ τῆς μονῆς δεξιῷ εὐκτηρίῳ τοῦ ἁγίου πρωτο-
µάρτυρος Στεφάνου· καὶ ἐκβαλὼν λαβνακίδιον, καὶ
ἐν αὐτῷ τὸ ἱερὸν τοῦ ἁγίου ἐγκλείσας λείψανον, συµ-
παρόντος καὶ τινος Στεφανίτου παιδαρίου μικροῦ·
τῆς παρούσης μονῆς· καὶ ἀμφοτέρων προσκυνη-
σάντων, τοῦ θυσιαστηρίου ἔσω καὶ τῶν ἱερῶν περι-
θῶλων ἀπέθεντο, καὶ ἑαυτοὺς καὶ μόνον τὴν µνήµην
D φέροντες. Καίρου δὲ παρωχηκότος ὀλίγου, διεβλήθη
πρὸς τινων µισοχρίστων πρὸς τὸν βασιλέα ὁ Θεοφι-
λὴς ἀνὴρ Θεόδωρος, ὡς ὅτι προσκυνητῆς εἰκότων
ἔστιν, καὶ κελεύει ὁ βύθιος δράκων τὸν ἄνδρα ἐξόρι-
στον ἀπαχθῆναι σὺν γυναίκεϊ καὶ τέκνοις ἐν τῇ τῆς
Σικελίας νήσῳ, ὃ καὶ παρυσθὺ γέγονεν. Χρόνων δὲ
πλείστων παρεληλυθόντων, καὶ τοῦ Θεοφιλοῦς ἀνδρὸς
πρὸς τὴν ἑξορίαν ἀπολησμονηθέντος, ὁ δίκαια κρίνων
Θεὸς πῶς τοῦτον ἐν τοῖς οἰκείοις ἀποκαθίσταξ διὰ τοῦ
ὁσίου µάρτυρος Στεφάνου, ἔνθεν ἔρῳ.

VARIÆ LECTIONES.

¹ al. φιληδόμων. v al. εὐδῶν. x al. στίφος. y al. παλινδοῖσα. z al. μιανού.

Τοῦ γὰρ πρόμνημονευθέντος μεираχίου Στεφανί- A
του εἰς μέτρον ἡλικίας πεφθακότος, ἤξιον τὸν αὐτοῦ
ἡγούμενον τὴν τοῦ διακόνου λαβεῖν χειροτονίαν. Τοῦ
δὲ διαναβαλλομένου διὰ τὸ νέον εἶναι τοῦτον ἀκμήν,
οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐγίνωσκεν τὰ κατ' αὐτὸν, ἐκ τοῦ
ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ τοῦτον ἀνα-
τραφῆναι· ἀποτυχὼν τῆς αἰτήσεως, καὶ τὴν ἡγούμε-
νον ἐπαπειλησάμενος, τὸ λαρνακίδιον, ἐν ᾧ ἦν τοῦ
ἀγίου τὸ λείψανον, κεκλοφώς, εἰς τὰ βασίλεια εἰς-
επῆρσεν, ἀπαγγέλλων τῷ τυράννῳ τὴν δρᾶμα· ὅτι,
φῆσιν, Ὁ κατ' ἐμὲ ἡγούμενος, τῶν ὑπὲρ σοῦ φο-
νευομένων ἐχθρῶν τὰ ὅσα προσκυνοῦν ἁγίους ἀπο-
καλεῖ, καὶ σὲ τύραννον καὶ νέον· Ἰουλιανὸν ἀποκηρύτ-
τει, σὺν τῷ ἐξορισθέντι Θεοδώρῳ τῆς Δαλμάτου· ἐν
Σκελίῃ. Ὁ δὲ τύραννος ὑπερξέσας τῷ θυμῷ, κε-
λεύει παρευθὺ τὸν μὲν ἡγούμενον ἐν χειροπέδαις ἐπὶ
τῆς εἰρκτῆς ἐγκλεισθῆναι, τὸν δὲ Θεόδωρον τῷ τάχει
ἐκ Σκελίας ἐπανακαμψαί, πρὸς τὸ δοῦναι δίκας τοῦ
τοῖμῆματος· παραγγέλλας τῷ αὐτοῦ παραδόντι B
ἐπιμελῶς φυλάξαι τὸ λαρνακίδιον, ἕως τῆς τῶν ἀμ-
φωτέρων αὐτοφει ἐλέγξεως. Εἰτα τοῦ ἀνδρὸς ἐπανα-
καμψαντος, καὶ τὴν βασιλεῦσαν καταλαβόντος, ὁ
βασιλεὺς τὸν προδότην μόνον προσλαβόμενος, καὶ
τοῦτον τὰ κατὰ τοὺς δικαίους ἀνδρας διδάξας, φέροντα
εἰς πρόσωπον καὶ τὸ λαρνακίδιον, ἀπέλυσεν αὐτόν·
τῇ δὲ ἐπαύριον κατ' ὅψιν τοῦ τυράννου παραστάν-
των· τῶν τριῶν, διήλεγχεν ὁ προδότης ἐπὶ πάντων,
τὸν τε ἡγούμενον καὶ τὸν θεοφιλῆ Θεόδωρον, τὴν τε
ῶραν καὶ ἡμέραν καὶ τὸ ἡμαρμένον ἐγγεῖρδιν· σὺν
τῷ λειψάνῳ προδεικνύειν C, εἰ οὐ πείθονται, ἔλεγεν.
Τῶν δὲ θεοφιλῶν ἐκείνων ὁνδρῶν ἀρνησιν ἀναλαβόν-
των, προσεποιούντο μὴδὲν ἀληθὲς εἶναι· τῶν λεγομέ-
νων· τοῦ δὲ βασιλέως πρὸς τὸν προδότην κεκραγότος
εἰς ἔλεγχον ἐκβαλεῖν· τὸ λαρνακίδιον, ὅπερ διατα-
χθεὶς ἀπέκρυψεν, τοῦ δεῖξαι τοῦτο εἰς ἔλεγχον· ἦν
ἰδεῖν παράδοξον θέαμα, ἐν ριπῇ ἀφανὲς τοῦτο γενέ-
σθαι, καὶ μὴ εὗρισκασθαι ἕως τῆς σήμερον. Ἐν
τούτῳ πλειότερως καταισχυθεὶς ὁ πολύμορφος τύ-
ραννος, καὶ καταγνοὺς μὴ πως γνωσθῇ τὸ τοιοῦτον
θαῦμα παρὰ τῶν· Βυζαντιῶν (τοῖς γὰρ πολλοῖς
ἰγιος ὠνομάζετο, καὶ ἐγνωρίζετο), τοῦνεκα τὸν ἐχ-
θρὸν ἐκείνον καὶ προδότην μετὰ δαρμούς ἀφορήτους
ἐξόριστον εἰς ἀλλοδαπὴν χώραν πεποίηκεν· τοὺς δὲ
τιμίους ἀνδρας καὶ μὴ βουλόμενος τοῖς οἰκείοις ἀπ-
εκατέστητεν, δοξάζοντας ἐπὶ πᾶσιν τὸν Θεόν, τὸν διὰ
τους φυλαχθῆναι.

Τῇ δὲ καὶ ἡ δολία ἐκείνη δουλλε, περὶ ἧς ἀνωτέρω D
γέγραπται, ἥτις τὴν κυρίαν καὶ τὸν ἅγιον, διδαχθεῖσα
παρὰ τῶν ἀσεβῶν, διέβαλεν καὶ κατηγόρησεν, συνθή-
κας παρ' αὐτῶν εἰληφύτα, ἐλευθεροῦσθαι τε καὶ τινι
ζεύγνυσθαι τῶν τοῦ παλατίου, ὅπου ἔσχεεν τοῦ βλου
τὸ τέλος ἐν ἐχθίστῳ καὶ πονηρῷ θανάτῳ, οὐ δίκαιον
σωτῆ πρᾶπεμρῆναι. Μετὰ γὰρ τὴν τῆς κυρίας
αὐτῆς ἐκ τοῦ ἀφορήτου ἐκείνου δαρμοῦ ἀλλοφορικὴν
θάνατον, καὶ τοῦ ἁγίου τὴν διὰ μαρτυρίου τελείωσιν,
μηδὲν ἐκ τῶν πρὸς αὐτὴν συνταχθέντων ἐπιτυχούσα,

Stephanites ille adolescens, quem supra memo-
ravi, congrua ætate proventus, suum præfectum
rogavit, ut diaconi 524 ordinem accipere sibi
permitteret. Quod cum differret præfectus, eo quod
adhuc juvenis erat, sibi que optime notus, utpote
quem a tenera ætate propriis manibus educaverat :
ille petitione frustratus, post intentatas præfecto :
ille petitione frustratus, post intentatas præfecto
minas, capsam, quæ sancti Stephani reliquias contine-
bat, furatus est, atque in aulam imperatoris cu-
currit, factum tyranno declaraturus. Meus præ-
fectus, inquit, o imperator, inimicorum, quos mori
jussisti, ossa adorat, eosque sanctos appellat : te
vero tyrannum et novum Julianum esse prædicat,
cum Theodoro Dalmati, quem in Siciliam relega-
sti. Quibus ira incensus tyrannus, statim imperat
præfectum manicis vinctum in carcerem includi,
Theodorum vero celeriter e Sicilia remigrare, pœ-
nas facinoris daturum. Illi porro qui eos prodiderat,
capsam diligenter servare jubet, donec ambo pro-
priis oculis convincantur. Postea vero quam Theo-
dorus ad imperatoriam urbem accessit, imperator
proditorum solum assumpsit, quem cum ea quæ
adversus viros justos facienda erant docuisset,
eundem capsam ante faciem ferentem dimisit.

525 Postridie tribus illis in imperatoris conspec-
tum prodeuntibus, proditor præfectum et pium vi-
rum Theodorum coram omnibus accusavit, seque
horam, diem, et sanguine tinctum sudarium osten-
surum dixit, nisi rem confessi fuerint. Quod cum
religiosi viri fateri recusarent, simularentque ni-
hil eorum quæ dicebantur, verum esse : imperator
ad proditorem clamavit, ut ad illos convincendos,
capsulam educeret, quam nempe ob hanc causam
jussus occultaverat. Verum, admirabile fuit spe-
ctaculum, illam momento evanuisse, nec ad hanc
diem repertam esse. Ea re multo rubore suffusus
versipellis imperator, veritus ne tale miraculum
Byzantinis manifestum fieret (namque a plurimis
sanctus appellabatur et noscebatur), inimicum illum
et proditorem verberibus acerbissime casum in
peregrinam regionem relegavit : honoratos vero
illos viros, quamvis nolens, in propria restituit,
Deum in omnibus laudantes, qui per suum sanctum
se sine periculo mirifice servaverat.

τοῦ ἁγίου αὐτοῦ θαυματουργήσαντα, ἀκινδύνους τοῦ-

Æquum etiam non est silentio prætermitti, quam
infelicem et acerbam mortem 526 obierit vasa
illa ancilla, de qua superius scriptum est, quæ
scilicet ab impiis edocta, in dominam et sanctum
Stephanum calumnias et crimina fudit, spe liber-
tatis consequendæ, et matrimonii contrahendi cum
aliquo e palatio, ut cum ipsa pacti fuerant. Itaque
cum post triumphalem suæ dominæ ex intolerandis
verberibus obitum, et sancti Stephani martyrium
ac consummationem, nihil eorum quæ sibi pro-

* al. Δαλμάτου. b al. τὸν αὐτοῦ παραδίδουσαντα. c al. παρασταθέντων. d al. προδεικνύων. e al. ἐκ-
βάλλει. f al. τινων.

missa erant, obtineret; supra memoratam Callistum et publicanum Aulicalamum his verbis adorsa est : Nisi ea quæ mihi polliciti estis, implebitis, vestras fraudes et contumelias, quas in sanctum machinati estis, per mediam urbem prædicabo. Anxii illi facti, deliberatione habita, quemdam notarium ejusdem Nicomedie publicani ipsi matrimonio jungunt. Verum, cum pariendi tempus advenisset, nova illa vipera duos filios genuit. Post aliquod deinde tempus vidua viro facta, cum sola media inter filios dormiret, sub mediam noctem nescio quo impetu agitati infantes surrexerunt, atque illi vipere partus duo matris ubera apprehensa comederunt. Itaque orto die inventa est mater mortua cum filiis, qui **527** adhuc cruentatas uberum carnes dentibus tenebant. Hac miserabili pœna fraudulenta illa et sancti accusatrix ancilla vitam pessime abruptit, atque in æternum supplicium dejecta est. Nec ea in re iniquus fuit Deus, qui labia dolosa et linguam magniloquam¹, ut cum Davide loquar, cito disperdit : qui vero illum glorificant, illos etiam post mortem glorificat.

Hæ sunt istius mei minimi operis veræ historiæ, quas ego quidem collegi a sancti proximis, notis, cognatis, sociis, contubernaliibus et discipulis, atque etiam a tyranni symmystis, qui in hac vita etiamnum superstites sunt. Tu vero, o venerande Pater, illius collis, speluncæ, vitæque generis successor, sanctissime Epiphani, qui meæ ignorantie et ingenii tarditatis nulla ratione habita, ad hoc opus aggrediendum meæ vilitati auctor et hortator fuisti, hæc pauca quæ ex multis absque ulla mora tuarum orationum Deo gratissimarum virtute adjutus excerpsti et tibi offero, quæso, accipe.

528 Quid vero ad te loquar, o Pater et sancte martyr, victor cæteris victoribus longe præstantior, re et nomine Stephane, sive corona? Si quidem supra humanas vires est tuum martyrium. Cum ergo illorum laudes humanam facultatem superant quorum facta singularia sunt : idcirco meæ inopiæ obicibus tuo interventu ex parte perfractis, tua gesta illustro et celebro, tibi que inamet offerens, tuum caput Deo ipso coronatum hymnis exorno. Verum enimvero, dum hæc tibi munera offero, malorum quibus mea infelicitata et peccatrix anima premitur, liberationem peto. Itaque, o Dei martyr, tu qui solus Christum Dominum pro ipsius imagine patiundo et sanguinem effundendo imitatus es : o nove custos et intercessor nostri generis : o dæmonum exterminator, erroris idolorum eversor, sanctarum imaginum adorator : o

κατεπανίσταται τῷ προλεχθέντι Καλλίστῳ καὶ τῷ φορολόγῳ Αὐλικαλάμῳ, ὅτι περ εἰ μὴ τὰ εἰς ἐμὲ συνταχθέντα πληρώσῃτε, μέσον κηρύξω τῆς πόλεως, τὰς τε πανουργίας ὑμῶν καὶ τὰς πρὸς τὸν ἅγιον λοιδορίας. Ἐν ἀμνησίᾳ δὲ τούτων γεγονόντων, συμβούλιόν τε ποιήσαντες, συζευγνύουσι ταύτῃ νοτάριόν τινα τοῦ αὐτοῦ τῆς Νικομηδείας φορολόγου· καὶ ἐν καιρῷ φθάσασα τοκετοῦ ἡ νέα αὕτη ἐχιδνα, γεννᾷ παῖδας δύο. Μετὰ δὲ χρόνον τινὰ μονίαν σχοῦσα ἐκ τοῦ ἀνδρός, καὶ μόνῃς αὐτῆς μετὰ τῶν τέκνων μέσον κοιμωμένης, περὶ τὰς μεσονυκτίους ὥρας ἐν ἐκστάσει γενόμενα τὰ βρέφη, διαναστάντα καὶ ἐπιλαθόμενα τῶν ἀμφοτέρων αὐτῆς μασθῶν, τὰ ἐχιδνότοκα ταῦτα διέφαγον αὐτούς. Καὶ οὕτως ἡμέρας γενομένης, εὗρον τὴν τε μητέρα καὶ τὰ βρέφη νεκρά, ἀκμὴν κρατοῦντα τοῖς ὁδοῦσιν ἡμαγμένας τὰς τῶν μαζῶν σάρκας. Καὶ ταύτην τὴν ἐλεεινὴν δίκην ὑπόισασα ἡ δολίκα δουλὴ καὶ τοῦ ὁσίου κατηγορήτρια, κακινκῶως τὸ ζῆν ἀπέβρῃξεν εἰς ἀτελεύτητον παραπεμφθεῖσα κόλασιν. Καὶ ἐν τούτῳ οὐκ ἄδικος ὁ Θεὸς ὁ τάχιον ἐξολοθρεῦων χεῖλη δόλια, Δαυιδ· κῶς εἰπεῖν, καὶ γλῶσσαν μεγαλορήμονα, τοὺς δὲ δοξάζοντας αὐτὸν δοξάζων καὶ μετὰ θάνατον.

Ταῦτά μου τοῦ ἐλαχίστου τοῦδε πονήματος, τὰ ἐκλεχθέντα παρὰ τῶν τοῦ ὁσίου ἀγγιστέων, γνωρίμων, συγγενῶν, συνοίκων², ὁμορόφων, καὶ φοιτητῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν τοῦ τυράννου συμμυστῶν, τῶν ἀκμὴν ἐν τῷδε τῷ βίῳ συζώντων, ἀληθινὰ διηγήματα. Ἀλλ', ὦ Πάτερ τίμιε, καὶ τοῦ αὐτοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ σπηλαίου καὶ τοῦ τρόπου διάδοξε, ὁσιώτατε Ἐπιφάνιε, ὁ καὶ πρὸς τὸ τοιόνδε ἐγγχείρημα ἐπιτάξας καὶ προτρεψάμενος τὴν ἐμὴν ταπεινότητα, παριδὼν τὴν τε Ἰδιωτείαν καὶ νοθρείαν μου, δέχοιο ἅπερ καὶ δύνου παντὸς δίχα, ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα συλλεξάμενος· ἐπιφέροιμι, συνεργὸν προκτασχῶν ἐν τούτοις τῶν σὺν εὐπροσδέκτων Θεῷ εὐχῶν τὴν καλλιέπειαν.

Τί δὲ καὶ πρὸς σὲ φθέγομαι, ὦ Πάτερ ὁσιόμαρτος καὶ ἀθλοφόρε ὑπὲρ ἀθλοφόρων φερώνυμε Στέφανε; ὑπὲρ γὰρ ἀνθρωπίνου ὑπάρχει σου τὸ μαρτύριον· ὧν ἡ δὲ τὸ ἔργον ἐξαίρετον, καὶ ὁ ἐπαινος ὑπὲρ ἀνθρώπων. Διὸ τῆς ἀπορίας τὸ σκυθρωπὸν ἐκ μέρους ταῖς σαῖς πρεσβεῖαις παρανοήσας, τὰ σὰ καταλαμπρύνων γεραίρω, καὶ τὰ σὰ σοὶ προσκομίζων, ὡς ἐκ λειμῶνων ἄνθεα, τὴν σὴν θεοσεφεῖ ἀνυμνῶ χάραν. Καὶ ταῦτά σοι δωροφορῶν, ἐλευθερίαν αἰτῶ τῶν κατεχόντων δεινῶν τὴν ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις ταλαιπωροῦσάν μου ψυχὴν. Ἀλλ', ὦ Θεοῦ μάρτυς, ὁ μόνος τὴν Δεσπότην Χριστὸν τῷ ὑπὲρ αὐτοῦ τῆς εἰκόνης πάθει καὶ τῇ ἐκχύσει τοῦ αἵματος μιμησάμενος· ὡ καὶ νὺξ καὶ πρῶτος τοῦ γένους ἡμῶν· ὁ δαιμόνων ὀλοθρευτὴς, εἰδώλων τε πλάνης καθαιρέτα, καὶ ἀγίων εἰκόνων προσκυνητὰ· ὁ νοσοῦντων ἰατρὴ καὶ παντοίων νοσημάτων φυγαδεύτα· ὁ καταπονύ-

¹ Psal. xi, 4.

² al. συσσίτων. ἡ al. οὐ.

μένων ὑπέρμαχε, καὶ χειμαζομένων ἀκύμαντον ὁρμητήριον· ὧ πτωχευόντων χορηγέ, καὶ ἐπιξενουμένων ἀνελλιπὲς παραμύθιον· ὧ πεπλανημένων ὁδηγέ, καὶ τῶν ῥῆθι πεπιστευκότων ὁρδοδόξων τὸ στήριγμα· ὧ φωστὴρ παγκόσμια φωτίζων ψυχὰς τῇ αἰρέσει ἐσχοτισμένας· ὧ ἀγγέλων συνόμιλε, καὶ τῶν ἀρχαγγέλων συγχορευτά· ὧ τῆς ἁγίας Τριάδος θεράπων καὶ ψυχῶν ἀνθρωπίνων ἱερούργε· ὧ εὐπρόσδεκτος προσφερομένη Θεῷ εὐχὴ ὑπὲρ τῶν ἐν ἀληθινῇ πίστει δεχομένων καὶ δοξαζόντων σου τὸ μαρτύριον, ὧ ἐλατὴρ ἐκ Θεοῦ τοῖς ἀκμῇ τῇ αἰρέσει τῶν Χριστιανοκατηγόρων ἐμμένον· σιν, καὶ δίκην ἀσπίδος κωφῆς μύουσιν τὰ ὦτα, μὴ ἐθέλοντες ἰ ἀκοῦειν ἢ πιστεῦειν τὰς αἰ· ἀθλητικὰς παλαίστρας· καὶ ἵνα συντόμως εἰπω, ὧ παντὸς ὀνόματος ἀγαθοῦ καὶ πάσης κρείττονος πράξεως ὑπερεκτινόμενε δίκαιε ἰ, ἀσκητῶν ἐγκαλλώπισμα, ὁσίων ἐκλόγιον, μοναστῶν σύστημα, καθηγητῶν λαμπτήρ, ὑποτακτικῶν ἡμιλλὰ, καὶ μαρτύρων ὁμόσπερε ἅγιε Στέφανε, δέχου νῦν τὸν παρ' ἐμοῦ λόγον, ὡς Θεοῦ Λόγου γνήσιος θεράπων, μίμησαι καὶ ἐν τούτῳ Χριστῶν, τὸν τὰ δύο λεπτὰ τῆς χάριτος ὑπὲρ τὰς ἄλλων πολυτίμους προσφορὰς ἐπαίνεσάντα· μὴ ἀποστρέψῃς μου τὸ τῶν λόγων ἀλάστρον, ὡς οὐδὲ ὁ Δεσπότης Χριστὸς τῆς πόρονης, εἰ καὶ μὴ τὸ εὐώδες ἐγὼ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπάγομαι· μόνῃ ποιήσον ἐν τῇ ταπεινῇ μου ψυχῇ, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τῇ τοῦ Ζαχαρίου οἰκίᾳ· τελώνησον ἐν ἐξετασμῷ τὸν τελωνήσαντά (28) με διάβολον· ἀνέλκυσόν με τοῦ βυθοῦ τὸν βεβαπτισμένον τοῖς πάθεσιν· ζωοποιήσον ταῖς σαῖς δέησιν ἐμὲ τὸν νενεκρωμένον τοῖς παραπτώμασιν· προσάγαγε τῷ Χριστῷ τὸν μακρυνθέντα τούτου, τοῖς ἐμοῖς ἁμαρτήμασιν· συγκέρασον ἐλαίῳ οἶνον, ὡς ἱατρὸς εὐσπλαγχνος· καὶ τὰς ἀσθενείας τοῦ ἁμαρτωλοῦ μου σώματος ἱασαι, ἵνα ἀγῶ ὁ ἀνάξιος τῆς τε ψυχικῆς ἅμα καὶ σωματικῆς ἱατρείας ἐν ἀπολαύσει διὰ σοῦ γένωμαι· καὶ ὡς ἐν τῷδε τῷ βίῳ, τῇ ὀνομασίᾳ τῆς κλήσεως, παμμακάριστε Στέφανε, συνώνυμός σοι γέγονα, καὶ τῆς αὐτόθι ὁμόκλητος· ὁ φθῶ δεξιᾷ παραστάσεως, σὺν πάσῃ ταύτῃ τῇ ὁρδοδόξῳ ὁμηγύρει ἰ τῇ πιστῶς εὐφημούσῃ σε μετὰ μαρτύρων ἅγιον μάρτυρα, ταῖς τῆς παναγίας Θεοτόκου μητρικαῖς πρεσβείαις, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἅμα καὶ ταῖς εὐπροσδέκτοις Θεῷ ὁσίοις εὐχαῖς σου, δόξαν ἱναπέμπων σὺν αὐτῇ ἐπὶ πάντιν, τῷ σε φερωνύμως στεφανώσαντι Χριστῷ τῷ παμβασιλεῖ Θεῷ ἡμῶν, ὃ πρέπει τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

convenit honor et adoratio cum ejusdem Patre, qui sine principio est, et vivifico sancto Spiritu, cum et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

^a Matth. xxvi, 7. ^b Luc. xix, 6

VARIE LECTIONES.

ⁱ Unus addit καὶ ὡντες. ^l al. ἅγιε Στέφανε. ^k al. ὁμόκλητος. ^l al. πανηγύρει.

NOTE.

(28) Græci vocabant dæmones τελῶνας, id est, publicanos; ad quam vocem hic alludit auctor. Vide Glossarium ad scriptores mediæ et infimæ Græci-

agrotantium medicæ et varii generis morborum depulsor: o afflictorum defensor, et mediis in fluctibus periclitantium portus tranquillissimus: o pauperum administrator et peregrinorum nunquam deficiens consolatio: o dux errantium, et fulcimentum orthodoxorum jam credentium: o luminare pulcherrimum **529** animas tenebris hæreseos involutas illuminans: o angelorum sodalis et archangelorum socie: o sanctæ Trinitatis cultor, et animarum humanarum sacerdos: o pergratum votum Deo oblatum pro his qui cum vera fide tuum martyrium suscipiunt, et laudibus celebrant: o divine expulsor iliorum qui in hæresi Christianos calumniantium persistunt, quique instar aspidis sordæ suas aures obstruunt, tuas athleticas palæstras sive certamina audire vel credere recusantes. Denique, ut breviter dicam, o juste, qui omni bono nomine et omni meliore actione præstas: o ascetarum ornamentum, sanctorum delectus, monachorum vinculum ac robur, fax superiorum, inferiorum æmulatio, una cum martyribus coronate sancte Stephane, mea verba grata habe, ut verus Dei Verbi servus. In hoc quoque imitare Christum, qui duos viduæ obolos pretiosos aliorum oblationibus pluris fecit. Ne meum verborum alabastrum repudiaveris ^a, uti neque Christus Dominus, meretricis; licet ego suavem odorem bonis operibus non afferam. Apud meam humilem animam commorare ^b, ut Christus in Zachæi domo. Severi publicani **530** munus adversus diabolum exerce, qui id muneris adversum me exercet. Me meis affectibus submersum e profundo retrahere. Me meis peccatis mortuum, in vitam tuis precibus revoca. Me, qui meis criminibus a Christo procul erravi, ad eundem reducere ne grave. Vinum cum oleo misce, uti misericors medicus, meique scelerati corporis infirmitatibus medere, ut et ego indignus animæ et corporis salutem per te consequar. Postremo, quemadmodum in hacce vita, o beatissime Stephane, nomine et appellatione, tui factus sum cognominis: ita et in collocazione ad dexteram, tui consors appaream, cum universo hoc orthodoxo cælo, qui te cum sanctis martyribus sanctum martyrem fideliter prædicat; quod utinam fiat maternis sanctissimæ Deiparæ et omnium sanctorum intercessionibus, tuisque Deo acceptis sanctis precibus, ut in omnibus cum hacce concione ad Christum universorum regem et Deum nostrum gloria refferam, qui te juxta nomen tuum coronavit; **531** ui

tatis viri clarissimi et eruditissimi Cangii ad vocabulum τελώνων.

PROCOPIUS DIACONUS.

NOTITIA.

(FABRIC. *Biblioth. Græc.* ed. Harles, t. VII, p. 562.)

Procopius, diaconus, haud credo a chartophylace diversus, qui scripsit elogium S. Marci, evangelistæ, quod Latine ex Joan. Francisci Albani, Urbinatis, versione dedit Henschenius ad 25 April. pag. 345, Græce in Appendice pag. 48 t. III, in Actis Sanctorum Aprilis e mss. Vaticano. Incipit : Πάλιν ἀποστολική καταστράπτει πανήγυρις. Exstat et Latine in bibl. Concionatoria Combefisii t. VI et Græce atque Latine ante Catenam in Marcum, vulgatam a Petro Possino, Rom. 1773 in-fol. [conf. vol. VII pag. 769 seq. vet. edit. HARLES.] Procopii, diaconi et chartophylacis, encomium angelorum Michaelis et Gabrielis memorat Allatius pag. 81 de *Simeonibus*. FABR. Conf. infra vol. IX pag. 37 inter elogia et vitas sanctorum, — ibid. pag. 98 et pag. 100 — et in vol. X pag. 173 et pag. 544. Inter melodos Græcorum Procopius chartophylax recensetur. — Procop. Sermo in celebrationem orthodoxiæ sanctorum et venerabilium imaginum, in cod. Taurin. Regio 70, fol. 380. V. Cat. codd. gr. p. 166, et Car. du Fresne (ibi laudatus) qui in indice auctor, subjecto Glossario med. et inf. æt. pag. 51, eundem titulum refert ex cod. Eus. Renaudoti. — Procopii diaconi, in novum annum, in sanctum Joan. evangelistam, in Vitam S. Thomæ, in cod. bibl. Ambros. Mediolan. teste Montfauc. in *Bibl. biblioth.* mss. I, pag. 503. E. — Paris. in bibl. publ. secund. Catal. codd. vol II Procopii, diaconi. Homilia in principium anni, in cod. 156. — In laudem S. Lucæ evangelistæ, in cod. 1546. — In SS. Michael. et Gabrielem, in cod. 1220 a. HARL.

ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΚΑΙ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΟΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΝ ΜΑΡΚΟΝ.

PROCOPII DIACONI ET CHARTOPHYLACIS ENCOMIUM

IN SANCTUM APOSTOLUM AC EVANGELISTAM MARCUM.

(Ex manuscripto codice Bibliothecæ Vaticanæ cum interpretatione Jos. Francisci Albani Urbinatis ediderunt BOLLANDIANI, Act. Sanct. april. t. III, pag. 350, append. pag. XLVIII.)

1. Rursus apostolica effulget panegyris, ac ego a denuo sodalibus congaudeo; recurrit iterum Christi discipuli illustris commemoratio, ego iterum hymnos concinere instituo, et ad encomium texendum Linguam meam exacuio; humiliter quidem ac exiliter loquentem (non enim illi elegantium verborum copia suppetit, nec venusti sermonis lepores præsto sunt, quin etiam si hisce abundaret insufficiens adhuc esset ad hoc genus laudationis), exultantem

α'. Πάλιν ἀποστολική καταστράπτει πανήγυρις, καὶ πάλιν ἐγὼ τοῖς θιασώταις συνεπαγάλλομαι· πάλιν μαθητοῦ μνήμη λαμπρὰ φρυκτωρεῖ, καὶ τὴν γλῶσσαν χορεύειν τοῖς ἐφουρνίοις προτίθηναι, καὶ καταρτίζειν παραθήγῃ τὴν εὐφημίαν, ἀμυδρὰ μὲν φηγεγομένην (οὐδενὸς γὰρ εὐστρόφων αὐτῇ μετέστι λόγων, οὐ ταῖς μετὰ κάλλους ἀρμονίαις εὐδοκίμει· πλὴν εἰ καὶ τοῦτοις ὠχύρωτο, οὐκ ἀποχρῶσα καθίστατο πρὸς ἔπαινον), τοῖς τοῦ Μάρκου δι' μεγαλείου

σκιρτῶσαν, καὶ τῶν ἐκείνου καλῶν ὡς αἶν τε τὴν περιουσίαν ἀποθαυμάζουσιν. Μάρκου τοῦ Πέτρου υἱοῦ, τοῦ τῶν οὐρανῶν κλειδοῦχου συγχορευτοῦ, τοῦ τῶν ἀπορρήτων εὐαγγελιστοῦ τε καὶ κήρυκος, τοῦ τῆς Αἰγύπτου φωταγωγοῦ, καὶ τῷ ἐκείνῃ; θρόνῳ πρῶτως ἐγκαθίσαντος· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο μικρὸν εἰς ἀφορμὴν εὐδοξίας· ἐργωδέστερον γὰρ ἐξηχανθωμένην γεωργεῖν ἀρουραν, ἢ τὴν κεκαθαρμένην εἰς φιλοπονίαν ἐπάγεσθαι. Οὗτος γὰρ ἡμᾶς σήμερον ἐπιτάται, οὗτος ἡμῖν ὡς θῶρα τὰ οἰκεία προβάλλεται προτερήματα· συνανέστειλε γὰρ τῷ γλυκεῖ ἑαρι φαιδρύτεραν τὴν ὥραν ἀποτελοῦντι· ἢ ἑρτίος τοῦτου ἡμέρα, καὶ ὡς φωτοφανὴς ἥλιος τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς καταλάμπρυνε· συνήθροισε πάντας, τοῦ Μάρκου καθωραϊζομένη τοῖς κατορθώμασιν, ὡς νῦν ἡ γῆ στολιζομένη τοῖς ἀνθεσι, καὶ ὡς ἐκ συνθήματος συναυλίας πιστῶν τὸν Ἀπόστολον μακαρίζουσιν. Ἐθνῶν συστήματα τὴν μυσταγωγὴν ἀνυμνεῖ, ὡς ὑπογραφεὰ μεγαλύνει Χριστοῦ, καὶ ὡς μάρτυρα τῆς αὐτοῦ παρουσίας καταγεραίρει· εἰπεῖν δὲ μᾶλλον, κόσμος τὰ τσαῦτα τοῦτου ἀποθειάζει καὶ κροτεῖ ἀγαθουργήματα· σύμπας γὰρ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας ἀπώνετο.

β'. Ἄλλ' οὐ λόγος, οὐ γλῶσσα τοῦτον ὡς προσῆκεν ἐπαίνειν ἐξαρκεῖ. Τί γὰρ πρῶτον, τί δ' ὕστατον ἀνυμνήσειεν; αἵτε γὰρ προσηγορίαι πολυεεῖς, καὶ οἱ ἄγῳνες κατάπληκτοι. Τεθέαται γὰρ ὅν ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν οὐ δεδύνηται, τῷ ἡμετέρῳ φαινόμενον προκαλύμματι, καὶ τὴν ἐνεγκαμένην κατέλιπεν· κέκληται θεῖα φωνή, καὶ ἀγγιστῶν ἀπεώπατο φίλτρον· παρ' οὐδὲν αὐτῷ τοῦ γένους τὰ τίμια, ὅναρ τοῦτις βούδης περιουσία, μόνον ἔστεργεν τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, μόνην εὐδαιμονίαν ἡγεῖτο ἢ ἐπηγγέλλετο, καὶ τὴν μαθητείαν ἥπερ τέτακτο. Τῷ ἀποστολικῷ γὰρ συλλόγῳ τῶν ἐδόμοιχοντα συνηριθμηται, ὥσπερ φέγγος λαμπρὸν διαφανέστιν ἀστροῖς παρὰ τοῦ κεκληκότες κατελεγμένον, ὃ τῆς κάτω σκηνῆς τε καὶ τέρφως οὐδὲ παρισύμενον.

bus adiuncta ab illo qui eum vocaverat, cui in hac nostræ mortalitatis scena nihil plane est quod apte comparari possit.

γ'. Ὦντως τοῦ Πέτρου ὁ Μάρκος υἱός, ὅντως τῆς ἐκείνου γνώμης ἐφάμιλλός· ἀντιδίδωσι γὰρ ἡ φύσις τὰ οἰκεία τῷ γένει, καὶ τὰ ἐκάστου πλεονεκτήματα κοινὰ τίθεται· δηλοῖ γὰρ ἡ πειθὺς, δηλοῖ ἡ πρὸς πλάσαντα ἀκολούθησις, καὶ τ' ἄλλα τῶν καλῶν ἀδελφὰ καὶ ὁμότροπα τῆς θερμότητος· κατὰ γὰρ τὸν προφήτην Ἀμώς, ἐκ προσώπου τοῦ θαρχικοῦ Πνεύματος προαγγέλλοντα, Ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτεῖζω πνεῦμα καὶ ἀναγγέλλω εἰς οὐρανούς· τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ἐξ ἄκρων μέχρι τῶν τῆς γῆς φεῖ τερμάτων, θεὸν τὸν δημιουργὸν εὐαγγελιζόμενος, καὶ τὰ ποικίλα γεωργῶν κατορθώματα· κατεφώτισε γὰρ τὴν ὑφήλιον, τὴν τῆς πλάνης κατ-

* Amos iv, 15.

(a) Eodem modo Nicetas Marcus inter 70 discipulos numerat, quod alii non faciunt: quin etiam duo Marci, ab hoc diversi, referuntur in Catalogis inter hos Christi discipulos: quod monere vo-

laimus. A tamen ob ingentem Marci gloriam, et rerum ab ipso præclare gestarum copiam summe demirantem. Marci, videlicet (a), Petri filii clavigeri cælorum socii, arcanorum ineffabilium evangelistæ et præconis, totius Ægypti luminis, ac ad illius regionis solium primum evecti; neque vero id modicum est pro argumento laudationis, nam difficilius est spinis obsitam tellurem subigere, quam jam expurgatum agrum excolere. Ille nos hodie veluti convivio excipit, et pro ferculis sua nobis exhibet illustria facta; dulci enim vere, hilariorum anni tempestatem reddente, festivus ipsius dies eluxit, et sicut splendidissimus sol hominum mentes illustravit. Omnes quippe congregavit hic dies, Marci illustribus gestis ita decoratus, sicut nunc terra circumamicta est floribus: unde et fidelium cœtus beatum apostolum uno ore prædicant, gentium turbæ uti sacrorum magistrum ipsum celebrant, uti rerum a Christo gestarum scriptorem extollunt, ac uti illius adventus testem honore prosequuntur; dicam amplius, mundus universus tot tantaque ab ipso præclare gesta, ut divina suspicit, et plausu comprobatur: totus enim terrarum orbis ex illius doctrina fructum et utilitatem recepit.

2. Sed nec ullus sermo, nec ulla lingua illum prout conveniret, celebrare valet: quid enim primum, quid postremum commendandum? multiplices enim sunt illius denominationes, et mirabilia plane certamina. Vidit illum, quem oculus videre non potuit, nostræ mortalitatis indutum tegumento; et terram quæ ipsum produxit, deseruit: voce divina advocatus fuit, ac propinquorum amorem generose devicit, pro nihilo enim ipse habuit generis honores opumque abundantiam, veluti fugacem umbram æstimavit. Unum super omnia Deum amavit; eam unicam felicitatem censuit, quam ipse denuntiaverat; illamque unicam disciplinam, cui ascriptus fuerat. Apostolico cœlui septuaginta discipulorum annumeratus fuit, veluti splendida lux claris sideribus nostræ mortalitatis scena nihil plane est quod apte

3. Revera Petri filius dicendus est Marcus, et vere illi similis: utrique enim dedit natura eandem nationem et genus, ac communes utriusque prærogativas effecit, prout indicat æqualis utriusque suadendi efficacia, communis Creatoris sequela, consimilis plane fervor, et alia plene conformia decora ostendunt. Ut enim est apud prophetam Amos ex persona divini Spiritus prædicentem: Ecce ego firmans tonitru (b), et creans ventum, et annuntians in cœlos Christum ejus; ab extremis terrarum partibus usque ad ultimos fines perrexerit, Deum rerum omnium opificem promulgans, atque uberem plurimum bonorum operum messes colligens.

luimus.

(b) Ita LXX. Vulgata legit: *Ecce formans montem et creans ventum, et annuntians homini eloquium suum.*

Nam orbem terrarum illustravit, impietatem profligavit, idololatriæ macula sædatus abstersit, et per baptismum expurgatos (ne alia plura dicam) Deo admovit : habuit enim linguam veluti clypeum et hastam, et ea quæ prædicabat certissima cunctis ostendebat, gentesque ad veram vitam revocabat.

4. Unde multiplicia emanabant prodigia, illinc turbæ ad Dei cognitionem veramque religionem traducebantur : qui pedibus antea læsus erat, integer postea redditus, bene currentium magister fiebat : qui oculis antea orbatus erat, pupillarum aciem acutissimam postea recuperans, alios ad cognitionis lucem deducebat ; ejus contactus exsuperantiam caloris, in mediocritatem consuetæ confederationi pugnantium qualitatuum necessariam temperabat, æstu, quo in superstitiones effervescebant refrigerato ; unde ignis sacrificiorum, quæ idolis offerebantur, in fumum et caliginem vertebatur, dæmones fraudis auctores in cinerem redigebantur, et vera religio florebat. Tua hæc fuerunt, o Marce, illustria gesta et admirabilia trophæa : his enim artibus captivos duxisti exercituum duces, tu vir olim idiota ; his armis ethnicorum errorem expugnasti, tu pauper et unica indutus tunica ; his viribus una cum Petro, tu Petri filius, Itolorum (c) gentem subegisti ; a solis ortu discedens, et ad occasum advolans, ac ubique prædicationem radios diffundit : non sophisticis argumentationibus usus, non ornatis tractationibus, sed simplici oratione et sola veritate, qua victoria de cunctis frustra reluctantibus reportatur.

5. Quod enim omnis oratio facile labatur, nisi ea quæ vera sunt pro summa habeat et prædicet, ex hoc ipso facile dignoscet : Pythagoras siquidem falsas sententias propugnans, et multas fabulas confingens, illas Italiam nunquam potuit persuadere. Democritus id ipsum peragens, neminem Abderitarum habuit auditorem. Orpheus, feras omnes sui sermonis suavitate demulcens, popularibus suis Thracibus fabulas, quas canebat, non persuasit. Namque isti omnes multis abundantes verbis, et inani sapientia superbientes, veluti quadam ebrietate prorsus perditii sunt, atque alto silentio simul demersi fuerunt ; id enim efficit falsa, et imbecilla sapientia ; Marcus vero divini Spiritus doctrinas, a jactantia alienas, exponens ac promens, etiam quos habuit adversarios ad sibi obediendum adduxit. Nam superno auxilio muniēbatur, puraque fides inferorum portis potentior erat ; usque adeo autem celebre nomen habuit, ut veritatis præco ad hanc usque diem appelletur. Unde sicut oportebat Christi incarnationem pro nobis ad salutarem finem perducere, ita simul hujus sancti viri memoriam immortalē laudibus conservari conveniens fuit ; nam ipsum iis qui aberraverant conversionis gratia

6. Postquam vero misericordem Dei adventum

(c) Hæc indicantur supra in apostolatu ejus Aquileensi. In Historia patriarcharum Alexandriae,

ἀφλεξεν ἀθεότητα, ἀπίσμουζε τοὺς ἐρρίπωμένους ἐιδωλικοῖς αἵμασι, καὶ καθηγνισμένους Θεοῦ τῷ βαπτισμῷ, ἵνα μὴ πλείω φαίην, παρέστησεν. Ἐίχε γὰρ τὴν γλῶσσαν ἀντ' ἀσπίδος καὶ δόρατος, καὶ τὸ κτύπημα διεδείκνυ πᾶσι βεβαιότερον, καὶ τὰ πλήθη πρὸς τὴν ἀληθὴ ζῶην προσεγόμευεν.

ζ'. Ἐνθεν γὰρ ἔβρυν ἡ τῶν θαυμάτων πλημμύρα. ἔκειθεν οἱ ὄχλοι πρὸς τὴν Θεογνωσίαν μετωχεταιύοντο· ὁ τὰς βάσεις πεπληρωμένος, ἀρτίπους ἀναφανείς. ἦν τοῖς εὐδρομοῦσι διδάσκαλος· ὁ μματος ταῖς κόραις, ὀχυδορκῶν, ἄλλους πρὸς τὸ φῶς ἐχειραγωγείας ἐπιγνώσεως· ἡ ἀφ' ἧν τοῦ θερμοῦ πλεονεξίαν πρὸς τὰς συνήθεις σπονδὰς μετερύθμιζε, καὶ τὸ πῦρ τῶν ἐιδωλικῶν θυτῶν ἀπαθалоῦτο· οἱ τῆς πλάνης φυτοურγοὶ δαίμονες ἐτεφροῦντο, καὶ ἡ ἀληθείς ἤχημαζε θεοσέβεια. Ἐπέρλαμπρά σου, Μάρκε, τὰ ἔργα, παράδοξα καὶ τὰ τρόπαια· τοῦτοις γὰρ ἐξώρησας τοὺς στρατηγούτας, ὁ ἰδιώτης· τοῦτοις ἐπολιόρκησας τὴν πλάνην ὁ μονοχίτων, τοῦτοις μετὰ τοῦ Πέτρου ὁ τοῦ Πέτρου υἱὸς τὸ Ἰταλῶν ἐχειρώσω γένος, ἐξ ἑώας μὲν ἀφορμήσας, πρὸς θυόμενον δὲ καταπτὰς ἥλιον, καὶ τὸν λόγον πανταχοῦ κατευρύνων, ἡ ἐκεῖνος τὴν ἀκτίνα τοῖς πέρασιν, οὐ μεθόδοις κεχηρμένος σοφιστικαῖς, οὐ κεκομψευμέναις μεταχειρήσεσιν, ἀλλ' ἀπὸ λόγῳ καὶ ἀληθείᾳ μνησθῆναι πάντων τὸ κράτος ἀνανταγώνιστον ἀποφέρεται.

spargens, qua sol ipse extremis terræ finibus suos usus, non ornatis tractationibus, sed simplici ora-

ε'. Ὅτι γὰρ εὐέμπτωτος ἅπας λόγος, εἰ μὴ τἀληθῆ πρεσβεύει καὶ διαγγέλλει, γνοίης κἀντεῦθεν· Πυθαγόρας μὲν γὰρ, τὴν ψευδῇ δόξαν κρατύνων, καὶ πολλὰ λεσχηνεύων, πειθεῖν Ἰταλοὺς οὐ δεδύνηται· Δημόκριτος, αὐτὸ γε τοῦτο συμπαράττων, Ἄδδηριτῶν οὐδένα κατήκοον ἔσχεν· Ὀρφεύς, τῷ μύθῳ πάντως θηρία κατακλήων, τοὺς ὁμοχόρους οὐκ ἐπειθε ὀρθῆρας. Καίτοι γε πολλῶν ῥέοντες λόγῳ, καὶ σοφίᾳ κενῇ βρενθυόμενοι μέθης πάντως διώλοντο, καὶ σιγῆς βυβοῖς συγκατέδυσαν (τοιούτων γὰρ ἡ ψευδὴς δόξα καὶ ἀδρανής). Μάρκος δὲ τὰς ἀδόμπους τοῦ Πνεύματος ἐκτιθείς διδασκᾷ, καὶ τοὺς ἐναντίους εὐπειθεῖς μετεπλάσσει. Ἀνωθεν γὰρ ἐκρατύνετο, καὶ ἡ ἀκραφνῆς πίστις πωλῶν ἄδου κραταιότερα· καὶ οὗτος αἰοδῖμος, ὡς ἀληθείας κήρυξ, μέχρι δεῦρο συναποδεδεικται. Ἔδει γὰρ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκονομίαν εἰς πέρας σωτηριῶδες χωρεῖν, καὶ τὴν τοῦτου μνήμην ἀθάνατον τῷ βίῳ μετ' ἐγκωμίων συνδιασώζεσθαι· δι' αὐτοῦ γὰρ κεκηρυκται τῇ κτίσει Θεός, δι' αὐτοῦ τοῖς πεπληνημένοις ἡ ἐπιστροφὴ πεπραγμάτευται, καὶ ἡ πρὸς τὸν πλάστην ὁδὸς διωκονόμηται.

per ipsum creaturis Deus prædicatus est, per comparata fuit, et via ad Creatorem demon-

ζ'. Ἐπεὶ οὖν εὐσπλάγχχνος Θεοῦ παρουσία εὐ-

dicatur etiam adfuisse martyrio duorum apostolorum, et iterum Alexandriam reversus.

πλαγχνον ἀνεκήρυξαν, καὶ γλώσση θεολόγῳ ἄλλους Ἀ
τε πλείων; καὶ Ἰταλιώτας πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν εἰλ-
κουσε, κατὰσκευάζει τοῦτοις ὡς ἀρχιτέκτων σοφὸς
τὴν τοῦ Εὐαγγελίου πυξίδα, καὶ ταύτη νέους ἐγκο-
λάπτει θεσμούς, οὓς ἡ τοῦ Ἰερεμίου προφητίζατο
πρόρρησις φάσκουσα· Καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶ-
κον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰουδα διαθήκη
καινὴν, διδοὺς νόμους μου εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν,
ὡς ἂν μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ εὐαγγελικῇ
συγγραφῇ, καὶ τοῖς ὕστερον τὴν τοῦ Λόγου διαπρα-
νὸν ἐνανθρωπήσιν, τὰς θεοσημείας ὑπ' ὧν τιθεῖς, τὰ
ὑπὲρ ἡμῶν πάθῃ; τὴν ἐκ τοῦ μνήματος ἔγερσιν, καὶ
τὴν εἰς οὐρανοὺς, ὅθεν κατελήλυθεν, ἔπαρσιν. Μέγα
που τὸ ἔργον, ὦ Μάρκε, καὶ ἀξιόθεον! κοσμοφελὲς
ἡ ἐργασία καὶ διαδόχτος! Ἡ σὴ γὰρ φωνὴ ὑπὲρ
ἦχον βροντῆς· τὸ τοῦ Εὐαγγελίου σου φῶς ὑπὲρ ἡλίου
βολὰς· αὐταὶ μὲν γὰρ καὶ νέφει καλύπτονται, καὶ
μικρῷ τινι τῷ ἐπιπροσδοῦντι σκιαζονται· ἡ εὐαγγε-
λικὴ δὲ φωταύγεια καὶ τὴν σὴν ἐκκαλύπτει τῆς ψυ-
χῆς ὥραιότητα. Οὐ γὰρ ἂν ἐπὶ τοῦτο προθέδλητο, εἰ
μὴ καὶ ἡ ἔνδον ἀπῆστραπτεν ἀρετῇ, καὶ ἀεὶ κατα-
λάμπει, καὶ δαδουχεῖ τοὺς ἐγγύς, ἀνακαλεῖται τοὺς
πόρρω, καὶ τῷ τε ἀνεπιτηδεύτῳ κάλλει καθωραϊζο-
μένη, καὶ τῇ ἐπιτόμῳ σοφίᾳ λαμπруνομένη, ταῖς
ἀπάντων ἀκοαῖς ὑψηλεῖται τοῦ Θεοῦ τὰ παράδοξα.

ζ'. Οὕτως ἤνθησε τὰ τῆς πίστεως, οὕτως ἐξενίκη-
σεν ἡ ἀλήθεια, οὕτω Τριάς ἐν μονάδι, καὶ ἐν Τριά
δε μονὰς προσκυνεῖται καὶ καταγγέλλεται· οὕτω
παρὰ πάσης τῆς κτίσεως ὁ ἀναρχος Πατήρ, καὶ
Υἱὸς ὁ συνάρχος, σὺν τῷ ὁμοουσίῳ καὶ ζωοποιῷ
Πνεύματι θεολογεῖται τε καὶ σεβάζεται, ὁ ἐν τριῶν
ὑποστάσεσιν εἰς Θεὸς, ἡ ἐνιαία καὶ θεὰ φύσις, ἡ μία
παντουργὸς καὶ ἀπερίνοτος δύναμις· ἡ πλάνη γὰρ
ἀπελήλαται, τὸ πολυθεον φροῦδον γέγονε σέβασμα,
οἱ τριχῶς πάντα τῷ μύθῳ ἑαυτοῖς, φαῦ τῆς ἀνοίας!
τὰ μὴ οἰκεῖα δασάμενοι, μετ' ἡχοῦ ἀπώλοντο, οἱ
ἀνθρωπολῆται κατήργηται δαίμονες· οὐ γὰρ ἦνεγ-
κιν Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα καθορᾶν, ἥσυχύνησαν δι'
ἀνθρωπέου σώματος καταπαλαισθέντες· οὐ γὰρ ἂν
ῥήθησαν ἡττημα τὴν τοῦ κρείττονος νίκην. Καὶ νῦν
ἡ τοῦ Θεοῦ αἰνεσις ἐπὶ πάντα τῆς γῆς πρωτοτικῶς
διηγεῖται τὰ πέρατα.

η'. Ἐπίστρεψε μὲν οὖν εἰς Χριστὸν ὁ Ἀπόστολος
Ἐπέρια, μυσταγωγῆσας τὴν φιλόανθρωπον συγκα-
τάδασιν, διδάξας Θεὸν μόνον σέβειν καὶ προσκυνεῖν.
Καὶ τῶν πολλῶν κεινῶν ἰδρώτων οὐ μὲν οὖν ἔληξεν,
ὅκ ἐνάρκησε τῆς ἀποστολῆς ἔλκων τὸ ἄροτρον·
διέθεε δὲ καὶ τὴν Αἰδυσσαν γῆν, ἐκείθεν πρὸς ἀν-
ίσχουσιν μεταφοιτήσας αὐγὴν, καὶ διασπείρων κἂν
ταύτη τοῦ Εὐαγγελίου τὰ σπέρματα, τὸν χρηρτό-
μενον ἐπιγυνῶναι Θεὸν ἐπεισεν. Ἐτι τε καὶ ταῖς ἁλ-
λαῖς ἐπ' Αἰγύπτου πολυανδρουμέναις πόλεσι τὰ οὖ-

• Jerem. xxi, 1, 33.

(d) Scilicet Jupiter, Neptunus et Pluto, filii

promulgavit, ac lingua Deo plena plures quidem
nationes, praesertim vero Italos, ad veritatis cog-
nitionem attraxit; pro istis uti sapiens architectus
Evangelii vas condidit, in quo novas leges insculpsit,
quas antea praenuntiaverat Jeremiae praedictio di-
centis: *Et disponam domui Israel et domui Judae
testamentum novum, dans leges meas in cordibus
eorum* 1: ut ita non modo praedicatione, sed etiam
evangelica Scriptura, aeterni Verbi incarnationem
ejusque vitam inter homines traductam posteris
manifestaret; ante oculos nimirum ponens illius
divina miracula, et tormenta quae pro nobis sustu-
lit; resurrectionem e sepulcro, et ad caelos unde
descenderat ascensionem. Magnum utique tuum hoc
opus fuit, o Marce, et plane divinum, opus universo
mundo utile et auxiliare. Tua enim vox tonitru
sonitum superavit, et Evangelii tui lumen supra
solis radios effulsit. Illi siquidem nube non raro
teguntur, et parva etiam nebula interposita obum-
brantur; at Evangelii tui splendor perpetuus lux
etiam animae detegit pulchritudinem. Annon enim
ex hoc et semper refulget, et iis qui prope sunt
instar facis illucet, et eos qui longe absunt ad se
revocat, et non affectato decore exornata, brevique
ac compendiosa sapientia illustrata, admirabilia
Dei facta in omnium aures infundit?

7. Ita fides Christiana effloruit: ita veritas victrix
evasit: ita Trinitas in unitate, et unitas in Trinitate
adoratur, et praedicatur: ita ab omni creatura
adoratur, et praedicatur: ita ab omni creatura
Pater sine principio, et similiter Filius sine prin-
cipio, una cum consubstantiali et vivificante Spiritu
dicitur et colitur, in tribus nimirum personis unus
Deus, singularis et divina illa natura, una rerum
omnium creatrix, et incomprehensibilis potentia:
error vero gentium depulsus est, plurium deorum
cultus evanuit, et qui in tres partes, ut est in fa-
bula (d) res omnes non suas, eheu amentiam! sibi
diviserant, cum sonitu perierunt; daemones, homi-
num perniciēs, expugnati sunt, nam Deum homi-
nem factum videre non potuerunt; erubuerunt
siquidem, sese devictos ab humano corpore cer-
nentes; non enim propriam cladem et delictus
existimassent a superiore et potentiore vinci. Et
nunc Dei laus, ut prophetae dixerunt, diffusa est in
D omnes fines terrae.

8. Convertit autem Apostolus ad Christi fidem
etiam occidentales plagas, explicans Dei descen-
sum ac exinanitionem ob humani generis benevo-
lentiam et docens Deum solum colendum esse
atque adorandum. At post multos istos sudores non
adhuc quievit, nec ad apostolicum aratum trahen-
dum invalidior evasit; nam et Libyae terram pera-
gravit, ac inde ad orientales regiones profectus,
ibique Evangelii semina diffundens, gentes illas ad
Dei, quem ipse praedicabat, cognitionem a'duxit.

Postea et aliis etiam Ægypti urbibus, multorum hominum copia refertis, cœlestia retia extendens, omnes illas prædicatione et miraculis in Christi agnam attraxit: dæmonum sculptilia quæ colebantur, exterminavit; atque ut sanctus lapis (quem admodum prophetia dixit), erroris altaria evertit; et quæ in illis erant vanitatis et insipientiæ simulacra solo æquavit, non tubarum clangores emittens nec Jerichuntina mœnia prosternens; sed communis hominum hostis fraudes, illis mœnibus inexpugnabiliores, suis verbis evellens, ac templa excitans Deo rerum omnium dominatori; in quibus dealbans atque purificans, Deo illas reconciliavit et

9. Ille enim Ægypto, quæ illi in divisione obligit, a divino Spiritu præ aliis magister assignatus est: hic illi regioni primus pontifex et pastor a magno Petro præfectus fuit; ærumnis illustrans apostolicum opus quod assumpserat, variisque laboribus publicum ministerium exornans; non deliciis utens, non otio et inertia deditus; sed tentationibus, tam a majoribus quam a minimis hominibus, undique vexatus, ac multiplicium malorum agmine circumdatus, ut ita, quemadmodum et Paulus, tumorem omnem et fastum comprimeret. O divinum discipulum, qui totum terrarum orbem peragravit! O corpus tot tantisque operibus non defatigatum! O salutaris prædicationis semper virentem et immortalē potentiam! Divina enim opera et quæ a Deo sunt corruptionem non patiuntur. Congruum est hoc loco referre Davidis dictum, quo ipse divinarum opificiorum magnificentiam, extollit, illudque beato Marco adaptare, nimirum, in omnem terram exivit sermo ejus, et in fines orbis terræ verborum ipsius utilitas^a. Hæc enim vox tibi summe conveniens est, o Marce divina sapientia pollens: hæc sola tibi supra omnes rhetoricas amplificationes accommodata; bene siquidem explicat tuum cursum, tua certamina, labores, cruciatus, necnon coronam immarcescibilem, quæ non auro ex regione Ophir confecta est, non gemmis et margaritis Indiis distincta; sed illa ipsa est amore vere paterno, electis impertitur ac suis cultoribus retribuit.

10. Tui enim pedes speciosi sunt, juxta propheticam prædictionem^b, qui terræ ambitum peragravit: lingua tua speciosa, quæ pacem illam omnium mentes excedentem feliciter annuntiavit: manus similiter speciosæ, quæ calamo in Evangelio ministrarunt. Sed quid hæc sola sacratissima membra commendo? Totus apostolicis laboribus consecratus, totus martyrii stigmatibus ornatus fuit, adeo ut martyrum præmiis omnibus et braviis perfrueretur. Qui enim sacerdos erat et sacrificium offerebat, propter Christum etiam sacrificium effectus fuit, et pastor ea quæ gregis propria erant una cum ipso grege suscepit. Nam et ipse tanquam ovis una cum alio apostolico cœtu in medio luporum missus fuit, et hostia vivens Deo oblatus est^c.

ρανόπολα δίκτυα ὑφαπλῶν, ἐσαγήνευσε πάσας λόγους καὶ θαύμασιν· ἐξωστράχισε δαιμονιώδη σεβάσματα, καὶ ὡς λίθος ἄγιος, ἥ φησιν ἡ προφητεία, κατέστρεψε τοὺς τῆς πλάνης βωμοὺς, καὶ τὰ ἐν τούτοις κατηδάφισε τῆς ματαιότητος; ἔβαν· οὐ σαλπίγγων φθόγγους ἤχων οὐ τέλῃ κατασεύων Ἱερικούντεια, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ποκτόνου λόγῳ; ἀναμοχλεύων ἀπάτην, ἥτις ἐκείνων δυσμαχωτέρα, καὶ ναοὺς ἀντεγείρων τῷ πάντων ἐξουσιάζοντι· ἐν οἷς καὶ τὰς ζοφώδεις καταλευκαίνων τῶν αὐτότε ψυχῶν, κατήλλαξε θεῶ, καὶ προσφωκεύσατο τῷ βαπτίσματι.

nigras et obscuras eorum, qui illic erant, animas per baptismum conjunxit.

Β'. Οὗτος γὰρ τῆς Αἰγυπτιακῆς λήξεως θεῖον Πνεύματι κατεξείρετον ἀφωρίσθη διδάσκαλος, οὗτος ταύτης ἐν πρώτοις ἀρχιερεὺς καὶ ποιμὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Πέτρου προδεδόχται, πόνοις παιδρῶν ἀποστολικῶν τὸ ἐγγείρημα, καὶ ποικίλοις καμάτοις κατακοσμῶν τὸ λειτούργημα· οὐ τρυφαίς χρώμενος, οὐ βρασιῶν προστετηκώς· πειρασμοῖς δὲ πρὸς μειζόνων καὶ πρὸς ἐλαχίστων περιστοιχιζόμενος, καὶ μυρία δεινῶν νίφασιν, ἵνα τὸν ἔχον ἐκείνον συνέλω κατὰ Παῦλον περιαντλούμενος. Ὁ μαθητοῦ θεοφάντορος, τὴν γῆν ἐκπερινοστήσαντος ἀπασαν! ὦ σώματος, μὴ τοῖς τοσούτοις ἐργοῖς ἀπαγορεύσαντος! ὦ κηρύγματος, ἀειθαλῆ τὴν ἰσχὺν ἀποσώζοντος καὶ ἀθάνατον! Θεία γὰρ ἔργα καὶ ἐκ Θεοῦ μαρμαρὸν εὐπροσίσται. Ἐντεῦθεν ἐπάξιον τὴν Δαυιτικὴν ῥῆσιν, τὸ μεγαλοπρεπὲς τῶν δημιουργμάτων θαυμάζονσαν καὶ πρὸς τὸν θεόπτην Μάρκον μεθαρμόζοντας προσεῖπεν, Εἰ; πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήλθεν ὁ φθόγγος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἡ τῶν ῥημάτων ὠφέλεια. Αὕτη γάρ σοι, θεόσοφε, ἡ φωνὴ πρόσφορος, αὕτη μόνῃ ὑπὲρ πᾶσαν ῥητορείαν ἀρμόδιος· ἐμφανίζει γὰρ τὸν δρόμον, τοὺς ἀγῶνας, τὰς ἀληθείας, τὰ δυσχερῆ, καὶ τὸν ἀμαράντινον στέφανον, ὃν οὐ χρυσίον καταρτίζει τὸ ἐξ Οὐφείρ, οὐ λίθοι καὶ μαργαρίται καταποικιλλουσιν Ἰνδικοί, ὃν δὲ ὁ ἀθάνατος ἁγιοπότης φιλοτρεχεῖ, καὶ ᾧ τοὺς οἰκλους θεραπευτήρας ἀμείβεται.

quam immortalis iudex et certaminum præses Deus,

Γ'. Σοὺ γὰρ οἱ πόδες ὡραῖοι, κατὰ τὴν προφητικὴν προαγόρευσιν, τὸν τῆς γῆς διανύσαντες κύκλον· σοὺ ἡ γλῶσσα ὡραία· εὐηγγελίστατο γὰρ εἰρήνην τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν· σοὺ αἱ χεῖρες ὡραῖαι, τῷ καλᾷ τοῦ Εὐαγγελίου ὑπηρετήσασαι. Ἀλλὰ τί ταῦτα μόνα τὰ λερωτάτα μέλη φημί; Ὅλος καμάτοις ἀποστολικῶς καθηγίασται, ὅλος μαρτυρικῶς κεκαλλώπισται στίγμασιν, ἵνα καὶ μαρτυρικῶν ἐπαθλῶν καὶ βραβείων ἐπαύρηται. Ὁ γὰρ θύτης γέγονε καὶ θῦμα διὰ Χριστόν, καὶ ὁ ποιμὴν τὰ τοῖς θρέμμασι παρομαρτοῦντα συνανεδέξατο· ὡς πρόβατον γὰρ καὶ οὗτος, μετὰ τῆς ἄλλης ἀποστολικῆς ἐμνηγῶρεως, ἐν μέσῳ λύκων ἀπέσταλται, καὶ θυσία ζῶσα θεῶ προσενήνεται. Ἐδεσμήθη γὰρ πρὸς ἀνόντων χειρῶν. πολλοὺς ἐξαρπάσας τοῦ διαβολικοῦ φάρυγγος.

^a Psal. viii, 5. ^b Isa. lxi, 7. ^c Matthe. x, 16; Rom. xii, 1.

γος· περιήχθη δεσμώτης, προπεπηλάχισται, δεδυσφύ-
μηται, καὶ ἔφερε πρῶως τε καὶ ἀνεπαχθῶς, τὸν
Δεσπότην ἀπομιμούμενος· ἐφοινίχθη τοῖς τῆς σαρκὸς
αἵμασιν, ὃ τὴν γῆν ἐνείνην τῶν δαιμονικῶν ἀποκα-
θάρας ῥυτίδων (ταῦτα γὰρ τὸν ἀγνωμονεστέρων ἢ
ἀλογία, τοῖς τῶν ἀγαθῶν ἀντεπιφέρει· προξένοις)·
καὶ τέλος, παντοδαπαῖς κακώσεσι δεδοκιμασμένος,
οἷα χρυσὸς πρὸς τὸ ἄδυτον φῶς ἐξάνεπτη, τῶν ποι-
κίλων δόλων πολυειδῆ καὶ τὰ ἀριστεῖα δρεψόμενος.
runt. Denique omnigenis cruciatibus velut aurum
variorum certaminum multiplices atque uberes

ια'. Τοιοῦτος ὁ δρόμος τοῦ ἀποστόλου, τοιαῦτα
τοῦ εὐαγγελιστοῦ τὰ ἐπιχειρήματα, θαύματος ἔμπλεα,
καὶ τῶν ἄνω χρότων ἐπάξια. Καὶ πῶς οὐ τὸ ὑπερ-
φέρον ὁ μέγας Μάρκος κατὰ πάντων ἀποκεκλήρω-
ται; Τί γὰρ ἀποστόλου γένοιτο· ἂν ὑψηλότερον; τί δὲ
ὑπογραφῶς Χριστοῦ τιμώτερον; μαρτυρικῆς δὲ
δόξης τί παρισσούμενον; Ὅποτε δὲ καὶ ἱεραρχικῇ
συμπάρεστιν ἐπωμῖς, ἀθλητικοῖς κλειζομένη καλαί-
σμασι, τί ἄλλο γὰρ εἰς εὐκλειαν ὑπολέλειπται; τί δ'
ἕτερον, ὅτι μὴ ἀγγελικαὶ φάλαγγες, καὶ ἀνάκτορα
θεῖα, οἷς μετὰ τῶν ἄλλων ἐγκρίτων ὑπηρετῶν Θεοῦ
συναγελάζεται καὶ συναγάζεται, τὸ τοῦ διδασκάλου
συνεφορῶν πρόσωπον, καὶ τοῖς κάλλεσι τῆς θεαρχι-
κῆς μοναρχίας λαμπαδουχούμενος; ὧς γὰρ ἡ πρὸς
Θεὸν δόξα αὐτοῖς μέλεσι διεσπένδεται, τοῦτο ἡ οὐ-
ρανία τε καὶ ἀπέραντος συνεφέπεται.

ιβ'. Ἀλλ' οὐδὲ τῶν κάτω εὐφημιῶν ἀμοιρεῖ, καὶ
μὴ τούτων προσδέοιτο. Ἦδη γὰρ καὶ ἡ Ἀλεξάνδρου,
μᾶλλον δὲ ἡ Αἰγύπτου πᾶσα, πρωτόθρονον τὸν Μάρ-
κον λαχοῦσα, καὶ Νεῖλον μυστικῶν εὐραμένη, τὰς
νοητὰς αὐτῶν ἀρούρας κατάρδοντα, καθὰ τὰς σιτο-
φόρους ὁ αἰσθητὸς, ὡς ἀπόστολον, ὡς εὐαγγελιστὴν,
ὡς μάρτυρα μεγαλύνει, καὶ τοὺς ὕμνους αὐτῷ κατ-
αλλήλως ταῖς προσηγορίαις συναπτηχεῖ. Ὅρᾳ του-
τοῦ τῇ θήκῃ, εἰ καὶ τοῖς ἄνω περιπολεῖ, καὶ γάν-
νυται πλουτοῦσα τὸν τῆς κόνεως θησαυρόν· προσ-
φωνεῖ τούτῳ τὰ ἐπιτάφια ἔσματα, καὶ ὡς ζῶντι
προσδιαλέγεται, ὡς συνόντι τῷ πνεύματι προσλαλεῖ,
καὶ τῶν ἐκεῖθεν χαρίτων καταρροῇ· ὧς δ' ἔπη τὰς
προσφῶρους τῷ Ἀποστόλῳ δωροφοροῦσα τιμὰς, τὰς
μεϊζους χάριτας ἀντιδέχεται.

ιγ'. Πειρασμῶν γὰρ ἐπιπνέουσιν αὖραι, καὶ τὸν
τάφον κυκλοῦσιν οἱ ἄστικοι, καὶ τῶν δεινῶν ἀπολύον-
ται. Ἀπειλεῖ τοῖς βαρβάρους ὄφρ' ὅς τὰ ἀνήκεστα,
οἱ δὲ πρὸς τὸν Ποιμανάρεον ἰκέται· συρρέουσιν·
ἔσμος παθῶν ἐνοχλεῖ, καὶ παρὰ τοῦτον ὡς ἱατρεῖον
τὰς θεραπείας βλύζον καταφυγγάνουσιν· μᾶλλον δὲ
ἡ σύμπασα διδάσκαλον καὶ ἐπίκουρον ἐπιγαφομένην
τὸν Μάρκον, τῇ αὐτοῦ προκαλεῖται ἐν τοῖς συμ-
πίπτουσιν ἀρωγῇ, καὶ ταῖς ἐτησίαις ἑορταῖς ὡς
χρέα τοῖς ἐπαίνους καρποφοροῦσα, κομπάζει· χρο-
τοῦσα, καὶ χορεύει πανηγυρίζουσα· τό τε θεῖον αὐτοῦ
Εὐαγγέλιον περιπτυσσομένη, ὡς πλάκας θεοχαρά-
κτους ἐναγκαλίζεται, ἢ κρεῖττον εἰπεῖν, ὡς αὐτὸ γὰρ
Χριστοῦ στόμα σεβάσεται, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ θεό-
φθογγα εἶται ἀκοντίζεσθαι ῥήματα.

In vincula enim conjectus fuit ab iniquis manibus
ille, qui multos a diaboli faucibus eripuit. Vinculis
huc atque illuc adductus fuit, contumeliis ac pro-
bris affectus, et tamen omnia mansuete et æquo
animo perferebat, Dominum suum imitatus: multo
carnis propriæ sanguine perfusus est, qui terram
illam dæmonum sordibus expurgaverat. Ille enim
sunt quæ ingratorum et iniquorum hominum insi-
pientia illis pendit, qui beneficia in eos contule-
probat, ad inaccessibilem illam lucem evolavit,
fructus percepturus.

11. Talis fuit apostoli cursus: tales evangelistæ
conatus miraculo pleni, et supernis plausibus digni.
Et quomodo in omnibus magnus apostolus Marcus
summas laudes non sortiatur? Quid enim est apo-
stolo sublimius? quid Christi scriba honorabilius?
quid cum martyrii gloria comparandum? Cum vero,
et pontificius amictus eidem accesserit, athleticarum
luctationum gloria decoratus, quidnam aliud ad
summum gloriæ pondus reliquum fuit? Non utique
aliud, nisi angelorum comitatus, et cælestis illa
regia: in qua una cum aliis electis Dei servis
modo versatur et exultat, sui magistri faciem
conspiciens, et divinis illius regni pulchritudine et
lumine illustratus. Cui enim Dei gloria in hoc mundo
curæ fuit, merito hunc cælestis et infinita gloria
in cælo consecratur.

12. At neque celebrationibus hujus mundi desti-
tuitur, licet his non indigeat. Nunc enim Alexan-
dria, imo vero tota Ægyptus, Marcum suum pri-
mum præsulem sortita, ac veluti mysticum Nilum
nacta, spirituales animarum agros irrigantem
(quemadmodum verus Nilus feraces terræ campos
irrigare solet) illum, ut apostolum, ut evangelistam,
ut martyrem magnifice extollit, atque hymnos
canit ejus appellationibus et meritis consonos. Videt
ejus corpus in monumento positum, licet anima in
supernis regionibus versetur, ac secum ipsa letatur
illius sacrorum cinerum thesauro ditata: circa ejus
sepulcrum festivis canticis ipsum compellat, et tan-
quam cum vivente aliquo et in spiritu versante
colloquitur, ac gratis ibidem ab eo receptis per-
fruitur.

13. Pro illis vero honoribus, quos apostolo con-
gruentes offert, majora vicissim beneficia recipit.
Cum enim calamitatum flatus adversi spirant, tunc
urbis incolæ Marci sepulcrum circumdant, et illico
a malis liberantur: cum Barbarorum furor gravis-
sima mala minuitur, ipsi ad pastorem supplices
confluunt: morborum copia cum eos perturbat,
tunc ad ipsum veluti ad medici officinam, e qua
emanant remedia confugiunt; imo vero universa
Ægyptus, magistrum et adiutorem sibi Marcum
ascribens, in adversis omnibus quæ sibi contingunt
illius auxilium invocant, et annuo die ejus festo lau-
dum debitum ipsi persolvens, exultat, plaudit, ac
celebri panegyri illius merita prosequitur: divi-
numque ipsius Evangelium, ut tabulas a Deo incul-

ptas amplectitur, vel, ut melius dicam, tanquam ipsum Christi os veneratur, et ab illo divina verba se audire arbitrat. A

14. Quem et nobis, o sanctissime doctor et evangelista, propitium reddere ne graveris: tristitia quæ nos perturbant tollas: aspera quæ in vita accidunt, complanes: rumpas chirographum illud, in quo nostra crimina descripta sunt, et errorum des veniam; talem enim potestatem ab ipsius Domini lingua accepisti: Si ligaveris, id quod ligatur erit insolubile; si ad commiserationem et veniam inclinaveris, vinculum facile dissolvetur. Ne ergo despicias nos catenis peccatorum constrictos, sed impera vinculis ipsis, et confringentur. Ecclesias in pace et tranquillitate custodias, quas tuæ prædicationi fundamento firmasti: pro illis quippe Domini sanguis effusus est, et honorum cœlestium fac nos esse participes, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et potentia, nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

ιδ'. Ὁν καὶ ἡμῖν, ὦ μύστα καὶ εὐαγγελιστὰ, πλεον μὴ ἀποκάμοις τιθέμενος, τὰ κυκλῶντα λυπηρὰ ἐπελάφρυνε, τὰ ἐν βίῃ δυσαχθῇ κατευμάριζε, ῥήζον τὸ τῶν ἐγκλημάτων χειρόγραφον, δίδου λύσιν τῶν ἐπτασμένων· τοιαύτην πρὸς τῆς Δεσποτικῆς γλώσσης ἐλληφας ἐξουσίαν· εἰ δεσμήσεις, ἀρρήκτον τὸ δεσμούμενον· εἰ πρὸς συμπάθειαν νεύσεις, ὁ δεσμὸς εὐαφάνιστος. Μὴ παρόψει ταῖς σειραῖς ἡμᾶς τῶν ἀμαρτιῶν ἐσφιγμένους, ἀλλ' ἐπιτίμησον τοῖς δεσμοῖς, καὶ ῥαγίσονται· δεῖξον τὰς Ἐκκλησίας εἰρηνευσσας, ἃς τῷ θεμελίῳ τῶν σῶν ἐκρηπίδωσας· λόγων, ὑπὲρ ὧν ἡ τοῦ Δεσποτικοῦ ρύσις αἵματος· καὶ τῶν ἐκείθεν ἡμᾶς μετασχεῖν ἀγαθῶν παρασχεύασον, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ANNO DOMINI DCCCXVII.

S. GREGORIUS DECAPOLITA⁽¹⁾.

NOTITIA.

(GALLAND. *Vel. Patrum. Biblioth. l. XIII, p. xiii.*)

Natus est sanctus Gregorius Irenopoli civitate τῆς Ἀσκαπόλεως τῆς Ἰσαυρίας, Decapoleos Isauriæ, vixitque sub Leone Armeno (2), non vero Isaurico, ut scribit Baronius ad an. 731. Quo de abunde erudimur a Joanne Diacono Constantinopolitano scriptore Vitæ sancti Josephi hymnographi apud eundem Papebrochium (3). Discipulos habuit prælaudatum Josephum, et Joannem quemdam: ex quibus priorem Romam misit, ut pontificem certiorum faceret de infelici quarundam Ecclesiarum statu sub Iconomachis. Multa passim edidit miracula, peragratis variis urbibus ac regionibus, Syracusis, Thessalonica, Byzantio, Roma, etc. Cum omnem fere occidentalem regionem obisset, Constantinopolim reversus est (4). Interea Josephus, quem Romani miserat, captivus ductus est in Cretam, ubi mansit usque ad obitum Leonis, qui interfectus est nocte ipsa Natalis Christi an. 820. Joseph Constantinopolim mox reversus, invenit sanctum Gregorium jam vita functum (5). Scilicet cum Byzantium rediisset noster Decapolita, ut Simeonem propter imagines inclusum visitaret, eo viso post paucos dies Domino spiritum commendavit (6). Colitur a Græcis sub die 20 Novembris, etsi nonnulla Menea ponant sub die 18 Aprilis apud Bollandianos. Ejus et discipuli ipsius Joannis reliquias in quodam monasterio in deserto loco exedificato per Josephum hymnographum collocata sunt (7).

Superest ex scriptis ejus sermo quidam historicus, cujus frequens usus fuisse videtur in monasteriis. Hunc Græce et Latine edidit cum notis suis Romæ Typis Grignanis Isidorus a Sancto Joseph, an. 1642. Ait a se depromptum ex codice ms. cardinalis Bessarionis qui exstat in Bibliotheca nostra Sancti Marci. At cum nec ille codicem numeret, nec in codicum indice reperiat tam mediocris opella, invenire non potuimus. Quæ in notis animadversione digna visa sunt, suis locis ad calcem paginarum compendie subjecimus.

(1) Vita S. Gregor. Decap. in April. Bolland. tom. II, pag. 585, et Menolog. Sirlleti sub die xx Novemb.

(2) Pagius ad an. 731, num. 2, et 817, num. 18.

(3) Sub die iii April.

(4) Menolog. l. c.

(5) Pagius l. c.

(6) Menolog. l. c.

(7) Bolland. l. c.

SANCTI GREGORII DECAPOLITÆ SERMO.

Ἀδελφός ἱστορικός Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου, πάντῳ ὠφέλιμος καὶ γλυκύτατος κατὰ πολλὰ, περὶ ὁπτασίας, ἣν τις Σαρράκηνός ποτε ἰδὼν, ἐπίστευσεν, μαρτυρήσας διὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Sancti Gregorij Decapolitæ sermo historicus utilissimus ac jucundissimus de visione, quam cum habuisset Sarracenus quidam, credidit, et propter Jesum Christum Dominum nostrum martyrio affectus fuit.

Interprete Isidoro a S. Joseph.

Εὐλόγησον, Πάτερ.

A

Benedic, Pater.

Ὁ στρατηγὸς Νικόλαος, ὁ λεγόμενος Ἰουλάς διηγῆσά μοι, ὅτι ἐν τῇ ἰδίᾳ πόλει ἦν καλοῦσιν οἱ Σαρράκηνοι τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ Ἀμπέλων, ἀπέσταλ[χ]εν ὁ Ἀμερουμνὴς Συρίας τὸν ἴδιον ἀνεψιόν, πρὸς τὸ διοικῆσαι δουλείας τινὰς εἰς τὸ εἰρημένον κάστρον.

Ἔστι δὲ ἐκεῖ ναὸς μίγας, καὶ ἀρχαῖος καὶ θαυμαστὸς τοῦ ἁγίου καὶ πανενδόξου μάρτυρος Γεωργίου· καὶ ὅταν δὲ εἶδεν ὁ Σαρράκηνός τὸν ναὸν ἐκ μακρόθεν, ἐκέλευσε τοὺς ἑαυτοῦ δούλους κομίσαι τὰ ἑαυτοῦ πράγματα ἐν τῷ ναῷ, ἔπειτα καὶ τὰς καμήλους τὸν ἀριθμὸν δεκαδύο· ὅπως ἀνωθεν ἐσθιούσας βλέποι.

Οἱ δὲ ἱερεῖς τοῦ σεβασμίου ἐκείνου ναοῦ τοῦτον δέμοντες λέγοντες· Κύριε, τοιαῦτα μὴ ποιήσης, ὅτι ναὸς Θεοῦ ὑπάρχει· καὶ μὴ καταφρονήσης αὐτόν, οὕτως τὰς καμήλους βαλεῖν ἐν τῷ ἱερῷ οὐσιαστηρίῳ τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ Σαρράκηνός ὡς ἀπηνῆς καὶ ἄγνωμος οὐκ ἠθέλησεν ἀκοῦσαι τὰς δεήσεις τῶν πρεσβυτέρων· ἀλλὰ εἶπε Ἀράβων φωνῇ τοῖς θεράπουσιν αὐτοῦ· Οὐ ποιεῖτε τὸ κελευσθὲν ὑμῖν; Καὶ παρευθὺς οἱ ἑαυτοῦ δούλοι ἐποίησαν ὡς αὐτός ἐκέλευσεν. Καὶ ἄφνω ἰδοὺ, Θεοῦ προστάξει, αἱ κάμηλοι εἰσεληθούσαι ἐν τῷ ναῷ πεσοῦσαι πᾶσαι διεφονεύθησαν· ὡς δὲ ἰδὼν ὁ Σαρράκηνός τὸ παράδοξον θαῦμα, ἐξέστη, καὶ ἐκέλευσε τοὺς θεράποντας αὐτοῦ, ἵνα ἐκβάλωσι, καὶ ῥίπτειν μακρόθεν τοῦ ναοῦ πεφονευμένας καμήλους, καὶ οὕτως ἐποίησαν.

Καὶ ἐπεὶ ἑορτὴ ἦν ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἐγγίσασα ἡ ὥρα τῆς θείας λειτουργίας· καὶ ὁ ἱερεὺς μέλλων ἀρξασθαι τῆς θείας προσκομιδῆς σφόδρα ἐφοβεῖτο τὸν Σαρράκηνόν, πῶς ἄψῃ ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν· καὶ ἑτερός τις ἱερεὺς ὁ τούτου συγκοινωνὸς ἔφη τῷ μέλλοντι ἱερουργῆσαι· Μὴ φοβοῦ· οὐκ οἶδας τὸ παράδοξον θαῦμα; τί δειλιάς; Ὁ οὖν εἰρημένος ἱερεὺς ἀφώδως ἤρξατο τῆς ἁγίας προσκομιδῆς.

Ὡς δὲ εἶδε ταῦτα ὁ Σαρράκηνός προσεδόκει ἰδεῖν τί μέλλων ποιῆσαι ὁ ἱερεὺς. Ἀρξαμένου οὖν τοῦ ἱερέως τῆς θείας προσκομιδῆς, καὶ λαθόντος τὸν ἕρπον ποιῆσαι τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, ὁ Σαρράκηνος

I. Dux exercitus Nicolaus cognomento Julas narravit mihi, quod in suam civitatem quam Sarraceni proprio idiomate vocant (1) Ampelon, destinavit (2) Amerumnus Syriæ suum ipsius nepotem ad quædam peragenda ac disponenda in jam dicto castello.

II. Visitur eo loci templum amplum vetustum atque admirandum sancti et gloriosissimi martyris Georgii, quod ut Sarracenus eminens est conspicuus, servis edixit sarcinas inferre templo, deinde et camelos inducere numero duodecim, ut eos ex alio pabulantes aspiceret.

III. At vero venerandi illius templi sacerdotes supplicabant Sarraceno dicebantque : Cave ne feceris, domine, quia templum Dei est, quod noli vilipendere, nec camelos ad sacrum aliare permittas accedere. Sed Sarracenus, utpote temerarius ac crudelis, precibus presbyterorum aures præbere renuit, et Arabica lingua ministris inquit : Non adimpletis eas quæ vobis sunt injuncta? Confestimque perfecerunt servi quæ dominus imperaverat. Et ecce cameli templum ingressi : divino autu cornuentes subito ad unum omnes interfecti sunt. Quod cum Sarracenus intuitus esset inopinum miraculum, consternatus animo jussit interemptos camelos procul ejiri templo : quod imperium servi velocius compleverunt.

IV. Quoniam vero dies ille festivus erat, et appropinquabat hora sacri ministerii, sacerdos divinam oblationem incepturus vehementer formidabat in conspectu Sarraeeni contingere incruentum sacrificium : sed alius sacerdos celebraturi collega sic eum allocutus est : Ne timeas. Nonne vidisti stupendum miraculum? Quid metuis? Sacerdos igitur excussa formidine sacram oblationem est aggressus.

V. Interim operiebatur Sarracenus ut videret quid deinceps facturus esset. Cum ergo sacerdos inchoasset sacram oblationem, et panem accepisset ad peragendum incruentum sacrificium, vidit Sar-

(1) Alkarem in Thebaide. Utrunque nomen rinea significat.

(2) Amir mumini sive Califus. Illud nomen significat principem, hoc vicarium, nempe Muamedis.

iacenus sacerdotem manibus accipientem puerulum, et mactantem ac sanguinem ipsius fundentem in calice, et corpus ejus frangentem ac ponentem in disco.

VI. Quæ cum intueretur Sarracenus furore multo percitus, iraque in sacerdotem exæstians, eum interficere meditabatur. Cumque advenisset hora sancti introitus rursus manifestiusque vidit Sarracenus puerulum in disco membratim concisum in partes quatuor, ejusque sanguinem in calice et de novo vehementer obstupuit. Cumque jam finis instaret divinæ liturgiæ et nonnulli Christianorum communicare cuperent divini mysteriis, et sacerdos dixisset: *Cum timore Dei ac fide accedite*: omnes etiam Christiani capita sua reverenter admodum inclinassent: accesserunt quidam ex ipsis ad communionem divinorum mysteriorum. Jamque tertio vidit Sarracenus sacerdotem ex corpore et sanguine pueruli fulcivula partem impertiri communicantibus. Postquam vero ponentes Christiani participarunt divinis mysteriis, viditque Sarracenus eos de corpore et sanguine pueruli sumpsisse, ira ac furore repletus est adversus omnes.

VII. Peracto denique divinæ Missæ sacrificio distribuit (3) antidotum sacerdos cunctis Christianis, et exutus est sacerdotalibus vestibus. Ipsi etiam Sarraceno elargitus est partem panis pulcherrimæ formæ. Ille vero lingua Arabica vociferans, quidnam est hoc? inquit. Cui sacerdos: Ex pane quem sacrificavimus. Tum Sarracenus vehementer exardescens, ait: Ex his sacrificasti, canis, scelesti, contaminate, homicida? Nonne ego vidi quemadmodum puerulum accepisti, et mactasti, ac sanguinem ejus in poculo miscuisti, et cum corpus ejus concidisses membratim, posuisti in disco? Nunquid ego hæc omnia contuitus sum, scelesti, impure, et homicida? Nonne ego te vidi comedentem et bibentem ex infantis corpore et sanguine? Insuper presentibus impertitus es, et adhuc cruentas carnes versant in ore suo.

VIII. His auditis sacerdos obstupuit dicens: Domine, peccator ego sum, et non mereor videre tantum mysterium. Quia vero dominatio tua tale mysterium conspexit, credo Deo meo te magnum virum esse.

IX. Sarracenus inquit: Non est hoc tale, quale oculis meis spectavi? Et sacerdos: Certe sic sese habet, domine mi, sed ego, quia peccator sum, mysterium hoc videre nequeo, sed solummodo panem et vinum, et hunc quidem panem, et vinum credimus, servamus, et sacrificamus in typum corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi. Etenim magni et admirandi Patres, Ecclesiæ luminaria et doctores, qualis erat divinus magnus Basilii, et celebris Chrysostomus, et Gregorius Theologus, metuendum hoc ac tremendum my-

σός δὲ εἶδε τὸν ἱερέα, ὅτι παιδίον ἔλαβε ταῖς χερσὶ, καὶ ἐσφαττεν αὐτὸ χιρῶν τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐν τῷ ποτηρίῳ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ κλῶν, θείς ἐν τῷ δίσκῳ.

Ὁ δὲ Σαρράκηνος ταῦτα πάντα ἰδὼν ἐξέστη θυμοῦ πολλοῦ, καὶ ὀργῆς ἐπληροῦτο κατὰ ἱερέως, βουλόμενος ἀποκτεῖναι αὐτόν· ὡς δὲ ἤγγικεν ἡ ὥρα τῆς ἁγίας Εἰσόδου, ὁ Σαρράκηνος εἶδεν αὐθις τρανιτέρως τὸ παιδίον ἐν τῷ δίσκῳ μεμελισμένον εἰς τέσσαρα, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐν τῷ ποτηρίῳ, καὶ πάλιν μετὰ ὀργῆς ἐξέστη. Καὶ ὡς ἤγγικε τὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας, καὶ τινες τῶν Χριστιανῶν ἐβούλοντο μεταλαβεῖν τὰ θεία μυστήρια, καὶ εἰπόντος τοῦ ἱερέως τὸ· *Μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πίστεως προσέλθετε*· καὶ πάντες οἱ Χριστιανοὶ ἐκλιναν τὰς κάρας πανευλαβῶς, καὶ τινες ἐξ αὐτῶν προσήλθον μεταλαβεῖν τὰ θεία μυστήρια. Καὶ πάλιν εἶδε ὁ Σαρράκηνος ἐκ τρίτου τὸν ἱερέα μεταδιδόναι ἐκ τοῦ σώματος τε καὶ αἵματος τοῦ παιδίου μετὰ τῆς λαβίδος τοῖς μεταλαμβάνουσιν. Ἐπεὶ δὲ οἱ μετανοοῦντες Χριστιανοὶ μετέλαβον τὰ θεία μυστήρια, καὶ ὁ Σαρράκηνος εἶδεν, ὅτι μετέλαβον ἐκ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ παιδίου, θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἐπληροῦτο κατὰ πάντων.

Μετὰ οὖν τὴν συμπλήρωσιν τῆς θείας λειτουργίας, μετέδωκε τὸ ἀντίδορον ὁ ἱερεὺς πᾶσι ταῖς Χριστιανοῖς· ἐξενεδύθη δὲ πᾶσαν τὴν ἱερατικὴν στολὴν, καὶ ἐκ τῶν καλλιστευουσῶν τοῦ ἁγίου δέδωκε καὶ τῷ Σαρράκηνῳ. Ὁ δὲ ἔφη τῇ Ἀράβων φωνῇ· Τί ἐστὶ τοῦτο; Ὁ δὲ ἱερεὺς ἔφη· Κύριε, ἐκ τοῦ ἁγίου οὐ ἐλειτουρήσαμεν. Ὁ δὲ Σαρράκηνος ἔφη μετὰ ὀργῆς· Ἐκ τούτων ἐλειτούργησας, κύον, μισρὲ, ἀκάθαρτε, καὶ φονεῦ; οὐκ εἰδὼν σε ἐγὼ, ὅτι παιδίον ἔλαβες καὶ ἐσφαξας, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκέρασας ἐν τῷ ποτηρίῳ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ κόψας, μέλη καὶ μέλη ἐθηκας ἐν τῷ δίσκῳ; οὐκ εἶδον ταῦτα πάντα, μισρὲ καὶ φονεῦ; Οὐκ εἰδὼν σε ἐσθίοντα καὶ πίνοντα, ἐκ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ παιδίου; καὶ μετέδωξας ἐτι καὶ τοῖς παρεστηκόσιν ἐξ ἐκείνου; καὶ νῦν ἔχουσι κρεῶν ἡμαγμένων ἐν τοῖς στόματι αὐτῶν.

Ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦτο ἀκούσας ἐξέστη λέγων· Κύριε, ἐγὼ ἁμαρτωλὸς τυγχάνω, καὶ οὐ δύναμαι ἰδεῖν τοιοῦτο μυστήριον. Ἐπεὶ δὲ ἡ σὴ κυριότης τοιοῦτο μυστήριον ἔδλεψε, πιστεύω τῷ Θεῷ, ὅτι μέγας ἄνθρωπος εἶσὺ.

Ὁ δὲ Σαρράκηνος φῆσα· Οὐκ ἐστὶ τοῦτο καθὼς ἐθεασάμην; Καὶ ὁ ἱερεὺς· Ναί, κύριέ μου, οὕτως ἔχει· ἀλλ' ἐγὼ, ἐπεὶ ἁμαρτωλὸς τυγχάνω, τοιοῦτο μυστήριον οὐ μὴ δύναμαι βλέπειν, εἰ μὴ ἄρτον καὶ οἶνον· καὶ τότε τὸν ἄρτον καὶ οἶνον πιστεύομεν, καὶ τηροῦμεν, καὶ θυσιάζομεν εἰς τύπον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ γὰρ μεγάλοι καὶ θαυμαστοὶ Πατέρες, οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδασκαλοὶ, οἷος ἦν ὁ θεοπέσιος μέγας Βασίλειος, καὶ ὁ ἀοιδίμος Χρυσόστομος, καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, τοῦτο τὸ φερόν καὶ φρικτὸν

(3) Reliquiæ panis, ex quo partem sacerdos ad consecrandum accipit.

μυστήριον οὐκ ἔδλεπον. Ἐγὼ δὲ πῶς δύναμαι βλέπειν;

Ὁ δὲ Σαρράκηνος ἀκούσας τοῦτο, ἐξέστη, καὶ ἐκέλευσε τοὺς δούλους αὐτοῦ, καὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ ναῷ παρεστηκότας φυγεῖν ἐξωθεν τοῦ ναοῦ. Καὶ ἔλαβε τὸν ἱερέα παρὰ τὴν χεῖρα, καὶ εἶπεν· Ὡς θεωρῶ καὶ πληροφροῦμαι, μεγάλη ἐστὶν ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν· ἀλλ' εἴ ἐστι σοι θέλημα, βάπτισόν με, Πάτερ. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει τῷ Σαρράκηνῳ·

Κύριε, ἡμεῖς πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐλθόντα εἰς τὸν κόσμον διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν.

Ἡμεῖς δὲ πιστεύομεν τὴν ἁγίαν Τριάδα, καὶ ὁμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον, Πατέρα, Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὴν μίαν θεότητα.

Πιστεύομεν δὲ Μαρίαν τὴν ἀειπαρθένον, τὴν μητέρα τοῦ φωτός, τὴν τέξασαν τὸν καρπὸν τῆς ζωῆς, τὸν προειρημένον Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· τὴν πρὸ τόκου παρθένον, καὶ ἐν τόκῳ παρθένον, καὶ μετὰ τόκον παρθένον.

Πιστεύομεν δὲ καὶ πάντας τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, καὶ προφῆτας, μάρτυρας, ὁσίου καὶ δικαίους ὡς θεράποντας Θεοῦ. Λοιπὸν, κύριε μου, οὐ γινώσκεις, ὅτι μείζων πάντων ἐστὶν ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν;

Ὁ δὲ Σαρράκηνος πάλιν ἔφη, Δέσποτα μου, Πάτερ, βάπτιστόν με. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγων· Μὴ γένοιτο· ἐγὼ οὐ δύναμαι ποιῆσαι τοιοῦτον ἔργον, καὶ ἂν ἐγὼ τοῦτο ποιήσω, καὶ ὁ σὸς ἀνεψιὸς ὁ Ἀμερουμνὴς μάθῃ αὐτὸ τὸ ἔργον, ἀποκτενεῖ ἐμὲ καὶ διαφθερεῖ καὶ τὸν ναόν. Ἀλλ' εἴ ἐστι σοι θέλημα βαπτισθῆναι, πορεύου πρὸς τὸν ἐκεῖσε τόπον ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ· κακεῖ ἐστὶν ὁ ἀρχιερεὺς, αὐτός σε βαπτίσει.

Ὁ δὲ Σαρράκηνος ἐποίησε μετάνοιαν τῷ πρεσβυτέρῳ, καὶ ἐπορεύθη ἐξωθεν τοῦ ναοῦ. Μετὰ δὲ ὥραν μίαν τῆς νυκτός, πάλιν ἦλθε πρὸς τὸν ἱερέα, καὶ ἐξεδύθη τὰ τῆς βασιλείας χρύσεια ἱμάτια καὶ ἐνεδύθη τινὰ πενιχρὸν σάκχον τρίχινον, καὶ διὰ νυκτός φυγὼν καὶ ἀδηλος ἐγένετο, καὶ πορευόμενος ἐς τὸ τοῦ Σινᾶ ὄρος, κακεῖσε ἔλαβε τὸ ἅγιον βάπτισμα ἐκ τοῦ ἀρχιερέως.

Ἐμαθε δὲ καὶ τὸ ψαλτήριον, καὶ ἐστιχολόγει αὐτὸ καθ' ἑκάστην.

Μετὰ δὲ ἑτη τρία ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, εἶπε τῷ ἀρχιερεῖ· Συγχώρησόν μοι, δέσποτα, πῶς μέλλω ποιῆσαι ἰδεῖν τὸν Χριστόν; Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς εἶπε· Προσεύχου μετὰ πίστεως ὀρθῆς, καὶ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν μέλλεις θεᾶσαι τὸν Χριστόν ὡς ποθεῖς. Καὶ πάλιν ὁ ποτε Σαρράκηνος ἔφη· Δέσποτα, συγχώρησόν μοι, ὅπως πορευθῶ πρὸς τὸν ἱερέα τὸν διδάξαντά με, ὅταν εἰδόντῃν φρικτὴν ὀπτασίαν ἐν τῷ ναῷ τοῦ πανενδόξου μάρτυρος Γεωργίου. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἔφη· Πορεύου εἰς εἰρήνην.

Καὶ οὕτως ἐπορεύθη πρὸς τὸν ἱερέα, καὶ ἐποίησεν αὐτῷ μετάνοιαν, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ εἶπε

(4) Ibi Justinianus firmum praesidium contra Sarracenos posuerat, Procopio teste. Ad tota igitur ecclesia Amerumnem amandat prudenti consilio.

A sterium non viderunt. Et ego qualiter id ipsum cernere merear?

X. Auditis his Sarracenus obstupuit, jussitque servos suos, et quotquot aderant excedere templo, et apprehensa sacerdotis manu : Ut video, inquit, ac certissime comperio, magna est fides Christianorum, et siquidem tibi placuerit baptizare me, o Pater. Respondit sacerdos Sarraceno :

XI. Domine, nos credimus ac constemur Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, qui propter nostram salutem venit in mundum.

XII. Credimus sanctam, consubstantialem et individuum Trinitatem, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, unam deitatem.

XIII. Credimus quoque Mariam semper virginem, lucis Matrem, quæ peperit nobis fructum vitæ, jam antedictum Dominum nostrum Jesum Christum, virginem ante partum, virginem in partu, et post partum virginem.

XIV. Credimus etiam omnes sanctos apostolos, prophetas, martyres, sanctos, et justos tanquam Dei ministros. Denique, domine mi, non agnoscis fidem orthodoxorum Christianorum reliquas omnes antecellere?

XV. Sarracenus denuo instabat : Supplico tibi, Pater, baptiza me. At Sacerdos restitit dicens : Nequaquam hoc fiat. Non enim possum ego tale facinus perpetrare. Et si ego id auderem, ac tuus patruus Amerumnus factum rescierit, interficiet ille me, et templum hoc destruet. Sed siquidem baptizari desideras, proficiscere ad illum locum in monte Sina (4) : nam illic episcopus degit, ille te baptizabit.

XVI. Facta ergo sacerdoti reverentia, egressus est templo Sarracenus. Post primam deinde noctis horam venit ad sacerdotem, et exutus aurea regni vestimenta, indutusque vili sacco cilicino, fugit incognitus eadem nocte, profectusque est in montem Sina, et ibidem ab episcopo sacrum baptismum suscepit.

XVII. Didicit quoque psalterium, et quotidie recitabat versiculatim.

XVIII. Elapsis autem tribus annis, in una dierum ait episcopo : Permite mihi, domine, ut videre valeam Christum. Episcopus respondit : Ora cum recta fide, et in una dierum visurus es Christum quemadmodum desideras. Et rursus qui fuerat Sarracenus dixit : Permite mihi ut proficiscar ad sacerdotem, qui me fidem edocuit, quando visionem admirabilem vidi in templo gloriosissimi martyris Georgii. Respondit episcopus : Vade in pace.

XIX. Sicque ad sacerdotem profectus prostravit se adoravitque, et inquebat sacerdoti : Nosti,

Pater, quis ego sim? Respondit sacerdos: Hominem quem nunquam viderim quomodo cognoscam? Qui quondam fuerat Sarracenus aiebat: Nonne ego sum patruelis Amerumnis, cujus cameli cum in templum adacti fuissent omnes interfecti sunt, et in divina Missa tremendam spectavi visionem? Illis auditis sacerdos obstupuit, et glorificavit Deum, videns eum qui quondam lupus Arabicus fuerat, factum ovem Christi mansuetissimam, et affectuose cum amplexatus est, invitavitque in cellam suam ad manducandum panem.

XX. Tum qui quondam Sarracenus fuerat dixit: Permite mihi, domine Pater: nam incessit voluntas, et summiopere cupio videre Christum, quid faciam? Sacerdos ait: Siquidem Christum Dominum videre desideras, ad tuum pergens patruelem ei prædica Christum, et maledic atque anathematiza supersitionem Sarracenorum, et Mahomet pseudo-prophetam ipsorum, et constanter annuntia rectam veramque Christianorum fidem, et ibidem visurus es Christum.

XXI. Qui quondam Sarracenus fuerat, avide profectus, nocturno tempore Sarraceni fores vehementer pulsavit.

XXII. Custodes vero portarum ac domus Amerumnis: Quis est, inquebant, iste qui vociferatur, et verberat fores? Ille respondit: Ego sum patruelis Amerumnis, qui quondam fugi et incognitus latui, nunc meum patruelem invisere volo, et ei quidpiam inlicere.

XXIII. Mox forum exorbitantes Sarraceno renuntiarunt dicentes: Domine, patruelis tuus qui fugit olim, et incognitus latuit. Amerumnis suspirans dixit: Ubi est? Ad portam, inquit, palatii. Et confestim iussit famulos cum facibus et lampadibus obviam ei procedere, qui omnes iussa regis Amerumnis peregerunt, et monachum qui prius fuerat Sarracenus manu apprehensum deduxerunt ad Amerumnem ejus patruelem.

XXIV. Quem cum vidisset Amerumnis supra modum gavisus est, et cum lacrymis amplexatus ait: Quid hoc rei est? Ubinam usque modo commoratus es? Nonne tu meus es patruelis? Ait monachus: Annon agnoscis me tuum consobrinum? Nunc enim Christianus effectus sum, et monachus, ut vides, gratia Dei altissimi, et deserta incolui loca, ut hæres fierem regni cælorum, quemadmodum spero per ineffabilem misericordiam omnipotentis Dei me regnum illius hereditate consecuturum.

XXV. Quod indicium das mentis tuæ? Et tu, Amerumnis, suscipe sanctum baptismus orthodoxorum Christianorum, ut vitam consequaris æternam, ut et ego spero.

XXVI. Ad hæc Amerumnis in risum versus, et moto capite: Quid nugaris, o infelix, inquit, quid nugaris? Quid malum, tibi accidit? Væ tibi, misere tibi! Quomodo pristinum vivendi morem de-

τῇ ἱερεῖ· Γινώσκεις, Πάτερ, τίς εἰμι ἐγώ; Ὁ δὲ ἱερεὺς· Ἄνθρωπον, ὃν οὐδέποτε εἶδον πῶς γινώσκω; Ἀλλὰ πάλιν ὁ ποτε Σαρράκηνος· Οὐκ εἰμι ἐγὼ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἀμερουμνῆ, καὶ ὅταν τὰς καμήλους ἐβάλον ἐν τῷ ναφ̄ πᾶσαι διεφονεύθησαν, καὶ ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τὴν φρικτὴν ὀπτασίαν θεασάμενος; Ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦτον ἰδὼν ἐξέστη καὶ ἐδόξασε τὸν Θεόν, ἰδὼν τὸν ποτε Ἀραβικὸν λύκον τοῦ Χριστοῦ πρόβατον γεγεννημένον πραότατον, καὶ προσεκύνησεν αὐτὸν μετὰ πόθου, καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν ἐν τῷ κελίῳ αὐτοῦ τοῦ ἐσθίειν ἄρτον.

Καὶ ὁ ποτε Σαρράκηνος ἔφη· Συγχώρησόν μοι, δέσποτα Πάτερ· ἐγὼ γὰρ βούλομαι καὶ ποθῶ ἰδεῖν τὸν Χριστόν, πῶς γὰρ ποιήσω; Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγων, Ἐάν σὺ βούλῃ ἰδεῖν τὸν Χριστόν, πορεύου πρὸς τὸν ὄν ἀνεψιόν, καὶ κήρυξον τὸν Χριστόν· καὶ θλασπῆμῃσον καὶ ἀναθεμάτισον τὴν πίστιν τῶν Σαρράκηνων, καὶ τὸν Μωαμβὲ τὸν ψευδοπροφήτην αὐτῶν, καὶ κήρυξον ὁρθῶς τὴν ἀληθινὴν πίστιν τῶν Χριστιανῶν ἀνευ φόβου, χάκεϊ μέλλεις ἰδεῖν τὸν Χριστόν.

Ὁ δὲ ποτε Σαρράκηνος ἐπορεύθη μετὰ πόθου. Καὶ διὰ νυκτὸς ἔκοπτε τὴν θύραν τοῦ Σαρράκηνου σφοδρῶς.

Οἱ δὲ φύλακες τῆς πύλης καὶ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀμερουμνῆ ἔφησαν· Τίς ἐστὶν ὁ κράζων καὶ ὁ τύπτων τὴν θύραν; Ὁ δὲ εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἀμερουμνῆ ὁ ποτε φυγὼν καὶ ἀδῆλος ἐγενόμην, νῦν βούλομαι θεᾶσαι τὸν ἐμὸν ἀνεψιόν, καὶ εἰπεῖν τι αὐτῷ.

Οἱ δὲ φύλακες τῆς πύλης ἐκείνης εἶπον παρευθὺς τῷ Σαρράκηνῳ· Κύριε, ὁ σὸς ἀνεψιὸς ὁ ποτε φυγὼν, καὶ ἀδῆλος ἐγένετο. Ὁ δὲ Ἀμερουμνῆς στενάξα· λέγειν, Ποῦ ἐστί; Οἱ δὲ εἶπον, Παρὰ τὴν θύραν τοῦ παλατίου. Ὁ δὲ κελεύσας τοὺς δούλους αὐτοῦ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων ἀπαντῆσαι αὐτόν, καὶ πάντες ἐποίησαν κατὰ τὸ πρόσταγμα βασιλέως Ἀμερουμνῆ, καὶ ἔλαβον παρὰ τὴν χεῖρα τὸν μοναχὸν τὸν ποτε Σαρράκηνον, καὶ προσέφερον αὐτὸν τῷ Ἀμερουμνῇ τῷ αὐτοῦ ἀνεψίῳ.

Ὁ δὲ Ἀμερουμνῆς τοῦτον ἰδὼν ἠυφράνθη λίαν, καὶ μετὰ δακρύων ἡσπάσατο αὐτόν, καὶ λέγει· Τί ἐστὶ τοῦτο; Ποῦ κατῴκεις ἕως τοῦ νῦν; οὐκ εἰ σὺ ὁ ἐμὸς ἀνεψιός; Ὁ δὲ μοναχὸς εἶπεν· Οὐ γινώσκεις ἐμὲ τὸν ὄν ἀνεψιόν; νῦν γὰρ Χριστιανὸς γέγονα καὶ μοναχός, ὡς βλέπεις, χάριτι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ ἐπὶ ἐρήμων τόπων ἑκατόκουν, ἵνα κληρονομήσω βασιλείαν οὐρανῶν, ὡς ἐλπίζω εἰς τὴν ἀφαντο εὐσπλαγγνίαν τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, μέλλω κληρονομήσαι τὴν ἐκεῖνου βασιλείαν.

Τί δηλοῖς (forte δειλιᾷ); καὶ σὺ, Ἀμερουμνῆς, λάβε τὸ ἅγιον βάπτισμα τῶν ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, ἵνα ζῇς αἰώνιον κληρονομίᾳς, ὡς καγὼ ἐλπίζω.

Ὁ δὲ Ἀμερουμνῆς γελάσας καὶ τὴν χάριν νευστάξας ἔφη· Τί φλυαρεῖς, ταλαίπωρε; τί φλυαρεῖς; καὶ τί σοι γέγονεν; Οὐαί σοι, ἐλεεινέ! Πῶς ἐγκατέλιπες τὸν ὄν βίον, καὶ τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας;

καὶ ὡς εἷς τῶν πενήτων περιάγεις, ἐνδεδυμένος τὰ Ἀ
βυσσὶν τρεῖς;

Καὶ ὁ μοναχὸς ἀντέφη λέγων· Θεοῦ χάριτι· ὅσα
δὲ εἶχον ὅτε ἤμην Σαβράκηνης, νόμος καὶ κλήρος
τοῦ διαβόλου ἐτύγγανε, ἃ δὲ θεωρεῖς ἐνδεδυμένον
με, δόξα ἐστὶ καὶ καύχημα, καὶ ἀρραβὼν τῆς μελ-
λούσης καὶ αἰωνίου ζωῆς. Ἐγὼ δὲ ἀναθεματίζω τὴν
τῶν Σαβράκηων θρησκείαν, καὶ τὸν ψευδοπροφήτην
αὐτῶν.

Ὁ δὲ Ἀμερουμνης ἔφη· Ἐκβάλετε αὐτὸν, ὅτι
οὐκ οἶδε τί φάσκει. Καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔθηκαν
ἐν τινι μέρει τοῦ παλατίου, καὶ ἔβωσαν αὐτῷ βρώσιν
καὶ πόσιν· καὶ ἐποίησεν ἡμέρας τρεῖς· αὐτὸς δὲ οὐκ
ἔφαγεν οὔτε ἔπιεν, ἀλλ' ὁρθῶς καὶ πιστῶς προσηύ-
χετο τῷ Θεῷ, καὶ γόνυ κλίνας λέγει·

Ἐπὶ σοί, Κύριε, ἡλπισα, μὴ κατασχυρθῆναι
εἰς τὸν αἰῶνα, μηδὲ καταγελασάτωσάν με οἱ
ἐχθροί μου. Καὶ πάλιν λέγει· Ἐλέησόν με, ὁ
Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλη-
θος τῶν οἰκτιρῶν σου, ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά
μου. Καὶ πάλιν· Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου,
Κύριος ὁ Θεός, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον. Μή-
ποτε εἴπω ὁ ἐχθρός μου· Ἰσχυσα πρὸς αὐτόν.
Στήριξον τὴν καρδίαν μου, Κύριε, ἵνα πολεμήσω
τὸν αἰσθητὸν πλάνον τὸν Σαβράκηνην, ἵνα μὴ με
καταπατήσῃ ὁ πονηρὸς διάβολος, καὶ δειλιάσω τὸν
θάνατον διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον.

Καὶ ποιήσας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, λέγων·
Κύριε, φωτισμός μου, καὶ Σωτήρ μου, τίνα φο-
βηθήσομαι; Κύριε, ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου, C
ἀπὸ τίνος δειλιάσω; καὶ πάλιν φωνήσας κατὰ τοῦ
Ἀμερουμνης· Λάβε τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἵνα κερ-
δήσῃς τὴν ἀμετρον βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Καὶ πάλιν ὁ Ἀμερουμνης ἐκέλευσεν αὐτὸς ἔλθεῖν
ἐμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἡτοίμασεν ἱμάτια πάνυ ὠραία
ὑπὲρ τούτου. Καὶ φήσας ὁ Ἀμερουμνης· Εὐφραί-
νου, ταλαίπωρε, εὐφραίνου, καὶ ἀγάλλου τῇ σῇ βα-
σιλείᾳ, καὶ μὴ καταφρονήσῃς τὸν ὀν βίον, καὶ τὴν
σὴν νεότητα τὴν πάνυ ὠραίαν, καὶ ἰδέσῃς; ὡς πε-
νιχρὸς, πέννης, ἀφρόνως. Οὐαὶ σοὶ ταλαίπωρε, τί
νοεῖς;

Ὁ δὲ μοναχὸς γελάσας ἔφη τῷ Ἀμερουμνῇ· Μὴ
θρήνεις τί νοῶ· νοῶ γὰρ πῶς μέλλω πληρῶσαι τὸ
ἔργον τοῦ Χριστοῦ μου, καὶ τοῦ ἀποστελλαντός με
Πατρὸς τοῦ ἱερέως ἐκείνου τοῦ καὶ διδάξαντός με. D
Τὰ δὲ ἱμάτια ἃ ἡτοίμασας περὶ ἐμοῦ, πώλησον, καὶ
ὁδὸς πτωχοῖς, καὶ ἐγκατάλειψον καὶ σὺ τὰ πρόσκαιρα
σκήπτρα τῆς βασιλείας, ἵνα λάβῃς σκήπτρα τῆς
αἰωνίου ζωῆς. Καὶ μὴ ἐλπίζε ἐπὶ τὰ παρόντα, ἀλλ'
ἐπὶ τὰ μέλλοντα, καὶ μὴ πίστευς ἐπὶ τὸν ψευδοπρο-
φήτην Μωαμέθ τον μιάρην, τὸν ἐβδελυγμένον, τὸν
οὐκ τῆς κολάσεως· ἀλλὰ πίστευσον εἰς τὸν Ἰησοῦν
Χριστὸν τὸν Ναζωρηὸν, τὸν ἐσταυρωμένον. Πίστευ-
σον Τριάδα ὁμοούσιον τὴν μίαν θεότητα, Πατέρα,
Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ
ἐχώριστον.

Ὁ δὲ Ἀμερουμνης πάλιν γελάσας, ἔφη τοῖς με-
ιστάσι τοῖς ἐν τῷ παλατίῳ συναθροισθεῖσιν· Οὗτος

seruisti sceptrumque regni, et tanquam unus de
mendicis circumnavigaris amictus foetenti cilicio?

XXVII. Cui responsum reddens monachus inquit :
Dei gratia : quaecunque dum Sarracenus essem pos-
sidebam, tex erant et hæreditas diaboli, sed quibus
me cernis indutum, honor sunt et gloria, et pignus
futuræ vitæ æternæ. Ego enim anathematizo Sar-
racenorum superstitionem, et pseudopphetam
ipsorum.

XXVIII. Amerumnus ait : Ejicite eum foras,
nescit enim quid garriat. Moxque ejectum consti-
tuerunt in aliqua parte palatii dederuntque ei ci-
bum et potum. At ille dies tres exegit neque man-
ducans, neque bibens, sed recte ac fideliter orabat
ad Dominum, et flexis genibus dicebat :

XXIX. In te, Domine, speravi, non confundar in
æternum, neque irideant me inimici mei. Et rur-
sus : Miserere mei, Deus, secundum magnum mise-
ricordiam tuam, et secundum multitudinem misera-
tionum tuarum, dele iniquitatem meam. Et iterum :
Illumina oculos meos, Domine Deus, ne quando dor-
miam in morte, ne quando dicat inimicus meus :
Prævalui adversus eum. Confirma cor meum, Domine,
ut expugnem sensibilem seductorem hunc Sarrace-
num, ut non conculcet me nequam ille diabolus,
neque timeam mortem propter nomen sanctum
tuum.

XXX. Cumque se signasset signo crucis, dixit :
Dominus, illuminatio mea et salvator meus, quem
timebo? Dominus, protector vitæ meæ, a quo trepi-
dabo? Et rursus adversum Amerumnem vocifera-
batur : Accipe sanctum baptismum, ut lucreris im-
mensum Dei regnum.

XXXI. Et iterum Amerumnus imperavit eum
adduci coram se, et præparatis pulcherrimis vesti-
bus, in hunc modum affatus est : Lætare, miser,
lætare, et ob regnum quod te manet, exulta, vi-
tamque ac juventutem tuam speciosissimam noli
contemnere, nec deinceps tanquam mendicus ac
pauper insipienter incedas. Væ tibi, infelix ! quid-
nam animo volvis ?

XXXII. Monachus subridens Amerumni respon-
dit : Ne deploras intentum meum. Nam quemad-
modum a Deo, et a sacerdote Patre ac magistro
meo qui me misit, demandatum mihi facinus im-
pleam mente perpendo. Vestes autem quas præpa-
rasti, vende et da pauperibus, et tu quoque tem-
poralia regni sceptrum dimitte, ut æternæ vitæ
sceptrum consequaris. Nec in iis quæ præsentia sunt
fiduciam colles, sed futura spes. Neque in
pseudopphetam Mahomet credas, scelestum illum,
et abominabilem ac filium perditionis : sed crede
in Jesum Christum Nazarenum crucifixum. Crede
consubstantiali Trinitatem, unam divinitatem,
Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Trinitatem
consubstantiali et inseparabilem.

XXXIII. Amerumnus risu dicta excipiens magna-
tibus in palatio congregatis inquit : Ille mentis me-

pos est, quid ei faciamus? Ejicite eum foras, et A quanto citius expellite.

XXXIV. At vero qui assidebant dixerunt regi : Voluit hic polluere ac destruere Sarracenorum religionem. Non audis quemadmodum blasphemet et anathematizet magnum prophetam nostrum?

XXXV. Monachus qui Sarracenus fuerat intenta voce clamabat : Plurimum super te doleo, o Amerumnes, quia salvari non vis, infelix. Crede in Dominum nostrum Jesum Christum, crucifixum, et anathematiza superstitionem Sarracenorum, et eorum pseudopropheta Mahomet, sicut et ego facio.

XXXVI. Sarracenus Amerumnes dixit : Ejicite eum foras, ut ego jubeo, quia mente captus est, B nec quod loquitur intelligit.

XXXVII. Qui vero considabant ipsi dixerunt : Ergo Sarracenorum religioni maledicentem, et in nostrum prophetam blasphemias jacentem audis et dicis, ignorat quod effutit? At si non eum morti tradideris, eamus et nos, et efficiamur Christiani.

XXXVIII. Quibus Amerumnes : Ego ipsum interficere non valeo, ipsique condoleo, quia meus patruelis est : sed accipite eum vos, et quidquid libitum fuerit, facite.

XXXIX. Igitur acceptum monachum furore multo traxerunt extra palatium, et multis affecerunt tormentis, ut ad pristinam Sarracenorum fidem C reverteretur : sed ille non consentiens instruebat omnes in nomine Jesu Christi Nazareni, ut crederent et salvarentur.

XL. Sarraceni vero traxerunt eum extra civitatem, et ibidem sanctissimum hunc monachum, cui nomen (6) Pachumius lapidibus obruerunt.

XLI. Atque eadem nocte stella cælo descendens, super sanctissimo martyre quievit, eamque per dies quadraginta cuncti conspicati sunt, ex quibus multi crediderunt, beatissimi martyris deprecationibus, et purissimæ Dei Genitricis Mariæ semper Virginis, et omnium sanctorum in remissionem peccatorum D nostrorum. Amen.

(5) Conclusio videtur lectionis consueta apud Græcos monachos, nec ad narrationem pertinere.

ἄφρων ἐστὶ, τί ποιήσωμεν αὐτῷ; Ἐκβάλετε αὐτὸν ἔξω, καὶ διώξατε αὐτόν.

Οἱ δὲ παρακαθεζόμενοι τῷ βασιλεῖ εἶπον· Οὐδὲς ἡβουλήθη μὲναι καὶ διαφθεῖραι τὴν τῶν Σαρράκηνων θρησκείαν. Οὐκ ἀκούεις πῶς βλασφημεῖ καὶ ἀναθεματίζει τὸν μέγαν προφῆτην ἡμῶν;

Ὁ δὲ μοναχὸς καὶ ποτε Σαρράκηνος ἐκραύγαζε μεγάλως· Ἄχθομαι περὶ σοῦ, Ἀμερουμνῆ. μᾶλλον· οὐ γὰρ βούλει σωθῆναι, ταλαίπωρε· πίστευσον εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἐσταυρωμένον, καὶ ἀναθεματίσον τὴν τῶν Σαρράκηνων θρησκείαν, καὶ τὸν ψευδοπροφῆτην αὐτῶν, ὡς καγώ.

Ὁ δὲ Σαρράκηνος Ἀμερουμνῆς εἶφη· Ἐκβάλετε αὐτὸν ἔξω, ὡς ἐγὼ κελεύω, ὅτι ἄφρων ἐστὶ, καὶ οὐκ οἶδε τί λέγει.

Οἱ δὲ συγκαθεζόμενοι αὐτῷ εἶπον· Λοιπὸν τὴν τῶν Σαρράκηνων θρησκείαν ἀναθεματίσαντα, καὶ εἰς τὸν μέγαν προφῆτην βλασφημοῦντα, ἀκούεις καὶ λέγεις· Οὐκ οἶδε τί φλυσαρεῖ. Ἐν δὲ οὐκ ἀποκτείνῃς αὐτόν, πορευόμεθα καὶ ἡμεῖς Χριστιανοὶ γενέσθαι.

Ὁ δὲ Ἀμερουμνῆς λέγει· Ἐγὼ οὐ δύναμαι ἀποκτείνειν αὐτόν, ὅτι ἐμὸς ἀνεψιός ἐστι, καὶ ἄχθομαι αὐτόν· ἀλλὰ λάβετε αὐτόν ὑμεῖς, καὶ ποιήσατε ὡς βούλεσθε.

Οἱ δὲ ἔλαβον τὸν μοναχὸν μετὰ πλείστης ὀργῆς, καὶ σύραντες αὐτὸν ἔξωθεν τοῦ παλατίου, καὶ πολλάς βασάνους τοῦτον παρέδωκαν, ἵνα ἐπιστρέψαι πρὸς τὴν πρώτην θρησκείαν τῶν Σαρράκηνων. Ὁ δὲ μὴ θέλων, ἐδίδασκε πάντας ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ἵνα πιστεύωσι, καὶ σωθῇναι.

Οἱ δὲ Σαρράκηνοι ἔσυραν αὐτόν ἔξωθεν τοῦ ἁγίου, κακεῖ ἐλιθοβόλησαν αὐτόν τὸν ὁσιωτάτον μοναχόν, ὀνόματι Παχούμιον.

Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ νυχτὶ, ἀστὴρ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς· ἔκειτο ἐπάνω τοῦ ὁσιωτάτου μάρτυρος. Καὶ πάντες ἑδύλεπον αὐτόν ἕφ' ἡμέρας τεσσαράκοντα. Καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν (5). Τοῦ δὲ ὁσιωτάτου μάρτυρος πρεσβείαις, καὶ τῆς πανάγνου Θεομήτορος Μαρίας τῆς Ἀειπαρθένου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἐν ἀφέσει ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Ἀμήν.

(6) Ecclesia S. Pachumii martyris exstabat apud Cophios in Ægypto.

CHRISTOPHORUS,

ALEXANDRINUS PATRIARCHA.

NOTITIA.

(MICH. LEQUIEN, *Oriens Christ.* t. II, p. 463.)

Eutychius itaque narrata morte Eustathii pag. 411, subiungit : *Ipsi in eodem patriarchatu successisse Christophorum, anno Califatus Raschidi vicesimo, Christi proinde 805. Addit eum subinde paralyti arreptum, ita ut hominum manibus gestaretur; quocirca Petrum quemdam ab eo constitutum episcopum, qui cathedræ patriarchali insidens vice ipsius episcopos consecrabat : sedisse autem Christophorum annos triginta duos, ac demum functum esse. Atqui annus Christi 805, Nicephori imp. quartus fuit, et Christi 836, quo Christophorus diem postremum egit, Theophili imp. octavus; ejus anno circiter 830, epistola de qua mox dictum est, eidem principi a tribus patriarchis Christophoro Alexandrino, Job Antiocheno, et Basilio Hierosolymitano scripta esse colligitur ex Constantini Porphyrogeneti imperatoris oratione *De i nazine Edessena*, apud Constantinum in *Municipio rerum Constantinopolitanarum*. Leo Allatius in notis ad Eustathii Hexaemeron pag. 254; orationis illius cui titulus est : *Cui similis est vita hominis*, quam Federicus Morellius ediderat olim tanquam *Theophili Alexandrini episcopi*, fragmentum retulit, velut operis *Christophori patriarchæ Alexandrini*. Sic quoque vir pereruditus Joannes Albertus Fabricius eandem orationem adhortatoriam Græce Latineque edidit ex Cæsareo codice, ita inscriptam : *Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Χριστοφύρου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας παραίνεσις ψυχωφελῆς, φανεροῦσα τὴν ὁμοιοῦται ὁ βίος οὗτος, καὶ εἰς ποῖον τέλος καταστρέφει*. R. P. N. *Christophori Alexandrini patriarchæ adhortatio animis utilis, demonstrans cuiusnam hæcce vita similis est, et quis ejus finis*. Habetur etiam in cod. Colbert. 6749 Christophori Alexandrini nomine dataque dicitur *episcopis et pastoribus Ecclesiæ*. Præterea in Abraham Massad Mafrouitz codice 7, qui in Vaticanam bibliothecam translatus fuit, habetur *Christophori archiepiscopi Alexandrini Sermo in parabolam serpentis et avari* (sic).*

NOTITIA ALTERA.

I.

(Ex FABRIC. *Biblioth. Græc.* ed. Harles, t. XI, p. 594.)

Christophorus, Alexandrinus patriarcha, circa a. C. 836, auctor *Paræneseos asceticæ* *Τὸ ὁμοιοῦται ὁ βίος οὗτος, καὶ εἰς ποῖον τέλος καταστρέφει*; incipit : *Πάντας μὲν, ἀγαπητοί*. Citatur ab Allatio p. 254, ad Eustathium Antiochenum, et Cotelierio tom. II *Monument.* p. 669 ms. in bibl. Cæsarea; V. Nessel. V, pag. 129. [aut Lambec. VIII, p. 771 seqq. n. 18, cod. 34, ubi Kollar. doctam subiecit adnotationem. *Vid.* quoque Lambec. *ibid.* p. 697 et 703. Paris. in bibl. publ. codd. 395, n. 14, et 1035, n. 6. — Romæ in cod. bibl. Ottobon. et Mediolani in bibl. Ambros. V. Montfaucon. *Bibl. biblioth. mss.* p. 188, seq. E, ac p. 495, C. — Oxon. in bibl. Bodlei. cod. Barocc. 148 Epistolæ, atque ib. in cod. Th. Roe 28, sive n. 274, Cat. mss. Angliæ vol. I Christophori Alexandrini, Jobi Antioch. et Basillii Hierosol. ad Theophilum imp. de sacris imaginibus : inc. *Τῶ ἐκ τῶν ἀνωθεν θεῶν*. — In cod. Mosquensi, Christoph. archiepiscopi Alex. Oratio : inc. *Πάντας μὲν, ἀγαπητοί, τοὺς κατὰ καιροὺς ἀρχιερεῖς*. V. Matthæi, *Not. codd. Gr. Mosq.* p. 50. — Monac. in cod. Bavar. 219. V. cl. Hardt. in Aretini *Beyträgen*, etc. a. 1805, part. 4 p. 569. HALL.] Sub Theophili Alex. nomine dissertatio hæc De homine Græce et Latine edita a Fed. Morello, Paris. 1608, 8. FABR. *Conf. supra*, vol. VII, p. 108 seq. de Theophilo Alexandr. et quæ ascripsi, vol. VIII, p. 84, n. 3, et vol. IX, p. 717, n. 24. — Cavei *Hist. lit. SS. Eccl.* II, p. 25, ad a. 836. — Oudin. *Comm. de SS. Eccl.* tom. II, p. 67 seq. ad a. 850. Saxium, in *Onom. lit.* part. II, p. 108 ad a. 834, qui citat quoque Pagii *Critic. Baron.* a. 835, II, p. 180; sed notat, eum, Constantinum Porphyrogenetam secutum, edidisse Christophorum Antiochenum, pro Alexandrino. HALL.

II.

(FABRIC. *Biblioth. Græc.* edit. 1744, tom. XII, p. 656.)

Theophilo tribuitur ab Leone Allatio. Theophili Alexan Irini Dissertatio de homine Græce et Latine cum versione et notis Fed. Morelli profudit Paris. 1608, 8. Titulus est : Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας λόγος, Τίνι ὁμοιοῦται ἄνθρωπος. Sed si quis hanc homiliam evolvat, facile animadvertet scriptorem non quarti sæculi, sed longe juniorem, qui de gravi jugo Ismaelitarum conqueritur, p. 3 : ἀπ' οὗ δὲ ἐπὶ ἡμῶν ὁ βαρὺς ζυγὸς τῶν Ἰσμηλιτῶν. Neque Theophili ætatem sapit, quo. l. p. 16, legis : καὶ ἐπεκαλεῖτε τοὺς ἁγίους εἰς βοήθειαν. Cæterum ex codicibus mss. quos evolverunt Allatius ad Eustathium Antiochenum, p. 254, Lambecius VIII, p. 364, et Cotelierius, t. II *Monument. Ecclesiæ Græcæ*, p. 669, constat auctorem esse Christophorum patriarcham Alexandrinum, unum ex tribus illis episcopis, qui ad Theophilum Iconomachum scripsit celebrem illam pro cultu sacrarum imaginum (1) Epistolam, quæ Græce et Latine edita est a Francisco Combefisio Paris. 1664, in-4, in manipulo rerum CPolitanarum p. 110-145, et a Michael Le Quien in nova Joannis Damasceni Operum editione, t. I, p. 629-647. Notum autem est Theophilum illum imperitasse ab a. C. 829, usque ad a. 842 : unde de ætate hujus Christophori simul constare potest, quam etiam recte Caveus atque Oudinus adnotaverunt. Quoniam autem rarissime obvia est illa Morelli editio, neque usquam repetita, quod sciam (2) quæ Dupinti etiam diligentiam fugerit, et Lambecii, nec inspecta Tillemontio, qui de Theophilo Alexandrino diligentissime disserit, t. XI *Memor. H. E.* pag. 444-499, operæ pretium duxi eam hoc loco integram subijcere, præfixa codicis Cæsarei inscriptione.

(1) Confer, quæ de illa Epistola dixi volum. VI hujus Bibl. p. 688, et VIII, p. 802.

(2) Cotelierius t. II, *Monum.* p. 669. *Pseudo-Theophilus Alexandrinus, seu pseudo-Chrysostomus*

Savillii, t. VIII, p. 857, qui ex multis variarum Bibliothecarum codicibus verus est Christophorus Alexandrinus, sermone Cui vita humana sit similis. Illam in Chrysostomo Savillii frustra quæsi.

CHRISTOPHORI PATRIARCHÆ ALEXANDRINI HOMILIA.

Sancti Patris nostri Christophori patriarchæ Alexandrini, Parænesis in usus animarum demonstrans, cuiusmodi similis sit vita hæcce hominum, et in quem finem desinat.

Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Χριστοφόρου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, Παράνευσις ψυχῶφιλης φανερούσα τίνι ὁμοιοῦται ὁ βίος οὗτος, καὶ εἰς ποῖον τέλος καταστρέφει.

Frederico Morellio interprete.

I. Omnes hujus ævi antistites et pastorum principes (charissimi) divinus Sermo, qui per nos, et in nobis sacro principatui præest, ad curam, et provisionem excitat, et sollicitudinem salutis universorum gerit, dum nos et populi cœtum, et per nos ipsos benigne corrigit et pascit ; qui mœsto Mosis et animum despondenti dixit : *Non es tu, qui populum meum pascis, sed ego per te*¹. Hoc Dei Verbum hodie invocamus, quod, ut fontana munera, diminutionem nullam admittentia largiens, infirmitatem nostram virtute sua corroboret, et insipientiam nostram erudiat sua maxime arcana et ineffabili sapientia atque gratia.

II. Quando multum cogito et in meo corde voluto ea, quæ Adamo primo homini, a Deo creato contigerunt, obstupesco, et dubii atque anxietatis plenus sum, dum ambigo qui vir ille Dei manu flectus, ejusque familiari colloquio potitus, et prophetici muneris honore decoratus, qui paradisi hortum amoenissimum pro domicilio habebat, promulgatus

A'. Πάντας μὲν, ἀγαπητοί, τοὺς κατὰ καιρὸν ἀρχιερεῖς τε καὶ ποιμενάρχας, ὁ δὲ ἡμῶν καὶ ἐν ἡμῖν ἐπάρχων ὄσιος Λόγος διεγείρει πρὸς ἐπιμέλειαν, καὶ πρόνοιαν, καὶ φροντίδα τῆς σωτηρίας πάντων ποιούμενος, ὡς ἡμᾶς συντῶ λαῶ, καὶ δι' ἡμῶν αὐτῶν φιλοανθρώπως παιδεύων καὶ ποιμαίνων· ὁ εἰπὼν τῷ Μωσῇ ἀθυμήσαντι, ὅτι Οὐ σὺ εἰ ὁ ποιμαίνων τὸν λαόν μου, ἀλλ' ἐγὼ διὰ σοῦ. Ὅν ἐπικαλούμεθα σήμερον, ὡς τὰς πηγαίας δωρεὰς ἀμειώτους δωρούμενος, βωνύη τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν τῇ αὐτοῦ δυνάμει, καὶ σοφίᾳ τὴν ἡμῶν ἀφροσύνην τῇ αὐτοῦ ὑπεράβότητι σοφίᾳ τε καὶ χάριτι.

B'. Ὅταν οὖν τὰ κατὰ τὸν πρωτόπλαστον Ἀδὰμ ἐννοῶ καὶ ἀναλογίζωμαι, ἐξίσταμαι καὶ ἀπορίᾳ πληροῦμαι, ὡς ἐκεῖνος ὁ χειρὶ Θεοῦ πλασθεὶς καὶ συνδμιλος Θεοῦ γενόμενος, καὶ προφητικῶς χαρίσματος ἀξιώθεως, καὶ οἰκητήριον τὸν παρὰ δεισον ἔχων, καὶ ἐκ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀναγορευθεὶς μίαν ἐντολήν παρέδωκε, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐστέρηθι· πάσης

¹ Exod. iv, 12.

γάρ τῆς τοιαύτης τιμῆς καὶ βασιλείας καὶ πασῶν τῶν θείων δωρεῶν ἐν μιᾷ ῥοπῇ γυμνωθεὶς ἐξέπεσε, καὶ τοῦ παραδείσου ἐξόριστος γέγονε, καὶ εἰς βάθος πτωχείας καὶ τάλαιπωρίας καθήντησεν.

vinis uno temporis momento spoliatus excidit, et inopiae et æruminae gurgitem incurrit.

Γ'. Ὅταν οὖν τὸ ἐν πταίσμα τῆς παρακοῆς ἐκείνου συγκρίνας τοῖς ἀναριθμήτοις ἡμῶν ἁμαρτήμασιν, ἀπογνώσει βυβίζομαι. Ὅταν δὲ εἰς τὰ κατὰ τὸν ληστὴν τὸν νοῦν ἐπανάγω, καὶ γινώσκω ὅτι δι' ἐνὸς λόγου σέσωσται, ἐξαλειφθέντων αὐτοῦ πάντων τῶν ἁμαρτημάτων, ἀναψύχω τῇ ἐλπίδι, καὶ προστρέχω προθύμως τῇ μετανοίᾳ· ἐπειδὴ ἐκείνος τῷ ἔργῳ πέπτωκε, καὶ οὗτος δι' ἐνὸς λόγου σέσωσται. Ἐκεῖνος θάματα ἐξῆλθον εἶδε, καὶ παρήκουσεν· οὗτος οὐδὲν οἶδεν, εἰ μὴ τὸν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον, καὶ ἡτιμωμένον, καὶ ἐπίστευσεν· πολὺ οὖν τὸ διάφορον, καὶ τῆς ἰσότητος τὸ ἀνίσον, νόσου ψυχῆς καὶ σώματος τὸ ἀνόμοιον· οὐ γὰρ εἶχεν ἑτέραν ἀρετὴν ἢ ληστῆς, εἰ μὴ τὸ εἰπεῖν καὶ μόνον, *Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*. Ὅσοι οὖν Χριστοῦ μαθηταὶ ὄντες, συγκληρονόμοι αὐτοῦ γενέσθαι ἐλπίζετε, ἀγωνίσασθε τοιαύτην πίστιν ἔχειν, καὶ εὐσεβῶν τρόπων ἔργα διαπράττεσθαι. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος βαπτισθεὶς εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τῆς θείας κοινωνίας μεταλαβεῖν ἀξιώθεις, οὐ λέγει αὐτῷ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον· *Μὴ ἀδικήσης, μὴ ραπίσης τίνα*. Ἄλλὰ τί λέγει; Ἀκούσον· Ἐάν ἀδικήσῃς, ὑπόμεινον· *Ἐάν τις ραπίσῃ τὴν δεξιάν σου σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἀλλήν· ἐάν τις σε ἀγγαρύσῃ μίλιον ἔρ, ὑπάγε δύο*. Ταῦτα παρὰ τοῦ ὁμοπίστου ὑπομείναι οὐδεὶς τῶν Χριστιανῶν καταδέχεται. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπῆλθεν ἡμῖν ὁ βαρὺς ζυγὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν, κατεδεξάμεθα τούτων βαρύτερα ἀκούοντες, καὶ μὴ βουλόμενοι ὑπομείναι· εἰ γὰρ ὑπομένομεν τοιαῦτα ὑπὸ τῶν ὁμοπίστων, πλεονα ἂν μισθὸν ἔχοιμεν. Ὅτι Χριστιανὸς ἐάν ἀδικήσῃ τίνα, τριπλῆν τὴν ζημίαν ὑπομένει· οὐδὲ γὰρ τὸ δεύτερον ράπισμα δέχεται, ἀλλ' αὐτὸς ἄλλον ἀδικῆσαι τολμᾷ.

mercedem : quia si quem Christianus læserit, triplicem sustinet multam : non enim secundum colaphum admittit, sed ipse alterum injuria afficere audet.

Δ'. Δεῖ οὖν πάντα Χριστιανὸν ἐπὶ πᾶσαν ἁμαρτίαν πάντοτε μετανοεῖν τῷ Θεῷ γνησίως, πρὸ τῆς ἀπαραιτήτου ἀποφάσεως τοῦ θανάτου, καὶ μὴ πλανηθῆναι τῇ ἀπάτῃ τοῦ βίου τούτου. Ὁμοιωθὴ γὰρ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἀνθρώπων οἰκῆσαντι ἐν αὐτῇ, μετὰ τῆς ἰδίας γυναικὸς καὶ μονογενοῦς τέκνου καὶ δοῦλου ἐνός· ἐν ᾗ αὐτῇ ἦν ὅρις θανατηφόρος. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἀκούσας παρ' ἄλλων ὅτι ὅψις ἐκεῖνος τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἀπὸ γενεῶν ἀρχαίων θανατοῖ, ὥφειλεν ἢ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐκείνης ἐξελεῖν, ἢ τὸν ὅψιν ἀποκτείνειν, τουτέστι τὸν δαίμονα τῆς φιλαργυρίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας. Καὶ ὁμῶς ἐλθὼν τοῦ ἀποκτείνειν τὸν ὅψιν, εὗρεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ τὸ νόμισμα ὀλόδρυζον, καὶ λαβὼν αὐτὸ εἶπεν, ὅτι εἰ ἤθελεν ἀποκτείνειν ἡμᾶς ὁ ὅψις οὗτος, οὐκ ἂν τὸ νόμισμα τοῦτο ἡμῖν ἔδωκεν· καὶ ἐχάρη,

A princeps omnium quæ in terra debebant, simul atque unum transgressus est mandatum, omnibus illico bonis privatus ac destitutus fuerit. Enimvero omni pristino honore et imperio atque omnibus donis paradiso exclusus exsulavit, atque in profundum

III. Proinde cum unum illius inobedientiæ lapsum cum innumeris erratis nostris compono, desperationis immergor pelago. Verum quando animum ad ea quæ latroni acciderunt reduco, et novi eum unica oratiuncula servatum esse, omnibus ejus erratis deletis, spe reficior, et alacriter ad pœnitentiam recurro; quandoquidem ille ob factum ceciderat; hic etiam per dictum unum servatus est : hic nihil noverat, nisi Christum, et eum cruci affixum ignominiaque affectum², et credidit. Magnum igitur discrimen est æqualitatis, vis inæqualis, animi morbi et corporis dissimilis : neque enim alia virtute lairo fuit præditus, nisi quod dixerit, solum hoc duntaxat, *Memento mei, Domine, in regno tuo*³. Quicumque ergo, discipuli Christi cum sitis, etiam cohæredes ejus fieri speratis, ut tali fide sitis præfati, contendite, et morum piorum opera præstate. Etenim omnis lustrali baptismatis aqua tinctus in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; et divinæ communionis participatione honoratus, patientiæ instructus esse debet : siquidem sanctum Evangelium non dicit : Ne injuriam inferas : ne impingas alapam. Non. Verum quid ait? Audi : Si injuria læsus fueris, suffer, patere : Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram. Si quis te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo⁴. Atqui hæc ab ejusdem fidei cultore perpeli, nullus Christianorum admittit. Verum ex quo tempore grave jugum Ismaelitarum nos oppressit, his graviora admittere, audire, et vel invitè tolerare cogimur. Etenim si hæc pateremur ab his, qui eandem colunt fidem, majorem obtineremus triplicem sustinet multam : non enim secundum

IV. Quocirca par est Christianum ob unum quodque erratum, pœnitentiam non solum apud Deum agere ante sententiam de inexorabili morte enuntiatam, et non errore vitæ hujus abduci. Etenim vita nostra similis effecta est in hoc ævo, homini qui incoluit ædes cum uxore sua, et unigena filio, atque uno famulo : in quibus ædibus serpens erat lethifer. Vir ille cum ab aliis audisset, serpentem istum ingredienti domum illam a priscis sæculis enecare, debuit aut ex illa domo egredi, aut anguem interficere, malum videlicet genium avaritiæ et libidinis : attamen profectus ad occidendum serpentem, invenit ante pedes suos numisma e puro solidoque auro; hoc nummo accepto : Si vellet, inquit, occidere nos hic anguis, haudquaquam istud numisma nobis daret : et gaudio deli-

² I Cor. II, 2. ³ Luc. XIII, 42. ⁴ Matth. v, 39 41.

butus ait : Forte an etiam aliud afferet numisma ; et non interimam ipsum : ac postridie reversus alium invenit nummum, et hæc cum animo suo reputavit dicendo : Serpens hic morte dignus non est, imo pretio ingenti.

V. Perseveravit vero serpens longo satis tempore per singulos dies rursus ipsi numisma exhibere, nullaque in re ipsum lædere, et gavisus est homo, quod non occidisset serpentem. Is porro equum magni pretii habebat, ad quem cum venisset anguis, ipsum momordit. Domicilium est hæc vita, charissimi, serpens est mundi princeps hostis, qui calcaneum cuiusque observat, ut quemvis interimat : nummus autem est prava cupiditas, quæ omnes ad exitium impellit. Virus denique serpentis est peccatum, quod omnes sibi obtemperantes necat, ut ait Apostolus : *Nam concupiscentia concipiens gignit peccatum : peccatum autem perfectum concepit mortem* *. Etenim propter incuriam nostram Deus interitum in pecudes nostras mittit, nos exterrendo, ut sapiamus.

VI. Postea homo intuitus equum suum interemptum ab angue, dolore percitus est, ædes et serpentem execrare cœpit, atque ita secum ipse disserere : Quia virus serpentis hujus enecat, conducit nobis eum interficere priusquam nos perimat : et cum ad occidendum ipsum venisset, nummum pro more reperit, atque : Equum quidem perdidimus, sed quare etiam quotidianum numisma perdemus ? quatenus autem brutum solum interemit, et homines non lædit, cur etiam ipsum interficeremus ? et ita et anguem viventem dimisit, et occasionem lucri captavit, nummum capiens quotidie, ac nulla in re offensus : tum serpens cum hominem negligentem admodum vidit, venit, et servum ejus dormientem momordit, ut ne quis hæc diceret : Cur nam abiit ad locum serpentis ? aut, quare hic non cavet sibi, ne se morti objiceret ? quis enim incertum intempestivæ mortis tempus cognovisset ? deinde vociferante servo, venit herus ejus prope-rans, et detestans ac diris devovens serpentem et horam qua domum illam noverat. Quandoquidem etiam nos in rebus prosperis, mortis non meminimus, in adversis autem despondemus animum, et vitam execramus et horam in qua vitam percepimus ; ac singuli dicimus : vere in posterum non vagabimur errore vitæ hujus inanis delusi : at denuo, ut canis * ad proprium vomitum, ita ad delictum nos convertimus, et pejora prioribus peragimus, neque judicii, neque mortis curam habentes. Etenim in prosperitate, et incuria peccatum invenit ingressum atque irrepit, ac veluti ales Hylus † crocodilum observat, quoad videat suaviter ac secure sopitum et aperto ore hiantem ; ac tunc

λέγων Ἰσως καὶ ἄλλο ἡμῖν νόμισμα φέρει, καὶ οὐκ ἀποκτενῶ αὐτόν. Καὶ ἐλθὼν τῇ ἐπαύριον, εὗρεν ἄλλο νόμισμα, καὶ διελογίσαστο ἐν ἑαυτῷ, λέγων, ὅτι Ὅφρις οὗτος οὐκ ἔστιν ἄξιος θανάτου, ἀλλὰ καὶ τιμῆς μεγάλης.

Εἴ. Καὶ διένειμεν ὁ ὄφρις καιρὸν ἱκανὸν καθ' ἐκάστην ἡμέραν πάλιν αὐτῷ τὸ νόμισμα, καὶ ἐν μηδενὶ αὐτὸν βλάπτων· καὶ ἐχάρη ὁ ἄνθρωπος ὅτι οὐκ ἐφόνευσσε τὸν ὄφιν. Εἶχε δὲ ὁ ἄνθρωπος ἵππον πολύτιμον· καὶ ἐλθὼν ὁ ὄφρις ἔδρακνεν αὐτόν. Αὐλὴ μὲν ἔστιν ὁ βίος οὗτος, ἀγαπητοί· ὄφρις δὲ ὁ κοσμοκράτωρ, ἐχθρὸς, ὁ τὴν πτέρναν ἐκάστου τηρῶν ὅπως πᾶν θανατώσῃ· τὸ δὲ νόμισμά ἐστιν ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία, ἡ πάντας ὠθοῦσα πρὸς ἀπώλειαν· ὁ δὲ ἴδς τοῦ ὄφριος, ἐστὶν ἡ ἁμαρτία, ἡ πάντας τοὺς πειθομένους αὐτῇ θανατοῦσα, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· Ἡ γὰρ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίττει ἁμαρτίαν· ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα κῆσι θάνατον. Διὰ γὰρ τὴν ἀμέλειαν ἡμῶν, πέμπει ὁ Θεὸς θάνατον εἰς τὰ κτήνη ἡμῶν· ἐκφοδῶν ἡμᾶς, ὅπως ἡμεῖς σωφρονησωμεν.

Ζ'. Εἴτα ἰδὼν ὁ ἄνθρωπος τὸν ἵππον αὐτοῦ θανατωθέντα ὑπὸ τοῦ ὄφριος, ἐλυπήθη. Καὶ ἠρξάτο ἀναθεματίζειν τὴν αὐλὴν καὶ τὸν ὄφιν, καὶ διαλογίζεσθαι ἐν ἑαυτῷ, λέγων· Ἐφ' ὅσον ὁ ἴδς τοῦ ὄφριος τοῦτου θανατοῖ, συμφέροις ἡμῖν θανατώσαι αὐτὸν, πρὶν ἡμᾶς θανατώσει· καὶ ἐλθὼν τοῦ ἀποκτείνει αὐτόν, εὗρε τὸ νόμισμα κατὰ τὸ ἔθος· καὶ εἶπε· Τὸν μὲν ἵππον ἀπωλέσαμεν, διὰ τί καὶ τὸ καθημερινὸν νόμισμα ἀπολέσομεν ; Ἐφ' ὅσον τὸ ἀλογον μόνον ἐφόνευσσε, καὶ τοὺς ἀνθρώπους οὐ βλάπτει, διὰ τί καὶ θανατοῦμεν αὐτόν ; Καὶ ἀφῆκε τὸν ὄφιν ζῶντα. Καὶ ἐποίησεν ὁ ἄνθρωπος καιρὸν, καθημέραν λαμβάνων τὸ νόμισμα, καὶ ἐν μηδενὶ βλαπτόμενος· καὶ ὅτε εἶδεν ὁ ὄφρις τὸν ἄνθρωπον ἀμεριμνήσαντα, ἦλθε καὶ ἔδρακε τὸν δοῦλον αὐτοῦ κοιμώμενον· ἵνα μή τις εἴπῃ· Καὶ διὰ τί ἀπῆλθεν εἰς τὸν τόπον τοῦ ὄφριος ; ἢ διὰ τί ὁ δεῖνα μὴ παρεφύλαξαι μὴ ῥίπτειν ἑαυτὸν εἰς τὸν θάνατον ; Τί γὰρ τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου ἐγίνωσκεν ; Εἴτα κρᾶξαντος τοῦ δοῦλου ἦλθεν ὁ κύριος αὐτοῦ σπεύδων καὶ καταρῶμενος πῶν ὄφιν καὶ τὴν ὥραν, ἐν ᾗ ἐγνώρισε τὴν αὐλὴν ἐκείνην· ὅτε καὶ ἡμεῖς ἐν ταῖς εὐημερίαις οὐ μνημονεύομεν τοῦ θανάτου· ἐν δὲ ταῖς θλίψεσιν ὀλιγοροδομεν, καὶ ἀναθεματίζομεν τὸν βίον καὶ τὴν ὥραν, ἐν ᾗ ἐγνωρίσαμεν αὐτόν· καὶ λέγομεν ἕκαστος· Ἀληθῶς ἀπάρτι οὐ μὴ πλανηθῶ τῇ ἀπάτῃ τοῦ βίου τούτου τοῦ ματαίου. Καὶ πάλιν, ὡς κύνες ἐπὶ τὸν ἴδιον ἐμετείν, οὕτως ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν στρεφόμεθα, καὶ τῶν προτέρων χεῖρωνα διαπραττόμεθα, μῆτε τῆς κρίσεως, μῆτε τοῦ θανάτου φροντίζοντες. Ἐν γὰρ τῇ εὐημερίᾳ καὶ τῇ ἀμεριμνίᾳ, εὐρίσκει παρεισδυσιν ἡ ἁμαρτία. Καὶ καθάπερ τὸ ὄρνειον ὕλος τηρεῖ τὸν προκόμενον, ἕως ἂν ἴδῃ αὐτὸν ἡδέως καὶ ἀμερίμνως ὑπνώσαντα, καὶ τὸ

* Jacob 1, 15. * Il Petr. II, 22. † Aliis *hydrus* ; vide Valesium ad Ammian. XII, 5.

στόμα ἀναφγμένον ἔχοντα· καὶ τότε εἰσπνέσαν εἰσέρχεται διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ εἰς τὴν κοιλίαν αὐτοῦ, καὶ διαβρέξεν τὴν γαστέρα αὐτοῦ, ἐξέρχεται, καταλιπὼν αὐτὸν νεκρόν· οὕτω καὶ ἡμεῖς θανατοῖ ἡ ἀμαρτία μετὰ τὴν πράξιν· ἀλλὰ ἡμεῖς φθάσαντες διὰ μετανοίας ζωοποιήσωμεν ἑαυτούς.

Ζ'. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκαείμενον ἐπανέλθωμεν. Ἰδὼν οὖν ὁ ἀνθρώπος τὸν δοῦλον αὐτοῦ συνεχόμενον, μετεστείλατο τοὺς ἱατροὺς, παρακαλῶν αὐτούς, ἐπιμελεῖσθαι αὐτοῦ, καὶ πολλὰ ποτίσαντες φάρμακα, οὐδὲν ὠφέλησαν. Ὑστερον ἀπέθανεν ὁ δοῦλος αὐτοῦ. Καὶ ὡμοσεν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτείνειν τὸν ὄφιν· καὶ ἐλθὼν ἐπὶ τὸν τόπον, εὔρε τὸ νόμισμα, καὶ λαβὼν αὐτό, εἶπεν· Ὁ δοῦλος τιμὴ ἡγοράσθη, καθάπερ καὶ τὸ ἄλογον· καὶ τὸ χορηγούμενον ἡμῖν καθ' ἑκάστην ἡμέραν νόμισμα κρεῖττόν ἐστι τῆς τιμῆς αὐτῶν. Παραφύλαξόμεθα οὖν, καὶ οὐκέτι δύναται ἡμεῖς βλάψαι· καὶ τυφλωθεὶς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς φιλαργυρίας, ἀφῆκε τὸν ὄφιν, καὶ ἔμεινε καὶ πάλιν οὕτως. Καὶ ὅτε εἶδεν ὁ ὄφιν φθὼν ἄνθρωπον μὴ φροντίζοντα τοῦ θανάτου, ἤρθε ἔρπων νυκτὸς, καὶ ἔδρακε τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Ὅτε ὠργισθὴ ὁ θεὸς τῷ Θάρᾳ τῷ Πατρὶ τοῦ Ἀβραάμ, ἐθανάτωσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν τρίτον, ὃν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἡγάπησεν, ἵνα ὁ πατὴρ σωφρονήσῃ, καὶ οὐκ ἐσωφρονήσεν· ἐπολεῖ γάρ καὶ εἰδωλὰ, καὶ ἐπώλει τοῖς εἰδωλολάτραις· ἐπάστη δὲ τότε ὁ αἰὼν, εἰς εἰκοστὴν γενεάν ἔτη, βελλ' ^b. Καὶ οὐδεὶς πρότερον ἀνθρώπων πρὸ πατρὸς υἱὸς ἐτελεύτα, εἰ μὴ ὁ Δαμὲχ ὁ υἱὸς τοῦ Μαθουσάλα. Καὶ θαυμάσασα ἡ θεὰ Γραφή ἐπεσημάνετο λέγουσα· Καὶ ἀπέθανεν Ἀράν ἐν ὧπιον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Θάρᾳ ἐν τῇ γῇ τῆς γενέσεως αὐτοῦ.

Η'. Καὶ διαλάθωμεν πάλιν τὸν λόγον περὶ τοῦ ὄφιν. Κράξαντος τοῦ παιδὸς φωνὴν μεγάλην, ἤλθεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὀδυρόμενος καὶ κλαίων, καὶ τὸ οὐαὶ κράζων, καὶ ἀναθεματίζων τὴν ὥραν ἐν ἣ τὴν αὐλήν· καίλην καὶ τὸν ὄφιν ἐγνωρίσαν· ἐπειδὴ ὁ υἱὸς μονογενὴς αὐτῷ ἦν. Οὕτως εἰσώθαμεν καὶ ἡμεῖς, ἡνίκα ἰδωμέν τινα τοιοῦτον νεώτερον ἀποθνήσκοντα πρὸ ὥρας, μισεῖν τὸν βίον καὶ ἀναθεματίζειν τὴν ἑαυτῶν ζωὴν, καὶ λέγειν· Εἴθε μὴ ἐγεννήθημεν, μὴ ἐγνωρίσαμεν τὸν βίον τοῦτον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ μάταια. Ἀθάλα τῇ ἀνθρωπότητι. Τί ἀπάραι προσδοκῶμεν ἔλεενοί; Ἐὰν οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ νεαζούσῃ ἡλικίᾳ, καὶ ἀκμῇ τῆς νεότητος ἀπέθανε, τί ἐλπίζομεν ἡμεῖς; οὕτως, οὐ μὴ ἀπατήσῃ ἡμεῖς ὁ βίος οὗτος ὁ μάταιος· οὐτε ἡ ἀμαρτία τοῦ λοιποῦ. Καὶ ἐτι τῶν δακρύων ἡμῶν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὄντων, καὶ τὸν νεκρὸν προσεχόντων, καὶ τὰς κεφαλὰς ἐν στεναγμοῖς ἄνω καὶ κάτω κινούντων, καὶ ὀμνούντων, μηκέτι φροντίζειν βιωτικῶν πραγμάτων, περὶ κληρονομίας μαχόμεθα, καὶ τοὺς ὑπηρετάς παραγγέλλομεν ἀσφαλῶς τὰ πράγματα φυλάττειν, λέγοντες, φυλάξατε, ἀδελφοί, τὰ πράγματα· ἀρκεῖ ἡ θλιψίς

A avis insiliens per os ejus subit in ventrem, et discerpto ejus ventre exit, bellua mortua relicta. Sic etiam nos peccatum neci tradit post facinus : verum nos, per poenitentiam praevertamus, ac nobismetipsis vitam restituamus.

VII. Sed ad propositum revertamur. Cum igitur ille vir servum suum sauciatum vidisset, medicos accersivit, eosque obsecravit, ut curam ejus haberent : qui cum multa ei remedia haurienda porrexissent, nihil juverunt : tandem enim interijt. Idcirco asseveravit herus se serpentem occisurum. At profectus ad cubile serpentis invenit nummum, eoque accepto dixit : Famulus pretio redemptus est, quemadmodum etiam brutum : et numisma, quod nobis quotidie suppeditatur, praestantius est pretio servi et equi. Caveamus igitur in posterum, et non amplius laedere nos poterit. Itaque avaritiae cupidine excacatus serpentem dimisit, atque ita rursus perseveravit. Quare cum serpens animadvertisset hominem mortis negligentem esse, venit noctu irrepens, et filium ejus morsu appetit. Quando Deus succensuit Thareo patri Abrahami, filium ipsius tertium, quem praeter alios diligebat, morte praeripuit, ut pater saperet. Is vero se non emendavit : namque idola fabricabatur, et idololatris venui exponebat. Tunc vero mundi aetas vicesimum saeculum exegerat (2352), ac nullus antea hominum filius ante patrem obierat, praeter Lamech, filium Mathusalae : idque admirata Scriptura sacra notavit his verbis : *Et mortuus est Aram ante Thare patrem suum in terra natalitatis suae* ^c.

VIII. Age, sermonem de serpente institutum persequamur. Cum filius ingenti clamore vociferaretur : accessit pater mœrens et deslens, et quiritans, vaeque iterans, diris horam devovens, in qua ei casam et serpentem noverat, quia filius unigena ipsi erat. Sic etiam in more nobis positum est, cum id aetulae adolescentulum ante diem mori cernimus, ut vitam odio prosequamur, atque aetati nostrae imprecari dicamus : Utinam nunquam nati essemus : utinam hanc vitam minime agnovissemus, et quae inania sunt in ea : bei humanae conditioni ! quid exinde miserandi exspectaremus ? si hic juvenis in florentibus annis et statu aetatis interijt, quid nos speramus ? in posterum haudquaquam decipiet nos hæc inanis vita, neque peccatum alliciet. Sed lacrymis adhuc ex oculis fluentibus, et animis ad funus attentis, et capita in gemitibus sursum ac deorsum quatientes, ac jurantes nullam amplius curam negotiorum ad vitam pertinentium habituros, de hæreditate contendimus, ac ministris injungimus ut rem tuto servant, ac dicimus : Rem conservate, fratres, sufficit nobis

^a Genes. xi, 28.

VARIÆ LECTIONES.

^b Aliotius in alio codice reperit, γολβ' ἥσαν λοιπόν.

vexatio ob mortuum. Hodie flemus et mœremus ac lugemus, nulla consolatione adhibita, et crastina die ita affecti sumus, quasi immortales essemus.

IX. Sed unde digressa est, eo redeat oratio; quia ea, quæ secuta sunt, dicere properamus. Intuitus ille filium suum lacrymarum vim effundentem, et patris auxilium implorantem, medicos convocavit, iisque promittit se, quicquid petissent daturum, si quidem filium eruerent ab interitu: at illi, cum multum laborassent, nihil profuerunt: mox ergo filius interiit, et pater dolens, asseveravit se non permissurum ut serpens viveret: Quousque tandem meipsum, inquit, inepte deludam insipiens, et non exsecrandum anguem interficiam, priusquam me interimat? mox profectus ad serpentem occidendum, nummum reperit, eoque sumpto, cœpit ipsum inspicere, et dicere: Quid agam? filius meus interfectus est: et fortasse si cavisset sibi, neutiquam serpens eum lædere potuisset: ego certe et uxor mea cavebimus, ut anguis nocere nobis non possit: in filio meo sum multatus: cur vero? an ut etiam jacturam faciam quæstus annui nummorum trecentorum sexaginta quinque? Itaque serpentem dimisit: is autem rursus occasionem captare pergebat, homini nummum unum quotidie suggerendo, ut ille socordia traderet se, et vitæ vanitatem in pretio haberet.

X. Post reversus adhuc serpens ex improvise, uxorem ejus momordit. Ita mors subit, ut for, qua die non exspectamus, et nos abripit. Mulier vociferatur; et vir ejus lugens et deplorans accedit. Et hoc audito amici et cognati flentes convenerunt. Homo iterum medicis accersitis pollicetur eis se pecunias largiturum, si uxorem ejus a morte liberaverint: at illi multis laboribus exantlatis, juvare minime potuerunt. Quare interiit mulier: et solus viduus ac desertus domi remansit; et amicorum ac consanguineorum consilio usus, cum super serpente cuncta quæ prius evenierant, ipsis commemorasset, idem ei omnes consilium dederunt, ut anguem interimeret: quandoquidem futurum erat, ut herum quoque interficeret. Sed cum ad locum venisset, observaturus egredientem serpentem, ut eum necaret: dum sedem numismatis attendit, et in eo jacens margaritum cernit, candidum, et purum, ac pretiosum, æqualis molis atque erat numisma: ingenti gaudio delibutus, acceptam margaritam in hanc et illam partem obvertebat in volamans, præ lætitia summa ac lubentia, ut jam oblitus necis filii et conjugis et omnium suorum; dixitque apud se: Quoniam hic serpens nummi dolorem et speciem in puritatem et candorem unionis commutavit, prorsus etiam pestiferum virus suum amisit, nec amplius cuiquam nocebit.

XI. O dementia! Sic nos omnes (charissimi) serpens antiquus fraude et errore inanis hujus vitæ decipit ut nos a salute et Dei benignitate avertit, atque igni sempiterno tradit: ita quoque se habet

ἡμῖν περὶ τοῦ νεκροῦ. Σήμερον ἀπαρμυθῆτως κλαίμεν καὶ ὀδυρόμεθα καὶ θρηνοῦμεν, καὶ αὐριοὶ ἀθάνατοι διακείμεθα.

Θ'. Ἀλλὰ ἀναλάβωμεν τὸν λόγον ὃθεν αὐτὸν κατέλιπομεν, ἐπειδὴ τὰ ἀκόλουθα εἰπεῖν κατεπειγόμεθα. Ἰδὼν οὖν ὁ ἀνθρώπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ δάκρυσιν ὀλοφύρομενον, καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ πατρὸς ἐπικαλούμενον, συνήθορισε τοὺς ἰατροὺς, ἐπαγγεῖλάμενος; δοῦναι αὐτοῖς ὃ τι ἂν αἰτήσωσιν, ἐὰν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐλευθερώσωσι τοῦ θανάτου. Καὶ πολλὰ κοπίδασαντες, ὠφέλησαν οὐδέν. Ἀπέθανεν οὖν ὁ παῖς, καὶ λυπηθεὶς ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὤμοσε μὴ ἔσσαι τὸν ὄφιν ζῶντα, λέγων· Ἔως πότε μωροποιῶ ἑαυτὸν ὁ ἄφρων; καὶ οὐ φονεύσω τὸν κατηραμένον ὄφιν πρὶν με φονεύσει; καὶ ἀπελθὼν τοῦ φονεύσαι αὐτὸν, εὔρε τὸ νόμισμα· καὶ λαθὼν αὐτὸν, ἤρξατο εἰς ἑαυτὸν ἀτενίζων, καὶ λέγων· Τί ποιῶ; ὁ υἱός μου ἀπέθανε, καὶ τὰχα εἰ παρεφύλαξατο, οὐκ ἂν ὁ ὄφης βλάβαι αὐτὸν ἠδύνατο. Ὅμως παραφυλαξόμεθα ἐγὼ τε καὶ ἡ γυνή μου, καὶ οὐ δύναται ἡμᾶς βλάβαι. Ἐζημιώθην τὸν υἱόν μου. Διὰ τί; ἵνα ζημιωθῶ κατὰ χρόνον, νομίσματα τριακῶσι' ἐξήκοντα πέντε; Καὶ ἀφῆκεν αὐτόν. Ἐμεινεν οὖν πάλιν καιρὸν ὁ ὄφης, παρέχων αὐτῷ καθ' ἡμέραν νόμισμα ἐν τῷ ἀπομεριμῆσαι τὸν ἀνθρώπον καὶ προτεμῆσαι τὴν τοῦ βίου ματαιότητα.

Ι'. Ἦλθεν οὖν πάλιν ὁ ὄφης ἄφρων, καὶ ἔδρακε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· οὕτως ἔρχεται ὁ θάνατος ὡς κλέπτῃς, ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ προσδοκῶμεν, καὶ ἀρπάζει ἡμᾶς. Ἐκράξε καὶ ἡ γυνή· καὶ ἦλθεν ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ὀδυρόμενος καὶ θρηγῶν· καὶ ἀκούσαντες οἱ γείτονες, καὶ οἱ φίλοι, καὶ οἱ συγγενεῖς, συνήχθησαν κλαίοντες. Ἐκάλεσε πάλιν ὁ ἀνθρώπος τοὺς ἰατροὺς ὑποσχόμενος χρήματα παρέχειν αὐτοῖς, ἐὰν ρύσωνται τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ θανάτου. Καὶ πάνυ πολλὰ κοπίδασαντες, οὐδὲν ὠφελέσαι ἴσχυσαν. Ἀπέθανε δὲ καὶ ἡ γυνή, καὶ ἔμεινε ὁ ἀνθρώπος· μόνος μεμονωμένος ἐν τῷ ὄφει· καὶ λαθὼν τὴν βουλὴν τῶν φίλων αὐτοῦ καὶ συγγενῶν περὶ τοῦ ὄφεως, ἀναγγεῖλας αὐτοῖς πάντα τὰ προγεγονότα, συνεβουλεύσαντο αὐτὸν πάντες τὸν ὄφιν ἀποκτείνειν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸν μέλλει θανατώσαι. Καὶ ὡς ἐπῆλθεν ἐπὶ τὸν τόπον, ἐτήρει ὅπως ἐξελθόντα τὸν ὄφιν, θανατώσῃ αὐτόν. Ἀτενίζει δὲ εἰς τὸν τόπον τοῦ νομίσματος, καὶ βλέπει κείμενον ἐκεῖ μαργαρίτην λευκὴν καὶ καθαρὴν καὶ πολύτιμον, ἰσοστάθμον τοῦ νομίσματος. Καὶ περιχαρὴς γενόμενος, λαθὼν τὸν μαργαρίτην διέστρεφεν ὥδε καὶ ἐν τῇ παλάμῃ αὐτοῦ, ἐν ἀγαλλιάσει πολλῇ, ὡς ἐπιλαθόμενος τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς, καὶ πάντων τῶν αὐτοῦ· καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἐπειδὴ ὁ ὄφης οὗτος ἥλλαξε τὴν χροιάν τοῦ νομίσματος εἰς τὴν καθαρότητα καὶ λευκότητα τοῦ μαργαρίτου, πάντως καὶ τὸν θανατηφόρον αὐτοῦ ἵδν ἥλλαξε, καὶ οὐκέτι βλάπτει τινα.

ΙΑ'. Ὡ τῆς ἀνοίας! οὕτως ἡμᾶς ἀπατᾷ πάντα, ἀγαπητοί, τῇ ἀπάτῃ καὶ πλάνῃ τοῦ ματαιοῦ τούτου βίου, ἵνα ἀπαλλοτριώσῃ ἡμᾶς τῆς σωτηρίας καὶ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ παραδώσει ἡμᾶς

τῷ αἰωνίῳ πυρὶ. Οὕτω καὶ τὸ δέλεαρ τῶν ἀλιέων ἔστι. Καὶ διὰ τοῦτο καλεῖται δέλεαρ, ἐπειδὴ δόλος ἐστὶν ἐν ἀγκίστρῳ ἀπατῶν τοὺς ἰχθύας. Κινεῖται γὰρ ἔμπροσθεν τοῦ ἰχθύος τὸ δέλεαρ ἀπατηλῶς· ἵνα τοῦτον κρεμάμενον ἐν τῷ ἀγκίστρῳ καταθέλαστον πᾶσιν ἀποδείξῃ, καὶ τῷ πυρὶ παραδώσῃ. Ὡς δὲ καὶ ἡμεῖς ἅπαντες ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἀπατώμεθα. Ὅλως γὰρ ὁ κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται· γινώσκουμεν δὲ ἅπαντες τὴν βλάβην τῆς ἁμαρτίας· καὶ πρὸς αὐτὴν σπουδαίως καὶ προθύμως τρέχει, ἵνα ὁ λίων τοῦτον συντρίψας καταφάγῃ.

IB'. Εἴτα ὁ ἡπατημένος ἄνθρωπος ἀπὸ πολλῆς χαρᾶς τοῦ μαργαρίτου, ἤρξατο ἕκτοτε καθαίρειν τὸν τόπον, καὶ ραντίζειν καὶ θυμῶν, καὶ εὖσμά τινα ἐκρίπτειν. Ἐποίησε δὲ ὁ ὄφις χρόνον, καθ' ἑκάστην ἡμέραν παρέχων αὐτῷ μαργαρίτην πολυτίμον. Καὶ ἰδὼν ὁ ἄνθρωπος τὸ πλῆθος τῶν μαργαρίτων, εἴτα λαβὼν χρυσίον, ἐποίησεν ἐξ αὐτοῦ πυξίον, καὶ ἔβαλεν ἐν αὐτῷ τοὺς μαργαρίτας· καὶ τὰ λοιπὰ νομίματα. Καὶ λοιπὸν ἤρξατο ζητεῖν τόπον ἐπιτήδειον καὶ φυλακτικόν, ὅπως κρύψῃ αὐτό· καὶ πολλὰ ἐρευνήσας οὐχ εὔρεν, εἰ μὴ ὑποκάτω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ· καὶ ὀρύξας τὴν γῆν ἐκρυψεν αὐτό· μήτε τέκνου, μήτε γυναῖκος, προντίζων· καὶ ἐν δσφ' ἐτρόφα ἁμερίμνω, ἦλθεν ὁ ὄφις ἄφνω, καὶ ἔδωκε τὸν πόδα αὐτοῦ· κρᾶξαντος δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνήχθησαν πάντες οἱ γείτονες καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ καὶ οἱ συγγενεῖς, κλαίοντες, καὶ μεμφόμενοι αὐτόν, καὶ λέγοντες· Οὐκ εἰπομέν σοι, Ἀπόκτεινον τὸν ὄφιν, ἐπεὶ καὶ σὲ μέλλει θανατώσαι· ἀληθῶς σὺ σεαυτὸν ἀπέκτεινας. Εἴτα ἐκάλεσε καὶ αὐτοὺς ἰατροὺς, καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς βοηθῆσαι αὐτῷ, ὑποσχόμενος μεθ' ὅρκου δοῦναι αὐτοῖς εἴ τι ἀναιτήσωνται, εἰ ῥυσθῇ τοῦ θανάτου· καὶ πάλιν πολλὰ φάρμακα αὐτῷ ποτίσαντες, οὐκ ἴσχυσαν αὐτὸν ὤφελῃσαι. Ὑστερον δὲ ἀπορήσας πάσης ἀνθρωπίνης βοηθείας, καθὼς ὁ δίκαιος· Ἰωβ φησιν, ὅτι Ἐνέβλεπον εἰς ἀντίληψιν, καὶ οὐκ ἦν· καὶ ὁ Δαβὶδ πάλιν· Μὴ πεποίησθε ἐπ' ἀρχοντας, ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία· ὅτε γούν ἡπόρησεν ἐκ πάντων, προσέφυγε τῷ Θεῷ λέγων· Κύριε, Κύριε, τὸ ἅπαξ τοῦτο μόνον μοι χάρισαι, τὸ ζῆν, ὅπως μετανοήσω· καὶ οὐκέτι, οὐ μὴ σε ἀθετήσω, οὐδ' οὐ μὴ πλανήσῃ μεδ' χαλεπὸς οὗτος βίος, καὶ ἡ φιλαργυρία τοῦ λοιποῦ· ἀλλὰ σκορπίσας πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ μονάσας, καθέξομαι τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀποταξάμενος τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι· καὶ ἐπιθυμίαις ἀτόποις· καὶ φροντίζω τῆς ἑμαυτοῦ σωτηρίας, καὶ τῆς σῆς εὐαρεσθήσεως· ἔγνω γὰρ ὅτι ὁλος ὁ βίος οὗτος μάταιός ἐστιν καὶ ἀνόνητος. Καὶ ἐπεκαλεῖτο τοὺς ἁγίους εἰς τοὺς δεομένους, ποιήσας ἐλεημοσύνας πολλὰς εἰς τοὺς δεομένους, καὶ λόγον τῷ Κυρίῳ δεδοκώς, μηκέτι ἀθετήσαι αὐτόν· καὶ ἐπήκουσεν αὐτόν ὁ Θεός, καὶ ἔχαρίσατο αὐτῷ τὴν ζωὴν αὐτοῦ.

H'. Ἀναστάς οὖν ἐκ τῆς ἀρρώστιας, καὶ ὑγιά-

A piscatorum esca, ac propterea nominatur esca, quia fraus est in bamo, quo pisces falluntur : agitatur enim fraudulentè esca ante piscem, ut eum pendentem in hamo piscator omnibus ridendum proponat, et in ignem conjiciat : ita profecto nos omnes a malo decipimur. Mundus quippe omnis omnino jacet in malo : quisque vero nocumentum delicti cognoscit ; et ad id tamen celeriter et alacriter currit : interim animam conterit et devorat.

XII. Post illa deceptus homo præ gaudio immenso, margariti locum purgare cœpit, littrare, aspergere, et suffire, ibique suaveolentes odores quosdam profundere. Anguis autem per singulos dies perstitit exhibere ipsi impensi pretii margaritum : ille tum margaritarum linea et copia oblectatus, tum aureorum nummorum acervo, cistellam sibi elegantem condidit, in eamque uniones conjecit et nummos reliquos : et impostum cœpit locum aptum quærere, et commodum et tutum ad custodiam, in quo eam occultaret : ac diu perscrutatus non invenit, nisi sub capite suo et cervicali : deinde effossa terra abdixit ; neque jam filii neque uxoris curam habens. Verum interim dum securus deliciaretur, anguis irrepit extemplo, et pedem ejus memordit. Qui cum alta voce exclamasset, vicini et amici et cognati ejus omnes congregati sunt, fientes et increpantes ipsum, atque aientes : Nonne diximus tibi interficiendum esse serpentem, quia futurum erat, ut te interimeret ? verum tu teipsum interfecisti. Deinde medicos accersivit, et eos rogavit sibi opitulari, pollicitus cum jurejurando, quidquid a se flagitarent, si a morte servaretur : illi multis medicatis potionibus ei præscriptis et porrectis succurrere non potuerunt : quare tum humano omni auxilio destitutus (ut cum justus Job ait : *Respexi ad auxilium, et nullum erat* ⁹, ut etiam David : *Nolite, inquit, confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus* ¹⁰), cum, inquam, ab omnibus destitutus ac depositus esset, ad Deum confugit, sic precando : Domine, Domine, hoc semel mihi tantum concede, ut vivam ac resipiscam : haud unquam amplius te spernam : neque me unquam vita hæc molesta in errorem inducet, nec avaritia in posterum : sed erogatis et distributis omnibus meis facultatibus, cælibatum colam, et deinceps in solitudine considebo : omnibus humanæ vitæ negotiis abdicatis, et libidinibus immodicis valere jussis, salutis meæ curam habebo, idque operam dabo, ut tibi complaceam. Etenim novi omnem hanc vitam inanem esse atque infructuosam. Deinde sanctos ad auxilium suum implorabat, elemosynis multis in egenos collatis ; et obstricta fide Domino, se non amplius numen despecturum, exaudivit eum Deus, et vitam ei largitus est.

XIII. Jam vero recreatus a morbo, et sanitate re-

⁹ Job xxx, 13. ¹⁰ Psal. cxlv, 3.

cuperata, promissi oblitus est et juramenti, quod Deo præstiterat; et secum ita locutus est: Quoniam semel sum servatus, spero me ab illo serpente non amplius læsum iri. Nam si virus ejus mortiferum fuisset antea, haudquaquam sanus effectus essem et a morte liberatus. Vide pollicitum operosum, et apparatus ac propositum, ac rursus celerrimum contemptum ac recessum. O gravem multam! bonum huic homini exstitisset¹¹, si natus in terris nunquam fuisset! solus enim homo in omnibus rebus conditis Deum despexit, et ad iram provocat. Itaque hic ad vomitum suum¹² rediit et ad pejora prioribus: ut qui a periculo maris et naufragii, rebus desperatis, servantur, et qui ab adversa valetudine, nulla sperata salute, et testamenti tabulis confectis, resurgunt et convalescunt: itemque latrones, qui post carcerem et cruciatum, et mortis sententiam, absoluntur: eodem certe modo nos etiam omnes facinus, atque in ærumnis et tentationibus pœnitentia affecti, invenimus pausam, relaxationem ac prosperitatem; rursus ad peccatum revertimur, et modo construentes, modo diruentes comperimur: cæteroquin inutiliter laboramus, instar cancri qui nunc antevorsum, interdum retrorsum currere contendit, et non eo quod plane et expedita ejus via sit, facile et commode venatur: *Unus enim adificans, et unus destruens: quæ utilitas in utroque est?*¹³

XIV. Postremo vir iste ad suum morem priscum et vanum revertitur, margaritam capit, ut prius, quotidie, aitque: *Revertere, anima mea, ad requiem tuam*¹⁴. Atque interim dum rursus deliciis indulgeret, et secure admodum degeret, rediit serpens, ac manum ejus momordit: tum eo clamore magno vociferante, vicini, amici et cognati iterum congregati sunt, et obtrectantes dixerunt: Quousque tandem errore implicitus eris, et animum tuum non colliges? quandiu tolerabit te Deus? huic votum jurejurando nuncupasti: et rursus despectum habuisti. In te vere completum est propheticum dictum: *Cum occideret eos, quærebant eum: et, cum misericordiam obtinerent, pejora præstiterunt*¹⁵. Illic iterum dicere incepit: Domine, Domine, nosti, quod mendax fuerim, et quod a Domino Deoque meo lesecerim, et promissum, quod pollicitus fueram, non servaverim. Restat hic annus, explora me iterum, quia non intellexi errorem, et fraudem nexui: sed non amplius continget, ut errore abripiar in posterum. Cum ita precatus esset, Deus ipsum exaudivit, et incolumis vixit.

XV. Cæterum cœpit rursus quotidie paulatim socioriæ et incuriæ tradere se, donec ad pristinum institutum suum rediit: Ecce nam, aiebat, hæ margaritæ, quæ tanti pretii sunt, perirent, cum pauperes ne panem quidem inveniant ad comedendum? verum colligam, et erogabo plurima pauperibus: ac reputabitur mihi eleemosyna ad justitiam: deinde

Α νας, ἐπελάθετο τῆς ὑποσχέσεως, καὶ τοῦ ὅρκου, οὗ δέδωκε τῷ Θεῷ, καὶ εἶπεν ἐν αὐτῷ· Ἐλπίζω ὅτι ὅσον τὸ ἅπαξ τοῦτο ἐσώθην, οὐ μὴ βλαβῶ ἔτι τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τοῦ θύψεως ἐκείνου. Εἰ γὰρ ἦν ὁ ἰὸς αὐτοῦ θανάσιμος ὡς τὸ πρῖν, οὐκ ἂν ὕψις ἔτυχον, καὶ ἐρρύσθην τοῦ θανάτου. Ἴδε ἐπίπονον ὑπόσχεσιν, καὶ σύνταξιν, καὶ πάλιν ταχίστην ἀθέτησιν καὶ ἀπόταξιν. Ὡς τῆς ζημίας! καλὸν ἦν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ἐπὶ τῆς γῆς. Αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶν ἐν πάσῃ τῇ κτίσει παροργίζων καὶ ἀθετῶν τὸν Θεόν. Εἶτα ἐστράφη ἐπὶ τὸν ἴδιον ἑμετὸν, καὶ εἰς τὰ τῶν προτέρων χεῖρωνα· ὡς περ καὶ οἱ ἀπὸ κινδύνου τῆς θαλάσσης μετὰ ἀπόγνωσιν σωζόμενοι· καὶ οἱ ἐξ ἀβρῶστίας μετὰ ἀπελπισμὸν καὶ διαθήκην ἀνίστάμενοι· καὶ οἱ ληστὰς οἱ μετὰ φυλακὴν καὶ βασάνους καὶ ἀπόφρασιν θανάτου ἀπολυόμενοι· τοιοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς ἅπαντες ποιοῦμεν· καὶ ἐν μὲν ταῖς θλίψεσι καὶ τοῖς πειρασμοῖς μετανοοῦντες, εὐρίσκομεν ἄνεσιν καὶ εὐμερίαν· πάλιν ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν στρεφόμεθα, καὶ εὐρισκόμεθα κτιζόντες, καὶ πάλιν καταλύοντες· καὶ λοιπὸν ἀνωφελῶς κοπιῶντες, ὡς ὁ καρκίνος ποτὲ μὲν ἐπὶ τὰ πρόσω, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὰ ὀπίσω τρέχειν ἀγωνιζόμενος· καὶ μὴ διὰ τὸ εἶναι εὐθετον τὴν ὁδὸν αὐτοῦ εὐκόλως θηρεύεται· Εἰς γὰρ οἰκοδομῶν, καὶ εἰς καθαίρων· τίς ὡφέλεια ἐν ἀμφοτέροις;

ΙΔ'. Ἐπειτα ἐστράφη ἐπὶ τὴν ἴδιαν τάξιν αὐτοῦ τὴν ἀρχαίαν καὶ ματαίαν, λαμβάνων τὸν μαργαρίτην καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὡς τὸ πρότερον, καὶ λέγων· Ἐπιστρέψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου· καὶ ἐν ὅσῳ πάλιν ἐτρύφα, καὶ ἀμερίμνως διέκειτο, ἦλθεν ὁ ὄφις, καὶ ἔδωκε τὴν χεῖρα αὐτοῦ· κρᾶξαντος δὲ αὐτοῦ φωνῇ μεγάλῃ, συνήχησαν πάλιν οἱ γείτονες, καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ συγγενεῖς, ὀνειδίζοντες αὐτὸν, καὶ λέγοντες· Ἐως πότε προκατελιγμένους εἶ τῇ πλάνῃ, καὶ οὐ συνάγεις τὸν νοῦν σου; ἕως πότε ἀνέχεται σου ὁ Θεός; ἔδωκας αὐτῷ λόγον μεθ' ὅρκου, καὶ πάλιν ἠθέτησας; ἀληθὺς εἰς σὲ πεπλήρωται τὸ προφητικὸν ἔπος· Ὅταν ἀπέκτεινεν αὐτοὺς, τότε ἐξεζήτουν αὐτόν· καὶ ὅτε ἡλεοῦντο, τὰ χεῖρωνα διέπραττον. Καὶ πάλιν ἤρξατο λέγειν· Κύριέ μου, Κύριε, οἶδα ὅτι ἐψευσάμην, καὶ ἠθέτησα τὸν Κύριόν μου καὶ Θεόν· καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἣν ἐπηγγειλάμην οὐκ ἐφύλαξα· λοιπὸν τὸ ἔτος τοῦτο, καὶ αὐθις δοκίμασόν με, ὅτι οὐ συνῆκα τὴν πλάνην, καὶ ἔγνω τὸν δόλον, καὶ οὐκ ἔτι ἐνα πλανηθῶ τοῦ λοιποῦ. Καὶ εὐξάμενος ταῦτα, ἐπήκουσεν αὐτοῦ ὁ Θεός. Καὶ ἔζησεν.

ΙΕ'. Λοιπὸν ἤρξατο πάλιν καθημέραν μικρὸν ῥάθυμειν καὶ ἀμελεῖν, ἕως ἐστράφη εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ τάξιν, λέγων· Διὰ τί, ἵνα οἱ μαργαρίται οὗτοι πολῦτιμοι ὄντες ἀπόλλυνται, πολλῶν πτωχῶν μήτε ἄρτον εὐρισκόντων φαγεῖν; ἀλλὰ συνάξω καὶ διδώσω τὰ πλεῖστα τοῖς πένησι, καὶ λογισθήσεται μοι ἐλεημοσύνη εἰς δικαιοσύνην. Εἰθ' οὕτως ἀναχωρῶ, καὶ

¹¹ Math. xxvi, 24; Marc. xiv, 21. ¹² II Petr. ii, 22. ¹³ Eccle. xxxiv, 28. ¹⁴ Psal. cxiv, 7. ¹⁵ Psal. lxxvi, 54.

μετανοῶ. Ἰσως διὰ τοῦτο ἐχαρίσατό μοι ὁ Θεός Ἀ
τὴν ζωὴν. Βλέπετε, ἀγαπητοί, τὴν τοῦ βίου ἀπάτην
καὶ πλάνην· Ὑπέκρινε πολλάκις τὴν ἐλεημοσύνην
ὁ δειλαίος, ἵνα μὴ παραδράμῃ αὐτῷ τὸ κέρ-
δος· καὶ τοῦτο δῆλον ὅτι μετὰ ταῦτα ἐμίσησεν καὶ
τοὺς πτωχοὺς, ἀνέργους καὶ ἀδιακρίτους ἀποκαλῶν
αὐτοὺς, καὶ κρατήσας τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἀπὸ τῆς
ἐλεημοσύνης, δέδωκεν αὐτὸν τῇ εὐμερίᾳ, καὶ μέθῃ,
καὶ λαγνείᾳ· καθ' ἑκάστην ἡμέραν μετρῶν τὸ χρυ-
σίον αὐτοῦ, καὶ τοὺς μαργαρίτας. Καὶ ἐστὶ τοῦτου εὐ-
φραινομένου, καὶ περὶ τοῦ θανάτου εἰς τέλος ἁμε-
ρινομένου, καὶ λέγοντος· Ψυχὴ, φάγε, πίνε,
εὐφραίνου, ὅτι ἐπληθύνθησαν τὰ ἀγαθὰ σου· καὶ
διαλογιζομένου, ποῦ κρύψει τὰ λοιπὰ αὐτοῦ νομί-
σματα, ἤγουν τὰ χρήματα, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὁ
πλούσιος ἔλεγε· Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας καὶ
μείζονας οἰκοδομήσω· πρὸς δὲ καλεῖσθαι· Ἄφρον,
ταύτη τῇ νυκτὶ, ἀπαιτοῦσι τὴν ψυχὴν σου·
ὃ δὲ ἡτοίμασας τίνη ἔσται; ἔτι οὖν ἐκείνου ταῦτα
διαλογιζομένου, καὶ λέγοντος, ἔλθων ἐξαίφνης ὁ θύς
ἐδράξατο τῆς καρδίας αὐτοῦ μετὰ σπαραγμοῦ. Κρά-
ξαντος δὲ αὐτοῦ πάλιν, συνήχθησαν οἱ γείτονες καὶ
οἱ φίλοι αὐτοῦ, ἀτιμάζοντες αὐτὸν, καὶ λέγοντες·
Πάνυ κακῶς διεπράξω εἰς τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν, ἄθ-
λιε· πρόδεξιέ σοι ὁ Θεός τὴν θανατηφόρον βλάβην
τοῦ θύου τοῦτου, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ἡγαπημένου,
καὶ διὰ τῆς γυναίκος σου. Καὶ σου ἐφθασας ἤδη
τὸν θάνατον δεύτερον· καὶ ἔδωκας λόγον τῷ Θεῷ
μεθ' ὅρκου, μηκέτι ἀπατηθῆναι τῇ ἀπάτῃ τοῦ μα-
ταίου τοῦτου βίου, καὶ ἐπήκουσέ σου ὁ Θεός, καὶ
ἀνέστησέ σε ἐκ τῶν νεκρῶν δεύτερον, καὶ οὐ συν-
ῆκας, ὧ ἡπατημένε. Καλῶς οὖν ἡ θεία Γραφὴ
λέγει, ὅτι Συντριβὴ θεραπεύει καρδίας φρονί-
μου· ἄφρων δὲ μαστιγωθείς, οὐκ αἰσθάνεται.
Συνεβουλευσάμεν σοι πολλάκις θανατῶσαι τὸν ἐχθρὸν,
πρὶν σε αὐτὸς θανατώσει. Καὶ παρήκουσας ἡμῶν,
λοιπὸν ἀναπολόγητος εἰ ἐκ πάντων. Ὁ δὲ ἐξενέγκας
τοὺς μαργαρίτας καὶ τὸ χρυσίον, ἔδειξεν αὐτοῖς,
λέγων· Ταῦτα πάντα ἐξ αὐτοῦ ἐκέρδησα. Οἱ δὲ κινῶν-
τες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, εἶπον αὐτῷ· Οὐαί σοι!
Ἐπλανήθης, ἄθλιε· ταῦτα γὰρ πάντα ἄλλοι μέλλουσι
κληρονομήσαι καὶ ἀπολαῦσαι αὐτῶν· σὺ δὲ τὸν Θεὸν
παρώργισας, καὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπώλεσας, καὶ αὐτὸν τῷ αἰωνίῳ πυρὶ.

ΙΓ'. Καὶ πάλιν ἤρξατο κλαίειν, καὶ λέγειν· Ὁ
Κύριέ μου, τὸ ἅπαξ τοῦτο ἐπάκουσόν μου, καὶ
δοκίμασόν με μόνον, Θεέ μου καὶ Κύριε, καὶ ἐλέησόν
με, καὶ μὴ παραλάβῃς με νῦν ἀνέτοιμον ὄντα καὶ
ἀκάθαρτον. Συνήθροισε δὲ καὶ τοὺς λατροὺς πνι-
χθέν, καὶ ὥμοσε τοῦ δοῦναι αὐτοῖς πάντα ὅσα κέ-
κτηται, καὶ δουλεῦσαι αὐτοῖς πάσας τὰς ἡμέρας
τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἕαν ἐλευθερώσωσιν αὐτὸν τοῦ θ-
νάτου· καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς σπαρτιτόμενος· Ὁ ἄδε-
φοί, οὐκ ᾔδειν ἕως τοῦ νῦν ὅτι οὕτως ἐστὶ πικρὸς
ὁ θάνατος. Ἀβάλε μοι τῷ ἐλεεινῷ καὶ ταλαιπώρῳ.
Ἐπ' ἀληθείας ἐγὼ ἔμαυτὸν ἐπλάνησα ἐκ τῆς εὐθείας
ὁδοῦ. Καὶ εἰς τοῦτο οὐκ ἔστιν ὁ ἐλεῶν με, ἀλλὰ καὶ
τῆς αἰωνιζούσης στεροῦμαι ζωῆς. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν
πᾶσαν παράκλησιν καὶ ἀγῶνα ἐποίησατο, καὶ εἰς

ita recedam ad solitudinem, et poenitentia ducar :
atque ideo fortasse Deus mihi vitam largitus est.
Videte, charissimi, vitæ hujus fraudem et errorem.
Simulaverat sæpe miser eleemosynam, ne lucrum
sibi excideret : atque id ex eo conspicuum fuit,
quod postea odio habuit pauperes ; inertes et impro-
vidos eos appellans, et manus suas ab eleemosyna
coerceans, voluptati ac vinolentiæ et lasciviæ dedit
se, aurum suum et margaritas singulis diebus di-
numerans. Sic eo adhuc oblectante se, et de morte
ad extremum securo, cum diceret : *Anime mi, co-
mede, bibe, epulare, quia bona tua multiplicata sunt* 16 :
et cum apud se cogitaret, ubinam nummos suos
occultaret, ut dives ait in Evangelio : *Destruam
horrea mea, et majora faciam* 17, huic etiam dictum
est : *Stulte, hac nocte repetunt animam tuam ; quæ
vero parasti, cujus erunt ?* itaque illo hæc adhuc
secum agitante et loquente, repente serpens illa-
psus, apprehendit cor ejus et discerpit. Ibi tum
clamore ab ipso excitato, congregati vicini et amici
ejus, probris eum dedecorantes, dicunt : *Malè pro-
rus animæ tuæ, infelix, consuluisti !* indicaverat tibi
Deus lethalem serpentis hujus noxam, [et per
equum et per famulum] et per filium dilectum,
et per uxorem tuam : jam bis effugisti mor-
tem : et promissum Deo dederas cum juramento
fore ut non amplius decipereris errore inanis hujus
vitæ : et exaudivit te Deus, et excitavit iterum a
mortuis, et non intellexisti, o decipite ! Pulchre igitur
Scriptura sacra monet, *contritionem sanare
cor prudentis : stultum autem flagellatum non sen-
tire* 18. Sæpe tibi consilium dedimus necandi ho-
stem priusquam te neci traderet, et dicto nostro
audiens non fuisti : ut jam omni excusatione careas.
Ille, eductis margaritis et aureis nummis prolatis,
ostendit iis, atque, Hæc omnia sum ab eo lucratus.
Hi capita moventes responderunt : *Væ tibi, miser !*
his enim omnibus hæredes alii futuri sunt, qui his
potientur : at tu Dei iram provocasti, et animam
tuam profligasti, ac tradidisti te igni sempiterno.

XVI. Hic iterum cœpit flere ac dicere : O Domino
mi, semel adhuc exaudi me et explora me, Deus meus
et Dominus, et miserere mei, et ne assumas me nunc
imparatum et impurum. Deinde accersivit undequa-
que medicos, et juravi se largituro ipsis omnia, quæ
possidebat, et obtemperaturo ac famulaturo ipsis,
omnibus diebus vitæ suæ, si eriperent eum a morte :
quibus hæc cruciatus addidit : O fratres, nesciebam
huc usque tam acerbam esse mortem ! he mihi mise-
rando et ærumnoso ! revera ego me ipsum in errorem
induxi, et a recta via deflexi : idcirco non est qui
miseratur mei : interim æterna vita privor. Ut semel
dicam, omnem precationem et contentionem adhibuit,
per medicos et per amicos plurimos, ut a morte
erueretur, idque hac vice tantum : at nihil perfecti ;

16 Luc. xii, 20. 17 ibid. 48. 18 Prov. xiiii, 33 ; Jerem. v, 3.

nam Deo irato quis opitulari posset? quippe Deo non juvante nec operante, omnis medicorum labor inanis est: itaque obiit calamitosus acerba et amara morte, cum probe nosset alios bonorum a se injuste atque avide et cum perjurio comparatorum hæreditatem adituros, iisque ingratis fructuros: cum ipse nudus et mæstus proficisceretur, peccatis tantum oneratus, et intoleranda cum aculeis dolorum indesinentium tormenta in perpetuum perpessus.

XVII. Quocirca precor vos omnes, charissimi, ut in omni tempore et loco, et quavis hora, et quovis die, convectatis vos ad Deum nostrum, hominum amantem, per pœnitentiam: et lacrymas, et accuratam confessionem et eleemosynam largam, ut errata nostra nobis condonentur, et æterna bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

Α ιατρῶν καὶ φίλων πολλῶν, ὅπως βυσθὴ τοῦ θανάτου καὶ τὸ ἀπαξ ἐκεῖνο· καὶ οὐδὲν ἤνυσεν. Θεοῦ γὰρ ὀργιζομένου, τίς αὐτῷ βοηθῆσαι δύναται; Θεοῦ γὰρ μὴ ἐνεργοῦντος, πᾶς κόπος ιατρῶν ἀνωφελής· καὶ ἀνόννητος. Εἴτα ἀπέθανεν ταλαίπωρος πικρῶ θανάτῳ καὶ χαλεπῷ· γινώσκων ἀκριβῶς ὅτι ἄλλοι τὰ ὑπ' αὐτοῦ μετ' ἀδικίας καὶ ὄρκου καὶ πλεονεξίας συναχθέντα, κληρονομήσουσι, καὶ ἀπολαύσουσιν ἀχαρίστως αὐτῶν· αὐτὸς δὲ πορεύεται γυμνός, καὶ κατηφής· τὰς ἀμαρτίας ἔχων μόνον, καὶ τὰς ἀφορήτους βασάνους ὀδυνηρῶς καὶ ἀκαταπαύστως εἰς αἰῶνας ὑπομένων.

ΙΖ'. "Ὅθεν παρικαλῶ πάντας ὑμᾶς, ἀγαπητοί, ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ καὶ πάσῃ ὥρᾳ καὶ ἡμέρᾳ· ἐπιστρέφειν πρὸς τὸν φιλόανθρωπον Θεὸν ἡμῶν διὰ μετανοίας καὶ δακρύων καὶ ἐξομολογήσεως καὶ ἐλεημοσύνης δαφίλους, ὅπως καὶ τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν συγχωρηθῶσι, καὶ τῶν αἰώνων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν· χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

EJUSDEM CHRISTOPHORI EPISTOLA AD THEOPHILUM IMP. DE SANCTIS AC VENERANDIS IMAGINIBUS.

(*Exstat inter Opera S. Joannis Damasceni, hujus Patrologiæ tom. XCV, col. 515.*)

ANNO DOMINI DCCCXLVII.

SANCTUS METHODIUS CONSTANTINOPOLITANUS PATRIARCHA.

NOTITIA.

(*Leo Allatius, Diatriba de Methodiis, ad calcem S. Hippolyti Oper. p. 89.*)

Methodium martyrem et episcopum consequitur alter *Methodius patriarcha*, confessor, doctrina et operibus editis præcelebris, et martyrio fere par. Ab Iconomachis enim aliisque, qui ejus mores sanctissimos ferre non poterant, et cruciatus acerbissimos, et carceres atrocissimos, et manifestas calumnias pro pietate defendenda pertulit. Colitur inter sanctos tum a Latinis tum a Græcis, et apud Græcos illius solemnitas cum peculiari in eum officio celebratur. Fuit is patria Syracusanus. Habeo ex incerti laudatione in eundem: 'Ὁ ἐκλεκτὸς Θεῷ Μεθόδιος τὰς Συρακούσας ἔσχε πατρίδα, γονέων εὐκλεῶν καὶ πλουσιῶν υἱὸς γεγονώς. Ἐν αἷς πᾶσαι γραμματικῆς τέχνην καὶ ἱστορίαν, ὀρθογραφίαν τε καὶ ὀξυγραφίαν κατορθώκως ἐκ παιδός, ἤδη λοιπὸν εἰς ἄνδρας τελῶν τὴν βασιλίδι κατέλαβε, πλεῖστα χρήματα ὅσα ἐπαγόμενος, βασιλικῶν ἀξιωμάτων τυχεῖν ἐφίμενος, καὶ τῷ βίῳ περιφανῆς καταστῆναι. Συντυχὼν δὲ τινι ἀσκητῇ ἐκ προνοίας Θεοῦ, καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτηθεὶς, δι' ἣν τῶν ἐσπερίων πρὸς τὴν ἑω μετατεφοίτηκεν· καὶ τὰ ἐξῆς. *Electus Deo Methodius Syracusas patriam nactus, parentibus nobilibus divitibusque ortus, in patria universam grammaticæ artem, recteque ac velociter scribendi modum a pueris instruitur. Cum ex ephebis excessit, plurima secum conductâ pecunia, urbem regiam appellit, dignitatum imperialium desiderio inflammatus, et mundanæ gloriæ cupidissimus. Verum cum in ascetam, ita Deo providente, incidisset, et causam, qua ductus res occiduas cum orientalibus commutaverat, interrogatus, etc. Ante patriarchatum mittitur a Leone Tertio Romano pontifice Constantinopolim, in quo legati munere perfunctus in epi-*

scopatum promovetur, ut testatur Anastasius bibliothecarius epistola ad Carolum Calvum. Verba illius sunt: *Hic a sede apostolica Constantinopolim presbyter missus, ejusdem urbis tenuit pontificium, et ex tunc inter sanctos ab omnibus, ob suæ confessionis et agonis certamen, veraciter veneratur. Græci in Menæo:*

*Ὁ Μεθόδιος λύχνος ὦν Ἐκκλησίας,
Μεθεὶς δόδουσι τὰ κάτω πρὸς τὸν πόλον.*

Ὁὗτος ὁ ἅγιος τὴν πλάνην τῶν αἱρέσεων, καὶ Εἰκονομάχων σοφαίς ἀποδείξει, καὶ Γραφικαῖς ῥήσεσι παντοίως ἀναστρέψας καὶ καθελὼν καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις βραβεύσας, καὶ πολλάς κακώσεις ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν ἐν τῷ προσκυνεῖν τὰς ἁγίας καὶ σεπτὰς εἰκόνας, ἀνεπαύσατο αἰωνίως, λύτρωσιν τῶν ἀνιάρων ἡμῶν ἔξαιτούμενος. Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ οἴκῳ, ἐν ᾧ τὸ τίμιον αὐτοῦ κατακέχεται λείψανον, τῷ ὄντι ἔνδον τῶν ἁγίων καὶ πανευφύμων ἀποστόλων τῶν μεγάλων.

*Methodius cum esset lucerna Ecclesiæ,
Quæ infra sunt relinquens, ad cælestia iter arripit.*

Sanctus hic hæreses, et sanctas imagines oppugnantium errorem gravissimis divinarum Scripturarum testimoniis redarguens convellensque, et orthodoxam fidem Ecclesiis ministrans, nullas ærumnas ab hæreticis perpassus, cum pro sancto venerabilium imaginum cultu laborat, æternam requiem adipiscitur, peccatorum remissionem nobis exproscens. Ejus dies festus celebratur in sanctissimo sacello, in quo pretiosæ illius reliquiæ intra divinum templum celeberrimorum apostolorum repositæ sunt. Eadem habentur in Menologio ms. cod. 119.

*Τὸν Μεθόδιον φωστῆρα τῆς Ἐκκλησίας
Τὸ τῆς τελευταίας σφεννύει στυγνὸν νέφος.*

Οὗτος ὁ ἅγιος καὶ μέγας Μεθόδιος γέγονεν ἀπὸ Συκελλίας, μοναχὸς μὲν ὑπάρχων, καὶ ἐν διαφόροις ἀπὸ τῆς ἀρετῆς μετελθὼν. Ἐφθάσε δὲ καὶ μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, καὶ διὰ τὴν ἐπικείμενον κλύδωνα τῶν Ἐκκλησιῶν (ἦν γὰρ τῶν Εἰκονομάχων ἡ αἵρεσις) ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς Χίου μοναστήριον δαιμάμενος, ἔκεισε προσεκαθέζετο, τὴν πλάνην τῆς αἱρέσεως τῶν Εἰκονομάχων σοφαίς ἀποδείξει καὶ Γραφικαῖς ῥήσεσι παντοίως ἀναστρέψας καὶ καθελὼν, καὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις βραβεύσας, καὶ πολλὰς κακώσεις ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν ἐν τῷ προσκυνεῖν τὰς ἁγίας εἰκόνας. Ὅτε δὲ Θεόφιλος ὁ βασιλεὺς τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο, καὶ ἡ ὀρθόδοξος πίστις ἐξέλαμψε, προσκαλεῖται ὁ μέγας Μεθόδιος ὑπὸ Θεοδώρου τῆς βασιλείσεως καὶ Μιχαὴλ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς κατὰ πρόβησιν Ἰωαννικίου τοῦ μεγάλου τοῦ θαυματουργοῦ, καὶ χειροτονεῖται πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐπισκοπήσας ἔτη τέσσαρα, καὶ μῆνας τρεῖς ἐν εἰρήνῃ αἰωνίως ἀνεπαύσατο. Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ οἴκῳ, τῷ ὄντι ἔνδον τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῶν Μεγάλων, ἐν ᾧ καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ κατακέχεται λείψανον.

*Methodium Ecclesiæ lumen
Obitus exstinguit tristic nebula.*

Hic sanctus magnusque Methodius ortum habuit in Sicilia. Monachus factus, et vario exercitationum genere virtutem assecutus, Byzantium usque pervenit, et propter irruentem Ecclesiarum tempestatem (Iconomachorum siquidem hæresis grassabatur) in regione, cujus nomen e Chio erat, extructo monasterio sedem collocavit, errorem hæresis Iconomachorum doctis demonstrationibus, et ex Scriptura petitis testimoniis variis modis convellens atque refutans, et fidem orthodoxam Dei Ecclesiis restituens. Multas porro ærumnas ab hæreticis, quod sanctas imagines coleret ac veneraretur, perpassus, cum imperator Theophilus finem vitæ posuit, ei hædes orthodoxa relaxit, ab imperatrice Theodora et illius filio Michaelē, uti prævaticinatus fuerat magnus ac Thaumaturgus Joannicus, accersitur, et Constantinopolitanus patriarcha creatur. Et cum annos quatuor et menses tres patriarchatui præfuisset in pace, æternam requiem consequitur. Agitur dies illius festus in sacra ipsius domo intus ædem sanctorum magnorum Apostolorum, in quo venerandæ illius reliquiæ requiescunt. De alia ejusdem Legatione Constantinopoli Romam, electione, certaminibus, morte, et rebus aliis, vide Cedrenum in Michaelē imperatore, Glycam in Theophilo, Theophanem in laudatione sancti Nicephori patriarchæ Constantinopolitani, Acta sancti Joannici, incertum in laudatione ejusdem, quam nos Latine reddidit suppeditavimus Constantino Cajetano Syracusano. In hunc quoque Orationem satis prolixam scripsisse adnotavi nescio quis in margine cod. 825. Vaticani p. 4. Ζήτη καὶ λόγον μέγαν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Συκελλίας εἰς τὸν ἅγιον Μεθόδιον. Quærito et orationem longam Gregorii Siciliæ archiepiscopi in sanctum Methodium. Et de Constantinopolitano sermonem esse non dubito, cum hæc nota sit in principio laudationis incerti in Constantinopolitanum. Hæc oratio, licet a me anxie perquisita sit, ad hunc diem non pervenit ad manus. Et doleo equidem tantum in tantum Patrem monumentum esse perditum, si tamen deperditum est. Joannes Ephesinus Tract. de Schismate. vocat eundem Μέγαν τῆς ἀληθείας ὁμολογητὴν, καὶ τῆς εὐσεβείας θαμέλιον. Magnum veritatis homologetam, et pietatis fundamentum in inconcussum.

Multa enim adversus iconomachos scripsisse indicant verba Græca ex Menæo Græcorum et ms. Barberino suprapositis. Ex iis nihil reliquum, quod ipse sciam, nobis est.

Exscripsi ejusdem ex Bibliotheca Vallicellana Orationem in sanctam Agatham martyrem, sed mutilam, eam quoque uti erat ab amicis rogatus Latinam feci, et dicto Constantino tradidi. Leonardus Pate ex Alumno Collegii Græcorum, Græcarum litterarum Professor primarius in universitate Messanensi nescio unde integram habuit, et Latine reddidit. Utinam nobis Græca aliquando communicaret. Illius principium est: Ἐπειδὴ με τὸ θαῦμα πρὸς τὸ λέγειν ἐξήγειρεν. Est in ea maxime adnotanda sententia de auxilio divino et gratia: eam quod non est præ manibus omnium, arponam. Πάντες μὲν οὖν Θεῷ πεφανέρωνται. Ὅτι, φησὶ τὸ ἐρὸν Γράμμα, πάντα γυμνά καὶ τετραχλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς δὲ ἡμῖν ὁ λόγος. Προώρισται δὲ οὐ πάντα τῷ γινώσκοντι. Ἡ μὲν γὰρ πρόγνωσις τὴν περὶ πάντα τοῦ Ποιητοῦ εἰσάγει ἐπίγνωσιν, ἥτις καὶ συγγωρήσεως αὐτοῦ ἔχει λόγους καὶ προαιρέσεως τῶν τῷ αὐτεξουσίῳ συνεκτισμένων φέρει τὰ σπέρματα. Ὁ δὲ προορισμὸς οὐ συγγορητικῆς παραπτώσεως τῆς μετὰ προαιρέσεως ἀνθρωπίνης εὐδοκίας τοῦ ποιητοῦ ἐσφέρει πρὸς αὐτὴν τὸν προοριζόμενον. Οὕτως ἡ πᾶσι μακαριστὸς ὑπεραγία δέσποινα ἡμῶν Παρθένος καὶ Θεοτόκος τῷ ἐνοικήσαντι Θεῷ αὐτὴν καὶ ποιήσαντι Λόγῳ ἐκ πασῶν γενεῶν ἐξελέετο. Καὶ οὕτως ἡ ταύτης θυγάτηρ καὶ δοῦλη ἡ νῦν εὐφρομένη ἡμῖν, καὶ δι' αὐτῆς τῷ Θεῷ τὴν ἔπαινον καὶ τὴν νῦν εὐχαριστίαν προσάγουσα, προώριστο εἰς μάρτυρα καὶ ἐκλέετο τῇ προαιρέσει ἐτοιμασθεῖσα, ὥσπερ ἡ δέσποινα κατοικισθεῖσα. Omnes itaque Deo manifesti sunt, cum sacra Scriptura dicat, Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem sermo noster collimat. At non omnia prædeterminata sunt cognoscenti. Ipsa etenim præcognitio importat creatoris Dei de rebus singulis cognitionem, quæ et illius

indulgentiæ et electionis rationes amplectitur, et eorum qui ab eo libere creati sunt semina retinet. Prædeterminationis vero non permixti lapsus, sed cum libera electione hominis Creatoris beneplacitum in eum ipsum inducit, qui prædeterminatur. Sic ab omnibus beatissima prædicata sanctissima Domina nostra Virgo, Deique parens a divino Verbo, quod in ea habitavit, et eam creavit, ex omnibus gentibus delecta est: nec alio modo illius filia et ancilla, quæ nunc faustis acclamationibus condecoratur a nobis, quæque per eandem nostram præconia nostramque gratiarum actionem Deo aspiat, prædeterminata fuit, ut esset martyr, et electa est proposito libero præparata, quemadmodum Domini inhabitata.

Cum adhuc esset Presbyter, res gestas Dionysii Areopagitæ historia complexus est. Editæ sunt Græce et Latine interprete Petro Lenzelio, tum Parisiis, tum Antverpiæ inter Opera Dionysii Areopagitæ. Eas laudant sub nomine Methodii recentiores, quamvis ab aliis Metrodoro nescio cui vendicantur; eandem concinnatas Hilduinus abbas ex Ludovici Pii mandato ex Græcis, et ex Latinis fontibus simul positas, stylo historico prosecutus est, et Areopagitica nominavit. Tum etiam Michael Syncellus Hierosolymitanus de eodem Dionysio Orationem encomiasticam scripsit, Græce et Latine interprete Basilio Milliano Cassinate monacho cum Dionysio editam.

Illud etiam in dubio est, quo tempore vel qua mente, et an ex Latinis fontibus, an vero ex Græcis desumptam historiam tum Syncellus Michael, tum Methodius scripto mandarunt, dum de duobus Dionysiis disputatur. Horum siquidem auctoritate permulti cum Hilduino ad apostolorum tempora Dionysium Parisiorum patronum referunt, nam hi qui de divi Dionysii rebus gestis scripsere Dionysium Parisiorum episcopum eundem faciunt, qui et Athenarum fuit episcopus. Confirmant Anastasii Bibliothecarii auctoritate, qui scribit ad Carolum Calvum imperatorem: « Hujus autem passionis textus beatus Methodius qui ad sedem apostolicam Constantinopoli presbyter missus ejusdem urbis, nam postea patriarcha Constantinopolitanus ipse fuit, tenuit pontificium, et ex tunc inter sanctos ab omnibus ob suæ confessionis et agonis (pro sacrarum imaginum pio usu initi) certamen veraciter veneratur et colitur, edidit pauca de præcedentibus excerpta. » Ille Anastasius dicit Methodium ad sedem apostolicam Constantinopoli presbyterum missum, et constat ex Cüropalate et Theodori Studitiæ epistola ad Epiphanium, Methodium missum fuisse a Nicephoro patriarcha, cum ille falsis calumniis appeteretur ab adversariis ad papam, qui erat Paschalis I. Nihilominus apud Sirium legitur, sede apostolica Constantinopolim presbyterum missum. Posse hæc conciliari alii notant, si Methodium postquam functus est legatione pro suo patriarcha apud papam, ab eo remissum Constantinopolim cum injuncta apostolicæ sedis aliqua præceptione dicant.

Inter doctos tamen homines ambigitur, an quæ Methodius et Syncellus de Dionysio scripsere, ex suo genio depinxerint, an ex antiquorum Græcorum monumentis fusioribus excerpta, et in epitomen contracta Romæ exarata ediderint. Alii enim Hilduinum a Græcorum præsulibus et legatis, arte favorem ejus ambientibus deceptum ac delusum fuisse tradunt: et perditis Græcorum rebus, qui a Francorum regibus suppetias postulabant, ingenio Græco factum esse, ut sancti Dionysii monachis, penes quos maxima Galliæ pars rerumque erat, suo Dionysio dignitatem Areopagiticam, et Pauli apostoli doctrinam tum primum assidentibus ultro applauderetur; a veris fictisque monumentis tota res confirmaretur. Jacobus Sirmundus, de duobus Dionysiis: Cum Areopagitæ nomine perstrepere et circumsonare omnia cœperunt, ut plausibili fabule color et vires adderentur, nati sunt repente, et ex tenebris eruti cum Aristarcho et Virbio Syncelli et Methodii, qui suffragari viderentur. Et ex verbis Hincmari ad Carolum Calvum scribentis: « Recognovi his, quæ ibi scripta sunt (in Vita Dionysii a Methodio scripta) ea quæ in adolescentia legibam consonare, videlicet per quos ac qualiter gesta martyrii divi Dionysii sociorumque ejus ad Romanorum cognitionem, indeque ad Græcorum notitiam pervenisse. » Colligunt gesta passionis Dionysii ex Galliis primum ad Romanorum, deinde ad Græcorum cognitionem pervenisse, quo in casu quis non facile concepit Methodium ex commentariis Gal'orum historiam Dionysii contexisse? At quoniam fuerint Galli, Hilduinusne an alii, perinde est ut dicamus Methodium non ex suis, sed ex alienis monumentis universam Dionysii vitam conscripsisse. Et probant primo, quod Hilduinus, ut Areopagiticis fidem astueret certiorum, Methodium laudare debuit, nisi forte ea monumenta laudare potuisset, quæ Methodio ex Gallica legatione redeunti commiserat. Secundo, quod in Areopagiticis num. 40, asserat: « De Dionysii Areopagitæ obitu nihil Græcos scripsisse, quia propter longinquitatem terrarum transitus ipsius penitus eis fuit incognitus. » Tertio, quod cum vetus martyrologium Hilduinus Constantinopoli accersisset, tunc facile fuisset illi dare libellum, quo Methodius Dionysii vitam recens conscripserat. Quarto, quod ex mutua Dionysii vite per Hilduinum et Methodium editæ collatione apparet, Methodium ex Hilduini sociorumve ejus scriptis Dionysii vitam edidisse, et plurimis adductis locis tum ex Hilduino, tum ex Methodio probant. Hinc duo manifeste dicunt colligi: unum est, ex mutua utriusque auctoris collatione fieri omnino ut Methodius ab Hilduino, vel Hilduinus a Methodio scribendi materiam acceperit, cum vero nullus dicat a Methodio Hilduinum, aut Methodium ab antiquioribus Græcis accepisse, qui ipsomet Hilduino juxta de Dionysii Areopagitæ obitu nihil scripserunt: alterum Græcum hominem a Gallo fuisse per ignorantiam deceptum.

Et hæc qui duos Dionysios pernegant: qui vero asserunt, sanctum Methodium, dum Apocristarium Nicephori patriarchæ Constantinopolitani ageret apud Paschalem papam, martyris Dionysii res gestas stylo historico prosecutum, quidquid antiquiores auctores Græci de eodem scripserant in compendium retulisse et contraxisse, suamque epitomen Romæ conscriptam reliquisse, quam vidisse se testatur dum tenera adhuc esset ætate Anastasius bibliothecarius epist. ad Carolum Magnum: quare insulse asserere qui scribunt eum ex suo genio depinxisse, et Baronium non recta linea incessisse, dum censuit eodem tempore, quo Hilduinus sua concinnavit Areopagitica in Occidente, Michaelen et Methodium in Oriente, adeoque id curante Hilduino, qui certe nondum abbas sancti Dionysii erat, cum Methodius Romæ existeret Constantinopolitani apocristarius, libellum de gestis sancti Dionysii Areopagitæ ex prisecorum auctorum fusioribus commentariis concinnasse, nempe sub Paschale papa, cujus anno secundo, qui Christi fuit 818, ipse Baronius legationis ejusdem Methodii ad sedem apostolicam commemorat, quo tempore Fredulfus abbas erat Dionysiani cœnobii, quod ex certissimis indicibus patet. Fieri itaque non potuisse, ut concurreret cum illis Hilduinus in Areopagitica suorum collatione. Siquidem ex sacra Ludovici Pii ad ipsum Hilduinum super horum indagine suscipienda manifestum est, eam dirutam fuisse post restitutionem ipsius Ludovici quæ anno tandem 854 facta est, ut Sigibertus narrat in Chronico. Quare Methodius et Michael scripserunt sub Paschale primo pontifice, Hilduinus sub Gregorio IV, ideoque pontificatu ejusdem longe protracto nimirum non ante annum 858, ipsi colligunt hausisse Hilduinum ex illorum scriptis, quæ ipsi ex antiquis suæ gentis fontibus prælibaverant. Et qui dicunt Methodium delusum, deluduntur

potius ex historia hujus temporis non modica inscitia. Ea enim, aiunt, erat tum in orbe conditio ut Græci non Francorum opem exposcerent, minus ambirent Abbatis Dionysiani, qui gratus tum erat Ludovico imperatori, ejus in indignationem paulo post incidit gravem, ad ejus invocandum auxilium, et quo adversus se jactas injurias amolirentur, favorem. Quinimo afflictæ res Occidentis cogeant et Papam, et imperatorem, ob Saracenorum, Maurorumque formidabilem in Siciliam illapsam, invalescentem per Hispaniam potentiam, imminetentemque eorundem in Galliam irruptionem, Michaelis imperatoris Constantinopolitani tum pace fruentis, legatione etiam missa, opem flagitare. Quod facile est probare ex synchronis auctoribus, gravioribusque scriptoribus, qui res hujus temporis certis calculis observarunt. Quod enim scripsit Hilduinus de missis ab imperatore Byzantino Michael ad Ludovicum Occidentis Augustum per solemnem legationem sancti Dionysii Areopagitæ libris, non probat quod intenditur delusum fuisse a Græcis Hilduinum Græcorum arte, favorem ejus, quo apud Ludovicum Pium pollebat, ambientium : imo vero commentitium esse ejusmodi occasionem apertissime prodit. Neque enim misit ad Ludovicum Michael, sed remisit, cum præventus fuisset a Ludovico desiderio ac postulatione amicitia, et confœderationis ineundæ. Anno siquidem ineunte 838 cum Gregorio quarto pontifice Angelone conventu habito Halitricensis Cameracensis, et Aufredus Nonantulanus abbas ad Constantinopolitanum Cæsarem missi sunt. Summa legationis erat, ut oratus a pontifice principibusque Romanis Michael commune cum ipsis bellum in Saracenos susciperet. Et legationis hoc eodem anno meminerunt Adelinus benedictinus, anonymus editus a Pithæo, Aimoinus de gestis Francorum, quorum vestigia secuti sunt recentiores.

Et hæc quidem et multo plura recentiores pro adjungenda aut adimenda fide Methodio et Syncello. Sed sive Methodius et Syncellus sua hauserint e Gallorum fontibus, sive Galli ex Methodio et Syncello, qui ex Græcorum fontibus collecta ediderant, hoc alterius negotii fuerit, quod tandem aliquando Galli ipsi, cum Deo placuerit, desinunt. Nobis durum id esse videtur tantos Patres, et potissimum Methodium, qui etiam ab Ecclesia Latina ob suæ confessionis, et agonis, ut Anastasii bibliothecarii verbis utar, veraciter veneratur et colitur, delusos fuisse, tantumque dedisse humano favori, ut fictas a se vel confictas ab aliis de sanctorum martyrio et rebus gestis historias ac narrationes pro veris ac genuinis scripto traderint. Pro veritate atrocia perpassi sunt, assiduis laboribus et vario tormentorum genere excruciat, atque tandem confecti sunt, et nunc demum conficiuntur, cum ob principum favorem se delusos esse, et quod pejus est, veritatem prodidisse audiunt. Constans Methodii animus, ingenium Syncelli in rebus ecclesiasticis propositum, imposturas similes, æque atque ferocientem animum abhorruissent. Sed delusi sunt a Gallo homine. Hoc vero minus credibile est. Vanorum hominum vitia prudentibus appingimus. Examinarunt antea sua, Græca scilicet monumenta non minus considerata circumspererunt, quæ Gallorum erant, tum postmodum verisimiliora, ut sacrum scriptorem addecer, divulgarent, quod ex eodem Methodio colligitur, qui confitetur se non vana atque incuriosa cognitione, sed veteribus narrationibus, et certa ac firma antiquitate, necnon a longis temporibus per manus tradita auditione, gesta dictorum sanctorum concinnasse. Οὐχὶ γὰρ ἐκ τῶν ἡμετέρων τρόπων, ὡν κακότημεις, ἢ σκελὲς προγνώσει, ἀλλ' ἐκ παλαιᾶς διηγήσεως ἡμῖν ἐξενέχθη, καὶ ἃ ἐκ μέρους ἐκ παλίου ἀρχαίου διότι κατὰ ἡδυνήθημεν, καὶ ἀπὸ μακρῶν χρόνων ἀκηκόαμεν ἐν συγγραφῇ περιδιόκῃ, οὐκ αὐτομολήσαντες, περὶ τὴν ἐξήγησιν, ὡς εἴρηται, ἀλλ' ὡς τῶν μεγάλων ἔργων μετὰ διδακτὰ καὶ φοβούμενοι τὸν Θεόν. Neque enim a nostris moribus habuimus, aut a nostra prænotione, sed ex veteri narratione a nobis perfectum est; quæque pauca a certa firmaque antiquitate et a longis temporibus audivimus, ea ut potuimus, litteris mandamus, non expositionem ex nobis ipsis ac temere aggressi, sed ut magnorum doctorum rerum gestarum narrationes habuimus, veri Deum. Si qui scribit virtute cognita et spectata fide amplissimus est, ut Methodius est, et sanctitate præcelebris, nunquam ego dicerem, delusum fuisse, tantumque dedisse humano favori, ut fictas a se vel confictas ab aliis de sanctorum martyrio et rebus gestis narrationes pro veris ac genuinis scripto traderit. Non tantum audeo. Sed rem hanc altius considerandam rerum, harum inquisitoribus relinquo. Notandus præterea est Francisci Bivarri in Flavium Dextrum anno Christi 91, supinus error, qui mediæ ætatis scriptorem, scriptorem vetustissimum nuncupat.

Est apud me manuscripta ejusdem epistola ad patriarcham Constantinopolitanum scripta, qua sacerdotes qui debellarant deponit. Principium : Τῇ ἐκταθείτῃ τῆς τιμῆς κορυφαίτης τοῦ λόγου χεῖρα ἡμῖν. Cum ergo defuncto Theodoro Studita, qui ex Studio erant, ab Ecclesia Byzantina, et illius præsides Methodio separati, quæ vivens Theodorus zelo pietatis motus adversus Nicephorum et Tarasium scripserat, tuentes, tantos Patres ludibrio haberent, et uti innumerorum scelerum reos condemnarent, id non ferens Methodius, ut a contentione desisterent, monuit sæpius, cum non respicerent, anathemate feriit, et ab Ecclesia ejecit. Visum est nonnullis inique Theodori assecclis damari : hinc ut sua tutaretur Methodius, varias ad diversos scripsit epistolas sese excusans, et quod egisset proponens, scripta nempe Theodori, quæ ille adversus Nicephorum et Tarasium scripserat, condemnasse, non Theodorum, quod apertissimum est ex sententia ejusdem *De Studiis*, quam suo *De schismate* libro Joannes metropolita Ephesius inseruit.

Idem pro varietate et ætate lapsorum, et fidem ejurantium, varios canones promulgavit, editos sæpius Græce et Latine. Meminit Harmenopolus in epitome Canonum sectione 4 : Ἡ τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου διατύπωσις τοὺς παραπεσόντας καὶ ὑποστρέφοντας, νηπίους μὲν αἰχμαλωτισθέντας, καὶ φόβῳ ἢ ἀγνοίᾳ καθυπαχθέντας, συγγνώμης ἀξιοί, τῷ ἁγίῳ μόνον χρίσασθαι μύρῳ. Τελείους δὲ τὴν ἡλικίαν ὄντας, καὶ ἀνάγκῃ καθυπαχθέντας, συγγνώμης μὲν καὶ αὐτοὺς ἀξιοί, τῷ ἁγίῳ χρίσασθαι μύρῳ· νηστεύσαι δὲ ὅμως τεσσαρακοστὰς ἡμερῶν δύο προστάττει, κρεῶν ἀπεχομένων, ἐκτενεῖς τε δεήσει καὶ γονυκλισίας ποιεῖν ὁπόσῃ δύναμις. Τοὺς δὲ ἐκ προαιρέσεως αὐτομολήσαντας· ἐπὶ δύο ἐνιαυτοὺς νηστεύειν προστάττει, παραπλησίως τοῖς ἀνω δεδηλωμένοις, καὶ γονυκλισίας ἐκάστης ἡμέρας ποιεῖν ρ', ἢ σ', καὶ εἴθ' οὕτω τῷ ἁγίῳ χρίσθαι μύρῳ. Sanctio Methodii patriarchæ lapsos et conversos, pueros quidem in captivitate abductos, et metu vel ignoratione subactos, venia dignatur, sacro duntaxat eos oleo inungens, adultos vero et coactione subactos venia quidem et illos dignatur, sacro inungens oleo : sed jejunare tamen binas dierum quadragesimas jubet, a carnibus abstinentes, ingeniesque preces et congenulationes pro viribus facere. Qui vero scientes prudentesque a Christianis transfugerint ad eos, biennium jejunare jubet, perinde ut indicatum est supra, quotidieque centies vel ducenties congenulare, atque ita oleo sacro inungi. Arcudius *De concordia* lib. II, cap. 18, scribit, cum duo repertiarum hujus nominis patriarchæ, alter qui proxime antecessit sanctum Ignatium circa annum Domini 840 alter sine dubio schismaticus circa annum 1240, eujusnam illæ præcationes sint, incertum esse. Sed quicumque Methodius iste fuerit, non esse tantæ auctoritatis, ut contra sacram Scripturam decerneret, quod per octingentos vel mille ducentos et amplius annos Orientis Ecclesia in usu non habuit. Et supposito modum illum recipiendi negantes Christum a principio sic fuisse insti-

tutum, ut modo exstat in Euchologio, hoc est cum forma Sacramenti Confirmationis, certum est auctorem illius non posse esse Methodium primum, cum non videretur verisimile eum non observasse locum Pauli ad Hebræos 6 et illius expositores Chrysostomum, Theodoretum, Theophylactum, Œcumenium, et alios affirmantes baptismum et ἐπιθεσιν τῶν χειρῶν, impositionem manuum, καὶ μετοχὴν τοῦ Πνεύματος, et participationem Spiritus, σπαρχίδα, signaculum, hoc est, confirmationem nonnisi semel jaci posse. Verisimile item esse, ad rubricas illas de unguendo et abluendo post preces illas appendicis forma a posterioribus Græcis additas esse, quod ea omnia, potissimum appendicem illam nonnulla exemplaria manuscripta minime habeant; cuius rei tum collegii Græcorum alumni, tum Joannes Matthæus Carylaphilus, quia viderunt atque legerunt, testes esse possunt. Et in Euchologio patriarchali manuscripto monasterii Cryptæ Ferratæ, nihil de forma reperitur: cum alioquin in eodem reperitur Canon 7 Synodi, legaturque cum illis, Sacerdos χρίει αὐτὸν τῷ μύρω καθὼς καὶ τοὺς νεοφωτιστούς, τὴν αὐτὴν ἐπιθήσκειν καὶ ἐπ' αὐτῷ ποιοῦμενος. Inungit eum unguento quemadmodum et recenter illuminatos, eadem verba et supra ipsum recitans, hoc est eandem formam enuntians. Hinc colligitur vel penitus olim non fuisse adhibitum unguentum, nisi solis hæreticis non confirmatis, vel adhibitum materialiter et extra sacramentum, et similem consuetudinem aliquando fuisse, probare locupletissime Suarez 3. par., quest. 72, artic. 11, disput. 36, sect. 1 explicans canonem concilii Arausicani. Et sic Arcudius hunc auctorem, si modo fuerit orthodoxus, intelligendum esse autumat. Jacobus Goar Notis in Euchologium citra omnem controversiam ejus non alium auctorem agnoscit præter Methodium primum, Christi confessorem, quem Baronius anno 842, ad revocandos in Ecclesiam lapsos mirifice laborasse scribit, qui pro salute omnium ejusmodi promulgavit edictum. Hic thronum assequitur anno 843, et anno 847 ex hac vita migrat, cum sedisset annos quatuor. Secundus anno 1240 tribus tantum mensibus sedem Constantinopolitanam obtinuit, quibus nihil memoratu dignum edidisse memoratur. Multa hic reponere possem Arcudio, et illud in primis, plus me et morum sanctitati, et doctrinæ Methodii patriarchæ, quam Arcudiarum conjectationi tribuere. Sed ne in hominem ingenium ex zelo fidei, et veritatis loquentem me geram vehementiorem atque acerbiorum, et potissimum, quod similia disputandi iste locus non sit, remitto lectorem ad Goarum, qui dicto loco proposita Arcudii argumenta examinat, et solide refutat.

In Bibliotheca Scoriali, ut notatur in indice manuscripto, sunt Methodii, patriarchæ Constantinopolitani, περὶ τῶν ἀποστροφόντων, etc. Λόγος εἰς τὴν ὑπαπαντήν. Et: Κανόνες κατανυκτικοί. De iis qui abnegarunt et convertuntur. Oratio in Hypapantem, et canones compunctorii. De primo et ejus auctore satis dictum est supra. De oratione in Hypapantem, est edita in illam solemnitatem oratio Græce et Latine Methodii Patarensis. An est illa ipsa, et cæcavit indicis auctor? Non nego tamen et patriarcham in eandem Hypapantem potuisse orationem scribere, et forte scripsit, cum et in alios dies sollemnes scripserit. *Canones compunctorii*. Verosimilius est patriarchæ esse, cum tum temporis similia scribendi usus invaluisset, ex Studiorum monasterio per Ecclesiam Græcam propagatus, ut alibi notabamus. Et si quis contenderit horum canones alteri Methodio patriarchæ ascribendos esse, in re obscurissima, cum illi carceribus tenebrosissimis includantur, non ero adeo morosus, ut verbis tantummodo concertare velim; de re mihi incerta cum quispiam certiora proferet, acquiescam.

Possevinus notat in catalogo bibliothecæ sanctæ Mariæ in Vallicella. *Methodii patriarchæ historia poetica in Gregorium Nazianzenum*. Quis non videt monstrum? Inquirendum nihilominus est.

Præter istos canones de lapsis, obliquè eos reconciliantem Ecclesiæ, que habentur in bibliotheca Barberina manuscripta cod. 87, p. 111. et cod. 95, p. 83, leguntur in eadem sub eodem Methodii patriarchæ Constantinopolitani nomine: *Ordo servandus in sponsalibus*, cod. 93, p. 17. *Ordo in benedictione nuptiarum*, ibidem p. 31, et cod. 87, p. 102, et cod. 101, p. 146, et cod. 102, pag. 52. *Ordo in benedictione bigami*, codic. 101, pag. 295, cod. 91, p. 89.

NOTITIA ALTERA.

(FABRIC. *Biblioth. Græc.* ed. Harles, t. VII, p. 273.)

Methodius [e Sicilia oriundus] confessor (1) et patriarcha ab a. C. (2) 842 CPol., a. C. 846 d. 14 Junii defunctus, imaginum propagator (3), ejus Vita, ab anonymo auctore scripta Græce, cum Allati versione et Henschenii *Analectis*, legitur in *Actis Sanctor.* t. II. Junii, p. 960 seq. Vide etiam Baronium ad *Martyrolog. Roman.* 14 Junii, ubi Methodium, Patarensensem, a Tyrio perperam distinguit. Effigiem ejus exhibet Goarus, p. 126, ad *Euchologium*. De scriptis ejus videndus Caveus, cui *Spicilegi* in vicem addes, quod *Encomium S. Agathæ*, virginis, Latine e Leonhardi Ponte versione editum est a Combefisio in *Bibl. concionatoria* et a Bollando ad 5 Febr. et Græcum exstat ms. in bibl. Veneta S. Marci scanno 29, cod. π, λογ. ζ, atque incipit: Ἐπειδὴ μὲν τὸ θαῦμα πρὸς τὸ λέγειν ἐξέγεται. Vitam uxoris sancti Theophanis hegumeni et confessoris a Methodio scriptam testatur auctor Vitæ Theophanis apud Henschenium in *Actis sanctor.* ad 12 Martii. *Canon sive constitutio ac διατάξεις πœnitentialis de iis, qui abnegarunt, per diversos modos et ætates* [Græce in c. Galei n. 5843. Cat. II, p. 185; Gr. in cod. Vindobon. 247, 3. V. Lamb. V, p. 251, in cod. Medic. 81, n. 40, plut. 9. V. Bandini Cat. codd. Gr. I, p. 400. — In

(1) Confessoris nomen accepit, quia nullo modo potuit adduci ut imaginum causam desereret, et potius ab imperatore, Michaelē Balbo, in vincula se conjici passus est, quam ut a propugnando cultu illarum discederet. Qui vero postmodum ad eum fortunæ gradum pervenit, ut dignitate Patriarchatus CPolitani ornaretur. » SIXT.

(3) Anton. Prægi ad a. C. 847, n. 17 [in cod. Vindob. 246, n. 7, sunt tres versus iambici Theodori et Theophanis ad Methodium patriarcham, et totidem vers. hujus ad illos, quos publicavit Lambec.

V Comm. p. 248. HARL.]

(3) Atque Methodii Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (in indice), in textu vero: Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ὁμολογητοῦ λόγος περὶ τῶν ἀγίων εἰκότων legitur in *Collectione orati. sacrarum* in cod. Mosquensi. V. cl. Matthæi Notit. codd. Gr. bibl. Mosquens. p. 6. Sub imperatore Michaelē, Methodio patriarcha, celebratur synodus CP. ubi confirmatum est syn. Nicænæ et decretum V. Mont-fauc. *Bibl. Coisl.* p. 102; add. p. 86. HARL.

codl. Paris. bibl. publ. 1336 et 1362 Fragm. In cod. Barocc. 101, Londini in bibl. Sionensi. n. 4, 468, Ordo de iis recipiendis, qui vario modo et varia ætate abnegarunt et his oratio pro iis, qui redeunt ad Ecclesiam; in codl. Coisl. 271 et 112. Montfaucon. *Bibl. HARL.*], Latine ex Herveti versione exstat in Appendice Balsamonis, p. 88 seqq. et in Bibliothecis Patrum, Paris. 1515, 1589, 1654: et apud Baron. ad a. C. 842., n. 21, Græce vero et Latine in Eucherio Goari, p. 876: qui huic Methodio illam vindicat, notasque addidit, p. 886, seq. In eadem Balsamonis Appendice, p. 96, occurrit etiam Latine Methodii Canon, sive *Constitutio de segregationibus monachorum Studitarum*. — [Ex Methodii patriarchæ *Aphorismis ascetarum Studitarum* est Fragm. in Collect. quadam locorum communium asceticorum etc.; in cod. Vindob. 251, V. Lambec. Comm. V, p. 324 seqq., 327 sq., Fragm. in Niconis Collectan. V. Montfaucon. *Bibl. Coisl.* p. 198, et sæpius. V. Indic. *HARL.*] *Homilia in eos, qui dicunt: « Quid profuit filius Dei crucifixus? et ad eos, quos pudet crucis Christi, sive bina potius ex illis Fragmenta, quæ Græce et Latine Gretserus in opere De cruce edidit, exstant etiam Latine in Bibl. Patrum Coloniensi, t. XV, a. 1622; et in Supplemento Parisiensi, a. 1659, t. I, p. 835 (4). Tertium habes apud Allatium, p. 349; de Methodiis Encomium Dionysii Areopagitæ. Codices quidam male tribuunt, nescio cui, Metrodoro; nam Methodio vindicat Anastasius Bibliothecarius epistola ad Carolum Calvum, quæ subijcitur Hilduini Areopagiticis apud Surium ad 9 octobr., et Flodoardus III, 18, ubi inter Hincmari scripta. De Passione S. Dionysii a Methodio CPol. Græce dictata, et ab Anastasio Rom. sedis Latine scripta. Encomium illud non ex antiquioribus monumentis, sed ex Hilduino, ut videtur, maximam partem repetitum. Petrus Franciscus Chiffletius etiam suæ Diss. de Dionysio Areopagita inseruit, Paris. 1676. 8. Idem cum Petri Lamsellii versione Latina primum lucem vidit in editione operum Dionysii Lamselliani, Paris. 1675. fol. Apud Hottingerum ms. fuit: Τοῦ ἁγίου Μεθοδίου πατριάρχου περὶ τῶν ἀπὸ συστάσεως κόσμου συμβάντων καὶ τῶν μελλόντων συμβαίνειν εἰς τὸ ἔξῃς (5). Falluntur igitur, qui vel *Chronicon* vel *Revelationes* Methodio Tyrio tribuunt. Confer Hottingeri *Bibliothecarium quadripartitum*, p. 98, 99, et quæ supra in Methodii, Patrensis sive Tyrii, scriptis notavi. FABR. [Sunt, qui hunc Methodium auctorem orat. de Simeonis et Annæ occursu et de Deipara et in ramos Palmarum esse velint. SIXT.] — Plura de illo Methodio, Syracusano, ejus fatis, sæpe tristibus, et scriptis, a Fabricio tam memoratis, quam omissis, collegit Mongitor. in *Bibl. Sicula*, tom. II., p. 66-69. HARL.*

DE S. METHODIO CONFESSORE, PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANO.

EJUS CULTUS APUD GRÆCOS LATINOSQUE ET VITÆ ACTA.

(Acta Sanct. Jun. t. II, p. 960.)

Inter præcipuos, sub imperatoribus Iconoclastis, Leone Armeno, Michaelē Balbo, hujusque filio Theophilo, fidei orthodoxæ athletas emicuit sanctus Methodius, eruditione, pietate erga Deum, castimonia, zelo Catholicæ religionis, plagarum sæpius inflictarum susceptione, exilii et extremarum ærumnarum perpassione, longe clarissimus; ac tandem, post impiorum imperatorum obitum, patriarcha Constantinopolitanus, fidei orthodoxæ gloriosus restaurator; qui meritorum suorum præmiium accepturus, ad æternam vitam migravit, anno 847 hoc 14 Junii. Ad hunc diem celeberrima solemnitate memoria ejus recolitur apud Græcos, tam in Typico, quam in Synaxario ms. Ecclesiæ Constantinopolitanæ, et aliis manu exaratis ac typo censis Menæis; officiumque ecclesiasticum valde illustre, invenitur mixtum junctum officio sancti Helisæi prophetæ.

2. Ipsum seorsim descriptum Græce et Latine a Nicolao Logotheta Macedone, collegii Græcorum Romæ alumno, ibidem invenimus, et in specimen

A aliorum similium infra dedissemus, si ei quæ præponitur acrostichidi, stropharum singularum initia respondere invenissemus. Sed cum hæc alia prorsus sint quam acrostichis promittat, et interpretes nonnulla ascripserit Methodio, quæ Helisæo relinquenda erant, non est visum operæ pretium tam male digesta proponere, cum de tot aliis sanctis longe melius ordinata cantica in Menæis haberi possint. Acrostichum ergo solum accipe.

Ἀρχιερεῖα Θεοῦ Μεθόδιον ἡμασιν μέλω.

Archipræsulem Dei Methodium carmine laudo.

3. Ad vespertas inter alia ponitur ex *Octoecho Sticherone* seu *Versiculus*, ad modulus tertii toni canendus, tanquam *poema Photii patriarchæ*: Βῦρροτύνως σήμερον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ στολιζέται, ἀγαλλομένη κραυγάζουσα· Ἐλαμπρύνθη μου τὸ κάλλος ὑπὲρ πᾶσαν πόλιν· Ἰεοῦ γὰρ τῶν ἀρχιερέων τὸ μέγα κειμήλιον, ὁ Ἐνδοξος Μεθόδιος, τὴν πορείαν πρὸς οὐρανὸν ἐποίησατο. Δεῦτε οὖν, φιλέοργοι, τῶν ὁρθόδοξων τὸ σύστημα, χοροστατήσαντες ἅμα

(4) In bibl. Augustana Vindel. sunt, teste Reisero, (Cat. p. 25.) tres codl. Methodii: 1.) Adversus eos, qui Christi adventum in carnem Eliæ negant protulisse; 2.) De Filii Dei incarnat. et passione; 3.) Advers. eos quos Christi crucis pudet. HARL.

(5) In cat. codl. Angl. et Hib. I, p. 62. citatur inter codl. Laudi Method. de v primis millenariis annorum et quid contingeret in fine sæculorum. Ibid. in cod. Bodl. 2746, libellus propheticus. HARL.

τὴν θείαν λάρνακα, λαμάτων πλημμύραν λαβόντες παρ' αὐτῆς, ἔκτεύμεν αἰτήσασθαι Χριστὸν τὸν Θεὸν τοῦ ῥυθῆναι τὴν οἰκουμένην ἀπὸ πάσης αἰρέσεως. *Festire hodie ornatur Dei Ecclesia, et exsultans clamat: Illustrata est pulchritudo mea super omnem civitatem: ecce enim archipræsulum gemma præclara, gloriosus Methodius, iter ad cælos tenuit. Agite ergo festi hujus amatores, cætus orthodoxorum, chorosque simul ducite circum arcam, curationum gratiam inde exundantem suscipientes: precemur autem ut exoret Christum Deum nostrum, quatenus universum liberet ab omni hæresi. Preca-tio sancta, quam ulinam ipse auctor irritam non fecisset, Invehendo perniciosissimum schisma! Interim discimus ex eo, miraculorum claritatem mortuo sancto non defuisse.*

4. In matutinali officio, inter septimam et octavam oden canonis ponitur elogium historicum sancti ejusdem, præmisso hujusmodi disticho:

*Ὁ Μεθόδιος λύχνος ὦν Ἐκκλησίας,
Μεθεὶς ὁδεύει τὰ κάτω πρὸς τὸν πόλον.*

*Methodius, esset cum lucerna Ecclesiæ,
Terrena linquens, ad polum instituit iter.*

Elogium autem etiam in Synaxario Constantinopolitano his verbis refertur: Μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ὁμολογητοῦ. *Memoria sancti Patris nostri Methodii, archiepiscopi Constantinopolitani et confessoris.* De ecclesia magnorum apostolorum, omnium post Sanctæ Sophiæ basilicarum celeberrima, et a magno Constantino ad suam successorumque imperatorum sepulturam constructa, pluribus agit Cangius lib. iv, *Constantinopolis Christianæ* cap. 5; ubi docet, quomodo eam a fundamentis restaurari, majoremque et pulchriorem fecerit Justinianus, exornarique

A Justinus Junior. Docet deinde, non solos imperatores, sed et patriarchas ex conditoris mente istie semper depositos fuisse; quibus etiam imperatrices et imperatorum liberi sive Cæsares jungendi; cæteris omnibus exesse jussit. Exemplo Græcorum inscriptus est etiam S. *Methodius* Martyrologio Romano, jam antea in fastos Latinos relatus, a Molano, Guebrardo, aliisque.

5. Acta rerum ab eo gestarum bis habentur Græce in bibliotheca Vaticana, signata numeris 655 et 1667, quæ nobis curavimus describi, et bis datus, Latine reddita a Leone Allatio, bibliothecæ Vaticanæ dum Romæ essemus custode, viro libris partim ex Græco Latinitate donatis, partim ingenio proprio elucubratissimis passim notissimo: qui in Diatriba de Simeonum scriptis pag. 121 initium Vitæ proponit; et licet auctorem ignoret (quem plane antiquum et fere cœvum arbitramur), non tamen a dicto Simeone Metaphraste compositam aut adornatam arbitratur. Titulus in mss. hic est: Ὑπόμνημα τῆς θαρρέστου πολιτείας τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. *Commemoratio Deo placitæ conversationis S. P. N. Methodii, archiepiscopi Constantinopoleos.* Hisce subjungimus Analecta, ex præcipuis scriptoribus Græcis, qui eodem aut proximis sæculis floruerunt et sunt historici omnes; puta Georgius Cedrenus, Joannes Scylitza, Joannes Zonaras, Constantinus Manasses, Michael Glycas; quibus accedunt, Theophanes presbyter in Vita sancti Nicephori patriarchæ Constantinopolitani, auctor cœvus in Vita sancti Nicolai Studitæ, Sabas monachus, Petrus monachus et Metaphrastes in Vita sancti Joannicii. Subjicimus nonnulla de quibusdam ejus scriptis, inter quæ sunt aliquot etiam Vitæ sanctorum.

VITA

AUCTORE CO.EVO, INTERPRETE LEONE ALLATIO.

CAPUT I.

Ortus, studia, monachatus, tormenta tolerata, exsilium in spelunca.

1. Sacrorum antistitem, necnon ascetam simul, D ac Christi martyrem, tantummodo angelis sive Dei archangelis (ut qui primæ divinæque hierarchiæ decori sunt, et dignos sacrorum præsidēs confor-mant, seseque exercentibus atque certantibus robur animosque addunt), pro dignitate extol-lere facultas fuerit. Quod si ea etiam homini-bus concederetur, nonnisi iis qui ejusdem ordinis dignitatisque sunt daretur: quatenus hierarchiam hierarchia, exercitationem conatus, victoriam con-secutus victorem collaudaret. Quid porro si ex his

α'. Ἱεράρχην, καὶ ἀσκητὴν ἅμα, καὶ Χριστοῦ μάρτυρα, μόνοις δ' ἂν γένοιτο δυνατόν ἀγγέλοις ἐγκωμιάσαι ἀξίως, ἢ ἀρχαγγέλοις Θεοῦ, οὔτε τὴν πρώτην καὶ θείαν ἱεραρχίαν κοσμοῦσιν, τοὺς τε ἀξίους ἱεράρχας μυσταγωγοῦσιν, καὶ τοῖς ἀσκουμέ-νοις τε καὶ ἀθλοῦσι ῥῶσιν καὶ προθυμίαν ἔχουσιν· εἰ δὲ καὶ ἀνθρώποις τοῦτο δοθῇ, τοῖς τῷ ἀνδρὶ πάντως ὁμοταγέσι καὶ ὁμοτίμοις, ἱεραρχία μὲν ἱεράρχην, ἀσκησιν δὲ σπουδῇ, καὶ ἀθλοφóρος τὸν στεφανίτην καταγεραίρει. Τί οὖν, εἰ μηδεὶς τῶν τοιούτων ἀν-δρῶν μέχρι τοῦ νῦν τῷ πανευφύμῳ Μεθοδίῳ τοιούτων

τινα λόγον προκατεβάλετο, αἰδοῖ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀνδρὸς σιγῇ τούτων ἀποθαυμασάντων καὶ σεμνυνάντων, ἀρὰ γε ἀνιστόρητον πάντῃ τοσαύτῃ ἀνδρὸς ἀρετῇν, εἰ καὶ ἐλάχιστοι, καταλείψομεν, καὶ οὐκ ἀναγγελοῦμεν τὰς θεόθεν δι' αὐτοῦ γεγενημένας εὐεργεσίας; Καὶ πότε δὴ γνησιώτερον τὴν κλεούσαν πατέρα τιμᾶν πληρώσομεν ἐντολὴν; Εὐχαριστίαν προσάγοντες τῷ καθεκάστῃ γενεᾷν τοὺς οἰκείους θεράποντας δίκην φωστήρων ἐξανατέλλοντι, καὶ τῷ τὸν σκότον ἀποδιώκοντι· πλὴν οὐ τοσοῦτον μανίας ἢ μέθης ἀναπεπλήσμεθα, ὥς κατ' ἀξίαν τὸν δίκαιον ἐγκωμιάζειν ἐπαγγέλλεσθαι· ἀλλ' ὅν τρόπον οἱ ἄρτι εἰς διδασκάλους φοιτῶντες, τοὺς μὲν ἀρχετύπους τῶν γραμμάτων χαρκxτῆρας ἀπομυμοῦνται, οὐκ ἐφικνοῦνται δὲ τῆς ἀκριβοῦς ἐμφερείας αὐτῶν, ὥς τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς εἰκνέαι, οὕτω καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος, ψελλίσαι μὲν ἔσως διανοίᾳς ἀτέχνου προοβελήμενος, τ' ἀληθὴ δὲ καὶ συντόμως λέγεται κατὰ δύναμιν.

reddant sic ut omnia ad amissim illis similia sint; ita nostra hæc oratio, sententias nulla arte perpolititas proponens, balbutiet quidem fortasse, vera

β'. Ὁ ἐκλεκτὸς Θεῷ Μεθόδιος τὰς Συρακούσας ἔχε πατρίδα, γονέων εὐκλεῶν καὶ πλουσίων υἱὸς γεγενῆς· ἐν αἷς πᾶσαν γραμματικὴν τέχνην καὶ ἱστορίαν, ὀρθογραφίαν τε καὶ ὀξυγραφίαν κατωρθώκως ἐκ παιδὸς, ἥδη λοιπὸν εἰς ἄνδρα τελῶν, τὴν βασιλίδαν καταλαβὼν, πλείστα χρήματα ὅσα ἐπαγόμενος, βασιλικῶν ἀξιωματίων τυχεῖν ἐπιέμενος, καὶ τῷ βίῳ περιφανῆς καταστήναι· συντυχὼν δὲ τινι ἀσκητῇ ἐκ προνοίας Θεοῦ, καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτηθεὶς, δι' ἣν τῶν ἐσπερίων πρὸς τὴν ἑω μεταπεποίηκε, τὸν ἴδιον ἐξειρήκει σκοπόν. Ὁ δὲ σοφὸς ἀνὴρ ἐκτενὲς φησιν· Καὶ εἰ οὕτω δόξης ἐρᾷς, ὦ νεανία, διὰ τί μὴ τὴν μένουσαν μάλλον καὶ τὴν θείαν ἀντὶ τῆς παρερχομένης καταπλουτήσας, τὰ μὲν οὖν χρήματα τοῖς πενομένοις κατασκορπίσας, τὸν σταυρὸν δὲ Χριστοῦ ἄρας, καὶ τοῖς Δεσποτικῇς τῷ ὄντι βασιλικῇ; Ἰχνησιν ἐπακολουθήσας; "Ἢ οὐκ ἐν Εὐαγγελίοις ἐκαστοταπλασίονα ὧδε ταῦτα ἀπολήψεσθαι, Χριστοῦ λέγοντος ἤκουσας, χάκει ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσαι; "Ὡστε εἰ πεισθείης νῦν τῷ ἐμῷ λόγῳ, πτωχὸν σεαυτὸν καὶ ἄδοξον καταστήσεις, μετὰ δυναστῶν λαοῦ καθίσεις, καὶ θρόνου δόξης κατακληρονομήσεις.

γ'. Εὐθύς οὖν ἡ ἀγαθὴ καρδία ἐκείνη, ὥσπερ καλὴ γῆ τὸν σπέρρον δεξιμένη, πάντα μετὰ σπουδῆς ἐπέτελεσεν. Ἀποκείρεται τοίνυν ἐν τῇ Χηνολάκxου μονῇ, χάκεισε τὴν ἀσκητικὴν ἐξάνυει παλαίστραν, μὴδ' ὅ τι οὖν τοῦ κανόνος ὑπερβαλέσθαι, ἢ καταλείψει σπουδάζων, σαφῶς ἐπιστάμενος τὴν εἰς ἐκότερα κλίσειν τοῦ παντὸς εἶναι ἀπόπτωσιν.

δ'. Καὶ οὕτως μὲν οὗτος ἐφιλοσόφει, μέχρις ὅτε λοιπὸν ἡ βαθεῖα καὶ σκοτεινὴ νύξ τῆς αἰρέσεως τῶν

A hominibus nemo usque ad hæc tempora; omnium laude, præconio et æternitate digno Methodio laudationem aliquam reposuerit, omnibus præcellentissimi viri veneratione absterritis, ideoque res illius gestas silentio et admiratione, venerantibus; an propterea a tanto heroe sermonem abstinēbimus, et tantam virtutem, despiciatissimi licet, præteribimus, neque beneficia divinitus per eum universo orbi collata enuntiābimus? Quandonam autem opportunius præceptum de honorando patre explebimus, gratias illi agentes, qui singulis ætatibus servos suos, luminarium instar, exoriri facit animorumque tenebras pellit? Non tamen in tantum furorem ebrietatemque devolvemur, ut proliferi velimus, dignis justum laudibus celebrandum a nobis esse. Etenim sicut illi qui primum a præceptoribus instituuntur, archetypas litterarum formas imitantur, licet exquisita earum lineamenta non

2. Acceptus Deo Methodius Syracusas (a) patriam habuit, fama conspicuis parentibus ac præditi- bus ortus, ubi ab ipsa pueritia universa grammatice, historiarumque scientia necnon recte celeriterque scribendi arte excultus, cum jam virum induisset, reginam urbium occupat, ingenti opum vi constipatus, ut ibi regis dignitatibus insigniretur, sumptuumque magnificentia conclaresceret. Verum, ita eum ducente providentia Numinis, cum in ascetam incidisset, interrogatus, quamnam ob causam partibus occidais dimissis ad orientales se transtulerit, quod animo prius conceperat effatur. Tum caius ille vir: Si desiderio gloriæ, ait, adeo urgeris, o adolescens, quare non stabilem illam divinamque potius, præ fragili, et cito avolutura, tibi procuraveris, opibus in indigentes effusis, cruce Domini sublata, dominica et vere regia vestigia secutus? Añnon in Evangelis Christum enuntiantem audisti eam etiam in hoc mundo centuplum accepturum te, et vitæ æternæ hæreditatem consecuturum? Quare si me audies, fidemque sermoni meo adhibebis, facies, ut pauper et inglorius sis, sique sedebis cum potentibus populi, et throni gloriæ hæreditabis.

3. Statim itaque egregius ille animus, veluti terra fecunda semen excipiens, summo nisu dicta exsequitur. Quare in (b) Chenolaci monasterio capillos deponit, postmodum ascetica palestra perfluitur, summo stadio contendens ne quid infra vel supra regulam faceret, probe sciens, quæcumque quis declinaverit partem cum rerum omnium jacturam fecisse.

4. Et hac ille quidem ratione vitam suam sobrie moderateque instituebat; quoad tandem atra et

(a) *Syracusæ* urbs Siciliæ est notissima: hinc ipse Methodius, ex affectu erga Siculos, videtur scripsisse illam illustrem orationem de sancta Agatha virgine et martyre, quam edidimus 5 Februarii pag. 624 seq.

(b) *Chenolacus*, id est *Lacus anserum*, monasterium ædificatum a Stephano sub Leone Isaurico, uti constat ex elogio, quod ex Mæmæis Græcis edidimus ad diem 14 Januarii pag. 976.

lucubrica (c) hæresens nox, odio persequentium Dei Verbum, et œconomiam ejus abnegantium, ideoque evertentium imagines et probo afficientium, terrarum orbem universum, qui urbi regie obedit, occupavit. Tum sanctissimus patriarcha (d) Nicephorus sede pellitur, et in exsilium projicitur; reliquique omnes, de fide bene (e) sentientes, extores, exsules, errantesque in montibus et speluncis et terræ hiatus abdebantur. Tunc ipse de monasterio egrediens, Romam, tanquam eam quæ a talis pestis dominio erat immunis, se confert, nihil de instituto suo remittens, sed ibi multo ardentius actioni meditationique, non intermissis exercitationibus, addicitur, ut comparatis sibi ex utraque subsidii stabiliretur, et ab excelso collatas sibi vires exciperet. Cum vero mali noxam in dies truculentius crescere, furereque, necnon sacrorum emeliorum exustiones, fidelium fugas, proscriptiones, exsilia, notarum inundationes, impatibilia verbera, carceres, famem, calumnias, et pleraque alia his similia oculis ipse suis intueretur, illacrymabatur, miserisque affliciebatur modis, et supplex que in suavem auram permularet.

5. Non diu post factum est, ut efferus ille (f) Leo, sub altari cui injurius fuerat, trucidaretur, et imperii compos (g) Michael fieret. Tum denique ægre ferens silentium veritati indictum, impietatem vero elatis clamoribus adeo obstrepere, ut jam vox ejus apud cœlites inaudiretur, nec esse qui os illi obstrueret aut effata refelleret, tomis de dogmate dissærentibus, sive potius fidei orthodoxæ definitionibus a Romano (h) pontifice procuratis, ad Leonis successorem progreditur, sperans eum ad rectam fidem perducere, proprioque throno (i) sanctum Nicephorum restituere. At ille tomis acceptis, quasi aranearum telas elusit; Methodium vero, clare, libere, ac intrepide rectam fidem propugnantem, veluti seditionis, ut ille aiebat, et scandalorum auctorem, suspensum, septingentis ferme verberibus cecidit; sicque semiexanimem, et jam jam expiraturum, primum quidem in carcerem, dein apud Andræ apostoli insulam conclusit in (k) sepulcrum; in quo et alius, de affectata tyrannide pœnas luens, includebatur: ut pressus undique

μισούντων καὶ ἀρνούμενων τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγον οἰκονομίαν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν αὐτοῦ καθαιρούντων καὶ καθυβριζόντων εἰκόνα τὴν οἰκουμένην κατέλαβεν, ὥς ὑπὸ τὴν βασιλίδι, ὅγε ἀγιώτατος πατριάρχης Νικήφορος τοῦ θρόνου ἐλαύνεται, καὶ ἐξορίαν καταδικάζεται, καὶ πάντες οἱ τοῦ ὀρθοῦ δόγματος μετανάσται καὶ φυγάδες καὶ ἀλήται γεγέννηται, ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπάς τῆς γῆς συγκλειόμενοι. Τότε γὰρ λοιπὸν τοῦ φροντιστηρίου ἐξάρας τὴν ῥώμην καταλαμβάνει, ὡς ἐξω τυγχάνουσαν τῆς κακοῦ ἐξουσίας μέντοιγε, κάκεισε φιλοπονώτερον ἀσχετῶν καὶ θεωρίαν, ὡς ἀμφοτέρωθεν τε κραταιωθῆναι, καὶ οἶονε τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν προσλαβέσθαι. Βλέποντι δὲ τὴν τοῦ κακοῦ δυναστείαν σφοδρότερον ἐπιμαυνομένην, τὰς τε τῶν ἱερῶν κειμηλίων ἀποτεφρώσεις, καὶ τὰς τῶν πιστῶν φυγαδεύσεις, τὰς δεσμεύσεις, τὰς ἐξορίας, τοὺς καυστηριασμούς, τὰς ἀφορήτους μάστιγας, τὰς εἰρκτάς, τὸν λιμὸν, τὰς διαβολάς, καὶ ὅσα τοῦτοις ἐστὶ παραπλήσια, ἐδάκρυεν, ἐδέετο τοῦ Θεοῦ ἐπιτιμῆσαι τῇ καταιγίδι, καὶ στήσαι ταύτην εἰς αὖραν.

Deum exorabat, ut tempestatem compesceret, eam-

ε'. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ἀναιρεῖται ὁ ἄγριος Λέων ὑπὸ τοῦ θυσιαστηρίου καθ' οὗ ἐδυσφήμευσεν, καὶ παραλαμβάνει Μιχαὴλ τὸ βασιλεῖον. Τότε δὴ οὐν μὴ φέρων ὄρεσιν, τὴν μὲν ἀλήθειαν καταφιμωθείσαν καὶ ἀφασίαν καταδικασθεῖσαν, τὴν δὲ ἀδικίαν μέγα βρώσαν, ὡς εἰς οὐρανὸν τὴν κραυγὴν αὐτῆς ἀκουσθῆναι, καὶ μηδένα εὐρίσκεισθαι τὸν ταύτην ἐπιστομίζοντα ἢ ἐλέγχοντα, τόμους δογματικούς. ἦτοι δρους ὀρθοδοξίας, παρὰ τοῦ πάπα λαβὼν, ἀνέρχεται πρὸς τὸν διάδοχον Λέοντος, ἐλπίσας τοῦτον δεῖαι πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ ἀποκαταστήσαι τὸν ἐν ἀγίοις Νικήφορον τῷ ἰδίῳ θρόνῳ. Ὁ δὲ τοὺς μὲν τόμους δεξάμενος, ὡς ἱστὸν ἀράχνης ἐφαύλισεν, αὐτὸν δὲ τὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τρανῶς καὶ παρρησιασμένως διαγγέλλοντα, ὡς παραχῆς φησιν αἴτιον καὶ σκανδάλων, περὶ τὰς ἑπτακοσίας ἀνῆρτησε μάστιγας, καὶ οὕτως ἡμεινῶν λοιπὸν καὶ τὰ ἔσχατα πνέοντα, πρῶτον μὲν φρουρᾷ, ἔπειτα δὲ ἐν τινι τάφῳ εἰς τὸ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου νησίον κατέκλεισεν, ἐν ᾧ τάφῳ καὶ ἕτερος ἐπὶ τυραννίδι κατακέλειστο· ὡς πᾶσαν αὐτῷ ἀθυμίαν πανταχόθεν ἐγγίνεσθαι, ἀπὸ τῶν πλη-

(c) Hæresis ea excitata fuit a Leone Armeno imperatore anno 814.

(d) Sanctus Nicephorus in exsilium pulsus est anno 814 die 13 Martii, ad quem illustravimus ejus Acta, ab Ignatio diacono ejus discipulo scripta; et adjunximus Orationem de ejus exsilio et translatione reliquiarum, auctore Theophane presbytero et præposito. Solemnem ejus translationem peregit sanctus Methodius, quam infra inter Analecta referimus.

(e) Multos ex his retulimus ad caput 9 Vitæ sancti Nicephori littera a; et quo die colantur indicavimus.

(f) Leo Armenus fuit occisus nocte Nativitatis Christi sub finem anni 820.

(g) Michael, ob linguæ vitium cognomento Balbus, Amorio Phrygiæ oppido oriundus, comes excubitorum et patricius a Leone Armeno creatus,

ac tunc e carcere eductus atque imperator factus, variis fuerat hæresibus imbutus, et sacrarum imaginum osor etiam ipse, omnem fere catholicum cultum proscripsit.

(h) Hoc contigit anno 821, quando Michael imperator permiserat varios ab exsilio redire: et tum Romanæ Ecclesiæ præsidebat sanctus Paschalis, cujus Acta illustravimus ad diem 14 Maii.

(i) Quæ tunc sanctus Nicephorus ad imperatorem scripserit egeritque, habentur cap. 13 Vitæ.

(k) Et Joannes Scilitza asserit, a Michael Balbo sanctum Methodium ex urbe expulsam, et traditum in custodia servandum in Acrita insula. Quæ etiam apud Zonaram leguntur. Videtur ea insula esse in Propontide prope Bosporum, et Acritam promontorium, sicut exhibetur in Mappa Ph. de la Rue, sed absque nomine; in hac Vita appellatur Insula sancti Andræ.

γών, ἀπὸ τοῦ ἀθεράπευτον εἶναι, ἀπὸ τοῦ καταδικασθέντος ἀγροίκου ἀνδρός, ἀπὸ τῆς τοῦ τάφου στενοχωρίας, καὶ τὸ δεινότερον, ἀπὸ τοῦ ἀφεγγοῦς σκότους. Οὐκ ἔτι οὖν ἡμῖν δεῖσει λοιπὸν τὰ τούτοις ἐπόμυνα σκυθρωπὰ ἐξεῖπαι, τὸ εἶδος τῆς βασάνου μαθοῦσι, πάντων εἰδόντων τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, καὶ τὸ ἄθλιον τῆς περὶ ταύτης καὶ ἐπίνοσον σκευός, ὁπόσων ὀδυνῶν τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς τοιούτοις ἐμπύλησιν· τῷ ὄντι γὰρ ἐτέθη καὶ αὐτὸς ζῶν ἀπρονόητος ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου. Αὕτη τοῦ μακαρίου Μεθοδίου ἡ ὑπὲρ Χριστοῦ πρώτη δόλησις· τὰ γὰρ ἐξῆς αὐθις εἰρήσεται· τοῦτο τὸ σφοδρὸν καὶ ἐπιτεταμένον μαρτύριον τοῦ μεγάλου ὄντως Χριστοῦ μάρτυρος.

ζ'. Διαφόρως τοῖνυν ἐρωτηθεὶς εἰ βούλοιο ἐνυδρίσαι εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα, καὶ τῆς εἰρκτῆς ἀφεῖναι, μυριάκις ἔλεγε τοιούτους καὶ ὑπὲρ τούτους ὑποῖσειν θανάτους, ἢ κἂν γοῦν ἄτιμον ἔνοιαν κατ' ἐτὴ· Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἰκόνας ἐνθυμηθῆναι. Ἐννέα τοῖνυν ἔχεις συγκεκλησμένους ἐνιαυτοὺς, μόλις ἀφέσῃς· γραφείσης κοινῇς τοῖς δεσμοῖς τοῦ παρανόμου βασιλέως κατὰ τὰς τελευταίας πνοὰς κελεύσαντος, καὶ αὐτὸς ἀπελύθη, Πνεύματος ἁγίου πεπληρωμένος, καὶ τῆς ἀθανάτου ζωῆς τοὺς ἀρραβῶνας, τὰ στίγματα λέγω τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, οἰκέψ ἐπιφερόμενος σώματι· λείψ· ὄλος τὴν κεφαλὴν, καὶ νεκρῷ μηδὲν διατρέων, μόνοις ὅστις καὶ δορὰ τὸ ἀνθρώπινον ἀποσώζων σχῆμα καὶ τὴν προτέραν ὁμοίωσιν. Οὕτω τοῖνυν καθ' ἑαυτὸν καταστὰς (οὐ γὰρ ἦν φροντιστήριον τῆς αἰρέσεως ἁμοῖρον), ὥμιλει τοῖς ὁμοῦλοις αὐτῷ ἀσκηταῖς τε καὶ Χριστοῦ μάρτυσιν, τῶν δεσμῶν καὶ τῆς ἐξορίας ἄρτι ἀπολυθεῖσιν· ὥμιλει δὲ καὶ τοῖς τῆς συγκλήτου, ἔστιν ὅτε καὶ τοῖς ἰδὼν τῆς αἰρέσεως πεπωκόσι τὰ σωτήρια δόγματα παρατίθει, καὶ τοῦ κατὰ ψυχὴν κινδύνου ἀπήλλαττεν· πολλὴ γὰρ ἦν καὶ ἡδὺς καὶ βαθὺς τὴν διάνοιαν, τὰ τῶν θείων Γραφῶν εὐφρῶς συμβιβάων καὶ προβαλλόμενος, ὡς ἴδιον μᾶλλον τὸν ἑαυτοῦ λόγον ταῖς ἀκοαῖς ἐπὶ ῥεῖν, ὕδωρ ψυχρὸν καὶ τῷ δεδιψήχοντι λάρυγγι.

ζ'. Τοῦ τοῖνυν ἐθνοφίλου μᾶλλον ἢ Θεοφίλου τὴν τοῦ πατρὸς βασιλείαν διαδεξαμένου, τότε τῆς μιαιφάνεως ἀίρεσεως ἔκπομα πεπωκότος εἰς μέθην, πάλιν οἱ ὀρθόδοξοι ἐδιώκοντο, ἐξορίζοντο, ἀξιομάτων ἐπιπτον, κτημάτων καὶ οἰκημάτων ἀπεστεροῦντο· οὐκ ἦν εἶδος κακοπαθείας, ὃ μὴ ὑπέμενον. Τότε τοῖνυν διαβάλλεται τούτῳ τῷ ὄφει ὁ τοῦ Χριστοῦ ἀριστεὺς καὶ μάρτυς Μεθόδιος, τὴν αἵρεσιν φανερώς ἀπελέγχων, καὶ μεγάλως ὑπενεγκῶν βασάνους τῆς ὀρθοδόξου πίστεως χάριν. Μετακλήθεις τοῖνυν αὐτῷ, ἔφη ὁ βασιλεὺς· Οὐ παύσεις,

(η) Quia Michael tantum annos 8 et menses 9 regnavit, aliquod hic σφάλμα in numero novem est: forte loco ζ' septem, irrepit θ' novem, scilicet ab anno 821 usque ad annum 828: Zonaras enim so-

A angustiis, flagris, medicamentorum inopia, condemnati illius atque agrestis hominis societate, arcta sepultura, et quod omnium pessimum est, obscuris tenebris animi miser discrucietur. Non erit itaque posthac opus, quæ multiplices inde subsecuta sunt, ærumnas ac molestitudines vobis recensere, qui tormenti genus quale sit calletis. Neminem enim præterit, quantas ægritudines animi, dum talibus malis conflictantur, et humanæ naturæ infirmitas, et luteum hocce infelix morbisque obnoxium vas homini ingerant. Vere enim ipse in obscuris et in umbra mortis, nemine de salute illius laborante, repositus erat. Hoc est primum beati Methodii pro Christo certamen; quæ enim p. sinuodum subsecuta sunt, mox dicam; hoc vehemens B intensumque magni pro Christi athletæ martyrium.

6. Cum itaque sollicitaretur multifariam ut Christi imagini injuriam faceret, sicque exemptus cavea, solutus viveret, sexcentas, aiebat, similes, et multo amplius se mortes sustinere ualle, quam contra Christi Dei nostri imaginem vel levissimum quid animo concipere. Novem (η) igitur annos in carcere conditus, cum omnes qui vincti tenebantur dimittendos edixisset imperator, extremum vitæ spiritum agens, et ipse emissus est; Spiritus sancti plenus, et vitæ immortalis arrhabonem, stigmata, inquam, passionum Christi, proprio corpore præferens, capite toto glaber ac depilis et mortuis quam simillimus, solisque ossibus et cute hominis speciem prioraque servans lineamenta. Tunc soli sibi vivens (neque enim erat monasterium ab hæreseos peste immune) ascetis, qui eodem ac ille zelo ducebantur, et Christi martyribus, tum primum a vinculis et exsilio dimissis, consuescebat. Consuescebat etiam cum iis qui in dignitate erant, et ex senatu, de fide tamen recte sentiebant. Fuit etiam cum iis qui venenum hæreseos imbibebant, ut salutaria dogmata proponeret, et eos a discrimine animum opprimente liberaret: multis enim persuasibilibus iisque acutissimis pollebat sententiis, et ingenio præstanti divinarum Scripturarum verba apte componens aliis dictitabat; ut jucundior ejusdem oratio auribus audientium influeret, quam aqua frigida ac suavis faucibus sitiienti infunditur.

D 7. Cum itaque Theophilus (m), gentilismi potius quam Dei amans, patri in imperio successisset, et infamis illius hæresis poculum ad ebrietatem exhausisset, rursum rectæ fidei addicti fugari, in exilium pelli, a dignitatibus dejici, rebus omnibus possessionibusque privari et nulla non calamitate affici. Tunc etiam inhumani isti serpenti Christi strenuissimus miles et martyr Methodius defertur, tanquam qui palam hæresim refelleret, ingentiaque pro fide orthodoxa tormenta sustinisset. Accersitum itaque compellat imperator: Annou quiesces

lum septem annos exsiliū habet.

(m) Theophilus regnavit a mense Octobri anni 829 usque ad annum 842.

unquam, Methodi, pœnas jam importuno isto tuo ac pertinaci contentionis studio perpressus, regnantium dispositionem confundere? idque rei vilissimæ causa, imaginis, inquam, pro qua tot tumultibus terrarum orbem complesti, ut et Romanum pontificem ad tomos meo patri scribendos adigeres? Tunc Methodius: Si imaginis ratio penes vos ita vilescit, nulliusque dignationis æstimatur, quam ratione vos, quibus Romanum imperium in manu est, una cum Christi imagine, vestram non evertitis et aboletis, ut æque ac Christus gloriam assequamini, sed quotidie eam multiplicatis et exaltatis? Annon hæc causa, etiam nobis tacentibus, clara aperta que est?

8. Tum ille, redargui non ferens, adhortationem in furorem convertit, et (n) loris extendi iubens, humeris et pectore denudatis, sexcenta et amplius verbera inflixit; et ita semianimem, ac sanguine undique conspurcatum, in subterraneam caveam, quæ in palatio erat, per quemdam hiatum præcipitari mandavit. Nocte vero a nonnullis piis hominibus eductus, et tempestiva curatione accepta, ipse quidem bene valuit; quæ vero illi medicinam admoverat Deo dilecta domus, ab impio et furente tyranno publicata est. Hæc fuit beati pugilis secunda propter Christum lucta, et cum Christo victoria.

9. Verumtamen dolosus ille serpens, cum plane videret Christi militem corporis tormentis cedere nescium, ut qui et laboris patientem animum, et satis virium haberet, ad opposita sese convertit; ratus blandimentis et spe gloriæ majoris virum expugnare, sibi que posse conciliare. Quare advocans eum, suaviter ac mansuete colloquia conferebat, et quæstiones e Scriptura petitas ab eo solvito animo excipere favebatur; tandemque in palatio cum fidissimis servis suis manere eum voluit. Verumtamen vir Dei, hac quoque ratione, vincebat magis quam vincebatur. Etenim omnes quibus familiarissime utebatur imperator, ad rectam fidem instruxit; imperatorisque ipsius iram, atque ad sacrilega quæque impetum ac furorem, in moderatam quamdam sobrietatem ambiguitatemque transvexit, ita ut ille neque consueta audacia in orthodoxos ferretur, neque propriæ sententiæ quasi irreprehensæ sideret.

CAPUT II.

Patriarchatus Constantinopolitanus: res in eo gestæ, morbus, obitus.

10. In his cum sanctus vir se exerceret, Dominus imperatori mortem intulit, quæ etiam in illius

(n) Zonaras sic scribit: Sanctissimum Methodium, post multos cruciatus malarumque contusionem et dentium evulsionem, in insulam Panormum, quæ nunc Antigoni cognomen habet, impius relegat imperator, et intra monumentum cum duobus latronibus concludit: quorum altero mortuo, quantam violentiam et molestiam vir sanctus ex terrimo cadaveris fetore toleravit, nulla quisquam

Μεθόδιε, τὰς ποινὰς ὑφίσταμενος ἐξ ἀκαίρου φιλονεικίας, καὶ τῶν κρατούντων τὴν εὐνομίαν ταραττων; Ποίας ταύτης, φησὶν, ὅτι δὴ πράγματος εὐτελοῦς χάριν, τῆς λεγομένης εἰκόνος, παραχῆς τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσας, ὥς καὶ τὸν πᾶπαν Ῥώμης παρασκευάσαι, τόμους καταπέμψαι τῷ ἐμῷ πατρί; Τότε ὁ Μεθόδιος· Καὶ εἰ οὕτως παρ' ὑμῖν ὁ τῆς εἰκόνος εὐτελής ἐστὶ λόγος, καὶ οὐδεμιᾶς φροντίδος ἄξιος, διὰ τί οἱ τὴν Ῥωμαίων λαχόντες ὑμεῖς ἀρχὴν, τὴν ὑμετέραν οὐ συγκαθαίρετε τῇ τοῦ Χριστοῦ εἰκόνι καὶ ἀφανίζετε, ἢ ὁμοίως Χριστῷ συνδοξάζεσθε, ἀλλ' ὅσημέραι ταύτην ἐπιτείνετε καὶ ἐπαίρετε; ἢ σαφές τε καὶ φανερὰ ἡ αἰτία, καὶ ἡμεῖς αὐτὴν μὴ λέγωμεν;

η'. Καὶ ὅς γε, τοῦ ἐλέγχου ὕβριν οὐκ ἐνεγκὼν, εἰς θυμὸν τὴν παραίνεσιν μεταποίησεν, καὶ τοὺς ἱμαῖοις ταθῆναι κελεύσας, γυμνοῖς τοῖς νώτοις αὐτοῦ καὶ τοῖς στέρνοις ὑπὲρ τὰς ἐξακοσίας κατέφερε μάστιγας, καὶ οὕτως ἡμιθανὴ καὶ τῷ αἵματι πάντοθεν πεφυρμένον, ἐν τινι ὑπογαίῳ ἀντρῷ τοῦ παλατίου, διὰ τινος στομίου, ῥιφῆναι προσέταξεν. Νυκτὸς δὲ καταλαβούσης, ὑπὸ τινων ἀναληφθεὶς φιλοχρίστων, καὶ θεραπείας ἀξιωθείς, αὐτὸς μὲν ἀναβρώσεως ἔτυχεν, ὁ δὲ τοῦτον θεοφιλὴς τεραπευτικὸς οἶκος, δημεύσει παντελεῖ ὑπὸ τοῦ μισοχρίστου καὶ λυσσητῆρος τυράννου καταδικάζεται. Τοιαύτη τοῦ μακαρίου πύκτου καὶ ἡ δευτέρα διὰ Χριστὸν πάλη, καὶ μετὰ Χριστοῦ νίκη.

θ'. Ἀλλὰ γὰρ ὁ δόλιος ὄφρις ἐκεῖνος συνιδὼν, ὅτι μὴ ταῖς βασάνοις εἰκειν φύσεως ἔχει ὁ τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης, φερεπόντου τυχὼν ψυχῆς καὶ δυνάμεως, ἐπὶ τὸ ταῦταις ἀντικείμενον μέρος ἐχώρησε, κολακείᾳ τοῦτον συλῆσαι καὶ δόξῃ καραδοκῆσας. Καὶ δὴ προσκαλεσάμενος, σὺν ἱλαρότητι καὶ ἡπιότητι προσωμίλει, καὶ Γραφικὰς πεύσεις παρ' αὐτοῦ λυεσθαι ἡδέως ἔχειν ἂν ὡμολόγηι, τέλος, ἐνδον τοῦ παλατίου μένειν σὺν τοῖς γνησίοις προστάταις θεράπουσιν. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος καὶ οὕτω μάλλον ἐκράτει, ἢ ἐκρατεῖτο· τοὺς γὰρ οἰκιστάτους τῷ βασιλεῖ πάντας ὀρθοδόξῃν ἐξεπαίδευσεν, καὶ τὸ τοῦ βασιλέως δὲ ἄκρατον περὶ τὸ δύσφημον καὶ ἀνέπαφον εἰσχεκραμένον πῶς καὶ ἀμφίδωρον μετασκεύασεν, ὥς μήτε τῷ συνῆθει θράσει κατὰ τῶν ὀρθοδόξων χωρεῖν, μήτε μὴν τῇ οἰκείᾳ δόξῃ ὡς ἀνωμήτῃ καταθάρβειν.

ι'. Ἐν τοῦτοις τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς ἐξεταζομένου, θάνατον ἀπέστειλε Κύριος ἐπὶ τὸν βασιλέα, καὶ

oratione consequi potest. Ita etiam Cedrenus; Sanctus Methodius, inquit, in quamdam relegatus insulam, vivus cum duobus latronibus in sepulcrum inclusus fuerat. Verum ea in Vita melius distinguuntur, et ad tempora Michaelis Balbi referuntur. Potuit tamen sub Theophilo, ex cavea palatii clam eductus, in insulam Panormum sive Antigoni secessisse. Reliqua infra in Analectis referuntur.

ἦλθεν ἐπὶ τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ· ἕμα γὰρ ἐτεβήκει, συντελευτᾷ αὐτῷ καὶ ἡ αἵρεσις. Τοῦ γὰρ παιδὸς Μιχαὴλ σὺν τῇ μητρὶ τὴν βασιλείαν παραλαβόντος, ἡ ὀρθόδοξος Χριστοῦ Ἐκκλησία παρῤῥησίαν λαμβάνει, καὶ τὸ κίβδηλον τῆς αἵρέσεως ὡς ἀνθρωπίνῃ χειρὶ φύεν τε καὶ κρατηθὲν ἀπηλέγχετο, καὶ οἱ λαλεῖν καὶ ἀκούειν βουλόμενοι περὶ τούτων, ἐκωλύοντο. Ἰωάννου τοίνυν ἀνδρὸς γοῆτου καὶ ὑδρομάντεως· τῆς εἰρημένης προϊσταμένου αἵρέσεως, καὶ τῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως· συμπεφορημένου, κανονικῶς ἐξεληλαμένου σὺν παντὶ τῷ κλήρῳ αὐτοῦ· ἐζητεῖτο λοιπὸν ὁ ἄγιος τῷ θρόνῳ ἐπιστηριχθῆναι μέλλων πράξει καὶ θεωρίᾳ ἀνθρωπίνων κεκοσμημένος, καὶ πολυπειρίᾳ τῶν θείων καὶ γεγυμνασμένος, δυνατὸς λόγῳ καὶ ἔργῳ κατὰ τὴν θείαν Γραφήν. Πολλῶν τοίνυν μεγάλων καὶ ἀγίων ἀνδρῶν προσεβλημένων, μόνος προκρίνεται καὶ καθίσταται ὁ ἀλόσφορος Μεθόδιος, ἀσκήσει πάντας ὑπερβάλλων, καὶ Γράφῳν ἐμπειρίᾳ, καὶ προπορᾷς ἐγλωττίᾳ, καὶ δόλων ὑπομονῇ, καὶ φρονήματος μετριότητι, καὶ συναναστροφῇ καὶ συνουσίᾳ χαριεστάτη.

ια'. Ἐπειδὴ δὲ ἀσκήσεως καὶ εὐφυίας ἐμνήσθημεν τοῦ ἀνδρὸς, ἐν αὐτοῦ κατόρθωμα εἰρηκότες, περὶ τῶν λοιπῶν ὅμιν διανοεῖσθαι παραχωρήσωμεν. Ἐπεὶ τὰ τοίνυν ψαλτήρια πλήρη ὁ σοφὸς Μεθόδιος ἔγραψε, καθ' ἑκάστης τῇ ἐν ἐβδομάδῳ νῆστις ἀποπληρῶν· οὐδὲ γὰρ ὕδατος ἀπεγεύετο, κλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς. Τοιαύτη, ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, τοῦ οἰοῦντος ἡ ἀσκήσις· τοιοῦτον ἐκ πολλῶν τοῦ ἀθλητοῦ τὸ μαρτύριον· αὕτη καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης ἡ προεδρία.

ιβ'. Ἦν μέντοι παραίνεσιν τότε, ἥτοι δημηγορίαν, παντὶ τῷ τῆς Ἐκκλησίας λαῷ, στάς ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν, ἐποίησατο, ὡς τύπῳ εἰπεῖν, τοιαύτη τις ἦν· Κοινὴν μὲν οὖν, ὧ πατέρες καὶ ἀδελφοί, εὐχαριστίαν, ἐγὼ τε καὶ πάντες ὑμεῖς, τῷ καλῶν δοτῇρι Χριστῷ τῷ Θεῷ ἐποφειλομένῳ, ὅτι γε σχεδὸν πού, ὅλοις τριάκοντα πεπονημένους ἔτεσιν, ὑπὸ τοῦ τῆς αἵρέσεως βαρυτάτου ζυγοῦ, σήμερον ἡμᾶς ἐλευθερίας ἡξίωσεν· ἐποίησε γὰρ ἀληθῶς καὶ νῦν κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ, καθεῖλέν τε δυνάστας ἀπὸ θρόνων καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς, καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητάς τε καὶ φίλους· Ὁλίψιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. Κοινὴν εὐφροσύνην πάντες οἴεσθε ἔχειν ἐμὲ τε καὶ πάλιν ὑμᾶς, καὶ πῇ μὲν, τ' ἀληθῆ ὑκολαμβάνετε· πῶς γὰρ ἂν οὐκ ἂν ἀγασθῆιν τὸ σκότος ἀπεληλαμένον τῶν ψυχῶν, καὶ τὸ φῶς Χριστοῦ βλέπων πανταχοῦ καταλάμπον; ἐγὼ δὲ τίνα καὶ λύπην τῇ εὐφροσύνῃ συμμιγῇ κέκτημαι, οὐκ ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις (μισήτων γὰρ ἐπ' ἀγαθοῖς σχετλιάζειν, ἀλλ' ὅτι με ὑπὸ μεγάλους πόνους) καὶ μείζονας φροντίδας τῆς προεδρίας ταύτης ἐθῆκατε, εἴγε

A hæresim obrepsit : statim enim ac ille vita functus est, hæresis quoque ei commoritur. Siquidem cum illius filius Michael una cum (o) matre imperium suscepisset, orthodoxa Christi Ecclesia in libertatem vindicatur; hæreseosque e mentita securitas, tanquam quæ humana potentia sata propagataque fuerat, refellebatur; et qui de illis aut loqui aut audire vellent, impediabantur. Cum autem (p) Joannes, incantamentis et hydromantiæ deditus dictæque hæreseos propugnator, de throno Constantinopolitano, quem malis artibus invaserat, ex præscripto canonum, cum universo suo clero, dejectus esset, et quæreretur alius eo fastigio dignus, actione meditationeque condecoratus, et rerum divinarum atque humanarum experientia exercitus, potens opere et sermone, ut divina tradit Scriptura, multique ac magni viri proponerentur, solus omnibus præfetur eligiturque exantlatorum certaminum præmiis onustus Methodius, qui reliquos omnes et exercitatione, et Scripturarum peritia, et orationis pronuntiatione, et certaminum tolerantia, et cogitationis moderatione, et conversationis suavitate anteibat.

11. Sed quando exercitationis et dexteritatis mentio incidit, unius facinoris narratione contenti, de reliquis illius viri vobis iudicium relinquemus. Integra septem Psalteria, sapiens Methodius, unum in qualibet Quadragesimæ hebdomade exscribebat, expers cibi potusque; neque enim vel aquam (Sabbatum si excipias et Dominicam) degustabat. Ea quidem, ut verbo me extricem, justi fuit exercitatio; hoc inter alia multa athletæ martyrii; hæc prima summi præsulatus subsellia.

12. Exhortatio vero seu concio quam ipse eo temporis ad universum Ecclesiæ populum stans in gradibus habuit, ut ipsum compendio exprimam, fuit huiusmodi : Publicas, o patres fratresque, ipse et vos omnes, Christo Deo, honorum dator, gratias agere debemus, quod nos, fere per triginta annos ab immanissimo hæreseos iugo oppressos, nunc demum libertate donaverit : fecit enim et nunc robur in brachio suo, dejecitque e sedibus potentes, et exaltavit humiles; quemadmodum ipse sanctis suis discipulis et amicis dixit : Pressuram habebitis in hoc mundo : confidite, ego vici mundum. Existimatis omnes communem me vobiscum habere hilaritatem, nec omnino a veritate aberratis; quomodo enim ipse gaudio non exultem, tenebras depulsas, et Christum lumen quaquaversum coruscare conspiciens? Mæ tamen hilaritati mæror quidam admixtus est, non propter bona jam dicta (invidentiæ enim est bonis excruciar), sed quia me præsulatus sollicitudinibus supposuistis, qui quanto excelsior est et gloriosior, tanto laboriosior et invidiæ magis obnoxius est. Sed non

(o) Theodora Imperatrix, uxor Theophili, cum Michael filio regnavit, cujus acta ex variis collecta dedimus xi Februarii.

(p) Joannes seu Jannes Pseudo-patriarcha cedere

recusans, ejici jussus est, ut pluribus deducitur ad Vitam dictæ sanctæ Theodoræ. Is, Cedreno teste, solitus erat pelvis vaticinatione et præstigiis futura prædicere.

facio animam pretiosiores quam nie : tantummodo ut evangelicam doctrinam recte tractem. Vere enim virtutum virtus et mater recta in Deum fides est, ut magno Paulo videtur, cum dicit : Impossibile est sine fide placere Deo ¹.

13. Necesse est itaque nos, qui irreprehensam fidem conservavimus, licet multas a miseris hæreseos servis pœnas atque afflictiones toleravimus, Dominicæ vocis memoresse : Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid fecerint. Imo si qui ex vobis ardentes quidquam vultis ipsis retribuere, mihi obsequentes, hæresin, eorum animis inhærentem, evellitis ; quæ eos contra vos ad arma ciebat. Hæc est adversus hostes validissima victoria, causam quæ eos coinquinat extirpare, et in propriam per contrarium sententiam adducere. Eum qui in corpore sustinuit quidpiam, in corpore mala referentem se ulcisci, porcorum est et similitum rationis expertum bestiarum proprium. Ne libertatem demus in occasionem carnis, impinguati et dilatati, sicut vetus ille Israel, ab operibus luti et lateris recens liberatus ; sed quod sine infamia verbis exprimi non potest, silentio involvatur. Quin imo relaxationis spatia in gratiarum actionis et placabilitatis tempus commutemus, præteritæ vexationis memores. Scitis enim, non longo opus esse tempore, ad vitam etiam ipsam, nedum omnia quæ nos circumfluunt, perdenda ; horum vero contraria, cum sæpe et temporis et laboris multum requirant, non facile acquiruntur. Vos ipsi, qui heri contra vosmetipsos potius quam contra nos ad vim comparalamini, nolite mœrere quod a tyrannide exercenda prohibeamini ; sed quod peccati, et peccati omnium pessimi, fluem fecistis, lætaminī. Quod enim atrocius peccatum, quam divinas res contumelia, pios autem pœna afflicere ? Vidistis ingens Numinis beneficium ? vidistis sapientissimæ Providentiæ consilium ? Ecce, uno emplastro tum persequentes, tum fugientes sanavit ; hos quidem a corporis, illos ab animi noxis reddens immunes.

14. Æque itaque, et qui semper pietatem coluere, et qui aliquando impietatem amplexi sunt, gratias Deo referre debetis ; tantum ne ut aspis aures obliuere, recte fidei dogmata, ac si incantationes essent, declinare conantes ; sed ex animis vestris venenum (q) Manichæorum evonite, et sic mundis cogitationibus creditote, Verbum carnem factum esse, et in nobis habitasse, et vidisse nos gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre ; ut et vos participes una cum iis fiat qui audierunt : Beati qui non viderunt et crediderunt, quod spiritus carnem et ossa non habet, ut me videtis habere.

¹ Hebr. xi, 6.

(q) Eutyechianam hæresim intelligit, per Iconomachos eatenus resuscitatam quatenus ea, veram Christi humanitatem negans, opponebatur cultui

ἄσπον καὶ ἐπιδοξόν, τοσοῦτον καὶ τὸ ἐπίπονον καὶ ἐπιφθονον κέκτηται. Ἄλλ' οὐχ ἡγοῦμαι τὴν ψυχὴν μου τιμίαν ἐμαυτῷ, μόνον εἰ τὸ εὐαγγελικὸν ὀρθοτομοῖ κήρυγμα· καὶ γὰρ τῷ ὄντι ἀρετῶν ἀρετὴ καὶ μήτηρ ἡ ὀρθόδοξος πίστις ἐστίν, ὡς τῷ μεγάλῳ Παύλῳ δοκεῖ λέγοντι, « Ἀδύνατον χωρὶς πίστεως εὐαρεσθῆσαι Θεῷ. »

γ'. Δεῖ οὖν ἡμᾶς τοὺς ἀμώμητον τὴν ὀρθόδοξον τηρηκότας πιστίν, καὶ εἰ πολλὰς ὑπὸ τῶν ἀθλίων τῇ αἰρέσει δεδουλωμένων ποινὰς τε καὶ θλίψεις ὑπέστημεν, αἰ τῆς Κυριακῆς μεμνησθαι φωνῆς· Πάτερ, ἀφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδαι τί ἐποίησαν. Μᾶλλον νῦν οὖν οἱ θερμότεροι, εἶγε τοὺς ἀνταμύνασθαι βούλεσθε, ἐμοὶ πειθόμενοι, τὴν ἐνοῦσαν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν αἴρεσιν ἀπελάσσετε, αἰτήσασαν αὐτοὺς καθ' ὁμῶν ὀπλίζειν. Αὕτη κραταιοτάτη κατ' ἐχθρῶν νίκη, τὸ δι' ἐναντίον αὐτοῦ ἀνελεῖν αἵτιον, καὶ εἰς τὸ οἰκεῖον τὸ δι' ἐναντίας ἀγαγεῖν φρόνημα· ὡς τό γε σωματικῶς πεπονητότα, σωματικῶς τὴν κακώσαντα ἀνταμύνασθαι, συνῶν τε καὶ τῶν ὁμοίων ἀλόγων ἴδιον· ἀλλὰ καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ μὴ εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκὶ χρῆσώμεθα, λιπανθέντες· καὶ πλατυνθέντες, κατ' ἐκείνον τὸν παλαῖον Ἰσραὴλ, ἀρτι τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς πλινθείας ἀπαλλαγέντα· καὶ τὸ δυσφημον σωπάσθω. Μᾶλλον μὲν οὖν τὸν τῆς αἰνέσεως εἰς τὸν τῆς εὐχαριστίας καὶ εὐαρεστήσεως καιρὸν ἀμειψώμεθα, τῆς παρὰ πόδας μεμνημένοι κακώσεως· ἴστε γὰρ ὡς οὐ δεῖται καιροῦ καὶ αὐτὸ τὸ ζῆν ἡμᾶς ἀπολέσαι, μή τιγε τὰ περὶ ἡμᾶς ἅπαντα· τὰ δὲ τοῦτων ἐναντία, καὶ χρόνου καὶ πόνου πολλοῦ πολλάκις τυχόντα, οὐ προσεκτῆθι. Καὶ ὑμεῖς γε, οἱ χθὲς καθ' ἐαυτῶν ἀνδριζόμενοι μᾶλλον ἢ καθ' ἡμῶν, μὴ ὅτι γε τοῦ τυραννεῖν εἰργασθε, σκυθρωπάχετε, ἀλλ' ὅτι τοῦ ἀμαρτάνειν ἐπαύσατε, ἤδησθε, καὶ ἀμαρτίαν τὴν ἄλλων χειρίστην· ποῖα γὰρ μέλινον ἀμαρτία, τοῦ τὰ θεῖα τε δυσφημεῖν, καὶ τοὺς εὐσεβεῖς τιμωρεῖν ; Ἴδετε μέγεθος εὐεργεσίας Θεοῦ ; ἴδετε πανσόφου Προνοίας βουλὴν ; μὴ οὖν ἐμπλάστρῳ ἀμφοτέρους ἴασατο, τοὺς τε διώκοντας καὶ τοὺς φεύγοντας, καὶ τοὺς μὲν σωματικῆς, τοὺς δὲ ψυχικῆς ἀπαλλάξας κακώσεως.

δ'. Οὐδὲν οὖν ἤττον οἷ τε εὐσεβοῦντες αἰεὶ καὶ οἷ ποτε δυσσεβοῦντες τῆς εὐχαριστίας ὑπόχρεοι, μόνον μὴ ὡς ἀσπίς τὰ ὤτα βύσσετε, τὰ τῆς ὀρθόδοξιας δόγματα ὡς ἐπὶ σματὰ λαθεῖν βουλόμενοι, μόνον τὸν Μανιχαϊκὸν ἰδὼν τῶν ψυχῶν ἐξεμέσατε, καὶ οὕτω καθαρίαις ταῖς διανοαῖς ὁμῶν πιστεύσατε, ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνοὶ τῶν ἀκουσάντων γένησθε. Μακάριοι γὰρ οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὁστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε. Τοιαῦτα, μᾶλλον δὲ καὶ πλεῖα ὑπὲρ ταῦτα

corporeæ imaginis, veram humanitatem representantis ; similiter et Manichæi verum Christo negabant corpus.

δημηγορήσας, τὴν ἐκκλησίαν ἀπέλυσεν· ἡμεῖς δὲ τῶν Ἀ
ἐξῆς ἐχώμεθα.

12. Πιστευθεὶς τοίνυν τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ οἰκουμένης φροντίδα, εὐθὺς μὲν ἀνίστασθαι διαπεπτωκότα τὸν ἱερὸν κανόνα καὶ νόμον. Πατὴρ ἦν ὁρῶν, προστάτης χηρῶν, καὶ ἀδικουμένων ὀξυτάτη βοήθεια· πρὸ πάντων δὲ οὐκ ἐδίδου ὑπὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ τοῖς κροτάφοις ἀνάπαυσιν, ἔω· οὐ τὴν αἵρεσιν ἐκ παντὸς τοῦ ποιμνίου ὡς λύμην ἀποδιώξῃ, καὶ τὴν ὕγιῃ καὶ ὀρθόδοξον πίστιν ταῖς πάντων ψυχαῖς ἐνιδρύσῃ. Συνεχεῖς οὖν ἐποιεῖτο χειροτονίας, τὰς ἐπισκοπὰς προκαταρτίσαι βουλόμενος· καὶ ὁ ζῆλος εἴλασεν, καὶ χάριν ἦδ' αὖ χειροτονίαν ἐρχομένην, μόνον εἰ πρὸ τούτου ὀρθόδοξος ἐγνωρίζετο. Ἐν οἷς καὶ πολλοὶ τῇ
B δόξῃ τοῦ βαθμοῦ ἡττηθέντες, καὶ παρὰ συνείδρσιν ἑαυτοῦς τοῖς θρόνοις ἐπέβησαν· ὁ δὲ ἄγνων (οὐ γὰρ ἦν Πέτρος) ἐκ τοῦ στόματος τῶν προσερχομένων ἔκρινε, καὶ τὸ τάλαντον κατ' ἐνώπιον Θεοῦ ἐπίστευεν. Ἀλλὰ γὰρ τοσούτων καὶ τηλικούτων κατασθωμάτων τε ἀνάπλεος ἀγαθῶν, οὐκ ἔμελλε παρὰ τοῦ φθόνου δέξασθαι βέλος; Ἀλλὰ αὐτὸ μὲν καὶ Πέτρος· οἱ μαρτυρούμενοι, ἀκίσι βάλλονται τοῦ βασκανοῦ, εἰ καὶ ὁμῶς ἀνίστανται καὶ νικῶσι τὸν πληξάντα. Μεθόδιος δὲ ἀπείραστος παντὶ, τὴν εὐκλείαν ἀπηνέγκατο· ἡ δέχεται μὲν, οὐ πληττεται δέ· τοῦναντίον μὲν οὖν, καὶ πληττεται καὶ καταβάλλει τὸν τρώσαντα.

13. Σκοπεῖτε ὅθεν τὴ πονηρὴν καὶ ἀέριον τοῦ ἰχθυοῦ διελύθη βέλος· τοῖς δεξιόσι δολοῖς ὁ σοφιστὴς ἐχρήσατο πάνουργον· τῷ μὲν πατριάρχῃ παρ' οὐ καθήκοντος ζήλου τὰς χειροτονίας ποιεῖν ὑποβάλλων, σκοπιῶ, δῆθεν, τοῦ ἀφανίσαι τὴν αἵρεσιν· τισὶ δὲ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων, ἔξω τοῦ καθ' ἑαυτοὺς μέτρον φέρεσθαι τε καὶ πυρπολεῖσθαι τῷ ζήλῳ, μὴ καθήκειν τε, λέγειν, ἀνεξετάστως ποιεῖν τὰς χειροτονίας, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῖς θριμβεύσασιν τὰ οἰκεῖα δι' ἐξαγγελίας πάθος. Αὕτη στάσεως καὶ διχονοίας τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ πρόσφατος γίνεται. Ἥττηθεις γὰρ ὁ φιλοπόλεμος δαίμων τοῖς αἰρετικοῖς, τοὺς ὀρθοδόξους κατ' ἀλλήλων εἰρέσισεν.... Ἀλλὰ μηδεὶς θορυβεῖσθω, ὅρῳ Παύλον Χριστοῦ πυρπολούμενον, καὶ Πέτρον ἐλέγχοντα, Βαρνάβαν τε διασχίζόμενον Παύλου, δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι τὸ ἄγιον συνέχευε Πνεῦμα· ἐκάτερα γὰρ ὑπὲρ Χριστοῦ ἐπρέσβευεν, ἀλλ' οὐκ ἑαυτὸν συνίστη, ὃ δὴ κἀνταῦθα συμβέβηκεν. Ὑπερβικῶς μένοιτο γὰρ τοῦ πατριάρχου βουλή καὶ κρίσις τῆς ἀξίας τοῦτο ἐπιτροπούσης, ἄλλως τε τῆς βασιλικῆς χειρὸς συνεπιτροπούσης τὴν κρίσιν, καὶ καθαιρουμένη καὶ ἀφανίζονται οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἡγούμενοι, καὶ τὸ σχίσμα μέζον.

14. Τί οὖν ὁ τοὺς μεγάλους τε πόνους καὶ χαμά-

His et multo amplioribus de simili argumento pro concione habitis, magnus Dei antistes Methodius conventum dimisit : nos vero, quæ subsecuta sunt, enarremus.

15. Ecclesiæ itaque orbisque cura fidei illius concredita, illico sacrum institutum et leges collapsas erigit. Erat pupillorum pater, viduarum protector, et eorum qui injuriam passi fuissent, præsentissimum auxilium. Ante omnia vero non dabat oculis suis somnum, neque temporibus suis requiem quousque ex omni grege hæresin veluti pestem depelleret, sanamque et orthodoxam fidem omnium animis insinuaret. Quapropter frequentes ordinationes habebat, episcopatus componere optans. Ille autem ita cum trahebat zelus suus, ut etiam ad ordinationem venienti gratias ageret, dummodo sciretur ab olim orthodoxus fuisse. Multi quidem inter tales erant, qui splendore tanti gradus capti, etiam contra conscientiam, semet in thronos ingererent; sed cum id ille nesciret (neque enim erat Petrus) ex ore ipsorum se offerentium iudicium ferebat, eisque talentum Dominicum concredebat. Tot tantisque facinoribus et rebus optime gestis cumulus, annon invidentiæ telo petendus erat? Sane David et Petrus, quod de illis Scriptura refert, maligni spiculis impetiti fuerunt, licet postea erecti de persæcutione victoriam retulerint; Methodius vero vel omni ex parte intentatus manens, gloriam consecutus ut sit? vel tentatus quidem, sed non concussus? vel concussus, sed non prostratus? E contrario : et percussit et prostravit vulnerantem.

16. Animadvertite, quæso, unde pravum æreumque telum adversarius intorsit : aptis plane armis subdolis ad maleficium usus est; Patriarchæ quidem suggerens inimicō zelo ordinationes facere prætextu prorsus abolendi hæresin; episcopus vero atque abbates nonnullos, ultra gradus sui mensuram incendens, ut dicerent, non oportere sine ullo examine ordinationes fieri, et potissimum de iis qui culpas proprias per publicam confessionem propalassent (r). Et hæc tumultus dissensionisque in Ecclesiâ Christi occasio fuit : cum enim belli appetens dæmon in hæreticis superatus fuisset, orthodoxos in semetipsos concitavit (s)... Sed nimis expavescat, videns Paulum Christi igne succensum etiam reprehendere Petrum, et Barnabam a Paulo separatim propter ipsi sumi ob quod eos Spiritus sanctus conjunxerat. Utrinqûe enim quæ Christi sunt prætendebantur, sed neutra pars seipsam constabiliobat : quod hic quoque evenit. Patriarchæ tamen consilium et sententiâ multo superior sit, cum in dignitas indulget, et regia item maiestas atque potentia consilio illi accederet; depositi autem sunt episcopi et abbates illi; et grandius factum schisma.

17. Quid potro Deus, qui ingentes labores sudo-

(r) Infra in Analectis hæc nova seditio explicatur.
(s) Non satis commodum sensum facere videbatur.

resque magni illius descriptos habebat cuique cordis ejus attritio magis quam ulla alia actio vel meditatio placebat? Morbum antistiti infligit, quem medici aquam intercutem vocant: decebat namque enim qui multa aspera corpore atque animo percussus fuerat, hoc quoque tormentum perferre, ut per omnia victor et coronatus athleta innotesceret. Cum ergo ingenii acie prævaleret vir sapiens, pœnarum causam esse agnovit, quod zeli mensuras excessisset, seque severum vehementemque in subditos præbuisset. Corde itaque compunctus, et cordium cognitori Deo in spiritu humilitatis rem omnem effatus, illis qui contra eum deliquerant debita dimisit, et relaxat pœnas; nonnullis, eo quod contra summum sacerdotium insolentius egisse viderentur, præscriptis, dum freno quodam ardentiorum ora vellet constringere. Sic per humilitatem et mansuetudinem vanæ sui existimationis præsumptionisque debellans dæmonem, qui virtute præstantibus viris æque affluentibus innascitur, reliquis suis facinoribus noxiorum affectuum victoriam addidit. Hinc porro ad beatas, sempiternas, melioresque sedes gradum facit, inter martyres Christi martyr, inter patriarchas patriarcha, inter justos ascetasque, rebus omnibus absolutos, ascriptus; et, ut finiam, ante Christi conspectum collocatus, pro quo infinitos ingentesque labores exantlaverat, illius pulchritudinis ac suavitatis, pro amato tristisque tormentorum experimento, particeps.

18. Sed, o currus divinus, Deum aurigantem portans, per quem insanientis hæresis phalanges in fugam versæ sunt! O os, quod res divinas velut tuba, Jesu Nave tibus sonora magis, innouit; per quod sacrilegum Christi hostium munimentum disjectum, et avita rectaque fides, quasi nova promissionis terra, universo Israeli Dei in sortem distributa est! O Davidicæ virtutis et æmulator et successor! Ut enim ille lapide Goliathum percussit, sic et tu hæreseos propugnatorem, Verbi incarnati imagines diffamantem, angulari lapide id est Christi vero corpore, prostravisti. O Mosaici zeli et regiminis imitator atque hæres! annon enim tu ipse, ut et ille, antequam regimen obires, ea quæ regiminis sunt, explevisti; vexatum gementemque Dei populum visitans, animamque pro universa Ecclesia ponens, prius quidem, ut ille, in fugam versus, postmodum reversus, divine ut ille oraculo, dominicique gregis principatu condecoratus? O, qui Eliaco sacrificio sacratius Deo obtulisti; et non, ut ille, ducentos vel quadringentos confusionis sacerdotes mactasti, sed vigesies mille et amplius vera confusione dignos sacerdotes (1) impedivisti, obstitistisque ne impie sacris fungeren-

(1) Quotquot scilicet, in Iconomachorum impietates prolapsi, jam dictum circa Christi corpus errorem professi fuerunt: quorum cum loca noviter ordinatis sacerdotibus essent explenda, non potuit

A τους τοῦ μεγάλου ἀναγράφους ἔχων Θεὸς, συντριβὴν προσιέμενος τῆς καρδίας ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην πρᾶξιν ἢ θεωρίαν; Νόσον ἐπαρίησι τῷ ἱεράρχῃ, ὕδρον αὐτὴν οἱ ἱατροὶ ὀνομάζουσιν· ἔδει γὰρ τὸν πολυδάμαν καὶ ταύτην ὑποστῆναι τὴν βάσανον, ἵνα διὰ πάντων στεφανηφόρος ἀναφανεῖ. Ὁ ἕξ δὲ ὢν καὶ ἀγγινούστατος ὁ σοφὸς, ἐπέγνω τὸ αἴτιον τῆς παιδείας, ὅτι τε τῇ τοῦ ζήλου ὑπερήλατο μέτρα, καὶ ἀποτομὴ κατὰ τῶν ὑποχειρίων ἐχρήσατο. Συντριβὴς οὖν τὴν καρδίαν ἐν πνεύματι ταπεινώσεως, καὶ τῷ καρδιογνώστῃ ἐξομολογησάμενος Θεῷ, ἀφίησι μὲν τοῖς εἰς αὐτὸν ἐπταιχόσι τὰς ὀφειλάς, ἀφίησι γ' οὖν ὁμῶς ὠρισμένας ἐπιτιμίας τισίν, τῆς εἰς τὴν θείαν ἀρχιερωσύνην χάριν περιφρονήσεως τε καὶ ἀυθαδείας, ὥστερ τιλὴ χελιδνὴ τοῦς θερμότερους; B ἐπιστομίζων, καὶ οὕτω λοιπὸν τὸν τῆς οἰήσεως, καὶ θρασυτήτος δαίμονα, ὅστις τοῖς πλουτοῦσι τὴν ἀρετὴν ἐπιφύεται, διὰ ταπεινοφροσύνης τε καὶ πραότητος κατὰγωνισάμενος προστίθισι τοῖς λοιποῖς αὐτοῦ κατορθώμασι, καὶ τὸ κατὰ τῶν ὀλεθρίων τούτων παθῶν νικητήριον. Κάντεῦθεν λοιπὸν πρὸς τὴν μακαρίαν καὶ αἰμόνον καὶ ἀμείνω λήξιν μετὰχωρεῖ, μετὰ μαρτύρων ὁ Χριστοῦ μάρτυρ, σὺν πατριάρχασι ὁ Πατριάρχης, μετὰ δικαίων καὶ ἀσκητῶν ὁ περὶ πάντα τέλειος καταλεγόμενος, τέλος, τῷ προσώπῳ Χριστοῦ ὀπτανόμενος, ὑπὲρ οὐ μυρίους καὶ μεγάλους ὑπήνεγκε πόνοους, ἀπολαύων τῆς αὐτοῦ ὠραιότητος καὶ γλυκύτητος ἀντὶ τῆς πικρᾶς καὶ ἀλγεινῆς τῶν βασάνων πείρας.

C ἐγ'. 'Ἄλλ', ὦ ἄρμα θεῶν, τὸν Θεὸν ἡνιοχοῦντά σε φέρον, δι' οὗ αἱ φάλαγγες τῆς μισοχρίστου αἵρέσεως ἐτροπώθησαν! Ὡ στόμα, τὸ τὰ θεῖα σαλπίσαν, ὑψηλότερον τῶν τοῦ Ναυῆ σαλπίγγων, δι' οὗ τὸ ἱερόσυλον τῶν χριστομάχων ὀχύρωμα κατεβλήθη, καὶ ἡ πατρὶς ὁρθοδοξία, ὡς ἄλλη τις γῆ ἐπαγγελίας, παντὶ κατεκληροδοτήθη τῷ νέῳ τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ! Ὡ τῆς τοῦ Δαυὶδ ἀριστείας καὶ ζηλωτα καὶ διάδοχε! Ὡς γὰρ ἐκεῖνος λίθῳ τὸν Γολιάθ ἐβάλεν, οὕτω καὶ αὐτὸς τὸν τῆς αἵρέσεως πρὸβολου δοκῆσαι τὴν τοῦ Λόγου σάρκωσιν δυσφημοῦντα τῷ ἀκρογωνιαίῳ λίθῳ, ἦτοι Χριστοῦ ἀληθεῖ σώματι καταβέβληκας. Ὡ τοῦ Μωϋσέως καὶ ζήλου καὶ δημαγωγίας μιμητὰ καὶ κληρονόμει! ἢ γὰρ οὐχὶ καὶ αὐτὸς ὡς ἐκεῖνος πρὸς τῆς ἀρχῆς τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπιδέδειξαι, ἐπισκεπτόμενος τὸν κακούμενον καὶ στένοντα ὁρθόδοξον λαὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας προέμενον, φυγῶν μὲν κατ' ἐκείνον τὸ πρότερον, D ὑποστρέψας δὲ ὁμοίως ὁμῶς χρησμῷ καὶ τῆς θείας ποιμνιαρχίας ἔξωμμένος; Ὡ τῆς Ἰλλίου ἱερωτέραν θυσίαν προσαγαγὼν Θεῷ, καὶ οὐ διαχοσίους καὶ τετραχοσίους, ὡς αὐτὸς, ἀνελὼν ἱερεῖς αἰσχύνης, ἀλλὰ δις μυρίους καὶ περαιτέρω τῆς δυντὸς αἰσχύνης ἀξίους ἱερεῖς κωλύσας τε καὶ καθείρξας δυσσεβῶν ἐραῶσαι

in horum delectu alia haberi ratio, ut supra dictum, quam ut semper orthodoxos fuisse constaret, licet, ob alias olim publicas culpas, eo gradu essent fortassis indigni.

ἐπαισχυνόμενους ὁμολογεῖν τὴν ἀψευδὴ τοῦ Θεοῦ Λόγου σάρκωσιν, δι' ἧς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀνακαίνισται, εὐκαίρως τὸ τῆς σοφῆς παροιμίας ἔπος εἰπείν· Θυσίαι ἀσεδῶν βδέλυγμα Κυρίῳ, καὶ γὰρ παρανόμως προσφέρουσιν αὐτάς. Τῷ ὄντι γὰρ παράνομοι οἱ τοιοῦτοι, ψευδῶς εἰς θυσίαν παραλαμβάνοντες. Ὡς τῆς Πέτρου θήκης θεραπευτὰ, καὶ τοῦ ἐκεῖθεν ἁγιασμοῦ τῆς ἀγνίας θησαυροφύλαξ! Ὡς Παῦλον [μᾶλλον] ἀναπνέων ἢ τὸν αέρα! Ὡς πάσης θείας καὶ προφητικῆς Γραφῆς γλῶσσα! Ὡς εὐαγγελικῆς σαφηνίας καὶ ἱερατοῦ βίβλος, Γρηγορίου καὶ Βασιλείου καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς θεολόγων συνθεολόγε καὶ αὐσκηγε! Ὡς ἀκτημοσύνης δυσπορίστου κτήσεως κτήτορ! τοσαύτης γὰρ καὶ ἡλικίας περιουσίας καὶ ἐξουσίας κατάρξας, γυμνὸς πάσης ὕλικῆς κτίσεως τὸν βίαν διήλθες, μὴ ἔχων ποῦ καὶ αὐτὸς ὑποσκηνήν προσπαθείας τὴν κεφαλὴν κλίνει· ὁ πένησι συμπενόμενος, καὶ ξένοις συγγενητεύων, τῷ μὲν τῇ τῶν χρειῶν μεταδώσει, τῷ δὲ τῇ ἀπροσπαθείᾳ.

18'. Ὡς Πατριάρχας, Ὁμολογητὰς ὁρθοδόξους, καὶ ζῶντας καὶ μεταστάνας καὶ θανόντας τιμήσας ὡς πατέρας, ὅθεν εὖ σοι γεγένηται! Ὡς παντὸς ἀγαθοῦ ἔργου καὶ λόγου ταμιεῖον ἢ καταγωγίον! Πρόστηθι καὶ νῦν συνήθως τῆς κοίτης σου· ῥῆξον ἱκετηρίους φωνὰς πρὸς Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἐπισχεῖν τῶν βαρβάρων ἐθνῶν τὰς ἐφόδους, ἀπαλλάξει τῶν λοιμαιομένων θηρῶν τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, ἐξελεῖν τὰ τοῦ πονηροῦ σκάνδαλα, εὐνομίαν τε καὶ εὐετηρίαν τῷ Χριστιανῶν λαῷ δωρήσασθαι, τοῖς Βασιλεῦσι βραβεῦσαι τὰ νικητήρια, τὸ τῆς ὁρθοδοξίας καλὸν συντηρεῖσθαι ἀλώδητον, ἀκύμονα ζωὴν πᾶσι τοῖς πιστοῖς δωρήσασθαι, καὶ πρὸς ταῦτοις πάντας ψυχικῆς σωτηρίας καταξίωται, ἐν αὐτῷ Χριστῷ, τῷ μονογενεῖ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεῷ, μεθ' οὗ τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι δόξα, τιμὴ καὶ εὐχαριστία, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ, εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A tur, erubescences veram divini Verbi humanitatem, per quam genus humanum renovatum est, profiteri; opportune prudentis illius proverbii memora: Sacrificia impiorum abominatio Domino; ea siquidem nequiter offerant, quippe falsificati corporis figurativum corpus falso (u) in sacrificium accipientes. O cultor sepulcri Sancti Petri, et sanctitatis indeque emanantis castimoniae thesaurarie! O qui Paulum magis quam aerem ipsum spiras! O totius divinae ac propheticae Scripturae lingua! O Evangelicae interpretationis et gratiae liber cum Gregorio, Basilio, et reliquis secundum eos theologis, theologus etiam ipse et contubernalis! O paupertatis non ita facile parabilis possessor! tali enim tantaque opulentia et potentia pollens, omni materiali possessione exutus vitam exegisti, non habens ubi sub umbraculo affectionis caput declinaret: qui cum egentibus una egebas et peregrinabaris, tum rerum necessariorum communicatione, tum animi nusquam affixi libertate.

19. O qui Patriarchas, Confessores orthodoxos, et vivos et demortuos jamque consumptos, uti parentes coluisti, unde fausta tibi evenere! O universae probae operationis sermonisque ararium sive hospitium, curam nunc quoque pro more tui gregis habeto; supplices voces ad Christum Deum nostrum effundito, ut barbararum nationum impetus compescat, Ecclesiam suam a perniciosissimis bellis immunem reddat, improbi daemonis scandala eradicet, quietem et abundantiam Christiano populo largiatur, victoriam imperatoribus ministret, orthodoxae fidei dignitatem illaeram conservet, fidelibus omnibus vitam tranquillam concedat, et praeter his omnibus aeternae salutis dignos efficiat, in ipso Christo unigenito Filio Dei et Deo, cum quo sine principio Patri, et sanctissimo atque vivifico Spiritui, gloria, honor, et gratiarum actio, nunc et semper, et in sempiterna saecula saeculorum. Amen.

ANALECTA EX VARIIS.

CAPUT PRIMUM.

Castimonia. Aeternae in spelunca. Acta in aula Theophilae. Calumniae depulsae.

1. Sanctissimum Patriarcham Methodium, natione Siculum, et Syracusis natum educatumque, ac variis scientiis et plurimis moribus institutum fuisse, ac dein Constantinopoli vitam monasticam egisse, ex Actis jam datis constat. Ibidem etiam inter praecipuos viros habitum colligimus, ex compendio historiarum Georgii Cedreni, in quo pag. 538 (nam utimur editione Luparæ) dicitur ob intentata Nico-

D phoro sanctissimo Patriarchae crimina, Romam ad Papam missus. » Fuerat sanctus Nicephorus, Dominica Paschae anno 806, patriarcha ordinatus: verum usque ad annum 811 prohibitus fuit a Nicephoro imperatore, quominus synodicas litteras mitteret Romam quod dicto imperatore vita functo praestitit, primo anno Michaelis successoris. Num tunc ad Leonem III papam dictas litteras synodicas tulera-

(u) Cum enim Corpus Christi, ut in Missa offertur, figura sit sui ipsius, ut in cruce oblatus; non potest ibi verius corpus, quam hic offerri; adeo-

que nullum, qui sic errant, veri nominis sacrificium Deo offerunt.

sanctus Methodius; an postea, increbrescentehæresi Ionomachorum sub Leone Armeno, et patriarcha Nicephoro missus fuerit, non indicatur in actis; solumque dicitur, « hæresim Romam se contulisse, » Assumpsit Leo Armenus imperium anno 813, a quo, anno sequenti, sanctus Nicephorus patriarcha in exilium deportatur.

2. Jam quæ tum Romæ contigerint sancto Methodio, sic pergit narrare Cedrenus: « Eum scilicet vexatum fuisse a malo genio, carnis studioso, sine intermissione dies noctesque eum titillante, et rei veneræ appetitum excitante: itaque ardentem ea cupiditate, ac tantum non ei succumbentem, Petro apostolorum principi sese dedere statuisse; multisque ab eo precibus contendisse, uti se libidine ista liberaret: hunc nocte astitisse, ac virilia sua manu dextra tangentem adussisse: simulque dixisse nihil esse quod in posterum sibi ab ista metueret voluptatis concupiscentia. » Hæc Cedrenus: quæ in Actis non attinguntur.

3. Eminuit Romæ sancti virtus et doctrina. Sicut autem sanctum Petrum habuit pudicitie patronum, ita sancto Paschali papæ illius successori adeo gratus fuit, ut eum ablegarit ad Michaellem Balbum anno 821, committeretque Tomos de fide disserentes, imperatori dandos. Obtulit eos illi sanctus Methodius intrepidus fidei propugnator; sed pro gratioso sibi debito stipendio, in Actis dicitur « septingentis plagis exceptus, carceralique sepulcro inclusus: » imo et sub Theophilo, Michaelis filio, sub annum 829 succedente, eadem de causa iterum plagas sexcentas accepit, et carceri inclusus fuit. Verum quæ in actis tribuuntur patri, ascribuntur ab aliis filio, et a Constantino Manasse in Compendio Chronico ita narrantur: Theophilus imperator virum præstantissimum Methodium, quamdam in insulam relegatum, speluncæ cadaveris instar inclusit, tanquam unionem in concham, rosam inter spinas. Præterea duos ei latrones adiunxit, quorum altero extincto, et jam marcescente naturali quadam necessitate, fœdum illum odorem et pestiferum aerem tolerantissimus athletæ animo tulit æquissimo, quem ne adamas quidem sustinere potuisset. Alter latronum libertate donatus exire noluit, sed intra speluncam illam caliginosam manens, divinæque vivendi rationis æmulator factus, solis instar vitæ religiosæ radios sparsit. » Hæc Manasses, quibus similia habet Zonaras, per verba quæ dedimus vi Februarii ad Vitam sanctæ Theodoræ imperatricis, uxoris Theophili, § vi.

4. Nunc pergitur cum Manasse, ac primo referimus mutuum rescriptum sanctorum Theophanis et Theodori fratrum (de quibus agendum erit 27 Decembris) sanctique Methodii. Dum adhuc, inquit, Methodius in hoc carcere detineretur, homines illi, rerum divinarum periti, quos notis in vultu fœdatos fuisse diximus, per vim solum vertere coacti, piscatore quodam reperto, litteras viro iusto perbreves versu iambico scripsere, quas ab

A interitu vindicandas ratus, hoc loco subjicere volui:

Τῷ ζῶντι νεκρῷ, καὶ νεκρῷ ζωηφόρῳ,
Νάλοντι τὴν γῆν, καὶ πατοῦντι τὸν πόλον,
Γραπτοὶ γράφουσι δέσμοι τῷ δεσμίῳ.

*Vivo peremptio, vivificoque mortuo.
Terram incolenti, ac pariter calcanti polum,
Scripsere vincto vincti, et inscripti notis.*

Quibus ille respondens in hæc verba rescripsit:

Τὸς ταῖς βίβλοιαι οὐρανῶν κλησιγράφους,
Καὶ τοὺς μέτωπα σωφρόνους ἐστιγμένους,
Προσέειπεν ὁ θῶαπτος ὡς συνδεσµίους.

*Libri vicissim descriptos cœlestibus,
Faciesque non sine laude compunctos notis
Soluti, ut convictos virus infossus.*

B « Hi desertorum hominum versus aurei, reapse divinum quemdam nectaris succum stillant. » Similia Manassi etiam Michael Glycas, eodem sæculo xii scripsit, et phrasi aliquanto mutata Joannes Zonaras.

5. At de Methodii ab exilio liberatione ista addit idem Manasses. « Cæterum præclarus pugil Methodius, cum toleranter in illo tristi carcere sese gessisset, dentes amisisset, maxillas contusas haberet, omnique genere excruciatas ab impiis hominibus per summam inhumanitatem non aliter esset, atque ferream incudem malleis excusores contundunt, ad extremum inde prodiit, ortus diurni solis instar, volente scilicet, ut par est, credere, Deo, qui abyssos perspicit, et Cherubim et Seraphim insidet, insignem hunc virum, ceu munitam urbem, in monte sublimi collocare, ne tanta virtus, veluti lucerna sub modio, tristi caliginosaque specu abdita, lateret. Accidit enim ut Theophilus imperator, lectitandis libris semper occupatus, unde alveolos scientiæ sungebat, quemadmodum apis sedula de pratorum floribus, in quædam glyphis et labyrinthis consimilia incideret, ita ut dura isthæc quasi decorticare, ac obscura illustrare nemo recte posset, tametsi vel sexcenti apud ipsum essent, doctrinæ fania celebres. Cum igitur imperatori permolesta hæc res accideret, et animum ejus angeret; quidam ex proceribus et cubiculariis accedens, Methodium prædicat, indicatis dotibus doctrinæ magnitudine, scientiæ copia expedita, et D abundanti prudentia sapientiaque vertice cælum ipsum attingentem; sive divinitus, ut hoc faceret, commotus; sive clandestinum amorem alens, erga virum mente cœlestem, et maxime divino plenum. Hæc imperator audiens, Methodium de specu eductum, ceu unionem e concha, sidus e nube, virum clarissimis radiis refulgentem, et tenebras atque caliginem ignorantie discujentem, ad sese revocat et invitat. Cumque gustum linguæ Methodii percepisset, homini præclaro in regia domicilium assignat; eundemque tanquam magi romæ pretiæ, gemmamque splendidam, rutilantem, lucidam, in thesauris innumerabilibus et inaccessis collocans, atque frequenter assidens Nilo illi aurifluo, et dul-

cissimis aquis largiter hauriebat. » Hæc Manasses, A quæ Glycas brevius narrat.

6. Cedrenus addit, a Theophilo etiam ad expeditionem bellicam eductum : « Revocato ab exilio, inquit, sibi que adjuncto sancto Methodio, in Saracenos movet. Solebat hæc in bellis faciliare, sive quo ejus sapientia in multis obscuris atque intricatis rebus explicandis uteretur, sive id cavens, ne rebellionem is se absente aliquam concitaret, ob sacrarum imaginum amolitionem. Nam civium qui erant præcipui atque erga Deum pii, magno in honore habebant Methodium : itaque eum post se relinquere, imperatori consultum non videbatur. »

7. Hæc ibi. Mortuo sub annum 842 Theophilo, filius ejus Michael una cum sancta Theodora matre regnavit. Tunc « Joannes pseudo-patriarcha ejusque socii, de suo regimine dejecti, inquit Cedrenus, non se continuerunt, quin et contra sacras imagines aliquid adhuc molirentur, et piis insidias struerent. Quo etiam modo integerrimum Methodium calumnia circumvenire, et veræ religionis cultoribus dolorem afferre conati sunt. Res ea ita acta. Mulierem quandam (mater ea fuit Metrophanis, qui postea Smyrnæ præsul factus est) multo auro pollicitationibusque corruptam subornant, quæ Augustæ et imperatoris tutoribus diceret, a Methodio se esse stupratam. Statim ergo terribile judicium : civilibus et sacratis hominibus cogitur concilium : astant pii, mœstitiæ et doloris pleni : non absunt impii, dedecus haud exiguum ex ea actione conciliatum Iri piorum cœni sperantes. Prodeunt calumniatores animis inflati, quod crimen id in promptu habere probationes fiderent, producta in medium muliercula, quæ ex composito judicibus rem narraret. Judices ergo et præcipuus Manuel (tutor ac moderator Michaelis imperatoris) tristi vultu assident, indigne ferentes unius hominis culpa cœtum piorum in periculum ludibrii venire. Quæ omnia sentiens Methodius, ut et spes in piorum et piorum ægritudinem aboleret, neque Ecclesiæ esset lapis offensionis, nihil multitudinem reverius, homo omni reverentia atque honore dignissimus, in conspectu omnium pudenda nudavit : quæ nemo non videbat morbo quodam emarcuisse, omnique naturali vi esse privata. Pudore hoc factum opplevit calumniatores et malis gaudentes, pios autem lætitia : qui ingenti cum gaudio Methodium cingentes, salutabant atque amplectebantur, neque habebant quomodo voluptati suæ satisfacerent... »

8. Michael imperator, intolerabilem hanc fraudem judicans, statuit mulierculam quæstionibus adhibere, ut, quæ fuisset doli nectendi ratio, intelligeret. Statim ergo gladius stringitur, virgæ igni candentes afferuntur, carnificesque parati astant : quibus infelix ea perterrita, rei veritatem palam fatetur ; quo pacto structæ insidiæ, atque auro et pollicitationibus corrupta et decepta fuerit ; qui commenti auctores ; denique totam fabulam

refert ; additque, domi suæ aurum in sacculo repertiendum Iri quadam arcula frumenti plena : et missus eo satellitum quidam, aurum statim attulit, detectaque res tota est. Dedit ergo dignas facinoris sui pœnas calumniatores, nisi Methodius, quæ erat patientia, unam hanc ultionem petisset, quotannis solemnî orthodoxorum conventu sibi liceret, a sanctissimo templo Deiparæ Blachernensi ad Sanctæ Sophiæ templum prælucentibus facibus ire, et in ipsorum aures detestationem obnuntiare : quod et per omnem eorum vitam facilitatum est.

CAPUT II.

In patriarchatu cicatrices servatæ. Festum Orthodoxiæ ordinatum. Translata corpora sanctorum Theodori Studitæ et Nicephori patriarchæ. Constitutiones editæ. Vitæ aliquot sanctorum et hominû scriptæ.

9. Præmissa superiori capite ex Cedreno, licet acta sint postquam patriarcha in locum depositi Joannis jam esset ordinatus Methodius, præmittere tamen ordinationi ejus malui, ut quæ in summo illo gradu egit, in alterum hoc caput ordinatius colligerentur. Prius ergo quam illa apud Cedrenum legantur, apud eundem occurrit, quomodo sancta Theodora imperatrix in locum dejecti Jannis (sic a piis impius vocabatur) sanctum et divinum Methodium introduxit, qui adhuc confessionis suæ et ob eam tolerati supplicii notas in carne sua gestabat : omnibus piis, sacerdotibus, laicis ac monachis, et his etiam qui in montibus exercebantur, summo cum gaudio ejus designationem approbantibus, ac confertim in urbem venientibus, unoque ore hæresim Iconoclastarum dominantibus æterno anathemate. Hoc præclarum facinus inelyta Theodora et filius initio imperii sui ediderunt, inquit Cedrenus. Constitutus est ergo patriarcha sanctus Methodius anno 842. Quas vero confessionis suæ notas sanctus Methodius in corpore gestavit, his verbis explanat Glycas : Quia male, propter sacrarum imaginum propugnationem, contundendo læsæ solutæque fuerunt a Theophilo, post septimam synodum simulacrorum eversionem renovante ; necesse habebat, ut eas tenui quadam fascia linea obligaret. Unde, mea quidem sententia, mos inolevit, hodieque, durans, ut pontifices ab anteriore parte lineas fascias alligatas habeant.

10. Vigebant eo tempore Constantinopoli illustres abbates et monachi monasterii studitarum, ex ordine Accemetarum, quorum plurimi ob sacrarum imaginum venerationem in exilium missi, aut vitam ibidem sancte finiverunt, uti sanctus Theodorus ; aut inde regressi sunt, uti sancti Nicolaus et Naucrati, de quibus ad diem 4 Februarii in Vita sancti Nicolai ab auctore cœvo ; ibi cap. vii ista leguntur num. 36. Cum « Porro Theophilus jam diem obiisset, unoque tumultu hæresis pariter merito circumscripta misere esset ; ac Christi amans uxor ejus Theodora cum filio Michaelæ admodum juvene, Romani imperii arcem suscepisset ; magnusque Methodius Ec-

clesiæ gubernacula pontifex obtineret; divinitus afflatis Patribus in unum coeuntibus, initium habuit Orthodoxiæ celebritas, cum orbis jam fines serenitas haberet, Christi que confessores, velut stellæ quædam, universum Ecclesiæ firmamentum illustrius ornarent. Tunc plane etiam communis Pater noster ac Christi famulus Naucratus, ab exilio rediens, venit Byzantium, proque certaminum merito, multo cum honore ab imperatrice ipsoque patriarcha susceptus vir inclytus, eorum rogatu sacræ fratrum sodalitalis, in unum tunc congregatæ, in venerabilissimo Studii monasterio præfecturam suscepit: quam quidem magnus Theodorus multis nuper laboribus enutrients adaugensque, ad millenarium numerum provexerat: eratque rursus novo vigore vegetum Christi illud ovile, veluti cuidam paradiso simile, multas virtutum rosas ac spiritus suaveolentiam aspectare volentibus præstans. » De sancto Naucratis egimus 8 Junii: de sancto Theodoro agendum erit 12 Novembris.

11. At quæ a « Patribus divinitus afflatis in unum coeuntibus » statuta supra innuuntur, optime explicantur in Oratione Theophanis presbyteri et præpositi, de exilio sancti Nicephori patriarchæ et translatione reliquiarum ejus, a nobis illustratis ad diem 13 Martii, ubi describitur sollicitudo sanctæ Theodoræ imperatricis, pro concordia et fidei sinceritate cœtum Ecclesiasticum cogentis; a quo cum Joannes Iconomachus e sede patriarchali esset depositus, « Methodius, vir et vita et doctrina valde probatus, et qui pro veritate et religione per multa certamina et longum exilium pertulerat, atque inde plagis et carcere diu cruciatus redierat, omnibus in dignitate constitutis approbantibus, electus est, qui sacram reginæ urbium sedem obtineret. Tunc Nicææ divinitus edoctus sanctum œcumenicum concilium secundum, quod Irenæ imperatricis, ab ipsa pace verum nomen habentis, et Tarasii maximi beatissimique patriarchæ studio celebratum est, merito firmam obtinuit auctoritatem ac robur; cum omnes, quæ Deo aspirante in ipso decreta fuerant, comprobarent. Tunc omnes Ecclesiæ suum ubique decus receperunt, et venerabilium imaginum splendore fuerunt illustratæ: ejectisque illis qui nefarie eas insectabantur, sacerdotes in eis ac duces, recti dogmatis studiosi, sunt constituti. » In Vita Tarasii, 25 Februarii illustrata, de dicto Concilio latius agitur, et memoria sanctæ Irenæ imperatricis recolitur 13 Augusti: hæresis vero Iconoclastarum, quæ sub Leone Isauro exorta, sub Leone Armeno resuscitata fuerat, post annos centum et viginti plane dissipata tandem est, atque institutum festum Orthodoxiæ, quo sacrarum imaginum restitutio quotannis celebratur Dominica prima Quadragesimæ, ducta prælucentibus facibus processione ab Ecclesia Deiparæ Blacherneusi ad augustissimum Sanctæ Sophiæ templum.

12. Per id tempus religionis restitutæ, ut legitur in citata sancti Nicolai Studitæ Vita num. 37, « il-

lustris quoque ac lætitiæ plena translatio contigit Confessoris ac sancti Patris nostri Theodori, ab insula Principe ad nostrum hoc monasterium, providente piissima Augusta ac magno pontifice, ante indicato Methodio, universoque cœtu Ecclesiæ concurrentis: fuitque gloriose depositus, vicesimo sexto Januarii, juxta inclytum atque divinitus afflatum ejus avunculum Platonem, et tumultus sanctus una cum fratre ac episcopo Joseph, a dextris ad orientalem partem sancti Præcursoris: » ad cujus scilicet honorem dictum Studii monasterium conditum est. Fuit autem Joseph ille episcopus Thessalonicensis, et colitur a Græcis 14 et 13 Julii.

13. Sed multo majori cum cura sancti Methodii, facta est anno 846 Translatio sancti Nicephori patriarchæ, a citato supra Theophane sacerdote descripta his verbis. « Quadriennio post sacratissimus Methodius, divino plane spiritu impulsus, opportune sapienterque divinam imperatricem Theodoram admonuit, non esse ex imperii et Reipublicæ dignitate quod venerandus et inter patriarchas illustris Nicephorus, qui pro gloriøsæ sinceræque fidei defensione a sede depulsus, in longissimo exilio defunctus erat, negligetur: sed omni studio curandum esse, ut divinum corpus ipsius in civitatem reportaretur. Alioquin ingrati animi vitium, inquit, non evitabimus, si post mortem etiam ipsum in exilio, tanquam jure damnatum, reliquerimus: præsertim cum non ignoremus eos, qui ex genere erant Joseph, in benedictionis parte posuisse, ut patris ossa post quadraginta fere annos ex Ægypto in Chananitidem exportarent. Quod cum ita sit, nos, qui sumus pietatis filii, diutius privari patiemur Patris illius præsentia, a quo divinis documentis nutriti sumus? Hæc quidem, omnium quas intuetur sol urbium præstantissima, et regia civitas, sacri ducis atque pastoris sui reliquias sanctas desiderat, quas pie conservet et colat. Sponsi sui præsentia fruatur rursus Ecclesia ipsius amantissima: et quo vivo injustissima Imperatoris manu spoliata fuit, mortui corpus, annuente studiosa Pastoris Imperatrice, complectatur. Cernis, quemadmodum hic populus, qui per te securus in vera religione conquiescit, incredibili studio etiam post mortem, vocem ejus in spiritu audire concupiscit? Quod si tabernaculum ejus tantum ad se relatum aspexerit, se illum ipsum recepisse spirantem existimabit, et tanquam thesaurum aliquem pretiosissimum recondet et observabit. Illis precibus, et cohortationibus celerrime ac libentissime inclyta annuit imperatrix: Perspicuum est enim, inquit, hoc apud omnes posteros, et mihi et liberis meis honori futurum. »

14. Tunc sacer civitatis antistes, cum sacerdotibus et monachis universoque populo, ad sancti Theodori templum accedit: in quo gratia plenæ Reliquiæ jacebant, easque cum veneratione et lacrymis complectens, sanctum tanquam viventem sic allocutus est: O vir beatissime, qui eisdem laboribus et ærumnis, quibus sanctus Joannes Chrysostomus

affectus es, sicut eodem religionis studio et dicendi libertate præstabas; quique pariter et sede privatus, et multatus exsilio, et triginta trium annorum spatium extorris tum vivus, tum mortuus transegit; nunc te nobis tui amantissimis restitue, atque hinc discedens ad propria redi, ut te nunc, ut ipsum olim, populus tui studiosissimus cum gaudio suscipiat. Tibi a Deo alienus imperator viventi adversatus est, et inconsiderate ab Ecclesia te depulsi; sed dignas furore suo pœnas dedit, miserandoque exitu imperio simul et vita privatus est, audaciæque suæ debita præmia tulit. Hodie imperatores, Deo propter morum pietatem charissimi, mortuo Ecclesiam reddunt; quam, uti filii per Evangelium effecti, mecum constituunt, non habentem maculam neque rugam, qualem tuis ornatam et confirmatam institutis reliquisti. Aspice et vide congregatos filios, qui ex propinquo venerunt, cum reliqui procul tuum ad se redditum expectent; quos tu, velut orphanos, noli tua mœrentes absentia relinquere. Habeat civitas tua, loco muneris pretiosissimi, tuum beatissimum tabernaculum, quo magis quam imperii amplitudine ornata, gloriatur et gaudet.

15. Hæc voce flebili supplicans sacratissimus patriarcha Methodius, nocturnum Psalmorum cantum et mysticum sacrificium cum populo fidei perficiens, præclarum et tumulo corpus retexit, quod undeviginti annorum spatio integrum omnino purumque manserat; et in arca ab ipso compositum, et sacerdotum manibus sublatum, cum luminibus et frequenti Psalmorum cantu, in navim ad hoc paratam illatum est. Sed cum fretum trajecisset, et ad urbis litus appropinquasset, Dei cura Michael imperator juvenis, et amplissimis dignitatibus præstantes viri, et patricii, et reliqui cives, læti facesque manibus tenentes, obviam processerunt: et arcam illam pretiosam, cum fide ac veneratione, humeris suis subeuntes, ad magnam usque gestarunt ecclesiam, ex qua, pontificia dignitate spoliatus, ejectus fuerat.

16. Inde rursum, assiduus diu nocturne Psalmorum festivorum cantibus vicissim utentes, et cum omni luminum genere per mediam urbem ipsum gestantes, in Sanctorum Apostolorum templo collocarunt. Tanta autem erat concurrentis populi virorum et feminarum, atque ætatum omnium multitudo, ut numerari non posset. In bivis enim et porticibus premebantur; et ubique per vim sibi exitum parabant, adeo ut, quamvis multæ, propter imperatores et sacerdotes, variis temporibus celebritates exstiterint, nulla tamen cum hac conferri queat. Nonnulli etiam in via spiritibus immundis vexati, dum ab aliis comprimerentur, miserandas atque maledicas voces emittebant; quorum e numero quidam ab ipso curati sunt. Populi igitur impetu vix evitato, sanctum eximii patriarchæ corpus in celeberrimo Apostolorum templo, sacris mysteriis Deo peractis, in sepulcro recens constructo, manibus ipsius Methodii compositum est, in

Ilus Martii, quo quidem die in exsiliū etiam ejectus fuerat, ut utraque re sit memorabilis.

17. Inter alios ejusdem temporis athletas fuit sanctus Joannicius abbas in Bithynia, ejus illustria acta et certamina descripserunt Sabas et Petrus monachi, quæ Græca habemus singula valde longa, Romæ et Parisiis acquisita, et ad diem 4 Novembris elucidanda. Alia item habemus, Metaphrastæ tributa, quæ a Gentiano Herveto Latine reddita edidit Lipomanus tomo V, et Surius ad dictum 4 Novembris, unde ex numero 51 placet decerpere sequentia. « Theophilus ex hac vita excedit; Michael vero et Theodora imperium suscipiunt. Methodius autem, vir revera sacrosanctus et homo Dei, in sacris collocatur sedibus. Sed (ut semel dicam) cum omnia ab eo fuissent traducta ad orthodoxam fidem, sopitusque esset omnis fluctus, ac sedata tempestas, et res quietæ; quedam alia seditio excitatur a piis, et res Ecclesiæ iterum erant divisæ, atque redactæ in duas opiniones. Nam alii quidem volebant retinere in ministerio eos, qui dignitatem sacerdotii acceperant ab Iconomachis, utpote quod hoc nihil pietati officeret: alii autem profanis sancta tradere manibus; putabant omnino esse impium, et minime Deo gratum ne admittendum. Ferebat id ægre, qui Deo vere vivebat Methodius, angebaturque et lacerabatur corde; putabat enim magnum Paulum resonare in auribus, hæc propemodum loquentem: Utinam sim a Christo anathema pro fratribus meis secundum carnem, si modo steteritis nobiscum, et communiter quidem Trinitatem glorificaverimus. Et ille quidem sic se habebat; Dei autem amicus Joannicius, incidens in res adeo turbatas... archiepiscopi Methodii jam labantem recreabat animum... Scribebat autem Methodio, ut illos potius haberet circa divinum sacrificium, quos nosset cum eo sentire in dogmate Orthodoxiæ... Cum hæ venissent litteræ, divinus quidem Methodius memoriæ mandavit ea quæ scripta fuerant. » Hæc ibi, dicuntur autem a sancto Joannicio plurimi hæretici conversi; dein num. 57 ista de sancto Methodio habentur.

18. Quinto anno imperii Michaelis, qui Ecclesiam regebat Methodius, cum magni Joannicii ad Dominum decessum præscivisset appropinquare, ad eum venit, et ultimas preces ab eo petiit. Ille autem maximi faciens conveniri a Methodio, postquam et in longum tempus cum eo produxisset sermonem, et deinde sacro cœtui atque recens electo regi quæ pietatis erant suavisset, dicens, ut immobiliter permanerent in fide orthodoxa, neque everterentur a profanis vocibus hæreticorum, et inter se conservarent concordiam, neque blasphemiam et maledicam moverent in pontificem; subjunxit quod non multum tempus post suum decessum viveret Methodius. Quia in re non fuit falsus; tertio enim die postquam hæc dixisset, Joannicius, spiritu quidem migrat ad ea quæ diligebat, deductus a choro angelorum. . . . Methodius autem, qui inter patriarchas

chas clarissime fulsit, ipse quoque, octavo mense post illius decessum, excessit ex hac vita quarto decimo Junii.

19. Baronius anno 842, num. 20: « Qui igitur, inquit, post tot Ecclesiæ Constantinopolitanæ naufragia, ejus clavum, e manibus hæreticorum evulsum, moderandum suscepit patriarcha Methodius; quoque revocandis ad Ecclesiam lapsis allaboravit. Quod vero hi reperirentur variæ ætatis diversæque conditionis, ne vilesceret ecclesiastica disciplina, eosdem omnes diverso modo censuræ ecclesiasticæ voluit esse subjectos. » Ea constitutio, cum orationibus variis et ritibus, exstat Græce et Latine edita a Ludovico Goar in *Euchologio sive Rituali Græcorum* pag. 676 et decem sequentibus, sub hoc titulo. « Methodii patriarchæ Constantinopolis, de iis qui abnegarunt, secundum diversas personas et ætates, et ad orthodoxam veramque fidem revertuntur. » Hujus pars aliqua exstat etiam apud Theodorum Balsamonem, et ex eo apud Baronium loco supra relato.

20. Edidimus nos ad diem quintum Februarii ejusdem sancti Methodii Orationem in sanctum Agatham, quinque capitibus a nobis distinctam: edidimus etiam ad diem 12 Martii duplicem Vitam sancti Theophanis, hegumeni et confessoris, priorem auctore sancto Theodoro Studita aut alio monacho cœvo; alteram auctore, ut videtur, Metaphraste: qui num. 11 excusat se, quod uxoris sancti Theophanis, jam monacham indutæ, certamina et miracula scribere prætermiserit, eo quod « Præclare ab ipsa factorum pars, ad legentium utilitatem vulgata noscatur a sanctissimo patriarcha

Methodio, in ea scriptione, quam de ipsa beataque ipsius vita composuit. » Hanc scriptionem hactenus non licuit videre. Exstat etiam inter opera sancto Dionysio Areopagitæ attributa, apud Petrum Lanseium et Balthasarem Corderium, illius Martyrium, auctore Methodio, vel (ut alii) Metrodoro. Illud sancto Methodio patriarchæ ascribunt Anastasius bibliothecarius, in epistola ad Carolum Calvum; et Flodoardus, lib. III *Historiæ Remensis* cap. XVIII; ubi recensens Hincmari episcopi scripta, addit: « De passione sancti Dionysii, a Methodio Constantinopolitano Græce dictata, et ab Anastasio Romanæ sedis Latine scripta. » Sed hæc ad diem 9 Octobris erunt examinanda. Denique Jacobus Gretserus, tomo secundo de Cruce, inter Homelias de sancta Cruce edidit aliquam Methodii episcopi, ad eos qui dicunt, « Quid profuit nobis Filius Dei crucifixus in terra, et homo factus? et quare crucis figura pati sustinuit, et non aliquod aliud supplicium? et quæ utilitas crucis? » Item aliam ejusdem Methodii, ad eos quos pudet crucis Christi (1). » Exstat etiam apud citatum Balsamonem Canon de segregationibus, sive excommunicationibus, et quidem monasticis, uti videtur ex titulo colligi. Nec dubitamus quin varia ejus monumenta adhuc lateant in variis bibliothecis: quædam etiam prodierint sub nomine sancti Methodii, episcopi ac martyris in Lycia, III sæc. quæ revera Constantinopolitani hujus sint; atque imprimis ea, quam 2 Februarii allegavi ex Combefisio, de Simone et Anna (2); quamque Casimirus Oudini, in *Supplemento Ecclesiasticorum scriptorum*, merito seniori isti abjudicat.

(1) Exstant hujus *Patrologiæ*, t. XVIII, col. 598.

(2) Exstat *ibid.* col. 347.

SANCTI METHODII

HOMILIA DE CRUCE ET PASSIONE CHRISTI.

(GRETSE. de sancta cruce, t. II, ed. nov. p. 401.)

(Exstat inter *Opera S. Methodii martyris*, hujus *Patrologiæ* tom. XVIII, col. 597 seq.)

SANCTI METHODII

PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI,

ORATIO IN SANCTAM AGATHAM *,

(LEONARDO PATE Interprete.)

1. Quoniam ipsamet admiratio me ad dicendum D dum me impellit; contra vero ipsummet desiderium excitavit; quoniam voluntas item ipsa ad desideran-

mihi persuadet ut maxime velim vobis omnibus
* Combef. *Biblioth. concion.* t. VI, p. 723. Ex ms. PP. Oratorii Romæ, producente. Joau. Bolland. ad 5 Febr.

(Patres fratresque quotquot simul hic adestis, ac A prope me astatis), ut ex mea taciturnitate in verba prorumpam admiratione permotus, et desiderii silentii mei vinculis solutionem inveniam, hac memoranda die sanctæ martyris Agathæ cruciatibus consecrata; quodque vos attonitos reddit, hoc equidem ex mea vel loquendi impotentia admirabilundus eloquar. Sunt etenim, sunt nonnullæ res omnino præter opinionem admirabiles, quæ sicut aliquando silentium pariunt, ita etiam aliquando suggerunt facundiam: quod utrumque parit magnitudo miraculi, atque ipsa plane argumenti amplitudo. Hoc autem publicum atque inusitatum spectaculum, cui vel ipsi oculi faciunt fidem (quippe valde præter opinionem jam pridem fuit) adductis in medium rationibus explicare contendam. Est enim, est sicut in compositis sermonibus, semen fecundæ sapientiæ ipsa præceptorum observatio, ita miraculorum exhibitio emanat ex martyrio propter Deum, atque ex virginitate et puritate mentis, quæ sunt vera divinarum virtutum imitamenta. Quod igitur ad miraculorum electionem spectat, sub finem vobis edisseram. Nunc vero, ut principium narrandi faciam, ipsam martyrem commendabo; quæ quidem, uti dicebam, fons est atque origo miraculorum; et primum quidem ubinam, et quam ob causam convenimus, plane edisseram.

2. Anniversaria sanctæ martyris commemoratio in unum hunc locum nos omnes collegit, ut nostis, o mei auditores, antiquæ quidem martyris et primariæ propter insigne certamen, sed vero recentis, quæ quasi nunc decertando vincat propter divina miracula, quibus quotidie coronatur, pulchreque decoratur. Martyris, quæ opportuno quidem tempore ostendit amoris ardorem sui erga Deum, continuis vero tempestatibus in manu habet miraculorum (1) potestatem et efficientiam pro justa remuneratione; quandoquidem et fortis animi promptitudo, qua prædita erat, et corpore propter Deum penitus dilectum declaratur, ut quæcunque acciperet, retribueret. Dat quidem illa corpus, et firmum liberæ voluntatis propositum, atque hæc a Deo obfirmata juxta divinam electionem, recipit autem nominis claritatem, et regium diademam, illustrior effecta, quam si filios aut filias procreasset, atque adeo omni proliis fœda voluptate despecta sublimior.

¹ Gen. II, 23. ² Joan. I, 12. ³ II Cor. XI, 2.

(1) Hinc patet multatolim sanctæ Agathæ moritis accidisse miracula, cum præter id quod in repræsentatis ætneis ignibus eluxit, nullum modo exstet anterebas Constantinopoli reliquias factum.

(2) Conicias hinc, atque ex Actis Latinis, ubi ei exprobat tyrannus quod servilem personam induerit, eam, non quidem, ut quæ nunc sanctæ monialem vitam profitentur virgines, vili induuntur habitu, qui tamen apud virtutis veros estimatores perhonorificus est, ita tum palam rerum humanarum contemptum ipsis vestimentis ostendentes; luxum tamen inmundumque muliebrem aversatam, ac modestam usam amictu. Concionatore id exaggerasse videtur sanctus Vincentius Ferrerius in serm. de

(3). Et quoniam de iis, quæ ad liberos gignendos pertinent, memini, deque regio diademate mentionem feci, dicere jam incipiam. Mulier quidem est per eam naturam, non quidem per electionem, sicut reliquum seminarum 273 genus; quarum, quasi præsagientium futura, consuetudo etiam in ludicris puellaribus operam navat liberis educandis ac nutriendis: sed virgo, quæ ne ludendo quidem puellares ineptias aliquando effugere visa est. Mulier, dixi, sed addidi, virgo. Mulier quidem, propterea quod a principio ab sapiente Adam (erat enim tunc vere sapiens, quippe nondum in peccatum lapsus) impositum hoc nomen fuit. Scribens enim Moyses, ingenue etiam nominis interpretationem, quam Adamus addidit, indicavit, dicens: *Hæc vocatur virago, quoniam ex viro sumpta est* ¹; Virgo autem, quod ex immortalis Dei Verbi (quod etiam propter me in carne sua mortem gustavit) indivisoque Dei Filio nata est, ut loquitur Theologus Joannes, *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* ², etc. Mulier igitur virgo, quæ vos invitavit ad nostrum religiosum epulum, illa est mulier bene desponsa uni viro Christo ³, ut verbis utar apostoli Pauli de thalami conjunctione; Virgo, cui etiam ipse conjugii auspex non incussit timorem, utrum deciperetur, sicut olim aviæ nostræ Evæ Satanas per insidiosum serpentem. Mulier, quæ ne notam quidem inflicte sibi a Decio refert lacerationis: Virgo, quæ vulneribus a Quintiano affecta, dissimulat. Mulier, quæ tyrannicorum ponderi edictorum non se submitit; virgo, quæ principum cestro percitorum rabido furori non cessit. Mulier, quæ in tempestate imperiosiorum fluctuum haudquaquam naufragium fecit; virgo, quæ in retia gentium principatum non incidit. Mulier, quæ fert justitiæ leges; virgo, quæ propria scribere manu suum non veretur institutum. Mulier, quæ tumidum superbiæ fastum subjugavit; virgo, quæ martyris cursum strenue peregit. Mulier, quæ non purpura (2), fucatisque umbris, et velamentis vultus formam mentiri suam passa est, neque medicamentis, et ex vivo argento confectis, vestes, manuumque lineamenta inficere; sed virgo, quæ scientiæ a lumine, coloreque sanguinis veri divinitus Agni et labia sua et genas et linguam purpurissabat exornabatque: necnon etiam continua ventis suæ co-

sancta Agatha: « Mortuis parentibus, inquit, remansit hæres illius magni palatii patris sui: quæ exemplo Christi dimisit palatium patris et ornamenta et vasa aurea et argentea, et restrinxit se in quadam parva domo, ut simplex persona: » et paucis interjectis: « Voluit indui pauperrime ut Beguina, et dabat patrimonium pauperibus amore Dei, et vivebat propriis manibus, filavit, suavit, et texuit, quia nullus potest continue orare. » Probabilius forte Paulus Æmilii Sanctorius: « Non si-nuosos uti vestibus, non gemma capillum insignire, aut unguento linire, sed serico: anthini velo coloris (quod adhuc aspicimus Catanæ) obtegere: » ubi luxum removet, moderatum nitorem admittit.

gnitione necem sui studiosi amatoris, quasi nuper sanguine madentis, revolvebat, intusque circumferebat; ut hæc stola ejus confessionis non solum indelebilem ferret Christi notam purpurei sanguinis albe jam imbibiti, sed etiam virginalis eloquentiæ thesauros (3) advenientibus posteris elegantes ejusmodi colores una cum non deficiente verborum scaturigine impartiret.

4. Hæc itaque vere bona, quippe Dei pars existens, eidem sponso suo, et rursus nobis boni communione, qua nominis sui vim significationemque refert, Agatha (4), ab ipso bonitatis fonte Deo concessa, donoque data. Quid autem magis beneficium, quam summum bonum? et quid magis celebrandum laudum præconiis quispiam inveniat, quam Agatham? Agatha, cujus bonitas ad nomen, ad ipsamque rem quadrat; Agatha, quæ rebus præclare gestis bonum nomen præ se fert, et in ipso nomine præclare abs se gesta demonstrat; Agatha, quæ vel suo nomine allicit, ut ad sese omnes maximopere occurrant: quæ etiam suo exemplo docet, ut ad verum bonum, qui solus Deus est, omnes sine mora secum contendant. Agatha, quæ signum erexit, quid de se decretum fuerat, ut fieret, atque in lucem edita, quod per gratiam decretum erat, peregit; Agatha, per vaticinium parentibus (5) prænuntiata, atque a Deo ab æterno præcognita. Agatha, quæ etiam illis non refellit, qui hoc ei nomen imposuere: et invocantibus nomen hoc præsto est, facileque respondet.

5. Etenim Deo singuli manifesti sunt, ut loquitur sacra Scriptura: *Omnia nuda, et aperta sunt oculis ejus, ad quem sermo noster collimat*⁶; verum omnia prædefinita sunt a cognoscente: ipsa etenim præcognitio procreatoris Dei circa res singulas cognitionem, quod quidem et rationem habet divini consilii, et concursus, et præterea modum liberæ voluntatis eorum, qui divino solum beneplacito procreati, libere in opus prodeunt. Prædestinatio vero, extremum eorum lapsum non permittit, sed confert ad eum, qui prædestinatur, bonam et propensam voluntatem opificis Dei cum libero humano arbitrio: et ut omni ratione beatissima inter omnes, et sanctissima Domina nostra regina Virgo Deique parens, a divino Verbo, quod in ea habitavit, eamque effluxit, ex omnibus gentibus delecta fuit; ita etiam hæc ejusdem Deiparæ filia et ancilla (quæ nunc faustis acclamationibus decoratur a nobis, quæque nostra præconia, nostrasque gratiarum actiones Deo per Virgineum Deiparam offert) prædestinata fuerat ut martyr esset et electa, et per divi-

num liberumque propositum præparata, quemadmodum Virgo nostra Domina habitaculum Dei effecta fuit. Ab hac enim ipsa et unica Domina et virginum Matre Deipara, et Matre Virgine hæc discipula et ancilla (ut ita dicam) Deiparæ filia, Domino suo et Deo, et rerum omnium Opifici sese sponsam tradere didicit.

6. Agatha igitur revera bona, et jure optimo Deo gratissima amica, hæc pertulit quidem ut mulier esset, et ad liberorum procreationem non inepta; verum ut virginitatem suam custodiret, et summis votis exoptavit, et omnino decrevit. Cum igitur audiret scriptum quoddam Decii imperatoris per totam Romanam ditionem passim vulgari, illud Agatha derisit: cumque velut ostium ventis perflantibus humani consensus obserasset, ipsi naturæ postes opposuit; et interminatam propensionem animæ, et corpus; velut in medio templi Hierosolymitani velum cordatæ mentis interjecit, quod consensum arceret; ipsaque mentis contemplatione Seraphicis adjuncta spiritibus, ter sanctum sui numen solum ad misericordiam impetrandam supplicabat hujusmodi usurpans verba liberæ Ingeniæque gratiarum actionis apud Deum. Tu quidem, o Domine, jampridem hostem corporis mei causa bellum inferentem, et velut equum ipsa corporis membra adhibentem, atque utentem ipsa natura contra naturam, dignatus es me ut subjugarem et conculcarim; tu item etiam nunc, o amator hominum, qui inefficientem meum erga te amorem probe nosti, sis mihi in hoc certamine opitulator; et qui ex intimis erumpit præcordiis, fontem excipe lacrynarum, ac tribue de ipso hoste mihi gloriosam victoriam, o animarum humanique generis amator; qui etiam, quod propriæ manu victoriosissimum certamen cum nostro eodem hoste iniisti, nobis ascribere ac tribuere benignissime es dignatus: quam etiam ob causam, o peccati expers Domine, de nostra sumptam pro nobis carnem induisti.

7. Illa vero hæc Christum precabatur, non ut certamen evitaret, sed ut vires sibi sufficerentur ad martyrrium. Exaudierat enim Agatha mulierculam quamdam pessimis artibus deditam cum Quintiano de se communicantem, et idcirco perquam paratissima prono in terram procidit vultu, odioque contra persecutorem, contraque ipsum peccatum, ardenti etiam amoris erga Deum excitato desiderio, ad intactos Domini pedes advolvitur, sicut ad ejus vestis laciniam illa olim hæmorrhøissa⁷: et profluvium quidem non inhibuit (hoc enim non patiebatur; potius vero (sicut Joannes virgo fluentum the-

⁶ Hebr. iv. 13. ⁷ Matth. ix, 20.

(3) De sanctæ Agathæ eloquentia illud exstat in Menæis elogium: Diffusa est gratia in labiis tuis, o Martyr a bonitate nomen indepta. Diserte enim confutasti aperte impudentem, eloquio divinitus tradito locupletata.

(4) Ἀγάθη; quippe bonum significat, ἀγαθὴ bonam.

(5) Inueges negat hinc sequi, parentes sanctæ Agathæ fuisse christianos; præterquam quod identidem orationem hanc, principio excepto, proclamet Methodii non esse, sed moderni cujuspiam scriptoris, nec dignam fide. Præfert ipse vaticinium, quod smarra ex codice Panormitano relatum est § 8, n. 56.

logiæ ex accubitu super Domini immaculatum pectus *) illa lacrymarum rivos, quo uberius dimanarent, accepit. Surgit igitur post precum satiata, perinde ac si accepisset divini auxilii tesseram, corde quidem, certaque spe sibi victoriam per fidem pollicetur; ideoque sic loquitur: Ecce jam Christi virtute hostilis potentia in favillam redacta, conculcata, et extincta est a mea pudicitia: quod reliquum est, confidens alacri animo ad stadium procurram.

8. Itaque summa mentis constantia ad tyrannum pergit inter lictores lætabunda, cum de sui generis nobilitate, magnisque et multis rerum fortune nihil planememinisset, ac ne verbo quidem, quod ad res suas pertineret, prolato, sed simplici expeditoque gressu præcurrebat eos, qui eam ducebant: ita ut hos quidem trahi potius ab Agatha, quam Agatham ab ipsis trahi viderent spectatores, qui vel ipsa oculorum acie illius celeritatem prosequi nequirent. Atque hi, qui virginalis animi promptitudine erudiri, et ad prudentem audaciam incitari debuissent ad mortem pro virtute oppetendam, tamen e contrario, per innatam inconstantiam, cervorum instar cordis trepidationem penitus impressam foventes, veloci reversione beatam virginem miseri reliquerunt. At illa dum incederet, lacrymas ubertim profundens, ita secum ad preces conversa loquebatur, seseque ad majorem constantiam inflammabat: Primum quidem pro virginali pudicitia propter Christum sponsum meum decertavi, delicias ut rem abominandam abominata, ut ne de improviso per illecebras expugnarer. Agesis etiam nunc, adesto alacritati animi mei, o dulcissime mi canditate, qui solus efficis et potes omnia: ostende meam hanc humilem mentem cunctis rebus terribilibus sublimiorem; ita ut etiam animo eas pro nihilo ducam, neque quidquam existimem instar levis cantilenæ ac strepitus, etiamsi decies mille sint, qui necem mihi intentent.

9. Sub hæc quasi vero oculis inspiceret (mente enim certe inquiebatur) hostem suum, eidem tanquam præsentem exprobravit: Non vides, inquit, meum studium, o veritatis hostis, quique ab ea alienus es, ad quod contemplandum universa angelorum ac justorum occurrit multitudo exsultantium,

et, ut decet, collætantium? Me autem ipsam interrim non animadvertis, o veterator, sub amatoris mei umbra dormientem, et sub certaminis præmiorumque arbitro Christo viriliter decertantem, ideoque quæ Magister meus docuit exercentem, et pro viribus expleturam reipsa sperantem. *Providebam enim Dominum meum in conspectu meo semper, quoniam a dextera mihi est ne commovear* ⁷.

10. Talia dicentis contigit ut in ipsa cursus celeritate calceamenti corrigia solveretur. Sedulitatem autem etiam cum illam colligare vellet, maxime ostendit masculinam, et conversa, et comitantium omnino neminem intuita, preces quidem fudit opitulanti Deo: Domine omnipotens, qui non deseris te amantes, et in te spes suas collocantes, esto adiutor meus in altero certamine, quod mihi parari jam video, et ad quod accingor, gratia tua optulante: hisce autem, qui me tantisper exceperunt, dum hic licuit quiete agere, meque continere longe a patria (6) ac paterna domo ut ne auribus quidem acciperem nuptialia Quintiani nuntia, condignam vicem reddas, et effice ut sermones mei, quos privatim de te habui, vero Deo, deque unigenito Filio tuo, et de castitate, et de iudicio, in eorum cordibus perseverent. Sed quoniam vereor ne eorum memoria diffuat (ecce enim me occulte reliquerunt omnes), ostende, quæso, his urbis incolis magnum aliquod miraculum. Et cum hæc virgo fuisset precata, illico sterilis olea exorta est, quæ publica ignominia notabat eos, qui per speciem honoris eam deduxerant, timideque aufugerant.

11. Strenua autem virgo ex eo miraculo magis animata (quippe jam senserat exauditis precibus divinum sibi adesse Numen, ejusque angelos qui se tuerentur ab lictorum injuriis) corde intrepido se in viam dedit. Ubi vero Catanam appropinquarebat, magnus civium suorum numerus illi obviam prodit; et mulieres quidem aliquot ejus vicem dolebant, aliquot etiam, quibus Christianum pectus magis sapiebat, inter se tacitis laudibus constantiam virginis extollebant, quod impiis (7) proconsulis oblatas nuptias ne auditu quidem dignata esset; ideoque solum vertere sapienter decrevisset. Matronæ vero primariæ civitatis, quibus propter nobilitatis, opum ac divitiarum famam, locus da-

* Joan. xiii, 23. ⁷ Psal. xv, 8.

(6) Videntur Panormitani asserere, migrasse primum Agatham, adhuc infantulam, cum parentibus Panormo Catanam; ibique adolevisse: (unde aliquin Catanensibus ita fuisset nota, ut apud Quintianum ejus nobilitatem ac pulchritudinem deprædicarent?) ac deinde Panormum ad lares paternos reversam.

(7) Nusquam in Actis Latinis, ut diximus, mentio expressa sit fugæ: neque ad nuptias expetita dicitur a Quintiano, qui uxorem habebat, sed potius ad stuprum, et ut qui erat de genere ignobili natus, per hoc personaret ad aures vulgi, quod tantus esset ac talis, qui posset etiam spectabilem

ptores exempla importunissimæ libidinis prætorum Romanorum in provincialium filias ac conjuges. Lege qui ea requiris, apud Ciceronem quæ C. Verres Prætor in eadem Sicilia gesserit, et act. 3, quæ antea Lampsaci, Sanctorius existimat Quintianum sibi jungere matrimonio Agatham voluisse. Qui igitur potuit prudentissima virgo qu. i. v. 5, optare, ut talis esset uxor Quintiani qualis dea sua Venus, si sciebat eum uxore carere, seque ad legitimum conjugium expeti? Quod votum Virginis ita idem Sanctorius exposuit: Rogabo Jegum Christum Dominum meum, ut uxor tua (si thoro fortasse es alligatus) talis moribus et gloria evadat qualis amorum regina Venus.

tus fuerat a satellitibus, ad Agatham salutandam accedentes, in osculo sancto eam susceperunt; deque reditu gratulatæ animum faciunt, ut stadium anni conficiat virtute dignum: et quæ tam constanter primo certamine servandæ Sponso suo virginitatis solum migrando cucurrit, ac fugiendo per-vicit hostem; nunc in altero agone pro fidei professione usque ad mortem fortiter dimicando, Quintianum debellet, ac moriendo gloriose tandem triumphet. Illa vere, Meas, inquit, spes in Deo collocavi: ejus mihi Filius vires sufficiet. Ejus freta auxiliis, tyranni minas, verbera, tormenta, cruciatus, mortem denique ipsam devincendam spero atque opto.

12. Præses vero, ubi accepit Agatham ad urbem adventare, ut aliquantisper turbatam civitatem, ac præsertim animos consanguineorum mulceret, in Aphrodisiæ nobilis feminæ, sed famosæ, domum divertere illam, atque honorificentissime excipi jubet, cavens ne aliquem ex propinquis ejus illuc introduci pateretur. Quæ tibi mens animi tunc inerat, Virgo integerrima, cum te inclusam spectabas in illo Aphrodisiæ, novemque muliercularum matri per quam similiū, prostibulo potius, quam nobiliū honesta domo? Quidnam animo virginali meditabar in sordido illo infamium Sirenum cœnoso lupanari verius, quam remoto, dignoque virginum gynæceo? Non vereor, ne non tu honestas aures profanis illarum incantamentis obturaveris, sed scire sane gestio, si fas esset, in quasnam rerum divinarum meditationes ipsos triginta dies noctesque sanctissimam mentem tuam deflexeris. Sed quoniam hæc, quibus nihil arcanius esse debet, nos mortales de te in cœlo degente audire non licet, liceat mihi certe nunc, sanctis viris qui in hujusmodi calamitates inciderunt, te comparare.

13. Quid etenim te Virginem sanctissimam Davidi quam simillimam judicem, qui Saulis regis furorem declinans in ferarum speluncis latitabat quidem, sed ibidem cum Deo colloquens, sicut in Augusto et religioso templo ante divinam aram prostratus sibi esse videbatur; ubi preces lacrymasque fundebat, ubi divinum implorabat auxilium, ubi se ac vitam suam pro victima Deo offerebat. Tu vero in Aphrodisiæ... hæc aliæque multo majori cum ardore Christo obtulisti, qui te a tuis desideriis non fraudavit. Quin etiam ibidem mancipata, virum illum desideriorum Danielem imitabar, qui in fetido leonum lacu odoriferum orationis thymiana summo Numini incendebat; meruitque tandem septimo die a jejuniis septem leonum faucibus incolumis evadere. Tu vero cum ipsos triginta dies, virgo purissima, adversus decem lænas in domestico lacu in servanda Deo virginitate decertasses, multo integrior evadere meruisti. Neque obliviscebaris Jonæ qui in abyssum dejectus, ipso piscis ventre tanquam

A Hierosolymitano templo usus, laudes Deo fundebat ac preces; quibus a Deo auditis, ex ore piscis vivus ejectus in terram publice concionabundus magnæ civitatis salutem consuluit. Tu vero, Agatha, vere tibi virgo bona, bona quippe quibus tuam iam maximis ærumnis constantiam intuentibus, atque admirantibus specimen christianarum virtutum dedisti; ita ut neque divitiarum pollicitationibus, neque propositis deliciarum oblectamentis, neque adeo tormentorum minis ac periculis, neque vero imperatoris Decii decreto de subeundis ultimis cruciatibus, dimoveri potueris a proposito servandæ virginitatis, fideique Christianæ professione. Eras quippe quasi firmus in pelago scopulus, qui ventorum flatus, ingruentium pluviarum lapsus, frementium undarum impetus contemnit potius quam timet, dīstringitque fortius, quam illis cedit.

14. Quas quidem Agathæ virtutes cum esset admirata omnis illa muliercularum colluvies, ad Quintianum pergit Aphrodisiæ, nuntiatque sese ad filias operam perdidisse; faciliusque Ætnæ saxa inceram converti, quam Agathæ cor in obstinatione conservandæ Christo virginitatis obduratum emolliiri aliquantulum posse. Tum ille ad summum citari virginem tribunal jubet; qui renascentes pristinae cupiditatis iræque flammæ cum diu per astum suppressisset, Ætnæ similis, quem non semper ignem ab horrendis faucibus ejaculari ferunt, sed quibusdam interjectis temporum intervallis ebullientes intus flammæ ubi continuit, protinus majores evomit ignitos fluvios, globosque ejaculatur. Et, Scio equidem, inquit, te ex nobili opulentoque genere ortam esse; tuique sanguinis splendorem cognati tui, quorum opera in magnis imperii rebus non semel usus sum, testantur: quid igitur causæ est, ut posthabitis nostris diis humilem Christianorum vitam ancillarum in morem, in obscuro agas? Et illa: Recte me ancillam autumas; sum enim Christi Dei mei ancilla, cui omnes creatæ res, velint nolint, famulantur. Verum hæc conditio non ingentem familiæ mære nobilitatem obscurat, sed illustrat magis: neque ego me nobilem atque ingenuam prædicarem, si non unico veroque Deo, ejusque unigenito Filio, castè pieque servirem; sed vitiis ac voluptatibus vitæ, diisque vestris, non vere diis, essem obnoxia.

15. Hæc satis intrepide apud præsidem Agathæ alloquenti, protinus satellites manu sacrilega in faciem colaphum impingit, ut virgo Christi vere bona discipula boni Magistri, similibus initiis martyrium iniretetur, sponsoque suo sponsa (8) similis apparet. O quam belle purpurissatas tunc dilecta virgo genas dilecto suo ostentabat! quam pie virginali rubore ac decore livore ornatum vultum in cælum extollebat, oculosque lacrymis cruoreque respersos ad Christum dirigebat, ut iisdem ipsis propter ejus

(8) Cui nimirum apud Annam Pontificem unus
XVIII, 22.

assistens ministrorum dedit alapam., Joan.

amorem vulneratis divinum pectus vulneraret, Sponsaque cor transfixum ad maiorem sui amorem illiceret atque inflammaret.

16. Post igitur multiplices intentatas Agathæ minas, ad tenebrosam detrudi carcerem eam jubet Quintianus. Pergebat vero illa magno animi gaudio, vultusque lætitia; et quasi ad nuptiale epulum invitata, ad ergastulum humi depressum maturabat. Quo dum illam satellites magno impetu detrudere conabantur, divinitus factum est, ut durus lapis virginis pedibus quasi venerabundus cederet, ac immobilem servaret Agatham: cujus vestigia ibidem impressa magna cum religionis observantia omnes mortales venerantur; ut per hoc etiam miraculum Christus sibi (9) in cœlum hilariter ascendenti, aca terris triumphanti, Agatham similem declararet, etiamsi in carcerem illa descenderet: quippe quæ illuc gloriöse incedendo, de Aphrodisia devicta lætissimum triumphum angelis et hominibus agere videbatur.

17. Virgo igitur volens ac lubens in carcerem includitur: ubi noctem insomnem agens, divinarum rerum contemplationi cum lacrymis operam navat; utque sibi cœlestes in agone cruciatuum vires Christus sufficiat, precatur. Vix illuxerat, cum iterum ad tribunal Quintiani virgo sistitur: ubi cum audacter pro Christi fide ac virginitate tuenda se mori malle professa esset, continuo manibus pedibusque colligatis, in præparato distenditur equuleo: expediuntur facies, flagellis virgineale corpus obtunditur; deinde ferreis ungulis ac fiduculis latera sulcantur: tum candentibus adorantur laminis; demum vix enatæ torquentur mammæ, et crudeliter denticulatis forcipibus discerpuntur: in quo cruciata magnanima virgo insolentem sævitiam exprobrat Quintiano: Enimvero, inquit, impius et crudelis es, naturæ hostis humanæ; quippe non erubescis mamillas sæviter amputari in virgine, quas infans blande in matre sorxisti. Sed quanquam hasce caducas præcidiisti, baudquaquam alteras, quas reconditas in anima, ab infantia Christo meo consecratas servo, poteris avellere.

18. Excanduit Quintianus, ubi non adhuc consternatæ puellæ intrepidas voces ex virili pectore prodeuntes accepit. Et ne se victum fateretur, Agatham in carcerem reduci jubet, custodibusque edicit, ut continenter vigileat, ne quis e propinquis chirurgum submittat, neu cibum potumque elanculum audeat ministrare. Ibi virgo inclusa, sacris intenta precibus, hujusmodi verbis Christum alloquebatur: O qui vero Sponsus sanguinum⁸ jure nunc dici potes, gratias tibi ago immortales, quod per potentiam tuam me superiorem tormentis effecisti. Suscipe, quæso, hosce pectoris cruciatus in

A laudem et honorem nominis tui, et in gloriam Ecclesiæ tuæ. Et ecce sub mediæ noctis silentium, inter illas obscuri carceris tenebras, veneranda specie quidam senex (quem puer præibat, faciemque præferebat) illeque se chirurgiam callere affirmabat, ac pollicebatur avulsas mamillas curari posse. Tum illa: Medicamenta equidem, venerande senex, corpori meo nunquam exhibui; sed habeo Dominum meum Jesum Christum, qui unico nutu, si voluerit, me curabit. Et ego, inquit senex, apostolus ejus sum; et in nomine ejus veni ut curata sis.

19. Sed quid ego in hoc ergastulo moram traho? Jamdiu illud Catanense theatrum suis elatis flammis me, vosque omnes advocat, animisque præsentibus spectaculo ibidem exhibendo nos astare jubet, ubi super flammantes carbones, ignitaque testarum fragmenta tenerrimum virginis corpus collocatur. Atque nunc hæc lectuli species illa mihi videtur esse, quam Sponsus⁹ describens a floribus commendavit, cui nec purpureæ rosæ desunt candentis ignis, nec lilia corporis virginalis. Complectantur igitur ignes rosei, atque lambant potius, quam adurant liliū virgineale; complectantur, inquam, neque spinis suis dilacerent: ardeat, ut lubet, ignis in spinis, sicut in rubo¹⁰ Mosaico; et si comburere amat, suas comburat spinas, sed lilio parcat candidissimæ virginitatis. Jacet enim Agatha, ac vallatur flammis, sicut spinis liliū. Meretur hujus præmii prærogativam votum virginitatis, ab infantia Deo nuncupatum, et illibato candore servatum.

C 20. Vix igitur Agathæ ignes tetigerat, cum ecco patria tellus, liliæ suæ vicem miserata, funditus contremuit; et quasi materno sensu prædita esset, apertis non uno in loco faucibus, ore multiplici exclamabat, clareque testabatur, quam vehementer doleret, quamque juste indignum crudeleque illud spectaculum detestaretur; in eam plane rationem, qua rerum omnium conditore Deo in crucem acto, universum contremuit terræ elementum, immane Judæorum scelus, impiumque nefas ferre non valens. Liceret fortasse affirmare Catanensem tellurem id temporis quasi ludibundam exsultasse, choreasque duxisse, quod in lectulo illo ignito quasi in geniali thalamo, filiam suam Agatham jam Christi sponsam videret collocatam, sperans de sanguine filiæ martyrio fortiter consummato, uberrimam nepotum segetem ad evangelicam lucem nascituram. Vere etenim ille invitatus fatebatur, sanguinem martyrum esse semen Christianorum. Sed multo certius equidem censeo, eandem terræ concussione non ab aere in ejus visceribus violenter conclusa, neque aquis ab iisdem præcordiis perumpentibus fuisse factam, sed vero ab angelis de cœlo descendentibus, quibus familiare est terram qua-

⁸ Exod. iv, 25. ⁹ Cant. i, 15. ¹⁰ Exod. iii, 2.

(9) Cujus quippe ultima vestigia humo impressa in monte Oliveti hodieque monstrantur, ut pluribus Patrum ac Historicorum testimoniis confirmat

Baronius l. I Annal. ad an. Chr. 31, nu. 252. seqq. et passim alii Scriptores.

tere, suoque adventu impios a malis faciendis ab-
terrere, pias vero mentes in studiosis actionibus
confirmare. Id quod evenisse legimus ad Christi se-
pulcrum paulo postquam ille redivivus ab inferis
triumphavit : ad quod descendente angelo magnus
terræ factus est motus ; qui ubi sepulcrum reclusit,
milites quidem illud custodientes metu exanimatos
in fugam convertit, a piis vero mulieribus omnem
timorem excussit¹¹.

21. Opem igitur Agathæ in incendiis jacenti
erquis dubitet angelos attulisse, roreque cœlesti
eos ignes flammisque aspersisse ? Nonne hæc no-
stra virgo, divinitus illustrata, roris huius salutarem
pluviam sibi sponderat, cum Quintianum allo-
quebatur ? Si ignem, inquit, corpori meo adhi-
beas, rorem mihi salutarum de cœlo angeli mi-
nistrabunt. An vero angeli, ipseque angelorum rex
Christus frustra haberet Agathæ spes in se collo-
catas, ita ut Virginis verba inania, infirmæque
censeret Quintianus ? An huius Virginis animus,
qui semper a lethalibus libidinis ignibus abhor-
ruerat, eosque omnino extinguendos curaverat,
penitusque Deo fixus inhæserat, nunc suum cor-
poris organum, quod pro servandæ virginitatis fide
super ignitos carbonem, acutasque testas flam-
mantes injici pertulerat, ab iisdem vel mediocrem
injuriam præter conceptam spem perpeti specta-
ret ? An etiam ille Filius hominis, cujus gloria est
quasi Unigeniti Dei, qui voluit quartus interesse
cum tribus pueris in fornace Babylonica, adeo ut
nihil eos ignis læserit¹², ille in igneo lectulo propter
se jacentem Agatham, sibi que desponsam, quippe
quæ ab infantia sibi adhæserat, eratque secum facta
unus spiritus, dimitteret amburendam ? Adfuit,
adfuit Agathæ sponsæ Sponsus, qui per angelos
suos spiritus factos et terram fecit tremere, pro-
ductis ventis de arcano suorum thesaurorum ; fecit-
que incendium illud Agathæ substratum quasi au-
ram roris flantem, ita ut neque virginale corpus
tangere, neque ejus animum contristare, neque
molestiæ quidquam inferre auderet ignis. Adfuit,
inquam, Christus, secumque nobile angelorum
agmen, tam nobili spectaculo, dignoque quod cœ-
lestibus oculis cerneretur, adeo ut jure optimo Aga-
tha clamare potuerit : Vidisti, Domine, et spectasti
agonem meum, quomodo pugnavi in stadio, et quia
volui fidem virginitatis custodire, jussa sum non
solum suspendi in equuleo, et in mamillis totoque
corpore excarnificari, sed etiam in igne collocari :
sed tui divini amoris fervor mihi vires sufficit, o
bone Sponse, fulcitque hisce flammis, velut rosarum
floribus¹³, stipatque odorifero carbonum quasi
pomorum et aromatum suffitu ; ita ut carnificum
tormenta hæc crudelia, et hosce ignitos carbonem
hilariter sustineam, amanterque complectar, non
tanquam ignes cruciantes, sed tanquam vernos
flores, et purpureas coronas mihi ablaudentes ;

A iisdemque quasi pretiosis pyropis concinnari patiar
et gaudcam, pretiosos torques ac monilia, om-
nem mundum nuptialem, ac vestem martyrii, ut
hisce decorata ornamentis ad cœlestes thalamos
admittat.

22. Inter hæc Quintianus terræ motu, duorumque
nece amicorum ante ejus oculos oppressorum rui-
nis parietum, pavefactus, maximeque populi tu-
multu conturbatus, obortoque clamore Catanen-
sium virginem incolumem servare volentium, exa-
nimalus, illico Agatham in carcerem reduci jubet :
quæ civium cœlestium exercitu populique turmis
stipata, de jam superato Quintiano, ac tormentis
omnibus triumphum agitans, in venerandum ingre-
ditur carceremne dicam, an regium palatium, an
vero potius cœlestis templi sacrosanctum vestibulum ?
ubi virgo stans oculis in cœlum sublatis, passisque
in crucis speciem brachiis virginalibus, orans in hæc
verba linguam solvit : Domine Jesu Christe, magister
bone, gratias tibi ago qui me hoc honore dignatus es,
ut decertarem pro nomine tuo ; qui abstulisti a me
mortalis vitæ amorem, mihi quæ cœlestes vires
sufficisti, ut tormenta perferrem ; tu, idem Domine
Deus, exaudi preces meas, et dignare ancillam tuam,
ut hanc terram dimittat, utque ornata purpureo
triumphalis martyrii peplo, flammeoque virginali
contexta, ad immarcescibilem æternæ gloriæ coronam
feliciter perveniat. Hisce peractis precibus, illico
immaculatum Deo tradidit spiritum.

C 23. Quod tui populus carcerem circumstans co-
gnovit, magno cum pietatis studio ac reverentia,
corpus generosæ martyris in monumento honorifice
composuit. An vero Sponsus Agathæ Christus, qui
gloriosus est et mirabilis in sanctis martyribus
suis, hanc amabilem ejus sponsam, et martyrum
Sicularum eximiam reginam, quam etiam in terris
viventem miraculis cohonestaverat, mox in cœlo
secum triumphantem non redderet longe clario-
rem ? Et cujus virginis linguam testem suæ divini-
tatis disertam Christus fecerat, secumque castum
amorem, ac nuptialem fidem jusserat publice pro-
fiteri, mox eidem corpus iis de causis cruciatum
quiescere in obscuro marmore pateretur inglorium ?
Fecit utique, fecit dignissimæ huius Sponsæ suæ
D Christus sepulcrum gloriosum, non per unum aut
duos angelos cœlitus missos paucis mulieribus
conspicuos, sicuti suam speluncam, ubi extra He-
rosolymam ipse Sponsus jacuerat ; sed per centum
spiritus cœlestes humanam decore juventutis for-
mam indutos ; qui dum virginale corpus a Christia-
nis civibus decore collocatur, conspicui omnibus,
cœlestem melodiam decantarunt. Quidam vero inter
eos longe pulcherrimus adolescens ad sepulcrum
nondum opertum accessit, cœloque delatam mar-
moream tabellam ad Virginis caput apposuit, in
qua ejus encomia erant breviter exarata : *Mens*

¹¹ Matth. XVIII, 2. ¹² Dan. III, 92. ¹³ Cant. II, 3.

sancta spontanea, honor Deo, et patriæ liberatio.

24. Quid hoc unum meum os, meaue mortalis lingua audet amplius laudes Agathæ celebrare, quas non centum angelorum ora, non totidem cœlestes linguæ verbis volantibus attingere valuerunt? Sed illas ipsas magno silentio cœlestibus digitis ille cæteris major angelus, virginis nuper custos, dictante descripsit Deo; admiratusque angelicas ac prope divinas virtutes, protinus inde discessit. Certe ut ipse quoque præsens esset, fieretque particeps in deliciis cœlestibus, quibus civitas omnis cœlestis perfundebatur ad triumphum martyris omnium magnanimitæ, suoque jure esset paranympheus ad ingressum pulcherrimæ Christi sponsæ in thalamum sibi a Matre virginum Virgine Deipara præparatum: necnon ut idem custos angelus, qui certaminibus disputationum tormentorumque Agathæ semper interfuerat, æque supra puellare ingenium ac vires, quasi auritus oculatusque testis perceperat, singulaque admirabundus spectaverat, mox per totum cœlum victimas caneret virginales, invitaretque beatos cœlestis militiæ exercitus ad Filium Dei ac Deiparæ Virginis collaudandum, quod talem fecisset in imbelli virgine victoriam.

25. Sed fortasse verius inde angelus discessit, quia cum virginalis mentis purissimam sanctitatem, ardentissimum spontaneæ martyris amorem ac desiderium, eximium in maximis tenelli corporis cruciatibus Christo Sponso exhibitum honorem ab Agatha publice testatus esset, erubuit prope tam nobile corpus consistere, eo quia longe clariora per illud facinora in terris edidisse Agatham cognoscebat, quam ipsemet purus putus spiritus in cœlo contra draconem patraverat; ideoque aeriam humani corporis speciem exuere maturavit, nempe lassus se a mortali adolescentula longe superatum; et in auras evanuit ad eum plane modum, quo ab Jacob patriarcha¹⁴, quocum similis angelus luctabatur, nec illum superare poterat, dimissionem petiit aurora ascendente. Et quia jam lætissimæ Agathæ anima quasi cœlestis ac rosea aurora ad cœleste fastigium solumque gloriæ sublimis ascendeat, exueratque jam mortale corpus, indecorum angelo videbatur in terris moram facere, et mortalibus oculis adhuc sese conspicuum exhibere. Vel certe huic angelo, ejusque centuriæ cœlesti, illud usu venit ad Agathæ sepulcrum, quod binis olim Seraphim, qui dum divino Verbo mortalem carnem assumpturo angelicum illud Trisagium concinerent, divinamque sanctitatem ei optime congruere conclamarent, sese totos alis velabant, sedentis majestatem et gloriam contemplari nequeunt¹⁵. Hujus enim virginis nostræ angelus, cum propter integerrimam virginitatem Agathæ mentem sanctam declarasset, sanctam item ejus voluntatem, propter acerbissimos cruciatus hilarer perpressos, quibus mirifice Christus Deus toto

B cœlo terraque fiebat gloriosus, animadvertens novum se Trisagium cecinisse, adeoque mirificis Agathæ sanctitatis splendoribus angelicam obtundimentem, invisibilibus alis sibi consulendum censuit, itaque sublimis evanuit.

26. Sed quæso te, o cœlestis angelorum centuria, unam saltem mihi angelicam linguam ac manum ad breve temporis spatium accomoda, ut cœleste epithalamium, quod vos cum Agathæ corpusculo in obscuro sepulchralis marmoris condidistis, in lucem proferam; paucaque vestra (ut soletis) verba in eo descripta, ac reconditis mysteriis obvoluta, fas mihi sit edisserere. Et quidem vos in re optima ab virginalis mentis sanctitate laudes Agathæ celebrare occepistis. Virgo etenim hæc, cum adhuc infans esset, nullo mortali magistro edocente, sed Spiritu sancto intrinsecus suadente, virginitatem Deo consecravit, adeoque toto vitæ decursu excolere satagebat, ut nullis eam sæcularibus curis, aut nuptialibus colloquiis macularit; quinimo rerum omnium creatarum immemor, divinæ vacans contemplationi, eam reddiderit puriorem; ideoque ad eximium divini amoris excessum subvolavit; et pro Sponsi sui tuenda fide ad cruciatuum agonem pervenire maxime exoptavit. Quas ob res factum est, ut ejus ardentibus desideris ex pura avidaque mente scintillantibus, obsecundavit Deus; sibi que honor æternus, gloriosus, immortalis pullulaverit; ipsaque Ecclesia et candida et rubicunda mortalibus ac cœlestibus oculis cœperit apparere.

27. Hodie igitur Christiana Ecclesia sese exornet, cum jam suam gloriosam intinxerit purpuram purissimis martyris Agathæ cruoribus; atque adeo gaudeat et exsulet, canatque ejus victorias ac triumphos, patriæque Catanæ dignam gloriatione prædicet; orbemque terrarum impleat Agathæ Christique nominis celebritate. Enimvero quænam creata res magis admirabilem Dei potentiam, quid magis prædicabilem ejus sapientiam, quid magis amabilem ejus bonitatem ostendat, quam in fragili seminarum corpusculo viriles animos atque heroicas virtutes intueri? Inter feminas autem quid illustrius invenias, quam tenellas virgines Deo per votum integritatis consecratas? Inter virgines vero post Deiparam Virginem quid delectabilis agit in stuporem, quidve admirabilis Ecclesiam Christi delectat, quam hæc virgo singularis Agatha? quæ quidem sapientis Regis consilio obsecuta, non solum de primitiis corporis sui, sed etiam de tota sua substantia honorandum sibi decrevit Deum. Cum enim nobilissimis esset orta natalibus in urbe Catansium, corpore pulcherrima, divitiis opulenta, eloquentia sermonisque lepore admirabilis, virtute prudentiæ conspicua, animique fortitudine prædita singulari, hæc aliaque corporis animique ornamenta singula Christo Deo, ejusque honori et glo-

¹⁴ Gen. xxxii, 26. ¹⁵ Isa. vi, 2, 3.

riæ mancipavit (10) : quin se quoque ipsam quasi nihilum despexit propter Christi dilectionem; continenterque Domino suo dignos honores ad usque vitæ occasum exhibuit. Totum hoc ipsum testatur breve epithalamium atque angelicum oraculum, quod non ad inutilem verborum ornatum, neque ad speciosa encomia, sed ad veras Agathæ virtutes æternis monumentis consignandas, divinitus fuit descriptum (10').

(Act. Sanctor. Februar. l. I, p. 629.)

28. Sed non pigeat extrema cœlestis oraculi verba paulisper pensare; sunt enim altera pars illius, quod sub initium proposui. Enimvero Martyres, dum tormenta et cruciatus pro Christo patiuntur, non solum sibi gloriæ coronam contextunt, Ecclesiæ laudem, Deoque honorem exhibent, sed etiam, dum ad exemplum suarum virtutum imitandum cives provocant suos, eisdem cœlestes favores, non auri argenteique pretio, sed profusi sanguinis thesauro promerentur. Neque vero sanctarum Virginum pro Christo trucidata corpora, in vili marmore jacentia, minus utilia cognatis civibusque, patriæque sunt, ubi in vitam mortalem edita fuerunt, quam fortissimorum virorum exercitus pro patria pugnantium. Quis enim de crudelissimo Quintiano, ejusque assecis, tam subitam facilemque victoriam consequi potuisset, præter Agathæ meritum apud Deum, illiusque potentiam adversus hostes? Tumultuati sunt quidem cives ejus adversus Quintianum eumque in fugam verterunt, metuque percussus ex urbe expellere valuerunt; sed ille, quia incolumis ex eorum manibus evasit, ferocior est effectus, cogitabatque contra Agathæ cognatos, ab se extorres factos, qua nece, qua supplicis rabi- dum animum exsaturare, eorumque pingues rerum fortunas una cum Agathæ patrimonio, imperatoris ærario inferre. Hæc impius machinabatur, nîmme vero piensissimæ Virginis ultionem vitavit. Quintianum enim scapha sedentem, dum Simethum fluvium Catanæ proximum trajiciebat, duo equi ferocientes qua morsibus in faciem jactis, qua calcibus in corpus illis, in profluentem deturbant semi-

mortuum : quem mox ejus servi neque vivum, neque mortuum diu quæsitum invenire potuerunt. Invenit illico eum malorum dæmonum exercitus, qui flagitiosam illam ejus animam egredi reluctantem, ex voragine extractam, in proximas Ætnæ flammis perpetuo destinam adduxit.

29. Militat enimvero pro sanctis suis Deus, qui sicut Pharaonem, Israeliticis tribus terra marique persequentem, tandem in mari Rubro cum curribus et equitibus suis involutum suffocavit; ita Quintianum neces ac rapinas anhelantem, per ejusdem equos fluvialibus marinisque aquis abruptum demersit. O quam belle Catanensium mulierum chorus Marianum canticum usurpavit, dicens : Cantemus Agathæ, gloriose enim magnificata est, per equos equi ascensorem dejecit in mare. Fortitudo mea, et laus mea Agatha, et facta est mihi in salutem. Ipsa est soror mea, glorificabo eam. Agatha gloria mea, et exaltabo eam. Dixit inimicus : Persequar, et comprehendam, dividam spolia, implebitur anima mea. Flavuit furor equorum, et ille submersus est in aquis vehementibus. Quis similis tui in fortibus, Agatha, magnifica in sanctitate, terribilis atque laudabilis et faciens mirabilia? Tu vere es Catanensis civitatis gloria, tu honorificentia populi nostri : et, quod virginitatem amaveris, tradidit Dominus Quintianum in manu tua, erisque benedicta in æternum.

30. Agite nunc, auditores, et ab aquis gradus fiat nobis miraculorum Agathæ ad Ætnæos ignes. Legistis plerique, credo, Ætnæ nomen in antiquis historiis nostrorum scriptorum, quæ etiamnum apud nos habemus : vel certe ejus montis famam toto orbe celeberrimam audistis : sed fortasse hic nonnulli adsunt, quos Ætnæ nomen adhuc latet. Ætna igitur mons est excelsus quidem, nubibusque longe superatis Catanæ urbi impendit. Illius dorsa perpetuis albicantibus nivibus testantur, qui de nostratibus ad Catanensem portum, appulerunt, feruntque per declivia frequentibus habitari pagis, villisque. Testantur etiam Ætnæi verticis (11) crateres perpetuo fumigare, ac vapores igneos cineresque sulphureos eructando circumquaque dispergere, magno cum

(10) Hinc sumptum, quod inter alia in *Memæis* exstat odarion : *Στολιζέσθω σήμερον ἡ Ἐκκλησία, πορφυρίδα ἐνδοξον καταβαφεύσαν ἐξ ἁγίων λύτρων Ἀγάθης τῆς μάρτυρος, χαίρε, βοῶσα, Κατάνης τὸ καύθημα. Ἰνδαὶ ἡodie Ἐκκλησία gloriosam purpuram, in Martyris Agathæ casto sanguine tinctam, Salve, prociante, Catanæ gloriatio.*

(10') Reliquam tituli partem, quæ est Patriæ liberatio, auctor per septem capita, seu paragraphos ac sectiones plane fusius prosequitur; in quibus nec dicendi finem facere videtur, quin aliqua ei desiderentur, in iis quæ P. I. Bollandus representavit, uti is ipse monuit, suas egregie exsecutus partes exornanda tanta martyre, ac quæ vere Ecclesiæ purpuram cruoribus suis tinxerit, ut auctor loquitur, *Μενæα secutus quibus sic canunt, στολιζέσθω σήμερον ἡ Ἐκκλησία πορφυρίδα ἐνδοξον καταβαφεύσαν ἐξ ἁγίων λύτρων Ἀγάθης τῆς μάρτυρος. Ἰνδαὶ ἡodie Ἐκκλησία gloriosam purpuram, martyris Agathæ castis cruoribus tinctam* : quibus tantæ mar-

tyris, sicquæ nobilis certamine, fusoque sanguine, præclare honestatum sacrum martyrum chorum, scite significatur.

(11) « In Ætnæ vertice hiatus duo sunt, inquit Solin. c. 11, crateres nominati. » Ita et Plin. l. III, c. 8. Crater ejus patet ambitu stadiorum 20. » Strabo autem l. vi, testatur, *λαμβάνειν μεταβάλλας πολλὰς τὰ ἄκρα τοῦ ὄρους διὰ τὴν νομὴν τοῦ πυρός, τότε μὲν εἰς ἓνα κράτηρα συµφεροµένου, τότε δὲ σχιζοµένου. Montis summitates varie mutari ob ignis grassationem; qui alias in unum colligitur craterem, alias in plures scinditur partes.* Testatur et Fazellus plures subinde aperiri hiatus; majoris crateris ambitum ad 4 milia passuum patere; alii ad 24 stadia. Et videtur non semper eadem esse amplitudo. Inferior crater in putei rotunditatem angustus esse traditur. Horrenda sunt quæ de illis hiatus idem narrat Fazellus testis oculatus, ac Philotheus de Homodeis, et alii apud Cluverium Siciliæ antiquæ l. I, c. 8.

agrorum, silvarum, ac pecudum detrimento. Contigit vero, Kalendis ipsis Februarii anni insequentis beatæ Agathæ martyrium, ut diffractis Ætnæ lateribus Tartareus ac sæculentus ignis, vehementius solito effervescens, eruperit, ac præcipitis spatio-sique torrentis instar debacchando, obvia quæque devastarit, cursusque adversus Catanenses pagos, urbemque ipsam direxerit.

31. Quid consilii paganam gentem illam crebris terræ succussionibus et bombis perterrefactam, incendiique profluentis horrore stupidam, ac pene exanimatam cepisse putatis? In re adeo trepida, sic volente Numine, in mentem illis venit angelicum oraculum ad Agathæ caput depositum, de liberatione patriæ sibi promissa. Animos igitur sibi facientes: Festinemus, inquiunt, ad nostræ Virginis sepulcrum: cujus opem nunc primum publice imploramus. Certa enim est in cœlesti ejus epitaphio descripta promissio de patriæ liberatione, neque de tam magnæ martyris efficacia meritorum apud Deum, neque de propensa nostræ virginis in patriam voluntate, ambigendum. Quod si olim duorum fratrum, (12) civium nostrorum naturalis pietas erga parentes valuit Ætnæ incendia remorari, ne se devorarent, et quia piis humeris impositos illos auferrent, in cuius pii facinoris memoriam majores nostri illis (13) sacros honores impenderunt; quid facere par est nostram item civem Agatham, quæ ne Deum nostrum, ac rerum omnium parentem desereret, in vivos ignes testasque candentes injici passa est, et quæ ne fidem castitatis Christo semel datam frangeret, mortalem vitam libenter voluit profundere? Quod si Agatham adhuc mortalem, pro Christo comburi exoptantem, carnificum incendia attingere non audebant, nunquid ejusdem nolentis, quæ jam prope Christum assistit immortalitate donata, patrium solum, urbem civesque, suæque nativitatis palatium, ac sacrosancta martyris monumenta audebunt hi profluentes ignes obruere? Minime enimvero hic igneus torrens Catanensem tellurem attinget, quæ virginis recenti adhuc cruore respersa, validius apud Deum clamat, quam Abelis sanguis: ideoque nihil nobis desperandum est, recentibus tam bonæ civis Agathæ meritis patrocinantibus.

32. Hæc illi colloquentes ad sanctæ martyris sepulcrum festinantes accurrunt, preces fundunt et lacrymas, velum, quod virginale corpus tegebat, extrahunt, bacillo in aerem extollunt: itaque armati fidentesque grassantibus incendiis obviam produnt. Mirum visu: illico præcipientes illi torrentes ignei, quasi præsentis Virginis potentiam, ac martyris majestatem reveriti, cursum sistunt, rabiem ponunt, calorem extinguunt. Quid hic prædicem

A funiculum coccineum ex fenestra Rahab appensum, qui ad sui conspectum, propter vitam duobus tantum Israelitis servatam meruit totam ejus domum incolumem servare? Turpe enim fuerit hujus malæ olim mulierculæ vittam cum venerando virginalis capitis conferre velamine. Indecorum etiam fuerit ter optimam Agatham alienis ornamentis, et emendicatis fucis exornare, cum ipsa satis superque propriis laudibus meritisque præcellat. Liceat tamen hoc Virginis velamen sacro pontificis Aaronis thuribulo comparare, quod cum ille igne thureque repletset, contraque incendium objecisset, stetitsetque inter mortuos ac viventes, continuo cessavit plaga. Hoc enim velamen cum ex Agathæ tactu sacros quosdam sibi odores imbibisset, cumque se ac dominam ignibus jacentem servasset incolumem ac illæsam, hujusmodi promeruit adversus ignes potentia prerogativam, ut ad sui intuitum odoremque incendia omnia contremiscant, atque illico sopiantur, sine ullius mortalis internecione.

33. Liceat etiam hic Mosaicam arcam ante oculos vestros proponere, quæ ubi Jordanis alveum sacerdotum invecta humeris intravit, admirabundæ steterunt aquæ, et montis instar intumescebant, neque ad eam audebant accedere, nempe divini Numinis præsentiam et majestatem, eo quo poterant modo, reveritæ. Spectastis Arcam Jordanis aquas dividentem, earumque cursus remorantem? Quæso nunc, mentis oculis perspicite Ætnæ incendia, quasi liquefacta metalla torrentis instar decurrentia, atque obvia quæque, etiam lapideos montes, velut ceram dissolventia: quorum ardores cursusque, neque ingentes fontes, neque fluvii ex liquefactis nivibus occurrentes, extinguere vel certe mitigare potuerunt. Sed quid fontes fluvii valeant adversus tam magnum igneum profluvium, cum illud ipsum Ionium mare suas comburi aquas olei instar pertulerit, ideoque intra humidos profundosque sinus suos locum illi concedat, ac fugiens antiqua littora mutare, longeque se contrahere oportuerit? Cum igitur nihil alti durissimorum lapidum montes, rupesque ingentes, nihil etiam inimicum maris elementum, contra ignes Ætnæ conari possent, ejusque vires retundere; exiguum D sane virginis Agathæ velamen a civibus suis in sublime elatum, ventisque expositum (mirum dictum), protinus et incendia extinxit et rapidum cursum repressit. In cujus præclari facinoris monumentum sæculenta illa incendia in arduos montes horrentium saxorum, exustarumque rupium conversa, pro æterno virginalis victoriæ trophæo erecta subsistunt, comprobantque oraculi veritatem de patriæ liberatione, de cælo per angelos delati. Quam etiam ob causam velamen illud quasi Aga-

(12) Egitmus de his fratribus 31. Jan. ad Vitam sancti Athanasii Methonensis episcopi c. 2, n. 5. Ubi « Amphinomos et Anapias » appellantur, hic a Valerio Maximo « Anapus, » ab aliis « Anapius et Anapis. » Syracusani cives suos fuisse aiunt, « Eman-

tiam et Critonem » nominatos. Sed in Catanensi districtu gesta res est.

(13) Strabo l. 6. « Horum memoriam ita posteritas numerata est, ut sepulcri locus nominaretur Campus piorum. »

thæ vexillum de igne triumphantis lato populorum A
plausu circumfusum, in arcam, in qua dux ipsa
victoriæ quiescebat, inclusum fuit, ut majori cum
veneratione ac pietate in adversis patriæ rebus
servaretur.

34. O centies, et millies vere bona virgo, et
martyr! bona, inquam, tibi ac sponso tuo Chri-
sto; bona etiam patriæ, tuisque civibus, quos tam
evidenti miraculo incolumes servasti! Vere non
est alia civitas, quæ experta sit sanctos cives suos
ita sibi propitios, sicut Agatham regio Catanensis.
Neque vero tam bona virgo erga suos tantum pro-
pensam habuit voluntatem, sed in externos etiam
sua beneficia plenis manibus diffudit. Quorum fama
permota Lucia (14), virgo inter Syracusanas no-
bilissima, Eutychiæ parenti sanguinis fluxione
laboranti persuasit, ut Catanam ad sanctæ virginis
Agathæ templum sepulcrumque simul pergerent.
Cumque jam illa incruentum sacrificium pro matre

ibidem offerendum curasset, suasque preces cum
lacrymis miscuisset, Agathæ sepulcrum comple-
ctendo, pieque exosculando, in levem somnum in-
cidit. Atque sibi videre visa est beatam Agatham
in cælo inter angelorum ac virginum choros clare
fulgentem, specie super omnes augustiore, verba-
que hæc sibi prominentem audire: Lucia virgo,
cujus integritas me invitavit, ut te sororem appel-
lem, quid per me a Christo, utriusque nostrum
sponso, valetudinem matri tuæ deprecaris? Tute
ipsa propter virginitatis tuæ florem illibatam illam
impetrasti, et ecce jam convaluit. Sed et quæ tibi
ventura sint, enuntio; nam post martyrii coronam,
quam brevi indues, Christi sponsa mecum in cœ-
lestem thalamum ingredieris; et sicut per me Ca-
tanensium civitas illustratur a Christo, ita per te
Syracusana exornatur. Atque hæc locuta subli-
mis abiit, et Lucia expergefata parentem sanam
reperit (15).

(14) De sancta Lucia matrisque ejus curatione
agemus, et plenius, ad 13 Decemb. quo colitur.

(15) Videntur adhuc aliqua deesse. Neque enim
ita abrupte desinere potuit tantus orator.

EJUSDEM S. METHODII

MARTYRIUM BEATI DIONYSII AREOPAGITÆ.

(Hoc opusculum leges in appendice ad Opera S. Dionysii Areopagitæ, hujus Patrologiæ, t. IV, col. 669 684.)

EJUSDEM METHODII EPISTOLA.

(Ang. Mai, Bibl. nov. t. V, p. 144, 267.)

Sancti Methodii patriarchæ Constantinopolitani epi-
stola missa ad Hierosolymorum patriarcham de
depositione apostatarum sacerdotum.

Τοῦ ἁγίου Μεθοδίου πατριάρχου Κωνσταντινου-
πόλεως ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα πρὸς τὸν πα-
τριάρχην Ἱεροσολύμων, ἐπὶ καθιέρσει τῶν
ἀποστατησάντων ἱερέων.

Extensam a tua venerabili sublimitate sermonis
manum, nobis per religiosissimum fratrem Silva-
num, presbyterum ac monachum, superiorum om-
nium usque ad nos synodorum, gratam admodum
et orthodoxam delatam accepimus: vestramque,
de qua admonitam volumus fraternam tuam pieta-
tem, recte et indeclinabiliter libratam sententiam,
libenter intelleximus; nempe quod Dei auxilio usi
fuerimus ad consequendam veram quæ obligit con-
cordiam nostram; quemadmodum scilicet nos am-
bigui vos interrogavimus, plenoque assensu vos
respondistis: videlicet, constitutos a Tarasio et
Nicephoro, beatis et orthodoxis Patribus fratribus-
que nostris sacerdotibus, postea a veritate deci-
duos, et recta via exerrantes, si ii ex tota anima
eos poenituerit, et inconsiderantiam suam damna-
verint, vitæque mutatione dignam poenitentiam tota
mente susceptam demonstraverint, et hæreseon

τὴν ἐκταθεῖσαν τῆς τιμίας κορυφαϊότητός σου
τοῦ λόγου χεῖρα ἡμῖν, διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελ-
φοῦ Σιλουανοῦ, καὶ πρεσβυτέρου καὶ μοναχοῦ,
πασῶν τῶν ἀνέκαθεν μέχρις ἡμῶν συνόδων, εὐαπό-
δεκτον καὶ ἰθὺτομον ἀπαγγέλλει φέρουσιν· καὶ τὴν
καθ' ἡμᾶς αὐτοῦ παρ' ἧς κεκινήμεθα ὑπομνησαι τὴν
ὑμετέραν ἀδελφικὴν θεοσέβειαν, ὀρθῶς καὶ ἀπρο-
κλινῶς χρυθεῖσαν ἀπεδεξάμεθα καὶ ἡγαπήσαμεν·
ὥς παρὰ Κυρίου εἰσακουσθέντες ἐν τῇ συμπνοῇ τῆς
ἀληθοῦς ἡμῖν γεγεννημένης ὁμονοίας· καθότι οὐκ ἦν
ἐτέρως οὐδὲ ἠλπίζετο ἄλλως φέρειν καὶ ἔχειν, ἢ ὡς
ἡμεῖς τε περιτρεπόμενοι ὑμᾶς ἠρωτήσαμεν, καὶ
συντιθέμενοι ὑμεῖς ἀπεκρίνασθε· λέγομεν δὲ τὸ τοῦς
μὲν ἀπὸ Ταρασίου καὶ Νικηφόρου τῶν μακαρίων
καὶ ὀρθοδόξων Πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, ἱερεῖς
καθισταμένους, παρατηλέοντας δὲ τῆς ἀληθείας, καὶ
ὠλισθηκότας ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ ὀλοφύχως μετα-
νοήσαντας, καὶ τῆς ἀβουλίας ἑαυτοῦς καταμεφο-

μένους, τῇ δὲ μεταμελείᾳ τὴν ἀξίαν μετάνοιαν ὅλη ἡ γνώμη ἐνδεικνυμένους, καὶ τοὺς τῶν αἱρέσεων ἐξάρχους τῇ βδελυρᾷ τούτων κακοδοξίᾳ ἀποπεμπομένους καὶ ἀναθεματίζοντας, τοὺς τῆς εὐσεβείας ὁρους ἐμολογοῦντας ἐμμένειν, καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν ἀνασσωμένους, ὡς φυλάττειν μέχρι θανάτου εἰς τὰ ἐξῆς ταύτην, καὶ ὑπερθάνοιεν εἰς ἔτι τῆς ἀληθείας, εἰς καύχημα αὐτοῖς, καὶ εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πρὸς τὸ ζῆσαι ἀμνηρότως καὶ ἀτελευτήτως, τούτους ἀποδέξασθαι, καὶ εἰς τοὺς οἰκείους βαθμοὺς ἐπανάγειν, καὶ ὡς οἰκεία μέλη τῇ ἰδίᾳ ἀρμονίᾳ συντάξει, καὶ συγκληρώσασθαι τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι μετὰ τοῦτο ὡς ἐν δευτέρᾳ τάξει, εἰ συνορῶμεν πάλιν καθ' ὃν ἂν καὶ δοίη πρόπῃ χρησασθαι· ἄτερ μόνον τοῦ τελευταίου, τοῦτέστιν ἐσχάτου καὶ πρώτου ἐχθίστου τῆς ἀληθείας Ἰωάννου, μηδ' ὅλως πώποτε φανέντος Χριστιανοῦ, καὶ κλήρου λόγον οὐκ ἐσχηκότος οὐδ' ἐπεκτείναντος ἀπάντων τινί. Ταῦτα ὁρθῶς καὶ λίαν καλῶς δι' ὀλίγου ἐκθεμένης τῆς ὑμετέρας ἀδελφικῆς σεβασμιότητος, ἰδοὺ σήμερον τριετοὺς πληρωθέντος χρόνου, καὶ τοῦ τετάρτου ἀρξαμένου, οὐδένα καρπὸν μετανοίας τὸν διὰ τινος ταπεινώφρονος λόγου καὶ σκληραγωγίας βίου ἢ ἡρεμίας ἐθελουσίῳ δεικνύμενον παρὰ τινι τῶν ὅλων αὐτῷ πώποτε ἔγνωμεν, κ. τ. λ.

Pergit Methodius declamare contra hæreticos, præcipueque prædictum Joannem Inconoclastam, in quem Nicephorus in Antierhetico III, cap. 9 supra col. 351, invehitur.

EJUSDEM METHODII EPISTOLA CONTRA STUDITAS.

(*Απο. Ματ, Spicileg. Rom. t. VI, p. xxii seq.*)

Sequitur in codice 225, f. 45, tractus non ita exiguus διαθήκης ἐπιταλευτοῦ, testamenti quo Methodius ille confessor, patriarcha Constantinopolitanus, circa annum 842 catholico robore clarus, contra parum reverentes patriarchalis dignitatis Studitas monachos scripsit; quam sententiam in homilia quoque, jamdiu deperdita, dixit: 'Ἀλλὰ γε καὶ ἐν ἑτέρᾳ ὁμιλίᾳ πάλιν περὶ τῶν αὐτῶν φησι· Μὴ συνεσθιάσθε τούτοις, μηδὲ λέγετε χαίρειν, ἐπεὶ εἰ κοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις αὐτῶν, ἐξ ἀναγκαίου δὲ καὶ τῷ ἀναθέματι· καὶ τοῦτο δὲ ὑπομνήσομεν, ὡς εἴ ποτε ἐπιστρέψειεν, κάκεινα τὰ κακῶς γραφέντα οὐ τοσοῦτον κατὰ τῶν πατριάρχων, ὅσον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐκεῖνοι γὰρ ἦσαν ἡ Ἐκκλησία οἱ καὶ ταύτην στηρίζαντες, ἀναθεματίζουν, ἐφεῖται· καὶρὸς αὐτοῖς μετανοίας, ἀλλ' οὐχ ἰερωσύνης. In alia quoque homilia de iisdem Studitis ait: *Ne cum iis quisquam vescatur, neque ave eis dicat; nam si ipsorum actibus communicaveritis, necessario etiam anathematis participes eritis. Veruntamen hoc quoque monemus, quod si nempe resipuerint, et iniquis illis maledixerint scriptis non tam adversus patriarchas, quam contra Ecclesiam, hi enim Ecclesiam constituebant qui eam fulciebant, tempus ipsis ad pœnitendum conceditur, non tamen ad sacris fungendum. Imo vero contra Studitas epistola beati Methodii profertur cod. 225, f. 22, quam ego nonnisi breviam et magna sui parte decurtatam ex codice 213 (quem contractiorem altero jam supra dixi p. xvii.), recitavi Script. vet. t. III, p. 256. Est autem operæ pretium eam nunc integram hic describere, nulla tamen adjecta brevitatis causa interpretatione Latina. Quod autem prædicto in loco ait monachus Methodius, epistolam hanc patriarchæ Methodii legendam esse apud Niconem, recte se habet; etenim ex codice Arabico Vat. 176, apud nos Script. vet. t. IV, p. 168, apparet eam in Niconis typicum fuisse receptam. En autem ut eam recitat Joannes Ephesius.*

Τὰ γεγραμμένα κατὰ τοῦ Νικηφόρου τοῦ παν-
οσίου καὶ Ταρασίου τοῦ τρισολοβίου, εἰ μὴ ἀναθεμα-
τίσητε, ἢ σήμερον ἐμπροσθεν τῶν ἀδελφῶν καὶ σὺλ-
λειτουργῶν, ἢ εἰς ὥρισμένην ἡμέραν ἐλθόντων αὐ-

A auctores, cum horum abominanda cæcodoxia abne-
gaverint et anathematizaverint, veræ religionis de-
finitionibus staturos se promittentes, et ortho-
doxiam publice profitentes, et hanc usque ad obitum
retinere deinceps promittentes (imo et cum gaud'o
mortem pro veritate subituros) usque in diem
Christi, ut æternam incessabilemque vitam conse-
quantur; hos, inquam, oportere recipi, et in suas
sedes reponi, ac veluti propria membra corpori
aptari, et cum omni reliquo clero collocari, secundo
tamen loco, ut nimirum simul observemus, an
convenienter se gerant: excepto tantum postremo,
seu ultimo ac primo veritatis inimicissimo Joanne,
qui nunquam prorsus Christianus apparuit, neque
in clero locum habuit, neque munus quodlibet ges-
sit. His recte et pulcherrime, ad breve tempus a
vestra fraterna religiositate constitutis, en ter-
tius jam annus elapsus est, quartusque inceptus;
neque ab eo ullum pœnitentiæ fructum, sive per
humilem sermonem, sive per vitæ asperitatem,
aut voluntariam solitudinem, significatum ullo
modo cognovimus, etc.

C Nisi ea quæ contra sanctum Nicephorum et bea-
tum Tarasium conscripta sunt, anathematizaveritis,
vel hodie coram fratribus et comministris, vel de-
finito die, eis ad vos ingredientibus atque audien-

tibus, et nisi quæ in illis scriptis constituta sunt, igni atque anathemati tradere volueritis, quemadmodum in nostra administrationis ecclesiasticæ defensione diximus, scitote, fratres, vos quatenus illis inhæretis, non simplici, sed graviori anathemate percussuri iri. Beatus enim præfectus vester et magister qui ad vitæ finem usque nobiscum sacris præfuit, reipsa irrita fecit scripta sua, siquidem nullo modo nobiscum permansisset, si, quæ contra nos conscripserat, ejus animo adhuc inhæssissent. Jam vero nos hæc scripsimus non conviciandi causa, neque volumus aut desideramus ut unquam ita fiat, sed quoniam quæ animo nostro conceperamus, ad omnium notitiam pervenire justum ac necessarium duximus, ideo hæc omnia evulgavimus, ut saltem intelligeretis quanto vobis essemus superiores. Et nunc etiam, si modo voluerimus, sermones locupletissimi et rationes aptissimæ ad vos confutandos suppetunt: attamen, ne majorem in vobis iram accenderemus, et quia plura sunt, et quia largiori demonstratione indigent, silentio premere maluimus. Invocamus autem benignissimum Dominum Jesum Christum, atque semper suppliciter implorabimus, ut, cunctis scriptis illis prorsus e medio sublatis, pacem suam et concordiam et intelligentiam et animi probitatem vobis ac nobis impetiat.

Atque rursus alio in loco sic dicit: Ad Studiositas vero hæc dicimus: Si non anathemate feriunt, quæ a Patre suo Theodoro adversus Nicephorum et Tarsium sanctissimos patriarchas Constantinopo-

(1) In margine habetur hæc adnotatio, aliam Methodii patriarchæ particulam continens, cum egressa doctrina de unitate Ecclesiæ, et de obedientia pastoribus debita. Χρὴ εἰδέναι ὡς οἱ φοιτητα τοῦ Στουδίτου, μετὰ τὴν ἁγίαν ἐκείνου κοίμησιν, μὴ θέλοντες ὑποτάσσασθαι τῇ καθολικῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ὡς εἴκοι, τῷ δὲ οἰκείῳ θελήματι μάλιστα περιάγεσθαι, τὴν πρῶν ἐκείνου κατηγορίαν λαβόντες εἰς ἀφορμὴν, συμπλασσόμενοι δὲ καὶ ἐτέρως καὶ προσθέντες αἰτίας, ἀπεβράβησαν αὐτοὺς καὶ ἀπέστειλαν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς κοινῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας· καθ' ὧν ἄρα καὶ ὁ ἅγιος Μεθόδιος ὁ ἐν πατριάρχαις ἀσίδιμος συνοδικῶς κινηθεὶς, τὸ ἀνάθεμα ἐξεφώνησεν· οἷς ἄρα καὶ ὁ πατριάρχης οὗτος ὁ μέγας, πολλὰκις παραινῶν οὕτως ἔλεγεν· «Ὅτι διδασχὴ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας διττῇ πως καὶ μεριστῇ οὔτε ποτὲ γέγονεν οὔτε γενήσεται· ἀλλ' οὐδὲ ἀναρχός τις καὶ ἀκέφαλος, μὴ ἔχουσα τίνα ἐφ' ἑαυτῆς τὴν κατάρχοντα, μηδὲ κεφαλὴν ἐφ' ἑαυτὴν φέρουσα οὔτε ποτὲ ἐώραται, οὔτε μὴν ὁραθῆσεται· κεφαλὴ μὲν γὰρ πάσης τῆς γῆς ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν Ἀπόστολον· τοῦ δὲ ἀνθρώπου εἰς ἄνδρα καὶ γυναῖκα μερισζόμενου, ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει τῆς γυναικὸς κεφαλὴ· τοῦ δὲ ὁ Χριστός· τοῦ δὲ ἀμεριστοῦ Χριστοῦ, ὁ τοῦ θαύματος, ὁ Θεός· τὸ γοῦν ἅπαν σῶμα τῆς Ἐκκλησίας συναρμολογούμενον ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τε καὶ εἰς Χριστόν, αὖξιν τὴν αὖξιν τοῦ Χριστοῦ· ἥ· Ἐκκλησίας ὑμεῖς πάντα ἀλλότριον· καὶ πάλιν ὑμεῖς ἀκέφαλοι ὄντες καὶ ἀναρχοὶ οὐκ ἔχετε ἐξουσίαν λέγειν μετόχους καὶ μεριστάς αὐτοὺς δὴ Ἐκκλησίας Χριστοῦ· ὁ γὰρ κεφαλὴν μὴ ἔχων, ἄλλου κεφαλὴ οὐδαμῶς ἔσται, καὶ ὑποταγὴν ἑτέρων ζητούντες, τῇ αὐτῶν ἀνυποταξίᾳ τοῦτους ἐν ὑποταγῇ ἔχειν οὐ δύνασθε· λόγῳ γὰρ τοῦτους θέλοντες ὑποτάττειν,

τῶν πρὸς τῇ ὑμετέρᾳ μονῇ καὶ ἀκρωμένων, καὶ θείητε τὸν ἐν αὐτοῖς ὄρον κατεῖν τε καὶ ἀναθεματίζειν αὐτά, καθὼς ἀπολογούμενοι ἐν ταῖς περὶ τῆς Ἐκκλησίας διοικήσεσι γεγραφήκαμεν, γνῶτε, ἀδελφοί, ὅτι ὑμεῖς τε αὐτοὺς τοὺς περιεχομένους αὐτῶν, οὐχ ἀπλῶς ἀναθεματίζομεν, ἀλλ' αἰσχροτέρως καταθεματίζομεν (1)· ὁ γὰρ μακάριος ἡγούμενος ὑμῶν καὶ διδάσκαλος τὸ πέρας τῆς αὐτοῦ βιοτῆς αἴσιον, καὶ σὺν ἡμῖν ὑπάρχων λειτουργήσας, ἔργῳ τοὺς ἰδίους λόγους ἡθέτησεν, ἐπεὶ οὐκ ἂν ποτε ἐγένετο μὲθ' ἡμῶν, εἰ τὰ γραφέντα αὐτῷ καθ' ἡμῶν ἔφερον ἐν τῇ διανοίᾳ καθ' αὐτόν· ταῦτα δὲ οὐκ ὀνειδίζοντες ἐγράψαμεν, οὐδὲ οὕτως ἵνα γένηται θέλομεν ἢ εὐχόμεθα, ἀλλ' ὥσπερ τῇ ἰδίᾳ διανοίᾳ ἐγκυμονοῦντες ταῦτα καὶ ὀφειλομένως εἰς ἐπήκοον ἔλθεῖν χρεωστούντες, λευκώσαμεν πάντα, ἵνα μόνον εἰδῆτε πῶσα ὑπερβουλόμεθα, καὶ εἰ ἐτι θέλομεν, ἔχομεν δικαιωμάτων ῥήματα καὶ εὐθύτητα κρίματα, πρὸς ὑμᾶς κατὰ ἀντιβρῆμυσιν ἀντιτάξασθαι, καὶ γε καὶ πλεονα δύναι, ἵνα μὴ ὀργὴν ὑμῖν μερίζονα κινήσωμεν, τὸ πλάτος τῶν μετ' αὐτῶν συνσιφερομένων καὶ συνεπαχρόσθαι δυναμένων σεσιωπήκαμεν· εὐχόμεθα γὰρ τὸν ὑπεράγαθον Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ εἰς ἐτι ἐπὶ μακρὸν εὐχαίμεθα, πάντων τῶν λόγων τούτων μέχρι ῥημάτων ἀπλῶς κινήθωντων, τὴν αὐτοῦ εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν καὶ σύνεσιν καὶ ἀγαθοφροσύνην ὑμῖν καὶ ἡμῖν χαρίσασθαι.

Deinde ita pergit Ephesii codex.

Καὶ πάλιν ἀλλαχού οὕτω φησί· Πρὸς οὖν τοὺς Στουδιώτας βητέον ταῦτα, ὅτι εἰ μὴ ἀναθεματίζαιεν τὰ κατὰ Νικηφόρου καὶ Ταρασίου τῶν παναγιωτάτων πατριαρχῶν συγγεγραμμένα τῷ Πατρὶ αὐτῶν (2)

ἀνυποτάκτους μένειν ἔργῳ διδάσχετε. »

Haud ignorari debet, Studitæ discipulos, post sanctam illius mortem, cum catholica Christi Ecclesiæ non uti decet subesse, sed potius ex suo ipsorum arbitrio vivere vellent, non solum ob nuperam illius condemnationem qua ceu præstatio utebatur, sed etiam ob alias quasdam causas ab ipsis confectas, rursus defecisse seque a communi Christi Ecclesia disjunctas. Adversus igitur istos sanctus Methodius, patriarcha illustris, in synodi morem concitatus, anathema pronuntiavit. Inter alia autem quibus magnus ille patriarcha eos haud semel admonuit, in hunc fere modum disseruit: « Nullo unquam tempore doctrina Ecclesiæ catholicæ duplex aut divisa nec fuit nec erit, neque magis sine gubernatore et capite, ita ut rectore et vertice careret, unquam apparuit aut apparebit. Universæ enim terræ caput, secundum Apostolum, homo est, qui cum in virum et feminam discedat, feminæ caput vir constituitur, hujus autem caput Christus est, et Christi indivisibilis (o rem maxime admirandum!) Deus. Totum igitur Ecclesiæ corpus a Christo et in Christum coaglutatum, Christi incremento incrementum. Ab hac autem Ecclesia vos quidem prorsus alieni estis, et quoniam capite et duce caretis, vosmet ipsos Ecclesiæ Christi participes seu membra appellare haud potestis. Quicumque enim capite caret, aliorum caput esse nequit. Vos igitur qui aliorum submisionem requiritis, cum ipsi submisionis experitis, nec illos vobis submissos habere potestis. Verbis enim submittere volentes, factis eos ut contrarium faciant docetis. »

(2) Script. Vet. Coll. t. p. 255. Ὁ γὰρ μακάριος Πατὴρ ὑμῶν Θεόδωρος, εἰ μὴ πρότερον ἀπεβάλετο ἡ

οὐκ αὐτὸν ἐκείνον, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὰ συγγράμματα, οἷα δὴ καὶ ὁ Θεοδώριτος τὰ αὐτοῦ καὶ ἄλλοι τινὲς τὰ κατὰ συναρπαγὴν λεχθέντα ἢ γραφέντα αὐτοῖς πεποιήκασιν. Ἐάν οὖν μὴ, ὡς ἔφημεν, καὶ οὗτοι τὰ κατὰ τούτων τῶν εἰρημένων ἁγίων ἀναθεματίσαιεν, εἴησαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνάθεμα καὶ κατάθεμα. [ALLAT. de *Methodio*, p. 94].

Καὶ οὐκ αὐτοὶ μόνοι, ἀλλὰ καὶ ὅσοι πείθονται αὐτοῖς καὶ συναρπάζονται καὶ εἰς φιλικὴν αὐτοῖς ὁμιλίαν ἢ συναυλίαν, καὶ οὗτοι ἀπὸ τούτων κατάθεμα ἔστωσαν, ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τῷ διαβόλῳ ἀνάθεμα· αὐτοὺς γὰρ πατοῦντες, ἔχουν ἐπ' αὐτοὺς βαίνοντες, τούτεστι τῇ τούτων γνῶμῃ ἐπεισδόμενοι, ἐπὶ τῷ τούτων καταθέματι βαίνουσιν οἱ πειθόμενοι αὐτοῖς εἰς ἀνάθεμα· οὐ θαῦμα δὲ τοῦτο ὅτι τοὺς αἰτίους τῆς ἀπωλείας τῶν πειθομένων αὐτοῖς καταθέματι ὑπεβάλομεν· δίκαιον δὲ νομίσαι, ὅτι θεῖκή τε καὶ ἀποστολική χρίσει τοῦτο πεποιήμεθα καθ' ὑπερβολὴν τῆς ἁμαρτίας ἥτοι τὴν αἰτίαν τῆς ἁμαρτίας καὶ κρίνοντες καὶ ὀρίζοντες καὶ ὀνομάζοντες· τῷ Χριστῷ ἐντεῦθεν εὐχαριστία.

Sequuntur in calce hujus epistolæ, utpote synodicæ, acclamationes seu faustæ preces pro imperatoribus, clero, populo, urbe regia, ac universo imperio. Ex libello Joannis Ephesii excerpta hactenus. De Tarasii autem ac Nicephoro patriarchis, a quibus non recte schisma fecit Theodorus Studita, exstat perspicua historia etiam in codice Vat. 1137, ubi Methodius ad Studitas scribens sic concludit: Σὺ μοναχὸς εἶ, καὶ οὐκ ἐξεστὶ σοὶ ἐξετάζειν τὰ τῶν ἱερέων, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι σε χρὴ, καὶ οὐχ ὑποτάσσειν οὐδὲ ἐξετάζειν αὐτούς. *Tu monachus es, neque tibi licet pontificum acta ad trutinam revocare; nam subjectus iis esse debes, non eosdem subjicere vel de ipsis inquisitionem instituere.*

εἶπε πάντα καὶ ἔγραψε κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Ταρασίου καὶ Νικηφόρου, οὐκ ἂν εἰς κοινωνίαν τοῦτον ἔδεχόμεθα. *Nisi enim vester beatus Pater Theo-*

A litanos scripta sunt, non illum ipsum Theodorum, absit, sed commentaria quemadmodum sua Theodoretus, et nonnulli alii, circa quæ quacunque causa abrepti dictarunt, fecerunt. Si igitur, ut diximus, iis quæ adversum jam nominatos sanctos concinnata sunt, anathema non dixerint, sint et ipsi a Patre et Filio et Spiritu sancto anathema et catathema.

Neque solum illi, sed etiam quicumque consentiunt cum iis ac sese abripi patiuntur, et amicitia familiarique consuetudine conjunguntur, aversi a Christo et diabolo devoti, anathema sunt. Qui enim illis obediunt, quod ipsis in perniciem cedit, et qui illos sequuntur sive secundum eos ingrediuntur, id est, eidem sententiæ addicti sunt, eodem anathemate seriantur. Nec mirum, eos qui suis discipulis exitii auctores existunt, a nobis anathematizari; imo credere decet secundum divinum apostolicumque decretum hoc nos fecisse, ex abundantia peccati vel causa peccati et judicantes et statuantes et designantes. Hinc Christo gratiæ.

dorus cuncta improbasset, quæ in sanctos patriarchas dicto scriptove jecerat, Tarasium atque Nicephorum, nunquam eum ad communionem recepissemus.

ΜΕΘΟΔΙΟΥ ⁽¹⁾ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠ' ΑΡΝΗΣΕΩΣ

ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ⁽²⁾ ΚΑΙ ΗΛΙΚΙΩΝ,

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΚΑΙ ΑΛΗΘΗ ΠΙΣΤΙΝ ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΝΤΩΝ.

METHODII PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLIS DE IIS QUI ABNEGARUNT

SECUNDUM DIVERSAS PERSONAS,

ET ÆTATES, ET AD ORTHODOXAM VERAMQUE FIDEM REVERTUNTUR.

(GOAR. *Ritual. Græc.* p. 876.)

Si puer quidem comprehensus fuerit et abnegaverit, sive metu, seu ignorantia et inscitia: is propitiatorias preces septem diebus suscipiat; et octavo die lavetur, et a lavacro linteo accinctus chrismate inungatur, ut solent inungi qui baptizantur, et ferat vestes novae secundum ordinem

Α Εἰ μὲν παῖδρον ⁽³⁾ συνελήφθη καὶ ἡρνήσατο, ἢ φόβῳ καὶ ἀγνοίᾳ, καὶ ἀμαθείᾳ, ὁ τοιοῦτος λαμβανέτω ἱεραρχικὰς εὐχὰς, ἐπὶ ἡμέρας ἑπτὰ ⁽⁴⁾, καὶ τῇ ἡ' λουέσθω. Καὶ ἀπὸ τοῦ λουτροῦ λεντὶς περιζώθεις χοιρέσθω μύρω καθάπερ οἱ βαπτιζόμενοι, καὶ βάλεσθω ⁽⁵⁾ ἱμάτια καὶνὰ, κατὰ τὸν τύπον τῶν

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(1) *Μεθοδίου. Cryptoferratense Bessarionis legit: Μεθοδίου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου διτάξις περὶ τῶν διαφόρων τρόπων καὶ ἡλικιᾶ ἐπιστρεφόντων. Tertium exemplar Barberinum: Μεθοδίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως διτάξις περὶ τῶν ἀπ' ἀρνήσεως ἐπιστρεφόντων. Regia duo exemplaria: Μεθοδίου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου διτάξις περὶ τῶν διαφόρων τρόπων καὶ ἡλικιῶν τῶν ἐπιστρεφόντων. Allatianum: Τάξις γενομένη ἐπὶ Χριστιανούς ἐπὶ μαχαρισίαν ἀπαχθέντας τῇ ἐθνικῇ πλάνῃ, ἐπιστρεφάντων ἐκ καὶ τῇ θελήσει πρὸς τὸν Θεόν. Ordo servandus in Christianos gentilium seductione in errorem abductos, sponte vero ad Deum conversos. — Μεθοδίου Πατριάρχου. Cui e duobus Methodii nomine dignoscendis Constantinopoleos patriarchis, præsens sit opus ascribendum, incertum est Arcudio lib. II, cap. 18. Mihi verò extra controversiam est, ejus non alium auctorem agnoscendum, præter Methodium Christi confessorem, et sacrarum imaginum propugnatores strenuum, quem Baronius anno 842, num. 20, ad revocandos in Ecclesiam lapsos mirifice laborasse scribit. Quod verò hi reperirentur variæ ætatis, diversæque conditionis, ne vilesceat ecclesiastica disciplina; eosdem omnes, diverso modo, censuræ ecclesiasticæ voluit esse subjectos. Quamobrem pro salute omnium ejusmodi promulgavit edictum, cui titulus reperitur inscriptus: *Methodii sanctissimi Patriarchæ, etc.* Ad thronum ecclesiæ Magnæ anno 843 sublimatus, 847 ex hac vita migravit, cum sedisset annos quatuor: et tum apud Græcos, tum apud Latinos, relictus habetur in Tabulas Ecclesiasticas, inter sanctos annis singulis jugi memoria, 14 Junii celebrandus. Alius porro nominis ejusdem secundus anno 1210 sedem Constantinopolitanam tribus tantum*

mensibus obtinuit, quibus nihil memoratu dignum edidisse perhibetur.

(2) *Διαφόρων προσώπων.* Ut non personarum, sic neque criminum una habenda est ratio: pœnas autem dederat fidei inæqualiter illis impositas distinctus explicat Armenopolus, sectio 4 Epitomes sanctorum canonum, titulo quarto, qui est hujusmodi: Ἐπιτίμια τῶν παραπεσόντων. *Lapsorum B pœnæ.*

(7) *Εἰ μὲν παῖδρον.* Barberinum, ei μὲν παῖδες in plurali, unde et verbum constructum ubique in numero multitudinis ponitur λαμβανέτωσαν, λουσάσθωσαν, etc. Allatianum legit: Ποτεῖ αὐτὸν ὁ ἀρχιερεὺς νηστεύσαι ἡμέρας ἑπτὰ κρεοφαγίαν· καὶ βάλλειν μετανοίας καθ' ἑκάστην ἑκατόν· καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην· Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, præter quam orationem, et ultimam aliam, Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, nil aliud ibidem ad hoc officium spectans reperitur: atque ita Methodii canonem non exhibet codex ille Allatianus. — Armenopolus loco recens præfatus: Ἡ τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου διατύπωσις, inquit, τοὺς παραπεσόντας καὶ ὑποστρέψαντας, νηπίους μὲν αἰχμαλωτισθέντας, καὶ φόβῳ ἢ ἀγνοίᾳ καθυπαχθέντας, συγγνώμης ἄξιοι, τῷ ἁγίῳ μόνῳ χρίσονται μύρω. *Sanctio Methodii patriarchæ, lapsos et conversos pueros in captivitate abductos, et metu vel ignorance subactos, venia dignatur, sacro duntaxat eos oleo inungens.*

(4) *Ἐπὶ ἡμέρας ἑπτὰ.* Desunt hæc in Barberino.

(5) *Βάλεσθω.* Regia duo φορεσάτω. Barberinum, φορεσάτωσαν ἱμάτια καὶνὰ, καὶ τὴν τάξιν καθὼς εἰωσάν οἱ νεοφώτιστοι: *Induant vestimenta nova, et subeant ordinem, prout solent recenter illuminati.*

βαπτιζομένων. Εἰ δὲ νεανῖαι (6) εἶεν, ἢ προσβύ-
ται (7), ἢ γέροντες, τέλειοι ὄντες (8) τὴν ἡλικίαν, εἰ
μὲν ἀπὸ βασάνων (9) ἠρνήσαντο, τυγέτωσαν ψιλαν-
θρωπίας, πλὴν νηστευέτωσαν δύο τεσσαρακοστὰς
σχολάζοντες εἰς προσευχὰς (10), καὶ ἐκτελοῦντες
γονυκλισίας, καὶ ἐκτενεῖς δεήσεις (11). Ἐγγίζοντος
δὲ (12) τοῦ πληρώματος τῶν δύο τεσσαρακοστῶν,
ὅκτω ἡμέρας (13) δεχέσθωσαν ἱλασθητικὰς εὐ-
χὰς (14), καὶ λεγέτωσαν (15) καθ' ἑκάστην τὸ, Κύριε,
ἐλέησον, ρ'. Καὶ μετὰ τοῦτο, λουέσθωσαν (16),
καὶ χριέσθωσαν (17) τῷ μύρῳ, κατὰ τὴν προειρη-

A eorum qui illuminantur. Sin autem sint adolescen-
tes, vel senes, vel adulta ætate perfecti, siquidem
propter tormenta negaverunt, clementer ac benigne
cum eis agatur: sed duas quadragesimas jejument
vacantes orationibus, et genuum flexiones assiduas-
que preces peragentes. Duarum autem quadrage-
simarum appropinquante fine, rursus preces pro-
pitiatorias suscipiant, et singulis diebus: Domine,
miserere, centies dicant: et sicut superius statutum
est, laventur, et ungantur: et celebrato sacrificio
sacrosanctis mysteriis digni habeantur, vacantes

VARLÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(6) *Neania eien*. Barberinum, νεανίσκοι εἰσίν.
(7) *Ἡ προσβύται, ἢ γέροντες*. Regia duo, ἢ προ-
σβύτεροι. Barberinum simpliciter, ἢ γέροντες.

(8) *Τέλειοι ὄντες*. Τὸ ὄντες, deest in Regiis. Bar-
berinum legit, καὶ τέλειοτάτη ηλικία.

(9) *Ἀπὸ βασάνων*. Barberinum, διὰ βασάνων.

(10) *Εἰς προσευχὰς*. Regia duo, ταῖς προσευχαῖς.
Barberinum, τῇ προσευχῇ.

(11) *Καὶ ἐκτενεῖς δεήσεις*. Desunt in Barberino
verba hæc: vice quorum præcedentibus additur,
καθ' ἡμέραν σ', καὶ τὸ, Κύριε, ἐλέησον σ'.

(12) *Ἐγγίζοντος δέ*. Barberinum aliter legit, πρὸ
δὲ ὅκτω ἡμερῶν τῶν δύο τεσσαρακοστῶν λαμβανέ-
τωσαν εὐχὰς ἱλασθητικὰς, per octo dies ante dua-
rum quadragesimarum finem reconciliatorias preces
suscipiant.

(13) *Ἐπὶ ὅκτω ἡμέρας*. Cryptæ Ferratæ codex,
ἐπὶ ὀδὸν ἡμέρα.

(14) *Ἰλασθητικὰς εὐχὰς*. Super proxime recon-
ciliandis, iis nimirum, qui ὑποπτῶσι subicieban-
tur, faciendas.

(15) *Καὶ λεγέτωσαν*, etc. Desunt hæc in Barbe-
rino.

(16) *Καὶ μετὰ τοῦτο λουέσθωσαν*. Barberinum
nude legit, λουάσθωσαν. — Severior quandoque
quam par sit, in suos Arcudius, lotionem hanc corpo-
ralem in balneo, non purgando animo, sed sola cute
a sordibus eximendam ante reconciliationem, præscrip-
tam superstitionis nota, et Mosaicæ legis observan-
tia, primo condemnat: mox pacator factus excu-
sare nititur. Et jure quidem, si cum ipso Arcudio et
ejus adversario Catumsirito accus. 5, elencho 5,
contemplerur corpoream illam lotionem, non bap-
tismi repetitam collationem, aut Judaice præcep-
ta ablutionem, sed ut reminiscantiam puritatis in
baptismi lavacro primum adeptæ, et deinde apostasia
deperditæ, contemplerur. Hinc reconciliandos
quosque juxta baptismatis piscinam orationes pro-
pitiatorias suscepturos collocari vidimus, ut et infi-
delitatis delictum ibi defleant, et fidem primitus ibi
professam, et in conspectu Ecclesiæ promulgatam
in se reparare, et ad pristinum fervorem reducere
satagent. Cum enim baptismum inter et pœnitentiam
maxima similitudo intercedat, unde sicut bap-
tismus prima est delictorum pœnitentia, hæc pariter
secundus baptismus esse dignoscitur: nil mirum
si non absimiles sint utriusque ritus et ceremoniæ,
quas doctissime pluribus suarum observationum
locis, speciatim vero l et 24, lib. II, prosequitur
æterna memoria recolendus Albaspinæus.

(17) *Χριέσθωσαν τῷ μύρῳ*. Nullum sanctæ Ro-
mance Ecclesiæ doctorem, hæc verba ante Arcudium
animadvertisse, miror: post Arcudium nullum be-
nigne illa interpretatum, stupet: ipsum vero Ar-
cudium alias de Latina et Græca simul Ecclesia
propter eximiam etsanam doctrinam bene meritum,
verborum eorumdem causa, tam severe et rigide
Græcos suos, forsitan innoxios, excepisse; ni
legerem, vix in memem possem inducere. Præ-

sentis Græciæ, scribit ille cap. 18, lib. II, mos est,
a fide transfugas, et similiter hæreticos, hæreticos
inquam quoscumque, sive in hæresi natos et edu-
catos, sive in eam lapsos, si se convertant, Chris-
mate consignare. Hæc loci citati principio. In fine
vero totum caput ita concludit: Ut modo esse res
habeat, hæreticum plane minimeque ferendum con-
tinent errorem, quæ in Euchologio typis excuso,
traduntur circa hanc cæremoniæ, de forma con-
firmationis recitanda. Hæc ille. Forma vero illa
vocaliter edicenda, seu ore proferenda, ipseque
præsens confirmationis ritus in lapsis reconciliandis
usitatus et frequentatus, si juris aliquid, aut tole-
rantia in Ecclesia Græca mereatur, offert se opero-
sius (intacta namque superfluit lucusque, quod
sciam, difficultas hæc), examinandum.

Dico itaque primo, eos qui apud hæreticos
non fuissent confirmati, sed tantum baptizati, ad
fidem conversos, in Ecclesia vere confirmationis
sacramentum suscepisse. Id a nemine vertitur in
dubium. Sic enim intelligi potest canon 7 Constau-
tinopolitani primi concilii: Ἀεὶ δεχέσθωαι σφραγίζο-
μένους ἦτοι χρισμένους, πρῶτον τῷ ἁγίῳ μύρῳ,
τότε μέτωπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ῥίνας,
καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα. Καὶ σφραγίζοντες αὐτοὺς
λέγομεν· Σφραγὶς δωρεὰς Πνεύματος ἁγίου. Signatos
et unctos primo sacro unguento in fronte, in oculis,
in naribus, in ore, et in auribus, in Ecclesia ad-
mittimus: et signantes eos dicimus, Hæc obsignatio
est doni sancti Spiritus. Sic et Leo Pontifex epist.
37, cap. 2: Si ab hæreticis baptizatum quempiam
constiterit, erga hunc nullatenus sacramentum rege-
nerationis iteretur; sed hoc tantum quod ibi defuit
conferatur: ut per Episcopalem manus impositionem,
virtutem Spiritus sancti consequatur. Sic et
Theodoretus, De fabulis hæreticorum, lib. III: Καὶ
τοῖς ὑπὸ σφῶν βαπτιζομένοις τὸ πανάγιον οὐ προσ-
φέρουσι χρίσμα· διὰ τοι τοῦτο τοὺς ἐκ τῆσδε αὐτῶν
σεως τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας συναπτομένους χρίειν
οἱ πανεύφημοι Πατέρες, προσέταξαν. *Iis qui ab impiis,*
D (Novatianis, de quibus loquitur) baptizantur sanc-
tissimum chrisma non exhibent, quocirca eos, qui
ex illa hæresi cum Ecclesiæ corpore se consociant,
omni laude digni Patres ungi jusserunt.

Dico secundo, hæreticos ad fidem conversos aliqua
sacri chrisomatis unctione apposita, cum Ecclesia
quondam fuisse reconciliatos. Id certe evincunt
sancti Methodii verba quæ illustamus: Χριέσθω μύρῳ
(ὁ ἐπιστραφόμενος) καὶ ἅπερ οἱ βαπτιζόμενοι. Ungatur
sacro chrisomatis unguento reconciliandus, cum
ad fidem regreditur baptizatorum more. Illud etiam
demonstrant Epauensis concilii sub Symmacho,
anno 509, celebrati verba: Presbytero, inquit cap.
16, propter salutem animarum quam in cunctis opti-
mus desperavit, in lecto recumbentibus hæreticis si
conversionem subitam petant, chrismate subvenire
permittimus: quod etiam omnes conversuri, si sani
sunt, ab episcopo noverint expectandum.

Audet

Ecclesiæ et sacrorum celebrationi octo diebus. Si A μένην διάταξιν (18). Καὶ γινομένης λειτουργίας, qui autem sua sponte ad negandum confugerint : ἀξιούσθωσαν τῶν ἁγιασμάτων (19) σχολάζοντες κα-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(18) Κατὰ τὴν προειρημένην διάταξιν. Ordo pœnitentiæ hic est, ut fidei desertor Ecclesiæ reconciliandus duobus quadragesimis jejundet, genuflexiones obeat, toties, Domine, miserere, dicat, quæ sint opera satisfactionis, et pœnitentium in gradu sententium constitutorum propria : ubi vero λαμβάνει βασιθητικὰς εὐχὰς suscipit reconciliativas preces, per octo dies continuos tunc dubio procul ἐν ὑποτάτῳ orationibus subjici et subterni intelligitur :

Andet aliquid amplius Maldonatus de confirmatione hæreticorum iteranda asserere : et an repeti debeat, fuit antiqua quæstio. In concilio Tarracoenensi, subdit, can. 6, decretum fuit ne iteraretur : quanquam hic distinguendum esse censeo. Nam quod ea confirmatio, quæ a catholicis episcopis data fuit, non debeat repeti, semper fuit certum, et de ea intelliguntur omnes canones conciliorum, qui agunt de hac re, tamen an confirmatio data ab hæreticis episcopis repeti debeat, in Ecclesia catholica non ita fuit certum : imo existimo in tota Ecclesia veteri fuisse repetitam, quia non existimabatur esse vera Confirmatio. Quod colligo ex omnibus antiquis scriptoribus, qui absolute sine ulla distinctione id docent. Aiqui non ignorabant plerosque non tantum fuisse baptizatos apud hæreticos, sed etiam confirmatos : præsertim cum ea esset tunc consuetudo, ut statim post baptismum daretur confirmatio. Sic Syricius, epist. 1, d. cap. 4, et Leo epist. 53, cap. 2 et 57, et hoc fortasse voluit Augustinus cum dixit lib. in *Contra Donatistas* cap. 16 : « Manuum impositio non sicut baptismus repeti non potest. » Et Gregorius, lib. ix, epist. 61, docet tribus modis consuevisse, eos qui apud hæreticos fuerant baptizati, admitti ad Ecclesiam catholicam. Per confirmationem : quod faciebat Ecclesia occidentalis. Per unctionem, id est per adhibitionem chrismatis, quod catholici apud hæreticos putabant esse profanum, quod faciebat Ecclesia orientalis. Per professionem rectæ fidei, quod alicubi erat in usu. Hæc ille.

Dico tertio, lapsis a fide et ad Ecclesiam reversis aliquando adhibitam unctionem simul cum pronuntiatione verborum, quæ solent in confirmatione usurpari, præfatamque unctionem aliquando fuisse veram sacramenti confirmationis materiam, quando verbis tanquam veræ formæ ejusdem sacramenti, id est, super non confirmatis, prolati, subiciebatur ; aliquando vero fuisse pure reconciliativam et cæremonialem, quando iisdem verbis super confirmatis, pronuntiatis, subserviebat.

Fidem præbet hujus tertiæ assertionis veritati sancti Methodii auctoritas, qui præsentī canone edito, modum quo transfuga quisque a fide, pro ætate, et viribus, Ecclesiæ foret restituendus edixit : cunctosque καθάπερ οἱ βαπτίζμενοι, more baptizatorum, unguento sacro denuo ungi voluit. Quam auctoritatem advertens Arcudius, modo suspicatur eum canonem non esse auctoris illius et sancti Methodii opus genuinum, sed alterius Methodii schismatici foetum adulterinum : modo de hæreticis non confirmatis sermonem haberi : nunc corruptionem in canonem irrepisse : et tandem qualiscumque Methodius auctor fuerit, modicæ auctoritatis fuisse audet asserere ut ritum omnino condemnandum, et quo videtur iterari confirmationis sacramentum in Ecclesiam induceret. At primo cum ms. sexcenta, eaque Methodio juniore schismatico extra dubium omne antiquiora, et auctores inter Latinos pariter ac Græcos non excipiendi sanctissimiæ æque ac doctissimi Methodio confes-

si sponte transfugerit, quia mysteriis indignus habetur, inter συνεστῶτας consistentes locum habet ; alias ex infirmitate fidem abnegans, ἀξιοῦται τῶν ἁγιασμάτων, communionem sacramentorum accipit, et fit de numero τῶν μεταχόντων. Tuncque quasi denuo baptismi gratia recuperata recens Illuminatorum opera exsequitur.

(19) Ἀγιασμάτων. Barberinum, τῶν ἁγίων μυστηρίων.

sori, opus hoc ascribant, non est cur et frustra detrabere velit Arcudius. Ac ne proferam qui eum canonis hujusce parentem in suis Bibliothecis proclamant Possevinum et Gesnerum, certe quasi scriptorum Ecclesiæ voce de illo scribit Baronius anno 842, num. 20 : Methodius ad revocandos in Ecclesiam lapsos, mirifice laboravit. Quod vero hi reperirentur variæ ætatis, diversæque conditionis, ne vilesceret ecclesiastica disciplina, illos omnes diverso modo censuræ ecclesiasticæ voluit esse subjectos. Quamobrem pro salute omnium ejusmodi promulgavit edictum, cui ejusmodi titulus reperitur inscriptus : *Methodii sanctissimi patriarchæ Constantinopolitani, de iis qui abnegarunt per diversos modos et ætates*. Moxque insuper totum canonem juxta veterum exemplarium lectionem, exacte, verbo tenus, velut canonis et auctoris fidem firmaturns, exarat. Et vero Cedrenus ipse hæresim quandam extinctam simul ac natam, Methodii laboribus et industria, moxque ejus auctores et asseclos cunctos, sancto chrismate illis inuncto, in gratiam cum Ecclesia revocatos enarrat, his verbis : Ἀνεφύθη δὲ τις τριχάυτα ἀίρεσις ἢ τῶν Ζιλικῶν λεγομένη, ἣτις ὅμα τῷ ἀρχηγῷ Ζιλικῇ τοῦνομα ἐν τοῖς ἀπηχρηταῖς τελοῦνται ἀπίσθη, καὶ διεβρόθηκεν· αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐπομένων αὐτῷ μετανεχθέντων εἰς θεοσέβειαν, καὶ τῷ ἁγίῳ μύρῳ χρισθέντων τε καὶ τελετωθέντων. Sub hoc tempus hæresis quædam Zilicium nomine exorta simul cum principe suo Zilice qui a secretis erat, extincta et dissipata est, ipso et secutoribus ad veram religionem conversis, sacroque chrismate unctis et perfectis. Quibus verbis, χρισθέντων τε καὶ τελετωθέντων, unctisque et consummatis, sive perfectis ; præter unctionem præfatis hæreticis adhibitam, insinuat quoque super eos pronuntiata verba confirmationis juxta præfatum Methodii canonem. Perfecti enim sacro unguento dicebantur, non tantum quibus sola unctio applicaretur, sed præterea super quos verba prædicta tanquam perfectio et complementum proferrentur. Quanquam neque hæc verba, imo nec ullam prædictæ Methodianæ cæremonię particulam, sacramenti virtutem obtinere, contendam.

Forte quis dicet, hinc non probari ex Cedreno præfatum canonem fuisse antiquissimi illius Methodii. At cum possit tantum tribui, vel supra memorato Methodio illustrissimo, qui floruit circa annum 840 et sequentes : aut alteri schismatico, qui circa annum 1240 sedem obtinuit Constantinopolitanam : Cedrenus vero medius fuerit circa annum 1040, non possunt non loqui nisi de priore Methodio.

Deinde vero quod ait Arcudius, hunc canonem Methodii intelligi de inconsignatis, seu qui apud hæreticos non fuissent confirmati, sive quod illud sacramentum neglexissent, vel omnino rejecissent, ut de Novatianis clare testatur Theodoretus citatus, *De fabulis hæreticorum*, sive quod inter eos non essent veri episcopi, id est, vere ordinati, qui illud administrarent : id, inquam, non est vero simile. Neque etenim de uno aut altero hæreticorum genere, puta

ὡς οἱ βαπτίζοντες (20), τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ λει- A istos quidem revertentes suscipimus, non tamen
τουργίᾳ ὅκτω τὰς ἡμέρας (21). Εἰ δέ τινες (22) ἀπὸ divinis mysteriis communicant, nisi in fine vitæ

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(20) Οἱ βαπτίζοντες, Regium utrumque, οἱ φω-
τιζόμενοι Barberinum, οἱ νεοφώτιστοι.

(21) Τὰς ὅκτω ἡμέρας. Barberinum, μέχρι ἡμέ-
ρας ὅκτω.

(22) Εἰ δέ τινες, etc. Dissonant hæc edita, tum
ab editis aliis, tum a Regiis, Barberino, et Crypto-
f-rat. Ita legentibus : Εἰ δέ τινες ἡτομώλησαν ἀπὸ
προαιρέσεως εἰς τὴν ἄρνησιν, οἱ τοιοῦτοι κανόνα μὲν
φοβερόν ἔχουσιν· ἀλλὰ διὰ συμπάθειαν ἐπὶ δύο ἐνιαυ-
τῶν νηστευέτωσαν ἀπεχόμενοι κρῶν, καὶ τυροφαγίας,
καὶ ὠν, καὶ οἴνου· ποιοῦντες γονυκλισίας, εἰ μὲν νέοι
εἰσὶ καὶ ἰσχυροὶ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἑκατὸν, καὶ τὸ,
Κύριε, ἐλέησον, διακοσίως· εἰ δὲ ἀδύνατοι κατὰ δύνα-
μιν· πληρουμένων τῶν δύο ἐνιαυτῶν, πρὸ ὅκτω ἡμέ-
ρῶν λαμβανέσθωσαν ὑποθητικὰς εὐχὰς, καὶ τὰ ἐξ ἡ-
ς προέτακται, γινέσθωσαν ἐπ' αὐτοῖς, ἔστε ἄνδρες
εἰεν, ἔστε γυναῖκες, μόνον τέλειοι τὴν ἡλικίαν. Si
vero aliqui ex proposito ad negandum defecerint :
tales tremendam pœnitentiam subire debent. Verum
concessa eis indulgentia, duobus annis jejunent, car-
nibus, casei comestione, ovis, et vino abstinentes,
faciant genuflexiones, si juvenes quidem fuerint et
robusti, per singulos dies centum, ducentes autem,
Domine, miserere, dicant : sin autem viribus imbe-

cilliores fuerint, per octo dies ante duos annos
completos, subjiciant se precibus reconciliationis, et
reliqua deinceps, prout constitutum est, observentur,
sive viri fuerint, sive feminae, dummodo ad perfec-
tam aetatem pervenerint. Barberinum vero ita ter-
minat : Εἰ δὲ οἱ κείνη προαιρέσει ἡτομώλησαν πρὸς
ἄρνησιν, οἱ τοιοῦτοι κανόνα φοβερόν ἔχουσιν, ἀλλὰ
διὰ συμπάθειαν δύο ἐνιαυτοὺς νηστευέτωσαν ἐν ἄρτῳ
καὶ ὕδατι· καὶ ποιέτωσαν γονυκλισίας, εἰ μὲν νέοι
εἰσὶ καὶ ἰσχυροὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μετανοίας
διακοσίας· καὶ τὸ, Κύριε, ἐλέησον, διακοσίως
πληρουμένων δὲ τῶν δύο ἐνιαυτῶν, λαμβανέσθωσαν
καὶ αὐτοὶ εὐχὰς, καὶ τὴν τάξιν, καθὼς ἀνωτέρω δι-
εταξάμεθα, ἔστε ἄνδρες, ἔστε γυναῖκες. Si vero pro-
prie voluntatis motu ad fidem negandam transierint,
tales nullam horrendam sustineant. Ex indulgentia
nihilominus, in pane et aqua per duos annos jejunent :
et genuflexiones faciant, si juvenes fuerint et viribus
integri, prostrationes ducentes, et ducentes pariter,
Domine miserere, dicant. Duobus autem annis com-
pletis suscipiant et ipsi preces, juxta ordinem a
nobis superius expositum, sive viri fuerint, sive
mulieres.

puta Novatianorum loquitur, verum de quacunque
penitus secta, quam quidem, ubicunque disseminata
fuerit, confirmationis sacramentum repudiasset, aut
semper vere ordinatis episcopis carnisce, non est
minus sincere asserendum. Deinde loquitur etiam
Methodius de illis qui præcoci ætate, tormentorum
vi, aut infirmitate animi, a fide prius professi lapsi
sunt : hos autem, utpote in vera Ecclesia baptizatos
secundum antiquam totius Ecclesiæ, et perpetuam
Orientalis consuetudinem, statim post baptismum
confirmatos fuisse, nemo nescit : quos tamen Me-
thodius adhuc ungi, quemadmodum baptizatos, nec
non super eos eadem verba, quæ in confirmatione,
pronuntiari instituit, aut certe observari curavit
ritum alias retro prioribus sæculis jamdudum insti-
tutum.

Hunc præterea canonem neque irreptitum ne-
que corruptum, præterquam quod constat ex ipso
Baronio jam citato, qui illius a Methodio editi
mentionem facit, imo et integrum sub ejus nomine
scriptis suis inserit, sexcenta fere exemplaria, item
Græcorum omnium, tum Latinorum a me producto-
rum consensus evincunt, quæ omnia corruptionis
et falsitatis arguere facile est, at convincere, non
ita : quidquid sit, nisi probetur, facile nobis per-
suadere non poterimus.

At Methodius non est tantæ auctoritatis, inquit
Arcudius, ut contra sacram Scripturam decernat,
quod per octingentos annos Orientis Ecclesia in
usu non habuit : ita pagina mihi 104 et 123, pecu-
laris est, ait, ex Armenopolo, hæc Methodii con-
stitutio, quæ si aliter, quam de cæremoniali unctione
absque prolata verborum forma, aut de hæreticis
non confirmatis intelligatur : tanquam nova, doc-
trinæ Patrum minime consentanea, et sacris paginis
contraria, penitus rejicienda est.

Verum potuisset mitius cum Methodio Arcudius
agere. Quis enim credat Methodium, acerrimum fidei
defensorem, eumque doctissimum, aliquid aut
sacris codicibus, aut doctrinæ a majoribus acceptæ
repugnans factitasse, vel etiam cogitasse? Fateor ita-
que cum omnibus Catholicis, confirmationis sa-
cramentum denuo conferri non posse, ac proinde
Methodianum hunc ritum sacramenti rationem
non obtinere : fateor etiam cum Arcudio nonnisi de
cæremoniali unctione posse intelligi. At dico : pro-

lationem verborum, τὴν ἁγίαν Πνεύματος ἀγίου,
non secus ac unctionem pure cæremonialem, omni
penitus excusatione indignam non esse : eo quod
per intentionem tum canonis, tum ministri, hære-
ticos reconcilians, potuerint tam verba citata,
quam prædicta unctio, seclusa omni ratione sacra-
menti, ad ritum pure ecclesiasticum restringi ac
determinari : nimirum ut hæc signorum exteriori
repetitione, aut amissæ gratiæ, quam receperant in
confirmatione, aut nunquam acceptæ propter
hæresim memores fierent.

Porro si quis animo repetendæ Sacramentalis
Confirmationis hunc ritum Methodianum usurpa-
ret, nefariæ hæreseos labe carere haudquaquam
posset. Quare si qui ea mente etiamnum illud faciant,
non modo Arcudianæ censuræ, sed et totius Ec-
clesiæ judicio eos subiectos esse volo : imo nec fa-
cile probarem, quamvis recta cum intentione, nunc
temporis ab aliquo alio ritum præfatum observari :
ne scilicet repetendi hujus sacramenti vel minima
ocasio hæreticis offerretur, qui quod sancte, et
simplici animo antiquitus fuisset observatum, illu-
sorie et decipiendi causa possent usurpare, sicque
hæreses renovarentur potiusquam extinguerentur.
Si hoc modo temperet censuram Arcudius, et
Methodii canitiem et zelum fuerit veneratus, jam
non erit inter nos ulla concertationis atque dissidii
materia. Quænam vero fuerint justæ causæ, quæ
pristinos Patres ad ungendos hæreticos ipsumque
Methodium impulerint, et quandam primum
præfatum de unctione et verborum pronuntiatione
consuetudinem canone edito invexerint, operæ
pretium erit examinare. Certe qui noluerit primam
consuetudinis hujus institutionem ad concilium
Constantinopolitanum primum revocare, non
poterit ante quantum sæculum completum, illam
dudum usitatam negare, cum de hujusmodi usu
fidem faciat Timothei Scevoiphylacis, qui circa an-
num 480 illud scripsit, Opusculum, tomo sexto
Bibliothecæ PP. Latinorum reperendum : ejus-
demque vetustati attestentur supra relata, Regia
et Barberinum mss. ante octingentos annos abs-
que controversia exarata, si tamen illustr. de
Marca, et expertissimo Allatio nihil derogatum ve-
limus : ac insuper ille fanum sanctumque ritum eum-
dem

sux, secundum septuagesimum tertium canonem Basilii dicentem : « Qui salutis mysterium transgressus Christum negaverit, omni vitæ suæ tempore silentium ordinem tenere debet, et exomologesim facere, tempore vero quo vita excedit, divina clementiæ fide ad sancta mysteria admittitur. »

ριον, ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσκλαίειν ἑκβαίνει τοῦ βίου τοῦ ἀγιάσματος ἀξιούμενος πίστει

Orationes propitiatorix pro eo qui post abnegationem ad veram fidem revertitur.

Domine precemur.

Justus es, Domine, et recta judicia tua. Non enim secundum peccata nostra fecisti nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuisti nobis; verum mandata tua transgressi, mortis sententiam juste

προαιρέσεως ἡτοίμησαν πρὸς τὴν ἀρνήσιν, ἐπιστρέφοντας μὲν τούτους δεχόμεθα· τῶν δὲ θεῶν μυστηρίων οὐ μεταλαμβάνουσιν, εἰ μὴ μόνον ἐν τῷ τέλει τῆς ζωῆς αὐτῶν, κατὰ τὸν οἶ' κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλέως, τὸν λέγοντα : « Ὁ τὸν Χριστὸν ἀρνητάμενος καὶ παραβῆς τῇ τῆς σωτηρίας μυστή-
δωκεῖ, καὶ ἐξομολογεῖσθαι, ἐν δὲ τῷ καιρῷ ᾧ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. »

Εὐχαὶ ἱλασθητικά (23). πρὸς τὸν ἀπ' ἀρνήσεως ἐπιστρέφοντα πρὸς τὴν ἀληθινὴν (24) πίστιν.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ εὐθεὶς αἱ κρίσεις σου. Οὐ γὰρ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐποίησας ἡμῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀνταπέδωκας ἡμῖν. Ἀλλὰ παραβάντες τὰς ἐντολάς σου, ἑαυτοὺς παραδεδώκαμεν

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(23) *Εὐχαὶ ἱλασθητικά*. Cryptoferratense, εὐχὴ ἱλασμοῦ.

dem auctoritate doctrinaque sua singulari confirmet tractatu *De primatu Lugdunensi*, pag. 493 et seq. Quoad ipsam vero constitutionis originem et causam, communis ea fuit antiquorum Patrum scriptis firmata mens, et sensus ab omnibus receptus, nullum esse quoad virtutem proficuum sacramentum unum quod cum infidelitatis præsertim obice susceperetur. Unde cum sacra chrismatis unctione Spiritus sancti plenitudinem gratiæ conferri, et veræ fidei per eam testimonium reddi conspicerent : ex adverso vero non posse idiam profiteri, qui se in Ecclesia subiecit hæretico pontifici, ejus errone sententiam amplectitur, aut saltem exterius profitetur : unctionem propterea illius, nullam in anima gratiæ effectum, nullum Spiritus sancti donum intulisse, merito prædicabant. Hinc frequentes illorum sententia, quibus Spiritum sanctum in confirmatione ab hæreticis ad alios derivare non posse, nec donari, qui non haberetur, in Ecclesia quondam resonabant : sique prudenter ceperunt propulsa infidelitate, suscipientem ad poenitentiae studium provocare, ferventes et publicas ad Deum pro illo preces fundere, et repetitis confirmationis ceremoniis, confirmationis ipsius defectum, gratiæ minime absentiam supplere, fidem protestari, et ad eam audacius enuntiandam Spiritus sancti adventum efflagitare, et denique ut cum sanctorum Doctorum turba loquar, infidelitatis crimen et quam secum traxerat ruinam et perniciem, Spiritus divini sanctificationibus, per unctionem, vel manus impositionem compensare. Deinceps autem cum fidei desertor per lapsum in hæresim, aut in nefariam sectam consensum, fidem quam in confirmatione prædicandam propugnamque modis omnibus pollicitus fuerat, donatumque sibi Spiritum sanctum abiecit, conculcat, exstinguit : ut et illam renovet, et Dei Spiritum in se revocet, quasi confirmationem (quæ tamen denuo repeti nequit) exposceret, ejus signa ceremoniasque suscipit : et hoc pacto confirmationis gratiam, et effectum, prout perperitum in sanctorum animis reparare, orientalis Ecclesia adinvenit. Non ita tamen ut assertum verum, ritum hunc ex se propriaque virtute, posse opus tam sublime et arduum (quale est in anima reparatio gratiæ pro solito sacramentorum virtuti connexa) producere : quid namque ad gratiam restituendam inbecillius, ceremonia humanitas adinventæ, et instituta? Sed quod vel Ecclesiæ precibus, vel sacerdotis meritis, vel conversi humilitate, vel tandem, ut satis dicam, poenitentia simul semper adjuncte

(24) *Τὴν ἀληθινὴν*, idem τὴν ἡμετέραν.

vi et potentia infidelitatis defectus omnis resarciatur, sanctitasque cuncta per confirmationem adveniens, rursum per iteratum ejus ritum concedatur : qui, quia confirmationem imitatur, et ad confirmationis effectum reparandum tendit, ad eam pertinere, ex sanctis Patribus potest asseri : quia vero poenitentia demissionem, et infidelitatis confessionem adjunctam habet, et ad eam a mente obliterandam operatur, mere reconciliativum esse profiteor : quod et observatio sequens manifestat.

Sane hanc esse sanam tutamque Græcorum opinionem nullatenus est diffidendum, ubi se Justinus doctrinæ sequaces profitebuntur, eandemque Latini volent esse probatam et acceptam. Is porro cum in responsionibus ad orthodoxos, cum sibi metum quæst. 14, objecisset baptismum hæreticorum velut falsum et frustraneum non esse iterandum, ordinisque ab eisdem accepti stabilem permanere inaugurationem : quasi confirmationis unctionem denuo adhibitam sugillaret, de illa tacet in quæstione, in responso vero de baptismo, et chrismate, dubietatem omnem depellere nititur, et baptismum quidem ab hæreticis suscepti nævum, unguentis sancti unctione scribit abstergi : ordinationis vero, quæ *manus impositione* perlicetur, et est vera, perfecta germanaque χειροτονία, alia non adeo laudata vel in pretio habita cum inferiori, ut poenitentiali vel saltem carimoniali *monus admotione*, χειροθεσία, labem tolli docet : Τοῦ βαπτίσματος τὸ σφάμα διορθοῦται τῇ ἐπιχρίσει τοῦ ἁγίου μύρου, τῆς δὲ χειροτονίας τῇ χειροθεσίᾳ· καὶ οὐδὲν τῶν παλαιῶν μένει ἄλυστον : Et nihil eorum quæ antea fuerunt, remanet inabolitum. Superest itaque, si nihil abolitum est, baptismum confirmationemque semper illi solitam adjungi, sicut et ordinis potestatem in baptizato, et ab hæreticis ordinato salvam et integram reperiri. Majus autem χειροτονία, non alia χειροτονία, sed tantum χειροθεσία (cujus a præcedenti discrimen alibi subindicavimus) corrigitur : quidni ergo ut et τὸ παλαιὸν μῆρον μένη ἄλυστον, ut antiquum dico chrisma et ejus unctio non sit irrita, sive, a catholico sive ab hæretico sit accepta, alia simili unctione mere poenitentiali, priorisque emendatrice, si nulla omnino prout supra exposuimus habeatur, vel renovatree et reparatrice, si catholicus minister eam perfecit, non poterit denuo propter Ecclesiæ propositum et preces, et lapsi poenitentiam exsuscitari, et in priorem statum reduci?

τῷ θανάτῳ. Αὐτὸς γὰρ ὡς εὐσπλαγχνός Δεσπότης, ὁ Α
εἰδὼς τὴν καταστροφὴν ἡμῶν ὅτι πονηρὰ, καὶ ὅτι
κατέπιεν ἡμᾶς ἰσχύσας ὁ θάνατος, σπλαγχνισθεὶς
ἐφ' ἡμᾶς, σῶσαι εὐδόκησας τὸ σὺν πλάσμα, μορφὴν
δοῦλου λαβὼν, καὶ τῷ θανάτῳ συμπλακεὶς ἀνεκαλέσω
τὴν σὴν εἰκόνα, ἐλευθερώσας ἡμᾶς τῆς ἐξουσίας τοῦ
θανάτου, καὶ ὁδηγήσας ἡμᾶς εἰς ὁδὸν σωτηρίας τῇ
ἀναγεννήσει τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, καὶ σωθέντες
τῇ σῇ χάριτι, ἀνυμνοῦμεν τὴν οἰκονομίαν σου, καὶ
δεόμεθα, καὶ ἱκετεύομεν, καὶ παρακαλοῦμεν ἐν τῇ
δευτέρᾳ σου παρουσίᾳ, καθ' ἣν μέλλεις χρῆναι ζῶν-
τα· καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ
ἔργα αὐτοῦ. Μνήσθητι τοῦ ἐλέους σου, ὅτι ἀπὸ τοῦ
αἰῶνός ἐστι, καὶ ὑπερέβηχας τὰ ἀνθρώπινα ἡμῶν
πταίσματα, καὶ πλημμελήματα· καὶ παράσχου ἡμῖν
ἱλασμὸν τοῖς αἰτουμένοις σε, καὶ συγχώρησον πᾶν
παραπτώμα ἐκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, ἐν γνώσει τε
καὶ ἀγνοίᾳ. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνθρώπος, ὃς ζήσεται καὶ
οὐχ ἁμαρτήσει, οὐδὲ ἐὰν μία ἡμέρα γένηται ὁ βίος
αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Τίς γὰρ καυχῆσεται ἀγνὴν ἔχειν
τὴν καρδίαν αὐτοῦ; ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς
ὑπάρχειν ἀπὸ ἁμαρτίας; πάντες γὰρ ἡμάρτομεν ἐν
λόγοις· καὶ ἔργοις ἐνώπιόν σου, καὶ στερούμεθα τῆς
σῆς δόξης, ἐλπίζοντες δικαιοθῆσθαι ἐπὶ τοῦ φο-
βεροῦ καὶ φορικτοῦ βήματός σου, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων
δικαιοσύνης. Οὐ γὰρ ἐποιήσαμέν τι ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς
γῆς, ἀλλ' ἐκ πίστεως ἀληθοῦς, καὶ τῆς εἰς σὲ ὁμο-
λογίας. Τὸ γὰρ ἐπίστασθαί σε, ὁλόκληρος δικαιοσύνη·
καὶ τὸ εἰδέναι σου τὸ κράτος, ρίζα ἀθανασίας. Καὶ
οἰδαμεν, καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ πιστεύομεν, ὅτι σὺ
εἰ ὁ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν ἡμᾶς,
καὶ παραπεσόντας ἐλεῶν, καὶ ἁμαρτάνοντας φέρων,
καὶ ἐκ θανάτου ζωοποιούμενος. Δεόμεθά σου, Κύριε
ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι περ ἂν ἡμάρτομεν ἐνώπιόν σου ὡς
σάρκα φοροῦντες, καὶ τὴν κόσμον τοῦτον οἰκοῦντες,
καὶ ἀσθένειαν περικεῖμενοι, εἴτε ἔργοις, εἴτε λόγοις,
εἴτε ἐνθυμήμασιν, αὐτὸς ὡς ἀγαθός, καὶ φιλόανθρω-
πος, καὶ ἐλεήμων Δεσπότης, ἄνεκ, ἄφες, παρίδε,
καὶ συγχώρησον τὰ παραπτώματα ἡμῶν τοῖς ὁμο-
λογοῦσι, καὶ μὴ λογήσῃ, μηδὲ ἐλεῖσθης εἰς κρίσιν
μετὰ τῶν δούλων σου, ὅτι οὐ δικαιοθῆσεται ἐνώπιόν
σου πᾶς ζῶν. Ὅτι σὺ εἰ μόνος ἀναμάρτητος, καὶ
δεχόμενος τοὺς μετανοοῦντας, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ
Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Eὐχὴ ἑτέρα (25).

Δέσποτα, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πᾶς κλεῖς βασιλείας
σου Πέτρῳ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων κατεπι-
στεύσας, καὶ ἐπ' αὐτῷ τὴν ἀγίαν σου Ἐκκλησίαν
οἰκοδομήσας, καὶ δοὺς αὐτῷ ἐξουσίαν διὰ τῆς σῆς
χάριτος, τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπ-
άκουσον καὶ ἡμῶν τῶν ἀναζήτων ἐπικαλουμένων σε
νῦν ἐπὶ ἱλασμὸν τοῦ παρόντος δούλου σου, καὶ θαυ-
μάστωσον τὰ ἐλέη σου ἐπ' αὐτόν, ὁ σῶζων τοὺς ἐλπί-

incurrimus. Ipse namque ut benignus Dominus,
exitus nostri visa malitia, misericordia super nos
motus, eo quod invalescens adversum nos lethum
nos subjugasset, creaturam tuam redimere decre-
vist, et servi forma accepta, cum morte congres-
sus imaginem tuam in nobis reparasti, propterea
que a mortis potestate erepti, et in viam salutis
sancti Spiritus regeneratione deducti, gratiaque tua
salvati, providentiæ tuæ dispositionem celebramus:
rogamusque, supplicamus, et obsecramus, ut in
secundo tuo adventu, quo vivos et mortuos judica-
turus es, et unicuique secundum opera sua reddi-
turnus, misericordiæ tuæ, quæ a sæculo est, memi-
neris: et quia humana nostra delicta minus obser-
vas, reconciliationem petentibus concede, et omne
delictum spontaneum et involuntarium, scienter
vel ignoranter commissum, condona. Non enim est
homo qui vivat et non peccet, etiamsi unius diei
sit vita ejus super terram. Quis enim mundum se-
cor habere gloriabitur? aut quis se a peccato im-
munem esse proferet? Ecce omnes verbis et operi-
bus coram te peccamus, et gratia tua orbat sumus:
et in timendo tremendoque tuo tribunali justificari
speramus, non ex justitiæ operibus, nihil enim
boni super terram egimus, sed ex vera fide, et
nominis tui confessione. Scire namque te perfecta
justitia est, et cognoscere, virtus, et immortalitatis
radix. Scimus itaque, proftermur, et credimus,
quia e nihilo ad esse nos adduxisti, lapsis misertus
es, peccantes tolerasti, et a morte revocasti. Pro-
pterea rogamus te, Deus noster, ut quodcumque co-
ram te malum, seu carne onusti, et in mundo ver-
sati, sive operibus, sive verbis, sive etiam cogita-
tionibus perpetravimus, ipse ut bonus, et hominum
amator, et misericors Dominus relaxes, condones,
et remittas. Parce nobis delicta confitentibus, neque
recogites, aut in iudicium cum servis tuis intres,
quia non justificabitur coram te omnis vivens. Quia
tu solus sine peccato existis, et pœnitentes suscipis,
et tibi gloriam referimus, Patri, et Filio, et sancto
Spiritu: nunc et semper, et in sæcula sæculo-
rum. Amen.

Alia oratio.

Dominator, Domine Deus noster, qui, regni tui
clavibus Petro apostolorum tuorum coryphæo cre-
ditis, sanctaque tua Ecclesia super eum ædificata, ei
gratia tua potestatem ligandi atque solvendi super
terram contulisti: indignos nos te nunc invocantes
pro præsentis servi tui reconciliatione exaudi; mi-
rifica misericordias tuas versus illum, qui sperantes
in te salvos. Tu enim deiloquor prophetarum orō

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(25) *Eὐχὴ ἑτέρα.* Titulus secundæ orationis in
Cryptoferratensi codice Bessationis est hujusmodi:
Εὐχὴ ἄλλη εἰς ἱλασμὸν μετὰ τὸ εἰπεῖν ψαλμὸν πεν-

τηχοστὸν, τριακοστὸν ἑβδόμον, καὶ ἑκατοστὸν δεκά-
τερον. *Alia oratio ad reconciliationem dictis L, XXXI.
et cii psalmis.*

dixisti : *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos*¹; et : *Non volens volo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat*². Ipse igitur, Domine, præsentem servum tuum a via erroris sui revertentem, et a te reconciliationem exposcentem, ne abjicias, sed in misericordia visita, et in miserationibus revoca. Quia tu es Deus, Deus pœnitentium, et ad te conversorum Salvator, et tibi gloriam referimus, Patri, et Filio, et sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

φόντων Σωτήρ, καὶ σὺ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν· τῷ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Alia Oratio.

Dominum precemur.

Domine Deus, omnium conditor et Dominus, bonitatis fons, omnium hominum et maxime fidelium Pater, qui hominem diaboli seductione, in perditionis errorisque profundum demersum non despexisti, sed eum per unigeniti Filii tui et Dei nostri incarnationem requisitum et servatum ad teipsum reduxisti, ipse, benigne Domine, servum tuum istum, rationalis ovilis Christi tui ovem inimicorum impiorum captivitate redemptam respice : et quamvis puerili inscitia, aut tyrannica vi mores eorum imitatus fuerit, nunc tamen populi tui congregationi restitui permitte; virtute et operatione sancti tui Spiritus mentem ejus irradiat, ut salutaris baptismatis scintilla in ejus anima insidens et relicta, aura gratiæ ventilata spiritualiter rursus accendatur, et impressum ei sigillum, in ejus corde et cogitationibus, per crucis Christi tui signationem, per spem in te, et veritatis agnitionem, evidenter appareat, ut te solum verum et Patrem, et unigenitum Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum, et sanctum tuum Spiritum agnoscat, et veneretur. Sanctæ tuæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ illum conjunge, gentilis omnis impietatis ritum ab ejus mente absterge, in mandatis et præceptis tuis ut digne ambulet, illum dirige, et sanctorum tuorum mysteriorum indemnata sumptione dignum redde, et in futura vita cœlestis regni participem illum ostende. Quia tu es Deus noster, Deus miserendi et salvandi : et tibi gloriam referimus : Patri, et Filio, et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Zachar. 1, 3. ² Ezech. xxxiii, 44.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(26) *Εὐχὴ ἐτέρα*. Titulus tertiæ orationis in eodem Cryptof. est : *Εὐχὴ πρὸς Χριστιανούς ὑπαθύνοντας ἐθνικῇ πλάνῃ, ἐπιστρέφοντας δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῦ Θεοῦ προσδραμοῦντας*. *Oratio pro Christianis gentilium seductione subactis : ad Ecclesiam vero reversis, et ad Deum confugientibus*. Atque ita juxta illius ms. mentem, oratio ista non nisi fidei Christianæ desertores respicit : unde et illa eadem oratio, sub eodem titulo, in alio ms. Barberino num. 88, insignito, reperitur.

(27) *Σφραγίδα ἐκτυπώτερον ἐπιφαίνεσθαι*. Quam

ζοντας ἐπὶ σέ. Σὺ γὰρ εἶπας, Κύριε, διὰ τῶν θεοφορουμένων χειλέων τῶν προφητῶν σου· *Ἐπιστραφήτε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς*· καὶ τὸ· *Οὐ θελήσει θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὥς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆσαι αὐτόν*. Αὐτὸς οὖν, φίλ-ἀνθρωπε, καὶ τὸν παρόντα δοῦλόν σου ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ ἐπιστρέφοντα, καὶ αἰτούμενον παρὰ σοῦ ἱλασμόν, μὴ ἀποστραφῆς, ἀλλ' ἐν ἐλπί· ἐπίσχεψαι, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς ἀνακάλεσαι. Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεός, Θεός τῶν μετανοούντων, καὶ τῶν πρὸς σέ ἐπιστρέ-

Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· νῦν καὶ

Εὐχὴ ἐτέρα (26).

Τοῦ Κυρίου δεηθώμεν.

B Κύριε ὁ Θεός, ὁ τῶν ἀπάντων ποιητής, καὶ Δεσπότης, ἡ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος, ὁ Πατὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν, ὁ μὴ παριδὼν τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου πανουργίας εἰς βυθὸν ἀπωλείας καὶ πλάνης κατενεχθέντα, ἀλλὰ διὰ τῆς σωτηρίου ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν τοῦτον ἀναζητήσας καὶ σώσας, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπαναγαγὼν, αὐτὸς, Δέσποτα φιλάνθρωπε, καὶ τὰ νῦν ἐπιβλέψων ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τοῦτον, πρόδοτον τῆς λογικῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ σου ὑπάρχοντα, ὃν ἐλυτρώσω τῆς αἰχμαλωσίας τῶν ἀθέων ἐχθρῶν. Μεθ' ὧν ἀγνοίᾳ παιδικῇ ἡ βίᾳ τυραννικῇ, τὰ τῇ; ἐκείνων πλάνης ἤθη μετήρχετο· νῦν δὲ κατηξίωσας αὐτὸν τῇ τοῦ λαοῦ σου πολιτείᾳ συν-
C ενωθῆναι, καταύγασον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, ὥστε τὸν ἐναποκαίμενον τῇ ψυχῇ αὐτοῦ σπινθῆρα τοῦ σωτηριώδους βαπτίσματος, ταῖς αἰραῖς τῆς χάριτος νοη-
D τῶ; ἐξαφθῆναι, καὶ τὸν ἐσημανθείσαν αὐτῷ σφραγίδα ἐκτυπώτερον ἐπιφαίνεσθαι (27) ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ τοῖς λογισμοῖς διὰ τῆς σημειώσεως τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ σου, τὴν εἰς σέ ἐλπίδα, καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ἵνα γινώσκῃ, καὶ προσκυνῇ σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ Πατέρα, καὶ τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον. Ἐνωσον αὐτὸν τῇ ἀίγᾳ σου καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀπόστησον ἐκ τῆς αὐτοῦ διανοίας πᾶσαν συνήθειαν ἐθνικῆς ἀθεότητος, καὶ κατεύθυνον αὐτὸν ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου καὶ τοῖς προστάγμασί σου ἀξίως πορεύεσθαι, καὶ τῆς τῶν σωτηρίων σου μυστηρίων

recta fuerit de confirmationis characterē Methodii sententia, satis clare indicant hæc verba : per hæresim nimirum, unctionis in baptismo receptæ non deleri sigillum, sed obfuscari tantum, et quasi ex parte obliterari : eapropter orat Ecclesia ἐνησημανθείσαν σφραγίδα ἐκτυπώτερον ἐπιφαίνεσθαι, ut impressus character expressius appareat : id est, non tantum res sacramenti, sed ejus virtus : non æctus primi impressio, sed æctus secundi expressio ; fidei nimirum illibata publicæ professio, cunctis nota fiat et manifesta.

ἀκατακρίτου μεταλήψεως καταξίωσον, καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ τῆς ἐπουρανίου σου βασιλείας μέτοχον ἀνάδειξον. Ὅτι σὺ εἰ ὁ Θεός· ἡμῶν, Θεὸς τοῦ ἐλπεῖν καὶ σῶζειν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχὴ ἐτέρα. ✠

A

Altera Oratio.

Κύριε ὁ Θεός (28) ὁ παντοκράτωρ, ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ὁ διὰ τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν ἐξαποστείλας εἰς τὸν κόσμον Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, ἵνα τὴν σὴν ἀναζητήσῃ καὶ ἀνασώσῃ εἰκόνα, σοῦ δεόμεθα, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν, πρόσδεξαι τὸν δοῦλόν σου τόνδε τοῖς οἰκτιρμοῖς σου προστρέχοντα· καὶ τυχόντα γὰρ ἐκ παιδὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῆς πρὸς σὲ διὰ τοῦ ἁγίου σου βαπτίσματος, ἐκπεσόντα δὲ ταύτης διὰ νηπιότητος, ἣ τινα ἄλλην περιπέτειαν, ἐπιστρέφοντα δὲ νῦν, καὶ διὰ μετανοίας καὶ ἐπιγνώσεως πρὸς τὴν σὴν πάλιν δραμούντα χρηστότητα, ἔχον ἐπ' αὐτὸν τῆς σῆς φιλάνθρωπίας τὴν εὐσπλαγχνίαν, πρόσδεξαι αὐτὸν ὡς τὸν ἄσωτον πρὸς σὲ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ἐπανακάμπτοντα, ἀπόστησον ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν πλάνην καὶ ἐπίνοian τοῦ ἐχθροῦ, σύνταξον αὐτὸν τῇ τῶν λογικῶν σου προβάτων ἁγίᾳ ποίμνῃ, κόσμησον αὐτὸν καὶ νῦν τῇ δόξῃ τοῦ παναγίου ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ σου· μέτοχον ἀνάδειξον σὺν πᾶσι πιστοῖς τῶν ἁγ. αἰμάτων (29) σου τῶν ἀχράντων, εἰς ἄφεςιν μὲν τῶν προγεγονότων σφαλμάτων αὐτοῦ, ἀσφάλειαν δὲ τοῦ μέλλοντος, καὶ φυλακὴν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Δὸς αὐτῷ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ, πρὸς σὲ καταφεύγειν, σχολάζειν ταῖς Ἐκκλησίαις σου, καὶ τὰ εὐάρεστά σοι ἐπιτελεῖν, ἵνα καὶ κληρονόμος δι' ἀγαθοεργίας ἀναφανῇ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας. Ἦς καὶ ἡμᾶς ἀξίωσον σὺν αὐτῷ, χάριτι, καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ Χριστοῦ σου, μεθ' οὗ εὐλόγητὸς εἰ, σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰρήνη πᾶσι. Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν.

Τοῦ Κυρίου δεηθώμεν.

Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν ὁ κλινὰς (30), οὐρανοῦς, καὶ καταβλὰς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ὁ

Domine Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui omnes homines vis salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, qui propter ovem deperditam unigenitum Filium tuum Salvatorem et Redemptorem, imaginem tuam requisitum et restauratum, in mundum misisti: te rogamus, et te precamur, servum tuum hunc ad miserationes tuas recurrentem suscipe. Cum enim a puero, rectam in te fidem per sanctum tuum baptismum nactus fuisset, ab ea tamen puerili stoliditate, aut aliquo alio impetu, excidit: nunc vero, cognito errore, poenitentia ductus, ad tuam rursus clementiam confugit. Effunde super illum humanitatis tuæ benignitatem, et ceu prodigum ad te Deum et Patrem revertentem amplectere. Errorem omnem, et hostis deceptionem ab illo abige, rationalium tuarum ovium gregi illum adnumera, gloria sanctissimi nominis Christi tui illum exorna: et cum fidelibus cunctis illibatarum tuarum sanctificationum, in prætoriorum quidem delictorum remissionem, et a futuris immunitatem, et animæ corporisque custodiam, participem illum fieri largire. Da illi in omni tempore et loco ad te recurrere, Ecclesiis tuis vacare, et placita tibi perficere: ut per bonorum operum executionem, cælestis regni hæres fiat; ejus etiam nos cum eo dignos esse concede, gratia et miserationibus Christi tui, cum quo benedictus es, cum sanctissimo, et bono, et vivifico tuo Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν

Pax omnibus. Capita nostra Domino inclinamus.

Dominum precemur.

Domine Deus noster, qui, cælis inclinatis, in salutem generis humani descendisti, qui per crucem

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(28) Κύριε ὁ Θεός ὁ παντοκράτωρ. Titulus hujus orationis in eodem codice Cryptæ Ferratæ est: Εὐχὴ ἐπὶ ἀποστατήσαντος παιδὸς, καὶ μαγαρίσαντος, καὶ μετανοούντος. Oratio pro puero fidei desertore, infidelitate inquinato, et poenitente. Hæcque oratio nonnisi super pueros apostatas legitur.

(29) Τὸν ἁγιασμόν. In unitatis numero posita vox ἁγιασμα, lustralem aquam, in multitudinis, corporis et sanguinis Domini communionem, vel panis benedicti et aquæ pariter sanctificatæ perceptionem, significat. Utrumque vero sensum potest hic obtinere. Vi namque tormentorum a fide lapsus, post reconciliationem ἁγιασμάτων corporis et sanguinis Christi sit particeps: spontaneus autem transfuga, communionem ad mortem usque privatus, panem benedictum et aquam lustralem ἁγιασµατα percipit. Scribit enim Codinus, cap. 17, τὸ διδοµένον τῷ λαῷ ἁγιασμα, ὃ φαρµεν ἀντιδωρον. Sanctum uero distributum, quod panis benedictus dicitur.

D Gravius itaque delinquentes canonibus subjecti, vel etiam quilibet propria voluntate a communione abstinent, κοινῆς μεταλήψεως diebus, Paschatis nimirum, Apostolorum festo die 29 Junii, Assumptionis Deiparæ, et Nativitatis Dominicæ, præmisso quadruidano jejuniis, diaconi ministerio, sacre communionis ritu, præcedentibus nempe cereis, ἐν λαβίδι, sanctam aquam ebibit, et missa completa, panem benedictum sacerdotis manu accipit: illorumque sumptione, sanctitatem sibi comparare, communionis orbitatem compensare, vel saltem hoc pacto, solari confidit.

(30) Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, ὁ κλινὰς. Hæc o et quæ deinceps sequuntur, vix reperiuntur in ullis ms. quamvis in aliquibus non desint officia pro reconciliandis hæreticis ab his diversa. Barberinum porro num. 88, distinctum ab his ordinem pro solis pueris absolvendis exhibet.

tuam originali nos maledictione liberatos, ad vitam beatam reduxisti; qui dixisti, gaudium in cœlo fieri, causa peccatoris unius poenitentiam agentis: receptam nunc rationalem oviculam, prius perditam, gregi tuo annecte, et rapaces lupos ab ea effuga, et cruce tua vallatum illum, et venerandi nominis tui, super nos servos tuos invocati, gloria armatum, serpentes et scorpiones calcare concede. Tu enim es Deus noster, Deus miserendi et salvandi: et tibi gloriam referimus, cum principii experite tuo Patre, et cum sanctissimo, et bono, et vivifico tuo Spiritu, nunc et semper, et in sæculā sæculorum. Amen.

Et oratione completa, sacro unguento accepto, secundum baptizatorum consuetudinem illum inungit, crucis signo expresso, in fronte, et oculis, et naribus, et ore, et duabus auribus, et manibus, et vextore, et scupulis, et genubus, dicens: Sigillum boni Spiritus sancti. Et unctione perfecta, sequentem orationem super caput ejus recitat.

Dominum prececur.

Domine, Deus omnipotens, qui per sanctissimi tui Spiritus missionem, gratia discipulos tuos replevisti, servum etiam tuum hunc ab erroris via revocatum, et ad fidem tuam reductum, et sancti tui Spiritus fragrantia per hujus unguenti unctionem dignum habitum, in tua sanctitate custodi: da ei secundum voluntatem tuam ambulare, illumque tremendis tuis mysteriis frui, et rectam semper in te fidem servantem, regnum cœleste promereri concede, gratia Christi tui, cum quo gloria, honor, et adoratio tibi convenit: cum sanctissimo, et bono, et vivifico tuo Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Gloria. Et nunc. Et fit dimissio.

Oratio pro fidei a pueritia desertore, paganismo nimirum seipsum inquinante, et ad Ecclesiam reverso.

Domine Deus noster, Pater, etc.

Sacerdos. Pax omnibus.

Diaconus. Capita vestra Domino.

Sacerdos orationem.

Tu qui cœlos inclinasti, et ad salutem hominum descendisti, qui per pretiosam crucem tuam a maledicto et corruptione nos liberasti, et ad æternam beatamque vitam adduxisti: Ipse, humanissime Domine, qui dixisti, quia gaudium fit in cœlo propter unum peccatorem poenitentiam agentem, suscipe perditam ovem tuam ad te nunc revertentem, et benignitatem tuam requirentem et velut animarum nostrarum pastor, liberatam illam et

Α διὰ τοῦ σταυροῦ σου τῆς προγονικῆς κατάρτας ἐλευθερώσας ἡμᾶς, καὶ πρὸς τὴν μακαρίαν ζωὴν ἐπαναγαγὼν, ὃ εἰπὼν γίνεσθαι χαρὰν ἐν οὐρανῷ ἐφ' ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι· πρόσδεξαι καὶ νῦν τὸ ἀπολωλὸς σου πρόβατον λογικόν, καὶ τῇ ποιμνῇ συνάων, καὶ τοὺς ἀρπάσαντας λύκους ἀπ' αὐτοῦ ἀποδόξουν· ἀξιώσον αὐτὸν πατεῖν ἐπάνω θύρων καὶ σκορπίων τειχιζόμενον τῷ σταυρῷ σου, καὶ φρουρούμενον τῇ δόξῃ τοῦ προσκυνητοῦ σου ἐνόματος τοῦ ἐπικεκλημένου ἐφ' ἡμῖν τοῖς δοῦλοις σου. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, Θεὸς τοῦ ἐλεεῖν καὶ σώζειν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν· σὺν τῷ ἀνάγκῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Β Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν, λαβὼν τὸ ἅγιον μῦρον, χρίει αὐτὸν κατὰ τὴν τάξιν τῶν βαπτιζομένων, ποιῶν σταυροῦ τύπον, ἐπὶ τε τοῦ μετώπου, καὶ τῶν ἐξοαλμῶν, καὶ τῶν μυκτήρων, καὶ τοῦ στόματος, καὶ τῶν δύο ὠτίων, καὶ τῶν χειρῶν, καὶ τοῦ στήθους, καὶ τῶν μεταξύνων, καὶ τῶν γονάτων. Λέγων· Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου. Καὶ μετὰ τὴν χρίσιν λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην, ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.

Τοῦ Κυρίου δεηθώμεν.

Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ διὰ τῆς ἀπειστολής τοῦ παναγίου σου Πνεύματος, χάριτος ἐμπλήσας τοὺς μαθητάς, καὶ δοῦλόν σου τοῦτον ἐπιστρέψας ἐκ τῆς πεπλανημένης οδοῦ, καὶ εἰς τὴν σὴν πίστιν καθοδηγήσας, καὶ τῆς εὐδοκίας τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος διὰ τῆς τοῦ μύρου τούτου χρίσεως ἀξιώσας, φύλαξον αὐτὸν ἐν τῷ σῳ ἁγιασμῷ, δὲς αὐτῷ κατὰ τὸ θέλημά σου πορεύεσθαι, καὶ καταξιώσον αὐτὸν σὺν ἡρῖν ἐν ἀπολαύσει γενέσθαι καὶ τῶν φρικτῶν σου μυστηρίων, καὶ τηρήσαντα τὴν εἰς σὲ πίστιν ὀρθὴν, ἐπάξιον φανῆναι καὶ τῆς ἐπουρανίου σου βασιλείας, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ σου, μεθ' οὗ σὺ πρέπεις δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις.

Δόξα. Καὶ νῦν. Καὶ ἀπόλυσις.

Εὐχὴ ἐπὶ ἀποστάντι ἐκ παιδότητος, ἡγουν μαρτυροῦντι, καὶ μετανοοῦντι.

D

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ παντοκράτωρ, ὁ Πατὴρ· x. τ. λ.

Ὁ ἱερεὺς. Εἰρήνῃ πᾶσιν.

Ὁ διάκονος. Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ.

Ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν.

Ὁ κλῆνος οὐρανούς, καὶ καταβάς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ὁ διὰ τοῦ τιμίου σου σταυροῦ τῆς κατάρτας καὶ τῆς φθορᾶς λυτρωτάμενος ἡμᾶς, καὶ πρὸς τὴν αἰώνιαν καὶ μακαρίαν ζωὴν ἐπαναγαγὼν· αὐτὸς, φιλόνηρωπε Κύριε, ὃ εἰπὼν· ὅτι μεγάλη χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ ἐπιστρέφοντι· πρόσδεξαι τὸ ἀπολωλὸς σου πρόβατον, καὶ νῦν πρὸς σὲ τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπιστρέφοντα, καὶ τὴν σὴν ἐπιστητοῦντα εὐσπλαγχτίαν, καὶ ὡς ποι-

μὴν τῶν ψυχῶν ἡμῶν καλῶς τοῦτο διασώσας, καὶ ῥυσάμενος ἔνωσον τῇ ἀγίᾳ ποίμνῃ τῶν ἁγίων καὶ λογικῶν σου προβάτων, διδοὺς αὐτῷ διὰ τῆς χάριτος καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου σου Πνεύματος δύναμιν καὶ ἰσχύιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· ὥστε πατεῖν ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ συντρίβειν αὐτήν, καὶ ταχίζεσθαι τῇ δόξῃ καὶ τῇ χάριτι τοῦ παναγίου σου δόματος, τοῦ ἐπικεκλημένου ἐφ' ἡμᾶς τοὺς ἀμπερτωλοὺς οἰκέτας σου. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ Θεὸς τοῦ ἐλεεῖν, καὶ σώζειν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν· τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ χρεῖται αὐτὸν ὁ ἱερεὺς τὸ ἅγιον μῦρον, καὶ λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην·

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ παντοκράτωρ, ὁ τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα καταπεμφάμενος ἐπὶ τοὺς ἁγίους σου ἀποστόλους καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ χάριτος ἐμπλήσας αὐτοὺς, ὁ καὶ τὸν δοῦλόν σου, τὸν δεῖνα, ἐκ σκότους καὶ ἐκ πλάνης ἐπιστρέψας, καὶ πρὸς τὸ θαυμαστόν σου καὶ αἰδίου φῶς ὁδηγήσας, καὶ τῷ πιστῷ σου λαῷ, καὶ τῇ ἀγίᾳ σου Ἐκκλησίᾳ συγκαταριθμήσας, καὶ καταξιώσας αὐτὸν τῆς εὐδοκίας καὶ τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος· αὐτὸς, Δέσποτα, φύλαξον αὐτὸν ἐν τῷ σφ' ἁγιασμῷ, ἀνάδεξιν αὐτὸν σκευὸς ἐκλογῆς, ἐν ἀρεταῖς κατακόσμησον αὐτόν. Καὶ δὲ αὐτῷ πάντοτε κατὰ τὸ θέλημά σου πορεύεσθαι, καὶ καταξίωσον αὐτὸν σὺν ἡμῖν ἐν ἀπολαύσει γενέσθαι τῆς ἐπουρανίου σου καὶ νοερᾶς τραπέζης, καὶ μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων, καὶ ἀχράντων, καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἵνα τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνισάμενος, καὶ τὸν θεῖον δρόμον τελέσας, καὶ νῦν εἰς σὲ πλάτῃ ὀρθοδόξῳ, τηρήσας, τύχη τοῦ στεφάνου τῆς δόξης, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ὧν ἡτοίμασας, ὁ Θεὸς, τοῖς ἀγαπῶσί σε, χάριτι τοῦ Χριστοῦ σου, μεθ' οὗ σοι πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Hucusque Officium pro reconciliandis hæreticis ex D. Methodii regulis, et orationibus confiatum, prout in diversis exemplaribus reperiebatur exaratum inspeximus: exemplarque unum cum alio, qua potuimus fide et diligentia, contulimus. Offert se tamen aliud, diversa ratione compositum, et ut præcedenti admodum simile, hoc loco reponendum. Fidelissimum vero ejus exemplar e Cryptoferratensi Bessarionis M. translatum, præfert in titulo testimonium, se ex *Euchologio patriarchali* desumptum fuisse, atque ideo, velut probatissimum subjicimus, mox deinceps cum exemplaribus aliis de verbo ad verbum, conferendum.

Ἐκ τοῦ Εὐχολογίου τοῦ πατριαρχικοῦ (51), ὅπως δεῖ δέχεσθαι τοὺς ἀπὸ αἱρέσεων μετερχομένους ἐν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ (52).

Ἀρειανούς μὲν καὶ Μακεδονιανούς, ἔχουν Πνευματομάχους, καὶ Σαββατιανούς, λέγοντας ἑαυτοὺς καθαρούς, Τεσσαρεσκαίδεκατίτας, ἔχουν Τετραδίτας, καὶ Ἀπολλιναριστὰς, δεχόμεθα διδόντας

ereptam sanctarum et rationalium tuarum ovili conjunge. Da illi per gratiam et adventum sancti tui Spiritus adversus hostem, virtutem et robur; ut potestatem omnem inimicam dejiciat et conculcet: et sancti tui Spiritus super nos peccatores servos tuos invocati gloria et gratia circumvalletur. Tu enim es Deus noster, Deus miserendi et salvandi, et tibi gloriam referimus: Patri, et Filio, et sancto Spiritui: nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν

Et ungit eum sacerdos chrismate, et dicit hanc orationem:

Domine, Deus noster omnipotens, qui sanctum Spiritum tuum in sanctos apostolos tuos misisti, et ejus virtute et gratia illos replesti: qui et famulum tuum N. e tenebris, et errore convertisti, et in admirabile et æternum lumen tuum illum deductum fidei populo tuo, et sanctæ Ecclesiæ tuæ aggregasti, et tandem illum sancti tui Spiritus fragrantia dignum effecisti: ipse, Domine, custodi illum in sanctimonia tua, vas electionis illum esse manifesta, et virtutibus exorna. Da illi semper in voluntate tua ambulare: et cum nobiscum supercælestis et intellectualis tuæ mensæ fruitionis participem esse concede: et sanctorum, immaculatorum, vivificorumque unigeniti Filii tui, Domini vero et Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi sacramentorum esse consortem: ut bono certamine superato, et divino cursu absoluto, fideque in te cum recto sensu servata, coronam gloriæ, et æterna bona, quæ diligentibus te præparasti, consequatur: gratia Christi tui, cum quo convenit tibi gloria, honor, et adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

D Ex Euchologio patriarchali, qua ratione ex hæresibus, in sanctam Dei catholicam et apostolicam Ecclesiam remigrantes suscipere oporteat.

Arianos quidem, et Macedonianos, sancti Spiritus nimirum hostes, et Sabbatianos, dicentes se puros, Tessareshdecaduitas, Quartodecimanos nempe, et Apollinaristas, cum dederint libellos, et anathema-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(51) *Εὐχὴ εὐχολογίου πατριαρχικοῦ.* Desunt hæc tria verba in Regiis et Barberino sancti Marci. Aliud vero, item Barberinum habet solummodo in titulo: Εὐχὴ ἀπὸ αἱρέσεως ἐπιστρέφόντων. Postquam immediate sequitur oratio: Ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν· atque ita regule omnes hic posite in hac

ultimo desunt.

(52) *Καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ.* Regia et Barberinum sancti Marci subvertit *σφαγισμένους ἦτοι χοιμένους τῷ ἁγίῳ μύρῳ*: verba relata τῷ δεχόμεθα.

tizaverint cum propria hæresi, quandibet etiam aliam, quæ non sapit, prout sapit sancta Dei catholica et apostolica Ecclesia, suscipimus. Præcedenter autem, cum ad rectam reducendi sunt fidem, decem aut quindecim diebus jejunare illos convenit, et mane et vespere, orationibus, catechumenorum more, psalmos addiscentes vacare, et tunc rectæ fidei susceptione dignos haberi. Singulos autem quosque illorum statuit sacerdos coram sancta baptismatis piscina: et hoc pacto dicit eis:

Dic anathema tali, et ejus dogmatibus, et consentientibus ipsi quique idem tenent et sapiunt. Renuntio enim ipsi, et omni hæreticæ opinionī, et credo in sanctam et consubstantialem Trinitatem, secundum sanctorum Patrum veritatis verbum proponentium expositionem: et ad singula redux respondet; et tandem tertio illum interrogat sacerdos:

Credis in sanctam consubstantialem Trinitatem? Et respondet: Credo. Et inclinante caput reduce, facit sacerdos orationem:

Deus Salvator noster, qui cunctos homines salvari vis, et ad cognitionem veritatis venire: suscipe servum tuum nuper ex errore resipiscentem, et ad agnitionem veritatis accedere concupiscentem. Tu enim dixisti, Domine: *Alias quoque oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere: et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor*¹. Pasce itaque illum in fidei sensu, in agnitionem veritatis, juxta sanctorum tuorum et gloriosorum apostolorum expositionem, et signaculum sancti tui unguenti, et pretiosi tui corporis et sanguinis sumpcionem illi largire: perfectum tuum servum redde illum, ut et ipse ovili tuo communetur, in gloriam et laudem magnitudinis tuæ.

Exclamando: Quia tuum est regnum, et virtus, et gloria Patris, etc.

Et ungit eum chrismate, sicut et recens illuminatos, eandem enuntiationem super illo faciens: et post hæc iterum precatur:

Domine Deus noster, qui perfectum renuntiare servum tuum N. per rectam in te fidem, et sancti tui unguenti signaculum dignatus es: tu omnium agnove, veram in te fidem in illo custodi, adauge illum in justitia, et omnibus a te gratis profluentibus exorna.

¹ Joan. x, 16.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(33) *Ἡνίκα μέλλουσι προσάγεσθαι*. Regia et Barberinum: *χρη ἡνίκα μέλλουσι προσάγεσθαι τῇ ὁρθῇ πίστει*. Reliquum vero hujus periodi usque ad verbum Ἰστησι deest in Regiis.

(34) *Λοιπὸν ἐρωτᾷ*. Regia et Barberinum. Καὶ λοιπὸν ἐπάγει ὁ ἱερεὺς, καὶ λέγει τρίτον.

(35) *Ἀποκρίνεται*. Eadem ὑπακούει.

(36) *Καὶ χρίει αὐτὸν τῷ μύρῳ*. Desunt cuncta hæc in Barberino, vice quorum legitur, Ἐάν δὲ μὴ οἶδεν λαλῆσαι, ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ ὑπακούει: καὶ ἐπι-

λιθέλλουσι, καὶ ἀναθεματίζοντας σὺν τῇ ἰδίᾳ αἵρεσει, πᾶσαν ἄλλην αἵρεσιν μὴ νοοῦσαν, ὡς φρονεῖ ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Προηγούμενως μέντοι, ἡνίκα μέλλουσι προσάγεσθαι (33) τῇ ὁρθῇ πίστει, νηστεύειν αὐτοὺς δεῖ ἡμέρας δέκα, ἢ δεκαπέντε, καὶ σχολάζειν ταῖς εὐχαῖς, πρωίας καὶ δεΐλης, μανθάνοντας ψαλμοὺς, ὡς κατηγουμένους, καὶ τότε ἀξιουθεῖν τῆς ὁρθοδόξου πίστεως: Ἰστησι δὲ ἕκαστον αὐτῶν ὁ ἱερεὺς ἐμπροσθεν τῆς ἀγίας κολυμβήθρας, καὶ λέγει αὐτοῖς τοῦτο·

Εἰπέ ἀνάθεμα τῷδε, καὶ τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ, καὶ τοῖς συνευδοκοῦσιν αὐτῷ, καὶ τοῖς φρονοῦσι τὰ αὐτοῦ· ἀποτάσσομαι γὰρ αὐτῷ, καὶ παντὶ αἵρετικῷ δόγματι· καὶ πιστεύω εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ὁρθοτομητάντων λόγον τῆς ἀληθείας. Καὶ ἀποκρίνεται πρὸς ἕκαστα ὁ μετερχόμενος· καὶ λοιπὸν ἐρωτᾷ (34) αὐτὸν τρίτον ὁ ἱερεὺς·

Πιστεύεις εἰς τὴν ἀγίαν ὁμοούσιον Τριάδα; Καὶ ἀποκρίνεται (35)· Πιστεύω. Καὶ ἐπικλίναντος τοῦ μετερχομένου τὴν κεφαλὴν, ποιεῖ ὁ ἱερεὺς εὐχὴν·

Ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὁ βουλόμενος πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, πρόσδεξι τὸν δοῦλόν σου τόνδε, τὸν μὲν ἀνανήψαντα ἐκ τῆς πλάνης, καὶ ἐπιποθήσαντα εἰς τὴν ἐπίγνωσιν ἐλθεῖν τῆς ἀληθείας· σὺ γὰρ εἶπας, Κύριε, *Καὶ ἄλλα πρόσβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης, κἀκεῖν᾽ ἐμε δεῖ ἀγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, καὶ εἰς ποιμὴν*. Ποίμανον τοίνυν αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ σου, εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἁγίων σου καὶ ἐνδόξων ἀποστόλων, καὶ καταξίωσον αὐτὸν τῆς σφραγίδος τοῦ Θεοῦ μύρου, καὶ τῆς μεταλήψεως τοῦ τιμίου σου σώματος, καὶ αἵματος· καὶ ἀνάδειξον αὐτὸν τέλειον δοῦλόν σου· ἵνα τῇ ποίμνῃ σου ἐγκταριθμηθῇ καὶ αὐτὸς εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τῆς μεγαλωσύνης σου.

Ἐκφώνως: Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς.

Καὶ χρίει αὐτὸν τῷ μύρῳ (36), καθὼς καὶ τοὺς νεοφωτίστους, τὴν αὐτὴν ἐπὶ ῥήσιν καὶ ἐπ' αὐτῷ ποιούμενος, καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν εὐχεται·

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καταξιώσας τέλειον ἀναδείξει τὸν δοῦλόν σου τόνδε, διὰ τῆς εἰς σὲ ὁρθοδόξου πίστεως, καὶ τῆς σφραγίδος τοῦ μύρου σου τοῦ ἁγίου. Σὺ, φέσποτα τῶν ἀπάντων, τὴν εἰς σὲ ἀληθῆ πίστιν ἐν αὐτῷ διατήρησον, αὔξον αὐτὸν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ πᾶσι τοῖς παρὰ σοῦ χαρίσμασι κατακόσμησον.

κλίνοντος τοῦ μετερχομένου· ὁ ἱερεὺς ἔχων τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ποιεῖ τὴν εὐχὴν ταύτην· Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ut supra. Aliud vero Barberinum ita legit: Καὶ χρίσας αὐτὸν τὸ ἅγιον μύρον καθάπερ τοὺς νεοφωτίστους, καὶ πάλιν ἐπεύχεται ὁ ἱερεὺς λέγων· Τοῦ Κυρίου δεηθώμεν. Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, etc. Ad calcem orationis subdit. Καὶ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολύει αὐτὸν κατὰ τοὺς νεοφωτίστους. Et reliqua in eodem desunt.

Εἴθ' οὕτως κοινωνεῖ, καὶ λαμβάνει παραγγελίαν ἅ-
τας ἐπὶ τὰς ἡμέραις ἐκεῖναις κρέας μὴ φαγεῖν, μηδὲ
νῖψασθαι τὴν ὄψιν, ἀλλὰ καθὼς οἱ βαπτιζόμενοι, οὕτω
διατελεῖν, καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἀπολούεται.

Νεστοριανούς δὲ καὶ Εὐτυχισιανιστάς, χρητὴν ποιεῖν
λθόντων, καὶ ἀναθεματίζειν τὴν αὐτῶν αἵρεσιν, καὶ
Νεστόριον καὶ Εὐτυχέα, καὶ Διδύσκορον (37), καὶ
τοὺς φρονούντας τὰ αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς προανα-
φερομένας αἵρέσεις, καὶ μεταλαμβάνει τῆς ἁγίας
κοινωνίας.

Εὐνομιανούς μέντοι τοὺς εἰς μίαν κατὰδυσιν
βιπτίζομένους, καὶ Μοντανιστάς τοὺς λεγομένους
Φρύγας, καὶ Μανιχαίους, καὶ Σαβελλιανούς τοὺς
υἱοπατοριαν διδάσκοντας, καὶ ἑτέρα τινὰ χαλεπὰ
ποιούντας, καὶ πάσας τὰς τοιαύτας αἵρέσεις, ἡγουν
τοὺς ἀπ' αὐτῶν ἐθέλοντας προστιθεσθαι τῇ ἀληθείᾳ,
ὥς Ἑλληνας δεχόμεθα· καὶ βαπτίζομεν αὐτούς (38).

Ὅπως δὲ ἀναθεματίζειν ἐγγράφως τοὺς ἀπὸ
Μανιχαίων προσερχομένους τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ
Ἐκκλησίᾳ.

Ἀνάθεμα Μάνεντι ἦτοι Μανιχαίῳ, καὶ τοῖς δόγμα-
σιν αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐκτεθεῖσι καὶ συγγραφείοι
παρ' αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς πειθομένοις αὐτῷ, καὶ
τοῖς, ὡς προσέειπον, παρ' αὐτοῖς ἀσεβῶς ἐκτεθεῖσι πέντε
βίβλοις. Ἄ καὶ ἐκάλεσεν οὗτος τὸ Ζῶν εὐαγγέλιον,
ὅπερ καὶ νεκροποιεῖ, καὶ τὸν θησαυρὸν τῆς ζωῆς,
ὅπερ ἐστὶν θησαυρὸς θανάτου· καὶ βιβλὸν ἀναθε-
ματίζω τῶν ἐπιστολῶν Ὅμοδα καὶ τὴν τῶν μυστη-
ρίων, ἥτις ἐστὶν πρὸς τὴν ἐπιτηδεύεισαν αὐτοῖς
ἀνατροπὴν τοῦ νόμου καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ
τὴν τῶν πάντων πραγματείαν, καὶ τὴν λεγομένην
Ἐπτάλογον Ἀγαπίου, καὶ αὐτὸν Ἀγάπιον· καὶ
πᾶσαν αὐτῶν βιβλὸν, καὶ πᾶσαν εὐχὴν παρ' αὐτῶν
λεγομένην, μᾶλλον δὲ γοητείαν.

Ἀναθεματίζω δὲ καὶ καταθεματίζω Σαράδην καὶ
Βοδδᾶν, καὶ Σκυθιανὸν, τοὺς πρὸ Μανιχαίων γεγο-
νότας.

Ἐτι ἀναθεματίζω καὶ τὸν Σισίννιον τὸν διάδοχον
τοῦ αὐτοῦ Μάνεντος καὶ Ἀδδαντον καὶ Ἀδίμαντον,
ὃν ἀπέστελεν ὁ αὐτὸς ὁ δυσσεβὴς Μάνης εἰς διάφορα
κλίματα.

Πρὸς δὲ τούτοις ἀναθεματίζω καὶ καταθεματίζω
σὺν τοῖς προγεγραμμένοις πᾶσιν, Ἰέρακα καὶ Ἡρα-
κλειδὴν, καὶ Ἀφθόνιον, τοὺς ἐξηγητάς καὶ ὑπομνη-
ματιστάς τοῦ αὐτοῦ ἀνόμου καὶ βεβήλου Μάνεντος,
καὶ Θωμᾶν, καὶ Ζαρουᾶν, καὶ Γαβριάδων.

Ἐτι ἀναθεματίζω καὶ Μαρκίωνα καὶ Ὑσαλεντι-
νιανὸν, καὶ Βασιλείδην, καὶ πάντα ἄνθρωπον τὸν τολ-
μῶντά τι βλασφημεῖν, καὶ λέγειν κατὰ τῆς Παλαιᾶς
καὶ Καινῆς Διαθήκης.

Ἐτι ἀναθεματίζω τὸν μὴ δεχόμενον Μωϋσέα καὶ
τοὺς προφῆτας, καὶ πάντα τὰ παρ' αὐτῶν ἐκτεθέντα,
ἦτοι συγγραφέντα.

Ἐτι ἀναθεματίζω τὸν προσκυνοῦντα τῷ ἡλίῳ, καὶ
τῇ σελήνῃ, καὶ τοῖς ἄστροις πᾶσι ὡς θεοῖς.

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(37) Διδύσκορον. Addunt Regia et Barberinum
Συμφρον.

ΠΑΤΡΟΛ. GR. C.

Atque ita communicat, et mandatum accipit
septem illis diebus carnem non comedere, neque
vultum lavare, sed sicut baptizati, ita omnino se
gerere, et octava die abluitur.

Nestorianos vero et Eutychianistas oportet libel-
los proferre, et propriam hæresim anathematizare,
et Nestorium, et Eutychen, et Dioscorum, et qui
opinionem eorum tenent, et omnes supra allatas
hæreses : et sanctæ communionis sit particeps.

Ceterum Eunomianos unica immersione baptiza-
tos, et Monanistas, Phrygas dictos, et Manichæos,
et Sabellianos, unam esse Patris et Filii personam
decentes, et alia quædam insolita facientes, cun-
ctosque tales hæreticos, eos nimirum, qui veritati
se adungere nituntur, velut a fide alienos recipi-
mus, illosque baptizamus.

Qualiter oporteat a Manichæorum hæresi ad sanctam
Dei Ecclesiam accedentes scriptis (errorem) abju-
rare.

Anathema sit Maneli, Manichæo nimirum, et
ejus opinionibus, et omnibus ab eo expositis et
conscriptis, et cunctis ei morem gerentibus, et iis
quæ, ut præfatus sum, exposuit, et quæ vocavit
ille *Vivens Evangelium*, quod potius vitæ thesaurum
trucidat, et mortis est thesaurus. Anathematizo li-
brum Epistolarum Omodæ, et alium *De sacramentis*
librum ad eversionem legis et sanctorum prophe-
tarum studiose compositum. Anathema libro,
Omnium negotiatio, vocato, Eptalogo Agapii, et ipsi
Agapio. Omnem etiam ipsorum librum (detestor),
et omnem orationem (si non potius supersilio est)
ab eis recitatam abominor.

Anathematizo et detestor Zaradem et Boddam, et
Scythianum Manichæorum præcessores.

Insuper anathematizo Sisinnium ipsius Manetis
successorem, et Addentum, et Adimantum, quem
in varia mundi climata ipse impius Manes misit.

Simul cum his anathematizo et detestor, cum
his, inquam, supra scriptis omnibus Hieracem, et
Heraclidem, et Aphthonium, expositores et com-
mentatores nefandi et profani Manetis, et Thomam,
et Zarnam, et Gabriabium.

Anathematizo insuper Marcionem, et Valentinia-
num, et Basilidem, et omnem hominem blasphe-
mare ausum, et contra Vetus et Novum Testamen-
tum eloqui.

Athuc anathematizo eum, qui Moysem et pro-
phetas, et omnia ab eis exposita, id est conscripta
non acceptat.

Anathematizo præterea, qui solem, lunam, vel
astra quæcunque ceu deos adoraverit.

(38) Καὶ βαπτίζομεν αὐτούς. Desunt hæc in
Regiis. Mox sequitur in eodem Barberino.

Anathematizo et detestor omnem hominem duo A principia sibi invicem adversantia, ingenita, unum malum, et aliud bonum, assurgentem.

Anathematizo et qui corpus ex malo principio proficisse, et natura malum esse asserunt.

Anathematizo et omnem hominem, cœlum, et terram et mare, et omnia, quæ in eis sunt, a solo Deo facta fuisse non consistentem.

Simul cum his anathematizo, nos et primum hominem, id est Adam similem nobis e terra a Deo conditum esse, negantem. Atque insuper anathematizo quæcumque Itæles, et Scotus et Sacleætes Nebrod vocatus, de cœlis et ideis diversis, comminiscuntur. Et unum eundemque Veteris et Novi B Testamenti Deum, et eos qui in utroque excelluerunt, et ut sancti laudati sunt, et ut amici Dei habiti, profiteor : sicut et magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi nativitatem, et salutarem passionem, et a mortuis resurrectionem scio, non apparenter solum, aut imaginario, sed secundum veritatem realiter existisse, ut ejus qui Patri nobisque consubstantialis existit.

Post hæc scripta, ms. quoddam, Ecclesiæ Græcæ in admittendis et recipiendis Manichæis hæreticis fidem requirentibus, manifestans usum, forte fortuito in bibliotheca Regia occurrat : quod hic libentius adjicimus, quo lectionem ejus ecclesiasticæ Historiæ fore utilem, et anathematismos illius impietatis superius positos, et in Euchologiis repertos, exinde facilius percipiendos novi.

Ordo servandus circa eos qui a Manichæis ad puram et veram fidem nostram Christianam accedunt.

Accedens ad rectam fidem præcedenter quidem jejunare tenetur duabus hebdomadibus : tum mane et vespere orationibus vacare, et traditam in sacris Evangeliiis a Domino nostro Jesu Christo orationem, necnon et sanctum symbolum, et psalmorum aliquos mente tenuisse. Sacerdos deinde omni suo sacerdotali ornatu indutus penes baptisterium stans, præsentibus qui adesse voluerint, renuntiaturum advocat : et illum capite nudatum juxta sanctam piscinam collocat, et dicit ad eum : *Dic anathema Maneti Manichæo, qui se Paracletum, et Jesu Christi apostolum appellare attentavit.* Illoque assentiente, et eadem verba proferente, aut per seipsum, aut si Græcam linguam nesciat, per interpretem, aut si puer fuerit, per susceptorem : rursum sequentia sacerdos infert : et secundum modum eundem fiunt responsa. Et omni anathematismo completo, dicit diaconus : *Dominum precemur, et, Domine, miserere.* Et converso caput inclinante, hanc orationem super eum facit sacerdos :

Ἀναθεματίζω δὲ καὶ καταθεματίζω πάντα ἄνθρωπον λέγοντα δύο ἀρχὰς εἶναι, καὶ ταύτας ἀντικαθίστώσας ἀλλήλαις, ἀγεννήτους, μίαν μὲν πονηρὰν, μίαν δὲ ἀγαθὴν.

Ἀναθεματίζω δὲ καὶ τοὺς λέγοντας ὅτι τὸ σῶμα ἐκ τῆς πονηρᾶς συνέστηκεν ἀρχῆς, ἢ φύσει κακόν.

Ἀναθεματίζω δὲ πάντα ἄνθρωπον τὸν μὴ ὁμολογῶντα τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς γεγενῆσθαι ὑπὸ τοῦ μόνου Θεοῦ.

Πρὸς τοῦτοις δὲ ἀναθεματίζω τὸν ἀρνούμενον ἡμᾶς τε καὶ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τοῦτ' ἐστὶ τὸν Ἀδάμ τὸν ὁμοῖον ἡμῖν, μὴ διαπεπλάσθαι ἐκ γῆς ὑπὸ Θεοῦ· πρὸς δὲ τοῦτοις ἀναθεματίζω καὶ ὅσαπερ Ἰτεῦλης, καὶ Σκότος, καὶ ὁ καλούμενος Σακλακάτης Νεβρώδ περὶ διαφόρων οὐρανῶν καὶ ἰδεῶν μυθολογοῦσιν· καὶ ὁμολογῶ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης Θεόν, καὶ τοὺς ἐν ἑκατέρᾳ διαπρέψαντας καὶ ἐπαινουμένους ἁγίους ἐπίσταμαι καὶ φίλους Θεοῦ, καὶ τὴν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γέννησιν, καὶ τὰ σωτήρια πάθη, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, οὐδὲ δοκῇσι, οὐδὲ κατὰ φαντασίαν λέγω τοῦ λοιποῦ γεγονέναι, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν πεπράχθαι, ὡς ὁμοουσίου τῷ Πατρὶ καὶ ἡμῖν τοῦ αὐτοῦ ὑπάρχοντος (39).

Γ Τάξις γινομένη ἐπὶ τοῖς ἀπὸ Μανιχαίων ἐπιστρέφουσι πρὸς τὴν καθαρὰν καὶ ἀληθινὴν πίστιν ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν.

✕ Προηγούμενως μὲν ὁ προσερχόμενος τῇ ὁρθῇ πίστει ὀφείλει νηστεύειν ἑβδομάδας δύο, καὶ σχολάζειν τῇ εὐχῇ πρωίας καὶ δειλῆς, διαλαβεῖν τε τὴν ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελίοις παραδοθεῖσαν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσευχὴν, καὶ τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, καὶ τινὰς τῶν ψαλμῶν. Εἴτα περιτιθέμενος τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὁ ἱερεὺς ἐπὶ τῷ βαπτιστηρίῳ, συμπαρόντων καὶ ἐτέρων πιστῶν ὅσοι βούλονται, μετακαλεῖται τοῦτον. Καὶ ἰστῶν πρὸς τῆς ἁγίας κολυμβήθρας ἀπερικάλυπτον ἔχοντα τὴν κεφαλὴν, φησὶ πρὸς αὐτόν· *Εἰπὲ ἀνάθεμα Μανερτι τῷ Μανιχαίῳ, ὃς ἐτόλμησεν αὐτὸν Παράκλητον ὀνομάσαι καὶ ἀπόστολον. Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κακείνου συντιθεμένου, καὶ λέγοντος τὰ αὐτὰ ῥήματα· ἢ δι' αὐτοῦ, ἢ δι' ἑρμηνείας, ἐὰν αὐτὸς μὴ Γραικίζῃ, ἢ διὰ τοῦ ἀναδόχου αὐτοῦ, εἰ παιδίον ἐστὶ· πάλιν ὁ ἱερεὺς ἐπιφέρει τὰ ἀκόλουθα, καὶ γίνεται ἀπόκρισις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Καὶ τοῦ ἀναθεματισμοῦ παντὸς πληρουμένου, φησὶν ὁ διάκονος· Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, τὸ, Κύριε, ἐλέησον· καὶ κλίνοντος τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐπιστρέφοντος, ὁ ἱερεὺς ἐπ' αὐτῷ ποιεῖ τὴν εὐχὴν ταύτην·*

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(39) Hujus anathematismi reliqua propter imperfectum ejus sensum deesse videntur.

Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ μεγάλυνμος, ὁ τὸ πρὶν Ἀ σκότος φωτίσας τῷ λόγῳ τοῦ στόματός σου· ὁ τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν ἐξαποστείλας εἰς τὸν κόσμον εἰς ἱλασμόν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, καὶ δεδοξασμένος ὑπὸ τῶν Σεραφίμ· ὃς πᾶν γόνυ κάμπτει τῶν ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογῆσεται. Βασιλεὺς τῶν αἰώνων, ὁ ἐπισυνάξας τὸ πεπλανημένον πρόβατον εἰς τὴν ποιμνὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὁ ἐπιστρέφων ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ· αὐτὸς ἐπιστρέφον καὶ τὸν δροῦλόν σου ἀπὸ τοῦ σκότους τοῦ Ἀντικειμένου πρὸς τὸ φῶς τὸ αἰώνιον, ἀνακαλέσας αὐτὸν ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ διαβόλου εἰς τὴν θεογνωσίαν τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, ἐδραίωνσον αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἐν πίστει, ἐν ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ σου. Μερὶδα καὶ κληρὸν αὐτῷ χάρισαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σου· σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἶδαμεν. Τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν, ἵνα πάντοτε, καὶ διὰ πάντων εἴης εὐλογημένος ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ὁ μονογενὴς σου Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμά σου αἰώνων.

Μετὰ δὲ τὸ, Ἀμήν, σφραγίζων αὐτὸν ἀπολύει· καὶ λοιπὸν ὁ ἀναθεματίζας γίνεται Χριστιανός· εἴτ' οὖν λογίζεται ὡς Χριστιανὸς ἀδάπτιστος, οἷα τυχόν εἰσι τῶν Χριστιανῶν τὰ παῖδια τὰ μέλλοντα βαπτίζεσθαι· τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ συναριθμεῖται τοῖς κατηχουμένοις· ἀποδυόμενον γὰρ αὐτὸν καὶ ἀπολυόμενον εἰσάγει ὁ ἱερεὺς, καὶ ἱστηοῖν ἐνδοθεν τοῦ ναοῦ πυλῶν κατὰ ἀνατολὰς, καὶ ἐκφυσῶν αὐτῷ τρίτον σφραγίζει τὸ μέτωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ στήθος· καὶ ἐπιθεὶς τὴν χεῖρα αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ, λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην·

Ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου, Κύριε.

Καὶ μετὰ τὸ, Ἀμήν, σφραγίζων ἀπολύει, καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐξορκίζεται. Πάλιν γὰρ τοῦτον ἄγων ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν ναὸν ἐμφυσᾷ τρίτον εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ τὰ ὦτα αὐτοῦ, καὶ ἐπιλέγων τῶν ἐξορκισμῶν τὰς εὐχὰς, αὐθὺς σφραγίζει καὶ ἀπολύει· καὶ οὕτω πάλιν κατηχούμενος, εἴτ' οὖν διδασκόμενος χρονίζει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀκροᾶται τῶν Γραφῶν. Εἴτα τελουμένων πάντων τῶν ἐπὶ τῷ βαπτίσματι γενομένων, ἀξιοῦται τῆς θείας γεννήσεως.

Deus magnus et excelsi nominis, qui tenebras pristinas oris tui verbo illuminasti, qui ad peccatorum propitiationem unigenitum Filium tuum in terram misisti, qui sedes super Cherubim, et a Seraphim glorificaris; cui omne genu flectitur caelestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confitebitur. Rex saeculorum qui errantem ovem in Salvatoris nostri Jesu Christi ovile congregas; qui peccatorem a via erroris ejus avertis: ipse quoque servum tuum ab adversarii tenebris ad aeternum lumen converte, et ab errore diaboli ad divinam unigeniti Filii tui cognitionem revoca. Cor illius in fide, et in dilectione Christi tui confirma: partem illi et sortem in Ecclesia tua largire. Tu enim es Deus noster, extra te alium non novimus: nomen tuum invocamus, ut jugiter et ab omnibus sis benedictus Deus noster, et unigenitus Filius tuus, et Spiritus tuus sanctus: nunc et semper, et in saecula saeculorum.

τὸ ἅγιον, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν

Et responso, Amen, signatum dimittit sacerdos. Mox ipse haereticus anathematizans fit Christianus, id est, reputatur et Christianus nondum baptizatus: quales solent Christianorum pueri adhuc baptizandi. Sequenti autem die catechumenis annumeratur. Exutum enim illum, et pedibus nudatum inducit, et intra templi fores ad Orientem statuit sacerdos; et ter in faciem et pectus ejus exsufflans, imponensque ejus capiti manum, dicit hanc orationem:

In tuo nomine, Domine, etc. (Habetur in Officio de baptismo.)

Et responso, Amen, signatum cruce dimittit: et sequenti die exorcismos aggreditur. Iterum namque in templum illum sacerdos inducit, et in faciem et in aures ejus exsufflat: exorcismorumque orationes subjungit, rursusque cruce signatum dimittit. Atque ita deinceps ut catechumenus seu instructus, in ecclesia morandi, et Scripturas audiendi jus obtinet. Deinde perfectis omnibus circa baptismum ordinatis, divina regeneratione dignus habetur.

GEORGIUS

NICOMEDIENSIS METROPOLITA.

NOTITIA.

(FABRIC. *Biblioth. Græca*, ed. Harles, t. IX, p. 9.)

Georgius Nicomediensis (a) multa scripsit. Orationum valde elegantium meminit Possevinus, licet eum postea Gregorium nominet, fateaturque, scriptas reliquisse Orationes panegyricas centum et septuaginta, et exstitisse Constantinopoli. Namque in bibliotheca patriarchæ: Georgii, metropolitæ Nicomediæ, *Orationes panegyricæ valde pulchræ*; et in Cantacuzeni: Georgii, metropolitæ, *Liber panegyricas orationes complectens centum septuaginta*, recensetur. Sed quis non videt, exscriptoris incuria id factum, ut pro Georgio Gregorius irrepperit?

1. Cumque in nonnullis orationibus modo Georgii Nicomediensis, modo Georgii, chartophylacis, in diversis codicibus profligatur: indicium non leve erit, eundem esse Nicomediensem cum chartophylace; quod postea confirmavit codex perantiquus, in quo Oratio illa in Præsentationem Virginis legebatur, cuius illud est principium: Καλὰς ἡμῖν ὑποθέσεων, in titulo namque prænotabatur: Γεωργίου Χρτοφύλακος, τοῦ ὕστερον γερόντος μητροπολίτου Νικομηδείας. Georgii, chartophylacis, qui postea fuit metropolita Nicomediensis.

Quæ scripserat, aut scripsisse dicitur, et ab Allatio paulo uberius recensentur, in compendium reducere juyat, quod ea etiam maximam partem jam locis, a me citatis, a Fabricio memorata sunt. — Neque tamen ἀσύμβολος discedam.

2. Georgii, chartophylacis magnæ ecclesiæ, *Encomium in deductionem Deiparæ in templum ejusque consecrationem*. V. supra, vol. X, p. 279. Inc. Φαίδρον τὸ τῆς παρούσης ἑορτῆς, etc. In bibl. Vaticana, Antonii Augustini Veneta, in cod. Naniano 308. (V. Cat. codd. gr. Nan. p. 522, n. 23.) tribuitur Nicomediensi cum titulo εἰς τὰ εἰσόδια etc., *In ingressum Deiparæ, cum trimula in templum est deducta*. Eadem oratio est Mosquæ in cod. synodalis bibl. 271, n. 7, atque, sed cum inscriptione, quam Allatius sequenti orat. præfixit, ibid. in cod. 171, n. 22. V. Matthæi Not. codd. Gr. Mosq. p. 169 et 103. — Paris. in undecim codd. bibl. publicæ exstat Homilia in S. Deiparam, quando triennis templo reddita est. V. ind. ad Cat. mss. Regg. bibl. Paris. vol. II, p. xiv. Oxon. in bibl. Bodl. cod. Barocc. 180. — in cod. Bodlei. 2500; sed in cat. mss. Angliæ I, p. 129, initium non additur. Quare nescio, num hæc sit, an sequens oratio: utraque autem ibid. in cod. Selden, 53, sive n. 3383 dicti Catal. Vulgavit Gr. et Lat. Combefisius in *Auctario novo Bibl. Patrum*, Paris. 1648, fol. pag. 1069, cum notis, et aliis hujus Georgii Oratt. et Combefisius Allatii codicem cum Mazariniano tertioque suo contulit. HARL.

3. Ejusdem chartophylacis Encomium alterum in eandem festivitatem, εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, δὲ ἀπεδόθη ἐν τῷ ναῷ τριετίζουσα ὑπὸ τῶν αὐτῆς γονέων. — *In sanctissimam Deiparam, quando ad templum est triennis a parentibus suis deducta*. Princip. Καλὰς ἡμῖν ὑποθέσεων ἀρχὰς ἡ παρούσα πανηγυρίς δει-

(a) Ad hunc Georgium Nicomediensem archiepiscopum ac metropolitam exstant Photii patriarchæ epistolæ plures, 84, 166, 210, 221, 224, 235, 243, 295, 296, 318, 380. Hinc patet, eum recte a Caveo [tom. II. *Hist. liter. SS. Eccles.* p. 63, et ab Oudino tom. II. *Commentar. de SS. Eccles.* col. 332, seq.] putari vixisse circa a. C. 880, male vero a Combefisio in *Auctario novo* confundi cum Georgio Pisida et ad Heraclii tempora referri, quod deinde ipse agnovit Combefisius in *Bibl. concionatoria*, [V. supra, vol. VIII, p. 613, not. i.] Hippolyto Maraccio autem indignatur, quod in Maria suo Georgium sanctum appellasset.

(b) Dedit idem Combefisius ibid. pag. 1091, ac præterea aliam homiliam ejusdem argumenti pag. 1113, [quæ exstat sub nomine Georg. Nicom.

in cod. Nanian. cit. 308, n. 24. V. cat. mem. p. 522.] quæ incipit: Αἱ τῶν θείων πανηγυρίων ἐλλάμψεις. In bibl. Cæsarea exstat etiam ineditum adhuc Georgii hujus ἐγκώμιον εἰς τὸν προφήτην Ζαχαρίαν καὶ εἰς Ἐλισάβετ τὴν προφήτιν, δὲ συν-ἔλαθεν Ἰωάννην τὸν Προδρόμον καὶ Βαπτιστὴν. *Encomium prophetæ Zachariæ et Elisabethæ prophetidis, quando concepit Joannem, prodromum et Baptistam*. Incipit: ἀρχὴ τῷ κόσμῳ χαρὰς τὰ πρὸς τὸν Ζαχαρίαν τοῦ Ἀγγέλου Γαβριὴλ εὐαγγέλιον, καὶ πρώτη πιστοῖς ἀγαλλίασις· τὸ τοῦ μεγάλου Προδρόμου γενέθλιον· ἦδη γάρ, etc. Vide Lambec. VIII, p. 222. [f. p. 472 seq. Kollar. in cod. 15 n. 5. V. supra, vol. X, pag. 257. HARL.] Lambec. notat, Georgium hunc in mss. codicibus non raro appellari *Rhetorem*, Γεωργίος ἀρχιεπίσκοπος Νικομηδείας.

χρυσιν. [Vid. supra vol. X, p. 279. Ms. Mediolani in bibl. Ambros. — Florent. in bibl. Laurent. cod. 31. n. 6. V. Bandin. Cat. codd. Laur. I, p. 442. — in cod. Nanian. 308 p. 23. — In codd. Coislin. 146 et 274. V. Montfauc. Bibl. Coisl. p. 212 et 588, ubi vero inter Orationes scriptorum eccles. in nativitatem Deiparæ habitas numeratur. — Oxon. in bibl. Bodlei. codd. Barocc. 197 et 234. — Ibid. in cod. Oliv. Cromwell. 104, F. n. 283, Cat. mss. Angliæ etc. vol. I. — Mosquæ in cod. synod. 171, n. 23, et 172, nr. 4. V. Matthæi Not. codd. Gr. Mosq. p. 103 et 104. HARL.]

4. In *hirsitationem Josephi et in Virginem colloquium*. Princ. Καλὸς μὲν ὁ τῆς εὐπειθείας νόμος. Exstat in Vaticana ait Possevin. in Indice bibl. Vaticanæ.

5. Ejusdem Nicomediensis *Oratio in Deiparæ nativitatē*, quæ incipit : Εὐ μετρεῖται γῆ σπιθαμῇ, καὶ σπαρτίῳ περιγράφεται θάλασσα. Editā est Græco-Latine sub nomine Germani, archiepiscopi Constantinopolitani, interprete Andrea Schotto, in bibliotheca Patrum Græco-Latina tom. II, pag. 450, reclamant tamen codices antiquissimi, stylus et modus, et Georgio asserunt (c).

6. In *immaculatæ Virginis in sepulcro assistantiam, et gratiarum actio pro gloriosa resurrectione* (d). P. Φωνὴ ἀγαλλιᾶσθω προοιμιαζέτω σήμερον. ALLAT. V. supra, vol. X, p. 232, ubi quoque excitatur alia Georg. Nicom. *Oratio in assistantiam Mariæ ad crucem et sepulcrum* : quæ etiam exstat Vindob. in cod. Cæsar. 35, n. 30. V. Kollar. Supplem. ad Lambec. comm. I, p. 260 seq. Prior, quæ incipit : Φωνή, etc., est Oxon. in cod. Barocc. 199. — Paris. in bibl. publ. codd. 520, n. 32; 708, n. 2; 872 n. 38; 1505, n. 20. et 1595, n. 26; sed in Catal. nullibi additur orationis principium. — Pariter a Montfauc. in *Diario Ital.* p. 565, simpliciter memoratur cod. Florent. monast. Annuntiat. *Georg. Nicom. in S. Virginem*. HARL.

In *sanctos, et miraculorum patratores Cosmam et Damianum* (e). P. Τὴν σὴν, ὧ τῶν καλῶν ἐραστὰ, θαυμάζειν μετ' ἐμοί. In bibl. regis Galliarum cod. 272 [sec. Cat. mss. illius bibl. vol. II; in cod. 1177], servanturque penes me.

7. In *conceptionem sanctæ Annæ* (d) P. Οὐδὲν ἥδύτερον, ἢ περιχρῆστερον τῆς παρούσης ἀν κριθείη. ALLAT. Conf. supra, vol. X, p. 196. Georgii, chartophylacis, *sermo in conceptionem S. Annæ*, Venet. in bibl. Marc. cod. 363. V. cel. Morell. *Bibl. mss. Gr. et Lat.* I, p. 236. Luc. Οὐδὲν ἥδύτερον. — Paris. in bibl. publ. cod. 1658, sunt sec. cat. mss. Paris. II, n. 16. Georgii Nicom. episcopi *Homilia in Conceptionem*; quæ incip. Οὐδὲν δεύτερον · n. 17, alia in *Conceptionem*, nullo initio orationis addito; et n. 15, *Homilia in salutationem b. Mariæ*; quæ incipit : Ἀμπρά μὲν καὶ περιφανής · quam a Combefissio editam esse, jam Fabric. in nota declaravit. HARL.

8. In *conceptionem beatissimæ Deiparæ*, P. Οὐρανῶν (g) ἡ γῆ ταῖς τῆς χάριτος μαρμαρυγαῖς. ALLAT. Conf. supra, vol. X, p. 277. Florent. in bibl. Laurent. cod. 4, n. 21, plut. 4. V. Bandin. Cat. codd. gr. Laur. I, p. 521, qui, est, inquit, Georgii Nicom. (cui tamen ascribitur in cod.) vel Jacobi monachi ex monasterio Coccinobaphi. HARL.

9. In *illud* : « Stabant ad crucem Jesu mater ipsius, et soror Maria Cleopæ, et in sepulcrum Domini. » P. Πρὸς ὀψηλοτάτην περιωπὴν ἡμῖν ὁ λόγος ἀναδραμῶν, γεγωνοτέρᾳ (h) σάλπιγγι. In biblioth. Antonii

δ Πήτωρ. In *Bibl. Coisliniana* Montfauc. [p. 388. cod. 274. et] p. 423 [cod. 307] memoratur itidem inedita adhuc Georgii Nicomediensis *Homilia in hypantem*. Incipit : Τὰ τῆς παρούσης ἱερᾶς πανηγύρεως ἡ ἀγγ. Georgium Nicomediensem metropolitā, libro *De traditionibus ecclesiæ* laudat Nic. Comnenus Papadopoli in prænotionibus mystagog. pag. 398. FABR. Num *Orat. in depositionem pretiosæ vestis Deiparæ in Blachernis*, nostro Georgio, an Theodoro sit tribuenda, v. supra, vol. X, p. 285, sine nomine auctoris Florent. in cod. Laurent. 17, n. 33, plut. 9. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 419, qui eam tribuit Georgio nostro, et citat Combefiss. *Auctar. nov.* tom. II, p. 751 et 753, et Georg. Nicom. ascribitur in cod. bibl. publ. Paris. 1177, n. 2. sec. Cat. mss. Par. bibl. — Diversus est Georgius Rhetor τῆς μητροπόλεως αἰνῶν · qui Græce reddidit Richardi Latini librum *Contra Mohamed.* (Μωῦσεμ.) inc. Πόσαι εἰσὶν αἱ ἡμέραι τοῦ δούλου σου · et habet 17 capp. atque librum *Contra Saracenos.* inc. Οἱ Σαρακηνοὶ λέγονται Ἀγαρηνοὶ καὶ Ἰσραηλιταί · Mosquæ in cod. synod. 347, n. 3 et 4. V. Matthæi not. cit. 224. HARL.

(c) Imo Andræ Cretensi, cui tribuunt codices Cæsarei, Mazariinanus, et Seguerianus. Et sub Andræ nomine edidit Græce et Lat. Combefissius, ut dixi supra [vol. XI, p. 73. et 161, n. 7. Add. vol. X, p. 278, ubi tres aliæ Georgii Nicom. Orati. in Mariæ Nativitatē memorantur. HARL.] Hanc

leges inter Opera S. Andræ Cretensis hujusce Patrologiæ tom. XCVII, col. 861.

(d) Edidit Græce et Latine Combefissius in *Auctario novo*, tom. I, p. 1176, Allatii codice usus.

(e) Idem p. 1192.

(f) Edidit idem Combefissius in *Auctario novo*, tom. I, p. 1015, Gr. et Lat., ac præterea aliam homiliam, Εἰς τὸν χρηματισμὸν τῆς συλλήψεως τῆς ἁγίας Θεοτόκου, in oraculum conceptionis S. Deiparæ. Incipit : Ἀμπρά μὲν καὶ περιφανής.

(g) Lege οὐρανῶν. Hanc quoque dedit Combefissius, p. 1043. Primusque illi videtur Georgius hic, qui in *Conceptionem B. Mariæ* tanquam in peculiare ac solemne festum publice peroravit.

(h) Leg. γεγωνοτέρᾳ σάλπιγγος ἡχῇ. Edidit Combefissius, p. 1137, seqq. [supra vol. X, p. 282.] Do codicibus mss. Cæsareis, vide Lambecium IV, p. 21, V, p. 144. 277. FABR. Sive ex ed. Kollarii, IV, p. 43, seqq. in cod. 102, n. 3. — vol. V, p. 304, in cod. 249, n. 12. (ubi monet, et priorem et posteriorem codd. Cæs. propter varr. lecti. esse dignos, qui cum ed. Combefissii diligenter conferantur), ac p. 583, n. 5, cod. 515. — in cod. Cæs. 35, n. 30, teste Kollar. in *Supplem. ad Lambecii comm.* p. 260. — Item Paris. in bibl. publ. 980, n. 4. — in cod. Coislin. 285, et 304, n. 34. V. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 401 et 419. — Oxon. in codd. Barocc. 40, et 241. — in cod. Th. Gale 26, s. n. 5860. Cat. mss. Angliæ, vol. II, et cod. Ge. Wheleri XXXI, s. n. 9094, dicti Catal. — Romæ, in ædibus Bar

Augustini cod. 24, [nec non in cod. Caesar. 515, et in cod. Mosquensi, ad not. *h* laudatis, ad n. 5.] sub nomine Georgii, rhetoris, episcopi Nicomediae legebatur. Hinc notare poteris nominum similitudinem. [V. supra vol. X, p. 282.]

10. In Palatina habebatur præter jam dictam, *In conceptionem Deiparæ*, oratio secunda. P. Ἡδεῖα μὲν ἡ τῆς παρούσης εὐφροσύνης προσήγορα. [V. supra, vol. X, p. 277.]

11. Georgii Nicomediae archiepiscopi *De cruce*, quam falso quidam Psello ascripserunt, Græce ms. in 4to, biblioth. imp. Viennæ. Epitome Gesneriana. Miror præteritam a diligentissimo Gretsero. Et quinaui hie erunt, qui Psello tribuant? In codice meo satis antiquo, lacero, exesoque habetur oratio Michaelis Pselli, Εἰς τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. *In crucifixionem Domini nostri Jesu Christi*. P. Τὸν τοῦ σταυροῦ λόγον ὁ μὲν θεὸς Ἀπόστολος τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρίαν τίθεται. Satis proluxa et elegans, lacera tamen et ipsa, qua sane nihil in eo argumento vidi accuratius aut gravius, quod et adnotavit in ejus principio, nescio quis: Ἔστι δὲ καὶ οὗτος τῶν πάντοτε ἐξαίρετων. *Est autem et hæc oratio præstantissima*. Eam tamen hujus Georgii non esse, stylus ipse et modus rerum tractatarum arguit, quæ evidentissime Psello vindicant. [sed conf. Lambec. IV, p. 44, seqq. Koll.]

12. Scripsit item Troparia varii generis, ex quibus memini, in libris ecclesiasticis Græcorum legere: *In omnes sanctos Patres, qui ad sacras synodos œcumenicas (i) convenerunt. In S. Joannem Chrysostomum. In Profestum introitus Virginit in templum (j)*. Et plura scripsisse sicut et canones verosimillimum est; quæ cum Georgii tantum nomen præferant, alique ejusdem nominis idem compositionis studium excoluerint, incertum remansit, cuinam ex illis potius tribuenda sint. Eorum nihilominus elenchum sub Georgii Sæculi nomine comperies (k). Nicomediensis laudatus ab Hippolyto Thebano in *Chronico*, in *Antiquit.* Canisii. Apud Possevinum in *Indicibus* legitur: Georgii diaconi *Oratio, in Medicea*. An ea fuerit Nicomediensis opus, hæreo. ALLAT.

[Oxon. in cod. Barocc. 40, Georgii Nicom. *Homil. in Dominica Palmarum*: inc. Ὁ μὲν νοῦς προκαιμένων et in Cat. mss. Angliæ, etc. I, p. 4, adnotatur, in eod. codice Barocco. sub fin. indicis, præfixi homiliis Theophanis, quæ in illo cod. primum occupant locum, sequentes homilias tribui Georgio Nicomediensi, utcumque tituli nullum præferant auctorem: n. in *Dominica Jubilate*, inc. Ἐορτὴ τῆν τῶν Ἰουδαίων et in *Dominica Rogationis*; init Ἐξεῖται μὲν ἐκ τοῦ τεποῦ.—In ind. ad vol. II, Cat. mss. Paris. reg. n. 4, in cod. 1195, laud recte, ut opinor, ascribitur Georgio Nicomed., sed in recensione codd. p. 125. Georgio, Cæsariensi presbytero, (qui floruit circ. a Chr. 940) de trecentis viginti SS. Patribus, qui concilio Nicæno interfuerunt. — Florent. in cod. Laurent. XXIII. n. 2 est sermo in SS. cccxviii patres et in imperatorem, dictus a Georgio presbytero Cæsareæ Cappadociæ: incip. Πειθεσθαι τοῖς ἡγουμένοις etc. V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. II, p. 683, seq. et supra, vol. XI, p. 627, seq. ubi plures Georgii nominantur. — Georgius quidam presbyter occurrit supra in vol. X, p. 336. Georgius, presbyter Cretensis, quosdam codd. descripsit. V. Morell. *Bibl. ms. Gr. et Lat.* I. p. 114, 117, 137. HARL.]

13. Georgii, chartophylacis Magnæ ecclesiæ, *Chronicon* est Scōriaci in bibliotheca regia Γεωργίου Χαρτοφύλακος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Χρονικόν. I, θ, 4; VI, γ, 2, et alia. An idem cum superiore? cum non viderim, vah quomodo me ex hac turba expediam? ALLAT. Paris. in bibl. publ. cod. 1704. Georgii monachi *Chronicon*, ab orbe condito ad tempora usque Maxentii imperatoris; — In cod. 1705 Georgii monachi *Chronicon*, ab orbe condito ad Michaelis imperatoris et Theodoræ ejus matris tempora; — in cod. 1706, Georgii Hamartoli (de quo vid. infra, §. 24.) *Chronicon*; in codd. 1707, et 1708, ejusdem *Chronicon*, auctum et interpolatum, part. I, et II. V. infra, §. 24; et in cod. 1711, Georgii monachi, Tarsii patriarchæ, et Syncelli *Chronographia*, ab Adamo ad Diocletiani usque imperium deducta: quæ omnia in indice ad vol. II, cit. bibl. p. xiv, Georgio Nicomediensi perperam attribuuntur. Add. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 205. Cod. 234. p. 419 et 425. Venetiis in bibl. Justinian. cod. Georgii monachi *Historia* ab Adamo ad Romanum Diogenem. V. Montfauc. *Diar. italic.* p. 435. — De alio Georgio monacho *Chronico* vid. supra vol. VII, p. 685 seq. Cavei Diss. I ad *Histor. litt. SS. eccl.*, II, p. 9; et Oudin. *Comm. de SS. eccl.* II, col. 461 seq., ad a. 956, et col. 768, seq. de alio Georgio monacho *Chronici* quoque auctore, ad a. 1080. Nam plures fuerant Georgii monachi. Conf. §. 22.

berin. V. Montfauc. *Diar. ital.* p. 215. — Mosquæ in cod. synod. 185, n. 28. V. Matthæi, *Notit. gr. codd. Mosq.* p. 118, ubi vir cel. in nota k, c In Ecclesia, inquit, Græca in hunc diem, (f. ut in textu Gr. legitur, Τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ παρασκευῇ.) legitur Matthæi 27, 1. Hic autem explicat Joan. 19, 25. V. secundam meam evangeliorum edition. p. 747, not. 1. Rectius ergo inscribitur: in passionem (εἰς τὸ πάθος). Est enim Evangelium nonum τῶν ἁγίων παθῶν. In magnam parasceven hom. Paris. in bibl. publ. codd. 699, n. 2. 1179, n. 35: et 1186,

n. 18. Romæ in bibl. Vatic. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.* p. 142 B, et de aliis p. 544 E, 701, C, et 1062 B. HARL.

(i) Speciatim Nicænam, Εἰς τοὺς ἁγίους Πατέρας τοὺς ἐν Νικαίᾳ.

(j) Idiomela hæc tria Allatio memorata exhibet Græce et Latine Combesisius, primum quidem et secundum p. 1221, et tertium 1156. [Conf. supra, vol. XI, p. 78.] HARL.

(k) infra p. 337 seq.

NOTITIA.

(LEQUIEN, *Or. Christ.* t. I p. 393.)

Synodo Constantinopolitana, quæ post sancti Ignatii obitum ob Photium restitutum coacta est, affuisse et subscripsisse legitur Georgius Nicomediæ, Γεωργίου Νικομηδείας, Γεώργιος Νικομηδείας. Sic profecto legendum, non ut Harduinus in editione *Conciliorum Γρηγορίου, Gregorio*. Photio nimirum arctissima conjunctus necessitudine erat *Georgius Nicomediensis*, quem prima vice, qua Constantinopolitanæ sedis compos fuit, ex magnæ ecclesiæ Chartophylace, Bithyniæ metropoli imposuerat. Id quod Photius ipse testatur epist. 24, quam ad ipsum scripsit Γεωργίῳ μητροπολίτῃ Νικομηδείας, *Georgio Nicomediæ metropolitæ*. Alias quoque illi epistolas dedit, quæ exstant hodie: ac missis aliis, epist. 126, quæ Eusebionum Cæsareæ et eidem *Georgio Nicomediæ* inscribitur, veluti se Byzantina sede ejectum, ita illos quoque, ut par erat, Ignatio thronum suum recipiente ejectos significat. Illorum constantiam laudat atque fiduciam in Deum adversus malorum ingruentium tempestatem, quam tyrannidis intensionem vocare non dubitat vaferrimus simulator, ipse nuper Byzantiæ Ecclesiæ tyrannus, τὸν χειμῶνα τῶν κακῶν καὶ τῆς τυραννίδος ἐκτεινόμενον. Nicomediensem itaque sedem Georgius Ignatio defuncto repetiit. Hujus utique sunt Homiliæ Georgii Nicomediæ, quas Combessius Græce Latineque evulgavit tom. I *Auct. Bibl. PP. Græc.*, non anterioris qui tempore Heraclii imp. et Georgii Pisidæ claruerit, ut viro doctissimo visum est. Vide Leon. Allat. *Diatriba de Georgiis*, pag. 313. Georgius Nicomediæ metropolita apud doctissimum abbatem Nicolaum Papadopoli *Prænot. mystag.* resp. 6, sect. 7. *De probationibus testium*, n. 5, a Matthæo monacho citatus fertur lib. *De traditionibus ecclesiasticis tit. De iudiciis sacris*.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ,

ΛΟΓΟΙ.

GEORGII, METROPOLITÆ NICOMEDIENSIS,

ORATIONES.

MONITUM.

Quod olim parturiebam, ut Mariæ sacris pro concione laudatoribus, amplam in Georgio Nicomediensi offerrem ejus laudandæ segetem, modo tandem, Deo votis annuente, produco. Præclarissima offero devotissimi Mariæ laudatoris in eandem, ejusque præsertim exordia, ac infantiam, monumenta; ut nihilo hoc argumento præclarior forte, aut ediderit velusta ætas, aut nova, nostraque viderit. Scio, cum aliis fore admirationi styli nitorem ac elocutionis gratiam, si modo ipsum, lector, Georgium apud ipsum, tibi-que per se loquentem, adire possis. Nihil enim meam moror versionem, quam etsi non malam omnino facere studui, haud tamen polliceri possim absolutam omnibus numeris, et ut ipsum in ea Georgium desiderare non possis. Epocham ipse Georgii plurimum desidero; tametsi ad Heraclii tempora referendam suadent, quæ illi ac Georgio Piside in aliis aliisque codicibus eadem inscripta exstant; tanquam unus idemque auctor exstat: quam difficultatem suo vir doctissimus Leo Allatius more illustrabit, ut quandoque suam de Georgiis lucubrationem juris publici faciat.

In oraculum conceptionis S. Deiparæ (1).

*Εἰς τὸν χρηματισμὸν τῆς συλλήψεως τῆς ἀγίας
Θεοτόκου.*

(*Combr. Auct. t. I, p. 995.*)

Splendida quidem ac illustris hujusce festivitatis celebritas illucet; eorum tamen, quorum concursu illustratur, magnificis studiis, splendidior affulget. Habet sane ipsa per se præclarum quid ad magnificentiam; idipsum vero quod tale habet, ex convenientium cœtus amplitudine palam facit; eademque ipsa lætam faciem a multitudine obtinet, exque gratiarum illustratione multitudinem lætitia afficit. Nec vero aliqua participatione, luminis augmentum recipit; quinimo, suos ipsa splendores larga in coactum cœtum distributione ostendens exhibensque, splendoris claritudine cum illo pariter dilatatur. Ac sicut sol iste oculis subjectus, in se quidem habet, quod lætissimum est, cum vel a nullo conspicitur; oriens verò, atque e præcelsis montibus prodians, in pulcherrima quæque radios explicat suos, eorumque illustratione, miraculi magnificentiam adauget: sic quoque, hodiernæ diei festivitas, spiritali luce gratiæ supra modum effulgens, habet quidem ipsa per se jugem quendam splendorem; eundem tamen congrue respondentem parique confluentium ac illustrandorum conventu, præmagnifice intendit. Cum sic ergo mysticis illa spiritus radiis illustret, totusque noster hic conventus illustretur, nihil omnium, si qua desiderium habent, potius fuerit, quam ut alacri ad eam animo concurramus, ac illuminemur, mentesque illustremur, atque ea circumfulgeamus luce, quam nulla corruptibilis nubes occultare possit.

Λαμπρά μὲν καὶ περιφανὴς ἡ τῆς παρούσης ἑορτῆς τελετὴ· λαμπρότερα δὲ τῇ τῶν ἐν ταύτῃ συνδραμόντων διανίσχει φιλοτιμία. Ἐχει μὲν γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὴν τὴν διαφανῆ μεγαλοπρέπειαν, δημοσιεύει δὲ ταύτην τῇ τῶν συνερχομένων ὀμηγύρῃ· καὶ φαιδρύνεται μὲν αὐτὴ διὰ τοῦ πλήθους, φαιδρύνει δὲ τὸ πλήθος τῇ τῶν χαρίτων ἐπιλάμψει· οὐκ ἐκ μετοχῆς τινος τὴν τοῦ φωτὸς ἐπίτασιν δεχομένη· τῇ μεταδόσει δὲ τὴν οἰκίαν εἰς τοὺς ἀγειρομένους φανερούσα καὶ παραδεικνύσα λαμπρότητα, τῇ περιφανείᾳ τῆς αἰγλῆς συνεπεκτείνεται. Καὶ ὥσπερ ὁ ὁρώμενος οὗτος ἥλιος, ἔχει μὲν παρ' ἑαυτῷ καὶ τῶν ὄψεων ἀποκρυπτόμενος τὸ φαιδρότατον· διανίσχων δὲ καὶ ἐξ ἡλιόβρων προκύπτων ὁρίων, ἐπὶ τὰ κάλλιστα μὲν ἐφαπτοί τῆς κτίσεως τὰς ἀκτίνας, τῇ ἀκείνων δὲ περιαυγάζει τὴν τοῦ θαύματος συνεπιτείνει μεγαλειότητα· οὕτω καὶ ἡ τῷ νοητῷ φωτὶ τῆς χάριτος ὑπεραυγαζομένη σήμερον ἑορτὴ, ἔχει μὲν καθ' ἑαυτὴν τὸ ἀειλαμπές· ὑπερεκτείνει δὲ τοῦτο τῇ ἀναλόγῳ τῶν συντρεχόντων καὶ φωτιζομένων συνελεύσει. Οὐχοῦν ἐπειδὴ ταῖς μυστικαῖς αὐτῇ τοῦ πνεύματος ἀκτίσι καταυγάζει, φωτίζονται δὲ πάντες οἱ ἐν ταύτῃ συνερχόμενοι, κρεῖττον ἂν εἴη παντὸς αἵρετοῦ προσδραμεῖν αὐτῇ προθύμους, καὶ φωτισθῆναι· καταυγασθῆναι διάνοιαν, καὶ περιλαμβῆθαι φωτὶ, νέφει τῷ ἐπικήρῳ μὴ καλυπτομένῳ. Τοιαύτη γάρ ἡ ἑορτὴ παρούση εὐφροσύνης ἐφαπλουμένη λαμπρότης, καὶ οὕτω διαρκεστέραν, μᾶλλον δὲ ὑπερφαῖ τοι; φαινομένοις τὴν αἰγλὴν ἐνίησι.

(1) Ipse titulus clare admodum declarat argumentum diei adeo festæ Græcis, cum ad eos Georgius oraret, ac postmodum Latinis, apud quos ea solemnitas tardius inducta est. Celebrabant ergo Græci ac etiamnum celebrant, titulo Conceptionis, vel S. Annæ, ut sæpius loquuntur, et sacri eorum libri inscriptum habent; vel S. Mariæ, ac Deiparæ, ut est hujus orationis titulus, quam exscripsi ex antiquo satis membranaceo Regio codice; miraculosam, ac ex oraculo, primam Mariæ Nativitatem, nec præterea aliud quidquam, quod etiam ex Andree Cretensis, Germani Const., Damasceni, etc. orationibus in Nativitatem Mariæ, et quibus utrumque ejus ortum perstringunt, palam est. Putem ego, uti cœpta est secunda Mariæ Nativitas, ac ex utero, festis coli honoribus ad instar, ac exemplo olim celebris diei natalis S. Joannis Baptistæ ac Præcursoris, cum necdum Augustini tempore, ea Mariæ festivitas ageretur; saltem in Occidente, aut Africa; ut liquet ex ejus serm. 20, de Sanctis: ita et primam ejusdem Nativitatem, ac in utero, quam vulgo Conceptionem vocant, primo celebratam esse, ad instar, ac exemplo pridem celebris, Græcæ patris ac Latine Ecclesiæ tabulis, Conceptionis, ac primæ Nativitatis ejusdem S. Joannis: ut ne quid minus Domini Mater, a servo ac Præcursore habere videretur: nimirum illustriori utroque Joannis ortu, quod divinis ipsis proditus haberetur oraculis, quam Mariæ, cujus ortus historia, obscuriori traditione in posteros derivata esset, nec aliis libris con-

signata haberetur, quam hagiographis, seu potius apocryphis. Ut ergo in Joanne primus ortus, divino miraculo ac oraculo, Christi in carne ortui præviis, ejusque index, juste meruit, cum singulare Dei in homines beneficium, ac quædam instaurationis humanæ inchoatio, festa per annum memoria ab Ecclesia recoli, sic certe, ac justiori titulo, potuit primi Mariæ ortus dies annua consecrari, quo Mater majori, quam Præcursor necessitudine habet ad Filium. Latinos moneri oportuit cœlitus ut Mariæ utero conceptæ, diem celebrem haberent, monente ipsa Deipara abbatem quendam Beccensem Anselmi successorem, cujus potissime adnixa festivitas hæc, in Anglia primum, tumque Lugduni percerebuit, Bernardo reprobante, revelationemque ejusmodi minoris æstimante, quam ut ea debuisset gravissima Ecclesia Lugdunensis, in eam novitatem induci. Habet Franc. Bibarius in suis vindiciis, cum historiam illam, tum antiquum diei illius officium, in quibus id ipsum videas, nec plane aliud, quam quod sanxit Pius V, ut nimirum festis gaudiis recolatur Mariæ conceptæ dies, Nativitatis ejusdem officio, sola nomina permutazione, ei accommodato: quæ una utriusque Ecclesiæ sancta conspiratio est; totumque aliud de præservatione ab originali, aut emundatione ab illo, in certantium opinionibus est, in quibus majori sæpe calore desudatur, quam fructu; ut Græcos hac parte, quo sobrios magis, eo nobis sapientiores, pro mea ipse insipientia, habeam.

Hujusmodi enim est, qui præsentī solemnitate lætus explicatur splendor, sicque jugem magis, quin et clarius micantem, ex iis quæ oculis conspicua sunt, fulgorem immittit.

Σήμερον γὰρ τῆς ἰστοῦ νεφέλης ἐφαπλοῦσθαι Α κηρυττομένης, αἱ τοῦ ἀδούτου μὲν φωτὸς προαν-
 ἰσχοῦσι εἰς τὸν κόσμον ἀκτίνες, τὸ κρατήσαν δὲ τῆς
 ἀθέτας ἀπομειῶσθαι καὶ ἀπελύνεσθαι ἀρχεται
 σκότος. Σήμερον τῆς τοῦ θεικοῦ σκηνώματος οἰκο-
 δομῆς μνησμένης, οἱ τῆς εὐσεβείας μὲν καταπή-
 γνυνται θεμέλιοι, ἐκ βάρων δὲ τὰ τῆς ἀσεβείας
 ὀχυρώματα κατασείεται. Σήμερον τῆς βασιλικῆς
 ἐξυφαινομένης ἀλουργίδος, ἡ τοῦ τῶν ὄλων
 Βασιλέως προκαταγγέλλεται ἐνδομῖα· αἱ τῶν ἐκπε-
 πολεμωμένων ἀνθρώπων προὑπογράφονται ὑπαλ-
 λαγαί [Ισ. καταλλαγαί]· τὰ κατὰ τοῦ πολεμήτορος
 αὐτῶν προαναφανεῖται τρόπαια. Σήμερον ἡ ῥίζα Β
 τῶν ἀγαθῶν ἐν ἀκάρπῳ προαγορευομένη φύεσθαι
 νηδύϊ, τὴν ἀποξηρανθεῖσαν ἡμῶν τῇ κακίᾳ φύσιν,
 νεοθαλῆ τῆς εὐσεβείας ἀναφύειν προμηνύει βλαστή-
 ματα. Σήμερον ἡ ἀδιόδευτος τοῦ βασιλέως ἐρεῖδο-
 μένη πύλη, αὐτοῦ μὲν τῇ ὑπὲρ ἔννοιαν προετοιμά-
 ζεται διόδῳ· ἡμῖν δὲ βασιμους τὰς οὐρανίους προ-
 κατασκευάζει πύλας. Σήμερον ἀγονοὶ πατέρες τῆς
 πολυγόνου τῶν ἀγαθῶν ἀφθοῖας τὴν αἰτίαν εὐαγ-
 γελιζόμενοι τίττειν, παντὶ τῷ γένει τὴν τοῦ πλού-
 του προετρεπίζουσι μέθεξιν. Ἄλλ' ὡς δεδοξασμέ-
 νον τὸ τοῦτων εἰς αἰῶνας συμπαρατίθεται μνημό-
 συνον! ὡς ἀναφαίρετον αὐτῶν διαμένει τὸ κλέος!
 ὡς μακαρία μὲν ἡ ἐκλογὴ, μακαριστὸν δὲ αὐτῶν τὸ
 ἐν ἀρεταῖς εὐδοκίμον, δι' οὗ καὶ τὸ ἐκλεγῆναι αὐτοῖς
 προσεγένετο! Τοῦτ' γὰρ ἀπάντων κρατήσαντες ὁμο- C
 φυῶν προαιρέσεως μεγαλοφυῖα, τῇ κατ' ἐκλογὴν
 χαρισμάτων ὑπερανέβησαν μεγαλοπρεπείᾳ. Προστι-
 μήθησαν γὰρ παντὸς τοῦ γένους, ἐπειδὴ πάντων τῶν
 ὄντων τὸν Δημιουργὸν προστίμησαν. Προεκρίθησαν,
 ἐπειδὴ τὴν τοῦ Δεσπότου τῆς οἰκείας ζωῆς προὑκρί-
 ναν ἀγάπην. Προεξελέχθησαν εἰς μυστηρίων λειτουρ-
 γίαν, ἐπειδὴ περ τὰ τοῦ ἐκλεξαμένου θελήματα μόνα
 πληροῦν διὰ παντὸς ἡρτίσαντο· ἐδοξάσθησαν,
 ἐπειδὴ δι' οἰκείων αὐτὸν ἐδόξασαν ἔργων· ἐμεγα-
 λύνθησαν τῇ τῆς χάριτος μεγαλοδωρεᾷ, ἐπειδὴ περ
 ἀξίους ἑαυτοῦ τῆς τοιαύτης ὑποδοχῆς προκατε-
 εσκεύασαν. Τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τῶν προγεγεννημένων
 ἀπάντων ὑπερετίμησε δικαίων. Τοῦτο αὐτοῦ τῶν
 ἐκείνοις ἐπιθυμητῶν κατηξίωσεν ἐναπολαῦσαι D
 μυστηρίων· τοῦτο τῶν προφητευσθέντων αὐτοῖς
 καὶ πολυποθήτως ἐπιζητηθέντων, τὴν τῆς ἐκδό-
 σεως ἀρχὴν παραχρῆναι πεποίηκε. Διὰ τοῦτο
 τῶν συμφορῶν ἀπάντων προτεθέντες, τοῦ ἀσυγ-
 κρίτου τετυχήχασιν ἀξιώματος. Ἀνεπίμικτον γὰρ
 τὸ βασιλεῖον τηρήσαντες γένος, ἀνόθευτον αὐτὸ
 καὶ ἀπαραχάρακτον ταῖς βασιλικαῖς διατήρησαν
 ἀρεταῖς. Οὐ παρεύρησαν τοῦ τῆς ἀξίας ὑπεραν-
 εστηκότος πρὸς δούλοπρεπῆ τῶν ἡδονῶν ταπεινώσιν,
 ἀλλ' ἀταπεινῶν τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ διασώ-
 ζοντες, τῇ καταλλήλῳ μὲν αὐτοῦ διεδοθήσαν ἀνα-
 κηρύξει, τὴν Βασιλίδαν δὲ τοῦ παντὸς, ὡς εὐσε-

Cum enim spiritalis hodie nubes explicari claro
 vocis præconio refertur, jam quidem luminis,
 quod nescit occasum, radii mundo præorinuntur,
 quæque hactenus obtinuerant impietatis tenebræ,
 diminutionem accipiunt ac fugantur. Annuntiata
 nunc diei tabernaculi divini exstruktionē, pietatis
 quidem fundamenta firmitus stabiliuntur, impietatis
 verò munitiones penitus convelluntur. Cum hodie
 textitur regia purpura, futurus nuntiatur omnium
 Regis adventus; hominum, qui inimici erant, præ-
 vie reconciliatio sancitur; tropæa adversus hostem
 erigenda occupato celebrantur. Hodierna prædi-
 ctione radicis bonorum in sterili nascituræ utero,
 fore prænuntiatur, ut quæ vitio exaruerat natura
 hominum, virentia pietatis germina producat. Cum
 hodie figitur Regis porta, per quam nulli transitus
 patet; ei quidem, mirabili quadam ac cogitatu
 majore ratione, per eam transituro, præparatur;
 nobis autem pervias cœli portas prævie efficit. Cum
 hodie parentes steriles, fausta annuntiatione, illam
 genituri promuntur, quæ bonorum secundæ largi-
 tatis causa exsistit, universo hominum generi divi-
 tiarum ejusmodi participationem occupato instruunt.
 Quam vero eorum gloriosa longe in ævum extendit-
 ur memoria! Quam eorum permanet inviolabile
 decus! Quam beata electio, ac merito beatificanda
 probata eorum virtus, per quam accessit ut elige-
 rentur! Cum enim per eam universos gentiles C
 suos voluntatis magnificentia superarent, dono-
 rum quoque, secundum electionem ac Dei pro-
 positum, amplitudine superarunt. Toti siqui-
 dem generi honore prælati sunt, quod auctorem
 rebus universis, honore prætulissent. Potiores
 omnibus habiti sunt, quod sua ipsorum vita Domini
 charitatem potiores habuissent. Præelecti fuerunt
 in sacramentorum ministros, quod vitam totam,
 ejus qui elegit, voluntates solas implere studuissent.
 Aucti sunt gloria, quod suis ipsum operibus gloria
 affecissent. Magnificis gratiæ donis, magnificati
 sunt, quod se iis suscipiendis congrue præparas-
 sent. Hæc enim supra omnes priores justos, am-
 pliori eos honore cumulavit: fecit hæc, ut iis
 fœni mysteriis mererentur, quæ illi desiderassent:
 fecit, ut eorum quæ prophetarum oraculis pro-
 missa essent, multoque quæsita desiderio, primus
 eis eventus exhiberetur. per eam, contrilulibis
 universis prælati, incomparabilem dignitatis excel-
 lentiam obtinuerunt. Cum enim regale genus imper-
 mixtum servassent, idem ipsum regalis animi vir-
 tutibus sincerum, nihilque adulteratum custodierunt.
 Nihil ab excellenti dignitate ad servilem voluptatum
 abjectionem, sinistrum se agi passi sunt; quin ejus
 magnificentiam indiminutam servantes, ejus pa-
 riter congruo celebrari præconio, universique Re-

¹ Ezech. xliii, 2.

ginam, uti pietatis ac victoriæ fructum, parere A
meruerunt.

Sic enim quæ de illis refertur historia (2), gestis consona habet : ut nimirum, qua ratione deiformem pulchritudinem, ac primum retinuisent decorem, eadem quoque impermixtam servaverint generis nobilitatem : potissimis tribuum aucti honoribus ; quinimo honoratissimis quibusque honore prælati : qui externa quidem abunde substantia divites essent, magnificæ vero voluntatis divitiis magis abundarent : sic nimirum divitias, quibus alii in voluptates illiciuntur atque trahuntur, materiam ipsi studiosæ operationis fecerant, gradumque ad celsum virtutum culmen, ut non legitima tantum impleverint, quibus benedictio divitiis, iisque, qui dona ac primitias offerunt, æqua distributio (3)

θείας καὶ κράτους καρπὸν ἀποκῦψαι κατήξωθησαν.

Οὕτω γὰρ ἡ τὰ περὶ αὐτῶν διηγουμένη ἱστορία συνωδᾷ τοῖς πράγμασι παρατιθεμένη φησὶν· ὥς καθάπερ οὗτοι τὸ θεοειδὲς κάλλος, καὶ τὴν πρώτην εὐπρέπειαν, οὕτω καὶ τοῦ γένους ἀνεπίμικτον διετήρησαν εὐγένειαν, ἐν τοῖς τῶν φυλῶν καλλίστοις τιμώμενοι· μᾶλλον δὲ, τῶν τιμωμένων ὑπεριθέμενοι· πλουτοῦντες μὲν ἐν τῇ τῶν ἐκτὸς περιουσίᾳ, ὑπερπλουτοῦντες δὲ ἐν τῇ τῆς προαιρέσεως φιλοτιμίᾳ· οὕτω τὴν ἄλλους πρὸς ἡδονὰς παρακαλοῦντα καὶ καθέλκοντα πλοῦτον, ὕλην αὐτοὶ καλοκαγαθίας καὶ ἐπιδάθραν εἰς τὸ τῶν ἀρετῶν ὕψος πεποιήνται, οὐ μόνον τὰ κατὰ νόμον καὶ θεσμούς εκπληροῦντες, δι' ὧν ἡ εὐλογία μὲν τῷ πλούτῳ, ἡ εὐνομία δὲ τοῖς καρποφοροῦσιν ἀφορίζεται· ἀλλὰ τὰ πολλὰ

(2) *Quæ de illis refertur historia.* Liber est Jacobi ἀδελφοῦ θεοῦ nomine, quo Græci in primis Patres, etiam antiquissimi passim utuntur : utque apocryphus sit, pleraque tamen probata habet, ut non videatur scriptus ab hæreticis, sed a pio quodam Hebræo, cui forte nomen Jacobus esset, ut erant apud Judæos, atque adeo in ipsis Domini discipulis, multi Jacobi, teste Hegesippo ; qui vel Jacobi fratris Domini nomine finxerit, vel potius eo titulo ab aliis auctus sit, cum ipse magis alium se insinuet, ac distinguat a Jacobi-Josephi filio, quem vocat, qui est ipse Domini frater : potueritque is, humano lapsu aliquid errare, nisi etiam passus est ejus liber, qualis ad nos devenit, exstatque passim in sacris Græcorum libris, aliquam interpolationem. Notant plerique in eo reprobum, quod de Mariæ ac Joseph per aquas redargutionis probatione refert, haud certe iis consonum, quæ narrat Marius Ignatius, cum causas affert cur de conjugata Dominus nasci voluerit, ac neque sacris Evangeliiis, cum fama omnium communi, habitum Jesum filium Joseph, nec nisi legitimum, exque legitimo thoro, natum proinde, conceptumque ex legitima conjugate, ac post nuptias celebratas, tradita ad conjugii usum Maria, quantum saltem foris parebat, non promissa solum, ac ceu virginitatis custodi commendata, narrant. Nisi forte rem tam novam inter paucos notam dicamus, plerisque existimantibus fuisse traditam aliarum more in conjugium perfectum, cum tradita tantum esset in sponsam, ac ad custodiam, quod plerosque Patres dicentes video ; nec capio satis, ut non aliqua probatione opus fuerit, ut hoc detur, constantque mirabilia illa in Mariæ desponsatione, ut habentur in apocrypho narrata, utque ex illo recitat Gregorius Nyssenus orat. in Christi natalem : quibus liquet traditam Josepho S. Mariam ad instar sacri depositi, quod Deo additum, nec id ad tempus, sed totam vitam, minus honeste in templo, pro sexus conditione, ac ætate grandiori deinceps servari posset. Plane præfatus Gregorius ex Mariæ verbis ad angelum Luc. 1 : *Quomodo fiet istud*, etc. colligit vero consentanea illa omnia apocryphi, de Mariæ desponsatione, ut velut sacrum Deo anathema, consignata sit Joseph sponso custodi a sacerdotibus, ut proinde neque illi ipsi libera esset ejus violatio. Αὐτὴ τῆς Μαρίας ἡ φωνή, ἀπόδειξις τῶν κατὰ τὸ χρῆμα διηγουμένων ἐστίν. Probat certa, inquit, quæ ex apocrypho, ac incerto auctore narrata sunt. Malim audire ab alio, quam plura loqui. Sapientissime omnino Dei sapientia, cum materno pudori, tum suo consuluit honori quoquo tandem modo rem præstiterit. Aliud vero magis apocryphum habet paulo ante finem,

cum infantem Jesum occultatum habet a Maria Herodis metu in præsepio hominum ; palam testante Scriptura consuluisse salutem fugam in Ægyptum : nisi illud prius, ac interim dum vaticinium ac comitatus ad fugam quaeritur, intempestæ illius noctis silentio arbitratur factum : haud quoque omnino probata, firmaque illa ejus de obstetricibus sententia, quanquam non defunctis obstetricandi munere, ipsa sibi Maria obstetrice, quanquam Epiphanius monachus videtur utramque probationem, in vita Mariæ Virginis admittit : quinimo affert in confirmationem catholicæ doctrinæ, quod Maria viri cupiditatem nesciverit. Haud certe video ut ea vel minimum faveant ulli hæresi, ut ab hæretico adjecta quis putet. Deterruerunt ii nostros qualescunque nævi, ut ne nova opusculi illius editione charitatem tererent, tametsi videbatur allatura aliquid lucis, cum hisce Georgii, tum aliis in Mariæ exordia Patrum tractatibus. Videri potest Leo Allat. ad Eustathium, in Hexaem. ubi is hanc historiam summa recitat, colligitque præfatus Allatius, seu suspicatur ex ejus silentio, fuisse illa deinde addita, quod tamen infirmius videtur ad conjecturam, eo quod Eustathius tantum perstringat dictam historiam, ac suis verbis summam referat : quo etiam modo habet liber de Nativitate Mariæ apud Hieronymum, in quo putem Issachar positum pro Zacharia, ab ipso forte interprete, qui ipse faretur tumultuario edidisse, quantum memoria potuit suggerere, nec ea omnino quæ haberet exemplar Hebraicum, sed quæ putabat in eo legisse, aut iis consona. Reprobatur Baronius ex male ascripto pontifice, quodque nullus per ea tempora fuerit pontifex Issachar nomine : sed bene diluit Alphonsus a Castro in catalogo auctorum quibus est usus in vita B. Virginis, ut non dictus sit summus pontifex, absolute, fugeque unus e minoribus, quales multi dicebantur pontifices, uti liquet ex Evangeliiis : quod ipsum pro Zacharia dicendum sit. Non bene item Baronius agnuit Epiphanius, ac fere Patribus aliis, librum de Nativitate Mariæ, ab illo Jacobi distinguit, ac comminiscitur non exstare, nisi in suis illis excerptis, cum illa totidem verbis habeantur in præfato libro Jacobi. Liqueat ex Allatiani Eustathii illud de occultatione metu Herodis, aut vitiatum imitatione fuisse, aut mutilatione corruptum, quod in ejusmodi pervium est, ab incuriosis ac festinantibus librariis.

(3) *Æqua distributio, εὐνομία.* Deest verbum quo rem exprimam. Est hoc loco εὐνομία, quod certa proportionem juxta legis scitum, eique obtemperando, melius Deo offertur. *Definiuntur ergo benedictio, divitiis ;* ut quisquis pro ratione facultatum aliquam

τούτων ὑπερβαίνοντες, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν τῆς περιουσίας ἀνατιθέντες Θεῷ, ὑπερετίθησαν τῶν καρποροφάντων ἀπάντων τῇ μεγαλοφυίᾳ τῶν προσαγομένων. Προσέφερε γάρ, φησὶν, Ἰωακείμ διπλῶς τὰ δῶρα αὐτοῦ, λέγων· Ἔστω τὸ τῆς περιουσίας μου κατὰ τὴν λαῶν, καὶ τὸ τῆς ἀφύσσας μου Κυρίῳ τῷ Θεῷ. Ὁ τῶν εὐπροσδέκτων τούτων δώρων ὁ καρποφορίας ἐν ἀσυλήτοις ἀπρωτεθείσης θησαυροῖς ὁ πλούτου τὴν ἀκένωτον τῶν ἀγαθῶν θησαυρίσαντος ἀφθονίαν ὁ προαιρέσεως τῇ δαψιλείᾳ τῶν καλλιερουμένων θαυματομένης! Ὡς περ, φησὶ, Θεῷ τὰ κατὰ θεσμούς διοριζόμενα προσάγεσθαι δίκαιον, οὕτω καὶ τὸ τῆς περιουσίας ἅπαν τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἐνδύοις προτιθεσθαι ἄξιον. Θεῷ γὰρ καὶ ταῦτα διὰ τῶν δεχομένων προσάγονται· καὶ τίς, ὁ δίκαιος, νόμος, ὁ τὴν ἐν διπλῇ τῶν δώρων καὶ ἀφαιρεμάτων προσαγωγῇν παρακαλούμενος; ποῖος δὲ θεσμός τὸ τῆς περιουσίας ἅπαν διανέμεσθαι τῷ λαῷ προστάττει; Νόμος μὲν, φησὶν, οὐδεὶς, οὐδὲ θεσμός· τίς δὲ ταῦτα καταναγκάζων ποιεῖν· παρ' ἑαυτῷ δὲ τὸ καλὸν ἐφευρών, ὡς αἰρετὸν ὃν Θεῷ, ἀπολαμπῶν· αὐτοῦ, φησὶν, ὁ δαδωρημένος πλούτος, αὐτῷ καὶ ἀντιδίδοσθαι δίκαιον. Τῆς αὐτοῦ προμηθείας εὐεργεσίαι τυγχάνουσαι, ἀντευεργετείτωσαν τοὺς ὁμοφύλους. Περιουσία τὰ δεδομένα, εἰς περιουσίαν διαχεῖσθαι λαόν. Χάρις ὅσα ταῦτα, οὐκ ἔργων ἀμοιβῇ, τοῖς πράγμασι τὸ ὄνομα βεβαιούτω· τὴν τοῦ χαρισταμένου κληρονομίαν φιλοφρονήσαν. Μεριζέσθωσαν εἰς πλείονας αἱ τοῦ πλούτου φροντίδες, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐξ ἡμῶν ἀποφορτίζεσθαι βάρος. Σκεδαζέσθω τῶν αἰσθητῶν ὁ τῶν χρημάτων ὄχλος, τοῦ τῶν θείων ἀνεμποδίστου· ἀντιλαμβάνεσθαι χρησμάτων. Ἀπελαυνέσθω τοῦ λογισμοῦ τὸ ἐπισκοποῦν τῶν μεριμνῶν νέφος, τοῦ μόνῳ καθαρῶς τῷ φέγγει τῆς ἀπαθείας ἐνατενίζεσθαι. Μὴ καθελκέσθω τὸ πτερὸν τῆς διανοίας τῶν μετεωροπόρων ἵχνευμάτων, τῷ βάρει τῶν ἐπικλήρων διανοημάτων· ἀκώλυτον τὴν πρὸς τὰ ἄλλα διανοεῖται τοῦτο πτῆσιν· ἀπερίκτωπα τὰ τῆς ψυχῆς ὅσα τοῦ τῶν ματαίων διαμένοντα θορύβων, τὴν τῶν ἄλλως ἐρταζόντων ἐνηχεῖσθαι φωνήν· τῇ γλυκειᾷ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγαλλομένων ἀντιλαμβάνεσθαι μελωδίᾳ. Καὶ οὕτω μὲν ἡ τῶν δίκαιων καρποφορία, καὶ παρὰ τοιαύτης μεγαλοφυοῦς προσαγομένη γνώμη, τῆς καταλλήλου τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ καταξιοῦται ἀποδοχῆς.

Οἱ δὲ τοῦ γένους συμμετεσχηκότες, καὶ ἐν ταῖς εὐσχημοῖς τῷ δίκαιῳ συγκαρποφοροῦντες ἑορταῖς, οὐ τὸ τῆς φιλοθέου μεγαλοφυίας αὐτοῦ θαυμάζοντες· διὰ πῦρον, τῷ ὑπερβάλλοντι δὲ ταύτης διαφθοροῦντες, ἐθιμά τινα προτείνουσι αὐτῷ, τὰ καρποφορεῖν ἀπαγορεύοντα Θεῷ, ἀτέκνω τε ὄντι καὶ ἀκάρπῳ, τῆς τοῦ γένους στερουμένη διαδοχῇ. Οὐκ ἔξεστι γάρ σοι, φησὶ, προσεγγεῖν τὰ δῶρα, καθότι οὐκ ἐποίησας σπέρμα ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ. Τινὲς μὲν φασιν· Οὐκ ἔξεστι σοι πρῶτον προσεγγεῖν· ὡς

partem, velut ex abundanti egenis præbeat: offerentibus autem eunomia: ut recta lege, ac juxta quod lex dividendum statuit, pauca quedam de melioribus offerant: ut sit allusio ad illud Gen. iii,

A definitur, sed et horum pleraque superarent. Quinimo quidquid divitiarum abunde erat, conserantes Deo, universis offerentibus munera, donorum magnificentia superiores evaserunt. *Offerebat enim, inquit, Joachim munera sua duplicia, dicens: Sit, quod est abundantiae meae toti populo; et quod remissionis, Domino Deo.* O accepta hæc munera! O primitiarum oblatio in inviolabilibus thesauris reposita! O divitiarum, inexhaustam bonorum thesaurizantes abundantiam! O voluntas, oblatores largitate admirationi habita! Quemadmodum, inquit, justum est, ut statuta legitima Deo offerantur, ita sane æquum sit, ut quidquid divitiarum abunde est, populo ac egenis fruendum præbeatur. Nam hæc quoque, per eos qui accipiunt, Deo offeruntur. Quænam enim vero lex, o vir juste, ita jubet, ut dona atque primitias duplicia offeras? Quoniam jure præceptum habes, ut quicquid divitiarum abunde est, in populum distribuas? Equidem, ait, nulla lex est, nec jus ullum, ut ad hæc cogar: at cum ipse a memetipso bonum invenerim, tanquam Deo gratum, illud impleo. Ejus, inquit, sunt, quas dono accepi divitias; operæ pretium est ut ei vicissim reddantur. Providentiæ ejus beneficia sunt; beneficentia in contribules conferantur. Quæ data sunt, peculii sunt abundantia; in peculiarem populum diffundantur. Cum hæc gratia sint, non merces operum, ipsis rebus nomen confirmit, ac largitoris benignitatem prædicent. Dividuntur in plures curæ divitiarum, quin potius omne earum pondus a nobis abjiciamus. Dissipetur longe a sensibus turba divitiarum, ut nullo impedimento Dei dona percipiant. Procul abigatur, quæ rationi offundit tenebras, sollicitudinum nubes, ut in solum pure fulgorem animus imminis ab affectionibus intendat. Ne mentis ala cogitationis terrenorum gravitate detrahatur, ut ne sublimia petat; liberum ad res spirituales volatum habeat. Solutæ animi aures ab obstrepente inani tumultu rerum, eorum quæ spiritaliter celebrantur suscipiant sonum; dulces modulata eorum qui in cælis exsultant, cantica percipiant. Ac ita quidem justorum oblatio, exque magnifica ejusmodi profecta mente, congruam ab omnium Deo susceptionem meretur.

D Cæterum qui generis affinitate conjuncti, illustrioribus solemnitatibus una cum justo offerebant, nedum religiosæ ejus magnificentiæ minime admirati fervorem, sed et ejus præstantia in livore acti, legitima quædam objiciant, quibus is prohiberetur Deo offerre, uti sterilis ac filiis orbis, quique generis successionem careret. *Non enim, inquit, tibi licet offerre munera, eo quod non feceris semen in filiis Israel.* Quidam tamen codices habent: *Non licet tibi ut primus offeras: quo eum*

Ἄν μὴ ὀρθῶς διέλθῃς, ἡμαρτες· *Si non recte divideris, peccasti:* sitque vox εὐνομία, non tantum ἀπὸ τοῦ νόμου, verum etiam ἀπὸ τοῦ νόμοι· quantum desunt exempla hujus acceptionis.

prorsus ab oblatione arcerent. Sive igitur hoc accipiat, sive illud, invidorum interdictum est. Cum enim magnifica iusti munera admiratione prosequi deberent; cum ubertatem oblatorum plausu excipere; cum voluntatis magnificentiæ aggratulari; e contra illi nedum dignari nolunt, quæ juste suscipiantur, ut etiam conentur repellere. Quid vero oblata criminatus, ea repelli vis, ut ne debeant offerri? Quam donarii sordiditatem reprehendis? Quid in oblati non a voluntate deprehendisti? Ergone non integra sunt? Nonne ea, nedum integritate, sed et exsuperantia admirationem habent? Nonne ex recta voluntate, et discreta sunt, et oblata? At, inquit, consuetudo, vim legis obtinens, prohibet ne steriles simili modo primitias Deo offerant, atque ii, qui proles habent, neve eorumdem cum illis honorum sint participes. Equidem vero, nullam hac de re sancitam legem, certum habeo: sin autem aliquid consuetudine novatum fuit, certa fide testor, totum id a crasso tuo humilique ingenio adjectum esse. Non enim eo Deus sacrificia ac oblationes accepta habet, quod fecunditas ac multa proles accedat, sed quod possessio virtutum; quod probi mores; quod magnificus animus; quod largitas, non tam oblatorum, quam voluntatis in munera effuse; quod anima humilis, ac modestus sensus, quique nullum Deo pro dignitate munus respondere noverit. Ait enim: *Sacrificium Deo, spiritus contribulatus*¹. Suo namque Deus ipse, munerum acceptor, testimonio testis fuerit, ut ex his oblata accepta sint, universique, si qui meliori sententiæ accedunt, pari confessione annuerint. Tradit siquidem Scriptura sacra, ut multa Deus sanctorum ac iustorum sacrificia laudaverit, acceptaque habuerit; abundeque testatur offerentium gloria. Ipsius enim primi martyris Abel iusti munera non eo meruerunt laudem ac fuerunt accepta, quod is liberos suscepisset, sed quod ex larga voluntate litasset; quod optima Deo obtulisset; quod nihil angusti animi cogitationum versans, sinceram ei hostiam fecisset. Nam et Cain, quam prole carens hostiam obtulit, non eo titulo reprobata est, sed propter angustiam ejus sterilem voluntatem: propter angusti animi infecunditatem; ac quod sui, quam Dei potius habuisset rationem; quod non æque dividisset, sed injuste, ac secus longe atque habeat Deo oblatorum lex. Sic utique juste oblati iusti muneribus annuit Dominus, signoque evidentissimo accepta habuisse ostendit, igni misso de cælo (4), qui et oblata dona omnino absumeret, lætoque symbolo ejus qui obtulisset iustitiam proclamaret. Qui autem injustum se di-

¹ Psal. L, 19.

(4) *Igni misso de cælo*. Ita juxta Theodotionis versionem. Habet enim ἐνεπύρισε· ubi nostra ex Hieronymo: *Respexit*. Hieronym. ex eodem Theod. Et inflammavit Dominus super Abel, et super sacrificium ejus, super Cain autem, et super sacri-

A καθόλου τούτον τοῦ καλλιερεῖν διείργεσθαι. Εἴτε οὖν τοῦτο ληφθεῖη, εἴτε ἐκεῖνο, φθονούντων ἐστὶ παραγγέλματα. Δέον γὰρ αὐτοὺς τὸ μεγαλόδωρον θαυμάσαι τοῦ δικαίου· δέον τῇ ἀφθονίᾳ τῶν προσ-
αγομένων ἐπιπροσέτι· τῇ τῆς αἰρέσεως συνηθῆναι μεγαλοπρεπεῖα· οἱ δὲ, πρὸς τῇ μὴ δικαίᾳ ἀποδοχῇ, ἀξιοῦν ταῦτα βούλεσθαι, καὶ ἀποπέμπειν περὶ ὧνται. Τί τῶν προσαγομένων καταγνοῦς ὁ ἀπωθεῖσθαι ταῦτα βουλόμενος, εἰς σκῆψιν τοῦ μὴ ἀναφέρεσθαι προβάλλῃ; ποίαν τοῦ ἀνατιθεμένου μικροψυχίαν συνέγνω; τί τῶν ἀδουλήτων ἐν τοῖς καρποφορο-
μένοις ἐφώρσας; Ἄρ' οὐχ ὀλόκληρα ταῦτα; Ἄρ' οὐ μόνον τῷ ἀνελλιπεῖ, ἀλλὰ καὶ τῷ πλεονάζοντι, θαυμάζεται; Ἄρ' οὐκ ἐκ προαιρέσεως ὀρθῆς καὶ διεκρίθησαν καὶ ἀντετέθησαν; Ἄλλ' ἔθως, φησὶ, νό-
μου βεβαιότητι κρατήσαν, τοὺς ἀγόνους παρακα-
λεῖται μὴ παραπλησίως τοῖς εὐτεχνούσι καρποφο-
ρεῖν θεῷ, μηδὲ τῶν ὁμοίων συμμετέχειν αὐτοῖς τι-
μῶν. Ἐγὼ δὲ, ὅτι μὲν νόμος ὁ τεθεσπισμένος οὐ τετύπεται περὶ αὐτοῦ, βεβαίως ἔχω· ὅτι δ' εἴπερ ἔθως ἐπιχειροτομημένον τι, τῆς σῆς παχύτητος ἕνεκα καὶ χαμαιζήλου γνώμης προσεπετερίχθη, ἀσφαλῶς εἰδῶς, διαμαρτύρομαι. Οὐ γὰρ διὰ τεκνο-
γονίαν ἢ πολυτεκνίαν, τὸ τῶν θυσιῶν καὶ ἀφαιρέ-
μάτων εὐπρόσδεκτον παρὰ θεῷ κρίνεται, ἀλλὰ διὰ περιουσίαν ἀρετῶν· διὰ καλοκαγαθίαν τρόπων· διὰ φιλοτιμίαν γνώμης· δι' ἀφθονίαν, οὐ τοσούτον τῶν ἀναφερομένων, ὅσον τῆς μεγαλόδωρου προαιρέσεως·
δι' ὑποδεχουίαν ψυχῇ, καὶ φρόνημα συνεσταλμέ-
νον, καὶ μηδὲν τῶν προσαγομένων κατ' ἄξιον οἰόμε-
νον εἶναι Θεοῦ. Ὅστια γὰρ, φησὶ, Θεῷ, *ἀνεύμα συντετριμμένον*. Ἐπεὶ εἰ μὴ ἐκ [γρ. εἶναι ἐκ] τούτων τὸ ἀπόδεκτον τοῖς ἀναφερομένοις, αὐτὸς τε δεχόμενος ἐπιμαρτυρήσει σε Θεός, καὶ οἱ τῇ τῶν κρείττονων προστιθέμενοι ψήφῳ συνομολογήσασιν ἅπαντες. Πολλὰς γὰρ τῶν ἁγίων καὶ δικαίων θυσίας αὐτὸν ἐπαίνεσαντα προσδέξασθαι τὸν Θεόν, ἢ τε θεία παραδίδωσι Γραφή, καὶ ἡ τῶν προσενεγκόντων συνεπιμαρτύρεται δόξα. Καὶ γὰρ αὐτοῦ Ἄβελ τοῦ πρώτου μαρτυρηθέντος δικαίου, οὐ διὰ τεκνογονίαν τὰ δῶρα ἐπηνέθησαν καὶ ἀπεδέχθησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν θαυμάσιον τῆς προαιρέσεως καρποφορίαν· διὰ τὸ τὰ κάλλιστα Θεῷ προσανατιθεῖν· διὰ τὸ ἀναπέμικτον λογισμῶν μικροψυχίας τὴν εἰλικρινῆ θυσίαν ἀναφέ-
ρειν. Ἐπεὶ καὶ Κάιν ἀτέκνου προσενεγκόντος θυ-
σίαν, οὐ διὰ τὴν ἀτεκνίαν αὕτη, διὰ δὲ τὴν ἀκαρπίαν ἀποδοκιμάζεται τῆς προαιρέσεως· διὰ τὴν ἄγονον μικροψυχίαν καὶ φιλαυτον προτίμησιν· διὰ τὸ ἄνισον τῆς διαίρεσεως, μᾶλλον δὲ ἄδικον, καὶ μακρὸν τῶν τῷ Θεῷ ἀναφερομένων ἀποριζόμενον. Οὕτω μὲν οὖν τοῖς τοῦ δικαίου δικαίως προσενεχθεῖσιν ἐπινεύει δώροις ὁ Δεσπότης, καὶ δέγμα τῆς ἀποδοχῆς ἐναρ-

sificium ejus non inflammavit. » Oportuit certe signo aliquo visibili hanc discretionem fieri; nec facile congruentius aliud habeatur quam illud ignis cæli-
tus missi, quo etiam Eliæ victima probata fuit.

γέστατον, τὸ πῦρ ἄνωθεν ἐπαφίησι, τὰ προσαγόμενα μὲν ὀλοκαυτῶν, φαιδρῷ δὲ τῷ συνθήματι τὴν τοῦ προσάξαντος ἀνακηρύττον δικαιοσύνην. Ὁ δὲ ἄδικος φανεῖς περὶ τὴν τῶν ἀναφερομένων διαίρεσιν, δικαίως τῆς ἀποδοχῆς διαμαρτάνει. Οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἐπινεύοντα τούτοις τὸν δικαιοτάτον κατανοεῖ Θεόν, ἀλλὰ καὶ προσονειδίζοντα, καὶ τὸ τῆς πράξεως ἄτοπον φανερώς διελέγχοντα. Φησὶ γὰρ πρὸς αὐτόν· Οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκης, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς. Σὺ μὲν γάρ, φησὶν, ὦ Κάιν, εὐλογον οἰόμενος ἀποδεχθῆναι σου τὴν προσφορὰν, τῇ παροράσει ταύτης καὶ ἀποπέμφει δυσανασχετεῖς· ἡ δὲ, ὡς οὐκ εὐπρεπῶς διηρέθη, οὐδὲ ὀρθῶς προσηγήθη. Οὐκ ἂν γὰρ ὀρθῶς προσενέγκης, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς. Τινὲς φασὶ περὶ τῶν ὀλοκαυτοῦσθαι μελλόντων τοῦτο θυμάτων λεχθῆναι. Διχοτομοῦντες γὰρ πρότερον, διήρουν κατὰ μόρια τὰς προσαγομένας οἱ παλαιοὶ θυσίας· μὴ κατὰ λόγον δὲ τὴν διαίρεσιν τῶν προσφερομένων πεποιῆσθαι τὸν Κάιν, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ σκοποῦ διαμαρτεῖν. Τοῦτο δὲ πόρρω τῆς Γραφικῆς καθέστηκεν ἀληθείας. Οὐ γὰρ ζωοθυσίαν αὕτη τὴν τοῦ Κάιν προσφορὰν, ἀλλὰ τῆς ἐν χειρὶ καρποπορίας ἀπαρχὴν εἶναι φησιν. Ἐγένετο γάρ Ἀβελ ποιητὴν προβάτων· Κάιν δὲ ἦν ἐργαζόμενος τὴν γῆν· καὶ ἤνεγκας Κάιν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς θυσίαν τῷ Θεῷ· καὶ Ἀβελ ἤνεγκας καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πρωτοτοκίων τῶν προβάτων αὐτοῦ καὶ τῶν σσεδάτων αὐτοῦ. Τί οὖν ἐστίν· Οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκης, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς; Ὁ λέγει τοιοῦτό ἐστίν· Οὐ δυνήσῃ, φησὶν, ὀρθῶς προσφέρειν, ἐὰν μὴ πρότερον ὀρθῶς διέλῃς. Τί δὲ ἐστίν ὀρθῶς διελείν; Τὸ κατὰ λόγον ἐπιμερίσαι· τὸ τὴν διαίρεσιν καὶ ἐκλογὴν τῶν προσαγομένων Θεῷ ποιοῦμενον, μὴ τῇ οἰκείᾳ τὰ κάλλιστα μερίδι; αὐτῷ δὲ τὰ χερίστα κατακληροῦν. Εἰ γὰρ ἀνθρώποι κοινωνῶντες εἰς διαίρεσιν χρημάτων, τὸν ἰσονομίᾳ ποιῆσθαι ταῦτα οἶόν τε ὄντα ἐκλεγόμενοι προκρίνουσι, καὶ τῆς ἰσότητος τῶν μεριζομένων παρατρεπόμενον ἀπωθοῦνται καὶ ἀποπέμπουσι, πῶς ἂν ὁ τῶν ὧν Θεός, τῶν οἰκείων δωρημάτων ἀνίσον ὁμοῦ καὶ ἄδικον γινόμενον τὸν Κάιν μερίστην, ἢ προσεδέξατο ἀνεξελέγκτως, ἢ τοῖς ἐκείνου ἐπεῖδε δώροις; Ἐμὰ, φησὶν, ὦ Κάιν, τὰ πάντα· τῆς ἐμῆς ταῦτα κηδεμονίας δωρήματα· τῶν ἐμῶν οἰκτιρμῶν εὐεργετήματα. Κοινωνόν σε οὖν τούτων, οὐ δι' ἔργων ἀμοιβήν, ἀλλὰ διὰ μόνην πεποίηκα φιланθρωπίαν. Καὶ τούτων μὲν ἀνενδεῆς ὢν ἐγώ, τῆς σῆς δὲ σωτηρίας ἐπιδεδόμενος ἀπαρχὰς εἰσδέχομαι· οὐκ ἐπίσης τῇ ποσότητι τὰ παρασχεθέντα σοι μερίζεσθαι προστάττω, τῆς σῆς δὲ γνώμης τὸ φιλοθεῖαν διὰ τῶν ἀπαρχομένων ἐπιζητῶν· σοὶ δὲ τῶν ἐμῶν ἀγαθῶν ἐναπολαύειν παρσχόμενος ἐγώ, καὶ σὲ κύριον τῆς τῶν ἀναφερομένων μοι διαιρέσεως προστησάμενος, κακὸν περὶ τὸν εὐεργετὴν εὖρον· ἀχάριστον πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀφθονίαν, πονηρὸν τὴν διαίρεσιν τῆς ἀπαρχῆς. Καὶ ταύτην γὰρ ποιοῦμενος, ἀναξίαν τοῦ δωροδότου πεποίηται· σαυτῷ μὲν, ὡς τὰ πλείονα, οὕτω καὶ τὰ χρεῖστονα τῶν

A videndis Dei donis ostendisset, jure merito ut ea probarentur, amittit. Nedum enim non iis annuentem videt justissimum Deum, ut et exprobrantem ac palam facinus remque absonam audiat argumentem. Ait enim ad eum: *Non utique recte offeras, non recte autem divides* ². Tu quidem, inquit, o Cain, rationi consonum putans, ut tua accepta oblatio habeatur, despectam indignaris atque rejectam: verum in ea indecens fuit divisio, proindeque neque recta fuit oblatio. *Non enim recte obtuleris: non recte autem divideris*. Aiunt aliqui, esse hoc dictum de victimis quæ cremandæ erant. Antiquis enim in more erat, ut in duo secantes, frustatim dividerent offerendas victimas: Cain vero haud satis congrue oblata dividisse, atque adeo aberrasse ab intento sine. Verum hoc præcul ab Scripturæ veritate abest. Ait enim illa, obtulisse Cain, non victimas ex animalibus, sed primitias fructuum manualium. *Fuit enim Abel pastor ovium, Cain autem erat exercens terram. Obltulit autem Cain de fructibus terræ sacrificium Deo; Abel quoque obtulit et ipse de primogenitis gregis sui, et de adipibus eorum* ³. Quid ergo sibi vult: *Non utique recte offeras, non recte autem divides*? Quod ait, ejusmodi est: Nequit, inquit, fieri, ut recte offeras, nisi prius recte divideris. Quid vero est recte dividere? Nimirum æqua ratione partiri: ut is qui Deo offerenda dividit deligitque, non suæ ipsius parti optima deputet, Deo autem pessima. Nam si homines, communibus pecuniis occasione aliqua dividendis, eum arbitrum præferunt atque eligunt, qui æqualitate dividere possit, eunIQUE repellunt ac jubent facessere, qui deflectit ut ne æqualitate dividat: qua ratione universorum Deus vel accipere nulla reprehensione, iniquum injustumque suorum munerum divisoREM Cain, vel ad ejus respicere munera potuisset? Mea, inquit, sunt, o Cain, universa: providentiæ meæ sunt munera: meæ sunt misericordiæ beneficia. In eorum ergo te communionem ascivi, non propter retributionem operum, sed propter solam clementiam. Equidem vero eorum ipse accepto primitias, non quia egeo quidquam, sed quia salutis tuæ desiderio tenear; non ita, ut æquis partibus jubeam dividi quæ fuerunt concessa, sed ut animi tui religionem ex primitiarum oblatione requiram. Enimvero, qui mea tibi bona fruenda præbuerim, teque divisionis eorum, quæ offerenda essent constituerim dominum, malum inveni in beneficium: ingratum pro bonis affatim collatis, nequam in dividendis primitiis. Quippe dividens indigne pro munerum largitoris ratione fecisti; qui tibi ipse, uti plura, sic et potiora munera obstricta volueris; me autem oblationis sorditate contumeliose habueris. Hæc porro non aliena ab instituto dicta sunt, sed ad probandum, piæ potius voluntatis, virtutum exuberantis frugibus munus esse, ut Deus oblata præoptet ac pro-

² Gen. iv, 7. ³ Gen. iv, 2.

het, quam secundæ ad prolem vulvæ argumentum. Α δωρημάτων ἐγκατέλεξα; ἐμὲ δὲ τῇ τῆς προσωρᾶς ἐνύδριςας μικροψυχίᾳ. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν οὐ παρέργως εἰρηται, διὰ δὲ τὸ δεῖξει βούλεσθαι, προαιρέσεως φιλοθέου μᾶλλον, ἀρετῶν εὐθηνούσης καρποφορίας, τὴν τῶν ἀναφερομένων ἐκλογὴν εἶναι καὶ ἀποδοχὴν, ἢ τεκνογονίας ἀφορμὴν.

Nec id vitio vertendum, ut brevitati studentes silentio prætereamus, qua Abraham patriarcha ratione, necdum susceptis liberis, quorum setura vera Dei promissa implenda erant⁵, et præexstruxerat altare, ac postea jubeatur celebratissimum illud sacrificium facere: *Sume enim, inquit, mihi vaccam triennem, et arietem annorum trium*⁶, aliaque ejusmodi jubetur colligere ad-holocausti apparatus. Ad hæc etiam, quas justi alii, non susceptis prolibus oblationes fecerant: sacrificium illud quod Manue supra petram jussus obtulit⁷; quo tandem, una ipse cum sterili conjuge, futuræ liberationis ab infirmitatis vitio, quo tenebatur, faustum nuntium accipit, atque ambobus certi eventus pollicitationis argumentum, angelus ascendens e flamma, atque in cœlum evolans, accedit. Quidni vero, qui pro his rixaris, eas rejicis oblationes, quas acceptas opere ac sermone Anna prophetissa fecit⁸? Quodnam autem ex Eliæ ac Ehsai lumbis progressum semen ostentare possis? Si tamen rationales Deo jugiter acceptas hostias offerebant, ac cum tempus exigere, etiam cruentas. Quidni etiam eos qui prole carent, a precibus ac canticis, jugibusque Dei laudibus, arcens excludis? Deus enim iis potius, cum ex animo contrito offeruntur, quam animalium victimis annuit. Enimvero, mentis ipse oculos claudens, sponte tibi asciscis, ut ne videas bona, iisque videndis cæcus sis: justi vero livore tumens, tuum virus, rectam legis constitutionem causatus, evomis. *Non enim tibi, inquit, licet, ut munera offeres*. Quorsum non licet? Nunquid non licet ob ejus in Deum accensissimum animum? Non licet præ copia munerum? Quod præstet supra quam lege constitutum est, teque beneficio magnifice donec? *Erit enim, inquit ille, quod mea abundantia est, toti populo*. Ergo et tibi erit, quando ipse gentilis populi tui pars quædam es. Nonne par erat, ut ejus in Deum creatorem impensus effusam dilectionem honori haberes, ac quam in multitudinem erogat gratiam beneficiumque, gratus acciperes? Nonne par erat, ut magnificum ejus animum demirareris, laudibus efferres, congruisque gratiarum actionibus vicissim prosequeris?

Verum enimvero tu quidem excellenti dotum illius præstantia, quin potius ea, qua inde tabescis invidia, gravatus, deorsum detraheris, vultuque in terram dejecto, in lumen præclarorum adeo facinorum intendere nequis; at ille sublimior elatus, quam ut conviciis tuis affici possit, ac velut alto aere volans, nihil his ad humilium cogitationum dejectionem detrahitur. Nihil a celso magnifici animi culmine, in defecti animi profundum præceps agitur. Non obnuitur probri: non pugnam

Καὶ καταλείπειν οὐ μεμπτόν διὰ τὸ συμμετρία; στοχάζεσθαι τὸν λόγον, ὅπως τε ὁ πατριάρχης: Ἀβραὰμ πρὸς τεκνογονίας, δι' ἧς ἔδει τὰ ἀψευδῶς ἐπαγγελλλόμενα πληροῦσθαι, καὶ θυσιαστήριον προφυκοδύμῃσε, καὶ τὴν διαδόχον ἐκείνην μετὰ ταῦτα προστάττεται ποιεῖν θυσίαν. *Λάβε μοι γάρ, φησί, δάμαλιν τριετίζουσας, καὶ κριὸν τριετίζοντα*, καὶ ὅσα τοιαῦτα πρὸς παράσκυην τῆς ὀλοκαυτώσεως ἐπισυλλέγειν κελεύεται. Πρὸς τούτοις καὶ τῶν ἄλλων δικαίων τὰς ἐν ἀπαίδει καρποφορίας· τὴν τε Μανωὲ θυσίαν ἐπὶ τὴν πέτραν τελεσιουργεῖσθαι προσταττομένην, δι' ἧς, τῆς κρατούσης ἀτεκνίας λύσιν, αὐτὸς τε καὶ ἡ στειρεύουσα σύνοικος εὐαγγελίζεται, καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ μηνυομένου βεβαίωσιν, τὸν ἐπαθάντα τῆς φλογός, καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀναπάντα κατέχουσιν ἀγγελον. Τῆς δὲ προφητείδος τὰς ἐργῶ καὶ λόγῳ δεκτὰς πρόσταγομένας καρποφορίας, πῶς ὁ περὶ τούτων διαμαχόμενος οὐκ ἀποπέμψῃ; Ποῖον δὲ ἐξ ὁσφύος Ἰλίου καὶ Ἐλισσαίου σπέρμα καθυποδεῖξαι: ἂν ἔχοις, τῶν ἐνδεδεχῶς μὲν εὐπροσδέκτους ἀναφερόντων λογικὰς θεῖς θυσίας, καιρῷ δὲ τῷ προσαιτούμεν καὶ τὰς ἐναίμους; Πῶς οὐ καὶ τῶν εὐχῶν καὶ ὕμνων καὶ διηγουμένων θεοῦ δοξολογιῶν τοὺς ἀπαθὰς διέργων ἀποκλείεις; Τούτοις γὰρ μᾶλλον ἐκ συντετριμμένης ψυχῆς ἀναφερομένοις, ἢ ταῖς ζωοθυσίαις ἐπιπνεύει Θεός. Ἀλλὰ σὺ μὲν, τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς ἀπομύσας, ἔκδων ἑαυτῇ τὴν τῶν καλῶν δημιουργεῖς ἀδελφίαν· τῷ φθόνῳ δὲ τοῦ δικαίου περιουδαίνων, κατ' αὐτοῦ τὸν οἰκεῖον δι' εὐνομίαν προφασιζόμενος ἐξεμεις ἰόν. *Οὐκ ἔξεστι γὰρ σοι, φησί, προσεσθῆναι τὰ δῶρα*. Διὰ τί; διὰ τὸ τῆς φιλοθετίας αὐτοῦ θερμότατον οὐκ ἔξεστι; διὰ τὴν τῶν προσταγομένων ἀφθονίαν; διότι τὰ τοῦ Θεοῦ ὑπερνενομεῖ, σὲ δὲ μεγαλοψύχως εὐεργετῇ; *Ἔσται γάρ, φησὶν αὐτὸς, τὸ τῆς περιουσίας μου παντὶ τῷ λαῷ*. Οὐκοῦν καὶ σοὶ μέρος γὰρ εἰ τοῦ ὁμοφύλου λαοῦ. Οὐκ ἔδει σε τὴν ἀκατάσχετον μὲν αὐτοῦ πρὸς τὸν δημιουργὸν γεραίρειν ἀγάπην, τὴν εἰς τὸ πλήθος δὲ καταβαλλομένην ἀποδέχεσθαι χάριν; Οὐκ ἔδει σε τὸ μεγαλόφυχον αὐτοῦ θαυμάζειν, ἐπαινεῖν, ταῖς προσηκούσαις εὐχαριστίαις ἀμείβεσθαι;

Ἀλλὰ σὺ μὲν τῷ πλήθει τῶν ὑπερβαλλόντων αὐτοῦ πλεονεκτημάτων, μᾶλλον δὲ, ἢ διὰ ταῦτα βασιχανίᾳ θαρυνόμενος, εἰς γῆν καταφέρῃ, καὶ κρηνῆς ὦν, πρὸς τὸ φῶς τῶν οὐτῶ λαμπρῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων ἐναντινίσκῃς ἀμυχανεῖς· ἐκείνος δὲ, τῶν αὐτῶν ὑψηλότερος αἰρόμενος· σκαμμάτων, καὶ ὅσον ἀεροπορῶν, οὐ καθάκεται τούτοις πρὸς χαμαιζήλων λογισμῶν ταπεινώσιν· οὐ τοῦ τῆς μεγαλοψυχίας ὕψους, πρὸς τὸ τῆς ἀθυμίας καταφέρεται βίθος· οὐκ ἀντιτείνει πρὸς τὰ ὄνειδῃ· οὐ διαμάχεται πρὸς τὴν ἐπί-

⁵ Gen. xii, 7. ⁶ Gen. xv, 9. ⁷ Jud. xiii, 19.

⁸ I Reg. i, 16.

πληξεν· οὐ τὸ τῆς σῆς κακοθελίας παράλογον, εὐλό-
γοις ἀποκρούεται ταῖς αἰτίαις· ἀλλὰ τὸ εὐπρόσδεκτον
μὲν τῶν καρποφορουμένων, τὸ δίκον δὲ τῶν σῶν
ἐπιπλήξων, διὰ τῆς πρὸς θεὸν παράστασιν οικειότη-
τος· εὐχῇ μὲν ἐπιτρέπων τὴν τῆς ἀπαιδίας λύσιν,
εὐφρομίαν δὲ τῇ ἐπιτεύξει τῶν σῶν ἀντικαταλλαττό-
μενος ὀνειδῶν. Μικρὸν γὰρ ὕστερον ὄψει τὸ τῆς αὐ-
τοῦ εὐπαιδίας μεγαλόδωρον κλέος· ὅψει τὸ ἐν πα-
τρᾷ αὐτοῦ ὑπεραιρόμενον καύχημα, τὴν εὐκλήριαν
τῆς φύσεως· τὴν τῶν εὐχῶν καρποφορίαν, τὴν μορ-
φὴν [γρ. μορφῆς] τῆς ἀνθρωπότητος εὐλογίαν, τὸν
ἄφθονον πλοῦτον, τὴν ἀδιάδοχον εὐφροσύνην, καὶ
τῆς ὄντως θυμηδίας χορηγόν.

Οὕτω γοῦν ὁ δίκαιος μεγαλοφυῖα γνώμης πρὸς
τοὺς ἐπιπλήττοντας διατεθεῖς· χαίρειν τε πᾶσιν
ἐπαιπῶν τοῖς παροῦσι, πρὸς τοὺς ὑπερφυεῖς ἀγῶνας,
καὶ τὴν ἐπίπονον ἐρημίαν ἀποδύεται, μήτε τῆς οἰ-
καδὲ φροντίδας ὑποστροφῆς, μήτε τῶν κατ' οἶκόν
τινι τὰ τοῦ σκοποῦ προδιαθέμενος· ὅπερ ἂν τις
στοχαζόμενος διασκοπήσειεν, παράδοξον τε ἰδοῦ. καὶ
τῶν τῆς φύσεως ὑπερανάστηκτος ἡττημάτων εὐρή-
σειεν. Τί γὰρ ἂν τις [ἴσ. τοῦ] ἀποθαυμάζειν τὴν
φιλοθεῖαν αὐτοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν ἀπραγμοσύνην
πρὸς αὐτὸν ἀποτεῖναιτο; Τί τοῦτο, θαυμάσιυτάτε, τῶν
πρόγεγεννημένων βουλεύῃ δικαίων; τί διανοοῦμενος
εἰς ἔργον ἐκπέρεις τὸ βούλημα; τί ἂν εἴῃ τὸ τὴν
οἰκίαν διαμερίσαν σχέσιν; τί τὸ τὴν τῆς συνοίκου
καὶ κοινωνοῦ τοῦ βίου διατεμνὴν συνάφειαν; Οὐχ ὁ
συνῆσας ταύτην, καθάπερ εἰς σάρκα μίαν, οὕτω καὶ
εἰς βουλὴν τὴν αὐτὴν συνήρμωσεν; οὐχ ὡς ἄλυτον
τὸν εἰς αὐτὴν ἔχρην διατηρεῖν τῆς ἐνότητος δεσμὸν,
οὕτω καὶ τὸ ταυτὸν τῆς γνώμης ἀδιάσπαστον φυλάτ-
τεσθαι παρασκευάζειν; οὐκ ἔδει πρὸς τοὺς ὁμοίους
ταύτην ἐπαλεῖψαι πόνους, καὶ ὥσπερ τοῦ καρποῦ,
οὕτω καὶ τῶν ἔργων αὐτῇ τὴν κοινωνίαν περιποιήσα-
σθαι; Ἄλλ' εἰ καὶ διὰ ταῦτα τὴν ὑποστροφὴν οὐκ
ἐδόκει, διὰ δὲ τὸ ἀνίας μὴ περιβαλεῖν ταῖς σφο-
δρωτέραις, ἔχρην διὰ τὸ μὴ ὀδύνας αὐτῇ τῷ τῆς
ἀποδημίας ἀδήλῳ προσεῖναι· διὰ τὸ μὴ τῷ ἀφανέϊ
τῆς ἀπόουσίας μυρίαῖς ταῖς κατασχυρούταις ἐπινοῖαις
ἐπιπλήξει. Ἔδει δὲ καὶ τὰ κατ' οἶκον εὐπρεπῶς
διαθέμενον, οὕτω πρὸς τὰ καταθύμια στεῖλλεσθαι.
Ἡ οὐδὲ τοῦ περιουσίου φροντίζει; πλοῦτον, οὐδὲ
πρὸς τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἐπιστρέφῃ κτήσιν, ὡς
ἀσυνδύαστος σὺ πρὸς τὰ φαινόμενα καλὰ, καὶ ἀκρά-
τητος τῇ συνέχουσῃ τῶν ἡδέων ἀνάγκῃ; Ναί, φησὶν
ὁ δίκαιος· οὐδὲν τούτων ἱκανὸν τῆς τοῦ θεοῦ διατε-
μεῖν προσημίας· οὐ φύσεως ἐνότητος· οὐκ οἰκίαν
συνάφειαν· οὐ πλοῦτον περιουσίαν· οὐ φίλων ἐταιρίαν.
Οὐδὲν ὅ τι τῶν ὁρωμένων τερπνῶν, τῆς ἀοράτου με-
τῶν καλῶν ἐφέσεως ἀπαγαγεῖν οἶδ' ἂν εἴῃ. Ἀγῶν
πρόκειται τῶν ἐπιπόνων δεήσεων, μόνον ἐπὶ τὴν
πάλην γυμνὸν ἐκκαλούμενος, ἀφείσθω πάντα τὰ τὴν
δρῶμον διατέμνοντα. Μηδὲν εἴῃ τὸ ἐπιπροσθεῖν τῶν
παρόντων, καὶ τὸ σύντονον παρακατέχον τῆς προθυ-
μίας. Θεοῦ τὰ δεδομένα δωρήματα, θεῷ παραχω-
ρεῖσθω περίεσθαι.

Adversus increpationem assumit : non malignæ tue
mentis alienam a ratione accusationem, sultis ra-
tione criminationibus retundit, sed sua in Deum
necessitudine, cum munerum oblatoz acceptam
bonitatem, tum increpationum tuarum injustitiam
ostendit, qui precibus quidem liberationem ab ste-
rilitate committat, celebremque nominis famam,
pro iis opprobriis quibus appetisti, commutaturus
sit. Brevi quippe visurus es præclaræ ejus prolis
magnificum decus : visurus, inquam, es excellen-
tem ejus, patribus accensi, gloriam; naturæ felici-
tatem; precatationis fructum; humani generis bene-
dictionem; abundantes illas divitias; lætitiā quam
non excipit mœror; ac ejus quæ vere est, animi
voluptatis conciliatricem.

Sic ergo vir justus, animi illa magnitudine ac
generositate ad reprehensores habens, cum præsen-
tibus omnibus vale fecisset, ad præclara se certa-
mina, plenamque laboribus solitudinem accingit, ne
id quidem in animum inducens ut revertatur do-
mum utve cum domestico ullo, quid animo consti-
tutum sit, ante conferat : quod plane, ut quis probe
conjectans perspexerit, mirabile pariter, ac humana
imbecillitate majus invenerit. Sic enim quis, ejus
deimirans religionem, ac vacuum a cura reliquorum
animum, sermonem in eum intenderit. Quid hoc,
summa vir admiratione, ac supra priores justos,
consilii inis? Quid vero cogitans consilium in opus
effers? Quidnam porro domesticam affectionem di-
visit? Quidnam conjugis ac vitæ rationum sociæ
vinculum abscedit? Nonne qui conjunxit, uti in car-
nem unam, ita in unum quoque consilium ac men-
tem eandem aptavit? Nonne quæ ratione insolubile
ad eam servare oportuit unionis vinculum, eadem
etiam fuit cavendum, ut indivulsa sententiæ ejus-
dem ratio perstaret incolomis? Nonne par erat ut
ad similes eam labores inungeres, ac sicut fructus,
ita et operum sociam tibi ascisceres? Sin tamen ob
ista minus placuit reverti domum; at certe oportuit
ut ne in majorem tristitiam cogeret; ut ne ex ignota
profectione ei molestiam inferres; ut ne ex obscura
absentia, innumerabilem eam cogitationum tor-
mento conficeres. Sane vero decebat, ut congrue
domesticis rebus compositis, ita proficisceretur quo
animus ferebat. Nec vero quidquam curas affluentes
divitias, neque ad ea quæ possides animum con-
vertis, velut nihil bonis oculis subjectis addictus;
majorique animo quam ut ulla voluptatum necessi-
tate superari possis? Plane, ait vir justus. Nihil est
horum, quod a Dei consuetudine possit abjungere :
non unitas naturæ; non domesticorum necessitudo;
non copiosæ divitiæ; non amicorum sodalitas : ni-
hil me eorum quæ subjecta oculis placent, ab invi-
sibilium bonorum desiderio abstraxerit. Certamen
propositum est arduæ orationis, solum ad pugnam,
nudumque provocans ac expeditum; fatessant si
qua cursum abscindere valent. Nihil rerum hujus
 sæculi occurret, alacrisque animi contentione in-
pediat. Dei sunt concessa munera, eorum Deo relin-
quatur cura.

Novi itaque uxorem Annam quanquam absentem, A iisdem perstare moribus, eademque voluntate: novi vero etiam impensum ejus in Dominum amorem, quo et illius providentiæ obsequitur, meisque certaminibus, congruis et ipsa laboribus intenta, cooperatur. Haudquaquam abscindi patietur ab unitatis moribus, uti neque ab affectu, quo prosequitur. Servabit indivulsam voluntatis consonantiam, quæ conjugem deceat, uti et religiosas mentem. Magis absens precibus adjutura est, quam si adesset. Erunt ejus efficaces supplicationes; præstabit ferventissima fide ut exauditionis effectum consequantur. Deo quippe ex contrito eas animo offert. Ex innata eas humilitate, ad enim qui solus sublimis est, omnique major intellectu, beneficium Deum, sursum dirigit. Est enim ille perquam optimus, eosque, qui in veritate invocant, exaudit. Hujusmodi sunt justorum eximiae prærogativæ; hæc illorum virtutum superfluentes divitiæ: hunc modum habet accensus eorum fidei fervor: hæc eorum ad Deum propinquitatis necessitudo. Sic meliori supra vota exitu, votorum compotes efficiuntur. Sic divino oraculo, cum suam ipsi benedictionem, tum mundi gaudium, quod eorum sit fructus, edituri nuntiantur. Angeli enim fore prædixerunt, ut ejus ortu gaudium ac lætitia mundo pariter oriretur.

Enim vero talia sunt tua, ipso exordio, præconia ac miracula. Quæ vero tali stirpe prædicta esses germinatura, o Deipara, congruum oraculo vitæ processum accepisti. Plane enim par erat, ut ejusmodi vocibus prænuntiaretis. Par erat, futura tua magnalia verbis talibus designari. Oportebat præsignari talibus symbolis, fructumque ac genituram ex ejusmodi prodire parentibus. Oportebat e tali radice nasci germen tale. Oportebat ex regalibus plantis succrescere virgam regalem. Oportebat ex locuplete virtute copiosas bonorum divitias superfluere. Decebat, ut ipsa quidem talium parentum filia audires; utque ipsi talis filiæ parentes efficerentur. Sicut enim ipsa singulari præ omnibus prærogativa in Dei Matrem præoptari meruisti, ita et illi singulari præ omnibus honore consecuti sunt, ut futuri parentes tui prædestinarentur. Quam ergo omni gloria major, tantæ illius curæ magnificentia! Quam majora laude, universorum Domini providentiæ mirabilia! Quam universis desiderabilibus desiderabilia, quæ per te advenerunt bona! Quam beata voluptate donati, qui iis condigne frui meruerunt! Hæc enim una sit vera fructus; hæc indeficiens voluptas, iis, quibus præstas mirabilibus deliciari. Per eam ad jube illud convivium manu ducimur, præsentique tua lætitia futuram illam voluptatem prævie jam salutamus ac amplectimur. Habemus æternorum bonorum pignus, per tua munera quæ nunc exhibentur. Præsenti tua laudatione auribus insusurrat, sonus ille æterna lætitia exsultantium. Vera est tui ergo nostra laudatio; securas pes; in manibus bonorum, quæ expectamus, pos-

Οἶδα τοίνυν τὴν σύνοικον Ἄνναν ὁμότροπόν τε καὶ ὁμογνώμονα, καὶ μὴ παρούσαν διαμένειν· οὐδὰ δὲ καὶ τὸν πρὸς τὸν Δεσπότην ἀκατάσχετον αὐτῆς ἔρωτα, δι' οὗ αὐτοῦ τε τῇ προνοίᾳ καθυπουργεῖ, καὶ τοῖς ἐμοῖς ἀγῶσι διὰ τῶν καταλλήλων πόνων συνεργεῖ. Οὐκ ἀπορραγήσεται τοῦ τῆς ἐνώσεως τρόπου, ὥσπερ οὐδὲ τῆς σχέσεως. Τηρήσει τὸ τῆς συζύγου ὁμόγνωμον, ὥσπερ τὸ φιλόθεον ἀδιάσπαστον. Συμπράξει μᾶλλον ἀπούσα, ἢ παρούσα ταῖς προσευχαῖς. Οὐ διαμαρτήσῃ τῆς ἐντεύξεως· εἰς ἐπήκοον ἀνενεχθῆναι τῷ θερμότηρῳ ταύτας παρασκευάσει τῆς πίστεως. Θεῷ γὰρ ἀναφερομένης αὐτὰς, ἐκ συντετριμμένης προσάγει ψυχῆς. Ἐξ ἐμφύτου ταπεινώσεως, πρὸς τὸν μόνον ὑψηλὸν καὶ ὑπερέχοντα πάντα νοῦν εὐεργέτην ἀναβιβάσει ταύτας. Ἔστι γὰρ ὑπεράγαθος οὗτος, καὶ τῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ ὑπήκοος. Τοιαῦτα τὰ τῶν δικαίων ὑπερανέχοντα τῆς φύσεως πλεονεκτήματα· οὗτος ὁ τῶν ἀρετῶν αὐτὸν ὑπερχεινέμενος πλοῦτος· τοιοῦτον τὸ τῆς πίστεως αὐτῶν διάπυρον· αὐτῇ ἢ πρὸς Θεὸν ἐγγύτης αὐτῶν ἢ οικειότης. Οὕτω τῶν ἐπιζητουμένων ὑπὲρ ἐπίτευξιν τυγχάνουσιν· οὕτω χρηματισμῷ, τὴν οικίαν μὲν εὐλογίαν, τοῦ κόσμου δὲ θυμῆδιαν καρποφορεῖν μηνύονται. Ἄγγελοι γὰρ τῇ ταύτης προδῶν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην συμπαραγαμέσθαι τῇ κτίσει προκατήγγειλαν.

Ἄλλὰ τοιαῦτα μὲν σου τὰ ἐν προοιμίῳ καὶ κτηρύματα καὶ θαύματα. Ἐκ τοιούτων δὲ ἀναδαστήσαι· προκηρυχθεῖσα, Θεοδόκη, κατ' ἄλλῳ τοῖς μηνυθεῖσαι τὴν ἐν τῷ βίῳ πρόδοον εἰληφας. Ἐδεῖ γάρ σε τοιαύταις προκαταγγελλῆναι φωναῖς· ἔδει τοιούτοις τὰ σὰ προμνηυθῆναι μεγαλεῖα ῥήμασιν· ἐχρῆν τοιούτοις μὲν σε προστημανθῆναι συμβόλοις· ἐκ τοιαύτης ῥίξης, τοιοῦτον δὲ τῶν καρποφορησάντων προελθεῖν πατέρων· ἔδει τοιαύτης ῥίξης τοιοῦτον ἀναφῆναι σε βλαστόν· ἔδει ἐκ βασιλικῶν φυτουργῶν τὴν βασιλειὸν σε ἀναδοθῆναι βᾶδον· ἔδει ἐκ περιουσιῶν ἀρετῶν τὸν ἀφθονὸν σε τῶν ἀγαθῶν ὑπερχυθῆναι πλοῦτον· ἔδει σε τοιούτων μὲν πατέρων χρηματῆσαι θυγατέρα· αὐτοὺς δὲ θυγατρὸς τοιαύτης ἀναδειχθῆναι πατέρα. Καὶ ὥσπερ σὺ τῆς ἀπάτης κτίσεως εἰς Θεοῦ Μητέρα προεξελέγης, οὕτως αὐτοὶ τῶν τεκόντων ἀπάντων πατέρες τιμῆθαι σου προωρίσθησαν. Ὡς ὑπερβέδοξασμένον γοῦν τὸ τῆς τοιαύτης προμνηθείας μεγαλεῖον! ὥς ὑπερύμνητα τὰ τῆς προνοίας τοῦ τῶν ὅλων Δεσπότης θαυμάσια! ὥς ἐφετῶν ἀπάντων ποθεινότερα τὰ διὰ σοῦ παραγενόμενα καλὰ! ὥς μακάριοι τῆς ἐντροφῆσεως, οἱ τοῦτων καταξίαν ἐναπολαβεῖν τυχόντες! Αὕτη γὰρ ἂν εἴη μόνη δικαίως ἀπέλαυσις· αὕτη τρυφή ἐστὶν ἀδελφότητος, ἢ τῶν σὼν δηλαδὴ ἐντροφῆσις παραδόξων. Διὰ ταύτης πρὸς τὴν ἀδιάδοχον εὐωχίαν χειραγωγούμεθα, καὶ τῇ ἐνταυθα σου εὐφροσύνῃ, τὴν μέλλουσαν προσασπάζόμεθα θυμῆδιαν. Ἐχομεν τὸν ἀβραθῶνα τῶν μενόντων ἀγαθῶν, διὰ τῶν νῦν σου παρεχομένων δωρεῶν. Ἐνωτιζόμεθα, τὸν τῶν αἰωνῶν ἀγαλλομένων ἦχον, διὰ τῆς παρούσης σου βοήθειας. Ἀδικήμεστον ἡμῶν τὸ διὰ σὲ καυχῆμα·

ἀσφαλεῖς αἱ ἐλπιδες· ἐν χειρὶ τὰ προσδοκώμενα καλὰ. Διὰ τοῦτο πλειονας, μᾶλλον δὲ διηγεκεῖς, τὰς σὰς συγκεροτῆν ἐπιποθοῦμεν ὁμηγύρεις, ὡς ἂν διὰ παντὸς ἡμῖν ἡ τῶν ἐπιθυμητῶν προσεῖη μέλεις. Καὶ τὴν ἀγομένην δέσπου [γρ. δ' ἐπὶ σοῦ· ἡ, δὲ σου] σήμερον πανηγυρίζοντες ἑορτὴν, οὐχ ὡς ὑστερον προσευρημένην, ὡς δὲ τῶν εὐσήμεων οὖσαν συναριθμοῦμεν· μᾶλλον δὲ ὡς τῇ τάξει, οὕτω καὶ τοῖς πράγμασι προτιθεμένην, τῆς δι' αὐτῆς κηρυχθείσης ἐναπολαύμεν θυμηδίας· τῆς μουσικῆς αὐτῆς κατατρυφῶμεν εὐωχίας· τῶν ἐν αὐτῇ προμνησθέντων ἐμπορούμεθα χρισμάτων· τῇ διὰ ταύτην εὐφροσύνην τὴν ἀίδιον προταμιεύομεθα χάριν· τῇ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἑορταζόντων συνηχοῦμεν χοροστασίῃ· ἢ συναριθμηθῆναι ἡμᾶς καὶ συνορετάσαι παρὰ σκευάζουσα, τὴν ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως δοξολογίαν ἀκατάπαυστον ποιεῖσθαι καθικέτους· ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Υἱῷ σου καὶ Θεῷ ἡμῶν, τῇ μόνῃ τῶν πλοούτων σε θυμηδίᾳ καὶ εὐφροσύνῃ· ὅτι αὐτῷ πρέπει τιμὴ, κράτος καὶ δοξολογία, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Β'.

Ἐρχώμιον εἰς τὴν Σύλληψιν τῆς ἁγίας Ἀννης, τῆς μητρὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Οὐδὲν ἡδύτερον ἢ χαριέστερον τῆς παρουσίας ἀν κριθεῖν τοῖς φιλοθέοις ὁμηγύρεως, τῶν ὅσα δι' αἰσθήσεων τὴν δοκοῦσαν εἰσθεν ἐμποιεῖν τέρψιν· ἐπεὶ μὴ δὲ διὰ τὰ δοκοῦντα καλὰ, διὰ δὲ τὰ ὄντα καὶ μένοντα, τὸ πᾶν αὐτοῖς τῆς σπουδῆς καταβάλλεται. Μόνιμα γὰρ τὰ τῆς παρουσίας τερπνότητος· ἡ δὲ αὖτε καὶ πρὸς τὸ μόνον ὀρεκτὸν ἀναφέροντα, καὶ μόνοις ἀν σπουδασθείη τοῖς τῇ προτιμῆσει τούτων, τῶν ἄλλων καταφρονούσιν ἀπάντων. Ὑμᾶς δὲ τοῦτο καὶ προαιρουμένους ὁρῶ, καὶ εἰς ἔργον ἐκφέρειν σπουδάζοντας· ἀεὶ μὲν τῶν κρειττόνων ποιουμένους ἐκλογὴν, μάλιστα δὲ, ἐν τῇ παρουσίᾳ θυμηδίᾳ ἐν ἡ τῶν ἀκηράτων ἀγαθῶν διὰ τῶν ταύτης τερπνῶν ἐναπολαύειν ἐγγίνεται. Χειραγωγεῖ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα, ταῦτα καὶ προηγεῖται τὰ ἐν γῇ τελούμενα, τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀποκειμένων. Διὰ γὰρ τοῦτο, καὶ ἡ παρούσα προτίθεται παιδρότης, καὶ τὸ ὅλον τῆς φιλανθρώπου συνέστηκεν οἰκονομίας μυστήριον. Διὰ τῶν ἐν τῷ παρόντι φανερωθέντων τῷ βίῳ παραδόξων, ἡ ἀίδιος τῶν ἀφανῶν ἀνακαλύπτεται δόξα. Διὰ τῶν ἐν κόσμῳ καινοτομουμένων πραγμάτων, ἡ ὑπερκόσμιος οἰκονομεῖται τῆς ἀνθρωπότητος ἀνακαίνισις. Δι' εὐδοκίας τῆς κάτω, ἡ εὐφροσύνη τῶν ἄνω, τῇ χοῖτῃ πραγματεύεται φύσει. Διὰ τὴν ἐπὶ γῆς ὀφθέντα Θεὸν, ἡ ἐν οὐρανοῖς ἀτάπαυστος εὐτρεπίζεται τοῖς βροτοῖς.

Οὗτος ὁ λόγος τῆς συγκεροτημένης ὁμηγύρεως· τοῦτο τοῖς ἐνταῦθα συναθροισθεῖσι ταμιεύεται τὸ κέρδος σήμερον· αὕτη καὶ τῆς τῶν παρόντων θαυμάτων ἀναδείξεως, καὶ τῆς διὰ ταῦτα συνελεύσεως αἰ-

A sessio. Quamobrem plures; quin et juges tuas avidè cupimus celebrare solemnitates, ut continua nobis accedat desiderabilium perceptio. Ac vero, qui hodiernam tuam celebri conventu festivitatem agamus, non uti novissime adinventam (5); quinimo, uti sicut ordine, ita et ipsa veritate præcipuam; per eam prædicata fruimur voluptate; mysticis ipsis deliciamur epulis; abunde explemur prænuntiatis in ea muneribus; ejus lætitia, æternam nobis reponimus gratiam; epulantium in cœlis choro, nostros miscemus sonos. Tu vero illi nos accenseri, ac una epulari præstans, precibus obtine, ut jugem in voce exsultationis emittamus laudem; in ipso Christo ac Deo nostro, sola voluptate ac lætitia desiderantium te. Ipsum quippe decet honor, potestas, atque laus. B datio, cum Patre ac Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO II.

Laudatio in Conceptionem sanctæ Annæ, parentis sanctissimæ Deiparæ (6).

Nulla res, si qua sensuum opera, opinione constantem delectationem generare solet, dulcior gratiorque religioso pectore hominibus videatur, dici hujus celebritate. Neque enim illi, ob ea bona, quæ constant opinione, sed propter vera ac manentia, suum omne studium impendunt. Quippe præsentis jucunditatis gaudia stabilia sunt, referuntque, quod solum desiderabile est, ac iis solum impensius curantur, qui præ illis universa alia spernunt. Porro video vos, cum hoc volentes, tum satagentes ut ad opus deducatis, qui potiora semper deligatis, idque maxime in præsentis diei lætitia, qua nobis immortalium honorum fruitio accedit, per ea quæ ejus delectabilia sunt. Ille enim manu ad illa ducunt: præeuntque celebrata in terris mysteria, iis, quæ in cœlis manent reposita. Idcirco enim, cum præsens lætitia proposita est, tum benignæ illius ac clementis œconomix sacramentum universum constat. Per ea, quæ in præsentī, humanæ vitæ innotuerunt mirabilia, æterna invisibilium revelatur gloria. Per ea, quæ in mundo novantur, mundo superior dispensatur humani generis instauratio. Bona terrenorum voluntate, cœlestium voluptas terrenæ comparatur naturæ. Propter Deum visum in terra, cœlestis mortalibus paratur requies.

Hæc festi conventus, quem agimus, ratio est. Hoc hodie luci, ii, qui convenerunt repositum habent. Hæc causa fuit, cum ut præsentia miracula exhiberentur, tum ut propter ea conventus fieret.

(5) *Uti novissime inventam.* Ipsa hæc excusatio, haud ita pridem institutum indicat istud festum: quamobrem ut verus sit Andreas Cretenus. Canon, quem ejus nomine ex sacris Græcorum libris in illud edidimus, fuerit Georgius nihil Andrea recentior: videaturque annis aliquot senior, et qualem conjicimus ex oratione ejus, si tamen ejus, in in-

ventionem vestis ejusdem sanctæ Mariæ: ut nimirum spectet ad Heraclii tempora, post illa tamen creatus episcopus.

(6) Altera hac oratione prosequitur cœptum argumentum, peculiariusque in Annæ laudes excurrit, ejus ex apocrypho nostro, ac libro Jacobi relexens historiam.

Declaratione siquidem miraculorum, quod summam habet admirationem, salutis universorum mysterium revelatur. Propterea quia humana natura vitio exaruerit, cum emortua ad feturam sterilis excitatur, tum natura major vaginalis innovatur partus. Vide autem ut ostensa miracula, œconomia miraculo præeant: nimirum, vaginali conceptui, sterili feminæ collatus ad feturam vigor; partui supra rationem, infecundæ parturitio; cogitatum omnem superanti prægnationi, inexpectata prolis editio. Quippe assuescit natura, ex iis quæ præter expectationem accidunt, ut ne supra naturam novis abroget fidem. Nascitur Virgo ex sterili; Deus ex Virgine corporaliter gignitur; ambobusque novam Deus creaturam molitur. Hanc enim nobis hodiernæ lucis prænuntiavit lætitia. Hanc prævie confirmavit miraculo in justis exhibitio. Hanc denique inexpectatus iHorum occupato indicavit partus, isque ipse, arcanorum mysterium ac eventus ejusdem, principium propositus est. Cum itaque hodierna festivitas, illustrioribus omnibus solemnitatibus, miraculorum in ipsa consummatorum ratione, præeat, iisque ceu fundamentum quoddam ac crepido supposita, quidquid in illis sacramentorum dispensatum est, pro fundamenti ratione in se colligat; par omnino est, ut tanquam principio ac causæ universorum honorum, venerationem ei adhibeamus, impensiorique eam gaudio celebremus. Decet plane ut salutis initia honore prosequamur: decet ut cum justis gaudentibus pariter gaudeamus: decet ut cum effusis in gratiarum actiones, gratias personemus: seu magis oportet, ut quidquid ejusmodi gratiarum est resumentes, tanquam pro bonis propriis, ac beneficiis, quæ sola vere beneficia sunt, eorundem largitori totum rependamus. Per nos siquidem, quam per alios potius referendæ sint, ad quos maxime spectet donorum fructus, quorum illa causa est. Ac de his quidem hactenus. Tempus vero est ut qui in convocantium nos justorum magnificis epulis collecti simus, dulcedinem omnem vincentibus eorum prærogativis ad satietatem deliciemur, utque eorum gustu fruamur.

Is enim, adductis ac pro virili explicatis præcellentibus Joachim prærogativis, utque in ipso oblationis præcinetu, repulsus a contribulibus invidia percitis ut ne magnifica offerret dona, unum, quo ab eorum impropertis liberaretur, perfluum ad Deum invenerit: quænam item ejus in monte fuerit homine major perseverantia, intensaque abstinence; seu, ut verius dicam, vita corporis expers. Quod enim aliene habens a carnali affectione, naturæ insuetum jejunium exercuerit novumque, velut carnis expertem dicere compellit. Cum hæc itaque superior oratio brevi suggessisset, ad usque oraculum quod per angelum editum est, quæ sunt reliqua, ac spectant ad castam ac justam Aniam, indiscussa reliquit. Non velut nihil universe de illa sermonibus aliis a nobis explicatum sit. In diversis enim, quantum licuit, ea dilucidare studuimus;

Α τία καθέστηκε. Θαιμάτων γὰρ φανερώσει, τὸ θαυμαστότατον ἀπάντων τῆς τοῦ γένους σωτηρίας ἀνακαλύπτεται μυστήριον. Διὰ τὴν ἀποξηρανθεῖσαν τῇ κακίᾳ φύσιν ἡμῶν, ἣ τε νενεκρωμένη στείρα πρὸς τεκνογονίαν ἀναζωπυρεῖται· καὶ ὁ παρθενικὸς ὑπὲρ φύσιν καινοτομεῖται τόκος. Καὶ ὅρα πῶς τοῦ παρδόξου τῆς οἰκονομίας, θαυμάτων ἐπιδείξεις καθηγούνται· τῆς παρθενικῆς κυήσεως, ἡ τῆς στείρας νεοποίησις· ἡ τῆς ἀγόνου βλάστησις, τοῦ ὑπὲρ λόγον τόκου· ἡ παρ' ἐλπίδα τεκνογονία, τῆς ὑπὲρ ἔννοιαν κυοφορία. Ἐθίζεται γὰρ τοῖς παρὰ προσδοκίαν ἡ φύσις, τοῖς ὑπερφῶς μὴ διαπιστεῖν καινοτομουμένοις. Ἐκ στείρας, Παρθένος· ἐκ Παρθένου θεὸς σωματικῶς ἀποτίκτεται, καὶ δι' ἀμφοτέρων νευρογία πραγματεύεται. Ταύτην γὰρ ἡμῖν ἡ παρούσα προευηγγελίστατο θυμηδία. Ταύτην ἐν τῷ περὶ τοὺς δικαίους προσθεβαλῶσε θαύματι· ταύτην ὁ παρ' ἐλπίδα τόκος ἐκείνων, καὶ ἀνεκρύψε, καὶ ἀρχὴ τῶν τε ἀπορρήτων μυστηρίων, καὶ τῆς ταύτης ἐκδόσεως προτέθειται. Οὐκοῦν ἐπειδὴ τῶν εὐσημοτέρων πασῶν ἑορτῶν, ὁ σήμερον διὰ τῶν ἐναυτῇ τελεσθέντων προκαθηγείται θαυμάτων, καὶ οἷον βάσις τις καὶ κρητὶς αὐταῖς ὑποτεθειμένη, τὸ πᾶν ὑφ' ἑαυτὴν τῶν διαφόρων οἰκονομηθέντων καθάπερ θεμέλιος τις ἐπισυνάγει μυστηρίων, δεῖ τὸ σεβάσμιον αὐτῇ καὶ περιχαρὲς, ὡς ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν ἀπάντων ἀγαθῶν ἀφοσιοῦν· δεῖ τὰ τῆς σωτηρίας γεραίρειν προοίμια· δεῖ τῇ τῶν δικαίων συννησθῆναι θυμηδίᾳ· δεῖ τῇ ἐκείνων συνεξάδειν εὐχαριστίᾳ. Μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν αὐτῆς ἀναλαβόντας, ὡς ὑπὲρ οἰκείων, καὶ τῶν μόνων ὄντων· εὐεργετημάτων, ἀποδιδόναι τῷ εὐεργέτῃ. Δι' ἡμῶν γὰρ αὕτη, ἡ δι' ἐτέρων ἀναφέρεισθαι προσοφείλεται, ἡμῶν μᾶλλον τῶν αἰτίων αὐτῆς ἐναπολαύόντων δωρεῶν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὕτω καιρὸς δὲ ἡμῖν ἐν τῇ τῶν συγκαλεσάντων δικαίων συνευλεγμένοις εὐωχίᾳ, τοῖς ὑπερῷονουσιν αὐτῶν ἐμφορηθῆναι πλεονεκτήμασι, καὶ ἅπερ ὁ προλαβὼν παρήκε λόγος, ταῦτα προπαραθεμένοις, τῶν ἐξ αὐτῶν ἡδίστων ἐναπολαύσαι.

ea proponentes, quæ superior omisit sermo, dul-

Παραγαγὼν γὰρ οὗτος, καὶ κατὰ τὸ ἐγχιτοροῦν διαναπτύξας τὰ ὑπερανέχοντα Ἰωακείμ πλεονεκτήματα, ὅπως τε καλλιεργῶν φθόνῳ τῶν συμφυλετῶν ἀπείργεται τοῦ τὰ τῆς μεγαλοψυχίας ἀναφέρειν ὅρα, καὶ ὅπως τῶν παρ' ἐτέρων ὀνειδισμῶν, μίαν ταύτην ἀπαλλαγὴν ἐφευρίσκει, τὴν εἰς Θεὸν καταφυγὴν· τίς τε ἡ ὑπὲρ ἀνθρωπὸν αὐτοῦ ἐν τῷ ἔρει καρτερία καὶ ἐπιτεταμένη ἀσιτία· μᾶλλον δὲ εἰπεῖν, ἀσάρκία. Τὸ γὰρ ἄλλοτριον αὐτὸν τῆς σαρκικῆς διατεθῆναι σχέσεως, καὶ ξένην τῆς φύσεως διακαρτερῆσαι νηστείαν, ἀσάρκον εἶναι λέγειν σχεδὸν παρασκευάζει. Ὑπομνήσας οὖν ταῦτα διὰ βραχείων ὁ λόγος, μέχρι τοῦ δι' ἀγγέλου πρὸς αὐτὸν γενομένου χρηματισμοῦ, τὰ ἐξῆς τε, καὶ τὰ περὶ τῆς σὺννεφεροῦς καὶ δικαίας Ἄννης παρέλιπεν ἀνεξέταστα· οὐ τῇ καθόλου τῶν περὶ αὐτῆς λόγων ἀναπτύξει· (ἐν διαφόροις γὰρ ταῦτα κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφικτὸν διεταφύσμεν),

ἐν δὲ τῇ παρουσίᾳ θυμηδίζ, καὶ τῇ φιλοφροσύνῃ ταύτῃ ὁμηγύρει, οὐδαμῶς. Διὸ χρηρὴ καὶ σήμερον τὰ περὶ ταύτης διεξελθεῖν πρότερον, εἴθ' οὕτω τὰ ἐπιλείποντα τῆς ὑποθέσεως δι' ἀναπτύξεως αὐτῶν τοῖς συνελεγμένοις προσθεῖναι. Ὡς περὶ γὰρ τὸν μεγαλόφυχόν τε ὁμοῦ, καὶ πρὸς φιλοθεῖαν διάπυρον Ἰωακείμ πρὸ βραχέος ἐν ὑπερέχοντι ἤγαγεν θαύματι, ὥπως μὲν πρὸς τὰ εἰκάστα τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἀντιδιετέθη σκώμματα, καὶ τὴν αὐθάδη τῶν ὀνειδίζόντων οὐκ ἐπεστόμισεν ἀλαζονείαν, μηδένα μὲν δεικνὺς παρακχεῖν νῆσθαι νόμον ἐν τοῖς ἀνατιθεμένοις, φρόνῃ δὲ, τὴν ἀπροφάτιστον κατ' αὐτοῦ ἐπινοηθῆναι σκῆψιν· πῶς δὲ καθάπερ τούτων, οὕτω καὶ τῶν κατ' οἶκον ἀπάντων καταφρονήσας, Θεῷ μὲν μόνῃ τὰ περὶ τοῦ πράγματος ἀνατίθεται, τὴν ὑπερφυᾶ δὲ καρτερίαν ἐν τῇ ἐρήμῃ ἐνδείκνυται. Ὡς περὶ οὖν τὰ τοῦ δικαίου τότε διαναπτύσσοντες πλεονεκτήματα, τὸ ὑπερανέχον αὐτῶν ἐθαυμάζομεν, οὕτω καὶ τὰ τῆς ὁμοζύγου Ἀννης, εἴπερ ἂν εἰς μέσον τῷ λόγῳ παραγάγοιμεν, κατορθώματα, τῷ καταλλήλῳ τούτοις συνανυψώσωμεν θαύματι. Ἐπίσης γὰρ καὶ αὐτῇ τὸ τῆς ὑπομονῆς καὶ καρτερίας, μᾶλλον δὲ ὑπερέχοντι δοξάζεται πλεονεκτήματι. Πολλὰ δὲ τὰ παριστώμενα τούτου, καὶ εἰς ὕψιν ἄγοντα τοῖς βουλομένοις πράγματα· οἳ τε γὰρ δι' ἀτεχνίαν παρὰ τοῦ γένους ὀνειδισμοί, καὶ ἡ δόλιχος τοῦ ἀνδρὸς ἀποδημία· πρὸς τούτοις καὶ τὰ τολμώμενα τῆς οἰκέτιδος σκώμματα, καὶ αἱ δι' ἀπειδίαν ἐπιφημιζόμεναι παρὰ τῶν συμφυλετῶν ἀρὰι, καὶ παρ' αὐτῆς ἐκείνης εἰς ὕψιν ἀγόμεναι, καὶ οἳ δι' ὑπομνήσεως τῆς ἐκεῖνων ὀξύτερα τὰ κατὰ τῆς δικαίας ἐπαφίσεις βέλη, τὸ τοιοῦτον ἐπιθεδαυώσασιν. Ἀλλὰ τὴν καρτερίαν ἀντιτιθεῖσα τοῖς συμπίπτουσιν ἡ Ἄννα λυπηρῶς, ἔπασχε μὲν, τῷ μὴ ἀναισθήτως ἔχειν πρὸς ταῦτα, οὐ κατεβάλλετο δὲ τοῦ τῆς ὑπομονῆς ὕψους, ἢ πρὸς ἀθυμίας ταπεινότητα, ἢ πρὸς ἀγανάκτησιν τῶν ἐπιτιθεμένων. Ὅθεν οὐδὲ πρὸς τοὺς ὀνειδίζοντας ἀντιφύγγεται, οὐδὲ πρὸς τὴν ἀδικίαν αὐτῶν ἐκπλήξιν ἀντικαθίσταται. Οὐ φθονεῖρας εἶναι λέγει προαιρέσεως τὴν προφασίζομένην αὐτοῖς παρανομίαν· γνώμης οἰκίας ἐβρημα, καὶ οὐκ ἐν γράμμασι κείμενον τὸ καχοῦργημα τούτου προσονειδίζει. Οὐ τῇ τοῦ γένους ὑπεροχῇ σεμνυνόμενη, καὶ τῷ τοῦ βίου ἀνεπιπλάστῳ συνεργουμένη, παρρησία μὲν αὐτοῖς ἀντικατέστη, τὸ θρασὺ δὲ καὶ παράλογον τῆς αὐτῶν ἐγχειρήσεως ἐξελέγχει.

Οὕτω καὶ τοῦ κοινωνοῦ τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς ὅλης ζωῆς ἀφανοῦς γεγονότος, οὐ περιφέρει ἀναζητούσα, καὶ πάντας εἰς αὐτὸ τούτου τοὺς γνωστοὺς συγκαλούμενη· οὐκ ὕρῃ διερευνᾷ καὶ τόπους ἀνυπονοήτους, καὶ πολλὴν μὲν τὸν θόρυβον ἐν τῷ γένει, πολλὴν δὲ τὴν κατάγνωσιν κατὰ τοῦ ἀποδεδημηκότος ἐπιθεῖ, ὡς ἄλλοτριόν τι τῆς κοινωνίας, καὶ συμβιώσεως βεβουλευμένου· ὡς ξένην τῆς προτέρας εὐνοίας ἐπιθεδευμένου προαίρεσιν· ὡς διελόντος συνάρειαν φύσεως· ὡς νόμου τοῦ συνδήσαντος θεσπίσματα παριδόντος, καὶ πάντων τῶν κατ' οἶκον ὑπεριδόντος πραγμάτων. Οὐδενὶ τούτων ἡ Ἄννα τὸ ἀτρωτον ἐκλήγη, τῆς γνώμης· ἀλλὰ τῶν μὲν ὀνειδισμῶν, ὡς

haud tamen in presenti lætitia, ac religioso vestro conventu. Quamobrem oportet ut, breviter præenarratis quæ ad eam spectant, quæ argumenti reliqua sunt, vestro deinceps cœtui, explicanda apponam. Queniamadmodum enim paulo ante, magnificum pariter Joachim animum, ejusque in Deum accensam pietatem maxima quadam admiratione prosecutus sumus, ut nimirum non fuerit motus contrarii affectu ad Judæorum, quibus incessabatur vana scommata, nec audacem improperantium arrogantiam compresserit, palam ostendens nullam se in oblati violasse legem, solaque eos invidia, nihil causæ habentem contra ipsum excogitasse calumniam : ut item, sicut istis, ita et domesticis omnibus neglectis, in Deum solum rei summam retulerit, eximieque in rabilem perseverantiam in deserto ostenderit. Ut tunc ergo explicantes viri justi prærogativas, earum excellentiam sumus demirati ; sic et conjugis Annæ, ut in medium disserendo adducamus facinora, pari ea admiratione efferemus. Æquali enim patientia præstat ac perseverantia ; quin, et vincit gloriæ cumulo. Porro plura sunt quæ hoc astruant, ac velut subjiciant oculis, ut cui animum lubeat adhibere. Nempe, cum Annæ gentilium in eam convicia ob infecunditatis vitium, tum ignota viri absentia ; ad hæc vero præsumpta ancillæ dicteria, quasque rumor erant jactare contritules sterilitatis execratione, diras : eadem ipsa ancilla ob oculos ponente, ac earum commemoratione penetrabiliora in feminam justam jacula infigente. Enimvero opponens Anna, iis, quæ velut agmine, tristia irruebant, sustinentiam animi, affliciebatur quidem, ut ne sine sensu ad ea habere videretur ; haud tamen a sublimi patientiæ arce, vel in defectu animi abjectionem, vel in indignationis motum, pro iis quibus male habebatur, dejecta fuit. Unde neque aliquid adversus conviciantes respondet, neque adversus injustam eorum increpationem insurgit. Non lividæ voluntatis ait, quod prætulerant oculis : non suæ ipsorum mentis inventum, nec tale, ut in Scriptura sacra habeatur, maleficium exprobrat. Quanquam eximia generis nobilitate honestata, ac suffragante vita sincera, nec eis audacter restitit, nec eorum conatus temeritatem, alienamque a ratione molitionem coarguit.

Sic etiam, cum virtutis, ac totius vitæ rationem sociis sese occultasset, non circumivit quærens, notosque omnes ad eandem convocans inquisitionem. Non montes scrutatur, ac loca improvisa, suisve gentilibus moltam turbationem facessit, vtro autem malum ab absentia intentat crimen, tanquam alienum quid a societate ac matrimonii jure molitus sit ; tanquam voluntatem nihil priori benevolentiae congruam ostenderit ; ut qui naturæ vinculum solverit ; ut qui legis astringentis scita neglexerit, remque totam familiarem despexerit. Nihil horum invulnerabilem Annæ mentem perstrinxit. Ac quidem sprexit convicia, ut minime afflicentia ani-

mum : quod autem spectat ad viri absentiam ; A dolebat quidem tanquam ejus privata bonis ; verum melioris eam consilii dispensationem putabat. Quamobrem, etiam luctum votis precibusque agens, cum viri manifestationem quærit, tum Deum bonorum largitorem pro editione prolis efflagitat. Quid vero opus magnum ejus in istis demirari animum ? Ut nimirum nihil passa angustii animi ad ancillæ convicia, justam in eam iram continuerit ; ac neque domini aliqua majori auctoritate usa sit adversus furiosam adeo increpationem, nec eorum qui ita veluti conjunctis consiliis uterentur, temerarium ausum indigne tulerit.

Quo enim rationabili prætextu conviciis læcessens puella, talia in eam irrationabilis procacitatis dicteria affudit ? Nimirum, quod precativis tempore ac cordis contriti, elatorum hominum ac arrogantium stadia non fuerit imitata ? Quod demisso ac humili, uti sensu, ita et habitu, orationem ad Dominum intenderit ? Quod stolam voluptuariis feminis studio quæsitam non admiserit ? quod eum ornatum, quem toto vitæ caste ac sobrie exactæ tempore nunquam admisisset, importuno oblatum tempore, repudiaverit ? Quisnam ergo, inquis, ille ornatus, ac quodnam illud frontale in historia positum, quod ea traditum rejecerit ? Quidam aiunt fuisse illud magnificum diadema ac sponsale, quo dissolutæ mulieres lætis rebus uterentur. Hoc autem maligno aliquo consilio haud absone videatur Annæ oblatum, quo putarent maligni insidiatores intentum illum precandi fervorem remissum iri, importuna quidem voluptate, ejus animi dissoluta tenore, ac cum illa alienum quid a castis suis moribus, ac priori sobrietate præsumeret, ratione cujus despicienda a Deo foret. Idcirco enim tradens puella, suspicionem conatur amoliri, negans accepisse ab aliis, quam ab ea, quæ suis ipsa manibus consecisset : nec nisi obsequii causa, nulloque peiori consilio tradere, quod offerretur. Hoc enim ex operis ipsa domina indicatur. At Anna, nedum ob suspectum dolum, sed quod etiam nunquam ornamentorum ejusmodi usus placuisset, quod tradebatur, ut sceleris occasionem, rejicit. Nunquam, inquit, ipso juventutis flore impensiores cum ornatu indui. Nunquam cum æquanimis essem, ac læta quæque præsentis vitæ viderentur alluere, ita plexis redimiculis delectata sum. Nunquam me regalis sanguinis existimatio, in ejusmodi cogitatum, sublimem egit. Nunquam affluentes divitiæ abduxerunt ut superfluum curam corporis agerem.

Vide autem modestiam Annæ : ut nedum facinore elata sit, sed et rem se agnoverit. Cumque hoc, inquit, non fecerim (7), video me occultorum quo-

(7) Cumque hoc non fecerim. Καὶ τοῦτο μὴ ποιήσασα. Quod nimirum in creatis aliis, nedum animantibus, sed vel elementis ipsis deprehendit, ut nimirum accepta a Deo benedictione, secunda sint,

τῆς ψυχῆς μὴ ἀποτρέμων, κατεφρόνει· πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀπουσίαν ἡλγει μὲν, ὡς στερουμένη τῶν ἐκείνου καλῶν· ἡγεῖτο δὲ ταύτην τῆς κρείττονος εἶναι προμηθείας οἰκονομίαν. Διὰ τοῦτο, καὶ τὸ εὐκατὶν συνιστῶσα πένθος, τὴν τε φανέρωσιν αὐτοῦ ἐπιζητεῖ, καὶ τῆς παιδοποιίας τὴν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν ἐξαιτεῖται Θεόν. Καὶ τί δεῖ τὸ πρὸς ταῦτα μεταλόψυχον αὐτῆς ἀποθαρμάζειν ; ὅπως γὰρ καὶ πρὸς τοὺς τῆς οἰκέτιδος ἐνεδισμούς οὐδὲν τῶν μικροψύχων παθοῦσα, τὴν κατ' αὐτῆς δικαίαν ἀνεπέσχευ ὀργήν· μήτε τι νὴ σφοδρότητι αὐθεντεῖα τῆς δεσποτείας, κατὰ τῆς οὕτω μανικῆς ἐπιπλήξεως χρωμένη, μήτε πρὸς τὴν τῶν οὕτω συγχρωμένων τόλμαν ἀνακτοῦσα.

Τίνα γὰρ εὐλογον ἀφορμὴν ἢ προσονειδίζουσα ταύτην λαβοῦσα παῖς, τὰ παρόλογα ταῦτα προσεπέχεε σκώμματα ; "Οτι ἐνεύχης καὶ συντετριμμένης καρδίας ; καὶ ῥῆ, τὰς τῶν ἐπηρεζομένων καὶ σοβαρῶν ἐπιτηδεύσεις οὐκ ἐμιμεῖτο ; ὅτι ὑποβεβήκοι καὶ ταπεινῷ καθάπερ φρονήματι οὕτω καὶ σχήματι, τὴν πρὸς τὸν Δεσπότην ἀνέτεινε δέξιν ; ὅτι τὴν θρυπτομέναις σπουδαζομένην οὐ προσέτετο στολήν ; "Οτι δὲ ἐν ὅλῳ τῷ βίῳ τῆς σωφροσύνης αὐτῆς οὐ κατεδέξατο κόσμον, τοῦτον ἐν οὐ καθήκοντι προσαγόμενον ἀπωθεῖτο κατὰ ῥῆ ; τίς οὖν οὗτος, φησὶ, καὶ τί τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ κεφαλοδέσμιον κείμενον, ὅπερ ἐπιιδόμενον ἀπωθεῖτο καὶ ἀπέπεμπεν Ἄννα ; Τινὲς φασὶ, μεγαλοπρεπὲς καὶ νυμφικὸν εἶναι διάδημα τὸ τοιοῦτον, ὅπερ ἐν ταῖς παρούσαις εὐφροσύναις, αἱ διακεχμέναι κατεχρῶντο γυναῖκες. Τοῦτο δὲ εἰκὸς, καὶ κακουργίᾳ τινὶ προσάγεσθαι τῇ Ἄννῃ, δι' οὗ ἐδόκει τοῖς κακουργοῦσι τό τε σύντονον αὐτῆς ὑπεριδιδόναι τῆς προσηυχῆς, καὶ διὰ τὴν μὴ κατὰ καιρὸν τερπνότητα, διαχυθῆναι μὲν τὴν γνώμην, ἀλλότριον δὲ τὴν οἰκείαν κατατολμήσαι διαπραΰνασθαι σωφροσύνης, δι' οὗ ἂν καὶ ὑπὸ Θεοῦ παροφείη. Διὰ τοῦτο γὰρ ἡ ἐπιιδουσα παῖς, τὴν ὑποψίαν ἐκβάλλει μηχανωμένη, οὐ παρ' ἑτέρων εἰληφέναι τὸ τοιοῦτον λέγει, ἀλλὰ παρὰ τῆς αὐτοῦργοῦ γεγεννημένης· καὶ πρὸς χάριν μόνην, οὐ πρὸς ἄλλο τι τῶν ὑπονοουμένων ἐπιιδουσύης τὸ προτεινόμενον. Τοῦτο δὲ διὰ τῆς κυρίας ; ἐμφαίνεται τοῦ ἔργου. Ἡ δὲ, οὐ μόνον διὰ τὴν ὑπονοουμένην κακουργίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μηδέποτε τοιοῦτοις ἐπιτερφθεῖσαν χρῆσασθαι κόσμοις, τὸ διδόμενον, ὡς παρανομίας ἀπεπέμπετο πρόξενον. Οὐχ οὕτω, φησὶν, ἐν ἀκμῇ νεότητος ἐκαλλωπισάμενη· οὐκ ἐν εὐθυμίᾳ καὶ τῇ δοκίμῃ τῶν παρόντων διαχύσει, τοῖς οὕτω διαπλεκομένοις ἐπιτερφθῆναι διαδήμασιν· οὐχ ἡ τοῦ βασιλικωτάτου γένους ὑπόληψις πρὸς τὴν τοιαύτην ἐμετέρωσεν ἔννοιαν· οὐ πλούτου περιουσία πρὸς περιττὴν ὑπέστυρε τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν.

Καὶ ὅρα τὸ ταπεινόφρον τῆς Ἄννης· ὅπως πρὸς τῷ μὴ ἐπαίρεσθαι τῷ κατορθώματι, καὶ ὑπόδεικον αὐτὴν εἶναι καταγγέλλει. Καὶ τοῦτο γὰρ, φησὶ, μὴ

ac edant aliquid : atque adeo periodus hæc, quæ desideratur in Regio cod ex quo excerpisi libellum illum Jacobi, inserenda sit post reliquam Annæ precationem, ante oraculum angeli. Alius item

ποιήσασα, ὀφειλὰς ἑαυτὴν ἀγνώστων τινῶν ὑστερημάτων ἀποτινθούσαν ὥς, ὡς προσκυαι-
τῶν δ' τῶν ἀδελφῶν ἐξεταστὴς δεσποτικῆς, πρὸς ἀπό-
δοσιν αὐτῶν καὶ διόρθωσιν, διὰ τῆς παρούσης
ἐγκαλεῖται ταπεινώσεως. Τί οὖν ἡ ἀγνώμων οἰκέ-
τις; Οἷα τῇ εὐγνώμονι κυρία πρόσεισι διὰ τῶν λό-
γων παραμυθία; "Εδεῖ γὰρ αὐτὴν τὸν ὅλον τῆς δι-
καίας ἀναλογιζομένην βίον, λῆξαι μὲν τοῦ παραλόγου
ἐγχειρήματος, ἐπαμῦναι δὲ τῇ δι' εὐχῆς συνεργίᾳ.
Ἐδεῖ ἐν τῷ τῆς δεήσεως αὐτῇ συνταπεινούσθαι και-
ρῷ. "Εδεῖ τῇ ἐκτενεῖ συμπονεῖν ἰκεσίᾳ τοῖς τῆς ἐλ-
πίδος ἀνακτᾶσθαι λόγοις. "Εδεῖ τὸν ἀθήη καὶ μὴ κατὰ
καιρὸν προσαγόμενον καὶ παρ' ἐτέρων κόσμον, συν-
απωθεῖσθαι, ἀποπέμπειν, παράλογον εἶναι δια-
μαρτύρεσθαι, καὶ ξένον τῆς δεσποτικῆς εὐκοσμίας·
ἡ δὲ, πρὸς τῷ μὴ τοιαῦτα βουλευτάσθαι, καὶ ἐπεμ-
βαίνει τοῖς λόγοις, καὶ συνωθεῖ, καὶ χαλεπώτερα τῶν
Ἰουδαίων κατὰ τῆς δικαίας ἐπαφίησι τὰ σκώμματα,
ἀνευρύνουσα τὰ τῆς ἀπαιδίας καὶ ἀναξαίνουσα τραύ-
ματα, καὶ οὐκ ἄδικον αὐτὴν τοῖς συμφύλεταις τραγ-
ωδίαν τεθῆναι προσμαρτυροῦσα. Τί οὖν ἡ γενναιο-
τάτη καὶ μεγαλόφρων Ἄννα; Οὐκ εὐλόγῳ κατὰ τῆς
ὀνειδίζουσας παιδὸς χρῆται θυμῷ· οὐκ ἐξελέγγει
καὶ στηλιτεύει τὴν ἄνοιαν αὐτῆς, καὶ δι' ἐπανάστα-
σιν ἀγνώμονα ἀπωθεῖται καὶ ἐκβάλλει, καὶ ὡς ἀνα-
ξίαν τῆς οἰκείας δεσποτείας, δικαίᾳ τράυτην καθυπο-
βάλλει καταδίκῃ· ἀλλὰ παρ' ὁδοῦσα πάντα μεγαλο-
φυχίας ὑπερβολῇ, ὑπέξεισι μὲν τῆς οἰκείας, τὸν ἀτά-
ραχον δὲ τοῦ παραδείσου καταλαμβάνει χώρον, ἐν ᾧ
παντὸς ἀπαλλαττομένη θορύβου, καὶ ἡσυχίας ἀπο-

rumdam delictorum pœnas luere, quas exigens qui
occulta exquirat Dominus, ut ea dissolutam ac emen-
dem, hacce mihi humilitate indicit. Quid ergo im-
proba ancilla? Quibusnam verbis consolatoriis
probam dominam adit? Par enim erat ut, totam
justæ seminae vitam reputans, tum ab irrationabili
conatu desisteret, tum per suas ipsa preces, eidem
subsidio esset. Par erat ut orationis tempore,
humilis ac compositi ad modestiam animi socia
accederet. Oportebat intentæ supplicationis la-
borum partem in se recipere; verbis, quibus
spem erigeret, recreare. Oportebat, ab aliis etiam
importune oblatum mundum una repellere, repu-
diare, contestari irrationabilem esse, ac a mode-
sto honestoque mundo dominæ alienum. Enimvero
nedum ea id consilii capit, ac ejusmodi aliquid
meditatur, ut etiam verbis adoriatur pariterque
exagitet, ac graviora prae Judæis in seminam justam
improperia jactet, amplians atque refricans sterili-
tatis vulnera, justæque tragicum quid contribulibus
propositam contestans. Quid ergo generosissima ac
magnanimis Anna? Non ea utitur ita adversus
improperantem puellam, quæ videri posset e ra-
tione. Non ejus coarguit traducitque amentiam,
non insurgens improbam submovet, ejicitque, atque
ut suo ipsius indignam obsequio, condigne eam
pœnæ subjicit: quinimo, spretis omnibus præ
excellenti illa animi amplitudine, domo quidem
excedit; captat vero remotum a turbis horti lo-
cum (8). quæsitamque nocta quietem, afflati a Deo

Regius in quo alias legi, non est in manu, in quo
forte non desit. Constanti hactenus omnia in Joachim
vel Annam ex eo libro a Georgio assumpta, tametsi
est mihi difficilis ea illorum opulentia, quæ transi-
tura videbatur in sanctam Mariam unicam eorum
hæredem, quam tamen scimus satis pauperem, indi-
cantque sacra Evangelia, quibus maxime narrant
Christi exordia.

(8) *Remotum a turbis horti locum.* Ἀτάραχον τοῦ
παραδείσου καταλαμβάνει χώρον. Gregorius Nyss.
Orat. illa in Domini Natalem, cum Mariæ historiam
ex suo apocrypho textit, ita refert, post insinuatam
repulsam Joachimæ ac Annæ, ut agit compendio:
Μιμεῖται τοῖνον καὶ αὐτὴ τὰ περὶ τῆς μητρὸς τοῦ
Σαμουὴλ διηγήματα· καὶ ἐντὸς τοῦ Ἁγίου τῶν ἁγίων
γενομένη, ἰκέτις γίνεται τοῦ Θεοῦ, μὴ ἔξω πεσεῖν
τῆς ἐκ τῶν νόμων εὐλογίας, ἐξαμαρτούσα περὶ τὸν
νόμον οὐδέν· γενέσθαι δὲ μητέρα, καὶ ἀφιερῶσαι τῷ
Θεῷ τὸ τιμωτόμενον. Quapropter et hæc imitatur,
quod de matre Samuelis proditum est; cumque ven-
nisset in Sanctum sanctorum, Deo simplex efficitur,
rogatque ne legali benedictione priuatur, quæ nihil
in legem peccasset. Quod si mater evaserit, se quod-
cumque pepererit, ei dedicaturam: quibus videatur
disidere de loco orationis Annæ, ut is, non hortus
fuerit, sed templum, quod unum Sanctum sancto-
rum, ac eximie sanctum erat; ita dictum aliorum
comparatione, uti ipsiusmet comparisone ac reli-
quarum ejus partium, dicebatur adytum, ac sanctior
ille locus, in quem summus sacerdos tanta solempni-
tate semel in anno ingrediebatur. Liberius sit, ut
desiderari aliquid dicamus in Gregorii textu, ac
seripuisse, ἐντὸς τοῦ παραδείσου, ὡς ἐντὸς τοῦ
Ἁγίου τῶν ἁγίων γενομένη. Cum in hortum in-
tasset, veluti in Sanctum sancterum: haud tamen

conjectura careat, cum satis ex tota narratorum
serie liqueat, eum ipsum librum de florare, quem
Georgius exponit, ac librum de Nativitate sanctæ Ma-
riæ, Jacobi nomine, in quo ista, de oratione Annæ in
horto, minime adjertitia sunt, ipsi quoque Eusta-
thio, Epiphanio, ac aliis universim agnita. Vel mel-
lius dici possit, spectare illa Gregorii ad priores
Annæ preces, toto illo tempore quo fuit sterilis,
quo et, Annæ senioris exemplo, assidue fuit in
templo, quantum per rei familiaris necessarium
curam licebat ac sexus honestatem. Haud certe
difficilis ea assiduitas moranti Hierosolymis, ubi
pia traditio est fuisse natam sanctam Mariam, quod et
Damascenus videtur sentire, qua dere Quaresmius in
sua Elucidatione Terræ sanctæ. Sic Gregorius, more
enarratoris, alia omiserit, alia ex suo, integra
historiæ fide, addiderit. Eodem modo Andreas
Cret. orat. in Nativitatem ejusdem sanctæ Mariæ. Καὶ
δὴ τῇ ἐξάρχουσιν Ἄνναν παρατρεχούσας ἐκάτεροι,
τῷ ἱερῷ προσανῆκον· λιταῖς τε τὸν Θεὸν ἐξεμέλι-
στον, δοῦναι λύσιν τῇ ἀτεχνίᾳ, καὶ καρπὸν τῇ στε-
ρώσει· οἱ οὐ πρότερον ἀνέκταν, πρὶν τοῦ ποθομένου
τύχουσι. Ambo itaque exaudibilem illam Annam imi-
tant, assidue in templo erant, Deumque supplicibus
votis, ut orbitatem solveret, ac fructum sterilitati
concederet, sollicitabant. Nec contentionem prius
remiserunt, quam effecti sint voti composites. Nihil
hic de precibus in hortu. At Can. in S. Mariæ Con-
cept. Ode 5: Ἐν παραδῆσῳ εὐχομένης, σοῦ τῆς
φωνῆς ἀκούει ὁ Ὑψίστος, Ἄννα θεόφρων, καὶ καρπὸν
τῆς κοιλίας σου δίδωσι, παραδείσου τὴν ἀνοίξασαν
τὴν θύραν τῆς χάριτος. Dum, pia Anna, in hortu pre-
caris, tuam Altissimus audit vocem, tuque uteri eam
fructum tribuit, quæ horti gratiæ portam aperuit.
Itemque Damascenus et alii.

anmi supplicationes illas ad universorum Dominum A submittit.

Cur vero non cubiculi tranquilla capiat silentia, ubi sensa imo pectore occulta, ac quas parturiret preces, Deo offerret. Quod nimirum, haud omnino pro voto res successura esset, cum plura in precibus efferre haberet, nec per tumultus domesticos, adventantiumque contribulium molestias, pure illic Deo repræsentare liceret. Eadem causa fuit, ut ne templum petens, suæ in eo orationis verba Deo offerret: quanquam illud, universis ejus gentis hominibus stata domus orationis erat. Haud enim vero quæsitæ quietis præstabat moras, multa præbens subvereri, quibus illa interpellanda esset. Apud se namque cogitabat, quam nullis non eam dieteriis appetituri essent, cum solam, ac importunis horis, jugi oratione in templo assiduam viderent, qui jam ante ipsam pariter ac virum, munera ac primitias offerrentes Deo, populumque universum iis demerentes, cæca in eos invidia, pariter offerrentes Judæi, ita conviciis incessissent, et repulissent. Nihil autem vetat, ut ne sic affectam, Judaica insania, furoris cujusdam insimulatura esset, aut motæ mentis ab ebrietate. Sic enim beate illi ac prophetissæ, ejus, inquam, cognomini, seniori Annæ, qui modestia aliis præstituri merito videbatur, pro sacerdotii ratione, quoungebantur, austeriori in eam increpatione, improperabant, ejus ad Deum supplicationem, ebrietatem causati. Anna sane, ex accensa atque sobria ratione, ferventem illam submittebat supplicationem; at illi, ebrietatem arbitrabantur sobrietatem; stultamque garrulitatem, inclytæ femine theologiam putabant. Hæc illi improba insultatione, tametsi beata femina clamores non mitteret, nec incompositis vocibus auditoribus molesta esset, in eam jactabant. Jam quippe Heli sacerdos, quanquam obscure ac submisso loquebatur, os ei obstruxerat (9). *Et Heli sacerdos, inquit, observabat os ejus. Et ipsa loquebatur in corde suo; et labia ejus movebantur, et vox ejus non audiebatur. Et dixit ei puer Heli: Quousque eris ebria? Aufer vinum tuum, et vade a facie Domini.* Quæ ergo Heli ratione ebriam suspicabatur, siquidem videbat cum Deo per orationem colloquia miscentem; siquidem ex prima statim increpatione ei os occluserat? siquidem ea, nihil

* I Reg. 1, 12.

(9) Jam quippe Heli sacerdos os ei obstruxerat. Προεπιστομίσθη. Sic etiam Chrys. hom. de fide Annæ, exponit priora illa verba, *Et Heli observabat os ejus*; de ejus increpatione ad Annam, ac imperato silentio: ut illa prius oraverit, voce quidem modica, ut tamen audiri posset; tumque increpante Heli, cœperit tantum movere labia; qua ejus instantia orandi offensus puer Heli, palam ei ceu petulantior ebrietatem exprobraverit. Sic plane videntur voluisse Septuaginta, adjecta illa voce παιδάριον, quam Hebræa non habent, ut nec Vulg. Visum est petulantius verbum, quam ut in senem pontificem, virum alio-

λαύουσα τῆς ἐπιζητούμενης, τὰς θεοπνεύστους ἐκείνας πρὸς τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην ἀνέπαμπεν ἱκεσίας.

Kal διὰ τί μὴ ταμιεῖον τι ἀπερίκτωπον καταλαβούσα, ἐν τούτῳ τὰ κατὰ τὸ κρύφιον, καὶ τὴν ὡδινωμένην προσευχὴν ἀνέτεινε Θεῷ; Ὅτι οὐκ ἂν οὕτω τὸ πᾶν αὐτῇ τῆς ἐπιθυμίας ἀπήρτιστο, πολλὰ μὲν ἐχούσῃ τὰ κατὰ διάνοιαν διὰ τῆς προσευχῆς ἐκφέρεσθαι μέλλοντα, μὴ συγχωρουμένη δὲ ταῦτα καθαρῶς παραγυμνοῦν τῷ Θεῷ, διὰ τε τοὺς οἴκοι θορύβους, καὶ τὰς τῶν παραγιννομένων συμφολετῶν ἐνοχλήσεις. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, οὐδὲ τὸν ναὸν καταλαβούσα, ἐν τούτῳ τῷ Δεσπότη τὰ τῆς δεήσεως ἀναφέρει βήματα. Καίτοι πᾶσιν οὗτος τοῖς ὁμοφύλοις εἰς προσευχῆς ἀφώριστο τόπον. Ἄλλ' οὐδ' οὗτος αὐτῇ τὸν ἐπιζητούμενον τῆς ἡσυχίας παρείχετο καιρὸν, πολλὰ δίδους ὄφορῶν τὰ διακόπτοντα ταῦτον. Ἐνενοίει δὲ καθ' ἑαυτὴν, ὡς εἰ καὶ καρποφοροῦντας ἤδη, αὐτὴν τε καὶ τὸν ὁμόζυγον πρότερον Θεῷ, καὶ τὸν ὅλον εὐργετούντας λαόν, φθόνῳ τῷ πρὸς αὐτοὺς οἱ συγκαρποφοροῦντες τῶν Ἰουδαίων ἐπυναιδισάν τε καὶ ἀπεπέμφαντο, τίνα κατ' αὐτῆς οὐκ ἂν ἐπενόησαν σκώμματα, μόνῃν αὐτῇ, καὶ παρὰ καιρὸν ὀρώντες διακαρτεροῦσαν ἐν τῷ τῆς προσευχῆς ἐπιμόνῳ; Οὐδὲν δὲ τὸ κωλύον τὴν Ἰουδαϊκὴν παραπληξίαν ὑπήρχε, μανίαν τινὰ, ἢ μέθην, οὕτω διακειμένης αὐτῆς καταψηφίσασθαι. Οὕτω γὰρ τῇ μακαρίᾳ καὶ προφητίδι, τῇ ὁμωνύμῳ ταύτης, φημι, πρότερον Ἄννη, οἱ τῶν ἄλλων ἐπιεικέστεροι δοκοῦντες εἶναι διὰ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀντέχεσθαι, χαλεπῶς ἐπιτιθέμενοι προσωπεῖοιζον· μέθην αὐτῆς τὴν πρὸς Θεὸν διαλοιδοροῦντες ἔντευξιν. Αὐτὴ μὲν γὰρ, ἐκ διαπύρου καὶ νήφοντος λογισμοῦ τὴν ζέουσαν ἐκείνην ἀνέπεμπεν ἱκεσίαν· οἱ δὲ, μέθην τὴν νῆψιν, καὶ βαττολογίαν τὴν θεολογίαν ὑπενόουν. Αὐτοὶ ταῖς παρανομαίαις ἐμπαροينوῦντες, καίτοι μὴ κραυγὴν ἀφίεσης τῆς μακαρίας, μῆδὲ φωναῖς ἀτάκτοις τοῖς ἀκρωμένοις ἐποχλοῦσης, ταῦτα ἔκτωπον· προεπιστομίσθη γὰρ ὑπὸ Ἥλι τοῦ ἱερέως αὐτῇ, καὶ ἡρέμα λέγουσα· Καὶ Ἥλι, φησὶν, ὁ ἱερεὺς, ἐρύλατε τὸ στόμα αὐτῆς· καὶ αὐτὴ ἐλάλει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. καὶ τὰ χεῖλη αὐτῆς ἐκινεῖτο, καὶ ἡ φωνὴ αὐτῆς οὐκ ἤκούετο. Καὶ εἶπεν αὐτῇ τὸ παιδάριον Ἥλι· Ἔως πότε μεθυσθήσῃ; ἀπελάλε δὴ τὸν ὀλβόν σου, καὶ πορεύου ἐκ προσώπου Κυρίου. Πῶς οὖν ὑπενόει μεθύουσαν Ἥλι, εἰ γε Θεῷ δι' εὐχῆς προσομιλοῦσαν ἑώρα· εἰ γε ἐκ πρώτης αὐτὴν ἐπεστόμισεν

qui egregium, congruerent. Ait Philo de anima spiritu exultante Annæ ἴγρο, lib. De ebriet. : Διὸ καὶ λέγεται πρὸς αὐτὴν ὑπὸ παιδάριου τινὸς, οὐχ ἑνὸς, ἀλλ' ὑπὸ παντὸς τοῦ νεωτερίζειν, καὶ τὰ καλὰ χλευάζειν ἀκμὴν ἔχοντος· Ἔως πότε μεθυσθήσῃ; Et ideo dicitur ad eam a quodam puero, non uno, sed a quovis, juvenili petulantia habente bonis subsannandis : Quousque temulenta eris? Vel nisi hoc voluerunt Septuaginta id certe visum sit, exuisse Heli sacerdotem, sic procaci verbo, ac juvenem, seu etiam illiberalē, ac servum, induisse. Utut sit, non tam interpretum est, quam expositorum ea lectio.

ἐπιτιμίας· εἴ γε μὴδὲν τῶν οὕτω διακειμένων διὰ
στόματος παρήγεν; Ἀπρεπὴ γὰρ τῶν μεθύνων,
καὶ παροινούντων τὰ ῥήματα· οἷ, καὶ σιωπᾶν ὕφ'
ἐτέρων ἐκδιδάσκοντες, καὶ παύμενοι σφοδρῶς, τὰς
ἀναιδέας ἐκείνας ἐπαφιδίσι φωνάς· παραπλησίως τοῖς
λόγοις, καὶ τὴν ἀκοσμον ἐπιδεικνύμενοι θεωρίαν. Ἡ
δὲ, τί τοῦτων ἀσχημονοῦσα, τεκμήρια τῆς μέθης
ἐμπαρείχε; Τίνες ἀπρεπεῖς ἠφείε φωνάς; Ποίαν τῶν
σωφρονούντων παρήμειψεν εὐταξίαν; Ὅτι ἀφώνιαν
καταδικασθεῖσα, ἔστεργε τὴν ἐπιτιμίαν; ὅτι τῇ εὐ-
κομίᾳ τοῦ ὀρωμένου σχήματος, τὴν ἐν διανοίᾳ παρ-
εδήλου κατατάσσιν; ὅτι σιγῇ συνεῖχε τὴν ἔνδον τῆς
εὐχῆς ἀναπτομένην φλόγα, καὶ χειλέων μόνων κινή-
σει, τὸ ταύτης ἐνέφαινε διάπυρον; Ἀὐτὴ γὰρ, φησὶν,
ἐλάλει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς, καὶ τὰ χεῖλη αὐτῆς
ἐκινεῖτο, καὶ φωνὴ αὐτῆς οὐκ ἤκουετο. Οὐκ ἔδει
οὖν πρὸς τὴν παραδόξον αὐτῆς ἐκπλαγῆναι καρτε-
ρίαν; Οὐκ ἔδει τὸ εὐσταθὲς τοῦ ὀρωμένου ταύτης
ἀποθαυμάσαι σχήματος; τὴν ἀσίγητον ἐν ἀφώνιᾳ
πρὸς Θεὸν δέξιν; τὴν διηνεχὴ τῶν ὁμμάτων πρὸς
οὐρανὸν ἀνάευσιν; τοὺς ἐκ συνοχῆς καρδίας ἀλαλή-
τους, μᾶλλον δὲ ἀηχέτους στεναγμούς; καὶ γὰρ οὐδὲ
αὐτοῦ; ἔξακουέσθαι παρείχε· διὸ φησι· Φωνὴ αὐτῆς
οὐκ ἤκουετο. Οἱ μὲν, τῶν ἐνάνθρωπων αὐτὴν ἀπα-
κλείουσι καὶ φωνῶν καὶ λόγων· ἡ δὲ, καὶ τὰς ἀνάρ-
θρους ἐπέειχεν ἐνηχῆσαι, μηδεμίαν τοῖς σκόπτουσι
συγχωροῦσα δοθῆναι τὴν ἀφορμήν.

Ἄλλ' αὐτὴ μὲν οὕτω, καὶ τοιαύτῃ τῇ θαυμαστῇ
καρτερίᾳ, τὰς πρὸς Θεὸν ἀνέτεινε δεήσεις· τὸ δ' εἰς
αὐτὴν αὐθαδῶς ἐπισκώπτων παιδάριον, τί φησιν;
Ἔως πότε μεθύσθῃσιν; περίελε δὴ τὸν ὀνόν σου,
καὶ πορεύου ἐκ προσώπου Κυρίου. Ποῖον περι-
ελεῖν οὐκ αὐτῇ προστάσεις; τὸν πρὸς Θεὸν διάπυ-
ρον πόθον; τὸ νηφάλιον τῆς διανοίας; τὴν ἄσιτον
καρτερίαν; τὰς ἐκ ζεύσεως ψυχῆς ἀναπεμπομένας
εὐχάς; ποῦ δὲ καὶ πέμπεις ἐκ προσώπου Κυρίου τὴν
τὰ πάντα περιούσαν, καὶ τὸ ἐκεῖνον μόνον ἐκζητοῦ-
σαν πρόσωπον· τὴν ἐν καρδίᾳ τὸν αὐτῆς συνωκισμέ-
νον ἔχουσα πόθον· τὴν ἀκροατὴν μόνον αὐτὸν τῶν
οἰκείων βλέπουσαν ῥημάτων, ὃν μᾶλλον ἐν τοῖς ἐκ-
τός, ἢ ἔνδον τῆς σκηνῆς, τοῖς τῆς διανοίας ὁμμασι
προδίδεαι;

Καὶ οὕτω μὲν ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ, τῇ
πάλαι συνεπετέθησαν οἱ ἐπισκώπτοντες Ἄννη· ἡ δὲ
νέα καὶ συνετωτάτη πάντων, δεδοικυῖα μὴ τι τῶν
τοιοῦτων πάθοι, τὴν ἐκτενῇ προσάγουσα δέξιν,
ὥσπερ τῆς οἰκίας, οὕτω καὶ τοῦ ναοῦ ὑπεξίστατο·
τὸν ἐρημικώτερον δὲ διὰ τὸ ἥρεμον τοῦ παραδείσου
κταταμύβανει χῶρον, ἐν ᾧ σοφῶς προσκόπτει τὸ εἰ-
λικρινὲς αὐτῇ τῇ; ἐπιθυμουμένης συντηρηθῆσθαι
προσευχῆς. Τάχα δὲ οὐ διὰ τοῦτο, διὰ δὲ τὴν ἔντως
φανερουμένην ἀλήθειαν, τὴν περὶ αὐτῆς; ἥδη προ-
ανφεύωνει διὰ πραγμάτων ἔκθασιν. Τοῖς γὰρ τῇ σκιᾷ
δουλεύειν διατεταγμένοις τῶν νομικῶν ἐθίμων, ὥσπερ
τὰ διὰ καρποφορίας καλλιερούμενα, οὕτω καὶ ἡ τῶν
ἀναγκαίως αἰτουμένων συμπεριεγράφετο προσευχῇ
τῇ ναῷ, ἐν τούτῳ μᾶλλον τῶν ἐκζητουμένων τὴν
ἔκθασιν λαμβάνειν πιστευομένων. Προμηνύει τοίνυν
ἡ τῆς χάριτος ἐπώνυμος Ἄννα, διὰ τῆς οὕτω προ-

illorum qui ita habent, ore proferebat. Sunt quippe
eorum, qui ebrii ac temulenti a vino existunt,
verba inhonesta, ut cum etiam alii cogunt tacere,
ac acerbè cædunt, plenas nihilominus impudentiæ
voces illas mittant, haud se alios exhibentes ad
spectaculum, ac sermonibus habeant. Hæc autem,
quoniam tali turpitudine ostendit se ebriam? Quas
indecoras emisit voces? Quid ei de sobriæ feminæ
compositione decessit? Num eo ebria videatur,
quod damnata ut obmutesceret, indictam lubens
multam suscepit? Num quia visibilis habitus
honestate, internam animi constitutionem ostende-
ret? Num quia accensam internæ orationis flammam
silentio continens, solo labiorum motu, suum ipsa
proferret fervorem? Nam, inquit, *Loquebatur ipsa
in corde suo, et labia ejus movebantur, et vox ejus
non audiebatur*. Nonne ergo præclara illa assiluitas
stuporem conciliare habuit? Nonne visibilis habi-
tus recta compositio fuit admirationi habenda? Nonne illa in silentio loquax ad Deum oratio? Nonne sic jugi contentione erecta in cælum lumina? Nonne gemitus ex angustia cordis, nullo sermone, at neque sono, expressi? Nam neque eos sinibat foris audiri. Idcirco ait: *Vox ejus non audiebatur*. Prohibent illi, ut ne articulatas voces ac verba edat; at illa, ne quam illudentibus occasionem præberet, indistinctos etiam sonos premebat.

Sic enimvero illa, mirabili ejusmodi assiduitate, preces ad Deum submittebat: Quid vero ad eam puer impudentia lacesens? *Quousque, inquit, ebria eris? Aufer vinum tuum, et vade a facie Domini*. Quod vero vinum jubet auferre? Num accensum in Deum desiderium? Mentemne sobriam? Jejuno corpore assiduam instantiam? Quas ex ferventi animo submittit preces? Sed enim quo et a facie Domini eam amandas, quæ aliis omnibus spretis, unam Domini faciem exquirat; cui suum in pectore desiderium fluxum est; quæ, verborum suorum cum duntaxat auditorem videt, quem magis in aliis extra, quam intra tabernaculum, mentis oculis prospicit?

Ac eum quidem modum, illusores, veterem quidem Annam, orationis tempore, una veluti conspuratione, appetierunt: at nova, universisque pruden-
tior, intentam jugemque oblatura orationem, uti a domo, ita et a templo longe abscedit, hortique locum, ab humana consuetudine remotiorem, quietis ergo petit, ubi desideratæ precatationis sinceram puritatem sibi servatum iri sapienter admodum prævidebat. Fors autem non ea ratione, sed propter veritatem revera declarandam, ejus iam ex operibus circa se eventum prædicebat. Quibus enim præscriptum erat ut legalium scitorum umbræ deservirent, uti offerenda munera ac primitiæ, ita et necessariarum rerum per orationem petitio, templi ambitu definita erat, in quo maxime voto-
rum se compotes fore persuasum habebant. Jam ergo cognominis gratiæ Anna, ex oratione, quam

sic offert Deo, exque rationalibus primitiis, prima initia, ut ne eadem loco definatur humana existimatione, prænuntiat. Dei enim ubique præsens, omni loco existens gratia, uti rebus, ita et fidelium opinione habitura est, ut quæ ipsius beneficentiæ sunt in omnibus agat. Hoc sane et Joachim vir ille justus prænuntians, templo se subducens, acceptam illam ac mirabilem orationem in monte offert, quo plane significet, novæ gratiæ adventu, cum figurabilibus umbris carens relinquendum templum, tum in omnibus illustrationis ipsius radios explicatum iri.

Enimvero, quænam sunt precationis Annæ in horto verba? Præstat enim ea sermone producere, ut videamus quid universim decorum habeant. Quamquam sane aliis aliisque ac diversis locis, quam diversam ipsa præcogitasset, offerre consueverat, haud tamen illa aliene unquam a consentaneo ordine habebat: hic vero, ex contrita magis ac submissa mente procedens, nova quædam ac mirabilis insonans, exaudita est. Consentanea quippe ratione incipiens justa femina supplicationem offerre; deplorantis specie beatam illam sermoni humilitatem adjecit. Quamobrem, haud se gentilibus suis ac contribulibus comparans, eorum se benedictione ac gratia ceu indignam, privatam ait; quin et a brutarum quoque animantium, atque ab ipsius inanimis creaturæ similitudine quod spectat ad benedictionem, omnino se alienam factam esse pronuntiat. Idcirco precatione quam solitaria profert, volucrum pariter, ac quadrupedum meminit, bestiarumque, ac terræ, nec non eorum quæ in terra nascuntur; aquarum quoque, ac earum animantium quæ in aquis fetificant, quo se prorsus inutilem ostendat, memoriam facit, indeque solum misericordissimum Deum ad misericordiam provocat ac inflectit.

Verum occupat ille sermones, ac necdum terminum habente Annæ illa oratione, eorum quæ peterentur, spe omni superiorem eventum petenti annuntiat. *Nam ecce, inquit, dum loqueretur, venit ad eam angelus Domini, dicens ei: Exaudivit Deus orationem tuam; concipiesque, ac paries, enuntiabiturque semen tuum in universo orbe.* Exaudivit, qui priusquam mente conciperentur, noverat precationis verba, quique ea ineffabili ratione rependit. Audivit orationem, qui orationem ciet, facitque exaudiri. Audivit precationem ex animo contrito submissam, qui in eo idcirco requiescit; qui ejus delectatur modestia ac humilitate. Audivit orationem, qui ejus olim eventum prophetarum vocibus prædixit. Precationem audivit, qui ejus fructum facturus erat auditum universis creatis. *Enuntiabitur enim, inquit, semen tuum in universo orbe.* Enuntiabitur terrarum orbi celebratissima ejus gloria; sola ejus, præclara fama celebris fructificatio; illustrissima creatorum gloriatio ac decus. Enuntiabitur humanæ illud naturæ facundum os; rationalis eorum defensio, quibus pudor abstulisset verba, de

Α φερομένης Θεῷ δεήσει; καὶ λογικῆς καρποφορίας, ὡς ἀρχὴν ἔδει τοῦ μὴ τόπῳ περιχλίσσθαι ταῖς ἀνθρωπίναις ὑπονοίαις λαμβάνει. Ἐν παντὶ γὰρ τοῦ ἐν ἅπασιν ὄντος Θεοῦ χάρις τυγχάνουσα, τὸ τὰς οἰκειάς ἐνεργεῖν ἐν ἅπασιν εὐεργεσίας, ὥσπερ τοῖς πράγμασιν, οὕτω καὶ ταῖς τῶν πιστευόντων ὑπόληψεσιν ἐξεῖ. Τοῦτο δὲ καὶ Ἰωακείμ προαγορεύων ὁ δίκαιος, τοῦ ναοῦ μὲν ὑποχωρεῖ, ἐν τῷ ὄρει δὲ τὴν εὐπρόσδεκτον ἐκείνην καὶ θαυμαστὴν ἀναφέρει δέησιν, δηλῶν ἐντεῦθεν, ὡς τῆς νέας χάριτος παραγινόμενης, ἔρτημος μὲν τῶν τυπικῶν ἐπισκιάσεων ὁ ναὸς καταλειψθήσεται, ἐν ἅπασιν δὲ τοῖς οὔσι τῆς ἐλλάμψεως αὐτῆς αἱ ἀκτίνες διαταθῇσονται.

Ἄλλὰ τίνα τὰ τῆς εὐχῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς Ἀννης ῥήματα; Καλὸν γὰρ ταῦτα τῷ λόγῳ παραγαγεῖν, καὶ τὸ κοινοπρεπὲς αὐτῶν κατιδεῖν. Ἐν ἅλλοις μὲν γὰρ καὶ διαφοροῖς τόποις, εἰ καὶ διάφορος αὐτῇ προσηκουσμένη προὔτειντο αὐτῇ, ὅμοις τῆς ἀκούθου τάξεως οὐκ ἄλλοτρίως εἶχεν· ἐνταῦθα δὲ ἐκ συντετριμμένης μᾶλλον καὶ ὑποδεηκυίας ψυχῆς προερχομένη, καὶνὴ τις καὶ παράδοξος ἐνηχουμένη ἐξηκούετο. Ἀκολουθεῖ γὰρ καταρξαμένη τὴν ἱκεσίαν ἀναφέρειν ἡ δικαία, ἐλεεινολογίας ἐν τάξει τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἐπεισάγει τῷ λόγῳ ταπεινῶσιν. Διὸ οὐχ ὁμογενέτι καὶ ὁμοφύλοις ἑαυτὴν ἀντιπεριτιθεῖσα, τῆς ἐκείνων εὐλογίας καὶ χάριτος ἀπεστερηθῆαι δι' ἀναξίτητα λέγει, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ τῆς ἀψύχου κτίσεως τῆς κατὰ τὴν εὐλογίαν ὁμοιώσεως ἄλλοτριοῦσθαι πάντῃ καταποφαίνει. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ μονωδομένῃ προσευχῇ, πετεινῶν καὶ τετραπύδων, θηρίων τε καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ φουμένων· ὕδατων τε καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐγγονιζόντων ζώων περιεσάγει μνήμην, ὡς ἂν τὸ ὀφρὸν ἑαυτῆς καθυποδείξῃ, κἀντεῦθεν εἰς ἔλεος τὸν μόνον συμπάθεστατον ἐφελκύσθαι Θεόν.

Ἄλλὰ προφθάνει τοὺς λόγους οὗτος, καὶ πρὶν εἰς πέρας τὴν προτεινομένην ἐλθεῖν δέησιν, τὴν τῶν αἰτουμένων ἐκθασιν ὑπὲρ ἐλπίδα πᾶσαν εὐαγγελίζεσθαι τῇ αἰτουμένῃ. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶ, λαλοῦσης, ἀγγελος Κυρίου ἦλθε λέγων αὐτῇ· Ἐπήκουσεν ὁ Θεός τῆς δεήσεώς σου· καὶ συλλήψῃ καὶ γεννήσεις, καὶ λαληθήσεται τὸ σπέρμα σου ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ. Ἐπήκουσεν, ὁ πρὶν ἐννοηθῆναι τὰ τῆς δεήσεως ῥήματα, γινώσκων ταῦτα, καὶ ἀναμετρῶν ἀπορρήτως ἥκουσε δεήσεως, ὁ ταύτην κινῶν καὶ ἀκούεσθαι πάρασκευάζων. Ἦκουσεν ἐκ συντετριμμένης ψυχῆς προτιούσης εὐχῆς, ὁ διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ ἐπαναπαυόμενος· ὁ μετριοπροσύνη τῇ ταύτης ἐπιτερόμενος. Ἦκουσε τῆς δεήσεως, ὁ διὰ προφητικῶν φωνῶν τὴν ἐκθασιν αὐτῆς προαναφώνησας. Ἦκουσε προσευχῆς, ὁ ἀκουστὸν τῇ κτίσει τὸν ἐκείνης ποιήσαν καρπὸν. Λαληθήσεται γὰρ, φησὶ, τὸ σπέρμα σου ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ. Λαληθήσεται τῇ οἰκουμένῃ τὸ πολυθρύλλητον αὐτῆς καύχημα· ἡ μόνη διαδόχτος αὐτῆς καρποφορία· τὸ περιώνυμον τῶν κτισμάτων ἐγκαλλώπισμα. Λαληθήσεται τὸ ἅλalon τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στόμα· ἡ

εὐλογοῦσιν τῶν σιγησάντων ἀπολογία· περὶ ἧς δεδο-
 ξασμένα ἐν πάσῃ λογικῇ φύσει λαληθήσεται· ἧς
 νοερὰ δυνάμεις τὰ μεγαλεῖα διανυμνήσουσιν· ἧς
 τὴν δόξαν ἀνακηρύξουσι. *Λαληθήσεται τὸ σπέρμα*
σου ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ. Σὺ μὲν γὰρ, φησὶν, ὦ
 Ἄννα, οὐ τοσοῦτον τῆς τοῦ γένους ἕνεκα διαδόχῃς,
 καὶ τῆς καρποφορίας τῆς φύσεως, τὴν ἐπιμονὴν καρ-
 τερίαν, καὶ τοὺς δι' εὐχῆς ἀγῶνας καταβάλλῃ· καρπο-
 φορεῖς γὰρ τὴν τῶν ἀρετῶν ἀφθονίαν τῷ Θεῷ· ὅσον
 διὰ τὴν ἐξακουσθησομένην ἐν τῷ γένει τῆς παιδοποιίας
 φήμην, τῶν ὄντινών μὲν τῆς ἀτεκνίας ἀπαλλαγῆναι,
 συναριθμεῖσθαι δὲ καὶ συλλαλεῖσθαι μητράσι, καὶ
 τῆς εὐλογίας ἐκείνων μὴ ἀποκρίνεσθαι. Ὁ δὲ τῆς
 δεήσεώς σου καρπὸς, καὶ ἡ τῆς φύσεως εὐφορία, οὐ
 μόνον ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ἣ ἐν τοῖς συμφυλέταις λαλη-
 θήσεται καὶ μεγαλυνθήσεται, ἀλλ' ἐν ὅλῃ διαδοθηθή-
 σεται τῇ οἰκουμένῃ· ἐν βασιλεῦσι καὶ δυνάσταις·
 ἐν ἱερεῦσι καὶ δικαίοις· ἐν πολυγλώσσοις ἔθνεσιν· ἐν
 σοφοῖς καὶ ἀσόφοις· ἐν τοσοῦτοις ὁ σὸς λαληθήσεται
 καρπὸς· εἰς τοσοῦτων διηχηθεὶς ἀκοῆς, καταλλήλως
 τοῖς οἰκείοις μεγαλυνθήσεται παραδόξως.

Τί οὖν ἡ μακαρία καὶ μεγαλόψυχος Ἄννα; οἷον
 ἀντιδωρὸν τῷ τὴν τοιαύτην παρεχόμενῳ δίδωσιν
 εὐλογίαν; Οὗται τὸν εὐεργέτην ἀμείβεται ταῖς δω-
 ρεαῖς; Οὕτως τὰς τῆς χάριτος ὀλοκαρπώσεις ἀναφέ-
 ρειν κατεπαγγέλλεται; Οὐκ ἀναθημάτων πολυτέ-
 λειαν· οὐ τὰ ἐξ ἀλόγων ζώων θύματα· οὐ καρ-
 πῶν ἀπαισχύνει· οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀντεισφερομένων
 καλλιεργημάτων, ἀλλ' αὐτὴν τὴν δεδομένην αὐτῇ καρ-
 ποφορίαν τῆς φύσεως· αὐτὸ τὸ εὐκατεῖον αὐτῇ καὶ
 ποθητὸν βλάστημα, ὑπὲρ οὗ αἱ ἐπιμοναὶ δεήσεις,
 καὶ τὰ θαψιλῇ κατεχέοντο δάκρυα· ὑπὲρ οὗ καὶ
 ἐναγώνιοι καρτερίαι, καὶ ὑπεροφίαι τῶν εὐπαθεῖν
 παρασκευαζόντων ἀπάντων. Ζῇ γὰρ, φησὶ, Κύριος
 ὁ Θεός μου, *ἐὰν γεννήσω εἰτε ἄρσεν, εἰτε θῆλυ,*
προσάξω αὐτὸ δῶρον Κυρίῳ τῷ Θεῷ μου, καὶ
ἔσται λειτουργοῦν αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας. Ὅρα
 τὸν πρὸς Θεὸν τῆς Ἄννης διάπτρον πόθον· ὅρα τὴν
 ὑπερβάλλουσαν αὐτῆς μεγαλοψυχίαν· ὅρα ὅπως διὰ
 τῆς παρούσης ἀφιέρωσης, καὶ τὴν ἀφθόνην τῷ Θεῷ
 τῶν ἐκτὸς προσαγομένην καρποφορίαν ὑπέδειξεν.
 Εἰ γὰρ τὴν δεδομένην τῆς φύσεως εὐλογίαν, ψυχῇ
 τε εὐθυμίαν, καὶ τῶν πόνων παραμυθίαν, οὕτως
 ζεοῦση προαιρέσει Θεῷ ἀνατίθῃσι, τίνας ἂν τῆς λοι-
 πῆς ἐφείσατο κτίσεως; Τί οὐκ ἂν αὐτῷ τῶν τιμιω-
 τέρων ἀφιέρωσεν;

Καὶ σκόπει τὴν θαψιλὴν τῆς γνώμης αὐτῆς. Οὐ
 διαστείλει· Ἄν ἄρσεν τύχοι τὸ γεννώμενον ἀποδώσω
 αὐτὸ Κυρίῳ τῷ Θεῷ· ἀλλὰ, *κὰν ἄρσεν εἴη, κὰν*
θῆλυ. Ἀπλήστου πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἡ ὑπόσχεσις·
 ἀκατασχέτου τοῦ πρὸς αὐτὸν πόθου δείγματα τὰ
 ἐπαγγελλόμενα. Αὐτὴν μόνον εἶναι φησι προτιμότε-
 ρον δίκαιον, ὥσπερ τὴν τῶν ἄλλων ἐκλογὴν, οὕτως
 καὶ τὴν καρποφορίαν, ὅποια ἂν τύχοι, ἀπολαμβάνειν
 τῆς φύσεως. Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν, Ἐὰν ἄρσεν εἴη τὸ
 γεννώμενον, προσάξω αὐτὸ Κυρίῳ τῷ Θεῷ, ἀπεισιώ-
 πησε δὲ τὴν τοῦ θήλεος προσηγορίαν, ἐνομήθη ἂν
 τὴν ὀλόκληρον ἀφιέρωσιν ἀκρωτηριάζειν, τὸ ἀπο-
 σιωπηθὲν ἐν τῇ ὑπόσχεσι· νῦν δὲ τὸ τε ἄρσεν

qua gloriosa dicenda sunt ac enuntianda in universa
 rationali natura; cujus intellectrices virtutes ma-
 gnalia canticis celebrant; cujus gloriam prædicant.
Enuntiabitur semen tuum in universo orbe. Tu si-
 quidem, inquit, o Anna, non tam generis succes-
 sionem, ac naturæ fructum ambiens, assiduitatis
 illius constantiam, ac precum certamina impendis
 (quippe quæ uberes virtutum fructus offeras Deo):
 quam ut nascituræ prolis audita in gentilibus fama,
 ab sterilitatis opprobriis liberetis, nec ab eorum
 benedictione excludaris: enimvero, tuæ illius ora-
 tionis fructus, ac naturæ secunda editio, nedom in
 Israele, ac gentili tuo populo enuntiabitur ac ma-
 gnificabitur, sed et in universo orbe celebris habe-
 bitur: in regibus ac principibus, in sacerdotibus ac
 justis; gentibus diversarum linguarum; in sapien-
 tibus et insipientibus. In tam multis, inquam,
 enuntiabitur tuus ille fructus: in tam multorum
 diffamatus auribus, congrua mirabilibus ejus
 magnificentia honoribusque augebitur.

Quid igitur beata ac magnifica Anna? Quodnam
 munus tanta se benedictione donanti rependit?
 Quibus donis benefico retribuit? Quas se grati animi
 monumento oblationes facturam promittit? Non
 pretiosa vovet donaria, non victimas irrationalium
 pecorum; non frugum primitias; non si quod aliud
 sacrificium rependi potest? sed enim ipsum, quem
 Dei largitate accipit, naturæ fructum; ipsum de-
 precabile ac desiderabile germen, cujus ergo assidue
 illæ agebantur preces, ac uberes oculis defluebant
 lacrymæ; cujus, inquam, gratia, cum laboriosæ as-
 siduitatis certamina, tum universorum, quibus bene
 quis fausteque habeat, despectio. Viri, enim, in-
 quit, *Dominus Deus meus, siquidem vel masculum vel*
feminam peperero, donum offeram Domino Deo meo:
erique ipsi ministrans omnibus diebus. Vide accen-
 sum Annæ in Deum desiderium. Vide excellentem
 ejus animi magnitudinem. Vide ut presenti spon-
 sione ac voto, quam abunde externam substantiam
 ejusque primitias offerret Deo, ostenderit. Quæ
 enim concessam naturæ benedictionem, animique
 oblationem, ac laborum solatium, ferventi adeo
 proposito, offert Deo, quonam alio e tota substan-
 tia erogando parcior fuerit? Quodnam charissimo-
 rum pignorum non Deo addiderit?

Attende vero ejus animi magnificentiam. Non dis-
 cernit: Siquidem peperero miraculum, cum Do-
 mino Deo tradam; sed, *Sive masculum, sive feminam.*
 Insatiabilis in Deum dilectionis votum hoc: impo-
 tentis in Deum desiderii argumentum isthæc polli-
 citatio. Ille solum, inquit, jus, potius habendum,
 ut sicut rerum aliarum delectum, ita naturæ fru-
 ctum ac primitias recipiat, quæcumque tandem illæ
 fuerint. Nam si dixisset: Siquidem peperero ma-
 sculum, offeram eum Domino Deo; feminæ au-
 tem nomen tacuisset, videri potuisset, quod in
 voto tacitum esset, oblationem integritate minuire.
 Nunc autem, masculum pariter ac feminam spon-

sione complexa, cum ineffabilem suam in Deum A
universis prælatum dilectionem ostendit, tum sermonem ab omni alia suspicione purum reliquit : quanquam nusquam ex Scriptura novimus, vel in consecrationibus (10), fuisse feminam oblatam Deo; atque in primis ut ministris in templo accensere-tur. Hæc nihilominus exsuperanti pietate, novum hoc in voto facit, novationem ea re futuram prophetans. Sola quippe feminini sexus, quæ sola naturæ primitiæ esset, cum promissa, tum Deo charissimum anathema, tradita est. Et enim; O veracem pollicitationem! O promissionem, majora beneficia, quam ut oratione exprimi queant, naturæ prænuntiantem! O oblationem sacratissimam! O plenam religiosa pietate ejus voluntatem, quæ suæ spiri, fructum talem, eaque Deo ad-dictum voluit ratione! Qua hæc parte oblatio, Abraham oblationi non præstet: Num ratione temporis quæ orationem præcessit? Num temporis ipsius orationis? Num modi oraculi de cælo delati? Num denique ut magnificentiam species promissionis? Nec ullam vero, oblatis muneris excellentiæ mentionem volo. Nullam enim admittit comparisonem, quod unum universis creatis Deo charius est; offerentis autem accensissima in Deum dilectio et habenda admirationi, et claro præconio celebranda sit. Quippe etiam ipsa obtulit, quemadmodum Abraham: ille enimvero, præcepto obsequens, obedientiam implebat; hæc autem voluntatis propriæ fructum ac primitias litabat. Obtulit ille Unigenitum, ut promissionem species, non ut omnino prolis editionem; hæc autem, unam ac unigenam obtulit naturæ benedictionem, quam multorum laborum ac intentæ orationis fructum accepisset.

Laborum namque, ac immensorum certaminum facinus sunt, si quæ bonorum retributiones ratione majores, ac quam sermone explicari queant, existunt. Laboribus subvectæ preces, ad Deum feruntur. Laboribus haud secus ac igni, anima probatur. Æternorum bonorum beata possessio, laboribus re-penditur. Laboribus propensio in Deum, ascensioque

(10) *Fuisse feminam oblatam Deo.* Sic certe Exod. xiii, 12. *Quidquid habueris masculini sexus consecrabis Domino*: quibus verbis explicatur lex præmissa primogenitorum n. 2, ut solum comprehenderet masculos. Verum ut non erat puellarum oblatio præcepta, ita nec videtur prohibita, ut oblatio ejusmodi omnino singularis fuerit in Maria, quemadmodum indicat noster Georgius. Communem facit Epiphanius in Anchorato n. 60, cum sic ait: Οἷτος ὁ Ἰωσήφ, γέροντων καὶ χήρος, κατὰ ἀνάγκην τῶν κληρῶν βαλλομένων ἐπὶ χήρους καὶ ἀγάμου; καὶ ἑκάστην φυλὴν εἰς τὰς ὑπὸ ναοῦ παρόντας, διὰ τὸ ἀφιερῶσθαι ἐν τῷ ναῷ τοῖς πρωτοτόκοις; παῖδας, ἀρρένας τε καὶ θηλείας. Ἐλαβε κατὰ κλήρον τὴν ἀγίαν Παρθένον Μαρίαν· *Hic Joseph, cum esset senex ac viduus, pro earum sortium necessitate, quæ per singulas tribus in viduos ac calibes mittebantur ad virgines in templo educatas; solebant enim in templo consecrari primi liberi utriusque sexus; præ-sentiam Virginem Mariam sorte accepit*: quibus duo dicit, alterum consuevisse oblatas Deo puellas primo-genitas cujuscunque tribus ad annos usque nobiles

καὶ θῆλυ ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ περιλαβοῦσα, ἔδειξε μὲν τὴν ἀφαιρῶσαν αὐτῆς ἀγάπην τοῦ προτιμωμένου Θεοῦ, καθάρῃ δὲ πάσης ἄλλης ὑπονοίας τὸν λόγον κατέλιπε· καίτοι, οὐκ ἂν ποῦ τῆς Γραφῆς κατανοήθη ἡ ἐν ἐπαγγελίαις ἡ ἐν ἀφιερῶσει Θεῷ ἀνατιθέμενον θῆλυ· καὶ μάλιστα ἐν τῷ ναῷ τοῖς λειτουργοῖσι συναριθμούμενον. Ἄλλ' ὅμως ὁ ὑπερβολῇ φιλοθεῖας αὕτη, καίνουργεῖ τοῦτο ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ, προφητεύουσα τὴν ἐσεσθαι μέλλουσαν ἐν τῷ πράγματι καινοτομίαν· μόνῃ γὰρ τῆς γυναικείας φύσεως, ἡ μόνῃ τῆς ἀνθρωπότητος ἀπαρχῇ, καὶ ὑπεσχέθη, καὶ ὑπέριμον ἀπέδωκε Θεῷ ἀνάθημα. Ἄλλ' ὡς ὑποσχέσεως ἀδίαφύστου! ὡς ἐπαγγελίας τὰς ὑπὲρ λόγον τῇ φύσει προσπαγγελλομένης εὐργεσίας! ὡς προσφορᾶς ἱερωτάτης! ὡς φιλοθέου προαιρέσεως, τῆς τοιαύτης καὶ οὕτως ἀποδιδούσης τὴν τῆς οἰκειᾶς ἐλπίδος καρποφορίαν Θεῷ! Τίνι τῆς Ἀβραὰμ δλοκαρπώσεως αὕτη οὐχ ὑπερτεθῆσται λόγῳ, Ἄρα τῷ καθηγούμενῳ χρόνῳ τῆς περὶ αὐτῆς δεήσεως; Ἄρα τῷ ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ, Ἄρα τῷ τρόπῳ τοῦ θεῖον δεδομένου χρησμοῦ; Ἄρα ἂν τῷ μεγαλοφύχῳ τῆς ὑποσχέσεως; Καὶ σιωπάσθω τὸ τῆς προσφορᾶς ὑπερανὰδεηχός· οὐδὲ γὰρ συγκρίσει καθυποβάλλεται, Θεῷ μόνον πάντων ὑπερτετιμημένον κτισμάτων· τῆς δὲ προσταγούσης ἡ διαπυρωτάτη πρὸς Θεὸν ἀγάπη, καὶ θυμαζίσθω καὶ διευφημίσθω. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη καθάπερ Ἀβραὰμ προσήνεγκεν· ἄλλ' ὁ μὲν παρὰ καλεῖσθαι ὑπακοὴν ἐπλήρου, ἡ δὲ προαιρέσεως οἰκειᾶς καρποφορίαν ἀπέδιδου· καὶ ὁ μὲν, τῇ τῆς ἐπαγγελίας, οὐ τῷ τῆς τεκνογονίας λόγῳ, Μονογενῇ προσήγεν· ἡ δὲ μόνην, καὶ μονογενῇ τῆς φύσεως εὐλογίαν, καὶ ἦν πόνηον πολλῶν καὶ ἐπιτεταμένης δεήσεως καρπὸν ἐκομίστατο.

Πόνων γὰρ καὶ τῶν καθ' ὑπερβολὴν ἀγώνων ἔργον, αἱ ὑπὲρ λόγον τῶν καλῶν ἀναποδόσεις εἰσι. Πόνους αἱ προσευχαὶ πεπερούμεναι, πρὸς Θεὸν ἀναφέρονται· πόνοις τὸ μέγα τῆς ἀρετῆς κατορθοῦται χρέμα· πόνοις καθάπερ πυρὶ τὸ δόκιμον τῇ ψυχῇ περιγίνεται· πόνων ἀμοιβὰς, τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν αἱ ἀπολαύσεις τυγχάνουσιν· πόνοις ἡ πρὸς Θεὸν νεύσις, ἀνάβασίς τε

in templo educari; alterum consuevisse easdem sortito tradi nuptui viduis contribulibus: quod tamen de viduis universim minus placet. Quidni enim D etiam traderent virginibus? Videtur Epiphanius velle, eam in templo educationem consequenter habuisse ad legem primogenituræ, nec minus illa fuisse communem, quod etiam non placet: atque hoc tantum sensu ejus rationem probaverim, ut quia Dominus præcepisset sibi offerri primogenita, ex iis tantum possent puellæ virgines Deo sacræ in templo educari. Causam propriam oblatæ Mariæ perstringit Andreas Cretensis oral. in ejus Natalem: quod nimirum cœlesti dono ex sterili nata esset. Ἐπειδὴ προῆλθεν ἐκ τῆς ἀγόνου μητρὸς, ἡ ἐκ μήτρας τὸν στάχυν τῆς ἀφραρσίας ἐκφύσασα, τῷ ναῷ ταύτην, τῆς ἡλικίας τὸ πρῶτον ἀγούσαν ἄνθος, οἱ τεκόντες προσάγοντες ἀνέθεσαν· *Quod prodidisset ex matre sterili, quæ epicum immortalitatis edidit, eam parentes, primo ætatis flore, in templo obulerunt.* Hoc unum singulare habuit Annæ votum illud, ut perpetuo anathemate edendam prolem Deo addiceret. Ἔστι λειτουργοῦν αὐτῇ πάσα; τὰς ἡμέρας,

ἐμοῦ καὶ οἰκείωσις ἐγγίνεσθαι πέφυκεν. Ἄλλ' ὑπὲρ ἅ
 μὲν πόνων ἀμοιβῆς, ταῦτα τῷ ἀληθεῖ κρίνεται λόγῳ,
 εἰ καὶ εὐτελῶν τινων καὶ μικρῶν, ὑπὲρ διάνοιαν
 βῆτα, ἀντιδίδονται. Τίς γὰρ οὐ μόνον καταβληθεῖη,
 ἀλλὰ καὶ ἐπινοηθεῖη πόνος, ὃ καὶ τῷ πολλοστῷ δο-
 κοῦντι τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἀντιστηκῶν ὑπονοούμενος;
 Ποίων ἀγίωνων ἔργων ἢ πρὸς οὐρανὸν γένοιτο ἂν
 ἀνάβασις; Τίνων πόνων κλίμακας αἱ πρὸς τοσοῦτον
 ὕψος ἐφικνεῖσθαι δυνάμεναι; Ποίων τῶν ἐν ἐπικλήρῳ
 καὶ βεούσῃ ζωῇ καταβαλλομένων ἰδρώτων, αἱ τῶν
 αἰωνίων καὶ ἀκηράτων εἰσὶν ἀντιδόσεις; Τίνας ἂν τις
 κατ' ἀξίαν τῆς οἰκειώσεως τοῦ Δημιουργοῦ πόνους
 ἐπιδείξειτο· οἷον ἂν ἐαυτὸν οἰκεῖον τῆς ἐκείνου ἐνοι-
 κήσεως κατασκευάσειεν οἰκητῆριον; Ἐνοικήσω γάρ,
 φησὶν, ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω. Καὶ πάλιν·
 Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα. Τοῦτο τῶν ἐν ἐλπί-
 σιν ἀγαθῶν τὸ πέρας· τοῦτο ἡ οὐράνιος βασιλεία·
 τοῦτο ἡ τῆς αἰωνίου τρυφῆς ἀπόλαυσις· τοῦτο ἡ
 εὐδαιμονία· ἡ δὲ διηγεῖται ἀπὸ τῆς ἀγαθότητος· ἡ
 ὑπερβαίνουσα, οὐ μόνον πόνους, ἀλλὰ καὶ πάντα
 νοῦν ἀνταπόδοσις. Ὅπως ὡς οὐδεὶς πόνος, οὐ μόνον
 οὐκ ἀντιμετρεῖται, ἀλλ' οὐδ' ἐπινοεῖται τῇ μακαρίᾳ
 τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν ἀπολαύσει; Ἀλλὰ καὶ
 τοσοῦτον τῶν ἡμετέρων ἀπολειπόντων ἀγώνων, καὶ
 οὕτω τῶν δι' ἀρετὴν ἰδρώτων τῶν ὑπὲρ λόγον ἐκεί-
 νων ὑποβεβηκότων ἀμοιβῶν, ὅπως εὐτελῶν καὶ σμι-
 κροτάτων πόνων, τὴν ὑπὲρ ἐννοίαν ἀπλάουσιν ὃ
 ὑπεράγαθος ἀντιδώσει Δεσπότης. Μικροὶ γὰρ καὶ οὐ-
 λενδοὶ ἄξιοι λόγου τῇ ἐκείσε παραβαλλόμενοι μακα-
 ρότητι, οἱ τῆς ἀνθρωπίνης σπουδῆς καταλογίζονται
 πόνους, καὶ τὸν ὅλον τις ἐν αὐτοῖς κατατρίψει βίον·
 καὶ ἀγῶνα συνεχῆ ὅλην ἐπιδείξεται ζωὴν. Καὶ πο-
 λυπλασιάζων ταύτην εἰς ἑκάστην, ἢ καὶ δις τοσοῦτον,
 ἢ καὶ τρις ἢ καὶ μυριάκις τὸν χρόνον ἐπεκτείνεται τῆς
 βιώσεως, ἐν ᾧ χρόνῳ τοὺς ἐπιμόνους ὁ τοιοῦτος τῆς
 ἀρετῆς διανύσειεν ἀγῶνας, οὐδὲν ἐν συγκρίσει φανή-
 σεται τῶν ἐλπιζομένων ἀντιδόσεων ἀγωνισάμενος.

Διὸ μικροῖς καὶ εὐτελεῖσι πόνοις, τὰς ἀνυπερβλή-
 τους ἀμοιβὰς περιποιησώμεθα· τὸν πλοῦτον τῶν
 ἀδαπανήτων ἀγαθῶν θησαυρίζωμεν. Μικρὰ δὲ λέγω
 καὶ εὐτελῇ, μὴ τὰ δοκοῦντα μόνον εἶναι τοιαῦτα
 ἡγεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς διηγεῖται τῆς ὅλης ζωῆς
 ἀγῶνας· τὴν ἐπίμονον τῆς ἀρετῆς ἀθλήσιν· τοὺς
 ἀδιαλείπτως καὶ θερμῶς ὑπὲρ αὐτῆς καταβαλλο-
 μένους πόρους. Τοιαῦται γὰρ αἱ τοῦ μεγαλοδωροῦ
 Δεσπότητος ἀμοιβαί· τοιοῦτος ὁ ὑπερβλύζων αὐτοῦ
 τῶν ἀντιδόσεων πλοῦτος· οὕτω φιλανθρωπίας καὶ
 ἀγαπῆς λόγου ὑπερβολῇ, ὀλίγα τῶν ἀπειρῶν· καὶ
 πτωχὰ τῶν πλουσίων· καὶ ἐπικηρα τῶν αἰωνίων
 ἀγαθῶν ἀντικαταλλάττεται. Ἀνευδεῖς γάρ ἐστι τῶν
 προσαγομένων, μόννης τῆς τῶν προσαγόντων ἐπι-
 δεξιόμενον σωτηρίας, διὰ τοῦτο, οὐ τῇ τῶν προσφε-
 ρομένων ποσότητι τοσοῦτον, ὅσον τῇ τῆς προαιρέ-
 σεως τῶν προσαγόντων ἐπινεύει ποιότητι, ὁ μόνος
 κλύσιος δωροδότης· ὁ ἀκατανόητος ἔχων εὐσπλαγ-

ac conciliatio, snapte natura comparatur. Cæterum
 bona hæc, ceu pro laborum retributione revera com-
 putantur, tametsi cogitatum omnem superantia, pro
 vilibus ac exiguis rependantur. Quis enim tantus
 labor, nedum ipsa re impendatur; sed vel animo co-
 gitetur, ut vel minima parte e bonorum illorum
 regione appensus, aliquid videatur? Quorum rogo
 certaminum opus sit ascensio in cælum? Quorum
 putes laborum gradus, ut ad tantam subvecii sint
 sublimitatem? Quorum mortali ac fluxa vita impen-
 sorum sudorum, æternorum ac immortalium præ-
 mia bonorum. Quosnam quis labores exhibeat, ut
 condigne necessitudinem illam cum auctore prome-
 reatur? Quam se domum propriam præstet, in qua
 ille inhabitet? *Inhabitabo*, enim, inquit, *in eis, et*
inambulabo ¹⁰: Et iterum: *Ego et Pater veniemus* ¹¹.
 Hic bonorum in spe nobis repositorum terminus:
 cæleste hoc regnum; hæc voluptatis æternæ beatæ
 possessio: hæc lætitiæ interminabilis; hæc jugis
 exultatio; hæc retributio, nedum labores, sed et
 omnem intellectum exsuperans. Vides, ut nullus la-
 bor, nedum re ipsa exæquet, ac neque quidquam
 æqualis beatæ repositorum bonorum fruitioni,
 menti occurrat? Tametsi vero, nostra certamina
 adeo deficiant, assumptique virtutis ergo sudores,
 sic pro retributionum illarum, ratione majorum
 præstantia, exigui sint, perquam tamen optimus
 Dominus, vincentem cogitatum beatitudinem pro
 sic vilibus ac perquam exiguis, retribuet. Plane vero
 exigui ac nullius momenti videantur humano studio
 collati labores, ut quis futuro ævo repositæ felici-
 tati comparet, tametsi totam in eis vitam insum-
 pserit; tametsi vitæ tempus totum, certamen iuge
 ostenderit. Tametsi in annos centum, in ducentos,
 in trecentos, in sexcentos ac innumerabiliter plures
 vitam protraxerit, totoque eo tempore virtutis cer-
 tamina perseveranter confecerit, nihil tamen præ
 bonorum in spe repositorum tantis illis retribu-
 tionibus decertasse videri possit.

Quamobrem exigui ejusmodi vilibusque labori-
 bus, omni illas sublimitate majores retributiones
 nobis conciliemus: divitias nobis inconsumptibili-
 um bonorum reponamus. Nedum autem exigua
 viliæque habenda dico, quæ talia videntur, sed et
 continua vitæ totius certamina: constantem virtu-
 tis pugnam; indeficienter ac ferventer impensos la-
 bores. Ejusmodi enim sunt munifici Domini retri-
 butiones: tantæ illæ superfluentes retributionum
 ejus divitiæ: tanta humanitatis ac bonitatis exsuper-
 antia, pro paucis, infinita; pro paupertate, divi-
 tias; pro perituris, æterna bona commutat. Quo-
 circa, non tam oblatorum quantitatem attendit,
 quam ut habeat offerentium voluntas, qui solus di-
 ves largitor existit; cujus est misericordiæ viscer-
 um majus cogitatu pelagus; qui ipsa per se boni-
 tas, solaque bonorum ubertas est; qui, inquam, præ-
 sentis diæ jucunditatem, propter futuram lætitiæ

¹⁰ Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16. ¹¹ Joan. xiv, 25.

indixit; qui per Matris suæ magnalia, nostram ad se humilitatem provehit; qui per mirabilia ejus prodigia, altiori supra spem ratione, salutis humanæ providet. Hoc enim, tota, quam molitur, œconomia agit. Idcirco etiam in tuis, Deipara Virgo, gloriamur mysteriis. Pro iis cepta plasmatione, juges tibi gratiarum actiones offerimus; pro ea, uti reliquas ita et illustrem hanc tibi agimus celebritatem. Idcirco pari præconio efferrimus parentum merita; eorum hodie virtutis glorificamus magnificentiam; accensam eorum dilaudamus pietatem ac religionem, præcellentem constantiam, exauditas preces, salutis nostræ prænuntia oracula. Eorum te inclytum, ac naturæ, honoramus fructum; honorum radicem, conciliatricem æternorum bonorum. Idcirco, te quidem ad Filium mediatricem, eos vero ad te intercessores asciscimus hodiè. Per eos flagitamus; imo per te: non enim necessarii ad te mediatores, o benigna, ut tuis nobis magnaliis perennem conserves lætitiā. Rogamus per te ex te incarnatum Deum altiori supra rationem modo, ut futurorum beatitudinem, præsentī huic jucunditati præstet succedere, ut mundi hujus choris æternas commutet laudes; ut pro silentibus canticis, nescium silenti reponat epulantium sonum, quem in voce exultationis et confessionis ipsi submittamus: ipse enim jugis lætitiā, exultatioque, ac jucunditas est. Ipsumque decet honor, glória, adoratio, cum Patre ac Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

τῶν σιγῶντων ὕμνων, τὴν ἀσίγητον ἀντιδούναί τῶν ἑορταζόντων ἤχον, ἐν φωνῇ ἀγαλλιᾶσθαι καὶ ἐξομολογῆσθαι αὐτῷ ἀναπεμπόμενον. Ὅτι αὐτός ἐστιν εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις καὶ θυμηδία διηνεκής· καὶ αὐτῷ πρέπει τιμὴ, δόξα, προσκύνησις, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ORATIO III.

C

ΛΟΓΟΣ Γ.

Oratio in Conceptionem ac Nativitatem sanctissimæ Domine nostræ Dei Genitricis semper virginis Mariæ (11).

Hodie terra, illustrioribus supra cælum gratiæ fulgoribus lætam faciem explicat: augustius cælo spiritali claritate splendet: majori supra mundi cælum decore pollet: quippe natum suscipit superius cælum, cælum, inquam, eximie lucidum ac spaciosissimum: quod mundo non occidentem solem, sed eum prætendat, qui nescit occasum: cælum plane, non visibilibus stellis, sed spiritalium luminum accensione, varium. Hoc enim, celebri hodie conventu recolimus; hoc, splendidissimum apposuit omnis generis eduliorum epulum: hoc, presentis diei indixit tripudium: hoc, sermonem provocans, ad suam universos convocat participationem. Eia igitur, audibiliter insonanti gerentes morem, ne quis se invitatorum, ab hac dulci ac mundi totius jucunditate abstineat. Ne quis com-

Α χνίας τὸ πέλαιος· ἡ αὐτοαγαθότης, καὶ μόνη τῶν καλῶν ἀφροσύνη· ὁ τὴν παρούσαν θυμηδίαν διὰ τὴν μέλλουσιν εὐφροσύνην συγχροτῆτας· ὁ διὰ τῶν μεγάλων τῆς οἰκείας μητρὸς, τὴν ἡμῶν πρὸς αὐτὴν αὐψῶν [ιστ. ὑψῶν ἢ ἀνυψῶν] ταπεινότης· ὁ διὰ τῶν παραδόξων αὐτῆς τερατείων, πρὸ ἑλπίδα τῆς ἀνθρωπίνης προνοοῦμενος σωτηρίας. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ τῆς ὅλης οἰκονομίας τὸ πραγματοῦμενον. Ὑπὲρ τούτων καὶ ἐν τοῖς σοῖς σεμνολογούμεθα μυστηρίοις, Θεοτόκος· ὑπὲρ τῆς δι' αὐτῶν [μυστηρίοις] πλάσεως, τὰς διηνεκεῖς εὐχαριστίας σοι προσφέρομεν· ὑπὲρ αὐτῆς, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς, οὕτω καὶ τὴν εὐσημόν σοι ταύτην συγχροτοῦμεν ὁμήγυριν. Διὰ τοῦτο τὰ τῶν Πατέρων συγχρηρῦττομεν κατορθώματα· τὸ τῆς ἀρετῆς αὐτῶν μεγαλοφυῆς δοξάζομεν σήμερον· τὸ τῆς φιλοθεῖας αὐτῶν εὐφημοῦμεν διάπυρον· τὴν υπερβάλλουσιν καρτερίαν· τὰς εἰς ὑπήκοον ἐνεχθεῖσας εὐχὰς· τοὺς προκήρυκας τῆς ἡμῶν σωτηρίας χρηματισμούς· τὸν εὐκλεῆ σε τούτων καὶ τῆς φύσεως γεραίρομεν καρπὸν· τὴν ῥίζαν τῶν ἀγαθῶν· τὴν τῶν αἰωνίων δωρεῶν πρόξενον. Διὰ τοῦτο, σὲ μὲν πρὸς τὸν ἐκ σοῦ τεχθέντα μεσῆτιν, αὐτοὺς δὲ σοι εἰς πρεσβείαν προτείνομεν σήμερον. Αἰτοῦμεν διὰ τούτων, μᾶλλον δὲ διὰ σοῦ· οὐ γὰρ δεῖ μισετενόντων, φιλάγαθε· ἀδιδάδοχον ἡμῖν συντηρεῖσθαι τὴν ἐν τοῖς σοῖς μεγαλείους εὐφροσύνην. Αἰτοῦμεν διὰ σοῦ τὸν ὑπὲρ λόγον ἐκ σοῦ σεσαρκωμένον, τὴν παρούσαν θυμηδίαν, τὴν τῶν μελλόντων διαδέχσθαι παρασχεῖν μακαριότητα· τῆς ἐναυθῆς χοροστασίας, τὴν αἰωνίαν ἀνταλλάσσεσθαι δοξολογίαν·

Λόγος εἰς τὴν Σύλληψιν καὶ Ἀπότεξιν τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

Οὐρανὸν ἢ γῆ ταῖς τῆς χάριτος μαρμαρυγαῖς, ὑπερφαιδρύνεται σήμερον· οὐρανὸν ταῖς νοηταῖς ὑπεραγαλλίζεται λαμπρότησιν· οὐρανὸν ὑπερκόσμιον ὠραίζεται· τὸν γὰρ ὑπέρτερον οὐρανὸν, ἀποτικτόμενον δέχεται, τὸν ὑπέρφωτον δυντῶς καὶ εὐρυχωρότατον· τὸν οὐχ ἥλιον δυόμενον, ἀλλὰ τὸν ἄδυτον ἀνίσχοντα τῷ κόσμῳ· τὸν οὐκ ἀστροῖς ὀρωμένοις, ταῖς νοηταῖς δὲ ποικιλλόμενον δαδουχαίς. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐστὶ τὸ πανηγυριζόμενον σήμερον· τοῦτο τὴν λαμπρότητίν προῦθιχε πανδαισίαν· τοῦτο τὴν παρούσαν συνεκρότησε χορείαν· τοῦτο τὸν λόγον διανασταῆσαν, εἰς τὴν οἰκείαν ἅπαντας συγκαλεῖται μέλειν. Δεῦρο γοῦν εἰς ἐξάρχουσιν ἐντεχνήντες πεισθέντες, μηδεὶς τῶν συγκαλούμενων τῆς γλυκεῖας ταύτης καὶ παγκοσμίου ἀπολειφθεῖ θυμηδίας· μηδεὶς τοῦ κοινοῦ τῆς φύσεως καὶ ἐντροφῆματος καὶ

(11) Luculentissime enarrat conceptæ Mariæ ac natæ sacramenta, utque illa ad Christum habeant, ac æternam beatitudinem, veramque gaudiorum

segetem suggerant, quam nullus pius, nullus serio Christianus, non gratam habuerit, minusve ratam putaverit.

καυχῆμάτος ἐφυστεροῖτο· πάντες τῆς προκειμένης συμμετέσχωμεν εὐωχίας. Πᾶσι γὰρ ἐπίσης καὶ προτέθειται, καὶ εἰς ἀπάντων εὐφροσύνην, καὶ ὑπερδοξασμένην παρεσχεύασται δόξαν.

Πολλῶν μὲν οὖν καὶ μεγάλων ἦδη θεόθεν ἡ ἀνθρωπεῖα τετύχηκε φύσις εὐεργεσιῶν· διαφόροις τετιμμητο χάρισιν, αἷς δ' εὐεργέτης τοὺς μετόχους χαρίτων τῷ κοινῷ τὸ εὐκλεές παρεπέμπετο· οὐδεμιᾶ δὲ τοσοῦτον τῶν ἀπάντων, ὡς τῇ νῦν μεγαλοδύρῳ καὶ θεῇ ὑπερσεμνύνεται τιμῇ. Διὸ τῶν προγεγεννημένων ἐκλαθομένη, καὶ τὰ πάλαι κατόπιν ἀποθεμένη, τῇ μεγαλοπρεπεῖ ταύτῃ συνεπαίρεται καὶ συναυφούται δόξη. Τί γὰρ ἂν τοιούτων τῶν παρὰ Θεοῦ δεδορημένων αὐτῇ κατανοηθεῖν, ὃ τῇ καταλήψῃ τοῦ παρόντος καθυποβληθῇσοιτο συγκρίσει; Τί τὸ ἐκ μὴ ὄντων παραγαγεῖν τὴν φύσιν, πρὸς τὸ καταφθαρεῖσαν ταύτην ἐνδύσασθαι, καὶ διαπλάσει καινοπρεπετέρα πάλιν ἀναμορφώσει; Τί τὸ [σ. τὸ, τῷ] κατ' εἰκόνα τιμῆσαι, πρὸς τὸ ταύτην υἱοθετῆσαι; Τίς ἡ ἐπίγειος ἀρχὴ καὶ ἐξουσία, πρὸς τὸ, τῶν ἀπάντων ἐν οὐρανοῖς συμβασιλεύειν νῦν Δεσπότη; Τίς ἡ ἐν ὁράμασι καὶ ἐνυπνίοις καὶ ἐν λεπτοτάτης αὔρας ἐμφάσει τοῖς θεόπταις παραδεικνυμένη θέα, πρὸς τὸ, τὸν ὀπτανόμενον αὐτὸν οὐσιωδῶς ἡμῖν ὀφθῆναι, καὶ φιλανθρώπως ἐνσκηνώσαι; Τίς ἡ τῶν προφητῶν καὶ δικαίων ἐκλογὴ; καὶ τίς ἡ δι' αὐτῶν τῷ γένει [παραγενομένη] δόξα, πρὸς τὸ, Μητέρα τῷ προκρίνοντος Θεοῦ, τὸ τῆς φύσεως ἡμῶν παραλφθῆναι καύχημα, καὶ δι' αὐτῆς τὴν μεγαλοπρεπῆ ταύτην ἡμῖν παραγεγονέναι τιμὴν; Τοῦτο δὲ τὸ κατ' ὑπερβολὴν ἡμῶν δεδοξασμένον. Τοῦτο δὲ σήμερον ἅπαντας ὑποδεχομένους περιπτύσσεσθαι, καὶ χαίρειν, καὶ ταῖς ὡς ἐφικτὸν καταγεραίρειν δοξολογίας.

Ἄλλὰ τῇ Δεσποτικῇ ἂν τινες ἐπιφανείᾳ τὴν τοιαύτην εἰποιεν καὶ εὐφροσύνην καὶ εὐχαριστίαν προσήκειν, ὡς ἅπαντα ταῦτα γενομένη· καὶ πέρας τοῦ τε μυστηρίου καὶ τῶν δεδομένων καθεστῆκε δωρεῶν· ἀλλ' οἱ ταῦτα προτεινοντες, νοσῆτισαν, ὡς ἐκείνης αἰτία ἡ παρούσα τοῦ εὐλογηθῆαι, καὶ ἀρχὴ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ καταλλαγῆς, καὶ τῆς διὰ ταύτης ἐπιφανείσης ἡμῖν καθέστηκεν εὐφροσύνης. Ὡς περ γὰρ τὰ εἰς καταλλαγὰς ἐνέχυρα παραλαμθανόμενα, εἰρήνης μὲν ἐστὶ σύμβολα βεβαίας, ἀρχὴ δὲ τῆς διὰ τῶν αὐτῆς καλῶν τοῖς καταλλαττομένοις ἐγγίνεται θυμῆς· ἡ ὥσπερ ἡ ἐκ τῶν ὑπηκόων εἰς βασιλικὴν ἀγχιστεῖαν καὶ προκρινομένη καὶ παραλαμθανομένη, τεκμήριον ἀψευδὲς τοῖς ἀφ' ὧν ἐξελέγη κατέχεται, τῆς τε πρὸς βασιλέα συγγενικῆς ἐνώσεως, καὶ τῆς διὰ τοῦτο παρεσχομένης εὐδοξίας· ἡ καθάπερ βασιλεῶν ἐν ἰδιωτικοῖς ἐγκαινιζόμενων κλήροις, σημεῖον τῆς δι' ὧν καινουργεῖται παρουσίας καὶ συνδιατριβῆς οὐκ ἀμφίβολον τῇ περιόχῃ γίνεται, δι' οὗ τὴν τε τῆς εὐμενείας καὶ συντηρήσεως προκατασπάζεται κηδεμονίαν· οὕτω δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν σήμερον καὶ γέγονε. καὶ τὰς περὶ τῆς

A munibus naturæ deliciis gloriaque fraudari sustineat : una omnes proposito fruamur epulo. Æque enim universis propositum est, atque ad lætitiā omnium ac super glorificatā gloriā instructum.

B Jam sane multa magnaue, humana natura, a Deo fuerat consecuta beneficia. Diversis fuerat, honestata donis, quibus beneficii auctor, beneficiorum participes effectos, commune generi decus inferret : nusquam tamen, ut omnia conferas, quali nunc magnifico ac divino honore, eximie aucta est. Quamobrem, superiorum oblita, veteribusque retro positis, præclara hac sibi placet, pariterque effertur gloria. Quid enim tam magnificum in Dei donis in eam collatis intelligatur, ut cum isto congrue comparari possit? Quid ita magnum naturam ex nihilo produxisse, præ dignatione illa, qua et vitiatam induit, novaue ac augustiori rursum fictione reformavit? Quid honor imaginis, præ adoptione? Quid terrenus principatus, potestasque, præ illo nunc communi universorum cum Domino in cælis imperio? Quid in visione et insomniis, auræque tenuissimæ obscuro indicio, videntibus Deum prophetis ostensus aspectus, præ eo, ut ipse qui apparebat, nobis substantia visus sit, atque in nobis clementer habitaret? Quid denique prophetarum ac justorum electio, quæque per eos humano generi accessit gloria, præ eo, ut præoptantis Dei Mater, humani generis gloria, assumpta sit, perque eam, hic nobis adeo magnificus honor accesserit? Hoc plane est quod nostrum excellenter glorificatum est. C Hoc universi suscipientes, amplecti debemus, et gaudere, ac quibus licuerit laudibus exornare.

Enimvero non desint, qui Dominicæ apparitioni, ejusmodi et lætitiā, et gratiarum actionem, congruere dicant, utque universa hæc facta sit, finisque mysterii ac concessorum donorum exstiterit. Verum noverint, qui ista opponunt, præsentis diei jucunditatem illius fuisse causam, ac Dei nobiscum reconciliationis initium, ejusque lætitiæ, quæ per eam nobis affulsit. Quemadmodum enim accepta ad conciliationem pignora, signa quidem sunt firmæ pacis; initium autem jucunditatis illius, qua suis pax bonis conciliatos afficit : ut item, si qua mulier, e subjecto populo ad regium thalamum deligatur ac assumatur, certissimum, cum affinitatis cum rege, tum futuræ ex ea gloriæ, argumentum sit gentilibus suis : ut denique, dedicata privatis possessionibus regia, sui illa designatione, adventus regii, futuræque ejus commorationis, omni circum populo, indubitatam signum efficitur, quo jam ille clementiam principis providamque conservationem, avide salutet, ac sibi gratuletur : ita sane etiam habuerunt quæ ad præsentis diei lætitiā spectant, supernæque gloriæ argumenta (12) prænuntiaverunt.

(12) *Supernæ gloriæ argumenta.* Τὰς περὶ τῆς ἀνωτάτω εὐδοξίας ἐφόδους. Vox ἐφόδους sua amplitudine non nihil obscurior : putem significari τὰ τῆς οἰκονομίας, ac in Christo exhibita, per quæ nobis

ad cœlestem vere supernam gloriā aditus est : quæ utique prænuntiavit Mariæ ortus prævie proximæque ad ea habens.

Arrhabo prolata est, ac delecta innupta sponsa (13) : Α ἀνωτάτω προανεκήρυξεν εὐδοξία; ἐφ' ὅδους. Τὰ μὲν
regia quoque hodie pariter edita est (14), atque γὰρ ἐνέχυρα προτέθεται, καὶ ἡ ἀνύμφευτος προ-

(13) *Innupta sponsa.* Ἀνύμφευτος νύμφη. Aucto. homilia 1, de Ascen. t. VI. Ducæi. Ἀνύμφευτος, μητρὸς ὥδης. Partus innuptæ matris, quem unum facit e tribus in Christo singulariter mirabilibus. Hesyeh. serm. 2, de laudibus Virg. t. II, Gr. L. B blioth. PP. ἐγένετο μήτηρ, καὶ οὐκ ἐγένετο νύμφη. *Mater effecta est, quæ minime sponsa fuit* : ubi νύμφην intelligit feminam nuptui traditam; quæ ejus verba severius notat censor marginalis, cūm sic apponit : *Caute lege; vere siquidem sponsa et conjux fuit, quoad veritatem et essentiam conjugii, non quoad thorum, vel conjugii consummationem, ut docent theologi.* Putes dedisse operam Suarezio, nisi magis ei Suarezium : Sic enim ille 3, p. q. 29, a. 2, d. 7. l. 1 : *Dicendum Beatam Virginem, verum ac proprium matrimonium ratum cum Joseph contraxisse : hanc veritatem esse de fide, docent omnes theologi, in 4, d. 29 et 30, et sentit D. Thomas hic.* Legi D. Thomam, legi plures ad eam distinctionem Scholasticos cum Magistro; nec vel leviter insinuatūm adverti, quod ita Suarez docere omnes illic Theologos, ac D. Thom. 3, q. p. 29, a. 2, asserit. Docent quidem, aut insinuunt, fuisse verum illud conjugium, sola fere Augustini auctoritate fulti; eo autem gradu certum quo ponit Suarez, aut etiam proximo, nihil prorsus indicant. Solus Estius erroris notat, quam tenet Rupert. sententiam in illud Cant. *Nigra sum, sed formosa* : ut Maria post sex dimtaxat menses ab Annuntiatione Domnica, ac postquam reversa esset a domo Elisabeth, fuerit collocata viro, ac in domum Josephi traducta, quam tamen Salm. tom. III, in primum illud Matth. mirifice sibi placere ait, defenditque, ut et Alphons. a Castro in historia beatæ Virginis. Ut nolim scolasticorum auctoritati detrudere, haud tamen tantam putem, ut ubi etiam conspirent, existimem facere certum dogma, ubi maxime neque ipsi id sibi arrogant, nec aliud quam opinionem se loqui putant, qua de re egregie noster Canus, optime declarans quam levi sæpe fundamento nitantur ejusmodi communes sententia, ut quis ad ipsam deducat originem. Non terretr Sanchez eo Suarezii μορμολυξέω : Suarez, inquit, lib. II, *De essentia et consensu matrim.* Disp. 28, ait esse de fide, quod minime crediderim : num Canisius, in *Mariati*, lib. I, cap. 5, § Jam vero, ait esse questionem arbitrariam, in qua sine erroris periculo, potest utraque pars defendi; et Miina, lib. V. *De sacrorum hominum continentia*, cap. 64, dicit posse probabiliter defendi, non fuisse verum matrimonium, sed sponsalata de futuro : quod cap. 61 et duplici sequenti, ex multis sanctis probat. Sic certe probabile ostendunt, nihilque temerarium aut erroneum, vel contra fidem in loci Patrum, qui innumerabiles afferri possunt, nec scio utri melius solvant, num Salmeron, cum sibi adversos sentiens, ad vim vocis respicientes existimat fuisse deceptos. Quod vero, inquit, *desponsata in Evangelio hic dicitur*, et Luc. I, et II, nequaquam tollit perfectum matrimonium de presenti, etiamsi Patres, ad vim vocis respicientes, aliter senserint : num Scholastici alii cum ad se invitos trahunt, contenduntque nihil aliud voluisse excludere, quam matrimonii consummationem. Nam, rogo, ut Chrysostomus exclusum omnino voluerit matrimonium, quibus aliis verbis usus esset, quam quibus hom. 4, in Matth. ita ait : Γυναίκα δὲ ἐνταῦθα τὴν μνηστὴν λέγει· ὥσπερ οὐν καὶ γαμβροὺς εἶωθεν ἡ Γραφή λέγειν, καὶ πρὸ τοῦ γάμου τοῦ μνηστῆρας. Vocat hic uxorem, sponsum; quemadmodum etiam Scriptura solet vocare generos, ante etiam nuptias. Sic nimirum Gen. XIX, 14. *Locus est Lot ad generos suos, qui accepturi erant filius ejus.* Ubi videndus idem Chrysostomus ad illam vocem, Accipere. Tὸ δὲ ἐστὶ, ἡπαλάττειν; Ἐνδον κατ-

εχειν· ἤδη γὰρ αὐτῷ τῇ διανοίᾳ ἀπολέλυτο. Ταύτην τὴν ἀπολελυμένην, φησί, κάτεχε, ἦν σοι παραδίδωσιν ὁ Θεός, οὐχ οἱ γονεῖς. Παραδίδωσι δὲ οὐκ εἰς γάμον, ἀλλ' εἰς τὸ συνοικεῖν· καὶ παραδίδωσι διὰ φωνῆς τῆς ἐμῆς. Ὅσπερ αὐτὴν ὁ Χριστὸς ὕστερον παρέδωκε τῷ μνηστῇ, οὕτως καὶ νῦν τῷ Ἰωσήφ· *Quid vero est, Accipere? Domi retinere : jam enim animo dimiserat.* Hanc, inquit, ita dimissam, retine, quam Deus tibi tradit, non parentes. *Tradit autem non ad nuptias, sed ut eodem tecto habitet.* Quemadmodum eam postmodum Christus tradidit discipulo, sic nunc quoque tradit Josepho. Nicephor. lib. II, cap. 3 : *Διὰ χειρὸς τῶν ἱερέων, τῷ Ἰωσήφ πρὸς φυλακὴν παρεδόθη.* Tradita est per manus sacerdotum Josepho ad custodiam. Sic et Hieronymus, contra Helvid. : *Non tam maritus, quam custos.* Clariusque Epiphani. adversus Antidicomar., Nyssenus orat. in Christi Nativit., Apocryphus de Nativit. S. Mariæ, etc. Quibus item Cyrillus Hierosolym. quam quibus Catech. 12 mentem exprimit? Μνημονεύσωμεν γὰρ τοῦ Ἰακώβ, τοῦ πρῶν λαβεῖν τὴν Ῥαχὴλ, λέγοντος τῷ Λαβὰν· Ἀπόδος τὴν γυναῖκά μου. Ὅσπερ γὰρ ἐκείνη πρὸ τῆς γαμικῆς καταστάσεως, τῷ μόῳ ἐπαγγελίαν εἶναι, γυνὴ τοῦ Ἰακώβ ὀνομάζετο, οὕτως καὶ ἡ Μαρία τῷ μνηστευθῆναι, γυνὴ τοῦ Ἰωσήφ ὀνομάζετο· *Quippe meminisse debemus Jacobi, ut nondum accepta Rachele dicat Laban : Redde uxorem meam. Quemadmodum enim illa ante celebratas nuptias, hoc tantum quod promissa esset, dicebatur Jacobi uxori, sic et Maria, eo quod desponsata esset, dicebatur uxori Josephi.* Agnoscit Salm. hunc locum difficilem, et cui tandem pia expositio adhibenda sit; quasi vero impius sit sensus quem exprimit. Nihil ita suspectum habuit, qui Cyrillo hanc marg. notulam addidit, nuperrima ejus editione : *Maria uxor Josephi sola desponsatione.* Quod sane ipsum urget idem Cyrillus expendens vocem illam, *desponsata*, *Ὅχι εἴπε δὲ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτοῦ· Non dixit cum uxore ejus, sed cum desponsata ipsi.* Adjectam vero vocem uxoris ab Evangelista, sic Hieronym. glossat : *Jam supra diximus, sponsas vocari uxores, quod plenius contra Helvidium docet.* Dixerat antea : *Non ab alio inventa est, quam a Joseph, qui licentia pene marituli futuræ uxoris omnia noverat.* Velim certe afferri locum aut testes antiquos, ut vox toties inculcata evangelistis, μεμνηστευμένη, μνηστευθεῖσα, in veros conjuges, excepta tantum copula, cadat. Multam plane gratiam faceret, qui afferret. Ut non prorsus abhorreo a magistrorum sententia, gravē tamen habeo, ut Patres, vim illius attendentes, ita decepti sint, ut, si placet Suarezio, errorem contra fidem velut ex Scriptura, ejusque interpretes, docuerint. Improbabilem omnino arbitror, ut ne cum Estio dicam erroneam, relatan illam Alphonsi a Castro et Salmeronis sententiam, ut Maria non statim sit tradita Josepho, ac in domum traducta, sed postquam alvus intumisset, ac partui proxima esset. Non enim apparet, ut ita fuerit consultum Mariæ, ejusque ac Christi honori, siquidem in parentum domo, extra viri consuetudinem concepisset, totosque sex ac amplius menses a conceptione egisset. Quanquam ergo sponsæ passim servarentur in parentum domo : ut bene ostendit præfatus a Castro, sic tamen in Maria contigisse, ut fuerit tantum desponsata, nec is

(14) *Edita est, παρῆχται.* Præfero hanc lectionem : velutque Dei templum illud, simul editum atque ornatum, ipsa prima editione ac conceptu, collatis Mariæ donis gratiæ amplissimis, utcumque illa gratiæ collatio ad ipsam conceptionem habuerit.

κέκρται νύμφη· τό τε παλάτιον, καί παρήγοιται [ἄλλ. παρῆται] καί ὑπέρβηται σήμερον. Ἡ δὲ τῶν ἐλπισθέντων βεβαιότης, διὰ τε τῆς βασιλικῆς ἐπιδημίας καὶ συναφείας, τοῖς τῶν δωρεῶν ἡμῖν δηλαδὴ προσεγένετο μετόχοις. Οὐκοῦν, ἡγεῖται μὲν τῆς κατὰ τὴν ἄρρητον οἰκονομίαν εὐφροσύνης, ἡ παρούσα φαιδρότης· ἡγεῖται δ' οὐχ ὡς μὴ συνεχῆς ἐκείνη, ἣ τῷ μεγέθει διανεστηκυῖα, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ τοῦ παντὸς ἀσφαλὲς χειραγωγήσασα, καὶ ἡμῖν γε οἰκείως καὶ πρῶτως [Ἰσ. πρεπόντως], ἐπεὶ καὶ διὰ τῆς ἐξ ἡμῶν τὴν τελεωτάτην χαρὰν προσενησασα. Διὰ τοῦτο εἶ τὴν προσόρτιον ταύτην καὶ τοῦ τέλους αἰτίαν προσείροντας εὐχαρίστησαν, φαιδροῖς μὲν τῷ φαινομένῳ, φαιδρότεροις δὲ τῇ ψυχικῇ κοσμιότητι, τὴν παρούσαν ἐπαίνους καταστέφειν πανήγυριν· σχιρτᾶν ἐυθυμότερον· εὐφραίνεισθαι πνευματικώτερον μᾶλλον, ἢ σωματικώτερον· τῇ τῶν νοερῶν καὶ θείων ἐμιλλᾶσθαι τάξεων ἀγαλλιάσει· πᾶσαν ἅπαντας προτρεπομένους διανιστᾶν ἐν τούτοις τὴν κτίσιν.

Ἀλλὰ προφθάνει τὸν συγκαλοῦντα λόγον ἡ τῶν ἀγγέλων χοροστασία, καὶ τὴν δι' ἧς τὸ τοῦ μυστηρίου κατεῖδε πέρας, ἀνευφημεῖ σήμερον· προφθάνουσι καὶ οὐρανοὶ, καὶ τὰ τοῦ καινοῦ καὶ ὑπερτάτου στερεώματος καταγεραίρουσιν ὕψι· προτρέχουσι φωστῆρες, καὶ ταῖς τοῦ νοητοῦ ἡλίου νεφέλης ἀκτίαι φαιδρότερον καταγαλίζονται, αὐτόκλητος ἡ γῆ παραινέται, καὶ τῷ οἰκείῳ σεμνύνεται καὶ συνεπαίρεται βλαστήματι· καινοὶς ἡ τῶν ὁδῶν ἐξάλμασιν ἐπισχιρτῶσα φύσις, τῇ τοῦ ἁγιασμοῦ αὐτῆς δωροφορεῖ [Ἰσ. δορυφορεῖ] προσένη· πάντων δὲ τὴν ἰδίαν ἐπιδειξαμένων σήμερον παρῆσαν, οἰκειοτέρως ἂν ἔγωγε, τὴν γνησιωτάτην συγκαλεσαμένην [Ἰσ. συγκαλεσαμένην] φύσιν, διαπρυσίως ὧδε κεκραγώς· Ἄγε μοι πᾶσα ἡλικία καὶ ἅπαν ἀξίωμα· ὅσον τς τῆς ἐγκοσμίου, καὶ ὅσον τῆς ὑπὲρ ταύτην τάξεως· ἱερεῖς τε καὶ βασιλεῖς, καὶ οἱ τὴν ἄνω στάσιν καὶ τὸ πολίτευμα, ἐν τοῖς κάτω ἐπιδεικνύμενοι· ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, πρεσβῦται καὶ νεώτεροι, παρθένοι καὶ μητέρες· καὶ στείραι· καὶ οἱ ὑπὲρ ἀκακίας [ἄλλ. περὶ τὴν ἀκακίαν] νηπιάζοντες, σὺν εὐφροσύνῃ θειοτέρᾳ, τὴν σωτήριον ταύτην καὶ ὑποδεξώμεθα καὶ διανευφημήσωμεν ἡμέραν· ἐν ταύτῃ γὰρ τὸ πᾶσι κατέληλον, ἀπεκυήθη σεμνολόγημα· ἐν ταύτῃ ἐξ ἀγόνων λαγόνων ἐβλάστησεν ὁ τῶν ἱερῶν κόσμος· τὸ βασίλειον κράτος· ἡ τῶν ἐν ἀρετῇ τελειότης· τῶν ἀρ-

A instructa; bonorumque in spe positum secunda adventu illo ac necessitudine, firmitas, percipientibus dona, nobis utique accessit. Præit itaque præsentis diei claritas, ineffabili illi ex Christi incarnati sacramento lætitiæ; præit vero, non ut ei non coherens, vel ut magnitudine differens, sed velut quæ ad rei totius certitudinem quasi manuduxerit, idque modo nobis familiari ac congruo; quando per eam, quæ nostra gentilis esset, consummatissimum gaudium conciliavit. Quamobrem operæ præitium est ut præambulam hanc ac finis conciliatricem adjicientes gratiam, lætis quidem habitu, lætioribus autem animi honestate, laudibus, diei præsentis celebritatem coronemus; jucundius saliamus; spiritali magis quam corporali ratione lætemur; cum cælestibus ac divinis ordinibus certatim exsultemus; omnes hortemur ad universam in hoc studii excitent creaturam.

Enimvero occupat invitante sermonem, angelorum chorus, eamque hodie celebri præconio effert, per quam mysterii finem aspexit. Occupant ei cæli, novique ac supremi firmamenti illius altitudines honorant. Præcurrunt luminaria, iisque radiis, quos spiritalis solis nubes mittit, lætius illustrantur. Adest terra nemine invitante, suoque ipsius honestatur ac gloriatur germine. Novis elementum aquæ motibus subsultibusque tripudians, sææ auctrici sanctificationis, assistit. Cum sic ergo res universæ suam hodie exhibuerint libertatem, congruentius ego omniū maxime germanam naturam invitaverim, hunc in modum penetrabili voce clamans: Eia age, ætas omnis ac omnis dignitas; sacerdotes pariter ac imperatores, quique supernum statum, ac vitæ rationem, in inferioribus exhibetis: principes simul et subditi, senes ac juniores, virgines matresque, ac steriles, quique innocentia estis pueri: impensiori ac diviniore lætitia, salutarem hanc diem suscipiamus, et faustis omnibus prosequamur. In ea siquidem nata est universis congrua gloriatio; in ea genuit ex infecundis lumbis decor sacerdotum; imperii robur; eorum consummatio, qui virtutem colunt; magistratuum subditorumque tranquilla ordinis compositio, infantum prudentia; virginum ornamentum; matrum coram,

is probat, omniaque vetera monumenta repugnant, excepto etiam grandi illo incommodo suspicionis adulterii, ejus maxime cavendi ergo, fuit tota illa vel maritalis vel sponsalis dispensatio. Putem igitur remansisse Marianam orphanam, ac germen unicū superstes sanctissimorum Joachim ac Annæ, quibus proinde abducenda a templo non potuerit pro more tradi ad custodiam, ac servanda sponso: atque adeo traditam esse a sacerdotibus ipsi Josepho, ut, præter apocryphum, docent constantissime Patres, sive ut adhuc sponso, ut relati Patres ac plerique alii videntur velle, celebraturo nuptias cum luberet: ac accepturo in uxorem sub paucorum cognatorum præsentia, puta Zachariæ sacerdotis, ac si qui ejusmodi erant; vel ut statim marito, quod videatur in Augustini ac Scholasticorum sententia, ommissa utroque casu nuptiarum

solemnitate, quæ nihil facit ad veritatem matrimonii. Sic plane, ut vel sponsa tradita sit, nec sint aliæ nuptiæ secutæ, cum Joseph gravidam deprehendisset, facile fuit, ipso mysterium tenente, rem occultam manere, existimantibus passim omnibus, vel statim in uxorem traditam esse, vel postmodum, aut domi, aut apud Zachariam, virum accepisse, qui ipse, si qua fides apocryphis, totius hujus œconomiae præcipuus minister fuit, propter eam ipsam occisus a Judæis, ac quod Mariam diceret Virginem post partum, ut Basilus ex apocrypha quadam traditione, serm. De humana Christi generat. refert: auctore libri *De Mariæ ortu* dicente, occisum, propter celatum Joannem, quod videatur vero similis, et ut tantam illam ortus Joannis celebritatem, ea merito ratione suspectam Herodi, spectemus.

non habentium prolem, beata amplexus proles; A χόντων καὶ ἀρχομένων ἡ ἀσταςίαστος εὐταξία · ἡ sterilitatis solutio. Floruit ex sterili, bonorum ubertas: ex justis, justissimus fructus abundavit. ἡ εὐτεχνία · στείρωσας ἡ λύσις · ἐκ στείρας, ἡ τῶν ἀγαθῶν ἡνθοφόρησεν ἀφθονία · ἐκ δικαίου, ὁ δίκαιο-
τατος; ἐπλεόνασε καρπός.

Enimvero, quinam hi sunt, ac quales? Porro liceat eorum mihi res enarrare; non ita ut condignis encomiis efferam. Nedom enim mea id majus virtute arbitror, sed et universorum: at solum, qua ratione praelati fuerint humano generi, utque immensam gratiam consecuti, tantæ illius magnificentiae generis auctores evaserint. Quinam enim, luculentorum quoque oratorum subtiles sensus, rerum majestatem assecrari possint, nedum majori quam habeant gloria, arte ac methodo efferre tentaverint? Sane laudatores, si qua gesta habent, argumenti loco abripientes, quæque gratiam, ii quos laudant inde cœlitus adepti sunt; quantum rhetorica exercitatio faverit, propositis rebus admirationem laudum cumulo augere tentant, aut omnino congruentem eis conciliant gloriam: ubi vero major cogitatu magnificentia, justorum hominum merita, ceu tuba clangente altum deprædicat, quænam fuerit encomiorum laudatio? Quis novus adeo honor, rerum adeo novarum ac mirabilium inveniri queat? Quid enim ejusmodi in omnibus a sæculo rebus excogitari possit, ut congrua ratione laudationem dirigat? Quæso enim, omnium mihi justorum ac prophetarum electionem, eorumque in Deum eligentem, necessitudinem cogita, videbisque Joachim et Annæ incomparabilem excellentiam: videbis eorum majorem cogitatu dignitatem, majori pretio habitam, ac ampliori gloria auctam. Hos quippe creator Deus ad mundi veterati eligit instauracionem: ex iis matrem accipit, ex qua novam fictionem providere decrevit: ex eorum sanguinibus, tanquam virtute regalissimis, regalem humani generis purpuram induit. Ea res, justis omnibus superiores facit; hoc eorum jus vincens meritum omne, ut præ universis delecti sint, ac congruo tempore in rerum naturam producti, assumptique in mysterii finem. Vide ergo ut eorum res omnem plane comparationem fugiant. Nec vero verba, sed ipsæ res subjectæ istud ceu tuba clangente deprædicant. Enimvero conducens erit, cum ipsi celebritati, tum ejus declarandis prærogativis, ut pauca quædam explicemus ex eorum historia; sic enim perspicuam magis dictorum præstabit veritatem. Sic porro habet, ut sermonem ab exordio ducam:

In historiis (15), inquit, duodecim tribuum Israel, erat vir quidam nomine Joachim, dives valde. Cum amplissima laude positum est conscriptionis exordium, reliquorum deinceps magnificentiam clariori indicio declarans. Quid hoc vero sibi vult, in historiis? In genealogiis, inquit, duodecim tribuum Israel. Hinc ergo ostendit, impernium

τῶν νηπίων σύνεσις · παρθένων τὸ ἐγκαλλώπισμα · μητέρων ὁ [σύλλογος καί] στέφανος · τῶν ἀτέκνων τῶν ἀγαθῶν ἡνθοφόρησεν ἀφθονία · ἐκ δικαίου, ὁ δίκαιο-
τατος; ἐπλεόνασε καρπός.

Ἀλλὰ τίνες οὗτοι καὶ οἷοι; καὶ μοι δεδύσθω τὰ περὶ αὐτῶν διεξίναται, οὐχ ὅπως ἂν τοῖς κατ' ἀξίαν ἐγκωμίοις ἐπαίρηται (οὐ μόνον γὰρ ἐπὲρ τὴν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπάντων οἶμαι τοῦτο δύναμιν), τὸ δ' ὅπως τε τῆς ἡμετέρας προκρίνεται φύσεως, καὶ ὅπως τῆς ἀνυπερβλήτου τετυχηκότας χάριτος, τῆς τοῦ γένους μεγαλοδωρεᾶς ἀναπεφύνασιν αἱ τοῖς. Ποῖαι γὰρ συνεπαρθεῖεν ἂν καὶ ἐπιδεικτικῶν ἐπίνοιαι, τῇ μεγαλειότητι τῶν ἡραγμάτων, μὴ τοῖς γε πρὸς τὸ ἐξηρημένον ταῦτα μεθοδεύειν ἐπιτεχνάσαιντο; Ὡς γὰρ τὰ πεπραγμένα, καὶ τὴν θεοῦ διὰ ταῦτα παραγενομένην τοῖς ἐγκωμιαζομένοις οἱ ἐπαίνε-
αι λαμβάνοντες χάριν, ὡς ἂν ἡ παρ' ἐκείνοις ἐξαρκέση ἐμμελετήριος δύναμις, ἐξαίρετον μᾶλλον πρὸς τὸ θαυμασιώτερον τὰ προτεθέντα πειρῶνται, ἢ καὶ κατὰ ἄλλῃ οὗτοι τὴν δόξαν περιποιῶνται. Ὡς δὲ τὰ κατορθώματα δικαίων, ἡ ὑπὲρ ἔννοιαν μεγαλοδωρεᾶς διασαλπίζει, τίς ἂν ἐγκωμιαστῶν ἐπίδειξις ὑφείη; Τίς παράδοξος τῶν παραδοξοτάτων ἂν ἐφευρεθείη τιμὴ; Τί γὰρ τοιοῦτον ἐν τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἂν ἐννοη-
θείη, ὅπερ ἀναλογίᾳ τὸν ἔπαινον χειραγωγῆσειεν; Ἀναλογίζου μοι τὴν τῶν δικαίων ὑπάντων καὶ προφητῶν ἐκλογὴν, τὴν τε πρὸς τὸν ἐκλεξάμενον θεὸν οἰκειότητά, καὶ δέμει τὴν Ἰωακείμ καὶ Ἀννης ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν · δέμει τὸ ὑπὲρ ἔννοιαν αὐτῶν καὶ προτετιμημένον καὶ δεδοξασμένον ἀξίωμα. Τοῦτους γὰρ ὁ Δημιουργὸς εἰς τὴν τοῦ παλατιοῦ κόσμου καινοποιήσιν ἐκλέεχεν · ἐκ τούτων τὴν δι' ἧς τὴν νέαν ἡθουλήσιν προνοήσασθαι διάπλασιν, παραλαμ-
βάνει μητέρα, ἐκ τῶν ἐκείνων αἱμάτων, ὡς βασιλικωτέρων ἀρεταῖς, τὴν βασιλείαν τοῦ γένους ἀμφιέν-
νεται πορφύραν. [Τοῦτο, τὸ ὑπερανυσστικὸν πάντων αὐτοὺς παρίστησι δικαίων.] Τοῦτο, τὸ ὑπεράξιον αὐτοῖς δικαίωμα, τὸ μόνον ἐκλεγεῖναι τῶν ἀπάντων, καὶ ἐν τῷ δέοντι παραχθῆναι χρόνῳ, καὶ πρὸς τὸ πέρας τοῦ μυστηρίου παραληφθῆναι. Σκόπει γοῦν, ὅπως ἅπασαν συγκριτικὴν ἀντιπαράθεσιν, τὰ κατ' ἐκείνους διαδιδράσκει. Οὐδὲ γὰρ λόγοι, τὰ δὲ προ-
κείμενα τοῦτο διασαλπίζει πράγματα. Ἀλλὰ συνοῖ-
σον ἂν εἴη τῇ τε πανηγύρει, καὶ τῇ τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῶν φανερώσει, εἰ βραχεία τινὰ τῆς τὰ περὶ ἐκείνους ὑψηλομένης διαναπτύξαιμεν ιστορίας· οὕτω γὰρ τρανοτέραν ἡμῖν τὴν τῶν λεγομένων καθυποδείξειεν ἀληθειάν. Ἐχει δὲ, ὡς ἀπ' ἀρχῆς αὐτὸν εἰπεῖν τὸν λόγον [ἀλλ. αὐτῶν τῶν λόγων] ὥδε·

Ἐν ταῖς ιστορίαις, φησὶ, τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ἦν τις Ἰωακείμ πλούσιος σφόδρα. Σὺν ἐπιτεταμένῳ ἐγκωμίῳ, τὸ τῆς συγγραφῆς καταδέδληται προοίμιον, ἐναργεστέρῳ δειγματι τὴν τῶν ἐξῆς δηλοῦν μεγαλειότητα. Τί δὲ τὸ, ἐν ταῖς ιστορίαις, ὑποσημαίνειν βούλεται; Ἐν ταῖς γενεαλογίαις, φησὶ, τῶν δώδεκα τοῦ Ἰσραὴλ φυλῶν.

(15) Ex libro Jacobi ἀδελφοθέου nomine, de ortu S. Mariæ.

Δείκνυσιν οὖν ἐντεῦθεν, ἀνεπίμεικτον ἄνωθεν τὸ βασιλειον κατὰγοντα γένος, προγονικαῖς τε καὶ οικειαῖς γεραιρῶμενόν εὐνομίαις, ἐπίσημόν τινα καὶ ἐξαίρετον, ἐν ταῖς τοῦ Ἰσραὴλ προκρίνεσθαι φυλαῖς. Εἶτα καὶ τὸν πλοῦτον, τεκμηρίον τι τῆς ὑπεροχῆς δὲ συγγραφεὺς τεθεικώς, λέγει καὶ τὸ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ ἰδιαίτατον ὁμοῦ, καὶ πάντων ὁμοφύλων ὑπερανεστηκός. Προσέφερε γάρ, φησί, δῶρά τῳ Κυρίῳ διπλᾶ. Ὅντως διπλῶ τῳ πλοῦτι ἐκόμα. Τὸ γάρ διπλᾶ τὰ δῶρα καθιεροῦν, τὰ τοῦ παρόντος μὲν καὶ ῥέοντος ἐκμειοῦν, τὰ δὲ τοῦ μέλλοντος εἰσαεῖ πληθύνειν παρεσκεύαζε θησαυρίσματα· ἢ δῆλον, ὡς οὐδὲ πλοῦτον εἶα τὸν παρατρέχοντα μένειν, πρὸς τὸ ἀρκετὸν αὐτὸν ὁσημέραι συστέλλων; Τοῦτο γάρ καὶ ὁ λόγος καθυποδείκνυσιν. Προσέφερε γάρ τὰ δῶρα αὐτοῦ τῳ Κυρίῳ διπλᾶ, λέγων ἐν ἑαυτῷ· Ἔστω τὰ τῆς περιουσίας μου παντὶ τῳ λαῷ, καὶ τὸ τῆς ἀφένσεώς μου, Κυρίῳ τῳ Θεῷ μου. Ὅρα τῆς ἐν νόμῳ δικαιοσύνης ὑπερβολῇ· σκόπει τὴν ἐν ἀποστολῇ εὐαγγελικὴν, ἐν τοῖς δικαίοις τοῦτοις προκατορθωθείσαν πολιτείαν· κρεῖττον δὲ λέγειν, ὑπερκατορθωθείσαν. Ἔστω τὸ τῆς περιουσίας μου παντὶ τῳ λαῷ. Μηδὲν, φησὶν, εἰη περὶ τὸν τῶν ἀναγκαίων. Παντὶ τῳ λαῷ τὰ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν προκεισθω. Πᾶσι κοινὰ τὰ τῆς περιουσίας ἀφείσθω. Ὡς δικαιοσύνης καὶ γνώμης καὶ κρίσεως! Ὡς πλοῦτου ἐν ἀσυλήτοις συγκεκομισμένου ταμείοις! οὕτως ἢ ἐκ προοιμίων ὑπερανέστηκεν αὐτῶν ἀρετὴ. Ἀλλὰ γάρ καὶ ἕτερον αὐτοῖς ὑπερβολῆς κατόρθωμα, ἐκ τῶν ἐξῆς διαφαίνεται. Μετὰ γάρ τὴν εἰς τὸ αὐταρκὲς τοῦ πλοῦτου συστολήν, τὰ νενομισμένα πάντα περὶ τὰ νομηνίων, καὶ ἐθίμων ἀναθημάτων, θυσιῶν τε ἀφεισμών, καὶ καθαρτηρίων σωματικῶν, ἐκ τῶν ἐνόντων, τῳ τῶν ὅλων Θεῷ προσεκόμιζον. Καὶ τὸ τῆς ἀφένσεώς μου, Κυρίῳ τῳ Θεῷ μου. Ὡστε, οὐ μόνον εἰς τὸ ἀρκετὸν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐνδόν αὐτοῦ, τὰ τῆς περιουσίας ὑπετέμνετο. Καὶ τὸ, λέγων δὲ ἐν ἑαυτῷ, τῶν κατ' ἐξαίρετον· σὺν τῳ τῆς εὐδουλίας γάρ σοφωτάτῳ, καὶ τὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ εἰρηκτός παρίστησι δείγματα· οὐ γάρ εἰς ἑτέρους ἀπιδὼν, οὐδὲ παραδείγμασί τισι προσεσχηκώς, ταῦτα ἔπραττεν· ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τὸ ἀγαθὸν ἐφευρίσκειν ἐξεπλήρου· καὶ οὐχ ὑποθήκαις πάλαιαις, καὶ νομοθεσίαις πρὸς τὸ τοιοῦτο χειραγωγεῖται κατόρθωμα, ἀλλ' αὐτὸς κατάρχει τῆς τῶν καλῶν ἐργασίας, καὶ πρακτικῶς νομοθέτης τοῖς μετ' αὐτὸν καθίσταται. Ὅρα πῶς ἀξιολόγως τῶν ἀπάντων οὗτοι δικαίων προκρίνεται. Ἀξιολόγως δὲ λέγω, οὐ τῇ τοῦ μυστηρίου δωρεᾷ· ὑπὲρ γάρ ἀμοιβὴν ἔργων ἢ χάρις· τῇ γε τῶν ὁμοφυῶν ἀντιπαράθεσις. Ἀλλ' ἀκόλουθον πρὸς τὸ τῆς ἱστορίας ἐξῆς εἶναι.

Φησὶ γάρ, ὡς ἐθίμως κατ' εὐσημόν τινα τῶν ἐορτῶν προσάγοντι τὰ δῶρα, ὁ παρὰ τῶν συμφυλετῶν δι' ἀτεχνίαν ἐπατρίδῃ ὀνειδισμός. Οὐκ ἔξεστί σοι γάρ, φησὶ, προσεργεῖν τὰ δῶρά σου, καθότι σπέρμα οὐκ ἐποίησας ἐν Ἰσραὴλ. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων, Οὐκ ἔξεστί σοι πρῶτῳ [ἄλ. πρῶτον], περιέχει προσεργεῖν. Εἰκὸς γοῦν αὐτὸν αἰτε

PATROL. GR. C.

A regium genus a majoribus ducentem, legali progenitorum suaeque religione ac observantia honestatum qui insignis ac eximius haberet, in tribubus Israel primas consecutum esse. Tum vero, ubi scriptor, seu indicium quoddam praestantiae viri, divitias quoque posuisset; singularissimam deinceps ejus justitiam, ac qua universis contribulibus praeclleret, dicit. *Offerebat enim, inquit, duplicia dona Domino.* Plane gloriabatur duplicibus divitiis. Quod enim duplicia dona is consecraret, id agebat, ut et vitae hujus, fluxique divitiarum thesauri minuerentur; manentes autem perpetuo cumulo augerentur. Nonne liquet, ut neque fugaces divitias manere sineret, quotidie arcians, ad id quod satis esset? Hoc enim etiam oratio indicat: *Offerebat enim dona sua duplicia Domino, dicens apud se: Sit mea abundantia universo populo, ac remissio mea Domino Deo meo.* Vide justitiae legalis excellentiam. Vide evangelicam apostolorum institutionem praeclare exhibitam, seu ut loquar melius, superatam. *Sit mea abundantia omni populo.* Nihil, inquit, in necessariis rebus superfluum sit. Toti populo proposita sint, quae ultra necessarium usum abundant. Communis universis cedat mea substantia. O plenam justitia mentem judiciumque! O divitias inviolabilibus thesauris importatas: tanto excessu praeclluit eorum virtus ab exordio. Sed et alia eorum virtutis excellentia ex sequentibus ostenditur. Postquam enim intra ejus quod sufficeret metas, divitias contraxerant, legitima omnia, tum quae ad neomenias, tum quae ad donaria, victimasque pro peccatis, ac corporales lustrationes, spectabant, de substantia reliqua, universorum Deo offerebant: *Et remissio mea Domino Deo meo.* Quamobrem, nedum in id quod satis esset, sed ut et ipsi indigerent, divisa eorum cedebat substantia. Sed et illud, *Apud se dicens*, eximiae ejusdem virtutis res est: praeter enim cordatissimae mentis consilium, etiam ejus qui dixit virtutis praestantiam ostendit. Quippe haec agebat, non in alios respiciens, aut velut exemplis ullis mentem adhibuisset; sed ipse per se inventor, bonum adimplebat: neque antiquioribus documentis legibusque ad praeclearum adeo facinus manuducitur, sed ipse bonum inchoat opus, ac reliquis deinceps legislator ab actione efficitur. Vide ut hi merito justis omnibus potiores habiti sint. Dico autem merito, non quod spectat ad sacramenti donum, (superat enim beneficii magnitudo retributionem operum), sed ut quis tantum cum gentilibus suis homines comparaverit. Enimvero consentaneum est, ut quae historia deinceps habet prosequamur.

Ait itaque, ut illustri quadam celebritate, dona ex more offerenti, contribules sui sterilitatem probro objecerint. *Non enim, inquit, licet tibi, ut offeras tua dona, eo quod non feceris semen in Israel.* Porro habent nonnulli codices: *Non licet tibi ut primus offeras.* Verosimile itaque videatur virum, utpote justum, ac duplici honestatum ingenuitate,

ut in omnibus aliis, ita etiam in consecrandis Deo-
que addicendis muneribus, obtinuisse primatum :
quæ res invidis haudquaquam ferenda videbatur.
Cum autem nihil esset quod in ejus vita carperent :
nec enim irreprehensibilem, ac extra omne cri-
men noverant, sed et tali præstantia virum, ut
minime consequi possent : sterilitatem excipiunt,
ut ne juxta legem justa legitima faciat. Hoc porro
supernæ providentiæ erat, ut, inquam, ad usque
illud tempus, justii homines absque prole egissent,
utque id temporis ad editionem prolis excitarentur
per supplicationem. Alterum quidem, eorum ad
Deum fiduciam ostendit : nam cum rogassent, ni-
hil petitionum effectus dilatus fuit : alterum vero,
breviatio mysterii temporis, quod bona Deus volun-
tate decrevisset, commodum accessit. Accepto ita-
que vir justus opprobrio, velut repulsus, grave
admodum sustinet ; non tanquàm probrosis verbis
perculsus, aut velut ea re infamiam tulisset ; sed
veritus, ne qua mandatorum Dei transgressio eam
a Deo repulsam peperisset, ac per homines publi-
casset. Sic enim, ubi jam quoque verum fuisset
consecutus oraculum, reconciliari quærebat per
ænigmáticas manifestationes (16), non ut filios
procrearet : usque adeo rationibus ponendis accu-
ratus erat, sive legis adimpletionem spectes, sive
occultorum conscientiarum explorationem : sic sua
omnia providentiæ divinæ deputabat. Quamobrem
non contendit : non verbis adversatus est ; non
assumpsit ad defensionem hactenus se a legitimis
haudquaquam fuisse prohibitum ; ceu qui vita
moribusque irreprehensibilis ageret, ac dona vitæ
congrua offerret : quin vero, mox ut ex illata
exprobratione increpationem suscepit, ad occulto-
rum indagatorem Deum confugit, solitudinemque
ut consuetudini cum Deo opportunam, petit, ne
cum uxore quidem, eaque unanimi, communicatis
consiliis ; nec domesticis, externorum negotiorum
cura demandata. Quis vel nostris temporibus fir-
mam adeo in Deum spem, suarumque facultatum

δικαίον ὄντα, καὶ τῇ διττῇ σεμνυνόμενον εὐγενείᾳ,
προκρίνεσθαι τε ὡς ἐν πᾶσι, κἂν τῇ τῶν δωρεῶν
ἀφιέρωσει· τοῖς δὲ, οὐκ ἀνεκτὸν διαφθοροῦσι προσῆν.
Μηδὲν δὲ ἔχουσιν ἐκ τοῦ κατ' ἐκείνων ἐπισκήπτειν
βίου· οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἀνεπλήρητο; αὐτοῖς αὐτοῖς,
ἀλλὰ καὶ ἀμήχανος τῷ ὑπερβάλλοντι διεγινώσκειτο·
τὴν ἀπαίδειαν εἰς ἀφορμὴν, τοῦ μὴ κατὰ νόμον εὖ νο-
μεῖν, αὐτῷ προβάλλονται. Τοῦτο δὲ προμηθείας ἦν
τῆς ἀνωτάτω, τὸ ἀγόνους τε, φημί, μέχρις ἐκείνου
τοὺς δικαίους διατελεῖν, καὶ τὸ δι' ἐντεύξεως τηνι-
καῦτα πρὸς τὴν τεκνογονίαν διαναστῆναι. Τὸ μὲν
γὰρ, τὴν πρὸς Θεὸν αὐτῶν ὑπέφηνε παρῃσίαν·
αἰτήσασιν γὰρ, οὐκ εἰς δευτέραν ὑπερετέθη· τὸ δὲ,
τῷ τῆς εὐδοκίας τοῦ μυστηρίου συντετμημένῳ συ-
νέπραττε καί· ῥῳ. Ὁνειδισθεὶς οὖν ὁ δίκαιος, ὡς ἀπο-
πεμφθεὶς, ἀνίσταται σφοδρότερον· οὐχ ὡς τοῖς λόγοις
πεπληγὼς, ἢ ἀδοξήσας τῷ πράγματι, ἀλλὰ δεδιὼς,
μήπου τις αὐτῷ τῶν θείων ἐντολῶν παροφθεῖσα,
παρὰ Θεοῦ μὲν τὴν ἀποπεμψὴν ἔτεκε, δι' ἀνθρώπων
δὲ αὐτὴν εἰς τοῦ μανῆος παρῃγαγεν. [Οὕτω γὰρ καὶ
τοῦ ἀψευδοῦς ᾧ δὲ τετυχηκὼς χρηματισμοῦ, τὴν δι'
αἰνιγματωδῶν ἐξιλέωσιν δῆλων, οὐ τὴν τεκνογονίαν
ἐπεζητήει.] Οὕτως ἦν ἐν τε τῇ περὶ τὸν νόμον πλη-
ρώσει, καὶ τῇ τῶν ἀφάνων τοῦ συνειδότης ἐξετάσει,
ἀκριδέστατος λογοθέτης· οὕτω θείας ἡγεῖτο τὰ περὶ
αὐτοῦ προνοίας ἅπαντα· διὰ τοῦτο οὐ διηνέχθη· οὐ
τοῖς λόγοις ἀντικατέστη· οὐ τὸ μὴ κεκωλύσθαι τῶν
ἐθίμων μέχρις ἐκείνου, διὰ τε τὸ τοῦ βίου, καὶ τὸ
τῶν δώρων ἀνεπλήρητον προσελάβετο· ἀλλ' ὁμοῦ τε
τὴν δι' ὀνειδισμοῦ ἐπιπλήξιν εἰσεδέξατο, ἐπὶ τὸν
τῶν ἀπορρήτων ἐξεταστὴν καταφεύγει Θεὸν, καὶ
τὴν ἐρημίαν ὡς συνεργὸν τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμιλίας
καταλαμβάνει, μήτε αὐτῇ τῇ συνοίᾳ καὶ ὁμογνώ-
μονι φανεῖται, κοινωνησάμενος τὴν γνώμην, μήτε
τοῖς κατ' οἶκον, τὴν περὶ τῶν ἐκτός ἐπιμέλειαν δει-
θέμενος. Τίς τὴν τοιαύτην κἂν τοῖς κατ' ἡμᾶς ἐλ-
πίδα πρὸς Θεὸν ἀδίστακτον, καὶ τῶν παρόντων
καταφρόνησιν, ἐνεδείξατο· μή τοι γε ἐν τοῖς κατ'
ἐκείνου, ἐν οἷς καὶ τῶν μετριοτέρων καὶ τεθεσπι-
σμένων ἀρετῶν, ἐργώδης ἦν ἡ ἐκπλήρωσις.

(16) *Per ænigmáticas manifestationes.* δι' αἰνιγμα-
τωδῶν δῆλων. Ita reddunt Septuaginta, ubi Hebræa
habent Teraphim, quod Hieronymus et alii reddunt
ὁμοιώματα, simulacra : intelligentique Cherubim
obumbrantia arcam ac propitiatorium, e quorum
medio edebat Deus oracula : ac sicut erat illa Te-
raphim religio, sic erat et superstitio, conflictis idolis
ad ejusmodi præcipue Teraphim imitationem, unde
profani homines divina et ipsi responsa captarent.
Videri potest eruditissimus Philippæus ad illud iii.
Oseez ubi rem hanc accuratissime edisserit. Porro
alludit Georgius ad illud apocryphi, quo narrat
consultum a Joachim oraculum in templo, ac per
legalia symbola, ubi jam a monte rediisset accepto
divino responso, καὶ ἐπαύριον, inquit, προσέφερε
τὰ δῶρα αὐτοῦ· καὶ εἶπεν Ἰωακείμ· Ἐὰν Κύριος
ἰλασθῇ μοι, τὸ πέταλον τοῦ ἱεροῦ φανερόν μοι ποιή-
σει· καὶ προσέσχε τὸ πέταλον τοῦ ἱερέως. Ἐπέβη
δὲ καὶ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον Κύριον, καὶ οὐκ εἶδεν
ἀμαρτίαν ἐν αὐτοῖς, καὶ εἶπεν Ἰωακείμ· Νῦν οἶδα
ὅτι ῥύλότης με Κύριος σφόδρα, καὶ ἀφῆκε πάντα τὰ
ἀμαρτήματά μου, καὶ κατέβην ἐκ τοῦ ὄρους δεδι-

κατωμένος. *In crastinum reversus obtulit dona sua ;
aitque : Num mihi Dominus placatus sit, ostendet
lamina sacerdotis : et applicavit ad se sacerdotis
luminam ; ascendit vero etiam ad altare Domini, nec
vidit in eis peccatum, aitque : Nunc scio quod bene-
dixerit mihi Dominus valde, et dimiserit universa
peccata mea, descenderimque ex monte justificatus.*
Sunt hæc argumenta timoratae admodum conscien-
tiæ : et ut Joachim, non tam sterilitatis oppro-
brium, quam peccatum, ex quo illa videri posset
manasse, deprecatus sit, quod hic Georgius recte
ait. Num autem jam omnino cessasset Deus ab
ejusmodi oraculis ob populi Judaici delicta, uti de
fulgore rationalis testatur Joseph. l. 3. c. 9, aliterius
operæ sit ac otii disputare. Haud certe videatur
negandum, ut ne vel ultimis temporibus, velut
olim, piis nonnullis ac amicis viris, in quibus præ-
cipuus erat Joachim, etsi forte rarius, responderit :
quando nec olim omnibus respondebat, ac si quem
scelus divino responso faceret indignum, uti in
Saulle liquet.

despectionem ostendit; nedum ejus temporibus, cum vel modicarum ac legitimarum virtutum adimpletio ardua erat, ac difficilis?

Καὶ παρῆσθω νῦν, τὰ κατὰ τὸν πατριάρχην Α Ἀβραάμ. Ὑπεξηρήσθαι γὰρ τῷ τε χρόνῳ καὶ τῷ τῆς δικαιοσύνης ἀνεστηκότι, ὡς τῶν πάλαι, καὶ τούτου δόξειεν ἂν τις· πλὴν εἰ καὶ ταῦτά τις ἀντεξ-ετάξῃ βούλοιο, πολλὴν ἂν τὴν ὑπεροχὴν τῶν προκειμένων κατέφοιτο. Ἐκείνῳ μὲν γάρ, ἥ τε μετα-ανάστασις, καὶ ἡ ἐν οἷς ἂν παροικήσεις ἐρήθη γῆ· ἔτι μὲν, καὶ ἡ τῆς ἀπαίδειας καὶ στειρώσεως τῆς Σάρρας λύσις, ὑπὸ τοῦ ψευδοῦς προσηγγεῖται· ἅπερ δὴ κατέχων ὑποσχέσει, τὴν μὲν ἐλπίδα ἔτρεφε, τὴν δὲ γνῶμην πρὸς τὴν δι' αἰτήσεως ἐβυχαγῶγει. Τί γάρ ἂν εὐθυμότερον τῆς ὑποσχέσεως ὀφθεῖη Θεοῦ. Ὁ δὲ, ἀνεπαγγέλιτος μὲν παρὰ τοῦ δυνατοῦ πάντα τὰ μὴ δυνατὰ περαιουῖσθαι, καὶ τὴν φύσιν μεταρρυθμίζεσθαι, πιστεύσας, πρὸς ἀφανῆ δὲ τὴν αὐτοῦ προμήθειαν τὰ τῆς ἐλπίδος ἐρείσας, οὕτω καὶ Β τὴν τῶν οἰκείων διάστασιν, καὶ τὴν ἔμμενον πρὸς αὐτὸν δι' ἐντεύξεως ποιεῖται ὁμίλιαν. Καὶ ὁ μὲν, τεκμήριον τῆς τε κατασχέσεως τῆς γῆς, καὶ τῆς τοῦ γένους ἐπιδόσεως δεῖται [καὶ ἔτι τρώπῳ τὰ ἐπαγγελλόμενα πληρωθεῖεν ἐξαιτεῖται]· ὁ δὲ, ὥσπερ ἐν τῇ εὐχῇ τὸ ἀνενδοίαστον, οὕτω καὶ ἐν τῷ εἰς ἐπ-ήκοον ἀνενεχθῆναι, καὶ ὑπ' ἀγγέλου τὸν τόκον εὐαγ-γελισθῆναι, οὐχ ὡς ἂν ἐκβαλὴ τὸ εὐαγγελιζόμενον αἰτεῖται, οὐδὲ γε τὰ δηλοῦντα σημεῖα τῆς ἀσθενού-σης φύσεως τὴν ἱασιν, ἐπιζητεῖ. Ὡς γὰρ πλήρωμα τὸ μήνυμα κατασχὼν τοῦ καθαρῶς ὀφθῆναι μόνῳ Θεῷ, καὶ μετὰ τὴν τοῦ τόκου πληροφορίαν [γρ. τῆς πληροφορίας] κατεστοχάζετο σημεῖα. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ τῆς θυσίας, ἐνταῦθα προσκαλούμενον ἐξετα-σθῆναι παράδοξον, ἐατέον· ὅπως μὲν ἐκεῖνος προσ-τάξει, αὐτοπροσίρετος δὲ οὗτος ἱεροῦργησε· καὶ C μονογενῆ μὲν, κυρίως, οὗτος· ἐκεῖνος δὲ, τῷ τῆς ἐπαγγελίας λόγῳ· καὶ ὅτι προσάξας μὲν ἐκεῖνος, τὸ ἱερεῖον ἀντικαμίζεται· οὗτος δὲ τῷ ὄντι κάθιερώσας, ὠλοκαύτωσε, καὶ ἀποδοῦς ἀνήνεγκε· καὶ πατριάρ-χην μὲν αὐτὸς φυλῶν, καὶ δίκαιον· μητέρα δὲ οὗτος Θεοῦ, καὶ δικαιοτάτην πατριαρχὸν Δέσποιναν. Κρεῖττον γάρ, οὐ τῆς παρούσης, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀντιπαραθέσεως τὸ ἐγγεῖρημα. Ὅρξῃ ὅποια τὰ τοῦ δ:καίου τούτου παρήλασε πλεονεκτήματα.

Θεὸς δὴ καὶ τὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ διατριβὴν, καὶ ὑπὲρ D τὴν φύσιν καρτερίαν, ἣν ἀγγελικὴν προσήκει λέγειν διαγῶγην, ὡς ξένη καὶ ἀκατάλληλος, τῇ τε τῶν πραγμάτων καὶ λόγων ἀντιπαραθέσει, καθέστηκε. Τεσσαράκοντα γὰρ ἡμέρας καὶ νύκτας τοῦτον ἄσιτον διατελοῦντα, προσκαρτερήσας φθινὴν ἡ ἱστορία τῇ δεῖξει, μόνῃ τῇ εἰς Θεὸν ἐλπίδι τρεφόμενον. Ἐνί-στεισε γὰρ ἡμέρας καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, λέγων· Οὐ καταθήσομαι [ἄλ. ἀναθήσομαι] οὔτε ἐπὶ βρωτὸν, οὔτε ἐπὶ ποτὸν. Τοῦτο τῶν μὲν παρ' ἡμῖν ἀγωνιστικωτέρων τισι, παράδοξον· τισὶ δὲ, καὶ ἀμήχανον ἀνεκρίθη. Ὑπὲρ γὰρ ἀνθρωπίνῳ ἱσχύϊ τὸ κατόρθωμα· τοῦ τῆς φύσεως μόνου Δι-

Missaque in praesentiarum sunt patriarchae Abraham praeclare gesta. Videatur quidem nonnullis, cum antiquiore aëvo, tum justitiae praestantia, uti veteribus aliis, ita et viro nobis proposito, potiores ferre; ut tamen quis ex adverso componere in animum inducat, multum rerum propositarum excessum perspexerit. Nam illi quidem, cum migra- tio, tum terra qua futurus erat accola, praedicta fuerat; sed et futura infecunditatis ac sterilitatis Saræ solutio, veracis Dei oraculo praenuntiata erat; eaque is promissione tenens, et spem alebat, ani- mumque per orationem illa oblectabat. Quid enim, rogo, divina promissione jucundius videri queat? Joachim vero, nulla ab eo accepta promissione, ei commodans fidem, qui impossibilibus omnibus exitum dare, ac naturam potest reformare; spem- que suam in occulta ejus providentia firmam ha- bens, cum se a domesticis abstrahit, tum perseve- ranti supplicatione in divinis colloquiis agit. Ac Abraham quidem necessarium habet signum, cum futurae possessionis terræ, tum augmenti generis, ac modum quo divinae promissiones implende sint, exquirat: Joachim vero, uti indubiam in oratione mentem ostenderat, ita et ubi fuisset exauditus, bonumque ab angelo nascituræ proles nuntium ac- cepisset, haudquaquam ut faustæ annuntiationis illius eventus sit habiturus, rogat, nec vero signa, quibus futura naturæ sanatio sit declaranda, exqui- rit. Velut enim rem jam adimpletam habens, quod aperte soli Deo visum esset, significatum esset, cum certa futurae proles persuasionem, signa quoque plane conjectabat. Sed et admirandæ illius victimæ huc loci accitum examen, omittendum sit: ut quidem Abraham, divina jussione, Joachim autem sua ipse sponte, sacrificaverit; atque hic quidem, uni- genam absolute prolem, ille duntaxat, habita ra- tione promissionis: ut item illo cum obtulisset, victimam retulerit, hic autem, revera sacrificave- rit, reddensque ac addicens Deo, in holocaustum obtulerit: ac ille quidem, tribuum patriarcham; hic autem, Dei parentem, ac patriarcharum meri- tibus, sed et omni omnino comparatione tantum il- lius prærogativæ eximiaque ornamenta præcel-

Vide porro ejus in deserto moram, ac majorem quam pro humana ratione perseverantiam (quam plane angelicam vitæ rationem merito dicamus), ut nova ac insolens, rerum pariter verborumque comparatione, effulserit. Ait quippe rei gestæ his- toria, quadraginta dies ac quadraginta noctes jejunium perseverasse in oratione, cum interim spes in Deum sola aleret. *Jejunavit siquidem quadraginta dies ac noctes, dicens: Non descendam vel ut man- ducem, vel ut bibam.* Quidam apud nos plusculum contentiosi, haud satis habere fidem, rem existi- mant; quidam vero etiam impossibilem judicant. Nam vincit facinus humanam virtutem: solo na-

turæ auctore Deo, ex voluntatis proposito, incolumem servante. Eam vir justus inconcussam Deo adhibens, vique magna adversus corporis necessitatem insurgens, ab eodem, cum gratiam majorum virtute certaminum, tum donorum vincentium spem, meretur accipere. Sane quidem Moyses æquali dierum jejunio admirationem habet. Nec enim res ejus gestæ carent admiratione: ut quis tamen accuratius amborum exquirat expendatque constantiam, hic quoque in rei aggressionem discrimen invenerit. Nam Moyses quidem, cum præcipientis decreto, tum tabularum custodia, ipsaque adeo Legislatoris expectatione detinebatur; quæ utique meliori corroboratione cum temporis longioris molestiam, tum naturæ necessitatem levabant: Joachim autem, nullo alio recreante, sola vero nihil fallente in Deum spe roboratus, solitudinem pariter ac agones subit, intentamque ejusmodi orationem pronit. Eam rem quis non miretur, omnemque sermonis vim existimet vincere, quæ plane omnem rationem ac cogitatum magnificentia superet? Quod si quis, ea quæ dicimus, exaggeratione dici existimet; ipse res animo, quales habent, nudas proponat, exquiratque, num tantas invenerit, ut nec quisquam celebrando assectari possit, tametsi probatissimus habeat dicendi facultate; nedum majori, quam pro earum ratione gloria extulerit. Sic porro habent res viri just.

Conjugis autem, ac fisdem ornata moribus Annæ, quam magnæ illæ ac admirandæ, ut nedum viri rebus quidquam gratia minores sint, sed et illis præcellant? Quippe hæc duplicia constantiæ certamina conficere habuit. Nam et viri abscessio, ac accolatus ignotus erat, ejusque animum, irrogata ambobus sterilitatis ergo injuria, pulsabat; adversus quæ depugnans, spei fideique adminiculis superior evasit. Quin et duplex eam exprobratio ejusmodi affecit; primum quidem per suos contribules; tum vero, per ancillam, quod et molestissimam increpationem facit. Non enim ita ab aliis jactata convicia perstringant, uti a necessariis ac domesticis; idque maxime, cum qui jactant, e subjectis fuerint ac servis. Qua ergo ratione compositus habet generosissimæ feminæ animus? Nullo horum, ut ab insuperabili expectatione recedat, tangitur: repulso autem laud satis congrue oblato mundo, detractaque veste lugubri, atque mundam ac nuptialem (17) una cum spiritali stola induens, ac utrinque comparato mundo, ad orationem sese præparans, munda, mundissimum Deum, duplici amictu honestata affatur. Nec vero in templum subiens, universorum Deo supplicationem submitit, sed

(17) *Mundam ac nuptialem. Καθαράν καὶ νυμφικὴν.* Non tantum ut exteriori habitu interiorem animi habitum præferret, quod Georgius indicat, sed ut etiam diei festo reverentiam haberet: nam ut habet apocryphus, ἔγγικεν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἡ μεγάλη: erat proximum festum Domini, ac sub ipsum ejus tempus, cum repudiato indecenti ornatu, locustam illum, nonnihil tamen splendidiorem

Α μουργοῦ τὸ διαρκὲς αὐτῇ, γνώμης αἰρέσει συντηροῦντος. Ταύτην αὐτῷ ἀπεριδόντην, ὁ δίκαιος περαιοῦσάμενος, βιάως τε τῆς τοῦ σώματος ἀνάγκης κατεπανιστάμενος, παρ' αὐτοῦ ἐκείνου, τὴν χάριν τῶν ὑπὲρ δύναμιν ἀγώνων, καὶ τῶν παρ' ἐλπίδα δωρῶν, ἐπιτυγχάνειν δέχεται. Μωϋσῆς μὲν γάρ, τῇ ἱσαρίθμῳ θαυμάζεται τῶν ἡμερῶν ἀστίᾳ· καὶ γάρ, οὐκ ἀθαύμαστα τὰ κατ' ἐκείνον. Ἀλλ' εἰ τις τὴν ἐκατέρων διερευνόμενος ἐξετάσαι θελήσει καρτερίαν, εὐρήσει δηλαδὴ κἀνταῦθα τὴν διαφορὰν, ἐν τῇ μετχειρήσει τοῦ πράγματος. Ὁ μὲν γάρ τῷ τοῦ προστεταχότος ὄρω, καὶ τῇ τῶν πλακῶν διατηρήσει, αὐτῇ τε τῇ ἀπεκδοχῇ τοῦ νομοδότη κατείσχεται, ἅπερ σὺν ἐπισχύσει κρείττονι, τὸν τε παρατεινόμενον χρόνον, καὶ τὴν ἀνάγκην ἀπεκούφιζε τῆς φύσεως· ὁ δὲ, ὕπ' οὐδενὸς τῶν ἄλλων ψυχαιγούμενος, μόνῃ δὲ τῇ ἀδιαφύεστῳ ῥωννύμενος ἐλπίδι, τὴν τε ἐρτηρίαν καὶ τοὺς ἀγῶνας ὑποδύεται, καὶ τὴν ἐπιτεταμένην προβάλλεται δέσιν. Τοῦτο τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε, καὶ παντὸς ἀνώτερον ἡγήσοιτο λόγου, ὡς πάντα δὴ καὶ λογισμὸν τῇ μεγαλοφυῶν καταπαλαῖον; Καὶ εἰ τις αὖξιν τούτων τῶν ἀρετῶν, τοὺς παρόντας ὑπεπτεύει λόγους, αὐτὰ γυμνὰ προτιθεῖς, διερευνῶν τὰ πράγματα· ὡς εἴπερ οἶδ' ὅτι ἐστὶ κατόπιν ἰέναι ταῖς αὐτῶν εὐφημίαις, κἂν ἡ τις τῶν ἴαν εὐδοκίμηκόντων ὁ περὶόμενος, μὴ ὅτι γε πρὸς τὸ ἐξηρημένον πάντας ἐπαίρειν. Τοιαῦτα μὲν τὰ περὶ τοῦ δικαίου.

Τὰ δὲ τῆς συνοίκου καὶ ὁμοτρόπου Ἀννης, ὡς μεγάλα καὶ θαυμαστά, καὶ τοῦ συγκοινωνοῦ τῆς χάριτος; οὐ μόνον οὐκ ἀποδέοντα, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω χωροῦντα. Διπλοῦς γάρ αὐτῇ τοὺς τῆς καρτερίας διήνυσσε ἀγῶνας. Ἡ τε γάρ τοῦ συζύγου διάζευξις καὶ παροικία, ἀθλιότης· καὶ τὰ δι' ἀπαιδίαν ἐπολιόρουν ἄμφω ταύτην σκώμματα, πρὸς ἅπερ ἀνταγωνιζομένη, τῇ τῆς ἐλπίδος καὶ πίστει· ὑπερανείχε συμμαχίᾳ. Ἀλλὰ γάρ διττὸς αὐτῇ, καὶ ὁ τοιοῦτος ἐπετρίβη ὀνειδισμός· ὁ διὰ τῶν συμφυλετῶν μὲν, πρότερον· ἔπειτα δὲ, ὁ διὰ τῆς οἰκείτης, ὅς καὶ δισφορωτάτην τὴν ἐπίπληξιν ἐμποιεῖ προσαγόμενος. Οὐ γάρ οὕτω τὰ παρ' ἐτέρων ὀνειδῆ, ὡς τὰ παρὰ τῶν γνησιωτέρων καθάπτεσθαι τῶν βαλλομένων πέφυκε· καὶ μάλιστα, εἰ τῶν ἐξ ὑπὸ χεῖρα τεταγμένων προφέροιντο ταῦτα. Πῶς οὖν ἡ γενναιοτάτη διατίθεται; (18) ὁ δ' ὑπὸ τίνος τούτων τὴν ἀμαχον τιτρώσκειται προσδοκίαν· ἀλλὰ τὸν μὲν ἐπιδιδόμενον μὴ καθηκόντως ἀποσεισαμένην κόσμον, τὴν δὲ πενθηκὴν ἐσθῆτα περιελομένην, καὶ τὴν καθαρὰν καὶ νυμφικὴν, τῇ νοητῇ συμπεριθεμένην στολῇ, πρὸς τὴν εὐχὴν τῷ ἐκατέρωθεν εὐτρεπίζεται κόσμῳ, ὡς ἂν καθαρὰ τῷ καθαρῶτάτῳ τῇ διττῇ προσμιλήσει καταστολῇ. Καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἐνδον τοῦ ναοῦ χωρήσασα, τὴν ἱερίαν τῷ

assumpsit; sic moderata tristitiam, ut nihil illa communibus gaudiis videretur decedere, quod plane ipsum summæ cujusdam virtutis fuit. Eustathius, splendida ejusmodi veste, in solemnitate Domini indutam ait, eo quod nefas esset ἐν ταύτῃ τῇ εὐχῇ πένθυμον ἡμφιάσθαι στολήν. *Celebri illo die restiri habitu luctuoso.*

τῶν ὧλων ἀναπέμπει Θεῷ, ἀλλὰ ἀτράραχόν τινα καὶ Ἀ ἀπερικτύπητον τὸν τοῦ παραδείσου καταλαβοῦσα χώρον, ἐν τούτῳ καθάπερ ἀνυπονόητῳ ταμείῳ, κρυψίῳ; ταύτην ὀδυνωμένην προὔτεινεν. Ἐγκάρδιον γὰρ καὶ πλειονος θεομένην ἐκμελετώσα τοῦ χρόνου, οὐκ εἰς φανερόν προάγει τοῖς ὀνειδιζουσι. Μίσθην γὰρ ὡς καὶ τῆς προτέρας Ἀννης, ἢ βαττολογίας αὐτῆς κατεψηφίσαντο. Εἰ γὰρ εὐκαίρως ἱλασκομένης τὸ Θεῖον, κωμωδοῦντες πρῶην ἐπέμβαινον, τίνας οὐκ ἂν πρὸς τὴν ἀσυνήθη παρεδρίαν, πληκτικιώτερους ἐπαφῆχαν τοὺς λόγους; Τούτου δὲ χάριν οὐτ' αὐτῇ, οὐθ' ὁ μεγαλόψυχος Ἰωακείμ, ἐν τῷ ναῷ προσδραμόντες, ἄμφω τὰ τῆς εὐχῆς ἀποδιδόασιν, εὐπρόσδεκτον ἄρα καὶ ἀνεπαχθῇ ταύτην, τῷ σχολαιοτέρῳ καὶ ἡσυχίῳ γενήσεσθαι καθηκόντως οἰθέντες· ἡ δὲ δὴ ἀρμοδιώτερα τε αἰτία καὶ ἀσφαλέστερα, τοιαύτη τίς ἐστίν ὡς ἄρα πρόδρομοι καὶ κήρυκες, τῷ τε πράγματι, καὶ τῇ προσηγορίᾳ τῆς χάριτος ὄντες· Ἰωακείμ μὲν γὰρ, ἀποκειμένος· Ἀννα δὲ, χάρις ἐρμηνευομένη κεκρύπεται, δι' αὐτῶν τὸν ἀπεριγράφτον αὐτῆς ἐν τούτῳ καθυφαίνουσι πλατυσμόν· τοῦ νεῷ μὲν ὑπεξιστάμενοι· ἐν παντὶ δὲ, τὸν τῶν ὧλων ἐξελιγόμενοι Ποιητὴν. Καὶ οὗτος μὲν, ὁ περὶ τούτων λόγος.

Ὁ δὲ τῆς εὐχῆς, ὡς ἀξιόλογος ἀμφοτέροις προτείνεται! Πάντων γὰρ τῶν τοῦ Θεοῦ μεγαλοουργμάτων, ὧν τε ἐκ μὴ ὄντων παρήγαγε, καὶ ὧν παραδόξως ἐκαινοτόμησε, τὰς τῶν πραγμάτων μεταπλαττόμενος φύσεις, ἐκφέρειται. Οὕτως αἱ τῶν δικαίων εὐεργεσίαι προσφέρονται· οὕτως Ἀβραάμ καὶ Σάρρα· οὕτω τὰ κατὰ τὴν Ἀνναν, καὶ Σαμουὴλ παράγεται τοῖς δικαίοις, ἐκ τῆς τῶν ὁμοίων εὐχαριστίας, τὴν ἴσιν ἐξαιτούμενοι χάριν, πλειόνι τε καὶ σπουδαιότερα προσεδρέξα, τοῦ καταλλήλου μὴ ἐκπσεῖν ἐπιζητοῦσι. Ἡ δὲ μετὰ ταῦτα τῆς μακαρίας Ἀννης· ἐν τῷ παραδείσῳ· προσεσχῇ, πολὺ μὲν τὸ διεστηχὸς, πολὺ δὲ τὸ εὐεπήκοον τῇ ψυχικῇ διήνυσσε συντριβῇ. Οὐδὲ γὰρ λόγοις καὶ νοήμασι δεήσεως ἀπεχρήσατο, ἀλλ' ὕψει ταπεινώσεως, τὴν οἰκείαν μὲν εὐτέλειαν κατολοφυρομένη διωμολόγει· τῇ δὲ κτίσεως ἀπάσης ἑαυτὴν ὑποθείσα, τὰ κατ' εἶδος μετέχοντα τῆς τοῦ κτισάντος εὐλογίας, διεξίρει. Τοιούτοις γὰρ καὶ ἡθεσι καὶ λόγοις, ἡ τοῦ Δημιουργοῦ πολυεύσπλαγχνος ἐπινεύειν πέφυκε κηδεμονία· καὶ μᾶλλον γε τούτοις, ἢ τοῖς κατ' ἰδίωμα προφερομένοις. Διὰ τοῦτο, τῶν πάντων γενητῶν ἀρχειότερα, φησὶν, ἡ σώφρων, ἐγώ, ὡς πάντων μὲν, τῇ σὺ καθυπουργούντων προστάγματι, Δέσποτα, τῆς τοιαύτης δὲ εὐλογίας, καὶ χάριτος ἐστερημένη καθάπαξ, ἀναξία τῆς τοῦ γένους εὐκληρίας· γόνιμον γὰρ σοι, καὶ τοῦτο, καὶ τῷ πράγματι τὸ διεστηχὸς παρίστησι· ξένη τῆς τῶν πολυειδῶν ζῶων εὐφορίας· καὶ αὐτὰ γὰρ, τῆς ὁμοίας κατελάχεν εὐλογίας. Πολυφόρος ἡ γῆ, τὴν ἀφθονίαν διηγεκῶς κατὰ τὸ σὺν ἐπιχομίζουσα πρόσταγμα· καρποφοροῦσι λειμῶνες· καὶ τὰ εὐεῖδη τῶν φυτῶν

quietum ac remotum a turbis petens horti locum, in eo, velut nihil suspecto cubiculo, occulte eam mœsta animo prætendit. Cum enim corde conceptam ac longiores habentem moras, orationem meditaretur, noluit in publicum illusoribus proferre. Plane enim ebrietatis damnassent, uti priorem Annam, aut garrulitatis insulsæ. Qui enim, opportune Deum placanti, ita nuper illudentes insultassent, qui non gravioris increpationis verba, ad insuetam illam assiduitatem, jactaturi essent? Idcirco, nec ipsa, nec magnanimis Joachim, ad templum accurrentes, orationem Deo obtulerunt, quam utique acceptam ac a molestia liberam, a quiete ac otio, merito captabant: seu, ut congruam magis ac certiori nixam veritate causam edicam; ut qui re pariter ac nominis appellatione, gratiæ præcursores ac præcones forent (Joachim enim, *repositum* (18), Annam vero, *gratiam*, exponi liquet). Ipsi per se, ejus in hoc incircumscripam amplitudinem significant; qui quidem a templo excedant, omnique loco universorum Auctorem placent. Atque hæc quidem sic dicta habeant.

Quas vero ambo fundunt preces, quam præclaræ ac egregiæ! Iis enim universa Dei magnifica opera proferunt, si qua vel produxit ex nihilo, vel mirabiliter transmutatis rerum naturis, innovavit. Sic Abraham, sic Saram, sic Annam quoque ac Samuellem, producit justorum illud par, eaque gratitudine similia prosequens, parem sibi gratiam deposcit, impensiorique studio ac assiduitate, ut ne ab eo quod congruum est, excidat, contendit. Quam vero beata Anna postmodum in horto orationem fudit, multum ejus a reliquis discrimen habet; multam ejus ex contritione animi exaudibilitatem effecit. Nec enim verbis sensisque orationis abutendum credidit; sed alta humilitate, suam quidem vilitatem, graviter lugens, confitebatur, ac se universis creatis inferiorem demittens, res eas quæ benedictionem auctoris consecutæ essent, sermone percurabat. Talibus enim moribus pariter sermonibusque misericordissima Creatoris Dei providentia, lubens annuit; ac plane iis magis, quam precibus per proprietatem prolatis. Quamobrem, inquit prudens ac casta femina, inutilior sum universis creatis, cum illa, Domine, præcepto tuo subserviant, ac ego prorsus privata sim benedictione ejusmodi ac gratia, indigna generis felicitate; nam et illud tibi secundum est, reque ipsa, ut ab eo longe habeam, ostendit: aliena a multigenorum animalium secunditate; nam et illa eandem consecuta sunt benedictionem. Terra frugifera est, quæ pro tui ratione mandati, fruges uberes nunquam non ferat. Prata fructum afferunt; sed et speciosa plantarum ger-

(18) *Joachim repositum*. Ἰωακείμ ἀποκειμένος. Idipsum videtur atque Epiphanius orat. De laudibus sanctæ Mariæ, cum et ipse Ἰωακείμ exponit, ἐτοιμασία Κυρίου· *preparatio Domini*; quod, inquit, ex eo prieparatum sit Domini templum, nempe

Virgo. In Indice biblico, יְהוֹאכִיחַ Jehoiachin, Joachim, *Domini præparatio*, sive, *Domini firmitas*. Sed hoc secundum magis est notio vocis יְהוֹאכִיחַ cuius nota radix ac significatio, non ita prioris.

mina opportunum pariter dulcissimumque fructum afferunt, ac eorum gratis qui percipiunt, laudationem et ipsa tibi submittunt. Horum ego grātiae expers sum; nam ipsa quoque indignam ut eis accensear, quæ sint creaturæ tuæ, miemet judico. Quam verba hæc, rogo, non ostendunt humilitatis excellentiam? Quam non contriti cordis abjectionem excessit, qui sensa ejusmodi animus protulit? Qui non vero benignus Deus, supra omnem odoris fragrantiam ac oblationem, ejusmodi probaret voluntatem? Qui non supra holocaustum omne, ejusmodi annuisset orationi, qui talibus maxime delectatur victimis? Etenim, *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* ¹².

Talia sunt justorum privilegia ac narrata gesta. Læti hi virtutum eorum characteres, nobilem hanc animi, ac iis illustriorem, qui omni retro sæculo claruissent, speciem effulserunt. Quippe decebat ut donum, omni in creatis majus comparatione, ex excellenti electione prodiret: decebat ut ex affluenti virtutum penu, præsanctæ illæ scaturirent divitiæ: decebat ut labores ejusmodi talem reportarent fructum: ut ex ingenua radice summe ingenuum pulcharet germen; ex bonis lumbis optatus palmet surgeret; semper virens vigsensque illa generis gloriatio; pulcherrimum illud naturæ germen; altigena ille sacramenti ramus, ex quo ascendens immortalitatis flos, æternam odoris suavitatem perspiravit: cujus fructus efficitur, vita et incorruptio, ac perseverantia, iis qui illo participant.

Cæterum laboribus sermonibusque ejusmodi subvecta justorum oratio, finem apud utrumque ex divino responso accipit. Angeli siquidem apparentes, eum exauditas preces, tum inexpectati partus eventum annuntiarunt. Angeli, ejus quæ angelis erat nobilior, concipiendæ, faustas afferunt annuntiationes. Prænuntiant angeli solvendam sterilitatem, ac per eam disiectum iri medium peccati patriæ prædicunt. Angeli, inexpectatam ejus conceptionem, præmio loquuntur, quæ mirabilem ac ineffabilem conceptionem novavit. Angeli ejus præcurrunt puerperium, per quam primæ parentis dolores cessaverunt. Vincit expectationem ejus processio, cujus est nova insolensque generatio. Ex insperata messe, major cogitatu fructificatio. Prædeclarat naturæ novationem, sterilitatis egestas, partuque edendæ proli, ipsa ejus editionis novitas, summe novi sacramenti argumentum facit. In suis ipsa, mirabilis partus certa indicia accipit. In parentum miraculo, arcanum magis addiscit mysterium. Hoc quippe, anterior illius prædicatio est; suæque ipsum impletionem, ejus quod prædicabatur, certum eventum prænuntiabat. Hic, sterilis, a naturæ propriis repulsa; illic, Virgo inviolabili castitate munita. Hic, diuturnum vinculum; illic, immortalis legitimus modus. Hic, meritorum ac precum fructus, illic, propter majorem comparatione virtutem,

Α καρποφορεῖ βλαστήματα, καρπὸν τε καί· ὃν ἐμὲ δὲ καὶ ἡδίστον προβάλλονται, καὶ τῇ τῶν μετεχόντων εὐχαριστίᾳ, σοὶ τὴν δοξολογίαν ἀναφέρουσι. Τοῦτων ἐγὼ τῆς χάριτος ἀμέτοχος, ἐπεὶ καὶ τὸ μὴ κατ' ἀξίαν συναριθμεῖσθαι τοῖς δημιουργήμασι τε οὕτιν ἀγαθότητος τῆς σῆς, ἐαυτῆς καταψηφίζομαι. Ταῦτα, τίνα ταπεινώσεως ὑπερβολὴν οὐκ ἐμφαίνει τὰ ῥήματα; Ποίαν συντετριμμένην οὐχ ὑποδέετο καρδίαν, ἢ τὰ τοιαῦτα νοήματα προβαλλομένη ψυχῇ; Πῶς δὲ οὐκ ἂν ὁ φιλόκαθος ὑπὲρ εὐωδίας ἅπασαν καὶ προσφορὰν, τὴν τοιαύτην γνῶμην προσήκατο; Πῶς οὐχ ὑπὲρ ὠλοκαυτωμένην θυσίαν τῇ τοιαύτῃ κατένευσεν ἂν δεήσει, ὁ μάλα ταῖς ὁμοίαις ἡδόμενος ὁλοκληρίαις; Θυσία γὰρ τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον.

Τοιαῦτα τὰ τῶν δικαίων πλεονεκτήματα καὶ διηγήματα· οὗτοι τῶν ἀρετῶν αὐτῶν οἱ φαῖδροι χαρακτηριστῆρες, τὴν εὐγενῆ τῆς ψυχῆς καὶ λαμπροτέραν τῶν προφανέντων ἐναπήστραψαν ὡραιότητα. Ἐδεῖ γὰρ ἐξ ὑπερεχούσης ἐκλογῆς, τὴν ἀσύγκριτον ἐν γεννητοῖς παραχθῆναι δωρεάν· ἔδει ἐξ ἀφθόνων ἀρετῶν, τὸν ὑπεράγιον ἐπιθρῶσαι πλοῦτον· ἔδει τοιοῦτων πόνων, τοιοῦτον συγκομισθῆναι τὸν καρπὸν· ἐκ βίτης γεγενοῦς, εὐγενέστατον ἐκφυῆναι βλαστὸν· ἐξ ἁγασθῆς ὁφύος, ἀγαθώτατον ἀναδοθῆναι κλήμα, τὸ ἀειθαλὲς τοῦ γένους ἐγκαλλώπισμα· τὸ τῆς φύσεως ὡραιότατον βλάστημα· τὸ ὑψιγενὲς τοῦ μυστηρίου στέλεχος, ἐξ οὗ τὸ τῆς ἀθανασίας ἀναδραμὸν ἄνθος, τὴν ἀίδιον διέπνευσεν εὐωδίαν· οὗ ὁ καρπὸς, ζωὴ καὶ ἀφθαρσία, καὶ διαμονὴ τοῖς μετέχουσι πᾶσιν ἐγγίνεται.

Τοιοῦτοι δὲ πόνοις καὶ λόγοις ἡ τῶν δικαίων ἀνηνεγμένη δέησις, χρηματισμῷ τὸ πέρας παρ' ἐκατέρου λαμβάνει. Ἄγγελοι γὰρ ἐπιφανέντες· τό τε εἰς ἐπήκοον ἀνυθῆναι, καὶ τὸν παρ' ἐλπίδα τόκον ἐκδησέσθαι κατεμήνυνον. Ἄγγελοι, τῆς τῶν ἀγγέλων τιμιωτέρας εὐαγγελίζονται τὴν κύησιν· ἄγγελοι, τὴν τῆς στεριώσεως προαναφωνοῦσι λύσιν, καὶ δι' αὐτῆς, τὸ τῆς ἁμαρτίας διακοπῆναι προαγορευοῦσι μεσότοιχον. Ἄγγελοι, τὴν παρ' ἐλπίδα σύλληψιν, τῆς ὑπερφυῆ καὶ ἀπόρρητον καινουργήσεως κύησιν, προοιμιάζονται. Ἄγγελοι, τῶν ὠδίνων προτρέχουσι τῆς, δι' ἧς, αἱ τῆς προμήτορος ἐπαύθησαν ὀδύναι, παρὰ προσδοκίαν ἢ πρόδοξος, ἧς παράδοξος ἡ γένησις. Ἐξ ἀνεπίστου γεωργίας, ἡ ὑπὲρ ἔννοιαν καρποφορία· προῦποφαίνει τὴν τῆς φύσεως καινοτομίαν, ἡ τῆς στεριώσεως ἀπορία· καὶ τῇ τικτομένῃ, τοῦ καινοτάτου· μυστηρίου τεκμήριον, τὰ τῆς οικίας ἀποτέξεως παρέχεται πράγματα. Ἐν τοῖς καθ' ἑαυτήν, τὰ τοῦ ξένου προδεδαιούται τοκετοῦ. Ἐν τῷ κατὰ τοὺς τεκνόντας θαύματι, τὰ τοῦ ἀπορρήτοτερου διδάσκεται θαύματος. Προκήρυγμα γὰρ ἐκείνου, τοῦτο· καὶ δι' ὧν ἐπληροῦτο, τὸ ἀσφαλὲς τοῦ κηρυττομένου προανεφώνει· Ἐνταῦθα στεῖρα τῶν τῆς φύσεως ἰδίων ἀπειργυμένη, ἐκεῖ Παρθένος τῇ ἀσυλήτῳ ἁγνείᾳ τετελειωμένη. Ἐνταῦθα χρόνιος ὁ δεσμός· ἐκεῖ ἀθάνατος ὁ ἀνόθευτος τρόπος. Ἐνταῦθα, κατορθωμάτων καὶ προσευχῆς καρπὸς, ὁ τόκος· ἐκεῖ

¹² Psal. L, 19.

δι' ἀτύγχετον ἀρετὴν καὶ ὑπερβάλλουσαν καθαρότητα, ἡ ἀνερμήνευτος καινοτομεῖται κήρυξις. Ἐνταῦθα ἄγγελος τῆς τῶν ὠδίνων λυτρώσεως κήρυξ· ἐκεῖ ἀρχάγγελος, τῆς ὑπερφυοῦς συλλήψεως εὐαγγελιστής.

Ἡ δὲ δὴ τῶν παρόντων εὐαγγελίων ὑπόσχεσις, τρανότερον τὰ κατ' ἐκείνην προανεκήρυξε. *Δαληθήσεται γὰρ πᾶσι τὰ τοῦ τόκου σου*, φησὶν, ὁ προμηνύων τῇ Ἄννῃ. *Δαληθήσεται καὶ κηρυχθήσεται· οὐκ ἐπὶ γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν οὐρανοῖς· οὐκ ἐπ' ἀνθρωπίναις ἀκοαῖς, ἀλλὰ καὶ θείαις ἐνηχηθήσεται νοήσεσι*, τίνα δὴ τὰ λαληθσόμενα περὶ αὐτοῦ. Καὶ σκόπει ὅπως ὁ Δαβὶδ ταῦτα προανεφώνησεν· ὅπως ὡς γενομένην τὴν τῶν μελλόντων προανεκήρυξεν ἐκδοσιν, τὴν τῶν ἐσομένων ἀπαραίτητον ἀλήθειαν, τῇ παρψηχότῃ διασημάνας χρόνῳ. *Δεδοξασμένα περὶ σοῦ γὰρ ἐλαλήθη, ἡ πόλις τοῦ θεοῦ*. *Δεδοξασμένα ὑπὲρ πᾶσαν διεγούμενην δόξαν. Δεδοξασμένα ταῖς ἀνωτάτω δυνάμεσι· τετιμημένα καὶ ποθητά, τοῖς ὁμογενέσιν ἀνθρώποις· ἐπιθυμητά πατριάρχαις· σεπτὰ προπάτορσιν· ἀνάγραπτα καὶ ζητητέα προφήταις*. Διὰ ταῦτα πᾶσα κτίσις εὐφραίνεται· τοῖσι ἀγγελικαὶ συνήδονται στρατιαί· τοῖσι δὲ σύμπας ἐνωραίζεται κόσμος· τοῖσι σήμερον ἡ γηγενῶν ἐπαγγάλλεται φύσις ταῦτα δοξολογοῦσα, τὴν προεδόριον ἀγει τῆς μεγίστης σωτηρίας πανήγυριν· ταύτην προπεριπτύσσεται· τὴν, δι' ἧς τῆς τελειοτάτης τετύχηκεν ἀγαλλιᾶσεως. Τοῦτο γὰρ τὸ γενέθλιον, τὴν αὐτῆς ἀναγέννησιν προανεφώνησε. Τοῦτο, τὴν ἐκ πλάνης ἀνάκλησιν, καὶ παλαιότητος αὐθις ἀνάπλασιν προδικήρυξε. Τοῦτο, τὴν τῆς ἀγνωσίας αὐτῆς ἀγονίαν καὶ ἀκαρπλίαν, εἰς θεογνωσίας καρποφορίαν ἐπιδοῦναι προεμήνυσε· τοῦτο, τὰς πρὸς τὴν χάριν αὐτῇ ὁδοποίησεν εἰσόδους· τοῦτο, τὰς τῆς σωτηρίας πύλας προανέψχε· τοῦτο, εἰς καταλλαγὰς προτίθεται· τοῦτο, εἰς μεσιτείαν παρεληπται· διὰ τοῦτο, νῦν οἱ τοῦ γένους παρῆρσαιζόμεθα συμμέτοχοι· διὰ τοῦτο, τῆς οἰκειοτέρως μετελήφαμεν στάσεως· διὰ τὴν ἀποκηθεῖσαν πασάδα, ἐν τῇ βασιλικῇ κατελογίσθημεν νυμφῶν· διὰ τὸν νῦν παροχθέντα λαμπρότερόν τε ὁμοῦ καὶ εὐρυχωρότερον οὐρανὸν, τὴν οὐράνιον ἐπεγραψάμεθα διαγωγὴν· διὰ τῆς συγγενοῦς εὐλογίας, τῆς εὐαγγελικῆς ἐναπολαύομεν θυμῆδίας.

Ἀλλ' ὦ τῆς παρούσης καὶ τῆς ἐσομένης εὐφροσύνης πρόξενε! ὦ καὶ παρῆρσις καὶ τιμῆς σεμνολόγημα· σὺ τῆς ὑπὲρ τῶν σῶν πανηγύρεων εὐωχίας, τὴν ἀνωτάτω πανδαισίαν ἀμείψαιο· σὺ τοῦ ὑπὲρ τῶν τοιοῦτων προθύμου, τὰς μεγάλας ἀντεισφέρεις δωρεὰς κέρμησον ὡς τῇ αἰσθητῇ, καὶ τῇ νοητῇ φαιδρότητι, τὴν παροῦσαν δὴ κήγυριν· ῥύθμισον τὴν συγκεροτημένην θειοτέρως χοροστασίαν· ἐνήχησον αὐτῇ ἐναρμόνιον, καὶ τῆς τῶν ἑορταζόντων ἐν οὐρανοῖς ἀγαλλιᾶσεως μέλος· ἐπίθε πρὸς τὴν ἐκάστου διάνοιαν· ἔτασον τὸ τοῦ πόθου διάπυρον, καὶ τῷ ἐτάζοντι τὰ τοῦ συνειδότης ἄρρήτα, καθυπόδειξον τοῦτο Δεσπότη· πρότεινον τὰ τῆς διαθέσεως τῷ ἀνακεκαλυμμένως καθορῶντι τὰ κρύφια. Εἶδε μὲν

A ac excellentem puritatem, inexplicabilis novatur conceptus. Hic, angelus redemptionis puerperii præco; illic, archangelus admirandæ conceptionis faustus nuntius.

Porro præsentium pollicitatio nuntiorum, clarius quæ ad illam spectant prænuntiavit. *Prædicabitur enim*, inquit prænuntius angelus, *universis tuis partus*. Prædicabitur ac celebrabitur, nec in terra solum, verum etiam in cœlis: nec tantum in auribus hominum, sed et divinis insonabitur sensibus, quænam sint tanta illa de eo prædicanda partu. Perspice vero, ut hæc David prædixerit; ut velut quid gestum prænuntiaverit futurorum eventum, infallibilem futurorum veritatem præterito tempore designans. *Gloriosa enim dicta sunt de te*, inquit, *civitas Dei* ¹¹. *Gloriosa super omnem*, quæ refertur, *gloriam*. *Gloriosa*, supernis virtutibus: pretio habita ac cupita, congeneribus hominibus: desiderabilia patriarchis: veneranda prioribus patribus: perscripta ac vestiganda prophetis. Propter hæc lætantiur universa creata: congaudent his exercitus angelici: his una gloriatur mundus universus: his hodie exultat terrigenarum genus: hæc laudans, salutis maximæ pervigilium agit: hoc præsalutat, quo absolutissimam consequi meruit exultationem. Quippe natalitia hæc humanam prænuntiarunt regenerationem. Hæc revocationem ab errore, ac vetustatis futuram præsignarunt instaurationem: hæc, ignorationis nostræ infecunditatem, in scientiæ Dei fructum promoturam ostenderunt; hæc, ad ingressum gratiæ iter nobis fecerunt; hæc, salutis portas præperuerunt: hæc, reconciliationi fundamenta jacta fuerunt: hæc, ad mediationem assumpta sunt: per ea nunc, qui ejusdem sumus participes generis, fiduciam habemus: per ea, congruentiorem recepimus statum: per editum luci thalamum, regalibus nuptiis accensi sumus: per cœlum illud, quod nunc splendidius pariter ac capacius producium fuit, cœlestem vitæ rationem ascivimus: per cognatam benedictionem evangelica potimur jucunditate.

Tu vero præsentis pariter ac futuræ lætitiæ conciliatrix; fiduciæ totius honorisque gloriatio; tu, inquam, pro tuarum convivio celebritatum, supernas rependeris epulas; nostramque illam pro tantis tuis dotibus, alacritatem, magnis cumulaveris muneribus. Orna præsentem conventum, uti sensibili, ita et spiritali lætitia: compone coactam divinitus choream: ei insona concinnum melos, ac exultationis eorum, qui in cœlis epulantur: respice in cujusque mentem; scrutare accensum desiderium, illudque scrutanti conscientie arcana, blande ostende: ei affectionem offer, qui occulta manifeste videt. Plane videt, uti cognitor invisibilium omnium, atque tuorum in te laudatorum,

propter se ipse, desiderium perspectum habet : vult nihilominus, idque impensiori bonitate, ut etiam per maternas supplicationes, ea et offerantur, et impleantur. Hæc quippe, tua ad eum, ac nostra ad te gloriatio est : hoc, ejus per te exhibitæ clementiæ specimen. Spe subvecti, quam ea facit, nostram despiciamus abjectionem ; humilem terrenamque obliti consuetudinem. Hinc a terrenis assurgere, atque in cælum contendere nitimur. Hinc nobis certa bonorum repositorum spes affulget : hinc æternorum surgunt expectationes. Illustrem hanc divinamque festivitatem amantissime celebrantes, universa in suam providenti gloriam, maternamque gloriationem, ac salutare subjectorum decus, gratias submittimus, Christo bonorum auctori ac largitori : ipsum quippe decet honor, atque adoratio, ac laudatio, cum Patre, ac Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum, Amen.

παρόψ· ὅτι αὐτῷ πρέπει τιμὴ, καὶ προσκύνησις, καὶ δοξολογία, σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὡς τῶν ἀθεάτων ἅπαντα γνώστης, τὸν τε δι' αὐτὸν εἰς σὲ τῶν ὑμολόγων κατανοεῖ πόθον· βούλεται δὲ καὶ λίαν ἀγαθοπρεπῶς, καὶ διὰ μητρῶν ἐντεύξεων, καὶ προτείνεσθαι ταῦτα καὶ ἀποπληροῦσθαι. Τοῦτο γὰρ τὸ πρὸς αὐτὸν σοῦ καὶ ἡμῶν, εἰς σὲ ἐγκαλλώπισμα· τοῦτό τε, γνώρισμα τῆς διὰ σοῦ γεγεννημένης αὐτοῦ φιλανθρωπίας. Ταύτης ταῖς ἐλπίσι συνανυφούμενοι, τῆς οἰκείας καταφρονούμεν ταπεινότητος, τῆς χαμαιζήλου, καὶ γεώδους ἐπιλανθανόμενοι διαγωγῆς· ἐντεῦθεν, τῶν τῆς γῆς ἐπαίρειν, καὶ πρὸς οὐρανὸν ἐπείγεσθαι προθυμούμεθα. Ἐντεῦθεν ἡμῖν, αἱ ἀδιάψευστοι τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν ἐλπίδες· ἐντεῦθεν αἱ τῶν αἰώνιων προσδοκίαι. Διὰ τοῦτο, φιλοφρόνως τὴν εὐσημον καὶ θείαν ταύτην ἄγοντες ἑορτὴν, τῷ εἰς οἰκίαν ἅπαντα προνοησαμένῳ δόξαν, εἰς μητρικὸν τε καύχημα, καὶ σωτήριον τῶν ὑπηκόων ἐγκαλλώπισμα, τὴν εὐχαριστίαν ἀναπέμπομεν [ἀλ. ἀναφέρομεν], Χριστῷ τῷ τῶν ἀγαθῶν αἰτίῳ καὶ Ἀμήν.

ORATIO IV (18').

In conceptionem sanctissimæ Dei Genitricis.

I. Suave quidem est præsentis hujus lætæ solemnitatis nomen. At suavius est illius rationes sermone retexere ; quas iterato evolventes et gratiandi exponentes, novo nos dulcedinis incremento recreamur, et splendidiore sane ampliorique voluptate perfundimur. Cum enim in ejusmodi rei tractatu verbis immoramur, augetur suavitas iteratione sermonis ; et quemadmodum quæcunque olentia innascuntur germina, licet per se odoris habeant fragrantiam, contrectata tamen et compressa jucundum magis, magisque fragrantem expirant odorem ; ita et celebris ista solemnitatis, unguentorum gratiæ referta odore, jucundissimam utique eamque minime fucatam secum defert suavitatem : præconio tamen celebrata, faustisque commendata acclamationibus, ac verbis veluti contrectata, magis eam efflat sane, effunditque, odorataque nunquam evanescent cognitionis unguenta ; quibus vero penitus ejus perspecta sit notio, uberiorem spirant suavitatis odorem. Cum itaque jugi rei meditatione, iterataque explicatione dulcis hæc spiritalis voluptas majus sumat incrementum, magisque inde animus oblectetur ; longe acriori studio atque operosiori tractatione de hac ipsa solemnitatis oportet habere sermonem, ut efflante ex illa jucunditate abunde expleamur. Verum ut id ipsum, quo caremus, assequi possimus, divinæ odoratæ hujus fragrantiae aspiret afflatus ; inexhausta quippe est horum bonorum, nec ex iis, quæ ab illis

oboriuntur, satiari potest animus, cujus demonstrationem ad ea, quæ acta sunt post redditum justis illis Joachim et Annæ divinum oraculum, rejiciamus. Eo enim usque producentes sermonem, et uberem copiam per illum coacervantes, insatiabilem cupiditatem moderata compositione distulimus ; nunc vero illo posthabito necesse est thesaurum ipsum comparate aggredientes, his qui convenere, jucundissimam traditionis partem exponere.

II. Cum igitur sanctissimi Joachim et Anna ejusmodi sponsionem præconis voce delatam minime prorsus hæsitandi, quin constantissima mente, perinde ac re jam completa suscepissent, letum excepissent, protinus ille quidem preces, stationes, nuncupata vota, propitiationis holocaustomata, acceptabilesque instruit hostias. Ipsa vero munus suis impetratum precibus se Deo oblaturam, ac sacratori holocausto consecraturam pollicetur. O justorum fidem ! O exploratissimam spem, quæ cognatas naturæ vires superant ! O res nulli comparabiles, et libero sane judicio relinquendas eorum, qui veram germanamque ipsarum eminentiam tenent exploratam ! Neque enim cum fidem habent justī, signis præterea indigent. Quin Joachim nec signa se promereri expetiit, postmodum certissime, ac si jam accepisset, sibi futuram prolem sentiens.

III. Anna vero promissam prolem perinde ac præsentaneam et verbis et re ipsa tenet, et præ-

(18') Excerpta ex opere inedito Hippolyti Marraccii cui titulus : *Mariale Georgii Nicomediensis*. Marraccii codex manuscriptus, Romæ in bibliotheca Congregationis Clericorum Matris Dei asservatur. Porro de hac homilia in conceptionem hæc annotavit Marraccius : Orationem hanc in perantiquo

Græco ms. codice sub nomine Georgii Nicomediensis metropolitæ a se inventam exscripsit ac Latine reddidit Adm. R. P. D. Vincentius Riccardius, clericus regularis, milibique ab eo benigne communicatam marianis lectoribus exhibui.

bentii rependere illud ipsum, quod præhabendum erat, certissima voti sponsione confirmans, omnino futurum esse denuntiat. *Sive enim, inquit, masculus fuerit, sive femina id quod peperero, hoc ipsum utut erit, Domino Deo meo dicabo et templo ejus consecrabo* ¹⁴.

Et quemnam priscorum, o beata Anna, similem fecisse sponsionem percepisti? ac quandonam sacro illo loco feminam dicatam aspexisti? quonam modo sacrosancto illi virorum cœtui insociabilem associas mulierem? Et quænam fervens ista, ignitaque fides, qua nuncupatis votis inaudita aggredieris facinora? Quis nova ejusmodi instituta prænuntiavit? Quis ejusmodi mentis sensa tuum indidit in animum? Hominum quidem, inquit, nullus; neque mater majorum acceptis exemplis me ad admirandum istud emittendum votum adegii; sed eo, qui a sterilitate liberat, auctore, ab eoque, qui præter omnem spem hominum desideria perficit, istud futurum cogitans, certam hanc constantemque fidei vocem emitto.

IV. Vide expressa vaticinii signa : vide sinceræ mentis nec hæsitabundæ spei argumenta. Non modo

ΛΟΓΟΣ Ε'.

Γεωργίου μοναχοῦ καὶ χαρτοφύλακος τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας, Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῷ ναῷ καὶ ἀφιέρωσιν τῷ Θεῷ κατὰ τὴν ἱστορίαν.

Φαῖδρον τὸ τῆς παρούσης ἑορτῆς σύνημα· διδὼν πρὸς ἀπειρον φῶς τὸν πρὸς ταύτην συνειλεγμένον παρορμῆς σύλλογον. Λαμπρὸν τὸ τῶν παρόντων λόγων τεκμήριον καὶ πλήρη δόξης καρπούσθαι τὰς ὑποθέσεις κατεπαγγέλλεται. Ἰδοὺ γάρ ἡμῖν ἡ τῆς Παρθένου πανήγυρις ἐκλάμψασα, νοητῶς πρὸς ἑαυτὴν τὴν διάνοιαν ἔθυσε· καὶ σταθερὸν ἔαρ τὸν λόγον αἰθριάσασα, τὸν χειμῶνα τῆς σιωπῆς εἰς γαλήνην τοῦ λέγειν μετένεγκεν. Ἀλλὰ δεῦρο προθύμως, ταῖς ταύτης ἀκτίσι καθοδηγούμενοι, πρὸς αὐτὴν σύντονον τὴν τοῦ λόγου πορείαν ἰθύνωμεν·

¹⁴ I Reg. i, 41.

(19) Auleo forte in voce *Repræsentatione* : videtur tamen illa optime Græcam repræsentare, seu exprimere : εἰς τὴν ἀπόδοσιν· qua auctor significat, fuisse Mariam oblatam, sic quasi ex voto, ac parentibus sacrum anathema, cujus se reos fecissent, Deo repræsentantibus. Porro eundem esse auctorem hujus ac reliquarum Georgio Nicomed. inscriptarum orationum, quas damus, censet omnino vir doctus D. Leo Allatini, cum ita de Georgiis ait : « Cumque in nonnullis concionibus, modo Georgii Nicomedensis, modo Georgii Chartophylacis nomen in diversis codicibus præligatur, conjectura non levis erit, eundem esse Nicomediensem cum Chartophylace : quod postea confirmavit codex perantiquus, in quo oratio illa in Præsentationem Virginis legebatur, cujus illud est principium : καλὰς ἡμῖν ὑποθέσεων. In titulo enim prænotabatur : Γεωργίου Χαρτοφύλακος τοῦ ὑπερὸν γεγονότος μητροπολίτου Νικομηδείας, Georgii Chartophylacis, qui postea fuit Metropolitā Nicomedensis. » Georgii Chartophylacis Magnæ Ecclesiæ Encomium in deductionem Deiparæ in templum ejusque consecrationem, habetur ms. in Biblioth. Augustana, nec alia esse videtur, quam quod ipse legi alibi sæpius, et in Sfortiana cum hoc titulo, Γεωργίου μοναχοῦ,

eventus futurorum non expetit signa, verum etiam perinde ac opere completa foret promissio, et exsultat et vaticinatur, atque hinc prophetico fulget dono.

Hinc primordia arcani percipit sacramenti; hinc mortalium omnium efflorescit pulchritudo. Illic Dei matris efficitur mater, illius, inquam, quæ incorrupta peperit, quæ supra quam sperare poterat, concepit, quæ peculiare fuit et peregrinum naturæ ornamentum, germana omnium gloriatio; cognatæ naturæ filia, et supra naturam mater, filia, et regina; puella, et omni creatura sublimior; semper virgo, et pueri mater; viri nescia, et secundissima; et, sine fuco sit dictum, quæ vere incorporearum virtutum superat puritatem.

B Anna per constantem fidem hujus fieri meretur mater; atque ita per multiplicia virtutum germina fructum profert incorruptionis; ita obscuræ expectationis præclaros suscepit eventus, et verborum promissa re ipsa conspiciat esse completa. Spes enim illæ, quæ in Deo locantur, certissime optato suo non frustrantur sine : quem sane ut post eventum obtinent, ita ante certissime expectant, etc.

ORATIO V.

Georgii monachi ac Magnæ ecclesiæ Chartophylacis, Encomium in sanctissimæ Deiparæ Repræsentationem in templo, atque ut Deo consecrata sit juxta historiam (19).

Læta est ac præclara præsentis solemnitatis tessera; atque adeo collectum in ea cœtum, ad immensum lumen incitat, ac impellit. Illustre est nostrorum hujusce diei sermonum indicium, plenaque gloriæ argumenta promittit, quibus frui liceat. Ecce enim nobis illucens virginialis festivitas, spiritali animum in se ratione direxit : verisque instar calidi sermonem serenans, silentii hiemem in tranquillitatem dicendo opportunam convertit. Verum alacri agite animo, ipsa nobis suis radiis duce, recta ad eam sermonis iter contendamus; ac

καὶ χαρτοφύλακος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐγκώμιον εἰς τὴν ἀπόδοσιν. (Hæc nimirum ipsa quam præ manibus habemus.) « Ea in Bibl. Antonii Augustini, et Vaticana, alibique, Georgio Nicomedensi tribuitur. Et Chartophylacis encomium alterum in eadem festivitatem, ὅτε ἀπεδόθη ἐν τῷ ναῷ τριετίζουσα. » Incipit : Καλὰς ἡμῖν ὑποθέσεων ἀρχάς. Habetur ms. Mediolani in Ambrosiana, et alibi : hæc eadem in alio antiquissimo Codice quem regis Ungariæ fuisse nomen ibi descriptum satis comprobabat, Georgio metropolitæ Nicomed. donatur, sub ejus nomine edita est etiam apud Surium 21 Novembre. Eidem inscribit Reg. codex ex quo exscripsi. Eminentissimi Card. Mazarini codex, tribuit Georgio Chartophylaci, subnectique isti tanquam ejusdem. Et Nicomedensis oratio in Deiparæ Nativitatem, quæ incipit : Εἰ μετρεῖται γῆ σπιθαμῇ· edita est Gl. sub nomine Germani archiepiscopi Constantinopolitani, interprete Andrea Schotto in Bibl. PP. Gl. tom. II, pag. 450. In uno Regio confusa est cum aliis Damasceni, eodem argumento, earum secunda. Sed est scriptura admodum recens. Maxime placet citatus Mazar. codex, quo tribuitur Andræ Cretensi, cujus habet totos characteres.

quanta cuique facultas est, ea singuli eam coronemus. Quanquam enim omnes minus quam pro dignitate habemus, magis tamen alacritate abundare conemur, invicemque voluntatis contentione vincere studeamus. Quæ enim vis tanta orationis, ut vel minimum quid pro meritis exsequi possit? quiave sibi arroget, ut vel nuda cogitatione propius accesserit, nedum rem plene capere tentaverit? Omnem itaque sermonum vim transcendunt encomia Virginis; quamobrem etiam omnis laudationis leges post se reliquerunt. Sane quidem, viri auditores, priusquam desiderii affectio caperet, grave existimabam audaciæ crimen, ut eam quis rem aggredi præsumeret. Etenim videbatur insanire ea attingere, quæ essent maiora virtute, ac quorum sermones altiore sermonem rationem haberent. Postquam autem ab agente affectu vim passus, ipse quoque multorum cessi temeritati, supplex cum eis veniam postulo, affectionis experimento dedoctus, ut ne id crimen putem non veniabile. Rogo itaque, ut ne quis vestrum audaciæ illaturus crimen, rem temeritatis ac arrogantiae, sed exsuperantis desiderii iudicet. Etenim illud vehementer tenens, maxima quædam fecit præsumere; fide quidem prævia duce, spe autem ad ea sublevante. Neque enim sermones eorum gloriæ causa sunt, qui encomio celebrantur; sed pietatis ergo inferuntur eorum qui dicunt ac orant. Quamobrem tutum admodum arbitrator, ut Deus, qui per naturam nullo egeat, sitque ipsa per se gloria, ac magnificentia eorum qui laudantur, se ipse volentibus in laudationem argumentum permittat nullum inde gloriæ augmentum suscipiens; sed eorum qui inferunt, alacritatem impensius volens. His ergo in hunc modum statutis, æge jam festivos præsentis lucis sermones auspicemur; ac

Enimvero quæ tanta vis artis argumentum præsens congrue tractaverit, ut quod cuique ordini consentaneum est, exsequi queat? Quænam instituta comparatio ejus sit representatura similitudinem, cui nihil a sæculo apparuit æquale? Quia enim qui ejusmodi argumenta versant, similibus æqualia, vel maiora minoribus per comparisonem opposcentes, exinde verborum ac orationis veniantur copiam; idcirco facillimum existit examen inventorum, verumque eorum, quæ dicuntur iudicium habet: a quo autem superati sunt naturæ fines, huic encomiorum leges obsequi non valent. Ne quis ergo superantia naturæ rationem, ac si qua ei consequenter habent iisdem tentet subicere. Nullam enim illa congruam mutuo communionem ingerunt multumque invicem discrimen ostendunt. Hinc ergo mihi ardua apparet excellens argumenti præstantia, nec fieri posse, ut ullis regulis, rerum nobis in quaestione positarum explicatio, ad similia dirigatur. Cæterum licet hocce argumenti rerum omnino consequentiam superet, haud tamen permittendum ut nos illud effugiat, nequando frustrati desiderio, una cum eo pietate privemur.

A καὶ ὅση δύναμις ἐκάστῳ, τῷ τοιοῦτῳ αὐτὴν καταστέψωμεν. Εἰ γὰρ καὶ πάντες τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκπύτομεν, ἀλλὰ γε τοῦ προθύμου τὸ πλεόν ἔχειν πειρώμεθα, καὶ προαιρέσεως τόνῳ τὸ νικᾶν ἀλλήλους. Τίς γὰρ ἂν λόγος καὶ μόνου βραχυτάτου τῆς ἀξίας προσάψαιτο; ἢ τίς φαντασίᾳ ψιλῇ προσεγγίζειν καυχῆσαιτο, μὴ ὅτι γε πλήρες κατελιγφέναι πειράσθῃται; Πᾶσαν τοίνυν λόγων δύναμιν ὑπερέπτη τὰ τῆς Παρθένου ἐγκώμια, διὸ καὶ κατόπιν παντὸς ἐπαίνου τοὺς ὅρους ἀπέθεντο. Ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες, πρὶν τῷ τοῦ πόθου ἀλῶναι πάθει, χαλεπὸν τῆς τόλμης τῶν ἐγχειρούντων ἐφηφιζόμεν τὸ ἐγκλημα. Καὶ γὰρ εἶναι μανίας ἐδόκει τῶν ὑπὲρ δύναμιν ἄπασθαι, καὶ ὧν οἱ λόγοι τὸ ὑπὲρ λόγον εἰλήφασιν· ἐπεὶ δὲ ὑπὸ τοῦ ἀγοντος τυραννηθεὶς, B τῷ τῶν πολλῶν ὑπήχθην τολμήματι, ἱκέτης σὺν τούτοις πρὸς συγγνώμην καθέστηκα, τῇ πείρᾳ τοῦ πάθους ἐκμαθὼν τὸ ἀσύγνωνστον. Αἰτῶ τοίνυν, εἰ τίς ὑμῶν αὐθαδέας ἐπεισάγειν πειρώτῳ ἐγκλήματα, μὴ θράσους ἀλαζονείαν, ἀλλὰ πόθου περιουσίαν τὸ προκείμενον κρινέτω· καὶ γὰρ ἡ τοῦτου σφοδρὰ ἐπικράτησις, τῶν μεγίστων κατατολμῶν παρεσκεύασεν. Πιστεως μὲν προαγούσης, ἐλπίδος δὲ πρὸς ταῦτα συνανυψούσης. Οὐδὲ γὰρ δόξης ἕνεκα τῶν ἐγκωμιαζομένων οἱ λόγοι· εὐσεβείας δὲ χάριν τῶν λεγόντων εἰσφέρονται. "Θθεν μοι" λίαν ἀκινδύνως δοκεῖ, καὶ τὸ θεῖον ἀνευθεῖ τῇ φύσιν ἔχον, αὐτοδόξα τε ὃν καὶ μεγαλειότης τῶν ἐπαινουμένων, αἰτιον εἰς ἀφορμὴν ἐπαίνων ἑαυτὸ τοῖς βουλομένοις παρέχειν, οὐκ ἐπίττειν τῆς οικείας δόξης δεχόμενον· C τὴν δὲ προθυμίαν τῶν εἰσαγόντων ἱέμενον. Τοῦτου τοιγαροῦν οὕτω διατεθέντος, φέρε τῶν τῆς παρούσης ἑορτῆς ἐφαψώμεθα λόγων· καὶ περὶ ὧν προήχθημεν λέγειν, περὶ τούτων τὴν σπουδὴν ἐνστησώμεθα. In eis, de quibus cœpiimus loqui operam ponamus.

Ἀλλὰ τίς ἂν δύναμις τεχνικὴ τὸ παρὸν μεθοδεύσειεν, ὥς ἐκάστῳ ἀκολουθίαν ἀπεργράσασθαι τάξει; Τίς σύγκρισις παραβαλλομένη τὸ ὅμοιον παραστήσει [Max. ἀντιπαραστ.], ὥστιν τὸ ἴσον τοῖς ἀπ' αἰῶνος οὐκ ὤφθη; Ἐπεὶ γὰρ οἱ τὰς τοιαύτας ἀνελίττοντες ὑποθέσεις, τοῖς ὁμοίοις ἴσα, ἢ μίζονα τοῖς ἐλάττωσι τῶν πραγμάτων εἰσδεχομένων ἀντιπαρτιθέμενοι, ἐκ τούτων τὴν εὐπορίαν θηρῶνται τῶν λόγων· διὰ τοι τοῦτο ῥάστη μὲν αὐτοῖς ἡ τῶν εὐρεθέντων ἐξέτασις· ἀληθὴς δὲ ἡ τῶν λεγομένων ἐπίκρισις γίνεται· ὥς δὲ οἱ τῆς φύσεως ὅροι ἡττήθησαν, τοῦτῳ τῶν ἐγκωμίων οἱ νόμοι, λειτουργεῖν ἐξησθένησαν. Διὸ μὴ τοῖς αὐτοῖς τὰ τῆς φύσεως ἐξηρημένα, καὶ τὰ ταῦτῃ ἐπόμενα καθυποβάλλειν ὁ βουλόμενος πειράσθω. Οὐδεμίαν γὰρ κατάλληλον κοινωνίαν πρὸς ταῦτα ἑκαῖνα εἰσφέρουσι, πολὺ τὸ διεστηχὲς ἐκατέρων δεικνύντων. "Ἐνθεν οὖν ἐμοὶ δύσληπτον μὲν τὸ τῆς ὑποθέσεως ὑπερανέστηχός φαίνεται· οὐκ ἐφικτὸν δὲ κανόνσιν ἀπευθύνειν πρὸς ὁμοίαν τὴν τῶν φουμένων κεφαλῶν ἐξάπλωσιν. Πλὴν εἰ καὶ πάντῃ τῶν τῆς ἀκολουθίας πραγμάτων τὸ παρὸν ἐξήρηται, ἐνὸν μὴ ἐκφεύγειν τὸν ἡμέτερον [πρόβον], μήποτε τῆς ἐφέσεως διαμαρτόντες, καὶ τὸ εὐσεβεῖν σὺν ταύτῃ ἀφαιρεθῶμεν.

Ἐπεὶ γὰρ ἀνωθεν ἡμῖν εισφρήσας ὁ τοῦ ὤφειος A
 ἰθὺς, ὑποσμύχων τε ἔνδον κατεδαπάνη τὸ γένος· νεμό-
 μενος δὲ ἀεὶ τοὺς κατ' ἑκάστα, οὐκ ἔτι τῆς νομῆς
 ἀνεκτόπετο, οὐδ' ἀλεξιτήριον φάρμακον ἀποσμήχων
 τοῦτον ἐδείκνυτο· ἀλλ' ὁμοίως ἀπαντας ὡς ὑποὺλόν
 τι τραῦμα ἐνδιαδυσμένοιο, τοὺς ὑπογιγνώσκομένους
 [Max. ὑπογιγνώσκοντες] κατελυμαίνετο. Τοῦτον τοί-
 νυν ὁ Δημιουργὸς ἐξῆρται βουληθεὶς, καὶ ἑαυτοῦ
 μὲν τὴν δυναστείαν, τοῦ τετρωμένου δὲ τὴν ἰα-
 τρείαν ἐνδείξασθαι, μηχανᾶται κατὰ τοῦ τρώσαν-
 τος τὸν κείμενον ἀναστήσαι, καὶ αὐτῷ τὰ τῆς νίκης
 κατεγχεῖσθαι· λαμπρὸν ἐντεῦθεν τὸ τρώπαιον, καὶ
 τὴν τοῦ φθείραντος ἥτταν δημοσιεύεται [Max. δη-
 μοσιεύων]. Τοῦτο δὲ οὐχ ἑτέρως ἐκβαίνειν οἶόν τε
 ἦν, εἰ μὴ τὴν τοῦ νενοσηκότος τὸν ἱατρὸν ὑποδύνα-
 φύσει, ἡπίω τῷ σχήματι πρὸς ἑαυτὸν ἔλξοι τὸ λυ-
 μαίνόμενον, ἔν' ἐν τῷ συνήθει προσδραμὸν, τῷ ἀδο-
 κῆτῳ προσπέσῃ, καὶ οὕτω τὰ τῆς νόσου βῆλον ἀπο-
 παύσῃ, τοῦ αἰτίου ταύτης εἰς καθόλου ἀδυναμίαν
 χωρήσαντος. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὕτως ψοκομήθη, ἔδει
 δὲ ἐξ ἧς ἀρχῆθεν τὸ δεινὸν ὠρμήθη ῥίζης, ἐκ ταύτης
 τὴν ἱατρείαν ἀνασπαστῆσαι· καὶ δι' ἧς ὁδοῦ πρὸς τὸ
 γένος εἰσῆχθη, διὰ ταύτης ἐξελαθῆναι· ἡ δὲ ἦν ἡ
 γυναικῶν εὐκολία, οὐκ ἀσφαλῶς τὴν εἰσόδον ἐξ-
 ανοίξασα, ἑαυτῇ τε καὶ τῷ οἰκείῳ, καὶ τοῖς ἑπειτα
 τὴν λύμην διασκεδάσασα· καὶ δὴ τοῦτο πραγμα-
 τεύεται. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγγὺς ἐγενόμην τῆς ὑποθέσεως
 ἀμυχανία τοῦ πράγματος τὸν λόγον κατέχομαι, καὶ
 τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος τὴν διάνοιαν καταπλήτ-
 τομαι [Max. ἐκπλήττ.], ξένον ὄρων καὶ παράδοξον
 ἐπὶ γῆς τελούμενον μυστήριον, καὶ ὁ πρὸ πάντων
 αἰώνων ἀρόρητος ἐπηγγέλλθη σωτήριον, νυνὶ πέρας
 εἰσδεχόμενον. Τοῦτο δηλαδὴ τῶν τὴν Παρθένον τε-
 κόντων ἀνωκίσμενον [ἐγκύμιον]· τοῦτο προοίμιον,
 πᾶσαν ἐκφεύγον λόγων ἐπίδοσιν. Τούτῳ προσβαλὼν
 μὲν ὁ νοῦς, οὐκ ἐξασπενθήσας δὲ τῶν οἰκείων ἐξ-
 ἔστηκε. Σκοποῦ γὰρ ὅστις ἂν εἰ ὁ ταῦτα διερευ-
 νώμενος, ἡλίκοι ἐντεῦθεν ἀνεφάνη τὸ θαῦμα. Φιλαν-
 θρωπία μόνῃ ἐκ μὴ ὄντων ὑπὸ τοῦ πλάστου παρ-
 ῆχθημεν· ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς τὸν παράδεισον κατοικεῖν
 προσητάγημεν· τὴν ἐντολὴν ἀδουλήτως ἀπεκρυσά-
 μεθα· θάνατον τῇ προαιρέσει ἐπεσπασάμεθα· ἐπηγ-
 γέθη παρὰ τοῦ κτίσαντος ἐλευθερία, καὶ τὸ πρᾶγμα
 ἐμελλε, καὶ ὁ χρόνος τοὺς ἐπιτηδεύους ἀνηρεύνα.
 Παρέτρεχον αἱ γενεαί· αἱ προφητεῖαι συνεχεῖς
 κατεβάλλοντο· ἐν ἐλπίσιν ἦν τὰ τῶν πατριαρχῶν,
 καὶ πάντων δικαίων. Ἀβραὰμ παρέδραμε, καὶ οἱ
 μετ' ἐκείνων ἐν συμβόλοις τὰ τῆς ἡμέρας μυηθέντες,
 καὶ πρὸς τὴν ἐκδοσιν τοῦ μέλλοντος κεχρηστές.
 Μωϋσῆς ὁ θεσπέσιος ἐμφανῶς εἰς τοὺς τύπους τοῦ
 μυστηρίου θεωρῶν, καὶ τὰ τῆς ἀληθείας κατανοῶν,
 ἐδόκει πρὸς ἑαυτῷ πληροῦσθαι τὰ προδηλούμενα. Ἐν
 τῇ ἐρήμῳ ἡ ἐλπίς. Ἐν τοῖς τῶν κριτῶν δημαγωγοῖς
 ἡ προσδοκία. Σαμουὴλ ἐχρηματίζετο. Δαβὶδ ἐγγὺς
 τὴν ἡμέραν ἀναφωνῶν, ἀπεμάκρυνε. Τῶν προφητῶν
 ὁ χορὸς διαπρησίως ἐκέρυττε, καὶ ἐπὶ θύραις εἶναι

(20) Ex iisdem ori majoribus. Aitque aliter ex
 regia tribu erat, alter ex sacerdotali, ut habet
 receptior historia. Erant iidem nihilominus majores

Quia enim a principio irrumpens serpentis virus,
 ac intus latitans, humanum consumebat genus; sin-
 gulosque semper depascens, necdum a pastione
 prohibebatur, nec presentaneum ullum remedium,
 illi exterendo, ostendebatur; sed simili subjectos
 omnes ratione, occulti vulneris instar, ima perva-
 dens, vitabat: volens itaque rerum Confictor illud
 tollere atque tum potentiam suam, tum sancti sa-
 nationem exhibere, id molitur ut jacentem adver-
 sus sauciatorem erigens, ei victoriam tribuat. Hinc
 ergo illustri trophæo, auctoris interitus tradidit
 victoriam. Id porro haud alia ratione fieri poterat,
 quam ut medicus ægrotantis induens naturam,
 blando ejusmodi habitu, quod erat vitiatum ad se
 traheret; ut comparato usq. congressus, inopinatus
 irrueret; atque hoc modo, morbi causa vim
 omnem amittente, ejus curatio facilius esset. Quando
 autem hæc ita fuerant provisa, parque erat, ut ab
 eadem ipsa radice ex qua malum a principio ortum
 erat, medicinalio quoque germinaret; utque eadem
 pelleretur via, qua in hominum genus invaserat;
 a muliebri nimirum facilitate, quæ incaute aperiens
 aditum, sibi pariter, viroque, atque posteris perni-
 tiam ascivisset: sic omnino res habuit. At enim,
 propior jam argumento factus, teneor rei difficultate
 ut ne valeam loqui; proque miraculi magnitudine
 animo percellor, qui novum ac mirabile mysterium
 in terris videam consummari, ac quod ante sæcula
 omnia arcane promissum erat, salutarem nunc finem
 adipisci. Hoc illud parentum Virginis privilegium:
 hæc initia, omnem sermonum vincentia amplitu-
 dinem. Huic animus intendens, nisi est debiliior
 effectus, a propriis excessit. Considera enim, quis-
 quis es qui ista scrutaris, quam inde magnum mi-
 raculum eluxit. Sola benignitate a Deo plaste ex
 nihilo producti fueramus: jussum erat in operibus
 bonis paradisum colere: præceptum insipienter re-
 pellenes, mortem nostra ipsi voluntate attraxera-
 mus: Creator libertatem pollicitus est; eratque res
 futura, ac tempus eos quærebat, qui idonei essent.
 Præteribant ætates; juges prophetiæ subdicebantur;
 in spe erant patriarcharum omnium ac justorum
 res positæ. Abraham præterierat, ejusque posteri,
 cum diei illius sacramentum in symbolis didicissent,
 atque animis ad futuræ rei eventum inhiarent.
 Moyses ille admirabilis in mysterii figuras intuens,
 ac veritatem perspicuens, apud se, ac ætate sua
 impletum iri existimabat: erat spes in deserto: in
 iudicibus populi rectoribus expectatio: Samuel
 responsum accipiebat: David propinquam clamans
 diem, longius submovebat: prophetarum chorus
 clara prædicabat voce, ac Christum prope in januis
 annuntiabat. Cæterum omnes spe frustrati, abierunt;
 quod nimirum tempus dediceret cum iis qui digni
 erant. Porro invenit sibi congruos iisdem prognatos
 majoribus (20), atque in eum finem a rerum au-

res, ac conjunctæ familiæ, eo quod tribus regia et
 sacerdotalis jam olim conjugia miscerent.

ciore paratos; Joachim, inquam, ac Annam; parentes ejus, quæ promissionum finis conciliatrix foret. Hi, prima ad opus præstruxerunt prædictionum initia: hi, expectatorum radicem germinarunt: hi, promissorum fundamentum jecerunt: ex his nobis emersit sanitatis myrotheca: ex his, orta prodiit lætitiæ conciliatrix: ex his, præierunt gaudii pignora. Hi itaque ob excellentem virtutem, supra omnes noti sunt Deo Creatori; ut qui præsciti ac destinati in mysteriorum divinorum ministerium erant. Quamobrem viam omnem mandatorum incedentes, ad summum evaserunt perfectionis apicem, solique ea sunt consecuti, quæ a sæculo plurimi cupierunt. Quamquam enim commune hominum genus effectum est particeps, hi tamen eximia ac peculiari laude claruerunt. Etenim qui res maximas gerunt, majorem ab eis recipiunt gloriam, quam quorum illæ causa geruntur: tantoque id amplius, quanto facinoris necessitudo maxima monstratur. Hic autem nihil vicinius ac cognatum magis existimari queat, iis, quæ patrandis mirabilibus in media assumpta fuerunt. Sibi quippe Verbum ex eorum massa tabernaculum exstruens, ex eodem altiori supra intellectum ratione, humanæ naturæ massam assumpsit, novam prorsus, cum actionem dispensans, tum cogitatus inventum.

τοῖς παραδόξοις τῶν δρωμένων πρὸς μεσιτείαν παρελήθηται. Τοῦ γὰρ αὐτῶν φυχράματος ἐαυτῷ τὴν σκηνὴν ὁ Λόγος δειμαμένος, ἐκ ταύτης ὑπὲρ νοῦν τὸ ἀνθρώπινον εἰληψε φύραμα, ξένην πάντῃ διοικονομούμενος καὶ πρᾶξιν καὶ νόησιν.

Sic itaque, huncque in modum, quæ præclara gessissent, sterilitatis ratione declarantur, ac orbitatis morbo, occulta eorum virtutis augmenta publicantur. Cum enim legitimæ consuetudines, numerositate prolis pietatem decernerent, certumque benedictionis argumentum, naturæ ubertatem haberent, ex ea abunde hostiarum acceptabilitatem ad propitiationem censebant: idque opinor haud aliene a ratione (21), autve offerentium crassæ menti minus congrue. Quia enim ejus ævi homines addictiores corporeis, augmento carnali bona animi contegebant, ac uberiorum charismatum Spiritus hospites erant, ex iis acceptas victimas ac vota conjectabant. Cum ergo qui umbræ deserviebant ita moribus statutum haberent, oblata a justis dona, eo quod prole carerent, non admiserunt; illegitimum arbitantes ut in eis hactenus obtinentem ac servatam legum stabilitatem convellerent.

Verum non desint qui inde quæstionem studeant movere, ac dicant: Siquidem ad hoc electi erant castissimæ Virginis parentes, quorsum eis ad illud usque tempus occulta manserunt fecunditatis dona, plurimamque ætatem prole carentes egerunt; cum præterea esset prædestinatum ut mysterii exhibitio

(21) *Haud aliene a ratione.* Doctrina hæc minus consonare videatur dictis a Georgio inter explicandam historiam sanctæ Mariæ, ut dicebam modo, mihi-que nonnihil reddit suspectam, Leonis Allatii conjecturam, ac fidem Codicum ei inscribentium, qui sciam antiquariorum facilitatem præfigendis aut ampliandis titulis, unique certo ac famosiori auctori

τὸν Χριστὸν κατεμήνυε. Πάντες τῶν ἐλπισθέντων ἀποτυχόντες ἀπέδραμον, ἐπειδὴ περ ὁ χρόνος σὺν τοῖς ἀξίοις ἀπελήμπανεν. Ἐβρε δὴ τοὺς οἰκέλους ἐκ τῶν αὐτῶν ὠρμημένους, καὶ πρὸς τοῦτο τῷ Κτιστῇ εὐτρεπισμένους. Ἰωακείμ φημι καὶ Ἄνναν τοὺς τὴν αἰτίαν τοῦ τέλους τῶν μηνυθέντων ἀποτεκόντας. Οὗτοι τὰ τῶν προβόρῃσεων εἰς ἔργον κατεβάλλοντο προοίμια· οὗτοι τῶν προσδοκηθέντων τὴν ρίζαν ἐβλάστησαν· οὗτοι τῶν ἐπηγγεληθέντων τὸν θεμέλιον κατέπηξαν· ἐκ τούτων ἡμῖν ἡ τῆς λατρείας μυροθῆκη κατεσκευάσθη· ἐκ τούτων ἡ τῆς εὐφροσύνης ἀνατέταλκε πρόξενος· ἐκ τούτων τὰ τῆς χαρᾶς προωδοποίησεν ἐνέχυρα. Οὗτοι τοίνυν δι' ὑπερβάλλουσαν ἀρετὴν, παρὰ πάντας γινώριμοι τῷ Κτιστῇ καθίστανται, καίτοι προγνωσθέντες καὶ ὁρισθέντες εἰς θεῶν μυστηρίων λειτουργίαν. Διὸ πᾶσαν ὁδὸν ἐντολῆς βαδίσαντες, πρὸς ἀκρότητα τῆς τελειότητος κατήχησαν, καὶ μόνοι τῶν πλείστοις ἐξ αἰῶνος ἐπιθυμουμένων ἐπέτυχον. Εἰ γὰρ καὶ τὸ κοινὸν αὐτῶν τῆς φύσεως μετέληφεν, ἀλλ' ἐξαίρετον οὗτοι τὸ κλέος ἠνέγκαντο. Καὶ γὰρ δι' ὧν τὰ μέγιστα κατορθοῦνται τῶν πραγμάτων, αὐτοὶ μέλζονα τῶν δι' οὓς τελειοῦται, τὴν δόξαν εἰλήφασιν· καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσον τὸ κατορθούμενον τὸ οἰκειότατον ἐνδείκνυται. Ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἂν [Ματ. οἷδ' ἂν] ὑποπτευθεῖ τὴν ἐγγύτητα πλέον φερόμενον, τῶν ὅσα

Οὕτω μὲν, οὕτω τὰ τῶν καλῶν διανύοντες, ἀπαίδεικα ταῦτα καταμηνύονται· καὶ στειρώσεως νοσήματι τὰ τῆς ἀρετῆς αὐτῶν κρυπτόμενα δημοσιεύεται· πλεονεκτήματα. Τῶν γὰρ ἐθίμων τοῦ νόμου προστάξεων τῇ εὐτεχνίᾳ κρινουσῶν τὴν εὐσέβειαν, καὶ τεκμήριον ἀψευδὲς εὐλογίας τὴν εὐθηνίαν τῆς φύσεως λογιζομένων, ἐξ αὐτῆς τοῦ ἐξιλιάματος τῶν θυσιῶν ἐπέκρινον τὸ δεκτέον. Οὐδὲν ἀλόγως οἶμαι, οὐδὲ τῆς τῶν προαγόντων παχύτητος ἀλλοτρίων θεσπιζουσῶν. Ἐπειδὴ γὰρ σωματικώτερον οἱ τότε διέκειντο, τῇ τῆς σαρκὸς ἐπιδόσει τὰ τῆς ψυχῆς συγκαλύπτοντες ἀγαθὰ· ξένοι τε τῶν τοῦ Πνεύματος θαφιλῶν χαρισμάτων τυγχάνοντες, τὸ εὐαπόδεκτον ἐκ τούτων κατεστοχάζοντο. Τοῦτο τοίνυν οἱ τῇ σκιᾷ δουλεύοντες τὸ ἔθος κατέχοντες, ἀπαίδειας ἕνεκα τῶν δικαίων, τὰ προσαγόμενα οὐ προσήκαντο δῶρα, οὐκ ἐννομονεῖναι νομίσαντες ἐν τούτοις ἀνακινεῖν τῶν νόμων τὸ στάσιμον, καὶ μέχρις ἐκείνων τηρούμενον.

Ἄλλ' εἰκὸς ἀπίρναν τινὲς ἡμῖν ἐντεῦθεν ἐπεισάγειν πειράσσονται. Εἰ γὰρ εἰς τοῦτο ἔτυχον εἶναι ἐξείλε-γμένοι φάσκοντες οἱ τῆς πανάγνου γεννήτορες, πῶς αὐτοῖς μέχρις ἐκείνου τὰ τῆς παιδοποιίας ἀπεκλείσθη χαρίσματα, καὶ ἄγονοι τὸ πλεῖστον τοῦ βίου διήνυσον· καὶ πρὸς [Ματ. ἐν πρὸς] τοῖς τοῦ μυστηρίου tractatus ejusdem argumenti tribuendis. Verum ut Georgii nostri, aut alius sit hæc oratio, luculenta certe est ac diserta, dignaque ut juris publici fiat, ac proponatur uti aliæ Georgii, Mariæ concep-
laudatoribus, ex qua discant, nedum ut exerceant calamum, verum etiam in quo exerceant, ut jam sæpius monui.

ἀρχὴν λαμβάνειν πρόωρισταί, καὶ ἐξ αὐτῶν ἡ τούτῳ λειτουργεῖν μέλλουσα τὴν πρόδον ἔχειν ἀναπεφώνηται: Εἰ τὰ δοκοῦντα τότε τῷ νόμῳ ἀνελλιπῶς ἐξεπλήρωσαν· εἰ ἀφθονον τὸν τῶν ἀρετῶν ἐσμὸν θησαυρίσαντες, ἀφθονότερα δὲ οἷς οἱ τότε τὸ τέλειον ἔκρινον, ἐπεφέροντο, πῶς τοῦ δι' οὐ ἐμελλον τοῦ πέρατος ἐπικρατεῖν ἀπετύγχανον; πῶς ἐν ᾧ τὰ τῶν προρρήσεων τῷ τῆς ἀπαιδείας οὗτοι νοσῆματι τῆς ὁρμῆς ἀνέκοπτον; πῶς δ' οὐκ ἐξ ὧν τὸ κοινὸν ἀναλαβεῖν ὁ Λόγος ἠπείγετο, πλήθοντα τὰ προσήμια ἐδείκνυτο; Ἐκεῖνο μέντοι ἡμῖν ἀψευδὲς πρὸς ἀπολογίαν ὀφθίσεται, ὥς ὅτι ὁ τῶν μελλόντων ταμίης καὶ δημιουργὸς τῶν ἀπάντων, ἐπειδὴν τι τῶν ἀπορρήτων οἰκονομεῖν βουληθῇ, οὐ φύσεως ἐπιδόσει καὶ ἀφθονίᾳ τὴν τῶν μελλόντων ἀρχὴν καταβάλλεται, ἀλλὰ δυνάμει περιουσίᾳ, καὶ ἀπορίᾳ πραγμάτων τὸ μέλλον κατασκευάζει. Καὶ γὰρ ἰδιαίτατον μὲν τοῦτο Θεοῦ. Οὐ θαυμαστότατον δὲ τὸ τῆς ἀκολουθίας· τῆς φύσεως. Οὕτω τῷ Ἀβραάμ ὑποσχόμενος πλήθει ἀστρῶν καὶ ψήμμιν θαλάσσης τὴν τοῦ σπέρματος ἀπεικάζεσθαι πρόδον, οὐκ εὐκλείρια τοῦτο φύσεως εἰς ἔργον ἐξήνεγκεν, ἀλλ' ἀσθενείας συμβόλοις, καὶ δυνάμει τῇ ἑαυτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν ἐξεπλήρωσεν. Οὕτω τὸν Σαμουὴλ παρήγαγεν. Οὕτω τὸν Ἰωάννην κήρυκα τῆς οἰκονομίας παρέπεμψεν. Οὕτω δὲ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν εἰς ἡμᾶς παραδόξως ἡκόντων πραγμάτων ἐκθάντα ἄντις διερευνώμενος κατίδοι, οὐ παρὰ τῷ τοῖς πλείστοις δοκοῦντι, παρὰ δὲ τοῦ αἰτίου τῷ πρόποντι.

Ἐμοὶ δὲ οὐδὲ μέχρι τούτων τὰ τῆς λύσεως ἔστηκεν· ἀλλὰ καὶ ἑτερόν τι οὐκ ἀπιθανον ἐπισέρχεται λέγειν. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Οὐκ ἂν ἐκδηλον τοῖς τότε τὸ εὐσεβὲς αὐτῷ κατεφάνη· οὐκ ἂν ἡ ἐγγύτης αὐτῶν πρὸς τὸ Θεόν, τὸ βέβαιον δι' εὐχῆς δεξαμένη, τὸν φιλόνεικον λόγον τῶν δισταζόντων ἀπόσωτο. Νῦν δὲ ἐν χρείᾳ τούτου καταστάντες, ἐδειξαν εὐθύς ὅπως τὴν οἰκειότητα καὶ τοῖς ἄλλοις πρὸς τὸν Θεὸν εἶχον, τοῦ φανεροῦ τὸ ἀφανὲς αὐτῶν δημοσιεύοντος. Ἐπεὶ οὖν οἱ δίκαιοι τὴν δέησιν ἀνεκίνησαν, οὐκ ἀμφίβολον τὴν ἐπίταξιν [*Ley. ἐπίτευξιν*] ἐπῆλπισαν. Οὐ τῷ λογισμῷ τοιαῦτα ἐπέκριναν, ὅτι εἰ πάντως ᾔδει ὁ τῶν ἀδελφῶν γνώστης, ἐπ' ἀγαθῷ τὰ τῆς τεκνογονίας ἐκδήσεσθαι, οὐκ ἂν τούτων τὴν φύσιν ἀπέκλεισεν· οὐκ ἂν ἀγονίᾳ τὸν βίον ἡμῶν κατεδίκασεν. Διὸ ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ, καὶ Σάρραν, καὶ Ἀνναν ἀλλήλους καθορᾶν παρεκελεύοντο, καὶ μετ' ἐκείνων τὴν τῆς εὐχῆς ἀπολαμβάνειν παρώτρυνον ἐκδασιν. «Καλὸν οὖν ἡμῖν οὗτοι, φησὶ, παράδειγμα πρόκεινται, εἰ ἀδιστάκτως τὴν δέησιν προβαλοῖμεθα. Καλὸν τεκμήριον ἡ τῆς Σάρρας στείρωσις εἰς ἀπαλότητα μεταβληθεῖσα. Καλὸν σημεῖον ἡ τῷ γήρᾳ καμφθεῖσα, εἰς ἀκμαζόντων μελῶν ἐνέργειαν μετασκευασθεῖσα. Βλέψωμεν εἰς Ἀνναν τὴν Ἐλκανᾶ [*Male Allai. ἐν Κανᾶ. 1*], τὸ ἴσον ἡμῖν πάθος δι' εὐχῆς ἀποθεμένην. Μάθωμεν αὐτῆς τὸ τῆς δεήσεως ἔμμενον, καὶ τὸ τῆς διανοίας ἔμπυρον. Γινώμεν ὅπως καὶ

A initium sumeret, ac divino annuntiatum præconio, ut quæ mysterio esset ministratura, ex eis prodiret? Siquidem legis scita integre impleverant: siquidem virtutum sibi uberiores thesaurizantes messem, uberiores offerebant, quam quibus ejus ætatis homines perfectum decernerent; quomodo eo frustrabantur, quo medio erant adepturi finem? Quomodo in quo erant positæ prædictiones, in eo illi, sterilitatis vitio laborantes, impedimentum habebant? Quomodo autem ex quibus Verbum communem naturam reparare studebat, non exuberantia exhibebantur initia? Id enimvero certum nobis ad defensionem videbitur; ut nimirum, futurorum dispensator, universorumque opifex Deus, ut arcanum aliquid ac mirabile velit dispensare, haudquaquam naturæ crementis ac ubertate, futurorum initium perstruat; sed ut potentiæ affluentia, rerumque inopia. Etenim Dei maxime propria ea œconomia est: nec summam habet admirationem, quod ordini naturæ consentaneæ habet. Sic cum Abrahæ pollicitus esset, fore ut ejus seminis proventio, multitudini stellarum ac arenæ maris similis esset ¹⁶, non id naturæ felicitate ad opus reduxit; sed imbecillitatis symbolis, suaque ipse potentia, quod promississet, implevit. In hunc modum Samuelem produxit: sic Joannem œconomix præconem præmisit. Sic prorsus, ut quis scrutetur, maximam partem evenisse perspiciet, eorum, quæ mirabiliter in nos pervenerunt, haud qua ratione plerisque videbatur, sed ut auctori congruum erat.

C Mihi nihilominus haud in iis solutio sistit: quin aliud quidpiam non improbabile dicendum succurrit. Quid vero illud? Eorum pietas non innotuisset ejus ætatis hominibus: eorum ad Deum necessitudo ab oratione confirmata, haudquaquam submovisset contentiosum sermonem hominum dubitantium. Nunc autem in ea constituti necessitate, protinus ostenderunt, ut in aliis quoque haberent necessitudinem cum Deo, publicante eventu perspicuo, quod erat obscurum. Postquam ergo justī orationem movissent, nihil se voti compotes fore dubitarunt. Nec quidquam ejusmodi secum animo statuerunt; ut nimirum occultorum cognitor Deus, siquidem in bono cessuram scivisset editionem D prolis, haudquaquam eorum naturæ esset occlusurus fores; haudquaquam iis angustiis eorum addicturus vitam. Quamobrem sese mutuo hortabantur, ut in Abraham, Saramque, et Annam respicerent; seque, ut cum illis orationis eventum accipere mererentur, provocabant. «Præclarum itaque, inquit, nobis illi exemplum propositi sunt, ut nihil hæsitantes orationem promamus.» Præclari argumenti loco est Saræ sterilitas in molliziem mutata. Præclarum signum, incurva illa senio, in vegetorum membrorum operationem conversa. Respiciamus in eam Elcanæ Annam, simile nobis vitium per preces depellentem. Discamus ejus orationis con-

¹⁶ Gen. xxi, 17.

stantiam, ac animi fervorem. Noverimus ut quam eadem nobiscum ratione in crimen vocata, haud tamen ab oratione destiterit. Hanc nos imitemur. Ejus pone vestigia sequi studeamus. Ducit hæc ad petitionem rerum speratarum; petitionisque consecutionem, ex iis quæ est operata, promittit. » Hoc itaque justī consilium in opus deduxerunt, quocirca inde hunc eis modum accinebantur precatōnis verba : « Tu, inquit, Domine, qui Patriarchæ promissisti fore ut super numerum arenæ maris ejus multiplicares semen, haudquaquam id multiplicis prolis editione fecisti, sed unius ortu, promissionem implesti. Tu promissam terram, non ex multis, sed ex uno hoc in hæreditatem distribuisti. Tu Saræ infecunditatem, in prolis fecunditatem vertisti. Tu ejus remissa membra, ut tuo inserirent præcepto, roborasti. Tu ejus incredulitatem in fidem commutasti, inque nihil hæsitabundam mentem, hæsitantis animi motus cedere effecisti. Non ridemus, ut illa, sed ut Anna, supplicamus. Non dubio animo sumus in oratione; sed sumus certa in eventum fide. Tu patribus nostris mirabilia operatus es. Tu Jacob benedixisti, nomenque ei Israelis indidisti, quo ejus inde animi perspicacitatem innueres. Ejus tu semini profecionem in Ægyptum, salutemque providisti. Non permissisti ut Ægyptiorum crudelitas populum tuum deprimeret. Tu intolerandis plagis incredulos castigasti, ut et tua benignitas pateretur, eorumque durities declararetur. Tu novum in mari iter invenisti. Tu elementorum virtutes innovasti. Tu naturam fluxam, in duram speciem convertisti, populumque tuum siccis vestigiis traduxisti. Tu ubereim escam ei in deserto pluisti, esurientemque ad usque saturitatem aluisti. Tu duram petram aquam scaturire fecisti, ac sitientem populum potasti. Ad eam nos respicientes, haudquaquam dubietate preces suppressimus, sed animi sinceritate spem intendimus. Tunc enim, Domine, iis producendis efficax, quæ produci nequibant, in iis quæ humanæ sunt facultatis juxta primigeniam rationem, pro tua clementia adjutor non eris? Siquidem toto distantia genere communione temperasti; quidni unita per naturam, in id quod proprium habent, imbecilla converteris? Siquidem produxisti naturam ex nihilo, quidni male habentem tanquam Dominus instauraveris? Tuum est, Domine, opus illud : tuum facinus, quod nemo alius a te præstare possit. Potentia tua res maximæ prodigio patrantur. Tua jussione, flumina revertuntur, ac in contrarium fluunt. Tuo sol præcepto cursum inhibet, retrahitque. Tuo nutu multigenæ brutarum animantium species secundæ ad successionem permanent. Ordinationi tuæ cedunt omnia, nec quidquam tuo præcepto resistit. Tu quoque Annam illam eodem laborantem orbitalis morbo, multa prole donasti, ac eam quæ multos habebat liberos, sine liberis effecisti. Nos quoque, o Domine, probro afficimur, non una duntaxat contubernali proferente femina, sed tribu universa tra-

μεθ' ἡμῶν ἐγκαλουμένη, οὐκ ἐνεδίδου προσευχομένη. Ταύτην ἡμεῖς μιμησώμεθα. Ταύτης κατόπιν βαδίζειν ἐπειγώμεθα. Αὕτη χειραγωγεῖ πρὸς τῶν ἐλπιζομένων τὴν αἴτησιν, καὶ τὴν ἐπιτυχίαν, δι' ὧν ἐνήργησεν, ἐπαγγέλλεται. » Ταύτην τοιγαροῦν τὴν συμβουλήν οἱ δίκαιοι εἰς ἔργον ἐξήνεγκαν, διὸ τὰ τῆς εὐχῆς ἐντεῦθεν αὐτοῖς κατεπήδετο ῥήματα. « Σὺ, φησὶ, Κύριε, τῷ πατριάρχῃ ἐπαγγεῖλάμενος, ὑπὲρ ἀριθμὸν ψάμμου θαλάσσης τὴν τοῦ σπέρματος αὐτοῦ πληθύνειν ἐπίδωσιν, οὐκ ἐκ πολυτεχνίας τοῦτο ἐνεργήσας [Μαζ. ἐνήργησας], ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ ἐνὸς προόδου, τὴν ὑπόσχεσιν ἐξετέλεσας· σὺ τὴν κατάσχεσιν τῆς γῆς, οὐκ ἐκ πλειόνων, ἀλλὰ τοῦ ἐνὸς τοῦτου ἐκλήροδότησας. Σὺ τὴν ἀγονίαν τῆς Σάρρας εἰς τεκνογονίαν μετέβαλες. Σὺ τὰ παρειμένα ταύτης μέλη, πρὸς τὴν σὴν ἐντολὴν ὑπουργῆσαι ἐνίσχυσας. Σὺ τὴν ἀπιστίαν ταύτης εἰς πίστιν μετήνεγκας, καὶ εἰς ἀδιστακτον γνῶμην τὰ τοῦ διστακτοῦ μετεσκεύασας. Οὐ γελῶμεν, ὡς ἐκείνη, ἀλλ' ἱκετεύομεν, ὡς ἡ Ἄννα. Οὐκ ἀμφιβόλλομεν εἰς τὴν δέξιν· ἀλλὰ πιστεύομεν εἰς τὴν ἐκδασιν. Σὺ τὰ παρδόξας τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐνήργησας. Σὺ τὸν Ἰακώβ εὐλόγησας, καὶ Ἰσραὴλ μετεκάλεσας, τὸ διορατικὸν αὐτοῦ ἐντεῦθεν ὑπαινιττόμενος. Σὺ τῷ σπέρματι αὐτοῦ τὴν εἰς Αἴγυπτον ὁδοιπορίαν, καὶ συντήρησιν ψκονόμησας. Σὺ τῶν Αἰγυπτίων τὴν μαιφονίαν τῷ λαῷ σου [Λεγ. τὸν λαόν σου] κατασμιχρύνειν οὐ συνεχώρησας. Σὺ πληγὰς ἀφορήτους ἀπειθοῦντας τοῦτους ἐκόλασας, ἵνα καὶ τὸ σὸν [Μαλ. Ἄλλ. τὸ σοφόν] φιλόανθρωπον ἀναδειχθῇ, κάκειναι τὸ ἀμείλικτον φανερωθῇ. Σὺ ξένην ὁδὸν ἐν θαλάσσῃ ἐνευόρηγας. Σὺ τὰς τῶν στοιχείων ἐνεργείας ἐκαινοτόμησας. Σὺ τὴν ροῶδη φύσιν, εἰς ἀντίτυπον σχῆμα μετέστησας, καὶ τὸν λαόν σου ἀδρόχῳ πορείᾳ διεδίδασας. Σὺ τὴν ἀφθονον τροφὴν ἐν ἐρήμῳ ἐπώμβησας, καὶ πεινῶντα τοῦτον εἰς κόρον ἐξέθρεψας. Σὺ τὴν ἀκρότομον πέτραν ὕδωρ πηγᾶσαι ποίησας, καὶ διψῶντα τοῦτον ἐπότισας. Πρὸς τὴν ἡμεῖς ἀποβλέποντες, οὐκ ἀμφιβόλῃς τὰ τῆς εὐχῆς καταστέλλομεν, ἀλλ' εἰλικρινεῖς τὰ τῆς ἐλπίδος ἐκτείνωμεν. Οὐ γὰρ ἐφ' οἷς οὐκ ἔστι, Κύριε, παράγειν ἂν προήχθῃ, ἐνήργησας [Μελις ἐνεργήσας], τοῖς ἐφ' ἡμῖν κειμέναις κατὰ τὸν σὸν ἀρχικὸν ὅρον, οὐ συνεργήσας, φιλόανθρωπε; Εἰ τὰ παντὶ διεστηκότα τῷ γένει εἰς κοινωνίαν ἐκέρασας, τὰ ἡνωμένα τῇ φύσει, [πρὸς] τὸ ἴδιον οὐκ ἀναστρέφεις ἐξασθενήσαντα; Εἰ μὴ οὖσαν τὴν φύσιν παρήγαγες, μὴ εὖ διακειμένην, οὐκ ἀνορθώσεις, ὡς Κύριος; Σὺν, ὦ Δέσποτα, τοῦτο ἔργον. Σὺν τὸ κατόρθωμα, τὸ πᾶσιν ἀμήχανον. Σὴ δυναστεία τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων τερατουργεῖται. Σὴ προσταῖς τῶν ποταμῶν τὰ ῥεύματα εἰς τοῦμαλιν ἀνατρέπει. Σὴ κελεύει ὁ ἥλιος· τὸν δρόμον ἀναχαιτίζει. Σὴ ἐπινεύει τὰ πολυειδῆ τῶν ἀγώνων [Μαζ. ἀλόγων] γένη, γόνιμα πρὸς διαδοχὴν διαμένουσι. Τῇ σὴ διατάξει πάντα ὑπέκει, καὶ τῷ προσταγματί σου οὐδὲν ἀντιπίπτει. Σὺ καὶ τὴν Ἄνναν τὴν αὐτὴν ἀτεχνίαν νοσήσασαν εἰς πολυτεχνίαν μετεποίησας, καὶ τὴν πολυτεχνον εἰς ἄτεχνον μετέβαλες. Ἔστι καὶ ἡμῖν ὀνειδισμὸς, ὦ Δέσποτα, οὐκ ἐκ μιᾶς τῆς συνόλου γυναικὸς ἐκπερόμενος, ἀλλὰ παρὰ τῆς φυ-

λῆς ἀπάσης ἐκτραγυδούμενος. Σὺ δυνατὸς τοῦτον ἔξῃραι· σὺ ἱκανὸς τὴν τῆς φύσεως ἀργίαν εἰς καρποφορίαν ἐξευτρεπίσαι. Διὸ πρὸς σὲ τοῦτον ἀπλῶς τὸν νοῦν ἐνστησάμενοι, οὐχ ἐτέρως ἐκκλινόμεν, μέχρις ἂν τῶν αἰτουμένων τὸ πέρας κατίδοιμεν· μὴ βραδύνειν γὰρ ἴσμεν τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις ταχέως προφθάντα τὰς αἰτήσεις.

Αὕτη τῶν δικαίων ἡ δέσις, τὸ εἰλικρινὲς αὐτῶν τεκμηριῶσα τῆς πίστεως· καὶ οἷς ἐρρύσθη [Ματ. ἐρρύθη] τὸ ἐν τοῖς ἄλλοις εὐδόκιμον προφαίνουσα. Τοῦτο τῆς κατὰ τὸ κρύφιον αὐτῶν εὐσεβείας προχάραγμα. Καὶ γὰρ ἡ τῶν λόγων πρόδος, τὴν ἐξ ὧν προήλθε καταμηνύει διάθεσιν. Ἄ γὰρ ἔκδοκον ἐκρύπτετο μὴ δηλούμενα πράγματα, τοῦτο [Leg. τοῦτων] σύμβολα προαγόμενοι οἱ λόγοι καθίστανται· καὶ νοῦς μὲν τὸν λόγον ἐκφέρει. Λόγος δὲ, τῆς ψυχῆς τὰ παθήματα καταγγέλλει. Καὶ τὰ μὲν ἄδηλα, ὅτλα καθίσταται, τῶν πραττομένων δὲ τὰς ἀρχὰς ὑποτίθησιν. Οὕτω τοίνυν τῶν δικαίων ἡ δέσις εἰς ἔργον ἠνύετο. Διὸ χρηματισμῶ τὸ μέλλον κατεμηνύοντο. Ὡ παραδόξου ἐπιτυχίας! Ὡ εὐχῆς τοὺς οὐρανοὺς διασχούσης, καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ θρόνῳ τῆς δόξης προσαναπάσης! Ὡ ἀλόγων [Ματ. λόγων τῶν] τῶν ὑπὲρ λόγον ἀνυμνησάντων τὸ μέγεθος! Ἐπειδὴ δὲ τὸ μνησθέν ὡς ὄν, ἡ μήτηρ λαβοῦσα, τὸ τεχνησόμενον τῷ θεῷ ἀφιστοῦν, καὶ ἐν ναφῇ ἀνατίθεσθαι ὑπισχνεῖται· Τί τοῦτο, ὦ Ἄννα, εἴποιμι ἂν πρὸς ταύτην; Τί τοῦ μέλλοντος προτρέχεις τῆς πρόδου; Τί τῇ προθυμίᾳ προφθάνεις τὸ κηρυττόμενον; Τί τὸ μήπω γενόμενον θεῷ φέρειν καταπαγγέλλῃ ὡς ἔνθεοι κατεχόμενον. Δέον τὸν τῆς ὥδινος καιρὸν ἀναμείνασαν, οὕτω ὥρον τῷ ἐξ αὐτῆς τῷ δεδωκότι προσανατίθεσθαι. Δέον τῷ τοῦ ἀδελφου πέρας συστοχαζομένην, μὴ τῇ προκλήρῳ διαμαρτάνειν τῶν ὑποσχέσεων. Ὡ τῆς τῶν δικαίων πίστεως! Ὡ μητρὸς μεγαλοφύχου γνῶρισμα! Οὐκ ἀμφοισθητῆσαι τὸ μέλλον συνέκρινεν· οὐ δισταγμῶ τὴν κηρυχθέν [ἀνεβάλλετο]· οὐ τὴν ἑαυτῆς κατανόσσε μέχρ' ἔκλειον ἀνεπιτήδειον φύσιν· οὐ δυσχερεῖα τοῦ ἀσυνήθους πρὸς ἀντιλογίαν κατέστη· οὐ τῷ μὴ δυνατῷ ἀγωνίᾳ τὴν ψυχὴν περιέβαλεν. Οὐκ ἠπόρησεν ἐν ἑαυτῇ λογιζομένη, ὡς εἴθε τοῖς ἄλλοις; Ἄρα μὴ εἰς ἀπάτην τὰ τοῦ χρησμοῦ ἀποδήσοιτο; Ἄρα μὴ ἡ χρονία στεῖρωσις τοῖς τῆς ἐπαγγελίας ὑπαντήσιεν; Ἄρα μὴ τῆς ψυχᾶς ὁ φανερὸς κομίζων ἦκεν εὐαγγέλιον; Ἰδοὺ τὰ τῆς ἡλικίας παρήθησεν. Ἰδοὺ τὸ τῆς ἀκμῆς ἀνθηρότατον τῷ γρόνῳ μαραινέται. Ἰδοὺ τὸ τῶν μελῶν ἰσχυρότατον πρὸς ἐκλυσιν ἐπαίγεται. Τὸ τοῦ βίου πλείστον παρῆδραμεν. Ὁ τοῖς πᾶσιν [Ματ. πασὶν] ἐπαγγέλλεσθαι [Leg. ἐπαγγέλλ.] παρασκευάζων καιρὸς ὑποφύγει. Ἡ τῆς παιδοποιίας χαρὰ ἐν προοιμίῳ τὸ ποθεῖν φέρει πρὸς τῷ γήρα τὰς ἐπικαρπίας ἐλπίζουσα. Τί πρὸς τὴν δέσιν, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἐπασχολοῦμαι; Οὐδὲν τοιοῦτον ἡ Ἄννα τῷ λογισμῷ παρεμπεσεῖν συνεχωρήσεν· ἀλλ' ὁμοῦ τε τὰ τῆς εὐχῆς κατεβάλλετο, καὶ τὴν ἐπίτευξιν ταύτης τῷ ὀφθέντι κατεμηνύθη, καὶ ὡς ᾗδῃ κατέχουσα τὸ προσδοκώμενον, τῇ σφοδρᾷ προθυμίᾳ τῷ ναφῷ τοῦ προσάγειν ἠπειλέγετο. Τῆς ἂν λόγος τὸ τῆς πίστεως

A gico illudente. Potes ipse illud auferre. Vales otiantem naturam in secundam mutando aptare. Quamobrem eam omnino, te coram mentem proponentes, non aliter deflectimus, donec petitionum finem videamus. Scimus enim fore ut non tardes, qui in aliis cito orationes occupes.

B Hæc justorum oratio, sinceram eorum fidem perspicue indicans, quaque exaudita fuit, probatos in aliis mores declarans. Hæc pietatis, quam in occulto colebant, quædam velut designatio. Quippe foris deprompta verba, depromptium affectionem significant. Quæ enim intus occulta tegebantur, ea verborum symbolis in palam aguntur: ac mens quidem sermonem effert; sermo autem animi affectionum nuntius existit, ac ea quæ obscura erant perspicua facit, actionumque principia ostendit. Sic ergo justorum oratio opere complebatur: quocirca futurum rei eventum oraculo docentur. O mirabilem adeptionem! O precationem cœlos supergressam, quæque ad ipsum thronum gloriæ evolavit! O sermones, quibus eorum laudata est magnitudo, quæ sunt majora sermone! Quod vero futuræ rei nuntium, tanquam jam esset, mater accepisset, nascituram prolem Deo se consecraturam, atque in templo oblaturam pollicetur. Quid hoc, o Anna, dixerim ad eam? Ut quid futuræ rei processui præcurris? Quorsum alacritate animi quod edicatur prævenis? Quamobrem quod necdum ortum est, offerre Deo promittis, tanquam in manibus haberes? Par erat ut exspectato partus tempore sic munus quod esset editura, datori offerret. Par erat ut incerti eventus finem observans, haudquaquam vovens violandæ promissionis periculum incurreret. O justorum fidem! O magnanimæ Matris indicium! Nulla dubietate futurum comparavit, nulla hæsitatio quod erat nuntiatum fore distulit. Nihil ineptam hactenus naturam consideravit. Haudquaquam insuetæ rei difficultate moveri se ad contradicendum sivit. Haudquaquam pro rei impossibilitate animum anxietati dedit. Non dubitavit apud se cogitans, uti consuevit accidere aliis: Num oraculum in deceptionem cedet? Num diuturna sterilitas promissioni incurreret? Num qui apparuit eo venit, ut muleret nuntio? Ecce jam defloruit ætas. Ecce jam florientissimus vigor tempore emarcuit. Ecce jam membrorum præcipuum robur ad debilitatem tendit. Maxima vitæ pars decursa est. Tempus, quo prolibus quis lubens adgaudeat, iisque gestiat, subfugit. Edendæ prolis gaudium desiderabile quid primis annis affert, fructum sperans gravi senio ætate. Ut quid orationi ac promissioni immoror? Nihil Anna ejusmodi animo incidere permisit: quinimo ut mox precata esset, atque ab apparente angelo prosperi successus nuntium accepisset, velut jam teneret exspectatam prolem, vehementi alacritate festinat in templo offerre. Quænam oratio accensam illam fidem laudare sufficiat, per quam voti compos effecta est? per quam nihil animus du-

bietatis stimulis vulneratus fuit? Id plane immutabilis fidei facinus, per quam prophetæ omnes futuris ceu præsentibus crediderunt : quam vere definiens admirabilis Paulus, ait : *Fides est sperandorum substantia; argumentum rerum non apparentium* ¹⁶. Quia enim quod speratur, eorum videtur quæ non existunt, non subsistens per se, autve tempore necessitatis apparens, dubiumque eventum obscuritate ferens, ac magis ad obscurum vergens; idcirco ostendit firmam ac immutabilem fidem habere substantiæ rationem, ut rerum in spe positarum existentiam subsistere faciat, seque ipsam practice sperantibus inserat. *Argumentum* autem, ait ¹⁶, *rerum non apparentium*; quod rem olim fide exspectatam, processuque temporis in opus deductam, ac velut argumentum ac evictionem, verum rerum eventum representet. Sic illa, mentem superans Verbi illud mysterium, olim quidem prædicatum, fide autem exspectatum, ac longo post tempore declaratum, rei impletionem, argumentum ac ceu evictionem ostendit.

Cum hanc ergo iusti prehendissent, haudquaquam a spe petitionibusque exciderunt; quamobrem etiam immaculatam illam gignunt, regenerationis nostræ aucricem; nostræ reformationis causam; per quam vitia in nobis Dei imago ad suum rediit decorem; per quam tunicas peccati abjicientes, induti sumus stolam luminis : prophetarum illam acclamationem; divinorum plenitudinem oraculorum; nostræ illud salutis caput. O felicem illam parentum prolem! O partum, quo bona vim omnem intellectus superantia, genitoribus comparata sunt. In humanis quidem, ut cui contingat fieri patrem, siquidem natæ proles, vel sæculari splendore spectabiles fuerint, aut virtutum luce clauerint, vel strenuum quid, ac magnæ fortitudinis facinus gessisse videantur, haud mediocris inde illi honor accedit, qui communionem naturæ etiam gloriæ consortium ineat : in his autem, quænam adeo excellens gloria excogitari possit, cuius ii prærogativas non sint consecuti? Verum quid opus prolixiori sermone molestum fieri auditoribus? Quemadmodum enim quam genuerunt, supremum gloriæ apicem, Creatore uno excepto, accepit; sic et isti incomparabilem præ parentibus omnibus gloriam obtinuerunt. Divina itaque puella partu edita, convocat Anna amicas ac sodales, atque :

Venite, meo congaudete partui. Venite, meæ prolis editione lætaminī. Venite, eam videte, quæ præter spem lactat. Venite, enatam virgam ex infecundis lumbis aspiciate, sterilemque feminam uterum gestasse considerate. Venite, vestrarum exprobrationum fructum perdiscite, opusque precationis lustrate. Alacri concurrите animo, ac adventui in temulum præite. Ornate vicos; ingressus il-

A αὐτῆς ἐπαινέσεις διάπυρον· δι' ἧς τῶν αἰτηθέντων οὐ διήμαρτε· δι' ἧς τοῖς τῆς ἀμφιβολίας κέντροις τὴν διάνοιαν οὐκ ἐτρώθη; Ὅντως ἀμεταβλήτου πίστεως ἦν τὸ κατορθούμενον, δι' ἧς προφηταὶ πάντες τοῖς μέλλουσιν ὡς ἐνεστῶσιν ἐπεισθησαν· ἦν ἀψευδὺς ὁ θεσπέσιος Παῦλος ὀριζόμενος φησι· *Πίστις ἐστὶν ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἐλεγχος οὐ βλεπομένων*. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἐλπίζομενον, τῶν ἀνυπάρχτων εἶναι δοκεῖ, μὴ ὑφεστὸς καθ' αὐτὸ, μηδὲ τῷ χρόνῳ τῆς χρείας βλεπόμενον· ἀμφιβολόν τε τῷ ἀφανεῖ τὴν ἔκθεσιν φέρον, καὶ πρὸς δῶλον μάλλον τὴν ῥοπήν ἔχον, ταύτῃ δείκνυσιν ὑποστάσεως λόγον τὴν ἀμετάπτωτον πίστιν ἐπέχειν, οὐσιουσάν τε τῶν ἐλπίζομένων τὴν ὑπαρξιν, καὶ αὐτὴν ἐνθεῖσαν πρακτικῶς τοῖς ἐλπίζουσι. Τὸ δὲ, *Πραγμάτων ἐλεγχος οὐ βλεπομένων*, τὸ ποτὲ μὲν τῇ πίστει προσδοκῆθῆναι, προϊόντι δὲ τῷ χρόνῳ εἰς ἔργον ἐξενεχθῆναι, καὶ οἷον εἰς ἔλεγχον παριστῶν τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ἔκθεσιν. Οὕτω τὸ ὑπὲρ νοῦν τοῦ Λόγου μυστήριον, πρῶν μὲν κηρυττόμενον, πίστει δὲ προσδοκώμενον, πολλοῖς ὑστερον χρόνοις φανερωθῆναι, ἐλεγχον αὕτη τὴν τοῦ πράγματος παρέδειξε πλήρωσιν.

Ταύτης τοίνυν οἱ δίκαιοι δραξάμενοι, τῶν αἰτηθέντων, καὶ ἐλπισθέντων οὐ διήμαρτον διὸ καὶ γεννώσι τὴν ἄχραντον, τὴν τῆς ἀναγεννήσεως πρόξενον ἡμῶν, τὴν τῆς ἀναπλασέως ἡμῶν αἰτίαν· δι' ἧς τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἀχρειωθῆναι, πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανήλθεν εὐπρέπειαν· δι' ἧς τοὺς τῆς ἀμαρτίας χιτῶνας ἀποβάλλοντες [*Ματ. ἀποβαλόν*] τὴν τοῦ φωτὸς στολὴν ἡμφιασάμεθα. Τὸ τῶν προφητῶν ἀναφώνημα· τὸ τῶν θείων χρησμῶν ἐκπλήρωμα· τὸ τῆς ἡμῶν σωτηρίας κεφάλαιον. Ὡς τῆς τῶν τεκόντων εὐτεχνίας! Ὡς τοῦ τόκου τὰ ὑπὲρ νοῦν ἀγαθὰ προξενήσαντος τοῖς ἐνέγκασιν! Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν καθ' ἡμᾶς ὅσοι πατέρες ἔτυχον γενέσθαι, ἤτοι κοσμικαῖς περιφανείαις τοὺς ἐξ αὐτῶν προελθόντας ἀνακηρυχθῆναι, ἢ τῷ τῶν ἀρετῶν φωτὶ καταλαμφθῆναι· ἢ γενναῖόν τι καὶ μέγα δοκούντων τῆς ἀνδρείας κατορθωμάτων ἐνδείξασθαι, οὐ τὸ τυχόν αὐτοῖς ἐκ τούτων κλέος προσγίνεται, τῇ κοινωνίᾳ τῆς φύσεως συμμετεχόντων τῆς εὐδοξίας· ἐπὶ δὲ τούτων τίς ἂν ὑπερβολὴ δόξης ἐπινοηθῇ, ἧς τῶν πρεσβείων οὐκ ἐπέτυχον; καὶ τί δεῖ μακρολογούντα τοῖς ἀκροαταῖς παρενοχλεῖν; Ὡς περ γὰρ ἡ τεχθεῖσα, τὸ ἀνώτατον πλὴν τοῦ Δημιουργοῦ τῆς δόξης ἀπέληφεν· οὕτω καὶ οὗτοι τὸ τοῦ κλέους ἀσύγκριτον παρὰ τοὺς τεκόντας ἀπεκλήρωσαντο. Τεχθείσης τοίνυν τῆς θεόπαιδος, ἡ

Ἄννα τὰς φίλας συνεκαλεῖτο,

Δεῦτε, λέγουσα, τῷ ἐμῷ τόκῳ συγχαρήτε. Δεῦτε, ταῖς ἐμαῖς ὥδισιν εὐφράνθητε. Δεῦτε θεάσασθε τὴν παρ' ἐλπίδα θηλάζουσαν. Δεῦτε, τὴν ἐξ ἀκάρπων λαγόνων ἀναφυσῆσαν ῥάβδον κατέβετε, καὶ τὴν ἄγονον κυοφόρον κατανοήσατε. Δεῦτε, τῶν ὄνειδισμῶν ἡμῶν τὸν καρπὸν καταμάθετε, καὶ τὸ τῆς εὐχῆς ἔργον ἀνιστορήσατε. Συνδράμετε προθύμως, καὶ τὴν ἐν ναφ' ἀφίξιν προσδοκίησατε. Κοσμήσατε τὰς ἐπαύ-

¹⁶ Hebr. xi, 1.

λαίς. Καταφωτίσατε τὰς εἰσόδους. Καταφαιδρύνετε αὐτὰς λαμπραῖν τὰς προόδους· ἐξάρξατε μετ' εὐφροσύνης· ἔσονται ἐπιθαλάμια, καὶ ὡς νύμφην καθάραν τῇ ναῷ τὴν παιδα προσάξατε. Πληρώσατε σὺν ἡμῶν τὰς πρὸς τὸν Δεσπότην ὑποσχέσεις. Κροτήσατε σὺν ἡμῶν τὴν εὐχαριστίαν, ὅτι ἐξ οἴκου μου Κύριος ἀφείλετο θνητούς· ὅτι οὐκ εἰς κενὸν τὰ τῆς ἐλπίδος ἐξέβησαν. Ἰδοὺ τὰ τῶν δεήσεων εἰς ἔργον κατήντησαν. Ἰδοὺ τὰ τῆς ἀπαγγελίας τὸ πέρας ἀπέλαβεν. Ἰδοὺ τὴν ταχθείσαν, ὡς ὑπεσχόμην, ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀνατίθηναι. Δεῦτε, ταύτη συνεισέλθατε, καὶ ὡς εὐπρόσδεκτον δῶρημα κοινῇ ταύτην τῷ Δεσπότην προσενέγκωμεν. Οὕτω γοῦν ἡ μήτηρ προθυμίας τόνειρ τὰ τῆς ὑποσχέσεως πληροῦν κατεπείγετο· πρὸς ἀναβολὴν δὲ ἀνθελκεν ὁ τῆς νηπιότητος χρόνος, οὐκ ἐγγυώμενος παραυτίκα τὴν τῶν τεκνόντων στέρησιν, ἀλλὰ περιμένειν παρακελεύμενος τὸ τῆς Παιδείας ἐπιτήδειον. Διὰ τοι τοῦτο τριατίζουσιν ταύτην τῇ ναῷ προσφέρουσι· τὸ τίμιον θνῶς ἀνάθημα, καὶ ἀγγέλοις αἰδέσιμον· τὸ ὑπέρτατον καὶ καθαρώτατον κειμήλιον, ἐν ᾧ οἱ τῆς χάριτος θησαυροὶ ἐναπετέλθησαν· ἐν ᾧ ὁ τῆς οἰκονομίας πλοῦτος ἀπορρόγητος ἀπέχειτο· ἐν ᾧ τὰ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐταμειώθη ἐνέχυρα. Τὸ σκεῦος τὸ ἀμόλυντον· τὸ φωτοδόχον χωρίον, ἐξ οὗ σωτηρίας ἀκτίνες τὴν οἰκουμένην ἐπέλαμψαν. Ἔδει γὰρ τὸν τρισσὺν ἐν ἑαυτῇ τὴν ἀσπίλον προτιμῆσαι ἀριθμὸν, δι' ἧς τοῖς ἐν κόσμῳ ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερῶθη δύναμις· ἐν ᾗ τὸ τῆς εὐδοκίας τοῦ Πατρὸς ἐπραγματεύθη συνάλλαγμα· ἐν ᾗ ὁ Λόγος οἰκίσχας τὸ ἡμῶν ἀμπέσχετο φύραμα· ἐν ᾗ τὸ Πνεῦμα κατασκηνώσαν, τὸ ἀδιαίρετον τῆς Τριάδος ὑπέδειξε· δι' ἧς ὁ τριχῇ διηρημένος κόσμος, εἰς μίαν Θεοῦ προσκύνησιν συνηρμόθη· δι' ἧς ὁ τοῦτου διαιρέτης μετ' ἡχοῦ ἐξηρανίσθη.

Σήμερον τῇ ναῷ προάγεται ὁ ναὸς ὁ ἐμφύχος· ὁ τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερος, καὶ πίστεως τῆς κτίσεως εὐρυχωρότερος. Σήμερον τῇ ναῷ ἐνοικίζεται ἡ τὴν ἀποικίαν τοῦ ἀνθρώπου γένους· πρὸς τὴν ἰδίαν ἐστὶν διὰ τοῦ τόκου ἀναγαρούσα. Σήμερον ἡ νοητὴ σκηνὴ τῇ νομικῇ τάξει τῆς [Μαζ. τὰ τῆς] χάριτος· εὐαγγελίζεται, καὶ τῇ γράμματι ὑποχωρεῖν τῷ πνεύματι διακελεύεται. Σήμερον ἡ ἀσπίλος ἀμνὴς, ὡς δεκτὴν ἱερὸν τῇ ναῷ προσφέρεται, ἐξ ἧς ὁ τοῦ Θεοῦ ἀμνὸς προελθὼν, τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀφείλετο. Σήμερον ἡ ἀμμος περιστέρα ἐν τοῖς τοῦ ναοῦ ἀδούτοις περιπταμένη, τὸν τῆς κακίας ἰξευθὴν ἐξέκλινεν, ὑψηλότερα γενομένη τῶν μηχανημάτων αὐτοῦ. Σήμερον τὸ δοχεῖον τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ ναῷ ἀνοτεθὲν, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Λόγου ἐξευτρεπίζεται. Οὐδὲ γὰρ ἔδει τοῖς ῥύποις τοῦ κόσμου τὸ καθαρώτατον συνδιατεῖσθαι σκῆνωμα, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀμεμπτον μεταθληθὲν χώρον, ἐκεῖ τὰ τῆς χάριτος ὑποδέξασθαι προσέμια· ἐκεῖ τὸν ἀβράβωνα τῆς εὐλογίας ἀποκαληρώσασθαι· ἐκεῖ σύμβολον τοῦ μυστηρίου, τὴν

lustrate; processus, lampadum luce exhilarate. Incipite cum letitia; canite nuptialia cantica, ac cum mundam sponsam, in templo puellam offerte. Implete mecum quæ vovi Domino. Gratiarum mecum actionem plausu submitte, eo quod Dominus abstulerit probrum de mea domo; quod non in vacuum spes evaserint. Ecce deductas in opus orationes; ecce jam finem promissa acceperunt. En quam edidi, juxta quod voveram, in Dei offero domo. Venite, ei vos comites jungite, communibusque votis, cum acceptabile munus cum offeramus Domino. Ergo itaque mater alacritatis vigore, votum protinus implere urgebatur; verum retrahebat ut tantillum differt infantie tempus, non velut statim privandos parentes prætenderet, sed quia opportunum ætatis tempus expectare juberet. Quamobrem triennem illam offertur in templo: pretiosum illud revera donarium, atque angelis venerabile: supremum ac mundissimum illud cimelium, in quo thesauri gratiæ depositi fuerunt; in quo œconomix opes ineffabili ratione repositæ erant; in quo nostræ salutis erant condita pignora. Vas, inquam, illud impollutum: locum illum luminis conceptaculum, ex quo salutis radii p̄bi universo illuxerunt. Quippe decebat ut immaculata infans ternarium numerum in se ipsa prævie honoraret, per quam iis qui erant in mundo innotuit potentia Trinitatis; in qua beneplaciti Patris contractus celebratus est; in qua Verbum habitans induit massam nostram; in qua Spiritus commorans, indivisam Trinitatem ostendit; per quam mundus trine divinus (22), in unam Dei adorationem aptatus est, per quam ejus divisor cum sonitu perii.

Hodie animatum templum in templo offertur; templum, inquam, excelsius cœlis, totoque creatorum ambitu latius ac capacius. Ea hodie in templo collocatur, quæ exsul humanum genus, per eum quem genuit, in proprias sedes reduxit. Hodie spiritale tabernaculum fausta nuntia gratiæ, legali ordini perfert, jubetque litteræ ut locum cedat spiritui. Hodie agna immaculata, cum acceptabilis hostia offertur in templo, ex qua oriens ille Agnus Dei mundi abstulit peccatum²². Hodie columba illa irreprehensibilis in templi penetralia evolans, malitiæ aucupem devinavit, ejus machinamenti facia sublimior. Hodie vasculum Spiritus in templo depositum, suscipiendo Dei Verbo aptatur. Neque enim decebat, ut tabernaculum illud mundissimum, in mundi sordibus versaretur; sed ut in irreprehensibilem translatum locum, primos illic gaudii gustus susciperet: ut, inquam, illic, benedictionis arrhabonem consequeretur; ut illic mysterii symbolo subministrata angelī manu annona, aleretur.

²² Joan. 1, 29.

(22) *Mundus trine divinus*. Allusio est ad illud Pauli ad Philipp. II, *Omne genus spectatur, celestium, terrestrium, et infernorum*: quam diabolus divisionem fecit, provehendis omnibus ex terrestribus in

celestes, nisi ejus suasionem mors in mundum ingressa, infernum fecisset humanum genus, ac inferno addictum. Ubique auctor eruditus ac subtilis.

Decibat ut incontaminatus thesaurus, immunitis an humanarum consuetudinum contagio custodiretur. Par erat, ut pellucidum illud sanctuarium, ab omni peccati communione liberum servaretur. Par erat, aures illas delusoriis inaccessas manere sermonibus, in quibus gaudium insonitura archangeli vox, tristem mœstitiā ab Evæ auribus depulsura esset. Sic templo sacratissima fuit devota hostia. Sic prorsus immaculata offertur agna, ut victima omni acceptior Creatori sacrificetur: non sanguinis litatione, sed excellenti puritate: cum qua nos quoque ingredi studeamus condigna fereutes ingressus opera; ac stolæ loco, varium induti virtutum habitum intus cum ea penetremus, ut nullo ingredientibus nobis incurrente, ejus arcanis mystice delectemur, in Christo Jesu Domino nostro: cum quo decet gloria, potestas, honor et adoratio, Patrem, ac Spiritum sanctum, in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO VI.

Georgii metropolitæ Nicomediensis oratio in sanctissimæ Dei Genitricis Ingressum [in templum].

Pulchra nobis celebritas hæc, argumentorum initia exhibet; pulchros paravit scansionum calles; pulchras ascensionum bases supposuit, quæ nunc diei sermonem ad se subvehit. Quare sublimem ipsum attollens, in alta eunctorum per gratiam agit; atque gradatim vestigia mutans, laudationem a gloria in gloriam transfert. Quia nihilominus impossibile sit, ut tantam rerum sublimitatem attingat; neque enim fieri potest: parum quid a terreno emergens surgit, nonnihil pro argumenti altitudine assurgit. Eia ergo, ipsi quoque nos ei adjutores, abjecta carnis sarcina, mentis ata, pro festæ lucis ratione, erigamur; castissimamque infantem festinantem penetrare adyta, alacri animo comitemur, atque a profano nos ipsos colligentes errore, sequentia deinceps sermonis vestibula conscendamus.

Nec enim magnum adeo floridus pratorum decore, iis qui foris circumeunt, ingressus desiderium facit, uti suave spirans laudum Virginis hortus, perambilem volentibus ingerit. Plane enim pratum hoc, prata universa suaveolentia vincit, atque varietate; iisque qui flores legunt, incorruptionem impertit. Neque enim vernis floribus ridet, quorum facile delectans pulchritudo marcescat; sed snavem gratiæ fragrantiam spirans, divino quodam nugnetio sensum imbuat, atque ad se, dulcissima animum auditione rapit. Nam in illis quidem versus in sanctitatem sensus, haud ita occurrentium deinceps

Α ὁπ' ἀγγέλου κομιζομένην τροφήν ἐστίασθαι. Ἐδεῖ ἀμιγῆς τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν τὸ ἀκηλίδωτον φυλαχθῆναι θησαύρισμα. Ἐδεῖ ἀκοινώνητον τῆς ἀμαρτίας, τὸ διαυγὲς τηρηθῆναι ἁγίασμα. Ἐδεῖ ἀνεπίδρατα λόγοις ἀπατηλοῖς τὰ ἱερὰ ὤτα σωθῆναι, ἐν οἷς ἐμελλεν ἡ τοῦ ἀρχαγγέλου φωνὴ τὴν χαρὰν ἐνηχήσασα, τὸ σκυθρωπὸν τῆς λύπης ἐκ τῶν τῆς Εὐας ἀκοῶν ἀπελάσαι. Οὕτως τῇ ναῷ τὸ ἱερώτατον ἀνετέθη καλλιέρημα. Οὕτως ἡ πανάσπιλος ἀμνὸς παρεπέκεινα πύσης θυσίας ὀλοκαυτῶθαι τῷ Κτίστῃ προσάγετα. οὐ δι' αἵματος χύσεως, ἀλλὰ δι' ὑπερβάλλουσαν καθαρότητα. Ἡ συνελθεῖν καὶ ἡμεῖς ἐπειγώμεθα, δξια τῆς εἰσόδου ἐπιφέροντες ἔργα, καὶ ἀντὶ στολῆς τῶν ἀρετῶν ποικίλον περικείμενοι, ἔνδον σὺν ταύτῃ χωρήσωμεν, ἐν ἀκωλύτως τῆς εἰσόδου τυχόντες, τῶν ταύτης ἀπορήτων μυστικῶς κατατροφώσωμεν· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Γεωργίου μητροπολίτου Νικομηδίας λόγος εἰς τὰ εἰσόδια τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Καλὰς ἡμῖν ὑποθέσεων ἀρχὰς ἡ παρούσα πανηγυρίς δαίκνυσι· καλὰς ἐπιβάσεων τρίβους ἡντράπισσε· καλὰς ἀναβάσεων κρηπίδας ὑπέθηκε, νυνὶ πρὸς εαυτὴν τὴν λόγον ἀνάγαυσα. Διὸ μετέωρον τοῦτον ἐξάρσασα, εἰς τὰ ὕψη τῶν ἐγκωμίων ἐμβιβάζει [Sir. ἀναβιβάζει] τῇ χάριτι· καὶ ἐκ βαθμῶν βαθμίδας ἀμείδουσα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν μεταφέρει τὸν ἔπαινον. Ἄλλ' ἐπεὶ συνωφωθῆναι τοῦτον ἀμήχανον τοῖς πράγμασι· καὶ γὰρ οὐδὲ οἷόν τε· βραχὺ τοῦ γεώδους ἀνανηξάμενος βάθους, ἀμυδρῶς πρὸς τὸ ὕψος τῆς ὑποθέσεως κομφίζεται. Ἀγε οὖν καὶ ἡμεῖς τοῦτ' συγκαίμεντες, τὸ τοῦ σώματος ἄχθος ἀποθέμενοι, τοῦ νοῦ τῷ περὶ συνεπαρθῶμεν τῇ πανηγυρεῖ, καὶ ἔνδον προχωρεῖν τῶν ἀδύτων τῇ πανάγῃ ἐπείγομένη, προθύμως συνεφεκώμεθα· καὶ τῆς ἐξῆς πλάνης ἐαυτοὺς συν-αθροίσαντες, τῶν ἐξῆς τοῦ λόγου ἐπιβῶμεν προθύρων.

Οὐδὲ γὰρ οὕτω λειμῶνων κάλλος, τοῖς ἐξω περιθέουσι πεθεινὴν τὴν τῶν ἔνδον παρασκευάζει ἐπιβάσιν, ὡς ἐβούλησεν τῆς Παρθένου τῶν ἐγκωμίων παράδεισος, ἐπέραστον τοῖς βουλομένοις αὐτὴν ἱστησε [Maz. et S r. τὴν εἰσόδον ἱστησι.] Καὶ γὰρ λειμῶν οὗτος, καὶ λειμῶνων εὐδδέστατος καὶ ποικιλώτατος, καὶ ἀφθαρσίαν τοῖς δρεπομένοις προξενεῖ [Maz. et Sir. τοὺς δρεπ. καταστρέφει]. Οὐ γὰρ ἐρινοῖς ἐπικομῶν ἀνθέσιν, εὐμάραντον ἔχουσι τῆς ὥρας τὴν τέμψιν· ἀλλὰ χάριτος ἐκπέμπων εὐωδίαν μυρρίζει τὴν αἴσθησιν, καὶ τὸν νοῦν πρὸς ἐαυτὸν τῇ ἡδίστῃ τῶν ἀκουσμάτων καταθέλλει. Ἐπ' ἐκείνων μὲν γὰρ κόρον ἡ

(25) Eodem titulo habet Reg. codex orationem Germani Constantinopolitani eodem argumento, nempe, εἰς τὰ εἰσόδια· tametsi est alius titulus in Bubl. PP. t. II, Græc. Lat. in quo exstat. Patres etiam in orationibus in Mariæ vel Christi ortum, hoc quoque argumentum passim perstringunt, ut Nysseus orat. in Christi nativitate, Andreas Cret. orat. in Nativitatem sanctæ Mariæ. Damsceus, etc. Inter

omnes autem videri merito possit præcipuus laudator Mariæ in templo oblatæ noster Georgius, omnium facile luculentissima hæc, ac sequenti oratione, excepta tertia quæ desideratur. Indicat Græcorum ille titulus solemniem, ac velut triumpho ingressum, qualis est principum, cum subjectas urbes primo adeunt.

αἰσθησις λαμβάνουσα, τῶν ὑστερῶν ἐμφαινομένων
 οὐχ ὁμοίως τὴν τερπνότητα δέχεται· ἐπὶ δὲ τούτων,
 τῶν φθασάντων μὲν ἡ εὐδία παρέμεινε· τῶν ἐπιδύ-
 των δὲ, μείζων ἡ ἐφεσις ἐπιγίνεται· καὶ μὲν ἡ θέα,
 συμμαραινόμενον ἔχει τῷ χρόνῳ τὸ κάλλος· ἐνταῦθα
 δὲ, ἡ εὐπρέπεια, διαωνίζουσαν φέρει τῇ ψυχῇ τὴν
 ἀπὸλαυσιν. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ βασιλείῳ προαύλῳ ἐπι-
 βαίνειν τυχόντες, τὴν ἔνδον θέσιν τοῖς ἔξω καταστο-
 χάζονται· καὶ ἂ τῇ αἰσθήσει οὐκ ἔκριναν, τεκμαί-
 ρονται τῷ νῷ, καὶ ὑπεραίρονται· ταῦτ' οὐ καὶ ἐπὶ
 τῶν προπυλαίων τῶν ἐγκυμάτων συμβαίνειν δείκνυ-
 ται. Ἐπὶ πάντων μὲν, ὡς οἶμαι, οὐχ ἡκιστα δὲ καὶ
 ἐπὶ τούτων κριθήσεται. Εἰς ὕψος μὲν γὰρ ἐξήρται
 τὰ προῖμια· λαμπρὰ δὲ ἐκ τούτων τῆς ὑποθέσεως
 ἐπικύματα φαίνεται, πλείστα· ἔχουσα δόξην καὶ
 κάλλει διαφερούσας τὰς ἐπιδόσεις.

Πρόκειται γοῦν ἡμῖν μικρὸν διαβῆναι πρὸς τὴν εἰσ-
 ὄδον τὸ ἕμμα, καὶ τὴν χρυπτομένην ὡς ἐφικτὸν κατε-
 σκεῦσαι εὐπρέπειαν· καὶ γὰρ πᾶσαν [Μαζ. εἰ Sir.
 εἰ καὶ πᾶσαν] φαιδρότητα ἀνιστορήσαι ἀμήχανον.
 Φέρε δὴ προδῶμεν τῷ λόγῳ πρὸς τὸ ἐνδότερον,
 χειραγωγὸν προάγουσαν αὐτὴν τὴν βασίλιν κατε-
 χόντες· Ἄλλ' ὁρῶ νῦν φωτὶ ἀπέριφ τὴν πανήγυριν
 καταστραπτομένην, καὶ καταλάμπεται τὴν διάνοιαν,
 καὶ σκιρτᾷ μοι ἔπεισι, καὶ μέγала φαντάζομαι τὰ
 νῦν ἐπιτελούμενα, ἀγγέλους τε συγχορεύοντας κα-
 τανοῦν, καὶ ξένα πάντα, καὶ τῆς οὐρανῶν εὐταξίας
 καὶ εὐκοσμίας ἄξια. Ἐνθεν μοι δοκεῖ αὐτῆς εἰς
 μέσον τῆς ἐπαινουμένης τὴν χάριν ἐκινεῖσθαι, καὶ
 πάντα πληροῦν εὐφροσύνης τὸν σύλλογον, τὰς δω-
 ρεὰς ἀφθόνης προσνέμουσαν. Ἀπὸ τῇ τούτων ἐλπίδι
 προσέχοντες, συνεισέλθωμεν ἅπαντες, τὸ ὀφειλόμενον
 ἀποδοῦν ἕκαστος· ὁ λέγων, τοὺς λόγους· τὴν ἀκοὴν
 συντεῖν, ὁ ἀκούων· ὁ διακονῶν, τὴν ἐκπλήρωσιν,
 καὶ πάντα ὧν ἡ τῆς χρείας ἔκτισις, τῇ εἰσόδῳ προ-
 τρέπεται. Ἦγείσθωσαν οὖν οἱ λόγοι, τὰ ἐξῆς πρὸς
 ἑαυτοὺς συνάγοντες.

Ἡδὴ μὲν οὖν οἱ τὴν Παρθένον τεκόντες, ἐπὶ τοῦ
 ναοῦ ταῖς θύραις ταύτῃ προσήγον, ἀγγέλων κόκλῳ
 δορυφορούντων, καὶ πασῶν ὑπερκοσμίῳ δυνάμεων
 συγχαίρουσῶν. Εἰ γὰρ καὶ τὸν ἀποδόρητον ἡγνόν
 τοῦ μυστηρίου τρόπον, ἀλλ' ὡς δοῦλοι, Δεσπότου
 προστάξει, τῇ ταύτης προόδῳ καθυπηρέτου. Καὶ
 πρῶτον μὲν, αὐτὴν κατενόουν ὁρῶντες ὡς νοεραὶ
 φύσεις ὄντες, σκεῦος τιμίων ἀρετῶν οὖσαν, σύμβολά
 τε τῆς ἀκηράτου καθαρότητος φέρουσαν, καὶ τὸ σῶμα
 ἀνψικισμένον τῆς τῶν παθῶν ἐπιμιξίας ἔχουσαν·
 ἔπειτα δὲ, οὐκ ἀπειθοῦντες τῇ κελεύσει, τὴν λειτουργί-
 ᾱν ἐπλήρουν. Τότε δὲ λαμπάδες φωτὸς τὴν εἰσ-
 ὄδον κατεφείδρυνον, καὶ πάντα ὅσα τῷ ναῷ περιε-
 ληπτο, πρὸς εὐωχίαν ἐτρέποντο, αὐτῶν, οἶμαι, τῶν
 ἀψύχων τοῖς ἀγγέλοις συνηδόμενων. Διὸ καὶ μοι συγ-
 χορεύειν τούτους προσήγεται, μεγάλην τε ὡς παρ-
 ὄντι τότε φωνὴν ἀποδόρῃσαι, καὶ βοῆσαι πρὸς τὸν
 ναόν· Ἐπεισέρχεται ἤδη· καὶ προσφώρος ρηθί-
 σεται· Πλάτυνον τὰς ἐπαύλεις, λέγοντι, πρὸς ὑπο-

A delectationem capit; in his autem, cum priorum
 perseverat suaveolentia, tum sequentium, major
 cupiditas accedit. Ac illic quidem aspectus; tem-
 pori commorientem pulchritudinem habet; hic
 autem, perpetuam decor confert animæ delecta-
 tionem. Atque ut il, quibus regis vestibula in-
 gredi licuit, internam compositionem ab exterioribus
 conjectant; quæque sensu minime discreve-
 runt, mente observant, atque magnum aliquid inde
 cogitant: id ipsum omnino primis encomiorum
 præludiis evenire ostenditur; ac quidem in omnibus,
 puto; hæud parum vero ex istis videri possit. Sane
 enim sublime ductis orationis exordiis, plurimis ex
 iis splendidus argumenti ornatus, gloria ac de-
 core diversis clementis præstans, ac eximius
 B prodit.

Nobis itaque propositum est, ut ad Dei Genitricis
 hodiernum ingressum tantillum oculos diduca-
 mus, ac quantum licuerit, occultam pulchritudinem
 obtueamur; quippe nequit fieri, ut totam quanta et
 lætitiā videamus. Eia igitur ad interiora pro-
 gressi, ductricem, Reginam ipsam præeuntem te-
 neamus. Enimvero, immensa nunc luce video cir-
 cumfusam celebritatis faciem, ac mente illustrat,
 subitque animum ut totus gestiam; magnaue, ea
 quæ celebrantur imaginor, parique angelos gaudio
 choros agentes, ac nova omnia, cœlestique com-
 positione ac decore digna considero. Hinc rursum
 videre videor ipsius, quæ laudanda incumbit, redeun-
 tem in medium gratiam, cœtūque universum largam
 C munerum distributione, lætitiā implemtem. Quam-
 obrem iis spectantibus adhibentes, una omnes
 ingrediamur, ut quisque tamen debitum offerat:
 orator, sermones; prudentem auditum auditor;
 minister, eorum quæ jussa fuerint adimplerionem,
 universaque quorum necessariam persolutionem
 ingressus monet. Præeant ergo sermones, ac reli-
 qua ad se colligant.

Jam itaque parentes Virginis, puellam Virginem
 pro templi foribus offerebant, circumquaque stipan-
 tibus angelis, universisque supramundanis Virtu-
 tibus gratulantibus. Quanquam enim nesciebant ar-
 canum sacramenti modum, ut servi tamen, jubente
 Domino, processui ministrabant. Ac primo quidem,
 D ceu Spiritus existentes, pretiosum vas virtutum
 intenti considerabant, quæ et incorruptæ puritatis
 symbola gereret corpusque a vitiorum commistione
 secretum haberet; tumque Dei præcepto gerentes
 morem, ministerium implebant. Tunc plane lampades
 lucis ingressum illustrabant, universaque tem-
 pli ambitu contenta, ad lætitiæ epulas invitabant,
 ipsis puto inanimatis rebus, communi cum angelis
 gaudio exsultantibus. Quamobrem mihi quoque
 tripudio lætandum subit, ac velut id temporis præ-
 sens essem, magnam offerre vocem, atque ad
 templum clamare: Jam ingreditur, proindeque
 congrue dicatur: Dilata cubilia tua¹⁰, ut eam susci-

¹⁰ Isa. l. iv, 2.

pias, quæ visibili invisibilique ipsa creatura capaxior fuit; in qua capi sustinens, qui nequit capi, maiori latitudinem in summas angustias coget. Accende lucis lampadem, et illustra ingressus. Tolle ceu signum sublimem faculam, orbemque ad te universum dirige, quo lucidam aspiciat nubem; ut ejus radiorum efficiatur particeps; ut ex ea fontem luminis manantem videat. Aperi portas tuas ¹⁹, ac intus spiritalem suscipe portam, per quam solum Dei Verbum transiens, obsegnatum ²⁰, ut ipsum novit, servavit. Quoniam enim portæ appellationem recepit, Virgo tamen usum retinuit (24) ac rei quidem ministerium implevit, verum incorruptionis signacula non solvit. Verum retrahit, quo intus capias animatum Verbi velum, quo in se Deitatem contextit, cujus nec ignis crassam ipsius substantiam combussit ²¹. Suscipe inauratum in spiritu candelabrum ²², cujus lampas modica mundi illustrat fines, per quod incenderunt septem Spiritus dona, mundumque inferiorem illustrarunt. Suscipe vitalem mensam ²³, in qua propositus humanæ vitæ panis, divina participes esca laute habuit: ex qua sapientiæ crateres, limpidum purissimumque scientiæ potum, profundunt. Orna Sancta sanctorum, ac præsanctum illud tabernaculum suscipe ²⁴; tabernaculum, inquam, immaterialis substantiæ capax; quo fuit erectum tabernaculum nostrum quod ceciderat; quod destructum proavi David tabernaculum excitatum est ²⁵; quo membra nostra per prævaricationem dissoluta, ad pristinam integritatem commissa sunt. Suscipe thymiamatis altare aureum C illud totum, in quo Verbum, carnem succendens, orbem totum odoris fragrantia implevit; in quo igni cremata sunt inobedientiæ crimina; quo aer inquinatissimam inmunditatem depellit; quo vicissim Spiritus suavolentia in humanum genus aspiravit. Infer arcem sanctificationis ²⁶, quæ ipsum legislatorem in se comprehendit; quæ cœleste illud manna portavit; quæ a peccati diluvio humanam naturam salvavit, suoque partu orbem universum ab interitu liberavit. Infer, inquam, novi illius testamenti thesaurum; gloriosam urnam; Dei digito insculptas tabulas, quibus Dei Verbum altiori quam ut verbis exprimi possit, aut mente concipi, ratione inscriptum, legalis litteræ gravitatem, in levitatem Spiritus mutavit. Accipe virginem sacerdotalem, quæ Mædi merito, immaculabilem florem, Dominum germinavit ²⁷. Terram, inquam, sanctam ac desiderabilem, ex qua veritas ac justitia sunt ortæ ²⁸; in qua pedes inviolato recti prohibentur incedere ²⁹; nimirum, ratio dubitate obiecta, ac difficultata, Monitem illum ambrosium, in quo complacuit Verbo inhabitare ³⁰;

A δοχὴν, τῆς πλατυτέρας [τῆς ὁρατῆς, ex Sirm.] καὶ ἀοράτου κτίσεως ὁφείδης· ἐν ᾗ χωρητὸς ὁ ἀχώρητος γενόμενος, τὸν τῆς κακίας πλατυσμὸν εἰς στενὸν περιστέλει. Ἀναφὸν λαμπάδα φωτὸς, καὶ καταφαίδρυνον τὰς εἰσόδους· ἄρον μετάρσιον πυρσὺν ὧς σύνθημα, καὶ ἴθυσον πρὸς τὴν οἰκουμένην, ἵνα τὴν φωταίνην νεφέλῃν ἐπόψῃται· ἵν' ἐν μετουσίᾳ τῶν ἀκτίων ταύτης γενήσεται· ἵνα τὴν τοῦ φωτὸς πηγὴν ἐκ ταύτης βρῶσιν κατίδοι. Πέτασον τὰς πύλας σου, καὶ τὴν νοθεὴν πύλῃν εἰσάγαγε, ἣν μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ διοδεύσας Λόγος ἐσπραγισμένην, ὡς οἶδεν, ἐτήρησεν. Εἰ γὰρ καὶ πύλης τὴν κλῆσιν ἀπέκληφεν, ἀλλὰ Παρθένος τὴν χρῆσιν ἐτήρησε· καὶ τοῦ μὲν πράγματος τὴν λειτουργίαν ἐπλήρωσε, τῆς ἀφ' ἀρσίας δὲ τὰς σφραγίδας οὐκ ἔλυσεν. Ἐπίσχε; B καταπέτασμα, ἵν' ἐνδον χωρήσῃ τὸ ἔμφυχον τοῦ Λόγου καταπέτασμα, τὸ ἐν αὐτῷ τὴν θεότητα κρύψαν, καὶ τῷ πυρὶ ταύτης μὴ καταφλεχθὲν, τὴν ὁλόκληρον οὐσίαν. Δέξαι τὴν ἐν πνεύματι κεχρυσωμένην λυχνίαν, ἥς τὸ λαμπάδιον καταυγάζει τὰ πέριτα· δι' ἧς ἀνέψαν τὰ τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τὰ χαρίσματα, καὶ τὸν περίγειον κόσμον ἐφώτισαν. Δέξαι τὴν ζωοφόρον τράπεζαν, ἐν ᾗ προτεθείς ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄρτος, ἀμβροσίαν τοῦς μετέχοντας ἐστίασεν [Ματ. ἀμβροσίας τοὺς μετασχόντας ἐνέπλησε]· ἐξ ἧς οἱ τῆς σοφίας κρατήρες τὸ ἀθάλωτον, καὶ καθαρῶτατον πόμα τῆς γνώσεως προέχουσι. Κόσμησον τὰ τῶν ἁγίων Ἄγια, καὶ τὴν ὑπεραγίαν σκηνὴν ὁπλίζουσαν, τὴν χωρητικὴν τῆς ἀθλοῦ οὐσίας· τὴν τὸ πεπωκὸς ἡμῶν ἀναστήσασαν σκηνίωμα· τὴν τοῦ προπάτορος Δαβὶδ περιηρημένην σκηνὴν ἀναγεῖρασαν· δι' ἧς τὰ διαλελυμένα τῇ παραβάσει ἡμῶν μέλη, πρὸς τὴν ἰδίαν ἡμῶν ὁλότητα. Ὑπόδεξαι τὸ πάγχρυσον θυμιατήριον, ἐν ᾧ Λόγος τὴν σάρκα ἀνέψας, εὐδίας τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσεν· ἐν ᾧ τῆς παρακοῆς κατακαύθη ἐγκλήματα· δι' οὗ τῆς ἀγρίας τῶν μολυσμάτων ὁ ἄθρο ἀπαλλάσσεται· δι' οὗ τὸ τοῦ Πνεύματος εὐδὸς [εἰς ἀνθρώπους, ex Sirm.] ἐπέπνευσεν. Εἰσάγαγε τὴν κιθωτὴν τοῦ ἁγιάσματος, τὴν τὸν νομοθέτην αὐτὸν ἐνδον χωρήσασαν· [τὴν τὸ οὐρανὸν μάννα βαστάσαν· τὴν κατακλυσμοῦ ἀμαρτίας τὴν φύσιν ἡμῶν διασώσαν, ex Ματ. εἰ Sirm.] καὶ πανωλεθρίας τὴν οἰκουμένην διὰ τοῦ τόκου ἐλευθερώσαν· τὸ τῆς νέας διαθήκης θεσαύρισμα· τὴν στέμνον τὴν ἐνδοξὴν· τὰς θεοχαράκτους πλάκας, ἐν αἷς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐγγράφεις ὑπὲρ λόγον, τὸ τοῦ νομικοῦ γράμματος ἐπαχθὲς, εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος ἐλαφρότητα μετήνεγκε. Λάβε τὴν ἱερατικὴν ῥάβδον τὴν ἀπὸ πίστεως βλαστήσασαν τὸ ἀμάρτανον ἄνθος, τὴν Κύριον. Τὴν ἁγίαν καὶ ἐπιθυμητὴν γῆν, ἐξ ἧς ἀλήθεια καὶ δικαιοσύνη ἀνέτειλεν· ἐν ᾗ πόδες περικαλύμματα σκεπόμενοι, προβαίνειν κωλύονται· λέγω δὲ, λογισμὸς, ἀμφιβολία καὶ ἀπιστία, καλυπτόμενοι.

¹⁹ Isa. lxxii, 18. ²⁰ Ezech. xlv, 4. ²¹ Exod. iii, 2. ²² Exod. xxv, 31. ²³ ibid. 25. ²⁴ Exod. xxv, 22. ²⁵ Amos, ix, 41. ²⁶ Psalm. cxxxi, 8. ²⁷ Num. xvii, 8. ²⁸ Psal. cxxiv, 12. ²⁹ Exod. iii, 5. ³⁰ Habac. iii, 3.

(24) Virgo tamen usum retinuit. Scite explicat, ut Maria habuerit rationem portæ, ac aperta, nec

aperta sit, virgoque post partum permanserit. de quo etiam Anphil. et alii.

Τὸ κατὰ σκίον ὄρος, ἐν ᾧ κατοικῆσαι ὁ Λόγος εὐδόκησεν· ἐν ᾧ ἡ φύσις ὑποκλιθεῖσα, τὴν καὶ οὖν τῆς ἀμαρτίας ἐξεκλινέν· ἐξ οὗ ἀχειροτεύκτως ὁ ἀκρογωνιαίος ἐκκυλισθεὶς λίθος, τὴν εἰκόνα τοῦ ἐχθροῦ συνέτριψε, καὶ εἰς χοῦν ἀπελίκμησε. Δέξαι τὴν κατὰ καρπὸν ἐλαίαν, δι' ἧς τὸ ἰλαρύνον ἀνέδλυσεν ἔλαιον, καὶ τὴν κτεῖν ἐλάϊνας· τὸν θρόνον τὸν ἐνδοξόν· τὸ βασιλικὸν δῆγμα, ἐν ᾧ ὁ Λόγος ὀχοῦμενος μετὰ σαρκὸς ἐπεδήμησε· τὴν Σιών τὴν ἁγίαν, ἣν ὁ Δημιουργὸς ἐξελέξατο· ἣν τῷ τῆς προνοίας λόγῳ, πρὸ τῶν αἰώνων ἠτοίμασεν· ἐν ᾗ σαρκικῶς ἐγεννήθη· ἐξ ἧς προελθὼν, τῶν ἀσθεῶν τὰς δυνάμεις συνέτριψε. Περιλαβὲς τὴν Σαλομώντειον κλίνην, ἥ κύκλῳ δορυφοροῦσιν οἱ ἐξήκοντα δυνατοί· αἱ τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς ἀψευδεῖς προφητεῖαι, τὸ κύρος ταύτης τῆς Θεοτοκίας, δι' ὧν ἐμήνυσαν μαρτυροῦσαι· ἐν ᾗ ὁ Λόγος ἀναπεσὼν, μετὰ σαρκὸς ἐξηγέρθη, καὶ τοῦ ἐχθροῦ τὴν τύραννον κραταιῶς ἐπάταξε δύναμιν. Ταύτην ἡ προφητικὴ λαβὶς ἐξεκλινόνσεν, ἡ τὸν ἀνθρακα φέρουσα, καὶ τὰ χεῖλη καθαίρουσα· ἡ σεραφικῶς φυλαττομένη, καὶ διὰ Πνεύματος ἁγίου κηρυττομένη. Ταύτην ἡ ἐσφραγισμένη βίβλος ἐμήνυσεν, ἣν οὐδεὶς ἀνέγνω γραμμάτων ἐπιστημῶν, πλην τοῦ σφραγίσαντος, καὶ ὑπὲρ λόγον τηρήσαντος. Ταύτην ὁ καθαρῶτατος τόμος ἐδήλωσεν, ἐν ᾧ ἀγράφως ὁ Λόγος ἐγγραφεύς, τὸ τῆς ἀπάτης χειρόγραφον ἔσχισεν. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐκ δεξιῶν Θεοῦ παρεστῶσα βασίλισσα· ἡ πλησίον τοῦ κάλλει, καὶ τῇ λαμπρότητι· ἡ ὡραία τῇ φύσει, καὶ μύμου ἀνεπίδεκτος· ἡ ἀπὸ Λιδάνου τῆς παρθενίας ἀνιούσα, καὶ τὸν κόσμον μυρίζουσα. ἐξ ἧς ὁ γλυκασμὸς ἀπορρέων, τὴν παλαίαν τοῦ ξύλου πικρίαν ἐγλύκαζεν· ἧς ὑπὲρ μέλι τὰ χεῖλη ἡδύνθησαν, καὶ ἡ γλῶσσα εὐφροσύνην ἐπήγαγεν· ἧς ὁ τῶν ἱματίων μυρισμὸς, ὑπὲρ πάντα τὰ τῆς γῆς ἀρώματα εὐωδίασε. Ταύτην ἔδον ὡς νύμφην εἰσάγαγε, ἧς τὸ κάλλος ἀσύγκριτον, καὶ ἡ δόξα ἀπόρρητος· ἧς τὸ πῶν ὀμμάτων φέγγος, τὰς ἡλικίας ἐξῆρε [Sirm. ἐξήρανε] λαμπρόνας· τὸν κῆπον τὸν καλλεισμένον τὸν λογισμοῖς ἀνεπίδατον ἀμαρτίας· ἐν ᾧ τὸ θεῖον φυτὸν ἀγειωργήτως βλαστήσαν τὴν πρῶτην κατάραν τοῦ ξύλου· ὁλομάνθησάν ἐν τῷ βίῳ, πρόβριζον ἐξήρανε, καὶ ἀντ' αὐτῆς εὐλογίαν ἐξήνθησε. Τὴν ὡς ἀληθῶς πηγὴν ἐσφραγισμένην, ἐξ ἧς τὰ καθαρῶτατα νάματα νάουσι, καὶ τὴν οἰκουμένην ἀρδεύουσιν· ἐν ᾗ τῆς ἐπιβολούσης ἰλθός οὐκ ἐφωράθη λείψανον· ἐξ ἧς ὁ πταμέδς τῶν χαρίτων προερχόμενος, κύκλῳ τὴν ὅφ' ἥλιον περιπαλεῖ. Ὑπόδεξαι τὴν ἀεροβατοῦσαν νεφέλην, ἐν ᾗ καθήμενος ὁ ἐπὶ νεφέλαις οὐρανίαις ἐπιβαίνων, τὰ [Sirm. νεφελῶν οὐρανίων, ἐπ.] Αἰγυπτίων καθέστω ἀεδοσμάτα. Εἰσάγαγε τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐμφύσχη, τοῖς ὁρμήμασιν αὐτοῦ εἰς αἰῶνα εὐφρανόμενῃ· τὸ ἡγιασμένον σκῆμα· τὸν οἶκον τὸν ἐνδοξόν· τὸν ναὸν τὸν ἀκατάλυτον, οὗ τύπος καὶ σύμβολον αὐτὸς καθέστηκες. Τὴν ἀληθῆ περιμένων φανέρωσιν, ταύτην ἥδη κατέχεις· ταύτην

A in quo reclinata natura, peccati declinavit aeternum; ex quo nulla manu revolutus angularis ille lapis, hostis contrivit imaginem, ac in pulvere comminuit ²¹. Accipe olivam fructiferam ²², per quam manavit oleum illud exhilarans ²³ creataque omnia impinguavit: Accipe, inquam, thronum illum gloria: currum regalem, quo vectum in carne Verbum in terram advenit: Sion illam sanctam, quam Creator elegit²⁴; quam pro ratione providentiae, ante saecula paravit: ex qua carne natus est; ex qua prodians, impiorum confregit vires. Complectere Salomonis lectulum, quem gyro sexaginta fortis ambiunt ac stipant ²⁵, verè nimirum prophetiae, a Deo inspiratae Scripturae, divinum ejus puerperium, ex iis quae praedixerunt, testimonio confirmantes; in quo Verbum assumpta carne recumbens, exsurrexit pariter, ac tyrannicam inimici virtutem potenter percussit. Hujus imaginem propheticus foriceps expressit, qui nimirum carbonem tulit, ac labia mundavit: Seraphica ille servatus opera, ac per Spiritum sanctum praedicatus ²⁶. Hanc obsignatus ille liber designavit, quem nemo legit doctus litteras, eo duntaxat excepto qui obsignavit, ac altiori supra rationem modo conservavit ²⁷. Hujus typum gessit mundissimus ille tomus, in quo nulla scriptione exaratum Verbum, erroris chirographum dirupit ²⁸. Est haec regina, quae assistit a dextris Dei, quae, inquam, decori proxima ac splendori, formosa per naturam, et in quam reprehensio non cadit ²⁹. Haec ea est, quae a Libano virginitalis ascendit, ac mundum suavi unguentorum olentia perfundit ³⁰; ex qua manans dulcedo, veterem ligni amaritudinem in dulcorem vertit: ejus labia super mel dulcia facta sunt, linguaque ketiviam seu fonte, manavit: ejus suavis vestimentorum odor, super universa terrae aromata fragravit. Hanc intus uti sponsam suscipe, ejus est incomparabilis decore, ac gloria inenarrabilis: ejus oculorum eximium jubar, solis splendorem fugavit: Hortum illum conclusum ³¹, in quem virtiosis cogitationibus nullus patet aditus; in quo nulla manus cultura, germen divina plantatio, primam ligni maledictionem mundo eluxuriantem ³², a radicibus arefecit, ejusque loco benedictionem effloruit. Vere illam signatum fontem ³³, ex quo manant purissimi latices, ac orbem universum irrigant; in quo turbidi luti, nullae sunt deprehensae reliquiae; ex quo progrediens gratiarum flumen, totam in circuitu terram lastrat ³⁴. Suscipe sublimem aere gradientem nubem, cui insidens, qui nubibus caeli inambulat, Aegyptiorum evertit numina ³⁵. Induc animatam Dei civitatem³⁶, quae ejus perpetuo impetus incitamentaque iactillant: sanctificatum, inquam; illud tabernaculum; domum gloriae; indissolubile templum, ejus tu figura ac symbolum existis. Quod sis exspectans veram manifestationem, eam modo

²¹ Dan. ii, 34; Psal. cxvii, 22. ²² Psal. li, 10. ²³ Psal. ciii, 13. ²⁴ Psal. cxxxi, 13. ²⁵ Cant. iii, 7. ²⁶ Isa. vi, 7. ²⁷ Isa. xlix, 11. ²⁸ Isa. viii, 1. ²⁹ Psal. xlii, 10. ³⁰ Cant. iv, 8. ³¹ Cant. iv, 12. ³² Cant. ii, 13. ³³ Cant. iv, 12. ³⁴ Gen. ii, 10. ³⁵ Isa. xiv, 1. ³⁶ Psal. lxxvi, 3.

tenes. Eam intus suscipiens, tanquam meliori concede. Siste hactenus quæ sunt symbolica : ne ultra ænigmatis hæreas. Quandiu umbris animum intendis? Quandiu pro littera gloriaris? Ecce jam illuxerunt radii gratiæ; ecce qui in spiritum transferat, quæ sunt litteræ. Laborasti serviens litteræ, ecce adest qui renovet. Transi ergo a veterascente lege ⁶⁶, ad vigentem Verbi gratiam. Ut quid somniis immoraris, cum eam suscipias, quæ eventum conciliat? Ut quid victimarum sanguine aspergeris, nidoribusque undequaque replearis, cum is qui ea præcepit, non admittat, ac reprobet? Nam ait Verbum Patri : *Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi* ⁶⁷. Venit qui suo ipse sanguine ista cessare faciat, quique naturam, non a carnalibus inquinamentis, sed a peccatis emundare habeat. Redemptio pro foribus est : habes in portis prædicationem : Hanc tibi mysterio præcurrentem honore comitare. Hæc tibi eorum quæ divinis oraculis fuerunt prænuntiata, secum eventus affert. Hanc Isaias designavit dicens : *Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel* ⁶⁸. Hanc Ezechiel Dei portam appellavit ⁶⁹ : Hanc David, arcam dixit sanctificationis ⁷⁰ : Hanc Jeremias Dei viam prædixit ⁷¹ : Hanc rubus Moysi in monte præfiguravit ⁷²; ardentem quidem, ut tamen minime combureretur. Hanc tu gaudio suscipe : tota accurre alacritate : eam, ut creatura omni visibili ac invisibili superiorem adora : amplexare mundissimum illud hospitium. Induc intus incontaminatum tabernaculum, pronique ad cædes Judæorum cætum expelle. Altum adversus eos clamant prophetarum necesse : clare admodum vociferatur effusus sanguis : Quid tu cruore inquinamentorum eorum pollueris? Quid eorum iniquitatibus contaminaris? Quid profanam eorum arrogantiam, ac furorem legis, vehementiusque Creatoris iram accendis? Siste hactenus ultoris bilem : ne ulterius, ejus qui fluxit, iram accenderis. Etenim quo majori cumulo peccata congregantur, eo vindictæ retributio auctior efficitur; eaque adeo tanto facinoribus gravior, quo ad immortalæ pœnam ducit. Hæc monet ut cesses : Venit ut tibi succedat : majorem te gloriam recepit : Quippe quæ sortita sit rerum finem. Quorum enim tu subindicasti figuras, eorum ipsa eventum exhibuit. Quantum, porro, inter umbræ ac corpus refert, quantum ænigma inter et veritatem, inter sermonem ac ipsam rem, inter imaginem ac exemplar, causamque, tantum tu ab ejus deficiis claritate. Tu enim ab una duntaxat propria gente, venerationem accipis; hæc autem a creatis omnibus magnificentissimam gloriam obtinet; ac tu quidem, obumbrationem Dei, quæ desorat, ac fugacem habens, brevi post, illa dimittente destruendus es; illa autem, divini Verbi inhabitatione, substantialiter

A ἔνδον εἰσάγων, παραχώρησον ὡς κρείττονι. Στήσον ἕως τούτου τὰ τῶν συμβόλων· [παύσον τὰ τῶν αἰνιγμάτων. Μέχρι τίνος τῇ σκιά προσανέχεις; ex Maz. et Sir.] μέχρι τίνος ἐγκαλλωπίζῃ τῷ γράμματι; Ἰδοὺ αἱ τῆς χάριτος ἀκτῖνες ἐπέλαμψαν· Ἰδοὺ τὰ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα μετέστησαν. Κέκμηκας τοῖς τύποις διακονούμενος· Ἰδοὺ ὁ καινοποιῶν παραγίνεται. Μετάδωθι τοίνυν ἀπὸ τοῦ γηράσαντος νόμου, ἐπὶ τὴν νεάζουσαν χάριν τοῦ Λόγου. Τί τοῖς ἐνυπνίοις ἐγκαρτερεῖς; τὴν τῆς ἐκδόσεως πρόξενον ὑποδεχόμενος; Τί τῶν θυσιῶν τοῖς αἵμασι περιραντίζῃ, καὶ ταῖς κνίσσαις περικαπνίζῃ, τοῦ κελεύσαντος ταῦτα μὴ προσσιμένους; *Θυσίαν γὰρ, φησὶν ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ, καὶ προσφοράν οὐκ ἐθέλησας· σῶμα δὲ κατηργήσω μοι.* Ἐρχεται ὁ ταύτας τῷ ἰδίῳ αἵματι ἀποπαῦν, καὶ τὴν φύσιν οὐ σαρκικῶν μολυσμάτων, ἀλλ' ἁμαρτίας ἀποκαθαίρων. Ἐπὶ θύραις ἡ λύτρωσις· ἐπὶ ταῖς πύλαις σου τὸ κήρυγμα· ταύτην σοι προτρέχουσαν τοῦ μυστηρίου πρόπεμψον [Sir. προῦπεμψεν]· αὕτη τῶν μηνυθέντων σοι λόγων ἐν αὐτῇ τὰς ἐκδόσεις ἐπιφέρεται. Ταύτην ὁ Ἡσαΐας ἐμήνυσεν εἰπών· Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται Υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ. Ταύτην ὁ Ἰεζεκιήλ Θεοῦ πύλην ὠνόμασε· ταύτην Δαβὶδ κιδωντὸν ἀγιάσματος ἐκάλεσε· [ταύτην ὁ Ἱερεμίας ὁδὸν προηγόρευσε, ex Sir.] ταύτην ἡ βᾶτος τῷ Μωϋσῇ προσζωγράφησεν ἐν τῷ ὄρει, καίωμένην, καὶ οὐ καταφλεγομένην. Ταύτην χαρμονικῶς ὑπόδεξαι· πρόσδραμε προθύμως· προσκύνησον ὡς ἀνωτέραν οὕσαν πάσης ὁρατῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως· περιπτύξαι τὸ καθαρώτατον ἐνδιαίτημα· εἰσάγαγε ἔνδον τὸ ἀκηλίδωτον σκηνῶμαι καὶ τὸ μαιφόνον τῶν Ἰουδαίων ἐξάγαγε σύστημα. Μεγάλως αὐτῶν αἱ προφητικαὶ καταβοαὶς ἀναιρέσεις [Sir. ἀναρρήσεις]· κράζει διαπρυσίως τὰ αἵματα· τί τοῖς λύθροις τῶν μολυσμάτων αὐτῶν καταμιαίνῃ; τί ταῖς παρανομίαις αὐτῶν καταχραίνῃ; τί τὸ βέδην τῆς ἀλαζονείας αὐτῶν συγκαλύπτεις, καὶ τὸν θυμὸν [τοῦ Κτίστοις σφοδρότερον ἐξάπτεις; ex Maz. et Sir.]. Στήσον μέχρι τούτου τὴν τοῦ ἐκδικούντος μῆνιν· μὴ περαιτέρω τὸν θυμὸν ἐκκαύσης τοῦ πλάσαντος. Καὶ γὰρ ὅσην τῶν ἁμαρτανομένων τὰ πλήθη συνάγεται, τοσοῦτον τὸ ἀνταπόδομα τῶν ἐκδικήσεων γίνεται. D Μᾶλλον δὲ τῶν τολμηθέντων φορτικώτερον, ὅσον εἰς ἀθάνατον φέρει τὴν τιμωρίαν. Αὕτη σοι ἀποπαύειν παρακελεύεται· αὕτη πρὸς διαδοχὴν σου ἐλήλυθεν· αὕτη τὴν ὁδὸν σου μειζόνως ἀπέληψε· καὶ γὰρ τὸ τέλος τῶν πραγμάτων κακλήρωκεν. Ὅν γὰρ τοὺς τύπους ὑπέφαινες, τούτων τὴν ἐκδοσιν αὕτη παρέδειξεν. Ὅσον δὲ καὶ σκιά σώματος, καὶ αἰνιγμα ἀληθείας, καὶ λόγος πράγματος, καὶ εἰκὼν πρωτοτύπου αἰτίου τὸ ἕλκετον ἀποφέρονται, τοσοῦτον σὺ τῆς ταύτης ἀποδοεῖς λαμπρότητος. Σὺ μὲν γὰρ ὅφ' ἐνός τοῦ Ἰδοῦ ἐθνούς· ἐδ' εἰσὶν ἀπολαμβάνεις· αὕτη δὲ, ἀπὸ πάσης τῆς κτίσεως τὴν ὑπέρτιμον

⁶⁶ Hebr. viii, 13. ⁶⁷ Hebr. x, 8. ⁶⁸ Isa. vii, 14. ⁶⁹ Ezch. i, 1. ⁷⁰ Psal. cxxi, 8. ⁷¹ Ezch. i, 1. ⁷² Jerem.

δόξαν εἰσδέχεται· καὶ σὺ μὲν, τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπισκία-
σιν διαλιμπάνουσιν· ἔχων, μετ' οὐ πολὺ τῇ ταύτης
ἀφίξει καταλυθῆσθαι· αὕτη δὲ, οὐσιωδῶς τῇ τοῦ
Λόγου ἐνοικήσει, ταύτην εἰσδεξαμένη, ἀκατάλυτος
εἰς αἰῶνα διαμενεῖ, τῆς ταύτης δόξης μηδέποτε
γυμνουμένη. Μετάδαινε τοίνυν ἐντεῦθεν, ὑποχωρῶν
τοῖς κρείττοσιν· οὐδὲ γὰρ βουλομένη, τὸ μένειν σοι
περιλειφθήσεται, τῶν λειτουργῶν αἰτίων σοι τῆς
ἀφίξεως καθισταμένων. Ταῦτά μοι πρὸς τὸν ναὸν
οὐκ ἀπεικόντως εἰρηται, τὸ πιστὸν ἔχοντα ἐκ τῶν
τας παραδέχασθαι, ἀντὶ βασιάνων τὰ πράγματα

Ἐπεὶ δὲ ἔνδον τοῦ ναοῦ εἰσῆλθῇ τὸ οὐρανῶν πλα-
τύτερον χωρίον, σύμβολον τῆς σφῶν καταλύσεως
τὰ τοῦ ναοῦ ἑθίσματα ταύτην εὐθὺς ἐώρων. Τὴν
δόξαν μὲν αὐτομάτως πρὸς αὐτὴν ἐπιτρέχουσιν, αὐτῆς
δὲ ὁσμῆραι ἑαυτὰ γυμνούμενα κατενόουν. Τότε δὲ ὁ τὴν
ἱερατείαν ἐκτελὼν Ζαχαρίας, τῷ
προφητικῷ χαρίσματι ἐμπνευσθεὶς, ἦσθη μὲν πρὸς
τὴν τῆς Παρθένου ἑλευσιν· ἐσκόπει δὲ τὸ τῆς ψυχῆς
αὐτῆς ἀμήχανον κάλλος, ἐν γυναικείῳ κρυπτόμενον
σχήματι, ξένα τε τῆς φύσεως τὴν ἀφαντον κατενόει
φέρουσιν σήμαντρα, εἰ καὶ ταύτην ὡς ἕκαστος περι-
έχειτο. Ἦθος μὲν γὰρ ἦν αὐτῇ ἀσύγκριτον, καὶ
διατριβὴ ἀρεταῖς βυθιζομένη. Αἰδὲ ταῖς καθεκά-
στην ἐναναθάσσει τῆς ἡλικίας, τὰ τοῦ Πνεύματος
ἐπετείνετο ταύτῃ χαρίσματα· ἀγγέλοις τε συνωμί-
λει, καὶ θεῶν ἐμφάσεων οὐκ ἡμολορεῖ.

Ἰν' αὐτῇ αὐγεβάντο· habebatque consuetudinem
erat.

Ταύτης τοίνυν τῷ εἰωθότι πρὸς τοῖς ἀδύτοις διατρι-
βούσης, ἐώρα ὁ Ζαχαρίας ξένον τινὰ τῷ εἶδει προ-
-

eam suscipiens, indissoluta in æternum manebit :
ut ejus nunquam denudetur gloria. Hinc ergo mi-
grans, melioribus cede : nam neque si velis, libe-
rum erit ut remaneas, ipsis tibi sacrorum ministris
auctoribus ut recedas. Hæc puto non incongruè
mibi ad templum dicta sunt, ex iis habentia fidem,
quæ nunc gesta videmus; nec alia arbitror apud
auditores egeant probatione, quibus res ipsæ pro-
bationis loco sufficiant.

Ἐπεὶ δὲ ἔνδον τοῦ ναοῦ εἰσῆλθῇ τὸ οὐρανῶν πλα-
τύτερον χωρίον, σύμβολον τῆς σφῶν καταλύσεως
τὰ τοῦ ναοῦ ἑθίσματα ταύτην εὐθὺς ἐώρων. Τὴν
δόξαν μὲν αὐτομάτως πρὸς αὐτὴν ἐπιτρέχουσιν, αὐτῆς
δὲ ὁσμῆραι ἑαυτὰ γυμνούμενα κατενόουν. Τότε δὲ ὁ τὴν
ἱερατείαν ἐκτελὼν Ζαχαρίας, τῷ
προφητικῷ χαρίσματι ἐμπνευσθεὶς, ἦσθη μὲν πρὸς
τὴν τῆς Παρθένου ἑλευσιν· ἐσκόπει δὲ τὸ τῆς ψυχῆς
αὐτῆς ἀμήχανον κάλλος, ἐν γυναικείῳ κρυπτόμενον
σχήματι, ξένα τε τῆς φύσεως τὴν ἀφαντον κατενόει
φέρουσιν σήμαντρα, εἰ καὶ ταύτην ὡς ἕκαστος περι-
έχειτο. Ἦθος μὲν γὰρ ἦν αὐτῇ ἀσύγκριτον, καὶ
διατριβὴ ἀρεταῖς βυθιζομένη. Αἰδὲ ταῖς καθεκά-
στην ἐναναθάσσει τῆς ἡλικίας, τὰ τοῦ Πνεύματος
ἐπετείνετο ταύτῃ χαρίσματα· ἀγγέλοις τε συνωμί-
λει, καὶ θεῶν ἐμφάσεων οὐκ ἡμολορεῖ.

Ubi autem cœlis illud cœpius conceptaculum
intra templi ambitum fuisset inductum, eam mox
templi consuetudines juraque, suæ ipsorum. aboli-
tionis symbolum viderunt. Omnem namque suam
gloriam, ipsis ea in dies destitutis, ad eam sponte
commigrare observabant. Tunc porro, qui sacer-
dotale munus obibat (25), Zacharias, prophetici mu-
neris spiritu affatus, gavisus quidem est Virginis
adventu; considerabat vero immensum ejus animi
decorem sub muliebri illo latentem habitu: intelli-
gebat autem, nova quædam, ac supra quam natura
habeat; augustiora, intemeratam illam ferre signa-
cula; tametsi aliorum more natura induta erat.
Inerat namque morum quædam incomparabilis
honestas, vitæque ratio virtutibus composita: unde
etiam quotidiano ætatis cremento, donâ Spiritus
cum angelis, nec visionum divinarum expers

Cum sic itaque de more in adytis (26) versaretur,
videbat Zacharias rem ejusmodi: peregrina quem-

(25) *Qui sacerdotale munus obibat.* Sic etiam Ger-
manus sacerdotio putat functum Zachariam quo
tempore Maria oblata fuit, atque ab eo susceptam
esse, quod ambo habuerunt ex nostro apocrypho.
Andreas Cret. orat. in Mariæ natali, nomen re-
linet. Ut autem Germanus plane significet fuisse
Zachariam summum pontificem, quod etiam
Chrysostomus non semel docet, haud tamen indi-
cat noster Georgius, tametsi ita existimat Alpho-
nus a Castro c. 3. Erant certe quæ ille narrat in
Mariam gesta a Zacharia, minorum sacerdotum,
qualis Zacharias erat inter alios valde honoratus,
ac forte princeps in vice sua, quæ ipsa una ex præci-
piis erat. Etiam potuit affuisse invitatus a parenti-
bus Virginis, quibus erat junctus cognatione.

(26) *Versante in adytis.* Πρὸς τοῖς ἀδύτοις δια-
τριβούσης. Initio quoque, ἐπειγόμενη ἔνδον προχω-
ρεῖν τῶν ἀδύτων· *festinavit penetrare intra adyta*,
ac infra: ἔδει μὴ εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἅγια τῆς σκη-
νῆς, ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὸν οὐρανὸν ἀνατραφῆναι, τὴν
πλατυτέραν τούτων ὁρθεῖσιν, καὶ καθαρῶς δι-
εγεγκοῦσαν. *Oportebat non in Sanctis sanctorum le-
galis tabernaculi, sed in ipso cœlo cœli, in prima
æstate educari eam, quæ his conspecta est latior, et
puritate præstantior.* Quibus videtur ipse quoque
Georgius fuisse in communi opinione recentiorum
Graecorum a Germano Patriarcha Constantinopo-
litano, ac forte Andrea Cretensi, ut patuerit Mariæ
aditus intra vera adyta, ac Sancta sanctorum, seu
locum arcæ, intra quem summus pontifex semel in
anno tanta cæremonia adolebat, de qua dixi supra
ad præfatum Andreæ, adversus eam sententiam,
in quam nec modo quidem omnino trahor, nec
assentior Alph. uso a Castro, ut tantum debuerit so-
lus pontifex in ea ingredi in die expiationis, reli-

C quis autem diebus, ac extra eam cæremoniam id-
ipsum licuerit, purissimis quibusdam, nedum viris,
sed et feminis, ac puellis virginibus. Visus mihi
sum ex Gregorio Nysseno invenisse Sancta alia
sanctorum, ac communia, sic dicta solum compa-
ratione: sintque illa, quod spectat ad propo-
situm, peculiaris ille locus ad lævam altaris ejusmodi
virginum orationi addictus de quo Orig. Tract. 26.
in Math. Basilii, *De humana Christi genera-
tione.* Nyssenus in *Christi Natalem*, Anselmus *D:
vita Virginis*, etc. Displicent illa sic portentosa,
ut quæ rei ipsius, ex modis insolentia fidem ele-
vent. Nihil habet apocryphus noster pro re lata sen-
tentia, cujus sunt hæc verba, ubi impositam gradi-
bus a sacerdote, læto ac salientis gressu habuisse
dixit, nihil ad parentes conversam ἦν δὲ ἡ Μαρία
ὡσεὶ περιστὰς ἐν τῷ ναῷ Κυρίου νεομένη, καὶ
ἐλάμβανε τροφὴν ἐκ χειρὸς ἀγγέλου· *Erat Maria
sicut columba in templo Domini, cibumque accipie-
bat de manu angeli*: quod secundum deinceps dis-
serit Georgius, passimque tradunt alii post præfatum
Andreæ et Germanum: excepto enim apocrypho,
haud facile sit ejus rei antiquiores testes adferre.
D. Eustachius ubi compendio refert historiam istam
Jacobi nomine in Hexæm. solum, ait τῇ ἐστὶν γενόμε-
νην τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ ἀπερουμένην· a parentibus,
cum irimula esset, in templo Dei consecratam:
quod ipsum Evodius apud Niceph. tacens et ipse
angelicam ejusmodi alimentum. Nostri utrumque
sculpis imaginibus in maximo D. Virginis templo
ad altaris dextrum latus, representant, sive
re ipsa Patres ita crediderunt, sive quid hieroglyphi-
cum voluerunt, ac simile majori illi statuæ D. Chri-
stophori, quæ se statim ingredientibus, hominem ac
gigantea mole in eo offert.

dam specie sermones cum ea miscentem, ac escas inferentem : porro is, quem videbat, angelus erat : quamobrem admirans mente excedebat, taliaque cogitans disserebat. « Quid hoc video, novum revera, atque a loci hujus consuetudine alienum ? angelicam speciem habet quod apparet, miscetque cum puella sermones. Incorporea forma, corporibus alendis comparatim cibum, tanquam qui oculis subjectus sit, infert : ac substantia materiae experta, aliquid quod materiale videatur (27), feminæ porrigit. Angeli ad solus huc sacerdotes adventare consueverunt, ut aliquid agendum, aut non agendum moneant : nec id crebro occurrerit : ut autem is, qui nunc videtur, ita senenam adeat, atque id incongrua ætate, ac adhuc juveniculum, omnino inconsuetum est. Sane quidem ut conjugata esset ac viro mancipata, morboque sterilitatis laborans, fecunditatis munere careret, supplicansque a Domino solem quæreret, in eum omnino finem confabulatio fieret, exque proposito, quod cernitur mysterium solutionem haberet. Nam hoc semel in Anna accidit (28) ; ut autem semper ac passim fiat, non habent res humanæ. Nunc autem ab his vacat Virginis illa congressio, is vero qui apparet, continue ad eam ventitat : quamobrem majorne admiratio ac timor occupant : dubitationesque pro rei obscuritate animum tacito pulsant. Quidnam hoc velit ? Quid nuntiaturus venerit angelus ? Quodnam sit nutrimentum quod affert ? Ex quamam cella pararia sit hoc depromptum ? Quisnam sit qui hoc paraverit ? Quænam manus hunc panem fecit : nec enim est angelorum, ea parare quæ corporeis usibus commoda sunt. Quanquam enim plurimi per eos nutriti sunt, id tamen ex escis jam commode præparatis ; haudque aliter incorporei existentes, quam alminiculo corporis, conservis ministrarunt. Quippe poterat Dei iubentis virtute, qui Danieli ministerium impendit angelus²⁷, ipse per se nullo alio assumpto, quod jussum erat implere ; idem nihilominus medium adhibuit Habacuc, ut ne factum insolens, excellensque spectaculum, ac nimium aliena res ab angelica consuetudine parandi cibos, ipsum qui alendus erat pertereret. Porro etiam corvus qui ministrabat Eliæ²⁸, non per se noverat locum, sed docente angelo : quam autem afferebat prædam, non aliunde, ut arbitror, habebat, quam ex divite penu : non velut is, qui jubebat, non posset sponte paratam escam apponere : quidni enim, cujus omnia verbo condita sunt, sed ut congruum usui ministerium præberet. Atque ita in illis divina Providentia dispositum est ; hic autem, ipse ad Virginem angelus sine medio

²⁷ Dan. xiv, 32. ²⁸ III Reg. xviii, 6.

(27) *Aliquid quod materiale videatur.* Ἰακὼν τι δρώμενον : sive materiale aliquid ea crassum, quod oculis subiaceat. Non video quid Alphonsi interpretès velit, aut quid legerit, cum ita reddit : « Et essentia materiae experta, tradit mulieri canistrum, quid est materialis ? » Nec ipsa mihi syntaxis quadrat.

(28) *Semel in Anna accidit.* Non liquet quam An-

Α ομιλοῦντα, καὶ τροφήν ἐπιδιδόντα· ἄγγελος δὲ ἦν ὁ φαινόμενος· διὸ τῇ διανοίᾳ ἐξίστατο, καὶ τοιαῦτα διελογίζετο [Sir. συνελογίζετο]· « Τί τοῦτο τὸ δρώμενον, ξένον ὡς ἀληθῶς, καὶ τῆς ἐνταῦθα συντηθείας ἀλλότριον ; Ἀγγελικὸν τὸ φαινόμενον σχῆμα, καὶ νεάνιδι προσηδαιέγεται. Ἀσώματος μορφή, σωμαμάτων ὡς φαινόμενῃ τροφῇ [Max. σώμασιν ὡς ἐοικυῖαν τροφῇ] ἐπιφέρεται, καὶ αὐλὸς οὐσία, ὀλικόν τι δρώμενον, γυναικὶ ἐπιδίδωσιν. Αἱ τῶν ἀγγέλων ἐνταῦθα ἐπιδημίαι, τοῖς ἱερεῦσι μόνους ἐπιφοιτῆν εἰσώθισι, προτροπῆς ἔνεκα, ἣ ἀποτροπῆς τῶν πρακτέων· καὶ τούτων οὐ πολλὰκις ἐπιφαινομένων· γυναικὶ δὲ τῶν ἀσυνήθων πάντῃ καθέστηκεν ἡ τοῦ νῦν δρωμένου ἐπέλευσις· καὶ ταῦτα παρ' ἡλικίαν οὕτῃ, καὶ χρόνῳ νεαζούσῃ. Εἰ μὲν οὖν τῷ ὑπαγευγμένων ἀνδρὶ ἡ προκαιμένη ἔτυχεν οὐσα, στερειώσεώς τε νοσήματι τῶν τῆς παιδοποιίας ἀπεκλείσθῃ χρισμάτων, καὶ λιταῖς τὰ τῆς γονῆς ἐπεαζῆται λήψεσθαι, πρὸς τοῦτο τε τῆς διατριβῆς ὁλόγος ἐγένετο, εἶχεν ἂν τὸ βλεπόμενον τῷ σκοπῷ τὴν διάλυσιν· καὶ τοῦτο καθόλας τοῖς περὶ Ἀνναν συμβέβηκεν· οὐκ ἀεὶ δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐπιδέκνυνται. Νυνὶ μὲν τούτων μὲν ἐλευθέρα ἡ τῆς Παρθένου ἐπέλευσις, συνεχῆς δὲ ἡ τοῦ φαινομένου ἐπιφοιτήσις γίνεται. Διὰ τοι τοῦτο, μεῖζον ἐμοὶ τὸ θαῦμα καὶ τὸ δέος συμπίπτουσιν· ἀμφιβολία δὲ, περὶ τὸ κρυπτόν [Max. κρυπτόμενον] ἐμφωλεύουσιν. Ἄρα τί ἂν εἴη τοῦτο ; Τί μηνύτων ἦκεν ὁ ἄγγελος ; Τίς ἡ κομιζομένη τροφή ; Ἐκ ποίων ταμείων αὕτη ἐξήνεκται ; Τίς ὁ ταύτην παρασκευάσας ; Τίς ἡ χεὶρ ἡ ταύτην ἀροποιήσασα ; Ἀγγέλιον τὸ ταῖς σωματικαῖς ἀνάγκαις κατάλληλον κατασκευάζειν οὐκ ἔστιν. Εἰ γὰρ καὶ πλεῖστοι δι' αὐτῶν ἐτράφησαν, ἀλλ' ἐπιτήδεια τὰ τῆς τροφῆς προητοίμασαν· καὶ οἱ ἀσώματοι, διὰ σώματος, τοῖς ὁμοδόμοις καθυπηρέτησαν. Καὶ γὰρ ἱκανὸς ἦν τῇ τοῦ καλεούντος δυνάμει ὁ τῷ Δανιὴλ διακονήσας ἄγγελος, οὗ δι' ἑτέρου, δι' ἑαυτοῦ δὲ, τὴν πρόσταξιν ἐκπληρῶσαι· ἀλλὰ τὸν Ἀμβακούμ εἰς [Sir. τοῦ Ἀμβ. τὴν] μεσιτείαν παρεῖληφεν, ἵνα μὴ τὸ τοῦ ἡθους ἀλλότριον, καὶ τὸ τῆς θέας ὑπερόγκον, καὶ τὸ πρὸς παρασκευὴν τροφῆς τῶν ἀγγέλων ἀσύνηθες, τὸν τρεφόμενον καταπλήξῃ· καὶ τῷ Ἠλιᾷ δὲ ὑπηρετούμενος κόρηξ, οὗ δι' ἑαυτοῦ τὸν τόπον, δι' ἀγγέλου δὲ, τοῦτον [Sir. τὸ τοῦ θυ] ἐδιδάσκειτο· καὶ τοῦ κομιζομένου οἶμαι οὐχ ἑτέρωθεν, ἀλλ' ἐξ εὐπρόρων ταμείων τὴν θήραν εἶχεν· οὐχ ὡς αὐτοσχέδιον ἀδυνατοῦντος τοῦ προστάττοντος τροφὴν παραστήσαι· πῶς γὰρ οὐ λόγῳ τὰ πάντα παρήκται ; ἀλλὰ κατάλληλον τῇ χρεῖᾳ τὴν λειτουργίαν παρέχοντος. Κάκει μὲν, οὕτως ψκονομήθη· ἐνταῦθα δὲ, ἀμέσως ἡ τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὴν Παρθένον ἐπι-

nam velit : nam seniori I. Reg. i. ad quam videtur alludere, non legimus Angelum apparuisse : juniori autem ac matri ipsius Mariæ apparuit quidem, sed non in templo, sed in pomario : matri item Sampsonis legimus apparuisse Judic. xiii. Sed non liquet an diceretur Anna ; adde quod non fuit facta illa visio in tabernaculo.

θῆμα γίνεται. Καὶ τὸ πρᾶγμα, τῶν ἀπορρήτων, καὶ λογισμῶν οὐχ ὑποπιπτόντων· νεάνις τοιούτων τετύχηκε τῶν χαρισμάτων, ὡς ἀσωμάτων τῇ ταύτης ὑπέκεινεν ὑπηρεσίᾳ. Τίς ἡ τοσαύτη τῶν δωρημάτων ὑπερβολή; Τί τοιοῦτον κατ' ἐξῆς ἡ Παρθένος εἰργάσατο; Ὅτι μὲν καθαρότητι διενήνοχε τὰς γεγενημένας ἀπάσας· γενεάς, οἷα πιστωθεὶς τοῖς πράγμασι· τεκμήριον σαφὲς τῷ ᾧθεος, καὶ τέλος, τὸ ἔργον δεξάμενος· ἀλλὰ τοῦ τηλικούτων τεύξεσθαι ἀγαθῶν, τί ἂν εἴη τὸ αἶτιον; Τάχα μεγάλων εὐεργεσιῶν πρόξενος ἤμιν ἡ Παρθένος ὀρθήσεται, δι' ᾧν πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπᾶται τὸ θεῖον. Ἄρα μὴ τῶν προφητῶν οἱ χρησμοὶ ἐν ταύτῃ πληρωθήσονται; Ἄρα μὴ τῶν ἐλπίζοντων ἐν ταύτῃ τὸ τέλος ἀποδῆσεται; Μὴ ὁ μέλλων ἐπ' ἀνορθώσει τοῦ γένους ἐλεύθεσθαι, ἐκ ταύτης τὸ ἡμέτερον ἀναλήψεται; καὶ γὰρ τοῦτο προκεκήρυκται τὸ μυστήριον, καὶ ὁ λόγος τοιαύτην τὴν ὑπηρετήσουσαν ἐπιζητεῖ. Ἄρα ὅντως οὐκ ἄλλη προκεκήρυκται [Sir. προκέκρυται] εἰς τὴν τοῦτου λειτουργίαν, πλὴν τῆς ὁρωμένης νεάνιδος. Καὶ γὰρ ἀμήχανον ἐν αὐτῇ τὸ κρυπτόμενον τῆς ἀγνείας κατανῶν κάλλος, καὶ τοῦ κρυπτομένου φανέρωσιν, ἡ τοῦ Θεοῦ πρὸς ταύτην εὐποία [Maz. et Sir. εὐνοία] περίστησιν. Ὡς μακάριος ὁ οἶκος Ἰσραὴλ, ἐξ οὗ τὸ τοιοῦτον ἀνέθῃε βλάστημα. Ὡς εὐλογημένη ἡ ρίζα Ἰεσσαί, ἐξ ἧς ἡ ἀκμάζουσα αὕτη ράβδος ἀνέδραμεν, ἡ τῷ κόσμῳ τὴν σωτηρίαν ἀνθοφορεῖν μέλλουσα. Ὡς ὑπερένδοξος ἡ μνήμη τῶν γεννησάντων σε, καὶ πάσης ἐπέκεινα μακαριότητος. Ὡς δεδοξαμένος ἐγὼ, τοιούτων ἐντυφῆσα; θαυμάτων· [τοιούτων ἀπολαύσας τῶν χαρισμάτων· ex Maz.] τοιαύτην νυμφοστολῶν τὴν Παρθένον. Χάριν εἰς αἰῶνας εἰσوماί σοι, ναὶ Κυρίου, ὅτι σοῦ τῆς λειτουργίας ἔνεκα, τῶν πᾶσι δικαίως ἐπιθυμουμένων οὐκ ἀπέτυχον. Σήμερον ἐγὼ ὑπὲρ πάντας ἱερέας ἐμεγαλύνθην· σήμερον ὑπὲρ ἅπαντας προφήτας· ἐδοξάσθην. Ἄ γὰρ ἐκεῖνοι ἐν σκiais ἐμύθησαν, τοῦτων ἐγὼ τὰς ἀρχὰς ἀληθεῖς κατοπτίζω.

Τοιαῦτα τὸν Ζαχαρίαν, ὡς εἶκός, τῇ διανοεῖσθαι, ἄτε ξένα καὶ τὴν φύσιν ἐκινῶντα, τὰ τῆς Παρθένου καταννοῦντα παράδοξα. Καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὑπῆρχον. Ὡς προοιμίον θαυμάτων [Sir. θαυμαστῶν]! Ὡς συμβόλων ἐξαισίων! Ὡς αὐξήσεως σώματος, τὴν τῆς χάριτος ἐπίτασιν ὑπεραίρουσαν δεχόμενης! Ὡς τῆς καθαρᾶς ἐκεῖνης καὶ ὑπερλάμπρου ψυχῆς! ἥτις ἐν ἀκμάζοντι σώματι τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐδείκνυ πλεονεκτήματα· ἥτις τῷ τούτου ἀτελεῖ πρὸς τὸ τέλειον τῆς ἀρετῆς· οὐκ ἐκωλύθη· ἥτις τὴν πρὸς Θεὸν συνάφειαν, τῷ νέῳ τῆς ἡλικίας, οὐ διεκόπη. Τίς εἶδος, τίς ἥκουσε τοιαύτην ἀνάβασιν σώματος ἐν ἀγίοις ἐνδαιτυμένῳ, καὶ ὑπ' ἀγγέλων δορυφορούμενῳ, καὶ ἀμβροσίαν τροφὴν εἰσδεχομένῳ; Ψυχὰ μὲν γὰρ τῇ κοινωνίᾳ τοῦ σώματος [Sir. τοῦ ἀσωμάτου] εἰ καὶ εἰς ἄκρον ἀπαθείας ἐλάσειεν, μόλις ἂν ἀγγελικῆς

(29) *Incorporei communione.* Κοινωνία τοῦ ἀσωμάτου. Placet lectio haec, ex Sir. codice, quæ est etiam veteris interpretis, ut significetur ratio, qua habent animæ, ut ad angelicam illam impassibilitatem possint assurgere. Ut esset τῇ κοινωνίᾳ

divertit: ac plane mirum videatur, humanaque altius ratione, tantis juvenculam fuisse auctam donis, ut et incorporeæ mentes ejus obsequio cesserint. Quænam tanta illa donorum excellentia? Quodnam tantum Virgo facinus condigne patravit? Novit equidem, rebus fidem astruentibus, eximia quadam puritate superasse præteritas omnes ætates; suntque rei perspicuum argumentum ejus mores, ac tandem, opus excipiens: ut autem adeo magna beneficia consecuta sit, quænam ratio fuerit? Ingentium nobis forte Dei beneficiorum conciliatrix futura sit Virgo, quæ sic divinum alliciat numen. Num prophetarum oracula in ea complenda sunt? Num eorum quæ in spe posita sunt, in ea finis erit? Num is qui venturus est ad instaurandum humanum genus, humanam ex ea naturam assumpturus est? Etenim mysterium hoc fuit prædictum, ac divinus Sermo talem requirit quæ illi ministeret. Haud plane alia tanti mysterii ministra præelecta fuerit, quam hæc coram posita juvencula. Etenim immensum quemdam castitatis in ea occultum decorem considero, quem ipsum divina in eam beneficia palam faciunt, ac repræsentant. Quam beata domus Israel, ex qua tale germen pullulavit! Quam benedicta radix David, ex qua virens hæc virga, salutis florem mundo editura, ascendit! Quam omni major gloria, memoria eorum qui te genuerunt, omnique præstans felicitati! Quam ipse magnam gloriam adeptus, qui talibus spectaculis delectatus sim; talia sim consecutus dona; tantæ Virginis factus pronubus! Immortales tibi gratias habeo, o Domini templum, quod occasione ministerii tui, desiderata cunctis Justis tandem consecutus sim. Plane hodie magnificatus sum præ sacerdotibus universis; majorem supra omnes prophetas, hodie obtinui gloriam. Quæ enim illi in umbris didicerunt, eorum ego vera initia oculis intueor.

Talia Zacharias haud immerito secum cogitare poterat, ut qui nova, ac supra quam natura habeat, perspiceret Virginis illa prodigia. Ac plane sic habebant. O miraculo plena initia! O eximia symbola! O crementum corporis præcellentem gratiæ accretionem suscipiens! O mundam illam ac præclare splendidam animam, quæ in vegeto corpore, majora quam pro humana ratione munera ostendit; cui ætatis defectus, nihil ad virtutis absolutionem impedimento fuit; cuius ad Deum conjunctionem nihil juvenus prohibuit! Quis vidit, quis audivit talem provectionem corporis, quod in sanctis habitaret, ac stiparetur ab angelis, ciboque ambrosia nutriretur? Plane animæ, tametsi ad summam pervenerint impassibilitatem, vix tamen incorporei communionem (29), angelica esca fruantur, siquidem

τοῦ σώματος, significaretur id quod animæ est impedimento, ut ne eam facile possit attingere; juxta illud: Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, etc.

Scriptura angelorum escam innuit, rationem ab errore immunem : hic autem corporeæ manus immortalem escam suscipiunt, et per eas incontaminatus animus donis satiatur. O exsuperantem munditiam! O succedentium ætatum ascensio, qualem honestatis scalam, ad summa cœlorum culmina erexit, per quam novo ac mirabili descensu Verbum ad nos venit? per quam terrenum humile naturæ tabernaculum in cœlos conscendit!

Tu autem, o homo, admirabilem ac novam vitæ rationem Virginis in templo audiens, noli de ea dubitare; noli ratione examinare ea, quæ intellectum omnem superant : noli ea comparationi subijcere, quæ majora sunt comparatione. Vides inauditam naturæ innovationem, et de his dubitas? Vides ipsum Dei Verbum ineffabili ratione habitans in ejus utero, deque immateriali esca (30), ac alium modum habente contendis? Vides consilio paterno Spiritus in ea obumbrationem, ac de angelorum ministerio adhuc dubitas? Nihil eorum, quæ ad castissimam Virginem spectant dubietatem habet. Nihil ejus magnalia habent incongruum. Certa omnia veritate constant.

Oportebat enim tabernaculum divinum, talibus augeri ascensionibus; oportebat agnam immaculatam lauto adeo excipi epulo; talibus impleri cibis : Oportebat, inquam, nedum in Sanctis sanctorum tabernaculi legalis, sed et in ipsis cœlis cœlorum, prima eam educari ætate, quæ iisdem visa esset, ac majori præ illis polleret puritate : Oportebat ut nedum unus ei angelus ministraret, sed et decies decem millia satellitio adessent. Etenim quem illi videre nequeunt, eum illa mirabili ratione in utero portavit. Eum, qui indutus est lumine sicut vestimento⁴⁴, in suo ipsa sinu complecti meruit. Eum qui pugilo continet universa, in ulnas hominem factum suscepit, ac continuit⁴⁵. Quis ea considerans, non magnum quid de sua ipsius natura cogitet? Quis non ea ex causa ad sublime aliquid mente assurgens, universis se prælatum putaverit? Quis non ideo altam efferat vocem, eaque grandi, creaturæ inclamet? Quis denique non idcirco altum sapere videatur, atque a sua excessisse vilitate? Plane enim res est supra modum magnifica, ac omni major majestate. Nam cogita quam res humanæ sublime elatæ sint, pro abjectionis ratione æquali provectione adaugetur. Corrueramus divini

⁴⁴ Psal. ciii, 2. ⁴⁵ Isa. xl, 12.

(30) *Deque immateriali esca, etc.*, περί αόλου καὶ ἐτέρως ἐχούσης διαφέρῃ. Vocat immaterialem, angelicam illam annonam, ac modum alium habentem ab annona nostra, ut hoc secundum prioris illius expositio sit. Propterea, dixerat esse illud quod porrigebat angelus ὀλίγον τι ὀρώμενον· aliquid quod videretur materiale; quod nimirum esset externa specie panis, ac consueti esca, cum vera esset cibus divini, ac qualem Angelicæ ma-

τροφῆς ἀπολαύσαιεν, εἴπερ τροφήν ἀγγέλων, τὸν ἀπταιστον λόγον, ἡ Γραφή ὑπαινίσσεται· ἐπαυθα δὲ σωματικαὶ χεῖρες τὴν ἀκήρατον τροφήν εἰσδύχονται, καὶ δι' αὐτῶν τὸ τῆς ψυχῆς ἀκηλίδωτον ἐμφορεῖται τῶν χαρισμάτων. Ὁ καθαρότητος ὑπερβολή! Ὁ μεθελικιώσεως ἀνάβας, οἷον κλίμακα σεμνότητος πρὸς τὰ ὕψη τῶν οὐρανίων ἐστήσατο, δι' ἧς ὁ Λόγος τῇ ξένῃ καταβάσει πρὸς ἡμᾶς κατελήλυθε· δι' ἧς τὸ κάτω κείμενον τῆς φύσεως γεῶδες σκῆνος, πρὸς οὐρανοὺς ἀνέδραμε.

Σὺ δὲ τὴν ξένην ἐν τῷ ναῷ διαίταν τῆς Παρθένου ἀκούων, μὴ περὶ τοῦτου ἀμφιβάλλῃς· μὴ τῷ λογισμῷ τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν ἐξέταξῃς· μὴ συγκρίσῃς τὰ ἀσύγκριτα, καθυποβάλλῃς. Ὁρᾷς τὴν ξένην καινοτομίαν τῆς φύσεως, καὶ περὶ τούτων ἀμφιβάλλεις; Ὁρᾷς αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀπορρήτως ἐν τῇ ταύτης σκηνώσαντα νηδυί, καὶ περὶ αὐλοῦ καὶ ἐτέρως ἐχούσης τροφῆς διαφέρῃ; Ὁρᾷς τῇ πατρὶά βουλή τὴν τοῦ Πνεύματος ἐν αὐτῇ ἐπισκίασιν, καὶ περὶ λειτουργίας ἀγγέλων ἐπιταροεῖς; οὐδὲν τῶν τῆς πανάγου ἀμφίβολου· οὐδὲν ἀκατάλληλον τῶν ταύτης μεγαλειῶν. Πάντα τῇ ἀληθείᾳ τὸ βέβαιον ἐληφεν.

Ἔδει γὰρ τὸ θεῖον σκῆνωμα τοιαύταις ἀναβάσειν αὐξηθῆναι· ἔδει τὴν ἀσπίλον ἀμνάδα τοιαύτην πανδαισίᾳ εὐωχθῆναι· τοιούτων ἐδεσμάτων ἐμφορηθῆναι. Ἔδει μὴ εἰς τὰ τῶν ἀγίων Ἅγια τῆς σκηνῆς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, τὰ τῆς πρώτης ἡλικίας ἀνατραφῆναι, τὴν πλατυτέραν τούτων ὀφθεῖσαν, καὶ καθαρότῃ διενεγκούσαν. Ἔδει μὴ ὕψ' ἐνὸς μόνου ἀγγέλου ταύτην ὑπηρετεῖσθαι, ἀλλ' ὑπὸ μυρίων μυριάδων κύκλῳ δορυφορεῖσθαι. Καὶ γὰρ ὃν ἐκείνοι ὁρᾷν ἀδυνατοῦσιν, ὑπερφύως αὕτη ἐν κοιλίᾳ ἐχώρησε [Sir. ἐθάστασε]. Τὸν ἀναβαλλόμενον φῶς ὡς ἱμάτιον ἐν τοῖς οἰκείοις παριέστειλε κόλποις. Τὸν κατέχοντα δρακὶ τὰ σύμπαντα, ἐν ταῖς ἀγκάλας ἀνδρωθέντα συνέσχε. Τίς ταῦτα κατανοῶν, μὴ μεγάλα περὶ τῆς οἰκείας φαντάσαιτο φύσεως; Τίς μὴ διὰ ταῦτα πρὸς ὕψος τὴν διάνοιαν ἐπαρθῇ, καὶ πάντων ἐκυτὸν ὑπέρτερον ἡγήσαιο; [Τίς μὴ δι' αὐτὰ ὑψηλοφωνῶν φανήσεται, καὶ μεγάλα κράζων ἐμδοάτω τῇ κτίσει; καὶ, ex Sir.] τίς μὴ δι' αὐτὰ ὑψηλοφωνῶν γενήσεται, καὶ τῆς ἰδίας ἐξεστηκῶς εὐτελείας ὀρθήσαιο; Καὶ γὰρ ὑπεροχὸν τὸ πρᾶγμα, καὶ σεμνότητος ἀπάσης ἐπέκεινα. Ἐννόησον γὰρ πρὸς ὅσον ὕψος ἦρθη τὰ ἡμέτερα, ἀντίβροπον τῇ ταπεινώσει δεξάμενα τὴν

nus paraverint. Sic apud Greg. 2, de Theol. dicuntur cœli σῶμα αὐλον· corpus immateriale : velut subtilioris substantiæ, ac alterius rationis a crassius istis ac sublimariis. Uti non placuit ad relata verba canistrum interpretis Alphonsi, ita nec hic placet quo reddit : « Et contendis, fueritne alimentum materiale, an expers materiæ : » quod Græca minus habeant, ac auctoris sensus.

ἀνάδασιν. Πεπτωκότες ἤμεν τῇ παραβάσει· ἀνάξιοι τῆς τοῦ Πλάστου κηδεμονίας γεγόναμεν, οὐδὲν πρὸς ἀπολογίαν τῆς ἀπάτης εὐρίσκοντες. Ἐκεῖτο ἡ φύσις ὑπὸ τὸ πτώμα· ἐδείτο τοῦ ἀνορθώσαντος· ἔτυχεν· οὐ δι' ἐτέρου· δι' αὐτοῦ δὲ τοῦ δημιουργήσαντος· καὶ ἡ ἀνάστασις, ξένη· οὐ προστάζει, κατὰ τὴν πάλαι δημιουργίαν, ἀλλ' οἰκονομίᾳ, κατὰ τὴν οἰκίαν φιλανθρωπίαν.

Οὐκ ἀγγέλοις τὰ τῆς ἀναστάσεως ἐνεχείρισεν, ἀλλ'· ἐαυτῷ τὰ τῆς συγκαταβάσεως παρ' ἡμῶν ἔργα· καὶ οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἀνέλκων, καὶ τὸ προσληφθὲν τῷ πατρικῷ θρόνῳ ἐνίδρυσεν. Τί πρὸς τὴν ἄρα τὴν φιλανθρωπίαν ἐνοήσω; Τίσι λόγοις τὴν ἀπειρον συγκατάδασιν ἐγκωμιάσω; Τίσι ἐπαινοῖς τὴν Παρθένον δι' ἧς ταῦτα ἐπραγματεύθη, ἐπευφημήσω· δι' ἧς ἡ τοῦ σώματος [Μαζ. πτώματος. Sirm. πλάσματος] ἀνάκλησις ἐγένετο; Τίς τιμὴ ἰσοστάσιος τῇ ταύτης καθάρτητι ἀναδείχθη; ἦς ὁ Δημιουργὸς ἐρασθεὶς, τὴν οἰκίαν σκηνὴν ἐκ ταύτης εἰδείματο· ἦς τὴν ἐνοίκησιν οὐ παρητήσατο· ἐν ἣ τὸ πατρικὸν ἐκπεπληρωται βούλημα· ἐν ἣ τὸ πανάγιον ἀναπέπαιται Πνεῦμα. Τίς δόξα κατ' ἄλιν ταύτης ὀφθῆσεται, ἥς ὑπερέραν τὴν δόξαν [Sirm. ἦν ὑπερέραν τῇ δόξῃ] πλὴν ἐαυτοῦ, ὁ Κτίστης ἀνέδειξεν; Ὡς τιμὴς ἀπάσης ὑπέρτιμον δώρημα! Ὡς τῶν ὠραίων ὠραιότατον ὠράισμα! Ὡς Θεοτόκε τῶν καλῶν ὑτέρετον ἐγκαλλώπισμα· σὺ τῆς ἀρχαίας· ἡμῶν εὐγενείας τὴν ἐκπτώσιν, τῷ ὑπὲρ λόγον σου τόκῳ ἀνθρώπων· σὺ τὴν ὠραιότητα τῆς πρώτης εἰκόνης ἀμυρνωθεῖσαν, εἰς τὸ οἰκεῖον ἀπεμόρφωσας κάλλος· σὺ τὰς ἐν λύπαις ὠδῖνας τῆς προμήτορος, εἰς χαρὰς γεννήματα τῇ κυήσει σου μετεποίησας. Διὰ σοῦ ἡ τοῦ γένους ἀποικία, πρὸς τὴν ἰδίαν μονὴν ἐπανέδραμεν· διὰ σοῦ τὴν ἀκήρατον τοῦ παραδείσου ἀπελάθμεν τρυφὴν [Sirm. ἀπόλαυσιν]· διὰ σοῦ τῆς στρεφόμενης ῥομφαίας· ἡ ὑποχώρησις γέγονε· διὰ σοῦ αἱ κεκλεισμέναι πόλαι τῆς τρυφῆς, τὴν εἰσοδὸν ἐξηνέφωσαν· διὰ σοῦ αἱ τῶν προφητῶν ἐλπίδες εἰς ἐργὸν ἐξέβησαν· ἐν σοὶ αἱ τούτων ῥήσεις, τὸ τέλος εἰλήφασιν· διὰ σοῦ, τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν ἀψευδῆ τὰ σύμβολα κατέχομεν· διὰ σοῦ τῆς οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτυχεῖν ἐλπίζομεν· σὲ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐπικουρον κεκτήμεθα· σὲ τῆς ἡμῶν βοήθειας ὑπέρμαχον ἔχομεν· σὲ τῆς ἡμῶν ἀπολογίας προβαλλόμεθα στόμα· σὲ τῆς ἡμῶν παρρησίας περιφέρομεν καύχημα· σὲ Χριστιανῶν ἡ πληθὺς, ὀχυρώτατον πῆλιν κακότημα· σὲ πιστοὶ βασιλεῖς κραταῖον ὄπλον κατέχουσι· διὰ σοῦ τῶν πολεμίων τὰ θράση συντρίβουσι. Σὺ, Θεοτόκε, καὶ τῶν ἀεὶ αἰτουμένων, μὴ παρόψει τὴν δέησιν· δρεξὼν χεῖρα τοῖς κάμνουσι· ἐπιλαβοῦ τῶν κλυδωνιζομένων· στήσον εἰς

A transgressionem mandati; facti eramus indigni Creatoris providentia, quibus nihil ad erroris defensionem reliquum esset. Jacebat natura tanta illa ruina; erat necessarius qui instauraret. Et vero instaurata est, non alterius opera, quam ipsius qui condiderat: (quæ nova quædam ac inaudita reparatio est) non nudo præcepto; uti pridem habuit creatio, sed dispensatione, ac assumptæ carnis sacramento, pro Dei clementia.

Non angelis credidit reparationis humanæ negotium, sed ipse sibi ut in nostram se vilitatem demitteret, indulsit: nec habuit satis ut repararet; ad hæc enim assumere voluit, assumptamque nostram illam naturam in paterna sede collocavit. Quid ad ineffabilem illam benignitatem, impensiusque in humanum genus studium cogitaverim? Quibus encomiis immensam illam in usum nostrum demissionem celebraverim? Quibus laudibus, Virginem per quam ea gesta sunt, prosequar? Virginem, inquam, per quam signum reparatum fuit? Quis tantus honor ejus puritatem æquans demonstraretur, ex qua ipse auctor, ejus amator factus, suum tabernaculum ædificavit; in qua habitare non renuit, in qua impletum fuit paternum consilium, in qua requievit sanctissimus Spiritus? Quænam ei gloria pro meritis respondeat, quam ipse creator, rebus omnibus, uno se excepto, sublimiorem ostendit? O pretium, omne pretiositate superans munus! O inter decora, decorum maxime decus! O Deipara, rerum pulchrarum supremum ornamentum! tu, antiquæ nostræ ingenuitatis ruinam, partu illo supra naturam, reparasti: tu, primæ imaginis extinctam venustatem, ad pristinam reparasti pulchritudinem: tu, parentis primæ in tristitia partus, tuo ipsa partu, in gaudii futuram convertisti. Per te, exsul humanum genus, ad suas rediit sedes: per te, immortalem paradisi recepimus voluptatem; per te recessit gladius versatilis; per te, voluptatis ocellus portæ patuerunt ad ingressum: per te, prophetarum expectationes eventum habuerunt: eorum testimonia, in te finem acceperunt: per te habemus resurrectionis nostræ vera symbola: per te speramus consecuturos nos regnum cælorum: adjutricem te salutis nostræ obtinemus: habemus te nobis auxiliatricem; te os nostrum ad defensionem objicimus: te nostræ fiduciæ gloriatiorem circumferimus: ipsi, te, Christianorum cætus, murum fortissimum habemus: te fideles imperatores arma validissima tenent: per te, conterunt hostium audaciam; per te obtinent victoriæ trophæa. Tu porro, Dei Genitrix, ne ad te jugiter orantium supplicationem despexeris. Manum quæ fessis exporriges (51): auxiliare naufragantibus;

(51) *Manum fessis porrige.* Ex hoc et sequentibus eholis satis indicat Georgius, loqui se ac vivere difficilibus temporibus, qualia fere fuerunt ab Heraclio, semper infensis Sarracenis, ac cladibus variis Romanum imperium afficientibus, donec penitus extinxerunt toto Oriente, ac suum, postmodumque Osmanidarum fecerunt. Occurrunt similia apud Andream Cret. oratione in apostolum Titum,

ubi et ipse βασιλεῖς. AA. plurali nominat, sed majori expressione, addendo ὁμοσεφεῖς καὶ συνδρόνους· quibus ostendimus designati secundum imperium Justiniani Rhinotmeti, cum jam filium collegam designasset: ad quod forte spectaverint etiam ista Georgii: sic undique conspirant adminicula ad ejus epochæ conjecturam.

bellorum fluctus in tranquillitatem verte : solve in auram nocentium flatus : da congruum orationi, tanquam cui facile sit, exitum. Habes ut Mater indeprecabilem, ac nesciam repulse apud Filium fiduciam; habes insuperabilem potentiam, habes vim inexpugnabilem. Ne rogo multa nostra peccata, immensam tuæ miserationis vim superent : ne absque nostra opera, incomparabilem misericordiam tuam impederint. Quanta enim libet multitudine delicta increverint, facile dissolventur dum tantum ipsa velis. Nihil enim resistit tuæ potentiae, nihil repugnat tuæ virtuti : cedunt omnia jussioni tuæ; universa morem gerunt præcipienti : imperanti omnia serviunt. Te Filius tuus caelis celsiorem, ac universis praeponit creatis, tuæque illi prælationi, ex iis quæ mirabiliter operatur, fidem astruit. Nullus tibi labor ut hæc consequaris : nullo pro his medio Deum Creatorem alloqueris : placet ei petitio; intercessio delectat; non recusat implere; quippe suam ipse, tuam existimat gloriam; eaque tanquam Filius exultans, postulata ceu debitor implet. Hac itaque ego lisus, o Domina, incomparabili potentia tua ac clementia, fructum tibi egenorum labiorum humce obtuli; minorem quidem illum ad pensionem, quam merearis ipsa; qui tamen maximam voluntatem ostendat. Nedum enim mea virtus desiderio frustratur, sed nec præclarorum quidem virorum exspectationes assequi possint. Accipe ergo, non res spectans, sed promptum animum probans. Porro autem acceptura es, probe novi, ut quæ benigna sis, atque ad reliquum deinceps sermonem manu ducens (32), tribues peccatorum remissionem, ac regno cælorum dignaberis, Patremque, ac Filium, et Spiritum sanctum propitium facies, unam illam Deitatem ac regnum, quam decet gloria, potestas, honor, adoratio ac magnificentia, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO VII.

In eandem solemnitatem, ac ea, quæ historia deinceps habet.

Divinarum solemnitatum fulgores, jugis luminis radiis splendidi, bonorum amantes, præclarisque studiis deditos, ad se continue dirigunt : quantoque gratia ampliori illustant, tanto desiderium eorum, in rem quam depereunt, coaugent. Hoc primum ac potissime sibi vindicant, salutare illæ Dei Verbi solemnitates, ac festi dies, quibus, ejus in nos inclinationis argumentum, atque exhibitio est. Cum

(42) *Ad reliquum deinceps sermonem manu ducens.* Πρὸς τὸ ἐξῆς τοῦ λόγου χειραγωγοῦσα. Palam indicant reliquam se Mariæ historiam enarrasse, ac utiam habuisse in sequentia orationem, quam tandem Eminentissimi Cardinalis Mazarini Codex, humanissime communicatus, suggestit : in ejus ipsius finem, alia adhuc indicat in Mariæ historiam enarrata. Nec forte aliud videatur, id quod sequitur,

Ἀ γαλήνην τὰ τῶν πολέμων κύματα. Αἰάλυσον εἰς αὐρανὸν τὰ τῶν ἐπηρεαζόντων πνεύματα ὁδὸς κατὰλληλον τῇ δεήσει, ὡς δυναμένη, τὴν ἐκθασιν. Ἐχεις ὡς Μήτηρ [πρὸς τὸν Υἱὸν, ex Maz. et Sirm.] ἀπαράιτητον τὴν παρῳήσιαν. Ἐχεις τὴν δύναμιν ἀήττητον. Ἐχεις τὸ κράτος ἀπροσμάχητον. Μὴ πλῆθος ἀμαρτημάτων τὸ ἀμετρίον σου τῆς εὐσπλαγχνίας ὑπερνικήσῃ· μὴ πράξεων ἀτοπία· τὸ σὺν ἀνείκαστον ἔλεος ἀνακόψωσιν. Ὅσον γὰρ ἂν τύχοι τῶν ἀγνωστούμενων τὸ πλῆθος, ῥαδίαν τὴν δαύλυσιν, μόνον σοῦ θελοῦσης, ἐπιδέχεται. Οὐδὲν τῷ σὺν κράτει ἀνθέστηκεν· οὐδὲν τῇ σὺν δυνάμει ἀντιμαχεῖ [Sirm. ἀντιμάχεται]. πάντα ὑπέκει· τῇ κελεύσει σου· πάντα ὑποχωρεῖ τῇ προστάξει σου· πάντα δουλεύει τῇ ἐξουσίᾳ σου. Ὑψιλοτέραν σε τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ποιημάτων ἀπάντων, ὁ ἐκ σοῦ γεννηθεὶς προσέστησε, καὶ δι' ὧν παραδόξως [ἐν σοὶ, ex Maz. et Sirm.] ἐνεργεῖ, τὸ βέβαιον ἔδειξε. Τούτων τὴν ἐπιτευσιν ἀπόνως ἔχεις· τούτων ἀμέσως ποιῇ πρὸς τὸν κτίστην τὴν διάλεξιν· τέρεται τῇ αἰτήσει· χαίρει τῇ παρακλήσει· οὐκ ἀντιτείνει πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν· καὶ γὰρ οἰκείαν τὴν σὺν ἡγείται δόξαν· καὶ ὡς Υἱὸς ταύτῃ ἐπαγαλλόμενος χρεωστικῶς ἐκπληροῖ τὰς αἰτήσεις. Ταύτῃ γὰρ πεποιθὼς, ὃ Δέσποινα, τῇ ἀνεικάστῳ σου δυνάμει καὶ φιλανθρωπίᾳ, τῶν ἐξ ἀπόρων χειλέων καρπὸν σοὶ προσενήνοχα· ἀναξίαν μὲν τὴν εἰσφορὰν ἔχοντα· μεγίστην δὲ τὴν προίρεσιν [ἔχοντα, καὶ desunt in Maz.] ὑποφαινοντα. Οὐδὲ γὰρ ἡ κατ' ἐμὲ μόνον δυνάμεις τῆς ἐφέσεως διαμαρτάνει, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγάλων αἰ προσδοκίαι ταύτης ἀποτυγχάνουσι. Δέξαι οὖν, μὴ τοῖς ἔργοις προσέχουσα, τὴν προθυμίαν δὲ προστεμένην. Δέξῃ δὲ, σαφῶς οἶδα, ὡς φιλάγαθος οὖσα, καὶ πρὸς τὸ ἐξῆς τοῦ λόγου χειραγωγοῦσα, ἀμαρτημάτων τε λύτρον ἀντιδίδουσα, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν καταξιοῦσα, εὐμενῇ τε τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ποιοῦσα, τὴν μίαν Θεότητα καὶ βασιλείαν, ἣ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ, προσκύνησις, καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ζ'.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν, καὶ εἰς τὰ ἐξῆς τῆς ἱστορίας.

Δι' τῶν ὁσίων πανηγύρεων ἐλλάμψεις, ἀειφώτους τὰς ἀκτῖνας· ἔχουσι, πρὸς ἐκτελεστὴς διαπαντὸς τοὺς τῶν καλῶν ἰθύνουσι ἐραστὰς· καὶ ὅσον τούτους τῇ χάριτι καταυγάζουσι, τοσούτῳ πρὸς τὸ ἐράσμιον τὸν πόθον αὐτῶν συναύξουσι. Τοῦτο μὲν οὖν πρῶτως αἱ σωτήριοι τοῦ Θεοῦ Λόγου ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις ἔχουσι, τῆς πρὸς ἡμᾶς ὄντα συγκαταβάσεως αὐτοῦ τεκμήρια· σὺν ταύταις δὲ, καὶ αἱ τῆς Παρθένου, τὸ

quam illa disceptatio Mariæ et Joseph, quam scripserat Leo Allatius exstare in Vaticana; eam tamen custodum morositate necdum nancisci licuit. Verum ejus loco satis erunt, quæ habet auctor homilie eîς τὸν Εὐαγγελισμόν Chrysostomî nomine, et quæ Germanus in festum Annuntiationis S. Mariæ.

αὐτὸ δηλοῦσαι, πρὸς Ἰσὺν οὐκ ἀπεικὸς ἂν κριθεῖεν Ἀ
ἀποφέρειν. Ἐγὼ μὲν οὖν ὡς ἦδη πέρας ἐν τοῖς φθά-
σαι ἐπιθεῖς τῷ λόγῳ, προεβαλόμεν τὰ τῆς ἀπολο-
γίας, πολιορκούσης τὸν πόθον τῆς ἀπορίας, καὶ μὴ
ἑώσης, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, ὑπερβάθμιον ἐκτεί-
ναι πόδα, μηδὲ τῶν ὑπὲρ δύναμιν προσέτι κατεγ-
χειρεῖν· ἐπειδὴ περ οὗτος ὑπὸ τῆς ἀφανῶς ἔνδον
ὑποσχυούσης φλογὸς πυρπολούμενος, μεγάλῃς τε
ἦδη ταύτης ἀναβρίπιοιθις, τῇ σιωπῇ μὴ φέρων
τὴν ῥύμην κατέχειν, ἔξω ταύτην ἐπειγομένην προ-
ήγαγε· πρὸς ἀπειρον ἐντεῦθεν ἐκτεινομένην ὁρῶν τὴν
ὑπόθεσιν, τοῦ ὑπεκκαύματος διαρκούντος εἰς τὴν
ἐκπύρωσιν, καὶ μοι τυραννουμένῳ τῷ πάθει, τὸ τῆς
συγγνώμης ἕκαστος τῶν παρόντων ἀπονευμάτω συμ-
παθές. Μᾶλλον δὲ τί δεῖ πρὸ [*leg.* πρὸς] πάντων
αἰτεῖν τοῦτο, πολλῶν ἔντων συντηδόμενων αὐτῷ· B
ῥαριθμῆτων δὲ, τῶν τὰ τῆς βίας μὴ προσιεμένων
τοῦ πράγματος; Καὶ εἰ μὲν τι τῶν συνοισόντων τῇ
πανηγύρει ὁ παρών ἐπιδείξει λόγος, χάριν ἔχειν
τῷ ἄγοντι ἐπαινετῷ ὄντι, καὶ τῇ ἰδίᾳ νίκῃ τὸν
ἡττηθέντα στεφανύτην ἀποφαίνοντι· εἰ δὲ πόρρω
ποῦ τῶν ταύτης κατ' ἀξίαν ἀπολειφθεῖ· ἀπολει-
φθήσεται γὰρ πάντως· αὐτῷ μὲν τὰ τῆς· τόλ-
μης, ἡμῖν δὲ τὰ τῆς ἀπολογίας κριθεῖσαν εὐλογία.
Ὡς μὲν οὖν ταῦτα ἐχέτω· ἡμεῖς δὲ τῶν ἐξῆς ἐχώ-
μεθα, ὁδηγὸν τὴν αἰτίαν τῆς ὑποθέσεως αἰτησά-
μενοι.

hunc habeant : nos autem, iis quæ sequuntur, insistamus, ducem fore rogantes eam, quæ
argumenti causa existit, sanctam Deiparam.

Ἡδὴ μὲν οὖν πρὸς τὸ παράδοξον τῆς θέας ἐκ- C
πληττομένου Ζαχαρίου, ἐπιπνοίῃ τε θειοτέρᾳ τὸ
μέλλον τεκμαιρομένου· τί ἂν οἱ τοῦ ναοῦ ἑφοροὶ
ἄγγελοι πρὸς τοῦτο κατανοεῖν ἔμελλον; Τίσι δ' ἀμφι-
βολαῖς, κἂν νοεροὶ τυγχάνοντες ἦσαν, τὸ βλέπομε-
νον διελύντο; Καὶ γὰρ ἀπορρήτον τοῦτο ἦν, μόνοις
δηλούμενον, οἷς ὁ δηλῶν μόνος ἠδούλετο. Εἰκός δὲ
τινα τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ ἐπαπορεῖν· « Τί τὸ ξένον
θεῆμα τοῦτο; Τίς ἡ δορυφορία αὕτη; Τίς ἡ δι' ἀγγέ-
λων ἑστιαμένη; Παράδοξον τὸ βλέπόμενον, καὶ ἡμῖν
ἀγνωστούμενον. Γυνὴ τῆς ἡμῶν νοήσεως, κρείττων
ἔρᾳται, ἐν ταύτῃ μόνῃ τὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως
ἐξησθέντες πλεονεκτήματα· ταύτης ὡς ἀπορρήτοις
θεοῦ λειτουργούσης, ἀπ' ἡμῶν ἀπεκρύβη τὸ πέρας.
Αἱ τῶν ἐνταῦθα πάσαι παράδοξοι λειτουργίαι δι'
ἡμῶν σοῖς προσήκουσιν οἰκονομοῦνται χρόνοις· τὰς D
αἰτίας τῶν ἀναφερομένων οὐκ ἀγνωστώνων δεήσεων·
καὶ τὰς μὲν, ἔθει τύποις διακονοῦμεν [*leg.*
διακονοῦμεν]· τὰς δὲ, συνισταμέναις μελέταις οὐκ ἀγ-
νοῦμεν. Ἄλλ' ἡ τῶν αἰτούντων πρὸς τὸ θεῖον διάλε-
ξις, οὗ μόνον τῆς ἡμετέρας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρω-
πίνης οὐκ ἀποκρύπτεται φύσεως. Νυνὶ δὲ, τὰ δει-
κνύμενα, ταύτην διαλαθόντα, καὶ τῆς ἡμῶν ἀποδι-
δράσκει νοήσεως. Ὅτε γὰρ αὕτη τῶν μελλόντων τὰς
ἀρχὰς προκατεβάλετο μυστηρίων, ὅτε τινὲς ὑπὲρ
αὐτῶν τῇ συνήθει ἐντεύξει τὸ ἐσόμενον ἐμήνυσαν.
Καὶ ὁ ὑπηρετούμενος ταύτῃ, ἡνωταὶ μὲν ἡμῖν τῷ
κοινῷ, δηρῶτα δὲ τῶν ἰδίᾳ παρ' ἡμῖν τελουμένων.
Καὶ ἀσυνήθης μὲν ἡ τοῦτου ἐπιφοίτησις, ξένη δὲ
πάντῃ ἢ πρὸς τὴν νεάνιδα αὐτοῦ διάλεξις. Τίς ἡ

lis vero, etiam Virginis festa, quæ et ipsa idem si-
gnificent, in æquale non immerito desiderium ac
amorem rapere videntur. Ego sane, jam finem
orationi in superioribus imponens, excusationem
præstendebam oppugnante desiderium penuria, vi-
riumque exilitate : ac, quod dici solet, ne pedem
quidem sinente gradu sublimem extendere, necve
adhuc ea tentare, quæ majora virtute essent : (Nam
illud, latente interius flamma clanculum incensum,
eque jam majori excitata, dum silentio impetum
cohibere non posset, certantem eam erumpere,
foras produxerat :) cum nimirum in immensum
inde argumentum diffusum viderem, tali existente
face, ac incentivo, ut omnino posset succendere.
Nunc quoque, cui affectio vim faciat, quique vos,
auditores, affectu indulgete, ac tribuite veniam.
Quinimo, quid ab universis hoc exigendum ? cum
plures re delectentur ; sintque admodum pauci, qui
non probent, atque admittant ejusmodi violentiam.
Ac quidem, ut isthæc nostra oratio, operæ premium
aliquid solemnitati ostendat, agenti desiderio repen-
dendæ erunt gratiæ, cum illud laudabile existat ;
suaque ipsum victoria, eum, qui victus sit, victo-
rem, ac donatum corona ostendat. Sin autem longe
meritis impar invenitur : (Porro autem invenie-
tur :) ipsi quidem temeritas ; nobis autem justa
defensio merito tribuatur. Atque hæc quidem, mo-
dum

Jam ergo, cum sic Zacharias spectaculi miraculo
prorsus stupeat, diviniorique afflatu, quod erat
futurum, conjiceret : quid templo presidentes an-
geli, ad hoc cogitaturi erant ? Quibus dubiis, quan-
quam erant intellectrices virtutes, quod ita videba-
tur, resolvebant ? Sane enim res arcana erat, iis dun-
taxat perspicua, quibus vis vellet, qui solus perspi-
ciam præstabat. Par vero est, ut ejusmodi de illa
hesitando quærentur. « Quid hoc novi spectaculi ?
Quodnam hoc satellitium ? Quæ illa, cui angeli cibos
inferant ? Novum ac stupendum, quod cernitur, at-
que nobis ignotum. Videtur femina intelligentiæ vi
nobis superior : in hac una, invalida sunt nostræ
naturæ præclara dona : ejus a nobis finis, tanquam
quæ Dei arcanis ministrat, absconditus est. Uni-
versa eorum qui hic versantur ministeria, congruis
per nos dispensantur temporibus, qui orationum
quæ offeruntur, causas minime nesciamus : ac
alias quidem, assuetudine, exque figuris intelligen-
mus ; alias, collatis studiis, ac meditatione perdis-
camus. Eorum qui precantur, ad Deum sermones,
necdum a nostra unquam natura ; at ne ab humana
quidem absconduntur. Nunc vero quæ exhibentur,
eum eam latent, tum postram quoque intelligentiam
fugiant. Neque enim illa, futurorum initia sacra-
mentorum velut fundamento præjecit ; neque aliqui
consueta pro iis supplicatione, quod foret significa-
runt. Quin et is, qui illi ministrat, nobis quidem
naturæ communionem junctus existit : at secretus
ab iis est, quæ a vobis singulis efficiuntur. Atque

ejus ad eam accessus Insuetus est; novique prorsus, A quos cum puella miscet sermones. Quæ hæc tanta in Virgine cura? Quodnam in ea occultum miraculum, atque novitas?

« Angeli obsequentium more circumdant: choro nostro certantem laudationem emittit: in corpore existens, nostram excessit puritatem: semina quidem, ut eam figuram species, quæ est oculis subjecta; at quod mysterium in ea intelligitur, nostram naturam superat. Congaudent in ea universa: nostri illi coexistant ordines: eam divinum hocce templum suscipiens, ejus obsequio exsurgit. O vasculum plenum gratiæ visum! O terrenam naturam, suas ipsius rationes supergressam! O quæ incomparabilibus modis, ejus superavit modos! O quales suarum frugum primitias natura humana obtulit Creatori! Quale appendit donarium! Qualem oblationem fecit? Plane Deo dignam, nostroque ipsorum spiritali sacrificio ac oblatione, spiritaliorem; sacrationemque ac puriorem nostra puritate. Etenim, ut nostra innocentia cum ea comparatur, prorsus invenietur a similitudine deficere; ut ejus sanctitatis ac incontaminatæ mundicie excellentiam, æqualibus modis minime assequatur. Quanquam etiam ut ejus illa puritas nostræ aqualis judicaretur, majorem nihilominus admirationem habitura esset, a rei præcellenti novitate. Nec enim res ejusmodi magna nobis admodum est, qui simus liberi a concretionem materiæ, atque ab ejus inquinamentis remoti. Quibus enim natura nihil ferri in deterius comparata est, iis neque invertibilitatis miraculum novum est. Atque adeo, illi, quæ sit corpori conjuncta, aertet vero cum nostra ab omni sorde immuni puritate, novum id videatur, omnique majus miraculo. Qui enim non ita ei judicetur, quæ aliena a natura excellentioribus comparavit supra naturam modis, quæque a suis reluctantem evolans, ad nostrarum summum verticem dotum atque virtutum, coassurgere potuit. In hac itaque Virgine, ipsam quoque similitudinis rationem novitas miraculi fugiens, excellentia admirationem habet. Quod enim nostram effugit comprehensionem, in iis utique, quæ nobis superiora sunt computari debet. Quoniam occultum hoc circumnubitur modo? Quantis reservatur beneficiis? Quibus dispensationibus servatur? Sane quidem, cum Deus olim in humanum genus beneficia conferret, non obscure, occultisve modis, curæ ejus ac providentiæ gratia præbebatur. Cum enim recte scrutantur, finis inde accedebat notitia. At quorum obumbratus est modus, eorum prorsus fugit cognitio. »

Hæc, puto, præidentes templo angeli cogitabant pariter ac addubitabant, simulque eorum quæ videbantur novitate, ac miraculo affecti, gaudebant. Nec vero illi tantum sic afficiebantur, quin et jam hominum, qui adessent, ac Virginem ut gaudii causam susciperent, promiscua quædam erat lætitia. Hoc namque intelligimus significare historiam, cum sic ejus res conscribit. *Dilexit enim, inquit,*

τοσαύτη περί τὴν Παρθένον ἐπιμέλεια; τί τὸ κρυπτόμενον ἐν ταύτῃ παράδοξον;

« Ἄγγελοι ταύτην περικυκλοῦσι· συνόμιλον τῇ ἡμῶν χορεία τὴν δοξολογίαν ἀναπέμπει· ἐν σώματι τελοῦσα, τὴν ἡμῶν ὑπερῆρε καθαρότητα· γυνὴ μὲν τῷ βλεπομένῳ σχήματι· ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν δὲ φύσιν τὸ ἐν ταύτῃ κατανοεῖται μυστήριον. Ἐν ταύτῃ πάντα συνῆδεται· ταύτῃ τὰ ἡμῶν συναγállεται τάγματα· ταύτην ὁ θεὸς ναὸς οὗτος εἰσδεξάμενος, αὐτῇ λειτουργεῖν διανίσταται. Ὁ χάριτος πλήρης δοχεῖον φαίνόμενον! Ὁ γενηρὰς φύσεως, τὰ οἰκεία ὑπερανάβασιν γνωρίσματα! Ὁ ἀσυγκρίτως τὰ μέτρα ταύτης ὑπερνικώσης! Ὁ οἶαν ἀπαρχὴν τῷ Δημιουργῷ τῆς οἰκείας καρποφορίας. ἡ ἀνθρωπεῖα φύσιν προσήξεν! οἷον τὸ δῶρον ἀνέθηκεν! Οἶαν τὴν προσφορὰν ἀφιέρωσεν! Ὅντως ἀξίαν Θεοῦ, καὶ τῆς ἡμῶν μυσταγωγίας μυστικωτέραν· ἱερωτέραν τε καὶ καθαρωτέραν τῆς ἡμῶν καθαρότητος. Καὶ γὰρ παραβαλλόμενον ταύτῃ τὸ ἡμῶν ἀνεπίμωμον, ἀποδέχῃ πάντῃ τῆς ὁμοιότητος· μὴ συνεπαίρομενον τῷ ὑπὲρ λόγον ταύτης ἀγίῳ καὶ ἀρρύπτῳ. Καίτοι τοῦτο, εἰ καὶ πρὸς Ἰσὺν ἐκρίνετο τοῖς κατ' ἡμᾶς, ὑπερβαύμαστον ἂν διεφάνη, τῇ καινοτομίᾳ τὸ ξένον ἔχον. Οὐδὲ γὰρ μέγα τοῦτο καθέστηκεν ἡμῖν ἀπληλαγμένοις τε τῆς ὕλης, καὶ τῶν ταύτης μολυσμάτων ἀντικισμένοις. Οἷς γὰρ ἡ φύσις ἀνεπιτήδειος πρὸς τὸ χεῖρον, τοῦτοις τὸ θαῦμα τῆς ἀτρεπτότητος οὐ ξένον. Ὡς ἄρα τῇ τοῦτῃ συνευγμένη ἀμιλλωμένη τε τῷ ἡμῶν ἀκκληδῳτῳ, παράδοξον ἂν ὀφείη τοῦτο, καὶ πάσης ἐπέκεινα καταπλήξῃ. Πῶς γὰρ μὴ οὕτω κριθεῖν, φύσει ἐαυτῆς ἀλλότρια ὑπὲρ φύσιν κτησαμένη, καὶ βίᾳ τῶν ἰδίων ἀναπτάξῃ τοῖς ἡμῶν συνεπαίρεσθαι πλεονεκτήμασιν ἀνοούσῃ; Ἐν ταύτῃ οὖν τῇ Παρθένῳ, καὶ τὸ τοῦ ὁμοίου παράδοξον ἀποδιδράσκον τῷ ὑπεραίροντι θαυμάζεται. Τὸ γὰρ τὴν ἡμῶν ἐκφεύγον κατὰ λήψιν, τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς εἶναι δηλαδὴ οὐ παραιτεῖται. Τίνι τὸ κεκρυμμένον τοῦτο περικαλύπτεται τρόπῳ; Τίσιν εὐεργεσίαις ταμιεύεται; Τίσιν οἰκονομίαις διατηρεῖται; Πάλαι μὲν οὖν Θεοῦ τῷ τῆς ἀνθρώπων εὐ ποιοῦντος γένει, οὐκ ἀφανῶς ἡ τῆς κηδεμονίας αὐτοῦ κατεβάλλετο χάρις. Τῶν γὰρ πραγμάτων ἀρχὴν ἐκδόσεως δεχομένων, ἡ περὶ τοῦ τέλους γνῶσις τοῖς ὀρθῶς ἐρευνῶσιν ἐντεῦθεν ἐγίνετο. Ὡς δὲ συνεκκρίσται ὁ τρόπος, τούτων πάντῃ διαπέφυγεν ἡ γνῶσις. »

enim res primum jam evenire inciperent, iis qui quorum obumbratus est modus, eorum prorsus fugit

Ταῦτ' οἶμαι τοὺς ἐφεδρεύοντας ἀγγέλους ἐν τῷ ἱερῷ διανοεῖσθαι τε καὶ ἐπαπορεῖν, καὶ συγχάλαειν τῷ ξένῳ τῶν βλεπομένων. Οὐ μόνον δὲ οὗτοι οὕτω διέκειντο, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν παρόντων ἀνθρώπων, μὴ τις εὐφροσύνη καθίστατο σύμμικτος, ὥς αἰτία χαρᾶς τὴν Παρθένον εἰσδεξαμένων. Τοῦτο τοιγάρτοι δηλοῦσαν τὴν ἱστορίαν κατανοοῦμεν, οὕτω τὰ περὶ ταύτης διατιθεμένην. Ἠγάπησε γὰρ, φησὶ,

τῇρ *Μαρίαν* πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ. Καὶ εὖγε τοῦ λέου, ὡς καλῶς τῷ πράγματι προσαρμοσθέντος, ὡς ἀσφαλῶς τὸ μέλλον τρανώσαντος. Τί οὖν τὸ ῥηθὲν ὑπαινίσσεται; Οὐδὲν, φησὶν, ἀκοινώνητον τῆς ταύτης περιχαρείας ἔμεινεν· οὐδὲν ἀμέτοχον τῶν ὄντων τῆς κοινῆς ἀγαλλιᾶσεως γέγονε· πάντα τὴν οἰκίαν προσηπάζοντο σωτηρίαν, Οὐ τὰ τῆς Παρθένου φιλοτιμούμενα μυστήρια, τὰ δὲ τοῦ μέλλοντος ὑποστυπούμενα πράγματα· μᾶλλον μὲν οὖν δυνάμει δι' αὐτῆς τῶν ἐσομένων κρατοῦντα, εἰς ταύτην τὴν τῆς εὐεργεσίας χαρὰν περιέεστησαν.

Πῶς γὰρ καὶ τῷ νεοφανεί τούτῳ οὐ κατετρώθησαν θεάματι; Πῶς ἂν τῷ ὀρωμένῳ οὐ κατεθέλχθησαν κάλλει, νέαν ὀρώντες τῷ σώματι, ὑπεραναπτᾶσαν τῶν τοῦ σώματος; παῖδα τὴν συνηλικιωτίν ἐκφυγούσαν συνήθειαν· παρθένον, τῶν τῆς φύσεως ἐξηρημένῃν μολυσμάτων· τὴν τοῦ γένους ἀποσπάδα, τῶν ἀγγέλων συνόμιλον· τὸ τῆς ἀσθενείας εἶδος, ὑπερανестηχὸς τῶν τῆς ἀνδρείας γνωρισμάτων· ἔνδον τῶν ἁγίων τὸ οἰκεῖον ἐμπεριχορεῖον ἔγκαλλώπισμα· ἐν τοῖς ἀδούτοις ἐνδιατρίβουσαν, τὴν τῶν ἀπορρήτων δήλωσιν.

Καὶ ὅρα τῆς προφητείας τὸ ἀδιάψευστον· ὅρα τὸ ταύτης ἀκριβὲς καὶ ἀδιάπτωτον· πῶς τῇ τῶν λέξεων σημασίᾳ, τὰ τοῦ πράγματος κατετράνωσεν· οὐ γὰρ τὸν λαὸν μόνον ἥνιξεν· ἀλλὰ τῇ τοῦ Ἰσραὴλ προσηγορίᾳ, τὴν τῶν μελλόντων δι' ἐπιγνώσεως ταύτης προσφύεσθαι προεδήλωσεν ἀγάπῃσιν. Σχεδὸν γὰρ ὅποταν τὸ Ἑβραῖον φύλον ἡ θεία ὑποσημαίνειν βούλοιο Γραφή, λαὸν τοῦτο μόνως κατονομάζει· ὡς τὸ, *Εὐφρανθήσε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ*· καὶ, *Ὁ λαός μου, φησὶν, οὐ συνῆκεν*· ὅτηνίκα δὲ αὐτό τε καὶ τὸν ἀληθῆ ἐπιγνώμονα ἐμφανίζειν βουληθεῖν λαὸν, τῇ τοῦ Ἰσραὴλ κλήσει τοῦτο προσδείκνυσιν. Σαφῶς τοῦτο βεβαιούντος τοῦ ἐνόματος, πάντα νοῦν τῶν ὀρώντων Θεὸν Ἰσραὴλ εἶναι καὶ λέγεσθαι. Ἐπεὶ οὖν οἱ Ἰουδαῖοι ὥσπερ τινὲς σκότῳ καλυπτόμενοι τῇ ἀπιστίᾳ, καὶ πρὸς τὰς αὐγὰς τῆς ἀληθείας ἐθελοκᾶκως ἀδελποῦντες, ἔμελλον τυφλώτειν ἀπὸ Θεοῦ, τὸ ἰδίως ἐμφαντικὸν αὐτῶν παρεῖς ὄνομα ὁ λόγος, τὸ κοινὸν τῶν ἐσομένων ὑπεσημῆνα το φιλτρον. Εἰ δὲ πλείστην περὶ αὐτοῦ τὴν οἰκειότητα πρὸς τὸν Δημιουργὸν σημαίνειν ὀρώμεν, τὸ, *Λαὸς Κυρίου*, καὶ, *Αὐτὸς σώζει τὸν λαὸν αὐτοῦ*· τῇ γε ἀληθείᾳ ἦν, καὶ περὶ τούτου τὸ πλέον προσῆν· ἀλλ' ἐπεὶ ἐκὼν ἑαυτὸν τῆς ἐγγύτητος ἀποσπάσας, καὶ παραλόγως τῆς σωτηρίας ἀποτηδῆσας, μακρὰν τοῦ καλοῦντος ἀπεπλανήθη, τοὺς δι' ὁράσεως τοῦ νοῦ οἰκειωθήσεσθαι μέλλοντας, ὡς ἔσονται διεσήμενε. Καὶ οὐχί, Πᾶς ὁ οἶκος Ἰσραὴλ, ἔφησε· ἀλλὰ, *Πᾶς οἶκος*· τῇ ἀφαιρέσει τοῦ ἄρθρου, τὴν τῶν ἐπιγινωμένων προσθήκην βεβαιουμένην.

Τῶν μὲν οὕτως ἐχόντων, οὐδὲν τοῦ ἱερέως ἀπεκρύβη τῶν τοιούτων. Τὸ μέλλον οὖν παρὰ τοῦ

A Mariam omnis domus Israel. Præclarum sane sermonem, ut qui rei probe conveniat; quique futurum certo exponat. Quid ergo innuit, quod ita dictum est? Nihil, inquit, ingentis ejus gaudii exors mansit: nihil fuit in rebus, quod non communis exultationis particeps fuerit: universa, suam prævie osculabantur salutem. Non magnifica illa Virginis mysteria, sed futurarum designatio rerum; quin et earum per eam, potentia ac virtute velut exhibitio, in hoc beneficii causa gaudium cessarunt.

Quomodo enim novo hoc spectaculo vulnerati non essent? Quomodo illa, quam oculis spectabant, pulchritudine non fuissent allecti; cum adolescentulam corpore viderent, ea quæ sunt corporis prætergressam: cum puellam, coætaneorum effugisse consuetudinem: cum virginem, a naturæ inquinamenti exemptam: partem generis, angelorum sociam: imbecillitatis speciem, fortitudinis omne superasse speciem: intra sancta sanctorum proprium tripudiare ornamentum: in adytis ac sacris penetralibus morantem eam, quæ arcanorum declaratio foret.

Vide autem prophetiæ certitudinem: Vide ut accurata nitatur, ac firma veritate: qua verborum expressione, rem declaraverit. Non enim tantum populum indicavit; sed et Israelis adjecta appellatione, eorum qui per agnitionem ac fidem ei essent accessuri, designavit dilectionem. Fere enim Scriptura sacra, cum Hebræorum gentem significare velit, populum duntaxat appellat; uti est illud: *Lætami, gentes, cum plebe ejus*⁵⁶. Et: *Populus meus*, inquit, *non intellexit*⁵⁷; cum autem tum Hebræorum gentem, tum verum fidelium populum designare propositum sit, Israelis id appellatione ostendit: hoc palam confirmante eo nomine, mentem omnem videntium Denim Israellem esse ac appellari. Quia ergo Judæi, velut quibusdam obnubentibus tenebris, infidelitatis nubilo obducti, adversumque veritatis fulgores ultro delinquentes, a Deo cæcutire debebant, eorum Scriptura peculiariter gentile nomen omitens, eorum qui futuri essent, impensioris amoris affectum communem designavit. Sin maximam quandam ejus ad Creatorem necessitudinem, ea loquendæ forma significari videamus, qua dictum sit. *Populus Domini*⁵⁸. Et, *Ipse salvum faciet populum suum*⁵⁹. Sic enimvero reipsa erat, ejusque Deus præcipuam curam agebat: at quia sua ille voluntate: ab ea se affinitate avellens, alienæque a ratione a salute resiliens, procul aberravit a vocante, idcirco significavit ut habituri essent, qui a mentis visione conciliari habebant, ac Deo necessitudine jungi. Nec vero dixit: Illa omnis Israelis ablatione eorum qui accessuri essent auctarium

Cum hæc itaque sic haberent, nihil eorum latebat sacerdotem. Quod ergo foret, sancti Spiritus

⁵⁶ Rom. xv. 10: ⁵⁷ Isa. i, 3. ⁵⁸ Deut. xiv, 21. ⁵⁹ Matth. i, 21.

Illustratione doctus, multa veneratione plenam gratia puellam prosequabatur. Nec enim fieri poterat, ut ne merito maiora salute per eam futura arbitrareretur. Nam primum quidem, excellenti virtute mores, ac formam considerabat: Tum vero, angelorum illud ministerium diligentius pensabat, grande aliquid Virgini indicans, nec in eo sistens quod cernebatur, sed mirabilis aliquid quam ipsum erat, subobscurè significans. Angeli namque ad eam accessus ac mora, Gabrielis subindicabat adventum; partim qua Deus prævire rei declarabat; partim, qua Virginem assuefaciebat. Is porro qui inferebatur cibis, ipsum panem vitæ, specie exhibebat; haud obscuram judicantibus similitudinem habens, quanquam eos inter plurimum referebat. Ut enim illius ignotus apparatus molis, ac quo Deus produceret, sic et incarnationis Verbi, occulta est ratio, ac causa mysterii. Ac quidem intemperata Virgo escam illam tenens, divinorum munerum cumulo augebatur; sed et qui hujus efficiuntur participes, sancti Spiritus donis replentur. Cæterum esca illa, a peccatorum labe minime emundavit: neque enim eam percipiens illis subjecta erat, cum plane munda esset, nec ulla purgatione egeret: hic autem, gratiæ impertitione, peccatorum quoque abstersio accedit.

His igitur Zacharias in stuporem actus, qui non supra modum admiraretur? Qua non honoris excellentia, plenam gratia Mariam prosequeretur? Quid non cogitare ac præstare vellet, ut quidquid mundus gloriosum habet, illi tribueret? Quid enim ejus non humanos palam excedebat modos? Quid non eorum, quæ vel minima habebat, magnorum quoque præclara quæque vincebat? Nam etiam quæ ejus exigua videbantur, illi liquido præstabant, quæ in humanis, eximia quædam, ac maiora comparatione noscuntur. Vide enim ut cum necdum infantie terminos excessisset, ab iis quæ infantie videntur, longe aliena esset. Templo namque oblata, atque a parentibus sejuncta, nihil cogentis naturæ violentiam sensit; nec illa a parentibus secretionē, immotum illum animi sensum quidquam remisit: nec post eos imperturbatum oculum diducens, intus animo cominota est; quanquam fere adhuc maternis uberibus hæreret, ac eis affixa esset: quod plane merito admirationem habeat, animoque illo innoxio, ac ab omni immuni peccato, dignum existat.

Sic enim universi homines comparati sumus, ut vi quadam ipso parentes ac cognatos trahamur: cumque iniquitatem sæpe ab iis abstrahant, nihil tamē eorum, per naturam unita separare possit: atque id maxime, ubi paterne conjunctos devincit affectio; quam, nec timores perterreant; nec voluptates, suffunduntur: quin eodem modo illæsus perseverans naturalis amor, nihil corporibus loco sejunctis una ipse secatur ac dividitur. Quamobrem ut vi infantem a materno sinu avulseris, habitu ipso ac voce injuriam inluciat, manusque in parentem

Πνεύματος διδασκόμενος, πολὺ τὸ σέβας τῇ κεχαριτωμένῃ ἀπένευμε. Καὶ γὰρ οὐδὲ οἷόν τε ἦν αὐτῇ μὴ κατ' αἰτίαν μείζονα σωτηρίας ἡγείσθαι τὰ δι' αὐτῆς ἐσεῖσθαι μέλλοντα. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐσκόπει τὸ ὑπὲρ ἀρετῆς αὐτῆς ἥθος καὶ κάλλος. Ἐπειτα τὴν τοῦ ἀγγέλου κατενέει λειτουργίαν, μέγα τι ταύτῃ μνηύουσιν· καὶ οὐ μέχρι τοῦτου τὸ βλέπωμενον ἰστώσαν, ἀλλ' ἕτερον παραδοξότερον ὅπερ ἦν [leg. ἡπερ ἦν] ὑπαινιττομένην. Καὶ γὰρ ἡ τοῦ ἀγγέλου πρὸς ταύτην διατριβὴ τὴν τοῦ Γαβριὴλ ὑπέφαινε παρουσίαν· τοῦτο μὲν, προδηλοῦντος τοῦ Θεοῦ· τοῦτο δὲ, καὶ τὴν Παρθένον ἐθίζοντος. Ἡ δὲ κομιζομένη τροφὴ τὸν ἄρτον αὐτὴν τῆς ζωῆς εἰκονίζεν· εὐδιάγνωστον ἔχουσα τοῖς κρίνουσι τὴν ὁμοιότητα, καὶ τῷ μεγίστῳ διαφέρει. Ὅσπερ γὰρ ἐκείνης ἀγνοεῖται παρασκευῆς τρόπος, καὶ ὃ Θεὸς παρήχεται· οὕτως καὶ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως ἀποκρύπτεται λόγος, καὶ αἰτία τοῦ μυστηρίου. Κάκεινῃ μὲν ἡ ἀμείαντος κατέχουσα Παρθένος, τῶν θεῶν χαρίτων κατεμπλουτίετο· καὶ ταύτης δὲ οἱ ἐν μαθεῖν γινόμενοι, τῶν δωρεῶν κατεμφοροῦνται τοῦ Πνεύματος. Ἀλλ' ἐκείνῃ μὲν ἀμαρτημάτων κάθαρσιν οὐκ ἐνήργησεν ἡ τροφή· οὐδὲ γὰρ τοῖσι ἡ μεταλαμβάνουσα ὑπέκειτο, καθαρὰ τε εἶσα, καὶ ῥύψεως ἀπάσης· ἀνευδής· ἐνταῦθα δὲ, τῇ τῶν χαρίτων ἐπιδόσει, καὶ ἀφαίρεσις τούτων προσγίνεται.

Τούτοις γοῦν καταπληττόμενος ὁ Ζαχαρίας, πῶς οὐκ ἂν ὑπερηγάσθη; Τίνος δὲ τιμῆς ὑπερβολὴν οὐκ ἂν ἀπένευμε τῇ κεχαριτωμένῃ Μαρίᾳ; Τί οὐκ ἂν ἐδουλήθη διανοηθῆσθαι ἡ πρᾶξι, ἵνα τὸ ἐδοξασμένον ἅπαν ἀφοσιώσθαι ταύτῃ; Τί γὰρ τῶν ἑαυτῆς οὐχ ὑπεραίρον ἐδείκνυτο τὰ ἀνθρώπινα; Τί τῶν ταύτης σμικροτάτων, οὐ τὰ τῶν μεγάλων ἐξῆρε πλεονεκτήματα; Καὶ γὰρ τὸ δοκοῦν αὐτῆς ἔλειπτον εἶναι, μείζον τῶν παρ' ἡμῖν ἀσ-γχιρίτων γνωρίζεται. Ὅρα γὰρ πῶς τῶν τῆς νηπιότητος μὴ διασπείσας, τῶν ταύτης ἡθῶν ἀλλοτριωθῇ. Τῷ γὰρ ναψ̄ προσ-αχθεῖσα, καὶ τῶν τεκόντων διαζευχθεῖσα, οἷδεν τῶν τῆς φυσικῆς τυραννίδος ἐπαθε βίαιον· οὐδὲ τῷ χωρισμῷ τῶν τεκόντων, τὸ ἀτρεπτον ἐκεῖνο τῆς ψυχῆς καθυψῆκε φρόνημα· οὐδὲ κατόπιν αὐτῶν τὸ ἀθόλωτον ὄρμα διάρασα, ἐνδον τῷ λογισμῷ συνεκινήθη· ἔτι μικροῦ δεῖν τῆς μητρικῆς θηλῆς ἐχομένη, καὶ προσφυομένη· ὃ καὶ θαύματος ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ἄξιον, ἀναμαρτήτου διανοίας ἐκείνης ἐπάξιον.

Πεφύκαμεν γὰρ πάντες ἄνθρωποι πρὸς τὸ συγγενὲς καθέλκεσθαι· καὶ μυρία πολλάκις τοῦτου διασπώντων, οὐδὲν αὐτῶν τὰ φυσικῶς ἠνωβλένα διεσπείσας· καὶ μάλιστα ὅπῃ ἂν πατρικῶς ἢ σχέσις συνδεόμενοι τύχοι· ἦν φόβος μὲν αὐτῶν καταπληττούσιν· ἡδοναὶ οὐχ ὑποκλείπουσιν· ἀνεπηρέαστος δὲ ἡ στοργὴ ὡσαύτως διαμένουσα, τῇ τοῦ σώματος οὐ συν-αποτέμνεται διασπείσει. Ἀποσταθὲν τοίνυν βίη τῶν μητρικῶν ἀγκαλῶν νήπιον, αὐτῷ τῷ σχήματι καὶ τῇ φωνῇ τὴν ἀδικίαν ἐπαμβοᾶται· τὰς χεῖρας μὲν πρὸς τὴν τεκοῦσαν ἐπανατείνον· ἐλεεινὸν δὲ καὶ

πλήρες θαυρύων συνεχῶς τὸ ὄμμα διαίρων· καὶ σὺν κλαυθμῷ γοεῖν τὴν φωνὴν ἐκπέμπον, καὶ τὴν τεκοῦσαν ἀνακαλοῦμενον, τὸ πάθος δημοσιεύει· ὁ δὲός ἀπειλῶν οὐ κατεσίγησεν· οὐδὲ τῶν πολυτρίμων ἀντις διδόμενα [*leg.* διδόμενος] τὰ κάλλιστα κατεμαλάκισεν· ἀεὶ δὲ τοῦ ζητουμένου ἐχόμενον, πρὸς οὐδὲν τῶν προτεινομένων ἐπιστρέφεται· ἐν εἰδῶς τῶν συνεχόντων ἀνιερῶν φάρμακον, τὸ αὖθις τοῖς μητρῷοις ἐπιφυῆναι σπλάγχχοις. Αὕτη δὲ οὖν ἡ καθαρὰ παντὸς ἡθους καὶ πάθους ἀνθρωπίνου, ἀνάλωτος οὖσα τοῦτοις, καὶ ὑψηλότερα τῆς ἀνάγκης τῆς φύσεως, οὐδενὶ τούτων τῆς ἡδονῆς ἀπειραστόν νοῦν ὑπεκλάττει· καίτοι τῆς διαστάσεως χρονίας γεγενῆμένης, οὐδὲ πρὸς ταύτην ἠνιάθη. Τίς νοῦς καθαρῶτατος πρὸς τοσαύτην ἐλήλακεν ἀπάθειαν ἐν τελειότητι, ὅταν ἐν νηπιότητι αὐτῇ ἡ πανάσπιλος ἐπεδείξατο; Ποία ψυχὴ, τίς λογισμὸς, ποία διάνοια οὕτως ἐν γῆρει τῇ τῶν καλῶν ἐκλογῇ τὸ χεῖρον ἀπεβάλετο, ὥς ἐν νεότητι αὕτη; πρὸς γὰρ τὸ ἀκρότατον τούτων ἀπήντησεν.

nectute honesta eligens, quod deterius esset abiecit, uti hæc prima juventute? Nimirum, ad horum eva-

Εἰ μὲν δὲ οὐ τοῦτου μόνον ἕνεκα ὑπερεκπλήττεσθαι συμβαίνει, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀκμῆ σώματος τὴν τῶν ἀλλων φύσιν ὑπεραίρειν τὴν καθαρότητα τῆς παναμώμου Μαρίας. Τῇ γὰρ προϋόντι τῆς ἡλικίας οὐ μέγα τοῦτο κριθεῖν τῇ μυστηρίῳ συγκαλυπτόμενον. Καὶ τί δεῖ μόνης ταύτης τὸ ἀνεπίτρετον πρὸς τοὺς οἰκείους θαυμάζειν, ὅπου ἂν καὶ τοὺς αὐτῆς γεννητορας ἐν τούτῳ μεγαλυνθέντας ὁρῶμεν; Οὐ γὰρ οὐδ' αὐτοὶ πρὸς τὴν τοῦ φιλάτου διάστασιν ἠγανάκτησαν, οὐδὲ τὰ πατρικὰ συνεκινήθησαν σπλάγχνα· οὐδὲ τῇ κέντρῳ τῆς φύσεως κατετρώθησαν, καὶ πρὸς τὴν παῖδα πάλιν ἀναστραφέντες, τῇ συνῆθει ταύτην περιεπτύξαντο πόθῳ.

Οὐ βημάτων τὸ ἡδὺ καὶ δυσάρθρωτον εἰς μνήμην ἐλθόν, τὸν λογισμὸν αὐτοῖς συνετάραξεν. Οὐ βέας καὶ διατριβῆς καὶ κάλλους ἀνατύπωσης ἐν νῷ διαχωγραφθέντα, ἅτε ἐν ἀπολαύσει πρότερον ὄντα, σφοδρότερον αὐτοὺς ἠνίασε. Καὶ γὰρ οὐ μὴ τὸ προσγεγόμενον ἀγαθόν, ὥς τὸ ἀφαιρεθὲν τὸ λυπηρὸν φέροι. Τὸ γὰρ μὴ ἐν πείρᾳ γενόμενον, ἐν ἐπιθυμίᾳ τὴν κτῆσιν ἔχει· τῷ δὲ τυχόντι ἐν ἀπολαύσει γενέσθαι, σὺν τῇ ἀποβολῇ τὸ ἀλγεινότερον προσγενεῖ· καὶ μάλιστα, ὧν ἡμῖν περὶ πολλοῦ ἡ φροντίς καθέστηκε, τούτων ἐκ περιουσίας ἡ ἀθυμία ἀπόντων προσγίνεται.

Εἰκόξ οὖν εἰ πρὸς τοῦτο ἐδυσχέρινον οἱ δίκαιοι, θάτερον αὐτῶν τῷ ἑτέρῳ τοῖωσδε προσομιλεῖν· Τί ἡ τῶν πολλῶν δεήσεων ἡμῖν συνήνεγκεν ἐπιμονή; Τί τῶν μονιμωτέρων τοῦ Θεοῦ ἐγκατέλειπε ζωρεά; Τίς ἡ τῆς ὠδίνος θησις; Τίς ἡ τῆς παιδὸς παραμυθία; Τὰ τῆς τεκνογονίας χαρίσματα, οὐκ ἐν ταῖς ὠδίσι, ἀλλ' ἐν ταῖς ἡλικίαις τὴν ἀπόλαυσιν ἔχει· πόνων τε πικράλεσις ἐν καρπῷ γίνεται, καὶ προσδοκίας ἐκπλήρωσις, καὶ διαδοχὴ τῆς τῶν ἐνεχόντων εὐλογίας

PATROL. GR. C.

A extendens, ac miserabiles oppletosque lacrymis oculos continue intentos ac apertos habens, ac cum fletu vocem lugubrem emittens, ac matrem revocans, palam dolorem prodit : quem nec minarum comperuerit timor, nec largitio ulla pulcherrimarum ac ingentis pretii rerum emollierit : quin potius ita est comparatus, ut semper quæsito hærens, ad nihil eorum se convertat, quæ demulcendo prætenduntur ; qui eorum quæ molesta afficiunt ac tenent, unicum illud remedium sciat, ut maternis rursus visceribus adhærescat. Hæc autem, ab humana omni consuetudine ac affectione munda, nihil iis tacta, ac naturæ necessitate sublimior, ita habuit, ut eorum nullo, inexpertus voluptatum animus subduceretur : ac quanquam diuturna fuit som-

B junctio, nihil tamen eam moleste tulit. Quis vel purissimus animus, adulta jam ac consummata ætate, ad tantam evasit affectionum vacuitatem, quantam hæc impolluta, ipsa infantili ostendit ? Quæ anima, quæ ratio, quæve mens sic gravi se-

ut i hæc prima juventute ? Nimirum, ad horum eva-

Mihi autem non ea tantum ratione supra modum admirari, ac stupere subit, verum etiam quod, primo ætatis flore, ac vigente corpore, ipsam incorporeorum, ac nulli concretorum materiæ, naturam, intemeratissimæ Mariæ puritas superaret. Processu namque ætatis, haud admodum magnum id videatur, obnubente mysterio. Quid vero etiam mirari oporteat, ut ea sola nihil se ad cognatos averterit ; quando et ipsius parentes ea parte gloriam adeptos conspiciamus ? Nani ne illi quidem charissimi pignoris sejunctionem molestius habuerunt : autve paternæ viscera eo commota sunt : aut illi naturæ stimulo vulnerati, rursusque ad puellam conversi, quod moris erat, eam desiderio amplectati sunt.

Nihil verborum necdum satis distinctorum dulcia balbutimenta in memoriam revocata, eorum conturbant animos : non aspectus, moræque, ac speciei informatio mente hærens, objectaque, velut eorum quorum prius compotes fuissent, gravius contristavit. Neque enim perinde molestum ut bonum non accedat, atque ut illud auferatur. Cujus D enim experimento gustum non fecimus, ejus in cupiditate possessio est : id autem quo jam potiebamur, cum amissione amplius quid ad tristitiam importat : ac maxime, iis absentibus quorum fuit impensior cura, longe nobis auctior mœstitia accedit.

Vero namque simile est, ut justis molestius tulissent, in hæc fere verba mutuum se allocuturos, Quid enimvero contulit nobis, multarum illa orationum constantia ? Quid Dei munus stabilis reliquit ? Quid partus juvit ? Quænam prolis consolatio ? Fecunditatis dona, non in partu, sed in ætatibus fructum habent : laborumque levamen congruo tempore existit, ac expectationis impletio ; eoque benedictionis parentum expectatur successio : no-

his vero quid ejusmodi ad solatium reliquum est; A quibus labor immensus, spesque obscura ac inanis cedit?

Utique par erat, ut justi talia loqueretur, ut passi fuissent humanum aliquid. Verum omnibus his superiores effecti, ac tanquam tenerent in manibus quam Deo obtulissent, nedum nulla emisissent verba, animi mœstitiam indicantia; quin etiam gratiarum actionis sermones sincere prætenderunt; ut qui fructus ejusmodi ipsi parentes essent: ut qui Deo suas consecrassent primitias: ut qui intra sancta novum virens germen intulissent.

O justorum præclare acceptam hostiam! O oblationem mundi factam redemptionis pretium! O bonam radicem ex qua optimum illud germen prodit! Quibusnam verbis Joachim et Annam dilaudem? B Quibus encomiorum floribus eorum varie coronam intertextam? Quibus cogitationibus, quod animi cogitatu omni majus est, eorum miraculum conjectem? Enimvero quid sermonum varia compositio illis conferre possit? quorum gloria ac corona, ipsum sit, quod ab eis prodit gaudium: quorum exultatique atque gloriatio, communis existat humani lætitiæ generis: quibus pretiosus mundus, omni illa pretio major Virgo, adiaceat: præclarum illud ac gloriosum diadema; lætus ille ac multi luminis splendor; micans ille, radio omni lucidior radius. Hæc sane ornatissima illis laudatio est; hæc, illis congruus decor; hæc, divitiæ inaufertibiles, in sæcula infinita uberem affluentes copiam. O eorum adeptionem, ac impleta vota! O virtutem ejusmodi fructus parentem! Plane ille ingens ac omnem superans fructum. Cum ergo illi tales essent quales ostendit sermo, quid frustra quæras degenerine proposito recessu a filia doluerint?

Ille porro, angelica vitæ ratione diuturnas moras agente in templo, affuit tempus quod mulieribus a sacris abstinendum denuntiaret; quando nihil tute silentibus Judæis, populus consilium init, ut tanquam unam ex universis eam a templo arcerent: aliene certe a ratione, nec maturo examine. Nec enim jam sanctitatis ejus miraculum occultum erat. Vere namque æstimans puto, nullas unquam naturales sordes in mundissimo ejus corpore deprehensas esse: sed omnia nova quadam ac mirabili designata ratione, uti et ejus futurum partum.

Zacharias ergo hæc intelligens, nihil ipse a se Virginem cogitavit educere; potius ratus læsæ consuetudinis populique reatum incurrere, quam conjunctione bona illius amittere. Ad hoc itaque perurgente populo, secum ille anxius hærebat, talia quædam mente agitans, ac loquens: « Quid rebus ita habentibus faciam? Quam nunc necessitatem eligam? Quem mihi præstituens finem, non temerario ausu irritabo Numen? E templone Virginem educam? Verum me terret eorum quæ arcana spectavi novitas; vehementiusque percellit adolescentulæ miraculum; ne si forte in eam peccaverim, temeritatis pœnas luam. Neque enim alius præter me

ἐλπίζεται. Ὑμῖν δὲ τί τοιοῦτον τῶν ψυχῶν ὡγούντων παρέμεινεν, οἷς ὁ πόνος ἀπειρος, καὶ ἐν ἀφανεί τῇ ἐλπίδος κεῖται;

Τοιαῦτα εἰκὸς ἦν τοὺς δικαίους λέγειν, εἴπερ τι τῶν ἀνθρωπίνων ἐπασχον. Ἀλλὰ τούτων ἀπάντων ὑπεράνω γενόμενοι, καὶ ὡς ἐν χερσὶν οὖσαν τὴν θεῶν ἀναθεῖσαν κατέχοντες, οὐ μόνον τὰ τῆς ἀθυμίας ἀπεβάλλοντο ῥήματα, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῆς εὐχαριστίας εἰλικρινῶς προέτεινον λόγους· ὡς τοιαύτης αὐτουργοὶ καρποφορίας γεγονότες· ὡς τὴν ἰδίαν ἀπαρχὴν ἀφιερῶσαντες τῷ θεῷ· ὡς ἐνδον τῶν ἁγίων τὸ νεοθαλὲς ἀναθέμενον βλάστημα.

Ὡς δικαίων ὑπερευπροσδέκτου θυσίας! Ὡς προσφορᾶς ἀντιδυτρον τοῦ κόσμου ἀναθεθείσης! Ὡς ἀγαθῆς βίτης ἀγαθώτατον ἐκφυσάσης βλαστὸν! Τίσιν Ἰωακείμ καὶ Ἄνναν ἐπαινέδω τοῖς λόγοις; Ποίοις ἐγκωμίων ἄνθεσι τὸν τούτων καταποικιλῶ στέφανον; Ποίαις ἔννοιαις τὸ ὑπὲρ ἔννοιαν αὐτῶν καταστοχάσασθαι θαῦμα; Ἀλλὰ τί τούτοις ἡ τῶν λόγων συνεισενεγκεῖν δυνήσεται ποικιλία; οἷς δόξα καὶ στέφανος, αὕτη καθέστηκεν ἡ ἐξ αὐτῶν προελθοῦσα χαρὰ· οἷς ἀγαλλίαμα καὶ ἐγκαλλώπισμα, ἡ κοινή ἐστὶ τοῦ γένους εὐφροσύνη· οἷς κόσμος τίμιος περικείται, ἡ πάσης τιμῆς ἀνωτέρα Παρθένος· τὸ λαμπρὸν καὶ περιδοξὸν διάδημα· τὸ παιδρὸν καὶ πολύφωτον ἀγλάισμα· τὸ πάτης λαμπηδόνης φωτεινότερον ἐξαίμα. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἐγκώμιον αὐτοῖς ὑπερκόσμιον· αὕτη περιδέξιος αὐτοῖς εὐπρέπεια· αὕτη πλοῦτος αὐτοῖς ἀναπαίρετος, εἰς ἀπεράντους αἰῶνας ἐκπύρευν τὴν ἀφθονίαν. Ὡς τῆς τούτων ἐπιτυχίας! Ὡς ἀρετῆς τοιαύτης τὰς ἐπικαρπίας συγκομισάσης! Μέγας ὄντως, καὶ πάσης ἐπέκεινα καρποφορίας. Τοιοῦτους τοίνυν τούτους ὄντας, οἷους ὁ λόγος ὑπέδειξε, τί δεῖ διερευνᾶν εἰ ἀγεννῶς; τὰς ψυχὰς τῷ χωρισμῷ τῆς παιδὸς ὠδυνήθησαν;

Χρονοτριβοῦσης οὖν αὐτῆς ἀγγελιοπρεπῶς ἐν τῷ ναῷ, καὶ ὁ καιρὸς ἐφέστηκεν, ὁ γυναιξὶν ἀπέχεσθαι τῶν ἁγίων παρεγγυώμενος· ὃν οὐκ ἀσφαλῶς σωπώντων τῶν Ἰουδαίων, ὁ δῆμος ὡς μίαν ἀπάντων τοῦ ἱεροῦ ταύτην ἀπείργειν συνεβούλευεν· ἀλόγως ἄρα καὶ ἀνεξετάστως. Οὐ γὰρ ἦδη τὸ ἐν ταύτῃ τοῦ ἁγιασμοῦ κρυπτόμενον παράδοξον. Ἐγὼ γὰρ οἶμαι τῇ ἀληθείᾳ κρίνων μηδένα τῶν κατὰ φύσιν ῥύσιν ἐν τῷ πανασπίλῳ σώματι ταύτης φωραθῆναι ποτε· D ἀλλὰ ξένως πάντα καινοτομηθῆναι, καθάπερ καὶ τὴν μέλλουσαν κύσιν.

Ταῦτα τοίνυν ὁ Ζαχαρίας συνείδω, τὴν τῆς Παρθένου οἰκοδον οὐκ ἐμελέτησεν ἐξοδὸν· κρεῖττον ἡγούμενος εἶναι τῷ θεῷ καὶ λαῷ προσπταῖν, ἢ τῷ χωρισμῷ ταύτης καλῶν ἀποτυγχάνειν. Πρὸς τοῦτο τοῦν κατεπείγοντος τοῦ δήμου, εἰς ἀμχανίαν οὗτος καθίστατο, τοιαῦτα ἔννοιαν καὶ φεγγόμενος· « Τί περὶ τούτων διαπράξομαι; Ποῖαν ἀνάγκην τῷ νυνὶ ἐπιλέξομαι; Πρὸς ποῖον σκοπὸν ἀπιδὼν, τὸ θεῖον μὴ παραγίω τῇ τῷμῃ; Ἐξάξω τοῦ ναοῦ τὴν Παρθένον; Ἀλλὰ φοβεῖ με τῶν ἀποβλήτων θεαμάτων τὸ ξένον· καὶ καταπλήττει με τῆς νεάνιδος τὸ θαῦμα· μήπως εἰς ταύτην διαμαρτῶν, τὴν εἰκὴν ἀποτίσω τῆς αὐθαδεῖας. Οὐ γὰρ ἄλλος τῶν ταύτης πλὴν ἐμοῦ κατετρόφησε μου

στηρίων, καὶ μᾶλλον τὸ ἀμάρτημα τοῖς εἰδόσιν, ἢ τοῖς ἀγνοοῦσι λογίζεται. Συνάξω ταύτην ἐν τῷ ἱερῷ· ἀλλὰ στασιάζει τῶν Ἰουδαίων τὸ πλῆθος, καὶ βοηθὸν τῆς οικείας γνώμης προβάλλεται τὴν παρανομίαν. Ἄγνοεῖ τοῦ πράγματος τὸν τρόπον· οὐκ οἶδε τῆς οικονομίας τὸ μυστήριον· οὐκ ἔγνω τῆς Παρθένου τὸ ὑπὲρ φύσιν καθαρῶτατον· ἀπειρὸς ἐστὶ τοῦ πανασπίλου ταύτης φρονήματος· καὶ διὰ τοῦτο, τὴν ἐντεῦθεν αὐτῆς ἐπισπεύδει ἀφίξειν. Δέον προκινδυνεύειν ταύτης, ὡς τὰ τοῦ πράγματος μεμυημένον ἐμὲ· ἐμὲ προτεθῆναι εἰς θάνατον ἥπερ ταύτην ὡς ἔτυχεν ἀποδοῦναι, καὶ κατ' ἐμαυτοῦ τὸ θεῖον παροξύναι. Ἀλλὰ δέος μὴ καὶ τούτου τυχόντος, ἀνάξια κατ' αὐτῆς ἐξοπλισθεῖεν χεῖρες, καὶ τοῦ παναμύμου προσψάσειεν σώματος, καὶ βῆε τοῦτο τοῦ ναοῦ ἐξωθήσειεν· μὴ βέβηλα στόματα ὀδριστηκοὺς ἐπὶ αὐτὴν ἀφήσει λόγους, καὶ τὸ ἀνύδριστον ἔχειν διαλοιδορήσειεν θησοῦσιμα. »

« Τίς δὲ καὶ ὑποδεξόμενος ταύτην ἀνθρώπων ; Τίς ἱκανὸς ἔσθον ταύτην τῶν οικείων εἰσάξει σκηνωμάτων ; Ποῖον οικητήριον ταύτην ἀστενοχωρήτως εἰσδέξοιτο, ἥς ὁ ὑπερβαύματος οὗτος ναὸς οὐ ῥᾶως τὴν διατριβὴν ὑποστέγει· ἥς τὸ καθαρῶτατον τεβάλλεται· ἥς τὰ μεγαλεῖα θαυμάζει· ἥς ὑπερεκπλήττεται· τὰ παράδοξα ; Ποῖαι χεῖρες ταύτη καθυπουργήσαιεν, ἥ ἐλείτουργησαν ἄγγελοι· ἦν διήτησαν ἀσώματοι ; Τίς τοσαύτην [τοῦ] ταύτης ἐνοπρίσασθαι κάλλος ἐξισχύσειεν, ἥ τὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιτέρεται ὄμμα, ἥς τῇ καθαρότητι ἐπαγάζεται, ἥς τῇ ὡραιότητι ὠραίζεται ; Τίς ἐπαξία ταύτης ὀφθίσεται τροφή, ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐνεφόρησεν, ἥν ἡ χάρις ἐνέπλησεν, καὶ ταμείον τῶν ἐνδεῶν κατεσκεύασε ; Τίνες ἀπάντων τούτων εὐρεθεῖεν ἐπάξιοι, ὅπως ἀν μὴ εὔ ἀναξίω καθυβρισθεῖη ἡ τοῦ Θεοῦ παρακαταθήκη ; »

Ταῦτα τοίνυν ὁ Ζαχαρίας διανοεῖτο, ὡς τρανότερον τὰ τῆς Παρθένου καταμθῶν μυστήρια. Καὶ ἔδει πάντως· οὕτω περὶ τούτων διανοοῦμενον ἐπαπορεῖν. Εἰ οὖν οὗτος, εἰς τοσοῦτον ἦλθε καταπλήξας θαῦμα, ἔτι τὴν ἀρχὴν τοῦ μυστηρίου μούμενος, πῶς ἂν ἡμεῖς μὴ ἐκπλαγῶμεν, τὸ τέλος τοῦτο κατέχοντες, καὶ σὺν χαρᾷ καὶ πόθῳ, τὴν δι' ἥς ἐπράχθη ἀνευφημηταίμεν ; Πῶς μὴ μεγάλῃ τῇ φωνῇ τὰ μεγαλεῖα ταύτης ἀνακηρύτταιμεν ; Πῶς μὴ λόγοις ταύτην ἐγκωμιάσσομεν· εἰ καὶ παντὸς δύναμις ἐγκωμίου πρὸς τὴν ταύτην ἐξασθενεῖ διάγνωσιν ; Καὶ τί δεῖ περὶ ἐγκωμίων ταῦτα λέγειν, ὅπου ἂν ὁ νοῦς αὐτὸς καὶ ἡ διάνοια τούτοις ἡττάται ; Ὁ γὰρ λόγος, ἀμυδροτέραν περὶ ταῦτα τὴν εὐπορίαν ἔχει. Ἄ γὰρ ὁ νοῦς πολλάκις ἐφευρίσκει, ταῦτα φράζειν οὗτος οὐκ ἐξισχύει· καὶ ἐστὶν ὁρᾶν ἔσθον μὲν, τὸ θαῦμα τῆς Παρθένου ἐπαιρόμενον· ἐξω δὲ, τῷ ἀπύρῳ κατασμίχρυνόμενον. Ἐγὼ γὰρ τοῦτο περὶ αὐτοῦ πάσχω ἀεὶ, ἀμαρτύρως τὴν λόγον εἰσδέχουμαι, οἰκῶθεν ἑαυτῷ τὸ πιστὸν πορίζομενος. Ἀλλ' οὕτω μὲν τούτων δομολογηθέντων, αὐτῇ ὡς πάντα εἰδύλα, τὴν περὶ αὐτῶν καταλείψωμεν ἐξέτασιν· καὶ μὴ τοῖς λόγοις, τοῖς νοήμασι δὲ, τὴν χάριν ἀντιμετρεῖται αἰτήσωμεν.

Ἀλλ', ὦ Θεοτόκε, τὸ ὑπερπρόθετον ὄνομα· τὸ βραχύ

ejus mysteriis oblectatus est ; magisque scientibus quam ignorantibus imputatur crimen. Num in templum recipiam ? At versa in seditionem Judaeorum multitudo, propositi animi adjutricem, iniquitatem ac scelus praetendit. Ignorat rei modum : nescit dispensationis mysterium : summam Virginis ac natura majorem puritatem non novit : nullo experimento intemeratissimum ejus sensum pernovit ; eoque urget eam hinc educi. Praestat pro ea adire periculum, ut qui rei veritatem doctus sim : ut mortis potius subeam aleam, quam ut temere illam reddam, atque in me divinum provocem Numen. Verum periculum est, ne si etiam ita fiat, sceleratæ in eam armentur manus, corpusque immaculatissimum invadant, atque vi e templo ejiciant : ne, inquam, profana ora injuriosos in eam jactent sermones, sacrumque illum ac inviolabilem thesaurum, contumelia afficiant. »

« Quis vero etiam hominum eam sit suscepturus ? Quis habeat satis, ut in sua eam tabernacula inducat ? Quod satis capax domicilium illi recipiendæ, ejus non facile admirationem vincens templum hoc moras tegit ; ejus reveretur summam munditiam ; ejus magnalia miratur ; ejus nova ac insolita sumptu stupet ? Quænam manus ei ministraverint, cui angeli ministrarunt ; cui incorporei illi corrogarunt annonam ? Quis ejus tantam pulchritudinem obtueri valebit, quæ Dei ipsum oculum delectat ; ejus puritate lætatur ; ejus sibi species placet ? Quis eam ea dignus appareat, quam Dei Verbum satiavit ; quam replevit gratia, ac egentium penu locuples fecit ? Quinam his universis digni accurrant, ut ne Dei depositum indigna exceptione injuria afficiatur ? »

Hæc itaque Zacharias mente agitabat, ut qui mysteria Virginis liquidius noverat : sicque omnino agitantem addubitare necessum erat. Siquidem ergo ille, cum hactenus mysterii initium primitus doceretur, gravi adeo admiratione affectus est, qui non ipsi stupore repleamur, qui ejus teneamus finem, eamque gaudio ac desiderio laudemus, per quam illud exhibitum est ? Qui non ejus magnalia magnifica voce prædicemus ? Quidni encomiis celebremus ? quanquam omnis encomii vis imbecillior est, quam ut ea declarare possit. Ac vero, quid de laudibus hæc dicenda sint, cum mens ipsa ac intellectus illis vincatur ? Nam sermonis exilior in ejusmodi facultas est. Sæpe enim intellectu inventa ipse eloqui non valet : videasque intus animo grande ac magnificum miraculum Virginis ; extra vero, fandi inopia depressum. Quique ego id continue sentiam, nullo teste sermonem recipio, a me habens ac ex propriæ quod astruat fidem. Cæterum his ita palam habentibus, ipsam Virgini velut omnium gnaræ, ut ea ipsa exquirat, relinquamus : nec ipsam verbis, sed sensus animi gratiam rependere poscimus.

Sed, o Deipara, supra modum desiderabile no-

men; ne eorum, quæ dicta sunt, exiguitatem contemnens, ut quod impensoris voluntatis existant, quanquam exiliori prodierunt dicendi facultate; ea suscipe, nihilque repellas; subindeque dicendis copiam sermonis concilians, ne orationes quoque nostras rejicias. Siste suffragiis tuis commota in populum tuum bella. Vindica potenti tua virtute, gregem in te confidentem. Nullum auxilio tuo firmius trophæum opponimus. Unicum est, quod illo fortius sperandum habemus; nempe tui Filii potentia; quin et ejus ipsius beneficium, acceptum tibi referimus. Cum enim jugiter eum offendamus, despicibiles manemus, indigni existentes, quorum ille curam agat. Tu itaque mediatrix accedens, illi nos reconcilias, tanquam ejus imitatione benignior existens. Inflectis immensam ejus clementiam in miserationem nostram: pervigil intercedis pro nobis. Plane enim congruum hoc, tum ejus clementiæ tum tuæ protectioni. Idcirco te, nostri primitias generis assumpsit. Ut per te nostra, dispensatione gereret, humanæ se naturæ obnoxium fecit. Eramus nos rei poenæ a transgressione; reus et ipse dispensationis, quæ clemens humano consuleret generi, factus est. Per duo maxima hæc gratiam efflagitamus; per assumptam ex te carnem; perque te, quæ ex nobis primitiarum loco ei oblata es. Congrua ratione nixa oratio, bona expectatio, certa firmaque spes. Tametsi enim innumerabilis peccatorum cumulus adversatur atque oppugnat, divinæque munera clementiæ prohibet: verum nulla tanta est delictorum multitudo, ut ejus bonitatem possit evincere. Scimus ut natura nostra caduca ac labilis sit; novimus ejus indignitatis exsuperantiam; non ignoramus immensa delicta nostra: eamque ob rem te mediatricem prætendimus.

Vides, universam Christiani populi spem ex te pendentem? Fac ergo potentia tua, ut bene illi ac prospere cedat. Nullum aliud perfugium habet a malis occupantibus, excepto dumtaxat inexpugnabili illo tuo auxilio. Qui rerum summa potiuntur, suam tibi spem addiderunt: te opponunt, armorum universorum loco: scutum te ac loricam circumposita habent: coronam te gloriæ circumquaque gestant: sui te imperii posuerunt vallum: tibi sceptrum regni crediderunt. Exsurge ergo in virtute magna in conspectu populi, tuique inimicos dissipa Filii: ut ab eorum impio furore liberati, communem lætitiā ac exultationem agamus: tuumque pariter gloriosissimum ac supra modum desiderabile nomen magnificantes, Patrem et Filium et Spiritum sanctum adoremus, in sæcula sæculorum. Amen.

A τῶν ῥηθέντων μὴ παριδοῦσα, ὡς μείζονο; μὲν ἂν προαιρέσεως, ἐλάττονος δὲ παρελθὼν δυνάμεως, δεῖξαι μὴ ἀπωθουμένη· τοῖς τε ῥηθησομένοις ἐξῆς τὴν εὐπορίαν περιποιουμένη, καὶ τὰς δεήσεις μὴ ἀποπέμψεις. Στήσον ταῖς πρεσβείαις σου τοὺς κατὰ τοῦ λαοῦ σου πολέμους· ἐπάμουν τῇ κραταίᾳ σου δυνάμει, τῇ εἰς σὲ πεποιθειῖα πόλιν. Οὐδὲν τῆς σῆς βοήθειας ὑχυρότατον προβαλλόμεθα τρόπαιον. Ἐν ἡμῖν κραταιότερον ταύτης, ἢ τοῦ Υἱοῦ σου ἐλπίζεται δυναστεία· μάλλον δὲ καὶ ταύτης σοι λογιζόμεθα τὴν χάριν· ἡμῶν γὰρ αὐτῷ προσκρουόντων αἰεὶ, ἀπερίοπτοι διακείμενοι, ἀνάξιοι τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας ὄντες. Σὺ γοῦν μεσιτεύουσα καταλλάττεις ἡμᾶς, ὡς μιμῆσαι αὐτοῦ φιλάγαθος οὖσα. Κάμπτεται πρὸς ἡμέτερον οἶκτον τὴν ἀπειρον αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν· ἀγρυπνον ὑπὲρ ἡμῶν τὴν πρεσβείαν ποιῇ. Καὶ γὰρ ἄξιον τοῦτο τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας, καὶ τῆς σῆς προστασίας. Διὰ τοῦτο, σε τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀπαρχὴν εἰληφὲ γένους. Ἵνα τὰ ἡμέτερα διὰ σοῦ οἰκονομήσῃ, ὑπέγραψεν ἑαυτὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ παρεσκεύασε φύσει. Ὑφειλομεν ἡμεῖς τὴν ἐκ παραδόσεως τιμωρίαν· ἀντὶφείλεν ἐκεῖνος τὴν τῆς φιλανθρωπίας οἰκονομίαν. Ὑπὲρ δύο μεγίστων τούτων τὴν χάριν ἐξαίτουμέθα· ὑπὲρ τῆς ἐκ σοῦ προσληφθείσης αὐτῷ σαρκὸς, καὶ ὑπὲρ σοῦ, τῆς ἐξ ἡμῶν ἀνατεθείσης αὐτῷ ἀπαρχῆς. Εὐλογος ἡ αἰτήσις· καλὴ ἡ προσδοκία· ἀδιάφευτος ἡ ἐλπίς. Εἰ γὰρ καὶ ὁ τῶν ἁμαρτημάτων ἐσμός ἀντιπράττει καὶ πελεμεῖ, καὶ διεργεῖ τὰ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας εὐεργετήματα· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἐστὶ τοιοῦτον πταισμάτων πλήθος, ὃ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα ἐκνικῆσαι ἰσχύσειεν. Οἰδαμεν τὸ τῆς ἡμετέρας φύσεως ὀλισθηρόν· οἰδαμεν τὸ καθ' ὑπερβολὴν ταύτης ἀνάξιον· οὐκ ἀγνοοῦμεν τὸ τῶν ἡμετέρων πταισμάτων ἀπειρον· καὶ διὰ τοῦτο, σὲ μεσίτην προβαλλόμεθα.

C Ὅρξ· πᾶσαν τοῦ ἐπινύμου λαοῦ τοῦ Υἱοῦ σου ἀνῆρτημένην εἰς σὲ τὴν ἐλπίδα; Δὸς οὖν ἐπ' ἀγαθοῖς ταύτην ἐκθῆναι τῇ σῇ δυνάμει. Οὐκ ἐστὶν ἄλλη τούτῳ καταφυγὴ τῶν συνεχόντων δεινῶν, πλὴν τῆς σῆς ἀπολορηκτοῦ συμμαχίας. Εἰς σὲ οἱ τούτου κρατοῦντες, τὰ τῆς οἰκείας ἐξῆψαν προσδοκίας. Σὲ ἀντὶ πάντων ὅπλων προβάλλονται. Σὲ θυρεὸν καὶ θώρακα περιέκινται· σὲ στέφανον καυχῆσεως περιφέρονται· σὲ τῆς οἰκείας βασιλείας ὀχύρωμα ἔθεντο· σοὶ τὰ σκῆπτρα τοῦ κράτους ἐνεχείρισαν. Ἀνάστηθι τοίνυν ἐν δυναστείᾳ μεγάλη πρὸ προσώπου τοῦ λαοῦ, καὶ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Υἱοῦ σου διασκόρπισον· Ἵνα τῆς ἀθέου τούτων ἀπαλλαγέντες μανίας, κοινὴν εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίαν κροτήσωμεν· τὸ σὸν τε πανένδοξον καὶ ὑπερπύθονον δοῖμα μεγαλύνοντες, τὸν Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα προσκυνῶμεν· ὅτι αὐτῇ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λόγος εἰς τὸ : « Εἰστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ Μήτηρ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς Μητρὸς αὐτοῦ » καὶ εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ Παρασκευῇ.

Πρὸς ὑψηλοτάτην ἡμῖν ἀναδραμῶν ὁ λόγος περι-
ωπὴν, γεγωνοτέρᾳ σάλπιγγος ἤχη, πρὸς ἑαυτὸν τὴν
ἅπασαν συγκαλεῖται κτίσιν. Τῷ γὰρ ἀναδάντι πρὸς
ὑψὺς τοῦ σταυροῦ συναναβᾷ, τῆς οἰκείας μὲν ἐπ-
ελάθετο ταπεινώτητος· τῷ μετεώρῳ δὲ συνεπαρθεῖς
τῶν πραγμάτων, λαμπρὰν καὶ ἐξάκουστον τὴν βοήν
ἐπαφίησι. Τί γὰρ ὑψηλότερον ἢ φαιδρότερον τοῦ
παρόντος ἂν ἡμῖν ὀφείλῃ μυστηρίου, δι' οὗ τῶν
κατωτάτων μὲν καὶ σκοτεινῶν τοῦ ἔξω μυκῶν ἀνθρω-
πάγημεν, πρὸς οὐράνιον δὲ καὶ ἀείψωτον μετεκτίσθη-
μεν ἑστίαν· δι' οὗ τὸ κατηφές τῆς ἀμαρτίας· ἀποθέ-
μενοι περιχύματα, τὴν φωτεινὴν τῆς υἱοθεσίας
ἡμφιασάμεθα ἑτολήν· Διὰ καταδίκης γὰρ ἡμῖν ἡ
ἐλευθερία παρεγένετο· διὰ παθῶν, ἡ ἀπάθεια. Διὰ
θανάτου, πρὸς ζωὴν αἰώνιον, οἱ ταῖς σιδηραῖς τοῦ
θανάτου κατεχόμενοι φρουραῖς, μετεκομίσθημεν.
Οὕτω λαμπρὰ μὲν ἡμῖν, καὶ τῆς ἀνωτάτω σεμνότη-
τος τὰ παρόντα, φοβερά δὲ καὶ φοβερά τοῖς δεδρα-
κόσιν Ἰουδαίῳς καθίστηκεν. Ἐκεῖνοις, κατηφῇ·
ἡμῖν, περιφανῇ· ἐκεῖνοις, τῆς θεοκτονίας ἀντέστι-
σις· ἡμῖν, τῆς θεογνωσίας ἀπόλαυσις· ἐκεῖνοις,
πένθος· ἡμῖν, ἀγαλλίασις· ἐκεῖνων ἡ μίαιφονία,
ἡμῶν ἡ εὐεργεσία. Ἀπειναντίας τῇ ἡμῶν εὐφροσύνῃ
διάκεινται. Τάνακτα γὰρ εἰς τὸν παραγενόμενον
ἐτόλμησαν Σωτῆρα. Ἐκεῖνοι ἀπώσαντο· ἡμεῖς ὑπε-
εδέξαμεθα· ἐκεῖνοι ἐξω τοῦ ἀμπελῶνος τὸν κληρονό-
μον ἐκβαλόντες, ἀπέκτειναν· ἡμεῖς δὲ ἔνδον τῆς
Ἐκκλησίας τὸν εὐεργέτην λαβόντες, ζωοποιούμεθα·
ἐκεῖνοι σταυρὸν, ἡμεῖς τὴν διὰ σταυροῦ σωτηρίαν·
ἐκεῖνοι λόγχην καὶ ἦλος, ἡμεῖς τὴν δι' αὐτῶν ἀνα-
κύτταν ἀθανασία.

Ἄλλὰ με τὸ γλυκυτάτον τοῦ πάθους σου βέλο;
εἰσὶν, τὴν ὄντως ἰδίαν ἐπαφίησι, Δέσποτα, βολὴν·
καὶ σου τῷ τῆς οἰκονομίας ἀπορρήτῳ θελγόμενος,
τῇ ἀπαθεί σου διὰ πάθος σφοδρότερον ἀγάπῃ τι-
τρώσκομαι. Ἄλλὰ γὰρ οὐχ ὅσα τέ ἐστι τῇ πρὸς ἡμᾶς
ἀντιπρατεοῦναι σου φιλίᾳ, εἰ καὶ πρὸς τὸ διαπυρό-
τερόν τε καὶ ἀκατάσχετον ἀναφθείη. Οὐ γὰρ φύσεως
ζέσις τις φλογώδης, καὶ πατρικῆς φιλίας ἑξαφίς,
οὕτως ὑπὲρ τῶν φιλουμένων ἐκγόνων, σὲ, τὸν πα-
τερικῶς ἡμᾶς φιλοῦντα, διατεθῆναι κατηνάρκασε,
καὶ μέγρι τοσαύτης κατεῖναι ταπεινότητος· τοιού-
τοις, ἀνυπευθύνως μὲν, διὰ δὲ μόνην τῶν ποθουμέ-
νων στοργὴν, ὑποκύψαι πάθεισιν. Ὡς ἀγαθότητος
Δεσπότης! Ὁ τὰ πάντα κατοπτέων ἐπιβουλεύεται
Θεός ὁ τῷ Πατρὶ σύνθρονος Υἱός, ὑπὸ καταδίκων

*Oratio in illud : « Stabant autem juxta crucem Jesu Mater ejus, et soror Matris ejus ; » atque in sepul-
turam divini corporis Domini nostri Jesu Christi, sancta ac magna die Parasceves (53).*

Altissimam noster nobis sermo conscendens spe-
culam, clangenti tuba penetrabiliore sono creaturam
omnem ad se convocat. Pari enim gressu cum eo
ascendens, qui crucis altitudinem conscendit, suam
ipsius oblitus humilitatem, tanta rerum sublimitate
sublimis ipse, magnificum ac clare auribus insonan-
tem clamorem mittit. Quid enim praesenti nobis
mysterio sublimius videatur, aut illustrius; quo, ab
infimis ac tenebrososis inferni penetralibus erepti,
ad caelestem ac perpetua luce splendidam mansio-
nem translati sumus; quo tristi peccati velamine
posito, lucidam adoptionis indumentis stolam? Nobis
quippe parta libertas ex condemnatione accessit;
ex passionibus passionum vacuitas. Per mortem,
qui ferreis mortis carceribus tenebamur, ad aeter-
nam vitam transmissi sumus. Sic dei praesentis sa-
cramenta nobis splendida sunt, ac suprema quadam
majestate plena; Judaeis autem qui patrarunt, tre-
menda ac horrenda. Illis moesta sunt, nobis prae-
clara: illis Deicidii punitio, nobis scientiae Dei con-
secutio; illis luctus, nobis exultatio. Illorum est
caedes, nostrum beneficium. Secus eorum res ac
nostrae habent; nam et ea praesumpserunt adversus
Salvatorem, cum advenisset, quae secus haberent.
Illi repulerunt, nos suscepimus: illi haereditatem extra
vineam ejectum interfecerunt, nos autem benefi-
cium intra Ecclesiam admittentes, vivificamur. Ha-
bent illi crucem, nos partem per crucem salutem: illi
lanceam et clavos, nos eam, quae per illa mana-
vit, immortalitatem.

Enimvero animum pervadens dulcissimum tuae
passionis telum, propriam revera, Domine, plagam
immittit: ac mulcente tua illa arcana dispensa-
tione, vacua passione tua per passionem dilectione,
vehementius vulneror. Nequit tamen illa cum tua
in nos amicitia ullo modo conferri, vel si in sum-
mum quemdam fervorem ac impotentem æstum
evaserit. Hæc enim uti flammeus naturæ ardor, ac
paterni amoris accensio, sic te, paterno in nos
amore habentem, in filios quos amares, habere
compulsi, atque ad tantam humilitatem defecit:
fecit, inquam, ut quanquam immeritus, solo ex pa-
ternis visceribus desideratorum affectu, tantis te
doloribus ac tormentis subjiceret. O Domini boni-
tatem! Deus qui omnia contuetur, insidias sustinet:

(53) Videri possit hæc oratio aliis Georgii in
Mariam multis partibus potior, quo jam non li-
brum apocryphum, sed evangelica ipsa verba,
accuratissimus laudator in eam enarrat. Ut quis
autem adjiciat animum, viderit Metaphrastem ac
Nicephorum, pleraque ex ea mutatos, siqua
egregia in Mariæ illam constantiam in cruce, no-
numentis consignata habeant. Potuit devotissimus

Mariæ Georgius argumentum hoc in Mariam magna
ipsa Parasceve peculiariter exponere, vel quia de-
ceret in templo Mariæ sacro, vel quia ad vespem,
ac quando peractis quæ spectabant ad Dominicam
ipsam recolendam passionem, fidelis populus ejus
jam luctum recolebat. Recolunt plures nostrum,
altera die Parasceves anterioris hebdomadæ.

æquali Patri sessione sublimis Filius, a reis hominibus carne damnatur. Rex ille cœlestium virtutum, reus agitur; quique invisibili manu creaturam universam continet, manu scelestissima cœditur: is, quem angelorum millia laudibus celebrant, ludibria ac injurias sustinet; quique gratiarum corona ornat hominem, spinea corona caput cingitur. Verberatur, qui naturæ sanat vulnera: nudatur corpore, qui deitate lumen induit sicut vestimentum⁶⁰; qui, inquam, nostram ex transgressione nuditatem tollit, ac tenebrosam indumentum splendidibus nobis tunicis commutavit. In cruce suspenditur, qui excelsa cœlorum fabricatus est. Qui sedet super solium excelsum et elevatum⁶¹, clavis configitur: qui, inquam, fundavit terram super nihilum⁶², qui inconcussa ei fundamenta suum ipsius fixit præceptum. Felle et aceto potatur, qui jugem aquarum naturam produxit. Lancea latus vulneratur, qui nostra curat vulnera; quique adnatarum nobis ex peccato cicatricum depastionem sistit.

ὁ τὰ ἡμέτερα θεραπεύων ἔλκη· ὁ τὴν νομὴν τῶν μωλῶπων.

Verumenimvero quænam illa tua, Domine, incomparabilis sustententia, quive illi, quorum causa huc pateris? Pro malis utique hominibus, bonus ipse Dominus, humana carne moreris: pro hostilus ac inimicis, tu pacificus; pro homicidis, ipse innocens: pro scelestis interfectoribus, justus ipse judex interficeris. Pro bestiis molientibus insidias, Agnus innocens jugularis; pro immanibus judicibus, dulcissimus Dominus condemnaris. Quonam modo per hoc tempus universi dispositio suum ordinem servavit? Qui non elementa dissoluta sunt, ac confusa omnia, impetuque ac motu incomposito in inconditam molem ac chaos coiverunt? Quomodo terra sustinuit audax facinus? Cur a sua non diffugit sede, nec sivit ut abyssus mundum totum aquis obrueret? Hæc tu, cum ligno confixus esses continuisti: ac terram quidem in chaos subsidentem erexisti; mare autem adversus eam, ac ejus incolæ furore periculum, repressisti. Sic cum cœlestia, obscuratis luminaribus, quam tuam mortem moleste ferrent, ostenderent, non permisisti ut res omnino ad interitum cederet; sic incorporeorum ministrorum indignationem, justumque furorem cohibuisti, li namque e cœlis aspectantes, ac circum Calvariae locum volitantes, verba ejusmodi adversus humanum genus inclamabant: O malas creaturas! O crudele genus, quod talia adversus Dominum suum præsumpserit! O naturam peccato addictionem, quæ furore tanto adversus Creatorem suum insanivit! Sine, Domine, ut justam eis inferamus pœnam. Sine ut innumerabilem, quæ patrarunt, scelerrum, supremam tandem luant pœnam. Vide enim ad quantam iniquitatem promoverunt. Adversum te beneficium suum cædis avidas armaverunt manus: adversum te justum, injustitiam concinnarunt: ad-

Α ἀνθρώπων καταδικάζεται σαρκί· ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανίων δυνάμεων, εὐθύνas ἀπαιτεῖται· καὶ ὁ τῆς πάσης ἀοράτῃ χειρὶ περιεδραγμένος κτίσεως, ὑπὸ μιαιωνάτης ραπίζεται χειρὸς· ὁ ὑπὸ μυριάδων εὐφημούμενος ἀγγέλων, ἐμπαιγμῶν καὶ ὕδρεων ἀνέχεται, καὶ ὁ στεφάνῳ χαρίτων κατακοσμήσας τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἀκάνθινον ἀναθεῖται στέφανον. Μαστίζεται, ὁ τὰ τῆς φύσεως ἐξιώμενος τραύματα· γυμνοῦται σωματικῶς, ὁ φῶς ὡς ἱμάτιον περιβαλλόμενος θεϊκῶς· ὁ τὴν ἐκ παραβάσεως ἡμῶν περιστέλλον γύμνωσιν, καὶ τοῦ σκοτεινοῦ τῆς ἀμαρτίας ἐνδύματος, χιτῶνας ἡμῖν φωτοειδὲς ἀντικαταλλάττομενος. Ἐπὶ σταυροῦ κρεμάται, ὁ τὰ οὐράνια τεκτονάμενος ὕψι. Ὁ ἐπὶ θρόνον ὕψιλου καὶ ἐπηρμένου καθήμενος, ἥλοις περιπίπτει· ὁ τὴν γῆν ἐπ' οὐδενὸς ἐδράσας· ὁ ἀρβυγαῖς αὐτῇ θεμελίου· τὸ οἰκεῖον πηξάμενος πρόσταγμα. Ὁ ὅς· καὶ χολὴν ποτίζεται, ὁ τὴν ἀένανον τῶν ὑδάτων παραγαγὼν φύσιν· ὁ τῶν ἡδίστων αἷτιος ποιότητων· ἡ γλυκεῖα καὶ ἀθόλωτος ἡδονή. Λόγῃ τὴν πλευρὰν διορύσσεται, διὰ τῆς ἀμαρτίας ἡμῖν προσφυνέντων ἀναστέλλον

Ἄλλὰ τίς ἡ ἀνεύκατος ἀνοχή σου, Δέσποτα, καὶ ὑπὲρ τίνων ταῦτα καταδέχῃ; Ὑπὲρ πονηρῶν ὁ ἀγαθὸς Δεσπότης ἀνθρωπίνως πύσχεις· ὑπὲρ ἔχθρῶν καὶ πολεμίων, ὁ εἰρηνοποιὸς· ὑπὲρ μισοφόνων, ὁ ἀνεύθυνος· ὑπὲρ τῶν φονευτῶν, ὁ δίκαιος φονεύς κριτῆς· ὑπὲρ ἐπιβούλων θηρίων, ὁ ἀκακος ἀμυγδὸς σφαγιάζῃ· ὑπὲρ πικρῶν δικαστῶν, ὁ γλυκύτατος κατακρίνῃ Κύριος. Πῶς ἡ τοῦ παντὸς τότε διακόσμησις τὴν οἰκίαν διετήρησε τάξιν; Πῶς οὐ διελύθη τὰ στοιχεῖα καὶ συνεχέθη τὰ πάντα, ἀτάκτῃ τε φορῇ καὶ κινήσει εἰς τὸ πλημμυρῆσαι συνεχόρησε; Πῶς ἤνεγκεν ἡ γῆ τὸ τόλμημα; Πῶς τῆς οἰκίας οὐκ ἐξέφυγεν ἔδρας, καὶ τῇ ἀβύσσῳ τὴν τοῦ παντὸς παρέχώρησεν ἐπὶ κλυσιν; Ταῦτα σὺ, ἐπὶ ξύλου καθηλωμένος κατεῖχες· καὶ τὴν μὲν γῆν εἰς χάος καταβυεμένην, ἀνῆκες· τὴν δὲ θάλασσαν κατ' αὐτῆς καὶ τῶν ἐνοικοφόνων ἐκμαίνομένην, ἀνέστειλας. Οὕτω τῶν οὐρανίων διὰ τοῦ τῶν φωστῆρων συσκοτάσμου, τὸ τοῦ πάθους ἀνύποιστον ἐνδεικνυμένων, τὸν εἰς ἅπαν οὐκ εἰσας ἀφανισμόν, οὕτω τὴν τῶν ἀσωμάτων λειτουργῶν ἀγανάκτησιν, καὶ τὸν δίκαιον ἐπεῖχε θυμόν. Καὶ γὰρ αὐτοῦ τῶν οὐρανῶν διακρύψαντες, καὶ τὸν Κρανίου περιπτάμενοι τόπον, τοιαῦτα κατέβδων τῆς ἀνθρωπότητος· Ὡς πονηρῶν χειρμάτων! Ὡς μισοφόνου γένους τοῦ τὰ τοιαῦτα κατὰ τοῦ οἰκαίου τολμήσαντος Δεσπότης! Ὡς φιλαμαρτήμονος φύσεως, τῆς οὕτω κατὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἐκμανείσης! Ἐὰν, Δέσποτα, τὴν κατ' αὐτῶν ἐξενεγκεῖν τιμωρίαν. Παραχώρει τῶν μυρίων αὐτοῦ ἀνοσιουργημάτων τὴν τελευταίαν ἀποτίσαι δίκην. Ὅρα γὰρ ποῦ προέβησαν ἀθλιότητος. Κατὰ σοῦ τοῦ εὐεργέτου τὰς μισοφόνους ὥπλισαν χεῖρας· κατὰ σοῦ τοῦ δικαίου, τὴν ἀδικίαν συνέπλεξαν· κατὰ τῆς ζωῆς τὴν θανατηφόρον ἐξήνεγκαν ψῆφον, οἱ τοῦ θανάτου ἔνοχοι· τὸ μικρὸν σύναγμα· τὸ πολυσυγὲς φύλον,

⁶⁰ Psal. ciii, 2. ⁶¹ Isa. vi, 1. ⁶² Psal. ciii, 5.

Ἀλλὰ σοὶ μὲν, ὁπὲρ τῆς αὐτῶν ἐλομένης ταῦτα σωτηρίας, ὑπεύκοντες ἡμεῖς, τῇ παντοδυνάμῳ χειρὶ κατεχόμεθα, διὸ καὶ τὴν δικαίαν ὑπεριθέμεθα δίκην· ὑμνοῦμεν δὲ καταπληττόμενοι τὴν σὴν ἀνέλκαστον ἀνοχὴν· ὅτι ὁ δίκαιος, ὁπὲρ ἀδίκων πάσχει· ἔτι ὁ δυνατὸς, ὁπὲρ ἀσθενῶν ἐχθρῶν σωματικῶς δύνῃσιν· ὅτι ὁ πάντα συνέχων, ἐν σταυρῷ κατέχη βουλῇσι. Οὕτω τοίνυν ἡ κτίσις τῷ Δεσποτικῷ ὀλοφυρομένη πάθος, τῇ τοῦ πάσχοντος κατελκετο προστάξει, ὥς μήτε κατὰ τῶν μαιψόνων ὀρμησαί, μήτε πρὸς διάλυσιν χωρῆσαι. Ἀλλὰ πρέπον ἂν εἴη, τὰ τῆς ἀνυομένης ὑποθέσεως ἀναλαβόντας, τῇ ταύτης χειραγωγίᾳ τὴ σωτήριον διανομῇσαι πάθος. Ὡς γὰρ πρὸς τὴν τοῦ ὅλης οἰκονομίας δοξολογίαν, οὕτω δὴ καὶ διὰ τοῦτου καθοδηγήσειεν. Ἐχει οὖν ἡ προηγουμένη λέξις· οὕτω·

Ἐιστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ, ἡ Μήτηρ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς Μητρὸς αὐτοῦ Μαρία, ἡ τοῦ Κλεοπᾶ, καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνῇ. Οἱ μὲν λοιποὶ θεῖοι συμπόνως εὐαγγελισταί, μακρόθεν ἐστάναι φασὶ τὰς συνελθούσας γυναῖκας, καὶ τὰ τολμώμενα θεωρεῖν· οὕτω δὲ, παρ' αὐτῇ τῷ σταυρῷ τὴν Μητέρα, καὶ τὰς δύο φησὶ παρεστηκέναι Μαρίας· καὶ τοσούτον ἐγγύτερον, ὅσῳ καὶ τῶν ἡρέμα λεγομένων ἐπατεῖν. Μὴ τις οὖν διαφωνία παρὰ τοῖς τῆς ἀληθείας κήρυξιν; Οὐδαμῶς. Πάντες μὲν γὰρ δεδιδότες οἱ γνωστοί, καὶ αἱ συνεπόμεναι γυναῖκες ἐγγίσαι μὲν οὐκ ἐτόλμων, πόρρωθεν δὲ τὰ δρώμενα κατενόουν. Ἡ δὲ μήτηρ ἐγγύτερον αἰεὶ κατακολουθοῦσα, πλησιωτέρα ἦν καὶ ἀμετακίνητος. Ἀναλόγως γὰρ τοῖς διαφλεγόμενοις αὐτῆς σπλάγχνοις, τὸ ἀνδρεῖον καὶ τολμηρὸν ἐπεδείκνυτο. Ταύτην οὖν μόνην ἐγκαρτεροῦσαν θεώμεναι, ἀνδρικωτέρα τε καὶ συμπαθεσιτέρα γνώμη, τῶν ἄλλων αἱ δύο παραχλινονταὶ γυναῖκες· τῇ τε παρουσίᾳ καὶ τῷ λόγῳ, τὰ τῆς παρηγορίας αὐτῇ προνοούμεναι. Μόνης μέντοι τῆς ἐν τῷ σταυρῷ παραστάτως τῆς Μητρὸς, ὁ θεσπέσιος οὗτος μέμνηται θεολόγος· τῆς δὲ πρὸ αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτὸν καρτερίας αὐτῆς, οὐτ' αὐτὸς, οὐθ' ἕτερος τῶν εὐαγγελιστῶν μεμνημένος τρανώτερον φαίνεται. Ἀλλὰ οἱ ἦν αἰτίαν τὴν μετὰ τὸν σταυρὸν αὐτῆς οὐκ ἐμφαίνουσιν προσεδέσαν, ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον σὺν Χριστῷ γενόμενοι καὶ αὐτοί, ὥς ἂν παράσχουσιν, ἐροῦμεν.

Ἐπεὶ οὖν πρὸς τὸ σωτήριον αὐτῇ πάθος τὸν ὕβιν ἐπειγόμενον ἔωρα, οὐδ' αὐτὴ δὴ τὸ βραχύτατον προσεκαρτέρει διατρυφήσθαι. Διὸ πικρὰ καὶ συνεπομένη, καὶ τοῦ τῶν μυστηρίων οὐκ ἀπελεφθῆ και-

A versus vitam, mortis sententiam tulerunt, qui erant rei mortis; scelesti congregatio, gens prorsus abominabilis. Tibi enimvero cedentes ipsi, qui pro eorum salute sic indigna pati volueris, omnipotenti tua tenemur manu, quamobrem etiam differimus justam vindictam: tuam vero illam incomparabilem patientiam pleni stupore laudamus; quod justus, pro iniustus moriaris; quod potens, pro imbecilli hostium turba corpore doleas; quod ipse universa continens, in cruce volens teneris. Sic itaque creatura Dominicam deplorans passionem, ipso ejus qui patiebatur inhibebatur praecepto, ut ne in homicidas impetu rueret, neve in dissolutionem cederet. Verum, operæ pretium sit, ut quod perstrinximus argumentum, resumentes, eo præduce salutarem passionem dilaudemus. Sic enim ad universæ illius dispensationis laudem præverit. Habet ergo hunc modum lectio quæ præcessit:

Stabant autem juxta crucem Jesu, Mater ejus, et soror Matris ejus Maria Cleophae, et Maria Magdalene³¹. Reliqui quidem sacri evangelistæ concorditer aiunt, mulieres quæ convenerant, a longe stetit, ac inde quæ patrarentur spectasse: hic autem, juxta ipsam crucem Matrem Jesu, ac Marias duas, stetit. Nunquid ergo aliqua discordia est, inter præcones veritatis? Absit! Omnes sane notæ, necnon mulieres quæ simul secutæ erant, præ timore non audentes propius accedere, a longe ea quæ gerebantur considerabant: Mater vero propius semper assectata, propinquior erat ac immobilis perseverabat. Pro ratione enim incensi in Filium miserantis animi affectus, fortitudinem audentisque animi constantiam ostendebat. Cum itaque solam constanter (34) perseverantem viderent, majori præ reliquis fortitudine ac compassione habentes, duæ illæ feminae, ad eam sibi accedendum putavere, quo præsentia et sermone, solatii aliquid liceret adhibere. Cæterum divinus hic Theologus, solum meminit ut mater Jesu cruci astiterit: ejus autem vel ante crucem, vel post ipsam, constantiæ ac assidue adhesionis, neque alius quicquam ex evangelistis, apertius videtur meminisse: causam vero cur ii minime referant constantem ejus post crucem assidentiam, etiam ipsi dicemus, cum ad eum locum Christo auspice devenierimus.

D

Quia ergo Filium videbat ad salutarem properantem passionem, nè ad breve quidem tempus ab eo disjungi ferebat: Quamobrem cum ubique sequeretur, nec cum celebrata sunt mysteria (35),

³¹ Joān. xii, 25.

(34) Cum itaque solam constanter. Plura habet Aubr. I. de instit. Virginis cap. vii, etc. libr. x. Epist. 82. de illa ad crucem Mariæ constantia. Uti etiam Anselm. Sermone in præsens Evangelium, « Stabant juxta crucem. »

(35) Nec cum celebrata sunt mysteria. Sunt certe hæc longe vero simillima, quæ etiam habet Metaphrastes serm. de vita et obitu S. Mariæ, uti

et quæ sequuntur de continua deinceps adhesionem Mariæ Virginis patienti Filio; quæ postrema, ut pia sint, haud tamen omnino arbitror expedita. Apparet certe difficile ut Maria sic versata sit nocte illa in Annæ et Caiphæ atrio: nisi forte cum jam mane factum esset, quando nihil dedecebat ipsam flentem cum sociabus, illic expectantem stare, ut videret finem, quo fine testantur Petrum secu-

defuit : non ita ut recubuerit cum duodecim, sed ut ejusdem cum eis lecti particeps fuerit. Ipse quidem, quoniam festinabat discipulis mysteria tradere, ac altæ humilitatis exempla præbere, solos secum duodecim fecit recumbere : matrem autem sivit habere curam mulierum quæ ministrabant, ac eis præesse, ejusque opera, suo eas convivio vicissim impertivit. Aiunt enim sacri præcones, multas fuisse quæ ministerii causa pro loci opportunitate sequerentur, quas tunc necessario in unum collegit, cum ratio celebrandi Pascha, tum temporis usus. Sic itaque, neque ab ipsa putamus abfuisse nocte, qua Filius tradebatur ad salutarem necem : quinimo affuisse, ac certamina dividendum ; seu magis, quod illa maximum haberent, in se recipientem ; dicta factaque omnia clarius aspexisse atque audisse. Discipuli quidem omnes, repente ex metu dispersi, nec ipsa perspicue satis Domini ad eos qui convenerant verba perceperunt ; Maria vero nihil verita, sequebatur pariter, universamque eorum quæ fierent considerabat veritatem. Omnino enim vincebat charissimi plignoris desiderium præsentium periculorum exsuperantem magnitudinem. Sic plane, cum in Annæ ac Caiphæ atrium convenisset, injustamque sceleratorum hominum sententiam, ac singula facinorose præsumpta, diligenter scrutans perdiscebat.

Quis enimvero enumerare sufficiat, quanta id temporis tela viscera ejus pervaserint ? Quis ejus dolores, vim omnem sermonis ac rationis superantes, sermone enarraverit ? Tametsi enim inexpugnabilis erat, ac naturæ affectionibus superior, fervens nihilominus amor quo ad desideratum habebat, exsuperansque impietas, ac fero-

tum sacri evangelistæ. At neque ut quis dicat statim allato nuntio capiti chari pignoris, se in pedes dedisse, assumptis aliquot sociabus, quibuscum certanti illi comes adesset, ut a media circiter nocte, ac horis aliquot ante lucem domo egressa sit, atque ad fores dictorum pontificum, quod unum vult Georgius, assederit, quando nec promiscui vulgi turba aberat, ac pene immensus populus, rei tantæ suspensus expectatione, isque vel addictior Domino, vel infensor ; haud absurdum videri possit, aut minus viris theologis dignum commentum. Utrum autem in triclinio alio cum devotis feminis agentem Matrem, ipsamque adeo totam illam devotam turbam, sua Domini cœna, ac mystica impertierit, missis ad eam mysteriis, ubi ipse ac discipuli concenantes sumpsisset, ut nullos asserentes dierte legi, ita nec ipse velim asserere : tametsi non video, ut ea opinio suspectior habenda esset ; admissa illa Georgii ac Metaphrastis sententia, ut sanctæ mulieres eadem illa domo, Pascha celebraverint, cum Christo : autat ; τὰ τῆς οἰκίας ἀντιφιλοφρονούντος ἐστιάζουσιν, inquit Georg. itidemque Metaphrastes ; velut, et vicem reddente pro convivio quo illæ excipere solitæ essent, aliisque ac nobilioribus epulis excipiente : quod maxime verum habuit, ut Eucharistia impertierit. Domus illa Alexandro monacho in vita, seu Encomio S. Barnabæ, est domus Mariæ matris Joannis, qui appellatus est Marcus, sita in monte Sion, in qua postmodum magna Ecclesia Sion

αὐτῆς δὲ τοῦτοι οἰκίας συµμετασχούσα. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐπειδὴ τὰ τε µυστήρια, καὶ τὰ τῆς ὑψηλοποιῶν ταπεινώσεως δαίγματα τοῖς μαθηταῖς ἠπείγετο παραδίδόναι, μόνους ἑαυτῷ τοὺς δώδεκα συνανέκλινε · τῇ δὲ τεκούσῃ, τὴν τῶν διακονουσῶν ἐπιμέλειαν τε καὶ προήγησιν παραχωρῶν γυναικῶν, δι' αὐτῆς, αὐταῖς τὰ τῆς οἰκίας ἀντιφιλοφρονεῖτο συνεστιάσεως. Πολλὰς γὰρ, φασὶν οἱ κήρυκες, τὰς τῆς κατὰ τόπον διακονίας χάριν ἀκολουθούσας, ὅς ἀναγκαίως εἰς αὐτὸν συνῆγε τότε, ὅτε τοῦ Πάσχα λόγος, καὶ ἡ τοῦ καιροῦ χρεῖα. Οὕτω τοίνυν οὐδ' αὐτῆς ἀπολελεῖσθαι αὐτὴν τῆς νυκτὸς, καθ' ἣν πρὸς τὴν σωτήριον οὐκ ἔτι παρεδίδοτο σφαγὴν ὑπονοοῦμεν · ἀλλὰ παρούσαν, καὶ τοὺς ἀγῶνας διαμεριζομένην · μᾶλλον δὲ, τὸ πολλῶν πλεόν, τούτων, ἀναδεχομένην, τὰ τε πεπραγμένα καὶ λελεγεμένα, καὶ κατιδεῖν τρανώτερον καὶ ἐξεῖπαιν [ἴσ. ἐξακοῦσιν]. Πάντες μὲν γὰρ ἄθρόον οἱ μαθηταὶ τῷ φόβῳ σκεδασθέντες, οὐδ' αὐτῆς σαφῶς τῇ πρὸς τοὺς συνεληλυθότας αὐτοῦ διαλέξει· ἀνελίθοντο · ἡ δὲ, μηδὲν ὑποπτήσσοῦσα, συνείπετό τε καὶ τὸ ἀσφαλὲς ἀπάντων κατενόει. Κατεκράτει γὰρ ὁ τοῦ φιλάτου πόθος τῆς τῶν προκειμένων κινδύνων ὑπερβολῆς. Οὕτω δὲ καὶ πρὸς τὴν Ἄννι καὶ Καϊάφᾳ συνῆλθεν αὐλὴν, τὴν τε ἀδίκον τῶν καταδικῶν κρίσιν, καὶ τῶν τολμωμένων ἑκαττον, διερευνῶσα κατεμάνθανεν.

Ἄλλὰ τίς ἀπαριθμήσειε τὰ τότε κατὰ τῶν σπλάγχων αὐτῆς χωρήσαντα βέλη ; τίς τὰς ὑπὲρ λόγον αὐτῆς ἐκδιηγῆσεται λόγῳ ὀδύνας ; Εἰ γὰρ καὶ ἀκαταγώνιστος ἦν, καὶ τῶν παθῶν ἀνωτέρα τῆς φύσεως, πλὴν γε ἡ τοῦ ποθομένου ζέσις, καὶ ἡ τῶν ἀσεδημάτων ὑπερβολή, ἥ τε τῶν τολμῶν ἀπνοία, τῆς ἀνυποστάτου λύπης αὐτῇ καθέστηκασαν αἰτίαι. Πῶς

fundata fuit : id verius, quam ut fuerit domus Joannis Evangelistæ, uti Nicephor. l. 1, c. 28, etc. l. 11, c. 1, etc. 3, tradit, sibi ipse succum faciens ex Evodio quem refert c. illo 3. Is enim solum nominat Joannis domum quem nihil cogit intelligere Evangelistam, ac Joannem Apostolum : imo dissuadet sacer textus, cum scribitur ipse Joannes cum Petro missus sub certo signo ad patremfamilias domus, velut ad ignotum hominem. Tametsi fateor non omnino rem confici hoc argumento. Nam neque paterfamilias domus Mariæ ignotus erat, vel ipsa Maria ad quam Dominus cum discipulis sæpius diverterat, et apud quam semel jam ac iterum pascha celebraverat. Maluerit ergo Dominus sub eo signo designare congruum hospitium celebrando tanto mysterio, exercens discipulorum qua obedientiam, qua fidem, seque verum prophetam ostendens, quam hominem aut domum expresse dicere, quem illi antiquum hospitem scirent. Neque si domus erat Joannis evangelistæ, ipse tamen erat paterfamilias, sed qui conductas illas ædes ab eo tenebat. Ut hoc tamen satis consonet apostolicæ illi abrenuntiationi, qua Petrus universum ait omnia reliquisse ; mihi certe non placent magnificæ illæ ædes, in Christi apostolo, nisi forte eo ejus dictæ sint, post etiam apostolatium, quia ejus fuissent antea, adhucque liber ei ad eas esset accessus ex benevolentia domini, undecunque illa contracta consisteret. Vide Augustinum tract. 119, in Joannem.

γὰρ καὶ διήρχεσε, τὸ πανάχαθον ὕδωρ καὶ Δεσπότην ὑπὸ πονηρῶν δούλων ὁρᾶν συλλαμβανόμενον, καὶ παῖδον καὶ ἀκακὸν ἄνδρα ὑπὸ θηρῶν ἀγρίων καταχόμενον· καὶ πρᾶξι μὲν αὐτὸν καὶ ἡπία προσμιλοῦντα φωνῇ, μανιώδει δὲ ἐκείνους καὶ ἀνημέρῳ βρῦχοντας τοὺς ἀνούντας, καταβοᾶν κραυγῇ; Τίς ἦν, ἀπαγομένη συνακολουθοῦσα, καὶ ἔνδον εἰσαχθέντι, καὶ κρινομένῳ προσκατερούσα τότε; Πῶς τὰς διεξόδους τῶν ἐκπορευομένων κατανοοῦσα, ἐν τοῖς ἀπάντων προσεῖχε στόμασι, τί ἂν περὶ τῶν ἀποφανθέντων ἀναγγεῖλαιεν; Ἐπεὶ δὲ πάντας ὁμοτρόπως τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον ἐκπνέοντας ἑώρα, μᾶλλον αὐτῇ τὰ τῆς ὁδῆς ἐπέβλεπεν. Οὐδὲ γὰρ παρῆν ὁ τῇ ἀληθείᾳ συνηγορήσων τότε· οὐδ' ὅστις ἂν τῆς ἀδικίας καταμεμφόμενος, καὶ τὰ τῆς ἀτοπίας ἐπιβοήσας, τὸ λυπηρὸν αὐτῇ προσεπεκουφίσεν. Ἄπαν τὸ συνέδριον, τῆς μαιφονίας ἦν· ἅπαν, τὴν ἄθεσμον ἀνέπνευε ψῆφον· οὐδεὶς δὲ τῇ δικαίᾳ προστιθέμενος κρῖσι. Καὶ γὰρ καὶ οἱ γνήσιοι μὲν ἀνεδράσαν· οἱ δὲ τὴν ἀλήθειαν, τῷ φόβῳ κατέκρυπτον· καὶ ὁ κορυφαῖος δὲ τῶν μαθητῶν καὶ φίλων, ἀπηρνεῖτο. Οὕτω μόνῃ τῇ βέβαιον τηροῦσα, καὶ τοῖς δεινοῖς ἐγκατερούσα, τοὺς ἐπεικεστέρους τῶν τοῦ δικαστηρίου διεξιόντων, ἤρετο δῆθεν, ὡς τὴν αἰτίαν μαθεῖν, καὶ τὴν περὶ τοῦ δικαίου καταδίκου ἀπόφασιν· Ἄρα τί τὸ αἴτιον, ἄνδρες, λέγουσα, τῆς τοῦ ξένου τούτου κατασχέσεως; τίς δ' ἡ κατ' αὐτοῦ συγκινηθεῖσα σκῆψις, περὶ τῆς νῦν ὡς κατάδικος κεκράτηται καὶ εὐθύνεται; τίς ἡ τοῦτον καταδικάζουσα ψῆφος; Οἷον περὶ αὐτὸν οἱ κριταὶ διατίθενται γνώμη; Τίνα τὴν κατ' αὐτοῦ ἐκφέρουσιν ἀπόφασιν; Ἔστι τις συγνώμης βουλὴ, ἣ πάντες τὴν ἀσύγνωστον ἐξηγητόχασιν ἀποτομῆαν; Τοιοῦτοις τοίνυν οὐκ ἀγεννῶς μὲν, ὡς ἂν μὴ φωραθεῖν, συμπαιθῶς δὲ διερωτῶσα ταῖς λόγους, τὴν ἔνδον ἀναπτομένην ὑπεδεῖκνυ κρατοῦσαν φλόγα· καὶ ἥ μὲν, εἰς τοῦμφανὲς ἐξεδιάζετο προβῆναι· ἥ δὲ, τῷ ἀνυπόπτῳ σχήματι βιαίως ἐπέχεν· οὐ τὸ ἐναθλεῖν ὑπὲρ τοιοῦτου παραιτουμένη· ἐν δὲ παρὰ βουλήν τι τοῦ πάσχοντος μὴ ποιεῖν παρὰυλαττομένη.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸς Πιλάτον καὶ Ἡρώδην παραπαμπομένῳ συνακολουθεῖν αὐτῇ προστῇ ἀνάγκῃ, πῶς ἔφερε περιεγόμενον αὐτὸν ὡς κακοῦργον ὁρᾶν; Ποῖα ψυχῇ διεκατέρει, νῦν μὲν δημοσίᾳ κατακρινόμενον· καὶ μαστιγούμενον βλέπειν, νῦν δὲ ὑπὸ στρατιωτῶν παρλαμβανόμενον, καὶ τὰ μυρία τῆς ἀτοπίας πάσχοντα καὶ παίζόμενον; ὅπως τὸ ζωοποιῶν ἐκείνῳ πρόσωπον, καὶ βέβηλα καταδέχτο τῶν ἀνοσιῶν ἐμπτύσματα· πῶς διήρκει θεωρεῖν τοὺς τὰ πάντα θεωμένους περικαλυπτομένους ὀφθαλμοῦς; Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, Κολαφίζεσθαι· ἐτέρους τε κατὰ τῆς κόρης, καὶ τῆς παραγίας καίοντας κεφαλῆς ἐμπαιγμῷ, τὸ, Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, προσφωνούντας. Πῶς κορυφὴν ἦν ἐσεθεν, ἦν ὡς Ἀριμωργοῦ καὶ Υἱοῦ καταφιλοῦσα, προσεχύνει, τὸν

cium hominum insania, intolerabilem ejus animo tristitiam creabant. Qui enim optimum Filium Dominumque a malignis servis comprehensum, agnumque mitem ac innocentem ab immanibus tentum bestiis videre sustineret: ac eum quidem mansueta ipsos ac leni affantem voce, amentes autem illos ferali ac crudeli clamore ac rugitu frementes? Qui animo habebat, Filium sequens cum raperetur, ac interim dum inductus sisteretur ac judicaretur, constanter manens? Quomodo egredientium transiis diligenter considerans, omnium ora observabat, num quod judicum sententia sedisset, renuntiarent. Ubi autem unanimes omnes in caedem adversus eum conspirare videret, ejus impensius augebatur dolor. Nullus enim tunc erat qui veritati patrocinaretur; nec quisquam vituperans, quam Judæi injustitiam peccabant, atque in scelus inclamans, ejus animi leniebat tristitiam. Concilium universum, in caedem ahebatur: universum iniquam spirabat sententiam: ne unus erat qui justitiæ accederet. Nam et sinceri ipsi amici aufugerant; alii autem præ metu, veritatem celabant. Quin et discipulorum ac amicorum princeps abnegaverat. Sic sola invictum animi robur servans, rebusque adeo arduis ac tristibus constanter perseverans, si quos leniores a tribunali egredientes vidisset, percontabatur, velut utique docenda crimen, quidve adversus justum reum decretum esset. Quænam, inquit, viri, causa est, ut hic peregrinus tentus fuerit? Quodnam ei impositum est crimen, cujus nunc reatu tentus est, atque in judicium actus? Quonam damnatur suffragio? Quo ad eum animo habent judices? Quam in eum proferunt sententiam? Num ullus veniæ locus? An omnes indeprecabilem rigorem ostenderunt? His itaque ac similibus percontata verbis, non mollius quidem, ut ne deprehenderetur, miserationis tamen affectu, accensam animo flammam, quæ teneretur, prodebat: ac partim quidem, compellebatur in publicum proferre, partim ut suspicionem vitaret, vi comprimebat: non velut certamen pro ejusmodi detrectaret; sed id diligenter cavens, ut ne quid præter morientis voluntatem faceret.

Quia autem necesse erat, ut etiam transmissum ad Pilatum ac Herodem assectaretur, qua ferebat mente videns circumagi ut maleficum? Quo precor animo videre poterat nunc quidem publice damnatum ac flagellis cæsum; nunc autem a militari comprehensum manu, innumeraque ab eorum malitia sustinentem opprobria? Ut, inquam, vivifica illa facies, profana reciperet scelerum hominum sputa. Qui rogo potens animi erat ut oculos omnia contuentes, velo contueretur obductos? Hoc enim illud vult: Colaphis cædi; aliosque percutientes genas, ac sanctissimum caput ludibrio acclamare: Prophetiza nobis, Christe. Quomodo caput illud quod venerationi habebat; quod velut Creatoris ac Filii caput osculans adorabat: spinea corona obcinctum ac

arundine percussus : omniue majora honore, ac desiderabilia ipsi membra, ignominiose nudata, ac ementitam purpuram induta, aspicere poterat? Hæc illi innumerabiles consciscabant mortes. Horum quodlibet, ante etiam mortem Dominicam, lethale illi vulnus infligebat : ac revera sic habebat; sua tamen patiens ipse virtute, levius faciebat.

Quis enimvero ejus viscerum depascentem flammam cogitaverit, quo tempore Filium ad spontaneam procedentem mortem, constans aspectabat? Ut, inquam, velut agnus innocens, Dei ille agnus duceretur; ut velut reus traheretur, ipse qui tollit peccatum mundi; ut leni patientia homicidarum ferret audaciam; quam leniter ad eos haberet; quam dulcissimo intueretur aspectu; quam blande alloqueretur: quam impositam humeris crucem imperturbate suscepisset. Priusquam enim Simon ille Cyrenæus iis occurreret, qui opus urgebant, docet Scriptura fuisse ei crucem impositam⁶⁶. Sic quoque mulierum quæ una comitabantur, plangebantque, lacrymæ vehementiorem ei dolorem incusserunt: haudquaquam vero illa, sed Domini lenissimus ille ad eas sermo: *Filiæ Jerusalem, nolite flere super me*⁶⁷. Quam voce hac cor Mariæ inhumaniter discerptum est! Quam totum concussum! In quam grande impotensque incendium ardoris ejus flamma erupit! Quis enim auditis verbis ejusceni dum non fuisset flexus? non cera omni evasisset mollior? non fuisset motus ad misericordiam, tametsi saxeus valde ac inflexibilis?

Postquam autem deicidæ homines venissent ad Calvariæ locum, ac sollicitè quæ ad salutarem mortem inferendam erant urgentes, crucem fixissent, ac cum vestimentis quibus indutus erat, nudassent; clavorumque immanitatem acuentes, ipsi se suppedaneum gradum ad ascendendam crucem, sanguinaria voluntate fecissent, tunc dirior in Mariam gladius adactus est; tunc doloris in eam recta ibant spicula. Quo autem modo anima non a corpore recessit? Quomodo non fuit divulsa illa ejus conjunctione? Quomodo ferre potuerunt oculi, cum suum lumen viderent conscendere crucem? Quomodo pupillæ non diffugerunt, cum intemeratas palmas parricidis sponte manibus exporrectas aspicerent? Quomodo non sunt dissolutæ compages, confixis cruci ejus niembris, qui universum continet? Proh! quomodo clavus manui infligebatur, ejus autem cordi impingebatur plaga lethalis? Quomodo dum interim singula membra perforarentur, miserabilibus animo sauciabatur. Quomodo stillabant e vulneribus guttæ sanguinis, acerbiores autem ab oculis lacrymarum rivi fluebant? Quibus oculis eum corpore suspensum aspiciebat, qui deitate lumen induit sicut vestimentum⁶⁸? Quomodo eas vestes, quas suis ipsa manibus fecisset, utque intemeratas, ac Dominico corpori quondam adhærentes

ἀκάνθινον μὲν ἀναΐουμένην στέφανον, καὶ ἄμφω δὲ μαστιγουμένην· τὰ τε ὑπέρτιμα καὶ ποθητὰ αὐτῇ μέλη, ἀτίμως μὲν ἀπογυμνούμενα, τὴν δὲ ψευδῆ πορφύραν ἀμφιεννύμενα βλέπειν ἠνείχετο; ταῦτα κατ' αὐτῆς τὰς μυρίας ἐπαφθαί σφαγὰς. Ἐκαστον καὶ πρὸ τῆς Δεσποτικῆς ἀναίρεσσεως, ἀναιρετικὸν αὐτῇ προσεπήγνυ τὸ βέλος· καὶ ἦν δηλαδὴ τοῦτο· ἐπεκουφίζετο δὲ τῇ τοῦ πάσχοντος δυνάμει.

Τίς δ' αὐτὴν τῶν σπλάγγων αὐτῆς ἐννοήσσει πύρρῳσιν, [ἦν] ἡνίκα πρὸς τὴν ἐκούσιον σφαγὴν τὸν ὕδιν χωροῦντα, διεκαρτέρει βλέπουσα; Πῶς ὡς ἄρνιον ἄκακον, ὁ τοῦ Θεοῦ ἀμνὸς ἦγετο· πῶς ὡς κατὰ κριτος, ὁ τὴν τοῦ κόσμου ἁμαρτίαν ἀφαιρούμενος εἵλετο· πῶς τὴν τῶν μαιφόνων πρῶως ἔφερε τὸλμαν· οἷον πρὸς αὐτοὺς ἠπλὴν διετίθετο σχήματι· οἷον γλυκυεστὴν προσαναίχε βλέμματι· οἷοις προσῆνσι διελέγετο λόγοις· πῶς τὸν οἰκτεῖον ἐπ' ὤμων φορτισόμενος σταυρὸν, γαλήνῳς κατεδέχετο. Καὶ γὰρ πρὶν τῷ Κυρηναίῳ Σίμωνι περιτυχεῖν τοὺς ἐπείγοντας, αὐτὸν τοῦτω ἐπιθεῖναι γέγραπται. Οὕτω τὰ τῶν συνεπομένων καὶ κομπομένων γυναικῶν δάκρυα, σφοδρότερον αὐτῇ τὸ ἄλγος ἐπέτρεψε. Μᾶλλον δ' οὐχὶ ταῦτα, ἀλλ' ὁ πρὸς αὐτῆς αὐτοῦ πριότατος λόγος, *Μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοὶ θυγατέρες, Ἰερουσαλὴμ, παρεγγῶν*. Πῶς τῇ φωνῇ ταύτῃ, τὴν καρδίαν διεσπαράχθη! πῶς ὅλη διεδοθήθη! πῶς εἰς ἀνάσχετον αὐτῇ τὰ τῆς φλογὸς ἀνεβρίστηθη! Τίς γὰρ ἂν τοιοῦτων ἐπακούσας ῥημάτων, οὐκ ἐπεκάμφθη· οὐ κηροῦ παντὸς ἐγένετο μαλακώτερος· οὐ πρὸς οἰκτον συνεκινήθη, καὶν σφόδρα λιθώδης τε καὶ ἀμείλιχτος ἐτυχεῖν ὧν;

Ἐπεὶ δὲ [Ἰσ. ἔπειτα δὲ] τὸν τοῦ Κρονοῦ χώρον κατεilahφῶτων τῶν μαιφόνων, καὶ τὰ τοῦ ζουποιοῦ σπουδαίως ἐνεργούτων θανάτου, καὶ τὸν σταυρὸν μὲν καταπηγνύντων, αὐτὴν δὲ τῶν περιχειμένων ἐσθνήματων ἀπογυμνούντων· καὶ τῶν μὲν ἦλυν τὴν μανίαν παραθιγόντων, τῆς δὲ πρὸς τὸν σταυρὸν ἀνόδου βάσιν ἐαυτοῦς τῇ φωνικῇ προαιρέσει καθυποτιθέντων, τότε κατ' αὐτῆς ἡ σφοδρότερα προσεπήγνυτο ῥομφαία· τότε τὰ τῆς ὀδύνης κατ' αὐτῆς ἰθύνετο βέλη. Ἀλλὰ πῶς ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος οὐκ ἀπέστη; Πῶς τῆς οἰκείας οὐ διεσπάσθη συναφείας; Πῶς διεφρασαν οἱ ὀφθαλμοί, τὸ ἴδιον ἐπὶ σταυρὸν ἀνὴν βλέποντες φῶς; Πῶς οὐκ ἐξέφυγον κόραι, τὰς παναχράντους πλάμας ταῖς φονικαῖς ἀθάναρέτως ἐπιδομέναι; θεώμεναι χερσὶ; Πῶς οὐ διελύθησαν ἁρμονίαι, τῶν τοῦ συνέχοντος τὰ πάντα καθηλουμένων τότε τῶν μελῶν; Ὡ! πῶς ὁ ἦλος μὲν ἐν τῇ χεὶρ, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ ταύτῃ, ἡ χαιρία κατεπήγνυτο; Πῶς τῇ κατ' ἑκαστον τῶν μελῶν διατρέχει, ἀλγεινότερως τὴν ψυχὴν ἐπιτρώσκειτο; Πῶς τοῦ αἵματος μὲν στιχόνες ἐκ τῶν ὠτειλῶν, αὐτῆς δὲ δριμύτεροι τῶν δακρύων ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν κατέρβρον ὄχαιοι; Πῶς γυμνὸν ἀναρτηθέντα σωματικῶς, τὸν φῶς ὡς ἱμῆτιον περιβαλλόμενον θεϊκῶς, κατενόει; Πῶς ἄπερ ἰδίαις μὲν αὐτῇ κατεσχεύασε χερσὶ περιβάλλαια, ἠλῆθετο δ' ὡς ἄχραντα, καὶ τῷ Δεσποτικῷ περιτιθέμενα σώματι, χεῖρας μισρὰς

⁶⁶ Joan. xix, 17. ⁶⁷ Luc. xxiii, 28. ⁶⁸ Psal. ciii, 3.

καὶ ἀνοσίᾳ, κλήροις διαμεριζομένης ἑώρα; Πῶς ὁπῆνεγκε κατοπτεῦειν τὸ διατεταμένον ἐν τῷ σταυρῷ σχῆμα· τὸ πρὸς αὐτὴν τε καὶ τοὺς ἅπαντας ἡμερώτατον βλέμμα· τὸ πρὸν καὶ ἀμνησίκαχον, εἰς τε τοὺς χλευάζοντας, καὶ εἰς τὸν συναρτηθέντα καὶ δυσφημοῦντα κακοῦργον; Ταῦτα γὰρ αὐτῇ βαθυτέραν τῶν προσπαγόντων ἡλῶν, τὴν ὁδυνηρὰν ἐπαφῆκε πληγὴν· τὰ τῶν παριόντων φημι σκώμματα· οἱ τῶν παρισταμένων ἐπιτωθασμοί· τὰ τῶν ἐπιχαιρόντων καὶ παιζόντων προσφθέγματα· οἱ μυκτηρισμοί· αἱ σὺν εἰρωνεῖζ κατανεύσεις· οἱ μύριοι τῶν μταιφόνων ὀνειδισμοί. Πάντες γὰρ ἐξ Ἰσου τῷ φόνῳ συνηδόμενοι, κατεχλεύαζον. Τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης ἄνωθεν ἐμπνευσθεὶς, προανέκρηξεν εἰπών· Ὑπέμεινα γὰρ, φησί, συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξες· καὶ παρακαλοῦντας, καὶ οὐχ εὖρον. Εἶτα πρὸς τῷ μὴ λυπεῖσθαι καὶ παρακαλεῖν, δεικνὺς καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς μανίας, φησί· Καὶ ὅδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισαν ὄξος.

Οὗτω τοίνυν ἀπείροις ταῖς τῶν ὁδυνῶν βαλλομένῃ καίρῳ, ἐγγίσει μὲν καὶ προσαλῆσαι τι τῶν λυπηρῶν ἐξεδιόξετο· ἀπωδεῖτο δὲ στρατιωτικαῖς αὐτοδείαις, καὶ πλήθει τῶν περιχυλούντων. Ἐπεὶ δὲ πάντα ὅσα βουλομένοις ἦν τοῖς θεοκτόνοις τολμῆσαι πεπλήρωτο, ὑπενόητο δ' αὐτοῖς καὶ ἡ ἀναίρεσις πύρας εἰληφέναι, καὶ τὸ μὲν πᾶθος ἐπ' οἰκῶν, οἱ δὲ στρατιῶται αὐτοῦ που κατακλιθέντες εὐωχοῦντο· τότε δὴ, τότε τῶν συνωθούντων ἀνεβέβη, καὶ ἐπ' ἀδείας προσπελάσασα, ὅσον ἐπιψαύειν τοῦ σταυροῦ, τού; μὲν ἀχράντους κατεφίλει πόδας, καὶ τὰς καθηλωθείσας ὠτειλὰς περιεπτύσσετο· τὰ τε λακίσματα τῶν αἰμάτων ἀπαρυσμένη, ὀφθαλμοὶ προσῆγε καὶ καρδίᾳ· αὐτῇ δ' ἐνατενίζουσα, τοιᾶδε δακρύουσα προσεφθέγγετο· «Τί τοῦτο, Δέσποτα; Αὐταί σου τῆς ἀπορρήτου συγκαταβάσεως αἱ ἀμοιβαί; Τοῦτό σοι τῆς μεγάλης εὐσπλαγχνίας τὸ ἀνταπόδομα; τοιαύταις οἱ εὐεργετηθέντες σε τιμαῖς ἀντημεῖψαντο; Ὡ ἀδικωτάτου τολμήματος! Ὡ ἀνοσίτου κρίσεως! Οἱ ἄδικοι τὸν δίκαιόν σε κατεδίκασαν· οἱ ὑπεύθυνοι, τὸν ἀνεύθυνον κατέκριναν· οἱ ἀχάριστοι, τὸν εὐεργέτην ἀναιροῦσιν· οἱ πονηροὶ δοῦλοι, τὸν ἀγαθὸν ἀνῆρτησαν δεσπότην. Ὡ μιᾶρς βουλῆς! Ὡ φθόνου τοῦ κατὰ τοῦ ἐμοῦ φωτὸς ἐκμανέντος! Ὡ μταιφονίας τῆς κατὰ τοῦ ἀνωδίνου μου καθοπλισθείσης τόκου! Ποίαις σε χρησάμενοι τόλμαις, τὴν τῶν ἀπάντων ὧ φονεῖς σωματικῶς κτείνουσι ζωὴν, τὴν

A venerationi haberet, profanas sibi ac sacrilegas manus sortito dividendes cernēbat **? Quomodo contueri potuit expansum in cruce corpus; lenissimum in ipsam ac universos aspectum; mansuetudinem illam, ac alienum a vindicta animum, in eos qui illudebant, inque blasphemantem laironem una cum eo cruci affixum ***? Hæc enim altiore quam adacti clavi, dolore cruciando infligebant plagam: transeuntium, inquam, dicteria; assistentium derisiones; insultantium atque illudentium voces; subsannationes; capitis nutus cum ironia; innumerabilia parricidarum convicia: omnes enim peræque nece gratulantes, illudebant. Hoc quoque olim Propheta divino afflatus Spiritu prædixit, dicens: *Sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et qui consolaretur, et non inveni* 10. Tum vero, ad hoc ut ne contristarentur, ac consolari curarent, exsuperantem insaniam ostendit dicens: *Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.*

Sic itaque innumerabilibus adeo tristium gravius sauciata vulneribus, conabatur quidem propius accedere, ac tristis aliquid sermonis cum dilecto miscere; verum submovebat militaris temeritas, multaque illa circumstantium turba. At ubi deicidæ homines quidquid animo constitutum haberent, scelestè adimplerent, jamque tandem interfecisse putarent; ac turba quidem domi, milites autem quodam illic loco epulis intenti essent; tunc plane, tunc ab iis libera qui comprimebant, cum secure prope adeo accessisset, ut liceret crucem contraccere, osculabatur intemeratos pedes (35), quasque clavi cicatrices fecissent complexabatur; ac sanguinis decurrentis rivulos hauriens, oculis ac pectori adhibebat: etque in ipsum intendens, verbis ejusmodi fletu alloquebatur: «Quid hoc, Domine, vult? Hæne sunt ineffabilis illius benignitatis, qua te nobis inclinasti, retributiones? Hocne tuæ illius magnæ misericordiæ præmium? Talia tibi rependerunt, quibus bene fecisses? O iniquissimum facinus! O sceleratam sententiam! Justum te injusti condemnarunt: rei homines nulli obnoxium criminali morti addixerunt: ingrati ac improbi beneficium occidunt. Malī servi bonum Dominum D suspenderunt. O execrandum consilium! O livorem sic adversus meum lumen furore exasperatum! O cælem, sic in virginalem meum armatam partum!

** Luc. xxi, 34. ** Luc. xxi, 39. 10 Psal. lxxviii, 21.

(35) *Osculabatur intemeratos pedes.* Sic etiam Metaphrastes orat, illa de vita et obitu S. Mariæ, qua non maxima parte videtur ex hac Georgii, alteraque in depositionem vestis ejusdem S. Mariæ, consarcinasse: nec a vero abhorret, ut ubi aliquot jam horas Dominus pendisset, hoc modo sit neglecta custodia, ac minutus numerus assistentium cruci: præsertim avocante, vel die festo, siquidem Judæi illa die agebant Pascha, vel ejus ac Sabbati Parasceve, siquidem Pascha in sequens Sabbatum ab eis agebatur, quod omnino Joannes videtur si-

gnificare, tenentque nedum Græci, sed et Latini plures, ac in iis magnus Augustinus, cum tract. 76 in Joan. cœnæ puræ illius Parasceves meminuit, prout exponit ipse Baronius, 1 t. Annal. ann. Christi 34. Tametsi aliam ipse sententiam sequitur, cujus nolim retractare argumenta, quanquam hæc ita arduum sit. Eandem nuper Petavius in suo rationario temporum t. II. expressit ut expeditam sententiam celebrati Pascha in Sabbato, cum jam Dominus pridie Parasceves agnum comedisset.

Quo te nefando ausu, universorum vitam, homicidae corporaliter occidunt? Vitam, inquam, deitate quidem immortalem, mortalem autem carne propter œconomiam. Quorum a te scelorum exigentes poenas, iniquam adversus te necem moliti sunt? Quod juste crimen vindicantes, horrendum hoc spectaculum exhibuerunt? Sicne pro magnis vicem hanc excogitaverunt beneficiis? Hæcne, præ innumerabilibus bonis, ipsoque creationis ac conservationis rependunt munere? Tene occidunt pro mortuis quos suscitasti? Pro iis oculis quos illuminasti, id studio agunt, ut corporales tuos oculos claudant? Pro multis illis sanationibus, tua mihi desiderata membra perfoderunt. Pro eo quod leprosos maculosa deformitate, quam vestis instar induti essent, nudasti, te nudaverunt jubar mihi dulcissimum: nudaverunt justitiæ Solem: nudaverunt decus mihi formosissimum. Terebrarunt illius membra, qui meam castitatem intemeratam signacula voluit.

« Utinam vero liceret, tua in me, Fili, cruciamenta recipere! Utinam clavi illi meis possent infigi membris! Utinam tormentorum tuorum dolores in meo ipsa sustinerem corpore! Esset forte tolerabilis cordis dolor: nunc enimvero intolerabilia sunt ei impacta tela; animi dolor tantus est, ut minime ferri possit. Tu quippe doles, mea viscera: tu proles occideris, per quam mihi constat halitus: jugularis, tu mihi unigenitus Filius. O Ærum facinus! Occide, sol, qui meum ac mundi lumen corporaliter occidere videas. Horre, cœlum, tristisque habitu lamentum mihi mutuo agita: luge, communis Domini necem considerans. Ne tu, terra, æteriorumque fundamentorum basis; ne montes, salustisque lene tuleritis iniquam cædem. Commovemini, inferna: luctum age, pratorum universa venustas: nam ecce qui varietate florum ornatum contulit, ignominiose in ligno pendet; qui florum suaveolentium venustis coloribus decorem adhibuit, indecorus ac speciem non habens qua homo suspensus est: vera, inquam, illa pulchritudo, species invariabilis, perpetua jucunditas Matris. »

« At, o Fili, dulciores deliciae! O meæ incolumitas animæ! Nunc sola, venerabilibus tuis cruciamentis affecta, crucior: sola acerbiores dolores tuos in pectore meo recipio. Nemo enim est, qui tristium mihi sit particeps; nemo qui mecum vulnera dividat. Quamquam astantium aliquis propter cædem dolet, haud tamen ille ut materna doleat viscera; non ut naturæ punctus aculeis; non ut duplici charitatis igni adesus; ut non duplicibus ac violentissimis nexibus implicatus. Dei namque immutabilis verique Filii affectio, vehementius trahit, succendensque depascit. Immensum itaque excitatum incendium; longe superant maternos partus dolores, sublatæ flammæ: acutior passionis tuæ gladius a imum pervadit: acerbiores sunt, quam natura habeat, tanti mei labores: nam et partus ea superior est. Quanto is porro mirabilior est, tanto

ἀπαθὴ μὲν θεότῃ, παθητὴν δὲ τὰρ δι' οἰκονομίαν; Τίνων ἀδικημάτων ἀντέκτισιν, τὸν ἀδικὸν ἐμψανήσαντο κατὰ σοῦ φόνον; ποίας δικαίας εἰσπραξίν δίκης, τὸ φρικτὸν τοῦτο συνεστῆσαντο θέαμα; Ἀντὶ τῶν μεγάλων ταύθ' ὑπενόησαν εὐεργεσιῶν; Ἀντὶ μυρίων ἀγαθῶν, καὶ τῆς τοῦ γενέσθαι καὶ διαμένειν χάριτος ταῦτα; Ὑπὲρ τῶν ἀναστάντων σε θανατοῦσι νεκρῶν; Ὑπὲρ τῶν φωτισθέντων ὀφθαλμῶν, τοὺς σωματικούς σου μῦται κατασπεύδουσιν ὀφθαλμούς; ἀντὶ πολλῶν ἰαμάτων τὰ ποθεῖνά μοι κατέτρωσάν σου μέλη; Ἀντὶ τῆς ἀπαμφιαθείσης τῶν καταστίκτων λεπρῶν ἀμορφίας, ἐγύμνωσάν σε τὸ γλυκύτατόν μοι φέγγος· ἐγύμνωσαν τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον· ἐγύμνωσαν τὸ ὠραιότατόν μοι ἐγκαλλώπισμα. Ἐτρωσαν μέλη τοῦ ἀχραντοῦ τὴν ἐμὴν διατηρήσαντος ἀγνείαν, τοῦ ἀλώδητα τῆς παρθενίας καὶ καθαρότητος διαφυλάξαντος σήμαντρα. »

servavit; qui virginitatis ac puritatis meæ illæsa
« Ἀλλ' εἴθε μοι τὰ σὰ, τέκνον, ἦν ἀναδέεσθαι πάθῃ! εἴθε τοὺς ἥλους ἐν τοῖς ἐμοῖς ἦν ἐμπαρῆναι μέλεσιν! εἴθε τὰς τῶν σφαγῶν ὀδύνας ἐν τῷ ἐμῷ ὑπέστην σῶματι! καὶ τάχα ἂν φορητὴν ἦν τὸ τῆς καρδίας ἄλγος· νῦν δὲ ἀνύποιστά ἐστι τὰ κατ' αὐτῆς ἐμπαγέντα βέλη· ἀφόρητος ἡ τῆς ψυχῆς ὀδύνη. Σὺ γὰρ τὸ ἐμὸν ὀδυνᾷ σπλάγχχνον· σὺ τὸ τὴν πνοὴν μοι διακρατοῦν, ἀναιρῆ, κύημα· σὺ τὸ μονογενὲς μοι σφαγιάζῃ τέκνον. Ὡς πονηροῦ τολμήματος! δῶσον, ἦλιε, τὸ ἐμὸν καὶ τοῦ κόσμου σωματικῶς δυόμενον καθορῶν φῶς. Φρέξον, οὐρανὲ, καὶ τῷ κατηφεί σχήματι συνερανίζου μοι τὸν θοῆνον· πένθησον τὴν τοῦ κοινοῦ Δεσπότης κατανοῶν σφαγὴν. Ὡς γῆ, καὶ θεμελίων αἰώνων βάσις, ὄρη τε καὶ νάπαι, μὴ πρῶτος τὸν ἀδικὸν ἐνέγκοιτε φόνον. Δονήθητε καταχλύθον· σὺς κυθιρῶναι μοι, πᾶσα τερπνότης λειμῶνων. Ἰδοὺ γὰρ ὁ τοῖς ποικίλοις σε κατακοσμήσας ἀνθρώσιν, ἡτιμωμένος ἐπὶ ζύλου κρέμνεται· ὁ ταῖς μυρρινόσις εὐχροίαις σε περικαλύψας, ἀκαλλῆς καὶ ἀνείδεος ἀνῆρτηται τῷ ἀνθρωπίνῳ τὸ ἀνδθευτον κάλλος, ἡ ἀναλλοιώτος ὠραιότης, καὶ τῆς τεκούσης διηνεκῆς τερπνότης. »

« Ἀλλ', ὦ γλύκιον τέκνον! Ὡς ψυχῆς τῆς ἐμῆς διαμονή! Νῦν σου μόνῃ τῶν τιμίων ὑπερπάσχω παθῶν· μόνῃ σφοδρότερας σου τὰς ὀδύνας ἐν τῇ ἐμῇ εἰσδέχομαι καρδίᾳ. Οὐκ ἐνὶ γὰρ ὁ συμμετέχων μοι τῶν ἀλγεῶν· οὐκ ἐνὶ ὁ τῶς μύλωνας συνδιαμερίζομενος. Εἰ καὶ τις τῶν παρόντων ἀνίσταται διὰ τὸν φόνον, ἀλλ' οὐχ ὡς τὰ μητρῶα σπλάγχχνα· οὐχ ὡς τοῖς κέντραις τῆς φύσεως βαλλόμενος· οὐχ ὡς τῷ διττῷ πυρὶ τῆς ἀγάπης δαπανώμενος· οὐχ ὡς τοῖς διπλοῖς καὶ τυραννικωτάτοις συνδεδεμένος δεσμοῖς. Θεοῦ γὰρ ἀναλλοιώτου καὶ ἀψευδοῦς Υἱοῦ, καὶ καθέλει καὶ πυρπολεῖ σχέσις. Ὑπερφύς οὖν τὸ ἀναπτύμενον πῦρ. Ὑπὲρ μητρῶα ὥδιναι· αἱ διατρέμεναι φλόγες· τομωτέρα κατὰ τῆς ἐμῆς καρδίας, ἡ τοῦ πάθους σου χωρεῖ ῥομφαία· δριμύτεροι τῆς φύσεως οἱ πόνοι· ὑπὲρ γὰρ ταύτην καὶ ὁ τέκος· ὅση δὴ παραδοξότερος οὗτος, τοσούτῳ τὰ σπλάγχχνα παρασ-

σομένη τιρώσκομαι. Καὶ μοι ποθεινότατον ἦν καὶ Ἀ μετριώτερον τῶν κατεχουσῶν ὀδυνῶν, εἴ γε κατ' αὐτῆς ἐχώρησαν οἱ ἥλοι· εἴ γε τὰς σὰς σφαγὰς ἐν τοῖς ἐμοῖς ἀνεδεξάμην μέλεσιν· εἰ τῶν μυρλίων ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων ἐγὼ ταῖς ὕδρεσιν ἡτιμώθη· εἰ ἀντὶ φιλάτου τέκνου μητρικαὶ χεῖρες ἐτραυματίσθησαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐχ οἶδ' ὅτι ἐστὶ, σοῦ μίνου τὸ ὑπὲρ πάντων ἀναδεχομένου πάθος τοῦ μόνου Δημιουργοῦ, καὶ διὰ τοῦτο παραγενομένου. Ἐγὼ δὲ τί πάθω; πῶς τὸ φορικτὸν ὑπενέχοιμι τοῦτο θέαμα; πῶς τιμίοις αἵμασι προαιμαχθέντα μὲν νῶτα, ἐρυθραίνόμενα δὲ νῦν μέλη θεωμένη διαρκέσω; πῶς κατιῶ πάλιν φωτοποιοὺς μύσαντας ὀφθαλμούς; πῶς γλῶσσαν καὶ χεῖλη μελίβρυτα, τὰ πρότερον νεκροὺς διανιστῶντα, καὶ δαίμοσιν ἐγκελεύόμενα, καὶ πρὸς ὀλίγον ἐφησυχάζοντα θεάσομαι;

« Ἀλλ' ἄπιθι, Δέσποτα, τὴν ἀπόρρητον ταύτην οἰκονομίαν πληρώσων· ἄπιθι, καλοῦ παντὸς ὑπερπόθητον Τέκνον, τῇ προστηκούσῃ δοξαζομένους τιμῇ. Οὐκ ἔτι γὰρ σε σωματικῶς τὸ ἐμὸν περιπτύσσομαι καλλώπισμα· ἐν γὰρ θεϊκῷ σου θρόνῳ τὴν προσληφθεῖσαν ἀναδιδάσεις φύσιν. Οὐκέτι σῶμα χερσὶ μητρῷαῖς κατακοσμήσω· εἰς γὰρ τὴν οἰκίαν ἀπαίρεις δόξαν, ὃ τῆς πρώτης μὴ χωρισθεῖς δόξης. Εἰ γὰρ καὶ θεϊκῶς ὡς τεκούσῃ συμπάρειης, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ πρότερον· οὐχ οὕτως ὥστε σε περιπτύσσεσθαι· ὥστε σου τῆς γλυκείας διηνεκῶς ἐναπολαβεῖν θέας· ὥστε σου τοῖς σωματικοῖς ἐνωραῖζεσθαι κάλλεσι. Καὶ τοῦτο μὲν ἐμοὶ τῆς ἀνωτάτης δόξης καὶ εὐφροσύνης πρόξενον, τὸ τὴν ἀπάντων διὰ πάθους οἰκονομήσαντι σωτηρίαν, εἰς τε τὸν οἰκεῖον θρόνον τὸ προσληφθὲν ἀναδιδάσαντι φύραμα, συνεῖναι σοι νοητῶς, καὶ προσομιλεῖν διαπαντός· στένομαι δὲ καὶ οὕτω τὰ σπλάγχνα, ὀδυνώμενά σε καὶ πάσχοντα σαρκὶ καθορῶσα, μυρλοῖς τε τῶν συνόντων καὶ παριόντων βαλλόμενον τοῖς ὀνειδίσει· καὶ οὐδ' ἔδει τῆς μεγάλης ἀπόνασθαι κηδεμονίας, σφὰς ἑαυτοῦς εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας βάραθρον συνωθούντας. Ἀλλ' οὗτοι μὲν, οὕτως αἰρέσει τῇ μαιφόνῳ διατίθενται· σὺ δὲ, φθέγγαι τι τῇ Μητρὶ συντακτήριον, ὃ μηδενὸς τῶν ὄντων ἀπολειπόμενος· φθέγγαι γλυκὺ καὶ ζωοπάροχον ἔπος, ἔν' ἔχοιμι καὶ αὐτὸ τοῦ μετὰ ταῦτα καιροῦ παρηγόρημα. Διάθου τὰ περὶ τῆς τεκούσης, ὃ σὺν τῷ κόσμῳ σου παντὶ καὶ ταύτῃ διακυβερόν. Εἰπέ λόγον ἡδιστον μὲν ἀκουσθῆναι νῦν, βέβαιον δὲ κατασχεθῆναι διηνεκῶς. »

Οὕτω δριμυτάτοις βαλλομένην τῆς φύσεως βέλεσι τὴν ἰδίαν ὃ Δεσπότης κατιδὼν Μητέρα, καὶ τὸ ἐν καρδίᾳ ταύτης ἴσως τῷ προαγομένῳ διὰ χειλέων ἐξετάζων πῦρ, ποθεινὴν ἀφίησι φωνὴν, τῇ ἐνηχῆσει μάλλον τὸ ἀνακτικτὸν, ἢ τοῖς λεγομένοις ἔχουσιν. Τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῇ τὸ καταθυμίως ἐπιζητούμενον, τὸ καὶ φθογγῆς τοῦ φιλάτου προφερομένης ψιλῆς ἀντιλαβεσθαι. Ἡ δὲ φωνή, ταιαύτη τις ὑπῆρχεν, ὡς ἐν βραχεῖσι ἅπαντα διατιθεμένου καθυπο-

viscera gravius discerpta vulnus habent. Plane vero desideratissimum habuissem, ac mitius præ doloribus qui tenent, ut in me clavi penetrassent: ut tuos cruciatus recepissem in membris meis; ut innumerabilibus ludibriis ac verberibus, quibus per summam injuriam affectus fuisti, dehonestata essem; ut pro charissima prole, maternæ manus vulneratæ essent. Enimvero nequibat sic habere, cum tu solus pro omnibus mortem suscepturus esses, qui solus Creator eras, eamque ob rem in mundum venisses. Ego autem quid agam? Quæ ratione horrendum hoc spectaculum feram? Quomodo videns, ante quidem pretioso sanguine cruentatum dorsum, nunc autem rubricata membra, sustineam? Quomodo iterum oculos, mundi lumina, clausos aspiciam? Quomodo linguam ac melliflua labia, quibus nuper suscitabas mortuos, ac dæmonibus imperabas, vel ad modicum silentia videam? »

« Abi nihilominus, Domine, ineffabilem hæc dispensationem impleturus: abi, bono omni desiderabilior Fili, ut congruum tibi honorem consequaris. Nec enim jam te amplius corporaliter sum amplexatura decus meum: quam enim assumpsisti naturam, divina tua sede sublinem collocatam habes. Non jam amplius maternas officio manuum ornatura sum corpus tuum; quippe elevas ad propriam gloriam, qui a prima gloria nunquam recessisti. Quanquam enim deitatis præsentia cum Matre versaturus sis, non tamen ut olim; non ita ut amplexetur; ut dulci tuo aspectu jugiter perfruiatur; ut corporeo tuo decore delectetur. Ac quidem, supremæ mihi gloriæ ac lætitiæ causa sit, ut tecum animo versem, teque continue alloquar, morte tua universorum saluti provide consulentem, assumptamque conspersionem in sedem propriam sublevantem: tenet tamen angustia, ac torquet viscera, quæ dolentem te ac morientem aspiciam, innumerabilibusque astantium cruci, ac transeuntium opprobriis appetitum: eosque demum, quos tanta illa providentia oportebat meliores fieri, ipsos se, in perditionis barathrum, videam impellentes. Cæterum illi sic habent, pro ea voluntate, qua in cædem bacchantur: tu vero aliquid Matri loquere, vale dicens, qui a nulla re absens agis. Loquere dulce ac vitale verbum, ut futuri deinceps temporis qualecunque illud solatium habeam. Testare de tua Matre, qui eam quoque uti mundum universum gubernes. Dic sermonem, nunc quidem auditu dulcissimum; firmum autem ut perpetuo teneatur. »

Hunc modum Dominus, amarissimis naturæ jaculis sauciata Matrem aspectans, ignemque imis præcordiis accensum, qualem foris labia prodebant, scrutans, desiderabilem emittit vocem, sono magis, quam verborum textura recreare habentem. Hoc enim cupienti animo quærebat, ut vel nuda tantum vocis sonum, proferente amantissimo, audiret. Hæc autem talis erat, ut paucis testantis omnia indicaret. *Mulier, ecce, inquit, filius tuus: nimirum,*

rum commendans eam discipulo. Tu vero rursum considera naturæ in ea ignem vehementius accessum, incontinentem viscerum excitatam flammam. Dicendo enim, *filium*, in memoriam revocavit novum ac ineffabilem partum: animo suggestit mirabile philtrum, amabilem conversationem, majorem luctum quam ut ratione concipi queat. Prodidit item blanda Filii ad Matrem verba; sublimem illam ac mirabilem subjectionem; ejus ad eum gloriationem; desiderabiles ac honestate plenos congressus; ac demum fore, ut ii deinceps sermones minime congruerint: ut minime sit cum ea jugiter in carne, uti prius, postmodum versaturus; quippe qui ad gloriam suam festinus pergeret. *Ecce filius tuus*. Scitis qui rem usu didicistis, quam commendationes ejusmodi ab iis qui migrant, ac vivis excedunt, perstringere valeant; quam commoveant viscera; quantum mœrorem, quantum dolorem pariant. Eum enim quem olim amore prosequiebantur, ac quocum jugiter conversabantur, insueto homine commutant; denuntiaturque abire eum qui per omnia notus erat, ac curam gerebat, eumque præsto fore, qui in plerisque ignotus est.

« *Ecce filius tuus*. Me quidem, inquit, habes, qui præsentia deitatis adsim, tibi que ut Matri curam adhibeam; habes nihilominus dilectum quoque discipulum, qui filialis in te pietatis officia omnia impleturus sit; qui debitam gratiam uti parenti retribuat. In eum pro corporali mea præsentia intuens, intolerabiles tuos mœrores solare. Diriorum dolorum partem maximam sedit: gravissimam naturæ tristitiam beneficii magnitudine leva. Equidem secaris animo, ignisque violentior depascit viscera, ac diro vulnere sauciarius. Nec enim naturale tantum, sed et naturali majus est, exinimumque tuum in me desiderium; nec fieri potest ut insensibilior videaris. Aliquid nihilominus dolori subtrahendum, cum sis Mater mea, nec te arcani consilii ratio lateat. Ejusmodi namque passionibus, mores a passionibus liberos agmento concilio: placuit ut talibus ignominiiis, humanum genus ignominiose habitum, honore augerem. Illæ injuriæ, maxima quædam ac præclara mea gloria sunt, qui patior carne, tuorum autem magnalium declaratio ac præconium. Habens itaque quem amicum supra pectus reclinavi, tristibus quidem impone ænem, meumque, cum illo ac sociis versans, adimple locum. Tibi enim per eum reliquos item discipulos commendatos volo. Quando autem libuit ut cum eis versarere, ac in vivis hactenus ageres, tuam eis præsentiam pro carnali mea præbueris. Esto illis, si qua moris est ut matres sint filiis; seu magis, quod ego præsens fuerim: ipsique vicissim, quæ sunt filiorum ac subditorum, præstabunt tibi. Congruum tibi cultum ceu Matri Domini sui persolvent; ut per quam ego ad eos venerim; ut quam ad me mediatricem faciles impetraturam iudicias habeant. »

Cum sic ergo Matrem blande complasset, disci-

Α φαίνειν· *Γύναι, ἰδοὺ, φησί, ὁ υἱός σου*, τῷ μαθητῇ ταύτην παρατιθέμενος. Ἀλλὰ σκόπει πάλιν τὸ τῆς φύσεως αὐτῆς σφοδρότερον διαναπτόμενον πῦρ· ἀκατάσχετον τὴν τῶν σπλάγγων ἀναρρίπισθεισαν φλόγα. Ὅσον γὰρ εἰπὼν, ὑπέμνησε ξένου καὶ ἀπορρήτου τοκετοῦ· ὑπέμνησεν ὑπερφύεις φίλτρον· διατριβὴν ἐπέραστον· πένθος ἀκατανόητον. Ἀνέφηνη τὰ ὡς Ὑιοῦ πρὸς Μητέρα χαρίεντα ῥήματα, τὴν ὑψηλὴν καὶ παράδοξον ὑποταγὴν· τὸ πρὸς αὐτὸν αὐτῆς ἐγκαλλώπισμα· τὰς ποθεινὰς καὶ αἰδεσίμους περιπλοκάς, καὶ οὗτοι οὐκέτι καταλλήλως ἀποχρήσεται τοῖς λόγοις· οὐκέθ' ὥς τε πρότερον αὐτῇ διηνεκῶς συνδιατρίψει σαρκί· εἰς γὰρ τὴν οικεῖαν δόξαν ἠπειγέτο. Ἰδοὺ ὁ υἱός σου. Ἰστε, οἱ πράγματι πεπειραμένοι, ὅσον ἰσχύουσι εἰ τοιαῦτα καθικέσθαι παρακαταθῆναι, παρὰ τε ἀποδημούντων, καὶ τῶν τὴν παρουσίαν ζωὴν μεταμειδόντων γινόμεναι· ὅταν τὴν τῶν σπλάγγων ἐμποιοῦσι κίνησιν· ἡλικίαν τὴν ἀγωνίαν· ὅσῃ τὴν δούλην. Ἄντι γὰρ τοῦ διηνεκῶς καὶ φιλούμενου καὶ συνόντος, τὸν ἀσυνήθην καταλλάττονται· καὶ ἀπείναι μὲν τὸν κατὰ πάντα γυνώριμον καὶ κηδεμόνα, συνεῖναι δὲ τὸν ἐν τοῖς πλείστοις ἀγνοούμενον παρεγγυῶνται.

« Ἰδοὺ ὁ υἱός σου. Ἐχεις μὲν, φησὶν, ἐμὲ θεϊκῶς συμπάροντα τε καὶ ὡς οικεῖαν περιέποντα Μητέρα· ἔχεις δὲ καὶ τὸν ἡγαπημένον μαθητὴν, τὰ τῶν υἱῶν ἀναπληροῦντά σοι πάντα· τὴν εἰς γονέας ὀφειλὴν ἀποδίδοντα. Τοῦτον ἄντι τῆς σωματικῆς μου παρουσίας ἀναθεωροῦσα, τὰς ἀνυπολόγους ἀλγυδῶνας παρηγόρει. Παῦε τῶν σφοδροτέρων ὀδυνῶν τὸ πλείστον· κοῦφιζε τὴν βαρυτάτην τῆς φύσεως ἄθυμλάν, τῇ τῆς εὐεργεσίας μεγέθει. Τέμνη μὲν καὶ διαφλέγῃ τὴν σπλάγγνα, καὶ ἀνυπερβλήτως τὴν καρδίαν τιτρώσκη. Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπερφύης ὁ πρὸς ἐμὲ σου πόθος· καὶ οὐχ οἶόν τέ ἐστι ἀναλγητότερόν σε διατεθῆναι. Δεῖ δὲ καθυφελεῖν τοῦ πάθους, Μητέρα τε οὖσαν ἐμὴν, καὶ τὰ τῆς ἀπορρήτου μὴ ἀγνοοῦσαν βουλῆς. Τοιοῦτοις γὰρ πάθεσι, τὴν ἀπάθειαν τῷ πλάσματι περιποιοῦμαι· τοιαύταις ἀτιμίαις τὸ ἡτιμωμένον εὐδόκησα τιμῆσαι γένος. Αὗται αἱ ὕδρεις, δόξα μὲν ὑπερδεδωξασμένη τοῦ σαρκὶ πάσχοντος καθεστήκασιν ἐμοῦ, τῶν δὲ σῶν μεγαλείων καὶ φανερώσεως καὶ ἀνακτρυξίς. Ἐχουσα τοίνυν τὸν ἐπιστήθιον φίλον, λῆγε μὲν τῶν λυπηρῶν· τὸν δὲ ἐμὸν, αὐτῷ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν συνοῦσα, διαναπλήρου τόπον. Σοὶ γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ τοὺς λοιποὺς παρατίθημι μαθητάς· καὶ ἐφ' ὅσον βούλωμαί τε [Ἰσ. σε] συνεῖναι τούτοις, καὶ ἐν τῷ βίῳ διατελεῖν, τῆς σαρκικῆς μου παρουσίας τὴν οικεῖαν αὐτοῖς ἀντιπαρέχοι. Γένου μὲν αὐτοῖς, ὅσα μητρὰσι πρὸς υἱοὺς γενέσθαι πέφυκε· ἄλλον δὲ, ὅσα ἐγὼ συμπάρων· αὐτοὶ δὲ τὰ τῶν υἱῶν καὶ ὑπηκόων σοὶ γενήσονται. Ἀξιδιόγόν σοι τὸ σῶθαι, ὡς τοῦ οικείου Δεσπότου ἀποτίσουςι Μητρὶ, ὡς διὰ σοῦ τούτοις ἐπιδημῆσαντός μου, καὶ μεσιτεῖαν σε πρὸς με εὐδιόλαστον αὐτοὶ κεκτημένοι. »

Οὕτω τοίνυν ἐπεικῶς τῇ Μητρὶ προσομιλεῖται,

καὶ τῷ μαθητῇ παραγγυᾷ, λέγων· Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου. Ὁ ὑπερτίμου τιμῆς μαθητοῦ! ὦ κλήρου τῆς τῶν ὄντων πλουσιωτέρου συστάσεως! ὦ χάριτος ἥς ὁ ἡγαπημένος τετύχηκε κήρυξ· ἀδελφός μὲν ὀνόμασθῆναι τοῦ τῶν ὄλων Δημιουργοῦ, ἐν κλήρῳ δὲ καὶ μερίδι Μητρὸς, τὴν τῶν ἀπάντων ἀπειληφέναι Δέσποιναν! ἰ· Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου. Ἰδοὺ, φησὶ, ταύτην ἀντ' ἐμοῦ σοι παρατίθωμι. Ταύτην νῦν πρὸς τὴν οἰκίαν ἀπὼν δόξαν, ἀντὶ τοῦ ὁρωμένου μου καταλιμπάνω σοι. Ταύτη τὸ ἐμὸν μὲν ὡς υἱὸς ἀναναπλήρου χρέος· τὸ δὲ σὸν, ὡς τοῦ Κυρίου καὶ διδασκάλου Μητρὶ, ἀπόνεμε σέβας. Ἐχει μὲν ἐμὲ διηνεκῶς συμπρόντα θεότῃ· ἐχέτω δὲ καὶ τὴν σὴν μὴ διαλείπουσαν λειτουργίαν. Σὺ μὲν λόγῳ, ἐγὼ δὲ πράγματι τὸ ἀνυπόιστον αὐτῇ τῆς ὁδύνης ἐπικουφίσω. Σὺ τὰ τῆς ὀφειλομένης αὐτῇ κατηγορίας ἀπόλος· ἐγὼ δὲ τὸ πᾶν τῆς καρτερίας ἐπιθήσω. Νῦν γὰρ ταύτην, οὐ μόνον σοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν, ὡς τεκοῦσαν, καθηγουμένην τίθωμι μαθητῶν, καὶ τῷ τῆς Μητρὸς ἀξιώματι τιμᾶσθαι βούλομαι κυρίως. Εἰ τοίνυν καὶ πατέρα καλεῖν ὅμιν ἐπὶ γῆς ἀπηγόρευσα, ὅμως θέλω ταύτην Μητέρα καὶ τιμᾶσθαι καὶ καλεῖσθαι παρ' ὁμῶν, ὑπερυράνιον μοι γρηματίσσαν σκῆνωμα, καὶ ξένην τῆς φύσεως ἐπιθεδειγμένην προαίρεσιν.

Οὕτω γοῦν ἀφάτῳ μακροθυμίᾳ τοῦ παναγὰθου διαθεμένου, οἱ μαιφόντοι πάλιν συνέδραμον θῆρες· κύκλῳ τε τὸν σταυρὸν κατασχόντες, τῆς ἐγγυτάτω καὶ στάσεως καὶ συνομιλίας, τὴν μυρίαθλον ἀπήγαγον μητέρα. Τίνες γὰρ ἀγῶνες μαρτύρων, οἳ διαιρέσεις μελῶν, οἳ κατατομαὶ σωματίων, τίνες τιμωρητικῶν ὀργάνων ἐπίνονται, οὕτως ἂν ἐξήρχεσαν, καὶ εἰς τοσοῦτον καθικέσθαι ψυχῆς, ὡς αἱ μυρίαὶ τοῦ Κυρίου καὶ Υἱοῦ παθῶν ῥομφαίαι διήρουν τε αὐτήν, καὶ εἰς ἀνυπέροβλητον τὴν ὁδύνην ἐπέτεινον; Οὕτως οὐκ ἂν ἐν τῷ σώματι πολυσχεδῶς ἡ ψυχὴ τεμνομένη διέμενεν, εἰ μὴ ὅπ' αὐτοῦ κατείχετο τοῦ πάσχοντος· εἰ μὴ θεία ῥοπή τῇ ταύτης συνήργει καρτερία. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ τῆς οἰκονομίας ἥδη μυστήριον ἐπληροῦτο, εἶδε δὲ μηδὲν τῶν περὶ αὐτῆς προφητευθέντων παραλειφθῆναι, καὶ ἡ τῆς χολῆς καὶ ὄρους μέθεις διὰ τῆς ὁμολογίας ἐπεραιούτο τῆς εὐφῆς. Αἰψῶ γὰρ, φησὶν ὁ Κύριος. Ἐδίψων δὲ καὶ Ἰουδαῖοι τὴν τοιαύτην ἐπιδείξασθαι μανίαν. Οὐ γὰρ διὰ τῶν προφητευθέντων ἀνάγκην, τὰ παρ' αὐτὸν ἐδράτω τολμώμενα· διὰ τὴν αὐτῶν ἀπαράτητον ἀγνομosύνην, ἡ ἀψευδὴς καὶ προκαταβέβληται, καὶ πεπλήρωται προφητεία. Ἀλλὰ σκόπει, τοῦτο τῇ Μητρὶ μᾶλλον ἢ κατὰ τὰς προλαβοῦσας ἐδύνας, προσεπιτετριμμένον τραῦμα. Ὅμοῦ τε γὰρ ἡ φωνὴ προσανεπέμφθη, καὶ ταύτῃ, αὐτῇ τὴν καρδίαν διεσπαράχθη· καὶ ἦν σὺν τῷ λόγῳ περιθέουσαν ταύτην κατιδεῖν, τεμνομένην τε καὶ φλεγόμενην διαπυρότερον· ἐλκεῖν τε πρὸς τοὺς ἐστῶτας ἀτενίζουσας, καὶ πάντας καθικετεύουσας, ἐπαμύναι τε καὶ ὕδωρ ἐπιδοῦναι, ὅπως ἂν προσαγαοῦσα τῷ τοῦ φιλάτου στόματι, τὴν σωματικὴν αὐτοῦ διαναψύξει φλόγα· καὶ

A pulo quoque injungit, dicens: *Ecce Mater tua.* O discipuli excellentem honorem! O hæreditatem universa rerum substantia ditiozem! O quanta gratia dilectus evangelista donatus est; ut universorum Auctoris frater appellatus sit, inque sortem ac partem Matris omnium Dominam acceperit! *Ecce Mater tua.* Ecce, inquit, eam tibi mei loco commendando. Hanc tibi nunc, ad meam ipse gloriam vadens, pro me visibili relinquo. Huic tu, velut filius meum in eam repende debitum, tuamque illi, ut Domini ac præceptoris Matri, venerationem adhibe. Meam quidem deitate præsentiam jugem habitura est, habeat quoque indeficienter obsequentem tuam operam. Tu quidem sermone, ego opere ejus vim doloris intolerabilem levare habeo. Tu debitam ei consolationem impende; ego perseverantem omnino constantiam adjiciam. Nunc enim ut parentem, nedum tui, sed et reliquorum discipulorum constituo ducem, ac Matris prærogativa absolute honorari volo. Quanquam ergo prohibui ut ne patrem super terram vocaretis⁷¹, volo nihilominus, ut hanc Matrem honoretis ac appelletis, quæ mihi cælo altius tabernaculum fuerit, ac voluntatem a consuetudine naturæ alienam ostenderit.

Cum sic ergo optimus Dominus inenarrabili longanimitate testamentum condidisset, accurrunt iterum velut agmine immanes bestię, ac gyro cruci astantes, innumerabilibus certaminibus claram Matrem, a tanta illa nati adhæsiōe ac familiari colloquio arcent. Quæ porro certamina martyrum; quæ membrorum divisiones; quæ concisiones corporum; quænam subtili inventa arte carnificiis instrumenta, gravi adeo cruciatu Mariæ animam potuissent afficere, ut eam innumerabiles Domini ac Filii passionum enses divideret, inque dolorem immensum conjecere? Sic plane tot modis scissa anima, haudquaquam in corpore remansura erat, nisi ipse qui patiebatur, retinisset: nisi suo Deus nutu ejus constantiam adjuvisset. Quia jam ergo œconomix sacramentum implebatur, nec quidquam eorum quæ a prophetis prædicta essent, omitti oportebat; ipsa quoque fellis acetique sumptio finem habuit, media sitis confessione. At si quidem Dominus: *Sitio*, sed et Judæi tantam sillebant exhibere furoris insaniam. Porro exsequebantur tantæ temeritatis portenta, non propter prophetiæ necessitatem; sed magis propter eorum obstinatam improbitatem, vera prophetia et præcessit, et impleta est. Vide autem, ut ea res majorem præ anterioribus Matri dolorem consciverit. Mox enim ut illa vox emissa fuit, ea statim cor ejus lacera- tur: eratque videre sub ipsa sermonis verba, ardentiori correptam flamma ac animo dissectam, miserabilique oculo intendentem in præsentem turbam, ac universos enixius rogantem, ut juvarent, ac aquam porrigerent, quam charissimi pignoris

⁷¹ Matth. xxiii, 9.

ori adhibens, corporalis sitis illius ardorem temperaret : atque id quidem sollicitè agentem, nec opido tamen invenientem : aut siquidem invenientem, non tamen implere valentem, vel deficiente quo propinaret, sublinius elato pendentis capite, quam ut manus ad usque os posset pertingere, vel etiam submoventibus homicidis, cum illi jam occupassent, ac acetum tradidissent, nec quemquam humanius uti suspenso permitterent. O quantas Verbum passionibus sustinuit, nobis quidem vacuos a passionibus mores concilians, facinorosis autem ac incredulis aeternas inde poenas inferens ! Una itaque cum cruce ac clavis myrrhatum (36) vinum ¹⁹ per exsuperantem furorē detulerant. *Dabant*, enim inquit, *ei bibere*, priusquam in altum tollerent, et *noluit*. Accipientes autem ex eo quod in promptu esset, ceu a vino furentis animi pravitatem impleverunt. Enimvero quam illa graviter doluit, ut ori spongiam admovissent ? Quomodo ubi fel intemerata labia tinxisset, acerbiores flammæ ejus viscera pervaserunt ? Quomodo gustante eo, qui universorum dulcedo est, propinatum acetum, aniarus doloris ejus animo inundabat torrens ? Quales ex imo pectore emittebat gemitus ? Qualia lamenta ? Qualibus irrigabatur calentissimis lacrymis ? Verum nulla alia mens, nullus sermo, hæc satis lugubriter proferre possit. Omnino enim deficiunt, uti etiam a magnitudine rei. Solius filii sit, ac matris reipsa expertæ, ut et noverint ista, et pro eorum ratione enarraverint.

Sic itaque consummato horrendo mysterio, tremore audivit terribilem vocem illam, qua spiritum in Patris sui manus commendabat. Ut porro auribus percepit, viditque, parum absuit, ut ne una cum Filii sanctissima anima migrans, omnino passionem compleverit. Verum divina virtute, ac ineffabili roborante constantia, ad proximæ jam resurrectionis lætitiæ animo erigebatur : quamobrem

¹⁹ Marc. xv, 23.

(36) *Myrrhatum vinum*. Τὸν ἐσμυρνισμένον οἶνον. Accepit ex Marco : indicatque vinum hoc fuisse amarissimi saporis, nec recreando Domino allatum, sed torquendo, uti fel et acetum Matthæi, quod idem vult cum illo vino Marci, uti alii passim interpretes. Mihi certe haud difficulter persuasum sit, Matthæum et Marcum eandem potationem dicere, quæ fuerit vini myrrhati, quod ait Marcus, infuso felle. Etiam Matth. juxta Latinos codices ac Patres, necnon Origenem, habet *vinum* : Græcis ac Syro habentibus ὄξος : *acetum* : quod vinum illud dictum sit ab amaritudine ; sive propria, sive ex felle adjuncto : siquidem alioqui vinum myrrhatum suave erat, et in deliciis, ut multis contendit Bar. ann. 34. singularis omnino in sua expositione, quam merito expungendam censuit. Verba Matth. xxi γυσάμενος, οὐκ ἤθελε πίνειν. Cum gustasset, noluit bibere, nihil contraria sunt verbis Marci : καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πίνειν ἐσμυρνισμένον οἶνον, ὃ δὲ οὐκ ἔλαβεν : *dabant bibere vinum myrrhatum : et non accepit* : plane enim idem uterque significat, Marco tantum ut moris habet, narrante compendio, quod Matth. circumit dixisset. Solo certe gustu nemo dicatur λαβεῖν οἶνον absolute, quod revera est bibere. Acetum Joannis, ac secundum Matth. et Marc. forte sit purum, eique

τοῦτο μὲν ἐπισπεύδουσιν, μὴ εὐρίσκουσιν δὲ εὐθέως : ἢ καὶ εὐρούσαν, μὴ οἶον τε ἦν ἀποπληροῦν, ἢ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὅπως ἂν ἐπιδοίη, ὑψηλότερον ἀνηρτημένης τῆς κεφαλῆς, καὶ μὴ ἐξικνουμένης τῆς χειρὸς τῷ στόματι προσπελάσαι, ἢ καὶ ὑπὸ τῶν μαιφόνων ἀπωθουμένην, αὐτῶν μὲν προσφθασάντων, καὶ τὸ μὲν ὕψος ἐπιδιδόντων, μὴ συγχωρούντων δὲ τὴν φιλανθρωπότερον τῷ κρεμαμένῳ χρῆσασθαι. Ὡς οὖν ὁ Λόγος περιέτυχεν πάθει·ν, ἡμῖν μὲν ἀπάθειαν, τοῖς τολμηταῖς δὲ καὶ ἀπειθέσι τιμωρίαν προξενούσιν ἀπέραντον ! Τὸν μὲν οὖν ἐσμυρνισμένον οἶνον, τῷ σταυρῷ καὶ τοῖς ἡλοῖς δι' ὑπερβολὴν μανίας συνεκόμισαν. Ἐπεδίδουν γὰρ, φησὶν, αὐτῷ πίνειν πρὸ τοῦ ἀναρτηθῆναι, καὶ οὐκ ἔθελεν· ἐκ τοῦ προχείρου δὲ λαβόντες, τὴν τῆς οικείας γνώμης ἀπεπλήρωσαν παροινίαν. Ἀλλὰ τί ἔπασχεν αὐτῇ προσαγομένου τοῦ σπύγγου τῷ στόματι ; Πῶς τῶν ἀχράντων χειλέων τῆς χολῆς ἀπτομένης, δριμύτεραι φλόγες κατὰ τῶν αὐτῆς ἐχώρου σπλάγχνων ; Πῶς τοῦ τῶν ἀπάντων γλυκασμοῦ τοῦ ὕψους ἀπογενομένου, ὁ πικρὸς τῆς δόξης ἐν τῇ ψυχῇ ταύτης ἐπλημύρει χειμάρρους ; Οἷους ἐκ βάθους ἀνέπεμπε στεναγμούς ; Οἷας ἤφειε τὰς οἰμωγὰς ; Τίσι θερμοτάτοις κατεδρέχετο δάκρυσιν ; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, οὐδ' ἐτέρας διανοίας, οὔτε λόγου παντὸς ἱκανὸν ἐκτραγεῖσθαι· ἀπολείπονται γὰρ πάντα, καθάπερ δὴ καὶ τοῦ πράγματος· τοῦ δὲ υἱοῦ μόνου, καὶ τῆς ἐργῶν πεπειραμένης μητρὸς, καὶ συνεγνωκέναι ταῦτα, καὶ λόγον εἰλεῖν.

Οὕτω τοίνυν τοῦ φορικτοῦ μυστηρίου πεπερασμένον, τρῶμυ μὲν τῆς φοβεράς ἐκείνης· ἐπήκουσε φωνῆς, ἥτις εἰς χεῖρας τοῦ οἰκίου γεννήτορο ; τὸ πνεῦμα παρετίθετο. Καὶ τοῦτο δὲ ἐνωτισθεῖσά τε καὶ θεασαμένη, μικροῦ δεῖν τὸ ὄλον τοῦ πάθους ἐπλήρωσε τῇ παναγίᾳ συναποδημήσασα ψυχῇ· θεῖα δὲ δυνάμει, καὶ ἀφάτῃ καρτερίᾳ περικρατούμενη, πρὸς τὴν τῆς ἀναστάσεως ἡδὴ διανίστατο θυμῷ· διὰ καὶ τὰ τῆς

usui comparatum cum hyssopo, quem Baronius tradit, quanquam non video ut is potus satis tunc usui illi esset idoneus, quia nullas jam Dominus recentes plagas accepisset, quarum sanguis sistendus esset, siquidem statim moriturus, ac postquam horas aliquot in cruce steterat, dixit, cum *Sitio*, ut Joannes habet, tum, *Eli, Eli*, etc., ut duo alii evangelistæ, quorum verborum occasione ita potatus est : sive Joannes eandem dicat potationem cum Matth. et Marco sive aliam, quod parum refert, etsi primum magis placet. Metaphrastes acetum istud ultimo propinatum, felle mistum ait, idipsumque Georgius, ex quo ille, omnino significat, ut quamvis distinguat propinationes, propinatum tamen semel et iterum aliis aliisque evangelistis aliqua verborum varietate referentibus, liquorem non distinguat : ut et a principio, et spiritum emissurus, myrrhato vino, seu aceto, felle misto, Dominus potatus sit, nec tam ut vita diutius conservaretur, quam ut fellis illa amaritudine, seu mixti fellei, sacratissima ejus lingua, ac viscera torquerentur sitis remedio : quod et ipse queritur in Psal. *Dederunt in escam meam fel, et in siti*, etc. Fuerunt hæc in Dominum singularis malitiæ ac contemptus, ut bene observat Chrysostomus, quem noster assecratur Georgius.

ταφῆς, ὅπως ἂν γένηται διεσκοπεῖτο. Τοῦτο δὲ δια-
νοουμένης, καὶ συνετωτάτῃ μελέτῃ βουλευομένης,
ἄλλῃ κατ' αὐτῆς τῶν προτέρων ἀποτομωτέρα πέμπε-
ται ῥομφαία, ἡ τῆς ἀχράντου δηλαδὴ πλευρᾶς δι-
ορυγῇ. Τὸν γὰρ ζωοποιὸν νεκρὸν ἀνηρημένον ἐτι
σωματικῶς οἱ πάντων ὠμότεροι θηρῶν, ἐτίτρωσκον
στρατιώται, μήτε τὴν θείαν ὑφορώμενοι δίκην, μήθ'
ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως κατεχόμενοι, ἡ κοινὸν πρὸς
ἅπαντας τοὺς κειμένους συμπαθεῖς ἔχει, καὶ ἐχθροὶ
καὶ πολέμιοι τὸ πρότερον ἔτυχον ὄντες. Οὕτω γὰρ
ὑπὸ τῶν νεκρῶν καθέλκοντο σωματῶν, ὡς εἰ καὶ
λίαν ἀντιτύπως ἔχοιεν τινες πρὸς οἰκτον, μὴ ἀδακρυεῖν
τὴν τοιαύτην παραδραμεῖν θέαν. Ἀλλ' οὐχ οἱ λίθινοι
καὶ ἄτακτοι ἐκαίνοι, καὶ τῇ ἀπανθρωπίζῃ σιδηρεῖται
τῆς κοινῆς ἐπασχόν τι φύσεως· ἀλλὰ τὴν μὲν ἄψυ-
χον συμπάσχουσιν ὀρῶντες κτίσιν, μονονοῦχί τε τὸ
σωτήριον πενθοῦσαν καὶ κοπτομένην πάθος, αὐτοὶ
μανίας καὶ ἀθεότητος ὑπερβολῇ, ἐπανέβαινον κρα-
μαμένω, καὶ ἐπληττον, μηδένα κόρον τῶν ἀσεδημά-
των λαμβάνοντες. Ἀλλ' αὐτοὶ μὲν, εἰς τὴν ζωδόχον
καροινήσαντες πλευρὰν, ἀπέστησαν οὕτω τοῦ τὴν
αἰβήρτου ἡμῖν ἐξ αὐτῆς βρῦειν ἀθανασίαν καταδε-
ξάμενοι.

Ἡ δὲ Μήτηρ, βαθυτέρως μὲν τὴν ψυχὴν πεπλη-
γυῖα, πολλαῖς δὲ ταῖς ἀνακλήσεσι τὸν ἀνασχόμενον
ἐπικαλουμένη, οὕτω δάκρυα χέουσα προσεφθέγγετο·
« Οὐδὲ νῦν οἱ μαιφῆνοι, Δέσποτα, τῆς εἰς σὲ μανίας
λήγουσιν· οὐδὲ νῦν κόρον τοῦ φόβου λαμβάνουσιν·
οὐ κατακλῶνται τοιοῦτω σε καθορῶντες ἀνηρημέ-
νων σχήματι· οὐκ ἐπικάμπτονται νεκρὸν τε καὶ
γυμνὸν καθηλωμένον θεώμενοι· οὐ κατοικτεῖρουσι,
μέσον σε καταδίκων σφαγισθέντα, καὶ ὡς ἀπερρίμ-
μένον ἐγκαταλείμμενον βλέποντες· ἀλλ' ὠμοτάτῃ
μανίᾳ ἐπεμβαίνοντες, τιτρώσκουσι σε, τὸ γλυκύτα-
τόν μου σπλάγχχνον, τιτρώσκουσι σε, τὸν τῆς φύσεως
ἐξώμενον τραύματα. Νύττουσι πλευρὰν, τὴν ἀεζῶον
ἀναθρύουσαν ρεῖθρον. Πλήττουσιν ἀφειδῶς καὶ ἐρ-
γοῖς καὶ λόγοις ἐπιτιθέμενοι, καὶ οὐκ ἐνδιδᾶσιν. Ὡ
δεσμοί, καὶ νόμοι, καὶ φύσεως συμπάθεια! Ὡ δι-
καίων ἐθῶν τῆς πρὸς τοὺς οἰχομένους δόξας! Ὡ ἀ-
θρωπίνης ἡμερότητος καὶ ἡθῆς καὶ γνώρισμα!
Ποῦ νῦν ταῦτα, καὶ ἐν τίσιν; Ἄγετο τῶν παρόντων·
ἀπέπητῃ τῆς τῶν θεοκτόνων κακοβουλίας. Ἀλλ' ἐμοὶ
μὲν εἴ καὶ ταῖς σὺν ἐμοί, ἡ ἐκ τῆς πληγῆς ἀπο-
στάζουσα ζωὴ· οἱ τοιμηταὶ δὲ κατόψονται, ἥνικα
ἂν τὰ τῆς δίκης ἀποτινύουσιν. Οὕτω συμπαθεῶς ἐν-
στενίζουσα καὶ προσλαλοῦσα τῷ Δεσπότη, τὸ ἐκ τῆς
θείας πλευρᾶς ἀπορρῶεν αἷμα καὶ ὕδωρ ὑπεδέχετο·
καὶ τοῦτο δὴ πολυποθήτω; καὶ ὑπερτίμως λαβοῦσα,

A etiam considerabat quomodo sepulturæ tradi posset.
Hæc porro ea cogitante, ac prudentissimo consilio
meditante, prioribus dirior alius in eam mittitur
gladius; intemerato filii latere sub ejus suffosso oeu-
lis. Vitæ enim auctorem mortuum, adhuc corpore
pendentem, bestiis omnibus crudeliores milites, vul-
nerarunt, nec reveriti divinam ultionem, nec a na-
tura ipsa cohibiti, ejus est in mortuos omnes
commiserationis affectus, vel si hostes ac inimici
prius exstiterant. Sic enim trahuntur a defuncto-
rum corporibus, ut quanquam aliqui duri admodum
exsistant ad miserationem, haud tamen sine lacry-
mis spectaculum ejusmodi transeant. Verum saxei
illi, enormesque, ac immanitate ferrei, nihil com-
munis naturæ affectionis habebant: quinimo,
B videntes inanimatam ipsam creaturam compati-
entem, vixque non lugentem ac lamentantem sultura-
rem passionem, ipsi magis exsuperanti furore ac
impietate, pendenti insultabant, nullisque impiis
ausibus exsaturatis odiis, vulnerabant. Sic enim-
vero illi in latus vitæ fontem debacchantes, ab eo
recesserunt, qui jugem nobis ex illo manare voluit
immortalitatem.

Porro Mater, altius plaga hac animo vulnerata,
iterumque atque iterum eum invocans qui susti-
nere dignatus esset, verbis ejusmodi plorans affa-
batur: « Ne modo quidem, Domine, viri parricide
a suo in te furore cessant? Nedum satiat sunt caele;
non frangitur durus eorum animus, cum eo te ha-
bitu pendentem videant: non flectuntur, cum sic
C mortuum nudumque clavis confixum aspiciant: non
miserentur, videndo medium facinorosorum homi-
num jugulatum, ac ceu projectum derelictum; sed
crudelissimo furore insultantes, te, dulcissima vi-
scera mea, vulnerant. Vulnerant te, qui sanas na-
turæ vulnera: fodiunt latus, perpetue vitæ manas
latices: nihil parcunt plagis, factis pariter verbisque
ingruentes; aut cedunt quidquam. O vincula, et
leges, ac naturæ compassio! O justos ejus mores,
in defunctos sanctæ! O humanam mansuetudinem,
moresque, ac notæ! Ubi vero nunc illa, ac in qui-
bus? Recesserunt a præsentibus: avolarunt a mali-
gno deicidarum consilio. Enimvero mea sit ac
sociorum, quæ ex vulnere stillat vita; temerarii
autem videbunt, quando sunt pœnas daturi. » Sic
itaque miserantis affectu oculis intenta, ac affata
Dominum, quæ ex ejus latere defluebant sanguis et
aqua, colligebat: multoque desiderio ac honore ac-
cipiens, tota in instauratricis sepulturæ (37-38) curam

(37-38) *In instauratricis sepulturæ.* Περὶ τῆς καινο-
ποιού ταφῆς. Velut novitatis artificis, et qua novam
vitam sumus consecuti, resurgente Christo, ac nobis
initiante immortalē vitam e sepulcro. Quod de
collecto sanguine ac aqua e Dominico latere,
proxime præcedit, habetque Metaphrastes, cum ex
alio referens cum elogio, pie exponi possit, ut hæc
Maria asservanda religioſo monumento collegerit,
ut etiam ferunt de Magdalena, quod nostri pignus
habere gloriantur in provincia, illicque magna præ-
sertim Pasceve veneratur orbis, cum et concretam

massam ebulliente sanguine aiunt resolvi, turbaque
plurima ad spectaculum confluit, ut per eam, nun-
quam mihi, tametsi aliquando inter ministros ac
eorum unus, προσηγιασμένων officio die illa consueto,
ad ejus finem accidit miraculosa ejusmodi immu-
tatio, interfuerim, attente satis rem inspectare li-
cuerit, ut ejus ex visu testis esse possim: quan-
quam videntes populos, sub aspectu ipso miraculum
conclamantes audivi. Niceph. quoque lib. 1, cap. 39,
ita collectum a Maria et Joanne sanguinem ac
aquam, atque in vasculo honorifice reposita asserit.

incumbebat : atque ut depositum e ligno intemera-
tum corpus, neque ipi ex tali spectaculo dolorem
augeret, neque sepultura carens, vocandæ In dubium
communis reformationis causa foret.

Ut autem non licebat, ut id ipsa per se impleret :
tum quod laboraret necessariorum penuria (erat
siquidem in terra aliena, ipsa pariter, notique a
longe aspicientes) : item ut ne cui vivificum cor-
pus suspensum tollendum relinquens, ipsa interim
ad divites, ac postulandum pro eo huc illuc discur-
reret : cum, inquam, multa eam rei hujus sollici-
tudo haberet, secumque ipsa locum congruum, ac
monumentum condendo Dei corpori opportunum
invenire cogitaret, rei facit copiam, qui æterno
jam consilio omnia præparasset ; id animo cogita-
tionis injiciens, ut viciniorem Calvariæ locum ex-
quireret. Erat vero id quoque illi plane consultum,
quo et negotium confici posset, nec ipsa ab aspectu
sacratissimi corporis recederet. Ubi sic itaque ani-
mo constituisset, pedes quidem abibant, anima
vero non migrabat : ac corporis quidem gressus
mutabat, semper autem oculos intentos habens, nec
vel momento sacri pignoris aspectum omittebat.
Cum ergo perquirens, opportunum monumentum
invenisset (nam erat novum : lætamque totus circa
locus, ac tutam speciem præfererat ; hortus quippe
exsistens, utroque ornamento decorem habebat) :
percuntatur cujusnam esset, numve notorum aliquis
possideret. Sciens porro, virum esse amicum ac
eorum unum qui discipulis accensi essent, tametsi
adhuc erat occultus propter homicidarum metum ;
sic enim divinus evangelista, *Occultus autem pro-
pter metum Judæorum* ¹², ad eum vadens, proponit
bonum consilium, rogatque ut universorum vitam,
suo ipse sepulcro condi vellet ; talibus eum compellens :

« Judæorum quidem, o Joseph, cædes jam finem
accepit, sua Magistro longanimitate tanta dignato
pati. Nulla enim quantumvis enormi adversus eum
abstinentes injuria ignominiaque, probro tandem
plenam mortem intulerunt. Ac modo sane mortuus
in ligno, ac nudus pendet, horrendum mihi univer-
sisque creatis spectaculum ; nemine miserante, sed
magis adhuc paricidis illudentibus. Beneficium
itaque, cum illi ceu magistro, tum matri, cujus ani-
mum tristitia dire laniet, concede ; assumptaque li-
ducia, supplicationem propone. Depone corpus,
tibi propositum mundi thesaurum collige. Fac
gratiam peregrinis nobis egenisque, quos universi
oderint, ac aversentur ; quos omnes abominentur,
ac irrideant ; quos noti ac amici deseruerint ; quo-
rum nemo misereatur. Nullus enim est qui protegat ;
nullus qui auxiliator accedat. Nemo audet corpus
petere : nullus consilium ejusmodi in animum in-
duxit : occurrit nemo qui funus curaturus sit. Mihi

Α τῆς περὶ τῆς καινοποιοῦ ταφῆς γίνεται φροντίδος·
καὶ ὅπως ἂν τὸ ἀχραντὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου κατενεχθῇ
σῶμα, μὴτ' αὐτῇ τῆς τοιούτης θεωρίας ἐπιτείνοντο
ὁδύναι, μῆτε τῆς ἐν τῷ τάφῳ καταθέσεως ἐφυστε-
ρίζοντος, τὰ τῆς κοινῆς ἀναπλάσεως συνδιαναβάλ-
λουντο.

Τοῦτο τοίνυν δι' ἑαυτῆς, ὡς οὐχ οἷόν τε ἦν ἀπο-
πληροῦν, διὰ τε τὸ ἐν ἀπορίᾳ καθεστηκέναι τῶν ἐπι-
τηδείων· ἐν ἀλλοτρίᾳ γὰρ ἦν καὶ αὐτῇ, καὶ οἱ μα-
κρόθεν ὁρῶντες γνωστοί· καὶ διὰ τὸ μὴ καταλιπεῖν
αἰρεῖσθαι τὸ ζωοποιὸν ἀνηρητημένον σῶμα, καὶ πρὸς
τοὺς εὐπόρους, καὶ τὴν ἐξαίτησιν αὐτοῦ περιτρέχειν,
καὶ τοῦτο δὴ· ἐναγωνίως διασκοπούμενη, τόπον τε
ἐπ' αἴσιον καὶ σῆμα θεοδόχον ὅπως ἂν εὐρεθῇ διαλο-
γίζομένη, δίδωσι τὴν εὐπορίαν ὁ πάντα προκατα-
σκευάσας, λογισμὸν ἐμβαλὼν, τὸν πλησιύτερον τοῦ
Κρανίου διερευνησάαι χώρον. Ἦν δὲ τοῦτο καὶ λίαν
αὐτῇ βεβουλευμένως κριθέν, ὡς δὴ καὶ τοῦ ἔργου
ἀννομένου, καὶ οὐδ' αὐτῆς ἀπολειπομένης τῆς τοῦ
παναγίου σώματος θέας. Καὶ δὴ τὸ τοιοῦτον ἐν δια-
νοίᾳ θεμένης, οἱ μὲν πόδες ἀπῆσαν, ἡ δὲ ψυχὴ οὐ
μετέβαινε· καὶ τὰ μὲν βήματα προσημειβετο, τὰ δὲ
ὄμματα διηνεκὲς ἐνατενίζουσα, οὐκ ἠθοῦλετο τῆς
θεωρίας ἐκείνης, κἀν-πρὸς τὸ βραχύτατον ἐπαλλα-
γῆναι. Ἐπεὶ οὖν καὶ διερεύνησε, καὶ εὔρε τὸ τε
μνημα κατὰ λόγον· καὶ οὖν γὰρ ἦν, τερπνὴν τε καὶ
ἀσφαλῆ τὴν θεωρίαν ὁ περὶ αὐτὸ χώρος εἶχεν· εἰς
κῆπὸν τε γὰρ τὸ τηλικαῦτα χρηματίζον, τῷ ἐκατέ-
ρωθεν εὐπρεπεῖ διακεχώρητο· τὸ, τίνας ἂν εἴη, καὶ
εἰ τῶν γνωρίμων ὁ κτήτωρ, ἐπυνθάνετο. Μαθεύσα
δὲ, φίλων τε εἶναι τὸν ἄνδρα, καὶ τῶν εἰς μαθητῶν
οἰκειότητα καταλεγόντων, κεκρυμμένον τε ὄντα διὰ
τὸν φόβον ἐτι τῶν μαιφόνων· οὕτω γὰρ ὁ θεσπέσιος
Εὐαγγελιστὴς φησι· *Κεκρυμμένον δὲ διὰ τὸν φό-
βον τῶν Ἰουδαίων*· πρὸς αὐτὸν ἀφικομένη, τὰ τῆς
καλῆς προῦβάλλετο συμβουλῆς· καὶ παρήνει, τὴν
τῶν ἀπάντων ζωὴν ἐν τῷ οἰκίῳ καταθέσθαι μνη-
μεῖω, λέγουσα·

« Τὰ μὲν τῆς τῶν Ἰουδαίων μαιφονίας, ὧ Ἰωσήφ,
πέρας ἀπέλιπεν, ἀπορρήτῳ μακροθυμίᾳ τοῦ διδα-
σκάλου ταῦτα καταδεξαμένου. Οὐδεμίαν γὰρ ὑπερ-
βολὴν, οὐθ' ὑβρείως, οὐτ' ἀτιμίας ἀνέλιπον, ἢ μὴ
χρησάμενοι κατ' αὐτοῦ, τὸν ἐπονεϊδίστον τέλος ἐπ-
ήνεγκαν θάνατον. Καὶ νῦν κρέματα νεκρὸς καὶ
D γυμνὸς ἐπὶ ξύλου, φρικτὸν ἔμαλ' καὶ τῇ κτίσει θέαμα,
μὴ ἐλεούμενος, ἢ μᾶλλον ὀνειδιζόμενος· ὑπ' αὐτῶν.
Δὲ οὖν χάριν, αὐτῷ μὲν ὡς διδασκάλῳ, τῇ δὲ τε-
κούσῃ, ὡς ταῖς μυρίαις τεμνομένη ὁδύναι· καὶ
θαυρῶντας, ἐξαίτησαι· κατάγαγε τὸ σῶμα, καὶ τὸν
τοῦ κόσμου σοὶ παρακείμενον συνάγαγε θησαυρόν.
Δὲ χάριν ἐν ξένῳ καὶ ἐν ἀπορίᾳ καθεστηκόσιν ἡμῖν,
καὶ ὑπὸ πάντων μισουμένοις καὶ ἀποστρεφόμενοις·
ὑπὸ πάντων βδελυττομένοις καὶ ὀνειδιζόμενοις· ὑπὸ
γνωρίμων καὶ φίλων ἐγκαταλειφθεῖσιν· ὑπ' οὐδενὸς·
οἰκτειρομένοις. Οὐκ ἐνὶ γὰρ ὁ ὑπερασπιστοῦμενος· οὐκ
ἐνὶ ὁ βοηθῶν· οὐδεὶς πρὸς τὴν ἐξαίτησιν κατα-
τολμᾷ τοῦ σώματος· οὐδεὶς ὁ τὰ τοιαῦτα καὶ βου-

¹² Joan. xix, 38.

λευσάμενος, καὶ τὰ τῆς ταφῆς περιποιησόμενος. Αὐτοὶ δὲ ὅσοι, ὡς ὁρᾷς, ἐκάτερον τούτων ἀμήχανον ἐν τῷ παρόντι, μόνῃ τε καὶ σὺν ἐν τῷ μαθητῇ παρισταμένῃ, καὶ μήτε πρὸς Πιλάτον παρῆρσιάζομένη, μήθ' ἑτέρως τὰ τοῦ ἐνταφιασμοῦ περιποιήσασθαι δυναμένη. Ἀνεπινόητον δὲ ἡμῖν ἐστὶ, καὶ τὸ περιστεῖλαι καὶ καλύψαι τὴν γύμνωσιν κρεμασμένου. Τὰ γὰρ ἱμάτια λαβόντες οἱ στρατιῶται, διεμερίσαντο, μηδὲ τὸν τελευταῖον χιτωνίσκον καταλιπόντες· ὅπερ ὀδυνηρὸν μὲν ἔμοι, φοβερὸν δὲ καὶ τῇ ἀνασθήτῃ πίση κτεῖσει, τοῖς δὲ φονίους περιχαρὲς καὶ ἐπνεῖδιστον. Δεῦρο δὲ, τῆς τῶν ἀπάντων καὶ δουλίας καὶ μικροψυχίας ὑπεραρθεῖς, ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐξαιτησόμενος σώμα. Μῆκετι τὴν τῶν μισερῶν δαίτην ὁρμῇ· τὸ τῆς μανίας γὰρ ἅπαν, μέχρι τοῦ σφαγιασθέντος ἔστησαν· ἐν τῷ ἐμῷ φωτὶ τὰ τῆς ἐπιβουλῆς περιέγραψαν τῶς. Ἔως τούτου νῦν τὰ τῆς τολμῆς ἐξηγεῖται. Ἀπὸ τοῦ τούτου μὴδὲν ὑποστείλαμενος· αὐτὸς γὰρ ὁ ἐκρυσάλω· πεπονήθω, τὸ ἀπαθὲς σοὶ διατηρήσει· αὐτὸς καθοδηγῶν προπορεύεται. Αὐτὸς χαριτῶν χαριτωσεῖ τοὺς λόγους σου, τὸ εὐεπὶχρον αὐτοῖς περιποιησόμενος. Οὗτος γὰρ, ὦ Ἰωσήφ, εἰ καὶ βουλῇσι πέπονθεν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐσάλευσεν ὡς Θεός· τὰς πέτρας διέβρῃξε· τὰ μνημεῖα διέκρυσσε, καὶ νεκροὺς ἐκ τῶν καταχθονίων ἀνέβηκε. Τούτου τὸ πάθος ἐξεπλάγησαν ἄγγελοι· τοῦτο ἡδέσθησαν στοιχεῖα· τοῦτο φωστῆρες ἀειλαμπεῖς ἐφρίξαν, καὶ τρόμῳ τὰς ἀκτῖνας συνέστειλαν. Ταῦτα δὲ πρῶτων θρανότερον κατόψει, καὶ πρὸς τὴν αἴτησιν ἐπειχθήσῃ θερμότερον. Οὐδὲ γὰρ δεῖ μέλλειν καὶ ἀναβάλλεσθαι, καὶ ὑπερβίσεις τῇ κοινῇ διδοῖναι ἀναπλάσει. Τεθῆτω τὸ ζῶον ἐν μνημεῖον σώμα, ὅπως ἂν τῇ τῶν ἀνθρώπων ἰδοποιήσῃ ἀναστάσει.

Τοιοῦτοις τοίνυν τὸν Ἰωσήφ καὶ διδάξας καὶ παρορμήσας λόγους, καὶ μάλιστα τῷ συμπαθεῖ καὶ μητρικῷ τούτου ἐπικάμψας σχήματι, πρὸς Πιλάτον ἀποστέλλει. Οὐδὲ γὰρ ἀθρόον οὕτως κατετόλμα· οὔτε μὴν τὸ τοῦ πάθους ἡπίστατο πέρας, κερχυμένους τε ὦν καὶ περιδεῖς, καθάπερ καὶ οἱ λοιποὶ μαθηταί. Ἐπεὶ οὖν διὰ ταύτης καὶ ἔγνω καὶ διανέστη, θαρσαλεώτερον ἐξῆι. Ἐξαίτεται γοῦν, καὶ δὴ λαμβάνει τὴν τῶν ἀπάντων Ζωήν· καὶ πολυτίμως τὰ τῆς ταφῆς ἐξευρεπίσας, τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ κατάβασιν ἐπισπεύδει. Ἀλλὰ σκόπει μοι πάλιν τὴν διητέρα περισταμένην καὶ διακαρτερούσαν, καὶ πρὸς ἅπαντα προκειμένην· τῷ τε γὰρ πάθει κο-

A porro, ut vides, neutrum modo præstari potest, quæ sola, uno dumtaxat discipulo sociante adstem, ac neque apud Pilatum gratia polleam, nec aliqui opportuna funeri comparare possim. Nulla nobis succurrit via, ut et pendentem tollere, ejusque nuditatem operire valeamus. Milites enim zeceptas vestes sibi diviserunt, ne extrema quidem tunicella relicta, quod quidem mihi triste, totique insensibili ipsi creature tremendum, parricidis autem jucundissimum ac probrosum est. Age itaque, degeneri universorum timiditate ac pusillanimitate superior effectus, abi divinum postulatur corpus : ne jam ultra parricidarum timueris impetum : eorum universus furor ad usque Filii cædem stetit. In meo hæcenus lumine insidias sinierunt : ad usque necem chari pignoris temeritate promoverunt. Vade ergo nihil veritus : ipse enim qui sponte pati dignatus est, incolumem te servabit. Ipse gratiarum cumulos tuis verbis addet, atque a præside exaudiri præstabit. Hic namque, o Joseph, quanquam volens ut homo passus est, terram nihilominus qua Deus concussit, petras scidit, monumenta aperuit, mortuosque ab inferis extraxit. Ejus mortem obstupuerunt angeli ; eam elementa reverita sunt ; luminaria perpetua luce splendida horruerunt, ac tremore radios contraxerunt. Hæc porro processu clarius videbis, atque ad postulandum affectu urgeberis. Neque enim cunctandum est ac differendum, aut ulla concedenda dilatio communi reformationi. Deponito in monumento viviscum corpus, quo corporum hominum resurrectioni viam instruat.

Ubi igitur Joseph verbis ejuscemodi (39) didicisset ac animatus esset, atque in primis miserabili ac materno ejus habitu inflexus fuisset, ad Pilatum pergit. Non enim statim audebat ; sed nec noverat passionis finem, qui occultus esset ac pavidus, uti reliqui discipuli. Postquam itaque ex ea cognovit, ejusque verbis excitatus est, audentior factus abiit. Postulat ergo, ac universorum Vitam accipit : magnoque sumptu instructa sepultura, festinat e cruce deponere. Enimvero hic mihi quoque astantem Matrem, eamque officio assiduam, ac ad omnia expeditam, considera. Honestam enim gravitate, nihil degeneris animi exhibens, patienti Filio aderat, suis.

(39) *Ubi Joseph verbis ejuscemodi.* Solo forte tristi spectaculo motus, pendentis e cruce Magistri mortui divinitus concepta fiducia, ad Pilatum accesserit : quod Germanus CP. oratione in Sabbatum sanctum ita edisserit, ubi Christum in cruce describit, typo hominis descenditis a Jerusalem in Jericho a latronibus despoliati, ac seniuvi relicti, altera nimirum sui parte, ac divinitate vivum ; altera extinctum, nempe corpore ac humanitate. Ταῦτ' οὖν ἐκοντὶ καταδεξάμενος τὸ μακροθύμου, γοῶντες οἱ φίλοι αὐτοῦ καὶ οἱ πλησίον, μακρόθεν ἔστησαν παραβλεψάμενοι τὸν παθόντα, πλην Νικοδήμου καὶ Ἰωσήφ. Τὸ γὰρ εἰς αὐτοὺς ἤκον, ὑπέμεινε συλλυπούμενον, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ παρακαλοῦντα, καὶ εἶπε καὶ γυμνὸν ἰδὼντες αὐτὸν, καὶ τοῦ ἐνστοιχίου

γρήζοντα, σπλαγχνισθέντες, λαβὼν ἐπ' αὐτῷ χεῖρας· δάκρυον· σινδόσι καταδεσμοῦσι, καὶ ἐπὶ τὸ πανδοχεῖον ἐσάγουσι· νόμῳ κοινῷ ἀνθρωπίνῳ τῇ γῇ παραπέμποντες, καὶ τῷ τάφῳ καλύπτοντες. Cum hæc itaque longanimis ille sponte suscepisset, ejus amici omnes ac propinqui a longe steterunt mortuum aspicientes, exceptis Nicodemus et Joseph. Quod enim ad eos spectat, sustinuit qui simul contristaretur, et fuit ; qui consolaretur, et invenit. Il videntes nudum, ac necessarium habentem qui tumultu conderet, misericordia moti, placidas super eo lacrymas effuderunt : involvunt linteis, et in stibulum inducunt, communi lege humanitatis mandantes terræ, ac sepulcro condentes.

τῶν ἀτιμωτάτων ἀπηλλάγην παθῶν. Φιλῶ σου τὸν σταυρὸν, δι' οὗ τὴν ἐμὴν κατεδίκασας ἀμαρτίαν· δι' οὗ τῆς τοῦ θανάτου με καταδίκης ἡλευθέρωσας. Φιλῶ τοὺς ἡλούς ἐκείνους, δι' ὧν τὸ τῆς ἀρᾶς ἐξεμώχλευσας ἐπιτίμιον. Φιλῶ τὰς διατρήσεις τῶν μελῶν, δι' ὧν τὰ τῆς ἐμῆς παρακοῆς ἔθεραπεύθη τραύματα. Φιλῶ τὸν κάλαμον, δι' οὗ μοι τὴν ἐλευθερίαν ὑπέγραψας· δι' οὗ τὴν ἀλαζύνα τοῦ δράκοντος ἐτραυμάτισας κεφαλὴν. Φιλῶ τὸν σπόγγον τὸν τοῖς ἀχράντοις σου προσενεχθέντα χεῖλεσι, δι' οὗ μοι τὸ τῆς παραβάσεως πικρὸν εἰς γλυκύτητα μετεσκευάσθη. Ὡς ἡδίστης ἂν τῆς χολῆς ἀπεγευσάμην ἐξωδῆς· ὡς εὐφροσύνου ἂν τοῦ ὄρους μετέλαβον στέματος· ὡς βασιλείου ἂν διδάσκημα, τὸν ἀκάνθινον περιεθέμην στέφανον· ὡς διαυγέσι μαργαρίταις, τοῖς ἐμπτύσμασιν ἂν ἐκαλλωπιστάμην· ὡς ὑπερτίμοις τιμαῖς, τοῖς ἐμπαιγμοῖς ἂν ἐδοξάσθην· ὡς λαμπροτάτῳ κόσμῳ, τοῖς βράβυσμασιν ἂν ἐσεμύνθην. Φιλῶν δὴ σε, Δέσποτα, τοῖς σοῖς ἐγκαλλωπιζομαι πάθει. Φιλῶ τὴν λόγχην, τὴν τὸ ἐμὸν χειρόγραφον διαβρόχῃσας, τὴν τῆς ἀθανασίας πηγὴν διανοίξασαν. Φιλῶ σου τὴν πλευρὰν, ἐξ ἧς οἱ τῆς ζωῆς ἐβρύχτησαν ποταμοί· ἐξ ἧς μοι τὸ ἀνάσσειν τῆς ἀφθαρσίας ἀνέβλυσε βεῖθρον. Φιλῶ σου τὰ ἐντάφια, δι' ὧν με κατακοσμήσας, τὰ τῆς αἰσχύνης ἀπημύρασας περικάλυμματα. Φιλῶ τὴν ὑπερτίμον σινδόνα, ἣν περιέθεμενος, τὴν τῆς υἱοθεσίας με στολὴν περιέβαλες. Φιλῶ τὸν τάφον, ἐν ᾧ τὸ τῆς ἐμῆς ἀναστάσεως ἐκαινούργησας μυστήριον· ἐν ᾧ μοι τὴν τοῦ ἄδου προωδοποίησας ἀνάδυσιν. Φιλῶ τὸν λίθον ἐκεῖνον, δι' οὗ με τοῦ ἐπὶ φόβου τοῦ θανάτου ἀπεφύρτισας ἄχθους. Τιμῶ τοὺς τῇ ζωοπαρῳχῇ καθυπουργήσαντας ταφῇ, ὡς τῆς τοιαύτης τετυχηκότες χάριτος. Φιλῶ τὰς τῆς Τεκούσης σε χεῖρας, ὡς ὅλη τῇ θεῇ σου οἰκονομίᾳ καθυπερεστησμένης· ὡς πρῶην μὲν, τῇ κατὰ τὸν τόκον λειτουργίᾳ, νῦν δὲ τῇ τοῦ ἐνταφιασμοῦ μόνης ὑπερκαμούσης χρεῖα· ὡς τὸ τίμιον ἀπαρβύσασμένης αἵμα· ὡς τὸ πανάχραντον περιστελλάσας σῶμα. Δοξάζω δὴ ταύτην, ὡς μόνην τοῦ σωτηρίου κοινωνὸν ὀφθεῖσαν πάθους· ὡς τῆς εὐσεβείας κήρυκα, καὶ τῆς ἀθανασίας εὐαγγελίστριαν, καὶ τῆς σῆς φωτοφανείας πρόξενον. Ἄλλ' ὡς ἐκείνον πρῶτῃ κατείδες καὶ εὐηγγελίσω, Δέσποινα, οὕτω καὶ τὴν νοητὴν αὐτοῦ φανεῖς ἐν ταῖς ἡμῶν εὐαγγελιουμένη καρδίαις ἐπίλαμψιν· ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ γλυκυτάτῳ ἡμῶν φωτὶ, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ εὐχαριστία, σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Λόγος εἰς τὴν τῆς ἀχράντου Θεοτόκου ἐν τῷ τάφῳ παρεδρεῖαν, καὶ εὐχυριστήριος τῆς ὑπερλάμπρου ἀναστάσεως.

Φωνὴ ἀγαλλιάσεως προοιμιαζέτω σήμερον τὴν εὐχαριστίαν ἡμῖν. Φωνὴ εὐφροσύνης προσεχητέτω, τὰ

(41) Hanc tandem, diu desideratam ex ejus gustu in superiori facto, ubi eam Georgius promittit, ex quo us quæ Metaphrastes in Mariæ historia exscripsit, Leonis Allatii sedulitas ac humanitas, ex propriis ipsius cimeliis juris publici faciendam, pro-

passiones tuas, per quas liberatus fui a passionibus plenis ignominia. Osculor tuam crucem, per quam damnasti peccatum meum: per quam a mortis me damnatione liberasti. Osculor clavos illos, per quos maledictionis excussisti pœnam. Osculor perforata membra, per quæ inobedientiæ meæ sanata sunt vulnera. Osculor calami, per quem partem mihi libertatem subscripsisti; per quem superbi draconis caput attrivisti. Osculor spongiam intemeratis tuis labiis admotam, per quam mihi prævaricationis amaritudo versa est in dulcedinem. Escæ suavisinæ loco, fel gustavissem: ceu lætitiæ poculum, acetum hausissem: ceu regium diadema, corovam spineam capiti imposuissem: oblinentibus spatibus vellut pellucidis margaritis mihi placuissim: illusionibus, ceu maximis honoribus gloriam habuissem: ceu splendidissimo ornatu, percussionibus tuis honestatus essem. Amanter tibi, Domine, figens basia, tuis passionibus glorior. Osculor lanceam, quæ meum chirographum discidit; quæ fontem immortalitatis aperuit. Tuum sacrum latus exosculor, ex quo fluxerunt vitæ flumina; ex quo jugis mihi incorruptionis rivus manavit. Osculor sepulcralia, quibus me turpitudinis exutum vestes magnifice vestisti. Osculor pretiosissimam sindonem, qua involutus, adoptionis me stolam induisti. Osculor sepulcrum, in quo meæ resurrectionis initiasti mysterium; in quo mihi ad emergendum ex inferno viam fecisti. Osculor illum lapidem, per quem gravi me timoris mortis onere levasti. Honore eos prosequor, qui vivificæ sepulchræ operam impenderunt, ceu talem gratiam consecutos. Osculor tuæ Genitricis manus, ut quæ toti illi reconomix ministraverit; ut quæ sola nuper in partus obsequio, nunc autem in sepulchræ negotio laboraverit; ceu quæ pretiosum hauserit sanguinem; quæ intemeratum corpus obvolverit. Plane ei gloriam habeo, ut quæ sola salutaris passionis visa sit socia; ut tantæ illius gratiæ præconi, immortalitatisque nuntix, ac divinæ tuæ illustrationis conciliatrici. Tu vero, uti eum prima videre meruisti ac annuntiare, o Domine, sic ejus in nobis spiritalem illustrationem fauste utinam annuntiaveris; in ipso Christo dulcissimo nostro lumine: quem decet gloria, honor, ac gratiarum actio, cum Patre ac Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO IX.

In immaculatæ Virginis in sepulcro assistentiam, et gratiarum actio pro gloriosa resurrectione (41).

Vox exultationis hodie nobis exordio sit gratiarum actioni. Prior insonet ac præludat gratulato-

duxit: egregium plane viri disertissimi, ac Mariæ devotissimi monumentum, uti habent ejus quoque orationes aliæ, quibus omnibus insatrabilis Mariam laudat.

riis pro mundi universi resurrectione, vox lætitiæ canticis. Præsenti vox congrue magnifica hilaritati, tubæ clangore laudationem promat. Ei laudes canat pro victoria, qui æternum dissolvit bellum; qui dira pugna victor exstitit: qui per mortem regnum mortis evertit; qui alligavit fortem, quasque a sæculis tenebat animas, tanquam spolia diripuit. Hodie namque insuperabilis ejus labefactata est tyrannis. Hodie cœlestium virtutum Rex cum adversario carne congressus, illum quidem prosternit, suum vero ipse figmentum a gravi servitute liberavit. Hodie tremenda tenebricosaque inferni loca vacuans, eos qui tyrannide tenebantur in suam ipse transtulit potestatem. Hodie vitæ nobis auctor primogenitus ex mortuis effectus, immortalitatis nobis initiavit viam. Cœlos hodie pro terrenis naturæ commutat, hominumque generi tristem sortito locum, lucidam divinamque habitationem ascripsit. Hodie splendidissimus justitiæ Sol aureos mittens resurrectionis radios, cum cœlestem decorem, tum terrenam concinnitatem incomparabili supra modum fulgore illustravit. Hodie dulcem plenamque lætitiæ gaudii vocem mulieribus unguenta ferentibus emittens, sexus tristitias radicitus abstulit ac exsiccavit.

Age vero lingua omnis gratiæ particeps effecta, claram mihi laudationem concinnet. Præsto mihi adiutrix sit, cui desiderium vim faciat, quemque deficiat congrui sermonis facultas. Hoc plane, hoc res eximias cogit attingere. Hoc ad res propria virtute majores compellit. Hoc naturæ propriæ oblivionem inducit. Huic ut omnes cedamus, haud inglorium sit. Quippe debitum est, ac licet minus habeat quam pro retributione, nec bonis collatis videatur condignum, ab omni tamen creatura redatur rationis participare; cum utique largitor ipse eam majorum exsolutione debitorum commutationem velit. Mihi autem, quem amo, divine cœtus, non eo tantum quod debitum sit, sed et propter promissionem evenit, quam priorem, ii quorum interest, exigunt. Quænam vero ac qualis sit ejusmodi promissio, præstat addere. Jam itaque, cum in superioribus, ante monumenti ostium, quod vitam suscepit, Domini Matrem, per id tempus sermo reliquisset, eam hodiernæ servavit lætitiæ. Ita enim, cum id cavit ne proluxisset tantum esset, tum consentaneam rationem servavit. Postquam autem deducens gratia eo occurrimus, ut debiti fides redimenda sit, pro virili ego facultate redempturus festino. Porro commoda sermonis tractatio est, innumeris certaminibus claræ Matris assistentia in sepulcro; circa quam versatur ipse ac debiti ratio. Hæc enim sola (42), recedentibus

(42) *Hæc enim sola.* Sunt ista ut pia in Mariam, at certe haud ita ad fidem facilia. Durum enim, ut Maria una, nullo e discipulis aut sanctis feminis assistente, triduum illud jugi assistentia in monumento egerit, sicque ab eo immota, inter Judæorum ac militum custodientium turbas debacchantes in

τῆς παγκοσμίου ἀναστάσεως χαριστήρια. Φωνὴ τῇ παρούσῃ καταλλήλως λαμπρυνομένη φαιδρότῃ σαλπίζετω τὴν δοξολογίαν. Κροαίτω τὰ νικητήρια τῶ τῶν αἰώνων καταλύσαντι πόλεμον· τῶ τὴν ἀκέρυκτον τροπωσαμένῳ μάχῃ· τῶ διὰ θανάτου τὰ τοῦ θανάτου καθελόντι βασιλεία· τῶ τὸν ἰσχυρὸν δέσμησαντι, καὶ τὰς ὅπ' αἰώνων ψυχὰς ὡς σκύλα διαρπάσαντι. Σήμερον γὰρ ἡ ἀμαχος αὐτοῦ καταλέγεται τυραννίς. Σήμερον ὁ Βασιλεὺς τῶν οὐρανίων δυνάμεων μετὰ σαρκὸς τῶ ἀντιπάλῳ συμπλακεῖς, αὐτὸν μὲν καταβέβληκε, τὸ δὲ οἰκεῖον πλάσμα τῆς χαλεπῆς ἐξεῖλετο δουλείας. Σήμερον τὰ φοβερά καὶ σκοτεινὰ τοῦ ἄδου ταμειῖα κενώσας, εἰς τὴν ἰδίαν τοὺς τυραννοῦ-μένους μετέστησεν ἐξουσίαν. Σήμερον ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀρχηγός, πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γενόμενος, τὴν τῆς ἀθανασίας ἡμῶν ὁδὸν ἀνεκαίνισε. Σήμερον τῶν καταχθονίων οὐρανούς τῃ φύσει ἀντικαταλλάττεται, καὶ τῇ τὸν ἀμειδῶ κατακεκρυμμένην χώρον ἀνθρωπότητι, τὴν φωτεινὴν καὶ θεῖαν ἀπέγραψε κατοικίαν. Σήμερον ὁ τῆς δικαιοσύνης λαμπρότατος Ἥλιος τὰς χρυσοφαεῖς βαλὼν τῆς ἀναστάσεως ἀκτῖνας, τὴν οὐράνιον εὐπρέπειαν, καὶ ἐπίγειον εὐκοσμίαν ἀσυγκρίτως ὑπερελάμπρυνεν. Σήμερον τὴν γλυκεῖαν καὶ ὑπερφυφρόσυνον τῆς χαρᾶς ταῖς μυροφόροις ἐπαφίεις φωνὴν, προρρήζους τὰς τοῦ γένους, καὶ ἀνείλιξε, καὶ ἐξηφάνισε λύπας.

Ἀλλὰ δεῦρο πῶσα γλῶσσα τῆς χάριτος μετεσχηκυῖα συναρμωττέτω μοι τὴν εὐφημίαν. Ἐπαμυνέτω μοι τυραννοῦμένῳ τῷ πόνῳ, ἀμχανοῦντι δὲ τῷ λόγῳ. Οὗτος γάρ, οὗτος ὁ τῶν ὑπερφύων καταναγκάζων ἄπτεσθαι. Οὗτος ὁ πρὸς τὰ ὑπὲρ οἰκείαν δύναμιν συνωθῶν. Οὗτος ὁ τῆς οἰκειᾶς ἐκλαθέσθαι φύσεως παρασκευάζων. Τοῦτ' ἂν πάντα ὑπέκειν οὐκ ἄδοξον. Χρέος γάρ ἐστιν, εἰ καὶ τῆς ἀντιδόσεως ἀποδέον, καὶ τῶν παρασχθέντων ἀγαθῶν οὐκ ἐπ' αὐτῶν. Ἀλλ' ἀποδιδόσθαι πρὸς τῆς λογικῆς ἀπάτης φύσεως· τούτων τῶν ὑπερέκτιν ὀφειλῶν τοῦ δεδοκότες ἀντικαταλλαττομένου. Ἐμοὶ μὲν, ὡς θεῖα φιλότῃ, οὐ μόνον δι' αὐτὸ τοῦτο ὑπόχρεον εἶναι, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑπόσχεσιν ἐξέγχετο, ἥ τις προεπαγγελθεῖσα πρὸς τοὺς [Ισ. τῶν] χρέων ἀπαίτεται. Τίς δὲ αὕτη καὶ οἷα; προστεθῆναι καλόν. Ἦδη τοίνυν ἐν ταῖς φθάσαις πρὸς τῆς τοῦ ζωοδόχου μνημείου θύρας τὴν ὡς λόγος [Ισ. ὁ λόγος] καταλιπὼν Μητέρα τὰ κατ' ἐκεῖνο, καὶ αὐτὴν τῇ σήμερον ἐταμειύσατο φαιδρότῃ. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ προσκορὴς εἶναι διέφυγε, καὶ τὸ ἀκόλουθον διετήρησεν. Ἐπειδὴ δὲ χάρις τοῦ ἀγαγόντος πρὸς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ χρέους ἀπηντήχαμεν, ἐγὼ ταύτην ὡς οἶόν τε πληροῦν ἐπειγόμεθα [Ισ. ἐπείγομαι]. Ἔστι δὲ περιδέξις τοῦ λόγου μεταχειρήσις, ἥ τῆς μυριάθλου Μητρὸς ἐν τῷ τάψῳ παρεδρεῖα, περὶ ἧς αὐτὸς τε δηλαδὴ καὶ ἡ ὀφειλὴ προσυνέστη. Αὕτη γὰρ μόνη, τῶν ἀπάντων ὑποχωρησάντων, ἃτε μόνῃ τῷ σφοδρῷ τῶν σπλάγγνων διατλεγομένη πυρὶ,

Dominum ejusque sacrum corpus, perseveraverit. Majori honestate, aut se continuerit domo, nihil dubitans de proxima resurrectione, aut post Sabbatum tantum cum Magdalena aliisque piis feminis ad monumentum ierit; juxta opinionem Chrysost., Hesych., Ceram., Joannis Thessal., etc.

καὶ τῆς πίστεως, καὶ ἀνδρείας, ἀμετατρέπτῳ πεπη-
γυῖα παρεκάθη τότε καὶ διεκαρτέρει, καὶ ἀκοίμητα
ἀμψότερα τὰ ὄμματα διετήρει. Εἰ γὰρ καὶ τὴν Μαγ-
δαληνὴν σὺν τῇ ἄλλῃ ἀπέναντι τοῦ τάφου κεκαθι-
κέναι, ὁ θεσπέσιος ἔφησε Ματθαῖος, ἀλλὰ πρὸς τὸ θεω-
ρῆσαι μόνον, μὴδ' ἐν αὐτῷ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῷ καιρῷ
προσπελάσαι τολμῶσας. Ὅθεν αὐταῖς καὶ ὑποκχω-
ρηκεῖναι συνέβη δεῖσι τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῇ τῆς κου-
στωδίας ἐλευσίει. Ἀσφάλειαν δὲ τῷ λόγῳ αὐτὸς ἐκεῖ-
νος παρέχεται λέγων· Ὅψε Σαββάτων τῇ ἐπιφω-
σκούσῃ εἰς μίαν Σαββάτον ἤλθε Μαρία ἡ Μαγ-
δαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία θεωρήσαι τὸν τάφον.
Οὐκ ἂν δὲ τὰς παραμενουσὰς ἐληλυθέναι ἔφη, εἰ μὴ
καθ' ἅπερ οἱ λοιποὶ, καὶ αὐταὶ ὑποκχωρήκεσαν. Τινὲς
μὲν οὖν τὴν ἄλλην λεγομένην Μαρίαν, τὴν ἀνεριμή-
νευτον ὑπειλήφασιν εἶναι, μητέρα ἦν Ἰωσὴ αὐτὸς
τε προλαβὼν εἶπε, καὶ ὁ Μάρκος σαφέστερον ὑπο-
ἐλητοί λέγων· Ἡ δὲ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία
ἡ Ἰωσὴ ἐθώρουρ ποῦ τίθεται. Τινὲς δὲ καὶ τὴν
Ἰακώβου προσαγορευθεῖσαν ὑπετόπασαν, ἦν καὶ
αὐτὸς οὗτος ἐτέραν εἶναι παρὰ τοῦ Ἰωσὴ λέγει, καὶ
ἡ ἀλήθεια διαβεβαίωσθαι. Ἀλλὰ στοχασμὸν οἶμαι ταῦτα
[leg. τῶν ἐρευνητῶν] τὴ μὴ τῇ ἀληθείᾳ τοῦ πράγ-
ματος ἐσθαλλόντων, ἐρεῖναι οὐκ ἐκ φανεροῦ τινος
τεκμηρίου, ἀλλ' ἐξ ἀδήλων μόνον ἀφανῶς ὑπονοου-
μένων. Πόθεν γὰρ λαβόντες τὴν τοιαύτην ἐκλασάν
μετωνομασίαν; Ὅπου δι' ὧν τῶν θείων εὐαγγελίων
τῇ κυριωτάτῃ ταύτῃ τῆς Μητρὸς μετὰ τὴν ἀπόρρη-
τον κύψιν προσαγορευομένην ὀρώμεν κλῆσιν. Παρ-
έλαβε γὰρ, φησί, τὸ παιδίον, καὶ τὴν μητέρα αὐ-
τοῦ. Καὶ, Ἦν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ. Καὶ πάλιν·
Δέξαι ἡ μήτηρ αὐτοῦ τοῖς διακόνοις. Καὶ, Κατέβη
εἰς Καπερναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Καὶ,
Ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἐστήκεισαν ἐξω.
Καὶ, Ἐστήκεισαν παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ
μήτηρ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Καὶ
ὁ Λουκᾶς φησιν ἐν ταῖς Πράξεσιν· Οὗτοι πάντες
ἦσαν προσκαρτεροῦντες τῇ προσευχῇ σὺν γυ-
ναίξιν, καὶ Μαρίᾳ τῇ μητρὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.
Καὶ καθάπαξ οὐκ ἔστιν ἰδεῖν πού μετωνομαζομένην,
ἢ πατρὸθεν, ἢ ἐκ συγγενικῆς σχέσεως καλουμένην
τὴν ἰδιαιτάτην, καὶ τετιμημένην, καὶ κεκλημένην
προσηγορίαν. Ἔστι δὲ καὶ βεβαιότερα τῷ πράγματι
μαρτυρίαι, ἢ ἀληθεστάτη τῶν θεολόγων ἱστορία.
Ἦντο μὲν γὰρ αὐτὴν ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς ἐγγύς
τε εἶναι, καὶ σχεδὸν τὸ θείον σταυρὸν προφάσειν
ἔφησεν, οἱ λοιποὶ ταύτας ἀσυμφώνως μακρόθεν
ἐστάναι, καὶ τὰ δρώμενα κατανοεῖν ἀνιστόρησαν.
Ἦσαν γὰρ, φησὶν ὁ Ματθαῖος, ἐκεῖ ἡ γυναῖς πολλαὶ
ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγ-
δαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου, καὶ ἡ Ἰωσὴ

A omnibus, ut cujus unius viscera vehemens igne
succensa essent, animusque virili fortitudine firmus
esset, sepulcro assidebat, ac assistentia assidua
erat, ambosque oculos insomnes servabat. Quan-
quam enim etiam Magdalenam ac sociam ejus,
contra monumentum sedisse ⁷⁴, admirabilis dicat
Matthæus; id tamen ut aspicerent tantum ⁷⁵, cum
neque sub ipsum sepulturæ tempus ausæ essent
accedere. Quamobrem etiam contigit, ut Judæorum
metu perterritæ, ac custodiæ adventu recelerent.
Porro idem ipse sermonem confirmat, dicens :
Sero Sabbatorum, quæ dies illucescit in primam
Sabbatorum, venit Maria Magdalene, et altera Maria
videre sepulcrum ⁷⁶. Non autem dixisset venisse,
quæ mansissent, nisi et illæ, quemadmodum reli-
qui recessissent. Sane quidem, nonnulli alteram
illam dictam Mariam, quæ non exponitur, Matrem
Domini esse existimarunt, quam ille prius dixerat
Jose matrem ⁷⁷; ostenditque clarius Marcus, dicens :
Maria autem Magdalene, et Maria Jose aspiciebant
ubi poneretur ⁷⁸. Quidam autem etiam Jacobi co-
gnominatam putaverunt; quam tamen hic ipse
aliam dicit (43) præter matrem Jose, et veritas
astruit. Puto tamen eorum id conjecturam esse,
qui non veritate rem attingunt; aut ex certo ali-
quo indicio exigunt, sed ex incertis tantum ac
obscure opinabilibus. Unde enim fingentes accepe-
runt appellationem illam? Ubinam toto sacrorum
evangeliorum contextu, propriissimæ illi Matris
appellationi post arcanum illum pactum, appella-
tionem aliam videmus adhæsisse? Accepit enim,
inquit, puerum cum matre ejus ⁷⁹. Et : Erat mater
Jesu illic ⁸⁰. Et iterum : Ait mater ejus ministris ⁸¹.
Et : Descendit Capharnaum ipse, et mater ejus ⁸².
Et : Mater tua, et fratres tui stant foris ⁸³. Et :
Stabant juxta crucem Jesu mater ejus, et soror
matris ejus ⁸⁴. Lucas quoque in Actis ait : Hi
omnes erant perseverantes in oratione cum mulieri-
bus, et Maria matre Domini Jesu ⁸⁵; unoque verbo
nusquam quis viderit, nomenclatione a parentibus,
aut cognationis habitudine accepta, singularissim-
um illud, ac honoratum, nominatumque appella-
tum nomen. Porro firmitus quoque rei testimonium
accedit verissima theologorum historia. Sane qui-
dem cum dilectus discipulus, eam prope crucem,
atque ut fere tangeret, dixerit : reliqui e contra,
mulieres istas a longe stare, ac ea quæ fierent spe-
ctare, narraverunt. Erant enim, inquit Matthæus,
ibi mulieres multe a longe spectantes, inter quas
erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Jose
mater, et mater filiorum Zebedæi ⁸⁶. Hæc vero etiam

⁷⁴ Matth. xxvii, 61. ⁷⁵ Marc. xv, 47. ⁷⁶ Matth. xxviii, 1. ⁷⁷ Matth. xxvii, 56. ⁷⁸ Marc. xv, 47.
⁷⁹ Matth. ii, 14. ⁸⁰ Joan. ii, 1. ⁸¹ Ibid. 5. ⁸² Ibid. 12. ⁸³ Luc. viii, 20. ⁸⁴ Joan. xix, 25. ⁸⁵ Act. i,
14. ⁸⁶ Matth. xxvii, 55.

(43) Hic ipse aliam dicit. Nempe Matthæus. Legit Georgius adjecta virgula post Ἰακώβου· quam habet etiam Novum Testamentum, cum Erasmi versione Paris. editum an. 1549 : Καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου, καὶ Ἰωσὴ μήτηρ· ut esset ἡ τοῦ Ἰωσὴ μήτηρ. Clara esset Georgii sententia, in alio integre Græco

eodem item anno Paris. edito, nulla est ejusmodi distinctio, quam nec Vulgata habent. Etiam Joan. Thess. Mariam Jacobi absolute, aliam putat a Maria vel Jacobi minoris, vel Jose, apud quem, et votis ad illum vide.

Marcus⁸⁷, necnon Lucas⁸⁸ indefinito sermone (44) affirmant. Quod si etiam scriptum est, fuisse una cum ea prope crucem, Mariam Cleophae et Mariam Magdalenen, juxta redditam rationem credendum est se illi socias adjunxisse. Nulla itaque praefatarum est celebratissima illa, ac illarum quae eo loco nominantur. Illae quidem totam noctem ingredientes ac egredientes a sepulcro, apostolis nuntiaverunt quae vidissent; unde etiam contigit, ut eas magna pars miraculorum resurrectionis effugeret; haec vero immobiliter ad illud assidens, perspicue magis omnia aspexit, nec statim, sed alio postmodum tempore enarravit.

Nam alioqui quomodo per idem tempus, cum terrae motum, angelique descensum, tum lapidis revolutionem, ad haec vero etiam custodum examinationem, ac rursus eorum velut a somno excitationem, necnon quorundam ex illis in urbem adventum, illis abeuntibus, ac subinde revertentibus videre contigisset; nisi ea jugiter assidua aderat, ac censoredi amoris igne excitata? Sed enim, nedum ea quae per id tempus contigerunt, sed et alia quaque, ex quo tempore Dominus captus est, supra omnes perspicue aspexit, nulla ei ratione abesse sustinens, aut quidquam corporis necessitatibus interim indulgens; somno, inquam, aut cibo; usque dum vivificae resurrectionis gaudia ac delicias persensit. Equidem unguentiferae mulieres viderunt quidem lapidem revolutum, ac angelum super eum sedentem; quando autem, aut qua haec ratione contigissent, non cognoverunt. Matthaeus quidem cum visione quam habuerunt, illa quoque gesta describit, ante earum adventum; nimirum, terrae motum, angelique descensum, ac lapidis transpositionem: alii autem visionem solam angelorum, eorumque ad illas sermocinationem, quo utroque donatae sunt, scripto consignarunt. Sed et ille illud ipsum praeterito designat tempore: *Angelus enim Domini, inquit, descendit de caelo, et accedens revolvit lapidem, et sedit super eum*⁸⁹. Illud autem, *sedit*, cum tempus ante adventum, tum postquam advenissent, significaverit. Sola itaque Domini Mater, cum ea quae praecesserunt, tum dulcem illum ac constabulantem terrae motum cognovit: terrae motum, inquam, quo suscitatis tanquam a somno mortuis, vigilantes custodes fuerunt consopiti: per quem etiam puto ante omnes, divinae illi resurrectionis delata sunt nuntia: atque ut oeconomicae arcano sic aspectu quoque, ac claritate Filii deliciari licebat. Tanquam enim Matri, ac ei cui credita essent oeconomicae mysteria, soli etiam Dominus ostendit resurrectionis miracula, nedum excellentius supra apostolos ac feminas unguenta ferentes, verum

Δ μήτηρ, καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. Ταῦτα οὖν καὶ ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς τῷ ἀορίστῳ καθυποφαίνουσιν. Εἰ δὲ καὶ συμπεριεῖναι ταύτη τὴν τοῦ Κλωπᾶ, καὶ τὴν Μαγδαληνὴν ἐν τῷ σταυρῷ γέγραπται Μαρίαν, τῷ ἀποδεδομένῳ λόγῳ συμπαραγενέσθαι ταύτας πιστευτέον. Οὐκοῦν οὐδεμία τῶν εἰρημένων ἐστὶν ἡ πολυώνυμος, καὶ κατὰ τὸδε τὸ χωρίον ὀνομασθησομένην. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς καὶ εἰσῆλθον, καὶ ἐξῆλθον τοῦ τάφου, καὶ τοῖς ἀποστόλοις τὰ θεωρούμενα κατεμήνυσον, ὅθεν αὐταῖς οὐδὲ τὰ πλεονα τῆς ἀναστάσεως συμβέβηκεν κατιδεῖν θαύματα· ἡ δὲ ἀμετακινήτως ἀπέναντι τοῦτου παρακαθημένη, πάντα τρανότερον κατεῖδε, καὶ οὐ παραύτιχα, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ἐξῆλπεν.

Ἐπεὶ πῶς ἂν κατὰ τὸ αὐτὸ τὸν τε σεισμόν, καὶ τὴν τοῦ ἀγγέλου καταφοίτησιν, τὴν τε τοῦ λίθου μετακίνησιν, ἔτι μὴν καὶ τὴν τῶν φυλάκων νέκρωσιν, καὶ αὐτὴς διεγρήγορσιν, καὶ τὴν τινῶν αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν ἀναχώρησιν, ταῖς ἀπιούσαις, καὶ πάλιν ἐνδημούσαις προσεγένετο θεωρῆσαι, εἰ μὴ οὐ παρῆν διηνεκῶς ἐγκαρτερούσα, καὶ διαπωρότερον ἐξηγορούσα; Οὕτως γὰρ οὐ κατ' ἐκείνον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀπ' οὐπὲρ ὁ Δεσπότης κατεσχέθη, σαφέστερον πάντων ἐθεάσατο τὰ συμβαίνοντα, μηδ' ὅλως τοῦτου διαστᾶσα, μηδὲ τὸ τυχὸν ταῖς τοῦ σώματος ἀνάγκαις ὑπενδοῦσα, ὕπνῳ τε, φημί, καὶ τροφῇ, μέχρις ἂν τῆς ζωηφόρου κατετρώφην ἐγέρσεως. Τὸν μὲν γὰρ λίθον ἀποκεκλισμένον αἱ μυροφόροι καὶ τὸν ἀγγέλον ἐπ' αὐτὸν καθήμενον ἐθεάσαντο· πόθεν δὲ, καὶ πῶς [καὶ] ταῦτα ἐπράχθη οὐκ ἔγνωσαν. Ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος μετ' ἧς ἔτυχε [i.e. ἔτυχον] θεωρίας, καὶ τὰ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτῶν ἀναγράφει· ὅπερ ἐστὶν ὁ σεισμὸς, ἡ τε τοῦ ἀγγέλου κατάβασις, καὶ ἡ τοῦ λίθου μετάθεσις· οἱ δ' ἕτεροι, τὴν τε τῶν ἀγγέλων ὀπτασίαν μόνην, καὶ τὴν πρὸς ἑαυτὰς αὐτῶν διάλεξιν, ὧν περὶ δὴ καὶ ἔτυχον, ἀνιστόρησαν· ἀλλὰ γὰρ καὶ κεῖνος διὰ τοῦ παρωχρηκότος χρόνου, τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ. Ἀγγελος γὰρ Κυρίου, φησί, καταδύς ἐξ οὐρανοῦ προσελθὼν ἀπεκύλησε τὸν λίθον, καὶ ἐκάθισεν ἐπάνω αὐτοῦ. Τὸ δὲ, ἐκάθιστο, τὴν μετὰ τὴν ἔλευσιν, τὴν δὲ πρὸ ταύτης διασημαίνει χρόνον. Μὴν τοίνυν τὰ πρὸ αὐτῶν, καὶ τὴν γλυκὺν ἐκείνον, καὶ ἔδραστικὸν ἡ Μήτηρ οἶδε σεισμόν· ὅς τοῦ, ἀπ' αἰῶνος μὲν ἀφύπνωσε νεκροῦς, τοὺς δὲ ἐγρηγορότας ἐκοίμησε φύλακας. Αἱ οὖν μοι δοκεῖ, καὶ τῆς θείας ἐξαναστάσεως αὐτῇ πρώτῃ δεδῶσθαι τὰ εὐαγγέλια· καὶ ὡς ἐντὴν τῆς ἀρρότου οἰκονομίας κατατρυνῆσθαι καὶ θείας, καὶ λαμπρότης τοῦ Υἱοῦ· Μητρὶ τε γὰρ οὕτῃ, καὶ μόνῃ τῇ τῆς οἰκονομίας ἐμπειστευμένῃ μυστήρια, μόνῃ καὶ τῇ τῆς ἀναστάσεως ὁ Δεσπότης καθυποδείκνυστι παράδοξα· οὐχ ὑπὲρ ἀποστόλους καὶ μυροφόρους, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἀγγελικὴν καὶ νοερὰν μύησιν. Οὕτω τοίνυν αὐτὴν μὴν ἀμέσως καὶ πρώτως ἡ τῆς ἐγέρσεως κατέλαμψε φαιδρότης· ταῖς δὲ

⁸⁷ Marc. xv, 40. ⁸⁸ Luc. xxiii, 49. ⁸⁹ Matth. xxviii, 2.

(14) Lucas indefinito sermone. Τῷ ἀορίστῳ sic rescripti, cum apographum haberet ἀρίστῳ· in aliis quoque non omni parte parum. Indefinitus autem

ille sermo Lucæ est, quod nullam nominet sanctarum mulierum, secus ac Matthæus ac Marcus, qui al quas ex nomine exprimunt.

μυροφόροις οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ διὰ τε τοῦ ἀγγέλου, ἅ καὶ τῆς τοῦ λίθου μεταθέσεως μνηύεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἀτενέστερον διακειμέναις, οὔτε ἄθρόον, οὔτε δι' ἐνὸς ἀνακαλύπτεται τρόπου· ἀλλὰ τὴν μὲν [ἴσ. τῇ μὲν· τῇ δὲ] δι' ἀκοῆς περὶ αὐτῆς τῷ τοῦ ἀγγέλου λόγῳ, τὴν δὲ δι' ὄψεως τῇ τοῦ λίθου μετακλίσει δέχονται πίστιν. Διὸ κατὰ βραχὺ πρὸς τὸ μυστήριον χειραγωγηθείσαις, αὐτὸς ἐκείνος ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάστασις ἐπιφαίνεται.

Οὕτω γὰρ ἡ αὐτοῦ σοφία καὶ σύνεσις διωκονόμε-
 σαν, ὡς ἂν μὴ ἄθρόον παραδειχθεῖς, φάντασμα ὑπὲρ
 ἐκπλήξιν, καθάπερ καὶ τῶν μαθητῶν τισιν ὑποτο-
 πηθῆναι δοιή· ἢ καὶ πιστευθεῖς εἰς ἔκνομον τι καὶ
 ἀκάθεκτον τῇ τῆς χαρᾶς ἐπιτάσει συνεσιθῆναι· [leg. B
 συνωθηθ.] πιστευσάσαι. Εἰ γὰρ καὶ τούτου γενο-
 μένου, φανέντος αὐταῖς ἀταμιεύτῳ τινὶ καὶ ἀκρα-
 τήτῳ χρώμεναι τῇ ὁρμῇ, τῶν ἀγνάντων ἐφήπτοντο
 ποδῶν· εἰ μὴ οὕτω διωκονόμεται, ποῖα; ἂν οὐκ ἐξ-
 ἔθησαν εὐταξίας τῷ σφοδροτάτῳ τῆς χαρᾶς τυραννού-
 μεναι; Καὶ ὥδε μὲν ταῖς περὶ Μαρίαν τὰ τῆς ἀναστά-
 σεως· τῇ δὲ Μητρὶ, μυστικώτερόν τε καὶ οἰκειότερον
 ἀνακαλύπτεται. Θέα δὲ τὸ γνωριμώτατον καὶ γνήσιον
 τῆς ὑπὲρ ἔννοιαν αὐτῆς συνέσεως, ὅπως οὔτε ταῖς
 μυροφόροις δι' ἑαυτῆς, οὔτε τοῖς ἀποστόλοις ταῦτα
 προεσαγγελίζεσθαι· ἐνδίδωσι δὲ μάλλον αὐτόπτας γε-
 νομένους βεβαιότεραν κατασχεῖν τὴν ἀλήθειαν. Οὕ-
 τως γὰρ αὐτῇ πανσόφως, καὶ δι' ὅλης τῆς οἰκονομίας
 διόκηται, τὸ μὴ δι' ἑαυτῆς τὰ προεγνωσμένα, ἐκ C
 Θεοῦ δὲ καὶ αἰτεῖν, καὶ μεσιτεύουσα [leg. μεσιτεύου-
 σαν] δίδοναι τοῖς προσήκουσι. Πρώτην τοίνυν καὶ
 τρανότερας τὰ τῆς θείας ἐγέρσεως οἱ κήρυκες εἰδύ-
 τας μεμνημένην [leg. μεμνημ.] τὴν Μητέρα· δι'
 αὐτῆς γὰρ καὶ τὸ ἀσφαλέστερον τῶν μυροφόρων εἶ-
 χον, οὐδ' ὅλως ἐν τοῖς κατ' ἐκείνην λόγοις μεμνηθῆναι
 ταύτης προήρηται, σοφίᾳ δηλαδὴ τῇ κατ' ἀλλήλων
 [leg. καταλλήλῳ], καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος χειραγω-
 γούμεναι προμυθεῖα. Μάρτυρά τε γὰρ αὐτὴν αὐτῆς
 παραγόμενοι, καὶ τὴν οἰκείαν περιποιεῖσθαι δόξαν
 ὑπονοούμενην, τὸ ὑποπτον εἶναι δοκεῖν τὴν μαρτυ-
 ρίαν τοῖς ἀπειθοῦσι παρῆχον. Διὸ καὶ καθηκόντως
 ἐνταυθοὶ τὰ περὶ αὐτῆς παραλημπάνουσιν.

resurrectioni ascripta fides incredulis suspecta videretur. Quamobrem etiam merito hic, quæ ad eam spectant omittunt ac tacent.

Ἀλλὰ τῶν λίαν ἂν φαίνην καλῶν τῇ νῦν φαίδρῳ-
 τητι, εἰ τοὺς ἑνίκα παρακαθημένη εὐχαριστηρίους
 προσήγε λόγους, ἐκείνη, ἡμεῖς ἀναλαβόντες νῦν συν-
 ἄρξαιμεν. Καὶ γὰρ ἐφ' ἡσυχίας τὸν πρὸ τῆς ἀνα-
 στάσεως διατελοῦσα χρόνον, τὸ τε παρῶδον καὶ
 διανοούμενην, καὶ μελετῶσα μυστήριον, καὶ κατὰ
 μόνας τῷ τὴν φρικτὴν οἰκονομίαν πληροῦντι προ-
 σμυλοῦσα, τοιαῦτα ἐν ἡρεμίᾳ καὶ ἰδίᾳ διεξῆλθ
 ψογγῇ. « Σὺ, φησὶ, Κύριε, ἀπαθὴ καὶ ἀνώλεθρον

(45) *Mariæ*. Ταῖς περὶ Μαρίαν· Magdalenam in-
 telligit, quam Matri eximie, ac Domini Matri, Ma-
 riæque, opponit, ut ipsa paulatim præparari de-
 buerit ad aspectum Dominicum, quo statim Domini

etiam supra quam angelica ac intellectualis insti-
 tutio habeat. Sic igitur nullo medio, primæ illi,
 clara lux ac lætitia resurrectionis affulsit: non sic
 autem unguentiferis mulieribus; sed eis per ange-
 lum, ac per remotionem lapidis significatur. Quod
 enim imbecillius haberent, neque subito, neque
 uno eis revelatur modo: sed, qua auditu per ange-
 licum sermonem; qua ex visu per revolutionem
 lapidis, ejus accipiunt fidem. Quamobrem ubi pau-
 latim ad mysterium manuductæ fuissent, ipse ille,
 qui vita ac resurrectio est, illis apparet.

Sic enim sapientia ac prudentia congrue dispo-
 suit, ut ne se subito exhibens, occasione esset ut
 præ stupore, uti etiam nonnullis discipulis accidit,
 phantasma quoddam putarent; vel etiam ut obtin-
 ens fidem, in stultum aliquem ac impotentis
 animi motum a nimio gaudio credentes cogeret.
 Siquidem enim, cum etiam ita res habuisset, mox
 ut apparuit, improvise quodam ac teneri nescio
 impetu, intemeratos ejus amplexæ sunt pedes; ni-
 ita provide dispensatum esset, quam non a decoro
 excessissent, vehementissimo gaudio vim faciente?
 Atque hunc quidem modum revelantur Mariæ (45)
 resurrectionis mysteria, Domini autem Matri, spiri-
 tualiori ratione, ac familiarius. Vide sane ejus ma-
 jorem cogitatu clarissimam, sinceramque pruden-
 tiam; ut neque unguenta ferentibus feminis, neque
 apostolis, hæc ipsa per se prius annuntiaverit; sed
 ut magis ex visu certiores factos, firmiorem verita-
 tem tenere concesserit. Sic enim sapienter admo-
 dum in toto se œconomix gessit negotio, ut non
 per eam essent primæ notionēs; sed ut ipsa quoque
 peteret ex Deo, isque ea mediatrice, amicis ac
 quibus congruum esset, traderet. Cum itaque sacri
 præcones, primam ipsam, ac cæteris clarius divinæ
 resurrectionis mysteria didicisse scirent: per eam
 siquidem certiores longe quam per unguentiferas
 mulieres facti fuerant; nusquam tamen cum de
 resurrectione agunt, illius voluerunt facere men-
 tionem: congrua nimirum prudentia, ac divina
 Spiritus providentia dirigente. Nam si testem re-
 surrectionis eam produxissent, quæ videri posset
 suam ipsa querere gloriam, in causa fuissent ut

Porro fuerit cumprimis congruum hodiernæ læ-
 titiæ, ut quos illa per id tempus sepulcro assidens,
 gratiarum actionis monumento sermones obtulit,
 nunc resumentes, una cum illa ordiamur. Tempus
 enim quod resurrectionem præcessit silentio exi-
 gens, mirabile illud considerans, meditansque my-
 sterium, solitarioque eum alloquens, qui horren-
 dam illam œconomiam implebat, ejuscemodi ser-
 mones submitte ac seorsim secum disserebat:

Mater perfectior meruit potiri. Forte scriptum sit
 Μαργαρίτην· quod ita antiquarius immutaverit,
 nec enim Maria absolute alia solet intelligi, quam
 Virgo, ac Dei Genitrix.

• Tu, inquit, Domine, qui impatibilem ac immortalem deitatis haberes naturam, assumpta carne ut homo passus es. Tu, inquit, non deserens paternum sinum, in terrae utero demoraris. Tu, qui in universo incircumscriptus deitate existas, corpore in monumento circumscriberis. Sic te iustorum animæ suscipientes choros ducunt. Ejusmodi vocibus te redemptorem salutant. Sic ineffabili tua illustrati lætitia, inenarrabilem clementiam prædicant. Enimvero mundi quoque civibus victoriæ trophæa exhibe. Appare, qui invisibili ratione ades, cum decenti ac congrua specie. Splende in orbis finibus resurrectionis fulgores. Resurge corpore, qui nequis teneri deitate. Excitare ergo, qui in sæcula absque somno es. *Exsurge, quem laudantium populorum synagoga sint circumdaturæ* ⁹⁰. *Exsurge ad vindictam quidem tuorum pauperum, utque adversarias virtutes ad exterminium dissipæ* ⁹¹. Tu justitiæ Sol, resurrectionis ostende radios. Appareant terrarum orbi victoriæ fulgores. Innotescat universis ejusmodi salus. *Videant pauperes, et lætentur* ⁹². Videam ego quoque desideratum desideratissimi Domini aspectum. Videam eximie præstantis Filii pulchritudinem omni specie majorem. Aspectum glorificati Dei orientem gloriam. Audiam dulcem illam vocem, dulcia omnique gratia plena verba emittentem. Uti adventus, ita et resurrectionis gaudium, primæ omnium Matri annuntiatorum appare. Appare, inquam, qui semper sis cum illa, servasque invincibilem. » Hoc modo divinorum magistræ (46) ac unguentiferæ Virgini, laudantique ac supplicanti, primæ Filius resurrectionis claritatem ostendit, utque licebat doceri Matrem ac honorari, apparitionis suæ primæ præsentia honorat. Quamquam enim scriptum est, primum apparuisse Magdalenæ ⁹³, ita tamen intelligas, ut quod ad apostolos, aut mulieres alias unguenta afferentes, spectat. Sane enim Virgo parens, ante etiam spiritalem angelorum initiationem, nati ex se mysteria pervidet. Supra omnes enim desiderio deflagrans, decertansque, ac perseverans, sola prima quoque condigna recipit munera. Par quippe erat, ut omnium prima mundi totius acciperet gaudium, quæ ejus nobis tantæ lætitiæ plenitudinis causa existisset: cui soli arcana credita essent; quæ

A τὴν τῆς θεότητος κεκτημένος φύσιν, τῇ προσλήφθεισῃ πέπονθας ὡς ἄνθρωπος. Σὺ, φησὶ, τῶν πατρικῶν μὴ χωριζόμενος κόλπῳ, ἐν τοῖς κενεῶσιν ἐνδιατρίβεις τῆς γῆς. Σὺ ἀπερίγραπτος ὢν ἐν τῷ παντὶ θεϊκῶς, ἐν μνημείῳ σωματικῶς περιγράφῃ. Οὕτως δικαίως σε δεξιόμεναι ψυχὰι χορεύουσιν. Τοιαύταις σε τὸν λυτρωτὴν δεξιοῦνται ταῖς φωναῖς. Οὕτω τῇ ἀπορρήτῳ σου καταλαμπόμεναι φαιδρότητι, τὴν ἀνεκλάλητον ἀνακτρυττοῦσι φιλανθρωπίαν. Ἀλλὰ δεῖξον καὶ τοῖς ἐγκοσμίοις τὰ τοῦ πολέμου τρόπαια. Φάνηθι, παρὼν ἀοράτως μετὰ τῆς προσηκούσης ὡραιότητος. Λάμψον ἐν τοῖς πέρασι τὴν αἰγλήν τῆς ἀναστάσεως. Ἀνάστηθι σωματικῶς, ὁ ἀκράτητος θεϊκῶς. Ἐξεγέρθητι οὖν, ὁ εἰς αἰῶνας ἀκοίμητος. Ἐξεγέρθητι ταῖς τῶν ἀνυμνούντων σε λαῶν κυκλοθησόμενος συναγωγαῖς. Ἐξεγέρθητι τῶν σῶν μὲν εἰς ἄμνυν πενήτων, τῶν δὲ ἐναντῶν δυνάμεων εἰς τὸν τῆς παρωλεθρίας σκερπίσμον. Δεῖξον, Ἥλιε τῆς δικαιοσύνης, τὰς τῆς ἀναστάσεως ἀκτίνας. Φανάτωσαν αἱ τῆς νίκης ἀστραπαὶ τῇ οἰκουμένῃ. Γνωστήτωσαν πᾶσι ταῦτα τὰ σωτήρια πράγματα. *Εἰδέτωσαν πτωχοὶ καὶ εὐφρανθήτωσαν*. Ἰδοὺ μὲν καὶ ποθεινὴν ποθεινοτάτου Δεσπότου θέαν. Ἰδοὺ μὲν ὑπερφύους Υἱοῦ ὑπερρωαῖα κάλλη. Θεάσοιμὲν δεδωξασμένου Θεοῦ διανίσχουσιν ὁδόν. Ἀκούσαιομὲν θείας φωνῆς ἡδεῖα καὶ χαρίεντα προεξιμένης ῥήματα. Ὡς πρώτη τῆς παρουσίας τῇ μητρὶ, οὕτω καὶ τὴν τῆς ἐξέρσεως φάνηθι χαρὰν εὐαγγελιζόμενος. Φάνηθι, ὁ διὰ παντὸς αὐτῇ συνών, καὶ ἀκατάβλητον διατηρῶν. » Οὕτω τῇ θεολόγῳ καὶ μυροφόρῳ Παρθένῳ, καὶ ἀνυμνούσῃ, καὶ ἱκετευούσῃ πρώτῃ τὴν τῆς ἀναστάσεως ὁ Υἱὸς καθυποδείκνυσιν λαμπρότητα, καὶ ὡς ἐνὶν μυσθασθαι, καὶ τιμῆσαι Μητέρα, τῇ τῆς οικείας ἐμφανείας προτιμᾷ παρουσίᾳ. Εἰ γὰρ καὶ τῇ Μαγδαληνῇ προσοφθῆναι γέγραπται, ἀλλὰ τῶν ἀποστόλων νοητέον, καὶ τῶν λοιπῶν μυροφόρων. Ἡ γὰρ δὴ τεκοῦσα, καὶ πρὸ τῆς νοεῖας τῶν ἀγγέλων μυσθσεως, τὰ τοῦ τεχθέντος καθορᾷ μυστήρια. Ἀπάντων γὰρ ὑπερπλεγομένη τῷ πόθῳ, καὶ ὑπεραθλοῦσα, καὶ μόνῃ διακαρτεροῦσα, πρώτη καὶ τῶν κατ' ἀξίαν τυγχάνει δωρεῶν. Ἔδει γὰρ πρώτῃ τὴν παγκόσμιον υποδέξασθαι χαρὰν, τὴν τοῦ πληρώματος ἡμῖν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ὁφθεῖσαν εὐφροσύνης: τὴν μόνην τὰ ἀπορρήτα πεπιστευμένην τὴν ταῖς ἀπείροις τοῦ πάθους D προτετρωμένην ῥομφαίαις. Ἔδει τὴν μόνην τῶν

⁹⁰ Psal. vii, 7.

⁹¹ Psal. lxxvii, 1.

⁹² Psal. lxxviii, 33.

⁹³ Marc. xvi, 9.

(46) *Divinorum magistræ*. Θεολόγῳ. Egregiam Mariæ epithetum, ac prerogativa, quam obtinet a prima illa doctrina. Dionysio apostoli, Θεολόγος, sunt divinorum primarii doctores: a quibus nomen hoc ad alios derivatum est, ac præcipue ad Gregorium Nazianz. Propter maxime ejus Orationes περὶ Θεολογίας, Metaphrastes dicitur νέος Θεολόγος. Hesychius quoque orat. in S. Pascha, quæ est secunda Gregorii Nyss. nomine edita, in regio Cod. dicitur et ipse ὁ Θεολόγος: nec id aliud videatur recentiori, seu mediæ temporis usu, quam quod noster Georg. inscribitur in Cod. Antonii Augustini, ὁ ῥήτωρ: ac quod nostri Theologum ac Ecclesiastem vocant: qua de re Leo Allat. in sua dissertatione de Georgis, ubi de Orat. Georgii in illud *Stabant juxta cru-*

cem, etc. In biblioth. inquit, Antonii Augustini sub nomine Gregorii rhetoris episcopi Nicomedie legebatur. Præter episcopum alius apud nos eo officio defungitur, ac peculiariter ecclesiastes ac theologus suæ Ecclesiæ dicitur. Quod sequitur *μυροφόρῳ*, haud ita videatur in Mariam quadrare, in sententia Georg. quod illa monumento constans assederit: ad calcem tamen multis urget in eandem, ut non possit esse mendum librarii. Velit forte *μυροφόρον* a prima post crucem, ac vera unctione, ante scilicet tumulationem, in qua non defuerit S. Mariæ opera, ejus præcipue hortatu, Nicodem. et Joseph, sic Domino parentiaverunt, ut prosequitur noster Georgius, citata orat. in illud, *Stabant juxta crucem*, etc. Gregor. Antioch., etc.

σχυρωμένων κοινωνῶν τῷ Γίῳ γενομένην, μόνην καὶ τῆς θείας ἐκείνης προπολαῦσαι θυμηδίας.

Ἀλλὰ τίς ἂν νόησις τὴν παραδεχθείσαν αὐτῇ καταστοχάσαιτό σου, Δέσποτα, δόξαν; τίς τὰ ἀμήχανά σου κάλλη νοεῖ κατανόησει φύσις, ἅπερ ὡς Μητρί διανεκάλυσας τότε; Ὡς δ' ἔρωτι τὴν κτίσιν τηνικαῦτα κατελάμπρυνας ἄπασαν! Οἷα φωτοφανεῖ θέα τοῖς ἔγκοσμοις ὤφθη; Οἷα τοῦ ἡδῶς ἐκείνου, καὶ κήρυκος τῆς ἀναστάσεως γενομένου σεισμοῦ εὐωδία τὰ πάντα διέπνευσεν! Οἷα τὰ μύρα σου τοῦ ἀκένωτου μύρου ὑπερβύσαντος ἡ γῆ ἀνέδωκεν! Ὡς πῶς εἰς τὸ καινότερον ἡ σύμπασα τότε μετεμορφώθη διακόσμησις! Πῶς πρὸς τὸ εὐρυθμότερον μετεσκευάσθη στοιχεῖα; Πῶς ὁ ἄῃρ ταῖς γαλήναις καὶ γλυκαῖς κατεκοσμήθη διαπνοαῖς; Τίνα τὰ τοῦ χοροῦ τῶν ἀστέρων διαναστέλλαντα κάλλη; Οἷα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων διαυγέσθαι βολαί! Τίς ἡ τῆς οὐρανοῦ διακοσμήσεως τερπνότης; Τίς ἡ τῶν ἀγγέλων συγκεκροτημένη χοροστασία! Τίς ὁ ἡδὺς αὐτῶν τῆς δοξολογίας ἤχος! Ὡς οἷα; ταῖς θείαις ἐνωραῖζοντο τότε λαμπρότησιν! Οἷαν οἱ τῆς σῆς ἐγέρσεως κήρυκες περιέκειντο φαιδρότητα! Οἷαν τὴν ὁραθεῖσαν δόξαν καὶ καλλονὴν περ-
είδειξαν! Ὡς φωνῶν καὶ λόγων ἐκείνων τῶν κατὰ τοῦ ποιεμίου μηνυσάντων νίκην· τῶν κηρυξάντων τὴν τοῦ θανάτου κατάλυσιν· τῶν τὴν ζωὴν σε καὶ ἀνάστασιν τοῖς ἐπιγείοις εὐαγγελιζομένων! Ὡς γλυκαῖας καὶ ὑπερέκεινα παντὸς ἐφετοῦ φωνῆς σου τῆς τὴν χάριν τῷ κόσμῳ διὰ τῶν μυροφόρων ἐνηχησάσης· τῆς τὰ λυπηρὰ τῆς ἁμαρτίας διαβρῆξάσης· τῆς εὐφροσύνην ταῖς τῶν ἀπάντων ἰνοικησάσης ἀκοαῖς. Ἐδοὶ γὰρ τὴν αὐτοχάρην, καὶ θυμῶν τοιοῦτῃ προκηρύγεται τῇ τῶν ἀνθρώπων προοιμιάσθαι κλήσει, τοιοῦτῃ περιχαρεῖ προσφθέγγεται τοῖς τῷ λυπηρῷ τῆς ἁμαρτίας ἐνεχομένοις ἐπιτιμῶν προσομιλῆσαι τοιαῦτα, καὶ τῆς παρουσίας, καὶ τῆς εὐεργείας σου προδραμεῖν Εὐαγγέλια. Ἐσπίρτησεν ἡ σύμπασα κτίσις.

Τότε διεπίτασιν οἱ οὐρανοὶ τὰς πύλας, καὶ ὡς ἰδὶαν τὴν τῶν γῆτινων εἰσεδέξαντο ἀγγελίαν. Ἠγαλλιάσαντο αἱ νοεραὶ δυνάμεις, καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ συνηδόμεναι θυμηδίᾳ, κοινὴν τὴν ὑπερευφρόδυνον χοροεὶαν ἐπεκρίτησαν. Κατελάμβθη τηνικαῦτα, ὃ τε νοητὸς καὶ ὁ αἰσθητὸς κόσμος. Διγλίσθησαν ἐκ τῶν περάτων ἀθυμίας νέφη, καὶ εὐθυμίας ἀκτίνες τὰ πάντα περιελήφασιν. Ἐξεδύθη τὸ κατηφές ἡ κατὰκριτος φύσις, καὶ τὴν τοῦ φωτὸς περιεβάλλετο στολήν. Διεσχίσθη τὸ τῆς κατάρας χειρόγραφον· εὐλογίας ἀντεγράφησαν ἐπαγγελίαι· πάντες τῷ καινοποιῷ τοῦ Χαίρετε προσφθέγγματος τῆς ἡδίστης καὶ ἀδιδόχου σου πεπλήρωται χαρὰς. Αὐτῷ ἀγαλλίαμα γὰρ ἦν [*leg.* αὐτὸς γὰρ εἰ] εὐφροσύνης ἀπόσις, καὶ κήρυξ καὶ αἴτιος, ἀγαθῶν ποιητικὸς, καὶ θυμηδίας παρεκτικὸς, ζωὴ, καὶ ἀνάστασις, καὶ ἀναπαύρετον ἐγκαλλώπισμα. Φῶς γλυκὺ, καὶ ὑπερπύουτον θέαμα· γαλήνη νοουμένη, καὶ εἰρήνη περὶ γινόμενη.

innumerabiles passionis perpessa esset gladius. Par erat, ut quæ sola tristium Filio socia fuisset, soli quoque prior omnibus voluptatem illam perciperet.

Enimvero quisnam animus tantam illam quam suscepit, Domine, tuam gloriam, conjicere valeat? Quænam vero intellectualis natura, immensam illam pulchritudinem, quam velut Matri tunc revelasti, intellectu perspiciat? O quanta ei lætitia apparuisti! Quanta vero luce, creata universa id temporis illustrasti! Quali luminoso aspectu visus es mundi civibus! Qualis dulcis illius ac præconis resurrectionis terræmotus fragrantia omnia perspiravit! Qualia unguenta, inexhausto tuo illo unguento copia supra modum scaturiente, terra reddidit! O quomodo in novam quamdam speciem universa rerum distributio tunc temporis transfigurata est! Quomodo elementa in compositiorem quemdam ordinem demutata sunt! Quomodo aer sedatis dulcibusque ornatus est flatibus! Quantus oriens decor chori stellarum! Quales solarium radiorum lucidissimi-jactus! Quænam grata species cœlestis ornatus! Quis tantus angelorum coactus chorus ac tripudium! Quis eorum laudationis suavis sonus! O qualibus tunc venustabantur divinis splendoribus! Quam tuæ resurrectionis præcones induti erant lætitiâ! Qualem ostenderunt, quam gloriam ac speciem viderant! O voces illas ac sermones eorum, qui victoriæ de hoste reportatæ nuntii fuerunt! qui prædicaverunt prostratam mortem; qui vitam te ac resurrectionem terrenis evangelizarunt! O dulcem, ac supra omne desiderabilem vocem tuam! quæ per unguentiferas mulieres gaudium insonuit mundo: quæ tristia mortis disruptit vincula; quæ omnium aurbus jucunditatem immisit. Oportebat enim ipsum per se gaudium ac jucunditatem, prævia ejusmodi prædicatione, hominum ordiri vocationem: ejusmodi plena gaudii compellatione, eos affari, qui tristi peccati reatu tenebantur: ut talia adventus tui ac beneficii præcurrerent fausta nuntia. Tripudio gestivit creatura omnis.

Tunc cœli aperuerunt portas, ac velut propriam, terrenorum admisit annuntiationem. Exsultarunt spirituales virtutes, parique cum hominibus jucunditate gaudentes, tripudium omni majus lætitia coegerunt. Perfusus est lumine cum spiritalis mundus, tum sensibilis. Pulsæ sunt ab orbis finibus mœstitiæ nubes; lætitiæ radii omnia occuparunt. Natura rea habitum mœstitiæ exuit, ac luminis induit stolam. Disruptum est maledictionis chirographum, ejusque loco repromissiones conscriptæ sunt. Omnia, nova illa vocis *Ave*te compellatione, dulcissimo tuo ac indefectibili gaudio sunt impleta. Tu enim totius lætitiæ exultatio es, præcoque ac causa; bonorum conciliatio, ac jucunditatis præbitio; vita, et resurrectio, gloriatioque inaufertibilis: dulce lumen, ac spectaculum supra modum desiderabile: tranquillitas mente concepta, paxque adveniens: ipsa per se sapientia, ac virtus, submini-

stratioque prudentiæ; incorruptio et æternitas; incolumitas pariter ac jucunditas, constansque ac invariabilis venustas. Pulchritudo intellectu major, ac decor immensus: ipsa per se sanctitas, honorque, et justitia, ac supra modum glorificata gloria. Solus es cupiditas numeris omnibus absoluta, ac desiderium modum nesciens: innuminabilis pariter, multisque insignita nominibus, ac supra modum appetibilis species. Quam multa animus, cum tua illa inenarrabili pulchritudini, nomina titulosque avet parturire! Enimvero prohibetur, cum propria inbecillitate, tum sermonis inopia. Tu autem qui bonum sis innumerabilibus, ac nullo nominabile, atque a subtili omni cogitatu invenendarum appellationum remotum, haudquaquam sermonem spectans, sed magis accensus animum, gaudium illud nobis annuntiaturus venis, quod per mulieres unguentiferas olim annuntiasti. Nunc quoque nobis illuceat lætissimum jubar tuæ apparitionis. Liceat utinam spiritualibus oculis, spiritualis solis omni majorem specie decorem aspicere. Desiderio fruamur Domini aspectu omne superante desiderium. Audierimus divinam vocem, dulce quid ac plenam gaudio prædicationem inelamantem. Acceperimus clementiæ tuæ lætissimam annuntiationem. Habeamus unguentiferam illam, per quam nobis inviolabile annunties gaudium; per quam tuorum ad nos beneficiorum derives fragrantiam; eam nimirum quæ te portavit unguentum inexhaustum; quæ te, exultationem, vitamque, ac resurrectionem, cum nobis conciliavit, tum prædicavit: cujus ubi puritatis aromata supra omnem odoris fragrantiam fuisses odoratus; in ea quidem habitasti, atque ad nos per eam venisti. Qui porro per eam, o benigne, lætæ tuæ reconciliationis prædicasti adventum, veni, ut nos ab humanis ac hujus sæculi rebus eruas, velut ab infinis terræ sinibus; atque ad senii nesciam vitam illam nobis munies iter, supernis epulantium accense choris. Tu enim es lumen, vita, et resurrectio, ac in cœlis lætantium voluptas; teque decet gloria, honor ac adoratio, cum Patre ac Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO X.

*Encomium in sanctos miraculorum patratores gratui-
tos medicos, Cosmam et Damianum (47).*

Subit mirari, cum accensus tuum, o bonorum amans, in pietatem video stultum; placetque magis stupor horrorque, cum præcepti gravitatem considero. Ad tantum enim religiositatis culmen pro-

(47) Egregium hoc encomium, quo auctor SS. Anargyrorum laudes veras egregie effert, ac in iis terrenorum illam despicientiam, ac eximiam paupertatem, uti et miraculorum in eis gratiam, ejus principia ac fontes, erudite admodum exponens: eo plane, vel gestis eorum apud Lipomanum ac Surium, vel Nicetæ in eos encomio, præferendum, quo is, in eo, ac insinuat quidem, illa in eis absone satis ac valde suspecta, de acceptis, a pia femina importunius rogante benedictionis instar tribus ovis a

Α αὐτοσοφία, καὶ δύναιμι, καὶ συνέτειος πάροχος, ἀφθαρσία, καὶ αἰδιότης, διαμονή τε καὶ τερπνότης, καὶ μόνη [leg. μόνιμος] ὡς ὠραιότης, καὶ ἀναλλοίωτος. Κάλως ἀνόντων, καὶ εὐμήχανος εὐπρέπεια, αὐτοαγιότητι [leg. αὐτοαγιότης τε] καὶ τιμῇ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ὑπερδεδωξαμένη δόξα· μόνος εἰ ἔφσεις ἀμείωτος, καὶ πόθος ἀκτάσχετος· ἀνώνυμὸν τε ὄμοῦ, καὶ πολυώνυμον, καὶ ὑπερπεριθύμητος καλλονή. Ὡς πᾶσα μετὰ τῆς ἀνεκκαλήτου σου ὠραιότητος διάνοια περιωδύνειν ὀνόματα βούλεται! Διεργεται δὲ τῇ τε οἰκεῖα ἀσθενείᾳ, καὶ τῇ τῆς γλώττης ἀπορείᾳ. Ἀλλὰ σὺ ὡς μυριώνυμον καὶ ἀκατονόμαστον ἀγαθόν, καὶ πάσης ἐφευρετικῆς προσηγορίων ἀνωκισμένον ἐπινοίας, μὴ τοῖς λόγοις, τῷ δὲ τῆς γνώμης προσανέχον διαπύρῳ, ἦκεις τὴν χερὰν ἡμῶν εὐαγγελιούμενος, ἦν φθάσας διὰ τῶν μυροφόρων προσευγγέλίσω. Λαμπάτω καὶ νῦν ἡμῖν τὸ φριδρότατον τῆς ἐπιφανείας σου φέγγος. Εἰδοίμεν νοητῶς νοητοῦ ἡλίου ὑπερῶρατα κάλλη. Κατατρυφήσωμεν ποθινῶς τοῦ Δεσπότου ὑπερπεθυμητῆς θέας. Ἀκούσασιμεν θείας φωνῆς ἡδὺ τι καὶ χαρμονικὸν ἐπιφωνούσης κήρυγμα· λάβοιμεν τῆς σῆς εὐμενείας ὑπερευφρόσυνον ἀγγελίαν. Ἐγώμεν μυροφόρον, δι' ἧς ἡμῖν τὴν ἀναφαίρετον καταμηνύσης χαρὰν· δι' ἧς τὴν εὐωδίαν τῶν σῶν ἡμῖν διαπορθμεύσης εὐεργεσιῶν· τὴν τὸ ἀκένωτον τε μύρον ἐπικομίσασαν· τὴν τὸ ἀγαλλίαμά σου, καὶ ζωὴν καὶ ἀνάστασιν, καὶ προξένισαν ἡμῖν, καὶ κηρύξασαν ἧς τὰ τῆς καθάρτητος ὑπὲρ πᾶσαν μυρωδίαν ὁσφρανθεὶς ἀρώματα, ἐν αὐτῇ μὲν ἐσκήνωσας, ἡμῖν δὲ δι' αὐτῆς ἐπεδήμησας. Δι' αὐτῆς δὴ, φιλάγαθε, καὶ τὴν τῆς χαροποιῦ καταλλαγῆς σου προκηρύξας παρουσίαν, ἦκε τῶν μὲν παρόντων ὡς ἐκ μυχῶν ἡμᾶς ἐξαίρησόμενους κατωτάτων, εἰς δὲ τὴν ἀγῆρω προοδοποιήσας ζωὴν, ταῖς ἀνωτάτοις τῶν ἐρταζόντων συναρρήματων χορείαις· σὺ γὰρ εἰ καὶ φῶς, καὶ ζωὴ, καὶ ἀνάστασις, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ εὐφραίνομένων ἡ θυμηδία· καὶ σοὶ πρέπει δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ι΄.

Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους καὶ θαυματουργοὺς ἀναργύρους Κοσμᾶν καὶ Δαμιανόν.

Τὴν σὴν, ὦ τῶν καλῶν ἐραστὰ, θαυμάζειν μὲν ἐμὸι περὶ τὴν εὐσέβειαν ὁρῶντι σπουδῇ, ἐγγίνεται ἐκπλήττεσθαι τε καὶ φρίττειν, τὸ τοῦ προστάγματος σκοποῦντι φορτικόν, προκρίνεται. Εἰς τοσούτον

S. Damiano, quorum causa sic apud fratrem offenderit, ut ab eo velut anathemate perpetuo in vita ac morte proscriptus sit, quod tandem Deus, viriæ animantis, ac cameli ore, ubi martyrio defuncti essent, sustulerit. Mihi certe ut non sint hæc fabella, quibus non modicum detractum videatur tantorum martyrum Actis, haud facile alia in ejusmodi sanctorum Vitis fuerint: in quibus utinam minus luisissent, qua hæreticorum perversitas, qua fratrum simpliciorum incautius sedulitas.

γὰρ φιλοθείας εὐγνωμόνας διαναδέεσθαι, ὥς καὶ ἅ τῶν μεγίστων τυχεῖν ἐφίεσθαι, καὶ τῆς ἀμτηχάνου τούτων εὐφημίας, πολλοὺς ἐκκαλεῖσθαι πρὸς ἀνάληψιν. Δεῖ δὲ, μὴ τῆς τοῦ ἐπιτάττοντος τὸ ὑπερφυῖς ἡμῖν ἐννοῦσιν ἀξιώσεως, τῆς πρὸς εὐσέβειαν αὐτοῦ τὸ ἦντον ἀπενέγκασθαι προαιρέσεως· παριστᾶν δὲ τὴν εὐγνώμονα γνώμην, εἰ καὶ πάντῃ τῶν κατ' ἀξίαν λόγων τῆς παρούσης ἐκπύτοιμεν ὑποθέσεως· ἀλλὰ τῆς γε τοῦ προτιθέντος αὐτῇ, μὴ ἀποδέειν προθυμίας. Ἐχει μὲν γὰρ καὶ αὕτη τὸ διάπυρον, ἔρωτι τῶν ἀγαθῶν ἐκκαίονμένη, κατέχευται δὲ, καὶ τῆς φιλόχρης διαιρουμένης διύγρῳ τινὶ καθάπερ ὕλῃ, καὶ τὸ ἀδιεξέδευτον ἐπιπροσθούσῃ, τῷ τῶν πραγμάτων ὑπερόγκῳ τε ἅμα καὶ ὑπὲρ δύναμιν· περᾶται δ' ὀπῆς τινος λαβομένη, καὶ λίαν σπουδαίως, εἰς φανερόν τὴν τῶν κατ' εὐπορίαν λόγων ἐξνεγκεῖν ἀκτῖνα.

Σὺ μὲν οὖν ὁ πρὸς τοὺς ἐπαλείφων, ἄριστε, τόχα τὰς συνήθεις τῶν ἐγκωμίων... προθεῖς ἐπιζητήσεις αὐξήσεις, ἐπιδεικτικῇ τινι περιεργίᾳ ταύτας προσαπαίτων ἐξάιρεσαι· εἰ δ' εἰ; ἐπαίνων ἀφορμὴν προτιθέμενων [Ἰσ. προτιθέμενοι], ὥσπερ τὰ πράγματα, οὕτω καὶ τὰ δι' αὐτῶν ἀπαθῆσονται περινοούμενα σεμνολογήματα. Οἷς γὰρ προκειμένοις οὐκ ἐτέρφθησαν, λόγῳ καθυποδεκνυμένοις, νεμεσῆσουσιν. Πῶς δ' οὐκ ἂν καὶ εἰκότως τοῖς ἐκ πατρίδος ἀγαθῶν σεμνύνειν τοὺς ἐπιχειρεῖν βουλομένοις; ἐπιτιμήσαιεν, αὐτοὶ πλοῦτῳ τῷ πλεονεκτοῦντι ταύτης, περιουσίᾳ τε καὶ μεγέθει κτήσεων. πολέμιός διατιθέμενοι; Ἐροῦσι γὰρ καὶ λίαν προσηκόντως, ἐπισκώπτοντες τε ἅμα, καὶ τὴν περὶ ταῦτα τῶν πειρωμένων σπουδὴν ἀνακόπτοντες· Μὴ τῇ τῶν ὀρμμένων τερπνῶν, καὶ ἡμῖν ἀπηγορευμένων ἐν λόγοις προτιμήσει, τὴν τῶν νοουμένων, καὶ ἔργῳ προτιμημένων ἀγαθῶν καθυδρίσειεν τις μεγαλειότητα, μηδ' ἀποβολὴ τῇ δι' ὧν τὸ εἰς αἰῶνα περιδοξον προσεγένετο κτήσασθαι, νομίσαι σεμνολογουμένην προσθήκην περιτιθέναι δοκούσης ἡμῖν εὐκλείας, ὅ ταῦτα βουλευόμενος. Ὑψέσιν γὰρ αὕτην, οὐκ αὐξήσιν τῶν ἐν ἐπιθυμίᾳ προσόντων ἡγησάμενοι, καὶ τὰ ἐξ ἡκεῖνης ἀπωθοῦμεθα μεγαλαυχήματα. Οὐδὲν ἡμῖν πόλεων καὶ κτιστῶν ἐκρίθη περιφάνεια· οὐ γῆς εὐφορία καιρίοις καρποῖς ἐπιβρίθουσα· οὐ ποικίλων λειμῶνων τερπνότητες· οὐ χώροι ταῖς τῶν ἀέρων εὐδαιμονοῦντες εὐκрасίαις· οὐ πηγαὶ διειδεσάτοισ ἀναστομούμεναι νάμασι, καὶ τῇ θέᾳ, πρὸ γεύσεως ἐντιθεῖσαι τὸ ἥδιστον· οὐκ ἐξ ἀκρωρείας ποταμοὶ καταβρέοντες, κοιλάσιν τε καὶ πεδιάσιν ἡρέμα τὴν ἐκροτὴν ἐνιέντες· χλοεράς [Ἰσ. δευσι, οἷτινες] μὲν ταύτας καὶ εὐανθεῖς ἀποφαίνουσιν· τῷ τῆς ὥρας δὲ λείψῳ, πρὸς ἑαυτὰς μεθ' ἡδονῆς τοὺς θεωμένους ἐφίλκονται. Οὕτως ἡ ἐκ θαλάττης ἀγώγιμος ἀφθονία, ἀκτισίας περιουσίᾳ καταπεφρόνηται. Πεπᾶνται χρυσός, ὁ τὰς ψυχὰς δουλούμενος· ἡττηται τυραννὶς ἐκείνου τῶν ἄλλων κατακρατούσα, καὶ τοὺς ἄλόντας μονονουχὶ δίχην ἀνδραπόδων ἄγρουσα πρὸς ἑαυτήν, καὶ ὑποάπτουσα.

animos, ejusque potens illa superata tyrannis, quæ aliis dominatur, victosque uti fere mancipia ad se trahit ac mancipat.

bitate animi provexisti, ut et maxima consequi cupias, pluresque in horum virorum perarduæ laudationis societatem asciscas ac provocas. Operæ autem pretium videatur, ut ne præcipientis magnificam petitionem attendentes, ab ejus nos in pietatem propensa voluntate vinci patiamur, sed ut potius probi animi candorem exhibeamus; ut quamquam omnino condignis exornando sermonibus argumento impares simus, haud tamen ab ejus qui rogavit animi alacritate deficiamus. Habet quidem et ille suum fervorem, honorum amore succensus: tenetur vero, ceu humida quadam materia flammam dividente, ac ne erumpat impediante, præmagna rerum mole, et quæ virtutem excedat: tendat tamen, ut foramen aliquod occupans, diligenter admodum, ut quem pro dicendi facultate radium possit, in publicum proferat.

Forsan vero, vir optime, qui ad laudatorios ejusmodi sermones incitas, consuetas encomiorum exaggerationes requires, exornativam quamdam impensiosem sedulitatem ad earum cumulos deposcens. Cæterum viri in laudationis argumentum propositi, uti res, ita et rerum occasione exergitata verborum ornamenta rejicient. Quæ enim, proposita minime delectarunt, ea, vi sermonis representata, odio habituri sunt. Quomodo enim non merito increpent, ut quis ex patriæ bonis laudare voluerit, cum ipsi maximis patriæ divitiis, amplisque abunde possessionibus, inimice afflicti habuerint? Dicent enim, ac plane admodum congrue, irridentes pariter, eorumque qui rem ejusmodi tentare voluerint, studium compescentes: Ne quis, delectabilium oculis subjectorum, nobisque proscriptorum, inter laudatorios sermones prælatione, honorum spiritalium, quæque ipsi reipsa potiora habuimus, magnificentiam, contumeliæ habuerit; neve qui tale consilium agitat, iis rejectis, quibus æternam nobis gloriam comparare contigit apparentis nobis gloriæ, præclaram accessionem, verborum se majestate adhibiturum, putaverit. Eam enim, non crementum, sed eorum jacturam arbitantes, quæ nobis in desiderio sunt, ostentationem quoque inde provenientem repellimus. Nihil nobis urbium earumve conditorum magnificentia: nihili terræ opportunitis frugibus prægravatæ fertilitas: nihili florum varietate oblectans prætorum aspectus; nihili præcipua aeris temperie beatæ regiones: nihili limpidissimos latices manantes fontes, summaque dulcedine, ante etiam gustum, oculos adimplentes: nihili denique decurrentes ex montium jugis fluvii, sensinque se vallibus, ac planis camporum defluxu infundentes: ut ab iis, herbis virides, florentesque, venusta lævitate aspectantium ad se oculos cum voluptate trahant. In hunc modum, sprete est paupertatis abundantia, quam merces nauticæ honorum affluentiam præstant: conculcatum aurum, quod hominum captivæ

Talia plane, congrua omnino rationi fiducia, seu etiam præcepto, dicturi sunt, qui ita ad bonorum apparentium delectamenta habuerunt. Tu autem, vir admirande, his quoque missis, neglectaque eorum explicatione, ad parentum imaginem consulto narrationem traduces. Præclarum vero consilium. Operæ siquidem pretium, ut qui socii, seu potius qui honorum, si quæ a filiis gesta sunt, auctores exstiterunt, eorum quoque gloriæ socii exsistant; atque ut natura ac operibus ingenuitatem cum eis obtinuerunt, ita neque ab eorum encomiis alieni jure merito censeantur. Quos enim mores conjungere, hos sermo laudatorius minime separat. Sane, eorum patris, quos in laudationis argumentum assumpsimus, celebrem gloriam nati ex ipso palam ostendunt. Quibus enim a puero edocti, ad culmen virtutis evecti sunt, Deoque rebus universis eminenti, propinquare meruerunt, iis institutores suos deprædicant, congruamque ipsis suorum bonorum participationem testimonio vindicant.

Pater itaque celebri nomine inclytorum Anagyrorum, ubi in religiosæ conversationis vitæque honestissimæ via eos statuisset, matri concessit ut ad usque finem ductrix esset, cum interim ad cælestia ipse tabernacula migrasset. Illa porro, prætextus verborum, expectationumque in incerto positarum eventus, supra quam exspectatio haberet, præsumens, curis assiduus agebat, ut iis quæ deessent incumbere. Etenim erat Theodota, id est, divino data munere; operibus appellationem ob-signans, gloriamque nuncupationis rebus ipsis confirmandans: quæ quidem a terrenorum abiectione animum abjunxisset, naturaque sublimius evolas-set; non visibilibus subvecta pennis, sed munditia ac sapienti cogitatione.

Theodota, donum quidem ipsa ceu divino data munere, quæ tamen una secum datori uteri quoque fructum donaverit: quæ duplicem oblationem fecerit, eaque parte celebrem illam Abrahæ oblationem superaverit: quæ integram hostiam, hominum causa immolato Domino, obtulerit, majoremque præ illo commendationem meruerit: non hic quidem acuens gladium; non erigens altare; non ligna colligans; non accendens ignem; non fumo ac nidore offundens aerem: sed iis quos libabat, gladium quidem, vitiorum amputatricem castitatem præstendens; aram autem doctrinæ, castissimum eorum animi domicilium excitans, in quo divini desiderii accensus ignis, hostiam consummavit, suavissimique odoris sacrificium, ac perquam acceptabile, desiderato obtulit.

Cum sic ergo suam oblationem ac munus recte divisisset, fecit ut libera offerendorum voluntate recte offerretur²⁴. Nam ipsa quidem, bonorum semina in filiis mittebat; illi autem, ut sic missa in multiplicem segetem, crescerent, contendebant; ac

Τοιαῦτα δὴ μετ' εὐλόγου τῆς παρρησίας, ἥ καὶ προστάξεως, οἱ πρὸς τὴν τῶν δοκούντων καλῶν οὕτω διατεθέντες ἔροσιν τερπνότητα· σὺ δὲ καὶ ταῦτα παρέντας, θαυμάσιε, βραχεία δὲ τῆς τούτων φροντίσαντας· ἐκφράσεως, πρὸς τὴν τῶν πατέρων εἰκόνα διανοούμενος παρορμήσεις τὴν διήγησιν. Καὶ εὖγε τοῦ βουλευματοῦ. Δεῖ γὰρ τοὺς κοινωνοὺς, μᾶλλον δὲ, τῶν καλῶν τοὺς ἐξ ἑαυτῶν ἀρχηγούς γεγεννημένους, καὶ τῆς τῶν πατέρων μετέχειν δόξης· καὶ ὥστερ τῇ φύσει καὶ τοῖς ἔργοις τὸ γνήσιον ἔχειν ἠτύχησαν, καὶ τῆς τῶν λόγων μὴ ἀποξενούσθαι κοινωνεῖν, καὶ λίαν εἰκότως, εὐκληρίας. Οὐδ' γὰρ ὁ τρόπος συνῆψεν, τοῦτους ὁ ἐπαινέτης λόγος οὐ διίστησιν. Πατὴρ δὲ μὲν γὰρ τῶν προκειμένων εἰς εὐφημίας ἀφορμὴν ἀγίων, οἱ φύντες ἐξ αὐτοῦ δηλοῦσιν εὐκλειαν. Οἱς γὰρ παιδαγωγηθέντες, εἰς ὕψος μὲν ἀρετῆς ἀναβεβήκεσαν· Θεῷ δὲ πάντων ἐξηρημένῳ προσπελάσαι κατηξίωνται, τοῖς τοὺς παιδαγωγούς ἀνακηρύττουσιν, καὶ τὴν κατάλληλον αὐτοῖς τῶν σφῶν ἀγαθῶν ἐπιμαρτυροῦσιν μέθεξιν.

Πατὴρ τοίνυν τῶν μεγαλυνύμων Ἀναγύρων, ἐν ὁδῷ πολιτείας τῆς ἐνθέου, καὶ βίου τούτους ἐπιστήσας τοῦ σεμνοτάτου· τῇ μητρὶ μὲν τὴν εἰς πέρας χειραγωγίαν παρεχώρησεν, εἰς οὐρανίους δὲ σκηνὰς ὑπεχώρησεν. Ἡ δὲ λαβοῦσα βρῆμάτων τῶν ἐπὶ σκῆψει, καὶ ἐλπιδῶν τῶν ἐν ἀδελφῷ μᾶλλον τὰς ἐκθάσεις, ἥ κατὰ προσδοκίαν, ἐπιμελείαις ἐμμόνοις, ἐν τοῖς καταλειφθεῖσιν ἐξενεχθῆναι παρσκευάσεν. Θεοδότη γὰρ ἦν, ἔργοις τὴν κλῆσιν ἐπισφραγίζουσα· τὸ τῆς προσηγορίας εὐκλεές αὐτοῖς ἐπιθεβαλοῦσα τοῖς πράγμασιν· ἡ τὴν χαμαιζήλων μὲν ἀνυκτισμένη, ὑπερτέρα δ' αἰρομένη τῆς φύσεως· οὐχ ἑρωμέναις πτέρυξιν, καθαρότητι δὲ καὶ λογισμῷ διαβαίνουσα σὺφρονι.

Θεοδότη, δῶρον μὲν, ἡ δεδομένη θεόθεν, ἀντιδοῦσα δὲ σὺν ἑαυτῇ τῷ δεικνύοντι, καὶ τὴν ἐκ νηδύος καρποφορίαν· ἡ διττὴν αὐτῷ προσφορὰν κομίσασα, καὶ τὴν Ἀβραὰμ τοῖς πλεονεκτήσας· ἡ θυσίαν ὀλέκλῃρον τῷ ὑπὲρ ἀνθρώπων τυθέντι προσάγαγούσα, καὶ τῆς παρ' ἐκείνου κρείττονος ἀποδοχῆς ἀξιοθεῖσα· οὐ μάχαιραν ἐν ταύτῃ παραθήξασα· οὐ βωμὸν ἐγείραςα· οὐχ ὑπεκκαύματα συναγείραςα· οὐ πῦρ ἀνάψασα, οὐδὲ καπνῷ καὶ κνίσῃ τὸν ἀέρ-συγχέασα· ἀλλὰ μάχαιραν μὲν τοῖς σπενδομένοις προτειναμένη τὴν τμητικὴν τῶν παθῶν ἐγκράτειαν· βωμὸν δὲ διδασκαλίας διαναστήσασα, τὸ τῆς ψυχῆς ἐκείνων ἀγνότατον ἐνδιαίτημα, ἐν ᾧ πῦρ, τὸ τοῦ θεῖκου διαναρθὲν πόθου, τὴν θυσίαν μὲν ἐτελεσιουργήσεν, εὐόδη δὲ ταύτην τῷ ποθομένῳ, καὶ μάλα δεκτικὴν ἐνήνεγκεν.

Οὕτω τοίνυν οἰκείαν ὀρθῶς διελομένη προσφορὰν, ὀρθῶς ἀνεχθῆναι, γνώμῃ τῇ τῶν προσαγομένων αὐθαρέτῳ παρσκευάσεν. Αὕτη μὲν γὰρ, τὰ τῶν ἀγαθῶν ἐν τοῖς παισὶ κατεβάλλετο σπέρματα· οἱ δὲ, εἰς πολὺχρον τὰ καταβληθέντα καρποφορεῖν ἐδοκί-

²⁴ Gen. iv, 7.

μασαν· καὶ ἅπερ εὖ ἔχειν ἔκριναν, ταῦτ' εἰς ἔργον ἀξήνεγκαν· ἀγάπην Θεοῦ πάντων ἐρασμίων ἄλλων προκρίνοντες· πίστιν τηροῦντες ἀνόθευτον· τὸ τοῦ συνειδότης διαπαντὸς ἀνατλῶντες μαρτύριον· τῇ πρὸς τοὺς πλησίον ἀδιδασκάτως ἀγάπῃ συνδεσμούμενοι· τῶν ἐμπαθῶν ἡδονῶν ἀπορρήγνυνται· ἀνδρείαν κατ' αὐτῶν ἐνδεικνύμενοι· μέλη νεκροῦντες τοῦ σώματος· ψυχῆς δυνάμεις ἀναβρῶννύντες· καὶ σπουδῇ, δι' ἧς τὰ μέγιστα κατώρθουν ἐν ἡλικίας ἀκμῇ, τὴν ἐσομένην αὐτοῖς τῶν χαρισμάτων ὑπέφαινον καινότησα, οὐ μόνον μεγέθει τῶν τελεσθετισομένων, ἀλλὰ καὶ πλήθει τὸ παράδοξον καταγγέλλουσιν.

Οὕτω Κοσμάς καὶ Δαμιανός, τοῖς ἐν νεότητι σώματος ἀρδευθέντες τε ἄμα καὶ ἀναδιδόμενοι, καθ' ἅπερ εὐγενῇ στελέχῃ κατορθώμασιν, εἰς ἄπειρον ἀρετῶν καὶ χαρισμάτων ἀνέδραμον ὕψος. Κοσμάς καὶ Δαμιανός, οἱ ψυχὰς μὲν ἐνθέοις κοσμήσαντες, πράξειςιν· κοσμηθέντες δὲ ὑπὸ τούτων, ὅλων κοσμήτορες, ταῖς πολυφώτοις τῶν θαυμάτων λαμπρότησιν· οἱ λόγοις μὲν εὐσεβείας, τὰς τῶν ἀνθρώπων διανοίας κοσμήσαντες· σώματων δὲ κόσμος, τῇ τῶν ἀκόσμων παθῶν ἀποσοδήσει παρασχεθέντες.

Οὗτοι τοίνυν, ἐπὶ τῆς τελευτάτης ἀρετῆς τε καὶ πράξεως, τὴν χρίσιν ἀσφαλῇ καὶ ἀνόθευτον θειοτέρῃ τῇ ἐπιπονοῖᾳ προσειλήφασιν· τὴν τῶν ἐναντίων μὲν ἀπάντων αἰτίαν, τῶν ἀγαθῶν δὲ πολεμίαν, ἐδεδύσαντο φιλαργυρίαν. Ἐμαθον γὰρ πείρα, ταῖς τοῦ Θεοπεσίτου Παύλου προστοιχειωθέντες ῥήσεσιν, ὡς ἀληθῶς ῥίζα τοῦ ὅλου τῶν κακῶν αὕτη καθέστηκε καταλόγου. Δι' αὐτὴν ἐρίδες καὶ μάχαι, καὶ ἄσπονδοι συγκροτοῦνται πόλεμοι. Δι' αὐτὴν καὶ γέννη προσεχῇ κατ' ἀλλήλων ἐκπολεμοῦνται· πατήρ θ' υἱὸν νεμεσᾷ, καὶ παῖς πρὸς πατέρα δολερὰ βουλεύεται. Δι' ἔρωτα ταύτης, φύσεως δεσμὸν ἀδελφοὶ διαλύουσιν, καὶ χεῖριστα πολεμίων κατὰ ταύτης ἐπιμηχανῶνται. Δι' αὐτὴν, ἐπαναστάσεις οὐ μόνων ὑπερσφύων, ἀλλὰ καὶ ὁμόρων ἐθνῶν ἐξαρτῶνται. Δι' αὐτὴν ὠμόταται τυραννίδες καθάπερ ξίφη παραθήγονται, καὶ κατὰ εὐνομίας καὶ εὐσεβοῦς καὶ θεάθεν τὸ κράτος ἐχούσης βασιλείας προσακοντίζονται. Δι' αὐτὴν ὁμοφύλων φόνος, καὶ πανωλεθρίαι κατατολμῶνται δῆμων. Διὰ ταύτης, ἀδίκων ὑπερσχύουσι χεῖρες, καὶ φόνος περιοιδάινει, καὶ ὑπερπλήθει πλεονεξία, καὶ πένια καὶ ἀπορία τοὺς πλεονεκτούμενους κατάγχει.

Ταύτης ὁ ἐνηθύνων ἐντροπῶν, ἀλλοτριοῦται πάντως τῆς τῶν ὄντων ἀγαθῶν ἐντροπῆσεως· πλουτεῖ τάναντία· πρὸς ἡδονὰς καθέλκεται· μανικῶς πρὸς τοὺς πλησίον διατίθεται· ὀφρὺς ἀνασπᾷ· ἀλαζονικὸν ὄρῃ· μέγα φρονεῖ καὶ ἔκνοον· ἀγνοεῖ σχεδὸν οὐ μόνον ταπεινότητα φύσεως, καὶ διάλυσιν σώματος, ἀλλὰ καὶ δικαιοτήρια μένοντα, καὶ χριτοῦ δικαίου δίκην ἀπαραίτητον.

Ἀλλὰ καὶ οὕτω συννοεῖ τῆς φιλοχρηματίας, πρὸς τοῖς πλησίον καὶ τὴν οἰκίαν διατιθέμενος σωτηρίας αἰσίων ἀθλίων χαλεπώτερον διανύει βίον,

A quæ bene judicassent habere, in opus proferebant; divinam charitatem aliis omnibus desiderabilibus potiorē habentes; servantes sinceram fidem; semper conscientiae testimonium sustinentes; dilectione in proximos indivulse conjuncti; a vitiosis voluptatibus avulsi; adversus eas fortes; membra corporis mortificantes; vires animi corroborantes; studioque, quo maxima ipso ætatis flore peragebant, futuram in eis donorum novitatem, quæ nedum patrandorum magnitudine, sed et numero mirabile quid protenderet, indicabant.

Sic igitur Cosmas ac Damianus, rebus præclare gestis juvenili adhuc corpore, irrigui pariter auctique ceu rami ingenui, in immensam virtutum donorumque celsitatem promoverunt. Cosmas, inquam, et Damianus, divinis actionibus animos exornantes; atque iis ornatibus universorum se ornatores lucidissimis miraculorum splendoribus præbentes: piorum quidem sermonum decore mentes hominum excolentes; corporumque se decus, morborum depulso dedecore, exhibentes.

Sic itaque, consummatissima virtute ac actione, sincerum iudicium tutumque diviniore instinctu assumpserunt; malorum omnium causam, ac bonorum hostem avaritiam detestati. Quippe experientia noverant, divini Pauli testimonio olim informante, esse illam reipsa radicem totius malorum cætus⁹⁵. Per eam lites ac pugnae, bellaque implacabilia conflantur. Per eam, ipsi quoque genere propinqui efferantur; paterque odit filium, ac filius in patrem dolos machinatur. Amore pecuniæ acti fratres, naturæ vinculum dissolvunt, pejoraque hostibus in eam moliantur. Propter pecuniæ studium, nedum extra fines longius positarum, sed et conterminarum gentium, insultus oriuntur. Per illud crudelissimæ tyrannides ceu gladii acuuntur, adversusque legibus institutum regnum, piumque, ac cujus a Deo potestas existat, instruuntur. Per illud contribulium præsumuntur necēs, ac exterminia populorum. Per illud iniquorum prævalent manus, cædesque exuberant, ac injuriæ supra modum augentur, passosque injuriam paupertas ac rerum inopia angunt.

Qui pecuniæ studio voluptuosius deliciatur, alienus omnino a vere bonorum deliciis efficitur; sibi quoque contraria congerit: trahitur ad voluptates; furiose habet ad proximos; supercilia contrahit; est arroganti aspectu; altum stultumque sapit; fereque nescit, nedum naturæ humilitatem, ac corporis dissolutionem, sed et stata judicia, justique iudicis severam ultionem.

Quin et ita avara cogitatione, ad proximos suamque ipsius habens salutem, servis miseris molestiorem agit vitam, cupiditati subiectus et mauci-

patus, ac neque libera gaudens respiratione. Quippe A
ejus causa vexari ac confici, innumerasque in se-
curas recipere, minime abnuat; noctesque ducit in-
somnes, animo agitando, ut rem familiarem sub-
stantiamque negotiationi expositam augere possit;
earum rerum inundationes ac commutationes me-
ditans, quæ aliis abundant: ac quanti quidem vi-
num, quanti vero pecora, quanti autem lanæ ve-
neant. Quandoque etiam ad sænum usque cogita-
tiones demittit, auro se commutaturum existimans.
Quenam rursus rerum ejusmodi mercatura minimi
sumptus, quisve ejus, ac expertis jacturæ negotia-
tionis condignus sponsor, operosius secum ipse
exquirat. Quod si aliquando animi anxius, levissi-
mum somnum, nihilque suavem degustare licuerit,
sibi ipse insomnis videtur colligere aurum, atque
in marsupio reponere; quod apparens, exque ap-
parenti manu auferens excitatio a somno, veram ei
tristitiam instar sagittæ ob frustratum desiderium
infigit.

Atque hunc quidem modum per nocturnam vi-
sionem ac meditationem habet: quæ autem interdiu
accidunt molesta; mensæ, inquam, Laconica par-
citate instructæ apparatus; assumptam sponte
ciborum penuriam, servorumque per famem ene-
ctionem, egenorumque mendicorum præter negatum
officium, nonnullamque opem, cum injuria ac ver-
beribus submotiones, is ipse forsitan pro rei merito
enarraverit, aut etiam, suos ipse pravos mores
repræsentans, operibus ipsis declaraverit. Nobis
certe, quanquam in animo erat, prout dicendi arte
assequi possemus, ostendere; jubet nihilominus
quod præ manibus habemus argumentum, ut ser-
monem pulli instar evagantem, ad metam propriam
reducamus, ejusque ad eam dirigamus cursum; iis-

Cum itaque veritatis amatores, aureæque vir-
tutis mercatores Anargyri, sapienter admodum,
cupidorum hominum naturam captivantem avari-
tiam, cognovissent, a suis radicibus animis avul-
serunt, unaque cum illa malorum examen extir-
parunt; alienam a ratione cupiditatem, feralem
iram, voluptatum tyrannidem. Succidere pariter
inanis gloriæ tumorem; vitiosam amoris sui affec-
tionem; iniquæ actionis injuriam; insanæ super-
biæ inflationem; immiseri cordis animi duritiam.
Loco autem adnascentium succrescentiumque, ac
una cum malorum radice succisorum stolonum,
insita pecuniæ spratione, ingenuos paupertatis ram-
os pariter germinarunt; vitæ rationem angelica-
m; vitam florentem munditiam; castitatem de-
core sanctitatis vernantem; modestiæ matrem hu-
militatem, dilectionem miserationis parentem;
inexhaustum fontem misericordiæ; charitatem, qua
Christi Domini benignitatem, impensumque in hu-
manum genus amorem ac studium imitati, gratiam
ab eo beneficiis demerendi susceperunt.

Hanc enim, spretioni pecuniæ, seu ut melius
dicam, omnimodæ rerum abiectioni ac inopiar,
jungentes, ac velut igneum currum fabricantes,

ὑποταττόμενος ταύτῃ καὶ δουλούμενος, καὶ μὴ δ'
ἀναπνεῖν ἐλευθερίως συγχωρούμενος. Ταλαιπωρεῖ-
σθαι γὰρ δι' αὐτὴν καὶ τρώεσθαι, καὶ μυρίας
ἀναδέχεσθαι φροντίδας καταδέχεται· νύκτας τε
ἀύπνους διανύει, περὶ τῆς ἐπιδόσεως αὐτῆς· καὶ
αὐξήσεως ἐμπορίας ἐπινοοῦμενος· ἀπεμπολήσεις
καὶ καταλλαγὰς τῶν ἄλλοις εὐφορουμένων μνη-
νώμενος· καὶ πόσου μὲν ὁ οἶνος, πόσου δὲ τὰ βοσκή-
ματα, ἢ καὶ τὰ ξῖρα πιπράσκειται. Ἔστι δ' ὅπη
μέχρι χόρτου τοὺς λογισμοὺς ἐπαφίησιν, καὶ τοῦτον
χρυσὸν καταλλάττειν φαντάζεται. Τίς ἡ δόξα αὐτοῦ
αὐθις τῶν ἐπινοουμένων ἐμπορία, καὶ τίς ὁ ταύτης
ἐγγυητής, καὶ τῶν ἀζημιῶν ἐμπορευμάτων ἐπάζιος.
ἐπιπονώτερον ἐκμελεῖται. Εἰ δὲ που ἀδημονῶν ὕπνου
λεπτοτάτου καὶ οὐχ ἡδέως τύχοι, χρυσὸν ὄνειροπολεῖ
συλλέγειν, καὶ ἐν βαλαντίοις ἀποτιθέναι· ὃν ἡ ἐγρή-
γορσις δοκοῦντα, καὶ ἐκ δοκούσης ἀφελομένη χειρὶς,
ἀληθὴ τὴν δι' ἀποτυχίαν αὐτῷ καθάπερ βέλος ἐν-
έπειρε λύπην.

Καὶ ταῦτα μὲν ἡ νυκτερινὴ φαντασία καὶ μελέτη·
τὰ δὲ μεθ' ἡμέραν ἀναρά· τραπεζῆς φημι Λακω-
νικῆς παρασκευὴν· ἐκουσίαν τε σιτίων σπάνιν, καὶ
οἰκετῶν λιμαρχονήσεις, καὶ πενήτων πρὸς τῷ μὴ εὖ
πεπονθέναι, δεομένων, μεθ' ὕδρεως καὶ αἰκίας ἀπο-
σοθήσεις· τὰς δ' ἂν αὐτὸς κατ' ἀξίαν διηγῆσταιτο, ἢ
καὶ ἐπιδείξειεν ἔργois αὐτοῖς, τὴν οἰκίαν περιτῶν
μοχθηρίαν. Ἡμῖν γούν, καίτοι ταύτην ὡς οἷόν τε
μελέτῃ καθυποδεικνύειν βουλομένοις, ἡ ἐν χειρὶν
ὑπόθεσις παρακελεύεται, περὶ τὴν οἰκίαν νύσσαν
πωλικὴν ἐκτρέχοντα τὴν λόγον ἄγειν, καὶ πρὸς τὸν
ἐκείνης τοῦτον ἀπευθύνειν δρόμον· ὃς καὶ ἀνυπερ-
θέτως τοῖς ἐφεξῆς αὐτῆς ἐφέψεται.

reducamus, ejusque ad eam dirigamus cursum; iis-

Τὴν φιλαργυρίαν τοῖνον τὴν τῶν λίχνων ἀνθρώ-
πων δουλουμένην φύσιν, οἱ τῆς ἀληθείας ἐρασταί,
καὶ τῆς χρυσῆς ἀρετῆς ἐμποροί, μάλα σαφῶς ἔγνω-
κότες Ἀναργυροί, ἐκ τῶν οἰκείων ψυχῶν πρὸς ἑαυτοὺς
ἀνέλκυσαν, καὶ τὸν ἐσμὴν τῶν κακῶν συνανέλκυ-
σαν, ἐπιθυμίαν παράλογον· θυμὸν θηριώδη· ἡδονῶν
τυραννίδα· συνέκοψαν κενοδοξίας φύσημα· φιλαυτία·
προσπάθειαν· πλεονεξίας ἀδίκημα· μανικὴν ὑπερ-
φαναίαν οἰδῆσιν· ἀσπλαγχνίαν· ἀντιτυπίαν. Ἀντὶ
δὲ τῶν παραφροσμένων καὶ ἀναδοξομένων, καὶ τῇ
ρίξει τῶν κακῶν συνεκκοπέντων κλίδιον, τῇ τῆς
ἀναργυρίας ἐμψυεῖται, τὰ εὐγενῆ τῆς ἀκτησίης
στελέχη συνεβλάστησαν· πολιτείαν ἐτάγγελλον· βίον
ἀνθοφοροῦντα καθαρῶς τε· σωφροσύνην κομῶσαν
ἰσχύοντα· ἐπεικείας μητέρα ταπεινώσιν· ἀγάπην
οἴκτου γεννήτριαν· ἐλέου πηγὴν ἀνεξάντλητον· ἀγά-
πην, δι' ἣν Χριστοῦ μὲν τὸ φιλόανθρωπον ἀπεμιμή-
σαντο, παρ' αὐτοῦ δὲ τῷ εὐεργετεῖν [Ἰσ. τοῦ ἐνεργ.]
τὴν χάριν ὑπεδέξαντο.

Ταύτην γὰρ τὴν ἀναργυρίαν, μᾶλλον δὲ φάναι, τῇ
παντελεῖ ζεύξαντες ἀκτημοσύνην, καὶ οἰονεὶ πύρινον
ἄρμα κατασκευάσαντες· ξένῃν τε διεγρεῖαν διανοῦ-

σαντες, Θεῷ μὲν ὡς ἐγγωρᾷ νοητῇ τινι γενητοῖς οἰκειώσει προσωμίλησαν· τῶν παρ' αὐτοῦ δὲ δωρεῶν, ὑπὲρ ἅσας ἀπέλαυσαν διάνοιαν. Μόνον γὰρ αὐτὸν κόρου μὴ προσγινομένου ποθήσαντες, καὶ τοὺς πλησίον ὑπὲρ ἑαυτοὺς, κρεῖττον εἰπεῖν, ἢ ὡς ἑαυτοὺς ἀγαπήσαντες, ἔργοις αὐτοῖς, τὴν πρὸς ἐκείνον ἀγάπην παριστᾶν, ἐκομίσαντο. Ἐντεῦθεν αὐτοῖς οἱ καταράχται τῶν οὐρανίων χαρίτων ἠνοίγησαν· ἐντεῦθεν ἄδυσσος ἡ τῶν ἀγαθῶν αὐτοῖς ἐκκέχυται· οὕτω πλοῦτος αὐτοῖς ὁ τῶν κρεῖττόνων δωρεῶν ἐπλεόνασεν· πλοῦτος, ὃν ἀπεκύησεν πενία· ὃν ἀκτημοσύνη συνέλεξεν· ὃν ἀναργυρία συνεκόμισεν· ὃν ὑπεροφία τῶν παρόντων ἐταμιεύσατο· ὃν ὁ εἰς Θεὸν ἐπηύξησε πόθος, καὶ ἡ πρὸς ὁμοφυεῖς ἀγάπη συνήθροισεν. Οὗτος, ὁ ἐν αὐτόπταις καὶ ὑπηρέταις τοῦ Θεοῦ Λόγου πλεονάσας· οὗτος, ὁμοτρόποις ἔργοις καὶ λόγῳ γεγεννημένοις αὐτῶν, ὑπερέθρισεν. Τοὺς ἐκείνων γὰρ ἀγῶνας εὐψύχως διεδέξαντο· τοὺς ὑπὲρ ἀληθείας πόρους· τὰς περιηγήσεις· τὰς ὑπὲρ εὐεξίας ψυχῶν φροντίδας· τὰς ὑπὲρ θεραπείας σωμάτων ἐπιμελείας· τὴν ἀδάπανον σπουδὴν· τοὺς ἀμισθὶ καταβαλλομένους δρόμους· τὴν οὐκ ἀπίπτειτον μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντη δέουσαν τῶν ἐν χρεῖα ζωὴν· τὴν τῶν παρόντων γύμνωσιν· τὸν ἐσταυρωμένον βίον, δι' ὃν, κοινωνοὶ μὲν τῆς τοῦ πεπονθότος ἀναστάσεως ἐγένοντο· ἀνθρώπων δὲ τὰς δι' ὑπερβάλλοντα πάθη νενεκρωμένας ἐλπίδας, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀναστάντος, καὶ τοὺς νεκροὺς συναναστήσαντος, ἀναζωπυρεῖν εἰλήφασιν.

licipes effecti, qui pati dignatus est, ut emortuas

scitarent, ab eo acceperunt, qui ipse resurgens, una
Καὶ τίς ἂν τὰ ἐκείνων οὐχ ὡς μεγέθους καὶ πλήθους ἔχει διηγῆσαιτο λόγος, ἀλλὰ καὶ ποσῶς τῆς αὐτῶν προσάφαιτο μεγαλειότητος; Ὅσαι γλώσσαι; οὐδ' εἰ μυρία· οὐδ' εἰ τούτων πολυπλάσιονες· οὐδ' ὅσαι τοῖς καθέκαστον ἐν τοῖς νῦν ἐνεργοῦσιν ἀνθρώποις, εἰ πειραθεῖεν τῆς αὐτῶν ὑψηλότητος προσήκον τι εἰπεῖν ἐξισχύσαιεν. Ὑπερ γὰρ, οὐ μόνον ἔκφρασιν, ἀλλὰ καὶ διανόησιν ταῦτα γεραίρεται· ἀκατανόητου Θεοῦ θαυμάσια τυγχάνοντα, ἀνερμηνεύτως δοξάζεται· χαρίσματα καινοτομούμενα παραδόξως ὄντα, ἀνεκκαλήτως θεσπίζει θαυμάζεσθαι. Οὐκ ἐννοεῖται λογισμῷ· οὐκ ἐμφανίζεται λόγῳ· οὐχ ὑποκρίπτει μέτρῳ· οὐ χρόνῳ περιορίζεται. Δι' ὅλου γὰρ καὶ καθ' ἐκάστην τελοῦμενα, πρὸς ἅπειρον μὲν ἐκτείνει τὴν ἀπαρίθμησιν· εἰς περιμάχητον δὲ τοῖς ἐκατέροις ἐγγίνεται χρόνους. Φιλονεικεῖ γὰρ ὁ παρ-
B
οληχικῶς, τὰ ἐν αὐτῷ προκεκαινοτομημένα προβαλλόμενος, ἀναριθμὸν τε τὴν τοῦτον φορὰν δεικνύμενος, τῇ τ' εὐτυχίᾳ μᾶλλον τοῦ μετ' ἐκείνων θαυμάζεσθαι, καὶ δι' ἀρχαιότητα τῶν πεπραγμένων κληροῦσθαι τὸ αἰδέσιμον· ἀντιφιλονεικεῖ δ' ὁ παρῶν, αὐτὸν τε πλεονεκτεῖν ἐν τοῖς προσυενεστώσιν, καὶ τοῖς ἄρτι καινοτομουμένοις τῷ ἀσυγκρίτῳ γεραίρεσθαι. Καὶ ὁ μὲν, τὰ ἐν ὑποβλήμασιν παραδεικνύς ἐγαλλύνεται· ὁ δὲ σὺν τοῖς οὕτω τὴν μνήμην παρτείνουσιν, καὶ τὰ ἐναγχοῦ καὶ μᾶλλον εἰς φανερὴν

A novumque ac mirabilem cursum concipientes, cum Deo quidem, quantum creatis licet maximam, spiritali quadam necessitudine, consuetudinem habuerunt; ejus vero majora munera, quam ut mens ulla satis intelligat, acceperunt. Solum enim eum, nulla satietate desiderantes, proximosque supra quam seipsos, ut verius dicam; seu saltem nihil se minus diligentes, ut suam in illum dilectionem ipsis repræsentarent operibus, reportarunt. Hinc eis cœlestium gratiarum cataractæ apertæ sunt: hinc eis honorum effusa abyssus: sic meliorum eis donorum divitiæ abundarunt: divitiæ, inquam, quas paupertas pepererit; inopia collegerit; congesserunt spretæ pecuniæ; præsentium rerum despicientia reposuerit: quas denique, Dei desiderium auxerit; dilectioque in cognatos homines coacervavit. Divitiæ, in iis olim abundantes, qui ipsi viderunt, ac sermonis Dei ministri fuerunt⁹⁶, atque in viris, iisdem cum illis moribus, tum quod spectat ad opera, tum quod ad sermonem, supra modum exuberantes. Eorum quippe agones, generoso mentis proposito exceperunt: labores pro veritate; doctrinæ sacræ explanationes; assumptas pro animorum sanatione sollicitudines; impensas pro corporum medicatione curas; studium sine sumptu; præfactos nulla mercede cursus; vitam nedum nihil superfluum, sed et necessariis omnino indigentem; nuditatem rerum præsentis ævi; cruci confixam vitam, qua ejus resurrectionis participationem hominum spes ab exsuperantia passionum, resu-

C Quis porro sermo, nedum pro magnitudine numerositateque res eorum enarraverit, sed vel aliqua parte, magnificentiam illarum attigerit? Quantæ id linguæ? Ne si sexcentæ; ne si iis plures; ne si etiam quotquot nunc in singulis hominibus operantur, explicare tentaverint, congruum aliquid, ac satis e re dicere possint. Supra enim, nedum verborum explicationem, sed et animi intelligentiam, hæc honorantur. Quæ Dei, cogitatu incomprehensibilis, mirabilia existunt, inexplicabili ratione laudantur: quæ dona mirabili ratione nova, innarrabiliter ac silentio admirationi habentur. Sunt ratione inintelligibilia; nequeunt declarari sermone; non cadunt sub mensuram; nec tempore defluuntur. Quæ enim per totum tempus ac dies singulos consummantur, in immensam multitudinem numerum producent: pugnaque, tempus præsens ac præteritum committunt. Etenim contendit præterita ætas, nova proferens in ipsa exhibita, inque innumeram multitudinem promovisse ostendens; ac sequenti feliciorum, plus admirationis habere, propterque rerum antiquitatem venerationi esse: contra autem contendit præsens, se in iis quæ præcesserunt abunde superare, incomparabilique rerum modo novatarum præstantia, præcellere. Atque præteritum quidem ævum, ceu funda-

⁹⁶ Luc. 1, 2.

menti loco præjacta ostendens, gloriatur; præsens autem, cum iis quæ sic longæva memoria sunt, proximè quoque exhibita, iisque illustriora producents, bonestatur. Etsi tamen magnum quid sapiunt, a rerum nihilominus mirabiliter patratarum cumulo perinde deficiunt. Uti enim, nec comprehendi cogitatu, nec sermone explicari possunt, ita nec tempore valeant definiri.

Quæ enim vestra, o stupendorum miraculorum dispensatores, tempus ullum aut ratio demirari sufficiat miracula, nedum perscribere, aut articulata voce eloqui, quæ manent animi sensis reposita? nimirum, extinctos depascentes morbos; exasperatas ac æstuantis profligatas passionēs; ac instructam quidem aciem adversus spiritalia, submotas autem corporales; castitatis ac sobrietatis custodiam. Sic diversa, quam corporibus impenditis, visitatio, varia beneficia ostendit. Sic qui solus summe admirabilis est, suam in vobis mirificavit virtutem. Sanctis enim, inquit Psalmista, *mirificavit*¹⁷. Non dixit, *mirificatus est*; sed, *mirificavit*. Etenim illè, inquit, natura admirabilis est, nec ulla ex miraculis patratæ accessione eget ad conciliandam admirationem, sed mirificat in sanctis sua beneficia, mirificat patrata per eos prodigia, mirificat suam in eis potentiam, et quæ per eos nova fiunt miracula. Porro causam mirificationis perspicue admodum edisserit. Quænam vero illa, ac qualis? *Omnes enim, inquit, voluntates ejus in eis*¹⁸. In iis mirificat dona, in quibus implentur ejus voluntates; in quibus sine mora ejus peraguntur præcepta; in quibus sincera fides, salubrisque legum institutio servatur; in quibus ipse, ac Pater præpurgatis ac sanctificatis Spiritus sancti adventu, venientes faciunt mansionem¹⁹.

In hunc modum, sua in vobis adimpleta esse præcepta, ex iis quæ retribuit, dilucide ostendit; atque id quantum retributionum magnitudo rebus ipsis exhibet, ac prodit. Nam dona quidem ipsa, et existunt, et honori habentur; eorum tamen studio ac voluntate, qui alliciunt, digneque suscipiunt, cum modum accipiunt, tum præbentur. Larga igitur eorum impetratione, cum vestra, qui susceperitis, religiosa voluntas, tum prævia ex operibus præparatio iis commensurata, ostenditur pariter, atque in opus, iis qui volunt exquirere, proponitur. Quis enim adeo miraculorum gloria dives, vel nostræ hujus ætatis, vel veterrimorum hominum, ut ei cum vestris collata muneribus, virtutis illa magnificentia non cedat?

Abraham quidem vir justus, universis pro tempore existentibus, nominis celebritate prælatus fuit; multis tamen partibus a gratiis vestris abesse videbitur, qua honestissima vita, ac præstantia virtutum, majorem comparatione excellentiam vestram ostendunt. Nam ille quidem, universorum

Δ προτιθείς, σεμνύνεται. Ἀλλὰ μέγα φρονούντες ἀφότεροι, τὸ καταδεέστερον ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν θαυματουργημένων ἐπίσης ἔχουσιν. Ὡς περ γὰρ οὐκ ἐννοῆσαι, ἡ λόγῳ διασημᾶναι, οὕτως οὐδὲ χρόνῳ ταῦθ' οἶόν τε ἐστὶν περιγράψαι.

Τίνα γὰρ ὁμῶν, ὧ τῶν παραδόξων ταμίαι θαυμάτων, ἐξαρκέσειεν τις χρόνος ἡ λογισμὸς ἀποθαρμάσαι τὰ θαύματα; μή τι γε γράψαι, ἢ ἐνάρθρῳ διαγορεῦσαι φωνῇ, τὰ ἐν ψυχικαῖς ἐπισκέψεσιν συνιστάμενα· τὰς τῶν πυρπολοῦντων παθῶν κατασβέσεις, τὴν τῶν ἀγχιουμένων καὶ κυμαινόντων παθῶν κατασφόδρον· τῶν νοουμένων τὴν ἀντιπαράταξιν· τῶν ὁρατῶν τὴν ἀποσδόξιν· τὴν τῆς σωφροσύνης φυλακὴν. Οὕτως ἡ ἐν σώμασιν ὁμῶν διάφορος ἐπίσκεψις ποικίλας τὰς εὐεργεσίας ἐνδείκνυται. Οὕτως ὁ μόνος θαυμαστότατος Κύριος, ἐν ὁμῖν τὴν οἰκίαν ἐθαυμάστωσεν δύναμιν. *Τοῖς ἀγίοις* γὰρ, φησὶν ὁ Ψαλμῶδης, *ἐθαυμάστωσεν*. Οὐκ ἔθαυμαστώθη, ἔφη· ἀλλ' *ἔθαυμάστωσεν*. Φύσει μὲν γὰρ ἐκεῖνος θαυμαστός, φησὶν, καὶ οὐδεμιᾷ τῶν θαυματουργουμένων προσθήκης ἐπιδέεται τοῦ θαυμαστωθῆναι· θαυμαστοὶ δ' ἐν τοῖς ἀγίοις τὰς οἰκίας εὐεργεσίας· θαυμαστοὶ τὰ δι' αὐτῶν ἐπιτελούμενα τεράστια· θαυμαστοὶ τὴν ἰδίαν ἐν τούτοις ἰσχύν, καὶ τὰ δι' αὐτῶν καινοτομούμενα παράδοξα. Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς θαυμαστόσεως, μάλα σαφῶς διέξεισιν. Τίς δὲ αὕτη, καλοῖα; Ἀπαντα γὰρ, φησὶ, *τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς*. Ἐν τοῖς τοῖς τὰς δωρεὰς θαυμαστοῖ, ἐν οἷς τὰ αὐτοῦ πληροῦται θελήματα· ἐν οἷς ἀνυπερθέτῳ γνῶμῃ τὰ τούτου διανύεται προστάγματα· ἐν οἷς πίστις ἀνόθευτος, καὶ νόμοι διαφυλάττονται σωτήριοι· ἐν οἷς αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ προκαθαρθέσθαι τε καὶ ἁγιασθεῖσιν ἀγίῳ Πνεύματι ἐπιδημία, μόνῃ ποιοῦνται παραγενόμενοι.

Οὕτως ἐν ὁμῖν τὰ ἐκεῖνου δείκνυται σαφῶς διὰ τῶν ἀντιδόσεων πεπληρωθῆαι προστάγματα· καὶ τοσοῦτον, ὅσον αἱ ἀμοιβαὶ περιστῶσιν τοῖς πράγμασιν. Δωρεὰ μὲν γὰρ αὐταὶ καὶ τυγχάνουσιν, καὶ γεραίρονται· σπουδῇ δὲ καὶ προαιρέσει τῶν ταύτας ἐπισπωμένων, καὶ κατ' ἀξίαν ὑποδεχομένων, καὶ μετροῦνται καὶ παρέχονται. Οὐκοῦν τῇ ἀφθόνῳ τούτων μεταδίδει, καὶ ὁμῶν τῶν ελληφτότων ἡ τε φιλόθεος προαίρεσις, καὶ ἡ δι' ἔργων προπαρασκευῇ συμμετρομένη, καὶ δηλοῦται, καὶ εἰς ἔργον τοῖς ἐξετάζειν βουλομένοις προτίθεται. Τίς γὰρ τῇ τῶν θαυμάτων οὕτω πλουτισθεὶς, τῶν νῦν ἢ τῶν παλαιότητων, χάριτι, ὥπερ ταῖς ὁμῶν δωρεαῖς ἀντιπαρτιθεμένῳ, οὐχ ἡ τῆς ἀρετῆς ἐφίεται [Ἰσ. ὑφίεται] μεγαλειότης;

Ἀβραὰμ μὲν γὰρ ὁ δίκαιος, τῶν κατὰ καιρὸν ἀπάντων διεθρυλλήθη προκρινόμενος· ἀλλ' ἐνδῶν τῷ πλείστῳ τῶν ὁμῶν χάριτων ὀφθήσεται, δι' ὃν βίος σεμνότητος, καὶ ἀρετῶν ὑπερβολῇ, τὸ ὁμῖν παρτιστῶσιν ἀσύγκριτον. Τὸν τῶν ὁλων μὲν γὰρ Θεὸν ἐκεῖνος ἡγάπησεν, ὑπεριγαπήσατε δὲ τοῦτον ὁμῖς,

¹⁷ Psal. xv, 3. ¹⁸ Ibid. ¹⁹ Joan. xiv, 23.

ἀσαρκίαν δι' αὐτὸν καὶ ἀγγελικὴν ἀνηρημένοι πο-
 λιτεῖαν. Καὶ θεῷ μὲν ἐκεῖνος, τὸν ἐξ ὁσφύος καρπὸν
 θυσίαν ἀνήνεγκε προστάγματι τοῦ δεχομένου καθ-
 υπηρέτου· σώματα δ' ὑμεῖς αὐθαίρετως ἀνηνέ-
 κατε· μαχαίρα θείου πόθου, καὶ πυρὶ ταῦτα τῆς ἐγ-
 κρατείας ὀλοκαυτοῦντες. Καὶ κριὸν μὲν ἐκεῖνος τοῦ
 προσαγομένου λύτρον ἐδέξατο· ὑμεῖς δ' ἀνενεγκόντες
 ἐπέισατε, καὶ ἀνταλλάγματος οὐκ ἐδεήθητε. Καὶ
 ἁπαξ, ἐκεῖνος μὲν προσήνεγκε· δι' ὅλου δ' ὑμεῖς τοῦ
 βίου προσήχθητε, σταυρούμενοι τῷ κόσμῳ καὶ
 νεκρούμενοι, καὶ διὰ πάσης ζωῆς ἀποθνήσκοντες.

Καὶ ἐν φιλοξενίᾳ μὲν ἐκεῖνος θαυμάζεται· καὶ
 γὰρ ἐπάξιον τὸ ἔργον θαύματος, καὶ τῆς ἐκεῖνου με-
 γαλοφύας γνήσιον· ἀλλ' ἐκ περιουσίας αὕτη τῶν
 ἐνόντων καὶ προεχέτο, καὶ εἰς τοὺς παρατυγχά-
 νοντας διενέμετο· ἐν τάξει δ' ὑμεῖς ξενιζομένων
 ἐθελουσίῳ, καὶ οὐκ ἀβουλήτῳ πηνίξ καταστάντες,
 ξενοδοχίᾳ τῇ κρείττονι τοὺς ἐπιδεδεῖς ἅπαντας ἐξενί-
 σατε· φιλοφρονούμενοι τούτους ψυχαῖς τε καὶ σώ-
 μασιν, καὶ ἀναβρῶννύντες, οὐκ ἐν χρόνῳ ἢ τινι τό-
 πῳ τὴν φιλοξενίαν, ἀλλὰ πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάτ-
 τῆς ἐφαπλούντες· νοητῶς ἐκτρέφοντες· αἰσθητῶς
 τοὺς τακέντας ἀνακτῶμενοι, καὶ εἰς κόρον τὴν ἀσι-
 τίαν, ἐπιθυμίᾳ τῶν ἰδωδίων μετασχευάζοντες.

Ἐξένισεν ἐκεῖνος ἐν ἀγγέλων ἁπαξ προσήματι,
 μὴ περιγραφομένην φύσει θεότητα, τὴν τῆς Τριάδος
 δὲ τυποῦσαν, ἐν ἀνθρώποις ὀφθησομένην· δι' ὅλου
 δ' ὑμεῖς τοῦ βίου, τῆς ἐλλάμψεως αὐτῆς ἐναπολαύον-
 τες, φωστῆρες μὲν οἰκουμένης ἐχρηματίσατε· τὴν
 ἀνεκλήπῃ δ' ἐκεῖνης εὐεργεσίαν, ἐν παραδοξομέναις
 θεραπειαῖς καθυπεδείξατε· καὶ οὐ παρόντες μόνον,
 ἀλλὰ καὶ μεταστάντες, τὰς ἀφθόνας αὐτῆς δι' ἔργων
 ὑποφαίνετε δωρεάς, καθαρῶς καὶ θεολογοῦντες,
 καὶ εἰς συνεργίαν ταύτην ἐπισπώμενοι.

Καὶ τί δεῖ τοὺς ἐκ τοῦ πατριάρχου φύντας, ἢ καὶ
 μετ' αὐτοὺς δικαίους ἀντεξετάζειν ὑμῖν τε, καὶ τοῖς
 θεόθεν δεδομένοις χάρισμασιν· αὐτοῦ τῇ ἀντιπαρα-
 θέσει προσεξαρκέσαντος· καὶ οὐχ ὕψειν δῆπου τῆς
 οἰκείας ἐντεῦθεν ὑποστάντος ἀρετῆς, τῆς ἐν χάριτι
 δὲ παρεχομένης δωρεᾶς τοῦ ἀσυγκρίτου τε ἅμα
 καὶ ἀπεριόριστου, ὥς διὰ λόγων αὐτῷ [Ιω. οὕτω]
 καὶ δι' αὐτῶν ἐμφαινομένου τῶν ἔργων; Ἀλλὰ γὰρ
 καὶ τῶν ταύτης ὀηρητῶν καὶ κηρύκων μιμηταὶ
 γενόμενοι, τῶν Ἰσων ἐκαίνοις χαρισμάτων ἀπελαύσατε.
 Οἷς γὰρ οἱ ἀγῶνες ἐφάμιλλοι, τοῦτοις ἐπίσης αἱ
 δωρεαὶ διανέμονται. Κατ' ἴχνος γὰρ ἐκεῖνων ἰόντες,
 πόνους μὲν τοὺς διὰ τὸ σωτήριον ἀνεδέξασθε κή-
 ρυγμα· τοῦ Ἰσοῦ δὲ τοῦτοις οὐκ ἀπελείφθητε δρόμου·
 λόγοις πρὸς εὐσέβειαν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς
 ἐπαλείφοντες· τὰς τῶν ζιζανίων ἐπισποράς ἐκτίλ-
 λοντες· τὰ καθαρὰ τῆς θεολογίας ἐμψυτεύοντες
 δόγματα· βίον ἀσχοῦντες ἀκτήμονα· πλουτοῦντες
 δωρεαῖς ταῖς τοῦ Πνεύματος· πρὸς τὸ πολυπαθὲς
 τῶν σωμάτων ἀνθοπλιζόμενοι· τὰ μυρία τούτων κα-
 ταπολεμοῦντες καὶ ἀποσποδόντες πάθῃ· δωρεὰν τὴν

A dilexit Deum; vos autem, qui propter eum vitæ
 rationem velut extra carnem, ac angelicam elegeritis,
 ampliori cumulo dilexistis: atque ille quidem
 lumborum fructum, divino ejus, qui suscepturus
 esset, præcepto obsequens, sacrificium obtulit; vos
 autem vestra sponte corpora offerentes, divini ea
 amoris gladio, ac igni castitatis, sacrificastis: atque
 is quidem, ejus qui offerendus esset redempti pre-
 tium, arietem accepit; vos autem offerendo reipsa
 passi estis, nec ulla commutatione opus habuistis:
 ac tandem, semel ille obtulit, vos autem per totam
 vitam oblatis estis, mundo crucifixi ac mortificati,
 ac quotidie morientes.

B Atque Abraham quidem hospitalitatis nomine
 admirationem habet: plane enim res est digna ad-
 miratione, illiusque magnifici animi genuinum opus:
 ea tamen, cum ex facultatum abundantia profusior
 erat, tum in eos qui occurrerent sese impertiebat;
 vos autem, in hospitum ipsi ordinem, voluntaria
 nihilque coacta redacti paupertate, potiori hospi-
 talitate indigos omnes fovistis, animis pariter ac
 corporibus amanter amplexantes ac confortantes;
 nec tempore aliquo, aut certo loco eam definientes,
 sed ubique terra ac mari explicantes, spiritaliter
 alentes; tabescentes homines sensibilibiter recrean-
 tes, inque satietatem, ciborum cupiditate concessa,
 inediam commutantes.

C Semel Abraham, angelorum specie, incircum-
 scriptam naturam deitatem, ac Trinitatis personam
 in humanis videndam, figurantem, hospitio exce-
 pit; vos autem, ejus toto vitæ decursu illustratione
 politici, orbis terrarum luminaria exstitistis; atque
 indeficientem illius beneficentiam novis curationum
 generibus ostendistis; nec modo præsentis, verum
 etiam posteaquam ex humanis migrastis, larga
 ejus munera opere exhibetis, pure, cum deitatis
 præcones, tum ejus auxilii vindices.

D Quid enimvero opus, ut patriarchæ progeniem,
 seu etiam justos ætate sequaces, vobiscum, ac cum
 donis a Deo concessis, conferam, cum is abunde
 ad comparationem habuerit; ut tamen nihil inde
 ejus virtute minuta atque depressa, incompara-
 bilis immensitas doni in gratia exhibiti, uti
 ex verbis, ita et rebus ipsis eluxerit. Quin et
 gratiæ ejusdem ministrorum, ac prædicatorum
 imitatores effecti, eadem atque illi dona obtinuistis.
 Quibus enim fuerunt certamina paria, iis æqua
 distributione munera tribuuntur. Eorum quippe
 vestigia sectantes, labores quidem salutaris prædi-
 cationis causa suscepistis; nihil autem ab æquali
 iis cursu defecistis; hominum quippe animos ad
 pietatem sermonibus inungentes; superseminata
 zizania evelientes; pura theologiæ inserentes
 dogmata; vitam egenam colentes; donis Spiritus
 divites; adversus multiplices corporum ægritudines
 instructi; morbos eorum innumerabiles expugnantes
 ac submoventes, sermones pariter implevistis, da-
 torisque benignitatem, ac propensam in humanum
 genus voluntatem, imitati estis.

χάριν καταβάλλόμενοι, τοὺς τε λόγους ἐπληρώσατε, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ δωδωκότος ὡς ἐν ἡμῖν μῆσαθε.

A

Par enim erat, ut qui a donorum datore beneficia accepissetis, ejusque gratis divitias sortiti essetis tum largitoris recogitantes benignitatem, tum apostolis congruam gratiam, iis visitandis quos beneficio essetis affecturi, beneficium illum imitari. Non enim vestra ipsorum ambitionis, sed ejus gloriæ gratia, cum iis ministratis, tum doni magnitudinem facitis prædicari.

*Dedit enim, inquit divinus evangelista, iis qui ipsi viderunt, ac discipulis, potestatem adversus spiritus immundos, ut eos ejicerent*¹. Quod itaque per promissionem illis concessum fuit, hoc vobis per ipsos rerum eventus, præbitum est. Data vobis est potestas adversus spiritus immundos, ut non tantum ii vos, uti Dei famulos, horreant, timeantque, ac tremant; sed ut etiam, per vos pellantur ac submoveantur, nec habitaculi locum deinceps obtineant. *Et ut curarent, inquit, omnem morbum*²: non ut hunc quidem curarent, ut cujus sanatio esset facilis, illum autem qui difficilior curatu videretur, præterirent: quin dicendo *omnem*, virtutem dedit, eos quoque morbos facile curandi, qui insanabiles alioqui videri possent. Quanquam sit diuturnus morbus, ac eorum desperatus judicio, qui de rebus ejusmodi censent, futurosque eventus ex apparentibus signis omnino æstimant: tametsi tendat ad mortem. Sic enim habet divinæ veritatis promissionis. Quod igitur *omnem* dixerit, nulla

Ἔδει γὰρ ὑμᾶς, τὰς τοῦ δωροδότητος δεξαμένους εὐεργεσίας, καὶ προϊὼν τὸν τούτου κληρωσαμένους πλοῦτον, τό τε φιλάνθρωπον τοῦ παρασχομένου, καὶ τὴν κατάλληλον ἀποστόλοις ἐκλογιζομένους χάριν, διὰ τῆς τῶν εὐεργετουμένων ἐπισκέψεως, τὸν εὐεργετὴν ἀπομιμήσασθαι. Οὐ γὰρ οἰκείας φιλοτιμίας, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου δόξης ἕνεκα, τοῦτοις τε καθυπηρετεῖτε, καὶ τῆς δωρεᾶς τὸ μέγεθος ἀνακηρύττεσθαι παρασκευάζετε.

Ἐδωκεν γὰρ, φησὶν, τοῖς αὐτόπταις καὶ μύσταις, ὁ θεοπέσιος εὐαγγελιστὴς, ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὥστε αὐτὰ ἐκβάλλειν. Ἄπερ οὖν ἐκείνοις δι' ὑποσχέσεως δέδοται, ταῦτα δι' αὐτῶν ὑμῖν παρεσχέθη ὥν ἐκδόσεων. Δέδοται κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων ὑμῖν ἐξουσία, οὐχ ὥστε φρίσσειν ὑμᾶς ὡς Θεοῦ θεράποντας, καὶ δεδιέναι ταῦτα καὶ τρέμειν μόνον· ἀλλὰ καὶ ἐλαύνεσθαι, καὶ ἀποσοβεῖσθαι, καὶ τόπον μὴ κληροῦσθαι κατασκηνώσεως. *Θεραπεύειν δὲ πᾶσαν νόσον*, φησί· οὐ τὴν μὲν ὡς τὸ ῥῥῖδιον ἔχουσαν τῆς ἰάσεως, θεραπεύειν· τὴν δὲ ὡς τὸ δυσχερὲς ἐμφαίνουσαν, παρατρέχειν· ἀλλὰ πᾶσαν εἰπὼν, καὶ τῶν ἀνιάτων ὑπονοουμένων, ῥῥῖστην ὑμῖν τὴν τοῦ θεραπεύειν δεδωρῆται δύναμιν. Κἂν χρονία τύχοι τις οὖσα καὶ ἀπηγορευμένη τοῖς περὶ τούτων διανοούμενοις, καὶ κρίνειν τοῖς ὁρωμένοις δοκοῦσι τὰ ἐκθροσόμενα· κἂν πρὸς αὐτὸν βλέποι τὸν θάνατον. Οὕτω γὰρ ἔχει τὸ ἀψευδὲς τῆς ὑποσχέσεως. *Πᾶσαν* γοῦν εἰπὼν, καὶ διαστολὴν τινα τῶν θεραπευθησομένων μὴ προσθεῖς νόσων, καὶ τὰς πρὸς πέρας ἀφορώσας διεσήμανεν, δεικνὺς ὡς καὶ ἐκ θανατηφόρων παθῶν τε καὶ νόσων ρύεσθαι ταῖς πρὸς Χριστὸν ἡμῶν ἱκεσίαις τὴν παῖρῃαν εἰλήφατε.

Ἐπεὶ οὖν παρ' αὐτοῦ μὲν ταύτην ἐκομίσασθε· τοῦ δωδωκότος δ' ἐν μίμῃ τῆς φιλανθρωπίας γινόμενοι, τὸ, τοὺς ἐνδεεῖς εὐεργετεῖν ἀμύχθως ἔχετε, ταῖς νῦν τῶν δεομένων ἐπικάμψθητε παρακλήσεσιν· ῥημάτων ἐκ βάθους ἀναπεμπομένων καρδίας ἐπακούσατε· κατωδύνουσι ἐνωτίσθητε στεναγμούς. Ἐχετε τὴν ἀφθονίαν μὲν τῶν ἱαμάτων ἐιληφότες ἀνωθεν· ἔχετε δ' ἀπόνως καὶ τὸ τοῖς ταῦτα παρακαλοῦσιν νέμειν, εἰ μὴ τι τῶν ἐμποδῶν παρακαλοῦντας ἀποκλείοι τῆς χάριτος. Ἐμποδῶν δὲ τῆς εὐεργεσίας, ἁμαρτία, ἡ καὶ τῶν παθῶν τὰ πονηρότατα τίκτουσα, καὶ ἀλγυθόνας τὰς τούτων εἰς πολὺ μὲν παρατείνεσθαι, παρασκευάζουσα· ἡττωμένη δὲ καὶ διαλυομένη στεῖρρόταταις ὑμῶν ἐντεύξεσιν. Μὴ τοίνυν ἐναντιώσῃ τῇ ταύτης προσανέχοντες, τὴν αἰετὶ προχομένην χάριν ὑμῶν, δι' αἰτίαν ἐνδίκον ἐπισχεθῆναι βουληθεῖτε· ἀλλ' ὡς τοῖς ἐπιτελιχισθεῖσαν περιφραγμα καρτερώτατον, ἐκ μέσου καὶ ταύτην διάρραντες, ἀκωλύτως διαπορθευθῆναι δεομένοις τὴν δωρεὰν παρασκευάσατε. Νόσημα γὰρ τῶν ἄλλων

Quando igitur id a Deo muneris consecuti, datorisque benignitatis ac propensioris in humanum genus studii imitatores effecti, nullo vestro labore ac molestia, opis indigos beneficio afficere habetis, orantium modo obsecrationibus inflexi, submissa ex imo pectore verba exaudite; gemitus doloris plenos auribus percipite. Porro acceptam a Deo habetis curationum abundantiam; habetis quoque, ut nisi quid obsecrantes a beneficio arceat, eas facile iisdem impendatis: quod autem beneficio obstat, peccatum est, quod et pessimas ægitudines pariat, earumque dolores ac molestias plurimum augeat; illud tamen vestrarum efficacitate supplicationum superandum atque convellendum: ne ejus ergo contrarietatem spectantes, quam semper profunditis gratiam, justa vindicta continere volueritis: quin illud quoque de medio tollentes, ceu vallo fortissimo bonis munitum donum, libere in rogantes derivate. Quippe hæc, aliarum ægitudinum gravissima est, ut omnium maxime, adiutorium

¹ Matth. x, 1. ² Ibid.

ἀλγεινῶν καὶ αὐτὴ χαλεπώτερον, καὶ τῆς ὑμῶν ἐπικουρίας, μᾶλλον δ' ἐπισκέψεως δεόμενον. Ἐχετε καὶ κατ' αὐτῆς τὴν ἐξουσίαν, ὡς ἔργοις αὐτοῖς κοινωνοὶ τῶν τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἐληφότων γεγενημένοι. Ἰσχυεῖ, τοῦτο πάντως οὐκ ἀμφίβολον, τῶν δεομένων συνεργούντων, καὶ ταύτην ὑμῶν ἡ εὐπρόσδεκτος [Ισ. λβ' π. δέησις], ὡς καὶ τ' ἄλλα τῶν νοσημάτων ἐξῆραι, καὶ εὐεξία τῇ ὄντως, νοσηλευόμενους ἀναρρῶσαι.

Κατὰ πάντων οὖν παθῶν ἐκ προνοίας ἔχοντες Θεοῦ τὰ νικητήρια, τὸ τοῦ προνοησαμένου καὶ ἐν ὑπευθύνῳις μιμήσασθε φιλάγαθον· ἐμμόνοις πρεσβείαις ἐνυχά· πταισμάτων διαλύσατε· χρονίοις πεπεδημένους νοσήμασιν ἀπολύσατε· ἡσθῆναι τῇ τε προαιρέσει καὶ τῷ πόθῳ, τῶν ὑπὸ πτέρυγα θερμῆς ὑμῶν ἐπισκέψεως καταφρευόντων. δυσωπήθητε. Ὅρᾳτε γὰρ ὡς [Ισ. λβ' π. δτι] εἰς ἀμοχθὰ τινα καὶ χαρίτων ἱατρῆα πλήρη, ἐν τοῖς τεμένεσι ὑμῶν οἱ ὀδυνώμενοι καταφεύγοντες, τὴν τῶν ἀλγεινῶν μὴ ὑπεριθεμένην ἀπαλλαγὴν ἐλπίζουσιν. Ὅρῳσιν γὰρ ὑμᾶς διανοίξ, καὶ μὴ φαινομένους δμῆσιν· χεῖρας προτείνουσιν· λόγοις τὸν ἔλεον ἐπιζητοῦντες προσομιλοῦσιν· ὡς σωτήρας παρακαλοῦσιν· ὡς κηδεμόνας καθικετεύουσι. Καὶ ὁ μὲν, τοῦ λέγειν ἔτι μὴ πεπαυμένος, ῥήμασιν τὰς συνεχοῦσας ἀλγηδόνας διαγγέλλει, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἰκεσίας προβαλλόμενος· ὁ δὲ, διὰ κακώσεως ὑπερβολὴν καὶ αὐτῶν ἀποπαυθεὶς τῶν λόγων, στεναγμοὺς ἀνατείνων ἀναπέμπει, καὶ ὀδύνην ὑποφαίνει τὴν ὑποσμύχουσαν.

Οὕτως ὁ τῷ φλογμῷ τοῦ πυρετοῦ δαπανώμενος, τὴν γλῶσσαν καταφρυγεῖσαν εἰς ἰκεσίαν προτείνεται, καὶ τῆς ἐπισκέψεως ὑμῶν διὰ μόνης θέας ἐξαιτεῖται ὁρῶσιν· ὁ δριμυτάτοις βαλλόμενος πόνοις, τῆς γλυκειᾶς ὑμῶν δεῖται δι' ἐπισκέψεως ἐπικουρίας· ὁ λειψοψυχῶν, ἀνακτωμένην ὑμᾶς παραψυχὴν ἀπεκδέχεται· ὁ χρονίαις ἐκλελυμένος τηκεδῶσι, τὴν ὑμῶν εἰς ἀνθρώπων προσβλέπει παρουσίαν· ὁ πάθεσιν τὰς ὅψεις συγκεχυμένος, καὶ κατῳδύνον ἔλκων βίον, φωταγωγοὺς ὑμᾶς καὶ ὀδυνῶν ἐλευθερωτὰς προορᾷ· ὁ ἐκ τινος τὰ μέλη συντριβεὶς συμπτύσεως, ἀρμολογοῦσάν τε ἅμα καὶ συνδέουσιν τὴν ὑμῶν ἐπικαλεῖται βοήθειαν. Πᾶς τοίνυν ὁ τὸ πολυπαθὲς περιειμένος σῶμα, καὶ ἀλγεινοῖς τοῖς τούτου συνδεόμενος, Χριστοῦ τοῦ φιλαγάθου παρέχοντος, κακῶν τῶν συνεχόντων δι' ὑμῶν λαθεῖν ἐξαιτεῖ τὴν λύτρωσιν.

Ἰλαρῶς οὖν ταῖς τῶν δεομένων ἐπινεύοντες ἰκεσίαις (τοῦτο γὰρ ὑμῶν μὲν ἰδιαίτατον, τῶν αἰτουμένων δ' ἐλπίς ἀνυπέρβητος), τὰς προτεινομένας πληρώσατε δεήσεις· τυρπολουμένους σθέσατε φλόγα· κοιμήσατε πόνους ἀγρυπνούντας· μέλη παρειμένους ἀνορθώσατε· ἀθυμίαν ἀνακλήσει τῆς εὐθυμίας ἀποσοθήσατε· ἐλπίδας ἀπηγορευμένας ἀνακαλέσασθε· νενεκρωμένας ἀναζωπυρήσατε προσδοκίας. Τὸ ἀσθενὲς οὐκ ἀγνοεῖτε τῆς φύσεως, οὐ μόνον ὡς μετασχόντες ταύτης· ἀλλὰ καὶ ὡς θεοθεν ἐλλαμφθέντες, καὶ αὐτῇ πείρᾳ, τῶν αὐτῆς μὲν κοινωνησάντων κακῶν· δι' ὑμῶν δ' ἀπαλλαγέντων τῆς τούτων ἐπικουρίας, σπλάγχνοις φιλανθρωπίαις, καὶ ἐπισκέψεσι.

A vestrum, seu magis inspectionem ac curam, requirat. Habetis autem in eam quoque potestatem, ut ipsis rebus eorum socii effecti, qui eam promissionem acceperunt. Nihil plane dubium, ut ne hanc quoque ut et reliquas ægritudines, Deo accepta vestra oratio, ipsis qui rogant coagentibus, auferre valeat, atque ea laborantes, bona revera valetudine confirmare.

Qui ergo donante Dei providentia adversus omnes morbos victoriam habebitis, ejus qui sic providit benignitatem, in iis quoque qui rei sunt imitmini; assiduis vestris intercessionibus dissolvite reatus delictorum: longævus tentos ægritudinibus absolvite, ut eorum affectu ac desiderio gaudeatis, qui sub alas ferventis vestræ inspectionis confugiant, precibus impetrate. Videtis enim ut ægri homines, ceu ad faciles quasdam, ac gratias confertas officinas medicas, ad vestra delubra confugientes, nulla se dilatione a languoribus liberandos sperent. Vos quippe animo contuentur, tametsi non estis conspiciui oculis; manus protendunt; misericordiam requirerentes verbis congregiuntur; obsecrant ut vindices; ut curatores, supplices rogant: ac ille quidem, necdum sermonis amissa facultate, dolores quibus tenetur verbis significat, pro eis supplicationem proferens; ille vero præ ægritudinis immensitate etiam ea amissa, ac loqui præpeditus, gemitus intente submittit, ac dolorem suburentem ostendit.

C Sic qui febris ardoribus adesus, deustam linguam supplicantis specie protendit, exque aspectu solo, inspectionis vestræ rorem deposcit: acerbissimis affectus doloribus, dulce vestræ inspectionis auxilium petit: animi deliquio laborans, refrigerium exspectat, quo recreetis: diuturno languore resolutus ac contabescens, adventum vestrum reparandus observat: confusa habens ex morbo lumina, eoque doloribus plenam vitam trahens, vos illuminatores, atque a doloribus vindices prævidet: habens casu aliquo confracta membra, vestrum auxilium invocat, quod et coarpet committatque. Quisquis itaque multis morbidum affectionibus corpus gestat, ejusque tenetur constrictus languoribus, per vos, præbente Christi benignitate, a malis quibus tenetur, liberari efflagitat.

Hilares itaque supplicum votis annuentes (quippe hoc cum primis peculiare habetis; habetque incunctanter orantium spes): implete oblatas preces; æstuantium ardores exstinguite; sedate exasperatos dolores; dissoluta membra instaurate; animi augorem revocata lætitia submoveate; spes abjectas reparate; emortuas exspectationes exsuscitate. Non nescitis imbecillitatem naturæ, nedum quia ejus et ipsi sitis participes, verum etiam quia illuminati a Deo fueritis, ipsaque adeo experientia, impensioris illius humanitatis visceribus, ac eorum inspectione, qui ejus quidem malorum fuerunt socii, per vos autem ab eorum injuria fuerunt liberati.

Scitis ejus socordiam, alienis tentati calamitatibus, ut qui vos imitatione Dei misericordes, lapsis inclinetis; qui fetentium putorem sustineatis; qui non tantum per vos ipsi laboretis, ut ejus emendetis vitia, sed et iis qui manum porrigere conantur, laborem socium adjungatis, ipsisque operibus præsentiæ vestræ ac studii, corrigendo ne quid illi erraverint, sensum præbeat.

Etenim medicus saluti parata remedia aspergens, Dominique opem efflagitans, adjutores vos, cum orationis asciscit, tum sanationis; cogitansque febrim sistere, præsentiæ vestræ refrigerium roris instar deposcit. Hic ferrum extrahens tendensque in cælum oculos, una vestram intercessionem attrahit provocatque, ac per eam tuto se rem aggressurum exspectat. Chirurgus item, sectionibus ignique putrescentia tentans ulcera, socios vos secandi, ac una obducentes vulnus, arduis maxime rebus, ac desperata pene curatione, prospicit.

Quin etiam, qui adversus reipublicæ hostes pugnam suscepit ac impiorum bellis vexatur, vestram intercessionem, quam ceu instructa acie opponat, precibus accersit. Quemadmodum enim adversus spirituales hostes ac morbos corporales, robur quoddam insuperabile accepistis; ita et adversus visibilium hostium impressiones, pugnasque, ac insultus, potentiam ab omnipotenti Christo consecuti estis. Quamobrem etiam pios imperatores, una cum populis ac urbibus, vobis supplices habetis. Cito itaque obsecrationem occupantes, commune remedium, hostium victoriam peculiari ac Christiano populo providete. Benigne annuentes orationibus supplicum ipsis quidem ut insaucii sint illæsi; adversariis autem fugam petite, qua exterminetur; gladii in cædes districti obtundite aciem; blasphemorum arcus conterite; impiorum scuta intercessionis igni comburite; voces ac verba hominum alta loquentium sistite; linguas adversus Altissimum motas præpedite; piorum gloriationem vocalem exaudibilemque ostendite; fortiori virtute eos qui Christum agnoscunt armate; ferventibus assiduisque ad universorum Regem supplicationibus, pios imperatores victoriis coronantes, communia trophæa ovili Christi obtinete.

Habetis eum adiutorem, qui dona abunde præbet; qui misericordiæ profundit lumina; qui suorum munerum abyssum aperit, ac haurire volentibus accommodat operam; qui præstat insuperabili robore; qui solus victores facit, Christus; pacemque, veritate pacem, tribuit.

Habetis, cum verbis, tum rebus ipsis, faventem largitoris Matrem, ac creatorum Reginam; intercessionem illam exaudiri facilem; feminam, inquam, uti gloria incomparabili, ita et supplicationum efficacitate, semotis a materia mentibus omnibus, Deique famulis prælatam, quæque ab ipso datore acceperit, ut ejus preces nunquam in casum cedant: per quam infirmum hominum genus, ac postquam vere bonam valetudinem amisisset,

Οἴδατε τὸ ταύτης ῥάθυμον ἐν ἀλλοτρίαις πειραθέντες συμφοραῖς, ὡς οἱ κτῆ θεομιμήτῃ τοῖς πεπτωκόσιν ἐπικλινόμενοι· ὡς ἀηδίας δυσωδούντων ἀνασχόμενοι· ὡς οὐ μόνον εἰς τὴν τῶν ταύτης ὀλισθηρῶν αὐτοχειρίᾳ πονοῦντες ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὀρέγειν αὐτῇ πειρωμένοις συγχάμοντες, καὶ ἔργοις αὐτοῖς τὴν τοῦ συμπαρεῖναι, καὶ τὸ σφαλερὸν αὐτῶν διορθοῦσθαι, παρέχοντες ἀσθησιν.

Ἰατρός τε γὰρ σωτήρια πάσων φάρμακα, καὶ τὴν παρὰ Κυρίου βοήθειαν ἐξαιτούμενος, συναρωγούς ὑμᾶς ἐν τε τῇ αἰτήσῃ καὶ ἰάσει προσεπικαλεῖται· πυρετοῦ τε λῆξιν ἐπινουόμενος, τὴν ὑμῶν δροσποιδὸν ἐξαιτεῖται παρουσίαν. Οὕτως σιδήριον σπώμενος, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀλῶν τὰ ὄμματα, τὴν ὑμῶν συνεπισπᾶται καὶ συνεπαίρει πρεσβείαν, καὶ δι' αὐτῆς τὸ ἀσφαλὲς ἀποκαταδοκεῖται, τοῦ ἐγγεῖρηματος· χειρουργῶν τε τομαῖς [ἴσ. καὶ καύσεσι], καὶ σηπεδόνας ἐξαιρεῖσθαι πειρώμενος, συντέμνοντας ὑμᾶς καὶ συνουλοῦντας ἐν ἀμυχάνοις προβλέπει.

Ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ τὴν τῶν ἐναντίων μάχην δεξιόμενος, καὶ τοῖς τῶν ἀθέων πολέμοις τρυχόμενος, τὴν ὑμῶν εἰς ἀντιπαράταξιν ἐκκαλεῖται πρεσβείαν. Ὅσπερ γὰρ κατὰ νοητῶν πολεμίων καὶ παθῶν σωματικῶν ἀμαχον τὸ κράτος ἐδέξασθε· οὕτω κατ' ἐναντίας ἐφόδου καὶ μάχης ὀρωμένης, καὶ ἐχθρῶν καταδρομῆς, τὴν ἐξουσίαν παρὰ Χριστοῦ τοῦ παντοκράτορος εἰλήφατε. Διὸ καὶ εὐσεβοῦντας δήμοις καὶ πόλεσι βασιλεῖς, συνικετεύοντας ἔχετε. Προφθάνοντες γοῦν ὀξέως παρακαλοῦντας, κοινὸν ἱεμα τὴν τῶν πολεμίων ἤτταν, περιουσίᾳ καὶ Χριστωνύμῳ λαῷ προμηθήσασθε. Νεύοντες φιλαγάθως ἐκλιπαρούντων δεήσεις, αὐτοῖς μὲν τὸ ἀτρωτὸν ἐναντίους δὲ φυγὴν πανωλεθρίας ἐξαιτήσασθε πρόξενον. Ἀκμάς φονικῆς ἀμβλύνασθε μαχαίρας· τόξα δυσφημούντων συντρίψατε· θυρεοὺς ἀθέων πυρὶ πρεσβείας κατακαύσατε· φωνὰς καὶ λόγους μεγαλοῤῃμονούντων παύσατε· γλώσσας κατὰ τοῦ Ὑψίστου κινουμένας πεδήσατε· ἄλλον δείξατε τῶν εὐσεβοῦντων καὶ ἐξάκουστον καύχημα· δυνάμει κρείττονι τοὺς ἐπιγνώμονας Χριστοῦ καθοπλίσατε· ἐντεῦξεν ταῖς πρὸς τὸν ὅλων Βασιλεῖα θερμαῖς καὶ ἐπιμόνοις, βασιλεῖς εὐσεβεῖς νίκαις καταστέφαντες, τρόπαια κοινὰ τῇ τοῦ Χριστοῦ βραβεύσατε ποίμνη.

Ἐχετε συνεργούντα, τὸν τὰς ἀφθόους δωρεὰς παρεχόμενον· τὸν τοῦ ἑλέους ποταμούς προχέοντα· τὸν τὴν ἄβυσσον τῶν οἰκείων διανοίγοντα χαρισμάτων, καὶ ἀπαντλεῖν βουλομένοις συμπράττοντα· τὸν ἀμαχον τὸ κράτος ἔχοντα· τὸν μόνον νικοποῖν Χριστὸν, καὶ τῆς δικῆς εἰρήνης χορηγόν.

Ἐχετε λόγους καὶ ἔργοις αὐτοῖς, τὴν τοῦ δωροδότης Μητέρα καὶ Βασιλίδαν τῶν κτισμάτων συμπράττουσαν· τὴν εὐεπὴχοον πρεσβείαν· τὴν ἐν ἱκεσίαις ὥσπερ καὶ ἐν ἀσυγκρίτῳ δόξῃ, νόων τε πάντων ἄϋλων, καὶ θεραπόντων Θεοῦ προτετιμημένην, καὶ παρ' αὐτοῦ διδόντων, τὸ τῶν αἰτουμένων δεχομένην ἀπαραίτητον· τὴν δι' ἧς ἡ τε ἀσθενήσασα, καὶ τὴν ὄντως εὐεξίαν ἀποβαλοῦσα, τῶν ἀνθρώπων ἀνεῖρῶσθαι φύσις, καὶ νομαὶ τῶν προτρυφέντων πα-

θῶν ἐπεσχέθησαν· δι' ἧς ἡ νοσοποιὸς παρακοῇ Ἀπέπαιται, καὶ τῶν ὑγιαίνων τῆς ὑπακοῆς ἀρετῶν, τὸ τῶν γηγενῶν ἐναπολούει γένος· δι' ἧς ἡ θανατηφόρος ἀμαρτία, τῆς τῶν κακῶν ἀνεκότη φορᾶς, καὶ δικαιοσύνης ἐν ἀνθρώποις ἐπλεόνασεν ἀφθονία· δι' ἧς ἡ χρονία τοῦ θανάτου καταλείνεται τυραννίς, καὶ ἀπ' αἰῶνος νεκροὶ διαλυθέντες, κραταίῃ τοῦ ἐξ αὐτῆς φύντος δυνάμει, συνηρμολογήθησάν τε, καὶ πρὸς ἀγήρῳ ζωὴν μετεκλήθησαν· ζωῆς τῆς ἀθανάτου τὴν μόνην ἀδιδόετον χρηματίσασαν πύλην, δι' ἧς ἀφθαρσίας ταμιεῖα διηνόγησαν, καὶ τοὺς θνητοὺς ἀθανασίαν ἐπλούτισαν· δι' ἧς ῥοαὶ δακρύων τῶν προπατόρων ἐπεσχέθησαν· ποταμοὶ δὲ χαρᾶς, αὐτοὺς τε, καὶ τοὺς ἐκείνων τὰ μεγαλεῖα ταύτης συνιέντας, εἰς αἰῶνας ἀρδεύουσιν.

Τὸ τῶν ἀγγέλων σεμνολόγημα· τὸ ἀπαυστον αὐτῶν ἀγαλλίαμα· τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εὐφρόσυνον καύχημα. Ταύτης ἡ ἐν καιρῷ τῇ ἐπιζητοῦντι, καὶ τῶν ἐν ἀνάγκαις δεομένων συνεργούσα χάρις, οὐχ ὑμῖν παρεῖναι μόνοις ἀνακαλύπτεται, ἀλλὰ τῆνικαῦτα θερμῶς ἐπικαλουμένοις μάλα τὴν οἰκίαν συνιέναι δίδωσιν ἐπισκεψίν. Ὅρῳσιν γὰρ ὡς ἂν ἐκείνῃ δοίῃ συνορᾶν· ποτὲ μὲν τῆς ἐπιμελείας τοῦ κείμενος φροντίζειν διατάττουσαν· ποτὲ δὲ, τὸ τῆς θεραπείας εἶδος διερμηνεύουσαν, καὶ αὐτοχειρίᾳ τῇ ὑμῶν τὸ ὅλον παραχωροῦσαν τῆς ἰάσεως· καὶ οὐχ ὡς συγκατιέναι παραιτούμενη, καὶ χεῖρα τοῖς κάμνουσιν ἐπορέγειν, ἢ μόνῃ προστάγματι τὴν εὐεξίαν ἐνεργεῖν, ταῦτ' ἔννοεῖ καὶ πραγματοῦται· ἔχει γὰρ τὸ φιλανθρώπως ἐπινεύειν καὶ κίμνυτεσθαι, καὶ τοῦθ' ὑπὲρ γεννητὴν φύσιν, μόνῃ τῇ Ἐλῷ παραχωροῦσα τὸ τῆς εὐσπλαγχνίας ἀσύγκριτον· ἀλλ' ὡς αὐτοῦ θεράποντας ὑμᾶς τιμῶσα, καὶ τὴν διὰ τοῦ ταύτην διοικονομεῖν τιμὴν ἐπιθεβαίνουσα.

Αὐτὴν οὖν εἰς πρεσβείαν ἐτοίμην οὖσαν κινεῶντες, καὶ πᾶσιν θαψιλῶς τὸ τῆς εὐσπλαγχνίας ἐπιχέουσιν ἔλαιον, τὰς τῶν ὀδυνωμένων καὶ θεραπείας δεομένων ἀλγυθόνας κοιμίσαστε, τὸν τε πόθον ἀμείψασθε τοῦ τὸ ἱερὸν ὑμῶν κοσμοῦντος τέμενος, καὶ ἐν τῇ ὑμῶν ἐγκαυχωμένου προστασίᾳ· καὶ τῶν εἰς Θεοῦ δοξολογίαν, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ δεδομένης ὑμῖν συνειλεγμένων εἰς εὐφημίαν χάριτος, τὰς διαπαντὸς πληρώσατε δεήσεις. Λάβετε σύμφωνον ὑμῖν προτείνουσαν πρεσβείαν, εἰς τε τὸν ἐξ αὐτῆς σσαρκωμένον Κύριον, καὶ μητρόθεον ταύτης μεγαλειότητα, μητέρα γνησίαν, φιλανθρωπίαν ἐκμιμουμένην τέκνων· ἦν, ὡς γάλακτι θρέψασαν, οὕτω καὶ πράξει ἐνθέοις τελειοῦσαν ἐκκληρώσασθε· ἦν, ὡς τῆς φύσεως, οὕτω καὶ βίου ὁμογνώμονος ἡτύχησαστε χρῆμα· δι' ἧς, ὁρατοῦ τε ἅμα καὶ νοητοῦ φωτὸς ἀκτίσιν περιελάβοιτε· Θεοδότην, τὴν δώρημα μὲν θεῖον χρηματίσασαν, δεκτὰ δὲ δῶρα, τὰς τε οἰκίας ἀρετὰς, καὶ ὑμᾶς Θεῷ καρποφορήσασαν· ταύτην, ὥσπερ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, οὕτω καὶ τῶν χαρίτων, καὶ τῆς πρὸς τὸν Κτίστην παρρησίας, κοινωνὸν εἰληφότες. Διὸ καὶ πρὸς

sanitatem recepit, morborumque adnatorum depuscentia cohibita est : per quam, morbos inferens inobedientia cessavit, terrenumque humanum genus, sanis obedientiae virtutibus potitur : per quam lethiferum peccatum, a malis convehendis impeditum est, ac iustitiae copia in hominibus abundavit : per quam vetus mortis tyrannis profligata est, mortuique dissoluti a saeculo, potenti Filii ejus virtute, coaptatis membris, ad nesciam senii vitam fuerunt, evocati : quae sola vitae immortalis porta, per quam transitus non patet, appellata sit ; per quam incorruptionis penus patuerint, atque mortales, immortalitatis divitiis aucti sint : per quam primorum parentum fluentes copia lacrymae repressae sint, gaudiique lumina, tum illos, tum eorum posteros, ejus magnalia intelligentes, a saeculo irrigaverint.

Angelorum, inquam, honorificentiam ; incessabilem eorum gloriationem ; humani generis plenam laetitiae gloriam. Ejus gratia, eorum propitia precibus, favensque, qui in necessitatibus, cum ita tempus exigit, orant, non vobis tantum adesse monstratur, sed et tunc ferventer invocantibus, suam ipsa utique inspectionem curamque, intelligere tribuit. Vident enim, prout illa conspiciere dederit ; modo quidem jubentem ut aegrotorum curam habeatis ; modo autem curationis modum exponentem, remque totam manuum vestrarum obsequio permittentem : non id quidem, tanquam ipsa inclinationis detrectet modum, aut manum aegris porrigere nolit, solove praeepto bonam valetudinem renuat operari, molitur ista ac excogitat, (quippe habet ut benignitate annuat, ac flectatur, idque supra creatum omne, ut unditaxat Filio incomparabilis misericordiae praerogativam concedat :) sed ut vobis ejus famulis honorem habeat, ac quam dispensanda ejusmodi valetudine gloriam obtinetis, confirmet.

Eam itaque, quae prompta sit ad intercessionem, ac universis misericordiae oleum abunde affundat, provocantes, aegrotorum dolores, ac curatione egentium, sedate ; ejusque desiderio congruam rependite vicem, qui sacrum hoc vestrum delubrum ornans, in vestra gloriatur protectione : nec non eorum, qui ad Dei laudem, donique ab eo vobis concessi celebrationem, conveniunt, semper orationes implete. Habetis sinceram matrem, quae charorum pignorum imitatrix, consonam vobis deprecationem, ad Dominum ex ipsa incarnatum, ejusque Dei genitricis majestatem, offerat : quam uti lacte nutrice, ita divinis quoque actionibus consummatricem, sortiti estis ; quam uti naturae, ita et concordis vitae substantiam habuistis ; cujus opera, visibilis pariter ac spiritalis luminis radiis, illustrati fuistis ; Theodotam scilicet, divinum nuncupatum munus, quae nihilominus, cum suas ipsa virtutes, tum vos accepta Deo munera obtulerit ; eam, uti honorum operum, ita et donorum, illiusque ad Deum auctorem fiducia, so-

ciam adepti. Quamobrem etiam ad illum ipsum A
honorum largitorem, auctoremque Christum Deum
nostrum, una deprecantem, assumentes, orantium
petitiones implete. Quippe ipse est qui impleat, ac
plenitudo ipsa re promissorum beneficiorum, eorum-
que dispensator ac praeceptor, quique uberem illo-
rum custodiat pariter, praeferatque communi-
cationem. Quem decet honor, et gloria lausque, ac
gratiarum actio, cum Patre sanctoque ac vivi-
fico Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculo-
rum. Amen.

αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν δοτῆρα τῶν καλῶν, καὶ πάντων
αἰτίων τῶν ἀγαθῶν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν εἰς ἱε-
ρίαν παρεκλήθετε, τὰς τῶν αἰτουμένων πληρώσατε
δεήσεις. Αὐτὸς γὰρ πληρωτὴς ἐστὶ καὶ πληρωμα
τῶν ἐν ἐπαγγελίαις εὐεργεσιῶν· ταμίης τε τούτων
καὶ πάροχος, καὶ τὴν αὐτῶν ἀφθονον καὶ φυλάττων
καὶ προτεινόμενος μετὰδοσιν· καὶ αὐτῷ πρέπει τιμὴ
καὶ δόξα καὶ αἶνος καὶ εὐχαριστία, σὺν τῷ Πατρὶ
καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ,
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

EJUSDEM GEORGII IDIOMELA.

I.

In sanctissimæ Dei Genitricis ingressum.

Exsulet hodie cælum desuper, et nubes spargant
justitiam, pro Dei nostri novis maxime, insolitisque
magnalibus. Ecce enim porta ad orientem respiciens,
ex infecundo sterilis utero ex promissione partu
edita, Deoque in habitaculum consecrata, in tem-
plo hodie immaculata instar victimæ offertur.
(Exsulet David pulsans citharam : *Afferentur*,
inquit, *Regi virgines post eam, proximæ ejus affe-*
rentur ³;) in Dei tabernaculo, in ejus loco propi-
tiationis; ut in ejus domicilium educetur, qui ante
saecula ex Patre nulla fluxione natus est; in salu-
tem animarum nostrorum.

Hodie Dei capax templum. Dei Genitrix in Domini
templo offertur, eamque Zacharias suscipit. Exsul-
tant hodie Sancta sanctorum, ac angelorum chorus
mystica ratione conventum, ac diem festum agit :
cum quibus nos quoque hodie celebrantes, consertis
cum Gabriele vocibus clamemus : *Ave, gratia plena ;*
Dominus tecum ⁴, cujus magna est misericordia.

Eia agite, populi omnes, laudum eam canticis ce-
lebremus, quæ sola immaculata est : quam præ-
dixerant prophetæ, ac quæ in templo oblata est :
illam, inquam, quæ ante saecula prædestinata ma-
ter, novissimis temporibus Dei Genitrix effecta est.
Ejus nobis, Domine, intercessionibus, pacem tuam,
ac magnam misericordiam præbe.

II.

In sanctum Joannem Chrysostomum. (13 Nov.)

Aureis tuis sermonibus, haud secus atque aureo
perornata mundo, Joannes Chrysostome, in sponsæ
tibi morem gaudio clamat Ecclesia. Affatim aureus
tuos latices bibi, meque iis ingurgitavi; aureo
fulgore rutilis, mellitisque tuis præclare aquis
glorians. Ab actione namque provehor ad con-
templationem, iis, quas lenes admonitiones adhi-
bes; Christoque unior spirituali sponso, ac ei con-
regno. Quamobrem nos quoque in tua congregati
memoria clamamus : Ne pro nobis Dominum de-
precari graveris, quo animorum salutem conse-
quamur.

³ Psal. XLIV, 13. ⁴ Luc. I, 8.

A'.

Eis τὰ Εισόδια τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Ἀγαλλιάσθω σήμερον ὁ οὐρανὸς ἀνωθεν· καὶ αἱ
νεφέλαι εὐφροσύνην βανάτῳσαν ἐπὶ τὰ λίαν παρὰ-
δοξα μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἰδοὺ γὰρ ἡ πύλη ἡ
κατὰ ἀνατολὰς βλέπουσα, ἀποκνηθεῖσα, ἐκ στεῖρας
ἀκάρπου, ἐξ ἐπαγγελίας, καὶ τῷ Θεῷ ἀφιερωθείσα
εἰς κατοίκησιν, σήμερον ἐν τῷ ναῷ, ὡς ἄμωμος
προσφορά προσάγεται. Ἀγαλλιάσθω ὁ Δαβὶδ κρούων
τὴν κινύραν· Ἀπενεχθήσονται, φησὶ, τῷ βασι·
λεὶ παρθένοι ὅπισω αὐτῆς· αἱ πλησίον αὐτῆς
ἀπενεχθήσονται. Ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Θεοῦ, ἔδον τοῦ
ἱερατοῦ αὐτοῦ· ἀνατραφῆναι εἰς κατοίκησιν ταῦ
πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς ἀρρέουστος γεννηθέντος εἰς
σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Σήμερον ὁ θεοχώρητος ναός. Ἡ Θεοτόκος ἐν ναῷ
Κυρίου προσάγεται, καὶ Ζαχαρίας ταύτην ὑποδέχ-
εται. Σήμερον τὰ τῶν ἁγίων ἅγια ἀγάλλονται· καὶ
ὁ χορὸς τῶν ἀγγέλων μυστικῶς πανηγυρίζει· μεθ'
ὧν καὶ ἡμεῖς ἑορτάζοντες σήμερον σὺν τῷ Γαβριὴλ
ἐκδοήσωμεν· Χαῖρε, κεχαριτωμένη· ὁ Κύριος μετὰ
σοῦ, ὁ ἔχων τὸ μέγα ἔλεος.

Δεῦτε, πάντες οἱ λαοί, τὴν μόνην ἀμώμητον ἐγκω-
μιάσωμεν, τὴν ἐκ τῶν προφητῶν προκηρυχθεῖσαν,
καὶ ἐν ναῷ προσενεχθεῖσαν· τὴν πρὸ αἰώνων προ-
ορισθεῖσαν μητέρα, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων
ἀναδειχθεῖσαν Θεοτόκον. Κύριε, πρεσβείας αὐτῆς τὴν
εἰρήνην σου παράσχου ἡμῖν, καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

B'.

Eis τὸν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.

Χρυσεῖς λόγοις σου ἡ Ἐκκλησία, ὡς κόσμον χρυ-
σοῦν περικοσμηθεῖσα, Ἰωάννη Χρυσόστομε, νυμφι-
κῶς χαίρουσα βοᾷ σοι· Κεκόρσεσαι ἐκ τῶν χρυσοδρύ-
των ναμάτων· καταγλαῖσθεῖσα χρυσοφαῖσι, καὶ
μελιχρύσοις τόμασιν. Ἐκ πράξεως γὰρ εἰς θεωρίαν
ἄγομαι, διὰ τῶν πράξεων σου παραινέσεων· καὶ πρὸς
Χριστὸν τὸν νοητὸν νυμφίον ἐνοῦμαι συμβασιλεύουσα
αὐτῷ. Διὸ καὶ ἡμεῖς συναθροισθέντες ἐν τῇ μνήμῃ
σου κρᾶζομεν· Μὴ ἀποκάμῃς· δεόμενος ὑπὲρ ἡμῶν
πρὸς Κύριον, τοῦ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Γ.

Α

III.

Εἰς τοὺς ἁγίους Πατέρας τοὺς ἐν Νικαίᾳ α'.

In sanctos Patres qui primum Nicæa convenerunt.
(16 Julii.)

Τῶν ἁγίων Πατέρων ὁ χορὸς ἐκ τῶν τῆς οἰκου-
μένης περάτων συνδραμῶν, Πατὴρ, καὶ Υἱοῦ, καὶ
Πνεύματος ἁγίου μίαν οὐσίαν ἐδογμάτισε καὶ φύσιν
καὶ τὸ μυστήριον τῆς θεολογίας τρανῶς παρέδωκε
τῇ Ἐκκλησίᾳ· οὗς εὐφημοῦντες ἐν πίστει μακαρί-
σωμεν λέγοντες· Ὡ θεία παρεμβολή, θεηγόροι ὀπλί-
ται παρατάξεως Κυρίου· ἀστέρες πολύφωτοι τοῦ
νοητοῦ στερεώματος· τῆς μυστικῆς Σιών οἱ ἀκαθαί-
ρετοι πύργοι· τὰ μυρίπνοα ἄνθη τοῦ παραδείσου·
τὸ πάγχρυσον στόμα τῶν Λόγων· Ἐκκλησίας τὸ
καύχημα· οἰκουμένης ἀγλάισμα, ἐκτενῶς προσεύ-
σατε ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Concurrrens ab orbis universi finibus sanctorum
Patrum chorus, unam Patris, ac Filii, et Spiritus
sancti substantiam, ac naturam sanxit; clareque
ac dilucide, Deitatis mysterium tradidit Ecclesiæ;
quos in fide beatos prædicantes, dicamus: O divina
castra; deiloqui milites aciei Domini; multi luminis
stellæ spiritualis firmamenti; mysticæ Sion turres
inexpugnabiles; unguenti fragrantiam perspirantes
paradisi flores; Verbi aurea tota ora; Ecclesiæ
gloriatio; orbis universi decus, ac ornamentum;
jugi intentaque oratione intercedite pro salute ani-
marum nostrarum.

INDICES ANALYTICI.

(Revocatur Lector ad numeros typis crassioribus in textu expressos.)

I.

INDEX IN S. NICEPHORI ANTIRRHETICOS.

Α

Acephali hæretici, 16, 22, 170.
Adoratio vera, seu proprie dicta, soli Deo fit, 171.
Adoratio honoraria sanctorum non est latría, 92.
Adorationum genera varia, 91.
Egyptii turpium belluarum cultores, 114. adn. Egyptio-
rum idololatria superstitiones omnium populorum
superavit, 114.
Agathonis papæ particula epistolæ, 274.
Agnôtarum impia hæresis, 230.
Agraphodocetæ quinam fuerint, 40.
Ἀμνημόνευτοι probrosum nomen impositum monachis
a Copronymo, 144.
Amphilochius ad Seleucum, 63.
Anastasius Germani Constantinopolitani successor,
269.
Angeli incircumscripti, sed non omnino, 73. Alia de
angelis. *ibid.* Angeli qua apparuerunt figura, eadem ab
artificibus Christianis effinguntur, 75. Quomodo appa-
ruerint in corpore, 243.
Aniplotodes V. (Chameunæ).
Antiochiæ templum Apollinis cum oraculo, 200.
Antonius iconomachus, 268.
Ἀόρατοι, *invisibiles*, lectio varia, seu potius addita-
mentum (II. Cor. iv, 4), 128.
Apollinaris errores, 74, et alibi.
Arii nomen furem denotare dicitur, nempe ab Ἀρης
Deo furente, 160.
Ariana hæresis exponitur, 160.
Ariani cum Manichæis consentientes, 17, 120. Ariani
carnem sine anima a Verbo assumptam dicebant, 31.
Iconomachorum magistri, 31, 230. Christum de ignoran-
tia accusabant, 230.
Ἀσέβεια pro ἀσέλγεια (epist. Judæ v, 4), 165.
Asierius citatus (unus vel duo) in oratione de S. Eu-
phemia et de hæmorrhoida, 80, 88.

Β

Baptismi utilitas, 223.
Basilius magni dictum late exponitur, 97 seq. Basilius
ad Amphilochium seu de Spiritu sancto, 90, 96. Adver-
sus Sabellium, 99.

C

Canon Francofordiensiis adversus sanctas imagines ex-
peditur, 91, adn.
Canonum trullanorum laus et defensio, 277, 278.
Cantacuzeni Matthæi (qui fuit imp.) loci aliquot ex
ejus Commentario inedito ad librum Sapientiæ, 93, 103,
114, 130, 131. Ejus interpretatio singularis dicti quod

Deus hominem fecerit ad imaginem et similitudinem
suam, 100. Sed aliter Nicephorus, 129.
Chameunæ aniplotodes, Jovis Didonæi sacerdotes,
193.
Cherubini tam cœlestes quam materiales in arca. De
his late et egregie Nicephorus, 73, seq., 239, seqq.
Christi scientia, 230. Ea fuit duplex, 63. Christi cor-
pus quomodo januis clausis post resurrectionem in-
gressum sit ad discipulos, 110.
Christiana religio toto orbe diffusa, 193.
Christiani veteres s'aurophori, 109. Christiani dicti
idololatæ ab Iconomachis, 3, 171, 180, 212, 269.
Christianocategori nova hæresis, 146. Ejus origo, *ibid.*
Christolyti hæretici, 49.
Christum deitis ne in morte quidem deseruit, 49.
Circumscriptio quodplex sit, 77 seq. Circumscriptio
haud eadem res est ac pictura vel figuratio, 80. De
circumscriptione sæpe diuque Nicephorus.
Clementis Alexandrini fragmentum ex ejus deperdito
libro de Paschate, 101.
Comparatio rerum evangelicarum cum Mosaicis, 237
seqq.
Concilii œcumenici et authentici notæ assignantur,
174. Concilium Ephesium definivit Christum circum-
scriptum, 17.
Confessio fidei circa Christi incarnationem, 38 seq. et
251 seq.
Confusanei hæretici, 54.
Constantini Magni imperatoris laus, 142, 143.
Constantinus Copri archiepiscopus, 70.
Constantinus Nacoliæ episcopus Iconomachorum ante-
signanus, 147, cum adn.
Controversiæ dogmaticæ œcumenicis consiliis finiendæ
sunt, 174.
Copronymi tractatus sive edicti adversus sanctas ima-
gines partes citantur et refutantur, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
25, 27, 33, 34, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 66, 67,
70, 92, 103, 106, 109, 110, 114, 118, 121, 122, 126, 139,
171, 175, 233, 243. Utrum prædicti omnes loci sint Co-
pronymi vel etiam ejus consecrationem quæritur, 148, in
adn. Certe, 160, citatus locus non Copronymi est, sed a ior-
um Iconomachorum. Cæteroquin Copronymi ἀσέβεια συ-
γράμματα, *impia scripta*, memorat Nicephorus etiam, 276.
Copronymi crudelitas, 137. Mores impii et facinoræ,
20, 24, 25, 44, 47, 49, 72, 137. Mors d'ra anno ætatis
58, 137. Ejus prosperitates et victoriæ elevantur, 138, 137,
138. Ejusdem cladis ad Anchialum, 138. Statua insi-
gnis, 140, 139. Avaritia et impietas, 140, 141, 142. Copro-
nymus Christi imaginem deficit, substituta sua, 44.
Excruciat pictorem sacræ imaginis, 32. Monophysita,
51. Synodum Chalcedonensem vult abolere, 51. In

imperio suo multas calamitates expertus, 133. Copronymus cur a Nicephoro dictus Mamonas, 15, adn.

Corvi gloriosi fabula, 22.

Cruces subserpionibus suis præponebant episcopi, ut nunc etiam fit, 154. Crucis veneratio, 89.

Crux imago materialis corporis Christi, 107.

Cyrenæum Phantasiastæ dicebant crucifixum loco Christi, qui interim in monte residens Judæos crucifixores deridebat, 82.

Cyrillus Alexandrinus citatur, 62, 100, 104, 105. Ex ejus antehac inedito Commentario in Epistolam ad Rom. 1, 4; x. 6. Duo loci prolati a Nicephoro in part. Lat., 104. Et in part. Gr., 137. Imo fortasse alius, 105.

D

Definitio summaria adversus Iconomachos, 220.

Deus ὑπερέλης et πρὸ πάντων, 163.

Δικαιοσύνη pro δόξα (Is. xxxv, 17,) 94.

Dii ethnicorum varii nominantur, 179, 194, 195.

Dionysius Areop. citatur, 101. Idem dictus theomysticus, 168, cum adn.

Docetæ seu phantasiastæ hæretici, 55. Illorum fabula de Christi morte, 82.

Dogma in concilio œcumenico definitum, non est novæ quæstioni obnoxium, 276.

E

Epiphanius serm. de oblatione pro mortuis, 90. Ejus locus in editionibus corruptus emendatur, 91, adn. Ejusdem sententia de sacris imaginibus creditur fictitia, 270.

Episcopi apostatæ a fide concilii Nicæni II, 150.

Episcopi seu sacerdotes Iconomachi graviter arguuntur, 136.

Erichthonius diphys, 194.

Eucharistia in sententia catholica, id est Christi corpus et sanguinem continens, 67, 68, 69, 84, 103, 177, 239, 248. Sunt hi omnes loci egregii adversus incredulos heterodoxos. Legatur etiam annotatio, 69. Eucharistiæ autipia ante non post consecrationem, 69, 270. Eucharistia non est imago corporis Christi sed ipsum corpus, 68.

Eusebius Pamphili arianus, 279. Graviter reprehenditur, 52, 160. Idem Iconomachus, 160. Idem fidei subscripti fidei Nicenæ, ut etiam Arius, *ibid.* Idem idolis sacrificasse, mortis timore, creditur, *ibid.*

Eutychis error, 54.

Evangelia calligraphica et pretiosis imaginibus qua pietas qua fides ornatissima, 231, 232. (Cujusmodi visuntur adhuc, puta in bibliotheca Vaticana, et sancti Marci Venetiis.)

Evangelii liber imponi solitus cervici episcopi consecrandi, 172.

F

Fames ingens sub Copronymo, 133.

Fidei Christianæ laus, 235. Ejus pulchra definitio, quæ videlicet dubitationem nullam admittit, 86, 145. (Nam et Chrysologus sermone 58: *Qui fidem querit, rationem non querit.*) Ejus plena scribitur confessio, 167. Fidei professio a consecrando episcopo fiebat, 154.

Fidem rectam non humana prosperitas, sed doctrina apud stolicam comprobabat, 153, 159.

Formula euidam subscribere orthodoxos cogebant Iconomachi, 162.

Fulmen Jovis adoratum, 195.

G

Georgii Hamartoli fragmenta duo ex ejus Chronico ms., 1:1, 147, adn.

German s. i., patriarcha Constantinopolitanus, depositus a Leone Isaurico iconomacho, 269.

Glossarum veterum ad sancti Nicephori vitam specimen ex codice Vat., 268, adn.

Gratiæ evangelicæ vis præ lege Mosaica, 236.

Γράφει *sculperet*, 77, cum adn.

Gregorius Nazianzenus citatur, 79, 83, 93, 100, 113, 117, 163, 167.

Gregorius Nyssenus citatur, 63.

H

Hebræis omne propemodum simulacrum interdictum, 114, 115. Cur non item Christianis, *ibid.*

Hæretici varii nominantur, 170.

Heraclii imp. laus, 144.

Honor delatus imaginibus gratia quadam honorantes

ornat, 235. (Hoc contra illos, qui nihil omnino prodesse animæ res hujusmodi dicunt.)

Honorius papa non ponitur inter Monothelitas a Nicephoro, 171, adn.

Hypistarii hæretici, 16.

I

Iconium dies festus Alexandrinorum cur, 144.

Iconomachia abs Judæis et Saracenis orta, 146.

Iconomachi Patrum scripta corrumpébant, 16, 95, 161.

Iconomachi Phantasiastis similes, 32. Suspecti de hæresi adversus Eucharistiæ dogma, 68, cum adn. et, 69. Hostes beatæ Mariæ, quam Deiparam negabant, 71. Indigni prorsus nomine Christianorum, 122, 249. Crucem tamen honorabant, 106. Infensi erant monachati, 142, cum adn. Iconomachi ætate Nicephori nondum perfectos sectæ suæ tractatus habebant, 161. Iconomachorum hæresi sub Leone Armenio recrudescens, 161, 175. Eorum furor adversus sacra ædificia et officia, 231. Iconomachorum mores pessimi late describuntur, 150 seqq., 157, 163, 164. Multi impensis publicis nutriti, 153.

Idiomata Christi accurate exponuntur, 60 seqq.

Idolatriam a Christianismo deletam fuisse latissime demonstratur, 181 seqq.

Imago Servatoris ad Abgarum missa, 17, 36, ubi vide-sis adn. Item, 120. Imago res est diversa ab idolo, 45. De imagine, archetypo, et prototypo, 45, 46. Imaginum veneratio quibus causis impellentibus fiat, 91. Imaginum profanarum honor suadet nobis honorem imaginum sacrarum, 129. Imago Domini demonstratur venerabilior cruce, 106, 108.

Incircumscripti vocabulum, argumentum erat præcipuum Iconomachorum, 16, 27, 48, et passim.

Invocatio apud imagines sanctorum pia est, 126.

Irenæus augustæ orthodoxia, 155.

Isidorus Pelusiota citatus, 234.

J

Jesu infantis ac Matris imagines Persarum rex, misso pictore, sibi fieri voluisse, traditum est, 120.

Jezidus calipha dirui jussit Christianorum sacras imagines, 146.

Joannes Chrysostomus citatus, 8, 90, 274.

Joannis Siculi fragmenta duo ex Chronico ms., 141, adn., et 147.

Jovis metamorphoses, 194.

Judæus Tiberiensis causa fuit Iconomachiæ, 146. Ejusdem poena, 147.

Judicii extremi timor suadet, 150.

Justiniani Magni laus, 144.

Justinianus (Rhinothetus) canonibus trullanis subscripsit, 277.

L

Laicis interdictum de dogmatibus disputare, 20.

Legem nihil aliud esse quam scriptam consuetudinem dicit Nicephorus, 90.

Leo Isauricus iconomachus, 147, 268.

Litanæ et supplicationes ad definita loca ductæ, 90.

M

Macarii Chrysocephali excerpta, 25, 26, 27, 29, 31, 52, 54, 58, 59, 44, 46, 50, 64, 72, 96.

Magi adoratores pueri Jesu erant Persæ, 94.

Manichæi atque Ariani Iconomachorum antesignani, 120, 136, 159. Manichæorum errores, 115, 245, et alibi. Manichæorum duo principia, 93, 231. Manichæorum et Arianorum libri, 120.

Marcion cum Manete consentiens, 127.

Mariæ Deiparæ intercessio apud Deum, 19, 71. Maria de Davidis stirpe, 205, cum adn.

Martyrium in schismate non prodest, 275.

Martyres statim a supplicio in celum evolantes, 125.

Martyrum copiosa laudatio, 123 seqq.

Methodii patriarchæ epistola ad patriarcham Hierosolymitanum, 268.

Miracula per sanctorum intercessionem patrantur, nominatimque sanationes, 126. Miracula interdum in sanctorum martyrum suppliciis, 126.

Missa Liturgica vere sacrificium est, 69, 70, 84, 239, et alibi.

Monachatum a primordiis religionis repetit Hamartolus, 142, adn.

Monasteria Byzantina Flori et Callistrati, 133.

Monothelitæ refelluntur, 170.

Musca ab Accarouensibus adorata, 201.

N

Nicephorus apologeticum minorem scribebat anno 813: maiorem anno 817, 171, adn., 2, 277, annot. 1.
Nestorii errores, 33.

O

Οἰκονομία, pro οἰκδομία, varia lectio (I Tim. i, 4), 85.

P

Pantheræ, obiecta hominis imagine, decipiuntur, 234.
Patres Ecclesiæ ab Iconomachis contempti, 158.
Paulus abdicat patriarchatum Constantinopolitanum nolens diutius versari cum Iconomachis, 171.
Peccatum originale, 103.
Persecutio sub Leone Armenio, 163.
Pestilentia Constantinopoli sub Copronymo, 153.
Petri apostoli primatus, 163, 181.
Phantasmata ecclæ et empusæ, 195.
Phylacteria sacra a Christianis gestata, 109.
Picturæ comparatio cum Scriptura, 88.
Picturæ sacræ multis salutis spiritualis causa fuerunt, quos inter Mariæ Egyptiacæ, 95.
Picturarum effectus maior quam scripturarum, 232.
Πνεύματος pro φωτός (Ephes. v, 8), 203.
Polemonis philosophi imago, 95.
Preconium in ordinando episcopo, 184.
Preces in ecclesiarum dedicationibus fieri solitæ, 176.
Prophetiarum series de Christo ejusque religione, 223 seqq.
Providentia Dei, 230-232.
Pyrrhus Monothelita, 171.

R

Reliquiæ sanctorum necessario collocandæ in templorum dedicationibus, 71. Iconomachi, iis exclusis, supponebantur Eucharistiam, *ibid*.
Romanæ Ecclesiæ primatus, et præsidendi sanctionemque conciliis tribuendi jus, 174.
Rudes homines non ab imaginibus honorandis sunt deterrendi, sed rectam ejus honoris rationem docendi, 235.

S

Sabinus dux Bulgarorum deficit ad Byzantinos, 138.

Sacerdotes, eorumque actus liturgici, angelos coelestemque aulam representant, 129.
Sancti orantibus se auxiliari possunt per insitam sibi a Deo vim et gratiam, 171, cum adn.
Sanctorum communio et invocatio, 76.
Schismatis deploratio verbis Chrysostomi, 275.
Scriptura idem valet quod pictura, et vice versa, 76 seq.
Sergius monothelita, 171.
Severiani merito dicti acephali, 170.
Simulacra ethnicorum deorum a Christianis pessumdata, 102, cum adn., et 200.
Sophronii Hierosolymitani historia de Maria Egyptiaca, 95.
Siercutius Deus, 193. Silvanus monachus, 268.
Symbolum fidei quotidie dici solitum, 89.
Synodi Trullanæ canon de SS. imaginibus, 17, 101, 268. Synodus II Nicæna quomodo fuerit œcumenica, 174.
Ejus decretum pro SS. imaginibus, 273. Synodus episcoporum Iconomachorum sub Copronymo, 147, 166, 167, 269; et sub Leone Armenio, 153, 162. Synodus Alexandrina damnat Arium et Eusebium Pamphili, 160.

T

Tarasii patriarchæ egregia protestatio ante suscipiendum patriarchatum, 271.
Templi S. Sophiæ laus, 144. Templorum veterum partes, 121.
Terræ motus sub Copronymo, 154.
Theodosii senioris laus, 143, 144.
Timotheus dux Atheniensis felicitate celebris, 159.
Traditio grammaticalis, 90. Traditionem annorum, 800. Pro SS. imaginum honore asserit Nicephorus, 255. Traditionis sacræ auctoritas, 21, 89 seq.
Trinitatis sanctissimæ circumsessio περιχώρησις, 58 et 62.

V

Valentini hæresis, 160.
Verbum quomodo sit caro factum, 83, adn.
Virginitas invisa Iconomachis, 151, 142. Laudatur; Cantacuzeno, 131, adn.

II.

INDICES IN S. NICEPHORI BREVIARIUM HISTORICUM.

INDEX GRAMMATICUS IN BREVIARIUM.

ἄγαν. Ὀλιγοστοὶ μάλα πλείστους ἄγαν 71. πλείστα ἄγαν βραχεία πάννυ 85.
αἰματος μέχρις ἀνελέσθαι τὸν κίνδυνον 67.
ἀμφίνον 9.
ἀνευφημεῖν βασιλέα 4, 32.
ἄξιαν (τὴν) μάγιστρον 29. πατρίκιον 6, 10, 67.
τὴν ἄξιαν ἦν κανδιδάτον κικλήσκειν ἔθως 9. τὴν ἄξιαν ἦν δὴ κυάλιστα καλοῦσι 14. ἄξιαν ἦν καλοῦσι κόμητα 36. λογιθέτην τοῦ δρόμου τὴν ἄξιαν καλοῦσι 83.
ἀπηγορευμένοι ἐπὶ θανάτῳ 81.
ἀπιδιάσας 46.
ἀπογῶναι τὸν πόρον 60, 61. τῆς σωτηρίας 65.
ἀποτεμεῖν Ἀρτέμιον i. q. Ἀρτεμίου τὴν κεφαλὴν ἐκτεμεῖν 63.
ἀρχοντία 50.
ἀσχροῖτις 55.
ἀσπάζεται τῷ βασιλεῖ 18. τὰ ἱερὰ 35.
αὐτοκράτωρ τῆς βασιλείας 33.
ἀγνίδιος 59.
ἀχυρώδες (τὸ) τοῦ λαοῦ 35.
βασιλεύειν i. q. βασιλέα ποιεῖν 63.
genitivus τῶν δορυφόρων ἐπὶόντες ἤπειγοντο 9. τῶν πολιτῶν αἰσθόμενοι διεκώλυον 14. τὴν πόλιν Χερσῶνος 52. τῇ πόλει Νικαίας τῆς κατὰ Βιθυνίαν 57. τὰς νήσους τῆς τε Θήρας καὶ Θηρασίας καλοῦ-
μένας 64.

γλυφαῖος κίων 66.
δαπανήματα 49, 56, 60, 83.
δημόται χρωμάτων 4, 16. ἐκ τῶν χρωμάτων 78.
διακειμένη ἐν γειτόνων 9. ἐπίνειον πρὸς τῇ Ἀσι-
ατικῇ γῇ διακειμένη 68, ἐν συμφοραῖς τὰ Ῥωμαίων
διέκειτο 69.
διεππεύσαντος χρόνου 8. ἡμέραις τιεὶς διεππευού-
σαις 76.
διωθεῖσθαι τῆς βασιλείας 33. ἐκ τῶν βασιλείων
32. διωθεῖσθαι καὶ ἀπηλαύνετο 80.
δοχὴ 15, 59.
ἐγκλειστός 42, 48.
ἐγχειρίζει Βῶνον τὰς διοικήσεις 17. ἐγχεχειρισμέ-
νοι τὸ τῆς ἀρχῆς 3.
εἰς i. q. ἐν 20, 67. εἰς ἀσχὸν ἀπέδειρεν αὐτῷ τὴν
δορὰν 13. εἰς ἀρχοντας προβαλλόμενος 48. εἰς βα-
σιλέα ἀναγορεύουσιν 55. εὐφήμουν 52. στέφει 48,
64. εἰς γαμετὴν κατηγγύησεν 10. εἰς γυναῖκα δι-
δωσιν 18, 47. ἐξέδοτο 46. κατηγγύησεν 66. ἕτερον
εἰς βασιλέα μὴ δέχεσθαι 67. ἀγεται εἰς υἱὸν γαμετὴν
Εἰρήνην 86.
ἐκστρατεύματα 6, 28, 62.
ἐμπειρος τὴν τοξικὴν 21. τὰ πολέμια 36. τῶν πο-
λεμίων 44. εἰς οἰκδομήν 85.
ἐμπολεῖος συνεισφορά 28.
ἐν τῇ πόλει εἰσελθεῖν 29. ἐξέρχεσθαι 57. ἐν ταύτῃ

ἐλθεῖν 32. ἐν Ῥώμῃ ἐξέπεμψεν 48. ἐν τῷ θυθῷ ἀπέρριπτε 48.

ἔνεκεν. Περὶ τῶν κοινῶν ἔνεκεν 6. περιουρισμὸς τῆς καθαιρέσεως ἔνεκεν (i. e. διὰ τῆς καθαιρέσεως) 4. τῶν ἐκτεθέντων ἔνεκεν τῶν δύο θελημάτων 35.

ἐπισπίνπει τοὺς οἰκοῦντας 54.

ἐπὶ τριάκοντα ἔτεσιν 37. ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις 47. ἐπὶ μηνὶ 57. ἐπὶ σημείοις δύο 72, 75. ἐπὶ ὥρας βραχέας 48. ἐπὶ τριετῇ χρόνῳ 56. πέμπει ἐπὶ τῇ πόλει 47. δύο ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος θελημάτων 35, 40. ἐπὶ λέβητος ἐψοῦσιν 59. τοὺς τὴν κυρεῖαν ἐπ' αὐτοὺς κακτῆμένους 77.

ἐπιδῆναι θαλάσση 28. νηὶ 47. ναυσὶν 49. διήρσειν 60.

ἐπιφύεται λιμὸς τῇ πολιτείᾳ 13. σεισμὸς χώροις 66. καθ' οὗς τόπος τὸ φοροποιοῦν ἐπεφύετο πάθος 70. ἔθνος ἐπιφύνει 75. Ἑλληνισμοῦ δευτέρου Χριστιανοῖς ἐπιφύνετος 80.

εὐγνωμομένη ζωὴ 11.

θαβρήσας εἰς τοὺτους 41.

θραύσεις 71.

θυμελικὴ σκευὴ 15. θυμελικὰ ὄργανα 16.

ἰδὼν πρὸς τὴν ὕδριν τῆς Ἐκκλησίας 75. πρὸς πρᾶξιν ἄθεσμον 16.

ἱερομύστης 12.

καρπῆματα 85.

κατὰ τὴν πόλιν ἦει 10.

καταπειθῆς 57.

κατατρέχειν τὰ χωρία 74, 77. τῆς πολιτείας 58.

κατάστημα αὐχμῶδες 85. χειμέριον 75.

κλροχύτου (διὰ) ὕλης εἰκονογραφία 89.

κλῖνοις 29.

κουροπαλάτης 7.

λογοθέτης 42. γενικός 56. τοῦ δρόμου 83.

λόγον ἤτησεν ὡς μήτι κακὸν πάθος 58. λόγοι πίστεως 24. λόγοι σωτηρίας 62. τὸν τῆς εἰρήνης ἔγγραφον λόγον 42.

λυμαίνεσθαι τῇ χώρᾳ 27. τὴν ἀρχὴν 42.

μῦθοι 85.

νωτοφυλακεῖν 60.

ὄγε 8, 12, 16, 74.

ὀξυπαθῆσας 39.

ὀπλίτης λαός 49, 53, 77. ὀμιλος 54. στρατός 39, 44, 53.

πάπας 7.

τὰ παρὰ σοὶ λεγόμενα 17. πολέμῳ παρ' αὐτοῖς ληφθεῖσα 44. παρὰ βασιλεῖ τὴν ἀρχὴν ἐξαιτεῖ 24. φόρου· ἦτουν παρὰ βασιλεῖ δέξασθαι 74. κουδικουλάριος παρὰ Ῥωμαίων τὴν ἀξίαν 28.

παραδίδόναι αἰκλίας 80. θυθῷ 62, 65, τῇ γῇ 82. θανάτοις 81. πυρὶ 44. ταφῇ 8.

παρὰπέμπειν ἀναθέματι 41. ὑπερορίαις 62, 81. ἐξόριστον 33, 81.

παρῆρσις 22, 50.

πειρᾶσθαι ἐπιβουλεύειν 83. ἐπικρατήσιν 62.

περικτυπηθέντες 82.

περιούσιος λαός 41, 42.

πληρώσαντες ἀνδρῶν Ἡράκλειον 4.

ποδαλικὴ νόσος 39.

ποιεῖν γαμβρόν, φίλον i. e. agere 7.

πράσιον χρώμα 4, 16.

προκατοχυρώσας 57.

πρὸς τοῖς χωρίοις ἐπεξῆει 29. ἐκπέμπει πρὸς τῇ μεσογείᾳ 49. πρὸς τοῖς ἐσπερίοις τόποις ἀπέστειλε 55. πρὸς τῇ νήσῳ ἀποστέλλει 56. στρατεύματα πρὸς τοῖς θρακικοῖς διαγαγὼν χωρίοις 41, 49. πρὸς τοῖς πελάζουσιν γενόμενοι 37, 57. πρὸς τὰ ἦθη γενόμενοι 37, 57. πρὸς τῷ στενῷ καταλαβάνουσιν 59. πρὸς τὸ Ἐβδόμον καταλαβόντες 15.

προσιζήκοτα 84.

προσκυνοῖ τῷ βασιλεῖ 18. ἱεραῖς εἰκόσιν 81, 82. ἀνοίγντα προσκυνοῦσιν 25. προσκυνούντων τὰς ἱεράς εἰκόνας 82.

πρωτοπολίτης 50.

πυρεῖα 19.

σκηνώσαι 40. τὸν Ἰστρον 39. σκηνοῦσθαι 82.

στρατεῖαι τῶν ἀξιωματῶν 80.

στρατεύειν i. q. στρατολογεῖν 41.

συμπυσιάσας αὐτῷ 18. τοὺς φίλους 55.

συναποπετρωθῆναι 75.

ταχυπλόημα 56.

τεχνώσασθαι i. q. ἐκ τοῦ βαπτίσματος δέξασθαι 14. cf. 34.

τελέσσαι (ἐπὶ) 28, 37, 40.

τεράστιον 64. τεράστια καὶ δαίματα 70. θέαμα φοβερὸν καὶ τεράστιον ξένον 75.

τίκει Ἡράκλειος 16.

υἱοθετεῖσθαι 6.

ὑποφείρειν 45, 58.

ὑποφρούριον ἐποίησεν 43.

φιλοτιμήσασθαι μνηθεῖσι δώροις 14. φιλοτιμηθῆναι χρήμασι τοῖς στρατιώταις 36.

φρονεῖν κατὰ Χριστιανῶν 30.

φωτίζεσθαι τῷ θεῷ λουτρῷ 30.

χρόνων (διὰ) 44.

χρώματα ἀντίθετα 4.

ψηφίδες χρυσαὶ 86.

ὥδε (οἱ) πολῖται 46.

ὡς i. q. εἰς 8, 19. συνθέμενοι ὡς τὸν προφθάσαντα ἐπιλήψεσθαι 4, 67. παραγγέλλας ὡς ἀνακοινοῦσθαι 28. ὡς ἀναιρήσειν παραδίδωσιν 78. ἐδῆλου ὡς πλησιάζειν 18. παραγγέλλει ὡς παρατίθεσθαι 32. διελέγχει ὡς ἀκηκοέναι 83. οἰόμενοι ὡς δουλωθόμενοι 78. δεικνύνει ὡς ἐπιδουλεύσαντα 34.

INDEX HISTORICUS.

A

Abdus, 61, 76. Abdi angustiae, 59. Accubitorum undeviginti tribunal, 64.

Adramyttium, 57.

Aegyptiorum erga imperatorem obsequium, 61.

Aegyptio amissa annona gravis, 13.

Aegyptus reddidit a Sirbaro, 21.

Aerarii privati comes, 26.

Aethribus Arabiae Felices regio, 23.

Agallianus, 63.

Alexandria a Persis capitur, 10, 16.

Amastris, 48, 51.

Ambonein conscendere, 33.

Ambros Saracenorum princeps, 28.

Ameras Saracenus, 63.

Amoria, 68.

Anagyri (S.), 54.

Anastasia Justiniani (II) mater, 54.

Anastasius imperator, olim Artemius, 55. Monachus, 58. Occiditur, 63. Anastasius oconomus ad Chosroem legatus, 13. Fastuario occiditur, 23. Anastasius patriarcha Copitanus, 63, 21, 75, 20.

Anchialus, 49, 77, 82.

Ancilla viva comburitur, 8.

Annona vilis, 85.

Anthimus Constantini (Copronymi) f. 83, 20.

Anthrax, Nicetas, muris praefectus, 62.

Antiochiam diripiunt Saraceni, 26.

Antiochus magister memorie, 83.

Antonianus magister obsides Avaris datos redimit, 27.

Apsimar, qui et Tiberius, imperator, 45. Occiditur, 47.

Aqueductus Valentiani, 85.

Arabum interitus praedictur, 75.

Arcadii status, 66.

Armenii in Thraciam translati, 74.

Armeniorum exercitus, 68.

Artabazus Leonis (Isaurici) gener imperium affectat, 66. Imagines restituit, 68.

Artanus II., 77.

Artemius i. q. Anastasius imp.

Asmectus, Stephanus, patricius, 50.

Asparuch Curat f. Bulgarus, 38.

Atalaricus, qui et Joannes, Heraclii (I) ex pellice f. Avaris obses datur, 20. Redimitur, 27. Naribus manibusque abscessis deportatur, 23.

Athanasius patricius, ad Avaros legatus, 14.

Augustina Heraclii (I) f. Augusta, 31.

Aurea porta, 59.

Auxentii (S.) co'llis, 81.

Avari, 14. Heraclio (I) insidia struunt, 15, 10. Romanorum ducenta

et septuaginta millia abducunt, 16.
Cpōlim obsident, 20. Aquæ ductum
Valentiniani evertunt, 83. Pacem petunt, 37.

B

Bojanus, 39. Toci frater, 79.
Baptisterium, 45.
Barasbœcurius Justiniani dux, 47, 54.
Bardanes Armenius exsul, 50. Ad
Chazaros profugus, 52. Imperator et
mutato nomine Philippicus Eliam
Justiniano immittit, 53. Synodi sextæ
decreta improbat, 54. Insidiis oppri-
mitur, 55.
Barnassus fl., 16, 21, 30.
Basianus Curati f. Bulgarus, 38.
**Basilius Onomaguli f. imperator et
Tiberius**, 61.
Βερνάνων ἀποβολή, 82.
Berylia Sarmatis vicina, 39.
Bithynia, 60.
Blachernarum munimenta, 20, 43,
48. **Porta**, 58. **Templum Dei Matris**,
21, 25.
Bonus cum Phoca occiditur, 5.
Bonus patricius, 17.
Bosporus Scythicus, 46. **Thracicus**,
54, 60.
Bovis forum, 5, 81.
Bulgaria magna, 38.
Bulgari unde orti, 38. **Tributum
poscunt**, 40, 74. **Sisinnium produunt**, 63.
Puraphus, Georgius, patricius, 33.

C

Caboes Persarum post Siroem rex,
25.
Cæsarea, 6.
Cæsarii basilica, 4.
Καλλίνικος, 54.
Calinicus patriarcha Cpōlitānus,
45, 48.
Callistrati monasterium, 43.
Καλοῦ ἀγοῦ porus, 61.
Campaganus Bulgarus, 79.
Carthagoa Saracenis expugnata, 41.
Chaganus Avarorum, 12, 27. **Chaza-
rorum**, 46, 48. **Ejus filia Constantino
nubit**, 66.
Chaleb Saracenus, 36.
Chalcedon a Persis obsidetur, 10,
19. **A Valentino occupatur**, 34. **Palatium
ibi Constantini Heraclii (I) f. 32.**
Chazari e Berylia profecti, 39.
Chazaria, 48.
Cherson, 44, 47, 50.
Chosroes, 13, 17, 22. **Ejus litteræ
interceptæ**, 19. **Simulacrum**, 19.
Christi voluntates et actiones dæ,
53.
**Christiani omnes ad S. Sophiæ con-
vocantur**, 43.
**Christophorus Constantini (Copro-
nymy) f. Cæsar**, 86.
Chrysopolis, 8, 50, 57, 68, 69.
Cibyrhæotæ, 43, 72.
Comes excubitorum, 36.
**Constantinopolis obsidetur ab Avari-
s**, 20. **A Saracenis**, 56, 58. **Teræ
motu concutitur**, 66.
**Constantinus Heraclii f. v. Hera-
clius**.
**Constantinus Heraclii (IV) Constanti-
ni f. Bulgaris tributum pendit**, 40.
**Synodum adversus Monotheletas con-
vocat**, 40.
**Constantinus Leonis f. (Coprony-
mus)**, 62. **Patri succedit**, 66.
Constantinus patriarcha Cpōlitānus,
74, 83, 84, 95.
Constantinus Strategii frater, 83.
Cophen fl. 38.
Corona in fuga, 13. **In sepulcro**, 33.
**Cosmas quæstor ab Avaris lega-
tus**, 14.
Cosmas rebellis, 63.
Cotragorum gens, 39.

INDICES ANALYTICI.

Contragns Curati f., 38.
**Crispus Phocæ gener socero infen-
sus**, 4. **Regno spreto Cappadociæ
præfectus**, 6. **Heraclio illudit**, 6.
Tondetur, 7. **In monasterio mori-
tur**, 7.
Crux a Persis avecta et restituta,
25. **Cruces prodigiosæ**, 70.
**Cubratius hūnūgundorum princeps
patricius**, 27.
Cupressina materies, 56.
**Curatus Bulgarorum et Cotragorum
princeps**, 38.
Curiciolæ, 45.
Curopolates, 7.
Cyclades insulæ, 63.
Cynegium, 48, 63, 83.
Cyprus insula, 62, 72.
Cyrus Alexandrinus præsul, 28.
Proditionis reus, 30. **Sedi suæ red-
ditur**, 33.
Cyrus patriarcha Cpōlitānus, 48.
Cyzicus, 37, 68.

D

Damascenus cognomento Mansur,
74.
Damatry campus, 53.
Danapris fl. 38.
Danastris fl. 38.
Daniel patricius præfectus urbi, 56.
Daphnusia castellum, 76.
David Heraclii (I) f. Cæsar, 51.
Coronatur et Tiberius appellatur 56.
Delmati monasterium, 43.
Domentiolus Phocæ frater, 5.
Doros castellum, 46.
Dorylæi campus, 67.
Drungarius, 45.
Dunus Chersonita, 50.

E

**Elephanti quatuor in Heraclii (I)
triumpho**, 26.
Elias Justiniano ex prætorianis, 50,
51, 53.
**Eudocia Constantini (Copronymi)
uxor**, 86.
Eudocia Heraclii (I) uxor, 8. **Eudo-
cia Heraclii (I) f. Turco despondetur**,
18, 19 et 23. **Saraceno negatur**, 28.
Euphratesia provincia, 70.
Eutropius Mariæ maritus, 16.

F

Factio Prasina, 4, 16.
Flavius Heraclii (I) e Martina f.
16.
Flori monasterium, 43.
**Fœderis tabulæ et vexillo suspen-
sæ**, 42.
Forum, 10, 12.

G

Galata, 77.
Gaudomelete insula, 29.
Gebulus Slavino militi præfectus
41.
Georgius Cyprinus, 74.
Georgius patricius, 51.
Georgius quidam in Sicilia occisus,
61.
Germanicia, 70.
Germanus Cyzici metropolita, 51.
Patriarcha Cpōlitānus, 58, 63, 63, 74
Ginglissus vicus, 53.
Gothica regio, 46.
**Gregoria Heraclii (I) f. Nicetæ
patricio despondetur**, 10.
**Gregoria Nicetæ f. Constantino
nubit**, 24.
**Gregorius Heraclii (I) patruus, Ni-
cetæ pater**, 4.
Gregorius monachus Cappadox, 43.

H

Hebdomum, 13, 36.

Hebræi, 33.
Heraclea, 15, 51, 63.
Heraclius Apamarii frater, 47.
**Heraclius Gregorii frater, Heraclii
(I) pater**, 4.
Heraclius (I) imperator, 5. **Ad
Chosroem legatos mittit**, 13. **In Afri-
cam redire cupit**, 13. **Avarorum
insidias ægre evitat**, 15. **Martinam
sororis suæ filiam in matrimonium
ducit**, 16. **Ecclesiarum opes in bar-
barorum tributa impendit**, 17. **In
Perside filios duos, filias totidem amit-
tit**, 23. **Mari se non committit**, 28.
Aqua intercute correptus moritur, 31.
Sepulcrum suum triduo apertum sinit
31.

**Heraclius (II) Constantinus, Hera-
clii (I) ex Eudocia f.**, 6. **Corona-
tus**, 10. **Gregoriæ coniux**, 24. **Consul**,
26. **Imperat**, 32. **Moriatur**, 33.
**Heraclius (III) Heraclii (I) e Mar-
tina f.**, 17. **Cæsar**, 26. **Coronatus**,
30. **Consul**, 31. **Imperator**, 33.
Heraclius (IV) Heraclii (II) f., 54
Coronatus, 34. **Constantinus vocatur**,
33. **Occiditur in Sicilia**, 56.
Hiatus terræ, 72.
Hiems immanis, 75.
Hiera insula, 64.
**Hiera imperatorum e regione Cpō-
lis palatium**, 24, 84.
Hormisdas fab. is successor, 23.
Hormisdæ f. patri suo succedit, 24.
Hunnorum origo, 58. **Eorum rex
Christianus et patricius**, 14, 16.
Hunūgunduri ab Avaris deficiunt,
27.

I

Ignis Græcus, 60. **Ignis templa
Persica**, 19.
**Imagines opere tessellato factæ
eraduntur**, 86.
Imbrii apud Bulgaros captivi, 86.
Indus coquus, 52.
Irenes (S.) templum eversum, 66.
**Irene Leoni Constantini (Coprony-
mi) filio nubit**, 86.
Isnes patricius, 62.
Ister fl., 39.

J

Jezidus Saracenus, 60.
Joannes Atalarichus, v. Atalarichus.
Joannes Barcænæ dux, 28.
Joannes Boni f. Avarorum obses,
20.
Joannes Damascenus, 74.
Joannes diaconus logotheta, 56.
Joannes patriarcha, 84.
**Joannes patricius Carthaginem re-
ceperat**, 44.
Joannes præfectus urbi, 51.
Justinianus, 41, 53.

L

Lazica, 17.
Lembi monoxyla, 63.
Leo Constantini (Copronymi) f., 72.
Coronatur, 73.
Leo patricius imperator, 59, 66.
**Leontius patricius Justinianum sollo
deturbat**, 42, 44. **Deturbatur**, 43.
Tondetur, 45. **Occiditur**, 48.
**Leontius Phocæ quæstor cum ipso
interficitur**, 5.
**Leontius præfectus urbi ad Cho-
sroem legatur**, 13. **Captivus moritur**,
23.
**Libani montis præsidium deducit
Justinianus**, 41.
**Libello accusatorio os rei percuti-
tur**, 7, 84.
Longi muri, 74.
Longobardi, 61.

M

Mæolis palus, 58.
 Man-ur i. q. Joannes Damascenus.
 Marcellæ castel um, 75.
 Marcellinus Gangrenorum archiepis-
 scopus, 69.
 Maria Constantini (Copronymi)
 uxor, 75.
 Maria Heraclii (I) soror, Martinæ
 mater, Martini, mox Eutropii uxor,
 16. Filium suum ab Avaris redimit,
 27.
 Marianus cubicularius, 28.
 Marinus Heraclii (I) f. Cæsar, 31.
 Marinus Thraciæ dux adversus
 Saracenos in Ægypto rem male
 gerit, 28.
 Martina Heraclii (I) f. Augusta, 31.
 Martina Martini et Mariæ f., Heraclii
 (I) avunculi sui uxor, 16, 51, 52, 53.
 Martinus Martinæ pater, 16.
 Masalman Saracenorum dux, 49.
 Mauricius a Phoca interfectus, 5.
 Maurus patricius, 52, 53.
 Mavias Saracenus, 65.
 Maximus monachus, 36.
 Melitene, 73, 74.
 Mesembria, 59, 75, 82.
 Midas, 83.
 Midea, 55, 75.
 Milium, 84.
 Modestus patriarcha Hierosolymita-
 nus, 17, 25.
 Modrine vicus, 68.
 Monachi a Constantino (Copronymo)
 vexantur, 80.
 Monothietæ, 40.
 Monotius, Theophanes, magister,
 67.
 Mula fatidica, 72.
 Mulieres in prælio occisæ, 21.
 Musalman, 58.
 Myacius, Theodorus, patricius, 55.

N

Naufragium millia haurit tria et se-
 ptingenta, 51.
 Nazaræorum cultus, 85.
 Necropolia, 47.
 Nicæa, 57, 65, 69.
 Nice Nicetæ patricii f. Theodosio
 nubet, 24.
 Nicephorus Artabazi, f. 67, 68.
 Nicephorus Constantini (Copro-
 nymi) f. Cæsar, 86.
 Nicetas Artabazi f., 67, 68, 69.
 Nicetas Constantini (Copronymi) f.,
 79. Nobilissimus, 86.
 Nicetas Gregorii f. Heraclii (I) pa-
 truelis, 4. Et gener, 10. Patricius,
 6, 10. Heraclii (II) socer, 24. Filius
 eius patricius, 24. Statua aurata,
 10.
 Nicetas patriarcha Cpolititanus, 84,
 85.
 Nicomedia, 69.

O

Obsequii provincia, 41, 56.
 Obsequiani, 55, 55, 57.
 Odessus, 40.
 Ogilus ad Danubium locus, 59.
 Olympius præfectus prætorio ad
 Chosroem legatur, 13. Fustuario occi-
 ditur, 25.
 Onomagulus, Gregorius, 61.
 Organas Hunnogundurorum prin-
 cept, 27.

P

Patriarcha sine concilio generali

dogmata non conscribit, 65.
 Paulina, 54.
 Paulus monachus astrologiæ dedi-
 tus, 45.
 Paulus patriarcha Cpolititanus, 36.
 Paulus patricius Siciliæ præfector,
 61.
 Pelagii sepulcra, 81, 84.
 Pergamus a Saracenis occupatur, 59.
 Pestis, 15, 45, 70.
 Petzigaudius, Joannes, patricius, 37.
 Phanagora, 46.
 Phidalæ sinus, 29.
 Philagrius rerum privatarum comes,
 52. Monasterio includitur, 53.
 Philippicus imperator. V. Bardanes
 Philippicus Mauricii gener, 8.
 Phocas Mauricio interfecto impe-
 rium invadit 5, 6. Crispi statuam de-
 jicit, 4. Heraclii jussu obtruncatur,
 5.
 Photius Phocam victum Heraclio
 tradit, 5.
 Pontus Euxinus glacie contractus,
 75.
 Prætorium, 43.
 Principum insula, 29.
 Puzantis castellum, 70.
 Pyrrhus patriarcha Cpolititanus, 50,
 52, 51, 55.

R

Ravennas pentapolis, 53.
 Rhendacius V. Sisinnius.
 Rhodus insula, 56.
 Rufus Apsimarum execat, 55.
 Ryzates Chosrois dux, 21.

S

Sabinus Bulgarus, 78.
 Saitus Chosrois dux Alexandriam
 capit, 10. Calcedonem obsidet, 10.
 Heraclio ut pacem petat persuadet,
 11. Legatos in vincula conjicit,
 15. Cuti detracta occiditur, 15.
 Samothracii apud Bulgaros captivi,
 86.
 Saracenis quotannis libræ auri tri-
 ginta penduntur, 27.
 Sarbarus Persa sanctam crucem
 Hierosolymis avehit et Chalcedonem
 obsidet, 17. Ab Heraclio linteris inter-
 ceptis inducitur, 19. Regnum impe-
 trat, 24.
 Sardes, 68.
 Sarmatæ, 39.
 Satyri portus, 61.
 Selavini Avaris auxiliantur, 20. Bul-
 garis serviunt, 40. Ab Justiniano in
 Asiam traducuntur, 41. Euxinum tra-
 jiciunt, Telesio opem ferunt, 78.
 Sebastopolis, 41.
 Secreta, 85.
 Selymbria, 15.
 Septæ castellum, 33.
 Sergius Orientis dux a Saracenis
 cameli pelle inclusus, 26.
 Sergius patriarcha Cpolititanus Hera-
 clium coronat, 5. Fugam molientem
 retinet, 14. Martinæ conjugium dissua-
 det, 16. Moritur, 50.
 Sergius patricius Siciliæ præfectus,
 61.
 Sicilia (in) facta labra aurea, 78.
 Siroes Chosrois f., 22.
 Sisinnius patricius, 67.
 Sisinnius Rhendacius patricius, 62,
 65.
 Solibas Justiniani comes, 47.
 Solymman Saracenus, 49, 60.
 Sophian Saracenus, 60.
 Sosthenius portus, 60
 στενόν, (Tò) 29, 42.

Stephanus Cosmæ socius, 63.
 Stephanus eremita, 81.
 Stephanus Justiniani ad Terbelim
 legatus, 47.
 Stephanus Mariæ ex Eutropio f.
 Avaris obses datus, 20. A matre re-
 dimitur, 27.
 Stephanus Persa, fisci præfectus,
 Justiniani matri verbera intemat, 42.
 Comburiat, 44.
 Strategius Constantini frater, 83.
 Struthius, Joannes, e schola palati-
 na, 55.
 Syca, 45.
 Syllæum, 37, 74.
 Symbolum, 47.
 Syri in Thraciam translati, 74
 Syria terræ motu concussa, 72.

T

Tanais fl. 38.
 Telesius Hunnorum princeps, 77.
 Tenedii apud Bulgaros captivi, 86.
 Terbelis Bulgarus Cæsar, 47, 48,
 55.
 Terra e mari exorta, 64.
 Theocistus, 63.
 Theodora Chazara Justiniani uxor,
 46.
 Theodorus ærarii privati comes
 Orienti præfector, 26.
 Theodorus Heraclii frater, europate-
 lates, 7. In custodiam datur, 26.
 Theodorus magister. Theodori f., a
 patre suo naribus et manibus abs-
 cis deportatur, 29.
 Theodosius vectigalium exactor impe-
 rare cogitur, 57. Imperio se abdicat,
 59.
 Theodosius Ephesi episcopus, 4.
 Theodosius Heraclii e Martina f.
 Nicetæ f. ducit, 24.
 Theodotus monachus logotheta, 42,
 44.
 Theophylactus dux et patricius, 85.
 Thera et Therasia Cretici maris in-
 sulæ, 64.
 Thessalonica, 55, 58, 62, 63.
 Thessalonicensi archiepiscopo caput
 præciditur, 63.
 Thracia cum Asiaglaciei cumulis con-
 juncta, 76.
 Tiberius. V. Apsimarum, Basilium,
 David.
 Tiberius Justiniani e Theodora Cha-
 zara f. 33.
 Toctus Balani frater Bulgarus, 79.
 Tomis, 47.
 Tribunal undeviginti accubitorum,
 64.
 Turcarum princeps Heraclium ado-
 rat, 18.
 Tyana a Saracenis obsessa, 49.

U

Umarus Bulgarorum princeps, 79.
 Urbis natalis, 55.

V

Valentiniani aqueductus a Constan-
 tino (Copronymo) restauratus, 85.
 Valentinus Philagrii armiger, co-
 mes excubitorum, 55, 56.
 Varna prope Odessum, 40, 79.
 Viserus patricius, 67.

X

Xerenses, 77.
 Xerolopho (in) statua Arcadii, 66.
 Xylinites, Nicetas, magister, 62.

Z

Zoilus Chersonita, 50, 51, 52.

III.

INDEX IN VITAM S. STEPHANI JUNIORIS.

A

Acacius martyr, 481.
 Aetius hæreticus, 441.
 Ambo, 444.
 Ananias, 455, 474, 516.
 Anastasius, sive Artemius Augustus, 401.
 Anastasius CP. patriarcha, 414.
 Anna, sancti Stephani junioris mater, 402, 421, 491.
 Anna sancti Stephani junioris discipula, 459, 462.
 Annæ (S.) templum, 485.
 Anthes patricius, 462.
 Antonius Cretensis, 504.
 Aphthardocitæ hæretici, 412.
 Apollinarius hæreticus, 412.
 Arius hæreticus, 441.
 Artemon hæreticus, 441.
 Atzypius episcopus Iconoclasta, 453.
 Aulica amicus præfectus publicanorum Nicomediæ, 461.
 Auxentius sanctitate celebris, 416.

B

Bardisanus hæreticus, 441.
 Basilides hæreticus, 441.
 Basilus Magnus, 446.
 Blachernense templum, R. Mariæ sacrum, 402, 453.
 Bovis forum Constantinop., 519.
 Brumalia, 511, 514.

C

Cabalus episcopus Iconoclasta, 456.
 Calistus patricius, 457, 477.
 Canelli presbyterii, 410, 463.
 Carcer phialæ, 495.
 Carpocrates hæreticus, 441.
 Catapeltæ, 504.
 Cerdonas hæreticus, 441.
 Cerinthus hæreticus, *ibid.*
 Chalcedonensis synodus IV, œcumenica, 416.
 Christophorus sancti Stephani junioris discipulus, 429.
 Comboconon, scriniorum magister, 477.
 Communio sacrorum Mysteriorum, sive sanctissimi Corporis Christi, 406.
 Consta, dictæ domus Constantinop., 401.
 Constantinus CP. patriarcha, 444.
 Constantinus Copronymus, 445.
 Constantinus Nacoliæ episcopus, 477.
 Constantinus Nicomediæ episcopus, 477.
 Crucis adoratio, 446.
 Crucis (S.) lignum, 414.
 Cubicularius, 466.
 Cuculla, 455, 474, 516.
 Cyrus hæreticus, 442.

D

Dioraticum donum, 417.
 Dioscorus Alexandrinus, 416, 441.
 Discus sacrorum Mysteriorum, 480.
 Domus Constantinop. Consta dictæ 401.

E

Epomis, 453, 461, 474.
 Evangelia (Per SS.) non jurandum, 444.
 Eunomius, 441.
 Eutyches hæreticus, 416, 441.

G

Georgius syncretus, 468, 472.
 Germanus CP. patriarcha, 404, 405, 412, 414, 455.
 Gregorius Speluncæ, sancti Auxentii monachus, 417.
 Gregorius, pater sancti Stephani junioris, 417, 424.

H

Habitus monasticus dicitur magnus et angelicus, 418, 419.
 Honorius papa Romanus, 442.
 Hydrostata, 518.

I

Imago Christi Hæmorrhoidisæ opera sculpta, 415. Ejusdem imago Edessæ conservata, *ibid.*
 Imago Christi anea, atriis imperatorii Constantinop. palatii imposita, 414.
 Imago Iieipara, a Luca evangelista depicta, 415.
 Imaginum (Vera de culta doctrina), 416.
 Isandul, 508.

J

Jacobus hæreticus, 42.
 Joannis (S.) Chrysostomi Sermones, 410.
 Joannes Climacus, 419.
 Joannes martyr, 507.
 Joannes sancti Stephani junioris magister 417, 421, 424.
 Joannes sancti Stephani junioris discipulus, 429, 460.

L

I lavacrum Ecclesiæ, 478.
 Leo Isaurus, imperator, 411, 442.

M

Macarius hæreticus, 442.
 Macedonius, hæreticus, 441.
 Mahomet, 442.
 Manichæorum hæresis, 412.
 Manichæus, 441.
 Marcellus hæreticus, *ibid.*
 Marcus hæreticus, 441.
 Marcion hæreticus, 441.
 Maria Aegyptiaca, 489.
 Marinus sancti Stephani junioris discipulus, 429, 431.
 Martyres (Quadraginta), 481, 486.
 Maura (Sancta), martyr, 511.
 Maximus hæreticus, 441.
 Menander hæreticus, 441.
 Milium, forum Constantinopolis, 512.
 Monagriæ monasterium, 507.
 Monocionii monasterium, 520.
 Monasterium Sancti Auxentii, 450.
 Monasterium Sancti Dii, 522.

Monasterium Trichiaris, 421.
 Mons Sancti Auxentii, 416, 417.
 Montanus hæreticus, 441.

O

Origenis hæresis, 442.

P

Palatium Sophianarum, 486.
 Pastila, episcopus Iconoclasta, 453, 477.
 Paulus hæreticus, 441.
 Paulus abbas et martyr, 504.
 Pe agius martyr, 520.
 Peleciæ monasterium, 505.
 Peplum sacrum, 463, 481.
 Petrus hæreticus, 442.
 Petrus martyr, 507.
 Photinus, 441.
 Professio monastica, secundus baptismus, 418.
 Proximi dignitas, 511.

R

Reliquiæ sanctorum, quo cultu venerandæ, 446.
 Romani pontificis auctoritas, 481.
 Russata factio, 472.

S

Sabellius hæreticus, 441.
 Saturninus hæreticus, 441.
 Scythia, 451.
 Sergius sancti Stephani junioris discipulus, 421, 460.
 Sergius sancti Auxentii discipulus, 417.
 Simon hæreticus, 441.
 Socarium, 510. Socarii duplex genus, *ibid.*
 Spatharius, 415.
 Stephanus (sanctus) junior nascitur, 466. Baptizatur et divino unguento ungitur, 408. Monasticam vitam amplectitur, 418. Martyr obit, 518.
 Stephanus sancti Stephani junioris discipulus, 429.
 Strator, 475.
 Sex primæ œcumenicæ synodi, 482.
 Synodus CP. contra ss. imagines, 445, 454, 458, 480.

T

Tatianus hæreticus, 441.
 Theocteristus, presbyter monasterii Peleciæ, 505.
 Theodorus martyr, 481, 518.
 Theodorus, vir pius, 520.
 Theodosius hæreticus, 442.
 Theodosius Adramyttenus imperator, 411.
 Theodosius Ephesi episcopus, 477.
 Tricabus episcopus Iconoclasta, 453, 477.

V

Valentius hæreticus, 441.

Z

Zeno hæreticus, 442.
 Zosimus hæreticus, 441.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. NICEPHORUS CONSTANTINOPOLITANUS
Patriarcha.

Notitia.
 Vita S. Nicephori ex Bolland.

9
38

Vita ejusdem ab Ignatio diacono et cimeliarcha scripta.
 Prologus auctoris.
 Caput primum. — S. Nicephori parentes eximâ pietate

et exsilio pro fide clari. Ipsius in aula imperatorum dignitas.	46
Cap. II. — Monasterium a S. Nicephoro exstructum. Ejus ibidem conversatio, scientiæ variaz et virtutes.	54
Cap. III. — S. Nicephori electio et ordinatio in patriarcham Constantinopolitanum.	62
Cap. IV. — Hæreses a S. Nicephoro oppugnatæ; disciplina monastica emendata; epistola synodica ad Leonem III papam.	70
Cap. V. — Imperium Leonis Armeni. Contra invocationem imaginum et S. Nicephorum capta persecutio.	75
Cap. VI. — Preces a S. Nicephoro indictæ; animati subditi. Accessus ejus ad imperatorem.	84
Cap. VII. — Colloquium S. Nicephori cum imperatore de sculptis ex præscripto Moysis non faciendo.	92
Cap. VIII. — Ulterior imaginum defensio a S. Nicephoro facta, maxime Christi, angelorum et sanctorum. Horum apud Deum intercessio.	99
Cap. IX. — S. Nicephori et aliorum episcoporum et monachorum cum imperatore de imaginibus colloquium. Horum exsilium	110
Cap. X. — S. Nicephori in captivitate et morbo constantia: epistolæ scriptæ: rejectæ conciliabuli minæ: anathema illis illatum, et in eum reiectum.	115
Cap. XI. — Periculum necis S. Nicephori inferendæ. Ultima in templo valedictio. Exsilium.	126
Cap. XII. — Sub pseudopatriarcha conciliabulum impium. Persecutio gravis. Imagines erasæ.	134
Cap. XIII. — Impietas et cædes Leonis Armeni. Successio Michaelis Balbi etiam Iconoclastæ; ad eum epistola S. Nicephori.	142
Cap. XIV. — Comparatio S. Nicephori cum sanctis variis. Ejus obitus. Scriptoris peroratio.	147
ORATIO de exsilio S. Nicephori, et translatione reliquiarum, auctore Theophane.	159
Caput primum. — S. Nicephori patriarchatus, exsilium, obitus.	159
Cap. II. — Corpus S. Nicephori magna solemnitate Constantinopoli translatum.	163
EPISTOLA AD LEONEM III PAPAM.	170
SCRIPTA ADVERSUS ICONOMACHOS.	202
Præfatio Ang. Mai.	202
ANTIRRHETICUS I ADVERSUS CONSTANTINUM COPRONOMUM.	206
ANTIRRHETICUS II.	330
ANTIRRHETICUS III.	373
APOLOGETICUS PRO SACRIS IMAGINIBUS.	334
APOLOGETICUS MINOR PRO SACRIS IMAGINIBUS.	334
DEMONSTRATIO ALTERA DE SANCTIS IMAGINIBUS.	350
CANONES ALIQUOT.	351
Appendix ad canones.	353
BREVIARIUM HISTORICUM.	363
Epistola nuncupatoria.	363
Præfatio Petavii ad Lectorem.	366
Protheoria.	366
Synopsis chronologica Heraclii annorum 18.	371
BREVIARIUM HISTORICUM DE REBUS GESTIS POST IMPERIUM MAURICII.	375
Monitum ad Chronographiam.	395
CHRONOGRAPHIA BREVIS AB ADAMO AD MICHAELIS ET THEOPHILI TEMPORA.	1002
EPISTOLA AD THEODOSIUM MONACHUM.	1062
EPISTOLA ALIA AD EUNDEM.	1066
STEPHANUS DIACONUS CONSTANTINOPOLITANUS.	
Notitia.	1067
Præfatio Benedictinorum.	1067

VITA S. STEPHANI JUNIORIS.	1070
PROCOPIUS DIACONUS.	
Notitia.	1187
ENCOMIUM IN S. MARCUM APOSTOLUM ET EVANGELISTAM.	1187
S. GREGORIUS DECAPOLITA.	
Notitia.	1199
SERMO HISTORICUS.	1202
CHRISTOPHORUS ALEXANDRINUS PATRIARCHA.	
Notitia.	1214
Notitia altera.	1214
HOMILIA: CUI VITA HUMANA SIT SIMILIS.	1215
EPISTOLA AD THEOPHILUM DE SANCTIS IMAGINIBUS.	1231
S. METHODIUS PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANUS.	
Notitia.	1231
Notitia altera.	1239
Cultus Methodii apud Græcos et Latinos vitæque acta.	1241
Vita Methodii auctore cœvo.	1243
Caput primum. — Ortus, studia, monachatus, tormenta tolerata, exsilium in spelunca.	1245
Cap. II. — Patriarchatus Constantinopolitanus: res in eo gesta, morbus, obitus.	1251
Analecta ex variis.	1262
Caput primum. — Castimonia. Erumnæ in spelunca. Acta in aula Theophili. Calumniæ depulsæ.	1262
Cap. II. — In patriarchatu cicatrices servatæ. Festum orthodoxiæ ordinatum. Translata corpora sanctorum Theodori Studitæ et Nicephori patriarchæ. Constitutiones editæ.	1263
Vitæ aliquot sanctorum et homiliæ scriptæ.	1266
HOMILIE DE CRUCE ET PASSIONE CHRISTI.	1271
ORATIO IN SANCTAM AGATHAM.	1271
MARTYRIUM B. DIONYSII AREOPAGITÆ.	1291
EPISTOLA AD PATRIARCHAM HIEROSOLYMORUM.	1291
EPISTOLA CONTRA STUDITAS.	1294
DE HIS QUI ABNEGARUNT FIDEM.	1299
GEORGIUS NICOMEDIENSIS METROPOLITA.	
Notitia.	1323
Notitia altera.	1337
ORATIONES.	1334
Monitum.	1334
Oratio I. — In conceptionem S. Deiparæ.	1333
Oratio II. — Laudatio in conceptionem sanctæ Annæ.	1334
Oratio III. — In conceptionem et nativitatem S. Deiparæ.	1375
Oratio IV. — In conceptionem S. Deiparæ	
Oratio V. — In Presentationem B. Mariæ.	1402
Oratio VI. — In SS. Deiparæ ingressum in templum.	1419
Oratio VII. — In eandem solemnitatem.	1433
Oratio VIII. — In SS. Mariam cruci assistentem.	1453
Oratio IX. — In SS. Mariæ assistentiam in sepulchro.	1490
Oratio X. — In SS. martyres Cosmam et Damianum.	1503
IDIOMELA.	1527
I. — In SS. Deiparæ ingressum.	1527
II. — In S. Joannem Chrysostomum.	1527
III. — In SS. Patres qui primum Nicæ conveniunt.	1530

FINIS TOMI CENTESIMI.

Parisii. — Ex typis L. MIGNE.

Replaced with Commercial Microform

